DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONEN-SIS EPISCOPI, OMNIVM OPERVM PRIMVS TOMVS,

AD FIDEM VETVSTORVM EXEMPLARIVM SVMMA VIGILANTIA REPVRGATORVM A MENDIS INNVMERIS, NOTATA IN CONTEXTV ET MARGINE SVIS SIGNIS VETERVM EXEMPLORVM LECTIONE, VT OPTIMO IVRE TANTVS ECCLESIAE DOCTOR RENATVS VIDERI POSSIT.

INSPICE LECTOR, ET FATEBERIS HANC NON VANAM ESSE POLLICITATIONEM: QVOD SI GRATVS ETIAM ESSE VOLES, NON PATIERIS tantum laboris, tantumq; impensarum frustrà sumptum esse.

Cui accesserunt libri, epistolæ, sermones, & fragmenta aliquot, hactenus nunquam impressa.

Additus est & index, multo quàm Basiliensis fuerat, copiosior.

& non respexit

Beatus uir cuius est Dominus spes eius,

in uanitates, & insanias falsas.

VENETIIS,

AD SIGNVM SPEI.

M D LII.

CATALOGVS EORVM QVAE PRIMO TOMO CONTINENTVR.

Signorum interpretatio.

*Stella præfixa, Baſilienſis exemplaris nota eſt ſignificans in margine aliter legi debere.

† Crux noſtra nota, ſignans quid exempla noſtra uetera legāt.

*† Stella cruci iuncta, ſignificat Baſilienſia & Pariſienſia uetera idem legere.

‖ Clauſulę & dictiones duobus ‖ incluſæ, non ſunt in ueteribus Victorianis.

⌊ ⌋ Talibus ſignis incluſa non ſunt in Frobeniano exemplari, ſed ex uetuſtis libris Victorianis iam primum inſerta.

POSSIDONIVS CALAMENSIS EPISCOPVS DE VITA ET MORIBVS AVGVSTINI.

INſpirante rerum omnium factore & gubernatore Deo, mei memor propoſiti, quo per gratiam ſaluatoris omnipotentis, ac per diuinæ trinitatis fidem ſeruire decreui, & antea in uita laicorum, & nunc in officio Epiſcoporum, ſtudens ex qualicunque accepto ingenio & ſermone ædificationi prodeſſe ſanctæ ac ueræ Chriſti domini Catholicæ Eccleſiæ, de uita ac moribus prædeſtinati, & ſuo tempore præſentati ſacerdotis optimi Auguſtini, quæ in eodem uidi, ab eodemq́ audiui, minime reticere debeo. Id enim etiam ante nos factitatum fuiſſe à religioſisſimis ſanctæ matris Eccleſiæ Catholicæ uiris legimus & comperimus, qui diuino afflati ſpiritu, ſermone proprio atque ſtylo, & auribus & oculis ſcire uolentium dicendo & ſcribendo ſimilia, ſtudioſorum notitiæ intulerunt, quales quantiq́ uiri ex communi domini gratia in rebus humanis, & uiuere, & uſque in finem obitus perſeuerare meruerunt. Idcirco ipſe quoque diſpenſatorum omnium minimus, fide non ficta, qua domino dominātium omnibusq́ bonis ſeruiendum & placendum eſt fidelibus, de prædicti uenerabilis exortu uiri & procurſu & debito fine, quæ per eum didici & expertus ſum quamplurimis annis eius inhærens charitati, ut dominus donauerit explicandum ſuſcepi. Verum ſummam quæſo maieſtatem, quo munus huiuſmodi à me arreptum ita geram & peragam, ut nec patris luminum offendam ueritatem, nec bonorum eccleſię filiorum ulla ex parte fraudare uidear charitatem. *[Iacobi. 1.]* Nec enim attingam ea omnia inſinuare, quæ idem beatisſimus Auguſtinus in ſuis Confeſſionum libris de ſemetipſo, qualis ante perceptam gratiam fuerit, qualisq́ iam ſumpta uiueret deſignauit. Hoc enim facere uoluit, ut ait, Apoſtolus: *[.Cor.122]* Ne de ſe quiſquam hominum ſupra quàm ſe eſſe nouerat, aut de ſe auditum fuiſſet crederet uel putaret, humilitatis ſanctæ more utens, & iam nullum fallens, ſed laudem non ſuam, ſed ſui domini de propria liberatione ac munere quærens, ex ijs uidelicet quæ iam perceperat, & fraternas preces poſcens de ijs quæ accipere cupiebat. Sacramentum igitur regis, quod angelica authoritate prolatum eſt, bonum eſt abſcondere: opera autem domini reuelare & confiteri, bonorificum eſt. *[Tobiæ 12]* Igitur beatisſimus Auguſtinus ex prouincia Aphricana ciuitate Thagaſtenſi de numero curialium, parentibus honeſtis & Chriſtianis progenitus erat, altusq́ ac nutritus eorum cura ac diligentia impenſisq́ ſecularibus literis eruditus apprime, omnibus uidelicet diſciplinis imbutus quas liberales uocant. *[Ortus & conuerſio Caput. 1.]* Nam & Grammaticam prius in ſua ciuitate, & Rhetoricam in Aphricę capite Carthagine poſtea docuit. Conſequenti etiam tempore trans mare in urbe Roma, & apud Mediolanum, ubi nunc temporis Imperatoris Valentiniani minoris comitatus fuerat conſtitutus. *[Comitatus Cæſaris.]* In qua urbe tunc epiſcopatum adminiſtrabat acceptisſimus Deo, & in optimis uiris pręclarisſimus ſacerdos eximius Ambroſius. *[Ambroſius.]* Huius interea uerbi Dei prædicatoris frequentisſimis in eccleſia diſputationibus aſtans in populo, intendebat ſuſpenſus atque affixus. Verum aliquando Manichæorum apud Carthaginem adoleſcens fuerat errore ſeductus: & ideo cęteris ſuſpenſior aderat, ne quid uel pro ipſa, uel contra ipſam hęreſim diceretur. *[Aug. Manichæus.]* Sed prouenit Dei liberatoris clementia ſui ſacerdotis Ambroſij cor pertractantis, ut contra illum errorem incidentes legis ſoluerentur quæſtiones, atque ita edoctus ſenſim atque paulatim, hæreſis illa miſeratione diuina eius ex aio pulſa eſt. Protinusq́ ipſe in fide catholica confirmatus eſt, ꝓficiendi in religione eidem amoris ardor tantus innatus eſt, ut propinquantibus diebus ſanctis Paſchæ, ſalutis aquam perciperet. Et factum eſt diuina pręſtante opitulatione, ut per illum talem ac tantum antiſtitem Ambroſium, & doctrinam ſalutarem eccleſię catholicę, & diuina Auguſtinus perciperet ſacramenta. *[Baptiſmus Auguſt.]* Moxq́ ex intimis cordis medullis ad Deum conuerſus, ſpem omnem quam habebat in ſeculo dereliquit, iam non uxorem, non filios carnis, non diuitias, non honores ſeculi quærens: ſed ſoli Deo cum ſuis ſeruire ſtatuit, in illo & ex illo puſillo grege eſſe ſtudens, quem dominus alloquitur, dicens: *[Mundi contemptus. Caput. 2.]* Nolite timere puſillus grex, quoniam complacuit patri ueſtro date uobis regoum: Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam: Facite uobis ſacculos non ueteraſcentes, theſauros non deficientes in cœlis. *[Lucæ 12.]* Et illud quod iterum dicit dominus, idem uir ſanctus facere cupiens: Si uis eſſe perfectus, uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & ueni ſequere me. *[Matt. 19.]* Et ſuper fidei fundamentum ædificare deſiderans, non ligna, fœnum, ſtipulam, ſed aurum, argentum, & lapides precioſos. *[1. Cor. 3.]* Et erat tunc annis maior triginta, ſola ſuperſtite matre, nomine Monica, ſibiqué adhęrente, & de ſuſcepto eius propoſito ſeruiendi Deo amplius quàm de carnis nepotibus exultante. *[Aetas Auguſt.]* Nam eius pater Patricius nomine iam antea functus erat. Renunciauit etiam ſcholaſticis quos Rhetoricem docebat, ut ſibi magiſtrum aliū prouiderent, eo quod ſeruire Deo ipſe decreuiſſet. Ac placuit ei percepta baptiſmi gratia cum alijs ciuibus & amicis ſuis Deo pariter ſeruiētibus ad Aphricam & propriam domum agrosq́ remeare. *[Seceſſus Auguſt. Cap. 3.]* Ad quos ueniens, & in quibus conſtitutus ferme triennio, & à ſe iam alienatis curis ſecularibus, cum ijs qui eidem adhęrebant Deo uiuebat, ieiunijs, orationibus, bonisq́ operibus, in lege domini meditans die ac nocte. Et de ijs quę ſibi Deus cogitanti atque oranti intellecta reuelabat & præſentes & abſentes ſermonibus ac libris docebat. Contigit forte eodem tempore, ut quidam ex ijs quos dicunt agentes in rebus, apud Hipponem regium conſtitutus, bene Chriſtianus Deumq́ timens, comperta eius bona fama atque *[Quidam ab Augu. cōuerſus.]*

doctrina, desideraret atque optaret eum uidere, promittens se posse mundi huius omnes contemnere cupiditates atque illecebras, si aliquando ex eius ore Dei uerbum audire meruisset. Quod cum ad se fideli fuisset relatione delatum, liberare animam cupiens ab huius uitæ periculis, mortecꝫ æterna, ad memoratam ultro atque confestim uenit ciuitatem, & hominem uisum allocutus frequentius atque exhortatus est, quantum Deus donabat, ut quod Deo uouerat redderet. Hæc se ille facturum de die in diem pollicebatur, nec tamen in eius tunc hoc impleuit præsentia. Sed uacare utique & inane esse non potuit, quod

1. Timo 2.

per tale uas mundum in honore utile, domino ad omne opus bonum paratum in omni loco diuina gerebat prouidentia. Eodem itaque tempore in ecclesia Hipponēsi catholica, Valerius sanctus episcopatum gerebat. Qui cum flagitante ecclesiastica necessitate, de prouidendo & ordinando presbytero ciuitatis plebem Dei alloqueretur & exhortaretur, iam scientes catholici sancti Augustini propositum & doctrinam, manu iniecta, quoniam & idem in populo securus & ignarus, quid futurum esset astabat. Solebat autem laicus, ut nobis dicebat, ab eis tantum ecclesijs quæ nō haberent episcopos suam abstinere præsentiam. Eum ergo tenuerunt, & ut in talibus consuetum est episcopo ordinandum intulerunt, omnibus id uno consensu & desiderio fieri perficiꝗ petētibus, magnoꝗ studio & clamore flagitantibus, ubertim eo flente: nonnullis quidem lachrymas eius, ut nobis ipse retulit, tunc superbè interpretantibus, & tanquam eum consolantibus ac dicentibus: quia locus presbyterij, licet ipse maiore dignus esset, appropinquaret tamen episcopatus. Cum ille homo Dei, ut nobis retulit, maiori consideratione intelligeret & gemeret, quàm multa & q̄ magna suæ uitæ pericula de regimine & gubernatione ecclesiæ impendere, ac prouenire spectaret, atq ideo fleret. Et eorum tunc ut uoluerunt completum est desiderium.

Raptus ad presbyterii gradū. ca. 4.

Factus ergo presbyter monasterium intra ecclesiam mox instituit, & cū Dei seruis uiuere cœpit secundum modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam. Maxime ut nemo quicquam proprium in illa societate haberet, sed eis essent omnia communia, & distribueretur unicuiꝗ prout cuiꝗ opus erat, quod iam ipse prior fecerat, dum de transmarinis ad sua remeasset. Sanctus uero Valerius ordinator eius, ut erat uir pijssimus & Deum timens, exultabat, & Deo gratias agebat, suas exauditas a domino fuisse preces, quas se frequentissime fudisse narrabat: scilicet ut sibi diuinitus homo concederetur talis, qui posset uerbo Dei & doctrina salubri ecclesiam Dei ædificare: cui rei se homo natura Græcus, minusꝗ Latina lingua & literis instructus, minus utilem peruidebat. Et eidem presbytero potestatem dedit coram se in ecclesia Euangeliū prædicandi ac frequentissime tractandi, contra usum quidem & consuetudinem Aphricanarū ecclesiarū. Vnde etiam ei nonnulli episcopi detrahebant. Sed ille uir uenerabilis ac prouidus, in orientalibus ecclesijs id ex more fieri sciens, utilitati ecclesiæ consulens, obtrectatorum non curabat linguas, dūmodo factitaretur à presbytero quod à se episcopo impleri minime posse cernebat. Vnde accensa & ardens eleuata super candelabrum lucerna, omnibus qui in domo erant lucebat. Et postea currente & uolante huiusmodi fama, bono præcedente exemplo, accepta ab episcopis potestate, presbyteri nonnulli corā episcopis populis tractare cœperunt uerbū Dei.

Monasteriū Aug. Cap. 5.

Valerius græcus august. doctor.

Matth 5.

Sane tunc in illa Hipponensi urbe Manicheorum pestilentia q̄ plurimos ciues & peregrinos infecerat, & penetrauerat, seducente & decipiente eiusdem hęresis quodam presbytero nomine Fortunato, ibidem conuersante atq morante. Interea Hipponenses ciues & peregrini Christiani tam Catholici quàm etiam Donatistæ adeunt Augustinum presbyterum, atq deposcunt, ut illum hominem Manichæorum presbyterum quem doctum credebant uideret, & cū eodem de lege tractaret. Quod idem ut scriptum est, paratus ad responsionē omni poscenti se rationē de fide & spe quæ in Deo est, potensꝗ exhortari in doctrina sana, & contradicentes redarguere, minime renuit. Sed utrum etiam hoc Fortunatus fieri uellet, sciscitatus est. At illi cōfestim ad ipsum Fortunatum id detulerunt, petentes & exhortantes ac flagitantes, quòd id minime recusaret. Sanè quoniam idem Fortunatus iam apud Carthaginē sanctum nouerat Augustinum adhuc in eodem secū errore constitutum, cum eodem congredi pauitabat. Veruntamen suorum maxime instantia coactus ac uerecundatus, promisit cominus se esse uenturum, certamenꝗ disputandi subiturum. Vnde condicto die & loco conuenerunt in unum concurrentibus quamplurimis uiris studiosis turbisꝗ curiosis, & apertis notariorum tabulis, disputatio est cœpta primo, & secundo finita est die. In qua ille Manichæus præceptor, ut se gestorum continet fides, nec Catholicam assertionem potuit euacuare, nec Manichæorum sectam subnixa ueritate ualuit comprobare: Sed deficiens responsione, ultimo collaturum se cum suis maioribus ea quæ refellere non potuit professus est, & si sibi forte de his satis minime fecissent, suæ animæ consulturum, atq ita ab omnibus apud quos magnus & doctus uidebatur, nihil ualuisse in suæ sectæ assertione iudicatus est. Qua ille confusione affectus, & sequenti tempore de Hipponensi ciuitate profectus ad eandem amplius non remeauit: Ac sic per memoratum Dei hominem omnium cordibus, uel qui aderant, uel qui absentes illa quę gesta sunt cognouerant, error ille ablatus, catholica est intimata a competta syncera religio.

Cōflictatio cum Fortunato. cap. 6.

1. Petr 3

Ad Tit. 1.

Et docebat ac prædicabat ille priuatim & publice, in domo & in Ecclesia salutis uerbum cū omni fiducia aduersus Aphricanas hęreses, maximeꝗ contra Donatistas, Manichæos, & Pelagianos, libris confectis, ac repentis sermonibus, ineffabiliter admirantibus Christianis & collætantibus, & hoc ipsum ubi poterāt nō tacentibus, sed diffamantibus. Sicque adiuuante domino, leuare in Aphrica Ecclesia Catholica exorsa est caput, quæ multo tēpore illis conualescentibus hæreticis, pręcipueꝗ rebaptizāte Donati parte maiorē, multitudinē Aphrorū, seducta & oppressa iacebat. Libros uero eiusdē siue tractatus mirabili dei gratia ꝓcedentes ac profluentes, instructos omni rationis copia atq authoritate sanctarum scriptu-

Scripta August. gratiosa. cap 7.

rerum, ipsi quoque hæretici concurrentes, cum Catholicis ingenti ardore audiebant: & quisquis ut uoluit & potuit notarios adhibens, etiam ea quæ dicebantur excepta descripsit. Et inde iam per totum Aphricæ corpus præclara doctrina odorq; suauissimus Christi diffusa & manifestata est, congaudēte hoc quoq; comperto Ecclesia Dei transmarina. Quoniam sicut dum patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, ita etiam cum glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra. Per idem tempus coram episcopis hoc illi iubentibus, qui plenarium totius Aphricæ conciliū Hippone agebāt, de fide & symbolo presbyter adhuc Augustinus disputauit.

1.Cor.12

Designatus episcopus uiuo Valerio. cap 8. Ille uero beatus senex Valerius cæteris ex hoc amplius exultans, & Deo gratias agens de concesso sibi speciali beneficio, metuere cœpit, ut est humanus animus, ne ab alia Ecclesia sacerdos probatus ab Episcopatum quæreretur, & sibi auferretur: Nam & id prouenisset, nisi & hoc idem Episcopus cognito, ad locum secretum eum transire curasset, occultatumq; à quærentibus minime inueniri fecisset. Vnde amplius formidans idem uenerabilis senex, & sciens se corpore & ætate infirmissimum, egit secretis literis apud Primatē Episcopum sedis Carthaginensis, allegans imbecillitatem corporis sui, ætatisq; grauitatem, & obsecrās ut Hipponensi Ecclesiæ ordinaretur Episcopus, q suæ cathedræ non tam succederet, sed consacerdos accederet Augustinus. Quæ igitur beatus Valerius optauit & rogauit, satagens rescripto impetrauit. Post quā petitionem ad uisitandam aduenientē ad Ecclesiam Hipponensem tunc Primate Numidiæ Megalio Calamensi Episcopo & Valerius antistes, Episcopis qui forte tunc aderant, & clericis omnibus Hipponensibus, & uniuersæ plebi inopinatam cunctis suam insinuat tunc uoluntatem: omnibusq; audientibus & gratulantibus, atq; id fieri perficiq; ingenti desiderio clamantibus, Episcopatum suscipere contra morem Ecclesiæ suo uiuēte Episcopo presbyter Augustinus recusabat. Dumq; id fieri solere ab omnibus suaderetur, atq; id ignaro transmarinis & Aphricanis Ecclesiæ exemplis probaretur, compulsus atque coactus succubuit, & Episcopatus curam & maioris loci ordinationem suscepit. Quod in se ipso postea fieri non debuisse, ut uiuo suo Episcopo ordinaretur, & dixit, & scripsit, propter concilij uniuersalis uetitum, quod iam ordinatus didicit: nec quod sibi factum esse doluit, alijs fieri uoluit. Vnde etiam sategit, ut concilijs constitueretur Episcoporum ab ordinatoribus deberi ordinandis uel ordinatis omnium statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda. Atque ita factum est, ut episcopatu suscepto multo instantius ac feruentius maiore authoritate, non adhuc in una tantum regione, sed ubicunq; rogatus uenisset, uerbum salutis æternæ alacriter ac suauiter pullulante atque crescēte domini Ecclesia prędicabat, paratus semper poscentibus reddere rationem de fide & spe, quæ cum Deo est. Et eius dicta atque excepta, maxime Donatistæ in eadem Hipponensi uel uicina manentes ciuitate, ad suos Episcopos deferebant. Quæ cū audissent, & econtra forte aliquid dicerent, aut à suis refellebatur,

Pugna cum Donatistis. cap 9.

1.Petri.3

Philip.2. aut eadem res ad sanctum Augustinum deferebatur, eaq; comperta patienter ac leniter ut scriptum est, cum timore & tremore salutem omnium operabatur. Ostendens, quòd nihil illi refellere uoluerint ac ualuerint, quanque uerum manifestumq; sit quod Ecclesię Dei fides tenet & docet: Et hæc diebus ac noctibus ab eodem iugiter agebantur. Nam & epistolas priuatas ad quoscūque eiusdem erroris Episcopos, & eminentes scilicet laicos dedit, ratione reddita admonens atq; exhortans, ut uel ab illa se prauitate corrigerent, uel certe ad disputationes uenirent. Illi uero causā diffidentiæ nihil unquam rescribere uoluerunt, sed irati furiosa loquebantur, atq; seductorem deceptoremq; animarum Augustinum esse, & priuasim & publice conclamabant: & uelut lupum occidendum esse in defensionem gregis, scilicet sui, dicebant & tractabant, omniaq; peccata à Deo indubitanter esse credendum posse dimitti ijs qui hoc facere ac perficere potuissent, nec Deū timentes, nec homines erubescentes Et ut eorum causa diffidentiæ cunctis innotesceret elaborauit, & publicis gestis conuenti, non sunt ausi conferre. Habebant etiam ijdem Donatistæ per suas pene omnes ecclesias inauditum hominū genus peruersum ac uiolentum, uel ut sub professione continentium ambulantes, qui Circuncelliones dicebantur. Et erāt in ingenti numero & turba per omnes fere Aphricanas regiones constituti. Qui malis imbuti doctoribus audacia superba & temeritate illicita, nec suis nec alienis aliquādo parcebant, cōtra ius fasq; in causis * interdicentes hominibus: & nisi obedissent, damnis grauissimis & cædibus afficiebant, armati diuersis telis, bacchantes per agros uilla'q; usq; ad sanguinis effusionem accedere non metuentes. Sed dum uerbum Dei sedulo prædicaretur, & cum iis qui oderunt pacem pacis ratio haberetur, illi pacem loquentem debellant gratis. Cumq; uè aduersus eorum dogma ueritas innotesceret, qui uolebant & poterant sese inde uel eripiebant uel subducebant, & paci atq; unitati ecclesiæ cum suis quibus poterant cohærebant. Vnde illi sui erroris congregationem minui uidentes, atq; augmentis ecclesię inuidentes, accensi exardescebant grauissima & intolerabiles persecutiones unitati ecclesiæ compacti faciebant. Ipsisquē sacerdotibus catholicis & ministris aggressiones diurnas atq; nocturnas, direptionesquē rerum omnium uis inferebant. Nam & multos Dei seruos cędibus debilitauerunt. Aliquibus etiam calcem cum aceto in oculos miserunt, aliosquē occiderunt. Vnde etiam suis ijdem Donatistę rebaptizatores in odium ueniebant. Proficiēte uero doctrina diuina, sub sancto & cum sancto Augustino in monasterio Deo seruientes. Ecclesię Hipponensi clerici ordinari cœperunt. Ac deinde innotescente & clarescente de die in diem ecclesię catholicę prædicationis ueritate, sanctorumq; seruorum Dei proposito continentia & paupertate profunda, ex monasterio quod per illum uenerabilem uirū & esse & crescere cœperat, magno desiderio poscere atq; accipere Episcopos & clericos pax ecclesię atque unitas, & cœpit primo, & postea consecuta est. Nam ferme decem quos ipse noui sanctos ac uenerabiles uiros continētes & do-

Circūcellionū furor. c.10.

** alias in cautis.*

Profectº ecclesię p August. cap.11.

ctissimos, beatus Augustinus diuersis ecclesijs nō nullis quoque eminentioribus rogatus dedit. Similiterque & ipsi ex illorum sanctorum proposito uenientes, domini ecclesijs propagatis, & monasteria instituerunt, & studio crescente ædificationis uerbi dei, cæteris ecclesijs promotos fratres ad suscipiendum sacerdotium præstiterunt. Vnde per multos & in multis salubris fidei, spei, & charitatis ecclesiæ innotescente doctrina, non solum per omnes Aphricanas partes, uerùetiam in transmarinis, & per libros æditos atque in Græcum sermonē translatos, ab illo uno homine, & per illum multis fauente Deo multa innotescere meruerūt. Atque hinc, ut scriptum est, peccator uidens irascebatur, dentibus suis frendebat & tabescebat: serui aūt Christi, ut dictum est, cū ijs qui oderunt pacem erant pacifici, & cū loquerentur, debellabātur gratis ab eis. Aliquoties uero etiam uias armati ijdem Circumcelliones contra famulum Dei Augustinum obsederunt, dum forte iret rogatus ad uisitandas instruendasque & exhortandas catholicas plebes, quod ipse frequentissime faciebat. Et aliquando contigit ut illi succenturiati hactenus perderēt captionem: euenit quidem dei prouidentia, sed ductoris hominis errore, ut per aliam uiam cum suis comitibus sacerdos quo tendebat uenisset, atque per hunc quem postea cognouit errorem, manus impias euasisset. Et cū in omnibus liberatori Deo gratias egisset, illi omnino suo more nec laicis nec clericis pepercerunt, sicut publica testantur gesta. Interea silendum nō est, quod ad laudem Dei per illius tam egregij in ecclesia uiri studium domusque Dei zelum aduersus prædictos rebaptizatores Donatistas, gestum & perfectum est. Cum forte unus ex ijs, quos de suo monasterio & clero episcopus ecclesiæ propagauerat, ad suam curam pertinentē Calamensis ecclesiæ dioecesim uisitaret, ut quæ didicerat pro pace ecclesiæ contra illam hæresim prædicaret, factum est, ut in medio itinere eorum insidias incurrisset, & peruasum cum omnibus illi comitantibus, sublatis animalibus & rebus, iniurijs & cæde grauissima eum affecissent. De qua re ne pacis ecclesiæ amplius impediretur profectus, defensor ecclesiæ inter leges nō siluit. Et præceptus est Crispinus, qui hisdem Donatistis in Calamensi ciuitate & regione Episcopus fuit, prædicatus scilicet & multi temporis, & edoctus ad mulctam teneri aurariam, publicis legibus præsentatus contra hæreticos constitutam. Qui resistens legibus, cum præsentarus apud Proconsulem se negaret hæreticorum, oborta est necessitas, ut illi, recedente ecclesiæ defensore, à catholico episcopo resisteretur & conuinceretur, quod esse se fuisse negauerat: quoniam si ab eodem dissimularetur, forte catholicus episcopus ab ignorantibus crederetur, illo se quod erat negante atque ita ex hac desidia infirmis scandalum nasceretur. Et memorabili Augustino antistite omnimodis instante, ad cōtrouersiam ambo ipsi Calamenses episcopi uenerunt, & de ipsa diuersa communione tertio conflictu secum egerunt, magna populorum Christianorum multitudine causæ exitum, & apud Carthaginem, & per totam Aphricam expectante, atque ille Crispinus Proconsulari & libellari sentētia est pronunciatus hæreticus. Próque illo apud cognitorem catholicus episcopus intercessit, & ne auraria mulcta exigeretur, ei est beneficium impetratum. Vnde cum ingratus ad pijssimum principem prouocasset, ab Imperatore relationi deditum est responsum solutum: & consequenter præceptum, nullo prorsus loco hereticos Donatistas esse debere, & eos ad uim legum omnium contra hereticos latarum ubique teneri debere. Ex quo & iudex propter officium, & idem Crispinus quod minime fuerat exactus, præcepti sunt duas auri libras fisci iuribus inferre. Sed protinus opera data est per catholicos episcopos, præcipue per sanctæ memoriæ Augustinū, ut illa omnium condemnatio principis demitteretur indulgentia. Et domino adiuuante perfectum est. Qua diligentia & sancto studio multum creuit sancta ecclesia. Et his omnibus pro pace ecclesiæ gestis, Augustino dominus & hic palmā dedit, & apud se iustitiæ coronā reseruauit: ac magis magisque iuuāte Xpo de die in diē augebatur & multiplicabatur pacis unitas, & ecclesiæ Dei confraternitas. Et id maxime factum est post collationem, quæ ab uniuersis episcopis catholicis apud Charthaginem cum eisdem Donatistarum episcopis facta est, adiuuante gloriosissimo & religiosissimo Imperatore Honorio, propter quod perficiendum etiam à suo latere Tribunum & notarium Marcellinum ad Aphricā iudicem miserat. In qua controuersia illi omnibus modis cōfutati, atque de errore à catholicis conuicti, sententia cognitoris notati sunt, & post eorum appellationem pijssimi regis responso, iuste inter hereticos condemnati sunt. Ex qua ratiōe notati sunt solito amplius eorum episcopi, qui cum suis clericis & plebibus non cōmunicauerunt, & pacem tenentes catholicā, multas eorum persecutiones, usque ad membrorum amputationem, & internicionem pertulerunt. Et totū illud bonum, ut dixi, per sanctum illum hominē consentientibus nostris episcopis satagentibus, & cœptum, & perfectum est. Porro autem post illā quæ cū Donatistis facta est collationem, non defuerunt qui dicerent, permissos non fuisse eosdem Episcopos apud potestatem, quæ causam audiuit dicere omnia pro suis partibus, quoniam catholicæ communionis cognitor suæ fauebat Ecclesiæ: licet hoc deficientes & uicti ad excusationem iactarent, quandoquidem & ante controuersiam ijdem hæretici catholicæ communionis eundem esse nouerant, & cum ab eodem conueniretur publicis gestis, ad collationem occurrerent, & se eē facturos prosecuti sunt. Poterant utique suspectum eum habentes recusare congressum. Tamen omnipotentis Dei præstitit auxilium, ut post ea in Cæsariensi Mauritaniæ ciuitate constitutus uenerabilis memoriæ Augustinus, quo eum uenire cū alijs Episcopis sedis Apostolicæ literæ compulerūt, ob terminandas uidelicet alias Ecclesiæ necessitates, Hac ergo occasione prouenit, ut Emeritum eiusdē loci Donatistarum Episcopum, quē suæ sectæ præcipuum in illa collatione habuerunt defensorem, uideret, & cum eodem publice in Ecclesia populo astante diuersæ communionis ex hoc ipso disputaret, & prouocaret gestis Ecclesiasticis: ut quod forte sicut dicebant, profequi potuit in collatiōe, sed permissus non fuerat, in præsenti sine alicuius potestatis prohibitione aut potentia securus dicere

Monasteria.

psal. 111. psal. 119.

Augustinus insidijs petitus. ca. 12

Mulcta hæreticis indicta.

Crispini mulctatui.

Pax ecclesiæ per Augusti. c. 13

Emeritus superat. cap. 14.

minime dubitaret, & in sua ciuitate suis omnibus præsentibus ciuibus fiducialiter propriam defendere communionem non denegaret. Ille nec hac hortatione, nec suorum parentum & ciuium instanti petitione id facere uoluit, qui ei pollicebantur se ad eius redituros communionem, etiam cũ discrimine patrimoniorum, salutisq; suę temporalis, si modo Catholicam superaret assertionem At ille amplius dicere illis gestis nihil noluit, nec ualuit, nisi tantum, Iam illa, inquit, gesta cõtinentur apud Carthaginem inter Episcopos confecta, utrũ uicerimus, an uicti fuerimus. Et dũ à notario alio loco ut responderet admoneretur & reticeret, eius cunctis manifestata diffidentia, ecclesię Dei augmenta ac firmamenta prouenerunt. Quisquis ergo diligentiam & operam beatissimę memorię Augustini pro ecclesię Dei statu cognoscere plenius uoluerit, etiam illa percurrat gesta: & inueniet quæ uel qualia protulerit, quibus illum doctum, eloquentem & prędicatum hominẽ prouocaret, hortatusq; fuerit ut pro suę defensiõe partis quod uellet ediceret, illumq; uictũ cognoscet. Scio ergo

Digressio ne cõuersus negociator. cap. 15.

non solum ipse Posidonius præsul, qui uitã hanc conscripsi, uerumetiam alij fratres, & conserui qui nobiscum tunc intra Hipponẽsem ecclesiam cum eodem sancto uiro uiuebãt, nobis pariter ad mensam constitutis eum dixisse: Aduertistis hodie in Ecclesia meum sermonem, eiusq; initium & finem contra meam consuetudinem processisse, quoniã non eam rem terminatam explicuerim quam pro posueram, sed pendentem reliquerim. Cui respondimus: Ita nos in tempore miratos fuisse scimus & recognoscimus. At ille: Credo ait q; forte aliquem errantem in populo dominus per nostrã obliuionem & errorem doceri & curari noluerit: In cuius manu sunt & nos & sermones nostri. Nam cũ propositę quæstionis latebras pertractarem, in alium sermonis excursum perrexi, atq; ita non conclusa uel explicata quęstione, disputationem terminaui magis aduersum Manichęorum errorem, unde nihil dicere decreueram, disputans q̃ de ijs quę asserere proposueram. Et post hęc, nisi fallar, ecce alia die uel post biduum uenit quidam Firmus nomine, negociator, & intra monasterium sedente sancto Augustino corã nobis, ad pedes eius genibus prouolutus sese iactauit lachrymas fundens & rogans, ut pro eius delictis sacerdos cum suis dominum deprecaretur, confitens q; Manichęorum sectam secutus fuisset, & in ea quãmplurimis annis uixisset, & propterea pecuniam multam ipsis Manichæis, uel eis quos dicunt electos, incassum erogasset: ac se in ecclesia per Dei misericordiam fuisse eius tractatibus nuper correctum atq; Catholicum factum Quod & ipse uenerabilis Augustinus, & nos qui tunc aderamus ab eodem diligenter inquirentes, ex qua re potissimum in illo tractatu sibi fuerit satisfactum, & referente eo, nobisq; omnibus sermonis seriem recognoscentibus, profundum consilium Dei pro salute animarũ admirantes & stupentes, glorificauimus sanctum eius nomen & benediximus: qui cũ uoluerit, & unde uoluerit, & quomodo uoluerit, & per scientes & per nescientes animarum operatur salutem. Ex eo ille homo proposito seruorum Dei adherens, negociatoris dimisit actionem, & proficiens in Ecclesię membris, in alia regione ad presbyterij quoq; Dei uoluntate petitus & coactus officium accessit, tenens atq; custodiens propositi sanctitatem: Et forte adhuc usq; nunc in rebus humanis uiuit trans mare constitutus. Apud Carthaginem quoq;, dũ per quendam domus regię procuratorem nomine Vrsum, fidei catholicę hominem, ad quosdam Manichęorum quos electos uel electas dicunt, blasphemis operibus pręsentes perueniretur, atq; ad Ecclesiam ab eodem deducerentur, & perducerentur ab Episcopis, ad tabulas auditi sunt. Inter quos etiam sanctę memorię Augustinus fuit, qui prę cęteris illam execrabilem sectam nouerat, & eorum prodens eiusmodi damnabiles blasphemias ex locis librorum, quos illi accipiunt Manichęi, usq; ad confessionem earundem blasphemiarum eos perduxit: & quę inter se illi suo more malo indigna & turpia facere consueuerunt, a fœminarum illarum uelut electarum proditione, illis Ecclesiasticis gestis declaratum est. Atq; ita pastorum diligẽtia dominico gregi, & augmentum accessit, & aduersus fures atq; latrones defensio competens procurata est.

Felix cõuersus. cap. 16.

Cum quodam etiam Felice de numero eorum, quos electos dicunt ijdem Manichęi, quiq; Hipponem uenerat eundem seminaturus errorem, publice in Hipponensi Ecclesia notarijs excipientibus disputauit beatus Augustinus populo astante: Et post secundam uel tertiam collationem ille Manichæus frustrata uanitate & errore illius sectę, ad nostram conuersus est fidem atq; Ecclesiam, sicut eadem relecta docere poterit scriptura. Pręterea

Pascentiam & Maximinum Arrianos quomodo uicerit. cap. 17.

cũ quodam etiam Pascentio comite domus regię Arriano, qui per authoritatem suę personę fisci uehementissimus exactor, fidem Catholicam atrociter ac iugiter oppugnabat, & quãplurimos sacerdotes Dei simpliciori fide uiuentes, dicacitate ac potestate exagitabat & perturbabat, pręsentibus honoratis & nobilibus uiris, apud Carthaginem ab illo prouocatus coram contulit. Sed idem hęreticus tabulas atq; stylum, quod magister noster & ante congressum, & in congressu instantissime fieri uolebat, ne adessent omnimodo recusauit. Et dum id pernegasset, dicens q; legum metu publicarum periclitari tabulis scriptis nollet, interpositis stylo & tabulis Augustinus Episcopus cum suis, qui aderant consacerdotibus, ut absq; ulla scriptura priuati ii disputarent, collationem suscepit: prędicens quod postmodum contingit, q; post solutum conuentum esse cuiquam posset liberum arbitrium, forte dicere, nullo scripturę documento, se dixisse quod forte non dixerit, uel non dixisse quod dixerit. Beatus Augustinus miscuit cum eodem sermonem, atq; asseruit quid crederet, & ab illo quid teneret, audiuit, & uera ratiõe atq; authoritate scripturarum probata docuit, & ostendit nostrę fidei firmamenta: illius autem asserta nulla ueritate, nulla scripturarum sanctarum authoritate suffulta docuit & frustrauit. Et ut à se inuicẽ partes digressę sunt, ille magis magisq; iratus & furẽs, mendacia multa pro fide sua falsa iactabat, uictũ esse à seipso proclamans, multorum ore laudatum Augustinum. Quę cum illum uenerabilem uirum minime laterent, coactus est ad ipsum scribere Pascentium, propter illius metum omissis nominibus conferentium, & in eis literis quicquid inter

partes dictum uel gestum fuerat, fideliter intimauit, ad ea si negarentur probanda magnam testiũ habens copiam, clarissimos scilicet atq; honorabiles qui tunc aderant uiros. Atq; ille ad duo sibi directa scripta, unum uix reddidit rescriptũ, in quo magis iniuriam facere, quàm suæ sectæ rationem ualuit declarare. Quod à uolẽtibus & a ualẽtibus legere cõprobat: cum ipsorum quoq; Arrianorum episcopo quodam Maximo cum Gothis ad Aphricam ueniente, apud Hipponem quampluribus uolentibus atq; petentibus & præclaris interpositis uiris contulit, & quid singulæ asseruerint partes, scriptum est. Quæ si studiosi diligenter legere uoluerint, proculdubio indagabunt, & quid callida & irrationabilis hæresis ad seducendum & decipiendum profiteatur, & quid ecclesia Catholica de diuina teneat & prædicet trinitate. Sed quoniam ille hæreticus de Hippone rediens ad Carthaginẽ, de sua multa in collatione loquacitate uictorem se de ipsa collatione recessisse iactauit, & mentitus est: quæ utiq; nõ facile a diuinæ legis ignaris examinari & diudicari possent: à uenerabili uiro Augustino sequenti tempore stylo, & illius totius collationis de singulis obiectis & responsis facta est recapitulatio: & quàm nihil ille obiectis referre potuerit, nihilominus demonstratum est, additis supplementis quæ in tempore collationis angusto cuncta inferri & scribi minime potuerunt. Id enim egerat nequitia hominis, ut sua nouissima prosecutione multum longissima, totum quod reman serat diei spatium occuparet. Aduersus Pelagianistas quoq; nouos nostrorum temporũ hæreticos & disputatores callidos, arte magis subtili noxia scribentes, & ubicunq; poterant publice & per domos loquentes, per annos ferme decẽ laborauit, librorum multa condens & ædens, & in ecclesia populis ex eodem errore frequentissime disputans. Et quoniam iidem peruersi sedi Apostolicæ per suam ambitionem eandem perfidiã persuadere conabantur, instantissime etiam conciliis Aphricanis sanctorum episcoporum gestum est, ut sancto Papæ urbis Romę, & prius uenerabili Innocentio, & postea sancto Zozimo eius successori persuaderetur, quòd illa secta Catholica fide & abominanda & damnanda fuisset. At illi tantæ sedis antistites suis diuersis temporibus eosdem notantes, atq; à membris ecclesiæ præcidentes, datis literis ad Aphricanas Orientis & Occidentis ecclesias eos anathematizandos & deuitandos ab omnibus Catholicis censuerunt. Et hoc tale de illis ecclesiæ Dei Catholicæ prolatum iudicium, etiã piissimus Imperator Honorius audiens ac sequẽs, suis eos legibus damnatos, inter hæreticos haberi debere constituit. Vnde nonnulli ex eis ad sanctæ matris ecclesiæ gremium unde resilierant, redierunt, & adhuc alij redeunt, innotescente & præualescente aduersus illum detestabilem errorem rectæ fidei ueritate. Et erat ille memorabilis uir Augustinus præcipuum dominici corporis membrũ circa uniuersalis ecclesiæ utilitatem solicitus semper ac peruigil. Et illi diuinitus donatum est, ut de suorum laborum fructu, etiam in hac uita gaudere prouenisset, prius quidem in Hipponensi ecclesia & regione, cui maxime præsidebat unitate ac pace perfecta, deinde in alijs Aphricæ partibus

Extat in epistolis Pascentij conflictus extremus

Quo Pelagianos doctrine, & quantum ecclesiæ orthodoxæ profuerit. cap. 17.

Cæsar pronunciat hereticos

siue per seipsum siue per alios, & quos ipse dederat sacerdotes pullulasse, & multiplicatam fuisse domini ecclesiam peruidens, illosq; Manichæos, Donatistas, Pelagianistas, & Paganos ex magna parte defecisse, & ecclesiæ dei sociatos esse congaudens. Profectibus quoque & studijs fauens erat & exultans bonorum omniũ, indisciplinationem pie ac sanctæ tolerans fratrum, ingemiscensq; de iniquitatibus malorum, siue eorum qui intra ecclesiam, siue eorũ qui extra ecclesiã, sunt constituti, dñicis ut dixi lucris semper gaudẽs, & dãnis mœrẽs. Tanta aũt ab eodẽ dictata & ædita sunt, tantaq; in ecclesia disputata, excepta atq; emendata, uel aduersus diuersos hęreticos conscripta, uel ex canonicis libris exposita ad ædificationem sanctorum ecclesiæ filiorum, ut ea omnia uix quisquàm studio sorum nosse & per legere sufficiat. Veruntamen ne ueritatis auidissimos in aliquo fraudare uideamur, statui deo præstante, in huius opusculi fine etiam eorundem librorum, tractatuum & epistolarum indiculum adiũgere: Quo lecto, qui magis dei ueritatem quàm tẽporales amant diuitias, sibi quisq; quod uoluerit, ad legendum & cognoscendum eligat, & id ad scribendum uel de bibliotheca Hipponensis ecclesiæ petat, ubi emendatiora exemplaria forte potuerit inuenire, uel unde ualuerit inquirat, & inuenta describat & habeat, & petenti ad scribendum sine inuidia etiam ipse tribuat. Secundum apostoli quoq; sententiam, dicentis: Audet quisquàm uestrum aduersus alterũ negocium habens iudicari ab iniquis & nõ apud sanctos? An nescitis, quia sancti mundum iudicabunt? Et si in uobis iudicatur mundus, indigni estis iudiciorum minimorum. Nescitis quia angelos iudicabimus, nedum secularia? igitur iudicia si habueritis inter uos, eos qui cõtemptibiles sunt in ecclesia, hos collocate ad iudicandum. Ad reuerentiam uobis loquor. Sic non est inter uos quisq; sapiens qui possit inter fratrem suum diiudicare, sed frater cum fratre iudicio cõtendit, & hoc apud infideles. Interpellatus ergo beatus Augustinus à Christianis, uel à cuiuscunq; sectæ hominibus causas audiebat diligenter ac pie: cuiusdam uero sententiam ante oculos habens, dicẽtis se malle inter incognitos, q̃ inter amicos causas audire: eo q; de incognitis pro quo arbitrata æquitate iudicaret, amicum posset acquirere: de amicis uero unũ esset, contra quem sententia proferretur, perditurus. Et eas aliquando usq; ad horam refectionis, aliquando autem tota die ieiunans, semper tamen noscebat & dirimebat, intendens in eis Christianorum momenta animorum, quantum quisq; uel in fide bonisq; operibus proficeret, uel ab ijs deficeret. Atq; compertis rerum opportunitatibus, diuinæ legis ueritate partes docebat, eamq; illis inculcabat, & eos quo adipiscerentur uitam æternã edocebat & admonebat: nihil aliud quærens ab ijs quibus ob hoc narrabat nisi tantum obedientiam & deuotionem Christianam, quæ & Deo debetur & hominibus, peccantes coram omnibus arguens, ut cæteri timorem haberent: Et faciebat hoc tanquàm speculator à domino cõstitutus domui Israel, prædicans uerbum atq; instans opportune importune, arguens, hortans, increpans, in omni longanimitate & doctrina, prçipueq; operam

Pagani deficiũt.

Lenitas erga malos.

Hic indiculus non extat.

1. Cor 6. In causis audiẽdis qualis. cap. 19.

In increpando qualis.

1. Tim. 5.

Ezech. 3.

2. Tim. 4

ram dans instruere eos, qui essent idonei & alios docere Rogatus quoq; à nonnullis in eorũ tempo ralibus causis, epistolas ad diuersos dabat. Sed hãc suam à melioribus rebus occupationẽ tãquã angariã deputabat, suauẽ semper habẽs de ijs, quę dei sunt uel allocutionẽ uel collocutionẽ fraternę ac domesticæ familiaritatis.

Pro reis quō intercesserit. Cap. 20.

Nouimus quoq; eũ à suis charissimis literarum interceſsum apud seculi potestates postulatũ nõ dedisse, dicẽtẽ cuiusdã sapientis seruandã esse sententiã, de quo scriptum esset, ꝙ multa suæ famæ cõtemplatione amicis nõ præstitisset. Et illud nihilominus suũ addẽs, quoniã plerũq; potestas quæ præstat, premit Cum uero intercedendum esse rogatus uidebat, tã id honeste ac temperate agebat, ut nõ solũ onerosus ac molestus non uideretur, uerumetiã mirabilis extitisset. Nam dum exorta necessitate suo more apud quendã Aphricæ uicariũ nomine Macedoniũ, pro supplice literis interuenisset atq; ille paruisset, hoc modo rescriptũ misit: Miro modo afficior sapientia tua, & in illis quæ ædidisti, & in iis quę interueniens pro reis mittere nõ grauaris. Nam & illa tãtũ habẽt acuminis, scientiæ & sanctitatis, ut nihil supra sit: & hęc tantũ uerecundię, ut nisi faciã quod mãdas, culpam penes me remanere nõ in negocio esse dijudicem, dñe meritò uenerabilis & suscipiẽde pater. Non enim instas, quod plerique homines istius loci ui faciunt, ut quodcũq; solicitus petitor uoluerit, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile uisum fuerit, admones & rogas subseruiente uerecũdia, quę maxima difficiliũ inter bonos efficacia est. Proinde statim cõmendatis effectũ desyderij tribui. Nam sperandi uiã ante patefecerã.

Erga episcopos & clericos, qualis. Cap. 21. Philip. 2

Sanctorũ cõcilia sacerdotum per diuersas ꝓuincias celebrata, cũ potuit frequentauit, nõ in eis quę sua sunt, sed q̃ Iesu Christi quærẽs, ut uel fides sanctæ ecclesiæ catholicæ inuiolata maneret, uel nonnulli sacerdotes & clerici siue p fas siue p nefas excõmunicati uel absoluerentur, uel abijcerẽtur. In ordinãdis uero sacerdotibus & clericis, cõsensum maiorẽ Christianorũ, & cõsuetudinẽ ecclesiæ sequẽdam esse arbitrabatur.

In uictu qualis. Capu. 22

Vestis eius & calceamẽta & lectualia ex moderato & cõpetẽti habitu erant, nec nitida nimiũ, nec abiecta plurimũ: quia his plerunq; uel iactare se insolẽter hoies solẽt, uel abijcere, ex utroq; nõ q̃ Iesu Christi sed quæ sua sunt ijdẽ quærentes. At iste beatus, ut dixi, mediũ tenebat, neq; in dexterã neq; in sinistrã declinãs.

Vbi hic baltheus, coriaceus & cucolla nigra.

Mensa usus est frugali & parca, quæ quidẽ inter olera & legumina, etiã carnes aliquando ꝓpter hospites, uel quosq; infirmiores continebat. Semper aũt uinum habebat, quia nouerat & docebat, ut Apostolus dicit, ꝙ omnis creatura dei bona sit, & nihil abijciendũ qđ cũ gratiarũ actione pcipitur, sanctificatur enim per uerbũ dei & oratione.

1. Timo. 4

Et ut idẽ Augustinus in suis cõfessionũ libris posuit, dicẽs: Nõ ego immunditiam obsonij timeo sed immunditiã cupiditatis. Scio enim Noe omne genus carnis qđ cibo esset usui, mãducare permissum. Heliã cibo carnis refectũ, Ioannẽ mirabili abstinẽtia præditum, animalibus hoc est locustis in escã cedentibus, nõ fuisse pollutũ Scio & Esau lenticulæ cõcupiscẽtia deceptũ, & Dauid ꝓpter aquę desyderiũ à seipso reprehensum, & regẽ nostrũ, nõ de carne, sed de pane esse tẽtatum. Ideoq; & populus in eremo, nõ quia carnes desyderauit, sed quia escæ desyderio contra deum murmurauit, meruit improbari

Lib. 10. cap. 13. Gene. 9. 3 Reg. 17 Matth. 3. Gene. 25. 2. Reg. 23 Matth 4 Nume. 11

De uino autem sumendo Apostoli extat sententia ad Timotheum scribentis, ac dicentis: Noli usq; adhuc aquã bibere, sed uino modico utere propter stomachum & frequentes tuas infirmitates. Cochlearibus tantũ argenteis utens cætera uasa quibus mensę inferebantur cibi, uel testea uel lignea uel marmorea erant: nõ tamen necessitatis inopia, sed proposito uoluntatis. Sed & hospitalitatem semper exhibuit. Et in ipsa mensa magis lectionem uel disputationem, quàm epulationem potationemq́; diligebat, & contra pestilentiã humanę consuetudinis in ea ita scriptũ habebat:

1. Timo. 5

Distichõ.

> Quisquis amat dictis absentum rodere uitam,
> Hanc mensam indignam nouerit esse sibi.

Et ideo omnem conuiuam à superfluis & noxijs fabulis & detractionibus sese abstinere debere admonebat. Nam & quosdam suos familiarissimos coepiscopos illius scripturæ oblitos, & cõtra eam loquentes, tam aspere aliquando reprehendit commotus, ut diceret, aut delendos esse illos de mensa uersus aut se de media refectione ad suũ cubiculũ surrecturũ. Quod ego & alij qui illi mẽsæ interfuimus, experti sumus.

Liberalitas. Cap. 23.

Pauperũ uero semper memor erat, eisq; indè erogabat undè & sibi suisq; omnibus secum habitãtibus erogabatur, hoc est, uel, ex redditibus possessionum ecclesiæ, uel etiam ex oblationibus fideliũ. Et dum forte, ut assolet de possessiõibus ipsis inuidia clericis fieret, alloquebatur plebẽ dei, malle se ex collationibus plebis dei uiuere, quàm illarũ possessionũ curam uel gubernationem pati, & paratũ se esse illis cedere, ut eo modo oẽs dei serui & ministri uiuerent, quo in ueteri testamẽto legũtur altari deseruiẽtes de eodẽ cõparticipari. Sed nunquã id laici suscipere uoluerunt.

1. Co. 9

In re domestica, qualis, Capu. 24

Domus ecclesiæ curam omnemq́; substantiã ad uices ualentioribus clericis delegabat & credebat. Nunquam clauem, nunquã annulum in manu habens, sed ab eisdẽ domus præpositis cuncta & accepta & errogata notabãtur. Quę anno cõpleto eidẽ recitabãtur, quo sciretur quãtũ acceptũ quantũq́; dispẽsatũ fuisset, uel quicqd indispẽsatũ uel dispẽsandũ remansisset, & in multis titulis magis illius præpositi domus fidẽ sequẽs q̃ probatũ manifestatumq́; cognoscẽs Domũ uero uel agrũ seu uillã nũquã emere uoluit. Verũ si fortè ecclesiæ à quoquã spõte tale aliqd uel donaretur, uel titulo legati dimitteret, nõ respuebat, sed suscipi iubebat Nam & aliquas eũ hæreditates recusasse nouimus, nõ quia pauperibus inutiles esse possent, sed quoniã iustũ & æquũ esse uidebat, ut à mortuorũ uel filijs uel parentibus, uel affinibus magis possiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerũt

Hoc exemplum nũc nullus imitatur.

Quidam etiã ex honoratis Hipponensium apud Carthaginẽ uiuens ecclesiæ Hipponensi possessionẽ donare uoluit, & cõfectas tabulas sibi usufructu retento, ultrò eidẽ sanctæ memoriæ Augustino misit: Cuius ille oblationẽ libẽter accepit, cõgratulãs ei ꝙ æternæ suæ memor esset salutis. Verũ post aliquot annos nobis forte cũ eodẽ cominus cõstitutis, ecce ille donator literas p filiũ suũ mittẽs, rogauit ut illæ donationũ tabulæ, suo filio redderentur, pauperibus uero erogandos direxit solidos centũ: Quo ille sanctus cogni-

to, ingemuit hominē, uel finxisse donationem, uel
eū de bono opere pœnituisse, & quāta potuit deo
suggerēte cordis eius cōdolēs animo ex eadē refra
gatiōe dixit, in illius .s. increpationē & correctio-
Quis hoc nunc faceret. nē. Et tabulas quas ille spōte miserat, nec desydera
tas, nec exactas cōfestim reddidit, pecuniāq; illā re
spuit: atq; rescriptis eundē sicut oportuit & arguit
& corripuit, admonēs ut de sua simulatiōe uel ini
qtate cū pœnitētiæ humi itate deo satisfaceret, ne
cū tā graui delicto de seculo exiret. Frequētius ue
ro dicebat, magis securius ac tutius ecclesiā legata
Aliud nunc fit. Ergo habebāt aliquid. à defunctis dimissa debere suscipere, q̄ hæreditates
forte solicitas & damnosas, ipsaq; legata magis offe
rēda esse q̄ exigēda. Cōmēdata uero quæque ipse
nō suscipiebat, sed uolētes suscipere clericos no ꝓ
hibebat. In ijs quoq; q̄ ecclesia habebat & posside
bat intētus amore, uel implicatus cupiditate non
erat, sed maioribus magis & spiritalibus suspensus
& inhærēs rebus, uix aliquādo seipsum ad ista tē-
poralia ab æternorū cogitatione relaxabat & de-
ponebat. Quibusq; ille dispositis & ordinatis, tan-
quā à rebus mordacibus & iam molestis, animi re
cursum ad interiora mentis & superiora faciebat
quo uel de inueniēdis rebus cogitaret, uel de iā in
uētis aliqd dictaret, aut certe ex iā dictatis atq; trā
scriptis aliqd emēdaret. Et id agebat in die labo-
rās, & in nocte lucubrās. Et erat tāquā illa religio-
sissima Maria, typū gestans supernæ Ecclesiæ, de
qua scriptū est, ꝙ sederet ad pedes dñi, atq; intenta
Luce.10 uerbū eius audiret: De qua soror cōquesta, ꝙ ab ea
dē circa multū ministeriū occupata nō adiuuaret,
audiuit: Martha Martha solicita es: Elegit optimā
partē Maria, quæ nō auferetur ab ea. Nā fabricarū
nouarū nūquā studiū habuit, deuitās in eis impli
cationē sui animi, quem semp liberū habere uole-
bat ab omni molestia tēporali. Nō tñ illa uolentes
& ædificātes ꝓhibebat, nisi tātū immoderatos. In
terea dū Ecclesiæ pecunia deficeret hocipsum po-
Offic.el pulo Christiano denunciabat, nō se habere qd in
digētibus erogaret. Nā & de uasis dñicis ꝓpter ca-
ptiuos & quāplurimos indigentes, frāgi & cōflari
iubebat, & indigētibus dispēsari. Quod nō cōme
morassem, nisi cōtra carnalē sensum quorūdā fieri
peruiderē. Et hocipsum etiā uenerabilis memoriæ
Ambrosius in talibus necessitatibus indubitāter
esse faciēdū & dixit & scripsit: sed & inde de negle
cto a fidelibus gazophylacio & secretario, unde al
tari necessaria inferuntur, aliquādo in Ecclesia lo
quēs admonebat, qd etiā beatissimū Ambrosium
se præsente in ecclesia tractauisse nobis aliquādo
Disciplina domestica. retulerat. Cū ipso semp clerici, una etiā domo ac
mēsa, sumptibusq; cōmunibus alebantur & uestie
bātur. Et ne quisquā facili iuratione etiā ad periu-
Cap.25. riū decidisset, & in Ecclesia populo prædicabat, &
suos instituerat, ne qs iuraret, nec ad modicū qdē.
Qd si ꝓlapsus fuisset, unā de statutis ꝑdebat potio
Pœna iurantis. nē: Numerus enim erat suis secū cōmorātibus, &
cōuiuātibus poculorū præfixus. Indisciplinatiōes
quoq; & trāsgressiones suorū à regula recta & ho-
nestate, & arguebat, & tolerabat, quātū decebat &
Psal.140 oportebat: In talibus ꝑcipue docēs ne cuiusq; cor
declinaret in uerba maligna ad excusandas excu-
satiōes in peccatis. Et dū qsq; offerret munus suum
Matth 5. ad altare, & illic recordatus fuisset ꝙ frater suus ha
beret aliqd aduersus illū, relinquēdū esse munus
ante altare, atq; eundē fratrē esse reconciliandū, &
tūc ueniēdū & munus ad altare offerēdū. Si uero
ipse aduersus fratrē suū aliqd haberet, corripere eū
debere in parte: & si eū audisset, lucratus esset suū
fratrem, si minus, adhibendum esse unū aut duos: *Matt.18.*
Quod si & ipsos cōtemneret, Ecclesiā adhibēdā. Si
uero & huic non obediret, esset illi ut Ethnicus &
publicanus. Et illud addēs, ut fratri peccanti & ue
niā petēti, nō tātū septies, sed septuagiessepties de-
lictū relaxetur, sicut quisq; a dño quotidie sibi po
stulat relaxari. Fœminarū aūt intra domū eius
nulla unquā cōuersata est, nulla mānsit, nec quidē *De conuictu fœminarum.*
germana soror, quæ uidua deo seruiens multo tē-
pore usq; in diem obitus sui præposita ancillarū
dei uixit. Sed neq; patrui sui filiæ, & fratris sui filiæ *Cap 26.*
quæ pariter deo seruiebāt: Quas personas sancto-
rum episcoporū cōcilia in exceptis posuerunt. Di-
cebat uero, quia etsi de sorore & neptibus secū cō
morantibus, nulla nasci possit mala suspitio, tamē
quoniā illę personæ sine alijs necessarijs secumq;
manentibus fœminis esse non possent, & ꝙ ad eas
etiā aliæ afforis intrarēt, de ijs posse offendiculum
aut scādalū infirmioribus nasci, & illas qui cū epi
scopo uel quolibet clerico forte manerent, ex illis
omnibus fœminarum personis una commoranti-
bus aut aduentantibus, tentationibus humanis
posse perire, aut certè malis hominū suspitiōibus
pessime diffamari: ob hoc ergo dicebat, nūquam
debere fœminas cum seruis dei, etiam castissimis
in una manere domo, ne ut dictū est, aliquod scan
dalū uel offendiculū hoc tali exemplo poneretur
infirmioribus. Et si fortè ab aliquibus fœminis ut
uideretur uel salutaretur, rogabatur, nunquā sine
clericis testibus ad eas intrabat, uel solus cū solis
unquā est locutus, nisi secretorū aliquid interesset. *Officium*
In uisitatiōib⁹ uero modū tenebat ab Apostolo *erga de-*
definitū, ut nō nisi pupillos & uiduas in tribula- *stitutos et*
tionibus cōstitutas uisitaret. Et si fortè ab ægrotā *ægrotātes*
tibus ob hoc peteretur, ut pro eis in præsenti deū *Cap.27.*
rogaret, eisq; manus imponeret, sine mora perge-
bat. Fœminarum aūt monasteria nō nisi urgenti-
bus necessitatibus uisitabat. Seruādū quoq; in ui-
ta & moribus hominis dei referebat, quod in insti
tutis sanctę memoriæ Ambrosij cōpererat, ut uxo
rē cuiquā nunquā posceret, neq; militare uolentē
ad hoc cōmendaret, neq; in sua patria petitus iret
ad conuiuiū: De singulis rebus præstans causas .s.
ne dū inter se coniugati casu iurgarent, & eum ma
ledicerent per quē coniuncti essent. Sed planè ad
hoc sibi iam illis cōsentiētibus petitū interesse de
bere affirmabat sacerdotē, ut uel eorū iam pacta
& placita firmarentur, uel benedicerētur. Et ne mi
litiæ cōmendatus suam culpā male agens suffraga
tori tribueret. Et ne per frequentiā in patriæ cōui-
uijs cōstitutus, tēperantiæ amitteretur modus. In-
dicauerat quoq; nobis se prædicti & beatæ memo
rię uiri in ultimo uitæ cōstituti, audisse sapientissi
mū & pijssimum responsum, & multū laudabat ac
prædicabat. Nam cū ille uenerabilis ultima iace-
ret ægritudine, & a fidelibus honoratis lecto eius
astantibus, & uidentibus eū de seculo migraturū
ad deum, & ob hoc mœrentibus tanti ac talis an-
tistitis Ecclesiā posse priuari uerbi & sacramēti dei
dispensatione: cū lachrymis rogaretur ut sibi a do
mino uitę posceret cōmeatū, eū illis dixisse: Nō sic

uixi ut me pudeat inter uos uiuere:sed nec mori timeo:qa bonũ dñm habemus.Et in his noster Augustinus senex elimata ac librata admirabatur & laudabat uerba. Ideo.n. eũ dixisse intelligendum est,nec mori timeo,quia bonũ dñm habemus, ne crederetur prçsidẽs de suis purgatissimis moribus præsumpsisse.Non sic uixi ut me pudeat inter uos uiuere:Hoc enim dixerat ad illud quod homines de homine nosse poterãt.Nam sciens examen ęquitatis diuinæ,de bono dño se dicit magis q̃ de meritis suis confidere. Cui etiã in oratione quotidiana dñica dicebat:Dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.Cuiusdam quoq; coepiscopi & familiarissimi sui amici, in extremis uitæ de talibus frequẽtissimum referebat dictũ:ad quẽ cũ uisitãdũ iam morti appropinquantẽ uenitasset,& ille manus gestu se de seculo exiturũ significaret,atq; à se illi esset respõsum,adhuc eũ Ecclesiæ necessariũ uiuere posse, illũ ne putaretur huius uitæ teneri cupiditate respõdisse ei: Si nunquã,bene.Si aliquãdo,quare non modo?Et talẽ sententiam mirabatur & laudabat hominem protulisse,deũ quidem timentẽ,ueruntamẽ in uilla natum & nutritũ,sed nõ multa lectionis eruditũ scientia Illud etiã cuiusdam ægrotãtis dictum afferebat Episcopi,de quo sanctus in epistola sua quã de mortalitate scripsit martyr Cyprianus ita retulit,dicẽs:Cũ quidam de collegis & consacerdotibus nostris infirmitate defessus, & de appropinquante morte sollicitus,cõmeatũ sibi precaretur,astitit deprecanti, & iam penè morienti iuuenis honore & maiestate uenerabilis,statura celsus & clarus aspectu,quẽ astantẽ sibi uix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi q; talẽ uidere iã poterat de seculo recessurus. Atq; ille nõ sine quadã animi,& uocis indignatione infremuit & dixit:Pati timetis,exire nõ uultis,quid faciã uobis? Ante proximũ uero diem infirmitatis obitus sui à se dictatos & æditos recensuit libros,siue eos quos primo tẽpore cõuersionis suæ adhuc laicus,siue quos presbyter,siue quos episcopus dictauerat,& quęcunq; in his recognouit aliter quã sese haberet ecclesiastica regula a se fuisse dictata & scripta,cũ adhuc ecclesiasticũ usum minus sciret, minusq; intelligeret, à semetipso & reprehensa & correcta sunt. Vnde etiã duo cõscripsit uolumina quorũ est titulus de recensiõe librorũ. Præreptos etiam sibi quosdã libros ante diligentiorẽ emendationẽ à nonnullis fratribus cõquerebatur, licet eos postmodum emendasset Imperfecta etiã quędã librorũ suorũ præuẽtus morte dereliq̃t. Qui prodesse omnibus uolens,& uolentibus multa librorũ legere & nõ ualentibus,ex utroq; diuino testamẽto ueteri & nouo præmissa præfatione præcepta diuina seu uetita ad uitæ regulam pertinentia excerpsit,atq; ex his unum codicẽ fecit : ut qui uellet legeret,atq; in eo uel q̃ obediens deo inobediẽns ue esset agnosceret:& hoc opus uoluit.Speculũ appellare.Verũ breui cõsequẽti tempore diuina uoluntate & potestate ,puenit,ut manus ingẽs diuersis telis armata & bellis exercitata, immanium hostiũ Vuandalorũ & Alanorũ cõmixtã secũ habẽtes Gothorũ gentẽ,aliarumq; diuersarum gentiũ personas,ex Hispanię,partibus trãsmarinis nauibus Aphricę influxisset & irruisset : uniuersaq; p

Matth.6.

Quæ ante mortẽ. Cap.28.

Retractationũ libri.

Speculũ.

Barbarorum irruptio.

loca Mauritaniarũ etiã ad alias nostras trãsiens ,puincias & regiones,omni sęuiẽs crudelitate & atrocitate,cuncta quæ potuit expoliatione , cædibus diuersisq; tormentis,incẽdijs,alijsq; innumerabilibus & infandis malis depopulata est , nulli sexui, nulli parcens ętati , nec ipsis dei sacerdotibus uel ministris,nec ipsis ecclesiarum ornamentis seu instrumentis uel ædificijs.Et hãc ferocissimã hostiũ grassationem & uastationẽ ille homo dei , & factã fuisse & fieri nõ ut cæteri homines sentiebat & cogitabat:sed altius & ,pfundius ea cõsyderans & in his animarũ ,pcipue uel pericula uel mortes ,puidẽs lito amplius quàm ut scriptũ est:Qui apponit sciẽtiã,apponit dolorẽ, & cor intelligens quasi tinea ossibus, fuerunt ei lachrymæ panes die ac nocte, amarissimamq; & lugubrẽ præ cæteris suæ senectutis iam penè extremam ducebat ac tolerabat uitam.Videbat enim ille homo dei ciuitates excidio perditas pariter cũ ædificijs,uillarumq; habitatores,alios hostili nece extinctos , alios effugatos atq; dispersos, Ecclesias sacerdotibus ac ministris destitutas,uirginesq; sacras & quosq; cõtinentes ubiq; dissipatos:& in his alios defecisse tormẽtis,alios gladio interemptos esse,alios in captiuitate ,pdita animi & corporis integritate ac fidei, malo more ac duro hostibus deseruire . Cernebat etiam hymnos dei & laudes de ecclesiis deperisse, ædificia ecclesiarum quamplurimis locis ignibus cõcremata esse,solennia quoq; quæ deo debentur de proprijs locis defecisse:sacrificia ac sacramenta diuina uel nõ quæri,uel quærenti qui tradat non facile reperiri:in ipsas montiũ syluas & cauernas petrarũ & speluncas cõfugiẽtes,uel ad quascũq; munitiones, alios fuisse expugnatos & interfectos, alios necessarijs sustẽtaculis euolutos atq; priuatos,ut fame cõtabescerẽt:ipsosq; ecclesiarum præpositos & clericos, qui forte dei beneficio uel eos nõ incurrerant,uel incurrentes euaserãt,rebus omnibus expoliatos atq; nudatos egentissimos mendicare,nec eis omnibus ad omnia quibus fulciendi essent subueniri posse. Vix tres superstites uidebat ex innumerabilibus ecclesijs, hoc est, Carthaginẽsem,Hipponẽsem,& Circensem,q̃ dei bñficio excisæ nõ sunt, & earũ permanẽt ciuitates,& diuino & humano fultæ præsidio,licet post eius obitũ urbs Hipponẽsis incolis destituta, ab hostibus fuerit concremata Et se inter hæc mala cuiusdã sapiẽtis sentẽtia cõsolabatur,dicẽtis: Nõ erit magnus magnũ putãs q; cadũt ligna & lapides,& moriuntur mortales. Hæc ergo omnia ille , ut erat alte sapiẽs,quotidie ubertim flebat. Accreuitq; mœroribus & lamẽtatiõibus eius,ut etiã adhuc in suo statu cõsistentem ad eandẽ Hipponensium regionũ ciuitatẽ ab iisdẽ hostibus ueniretur obsidendam. Quoniã in eius tũc defensiõe fuerat cõstitutus comes quidã Bonifacius cũ Gothorũ quondã fœderatus exercitu, quam urbem fermè quatuordecim mensibus cõclusam obsederũt Nã & litus illi marinũ interclusione abstulerunt . Quò etiã nosipsi de uicino cum alijs nostris coepiscopis cõfugeramus,in eademq; omni obsidionis tẽpore fuimus. Vbi nobiscũ super his infortunijs sæpissimeq; colloquebamur, & dei tremẽda iudicia prę oculis nostris posita cõsiderabamus,dicẽtes:Iustus es dñe, & rectũ iudiciũ tuũ.Pariterq; dolẽtes,gementes &

Ecclesiastes.1.

Psal.41.

Apophthegma.

Psal.118.

2. Cor. 1.

flentes orabamus miserationum patrē & deū omnis cōsolationis, ut de eadē nos tribulatione subleuare dignaretur.

Morb' extremus.
Cap. 29.

Et fortè prouenit ut, unà cū eodē ad mensam cōstitutis & inde cōfabulātibus cœperit corā nobis dicere: Noueritis me hoc tempore nostrę calamitatis deū rogare, ut aut hanc ciuitatē ab hostibus circundatā liberare dignetur, aut si aliud ei uidetur, suos seruos ad perferendam suā uoluntatē fortes faciat, aut certe ut me de hoc seculo ad se accipiat. Quę ille dicēs nosq; instruēs, deinceps cū eodē & nos cū nostris omnibus, & ipsi qui in eadē fuerāt ciuitate à summo deo similiter petebamus. Et ecce tertio illius obsidionis mēse decubuit lecto febribus fatigatus, & illa ultima exercebatur ęgritudine. Nec suum sanè dñs famulum fructu suæ precis fraudauit. Nā & sibiipsi & eidem ciuitati quod & lachrymosis depoposcit precibus, in tēpore impetrauit. Noui quoq; eunde & presbyterū, & episcopū pro quibusdā energumenis petentibus ut oraret rogatū, eumq; in oratione lachrymas fundentē deū rogasse, & dæmones ab hominibus recessisse. Itemq; ad ægrotantem & lecto uacantē quendam cū suo ægroto uenisse, & rogauisse ut eidē manū imponeret ut sanus esse posset: eumq; respondisse, si aliquid in his posset, sibi hoc utiq; primitus præstitisset: & illū dixisse uisitatū se fuisse, sibiq; per somniū dictum esse. Vade ad Augustinū Episcopū, ut eidē manum imponat, & saluus erit. Quod dū cōperisset, facere nō distulit, & illū infirmum cōtinuo dñs sanum ab eodem discedere fecit.

Cōsiliū utrū hostibus aduētantibus ex ecclesiis episcopis recedēdum sit.
Cap. 30.

Interea reticendū minime est, cum memorati impēderent hostes, à sancto uiro quoq; nostro coepiscopo Thabennensis ecclesiæ Honorato, literis fuisse cōsultum, utrúm nam illis aduētantibus ex ecclesiis episcopis, uel clericis recedendum esset, an nō. Eiq; rescriptis insinuasse quid magis ab illis Romaniæ euersoribus esset metuendū. Quā eius epistolā huic scripturæ inserere uolui. Est enim sacerdotum dei, & ministrorū moribus ualde utilis & necessaria. Isto modo rescriptum est ad eunde ab eodem. Sancto fratri & coepiscopo Honorato, Augustinus in dño salutem. Charitati tuę misso exemplo epistolæ quā fratri Quoduultdeo nostro coepiscopo scripsi, putabam me hoc onere caruisse quod mihi imposuisti, quęrendo consiliū quid in iis periculis quæ in tempora nostra uenerūt facere debeatis. Quāuis enim epistolam &c.

Epistolæ reliquum omisimus, quum sit ipsa penè uita prolixior. Extat inter epistolas. 180.
Mors & sepultura.
Cap. 31.
Pœnitentia in morte.

Sanè ille sanctus in uita sua prolixa pro utilitate ac fœlicitate sanctæ ecclesiæ catholicæ diuinitus condonata, uixit annis septuaginta sex, in clericatu autē uel episcopatu annis fermè quadraginta. Dicere autem nobis inter familiaria colloquia consueuerat, post perceptum baptismum etiam laudatos Christianos & sacerdotes absq; digna & competenti pœnitentia exire de corpore nō debere. Quod etiam ipse fecit ultima qua defunctus est ægritudine. Nam sibi iusserat psalmos Dauidicos, qui sunt paucissimi de pœnitentia scribi, ipsosq; quaterniones iacens in lecto contra parietē positos diebus suæ infirmitatis intuebatur, & legebat & iugiter ac ubertim flebat: Et ne intentio eius aliquoquam impediretur, cauebat: Ante dies fermè decem quam exiret de corpore, à nobis postulauit præsentibus, ne quis ad eū ingrederetur, nisi iis tātum horis quibus medici ad inspiciendum intrarent, uel cum ei inferretur refectio. Et ita obseruatū ac factum est, & omni illo tempore orationi uacabat. Verbum dei usq; ad ipsam suam extremā ægritudinem impræteramisse alacriter & fortiter sana mente, sanoq; consilio in ecclesia prædicauit. Membris omnibus sui corporis incolumis, integro aspectu atq; auditu, & ut scriptum est, nobis astantibus & uidentibus ac cū eo pariter orantibus, obdormiuit in pace cum patribus suis, enutritus in bona senectute: & nobis corā positis pro eius commendanda corporis depositione, sacrificium deo oblatum est, & sepultus est.

S. sacrificiū pro mortuo.
Bibliotheca

Testamētum autē nullum fecit, quia unde faceret pauper Christi nō habuit: Ecclesiæ bibliothecam & omnes codices diligenter posteris custodiendos semper iubebat. Si quid uero ecclesia, uel in sumptibus, uel in ornamentis habuit, fideli presbytero qui sub eodem domus ecclesiæ curam gerebat, dimisit. Nec suos consanguineos uel in proposito uel extra constitutos, in sua uita & morte uulgi more tractauit. Quibus dū adhuc superesset id si opus fuit quod & cæteris erogauit, nō ut diuitias haberent, sed ut aut non, aut minus egerent.

Monasteria.

Clerum sufficientissimum & monasteria uirorum ac fœminarum continentium cum suis præpositis plena ecclesiæ dimisit, unà cū bibliothecis libros, & tractatus uel suos uel aliorū sanctorum habentibus, in quibus dono dei qualis quantusq; in ecclesia fuerit noscitur, & in his semper uiuere à fidelibus inuenitur. Iuxta quod etiam secularium quidā poetarū suis iubens quo sibi tumulū mortuo in aggere publico collocarent, pro epigrammate finxit, dicens:

Epitaphium.

Viuere post obitum uatem uis nosse uiator,
Qd legis ecce loquor, uox tua nempe mea est.

Et in suis quidē scriptis ille deo acceptus & charus sacerdos quantū lucenter ueritate uidere cōceditur, rectè ac sanè, fidei, spei, & charitatis catholicæ ecclesiæ uixisse manifestatur. Quod agnoscūt, qui eundem de diuinis scribentē legentes proficiunt. Sed ego arbitror plus ex eo proficere potuisse, qui eum & loquentē in ecclesia præsentē audire & uidere potuerūt, & eius præsertim inter homines cōuersationem non ignorauerunt.

Matth. 13

Erat enim non solum eruditus scriba in regno cœlorum, de thesauro suo proferens noua & uetera, & unus negociatorum qui inuentam preciosam margaritam, quæ habebat uenditis cōparauit, uerumetiam ex iis ad quos scriptum est: Sic loquamini & sic facite, & de quibus Saluator dicit: Qui fecerit & docuerit sic homines, hic magnus uocabitur in regno cœlorū.

Iacobi. 2.
Matth. 5.

Peto aūt impendio uestram charitatem, qui hæc scripta legitis, ut mecum omnipotenti deo gratias agatis, dominumq; benedicatis qui tribuit mihi intellectum, ut hæc in notitiam & præsentium & absentium præsentis temporis & futuri hominum, & uellem deferre, & ualuissem: & mecū ac pro me oretis, ut illius quondam uiri, cū quo annis fermè quadraginta dei dono absq; amara ulla dissensione familiariter ac dulciter uixi, & in hoc seculo æmulator & imitator existā, & in futuro omnipotētis dei promissis cum eodem perfruar. Amen.

Posidonij de uita D Augustini.

FINIS.

A DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponen. Episcopi in libros retractationũ.

PROLOGVS.

† est qd IAM diu istud † facere cogito atq; dispono, quod nunc adiuuante domino aggredior: quia differẽdum esse non arbitror, ut opuscula mea siue in libris, siue in epistolis, siue in tractatibus, cum quadam iudiciaria se ueritate recenseam, & quod me offendit, uelut censorio stylo denotẽ. Neq; enim quisquã nisi imprudẽs, ideo quia mea errata reprehẽdo, me reprehendere audebit. Sed si dicit nõ ea debuisse à me dici, quæ postea mihi etiam displicerent: uerum dicit, & mecũ facit. Eorum quippe reprehensor est, quorũ & ego. Neq; enim ea reprehẽdere deberem, si dicere debuissem. [Sed qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ: ut qui nõ ualuit omnia impœnitenda dicere, saltem
B pœniteat quæ cognouerit dicenda no fuisse.] Sed ut uolet quisq; accipiat hoc quod facio, me tamen Apostolicã illam sententiã & in hac re oportuit intueri, ubi ait: Si nosipsos iudicaremus, à dño nõ iu-
1 Cor 11. Prou. 20 dicaremur. Illud etiã quod scriptũ est: Ex multiloquio non effugies peccatũ. terret me plurimũ, non quia multa scripsi, uel quia multa etiam, quę dicta nõ sunt, tamen à me dicta, cõscripta sunt. Absit
† depute. enim ut multiloquium deputetur †, quãdo necessaria dicuntur, quãtalibet sermonũ multitudine ac prolixitate dicatur. Sed istam sententiam scripturę sanctæ propterea timeo, quia de tam multis disputationibus meis sine dubio multa colligi possunt, quæ si non falsa, at certe uideantur, siue etiam conuincantur nõ necessaria. Quem uerò Christus fidelium suorũ nõ terruit, ubi ait: Oẽ uerbũ ociosum
Matt. 12. quodcunq; dixerit homo, reddet pro eo rationem
Iaco. 1. in die iudicij. Vnde & eius Apostolus Iacobus: Sit, inquit, omnis homo uelox ad audiẽdũ, tardus au-
Iaco. 3. tẽ ad loquẽdũ. Et alio loco: Nolite, inquit, plures magistri fieri fratres mei, sciẽtes quoniã maius iudiciũ sumitis: In multis enim offendimus omnes.
C Siquis in uerbo nõ offendit, hic perfectus est uir. Ego mihi hanc perfectionẽ, nec nunc arrogo, cum iam sim senex, quãto minus cum iuuenis cœpi scribere, uel apud populos dicere: tãtũq; mihi tributũ est, ut ubicunq; me presente loqui opus esset ad po-
† permitterem ut essem. pulũ, rarissime tacere atq; alios audire permitterem †, & esse uelox ad audiendũ, tardus aũt ad loquendũ. Restat igitur ut meipse iudicem sub magistro uno, cuius de offensionibus meis iudiciũ euadere
Magistros plures fieri. cupio Magistros aũt plures tunc fieri existimo, cũ diuersa atq; inter se aduersa sentiunt. Cũ uerò idipsum dicunt omnes, & uerum dicunt: ab unius ueri magistri magisterio nõ recedunt. Offendunt autẽ nõ cũ illius multa dicunt, sed cum addunt sua. Sic quippe incidunt ex multiloquio etiam in falsiloquiũ. Scribere aũt ista mihi placuit, ut hæc emittã in manus hominũ, à quibus ea quæ iam ædidi, re-
† possunt uocare emẽdãda nõ possum †. Nec illa sanè prætereo, quę catechumenus iam, licet relicta spe quã terrenã gerebã, sed adhuc secularis literarum inflatus consuetudine scripsi: quia & ipsa exierũt in notitiã

describentiũ atq; legentiũ, † & leguntur utiliter si nõnullis ignoscatur: uel si nõ ignoscatur, nõ tamẽ inhæreatur erratis Quapropter quicunq; ista lecturi sunt, nõ me imitentur errantẽ, sed in melius proficientem Inueniet enim fortasse quomodo scribẽdo profecerim, quisquis opuscula mea ordine, quo scripta sunt legerit. Quod ut possit, hoc opere, quãtum potuero, curabo ut eundẽ ordinem nouerit. D † aliâs, sed.

RETRACTATIONVM LIBER PRIMVS.

CVM ergo reliquissem uel quæ adeptus fuerã in cupiditatibus hui' mũdi, uel quę adipisci uolebã, & me ad Christianæ uitæ ociũ cõtulissem, nõdũ baptizatus, contra Academicos uel de Academicis primũm scripsi, ut argumenta eorum, quæ multis ingerunt ueri inuenedi desperationem, & prohibẽt cuiquã rei assentiri, & omnino aliquid tãquã manifestũ certumq; sit, approbare sapientẽ, cùm eis omnia uideantur obscura & incerta, ab animo meo, quia & me mouebãt, quãtis possem rationibus amouerẽ. Quod miserãte atq; adiuuante deo factum est Sed in eisdẽ tribus libris meis, nõ mihi placet toties me appellasse fortunã, quanuis nõ aliquam deam uoluerim hoc nomine intelligi, sed fortuitũ rerum euentũ, uel in corporis nostri, uel in externis bonis aut malis. Vnde & illa uerba sunt, quæ nulla religio dicere prohibet, forte, forsan, forsitan, fortasse fortuito Quod tamen totum ad diuinam reuocandum est prouidẽtiam. Hoc etiam † ibi non tacui, dicẽs: Etenim fortasse quæ uulgo fortuna nominatur, occulto quodam ordine regitur, nihilque aliud in rebus casum uocamus, nisi cuius ratio & causa secreta est. Dixi quidẽ hoc, ueruntamen pœnitet me sic illic nominasse fortunam, cum uideam homines habere in pessima cõsuetudine, ut ubi dici debet: Hoc deus uoluit, dicere, hoc uoluit fortuna. Quod aũt quodam loco dixi: Ita comparatũ est, siue pro meritis nostris, siue pro necessitate naturę, ut diuinum animũ mortalibus inhærentem nequaquam philosophiæ * portus accipiat, &c. Aut nihil horum duorũ dicendum fuit, quia etiam sic sensus posset esse integer, aut satis erat dicere †, pro meritis nostris, sicut uerum est ex Adam tractã miseria, nec addere, siue pro necessitate naturę, quandoquidem naturæ nostræ dura necessitas merito præcedẽtis iniquitatis exorta est. Itemq; illic quod dixi: Nihil omnino colendũ esse, totumq; abijciendũ, quicqd mortalibus oculis cernitur, quicquid ullus sensus attingit addenda erant uerba, ut diceretur: Quicquid mortalis corporis ullus sensus attingit. Est enim sensus & mentis. Sed eorũ more loquebamur tunc, qui sensum non nisi corporis dicunt, & sensibilia nõ nisi corporalia. Itaq; ubicũq; sic locutus sum, parum est ambiguitas euitata, nisi apud eos quorũ consuetudo est locutionis huius Itẽ dixi: Quid cẽseas aliud esse beatẽ uiuere, nisi secundũ id qd in homine optimũ est † uiuere? Et qd dixerim in hoie esse optimũ, paulopost explicans: Quis, inquã, dubitauerit, nihil esse aliud hois optimũ, quàm eam partem animi, cui dominãti obt

Contra Academicos Ca. 1.
E
Lib. 1. cõtra Academicos. 1. et 7. Fortuna.
† enim.
Lib. 1. c. 1
F
* aliâs, sapiẽtiæ. † alias, debere dicere.
Li. 1. c. 1.
Li. 1. c. 2. Viuere beate. † al. esse optimũ. Optimũ hominis.

G perare conuenit cętera q̄cunq; in hoie sunt? Hæc
†queque aũt ne aliam postules definitionem, mens aut ratio dici potest. Hoc quidē uerũ est: Nam quãtum attinet ad hominis naturã, nihil est in eo melius q̄ mens & rõ, sed non scdm ipsam debet uiuere, qui beate uult uiuere, alioquin scdm hoiem uiuit, cũ scdm deum uiuendũ sit, ut possit ad beatitudinē peruenire, pp quã consequendam, nõ seipsã debet esse contenta, sed deo mens nostra subdenda est.

Nihil melius in homine quã mens & ratio.

Itē rñdens ei cum quo disputabatur: Hic plane, in quã, nõ erras, quod ut tibi omen sit ad reliqua, libenter optauerim. Hoc licet nõ serio, sed ioco dictũ sit, nollē tñ eo uerbo uti. Omen qppe me legisse non recolo, siue in sacris literis nr̃is, siue in sermone cuiusquã ecclesiastici sermonis †disputatoris, quãuis abominatio inde sit dicta, q̄ in diuinis libris assidue reperit. In secũdo aũt libro prorsus inepta est & insulsa illa quasi fabula de Philocalia & Philosophia, qđ sint germanæ, & eodē parente pcreatę. Aut. n. Philocalia, q̄ dicitur, nõ nisi in nugis est, & ob hoc philosophię nulla ratione germana. Aut si ppea est hoc nomē honorandũ, qa Latine interpretatũ, amorē significat pulchritudinis, & est uera ac summa sapientiæ pulchritudo, eadē ipsa est in reb⁹ incorporalibus atq; summis philocalia q̄ & † philosophia, neq; ullo modo sunt quasi sorores duę. Alio loco cũ agerē de aio dixi: Securior rediturus in cœlũ. Iturus aũt, q̄ rediturus dixissem securius, pp eos q putãt animos humanos pro meritis peccatorũ suorũ de cœlo lapsos siue †deiectos, in corpora ista detrudi. Sed hoc ego ppterea nõ dubitaui dicere, qa ita dixi in cœlu, tanquã dicerem ad eũ † eius est author & conditor, sicut beatus Cypria. non cunctatus est dicere. Nã cũ corpus è terra, spm̃ possideam⁹ è cœlo, ipsi terra & cœlũ sumus. Et in libro Ecclesiastę scriptum est: Spũs reuertatur ad deũ q dedit illũ. Quod uti que[sic]intelligendũ est, ut nõ resistatur Aplõ dicente: Nõdũ natos nihil egisse boni aut mali. Sine controuersia ergo q̄dam originalis regio beatitudinis animi, deus ipse est. Qui eũ non quidē de seipso genuit, sed de nulla re alia cõdidit, sicut condidit corpus è terra. Nã qđ attinet ad eius originē, qua fit ut[sit]in corpore, utrũ de illo uno sit q primum creatus est, qñ factus est homo in animã uiuã, an semper ita fiant †singulis singuli, nec tunc sciebã, nec adhuc scio. In lib tertio: Si qđ mihi uideatur, qris, inquã, In mente arbitror esse summũ hois bonum. Verius dixissem: In deo. Ipso. n. mēs fruitur ut beata sit, tanquã summo bono suo. Nec mihi illud placet quod dixi: Libet deierare per oēs † diuinos. Item quod dixi de Academicis, qa uerũ nouerant, cuius simile appellabãt uerisimile, idq; ipsum uerisimile appellaui falsum, qđ approbãt. Duas ob causas non recte dictũ est: uel qđ falsum esset, qđ aliquo modo esset sile alicuius ueri, qa in genere suo & hoc uerũ est, uel quod approbãt ista falsa, q̄ uocabant uerisimilia, cu illi nihil approbarent, & affirmarēt nihil approbare sapiētē. Sed qa [hoc] ipsum uerisimile ēt probabile nuncupabãt, hinc factũ est, ut hoc de illis dicerē. Laus quoq; ipsa qua Platonem uel Platonicos, seu Academicos philosophos tm̃ extuli, quantũ impios hoies, non oportuit, nõ immerito mihi displicuit: præsertim quorũ cõtra errores magnos defendēda est Christiana doctrina. Illud ēt quod in comparatione argumentorum Ciceronis, quibus in libris suis Academicis usus est, meas nugas esse dixi, qbus argumenta illa certissima ratione refutaui, quanuis ioc ando dictũ sit, & magis ironia uideatur, nõ debuit tamen dici. Hoc opus sic incipit: O utinã Romaniane hominem sibi aptum.

Li. 1 c. 4. Deo mens nostra est subdēda. Omen. †deest sermonis. Abominatio ab omine dicta. Lib 2. c. 3. Philocalia Philosophia H *†deest, & Li. 2. ca. 9. Li. 2. de libero arbi. ca. 12. †sen. †deum. Eccle. 12. Rom 9. Li. 10. de Ge ad literam cap. 6. & 7. I †similiter fiunt. †singula. Li. 3. c. 12. In deo esse summũ hominis bonum. Li 3. c. 16. Li 3. c. 17. & 18. †omen. Verisimile. Li. 3 c. 17. K Li. 3 cap. 20.*

Librum de beata uita, no post libros de Academicis, sed inter illos ut scriberē cõtigit. Ex occasione quippe ortus est diei natalis mei, & tridui disputatione completus, sicut satis ipse indicat. In quo libro cõstitit inter nos, q simul qrebamus, nõ esse beatã uitam, nisi perfectã cognitionē dei. Displicet tñ illic, quod Manlio Theodoro, ad quem librum ipsum scripsi, quãuis docto & Christiano uiro, plus tribui q̄ deberem. Et quod fortunã etiã illic sępe nominaui. Et q tpe uitæ huius in solo animo sapientis dixi habitare uitam beatam, quõlibet se habeat corpus eius, cum perfectam cognitionem dei, hoc est, qua homini maior esse non possit, in futura uita speret Apostolus, q̄ sola beata uita dicēda est, ubi & corpus incorruptibile at que immortale spiritui suo † sine ulla molestia uel reluctatione subdetur. Sanē istum librum nostro in Codice interruptum reperi[&] nõ parũ minus habere, & sic à fratribus quibusdã descriptus est, nec adhuc apud aliquem integrum inueneră, ex quo emendarem qñ hæc retractaui. Hic liber sic incipit: Si ad philosophiæ portum.

De beata uita ca. 2 † autem. In præfatione. Disputatione. 3. infra ca. proximo. L *infra ca. proximo. † sancto.*

Per idem tps inter illos qui de Academicis scripti sunt, duos ēt libros de ordine scripsi, in qbus magna qõ uersatur, utrũ omnia bona & mala diuinæ prouidentiæ ordo contineat. Sed cum rem uiderem ad intelligendũ difficilem, satis ęgre ad eorũ perceptionem cum quibus agebã disputando posse perduci, de ordine studēdi loqui malui, quo † à corporalib⁹ ad incorporalia potest pro fici. Verũ & in his libris displicet mihi sępe iterpositum fortunę uocabulũ. Et q non addebam, corporis, qñ sensus hois † nominaui. Et q multum tribui liberalibus disciplinis, quas multi sancti[mul tum]nesciunt, quidã aũt qui sciunt eas, sancti nõ sunt. Et q Musas quasi aliquas deas, quãuis iocando cõmemoraui. Et q admirationem uitiũ nũcupaui. Et q philosophos nõ uera pietate præditos, dixi uirtutis luce fulsisse. Et q duos mundos, unũ sensibilē, alterũ intelligibilem, nõ ex Platonis uel ex Platonicorũ persona, sed ex mea sic cõmēdaui, tanq̃ hoc ēt dñs significare uoluerit, quia non ait, Regnũ meum non est de mundo. sed, Regnũ meũ non est de hoc mũdo. cum possit & alia † locutione dictũ inueniri: Et si alius à dño Christo significatus est mundus, ille congruentius posset intelligi, in quo erit cœlũ nouũ & terra noua, qñ cõplebitur quod oramus, dicētes: Adueniat regnũ tuũ. Nec Plato qdē in hoc errauit, qa esse mundũ intelligibilē dixit, si non uocabulũ quod ecclesiasticæ consuetudini in re illa nõ usitatũ est, sed ipsam rē uelimus attendere. Mundũ qppe intelligibilē, nũcupauit ipsam rõnem sempiternã atq; incõmutabilem, qua fecit deus mundũ. Quã qui esse negat, sequitur ut dicat, irrationabiliter deum fecisse qđ fecit, aut cũ faceret uel antequam faceret, nescisse qđ faceret: si apud eũ ratio faciendi non erat. Si uero erat, sicut erat, ipsam uidet Plato uocasse intelli-

De ordine. Cap. 3 † cum. Lib. 2. c. 7 Lib. 1. c. 1 Lib 2. c. 1 & 2. M *† corporis. Li. 1. cap. 8. & 2. cap. 14. Li 1. ca. 3. Li. 1. c. 11 Li. 1. c. 11 & 2. cap. 18. Ioan. 18. † aliqua. Apoc. 21. Matth. 6 Mũdus intelligibilis est ratio, qua deus fecit* N *mũdũ*

A gibilem mundum. Nec tñ isto nomine nos aterremur, si iã satis essemus literis ecclesiasticis eruditi. [Li.1.c.20] Nec illud mihi placet, φ cum dixissem: Sũma opera danda est optimis moribus. mox addidi: Deus enim noster aliter nos exaudire non poterit: Bene aũt uiuentes facillime exaudiet. Sic.n.dictũ est, tã quam deus non exaudiat peccatores, quod quidẽ [Ioan 9.] dixit in Euangelio, sed ille q nondũ cognouerat Xpm, à quo fuerat iã illuminatus in corpore. Nec [†dest mihi.] illud mihi † placet φ Pythagoræ philosopho tm̃ laudis dedi, ut qui [hanc] legit uel audit, posit pu [Li.1.c.20] tare nec credidisse nullos errores in Pythagorica esse doctrina, cũ sint plures, iidemq́ capitales Hoc opus sic incipit: Ordinem rerum Zenobi.

[Soliloqo. rũ. Ca.4.] INter hæc scripsi ẽt duo uolumina sc̃dm studiũ meum & amorẽ ratione indagãdæ ueritatis, de his rebus, quas maxime scire cupiebã, me interrogans, mihiq́ rñdens, tanquã duo essemus, ratio & [Li 1.ca.7] ego, cũ solus essem. Vnde hoc opus Soliloqa nominaui, sed imperfectũ remãsit Ita tñ, ut in primo li- B bro qreretur, & utcunq́ appareret, qualis esse de- [†sapiẽtiã] beat, q uult percipere sciam†, quæ utiq̀ non sensu [Li.1.c.15] corporis, sed mente percipitur. Et ex† quadã ratio [s capi 1.] cinatione in libri fine colligitur, ea q̃ uere sunt, im [†desit, x] mortalia esse. In secundo aũt de immortalitate aiæ diu res agitur, & nõ peragitur. In his sanè libris nõ [1 sẽ dis.1] approbo, quod in orone dixi: Deus qui nisi mun- [Cap 1.] dos uerum scire noluisti. Rñderi enim potest, multos ẽt non mundos multa scire uera. Neq.n. definitum est hic qd sit uerũ, quod nisi mũdi scire nõ [Li.1. ca.1] posint, & qd sit scire Et illud quod ibi positũ est: Deus cui' regnũ est totus mũdus, quẽ sensus ignorat. Si deus intelligẽdus est, addẽda fuerãt uerba, ut diceret: Quẽ mortalis corporis sensus ignorat. Si aũt mũdus dictus est, quẽ sensus ignorat, ille re- [†1 in.] cte intelligitur, q futurus est in† cœlo nouo & ter [Apoc 21.] ra noua. Sed ẽt hic addẽda erãt illa uerba, ut dice [1. Retrac. cap 1. et 3] retur: mortalis corporis sensus. Sed illo more adhuc loquebar, quo sensus ,ppriẽ corporis appella- [Li. 1 ca.1] tur. Nec assidue repetendũ est, qđ & superius inde [†dictũ.] iã dixi†, sed hoc recolendũ, ubicunq́ ista locutio [1.sen di.2 capi. os.] in meis literis inuenitur. Et ubi dixi de patre & filio: Qui gignit, & quẽ gignit, unũ est. dicẽdũ fuit, [Li.1 ca 7] unum sunt. Sicut apte ipsa ueritas loqtur, dicensi [Ioan 10.] Ego & pater unũ sumus Nec illud mihi placet, φ C in ista uita deo intellecto iã beatã esse aiam dixi: [Li.1 c 13.] nisi forte spe. Itẽ φ dixi: Ad Sapiæ cognitionẽ nõ una uia peruenitı nõ bene sonat, quasi alia uia sit [Ioan. 14.] præter xpm, qui dixit: Ego sum uia. Vitanda ergo erat hæc offensio auriũ religiosarum, quanuis alia sit illa uniuersalis uia, aliæ aũt uiæ, de quibus in [Psal. 14.] psalmo canimus †: Vias tuas dñe notas fac mihi, [† cantur] & semitas tuas doce me. Et in eo qđ ibi dictũ est: [Li.1.c.14] Penitus esse ista sensibilia fugienda cauendũ fuit, ne putaremur illã Porphyrij falsi philosophi tenere sẽtẽtiam, qua dixit: Oẽ corpus esse fugiendũ. Non autẽ dixi ego oia sensibilia, sed ista, hoc est corruptibilia, sed hoc potius dicendũ fuit. Non autẽ talia sensibilia futura sunt i futuri seculi cœlo nouo [†1 in.] & terra noua Itẽ quodã loco dixi. Quòd in† disci [Li.2.c.20] plinis liberalib' eruditi, sine dubio in se illas obliuione obrutas eruunt discẽdo, & quodãmodo re- [†interrogatur.] fodiunt. Sed hoc quoq́ improbo'. Credibilius est enim ppea uera rñdere de quibusdã disciplinis, ut imperitos earũ qñ bene interrogantur†, qa psens

est eis quantũ †id capere possunt lumen rõnis in- D ternæ †ubi hęc immutabilia uera cõspiciunt, non [†quãdo.] quia ea nouerant aliqñ & obliti sunt, quod Plato [†æterna.] ni uel †talibus uisum est. Contra quorũ opinionẽ [† et.] quanta[sus]cepta opera] dabatur occasio, in libro duodecimo de trinitate disserui. Hoc op' sic incipit. Volenti mihi multa ac uaria mecum. [Cap.15.]

POst libros Soliloquiorũ iam de agro Medio- [De immortalitate aiæ.] lanum †reuersus, scripsi librũ de immortalitate aiæ, quem mihi quasi cõmonitoriũ esse uoluelram pp soliloquia terminanda, quæ imperfecta re [Cap.5.] manserant. Sed nescio quo me inuito exijt in ma- [†Mediolanium.] nus hoim, & inter mea opuscula nominatur. Qui primo ratiocinatione†, cõtortione atq́ breuitate [† ratiocinationã.] sic obscurus est, ut fatiget cũ legitur ẽt intentionẽ meã, uixq́ intelligatur à meipso Deinde cogitans nihil aliud q̃ animos hoium, in quadam argumẽtatione eiusdẽ libri dixi: Nec esse in eo quod nihil [Cap 1.] discit disciplina potest. Item quod alio loco dixi: Nec ullã rem scia complectitur, nisi quę ad aliquã pertinet disciplinam: nec uenit in mentẽ deũ non discere disciplinam, sed †habere oium rerum sciẽ- [† disciplinã, &] tiam, in qua et præscientia est futurorum. Tale est & illud quod ibi dictum est: Non esse uitam cum E ratione ulli, nisi aiæ. Neq.n. deo sine ratione uita [Cap 4.] est, cum apud eum & summa uita, & summa sit ratio. Et illud quod aliquãto superius dixi: Id quod [Cap 1.] intelligitur eiusmodi esse semp, cũ intelligatur & aius, qui utiq́ non eiusmodi est semper. Qod uerò [Cap.6.] dixit: Animũ† propterea non posse ab æterna ra- [†Animã.] tione separari, qa non ei localiter iungitur. profecto nõ dixissem, si iã tũc essem literis sacris eru ditus, ut recolerẽ quod scriptũ est: Peccata uestra [Esa 59.] separãt inter uos & deum. Vnde intelligi datur, ẽt earum rerũ posse dici separationẽ, quæ non locis, sed incorporaliter iunctæ fuerant. Quid sit et qđ dixi: Aia si caret corpore, in hoc mundo non est. Non potui mortuos recordari: Nunqd.n. animæ [Cap.13.] mortuorũ, aut non carent corpore, aut in hoc mũ do non sunt: Quasi uerò inferi no sint in hoc mũ do? Sed quia carere corpore in bono posui, fortas [Corpus, pestes corporeas significat.] se noie corporis pestes corporeas appellaui. Quod si ita est, nimis insolẽter uerbo usus sum Illud quo que temere dictũ est: A summa essentia speciẽ cor [Cap.15.] pori per animã tribui, qua est inquãtumcunq́ est. Per aiam ergo corpus subsistit, & eoipso est quo animatur: siue uniuersaliter, ut mũdus: siue particulariter, ut unumquodq́ animal intra mũdum. Hoc totum prorsus temere dictũ est. Hic liber sic incipit: Si alicubi est disciplina.

PEr idem tps quo Mediolani fui baptismũ per- [De libris disciplinarum.] cepturus, ẽt disciplinarũ libros conatus sum scribere, interrogans eos qui mecum erãt, atq́ ab [Cap 6.] hmõi studijs non abhorrebãt: per corporalia cupiens ad incorporalia quibusdã quasi passib' cer- [Forte prauenire.] tis uel peruenire uel duci. Sed earũ solum de grãmatica librũ absoluere potui, quẽ postea de armario nr̃o pdidi, & de musica sex uolumina: quantũ [1 Retra. ca. 11.] attinet ad eã partem q̃ rhythmus uocat. Sed eosdẽ sex libros iam baptizatus, iamq́ ex Italia regressus [† Aphricam.] in Aphrica †scripsi. Inchoaueram quippe tantũmodo istam apud Mediolanũ disciplinã. De alijs uerò quinq́ disciplinis illic sitr inchoatis: de Dialectica, de Rhetorica, de geometria, de Arithmetica, de Philosophia, sola principia remanserũt, quę tñ

G etiā ipſa perdidimus:ſed haberi ab aliquibus exi-
ſtimo. Hoc opus ſic incipit: Oia nomina tredecim.

De moribus Eccle. catho. & de morib' Manich. IAm baptizatus aūt cū Romæ eſſem, nec ferre ta
citus poſſem Manichęorū iactantiam, de falſa &
fallaci cōtinentia uel abſtinentia, qua ſe ad imperi
tos decipiendos ueris Christianis, quibus compa-
rādi nō ſunt, inſuper præferūt, ſcripſi duos libros:
Cap 7. unū de moribus Eccleſię catholicæ, alterū de mo
ribus Manichæorum. In eo igitur qui eſt de mori-
Cap. 9. bus Eccleſiæ catholicæ, ubi poſui teſtimoniū, in
quo legitur: Propter te afficimur tota die, æſtimati
Pſal. 43. ſumus, ut †oues occiſiōis, mendoſitas nři codicis
†ſicut. me fefellit minus memorē ſcripturarū, in quibus
nondū aſſuetus erā. Nā eiuſdē interpretationis alij
Cap. 9. codices nō habēt: Propter te afficimur: ſed, pro-
pter te morte afficimur: quod uno uerbo alij dixe
rūt mortificamur. Hoc eſſe uerius Græci libri indi
cāt, ex qua lingua in Latinā ſecūdū Septuaginta in
terpretes, ueterū diuinarū ſcripturarū eſt facta trāſ
latio: & tamē ſecūdū hæc uerba, id eſt, ꝓpter te af
ficimur, multa diſputās dixi, quę in ipſis rebus nō
tanquā falſa improbo, uerūtamē cōuenientiā ſcri-
H pturarū ueterū & nouarū, quam demonſtrare cu-
piebā, ex his duntaxat uerbis non utiq; demōſtra-
ui. Vnde aūt mihi error obrepſerit, dixi: & aliis te-
ſtimoniis eandem cōuenientiā ſufficienter oſtēdi.
Similiter & paulopoſt teſtimoniū poſui de libro
Cap. 16. Sapientiæ, ſecūdū codicē noſtrū, in quo ſcriptum
erat: Sobrietatē enim ſapiētia docet, & iuſtitiā, &
Sapien. 8. uirtutē, Et ſecūdū hæc uerba diſſerui res quidē ue
ras, ſed ex occaſione mendoſitatis inuentas. Quid
†ueritatē enim uerius quàm qd ſapiētia doceat uirtutē †cō-
tēplationis, quā nomine ſobrietatis ſignificatā pu
taui, & actionis probitatē, quā p duo alia intelligi
uolui, per iuſtitiā atq; uirtutē: cū codices eiuſdē in
terpretationis ueriores habeāt: Sobrietatē enim &
ſapiētiā docet, & iuſtitiā & uirtutē? His enim nomi
Tullius libro. 1. officiorum. nibus Latinus interpres quatuor illas uirtutes, quę
maxime in ore Philoſophorū eſſe aſſolēt, nomina
uit, ſobrietatē appellās tēperātiā & ‡ prudētiæ im-
‡ & ponēs nomē, ſapiētiā: fortitudinē uerò uirtutis uo
cabulo enūcians, ſolā iuſtitiā ſuo nomine interpre
tatus eſt. Has aūt quatuor uirtutes in eodem libro
I Sapiētiæ ſuis nominibus appellatas, ſicut à Gręcis
† Vanitantium. uocātur, longe poſtea reperimus in codicibus Grę
cis. Itē qd poſui de libro Salomonis: Vanitas uani-
Eccle. 1. tatū †dixit Eccleſiaſtes. In multis quidē codicibus
Cap. 21. legi, ſed hoc Græcus nō habet, habet aūt: Vanitas
†uanitatum. uanitātiū †, qd poſtea uidi, & inueni eos Latinis †eſ
ſe ueriores, q habēt uanitātiū, nō uanitatū † Ex oc
†Latinos caſiōe tñ huius mēdoſitatis quęcūq; diſſerui, uera
†uanitatū, nō uanitantiū, eſſe in ipſis rebus apparēt. Qd aūt dixi: Eumipſum
quē cognoſcere uolumus, hoc eſt, deū, prius plena
charitate diligamus, melius dicerē, ſyncera, quàm
Noſtri habēt ματαιοτήτων, il plena. Niſi forte putaretur charitatē dei nō futurā
le legiſſe u. detur, ματαιοτήτων eſſe maiorē, quādo uidebimus eū ‡ facie ad faciē.
Sic itaq; hoc accipiatur, tāquā plena dicta ſit, qua
maior eſſe poſſit, q̄ diu ambulamus p fidem Erit
enim plenior, immo pleniſſima, ſcilicet † p ſpeciē.
Itē qd dixi de ijs q ſubueniūt indigētibus, qa miſe
ricordes uocātur, etiā ſi ſapiētes uſq; adeo ſint, ut
Cap. 27. iā nullo animi dolore turbētur, nō ſic accipiendū
‡ eum. eſt, tāquā definierim in hac uita eſſe tales ſapiētes.
†ſed. Nō enim dixi, cū ſint, ſed dixi, etiā ſi ſint. Alio loco
Cap. 30. ubi dixi: Iā uerò cū hæc humana dilectio inhęrētē

uberibus tuis †nutriuerit & roborauerit animū, ſe †ſuis
quendo deū †ſactus idoneus, ubi eius maieſtas ex †deo.
tāta parte quāta homini dū terræ huius inhabita
tor eſt ſufficit, aperire ſe cœperit, tantus charitatis
ardor innaſcitur, & tātū diuini amoris cōſurgit in
cēdiū, ut exultis oibus uitijs, & homine ſanctiſica-
to atq; purgato, ſatis appareat, q̄ diuine dictū ſit:
Ego ſum ignis cōſumēs. poſſunt putare Pelagiani, Deut 4.
iſtā perfectionē in hac mortali uita me dixiſſe poſ Hebr. 12
ſe cōtingere Sed nō hoc putēt: Ardor quippe cha-
ritatis ſequēdo deū †ſactus idoneus & tā magnus,
ut uitia cūcta cōſumat, in hac uita naſci & creſcere †deo.
poteſt, pficere uerò ꝓpter qd naſcit, ut nullū inſit
homini uitiū, nō cōſequenter hic poteſt: quāuis tā
ta iſta res eodē ardore charitatis pficiatur, ut per-
ficiat †quādo pfici poteſt: ut quemadmodū laua-
crū regenerationis purgat à reatu omniū peccatorū †ubi perficies.
quę humana traxit natiuitas, & cōtraxit iniquitas,
ita illa pfectio purget ab omni labe uitiorū, ſine q
bus humana eſſe nō pōt in hoc ſeculo infirmitas.
Sicut accipiē dū eſt etiā qd ait Apoſtolus: Chriſtus Ephe. 5.
dilexit Eccleſiā, & ſeipſum tradidit ꝓ ea, mūdās eā L
lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet ſibi glorioſā
Eccleſiā nō habētē maculā, aut rugā, aut aliquid
eiuſmodi. Hoc †eſt enim lauacrum aquæ in uerbo †Hic.
quo mūdatur Eccleſia. Sed cū tota dicat Eccleſia
quādiu hic eſt: Dimitte nobis debita nřa nō utiq;
hic eſt ſine macula & ruga, aut aliquid eiuſmodi: Matth. 6.
ex eo tamē qd hic accipit, ad illā gloriā, q hic non
eſt, perfectionemq; perducitur. In alio libro cuius
eſt titulus: De moribus Manichęorum, illud quod
dixi: Dei bonitas omnia deficientia ſic ordinat, ut Cap. 7.
ibi ſint ubi cōgruentiſſime poſſunt eſſe, donec or
dinatis motibus ad id recurrāt unde defecerūt: nō
ſic accipiēdū eſt, tāquā oia recurrāt ad id unde de
fecerūt, ſicut Origeni uiſum eſt, ſed ea oia q̄ recur-
rūt. Nō enim recurrēt ad deū à quo defecerūt, qui 2. retrac.
ſempiterno igne puniētur, quamuis oia deficiētia Cap. 14.
ſic ordinnētur, ut ibi ſint ubi cōgruētiſſime poſ- De ciuit.
ſunt eſſe: qa & illi qui nō reccurūt cōgruentiſſime dei. l. 17.
in pœna ſunt. Alio loco: Nemo ferè, inquā, de Sca-
rabeis dubitat, qn de fimo in pilā rotūdato ab his Cap. 17.
atq; obruto exiſtant: cum hoc [exemplum] uerum M
utrū ſit multi dubitent, multi nec †audiuerint qui †ne.
dē. Hoc opus ſic incipit. In alijs libris ſatis opinor.

IN eadē urbe ſcripſi dialogum, in quo de anima De anime quātitate. c. 8
multa quæruntur ac diſſeruntur. i. unde ſit, qua
lis ſit, quanta ſit, cur corpori fuerit data, cū ad cor
pus uenerit qualis efficiatur, qualis cū abſceſſerit Cap. 1.
Sed quoniā quāta ſit diligentiſſime ac ſubtiliſſi-
me diſputatū eſt, ut eam ſi poſſemus oſtēderemus
corporalis quantitatis nō eſſe, & tamē magnū ali-
quid eſſe, ex hac una inqſitiōe totus liber nomen
accepit ut appellaretur, De animę quātitate. In quo
libro illud qd dixi: Oēs artes animā ſecū attuliſſe Cap 20.
mihi uideri: nec aliud quicquā eſſe id qd dicitur di
ſcere, quam reminiſci ac recordari: nō ſic accipiē-
dū eſt, quaſi ex hoc approbetur anima † uel hic in †animā.
alio corpore, uel alibi, ſiue in corpore, ſiue extra Lib. 12 de trinitate.
corpus aliquando uixiſſe, & ea q̄ interrogata reſpō
det, cū hic nō didicerit, in alia uita ante didiciſſe. cap 15.
Fieri enim poteſt, ſicut iā in hoc opere ſupra dixi-
mus, ut hoc ideo poſſit, qa natura intelligibilis eſt
& cōnectitur †nō ſolū intelligibilibus, uerū etiam † ut cōnectatur.
immutabilibus rebus. Eo ordine facta eſt, ut cū ſe

A ad eas res mouet qbus cõnexa eſt, uel ad ſeipſam,
inquãtũ eas uidet, intantum de his uera rñdeat.
Nec ſanè omnes artes eo modo ſecũ attulit, ac ſecũ
habet. Nã de artibus quæ ad ſenſus corporis perti-
nent, ſicut multa medicinæ, ſicut aſtrologię nia, ni
ſi quod hic didicerit, non poteſt dicere. Ea uerò q̃
ſola intelligẽtia capit, pp id quod dixi: Cum uel à
ſeipſa, uel ab alio fuerit bñ interrogata, & recorda-
Cap. 28. ta rñdet. Alio loco: Vellem, inquã, hinc plura dice-
re, ac meipſum cõſtringere, dum quaſi tibi p̃cipio,
ut nihil aliud agerẽ q̃ redderer mihi, cui me maxi-
me debeo. Vbi uideor dicere potius debuiſſe, red-
Homo ſi- derer deo, cui me maxime debeo. Sed qm̃ prius ſi-
bi ipſi eſt bi ipſe homo reddendus eſt, ut illi quaſi gradu fa-
reddẽdus cto inde ſurgat atq; attollatĩ ad deum: ſicut fili⁹ ille
minor prius reuerſus eſt ad ſemetipſum, & tũc ait:
Luc. 15. Surgã & ibo ad patrẽ meum. Ideo ſic ſum locutus.
† deo. Deniq; mox addidi: Atq; ideo deo † fieri amicũ mã
cipium domino. Quod ergo dixi: Cui me maxime
debeo, ad homines retuli: Magis enim mihi me de
beo quàm hominibus cæteris, quanuis deo magis
B quàm mihi. Hic liber ſic incipit: Quoniam uideo
te abundare ocio.

De li. arb. Cap. 9. † demora remur. CVm adhuc Romæ remoraremur †, uoluimus
diſputando quærere, unde ſit malũ. Et eo mo
do diſputauim⁹, ut ſi poſſemus id quod de hac re
diuinæ authoritati ſubditi credebamus, etiam ad
intelligentiam noſtrã quantũ diſſerendo opitulan
† poſſem⁹ te deo agere poſſumus †, ratio cõſyderata & tracta
ta pduceret. Et qm̃ conſtitit inter nos diligenter ra
tione diſcuſſa, malum nõ exoitũ, niſi ex libero uo-
luntatis arbitrio, tres libri quos eadem diſputatio
peperit, appellati ſunt de libero arbitrio. Quorũ ſe-
cundũ & tertium in Aphrica, iam etiã Hippone re-
gio presbyter ordinatus, ſicut tunc potui termina
ui. In his libris ita multa diſſerta ſunt, ut incidẽtes
nõnullæ q̃ſtiones, quas uel enodare nõ poterã, uel
longã ſermocinationẽ in pręſenti requirebant, ita
differrentur, ut ex utraq; parte, uel ex oibus earun-
dem q̃ſtionum partibus, in quibus nõ apparebat,
qd potius congrueret ueritati, ad hoc tñ ratiocina
tio noſtra cõcluderetur, ut quodlibet eorũ uerum
C eſſet, laudandus crederetur, uel etiam oſtẽderetur
deus. Propter eos qppe diſputatio illa ſuſcepta eſt,
qui negant ex libero uoluntatis arbitrio mali ori-
ginem duci, & deum, ſi ita eſt, creatorẽ omniũ na-
turarũ culpandũ eſſe contendunt: eo modo uolen
tes ſecundũ ſuæ impietatis errorem (Manichæi. n.
ſunt) imutabilem quandã & deo coæternã intro-
ducere mali naturam. De gratia uerò dei, qua ſuos
electos ſic p̃deſtinauit, ut eorũ qui iam in eis utun-
tur libero arbitrio, ipſe etiam præparet uolũtates,
nihil in his libris diſputatũ eſt propter hanc ꝓpoſi
tam quæſtionem. Vbi autẽ incidit locus ut huius
gratiæ fieret cõmemoratio, tranſeunter cõmemo-
rata eſt: nõ quaſi inde ageretur, operoſa ratiocina-
tione defenſa. Aliud eſt enim quærere, unde ſit ma
lum: & aliud eſt q̃rere unde redeatur ad priſtinũ,
2. ſen. diſ. uel ad maius perueniatur bonũ. Quapropter noui
28 ca. 1. hæretici Pelagiani, q liberum ſic aſſerunt uolunta
tis arbitrium, ut gratiæ dei nõ relinquant locum,
quandoquidẽ eam ſecundum merita noſtra dari
aſſerunt, nõ ſe extollant quaſi eorũ egerim cauſam,
qa multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ
illius diſputationis cauſa poſcebat. Dixi quippe in
libro primo: Maleſacta iuſtitia dei uindicari. Et ad D
didi: Non. n. iuſte uindicarentĩ, niſi fierent uolunta
te. Item cũ ipſam bonã uoluntatem, tam magnum Li. 1 c. 12.
bonũ eſſe monſtrarem, ut oibus corporeis & exter
nis bonis merito anteponerem †, dixi: Vides igitur † antepo-
iam ut exiſtimo in uoluntate nr̃a eſſe cõſtitutum, neretur.
ut hoc uel fruamur, uel careamus tanto & tam ue-
ro bono. Quid. n. tam in uoluntate, q̃ ipſa uolũtas 2. ſen. diſ.
ſita eſt? Et alio loco: Quid ergo cauſæ eſt, inq̃, cur 28. c. alibi
dubitandũ putemus, etiam ſi nunquã ante ſapien- 2. ſen. diſ.
tes fuimus, uoluntate nos tñ laudabilem & beatã 41. c. ſi au
uitam, uoluntate turpẽ & miſeram mereri [ac] de- tem.
gere? Itẽ alio loco: Ex quo cõficitur, inq̃, ut qſquis Li. 1. c. 13.
recte honeſteq; uult uiuere, ſi id ſe uelle præ fugaci
bus rebus * nelit, aſſequatĩ tantã rem tanta facilita * al. bõis
te, ut nihil aliud ei q̃ ipſum uelle ſit habere qd̕ uo-
luit. Itemq; alibi dixi: Hęc † enim æterna lex illa, ad Li. 1. c. 14
cuius cõſyderationẽ redire iam tẽpus eſt, incõmu- † Hoc.
tabili ſtabilitate firmauit, ut in uoluntate meritũ
ſit, in beatitate † autẽ & miſeria, p̃mium atq; ſuppli † beatitu
cium. Et alio loco: Quid, inquã, quiſq; ſectandum dine. ali.
& amplectendum eligat, in uolũtate eſſe poſitũ cõ biã uita.
ſtitit. Et in libro ſecundo: Homo enim ipſe, inquã, E
inquantũ homo eſt, aliquod bonũ eſt, qa recte ui- Li. 2. c. 16.
uere cũ uult poteſt. Et alio loco dixi: Recte fieri nõ Cap. 1.
poſſe, niſi in † eodẽ libero uoluntatis arbitrio. Et Li. 2. c. 18
in libro tertio: Quid opus eſt, inquã, q̃ri unde iſte Cap. 1.
motus exiſtat, quo uoluntas auertitur ab incõmu † eo.
tabili bono ad cõmutabile bonũ, cũ eum nõ niſi Lib. 3 c. 1.
animi, & uoluntarium, & ob hoc culpabilẽ eſſe, fa
teamur, oisq; de hac re diſciplina utilis ad id ua-
leat, ut eo motu iprobato atq; cohibito, uolũtatẽ
nr̃am ad perfruendũ ſempiterno bono, à lapſu tẽ-
poralium conuertamus? Et alio loco: Optime, inq̃, Li. 3. c. 3.
de te ueritas clamat: Non enim poſſum † aliud ſen † poſſes.
tire eſſe in poteſtate nr̃a, niſi quod cũ uolumus, fa- 2. ſen. diſ.
cimus. Quapropter nihil tã in nr̃a poteſtate, q̃ ipſa 28. c. alibi
uolũtas eſt. Ea. n. prorſus nullo interuallo mox ut & diſ 41
uolumus præſto eſt. Item alio loco: Si. n. tu lauda- c ſi aũt.
ris, inquã, uidendo qd facere debeas, cũ id non ui Li. 3. c. 16.
deas, niſi in illo qui eſt incõmutabilis ueritas, quã
to magis ille qui & uelle pręcepit, & poſſe p̃buit, &
nõ impune nolle pmiſit? Deinde ſubiunxi, dicens: F
Si. n. hoc debet quiſq; quod accepit, & ſic homo fa
ctus eſt, ut neceſſario peccet, hoc debet ut peccet.
Cũ ergo peccat, quod debet facit. Quod ſi ſcelus
eſt dicere, nemunẽ natura ſua cogit ut peccet. Et ite
rũ: Quæ tandẽ eſſe poterit, inquã, ante uoluntatẽ Li. 3 c. 17.
cauſa uoluntatis? Aut. n. & ipſa uoluntas eſt, & à ra
dice iſta uoluntatis nõ receditur: aut nõ eſt uolun
tas, & peccatum nullum habet. Aut igitur uolũtas
eſt prima cauſa peccãdi, aut nullum peccatum eſt
prima cauſa peccandi: Nec eſt cui recte imputetur 2. ſen. diſ.
peccatum, niſi peccanti. Nõ ergo eſt cui recte ipu- 41. c ſi au
tetur peccatũ, niſi uolenti †. Et paulo poſt: Quis, tem.
inquã, peccat in eo, quod nullo modo caueri põt? † uolũtati
Peccatur autẽ: Caueri igitur poteſt. Quo teſtimo- Li. 3 c 18
nio meo in quodã libro ſuo Pelagius uſus eſt. Cui 2. ſen. diſ.
libro cũ rñdiſſem, titulum libri mei eſſe uolui: De 28. ca qd
natura & gratia. In his atq; huiuſmodi uerbis meis uero.
qa gratia dei cõmemorata nõ eſt, de qua tunc nõ De natu-
agebatur, putant Pelagiani uel putare poſſunt, ſuã ra & gra
nos tenuiſſe ſententiã. Sed fruſtra hoc putant: Vo- tia. c. 67.
lũtas qppe eſt, qua & peccatur, & recte uiuitur, qd̕
his uerbis egimus: Voluntas ergo ipſa, niſi dei gr̃a

G liberetur à seruitute qua facta est serua peccati, & ut uitia superet, adiuuetur: rectè pieq́ uiui à mortalibus nō pōt. Et hoc diuinū beneficium quo liberatur, nisi eā pueniret, iam meritis eius daretur, & nō esset gr̄a, quæ utiq́ gratis datur. Quod in alijs opusculis nostris satis egimus, istos inimicos huius gratię nouos hęreticos refelliētes. Quāuis & in his libris, q non contra illos oino, qppe illi non dū erant, sed contra Manich conscripti sunt, de libero arbit. non oimodo de ista dei gratia reticuimus, quā nefanda impietate conātur auferre. Diximus qppe in secundo libro: Non solū magna, sed etiā minima bona nō esse posse, nisi ab illo, à quo sunt oia bona, hoc est deo Et paulopost: Virtutes, inquā, qbus rectè uiuitur, magna bona sunt: Spēs aūt quorūlibet corporum, sine quibus rectè uiui potest, minima bona sunt. Potētiæ uerò ai† sine quibus rectè uiui nō pōt, media bona sunt. Virtutibus uerò ° nemo male ut tur. Cęteris aūt bonis, id est, medijs & minimis, non solū bene, sed ēt male quisq́ uti potest. Et ideo uirtute nemo male utitur: quia opus uirtutis est bonus usus istorū, qui-

H bus etiā non bene uti possumus. Nemo aūt bene utendo male utitur. Quare abundantia & magnitudo bonitatis dei, non solū magna, sed ēt media & minima bona esse pstitit. Magis laudāda est bonitas eius in magnis q̄ in medijs, & magis in medijs q̄ in minimis [his] bonis: sed magis in oibus, si non omnia tribuisset Et alio loco: Tu autē, inquam, pietatem incōcussam tene†, ut nullum tibi bonum, uel sentienti, uel intelligenti, uel quoquo modo cogitanti occurrat, quod nō sit ex deo. Itē quod† alio loco dixi: Sed qm̄ non sicut sponte homo cecidit, ita ēt ° sponte surgere potest: porrectā nobis desuper dexteram dei, id est, dn̄m nostrum Iesum Xp̄m† firma fide teneamus. Et in libro tertio, cum dixissem illud, quod & Pelagium de meis opusculis usum fuisse commemoraui: Quis n inquam, peccat in eo quod nullo modo caueri potest? Peccatur aūt: Caueri igitur potest. continuo secutus adiunxi: Et tn̄ ēt per ignorantiā facta quędam improbantur, & corrigenda iudicātur, sicut in diuinis authoritatibus legimus. Ait. n Apostolus: Misericordiam dei ° cōsecutus sum, quia ignorans feci. Ait & Propheta: Delicta iuuentutis meę, & ignorantias meas † ne memineris. Sunt ēt necessitate facta improbanda, ubi uult homo rectè facere & non potest. Nā unde sunt illæ uoces: Nō. n. quod uolo facio bonum, sed quod odi malū, hoc ago Et illud: Velle adiacet mihi, perficere aūt bonū non ° inuenio ° Et illud: Caro concupiscit aduersus spm̄, spiritus aūt aduersus carnem Hæc. n. inuicem aduersantur, ut non ea quæ uultis faciatis? Sed hæc omnia hoium sunt, ex illa mortis dānatione uenientium Nā si non est ista pœna hois, sed natura, nulla ista peccata sunt Si. n. non receditur ab eo modo, quo naturaliter factus est, ita ut melius esse non possit, ea q̄ debet facit, cū hæc facit Si aūt bonus homo esset, [si] aliter esset: Nunc aūt quia ita est, non est bonus, nec habet in potestate ut bonus sit, siue non uidendo qualis esse debeat, siue uidēdo & nō ualēdo esse qualē se debere esse ui det: pœnā istā esse quis dubitet? Ois aūt ē pœna si iusta est, peccati pœna est, & suppliciū nominatur. Si aūt iniusta est pœna, qm̄ pœnam esse

Rom. 6
Ioan. 5.
Li. 2. c. 19 2. sen. di. 26. c. si ue ro.
† animi.
° uerò.
2. sen. di. 26. c. quæ ritur.
Li. 2. c. 20 Ca. eodē.
† pietate incōcussa
† tenens
2. sen. di. 27 ca. si. igitur. Et 3. sen. di. 15. c. tradidit ēt
† domini nr̄i, &c.
Cap. 18 2. sen. di. 28. ca. qđ uerò. De natura et gratia c. 67. ° dei.
1. Tim. 1.
Psal. 24.
† et ignorantia meæ.
2. sen di. 36. cap. Quod autem & illud aūt.
Rom. 7.
Ibidem.
Galat. 5.
2. sen. di. 36. ca. & ideo.

nemo ambigit, iniusto aliquo domināte homini K imposita est. Porrò quia de omnipotētia dei & iustitia dubitare dementis est, iusta hęc pœna est, & pro peccato aliquo penditur. Non. n. quisquā iniustus dominatur† aut surripere hominē potuit, uelut ignorante† deo, aut extorquere inuito tanquā inualidiori, uel terrēdo uel cōfligēdo †, ut hoiem iniusta pœna cruciaret. Relinquit ergo ut hęc pœna iusta de damnatione hois ueniat. Et alio loco, Approbare (inquam) falsa pro ueris ut erret inuitus, & resistente atq; torquēte calore† carnalis uinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hois, sed pœna damnati. Cum aūt de ° libera ° [ ] illa uoluntate rectè faciendi loquimur, de illa. s. in qua homo factus est loquimur. Ecce tā† longe anteq̄ Pelagiana hęresis extitisset, sic disputauimus, uelut iā contra illos disputaremus Cum. n. omnia bona dicerentur ex deo, id est, & magna, & media, & minima: in medijs q; dē bonis inuenitur liberū uoluntatis arbitriū, qa & male illo uti possum°, sed tn̄ tale est, quod † sine illo rectè uiuere nequeamus. Bonus aūt usus ° e1° iam uirtus est, q̄ in magnis reperit bonis, qbus male uti nullus potest. Et qa oia bona, sicut dictum L est, & magna, & media, & minima ex deo sunt, sequitur ut ex deo sit & † bonus usus liberæ uolūtatis, quę uirtus est, & in magnis numeratur bonis. Deinde dictū est: Ex qua miseria peccātibus iustissime inflicta, liberet dei gr̄a, qa sponte homo, id est, libero arbi. cadere potuit, non ēt surgere. Ad quā miseriam iustæ dānationis pertinet ignorantia & difficultas, quā patitur omnis homo ab exordio natiuitatis suę, nec ab isto malo, nisi dei gr̄a quisquam liberatur. Quam miseriam Pelagiani nolūt ex iusta dānatione ° dei ° descēdere, negantes originale pc̄tm̄: quanuis ignorantia & difficultas, ēt si essent hois primordia naturalia, nec sic culpandus deus, sed laudandus esset, sicut in eodē tertio libro disputauimus Quę disputatio contra Manichæos habenda est, qui non accipiunt scripturas sanctas ueteris instrumēti, in qbus originale pc̄tm̄ narratur, & quicqd inde in literis apostolicis legitur, detestabili impudentia immissum fuisse contendūt à corruptoribus scripturarū, tanq̄ nō fuerit ab Apostolis dictum Contra Pelagianos autē M hoc defendendum est, quod utraq; scriptura commendat, quam se accipere profitentur. Hoc opus sic incipit: Dic mihi quæso te.

Iam uerò in Aphrica cōstitutus, cōscripsi duos libros de Genesi contra Manich. Quanuis. n in superioribus libris qcquid disputaui, unde ostenderē† deū summe bonū & immutabilem, creatorē esse oium mutabilium naturarum, nec ullam esse naturā malam, siue substantiam inquantū natura est atq; substantia, aduersus Manichæos nostra inuigilaret intētio: isti tn̄ duo libri aptissime aduersus eos æditi sunt in defensionē ueteris legis, q̄ uehemēti studio uesani erroris oppugnant. In primo ° libro°, ab eo qđ scriptū est: In principio fecit deus cœlū & terrā, donec septē peragantur dies, ubi legitur deus requieuisse in die septimo. In secūdo aūt ab eo quod scriptū est: Hic liber creaturæ cœli & terræ, donec Adā & mulier eius dimissi sunt de paradiso, & custodia posita est ligno uitę Dein de in fine libri, errori Manichæorū fidē catholicæ

† dominatur.
† ignorāti.
† conturbando.
Li. 3. c. 18 3 sen. di. 15. ca. tradit.
† dolore.
4 quām.
2. sen. di. 26. c. quæritur.
tut.
† etiam.
Li. 2. c. 20 & 3. c. 18 2. sen. di. 27. ca. Si igitur, et di. 36 c. Ad, quod 3. sen. di. 15. ca. tradidit.
Li. 3. c. 20 & 21. 3. sen di. 15 c. sed forte.
De Genesi aduersus Manichaeos.
Cap. 10
† ostenderem.
Cap. 1.
Gene. 1

A ueritatis opposui, quid illi dicant, & nos qd dica-
Li.1. ca.3 mus breuiter aperteq́ cóplectens. Quod uerò di-
† animum. xi: Illud aũt lumen non irrationabilium aïalium
†oculos pascit, sed pura corda eorũ, q deo credũt,
& ab amore uisibiliũ rerum & tpalium se ad eius
pcepta implenda conuertunt, quod oẽs hoies pos
sunt si uelint, non existimẽt noui hęretici Pelagia
ni scdm eos esse dictum. Verum est.n. omnino oẽs
homines hoc posse si uelint, sed præparatur uolũ
† deo. tas à dño †, & tm̃ auget munere charitatis ut pos-
sint Quod hic ideo dictum non est, qm̃ præsenti
Li.2.c 29 necessarium non erat qõni. Quod uero ibi legitur
† benedi de benedictione† dei, qua dictum est: Crescite &
ctionem multiplicamini, in carnalẽ fœcunditatẽ post pec-
Gene.1 catũ conuersam esse credendã, si non põt alio mo
*† al. ui do dictũ inueniri *†, nisi ut putentur illi hoies nõ
deri. habituri fuisse filios hoies nisi peccassent: omni-
Li.1 c.20 no non approbo. Illud ẽt non est consequens, ut
ideo intelligatur in allegoria tãtummodo esse ac-
cipiendum, q herbæ uirides, & ligna fructifera o-
mni generi bestiarũ, & oibus auibus, & omnibus
B serpentibus in libro Geneseos dantur ad cibũ: qa
Lib.15 de sunt & quadrupedia & uolatilia, quę solis carnib⁹
ciuit. dei uiuere uideantur. Fieri.n. posset, ut alerẽtur ab ho
c.27 minibus ẽt de fructibus terræ, si pp obediẽtiam,
qua ipsi hoies deo sine ulla iniqtate seruirent, me-
rerẽtur oẽs bestias & aues omni modo habere ser
Li.1.c.23 uientes. Item mouere potest, qũo dixerim de popu
lo Israel: adhuc corporali circuncisione & sacrifi-
cijs, tanquã in mari gentium populus [ille] legi ser
uiebat. Qñquidem apud gentes sacrificare no po
† poterat terant†, sicut eos & nũc uidemus sine sacrificijs re
mansisse, nisi forte q per pascha immolant ouem,
† sacrifi- hoc in sacrificijs† deputet. In secũdo ẽt libro illud
cio quod posui, noie pabuli significari posse uitã, cũ
Cap.3. melioris interpretationis codices non habeãt pa-
bulum, sed fœnũ, non satis apte dictũ uidetur. Nõ
† nomẽ si enim congruit fœni noie significatio† uitæ, qũo
gnifica- pabuli. Itẽ uideor non recte appellasse uerba pro-
tions phetica, quibus scriptũ est: Quid superbit terra &
Lib 2 c.5 cinis? qa nõ in eius libro legit quẽ certi sim⁹ appel
Ec.10 C latum† esse prophetã. Nec illud Apli, ubi adhibet
Lib.2 c.8 testimoniũ de Genesi, dicẽs: Factus est primus ho
† sum⁹ ap mo Adã in aiam uiuentem, sicut [ille] uoluit, intel
pellandũ lexi, cũ exponerem quod scriptum est. Insufflauit
1 Cor.15. deus in faciẽ eius flatum uitæ, & factus est homo
Gene. 2 in animã uiuam, uel in animam uiuentẽ. Aposto-
lus.n. ad hoc adhibuit illud testimonium, ut pro
baret esse corpus animale: ego autem hinc putaui
† anima- hoc esse monstrandũ aiale† factum prius hoiem,
lem nõ corpus hominis solũ. Quod aũt dixi: Nulli na
Li.2 c.29 turæ nocere peccata nisi sua: ideo dixi, qm̃ iusto q
Li.2 c.29 nocet, non ei uere nocet, qñquidem etiam merce-
dem eius auget in cœlis: sibi autem peccãdo uere
nocet, quia pp ipsam uoluntatem nocẽdi, recipiet
id quod nocuit. Possunt sanè Pelagiani ad suum
dogma trahere istam sniam, & ideo dicere paruu-
lis aliena non nocuisse peccata, quia dixi nulli na
turæ nocere peccata nisi sua: non intuentes ideo
paruulos, q utiq pertinent ad humanam naturã,
trahere originale pctm̃, quia in primis hoibus na-
tura humana peccauit, ac p hoc naturæ humanæ
Rom.5 nulla nocuere peccata, nisi sua. Per unũ qppe ho-
minẽ, in quo oẽs peccauerũt, pctm̃ itrauit in mũ-
dum. Non.n. nulli homini, sed nulli naturæ dixi

peccata nocere, nisi sua Itẽ in eo quod paulopost D
dixi: Nullũ esse malum naturale, possunt quærere Li.2 c.29
similem latebrã, nisi hoc dictum ad naturã talem
referatur, qualis sine uitio primitus condita est. Ip
sa.n. uere ac proprie natura hoĩs dr̃. Translato aũt
uerbo utimur, ut naturam dicamus etiam, qualis
† nascitur homo. Secundum quam locutionem di † quali
ait Apostolus: Fuimus enim & nos aliquando na- Ephe.2
tura filij iræ, sicut & cęteri. Hoc opus sic incipit: Si
eligerent Manichæi quos deciperent.

Deinde ut supra cõmemoraui, sex libros de mu De musi-
sica scripsi, quorum ipse sextus maxime innotuit, ca Ca.11.
qm̃ res in eo digna cognitione uersatur, qũo à cor 1. Retra.
poralibus & spiritalibus, sed † mutabilibus nume cap.6
ris perueniatur ad immutabiles numeros, qui iã † ad spiri
in ipsa sunt immutabili ueritate, & sic inuisibilia tales, &c.
dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciãtur. Rom.1.
Quod q non possunt, & tñ ex fide Christi uiuũt,
ad illa certius atq fœlicius † conspiciẽda post hãc † facilius
uitam ueniũt. Quid † aũt possunt, si desit eis fides † Qui
Christi, qua † unus mediator est dei & hoium? Cũ † qui
† tota sapientia sua pereunt. In hoc libro illud qd 1. Tim. 2
dixi: Corpora.n. tanto meliora sunt, quãto nume † hoium: .
rosiora talibus numeris: aïa uerò istis, quæ p cor- cum
pus accipit carendo fit melior, cũ sese auertit à car Lib.6.
nalibus sensibus, & diuinis sapiæ numeris refor- cap.4.
matur. Nõ sic accipiendũ est, quasi nõ sint futuri E
numeri corporales in corporibus incorruptibili-
bus & spiritalib⁹, cũ multo speciosiora & decẽtio
ra futura sint, aut aïa eos sensura nõ sit, qñ erit o-
ptima, quẽadmodũ hic eis carendo fit melior. Hic
enim opus hẽt auertere se a carnalibus sensib. ad
intelligibilia capienda, qua † infirma est & minus † sapien-
idonea utriusq simul adhibere intentionẽ suã. Et da quia.
in his corporalib⁹ nũc illecebra cauẽda est, quan-
diu aïa illici ad delectationẽ turpẽ põt. Tunc aũt
tã firma erit atq perfecta, ut numeris corporalib⁹
nõ auertat a cõtẽplatione sapiæ, & ita sentiat eos,
ut non illiciatur ab eis, nec eis carẽdo fiat melior,
sed ita sit bona & recta, ut nec latere possint eam,
nec occupare. Itẽ quod dixi: Hęc autẽ sanitas tunc Lib. 6.
firmissima erit atq certissima, cũ pristinæ stabili- cap.5.
tati certo suo tpe atq ordine hoc corpus fuerit re-
stitutũ. Non ita dictũ putet quasi non sint futura F
per † resurrectionẽ corpora meliora, q̃ primorũ ho † post.
minum in paradiso fuerunt, cũ illa iam non sint
alenda corporalibus alimẽtis, qbus alebant ista:
sed pristina stabilitas hacten⁹ accipiẽda est, quate
nus ęgritudinẽ ita nullã corpora illa patient, sicut
nec ista † pati possent ante pctm̃. Alio loco: Labo- † ita.
riosior est, inquã, hui⁹ mũdi amor. Quod.n. in il- Lib.6.
lo † aïa qrit, constantiã. s. æternitatẽq, nõ inuenit: cap. 14.
qm̃ rerũ transitu cõpletur infima pulchritudo, & † enim il
qd in illa imitat constantiã, a summo deo per ani lo.
mam traijcitur: qm̃ prior est species tantummodo Amor hu
tpe commutabilis, q̃ [est] ea quę & tpe & locis Hęc ius mũdi
uerba si eo modo accipi possent, ut non intelliga
tur infima pulchritudo, nisi in corporibus homi-
num, omniumq animalium, q̃ cum sensu corpo-
ris uiuunt, ratio manifesta defendit. Hoc qppe in
ea pulchritudine imitat constantiã, quod in cõpa
ge sua manent eadẽ corpora inquantũ manent: Id
aũt a summo deo in eã † per aïam traijcitur. Aïa † ea.
qppe ipsam cõpagẽ tenet, ne dissoluat & defluat † † dif-
quod uidemus in corporib⁹ aïalium anima disce fluat.

G dente contingere. Si aũt infima pulchritudo in oĩ-
Quòd mũdus nõ sit animal. bus corporibus intelligaƚ, cogit ista sententia etiã
ipsum mundũ animal credere, ut etiam in ipsum †
quod in illo imitatur cõstantiam, à summo deo [p
† idipsum animã] traijciatur. Sed animal esse istum mũdum,
Lib. 7. de ciuit. dei. cap. 23. sicut Plato sensit, aliiq́ philosophi quãplurimi, nec
ratione certa indagare potui, nec diuinarũ scriptu
rarũ authoritate pſuaderi posse cognoui. Vnde ta-
le aliquid à me dictũ quo id accipi posit, etiam in
libro de imortalitate animæ temere dictũ notaui.
C. 15. et I. Retr. c. 5. Non qa hoc falsum esse cõfirmo, sed qa nec uerum
esse cõprehendo, quod sit aial mundus. Hoc sanè
inconcusse retinendũ esse nõ dubito, deum nobis
nõ esse istũ mundũ, siue aia eius ulla, siue nulla sit.
Quia si ulla est, ille q eã fecit, est deus noster: Si aũt
nulla est, nullorum deus potest esse iste, quãto minus
† deus. [deus] noster. Esse tñ spiritalem uitalemq́ uirtutẽ,
etiam si nõ sit aial mundus. Quæ uirtus in angelis
† mundũ sanctis ad decorandũ atq; administrandũ oium †
deo seruit, & à qbus nõ intelligitur, rectisime cre-
H ditur. Angelorum aũt sanctorum nomine, omnem san-
** al. factam.* ctam * creaturam spiritalem, in dei secreto atque
occulto mysterio † cõstitutã nunc appellauerim:
† ministerio. sed spiritus angelicos sancta scriptura noie anima
rum significare nõ solet. Proinde uerò † i eo quod
† deest, uerò. circa finem libri huius dixi: Rationales & intelle-
ctuales numeri beatarũ animarum atq; sanctarum
Li. 6. c. 17 legem * ipsam dei, sine qua foliũ de arbore nõ ca-
** al. ea ipsa lege.* dit, & cui nostri capilli numerati sunt, nulla inter-
posita natura excipiẽtes, usq; ad terrena & inferna
iura transmittunt. Non uideo quemadmodũ uoca
bulum animarũ secundũ scripturas sanctas [forsi-
tan] posit ostendi: quandoquidem [hic] non nisi
angelos sanctos intelligi uolui, quos habere aias
† canonicisq́. nuſquã me legisse in diuinis eloquijs canonicis †
recolo. Hic liber primus sic incipit: Modus, qui pes
De magistro. C 12 est. Sextus autẽ: Satis diu penes.

Magistrũ nõ esse q docet hominẽ sciẽtiam, nisi deũ. PEr idem tempus scripsi librũ, cuius est titulus,
De magistro. in quo disputatur, & quæritur, &
inuenitur, magistrum nõ esse qui docet hominem
scientiam, nisi deum. Secũdum illud etiam quod
in Euãgelio scriptum est: Vnus est magister uester
Christus. Hic liber sic incipit: Quid tibi uidemur
I efficere uelle cum loquimur.
Matt. 23.

De uera religione. Cap 13. TVnc etiam de uera religione librum scripsi, ĩ
quo multipliciter & copiosisime disputaƚ,
unũ uerũ deum. i. trinitatem, patrem & filiũ & spi-
ritumsanctum religione uera colẽdum: & quanta
misericordia eius, p tẽporalem dispensationem cõ
cessa sit hominibus Christiana religio, q̃ uera reli-
gio est, & ad eundẽ cultum dei quemadmodũ sit
† suauitate. homo quadam uita sua † coaptandus. Maxime tñ
cõtra duas naturas Manichæorum liber hic loquitur.
Cap. 10. In hoc libro quodã loco Sit, inquã, tibi manifestũ
atq; perceptũ, nullũ errorẽ in religione esse potuis-
se, si anima pro deo suo nõ coleret animã, aut cor-
Anima p uniuersa natura in corporali ponitur. pus, aut phantasmata sua. Hic animã pro uniuersa
creatura [sua] incorporali posui, nõ loquens more
scripturarũ, q̃ animã qñ non translato uerbo utun
tur, nescio utrũ uelint intelligi: nisi eam qua uiuũt
animalia mortalia, in quib⁹ & homines sunt, quã-
Cap 10. diu mortales sunt. Paulopost aũt eundem sensum
Roma. 1. melius sim breuiusq́ cõplexus, ubi dixi: Non ergo
creaturę potius q̃ creatori seruiamus, nec euanesca
mus in cogitationibus nostris, & pfecta religio est.

Creaturã quippe uno nomine utranq;. i. spiritalem K
corporalemq́ significaui. Restat quod ibi dixi aut
phãtasmata sua: ppter quod hic dixi, nec euanesca
mus i cogitationib⁹ nostris. Item quod dixi: Ea est *Cap. 10.*
nostris tẽporibus Xp̃iana religio, quã cognoscere
ac sequi securisima & certisima salus est, secundũ
hoc nomẽ dictũ est, nõ secundum ipsam rẽ, cuius
hoc nomẽ est. Nam res ipsa, q̃ nunc Xp̃iana religio *Religio*
nuncupaƚ, erat & apud antiquos, nec defuit ab ini- *Xp̃iana.*
tio generis humani, quousq; ipse Xp̃s ueniret ĩ car-
ne, unde uera religo, quæ iam erat, cœpit appellari
Xp̃iana. Cũ enim eum post resurrectionẽ ascensio *Act. 11.*
nemq́ in cœlum cœpissent Apostoli prædicare, & *Discipuli*
plurimi crederent, primũ apud Antiochiam, sicut *xp̃iani uere primo*
scriptũ est, appellati sunt discipuli Xp̃iani. Propte- *appellati.*
rea dixi: Hæc est nostris tẽporibus Xp̃iana religio,
nõ quia prioribus tẽporibus nõ fuit, sed qa poste-
rioribus hoc nomen accepit. Alio loco: Intende igi *Cap 10.*
tur (inquã) in hæc quæ sequũtur diligenter & pie
quantũ potes: tales enim adiuuat deus. Quod non
ita intelligendũ est, q̃si tantũmodo tales adiuuet,
cũ adiuuet etiam nõ tales ut sint tales. i. ut diligen L
ter & pie quærant. Tales aũt adiuuat ut inueniant.
Itemq; alibi: Deinde (inquã) iam erit consequens, *Cap. 12.*
ut post mortẽ corporalẽ quã debemus primo pec
cato, [donec] tẽpore suo atq; ordine suo hoc corp⁹
restituaƚ pristinæ stabilitati. Quod sic accipiendũ
est, qa etiam pristina stabilitas corporis quã peccã
do amisimus, habebat tantã fęlicitatẽ, ut ĩ defectũ
nõ uergeret senectutis. Huic ergo pristinæ stabilita
ti restituetur hoc corpus ĩ resurrectione mortuorum.
Sed habebit amplius, ut nec alimentis corpalib⁹ † *† tẽporalibus.*
sustenteƚ: sed ad sufficiẽtiam uiuificeƚ solo spiritu,
cũ resurrexerit in spiritum uiuificantẽ, qua causa
etiã spiritale erit. Illud aũt quod primũ fuit, quãuis
nõ moriturum: nisi homo peccasset, tñ animale fa
ctũ est, hoc est, in aiam uiuentẽ. Et alibi: Vsq; adeo *Cap. 14.*
(inquã) peccatũ, uolũtarium malum est, ut nullo *Peccatum uoluntarium.*
modo sit peccatum, si nõ sit uoluntarium. Potest
uideri falsa hæc definitio: sed si diligẽter discutiaƚ,
inuenietur esse uerisima. Peccatũ quippe illud in-
telligendum † est, quod tantũmodo peccatũ est, nõ *† cogitandum.*
quod est etiam pœna peccati, sicut superius ostẽdi
cũ q̃dam cõmemorarem ex libro tertio de libero M
arbitrio. Quãuis & illa quę imerito nõ uoluntaria *Cap. 18.*
peccata dicunƚ, qa uel à nescientibus uel à coactis
perpetrantur, nõ omnino † possunt sine uoluntate *† oĩmodo.*
cõmitti: qm̃ & ille qui peccat ignorans, uoluntarie
utiq; peccat †, quod cũ faciendum nõ sit, putat esse *† al uolũtate utiq; facit.*
faciendum. Et ille qui cõcupiscente aduersus spiri-
tum carne, nõ ea quæ uult facit, concupiscit qdem
nolens, & in eo nõ facit quod uult. Sed si uincitur, *Galat. 5.*
cõcupiscentiæ consentit uolens, & in eo non facit
[nisi] quod uult, liber. s. iustitię, seruusq́ peccati. Et
illud quod in paruulis dicitur originale peccatũ,
cũ adhuc nõ utantur libero † arbitrio uoluntatis, *† deest, libero.*
nõ absurde uocatur etiam uoluntarium, qa ex pri
mi † hominis mala uoluntate contractũ, factũ est *† primo.*
quodammodo hęreditarium. Non itaq; falsum est
quod dixi: Vsqueadeo peccatũ uoluntarium malũ
est, ut nullo modo sit peccatũ si nõ sit uoluntariũ.
Ideo grã dei non solum reatus omnium pręterito-
rum * soluitur in oibus qui baptizantur in Xp̃o, ** al. pctõrum.*
quod fit spiritu regenerationis, uerũ etiam in gran
dib⁹ uolũtas ipsa sanaƚ, & præparatur à dño, quod

fit

A fit spiritu fidei & charitatis. Alio loco in eo qd dixi
Cap. 16 de dño Iesu Christo, Nihil egit ui, sed oia suadēdo
Mat. 21 & monendo: non mihi occurrerat quod uenden-
Mat. 8 tes & ementes flagello† eiecit de templo. Sed quid
†flagellā hoc, aut quantū est? Quanuis & dæmones nolētes
do. ab hoibus, non sermone suasionis, sed ui potesta-
Cap. 25 tis eiecerit. Itē alio loco, Prius (inquā) isti sequēdi
sunt, q unum deum summū solum uerū deū & so
lum colendū esse dñt, si apud hos ueritas non elu
xerit, tunc demū migrādū est. Quod ita pōt uide-
ri dictū, quasi de huius religionis ueritate dubita
uerim. Dixi aūt sicut ei congruebat ad quē scribe
bā. Sic. n. dixi: Si apud hos ueritas non eluxerit, ni
hil dubitans qđ apud eos elusceret, queādmodū
1. Cor. 15 ait Apls: Si Christus non resurrexit, nō utiq dubi-
Ca. eodē tans quod resurrexerit. Itē quod dixi: Nec miracu
titu. la ista †in nra tpa durare permissa sunt, ne aia sem-
per uisibilia qreret, [ut] & eorū consuetudine frige
sceret genus humanū, quorum nouitate flagrauit.
Verū est quidē: Non. n. nunc usq, cum manus im-
ponitur baptizatis, sic accipiunt spēm scēm, ut lo
†per. quantur linguis oium gētium: aut nunc usq ad †
B umbram transeuntiū prædicatorum xpi sanantur
infirmi, & si qua talia tunc facta sunt, quæ postea
cessasse manifestū est. Sed non sic accipiendū est,
quod dixi, ut nunc in Christi noie fieri miracula
nulla credantur. Nam egoipse qñ istum ipsum li-
Cæcus il- brum scripsi ad Mediolanēsiū corpora martyrū,
luminat' in eadē ciuitate cæcum illuminatū fuisse iam no-
ueram, & alia nonnulla, qualia tā multa ēt istis tē
poribus fiunt, ut nec omnia cognoscere, nec ea q
Cap. 41 cognoscimus enumerare possimus. Et alio loco il
lud quod dixi: Sicut ait Apls: Omnis ordo à deo
est. non eisdē uerbis hoc dixit Apls, quanuis eadē
Rom. 13 uideatur esse snia Ait quippe ille: Quę autē sunt, à
Ca. 30. et deo ordinata sunt. Et alibi: Prorsus, inquā, nemo
41 uos †fallat. Quicquid recte uituperat, in melioris
†nos. cōparatione respuitur. Hoc de substantiis atq na-
turis dictū est. inde. n. disputabatur, nō de bonis
Cap. 46 actionibus atq peccatis. Itēq alibi Sed nec sic qui
Hō quo- dem, inquā, ab hoie homo diligendus est, ut dili-
modo ab guntur carnales frēs, uel filii, uel coniuges, uel qui
homine cunq cognati, aut affines, aut ciues Nā & ista dile
sit diligē ctio tpalis est Nō. n. ullas tales necessitudines ha-
dus. C beremus, q nascendo & moriēdo cōtingunt, si na
Dilectio tura nra in pceptis & imagine dei manens, in istā
tēporalis. corruptionē non relegaretur†. Hunc sensum pror
† relega- sus improbo, quē iā & superius improbaui in pri-
retur. mo libro de Genesi contra Manich. Ad hoc. n. du
Cap. 19 cit, ut credant illi coniuges primi non generaturi
posteros hoies, nisi peccassent, tanquā necesse fue
rit, ut morituri gignerētur, si de cōcubitu maris &
fœminę gignerent. Nondū. n. uideram fieri potuis
se, ut nō morituri denō morituris nascerent, si pec
cato illo magno nec mutaretur in deterius hu ma
na natura: ac per hoc si & in parentibus & in filiis
†deest, fœcunditas fœlicitasq māsisset, usq ad †certū san
a d ctorū numerum, quē pdestinauit deus, nascerētur
hoies non parētibus successuri morientib', sed cū
uiuentib' regnaturi. Essent ergo ēt istæ cognatio-
Cap. 35 nes atq affinitates, si nullus delinqueret, nullusq
moreretur. Itē alio loco: Ad unū deū tēdentes, in-
quā, & ei uni religantes aīas nostras, unde religio
dicta creditur, omni supstitione careamus. In his
uerbis meis rō q reddita est, unde sit dicta religio,
plus mihi placuit. Nā nō me fugit aliam nominis D
huius originem exposuisse Latini sermonis autho Religio à
res, quod inde sit appellata religio, quod religat†. religādo
Quod uerbum compositum est à legendo, id est, †religi-
eligendo, ut ita Latinum uideatur religio, sicut eli tur.
go. Hic liber sic incipit: Cum omnes uitæ bonæ.

IAm uerò apud Hipponē regiū presbyter scripsi De utili-
librum de utilitate credēdi ad amicū meū, quē tate cre-
deceptum a Manichæis, adhuc eo errore noueram dendi ad
detineri, & irridere in catholicæ fidei disciplina†, Honora-
qđ iuberentur hoies credere: nō aūt quid esset ue tū C. 14.
rum certissima rōne docerētur. In hoc libro dixi: Exo. 20
In quibus tñ legis præceptis atq mandatis, qbus Gen. 17
nunc Christianos uti fas non est, quale uel sabba Cap 3
tum est, uel circūcisio, uel sacrificia, & si qd hmōi †disciplinam
est, tanta mysteria continentur, ut omnis pius in-
telligat nihil esse pniciosius, q quicquid ibi est, ac
cipi ad literā, id est, ad uerbum: nihil aūt salubri'
q spiritu reuelari. Inde est: Litera occidit, spūs autē 2. Cor. 13
uiuificat. Sed aliter exposui uerba ista Apli Pauli, De spiri-
& quantum mihi uidetur, uel potius ex ipsis reb' tu & lite
apparet, multo conuenientius in eo libro qui in- ra cap. 4.
scribitur: De spiritu & litera. quanuis nō sit & iste & 5
sensus respuendus. Itē dixi: Duę sunt n. personę in E
religione laudabiles. Vna eoꝝ, qui iā inuenerunt, Cap 11
quos ēt beatissimos iudicare necesse est. Alia eoꝝ, Duæ sūt
q studiosissime & rectissime inquirūt. Primi ergo psonæ in
sunt iā in ipsa possessione, alteri in uia, qua tā cer- religione
tissime peruenitur. In his uerbis meis, si illi q iā in †laudabi-
uenerunt, quos in ipsa possessione esse iā diximus, les.
sic accipiantur beatissimi, ut nō in hac uita, sed in
ea quā speramus, & ad quā per fidei uiā tendimus
sint, nō hēt iste sensus errorē: Ipsi. n. iudicādi sunt
qđ quærendū est inuenisse, q iā ibi sunt, quò nos
qrendo & credēdo, id est, uiā fidei tentendo cupi-
mus puenire. Si autē in hac uita putantur isti esse,
uel fuisse, id uerū esse nō mihi uidet. Nō qa in hac
uita nihil ueri oino inueniri pōt, quod mente cer
natur, nō fide credatur: sed qa tm̄ non est quicqd †al. sed
est, ut nos †faciat beatissimos. Neq enim quod ait quia tan
Apostolus: Videmus. n. [nunc] per speculum in æ- tum est
nigmate, & nunc cernitur ex parte, non cernitur quicquid
mēte: cernitur plane, sed beatissimos nondū facit. est ut nō,
Illud. n. beatissimos facit quod ait: Tunc aūt facie &c.
ad faciē, & tunc cognoscā sicut & cognitus sum. 1. Cor. 13
Qui hoc inuenerunt, ipsi dicēdi sunt in beatitudi Quid
nis possessione cōsistere, ad quam ducit uia fidei, beatissi-
quā tenem', & quò credēdo cupimus puenire Sed mum fa-
q nā sint illi beatissimi, q iā sunt † in ea possessiōe, ciat.
quò ducit hæc uia, magna qō est. Et angeli qdem Vsa fidei
sancti qd ibi sint, nulla qō est. Sed de sanctis homi †sint.
nibus iam defunctis, utrū ipsi saltem dicendi sint Sap. 9
iam in illa possessione consistere, merito qritur. Iā Rom. 8
enim corpore quidē corruptibili, qno aia aggra- Psal. 15
uatur, exuti sunt, sed adhuc expectant ēt ipsi redē
ptionem corporis sui, & caro eorū requiescit in spe,
nondū in futura incorruptione clarescit Sed utrū
ad contemplandā cordis oculis ueritatē, sicut di-
ctum est, facie ad faciē, nihil ex hoc minus hēant,
non hic locus est disputando inqrere. Itē quod di
xi: Nam scire magna & honesta uel ēt diuina, bea
tissimū est, ad eandem beatitudinē referre debe- Cap. 12
mus. In hac[. n.] uita quantūcunq id sciat, nondū
est beatissimum: qm̄ incōparabiliter lōge est am-
plius quod inde nescitur. Et qđ dixi: Multū inter- Cap. 12.

G esse utrum aliquid mentis certa ratione teneatur,
quod scire dicimus, an famę uel literis credēdum
Ca. eodē. posteris utiliter cōmendetur. Et paulopost: Quod
scimus igitur, debemus rationi: qđ credimus, au-
thoritati. non sic accipiendū est, ut in sermone usi
tatiore uereamur nos [dicere] scire, qđ idoneis te-
stibus credimus. Proprie qppe cū loquimur, id so
†scire. lū sciri †dicimus, qđ mētis firma rōne cōprehendi
Scire qđ. mus. Cū uerò loqmur uerbis cōsuetudini aptiori
bus, sicut loquit̄ et̄ diuina scriptura, nō dubitem⁹
dicere scire nos, & qđ pcipimus nr̄i corporis sensi
bus, & quod fide dignis credimus testibus, dū tn̄
Ca. 12. et inter hęc & illud qđ distet intelligamus. Itē quod
15. dixi: Nemini dubiū est, oēs hoīes, aut stultos esse,
aut sapiētes, pōt uideri [esse] contrariū illi, quod le
gitur in libro tertio de libero arbi. Quasi uerò na
Cap. 24. tura humana p̄ter stultitiā & sapiam nullā mediā
Adam u- recipiat affectionē. Sed illud ibi dictū est, ubi de
trum sa- primo hoīe q̄rebatur, utrū sapiēs fuerit factus, an
piens fue stultus, an neutrum: qm̄ nullo modo stultū dice-
rit uel re poteramus, qui sine uitio factus est, cū sit stulti
stultus. tia magnum uitium: & sapiētem quō diceremus,
H qui potuit seduci, non satis apparebat. Ideoq; ad
cōpendiū dicere uolui, quasi uerò natura huma-
na p̄ter stultitiā & sapiētiam nullā mediā recipiat
† etiam. affectionē. Intuebar qppe & †paruulos, quos licet
Paruuli confiteamur trahere originale pct̄m̄, tn̄ nec sapiē-
nec sapiē tes, nec stultos possumus proprie dicere, nondum
tes nec utentes libero arbitrio, seu bene seu male. Nūc au
stulti. tem aut sapientes, aut stultos esse oēs hoīes dixi,
eos uolens intelligi q iā ratione utunt̄, qua discer-
nuntur à pecoribus, ut hoīes sint, sicut dicim⁹ bea
tos esse oēs hoīes uelle. Nunquid. n. in hac senten
tia tam uera atq; manifesta metuimus ne intelligā
Cap. 16 tur & paruuli, q hoc adhuc uelle nō possunt? Alio
Miracula loco cū miracula cōmemorassem quę dn̄s Iesus fe
quare cit cum hic esset in carne: adiunxi, dicens: Cur, in-
nunc non quietis, ista modo non fiunt? Atq; rn̄di, quia non
fiant. mouerent, nisi mira essent: si aūt solita essent, mira
Cap. 18 non essent. Hoc aūt dixi, qa non tanta, nec oia mo
do, non quia nulla fiunt et̄ modo. In fine autē li-
bri. Sed qm̄ sermo iste noster, inquam, multo pro-
cessit longius q̄ putabam, hic finē libro faciamus,
in quo memineris uolo, nondum Manichæos me
I cœpisse refellere, & illas nugas nondum inuasisse,
neq; de ipsa catholica doctrina magnum aliquid
aperuisse, sed uoluisse tm̄modo eruere tibi si pos-
sem falsam opinionē de ueris Christianis malitio
se aut imperite uobis insinuatā, & erigere ad ma-
gna q̄dam & diuina discenda. Quare hoc uolumē
ita sese habeat, placatiore autem aio tuo facto, ero
fortassis in cæteris promptior. Hęc nō ita dixi, quasi
nihil aduersus Manichæos adhuc scripsissem, uel
nihil de doctrina catholica mandassem literis, cū
tot superius ædita uolumina de utraq; re non me
testentur tacuisse, sed in hoc libro ad illū scripto
nondū Manichęos refellere cœperā, & illas nugas
nondū inuaserā, neq; de ipsa catholica magnū ali
†deest ip quid aperuerā, qm̄ sperabam hoc initio facto, ad
sum. enim ipsum † me scripturū fuisse, quę hic nondum
Contra scripseram. Hic liber sic incipit: Si mihi Honorate.
Manich. POst hunc librū scripsi adhuc presbyter cōtra
de duab⁹ Manichæos de duabus aiabus, quarū dicunt
a'ïmab⁹. unam partem dei [esse,] alteram de gente tenebra-
Cap. 15 rum, quā non cōdiderit deus, & quæ sit deo coæ-
terna: & has ambas aīas, unam bonā, alteram ma- K
lam, in uno hoīe esse delirant. Istam. s. malam pro
priam carnis esse dicentes, quā carnem etiam dn̄t
gentis esse tenebrarum. Illam uerò bonam ex ad-
uentitia dei parte, q̄ cum tenebrarū gente conflī-
xerit, atq; utrunq; miscuerit. Et oia quidem bona
hoīs illi bonę animæ, omnia uerò mala illi malæ
aīę tribuunt. In hoc libro illud quod dixi: Nullam *Cap. 1*
esse qualemcunq; uitā, quę nō eoipso quo uita est,
& inquantū oīno uita est, ad summum uitę fontē
principiumq; pertineat. ita dixi, ut tanquā creatu
ra ad creatorē pertinere intelligatur, non aūt de il
lo esse tāquā pars eius existimetur. Itē quod dixi: *Cap 10*
Nusquam. s. nisi in uolūtate esse pct̄m̄, possunt Pe *2. sen di.*
lagiani pro se dictū putare pp̄ paruulos, quos ideo *41. c. illi⁹*
negāt habere pct̄m̄, quod eis in baptismate remit *etiam.*
tatur, quia nondum arbitrio uoluntatis utuntur.
Quasi uerò pct̄m̄ quod eos ex Adam dicimus ori
ginaliter trahere, id est, reatu ei⁹ implicatos, & ob
hoc pœnæ obnoxios detineri, nusquam †esse po- *† nusquā n*
tuerit, nisi in † uoluntate, qua uoluntate commis *† ex.*
sum est, qn̄ diuini p̄cepti est facta transgressio. Po L
test et̄ putari falsa esse ista snīa, qua diximus, Nus-
quā, nisi in uoluntate esse pct̄m̄, quia dixit Apl's: Si *Rom. 7.*
aūt quod nolo hoc facio, iā non ego operor illud,
sed [id] quod habitat in me pct̄m̄. Hoc. n. peccatū
usqueadeo non est in uolūtate, ut dicat: qđ nolo,
hoc facio. Quō ergo nusquā est, nisi in uoluntate
pct̄m̄? Sed hoc peccatū de quo sic est locutus Apo
stolus, ideo pct̄m̄ uocatur, quia peccatū † factum *† peccato*
est, & pœna peccati est: qn̄quidem hoc de cōcupi-
scentia carnis dr̄, quod aperit in cōsequentibus di
cens: Scio qa non habitat in me, [hoc est, in carne
mea] bonū: uelle. n. adiacet mihi, pficere aūt bonū *Perfectio*
nō inuenio. Perfectio qppe boni est, ut nec ipsa cō *boni.*
cupiscentia peccati sit in hoīe, cui quidem qn̄ be- *Peccatū*
ne uiuitur, non cōsentit uoluntas, uerūtamen nō *in uolūta*
perficit bonū, qa inest adhuc concupiscētia, cui re *te.*
pugnat uolūtas, cuius cōcupiscentię reatus in ba- *Non nisi*
ptismate soluit̄, sed infirmitas manet, cui donec sa *uolūtate*
netur, oīs fidelis, q bene proficit, studiosissime re- *peccatur.*
luctatur. Pct̄m̄ aūt quod nusquā est, nisi in uolun *Cap. 10*
tate, illud p̄cipue intelligēdū est, quod iusta dāna *15 q. 1. c. 1*
tio consecuta est. Hoc. n. per unū hoīem introiuit *Voluntas*
in mundum: quanquā & hoc peccatum quo con- *quid.*
sentitur peccati cōcupiscentiæ, nō nisi uoluntate *† admit-*
cōmittitur. Propter hoc & alio loco dixi: Non igit̄ *tendum.*
nisi uolūtate peccatur. Itemq; alio loco ipsam uo- *2. sen. di.*
luntatē definiui dicens: Voluntas est animi mot⁹, *41. c. illi⁹*
cogēte nullo, ad aliqd uel non amittendum†, uel *etiam &*
adipiscēdū. Quod ppea dictū est, ut hac definitio *di. 26 ca.*
ne uolens a nolēte discerneret̄, & sic ad illos refer- *uolunta-*
retur intentio, q primi in paradiso fuerūt humano *tē. Et. 35.*
generi origo †mali, nullo cogente peccando, hoc *cap. 1*
est, libera uolūtate peccādo, qa & sciendo † cōtra *† fecerūt*
p̄ceptum fecerunt, & ille tentator suasit ut hoc fie *originem*
ret, nō coegit. Nā & q nesciens peccauit, nō incon *† scientes*
gruenter nolēs peccasse dici pōt, quāuis & ipse qđ *† animæ.*
nesciens fecit, uolens tn̄ fecit, ita nec ipsius esse po *† admit-*
tuit sine uolūtate pct̄m̄. Quæ uoluntas utiq; sicut *tendum.*
definita est, animi † motus fuit, nullo cogente, ad *† al. Qđ*
aliqd uel nō amittendū†, uel adipiscendū. Quod *enim nisi*
enim si noluisset, nō fecisset†, nō coact⁹ est facere. *noluissete*
Quia uoluit, ergo fecit, etsi †non qa uoluit pecca- *nō fecisse*
uit, [nesciēs pct̄m̄ esse quod fecit: ita nec tale pct̄m̄ *† etiamsi*

A sine uoluntate esse potuit, sed uolũtate facti, non
uolũtate peccati. Quod tñ factum pctm̃ fuit: hoc
enim factũ est, quod fieri non debuit. Quisquis aũt
sciẽs pecca', si põt cogẽti ad pctm̃ sine peccato re-
sistere, nec tñ facit, utiq; uolens peccat, qm̃ qui po
test resistere, non cogitur cedere. Qui uerò uolẽti
*†al.cogentis. † cupiditati bona uoluntate resistere non potest,
& ideo facit cõtra pcepta iustitiæ, iã hoc ita pecca
tum est, ut sit ẽt pœna peccati. Quapropter pctm̃
sine uoluntate esse nõ posse uerissimũ est. Itemq;
Cap. 11 definitio peccati qua diximus: Pctm̃ est uoluntas
15. q. 1. c. 1 retinẽdi uel cõsequendi quod iustitia uetat, & un
2. sen. di. de liberũ est, abstinere. ꝓpterea uera est, qa id de-
35. ca. 1 finitũ est quod tantummodo pctm̃ est, non quod
Peccatũ est [etiã] pœna peccati. Nã qñ tale est, ut idem sit
quid. & pœna peccati, quantũ est quod ualet uoluntas
sub dominante cupiditate, nisi forte si pia est, ut
oret auxiliũ? Intm̃. n. libera est: quia intm̃ liberata
est, & intm̃ appellatur uoluntas. Alioquin tota cu
† quām. piditas, quę † uoluntas proprie nuncupanda est: q
non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ naturæ
additamentũ, sed nostrę uitiũ, à quo nõ sanamur:
B nisi gratia saluatoris. Quod si quisquã dicit ẽt ip-
sam cupiditatẽ nihil esse aliud q̃ uoluntatẽ, sed ui-
tiosam peccatoq; seruientẽ, nõ resistendũ est. nec
de uerbis, cũ res constat, cõtrouersia facienda est.
Sic. n. ostenditur sine uoluntate nullũ esse pctm̃,
Cap. 12 siue in opere, siue in origine. Rursus in eo quod di
xi: Iã qrere cœperam: utrũ illud malum genus ani
marum anteq̃ bono misceretur, habuisset aliquã
uoluntatem. Si. n. non habebat, sine peccato atq;
innocens erat, & ideo nullo modo malũ. Cur igit
inquiunt pctm̃ dicitis paruulorũ, quorum uolun
Paruuli tatem non tenetis ream? Rñdetur nõ eos proprie-
rei tenen tate uoluntatis, sed origine reos teneri. Omnis. n.
tur nõ uo homo terrenus qd est origine, nisi Adã? Porrò aũt
luntate, Adam habebat utiq; uoluntatẽ, qua uoluntate cũ
sed origi peccasset, pctm̃ per eum intrauit in mũdũ. Itemq;
ne. in eo quod dixi: Natura esse malæ aiæ nullo mo-
Rom. 5. do queunt. Si quæritur quõ accipiamus quod ait
Cap. 12 Apostolꝰ: Fuimus & nos natura filij iræ sicut & cę
Ephe. 2 teri, rñdemus naturã in his uerbis meis me intelli
Natura gi uoluisse illam, quæ proprie natura dr̃, in qua si-
ꝓprie di- ne uitio creati sumus. Nam ista propter originem
cta. natura appellatur, quę origo utiq; habet uitiũ qd
C est contra naturã. Et uerũ in eo † quod dictũ est:
†al. deest Peccati reñ teneri quenquã, qa non fecit quod fa-
in eo. cere non potuit, summę iniquitatis & insaniæ est.
Ca. eodẽ. Cur ergo, inquiũt, paruuli tenenẽ rei? Rñdetur, qa
2. sen. di. ex eius origine tenenẽ, q non fecit quod facere po-
28 c. simi tuit, diuinum s. seruare mandatũ. Quod aũt dixi:
liter. Illæ animę quicqd faciunt, si natura non uolunta
Ca. eodẽ. te faciunt, i. si libero & ad faciendum & ad nõ fa-
2. sen. di. ciendũ motu animi carent, si denique his abstinen
27. c. si igi di ab opere suo potestas nulla conceditur, pecca-
tur. to earũ teneri † nõ possumus: ꝓpea non perturbat
†peccatũ de paruulis qõ, quia ex illius origine rei tenentur
earũ tene q uoluntate peccauit, qñ libero & ad faciendũ &
re. ad non faciendũ motu animi non carebat, eiq; ab
ope malo abstinendi summa potestas erat. Quod
Manichæi de tenebrarũ gente non dñt, quã fabu
losissime inducunt, eamq; naturã semper malam,
nunquã bonam fuisse contendunt. Illud aũt quæ
Cap. 13 ri potest quõ dixerim: Etiã si sunt animę quod in
terim incertum est, corporeis officijs nõ peccato,

sed natura deditæ, nosq; quanquã sint inferiores, D
aliqua tñ interiore uicinitate contingunt, nõ illas
ideo malas haberi oportere, qa & † nos cũ eas seq- †deest,
mur & corporea diligimus, mali sumus: qñquidẽ &c.
de illis hoc dixi, de quibus superius loq cœperã,
dicens: Quanquã ẽt si eis quidem † concedatur in †eisdem.
feriore alio genere aiarum nos illici ad turpia, nõ
inde conficiunt, aut illas natura † malas esse, aut †al. natu
istas summũ bonum. De his. n. disputationẽ usq; ras.
ad hunc locũ perduxi, ubi dixi: Etiam si sunt aiæ,
quod [interim] incertũ est, corporeis officijs, non
peccato, sed natura deditæ &c. Quęri ergo potest,
cur dixerim, quod [interim] incertũ est, cum pror
sus dubitare nõ debuerim, non esse tales aias. Sed
hoc ideo dixi: Quia exptus sum q dicerent diabo
lũ & angelos eius bonos esse in genere suo, & i ea
natura, in qua eos creauit deꝰ ordine ꝓprio tales
quales sunt: sed nobis malũ esse, si illiciamur & se
ducamur ab eis: si aũt caueamꝰ eos atq; uincamꝰ,
decorũ atq; gloriosum. Et hoc q dñt uidentur sibi,
ut id probent, de scripturis adhibere idonea testi-
monia. Vel illud qd scriptũ est in libro Iob, cũ dia Iob. 40.
bolus describeref: Hoc est initiũ figmenti dñi, qd E
fecit ad illudẽdũ cũ † angelis suis. Vel illud in psa.
103. Draco hic quẽ finxisti ad illudendũ ei. Quam †ab.
qõnem, qa † non aduersus Manichæos, q hoc non †que.
sentiunt, sed aduersus alios, q hoc sentiunt [cũ] su-
scipienda esset atq; soluenda, ptractare atq; enoda
re tũc nolui, ne librũ multo q̃ uellẽ facerẽ longio-
rẽ: cũ uiderẽ ẽt si hoc concederetur, tñ debere Ma
nichæos ac posse conuinci, introducẽtes insanissi
mo errore, naturã mali æterno bono coęternam.
Ideo ergo dixi: Quod interim incertũ est, nõ ꝙ e-
go inde dubitarẽ, sed ꝙ inter me & illos quos ita
sapere inuenerã, nondũ esset ista qõ dissoluta, quã
tñ in alijs longe posterioribus libris meis, de Ge-
nesi ad literam, scdm scripturas sanctas quãta po
tui manifestatione dissolui. Alio loco: Propterea, Cap. 13
inquã, corporea diligendo peccamus, qua † spirita †qui.
lia diligere & iustitia iubemur, & natura possumꝰ,
& tunc in nr̃o genere optimi & beatissimi sumus.
Vbi q̃ri potest, cur natura & nõ gr̃a potius † dixe- †, possu-
rim. Sed cõtra Manich. de natura qõ uersabaẽ. Et mus.
utiq; id agit gratia, ut sanata natura qd uitiata nõ
potest, possit per eũ qui uenit q̃rere & saluum face F
re quod perierat. Quam tñ gratiam ẽt tunc reco- Matt. 18.
lens oraui pro familiarissimis meis qui mortifero Luc. 19.
illo adhuc tenebãtur errore, & dixi: Deus magne,
deus oĩps, deus summæ bonitatis, quem inuiola-
bilem & incorruptibilem [atq; immutabilẽ] cre-
di atq; intelligi fas est, trina unitas, quã catholica
ecclesia colit, supplex oro exptus in me misericor
diã tuã, ne hoies cũ qbus mihi à pueritia in homi
num uictu fuit summa cõsensio, in tuo cultu à me
dissentire pmittas. Sic utiq; orans, iam fide retine-
bã, non solũ cõuersos ad deũ gr̃a eius adiuuari, ut
proficiant ac pficiant, ubi adhuc dici põt pro me
rito conuersionis illorũ istã dari gratiam, uerum-
etiã ut conuertãtur ad deũ, ad ipsam dei gr̃am per
tinere: qñquidem pro eis oraui qui erãt ab illo ni Acta con
mis auersi, atq; ut ad illum conuerterentur oraui. tra Forta
Hic liber sic incipit: Opitulaote dei misericordia. natũ Ma

EOdem tpe presbyterij mei, contra Fortunatũ nichæum
quendam Manichæorum presbyterum † di- Cap. 16
sputaui, qui plurimum temporis apud Hipponẽ †primo.

G uixerat,seduxeratq; tam multos,ut propter illos † ibi eũ delectaret habitare. Quæ disputatio nobis altercantib*excepta est à notarijs,ueluti gesta cõficerentur,nã & diẽ habet†,& cõsulẽ. Hãc in librũ, memoriæ mandandã conferre curauimus†. Versatur ibi qõ,unde sit malũ. Me asserẽte exortũ fuisse hõis malum ex libero uoluntatis arbitrio Illo autem naturam mali deo coæternã persuadere molienteːsed consequẽti die tandẽ confessus est nihil se aduersus nos iuenire quod diceret. Nec sanẽ catholicus factus est,sed tñ ab Hippone discessit. In hoc libro illud quod dixi: Animã dico esse factã à deo,ut cætera oĩa quæ à deo facta sunt:& †inter illa quæ deus oĩs fecit, principalem locum datũ esse aĩæ:ita dixi ut hoc generaliter de uniuersa creatura rõnali accipi uellem,quãuis in scripturis sanctis aĩas dictas esse angelorũ,aut non oĩno,aut nõ possit facile reperiri,sicut supra iam diximus Item alio loco: Ego dico, inquam, pctm̃ non esse,si non propria uoluntate peccetur:ubi pctm̃ illud intelligi uolui quod non est ẽt pœna peccati. Nam de tali pœna dixi alibi in eadẽ disputatione, quod dicendũ fuit. Itemq; dixi: Vt postea eadẽ ipsa caro q̃ nos † in † pœnis torsit in peccatis manenses,subijciatur nobis in resurrectione, & nulla aduersitate nos quatiat,quo minus legem & præcepta diuina seruemus. Quod non ita est accipiendũ,tanquã & in illo dei regno,ubi incorruptibile & † imortale corpus habebim*,de scripturis diuinis lex & pcepta sumenda sint:sed qa perfectissime ibi lex æterna seruabitur, & illa duo pcepta de diligẽdo deo & proximo,non in lectione,sed in ipsa perfecta & sempiterna dilectione tenebimus. Hoc opus sic incipit: Quinto calendas Septembris.

Margin: † eis. — † habent — † curaui. — Malũ unde — Dispu. 1. — † sed. — Dispu. 2. — Dispu. 4. — H — Dispu. 2. — † atque — Matt. 22.

PEr idem tps coram epis hoc mihi iubentibus, qui plenarium totius Aphricæ concilium Hippone regio agebant,†de fide & †symbolo presbyter disputaui. Quam disputationẽ, nonnullis eorũ, qui nos familiarius diligebãt studiosissime instãtibus,in librum contuli, in quo de rebus ipsis ita disseritur,ut tñ non fiat uerborum illa contextio, q̃ tenenda memoriter competentibus traditur. In hoc libro cũ de resurrectione carnis ageretur: Resurget,inquã corpus scdm Christianam fidẽ,quæ fallere[& falli]non potest. Quod cui uidetur incredibile,qualis sit nunc caro attendit,qualis autem [tunc]futura sit nõ cõsyderat, qa illo tpe immutationis angelicæ,non iã caro erit & sanguis, sed tm̃ corpus, & cætera quæ ibi de corporũ terrestriũ in corpora cœlestia mutatione disserui, qm̃ dixit Apostolus cum inde loqueretur: Caro & sanguis regnum dei non possidebunt. Sed qsquis ea sic accipit,ut existimet ita corpus terrenũ, quale nunc habemus,in corpus cœleste resurrectione mutari,ut nec membra ista,nec carnis sit futura substantia: proculdubio corrigẽdus est,cõmonitus de corpore dñi,q post resurrectionẽ in eisdem mẽbris,non solũ conspiciendus oculis,uerumetiã manib*tangẽdus †apparuit,carnemq; se habere ẽt [sermone] firmauit dicens: Palpate & uidete,quia spũs carnẽ & ossa non habet,sicut me uidetis hre. Vnde constat Apsm,non carnis substantiã negasse in dei regno futuram,sed aut hoĩes qui scdm carnẽ uiuũt, carnis & sanguinis noĩe nũcupasse,aut ipsam carnis corruptionem,quæ tunc utiq; nulla erit. Nam cum dixisset: Caro & sanguis regnum dei nõ possidebunt, bene intelligitur sanquã exponendo qd dixerit continuo subdidisse. Neq; corruptio incorruptionẽ possidebit. De qua re ad psuadendũ infidelib*difficili,diligẽter quãtũ potui me disseruisse reperiet qsquis de Ciuitate dei librũ legerit nouissimum. Hoc opus sic incipit: Qm̃ scriptum est.

Margin: De fide et symbo lo. Ca. 17 — † habebant. — † tac. — Compeset tes. I — Cap. 10. — I. Co. 15 — † tractandus — Luc. 24. — K — I. Cor. 15 — C set. 28

CVm de Genesi duos libros cõtra Manichæos condidissem,qm̃ scdm allegoricam significationem *scripturæ uerba tractaueram,non ausus naturalium rerum tanta secreta ad literam exponere,hoc est, quemadmodum possent scdm historico proprietatem quæ ibi dicta sunt accipi, nolui experiri in hoc quoq; negociosissimo ac difficillimo opere qd ualerẽ,sed in scripturis exponendis tyrociniũ meum sub tanta sarcinæ mole succubuit. Et nondũ perfecto uno libro ab eo quẽ sustinere non poterã,labore cõquieui. Sed in hoc opere cũ mea opuscula retractarẽ,iste ipse ut erat impfectus uenit in manus,quẽ neq; ẽdiderã & abolere decreuerã, qm̃ scripsi postea duodecim libros, quorũ titulus est,de Genesi ad literam. In quibus quanuis multa quæsita potius q̃ inuenta uideantur,tñ eis iste nullo modo est comparandus. Verũ & hunc postea q̃ retractaui,manere nolui, ut esset iudex quantũ existimo non indocilis * † rudimẽ sorum meorũ in enucleandis atq; scrutandis diuinis eloquijs. Eiusq; titulũ esse uolui, De Genesi ad literam imperfectus. Inueni qppe eum usq; ad hæc uerba dictatũ: Pater tm̃ pater est, nec filius aliud est q̃ filius,quia & cum dr similitudo patris, quãquam ostendat nullam interuenire dissimilitudinem,non tñ solus est pater,sed † habet similitudinem. Post hæc repetiui uerba scripturæ rursus cõsyderanda atq; tractanda Et dixit deus: Faciamus hoĩem ad imaginem & similitudinẽ nostrã. Hucusq; dictatũ librum imperfectũ reliquerã. Quod aũt ibi sequitur, addẽdum putaui cum eum retractarem,nec sic tñ perfeci,sed hoc quoq; addito imperfectum reliqui. Si.n perfecissem,saltem de omnibus operibus & uerbis dei,quę ad sextum diem pertinerent † disputassem. In hoc libro ea notare quę mihi displicent,uel defendere q̃ alijs nõ bene intellecta displicere possunt, supfluũ mihi uisum est Breuiter.n.[poti*]admoneo , ut illi duodecim libri legantur,quos longe postea episcopus feci,& ex ipsis de isto iudicetur. Hic liber†sic incipit: De obscuris naturalium rerum.

Margin: De Genesi ad literam imperfectus — Cap. 18 — * al. expositionẽ — L — * † al. imitis — Cap. 16 — † si. — Gene. 1 — † ptinẽt. — M — † ergo

PEr idem tps de sermone dñi in monte secundum Matthęum, duo uolumina scripsi. In quorum primo propter id quod scriptũ est: Beati pacifici,qm̃ ipsi filij dei uocabuntur. Sapientia, inquã, congruit pacificis,in qbus iam ordinata sunt oĩa, nullusq; motus aduersus rationem rebellis est,sed cuncta obtemperãt spiritui hoĩs,cum & ipse obtẽperet deo. Quod merito mouet qũo dixerim: Non enim cuiquam ꝓuenire in hac uita potest, ut lex repugnans legi mentis omnino non sit in mẽbris Qñquidem etiam si ei sic resisteret spiritus hominis,ut in nullum eius laberetur assensum: nõ ideo tamen illa non repugnaret. Hoc ergo quod dictũ est,nullum esse motum aduersus rationem rebellem: recte accipi potest id nunc agentibus pacificis domando concupiscentias carnis,ut ad istã pacem plenissimam qñque ueniatur. Proinde quod Lib. I

alio loco

Margin: De sermone domini in monte. Ca. 19 — Matt. 5

A alio loco cum eãdem sniam euangelicam repetẽs
Matth. 5 dixissem: Beati pacifici qm̃ ipsi filij dei uocabun-
tur, adiuoxi dicens: Et ista quidem in hac uita cõ
pleri põt, sicut cõpleta esse in Aplis credimus, sic
accipiendum est, non ut in Aplis hic uiuentibus
oullum carnis motũ arbitremur spiritui repugnas
se, sed hactenus hic ista posse cõpleri, quatenus io
Aplis credimus esse completa, ea mensura. s. perfe-
ctionis humanæ, quanta in hac uita põt esse perfe
ctio. Non. n. dictum est, ista in hac uita compleri
põt, nam completa esse in Aplis credimus, sed ita
sita. dictum est, sicut cõpleta esse in Aplis credimus,
ut ita cõpleantur sicut in illis cõpleta sunt, id est,
quadã pfectione, cuius capax est ista uita, nõ sicut
† in illa quam. [cõplenda] sunt illa q̃ † speramus pace plenissima,
qñ dicetur: Vbi est mors contentio tua? Alio loco
1. Cor. 15 quod interposui testimoniũ: Noo o. ad mensurã
Libr 5 dat[deus spm̃, nondũ iotellexeram de Christo pro
Ioan. 3 prie uerius accipi. Alijs quippe hoibus, nisi ad mẽ
suram daret spiritus, noo duplum peteret Heliseus
Lib 1 quàm fuit io Helia. Item qđ scriptũ est: Iota unũ,
† &c. aut † unus apex non transiet à lege donec omnia
fiant: cũ exponerẽ, nihil dixi posse aliud intelligi,
B nisi uehementẽ pfectionis expressionem. Vbi me
rito quæris. Vtrũ ista pfectio sic possit intelligi, ut
tñ uerum sit, neminem iam utentem uoluntatis ar
bitrio hic uiuere sine pctõ. A quo. n. usq ad unũ
apicẽ lex perfici põt, nisi à quo fiunt uniuersa di-
uina mandata? Sed in eisdẽ mandatis est ẽt qđ iu-
dicere. bemur orare: † Dimitte nobis debita nr̃a, sicut &
Matth. 6 nos dimittimus debitoribus nostris. Quã orõnẽ
Lib. 1 usq ad finẽ seculi tota dicit ecclesia. Oĩa ergo mã-
data facta deputantur, qñ qcq̃d non fit ignoscitur.
Matth. 5 Sanẽ qđ ait dñs: Quicunq soluerit unũ de mãda-
tis istis minimis, & docuerit sic hoies &c. usq ad
eum locũ ubi ait: Nisi abundauerit iustitia uestra
plusquã scribarũ & pharisæorum, non intrabitis in
regnum cœlorum, multo melius & conuenientius
exposui in alijs posterioribus sermonibus meis,
quod ẽt hic retexere longum est. Ad hoc autẽ iste
ibi perducitur sensus, ut eorum sit iustitia maior
quàm scribarũ & pharisæorũ, qui dicunt & non fa-
† autem. ciunt. De scribis qppe † & pharisęis alio loco ipse
Matt. 23 dñs ait: Dicunt. n & non faciunt. Illud ẽt melius
qui a. C iotelleximus postea qđ scriptum est: Quia † q ira-
Lib. 1 scitur fratri suo. Codices. n. Græci non habent, si-
Matt. 5 ne causa, sicut hic positũ est, quis [idem] ipse sit sen
Irasci fratri suo quid. sus. Illud. n diximus intuendũ, quid sit irasci fratri
suo qm̃ non fratri irascitur qui peccato fratris ira-
scitur. Qui ergo nõ pctõ fratris † irascitur, sine cau
† fratri, non pctõ. sa irascitur. Item qđ dixi: Hoc & de patre & de ma
Lib. 1 tre & [de] cæteris uioculis sanguinis intelligendũ
est, ut in eis oderimus qđ genus humanũ nascen-
do & moriendo sortitũ est, ita sonat, quasi non es-
sent futurę istę oecessitudines si oullo naturę hu-
manę pcedẽte pctõ nemo moreret. Quẽ sensum iã
superius improbaui. Essent. n. profecto cogitatio-
† cognationes. nes † & affinitates, etiã si originali nullo existente
pctõ, sine morte cresceret & multiplicaret genus
Luc 14 humanũ. Ac per hoc aliter soluẽda est quęstio, cur
dñs præceperit diligendos inimicos, cum alio lo-
co pcipiat odio habẽdos & parẽtes & filios, nõ si
cut hic soluta est, sed sicut eã posterius sæpe solui-
mus. i. ut diligamus inimicos lucrãdos regno dei,
& oderimus in ppinqs, si impediũt à regno dei Itẽ

de præcepto quo phibetur uxor non dimitti, nisi D
pp fornicationem: hic quidẽ scrupulosissime di- Lib. 1
sputaui. Sed quam uelit dñs intelligi fornicationẽ
pp quam licet dimittere uxorem, utrũ eam q̃ dam
natur in stupris, an illam de qua dicitur: Perdidi- Psal. 72
sti oẽm qui fornicatur abs te, in qua utique & ista 1. Cor. 6
est, neque. n. non fornicatur à dño, qui toilens mẽ
bra Christi, facit ea membra meretricis: etiam atq
etiã cogitandum est atq requirendũ. Nec uolo in
re tanta tamq ad dignoscendũ difficili putare le-
ctorẽ istam sibi nostrã disputationem debere suf-
ficere: sed legat & alia, siue nr̃a quæ postea scripta
sunt, siue aliorũ melius cõsyderata atq tractata: uel
ipse, si põt, ea quæ hic merito mouere põt, uigilan
tiore atque iotelligentiore mente discutiat, Nõ qa
oẽ pctm̃ fornicatio est, neq. n oẽm peccantẽ deus
perdit, qui quotidie sanctos suos exaudit, dicẽtes:
Dimitte nobis debita nostra, cum perdat [omnẽ] Matt. 6
qui fornicatur ab eo. Sed quatenus iotelligenda
atq eliminanda † sit hęc fornicatio, & utrũ etiam *† aliàs eli*
pp hanc liceat dimittere uxorem, latebrosissima *manda.*
quæstio est Licere tñ propter istã quæ in stupris *aliàs limi*
cõmittitur, nulla q̃stio est. Et ubi dixi hoc permis- *tanda.*
sum esse, non iussum, uõ attendi aliã scripturã, di- *aliàs dã*
centẽ: Qui tenet adulterã, stultus & ipius est. Nec *nanda.*
sanẽ adulterã dixerim fuisse deputandã illã mulie E
rem ẽt posteaq̃ audiuit à dño. Nec ego te damna- Lib 1
bo, uade, deiceps iam noli peccare: si hoc obediẽ- Prouc 18
ter audiuit. Loco alio pctm̃ fratris ad mortem: de Ioan 8
quo dicit Ioannes Apls: Non pro illo dico ut ro- Lib 1
get quis, ita definiui ut dicerem. Pctm̃ ergo † fra- 1. Ioan. 5
tris ad mortem puto esse cum post agnitione dei *† ergo.*
per gratiam dñi nostri Iesu Christi quisque oppu- *De pe. di. 5 ca. si sacerdos.*
gnat fraternitatem & aduersus ipsam gratiã qua
recõciliatus est deo inuidentię facibus agitat. Qđ
quidẽ non cõfirmaui, qm̃ hoc putare me dixi, sed *Peccatũ ad mortẽ 2 sẽ. d 43 ca est ẽt.*
tamen addendum fuit, si in hac tam scelerata mẽ
tis peruersitate finierit hãc uitam: qm̃ de quocũq
pessimo in hac uita constituto, non est utique de-
sperandum, nec pro illo imprudenter oratur: de
quo nõ desperatur. In scđo itẽ libro: Nulli, inquã,
licebit ignorare dei regnum, cum eius unigenitus
nõ solũ inetelligibiliter, sed ẽt uisibiliter in hoie F
dñico de cœlo uenerit, iudicaturus & † uiuos & *let.*
mortuos. Sed non uideo utrum recte dicat homo *Hõ dominicus.*
dñicus, q est mediator dei & hoium, homo Chri-
stus Iesus, cum sit utique dñs: dominicus autẽ ho 1. Timo. 2
mo quis in eius sancto familia [nõ] potest dici. Et
hoc quidẽ ut dicerem apud quosdam legi tracta-
tores catholicos diuinorũ eloquiorum. Sed ubicũ
que hoc dixi, dixisse me nollem. Postea quippe ui-
di nõ esse dicendũ, quãuis nõnulla possit ratione
defendi Item qđ dixi: Nullius n. ferè conscientia Lib. 2
deũ potest odisse: uideo nõ fuisse dicendũ. Multi
enim sunt de quibus scriptũ est: Superbia eorũ q Psal. 73
oderũt te. Alio loco in eo qđ dixi: ob hoc dixisse
dñm? Sufficit diei malitia sua, qa cibos sumere ur- Matt 6
gebit † ipsa necessitas, quã ppterea malitiã nomi- *† urgebat*
natã arbitror, quia pœnalis nobis est. Pertinet. n. Lib. 2
ad hanc fragilitatem quã peccãdo, meruimus, nõ
attẽdi etiã primis hominibus data fuisse in paradi
so corporalia † alimenta, anteq̃ istam mortis pœ- *† corpori*
nam peccando meruissent. Sic. n. erant immorta-
les in corpore nondum spiritali, sed animali, ut tñ
in eiusmodi imortalitate corporalibus alimentis

G uterentur Itē qđ dixi. Quā sibi deus elegit glorio
Ephes. 5 sam ecclesiam, non habentē maculā neq; rugā, nō
Lib. 2 ideo dixi, qa nūc ex omni parte iam talis est, quā-
Col. 3 uis ad hoc electa non dubitet, ut talis sit qñ Chri
stus apparuerit uita eius, tūc. n. & ipsa cū illo appa
rebit in gloria. Propter quā gloriā dicta est eccle-
sia gloriosa Itē quod dñs ait: Petite & accipietis,
Matth. 7 q̄rite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. ope-
Lib. 2 rose quidem tria ista qd inter se differant exponē
dum putaui, sed longe melius ad instantissimam
petitionem oia referuntur Hoc qppe ostēdit, ubi
eodem uerbo cūcta conclusit, dicens: Quāto ma
gis pater uester q in cœlis est, dabit bona petētib⁹
se. Non. n dixit, petētibus & quærentibus & pul-
santibus Hoc opus sic incipit: Sermonē quē locu
tus est dominus.

VOlens etiā causam Donatistarum ad ipsius
Psalmus humillimi uulgi & omnino imperitorū atq;
cōtra par idiotar̃ notitiam peruenire, & eor̃ quātum fieri
tem. posset p nos inhærere memoriæ psalmum qui eis
Donati 1, cantaret per Latinas literas feci. Sed usq; ad V lite-
Cap. 20. ram. Tales. n abecedarios appellāt. Tres uero ulti
mas omisi, sed p eis nouissimū quasi epilogū ad-
iūxi, tanq̄ eos mater alloqueret ecclesia. Hypopsal
H ma n qđ rñdet, & procœmiū causæ, qđ nihilomi-
nus cantat, nō sunt in ordine lr̃ar̃. Ear̃ qppe ordo
incipit post procœmiū. Ideo aūt nō aliquo carmi-
nis genere id fieri uolui, ne me necessitas metrica
ad aliqua uerba q̄ uulgo minus sunt usitata com
pelleret. Iste psalmus sic incipit: Oēs qui gaudetis.

Contra LIbrum etiā cōtra epistolam Donati qui partis
epistolam Donati secundus post Maiorinū episcopus a-
Donati pud Carthaginem fuit eodem presbyterij mei tpe
haretici. scripsi, in qua epistola ille agit, ut non nisi in eius
Cap. 21 cōmunione baptisma Christi esse credat, cui nos
cōtradicimus. In hoc libro dixi in quodā loco de
Apostolo Petro, quod in eo † tanq̄ in petra funda
ta sit ecclesia, qui sensus ēt cantat ore multorum
in uersibus beatissimi Ambrosij, ubi de gallo gal
linatio ait: Hoc ipsa petra ecclesia canēte, culpā di
Matth. 16 luit. Sed scio me postea sæpissime sic exposuisse qđ
petra à dño dictū est: Tu es Petrus & sup hanc petram
Christus ædificabo ecclesiā meā. ut sup hanc † intelligere-
† hunc tur quē cōfessus est Petrus dicens: Tu es Christus
† sic filius dei uiui. acsi † Petrus ab hac petra appellat⁹,
† figu psonā ecclesiæ figuraret †, quæ sup hanc petrā ædi
ret ficatur, & accepit claues regni cœlorū Non. n di-
1. Cor. 10 ctum est illi. Tu es petra, sed tu es Petrus, petra aūt
erat Christus, quē cōfessus Simon, sicut eū tota ec
clesia confitet, dictus est Petrus, Harum aūt duar̃
sententiarum q̄ sit probabilior eligat lector. Alio
loco dixi: Nullius mortem deus quærit. qđ sic acci
piēdum est, qa homo sibi acqsiuit mortē deserēs
deum, & acquirit q nō recurrit ad deum, secundū
Sapien. 1 quod scriptum est: Deus mortē non fecit. Sed etiā
Eccle. 11 illud non minus uer̃ est. Vita & mors à domino
deo est: uita. s. à donāte, mors à uindicante. Itē qđ
dixi: Donatum cuius epistolam refellebam, rogas-
se ut impator inter ipsum & Cæcilianū transma-
rinos epos iudices daret: nō ipsum, sed alium Do-
natum, eiusdem tamen schismatis hoc fecisse pro-
babilius inuenitur. Ille aūt nō erat Carthaginēsis
Donatistar̃ episcopus, sed a Casis nigris, qui tamē
primus apud Carthaginē ipm nephariū schisma
† cōmisit pmisit †. Nec sanè Donat⁹ Carthaginēsis ut Chri-
stiani rebaptizarent, instituit: qđ ego eū instituis- K
se credideā quādo [eius] eplæ respondebā. Nec de
libro Sapientiæ ipse abstulit dimidiā sñiam †, uer Eccle. 34
ba ad rem necessaria, ubi cū scriptū sit: Qui bapti † dè me-
zatur à mortuo, & iter̃ tangit eū, † qd pficit laua- dia sentē
tio eius. iste sic posuit tanq̄ scriptū sit: † Qui bapti tia.
zatur à mortuo, qd pficit lauatio [eius] Nos aūt & † illum
anteq̄ esset pars Donati sic habuisse codices pluri- † esset
mos, uerumtñ Aphros, ut non esset in medio, & ite
rum tangit, [illum]. postea didicimus Qđ si tunc
scissem, nō in istum tanq̄ in furem diuini eloquij,
uel uiolatorem tanta dixissem. Hic liber sic inci-
pit: Abs te ipso præsente audieram.

EOdem tempore uenerūt in manus meas quę- Contra
dam disputationes Adimāti †, qui fuerat Mani Adiman
chæi discipulus, quas cōscripsit aduersus legem & tū Mani-
pphetas, uelut contraria eis euangelica & aposto chæi di-
lica scripta demonstrare conatus Huic ergo rñdi, scipulum
uerba eius apponens † eisq; reddens rñsionē meā. Cap. 12
Qđ opus uno uolumine conclusi, & in eo qbusdā † ponens
quæstionibus non semel sed iter̃ rñdi, quoniam † ueterà
qđ primum rñderam perierat, & tunc inuentum exēplaria
est, cum iam iterū rñdissem. Aliquas sanè earūdē habēt A-
qōnum popularibus ecclesiasticis sermonib⁹ sol- damāti⁹
ui, adhuc ēt quibusdā non rñdi. Aliquę remāserūt, L
quæ rebus alijs magis urgentibus prætermissa † † præter-
sunt, cumulo quoq; obliuionis adiūcto. In hoc er missæ.
go dixi: Certis n quibusdā umbris & figuris rerū Cap. 3
ante domini aduentū secundū mirabilem atq; or-
dinatissimam distributionē tempor̃ populus ille
tenebatur qui testm̄ uetus accepit, tñ in eo tanta
prædicatio & pronunciatio noui testamēti est, ut
nullo in euangelica atq; apostolica disciplina re-
periantur, quamuis ardua et diuina pcepta & pmis
sa, quę illis ēt libris ueteribus desint. Sed addēdū
erat atq; dicendū, ut penè nulla in euangelica atq;
apostolica doctrina reperiant, quāuis ardua & di
uina præcepta & promissa, quæ illis ēt libris uete
ribus desint. Quid est n. qđ in sermone euangeli-
co in monte dñs dicit: Audistis qa dictum est an- Matth. 5
tiqs hoc, ego aūt dico uobis hoc, si nihil ipse am-
plius præcepit q̄ præceptū est in illis ueteribus li-
bris? Deinde regnum cœlor̃ illi populo fuisse p-
missum non legimus in ijs q̄ promissa sunt lege da M
ta p Moysen in monte Sina, qđ proprie uetus dici- Exod. 19
tur testm̄, quod præfiguratū dicit Apostolus per
ancillam Saræ & filium eius, sed & ibi figuratum
est, & nouum per ipsam Saram & filiū eius. Proin- Galat. 4
de si figuræ discutiantur, oīa ibi prophetata repe-
riuntur, quæ sunt pręsentata uel expectant præsen
tanda per Christum. Verumtñ propter quædam
præcepta non figurata, sed propria, q nō in uetere
testō, sed in nouo inueniunt, cautius & modera- 6, et
tius, diceret, penè nulla, quā nulla hic esse quæ nō † legitia
sint & illic, q̄uis & † illic sint illa duo pcepta de di Cap. 5
lectione dei & proximi, quo rectissime oīa & legi- Filiorum
time † & prophetica & euangelica & aplica referū nomen in
tur. Item qđ dixi: Tribus modis in scripturis san- scripturis
ctis filior̃ nomen accipitur, minus cōsyderate di- sāctis tri
ctum est, & alios. n. quosdā modos sine dubio prę bus mo-
termisimus, sicut dicit filius gehēnę, uel filius ad- dis accipi
optiuus Quæ utiq; nec scdm naturam, nec scdm tur.
doctrinam, nec scdm imitationem dicūtur: Quo- Matt. 23
rum trium modorum tanquam sola sint exempla Roma. 8
reddidimus. Secundum naturam, sicut Iudæi filij Ioan. 8

A Abrahæ:secũdũ doctrinam, sicut filios suos quo
1. Cor. 4 euãgeliũ docuit Apls uocat, secundũ imitationẽ,
Galat. 4 sicut filij Abrahę nos sumus, cuius mitamur fidẽ.
1. Cor. 15 Quod aũt dixi: Cum induerit incorruptionem &
Cap. 12 immortalitatẽ, iam nõ caro & sanguis erit secũdũ
Luc. 24 corruptionem carnalem dictũ est, carnẽ nõ futu-
ram, non secũdum substantiã, secundũ quam [&]
†, etiam. dñs corpus etiã † post resurrectionem caro appel-
Cap. 26 lata est, alio loco: Nisi qsq, inquã, uoluntatẽ mu-
2 sen. di. tauerit, bonũ opari non pot, qđ in nostra ptãte es
28. c alibi se positum alio loco [dñs] docet, ubi ait: Aut facite
Matth. 12 arborem bonã & fructum eius bonũ, aut facite ar
borem malam & fructũ eius malum. Qđ non est
contra grãm Dei quam prędicamus. In ptãte quip
Ioan 1 pe hois est mutare in melius uolũtatẽ: sed ea ptãs
2 sen. di. nulla est nisi à deo detur, de quo dictũ est: Dedit
41. cap. si eis ptãtem filios dei fieri. Cum.n. hoc sit in pote-
autem, state qđ cum uolumus facimus, nihil tam in pote
state q̃ ipsa uoluntas est, sed præparatur uoluntas
à dño. Eo modo ergo dat ptãtem. Sic intelligendũ
Cap. 27 est & quod dixi postea: In nostra ptãte esse, ut uel
2. sen. di. inferi bonitati † dei, uel excidi eius seueritate me-
28. ca. sic reamur, quia in potestate nostra nõ est, nisi quod
etiam. B nostram sequitur uoluntatem. Quæ cum fortis &
† bonita- potens præparatur à domino, facile fit opus pieta
te. tis, etiam quod difficile atq; impossibile fuit. Hic li
ber sic incipit: De eo quod scriptum est.

Expositio C Vm presbyter adhuc essem, contigit ut apud
quarũdã Carthaginẽ inter nos qui simul eramus, ad
ppositio- Romanos Apostoli epla legeretur, & quædam in-
nũ ex epi terrogabar à fratribus, quibus cum sicut poteram
sto. Pauli rñderem, uoluerunt scribi potius quæ dicebam, q̃
ad Rom. sine lr̃is fundi. Vbi cũ eis obtemperarẽ, liber unus
Cap. 23 accessit supioribus opusculis meis. In quo libro:
Rom. 7 Qđ aũt ait, inquam, Scimus quia lex spiritalis est,
ego aũt carnalis sum uenundatus sub pc̃tõ. satis
ostẽdit nõ posse impleri legem, nisi à spiritalibus,
Li. expo. quales facit gratia dei. Qđ utiq; non ex psona apo
in epi. ad stoli accipi uolui, qui iam spiritalis erat: sed hois
Rom. 42 sub lege positi, nondũ sub gratia. Sic.n. pⁱius hæc
uerba sapiebam, quæ postea lectis qbusdam diui-
† tracta- nor̃ tractatoribus † eloquior̃, quor̃ me moueret
tibus. authoritas, consyderaui diligentius, & uidi etiam
C de ipso Aplo posse intelligi. qđ ait: Scimus qm̃ lex
Roman. 7 spiritalis est, ego aũt carnalis sum. Qđ in eis libris
quos cõtra Pelagianos nuper scripsi, quãtum po-
tui diligenter ostendi. In isto ergo libro & hoc qđ
dictum est: Ego aũt carnalis sum, & deinde cætera
usq; ad eum locum, ubi dicit: Miser ego homo, qs
Roma. 7 me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei
per Iesum Christũ dñm nostrum. Dixi hoiem de-
scribi adhuc sub lege, nondum sub gratia consti-
tutũ, benefacere uolentem sed uictũ concupiscen
tia carnis malefacientẽ. A cuius cõcupiscentię do
Roma. 5 minatu nõ liberat, nisi gratia dei per Iesum Xp̃m
dñm nostrum dono spũssancti, per quem diffusa
charitas in cordibus nostris uincit carnis concu-
piscentias, ne consentiamus eis ad male faciendũ,
sed potius bona faciamus. Vnde [qdem] iam euer-
tit hęresis Pelagiana, q̃ uult, non ex deo nobis, sed
ex nobis esse charitatẽ, qua bene ac pie uiuimus.
Sed in illis libris quos aduersus eos ędidimus, ẽt
spiritalis hois iamq; sub grã cõstituti melius intel-
ligi uerba ista mõstrauimus, pp carnis corpus, qđ
spiritale nõdum est erit aũt in resurrectione mor-
tuor̃, & pp [ipsam] carnis concupiscentiam, cum D
qua ita confligunt sancti, non ei consẽntientes ad
malum, ut tñ eius motibus qbus repugnantibus
resistunt, non careant in hac uita. Non eos aũt ha 1. Cor. 15
bebũt in illa, ubi absorbebitur mors in uictoria.
Propter hanc itaq; concupiscentiã motusq; [ipsos]
qbus ita resistitur, ut tñ sint in nobis, potest quisq;
sanctus iam sub gratia positus, dicere ista omnia
quæ hic esse dixi uerba hois nondum sub gratia
positi, sed sub lege. Qđ hic ostendere longum est, Cap 60
& hoc ubi ostenderim dictum est. Item disputans 2. sen di.
qđ elegerit deus in nondum nato, cui dixit seruitu 41. ca. ope
rũ esse maiorem, & qđ in eodem maiore similiter nari.
nondum nato reprobauerit, de qbus pp hoc com Roma 9.
memoratur, q̃uis longe postea prolatum prophe-
ticum testimoniũ: Iacob dilexi, Esau aũt odio ha- Malach. 1
bui. ad hoc perduxi ratiocinationẽ ut dicerẽ, Non
ergo elegit Deus opa cuiusquã in p̃sentia, quæ ipse
daturus est, sed fidem elegit in p̃scientia, ut quem
sibi crediturũ esse præsciuit, ipsum elegerit cui spi
ritum sanctũ daret, ut bona opando etiam uitam
æternam consequeretur. Nondũ diligentius q̃siue
ram, nec adhuc inuenerã qualis sit electio grãæ: de E
qua idem dicit Apls: Reliquiæ per electionem gra Roma. 11
tiæ saluæ factæ sunt, quæ utiq; nõ est gratia si eam
merita ulla præcedant, ne iam qđ datur, non scdm
gratiam, sed scdm debitum reddatur potius meri-
tis q̃ donetur. Proinde quod continuo dixi: Dicit
enim idem Apls: idẽ Deus qui operatur omnia in Cap. 61
omnibus. Nusquam autẽ dictum est, Deus credit 1. Cor. 12
omnia in omnibus: ac deinde subiunxi, Qđ ergo
credimus, nostrum est: quod aũt bonum opera-
mur illius est, qui credentibus dat spm̃ sanctum.
Profecto non dicerem si iam scirem etiam ipsam
fidem inter Dei munera reperiri, quæ dantur in eo
dem spiritu. Vtrunq; ergo nostrum est pp arbitriũ
uoluntatis, & utrunq; tamen datũ est per spiritum
fidei & charitatis. Neque enim sola charitas, sed
sicut scriptum est: Charitas cum fide a Deo patre Ephe. 6
& dño nostro Iesu Christo. Et qđ paulopost dixit .Cap. 61
Nostrũ est.n. credere & uelle, illius aũt dare credẽ-
tibus & uolentibus facultatem bene operãdi per
spm̃ sanctũ, per quem charitas diffunditur in cor-
dibus nostris. uerum est qdem: sed eadem regula, F
& utrunq; ipsius est, qa ipse præparat uoluntatem,
& utrunq; nostrum: qa non fit nisi uolentibus no
bis. Ac per hoc qđ etiã postea dixi: Quia neq; uelle
possumus nisi uocemur, & cum post uocationem
uoluerimus, non sufficit uolũtas nostra & cursus
noster, nisi Deus & uires currentibus p̃beat, & per-
ducat quo uocat. Ac deinde subiũxi: Manifestum Cap 61
est ergo, non uolentis neq; currentis, sed miserentis 1. Cor. 9
Dei esse qđ bene operamur. oino uerissimum est.
Sed parum de ipa uocatione disserui, quę fit scdm
propositum Dei. Non.n. omnium qui uocantur ta
lis est, sed tãtum elector̃. Itaq; quod paulopost di
xi: Sicut enim in iis quos eligit Deus, nõ opera, sed Cap. 62
fides inchoat meritũ, ut per munus Dei bene ope-
rẽtur: sic in iis quos dãnat, infidelitas & impietas
inchoat pœnę meritũ, ut per ipsam pœnam etiam
male operentur. uerissime dixi. Sed fidei meritum
etiam ipsum esse donum Dei, nec putaui quærẽn-
dum esse, nec dixi. Et alio loco: Cuius enim mise-
retur, inquã, facit eũ bene operari, & quem obdu- Roma 9
rat, relinqt eum ut mala † opetur. Sed & illa mise- † male.

G ricordia præcedenti merito fidei tribuitur, & ista obduratio p̄cedenti impietati. Quod quidē uerū est, sed adhuc quærendū erat, utrū & meritū fidei misericordia dei præueniat†, id est, utrū ista misericordia ideo tantūmodo fiat in hoie, quia fidelis est, an etiā facta fuerit ut fidelis esset. Legimus.n. dicente Apostolo: Misericordiā consequutus sum, ut fidelis essem Non ait, quia fidelis erā. Fideli ergo datur quidē, sed data est etiam ut esset fidelis. Rectissime itaq; alio loco in eodē libro dixi: Quoniam si nō ex operibus, sed misericordia dei & uocamur ut credamus, & credētibus prēstat, ut bene operemur, nō est gētibus ista inuidēda misericordia: quanuis minus ibi diligēter de illa quæ p dei propositū fit uocatione tractauerim. Hic liber sic incipit. Sensus hi sunt in epist. Pauli ad Romanos.

† aliàs, de misericordia dei ueniat.
1. Tim. 1.
1. sen dis. 41. cap. multi.
Cap. 63.

Expositio epistolæ Pauli ad Gala.

POst hunc librū exposui eiusdē Apostoli epistolam ad Galatas, non carptim.i. aliqua prætermittens, sed cōtinuanter & totā. Hanc aūt expositionē uno uolumine cōprehendi. In quo illud qđ dictū est: Priores ergo Apostoli ueraces, qui nō ab hoibus: sed à deo per hoiem missi sunt, per Iesum Christū.s. adhuc mortalē. Verax etiā nouissimus Apl's, qui per Iesum Xp̄m totum iam deum post resurrectionē eius missus est. Propter immortalitatē dictū est, totum iam deum, quā post resurrectionem habere cœpit, nō propter diuinitatē semper immortalē, à qua nunq̄ recessit, [i]n qua totus deus erat, & tamē † moriturus adhuc erat. Hunc aūt sensum sequētia manifestāt. Adiunxit.n. dicens: Priores sunt cæteri Apostoli per Iesum Xp̄m adhuc ex parte hoiem, [id est], mortalē. Nouissimus est Apl's Paulus per Iesum Xp̄m iam totū deum.i. ex omni parte immortalē. Hoc.n dixi, exponens quod ait Apl's: No ab hoibus, neq; per hoiem, sed per Iesum Christū & deum patrē, quasi iam Iesus Xp̄s nō sit homo. Sequitur enim: Qui suscitauit eum† a mortuis, ut hinc appareret cur dixerit, neq; per hoiem. Proinde propter immortalitatē iam nunc nō homo Christus deus, propter substantiā uerò naturæ humanæ, in qua ascēdit in cœlū, etiam[nunc] mediator dei & hoium homo Christus Iesus, qm̄ sic ueniet q̄uo eum uiderunt [qui uiderunt] euntem in cœlū. Itē quod dixi: Gratia dei est qua nobis donātur peccata ut recōciliemur deo, pax aūt qua reconciliamur deo, sic accipiēdum est, ut tamen sciamus etiā utrunq; ad generalē dei gratiam ptinere, q̄uo in populo dei aliud specialiter Israel, aliud Iudas, & tñ utrunq; generaliter Israel. Item cum exponerē: Quid ergo lex teansgressionis gratia posita est, ita distinguendū putaui, ut interrogatio esset Quid ergo? Ac deinde responsio, Lex transgressionis gratia posita est. Quod quidē non abhorret à uero, sed melior mihi uidetur ista distinctio, ut interrogatio sit, Quid ergo lex? & inferatur responsio: Transgressionis gratia posita est. Quod autem dixi: Ordinatissime itaq; subiūxit: Quod si spū ducimini, nō adhuc estis sub lege, ut intelligamus eos esse sub lege, quorū spūs ita concupiscit aduersum carnē, ut nō ea q̄ uolūt faciāt: Id est, nō se teneant inuictos in charitate iustitiæ, sed a cōcupiscēte aduersum se carne uincant. Hoc ex illo sensu est, quo sentiebā id qđ dictū est: Caro cōcupiscit aduersus spūm, & spūs aduersus carnem. Hæc.n sibi inuicem aduersantur, ut non ea quę uultis faciatis, ad eos pertinere q sub lege sunt nondū sub gratia. Adhuc enim nondū † intellexeram hæc uerba, & illis qui sub gratia sunt non sub lege, ꝓpterea cōuenire, quia & ipsi concupiscētias carnis, cōtra quas spiritu cōcupiscūt, quāuis eis nō consentiant, nollent tamē eas † habere si possent. Et ideo non quæcunque uolunt faciunt, q̄ uolūt eis carere, nec possunt. Tūc enim eas nō habebūt, quando nec corruptibilē carnē. Hic liber sic incipit: Causa propter quam scribit Apostolus.

Cap. 24.
Cap. 1.
H
† cum
Cap. eodē
Galat. 1.
† illum
1. Tim. 2.
Actor. 1.
Cap 1.
I
Cap. 3.
Cap 5.
Galat. 5.
K
† non.
† ullas.

Expositio epistolæ Pauli ad Romanos inchoata. cap 25.

EPistolæ quoq; ad Romanos sicut ad Galatas expositionē susceperā†. Sed huius operis si perficeretur, plures libri erāt futuri. Quorū unū in sola disputatione ipsius salutationis absolui, ab initio scilicet usq; ad illud, ubi ait: Gr̄a uobis & pax à deo patre † & dño nostro † Iesu Christo. Factū est quippe ut immoraremur cum uellemus soluere incidentē sermoni nostro difficillimā quæstionē de peccato in spiritumsanctū, quod non remittatur neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Sed deinde alia uolumina cessaui adiungere, exponendo epistolā totā, ipsius operis magnitudine ac labore deterritus, & in alia faciliora deflexus sum. Ita factum est, ut librum quem feceram primum, relinquerem solum, cuius esse titulū uolui, Epistolę ad Romanos inchoatæ expositio. Vbi qđ dixi: Gr̄am eē in remissione † pctōrū, pacē uerò in reconciliatione Dei. Vbicunq; hoc dixi, nō sic accipiendū est, ac si pax ipsa & reconciliatio non pertineat ad gratiam generalē: sed quod specialiter noie gratiæ remissionē significauerit pctōrū Sicut legē & specialiter dicimus secundū qđ dictū est: Lex & ꝓphetæ, & generaliter, ut in ea sint & prophetæ Hic liber sic incipit: In epistola quā Paulus Apostolus scripsit.

Matt. 12.
† inchoaueram.
† nostro.
† deest, nostro.
L
† dimissione.
aliàs dimissionē.

De diuersis q̄onibus octoginta tribus. c. 26

ESt etiam inter illa quæ scripsimus quoddā ꝓlixū opus, quod tamen unus deputatur liber, cuius est titulus: De diuersis quæstiōibus octoginta tribus. Cū aūt dispersę fuissent p chartulas multas, qm̄ ab ipso primo tempore conuersionis nostrę †, posteaquam in Aphricam uenimus, sicut interrogabar a fratribus, quando me uacantē uidebāt, nulla obseruata † ordinatiōe dictatę sunt, iussi eas iam episcopus colligi, & unū ex eis librū fieri, adhibitis numeris, ut quod quisq; lege uoluerit, facile inueniat. Harū quæstionū est. 1. Vtrū anima à seipsa sit. 2. De libero arbitrio. 3. Vtrū deo authore sit hō deterior. 4. Quæ sit causa ut sit homo deterior. 5. Vtrum animal rationale beatum esse possit. 6. De malo 7. Quæ ꝓprie in animante anima esse † dicatur. 8 Vtrum per se anima moueatur. 9. Vtrum corporeis sensibus percipi ueritas possit. In qua illud quod dixi: Omne quod corporeus sensus attingit, qđ & sensibile dicitur, sine ulla intermissione ipis commutatur, sine dubio. uerū quidē non est in corporibus resurrectiōis incorruptibilibus, sed nūc ea nullus nostri corporis sensus attingit, nisi forte diuinitus tale aliquid reueletur. 10. Vtrum corpus à deo sit. 11. Quare Christus de fœmina natus sit. 12. Locus † ubi titulus est: Sententia cuiusdam sapientis. non est mea, sed quia p me innotuit quibusdā fratribus, q tūc à me ista diligentissime colligebāt †, & placuit eis, inter nostra eā scribere uoluerūt. Est aūt cuiusdā Fōtei Carthaginēsis, de mēte mūdāda ad uidēdū Deū, qđ paganus qdē scripsit, sed Christianus baptizatus

† meæ.
† seruata al. nullo seruato ordine.
M
† deest, esse.
† 12 loco.
† consulebant.

A pticatus mortuus est. 13. Quo documento cõstet hoies bestiis excellere. 14. Non fuisse corpus dñi nostri Iesu Christi phantasma. 15. De itellectu. 16 De filio Dei. 17. De scientia Dei. 18. De trina unitate. 19. De Deo & creatura. 20. De loco Dei 21. Vtrum Deus author mali non sit. Vbi uidendum est, ne male intelligatur quod dixi, Mali author nõ est, qui † oium quæ sunt author est, quia inquantum sunt, in tãtum bona sunt. Et ne hinc putetur non ab illo esse poenam maloꝝ, quæ utiq; malum est iis qui puniuntur Sed hoc ita dixi quemadmodum dictũ est: Deus mortem non fecit. Cum alibi scriptum sit: Mors & uita à dño Deo est Maloꝝ ergo poena quæ à dño † Deo est, malũ est qdem malis, sed in bõis Dei opibus est, qm̃ iustũ est ut mali puniantur, & utiq; bonum est, omne quod iustum est. 22. Deum non pati necessitatem. 23. De patre & filio. Vbi dixi quod eam ipse genuerit, qua sapiens dicitur sapientiam: † sed melius istam quæstionẽ in libro postea de trinitate tractauim⁹. 24. Vtrum & pctm̃ & recte factum in libero sit uoluntatis arbitrio. Quod ita esse oĩno uerissimum est. Sed ut ad recte faciendum liberum sit, Dei gratia B liberatur. 25. De cruce Christi. 26. De differentia pctõꝝ. 27. De prouidentia. 28. Quare Deus mũdum facere uoluerit. 29. Vtrum aliqd sit sursum aut deorsum in † uniuerso 30. Vtrũ omnia in utilitatem hominum creata sint. 31. [Eum qui ut uult uiuit, beatum esse] Nec ipsa mea est, sed Ciceronis: uerũtamen qa & hæc per me innotuit fratribus, inter ista quæ colligebant scripserunt eam, uolentes nosse, quemadmodũ uirtutes animi ab illo diuisæ ac definitæ sint. 31. Vtrum rem ullam alius alio magis intelligat, atq; ita einsdem rei per infinitũ eat † intelligẽtia. 33. De metu. 34. Vtrũ non aliud amandum sit q̃ metu carere. 35 Quid amandum sit. In qua illud quod dixi, id esse amãdum, quod nihil est aliud habere, q̃ nosse, non satis approbo. Neque.n. deum non habebãt quibus dictum est: Nescitis qa tẽplum dei estis uos, & spiritus dei habitat in uobis, nec tamen eum nouerant, uel non sicut noscendus est nouerant. Itẽ qđ dixi, Nemo igitur beatam uitã nouit, & miser est. Nouit, dixi, quo noscenda est. Nam qs eam penitus C nescit, eorum duntaxat qui iam ratione utuntur, quandoquidẽ beatos se esse uelle nouerunt. 36. De nutriẽda charitate. Vbi dixi, Deus igitur & animus quo amatur, charitas ꝓprie dicit purgatissima & consumata, si nihil aliud amatur Qđ si uerũ est, quo ergo Apostolus ait: Nemo unquam carnẽ suam odio habuit? Et ex hoc admonet ut diligantur uxores: Sed ideo dictum est, ꝓprie dilectio dicitur, qm̃ caro diligitur quidem, nec tamen ꝓprie, sed propter animam cui subiacet ad usum. nam & si pp seipsam uidetur diligi, cum eam nolumus esse deformẽ, ad aliud referendũ est decus eius, ad illud.s. a quo decora sunt oĩa. 37. De semper nato. 38. De conformatione animæ. 39. De alimentis. 40. Cum animarum natura uno sit, unde hominum diuersæ uoluntates. 41. Cum omnia deus fecerit quare nõ æqualiter fecerit. 42. Quemadmodum dei sapiẽtia dñs Iesus Christus & in utero matris fuerit & in coelis. 43. Quare filius dei in homine apparuerit, & spiritussanctus in columba. 44. Quare tãto post uenit dñs Iesus Christus. Vbi

Marginal notes, left column: *2. ser. di. 35 ca. qđ aũt, et di. 37. c. cum ergo* — *† quia* — *Sapien. 1* — *Ecclesiastici. 15* — *2. ser. di. 36 ca. & ideo, et capi. qđ aũt 1. ser. dis 32, ca præterea* — *† ali non habet, domino* — *† aliàs, sapientia* — *† aliàs de est in,* — *Tullius offic. 1* — *† aliàs, erat.* — *Quid amãdũ sit* — *1. Cor. 3* — *Immo, nescitis, dictũ est ꝓ, nõ consyderatis* — *Ephes. 5* — *Dilectio proprie* — *Matt 3*

cum generis humani tãquam unius hominis ętates cõmemorarẽ, dixi, Nec oportuit uenire diuinus magistrũ, cuius imitatione in mores optimos formaretur, nisi tpe iuuentutis. Et adiunxi ad hoc ualere, quod Apls dicit, sub lege tanq̃ sub pędagogo paruulos custoditos. Sed potest mouere cur alibi dixerimus, Xpm in generis humani sexta ætate tanq̃ in senectute uenisse. Hoc ergo qđ de iuuentute dictũ est, ad uigorẽ feruoremq; fidei refert. quæ per dilectionem opatur: illud aũt de senectute ad tempoꝝ numerũ. Potest.n. intelligi utrunq; in uniuersitate hominum, qđ non potest in ętatibus singuloꝝ. Sicut in corpore non põt esse simul & iuuẽtus & senectus, in animo aũt potest: illa ꝓpter alacritatem, ista ꝓpter grauitatem. 45. Aduersus Mathematicos. 46. De Ideis. 47. Vtrũ aliqñ cogitationes nostras uidere possimus. Vbi qđ dixi, angelica corpora, qualia nos speramus habituros, lucidissima atq; ætherea esse credendum est. Si hoc sine mẽbris quæ nunc habemus, & sine substãtia, quis incorruptibilis, tñ carnis accipiatur, erratur. Multo aũt melius in opere de ciuitate Dei quęstio ista tractata est, de uidendis cogitationibus nostris. 48. De credibilibus. 49. Quare filij Israel sacrificabant uisibilẽ pecoꝝ uictimas. 50. De ęqualitate filij. 51. De hoie facto ad imaginem & similitudinem Dei. Vbi quod dixi, Homo sine uita nõ recte appellatur, cum dicatur homo etiã cadauer hois. Ergo saltẽ dicere debui, non ꝓprie dicit: ubi dixi: non recte dicitur. Item qđ dixi. Neq; inscite distinguit, quod aliud sit imago & similitudo Dei, qui etiam filius dicitur, † aliud ad imaginem & similitudinem Dei, sicut hoiem factum accepimus. Qđ non ita intelligendum est, quasi homo nõ dicatur imago Dei, cum dicat Apls: Vir qdem nõ debet uelare caput, cum sit imago & gloria Dei, sed dicitur etiam ad imaginem Dei, quod unigenitus nõ dicitur, qui tantũmodo imago ẽst non ad imaginem. 52. De eo qđ dictum est: Poenitet me fecisse hoiem. 53 De auro & argento, quod Israelitæ ab Aegyptiis acceperunt. 54. De eo qđ scriptum est: Mihi aũt adhærere Deo bonũ est. Vbi qđ dixi: Quod aũt est omni anima melius, id Deum dicimus, magis dici debuit, omni creato spiritu melius. 55. De eo qđ scriptum est: Sexaginta sunt reginæ, octoginta cõcubinę, & adolescentulaꝝ † nõ est numerus. 56. De annis quadraginta sex ędificati templi. 57. De centũ quinquaginta tribus piscibus 58. De Ioãne Baptista. 59. De decem uirginibus. 60. De die aũt illo & hora nemo scit, neq; angeli coeloꝝ, neq; filius hois, nisi solus pater. 61. De eo qđ scriptũ est in euangelio, turbas dñm in monte † pauisse de quinq; panibus. Vbi qđ dixi duos pisces duas illas significare psonas, regiam.s. & sacerdotalem, ad quas etiam sacrosancta illa unctio ptinebat: dicendum potius fuit, maxime pertinebat, qm̃ unctos aliqñ legimus & ꝓphetas. Item qđ dixi, Lucas qui tanq̃ ascendentem post abolitionem peccatorum sacerdotem Christum insinuauit, per Nathan ascendit ad Dauid: qa Nathan ꝓpheta missus erat, cuius correptione Dauid ipsius peccati abolitionẽ poenitendo impetrauit. Nõ sic accipiẽdũ est tanq̃ ipse fuerit Nathan ꝓpheta, qui filius Dauid: qa nec hoc † dictũ est, qa ipse ꝓpheta missus erat, sed dictũ est, Quia Nathan ꝓpheta

Marginal notes, right column: D — *Gal. 3* — *1. de Gen. cõtra Manichæos cap. 23* — *Galat 5* — *Lib. 23 cap. 29* — E — *† aliàs, abest qui ẽt filius dicitur* — *1. Cor. 11* — *Gene. 6* — *Exod. 3 & 12* — *Psal. 72* — F — *Canti. 6* — *† aliàs, adolescẽtule quarũ* — *Matt. 24* — *Matt. 14* — *† aliàs, eremo* — *Ioan. 6* — *Luca. 3* — *Nathan David* — *† aliàs, hic.*

G missus erat: ut mysterium non in eodem homine,
sed in eodem nomine itelligatur. 62. De eo quod
Ioan 4 scriptum est in euangelio: quod baptizabat Iesus
plures quam Ioannes, quanuis ipse non baptiza-
ret, sed discipuli eius. Vbi quod dixi, Latro ille (cui
Luc. 23 dictum est a domino: Amen dico tibi, hodie me-
De cõsec. cum eris in paradiso) qui nec ipsum baptismum
di. 4 c ba acceperat. Hoc quidem & alios ante nos rectores
ptismi. 4. sanctæ ecclesiæ posuisse in suis literis inuenimus,
sen dis 4 sed quibus documentis satis possit ostendi q̄ non
cap. fimi fuerit baptizatus ille latro, ignoro. De qua re in
& alij posterioribus quibusdam opusculis nostris dili-
lib. 3 c. 6 gentius disputatū est, maxime in eo quod ad Vin-
centium Victorem de animæ origine scripsimus.
Ioan. 4 63 De uerbo. 64 De muliere Samaritana. 65 De
Ioan 12 resurrectione Lazari. 66 De eo quod scriptum est:
Roma 8 An ignoratis fratres, scientibus enim legē loquor,
quia lex dominatur homini, in quantum tempus
uiuit? usq; ad eum locum, in quo scriptum est: Vi
uificabit & mortalia corpora uestra per inhabi-
tantem spiritum eius in uobis. Vbi illud quod ait
Apostolus: Scimus autem q̄a lex spiritalis est, ego
autem carnalis sum. exponere uolens, dixi, id est,
H carni cōsentio, nondum spiritali gratia liberatus.
Quod non sic accipiendum est, quasi spiritalis
homo iam sub gratia constitutus, etiam de seipso
non possit hoc dicere: Venundatus sum sub pecca
to. Quod enim operor non intelligo: Non enim
quod uolo bonum hoc ago, sed q̄d odio malum
illud facio, & cætera quæ sequuntur usq; ad eum
Roma. 8 locum ubi dictum est: Miser ego homo, quis me li
berabit de corpore mortis huius? Quod postea
didici, sicut iam sum ante confessus. Rursus ex-
ponens quod ait Apostolus: Corpus q̄dem mor-
Corpus tuum est propter peccatum. Mortuum (inquam)
mortuū. corpus dicit, quandiu tale est, ut indigentia re-
rum temporalium molestet animam. Sed multo
melius mihi postea uisum est (&) ideo mortuum
corpus dictum, quod habeat iam moriendi neces
sitatem, quam non habuit ante peccatum. 67 De
eo quod scriptum est: Existimo enim quod indi-
gnę sint passiones huius temporis ad futuram glo
†Id. riam, quæ reuelabitur in nobis. usq; ad illud † q̄d
dictum est: Spe enim salui facti sumus. Vbi cum
exponerem quod scriptum est: Et ipsa creatura li-
I berabitur à seruitute interitus, dixi, Et ipsa crea-
tura, id est, ipse homo, cum iam signaculo imagi-
nis propter peccatum amisso remālsit tantummo-
do creatura. Quod non ita accipiendum est quasi
totum amiserit homo q̄d habebat imaginis dei.
Nam si omnino non amisisset, non esset propter
Roma. 12 quod diceretur: Reformamini in nouitate mētis
2. Cor. 3 uestræ Et, In eandem imaginem transformamur.
Psal. 38 Sed rursum si totum amisisset, nihil maneret un
de diceretur. Quanquam in imagine ambulet ho
mo, tamen uane conturbatur. Item quod dixi, spi
ritaliter summos angelos uiuere, infimos uerò ani
maliter: audacius dictum est de infimis q̄ ut possit
uel scripturis sanctis, uel ipsis rebus ostendi: quia
& si forsitan potest, difficillime potest. 68 De eo
quod scriptū est: O homo tu q̄s es, q̄ rn̄deas [deo]?
Vbi dixi, Quia etiam si leuioribus quisq; peccatis,
aut certe grauioribus & multis, tamen ma
gno gemitu & dolore pœnitendi misericordia dei
dignus fuerit, non ipsius est, qui si relinqueret in-
teriret, sed miserentis Dei, qui eius p̄cibus dolori- K
busq; subuenit. Parum est enim uelle, nisi Deus mi
sereatur: sed Deus non miseretur, qui ad pacem uo
cat, nisi uoluntas pręcesserit ad pacem, Hoc † dictū †hic.
est post pœnitentiam. Nam est misericordia Dei
etiam ipsam præueniens uoluntatem: quæ si non
esset, non præpararet uoluntas à domino (Et) ad
eam misericordiam pertinet & ipsa uocatio quæ
etiam fidem præuenit. De qua paulopost cum age
rem dixi, Hæc autem uocatio quæ siue in singulis
hominibus, siue in populis atq; in ipso genere hu-
mano per temporum opportunitates operatur, al
tæ & profundæ [domini operationis est &] ordi-
nationis (est). Quò pertinet etiam illud, In utero Hier. 1
sanctificaui te & cum esses in renibus pr̄is tui, uidi Roma 9
te. Et Iacob dilexi, Esau autem odio habui & cęte- Malach. 1
ra: Quāuis testimonium illud, Cum esses in reni-
bus patris tui, uidi te. Vnde mihi tanquam scriptū
sit, occurrerit, nescio, 69 De eo quod scriptū [est]
Tunc & ipse filius subiectus erit ei qui illi subiecit
omnia. 70 De eo q̄d Apostolus dicit, Absorpta 1. Cor. 15
est mors i uictoria †, (Vbi est mors uictoria tua), † Victo-
ubi est mors contentio tua? ubi est mors aculeus riam.
tuus? Aculeus autē mortis peccatum (est), uirtus L
uero peccati lex. 71 De eo quod scriptum est: Inui Galat. 6
cem onera uestra portate, & sic adimplebitis legē
Christi. 72 De temporibus æternis 73 De eo q̄d Philip. 2
scriptum est: Et habitu inuentus ut homo. 74 De
eo quod scriptū est in epistola Pauli ad Colossen. Coloss. 1
In quo habemus redemptionem & remissionem
peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis. 75 De
hæreditate Dei. 76 De eo quod Apostolus Iaco- Iacobi. 2
bus dicit: Vis autem scire homo inanis, quia fides
sine operibus ociosa est. 77 De timore, utrum pec
catum sit. 78 De pulchritudine simulacrorum.
79 Quare magi Pharaonis fecerūt miracula quæ- Exod. 7
dam sicut Moyses famulus Dei. 80 Aduersus A-
pollinaristas. 81 De quadragesima & quinquage
sima. 82 De eo quod scriptum est: Quem enim di Hebre 12
ligit dominus † corrigit †, flagellat autem omnem Matt. 19
filium quem recipit. 83 De coniugio in eo quod †Deus
dominus ait: Si dimiserit uxorem suā excepta cau † Corri-
sa fornicationis. Hoc opus sic incipit, Omne uerū. pit.

ITem de mendacio scripsi librum, qui & si cum M
aliquo labore intelligitur, habet tamen nō in- De Men-
utilem ingenii & mentis exercitationem, magisq; dacio
moribus ad ueriloquium diligendum proficit. Cap. 27
Hunc quoq; auferre statueram de opusculis meis,
quia [&] obscurus & anfractuosus, & omnino mo
lestus mihi uidebatur, propter quod eum nec ædi
deram. Deinde cum postea scripsissem alterum, cu
ius titulus est, Contra mendacium. multo magis
istum non esse decreueram & iusseram, sed nō est
factum Itaq; in ista retractatione opusculorum meo-
rum, cum eum incolumē reperissem, etiam ipsum
retractatum manere præcipi. maxime quia in eo
nonnulla sunt necessaria, quæ in illo altero non
sunt. Propterea uerò illius inscriptio est, Contra
mendacium: istius autem, De mendacio quoniam
per illum totum oppugnatio est aperta mendacij:
istius autem magna pars in inquisitionis disputa-
tione uersatur. Ad eundem tamen finem uterque
dirigitur. Hic liber sic incipit, Magna quæstio est
de mendacio.

A DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPO-nensis Episcopi Retractationum Liber secundus.

De diuersis qōnib' ad sāctū simplicianū. Ca. 1 — LIBRORVM quos episcopus
elaboraui, primi duo sunt ad
Simplicianum ecclesiæ Medio-
lanensis antistitem, qui beatis-
simo successit Ambrosio, de di-
uersis quæstionibus, quarū du
In lib. de p̄destinatione sanctorū. c 4 — as ex epistola Pauli Apostoli ad
Romanos in primum librum contuli. Harū prior
est de eo quod scriptum est: Quid ergo dicemus?
Lex peccatum est? Absit. usq; ad illud ubi ait: Quis
Rom 7 — me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei
lib. 1. ad simplicianum. q 1 — per Iesum Christū dn̄m nr̄um. In qua illa Apostoli
uerba, lex spiritalis est, ego aūt carnalis sum, & cæ
tera, quibus caro contra sp̄m confligere ostendit,
eo modo exposui, tanq̄ homo describatur adhuc
sub lege, nondum sub gratia constitutus, Longe.n.
postea & spiritalis hois, & hoc probabilius, esse
posse illa uerba cognoui. Posterior in hoc libro q̄
B — stio est, ab eo loco ubi ait, non solum autem illa,
Roma. 9 — sed & Rebecca ex uno cōcubitu habēs Isaac patris
Esaia 1 — nostri usq; ad illud ubi ait: Nisi dn̄s zebaoth reli-
lib. 1. ad — quisset nobis semen: sicut Sodoma facti essemus,
simplicianum q 2 — & sicut Gomorra similes fuissemus, In cuius q̄stio
nis solutione laboratū est quidé ꝓ libero arbitrio
uolūtatis humanę, sed uicit dei gratia. Nec nisi ad
illud potuit peruenirι, ut liquidissima ueritate dixis
1. Cor 4 — se intelligatur Apl̄s: Quis n. te discernit? Quid aūt
habes quod non accepisti? Si autem accepisti, qd
gloriaris quasi non acceperis? Quod uolens etiā
marty Cyprianus ostendere, hoc totum ipso titu
lo definiuit, dicens. In nullo gloriandum, quando
† sit. — nr̄um nihil est † In secundo libro tractantur cæ-
teræ quęstiones, & pro nr̄a quantulacunq; faculta
te soluunt, quæ sunt oēs de scriptura, quæ regno-
rum appellatur Harum prima est de eo qd scriptū
1. Reg. 10 — est: Et insiluit spiritus domini in Saul. cū alibi di-
& 16 — cat. Et spiritus domini malus in Saul. Quā cū ex-
lib. 2 q. 1 — ponere, dixi. Quamuis sit in cuiusque ptāte quid
uelit, non est tn̄ in cuiusquā ptāte quid possit. Qd
ideo dictum est, quia non dicimus esse in potesta
C — te nostra, nisi qd cū uolumus fit, ubi prius & ma-
xime est ipsum uelle. Sine ullo qppe interuallo tē-
poris præsto est uoluntas ipsa cum uolumus, sed
hāc quoq; ad bene uiuendū desup accipimus po-
1 Reg. 15 — testatem, cum præparat uoluntas á dn̄o Secunda
1 Reg 28 — quęstio est, quomodo dictū sit: Pœnitet me quod
2 Reg. 7 — constituerim regē Saul. Tertia, Virum spiritus im
mundus q erat in pythonissa, potuerit agere ut Sa
muel á Saule uideretur, & loqueret cū eo. Quarta,
de eo qd scriptū est: Intrauit rex Dauid, & sedit an
3. Reg 17 — te dominū. Quinta, de eo qd dixit Helias O domi
ne testis huius uiduæ, cū qua ego inhabito apud
Cōtra epistolā quā uocāt fundamēti. — ipsam, tu male fecisti occidere filiū eius. Hoc opus
sic incipit: Gratissimam planè.

Cap 2 — Liber contra epistolam Manichæi, quam uocāt
fundamenti, principia eius sola redarguit, sed
in cæteris illius partib' annotatiōes ubi uidebat,
affixę [in ultimis uerò anfractus oēs ubi uidebat
explosi] sunt: qbus tota subuertitur, & qbus cómo
neret, si quādo cōtra totā scribere uacauisset. Hic
liber sic incipit: Vnum uerum deum.

Liber de agone Christiano fratribus in eloqo — D
latino ineruditis humili sermone conscriptus — De agone xp̄iano.
est, fidei regulā continēs & p̄cepta uiuēdi. In quo
illud quod positum est, Nec eos audiamus q car- — Cap. 3
nis resurrectionem futuram negant, & commemo — cap 32
rant quod ait Apostolus Paulus, Caro & sanguis — 1. Cor. 15
regnum dei non possidebūt, non intelligētes qd
ipse dicit Apl̄s: Oportet corruptibile hoc induere
incorruptioné, & mortale hoc induere immortali
tatem. Cum.n. hoc factum fuerit, iam non erit ca
ro & sanguis, sed cœleste corpus. Non sic accipien
dum est, quasi carnis non sit futura substātia, sed
carnis & sanguinis noie ipsam corruptionē carnis
& sanguinis intelligendus est Apl̄s nuncupasse, q̄
utiq; in regno illo non erit, ubi caro incorruptibi
lis erit. Quamuis & aliter possit intelligi, ut carnē
& sanguiné opera carnis & sanguinis dixisse acci-
piamus Apl̄um, & eos regnum dei nō possessuros,
qui perseueranter ista dilexerint Hic liber sic inci
pit: Corona uictoriæ.

Libros de doctrina christiana, cū imperfectos — De doctrina xp̄iana. Ca. 4
comperissem, perficere malui quàm eis sic reli
ctis ad alia tractanda † trāsire. Compleui ergo ter
tium qui scriptus fuerat usque ad eum locū, ubi — E
cōmemoratū est ex Euangelio testimoniū de mu — † Retractanda
liere, quæ abscōdit fermentū in tribus mensuris fa
rinæ, donec fermentaret totū. Addidi etiā nouis- — cap 25
simum librum, & ‖ in ‖ quatuor libris opus illud — Luca. 13
ipleui, quorū primi tres adiuuāt ut scripturæ intel
ligantur. quartus autem qūo quæ intelligimus ꝓ-
ferenda sint. In secūdo sanè libro de authore libri, — cap 8
quē plures uocant Sapientiam Salomonis, qd etiā
ipsum sicut Ecclesiasticū Iesus ‖ filius ‖ Sirach scri
pserit, non ita constare, sicut à me dictū est: post-
ea didici, & oīno probabilius cóperi non esse eius
libri authorem Vbi aūt dixi His quadraginta qua
tuor libris testamēti ueteris terminat authoritas,
ex cōsuetudine qua iam loquit ecclesia, uetus testa
mentū appellaui: Apostolus aūt nō uidetur appel — Gala. 4
lare uetus testamentum, nisi quod datū est ‖ ei ‖ in
monte Sina. Et in eo quod dixi de temporū histo-
ria secundū Ambrosium soluisse quæstionem, tan — cap. 28
quam coætanei fuerint Plato & Hieremias, me fe-
fellit memoria. Nam quid ille de hac re episco-
pus senserit †, in libro eius legitur, quē de sacra- — F
mentis siue de prophetia scripsit Hoc opus sic in- — † dixerit
cipit: Sunt præcepta quædam.

Svnt duo libri mei, quorū titulos est contra par — Contra partē Donati. C 5
tē Donati, In quorū primo libro dixi non mihi
placere ullius seculari potestatis impetu schisma-
ticos ad communionē uiolenter [uehementerq́;]
arctari. Qd † uere tunc mihi non placebat, qa nō- — † Et.
dum expertus eram, uel quantum mali eorū aude-
ret impunitas, uel quantū eis in melius mutandis
cōferre posset diligentia disciplinæ: Hoc opus sic
incipit. Quoniam Donatistæ nobis.

COnfessionū meaꝝ libri. 13 [&] de malis & de — Confessionū. Ca. 6
bonis meis deū laudāt istum & bonum, atq;
in eum excitant humanum intellectum & affectū
interim quod [ad] me attinet, hoc in me egerunt
cum scriberet, & agūt cum leguntur Quid de illis
alij sentiant, ipsi uiderint, multis tn̄ fratribus eos
multū placuisse & placere scio. A p̄rio usq; ad deci
mū de me scripti sunt. In tribus cæteris de scriptu — Genes. 1
ris sanctis, ab eo qd scriptū est: In principio fecit

G deus coelũ & terrã, usq; ad sabbati requiẽ. In. 4. lib.
Cap. 6. cum de amici morte animi mei miseriã confiterer
†nostra. dicens quod aĩa mea † una quodãmodo facta fuerat ex duab⁹, & ideo (inquã) forte mori metuebã,
ne totus ille moreretur, quẽ multũ amauerã: quæ
mihi quasi declamatio leuis q̃ grauis cõfessio ui-
Cap. 35. detur, quanuis utcunq; temperata sit hæc ineptia
in eo qđ additũ est forte. Et illud in lib. xiij. quod
dixi firmamentũ factũ inter spiritales aquas supe-
riores, & corporales inferiores, nõ satis cõsiderate
dictũ est: Res aũt in abdito est ualde. Hoc opus sic
incipit, Magnus es domine, & laudabilis ualde.

Contra Faustum, Manichæum. Ca. 7.
CONtra Faustũ Manichęũ blasphemantẽ legẽ
& prophetas, & eorũ deum, & incarnationẽ
Christi, scripturas aũt noui testamẽti, quibus cõ-
uincitur, falsatas esse dicentẽ, scripsi grande opus,
uerbis eius propositis, reddens respõsiones meas,
triginta & tres disputationes sunt, quas etiam li-
bros cur nõ dixerim? Nã etsi sunt in eis aliqui per
breues, tñ libri sunt. Vnus uerò eorũ, ubi à nobis
H aduersum eius criminatiões patriarcharũ uita de-
Ca. 3. & fenditur, tãtæ prolixitatis est, quãtę nullus ferè li-
lib 58. brorũ meorũ. In libro ergo tertio cũ soluerẽ quę-
ca. 3. et 2. stionem, qũo potuerit duos patres habere Ioseph,
Retract. dixi quidẽ quod ex alio natus, ab alio fuerit ado-
52. 50. & ptatus, sed genus quoq; adoptionis dicere debui:
55. sic. n. sonat quod dixi, tanq̃ eũ uiuus adoptauerit
Deute. 25 alius pater. Lex aũt filios etiã mortuis adoptabat,
iubens ut fratris sine filiis mortui duceret frater
uxorẽ, & fratri defuncto semen ex eadẽ suscitaret,
quæ ꝑfecto de duob⁹ unius hoĩs patribus expedi
tior ibi reddit ratio. Vterini aũt fratres fuerunt, in
qbus hoc cõtigit, ut unius defuncti, qui uocabat.
Heli, duceret alter uxorẽ. i. Iacob, à quo Matthæus
narrat genitũ esse Ioseph: sed uterino fratri suo eũ
genuit, cui⁹ filiũ Lucas dicit fuisse Ioseph, nõ utiq;
genitũ, sed ex lege adoptiuum. Hoc in eorũ literis
inuentũ est, qui recenti memoria post ascẽsionem
dñi de hac rescripserũt. Nam etiã nomen eiusdem
mulieris, quæ peperit Iacob patrẽ Ioseph de prio-
re marito Nathan, q fuit pater Iacob, auus Ioseph
secundũ Matthæum: & de marito posteriore Mel-
chi peperit Heli, cuius erat adoptiuus Ioseph, non
Aphrica. tacuit Aphricanus. Quod quidẽ cũ Fausto respon
Cap. 24 derem, nondũ legeram, sed tñ per adoptionẽ po-
I tuisse contingere, ut unus homo duos haberet pa
tres, dubitare nõ poteram. In duodecimo & tertio
circa finẽ. decimo de filio Noe secũdo q est appellat⁹ Cham,
& lib. 13. ita disputatũ est, tanq̃ nõ in filio suo Chanaan, si-
cap. 10. cut scriptura demõstrat, sed in seipso fuerit à patre
maledict⁹. In quartodecimo de sole & luna talia di
cta sunt, tanq̃ sentiãt, & ideo tolerẽt uanos adora-
tores suos, quãuis uerba ibi accipi possint ab aĩali
ad aĩale translata, modo locutionis q uocat Græ-
ce metaphora, sicut de mari scriptũ est, qđ fremat
in utero mr̃is suę uolẽs ꝓgredi, cũ utiq; nõ habeat
uoluntatẽ. In underricesimo, Absit inquã ut sit in
mẽbris sctõrũ etiã genitalibus aliqua turpitudo
Dñr quidẽ inhonesta, qa nõ hñt eã speciẽ decoris,
quã mẽbra quę in prõptu locata sunt: sed ꝓbabi-
†scriptis. lior in alijs postea scripturis nr̃is † reddita ratio est,
1. Cor. 15. cur ea dixerit etiã Apl's inhonesta, ꝓpter legẽ. s in
Roma. 7. mẽbris repugnãtem legi mẽtis quæ de pctõ acci-
dit, nõ de prima nostræ institutione naturæ. Hoc
opus sic incipit, Faustus quidẽ fuit genere Afer.

CONtra Manichæum quendã nomine Felicem K
ꝓsente pp̃lo in ecclesia biduo disputaui. Hip- Contra
ponẽ quippe uenerat, eundẽ seminaturus errorẽ: Felicẽ Ma
unus. n. erat ex doctoribus eorũ, quãuis in erudi- nichæum
tus liberalibus literis, sed tñ uersutior Fortunato. Cap. 8.
Gesta sunt ecclesiastica, sed inter meos libris com
putant. Duo ergo libri sunt, In quorũ secundo dis-
putatũ est de libero uolũtatis arbitrio, siue ad ma
lũ † opandũ, siue ad bonũ: sed de gratia qua uere li † male.
beri sunt, de qbus scriptũ est: Si uos filius liberaue
rit, tũc uere liberi eritis. diligẽtius disputare, qm̃ ta Ioan. 8.
lis erat cũ quo agebamus, nulla sumus necessitate
compulsi. Hoc opus sic incipit, Honorio Augusto.

LIber de natura boni aduersus Manichæos est, De natu-
ubi ostendit naturã incõmutabilẽ Deũ esse ac ra bõi ad
summum bonũ, atq; ab illo esse cæteras naturas, uersus
siue spiritales, siue corporales, atq; omnes inquan- Manichæ
tum naturæ sunt, bonas esse: & quid, uel unde sit os. cap. 9.
malum, & quanta mala Manichæi ponãt in natu-
ra boni, & quanta bona in natura mali, quas natu
ras finxit error ipsorũ. Hic liber sic incipit, Summũ
bonum quo superius non est, Deus est. L

SEcundinus qdã, nõ ex eis quos Manichæi ele- Cõtra Se
ctos, sed ex eis quos auditores uocant, quẽ nec cundinũ
facie qdẽ nouerã, scripsit ad me uelut amicus, ho- Manichæ
norifice obiurgans quod oppugnarẽ literis illam um. c. 10.
hęresim, & admonens ne facerẽ, atq; ad eã potius
sectandã exhortans, cũ eius defensione, & fidei ca
tholicæ reprehensione. Huic respondi. Sed quia in
eiusdẽ opusculi capite nõ posui, qs cui scriberẽ, † † scribe-
nõ in epistolis meis, sed in libris habet. Illic ab ex- ret.
ordio cõscripta est etiã eius epistola. Huius autem
libri † mei titulus est, Contra Secũdinũ Manichęũ, † uolumi
quod mea sententia omnibus quæ aduersus illam nis.
pestem scribere potui, facile præpono. Hic liber sic
incipit, Tua in me beneuolentia.

INter hęc Hilarius quidam uir tribunitius laicus Contra
catholicus, nescio unde aduersus dei ministros, Hilariũ
ut fieri assolet, irritatus, morẽ qui tunc esse apud tribuni-
Carthaginẽ cœperat, ut hymni ad altare dicerent tiũ. ca. 11
de psalmorũ libro, siue ante oblationẽ, siue cum
distribueretur populo quod fuisset oblatum, ma-
ledica reprehensione ubicunq; poterat lacerabat,
asserens fieri non oportere. Huic rñdi iubentibus M
fratribus, & uocabat liber ipse, Contra Hilarium.
Hic liber sic incipit, Qui dicunt mentionem.

SVnt quædã expositiones quorundã locorũ ex
euangelio secundũ Matthæũ, & aliæ similiter Q̃ōnũ de
secundũ Lucã, in unũ librũ illæ, in alterũ istæ re- euangelio
dactæ sunt. Titulus aũt operis huius est. Quęstio- rum. c. 12.
nes euangeliorũ. Sed quare illa sola de supradictis
euãgelicis libris exposita fuerint, q̃ his libris meis
cõtinent, & q̃ ista sint, ꝓlogus meus, adiũctis atq;
enumeratis eisdẽ quæstionibus, ita ut qsq; legere
qđ uoluerit, numeros secutus inueniat, satis indi-
cat. In primo ergo libro in eo qđ positũ est. Dñm
seorsum duobus discipulis suã retulisse passionẽ Cap. 27.
mẽdositas codicis nos fefellit. Nã duodecim scri- Matt. 29.
ptũ est, nõ duobus. In secũdo libro uolẽs expone
re, qũo duos patres potuerit hẽre Ioseph, cuius cõ-
iunx dicta est uirgo Maria, illud qđ phibet fratrẽ
duxisse defuncti fratris uxorẽ, ut ei semen scđm le Deut. 25.
gẽ suscitaret, ideo dixi esse infirmũ, qm̃ q nasceret,
nomen defuncti lex eum iubebat accipere non
est uerum. Nomen enim defuncti quod dictũ est,

A †ut.

ad hoc lex ualere præcepit, ut eius filius diceretur, non ad †hoc quod ille uocaretur. Hoc opus sic incipit, Hoc opus non ita scriptum est.

Annotationes in Iob. ca. 13 — † exponantur.

Liber cuius est titulus, annotationes in Iob, utrum meus habendus sit, an potius eorum qui eos sicut potuerunt uel uoluerunt redegere in unum corpus descriptas de frontibus codicis, non facile dixerim. Suaues enim paucissimis intelligentibus sunt, qui tamen necesse est offendantur multa nō intelligentes, qa nec ipsa uerba quæ exponunt ita descripta sunt in multis locis, ut appareat qd exponatur†. Deinde breuitatē sententiarum tanta sequuta est obscuritas, ut eā lector uix ferre possit, quem necesse est plurima non intellecta transire. Postremo tam mendosum cōperi opus ipsum in codicibus nostris, ut emendare nō possem, nec æditum à me dici uellē, nisi quia scio fratres id habere, quorum studio nō potuit denegari. Hoc opus sic incipit: Et opera magna erant ei super terram.

De catechizādis B rudibus. Cap. 14. Cap. 18.

Est etiam liber noster de catechizādis rudibus hoc ipso titulo prænotatus. In quo libro ubi dixi, Nec angelus qui cum spiritibus alijs satellibus suis superbiendo deseruit obedientiā dei, & diabolus factus est, aliquid nocuit Deo, sed sibi. Nouit enim deus ordinare deserentes se animas conuenientius diceretur, deserentes se spiritus, quoniam de angelis agebatur. Hic liber sic incipit: Petisti [à] me frater Deogratias.

De trinitate. c. 15 — †quibus. — C caput. 5. † amorē. — Cap. 10. — Leuit. 11. † computantur. — Cap 10. 1. Cor. 6.

Libros de trinitate, quæ deus est. 15. scripsi per aliquot annos. Sed cum eorum duodecimum nōdū pfecissem, & eos diutius tenerē q̃ possent sustinere q uehemēter [illos] habere cupiebāt, subtracti sunt mihi minus emēdati q̃ deberēt ac possent qñ eos ædere uoluissem. Quod posteaq̃ cōperi, qa & alia eorū apud nos exēplaria remāserant, statuerā eos iam ipse non ædere, sed sic habere, ut in alio aliquo opusculo meo qd mihi de his euenerit dicerē: urgentibus† ī fratribus, qa† resistere nō ualui, emendaui eos quantū emendandos putaui, & cōpleui & ædidi, adiungens eis à capite epistolā, quā scripsi ad uenerabilē Aureliū episcopū Carthaginensis ecclesiæ: quo tanq̃ plogo exposui, & qd' accidisset, & qd facere mea cogitatione uoluissem, & qd frat̃s charitate cōpellente fecissem. In quorum libro 11. cū de corpore uisibilia agerē, dixi: Quocirca id amare alienari est, quod secundū morem† dictū est, quo aliqd sic amat, ut eo fruēdo [sic] existimet beatū se esse q hoc amat. Nā nō est alienari, in laudē creatoris amare speciē corporalē, ut ipso creatore fruēs quisq; uere beatus sit. Itemq; in eodē ubi dixi: Nec aut quadrupedē memini, qa nō uidi, sed phantasiā talē facillime intueor, dū alicui formæ uolatili qualē uidi, adiungo alios duos pedes quales itidē uidi. Hæc dicēs nō potui recolere uolatilia quadrupedia, quæ lex cōmemorat. Neq; eni cōputat† in pedibus duo posteriora crura quibus locustæ saliūt, quas dicit mūdas, & ideo discernit ab immundis talibus uolatilibus, quæ nō saliūt illis crurib', sicut sunt scarabei. Omnia qppe hmōi uolatilia quadrupedia uocant in lege. In duodecimo uelut expositio uerbor Apostoli, ubi ait: Omne pctm quodcūq; fecerit hō, extra corpus est. non mihi satisfacit: nec sic puto intelligendū qd dictū est: Qui autē fornicatur, in corpus propriū peccat. tanq̃ ille hoc faciat, q pter adipiscenda ea quæ p corp' sentiunt, ut in his finē boni sui ponat, aliqd agit. Hoc enim longe plure pctā cōplectit, q̃ illa fornicatio quæ cōcubitu ppetrat illicito, de qua locutū cū hoc diceret Apostolū apparet. Hoc opus [excepta epla quę postmodū ad ei' caput adiūcta est] sic incipit: Lecturis hæc quę de trinitate disserim'. D

De cōsensu Euangelistarū Cap. 16. — caput. 14 — cap. 11. — E — cap. 3.

Per eosdē annos qbus paulatim libros de trinitate dictabā, scripsi & alios labore continuo, interponens eos illorū temporibus, in qbus sunt libri quatuor de consensu Euangelistarū, propter eos qui tanquā dissentientibus calumniant. Quorū primus liber aduersus eos scriptus est, q tanquā maxime sapientē Christū uel honorant, uel honorare se fingūt & ideo nolūt euāgelio credere, quia nō ab ipso illa cōscripta sunt, sed ab ei' discipulis, quos existimāt ei diuinitatē qua crederet deus erre tribuisse. In quo libro qd' dixi ex Abrahā cœpisse gentē Hebræorū, est qdē & hoc credibile, ut Hebræi uelut Habræi dicti eē uideant, sed ex illo uerius intelligunt appellati, q uocabat Heber, tāquā Hebręi, de qua re in lib 16. de Ciuitate dei satis disserui. In secundo autē libro cum agerē de duobus patribus Ioseph, ab altero dixi genitum, ab altero adoptatū. Sed dicendū fuit alteri adoptatū. Defuncto enim, quod magis credendū est, scdm legē fuerat adoptatus, qm qui eū genuit, eius matrē fratris defuncti coniugē duxerat. Itē ubi dixi, Lucas uero ad ipsum Dauid p Nathā ascēdit, p quē prophetā Deus pctm illius expiauit. Per cuius nois pphetā, dicere debui, ne putaret idē fuisse, [homo] cū alter fuerit. quanuis & ipse hoc uocaretur. Hoc opus sic incipit, Inter omnes diuinas authoritates.

Cōtra epistolā Parmeniani Dōatistarum epi. Cap. 17. Cap 1. & 2. 1. Cor. 5. — F — †esse. — † Est per ecclesiasticā disciplinam. — † hunc malum.

In tribus libris contra epistolā Parmeniani Donatistarū Carthaginiensis episcopi, successorisq; Donati, quæstio magna uersat & soluitur, utrum in unitate & eorundē cōmunione sacramentor, mali contaminent bonos, & quēadmodū [non contaminent] disputatur propter ecclesiā toto orbe diffusam, cui calumniando schisma fecerunt. In quorum libro. 3. cū differeretur, quomodo sit accipiendum quod ait Apostolus: Auferte malū ex uobisipsis, illud quod dixi, ut ex seipso quisq; auferat malū, non sic est †intelligēdū, sed sic potius ut hō malus auferatur ex hominibus bonis, (quod fieri pro ecclesiastica disciplina. †satis greca lingua indicat, ubi sine ambiguitate scriptū est, ut intelligatur, hic malus. †non hoc malū, quāuis & ipsum istum intellectum responderim Parmeniano. Hoc opus sic incipit, Multa quidē & alia aduersus.

De baptismo. Cap. 18. — Li. 1 c. 17. & lib. ca. 18. & lib. 4. c. 3 4. & 10. — Matth. 6. Cap. 22. — Luca 23. Cap. 51. — 2. Tim. 2.

Contra Donatistas authoritate beatissimi [epi & martyris] Cypriani se defendere molientes, septē libros de baptismo scripsi, in qbus docui nihil sic ualere ad refellēdos Donatistas, & ad eorū [prorsus] ora claudēda, ne aduersus catholicā ecclesiā suū schisma defendāt, quō literas factumq; Cypriani. Vbicunq; aūt in his libris cōmemoraui ecclesiā nō habentē maculā aut rugā, nō sic accipiendū est quasi iam sit, sed quę præparatur ut sit qñ apparebit etiā gloriosa. Nunc enim pter quasdā ignorantias & infirmitates membrorū suorū, habet unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita nřa. In quarto libro cū dicerē uicē baptismi posse habere passionē, nō satis idoneū posui illius latrōis exēplū, q utrū [nō] fuerit baptizat', incertū est. In libro. 7. de uasis aureis & argēteis in domo

G magna constitutis, sensum Cypriani secutus sum, qui hæc accepit in bonis, in malis aūt lignea & fictilia, ad illa referens quod dictū est: Alia quidē in honorem, ad hæc autem quod dictū est: Alia uerò in contumeliam. Sed magis approbo quod apud Tychoniū postea reperi uel aduerti, in utrisq; intelligendū, quædā in honorē, non sola scilicet aurea & argentea, & rursus in utrisq; quædā in contumeliā, non utique sola lignea & fictilia. Hoc opus sic incipit, In eis libris quos aduersus.

Contra quod attulit Centurius à Donatistis. c. 19.

CVm aduersus parte Donati multa crebris disputationibus ageremus, attulit ad ecclesiam quidam laicus tunc eorū nonnulla contra nos dictata uel scripta ī paucis uelut testimonijs, quę suę causæ suffragari putant His breuissime respondi. Huius libelli titulus est. Contra quod attulit Centurius à Dōatistis Et incipit sic, Dicis eo quod scriptum est a†Salomone.

†in.

Ad inquisitiōes Ianuarij. Cap. 20. H

LIbri duo, quorū est titulus, Ad inqsitiōes Ianuarij, multa de sacramētis cōtinēt disputata, siue q̄ uniuersaliter, siue q̄ particulariter, id est, nō per æque in omnib' locis obseruat ecclesia, nec tamē cōmemorari oīa potuerūt, sed satis ad inqsita rñsum est. Quorū librorū prior epl'a est, habet qppe in capite, qs ad quē scribat: sed ideo iter libros annumeraī hoc opus. qm̄ sequens q nomina nostra nō habet, multo est prolixior, & in eo multo plura tractantur. In primo igitur quod de manna dixi, qa unicuiq; secundū propriā uoluntatem in ore sapiebat: nō mihi occurrit unde possit probari, nisi ex libco sapiētiæ, q̄ Iudæi nō recipiūt in authoritatē canonicā, qd tn̄ fidelibus pocuit ꝑuenire, non illis aduersus Deū murmuratorib', q ꝑfecto alias esc as nō desiderarent, si hoc eis saperet māna quod uellēt. Hoc opus sic incipit, Ad ea q̄ me interrogasti.

Cap 3. Sap. 16. Exo. 16. Num. 11.

De opere monachorū. ca. 18.

VT de opere monachorū librū cōscriberē, illa me necessitas cōpulit, qd cū apud Carthaginē monasteria esse cœpissent, alij se suis manibus transigebant, obtēperantes Apostolo, alij uerò ita ex oblationibus religiosorum uiuere uolebant, ut nihil opantes unde necessaria uel haberent uel supplerent, sed †potius implere præceptū euangelicū existimarent atq; iactarent, ubi dominus ait: Respicite uolatilia cœli & lilia agri. Vñ ēt inter aliquot† inferioris ꝓpositi, sed tamen studio feruentes existere cœperant tumultuosa certamina, quibus ecclesia turbaretur, alijs hoc, alijs aliud defendentibus. Huc accedebat quod criniti erant qdā eorū, q operandum non esse dicebant. Vnde contentiōes, hinc reprehendentiū, inde quasi pugnantiū ꝓ partiū studijs augebantur. Propter hoc uenerabilis senex Aurelius, ecclesiæ ipsius ciuitatis episcopus, ut hinc aliquid scriberē iussit, & feci Hic liber sic incipit, Iussioni tuæ sancte frater Aureli.

†se. Matth. 6 †laicos.

De bono coniugali contra Iouinianū ca. 12 †impudicitia.

IOuiniana hæresis sacrarū uirginū meritū æquādo pudicitiæ coniugali tantū ualuit in urbe Roma, ut nōnullas etiā sanctimoniales de quarū pudicitia ꝑsuspitio nulla processerat†, deiecisse in nuptias diceret, hoc maxime argumento cū eas urgeret dicēs: Tu ergo melior q̄ Sara, melior q̄ Susanna siue Anna? & cæteras cōmemorando testimonio sanctæ scripturę cōmendatissimas fœminas, qbus se illæ meliores, uel etiā pares cogitare nō possent. Hoc modo etiam uirorū sanctorū sanctum cœlibatum, commemoratione patrum coniugatorū, & prædicatione frangebat Huic monstro sancta ecclesia, quæ ibi est, fidelissime ac fortissime restitit. K Remāserant aūt istæ disputatiōes eius in quorundā sermunculis ac susurrijs, quas palā suadere nullus audebat. Sed ēt occulte uenenis repentibus, facultate quā donabat dñs, occurrendū fuit: maxime qm̄ iactabatur Iouiniano tesponderi non posse cū laude, sed cū uituperatiōe nuptiarū. Proptec hoc librū ædidi, cuius inscriptio est, De bono cōiugali. Vbi de propagatione filiorū priusq̄ hoies mortē peccando mererentur qm̄ concubitus mortaliū corporū res esse uidetur, q̄stio magna dilata est. Sed in alijs postea literis nostris, satis quātū arbitror explicatur. Dixi etiam quodā loco. Quod enim est cibus ad salutē hominis, hoc est, concubitus ad salutē generis, & utrunq; nō est sine delectatione carnali, quę tamē modificata & temperātia cefrenante, in usum naturalē redacta, libido eē nō potest. Quod ideo dictum est, quoniam libido nō est bonus & cectus usus. Sicut enim malū est male uti bonis, ita bonum est bene uti malis De qua re alias maxime contra nouos hæreticos Pelagianos diligentius disputaui. De Abrahā qd dixi, Ex hac obediētia pater ille Abrahā, qui sine uxore nō fuit esse sine unico filio, & à se occiso paratus fuit. non satis approbo Magis. n. filiū si essec occisus, resuscitatiōe sibi mox fuisse reddendū, ccedidisse credendus est: sicut in epistola legitur quæ est ad Hebręos. Hic liber sic incipit: Quoniā unusquisq; homo.

†præcesserat. Gene. 18. Danie. 13 Luca 2.

De bono coniugali. cap. 22

De bono coniugali cap 16

L *Cap. 23.*

Hebr. 11.

De sctā uirginitate cap. 23

POstea quàm scripsi de bono cōiugali, expectabatur ut scriberem de sancta uirginitate, nec distuli, atq; id Dei munus & q̄ magnum, & quanta humilitate custodiendum esset, uno sicut potui uolumine ostendi. Hic liber sic incipit: Librum de bono coniugali nuper ædidimus.

De Genesi ad literā ca. 24

PEr idē tp̄s de Genesi lib: 12. scripsi ab exocdio, donec de paradiso dimissus est Adā, & flāmea chomphæa posita est custodire uiā ligni uitæ Cū autē ad hoc usq; undecim libri peracti essent, duodecimū addidi, in quo diligentius de paradiso disputatū est. Titulus horū librorum inscribitur: De Genesi ad literā, id est, nō secundū allegoricas significationes, sed secundū rerū gestarū proprietatem In quo opere plura quæsita q̄ inuenta sunt, & eorū quæ inuenta sunt, pauciora firmata: cætera uerò ita posita, uelut adhuc reqrenda sint. Hos sane libros posterius cœpi, sed prius terminaui q̄ de trinitate. ideo eos nunc ocdine quo cœpi recolui. In qnto libro, & ubicūq; in eis libris posui, de semine cui repromissum est, qd d. ſpositum sit p angelos, in manu mediatoris: nō sic haber Apl'us, sicut ueriores codices post inspexi, maxime grecos De lege. n. dictū est, qd tanquā de semine dictū, multi Latini codices habēt p interpretātis errorē. In sexto libro qd dixi, Adā imaginē Dei, secūdū quā factus est, pdidisse pctō nō sic accipiendū est, tanquā in eo nulla remanserit, sed quod tam deformis, ut reformatione opus haberet. In duodecimo, de inferis magis mihi uideor docere debuisse, quod sub terris sint, quàm rationē cedclere cur sub terris esse credantur, siue dicantur quasi nō Ita sit. Hoc opus sic incipit, Omnis diuina scriptura bipertita est.

M

Cap. 19.

Cap 27. & 28.

caput 33.

Contra literas Petiliani Cap ::

ANtequam finirem libcos de tcinitate, & libros de Genesi ad literam, irruit causa respondendi literis Petiliani Donatistæ, quas aduersus ca-

† fidem.

A catholicam ſcripſit eccleſiã,† quam differre nõ potui. Et ſcripſi in hanc rem tria uolumina, quorum primo primæ parti epiſtolæ ipſius, quã ſcripſit ad ſuos, quia non tota in noſtras manus uenerat, ſed prior parua pars eius: quãta potui celeritate & ueritate reſpondi. Etiam ipſa epiſtola eſt ad noſtros, ſed ideo inter libros habetur, quia cæteri duo in eadem cauſa libri ſunt. Poſtea quippe inuenimus totã, eiq; tanta diligentia reſpondi, quanta Fauſto Manichæo, uerba ſcilicet eius ſub ipſius nomine prius ponẽs particulatim, & ſub meo per ſingula reſponſionẽ meam. Sed prius quod ſcripſeram, antequam totã reperiremus, peruenit ad Petilianũ, Et iratus reſponderi conatus eſt, in me potius dicens quicquid ei libuit, in cauſa uerò omnino deficiens: quod cũ poſſet collatis utriuſq; [noſtrum] ſcriptis facillime aduerti, tamen propter tardiores hoc ipſe reſpondendo demonſtrare curaui: ſic eſt additus eidem noſtro operi liber tertius. Hoc opus in primo lib. ſic incipit, Noſtis nos ſæpe uoluiſſe. In ſcdo aũt ſic, Primis partib' epiſtolæ Peti-

B liani. In tertio aũt ſic, legi Petiliane literas tuas.

Contra Creſconiũ Grãmaticum Cap. 26. † uenerãt ei. † de † quòd. † aliquos † reſponderi poſſe

GRammaticus etiam quidam Donatiſta Creſconius, cũ inueniſſet epiſtolam meam, qua primas partes quæ in manus noſtras tunc uenerat † epiſtolæ Petiliani redargui, putauit mihi eſſe reſpondendũ, & hoc ipſum ſcripſit ad me. Cui operi citius † libris quatuor reſpõdi, ita ſanè, ut tribus peragerem quod uniuerſa reſpõſio flagitabat, Sed cum uiderẽ me † ſola Maximianẽſium cauſa qua † ſuos ſchiſmaticos dãnauerunt, & eorũ alios † rurſus in ſuis honoribus receperint, baptiſmumq; ab eis extra ſuam cõmunionem datum nõ repetiuerunt, reſpõdere nõ poſſe † ad cuncta quæ ſcripſit, etiã quartum librũ addidi, in quo idipſum quantum potui diligẽter atq; euidenter oſtẽdi. Hos autem quatuor libros quando ſcripſi, iam cõtra Donatiſtas leges dederat Honorius imperator. Hoc opus ſic incipit, Quando ad te Creſconi.

Probationũ & teſtimoniorum contra Donatiſtas. Cap. 27.

POſt hæc ut ad Donatiſtas peruenirent contra eorũ errorẽ & pro catholica ueritate neceſſaria documẽta curaui, ſiue de eccleſiaſticis, ſiue de publicis geſtis, ſiue de ſcripturis canonicis. Et primo ad illos eadẽ promiſſa direxi, ut ipſi ea ſi fieri poſſet expoſcerent. Quę cũ ueniſſent in eorũ quorundã manus, neſcio quis extitit, qui ſuo noie tam

C cito cõtra hoc ſcriberet, ita ſe cõfitens Donatiſtã, tanq̃ hoc uocaretur. Cui ego reſpõdens, alium librum ſcripſi. Illa uerò documẽta quæ promiſerã, eidẽ libello quo [eadem] promiſeram iunxi, & ex utroq; unũ eſſe uolui, eumq; ſic ædidi, ut in parietibus baſilicę, quæ Donatiſtarũ fuerat, prius propoſitus legeret: cuius titulus eſt, Probationũ & teſtimoniorũ cõtra Donatiſtas. in quo libro abſolutione Felicis Aptugnenſis ordinatoris Cæciliani, nõ hoc ordine poſuim' quo poſtea nobis claruit, cõſulibus diligẽter inſpectis, ſed tanq̃ poſt Cæcilianũ fuerit abſolutus, cũ ante ſit factũ. Il ud [etiã] q' commemorato Iudę Apoſtoli teſtimonio ubi

Iudæ. 1.

ait, Ij ſunt qui ſegregãt ſemetipſos, aiales, ſpũm nõ habẽtes. adiunxi etiã dicẽs, De qbus Paulus Apſ dicit: Animalis aũt homo nõ percipit ea quæ ſunt ſpũs, dei, nõ ſunt iſti illis æquandi, quos omnino ab eccleſia ſchiſma pręcidit. Iſtos quippe idẽ Apoſtolus Paulus paruulos dicit eſſe in Chriſto, quos

1 cor. 2. 1. Cor. 3.

nondũ eſcam ualẽtes capere, lacte nutrit [tamen:] D illi aũt non in filijs paruulis, ſed in mortuis & perditis cõputandi ſunt, & † ſi qs eorũ correctus eccleſiæ fuerit copulat', recte de illo dici poteſt †, Mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuẽtus ẽ. Hic liber ſic ĩcipit, Qui timetis cõſentire eccleſiæ catholicę.

† tus. Luc 15. † poſſit

Cõtra neſcio quem Donatiſtã. c. 28. † hæreſes † & † hæreſes

ALterius libri quẽ ſupra cõmemoraui, titulum eſſe uolui. Contra neſcio quẽ Donatiſtã, ubi ſimiliter de abſolutione ordinatoris Cæciliani uerus ordo temporis non eſt. Illud etiam quod dixi, Ad multitudinẽ zizaniorũ, ubi intelliguntur omnes hęretici: † minus habet unã neceſſariã cõiunctionẽ. dicendũ enim fuit, ubi intelliguntur etiã † omnes hæretici †, aut ubi intelligũtur etiã omnes hæreſes. Nunc uerò ita dictũ eſt, quaſi præter eccleſiam tantummodo ſint zizania, non etiã in eccleſia, cũ ipſa ſit regnũ Xpi, de quo collecturi ſunt angeli eius meſsis tẽpore omnia ſcandala, Vnde & Cyprianus martyr, Etſi uidentur (inquit) in eccleſia eſſe zizania, non tamen impediri debet aut fides, aut charitas ueſtra †, ut quoniam zizania eſſe in eccleſia cernim', ipſi de eccleſia recedam'. Quẽ E ſenſum etiã aliâs nos, & maxime aduerſus eoſdem pſentes Donatiſtas in collatione defendimus. Hic liber ſic incipit, Probationes rerũ neceſſariarum.

† noſtra.

Admonitio Donatiſtarum de Maximianiſtis Cap. 29.

CVm uiderem multos legendi labore impediri à diſcẽdo, q̃ nihil rationis [atq;] ueritatis habeat pars Donati, libellum breuiſsimum feci, quo eos de ſolis Maximianiſtis admonẽdos putaui, ut poſſet facilitate deſcribendi in manus pluriũ peruenire, & ipſa ſui breuitate facilius commendari memoriæ cui titulum impoſui, Admonitio Donatiſtarum de Maximianiſtis. Hic liber ſic incipit: Quicunq; calumnijs hominum.

De diuinatione dæmonũ. Cap. 30. † aliàs, in. 2. ſen. diſ. 8. c. 1.

PEr idem tẽpus accidit mihi ex † quadã diſputatione neceſsitas, ut de diuinatione dęmonum libellum ſcriberẽ cuius titulus iſte ipſe eſt. In eius aũt quodã loco [ubi] dixi, Dæmones aliqñ & hominũ diſpoſitiones nõ ſolũ uoce ꝓlatas, uerũ etiã cogitatione cõceptas, cũ ſigna quędã ex aio exprimuntur, in corpore tota facilitate perdiſcere. Rem dixi occultiſsimã audaciore aſſeueratiõe, q̃ debui. F nam peruenire iſta ad notitiã dæmonũ, per nõnulla etiã experimẽta cõpertum eſt. Sed utrum ſigna quædam dentur ex corpore cogitantiũ illis ſenſibilia, nos autẽ latentia, an alia ui & ea ſpiritali iſta cognoſcãt, aut difficillime poteſt ab hominibus, aut omnino nõ poteſt inueniri. Hic liber ſic incipit, Quodam die in diebus ſanctis octauarum.

De ſex qõnibus cõtra Paganos expoſitis ad Deo gratias. ca. 31. † inter hæc miſſa. Matth. 7.

INtermiſſæ † ſunt mihi a Carthagine quæſtiones ſex, quas propoſuit amicus quidã, quẽ cupiebã fieri Xpianũ, ut cõtra Paganos ſoluerẽtur, [pręſertim] quia nõnullas earũ à Porphyrio philoſopho ꝓpoſitas dixit. Sed nõ eũ eſſe arbitror Porphyriũ Siculũ [illũ] cuius celeberrima eſt fama. Harũ qõnum diſputationes in unũ librum cõtuli, nõ prolixum, cuius eſt titulus: Sex qõnes cõtra Paganos expoſitæ. Earũ aũt prima eſt de reſurrectione. ſecunda de tẽpore Xpianæ religionis. tertia de ſacrificiorũ diſtinctione. quarta de eo quod ſcriptũ eſt: In qua mẽſura mẽſi fueritis, remetiet uobis. quinta de filio dei ſecundũ Salomonẽ. ſexta de Iona ꝓpheta. In quarũ ſecunda quod dixi, Salus religiõis huius, per quã ſolam ueram uera ſalus ueraciterq; ꝓmittitur, nulli unquã defuit q dignus fuit, & cui

G defuit, dignus non fuit: nō ita dixi tanq̃ ex meritis suis q̃squā dignus fuerit, sed queadmodū ait Apls:
Roma. 9. Non ex operibus, sed ex uocante dictū esse, Maior
Mala. 1. seruiet minori: quā uocationē ad dei ,ppositū asserit ptinere. Vnde dicit: Nō secundū opera nr̃a, sed
2. Tim. 1. secundū propositū suum & gratiā. Et unde itē dicit,
Roma. 8. Scimus q̃m diligētibus deum oia cooperātur in bonū, ijs qui secūdū propositū uocati sunt sancti. De qua uocatiōe ait: Vt dignos uos hēat uocatione sua scā Hic liber post epistolā, quæ postmodū à capite addita est, sic incipit: Mouet quosdā.

Expositio epistolæ sancti Iacobi. Cap. 32.

INter opuscula mea reperi expositionē epistolæ Iacobi Apostoli, quam retractans aduerti adnotationes potius expositorū quorūdam eius locorum in librum redactas fratrum diligētia, qui eas in frōtibus codicis esse noluerunt. Adiuuant ergo aliquid nisi quod ipsam epistolam, quam legebamus qñ ista dictabā, nō diligenter ex græco habebamus interpretatam. Hic liber sic incipit: Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione salutem.

H

De peccatorū meritis & remissione, ac de baptismo paruulorū. ca. 33.

VEnit etiā necessitas, quę me cogeret aduersus nouam Pelagianam hęresim scribere, contra quā prius cū opus erat, nō scripturis, sed sermonibus & collocutionibus agebamus ut quisq; [nostrū] poterat aut debebat. Missis ergo mihi à Carthagine quæstionibus eorū, quas rescribendo dissoluerā, scripsi primū libros tres, quorū titulus est: De peccatorū meritis & remissione. ubi maxime de baptismate disputatur paruulorū propter originale pctm̄: &[de] gratia dei qua iustificamur, hoc est, iusti efficimur: quāuis in hac uita nemo ita seruet mandata iustitię, ut non sit eis necessariū pro suis
Matth. 6. peccatis orādo dicere, Dimitte nobis debita nr̃a.
†quæ. Contra quām †omnia sentiētes illi nouā hæresim cōdiderunt. In his aūt libris tacenda adhuc arbitratus sum noīa eorū, sic eos facilius posse corrigi sperās: imò etiā in tertio libro, quę est epistola, sed in libris habita propter duos, qbus eam cōnectendam putaui, Pelagij ipsius nomē nō sine laude aliqua posui, quia uita eius à multis prædicabat: &
‡ redarguit. eius illa redarguit†, quæ in suis scriptis nō ex psona sua posuit, sed quid & ab alijs diceretur exposuit: quæ tñ postea iam hęreticus ptinacissima animositate defendit. Cœlestius uerò discipulus eius iam ,pter tales assertiōes apud Carthaginē in episcopali iudicio, ubi ego ✻[non] interfui, excōmu-
✻ alias, non. nicationem meruerat. In secundo libro † in quodam loco, Hoc qbusdā (inquā) in fine largietur, ut mortē repentina cōmutatione nō sentiant: seruās locū diligētiori de hac re inquisitioni. Aut. n. non moriētur, aut de uita ista in mortē, & de morte in ęternā uitā celerrima cōmutatiōe tanq̃ in ictu oculi [transeūdo] mortē nō sentiēt: Hoc opus sic incipit: Quāuis in medijs & magnis curarū æstibus.

De unico baptismo Cap. 34.

EOdem tēpore librum de unico baptismo amicus quidā meus, à nescio quo Donatista ptesbytero accepit, indicante quod Petilianus episcopus eorū Constantiniensis eum scripserit Hunc ad me ille attulit, ac uehemēter ut ei respōderē rogauit: & factū est. Librum aūt [etiam] meum in quo
‡ eōdem †hoc. respondi, unde† titolū hēt uelut, hic† est, De unico baptismo. In quo libro illud qd dixi, Constan-
Cap. 56 †Cæciliani. tinū imperatorē Donatistis criminantibus ordinatorem Cæciliani Felicem expugnantibus nō negasse accusationis locū, quāuis eos in Cæcilianū fictis criminibus calumniosos fuisset expertus, In ordine tēporum postea consyderatū, aliter inuentum est. Nā prius memoratus imperator causam Felicis fecit audiri à Procōsule, ubi legitur absolutus, & postea ipse Cęcilianum cum accusatoribus eius auditū, cōperit innocentem, ubi eos expertus est in eius criminibus calumniosos: qui ordo temporū per consules declaratus, multo uehemētius in ea causa calumnias Donatistarū conuincit, penitusq; subuertit: quod ibi† ostendimus. Hic liber sic incipit, Respondere diuersa sentientibus. K

†alibi.

De Maximianistis cōtra Donatistas. Cap. 35.

SCripsi etiā librum inter cætera contra Donatistas, non breuissimū sicut antea, sed grandem multo diligentius, in quo apparet quemadmodū eorū aduersus ecclesiam catholicā impium ac superbissimū errorem sola funditus Maximianistarum causa subuertat, quod schisma factum est ex ipsa parte Donati. Hic liber sic incipit, Multa iam diximus, multa iam scripsimus.

De gratia noui testamenti, ad Honoratum. Cap. 36.

EO ipso tempore quo contra Donatistas nehemēter exercebamur, & cōtra Pelagianos exercerı iam cœperamus, amicus quidā mihi misit quinque à Carthagine quæstiones, & rogauit ut eas illi rescribendo exponerē, Quæ sunt: Quid sibi uelit
Matt. 27. uox illa domini, Deus meus, deus meus, ut qd me dereliquisti? Et qd sibi† quod ait Apostolus: Vt in
Ephe. 3. charitate radicati & fundati, præualeatis cōprehēdere cū omnibus sanctis quæ sit latitudo & longitudo, & altitudo & profundū. Et quę sint quinq; uirgines stultę, q̃ ue sapientes. Et quę sint tenebrę exteriores. Et quo intelligēdū sit, Verbum caro factū est. Ego aūt intuēs supradictā hęresim nouam inimicā gratię dei, sextā mihi proposui quęstionē, De gratia noui testamenti. De qua dispu: as, interposita expositione psalmi uicesimi primi, in cuius capite scriptū est: quod dñus exclamauit in cruce, quod ille inimicus in primis mihi proposuit exponendū, omnia illa quinq; dissolui, nō hoc ordine quo erāt proposita, sed sicut mihi differenti de grā noui testamenti, tanquam suis locis congruenter occurrere potuerunt. Hic liber sic incipit: Quinq; mihi proposuisti tractandas quæstiones.

L †sit.

Matt. 25. Matt. 22. Ioan. 1.

M

De spū et litera ad Marcellinū. ca. 37.

AD quē scripserā tres libros, quorū titulus est, de peccatorū meritis & remissione, ubi diligēter disputatur etiā de baptismo paruulorū: rescripsit mihi se suisse permotū, quod dixerim, fieri posse ut sit homo sine pctō si uolūtas eius nō desit, ope adiuuante diuina, quāuis nemo tam pfectę iustitię in hac uita uel fuerit, uel sit, uel futurus sit. Quæsiuit n. quō dixerim posse fieri, cuius rei desit exēplū. Propter hanc eius inquisitionē, scripsi librū cuius est titulus, De spū & litera, pertractans Apostolicā sententiā ubi ait. Litera occidit,
2. Cor. 3. spūs aūt uiuificat. In quo libro qāīū deo adiuuante, acriter disputaui contra inimicos gratiæ dei, qua
Roma. 4. iustificat impius. Cū aūt agerē de obseruationibus Iudæorū: à qbusdā escis secundū ueterē legē abstinentiū: dixi, Quarundā escarū ceremoniæ qd nomen nō est in usu literarū scārū, ideò tñ mihi cōgruens uisum est, q̀ à carēdo appellatas cæremonias, quasi caremonias memoria tenebā; eo quod obseruantes careant his rebus [à] qbus abstinent. Quod si est origo alia huius noīs quæ abhorret à sua† religione, secūdū hāc ego nō sum locutus, sed secundū istam quā supramemoraui. Hic liber sic incipit,

†uera.

A sic incipit, Lectis opusculis q̃ ad te nup elaboraui.

De fide & operibus. c 38 *† studiosis.*

INterea missa sunt mihi à quibusdã fratribus laicis quidẽ, sed diuinorũ eloquiorũ studiosa † scripta nõnulla, quæ ita distinguerent à bonis operibus Christianã fidẽ, ut sine hac non posse, sine illis aũt posse perueniri suaderetur ad æternã uitam. Quibus respõdens librum scripsi, cuius nomẽ est, De fide & opibus in quo disputaui nõ solũ quemadmodũ uiuere debeant gratia Dei regenerati, uerũetiã quales ad lauacrũ regenerationis admitti. Hic liber sic incipit, Quibusdam uidetur.

Breuiculus collationum. Cap. 37.

POsteaquã facta est cum Donatistis nostra collatio, breuiter commemoraui quæ gesta sint, literisq; comprehendi secũdũ tres dies, qbus cum eis cõtulimus. Idq; opus utile existimaui, quo qsq; cõmonitus, uel sciat sine labore qd actũ sit, uel cõsultis numeris, quos rebus singulis adnotaui, legat in eisdẽ gestis ad locũ quodcunq; uoluerit: qm̃ fatigãt illa [sua nimia ꝓlixitate lectorẽ. Huius autẽ opis titulus est, Breuiculus collationũ. Hoc opus sic incipit, Cũ catholici episcopi & partis Donati.

B

Post collationẽ contra Donatistas. Cap 40. *† unde.*

LIbrum etiã scripsi grandem satis qnantũ existimo diligenter ad ipsos Donatistas post collationẽ, quam cũ episcopis eorum habuimus, ne ab eis seducerentur ulterius. Vbi respondi etiam quibusdã uanitatibus eorũ, quę ad nos peruenire potuerunt, quas [uicti] ubi potuerant, & quomodo potuerant iactabant, pręter illa quę dixi de gestis collationis, ubi † quid actum sit breuiter noscere tur. Multo autem breuius id egi in quadam ad eosdem rursus epistola. Sed quia in cõcilio Numidię omnibus qui ibi eramus hoc fieri placuit, non est in epistolis meis. Sic qppe incipit: Syluanus senex, Valentinus, ‡ Aurelius, ‡ Innocentius, Maximinus, Optatus, Augustinus, Donatus, & cęteri episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas. Hic liber sic incipit, Quid adhuc Donatistę seducimini.

De uidendo Deum ad Paulinã. c. 41.

DE uidendo Deo scripsi librum, ubi de spiritali corpore quid erit, in resurrectione sanctorum inquisitionem diligentiorẽ distuli, utrum, uel quomodo Deus, qui spiritus est, etiã p corpus tale uideatur: sed eã postea quęstionẽ sane difficillimam

C in nouissimo, id est, in uicesimo & secundo libro de Ciuitate dei, satis quantũ arbitror explicaui. Inueni ẽt in quodã nostro codice, in quo & iste liber est, quoddã cõmonitoriũ à me factũ de hac re ad episcopũ Siccẽsem Fortunatianũ, quod in opusculorũ meorũ indiculo, nec inter libros, nec inter epistolas est nominatũ. Hic liber sic incipit, Memor debiti. Illud autem, Sicut pręsens rogaui.

De natura et gratia cõtra Pelagianos. c. 42. *‡ Sixti.*

VEnit etiam tunc in manus meas quidam Pelagij liber, ubi hominis naturam contra Dei gratiam, qua iustificatur impius, & qua Christiani sumus, quanta potuit argumentatione defendit. Librum ergo quo huic respondi, defendens gratiã nõ contra naturã, sed per quã natura liberatur & regitur, de natura & gratia nuncupaui. In quo uerba quędã quę uelut Sixti Romani epi & martyris, Pelagius posuit, ita defendi tãquam re uera eiusdẽ Sixti essent, id eni putauerã: sed postea legi Xisti ‡ philosophi esse, non [Sexti] Christiani. Hic liber sic incipit, Librum quem misistis.

De ciuitate dei. Cap. 43. *† urgẽtiũ* *† cn ns.*

INterea ‡ cum ‡ Roma Gothorũ irruptiõe, agentium † sub rege Alarico, atq; impetu magne cladis euersa est eius † euersionem deorum falsorum multorumq; cultores, quos usitato nomine Paganos uocamus in Christianã religionẽ referre conantes, solito acerbius & amarius Deũ uerũ blasphemare cœperunt. Vñ ergo exardescẽs zelo domus Dei, aduersus eorũ blasphemias uel errores, libros de Ciuitate Dei scribere institui. Qd' opus p aliquot ãnos me tenuit, eo qd' alia multa intercurrebãt, q̃ differre nõ oporteret, † & me prius ad soluendũ occupabãt. Hoc aũt de ciuitate Dei grande opus tandẽ uiginti duobus libris est terminatũ. Quorũ qnq; primi eos refellũt, q res humanas ita ꝓspari uolũt, ut ad hoc multorũ Deorũ cultũ quos Pagani colere cõsueuerũt, necessariũ eẽ arbitrent: & qa ꝓhibent, mala ista exoriri atq; abundare contendũt. Sequentes aũt qnq; aduersus eos loquunt, q fatent hæc mala nec defuisse unquã, nec defutura mortalibus, & ea nũc magna, nunc parua, locis temporibus, personisq; uariari: sed Deorũ multorũ cultũ, quo eis sacrificat, propter uitã post mortem futurã esse utilẽ disputant. His ergo decem libris, duæ istæ uanæ opiniones. Christianæ religiõi aduersariæ refelluntur.

D *† potentiã*

E Sed ne quisquã nos aliena tãtum redarguisse, nõ aũt nostra asseruisse reprehenderet, id agit pars altera operis huius, quæ libris duodecim continet. Quanquã ubi opus est, & in prioribus decẽ, quæ nr̃a sunt asseramus, & in duodecim posterioribus redarguamus aduersa. Duodecim ergo librorũ sequentiũ primi quatuor continẽt exortũ duarũ ciuitatũ, quarũ est una Dei, altera huius mundi. Secundi quatuor excursum earũ siue procursum. Tertij uero, q & postremi, debitos fines. Ita oẽs uiginti & duo libri cũ sint de utraq; ciuitate cõscripti, titulũ tamẽ à meliore acceperũt, ut de ciuitate Dei potius uocaremur. In quorũ decimo libro nõ debuit ꝓ miraculo poni in Abrahę sacrificio flãmã cœlitus factam inter diuisas uictimas cõcurrisse: qm̃ hoc illi in uisiõe mõstratũ est.

Cap. 8.

In decimoseptimo libro, quod dictũ est de Samuele: Non erat de filijs Aaron. dicendum potius fuit, nõ erat filius sacerdotis. Filios qppe sacerdotũ defunctis sacerdotibus succedere magis legitimi moris fuit. Nã in filijs Aaron repit pr̃ Samuelis, sed sacerdos nõ fuit, nec ita in filijs, ut eũ ipe genuerit Aaron, sed sicut oẽs illius populi dñr filij Israel, Hoc opus sic incipit, Gloriosissimã ciuitatẽ dei.

Cap. 5. 1. Reg 2. & 3. F

Ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. c. 44

INter hæc Orosij cuiusdã Hispani presbyteri cõsultationi de Priscillianistis, & de qbusdã Origẽis sensibus, quos catholica fides improbat, quãta potui breuitate ac perspicuitate respondi. Cuius opusculi titulus est, Ad Orosium contra Priscillianistas & Origenistas. Et ipsa enim consultatio respõsioni meæ à capite adiuncta est. Hic liber sic incipit, Respondere tibi quærenti.

De Origine aĩæ, et de snĩa Iacobi Apostoli. ad beatũ Hieronymũ c 45. Iacobi. 2. *† unum.* *† ille.*

SCripsi etiam duos libros ad Hieronymũ presbyterũ sedentẽ in Betthleem, unum de origine animę hominis: alterum de sententia Iacobi Apostoli, ubi ait: Quicunq; totam legẽ seruauerit, offendat aũt in uno, † factus est omniũ reus. de utroq; consulens eũ. Sed in illo priore quęstionẽ quã ꝓposui [exposui ipse, non solui: in posteriore autem quod mihi de illa soluenda uideretur, ipse non tacui. Sed utrum hoc approbaret etiam illum † consului. Rescripsit autem, laudans eadẽ cõsultationẽ meam, ‡ sed ‡ tñ sibi ‡ tunc ‡ ad rescribendũ ocium non esse rñdit. Ego uerò quousq; esset in corpore,

G hos libros ædere nolui, ne forte rnderet aliquãdo, & cũ ipsa rñsione eius potius ræderenſ. Illo aũt defuncto ad hoc ædidi priorẽ, ut qui legit admoneatur aut non quære omnino quomodo detur anima nascentibus, aut certe de re obscurissima eam solutionẽ quæstionis huius admittere, q̃ cõtraria nõ sit aptissimis rebus, quas de originali peccato fides catholica nouit in paruulis, nisi regenerenſ in Christo sine dubitatione dãnandis. Posteriorẽ uero ad hoc, ut quæstionis de qua ibi agitur, etiã quæ nobis uisa est solutio ipsa nosc̃atur Hoc opus sic incipit, Deum †nostrum qui nos uocauit.

† Dominum.

Ad Emeritum Donatistarum episcopũ. Cap. 46. † aliquanto post.

AD Emeritum Donatistarũ episcopum, qui in collatione nostra quã cũ il is habuimus, eorum causam maxime agere uidebatur, aliquando post† eandem collationem scripsi, librum satis utilem, quoniam res quibus uincuntur, uel uicti esse monstrantur commoda breuitate complectitur. Hic liber sic incipit, Si uel nunc frater Emerite.

De gestis Pelagij. Cap. 47.

PEr idem tempus in Oriente, hoc est in Syria Palestina, Pelagius à qbusdã catholicis fratribus ad episcopalia gesta pductus†est, eisq̃ absẽntibus H q de illo libellum dederant, qm ad diẽ synodi nõ potuerũt occurrere, ab episcopis quatuordecim auditus est, ubi eũ dogmata ipsa damnantẽ, quæ inimica gratiæ Dei aduersus eam† de libello legebantur, catholicum pronunciauerunt. Sed cum in manus nostras eadẽ gesta uenissent, scripsi de his librũ, ne illo uel †absoluto, eadem quoq̃ dogmata putarenſ iudices approbasse, quę ille n si damnasset, nullo modo ab eis indemnis† exisset Hic liber sic incipit, Posteaquam in manus nostras.

† eum. *† uelut.* *† nisi dãnatus.*

De correctiõe Donatistarũ ad Bonifacium. Cap. 48.

EOdem tempore scripsi etiam librum de correctione Donatistarum, propter eos qui nolebant illos legibus imperialibus corrigi. Hic liber sic incipit, Laudo & gratulor & admiror fili dilectissime Bonifaci.

De præsẽtia Dei ad Dardanum. Cap. 49.

DE præsentia Dei scripsi librum, ubi nostra intentio contra hæresim Pelagianam maxime uigilat, non expresse nominatam, sed in eo etiã de præsentia *Dei* naturæ, quem deum uerum & summum dicimus, & de templo eius operose ac subtiliter disputatur. Hic liber sic incipit, Fateor I frater dilectissime Dardane.

De gratia xpi et peccato originali contra Pelagiũ & Cœlestiũ. Cap. 50.

POsteaquam Pelagiana hæresis cum suis authoribus ab episcopis ecclesiæ Romanæ, prius Innocentio, deinde Zosimo, cooperantibus conciliorum Aphricanorum literis, conuicta atq̃ damnata est. scripsi duos libros aduersus eos, unum de gratia Christi, alterum de peccato originali. Hoc opus sic incipit, Quantum de uestra corporali, & maxime spiritali salute gaudea mus.

De gestis cũ Emerito Donatistarum epo. ca. 51

ALiquanto post collationem, quam cum hæreticis Donatistis habuimus, orta est nobis necessitas pergendi in Mauritaniam Cæsariensem. Ibi apud ipsam Cæsaream Emeritum Donatistarum episcopum uidimus, unum scilicet eorũ septẽ quos pro suæ causæ defensiõe delegerant, & qui in eadẽ causa maxime laborauerat. Quæ cũ illo egerimus præsentibus episcopis eiusdem prouinciæ, & plebe Cæsariensis ecclesiæ, in qua ciuitate & ciuis & memoratorum hæreticorum episcopus fuit, ecclesiastica gesta testantur, quæ in meis habentur opusculis. Ubi non inueniens quid respõderet, totum sermonem meũ, quẽ de solis Maximianistis in auribus eius & omniũ q̃ aderant explicaui, tanquam K mutus audiuit. Hic liber uel hęc gesta sic incipiũt, Gloriosissimis impatoribus Honorio duodecimũ & Theodosio octauum consulibus.

Cõtra sermonẽ Arrianorũ. Cap. 52. † meas. *† loco.*

INter hæc uenit in manus nostras † quidam sermo Arrianorum, sine nomine authoris sui. Huic petente atq̃ instante qui eum mihi miserat, quanta potui etiam breuitate [& celeritate, respondi, adiuncto eodẽ sermone à capite responsionis meæ, & adhibitis ad singula numeris, quibus inspectis, quid cui locorum† responderim, facile possit aduerti. Hic liber post eorum sermonem qui à capite adiunctus est, sic incipit, Eorum præcedẽti [disputationi,] hac disputatione respondeo.

De nuptijs & concupiscẽtia ad Valeriũ comitem Cap. 53.

SCripsi duos libros ad illustrem uirũ comitem Valerium, cum audissem Pelagianos ei nescio qd scripsisse de nobis, quod scilicet nuptias dãnaremus, afferendo originale peccatũ: quorũ [libro rum] t tulus est, De nuptijs & concupiscentia. Bonitatẽ qppe defendimus nuptiarũ, ne putaretur earũ esse uitium concupiscentia carnis, & lex in mẽbris repugnans legi mentis, quo malo libidinis bñ utiſ L ad filios procreandos pudicitia coniugalis. Vt aũt duo libri essent, primus uenit in Iuliani Pelagiani manus, & scripsit aduersus eũ libros quatuor, ex quibus quidẽ nonnulla decerpsit, & comiti Valerio misit, ille uerò ad nos. Quę cũ accepissem, alio libro ad eadẽ ipsa respõdi. Huius operis primus liber sic incipit, Hæretici noui dilectissime fili Valeri. Secundus autem sic, Inter militiæ tuæ curas.

Locutionũ libri septem. Cap. 54.

SEptem libros de septẽ libris diuinarũ scripturarũ, id est, Moysi quinq̃, & uno Iesu Naue, & altero Iudicũ feci, notatis locutionibus singulorũ quæ minus usitatæ sunt linguę nostræ, quas parũ aduertendo sensum quærũt qui legunt diuinorũ eloquiorũ, cum sit locutionis genus, & nõnũquã exculpunt aliquid quod à ueritate quidẽ non abhorreat, non tamen id sensisse author à quo [hoc] scriptũ est inuenitur, sed genere locutionis hoc dixisse credibilius apparet. Multa autẽ in scripturis sanctis obscura, cognito locutionis genere diluce scũt. Propter qd cognoscẽda sunt eadẽ gña locutionũ ubi sententiæ patent, ut etiã ubi latent cognitio ipsa succurrat, easq̃ intentioni legentis ape- M riat. Huius operis titulus est, Locutiões de Genesi, atq̃ ita de singulis libris. Quod aũt in primo libro posui scriptum esse: Et fecit Noe omnia uerba quę cunq̃ præcepit illi dominus, sic fecit, eamq̃ locutionẽ dixi similẽ esse ei, quod in cõditione creaturæ posteaquã dicit, Et sic est factũ, additur, & fecit Deus. non omni modo simile hoc idem mihi uidetur. Deniq̃ ibi etiã sensus latet, hic sola locutio est. Hoc opus sic incipit, Locutiones scripturarum.

Gene. 6. *Gene. 1.*

Qõnũ libri septẽ. Cap. 55. *† multũ.* *quæst. 93.* *Gene 30*

EOdem tempore scripsi etiam libros quęstionũ de libris eisdem diuinis septem, quos ideo appellare sic uolui, qa ea quę ibi disputantur, magis quærenda proposui, q̃ quęsita dissolui. Quanuis multo plura in eis mihi uideãtur ita ptractata, ut possint etiam soluta & exposita nõ immerito iudicari. Regnorũ quoq̃ libros eodẽ modo iã cõsiderare cœperamus, sed non multo† progressi, in alia quæ magis urgebant animũ intẽdimus. In primo aũt libro, ubi agit de uirgis uariatis, quas ponebat Iacob in aqua, ut in cõceptu positę oues eas uiderẽt cũ biberẽt, & uarios fœtus parerẽt: nõ bñ à[illegible]

A bis exposita est causa, cur iterũ cõcipientibus nõ
ponebat. i. cũ alios fœtus cõciperent, sed in priore
quæst. 95 cõceptu. Nam q̃stionis alterius expositio, ubi quæ
Gene. 13. rit, cur dixerit socero suo Iacob, Et decepisti mer-
cedẽ meam decẽ agnabus: satis ueraciter enoda-
ta, demõstrat istã sicut solui debuit non solutã. In
quæst. 82 tertio quoq; libro ubi de summo agitur sacerdo-
te, quõo creabat filios cũ haberet necessitatẽ bis in
Leuiti. 6. die ingredi in sancta sctõrũ, ubi erat altare incẽsi,
† quòd ad offerendũ incensum mane & uespera, quò † nõ
posset, sicut lex dicit, imundus intrare: & eadẽ lex
Leuiti. 15 dicat imundũ fieri hoiem etiã ex cõcubitu cõiu-
gali, quem iubet quidẽ lauari aqua, sed & lotũ di-
quæst. 82 cit immundũ esse usq; ad uesperã. Vnde dixi cõse-
† fuisse quens esse, † ut aut cõtinens esset, aut dieb⁹ aliqui-
† nunc bus intermitteretur incẽsum: nõ † uidi [non] fuisse
consequẽs. Potest. n. sic intelligi quod scriptũ est:
† per Immundus erit usq; ad uesperã, ut post † ipsam ue-
speram iam nõ esset immundus, sed usq; ad ipsam,
† ut & † uespertino iam tẽpore incensum mũdus offer
ret; cũ propter creandos filios post matutinũ in-
quæst. 83 censum mixtus esset uxori. Itemq; ubi quęsitũ est,
Leuiti. 21 qũo prohibitus esset super funus patris sacerdos
B summus intrare, cũ eum fieri sacerdotẽ (qñ unus
erat) nisi post mortẽ sacerdotis patris nõ oporte-
ret: dixi propter hoc necesse fuisse, nondũ sepulto
patre statim post eius mortẽ, filiũ ei⁹ cõstitui qui
Leuiti. 6. succederet patri, propter etiã cõtinuationis incen-
sum, quod bis in die necesse erat offerri, qui sacer-
dos super mortẽ nondũ sepulti patris prohibetur
intrare. Sed parũ attendi potuisse hoc pręcipi ma-
gis propter illos qui futuri fuerant summi sacerdo
tes, nõ patribus summis sacerdotibus succedẽtes,
sed tñ ex filijs i. ex posteris Aaron, si forte summus
sacerdos, aut filios non haberet, aut ita reprobos
haberet, ut nullus eor. patri deberet succedere. Si-
1. Reg. 1. cut Samuel summo sacerdoti Heli successit: cũ sa-
cerdotis filius ipse nõ esset, sed tñ ex filijs, hoc est,
quæst. 84 ex posteris esset Aaron. De latrone etiã cui dictum
est, Hodie mecũ eris in paradiso, qđ nõ fuerit uisi-
biliter baptizatus, quasi certũ posui, cũ sit incer-
tum: magisq; illũ baptizatum fuisse credendũ sit,
sicut ego quoq; alibi postea disputaui. Itẽ quod in
quæst. 48 quinto libro dixi, ubi cõmemorãtur matres in ge
C nerationibus Euangelicis, non eas positas nisi cũ
patribus: uerũ est quidẽ, sed ad rem de qua ageba
tur nõ pertinet. Agebatur aũt de ijs, qui ducebãt
fratrũ uel propinquorũ coniuges, eorum qui sine
2. Retra. filijs defuncti essent, ꝓpter duos p̃res Ioseph, quo
cap. 7. rum alterũ Mathęus cõmemorat, alterum Lucas.
De qua q̃õne diligenter in hoc opere disserui cũ re
tractaremus opus nostrũ cõtra Faustũ Manichęũ.
Hoc opus sic incipit, Cum scripturas sanctas.

De anima & eius origine ca. 56. EOdem tempore quidam Vincentius Victor in
Mauritania Cæsariensi, inuenit apud Hispanũ
quendam presbyterũ Petrum nõnullum opuscu-
lum meum, ubi quodã loco de origine animæ ho
minum singulorum, utrum ex illa una primi hois
ac deinde ex parentibus propagentur, an sicut illi
uni, sine ulla propagatione singulæ singulis dent:
me nescire cõfessus sum. Veruntamẽ scire, aiam nõ
corpus esse, sed spũm. Et cõtra ista mea ad eundẽ
Petrũ scripsit ille duos libros, quos mihi de Cęsa-
sia Renatus monachus misit. Quib⁹ ego lectis, re-
sponsione mea quatuor [libros] reddidi. Vnum ad
Renatũ monachũ, alterũ ad presbyterũ Petrũ, & D
duos ad eundẽ Victorẽ. Sed ad Petrũ, quãuis ha-
beat libri prolixitatem, tñ epistola est, quã nolui à
trib⁹ cæteris separari. In ijs aũt oibus, in q̃bus mul
ta necessaria disserui, defendi de origine aiarum,
quæ singulis hoibus dantur, cunctationẽ meam,
& multos errores atq; prauitates p̃sumptionis eius
ostendi. Quem tñ iuuenem nõ præpropere dete-
standũ, sed adhuc docendũ quanta potui lenitate
tractaui, & ab eo rescripta correctionis ei⁹ accepi.
Huius operis liber ad Renatũ sic incipit, Synceri-
tatem tuã erga nos. Ad Petrum autẽ sic, Dño dile-
ctissimo fratri & cõpresbytero Petro. Duorũ uerò
nouissimorũ ad Vincentium Victorẽ: Primus sic
[incipit,] Quod mihi ad te scribendũ putaui. Se-
cundus autem sic, Accipe nunc iam de meipso.

De adulterinis cõiugijs ad Pollentiũ Cap. 57. SCripsi duos libros de coniugijs adulterinis,
quantum potui secundum scripturas, cupiens
soluere difficillimam quæstionẽ. Quod utrũ eno
datissime fecerim, nescio, immo uerò nõ me perue
nisse ad huius † rei perfectionem sentio, quanuis
multos sinus eius aperuerim, quod iudicare pote-
rit quisquis intelligenter legit. Huius operis pri-
E mus liber sic incipit, Prima quæstio est frater. Se-
cundus autem sic, Ad ea quæ mihi scripseras.

Cõtra aduersariũ legis & propheta rũ. ca. 58. INterea liber quidã cuiusdam hæretici siue Mar-
cionistæ, siue cuiuslibet eorũ, quorũ error opi-
natur, quod istũ mundũ deus nõ fecerit: nec deus
legis quæ data est p Moysen, & prophetarũ ad ean
dem legẽ pertinentiũ uerus sit deus, sed pessimus
dęmon, cũ apud Carthaginẽ multis cõfluentibus
& attẽtissime audiẽtibus, in platea maritima lege
retur, puenerũt fratres ad eũ studiosissime xp̃iani,
eumq; mihi redarguendũ sine ulla dilatione mise
runt, multũ rogantes, ut nec ego respondere differ
rem. Refelli eũ libris duobus, quos ideo p̃notaui,
Contra aduersariũ legis & prophetarũ, q̃a codex
ipse, q̃ missus est, nomẽ authoris nõ habebat. Hoc
op⁹ sic incipit. Libro quẽ misistis frẽs dilectissimi.

Contra Gaudentium Donatistarũ episcopũ. Cap. 59. PEr idem tẽpus Dulcitius tribunus & notarius,
hic erat in Aphrica executor imperialiũ iussio
num cõtra Donatistas datarũ. Qui cũ dedisset li-
teras ad Gaudentium Tamugadensem Donatista
rum episcopum, unum illorũ septem, quos in no-
stra collatione authores suæ defensionis elegerãt,
F exhortans eum ad unitatem chatholicam, & dis-
suadens incendium, quo se ac suos cũ ipsa in qua
erat ecclesia cõsumere minabatur: addens etiam,
ut si se iustos putarent, fugerent potius secundum
præceptũ domini Christi, q̃ nephandis se ignibus
concremarent. Ille rescripsit epistolas duas: unam
breuem, festinãte ut asseruit perlatore: aliam pro-
lixam, quasi plenius diligentiusq; respõdens. Has
mihi supra memoratus tribunus existimauit mit-
tendas, ut eas potius ipse refellerem. Quas ambas
uno libro redargui. Qui cũ in eiusdem Gaudentij
peruenisset manus, rescripsit quod ei uisum est ad
meipsum, nulla ratione respondens, sed magis se
nec respõdere, nec tacere potuisse declarãs. Quod
cum satis posset intelligenter legentibus, & nostra
atq; ipsius dicta conferentibus apparere, nolui ta-
men sine rescripto relinquere quicquid illud fuit.
Hinc factum est, ut hi nostri ad illum duo libri es-
sent. Hoc opus sic incipit, Gaudentius Donatista-
rum Tamugadensis Episcopus.

G *Contra mēdaciū. Cap. 60.* TVnc etiam †contra mendacium scripsi librū, cuius operis ea causa extitit, quod ad Priscillianistas hæreticos inuestigandos, qui hæresim suā non solum negando atq; mentiēdo, uerumetiam † *&c.* peierando existimant occulendam, uisum est quibusdam catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent. Quod ego fieri prohibēs hunc librum scripsi. †Hic liber sic incipit, Multa mihi legenda misisti. *† condidi.*

Contra duas epistolas Pelagiano-rū. ca. 61. SEquuntur libri quatuor, quos cōtra duas epistolas Pelagianorum ad episcopum Romanæ ecclesiæ Bonifaciū scripsi: quia cū in manus eius uenissent, ipse mihi[eas] miserat, inueniens in illis calumniose tunc positū †nomē meum. Hoc opus sic incipit, Noueram te quidem fama. *† interpositum.*

Cōtra Iulianum. Cap. 62. INterea libri quatuor Iuliani Pelagiani, quos supra cōmemoraui, uenerūt etiā in manus meas, in quibus cōperi illa quę ex eis decerpserat, qui ea comiti Valerio miserat, non [omnia] eodē†modo quo a Iuliano dicta sunt, ad eundem comitē scripta, sed nonnulla eorū aliquantum fuisse mutata. Scripsi ergo sex libros aduersus illos quatuor, sed *† eo.*

H horum duobus primis, testimonijs sanctorū qui fidē catholicā post Aplos defenderunt, Iuliani impudētia redarguitur: qui tanq; Manichæorū dogma nobis obijciendū putauit, quia ex Adam trahi dicimus originale peccatū, quod per lauacrū regenerationis, nō solū in maioribus, uerumetiam in paruulis soluitur. Quantū aūt ipse Iulianus quibusdam sentētijs suis adiuuet Manichæos, in primo libri mei parte posteriore mōstraui. Cæteri aūt nostri quatuor[libri]s[redd]ūtur illis †singulis singuli. Verū in huius tanti tamq; elaborati operis quinto uolumine, ubi cōmemoraui deformem maritū coniugi suę, ne deformes pareret, ꝓponere in concubitu formosam solere picturā: nomen hois quū hoc facere solebat, quasi certū posui, cū sit incertum, qa memoria me fefellit. Hoc aūt Soranus[autor]medicinę[artis magister]scripsit regē Cyprū facere solere, sed nomen eius proprium nō expressit. †Hoc opus sic incipit, Contumelias tuas. *† illis.* *Cap. 9. 22. de ciuitate dei. cap. 25.* *† posuit.*

Enchiridion de fide, spe & charitate Cap 63. SCripsi etiam librū de fide, spe & charitate, cū a me ad quē scriptus est postulasset, ut aliqd' opusculum haberet meum de suis manibus nō recessurū. Quod genus Græci enchiridion uocant, Vbi satis diligenter mihi uideor esse complexus,

I quomodo sit colendus deus, quam sapientiā esse hominis utiq; ueram diuina scriptura definit. Hic liber sic incipit, Dici non potest.

De cura pro mortuis gerē-da. ca. 64. LIbrum de cura pro mortuis gerenda scripsi, cū interrogatus literis fuissem, utrum prosit cuiq; post mortem q corpus eius apud sancti alicuius memoriā sepeliatur. Hic liber sic incipit, Diu sanctitati tuæ coepi scope uenerande Pauline.

De octo Dulcitij quæstionibus. Cap. 65. LIber quem prænotaui de octo Dulcitij quæstionibus, non esset in hoc opere commemorandus inter libros meos, cum sit confectus ex ijs quæ à me in alijs antea conscripta sunt, nisi & disputationis aliquid a nobis [interpositum] reperiretur in eo, & uni earum quæstionum non ex opusculo aliquo [alio] meo responsionem, sed tunc quæ potuit occurrere reddidissem. Hic liber sic incipit, Quantum mihi uidetur.

De gratia & libero arbit. ad Valētinū Cap. 66. PRopter eos, qui cum defenditur dei gratia putantes negari liberū arbitrium, sic ipsi defendunt liberum arbitrium, ut negent dei gratiam, K asserentes eam secundū merita nostra dari: scripsi librum, cuius titulus est, De gratia & libero arbitrio. Ad eos autē scripsi monachos Adrumetinos, in quorum monasterio de hac re cœperat esse cōtentio, ita ut me consulere eorum aliqui cogerentur. Hic liber sic incipit, Propter eos qui liberum hominis arbitrium sic prædicant.

De correptione & gratia ad quos supra. c. 67. RVrsus ad eosdē scripsi alterum librum, quem de correptione & gratia prænotaui, cum mihi nunciatū esset, dixisse ibi quendam, neminem corripiendum, si dei præcepta non facit, sed pro illo ut faciat tantummodo orandum. Hic liber sic incipit, Lectis literis uestris.

Hęc opera nonaginta quatuor †in libris ducentis triginta duobus me dictasse recolui quando hęc retractaui, utrum aliquos adhuc essem dictaturus ignorans, atq; ipsam eorum retractationem in libris duobus ędidi urgentibus fratribus, antequam epistolas ac sermones ad populū, alios dictatos, alios a me dictos retractare cœpissem. *† tria.*

DES. ERASMI ROTERODAMI censura in libros Retractationum & Confessionum D. Augustini. L

[redacted] his duabus lucubrationibus nobis [redacted] Confessionum libris [redacted] ab illo factum est [redacted] abesse humanum affectum [redacted] Verum [redacted] optimi uiri consilium expendet. [redacted] solenne erat præstantium uirorū gesta libris & orationibus celebrare. Hoc exemplum a militia ad studia, à Græcis, ad Latinos & Barbaros, à ducibus ac philosophis ad episcopos demanauit. Perspiciens itaque frequenter in historijs huiusmodi, multum falsitatis inueniri, siue immodico studio, siue errore scriptoris, siue etiam inepta fide, ac laudis amore maluit ipse sui historiographus esse, nimirum sibi consultus, quàm non assentaretur sibi, deinde probe cognitum habens se nulli mortalium notiorem esse posse, quàm [illegible]et sibi. Nam ut omittam animorum abstrusos sinus quos quisque suos nouit, nec quilibet tamen peruenit, quotam uitæ portionem nouerunt qui nobis arctissima familiaritate iuncti sunt? Porro famæ quanta leuitas, quanta uanitas? Ad hoc quantum humanæ memoriæ perfluuium? Quum duo rem aut orationem eandem cui pariter interfuerunt referunt, quanta narrationis diuersitas? Iam quid istos memorem, qui fabulis impudenter uanis & confictis miraculis memoriam eorū quibus fauent, M

stulent

A *student vulgo commendare, nonnunquã ea laudantes quæ laudatus nec fecit, nec probauit? Et arbitrator fuisse, qui pium existimarint huiusmodi fucis animos ad religionis studium accendere. Ego pestilens hoc rabularum genus inter Christianos semper sum execratus, qui nequeunt verã pietatis imaginem adumbrare, quod nemo nouit nisi vere pius, quales si essent illi, nunquam talibus mendacijs fallerent discipulos illius, qui veritas est: & huiusmodi technis hoc efficiunt, ut nec vera narrantibus habeatur fides. Horum ne quid accidere posset, Augustinus suo penicillo seipsum nobis depinxit, idq; ut maiore cũ fide faceret, nec mala sua reticuit, nec hominibus ista loquitur, sed Deo confitetur, cui mentiri nec piũ est, nec tutum. Iam in voluminibus quanta fuerit inscriptionum vel impostura, vel infœlicitas reputans, dum vel incuria multa celebrium scriptorũ lucubrationes intercidunt, vel inscitia studióue fraudatis authoribus in alienũ nomen plagio transferuntur, vel sub gratioso piorum hominum titulo supposititij nuggarum, ne dicam hæreticorum libelli sparguntur in vulgus, libris Retractationum his malis occurrit tanta cura, ut singulorum operum, & titulos & tempora, & argumenta, & occasiones,*

B *& initia notarit, adeo nihil prætermittens, ut nec eũ quem prælusit Catechumenus, quem mox orsus fuerat, quem non agnoscebat, deniq; nec psalmũ vulgari rythmo scriptum in Donati factionem præterierit. Patiar ut hanc diligentiam reprehendas, si prius supputaris quantum egregiorum voluminum nobis aliorum indiligentia perierit, quantũ næniarum mẽdacibus titulis obtrusum sit orbi Christiano. Atq; utinam pari diligentia quod cœperat absoluisset. Recognouit enim, quicquid aliquo pacto libri nomẽ mereretur. Superant epistolæ & tractatus, quas ipse testatur ab alijs homilias vocari: hos diuidit bifariam, in dictatos, et dictos apud populum. Quædam enim sic dicebantur, ut ex consensu dicentis ad preces amicorum à notarijs exciperẽtur quæ dicebantur. Idem nonnunquam fiebat & apud populum, velut in actis solennibus. Quanquam id temporis fere notariorum celeritas excipiebat, quicquid publicitus apud multitudinem dicebatur. Quod quidẽ ut ubiq; facere molestum sit, ita in sermonis disputationibus aut concionibus fortasse vehementer conducibile fuerit. Nũc quidam apud multitudinem quamlibet frequentem dicunt quicquid animo collubitum fuerit, quum urgentur, deierant se nihil eiusmodi dixisse, ex aduerso nõnullis exhibetur negociũ, quasi*

C *dixerint quod non dixerunt. Hic siquis citet testem populum, belua multorum est capitum, ut ait ille: scriptura manens certiùs litem dirimit. Recognita certum habẽt parentem. De epistolis & tractatibus aliunde sumendum est iudicium. Neq; tamen protinus adulteriũ haberi debet, quicquid in Catalogo non recensetur, quum nec epistola sit nec homilia. Quanquam.n. senex hoc opus accurauit, tamẽ certum est illum postea quædam dedisse in hunc ordinem accensenda, velut librum de hæresibus ad Quoduultdeum. Alijs igitur argumentis docendum est quædam esse ambigui partus, quædam certò notha. Porrò libri Confessionum non solum hoc nobis conducunt, ut auidius legamus illius scripta, cuius & sincerissimam erga deum pietatem, et flagrantissimam erga proximum charitatem cognouimus. Verum habent et aliam utilitatem, eamq; geminam. Altera est, quod hinc cognitis personis rectius intelligimus dialogos illius et epistolas: altera, quod qui familiariter nouerũt ingenium sensum ac dictionẽ hominis, multis non offenduntur, quibus grauiter erant offendendi si hæc ignorarent. Id esse verissimum, abunde docet vitæ cõmunis experientia. Quosdam natura tristiores, parum amicos crederes, nisi perspectum*

D *haberes ingenium. Alios blandiores vel adulari vel ridere credas: rursus alios occulta naturæ ui procliuiores ad iocandum, parum graues arbitrere, ni propius ac domestice nosses. Nec dubito quin hoc multis usu ueniat eorum qui recens ad Augustinianorum uoluminum lectionem uelut in colloquium illius ueniunt. Offendit species quædam loquacitatis, offendunt in longum producta periodi, offendit oratio nonnunquam ad popularem sermonem degenerans, offendit earundem rerũ crebra repetitio, dicas alicubi quiddam esse subinane, et affectum hominis sibi plus æquo placentem. Cæterũ ubi diutina lectione factus sis familiarior, sermonis copiam & eadem subinde iterata facile excusat docendi studium, & quæ docuit penitus animis hominum infigendi: circuitus prolixiores, quibus comes esse solet obscuritas, arguunt admirandam in memoria fœlicitatem, & ut ingenio fœcundissimo plurima sese confertim offerunt, multa paucis complectendi studium: dictionis humilitatẽ excusat charitas, οὐχ ὑψηλοφρονοῦσα ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγομένη, Paulinis enim verbis libẽter utimur. Quemadmodum autẽ erat alienarũ uirtutum candidissimus æstimator, ita mire φιλόστοργος fuisse uidetur erga cognatos &* Roma.12

E *amicos, quod ipsum eximiæ cuiusdam humanitatis indiciũ est. Suas uerò dotes, nec ignorauit ob stultitiã, nec odit ob putiditatem. Verum hactenus, ut ea res nihil officiat hominis insigni modestiæ. Non aliter amat, non aliter prædicat in se dona dei, quàm amaret ac prædicaret in alijs. Ignorare sua bona, stupiditatis est: non prædicare domini benignitatem, ingratitudinis est: non expendere in utilitatem proximi quod acceperis, impietas est. Non gaudere de fructu fraterno, quem dominus per te contulit, impij simul & ingrati animi est. Quo depromes talentum in usuram, si non agnoscas quid tibi traditum sit? Quo possis inde tollere cristas quod intelligas totum esse gratuitæ dei benignitatis? Quoties aũt diuina bonitas te velut organo dignatur uti, adiuuandos alios, non habes quod insolescas, sed habes unde gratulere fratribus, unde gratias agas deo, tuo pariter & illorũ nomine. Sic amauit, sic prædicauit suas dotes vir sanctissimus. Quanquam in ijs libris, quos scripsit catechumenus, deprehendas nonnihil humanæ gloriæ, quem affectũ minime malum generosissimis quibusq; ingenijs penitissimũ uidemus insitum esse. Non enim excusare conabor quod ipse*

F *putauit accusandum, dicens eos libros quos scripsit rudis adhuc ac uelut infans in philosophia Christiana, iam seruiens Christo, ut adhuc resiperent scholam superbiæ, magisq; spirarent Platonis dogmata, quàm diuinarum scripturarum mysteria. Habet Aphrica suum quoddam ingenium, & habebat omnino quiddam suæ gentis Augustinus, ni Christus illum in alium uirum transformasset. Porrò Confessionum libri, quos & ociosus et ociosis scripsisse uidetur, habent quiddam peculiaris molestiæ. Primum in hoc, quod multa de seipso commemorat, partim minutiora, quam ut ea seueriore præditus ingenio cõmemoranda putares, partim ad gloriæ speciem accedentia. Quid autem fastidiosius, quàm humani liuor ingenij, si quis quid quamlibet modeste de seipso prædicet? Ad hæc, dum rebus humilioribus ne dicam sordidioribus, uelut de infantia, de ephebia, de affectu libidinis, deq; similibus uerba faciens, studet ijs quæ dicuntur orationis honorem addere, uelut pudorem sententiarum, hoc uelo tegens, fit hac occasione nonnunquam obscurior. Verum hæc tædiola si deuoraris, reliqua cum maiore tum fructu tum uoluptate perleges.*

MAGNVS es domine & lau-
Pſal.144 dabilis ualde †[&]magna[eſt]
Pſal 146 uirtus tua,& ſapientię tuę non
† nimis. eſt numerus. Et laudare te uult
Admira- homo aliqua portio creaturæ
tur diui- tuæ,& homo circũferens mor-
nam ma- talitatem ſuam, circumferens
ieſtatem, teſtimonium peccati ſui, & teſtimonium quia ſu-
accenſus perbis reſiſtis,& tamen laudare te uult homo ali-
cupidita qua portio creaturæ tuæ. Tu enim excitas ut lau
te illam dare te delectet. Quia feciſti nos ad te, & inquie-
laudibus tum eſt cor noſtrũ donec requieſcat in te. Da mihi
proſequẽ deus †ſcire & intelligere, utrum ſit prius inuocare
di Ca 1. te,an laudare te,&[ũ]ſcire te prius ſit,an inuocare
Iacobi.4. te Sed quis te inuocat neſciens te? Aliud enim pro
†domine alio poteſt inuocare neſciens te. An potius inuoca
H ris,ut ſciaris? Quõ autem inuocabunt in quẽ non
Rom. 10 crediderunt? Aut quomodo credent ſine prædi-
cante? Et laudabunt dominũ qui requirunt eum.
Pſal. 21. Quærẽtes enim inuenient eum,& inuenientes lau
dabunt eum Quæram te domine inuocans te, &
inuocem te credens in te, prædicatus es enim no-
† domine bis. Inuocat te deus †fides mea quã dediſti mihi,
quam inſpiraſti mihi per humanitatem filij tui,
per miniſterium prædicatoris tui.

A deo ha ET quomodo inuocabo deum meum,deum &
bet homo dominum meum? Quoniam utiq; in meipſum
ut ſit, & eum uocabo, cum inuocabo eum. Et quis locus
qđ deus eſt in me,quo ueniat in me deus meus? Quò deus
in eo & ueniat in me,deus qui fecit cœlũ & terram? ita'ne
ipſo i deo domine deus meus eſt quicquam in me quod ca-
Cap. 2. piat te? An uerò cœlum & terra quæ feciſti, & in
quibus me feciſti capiunt te? An quia ſine te non
eſſet quicquid eſt: fit, ut quicquid eſt capiat te?
† qui Quoniam itaque & ego ſum,quid †peto ut uenias
in me, qui non eſſem niſi eſſes in me? [Quo enim
† ſum iã recedã extra cœlum?] Non.n.ego iam in inferis,†
inferi a- & tamen etiam ibi es. Nam & ſi deſcendero in in-
bis,in in fernum,ades. Non ergo eſſem deus meus,qui non
ferno. omnino eſſem,niſi eſſes in me. An potius non eſ-
Pſal.138 ſem niſi eſſem in te,ex quo omnia, per quem om-
I nia, in quo omnia? Etiam ſic domine, etiam ſic.
Rom. 11. Quò te inuoco cum in te ſim? Aut unde uenias in
me? Quò enim recedam extra cœlum & terram,
ut unde in me ueniat deus meus, qui dixit: Cœ-
Hiere 23 lum & terram ego impleo.

Deus ubi CApiunt ne ergo te cœlum & terra, quoniam
que tot⁹, tu imples ea? An imples,& reſtat,quoniã non
et nõ per te capiunt? Et quò refundis quicquid impleto cœ
partes à lo & terra reſtat ex te? An nõ opus habes ut à quo
creatura quam continearis qui contines omnia, quoniam
capitur. quæ imples continendo imples? Non.n.uaſa quæ
Cap.3. te plena ſunt,ſtabilẽ te faciunt,quia & ſi frangan-
tur,non effunderis. Et cum effunderis ſuper nos,
† diſſi- non tu iaces,ſed erigis nos,nec tu diſpergens,†ſed
pars. colligis nos. Sed qui †imples omnia, te toto im-
†quo. ples omnia. An quia te totum non poſſunt cape-
re omnia,partem tui capiũt,& eandem partem ſi-
mul omnia capiunt? An ſingulas ſingula,maiores
maiora,minores minora capiunt? Ergo eſt aliqua
pars tua maior,aliqua minor. An ubiq; totus es,&
res nulla te totum capit?

QVid es ergo Deus meus? qd rogo,niſi domi- K
nus deus? Quis enim dñs præter dominũ? Deus om
aut qs Deus præter Deũ noſtrũ? Summe, o- nibus do
ptime,potentiſsime,omnipotentiſsimæ,miſericor nat,nihil
diſsime & iuſtiſsime, ſecretiſsime & pſentiſsime, omittẽs.
pulcherrime & fortiſsime,ſtabilis & incomprehen Cap.4.
ſibilis,immutabilis mutãs omnia,nunquã nouus pſal.17.
nunquã uetus,innouãs omnia, & in uetuſtatẽ per Sap.7.
ducens ſuperbos,& neſciunt. Semp agens, ſemper
quietus,colligens & nõ egens, portans & implens
& protegens,creans & nutriẽs & pficiens, quærẽs
cũ nihil deſit tibi,amas nec æſtuas, zelas & ſecu-
rus es,pœnitet te & nõ doles, iraſceris & tranqllus
es,opera mutas,nec mutas conſiliũ, recipis quod
inuenis & nunquã amiſiſti. Nunquã inops,& gau-
des lucris. Nũquã auarus & uſuras exigis.[&]Sup-
erogaſ tibi ut debeas, & quis habet quicquã non
tuũ? Reddis debita nulli debens,donas debita ni-
hil pdẽs. Et qd dicimus Deus meus,uita mea, dul-
cedo mea ſctã,aut qd dicit aliqs cũ de te dicit? Et
uæ tacentibus de te,qm̃ loquaces muti ſunt.

QVis mihi dabit acquieſcere in te? Quis mihi L
dabit ut uenias in cor meum,& inebries il- Orat ue-
lud,ut obliuiſcar mala mea,& unũ bonum niam ad
meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere ui lo- miſſorũ
quar. Quid tibi ſum ipſe, ut amari te iubeas à me, et charĩ-
& niſi faciam,iraſcaris mihi,& memineris †ingen- tatẽ dei.
tes miſerias? Parua ne ipſa eſt ſi miſeria,ſi nõ amẽ Caput.5.
te? Hei mihi. Dic mihi p miſerationes tuas domine †memineris
Deus meus qd ſis mihi Dic aĩæ meæ,ſalus tua ego
ſum Sic dic ut audiam. Ecce aures cordis mei ante Pſal. 34.
te dñe,Aperi eas,& dic animæ meæ, ſalus tua ego
ſum. Currã poſt uocẽ hanc,& †apprehẽdã te. Noli †ut.
abſcõdere à me faciẽ tuã,Moriar,ne moriar, ut eã
uideã. Anguſta eſt domus animæ meæ, quo ueni-
as ad eã,dilatel abs te. Ruinoſa eſt,refice eã Habet
quæ offendant oculos tuos,fateor & ſcio Sed qs
mundabit eã? Aut cui alteri pręter te clamabo? Ab Pſal. 18.
occultis meis munda me dñe, & ab alienis parce Pſal 115.
ſeruo tuo. Credo, propter quod & loquor. Dñe tu Pſal.31.
ſcis. Nonne tibi prolocutus ſum aduerſum me de- Hiere.2.
licta mea Deus meus,& tu dimiſiſti impietatẽ cor Pſal. 26.
dis mei? Non iudicio cõtendo tecũ,q ueritas es,& M
ego nollo fallere meipſum,ne mentiatur iniquitas Pſal.129.
mea ſibi. Nõ ergo iudicio cõtẽdo tecũ, qa ſi iniq-
tates obſeruaueris domine,domine qs ſuſtinebit?

SEd tñ ſine me loq apud miſericoidiã tuã, me Qđ oia
terrã & cinerẽ. Sine me tñ loqui,qm̃ ecce miſe- bñficia
ricordia tua eſt,nõ homo irriſor meus cui loquor. receperit
Et tu fortaſſe irrides me, ſęd cõuerſus miſereberis à Deo, et
mei. Quid enim eſt quod uolo dicere dñe Deus in ipſo cõ
meus,niſi qa neſcio unde uenerim huc in iſtã dico ſeruetur
mortalẽ uitã,mortalẽ dicam uitã,an mortẽ uitalẽ ab ipſo.
neſcio? Et ſuſceperunt me conſolationes miſeratio Caput. 6
nũ tuarũ,ſicut audiui à parentibus carnis meę, ex
qua †& in qua formaſti me in tempore Non enim †quo.
ego memini. Exceperunt ergo me cõſolationes la-
ctis humani Nec mater mea,uel nutrices meę ſibi
ubera implebant,ſed tu mihi dñe p eas dabas ali-
mentũ infantiæ ſecundũ inſtitutionẽ tuã,& diui-
tias uſq; ad fundũ rerum diſpoſitas. Tu etiã mihi
dabas nolle amplius q̃ dabas, & nutrientibus me
dare mihi uelle quod illis †dabas. Dare enim mihi †eis.
per ordinatũ affectum uolebant,quo ex te abun-
dabant. Nam bonũ erat eis bonum meũ ex eis,qđ

A ex eis nõ, sed p eas erat. Ex te qppe bona oĩa deus,
& ex deo meo sal⁹ mihi uniuersa Quod animad-
uerti postmodũ clamãte te mihi per hęc ipsa, quæ
tribuis intus & foris. Nam tũc sugere noram & ac
qescere delectationib⁹, flere aũt offensiones canis
Infantia. meæ, nihil amplius. Post hęc [&] ridere cœpi, dor-
Augusti. miẽs primo, deinde uigilãs. Hoc.n. de me mihi in-
dicatum est, & credidi, qm̃ sic uidemus & alios in
fãtes. Nã ista mea nõ memini. Et ecce paulatim sen
tiebã ubi essem, & uoluntates meas uolebã osten
dere eis, per quos implerentur, & nõ poteram, qa il
lę intus erant, foris aũt illi, nec ullo suo sensu uale
bant introire in aiam meam. Itaque iactabam mẽ
bra & uoces, signa similia uolũtatib⁹ meis, pauca
q̃ poterã qualia poterã. Non.n erant uerisimilia.
Et cũ mihi non obtemperabaẽ, uel nõ intellecto,
uel obesset, indignabar nõ subditis maioribus, &
liberis nõ seruiẽtibus, & me de illis flẽdo uindica
bã. Tale esse infantes didici, quos discere potui, &
me tale fuisse magis mihi ipsi indicauerũt nõ sciẽ-
tes, q̃ sciẽtes nutritores mei. Et ecce infantia mea
olim mortua est, & ego uiuo. Tu aũt dñe, q & sem
B per uiuis, & nihil morit in te, qm̃ ante primordia se
culoꝝ, & ante omne qđ uel ante dici põt, tu es, &
deus es dñsq́ oium quę creasti. Et apud te rerum
oium instabilium stant causæ, & reꝝ oium muta
bilium immutabiles manent origines, & oium ir-
rationabilium & temporalium sempiternæ uiuũt
rationes. Dic mihi supplici tuo deus, & misericors
misero tuo, dic mihi utrũ alicui iã ętati meę mor-
tuæ successerit infantia mea, an illa est q̃ egi intra
uiscera matris meę? Nã & de illa mihi nõnihil in-
dicatũ est, & prægnantes ipse uidi fœminas. Quid
ẽt ante hanc dulcedo mea deus meus? Fui ne alicu
bi aut aliqs? Nã qs mihi dicat ista nõ habeo, nec
pater nec mater potuerũt, nec alioꝝ experimẽtũ,
nec momoria mea. An irrides me ista querẽtẽ, te q
de hoc noui qđ laudari te à me iubes, & confiteri
me tibi? Cõfiteor tibi dñe cœli & terræ, laudẽ di-
cẽs tibi de primordijs & infantia mea, q̃ nõ memi-
ni & dedisti ea homini ex alijs de se cõiicere, & au-
thoritatibus ẽt mulierculaꝝ multa de se credere.
Erã.n.& uiuebã ẽt tunc, & signa qbus sensa mea
C nota alijs facerẽ, iam in fine infantiæ q̃rebã Vnde
hoc tale aĩal nisi abs te dñe? An quisquã se facien-
di erit artifex, aut ulla uena trahiẽ aliunde, qua es-
se & uiuere currat in nos, præter quã quod tu facis
nos dñe, cui esse & uiuere non aliud atq́ aliud est,
qa summe esse atq́ summe uiuere idipsum es? Sum
mus.n es & non mutaris, neque peragitur in te ho
diernus dies, & tñ in te peragitur, quia in te sunt &
ista oĩa. Non.n. haberent uias transeundi, nisi con
Psal. 101 tineres ea. Et qm̃ anni tui non deficient, an anni
tui hodiernus dies. Et quã multi iam dies nostri &
patrũ nostrorũ per hodiernum tuum transierũt,
& ex illo acceperũt modos, & utcunq́ extiterũt, &
trãsibũt adhuc alij, & accipient, & utcunq́ existẽt.
Tu aũt idẽ ipse es, & oĩa crastina atque ultra, om-
niaq́ hesterna & retro, hodie facies, hodie fecisti.
Infantiã Quid ad me, si qs nõ intelligat? Gaudeat & ipse di
quoq́ pec cẽs, Quid est hoc? Gaudeat ẽt sic, & amet nõ inue
catis esse niẽdo inuenire potius, q̃ inueniẽdo nõ iuenire te.
obnoxiã. EXaudi deus Væ peccatis hominũ. Et homo di
Cap. 7 cit hęc, & misereris eius, quoniã tu fecisti eum,
† tibi. & peccatum non fecisti in eo. Quis mecum † con

memorat pctm̃ infantię meæ? Qm̃ nemo mundus D
à peccato corã te, nec ifans, cuius est unius diei ui- *Iob. 25*
ta super terram. Quis mecum † commemorat? An *† mihi.*
qlibet tantill⁹ nũc paruulus, in quo uideo qđ nõ
memini de me? Quid ergo tũc peccabã? An qa ube
ribus inhiabã plorãs? Nam si nunc faciã, non qui-
dem uberibus, sed escę cõgruẽti annis meis ita in-
hiãs, deridebor atq́ reprehẽdas iustissime. Tũc er-
go reprehendenda faciebã: sed qa reprehendentẽ
intelligere non poterã, nec mos reprehẽdi me, nec
ratio sinebat. Nã extirpamus & eiicim⁹ ista crescẽ-
tes. Nec uidi quẽquã scientem, cũ aliquid purgat,
bona proiicere. An pro tempore ẽt illa bona erãt
flendo petere, ẽt quod noxie dareẽ, indignari acri
ter nõ subiectis hoibus liberis & maioribus, hisq́
à qbus genitus est, multisq́ p̃terea prudẽtioribus,
non ad nutũ uoluntatis obtẽperantibus feriẽdo
nocere niti quantũ põt, quia non obeditur impe-
rijs, qbus perniciose obediret? Ita imbecillitas mẽ-
brorũ infantilium innocens est, nõ aius infantiũ.
Vidi ego & expertus sum zelantẽ paruulum, non-
dũ loquebaẽ, & intuebaẽ pallidus amaro aspectu E
collactaneũ suũ. Quis hoc ignorat? Expiare se di-
cũt ista matres atq́ nutrices, nescio qbus remedijs
nisi uerò & ista innocẽtia est, in fonte lactis uber-
tim manãte atq́ abundãte ⁊ opulentissimũ, ⁊ opis
egẽtissimũ, & illo adhuc uno alimẽto uitã ducen-
tẽ, consortẽ nõ pati. Sed blande toleranẽ hæc, nõ
qa nulla uel parua, sed qa ætatis accessu perit ura
sunt. Qđ licet probes, tñ ferri æquo aĩo eadẽ ipsa
non possunt, quãdo in aliquo annosiore deprehẽ
dunẽ. Tu itaque dñe deus meus, qui dedisti uitã
infanti, & corpus, qđ ita, ut uidemus istruxisti sen-
sibus, cõpegisti mẽbris, figura decorasti, pq́ eius
uniuersitate atque incolumitate oẽs conatus ani
mãtis insinuasti, iubes me laudare te in istis & cõ
fiteri tibi, & psallere nomini tuo altissime: qa deus *Psal. 91*
es oĩpotẽs & bonus, ẽt si sola ista fecisses, quæ ne
mo alius põt facere, nisi tu une, à quo est oĩs mo-
dus, † formosissime q formas oĩa, & lege tua ordi- *† mũdus*
nas oĩa. Hanc ergo ætatem dñe, qua me uixisse nõ
memini, de qua aliis credidi, & quam me egisse ex
alijs infantibus conieci, quanq̃ ista multum fida
cõiectura sit, piget me annumerare huic uitæ meę F
qua ego uiuo in hoc seculo. Quantũ.n. attinet ad
obliuionis meæ tenebras, par illi est qua uixi in
matris utero. Qđ & iniqtate conceptus sum, & in *Psal. 50*
peccatis me mater mea in utero aluit, ubi oro te
deus me⁹ ubi dñe ego seruus tuus, ubi aut aliqñ in
nocens fui? Sed ecce omitto illud tempus Et quid
mihi iam cum eo est, cuius nulla uestigia recolo.
NOnne ab infantia huc pergens ueni in pueri *descripti*
tiã, uel potius ipsa in me uenit, & successi in- *pueritiæ*
fantiæ? Nec discessit illa, quò enim obijt? Et tamẽ *Cap. 8*
iam nõ erat: Non enim eram infans qui non farer,
sed iam puer loquens erã, & memini hoc, & unde
loqui didiceram post aduerti. Non.n docebãt me
maiores hoies pręben tes mihi uerba certo aliquo
ordine doctrinę, sicut paulopost literas: sed ego ip
se mẽte q̃ dedisti mihi deus meus, cũ gemitibus &
uocibus uarijsq́ mẽbrorũ motib⁹ ędere uellẽ sen-
sa cordis mei, ut uolũtati pareret, nec ualerẽ q̃ uo- ** aliàs,*
lebam oĩa, nec qbus uolebã omnibus * pensabã *omnia p̃-*
memoria, cum ipsi appellabant rem aliquã: & cũ *ssabã me*
secundũ eã uocem corpus ad aliquid mouebant, *moria*

G uidebā & tenebā hoc ab eis uocari rem illā, quod sonabant, cū eam uellent ostēdere. Hoc autem eos uelle ex motu corporis aperiebatur, tāquā uerbis naturalibus oium gentiū, quæ fiunt uultu & nutu oculoū, cæterorumq́ mēbrorū actu, & sonitu uocis, indicāte affectione animi, in petēdis, habēdis, reijciēdis, fugiēdis'ue rebus. Ita uerba in uarijs sententijs locis suis posita, & crebro audita, quarū rerum signa essent, paulatim colligebā, measq́ iam uoluntates edomito in eis signis ore, p hæc enunciabam. Sic cū his, inter quos erā, uoluntatū enunciandarū signa cōmunicaui, & uitæ humanæ procellosam societatē altius ingressus sum, pendēs ex parentū authoritate, nutuq́ maiorum hominum.

Odium literarū et amor lusus in pueris. ca 9.

Deus deus meus, quas ibi miserias expertus sum & ludificationes, quandoquidem mihi rectè uiuere puero id proponebatur, obtemperare monentibus, ut in hoc seculo florerē & excellerē linguosis artib⁹ ad honorē hoium, & falsas diuitias famulātib⁹. Inde ad scholas †datus sum ut discerē literas, in qbus qd utilitatis esset, ignorabā miser & tñ si segnis in discēdo essem, uapulabā. Laudabatur n. hoc a maioribus, & multi ante nos uitā istā agentes, præstruxerunt ærumnosas uias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore & dolore filijs Adam. (*† in scholam.*)

H Inuenim⁹ aūt dñe hoies rogātes te, & didicim⁹ ab eis, sentiētes te ut poteram⁹ esse magnum aliquē, qui posses etiā nō apparēs sensibus nr̄is, exaudire nos & subuenire nobis. Nā puer cœpi rogare te auxiliū & refugiū meū, & in tuā inuocationē rumpebā nodos linguę meę: & rogabā te paruus, nō paruo affectu, ne in schola uapularem. Et cū me non exaudiebas, qd nō erat ad insipientiam mihi, ridebātur à maioribus hoibus usq́; † ab ipsis parētibus, q mihi accidere mali nihil uolebant, plagæ meæ, magnū tūc & graue malū meū. (*Psal. 21. † atque*) Est ne quisquā dñe tam magnus animus pręgrādi affectu tibi cohærens, est ne (inquā) quisquā? Facit enim hoc etiā quædā stoliditas. Est ergo qui tibi pie cohærēdo ita sit affectus grāditer, ut equuleos & ungulas, atq́ huiuscemodi uaria tormenta, pro qbus effugiendis tibi p uniuersas terras cū timore magno supplicat, ita parui æstimet, irridēs eos qui hæc acerbissime infligunt, † quēadmodū parētes nostri ridebant tormenta, quibus pueri à magistris affligebamur. (*† formidant.*)

I Nō n. aut minus ea metuebam⁹, aut minus te de his euadēdis deprecabamur, & peccabamus tñ minus scribēdo, aut legēdo, aut cogitādo de literis q̃ exigebatur à nobis. Non. n. deerat dñe memoria uel ingeniū, quæ nos habere uoluisti pro illa ætate satis, sed delectabat ludere, & uindicabatur in nos ab eis qui talia [utiq;] agebant. Sed maiorū nugæ negocia uocantur, puerorū aūt talia cū sint, puniuntur à maioribus, & nemo miseratur pueros, uel illos uel utrosq́: nisi uero approbet quisquā bonus rerū arbiter, uapulasse me, qa ludebā pila puer, & eo ludo impediebar, quo minus celeriter discerē literas, qbus maior deformi⁹ luderē. Haud aliud faciebat idē ipse à quo uapulabā. Qui si in aliqua quæstiuncula à cōdoctore suo uictus eēt, magis bile atq́ inuidia torqueretur, q̃ ego cū in certamine pilæ à collusore meo superabar.

Ob pilæ lusum neglexit iussa parentū. Ca. 10

Et tamē peccabam domine deus ordinator & creator omniū rerum naturaliū, peccatorum autem tantum nō ordinator. Domine deus meus peccabam faciendo contra præcepta parentū, & magistrorū illorū. Poteram enim postea bene uti literis quas uolebant ut discerem, quocūq; animo illi mei. Non enim meliora eligens, inobediēs erā, sed amore ludendi, amans in certaminibus superbas uictorias, & scalpi aures meas falsis fabellis, quo prurirent ardentius, eadem curiositate magis magisq́ p oculos piculosa micāte in spectacula ludosq́ maiorū, quos tñ q edūt, ea dignitate præditi excellūt, ut hoc penè omnes optent paruulis suis: quos tamē cædi libenter patiuntur, si spectaculis talib⁹ impediant à studio, quo eos ad talia ædēda cupiūt peruenire. Vide ista dñe misericorditer, & libera nos iam inuocātes te, libera etiā eos, q nōdū te inuocant, ut inuocent te & liberes eos.

Puer morbo correptus, renascēti baptismum differt. Cap. 11.

Audieram enim ego adhuc puer de uita ęterna nobis promissa p humilitatē dñi Dei nostri descēdētis ad superbiā nostrā, & signabar iam signo crucis eius, & condiebar eius sale, iam inde ab utero matris meæ, quæ multū sperauit in te. Vidisti dñe cū adhuc puer essem, & quodā die pressus stomachi dolore, repēte æstuare penè moriturus,

L uidisti Deus meus, qm custos meus iam eras, quo motu animi & qua fide baptismū Christi tui, dei & dñi mei, flagitaui à pietate matris meæ, & matris omniū nostrū ecclesiæ tuę. Et conturbata mater carnis meę, qm & sempiternā salutem meā charius parturiebat corde casto in fide tua, iam curaret festinabunda, ut sacramētis salutaribus initiarer & abluerer, te dñe Iesu confitēs in remissionē pctōrū, nisi statim recreatus essem. Dilata est itaq; mundatio mea, quasi necesse esset adhuc sordidari † si uiuerē, qa uidelicet post lauacrū illud maior & periculosior in sordibus delictorū reatus foret. (*† ut adhuc sordidarer.*) Ita iā credebā, & illa & omnis domus, nisi pater solus, q tñ nō euicit in me ius maternę pietatis, quo min⁹ in Christū crederē, sicut ille nondū crediderat. Nā illa satagebat, ut tu mihi pater esses Deus meus potius q̃ ille, & in hoc adiuuabas eā, ut superaret uirū cui melior seruiebat, qa & in hoc tibi utiq; id iubēti seruiebat. Rogo te Deus meus, uellē scire si tu et uelles, quo cōsilio dilatus sum, ne tunc baptizarer utrū bono meo mihi quasi laxata sint lora peccandi, an nō laxata sint?

M Vñ ergo etiā nūc de alijs atq; alijs sonat undiq; in auribus nostris, sine illum, faciat quod uult, nondū enim baptizatus est: & tñ in salute corporis non dicimus, sine, uulneretur amplius, nondū enim sanatus est. Quāto ergo melius ut cito sanarer, & id ageret mecū meorū, meaq́ diligētia, ut recepta salus aiæ meę tuta eēt tutela tua, q dedisses eā? Melius uerò. Sed quot & quāti fluctus impēdere tētationū post pueritiā uidebantur, nouerat eos iam illa mater, & tibi tā eos uñ postea formarer, q̃ ipsam iam effigiē cōmittere uolebat.

Ad literas cogebatur, quo tamē deus utebatur bñ Cap. 12.

In ipsa tamen pueritia, de qua mihi minus q̃ de adolescētia metuebat, nō amabam literas, & me in eas urgeri oderā, & urgebar tñ, & mihi bñ fiebat nec faciebam ego bene: Non enim discerem, nisi cogerer. Nemo aūt inuitus bene facit, etiā si bonū est qd facit. Nec q me urgebant, bñ faciebāt sed bñ mihi fiebat a te Deus meus. Illi enim nō intuebant quò referrē quod me discere cogebant, præterquā ad satiandas insatiabiles cupiditates copiosæ inopiæ & ignominiosę glię. Tu uero cui numerati sunt capilli capitis nostri, errorē oim q mihi instabant (*Matt. 12.*)

stabant

A ſtabāt ut diſcerem, utebaris ad utilitatem meam:
meo autem qui diſcere nolebam, utebaris ad pœ-
nam meam, qua plecti non eram indignus tantil-
lus puer & tantus pctór. Ita non de benefacienti-
bus tu benefaciebas mihi, & de peccante meipſo
iuſte retribuebas mihi. Iuſsiſti.n.& ſic eſt, ut pœ-
na ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus.

Quibus ſtudijs potiſsimum ſit delectatus. Cap. 13. Lib. 3. de Trinit. in proœmio. Pſal. 77

QVid aūt erat cauſæ cur græcas lr̄as oderā,
qbus puerulus imbuebar, ne nunc qdem
mihi ſatis exploratum eſt. Adamauerā.n.
latinas, non quas primi magiſtri, ſed quas docent
qui grāmatici uocātur. Nam illas primas ubi lege-
re & ſcribere & numerare diſcitur, non minus one
roſas pœnaleſq; habebam q̄ omnes græcas. Vnde
tn̄ & hoc niſi de pctō & uanitate uitæ, qa caro erā
& ſpūs ambulans & non reuertens? Nam utiq; me-
liores, qa certiores erant primæ illę literæ, qbus fie
bat in me, & factum eſt, & habeo illud ut legam ſi
qd ſcriptum inuenio, & ſcribam ipſe ſi qd uolo, q̄
illę qbus tenere cogebar Aeneæ neſcio cuius erro
res, oblitus error. meor., & plorare Didonem mor
tuam, qa ſe occidit ob amorē, cum interea meip-
B ſum in his à te morientem Deus meus uita mea,
ſiccis oculis ferrē miſerrimus. Quid.n miſerius mi-
ſero non miſerante ſeipſum, & flente Didonis mor
tem, quæ fiebat amando Aeneam, non flente aūt
mortem ſuā, quæ fiebat non amando te? Deus lu-
men cordis mei, & panis oris intus aiæ meę, & uir-
tus maritans mentem meā & ſinum cogitationis
mentis meę, non te amabā, & fornicabar abs te, &
Pſal. 34. Iacobi. 4 fornicanti ſonabat undiq; euge euge. Amicitia.n.
mūdi hui⁹, fornicatio eſt abs te. Et euge euge dicit,
ut pudeat ſi nō ita ſit hō. Et hęc non flebā, ſed fle-
bam Didonē extinctam, ferroq; extrema ſecutam,
ſequeus ipſe extrema cōdita tua, relicto te, è terra
iens in terrā: & ſi ꝓhiberer ea legere dolerē, qa nō
legerem qd dolerē. Tali dementia honeſtiores &
uberiores literæ putantur, q̄ illæ qbus legere & ſcri
bere didici. Sed nunc in aiam meam clamet Deus
meus, & ueritas tua dicat mihi. Non eſt ita. Melior
eſt prorſus doctrina illa prior. Nam ecce paratior
ſum obliuiſci errores Aeneæ, atq; oia eiuſmodi, q̄
Vela in oſtijs ludi literarij. ſcribere & legere. At n. uela pēdent ī in⁹ liminibus
grāmaticar. ſcholar., ſed non illa magis honorem
ſecreti, q̄ tegumentum erroris ſignificant. Non cla
C ment aduerſus me quos iam nō timeo, dū cōfiteor
tibi quę uult aia mea Deus meus, & acqeſco in re-
ptehēſione malar. uiarum mear., ut diligā bonas
uias tuas. Nō clamēt aduerſum me uēditores grā-
maticę uel emptores, qa ſi ꝓponam eis, interrogās
utrum uerum ſit, qd Aeneam aliqn̄ Carthaginem
ueniſſe poeta dicit, idoctiores ſe neſcire rn̄debūt
doctiores aūt ēt negabunt uerum eſſe. At ſi q̄ram
qbus literis ſcribatur Aeneę nomen, oēs mihi qui
hæc didicerunt uerum rn̄debunt, ſecūdum id pa-
ctum & placitum, quo inter ſe hoies iſta ſigna fir-
marūt. Item ſi quæram qd hor. maiore uitę huius
incōmodo qſq; obliuiſcatur, legere & ſcribere, an
poetica illa figmenta, qs non uideat qd rn̄ſurus ſit,
qui non eſt penitus oblitus ſui? Peccabā ego puer
cū illa inania iſtis utilioribus amore p̄ponebā, uel
poti⁹ iſta oderā, illa amabā. Iam uerò unū & unū
duo, duo & duo q̄tuor, odioſa cātio mihi erat, &
dulciſsimū ſpectaculū uanitatis, equ⁹ ligne⁹ plen⁹
armatis, & Troię icēdiū, atq; ipſi⁹ umbra Creuſæ.

CVr ergo gręcam ēt grāmaticam oderam talia D
cātantem? Nam & Homerus peritus texere ta *De literis græcis et latinis. Cap 14*
les fabellas, & dulciſsime uanus eſt, mihi tn̄ ama-
rus erat puero. Credo ēt græcis pueris Virgilius ita
ſit, cū eum ſic diſcere coguntur, ut ego illū: uideli
cet difficultas oino ediſcendæ peregrinæ linguæ,
quaſi felle aſpergebat oēs ſuauitates gręcas fabu-
loſarum narrationū. Nulla n. uerba illa noueram,
& ſæuis terroribus ac pœnis ut noſcerē † inſtaba- *† noſſem*
tur mihi uehementer. Nam & latina aliqn̄ infans
utiq; nulla noueram, & tn̄ aduertendo didici ſine
ullo metu atq; cruciatu, inter ēt blandimenta nu-
tricum, & ioca arridentium, & lętitias alludentiū.
Didici uerò illa ſine pœnali onere urgentiū, cum
me urgeret cor meū ad parienda cōcepta ſua, quæ
nō poſſem, niſi aliqua uerba didiciſſem, non à do
centibus ſed à loquētibus, in quor. & ego auribus
parturiebam qcqd ſentiebā. Hinc ſatis elucet ma-
iorem hr̄e uim ad diſcenda iſta liberam curioſita-
tem, q̄ meticuloſam neceſsitatē. Sed illius fluxū re
ſtringis legibus tuis Deus, legibus tuis à magiſtro-
rū ferulis uſq; ad tētationes martyrū ualētibus le- E
gib⁹ tuis miſcere ſalubres amaritudines reuocātes
nos ad te à iocūditate peſtifera qua receſsim⁹ à te. *Precatio ad deū. Cap. 15.*
EXaudi dn̄e deprecationem meā, ne deficiat aia
mea ſub diſciplina tua, neq; deficiam in confi
tendo tibi miſerationes tuas, qbus eruiſti me ab
oibus uijs meis peſsimis, ut dulceſcas mihi ſup oēs
ſeductiōes quas ſequebar, & amem te ualidiſsime
& amplexer manū tuam totis præcordiis meis, ut
eruas me ab omni tētatione uſq; in finem. Ecce n.
tu dn̄e rex me⁹ & Deus meus, tibi ſeruiat qcqd uti-
le puer didici, tibi ſeruiat qd loquor & ſcribo, & le
go & numero, qm̄ cum uana diſcerem, tu diſcipli-
nā dabas mihi, & in eis uanis, peccata delectatio-
nū mear. dimiſiſti mihi. Didici.n. in eis multa uer
ba utilia, ſed & in rebus non uanis diſci poſſunt,
& ea uia tuta eſt in qua pueri ambularent. *In laſciuas fabulas C. 16.*
SEd uæ tibi flumen moris humani, quis reſiſtet
tibi? Quandiu non ſiccaberis? Quouſq; uolues
Euę filios in mare magnum & formidoloſum, qd
uix trāſeūt qui lignū cōſcenderint? Nōne ego in te
lego tonantē Iouē & adulterantē? Et utiq; nō poſ
ſet hęc duo, ſed actū eſt ut hr̄et authoritatē ad imi F
tandū uerū adulteriū, lenocināte falſo tonitruo. *Penulati magiſtri grāmatici propter pallium uile.*
Quis aūt penulator. magr̄orū audiat aure ſobria,
ex eodē puluere hoiem clamantē & dicētē, Finge-
bat hęc Homerus, & humana ad deos trāsferebat,
diuina mallē ad nos. Sed uerius dicit q; fingebat
hęc qdē ille, ſed hoibus flagitioſis diuina tribuē-
do, ne flagitia flagitia putarent, & ut qſqs ea feciſ-
ſet, nō hoies pditos, ſed cœleſtes deos uideret imi
tatus. Et tn̄ ò flumen tartareū, iactant in te filij ho
minū cum mercedibus ut hęc diſcāt: & magna res
agitur, cū hoc agitur publice in foro, in conſpectu
legū ſup mercedē ſalaria decernentiū: & ſaxa tua
pcutis & ſonas, dicēs, Hinc uerba diſcunt, hinc ac-
quiritur eloquentia rebus pſuadendis ſententiiſq;
explicādis maxime neceſſaria. Ita uerò nō cogno-
ſceremus uerba hęc imbrē aureū & gremiū, & fu-
cū & tēpla cœli, & alia uerba, q̄ in eo loco ſcripta *In Eunucho.*
ſunt, niſi Terētius iduceret neq̄ adoleſcentē ꝓpo-
nētē ſibi Iouē ad exēplū ſtupri, dū ſpectat tabulā
q̄ndā pictā in pariete, ubi inerat pictura hęc, Iouē "
quo pacto Danaę miſiſſe aiūt i gremiū quōdā ibrē "

G aureum, fucū factum mulieri. Et uide quēadmodū se concitat ad libidinē, q̄si cœlesti magisterio. Ad quem deū, inq̄t? Qui tēpla cœli summo sonitu cōcutit. Ego homuncio id non facerem? Ego uerò illud | sponte | feci ac libens. Non oino per hāc turpitudinem uerba ista cōmodius discūtur, sed per hęc uerba turpitudo ista cōfidētius ꝑpetratur. Nō accuso uerba quasi uasa electa [atq̧] ꝑciosa, sed uinum erroris qd in eis nobis ꝓpinabatur ab ebriis doctoribus: & nisi biberemus cędebamur, nec appellare ad aliquē iudicē sobriū licebat. Et tñ ego Deus meus, in cuius cōspectu iam secura est recordatio mea, libenter hac didici, & | in | eis delectabar miser, & ob hoc bonæ spei puer appellabar.

Modus exercēdæ iuuentutis in recitandis et mutādis uersibus. Cap. 17

Sine me Deus me⁹ dicere aliqd & de igenio meo munere tuo, in qbus à me deliramentis atterebat. Proponebatur.n. mihi negocium aīę meæ satis inquietum præmio laudis & dedecoris, uel plagarū metu, ut dicerent uerba Iunonis irascentis & dolentis, ꝗ non posset Italia Teucrorū auertere regem, quę nunq̄ Iunonē dixisse audierā: sed figmentoꝶ poeticoꝶ uestigia errantes seq cogebamur, &

H tale aliqd dicere solutis uerbis, quale poeta dixisset uersibus. Et ille dicebat laudabilius, in quo ꝓ dignitare umbratę† ꝑsonæ, irę ac doloris similior affectus eminebat, uerbis snias cōgruēter uestientib⁹. Vt qd mihi aliud ó uera uita mea deus meus? Quid mihi recitanti acclamabat prę multis coętaneis & conlectoribus meis? Nōne ecce illa oia fumus & uentus? Ita ne aliud non erat ubi exerceret ingenium | meum | & lingua mea laude tua dñe? Laudes tuæ ꝑ scripturas tuas suspenderēt palmitē cordis mei, & non raperetur per inania nugarū turpis præda uolatilibus. Non.n. uno modo sacrificatur transgressoribus angelis.

† l. adumbratæ.

Qd̄ hoies curāt seruare leges Grāmaticoꝶ, et nō diuinorū ꝑceptorū. Cap 18

q Vid autē mirum quod in uanitates ita ferebar, & à te deus meus ibā foras, quando mihi imitādi proponebant hoies, qui aliqua facta sua non mala, si cum barbarismo aut solœcismo enunciarent, reprehensi confundebātur? Si autem libidines suas integris & rite consequētibus uerbis copiose ornateq̧ narrarēt, laudati gloriabantur? Vides hæc dñe & taces, longanimis & multū misericors & uerax. Nunqd semper tace-

I bis, & nō erui[s] de hoc immanissimo profundo q̄rentē te animā, & sitientem delectationes tuas, & cuius cor dicit tibi: Quæsiui uultū tuū, uultū tuū dñe, requirā? Nam lōgè à uultu tuo in affectu tenebroso recesserā. Non.n. pedibus aut spatijs locorū itur abs te, aut reditur ad te. Aut uero filius ille tuus minor, equos aut currus uel naues q̄siuit, aut auolauit pēna uisibili, aut moto poplite iter egit, ut in lōginq̄ regione uiuēs ꝓdige dissiparet qd̄ dederas proficiscenti? Dulcis pr̄ qa dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso, id.n. est tenebroso, atq̧ i. longe à uultu tuo. Vide dñe deus, & patienter ut uides, uide, quomodo diligēter obseruent filij hominū pacta literarū & syllabarū, accepta à prioribus locutoribus, & à te accepta ęterna pacta ꝑpetuę salutis negligāt, ut qilla sonoꝶ uetera placita teneat aut doceat, si cōtra disciplinā grammaticā, sine aspiratione primę syllabę, ominem dixerit, magis displiceat hominibus, q̄ si contra tua præcepta hominē oderit cū sit homo, Q[u]asi uerò quemlibet inimicū hominē pernicio-

Luca. 15.

Aspiratio exprimēda.

sius sentiat, q̄ ipsum odiū, quo in eum irritat, aut K uastet quisq̄ persequendo alium grauiùs quā cor suum uastat inimicando. Et certe nō est interior literaꝶ scientia, q̄ scripta conscientia, id se alteri facere quod nolit pati. Quā tu secretus es, habitās in excelsis in silētio deus sol⁹ magnus, lege insatigabili spargēs pœnales cæcitates sup illicitas cupiditates. Cū hō eloquētiæ famā q̄rit astant ante hominē iudicē, circūstāte hominū multitudine inimicū suum odio im[ma]nissimo insectās, uigilantissime cauet, ne ꝑ linguæ errorē dicat inter hominibus, † & ne per mentis furorē hominem auferat ex hominibus non cauet.

Tob. 4. Matth. 7

† homines.

Qd̄ plus curauit uitare barbarismū quàm uitia morū. Cap. 19

Horum ergo † puer morū in limine iacebam miser, & huius arenæ palestra erat illa, ubi magis timebā barbarismū facere, q̄ cauebam si facerem, non facientibus inuiderē. Dico enim & confiteor tibi deus meus, in qbus laudabar ab eis, qbus placere tūc mihi erat honeste uiuere. Non enī uidebā uoraginem turpitudinis, in quam ꝓiectus erā ab oculis tuis. Nam in illis iam qd me fœdius fuit, ubi ēt talibus displicebam, fallēdo innumerabilibus mēdacijs & pædagogū & magistros & pa-

† ego.

L rentes amore ludēdi, studio spectādi nugatoria, & imitādi ludicrā inquietudinē? † Furta etiā faciebā de cellario parentū & de mensa, uel gula imperitāte, uel ut haberē qd̄ darem pueris, ludū suū mihi quo pariter utiq̧ delectabantur, tñ uendentibus. In quo ēt ludo fraudulentes uictorias, ipse uanæ excellētiæ cupiditate uict⁹, sępe aucupabar. Quid aūt tam nolebam pati, atq̧ atrociter si deprehēderem arguebam, q̄ id qd̄ alijs faciebam: & si deprehēsus arguerer, sęuire magis q̄ cedere libebat? Istāne est innocentia puerilis? Nō est dñe, nō est, oro te deus meus. Nā hæc ipsa sunt, quæ à pædagogis & magistris, à nucib⁹ & pilulis & passeribus, ad ꝑfectos & reges, auꝶ, prędia, mancipia, hæc ipsa omnino q̄ succedētibus maioribus ætatibus trāseūt, sicuti ferulis maiora supplicia succedūt. Humilitatis ergo signū in statura pueritiæ rex noster probasti cū aisti: Talium est regnū cœlorum.

† ludicra inquietudine.

Matth 19

Pro bonis sibi collatis, Deo M gratias agit. Cap. 20

Sed tamen dñę tibi excellentissimo atq̧ optimo conditori & rectori uniuersitatis deo nr̄o gratias, [debemus] etiam si me pueꝶ tantum esse uoluisses. Eram enim, & iam tunc uidebā atq̧ sentiebam, meāq̧ incolumitatē, uestigiū secretissimæ unitatis ex qua erā, curæ habebā, custodiebā interiore sensu integritatē sensuū meoꝶ, inq̧ ipsis paruis paruarumq̧ reꝶ cogitationibus ueritate delectabar. Falli nolebā, memoria uigebā, locutiōe instruebar, amicitia mulcebar, fugiebā dolorē, abiectionē, ignorantiā. Quid in tali animante non mirabile atq̧ laudabile? At ista oia dei mei dona sūt, nō mihi ego dedi hęc, & bona sunt, & hęc oia ego. Bonus ergo est, q fecit me, & ipse est bonū meū, & illi exulto bonis oibus, qbus etiā puer eram. Hoc .n. peccabā, quod non in ipso, sed in creaturis eius me atq̧ cęteras uoluptates, sublimitates, ueritates q̄rebā atq̧ ita irruebā in dolores, cōfusiones & errores. Gratias tibi dulcedo mea & honor meus, & fiducia mea deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serua. Ita.n. seruabis me, & augebuntur & perficientur, quæ dedisti mihi, & ero ipse tecum, quia & ut sim tu dedisti mihi.

A DIVI AVRELII AVGVSTINI
Confeſsionum Liber ſecundus.

Adoleſcẽtiæ ætatẽ & uitia ingreditur. ca. 1.

RECORDARI uolo trãſactas
fœditates meas,& carnales cor
ruptiones aïæ meæ,non quod
eas amem,ſed ut amem te deus
meus. Amore amoris tui facio
iſtud, recolens uias meas ne-
quiſsimas in amaritudine reco
gitationis meæ,ut tu dulceſcas mihi dulcedo non
fallax,dulcedo fœlix & ſecura & colligẽs me à di-
ſperſione,in qua fruſtatim diſciſſus ſum, dum ab
uno te aduerſus in multa euanui. Exarſi enim ali-
quando ſatiari in inferis in adoleſcentia, & ſylue-
ſcere auſus ſum uarijs & umbroſis amorib^9,& cõ-
tabuit ſpecies mea, & cõputrui coram oculis tuis
placens mihi,& placere cupiens oculis hominũ.

Accuſat adoleſcentiã in ardore libidinoſo cõſumptam Cap. 2.

ET quid erat quod me delectabat,niſi amare &
amari? Sed non tenebatur modus ab aio uſq;
ad animum,quatenus eſt luminoſus limes amici-
tiæ,ſed exhalabantur nebulæ de limoſa concupi-
ſcentia carnis & ſcatebra pubertatis,& obnubila-
bant atq; obfuſcabant cor meum, ut non diſcer-
neretur ſerenitas dilectionis à caligine libidinis.
B Vtrunq; in confuſo æſtuabat,& rapiebat imbecil-
lem ętatem per abrupta cupiditatũ,atq; merſabat
gurgite flagitiorũ. Inualuerat ſuper me ira tua,&
neſciebam. Obſorduerã ſtridore catenæ morta
litatis meæ, pœna ſuperbiæ animæ meæ, & ibam
longius à te,& ſinebas,& iactabar, & effundebar,
& diffluebã, & ebulliebã per fornicationes meas,
& tacebas. O tardũ gaudiũ meum. Tacebas tunc,
& ego ibã porrò longe à te in plurima & plura ſte-
rilia ſemina dolorũ,ſuperba deiectione & inquie-
ta laſsitudine. Quis mihi moderaret† erũnã meã,
& nouiſsimarũ rerum fugaces pulchritudines in
uſum uerteret, earumq; ſuauitatib^9 metas pręfige-
ret, ut uſq; ad coniugale litus exæſtuarent fluctus
ætatis meę, ſi tranqllitas in eis nõ poterat eſſe ſine
procreandorũ liberorũ contenta ſicut præſcribit
lex tua dñe qui formas etiã propaginẽ mortalita-
tis noſtræ, potens imponere leuẽ† manũ ad tẽpe-
ramentũ ſpinarũ à paradiſo tuo ſecluſarũ? Non n.
C longe eſt à nobis omnipotentia tua, etiam cum
longe ſumus à te, (tamen) aut certe ſonitũ nubiũ
1. Cor. 7. tuarũ uigilantius aduerterẽ: Tribulationẽ aũt car
nis habebunt hmõi. Ego aũt uobis parco. Et, Bo-
num eſt homini mulierẽ nõ tangere. Et, Qui ſine
uxore ẽ, cogitat ea quæ ſunt dei, q̃uo placeat deo:
qui autem matrimonio iũctus eſt,cogitat ea quæ
ſunt mũdi,q̃uo placeat uxori. Has ergo uoces ex-
audirem uigilantior,& abſciſus propter regnũ cœ
lorũ,fœlicior expectatẽ amplexus tuos. Sed effer-
bui miſer ſequens impetũ fluxus mei relicto te, &
exceſsi omnia legitima tua, nec euaſi flagella tua:
quis n. hoc mortaliũ? Nam tu ſemper aderas miſe-
ricorditer ſæuiẽs,& amariſsimis aſpergẽs offenſio
nibus oẽs illicitas iocunditates meas,ut ita quęre
rẽ ſine offenſione iocũdari Et ubi hoc poſſem nõ
inuenirẽ quicquã,præter te dñe, præter te qui fin-
gis dolorẽ in præcepto,& percutis ut ſanes,& occi
Pſal. 93. dis nos ne moriamur abs te. Vbi erã & q̃ lõge exu-
Deute. 32 labã à delitijs domus tuæ,anno illo ſextodecimo
ætatis carnis meæ, cũ accepit in me ſceptrũ,& to-

† modularetur.

† leuem.

tas manus ei dedi ueſania libidinis licentioſæ per D
dedecus humanum,illicitæ autem per leges tuas?
Non fuit cura meorum ruentem excipere me ma-
trimonio,ſed cura fuit tantũ ut diſcerẽ ſermonem
facere quãmoptimum,& perſuadere dictione.

De peregrinatiõe ſtudiorũ cauſa & parẽtum propoſito Caput. 3.

ET anno quidẽ illo intermiſſa erãt ſtudia mea,
dũ mihi reducto à Madauris,in qua uicina ur-
be iam cœperã literaturæ atq; oratoriæ percipien
dæ gratia peregrinari,longinquioris apud Cartha
gine peregrinationis ſumptus præparabantur,ani
moſitate magis q̃ opibus patris municipis Thaga
ſtenſis admodũ tenuis. Cui narro hæc? Neq; enim
tibi Deus meus,ſed apud te narro hæc gñi meo ge
neri humano,quantulacunq; ex particula incide-
re põt in iſtas meas literas. Et ut qd hoc? Vt uideli-
cet ego & quiſquis hæc legit,cogitemus de q̃ ꝓfun
do clamandũ ſit ad te. Et qd propius auribus tuis,
ſi cor confitens & uita ex fide eſt? Quis enim non
extollebat laudibus tunc hominẽ patrẽ meum, q
ultra uires rei familiaris ſuæ impenderet filio, qc-
qd etiã longe peregrinanti ſtudiorum cauſa opus
eſſet? Multorũ enim ciuiũ longe opulentior, nul- E
lũ tale negociũ pro liberis erat,cũ interea nõ ſata-
geret idẽ pater qualis creſcerẽ tibi,aut q̃ caſtus eſ-
ſem,dũmodo eſſem diſertus,uel deſertus potius à
cultura tua Deus,qui es unus,uerus & bonus dñs
agri tui cordis mei. Sed ubi ſexto illo decimo ãno
interpoſito ocio ex neceſsitate domeſtica feriatus
ab omni ſchola cum parentibus eſſe cœpi, exceſſe
runt caput meum uepres libidinum, & nulla erat
eradicans manus. Quinimmo ubi me ille pater in
balneis uidit pubeſcentẽ,& inquieta indutũ ado-
leſcentia, quaſi iam ex hoc in nepotes geſtiret,gau
dens matri indicauit, gaudẽs uinolẽtia, in qua te
iſte mũdus oblitus eſt creatorẽ ſuũ,& creatorẽ tu
am ꝓ te amauit diuino† inuiſibili puerſe atq; incli † de uino
nate in ima uolũtatis ſuæ. Sed matris in pectore iã
inchoaueras templũ tuũ,& exordiũ ſanctæ habi-
tationis tuæ. Nã ille adhuc catechumenus, & hæc
recens erat. Itaq; illa exiluit pia trepidatiõe ac tre-
more,& quanuis mihi nondũ fideli,timuit tamen
uias diſtortas,in qbus ambulat q ponũt ad te ter-
gum,& non faciẽ. Heu mihi,& audeo dicere tacuiſ
ſe te Deus meus,cũ irẽ abs te longius. Ita ne tu tũc F
tacebas mihi? Et cuius erant niſi tua uerba illa per
matrẽ meã fidelẽ tuã,quæ cantaſti in aures meas?
Nec inde quicquã deſcẽdit in cor meũ (ut facerẽ
illud. Volebat enim illa,& ſecreto memini ut mo-
nuerit cũ ſolicitudine ingenti ne fornicarer,maxi-
meq; ne adulterarem cuiuſquam uxorẽ. Qui mihi
monitus muliebres uidebantur,quibus obtempe
rare erubeſcerẽ. Illi autẽ tui erant & neſciebam, &
te tacere putabam, atq; illam loqui per quã mihi
tu nõ tacebas, & in illa contemnebaris à me filio
eius,filio ancillæ tuæ ſeruo tuo. Sed neſciebam,&
præceps ibam tanta cæcitate, ut inter coætaneos
meos puderet me minoris dedecoris,q̃ audiebam
eos iactantes flagitia ſua, & tanto gloriantes ma-
gis,quãto magis turpes eſſent,& libebat ma'ũ fa-
cere nõ ſolũ libidine facti,uerumetiã laudis. Quid
dignum eſt uituperatiõe niſi uitium? Ego ne uitu-
perarer uitioſior fiebam, & ubi non ſuberat quo
admiſſo æquarer perditis,fingebã me feciſſe quæ
non fecerã,ne uiderer abiectior quo erã innocen-
tior,& ne uilior haberer quo eram caſtior Ecce cũ

G quibus comitibus iter agebā plateas Babyloniæ, & uolutabar in cœno eius, tanq̃ in cinamomis & unguẽtis ꝑciosis. Et in umbilico eius quo tenaci⁹ hærerē, calcabat me inimicus inuisibilis, & seducebat me, q̃a ego seductilis erā. Nō.n.& illa q̃ iam de medio Babylonis fugerat, sed ibat in ceteris ei⁹ tardior mater carnis meæ sicut monuit me pudicitiā, ita curauit qđ de me à uiro suo audierat, tāq̃ pestilẽtiosum & in posterũ periculosum sentiebat, coercere termino coniugalis affect⁹, si resecari ad uiuũ nō poterat. Nō curauit hoc, q̃a met⁹ erat ne impediretur spes mea cōpede uxoria, nō spes illa quā in te futuri seculi habebat mater, sed spes literarũ, quas ut nossem nimis uolebat parẽs uterq̃. Ille q̃a de te prope nihil cogitabat, de me aũt inania: illa autẽ, quia non solum nullo detrimento, sed et nōnullo adiumẽto ad te adipiscendũ ꝓfutura existimabat usitata illa studia doctrinæ. Ita.n. conijcio, recolens ut possum mores parentũ meoꝝ. Relaxabantur etiā mihi ad ludendum habenæ ultra temperamẽtum seueritatis in dissolutionẽ affectionũ uariaꝝ, & in omnibus erat caligo intercludens mihi deus meus serenitatẽ ueritatis tuę, & prodibat tanquā
H ex adipe iniquitas mea.

Hiere. 51

Ad uiuũ resecare, id est, omnino tollere.

Psal. 72

Furtum August. Cap. 4

FVrtum certe punit lex tua domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidē delet iniquitas. Quis.n. fur æquo animo furem patitur? Nec copiosus adactũ inopia. Et ego furtũ facere uolui & feci, nulla cōpulsus egestate, nec penuria, sed fastidio iustitię, & sagina iniq̃tatis. Nā id furatus sum qđ mihi abũdabat, & multo meli⁹. Nec ea re uolebā frui q̃ furto appetebā, sed ipso furto & peccato. Arbor erat pirus in uicina uineę nostrę pomis onusta, nec forma nec sapore illecebrosis. Ad hãc excutiẽdā atq̃ asportādam, neq̃ssimi adolescentuli perreximus nocte intẽpesta, quousq̃ ludũ de pestilentiæ more in areis produxeramus, & abstulimus inde onera ingẽtia, nō ad nr̃as epulas, sed uel proijcienda porcis, et si aliq̃d inde comedim⁹, dum tñ fieret à nobis quod eó liberet quò non liceret. Ecce cor meũ deus meus, ecce cor meum, qđ miseratus es in imo abysi. Dicat tibi nũc ecce cor meũ, qđ ibi q̃rebat, ut essẽ gratis malus, & malitiæ meę causa nulla esset nisi malitia. Fœda erat & ama
I ui eā. Amaui perire, amaui defectũ meũ, nō illud ad qđ deficiebā, sed defectũ meũ ipsum amaui, turpis aiæ & dissiliens à firmamento tuo in exterminiũ, non dedecore aliquid, sed dedecus appetens.

Nemine peccare sine causa. Cap. 5.

ETenī species est pulchris corporibus, & auro & argento & omnibus, & in contactu carnis congruentia ualet plurimũ, cæterisq̃ sensibus est sua cuiq̃ accōmodata modificatio corporum. Habet etiā honor tẽporalis, & imperitandi atque superandi potentia suũ decus, unde et uindictę auiditas oritur, & tñ in cuncta hæc adipiscenda nō est egrediendum abs te dñe, neque deuiandũ à lege tua. Et uita qua hic uiuimus habet illecebram suā pp quendam modũ decoris sui & conuenientiam, cũ his oibus infimis pulchris. Amicitia quoq̃ hominum charo nodo dulcis est pp unitatem de multis animis. Propter uniuersa hæc atq̃ huiusmodi pctm admittitur, dũ immoderata in ista inclinatione, cũ extrema bona sint, meliora & summa deseruntur, tu dñe de⁹ noster, & ueritas tua, & lex tua. Habent.n. & hæc ima delectationes, sed nō sicut de⁹ meus q̃ fecit oia, quia in ipso delectatur iustus, & K
ipse est delitiæ rectoꝝ corde. Cum itaq̃ de facinore quęritur qua causa factũ sit, credi nō solet nisi cũ appetitus adipiscendi alicuius illoꝝ bonoꝝ, q̃ infima diximus, esse potuisse apparuerit, aut metus amittẽdi. Pulchra sunt.n. & decora, quanq̃ pre bonis superioribus & beatificis abiecta & iacẽtia. Homicidiũ fecit, cur fecit? Adamauit eius coniugẽ aut pdiũ, aut uoluit depdari unde uiueret, aut timuit ab illo tale aliq̃d amittere, aut læsus ulcisci sexarsit. Nũ homicidiũ sine causa faceret ipso homicidio delectat⁹? Quis crediderit? Nā & de quo dictũ est uecordi & nimis crudeli hoie, q̃ gratuito poti⁹ malus atque crudelis erat, prędicta tñ est causa, ne per ociũ, inq̃t, torpesceret manus aut aius. Quare id quoque? Cur ita? Vt.s. illa exercitatione scelerũ capta urbe, honores, imperia, diuitias assequeretur, & careret metu legũ, & difficultate reꝝ, ꝓpter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerũ. Nec ipse igitur Catilina amauit facinora sua, sed utique aliud cuius causa illa faciebat.

Omnia q̃ bona species non ad mitia imitãt, in solo Deo esse uera et pfecta Cap. 6.

Vid ergo miser in te amaui ò furtũ meũ,
q ò facinus illud meũ nocturnum sextidecimi anni ætatis meæ? Non enim pulchrum eras cum furtum esses, aut uerò aliq̃d es ut loquar ad te? Pulchra erant poma illa quæ furati sumus, quoniam creatura tua erant, pulcherrime omniũ creator, omniũ deus bone, deus summũ bonũ & bonũ ueꝝ meum. Pulchra erant illa poma, sed nō ipsa concupiuit aia mea miserabilis. Erat.n. mihi melioꝝ copia, illa aũt decerpsi, tantum ut furarer. Nā decerpta proieci, epulatus inde solam iniq̃tatē qua lętabar fruens. Nā etsi quid illorum pomorũ intrauit in os meũ, condimẽtũ ibi facinus erat. Et nũc dñe deus meus, quæro quid me in furto delectauerit, & ecce species nulla est: Nō dico sicut in ęq̃tate atq̃ prudẽtia, sed neq̃ sicut in mente hominis atq̃ memoria & sensib⁹ & uegetãte uita, neq̃ sicut speciosa sunt sydera & decora locis suis, & terra & mare plena fœtibus, q̃ succedũt nascẽdo decedẽtibus, nō saltẽ ut est quędā defectiua species & umbratica uitijs fallentibus. Nā & superbia celsitudinẽ imitatur, cũ tu sis unus sup oia deus excelsus. Et ambitio qđ nisi honores q̃rit & gliam, cum tu sis p cũctis honorãdus unus & gloriosus in æter- M
nũ. Et seuitia potestatũ timeri uult. Quis aũt timẽdus nisi unus deus? Cuius ptãti eripi aut subtrahi quid pōt, quãdo aut ubi aut quò uel à quo pōt? Et blanditię lasciuientium amari uolũt: sed neq̃ blãdius est aliq̃d tua charitate, nec amatur quicq̃ salubrius, q̃ illa pre cũctis formosa & luminosa ueritas tua. Et curiositas affectare uidet studiũ scientiæ, cũ tu oia summe noueris. Ignorantia quoque ipsa atq̃ stultitia, simplicitatis & innocentiæ nomine tegitur: q̃a te simplicius quicquā nō reperit. Quid te aũt innocentius, quando quidẽ opera sua malis inimica sunt: Et ignauia quasi qetẽ appetit. Quæ uerò quies certa pter dñm? Luxuria satietatẽ atq̃ abundātiā se cupit uocari, tu aũt es plenitudo & indeficiẽs copia icorruptibilis suauitatis. Effusio liberalitatis obtendit umbrā, sed bonorũ oium largitor affluẽtissimus tu es. Auaritia multa possidere uult, & tu possides oia. Inuidia de excellentia litigat, qđ te excellẽtius? Ira uindictā quęrit, te iusti⁹ qs uindicat? Timor insolita & repẽtina exhor-

A rescit, rebus quæ amantur aduersantia, dũ pcauet securitati: Tibi enim qd insolitũ, qd repentinum? Aut qs à te separat qd diligis? aut ubi nisi apud te firma securitas? Tristitia rebus amissis cõtabescit, qbus se oblectabat cupiditas, qa ita sibi nollet, sicut tibi auferri nihil põt. Ita fornicatur anima cũ auertitur abs te, & quærit extra te ea quæ pura & liqda nõ inuenit, nisi cũ redit ad te. Peruersè te imitant oẽs q longe se à te faciunt, & extollunt se aduersum te Sed etiã sic te imitãdo indicãt creatorẽ te esse omnis naturæ, & ideo nõ esse quo à te omni modo recedat. Quid ergo in illo furto ego dilexi, & in quo dñm meũ uel uitiose atq; puersè imitatus sum? An libuit facere contra legẽ, saltim fallacia, qa potentatu nõ poterã, ut mancã libertatem captiuus imitarer faciendo impune qđ nõ liceret, tenebrosa omnipotentiæ similitudine?

Gratias agit deo p remissiõe pctõrum quodque à multis seruatus sit. cap 7

ECce est iste seruus fugiens dñm suum, & consecutus umbram. O putredo, ó monstrũ uitæ & mortis profunditas. Potuit ne libere quod non licebat, nõ ob aliud nisi qa non licebat? Quid retribuam domino, q recolit hæc memoria mea, & anima mea nõ metuit inde? Diligam te dñe & gratias agam, & confitear nomini tuo, qm̃ tanta dimisisti mihi mala & nefaria opera mea. Gratiæ tuæ deputo & misericordiæ tuę, q peccata mea tãquã glaciẽ
B soluisti, gratię tuę deputo & quęcũq; nõ feci mala. Quid enim non facere potui, q ẽt gratuitũ facinus amaui? Et oĩa mihi dimissa esse fateor, & quæ mea spõte feci mala, & q̃ te duce nõ feci. Quis est hominum, q suã cogitans infirmitatẽ, audet uiribus suis tribuere castitatẽ atq; innocẽtiã suã, ut min9 amet te, quasi min9 ei necessaria fuerit misericordia tua, qua donas peccata cõuersis ad te? Qui.n. uocatus à te secutus est nocẽ tuã, & uitauit ea q me de meipso recordantẽ & fatẽtẽ legit, nõ me derideat ab eo medico ægrũ sanari, à quo sibi præstitũ est ut non ęgrotaret, uel poti9 ut min9 ęgrotaret. Et ideo te tãtundẽ immo uerò amplius diligat, qa p quẽ me uidet tãtis peccatorũ meorũ languoribus exui, p eũ se uidet tãtis peccatorũ languoribus nõ implicari.

Quid amauerit in furto. Cap.8.

Qvem fructum habui miser aliqñ in iis quæ nũc recolẽs erubesco, maxime in illo furto in quo ipsum furtum amaui, nihil aliud, cũ & ipsum esset nihil, & eo ipso ego miserior? Et tamẽ solus id non fecissem, sic recordor animum tunc
C meũ, solus omnimodo id non fecissem. Ergo amaui ibi ẽt cõsortium eorum, cum quibus id feci. Nõ ergo nihil aliud q̃ furtum amaui, immo uerò nihil aliud, quia & illud nihil est. Quid est reuera? Quis est qui doceat me, nisi qui illuminat cor meũ, & discernit umbras eius? quid est quod mihi uenit in mentẽ quærere & discutere & cõsyderare? Quia si tunc amarẽ poma illa, quæ furatus sum, & eis frui cuperẽ, possem ẽt solus si satis esset cõmittere illã iniquitatẽ, qua peruenirẽ ad uoluptatẽ meam, nec cõfricatione consciorũ animorũ accenderẽ pruritum cupiditatis meæ Sed qm̃ in illis pomis uoluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quã faciebat consortium simul peccantium.

Cõtagiosa res, sodales mali cap. 9. Psal. 18.

Qvid erat ille affectus animi? Certe enim planè turpis erat nimis, & uæ mihi erat qui habebam illum. Sed tamen quid erat? Delicta qs intelligit? Risus erat, quasi titillato corde, quod fallebamus eos qui hęc à nobis fieri non putabãt,

& uehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabat, quo id non faciebã solus? An quia ẽt nemo facilè solus ridet? Nemo quidem facile, sed tñ etiã solos & singulos homines, cũ alius nemo præsens ẽ, uincit risus aliqñ, si aliquid nimie ridiculũ, uel sensibus occurrerit, uel animo. At ego illud solus non facerẽ, non facerẽ omnino solus. Ecce est corã te deus meus uiua recordatio animę meę. Solus non facerẽ furtũ illud, in quo [me] nõ libebat id qđ furabar, sed qa furabar quod me solũ facere prorsus nõ liberet, nec facerẽ. O nimis inimica amicitia, seductio mẽtis inestigabilis, ex ludo & ioco nocẽdi auiditas, & alieni damni appetitus, nulla lucri mei, nulla ulciscendi libidine, sed cũ dicit, Eamus, faciamus, & pudet non esse impudentem. D

tiui ĩua.

Qvis aperit tortuosissimam istam & implicatissimam nodositatẽ? Fœda est, nolo in eã intẽdere, nolo eam uidere. Te uolo iustitia & innocentia, pulchra & decora honestis luminibus & insatiabili satietate. Quies est apud te ualde, & uita imperturbabilis Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui, & non timebit, & habebit se optime in optimo. Defluxi abs te ego & erraui deus meus, nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia, & factus sum mihi regio egestatis. E

In deo oẽ bonũ. Cap.10.

Matt.25.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confessionum Liber tertius.

Amore quem ardebat captiuus. Caput.1.

VENI Carthaginem, & circumstrepebat me undique sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabam, & amare amabã, & secretiore indigentia oderam me minus indigentẽ. Quęrebam quid amarẽ amãs amare, & oderam securitatẽ, & uiam sine muscipulis. Quoniam fames mihi erat intus ab interiori cibo teipso deus meus, & ea fame nõ esuriebam, sed erã sine desyderio alimentorum incorruptibiliũ: non quia plenus eis erã, sed quo inanior, eo fastidiosior: & ideo non bene ualebat anima mea, & ulcerosa proiiciebat se foras miserabiliter scalpi auida contactu sensibiliũ. Sed si non haberent animam, non utiq; amarentur. Amare & amari dulce mihi erat, magis si ẽt amantis corpore fruerer. Venã igitẽ amicitiæ coinquinabã sordibus concupiscentiæ, candoremq; eius obnubilabã tartarea libidine, & tñ fœdus atq; inhonestus, elegãs & urbanus esse gestiebã abũdanti uanitate. Rui ẽt in amorem, quo cupiebã capi: Deus meus misericordia mea, quanto felle mihi suauitatem illam, & q̃ bonus aspersisti, quia & amatus sum, & perueni occulte ad uinculum fruendi, & colligabar lætus erumnosis nexibus, ut cęderer uirgis ferreis ardẽtibus, zeli, & suspitionum, & timorum, & irarum atq; rixarum. Rapiebant me spectacula theatrica, plena imaginib9 miseriarum mearum, & fomitibus ignis mei. F

Psal.58.

Spectaculu tragica. cap.2

Qvid est quod homo ibi uult dolere, cũ spectat luctuosa atq; tragica: q̃ tñ pati ipse nollet? Et tñ pati uult ex eis dolorẽ spectator, & dolor ipse est uoluptas eius. Quid enim est nisi miserabilis insania? Nã eo magis eis mouetur qsq; quo minus à talib9 affectibus sanus est, quanquã cùm ipse patitur, miseria: cùm aliis cõpatitur, mise

G ricordia dici solet. Sed qualis tandē misericordia in rebus fictis & scenicis? Nō enim ad subueniēdū prouocatur auditor, sed tantū ad dolendū inuitatur. Et authori earū imaginū amplius fauet cū amplius dolet. Et si calamitates illæ hominū uel antiquæ uel falsę sic agant, ut q spectat nō doleat, abscedit inde fastidiens & reprehendens. Si aūt doleat, manet intētus & gaudēs lachrymat. Ergo amātur & dolores? Certe omnis hō gaudere uult. An cū miserū neminē esse libeat, libet tñ eē misericordē? Quod quia non sine dolore est, hac una causa amātur dolores. Et hoc de illa uena amicitiæ est. Sed quo uadit, quo fluit? Vt qd decurrit in torrentē picis bullientis immanes æstus immanes tetros libidinū, in quo ipsa mutat & uertitur p neutrū propriū de cœlesti serenitate detorta atq; deiecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquā. Ergo ament dolores aliquando. Sed caue immūditiā anima mea sub tutore deo meo, deo patrū nrorū, & laudabili & superexaltato in omnia secula, caue immunditiā. Neq;.n. nūc nō misereor, sed tūc in theatris cōgaudebā amātibus, cū sese fruebant p flagitia, quāuis hæc imaginarie gererentur in ludo spectaculi. Cū aūt sese amittebant, quasi miser cors cōtristabar, & utrunq; delectabat tamē. Nunc uerò magis misereor gaudentē in flagitio, q̄ uelut dura ppessum detrimento pniciosæ uoluptatis, & amissione miseræ fœlicitatis. Hæc certe uerior misericordia, sed nō in ea delectat cor. Nā etsi approbat officio charitatis, q dolet miserū, mallet tñ utiq; nō esse quod doleret, q germanitus misericors est. Si enī est maleuola beneuolentia, quod fieri nō potest: potest & ille q ueraciter synceriterq; miseretur, cupere esse miseros ut misereatur. Nōnullus itaq; dolor approbandus, nullus amādus est. Ho. enim tu dñe deus q animas amas, longe alteq; purius q̄ nos & incorruptibilius misereris, quo nullo dolore sauciaris. Et ad hæc qs idoneus? At ego tunc miser dolere amabā, & quærebā ut eēt qd dolerē, qñ mihi in ærūna aliena & falsa & saltatoria, ea magis placebat actio histriōis, meq; alliciebat uehementius, qua mihi lachrymæ excutiebant. Quid aūt mirū cū infœ

I lix pecus aberrās à grege tuo, & impatiēs custodię tuę turpi scabie fœdarer? Et inde erāt dolorū amores, nō qb^9 altius penetrarer. nō n amabā talia ppeti, qualia spectarē: sed qbus auditis & fictis, tāquā in supficie raderer: quos tñ quasi ungues scalpētiū feruidus tumor & tabes, & sanies horrida cōsequebat. Talis uita mea, nunqd uita erat deus meus?

ET circunuolabat sup me fidelis à longe misericordia tua. In quantas iniqtates distabui, & sacrilegam curiositatē secutus sum, ut deserētem te, deduceret me ad ima infida & circūuentoria obsequia dæmoniorū, qbus immolabā facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solēnitatū tuarū, intra parietes ecclesię tuæ cōcupiscere, & agere negociū ꝓcurādi fructus mortis. Vñ me uerberasti grauib^9 pœnis, sed nihil ad culpā meā. O tu prægrandis misericordia mea Deus meus, refugiū meū a terribilibus nocētibus, in qbus uagatus sum præfidēti collo ad lōge recedendū à te, amās uias meas & nō tuas, amās fugitiuā libertatē. Habebant & illa studia quæ honesta uocabant, ductū suū intuentē fora litigiosa, ut excellerem in eis hoc laudabilior, quo fraudulētior.

K Tanta est cœcitas hoīm de cæcitate etiā gloriantiū. Et maior iam erā in schola rhetoris, & gaudebā supbe, & tumebā typho: quanquā longe sedatior, dñe tu scis, & remotus omnino ab euersionibus quas faciebant euersores. Hoc.n. nomē sæuū & diabolicum, uelut insigne urbanitatis est: inter quos uiuebā pudore impudenti, qa talis nō erā: & cū eis erā, & amicitijs eorū delectabar aliquādo, à quorū semp factis abhorrebā, hoc est, ab euersionibus qb^9 proterue insectabant ignotorū uerecundiā, quā pturbarēt gratis illudendo atq; inde pascēdo maleuolas lætitias suas. Nihil est illo actu similius actibus dæmoniorū. Quid itaq; uerius q̄ euersores nocant? Euersi planè prius ipsi atq; puersi, deridentibus eos & seducentibus fallacibus occulte spiritibus, in eoipso quo alios irridere amant & fallere.

INter hos ego imbecilla tūc ætate discebā libros eloquentię, in qua eminere cupiebā fine dānabili & uentoso p gaudia uanitatis humanæ, & usitato iam discendi ordine peruenerā in librū quēdā cuiusdā Ciceronis, cuius linguā ferè omnes mirantur, pectus non ita. Sed liber ille ipsius exhortationē continet ad philosophiā, & uocatur Hortēsius. L Ille uerò liber mutauit affectū meū & ad teipsum dñe, mutauit pces meas, & uota ac desyderia mea fecit alia. Viluit mihi repente omnis uana spes, & immortalitatē sapientiæ cōcupiscebā æstu cordis incredibili, & surgere iā cœperā ut ad te redirē. Nō enim ad acuendā linguā, qd uidebar emere maternis mercedibus, cū agerē annū ætatis undeuigesimū, iam defuncto patre ante bienniū. Nō ergo ad acuendā linguā referebā illū librū, neq; mihi locutionē, sed quod loquebat psuaserat. Quomō ardebā deus meus, quomō ardebā euolare à terrenis ad te, & nesciebā qd ageres mecū. Apud te est enim sapientia. Amor aūt sapientiæ nomē Grecū habet φιλοσοφία, quo me accendebant illæ literæ. Sunt q seducant per philosophiā, magno & blando & honesto nomine colorantes & fucantes errores suos. Et propè omnes q ex illis & supra temporibus tales erant, notant in eo libro, & demonstrant, & manifestatur ibi salutifera illa admonitio spiritus tui p seruū tuū bonū & piū. Videte ne quis uos decipiat p philosophiā & inanē seductionē secundū traditionē hominū, secundū elementa huius mundi, & non secundū Christum, quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et ego illo tēpore, scis tu lumen cordis mei, qm̄ nondū mihi hæc Apostolica nota erant, hoc tamen solo delectabar in illa exhortatione, quod nō illam aut illā sectam, sed ipsam quecunq; esset sapientiā, ut diligerē, & quærerem, & assequerer, & tenerem atq; amplexarer fortiter, excitabar sermone illo, & accendebar, & ardebā: & hoc solū me in tanta flagrantia refringebat, quod nomen Christi nō erat ibi, quoniā hoc nomē secundū misericordiā tuam domine, hoc nomē saluatoris mei filij tui, in ipso adhuc lacte matris, tenerū cor meum pie biberat & alte retinebat, & quicquid sine hoc nomine fuisset, quanuis literatum & expolitum & ueredicū, non me totum rapiebat.

ITaque institui animum intendere in scripturas sanctas, ut uiderem quales essent: Et ecce uideo rem nō compertam superbis, neq; nudatā pueris, sed incessu humilem, successu excelsam, & uelatam

Danie. 3. · *In foro uersatur inter causidicos. Caput. 3.* · *Hortensius Ciceronis excitauit illū ad ardorē philosophiæ. Cap. 4.* · *Coloss. 2.* M · *Fastidit sacras literas propter simplicitatē styli. Cap. 5.*

A mysterijs, & non eram ego talis ut intrare in eam possem, aut inclinare ceruicē ad eius gressus. Non enim sicut modo loquor, ita sensi cū attēdi ad illam scripturam, sed uisa est mihi indigna quā Tullianæ dignitati cōpararem. Tumor.n. meus refugiebat modum *eius, & acies mea nō penetrabat interiora eius. Veruntamen illa erat quæ cresceret cum paruulis, sed ego dedignabar esse paruulus, & turgidus fastu mihi grandis uidebar.

** aliàs, modicum*

A Manichæis quomodo captus. c. 6.

INcidi itaq; in hoies superbe delirantes, & carnales nimis & loquaces, in quorū ore laquei diaboli, & uiscū confectū cōmixtione syllabarū nois tui, & dñi Iesu Christi, & paracleti cōsolatoris [nostri] spiritussancti. Hęc.n. omnia nō recedebant de ore eorū, sed sonotenus & strepitu linguæ, cæterū cor inane ueri. Et dicebāt ueritas & ueritas, & multi *eam dicebāt mihi, & nusquā erat in eis, sed falsa loquebantur, nō de te tantū, qui uere ueritas es, sed etiā de istis elemētis hui' mūdi creaturis tuis, de qbus etiā uera dicētes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi pater summe bone, pul-

** aliàs, multum.*

B chritudo pulchrorū omnium. O ueritas, [ueritas] quā intime etiā tūc medullę animi mei suspirabāt tibi, cū te illi sonarēt mihi frequēter & multipliciter uoce sola & libris multis & ingētib' Et illa erāt fercula in qbus mihi esurienti te, inferebant pro te sol & luna pulchra opera tua, sed tñ opera tua, nō tu, nec ipsa prima. Priora.n. spiritalia opera tua, q̄ ista corporea, quāuis lucida & cęlestia. At ego nec priora illa, sed teipsum, te ueritas, in qua nō est cōmutatio, nec momēti obūbratio, esuriebā & sitiebā, & apponebant adhuc mihi in illis ferculis phātasmata splēdida, qbus iam meli' erat amare istū solē, saltē istis oculis uerū, q̄ illa falsa aio decepto per oculos. Et tñ quia te putabā, manducabā, nō auide quidē, qa nec sapiebas tn ore meo sicuti es: neq; n tu eras figmenta illa inania, nec nutriebar eis, sed exhauriebar magis. Cibus.n. in somnis simillimus est cibis uigilantium, quo tñ dormiētes nō aluntur, dormiūt enim. At illa nec similia erāt ullo modo tibi, sicut nūc mihi locutus es: qa illa erāt corporalia phantasmata, falsa corpora, q̄bus

Iacobi. 1.

C certiora sunt uera corpora ista, quæ uidemus uisu carneo, siue cœlestia, siue terrestria: cū pecudib' & uolatilib' uidem' hęc, & certiora sūt q̄ cū imaginamur ea, q̄ ex eis suspicamur alia grādiora & infinita, quæ oino nulla sunt: qualib' ego tūc pascebar inanib', & nō pascebar. At tu amor meus in quem deficio ut fortis sim, nec ista corpora es, q̄ uidemus, quanq̄ de *cœlo, nec ea [es] q̄ nō uidem' ibi: qa tu ista cōdidisti, nec in summis tuis cōditionib' *abes. Quāto ergo lōge es à phantasmatib' illis meis, phātasmatibus corporū, quæ oino non sunt: quibus certiores sunt phantasiæ corporū eorū, quę sunt, & eis certiora corpora, quæ tñ non es: sed nec aia es, q̄ uita est corporū, ideo melior uita corporū, certiorq; q̄ corpora. Sed tu uita es animarū, uita uitarū uiuēs teipsa, & non mutaris uita aiæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & q̄ longe? Et lōge peregrinabar abs te exclusus, & à siliquis porcorū, quos de siliquis pascebā. Quanto.n. meliores grāmaticorū & poetarū fabellæ q̄ illa decipula? Nam uersus & carmen, & Medea uolans, utiliores certe q̄ quinq; elemēta uarie fucata, propter quinq; antra tenebrarum: quæ

** in.*

** habes.*

Lucæ 17.

Vtiliores fabulæ q̄ inutiles disputationes.

omnino nulla sunt, & occidūt credentē. Nam uersus & carmē etiā ad uera elemēta transfero. Volantem aūt Medeam & si cantabam, nō asserebā: & si cantari audiebā, non credebā: illa aūt credidi. Væ uæ qbus gradibus deductus sum in profunda inferi? quippe laborans & æstuans inopia ueri, cum te [quærebā] deus meus, (tibi.n. confiteor qui me miseratus es, & nondū confitentē,) cum te nō secundū intellectū mētis, quo me præstare uoluisti beluis, sed secundū sensum carnis quærerē: tu aūt eras interior intimo meo, & superior summo meo: offendi in illā mulierem audacē, inopē prudētiæ, ęnigma Salomonis, sedentē super sellā in foribus, & dicentē: Panes occultos libēter edite, & aquam dulcē furtiuā bibite. Quæ me seduxit, qa inuenit foris habitantē in oculo carnis meæ, & talia ruminantem apud me, qualia per illam *uorassem. D

Prou. 9.

** illam.*

NEsciebam n aliud uere quod est, & quasi acu*tule mouebar, ut suffragarer stultis deceptoribus, cū à me quærerēt, unde malū, & utrū forma corporea deus finiretur, & haberet capillos & ungues: & utrū iusti existimandi essent qui haberent uxores multas simul, & occiderēt hoies, & sacrificarent de aialibus. Quibus rebus ignarus perturbabar: & recedēs à ueritate, ire in eā mihi uidebar, qa nō nouerā malū nō esse nisi priuationē boni usq; ad quod oino non est. Quod unde uiderē, cuius uidere usq; ad corpus erat oculis, & animo usq; ad phantasma. Et nō nouerā deum esse spūm, cui nō mēbra essent per longū & latum, nec cui [esse] moles esset: qa moles in parte minor est q̄ in toto suo, & si infinita sit, minor est in aliqua parte certo spatio definita, q̄ per infinitū, & non est tota ubiq; sicut spūs, sicut deus. Et qd in nobis esset, secundū qd essem' similes deo, & rectè in scripturis diceremur ad imaginē dei prorsus ignorabā. Et nō noueram iustitiā ueram interiorē, non ex cōsuetudine iudicantē, sed ex lege iustissima* dei oīpotētis, qua formarentur mores regionū & dierū p regionibus & diebus, cū ipsa ubiq; ac semp esset, nō alibi alia, nec alias aliter, scdm quā iusti essent Abraham & Isaac & Iacob & Moyses & Dauid, & illi oēs laudati ore dei, sed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicātib' ex hūano die, & uniuersos mores humani generis ex parte moris sui metiētib': tanq̄ si qs nescius in armamentis, qd cuiq; mēbro accōmodatū sit, ocrea uelit caput contegi, & galea calciari, & murmuret qd nō apte cōueniat: aut si uno die indicto à pomeridianis horis iustitio, qsquā stomachet nō sibi cōcedi qd uenale pponere, qa mane cōcessum est: aut in una domo uideat aliqd tractari manibus a quoquā seruo, qd facere nō sinat qui pocula ministrat, aut aliqd post pręsepia fieri, qd ante mēsam prohibeat, & indignet, cū sit unū habitaculū & una familia, nō ubiq; atq; oibus idē tribui. Sic sunt isti q indignant, cū audierint illo seculo licuisse iustis aliqd, qd isto nō licet iustis: & qa illis aliud præcepit deus, istis aliud pro tēporalibus causis, cū eidē iustitiæ utriq; seruierint: cum in uno hoie, & in uno die, & in unis ædib' uideat aliud alij mēbro congruere, & aliud iam dudū licuisse, & post horā nō licere, qddā in illo angulo pmitti aut iuberi qd in isto iuste uetet & uindicetur. Nunqd iustitia uaria est & mutabilis? Sed tēpora qbus pīdet, non pariter eunt, tēpora.n. sunt.

Doctrina Manich. absurda. Cap. 7.

** aculeo.*

E

Ioan. 4.

Gene. 1.

** rectissima.*

1. Cor. 4.

F

Leges pro rōne temporū mutād. esse, & ipsi legū libri declarāt.

G Homines autem quorũ uita ſuper terrã breuis eſt,
quia ſenſu non ualent cauſas cõtexere ſeculorum
priorum, aliarumq́ gentium quas experti nõ ſunt,
cũ his quas experti ſunt, in uno autem corpore uel
die uel domo, facilè poſſunt uidere, qd cui mẽbro
qbus momẽtis, qbus partibus pſonisue cõgruat,
† hic. in illis offenduntur, his † ſeruiunt. Hæc ego tũc ne
ſciebã, & non aduertebam, & feriebant undiq́ iſta
oculos meos, & nõ uidebam. Et cantabam carmi
na, & non mihi licebat ponere pedẽ quẽlibet ubi-
libet, ſed in alio atq́ alio metro, aliter atq́ aliter, &
in uno aliquo uerſu, nõ oĩbus locis eundẽ pedẽ Et
ars ipſa qua canebam, nõ habebat aliud alibi, ſed
oĩa ſimul. Et nõ intuebar iuſtitiã cui ſeruirent bo
ni & ſancti homines, lõge excellentius atq́ ſubli-
mius habere ſimul oĩa quæ præcepit, & nulla ex
parte uariari, & tñ uarijs tẽporibus non oĩa ſimul,
ſed propria diſtribuentẽ ac præcipientẽ. Et repre-
hendebam ſecus pios patres, nõ ſolum ſicut deus
iuberet atq́ inſpiraret utẽtes præſentibus, uerùm
quoq́ ſicut deus reuelaret futura prænunciantes.

H NVnquid aliquãdo aut alicubi iniuſtũ eſt di-
Flagitia ligere deũ, ex toto corde, ex tota anima ex to-
quæ quõ ta mente, & diligere proximũ tãquã ſeipſum? Itaq́
puniẽda. flagitia quę ſunt cõtra naturã, ubiq́ ac ſemper de-
Cap. 8. teſtanda atq́ punienda ſunt, qualia Sodomitarum
Gene. 6. fuerũt. Quæ ſi oẽs gẽtes facerẽt, eodẽ criminis rea
Matt. 22. tu diuina lege tenerẽtur, quæ nõ ſic fecit homines,
33 q. 7. c. ut ſe ullo † uterentur modo. Violatur quippe ipſa
Flagitia. ſocietas, quæ cũ deo nobis eſſe debet, cũ eadẽ na-
Gene. 19. tura cuius ille author eſt, libidinis puerſitate pol-
† illo. luitur. Quæ aũt contra mores hominũ ſunt flagi-
Diſtin. 8. tia, pro morũ diuerſitate uitãda ſunt, ut pactũ in-
cap. quæ ter ſe ciuitatis aut gentis cõſuetudine uel lege fir-
cõtra. matũ, nulla ciuis aut peregrini libidine uioletur.
Turpis. n. oĩs pars eſt ſuo uniuerſo non cõgruens.
Cum aũt deus aliqͥd cõtra morẽ aut pactũ quo-
rumlibet iubet, & ſi nunq̃ ibi factũ eſt, faciendum
eſt: & ſi omiſſum, inſtaurandũ [eſt] & ſi inſtitutũ
non erat, inſtituendũ eſt. Si. n. regi licet in ciuitate
cui regnat iubere aliqd, quod neq́ ante illũ quiſ-
quam, nec ipſe unquã iuſſerat, & nõ cõtra ſocieta-
tem ciuitatis eius obtẽperatur, immò cõtra ſocie-
I tatem nõ obtẽperatur. Generale quippe pactũ eſt
ſocietatis humanæ, obedire regib' ſuis: quãto ma
gis deo regnatori uniuerſę creaturę ſuę, ad ea quæ
iuſſerit, ſine dubitatione ſeruiendũ eſt. Sicut. n. in
poteſtatib' ſocietatis humanę, maior poteſtas mi
nori ad obediendũ pręponitur, ita deus oĩbus. Itẽ
in facinorib', ubi libido eſt nocẽdi, ſiue per cõtu-
meliã, ſiue p iniuriã: & utrunq́ uel ulciſcẽdi cauſa,
ſicut inimico inimicus: uel adipiſcẽdi alicui' ex-
tra cõmodi, ſicut latro uiatori: uel euitãdi mali, ſi
cut ei q timet: uel inuidẽdo, ſicut fœliciori miſe-
rior, aut in aliquo pſperatus, ei quẽ ſibi ęquari ti-
met, aut æqualem dolet: uel ſola uoluptate alieni
mali, ſicut ſpectatores gladiatorũ, aut irriſores, aut
illuſores quorũlibet. Hæc ſunt capita iniqtatis, q̃
† ſectan- pullulãt principãdi & ſpectãdi † & ſentiẽdi libidi-
di. ne, aut una, aut duab' earũ, aut ſimul oĩbus. Et ui
Exo. 20. nitur male aduerſus tria & ſeptẽ, pſalterium decẽ
Pſal. 32. chordarũ decalogũ tuũ, deus altiſsime & dulciſsi
me Sed q̃ flagitia in te q nõ corrũperis? Aut q̃ ad-
uerſus te facinora, cui noceri nõ põt? Sed hoc uin-
dicas qd in ſe hoĩes pperãt, qa etiã cũ in te peccãt
impie faciunt in aĩas ſuas, & mentiẽ iniqnitas ſibi, K
ſiue corrumpẽdo aut peruertẽdo naturã ſuã, quã *Pſal. 26.*
tu feciſti & ordinaſti: uel imoderate utẽdo cõceſ-
ſis reb', uel in nõ cõceſſa flagrãdo in eũ uſum qui
eſt cõtra naturã: aut rei tenenẽ, aĩo & uerbis ſęuiẽ- *Rom. 1.*
tes aduerſus te, & aduerſus ſtimulũ calcitrantes: *Acto. 9.*
aut cũ diſruptis limitib' humanæ ſocietatis, lętan
tur audaces priuatis cõciliationib' aut direptioni
bus, † prout quiſq́ delectauerit aut offenderit. Et ea *† dirn-*
fiũt cũ tu [dñe] derelinqueris fons uitæ, q es un' & *ptionib'.*
uerus creator & rector uniuerſitatis, & priuata ſu- *aliàs, diſ-*
pbia diligiẽ in parte unũ falſũ. Itaq́ pietate humi- *ſenſioni-*
li rediẽ in te, & purgas nos à cõſutudine mala, & p *bus.*
pitius es pctis confitentiũ, & exandis gemitus cõ-
peditorũ, & ſoluis à uinculis, q̃ nobis fecimus, ſi iã *Pſal. 101.*
nõ erigam' aduerſus te cornua falſę libertatis, aua
ricia plus habẽdi, & dãno totũ amittẽdi, amplius
amando propriũ noſtrum, q̃ te omnium bonum. *Diſcrim ĩ*

SEd inter flagitia & facinora, & tã multas iniq- *inter pec*
tates, ſunt pctã pficientiũ, quæ à bene iudicã- *cata et in*
tibus, & uituperantur ex regula pfectionis, & lau- *ter dei iu*
dãtur ſpe frugis, ſicut herba ſegetis. Et ſunt quędã *diciũ &*
ſimilia uel flagitio uel facinori, & nõ ſunt pctã, qa *hominũ.*
nec te offendunt dñm deum nrm, nec ſociale cõ- *Cap. 9.*
ſortiũ: cum cõciliantur aliqua in uſum uitæ con- L
gruę † tẽpori, & incertũ eſt an libidine habẽdi, aut *† cõgrua.*
puniunẽ corrigendi ſtudio poteſtate ordinata, &
incertum eſt an libidine nocẽdi. Multa itaq́ facta
quæ hoĩbus improbãda uiderenẽ, teſtimonio tuo
approbata ſunt, & multa landata ab hoĩbus, te te
ſte dãnanẽ, cũ ſæpe ſe aliter hẽt ſpecies facti, & ali-
ter faciẽtis aĩus, atq́ articulns occulti tẽporis. Cũ
uerò tu aliqd repẽte inuſitatũ & improuiſum im-
peras, etiã ſi hoc aliqñ uetuiſti, quãuis cauſam im
perij tui pro tẽpore occultes, & quãuis contra pa-
ctum ſit aliquorũ hominũ ſocietatis, quis dubitat
eſſe faciendũ, qñ ea iuſta eſt ſocietas hominũ, quę
ſeruit tibi? Sed beati q te imperaſſe ſciunt. Fiunt. n.
omnia à ſeruiẽtibus tibi, uel ad exhibendũ, quod
ad præſens opus eſt, uel ad futura prænuncianda.

HAec ergo neſciẽs, irridebam illos ſanctos ſer- *Rori' de*
uos & pphetas tuos Et quid agebã cum irri- *ficu furto*
debam eos, niſi ut irriderer abs te, ſenſim atq́ pau *ſublata*
latim perductus ad eas nugas ut crederẽ ficũ plo- *cũ irriſio*
rare cũ decerpitur, & matrẽ eius arborẽ lachrymis *ne Mani*
lacteis? Quam tamen ficum ſi comediſſet aliquis *chæi c. 10*
ſanctus, alieno ſanè non ſuo ſcelere decerptã, mi- M
ſceret uiſceribus & anhelaret de illa angelos, im-
mo uerò particulas dei gemendo in oratione atq́
ructando, quæ particulæ ſummi & ueri dei ligatæ
fuiſſent in illo pomo, niſi electi ſancti dẽte ac uen
tre ſoluerentur. Et credidi miſer magis eſſe miſeri-
cordiam pręſtandã fructibus terræ, q̃ hominibus
propter quos naſcerentur Siquis. n eſuriens pete-
ret, qui Manichæus non eſſet quaſi capitali ſuppli
cio damnando buccella uideretur ſi ei daretur.

ET miſiſti manũ tuã ex alto, & de hac profun- *Somniũ*
da caligine eruiſti animã meã, cũ pro me plo- *matris de*
raret ad te mater mea fidelis tua, amplius q̃ flent *filio. c. 11.*
matres corporea funera. Videbat enim illa mortẽ
meam ex fide & ſpiritu, quẽ ex te habebat, & exau
diſti eam dñe. Exaudiſti eã, nec deſpexiſti lachry-
mas eius, cũ profluentes rigarent terrã ſub oculis
eius, in omni loco oĩonis eius, & exaudiſti eã. Nã
unde illud ſomniũ quo eã cõſolatus es, ut uiuere † *† bibere.*
me ſecum

A me secũ crederet, & habere secũ eandẽ mensam in domo, qđ nolle cœperat auersans & detestãs blasphemias erroris mei? Vidit enim stãtẽ se in quadã regula lineat†, & aduenientẽ ad se iuuenẽ splẽdidũ, hilarẽ atq; arridentem sibi, cũ illa esset mœrens & mœrore cõfecta. Qui cum causas quæsisset ab ea mœstitiæ suę, quotidianarumq; lachrymarũ, docendi ut assolet nõ discendi gratia, atq; illa respondisset pditionẽ meã se plangere, iussisse illum quo secura eẽt, atq; admonuisse ut attenderet & uideret ubi esset illa, ibi esse & me. Quod illa ubi attendit, uidit me iuxta se in eadẽ regula stantẽ. Vnde hoc, nisi q̃a erant aures tuæ ad cor eius? O tu bone omnipotens, q̃ sic curas unumquenq; nostrũ tãquam solũ cures, & sic omnes tanquã singulos. Vñ illud etiam, ꝙ cũ mihi narrasset ipsum uisum, & ego ad id trahere conarer, ut illa se potius non desperaret futuram esse quod eram, continuo sine aliqua hæsitatione, non inquit, nõ enim mihi dictũ est, ubi ille, ibi & tu sed ubi tu, ibi & ille. Cõfiteor tibi domine recordationẽ meã quantũ recolo, ꝙ sepe nõ
B tacui, amplius me isto per matrem uigilantem responso tuo, quod tam uicina interpretationis falsitate turbata nõ est, & tam cito uidit quod uidendum fuit, quod ego certe antequã dixisset non uideram, etiam tum cõmotum fuisse q̃ ipso somnio, quo fœminæ piæ gaudiũ tanto post futurum, ad consolationem tunc præsentis solicitudinis, tanto ante prædictũ est. Nam noueni ferme anni secuti sunt, quibus ego in illo limo profundi ac tenebris falsitatis, cũ sæpe surgere conarer, & grauius allidere, uolutatus sum: cũ tamen illa uidua casta, pia & sobria, quales amas, iã qdẽ spe alacrior, sed fletu & gemitu nõ segnior, nõ desineret horis omnibus orationũ suarũ de me plangere ad te, & intrabant in conspectũ tuum preces eius, & me tamẽ dimittebas adhuc uolui & inuolui in illa caligine.

† lignea. — *Infra 8. cap. 12. in fine.* — *Supra eodẽ. cap. 6* — *De moribus monachorũ. cap. 23.* — *De utilitate credendi. ca. 1*

ET dedisti alterum responsum interim quod recolo. Nam & multa prætereo, propter qđ propero ad ea quæ me magis urgent confiteri tibi, & multa non memini. Dedisti ergo alterũ per sacerdotem tuum, quendam episcopum nutritũ in Ec-
C clesia, & exercitatũ in libris tuis. Quem cum illa fœmina rogasset, ut dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona, (faciebat enim hoc, si quos forte idoneos inuenisset,) noluit ille, prudenter sanè, quãtũ sensi postea. Respondit enim me adhuc esse indocilem, eo ꝙ inflatus essem nouitate hæresis illius, & nonnullis quæstiunculis iam multos imperitos exagitassem, sicut illa indicauerat ei. Sed sine, inquit, illum ibi, & tantũ roga pro eo dominum, ipse legendo reperiet, quis ille sit error & quanta impietas. Simul etiã narrauit se quoq; paruulum à seducta matre sua datũ fuisse Manichæis, & omnes penè nõ legisse tantũ, uerumetiam scriptitasse libros eorũ, sibiq; apparuisse nullo contra disputante & conuincẽte, q̃ esset illa secta fugiẽda, itaq; fugisse. Quæ cũ ille dixisset, atq; illa nollet acquiescere, sed instaret, magis deprecando, & ubertim flendo ut me uideret & mecũ dissereret, ille iã substomachãs tædio, uade, inquit, à me, ita uiuas: fieri enim non potest ut filius istarum lachrymarũ pereat. Quod illa ita se accepisse inter colloquia sua mecum sæpe recordabatur, ac si de cœlo sonuisset.

Quale responsum mater Augustini acceperit à quodam episcopo de ipsius cõuersiõe cap. 12.

DIVI AVRELII AVGVSTINI CONfessionum Liber Quartus. D

Quã liu & q̃uo alios seduxerit. Cap. 1.

PEr idem tempus annorũ nouẽ, ab undeuicesimo anno ætatis meæ, usq; ad duotricesimũ, seducebamur & seducebam9, falsi atq; fallentes in uarijs cupiditatibus, & palàm per doctrinas quas liberales uocant, occulte autẽ falso nomine religionis, hic superbi, ibi superstitiosi, ubiq; uani ac popularis gloriæ sectãtes inanitatẽ, usq; ad theatricos plausus & cõtentiosa certamina, & agonẽ coronarũ fœnearũ† & spectaculorũ nugas, & intemperantiã libidinũ. Illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes cũ eis qui appellantur electi & sancti, afferrebamus escas, de q̃bus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent angelos & Deos, ꝑ quos liberaremur: & sectabar ista atq; faciebã cũ amicis meis, ꝑ me ac mecũ deceptis. Irrideãt me arrogãtes, & nõdũ salubriter ꝓstrati & elisi à te Deus meus. ego tñ cõfitear tibi de
E decora mea in laude tua. Sine me obsecro, & da mihi circũire pñti memoria ꝑteritos circũitus erroris mei, & immolare tibi hostiã iubilatiõis. Quid. n. sum ego mihi sine te, nisi dux in præceps? Aut qđ sum cũ mihi bñ est, nisi sugens lac tuũ, aut fruens te cibo q̃ non corrumpitur? Et q̃s homo est quilibet homo, cũ sit homo? Sed irrideant nos fortes & potentes, nos autẽ infirmi & inopes cõfiteamur tibi.

† fœninearum. — *Psal. 26.*

DOcebã in illis annis artẽ rhetoricam, & uictoriosam loquacitatẽ uictus cupiditate uendebam. Malebã tamen dñe, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni, & eos sine dolo docebã dolos, nõ in q̃bus contra caput innocentis agerent, sed aliquãdo pro capite nocentis. Et tu Deus uidisti de longinquo lapsantẽ in lubrico, & in multo fumo scintillantẽ fidẽ meã quã exhibebã in illo magisterio diligentibus uanitatẽ, & quęrentibus mendaciũ, socius eorũ. In illis annis unã habebam, non eo quod legitimũ uocatur coniugio cognitam, sed quam indagauerat uagus ardor
F inops prudentiæ, sed unã tamen, ei quoq; seruans thori fidem, in qua sanè experirer exemplo meo, qđ distaret inter coniugalis placiti modum, quod fœderatũ esset generãdi gratia, & pactũ libidinosi amoris, ubi proles etiã contra uotũ nascitur, quãuis iam nata cogat se diligi. Recolo etiã cum mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mandasse mihi nescio quẽ aruspicẽ, qđ ei dare mercedis uellẽ ut uincerẽ: me aũt fœda illa sacramenta detestatum & abominatũ respondisse, nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscã pro uictoria mea necari sinerẽ. Necaturus. n. erat ille in sacrificijs suis animantia, & illis honoribus inuitaturus mihi suffragatura dæmonia uidebatur. Sed hoc quoq; malũ nõ ex tua charitate repudiaui De9 cordis mei. Nõ enim amare te nouerã, q̃ nisi fulgores corporeos cogitare nõ nouerã. Talibus. n. figmentis suspirans anima, nonne fornicatur abs te, & fidit in falsis, & pascit uentos? Sed uidelicet sacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabã. Quid est enim aliud uentos pascere, quam ipsos pascere: hoc est, errando eis esse uoluptati atq; derisui?

Rhetoricã docet, et aruspicẽ qui uictoriam promittebat cõtẽnit. ca. 2. — *Psal. 71.* — *Osee. 12.*

G

26. qō. 2. cap. illos planetarios. Astrologia dediti, à sine medicina & verū periti, reuocatur. cap. 3

Psal. 93. Psal 40. Ioan. 5. Matt. 16. Psal. 50.

Iacobi. 4 1. Petri. 5

IDeoq; illos planetarios, quos mathematicos uocāt planè cōsulere nō desistebā, q quasi nullum eis esset sacrificiū, & nullæ preces ad aliquē spūm ob diuinationē dirigerentur, quod tñ Christiana & uera pietas cōsequenter repellit & damnat. Bonū est enim confiteri tibi dñe, & dicere, Miserere mei, cura animā meā qm̄ peccaui tibi. Neq; ad licētiā peccandi abuti indulgentia tua, sed meminisse dñicæ uocis: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne qd tibi deterius contingat. Quā totā illi salubritatē interficere conantur, cum dicunt: De cœlo tibi est ineuitabilis causa peccandi, & Venus hoc fecit, aut Saturn⁹, aut Mars: scilicet ut hō sine culpa sit, caro & sanguis & supba putredo: culpādus sit aūt cœli ac syderū creator & ordinator. Et qs est hic nisi Deus noster, suauitas & origo iustitię, q reddis unicuiq; scd̄m opa eius, & cor contritū & humiliatū non spernis? Erat eo tpe uir sagax, medicinæ artis peritissimus, atq; in ea nobilissimus, q ꝓ cōsule manu sua coronā illā agonisticā imposuerat nō sano capiti meo, sed nō ut medicus. Nam

H illius morbi tu sanator, qui resistis superbis, humilibus aūt das gratiā, Nunquid tamen etiā per illū senē defuisti mihi, aut destitisti mederi aiæ meæ? Quia eni factus ei eram familiarior, & eius sermonibus, erant enim sine uerborū cultu, uiuacitate sententiarū iocundi & graues, assiduus & fixus inhærebā, ubi cognouit ex colloquio meo libris genethliacorū eē me deditū, benigne ac paterne me monuit ut eos abijcerē, neq; curā & operam rebus utilibus necessariā, uanitati frustra impenderem: dicens ita se illā didicisse, ut uictus eius professionem primis annis ætatis suę deferre uoluisset, qua uitam degeret, & si Hippocratem intellexisset, & illas utiq; literas potuisset intelligere: & tamen non ob aliam causam se postea illis relictis medicinā assecutum, nisi quod eas falsissimas cōperisset, & nollet uir grauis decipiendis hominibus uictum quærere. At tu, inquit, quo te in hominibus sustentans rhetoricā tenes, hanc aūt fallaciā libero studio, nō necessitate rei familiaris sectaris: quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tā perfecte discere elaboraui, q̄ ex ea sola uiuere uolui. A

I quo ego cū quæsissem qua ex causa hoc fieret, ut multa inde uera pronunciarentur: Respondit ille ut potuit, uim sortis hoc facere in rerū natura usquequaq; diffusam. Si enim de Paganis poetæ cuiuspiā longe aliud canentis atq; intendentis, cum forte qs consuluit, mirabiliter consonus negocio sæpe uersus exiret, mirandū non esse dicebat, si ex anima humana superiore aliquo instinctu nesciente qd in se fieret, non arte sed sorte sonaret aliquid quod interrogātis rebus factisq; cōcineret. Et hoc qdē ab illo uel per illū procurasti mihi, & qd ipse postea p meipsum quærerem in memoria mea delineasti. Tunc autē nec ipse, nec charissimus meus Nebridius adolescens ualde bonus & ualde cautus, irridens totum illud diuinationis genus, psuadere mihi potuerunt ut hæc abijcerem, qm̄ me amplius ipsorū authorū mouebat authoritas, & nūllum certum quale quærebam documentū adhuc inuenerā. quo mihi sine ambiguitate appareret, q̄ ab eis consultis uera dicerentur, sorte non arte inspectorum syderum dici.

IN illis annis quo primo tempore in municipio quo natus sum, docere cœperā, comparauerā amicum societate studiorū nimis charū, coæuū mihi & conflorentē flore adolescentiæ. Mecū puer creuerat, & pariter in scholā ieramus, pariterq; luseramus. Sed nondū erat sic amicus, quāquā ne tunc quidē sicuti est uera amicitia, quia nō est uera, nisi cū eā tu agglutinas inter inhærentes tibi charitate diffusa in cordibus nostris p spūmsanctū, q datus est nobis. Sed tamen dulcis erat nimis cocta† feruore parilium studiorū. Nam[&]à fide uera, quam eis si †germanitus & penitus adolescens tenebat, deflexerā eum in supstitiosas fabellas & perniciosas, ꝓpter quas me plangebat mater. Mecum iam errabat in animo hō ille, & nō poterat anima mea sine illo. Et ecce tu imminens dorso fugitiuorū tuorū, Deus ultionū & fons misericordiarū simulq; conuertens† nos ad te miris modis: ecce abstulisti hominē de hac uita, cū uix annū expleuisset in amicitia mea, suauis mihi sup oēs suauitates illius uitæ meæ. Quis laudes tuas enumerat un⁹, in se uno quas expertus est? Quid tunc fecisti deus meus, & q̄ inuestigabilis abyssus iudiciorū tuorū? Cū enim

K

Morbū et baptismū amici narrat quē etiā suis erroribus inuoluerat, eoq; morte sublato dolet grauissime.

Roma. 5. † co-cto. † non. Psal. 93. † simul quia conuertis.

L laboraret ille febribus, iacuit diu sine sensu in sudore letali. Et cū desperaretur, baptizatus est nesciens, me nō curante, & præsumente id retinere potius aiam eius quod à me acceperat, non quod in nescientis corpore fiebat. Longe aūt aliter erat, nā recreatus est & saluus factus. Statimq; ut primum cum eo loqui potui, potui aūt mox ut ille potuit, qm̄ nō discedebā, & nimis pēdebamus ex inuicē, temaui apud illud irridere, tanquā & illo irrisuro mecū baptismū quē acceperat mēte atq; sensu absentissimus, sed tñ se iam accepisse didicerat. At ille ita me exhorruit ut inimicū, admonuitq; mirabili & repentina libertate, ut si amicus esse uellē, talia sibi dicere desinerem. Ego autē stupefactus atq; turbatus, distuli omnes motus meos, ut cōualescens† prius, essetq; idoneus uiribus ualetudinis cū quo agere possem quod uellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, ut apud te seruaretur consolationi meæ, post paucos dies me absente repetit febribus & defungit. Quo dolore contenebratum est cor meū, & quicquid aspiciebam mors erat. Et

† conualesceret.

M erat mihi patria suppliciū, & paterna domus mira infœlicitas, & qcqd cū illo cōmunicauerā, sine illo in cruciatū immanē uertebatur. Expetebant eū undiq; oculi mei, & nō dabat mihi, & oderā omnia, qa nō haberēt eū. Nec mihi iā dicere poterāt. Ecce ueniet, sicut cū uiueret, quādo absens erat. Et factus erā ipse mihi magna quæstio, & interrogabā animā meā, quare tristis esset, & quare cōturbarer me ualde, & nihil nouerat rñdere mihi. Et si dicebā: Spera in deo, iuste nō obtempabat, qa uerior erat & melior hō quē charissimū amiserat, q̄ phātasma in qd sperare iubebat. Solus fletus erat dulcis mihi & successerat amico in delitijs animi mei.

Psal. 41.

ET nunc dñe iam illa transierunt, & tempore lenitū est uulnus meū. Possum ne audire abs te q ueritas es, & admouere aurē cordis mei ori tuo, ut dicas mihi, cur fletus dulcis sit miseris? An tu quāuis ubiq; assis, longe abiecisti à te miseriā nostrā? Et tu in te manes, nos aūt in expimētis uoluimur, & tñ nisi ad aures tuas ploraremus, nihil residui de spe nr̄a fieret. Vñ igit suauis fructus de amaritudine uitę carpit, gemere & flere & suspirare &

Lachrymæ in precibus & dolore rei charæ amissæ. Cap. 5.

A cōqueri? An hoc tibi † dulce eſt qđ ſperamus exau
dire te? Recte iſtud in precibus, quia deſyderium
perueniendi habent, Nunquid in dolore amiſſæ
rei & luctu quo tunc operiebar? Neq enim ſpera-
bam reuiuiſcere illum, aut hoc petebā lachrymis,
ſed tantum dolebam & flebam. Miſer eram enim,
& amiſeram gaudiū meum. An † & fletus res ama-
ra eſt [&] præ faſtidio rerum, quibus prius ſrueba-
mur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

† tibi

† Nam.

Explicat magnum affectum quo diligebat amicum. Cap. 6.

Qvid aūte iſta loquor Non enim tēpus quæ-
rēdi nūc eſt, ſed cōfitendi tibi. Miſer enim
eram, & miſer eſt oīs animus uinctus amici
tia rerum mortaliū, & dilaniatur cū eas amittit,
& tunc ſentit miſeriam, qua miſer eſt, & antequam
amittat eas. Sic.n.ego eram illo tēpore, & flebam
amariſsime, & requieſcebā in amaritudine. Ita mi-
ſer erā, & habebā chariorē illo amico meo uitā ip-
ſam miſerā. Nā quāuis eā mutare uellē, nollem tñ
amittere magis q̄ illū Et neſcio an uellē uel pro il-
lo, ſicut de Oreſte & Pylade traditur, ſi non fingi-
tur, qui uellent pro inuicē uel ſimul mori, qa mor
B te peius erat nō ſimul uiuere. Sed in me neſcio qs
affectus nimis huic contrarius ortus erat, & tędiū
uiuendi erat in me grauiſsimū, & moriēdi metus.
Credo quo magis illū amabā, hoc magis mortē
quæ mihi eū abſtulerat tanq̄ atrociſsimā inimicā
oderā & timebā, & eam repēte cōſumpturam oēs
hoīes putabā, quia illū potuit. Sic eram oino, me-
mini. Ecce cor meū deus meus, ecce intus uide qa
memini, ſpes mea q me mūdas à taliū affectionū †
immunditia, dirigēs oculos meos ad te, & euellēs
de laqueo pedes meos. Mirabar.n.cęteros morta-
les uiuere, quia ille quē quaſi non moriturū dile-
xeram, mortuus erat, & me magis, qa ille alter erā,
uiuere illo mortuo mirabar. Bene quidā dixit de
amico ſuo, dimidiū animæ meæ. Nā ego ſenſi ani
mam meā & animā illius unā fuiſſe animā in duo
bus corporibus, & ideo mihi horrori erat uita, qa
nolebā dimidius uiuere, & ideo forte mori metue
bā, ne totus ille moreretur, quē multū amauerā.

† infectione &c. Pſal. 124

Horatius de Virgilio nauigante: Et ſerues animæ dimidium meæ.

O Dementiam neſciētem diligere hoies huma-
niter, ò ſtultū hoiem immoderate humana
patientē, quod ego tunc erā. Itaq eſtuabā, ſuſpira-
C bam, flebā, turbabar, nec requies erat nec cōſiliū.
Portabam.n.conſciſſam & cruentā animā meam,
impatientē portari à me, & ubi eā ponerē nō inue
niebam. Non in amœnis nemoribus, nō in ludis
atq cantibus, nec in ſuaue olentibus locis, nec in
cōuiuijs apparatis, neq in uoluptate cubilis & le-
cti, nō deniq in libris atq carminib9 acqeſcebat.
Horrebāt oīa, & ipſa lux, & qcqd nō erat quod ille
erat, improbū & odioſum erat, pręter gemitū & la
chrymas. Nam in eis ſolis aliquātula requies. Vbi
aūt inde auferebatur aia mea, onerabat me gran-
dis ſarcina miſeriæ, quæ à te dñe leuāda erat & cu
rāda, ſciebā, ſed nec uolebā, nec ualebā eo magis,
qa non mihi eras aliqd ſolidū, & firmū, cum de te
cogitabam. Nō.n.tu eras, ſed uanū phantaſma &
error meus, erat deus meus. Si conabar eā ibi po-
nere ut requieſceret, per inane labebatur, & iterū
ruebat ſuper me, & ego mihi remanſeram infœlix
locus, ubi nec eſſe poſſem, nec inde recedere. Quò
.n.cor meū fugeret à corde meo? Quò à meipſo fu
gerē? quò me nō ſequerer? Et tñ fugi de patria Mi-
nus.n.eum quærebāt oculi mei, ubi uidere nō ſo-
lebant, atq à Tagaſtēſi oppido ueni Carthaginē D

2. Retra cap 4. Impatientia doloris mutat locum. Cap. 7.

NOn uacant tempora, nec ocioſe uoluuntur
per ſenſus noſtros, faciūt in animo mira ope
ra Ecce ueniebant & præteribant de die in diem,
& ueniendo & prætereundo inſerebant † mihi ſpe
cies alias, & alias memorias, & paulatim reſarcie-
bant me priſtinis generibus delectationum: qbus
cedebat dolor meus ille, ſed ſuccedebant nō qui-
dem dolores alij, cauſę tñ aliorū dolorū. Nā unde
me facillime & in intima dolor ille penetrauerat,
niſi quia fuderā in arenam animā meam, diligen-
do moriturū ac ſi nō moriturū? Maxime qppe me
reparabāt atq recreabant aliorū amicorū ſolatia,
cum qbus amabā quod pro te amabā, & hoc erat
ingens fabula & longū mendacium, cuius adulte
rina confricatione corrūpebatur mens noſtra pru
riens in auribus. Sed illa mihi fabula nō morieba
tur, ſi quis amicorū meorū moreretur. Alia erant
quæ in eis amplius capiebant animū, colloqui &
corridere, & uiciſsim beneuole obſequi, ſimul le-
gere libros dulciloquos, ſimul nugari, & ſimul ho
neſtari, diſſentire interdū ſine odio, tanq̄ ipſe hō
E ſecū, atq ipſa rariſsima diſſenſiōe cōdire cōſenſio
nes plurimas, docerē aliqd inuicē, aut diſcere aliqd
ab inuicē: deſyderare abſentes cū modeſtia † ſuſci
pere uenientes cū lætitia. His atq hmōi ſignis, à cor
de amantiū & redamantiū pcedētibus p os, p lin-
guā, p oculos, & mille motus gratiſsimos quaſi fo
mitibus cōflare aios, & ex pluribus unum facere.

Tēpus dolori medetur. C. 8.

† inſerebant.

Amicitiæ fructus & uoluptas.

† moleſtia.

HOc eſt quod diligiř in amicis, & ſic diligitur,
ut rea ſibi ſit humana cōſciētia, ſi nō amauē
rit redamantem, aut ſi amantē non redamauerit,
nihil quęrēs ex eius corpore pter indicia beneuo-
lentiæ. Hinc ille luctus ſi quis moriař, & tenebræ
dolorū, & uerſa dulcedine in amaritudinē cōr ma
didū & † ex amiſſa uita morientiū mors uiuentiū.
Btūs q amat te, & amicū in te, & inimicū pp te. So
lus.n.nullū charū amittit, cui oēs in illo chari sūt
qui nō amittiř. Et qs eſt iſte niſi deus noſter deus
q fecit cœlū & terrā, & implet ea, qa implēdo ea fa
cit † ea? Te nemo amittit niſi q dimittit Et q dimit
tit, quo it aut quò fugit, niſi a te placido ad te ira-
F tū? Nam ubi [te inuenit] non inuenit legem tuam
in pœna ſua. Et lex tua ueritas, & ueritas tu.

Humana amicitiarum diuina comparatio. c. 9.

† quia.

† fecit.

DEus uirtutū cōuerte nos, & oſtēde faciē tuā
& ſalui erimus. Nā quaquauerſum ſe uerterit
aia hois ad doloris figitur, alibi præterquā in te.
Tamet figitur in pulchris extra te & extra ſe, quæ
tñ nulla eſſent niſi eſſent abs te, quę oriūtur & oc
cidunt, & oriēdo quaſi eſſe incipiut, & creſcūt ut
perficianř, & pfecta ſeneſcunt, & intereūt: etenim
oia ſeneſcunt, & oia intereunt. Ergo cū oriūtur &
tendūt eſſe quo magis celeriter creſcunt ut ſint, eo
magis feſtināt ut nō ſint. Sic eſt modus eorū. Tan
tū dediſti eis, qa partes ſunt rerū quę nō ſunt oēs
ſimul, ſed decendendo ac ſuccedendo agunt oēs
uniuerſum, cuius partes ſunt. Ecce ſic peragitur et
ſermo noſter pſigna ſonantia Nō enim erit totus
ſermo, ſi unū uerbū nō decedat cū ſonuerit p9 par
tes ſuas ut ſuccedat aliud. Laudet te ex illis anima
mea de9 creator oim, ſed nō infigař in eis glutino
amoris p ſenſus corpis. Eunt.n.quo ibant ut non
ſint, & conſcindunt eā deſiderijs peſtilētioſis: qm̄
ipſa eſſe uult, & requieſcere amat in eis quę amat
in illis autem non eſt, ubi qa non ſtant, fugiūt, &

Pſal. 118. Pſal. 79.

Omnis pulchritudo ex deo eſt, qui et in omnibus laudandus. Cap. 10.

G quis ea sequitur sensu carnis, aut quis ea cõprehẽdit, uel cũ præsto sunt? Tardus est enim sensus carnis, quoniam sensus carnis est, & ipse est modus eius. Sufficit ad aliud ad quod factus est: ad illud autem non sufficit ut teneat transcurrentia ab initio debito usq; ad finem debitum. In uerbo enim tuo per quod creant, ibi audiunt hinc & hucusq;.

Oĩa creata nõ immutabilia in se in deo stabilia. Cap. 11.

NOli esse uana aia mea, & obsurdescere in aure cordis, tumultu uanitatis tuæ. Audi & tu. Verbum ipsum clamat ut redeas, & ibi est locus quietis imperturbabilis, ubi nõ deseritur amor si ipse nõ deserat. Ecce illa discedũt ut alia succedãt, & oĩbus suis partibus constet infima uniuersitas. Nunqd ego aliquò discedo, ait uerbũ dei? Ibi fige mansionẽ tuam, ibi cõmenda quicqd inde habes aia mea, saltẽ fatigata fallacijs. Veritati cõmenda quicqd tibi est à ueritate, & nõ perdes aliqd, & reflorescent putrida tua, & sanabuntur oẽs languores tui, & fluxa tua reformabunt, & renouabuntur & cõstringẽtur ad te, & nõ te deponẽt quò descẽdunt, sed stabunt tecũ, & permanebũt ad semper stantẽ ac permanentẽ deum.
H Vt qd peruersa sequeris carnẽ tuã? Ipsa te sequat cõuersa. Quicquid per illã sentis in parte est, & ignoras totũ cuius hæ partes sunt, & delectãt te tamen. Sed si ad totũ comprehendẽdum esset idoneus sensus carnis tuæ, ac nõ & ipse in parte uniuersi accepisset ꝓ pœna tua iustũ modũ, uelles ut trãsiret qcqd existit in pñti† ut magis tibi oĩa placerẽt. Nã & qđ loquimur per eundem sensum carnis audis, & nõ uis utiq; stare syllabas, sed transuolare ut aliæ ueniãt, & totũ audias. Ita semper oĩa qbus unũ aliqd cõstat, & non simul sunt oĩa ea qbus constat, plus delectant oĩa q̃ singula, si possint sentiri oĩa. Sed longe his melior qui fecit oĩa, & ipse est deus noster, & non discedit, quia nec succeditur ei. Si placent corpora, deũ ex illis lauda, & in artificẽ eorũ retorq; amorem, ne in his quæ tibi placent tu[er] displiceas.

† præsentia.

Amor nõ improbatur modo ĩ his quæ placẽt amemus deum. Cap. 12.

SI placent aiæ, in deo amentur, qa & ipsæ mutabiles sunt, & in illo fixæ stabiliuntur, alioquin irent & perirent. In illo ergo amentur, & rape ad eum tecũ quas potes: & dic eis, Hũc amem⁹, hunc amem⁹, ipse fecit hæc, & nõ est longe. Non.n. fecit atq; abijt: sed ex illo in illo sunt. Ecce ubi est, ubi sapit ueritas. Intim⁹ cordi est, sed cor errauit ab eo. Redite præuaricatores ad cor, & inhærete illi q fecit
I uos. State cũ eo, & stabitis. Reqescite in eo, & qeti eritis. Quò itis in aspera? quò itis? Bonũ qđ amatis ab illo est, sed quãtũ est ad illũ, bonũ est & suaue. Sed amarũ erit iuste, qa iniuste amat deserto illo, qcqd ab illo ẽ. Quò uobis adhuc & adhuc ambulare uias difficiles & laboriosas? Nõ est reqes ubi qritis eam. Quærite qđ qritis, sed ibi nõ est ubi qritis. Beatã uitã quæritis in regione mortis: nõ est illic. Quõ.n. beata uita, ubi nec uita? Et descendit huc ipsa uita nostra, & tulit mortẽ nostrã & occidit eam de abũdantia uitæ suæ, & tonuit clamãs, ut redeamus hinc ad eũ in illud secretũ unde processit ad nos, in ipsum primũ uirginalẽ uterũ, ubi ei nupsit humana creatura caro mortalis nec† semper esset mortalis, & inde uelut spõsus ꝓcedẽs de thalamo suo, exultauit ut gigas ad currẽdam uiã, Non.n. tardauit, sed cucurrit clamãs dictis, factis, morte, uita, descẽsu, ascẽsu, clamãs ut redeam⁹ ad eũ. Et discessit ab oculis, ut redeam⁹ ad cor, & inue-

Esa. 46.

† ne

Psal. 18.

K niamus eum abscessit.n. & ecce hic est. Noluit nobiscũ diu esse, & nõ reliquit nos. Illuc.n. abscessit, unde nunq̃ recessit, qa mũdus ꝑ eum factus est, & in hoc mũdo erat, & uenit in hunc mundũ pctõres saluos facere, cui cõfitetur aia mea ut sanet eã, quia† peccauit illi. Filij hominũ usquequo graues corde? Nunquid & post descensum uitæ nõ uultis ascendere & uiuere? Sed quò ascẽditis, qñ in alto estis, & posuistis in cœlum os uestrũ? Descẽdite ut ascẽdatis, & ascendatis ad deũ. Cecidistis.n. ascendendo cõtra eum. Dic eis ista ut plorẽt in cõualle plorationis, & sic eos rape tecũ ad deũ, qa de spũ eius hæc dicis eis, si dicis† ardens igne charitatis.

Ioan 1.

1. Tim. 1.

† quoniã

Psal. 40.

Psal. 4.

Psal. 72.

† sic dicẽs

Amor unde prouẽniat c. 13.

HAec tunc nõ nouerã, & amabã pulchra inferiora, & ibam in profundũ, & dicebã amicis meis: Nõ amamus aliqd nisi pulchrũ? Quid est ergo pulchrũ? & quid est pulchritudo? Quid est qđ nos allicit & cõciliat rebus quas amamus? Nisi.n. esset in eis decus & species, nullo modo nos ad se mouerẽt. Etenim aia duertebam & uidebã in ipsis corporib⁹† aliud esse quasi totũ, & ideo pulchrũ, aliud aũt quod ideo deceret, qm apte accõmodaretur alicui, sicut pars corporis ad uniuersum suũ,
L aut calceamentũ ad pedẽ, & similia. Et ista cõsideratio scaturiuit in aio meo ex intimo corde meo, & scripsi libros de pulchro & apto, puto duos aut tres: Tu scis deus. Nam excidit mihi. Non.n. habemus eos, sed aberrauerunt à nobis, nescio quõ.

† corporalibus.

Liber de apto & pulchro. Cap. 14.

QVid est aũt quod me mouit dñe deus meus, ut ad Icherium† Romanę urbis oratorẽ scribere illos libros, quẽ non nouerã facie, & ãmaueram hoiem ex doctrinæ fama quæ illi clara erat, & quædã uerba eius audierã, & placuerant mihi? Sed magis qa placebat alijs, & efferebant eũ laudibus stupentes, ꝙ ex hoie Syro docto prius Græcæ facundiæ, postea in latina etiã doctor† mirabilis extitisset, & esset scientissimus rerũ ad studium sapiẽtiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur ho & amatur absens. Vtrum nam ab ore laudãtis intrat in cor audientis amor ille? Absit. Sed ex amante alio accenditur alius. Hinc.n. amatur qui laudat, dũ nõ fallaci corde laudatoris prædicari creditur i. cũ amans eũ laudat. Sic.n. tunc amabã homines ex hominũ iudicio: nõ.n. ex tuo deus me⁹,
M in quo nemo fallitur. Sed tñ† cur non sicut auriga ille nobilis, sicut uenator, studijs populari⁹ diffamatus, sed longe aliter & grauiter, & ita queadmodũ & me laudari uellẽ? Nõ aũt uellẽ ita laudari & amari me ut histriones, quanq̃ eos & ipse laudarẽ & amarẽ, sed eligens latere q̃ ita notus esse & uelle haberi odio q̃ sic amari. Vbi† distribuuntur ista põdera uariorũ & diuersorũ amorũ in anima una? Quid est quod amo in alio, quod rursus nisi odissem, nõ à me detestarer & repellerem, cum sit uterq; nřm homo? Non.n. sicut equus bonus amatur ab eo q nollet hoc esse, etiã si posset, hoc & de histrione dicendũ est, qui naturæ nřæ socius est. Ergo ne amo in hoie quod odi esse, cũ sim homo? Grande profundũ est ipse hõ, cuius etiam capillos tu dñe numeratos habes, & non minuuntur in te, & tñ capilli eius magis numerabiles sunt q̃ affect⁹ eius, & motus cordis eius. At ille rhetor ex eo erat genere, quẽ sic amabam, ut uellem me esse talẽ, & errabã typho, & circũferebar omni uẽto, & nimis occulte gubernabar abs te. Et unde scio, & unde

† alias Hiberiũ.

† dictator.

Automedon et Alcon uidentur significari.

† unde.

Matt. 10

A certus cõfiteor tibi, ꝙ illũ in amore laudantiũ magis amauerã, quàm in rebus ipsis, de qbus laudabatur. Qgia si nõ laudatũ eũ uituperarẽt[cũ] idẽ ipsi & uituperãdo atq; spernẽdo ea ipsa narrarẽt, nõ accẽderer in eũ & nõ excitarer: & certe res nõ aliç forẽt, nec hõ ipse alius, sed tantũmodo alius affectus narrantiũ. Ecce ubi iacet anima infirma, nõdũ hçrens soliditati ueritatis. Sicut auræ linguarũ flauerint à pectorib' opinãtiũ, ita fertur & uertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & nõ cernitur ueritas: Et ecce est ante nos. Et magnũ qddã mihi erat, si sermo meus & studia mea illi uiro innotescerent. Quæ si ꝓbaret, flagrarẽ magis: si aũt improbaret, sauciaretur cor uanũ & inane soliditatis tuæ. Et tamẽ pulchrũ illud atq; aptũ, unde ad eũ scripseram, libenter animo uersabam, ob os cõtẽplatiõis meæ, & nullo collaudatore mirabar.

Quod corporalibus imaginibus contenebratus nõ potuit capere spiritalia B
Cap. 15.
Psal. 71.

SEd tantç rei cardinẽ in arte tua nondũ uidebã omnipotẽs, q facis mirabilia solus, & ibat animus meus p formas corporeas, & pulchrũ qđ per seipsum, aptũ aũt qđ ad aliqd accõmodatum deceret definiebam & distinguebam, & exẽplis corporeis astruebã. Et cõuerti me ad animi naturã, & nõ me sinebat falsa opinio, quã de spiritalibus habebam, uerũ cernere. Et irruebat in oculos meos ipsa uis ueri, & auertebã palpitantẽ mentẽ ab incorporea re ad liniamẽta & colores, & tumẽtes magnitudines. Et qa nõ poterã ea uidere in animo, putabam me nõ posse uidere animũ meũ. Et cũ in uirtute pacẽ amarẽ, in uitiositate aũt odissem discordiam, in illa unitatẽ: in ista, quandã diuisionẽ notabam. Inq; illa unitate mens rationalis & natura ueritatis ac summi boni mihi esse uidebat: in ista uerò diuisione irratiõalis uitæ, nescio quã substãtiã & naturã summi mali, quæ nõ solũ esset substãtia, sed omnino uita esset, & tñ abs te nõ esset deus meus, ex quo sunt omnia, miser opinabar. Et tamẽ illã monadẽ appellabã, tãquã sine ullo sexu mentẽ, hanc uero dyadẽ irã in facinoribus, libidinẽ in flagitijs, nesciẽs qd loquerer. Nõ enim nouerã neq; †didicerã, nec ullã substantiã malũ esse, nec ipsam

μονάς. δυάς.
† atque.

C mentẽ nostrã summũ atq; incõmutabile bonũ Sicut enim facinora sunt, si uitiosus ẽ ille animi motus, in quo est impetus, & se iactat insolẽter ac turbide, & flagitia, si est immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur uoluptates: ita errores & falsæ opiniones uitã cõtaminãt, si rationalis mẽs ipsa uitiosa est: qualis in me tũc erat nesciente alio lumine illã illustrãdã esse, ut sit particeps ueritatis, qa nõ est ipsa natura ueritatis: Quoniã tu illuminabis lucernã meã, dñe deus meus, illuminabis tenebras meas: Et de plenitudine tua nos oẽs accepimus: Es enim tu lumẽ uerũ qđ illuminat omnẽ hominẽ uenientẽ in hunc mundũ, qa in te nõ est trãsmutatio, nec momẽti obumbratio. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, ut saperẽ mortem quoniã supbis resistis. Quid aũt superbius, quàm ut assererẽ mira demẽtia me id esse naturaliter qđ tu es? Cũ enim ego essem mutabilis, & eo mihi manifestũ esset, ꝙ ideo utiq; sapiẽs esse cupiebã, ut ex deteriore melior fierẽ, malebã tamẽ etiã te opinari mutabilem, quàm me nõ hoc esse quod tu es. Itaq; repellebar, & resistebas uentosæ ceruici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnẽ accusabã, & spiritus ambulans nõdũ reuertebar ad te,

Psal 17.
Ioan. 1.
Iacobi. 1.
1. Petri. 5.
Psal. 77.

& ambulando ambulabã in ea quæ nõ sunt, neq; D in te, neq; in me, neq; in corpore, neq; mihi creabantur à ueritate tua, sed à mea uanitate fingebantur ex corpore, & dicebã paruulis fidelibus tuis ciuibus meis, à qbus nesciẽs exulabã, dicebã illis garrulus & ineptus, Cur ergo errat anima mea quã fecit deus? Et mihi nolebã dici, cur ergo errat deus? Et cõtẽdebã magis incõmutabilẽ tuã substãtiam coactam errare, quàm meã mutabilẽ spõte deuiasse & penè errare confitebar. Et erã ætate annorum fortasse uigintisex aut septẽ, cũ illa uolumina scripsi, uoluẽs apud me corporea† figmẽta obstrepẽtia cordi meo & auribus†, quas intendebã dulcis ueritas in interiorẽ melodiã tuã, cogitãs de pulchro & apto, & stare cupiẽs & audire te, & gaudio gaudere ꝓpter uocẽ spõsi, & nõ poterã. qa uocibus erroris mei rapiebar foras, & pondere supbiç meæ in ima decidebã. Nõ.n.dabas auditui meo gaudiũ & lætitiã, aut exultabant ossa q̃ humiliata nõ erant.

† corporalia
† cordis mei auribus.
Ioan. 3.
Psal. 50.

ET qd mihi ꝓderat ꝙ annos natus fermè uiginti, cũ in man' meas uenissent Aristotelica quædã, quas appellant decẽ categorias, quarũ nomine cũ eas rhetor Carthaginiẽsis magister meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebãtur, tãquã in nescio qd magnũ & diuinũ suspensus inhiabam, legi eas solus & intellexi? Quas cũ cõtulissem cũ eis, q se dicebãt uix eas magistris eruditissimis, nõ loquentibus tantũ, sed multa in puluere depingentibus intellexisse: nihil inde aliud mihi dicere potuerunt, quàm ego solus apud meipsum legens cognoueram. Et satis aperte mihi uidebantur loquentes de substantijs, sicuti est homo, & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis, qualis sit, & statura, quot pedũ sit, & cognatio, cuius frater sit, aut ubi sit constitutus, aut quãdo natus, aut stet aut sedeat, aut calceatus uel armatus sit, aut aliqd faciat, aut patiatur aliquid: & quæcũq; in his nouẽ generibus, quorũ exẽpli gratia quædã posui, uel in ipso substãtiæ genere innumerabilia reperiũtur. Quid hoc mihi ꝓderat, quãdo & oberat: cũ etiã te deus meus mirabiliter simplicẽ atq; incõmutabilẽ, illis decẽ prædicamentis putãs quicqd esset omnino cõprehẽsum, sic intelligere conarer, quasi & tu subiectus esses magnitudini tuæ aut pulchritudini, ut illa essent in te quasi [in] subiecto, sicut in corpore: cũ tua magnitudo & tua pulchritudo tuipse sis: corpus aũt nõ eo sit magnũ & pulchrũ quo corpus est, q? & si min' pulchru esset, nihilominus corpus esset. Falsitas enim, erat, quã de te cogitabã nõ ueritas: & figmẽta miseriç meç, nõ firmamẽta beatitudinis tuæ. Iusseras enim, & ita fiebat in me, ut terra spinas & tribulos pareret mihi, & cũ labore puenirẽ ad panẽ meũ. Et qd mihi proderat, qđ oẽs libros artiũ quas liberales uocãt, tũc nequissimus malarũ cupiditatum seruus p meipsum legi, & intellexi quoscunq; legere potui, & gaudebam in eis, & nesciebã unde esset quicqd ibi uerũ & certũ esset? Dorsum enim [semper] habebã ad lumen, & ad ea quæ illuminãtur† faciẽ, unde ipsa facies mea qua illuminata cernebã nõ illuminabatur quicquid de arte loquẽdi & disserẽdi, quicqd de dimẽsionibus figurarũ, & de musicis, & de numeris sine magna difficultate, nullo hominũ tradẽte intellexi, scis tu dñe deus me': qa & celeritas intelligẽdi & dicẽdi† acumẽ, donũ tuũ

Prædicamẽta per se intellexit. c. 16. E
Has categorias postea transtulit pro filio suo.
Notent hæc ponẽtes deũ in prædicamento. F
Gene. 3.
† aliãs illuminãt.
† disputãdi.

G est,sed non inde sacrificabam tibi.Itaq; mihi non
ad usum sed ad perniciē magis ualebat, quia tam
bonā partē substantiæ meæ sategi habere in pote
Psal. 58. state:& fortitudinē meā non ad te custodiebā,sed
Luca 15. profectus sum abs te in longinquā regionē, ut eā
† meretrices cupiditates mea dissiparē in meretricis cupiditates †.Nam quid mi
hi proderat bona res nō utenti bene? Nō enim sen
tiebā illas artes,etiā ab studiosis & ingeniosis dif-
ficillime intelligi, nisi cū eis easdē conabar expo-
nere,& erat ille excellētissimus in eis,q me exponē
tē,nō tardius sequeretur. Sed quid ergo mihi hoc
proderat,putanti q tu dñe deus meus ueritas cor
pus esses lucidū & immensum, & ego frustum de
illo corpore? Nimia peruersitas Sed sic erā,nec eru
besco deus meus cōfiteri tibi in me misericordias
tuas,& inuocare te,qui nō erubui tūc profiteri ho
minibus blasphemias meas, & latrare aduersum
te.Quid ergo mihi tūc pderat ingeniū p illas do-
ctrinas agile, & nullo adminiculo humani magi-
sterij tot nodosissimi libri enodati, cū deformiter
& sacrilega turpitudinei doctrina pietatis errarē?
H Aut qd tātū oberat paruulis tuis lōge tardius inge
niū,cū à te lōge nō recederēt,ut in nido Ecclesiæ
tuæ tuti plumescerēt,& alas charitatis alimēto sa
Psal. 62. næ fidei nutrirēt? O dñe deus noster, in uelamēto
Esa. 46. alarū tuarū speremus,& protege nos & porta nos,
Tu portabis & paruulos,& usq; ad canos tu porta
bis: quoniā firmitas nostra quādo tu es,tūc est fir
mitas. Cū aūt nostra est,infirmitas est. Viuit apud
te semp bonū nostrū,& qa inde auersi sumus,per-
uersi sumus. Reuertamur iā dñe ut nō euertamur,
quia uiuit apud te sine ullo defectu bonū nostrū
quod tu ipse es,& non timebimus,ne nō sit quò re
deamus, quia nos inde ruimus, nobis autem ab-
sentibus nō ruit domus nostra æternitas tua.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confessionum Liber. V.

Excitat mentē ad deū laudādū c. 1. A CCIPE sacrificium cōfessio
num mearum de manu linguæ
I meæ, quam formasti & excita-
Psal. 49. sti,ut cōfiteatur nomini tuo,&
Psal. 82. sana omnia ossa mea & dicant:
Domine quis similis tibi? Neq;
enim docet te quid in se agatur
qui tibi confitetur, quia oculum tuū nō excludit
cor clausum, nec manum tuā repellit duritia ho-
minum,sed soluis eam cū uoles, aut miserans aut
uindicans,& nō est qui se abscondat à calore tuo.
Psal. 18. Sed te laudet anima mea ut amet te: & cōfiteatur
tibi miserationes tuas ut laudet te. Nō cessat nec ta
cetur laudes tuas uniuersa creatura tua, nec spiri-
tus omnis per os cōuersum ad te,nec animalia nec
corporalia per os considerantium ea, ut exurgat
in te a lassitudine anima nostra, innitens eis quæ
fecisti, & transiens ad te qui fecisti hæc mirabili-
ter:& ibi refectio & uera fortitudo.

Dei præsentiā neminē effugere, cum sit ubiq;, Cap 2. Psal. 138. EAnt & fugiāt à te inquieti & iniqui, & tu uides
eos,& distinguis umbras,& ecce pulchra sunt
cu eis omnia,& ipsi turpes sunt. Et quid nocuerūt
tibi,aut in quo imperiū tuū dehonestauerūt,à cœ
lis usq; in nouissima iustū & integrū? Quò enim fu
gerunt cū fugerēt à facie tua,aut ubi tu non inue-
nis eos? Sed fugerūt ut non uiderent te uidentem
se,atq; excæcati in te offenderent,quia non deseris K
aliquid eorū quæ fecisti. In te offenderēt iniusti,& Sap. 11.
iuste uexarentur,subtrahentes se lenitati tuæ,& of
fendētes in rectitudinē tuā, & cadētes in asperita-
tem tuam,uidelicet nesciūt q ubiq; sis, quem nul-
lus circumscribit locus,& solus es præsens, etiā iis
qui longe fiūt à te. Conuertantur ergo & quærant
te,quia non sicut ipsi deseruerūt te creatorem suū
ita & tu deseruisti creaturam tuam. Ipsi cōuertātur
& quærāt te,& ecce ibi es in corde eorum,in corde
cōfitentiū tibi,& proiicientiū se in te, & plorantiū
in sinu tuo post uias suas difficiles, & tu facilis ter
ges lachrymas eorum,ut magis plorent & gaudeāt
in fletibus: quoniam tu domine,nō aliquis homo
caro & sanguis,sed tu domine qui fecisti, reficis &
consolaris eos. Et ubi ego eram quando te quære-
bam? Et tu eras ante me, ego autem & a me discef-
seram,nec me inueniebam,quanto minus te.

PRoloquar in cōspectu dei mei annum illū un De Fausto Manichæo & de Astrologia c. 3
detricesimū ætatis meæ. Iam uenerat Carthagi
nem quidā Manichæorū episcopus Faustus nomi
ne,magnus laqueus diaboli, & multi implicaban
tur in eo per illecebrā suauiloquētiæ, quā ego ta- Infra li. 6
metsi laudabā,discernebā tñ a ueritate rerū, qua- ca. 11. li. 1.
rū discendarū auidus eram, nec quali uasculo ser- cōtra Faustum in
monis,sed qd mihi sciētiæ comedendum appone principio,
ret nominatus apud eos ille Faustus,intuebar. Fa- de utilitate creden
ma enim de illo prælocuta mihi erat,qd esset hone di. ca. 16.
starū omniū doctrinarū peritissimus, & apprime Sap. 13.
disciplinis liberalibus eruditus. Et quoniā multa
philosophorū legerā, memoriæq; mādata retine-
bā,ex eis quædā cōparabā illis Manichæorū lōgis
fabulis,& mihi probabiliora ista uidebantur,quæ
dixerūt illi,q tātū potuerūt ualere,ut possent æsti-
mare seculū,quāquā ei9 dñm minime inuenerint.
Quoniā magnus es dñe,& humilia respicis,excelsa Psal 137.
aūt à longe cognoscis. Nec propinquas nisi obtri-
tis corde, nec inueniris à supbis, nec si illi curiosa
peritia numerēt stellas & arenā & dimetiātur syde
reas plagas,& inuestigent uias astrorū. Mēte enim
sua quærūt ista,& ingenio qd tu dedisti eis:& mul
ta inuenerūt,& prænunciauerūt ante multos annos
defectus luminariū solis & lunæ,quo die, qua ho-
ra,quāta ex parte futuri essent, & nō eos fefellit nu M
merus,& ita factū est ut prænunciauerūt:& scrip-
serūt regulas indagatas,& legunt hodie,atq; ex eis
prænūciatur quo anno,& quo mēse anni, & quo
die mēsis,& qua hora diei,& quota parte luminis
sūt defectura sit luna uel sol,& ita fiet ut pnunciat.
Et mirant hæc hoies & stupēt q nesciūt ea, & exul
tāt atq; extollūtur q sciūt & p impiā supbiā recedē
tes & deficiētes à lumine tuo,tāto āte solis defectū
futurū puidēt,& in psentia suū nō uidēt. Nō enim
religiose quærūt unde habeāt ingeniū quo ista q- Psal 8.
rūt, Et inueniētes qa tu fecisti eos, nō ipsi dāt tibi
se ut serues qd fecisti,& quales se ipsi fecerāt, occi- Deut. 4.
dūt se tibi,& trucidāt exultationes suas sicut uola Ioan. 1.
tilia,& curiositates suas sicut pisces maris,qbus pe
rābulāt secretas semitas abyssi, & luxurias suas si
cut pecora cāpi,ut tu deus ignis edax cōsumas mor
tuas curas eorū recreās eos immortaliter. Sed non
nouerūt uiā,uerbū tuū,p qd fecisti oia, ea q nume Psal. 148.
rāt,& ipsos q numerāt, & sensum quo cernut quæ
numerāt,& mentē de qua numerāt,& sapiētiæ tuæ
nō est numer9. Ipse aūt unigenitus fact9 est nobis

A sapiẽtia & iustitia & sanctificatio,& numeratus est inter nos,& soluit tributũ Cæsari. *Matt. 22.* Nõ nouerũt hãc uiã,qua descendant ad illum à se, & p eũ ascendãt ad eũ. Nõ nouerunt hãc uiã, & putãt se excelsos esse cũ syderibus & lucidos, & ecce ruerunt in terrã, & obscuratũ ẽ insipiẽs cor eorũ. *Roma. 1.* Et multa uera de creatura dicũt,& uerũ †creaturæ artificem nõ pie quęrũt,& ideo nõ inueniũt:aut si inueniũt,cognoscẽtes deũ nõ sicut deũ honorãt,aut gratias agũt: sed euanescũt in cogitatiõibus suis, & dicũt se esse sapientes,sibi tribuendo quæ tua sunt, ac per hoc studẽt puersissima cęcitate etiã tibi tribuere q̃ sua sunt,mẽdacia scilicet in te cõferentes,q ueritas es, & immutãtes gloriã incorrupti dei in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis,& uolucrũ, & quadrupedũ, & serpentũ, & cõuertũt ueritatẽ tuã in mendaciũ, & colunt & seruiũt creaturæ potius quàm creatori. Multa tñ ab eis ex ipsa creatura uera dicta retinebã,& occurrebat mihi ratio p numeros & ordinẽ tẽporũ,& uisibiles attestationes syderũ,& cõferebam cũ dictis Manichæi,qui de his
B rebus multa scripsit copiosissime delirãs,& nõ mihi occurrebat ratio,nec solstitiorũ & æquinoctiorũ,nec defectuũ luminariũ,nec quicquid tale in libris secularis sapientiæ didiceram. Ibi aũt credere iubebar,&ad illas rõnes numeris & oculis meis exploratas nõ occurrebat,& longe diuersum erat.

† ueritatẽ

Sola dei cognitio, beat. c. 4.

NVnquid dñe deus ueritatis quisquis nouit ista,ipse placet tibi? Infelix enim homo qui scit illa omnia,te aũt nescit: beatus aũt qui te scit, etiã si ille nesciat. Qui uerò & te & illa nouit, non propter illa beatior,sed ꝑpter te solũ beatus est, si cognoscens te sicut deũ glorificet & gratias agat, & nõ euanescat in cogitationibus suis. Sicut enim melior est qui nouit possidere arborem, & de usu eius tibi gratias agit,quanuis nesciat uel quot cubitis alta sit,uel quanta latitudine diffusa,quàm ille q eã metitur,& oẽs ramos eius numerat, & neq; possidet eam,neq; creatorẽ eius nouit aut diligit: ✱ Sic fidelis homo,cuius totus mundus diuitiarum est,& quasi nihil habẽs,omnia possidet,inhęrendo tibi cui seruiunt omnia quãuis nec saltẽ Se-
C ptẽtrionẽ gyros nouerit,dubitare,stultũ est, quin utiq; melior sit q̃ mensor cœli,& numerator syderũ,& pensor elemẽtorũ,& negligens tui, qui omnia in mensura & numero & pondere disposuisti.

Hier. in p logo bibliæ. ca. 8
✱ aliàs diligit.
2. Cor. 6.
Sap. 11.

SEd tamen qs quærebat Manichæũ nescio quẽ etiã ista scribere,sine quorũ peritia pietas disci poterat? Dixisti enim homini: Ecce pietas est sapientia,quam ille ignorare posset,etiam si ista perfecte nosset:ista uerò quia nõ nouerat,impudentissime audens docere,prorsus illam nosse nõ posset. Vanitas est enim mundana ista etiam nota profiteri,pietas autem tibi confiteri. Vnde ille deuius ad hæc ista multũ loquutus est, ut cõuictus ab eis q ista uere didicissent,qs esset eius sensus in cæteris quæ abditiora sunt,manifeste cognosceretur. Nõ enim parui existimari se uoluit, sed spiritũ sanctũ cõsolatorẽ & ditatorẽ fideliũ tuorũ, authoritate plenaria personaliter in se esse persuadere conatus est. Itaq; cũ de cœlo ac stellis, & de solis ac lunę motibus falsa dixisse deprehenderetur,quanuis ad doctrinã religionis ista nõ pertineãt,tñ ausus eius sacrilegos †fuisse satis emineret,cũ ea nõ solũ ignorata,sed etiam falsa uel falsata tam uesana superbiæ

Temeritas Fausti docentis, quod nesciebat. Cap 5. lib. 28.

† sacrilego spiritu.

D nanitate diceret,ut ea tanquã diuinæ personæ tribuere sibi niteretur. Cùm enim audio christianũ aliquem fratrẽ illum aut illum ista nescientem, & aliud pro alio sentientẽ,patienter intueor opinãtẽ hominem,nec illi obesse uideo,cũ de te dñe creator omniũ nõ credat indigna,si forte situs & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obest aũtẽ si hoc ad ipsam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur,& pertinacius affirmare audeat qđ ignorat. Sed etiã talis infirmitas in fidei cunabulis a charitate matre sustinetur,donec assurgat nouus homo in uirũ perfectũ,& circunferri nõ possit omni uento doctrinę. *Ephe. 4.* In illo aũt qui doctor,q author,q dux & princeps eorũ quibus illa suadere ita fieri ausus est,ut qui eũ sequerentur, nõ quemlibet hominẽ, sed spiritũ tuũ sanctũ se sequi arbitrarentur, quis tãtã demẽtiã sicubi falsa dixisse cõuinceret: nõ detestandã longeq; abijciendam esse iudicaret? Sed tamen nondum liquido cõpereram,utrum etiã secundum eius uerba uicissitudines lõgiorũ & breuiorum dierum atq; noctium, & ipsius noctis & diei,& deliquia luminũ & si qd eiusmodi in alijs libris legerã,posset exponi:ut si forte posset,incertũ quidem mihi fieret,utrum se res ita haberet,an nõ E ita,sed ad fidem meã illius authoritatem propter creditam sanctitatem proponerem.

ET per annos fermè ipsos noue, quibus eos animo uagabundus audiui, nimis extento desyderio uenturum expectabam istum Faustum. Cæteri enim eorum,in quos forte incurrissem,qui talium rerũ quæstionibus à me obiectis deficiebãt, illũ mihi promittebãt:cuius aduẽtu collatoq; colloquio facillime mihi hæc & si qua forte maiora quęrerẽ,enodatissime expedirentur. Ergo ubi uenit,expertus sum hominẽ gratum & iocundũ uerbis,& eaipsa q̃ illi solẽt dicere,multo suauius garrientem. Sed quid ad meã sitim preciosiorum poculorũ decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatæ erant aures meæ, nec ideo mihi meliora uidebãtur,quia melius dicebantur:nec ideo uera,qa diserta:nec ideo sapiens anima,qa uultus cõgruus & decorũ eloquiũ. Illi aũt q eũ mihi promittebãt,nõ boni rerũ existimatores erãt,& ideo illis uidebatur prudẽs & sapiẽs,quia delectabat eos loquẽs. Sensi aũt aliud genus hominũ etiã ueritatẽ F habere suspectã, & ei nolle acquiescere si compto atq; uberi sermone promeretur. Me aũt iam docueras deus meus miris & occultis modis:& propterea credo qđ tu me docueris,quoniã uerũ est,nec quisquam præter te alius est doctor ueri, ubicunq; & undicunq; claruerit. Iam ergo abs te didicerã, nec eò debere uideri aliqd uerũ dici,qa eloquenter dicitur: nec eò falsum,qa incõposite sonãt signa labiorũ. Rursus nec ideo uerũ,qa impolite enunciatur:nec ideo falsum,quia splẽdidus sermo est: sed perinde esse sapientiã & stultitiã,sicut sunt tibi utiles & inutiles:uerbis aũt ornatis & inornatis sicut uasis urbanis & rusticanis utrosq; cibos posset ministrari. Igit auiditas mea,qua illũ tãto tpe expectauerã hoiem,delectabat qdẽ motu affectuq; disputãtis,et uerbis cõgruẽtibus, atq; ad uestiẽdas sentẽtias facile occurrẽtibus. Delectabar aũt et cum multis,uel etiã præ multis laudabã ac efferebam, sed moleste habebã qđ in cœtu audientiũ non sinerer illi ingerere,et partiri cũ eo curas quæstio-

Faustus natura nõ arte facũdus C. 6. Supra li. 3 c. 11. De moribus, monachorũ cap. 13 De utilitate credendi. c. 16.

Vestire sententiã Ciceronianũ est uerbũ nec aliter legendum.

G nũ mearũ, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddẽdo sermonẽ. Quod ubi potui, & aures eiꝰ cum familiaribus meis eo quoq; tẽpore occupare cœpi, quo nõ dedeceret alternis disserere, & protuli quædam, quæ me mouebãt, expertus sum prius hominẽ expertem liberalium disciplinarum nisi grammaticę, atq; eius ipsius usitato modo: & quia legerat aliquas Tullianas oratiões, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla poetarum, & suę sectę si qua uolumina latine atq; composite conscripta, erat: & quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquium, quod fiebat acceptius magisq; seductoriũ moderamine ingenij, & quodam lepore naturali. Itane est ut recolo dñe deus meus arbiter cõsciẽtiæ meę? Corã te cor meũ & recordatio mea, qui me tũc agebas abdito secreto ꝓuidentiæ tuę, & in honestos errores meos iam cõuertebas ante faciẽ meã, ut uiderem & odissem.

Alienatur à secta Manichæorum. c. 7. De utilitate credẽdi. c. 16

NAm posteaquam ille mihi imperitus earum artiũ, qbus eu excellere putauerã, satis apparuit, desperare cœpi posse eũ mihi illa quæ me mouebãt aperire atq; dissoluere, quorũ quidẽ ignarus posset ueritatẽ tenere pietatis, sed si Manichęus nõ esset. Libri quippe eorũ pleni sunt longissimis fabulis, de cœlo & syderibus, & sole, & luna: quæ mihi eũ, quod utiq; cupiebã, collatis numerorũ rationibus, quos * alibi ego legerã utrũ potius ita * essent ut Manichæi libris cõtinebãtur, an certe uel par etiam inde ratio redderetur, subtiliter explicare posse iam nõ arbitrabar. Quæ tamen ubi cõsyderanda & discutiẽda ꝓtuli, modeste sanè ille nec ausus est subire ipsam sarcinam. Nouerat enim se ista nõ nosse, nec eũ puduit cõfiteri. Nõ erat de talibus quales multos loquaces passus erã, conantes ea me docere, & dicẽtes ĩ mihi ĩ nihil. Iste uero cor habebat, & si nõ rectũ ad te, nec tamẽ nimis incautũ ad seipsum. Nõ usquequaque imperitus erat imperitiæ suæ, & noluit se temere disputãdo in ea coarctari, unde nec exitus ei ullus, nec facilis esset reditus. Etiã hinc mihi amplius placuit. Pulchrior est enim tẽperãtia cõfitentis animi, quàm illa quę nosse cupiebã, & eũ in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inueniebã. Refracto itaq; studio quo intenderã in Manichęi literas, magisq; desperãs de cæteris eorũ doctoribus, quãdo in multis quæ me mouebãt ita ille nominatus apparuit, cœpi cũ eo ꝓ studio eius agere uitã, quo ipse flagrabat in eas literas, quas tũc iã rhetor Carthaginis adolescẽtes docebã, & legere cum eo, siue q illa audita desyderaret, siue q̃ ipse tali ingenio apta existimarẽ. Cęterũ omnis conatus meꝰ quo ꝓficere in illa secta statuerã, * illo hoie cognito prorsus intercidit, nõ ut ab eis omnino separarer, sed quasi melius qcquã nõ inueniẽs eo, quo iã quoquo mõ irruerã, cõtẽtus interim esse decreueram, nisi aliqd forte qd magis eligẽdũ esset, eluceret. Ita ille Faustus, q multis laqueus mortis extit, meũ quo captus erã relaxare iã cœperat, nec uolẽs nec sciẽs. Manus enim tuę deus meus in abdito ꝓuidẽtię tuę, nõ deserebãt animã meã, & de sãguine cordis matris meæ p lachrymas eius diebus ac noctibus ꝓ me sacrificabat tibi, & egisti mecũ miris & occultis modis. Tu illud egisti deꝰ meus. Nã à dño gressũ hois dirigẽtur, & uia eius uolet. Aut q̃ ꝓcuratio salutis præter manũ tuã reficientẽ quę fecisti?

** aliàs, quas.*
** aliàs, ista.*
Infra. ca. 10.
** aliàs, statuerã.*
Psal. 36.

EGisti ergo mecũ ut mihi persuaderetur Romã pergere, & potius ibi docere quod docebã Carthagine. Et hoc unde mihi psuasum sit, nõ præteribo cõfiteri tibi: quoniã & in his altissimi tui recessus, & præsentissima in nos misericordia tua cogitanda & prædicãda est. Nõ ideo Romã pergere uolui, qd maiores quæstus, maiorq; mihi dignitas ab amicis, q hoc suadebãt, ꝓmittebatur, quãquàm & ista ducebãt animũ tũc meũ: sed illa erat tunc causa maxima & penè sola, qd audiebam quietius ibi studere adolescẽtes, & ordinatiore disciplinę coercitiõi sedari, ne in eius scholã quo magistro nõ utũtur, passim & proterue irruãt, nec eos admitti omnino nisi ille pmiserit. Cõtra apud Carthaginẽ fœda est & intẽperãs licẽtia scholasticorũ: Irrumpũt impudẽter, & ꝓpe furiosa frõte perturbãt ordinẽ, quẽ quisq; discipulis ad ꝓficiendũ instituerit. Multa iniuriosa faciũt mira hebetudine, & puniẽda legibus, nisi consuetudo patrona sit, hoc miseriores eos ostẽdẽs, quo iam quasi liceat faciũt, qd per tuã æternam legem nũquã licebit, & impune se facere arbitrantur, cũ ipsa faciẽdi cęcitate puniãtur, & incõparabiliter patiantur peiora, quam faciũt. Ergo quos mores cũ studerem meos esse nolui, eos, cũ docerẽ cogebar ppeti alienos: & ideo placebat ire ubi talia nõ fieri oẽs q nouerãt indicabãt. Verum aũt tu spes mea & portio mea in terra uiuentium, ad mutandũ terrarũ locũ ꝓ salute animæ meæ, & Carthagini stimulos qbus inde auellerer, admouebas, & Romæ illecebras qbus attraherer, ꝓponebas mihi p homines q diligebãt uitã mortuã, hinc insana faciẽtes, inde uana pollicẽtes, & ad corrigẽdos gressus meos utebaris occulte & illorũ & mea peruersitate. Nam & qui perturbabãt ociũ meũ, fœda rabie cęci erant: & qui inuitabãt ad aliud, terrã sapiebant. Ego aũt qui detestabar hic ueram miseriã, illic falsam fœlicitatẽ appetebã. Sed quare hinc abirẽ, & illuc irem, cu sciebas deus, nec indicabas mihi nec matri, quæ me profectũ atrociter plãxit, & usq; ad mare secuta est, sed fefelli eã uiolenter me tenentẽ, ut aut reuocaret aut mecũ pergeret: & finxi me amicũ nolle deserere, donec uẽto facto nauigaret. Et mẽtitus sum matri, & illi * matri, & euasi. Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, seruãs me ab aquis maris, plenũ execrandis sordibus usq; ad aquã gratiæ tuæ, qua me abluto siccarẽtur flumina maternorũ oculorũ, qbus ꝓ me quotidie tibi rigabat terrã sub uultu suo, & tñ recusanti sine me redire uix psuasi, ut in loco q proximus nostræ naui erat memoria beati Cypriani, maneret ea nocte. Sed in ea nocte clãculo ego ꝓfectus sum: illa aũt remãsit orãdo & flẽdo. Et qd à te petebat deus meus tãtis lachrymis, nisi ut nauigare me nõ sineres? Sed tu alte cõsulẽs & exaudiẽs cardinẽ desyderij eius, nõ curasti qd tũc petebat, ut in me faceres qd semp petebat. Flauit uẽtus, & impleuit uela nostra, & litus subtraxit aspectibus nostris. In quo mane illa insaniebat, dolore & querelis, ac gemitu implebat aures tuas cõtẽnẽtes ista, cũ & me cupiditatibus meis raperes ad finiẽdas ipsas cupiditates, & illius carnale desyderiũ iusto dolorũ flagello uapularet. Amabat enim secũ præsentiã meã more matrũ, sed multis multo ãplius, & nesciebat qd tu illi gaudiorũ facturus esses de absentia mea. Nesciebat, ideo flebat & eiulabat, atq; illis cruciatibus

K
Proficiscitur Romã cõtra matris uolũtatem. Cap. 8.
L
Psal. 141.
M
** illi, pondus hic adfert sermonis, quasi dicat, soli matri, iã nõ uulgari matri more me amanti.*
De utilitate credẽdi. ca. 16.

A bus arguebat in ea reliquiarũ Euæ, cũ gemitu quærẽs qd cũ gemitu pepererat. Et tamẽ post accusatione fallaciarũ & crudelitatis meę cõuersa rursus ad deprecãdũ te pro me, abiit ad solita, & ego. Romam.

Febri correptus periculose laborat. ET ecce excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibã iam ad inferos, portãs omnia mala quæ commiserã & in te & in me & in alios multa & grauia sup originalis peccati uinculũ, quo oẽs in Adã morimur. *Cap. 9.* *1. Cor. 15.* *Ephe. 2.* Nõ enim quicquã eorũ mihi donaueras in Christo, nec soluerat ille in carne sua inimicitias, quas tecũ contraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas solueret in cruce phantasmatis, quod de illo crediderã? Quàm ergo falsa mihi uidebaẽ mors carnis eius, tã uera erat animę meæ: & quàm uera erat mors carnis eius, tã falsa uita animæ meę, quę id nõ credebat. Et ingrauescentibus febribus iam ibã & peribã. Quò enim irem, si tunc hinc abirẽ, nisi in ignẽ atq; tormenta digna factis meis in ueritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamẽ pro me orabat absens. Tu aũt ubiq; præsens, ubi erat exaudiebas eã, & ubi erã miserebaris mei, B ut recuperarẽ salutẽ corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neq; enim desyderabã in illo tãto periculo baptismũ tuũ, & melior erã puer, quãdo *Supra l. 1. cap. 11.* illũ de materna pietate flagitaui, sicut iam recordatus atq; cõfessus sum: sed in dedecus meũ creuerã, & cõsilia medicinæ tuæ demẽs irridebã, qui me nõ siuisti talẽ bis mori. Quo uulnere si ferretur cor matris, nũquã sanaretur. Nõ enim satis eloquor qd erga me habebat animi, & quãto maiore solicitudine me parturiebat spiritu, quàm carne pepererat. Nõ itaq; uideo quõ sanaretur, si mea talis illa mors transuerberasset uiscera dilectionis eius. Et ubi essent tantæ preces & tã crebræ sine intermissione? Nusquã nisi ad te. *Psal. 50.* An uerò tu deus misericordiarũ sperneres cor cõtritũ & humiliatum uiduæ castæ ac sobriæ, frequẽtãtis eleemosynas, obsequẽtis atq; seruiẽtis sanctis tuis, nullũ diẽ præter mittẽtis oblationẽ ad altare tuũ: bis in die, mane & uespere ad ecclesiã tuã sine ulla intermissiõe ueniẽtis, nõ ad uanas fabulas & aniles loquacitates, sed ut te audiret in tuis sermõibus, & tu illã in suis C orationibus? Huiús ne tu lachrymas, qbus nõ à te aurum & argentũ petebat, nec aliqd mutabile aut uolubile bonũ, sed salutẽ animę filij sui, tu cuius munere talis erat, cõtemneres, & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquã dñe: immo uerò aderas, & faciebas ordine quo pdestinaueras esse faciẽdũ. *Sup. l. 3. c. 11.* Absit ut tu falleres eã in illis uisionibus & respõsis tuis, quæ iam cõmemoraui, & quæ nõ memoraui, quę illa fideli pectore tenebat, & semper orans tanquã chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, qm̃ in seculũ misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiã promissionibus tuis debitor fieri.

Errores ante susceptam Euangelij doctrinã. Cap. 10. REcreasti ergo me ab illa ægritudine, & saluũ fecisti filiũ ancillæ tuæ, tũc interim corpore, ut esset cui salutẽ meliorẽ atq; certiorẽ dares. Et iũgebar etiã tunc Romæ falsis illis atq; fallentibus sanctis: nõ enim tãtum auditoribus eorum, quorũ è† numero erat etiã is, in cuius domo ægrotauerã & conualueram, sed eis etiã quos electos uocant. *†in* Adhuc enim mihi uidebatur nõ esse nos qui peccamus, sed nescio quã aliã in nobis peccare naturã & delectabat superbiã meã extra culpã esse. Et cũ aliqd mali fecissem, nõ cõfiteri me fecisse, ut sanares animã meã, quoniam peccaui tibi: sed excusare D me amabã, & accusare nescio qd aliud qd mecũ esset, & ego nõ essem. Verũ aũt totũ ego eram, & aduersum me impietas mea me diuiserat: & id erat peccatũ insanabilius, quo me peccatorẽ nõ esse arbitrabar, & execrabilis iniquitas te deus omnipotẽs te à† me ad perniciẽ meã, quàm ad te ad salutẽ malle superari. *†*in.* Nõdũ ergo posueras custodiam ori meo, & ostiũ cõtinentię circa labia mea, ut nõ declinaret cor meũ in uerba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis cũ hominibus operãtibus iniquitatẽ, *Psal. 38.* *Psal. 140.* & ideo adhuc cõmiscebã † cum electis eorũ. *al communicabam.* *†conuiuabar.* Sed tamẽ iã desperãs in ea falsa doctrina me posse proficere, eaq; ipsa, quibus si nihil melius reperirẽ, cõtẽtus esse decreuerã, iam remissius negligentiusq; retinebã. Etenim suborta est etiam mihi cogitatio, prudẽtiores cæteris fuisse illos philosophos, quos Academicos appellãt, quod de omnibus dubitandũ esse censuerãt, nec aliquid ueri ab homine cõprehendi posse decreuerãt. Ita enim & mihi liquido sensisse uidebãtur, ut uulgo habetur etiã illorũ intentionẽ nõdũ intelligẽti. *Lib 4. de ciuita. dei c. 30. & li 8. ca 12 de utilita te credẽdi cap. 16.* Nec dissimulaui eundẽ hospitẽ meũ reprimere à nimia fiducia, quã sensi eũ habere de rebus fabulosis, quibus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorũ familiarius utebar, quàm cæterorũ hominum, qui in illa hæresi nõ fuissent. Nec eam defendebã pristina animositate, sed tñ familiaritas eorũ: plures enim eos Roma occultat, pigrius me faciebat aliud quærere, præsertim desperantem in ecclesia tua dñe cœli & terrę, creator omniũ uisibilium & inuisibiliũ posse inueniri uerũ, unde me illi auerterãt. Multũmque mihi turpe uidebatur, credere figurã te habere humanæ carnis, & membrorũ nostrorũ lineamẽtis corporalibus terminari. Et quoniã cũ de deo meo cogitare uellem, cogitare nisi moles corporũ nõ noueram: neq; enim uidebatur mihi esse quicquã, qd tale nõ esset, & ea maxima & propè sola causa erat ineuitabilis erroris mei. Hinc enim & mali substantiã quandã credebam esse talem, & habere suã molem tetram & deformẽ, siue crassam, quã terrã dicebãt, siue tenuem atq; subtilem, sicut est aeris corpus, quã malignam mentem per terram repentem imaginantur. Et quia deum bonum, nullam malam naturã creasse qualiscũq; F pieras me credere cogebat, constituebã ex aduerso sibi duas moles utranq; infinitam, sed malã angustius, bonã grãdius, & ex hoc initio pestilentio so me cætera sacrilegia sequebãtur. Cum enim conaretur animus meus currere in catholicam fidẽ, repercutiebar, quia nõ erat catholica fides quã esse arbitrabar. Et magis pius mihi uidebar, si te deus meus, cui cõfitẽtur ex me miserationes tuæ, uel ex cæteris partibus infinitũ crederẽ, quanuis ex una qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitũ fateri, quàm si ex oibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri. Et melius mihi uidebar credere nullum malũ te creasse, qd mihi nescitẽti, nõ solũ aliqua substãtia, sed etiã corporea uidebat, qa & mẽtẽ cogitare nõ nouerã, nisi eã subtile corpus esse, qd tñ p loci spatia diffunderet abs te, quàm credere abs te esse, qualẽ putabã naturã mali. Ipsum quoq; saluatorẽ nostrum unigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ porrectũ ad nostrã salutẽ, ita putabã, ut aliud de

G illo nõ credere, nisi quod possem uanitate imaginari. Talem itaq; naturã eius nasci nõ posse de Maria uirgine arbitrabar, nisi carni cõcerneretur. Cõcerni autem & non inquinari nõ uidebam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaq; credere in carne, natũ, ne credere cogerer ex carne inqnatũ. Nunc spiritales tui blande & amanter ridebũt me, si has cõfessiones meas legerint: sed tñ talis eram.

Qualiter Augustinus cõtulerit cum catholicis Cap. 11.

DEinde quæ illis in scripturis tuis reprehenderãt defendi posse nõ existimabã: sed aliquando sanè cupiebã cũ aliquo illorum librorum doctissimo cõferre singula, & experiri quid inde sentiret. Iã enim Helpidij cuiusdã aduersus eosdẽ Manichæos corãm loquẽtis & differentis sermones, etiã apud Carthaginẽ mouere me cœperãt, cũ talia de scripturis proferret, quibus resisti facile nõ posset, & imbecilla mihi responsio uidebatur istorũ. Quã qdẽ non facile palãm promebãt, sed nobis secretius, cũ dicerẽt scripturas noui testamẽti falsatas fuisse à nescio qbus, q Iudæorum legẽ inserere Christianę fidei uoluerũt, atq; ipsi incorrupta exẽ-

H plaria nulla proferrẽt. Sed me maxime captũ & offocatũ quodãmodo deprimebant corporalia cogitãtẽ moles illæ, sub qbus anhelãs in aurã tuæ ueritatis liquidam & simplicem respirare non poteram.

Fraus discipulorũ, Romæ in præceptores Cap. 12.

SEdulo ergo agere cœperã, propter quod ueneram, ut docerẽ Romę artẽ rhethoricam, & prius domi cõgregare aliquos, qbus & p quos innotescere cœperam, & ecce cognosco alia Romæ fieri, quæ nõ patiebar in Aphrica. Nã reuera illas euersiones à perditis adolescẽtibus ibi nõ fieri manifestatũ est mihi. Sed subito† (inquiũt) ne mercedẽ magistro reddãt, cõspirãt multi adolescẽtes, & trãsferunt se ad aliũ desertores fidei, & qbus præ pecuniæ charitate iustitia uilis est. Oderat etiã istos cor meum,

†subduti.

Psal. 138.

quãuis nõ perfecto odio. Quod enim ab eis passurus erã, magis oderã fortasse, quãm eo qd cuilibet illicita faciebãt. Certe tñ turpes sunt tales, & fornicãtur abs te, amãdo uolatica ludibria tẽporũ & lucrũ luteũ: qd cũ apprehẽditur, manũ inquinat, & amplectẽdo mundũ fugientẽ, contẽnendo te manẽtẽ & reuocantẽ, & ignoscentẽ redeunti ad te me-

I retrici animę humanę. Et nũc tales odi prauos & distortos, quãuis eos corrigendos diligã, ut pecuniæ doctrinã ipsam quã discũt præferant, ei uerò te deũ ueritatẽ & ubertatẽ certi boni & pacem castissimam. Sed tũc eos magis pati nolebam malos propter me, quam fieri propter te bonos uolebam.

Doctfurus rhetoricã in Mediolanum. ab Ambrosio suscipitur Cap. 13.

ITaq; postquã missum est à Mediolano Romã ad præfectũ urbis, ut illi ciuitati rhetoricæ magister prouideretur, impertita etiã euectiõe publica, egoipse ambiui p eosipsos Manichęis uanitatibus ebrios, quibus ut carerem ibã, sed utriq; nesciebamus, ut dictione proposita me probatũ præfectus tũc Symmachus mitteret. Et ueni Mediolanũ ad Ambrosiũ episcopũ in optimis notũ orbi terræ, pium cultorẽ tuũ, cuius tũc eloquia strenue ministrabãt adipẽ frumẽti tui, & lętitiã olei, & sobriã uini ebrietate populo tuo. Ad eũ aũt ducebar abs te nesciẽs

Psal. 4.

ut p eũ ad te sciẽs ducerer. Suscepit me paterne ille homo dei, & peregrinationẽ meã satis episcopaliter dilexit. Et eũ amare cœpi, primo qdẽ nõ tanquam doctorẽ ueri, qd in ecclesia tua prorsus desperabã, sed tanquã hominẽ benignũ in me. Et studiose audiebã disputantẽ in populo, nõ intẽtione qua debui, sed quasi explorãs eius facundiã, utrũ cõueniret famę suę, an maior minòrue proflueret quãm prædicabatur, & uerbis eius suspẽdebar intetus. Rerũ aũt incuriosus & cõtẽptor astabam, & delectabar suauitate sermonis, quanquã eruditioris, minus tñ hilarescẽtis atq; mulcẽtis quãm Fausti erat, qd attinet ad dicẽdi modũ. Cęterũ rerũ ipsarũ nulla cõparatio. Nam illę p Manichæas fallacias aberrabat, iste aũt saluberrime docebat salutẽ. Sed lõge est à peccatoribus salus, qualis ego tũc aderam, & tñ propinquabam sensim & nesciuit†. K

Psal. 118.

†nesciẽs.

Audito Ambrosio paulatim ab erroribus resipiscit: Cap. 14.

CVm enim nõ satagerẽ discere quę dicebat, sed tantũ quemadmodũ dicebat ea audire, mihi quippe iam desperãti ad te uiã patere hominis: inanis cura remanserat. Sed ueniebãt in animũ meũ simul cũ uerbis quæ diligebã, res etiã quas negligebã. Neq; enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem ad excipiendũ quam diserte diceret, pariter intrabat & quãm uere diceret, gradatim quidẽ. Nam primo etiã ipsa defendi posse mihi iam cœperant uideri, & fidẽ catholicam, pro qua nihil posse dici aduersus oppugnantes Manichęos putauerã, iam nõ impudenter asseri existimabam, maxime audito uno atq; altero, & sæpius ænigmate soluto de scripturis ueteribus: ubi cũ ad literã acciperem, occidebar spiritaliter. Itaq; plerisq; illorũ librorũ expositis locis, iam reprehendebam desperationẽ meã, illam duntaxat qua credideram legem & prophetas detestãtibus atq; irridentibus resisti omnino nõ posse: nec tñ iam ideo mihi catholicam uiã tenendã esse sentiebã, quia & ipsa poterat habere doctos assertores suos, qui copiose & non absurde obiecta refellerent, nec ideo iam damnandũ illud quod tenebam, quia defensionis partes æquabantur. Ita enim catholica nõ mihi uicta uidebatur, ut nondũ etiã uictrix appareret. Tunc uero fortiter intendi animũ, si quo mõ possem certis aliquibus documẽtis Manichæos cõuincere falsitatis. Quod si possem spiritalẽ substantiã cogitare, statim machinamẽta illa omnia soluerẽtur, & abijcerẽtur ex animo meo, sed nõ poterã. Veruntamẽ de ipso mundi huius corpore omniq; natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora plerosq; sensisse philosophos, magis magisq; cõsyderãs atq; cõparans iudicabã. Itaq; Academicorũ more, sicut existimãt, dubitãs de omnibus, atq; inter omnia fluctuãs, Manichęos quidẽ relinquẽdos esse decreui, nõ arbitrãs eoipso tẽpore dubitationis meæ in illa secta mihi permanẽdũ esse, cui iam nonnullos philosophos præponebã, quibus tñ philosophis, quod sine nomine salutaris Christi essent, curationẽ languoris animæ meæ cõmittere omnino recusabã. Statui ergo tandiu esse catechumenus in catholica ecclesia à parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret quo cursum dirigerem.

De utilitate credendi. cap. 16.

2. Cor 13.

De btã uita in proœmio.

M

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confessionum Liber Sextus.

Augustinus nec Manichæus nec catholicus. C. 1.

SPES mea à iuuẽtute mea, ubi mihi eras, & quo recesseras! An uero nõ tu feceras me, & discreueras me à quadrupedibus & uolatilibus cœli? Sapientierẽ me feceras, & ambulabã per tenebras & lubricũ, & quærebã te foris à me, & non inueniebam deũ cordis mei,

& ueneram

A & ueneram in profundũ maris, & diffidebã & de-
ſperabam de inuentione ueri. Iam uenerat ad me
mater pietate fortis, terra mariq; me ſequens, & in
periculis omnibus de te ſecura. Nã & per marina
diſcrimina ipſos nautas cõſolabatur, a quibus ru-
des abyſſi uiatores, cũ perturbãtur cõſolari ſolẽt,
pollicens eis peruentionẽ cũ ſalute, quia hoc ei tu
per uiſum pollicitus eras. Et inuenit me periclitan
tẽ quidẽ grauiter deſperatione indagandæ ueri-ta-
tis. Sed tñ ei cũ indicaſſem, nõ me quidẽ iam eſſe
Manichęũ, ſed neq; catholicũ Chriſtianũ [nõ] qua
ſi inopinatũ aliquid audierit, exiliuit læticia, cum
iam ſecura fieret ex ea parte miſeriæ meæ, in qua
me tãquam mortuũ, ſed reſuſcitãdũ tibi flebat, &
feretro cogitatiõis efferebat, ut diceres filio uiduę.
Luc 7. Iuuenis tibi dico, ſurge: & reuiuiſceret & inciperet
loqui, & redderes illum matri ſuæ Nulla ergo tur-
bulẽta exultatione trepidauit cor eius, cũ audiſſet
ex tanta parte iam factũ, quod tibi quotidie plan-
gebat ut fieret, ueritatẽ me nondũ adeptũ, ſed fal-
litati iam ereptũ: imò uero quia certa erat, & qd re
B ſtabat te daturũ, q totũ promiſeras, placidiſſime
& pectore pleno fiduciæ reſpõdit mihi credere ſe
in Chriſtũ, qd priuſquã de hac uita emigraret, me
uiſura eſſet fidelem catholicum: & hoc quidẽ mi-
hi, tibi aũt fons miſericordiarum preces & lachry
mas denſiores, ut accelerares adiutoriũ tuũ, & illu
minares tenebras meas, & ſtudioſius ad eccleſiam
†currere. currerẽ †, & in Ambroſij ora ſuſpẽderer† ad fontẽ
†ſuſpẽdi. ſaliẽtis aquę in uitã æternã. Diligebat aũt illũ uirũ
Ioan. 4. ſicut angelũ dei, quod per illũ cognouerat me in-
terim ad illam ancipitem fluctuationẽ iam eſſe p-
ductũ, p quẽ trãſiturũ me ab ægritudine ad ſani-
tatẽ intercurrẽte acriore periculo, quaſi p acceſſio
nẽ, quã criticam medici uocãt, certa præſumebat,

Epulæ & ſynaxis apud ſepulchra martyrũ. Cap. 2

ITaq; cũ ad memorias ſanctorũ, ſicut in Aphrica
ſolebat, pultes & panem & merũ attuliſſet, atq;
ab oſtiario prohiberetur, ubi hoc epiſcopũ uetuiſ
ſe cognouit, tam pie atq; obedienter amplexa eſt,
†miraretur. ut ipſe mirarer† quod tam facile accuſatrix potius
cõſuetudinis ſuæ, quam diſceptatrix illius prohi-
bitiõis effecta ſit. Nõ enim obſidebat ſpiritũ eius
uinolẽtia, eamq; ſtimulabat in odiũ ueri amor ui-
C ni, ſicut pleroſq; mares & fœminas, q ad canticũ ſo
brietatis, ſicut ad potionẽ aquatã madidi nauſeãt.
Sed illa cũ attuliſſet caniſtrũ cũ ſollennib⁹ epulis
prægustãdis atq; largiẽdis, plus etiã quàm unũ po-
*†*pocillum.* tillu† * pro ſuo pallato ſatis ſobrio tẽperatũ, un-
*†*alias, dignationem.* de indignationẽ† *ſumeret nõ ponebat Et ſi mul
tę eſſent q̃ illo modo uidebantur honorandæ me
moriæ defunctorũ, idẽ ipſum unũ qd ubiq; pone-
ret circunferebat, quo iam nõ ſolum aquatiſſimo,
ſed etiã tepidiſſimo cũ ſuis præſentibus per ſorbi
tiones exiguas partiretur, qa pietatẽ ibi quærebat,
nõ uoluptatem Itaq; ubi cõperit à præclaro prędi
catore atq; antiſtite pietatis præceptũ eſſe, iſta nõ
fieri, nec ab eis q ſobrie facerent, ne ulla occaſio ſe
ingurgitãdi daretur ebrioſis, & quia illa quaſi pa-
rẽtalia ſupſtitiõi gẽtiliũ eſſent ſimillima, abſtinuit
Memorias ſepulchra uocat. ſe libentiſſime, & p caniſtro pleno terrenis fructi-
b⁹, plenũ purgationib⁹ uotis pectus ad memorias
martyrũ afferre didicerat, & ut qd poſſet daret egẽ
tibus, & ſi cõmunicatio dominici corporis illic ce
lebraret, cui⁹ paſſiõis imitatiõe immolati & coro-
nati ſunt martyres. Sed tñ uidetur mihi domine
D deus meus, & ita eſt in cõſpectu tuo de hac re cor
meũ, nõ facile fortaſſe de hac amputãda cõſuetu-
dine matrẽ meã fuiſſe ceſſurã, ſi ab alio phiberet,
quẽ nõ ſicut Ambroſiũ diligebat, quẽ ppter ſalu-
tẽ meã maxime diligebat, eã uero ille ppter eius re
ligioſiſſimã cõuerſationẽ, qua iu bonis operibus
tam feruẽs ſpiritu frequẽtabat eccleſiã, ita ut ſæpe
erumperet cũ me uideret in eius prædicatione, gra
tulans mihi quod talẽ matrẽ haberẽ, neſciens qua
lem illa me filium, qui dubitabam de illis omni-
bus, & inueniri poſſe uiã uitæ minime putabam.

Occupationes & ſtudia Ambroſii Cap. 3

NEc iam ingemiſcebam orando ut ſubuenires
mihi, ſed ad quærendũ intentus, & ad diſſe-
rendũ inquietus erat animus meus Ipſumq; Ambro
ſiũ fœlicẽ quendã hominẽ ſecundũ ſeculum opi-
nabar, quẽ ſic tantæ poteſtates honorarent, cœli-
batus tãtũ eius mihi laborioſus uidebatur, Quid
aũt ille ſpei gereret & aduerſus ipſius excellentiæ
tentamẽta. qd luctaminis haberet quidue ſolami
nis in aduerſis, & occultũ os eius qd erat in corde
eius, quam ſapida gaudia de pane tuo ruminaret,
nec coijcere nouera, nec expertus eram, nec ille ſcie E
bat æſtus meos, nec foueã periculi mei. Nõ enim
q̃rere ab eo poterã qd uolebã ſicut uolebã, ſeclu-
dẽtibus me ab eius aure atq; ore cateruis negocio
ſorũ hominũ, quorũ infirmitatibus ſeruiebat. Cũ
quibus quãdo non erat, qd perexiguum temporis
erat, aut corpus reficiebat neceſſarijs ſuſtẽtaculis,
aut lectione animũ. Sed cũ legebat, oculi ducebã
tur p paginas, & cor intellectũ rimabatur, uox aũt
& lingua quieſcebãt. Sæpe cũ adeſſemus, nõ enim
uetabatur qſquam ingredi, aut ei uenientẽ nunciari
mos erat, ſic eũ legentẽ uidimus tacite, & aliter nũ
quã, ſedẽteſq; † in diuturno ſilentio, (qs enim tam *†ſedẽtesq;*
intẽto eſſe oneri auderet) diſcedebam⁹ & cõiecta-
bamus eũ paruo illo tẽpore, qd reparandæ menti
ſuæ nanciſcebatur feriatũ ab ſtrepitu cauſarũ alie
narũ, nolle in aliud auocari, & cauere fortaſſe, ne
auditore ſuſpẽſo & intẽto, ſi qua obſcurius poſuiſ
ſet ille quem legeret etiã exponere neceſſe eſſet, aut
de aliqbus difficilioribus diſceptare quæſtionib⁹,
atq; huic operi tẽporib⁹ impẽſis, minus quam uel-
let uoluminũ euolueret, quãquã & cã ſeruãdæ uo F
cis, q̃ illi facillime obtundebat, poterat eſſe iuſtior
tacite legẽdi. Quolibet tñ animo id ageret, bono
utiq; ille uir agebat. Sed certe mihi nulla dabat co
pia ſciſcitãdi, q cupiebã de tã ſancto oraculo tuo
pectore illius, niſi cũ aliqd breuiter eſſet audiẽdũ.
Aeſtus aũt illi mei ocioſum eũ ualde cui effunde-
rẽtur requirebãt, nec unquã inueniebãt. Et eũ quẽ
dẽ in populo uerbũ ueritatis recte tractãtẽ, omni
die dñico audiebã, & magis magiſq; mihi cõfirma
batur, oẽs uerſutarũ calumniarũ nodos, quos illi
deceptores noſtri aduerſus diuinos libros innecte *Gene 1.*
bant, poſſe diſſolui. Vbi uerò etiã cõperi, ad imagi
nẽ tuã hominẽ a te factũ, a ſpiritalibus filijs tuis
quos de matre catholica p gratiã regeneraſti, non,
ſic intelligi, ut humani te corporis forma determi
natũ crederẽt atq; cogitarẽt, quanquã quõ ſe habe
ret ſpiritalis ſubſtãtia, ne qdẽ tenuiter atq; in ænig
mate ſuſpicabar, tñ gaudẽs erubui nõ me tot ãnos
aduerſus catholicam fidẽ, ſed cõtra carnaliũ cogi
tationũ figmẽta latraſſe. Eo qppe temerarius & im
pius fueram, qd ea quę debebam quærendo diſce
re, accuſando dixerã. Tu enim altiſſime & pxime

G secretissime & prꝗsentissime, cui membra nó sunt
alia maiora & alia minora, sed ubiq; totus es, &
nusquam locorũ es, nó es utique forma ista corpo
rea, tamen fecisti hominem ad imaginem tuam, &
ecce ipse à capite usque ad pedes in loco est.

De litera et spiritu Cap 4.
** credẽdum.*
† certi.

CVm ergo nescirẽ quomodo hæc subsisteret
imago tua, pulsans q; proponerem quomodo
credendũ esset, nó insultas opponerẽ quasi ita cre
ditũ * esset. Tanto igitur acrior cura rodebat inti-
ma mea quid certe † retinerẽ, quanto me magis pu
debat tandiu illusum & deceptũ promissione cer
torũ, puerili errore & animositate tã multa incerta
quasi certa garrisse. Quod enim falsa essent postea
mihi claruit. Certũ tñ erat quod incerta essent, &
à me aliquãdo pro certis habita fuissent, cũ catho
licã tuã cæcis cõtentionibus accusarẽ, & si nondũ
cõpertam uera dicentẽ, nó tñ ea docentẽ quæ gra
uiter accusabam. Itaq; cõfundebar & cõuertebar,
& gaudebam deus meus, quod Ecclesia tua unica
corpus unici tui, in qua mihi nomẽ Christi infan-
ti est inditũ, non saperet infantiles nugas, neq; hoc
haberet in doctrina sua sana, qd te creatorem om
H niũ in spatiũ loci quãuis summũ & amplũ, tñ un-
diq; terminatũ membrorũ humanorũ figura con
truderet. Gaudebã etiã qd uetera scripta legis & ꝓ
phetarũ, iam nó illo oculo mihi legenda ꝓpone-
rentur, quo antea uidebãtur absurda, cũ arguebã
tanquã ita sentientes sanctos tuos, uerùm aut nó
ita sentiebant: & tanquã regulã diligẽtissime com
mendaret, sæpe in popularibus sermonibus suis
2. Cor. 3. dicẽtẽ Ambrosiũ lætus audiebam, Litera occidit,
spiritus aũt uiuificat, cũ ea quæ ad literã peruersi-
tatẽ docere uidebantur, remoto mystico uel amẽ
to spiritaliter aperiret, nó dicẽs qd me offenderet,
quãuis ea diceret, quꝗ utrũ uera essent adhuc igno
rarẽ. Tenebã enim cor meũ ab omni assensione,
timẽs prꝗcipitiũ, & suspẽdio magis necabar. Vole-
bã enim eorũ q̃ nó uiderẽ ita me certũ fieri, ut cer-
tus essem qd septẽ & tria decẽ sint. Neq; enim tam
insanus erã, ut ne hoc qdẽ putarẽ posse cõprehen-
di sed sicut hoc, ita cætera cupiebã, siue corpora-
lia quꝗ corã sensibus meis nó adessent, siue spirita
lia, de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebã.
I Et sanari credẽdo poterã, ut purgatior acies mẽtis
meꝗ dirigeretur aliquo modo in ueritatẽ tuã semp
manẽtẽ, & ex nullo deficiẽtẽ. Sed sicut euenire as-
solet, ut malũ medicũ expertus, etiã bono timeat
se cõmittere: ita erat ualetudo animæ meæ, q̃ utiq;
nisi credẽdo sanari nó poterat, & ne falsa crederet
curari recusabat, resistens manibus tuis, qui medi
camenta fidei confecisti, & sparsisti super morbos
orbis terrarũ, & tantam illis authoritatẽ tribuisti.

De sacrorũ librorũ authoritate & necessario usu. C. 5.

EX hoc tñ quoq; iam præponẽs doctrinã catho
licam, modestius ibi minimeq; fallaciter sentie
bã iuberi ut crederetur qd nó demõstrabatur, si-
ue esset qd, sed cui forte nó esset, siue nec qd esset,
quàm illic temeraria pollicitatione scientiæ credu
litatẽ irrideri, & postea tã multa fabulosissima &
absurdissima, qa demonstrari nó poterãt credẽda
imperari. Deinde paulatim tu dñe manu mitissi-
ma & misericordissima pertractãs & cõponẽs cor
meũ, cõsyderãti quàm innumerabilia crederẽ quꝗ
nó uiderẽ, neq; cũ gererẽtur affuissem, sicut tã mul
ta in historia gẽtiũ, tam multa de locis atq; urbi
bus quꝗ non uideram, tam multa amicis, tã multa
medicis, tam multa hominibus alijs, atq; alijs, quæ K
nisi crederent omnino, in hac uita nihil ageremus
Postremo quàm incõcusse fixũ fide retinerẽ, de q-
bus parẽtibus ortus essem, qd scire nó possem, nisi
audiẽdo credidissem. Persuasisti mihi nó qui cre-
derẽt libris tuis, quos tãta in omnibus ferẽ genti-
bus authoritate fundasti, sed qui nó crederent esse
culpãdos: nec audiẽdos esse, si q forte mihi dicerẽt
Vnde scis illos libros unius ueri & ueracissimi dei
spiritu esse humano generi ministratos? Idipsum
enim maxime credẽdũ erat, qm̃ nulla pugnacitas
calumniosarũ quæstionũ p tã multa quꝗ legeram
inter se cõfligẽtiũ philosophorũ extorquere mihi
potuit, ut aliquãdo nó crederẽ te esse quicquid es-
ses qd ego nescirẽ, aut administrationẽ rerũ huma
narũ ad te minime ptinere. Sed id credebã aliquã-
do robustius, aliquãdo exilius, semp tñ credidi &
esse te, & curã nostri gerere, etiã si ignorabam uel
quid sentiendũ esset de substãtia tua, uel quæ uia
duceret aut reduceret ad te. Ideoq; cũ essemus in-
firmi ad inueniẽdã liquida ratione ueritatẽ, & ob
hoc nobis opus esset authoritate sanctarũ literarũ L
iam credere cœperã nullo mõ te fuisse tributurũ
tã excellentẽ illi scripturæ p oẽs iam terras autho
ritatẽ, nisi & p ipsam tibi credi, & per ipsam te quꝗ
ri uoluisses. Iã enim absurditatẽ, quæ me in illis li-
teris solebat offendere, cũ multa ex eis probabili-
ter exposita audissem, ad sacramentorũ altitudinẽ
referebã: eoq; mihi illa uenerabilior & sacrosancta
fide dignior apparebat authoritas, quo & oibus
ad legẽdũ esset in promptu, & secreti sui dignitatẽ
in intellectu profundiore seruaret, uerbis apertissi
mis & humillimo genere loquendi se cunctis præ
bẽs, & exercẽs intẽtionẽ eorum, qui nó sunt leues
corde: ut exciperet oẽs populari sinu, & p angusta
foramina paucos ad te traijceret, multo tamẽ plu
res, quàm si nec tãto apice authoritatis emineret,
nec turbas gremio sanctꝗ humilitatis hauriret. Co
gitabam hæc & aderas mihi: suspirabam, & audie
bas me: fluctuabam, & gubernabas me: ibam per
uiam seculi latam, nec deserebas me.

De miseria ambitiosorũ, adducto exẽplo mẽdici lætãtis. Ca. 6.
De uita beata in pœmio.
** al. non habet, ami serat.*
Lib. 3. cõtra Petilianum. cap. 25.

INhiabam honoribus, lucris, coniugio, & tu irri
debas. Patiebar in eis cupiditatibus amarissi-
mas difficultates, te ꝓpitio tãto magis, quãto mi-
nꝰ sinebas mihi dulcescere qd nó eras tu. Vide cor
meũ dñe, q uoluisti ut hoc recordarer & cõfiterer
tibi. Nũc tibi inhæreat anima mea, quã de uisco tã
tenaci mortis exuisti. Quàm misera erat, & sensum
uulneris * amiserat, tu pungebas, ut relictis oibꝰ
cõuerteretur ad te, q es sup omnia, & sine quo nul
la essent omnia, cõuerteretur & sanaretur. Quàm
ergo miser erã, & qũo egisti ut sentirẽ miseriã meã,
die illo, quo cũ pararẽ recitare imperatori laudes,
quibus plura mẽtirer, & mentiẽti faueretur ab sciẽ
tibus, easq; curas anhelaret cor meũ, & cogitatio-
nũ tabificarũ febribus æstuaret, transiens p quen
dã uicũ Mediolanensem, animaduerti pauperem
mendicũ, iam credo saturũ, iocantẽ atq; lꝗtantem,
& ingemui, & locutus sum cũ amicis meis † qui me
cũ erat, multos dolores insaniarũ nostrarum, quia
omnibus talibus conatibus nostris, qualibus tũc
laborabã, sub stimulis cupiditatũ trahẽs infœlici
tatis meæ sarcinã, & trahẽdo exaggerãs, nihil uel-
lemꝰ aliud, nisi ad securã lꝗticiã puenire, quò nos
mẽdicus ille iã pcessisset, nunquã fortasse illuc uẽ
turos.

A turos. Quod.n.iam ille pauculis & emēdicatis nū mulis adeptus erat, ad hoc ego tā erūnosis anfra-ctibus & circuitibus ambiebā, ad lęticiam.s.tem-poralis fœlicitatis Non.n.uerum gaudium habe-bat, sed & ego illis ambitionib⁹ multo falsius quæ rebam. Et certe ille lætabaſ, ego anxius erā, secur⁹ ille, ego trepidus. Et si quisqua percontaretur me, utrū mallem exultare an metuere, rñderem, exulta re. Rursus si interrogaret, utrū me talē mallē qua-lis ille, an qualis ego tunc essem, meipsūm curis ti-moribusq; confectū eligerē, sed peruersitate, Nun quid ueritate? Non.n.eo me pponere illi debebā, quo doctior erā, qm̄ non inde gaudebam, sed pla cere inde quærebam hoibus, nō ut eos docerem, sed tm̄ ut placerem. Propterea & tu baculo disciplinæ tuę confringebas ossa mea. Recedant ergo ab aia mea qui dicunt ei, interest unde quis gaudeat. Gaudebat mendicus ille uinolētia, tu gaudere cu piebas gloria. Qua gloria dñe? Quæ non est in te. Nā sicut illud uerum gaudiū non erat, ita nec illa uera gloria, & amplius uertebat mentē meā. Et ille ipsa nocte digesturus erat ebrietatē suā, ego autē

B cū mea dormieram & surrexerā, & dormiturus & surrecturus erā inde ✱† q not diebus? Interest uerò unde qs gaudeat, scio, & gaudium spei fidelis incō parabiliter distat ab illa uanitate, sed & tūc dista-bat inter nos. Nimirum qppe ille fœlicior erat, nō tm̄ quod hilaritate pfundebatur, cū ego curis eni scerarer, uerumetiā qd' ille bene optādo acquisiue rat ninū, ego aūt mentiēdo qrebam typhum. Dixi tunc multa in hac sñia charis meis, & sępe aduerte bam in his quō mihi esset, & inuenīebā male mihi esse, & dolebā, & conduplicabā ipsum male. Et si quid arrisisset prosperū, tędebat apprehendere, qa penè priusquam teneretur auolabat.

✱† al. ui de.

Alipiū à Circēsiū insania cōuertit. Cap. 7

Congemiscebamus in ijs q simul amice uiue-bamus, & maxime ac familiarissime cum Ali pio & Nebridio ista colloquebar, quorū Alipius ex eodem quo ego ortus eram municipio, parenti bus primatibus municipalibus me minor natu. Nā & studuerat apud me, cū in nostro docere cœ pi oppido, & postea Carthagini, & diligebat me multū quod ei bonus & doct⁹ niderer, & ego illū pp magnā uirtutis indolē, q in nō magna ætate sa

C tis eminebat. Gurges tñ morū Carthaginiensium, qbus nugatoria feruent spectacula, absorbuerat eū insania Circensium. Sed cū in eo miserabiliter uolueretur, ego autē rhetoricā ibi pfessus publica schola uterer, nōdū me audiebat ut magistrū, pp quandā simultatem, q inter me & patrē eius erat exorta, & cōpereram quod circū exitiabiliter ama ret, & grauiter angebar qd' tantā spem pditurus, uel ēt perdidisse mihi uidebaſ. Sed monendi eū & aliqua coercitione reuocādi nulla erat copia, uel amicitiæ beneuolētia, uel iure magisterij. Putabā enim eū de me cum patre sentire, ille uero non sic erat. Itaq; postposita in hac re pris uoluntate, saluta-re me cœperat, ueniens in auditoriū meū, & au-dire aliqd atq; abire. Sed n de memoria mihi lap-sum erat, agere cū illo ne uanor, ludorum cæco & pcipiti studio tā bonum interimeret ingeniū. Ve-rùm aūt dñe, tu qui præsides gubernaculis oium q creasti, non eū oblitus eras futurum inter filios tuos antistitē sacri tui, & ut aperte tibi tribueretur eius correctio, per me qdem illā, sed nesciente ope

ratus es. Nā quodam die cum sederē loco solito, & **D** corā me adessent discipuli, uenit, salutauit, sedit, atq; in ea q agebantur aium intēdit: & forte lectio in manibus erat, quā dum exponerē, & opportu-ne mihi uideref adhibēda similitudo Circensiū, quo illud qd' insinuabam & iocūdius & planius fieret, cū irrisione mordaci eor, quos illa captiuaſ set insania, tu scis deus nr̄, quod tunc de Alipio ab illa peste sanando nō cogitauerim. At ille in se ra-puit, meq; illud non nisi pp se dixisse credidit. Et quod alius acciperet ad succēsendū mihi, accepit honestus adolescēs ad succensendū sibi, & ad me ardentius † diligendū. Dixeras.n.tu iā olim, & in- *† arctius.* nexueras literis tuis: Corripe sapiētē & amabit te. At ego illum iā nō corripuerā, sed utens tu oibus *Prouer. 9.* & scientibus & nesciētibus ordine quo nosti, & ille ordo iustus est, de corde & lingua mea carbones ardentes operatus es, qbus mentē spei bonæ adu-reres tabescentē, ac sanares. Taceat laudes tuas q miserationes tuas nō considerat, q tibi de medul lis meis confitenſ. Etenim ille post illa uerba pro-ripuit se ex fouea tā alta, qua libēter demergebaſ, & cū mirabili uoluptate cęcabaſ, & excussit aium **E** forti tēperantia, & resiluerunt oēs Circensium sor des ab eo, ampliusq; illuc nō accessit. Sed deinde patrē reluctantē euicit, ut me magistro uteref. Ces sit ille atq; cōcessit ✱ Et audire me rursus incipiēs, *† al cōcessit.* illa mecū superstitione inuolutus est, amās in Ma nichæis ostentationē cōtinentię, quā ueram & ger manā putabat. Erat aūt illa uæcors & seductoria, *Prouer. 6.* preciosas aias captiuās †, nondū uirtutis altitudi- *† captans* nem scientes tāgere, & superficie decipi faciles, sed tamen adumbratæ simulatæq; uirtutis.

Alipius capitur insania ludorum gladiatorū, à quibus ātea abhorrue rat. Cap. 8.

Non sanè relinquens incantatā sibi à parenti bus terrenam uiam Romā praecesserat ut ius disceret, & ibi gladiatorij spectaculi inhiatu incre dibili & incredibiliter abreptus est. Cum.n.auer-saretur & detestaretur talia, qdam eius amici & cō discipuli, cū forte de prandio redeuntibus obuius esset, recusantē uehementer & resistentē, familiari uiolentia duxerunt in amphyteatrū crudelium & funestor, ludorum diebus, hæc dicētē: Si corpus meum in illū locum trahitis, & ibi cōstituitis, nū-quid & aium & oculos meos in illa spectacula po tetis intendere? Adero itaq; absens, ac sic & uos & **F** illa superabo. Quib⁹ auditis, illi nihilo serius eum adduxerunt secū, idipsum forte explorare cupien tes, utrū posset efficere. Quò ubi uentū est, & sedi-bus qbus potuerūt locati sunt, feruebant oia īma nissimis uoluptatib⁹. Ille clausis forib⁹ oculor, in-terdixit aio, ne in tāta mala pcederet, atq; utinā & aures obturauisset. Nā quodā pugnæ casu, cū cla-mor ingēs toti⁹ ppli ueheměter eū pulsasset, curio-sitate uictus, & q̄si paratus qcquid illud esset, ēt ui sum contēnere & uincere, apuit oculos: & pcussus est grauiore uulnere in aia q ille in corpore, quem cernere cōcupiuit, ceciditq; miserabili⁹ q ille, quo cadēte factus est clamor: q per eius aures intrauit, & reserauit ei⁹ lumina ut esset qua feriret & deijce-retur audax adhuc potius q fortis aius, & eo infir mior, quo de se psumpserat, q debuit de te. Vt n.ui dit illū sanguinē, immanitatē simul ebibit, & nō se auertit, sed fixit aspectum, & hauriebat furias, & nesciebat, & delectabaſ scelere certaminis, & cruē ta uoluptate inebriabatur. Et non erat iā ille q ue-

G nerat, ſed unus de turba ad quã uenerat, & uerus
eorũ ſocius, à qbus adductus erat. Quid plura? Spe
ctauit, clamauit, exarſit, abſtulit inde ſecum inſa-
niã, qua ſtimularetur redire, nõ tñ cum illis à qui
bus prius abſtractus eſt, ſed ẽt pręillis & alios tra
hens. Et inde tñ manu ualidiſſima & miſericordiſ
ſima eruiſti eum tu, & docuiſti nõ ſui habere, ſed
tui fiduciam, ſed longe poſtea.

Alipius ut fur apprehenditur. Ca 9

VEruntamẽ iam hoc ad medicinam futurã in
eius memoria reponebatur. Nã & illud quod
cum adhuc ſtuderet, iã me audiens apud Cartha-
ginem, & medio die cogitaret in foro quod recita
turus erat, ſicut exerceri ſcholaſtici ſolẽt, ſiuiſti eũ
comprehendi ab æditius fori tanquã furem, non
arbitror aliã ob cauſam te permiſiſſe deus noſter,
niſi ut ille uir tantus futurus iã inciperet diſcere, q̃
nõ facile in cognoſcẽdis cauſis homo ab hoĩe dã-
nandus eſſet temeraria crudelitate†. Quippe ante
tribunal deambulabat ſolus cũ tabulis ac ſtylo,
cũ ecce adoleſcens quidã ex numero ſcholaſtico-
rum fur uerus, ſecurim clanculo apportãs, illo nõ
ſentiẽte ingreſſus eſt ad cancellos plũbeos, q uico
H argẽtario deſuper pminent, & præcidere plumbũ
cœpit. Sono autẽ ſecuris audito, ſubmurmuraue-
runt argẽtarij q ſubter erãt, & miſerunt q apprehẽ
derent quẽ forte inueniſſent. Quorũ uocibus audi
tis, relicto inſtrumẽto ille diſceſsit, timẽs ne cũ eo
teneretur. Alipius aũt qui non uiderat intrantem,
exeuntẽ ſenſit, & celeriter uidit abeuntem, & cau-
ſam ſcire cupiens ingreſſus eſt locũ, & inuentã ſe-
curim ſtans atq; admirans conſyderabat. Cũ ecce
illi, qui miſsi fuerant, reperiũt eũ ſolum ferentẽ fer
rum, cui᷒ ſonitu excitati uenerãt, tenent, attrahũt,
congregatis inqlinis fori, tanq̃ furẽ manifeſtum ſe
cõprehendiſſe gratulabanſ †, & inde offerẽdus iu
dicijs ducebatur, ſed hactenus docendus fuit. Sta
tim.n. dñe ſubueniſti innocentię, cuius teſtis eras
tu ſolus. Cũ.n. duceretur, uel ad cuſtodiã, uel ad
ſuppliciũ, fit eis obuiã qdam architectus, cui᷒ ma-
xima erat cura publicarũ fabricarũ. Gaudẽt illi eũ
potiſsimum occurriſſe, cui ſolebant in ſuſpitionẽ
uenire ablatarũ rerum, q̃ periſſent de foro, ut qua
ſi tandẽ iã ille cognoſceret à qbus hęc fierent. Ve-
rum aũt uiderat homo ſępe Alipium in domo cu
I iuſdã ſenatoris, ad quẽ ſalutandũ uentitabat, ſta-
timq; cognitũ manu apprehẽſa ſe mouit à turbis,
& tanti mali cauſam q̃rens, qd geſtũ eſſet audiuit,
omneſq; tumultuantes q aderant & minaciter fre
mentes, iuſsit uenire ſecũ. Et uenerũt ad domũ il-
lius adoleſcẽtis q rem commiſerat. Puer uero erat
ante oſtium, & tã paruus erat, ut nihil exinde dño
ſuo metuens, facile poſſet totũ indicare. Cũ eo qp
pe in foro fuit pediſſequus. Quẽ poſteaq̃ recoluit
Alipius architecto itimauit. At ille ſecurim demõ-
ſtrauit puero, q̃rẽs ab eo cuius eſſet. Qui cõfeſtim
nĩa, inqt. Deinde interrogatus aperuit cætera. Sic
in illã domum tranſlata cauſa, confuſiſq; turbis q̃
de illo triumphare iã cœperant, futurus diſpenſa-
tor uerbi tui, & multarũ in eccleſia tua cauſarum
examinator experientior inſtructiorq; diſceſsit.

† credulitate.

† gloriabantur.

De integritate Alipij & aduentu Nebridij Cap. 10

HVnc ergo Romæ inueneram, & adhæſit mihi
fortiſsimo uinculo, mecũq; Mediolanũ pro-
fectus eſt, ut nec me deſereret, & de iure quod di-
dicerat aliqd ageret, ſcdm uotum parẽtum magis
q̃ ſuum. Et ibi iam aſſederat mirabili continentia
cęteris, cum ille magis miraretur eos qui aurũ in- K
nocentię pponerent. Tentata eſt quoq; eius indo
les, nõ ſolũ illecebra cupiditatis, ſed ẽt ſtimulo ti-
moris. Romę aſsidebat Comiti largitionũ Italica
narũ. Erat eo tpe quidã potentiſsimus ſenator, cu
ius & beneficijs obſtricti multi, & terrori ſubditi
erãt: uoluit ſibi licere neſcio qd ex more potentię
ſuæ, qđ eſſet per leges illicitũ. Reſtitit Alipius: pro
miſſum eſt pmium, irriſit aio: prætentę minæ, cal
cauit: mirãtibus oibus inuſitatã aiam, quę hoiem
tm̃ & innumerabilibus præſtandi nocendiq; mo
dis ingenti fama celebratũ, uel amicum non opta
ret, uel nõ formidaret inimicũ. Ipſe autẽ iudex cui
cõſiliarius erat, quãuis & ipſe fieri nollet, nõ tñ a-
pte recuſabat: ſed in iſtum cauſam trãsferens, ab
eo ſe non permitti aſſerebat, qa & reuera ſi ipſe fa-
ceret, iſte diſcederet. Hoc ſolo aũt penè iam illect᷒
erat ſtudio literario, ut precijs ptorianis codices
ſibi cõficiendos curaret. Sed conſulta iuſtitia deli
berationem in melius uertit, utiliorẽ indicans æ-
quitatẽ qua prohibebatur, q̃ poteſtatẽ qua ſine-
batur. Paruum eſt hoc, ſed q in paruo fidelis eſt, & L
in magno fidelis eſt. Nec ullo modo erit inane, qđ *Luc. 16*
tuę ueritatis ore pceſsit. Si in iniuſto mãmona fi-
deles nõ fuiſtis, qđ uerũ eſt, qs credet nobis? Et ſi
in alieno fideles nõ fuiſtis, quod ueſtrũ eſt qs da-
bit uobis? Talis ille tũc inhęrebat mihi, mecumq;
mutabar in cõſilio, quiſnã eſſet tenẽdus uitę mo-
dus. Nebridius ẽt q relicta patria uicina Carthagi
ni atq; ipſa Carthagine ubi frequẽtiſsimus erat, re
licto rure paterno optimo, relicta domo, & nõ ſe-
cutura matre, nullã ob aliã cauſam Mediolanũ ue
nerat, niſi ut mecũ uiueret in flagrãtiſsimo ſtudio
ueritatis atq; ſapiæ, pariter ſuſpirabat, pariterq; flu
ctuabat, beatę uitę inqſitor ardens, & qõnum dif
ficilimarum ſcrutator acerrimus. Et erant egentiũ
ora triũ: & inopiã ſuam ſibimet inuicẽ anhelãtiũ,
& à te expectantiũ, ut dares eis eſcã in tpe oppor- *Pſal. 144*
tuno: & in omni amaritudine q̃ noſtros ſeculares
actus de miſericordia tua ſequebaſ, intuẽtib᷒ no-
bis finẽ cur ea pateremur, occurrebant tenebrę, &
auerſabamur gemẽtes, & dicebam᷒: Quãdiu hæc?
Et hoc crebro dicebamus, & dicẽtes nõ relinque-
bamus ea, qa non elucebat certũ aliqd, quod illis
relictis apprehenderemus. M

Deliberat Aug. de instituẽda uita. Ca. 11

ET ego maxime mirabar ſatagens & recolens q̃
lõgum tps eſſet ab undeuiceſimo anno ętatis
meæ quo feruere cœperã ſtudio ſapiæ, diſponens
ea inuẽta relinquere oẽs uanarum cupiditatũ ſpe
cies† inanes & inſanias mendaces. Et ecce iã trice-
nariam ætatẽ gerebam in eodem luto hæſitãs aui
ditate fruendi pſentibus, fugientibus & diſsipanti
bus me, dũ dico: Cras inueniam: ecce manifeſtum
apparebit & tenebo, & ecce Fauſtus ueniet & expo
net oĩa. O magni uiri Academici, nihil ad agendã
uitã certi cõprehendi poteſt. Immo q̃ramus diligẽ
tius † & expectemus, ut † & non deſperemus. Ecce
iã nõ ſunt abſurda in libris Eccleſiaſticis, q̃ abſur-
da uidebantur, & pñt aliter atq; honeſte intelligi.
Figã pedes meos in eo gradu in quo puer à paren-
tibus poſitus eram, donec inueniatur pſpicua ue-
ritas. Sed ubi quæretur? qñ quæretur? Non uacat
Ambroſio, nõ uacat legere. Vbi ipſos codices quę
rimus? unde aut qñ comparamus, à quibus ſume
mus? Deputentur tpa, diſtribuanſ horæ pro ſalute

† ſpes.

A animæ. Magna ſpes oborta eſt: Non docet catholica fides quod putabamus & uani accuſabamus. Nefas hñt docti eius credere deum figura humani corporis terminatũ, & dubitam' pulſare quo aperiantur cętera? Antemeridianas horas diſcipuli occupant, cęteris qd facimus? Cur nõ id agimus? Sed qñ ſalutamus amicos maiores, quoꝝ ſuffragijs opus habemus? Qñ pparamus quod emant ſcholaſtici? Qñ reparamus noſipſos, aiũ relaxando ab intẽtione curarũ? Pereant oia, & dimittamus hæc uana & inania, conferamus nos ad ſolã inquiſitionem ueritatis. Vita hęc miſera eſt, mors incerta. Si ſubito obrepat, qũo hinc exibimus? Et ubi nobis diſcẽda ſunt q̃ hic neglex imus? An non potius huius negligẽtię ſupplicia luẽda ſunt? Quid ſi mors ipſa oẽm curã cũ ſenſu amputabit & finiet? Ergo & hoc q̃rendũ. Sed abſit ut ita ſit. Non uacat, non eſt inane ꝙ tã eminens culmen authoritatis Chriſtianæ fidei toto orbe diffunditur. Nunquã tanta & talia pro nobis diuinitus agerētur, ſi morte, cor poris ẽt uita aiæ conſumeretur. Quid cunctamur igitur relicta ſpe ſeculi, cõferre nos totos ad q̃rendum deũ & uitã beatã? Sed expecta, iocunda ſunt

B. etiã iſta, habent non paruam dulcedinẽ ſuam, nõ facile ab eis pcidenda eſt intentio, qa turpe eſt ad ea rurſum redire. Ecce iã quantum eſt, ut impetretur aliquis honor. Et qd amplius in his deſyderandum? Suppetit amicorũ maiorũ copia, ut nihil aliud & multũ feſtinemus, uel pſulatus †* dari poteſt: & ducenda uxor cum aliqua pecunia, ne ſumptum noſtrũ grauet, & ille erit modus cupiditatis. Multi magni uiri & imitatione digniſſimi, ſapiæ ſtudio cũ coniugib' dediti fuerunt. Cũ hæc dicebam, & alternabant hi uenti, & impellebant huc atq; illuc cor meũ, tranſibant tpa, & tardabã conuerti ad dñm deum, & differebã de die in diẽ uiuere in te, & non differebã quotidie in memetipſo mori, amans beatã uitam, timebã illam in ſede ſua, & ab ea fugiẽs q̃rebam eã. Putabam. n. me miſerum fore nimis, ſi fœminę priuarer amplexibus, & medicinã miſericordię tuæ ad eandẽ infirmitatẽ ſanandã non cogitabã: qa expertus nõ eram, & proprioꝝ uirium credebã eſſe continentiã, quarũ mihi nõ erã cõſcius, cum tã ſtultus eſſem ut neſcirem,

C ſicut ſcriptũ eſt: Neminẽ poſſe eſſe cõtinentẽ, niſi tu dederis. Vtiq; dares, ſi gemitu interno pulſarẽ aures tuas, & fide ſolida in te iactarẽ curã meã.

†* al. pſidatus.

Sap. 8

Contẽtio inter Alipium & Augu. de matrimonio et cœlibatu. Cap. 12

PRohibebat me ſanẽ Alipi' ab uxore ducẽda, cantans nullo modo nos poſſe ſecuro ocio ſimul in amore ſapiæ uiuere, ſicut iã diu deſyderaremus ſi id feciſſem. Erat. n. ipſe in ea re ẽt tunc caſtiſſimus, ita ut mirũ eſſet, qa uel experientiam cõcubitus cœperat in ingreſſu adoleſcentiæ ſuæ, ſed nõ hęſerat, magiſq; doluerat & ſpreuerat, & deinde iã cõtinentiſſime uiuebat. Ego aũt reſiſtebam illi exẽplis eoꝝ, qui cõiugati coluiſſent ſapiam, & promeruiſſent deum, & habuiſſent fideliter ac dilexiſſent amicos. A quoꝝ ego qdem granditate animi longe aberã, & delicatus morbo carnis mortiferã ſuauitate trahebã catenã meam, ſolui timens, & quaſi cõcuſſo uulnere repellẽs uerba bene ſuadẽtis tanquã manũ ſoluentis. Inſuper ẽt per me ipſi quoq; Alipio loquebat' ſerpens, & innectebat atq; ſpargebat per linguã meam dulces laqueos in uia eius, qbus illi honeſti & expediti pedes implicarẽtur. Cum. n. me ille miraretur, quẽ non paruipenderet, ita hęrere uiſco illius uoluptatis, ut me affirmarẽ quotieſcunq; inde inter nos q̃reremus cœlibem uitã nullo modo poſſe degere, atq; ita me defenderẽ, cum illũ mirantẽ uiderem, ut dicerẽ multum intereſſe inter illud qd' ipſe raptim & furtim expertus eſſet, quod penẽ iã meminiſſet quidẽ, atq; ideo nulla moleſtia facile contẽneret delectationes cõſuetudinis meę, ad quas ſi acceſſiſſet honeſtũ nomẽ matrimonij, nõ eũ mirari oportere, cur ego illã uitã nequirẽ ſpernere: cœperat & ipſe deſyderare cõiugiũ, nequaquã uictus libidine talis uoluptatis, ſed curioſitatis. Dicebat. n. ſcire ſe cupere qd nam eſſet illud, ſine quo uita mea, q̃ illi ſic placebat, nõ mihi uita, ſed pœna uideret. Stupebat. n. liber ab illo uinculo aius ſeruitutẽ meã, & ſtupendo ibat in experiendi cupidinẽ, uẽturus in ipſam experientiã, atq; inde fortaſſe lapſurus in eã quam ſtupebat ſeruitutẽ, qm ſponſionẽ uolebat facere cũ morte. Et q amat periculũ, incidet in illud. Neutrum. n. noſtrũ, ſi quod eſt coniugale decus in officio tegendi matrimonij & ſuſcipiendoꝝ liberorũ, ducebat, niſi tenuiter. Magna aũt ex parte atq; uehementer cõſuetudo ſatiãdę inſatiabilis concupiſcentiæ me captũ excruciabat, illum aũt admiratio capiendũ trahebat. Sic eramus donec tu altiſſime non deſerens humum noſtrã, miſeratus miſeros ſubuenires miris & occultis modis.

D

Eccle. 3.

E

Vxor q̃ritur Aug. Cap. 13

ET inſtabatur impigre ut ducerẽ uxorem. Iam petebam, iã promittebatur, maxime matre dãte operã, quo me iã coniugatum baptiſmus ſalutaris ablueret, quo me indies gaudebat aptari, & uota ſua ac promiſſa tua in mea fide cõpleri aiaduertebat. Cũ ſanẽ & rogatu meo & deſyderio ſuo forti clamore cordis abs te deprecaret quotidie, ut ei per uiſum oñderes aliqd de futuro matrimonio meo, nunq̃ uoluiſti. Et uidebat q̃dam uana & phantaſtica, quo cogebat impetus de hac re ſatagentis humani ſpũs, & narrabat mihi, non cũ fiducia qua ſolebat, cũ tu demõſtrares ei, ſed cõtẽnens ea. Dicebat. n. diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem uerbis explicare non poterat, qd intereſſet inter reuelantẽ te, & aiam ſuã ſomniantẽ. Inſtabatur tñ, & puella petebatur, cuius ætas ferme biennio minor q̃ nubilis erat, & quia ea placebat, expectabat.

F

Vita communis. Cap. 14

ET multi amici agitaueramus aio, & colloquẽtes ac deteſtantes turbulentas humanæ uitæ moleſtias, penẽ iam firmaueram' remoti a turbis ocioſe uiuere: id ociũ ſic moliti, ut ſi qd hr̃e poſſemus, cõferremus in mediũ, unamq; rem familiarẽ conflaremus ex oibus: ut per amicitię ſynceritatẽ non eſſet aliud huius & aliud illius, ſed quod ex cunctis fieret unũ, & uniuerſum ſinguloꝝ eſſet, & oia oium: cum uideremur nobis eſſe poſſe decem ferme hoies in eadem ſocietate, eſſentq; inter nos prædiuites, Romanianus maxime communiceps noſter, quem tunc graues ęſtus negociorum ſuoꝝ ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiariſſimus, q maxime inſtabat huic rei, & magnam in ſuadendo habebat authoritatẽ, ꝙ ampla res eius multũ cęteris anteibat: & placuerat nobis ut bini annui tanq̃ magiſtratus oia neceſſaria curarent cæteris quietis. Sed poſteaq̃ cœpti cogitare, utrũ hoc mulierculę ſinerẽt, quas & alij noſtrũ iã habebant, & nos hr̃e uolebam', totũ illud placitũ,

G quod bene firmabamus*, dissiluit in manib⁹ atq; confractũ est. Inde ad suspiria & gemitus cõuerte bamur, & gressus ad sequendas latas & tritas uias seculi, qm̃ multę cogitationes erant in corde nr̃o, consiliũ aũt tuum manet in æternum. Ex quo cõsilio deridebas nostra, & tua p̃parabas, nobis daturus escam in opportunitate, & aperturus manũ tuam atq; impleturus aias nostras benedictione.

** al. formabam⁹.* *Psal. 32* *Psal. 144*

In locum discedentis concubinæ alia succedit. Cap. 15.

INterea peccata mea multiplicabantur, & auulsa a latere meo tanq̃ impedimẽto coniugij, cũ qua cubare solitus erã, cor ubi adhærebat, cõcisum & uulneratũ mihi erat, & trahebat sanguinẽ. Et illa in Aphricam redierat, uouens tibi aliũ se uirũ nesciturã, relicto apud me naturali ex illa filio meo. At ego infœlix nec fœminæ imitator, dilatiõis impatiens, tanq̃ post bienniũ accepturus eã quã petebam, qa non amator coniugij sed libidinis seruus erã, procuraui aliã, non utiq; coniugẽ, qua tanquã sustentaretur & perduceretur, uel integer uel auctior morbus aię meæ satellitio perdurantis consuetudinis in regnũ uxorium. Nec sanabatur uulnus illud meũ quod prioris præcisione factũ fue-
H rat, sed post feruorẽ doloremq; acerrimũ putrescebat, & quasi frigidius, sed desperatius dolebat.

De immortalitate animæ. Cap. 16

TIbi laus, tibi gloria fons misericordiarũ, ego fiebã miserior, & tu propinquior. Aderat iã iamq; dextera tua ereptura me de cœno & ablatura, & ignorabam. Nec me reuocabat à profundiore uoluptatũ carnaliũ gurgite, nisi metus mortis & futuri iudicij tui, q per uarias quidẽ opiniones, nunquã tñ recessit de pectore meo. Et disputabã cũ amicis meis Alipio & Nebridio de finib⁹ bonorũ & malorũ, Epicurũ accepturum fuisse palmã in aio meo, nisi ego credidissem post mortẽ restare aiæ uitã, & tractus meritorũ, quod Epicurus credere noluit. Et q̃rebam si essemus imortales & in perpetua corporis uoluptate sine ullo amissionis terrore uiuerem⁹, cur nõ essemus beati, aut qd aliud q̃reremus, nesciẽs idipsum ad magnã miseriã pertinere, qđ ita demersus & cęcus cogitare nõ possem lumẽ honestatis, & gratis amplectẽdæ pulchritudinis, quã nõ uidit ocul⁹ carnis, & uidet ex itimo. Nec cõsyderabã miser, ex qua uena mihi manaret, qđ ista ipsa fœda tñ cũ amicis dulciter conferebã,
I nec esse sine amicis poterã beatus, ẽt scdm sensum quẽ tunc habebã in quantalibet affluentia carnaliũ uoluptatũ. Quos utiq; amicos gratis diligebã, uicissimq; ab eis me diligi gratis sẽtiebã. O tortuosas uias: Vę aię audaci, q sperauit si à te recessisset, se aliqd melius habiturã. Versa & reuersa in tergũ & in latera & in uentrem, & dura sunt oia, & tu solus reqes. Et ecce ades & liberas à miserabilib⁹ errorib⁹, & cõstituis nos in uia tua, & cõsolaris, & dicis: Currite, ego ferã, & ego p̃ducã, & ego ibi ferã.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
Confessionum Liber septimus.

Quod imaginibus corporeis reiectis, deũ cœperit agnoscere incorporeum. Cap. 1

IAM mortua erat adolescẽtia mea mala & nephãda, & ibam in iuuentutẽ, quanto ętate maior, tãto uanitate turpior, qui cogitare aliqd substantiæ, nisi tale non poterã, quale per hos oculos uideri solet. Non tñ te cogitabã deus in figura corporis humani, ex quo audire aliquid de sapiẽtia cœpi, semper hoc fugi, K
& gaudebam me hoc reperisse in fide spiritalis matris nostræ catholicæ tuæ. Sed qd te aliud cogitarẽ non occurrebat. Et cogitare te conabar homo, & talis homo summũ & solum & uerum deũ: & te incorruptibilem & inuiolabilẽ & incõmutabilẽ totis medullis credebam: qa nesciẽs unde & qũo, plane tñ uidebam & certus eram, id quod corrũpi potest deterius esse q̃ id quod non potest: & qđ uiolari non potest, incunctanter p̃ponebam uiolabili: & qđ nullã patitur mutationẽ, melius esse q̃ id quod mutari potest: clamabat uiolenter cor meũ aduersus oia phantasmata mea, & hoc uno ictu conabar abigere circumuolantẽ turbam immunditię ab acie mẽtis meę, & uix dimota in ictu oculi, ecce cõglobata rursus aderat, & irruebat in aspectũ meum, & obnubilabat eũ: ut quãuis nõ forma humani corporis, corporeũ tñ aliqd cogitare cogerer per spatia locorum, siue infusum mundo, siue ẽt extra mundum per infinita diffusum, etiã ipsum incorruptibile & inuiolabile & incommutabile, quod corruptibili & uiolabili & cõmutabili p̃ponebam: qm̃ quicquid priuabam spatijs L
talibus, nihil mihi esse uidebat. Sed prorsus nihil, ne inane qdem, tanq̃ si corpus auferat loco, & maneat locus omni corpore uacuat⁹, & terreno & humido & aereo & cœlesti, sed tñ sit locus inanis tãquã spatiosum nihil. Ego itaq; incrassatus corde, nec mihimetipsi uel ipse cõspicuus, qcquid nõ per aliquãta spatia tenderet, uel diffunderetur, uel cõglobaretur, uel tumeret, uel tale aliqd caperet, aut capere posset, nihil p̃rsus esse arbitrabar. Per quales n. formas ire solent oculi mei, p tales imagines ibat cor meũ, nec uidebã hanc eandẽ intentionẽ, qua illas ipsas imagines formabã non esse tale aliqd, quæ tñ ipsas nõ formaret nisi esset magnũ aliquid. Ita ẽt te uita uitę meæ grandem per infinita spatia undiq; cogitabam penetrare tantã† mundi *† totam,*
molẽ, & extra eam quaquauersum per imensa sine termino, ut haberet te terra, hr̃et cœlum, haberẽt oia, & illa finirentur in te, tu aũt nusquã. Sicut aũt luci solis non obsisteret aeris corpus, aeris huius q supra terram est, quo minus per eũ traijceretur penetrans eum, non dirũpendo aut concidendo,
sed implendo eum totum, sic tibi putabam nõ so M
lum cœli & aeris & maris, sed ẽt terræ corpus peruium, & ex oibus maximis minimisq; partibus penetrabile ad capiendam p̃sentiam tuam, occulta inspiratione intrinsecus [et extrinsec⁹] administrãtem oia q̃ creasti. Ita suspicabar, qa cogitare aliud non poteram, nã falsum erat. Illo. n. modo maior pars terrę maiorẽ tui partem hr̃et, et minorem minor, atq; ita te plena essent oia, ut amplius tui caperet elephanti corpus q̃ passeris, quo esset isto grandius, grandioremq; occuparet locũ, atq; ita frustratim partibus mundi, magnis magnas, breuib⁹ breues partes tuas præsentes faceres. Non es autẽ ita. Sed nondum illuminaueras tenebras meas.

Nebridi⁹ confutat Manicheos. Ca. 2.

SAt erat mihi dñe aduersus deceptos illos et deceptores et loquaces mutos: ob hoc mutos, qm̃ non ex eis sonabat uerbũ tuum, sat erat ergo illud quod iã diu abusq; Carthagine à Nebridio proponi solebat, & omnes qui audieramus cõcussi sumus. Quid erat tibi factura nescio q̃ gens tenebrarũ, quã ex aduersa mole solent opponere, si tu

cum ea

A cum ea pugnare noluiſſes? Si.n.rñderetur, aliquid
fuiſſe nocituram, uiolabilis tu & corruptibilis fo-
res. Si aũt nihil eam nocere potuiſſe diceretur, nul
la afferret cauſa pugnandi, & ita pugnãdi, ut quę-
dam portio tua & membrũ tuum uel proles de ip
ſa ſubſtantia tua miſceretur aduerſis poteſtatib⁹,
& non à te creatis naturis, atq; in tantũ ab eis cor-
rumperetur & cõmutaretur in deterius, ut à beati
tudine in miſeriã uerteretur, & indigeret auxilio
quo erui purgariq; poſſet: & hãc eſſe aiam, cui tu⁹
ſermo ſeruienti liber, & cõtaminatę purus, & cor-
ruptę integer ſubueniret: ſed & ipſe corruptibilis,
qa ex una eadẽq; ſubſtantia. Itaq; ſi te qcquid eſt,
id eſt, ſubſtantiã tuã qua es, incorruptibilem dice
rent: falſa eſſe illa oĩa & execrabilia. Si autẽ corru-
ptibilẽ: idipſum iam falſum & prima uoce abomi
nandũ. Sat ergo erat iſtud aduerſus eos oĩno emo
†al. euo mendos. uendos * † à preſſura pectoris, qa nõ habebãt qua
exirent ſine horribili ſacrilegio cordis & linguæ,
ſent endo de te iſta & loquendo.

Liberum arbitriũ † cauſa peccati. Ca. 3 SEd & ego adhuc, quanuis incontaminabilẽ &
inconuertibilẽ, & nulla ex parte mutabilẽ di-
cerem, firmeq; ſentirẽ deum † noſtrũ deum uerũ,
qui feciſti non ſolum animas noſtras, ſed etiã cor
† dominũ pora: nec tm̃ animas noſtras & corpora, ſed oẽs &
B omnia, nõ tenebam explicitam & enodatam cau
ſam mali: quæcunq; tñ eſſet ſic eam quærendã ui-
debam, ut non per illam cõſtringerer deum incõ-
mutabilem mutabilẽ credere, ne ipſe fierẽ quod
quærebã. Itaq; ſecurus eã q̃rebam, & certus nõ eſſe
uerum quod illi dicerent, quos toto aĩo fugiebã:
quia uidebam, q̃rendo unde malum, repletos ma
litia, qua opinarentur tuã potius ſubſtantiam etiã
male pati q̃ ſuam male facere. Et intendebã, ut cer
nerem quod audieram, liberum uoluntatis arbi-
triũ cauſam eſſe ut malum faceremus, & rectũ iu-
dicium tuũ ut pateremur, & eã liquide cernere nõ
ualebam. Itaq; aciẽ mentis de profundo educere
conatus, mergebar iterũ, & ſæpe conat⁹ mergebar
iterum atq; iterũ. Subleuabat.n. me in lucem tuã,
† tam. quod tuam † me ſciebã habere uoluntatem q̃ me
uiuere. Itaq; cũ aliquid uellẽ aut nollem, nõ aliud
q̃ me uelle ac nolle certiſsimus erã, & ibi eſſe cau-
ſam peccati mei iamq; aĩaduertebam. Quod autẽ
inuitus facerẽ, pati me potius q̃ facere uidebam, &
id non culpã, ſed pœnam eſſe iudicabam, qua me
C non iniuſte plecti te iuſtũ cogitans cito fatebar.
Sed rurſus dicebã, Quis fecit me? Nõne deus me⁹?
non tm̃ bonus ſed ipſum bonũ? Vnde igitur mihi
male uelle & bene nolle, ut eſſet cur iuſte pœnas
luerẽ? Quis in me hoc poſuit, & inſeruit mihi plã-
tarium amaritudinis, cũ totus fierẽ à dulciſsimo
deo meo? Si diabolus author, unde ipſe diabol⁹?
Quod ſi & ipſe peruerſa uoluntate ex bono ange-
lo diabolus factus eſt, unde & in ipſo uolũtas ma
la, qua diabolus fieret, qñ totus angelus à condi-
tore optimo factus eſſet bonus? His cogitationib⁹
Pſal. 6. deprimebar iterũ & ſuffocabar. Sed non uſq; ad il
lũ infernũ ſubducebar erroris, ubi nemo confitetur
tibi, dũ tu potius mala pati, q̃ homo facere putat.

Deus cogi nõ poteſt. C. 4. SIc.n. nitebar cætera inuenire, ut iam inuenerã
melius eſſe incorruptibile quã corruptibile, &
ideo te qcquid eſſes, eſſe incorruptibilem confite-
bar. Neq;.n. ulla anima nũquam potuit, poteritue
cogitare aliquid, quod ſit te melius, qui ſummum
& optimũ bonum es. Cum aũt uериſsime atq; cer- D
tiſsime incorruptibile corruptibili præponatur, ſi
cut ẽt ego p̃ponebam, poterã iam cogitatione ali-
qd attingere quod eſſet melius deo meo, niſi tu eſ
ſes incorruptibilis. Vbi igitur uidebã incorrupti-
bile corruptibili eſſe p̃ferendum: ibi te q̃rere debe
bam, atq; inde aduertere ubi ſit malũ, id eſt, unde
ſit ipſa corruptio, qua uiolari ſubſtãtia tua nullo
modo poteſt. Nullo.n. prorſus modo uiolat cor-
ruptio deũ noſtrũ, nulla uolũtate, nulla neceſsita
te, nullo iprouiſo caſu, qm̃ ipſe eſt deus, & qđ ſibi
uult bonũ eſt, & ipſe eſt idẽ bonum. Corrũpi aũt *1. ſen. diſ.*
non eſt bonũ. Nec cogeris inuitus ad aliqd, qa uo *43. ra. hĩ*
luntas tua nõ eſt maior potẽtia tua. Eſſet aũt ma *antẽ illi.*
ior ſi teipſo tuipſe maior eſſes: Voluntas.n. & potẽ *1. ſen. diſ.*
tia dei, deus ipſe eſt. Et qd iprouiſum tibi qui no- *19 c. tunc*
ſti oĩa, & nulla natura eſt, niſi quia noſti eã? Et ut *que.*
qd multa dicimus, cur nõ ſit corruptibilis ſubſtã-
tia q̃ deus eſt, quando ſi hoc eſſet, non eſſet deus?

ET quærebam, unde malũ: & male quærebã, & *De ſeparatione*
in ipſa inquiſitione mea non uidebã malum. *creatoris*
Et conſtituebam in cõſpectu ſpiritus mei uniuer- *à creatura, & de*
ſam creaturam, qcquid in ea cernere poſſumus, ſi- *uniuerſitate ſom-*
cuti eſt terra & mare, & aer & ſydera, & arbores, & *niũ. Ca 5*
aĩalia mortalia, & qcquid in ea nõ uidemus, ſicut
firmamentũ cœli, inſuper & oẽs angelos & cũcta
ſpiritalia eius, ſed etiã ipſa quaſi corpora eſſent, lo
cis & locis ordinauit imaginatio mea: & feci unã E
maſſam grandẽ diſtinctã generibus corporũ crea-
turam tuam * †, ſiue q̃ uera corpora erãt, ſiue quæ *† alias, creaturarum tuarum.*
ipſe pro ſpiritibus finxerã: & eã feci grandem, non
quantũ erat quod ſcire non poterã, ſed quantum
libuit undiq; uerſum ſanẽ finitam. Te autem dñe
ex omni parte ambientem eã & penetrantem, ſed
uſquequaq; infinitum: tanquã ſi mare eſſet ubiq;
& undiq; per immenſa ſpacia infinitũ * † ſolũ ma- *† al. immenſum infinitũ.*
re, & haberet intra ſe ſpongiã quãlibet magnã, ſed
finitam, tñ plena eſſet undiq; ſpongia illa ex omni
ſua parte ex immenſo mari: ſic creaturã tuam fini
tam te infinito plenam putabã & dicebam, Ecce
deus, & ecce q̃ creauit deus, & bonus eſt deus, atq;
his ualidiſsime lõgiſsimeq; pręſtantior, ſed tñ bo
nus bona creauit, & ecce quo ambit atq; iplet ea.
Vbi ergo malũ, & unde, & qua huc irrepſit? Quæ
radix eius, & quod ſemẽ eius? An oĩno nõ eſt? Cur
ergo timemus & cauemus qđ non eſt? Aut ſi inani F
ter timemus, certe uel timor ipſe malũ eſt, quo in-
caſſum ſtimulatur & excruciatur cor. Et tãto gra-
uius malũ, quãto nõ eſt qđ timeamus & timem⁹.
Idcirco aut eſt malũ quod timemus, aut hoc ma-
lum eſt qa timemus. Vnde eſt igitur? Qm̃ deus fe-
cit hæc oĩa, bonus bona. Maius qdem & ſummũ
bonũ minora fecit bona, ſed tñ & creans & creata
bona ſunt oĩa. Vnde eſt malũ? Aut unde fecit ea?
Materies aliqua mala erat, & formauit atq; ordina
uit eam, ſed reliquit aliqd in illa, quod in bonum
nõ conuerteret? Cur & hoc? An impotẽs erat totã
uertere & cõmutare, ut nihil mali remaneret, cum
ſit oĩa potens? Poſtremo cur inde aliqd facere uo-
luit, ac cur non potius eadẽ omnipotẽtia fecit, ut
nulla eſſet oĩno? Aut uero exiſtere poterat contra
eius uoluntatẽ? Aut ſi ęterna erat, cur tamdiu per
infinita retro ſpatia tporum, ſic eã ſiuit eſſe, ac tã-
to poſt placuit aliqd ex ea facere? Aut iam ſi aliqd
ſubito uoluit agere, hoc potius ageret oĩpotens, ut

G illa non esset, atq; ipse solus esset totū, uerū & summum & infinitum bonū? Aut si non erat bene, ut nō aliqd boni ēt fabricaret & cōderet qui bonus erat, illa sublata, & ad nihilū redacta materia quę mala erat, bonā ipse institueret unde oia crearet? Non n. esset ops, si condere nō posset aliquid boni, nisi ea quam ipse non condiderat adiuuaretur materia. Talia uoluebam pectore misero ingrauidato curis mordacissimis de timore mortis, & nō inuenta ueritate: stabiliter tñ hærebat in corde meo, in catholica ecclesia fides Christi tui dñi & saluatoris nostri, in multis quidem adhuc informis, & præter doctrinę normam fluctuans, sed tñ eam no relinquebat animus, immo indies magis magisq; imbibebat.

Vana mathematicorū diuinationes. Cap. 6.

IAm ēt mathematicorum fallaces diuinationes, & impia deliramenta reiecerā. Confiteantur ēt hinc tibi de intimis uisceribus aię meæ miserationes tuæ deus meus. Tu. n. tu omnino, nā qs alius à morte omnis erroris reuocat nos, nisi uita quæ mori nescit, & sapia mentes indigentes illuminās, nullo indigēs lumine, qua mūdus administratur
H usq; ad arborū uolatica folia? Tu procurasti puicaciæ meę qua obluctatus sum Vindiciano acuto seni, & Nebridio adolescēti mirabilis aiæ: illi uehementer affirmanti, huic cū dubitatione quidē aliqua, sed tñ crebro dicenti, non esse illā artem futura puidendi: coniecturas aūt hoium habere sæpe uim sortis, & multa dicendo dici pleraq; uentura, nescientibus eis qd dicerent, sed in ea non tacēdo incurrētibus. Procurasti ergo tu hoiem amicum, non qdem segnem consultorem mathematicorū, nec eas literas bene callentē, sed ut dixi consultorem curiosum, & tñ sciētē aliqd quod à patre suo se audisse dicebat, quod tm̄ ualeret ad illius artis opinionē euertendam ignorabat. Is ergo uir noie Firminus liberaliter institutus & excultus eloqo, cum me tanquā charissimum de quibusdā suis rebus, in quas secularis spes eius intumuerat, consuleret, quid mihi scdm suas quas cōstellationes appellant uideretur. Ego autē qui iā de hac re in Nebridij sniam flecti cœperā, non quidem abnuerē conijcere ac dicere quod nutanti occurrebat: sed tñ subijcerē, prope iā esse mihi persuasum ridicu-
I la esse illa & inania. Tum ille mihi narrauit patrē suū fuisse librorꝫ talium curiosissimum, & habuisse amicū æque illa simulq; sectantē, q pari studio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis, [sui] ita ut mutorū quoq; aialium, si quæ domi parerent, obseruarent momēta nascentiū, atq; ad eā
† ea. †positionē cœli notarent, unde illius artis quasi experimenta colligerent. Itaq; dicebat audisse se à patre suo, quod cū de eodē Firmino pgnans mater esset, ēt illius paterni amici famula qdam pariter utero grādescebat, qd latere non potuit dñm, qui ēt canum suarū partus examinatissima diligētia nosse curabat. Atq; ita factū esse, ut cum iste cōiugis, ille autē ancillæ dies & horas, minutioresq; horarū articulos cautissima obseruatione numerarent, enixæ essent ambę simul, ita ut easdē constellationes usq; ad easdē minutias utriq; nascenti facere cogerentur, iste filio, ille seruulo. Nā cū mulieres parturire cœpissent, indicauerūt sibi ambo qd sua cuiusq; domo ageretur, & parauerūt quos ad seinuicē mitterēt simul ut natū quod parturiebatur esset, cuiq; nunciatū: quod tñ ut continuo K
nunciaretur, tanquā in regno suo facile effecerāt. Atq; ita qui ab alterutro missi sunt, tā ex parib⁹ domorum interuallis, sibi obuiā factos esse dicebat, ut aliā positionē syderū, aliasq; particulas momētorū, neuter eorū notare sineretur: & tñ Firminus amplo apud suos loco natus, dealbatiores uias seculi cursitabat, augebaturq; diuitijs, sublimabatur honorib⁹: seruus aūt ille conditionis iugo nullatenus relaxato dñis seruiebat, ipso indicāte q nouerat eū. His itaq; auditis & creditis, talis qppe narrauerat, ois illa reluctatio mea resoluta concidit: & primo Firminū ipsum conatus sum ab illa curiositate reuocare, cū dicerē cōstellationib⁹ eius inspectis ut uera pronunciarē, debuisse me utiq; uidere ibi, parentes inter suos esse primarios, nobilē familiā proprię ciuitatis, natales igenuos, honestā educationem, liberalesq; doctrinas. At si me ille seru⁹ ex eisdē constellationibus, qa & illius ipsæ essent cōsuluisset, ut eidē quoq; uera pferrē, debuisse me rursum ibi uidere abiectissimā familiā, cōditionē seruilē, & cętera longe à priorib⁹ aliena, longeq; di-
stantia. Vnde aūt fieret ut eadē inspiciens diuersa L
dicerē, si uera dicerē: si aūt eadem dicerē, falsa dicerem. Inde certissime collegi, ea q̄ uera cōsyderatis constellationibus dicerent, nō arte dici, sed forte: q̄ aūt falsa, non artis imperitia sed sortis mēdacio. Hinc aūt accepto auditu, ipse mecū talia ruminando, ne qs eorundē delirorū, qui talem q̄stum sequerentur, quos iam iamq; inuadere, atq; irrisos refellere cupiebā, mihi ita resisteret, quasi aut Firminus mihi aut illi pī falsa narrauerit, intendi cōsyderationē in eos q gemini nascunt: quorꝫ plerūq; ita post inuicē fundunt ex utero, ut paruū ipsum tpis interuallū quantālibet uim in rerū natura habere contendant, collegi tñ humana obseruatione non posit, litterisq; signari oino non ualeat, quas mathematicus inspecturus est ut uera pnunciet. Et nō erunt uera, qa easdem literas inspiciēs, eadē debuit dicere de Esau & Iacob, sed non eadē *Gene. 25.*
utriq; acciderunt. Falsa ergo diceret. Aut si uera diceret, non eadē diceret si eadē inspiceret. Nō ergo arte, sed forte uera diceret. Tu. n. dñe iustissime moderator uniuersitatis, consulētibus consultisq;
nescientib⁹ occulto instinctu agis, ut dū quisq; cō- M
suluit, hoc audiat quod eū oportet audire occultis meritis animarū ex abysso iusti iudicij tui, cui non dicat homo, Quid est hoc? aut quid hoc? Nō dicat, non dicat, Homo est enim

Misere torquetur inquirēs unde sit malū. Cap. 7

IAm itaq; me adiutor me⁹ illis uinculis solueras, & quærebam unde malū, & non erat exitus. Sed me non sinebas ullis fluctib⁹ cogitationis auferri ab ea fide, qua credebā & esse te & esse incōmutabilē substantiam tuā, & esse de hoibus curā & iudicium tuum, & in Christo filio tuo dño nostro, atq; in scripturis sanctis, quas ecclesiæ tuę catholicæ cōmendaret anthoritas, uiā te posuisse salutis humanę, ad eā uitam q̄ post hanc mortem futura est. His itaq; saluis, atq; incōcusse roboratis in aio meo, q̄rebam æstuans unde sit malū: quæ illa tormēta parturiētis cordis mei, q gemitus deus me⁹? Et ibi erāt aures tuæ nesciēte me. Et cū in silentio fortiter q̄rerē, magnę uoces erant ad misericordiā tuā, tacitæ contritiones animi mei. Tu sciebas qd patiebar, & nullus hoium. Quantum. n. erat quod

A inde digerebatur per linguā meā in aures familia
rissimorum meorum? Nunqd totus tumultus aiæ
meæ, cui nec tpa nec os meū sufficiebat, sonabat
Psal. 37 eis? Totū tñ ibat in auditū tuum, quod rugiebā à
gemitu cordis mei, & ante te erat desyderiu meū,
& lumen oculoꝝ meorū non erat mecū. Intus. n
erat, ego aūt foris Nec in loco illud: At ego inten-
debam in ea q̄ locis continentur, & non ibi inue-
niebā locū ad requiescendum: nec recipiebāt me
ista, ut dicerē, sat est & bene est, nec dimittebāt re
dire, ubi mihi satis esset bene. Superior. n. erā istis,
te uero inferior, & tu gaudiū uerū mihi subdito
tibi, & tu mihi subieceras quæ infra me creasti. Et
hoc erat rectū temperamentū, & media regio sa-
lutis meę, ut manerē ad imaginem tuā, & tibi ser-
Iob. 15. uiens dominarer corpori. Sed cū superbè cōtra te
surgerē, & currerem aduersus dñm in ceruice cras
sa scuti mei, etiā ista infima supra me facta sunt &
premebant, & nusquā erat laxamentum & respira
mentum. Ipsa occurrebāt undiq; aceruatim & cō-
globatim cernenti, cogitanti aūt imagines corpo
rum, ipsæ opponebantur redeunti, quasi diceret,
B Quo is indigne & sordide? Et hęc de uulnere meo
Psal. 88 creuerant, quia humiliasti tanquam uulneratū su
perbum, & tumore meo separabar abs te, & nimis
inflata facies claudebat oculos meos.

Quō ⁱintima misericordia subuenerit Augustino. Cap. 8.
TV uero dñe in æternum manes, & non in æ-
ternum irasceris nobis, qm̄ miseratus es ter-
ram & cinerē, & placuit in cōspectu tuo reforma-
re deformia mea, & stimulis internis agitabas me,
ut impatiens essem, donec mihi per interiorē aspe
ctum certus esses Et residebat tumor meus ex oc-
culta manu medicinę tuæ, aciesq; cōturbata & cō
Psal. 105 tenebrata mentis meę acri collyrio salubriū dolo
Psal. 84. rum meorum de die in diem sanabatur.

Quæ in libris Platonicorū quorūdā inuenerit consentanea doctrinæ Christianæ. Ca. 9 De beata uita in proœmio.
ET primo uolens ostendere mihi, q̄ resistas su-
perbis, humilibus autē des gratiam, & quanta
misericordia tua demonstrata sit hoibus uia hu-
militatis, quod uerbum tuū caro factum est, & ha
bitauit inter hoies. Procurasti mihi per quendam
hoiem immanissimo typho turgidū, quosdā Pla-
tonicorum libros ex Græca lingua in Latinā uer-
sos: & ibi legi, non quidē his uerbis, sed hoc idem
oino multis & multiplicib⁹ suaderi rationib⁹: qđ
in principio erat uerbū, & uerbū erat apud deū,
& deus erat uerbū, hoc erat i principio apud deū,
oia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est ni
hil. Quod factū est in eo uita est †, & uita erat lux
Ioan. 1. hoium, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eā non
† erat. cōprehenderunt. Et qa hois anima quamuis testi-
monium perhibeat de lumine, non est tñ ipsa lu-
men, sed uerbū dei deus est, lumē uerū quod illu-
minat oēm hoiem uenientem in hunc mundum.
Et qa in hoc mundo erat, & mundus per ipsum fa
ctus est, et mundus eū nō cognouit. Quia uero in
sua propria uenit, et sui eū non receperunt, quot-
quot aūt receperunt eū, dedit eis potestatem filios
dei fieri, credentibus in noie eius: non ibi legi Itē
ibi legi, Quia deus uerbū, non ex carne, nō ex san
guine, nō ex uoluntate uiri, neq; ex uoluntate car
nis, sed ex deo natus est, Sed qa uerbū caro factum
est, et habitauit in nobis: nō ibi legi. Indagaui qp-
pe in illis literis uarie dictū, et multis modis, qđ
Philip. 2. sit filius in forma patris, nō rapinā arbitratus esse
æqualis deo, qa naturaliter idipsum est. Sed qa se-
metipsum exinaniuit formā serui accipiēs, in simi D
litudinē hoium factus, & habitu inuentus ut ho-
mo, humiliauit se factus obediens usq; ad mortē,
mortē aūt crucis, propter quod deus eum exalta-
uit à mortuis et donauit ei nomen quod est super
omne nomē, ut in noie Iesu oē genu flectatur, cœ
lestium, terrestriū et infernoꝝ, et ois lingua confi-
teatur, qa dñs Iesus in gloria est dei patris: nō hñt
illi libri. Quod n. ante oia tēpora, et supra omnia
tpa incōmutabiliter manet unigenitus filius tuus
coæternus tibi, et qa de plenitudine eius accipiūt
aiæ ut beatę sint, et qa participatione manentis in
se sapiæ renouātur ut sapientes sint: est ibi. Quod Ro. 5 et. 8
aūt secundum tps pro impijs mortuus est, et filio
unico tuo non pepercisti, sed pro nobis oibus tra
didisti eum: non est ibi. Abscondisti. n. hęc à sapiē Matth. 11
tibus, et reuelasti ea paruulis, ut uenirent ad eum
laborantes et onerati, et reficeret eos: qm̄ mitis est
et humilis corde, et dirigit mites in iudicio, et do-
cet mansuetos uias suas, uidens humilitatē nr̄am Psal. 24
et laborem nostrum, et dimittens oia peccata no-
stra. Qui aūt cothurno tanquā doctrinę sublimio E
ris elati non audiunt dicentē: Discite a me qa mi- Matth. 11
tis sum et humilis corde, et inuenietis reqiē ani-
mabus uestrii: et si cognoscunt deū, nō sicut deū Roma. 1
glorificant aut grās agunt, sed euanescunt in cogi
tationibus suis, et obscurat insipiens cor eoꝝ, dicē
tes se esse sapiētes stulti fiunt. Et ideo legebā ibi ēt
immutatam gloriā incorruptionis tuę in idola et
uaria simulachra, in siſitudinē imaginis corrupti
bilis hois, et uolucrum, et quadrupedū, et serpen-
tum, uidelicet Aegyptiū cibū quo Esau pdidit pri Gen. 25
mogenita sua, qm̄ caput quadrupedis ꝓ te hono-
rauit ppl̄s primogenitus, cōuersus corde in Aegy- Exod. 32.
ptum, et curuans imaginem tuā, aiam suam ante
imaginem uituli manducātis fœnum Inueni hæc Psal. 105
ibi, et non manducaui. Placuit. n tibi dñe auferre
opprobrium diminutionis ab Iacob, ut maior ser
uiret minori: Et uocasti gentes in hęreditatē tuā,
Et ego ad te ueneram ex gētibus, et intendi in au-
rum quod ab Aegypto uoluisti ut auferret popul⁹ Exod. 3.
tuus, qm̄ tuum erat ubicunq; erat Et dixisti Athe- & 12.
niensibus per Apl̄m tuum, quod in te uiuimus et Acto. 17
mouemur et sumus: sicut et quidam secundū eos F
dixerunt. Et utiq; inde erant illi libri. Et non attē-
di in idola Aegyptiorum, quibus de auro tuo mi-
nistrabant, qui transmutauerunt ueritatem dei in
mendacium, et coluerunt et seruierunt creaturæ Rom. 1.
potius quàm creatori.

Clari⁹ innotescūt iā Augu. diuina. Cap. 10
ET inde admonitus redire ad memetipsum, in-
traui in intima mea duce te, et potui, qm̄ fa-
ctus es adiutor me⁹. Intraui et uidi qualicūq; ocu-
lo aię meę, supra eundē oculū aiæ meę, supra mē-
tem meā lucem dñi incōmutabilem, non hāc uul
garem et cōspicuā omni carni, nec quasi ex eodē
genere. Grandior erat tanq̄ si ista multo multoq;
clarius claresceret, totūq; occuparet magnitudine.
Nō hoc illa erat, sed aliud, aliud ualde ab istis oi-
bus. Nec ita erat supra mētē meā sicut oleū sup a-
quā, nec sicut cœlū sup terrā, sed supior, qa ipsa fe
cit me, et ego iferior, qa fact⁹ sum ab ea. Qui nouit
ueritatē nouit eam: et q nouit eā, nouit æternita-
tē Charitas nouit eā. O ęterna ueritas, et uera cha
ritas, et chara æternitas. Tu es de⁹ meus, tibi suspi-
ro die ac nocte. Et cū te primū cognoui, tu assum

G pſiſti me ut uiderem eſſe quod uiderẽ, & nõdum
me eſſe q uiderẽ. Et reuerberaſti infirmitatẽ aſpe-
ctus mei, radians in me uehementer, & cõttemui
amore & horrore, & inueni longe me eſſe à te in re
gione diſsimilitudinis, tanq̃ audirẽ uocẽ tuam de
excelſo, Cibus ſum grandiũ, creſce & mãducabis
me: Nec tu me in te mutabis ſicut cibũ carnis tuę,
ſed tu mutaberis in me. Et cognoui qm̃ pro iniq-
tate erudiſti hominẽ, & tabeſcere feciſti ſicut ara-
Pſal. 38 neam aiam meã, & dixi: Nũquid nihil eſt ueritas,
qm̃ neq; per finita, neq; per infinita locorũ ſpacia
diffuſa eſt? Et clamaſti de longinquo, Immo uero
Exo. 3. ego ſum qui ſum. Et audiui ſicut audit in corde,
& non erat prorſus unde dubitarem. Facilius du
Rom. 1. bitarem uiuere me, q̃ non eſſe ueritatem, quæ per
ea quæ facta ſunt intellecta conſpicitur.

Quõ creatura sũt & non sunt. ET inſpexi cætera infra te, & uidi nec oĩno eſſe,
nec omnino non eſſe. Eſſe quidem, qm̃ abs te
ſunt: non eſſe autem, qm̃ id quod es non ſunt. Id
enim uere eſt, quod incõmutabiliter manet. Mihi
Cap 11. autem inhærere deo bonum eſt, quia ſi non ma-
Pſal. 72 nebo in illo, nec in me potero. Ille autem in ſe ma
Sap. 7 H nens innouat omnia. Et dominus deus meus es,
Pſal. 15 quoniam bonorum meorum non eges.

Oĩa bona quæ sũt. ET manifeſtatum eſt mihi, qm̃ bona ſunt quæ
corrũpuntur, quę neq; corrũpi poſſent ſi ſum-
Cap. 12 ma bona eſſent, neq; niſi bona eſſent, corrũpi poſ-
ſent: quia ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſ
ſent: ſi aũt nulla bona eſſent, quod in eis corrũpe-
retur non eſſet. Nocet.n. corruptio, & niſi bonum
Li. 3. de libe. arbit. ca. 29 minueret, non noceret. Aut igit nihil nocet corru
ptio, quod fieri non poteſt: aut quod certiſsimum
eſt, oĩa quæ corrumpuntur, priuant bono. Si autẽ
omni bono priuabuntur, oĩno non erunt. Si.n. e-
runt, & corrũpi iã non poterunt, meliora erunt, qa
incorruptibiliter pmanebũt. Et qd monſtroſius,
q̃ ea dicere omni bono amiſſo facta meliora? Er-
go ſi omni bono priuabunt, oĩno nulla erunt. Er-
go quandiu ſunt, bona ſunt. Ergo quæcunq; ſunt,
bona ſunt. Malumq; illud qđ qrebam unde eſſet,
non eſt ſubſtãtia: qa ſi ſubſtãtia eſſet, bonũ eſſet.
Aut.n. eſſet incorruptibilis ſubſtãtia, magnũ utiq;
bonũ, aut ſubſtantia corruptibilis eſſet, q niſi bo
na eſſet, corrũpi nõ poſſet. Itaq; uidi & manifeſta-
I tum eſt mihi, qa oĩa bona tu feciſti, & prorſus nul
læ ſubſtantię ſunt, quas tu non feciſti. Et qm̃ non
æqualia omnia feciſti, ideo ſunt omnia, quia ſin-
gula bona ſunt, & ſimul omnia ualde bona: qm̃
feciſti deus noſter omnia bona ualde.

Oĩa condita laudãt deũ. Cap. 13. ET tibi oĩno non eſt malum, nõ ſolum tibi, ſed
& uniuerſæ creaturæ tuę, qa extra te nõ eſt ali
quid quod irrumpat & corrumpat ordinẽ, quem
poſuiſti ei. In partibus aũt eius quędam quibuſdã
quia non conueniunt, mala putantur: & eadẽ ipſa
conueniunt alijs & bona ſunt, & in ſemetipſis bo
na ſunt. Et oĩa hæc, q̃ ſibi inuicẽ non cõueniunt,
conueniunt inferiori parti rerũ, quã terrã dicim⁹,
habentẽ cœlũ ſuũ nubiloſum atq; uentoſum con
gruum ſibi. Et abſit iã ut dicerẽ non eſſe iſta: qa &
ſi ſola iſta cernerẽ, deſyderarem quidem meliora,
ſed iam ẽt de ſolis iſtis laudare te deberẽ: qm̃ lau
dandũ te oſtendunt de terra dracones & oẽs abyſ
Pſal. 148 ſi: Ignis, grãdo, nix, glacies, ſpiritus tẽpeſtatis: quæ
faciunt uerbum tuum. Montes & oẽs colles, ligna
fructifera & omnes cedri: Beſtiæ & omnia pecora,
reptilia & uolatilia pennata: Reges terræ & oẽs po K
puli, principes & omnes iudices terræ: Iuuenes &
uirgines, ſeniores cum iunioribus laudent nomẽ
tuũ. Cum uero ẽt de cœlis te laudent, laudent te
deus noſter in excelſis oẽs angeli tui, oẽs uirtutes
tuę, ſol & luna, oẽs ſtellæ & lumen, cœli cœlorũ &
aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen tuũ.
Non iam deſyderabam meliora, quia omnia cogi
tabam, & meliora quidem ſuperiora q̃ inferiora,
ſed meliora omnia quã ſola ſuperiora iudicio ſa-
niore pendebam.

NOn eſt ſanitas eis qbus diſplicet aliqd creatu Sanæ mẽtis homini nihil diſplicet iter creaturas dei
ræ tuæ, ſicut mihi non erat cum diſplicerẽt
multa quæ feciſti. Et qa non audebat anima mea
ut ei diſpliceret deus meus, nolebat eſſe tuũ quic-
quid ei diſplicebat, & inde ierat in opinionẽ dua-
rum ſubſtantiarũ, & nõ requieſcebat, & aliena lo-
quebatur, & inde rediẽs fecerat ſibi deũ per infini Cap. 14
ta ſpatia locorũ oium, & eũ putauerat te eſſe, & eũ
collocauerat in corde ſuo, & facta erat rurſus tem
plum idoli ſui abominandũ tibi. Sed poſteaq̃ foui Pſal. 118.
ſti caput neſcientis, & clauſiſti oculos meos, ne ui
derent uanitatẽ, ceſſaui de me paululũ, & conſopi L
ta eſt inſania mea: & euigilaui in te, & uidi te infi-
nitum aliter, & uiſus iſte non à carne trahebatur.

ET reſpexi alia, & uidi tibi debere qa ſunt, & in Quõ ueritas et falſitas in creaturis
te cuncta [infinita] finita: ſed aliter, nõ quaſi in
loco, ſed quia tu es omnitenens manu ueritate, &
oĩa uera ſunt inquantũ ſunt, nec quicquã eſt falſi-
tas, niſi cũ putat eſſe qđ nõ eſt. Et uidi qa nõ ſolũ Cap. 15
locis ſua quęq; ſuis cõueniunt, ſed ẽt tpibus: & qa
tu ſolus, q ęternus es, non poſt innumerabilia ſpa
tia tporum cœpiſti operari: quia omnia ſpatia tẽ-
porum, & quæ prætetierunt, & quæ præteribunt,
nec abirẽt nec uenirent, niſi te operãte & manẽte.

ET ſenſi & expertus ſum nõ eſſe mirũ, quod pa Oĩa bona, licet quibuſdam non apta. Ca. 16.
lato nõ ſano pœna eſt panis, q ſano ſuauis eſt:
& oculis ęgris odioſa lux, quæ puris amabilis eſt.
Et iuſtitia tua diſplicet iniquis: nedũ uipera & uer
miculus, q̃ bona creaſti, apta inferiorib⁹ creaturæ
tuę partibus, qbus & ipſi iniqui apti ſunt quanto
diſsimiliores ſunt tibi: apti aũt ſuperioribus quan
to ſimiliores fiunt tibi. Et q̃ſiui quid eſſet iniqui- Peccatũ nihil.
tas, & nõ inueni ſubſtantiã, ſed à ſumma ſubſtan-
tia te deo detortæ in infimã uoluntatis peruerſita M
tem, proijcientis intima ſua, & tumeſcentis foras.

ET mirabar φ iam te amabã, nõ pro te phantaſ Quæ retardẽt à cognitiõe diuinorũ. Cap 17
ma. Et nõ inſtabã †frui deo meo, ſed rapiebar
ad te decore tuo, moxq; diripiebar abs te ponde-
re meo, & ruebam in iſta cũ gemitu, & põdus hoc
conſuetudo carnalis. Sed mecũ erat memoria tui,
neq; ullo modo dubitabã eſſe cui cohęrerem, ſed †Et inſiſtebam.
nondũ eſſe me qui cohęrerẽ: qm̃ corpus qđ corrũ
pitur aggrauat aiam, & deprimit terrena inhabita Sap 9
tio ſenſum multa cogitantẽ. Eramq; certiſsimus φ Rom. 1.
inuiſibilia tua à conſtitutione mundi p ea q̃ facta
ſunt, intellecta cõſpiciuntur, ſempiterna quoq; uir
tus & diuinitas tua. Quærẽs.n. unde approbarem
pulchritudinẽ corporũ, ſiue cœleſtium, ſiue terre-
ſtriũ, & qd mihi p̃ſto eſſet integre de mutabilib⁹ iu-
dicãti & dicẽti, hoc ita eſſe debet, illud nõ ita Hoc
ergo q̃rens, unde iudicarẽ cum ita iudicarem, inue
neram incõmutabilem & uerã ueritatis æternita-
tem ſupra mẽtem meam commutabilem; atq; ita
gradatim à corporib⁹ ad ſentientẽ per corpus ani-
mam,

A mam, atq; inde ad eius interiorem uim, cui sensus corporis exteriora annũciaret, & quonq; possunt bestię, atq; inde rursus ad ratiocinantẽ potẽtiam, ad quam refertur iudicandum qd sumitur à sensibus corporis. Quæ se quoq; in me cõperiens mutabilem, erexit se ad intelligentiã suã, & abduxit cogitationem à cõsuetudine, subtrahens se à cõtradicentibus turbis phantasmatũ, ut inueniret quo lumine aspergeretur, cũ sine ulla dubitatione clamaret, incõmutabile præferendũ esse mutabili: unde nosset ipsum incõmutabile, qd nisi aliquo modo nosset, nullo modo illud mutabili certa præponeret, & pueniret ad id qd est in ictu trepidantis aspectus. Tũ uero inuisibilia tua per ea quę facta sunt intellecta cõspexi, sed aciem figere nõ ualui: & repercussa infirmitate redditus solitis, non mecũ ferebam, nisi amantem memoriam, & quasi olfacta desiderantem, quæ comedere nondum possem.

Solus xps uia ad salutem. *Cap. 18.* ET quęrebam uiam cõparandi roboris qd esset idoneum ad fruendũ te, nec inueniebã donec amplecterer mediatorem Dei & hominum, hoiem B Xpm Iesum, qui est super oia Deus benedictus in *1.Timo.2* secula, uocantem & dicentẽ: Ego sum uia, ueritas *Roma.9.* & uita. Et cibum cui capiendo inualidus eram, mi *Ioan.14.* scentem carni: qm uerbum caro factũ est, ut infan *Ioan.1.* tiæ nostræ lactesceret sapientia tua, per quã creasti oia. Non.n. tenebam dñm meum Iesum Xpm, humilis humilem, nec cuius rei magistra esset eius infirmitas noueram. Verbum.n. tuũ æterna ueritas, supioribus creaturæ tuæ partibus supereminẽs, subditos erigit ad seipsam: in inferioribus aũt ædificauit sibi humilem domũ de limo nostro: p quã subdẽdos deprimeret à seipsis, & ad se traiiceret sanans tumorem, & nutriens amorẽ: ne fiducia sui ,pgrederentur longius, sed potius infirmarent, uidentes ante pedes suos infirmã diuinitatem ex participatione tunicę pelliceę nostrę, & lassi ,pster nerentur in eam, illa autem surgens leuaret eos.

Quid senserit de xpi incarnatione. *Cap.19.* EGo uero aliud putabam, tantũq; sentiebam de dño Xpo meo, quantum de excellentis sapientiæ uiro, cui nullus posset æquari: præsertim qa mirabiliter natus ex uirgine, ad exemplum contemnen dorũ tpalium pro adipiscenda immortalitate, diui- C na pro nobis cura tantam authoritatem, magiste- *Ioan.1.* rij meruisse uidebatur. Quid aũt sacri haberet, Verbum caro factũ, ne suspicari qdem poterã. Tãtum **ali. cogitaueram.* cognoueram* ex iis quæ de illo scripta traderent, qa mãducauit, bibit, dormiuit, ambulauit, exhilaratus est, cõtristatus est, sermocinat' est, nõ hæsisse carnem illam uerbo tuo, nisi cum aia & mente humana. Nouit hoc ois qui nouit incõmutabilitatem uerbi tui, quã ego iam nouerã quantũ poteram, nec oino qcquã inde dubitabã. Etenim nunc mouere mẽbra corporis per uoluntatẽ, nunc non mouere, nũc aliquo affectu affici, nunc non affici, nũc ,pferre per signa sapientes snias, nũc esse in silentio: ,ppria sunt mutabilitatis aiæ & mẽtis. Quę si falsa de illo scripta essent: ẽt oia periclitarentur mendacio, neq; in illis literis ulla fidei salus generi humano remaneret. Quia itaq; uera scripta sunt, totum hoiem in Xpo agnoscebã, non corpus tan- *† animã.* tum hois, aut cum corpore sine mente aiam, †sed ipsum hoiem nõ psona ueritatis, sed magna quadam naturæ humanę excellentia, & pfectiore participatione sapientiæ præferri cæteris arbitrabar.

Alipius aũt deum carne indutum, ita putabat cre D di à catholicis, ut præter Deũ & carnem, non esset in Xpo anima, mentemq; hois non existimabat in *Tertullianus & cur ne Xpi, libro, ista confutat.* eo prædicari. Et qm bene psuasum tenebat, ea quę de illo memorię mandata sunt sine uitali & rõnali creatura non fieri, ad ipsam xpianam fidem pigrius mouebatur. Sed postea hæreticorũ Apollinaristarũ hunc errorem esse cognoscens, catholicę fidei collætatus & contemperatus est. Ego autẽ aliquanto posterius didicisse me fateor, in eo q uerbum caro factum est, quo catholica ueritas à Fotini falsitate dirimatur. Improbatio quippe hęreticorum facit eminere qd ecclesia tua sentiat, & qd habeat sana doctrina. Oportuit enim & hęreses es- *1.Cor.11.* se, ut probati manifesti fierent inter infirmos.

Platonici libri naturij? C.10 SEd tunc lectis Platonicorũ illis libris, posteaq̃ inde admonitus qrerem incorpoream ueritatem, inuisibilia tua per ea quæ facta sunt intelle- *Roma.1.* cta conspexi, & repulsus sensi, q per tenebras aiæ meæ cõteplari non sinerer certus esse, te & infinitũ esse, nec tñ per locos finitos infinitosúe dif fundi, & uere te esse qui semp idẽ ipse esses, ex nul- E la parte nulloq; motu aliter aut aliter* icętera ue- **al. alter* ro ex te esse oia, hoc solo firmissimo documento qa sunt. Certus qdem in istis eram, nimis tñ infirmus ad fruendũ te. Garriebã planẽ quasi peritus, & nisi in Xpo saluatore nr̃o uiam tuã qrerem, non peritus sed periturus †essem. Iam.n. cœperam nelle *†Imperitus.* uideri sapiens, plenus pœna mea, & nõ flebam, insup inflabar sciẽtia. Vbi n. erat illa ędificans charitas à fundamento humilitatis qd est Xps Iesus? Aut qñ illi libri me docerẽt eam, in quos [me] propterea priusquã scripturas tuas cõsiderarẽ, credo uoluisti icurrere, ut imprimeretur memorię meæ quo ex eis affectus essem: & cum postea in libris tuis mansuefactus essem & curantibus digitis tuis cõtrectarentur uulnera mea, discernerẽ atq; distinguerem qd interesset inter psumptionem & confessionem, inter uidentes quo eũdum sit, nec uidentes quã, & uiã ducentem ad beatificã patriam, nõ tantũ cernendã, sed & inhabitandã? Nam si primo sanctis tuis lr̃is informatus essem, & in earum familiaritate obdulcuisses mihi, & postea in illa uolumina incidissem, fortasse aut abripuissent me à so- F lidamento pietatis: aut si in affectu quẽ salubrem imbiberã pstitissem, putarem ẽt ex illis libris eum posse concipi, si eos solos quisquam didicisset.

Quid in sacris libris inuenerit, non inuẽtũ in Platonicis. C.21. ITaq; auidissime arripui uenerabilẽ stylum spũs tui, & præ cæteris aplm Paulum, & perierunt illæ quæstiones, in qbus mihi aliqñ uisus est aduersari sibi, & non cõgruere testimoniis legis & ,pphetarũ textus sermonis eius. Et apparuit mihi una facies eloquiorũ castrorũ, & exultare cum tremore disci. Et cœpi, & inueni qcqd illac uerum legeram, hac cum cõmendatione grãæ tuæ dici, ut qui uidet nõ sic glorietur quasi nõ acceperit, nõ solũ id qd uidet, sed ẽt ut uideat. Quid.n. habet quod nõ *1.Cor.4.* accepit? Et ut te qui es semp idem, non solũ admoneatur ut uideat, sed ẽt sanetur ut teneat. Et qui de longinquo uidere non põt uiam, tñ ambulet qua ueniat, & uideat & teneat, qa & si cõdelectetur homo legi dei secundum interiorem hominem, quid *Roma.7.* faciet de alia lege in membris suis, repugnante le- *Daniel.3.* gi mentis suę, & se captiuum ducente in lege peccati, quæ est in membris eius? Qm iustus es dñe, nos

G autē peccauimus, inique fecimus, impie gesſimus, & grauata eſt ſup nos man⁹ tua, & iuſte traditi ſumus antiquo pc̄tori ꝑpoſito mortis, qa pſuaſit uo-
Ioan. 8. luntati nr̄æ ſimilitudinē uoluntatis ſuę, qua in ue-
Rom. 7. ritate tua nō ſtetit. Quid faciet miſer homo? Quis eū liberabit de corpore mortis huius, niſi gr̄a tua per Ieſum Xp̄m dn̄m nr̄m, quē genuiſti coæternū, & creaſti in principio uiarū tuarū, in quo princeps
Prou. 8. huius mūdi nō inuenit quicq̄ morte dignū, & oc-
Ioan. 14. cidit eum, & euacuatū eſt chirographū quod erat
Col. 2. cōtrariū nobis? Hoc illæ literæ non hn̄t. Non hn̄t illæ paginæ uultū pietatis huius, lachrymas cōfeſſionis, ſacrificiū tuū ſpūm contribulatū, cor cōtri-
Pſal. 50. tum & humiliatū, populi ſalutē, ſpōſam, ciuitatē, arrā ſpiritusſancti, poculū precij noſtri. Nemo ibi
* ſubiecta. cātat: Nōne deo ſubdita † erit aia mea? Ab ipſo.n. ſalutare meū. Etenim ipſe eſt deus meus & ſalutaris meus, ſuſceptor me⁹, nō mouebor amplius. Ne-
Pſal. 61.
Matt. 11. mo ibi audit uocantē: Venite ad me q laboratis. Dedignātur ab eo diſcere, qm̄ mitis eſt & humilis corde. Abſcōdiſti.n. hæc a ſapiētibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Et aliud eſt de ſylue-
H ſtri cacumine uidere patriā pacis, & iter ad eā non inuenire, & fruſtra conari p inuia, circū obſidētibus & inſidiātibus fugitiuis deſertoribus cū principe ſuo leone & dracone: & aliud tenere uiā illuc ducētē cura cœleſtis imperatoris munitā, ubi nō latrocinant, qui cœleſtē militiā deſeruerunt. Vitāt enim eam ſicut ſuppliciū. Hęc mihi inuiſcerabant miris modis, cū minimū Apoſtolorum tuorū legerem, & cōſideraueram opera tua & expaueram.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confeſsionum Liber Octauus.

Accenſus amore diuinorum ad Simplicianū ire ſtatuit. ca 1

DEVS meus recorder in gratiarū actione tibi, & cōfitear miſericordias tuas ſuper me. Perfundātur oſſa mea delectatione tua, & dicant: Dn̄e quis ſimilis tibi? Dirupiſti uincula mea, ſacrificē tibi ſacrificiū laudis.
Pſal. 115. Qūo dirupiſti ea narrabo, & dicent oēs qui adorant te, cum audiunt hæc: Benedictus dominus in cœlo & in terra, magnū & mirabile nomē eius. Inhæſerant ꝑcordijs meis uerba tua, & undiq̄ circunuallabar abs te. De uita tua æterna certus erā, quanuis eam in ænigmate & quaſi per ſpeculum
1. Cor. 13. uiderā. Dubitatio tn̄ omnis de incorruptibili ſubſtantia, q̄ ab illa eſſet ois ſubſtantia, ablata mihi erat: nec certior de te, ſed ſtabilior in te eſſe cupiebam. De mea uero tēporali uita nutabant omnia, & mundandū erat cor a fermento ueteri, & placebat uia ipſe ſaluator, & ire p eius anguſtias adhuc pigebat. Et immiſiſti in mentē meam, uiſumq́ eſt bonū in conſpectu meo pergere ad Simplicianū, qui mihi bonus apparebat ſeruus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audierā etiā, quod à iuuētute ſua deuotiſsime tibi uiueret. Iam uero tunc ſenuerat,
† uia. & longa ætate in tam bono ſtudio ſectādæ uitę † tuæ, multa exptus, multa edoctus mihi uidebat, & uere ſic erat. Vnde mihi ut proferret uolebā cōferenti ſecū ęſtus meos, qs eſſet aptus modus ſic affecto, ut ego eram ad ambulandū in uia tua. Videbam.n. plenam Eccleſiam tuam, & alius ſic ibat, alius aūt ſic. Mihi autē diſplicebat quod agebam K
in ſeculo, & oneri mihi erat ualde, non iam inflammantibus cupiditatibus ut ſolebant ſpe honoris & pecuniæ, ad tolerādā illā ſeruitutē tam grauē. Iā
enim me illa nō delectabant præ dulcedine tua et Pſal. 25.
decore domus tuæ quā dilexi, ſed adhuc tenaciter colligabar ex fœmina. Nec me prohibebat Ap̄lus 1. Cor. 7.
cōiugari, quāuis exhortaret ad melius, maxime uolens omnes hoies ſic eſſe, ut ipſe erat. Sed ego infirmior eligebā molliorē locū: Et propter hoc unū uoluebar in cæteris languidus, & tabeſcens curis marcidis, qđ & in alijs rebus, quas nolebā pati, cōgruere cogebar uitę cōiugali, cui deditus conſtrin-
gebar. Audierā ex ore ueritatis, eē ſpadones qui ſe- Matt. 19.
ipſos abſciderūt ꝑpter regnū cœlorū, ſed q pōt (inqt) capere, capiat. Vani ſunt certe oēs hoies, qbus
non ineſt Dei ſcientia, nec de is quę uident bona, Sap 13.
potuerūt inuenire eū q eſt. At ego iā nō erā in illā uanitate: trāſcenderā eā, & cōteſtāte uniuerſa creatura tua, inuenerā te creatorē noſtrū, & uerbū tuū
apud te Deū, tecumq́ cū ſpūſancto unū Deum p Ioan. 1.
quod creaſti omnia. Et eſt aliud genus impiorum L
q cognoſcentes Deū nō ſicut Deū glorificauerunt Roma 1.
aut gratias egerūt. In hoc quoq̄ inciderā, & dextera tua De⁹ ſuſcepit me, & inde ablatū poſuiſti ubi cōualeſcerē, quia dixiſti homini: Ecce pietas eſt ſa- Iob 28.
pientia, & noli uelle uideri ſapiens, quoniā dicen- Prouer. 3
tes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et inueneram Roma. 1.
iam bonā margaritam, & uenditis omnibus quæ Matth. 13
haberem emenda erat, & dubitabam.

PErrexi argo ad Simplicianum patrem in accipienda gratia tūc epi Ambroſij, & quē uere ut De Victo-
patrē diligebat. Narraui ei circumitus erroris mei. rino rhe-
Vbi autem cōmemoraui legiſſe me quoſdā libros tore con-
Platonicorū, quos Victorinus quondā rhetor ur- uerſo.
bis Romæ, quem Chriſtianū defunctū eſſe audie- Cap. 2.
ram, in Latinam linguam tranſtuliſſet gratulatus eſt mihi quod nō in aliorū philoſophorū ſcripta incidiſſem, plena fallaciarū & deceptionū ſecundū elementa huius mūdi, in iſtis aūt omnibus mo- Laus Platonicorū.
dis inſinuari Deū & eius uerbū. Deinde ut me ex-
hortaret ad humilitatē Chriſti, ſapientibus abſcō- Col. 2.
ditā, & reuelatā paruulis. Victorinū ipſum recordatus eſt, quē Romæ cū eſſet familiariſsimē noue- Matth 11
rat, deq̄ illo mihi narrauit, quod nō ſilebo. Habet M
enim magnā laudē gratiæ tuæ confitendam tibi, quēadmodū ille doctiſſimus ſenex, & omniū liberaliū doctrinarū peritiſsimus, quiq̄ philoſophorum tam multa legerat, & dijudicauerat & dilucidauerat, doctor tot nobiliū Senatorū, q etiā ob inſigne præclari magiſterij, quod ciues huius mundi eximiū putant, ſtatuā Romano foro meruerat & acceperat, uſque ad illam ætatem uenerator idolorum, ſacrorumq́ ſacrilegorum † particeps, qbus tūc tota † ſacrilegiorum.
ferè Romana nobilitas inflata ſpirabat populi u-
ſiam †, & omnigenum Deū monſtra, & Anubē la- † etiam.
tratorē, quę aliquando contra Neptunū & Venerē, contraq́ Mineruam tela tenuerant, & à ſe uictis iam Roma ſupplicabat, quę iſte ſenex Victorinus tot annos ore terricrepo defenſitauerat, non erubuerit eſſe puer Chriſti tui, & infans fontis tui, ſubiecto collo ad humilitatis iugū, & edomita fronte
ad crucis opprobriū. O domine qui inclinaſti cœ- Pſal. 17.
los & deſcēdiſti, tetigiſti mōtes & fumigauerunt, qb⁹ modis te inſinuaſti illi pectori? Legebat, ſicut

A alt Simplicianus, sanctam scripturam, oésq; Chri-
stianas literas inuestigabat studiosissime & pscru
tabatur, & dicebat Simpliciano, nô palàm sed se-
cretius & familiarius: Noueris me iam esse xpianû.
Et rñdebat ille: Non credam, nec deputabo te iter
Xpianos, nisi in ecclesia Xpi te uidero. Ille aût irri-
debat eum dicens: Ergó ne parietes faciunt Chri-
stianos? Et hoc sępe dicebat iã se esse Christianû,
& Simplicianus illud sæpe rñdebat, & sæpe ab illo
parietû irrisio repetebat. Amicos.n. suos uerebat
offendere superbos dæmonicolas, quos ex cul-
Psal. 28 minè Babylonicæ dignitatis, quasi ex cedris Liba
ni, quas nódum contriuerat dñs, grauiter ruituras
in se inimicitias arbitrabatur. Sed posteaquam le-
† hausit. gẽdo & inhiando auxit † firmitatem, timuitq; ne-
Matt. 10. gari à Xpo corã angelis sanctis, si eum timeret co-
ram hominibus confiteri, reusq; sibi magni crimi-
nis apparuit, erubescẽdo de sacris humilitatis uer
† Sacrile- bi tui, & non erubescendo de sacris sacrilegis † su-
gys. perbos dęmoniorum, quę imitator superbus accepe
rat: depuduit uanitati & erubuit ueritati, subitoq;
& inopinatus ait Simpliciano, ut ipse narrabat: Ea-
B mus in ecclesiã, Christianus uolo fieri. At ille non
capiens se lætitia perrexit cum eo. Vbi aût imbu-
tus est primis instructionû sacramentis, non mul-
to póst ẽt nomen dedit, ut per baptismum regene
raretur, mirànte Roma, gaudente ecclesia. Super-
bi uidebant & irascebant, dentibus suis stridebãt
& tabescebant: seruo aût tuo dñs deus erat spes,
Psal. 111. eius, & nô respiciebat in uanitates & insanias men
Psal. 39. daces. Deniq; ut uentû est ad horam profitendę fi-
dei: quæ uerbis certis conceptis retentisq; memo-
riter de loco eminẽtiore in cóspectu populi fide-
lis Romæ reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad
gratiam tuã, oblatû esse dicebat Victorino à pre-
sbyteris, ut secretius redderet, sicut nonnullis qui
uerecûdia trepidaturi uidebant, offerri mos erat:
illum aût maluisse salutẽ suã in conspectu sanctæ
multitudinis profiteri. Nô n. erat salus, quam do-
cebat in rhetorica, & tñ eã publice professus erat.
Quanto minus ergo uereri debuit mansuetû gre-
gem tuû pronuncians uerbû tuû, qui non uereba
tur in uerbis suis turbas insanorum? Itaq; ubi ascẽ
dit ut redderet oẽs sibimet inuicem quisq; ut eum
nouerat, instrepuerût nomẽ eius strepitu congra-
C tulationis. Quis aût ibi non eum nouerat? Et so-
nuit presso sonitu per ora cûctorû collætantium:
Victorinus, Victorinus. Cito sonuerût exultatio-
ne, qa uidebãt eum, & cito siluerunt intentione, ut
audirent eum. Pronunciauit ille fidem ueracẽ p-
clara fiducia, & uolebant eum omnes rapere intro
in cor suum, & rapiebant amando & gaudẽdo. Hę
rapientium manus erant.

Qđ deus & angeli magis gaudeat in pclõrû cõuersione. Cap. 3.

DEus bone qd agitur in homine, ut plus gau-
deat de salute desperatę animę, & de maiore
periculo liberatę, quàm si spes ei semper affuisset,
aut periculorû minus fuisset? Etenim tu quoq; mi-
sericors pater, plus gaudes de uno pœnitẽte, q̃ de
nonagintanouẽ iustis, qbus nô est opus pœniten
Luce 15. tia. Et nos cû magna iucunditate audimus cû au-
ibidem dimus, q̃ exultantis pastoris humeris reportetur
ouis q̃ errauerat: & drachma referat in thesauros
tuos collætantibus uicinis mulieri q̃ inuenit: & la
chrymas excutit gaudiû solennitatis domus tuæ,
Luce 15. cû legit i domo tua de minore filio, qm̃ mortuus
erat & reuixit, perierat & inuẽtus est. Gaudes qppe D
in nobis & in angelis tuis sancta charitate sanctis.
Nam tu semp idem, qui ea quę non semp nec eodẽ
modo sunt, eodẽ modo semp nosti oia. Quid ergo
agitur in aia, cû amplius delectatur inuentis aut
redditis reb⁹, quas diligit, q̃ si eas semp habuisset?
Contestãtur. n. & cætera, & plena sunt oia testimo
niis clamantibus, ita est. Triumphat uictor impe-
rator, & non uicisset nisi pugnauisset. Et quãto ma
ius periculû fuit in prælio, tanto maius gaudiû est
in triumpho. Iactat tẽpestas nauigãtes, minaturq;
naufragium oẽs futura morte pallescunt. Tranql-
latur cœlum & mare, & exultant nimis, qm̃ timue
runt nimis. Aeger est charus, & uena eius malû re-
nunciat: oẽs qui eum saluum cupiunt, ægrotãt si-
mul aio. Fit ei recte, & nondum ambulat pristinis
uiribus, & fit iam tale gaudiû, quale nô fuit cû an-
tea saluus & fortis ambularet. Easq; ipsas uolupta-
tes humanę uitę ẽt non inopinatis & pręter uolû
tatẽ irruẽtibus, sed institutis & uoluntariis mole-
stiis hoies acquirunt. Edendi & bibendi uoluptas
nulla est, nisi pcedat esuriendi & sitiẽdi molestia. E
Et ebriosi q̃dã salsiuscula comedunt, quo fiat mo
lestus ardor, quẽ dû extinguit potatio, fit delecta-
tio. Et institutû est, ut iam pactę spõsę non tradan 24 q̃. 5. c. institutû. 4. sen. ds. 27. ca. de nuptiis libus.
tur statim, ne uilem habeat maritus datã, quã nô
suspirauerit spõsus dilatã. Hoc in turpi & execran-
da lętitia, hoc in ea q̃ cõcessa & licita est, hoc in ip
sa syncerissima honestatę amicitiæ, hoc in eo, qui
mortu⁹ erat & reuixit, perierat & inuẽtus est. Vbiq; Luca. 15.
maius gaudiû, molestia maior præcedit. Quid est
hoc dñe de⁹ meus, cû tu æternû tibi tuipse sis gau
diû, & q̃dam de te circa te semp gaudeãt? Quid est
qđ hæc rerû pars alternat defectu & pfectu, offen
sionibus & cõciliationibus? An is est modus earum,
& tm̃ dedisti eis, cum à summis cœlorum usq; ad ima
terrarum, ab initio usq; in finem seculorum, ab an
gelo usq; ad uermiculum, à motu primo usque ad
extremum, omnia genera bonorum, & omnia iu-
sta opa tua suis quęq; sedibus locares, & suis quęq;
temporibus ageres? Hei mihi quàm excelsus es in
excelsis, & quam profundus es in profundis, &
nusquam recedis & uix redimus ad te.

AGe dñe et fac, excita & reuoca nos, accende et F
rape, flagra, dulcesce, iam amemus & curra-
mus. Nóne multi ex pfundiore tartaro cæcitatis,
quàm Victorinus redeunt ad te, & accedunt et il-
luminãtur recipientes lumen? Qđ si qui recipiût,
accipiût à te ptãtem ut filij tui fiant. Sed si minus
noti sint populis, minus de illis gaudẽt, ẽt qui no-
uerunt eos. Qñ n. cum multis gaudetur, et in sin-
gulis uberius est gaudium, qa feruere faciunt se et
inflãmantur ex alterutro. Deinde qđ multis noti,
multis sunt authoritati ad salutem, et multis præ-
eunt secuturis, ideoq; multû de illis et qui eos prę-
cesserût lętantur, qa non de solis lętãtur. Absit n.
ut in tabernaculo tuo pręe pauperibus accipiãtur
psonæ diuitû, aut pręe ignobilibus nobiles, qñ po-
tius infirma mundi elegisti, ut cõfunderes fortia, 1 Cor. 1.
et ignobilia huius mûdi elegisti et cõtemptibilia,
et ea quę nô sunt tanquã quæ sunt, ut ea quę sunt
euacuares. Et tñ idem ipse minimus Apostolorû 1. Cor. 15.
tuorû, per cuius linguã tu ista uerba sonuisti, cum
Paulus pconsul per eius militiã debellata supbia,
sub leni iugo xpi cui missus esset, regis magni pro-

Quare plus lætã dum sit in magni pctõris cõuersione. Cap 4.

uincialis effectus, ipse quoq; ex priore Saulo Pau-
lus uocari amauit, ob tā magnę insigne uictorię.
Plus.n.hostis uincit in eo quē pl⁹ tenet, & de quo
plures tenet. Plus aūt superbos tenet nomine no-
bilitatis, & de his plures noīe authoritatis. Quan-
to igitur gratius cogitabatur Victorini pectus, qd'
tanq̄ inexpugnabile receptaculum diabolus ob-
tinuerat Victorini lingua, quo telo grandi & acu-
to multos peremerat, abūdāti⁹ exultare oportuit
filios tuos, qa rex noster alligauit fortē, & uidebāt
Matth. 12 uasa eius erepta mundari & aptari in honorē tuū,
& fieri utilia domino ad omne opus bonum.

Quæ rememorabantur eum à cōuersiōe Cap. 5

SEd ubi mihi hō tuus Simplicianus de Victori
no ista narrauit, exarsi ad imitandū. Ad hoc
enim & ille narrauerat. Posteaquam uero & illud
addidit, quòd imperatoris Iuliani tpibus lege da-
ta prohibiti sunt Christiani docere literaturam &
oratoriā, q̄ legē ille amplexus, loquacē, schol⁻ de-
serere maluit, q̄ uerbum tuū, quo linguas infantiū
facis disertas, non mihi fortior quàm fœlicior ui-
sus est, quia inuenit occasionem uacādi tibi. Cui
rei ego suspirabā ligatus, non ferro alieno, sed mea

Lex iuliani à scholis arcet xpianos. Sap. 10.

H ferrea uoluntate. Velle meum tenebat inimicus, &
inde mihi catenā fecerat & cōstrinxerat me. Quip
pe ex uolūtate puersa facta est libido, & dum ser-
uitur libidini, facta est consuetudo, & dum con-
suetudini non resistitur, facta est necessitas. Qui-
bus quasi ansulis quibusdā sibimet innexis, unde
catenam appellauit, tenebat me obstrictum dura
seruitus Voluntas aūt noua, quæ mihi esse cœpe-
rat, ut te gratis colerem, fruíque te uellem deus so-
la certa iocunditas, nōdum erat idonea ad supan-
dam priorem uetustate roboratā. Ita duæ uolūta
tes meæ, una uetus, alia noua, illa carnalis, illa spi
ritalis cōfligebant inter se, atq; discordando dissi-
pabant aiam meam. Sic intelligebā meo ipso expe
rimento, id quod legeram, quomodo caro cōcupi
Galat. 5 sceret aduersus spm̄, & spūs aduersus carnem. Ego
quidē in utroque, sed magis ego in eo quod in me
approbabā, quàm in eo quod in me improbabā.
ibi.n.magis iam non ego, quia ex magna parte id
patiebar inuitus, quàm faciebam uolens: Sed tn̄
consuetudo aduersus me pugnatior ex me facta
erat qm̄ uolens quò nollem perueneram. Et quis
I iure cōtradiceret, cū peccantē iusta pœna seq̄ret?
Et non erat iam ulla excusatio, qua uideri mihi so
lebam, propterea nondum me contempto seculo
seruire tibi, quia incerta mihi esset perceptio ueri-
tatis. Iam n. & ipsa certa erat, ego autem adhuc ter
ra obligatus, militare tibi recusabā, & ipedimētis
omnibus sic timebam expediri, quemadmodum
impediri timēdum est. Ita sarcina seculi uelut som
no assolet dulciter premebar, & cogitationes qui
bus meditabar in te, similes erant conatibus ex-
pergisci uolentiū qui tn̄ superati soporis altitudi-
ne remerguntur. Et sicut nemo est q dormire sem
per uelit, oiumq; sano iudicio uigilare præstat: di
fert tn̄ plerunq; homo somnū excutere, cum gra-
uis torpor in membris est, cumq; iam displicentē
carpit libentius, quamuis surgendi tempus adue-
nerit: ita certum habebam esse melius tuæ chari-
tati me dedere, quàm meæ cupiditati cedere. Sed
illud placebat & uincebat, hoc libebat & uincie-
bat. Nō.n.erat qd' tibi rn̄derem dicenti mihi: Sur-
Ephes. 5 ge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit
te Christus: & undiq; ostendenti uera te dicere, nō K
erat omnino, quod rn̄derem ueritate conuictus,
nisi tantū uerba lenta & somnolenta: Modo, ecce
modo, sine paululum. Sed modo & modo nō ha
bebant modū, & sine paululum, in longum ibat.
Frustra condelectabar legi tuæ secundū interiorē *Roma. 7.*
hominē, cū lex alia in membris meis repugnaret
legi mentis meę, & captiuū me duceret in lege pec
cati, q̄ in membris meis erat. Lex enim peccati est
uiolentia consuetudinis, qua trahitur & tenet etiā
inuitus animus, eo merito, quo in eam uolens illa-
bitur. Miserum ergo me quis liberaret de corpore
mortis huius, nisi gratia tua per Iesum Christum
dominum nostrum?

Potitian⁹ narrat Antonij uitam. Cap. 6.

ET de uinculo qdē desyderij concubitus, quo
arctissime tenebar, & secularium negociorū ser
uitute, quēadmodū me exemeris narrabo, & cōfi
tebor nomini tuo dn̄e adiutor meus & redēptor
meus. Agebam solita crescēte anxietudine, & quo
tidie suspirabam tibi: Frequentabā Ecclesiam tuā
quantum uacabat ab eis negocijs, sub quorū pon
dere gemebam. Mecū erat Alipius ociosus ab ope
re iurisperitorum post assessionem tertiam, expe- L
ctans qbus iterum cōsilia uenderet, sicut ego uen
debā dicēdi facultatatē, si qua docēdo p̄stari po-
test. Nebridius aūt amicitiæ nr̄æ cesserat, ut oium
nr̄um familiarissimo Verecundo Mediolanensi &
ciui & grāmatico subdoceret, uehementer desyde
ranti & familiaritatis iure flagitanti, de numero
nostro fidele adiutoriū quo indigebat nimis. Nō
itaque Nebridiū cupiditas commodorū eò traxit,
maiora.n.posset si uellet de literis agere, sed offi-
cio beneuolentiæ petitionē nr̄am contemnere no
luit amicus dulcissimus & mitissimus Agebat aūt
illud prudētissime, cauens innotescere personis se
cundū hoc seculum maioribus, deuitās in eis om
nē inquietudinē animi, quē uolebat habere libe-
rum, & quàm multis posset horis feriatū ad quęrē
dum aliquid, uel legendū, uel audiendū de sapien
tia. Quodam igit die, non recolo causam, qua erat
absens Nebridi⁹, cū ecce ad nos domū uenit & ad
me & Alipiū Potitianus quidā ciuis noster inquā-
tum Afer, præclare in palatio militans, nescio qd à
nobis uolebat. Et consedimus ut colloq̄remur, &
forte supra mensam lusoriā, q̄ ante nos erat, atten- M
dit codicē, tulit, aperuit, inuenit Apostolū Paulū,
inopinate sane: putauerat.n.aliqd de libris, quorū
professio me conterebat. Tū uero arridens meq; in
tuens, gratulatorie miratus est, qd' eas & solas præ
oculis meis literas repente cōperisset. Christianus
qppe & fidelis erat, & sæpe tibi deo nostro proster
nebat in Ecclesia crebris & diuturnis orationib⁹,
Cui ego cū indicassem illis me scripturis curā ma
ximam impendere, ortus est sermo ipso narrante
de Antonio Aegyptio monacho, cui⁹ nomē excel *Antonius*
lenter clarebat apud seruos tuos, nos aūt usq; in il *monach⁹.*
lam horā latebat. Quod ille ubi cōperit, immora-
tus est in eo sermone, insinuans tantū uirū ignorā
tibus, & admirans eandem nostrā ignorantiā. Stu
pebamus aūt audientes tam recenti memoria, &
propè nostris tēporibus, testatissima mirabila tua
in fide recta & catholica eccl'ia: Oēs mirabamur,
& nos, quia tā magna erant, & ille, qa inaudita no
bis erant. Inde sermo ei⁹ deuolut⁹ est ad monaste-
riorū greges, & mores suaueolentiæ tuæ, & ubera
deserta

A deserta eremi, quorũ nos nihil sciebamus. Et erat
monasteriũ Mediolani plenũ bonis fratribus ex-
tra urbis mœnia sub Ambrosio nutritore, & non
noueramus. Pertẽdebat ille & loq̃batur adhuc, &
nos intẽti tacebamus. Vnde incidit ut diceret ne-
scio qñ se & tres alios contubernales suos nimirũ
Treueri. apud Treueros, cũ Impator pomeridiano Circen-
siũ spectaculo teneref, exisse deambulatũ ĩ hortos
muris cõtiguos, atq; illic ut forte cõbinati spatia-
banf, unũ secũ seorsum, & alios duos itidem seor-
sum pariterq; digressos: sed illos uagabũdos irruisf
se in quandã casam, ubi habitabant qdã serui tui,
Matth. 5. spiritu pauperes, qualiũ est regnũ cœlorũ, & inue-
nisse ibi codicẽ in quo scripta erat uita Antonij.
Quã legere cœpit unus eorũ, & mirari & accendi,
& inter legendũ meditari arripere talem uitã, & re
iecta militia seculari seruire tibi. Erat autem ex eis
quos dicũt agẽtes in reb᷒. Tũc subito replet᷒ amo
re sancto & sobrio pudore, iratus ita sibi coniecit
oculos in amicũ, & ait illi: Dic q̃so te, oibus istis la
boribus nr̃is quò ambimus puenire? Quid quæri-
mus? Cuius rei causa militamus? Maiórne esse pote
B rit spes nostra in palatio, q̃ ut amici Impatoris si-
mus? Et ibi qd non fragile, plenumq; periculis? Et
per quot pericula puenitur ad grandius periculũ?
Et quãdiu istud erit? Amicus aũt Dei si uoluero,
ecce nũc fio. Dixit hoc, & turbidus parturitiõe no
uę uitę, reddidit oculos paginis, & legebat, & mu-
tabaf intus ubi tu uidebas, & exuebaf mũdo mẽs
eius, ut mox apparuit. Nanq; dũ legit & uoluit flu-
ctus cordis sui, infremuit aliqñ & discreuit, decre-
†Tanq; quietus. uitq; meliora, Iã iãq; tuus † ait amico suo: Ego iam
abrupi me ab illa spe nr̃a, & Deo seruire statui, &
hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior. Te si piget
imitari, noli aduersari. Rñdit illi adhęrere se socio
tãtę mercedis tãtęq; militię. Et ambo iam tui ædi-
ficabãt turrim sumptu idoneo relinquẽdi oia & se
quẽdi te. Tũ Potitian᷒, & q cũ eo p alias horti par-
tes deambulabãt, q̃rentes eos, deuenerunt in eun-
dẽ locũ, & inuenientes admonuerunt ut redirent,
qm̃ declinasset dies. At illi narrato placito & ꝓpo
sito suo, quoq; modo in eis talis uolũtas orta esset
atq; firmata, petiuerũt ne sibi molesti essent, si ad-
iungi recusarent. Isti aũt nihilo mutati à pristinis,
C fleuerũt se tñ ut dicebat atq; illis pie congratulati
sunt, & cõmendauerũt se orõnibus eorũ, & trahen
tes cor in terra abierũt in palatiũ, illi aũt affigẽtes
cor cœlo, mãserũt in casa. Et ambo habebãt spon
sas. Quę posteaq̃ hoc audierũt, dicauerunt ẽt ipsæ
uirginitatem tibi. Narrabat hæc Potitianus.

Displicuit sibi audito Potitiano. Cap. 7.

TV autẽ dñe inter uerba eius retorquebas me
ad meipm auferens me à dorso meo ubi me
posuerã, dũ nollẽ me attendere, & cõstituebas me
ante faciem meã, ut uiderem q̃ turpis essem, q̃ di-
stortus & sordidus, maculosus & ulcerosus. Et ui-
debam & horrebã, & quò à me fugerem non erat.
Et si conabar à me auertere aspectũ, narrabat ille
qd narrabat, & tu me rursus opponebas mihi, &
impingebas me in oculos meos, ut iuenirẽ iniq-
† cohibebam. tatẽ meã & odissem. Nouerã eã, sed dissimulabã, &
cõniuebam † & obliuiscebar. Tũc uero, quãto ar-
dẽtius amabam illos de qbus audiebam salubres
affectus, qd se totos sibi sanandos dederãt, tanto
Supra li. 3. cap. 4. execrabilius me cõparatum eis oderam. Qm̃ mul-
ti mei anni mecũ effluxerãt, forte duodecim anni,

ex quo ab undeuicesimo anno ætatis meæ, lecto D
Ciceronis Hortensio, excitatus erã studio sapien-
tię, & differebã contẽpta fœlicitate terrena ad eã
inuestigandã uacare, cuius nõ inuentio, sed uel so
la inq̃sitio iam p̄ponenda erat, ẽt inuentis thesau-
ris regnisq; gentiũ, & ad nutũ circũfluentibus cor-
poris uoluptatibus. At ego adolescẽs miser ualde,
miser in exordio ipsius adolescentię ẽt petieram à
te castitatem, & dixerã: Da mihi castitatem & con
tinentiã, sed noli modo. Timebam.n. ne me cito
exaudires, & cito sanares à morbo cõcupiscentiæ,
quã malebam expleri q̃ extingui. Et ieram p uias
prauas superstitione sacrilega, non qdem certus in
ea, sed quasi pręponens eã certis, quę nõ pie quęre
bã, sed inimice oppugnabã. Et putauerã me pro-
pterea differre de die in diem contempta spe seculi
te solum sequi, qa nõ mihi apparebat certũ aliqd,
quò dirigerem cursum meũ. Et uenerat dies quo
nudarer mihi, & increparet me cõsciẽtia mea: Vbi
es lingua? Nempe tu dicebas pp incertum uerum
nolle te abiicere sarcinam uanitatis. Ecce iam cer
tum est, & illa te adhuc premit, humerisq; liberio-
ribus pennas recipiũt, qui neq; in quærẽdo ita at- E
triti sunt, nec decẽnio & amplius ista meditati. Ita
rodebar intus, & cõfundebar pudore horribili ue
hementer, cũ Potitianus talia loqueretur. Termi-
nato autem sermone & causa qua uenerat, abiit il-
le. Et ego ad me, quæ non in me dixi? Quibus sen-
tentiarũ uerberibus nõ flagellaui animã meã, ut
sequeretur me conantẽ post te ire? Et renitebatur,
recusabat, & non se excusabat. Cõsumpta erant &
conuicta argumenta omnia, remanserat muta tre
pidatio, & quasi mortẽ reformidabat restringi à
fluxu consuetudinis quo tabescebat in mortem.

In horto quid fecerit. Ca. 8.

TVm in illa grãdi rixa interioris domus meæ,
quã fortiter excitaueram cũ aĩa mea in cubi
culo nostro corde meo, tam uultu q̃ mente turba
tus, inuado Alipium & exclamo: Quid patimur? †hoc? qd
Quid est hoc, qd †audisti? Surgũt indocti & cœlũ
rapiunt, & nos cũ doctrinis nostris sine corde, ec-
ce ubi uolutamur in carne & sanguine? An qa prę-
cesserunt, pudet seq, & nõ putet nec saltẽ sequi? Di
xi, nescio quæ talia, & abripuit me ab illo æstus
meus, cum taceret attonitus intuẽs me. Neq;.n. so- F
lita sonabam, plusq; alloquebantur animũ meũ
frons, genę, oculi, color, modus uocis, q̃ uerba quę
promebã. Hortulus qdam erat hospitij nostri, quo
nos utebamur sicut tota domo. Nã hospes ibi nõ
habitabat dñs domus. Illuc me abstulerat tumul
tus pectoris, ubi nemo impediret ardentem litem
quam mecum aggressus eram, donec exiret quà tu
sciebas. Ego aũt non sciebã, sed tantum insanie-
bã salubriter, & moriebar uitaliter, gnarus qd ma
li essem, & ignarus qd boni post paululũ futurus
essem. Abscessi ergo in hortũ, & Alipius pedẽ post
pedẽ. Neq;.n. secretum meum nõ erat, ubi ille ade-
rat. Aut qñ me sic affectũ desereret? Sedimus quã-
tum potuimus remoti ab ædibus: Ego fremebam
spiritu indignans turbulentissima indignatione,
quod non irem in placitũ & pactum tecum Deus
meus, in quod eũdum esse omnia ossa mea clama
bant, & in cœlum tollebant laudibus, & non illuc
ibaf nauibus, aut quadrigis aut pedibus, q̃tũ saltẽ
de domo in eũ locũ ieram ubi sedebamus. Nã nõ
solũ ire, uerũ etiam peruenire illuc, nihil erat aliud

G quàm uelle ire, ſed uelle fortiter et integre, non ſemiſauciā hac atq; hac uerſare et iactare uolũtatẽ, partẽ aſſurgentẽ cũ alia parte cadente luctãtem. Deniq; tam multa faciebā corpore in ipſis cũctationibus ęſtibus, quę aliqñ uolunt hoies et nõ ualent, ſi aut ipſa membra nõ habeāt, aut ea uel colligata uinculis, uel reſoluta languore, uel quoquo modo impedita ſint. Si uulſi capillũ, ſi pcuſſi frontem, ſi cõſertis digitis amplexatus ſum genu, quia uolui feci. Potui aũt uelle & nõ facere, ſi mobilitas membroꝝ non obſequeref. Tam multa ergo feci, ubi nõ hoc erat uelle qđ poſſe: & non faciebā, qđ & incõparabili affectu amplius m:hi placebat, & mox ut uellẽ poſſem, qa mox ut uellẽ utiq; uellẽ. Ibi.n. facultas ea quę uoluntas, & ipſum uelle iam facere erat, & tñ non fiebat: faciliuſq; obtẽperabat corpus tenuiſſimę uolũtati animę, ut ad nutũ mẽbra mouerentur, q̃ ipſa ſibi anima ad uoluntatem ſuam magnam in ſola uoluntate perficiendam.

Animus quare ad bonũ tar dus. H *Cap. 9.*

VNde hoc monſtrũ? & quare iſtud? Luceat miſericordia tua, & interrogẽ ſi forte mihi rñdere poſſint latebrę pœnarũ hoium & tenebroſiſſimæ contritiones filioꝝ Adam. Vnde hoc monſtrũ, & quare iſtud? Imperat animus corpori, & paretur ſtatim, imperat animus ſibi & reſiſtitur. Imperat animus ut moueatur manus, & tanta eſt facilitas, ut uix à ſeruitio diſcernatur imperium: Et animus animus eſt, manus autẽ corpus eſt. Imperat aius ut uelit animus, nec alter eſt, nec facit tñ. Vnde hoc monſtrum, & quare iſtud? Imperat (inquam) ut uelit, qui non imperaret niſi uellet, & nõ fit quod imperat. Sed nõ ex toto uult, nõ ergo ex toto imperat. Nā intantũ imperat, inquantũ uult, & intãtũ non fit quod imperat, inquantum non uult. Qm̃ uoluntas imperat ut ſit uoluntas, nec alia ſed ipſa. Non utiq; plena imperat, ideo nõ eſt quod imperat. Nã ſi plena eſſet, nec imperaret ut eſſet, quia iam eſſet. Non igitur monſtrum partim uelle, partim nolle, ſed ægritudo animi eſt, quia non totus aſſurgit ueritate ſubleuatus, conſuetudine prægrauatus. Et ideo ſunt duæ uoluntates, quia una earũ tota nõ eſt, & hoc adeſt alteri quod deeſt alteri.

Varia hominis uoluntas. I *Cap. 10.*

PEreant à facie tua deus, ſicuti pereũt uaniloq; & mentis seductores, q cũ duas uoluntates in deliberando animaduerterint, duas naturas duarum mentiũ eſſe aſſeuerant, unam bonã, alterã malã. Ipſi uero mali ſunt, cũ iſta mala ſentiũt, & idẽ ipſi boni erũt ſi uera ſenſerint, uerisq; cõſenſerit, ut dicat eis Apls tuus: Fuiſtis aliqñ tenebrę, nunc aũt lux in dño. Illi.n. dum uolunt eſſe lux, non in dño, ſed in ſeipſis, putando aię naturam hoc eſſe qđ deus eſt, ita facti ſunt denſiores tenebræ: quoniam longius à te receſſerunt horrenda arrogantia, à te uero lumine illuminante omnẽ hominẽ uenientẽ in hũc mundũ. Attendite quid dicatis, & erubeſcite, & accedite ad eum & illuminamini, & uultus ueſtri nõ erubeſcent. Ego cum deliberabã ut iam ſeruirẽ domino [deo] meo, ſicut diu diſpoſueram, ego eram q uolebã, ego qui nolebam, ego ego eram. Nec plene uolebã, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebã, & diſſipabar à meipſo. Et ipſa diſſipatio me inuito quidẽ fiebat, nec tamen oſtendebat naturam mentis alienę, ſed pœnã meã *. Et ideo nõ iam ego operabar illam, ſed qđ habitabat in me peccatum de ſupplicio liberioris peccati, qa eram filius Adã.

Ephes. 5

Ioan 1.
Psal. 33.

** mea.*
Roma. 7.

Nã ſi tot ſunt cõtrarię naturę, quot uolũtates ſibi reſiſtũt: non iam duæ, ſed plures erũt. Si deliberet qſquã utrũ ad cõuenticulũ eoꝝ pergat, an ad theatrũ: clamãt iſti, Ecce duę naturę, una bona hac ad cõuenticulũ ducit, altera mala illac ad theatrũ reducit. Nã unde iſta cũctatio ſibimet aduerſantiũ uolũtatum? Ego aũt dico ambas malas, & quæ ad illos ducit, & q ad theatrũ reducit. Sed nõ credunt niſi bonã eſſe quą iturad eos. Quid ſi ergo qſquã noſtrũ deliberet, & ſecũ altercantibus duabus uoluntatibus fluctuet, utrũ ad theatrũ pergat, an ad eccleſiam noſtrã, nõne & iſti qđ rñdeant fluctuabunt? Aut.n. fatebũtur quod nolunt, bona uoluntate pergi in eccleſiam noſtrã, ſicut in eam pergũt qui ſacramẽtis eius imbuti ſunt atq; detinent: aut duas malas naturas, & duas malas mentes in uno hoie confligere putabũt, & non erit uerum qđ ſolent dicere, unã bonã & alterã malam, aut conuertentur ad uerũ & non negabunt, cum qſq; deliberat aiam unã diuerſis uolũtatibus ęſtuare. Iam ergo non dicãt, cum duas uoluntates in hoie uno aduerſari ſibi ſentiũt, duas cõtrarias mẽtes de duabus cõtrariis ſubſtãtiis, & de duob' cõtrariis ptincipiis cõtendere: unã bonã, alterã malam. Nam tu Deus uerax improbas eos, & redarguis atq; cõuincis eos, ſicut in utraq; mala uolũtate, cum qſq; deliberat utrum hoiem ueneno interimat an ferro: utrũ fundum alienum illum, an illum inuadat, qñ utrũq; non põt: utrũ emat uoluptatem luxuria, an pecuniã ſeruet auaritia: utrũ ad circum pergat, an ad theatrũ, ſi uno die utrũq; exhibeatur: addo etiã tertiũ, an ad furtũ de domo aliena ſi ſubeſt occaſio: addo & quartũ an ad cõmittendum adulteriũ, ſi & inde ſimul facultas aperitur, ſi oia concurrant in unũ articulum tpis, pariterq; capiantur oia quæ ſimul agi nequeunt. Diſcerpunt.n. animum ſibimet aduerſantibus quatuor uoluntatibus, uel ẽt pluribus in tanta copia rerum quæ appetũtur, nec tñ tantã multitudinem diuerſarũ ſubſtantiarũ ſolent dicere: ita & in bonis uolũtatibus. Nam qro ab eis, utrũ bonũ ſit delectari lectione Apoſtoli, & utrũ bonũ ſit delectari pſalmo ſobrio, & utrũ bonum ſit Euangeliũ diſſerere: Rñdebunt ad ſingula: Bonũ. Quid ſi ergo pariter delectent oia ſimulq; uno tpe? Nõne diuerſæ uolũtates diſtendũt cor hois cum deliberatur quid potiſſimũ arripiamus? Et oẽs bonæ ſunt, & certant ſecum donec eligatur unũ quo feraf tota uolũtas una, quę in plures diuidebatur. Ita ẽt cum ęternitas delectat ſuperius, & tpalis boni uoluptas retẽtat inferius, eadẽ aia eſt non tota uoluntate illud aut hoc uolens, & ideo diſcerpitur graui moleſtia, dum illud ueritate pręponit, hoc familiaritate non ponit. K L M

Lucta spiritus et carnis in Augu. Ca. 11

SIc ægrotabã & excruciabar accuſans memetipſum ſolito acerbi' nimis, ac uoluẽs & uerſans me in uinculo meo, donec abrũperetur totũ quo iam exiguo tenebar, ſed tenebar tñ: et iſtabas tu in occultis meis dñe ſeuera miſericordia, flagella igeminãs timoris et pudoris, ne rurſus ceſſarẽ, et non abrũperetur idipſum exiguũ et tenue qđ remanſerat, et reualeſceret iterũ, et me robuſtius alligaret. Dicebã n. apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cũ uerbo iam ibam in placitũ, iam penẽ faciebã et nõ faciebã: nec relabebar tamẽ in priſtina, ſed de ꝓximo ſtabã et reſpirabã, et itẽ conabar

A & paulominus ibi eram,& paulominus iam iamq̃ attingebã & tenebam, & nõ ibi eram nec attingebam nec tenebã, hæsitans mori morti,& uitę uiuere, plusq̃ in me ualebat deterius inolitũ q̃ melius insolitũ, punctumq́; ipsum tẽporis quo aliud futurus eram, quanto propius admouebat, tanto ampliorẽ incutiebat horrorẽ, sed nõ recutiebat retro,nec auertebat,sed suspẽdebat. Retinebant me nugæ nugarũ,& uanitates uanitatũ antiquæ amicæ meæ , & succutiebant uestẽ meam carneam & submurmurabant:Dimittis'ne nos? Et à momẽto isto nõ erimus tecũ ultra in ęternũ,& à momento isto nõ tibi licebit hoc & illud ultra inæternũ? Et quæ suggerebãt in eo qđ dixi hoc & illud, q̃ suggerebant deus meus, auertat ab aïa serui tui misericordia tua: Quas sordes suggerebant, q̃ dedecora? Et audiebam eas iam longe minus q̃ dimidius,nõ tanq̃ libere contra dicentes eundo in obuiam,sed ueluti a dorso mussitantes & discedentẽ quasi furtim uellicãtes ut respicerẽ, retardabant tn me cunctantẽ abripere atq; excutere ab eis & trãsilire quò uocabar,cũ diceret mihi cõsuetudo uiolenta: Putas'ne sine istis poteris?

B Sed iã tepidissime hoc dicebat. Aperiebat.n. ab ea parte qua intẽderẽ faciẽ, & quò transire trepidabã, casta dignitas cõtinentiæ,serena & nõ dissolute hilaris, honeste blãdiẽs ut uenirẽ neq; dubitarẽ,& extendens ad me suscipiendũ & amplectẽdũ pias manus plenas gregibus bonorũ exemplorũ.Ibi tot pueri & puellę,ibi iuuentus multa & oĩs ætas,& graues uiduæ,& uirgines anus, & in oĩbus ipsa cõtinẽtia nequaq̃ sterilis,sed fœcunda mater filiorũ gaudiorũ de marito te dñe. Et irridebat me irrisiõe exhortatoria,quasi diceret:Tu nõ poteris qđ isti & istę? An uero isti & istæ in semetipsis possunt,ac non in dño deo suo? Dñs deus eorũ me dedit eis. Quid in te stas & non stas? Proijce te in eũ,noli metuere, nõ se subtrahet ut cadas. Proijce te securus,excipiet te & saluabit† te. (†sanabit) Et erubescebã nimis qa illarũ nugarũ murmur adhuc audiebã,& cunctabũdus pendebã. Et rursus illa,quasi diceret: Obsurdesce aduersus imunda illa mẽbra tua super terrã,ut mortificent. (Col.3.) Narrant tibi delectatiões, sed nõ sicut lex dñi dei tui. (Psal. 118.) Ista contiouersia in corde meo,nõ nisi de meipso

C aduersum meipsum. At Alipius affixus lateri meo, inusitati motus mei exitum tacitus operiebatur.

Vocis ad monitu quo totus conuersus. Cap. 12.

VBi uero à fundo arcano alta cõsideratio cõtraxit & congessit totã miseriam meã in conspectum cordis mei, oborta est procella ingens,ferens ingentẽ imbrẽ lachrymarũ. Et ut totũ effunderem cũ uocibus suis,surrexi ab Alipio. Solitudo mihi ad negocium flendi aptior suggerebatur. Et secessi remotius quam ut posset mihi onerosa esse etiã eius præsentia. Sic tunc eram, & ille sensit nescio quid. Aliquid.n. puto dixeram, in quo apparebat sonus uocis meę iã fletu grauidus, & sic surrexerã. Mansit ergo ille ubi sedebamus,nimie stupens. Ego sub quadã fici arbore straui me, nescio quõ,& dimisi habenas lachrymis,& proruperunt flumina oculorũ meorũ , acceptabile sacrificium tuũ. Et nõ qdẽ his uerbis,sed in hac sentẽtia multa dixi tibi:Et tu dñe usquequo? Vsquequo dñe irasceris in finẽ? (Psal 6.) Ne memor fueris iniquitatũ nostrarum antiquarũ. (Psal. 78.) Sentiebam.n.me ab eis teneri, & iactabam uoces miserabiles : Quandiu, quandiu, cras & cras? Quare nõ modo, quare non hac hora finis turpitudinis meę? D

Dicebã hęc & flebã amarissima cõtritione cordis mei. Et ecce audio uocẽ de uicina domo cũ cantu dicentis & crebro repetentis quasi pueri an puellę, nescio: Tolle lege, tolle lege. Statimq; mutato uultu intentissimus cogitare cœpi,utrũ nã solerẽt pueri in aliquo gñe ludendi cãtare tale aliqd , nec occurrebat oĩno audiuisse me uspiã. Repressoq; impetu lachrymarũ surrexi, nihil aliud interpretãs diuinitus mihi iuberi , nisi ut aperirẽ codicẽ & legerẽ quod primũ caput inuenissem. Audierã enim de Antonio,quod ex Euangelica lectiõe,cui forte superuenerat admonitus fuerit tãquã sibi diceret quod legebatur: (Matt. 19) Vade uende omnia quę habes & da pauperibus, & habebis thesaurũ in cœlis,& ueni sequere me. & tali oraculo cõfestim ad te esse cõuersum. Itaq; cõcitus redij ad eũ locũ,ubi sedebat Alipius: Ibi enim posuerã codicẽ Apłi cũ inde surrexerã. Arripui,aperui, & legi in silẽtio capitulũ,quo primũ coniecti sunt oculi mei. (Roma.13) Non in comessationibus & ebrietatibus, non E in cubilib⁹ & impudicitijs,nõ in cõtẽtiõe & æmulatiõe,sed induite dñm Iesum Christũ,& carnis ꝓuidentiã ne feceritis in cõcupiscẽtijs. Nec ultra uolui legere,nec opus erat. Statim qppe cũ fine huiusce sniæ quasi luce securitatis infusa cordi meo, oẽs dubitationis tenebræ diffugerunt. Tũ interiecto aut digito,aut nescio quo alio signo,codicem clausi,& tranqllo iam uultu indicaui Alipio. At ille qd in se ageret qđ ego nesciebã, sic indicauit: Petit uidere qđ legissem, Ostendi, & attendit ẽt ultra q̃ ego legerã,& ignorabã qđ sequeretur. Sequebatur uero,Infirmũ aũt in fide assumite. (Rom.14.) Quod ille ad se retulit,mihiq; aperuit. Sed tali admonitione firmatus est,placitoq; ac proposito bono & congruẽtissimo suis moribus qbus a me in melius iam olim ualde longeq; distabat , sine ulla turbulenta cunctatione coniunctus est. Inde ad matrem ingredimur,indicamus,gaudet,narramus quẽadmodum gestum sit,exultat & triũphat, & benedicit tibi q (Ephe.3.) potens es ultra q̃ petimus aut intelligimus facere, F quia tanto amplius sibi à te concessum de me uidebat , q̃ petere solebat miserabilius eius flebilibusq; gemitibus. Cõuertisti enim ita me ad te , ut nec uxorẽ quęrerẽ,nec aliquã spem seculi huius , (Supra li.3. c.11.) stans in ea regula fidei,in qua me ante tot ãnos ei reuelaueras. Et cõuertisti luctũ ei⁹ in gaudiũ (Psal. 29.) multo uberius q̃ uoluerat, & multo charius atq; castius quàm de nepotibus carnis meę requirebat.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confessionum Liber Nonus.

Laudat Dei bonitatem agnoscens suam miseriam. Cap. 1.

DOMINE ego seruus tuus,ego seruus tuus,& filius ancillę tuę: (Psal 115.) Dirupisti uincula mea , tibi sacrificabo hostiam laudis. Laudet te cor meum & lingua mea & omnia ossa mea dicant: Domine quis similis tibi? Dicant, & responde mihi, & dic animæ meæ , salus tua ego sum. (Psal. 83.) Quis igitur ego, & qualis ego ? Quid non mali ego, An facta mea: aut si nõ facta , dicta mea: (Psal 34.) aut si nõ dicta uolũtas mea fuit? Tu aũt dñe bon⁹ & misericors, & dextera tua respiciẽs ꝓfunditatẽ

G mortis meæ,& à fundo cordis mei exhauriēs abyſ
ſum corruptionis. Et hoc erat totū nolle qđ uole-
bas,& uelle qđ nolebas. Sed ubi erat tā ānoſo tpe,
& de quo imo altoq́ ſecreto euocatū eſt in momē
Matt. 11. to liberū arbitriū meū, quo ſubderem ceruicē leni
iugo tuo,& humeros leui ſarcinę tuę, Xp̄e Ieſu ad-
iutor meꝰ & redēptor meus? Quā ſuaue mihi ſubi-
to factū eſt carere ſuauitatibꝰ nugarū, & quas amit
tere metꝰ fuerat,iā dimittere gaudiū erat. Eiiciebas
eni eas à me, uera & tu ſumma ſuauitas, eiiciebas
& intrabas ꝓ eis omni uoluptate dulcior,ſed non
carni et ſanguini:oi luce clarior, ſed omni ſecreto
iterior,oi honore ſublimior, ſed nō ſublimibꝰ in
ſe. Iā liber erat aīus meus à curis mordacibus am-
biendi & acquirendi & uolurandi atq; ſcalpendi
ſcabiē libidinum,& garriebā tibi claritati meæ,&
diuitiis meis,& ſaluti meæ domino deo meo.

Deſerit rhetoricæ ꝓfeſſionē Cap. 2.
ET placuit mihi in conſpectu tuo nō tumultuo
ſe abripere,ſed leniter ſubtrahere miniſterium
linguę meę nundinis loquacitatis,ne ulterius pue
ri meditantes,non legem tuam,non pacem tuam,
ſed inſanias mēdaces, & bella forenſia mercarent
H ex ore meo arma furori ſuo. Et opportune iā pau-
ciſsimi dies ſuperāt ad uindemiales ferias,& ſtatui
tolerare illos,ut ſolenniter abſcederē. & redēptus
à te iam non redirē uenalis. Conſiliū ergo nr̄um
erat corā te, corā hominibus aūt niſi nr̄is nō erat.
Pſal. 83. Et cōuenerat inter nos ne paſsim cuiq̃ effundere-
Pſal. 119. tur,quanq̃ tu nobis à conualle plorationis aſcen-
dentibus & cantantibus canticū graduū,dederas
ſagittas acutas,& carbōes uaſtatores aduerſus lin
guā ſubdolā,uelut cōſulēdo cōtradicētē , & ſicut
cibū aſſolet amando conſumentē. Sagittaueras tu
cor nr̄m charitate tua, & geſtabamꝰ uerba tua trāſ
fixa uiſceribus,& exēpla ſeruorū tuorū,quos de ni-
gris lucidos,& de mortuis uiuos feceras, congeſta
in ſinū cogitationis nr̄æ urebāt & abſumebāt gra
uē torporē,ne in ima uergeremus,& accendebant
nos ualide, ut oīs ex lingua ſubdola contradictio
nis flatus inflāmare nos acrius poſſet,nō extingue
re. Verumtn̄ quia pp nomen tuū qđ ſanctificaſti
per terras,ēt laudatores utiq; haberet,uotū & pro-
poſitū nr̄um,iactantię ſimile uidebat non operiri
ram proximū feriarū tempus,ſed de publica profeſ
I ſione,atq; ante oculos oium ſita ante diſcedere,ut
conuerſa in factū meū ora cunctorū intentium, q̃
uicinum uindemialiū diem præuenire noluerim,
multa dicerent quod quaſi appetiſſem magnus ui
Roma 14 deri. Et quo mihi erat iſtud,ut putaret & diſputa-
retur de aīa mea, & blaſphemaretur bonum nr̄m?
Quinetiā quod ipſa æſtate literario labori nimio
pulmo meus cedere cœperat,& difficulter trahere
ſuſpiria,doloribuſq́ pectoris teſtari ſe ſauciū , uo-
cemq́ clariorē productiorēmue recuſare, primo
perturbauerat me,qa magiſterii illius ſarcinam pe
nè iam neceſsitate deponere cogebar,aut ſi curari
& cōualeſcere potuiſſē,certe intermittere. Sed ubi
plena uolūtas uacādi & uidendi,qm̄ tu es dn̄s ob
orta mihi eſt atq; firmata,noſti deus meus ēt gau-
dere cœpi, qđ hęc quoq; ſuberat nō mendax excu
ſatio,quę offenſionē hoium tēperaret,qui pp libe
ros ſuos me liberū eſſe nunq̃ uolebant. Plenus igit
tali gaudio tolerabā illud interuallum temporis,
donec decurreret, neſcio utrū uel uiginti dies erāt,
ſed tn̄ fortiter tolerabantur , quia receſſerat cupi-
ditas, quæ mecum ſolebat ferre graue negocium, K
& ego premendus remanſeram,niſi patiētia ſucce
deret. Peccaſſe me in hoc quiſquam ſeruorum tuo
rū fratrum meorū dixerit, quod iam pleno corde
militia tua paſſus me fuerim,uel una hora ſedere
in cathedra mendacii. At ego non contendo. Sed
tu domine miſericordiſsime,nónne & hoc pecca-
tum cum cęteris horrendis & funereis in aqua ſan
cta ignouiſti & remiſiſti mihi?

Verecundus concedit illorus ſuum. Cap. 3.
MAcerabat anxietudine Verecundus de iſto
noſtro bono, quòd ꝓpter uincula ſua qbus
tenaciſsime tenebatur, deſeri ſe noſtro conſortio
uidebat nondū Chriſtianus coniuge fideli,ea ip-
ſa tn̄ arctiore præ cæteris cōpede ab itinere quod
aggreſsi eramus retardebatur? Nec Chriſtianū eſſe
alio modo ſe uelle dicebat, q̃ illo quo nō poterat.
Benigne ſanè obtulit, ut q̄diu ibi eſſemus,in rure
eius eſſemus. Retribues illi dn̄e in reſurrectione iu
ſtorū,quia iam ipſam ſortē retribuiſti ei. Quanuis
eni abſentibus nobis cū Romæ iam eſſemus,cor-
porali ægritudine correptus, & in ea Chriſtianꝰ &
fidelis affectus † ex hac uita emigrauit. Ita miſertꝰ † factus.
es,non ſolū eius,ſed ēt noſtri,ne cogitāres egregiā L
erga nos amici humanitatē,nec eum in grege tuo
numerāremus,dolore intolerabili cruciaremur. Grās
tibi dn̄e deus noſter,tui ſumus,indicant hortatio
nes tuæ,fidelis ꝓmiſſor,reddes Verecundo ꝓ rure Monte in caſeato qđ habemus mōs coagulatus i pſalmis. uidetur affectaſſe figurā paronomasiæ alludēs ad nomē ruris Caſſiciaci.
illo eius Caſsiciaco,ubi ab æſtu ſeculi requieuimus
in te, amœnitatē ſempiterne uirentis paradiſi tui,
qm̄ dimiſiſti ei peccata ſup terrā,in mōte incaſea-
to mōte tuo,monte uberi. Angebat ergo tūc ipſe,
Nebridius aūt collætabatur. Quāuis n.& ipſe nō-
dum Chriſtianus in illam foueam pernicioſiſsimi
erroris inciderat , ut ueritatis filii tui carnē phan-
taſma crederet,tn̄ inde emergēs ſic ſibi erat , non-
dū ullis eccleſię tuę ſacramentis imbutus, ſed inq
ſitor ardentiſsimus ueritatis. Quē nō multo poſt
cōuerſionē noſtrā & regn̄ationē p baptiſmū tuū,
ipſum ēt fidelē Catholicū caſtitate perfecta atque
continentia tibi ſeruientē in Aphrica apud ſuos,
cum tota domus eius per eum Chriſtiana facta eſ
ſet,carne ſoluiſti, & nūc ille uiuit in ſinu Abrahā. Luca. 16.
Quicquid illud eſt qđ illo ſignificat ſinu , ibi Ne-
bridius meus uiuit,dulcis amicus meus, tuus aūt
dn̄e adoptiuus ex liberto filius,ibi uiuit. Nā quis M
alius tali aię locus? Ibi uiuit,unde me multa inter-
rogabat homuncionē inexpertū. Iam nō ponit au
rē ad os meū,ſed ſpiritale os ad fontē tuū: & bibit
q̄tum pōt ſapientiā pro auiditate ſua ſine fine fœ
lix. Nec ſic eum arbitror inebriari ex ea,ut obliui-
ſcatur mei,cū tu dn̄e quē potat ille, noſtri ſis me-
mor. Sic Ergo eramus Verecundum cōſolantes tri
ſtē,ſalua amicitia de tali cōuerſatiōe nr̄a,& exhor
tantes ad fidē gradus ſui,uitæ.ſ.coniugalis. Nebri
dium aūt operiētes qn̄ ſequeret,quod de tā proxi
mo poterat,& erat iā iamq; facturus. Cū ecce euo-
luti ſunt dies illi tādē, nā longi & multi uidebant
prę amore libertatis ocioſæ,ad cantādū de medul Pſal. 26.
lis omnibus: Tibi dixit cor meum,quæſiui uultū
tuum,uultum tuum domine requiram.

Quæ ſcripſerit cū Nebridio d pſalmis ac dolore dentium. Cap. 4.
ET uenit dies in quo etiam actu ſoluerer à ꝓfeſ
ſione rhetorica,unde iā cogitatu ſolutus erā.
Et factum eſt. Et eruiſti linguam meam,unde iam
erueras cor meum,& benedicebam tibi gaudens,
ꝓfectus in uillam cū meis oibus. Ibi quid egerim

A in literis, iam qdē seruiētibus tibi, sed adhuc in su
perbiæ scholā, tanquā in pausatione anhelātibus,
testanť libri disputati cū præsentibus, & cum ipso
me solo corā te: quæ aūt cū absente Nebridio, te-
stantur epistolæ Et qñ mihi sufficiat tempus com
memorādi omnia magna erga nos bñficia tua in
illo tēpore, præsertim ad alia maiora properanti.
Reuocat eni me recordatio mea, & dulce mihi fit
dñe cōfiteri tibi, qbus internis me stimulis perdo-
mueris, & quēadmodū me cōplanaueris humili-
tatis mōtibus & collibus cogitationū mearū, &
tortuosa mea di·rexeris, & aspera lenieris, quoq; mō
ipsum etiā Alipiū fratrē cordis mei subegeris no-
mini unigeniti tui dñi & saluatoris nostri Iesu Xpi
quod primo dedignabať inseri literis nřis. Magis
eni eas uolebat redolere gymnasiorū cedros, quas
iam contriuit dñs, q̄ salubres herbas Ecclesiasticas
aduersas serpentibus. Quas tibi Deus meus uoces
dedi cū legerē psalmos Dauid, cantica fidelia & so
nos pietatis excludens turgidū spiritū, rudis in ger
mano amore tuo cathecumenus in uilla, cū cate-
B chumeno Alipio feriatus, matre adhærente nobis
muliebri habitu, uirili fide, anili securitate, mater-
na charitate, Christiana pietate. Quas tibi uoces
dabā in psalmis illis, & quomō in te inflāmabar
ex eis, & accendebar eos recitare si possem toto or
be terrarū aduersus typhū gñis humani? Et tñ toto
orbe cantatur, & nō est q se abscōdat à calore tuo.
Quàm uehementi & acri dolore indignabar Mani
chæis, & miserabar eos rursus, q̄ illa sacramēta, il-
la medicamenta nescirent, & insani essent aduer-
sus antidotum quo sani [esse] potuissent. Vellem ut
alicubi iuxta essent, ignorante me, utrū audirent
tunc, & me nesciente q̄ ibi essent, intuerentur faci
em meā & audirent uoces meas, qñ legi quartum
psalmū, in illo tunc ocio, qd de me fecerit ille psal-
Explicatio psalmi quarti Cū inuocarem. mus: Cū inuocarē [te,] exaudisti me Deus iustitiæ
meæ: in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei
dñe, & exaudi orationē meā. audirent ignorante
me, utrū audirent, ne me ꝑpter se illa dicere puta-
rent, quę inter hęc uerba dixerim: qa & reuera nec
ea dicerē, nec sic ea dicerem, si me ab eis audiri ui-
C de·ri sentirē: nec si dicerē sic acciperent, quomō
mecū & mihi coram te de familiari affectu animi
mei, inhorrui timendo, ibidemq; inferbui sperādo
& exultando in tua misericordia pater Et hæc om
nia exibant p oculos meos & uocem meā, cū con-
uersus ad nos spiritus tuus bonus, ait nobis: Filij
hoim quousq; graues corde? ut qd diligitis uanita
tē & quæritis mendaciū? Dilexerā enim uanitatē,
& quæsierā mendaciū, & tu dñe iam magnificaue
ras sanctū tuū, suscitans eū à mortuis, & collocās
Marci. 16 ad dexterā tuā, unde mitteret ex alto promissionē
Acto. 2. suā paracletū spūm ueritatis: & miserat eum iam,
sed ego nesciebā Miserat eū, qa iam magnificatus
erat, resurgens à mortuis, & ascendens in cœlum.
Ante autē spiritus nondum erat datus, quia Iesus
Ioan. 7. nondum erat clarificatus. Et clamat Propheta:
Psal. 4. Quousq; graues corde, ut qd diligitis uanitatē, &
quæritis mendaciū? Et scitote quoniā dñs magnifi
† deus mirificauit. cauit † sanctum suū Clamat quousq; clamat scito-
te & ego tandiu nesciens uanitatē dilexi, & mēda-
ciū quæsiui: & ideo audiui & cōtremui, qm̄ talib⁹
dicit, qualē me fuisse reminiscebar. In phantasma-
tibus enim quas pro ueritate tenuerā, uanitas erat

& mendaciū: & insonui multa grauiter & fortiter D
in dolore recordationis meæ. Quæ utinam audis-
sent, q adhuc diligunt uanitatē & quærunt men-
daciū: forte conturbarenť & euomuissent illud, &
exaudires eos cū clamarent ad te: qm̄ uera morte
carnis mortuus est pro nobis, qui te interpellat ꝓ
nobis. Legebā: Irascimini & nolite peccare. & qūo *Roma. 8*
mouebar Deus meus, q iam didicerā irasci mihi de *Psal. 4.*
præteritis, ut de cætero nō peccarē? Et merito irasci,
sci, qa nō alia natura gentis tenebrarum de me pec
cabat, sicut dicunt qui sibi non irascuntur, & the-
saurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti
iudicij tui. Nec iam bona mea foris erant, nec ocu *Roma. 2.*
lis carneis in isto sole quærebantur. Volētes enim
gaudere forinsecus, facile euanescunt, & effundun
tur in ea quæ uidentur & temporalia sunt, & ima-
gines eorū famelica cogitatione lambunt. Et ô si
fatigentur inedia, & dicant: Quis ostendet nobis *Psal. 4.*
bona? Et dicamus, & audiant: Signatum est super
nos† lumen uultus tui dñe. Non enim lumen nos *† in nobis*
sumus quod illuminat omnē hoiem uenientē in *Ioan 1.*
hunc mundū: sed illuminamur à te, ut qui fuimus E
aliquando tenebræ, simus lux in te. O si uiderent *Ephe. 5.*
internū lumen æternū, quod ego quia gustauerā,
frendebam, qm̄ non eis poterā ostendere, si afferēt
ad me cor in oculis suis foris à te, & dicerent: Quis *Psal. 4.*
ostendet nobis bona? Ibi enim ubi mihi iratus erā
intus in cubili, ubi compunctus erā, ubi sacrifica-
uerā mactans uetustatē meam, & inchoata medi-
tatione renouationis meæ sperans in te, ibi mihi
dulcescere cœperas & dederas lætitiam in corde
meo. Et exclamabam legens hæc foris, & agnoscēs
intus. Nec uolebam multiplicari terrenis bonis de
uorans tempora, & deuoratus temporalibus, cum
haberem in æterna simplicitate aliud frumentum
& uinum & oleum Et clamabam in consequenti
uersu clamore alto cordis mei: O in pace, O in id-
ipsum, O quid dixit, Obdormiam & somnum ca-
piam? Quoniam quis resistet nobis, cū fiet sermo
qui scriptus est: Absorpta est mors in uictoriā? Et *1. Cor. 15.*
tu es idipsum ualde, qui non mutaris, & in te re-
quies obliuiscēs laborū * omniū: qm̄ nullus alius ** aliâs,*
tecū, nec ad alia multa adipiscenda quæ non sunt F
quod tu, sed tu dñe singulariter in spe constituisti *laborem.*
me. Legebā & ardebam, nec inueniebam quid fa- *Psal. 4.*
cerem surdis mortuis, ex quibus fuerā pestis latra-
tor amarus & cæcus aduersus literas de melle cœ-
li melleas, & de lumine tuo luminosas, & sup ini-
micis scripturis scripturæ huius tabescebā, quādo
recordabar omnia dierum illorum feriatorū. Sed
nec oblitus sum, nec silebo flagelli tui asperitatē,
& misericordiæ tuæ mirabilem celeritatem. Dolo
re dentium tunc excruciabas me, & cum tantum
ingrauesceret, ut nō ualerem loqui, ascendit in cor
meum admonere omnes meos qui aderant, ut de-
precarentur te pro me Deum salutis omnimodæ,
& scripsi hoc in cæra, & dedi eis ut legeretur. Mox
ut genua supplici affectu fiximus, fugit dolor ille.
Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expaui fate-
or domine meus, Deus meus, nihil enim tale ab
ineunte ætate expertus fueram. Et insinuati sunt
mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide lau
daui nomen tuum, & ea fides me securum esse nō
sinebat de præteritis peccatis meis, quę mihi per
baptismum tuum remissa nondum erant.

G *Ambrosium consulis quid legendum. Cap. 5.*

RENunciaui peractis uindemialibus, ut scholasticis suis Mediolanenses uenditorē uerborum aliū prouiderent, quod & tibi ego seruire delegissem, & illi professioni præ difficultate spirandi ac dolore pectoris nō sufficerem. Et insinuaui per literas antistiti tuo, uiro sancto Ambrosio pristinos errores meos, & præsens uotum meum, ut moneret quid potissimum mihi de libris tuis legendum esset, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorq; fierē. At ille iussit Esaiam prophetā: credo quòd præ cæteris euangelij uocationisq; gētium sit prænunciator aptior †. Veruntamen ego primam huius lectionem non intelligens, totumq; talem arbitrans, distuli repetendum exercitatior in dominico eloquio.

†al. apertior.

Mediolani baptizatur. Cap. 6. Miles dat nomen cū

INde ubi tempus aduenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanū remeauimus. Placuit & Alipio renasci in te mecum, iam induto humilitate sacramentis tuis congrua, & fortissimo domitore corporis, usq; ad Italicu solū glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. Adiunximus H etiā nobis puerū Adeodatū ex me natū carnaliter de peccato meo Tu bene feceras eū. Annorū erat fermè quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos uiros. Munera tua tibi confiteor dn̄e Deus meus, creator omniū, & multū potens reformare nostra deformia, nam ego in illo puero præter delictū nihil habebā. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua, tu inspiraueras nobis, nullus alius Munera tua tibi confiteor. Est liber noster q inscribitur de magistro Ipse ibi mecū loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia quæ inseruntur ibi ex psona colloquutoris mei, cum esset in annis sedecim. Multa eius alia mirabiliora expertus sum Horrori mihi erat illud ingeniū, & qs præter te taliū miraculorum opifex? Cito de terra abstulisti uitam eius, & securior eū recordor, non timens quicquam pueritiæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini illi Sociauimus eū coæuum nobis in gratia tua, educandū in disciplina tua, & baptizati sumus, & fugit à nobis sollicitudo uitę prę-teritæ. Nec satiabar illis diebus dulcedine mirabi-
I li, considerare altitudinē cōsilij tui sup salutē gn̄is humani Quātū fleui in hymnis & cāticis tuis suaue sonantis ecclesię tuę uocibus cōmotus acriter. Voces illæ influebāt auribus meis, & eliquabat ueritas tua i cor meū, & ex ea ęstuabat inde affectus pietatis, & currebāt lachrymę, & bn̄ mihi erat cū eis.

iurat ducis suo.

s. Retra. Cap. 11.

Quæ mediolani uiderit. Cap. 7.

NOn lōge cœperat Mediolanēsis ecclesiæ genus hoc cōsolatiōis & exhortationis celebrare, magno studio fratrū concinentium uocibus & cordibus. Nimirū annus erat, aut nō multo amplius, cū Iustina Valentiniani regis pueri mater, hominē tuū Ambrosiū psequeretur hæresis suæ causa, q̄ fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum epo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & uigiliarum primas partes tenens, orationibus uiuebat. Nos adhuc frigidi à calore spūs tui, excitabamur tamē ciuitate attonita atq; turbata. Tunc hymni & psalmi ut canerent secundū more Orientalium partiū, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernū retentū, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis, & per cætera orbis imitantibus. Tunc memorato antistiti tuo per

Cantus ecclesiasticus.

uisum apuisti, quo loco laterēt martyrū corpora, K Protasij & Geruasij, quę p tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras, un̄ opportune promeres ad coercendam rabiem fœmineam, sed regiā. Cum enim propalata & effossa digno cū honore transferrentur ad Ambrosianā basilicā, non solum quos immundi uexabant spūs, cōfessis eisdē dæmonibus sanabant, uerumetiā quidā plures annos cæcus ciuis, ciuitatiq; notissimus, cū populi tumultuantis lætitię causam quæsisset atq; audisset, exiliuit, eoq; se ut duceret, suū ducem rogauit. Quo pductus, impetrauit admitti, ut sudario tāgeret pheretrū pręciosę in cōspectu tuo mortis sctōrum tuorū. Quod ubi fecit atq; admouit oculis, confestim aperti sunt. Inde fama discurrens, inde laudes tuæ feruentes lucētes, inde illius inimicæ animus etsi ad credēdi sanitatē nō applicitus, à psequendi tamē furore cōpressus est. Gratias tibi Deus meus. Vnde & quò eduxisti recordationē meā, ut hæc ēt confiterer tibi quæ magna oblitus præterierā? Et tn̄ tunc cū ita fragraret odor unguentorū tuorū, nō currebamus post te, & ideo plus flebam inter L cantica hymnorū tuorū, olim suspirās tibi, & tandē respirans quantum patet aura in domo fœnea.

Protasius & Geruasius.

De ciuitate dei. li. 22. c. 8

Psal. 115.

Vi habitare facis unanimes in domo, cōso-
q ciasti nobis & Euodium iuuenē ex nostro municipio. Qui cū agens in rebus militaret prior nobis ad te cōuersus est & baptizatus, & relicta militia seculari accinctus est in tua. Simul eramus, simul habitabamus placito sctō, quærebamus qsnā locus nos utilius haberet, seruiētes tibi, pariter remeabamus in Aphricā Et cū apud hostia Tyberina essemus, mater defuncta est. Multa prætereo, qa multū festino. Accipe cōfessiōes meas & gratiarū actiōes Deus meus, de rebus innumerabilibus ēt in silētio. Sed nō prætteribo qcqd mihi aia parturit de illa famula tua, q̄ me parturiuit: & carne ut in hāc tpalē, & corde ut in æternā lucē nascerer. Nō eius, sed tua dicā dona in ea: neq; n. seipsam fecerat aut educauerat seipsam Tu creasti eam, nec pater nec mater sciebat qualis ex eis fieret illa. Et erudiuit eā in timore tuo uirga Christi tui regimē unici filij tui in domo fideli bono mēbro ecclīæ M tuę Nec tāta erga suā disciplinā diligētiā m̄ris pdicabat, quātā famulæ cuiusdā decrepitę, q̄ patrē eius infantē portauerat, sicut dorso grandiusculæ puellarū paruuli portari solēt. Cuius rei gratia & pp senectā ac mores optimos in domo christiana satis à dn̄is honorabatur. Vn̄ etiā curā dn̄icarū filiarum cōmissam sibi diligenter gerebat, & erat in eis coercendis, cū opus eēt sctā seueritate uehemēs, atq; in docēdis sobria prudētia. Nā eas præter illas horas qbus ad mēsam parētū moderatissime alebantur, etiā si exardescerent siti, nec aquā bibere sinebat, præcauens cōsuetudinē malā, & addēs uerbū sanū: Modo aquā bibitis, qa in ptāte uinū non habetis: cū aūt ad maritos ueneritis, factæ dominæ apothecarū & cellariorū, aqua sordebit, sed mos potandi præualebit: Hac ratione pręcipiendi & authoritate imperandi frenabat auiditatē tenerioris ætatis, & ipsā puellarū sitim formabat ad honestū modū, ut iā nec liberet qd nō deceret Et surrepserat tn̄ sicut mihi filio famula tua narrabat, surrepserat ei uinolētia. Nā cū de more tāquā puella sobria iuberet à parētibus de cuppa uinū depromere,

Cant. 1.

Euodij conuersio. Cap 8. psal. 67.

Monicæ mors.

Etiam aquæ potus uitet dētur.

A submisso poculo qua de super patet, priusquã in laguncula funderet merũ, primoribus labris sorbebat exiguũ, quia nõ poterat amplius sensu recusante. Nõ.n.ulla temulẽta cupidine faciebat hoc, sed quibusdã superfluẽtibus ętatis excessibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in pueriłibus animis *alias e annis. † maiorũ põdere premi solent. Itaq; ad illud modicũ quotidiana modica addẽdo, quia qui modica spernit, paulatim decidit, in eam consuetudinem lapsa erat, ut propè iam plenos mero caliculos inhianter hauriret. Vbi tũc sagax anus, & uehemens illa prohibitio? Nunqd ualebat aliqd aduersus latentem morbũ, nisi tua medicina dñe uigilaret super nos? Absente patre & matre & nutritoribus tu præsens qui creasti, qui uocas, qui etiã per præpositos hoies boni aliqd agis ad animarũ salutem, qd tunc egisti dñe deus meus? Vnde curasti? Vnde sanasti? Nonne protulisti durum & acutũ ex altera anima conuitium tanq̃ medicinale ferrũ ex occultis prouisionibus tuis, & uno ictu putredinem illã præcidisti? Ancilla n.cũ qua solebat accedere ad cuppã, litigãs cũ domina minore, ut fit,

Ecclę.19

B sola cũ sola, obiecit hoc crimen amarissima insultatione, uocans meribibulã. Quo illa stimulo percussa, respexit fœditatẽ suam, confestimq; dãnauit atq; exuit. Sicut amici adulantes peruertũt, sic inimici litigantes plerunq; corrigunt. Nec tu qd per eos agis, sed qd ipsi uoluerunt retribuis eis. Illa.n. irata, exagitare appetiuit minorẽ dominam nõ sanare, & ideo clanculo: aut quia ita eas inuenerat locus & tẽpus litis: aut ne forte & ipsa periclitaretur quod tam sero prodidisset. At tu dñe rector cœlestium & terrenorũ ad usus tuos contorquens profunda torrentis, fluxũ sæculorum ordinans turbulentum, etiã de alterius animæ insania sanasti alteram, ne quisquã cum hoc aduertit, potẽtiæ suę tribuat, si uerbo eius alius corrigat quẽ uult corrigi.

Plutarchus de utilitate ab inimicis capienda.

EDucata itaque pudice ac sobrie, potiusq; a te subdita parẽtibus, q̃ à parentibus tibi, ubi plenis annis nubilis facta est, tradita uiro seruiuit ueluti dño, & satagit eũ lucrari tibi, loquẽs te illi moribus suis, qbus eam pulchrã faciebas, & reuerenter amabilem atq; mirabilẽ uiro. Ita aũt tolerauit cubilis iniurias, ut nullã de hac re cũ marito habe-

Monica qualis erga maritũ.cap.9.

C ret unquã simultatẽ. Expectabat.n.misericordiã tuã super eum, ut in te credens castificaretur. Erat uero ille præterea sicut beneuolẽtia præcipuus, ita ira feruidus. Sed nouerat hęc nõ resistere irato uiro, non tantũ facto, sed ne uerbo quidẽ. Iam uero refracto & quieto cũ opportunũ uideret, rationẽ facti sui reddebat, si forte ille inconsyderatius cõmotus fuerat. Deniq; cũ matronæ multæ quarum uiri mansuetiores erãt, plagarũ uestigia, etiã dehonestata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorũ uitam, hæc earũ linguã, uelut per iocum grauiter admonẽs, ex quo illas tabulas quę matrimoniales uocãtur, recitari audissent, tanq̃ instrumenta, qbus ancillæ factæ essent deputare debuissent: proinde memores cõditionis, superbire aduersus dominos non oportere. Cumq; mirarẽtur illæ, scientes q̃ ferocẽ coniugem sustineret, nunq̃ fuisse auditũ, aut aliquo indicio claruisse, qd Patricius ceciderit uxorẽ, aut quod a semuicem uel unum diem domestica lite dissenserint, & causam familiariter quęrerẽt, docebat illa institu-

Prudens uxor & Christiana describitur.

Patricius pater Augustini.

tum suũ, quod supra memoraui. Quę obseruabãt, expertæ gratulabant: quę nõ obseruabant, subiectæ uexabãtur. Socrum etiã suam primo susurrijs malarũ ancillarũ aduersus se irritatã, sic uicit obsequijs, perseuerans tolerantia & mansuetudine, ut illa ultro filio suo medias linguas famularũ proderet, qbus inter se & nurũ pax domestica turbabatur, expeteretq; uindictã. Itaq; posteaq̃ ille & matri obtẽperans, & curans familiæ disciplinã, & cõcordiæ suorũ cõsulens, proditas ad prodẽtis arbitrium uerberib' coercuit, promisit illa talia de se pmia sperare debere, q̃cunq; de sua nuru sibi, quo placeret, mali aliqd loqueret: nullaq; iam audente, memorabili inter se beneuolẽtię suauitate uixerũt. Hoc quoq; illi bono mancipio tuo, in cuius utero me creasti, deus me', misericordia mea mun' grande donaueras, qd inter dissidentes atq; discordes quaslibet aias, ubi poterat tam se pbebat pacificã, ut cum ab utraq; multa de inuicẽ audiret amarissima, q̃lia solet eructare turgẽs atq; indigesta discordia, qñ pſenti amicę de absente inimica per acida colloqa cruditas † exhalat odiorũ, nihil tñ alteri de altera pderet, nisi qd ad eas reconciliãdas ualeret. Paruũ hoc bonũ mihi uideret, nisi turbas innumerabiles tristis experirer, nescio qua horrẽda pestilẽtia pctorũ latissime puagante, nõ solũ iratorũ inimicorũ iratis inimicis dicta prodere, sed etiam quæ nõ dicta sunt addere, cũ cõtra animo humano parũ esse debeat inimicitias hoium nec exagitare † nec augere male loqndo, nisi eas ẽt extinguere bene loquẽdo studuerit, qualis illa erat docẽte te magistro intimo in schola pectoris. Deniq; ẽt uirum suũ iam in extrema uita tẽporali eius lucrata est tibi, nec in eo iã fideli planxit, qd in nondũ fideli tolerauerat. Erat ẽt serua seruorũ tuorũ. Quisquis n.eorũ nouerat eam, multũ in ea laudabat & honorabat & diligebat te: qa sentiebat præsentiã tuã in corde eius sanctæ cunuersationis fructibus testibus. Fuerat.n unius uiri uxor, mutuã uicẽ parentibus reddiderat, domũ suam pie tractauerat, in operibus bonis testimoniũ habebat. Nutrierat filios, toties eos parturiens, quoties abs te deuiare cernebat. Postremo nobis dñe oibus qui ex munere tuo finis loqui seruis tuis, q ante dormitionẽ eius in te iam cõsociati uiuebamus, pcepta gratia baptismi tui, ita curam gessit quasi oẽs genuisset, ita seruiuit quasi ab omnibus genita fuisset.

D

† cruditas.

E

† excitare.

1. Tim.5.

F

IMminente aũt die, quo ex hac uita erat exitura, quẽ diem tu noueras ignorãtibus nobis, proueneral, ut credo, procurante te occultis tuis modis, ut ego & ipsa soli staremus incũbentes ad quãdã fenestrã, unde ortus intra domũ quę nos habebat prospectabat, illic apud ostia tyberina, ubi remoti à turbis post lõgi itineris laborẽ instaurabam' nos nauigationi. Colloquebamur ergo soli ualde dulciter, & præterita obliuiscentes, in ea q̃ ante sunt extenti, qrebamus inter nos apud præsentẽ ueritatem qd tu es, qualis futura esset uita æterna sctõrũ, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hoĩs ascẽdit. Sed inhiabamus ore cordis in superna fluẽta fontis tui, fontis uitę q est apud te, ut inde p captu nr̃o aspersi, quoquo modo rem tantam cogitarem'. Cũq; ad eũ finẽ sermo pduceret, ut carnaliũ sensuũ delectatio quãtalibet in quãtalibet luce corporea præ illius uitæ iucũditate, nõ

Colloquiũ cum matre de regno cœlorũ.c.10.

Philip.3.

1. Cor.2.

Psal.35.

G cõparatione, sed ne cõmemoratione quidẽ digna uideret: erigẽtes nos ardẽtiore affectu in idipsum, perambulauimus gradatim cũcta corporalia *, & ipsum cœlũ, unde sol & luna & stellæ lucent super terrã. Et adhuc ascẽdebamus interius cogitãdo & loquendo te, & mirando opera tua, & uenimus in mẽtes nr̃as, & transcendimus eas, ut attingeremus regionẽ ubertatis indeficiẽtis, ubi pascis Israel in æternũ ueritatis pabulo, & ubi uita sapiẽtia est, p quam fiunt oĩa ista, & quæ fuerunt, & quæ futura sunt: & ipsa nõ fit, sed sic est ut fuit, & sic erit semp quin potius fuisse & futurũ esse nõ est in ea, sed esse solũ, qm̃ æterna est. Nam fuisse & futurũ esse nõ æternũ. Et dum loquimur & inhiamus illi, attigimus eã modice toto ictu cordis, & suspirauim⁹ & reliquimus ibi religatas primitias spũs, & remeauimus ad strepitũ oris nostri, ubi uerbum & incipitur & finit. Et quid simile uerbo tuo dño nostro in se permanẽti sine uetustate, atq; innouanti oĩa? Dicebamus ergo: Si cui sileat tumultus carnis, sileant phantasiæ terræ & aquarũ & aeris, sileant & poli, & ipsa sibi aĩa sileat, & transeat se nõ[se]cogi

H tando, sileant somnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua & omne signũ, & quicqd transeundo fit, si cui sileat oĩno: qm̃ si quis audiat, dicunt hæc oĩa. Nõ ipsa nos fecimus, sed fecit nos qui manet in æternũ. His dictis si iam taceant, qm̃ erexerunt aurẽ in eum qui fecit ea, & loquatᷣ ipse solus, nõ per ea, sed p seipsum, ut audiamus uerbũ eius, non per linguam carnis, neq; per uocẽ angeli, neq; per sonitũ nubis, neq; p ænigma similitudinis, sed ipsum quem in his amamus, ipsum sine his audiamus: sicut nunc extẽdimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternã sapiẽtiam super oĩa manentẽ, si cõtinuetur hoc, & subtrahunt aliæ uisiones longe imparis generis, & hęc una rapiat & absorbeat & recõdat in interiora gaudia spectatorẽ suũ, ut talis sit sempiterna uita, quale fuit hoc momentũ intelligẽtiæ, cui suspirauimus. Nõnne hoc est, Intra in gaudium dñi tui? Et istud quãdo? An cum oẽs resurgemus, sed non oẽs immutabimur. Dicebamus talia, & si nõ isto modo & his uerbis, tamen dñe tu scis qd illo die cũ talia loqueremur, & mũdus iste nobis iter uerba uilesceret cũ oĩbus

I delectationibus suis. Tunc ait illa: Fili quantũ ad me attinet, nulla iam re delector in hac uita. Quid hic faciã adhuc, & cur hic sim nescio, iã cõsumpta spe huius seculi. Vnũ erat propter quod in hac uita aliquantũ immorari cupiebã, ut te Chr̃ianũ catholicũ uiderem priusquã morerer. Cumulatius hoc m hi deus meus præstitit, ut te etiã cõtempta fœlicitate terrena, seruũ ei⁹ uideã. Quid hic facio?

AD hæc ei qd responderim, nõ satis recolo Tũ interea uix intra quinq; dies, aut non multo amplius decubuit febribus. Et cũ ægrotaret quodam die, defectũ animæ passa est, & paululũ subtracta à pñtibus. Nos concurrimus, sed cito reddita est sensui, & aspexit astantes me & fratrẽ meũ, & ait nobis quasi quęrẽti similis: Vbi eram? Deinde nos intuẽs mœrore attonitos: Ponetis hic (inquit) matrem uestrã. Ego silebam, & fletum frenabam. Frater autẽ meus quiddam locutus est, quo eam non peregre, sed in patria defungi tanq̃ fœlicius optaret. Quo audito, illa uultu anxio reuerberans eũ oculis quod talia saperet, atq; inde me intuens uide, ait, qd dicit. Et mox ambobus Ponite,

K inqr, hoc corpus ubicunq;, nihil uos eius cura cõturbet, Tantũ illud uos rogo ut ad dñi altare me meminertis mei ubi fueritis. Cũq; hanc sententiã uerbis qb⁹ poterat explicasset, cõticuit, & ingrauescẽte morbo exercebaᷣ. Ego uero cogitans dona tua deus meus inuisibilis, q immittis in corda fideliũ tuoᷓ, & proueniũt inde fruges admirabiles: gaudebã & gratias agebã tibi, recolens quod nouerã quanta cura semper æstuasset de sepulchro, qd sibi pˀuiderat & præparauerat iuxta corpus uiri sui. Quia.n. ualde cõcorditer uixerãt, id etiã uolebat, ut est aius humanus minus capax diuinoᷓ, adiungi ad illam fœlicitatẽ, & cõmemorari ab hoibus, cõcessum sibi esse post transmarinã peregrinationem, ut cõiuncta terra † amborum coniugũ terra tegeretur. † Quando aũt ista inanitas plenitudine bonitatis tuę cœperat in eius corde nõ esse, nesciebam, & lętabar admirans qd sic mihi apparuisset: quanq̃ & illo sermone nostro ad fenestrã cũ dixit, iam qd hic facio, nõ apparuit desiderare in patria mori. Audiui etiã postea, quod iam cũ Ostijs essemus, cũ qbusdã amicis meis materna fiducia col-

L loquebatur quodã die de cõtemptu uitæ huius & bono mortis, ubi ipse nõ aderã: Illisq; stupẽtibus uirtutẽ fœminæ, quã tu dederas ei, quærentibusq; utrum nõ formidaret tam longe à sua ciuitate corpus relinquere: nihil (inquit) longe est deo, neq; timendũ est ne ille nõ agnoscat in fine seculi, uñ me resuscitet. Ergo die nono ęgritudinis suę, quinquagesimo & sexto anno ętatis suę, & tricesimo & tertio ętatis meę, aĩa illa religiosa & pia corpe soluta est.

PRemebã oculos eius, & confluebat in pcordia mea mæstitudo ingens, & transfluebat in lachrymas, ibidẽq; oculi mei uiolẽto animi impio resorbebant fontẽ suum usq; ad siccitatẽ, & in tali luctamine ualde male mihi erat. Tũ uero ubi efflauit extremũ spũm, puer Adeodatus exclamauit in plãctũ, atq; ab oĩbus nobis coercitus tacuit. Hoc modo etiã meum † quiddã puerile quod labebaᷣ in flet⁹, iuuenili uoce cordis coercebaᷣ & tacebat. Neq;.n decere arbitrabamur funus illud qstibus lachrymosis gemitibusq; celebrare: qa his plerũq; solet deplorari quędã miseria morientiũ, aut quasi omnimoda extinctio. At illa nec misere moriebatur, nec oĩno moriebaᷣ. Hoc & documẽtis morum eius, & fide nõ ficta, rationibusq; certis tene-

M bamus. Quid ergo erat qd intus mihi grauiter dolebat, nisi ex cõsuetudine simul uiuẽdi dulcissima & charissima repẽte simul dirupta, uulnus recẽs? Gratulabar qde testimonio eius, qd in ea ipsa ultima ęgritudine obseqis meis interblãdiẽs, appellabat me piũ, & cõmemorabat grãdi dilectionis affectu nunq̃ se audisse ex ore meo iaculatũ in se durũ aut cõtumeliosum sermonẽ. Sed tñ quid tale deus meus qui fecisti nos, quid cõparabile habebat honor à me delatus illi, & seruitus ab illa mihi? Qm̃ itaq; deserebar tam magno eius solatio, sauciabaᷣ anima mea, & quasi dilaniabatur uita, quæ una facta fuerat ex mea & illi⁹. Cohibito ergo à fletu illo puero, psalteriũ aperuit † Euodius, & cãtare cœpit psalmũ. Cui respõdebamus oĩs domus. Misericordiam & iudiciũ cantabo tibi dñe. Audito aũt qd agereᷣ, conuenerunt multi fratres ac religiosæ fœminæ, & de more illis quoᷓ officiũ erat funus curantibus,

Marginalia: * alias, temporalia. — Psal. 99. — Matt. 25. — 1. Cor. 15. — De Ecstasi & morte matris Cap. 11. — Cura sepulch. i. — † corpora tegerentur. — Quo luxeris mortẽ matris. Cap. 12. — † in eum. — † tarripuit. — Psal. 110

A rantibus, ego in parte ubi decenter poteram cum eis qui me non deserendum esse censebant, quod erat tempori congruum disputabam, eoq; fomēto ueritatis mitigabam cruciatum tibi notum, illis ignorantibus & intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. At ego in auribus tuis, ubi eorum nullus audiebat, increpabam mollitiem affectus mei, & constringebā fluxum mœroris, cedebatq; mihi paululū, rursusq; impetu suo ferebatur, nō usq; ad eruptionē lachrymarum, nec usq; ad uultus mutationem, sed ego sciebā qd corde premerem Et quia mihi uehemēter displicebat tantum in me posse hæc humana, quæ ordine debito & sorte conditionis nostræ accidere necesse est, alio dolore dolebā dolorē meū, & duplici tristitia macerabar. Cū ecce corpus elatum est, imus & redimus sine lachrymis Nā neq; in eis precibus quas tibi fundimus, cū offerretur pro ea sacrificiū precij nostri, iam iuxta sepulchrū posito cadauere priusquàm deponeret, sicut illic fieri solet, nec in eis precibus ego fleui, sed toto die grauiter in oc-

Missa pro defunctis

B culto mœstus erā, & mente turbata rogabam te ut poterā, quod sanares dolorē meū, nec faciebas, credo cōmendans memoriæ meæ, uel hoc uno documento omnis cōsuetudinis uinculum, etiā aduersus mentē, quæ iam nō fallaci uerbo pascitur. Visum etiā mihi est ut irē lauatum, quod audieram inde balneis nomen inditum, qa Græci βαλανεῖον dixerint, quod anxietatē pellat ex animo. Ecce & hoc confiteor misericordiæ tuæ pater orphanorum, qm̄ laui, & talis eram qualis priusquàm lauissem. Neq; enim exudauit de corde meo mœroris amaritudo. Deinde dormiui & euigilaui, & nō parua ex parte mitigatū inueni dolorem meum, atq; ut erā in lecto meo solus, recordatus sum ueridicos uersus Ambrosij tui: Tu es enim Deus creator omniū Poliq; rector: uestiens Diem decoro lumine, Noctē soporis gratia. Artus solutos ut quies, Reddat labori usui: Mentesq; fessas alleuet, Luctusq; soluat anxios. Atq; inde paulatim reducebā in pristinū sensum ancillā tuā, conuersationemq; eius piā in te & sanctā, † in nos blandā atq; morigerā, qua subito destitutus sum: & libuit flere in conspectu tuo de

παρὰ τὸ ἀνιᾶν τὰς ἀνίας.

† sancta in &c.

C illa & pro illa, de me & pro me. Et dimisi lachrymas quas continebā, ut effluerent quantū uellēt, substernens eas cordi meo: & requieuit in eis, qm̄ ibi erant aures tuæ, nō cuiusquā hominis superbe interpretantis ploratū meū. Et nunc dn̄e cōfiteor tibi in literis. Legat q uolet, & interpretetur ut uolet, & si peccatum inuenerit fleuisse me matrē exigua parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleuerat, ut oculis tuis uiuerem: non irrideat, sed potius, si est grandi charitate, pro peccatis meis fleat ipse ad te patrem omnium fratrum Christi tui

Orat pro matre defuncta.

Cap. 13.

Ego autē iam sanato corde ab illo uulnere in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noster pro illa famula tua longe aliud lachrymarum genus, quod manat de concusso spiritu consideratione periculorū omnis animæ quæ in Adam moritur. Quanquam illa in Christo uiuificata, etiam nondum carne resoluta sic uixerit ut laudetur nomen tuum in fide moribusq; eius: nō tamen audeo dicere, ex quo eam per baptismū regenerasti, nullum uerbum exisse ab ore eius contra præceptum tuum Et dictum est à ueritate filio tuo: Si quis dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et uæ etiā laudabili uitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Quia uerò non exquiris delicta uehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. Quisquis autē tibi enumerat uera merita sua, quid tibi enumerat nisi munera tua? O si cognoscant se omnes homines, & qui gloriantur in domino glorientur. Ego itaq; laus mea & uita mea, Deus cordis mei, sepositis paulisper bonis eius actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te, exaudi me per medicinam uulnerum nostrorum quæ pependit in ligno, & sedens ad dexteram tuam, te interpellat pro nobis. Scio misericorditer operatam, & ex corde dimisisse debita debitoribus suis: dimitte illi & tu debita sua, si qua etiam contraxit ꝑ tot annos post aquam salutis. Dimitte domine, dimitte obsecro, ne intres cum ea in iudicium. Superexultet misericordia iudicium, quoniam eloquia tua uera sunt, & promisisti misericordiam misericordibus. Quod ut essent, tu dedisti eis, qui misereberis cui misertus eris, & misericordiam tuam præstabis cui misericors fueris. Et credo iam feceris quod te rogo, sed uoluntaria oris mei approba domine. Namq; illa imminente die resolutionis suę non cogitauit suum corpus sumptuose contegi, aut condiri aromatibus, aut monumentum electum concupiuit, aut curauit sepulchrum patriū. Non ista mandauit nobis, sed tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desiderauit, cui nullius diei prætermissione seruierat, unde sciret dispensari uictimam sanctam, qua deletum est chirographum quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis computans delicta nostra, & quærens quid obijciat, & nihil inueniens in illo in quo uincimus Quis ei refundet innocentem sanguinem? Quis ei restituet precium quo nos emit ut nos auferat ei? Ad cuius præcij nostri sacramentum ligauit ancilla tua animam suam uinculo fidei Nemo à protectione tua dirumpat eam. Nō se interponat nec ui nec insidijs leo & draco: neque enim respondebit illa nihil se debere, ne conuincatur & obtineatur ab accusatore callido: sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet quod pro nobis non debēs reddidit. Sit ergo in pace cum uiro, ante quem nulli, & post quem nulli nupta est, cui seruiuit fructum tibi afferens cum tolerantia, ut eum quoque lucraretur tibi. Et inspira domine deus meus, inspira seruis tuis fratribus meis, filijs tuis dominis meis, quibus & uoce & corde & literis seruio, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cum Patricio quondam eius coniuge, ꝑ quorum carnem introduxisti me in hanc uitam, quēadmodum nescio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoria, & fratrum meorum sub te patre in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu usque ad reditum, ut quod à me illa poposcit extremū, uberius ei præstetur in multorum orationibus, tam per confessiones quàm per orationes meas.

1. Cor. 15

D *Matt. 5*

2. Cor. 10

Roma. 8.

Matth. 6

Psal. 142

E *Iaco. 2.*

Matth. 5.

Roma. 9.

Oratio pro defunctis ad altare

Col. 2.

1. Co. 14.

F

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confeßionum Liber decimus.

Confeßio cordis. Cap. 1. 1. Cor. 13 COGNOSCAM te cognitor meus, cognoſcā te, ſicut & à te cognitus ſum. Virtus aiæ meæ, intra in eā, & coapta tibi, ut habeas & poſsideas ſine macula
Ephe. 5. & ruga. Hæc eſt ſpes mea, ideo loquor, & in ea ſpe gaudeo, quā
* alias, ſane. do ſanum * gaudeo Cætera uero uitæ huius tanto minus flenda, quanto magis fletur: & tanto ma
Pſal. 50. gis flenda, quanto minus fletur in eis. Ecce enim ueritatē dilexiſti, qm̄ qui facit eā, uenit ad lucem. Volo eam facere in corde meo corā te in cōfeſsione: in ſtylo autem meo coram multis teſtibus.

Deo nota arcana. Cap. 2. ET tibi qdē dn̄e, cuius oculis nuda eſt abyſſus humanæ conſcientiæ, qd occultū eſſet in me, etiā ſi nollem confiteri tibi? Te enim mihi abſconderem, nō me tibi. Nunc aūt quod gemitus meus teſtis eſt diſplicere me mihi, tu refulges & places, & amaris & deſideraris, ut erubeſcā de me, & abijciā
H me atq; eligam te, & nec tibi nec mihi placeam niſi de te. Tibi ergo dn̄e manifeſtus ſum quicunq; ſim & quo fructu tibi confitear dixi. Neq; enim id ago uerbis carnis & uocibus, ſed uerbis animæ & clamore cogitatiōis, quem nouit auris tua. Cū enim malus ſum, nihil eſt aliud confiteri tibi q̄ diſplicere mihi: cū uerò pius, nihil eſt aliud cōfiteri tibi, q̄
Pſal. 5. hoc nō tribuere mihi: qm̄ tu dn̄e benedicis iuſtū:
Roma. 4. ſed prius eū iuſtificas impium. Cōfeſsio itaq; mea Deus meus in conſpectu tuo tibi tacite fit, & non tacite. Tacet enim ſtrepitu, clamat affectu, Neq; eni dico rectè aliquid hominibus, quod non a me tu prius audieris, aut etiam tu aliquid tale audies à me, quod non mihi tu prius dixeris.

Cōfeßio malorum ad quid conducat Q Vid mihi ergo eſt cum hominibus ut audiāt cōfeſsiōes meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint oēs languores meos? Curioſum genus ad cognoſcendā uitā alienā, deſidioſum ad corrigen
Cap. 3. dā ſuā Quid à me quærunt audire q ſim, q nolunt
Pſal. 102 à te audire q ſint? Et uñ ſciunt cū à meipſo de meipſo audiunt, an uerū dicā, quandoquidem nemo
I ſcit hominū quid agatur in homine, niſi ſpiritus
1. Cor. 2. hominis qui in ipſo eſt? Si aūt à te audiant de ſeipſis nō poterunt dicere, mentitur dominus. Quid eſt enim à te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? Quis
1. Cor. 13. porrò cognoſcit, & dicit falſum eſt, niſi ipſe mentiatur? ſed qa charitas omnia credit, inter eos utiq; quōs connexos ſibimet unū facit, ego quoq; dn̄e etiā ſic tibi confiteor, ut audiant homines, quibus demonſtrare nō poſſum an uera confitear, ſed credunt mihi quorū aures charitas aperit. Verūtamē
Pſal. 31. tu medice meus intime, quo fructu iſta faciam, eliqua mihi: nam confeſsiones præteritorū malorū meorū, quæ remiſiſti & texiſti ut beares me in te, mutans animam meam fide & ſacramento tuo, cū leguntur & audiuntur, excitant cor ne dormiat in deſperatione, & dicat, non poſſum: ſed euigilet in amore miſericordiæ tuæ & dulcedine gratiæ tuæ, qua potens eſt omnis infirmus, qui ſibi per ipſam fit conſcius infirmitatis ſuæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum qui iam carent eis: nec ideo delectat qui mala ſunt, ſed quia fuerunt & nō ſunt. Quo itaq; fructu dn̄e deus meus cui quotidie confitetur cōſcientia mea, ſpe miſericordiæ tuæ ſecu K
rior q̄ innocentia ſua. Quo fructu quæſo etiā hominibus corā te confiteor per has literas adhuc qs ego ſim, nō quis fuerim? Nam illum fructum uidi & cōmemoraui. Sed quis adhuc ſim, ecce in ipſo tempore confeſsionū mearum, & multi hoc noſſe cupiunt qui me nouerunt & non me nouerunt, q ex me uel de me aliquid audierunt, ſed auris eorū non eſt ad cor meum, ubi ego ſum qcūq; ſum. Volunt ergo audire confitente me qd ipſe intus ſim, quò nec oculū, nec aurem, nec mentē poſſunt intendere, credituri tamē uolunt, nunquid cognituri? Dicit enim eis charitas qua boni ſunt, nō mētiri me de me confitentē, & ipſa in eis credit mihi.

SEd quo fructu id uolunt? An cōgratulari mihi Q̄ magni ſint
cupiunt cū audierint quantū ad te accedā mu fructus
nere tuo, & orare pro me cū audierint quantum re confeßio
tarder pondere meo? Indicabo[me]talibus Non nis. ca 4.
enim paruus eſt fructus dn̄e deus meus, ut à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris ꝓ nobis Amet in me fraternus animus quod amandū doces, & doleat in me qd̄ dolendū doces. L
Animus ille hoc faciat fraternus, nō extraneus, nō Pſal. 143
filiorū alienoꝝ, quorū os locutū eſt uanitatem, & dextera eoꝝ dextera iniqtatis: ſed fraternus ille q cū approbat me, gaudet de me: cū autē improbat
me, contriſtatur de †me: qa ſiue approbet me ſiue †pro.
improbet, diligit me. Indicabo me talibus, reſpirēt in bonis meis, ſuſpirent in malis meis. Bona mea inſtituta tua ſunt & dona tua: mala mea delicta mea ſunt & iudicia tua. Reſpirēt in illis[&]ſuſpirēt in his, & hymn⁹ & fletus aſcēdāt in cōſpectū tuū d
fraternis cordibus thuribulis tuis. Tu aūt dn̄e de- Apoca. 8.
lectatus odore ſancti tēpli tui, miſerere mei ſcdm Pſal. 50.
magnā miſericordiā tuā, ꝓpter nomē tuum, & nequaquā deſerens cœpta tua, conſumma impfecta mea. Hic eſt fructus confeſsionū mearū, nō qualis fuerim, ſed qualis ſim, ut hoc confitear, nō tantum corā te ſecreta exultatiōe cū tremore & ſecreto mœ
rore cū ſpe, ſed etiā in auribus credentiū filiorum Phil. 2.
hominū, ſociorū gaudij mei, & conſortiū mortalitatis meæ, ciuiū meorū & mecū peregrinorū, præcedentiū & conſequentiū, & comitū uiæ meæ. Hi ſunt ſerui tui fratres mei, quos filios tuos eſſe uo
luiſti, dn̄os meos qbus iuſsiſti ut ſeruiā, ſi uolo te- M
cum de te uiuere. Et hoc mihi uerbū tuū parū erat, ſi loquendo præciperet, niſi & faciēdo præiret. Et ego id ago factis & dictis, id ago ſub alis tuis nimis cū ingēti piculo: niſi qa ſub alis tuis tibi ſubdita eſt aia mea, & infirmitas mea tibi nota eſt. Paruulus ſum, ſed uiuit ſemp pater meus, & idoneus eſt mihi tutor meus. Idē ipſe eſt enim q genuit me & tuetur me: & tuipſe es omnia bona mea, tu omnipotens q mecū es, & priuſquam tecū ſim. Indicabo ergo talibus qualibus iubes ut ſeruiā, nō quis fuerim, ſed qs iam ſim, & quis adhuc ſim, ſed neq; meipſum diiudico. Sic itaque audiar.

Hominū ſeſe totū nō noſſe. Deum in ænigmate cognoſcere. ca. 5 TV enim dn̄e diiudicas me, quia etſi nemo ſcit hominū quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt: tamen eſt aliquid hominis quod nec ipſe ſcit ſpiritus hominis qui in ipſo eſt: tu aūt dn̄e ſcis eius omnia qui feciſti eū. Ego uerò quāuis præ tuo cōſpectu me deſpiciā, & æſtimem
me terram & cinerem, tamen aliquid de te ſcio qd 1. Cor. 2.
de me neſcio. Et certe nūc uidemus per ſpeculum Gene 18.

A in ęnigmate, nondũ facie ad faciem, & ideo quan-
1.Cor.13. diu peregrinor abs te, mihi sum præsentior q̃ tibi,
2.Cor.5. & tamẽ te noui nullo modo posse uiolari. Ego ue
rò qbus tẽtationibus resistere ualeam, quibus'ue
nõ ualeam, nescio. Et spes es, †qa fidelis es, qui nos
†fid. nõ finis tẽtari supra id q̃ possumus ferre, sed facis
1.Cor.10 cum tentatione etiam exitum ut possimus sustine
re. Cõfitear ergo quid de me sciam, cõfitear & qd
de me nesciam, Qm̃ & quod de me scio, te mihi lu
cente scio: & quod de me nescio, tamdiu nescio,
Psal. 138. donec fiant tenebræ meæ sicut meridies in uultu
tuo, non dubia sed certa conscientia.

De⁹ quid sit. et quõ cognosci- tur cap 6
Domine amo te. Percussisti cor meum uerbo
tuo, & amaui te. Sed & cœlum & terra, & oĩa
quæ in eis sunt, ecce undiq; mihi dicũt ut te amẽ;
nec cessant dicere oĩbus ut sint inexcusabiles. Al-
Roma 9 tius aũt tu misereberis cui misertus eris, & miseri-
cordiã pstabis cui misericors fueris. Alioqn cœlũ
& terra surdis loquunt laudes tuas. Quid aũt amo
cũ te amo? Non speciẽ corporis, nec decus tẽporis,
nec candorẽ lucis ecce istis amicũ oculis, nõ dul-
tes melodias suauiũ cantilenarũ oĩmodarũ, non
B flor. & unguentorũ & aramatũ suaueolentiã, non
mãna & mella, nõ mẽbra acceptabilia carnis am-
plexibus, Nõ hæc amo cũ amo deum meum, & tñ
amo quandã lucẽ, & quãdã uocẽ, & quendã odo-
rem, & quendã cibũ, & quendã amplexũ cũ amo
deũ meum, lucẽ, uocem odorẽ, cibũ, amplexũ in-
terioris hoĩs mei: ubi fulget aĩæ meæ, qd nõ capit
locus, & ubi sonat qd non rapit tẽpus, & ubi olet
qd nõ spargit flatus, & ubi sapit qd nõ minuit eda
citas, & ubi hæret qd non diuellit satietas. Hoc est
qd amo cũ deum meũ amo. Et qd est hoc? Interro
gaui terrã, & dixit: Nõ sum: & quæcunq; in eadem
sunt, idẽ cõfessa sunt. Interrogaui mare & abyssos,
& reptilia animarũ uiuarũ, & respõderunt: Nõ su-
mus deus tuus, quære sup nos. Interrogaui auras
flabiles, & inqt uniuersus aer cũ incolis suis: Fallit
Anaximenes, nõ sum de⁹ tuus. interrogaui cœlũ,
solẽ, lunam, stellas, neq; nos sumus deus quẽ quæ-
ris, inquiunt. Et dixi oĩbus iis quę circunstãt fores
carnis meæ: Dicite mihi de deo meo quod uos nõ
estis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamauerũt
C uoce magna: Ipse fecit nos. Interrogatio mea, inten
Psal. 99. tio mea, & respõsio eor., species eor. Et direxi me
ad me, & dixi mihi: Tu qs es? Et respõdi, hõ. Et ec-
ce corp⁹ & aĩa in me mihi psto sunt, unũ exterius,
& alterũ interius. Quid hor. est unde quęrere de-
bui deũ meum, quẽ iam quæsiuerã p corpus à ter
ra usq; ad cœlũ, quousq; potui mittere nuncios, ra
dios oculor. meor.? Sed melius qd interius est: Ei
qppe renunciabant oẽs nuncij corporales psiden
ti & iudicanti de singulis respõsionib⁹ cœli & ter
ræ, & oĩum q̃ in eis sunt dicentiũ, Nõ sumus deus,
sed ipse fecit nos: hõ interior cognouit hæc p exte
rioris ministeriũ, ego iterior cognoui hęc, ego ego
animus p sensus corporis mei. Interrogaui mundi
molẽ de deo meo, & respondit mihi: Nõ ego sum,
sed ipse me fecit. Nonne oĩbus qbus integer sensus
est, apparet hæc spẽs? Cur non oĩbus eadẽ loquit?
Aĩalia pusilla & magna uidẽt eam, sed interrogare
nequeunt. Non. n. prępositã est in eis nunciantib⁹
sensibus iudex ratio. Hoĩes aũt possunt interroga-
re, ut inuisibilia dei p ea quæ facta sunt intellecta
Roma. 1. cõspiciant. Sed amore subdunt eis, & subditi iudi-
care nõ possunt. Nec respõdẽt ista interrogãtibus D
nisi iudicantibus: nec uocẽ suam mutant. i. speciẽ
suã, si alius tantũ uideat, alius aũt uidens interro-
get, ut aliter illi appareat, aliter huic: sed eodẽ mo
do utriq; apparẽs, illi muta est, huic loquit: immò
uerò oĩbus loquitur, sed illi intelligũt qui eius uo
cem acceptã foris, intus cũ ueritate cõferunt. Veri-
tas. n. dicit mihi: Nõ est deus tuus cœlum & terra
neq; omne corpus. Hoc dicit eor. natura. Vide, En
moles minor est in parte q̃ in toto. Iam tu melior
es, tibi dico anima, qm̃ tu uegetas molẽ corporis
tui, præbens ei uitam quod nullum corpus præ-
stat corpori: deus autem tuus etiam tibi uita est.

Quid ergo amo cũ deum meũ amo? Quis est Roma 1.
ille super caput animę meę? Per ipsam aĩam Corporea
meam ascendã ad illũ. Transibo uim meã uirtute
qua hęreo corpori & uitaliter cõpagẽ eius repleo. deus non
Nõ ea ui reperio deum meũ, nam reperiret equus inuenie-
& mulus qb⁹ nõ est intellectus, & est eadẽ uis qua tur cap.7
uiuunt etiã eor. corpora. Est alia uis nõ solũ qua
uiuifico, sed etiam qua sensifico carnẽ meam, quã Psal. 31.
mihi fabricauit dñs, iubens oculo ut nõ audiat, &
auri ut nõ uideat, sed illi per quã uideam, huic per
quã audiã, & propria sigillatim cæteris sensibus se E
dibus suis, & officijs suis, q̃ diuersa p eos ago, un⁹
ego aĩus. Transibo & istã uim meã. Nam & hãc ha
bet equus & mulus, sentiunt. n. etiã ipsi p corpus.

Transibo ergo & istã uim naturæ meę gradi- Memoria
bus ascendens ad eum qui fecit me, & uenio uit. cap. 8
in cãpos & lata prætoria memoriæ meæ, ubi sunt
thesauri innumerabiliũ imaginũ de huiuscemodi
rebus sensis inuectarũ. Ibi reconditũ est quicquid
etiã cogitamus, uel augendo uel minuẽdo, uel ut-
cunq; uariando ea quæ sensus attigerit, & si quid
aliud cõmẽdatũ & repositũ est, quod nõdũ absor
buit & sepeliuit obliuio. Ibi qñ sum posco ut pro-
feratur quicquid uolo, & quędã statim prodeunt,
quædã requiruntur diutius, & tanq̃ de abstrusiori
bus quibusdã receptaculis eruũtur: quędã cater-
uatim se proruunt, & dum aliud petitur & quęrit,
prosiliunt in mediũ quasi dicẽtia, Ne forte nos su
mus? Et abigo ea manu cordis à facie recordatio-
nis meæ, donec enubilet illud qd uolo, atq; in cõ-
spectũ prodeat ex abditis. Alia faciliter atq; imper
turbata ferie, sicut poscunt suggeruntur, & cedunt
præcedẽtia consequẽtibus, & cedendo cõduntur F
iterũ cũ uoluero processura. Quod totũ fit, cũ ali-
quid narro memoriter. Ibi sunt oĩa distincte gene
ratimq; seruata, quæ suo quæq; aditu ingesta sunt:
sicut lux atq; oẽs colores, formæq; corpor. p ocu-
los, per aures aũt omnia genera sonor., oẽsq; odo-
res per aditũ narium, oẽs sapores per oris aditum,
ad sensum †autẽ totius corporis, quid durũ, quid †. à sensu.
molle, quid calidum frigidum'ue, lene aut asperũ,
graue seu leue, siue extrinsec⁹ siue intrinsecus cor-
pori. Hæc oĩa recipit recolenda cũ opus est & re-
tractanda grãdis memoriæ recessus, & nescio qui
secreti atq; ineffabiles sinus eius, quæ omnia suis
quæq; foribus intrant ad eam, & reponunt in ea:
nec ipsa tñ intrant, sed rerũ sensarũ imagines illic
psto sunt cogitationi reminiscẽti eas. Quæ quõ fa-
bricatæ sint, quis dicit, cũ appareat quibus sensi-
bus raptæ sint interiusq; reconditæ? Nam & in te-
nebris atq; in silentio dũ habito, in memoria mea
psero, si uolo colores, & discerno inter albũ & ni-

G grum, & inter quos alios uolo, nec incurrunt soni
atq; pturbant, qđ per oculos haustū considero, cū
& ipsi sint, & quasi seorsum repositi lateant. Nā &
ipsos posco si placet, atq; adsunt ilico Et quiescēte
lingua ac silente gutture, canto quantū uolo: ima
ginesq; illæ colorū quæ nihilominus ibi sunt, nō
se interponunt, neq; interrumpunt, cū thesaurus
alius retractaī qui influxit ab auribus. Ita cætera
quæ p sensus cæteros ingesta atq; cōgesta sunt, re-
cordor prout libet. Et aurā liliorū discerno à uio-
lis, nihil olfaciēs, & mel defruto, lene aspero, nihil
tunc gustando neq; cōtrectando, sed reminiscēdo
antepono. Intus hæc ago in aula ingēti memoriæ
meæ. Ibi.n. mihi cœlū & terra & mare prę sto sunt,
cum oibus quę in eis sentire potui, pręter illa quę
oblitus sum. Ibi & ipse mihi occurro, meq; recolo,
quid, qñ & ubi egerim, quoq; modo cū agerē affe-
ctus fuerim. Ibi sunt oia quę siue experta à me siue
credita memini. Ex eadē copia etiā similitudines
rerū, uel expertarū, uel ex eis quas exptus sum cre-
ditarū alias atq; alias & ipse cōtexo præteritis, atq;
ex his etiā futuras actiones & euēta & spes, & hæc
H oia rursus quasi præsentia meditor. Faciā hoc aut
illud dico apud me in ipso ingēti sinu animi mei
pleno tot & tantarū rerū imaginib⁹, & hoc aut il-
lud sequetur. O si esset hoc aut illud. Auertat deus
hoc aut illud. Dico apud me ista, Et cū dico, pstō
sunt imagines omniū quæ dico ex eodē thesauro
memorię, nec oino aliqd eoꝝ dicerē si defuissent.
Magna ista uis est memoriæ, magna nimis deus
meus, penetrale amplū & infinitū. Quis ad fundū
eius puenit? Et uis est hæc animi mei, atq; ad meā
naturā ptinet, nec ego ipse capio totū qđ sum. Er-
go anim⁹ ad habēdū seipsum angustus est, ut ubi
sit qd sui nō capiat. Nunqd extra ipsum ac non in
ipso? Qūo ergo nō capit? Multa mihi super hoc ob
oritur admiratio, stupor apprehendit me. Et eunt
hoies admirari alta montiū, & ingētes fluctus ma
ris, & latissimos lapsus fluminū, & oceani ambitū,
& gyros syderū, & relinquunt seipsos, nec mirātur.
Quin hæc oia cum dicerem, nō ea uidebā oculis,
nec tñ dicere nisi mōtes & fluctus & flumina & sy
dera quæ uidi, & oceanū quē credidi, intus in me-
moria mea uiderē spacijs tā ingētibus quasi foris
I uiderē: nec ea tñ uidēdo absorbui qñ uidi oculis:
nec ipsa sunt apud me, sed imagines, eorū, & noui
quid ex quo sensu corporis impressum sit mihi.

Memoria disciplinarū. c. 9. Literatura ē quā græco, sed usitatiore uerbo grāmaticam uocamus.

SEd nō ea sola gestat immēsa ista capacitas me
moriæ meę. Hinc sunt & illa oia quę de doctri
nis liberalibus pcepta nondū exciderūt, quasi re-
mota interiore loco, non loca, nec eorū imagines,
sed res ipsas gero. Nam qd sit literatura, qd peritia
disputādi, quot genera quæstionū, quicquid hoꝝ
scio, sic est in memoria mea, ut nō retēta imagine
rem foris reliquerim: aut sonuerit & pręterierit, si-
cut uox impressa per aures uestigio quo recoleret,
quasi sonaret cū iā non sonaret: aut sicut odor dū
transit & euanescit in uentos, olfactū afficit, unde
traijcit in memoriā imaginē sui, quā reminiscēdo
repetamus: aut sicut cibus q certe in uētre iam nō
sapit, & tñ in memoria quasi sapit: aut sicut aliqd
qđ corpori tangēdo sentitur, qđ etiā separatū à no
bis imaginaī memoria. Istę qppe res nō intromit-
tuntur ad eam, sed earū solæ imagines mira celeri
tate capiuntur, & miris tanq̄ cellis reponuntur, &
mirabiliter recordando proferuntur. K

Sēsus nō tradunt memoriæ. Cap. 10.

AT uero cū audio tria genera esse quæstionū,
an sit, quid sit, quale sit, sonoꝝ quidē quibus
hæc uerba cōfecta sunt, imagines teneo, & eos per
aures cū strepitu transisse, ac iam nō esse scio. Res
uerò ipsas quæ illis significanī sonis, neq; ullo sen-
su corporis attigi, nec uspiā uidi pter animū meū,
& in memoria recōdidi, nō imagines eaꝝ, sed ipsas
Quę unde ad me intrauerint, dicā si possum. Nam
percurro ianuas ois carnis meæ, nec inuenio qua
earū ingressę sint. Quippe oculi dicunt: Si colora-
tæ sunt, nos eas nunciauimus. Aures dicunt: Si so-
nuerunt, à nobis indicatæ sunt. Nares dicunt: Si
oluerunt, p nos transierunt. Dicit etiā sensus gu-
standi: Si sapor nō est, nihil me interroges. Tactus
dicit: Si corpulentū nō est, nō contrectaui. Si non
cōtrectaui, nō indicaui. Vnde & quà hę itrauerūt
in memoriā meam? Nescio qūo: nam cū ea didici,
nō credidi alieno cordi, sed in meo recognoui, &
uera esse approbaui, & cōmēdaui ei tanq̄ reponēs,
unde proferrē cum uellē. Ibi ergo erāt, & anteq̄ ea
didicissem, sed in memoria nō erant. Vbi ergo aut
quare cū dicerentur agnoui, & dixi: Ita est, & uerū L
est, nisi qa iam erant in memoria, sed tā remota &
retrusa, q̄si in caueis abditiorib⁹, ut nisi admonen
te aliquo eruerenī, ea fortasse cogitare nō possem.

Spēs rerū in animo Cap. 11.

QVocirca inuenimus nihil esse aliud discere
ista quorum non p sensus haurimus imagi
nes, sed sine imaginibus, sicuti sunt p seipsa
intus cernimus, nisi ea quæ passim atq; indisposi-
ta memoria continebat cogitādo quasi colligere,
atq; animaduertendo curare, ut tanq̄ ad manū po
sita in ipsa memoria, ubi sparsa prius & neglecta
latitabant, iam familiari intētioni facilè occurrāt.
Et q̄ multa hmōi gestat memoria mea, quæ iā in-
uēta sunt, & sicut dixi, quasi ad manū posita, quæ
& didicisse & nosse dicunī. † Quæ si modestis tē-
porum interuallis recolere desiuero, ita rursus de-
merguntī, & quasi in remotiora penetralia dilabū
tur, ut denuo uelut noua excogitanda sint in† idē
iterum. Neq; n. est alia regio eorū, & cogenda rur-
sus ut sciri possint. i. uelut ex quadam dispersione
colligenda, unde dictum est cogitare. Nam cogo
& cogito sic est ut ago & actito, facio & factito.
Veruntamen sibi animus hoc uerbū proprie uen- M
dicauit, ut nō quod alibi, sed quod in animo col-
ligitur, id est, cogitur, cogitari proprie iam dicaī.

† dicimur

† ea.

Cogitare à cogēdo.

Mathematicorū memoria Cap. 12.

ITem cōtinet memoria numerorū dimēsionūq;
rōnes & leges inumerabiles, quarū nullā corpo
ris sensus impressit: qa nec ipsæ coloratæ sunt, aut
sonāt, aut olēt, aut gustatæ, aut contrectatæ sunt.
Audiui sonos uerboꝝ qbus significātur, cū de his
differiī: sed illi alij, istæ aūt aliæ sunt. Nā illi aliter
græce, aliter latine sonant: istæ uerò res nec græce
nec latine sunt, nec aliud eloquioꝝ genus. Vidi li-
neas fabrorū, uel ēt tenuissimas, sicut filū araneę,
sed illę alię sunt, nō sunt imagines earū quas mihi
nūciauit carnis oculus. Nouit eas qsquis sine ulla
cogitatiōe q̄iiscūq; cordis † intus agnouit eas. Sēsi
ēt numeros oibus corporis sensibus quos nume-
ramus, sed illi alij sunt qbus numeram⁹, nec imagi
nes istoꝝ sunt, & ideo ualde sūt. Rideat me ista di
centē, qui eos nō uidet, & ego doleā ridētem me.

† corporis

Affectionum memoria. Cap 13.

HAec omnia memoria teneo, & qūo ea dice-
rim memoria teneo. Multa etiam quę aduer-

sus

A ſus hęc falſiſsime diſputanſ, audiui & memoria teneo, q tametſi falſa ſunt tamē ea meminiſſe me nō eſt falſum, & diſcreuiſſe me iter illa uera & hęc falſa quę cōtradicuntur Et hoc memini, aliterq̃ nūc uideo diſcernere me iſta, aliter autē memini ſæpe me diſcreuiſſe, cū ea ſępe cogitarē. Ergo & intellexiſſe me ſępius iſta memini, & qd nūc diſcerno & intelligo, recōdo in memoria, ut poſtea me nunc ītellexiſſe meminerim. Ergo & meminiſſe [me] memini, ſicut poſtea qd hęc reminiſci nūc potui ſi recordabor, utiq̃ p uim memorię recordabor. Affectiones quoq̃ animi mei eadē memoria continet, nō illo modo, quo eas habet ipſe aīus cum patitur eas, ſed alio multum diuerſo, ſicut ſe habet uis memoriæ. Nam & lætatū me fuiſſe reminiſcor, nō lętus, & triſtitiā meam præteritam recordor non triſtis. Et me aliquando timuiſſe recolo ſine timore, & priſtinæ cupiditatis ſine cupiditate ſum memor aliqn̄. Et econtrario triſtitiam meam tranſactam lætus reminiſcor, & triſtis lætitiam meam.

Læta non læti qūo recordamur. B *Cap. 14*

Q Vod mirandū nō eſt de corpore: aliud.n. aīus, aliud corpus. Itaq̃ ſi p̄teritum dolorē corporis gaudens memini, nō ita mirū eſt. Hic uerò cum aīus ſit ēt ipſa memoria. Nam & cū mandamus aliqd ut memoriter habeatur, dicimus, uide ut illud in aīo habeas: & cum obliuiſcimur, dicimus, non fuit in aīo: & elapſum eſt aīo: ipſam memoriam uocantes aīum. Cum ergo ita ſit, qd eſt hoc, qd cum triſtitiā meam p̄teritam lætus memini, aīus habet lætitiā, & memoria triſtitiam, lætuſq̃ eſt aīus ex eo qd ineſt ei lætitia, memoria uerò ex eo qd ineſt ei triſtitia, triſtis non eſt? Num forte nō ptinet ad animū? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria quaſi uenter eſt animi: lætitia uero atq̃ triſtitia quaſi cibus dulcis & amarus, cū memoriæ cōmendantur, quaſi traiecta in uētrem recondi illuc p̄nt, ſapere non p̄nt. Ridiculum eſt hæc illis ſimilia putare, nec tn̄ ſunt oīmodo diſsimilia. Sed ecce de memoria ꝓfero cum dico quatuor eſſe pturbationes animi, cupiditatem, letitiā, metū, triſtitiam, & qcqd de his diſputare potuero, diuidendo ſingula per ſpecies ſui cuiuſq̃ generis, & definiendo, ibi inuenio qd dicam atq̃ inde ꝓfero: nec tn̄ ulla eaꝝ pturbatione pturbor, cum eas

Anim⁹ ꝑ memoria

C reminiſcendo cōmemoro, & anteq̃ recolerentur à me & retractarentur, ibi erant, ꝓpterea inde per recordationē potuere depromi. Forte ergo ſicut de uentre cibus ruminādo, ſic iſta de memoria recordando ꝓferūtur. Cur igitur in ore cogitationis nō ſentitur à diſputante, hoc eſt, à reminiſcenię lętitię dulcedo uel amaritudo mœſtitiæ? An in hoc diſsimile eſt, qd non utiq̃ † ſimile eſt? Quis n. talia uolens loqueretur, ſi quoties triſtitiam metūue nominamus, totius mœrere uel timere cogeremur? Et tn̄ non ea loqueremur, niſi in memoria noſtra non tātum ſonos nominū ſcdm imagines impreſſas ſenſibus corporis, ſed ēt rerum ipſarum notiones inueniremus, quas nulla ianua carnis accepimus, ſed eas ipſe aīus per experientiam paſsionum ſuarum ſentiens, memoriæ cōmendauit, aut ipſa ſibi hæc etiam non commendata retinuit.

† Vndiq̃

Etiā quæ abſūt meminimus *Cap. 15*

S Ed utrum p imagines an nō, qs facilè dixerit? Nomino qppe lapidem, nomino ſolem, cū res ipſę nō adſunt ſenſib⁹ meis, in memoria ſanè mea præſto ſunt imagines eaꝝ. Nomino dolorem corporis, nec mihi adeſt dum nihil dolet, niſi tn̄ adeſſet imago eius in memoria mea, neſcirē qd dicerē, nec eum in diſputādo à uoluptate diſcernerē. Nomino ſalutē corporis, cū ſalu⁹ ſum corpore, adeſt mihi qdem res ipſa, ueruntn̄ niſi & imago eius ineſſet in memoria mea, nullo modo recordarer, qd huius nois ſignificaret ſonus: nec ægrotātes agnoſcerent ſalute nominata qd eſſet dictum, niſi eadē imago ui memoriæ teneretur, q̄uis ipſa res abeſſet corpore. Nomino numeros qbus numeramus. En adſunt in memoria mea, nō imagines eorum, ſed ipſi. Nomino imaginem ſolis, & hæc adeſt in memoria mea Neq̃.n. imaginem imaginis eius, ſed ipſam recolo, ipſa mihi reminiſcēti pręſto eſt. Nomino memoriā & agnoſco qd nomino. Et ubi agnoſco niſi in ipſa memoria? Num & ipſa per imaginē ſuam ſibi adeſt, ac non per ſeipſam? D

Et obliuionis memoria eſt. *Cap. 16.*

Q Vid cum obliuionē nomino, atq̃ id idem agnoſco qd nomino: unde agnoſcerē niſi meminiſſem? Non eūdem ſonum nois dico, ſed rem quā ſignificat: Quā ſi oblitus eſſem, qd ille ualeret ſonus, agnoſcere utiq̃ non ualerē Ergo cum memoriā memini, per ſeipſam ſibi præſto eſt ipſa memoria. Cum uerò memini obliuionem, & memoria pręſto eſt & obliuio. Memoria qua meminerim, obliuio quā meminerim. Sed qd eſt obliuio niſi priuatio memoriæ? Q̄uo ergo adeſt ut eā meminerim, qn̄ cū adeſt meminiſſe non poſſum? At ſi qd meminimus, memoria retinemus obliuionē aūt niſi meminiſſemus, nequaq̄ poſſemus audito iſto noie rē q̄ illo ſign̄atur ſono agnoſcere: Memoria retinetur obliuio. Adeſt ergo ne obliuiſcamur, q̄ cū adeſt obliuiſcimur. An ex hoc intelligiſ nō per ſeipſam ineſſe memorię cū eā meminimus, ſed p imaginē ſuā? Quia ſi per ſeipſam præſto eſſet obliuio, nō ut meminiſſemus, ſed ut obliuiſceremur efficeret. Et hoc qs iādē indagabit? qs cōprehēdet q̄uo ſit? Ego certe dn̄e laboro hic, & laboro in meipſo: factus ſum mihi terra difficultatis & ſudoris nimij. Neq̃.n. nunc ſcrutamur plagas cœli, aut ſyderꝝ interualla dimetimur, uel terræ libramēta q̄rimus. Ego ſum q memini, ego aīus. Nō tā mirū ſi à me lōge eſt, quicqd ego nō ſum. Quid aūt propinquius meipſo mihi? Et ecce memoriæ meæ uis nō cōprehendiſ à me, cū ipſum me non dicam præter illam Quid.n dicturus ſum qn̄ mihi certū eſt meminiſſe me obliuionē? An dicturus ſum nō eſſe in memoria mea qd memini? An dictur⁹ ſum ad hoc ineſſe obliuionē in memoria mea, ut non obliuiſcar? Vtrunq̃ abſurdiſsimū eſt. Quid illud tertiū? Quo pacto dicā imaginē obliuionis teneri in memoria mea, nō ipſam obliuionē cū eā memini? Quo pacto & hoc dicā, qn̄qdē cū imprimiſ rei cuiuſq̄ imago in memoria, pri⁹ neceſſe eſt ut adſit res ipſa, unde illa imago poſsit ip̄rimi? Sic. n. Carthaginis memini, ſic oīum locoꝝ quibus interfui, ſic facies hoīum quos uidi, & cæterorū ſenſuū nūciata, ſic ipſi⁹ corporis ſalutē ſiue dolorē: Cū p̄ſto eſſēt iſta, cepit ab eis imagines memoria, quas ītuerer p̄ſentes, & retractarē aīo, cū illa & abſentia reminiſcerer. Si ergo per imaginē ſuā nō per ſeipſam in memoria teneſ obliuio, ipſa utiq̃ aderat, ut ei⁹ imago caperetur. Cū autē adeſſet, quomodo imaginē ſuā in memoria conſcribebat, quādo id etiā qd iā notatū inuenit, pręſentia ſua delet obliuio? E F

G Et tamen quocunque modo, licet sit modus iste
incomprehensibilis & inexplicabilis, etiam ipsam
obliuionē meminisse me certus sum, qua id quod
meminerimus obruitur.

Humanæ memoria mix triplex. c. 22
MAgna ista uis est memoriæ, nescio quod hor
rendū deus meus, profunda & infinita mul-
tiplicitas, & hoc aius est, & hoc ego ipse sum. Quid
ergo sum deus meus? Quę natura sum? Varia mul-
timoda uita & immensa uehementer. Ecce in me-
moriæ meæ campis & antris & cauernis innume-
rabilibus, atq; innumerabiliter plenis innumera-
bilium rerū generibus: siue p imagines: sicut om-
nium corporū: siue p præsentiā, sicut artiū: siue p
nescio quas notiones uel notatiōes, sicut affectio-
nū animi, quas & cū aius nō patit, memoria tenet,
cū in aio sit quicqd est in memoria, p hæc oia di-
scurro & uolito hac atq; illac, penetro etiā quantū
possum, & finis nusquā: tanta uis est memorię tan
ta uitę uis est, in hoie uiuente mortaliter. Quid igi
tur agā, tu uera mea uita deus meus? Transibo &
hanc uim meā quæ memoria uocat, transibo eam
ut pueniā ad te dulce lumē. Quid dicis mihi? Ecce
H ego ascendens p animū meū ad te qui desup mihi
manes. Transibo & istā uim meā, q memoria uo-
catur, uolēs te attingere unde attingi potes, & in-
hærere tibi unde inhæreri tibi pōt. Habēt. n. me-
moriā & pecora & aues, alioqn nō cubilia nidosue
repeterēt, nō alia multa qbus assuescūt: neq; n.
& assuescere ualerēt ullis rebus nisi p memoriam.
Transibo ergo & memoriā, ut attingā eum q sepa
rauit me à quadrupedib⁹, & uolatilib⁹ cœli sapien
tiorē me fecit. Transibo & memoriā & ubi te inue
niā uere bona & secura suauitas? Et ubi te iueniā?

Reminiscentia. Cap. 18. Lucæ. 15.
SI præter memoriā [meā] te inuenio, imemor tui
sum. Et qūo iam inueniā te, si memor nō sum
tui? Perdiderat. n. mulier drachmā, & quæsiuit eā
cū lucerna, & nisi memor eius esset, nō inuenisset
eam. Cū n. esset inuēta, unde sciret utrū ipsa esset,
si memor eius nō esset? Multa memini me perdita
quæsisse atq; inuenisse. Inde istud scio, qa cū quæ-
rerem aliquid eorū, & diceret mihi, num forte hoc
est, num forte illud? tamdiu dicebā, nō est, donec
id offerretur quod quęrebā. Cuius n si memor es-
sem, qcquid illud esset, etiā si mihi offerretur non
I inuenirē, quia non agnoscerē. Et semper ita fit, cū
aliqd perditū quærimus & inuenimus. Veruntñ si
forte aliquid ab oculis perit, nō à memoria, ueluti
corpus quodlibet uisibile, tenet intus imago eius,
& quærit donec reddat aspectui. Quod cū inuen-
tum fuerit, ex imaginæ quæ intus est recognoscit.
Nec inuenisse nos dicimus qd perierat, si nō agno
scimus: nec agnoscere possum⁹, si nō inuenimus. †
Sed hoc perierat quidē oculis, memoria tenebat.

† inuenimus.

Quid sit reminisci. Cap. 19.
QVid cū ipsa memoriam perdit aliquid, sicut
fit cū obliuiscimur, & quęrimus ut recorde
mur? Vbi tandē quærimus, nisi in ipsa me-
moria? Et ibi si aliud pro alio forte offerat, respui
mus, donec illud occurrat qd quærimus, & cū oc-
currerit, dicim⁹, hoc est: qd nō diceremus nisi agno
sceremus: nec agnosceremus, nisi meminissemus.
Certe ergo obliti fueramus. An * non totū excide-
rat, sed ex parte qua tenebat pars alia quęrebatur,
qa sentiebat se memoria non simul uoluere qd si-
mul solebat, & qsi detruncata cōsuetudine claudi
cans, reddi qd deerat flagitabat. Tanquā si hō no-

** aliàs, nam.*

tus siue cōspiciat oculis, siue cogitet, & nomen ei⁹ K
obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit non
cōnectitur: qa nō cū illo cogitari cōsueuit, ideoq;
respuit donec illud adsit, ubi simul assuefacta noti
tia nō inęqualiter acqescat. Et unñ adest nisi ex ipsa
memoria? Nā & cum ab alio cōmoniti recognosci
mus inde adest. Nō n. quasi nouū credimus, sed re
cordātes approbamus hoc esse quod dictū est. Si
aūt penitus aboleatur ex aio nec admoniti remini
scimur. Neq; n. oimodo adhuc obliti sumus, quod
uel oblitos nos esse meminim⁹. Hoc ergo nec amis
sum q̃rere poterimus, quod oino obliti fueramus.

Beatitudinē appetūt oēs Cap. 20.
QVomodo ergo te quęro dn̄e? Cum. n te deū
meum quæro, uitam beatam quæro. Quæ-
ram te ut uiuat anima mea. Viuit n. corpus
meū de anima mea, & uiuit anima mea de te. Qūo
ergo quæro uitam beatam: quia non est mihi do-
nec dicam, sat est, illic: ubi oportet ut dicam? Qūo
eam quæro? Vtrum per recordationem tanq̃ eam
oblitus sim, oblitumq; me esse adhuc teneam: an p
appetitum discendi incognitam, siue quam nunq̃
L scierim, siue quā sic oblitus fuerim ut me nec obli-
tū esse meminerim? Nōne ipsa btā uita quā oēs uo
lunt, & oino qui nolit eā nemo est. Vbi nouerūt eā
ꝑ sic uolunt eam? Vbi uiderunt ut amarent eam?
Nimirū habemus eā nescio qūo. Et est alius qndā
modus quo quisq; cum habeat eā, tunc btūs est: Et
sunt qui spe beati sunt. Inferiore modo isti hn̄t eā
q̃ illi qui iam re ipsa beati sunt, sed tñ meliores q̃ il
li qui nec re, nec spe beati sunt. Qui tñ etiam ipsi ni
si aliquo modo haberent eam, non ita uellent bea
ti esse, quod eos uelle certissimum est. Nescio qūo
nouerunt eam, ideoq; hn̄t eam in nescio qua noti-
tia, de qua satago utrū in memoria sit: qa si ibi est,
iam beati fuissemus † aliquando. Vtrū singillatim
omnes, an in illo homine qui primus peccauit: in
quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cū
miseria nati sumus, nō quæro nūc, sed quæro utrū
in memoria sit beata uita. Neq; enim amaremus eā
nisi nossemus. Audimus nomen hoc, & rem ipsam
omnes nos appetere fatemur. Non enim sono dele
ctamur. Nam hoc cū latine audit gręcus, nō dele-
ctat, qa ignorat qd dictū sit: nos aūt delectamur,
sicut etiā ille si græce hoc audient: qm̄ res ipsa nec M
græca nec latina est, cui adipiscēdę Græci Latiniq;
inhiant, cæterarumq; linguarū hoies. Nota est igit
omnibus, qui una uoce si interrogari possent, utrū
beati esse uellent, sine ulla dubitatione, uelle re-
sponderent. Quod nō fieret, nisi res ipsa cuius hoc
nomen est, eorum memoria teneretur.

Cōcor. 42 sunt dist. 49. cap. a

† sumus.

Meminimus & eorum quæ nūquam habuim⁹. Cap. 21.
NVnquid ita ut meminit Carthaginē q uidit?
Nō. Vita. n beata nō uidet oculis, qa non est
corpus. Nunqd sicut meminimus numeros? Non.
Hos enim qui habet in notitia, non adhuc quærit
adipisci. Vitā uerò beatā habem⁹ in notitia: ideoq;
amamus eā, & tñ adhuc adipisci eam uolumus ut
beati simus. Nunqd sicut meminimus eloquētiā?
Non. Quāuis & hoc nomine audito recordentur
ipsam rē, q etiā nōdū sunt eloquentes, multiq; esse
cupiant, unde apparet eā esse in eorū notitia: tñ p
corporis sensus alios eloquentes animaduerterūt
& delectati similiter hoc esse desiderant: quanquā
nisi in exteriore notitia nō delectarentur, neq; hoc
esse uellent nisi delectarentur. Beatā uerò uitā nul
lo sensu corporis in alijs experimur. Nunqd sicut

A meminimus gaudiũ? Fortaſſe ita. Nã gaudiũ meũ ita triſtis memini, ſicut uitã beatã miſer: neq; unq; corporis ſenſu gaudium meũ, uel uidi, uel audiui, uel odorat⁹ ſum, uel guſtaui, uel tetigi, ſed exptus ſum in aio meo q̃n lætat⁹ ſum: & adhæſit eius notitia memoriæ meę, ut id reminiſci ualeã aliq̃n cũ aſpernatione, aliq̃n cũ deſyderio, pro earũ rerũ diuerſitate, de q̃bus me gauiſum eſſe memini. Nã & de turpibus gaudio quodã pſuſus ſum, qđ nũc recordans deteſtor atque execror: aliq̃n de bonis & honeſtis, qđ deſyderans recolo, tametſi forte non adſunt, & ideo triſtis gaudiũ priſtinũ recolo. Vbi ergo & q̃n exptus ſum uitã meã beatã, ut recorder eã, & amẽ & deſyderẽ? Nec ego tm̃, aut cũ paucis, ſed beati prorſus oẽs eſſe uolumus. Qđ niſi certa notitia noſſemus, nõ tã certa uoluntate uellemus. Sed qđ eſt hoc, qđ ſi q̃ratur á duobus, utrũ militare uelint, fieri poſſet ut alter eoꝝ uelle ſe, alter nolle rñdeat. Si aũt ab eis q̃raſ, utrũ beati eſſe uelint, uterq; ſtatim ſe ſine ulla dubitatiõe dicat optare, nec ob aliud uellt ille militare, nec ob aliud iſte nolit, niſi ut beati ſint? Nũ forte q̃m alius hinc, ali⁹

B inde gaudet? Ita ſe oẽs beatos eſſe uelle cõſonant, queadmodũ cõſonarẽt ſi hoc iterrogarẽtur ſe uelle gaudere, atque ipſum gaudiũ uitã beatam uocãt. Qđ & ſi alius hinc, alius illinc aſſequit, unũ eſt tamen quò peruenire oẽs nituntur ut gaudeant. Quæ q̃m res eſt, quam ſe expertũ non eſſe nemo poteſt dicere, propterea reperta in memoria recognoſcitur, quando beatæ uitę nomen auditur.

Verũ gaudium. Cap. 22 Eſa. 48

ABſit dñe abſit à corde ſerui tui, qui confitetur tibi: abſit ut quocunq; gaudio gaudeã, beatũ me putem. Eſt enim gaudium quod non datur impijs, ſed eis qui te gratis colunt, quorum gaudium tuipſe es. Et ipſa eſt beata uita gaudere ad te, de te, propter te, ipſa eſt & non eſt altera. Qui aũt aliam putant eſſe, aliud ſectantur gaudium, neq; ipſum uerum. Ab aliqua tamen imagine gaudij, uoluntas eorum nõ auertitur.

Beata uita quid & ubi. Cap 23 Gal. 5

NOn ergo certũ eſt quòd oẽs eſſe beati uolũt, q̃m qui non de te gaudere uolunt, quæ ſola uita beata eſt, nõ utique uitã beatam uolunt. An oẽs hoc uolunt? Sed q̃m caro concupiſcit aduerſus ſpm̃, & ſpiritus aduerſus carnẽ, ut non faciant

C quod uolunt, cadunt in id quod ualent, eoq; contenti ſunt: quia illud quod non ualent, nõ tantũ uolunt, q̃tũ ſat eſt ut ualeãt. Nã q̃ro ab omnibus, utrũ malint de ueritate q̃ de falſitate gaudere: tã non dubitant dicere de ueritate ſe malle, q̃ non dubitant dicere beatos eſſe ſe uelle. Beata quippe

Ioan. 14 Pſal. 26

uita eſt gaudiũ de ueritate. Hoc eſt n. gaudium de te qui ueritas es, deus illuminatio mea, ſalus faciei meæ deus meus. Hanc uitã beatã oẽs uolunt, hãc uitã quæ ſola beata eſt oẽs uolunt, gaudiũ de ueritate oẽs uolunt. Multos expertus ſum qui uelint fallere, qui autem falli, neminem. Vbi ergo nouerunt hanc uitã beatã, niſi ubi nouerunt etiã ueritatẽ? Amant n. & ipſam, quia falli nolunt. Et cum amant beatã uitã, qđ non eſt aliud quàm de ueritate gaudium, utique amant etiam ueritatem: nec amarẽt niſi eſſet aliqua notitia ei⁹ in memoria eorũ. Cur ergo nõ de illa gaudẽt? Cur nõ beati ſunt? Quia fortius occupanſ in alijs q̃ poti⁹ eos faciũt miſeros, q̃ illud beatos quod tenuiter meminerunt.

Ioan. 12

Adhuc n. modicũ lumẽ eſt in hominibus, ambulent, ambulent, ne eos tenebrę cõprehẽdant. Cur

D aũt ueritas parit odium, & inimicus eis factus eſt homo tuus uerũ pdicans, cũ ametur beata uita, q̃ non eſt niſi gaudiũ de ueritate: niſi qa ſic amaſ ueritas, ut qcunq; aliud amant, hoc qđ amant uelint eſſe ueritatem: & qa falli nollent, nolũt cõuinci qđ falſi ſint? Itaq; pp eam rem oderunt ueritatem, quã pro ueritate amant. Amant eam lucentẽ, oderunt eam redarguentem. Quia. n falli nollunt & fallere uolunt, amãt eã cũ ſeipſam indicat, & oderũt eam cum eoſipſos indicat. Inde retribuet eis, ut q ſe ab ea manifeſtari nolunt, & eos nolentes manifeſtet & eis ipſa non ſit manifeſta. Sic ſic ẽt, ſic animus humanus etiam, ſic cęcus & languidus, turpis atq; indecẽs latere uult, ſe aũt ut lateat aliqd non uult. Contra illi redditur, ut ipſe non lateat ueritatẽ, ipſum aũt ueritas lateat. Tñ etiam ſic dum miſer eſt, ueris mauult gaudere q̃ falſis. Beatus ergo erit, ſi nulla interpellante moleſtia, de ipſa per quam uera ſunt omnia, ſola ueritate gaudebit.

Deũ quoque continet memoria. C. 24

ECce quantum ſpatiatus ſum in memoria mea, quærens te dñe, & non te inueni extra eã. Neq; enim aliqd de te inueni quod nõ meminiſſem ex

E quo didici te. Nam ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Vbi. n. inueni ueritatẽ, ibi inueni deũ meũ ipſam ueritatẽ, quã ex quo didici nõ ſum oblitus. Itaq; ex quo didici te, manes in memoria mea, & illic te inuenio, cũ reminiſcor tui & delector in te. Hę ſunt ſanctę delitię meę, quas donaſti mihi miſericordia tua, reſpiciens paupertatem meam.

In qua memoriæ gradu reperiatur Deus.

SEd ubi manes in memoria mea dñe? Vbi illic manes? Quale cubile fabricaſti illic tibi? Quale ſanctuariũ ædificaſti tibi? Tu dediſti hanc dignationem memoriæ meæ, ut maneas in ea, ſed in qua eius parte maneas hoc cõſidero. Trãſcendi. n. partes eius quas hñt & beſtiæ cũ te recordarer, qa nõ ibi te inueniebã inter imagines rerũ corporaliũ, & ueni ad partes eius, ubi cõmendaui affectiones animi mei, nec illic inueni te. Et intraui ad ipſius animi ſedẽ, quæ illi eſt i memoria mea, q̃m ſui quoq; meminit aius, nec ibi tu eras, qa ſicut nõ es imago corporalis nec affectio uiuẽtis, qualis cũ lętamur, cõtriſtamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiſcimur, & quicqd hmõi eſt: ita nec ipſa aius es, quia dñs deus animi tu es. Et cõmutantur

F hæc oia, tu aũt incõmutabilis manes ſuper oĩa, & dignatus es habitare in memoria mea ex qto te didici. Et qd q̃ro quo loco eius habites? quaſi uero loca ibi ſint? Habitas certe i ea, q̃m tui memini, ex quo te didici, & in ea te inuenio cũ recordor tui.

Vbi inueniatur de⁹. Cap. 26

VBi ergo te inueni ut diſcerem te? Neq; n. iam eras in memoria mea, priuſquã te diſcerem. Vbi ergo inueni te ut diſcerẽ te, niſi in te ſupra me? Et nuſquam locus & recedimus & accedimus, & nuſquã locus. Vbiq; ueritas pręſides oibus cõſulẽtibus te, ſimulq; rñdes oibus ẽt diuerſa conſulentibus te. Liquide tu rñdes, ſed non liquide oẽs audiunt. Oẽs unde uolunt conſuluunt, ſed non ſemp qđ uolunt audiunt. Optimus miniſter tuus eſt, qui non magis intuetur hoc à te audire qđ ipſe uoluerit, ſed potius hoc uelle quod à te audierit.

Quõ rapiat hoiem Deus. Cap 27

SEro te amaui pulchritudo tã antiqua & tã noua, ſero te amaui. Et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam, & in iſta formoſa quæ feciſti deformis irruebam. Mecũ eras, & tecũ non eram.

G Ea me tenebant longe à te,ꝗ si in te nõ essent,non
essent. Vocasti & clamasti et rupisti surditatẽ meã.
Coruscasti,splẽduisti,& fugasti cæcitatẽ meã. Fla-
† Fragrasti. grasti,† & duxi spiritũ, & anhelo tibi. Gustaui, &
esurio,& sitio. Tetigisti me,& exarsi in pacẽ tuã.

Miseria huius uitæ Cap 28 CVm inhęsero tibi ex omni me,nusꝗ erit mihi
dolor & labor,& uiua erit uita mea tota ple-
na te . Nunc aũt qm̃ quem tu imples subleuas eũ,
qm̃ tui plenus non sum,oneri mihi sum. Conten-
dunt lætitiæ meę flendæ cum lætandis mœrori-
bus,& ex qua parte stet uictoria nescio. Hei mihi,
dñe miserere mei . Contendũt mœrores mei mali
cum gaudijs bonis,& ex qua parte stet uictoria ne
scio. Hei mihi,dñe miserere mei. Hei mihi, Ecce uul
nera mea nõ abscondo Medicus es,æger sum. Mi-
sericors es,miser sum . Nunqd nõ tentatio est uita
Iob.7 humana sup terrã? Quis uelit molestias & difficul
tates pati? Tolerare iubes eas,nõ amari. Nemo qđ
tolerat amat,& si tolerare amat. Quãuis.n.gaude-
at se tolerare,mauult tñ non esse qđ toleret . Pro-
spera in aduersis desydero , aduersa i ꝓspis timeo.
Quis inter hęc medi⁹ locus, ubi nõ sit humanę ui
H tę tẽtatio? Vę ꝓsperitatib⁹ huius seculi,semel & ite
rũ à timore aduersitatis,& à corruptiõe lętitię. Vę
aduersitatibus seculi, semel & iterũ & tertio à desy
derio ꝓsperitatis Et qa ipsa aduersitas dura est, &
ne frãgat tolerantiam, nunqd non tentatio est ui
ta humana super terrã sine ullo interstitio?

In deo spes. Cap.29 ET tota spes mea , nõ nisi in magna ualda mise
ricordia tua. Da qđ iubes,& iube qđ uis . Im-
Sap.8 peras nobis cõtinentiã . Et cum scirem ait quidã,
quia nemo põt esse cõtinens nisi deus det , & hoc
ipsum erat sapiẽtiæ, scire cuius esset hoc donũ. Per
continentiã qppe colligimur & redigimur in unũ,
à quo in multa defluximus . Minus enim te amat
qui tecũ aliquid amat, quod nõ propter te amat.
O amor qui semper ardes,& nunquã extingueris.
Charitas deus meus,accende me. Continentiã iu-
bes. Da quod iubes,& iube quod uis.

Somniorũ ludibria. Cap.30 IVbes certe ut cõtineã à concupiscẽtia carnis, &
concupiscẽtia oculorũ,& ambitione seculi. Iussi
1. Ioan. 2 sti à concubitu , & de ipso coniugio melius aliqd
quam concessisti monuisti. Et qm̃ dedisti factum
est,& anteꝗ dispensator sacramenti tui fierem. Sed
I adhuc uiuũt in memoria mea, de qua multa locu
tus sum taliũ rerũ imagines, quas ibi consuetudo
mea fixit,& occursant mihi uigilãti qdẽ carẽtes ui
ribus: in somnis aũt non solum usq; ad delectatio
nem,sed ẽt usq; ad consensionem factumq; simili
mũ . Et tãtum ualet imaginis illusio in aia mea &
in carne mea, ut dormienti falsa uisa psuadeãt qđ
uigilanti uera nõ possunt. Nunqd tũc ego nõ sum
dñe deus meus? Et tñ tm̃ interest inter meipsum &
meipsum , ut intra momentũ quo hinc ad soporẽ
† tũnc. transeo,uel huc inde retranseo. Vbi est illa † ratio,
quæ talibus suggestionibus resistit uigilans? Et si
res ipsæ ingerant,inconcussus maneo. Nũqd clau
ditur cũ oculis ? Nunqd sopit cũ sensib⁹ corporis?
Et unde sæpe ẽt in somnis resistimus , nostriq; pro
positi memores,atq; in eo castissime permanẽtes,
nullũ talib⁹ illecebris adhibemus assensum? Et tñ
tantũ interest, ut cũ aliter accedit,euigilãtes ad cõ
scientiæ requiẽ redeamus,ipsãq; distãtia reperiam⁹
nos nõ fecisse,quod tñ in nobis quoquo modo fa
ctũ esse doleamus. Nunquid nõ potens est manus

tua deus omnipotens sanare oẽs languores animę K
meæ,atq; abundantiore grã tua lasciuos motus ẽt
mei soporis extiguere? Augebis dñe magis magisq;
in me munera tua, ut aia mea sequat me ad te con
cupiscentię uisco expedita,ut non sit rebellis sibi,
atq; ut in somnis etiã non solũ non perpetret istas
corruptelarũ turpitudines p imagines aiales usque
ad carnis fluxũ, sed ne consentiat quidẽ . Nam ut
nihil tale uel tantillũ libeat quantulũ possit nutu
cohiberi , ẽt in casto dormientis affectu,nõ tm̃ in
hac uita, sed ẽt in hac ætate: nõ magnũ est omni-
potenti , q uales facere supra ꝗ petimus & intelligi Ephes.3
mus. Nunc tñ quid adhuc sim in hoc genere mali
mei,dixi bono domino meo,exultans cũ tremo-
re in eo quod donasti mihi,& lugens in eo quod
inconsummatus sum , & sperans perfecturũ te in
me misericordias tuas usq; ad pacem plenariam, ꝗ
tecum habebunt interiora & exteriora mea, cum 1. Cor. 15
absorpta fuerit mors in uictoria.

Gulæ tentatio. Cap.31 EST alia malitia diei,quæ utinã sufficiat ei. Resi-
stimus.n quotidianas ruinas corporis edendo
& bibendo,priusquã escas & uentrem destruas,cũ Matth. 6
occideris indigentiã me satietate mirifica,& cor- 1.Cor.6
ruptibile hoc indueris incorruptiõe sempiterna. L
Nunc autẽ suauis est mihi necessitas , & aduersus 1. Cor 19
istã suauitatẽ pugno ne capiar, & quotidianũ bel 1.Cor.9
lũ gero in ieiunijs,sæpius in seruitutẽ rediẽs corp⁹
meũ,& dolores mei uoluptate pellunt. Nam fames
& sitis qdã dolores sũt. Vrũt,& sicut febris necãt,
nisi alimentorũ medicina succurrat. Quę qm̃ præ-
sto est, consolatione munerũ tuorũ,in qbus nostrę
infirmitati terra & aqua & cœlũ seruiut, calamita
tes delitię uocãtur. Hoc me docuisti, ut quẽadmo
dũ medicamenta,sic alimenta sumpturus accedã.
Sed dũ ad qetem satietatis ex indigentiæ molestia
trãseo,in ipo trãsitu mihi insidiatur laqueus cõcu
piscẽtię: Ipse.n. trãsitus uoluptas est,& nõ est alius
qua transeatur, ꝗ quo transire cogit necessitas . Et
cũ salus sit causa edendi & bibẽdi, adiũgit se tanꝗ
pedissequa periculosa iucũditas,& plerunq; pręire
conatur,ut eius causa fiat, qđ salutis causa me face
re uel dico uel uolo : nec idem modus utriusq; est.
Nã qđ saluti satis est,delectationi parũ est. Et sępe
icertũ fit,utrũ adhuc necessaria corporis cura sub-
sidiũ petat,an uoluptuaria cupiditatis fallacia mi M
nisteriũ suppetat. Ad hoc icertũ hilarescit infœlix
aia,& in eo pręparat excusationis patrociniũ, gau
dens nõ apparere qđ satis sit moderatiõi ualetudi
nis,ut obtẽtu salutis obũbret negociũ uoluptatis.
His tẽtationibus quotidie conor resistere,& inuo
co dexterã tuã ad salutẽ meã, & ad te refero æstus
meos,qa consiliũ mihi de hac re nondum stat. Au
dio uocẽ iubentis dei mei: Non grauent corda ue Luce. 21
stra in crapula & ebrietate. Ebrietas lõge est à me,
misereberis ne appropinquet mihi. Crapula ãt nõ-
nunꝗ surrepit seruo tuo , misereberis ut lõge fiat à
me Nemo.n. põt esse continens nisi tu des . Multa Sap.8
nobis orãtib⁹ tribuis, & qcqđ boni anteꝗ oremus
accipimus,à te accipimus: & ut hoc postea cogno
sceremus,à te accipimus. Ebriosus nunquã fui,sed
ebriosos à te sobrios factos ego noui. Ergo à te fa-
ctum est , ut hoc nõ essent qui nunꝗ fuerũt,à quo
factũ est ut hoc nõ semp essent qui fuerũt, à quo ẽt
factum est, ut scirent utriq; à quo factum est . Au Eccles. 18
diui & aliam uocem tuã: Post concupiscẽtias tuas
non

A non eas,& à uoluptate tua auertere. Audiui & illā
ex munere tuo quam multum amaui: Neq; si man
1 Cor.8 ducauerimus,abundabimus: neq; si non mandu-
cauerim⁹,deerit nobis Hoc est dicere, Nec illa res
me copiosum faciet,nec illa erūnosum. Audiui &
Phil. 4 alterā:Ego.n didici in qbus sum sufficiens esse, &
abūdare noui,& penuriam pati noui. Omnia pos
sum in eo qui me confortat. Ecce miles castrorum
Gene.3 cœlestium,non puluis qd nos sumus. Sed memen
to dñe quia puluis sumus,& de puluere fecisti ho
Luca.15 minē,& perierat, & inuentus est. Nec ille in se po-
tuit,qa idem puluis fuit,quem talia dicentē affla-
Phil. 4 tu tuę inspirationis adamaui.Oia possum,inquit,
in eo qui me cōfortat. Cōforta me ut oia possim.
1.Cor.1 Da qđ iubes,& iube quos uis. Iste se accepisse con
fitetur,& quod gloriatur,in domino gloriatur.Au
Eccle.23 diui alium rogantem ut accipiat: Aufer à me,inqt,
cōcupiscentias uentris. Vnde apparet sancte deus
Ad Tit.1 meus te dare,cū fit qđ imperas fieri. Docuisti me
pater bone: Omnia munda mundis. Sed malum
t esse. est homini qui per offensionē manducat:& oēm
1. Tim. 4 creaturam tuam bonam esse, nihilq; abiiciendum
1.Cor.8 qd cum gratiarum actione percipitur: & quia esca
B nos non cōmendat Deo:& nemo nos iudicet in ci
Col.2 bo aut in potu:& ut qui mā ducat non māducan-
Roma.14 tem non spernat:& qui non māducat,māducantē
non iudicet. Didici hæc grās tibi,laudes tibi Deo
meo,magistro meo,pulsatori auriū mearum,illu-
stratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.
Gene 9 Non ego imundiciam obsonij timeo,sed imundi-
ciam cupiditatis. Scio Noe omne carnis genus qd
3.Reg.17 cibo esset usui mā ducare pmissum:Heliā cibo car
nis refectū:Ioannē mirabili abstinentia prçditū,
Matth.3 animalibus, hoc est locustis, in escam cedentibus
Genes.25 non fuisse pollutū Et scio Esau lenticulę concupi
2.Reg.23 scentia deceptum: & Dauid ,ppter aquę desyderiū
à seipso reprehēsum: & regē nostrū non de carne,
Matth. 4 sed de pane esse tentatum. Ideoq; & ppls in eremo,
Nume. 11 non qa carnes desyderauit, sed qa escæ desyderio
aduersus dñm murmurauit,meruit improbari. In
his ergo tētationib⁹ positus, certo quotidie aduer
sus cōcupiscentiā māducandi & bibendi. Non.n.
est quod semel præcidere,& ulterius non attinge-
C re decernā,sicut de cōcubitu potui. Itaq; freni gut-
turis temperata relaxatione & cōstrictione tenen-
di sunt. Et quis est dñe qui non rapiatur aliquan-
* aliàs, aliquādo tulū * extra metas necessitatis? Quisqs est,magnus
est,magnificet nomen tuum. Ego aūt non sum,qa
peccator homo sum. Sed & ego magnifico nomē
Roma. 8 tuum, & interpellat te pro peccatis meis qui uicit
seculum numerans me inter infirma membra cor
poris sui,quia & imperfectum meum uiderūt ocu
Psal. 138 li tui,& in libro tuo omnes scribentur

Nihil securū ē in hac uita. Cap. 32

DE illecebra odorum non satago nimis. Cum
absunt,non requiro: cum adsunt, non respuo:
paratus etiam eis semp carere. Ita mihi uideor, for
sitan. Sunt n. & istæ plangendæ tenebræ,in qbus
me latet facultas mea,q̄ in me est,ut animus meus
de uiribus suis ipse se interrogans, non facilè sibi
credendum existimet,quia & quod inest,plerunq;
occultum est,nisi experientia manifestetur. Et ne-
Iob 7 mo securus esse debet in ista uita quæ tota tētatio
nominatur,ut qui fieri potuit ex deteriore melior,
non fiat etiam ex meliore deterior. Vna spes, una
fiducia,una firma promissio, misericordia tua.

VOluptates aurium tenacius me implicauerāt D
& subiugauerāt,sed resoluisti & liberasti me: Voluptas aurium.
nūc in sonis quos animāt eloquia tua, cum suaui Cap 33
& artificiosa uoce cantantur,fateor aliquantulum
acquiesco,non qdem ut hęream,sed ut surgam cū
uolo. Attamen cū ipsis sententijs qbus uiuunt, ut
admittantur ad me q̄runt in corde meo nonnul-
lius dignitatis locū, & uix eis præbeo cōgruentē.
Aliqñ n amplius mihi uideor honoris eis tribue-
re q̄ decet, dum ipsis sanctis dictis religiosius & ar
dentius sentio moueri animos nostros in flāmam
pietatis, cum ita cantantur, q̄ si non ita cantarent,
& oēs affectus spūs nostri pro suaui diuersitate ha
bere proprios modos in uoce atq; cantu, quorum
nescio qua occulta familiaritate excitētur. Sed de-
lectatio carnis meæ, cui mentem eneruādam non
oportet dari,sæpe me fallit,dum rōnem sensus nō
ita comitatur, ut patienter sit posterior: sed tātum
quia ,ppter illam meruit admitti,etiam prçcurrere
ac ducere conatur. Ita in his pecco non sentiens,
sed postea sentio. Aliqñ aūt hanc ipsam fallaciam
immoderatius cauēs erro nimia seueritate,sed ual
de interdum,ut melos omne cātilenarum suauiū,
quibus Dauidicum psalteriū frequentatur,ab au- E
ribus meis remoueri uelim,atq; ipsius ecclesiæ: tu
tiusq; mihi uidetur quod de Alexādrino episcopo
Athanasio sæpe mihi dictum cōmemini, qui tam
modico flexu uocis faciebat sonare lectorem psal
mi,ut ,pnuncianti uicinior esset q̄ canenti. Verūta-
mē cum reminiscor lachrymas meas quas fudi ad
cantus ecclesię tuę, in primordiis recuperatę fidei
meę,& nūc ipso cōmoueor, nō cantu, sed rebus q̄
cantant:cū liqda uoce & cōuenientissima modu-
latione cātantur,magnā instituti huius utilitatem
rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculū uolupta
tis & experimentū salubritatis, magisq; adducor,
nō qdem irretractabilem sniam ,pferens,cantandi
cōsuetudinē approbare in ecclesia: ut per oblecta
menta auriū infirmior animus in affectū pietatis
assurgat. Tñ cum mihi accidit,ut me amplius can
tus quā res quę canitur moueat: pœnaliter me pec
care confiteor,& tunc mallem non audire cantan
tem: Ecce ubi sum, Flete mecū & pro me flete, qui
aliqd boni uobiscum intus agitis unde facta ,pce
dunt Nam qui non agitis, non uos hæc mouent. F
Tu autem domine deus meus,exaudi,respice & ui
de,& miserere & sana me,in cui⁹ oculis mihi quæ
stio factus sum,& ipse est languor meus.

REstat uoluptas oculoꝝ istorū carnis meæ de Oculorū illecebra.
qua loquar confessiones,quas audient aures
templi tui,aures fraternæ ac piæ,ut concludamus Cap. 33
tentationes concupiscentiæ carnis meæ, quæ me 2.Cor.5
adhuc pulsant ingemiscētem, & habitaculū meū
qđ de cœlo est supindui cupientem Pulchras for-
mas & uarias, nitidos & amœnos colores amant
oculi Non teneant hæc aiam meā, teneat eā Deus
qui hæc fecit bona qdem ualde, sed ipse est bonū Gene. 1
meū,non hęc Et tangūt me uigilantem totis die-
bus,nec requies ab eis daſ mihi, sicut daſ à uocibus
canoris aliqñ ab oībus in silentio. Ipsa.n regina
coloꝝ lux ista perfundens cuncta quæ cernimus,
ubi per diem fuero multimodo allapsu blanditur
mihi aliud agēti,& eā nō aduertenti Insinuat aūt
se ita uehementer, ut si repēte subtrahatur, cū de-
syderio requiratur,& si diu absit cōtristat animum.

G O lux q̃ uidebat Tobias, cũ clausis oculis istis fi-
Tobiæ. 4 liũ docebat uitæ uiam, & ei p̄ibat pede charitatis
Gene. 27 nusq̃ errãs: aut q̃ uidebat Isaac p̄grauatis & oper-
tis senectute carneis luminibus, cũ filio non agno
scẽdo benediceret, sed benedicẽdo agnoscere me-
Gene. 48 ruit: aut q̃ uidebat Iacob, cũ & ipse p̄ grandi ętate
capt⁹ oculis, in filijs p̄signata futuri populi gn̄a lu
minoso corde radiauit: & nepotib⁹ suis ex Ioseph
diuexas mystice man⁹ nõ sicut pater eo⁊ foris cor
rigebat, sed sicut ipse itus discernebat, iposuit. Ipsa
est lux, una est, & alia nõ est, & unũ oẽs, qui uidẽt
& amat eam. At ista corporalis de qua loquebar,
illecebrosa ac piculosa dulcedine cõdit uitã secu-
li cæcis amatoribus. Qui aũt & de ipsa laudare te
norũt, deus creator oium, assumunt eã in hymno
tuo, nõ absumunt ab ea i somno suo. Sic eẽ cupio.
Resisto seductionibus oculo⁊, ne iplicẽtur pedes
mei, qbus ingredior uiam tuã, & erigo ad te inuisi
biles oculos, ut tu euellas de laqueo pedes meos.
Psal. 24 Tu sub ide euellis eos: nã illaqueant. Tu nõ cessas
euellere, ego aũt crebro hęreo in ubiq; sparsis insi
H dijs, q̃m non dormies neq; dormitabis q custodis
Israel. Quã innumerabilia uarijs artib⁹ & opificiis
Psal. 120 in uestib⁹, calciamẽtis, uasis, & huiuscemodi fabri
cationibus, picturis ẽt diuersisq; figmẽtis, atq; his
usum necessariũ atq; moderatũ, & piam significa-
tionẽ longe transgredientibus, addiderunt homi
nes ad illecebras oculo⁊, foras sequentes quod fa-
ciũt, intus relinquẽtes à quo facti sunt, & extermi
nãtes qd̄ facti sunt. At ego deus me⁹ & decus meũ,
ẽt hinc dico tibi hymnũ, & sacrifico laudem san-
ctificatori meo, q̃m pulchra traiecta p̄ animas in
manus artificiosas, ab illa pulchritudine ueniũt, q̃
super aias est, cui suspirat aia mea die ac noctę. Sed
pulchritudinum exterio⁊ operatores & sectatores
inde trahunt approbandi modũ, non aũt inde tra
Psal. 58 hunt utendi modũ. Et ibi est, & non uident eum,
ut nõ eant longius, & fortitudinẽ suã ad te custo-
diãt, nec eã spargãt in deliciosas lassitudines. Ego
aũt hæc loquens atq; discernens, ẽt istis pulchris
gressum innecto, sed tu euellis dñe, euellis tu, q̃m
Psal. 25 misericordia tua ante oculos meos est. Nã & ego
capior miserabiliter, [&] tu euellis misericorditer,
aliquando non sentiẽtem, qa suspensius inciderã,
41 aliquando cum dolore, quia iam inhæseram.

Curiositas cognoscendi. Cap. 35

HVc accedit alia forma tentationis multipli-
cius periculosa. Pręter. n. concupiscentiã car-
nis, quę inest in delectatione omnium sensuum &
uoluptatum, cui seruientes depereunt qui longe
se faciũt à te, inest aiæ per eosdem sensus corporis
quędã non se oblectandi in carne, sed experiendi
per carnem uana & curiosa cupiditas, nomine co-
gnitionis & sciẽtiæ palliata. Quę q̃m & in appeti-
tu noscendi est, oculi aũt sunt ad cognoscendum
1. Ioan. 2 in sensibus principes, cõcupiscẽtia oculo⁊ eloqo
diuino appellata est. Ad oculos. n. proprie uidere
Videre refertur ad oẽs sensus pertinet. Vtimur aũt hoc uerbo etiã in cęteris sen
sibus, cum eos ad cognoscendũ intendimus. Neq;
enim dicimus, Aud i qd rutilet, aut olfac q̃ niteat,
aut gusta quàm splendeat, aut palpa q̃ fulgeat. Vi-
deri enim dicuntur hæc oia. Dicimus aut non so-
lũ, uide qd luceat, quod soli oculi sentire possunt
sed etiã uide qd sonet, uide quid oleat, uide qd sa-
piat, uide q̃ durum sit. Ideoq; generalis experiẽtia
sensuum, concupiscentia (sicut dictũ est) oculorũ
uocatur, qa uidendi officium, in quo primatum K
oculi tenent, ẽt cæteri sensus sibi de similitudine
usurpant, cũ aliqd cognitionis explorant. Ex hoc
aũt euidẽtius discernitur, qd uoluptatis, qd curio-
sitatis agat per sensus, qd uolupias pulchra, cano-
ra, suauia, sapida, lenia sectat. Curiositas aũt ẽt hic
cõtraria tẽtandi causa, nõ ad subeundã molestiã,
sed experiendi noscendiq; libidinem. Quid. n uo-
luptatis habet uidere i laniato cadauere qd exhor
reas: & tñ sicubi iaceat cõcurrunt, ut contristent,
ut palleant. Timent ẽt ne in somnis hoc uideant,
quasi qsquã eos uigilãtes uidere coegerit, aut pul-
chritudinis ulla fama p̄suaserit. Ita & in cęteris sen
sibus quę p̄sequi longũ est. Et ex hoc morbo cupi
ditatis in spectaculis exhibẽtur q̃q; miracula. Hinc
ad p̄scrutãda naturæ secreta, quę p̄ter nos est ope-
rata p̄ceditur: quę scire nihil p̄dest, & nihil aliud
q̃ scire hoies cupiũt. Hinc etiam si qd eodem per-
uersę scientię fine per artes magicas qritur. Hinc ẽt
in ipsa religione Deus tentatur, cum signa & p̄di-
gia flagitantur, non ad aliquã salutem, sed ad solã
experientiã desyderata. In hac tam imẽsa sylua ple L
na insidia⁊ & periculo⁊, ecce q̃ multa pręciderim
& à meo corde dispulerim, sicut donasti me face-
re Deus salutis meæ. Attamen q̃n audeo dicere, cũ
circũquaq; quotidianam uitã nostram tam multa
huius generis rerum circũstrepant, q̃n audeo dice
re nulla re tali me intentum fieri ad spectandũ, &
uana cura capiendũ? Sanè me iam theatra non ra-
piunt, nec curo nosse transitus syderũ, nec aia mea
unquam rñsa quæsiuit umbrarum, omnia sacrile-
ga sacramẽta detestor. A te dñe deus meus, cui hu
milem famulatum ac simplicem debeo, quãtis me
cum suggestionũ machinationib⁹ agit inimicus,
ut signum aliquod perã. Sed obsecro te per regem
nostrũ & patriã Hierusalẽ, simplicẽ, castã, ut quẽ-
admodũ à me longe est ista consensio, ita sit semp̄
longe atq; longius. Pro salute autem cuiusquam cũ
te rogo, alius multum differens finis est intẽtionis
meæ, & te facientem qd̄ uis das mihi, & dabis li-
benter sequi. Verũtamen in quàm multis minutis-
simis & contemptibilibus rebus curiositas quoti
die nostra tentat, & q̃ sępe labamur, qs enumerat? M
Quoties narrãtes inania, primo quasi toleramus,
ne offendamus infirmos, deinde paulatim libẽter
aduertimus. Canẽ currentẽ post leporẽ iam non
specto cũ in circo fit, at uerò in agro si casu trãseã,
auertit me fortassis ab aliqua magna cogitatione,
atq; ad se cõuertit illa uenatio, nõ deuiare cogens
corpore iumẽti, sed cordis iclinatione. Et nisi iam
mihi demõstrata ifirmitate mea, cito admoneas,
aut ex ipsa uisione p̄ aliquã cõsyderationẽ in te as
surgere, aut totũ contẽnere atq; transire, uanus he
besco. Qui cũ me domi sedentẽ stel io muscas ca-
ptans, uel aranea retib⁹ suis irruẽtes implicans, sæ
pe itentũ facit? Num qa parua sunt aialia, ideo nõ
res eadẽ geritur? Pergo inde ad laudandũ te crea-
torem mirificũ, atq; ordinatorẽ rerum oium, sed
non inde intentus esse incipio. Aliud est cito sur-
gere, aliud est nõ cadere. Et talibus uita mea ple-
na est, & una spes mea magna ualde misericordia
tua. Cũ. n in huiuscemodi rebus conceptaculũ sit
cor nr̃m, & portet copiosę uanitatis cateruas, hinc
& oẽones nostræ sępe interrũpuntur atq; turbant,
& ante cõspectũ tuũ dũ ad aures tuas uoce cordis

A intendimus, nescio unde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præciditur.

Superbia uitium. Cap. 36. NVnquid etiam hoc inter contenenda deputabimus, aut aliquid nos reducet in spem, nisi tota misericordia tua, quã cœpisti mutare nos? Et tu scis quanta ex parte mutaueris, qui me primitus *Psal. 102.* sanas a libidine uindicandi me, ut propitius fias etiã cæteris oibus iniquitatibus meis, & sanes oẽs languores meos, & redimas de corruptione uitam meam, & corones me in miseratione & misericordia, & saties in bonis desideriũ meũ, quia cõpressisti á timore tuo superbiã meã, & mãsuefecisti iugo tuo ceruicẽ meã. Et nũc porto illud, & lene est mihi, qm̃ sic promisisti & fecisti, & uere sic erat, & nesciebam, qn̄ id subire metuebã. Sed nunqd dñe, qui solus sine typho dominaris, quia solus uerus dñs es qui nõ habes dñm, nunquid hoc quoq; tertium tẽtationis genus cessauit á me, aut cessare in hac tota uita põt, timere & amari uelle ab hoibus, nõ propter aliud, sed ut inde sit gaudiũ quod nõ est gaudiũ? Misera uita est & fœda iactantia. Hinc fit uel maxime non amare te, nec caste timere te.

B Ideoq; tu superbis resistis, humilibus aũt das gra- *Iacobi. 4.* tiam, & intonas sup ambitiones seculi, & cõtremiscunt fundaméta montiũ. Itaq; nobis qm̃ propter quædã humanæ societatis officia necessarium est amari & timeri ab hoibus, instat aduersarius ueræ beatitudinis nr̃æ, ubiq; spargẽs in laqueis, euge euge: ut dum auide colligimus, incaute capiamur, & á ueritate tua gaudiũ nr̃m deponamus, atq; in hominũ fallacia ponam⁹, libeatq; nos amari & timeri, nõ propter te sed pro te, atq; isto modo sui similes factos secũ habeat, nõ ad cõcordiam charitatis, sed ad cõsortiũ supplicij, q̃ statuit sedẽ, suã ponere in Aquilonẽ, ut de peruersa & distorta uia imitandi *Esaia. 14* tenebrosi frigidiq; seruirẽt. Nos aũt dñe pusillus grex tuus ecce sumus, tu nos posside. Prætẽde alas tuas, & fugiam⁹ super eas. Gloria nostra tu *†in.* esto, propter te amemur, & uerbũ tuũ timeatur á† nobis. Qui laudari uult ab hoibus uituperãte te, *Psal. 9.* nõ defendetur ab hoibus iudicante te, nec eripiet dãnante te. Cũ aũt nõ peccator laudat in desiderijs aiæ meæ, nec qui iniqua gerit benedicitur, sed laudat homo, ppter aliquod donũ qd dedisti ei:

C at ille plus gaudet sibi laudari se, q̃ ipsum donum habere unde laudat, etiã iste te uituperãte laudatur. Et melior iam ille qui laudauit, q̃ iste qui laudatus est. Illi enim placuit in homine donum dei, huic amplius placuit donum hominis quàm dei.

Laudes & uituperatio moment. Cap. 37. TEntamur his tentationibus quotidie dñe, sine cessatione tentamur. Quotidiana fornax nr̃a est humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere cõtinentiã. Da quod iubes, & iube quod uis. Tu nosti de hac re ad te gemitũ cordis mei, & flumina oculorũ meorũ. Neq;.n. facilè colligo, q̃ sim ab ista peste mundatior, & multũ timeo occulta mea, quæ norunt oculi tui, mei autem non. Est n. qualiscunq; in alijs generibus tentationũ mihi facultas explorandi me, in hoc pene nulla est. Nã & á uoluptatibus carnis, & á curiositate supuacanea cognoscẽdi, uideo quantũ assecut⁹ sim posse refrenare animũ meum, cũ eis rebus careo, uel uoluntate, uel cum absunt. Tunc.n. me interrogo q̃ magis minus'ue mihi molestum sit non habere. Diuitiæ uerò quæ ob hoc expetũtur, ut alicui istarũ trium

cupiditatũ uel duabus earũ uel omnibus seruiãt, D si p se discere non potest animus, utũ eas habens cõtemnat, possunt & dimitti ut se probet. Laude uerò ut careamus, atq; in eo experiamur, quid possumus? Nunqd male uiuendũ est, & tam pdite atq; immani- *†immaniter.* ter, †ut nemo nos nouerit qui nõ detestetur? Quæ maior dementia dici aut cogitari põt? At si bonæ uitæ bonorumq; operũ comes & solet & debet esse laudatio: tã comitatum eius, q̃ ipsam bonã uitam deseri nõ oportet. Non aũt sentio sine quo esse aut æquo animo, aut ægre possim, nisi cum abfuerit. Quid igitur tibi in hoc gñe tẽtatiõis dñe cõfiteor? Quid? nisi delectari me laudibus, sed amplius ipsa ueritate q̃ laudibus. Nã si mihi pponatur, utrũ malim furens aut in omnibus rebus errans ab omnibus hoibus laudari, an cõstans & in ueritate certissimus ab omnibus uituperari, uideo qd eligã. Verũtamẽ nollẽ ut uel augeret mihi gaudiũ cuiuslibet boni mei suffragatio oris alieni. Sed auget fateor nõ solũ, sed & uituperatio minuit. Et cũ ista miseria mea pturbor, subintrat mihi excusatio, quæ qualis sit, tu scis Deus, nã me incertũ facit. Quia.n. nobis E impetrasti nõ tantũ continentiã, id est, á qbus rebus amorẽ cohibeamus, uerũetiam iustitiã, id est, quõ eũ conferamus: nec te tantũ uoluisti á nobis, uerũetiã proximũ diligi, sæpe mihi uideor de profectu aut spe pximi delectari, cũ bñ intelligentis laude delector: & rursus eius malo contristari, cũ eũ audio uituperare qd aut ignorat, aut bonũ est. Nam & cõtristor aliquando laudibus meis, cũ uel ea laudantur in me, in qbus mihi ipse displiceo, uel etiã bona minora & leuia pluris æstimantur q̃ æstimanda sunt. Sed rursus unde scio, an ppterea sic afficior, q, nolo de meipso á me dissentire laudatorẽ meũ, nõ q, illius utilitate moueor, sed q, eadẽ bona, quæ mihi in me placent, iocũdiora mihi sunt cũ & alteri placent? Quodãmõ enim non ego laudor, cũ de me sñia mea nõ laudat, quãdoqdẽ aut illa laudantur, quæ mihi displicẽt, aut illa amplius quę mihi minus placent. Ergo me de hoc incertus sum mei? Ecce in te ueritas uideo, non me laudibus meis, ppter me, sed ppter proximi utilitatẽ moueri oportere. Et utrũ ita sit nescio. Min⁹ mihi F in hac re notus sum ipse q̃ tu. * Obsecro te Deus **saliát, tibi.* meus, & meipsum mihi indica, ut cõfitear oraturis pro me fratribus meis, quod in me sauciũ comperero. Iterũ me diligentius interrogẽ. Si utilitate proximi moueor in laudibus meis, cur minus moueor si qsquã alius iniuste uituperetur q̃ si ego. Cur ea cõtumelia magis mordeor quæ in me, q̃ quę in aliũ eadẽ iniqtate corã me iacitur? An & ego hoc nescio? Etiãmne id restat ut ipse me seducã, & uerũ nõ faciã coram te in corde & lingua mea? Insaniã istam domine longe fac á me, ne oleum peccato- *Psal. 140* ris mihi sit os meum, ad impinguãdũ caput meũ. Egenus & pauper ego sum, & melior in occulto ge- *Psal. 108* mitu displicens mihi, & quærens misericordiam tuam, donec reficiatur defectus meus, & perficiatur usq; in pacem, quam nescit arrogantis oculus.

Et uirtuti peri. uiã á uana gloria. Cap. 38. SErmo aũt ore procedens, & facta quę innotescunt hoibus, habent tentationẽ periculosissimã ab amore laudis, qui ad priuatã quandã excellentiã contrahere emendicata suffragia tentat: & cum a me in me arguit eoipso quo arguit. Et sæpe homo de ipso uanæ glorię cõtẽptu uanius gloria-

G tur, ideoq̃ nõ iã de ipso gloriæ cõtemptu gloriaẽ. Non enim eam contemnit cũ gloriatur intus.

φιλαυτία Cap. 39 ETiam intus est aliud in eodẽ genere tentationis malũ, quo inanescunt qui placẽt sibi de se, quanuis alijs uel placeant uel displiceãt, nec placere affectẽt cæteris. Sed sibi placentes multũ, tibi displicẽt, non tm̃ de non bonis quasi bonis uerũ etiã de bonis tuis quasi suis: aut etiã sicut de tuis, sed tanq̃ ex meritis suis: aut etiam sicut ex tua gratia, sed non sua merita: nõ tñ socialiter gaudentes, sed alijs inuidentes ea. In his oibus atque huiusce modi periculis & laboribus uides tremorẽ cordis mei, & uulnera magis subinde à te sanari, quàm mihi non infligi sentio.

Cõtra uitia lucta Cap. 40 VBi non mecũ ambulasti ueritas, docens quid caueã & quid appetam, cũ ad te referrem inferiora uisa mea quæ potui, teq̃ cõsulerẽ? Lustraui mundum foris sensu quo potui, & attẽdi uitã corporis mei de me, sensusq̃ ipsos meos. Inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiaꝵ innumerabiliũ, & cõsideraui & expaui, & nihil eoꝵ discernere po

H tui sine te, & nihil eoꝵ eẽ te iueni: nec egoipse inuentor q peragraui oia, & distinguere & pro suis queq̃ dignitatibꝰ æstimare conatꝰ sum, excipiẽs alia nũciãtibus sensibus, & interrogãs alia mecũ cõmixta sentiẽs, ipsosq̃ nũcios dignoscẽs atq̃ dinumerãs, iamq̃ in memoriæ latis † opibꝰ alia ptractãs, alia recõdens, alia eruens. Nec egoipse cũ hæc agerẽ, i. uis mea qua id agebã, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens q̃ de oibus consulebam, an essent, qd essent, quanti pendẽda essent. Et audiebã dicentẽ ac iubentem. Et sæpe istud facio. Hoc me delectat, & ab oibus actionibus necessitatis q̃tum relaxari possum ad istam uoluptatẽ refugio. Neque in his oibus quæ percurro consulens te, inuenio tutũ locum animæ meæ nisi in te, quo colligant sparsa mea, nec à te quicquã recedat ex me. Et aliqñ intromittis me in affectũ multum inusitatũ introrsus, ad nescio quam dulcedinem: quæ si perficiatur in me, nescio quid erit quod uita ista non erit. Sed recido in hæc erumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multũ fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina degra

I uat. Hic esse ualeo, nec uolo, illic uolo, nec ualeo, miser utrobique.

† memoria elatis.

triplex cupiditas carnis. Cap. 41 IDeoq̃ consyderaui languores peccatoꝵ meorũ in cupiditate triplici, & dexterã tuã inuocaui ad salutẽ meã. Vidi enim splendorem tuũ corde saucio, & repercussus dixi, Quis illuc potest? Proiectꝰ sum à facie oculorum tuorum. Tu es ueritas super Psal. 30. omnia præsidens. At ego per auaritiam meam nõ amittere te uolui, sed uolui tecum possidere mendacium: sicut nemo uult ita falsum dicere, ut nesciat ipse quid uerum sit. Itaque amisi te, quia non dignaris cum mendacio possideri.

Remedia nitiorũ à dæmonibus, C. 42 q Vem iuenissẽ, qui me recõciliaret tibi? An eundũ mihi fuit ad ãgelos? Qua prece? qbus sacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per seipsos ualentes, sicut audio, tentauerunt hæc, & inciderũt in desyderium curiosarũ uisionum, & digni habiti sunt illusionibus. Elati eni te quærebant doctrinæ fastu, exerentes potius quã tundentes pectora, & adduxerunt per uerisimilitudinem cordis sui conspirantes & socias superbiæ suæ potestates aeris huius, à qbus p potentias magicas deciperenẽ, quærẽtes mediatorẽ per quẽ pur garenẽ, & non erat. Diabolus.n. erat transfigurans se in angelum lucis, & multũ illexit supbã carnẽ, qd carneo corpore ipse nõ esset. Erãt. n. illi mortales & peccatores, tu aũt dñe cui reconciliari superbe quærebãt, immortalis & sine peccato. Mediator aũt inter deum & homines, oportebat ut haberet aliqd simile deo, aliquid simile hominibus, ne in utroq̃ hoibus similis, longe eẽt à deo: aut in utroque deo similis, lõge esset ab hoibus: atque ita mediator nõ esset. Fallax itaq̃ ille mediator, quo p secreta iudicia tua superbia mereẽ illudi, unũ cũ hominibꝰ habet, id est, pc̃tm̃, aliud uideri uult habere cũ deo: ut quia carnis mortalitate, non tegitur, pro immortali se ostentet. Sed qa stipendiũ peccati mors est, hoc habet commune cũ hominibus, unde simul damnentur in mortem.

K Ephe 2 2. Cor. 11 1. Timo. 2 Roma. 6

Christus itercessor efficax. Cap. 43 VErax aũt mediator, quẽ secreta tua misericordia demonstrasti hominibus, & misisti ut eiꝰ exemplo ẽt ipsam discerent humilitatem, mediator ille dei & hominũ homo Christus Iesus inter mortales peccatores & immortalẽ iustum ‡ apparuit: mortalis cum hominibus, iustus cum deo: ut quoniam stipendium iustitiæ uita & pax est, per iustitiam cõiunctam deo euacuares mortem iustificatorum impiorum, quam cum illis uoluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem præteritæ salui fierent. Inquantum enim homo, intantum mediator: inquantum autem uerbum, non medius, quia æqualis deo, & deus apud deum, & simul cum spiritusancto unus deus. Quomodo nos amasti pater bone, qui filio tuo unico nõ pepercisti, sed pro nobis ipsis tradidisti eũ? Quomodo nos amasti pro qbus ille qui nõ rapinã arbitratus est esse æqualis tibi, factꝰ est subditus usq̃ ad mortẽ crucis: unꝰ ille in mortis liber, potestatẽ habens ponendi aiam suam, & potestatẽ habẽs iterꝫ sumendi eam: pro nobis tibi uictor & uictima, & ideo uictor qa uictima: p nobis tibi sacerdos & sacrificiũ, & ideo sacerdos, quia sacrificiũ, faciẽs tibi nos de seruis filios, de te nascẽdo, nobis seruiẽdo? Merito mihi spes ualida in illo est, q̃ sanabis oẽs lãguores meos, p eũ q sedet ad dexterã tuã, & te interpellat p nobis, alioquin desperarem. Multi.n. & magni sunt iidẽ languores mei, multi sunt & magni, sed maior & amplior est medicina tua. Potuimꝰ putare uerbũ tuũ remotũ esse à cõiunctiõe hois, & desperare de nobis, nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Cõterritꝰ pc̃tis meis & mole peccatorũ & miseriæ meæ, agitaueram in corde meditatusq̃ fuerã fugã in solitudinẽ, sed prohibuisti me, & cõfirmasti me dicens, Ideo p oibus Christus mortuus est, ut q uiuunt iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Ecce dñe iacto in te curã meã ut uiuam, & consyderabo mirabilia de lege tua. Tu scis imperitiam meã & infirmitatẽ meã, doce me & sana me. Ille tuus unicꝰ in quo sunt oẽs thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, redemit me sanguine suo. Nõ calumnientur mihi superbi quoniam cogito precium meu, m& manduco & bibo & erogo, & pauper cupio saturari ex eo inter illos qui edunt & saturantur, & laudabunt dominum qui requirunt eum.

Matth. 11 L 1. Ti. 2 ‡ mortales et pc̃tores, mortalis et iustus. Ioan. 1 Roma. 8 Philip. 2 Psal. 87 Ioan. 10 M Psal. 102 Roma 8 Psal. 54 2. Cor 5 Psal. 54 Psal. 118 Col. 1 Psal. 118 Psal 21

ADIVI AVRELII AVGVSTINI Confesſionum Liber Vndecimus.

Quur cō fitemur deo ſcien ti Cap. 1. NVNQVID domine cū tua ſit
æternitas ignoras quæ tibi di-
co, aut ad tempus uides qd fit
in tempore? Cur ergo tibi tot re
rū narrationes digero? Nō utiq;
ut p me noueris ea, ſed affectum
meum excito in te, & eorū qui
hæc legunt, ut dicamus oēs: Magnus dominus &
Pſal. 95. laudabilis ualde. Iam dixi, & dicā, amore amoris
tui facio iſtud. Nā & oramus, & tñ ueritas ait: No-
Matth. 6 uit pater neſter qd uobis opus ſit priuſquā petatis
ab eo. Affectū ergo noſtrū patefacimus in te, cōfi-
tendo tibi miſerias noſtras, & miſericordias tuas
ſup nos, ut liberes nos omnino qm̄ cœpiſti, ut de-
ſinamus eſſe miſeri in nobis, & beatificemur in te
Matth 5 qm̄ uocaſti nos ut ſimus pauperes ſpū, & mites &
lugētes & eſuriētes ac ſitientes iuſtitiā, & miſericor
des. & mūdicordes et pacifici. Ecce narraui tibi mul
B ta quæ potui & quæ uolui, qm̄ tu prior uoluiſti, ut
cōfiterer tibi dño deo meo quoniā bonus es, quo
niam in ſeculum miſericordia tua.

Pſal. 117 QVando aūt ſufficio calami lingua enūciare
Petit liberari à pctō & ab erroribus, & duci ad uerā cogitationē. Cap. 2. omnia hortamēta tua, & oēs terrores tuos
& cōſolationes & gubernationes, qbus me
perduxiſti prædicare uerbū tuū, & ſacramentum
tuū diſpenſare populo tuo? Et ſi ſufficio hæc enu-
merare ex ordine, carò mihi ualent ſtillæ tēporū,
& olim inardeſco meditari in lege tua, & in ea tibi
confiteri ſcientiā & impitiā meā, primordia illumi
nationis tuę, & reliqas tenebrarū mearū, quouſq;
deuoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo in aliud
horæ diffluant, quas inuenio liberas à neceſſitati-
bus reficiendi corporis & intentionis animi, & ſer
uitutis quā debebus hominibus, & quā nō debe-
mus, & tñ reddimus. Dñe deus meus intende ora-
tioni meæ, & miſericordia tua exaudiat deſideriū
meū: quoniā nō mihi ſoli æſtuat, ſed uſui uult eſſe
fraternæ charitati, & uides in corde meo qa ſic eſt,
Pſal. 85. ut ſacrificem tibi famulatū cogitationis & linguæ
C meæ, & da quod offerā tibi. Inops enim & pauper
ſum, tu diues in omnes inuocantes te, q ſecurus cu
ram noſtri geris. Circuncide ab omni temeritate,
ab omniq; mendacio interiora & exteriora labia
mea. Sint caſtæ delitię meę, ſcripturæ tuę, nec fal-
lar in eis, nec fallā ex eis. Dñe attende & miſerere
mei domine deus meus, lux cæcorū & uirtus infir-
morū, ſtatimq; lux uidentiū & uirtus fortiū, atten
de aiam meā, & audi clamantē de profundo. Nam
Pſal. 73. niſi adſint & in profundo aures tuæ, quò ibimus?
Quò clamabimus? Tuus eſt dies, & tua eſt nox. Ad
nutū tuū momenta tranſuolant. Largire inde ſpa-
tium meditationibus noſtris in abdita legis tuæ,
neq; aduerſus pulſantes claudas eam. Neq; eni fru-
ſtra ſcribi noluiſti tot paginarū opaca ſecreta. Aut
non habent illæ ſyluæ ceruos ſuos recipientes ſe
in eas, & reſumentes, & ambulantes, & paſcentes,
recubantes, & ruminantes. O dñe pfice me, & reue
la mihi eas. Ecce uox tua gaudiū meū, uox tua ſup
affluentiā uoluptatū. Da quod amo. Amo enim, et
hoc tu dediſti. Nec dona tua deſeras, nec herbam
tuam ſpernas ſitientē. Confitear tibi quicquid in-
uenero in libris tuis, & audiā uocē laudis & te bi-
bam, & conſiderem mirabilia de lege tua, ab uſq; D
principio in quo feciſti cœlum & terrā, uſq; ad re- *Pſal. 118.*
gnum tecū ppetuū ſanctæ ciuitatis tuæ. Dñe miſe-
rere mei, & exaudi deſideriū meū. Puto enim qd
nō ſit de terra, nō de auro & argento, aut de lapidi
bus, aut decoris ueſtibus, aut honoribus & ptāti-
bus, aut uoluptatib⁹ carnis, neq; de neceſſarijs cor-
poris, & huic uitæ pegrinationis nr̃æ, quæ omnia
nobis apponunt quærentibus regnū & iuſtitiam
tuā. Vide dñe deus meus, unde ſit deſideriū meū. *Matth 6*
Narrauerūt mihi iniuſti delectatiōes ſuas, ſed non *Pſal. 118.*
ſicut lex tua dñe. Ecce unde eſt deſideriū meum.
Vide pater, aſpice & uide & approba, & placeat in
cōſpectu miſericordiæ tuæ inuenire me gratiā an
te: ut apiantur pulſanti mihi interiora ſermonum
tuorū. Obſecro p dñm noſtrum Ieſum Chriſtum, *Pſal. 79.*
filiū tuū, uirū dexteræ tuæ, filiū hoīs, quē confir-
maſti tibi mediatorē tuū & noſtrū, per quem nos
quæſiſti nō quærentes te, quæſiſti aūt ut quære- *Ioan. 1.*
remus te, uerbū tuū p quod feciſti omnia, in qui- *Roma. 8.*
bus & me unicū tuū p quē uocaſti in adoptionē
populū credentium, in quo & me, per eum te obſe E
cro q ſedet ad dexterā tuā, & te interpellat p nobis
in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ *Col. 2.*
abſconditi. Ipſum quæro in libris tuis. Moyſes de *Ioan 5.*
illo ſcripſit, Hoc ipſe ait, hoc ueritas ait.

AVdiam & intelligam, quomó in principio fe- *Creatio*
ciſti cœlū & terrā. Scripſit hoc Moyſes, ſcripſit *cœli ac*
& abijt, tranſiuit hinc ad te. Neq; enim nunc ante *terræ c. 3*
me eſt: Nam ſi eſſet, tenerem eum, & rogarem eū, et *Gene. 1.*
p te obſecrarem ut mihi iſta panderet, & præberē
aures corporis mei ſonis erumpētibus ex ore eius.
Et ſi Hebræa uoce loqueretur, fruſtra pulſaret ſen-
ſum meū, nec inde mentē meā quicquā tangeret.
Si aūt Latine, ſcirem qd diceret. Sed unde ſcirem an
uerū diceret? Quod ſi & hoc ſcirem, num & ab illo
ſcirem? Intus utiq; mihi, intus in domicilio cogita
tionis, nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Bar
bara ueritas ſine oris & linguę organis, ſine ſtrepi-
tu ſyllabarū diceret, uerū dicit: & ego ſtatim certus
confidenter illi homini tuo dicerē, uerū dicis. Cū
ergo illum interrogare non poſſim: te quo plenus
uera dixit ueritas, rogo te Deus meus, rogo parce F
peccatis meis, & qui illi ſeruo tuo dediſti hæc dice
re, da & mihi hæc intelligere.

ECce ſunt cœlū & terra, clamāt quod facta ſint, *Creatura*
Mutantur enim atq; uariantur. Quicquid autē *clamat*
factū nó eſt, & tamen eſt, nō eſt in eo quicquā quod *creatorē*
ante nō erat, quod eſt mutari atq; uariari. Clamāt *deū. ca. 4*
etiā quod ſeipſa nō fecerint, ideo ſumus, qa facta
ſumus. Non ergo eramus antequā eſſemus, ut fieri
poſſemus à nobis. Et uos dicentiū eſt ipſa euiden-
tia. Tu ergo dñe feciſti ea q pulcher es, pulchra ſūt
enim: q bonus es, bona ſunt enim: qui es, ſunt eni.
Nec ita pulchra ſunt, nec ita bōa ſunt, nec ita ſunt
ſicut tu cōditor eorū, q cōparata, nec pulchra ſunt
nec bona ſunt, nec ſunt. Scimus hęc, grās tibi. Et
ſciētia noſtra ſcientię tuę cōparata, ignorantia eſt.

IN principio fecit deus cœlum & terram. Quomō *Ex nihilo condi-*
aūt feciſti cœlum & terrā, & quæ machina tam *tus mun-*
grandis operationis tuæ? Nō enim ſicut homo ar- *dus. ca. 5.*
tifex formans corpus de corpore, arbitratu animæ
ualentis imponere utcunq; ſpeciē quam cernit in
ſemetipſa interno oculo. Et unde hoc ualeret, niſi
quia tu feciſti eam? Et imponit ſpeciē iam exiſtēti

G & habenti ut esset, ueluti terrę aut lapidi aut ligno
aut auro, aut id genus rerū cuilibet. Et unā ista eēnt
nisi tu fecisses ea? Tu fabro corpus, tu animū mem
bris impitantē fecisti: tu materiā unā facit aliqd: tu
ingeniū quo artē capiat, & uideat intus qd faciat
foris: tu sensum corporis quo interprete traijciat
ab animo ad materiam id quod facit, & renunciet
animo qd factū sit, ut ille intus cōsulat præsidētē
sibi ueritatē an bene factū sit. Te laudant hęc om
nia creatorē omniū. Sed tu quomō facis ea? Quo-
modo fecisti deus cœlū & terrā? Non utiq; in cœlo
neq; in terra fecisti cœlū & terram, neq; in aere aut
in aquis, qm̄ & hęc ptinēt ad cœlū & terrā: neq; in
uniuerso mundo fecisti uniuersum mundū, quia
non erat ubi fieret antequā fieret ut esset: nec ma-
nu tenebas aliquid unde faceres cœlum & terram.
Nam unde tibi hoc quod tu non feceras unde ali-
quid faceres? Quid enim est, nisi qa tu es? Ergo di-
Psal. 31. xisti, & facta sunt, atq; in uerbo tuo fecisti ea.
Verbo æ- SEd quomō dixisti? Nunquid illo modo quo fa
terno dē- cta est uox de nube, dicens: Hic est filius meus
H dilectus? Illa enim uox acta atq; trāsacta est, cœpta
condidit, & finita. Sonuerunt syllabæ atq; transierūt, secūda
omnia. post primā, tertia post secundā, atq; inde ex ordine
Cap. 6. donec ultima post cæteras, silentiumq; post ulti-
Matth. 3. mā. Vnde claret atq; eminet, quod creaturæ motus
& 17. expressit eā, seruiens æternę uolūtati tuæ ipse tem
poralis, & hęc ad tp̄s facta uerba tua nunciauit au
ris exterior menti prudēti, cuius auris interior po-
sita est ad ęternū uerbū tuū. At illa cōparauit hæc
uerba tēporaliter sonātia, cū ęterno in silentio uer
bo tuo, & dixit, Aliud est longe, lōge aliud est. Hęc
longe infra me sunt, nec sunt, qa fugiunt & pręter-
eunt, Verbum aūt dn̄i mei supra me manet in ęter
num. Si ergo uerbis sonantibus & prętereuntibus
dixisti ut fieret cœlū & terra, atq; ita fecisti cœlū &
terram: erat iam creatura corporalis ante cœlū &
terram, cuius motibus temporalibus temporaliter
uox illa percurreret. Nullum autem corpus ante
cœlum & terrā. Aut si erat, id certe sine transitoria
uoce feceras, unde transitoriā uocē faceres, qua di
ceres ut fieret cœlū & terra. Quicquid enim illud
I esset, unde talis uox fieret, nisi abs te factum esset,
omnino non esset. Vt ergo fieret corpus unde ista
uerba fierent, quo uerbo à te dictum est?
VOcas itaq; nos ad intelligendū uerbū Deum
Fili⁹ Dei apud te deū, quod sempiterne dicit, & eo sem
uerbū pa piterne dicuntur omnia. Neq; enim finitur quod
tris coæ- dicebatur, & dicitur aliud ut possint dici omnia,
ternum. sed simul ac sempiterne omnia. Alioquin iam tp̄s
Cap. 7. & mutatio, & nō uera ęternitas, nec uera immorta
Ioan. 1. litas. Hoc noui deus meus, & gratias ago. Noui, cō-
fiteor tibi dn̄e, mecumq; nouit & benedicit te qsqs
ingratus nō est certę ueritati. Nouimus dn̄e, noui-
mus, quoniam inquātum quicquid non est quod
erat, & est quod non erat, intantum moritur & ori
tur. Non ergo quicquam uerbi tui cedit atq; succe-
dit, quoniā uere immortale atq; ęternū est. Et ideo
uerbo tibi coęterno, simul & sempiterne dicis om
nia quæ dicis, & fit quicquid dicis ut fiat. Nec ali-
ter q̄ dicendo facis, nec tamen & simul & sempiter
Verbo dī na fiunt omnia, quę dicendo facis.
docemur CVr quęso te domine deus meus, utcūq; uideo,
in omni- sed quomodo id eloquar, nescio: nisi qa om-
bus ca. 8. ne quod esse incipit & esse desinit, tunc esse inci-
pit & tunc desinit, quando debuisse incipere uel K
desinere in ęterna ratione cognoscitur, ubi nec in-
cipit aliqd nec desinit? Ipsum est uerbū tuū, quod
& principiū est, qui † & loquitur nobis. Sic in euan † quia.
gelio per carnem ait, & hoc insonuit foris auribus Ioan. 8.
hoim ut crederetur, & intus quęreretur, & inueni-
retur in æterna ueritate, ubi omnes discipulos bo
nus & solus magister docet. ibi audio dn̄e uocem
tuam dicētem mihi, quoniam ille loquitur nobis Matt. 23.
qui docet nos. Qui aūt non docet nos, etiam si lo
quitur, non nobis loquitur. Quis porrò nos docet
nisi stabilis ueritas? Quia & per creaturā mutabilē
cum admonemur, ad ueritatem stabilē ducimur,
ubi uere discimus, cum stamus & audimus eū, &
gaudio gaudemus propter uocē sponsi, reddentes
nos unde sumus. Et ideo principium, quia nisi ma Ioan. 3.
neret cum erraremus, non esset quò rediremus. Cū
autem redimus ab errore, cognoscendo utiq; redi-
mus. Vt autem cognoscamus, docet nos, quia prin Ioan. 8.
cipium est & loquitur nobis.
IN hoc principio Deus fecit cœlū & terrā: in uer- L
bo tuo, in filio tuo, in uirtute tua, in sapiētia tua Quomo-
in ueritate tua, miro modo dicens, & miro modo do uerbū
faciens. Quis comprehēdet? Quis enarrabit? Quid dei loqua
est illud quod interlucet mihi, & percutit cor meū tur cordi
sine lęsione & inhorresco &, inardesco? Inhorresco Cap. 9.
inquantū dissimilis ei sum, inardesco inquantum Gene. 1.
similis ei sum. Sapientia ipsa est quę interlucet mi-
hi, discindens nubilū meū, quod me rursus coope
rit deficientē ab ea caligine atq; aggere pœnarum
mearum: quoniā sic infirmatus est in egestate ui- Psal. 30.
gor meus, ut nō sufferā bonū meum, donec tu dn̄e
qui propitius factus es omnibus iniqtatibus meis, Psal. 102.
etiā sanes omnes languores meos: qa & redimes de
corruptione uitam meā, & coronabis me in mise-
ratione & misericordia, & satiabis in bonis deside
rium meū: quoniā renouabitur iuuētus mea sicut
aquilę. Spe enim salui facti sumus, & promissa tua Roma. 8.
per patiētiam expectamus. Audiat te intus sermo-
cinantē q potest. Ego fidenter ex oraculo tuo cla-
mabo: Quàm magnificata sunt opera tua domine Psal. 103
omnia in sapientia fecisti, & illa principium, & in
eo principio fecisti cœlum & terram. M
NOnne ecce pleni sunt uetustatis suæ q nobis Voluntas
dicunt, Quid faciebat Deus antequā faceret Dei prin
cœlum & terrā? Si enim uacabat (inquiunt) & non cipiū ne-
operabatur aliquid, cur non sic semp & deinceps, scit. c. 10
quemadmodum retro semper cessauit ab opere?
Si enim ullus motus in Deo nouus extitit, & uolū
tas noua ut conderet creaturam, quam nunquam
ante condiderat: quomō iam uera æternitas ubi
oritur uolūtas quę nō erat? Neq; enim uolūtas Dei
creatura est, sed ante creaturam: quia non creare-
tur aliquid, nisi creatoris uoluntas pręcederet.
AD ipsam ergo Dei substātiam pertinet uolun- Aeternita
tas eius. Quod si exortū est aliquid in Dei sub tas Dei
stantia, quod prius nō erat, nō ueraciter dicit æter nescit tē-
na illa substantia. Si aūt uoluntas dei sempiterna pora. c. 11
erat, ut esset creatura: cur nō sempiterna creatura?
Qui hæc dicunt, nondū te intelligunt. O sapientia
dei lux mentiū, nōdū intelligunt quō fiant quæ p
te atq; in te fiūt, & conant ęterna sapere: sed adhuc
in pteritis & futuris rerū motib⁹ cor eorū uolitat, &
adhuc uanū est. Quis tenebit illud, & figet illd, ut
paululū stet, & paululū rapiat splēdorē semp stātis

A ęternitatis,& cōparet cum tēporibus nunquā stanti
bus,& uideat esse incōparabilē:& uideat longum
tēpus,nisi ex multis pretereuntibus motibus, qui
simul extendi nō possunt,longū non fieri:nō aūt
præterire quicquā in ęterno,sed totū esse præsens,
nullū uero tēpus totū esse presens:& uideat omne
præteritum propelli ex futuro & omne futurū ex
præterito cōsequi, & omne preteritū ac futurū ab
eo quod semp est presens creari & excurere? Quis
tenebit cor hois, ut stet & uideat quō stans dictet
futura & preterita tēpora,nec futura nec preterita
æternitas?Nunquid manus mea ualet hoc,aut ma
nus oris mei per loquelas agit tam grandem rem?

Quid de us fe erit ante mūdi creatio nem. Cap. 12.

ECce respondeo dicenti,qd faciebat deus ante-
quam faceret cœlū & terram:respondeo nō il-
lud quod quidā respōdisse perhibetur iocularıter
eludens quæstionis uiolentiā. Alta,inquit,scrutan
tibus gehennas parabat. Aliud est uidere, aliud ri
dere Hæc nō respondeo. Libentius.n.respōderim,
nescio quod nescio:quā illud unde irridetur qui alta
interrogauit,& laudat qui falsa respondit. Sed di-
co te deus noster omnis creaturæ creatorem. Et si
B cœli & terræ nomine omnis creatura intelligitur:
audēter dico,Antequam faceret deus cœlū & ter-
ram,non faciebat aliquid Si.n.faciebat,quid nisi
creaturā faciebat? Et utinā sic sciam,quicquid uti
liter scire cupio,quemadmodum scio quod nulla
fiebat creatura, antequam fieret ulla creatura.

Quod ante tēpora à deo creata nulla fuerint tempora Cap.13.

AVt si cuiusquā uolatilis sensus uagatur p ima
gines retro temporū,& te deum omnipoten-
tem & omnicreantem,& omnitenentē, cœli & ter
ræ artificem,ab opere tanto antequam id faceres,
per innumerabilia secula cessasse miratur:euigilet
atque attēdat,quia falsa miratur. Nā unde poterant
innumerabilia secula pterire,quæ ipse nō feceras,
cū sis omniū seculorū author & cōditor? Aut quę
tēpora fuissent,quæ abs te cōdita non essent? Aut
quo præterijssent si nunquā fuissent? Cū ergo sis ope
rator omniū temporū,si fuit aliquod tēpus ante-
quam faceres cœlū & terram,cur dicitur quod ab
opere cessabas? Idipsum.n.tēpus tu feceras, nec p-
terire potuerūt tēpora antequam faceres tēpora.
Si aūt ante cœlū & terram nullū erat tempus, cur
C quęritur quid tunc faciebas? Non.n.erat tunc ubi
nō erat tēpus,nec tu tēpore tēpora præcedis,alio-
quin non omnia tēpora præcederes. Sed pręcedis
omnia tēpora preterita,celsitudine semper pręsen
tis ęternitatis,& superas omnia futura,quia & illa
futura sunt,& cū uenerint,præterita erunt:tu autē
idem ipse es, & anni tui nō deficient. Anni tui nec

Psal. 101

eunt nec ueniunt: isti.n.nostri & eunt & ueniunt,
ut oēs ueniāt. Anni tui oēs simul stant,quoniam stant,
nec euntes à uenientibus excluduntur, quia non
transeunt:isti aūt nostri oēs erunt, cū omnes non
erūt. Anni tui dies unus, & dies tuus nō quotidie,
sed hodie,quia hodiernus tuus nō cedit crastino,

Psal. 2.

neque.n.succedit hesterno. Hodiernus tuus æterni-
tas,ideo coæternū genuisti, cui dixisti:Ego hodie

Hebr. 5.

genui te. Omnia tēpora tu fecisti,& ante oīa tēpo-
ra tu es,nec aliquo tempore non erat tempus.

Temporis differentia tres. Cap. 14.

NVllo ergo tēpore non feceras aliqd, quia ip-
sum tēpus tu feceras. Et nulla tēpora tibi co-
æterna sunt,quia tu permanes. At illa si semp ma-
nerent,non essent tēpora. Quid.n.est tēpus? Quis
hoc facile breuiterque explicauerit? Quis hoc ad
uerbum de illo proferendū uel cogitatione com- D
prehenderit? Quid aūt familiarius & notius in lo-
quēdo cōmemoramus quā tempus? Et intelligimus
utique cū id loquimur:intelligimus etiā,cū alio lo-
quente id audimus. Quid est ergo tps? Si nemo ex
me quærat scio, si quærēti explicare uelim nescio:
fidenter tamen dico scire me, quod si nihil prete-
riret,nō esset pteritum tēpus,& si nihil adueniret,
non esset futurum tēpus, & si nihil esset,non esset
præsens tempus. Duo ergo illa tempora,præteri-
tum & futurum quomodo sunt, quando & prete-
ritum iam non est,& futurum nondum est? Præ-
sens autem si semper esset præsens, nec in præteri-
tum transiret,iam non esset tēpus, sed ęternitas Si
ergo præsens ut tēpus sit,ideo fit, quia in præteri
tum transit,quō & hoc esse dicimus, cui causa ut
sit illa est,quia non erit, ut scilicet non uere dica-
mus tempus esse,nisi quia tendit in non esse.

Mensura temporis in quo. Cap. 15.

ET tñ dicimus longum tēpus & breue tempus,
neque hoc nisi de preterito aut futuro dicimus.
Preteritum tēpus longum(uerbi gratia)uocamus
ante centū annos, futurū itidem longū post cen-
tum annos Breue aūt preteritum,sicut puta,dici- E
mus ante decē dies,& breue futurū post decē dies.
Sed quo pacto longū est aut breue quod non est?
Præteritū enim iam non est, & futurū nondū est.
Nō itaque dicamus,longū est,sed dicamus de præte
rito,longū fuit,& de futuro longū erit. Dñe deus
meus,lux mea, nonne & hic ueritas tua deridebit
hoiem? Quod.n.longū fuit præteritum tēpus, cū
iam esset præteritum,longū fuit,an cū adhuc pre-
sens esset? Tūc.n. poterat esse longū,quando erat quod
esset longū. Præteritū uerò iam nō erat,unde nec
longum esse poterat,quod oīno non erat. Non er-
go dicamus,longū fuit præteritum tēpus: neque.n.
inueniemus quid fuerit longum,quando ex quo præte
ritum est,non est. Sed dicamus,longum fuit illud
præsens tēpus,quia cū præsens esset,longum erat.
Nondū enim præterierat ut non esset, & ideo erat
quod longū esse posset. Postea uerò quā præterijt,si-
mul & longū esse destitit quod esse destitit. Videa
mus ergo ô anima humana, utrū & præsens tem-
pus possit esse longū. Datum.n.tibi est sentire mo
ras atque metiri. Quid respōdebis mihi? An centum
anni præsentes longum tēpus est? Vide prius utrū F
possint præsentes esse centū anni. Si enim primus
eorū annus agitur,ipse præsens est,nonaginta ue-
rò & nouē futuri sunt,& ideo nondū sunt. Si autē
secūdus annus agitur,iam unus est præteritus, al-
ter præsens,cæteri futuri. Atque ita si mediorū quē-
libet centenarij huius numeri annū præsentē po-
suerimus,ante illū preteriti erunt,post illū futuri.
Quocirca centū anni præsentes esse nō poterunt.
Vide saltē utrum qui agitur unus †ipse sit presens. *† annus.*
Et eius.n si prim⁹ agitur mēsis, futuri sunt cęteri.
Si secūdus iam & primus pterijt, & reliqui nondū
sunt Ergo nec annus qui agitur totus est psens. Et
si nō totus est præsens,nō est annus psens Duode
cim.n.menses annus est,quorum quilibet unus men
sis qui agit,ipse psens est, cæteri aūt præteriti aut
futuri. Quanquam neque mensis qui agitur præsens est,
sed un⁹ dies. Si prim⁹,futuris cæteris,si nouissim⁹,
præteritis cæteris,si mediorū quilibet,inter præte
ritos & futuros. Ecce psens tēpus quod solū inue-
niebamus longum appellandū, uix ad unius diei

G spatium cõtractum est Sed discutiamus etiam ipsum, quia nec unus dies totus est pręsens. Nocturnis.n.& diurnis horis oibus uigintiquatuor expletur, quarum prima cęteras futuras habet, nouissima praeteritas, aliqua uerò interiectarũ ante se pręteritas, post se futuras. Et ipsa una hora fugitiuis particulis agitatur. Quicquid eius auolauit, praeteritũ est, quicquid eius restat, futurũ Si quid intelligitur tẽporis quod in nullas iam uel in minutissimas momentorũ partes diuidi posit, id solũ est quod praesens dicatur. Quod tñ ita raptim à futuro in praeteritũ transuolat, ut nulla morula extendat. Nam si extenditur, diuiditur in pręteritũ & futurum, Praesens aũt nullũ habet spatiũ. Vbi est ergo tẽpus quod longũ dicamus? An futurum? Non quidẽ dicimus longum est, quia nondũ est quod longũ sit, sed dicimus longum erit. Quãdo igitur erit? Si.n.& tunc cũ adhuc futurũ erit, nõ erit longum, quia quod sit longũ, nondũ erit. Si aũt tunc erit longum cũ ex futuro, quod nondum est, esse iam cœperit, & praesens factum erit, ut posit esse
H quod longũ sit, iam superioribus uocibus clamat praesens tempus, longum se esse non posse.

Quale tẽpus metiri liceat & quale nõ ca.16.

ET tamen dñe sentimus interualla temporũ, & comparamus sibimet, & dicimus alia longiora, & alia breuiora. Metimur etiã quãto sit breuius aut longius illud tempus q̃ illud, & respondemus duplum esse hoc uel triplum, illud autem simplũ, aut tantum hoc esse quantũ illud Sed praetereuntia metimur tẽpora cum sentiendo metimur, pręterita uerò quę iam non sunt, aut futura quę nondum sunt, quis metiri potest, nisi forte audebit quis dicere metiri posse quod non est? Cum ergo praeterit tempus, sentiri & metiri potest, cum autem praeterierit, quoniam non est, non potest.

Tempus praeteritũ & futurum ubi sint. c 17.

Q Vaero pater, non affirmo, deus meus praeside mihi & rege me. Quis nam est qui dicat mihi non esse tria tempora, sicut pueri didicimus, puerosq; docuimus, praeteritum, pręsens & futurũ: sed tantum praesens: quoniã illa duo nõ sunt? An & ipsa sunt, sed ex aliquo procedit occulto, cum ex futuro fit pręsens: & in aliquod recedit occultũ, cum ex praesenti fit pręteritũ? Nam ubi ea
I uiderunt qui futura cecinerunt si nondum sunt? Neq;.n. potest uideri id quod non est. Et qui narrant praeterita, non utiq; uera narrarent, si animo illa nõ cernerent? Quae si nulla essent, cerni omnino non possent. Sunt ergo & futura & praeterita.

Quõ praeterita & futura tẽpora praesentia sint. Cap. 18.

SIne me dñe amplius quęrere, spes mea, nõ conturbet intentio mea. Si.n. sunt futura & pręterita, uolo scire ubi sint. Quod si nondũ ualeo, scio tñ ubicunq; sunt, non ibi ea futura esse, aut pręterita, sed praesentia. Nam si & ibi futura sunt, nondũ ibi sunt: si & ibi praeterita sunt, iam non ibi sunt. Vbicunq; ergo sunt quęcunq; sunt, nõ sunt nisi pñtia: quanq; praeterita cũ uera narrantur, ex memoria proferuntur, nõ res ipsae quae pterierunt, sed uerba cõcepta ex imaginibus earum, quę in aio uelut uestigia p sensus ptereundo fixerunt. Pueritia quippe mea, quę iam nõ est, in tẽpore pterito est, quod iam non est: imaginem uerò eius cũ eam recolo & narro, in praesenti tẽpore intueor, qa est adhuc in memoria mea Vtrũ similis sit causa etiã praedicendorũ futurorũ, ut rerum quę nondũ sunt, iam existentes praesentent † imagines, cõfiteor deus meus

† praesentantur.

nescio. Illud sanè scio, nos plerunq; pręmeditari futuras actiones nras, easq; pręmeditatione esse pręsentes, actionẽ autem, quã praemeditamur nondũ esse, quia futura est. Quam cũ aggressi fuerimus, & qd praemeditabamur agere cœperim⁹, tũc erit illa actio, qa tunc nõ futura sed praesens erit. Quoquo modo se itaq; habeat arcana pñtia futurorũ, uideri nisi qd est nõ potest. Quod aũt iam est, nõ futurũ sed pręsens est. Cũ ergo uideri dicunt futura, nõ ipsa quę nondũ sunt. i. quę futura sunt, sed eorum causę uel signa forsitan uident quę iam sunt: ideo nõ futura, sed pñtia sunt iam uidẽtibus, ex qbus futura praedicant animo cõcepta. Quae rursus cõceptiones iam sunt, & eas pñtes apud se intuent qui illa pdicunt. Loquatur mihi aliqd exemplum tanta rerũ numerositas. Intueor aurorã, orituram solẽ pronuncio. Quod intueor, pręsens est: qd pronuncio, futurũ. Nõ sol futurus qui iam est, sed ortus eius qui nondũ est. Tamen etiã ortũ ipsum nisi aio imaginarer, sicut modo cũ id loquor, nõ eum possem pdicere. Sed nec illa aurora quã in cœlo uideo, solis ortus est, quanuis eũ pcedat: nec illa imaginatio in aio meo, qua duo praesentia cernuntur, ut futurus ille ante dicatur. Futura ergo nondum sunt. Et si nondum sunt, non sunt. Et si non sunt, uideri omnino non possunt, sed pędici possunt ex praesentibus, quae iam sunt & uidẽtur. K L

Quõ praescientur futura. Cap. 19.

TV itaq; regnator creaturę tuę, quis est modus quo doces animas ea quae futura sunt? Docuisti enim prophetas tuos. Quisnam ille modus est quo doces futura, cui futurum quicquam non est, uel potius de futuris doces praesentia? Nam qd non est, nec doceri utiq; potest. Nimis lõge est modus iste ab acie mea. Inualuit ex me, nõ potero ad illum: potero autem ex te, cum dederis tu dulce lumen occultorum oculorum meorum.

Psal. 138.

Differentiae tẽporum quõ nominandae. ca.20

Q Vod autem nunc liquet & claret, nec futura sunt nec praeterita. Nec propriè dicitur, tẽpora sunt tria, praeteritũ, praesens, & futurum: sed fortasse propriè diceretur tempora sunt tria, praesens de pręteritis, praesens de pręsentibus, praesens de futuris. Sunt n. haec in anima tria quędam, & alibi ea non uideo. Praesens de pteritis memoria, praesens de pñtibus cõtuitus, praesens de futuris expectatio. Si.n. haec pmittimur dicere, tria M tẽpora uideo, fateorq; tria sunt. Dicatur etiã, tẽpora sunt tria, praeteritũ, praesens, & futurũ sicut abutitur consuetudo, dicatur Ecce non curo nec resisto, nec reprehendo, dum tamẽ intelligatur quod dicit, neq; id quod futurum est esse iam, neq; id qd praeteritũ est. Pauca sunt.n. quae ꝓpriè loquimur, plura non propriè, sed agnoscitur quid uelimus.

Quõ tempus liceat metiri. Cap. 21.

DIxi ergo paulo ante, qd praetereuntia tẽpora metimur, ut possimus dicere duplũ esse hoc tẽporis ad illud simplũ, aut tantũ hoc quantũ illud, & si quid aliud de partibus tẽporũ possumus renunciare metiendo. Quocirca ut dicebã praetereuntia metimur tẽpora. Et si quis mihi dicat, unde scis? respondeã, scio qa metimur, nec metiri quę nõ sunt possumus, & nõ sunt praeterita uel futura. Praesens uerò tẽpus quõ metimur, qñ non habet spatium? Metitur ergo cũ praeterit: cũ autem praeterierit, nõ metitur. Quod n. metiatur nõ erit. Sed unde & quà & quò praeterit, cum metitur? Vnde, nisi ex futuro? Quà, nisi per praesens? Quò, nisi in praeteritum?

A præteritũ? Ex illo ergo quod nondũ est, per illud
quod spatio caret, in illud quod iam nõ est. Quid
aũt metimur nisi tempus in aliquo spatio? Neq. n.
dicimus simpla & dupla, & tripla & æqualia, & si
qd hoc modo in tpe dicimus, nisi inter spatia tem
porũ. In quo ergo spatio metimur tps præteriens?
Vtrũ in futuro uñ præterit? Sed quod nondũ est,
nõ metitur. An in præsenti quà præterit? Sed nullũ
spatiũ non metimur. An in præterito quò prgterit?
Sed quod iam non metimur.

Petit ænigmatis solutionẽ à deo. EXarsit animus me⁹ nosse istud implicatissimũ
ænigma. Noli claudere dñe deus meus bone
pater, per Christũ obsecro, noli claudere desiderio
meo ista, & usitata & abdita, quo minus iu ea pe-
Cap. 22. netret, & dilucescãt allucente misericordia tua do
mine. Quẽ percontabor de his, & cui fructuosius
cõfitebor imperitiã meã, nisi tibi cui nõ sunt mo-
lesta studia mea flammãtia uehemẽter iu scriptu-
ras tuas? Da quod amo, amo enim, & hoc tu dedi-
Matth 7 sti. Da pater q uere nosti data boua dare filijs tuis.
Da qm̃ suscepi cognoscere te, & labor est ante me
donec aperias. Per Chr̃m obsecro in uoie eius sc̃ti
B sc̃tõrũ, nemo mihi obstrepat. Et ego credidi, ꝓpter
Psal. 72. quod & loquor. Hæc est spes mea ad hanc uiuo ut
Psal. 115. cõtẽpler delectatiões dñi. Ecce ueteres posuisti di-
2 Cor. 4. es meos & transeũt, & quõ nescio. Et dicimus tem
Psal. 26. pus & tempus, tempora & tẽpora. Quandiu dixit
Psal. 38. hoc ille, quandiu fecit hoc ille, & q̃ longo tempore
illud non uidi. Et duplũ temporis habet hæc syl-
laba ad illam simplam breuem. Dicimus hæc, &
audimus hæc, & intelligimur & intelligimus. Ma-
nifestissima & usitatissima sunt, & eadem rursus
nimis latent, & noua est inuentio eorum.

Quid sit tempus. AVdiui à quodã hoie docto, quod solis, & lu-
næ, ac syderũ motus, ipsa sint tẽpora, & ãni †.
Cap. 23. Cur enim non potius omniũ corporũ motus sint
† nõ anni. tẽpora? An uero si cessarent cœli lumina, & moue-
retur rota figuli, nõ esset tempus quo metiremur
eos gyros, & diceremus, aut æqualibus morulis
agi, aut si alias tardius, alias uelocius moueret, alios
magis diuturnos esse, alios minus? Aut cũ hoc di-
ceremus nõ & nos in tpe loqueremur, aut eẽnt in
uerbis nobis aliæ lõgę syllabę, alię breues, nisi qa
C illæ lõgiore tpe sonuissent, ista breuiore? Deus do-
na hoibus uidere in paruo cões notitias rerũ par-
uarũ atq; magnarũ. Sũt & sydera & luminaria cœ-
Gene. 1. li in signis, & iu tpibus, & in ãnis & in diebus. Sũt
uero, sed nec ego dixerim circuitũ illius igneolæ
rotæ diem esse, nec tñ ideo tẽpus nõ esse ille dixe-
rit. Ego scire cupio uim naturamq; tpis, quo meti-
mur corporũ motus, & dicimus illũ motũ, uerbi
gratia, tpe duplo esse diuturniorẽ quàm istũ. Nam
quæro, qm̃ dies dicitur, nõ tantũ morula solis su-
per terrã, secundũ quod aliud est dies, aliud nox,
se etiã totus eius circuitus ab oriente usq; ad orien
tẽ, scd̃m quod dicimus, Tot dies transierunt: Cum
suis enim noctibus dñr tot dies, nec extra reputan
tur spatia noctium. Qm̃ ergo dies expletur motu
solis atq; circuitu ab oriente usq; ad orientẽ: quæ-
ro utrum motus ipse sit dies, an mora ipsa quanta
peragitur, an utrunq;. Si enim primum, (motus,)
dies esset: dies ergo esset etiã si tanto spatio tempo
ris sol cursum illũ peregisset, quantũ est horæ uni-
us. Si scd̃m (mora) ergo esset dies si ab ortu solis usq;
in ortũ alterũ, tam breuis mora esset quàm est horę
unius, sed uicies & quater circũiret sol ut expleret D
diẽ. Si utrunq; (motus & mora) nec ille appellaret
dies, si horæ spatio sol totũ suũ gyrũ circumiret:
nec illa si sole cessante tautũ tpis præteriret, quan-
to peragere sol totũ ambitũ de mane iu mane as-
solet. Nõ itaq; nũc quærã, qd sit illud quod uocat
dies? sed qd sit tẽpus quo metientes solis circuitũ,
diceremus eũ dimidio spatio temporis peractũ mi
nus q̃ solet, si tãto spatio temporis peractus esset,
quanto peraguntur horæ duodecim. Et utrunq;
tẽpus cõparantes diceremus illud simplũ, hoc du
plum, etiã si aliquando illo simplo, aliquãdo isto
duplo sol ab oriente usq; ad orientem circumiret.
Nemo ergo mihi dicat cœlestiũ corporum motus
esse tẽpora, qa & cuiusdã uoto cũ sol stetisset, ut ui
ctor Iosue præliũ perageret sol stabat, sed tempus *Iosue. 8*
ibat. Per suũ quippe spatium temporis quod ei suf
ficeret, illa pugna gesta atq; finita est. Video igitur
tempus quandam esse distensionẽ, sed uideo an ui
dere mihi uideor? Tu demonstrabis lux ueritas.

IVbes ut approbẽ si qs dicat tempus esse motũ *Tẽpus est*
corporis? Non iubes. Nam corpus nullũ uisi in *quo meti*
tempore moueri audio, Tu dicis. Ipsum aũt corpo *mur motũ corpo-*
ris motũ tps esse nõ audio, Non tu dicis. Cũ enim
mouetur corpus, tpe metior quãdiu moueatur, ex E
quo moueri incipit donec desinat. Et si nõ uidi ex *ris. ca. 24*
quo cœpit & pseuerat moueri, ut nõ uideã cũ desi
nit, nõ ualeo metiri, nisi forte ex quo uidere inci-
pio donec desinã. Quod si diu uideo, tantũmodo
longũ tempus esse renuncio, nõ aũt quantũ sit: qa
& quantũ cũ dicimus, collatione dicimus, uelut
tantã hoc quantũ illud, aut duplũ hoc ad illud, &
si qd aliud isto modo. Si aũt notare potuerimus
locorũ spatia, uñ & quò ueniat corpus qd mouet,
uel partes eius, si tanquã in torno mouetur, possu-
mus dicere quãtũ sit tpis, ex quo ab illo loco usq;
ad illũ locũ motus corporis uel partis eius effect⁹
est. Cũ itaq; aliud sit motus corporis, aliud quo † *† quod*
metimur quãdiu sit: quis nõ sentiat qd horũ po-
tius tẽpus dicẽdũ sit? Nã etsi uarie corpus aliquan
do mouetur, aliquando stat, non solũ motũ eius,
sed etiã statũ tempore metimur: & dicimus tantũ
stetit, quantũ motũ est, aut duplo uel triplo stetit
ad id qd motũ est, & si qd aliud nostra dimensio
siue cõprehẽderit siue existimauerit, ut dici solet, F
plus minus. Non est ergo tempus corporis motus.

ET confiteor tibi dñe ignorare me adhuc quid *Rursus*
sit tẽpus, & rursus cõfiteor tibi dñe scire me in *orat. c. 25*
tẽpore ista dicere, & diu me iam loqui de tempo-
re, atq; idipsum diu non esse nisi moram tempo-
ris. Quomõ igitur hoc scio, quando quid sit tem-
pus nescio? An forte nescio quemadmodũ dicam
quod scio? Hei mihi q nescio saltẽ qd nesciã. Ecce
Deus meus corã te qa nõ mẽtior, sicut loquor, ita
est cor meum. Tu illuminabis lucernam meam
domine Deus meus illumina tenebras meas.

NOnue tibi confitetur anima mea cõfessione *Mensura*
ueridica metiri me tempora: Itáne Deus me⁹ *pedũ &*
metior, & qd metiar nescio? Metior motũ corporis *syllaba-*
in tempore, itẽ ipsum tempus nõ metior? An uero *rũ. ca. 26.*
corporis motum metirer quandiu sit, & quandiu
hinc illuc perueniat nisi tps in quo mouetur meti
rer. Ipsum ergo tẽpus unde metior? An tpe breuio
re metimur longius, sicut spatio cubiti spatiũ trãsi *† trãstri.*
ri. Sicut † eni uidemur spatio breuis syllabe metiri *Sic.*

G ſpatium longę ſyllabę, atq; id duplũ dicere, ita metimur ſpatia carminũ ſpatijs uerſuum, & ſpatia uerſuũ ſpatijs pedũ, & ſpatia pedum ſpatijs ſyllabarũ, & ſpatia longarũ ſpatijs breuiũ, non in paginis. Nã eo modo loca metimur, non tẽpora. Sed cũ uoces pronunciando tranſeũt, & dicimus longũ carmen eſt, nã tot uerſibus contexitur: longi uerſus, nã tot pedibus cõſtãt: lõgi pedes, nã tot ſyllabis tẽduntur: lõga ſyllaba, nã dupla eſt ad breuem. Sed neq; ita comprehenditur certa menſura tpis quandoquidẽ fieri poteſt, ut ampliori ſpatio tpis perſonet uerſus breuior, ſi productius pronuncietur, q̃ longior ſi correptius. Ita carmen, ita pes, ita ſyllaba. Inde mihi uiſum eſt, nihil eſſe aliud tempus q̃ diſtenſionẽ: ſed cuius rei neſcio, & mirum ſi non ipſius animi. Quid.n. metior obſecro deus meus & dico, aut indefinite, longius eſt hoc tempus q̃ illud, aut etiam definite, duplum eſt hoc ad illud? Tempus metior ſcio, ſed non metior futurũ, quia nondum eſt. Nõ metior præſens, qa nullo ſpatio tenditur. Non metior præteritũ, qa iã non eſt. Quid ergo metior? An

H prætereũtia tempora non præterita? Sic.n. dixerã.

Pſal. 99. *Quõ metimur tẽpus. ca. 27*

INſiſte aĩ; meus & attende te fortiter, Deu adiutor nr̃, ipſe fecit nos & non ipſi nos. Attende ubi albeſcit ueritas. Ecce puta, uox corporis incipit ſonare & ſonat, & adhuc ſonat, & ecce deſinit, iãq; ſilentiũ eſt, & uox illa præterita eſt, & nõ eſt iã uox. Futura erat anteq̃ ſonaret, & non poterat metiri, qa nondum erat, & nunc non põt, quia iam non eſt. Tũc ergo poterat cũ ſonabat, qa tũc erat quæ metiri poſſet. Sed & tunc non ſtabat, ibat.n. & p̃teribat. An ideo magis poterat? Præteriens n. tendebatur in aliquod ſpatium tpis, quo metiri poſſet, qm̃ præſens nullum habet ſpatium. Si ergo tunc poterat, ecce puta, altera cœpit ſonare, & adhuc ſonat, cõtinuato tenore ſine ulla diſtinctione, metiamur eã dum ſonat. Cũ.n ſonare ceſſauerit, iã præterita erit, & nõ erit quæ poſſit metiri. Metiamur plane & dicamus quãta ſit. Sed adhuc ſonat, nec metiri põt niſi ab initio ſui quo ſonare cępit, uſq; ad finẽ quo deſinit. Ipſum qppe interuallũ metimur ab aliquo initio uſq; ad aliquem finem. Quapropter uox quę nondum finita eſt, metiri non poteſt, ut dicatur q̃ lõga uel breuis ſit, nec dici aut æqualis alicui, aut ad aliq̃ ſimpla uel dupla, uel qd aliud. Cũ aũt finita fuerit, iã non erit. Quo pacto igitur metiri pote-

I rit? Et metimur tñ tempora, nec ea quæ nondum ſunt, nec ea q̃ iam nõ ſunt, nec ea quæ nulla mora extendunt, nec ea quæ terminos nõ habẽt. Nec futura ergo, nec præterita, nec pñtia, nec prætereũtia tempora metimur, & metimur tñ tempora. Deus creator oium, uerſus iſte octo ſyllabarum, breuib⁹ & lõgis alternat ſyllabis. Quatuor itaq; breues: prima, tertia, quinta, ſeptima, ſimplę ſunt ad quatuor longas: ſecundã, quartã, ſextã octauã. Hæ ſingulæ ad illas ſingulas duplum hñt tpis: pronuncio & renuncio, & ita eſt quantũ ſentitur ſenſu manifeſto. Quantũ ſenſus manifeſtus eſt, breui ſyllaba longã metior, eamq; habere bis tm̃ ſentio. Sed cum altera poſt alteram ſonat, ſi prior breuis, longa poſterior qũo tenebo breuem, & qũo eam longam metiens applicabo, ut inueniam q; bis tm̃ habeat, qñquidẽ longa ſonare non incipit, niſi breuis ſonare deſtiterit? Ipſam quoq; longam non pñtem metior, qñ niſi finitam non metior. Eius aũt finitio pręteritio

Dimenſio carminis.

eſt. Quid ergo eſt quod metiar? Vbi eſt quam metior breuis? Vbi eſt longa quam metior? Ambæ ſonuerunt, auolauerunt, præterierunt, iam non ſunt, & ego metior, fidẽterq; reſpõdeo, qñ † exercitato ſenſu fiditur, illam ſimplam eſſe, illam duplam in ſpatio ſ. temporis. Neq; hoc poſſum †niſi quia præterierunt & finitæ ſunt. Non ergo ipſas quæ iã non ſunt, ſed aliquid in memoria mea metior quod infixum manet. In te anime meus tẽpora metior, noli mihi obſtrepere: quod eſt, Noli tibi obſtrepere turbis affectionum tuarum. In te (inquam) tempora metior, affectionem quam res prætereũtes in te faciunt, & cum illæ præterierint manet. Ipſam metior pręſentem, non eas quæ præterierunt ut fieret. Ipſam metior cũ tpa metior. Ergo aut ipſa ſunt tẽpora, aut nõ tẽpora metior. Quid cum metimur ſilentia, & dicimus illud ſilentium tm̃ tenuiſſe temporis, quantum illa uox tenuit? Nõne cogitationẽ tendimus ad mẽſurã uocis, quaſi ſonaret, ut aliqd de interuallis ſilentiorum in ſpatio temporis renunciare poſsimus? Nã & uoce atq; ore ceſſante, pagi- K

† *quãtũ.* † *ipſum.*

L mus cogitãdo carmina & uerſus, & quemq; ſermonẽ, motionumq; dimenſiones quaſlibet, & de ſpatiis temporum q̃tum illud ad illud ſit renunciamus, nõ aliter, ac ſi ea ſonãdo diceremus. Si uoluerit aliqs ædere lõgiuſculã uocẽ, & cõſtituerit præmeditãdo q̃ longa futura ſit, egit utiq; iſte ſpatiũ tpis in ſilentio, memoriæq; cõmendãs cœpit ędere illam uocem quæ ſonat, donec ad propoſitum terminũ perducatur. Imò ſonuit & ſonabit. Nã quod eius iã peractũ eſt, utiq; ſonuit: quod aũt reſtat, ſonabit: atq; ita peragitur, dum præſens intentio futurũ in præteritũ traijcit, diminutione futuri creſcente p̃terito, donec cõſummatione futuri ſit totũ p̃teritũ.

Animo metimur tempora. Cap. 28.

SEd qũo minuitur aut cõſumitur futurũ, quod nondum eſt? Aut qũo creſcit præteritum quod iam non eſt, niſi quia in animo qui illud agit tria ſunt? Nam & expectat & attendit & meminit, ut id quod expectat, per id quod attendit, tranſeat in id quod meminerit. Quis igr̃ negat futura nondũ eſſe? Sed tñ iam eſt in animo expectatio futurorum. Et quis negat pręterita iam non eſſe? Sed tñ adhuc eſt in animo memoria præteritorum. Et qs negat pręſens tempus carere ſpatio, qa in puncto præterit? Sed tñ perdurat attentio per quã peragat abeſſe quod

M aderit. Non igitur lõgum tẽpus futurum quod nõ eſt, ſed lõgũ futurũ, longa expectatio futuri eſt. Neque longũ præteritũ tẽpus quod non eſt, ſed longũ pręteritum lõga memoria præteriti eſt. Dicturus ſum cãticum quod noui, anteq̃ incipiam in totum expectatio mea tenditur: cũ aũt cœpero, quãtũ ex illo in pręteritũ decerpſero, tendit in memoria mea: atq; diſtẽditur uita huius actionis meę in memoriã pp quod dixi, & in expectationẽ pp qđ dicturus ſum, pręſens tñ adeſt attẽtio mea, per quã traijciatur quod erat futurum ut fiat pręteritum. Quod quanto magis agitur & agitur, tanto breuiata expectatione prolongatur memoria, donec tota expectatio cõſumatur, cum tota illa actio finita tranſierit in memoriam. Et quod in toto cantico, hoc in ſingulis particulis ei⁹ fit, atq; in ſingulis ſyllabis eius, hoc in actione lõgiore, cuius forte particula eſt illud canticũ: hoc in tota uita hois, cuius partes ſunt oẽs actiones hois: hoc in toto ſeculo filiorum hoium, cuius partes ſunt oẽs uitæ hominũ.

Psal. 62. Animi extensio. Cap. 29. 1. Tim. 2. Philip. 2.

A Sed quoniam melior est misericordia tua super uitas, ecce distensio est uita mea, & me suscepit dextera tua in domino meo mediatore filio hominis inter te unum & nos multos in multis per multa, & per eum apprehendam in quo & apprehensus sum, & à ueteribus diebus colligar sequens unum præterita oblitus: non in ea quæ futura & transitura sunt, sed in ea quæ ante sunt, non distentus, sed intentus, non secundum distensionem, sed secundum intentionem sequor ad palmam supernæ uocationis, ubi audiam uocem laudis tuæ, & contempler delectationem tuam, nec uenientem nec prætereuntem. Nunc uero anni mei in gemitibus, & tu solatium meum domine pater meus æternus es. At ego in tempora dissilui, quorum ordinem nescio, & tumultuosis uarietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima uiscera animæ meæ, donec in te confluam purgatus & liquidus igne amoris tui.

Quò extendēdus animus. Cap. 30.

Et stabo atque solidabor in te in forma mea ueritate tua, nec patiar quæstiones hominum, qui pœnali morbo plus sitiunt quàm capiunt, & dicunt. Quid faciebat deus antequam faceret cœlum & terram? Aut quid ei uenit in mentem, ut aliquid faceret, cum antea nunquam aliquid fecerit? Da illis domine bene cogitare quid dicant, & inuenire quia non dicitur nunquam ubi nō est tempus. Qui ergo dicitur nunquam fecisse: quid aliud dicitur nisi nullo tēpore fecisse? Videant itaq; nullum tempus esse posse sine creatura tua, & desinant istam uanitatem loqui. Extendantur etiam in ea quæ ante sunt, & intelligant te ante omnia tempora æternum creatorem omnium temporum, neq; ulla tempora tibi esse coæterna, nec ullam creaturam, etiam si est aliqua supra tempora.

B

Quō cognoscitur deus, quō creatura. Cap. 31.

Domine deus meus, quis ille sinus est alti secreti tui, & quàm longe inde me proiecerunt consequentia delictorum meorum? Sana oculos meos ut congaudeam luci tuæ. Certe si est tam grandi scientia & præscientia pollens animus, cui cuncta præterita & futura ita nota sint, sicut mihi unum canticum notissimum: nimirum mirabilis est animus iste, atq; ad horrorem stupēdus. Quippe quem ita nō lateat quicquid peractum, & quicquid reliquum seculorū est: quemadmodum me non latet cantantem illud canticū, quid & quantum eius abierit ab exordio, quid & quantū restet ad finē. Sed absit ut tu conditor uniuersitatis, cōditor animarum & corporum, absit ut ita noueris omnia futura & præterita. Longe tu, longe mirabilius, longeq́; secretius. Neq; enim sicut nota cantantis, notumue canticū audientis, expectatione uocum futurarū, & memoria præteritarum uariatur affectus, sensusq́; distenditur, ita tibi aliquid accidit incōmutabiliter æterno, hoc est, uere æterno creatori mentiū. Sicut ergo nosti in principio cœlum & terram sine uarietate notitiæ tuę: ita fecisti in principio cœlū & terrā sine distinctione actionis tuæ. Qui intelligit, confiteatur tibi: & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quàm excelsus es, & humiles corde sunt domus tua. Tu enim erigis elisos, & non cadunt, quorum fortitudo † tu es.

C

Gene. 1.

Psal. 145. † confitendo.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
Confessionum Liber duodecimus.

Difficilis inquisitio ueri. Cap. 1.

D MVLTA satagit cor meum domine in hac inopia uitæ meæ pulsatū uerbis sanctæ scripturæ tuæ. Et ideo plerunq; in sermone copiosa est egestas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquisitio q̃ inuētio: & longior est petitio q̃ impetratio: & operosior est manus pulsans q̃ sumens. Tenemus ꝓmissum, quis corrūpet illud? Si deus pro nobis quis cōtra nos? Petite & accipietis, quęrite & inuenietis, pulsate & aperietur uobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens inueniet: & pulsanti aperietur. Promissa tua sunt: Et quis falli timeat, cū promittit ueritas?

Roma. 8. Matth. 7.

De dupli ci cœlo et terrā c. 2

Confitetur altitudini tuæ humilitas linguæ meæ, quoniam tu fecisti cœlum & terram, hoc cœlum quod uideo, terramq́; quam calco, unde est hæc terra quam porto, tu fecisti. Sed ubi est cœlum cœli domine, de quo audiuimus in uoce Psalmi: Cœlum cœli domino, terram autem dedit filijs hominum? Vbi est cœlum quod non cernimus, cui terra est hoc omne quod cernim⁹? Hoc enim totum corporeum, non ubiq; totum ita cepit speciē pulchram in nouissimis, cui fundus est terra nostra, sed ad illud cœlū cœli, etiam terrę nostræ cœlum terra est. Et hoc utrunq; magnum corpus nō absurde terra est, ad illud nescio quale cœlum quod domino est, non filijs hominum.

Psal. 113.

E

Gene. 1. Tenebræ super faciē abyssi Cap. 3. 2 senten. distin. 12. cap. 1.

Et nimirū hæc terra erat inuisibilis & incōposita, & nescio quæ ꝓfunditas abyssi super quā non erat lux: quia nulla species erat illi. Vnde iussisti ut scriberetur, quod tenebræ erāt super abyssum, quid aliud q̃ lucis absentia? Vbi n. lux esset si esset, nisi superesset eminendo & illustrando? Vbi ergo lux nondū erat, quid erat adesse tenebras nisi abesse lucē? Super itaq; erant tenebræ, quia lux super aberat: sicut sonus ubi non est silentiū est. Et quid est esse ibi silentiū, nisi sonum ibi nō esse? Nonne tu dñe docuisti hanc animā quę tibi confitetur? Nónne tu dñe docuisti me quod priusquā istam informem materiam formares atque distingueres, nō erat aliquid: non color, non figura, non corpus, non spiritus, non tamen omnino nihil? Erat quædam informitas sine ulla specie.

F

Materia prima hyle. cap. 4.

Qvid ergo uocaretur, quo etiam sensu tardioribus utcunq; insinuaretur, nisi usitato aliquo uocabulo? Quid autem in omnibus mundi partibus reperiri potest, propinquius informitati omnimodæ, quàm terra & abyssus? Minus enim speciosa sunt pro suo gradu infimo, quam cætera superiora perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam informitatem materiæ, quam sine specie feceras, unde speciosum mundum faceres, ita commode hominibus intimatam, ut appellaretur terra inuisibilis & incomposita?

Hyle quo in. cap. 5.

Quid sen seris aliquādo de materia.

Et cū in ea quærit cogitatio quid sensus attingat, & dicit sibi, non est intelligibilis forma sicut uita, sicut iustitia, quia materies est corporū, neq; sensibilis, quoniā quid uideatur & quid sentiatur in inuisibili & incomposita nō est. Dum sibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eam uel nosse ignorando, uel ignorare noscendo.

prima & quid nū. Cap. 6.

Ego uero dñe si totum cōfitear tibi ore meo & calamo meo, quicquid de ista materia docuisti me, cuius antea nomē audiens & nō intelligēs

G narrantibus mihi eis qui non intelligerent eam cũ ſpeciebus innumeris & uarijs cogitabã:& ideo nõ eam cogitabã, fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus uoluebat aius, ſed formas tamẽ: & informe appellabam,non ꝙ careret forma, ſe ꝙ talem haberet,& ut ſi appareret inſolitũ & incongruum,auerſaretur ſenſus meus, & conturbaretur infirmitas hoĩs. Verùm aũt illud quod cogitabã, nõ priuatione omnis formæ,ſed cõparatione formoſiorum erat informe, & ſuadebat uera ratio,ut omnis formæ qualeſcunq; reliquias oino detraherem,ſi uellẽ prorſus informe cogitare, & nõ poteram Citius.n.nõ eſſe cenſebã, quod omni forma priuaretur, q̃ cogitabam quiddã informe, & nihil formatũ, nec†*nihil informe prope nihil Et ceſſauit mens mea interrogare hinc ſpiritũ meum plenum imaginibus formatorũ corporum,& eas pro arbitrio mutantẽ atq; uariantem: Et intẽdi in ipſa corpora, eorumq; mutabilitatẽ altius inſpexi,qua deſinunt eſſe quod fuerant,& incipiunt eſſe quod nõ erant, eundemq́; tranſitũ de forma in formam per informe quiddam fieri ſuſpicatus ſum, nõ per

*†aliàs, quiddam inter formam & nihil formatum nec, &c.

H omnino nihil:ſed noſſe cupiebã,non ſuſpicari. Et ſi torum tibi cõfiteatur uox & ſtylus meus, quicquid de iſta quæſtione enodaſti mihi, quis legentium capere durabit? Nec ideo tamen ceſſabit cor meum dare tibi honorem & canticũ laudis de ijs quæ dictare nõ ſufficit. Mutabilitas n.rerũ mutabilium capax ipſa eſt formarũ omniũ,in quas mutantur res mutabiles. Et hæc qd eſt? Nunquid animus? Nunquid corpus? Nũquid ſpecies animi uel corporis? Si dici poſſet,nihil aliquid eſt,& nõ eſt, hoc eam dicerẽ:& tamen iam utcunq; erat,ut ſpecies caperet iſtas uiſibiles & compoſitas.

Cœlũ terra mater. Cap. 7.

ET uode utcũq; erat niſi eſſet abs te, a quo ſunt oia inquantũcunq; ſunt? Sed tanto à te lõgius, quanto diſsimilius. Neq; n.locis iſta quæ tu dñe,q nõ es alibi aliud & aliàs aliter, ſed ipſum & idipſũ & idipſum: Sanctus,ſanctus,ſanctus,dñs deus omnipotens, in principio quod eſt de te, in ſapientia tua quæ nata eſt de ſubſtantia tua, feciſti aliqd & de nihilo. Feciſti n.cœlum & terrã, non de te:nam eſſet ęquale unigenito tuo,ac p hoc & tibi:& nullo modo iuſtum eſſet, ut ęquale tibi eſſet qd de te

Eſa 6. Pſal. 103 Gene 1.

I nõ eſſet. Et aliud præter te nõ erat unde faceres ea deus una trinitas & trina unitas, & ideo de nihilo feciſti cœlũ & terrã, magnum quiddã & paruum quiddam,qm̃ omnipotens & bonus es ad faciẽda omnia bona,magnũ cœlũ & paruã terrã. Tu eras & aliud nihil unde feciſti cœlũ & terrã, duo q̃dã, unum prope te,alterũ prope nihil:unum quo tu ſuperior tu eſſes,alterum quo inferius nihil eſſet.

SEd illud cœlũ cœli tibi dñe:terram aũt quam dediſti filijs hominũ cernendã atq; tangendã, nõ erat talis qualem nunc cernimus & tangimus. Inuiſibilis.n erat & incõpoſita,& abyſſus erat ſuper quã nõ erat lux, ſed tenebræ erant ſuper abyſſum.i.magis q̃ in abyſſo. Iſta quippe abyſſus aquarum iam uiſibiliũ,etiã in profundis ſuis habet ſpeciei ſuæ lucẽ utcunq; ſenſibilẽ piſcibus,& repentibus in ſuo fundo aiantibus. Illud aũt totũ prope nihil erat,qm̃ adhuc omnino informe erat:iam tamen erat quod formari poterat. Tu.n.dñe feciſti mundũ de materia informi, quã feciſti de nulla re penè nullam rem, unde faceres magna quę miramur filij hominũ. Valde.n.mirabile hoc cœlũ corporeum, qd firmamentũ inter aquã & aquã,ſecundo die poſt cõditionẽ lucis dixiſti, Fiat,& ſic factũ eſt Qd firmamentũ uocaſti cœlũ, ſed cœlũ terræ huius & maris quæ feciſti tertio die, dando ſpẽm uiſibilẽ informi materię quã feciſti ante oẽm diẽ. Iam.n.feceras & cœlũ ante oẽm diem, ſed cœlum cœli huius,qa in principio feceras cœlũ & terram. Terra aũt ipſa quã feceras, informis materies erat, qa inuiſibilis erat & incõpoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum De qua terra inuiſibili & incõpoſita,de qua informitate, de quo penè nihilo faceres hæc oia,quibus iſte mutabilis mundus cõſtat, & nõ cõſtat,in quo ipſa mutabilitas apparet,in qua ſentiri & dinumerari poſſunt tẽpora,qa rerũ mutationibus fiunt tẽpora, dum uariantur & uertũtur ſpẽs,quarũ materies prædicta eſt terra inuiſibilis. K

Pſal 113. Materia prima ex nihilo, ex hac omnia. ca. 8. Gene 1.

IDeoq́; ſpũs doctor famuli tui,cũ te cõmemorat feciſſe in principio cœlũ & terram, tacet de temporibus,ſilet de diebus. Nimirum.n.cœlum cœli quod in principio feciſti,creatura eſt aliqua intellectualis,quanq̃ nequaquã tibi trinitati coęterna: particeps tñ æternitatis tuæ,ualde mutabilitatem ſuã præ dulcedine fœliciſsimę contẽplationis tuę cohibet,& ſine ullo lapſu ex quo facta eſt inhęrendo tibi,excedit oẽm uolubilem uiciſsitudinẽ temporum, Iſta uero informitas terrę inuiſibilis & incompoſitæ, nec ipſa in diebus numerata eſt. Vbi enim nulla ſpẽs, nullus ordo, nec uenit quicquã, nec præterit. Et ubi hoc non fit,nõ ſunt utiq; dies, nec uiciſsitudo ſpatiorum temporalium.

Cœlũ reli quid. Cap. 9.

L

O Veritas lumẽ cordis mei,nõ tenebræ meæ loquantur mihi Defluxi ad iſta & obſcuratus ſum, ſed hinc etiã hinc adamaui te. Erraui & recordatus ſum tui. Audiui uocẽ tuã poſt me ut redirẽ, & uix audiui propter tumultus impacatorum. Et nunc ecce redeo ęſtuãs & anhelans ad fontẽ tuũ. Nemo me phibeat,hunc bibã & tunc uiuã. Nam nõ ego uita mea. Si ſtñ male uixi, ex me mors mihi fui,& in te reuiuiſco. Tu me alloq̃re,tu mihi ſermocinare. Credidi libris tuis,& uerba eorũ arcana ualde.

Credere ſcripturis Cap. 10.

IAm dixiſti mihi dñe uoce forti in aurẽ interiorem,qa tu æternus es,ſolus habẽs imortalitatẽ, qm̃ ex nulla ſpecie motu'ue mutaris, nec tẽporibus uariatur uoluntas tua,qa nõ eſt imortalis uoluntas, quæ alia & alia eſt Hoc in cõſpectu tuo claret mihi, & magis magiſq́; clareſcat oro te, atq; in ea manifeſtatiõe pſiſtã ſobrius ſub alis tuis. Itẽ dixiſti mihi dñe uoce forti in aurẽ interiorẽ qd oẽs naturas atq; ſubſtãtias quæ nõ ſunt quod tu es & tñ ſunt, tu feciſti:& hoc ſolũ à te nõ eſt quod nõ eſt, motuſq́; uoluntatis à te q es ad id qd minus eſt,qa talis motus delictũ atq; peccatũ eſt. Et qd nullius pctm̃,aut tibi nocet, aut pturbat ordine iperij tui uel in primo uel i imo. Hoc in cõſpectu tuo claret mihi,& magis magiſq́; clareſcat oro te,atq; i ea manifeſtatione pſiſtã ſobrius ſub alis tuis Itẽ dixiſti mihi uoce forti in aurẽ interiorẽ, qd nec illa creatura tibi coęterna eſt cuius uolũtas tu ſolus es, teq́; pſeuerãtiſsima caſtitate hauriẽs, mutabilitatẽ ſuã nunq̃ & nuſquã exerit,& te ſibi ſemp pñte, ad quẽ toto affectu ſe tenet, non hñs futurũ qd expectet, nec in pręteritũ traijciens qd meminerit,nulla uice uariatur,nec in tẽpora ulla diſtẽditur. O beata ſi qua iſta ẽ,inhęrẽdo beatitudini tuę, btã ſempi-

Quid à deo didicerit. r.11 1. Tim. 6.

M

A terno inhabitatore te atq; illustratore suo. Nec inuenio qd libētius appellandū existimē, Cœlū cœli dño, quam domū tuam contēplantē delectatione tuā sine ullo defectu egrediendi in aliud, mentē puram cōcordissime unā stabilimento pacis sanctorū spirituū, ciuiū ciuitatis tuæ in cœlestibus super ista cœlestia. Vnde intelligat anima cuius peregrinatio lōginqua facta est, si iam sitit tibi, si iam factæ sunt ei lachrymæ suæ panis, dū dicitur ei p singulos dies ubi est deus tuus: iam petit à te unā & hāc requirit, ut inhabitet in domo tua p oēs dies uitæ suæ. Et quę uita eius nisi tu? Et q dies tui nisi æternitas tua, sicut anni tui qui nō deficiūt, quia idē ipse es? Hinc ergo intelligat anima mea quę potest, quàm longe super omnia tēpora sis æternus, qñ tua domus quæ peregrinata nō est, quāuis nō sit tibi coæterna, tñ indesinenter & indeficiēter tibi cohærēdo nullā patitur uicissitudinē tēporū. Hoc in cōspectu tuo claret mihi, & magis magisq; clarescat oro te, atq; in hac manifestatione perlistā sobri⁹ sub alis tuis. Ecce nescio qd informe in istis

Psal. 41. *Psal. 26.* *Psal. 101.*

B mutatiōibus rerū extremarū atq; infimarū. Et qs dicet mihi, nisi qsquis p mania cordis sui cum suis phātasmatibus uagatur & uolutitur: qs nisi talis dicet mihi, q diminuta atq; cōsumpta omni specie, si sola remaneat informitas, p quā de specie in speciē res mutabatur & uertebatur, possit exhibere uices tēporū. Omnino n. nō potest, qa sine uarietate motionū nō sunt tēpora: & nulla uarietas, ubi nulla spēs.

Creatura duplex. Cap. 12.

q Vibus cōsyderatis quātū donas deus me⁹ quantū me ad pulsandū excitas, quātumq; pulsanti aperis. Duo reperio quæ fecisti carentia tēporibus, cū tibi neutrū coęternū sit. Vnū qd ita formatū est, ut sine ullo defectu contemplatiōis, sine ullo interuallo mutatiōis, quāuis mutabile, tamē nō mutatū tua æternitate atq; incōmutabilitate pfruatur. Alterū qd ita informe erat, ut ex qua forma, in quā formā uel motionis uel stationis mutaretur, quo tēpori subderetur nō haberet. Sed hoc ut informe esset, nō reliquisti, quoniā fecisti āte oēm diē, in principio cœlū & terrā, hęc duo quæ dicebā. Terra aūt inuisibilis erat & incōposi-

Gene. 1.

C ta & tenebræ super abyssum. Quibus uerbis insinuatur informitas, ut gradatim excipiantur, q omnimodā speciei priuationē, nec tñ ad nihil peruentionē cogitare nō possunt, unde fieret alterū cœlū & terra uisibilis atq; cōposita & aqua speciosa, & quicqd deinceps in cōstitutione huius mūdi nō sine diebus factū cōmemoratur, qa talia sunt ut in eis agantur uicissitudines tēporū propter ordinatas comutationes motionum atq; formarum.

Creatura spiritalis, qualis. Cap. 13. Gene. 1.

HOc interim sentio deus meus, cū audio loquētem scripturā tuā, in principio fecit deus cœlū & terrā: terra aūt erat inuisibilis & incōposita, & tenebræ erāt sup abyssum, neq; cōmemorantem quo die feceris hæc. Sic interim sentio, propter illud cœlū cœli cœlum intellectuale, ubi est intellectus nosse simul: nō ex parte, non in ænigmate, nō per speculū, sed ex toto in manifestatione facie ad faciē: non modo hoc, modo illud sed qd dictum, est, nosse simul sine ulla uicissitudine tēporum: & propter inuisibilē atq; incompositā terram sine ulla uicissitudine tēporum, quæ solet habere modo hoc, & modo illud, qa ubi nulla species, nusquam est hoc aut illud. Propter duo hæc primitus for-

1. Cor. 13.

matum & penitus informe, illud cœlū, sed cœlum cœli, hoc uero terram, sed terrā inuisibilē & incōpositā, ppter duo hæc interim sentio siue commemoratione dierū dicere scripturā tuā, In principio fecit deus cœlū & terram. Statim quippe subiecit quā terrā dixerit, Et q secundo die cōmemoratur factū firmamentum, & uocatum cœlum, insinuat de quo cœlo prius sine diebus sermo locutus sit. D

Scripturæ pfunditas Cap. 14.

MIra profunditas eloquiorū tuorū, quorū ecce ante nos superficies blādiēs paruulis. Sed mira profunditas deus meus, mira pfunditas Horror est intēdere in eam, horror honoris & tremor amoris Odi hostes eius uehementer. O si occidas eos de gladio bis acuto, & non sint hostes eius Sic enim amo eos occidi sibi, ut uiuant tibi. Ecce aūt alij nō reprehēsores sed laudatores libri Geneseos non (inquiunt) hoc uoluit in his uerbis intelligi spiritus dei, qui per Moysen famulum eius ista conscripsit: nō hoc uoluit intelligi quod tu dicis, sed aliud quod nos dicimus Quibus ego te arbitro deus omnium nostrorum ita respondeo. E

Quantū intersit inter cōditorē & condita. C. 15

NVm dicetis falsa esse, quæ mihi ueritas uoce forti in aurem interiorē dicit de uera æternitate creatoris, q nequaquam eius substantia per tēpora uarietur, nec eius uoluntas extra eius substātiam sit? Vnde non eū modo uelle hoc, modo uelle illud, sed semel & simul & semper uelle omnia quę uult, non iterū & iterū, neq; nunc ista nunc illa, nec uelle postea qd nolebat, aut nolle qd prius uolebat: quia talis uolūtas mutabilis est, & oē mutabile æternū nō est: deus aūt noster æternus est. Itē qd mihi dicitur in aurē interiōrē, expectatio rerū uenturarū fit cōtuitus cū uenerint, idemq; contuitus fit memoria, cū præterierint: omnis porrò intentio quę ita uariatur mutabilis est, & oē mutabile æternū nō est, deus aūt noster ęternus est. Hęc colligo atq; cōiungo, & inuenio deū meū, deū ęternū non aliqua noua uoluntate cōdidisse creaturā, nec scientiā eius trāsitoriū aliqd pati. Quid ergo dicetis cōtradictores? An falsa sunt ista? Nō, inquiunt. Quid illud? Nunqd falsum est omnē naturā formatā materiāmue formabilē non esse nisi ab illo qui summe bon⁹ est, qa summe est? Neq; hoc negamus, inquiūt Quid igitur? An illud negatis, sublimem quādā esse creaturā tā casto amore cohærētē deo uero & uere æterno, ut quamuis ei coęterna nō sit. in nullā tñ tēporū uarietētē & uicissitudinē ab illo se resoluat ac defluat, sed in eius solius ueracissima cōtēplatiōe requiescat. Quoniā tu deus diligēti te quātū pcipis, ostēdis ei te & sufficis ei, & ideo nō declinat à te nec ad se. Hæc est domi⁹ dei nō terrena, neq; ulla cœlesti mole corporea, sed spiritalis & particeps ęternitatis tuę, qa sine labe in ęternū Statuisti. n. eā in seculū & in seculū seculi, pręceptū posuisti & non pteribit. Nec tñ tibi deo coęterna qm̄ nō sine initio, facta est. n. Nā etsi nō inuenim⁹ tēpus āte illā, prior qppe omniū creata est sapiētia, nec utiq; illa sapiētia tibi deus noster patri suo planè coęterna & coęqualis, & p quā creata sunt oia, & in quo principio fecisti cœlū & terrā, sed pfecto sapiētia q̄ creata est, intellectualis natura scilicet, q̄ contēplatione luminis lumē est: dicitur enim & ipsa, quamuis creata, sapiētia Sed quantū interest inter lumen qd illuminat & quod illuminatur, tātū inter sapiētiā quę creat, & istā quę creata est: sicut

F

Psal. 148

Eccl. 1. 2 sen. dist 2.

G inter iustitiā iustificantē, & iustitiā quæ iustifica-
2 Cor. 5. tiōe facta est. Nā & nos dicti sumus iustitia tua. Art
Eccl. 1. enim qdā seruus tuus, ut nos simus iustitia dei in
ipso. Ergo qa prior omniū creata est quędā sapien
Gala. 4. tia quę creata est mēs ratiōalis & intellectualis ca
stę ciuitatis tuę matris nostrę q̄ sursum ē & libera
Psal. 113. est & ęterna in cœlis: qb⁹ cœlis nisi q te laudāt cœ
li cœlorū? qa hoc est, & cœlū cœli dn̄o: & si nō in-
uenimus tēpus ante illā, qa & creaturā tēporis an-
tecedit, q̄ prior omniū creatura est, ante illā tn̄ est
ipsius creatoris ęternitas, à quo facta sumpsit exor
diū, quāuis nō tēporis, qa nōdū erat tēpus, ipsius
tn̄ cōditiōis suæ. Vnde ita est abs te deo nostro, ut
aliud sit planè q̄ tu & nō idipsum. Quoniā & si nō
solū ante illā, sed nec in illa inuenimus tempus, qa
est idonea faciē tuā semp uidere, nec usp iā deflecti
tur ab ea, quo fit ut nulla mutatione uarieł: inest
ei tn̄ ipsa mutabilitas unde tenebresceret, & frige-
sceret, nisi amore grādi tibi cohęrēs tanquā semp
Psal. 25. meridies luceret & ferueret ex te. O dom⁹ lumino-
sa & speciosa, dilexi decorē tuū, & locū habitatiōis
H glorię dn̄i mei fabricatoris & possessoris tui. Tibi
suspiret peregrinatio mea, & dico ei qui fecit te, ut
Psal. 118. possideat & me in te, quia fecit & me. Erraui sicut
Luce. 15. ouis pdita, sed in humeris pastoris mei, structoris
tui, spero me reportari tibi. Quid dicitis mihi quos
alloqbar cōtradictores, q tn̄ & Moysen piū famu-
lū dei, & libros eius oracula sācti spūs creditis? Est
ne ista domus dei, nō qdē deo coęterna, sed tn̄ se-
cūdū modū suū ęterna in cœlis, ubi uices tēporū
frustra q̄ritis, qa nō inuenietis? Superegredił enim
oēm distēsionem, & oē spatiū ętatis uolubile, cui
semp inhęrere deo bonū est. Est, inquiunt. Quid igi-
Psal. 72. tur ex iis q clamauit cor meū ad deū meū, ut audi
ret interius uocē laudis eius, qd tandē falsum esse
cōtēditis? An qa erat informis materies, ubi ꝓpter
nullā formam nullus ordo erat? Vbi aūt nullus or
dō erat, nulla esse uicissitudo tēporū poterat: & tn̄
hoc penè nihil, inquātū nō omnino nihil erat, ab
illo utiq; erat a quo est qcquid est, quod utcūq; ali
quid est. Hoc quoq;, aiunt, non negamus.

Aduersus eos qui contradicūt uerita ti diuinæ. CVm his enim uolo corā te aliqd colloqui de⁹
meus, q hæc oia quæ intus in mēte mea non
tacet ueritas tua [uera] esse cōcedūt. Nā qui hęc ne-
gāt, latrēt quātū uolūt & obstrepant sibi, persuade
re conabor ut quiescāt, & uiā prębeāt ad te uerbo
Cap. 6. tuo. Quod si noluerint & repulerint me, obsecro
Psal. 27. te deus me⁹, ne tu sileas à me. Tu loquere in corde
meo ueraciter: Solus enim sic loqueris, & dimittā
eos foris sufflantes in puluerē, & excitātes terrā in
oculos suos & intrem in cubile meū, & cantē tibi
amatoria, gemēs inenarrabiles gemitus in peregri
natione mea, & recordās Hierusalē, extēto in eā sur
sum corde, Hierusalē patriā meā, Hierusalē matrē
meā, teq; sup eā regnatorē, illustratorē, patrē, tuto-
rē, maritū, castas & fortes delitias, & solidū gaudiū
& oia bona ineffabilia simul oia, qa unū summū
& uerū bonū: & nō auertar, donec in eius pacē ma
tris charissimę, ubi sūt primitię spūs mei, unde mi
hi ista certa sunt, colligas totū qd sum, à dispersiōe
& deformitate hac, & conformes atq; confirmes in
ęternū de⁹ me⁹ misericordia mea. Cū his aūt q cū
cta illa q̄ uera sūt, falsa esse nō dicūt, honorātes, & i
culmine tequēdę authoritatis nobiscū cōstituētes
illā p sāctū Moysen ęditā sāctā scripturā tuā, & tn̄
nobis aliqd cōtradicūt, ita loquor. Tu esto de⁹ nr̄
arbiter iter cōfessiōes meas & cōtradictiōes eorū.

DIcunt enim, quāuis uera sint hæc, nō ea tamē Quid cœli et terræ nominib⁹ significetur C 17
duo Moyses intuebatur, cū spiritu reuelante
diceret: In principio fecit de⁹ cœlū & terrā. Nō cœ-
li nomine spiritalē uel intellectualē illā creaturā,
semper faciē dei contēplantē significauit: nec ter-
ræ noie informē materiā. Quid igitur? Quod nos Gene. 1.
dicimus (inquiūt) hoc ille uir sēsit, hoc uerbis istis
elocutus est. Quid illud est? Nomine aiunt cœli &
terræ, totū istu uisibilem mundū prius uniuersali
ter & breuiter significare uoluit, ut postea digere-
ret dierū enumeratione, quasi articulatim uniuer-
sa quæ sancto spiritui placuit sic enunciare. Tales
quippe homines erāt rudis ille atq; carnalis popu-
lus cui loquebatur, ut eis opera dei no nisi sola ui
sibilia cōmēdāda indicaret. † Terrā uero inuisibi- † indicaret.
lē & incōpositā tenebrosamq; abyssum, unde cōse
quēter ostēditur p illos dies facta atq; disposita es-
se cuncta ista uisibilia, q̄ nota sunt omnibus, nō in
cōgruēter informē istā materiē intelligēdā esse cō
seniūt. Quid si dicat alius, eandē informitatē con
fusionēq; materię, cœli & terræ noie prius insinua L
tā, q ex ea mūdus iste uisibilis cū omnibus natu-
ris, q in eo manifestissime apparēt, q cœli & terræ
noie sæpe appellari solet conditus atq; pfectus est?
Quid si dicat & alius, cœlū & terrā qde inuisibilē
uisibilēq; naturā, nō indecēter appellatā, ac p hoc
uniuersam creaturā quā fecit in sapiētia, id est, in
principio deus huiuscemodi duobus uocabulis es
se cōprehēsam: uerūtamē qa nō de ipsa substantia
dei, sed ex nihilo cūcta facta sunt, qa nō sunt idip-
sum qd de⁹, & inest q̄dā mutabilitas oibus, siue ma
neāt, sicut ęterna dom⁹ dei: siue muteńt, sicut ani-
ma hois & corp⁹: cōmunē omniū rerū inuisibiliū
uisibiliūq; materiē adhuc informem, sed certe for-
mabilē, unde fieret cœlū & terra, id est, inuisibilis
atq; uisibilis iā utraq; formata creatura, his nomi-
nibus enunciata, qbus eppellareł terra inuisibilis
& incōposita, & tenebrę sup abyssū: ea distinctio
ne, ut terra inuisibilis & incōposita intelligał ma-
teries corporalis ante qualitatē formę. Tenebrę au
tē sup abyssum, spiritalis materies ante cohibitio-
nē quasi fluētis immoderatiōis, & ante illumina- M
tionē sapiētię? Est adhuc qd dicat si qs alius uelit,
nō .s. iam pfectas atq; formatas inuisibiles uisibi-
lesq; naturas cœli & terræ nomine significari cū le
git: In principio fecit deus cœlū & terrā, sed ipsam
adhuc informē inchoationē rerū formabilē crea- Gene. 1.
bilēq; materiā his nominibus appellatā, q in ea iā
essent ista cōfusa, nōdū qualitatib⁹ formisq; distin
cta, q̄ nūc iam digesta suis ordinibus, uocanł cœ
lū & terra: illa spiritalis, hæc corporalis creatura.

QVibus omnibus auditis & cōsyderatis, no 2. Tim. 2.
lo uerbis cōtēdere: Ad nihil em̄ utile ē nisi Quis error innoxius in scripturis.
ad subuersionē audiētiū. Ad ędificationē
aūt bona est lex, si qs ea legitime utał, qa finis eius
est charitas de corde puro, & cōsciētia bona, & fide
nō ficta. Et nouit magister noster in qbus duobus Cap. 18.
præceptis totā legē ꝓphetasq; suspēderit. Quæ mi 1 Tim 1.
hi ardenter cōfitēti, deus meus lumē oculorū meo Matt. 22.
rū in occulto, qd mihi obest, cū diuersa in his uer-
bis intelligi possint, quæ tn̄ uera sint: qd inquā mi
hi obest, si aliud ego sensero q̄ sensit alius eū sensis
se q scripsit? Oēs quidē qui legimus, nitimur hoc

A indagare atq̧ cõprehendere qđ uoluit ille quē legimus. Et cũ eũ ueridicũ credimus, nihil qđ falsum esse uel nouimus uel putamus, audemus eũ existimare dixisse Dũ ergo quisq; conatur id sentire in scripturis sanctis, qđ in eis sensit ille q scripsit: qđ mali est si hoc sentiat, qđ tu lux omniũ ueridicarũ mētiũ ostēdis uerũ esse: etiã si hoc nõ sensit ille quem legit, cum & ille uerum nec tamē hoc senserit?

Quae liquido uera. Ca. 19
Gene. 1.
Psal. 103.

VErum est enim dñe, fecisse te cœlũ & terrã: & uerũ est principiũ esse sapiētiã tuã, in qua fecisti omnia. Itē uerũ est, q mũdus iste uisibilis habet magnas partes suas cœlũ & terrã breui cõplexione factarũ omniũ cõditarũq; naturarũ. Et uerũ est, q omne mutabile insinuat noticiæ nostrę quãdã informitatē qua formã capit, uel qua mutatur & uertitur. Verũ est, nulla tēpora perpeti, qđ ita cohęret formę incõmutabili, ut quãuis sit mutabile, nõ mutet. Verũ est, informitatē q propè nihil est, uices tēporũ habere nõ posse. Verũ est, quod unde fit aliqd potest, quodã genere locutiõis habere iam nomē eius rei quæ inde fit, unde potuit uocari
B cœlũ & terra quęlibet informitas unde factũ est cœlũ & terra. Verũ est, omniũ formatorũ nihil esse informi uicinius, quàm terrã & abyssum. Verũ est, q nõ solum creatum atq̧ formatũ, sed etiam quicquid creabile atq̧ formabile est, tu fecisti ex quo sunt omnia. Verũ est, omne quod ex informi formatur, prius esse informe, deinde formatum.

In principio creauit &c. uarie intellectum Cap. 10.
Gene. 1.

EX his omnibus ueris, de qbus nõ dubitãt quorũ interiori oculo talia uidere donasti, & qui Moysen famulũ tuũ in spiritu ueritatis locutum esse immobiliter credũt Ex his ergo omnibus aliud sibi tollit qui dicit: In principio fecit deus cœlũ & terrã, id est, in uerbo suo sibi coęterno fecit deus intelligibilē atq̧ sensibilē, uel spiritalem corporalēq; creaturã. Aliud q dicit: In principio fecit deus cœlũ & terrã, id est, in uerbo suo sibi coęterno, fecit de⁹ uniuersam istã molē corporei mũdi huius, cũ omnibus quas cõtinet manifestis notisq; naturis. Aliud q dicit: In principio fecit de⁹ cœlũ & terram, id est, in uerbo suo sibi coęterno, fecit deus informem materiam creaturę spiritalis & corpo-
C ralis. Aliud q dicit: In principio fecit deus cœlũ & terrã, id est, in uerbo suo sibi coęterno, fecit deus informē materiã creaturę corporalis: ubi cõfusum adhuc erat cœlũ & terra, q nũc iã distincta atq̧ formata in istius mũdi mole sentimus. Aliud q dicit: In principio fecit deus cœlũ & terrã, id est, in ipso exordio faciēdi atq̧ operãdi fecit de⁹ informē materiã cõfuse habētem cœlũ & terrã, unde formata nũc eminēt & apparēt cũ omnibus q in eis sunt.

Terra erat inanis uarie intellectũ. C. 21.
Gene. 1.
Gene. 1.

ITem quod attinet ad intellectũ uerborũ sequētiũ, ex illis omnibus ueris, aliud sibi tollit q dicit: Terra aũt erat inuisibilis & incõposita, & tenebræ erãt sup abyssum: id est, incorporale illud qđ fecit deus, adhuc materies erat corporearũ rerũ informis sine ordine, sine luce. Aliud qui dicit: Terra aũt erat inuisibilis & incõposita, & tenebrę erãt super abyssum, id ē, hoc totũ qđ cœlũ & terra appellatũ est, adhuc informis & tenebrosa materies erat unde fieret cœlũ corporeũ & terra corporea cũ omnibus q in eis sunt corporeis sensibus nota Aliud q dicit: Terra aũt erat inuisibilis & incõposita, & tenebrę erãt sup abyssum, id est, hoc totũ qđ cœlũ & terra appellatũ ē, adhuc informis & tenebrosa materies erat, unde fieret cœlum intelligibile, qđ alibi D dicitur cœlũ cœli: & terra .s. omnis natura corporea, sub quo nomine intelligat etiã hoc cœlũ corporeum, id est, unde fieret omnis inuisibilis uisibilisq; creatura. Aliud q dicit: Terra aũt erat inuisibilis & incõposita, & tenebræ erãt super abyssum, nõ illã informitatē noie cœli & terræ scriptura appellauit, sed iã erat (inqt) ipsa informitas quã terrã inuisibilē & incõpositã tenebrosamq; abyssũ noiauit, de qua cœlũ & terrã deũ fecisse pdixerat, spiritalē .s. corporalemq; creaturã. Aliud q dicit: Terra aũt erat inuisibilis & incõposita, & tenebræ erãt super abyssum: id est, informitas q̃dam iam materies erat, unde cœlũ & terrã deũ fecisse scriptura prædixit, totã scilicet corporeã mũdi molē, in duas maximas partes superiorē atq̧ inferiorē distributã, cũ omnibus quę in eis sunt usitatis notisq; creaturis.

Psal. 113.

Ecaque noie cœli ac terra significantur. C. 22.
Gene. 1.

CVm enim duabus istis extremis sentētijs resistere quisquã ita tentauerit. Si nõ uultis informitatē materię cœli & terræ nomine appellatam uideri, erat ergo aliquid qđ nõ fecerat deus: unde cœlũ & terrã faceret: neq; enim scriptura narrauit
E q istã materiē deus fecerit, nisi ut intelligamus eã cœli & terræ, aut solius terræ uocabulo significatã, cũ diceretur: In principio fecit deus cœlũ & terrã: & id qđ sequitur. Terra aũt erat inuisibilis & incõposita: quãuis informē materiã sic placuerit appellare, nõ tñ intelligamus nisi eam quã fecit deus in eo qđ scriptũ est: Fecit deus cœlũ & terrã Respõdebũt assertores duarũ istarũ sententiarũ, quas extremas posuimus, aut illius aut illius, cum hęc audierint & dicēt. Informē quidē istam materiã non negamus à deo factã, à quo sunt omnia bona ualde: quia sicut dicimus amplius bonũ esse qđ creatũ atq̧ formatũ est, ita fatemur minus bonum esse qđ factũ est creabile atq̧ formabile, sed tamē bonũ. Non aũt cõmemorasse scripturã, q hanc informitatē fecerit deus, sicut alia multa nõ cõmemorauit, sicut cherubin & seraphin, & q Apostolus distincte ait: sedes, dominationes, principatus, potestates, quę tñ omnia deũ fecisse manifestũ est. Aut si in eo qđ dictũ est: Fecit cœlũ & terram. cõprehē-
F sa sunt omnia: quid de aquis dicimus, sup quas ferebatur spiritus dei? Si enim terra nominata simul intelliguntur, quõo iam terræ nomine materies informis accipitur, quando tam speciosas aquas uidemus? Aut si ita accipitur, cur ex eadē informitate scriptũ est factũ firmamētũ & uocatum cœlum neq; scriptũ est factas esse aquas? Non enim adhuc informes sunt & inuisę, quas ita decora specie fluere cernimus Aut si tũc acceperũt istã speciē cũ dixit deus: Congregetur aqua quę est sub firmamento, ut cõgregatio sit ipsa formatio, qđ respõdebitur de aqs quę sup firmamētũ sunt: quia neq; informes tã honorabilē sedē accipere meruissent: nec scriptũ est, qua uoce formatę sint? Vnde si aliquid Genesis tacuit deũ fecisse, qđ tamē deũ fecisse, nec sana fides, nec certus ambigit intellectus, nec ideo ulla sobria doctrina dicere audebit istas aquas coęternas deo quia in libro Geneseos cõmemoratas quidē audiuimus, ubi aũt factę sint nõ inuenimus. Cur nõ informē quoq; illam materiē, quam scriptura hæc terrã inuisibilem & incompositam, tenebrosamq; abyssum appellat, docēte ueritate intelligamus ex deo factã esse de nihilo, ideoq; illi nõ

Esa. 37. et 6.
Col. 1.

Gene. 1.

G esse coæternam, quãuis ubi facta sit, omiserit enunciare ista narratio?

A sensu scripturæ aberrare, leuiꝰ quã scripturã dicere falsam c. 23.

His ergo auditis atq; perspectis, pro captu infirmitatis meæ quam tibi confiteor scienti deo meo, duo uideo dissensionũ genera oboriri posse, cũ aliquid à nuncijs ueracibus per signa enunciatur: Vnũ si de ueritate rerũ, alterũ si de ipsius qui annunciat uolũtate dissensio est. Aliter enim quærimus de creaturæ cõditione qd uerũ sit, aliter aũt quid in his uerbis Moyses egregius domesticus fidei tuę intelligere lectorẽ auditoremq; uoluerit. In illo primo genere discedãt a me oẽs qui ea quę falsa sunt, se scire arbitrantur. In hoc itẽ altero discedãt a me oẽs qui ea quæ falsa sunt Moysen dixisse arbitrantur. Coniungar autem illis domine in te, & delecter cũ eis in te, qui ueritate tua pascuntur in latitudine charitatis, & accedamus simul ad uerba libri tui, & quæramus in eis uoluntatem tuam p uolũtatẽ famuli tui, cuius calamo dispẽsasti ea.

Vera e scriptura etiã si nõ in
H *telligatur. Cap. 24.*

Sed quis nostrum sic inueniet eã inter tam multa uerba quæ in illis uerbis aliter atq; aliter intellectis occurrũt quærẽtibus, ut tã fidenter dicat hoc sensisse Moysen, atq; hoc in illa narratione uoluisse intelligi, quam fideliter dicit hoc uerũ esse, siue ille hoc senserit siue aliud? Ecce enim deus meus, ego seruus tuus, qui uoui tibi sacrificiũ confessionis in his literis & oro ut ex misericordia tua reddã tibi uota mea. Ecce ego quàm fidẽter dico in tuo uerbo incõmutabili omnia te fecisse, inuisibilia & uisibilia. Nunqd tã fidenter dico nõ aliud quam hoc attẽdisse Moysen cũ scriberet: In principio fecit deus cœlũ & terrã? Quia non sicut in tua ueritate hoc certũ uideo, ita in eius mẽte uideo id eũ cogitasse cũ hæc scriberet. Potuit enim cogitate in ipso faciẽdi exordio, cũ diceret: In principio, potuit cœlũ & terrã hoc loco nullã iã formatã pfectã naturã, siue spiritalẽ siue corporalẽ, sed utrãq; inchoatã & adhuc informẽ uelle intelligi. Video quippe uere potuisse dici quicqd horũ diceretur, sed qd horũ in his uerbis ille cogitauerit, nõ ita uideo: quanuis siue aliquid horũ, siue aliquid aliud quod a me cõmemoratũ nõ est, tantus uir ille mẽ
I te cõspexerit, cũ hæc uerba promeret, uerũ eũ uidisse aptẽq; id enunciasse non dubitẽ. Nemo mihi iam molestus sit dicẽdo mihi nõ hoc sensit Moyses qd tu dicis: sed hoc sensit qd ego dico. Si enim mihi diceret, unde scis hoc sensisse Moysen, quod de his uerbis eius eloqueris, æquo animo ferre deberem, & responderem fortasse quę superius respõdi, uel aliquanto uberius si esset durior.

Obscuritas. Geneseos. Cap. 25.

Nunc uero dicit: Nõ hoc ille sensit quod tu dicis, sed qd ego dico, neq; tamen negat quod uterq; nostrũ dicit, utrunq; uerũ esse. O uita pauperum deus meus, in cuius sinu nõ est contradictio, plue mihi mitigationes in cor, ut patienter tales ferã qui nõ mihi hoc dicũt, qa diuini sunt, & in corde famuli tui uiderũt quod dicũt, sed qa superbi sunt, nec nouerunt Moysi sententiam, sed amant suã, nõ qa uera est, sed qa sua est. Alioqn & aliã uerã pariter amarẽt, sicut & ego amo qd dicũt, quando uerũ dicũt, non qa ipsorũ est: sed qa uerũ est, & ideo iã nec ipsorũ est, qa uerũ est. Si aũt ideo amãt illud qa uerũ est, iam & ipsorũ est & meũ est: quoniã in cõmune oim est ueritatis amatorũ. Illud aũt quod cõtendunt nõ hoc sensisse Moysen qd ego dico, sed qd ipsi dicũt, nolo nõ amo: qa & si ita est, K
tamẽ ista temeritas, nõ sciẽtiæ sed audacię est, nec uisus sed typhus eam peperit. Ideoq; dñe tremẽda sunt iudicia tua, qm̃ ueritas tua nec mea est nec illius aut illius, sed omniũ nostrũ quos ad eius communionẽ publice uocas, terribiliter admonẽs nos ut nolimus eã habere priuatã, ne priuemur ea. Nã qsquis id qd tu omnibus ad fruẽdũ pponis, sibi pprie uẽdicat, & suũ uult esse qd omniũ est, a communi ppellitur ad sua, hoc est, a ueritate ad mẽdaciũ. Qui enim loqtur mẽdaciũ, de suo loqtur. Attende *Ioan. 8.*
iudex optime deus, ipsa ueritas attẽde qd dicã cõtradictori huic, attẽde, corã te enim dico & coram fratribus meis, q legitime utuntur lege usq; ad finẽ *1. Tim. 1.*
charitatis, attẽde & uide qd ei dicam si placet tibi. Hanc enim uocẽ huic refero frãternã & pacificã. Si ambo uidemus uerũ esse qd dicis, & ãbo uidemus uerũ esse qd dico, ubi quæso id uidemus? Nec ego utiq; in te nec tu in me, sed ambo in ipsa quę supra mẽtes nostras est incõmutabili ueritate. Cũ ergo de ipsa dñi dei nostri luce nõ contẽdamus, cur de pximi cogitatiõe cõtẽdimus, quã sic uidere non L
possumus ut uidetur incõmutabilis ueritas, qñ si ipse Moyses apparuisset nobis atq; dixisset: hoc cogitaui, nec sic eã uideremꝰ, sed crederemꝰ? Nõ itaq; *1. Cor. 4.*
supra q̃ scriptũ est, unus p altero infletur aduersus alterũ. Diligamus dñm deũ nostrũ ex toto corde, *Deut. 7.*
& ex tota anima, & ex tota mẽte nostra, & pximũ *Matt. 22.*
nostrũ sicut nosmetipsos. Propter quæ duo præcepta charitatis sensisse Moysen quicqd in illis libris sensit, nisi crediderimus mẽdacẽ faciemus deũ, cũ de animo cõserui aliter q̃ ille docuit opinamur. Iã uide q̃ stultũ sit in tanta copia uerissimarũ sententiarũ, quę de illis uerbis erui possunt, temere affirmare, quã earũ Moyses potissimũ senserit, & perniciosis cõtẽtionibus ipsam offendere charitatẽ propter quã dixit oia cuius dicta conamur exponere.

Scripta Moysi oia quorsum spectent.

Qui sermo deceat scripturã. Cap. 26.

Et tamen ego deus meus celsitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei, q audis cõfessiones meas, & dimittis peccata mea, quoniã tu mihi præcipis ut diligã proximũ meũ sicut meipsum, nõ possum minus credere de Moyse fidelissimo famulo tuo, q̃ mihi optarẽ ac desyderarẽ abs te dari M
muneris, si tẽpore illo natus essem quo ille, eoq; loco me cõstituisses, ut p seruitutẽ cordis ac linguę meę, literæ illæ, dispensarentur, quæ tanto post essent omnibus gentibus pfuturæ, & p uniuersum orbẽ tanto authoritatis culmine omniũ falsarum superbarumq; doctrinarũ uerba superaturę. Vellẽ *Psal. 8.*
quippe si tũc ego essem. Moyses, ex eadẽ nanq; massa oes uenimus, & qd est homo nisi quia memor es eius? Vellẽ ergo si tunc ego essem qd ille, & mihi abs te Geneseos liber scribẽdus adiungeretur, talẽ mihi eloquendi facultatem dari, & eũ texendi sermonis modũ, ut neq; illi q nondum queunt intelligere, quemadmodũ creat deus, tãquã excedẽtia uires suas dicta recusarent, & illi q hoc iam possunt, in quãlibet uerã sententiã cogitando uenissent, eã non prętermissam in paucis uerbis tui famuli repetitẽt, & si alius aliã uidisset in luce ueritatis, nec ipsa in eisdem uerbis intelligenda deesset.

Ex fonte meliꝰ hauritur. Cap. 27.

Sicut enim fons in paruo loco uberior est, pluribusq; riuis in ãpliora spatia fluxũ ministrat, q̃ quilibet eorũ riuorũ q per multa locorũ ab eodẽ fonte deducti: ita narratio dispẽsatoris tui sermo-

A cinaturis pluribus profutura, paruo sermonis modulo scatet flueta liquidæ ueritatis, unde sibi quisq; uerũ qd de his rebus potest, hic illud, ille illud, per lõgiores loquelarũ anfractus trahat. Alij enim cũ hęc uera legũt uel audiũt, cogitãt deũ quasi hominẽ, aut quasi aliquã molẽ immẽsa præditam potestate, nouo quodã & repentino placito, extra seipsam tanquã locis distantibus fecisse cœlũ & terrã, duo magna corpora supra & infra, qbus omnia cõtinerentur. Et cũ audiũt: Dixitq; deus, fiat illud, & factũ est illud: cogitãt uerba cœpta & finita, sonãtia tẽporibus atq; transeuntia, post quorum transitũ statim existere qd iussum est, ut existeret: & si qnid forte aliud hoc modo ex familiaritate carnis opinãtur. In qbus adhuc paruulis animalibus dũ isto humillimo genere uerborũ, tãquam materno sinu eorum gestatur infirmitas, salubriter ædificatur fides, qua certũ habeãt & teneant deũ fecisse omnes naturas, quas eorum sensus mirabili uarietate circunspicit. Quorũ si quispiam quasi uilitatem dictorũ aspernatus, extra nutritorias cunas superba

B imbecillitate se extenderit, heu cadet misere. Et domine deus miserere, ne implumem pullum conculcent qui transeũt uiã, & mitte angelum tuum, qui eum reponat in nido, ut uiuat donec uolet.

Varie intelligitur à diuersis scriptura. Cap. 28.

Alij uero quibus hæc uerba nõ iam nidus, sed opaca frutecta sunt, uident in eis latentes fructus & uolitant lætantes, & garriunt scrutantes, & carpunt eos. Vident enim cũ hæc uerba legũt uel audiũt, tua deus ęterna & stabili permansione cũcta præterita & futura tempora superari, nec tamẽ quicquã esse temporalis creaturæ, quod tu nõ feceris. Cuius uolũtas qa id est † quod tu, nullo modo mutata, uel quæ antea nõ fuisset exorta uolũtate fecisti omnia, nõ de te similitudinẽ tuã formã omniũ, sed de nihilo dissimilitudinẽ informẽ, quæ formaref per similitudinẽ tuã, recurrẽs in te unũ pro captu ordinato, quantũ cuiq; rerũ in suo genere datum est: & fierent omnia bona ualde, siue maneant circa te, siue gradatim remotiori distantia per tẽpora & loca pulchras narrationes faciãt aut patiantur. Vident hæc & gaudẽt in luce ueritatis tuæ quantulũ hic ualẽt. Et alius eorum intendit in id quod dictũ est: In principio fecit deus, & respicit sapiẽtiã principiũ, quia & loquitur ipsa nobis. Alius itidẽ intendit in eadẽ uerba & principium intelligit exordium rerũ conditarũ, & sic accipit: In principio fecit, ac si diceref, primo fecit: atq; in eis qui intelligũt, In principio, q; in sapiẽtia fecisti cœlum & terram: alius eorũ ipsum cœlũ & terram creabilem materiẽ cœli & terræ, sic esse credit cognominatã: alius iam formatas distinctasq; naturas: alius unam formatã eandemq; spiritalem, cœli nomine, aliam informẽ corporalis materiæ, terræ nomine. Qui autem intelligũt in nominibus cœli & terræ, adhuc informẽ materiem, de qua formaretur cœlũ & terra: nec ipsi uno mõ id intelligunt, sed alius unde cõsummaref intelligibilis sensibilisq; creatura: alius tãtũ unde sensibilis moles ista corporea, sinu grandi continens perspicuas promptasq; naturas. Nec illi uno modo, qui iam dispositas digestasq; creaturas cœlum & terram uocari hoc loco credunt, sed alius inuisibilem atq; uisibilem: alius solam uisibilem in qua luminosum cœlum suspicimus, & terram caliginosam, quæq; in eis sunt.

†idem.

C

Gene. 1. Ioan. 8.

At ille qui nõ aliter accipit: In principio fecit, quàm si diceretur, primo fecit: nõ habet quomodo ueraciter intelligat cœlum & terrã, nisi materiam cœli & terræ intelligat, uidelicet uniuersæ, id est, intelligibilis corporalisq; creaturæ. Si enim iam formata uelit uniuersam: recte ab eo quæri poterit, si hoc primo fecit de⁹, quid fecerit deinceps, & post uniuersitatẽ non inueniet, ac p hoc audiet inuitus, quõ illud primo si postea nihil? Cũ uero dicit primo informẽ, deinde formatã, nõ est absurdus, si modo est idoneus discernere qd præcedat æternitate, qd tẽpore, quid electione, qd origine. Aeternitate, sicut deus omnia: tempore, sicut flos fructũ: electione, sicut fructus florẽ: origine, sicut sonus cantũ. In his quatuor primũ & ultimũ quæ cõmemoraui, difficillime intelligũtur: duo media facillime. Nanq; rara uisio est, & nimis ardua cõspicere dñe æternitatẽ tuã incõmutabiliter mutabilia facientẽ, ac p hoc priorẽ. Quis deinde sic acuto cernat aio, ut sine labore magno dignoscere ualeat, quõ sit prior sonus quàm cantus? Ideo qa cãtus est formatus sonus, & esse utiq; aliqd nõ formatũ potest: formari aũt quod non est, nõ potest. Sic est prior materies, quàm id quod ex ea fit. Nõ ideo prior, qa ipsa efficit, cũ potius fiat, nec prior interuallo tẽporis. Neq; enim priore tẽpore sonos ædimus informes sine cantu, & eos posteriore tẽpore informã cãtici coaptamus aut fingim⁹ sicut ligna qbus arca, uel argentũ quo uascululũ fabricatur. Tales qppe materiæ, tẽpore etiã præcedũt formas rerum q̃ fiũt ex eis. At in cantu nõ ita est. Cum enim cantatur, auditur sonus eius. Nõ prius informiter sonat, & deinde formatur in cãtũ. Quod enim primo utcunq; sonuerit, prçterit, nec ex eo quicquã reperies qd resumptũ arte cõponas: & ideo cãtus in sono suo uertitur, q sonus ei⁹ materies eius est. Idẽ qppe formatur ut cãtus sit, & ideo sicut dicebam, prior materies sonãdi q̃ forma cãtandi, nõ perficiẽdi potẽtia prior. Neq; enim sonus est cãtãdi artifex, sed cãtãti aiæ subiacet ex corpore, de quo cantũ faciat. Nec tẽpore prior, simul enim cũ cantu ęditur. Nec prior electione, nõ. n. potior sonus q̃ cantus, quãdoquidẽ cãtus est nõ tantũ sonus, uerumetiã sonus speciosus. Sed prior est origine, quia nõ cantus formatur, ut sonus sit: sed sonus formaf, ut cantus sit. Hoc exẽplo q potest intelligat materiã rerũ primo factã & appellatam cœlum & terram: quia inde facta sunt cœlũ & terra: nec tẽpore primo factã, quia formæ rerũ exerunt tẽpora, illa aũt erat informis, iamq; in tẽporib⁹ simul animaduertitur, nec tñ de illa narrari aliqd potest, nisi uelut tẽpore prior sit cũ pendaf extremior: qa pfecto meliora sunt formata quàm informia, & pcedũt ęternitate creatoris, ut esset de nihilo unde aliquid fieret.

Dei mo Qu dici- dis aliqd sint, ? .16.19

E

F

Scrutãda scriptura cum bono re scripto ris. C. 30.

In hac diuersitate sententiarũ uerarũ concordiã pariat ipsa ueritas, & deus noster misereatur nostri, ut legitime lege utamur, pcepti fine, pura charitate: ac p hoc si quis quęrit ex me, qd horum Moyses ille tuus famulus senserit, nõ sunt hi sermones cõfessionũ mearũ, si tibi nõ cõfiteor, nescio: & scio tñ illas ueras esse sentẽtias, exceptis carnalibus de quibus quãtũ existimaui locutus sum. Quos tamẽ bonæ spei paruulos hæc uerba libri tui nõ territãt alta humiliter, & pauca copiose, sed oẽs quos in eis uerbis uera cernere ac dicere fateor, dil gamus

G nos inuicē, pariterq́ diligamus te deū nostrū fon-
tem ueritatis, si nō uana, sed ipsam sitimus eūdēq;
famulū tuū scripturæ huius dispensatorem, spiri-
tu tuo plenū ita honoremus, ut hoc eum te reuelā
te cū hęc scriberet attēdisse credam⁹, qđ in eis ma-
xime & luce ueritatis, & fruge utilitatis excellit.

Veritas à quocunq; dicta recipienda. Cap. 31.

ITa cum alius dixerit hoc sensit, qđ ego: & alius,
imò illud qđ ego: religiosius me arbitror dicere
cur nō utrunq; potius si utrunq; uerū est? Et si qđ
tertiū, & si qđ quartū, & si quid omnino aliud ue-
rū quispiam in his uerbis uidet, cur nō illa omnia
uidisse credatur, ꝑ quē unus deus sacras literas ue-
ra & diuersa uisuris multorū sensibus tēperauit?
Ego certe, qđ intrepidus de corde meo ꝓnuncio, si
ad culmē authoritatis aliqđ scriberē, sic mallē scri
bere, ut qđ ueri quisq; de his reb⁹ capere posset, mea
uerba resonarēt, quā ut unā uerā sententiā ad hoc
apertius ponerē, ut excluderem cæteras, quarū fal
sitas me nō posset offendere. Nolo itaq; deus meus
tam pręceps esse, ut hoc illum uirū de te meruisse
non credam. Sensit ille omnino in his uerbis, atq;
H cogitauit cū ea scriberet, quicquid hic ueri potui-
mus inuenire, & quicquid nos non potuimus, aut
nōdum possumus, & tamen in eis inueniri potest.

Veritas reuelata. Cap. 32.

POstremo dñe qui deus es, & nō caro & sanguis
si qđ homo minus uidet, nunquid & spiritū
tuū bonū qui deducet me in terram rectam latere
potuit quicqđ eras in eis uerbis tuipsē reuelaturus
legētibus posteris: etiā si ille ꝑ quē dicta sunt, unā
fortassis ex multis ueris sentētiā cogitauit? Quod
si ita est, sit igitur illa quā cogitauit cæteris excellē
tior. Nobis aūt dñe, aut ipsam demonstra, aut quā
placet alterā ueram: ut siue nobis hoc quod etiam
illi homini tuo, siue aliud ex eorundē uerborū oc
casione patefacias, tu tñ pascas⁹ nos⁹, non error il-
ludat. Ecce dñe deus meus quam multa de paucis
uerbis, q̄ multa oro te scripsimus? Quæ nostræ ui-
res, quæ tēpora omnibus libris tuis ad istū modū
sufficiant? Sine itaq; me breuius in eis cōfiteri tibi,
& eligere unū aliquid quod tu inspiraueris uerum
certū & bonū, etiā si multa occurrerint, ubi multa
occurrere potuerint, ea fide cōfessionis meę, ut si
I hoc dixero qđ sensit minister tuus, recte atq; opti-
me id .n. conari me oportet. Quod si assecutus nō
fuero, id tñ dicam qđ mihi per eius uerba ueritas
tua dicere uoluerit, q̄ illi quoq; dixit quod uoluit.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Confessionum Liber Tertius decimus.

Inuocat deū. C. 1. tūni.

INVOCO te deus meus mi-
sericordia mea qui fecisti me, &
oblitum tu tobitus non es. In
uoco te in animam meā quam
præparas ad capiendum te ex
desyderio quod inspiras ei: nūc
inuocantem te ne deseras, qui
priusquam inuocarem præuenisti & instiusti cre-
brescens multimodis uocibus ut audirem de lon
ginquo & conuerterer, & uocantem me inuocarē
te. Tu enim domine deleuisti omnia mala merita
mea, ne retribueres manibus meis in qbus à te de
feci, & præuenisti omnia bona merita mea, ut retri
bueres manibus tuis, quibus me fecisti, quia &
priusquā essem tu eras. Nec erā cui præstares, ut es
sem, & tamen ecce sum ex bonitate tua præueniē- K
te totū hoc quod me fecisti, & unde me fecisti. Ne
que enim eguisti me, aut ego tale bonū sum, quo
tu adiuueris dñe meus & deus meus: nō ut tibi sic
seruiam quasi ne fatigeris in agēdo, aut ne minor
sit potestas tua carens obsequio meo: neq; ut sic te
colam quasi terrā, ut sis incultus si non te colam:
sed ut seruiam tibi & colam te, ut de te mihi bene
sit, à quo mihi est, ut sim cui bene sit.

Colimus agrū & colim⁹ numen.

Ordo creaturarum. Cap. 2.

EX plenitudine quippe bonitatis tuæ creatura
tua subsistit, ut bonū qđ tibi nihil ꝓdesset, nec
de te ęquale tibi esset: tñ quia ex te fieri potuit nō
deesset. Quid enim te promeruit cœlū & terra quę
fecisti in principio? Dicāt quid te promeruerūt spi-
ritalis corporalisq́ natura, quas fecisti in sapientia
tua, ut inde penderēt etiam inchoata & informia
quæq; in genere suo, uel spiritali, uel corporali, eū-
tia in immoderationē, & in longinquā dissimilitu
dinē tuam. Spiritale informe præstantius, quàm si
formatum corpus esset: corporale aūt informe prę
stantius, quàm si omnino nihil esset: atq; ita pēde-
rēt in tuo uerbo informia, nisi ꝑ idē uerbū reuoca
rentur ad unitatē tuā, & formarentur & essent ab L
uno te summo bono uniuersa bona ualde. Quid
te ꝓmeruerant, ut essent saltē informia, q̄ neq; hoc
essent nisi ex te? Quid te ꝓmeruit materies corpora
lis, ut esset saltē inuisibilis & incōposita, qa neque
hoc esset nisi qa fecisti eā: ideoq́ te qa nō erat pro
mereri ut esset nō poterat? Aut qđ te ꝓmeruit in-
choatio creaturæ spiritalis, ut saltē tenebrosa flui-
taret, similis abysso, tui dissimilis, nisi ꝑ idē uerbū
cōuerteretur ad idē à quo facta est, atq; ab eo illu-
minata lux fieret, quāuis nō ęqualiter, tñ cōformis
formę ęquali tibi? Sicut enim corpori nō hoc est es
se qđ pulchrū esse, alioquin deforme esse non pos-
set: ita etiā creato spiritui nō, id est, uiuere, qđ sapiē
ter uiuere: alioquin incommutabiliter saperet. Bo-
num aūt illi est hęrere tibi semper, ne qđ adeptus
est conuersione, auersione lumē amittat, & relaba
tur in uitā tenebrosæ abysso similem. Nam & nos
qui secundū animā creatura spiritalis sumus, auer
si à te nostro lumine, in ea uita fuimus aliquādo te
nebræ, & in reliquiis obscuritatis nostræ labora-
mus, donec sim⁹ iustitia tua in unico tuo sicut mō
tes dei. Nā iudicia tua fuimus, sicut abyssus multa.

Ephe. 5. M *Psal. 35.*

Ex dei gratia uia Cap. 3.

Q Vod autem in primis cōditionibus dixisti
Fiat lux, & facta est lux: nō incongruenter
hoc intelligo in creatura spiritali, qa erat
iam qualiscūq; uita quā illuminares: Sed sicut nō
te ꝓmeruerat, ut esset talis uita quę illuminari pos
set, ita nec cū iam esset promeruit te, ut illuminare-
tur. Neq; enim eius informitas placeret tibi, si non
lux fieret, nō existendo, sed intuendo illuminantē
lucem, eiq́ cohęrendo: ut & qđ utcunq; uiuit, & ꝙ
beate uiuit, nō deberet, nisi gratię tuæ, cōuersa per
cōmutationem meliorem ad id quod neq; in me-
lius, neq; in deterius cōmutari potest, quod tu so-
lus es, quia solus simpliciter es, cui nō est aliud ui-
uere, aliud beate uiuere, quia tua beatitudo tu es.

Deus non eget reb⁹ conditis Cap. 4.

Q Vid ergo tibi deesset ad bonum quod tu
tibi es, etiā si ista uel omnino nulla essent,
uel informia remanerēt, q̄ nō ex indigētia
fecisti, sed ex plenitudine bonitatis tuæ, cohibens
atq; cōuertēs ad formā. nō ut tāquā tuū gaudium
cōpleatur ex eis? Perfecto enim tibi displicet eorū

A Imperfectio, ut ex te pficiātur & tibi placeāt, nō au
tē imperfecto, tanquā & tu eorū pfectione pficien
dus sis. Spiritus enim tuus bonus supferebatur su-
per aquas, nō ferebatur ab eis tāquā in eis reqesce-
ret. In qbus em̄ reqescere dicit spūs tuus bon⁹, hos
in se reqescere facit. Sed supferebatur incorruptibi
lis & incōmutabilis uolūtas tua, ipsa in se sibi suffi
ciēs sup eā, quā feceras uitā: cui nō est hoc uiuere
qd beate uiuere, qa uiuit etiā fluitās in obscuritate
sua: cui restat cōuerti ad eum à quo facta est, & ma
gis magisq; uiuere apud fontem uitæ, & in lumine
eius uidere lumen, & perfici, & illustrari, & beari.

Psal. 35. Filius principium. Cap. 5. ECce apparet mihi in ęnigmate trinitas quod es
deus meus, quoniā tu pater in principio sapiē
tiæ nostræ, quod est tua sapiētia de te nata, ęqua
tibi & coęterna, id est, in filio tuo fecisti cœlum &
terrā. Et multa dixim⁹ de cœlo cœli, & de terra in-
uisibili & incōposita, & de abysso tenebrosa, secū-
dū spiritalis informitatis uagabūda deliquia, nisi
cōuerteretur ad eū à quo erat qualiscūq; uita, & il
luminatione fieret speciosa uita, & esset cœlū cœli
eius, qd inter aquam & aquā postea factū est: & te-
B nebam iam patrē in dei nomine qui fecit hęc, & fi
liū in principij nomine in quo fecit hęc, & trinita-
tē credēs deū meū sicuti credebā, quęrebā in elo-
quijs sanctis eius, & ecce spūs tuus supferebatur su
per aquas. Ecce trinitas deus meus, pater & filius &
spiritussanctus, creator uniuersæ creaturæ.

Spiritus superfusus aquis. C. 6. SEd quę causa fuerat, ò lumen ueridicū tibi ad-
moueo cor meū, ne me uana doceat, discute te
nebras eius, & dic mihi, obsecro te per matrē cha-
ritatem, obsecro te, dic mihi, quæ causa fuerat, ut
post nominatū cœlū & terrā, inuisibilē & incōpo
sitā, & tenebras sup abyssum, tū demum scriptura
tua nominaret spiritū tuū? An qa oportebat sic eū
insinuari ut diceretur superferri, & non posset hoc
dici, nisi pri⁹ illud cōmemoraret, cui superferri spūs
tuus posset intelligi? Nec patri enim nec filio supse
rebatur, Nec superferri recte diceretur, si nulli rei sup
ferretur. Prius ergo dicēdū erat cui superferretur, &
deinde ille quē nō oportebat aliter cōmemorari,
nisi ut superferri diceretur. [Cur ergo aliter eum insi
C nuari nō oportebat, nisi ut superferri diceretur?]

Effectus spiritus. Cap 7. Rom. 5. Ephe. 3. IAm hinc sequatur qui potest intellectu Aposto
lū tuū dicentē, qa charitas tua diffusa est in cor
dibus nostris per spiritum sanctū qui datus est no
bis, & de spiritalibus docētē & demōstrantem su-
pereminentē uiā charitatis, & flectētē genua p no
bis ad te, ut cognoscamus supereminentē scientiam
charitatis Christi. Ideoq; ab initio supereminēs su
pferebatur sup aquas. Cui dicā? quomodo dicā de
pondere cupiditatis in abruptā abyssum, & de sub
leuatione charitatis p spiritū tuū, qui superfereba-
tur super aquas? Cui dicā? Quomodo dicam? Mer-
gimur & emergimus. Neq; enim loca sunt quibus
mergimur & emergimus Quid similius & qd dissi
milius? Affectus sunt, amores sunt, immunditia spi
ritus nostri defluens inferius amore curarū, & san
ctitas [spiritus] tui attollens nos superius amore se
curitatis, ut sursum corda habeamus ad te, ubi spi
Psal. 123. ritus tuus superfertur super aquas, & ueniamus ad
supereminentem requiem, cum pertrāsierit anima
nostra aquas quæ sunt sine substantia

Spiritus fouēs animas infirmas. C. 8. DEfluxit angelus, defluxit anima hominis, &
indicauerūt abyssum uniuersę spiritales crea
turę in profundo tenebroso. Nisi dixisses ab initio D
fiat lux, & facta esset lux, & inhæreret tibi ois obe-
diēs intelligē tia cœlestis ciuitatis tuæ, & reqesce-
ret in spū tuo, q supfertur incommutabiliter super
omne mutabile. Alioquin & ipsum cœlū cœli te-
nebrosa abyssus esset in se, nūc aūt lux est in domi
no. Nam & in ipsa miseria inquietudine defluētiū
spirituū & indicantiū tenebras suas nudatas ueste
luminis tui, satis ostēdis quām magnam creaturā
rationalē feceris, cui nullo modo sufficit ad beatā
requiē quicquid te minus est, ac p hoc nec ipsa si-
bi. Tu enim deus noster illuminabis tenebras no- Psal. 17.
stras: Ex te oriuntur uestimenta nostra, & tenebrę
nostræ sicut meridies erūt Da mihi te deus meus,
redde mihi te, En amo, & si parum est, amem ualī- Psal. 138.
dius. Nō possum metiri, ut sciā quantū desit mihi
amoris ad id qđ satis est, ut currat uita mea in am-
plexus tuos, nec auertatur donec abscondatur in
abscōdito uultus tui. Hoc tātū scio, qa male mihi Psal. 30.
est pręter te, nō solū extra me, sed & in meipso, &
omnis mihi copia, q̄ deus meus nō est, egestas est. E

NVnquid aut pater aut filius non superfereba- Quur solus spiritus feratur sup aquas Cap. 9.
tur super aquas? Si tanquā loco sicut corpus,
nec spiritussanctus. Si aūt incommutabilis diuini
tatis eminētia super omne mutabile, & pater & fi-
lius & spiritussanctus superferebaī sup aquas: Cur
ergo tantū de spiritu tuo dictū est hoc? Cur de illo
tantū dictū est, quasi locus ibi esset, qui nō est lo-
cus, de quo solo dictum est, quod sit donū tuū, &
in dono tuo requiescimus: ibi te fruimur requies
nostra, locus noster. Amor illuc attollit nos, & spi-
ritus tuus bonus exaltat humilitatē nostrā de por
tis mortis. In bona uoluntate pax nobis est Corp⁹
pōdere suo nititur ad locū suū Pondus nō ad ima
tātū est: sed ad locū suū. Ignis sursum tendit deor-
sum lapis Ponderibus suis aguntur, loca sua petūt
Oleū infra aquā fusum, supra aquam attollit. aqua
supra oleū fusa, infra oleū demergitur: Pōderibus
suis agūtur, loca sua petūt. Minus ordinata inquie
ta sunt, ordinātur & quiescūt. Pōdus meum amor
meus, eo feror quocunq; feror. Dono tuo accendi
mur, & sursum ferimur. Inardescim⁹ & imus. Ascē Psal. 83.
dimus ascēsiones in corde, & cātamus cāticū gra- F
duū. Igne tuo, igne tuo bono inardescimus & im⁹
qm̄ sursum imus ad pacē Hierusalē, quoniam iucū
datus sum in his quę dixerunt mihi, in domū dñi Psal. 121.
ibimus. Ibi nos collocauit uolūtas bona, ut nihil
uelimus aliud quām permanere illic in æternum.

BEata creatura quę nō nouit aliud, cū esset p'a Ex dono Spi omnia Cap. 10. Gene. 1.
aliud nisi dono tuo quod superfertur sup oē
mutabile, mox ut facta est, attolleretur nullo inter
uallo tēporis in ea uocatione qua dixisti: Fiat lux,
& facta est lux In nobis enim distinguitur tēpore
quo tenebrę fuimus & lux efficimur. In illa uero di
ctū est qd esset nisi illuminaret: & ita dictū est qua Ephe. 5.
si prius fuerit fluxa & tenebrosa: ut appareret cau-
sa qua dictū est, ut aliter esset, id ē, ut ad lumē inde
ficiēs cōuersa lux esset Qui pōt intelligat, & q nō
potest, à te petat. Vt qd mihi molestus est, q̄si ego
illuminē ullū hominē uenientē in hūc mundum. Ioan. 1.

TRinitatem omnipotentem quis intelligit? Et Symbola trinitatis in homine. Ca. 11.
quis nō loquitur eam, si tamen intelligit eā
rara anima, quę cū de illa loquitur, sciat qd loqua
tur Et cōtēdūt & dimicāt, & nemo sine pace uidit
istā uisionē. Vellem ut hæc tria cogitarent homi-

G nes in ſeipſis. Longe aliud ſunt iſta tria quam illa
trinitas. Sed dico ubi ſe exerceāt & ꝓbēt,& ſentiāt
Eſſe, noſſe, uelle. quàm lōge aliud ſunt. Dico aūt hęc tria: eſſe, noſſe
uelle. Sū enim,& noui, & uolo: ſum ſciēs & uolēs:
& ſcio eſſe me, & uelle ut ſim: & uolo eſſe & ſcire.
In his igitur tribus q̄ ſit inſeparabilis uita,& una ui
ta,& una mēs,& una eſſentia, q̄ deniq̧ inſeparabi-
lis diſtinctio,& tñ diſtinctio, uideat q poteſt. Cer-
te corā ſe eſt, attē dat in ſe,& uideat, & dicat mihi.
Sed cū inuenerit in his aliqd & dixerit, nō iā ſe pu-
tet inueniſſe illud qd ſupra iſta eſt incōmutabile,
qd eſt incōmutabiliter,& ſcit incōmutabiliter, &
uult incōmutabiliter: & utrū ꝓpter tria hæc & ibi
†tam. trinitas: an in ſingulis hęc tria, ut † terna ſingulorū
†utrunq; ſint: an utrorūq̧ † miris modis ſimplr̄ & multiplici
†in ſe ſibi fine. ter infinito inſenſibili fine † quo eſt,& ſibi notū ē,
& ſibi ſufficit incōmutabiliter idipſū copioſa uni
tatis magnitudine, qs facile cogitauerit? qs ullo mō
dixerit? qi quolibet modo temere pronūciauerit?

Aqua baptiſmi p ſpiritū efficax. H PRocede in confeſſione fides mea, dic dño deo
tuo: Sancte, ſancte, ſancte dñe deus meꝰ, in no
mine tuo baptizati ſumus, pater & fili & ſpirituſ-
ſancte, in noīe tuo baptizamus, pater & fili & ſpi
Cap. 12. ritusſancte: qa & apud nos in Chriſto ſuo fecit deꝰ
cœlū & terrā, ſpiritales & carnales eccleſiæ ſuæ: &
terra noſtra antequā acciperet formā doctrinę, in
uiſibilis erat & incōpoſita: & ignorantiæ tenebris
Pſal. 38. tegebamur, quoniā pro iniquitate erudiſti homi-
†ſunt. nē,& iudicia tua ſicut † abyſſus multa. Sed qa ſpūs
Pſal. 35. tuus ſupferebatur ſup aquā, nō reliquit miſeriā no
Matth. 4. ſtrā miſericordia tua,& dixiſti: Fiat lux. Pœnitētiā
agite, appropinquabit enim regnū cœlorū pœni-
Pſal. 41. tētiā agite, fiat lux,& facta eſt lux. Et qm̄ conturba
ta erat ad noſipſos anima noſtra, cōmemorati ſu-
mus tui dñe de terra Iordanis, & de mōte æquali
tibi, ſed paruo ꝓpter nos: & diſplicuerunt nobis te
nebræ noſtræ,& conuerſi ſumus ad te: & facta eſt
Ephe. 5. lux. Et ecce fuimus aliquando tenebræ, nunc au-
Ex ſpū remiſſio peccatorū. tem lux in domino.

ET tamen adhuc per fidē, nōdum per ſpeciem.
Spe enim ſalui facti ſumus. Spes aūt quæ uide-
Cap. 13. tur non eſt ſpes. Adhuc abyſſus abyſſum inuocat,
Rom. 8 I ſed iam nō in uoce cataractarum tuarū. Adhuc &
Pſal. 41. ille qui dicit: Non potui uobis loqui quaſi ſpirita-
1. Cor. 3. libus, ſed quaſi carnalibus, etiā ipſe nondū ſe arbi
Philip. 3. tratur cōprehēdiſſe: & quę retro oblitus, in ea quę
Pſal. 41. ante ſunt extēditur,& ingemiſcit grauatus, & ſitit
2. Cor. 5. anima eius ad deū uiuū, quemadmodū ceruus ad
fontes aquarū,& dicit. Quādo ueniā? habitaculū
Rom. 12. ſuum qd de cœlo eſt, ſuperindui cupiēs & inuocat
inferiorē abyſſum dicēs: Nolite cōformari huic ſe
culo, ſed reformamini in nouitate mētis ueſtræ: &
1. Cor. 14 nolite pueri effici mētibꝰ, ſed malitia paruuli eſto
Galat. 3. te, ut mētibꝰ pfecti ſitis. Et, O ſtulti Galatę, qs uos
Act 2. faſcinauit? Sed iam nō in uoce ſua: in tua enim qui
Pſal. 67. miſiſti ſpiritū tuū de excelſis, p eū qui aſcendit in
Pſal. 45. altū,& aperuit cataractas donorū ſuorū, ut fluminis
Rom. 8. nis impetus lętificaret ciuitatē tuā. Illi enim ſuſpi-
rat ſpōſi amicus, habens iam ſpūs primitias penes
eū, ſed adhuc in ſemetipſo ingemiſcēs, adoptionē
Ioan. 3. expectans, redemptionē corporis ſui: illi ſuſpirat,
Pſal. 41. membrū eſt enim ſpōſæ, [&] illi zelat: amicus eſt
enim ſponſi, illi zelat nō ſibi: qa in uoce cataracta
rū tuarū, nō in uoce ſua inuocat alteram abyſſum
2. Cor. 11. cui zelans, timet ne ſicut ſerpens Euā decepit aſtu

tia ſua, ſic & eorū ſenſus corrumpātur à caſtitate, K
quæ eſt in ſpōſo noſtro unico tuo. Quę eſt illa ſpe
ciei lux? Cum uidebimus eū ſicuti eſt,& trāſierint *1. Ioan. 3.*
lachrimæ, quæ mihi factę ſunt panis die ac nocte, *Pſal. 41*
dum dicitur mihi quotidie, ubi eſt deus tuus?

ET ego dico: Deus meꝰ ubi es? Reſpiro in te pau *Fide &*
lulū, cū effundo ſuper me animā meam in uo *ſpe corroboramur.*
ce exultationis & cōfeſſionis ſoni feſtiuitatē cele-
brātis. Et adhuc triſtis eſt, qa relabitur & fit abyſ- *Cap 14.*
ſus, uel potius ſentit adhuc ſe eſſe abyſſum. Dicit *Pſal. 41*
em̄ † fides mea, quā accendiſti in nocte ante pedes *†ei*
meos: Quare triſtis es aīa mea,& quare conturbas *Pſal. 118*
me? Spera in dño, Lucerna pedibus tuis uerbū eius
Spera & pſeuera, donec trāſeat nox mater iniquo-
rum, donec trāſeat ira dñi, cuius filij & nos fuimus *Ephe. 5.*
aliquādo tenebræ, quarū reſidua trahimus in cor-
pore ꝓpter peccatū mortuo, donec aſpiret dies, & *Rom. 8.*
remoueātur umbræ. Spera in dño, Mane adſtabo *Cant. 2*
tibi & contēplabor, ſemp cōfitebor illi. Mane ad- *Pſal. 41*
ſtabo & uidebo ſalutare uultus mei, deū meū, q ui *Pſal. 5*
uificauit & mortalia corpora noſtra, ꝓpter ſpiritū *Rom. 8.*
q habitat in nobis: qa ſuper interius noſtrū tene- L
broſum & fluidū miſericorditer ſuperferebat. Vn-
de in hac peregrinatiōe pignus accepimus, ut iā ſi-
mus lux, dū adhuc ſpe ſalui facti ſumus, & filij lu- *Ephe. 5.*
cis,& filij diei, nō filij noctis neq̧ tenebrarū, qd ta *Rom. 8.*
men fuimus. Inter quos & nos in iſto adhuc incer *1. Theſ. 5.*
to humanæ notitiæ, tu ſolus diuidis q probas cor
da noſtra,& uocas lucē diem,& tenebras noctem.
Quis enim nos diſcernit niſi tu? Quid aūt habe- *1. Cor. 4.*
mus qd non accepimus à te, ex eadē maſſa uaſa in *Rom 9.*
honorē, ex qua ſunt & alia facta in cōtumeliam?

AVt quis niſi tu deus noſter feciſti nobis firma *Voce fundamentū,*
mentū authoritatis ſup nos in ſcriptura tua *ſcripturam*
diuina? Cœlū enim plicabit, ut liber: & nūc ſicut *intelligit*
pellis extenditur ſup nos. Sublimioris enim autho
ritatis eſt tua diuina ſcriptura, cū iam obierūt iſta *Cap. 15.*
morte illi mortales, p quos eam diſpenſaſti nobis. *Eſa. 34.*
Et tu ſcis dñe, tu ſcis quēadmodū pellibus indue- *Apoc. 6.*
ris homines, cū peccato mortales fierent. Vnde ſi- *Pſal. 103.*
cut pellē extēdiſti firmamētū libri tui, concordes *Gene. 3.*
utiq̧ ſermones tuos, quos p mortaliū miniſterium
ſuppoſuiſti nobis. Nāq̧ ipſa eorū morte ſolidamē- M
tū authoritatis in eloqijs tuis p eos editis ſublimi
ter extēditur ſup omnia quę ſubter ſunt. Quod cū
hic uiuerēt, nō ita ſublimiter extentū erat. Nondū *Pſal. 103.*
ſicut pellem cœlū extēderas, nōdū mortis eorum
famā uſquequaq̧ dilatatueras. Videamus dñe † dñe †
cœlos opera digitorū tuorū, differena oculis no-
ſtris nubilū quo ſubtexiſti eos. Ibi eſt teſtimoniū
tuū, ſapiētiā præſtans paruulis. Perfice deus meus *Pſal. 18.*
laudē tuā ex ore infantiū & lactētium. Neq̧ enim *Pſal 8.*
nouimus alios libros, ita deſtruentes ſuperbiā, ita
deſtruentes inimicū & defenſorē, reſiſtentē recon-
ciliationi tuæ defendēdo peccata ſua. Non noui
dñe non noui alia tam caſta eloquia, quæ ſic mihi
pſuaderent cōfeſſionē,& lenirent ceruicē meā iu-
go tuo,& inuitarēt colere te gratis. Intelligā ea pa-
ter bone, da mihi hæc ſubterpoſito, qa ſubterpoſi
tus ſolidaſti ea. Sūt aliæ aquę, quę ſup hoc firmamē
tū, credo immortales, & à terrena corruptione ſe-
cretę: Laudēt nomē tuū, laudēt te ſupcœleſtes po-
puli angelorū tuorū, qui nō opus habent ſuſcipe- *† ſuſpicere.*
re † firmamentū hoc & legēdo cognoſcere uerbū
tuū. Vident enim faciē tuam ſemper, & ibi legunt *Matth. 18*

A fine syllabis temporum quid uelit æterna uolũtas tua. Legunt, eligunt & diligunt: semper legunt,& nunquã præterit quod legunt. Eligendo.n.& diligendo legunt ipsam incommutabilitatẽ cõsilij tui. Non clauditur codex eorũ,nec plicabitur liber eorum,quia tu ipse illis hoc es,& es in æternum,quia super hoc firmamẽtum ordinasti eos, qđ firmasti super infirmitatẽ inferiorum populorũ,ubi suscipe
†*al. suspicerẽt.* rent* † & cognoscerẽt misericordiã tuam, tpaliter enunciantem te qui fecisti tpa. In cœlo enim dñe
Psal. 35 misericordia tua,& ueritas tua usq; ad nubes. Trãseunt nubes, cœlũ autem manet. Transeunt prædicatores uerbi tui ex hac uita in aliã uitam,scriptura uero tua usq; in finẽ seculi super populos extenditur.
Matt. 14 ditur. Sed & cœlum & terra transibunt, sermones
Esa. 40 aũt tui non transibunt: Qm̃ & pellis plicabitur,& fœnum super quod extendebatur,cũ claritate sua pteriet,uerbum autẽ tuum manet in æternũ: qđ
1. Cor. 13. nunc in ænigmate nubium & per speculũ cœli nõ sicuti est apparet nobis: qa & nos quãuis filio tuo dilecti simus,nondum apparuit quod erimus. Ac
†*Attẽdit* cendit † per retia carnis, & blanditus est,& inflam
1. Ioan. 3. mauit,& currimus post odorem eius. Sed cum ap
Cant. 1 paruerit, similes ei erimus, quoniam uidebimus
B eum sicuti est. Sicuti est, domine uidere nostrũ, quod nondum est,da nobis.

Deus immutabilis. Ca. 16 NAm sicut oino tu es,tu scis solus qui es incõmutabiliter, & scis incommutabiliter, & uis incommutabiliter. Et essentia tua scit & uult incõmutabiliter,& scientia tua est & uult incommutabiliter,& uoluntas tua est & scit incõmutabiliter. Nec uidetur iustum esse corã te, ut queadmodum se scit lumẽ incõmutabile, ita sciatur ab illuminato commutabili. Ideoq; aia mea sicut terra sine a-
Psal. 141 *Psal. 35* qua tibi: qa sicut se illuminare de se nõ potest, ita se satiare de se nõ potest. Sic enim apud te fons uitæ quomodo in lumine tuo uidebimus lumen.

Quid arida, quid mare. Cap. 17 Q Vis congregauit amaricantes in societatẽ unam? Idẽ nanq; illis finis est tpalis & terrenæ fœlicitatis, propter quã faciunt oia: quanuis innumerabili uarietate curarũ fluctuẽt.
Gene. 1. Quis dñe,nisi tu qui dixisti,ut cõgregarẽtur aquæ in congregationẽ unam,& appareret arida sitiens tibi? Qm̃ tuum est & mare,& tu fecisti illud,& ari-
Psal. 94 dam terram manus tuæ formauerunt: Neq; enim
C amaritudo uoluntatum, sed congregatio aquarũ
Iob. 38. uocatur mare. Tu enim coerces ẽt malas cupiditates aiarum, & figis limites quousq; progredi sinantur,atq; ut in se cõminuantur fluctus earũ,atq; ita facis mare ordine imperij tui super oia. At animas sitientes tibi, & apparẽtes tibi alio fine distinctas a societate maris,occulto & dulci fonte irrigas, ut & terra det fructum suum, & te iubente dño deo suo germinet aia nostra opera misericordiæ,scdm genus diligens proximum in subsidijs necessitatũ carnalium,habens in se semen scdm similitudinẽ: qm̃ ex nostra infirmitate compatimur ad subueniendum indigentibus,similiter opitulantes quẽ admodum nobis uellemus opem ferri, si eodem modo indigeremus,non tm̃ in facilibus, tãquam in herba seminali, sed ẽt in protectione adiutorij forti robore,sicut lignum fructiferũ,id est,beneficium ad eripiẽdum eum, qui iniuriam patitur,de manu potentis,& præbendo protectionis umbraculum ualido robore iusti iudicij.

ITa dñe,ita oro te,oriatur sicuti facis, sicuti das hilaritatẽ & facultatẽ, oriatur de terra ueritas & iustitia de cœlo respiciat, & fiant in firmamẽto luminaria. Frãgamus esurienti panẽ nostrũ,& egenum sine tecto inducamus in domum nostrã. Nudũ uestiamus,& domesticos seminis nři nõ despiciamus: Quib⁹ in terra natis fructib. uide qa bonũ est: & erũpat tẽporanea lux nřa,& de ista inferiori fruge actionis i delitias cõtẽplationis uerbũ uitæ supius obtinẽtes,appaream⁹ sicut luminaria i mũdo cohęrẽtes firmamento scripturę tuæ. Ibi.n.nobiscũ disputas, ut diuidam⁹ inter itelligibilia & sensibilia,tanq; inter diẽ & noctẽ, uel inter aias alias intelligibilib⁹, alias sensibilibus deditas: ut iã nõ tu solus in abdito diiudicationis tuæ, sicut anteq; fieret firmamentũ diuidas inter lucẽ & tenebras, sed ẽt spiritales tui in eodẽ firmamẽto positi atq; distincti, manifestata per orbẽ gratia tua luceant sup terrã,& diuidant inter diẽ & noctẽ, & significent tpa: qa uetera transierunt, ecce facta sunt noua, & qa propior est nřa salus q̃ cum credidimus, & qa nox pcessit, dies aũt appropinquauit: & quia benedices coronam anni tui, mittẽs operarios in messem tuã, in qua seminanda alij laborauerunt, mittens ẽt in aliã sementẽ,cuius messis in fine est. Ita das uota optãti,& bñdicis annos iusti: tu autẽ idẽ ipse es,& in annis tuis qui non deficient, horreũ pparas annis trãseuntibus. Aeterno quippe cõsilio proprijs tẽporibus bona cœlestia das sup terram. Qm̃quidẽ alij datur per spm̃ sermo sapiæ tanquã luminare maius,pp eos q perspicuæ ueritatis luce delectantur tanquã in principio diei: alij aũt sermo sciæ scdm eundẽ spm̃, tanquã luminare minus: alij fides,alij donatio curationum, alij operationes uirtutũ,alij prophetia,alij diiudicatio spirituum,alij gña linguaꝝ: & hęc oia tanquam stellę. Oia.n.hæc operatur unus atq; idẽ spus diuidens propria unicuiq; prout uult,& faciẽs apparere sydera in manifestatione ad utilitatẽ. Sermo autem sciæ,qua continẽtur oia sacra,q̃ uariantur tẽporibus tanquã luna,& cæteræ noticię donorũ,q̃ deinceps tanquã stellæ cõmemoratę sunt,quantum differunt ab illo cãdore sapiæ,quo gaudet prædictus dies,tm̃ i principio noctis sunt. His.n.sunt necessaria,qbus ille prudẽtissimus seru⁹ tuus nõ potuit loq,q̃si spiritalib⁹, sed quasi carnalibus,ille q sapiam loquitur inter pfectos. Aialis aũt homo tãquã paruulus in xp̃o lactisq; potator,donec roboretur ad solidũ cibum,& aciẽ firmet ad solis aspectum,nõ hẽat desertã noctẽ suã, sed luce lunę stellarumq; cõtentus sit. Hęc nobiscũ disputas sapientissime deus nř in libro tuo firmamẽto tuo,ut discernam⁹ oia cõtẽplatione mirabili,quãuis adhuc in signis,& in tẽporibus,& in diebus, & in annis.

SEd prius lauamini,mũdi estote,auferte neqtiã ab animis uestris,atq; a cõspectu oculoꝝ meorum,ut appareat arida. Discite bonũ facere, iudicate pupillo,& iustificate uiduã,ut germinet terra herbã pabuli & lignũ fructiferum,& uenite dispu temus,dicit dñs,ut fiant luminaria in firmamẽto cœli,& luceãt sup terrã. Quærebat diues ille a magistro bono,qd faceret ut uitã æternã consequeretur. Dicat ei magister bonus,quẽ putabat hoiem, & nihil amplius. Bon⁹ est autẽ,qa deus est: dicat ei ut si uult uenire ad uitã,seruet mandata. Separet a

Right margin notes: D *Orat ut oriatur de terra ueritas & iustitia de cœlo respiciat. c 18.* *2 Pet. 1* — *1. Cor. 5* *Rom. 13* — E *Psal. 64.* *Matt. 9* *Ioan. 4* — *Psal. 10* — *1. Cor. 12* *Luminare minus.* — F *1. Cor. 3* *1. Cor. 2* — *Pectus purgandũ uitijs, quo capax sit uirtutum Cap. 19* *Matt. 19.*

G ſe amaritudinē malitię atq; nequitiæ: nō occidat,
nō mœchetur, non furetur, nō falſum teſtimoniū
dicat, ut appareat arida: & germinet honorē p̄ris
& matris, & dilectionē ꝓximi. Fecit, inq̄t, hęc oia.
Vnde ergo tantę ſpinę, ſi terra fructifera eſt? Vade
extirpa ſyluoſa dumeta auaricię, uēde q̄ poſsides,
& implere frugib⁹ dādo pauperib⁹, & habebis the
ſaurū in cœlis, & ſequere dñm, ſi uis eſſe pfectus,
eis ſociatus, inter quos loq̄tur ſapiam ille q̄ nouit
qui diſtribuat diei & nocti, ut noris & tu, ut fiant
& tibi luminaria in firmamento cœli. Quod non
fiet, niſi fuerit illic cor tuū: qđ itē non fiet, niſi fue
rit illic theſaur⁹ tuus, ſicut audiſti à mag̃ro bono.
Matt. 6 Sed contriſtata eſt terra ſterilis, & ſpinę ſuffocaue
Matth. 13 runt uerbū. Vos aūt genus electū, infirma mundi,
1. Pet. 2 q̄ dimiſiſtis oia ut ſequeremini dñm, ite poſt eū,
& cōfundite fortia: ite poſt eum ſpecioſi pedes, &
Pſal. 18 lucete in firmamēto, ut cœli enarrēt gloriā ei⁹, di-
uidētes inter lucē pfectoꝝ, ſed nondum ſicut an-
gelorum: & tenebras paruuloꝝ, ſed nō deſperato-
*al. deſpectorū. rum *: lucete ſup oēm terrā, & dies ſole candens,
eructet diei uerbū ſapiæ: & nox luna lucēs, annun
H ciet nocti uerbum ſcię. Luna & ſtellæ nocti lucēt,
ſed nox nō obſcurat eas: q̄m illæ illuminant eam
pro modulo eius. Ecce n. tanquā deo dicente, fiāt
Act. 2 luminaria in firmamēto cœli, factus eſt ſubito de
cœlo ſonus, quaſi ferretur flatus uehemēs, & uiſæ
ſunt linguæ diuiſæ q̄ſi ignis, q̄ & inſedit ſup unū-
quenq; illoꝝ: & facta ſunt luminaria in firmamen
to cœli, uerbū uitę habētia. Vbiq; diſcurrite ignes
Matth. 5 ſancti, ignes decori. Vos. n. eſtis lumē mundi, nec
eſtis ſub modio. Exaltat⁹ eſt cui adhæſiſtis, & exal
tauit uos. Diſcurrite & innoteſcite oibus gētibus.

Creatio ſpiritalis uirtutū Cap. 20 CONcipiat & mare, & pariat opera ūra, & pro-
ducant aquę reptilia aiarum uiuarū. Separā-
tes enim precioſum à uili, facti eſtis os dei, per qđ
diceret: Producant aquæ non aiam uiuā, quā ter-
ra producit, ſed reptilia aiarum uiuarum, & uola-
tilia uolātia ſuper terrā. Repſerunt enim ſacr̄a tua
deus per opera ſeruorum ſanctoꝝ tuorū inter me
dios fluctus tentationum ſeculi, ad imbuēdas gē
tes nomini tuo, in baptiſmo tuo. Et iter hæc facta
ſunt magna mirabilia tanquā cete grandia, & uo-
ces nunciorū tuoꝝ uolitātes ſup terrā iuxta firma
I mētum libri tui, p̄poſito illo ſibi ad authoritatē,
Pſal. 18 ſub quo uolitarēt quocunq; irent. Neq; enim ſunt
loquelæ neq; ſermones, quorū nō audiātur uoces
eoꝝ, q̄ñ in oēm terrā exijt ſonus eorum, & in fines
orbis terræ uerba eorum: q̄m tu dñe benedicēdo
multiplicaſti hæc. Nunquid mētior aut mixtione
miſceo, neq; diſtinguo lucidas cognitiones harū
rerum in firmamento cœli, & opera corporalia in
undoſo mari, & ſub firmamēto cœli? Quarū n. re
rum notitię ſunt ſolidę, & terminatę ſine incremē
tis ḡnationum, tanquā lumina ſapię & ſciæ earū-
dē rerum ſunt opationes corporales multę ac ua-
rię, & aliud ex alio creſcēdo multiplicaſ in bñdi-
ctione tua de⁹: q̄ cōſolatus es faſtidia ſenſuū mor
talium, ut in cognitione animi res una multis mo
dis p corporis motiones figureſ atq; dicatur: aquę
ꝓduxerunt hęc, ſed in uerbo tuo neceſsitates alie
natorum ab ęternitate ueritatis tuæ populorū ꝓ-
duxerunt hęc, ſed in euāgelio tuo, q̄m ipſæ aq̄ iſta
eiecerūt, quarū amar⁹ lāguor fuit cā, ut in tuo uer-
bo iſta ꝓcederēt. Et pulchra ſunt oia faciēte te, &
ecce tu inenarrabiliť pulchrior q̄ feciſti oia: à quo K
ſi nō eſſet lapſus Adā, nō diffunderet ex utero ei⁹
ſalſugo maris, genus humanū ꝓfundē curioſum
& procelloſe tumidū, & iſtabiliter fluidū: atq; ita
nō opus eſſet, ut in aq̄s multis corporaliť & ſenſibi
liter operarenť diſpēſatores tui myſtica facta & di
cta. Sic. n. nunc mihi occurrerunt reptilia & uolati
lia, q̄bus imbuti & initiati hoies corporalibus ſa-
cramentis ſubditi, non ultra proficerent, niſi ſpiri
taliter uiueſceret anima gradu alio, & poſt initij
uerbum in conſummationem reſpiceret.

AC per hoc in uerbo tuo non maris profundi Allegorica interpretatio aiam et piſciū & cæterorū animantium.
tas, ſed ab aquarum amaritudine terra diſcre
ta eijcit, non reptilia animarum uiuarum & uola-
tilia, ſed aiam uiuam. Neq; enim iā opus hēt baptiſ
mo quo gentibus opus eſt, ſicut opus habebat cū
aquis tegeretur. Nō. n. intratur aliter in regnū cœ-
lorū ex illo quo inſtituiſti, ut ſic intretur: nec ma-
gnalia q̄rit mirabilium q̄bus fiat fides. Neq;. n. niſi
ſigna & ꝓdigia uiderit, nō credit, cum iam diſtin- Cap. 21
cta ſit terra fidelis ab aquis maris īfidelitate ama- Ioan. 4
ris, & linguę in ſigno: ſunt nō fidelib⁹, ſed infideli 1. Cor. 14
bus. Nec iſto igiť gñe uolatili, qđ uerbo tuo ꝓdu- L
xerunt aq̄, opus hēt terra, quā fundaſti ſup aquas.
Immitte in eā uerbum tuū per nuncios tuos. Ope
ra. n. eorū narramus, ſed tu es q̄ operaris in eis, ut
operētur aiam uiuā. Terra producit eam, quia ter
ra cauſa eſt, ut hæc agant in ea: ſicut mare fuit cau
ſa ut agerent reptilia aiarum uiuarum, & uolatilia
ſub firmamēto cœli, quibus iā terra non indiget:
quāuis piſcē māducet leuatum de profundo in ea Luc. 24
mēſa quā paraſti in cōſpectu credentium. Ideo n.
de profundo leuatus eſt, ut alat aridā, & auis ma-
rina progenies, ſed tñ ſuper terrā multiplicať. Pri-
marum. n. uocum euangelizātium infidelitas ho-
minum cā extitit, ſed & fideles exhortātur, & bene
dicuntur ab eis multipliciter de die in diē. At ue-
ro aia uiua de terra ſumpſit exordiū, quia nō pro
deſt iā niſi fidelibus cōtinere ſe ab amore hui⁹ ſe-
culi, ut aia eorum tibi uiuat, q̄ mortua erat in deli
tijs uiuēs, delitijs dñe mortiferis: nam tu puri cor-
dis uitales delitię. Operētur ergo iā in terra mini-
ſtri tui, nō ſicut in aquis infidelitatis annuncian- 1. Tim. 5
do & loquēdo per miracula & ſacr̄a & uoces my-
ſticas, ubi intēta ſit ignorantia mater admiratio- M
nis in timore occultorum ſignorum. Talis. n. eſt
introitus ad fidē filijs Adā oblitis tui, dum abſcō Gene. 3
dunt ſe à facie tua, & fiunt abyſſus: ſed operentur
etiā ſicut in arida diſcreta a gurgitib⁹ abyſsi, & ſint
forma fidelib⁹ uiuēdo corā eis, & excitādo ad imi
tationem. Si enim nō t̄m ad audiēdum uerbum,
ſed ēt ad faciendum audiunt: Quærite dñm, & ui Pſal. 68
uet anima ueſtra, ut producat terra animam uiuē
tem. Nolite conformari huic ſeculo, cōtinete uos Roma. 12
ab eo. Euitando uiuit aia, q̄ appetendo moritur.
Continete uos ab immani feritate ſupbię, ab iner
ti uoluptate luxuriæ, & a fallaci nomine ſciētiæ, ut
ſint beſtiæ māſuetę, & pecora edomita, & innoxij
ſerpētes. Motus. n. animæ ſunt iſti in allegoria, ſed
faſtus elationis, & delectatio libidinis, & uenenū
curioſitatis motus ſunt aiæ morituræ: quia nō ita
moritur, ut omni motu careat, q̄m diſcedendo a
fonte uitæ, moritur, atq; ita ſuſcipitur a prętereun
te ſeculo, & conformatur ei. Verbum aūt tuū deus
fons uitę æternę eſt, & non p̄terit: ideoq; in uerbo

A tuo cohibetur ille discessus, dum dī nobis: Nolite cōformari huic seculo, ut producat terra in fonte uitę aiam uiuentem, in uerbo tuo per Euāgelistas tuos aiam cōtinentē, imitādo imitatores Christi tui. Hoc est. n. scd'm genus, qm̄ æmulatio uiri ab amico est. Estote, inquit, sicut ego: qa & ego sicut uos. Ita erunt in aia uiua bestiæ bonæ in māsuetudine actionis. Mādasti n. dicēs: In mansuetudine opera tua pfice, & ab omni hoie diligeris. Et pecora bona neq; si manducauerint, abundantia: neq; si nō māducauerint, egentia: & serpētes boni, non perniciosi ad nocendū, sed astuti ad cauēdum, & tm̄ explorantes tpalem naturam, quātum sufficit, ut per ea q̄ facta sunt, intellecta cōspiciatur æternitas. Seruiunt enim rationi hęc animalia, cū à progressu mortifero cohibita uiuunt & bona sunt.

Gal. 4
Eccle. 3
Rom. 1

ECce enim dñe deus noster creator noster, cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore seculi, quibus moriebamur male uiuēdo, & cœperit esse aia uiuens bene uiuēdo, cōpletumq; fuerit uerbū tuum, quod per Aplm̄ tuum dixisti: Nolite conformari huic seculo consequitur & illud quod adiunxisti statim, & dixisti: Sed reformamini in nouitate mentis uestrę: non iam scdm genus tanquā imitantes pcedentem proximum, nec ex hoīs melioris authoritate uiuētes. Neq. n. dixisti: Fiat homo scdm genus sed: Faciamus hoiem ad imaginem & similitudinē nostrā. ut nos probemus q̄ sit uoluntas tua. Ad hoc. n. ille dispensator tuus generans p euangeliū filios, ne semper paruulos hret, quos lacte nutriret, & tanquā nutrix foueret. Reformamini, inquit, in nouitate mētis uestræ, ad probandū q̄ sit uoluntas dei, quod bonū & beneplacitum & perfectū. Ideoq; non dicis: Fiat homo sed: faciamus hoiem. Nec dicis, scdm genus. sed: ad imaginē & similitudinem nostrā. Mente quippe renouatus, & cōspiciens intellectu ueritatē tuam, hoie demonstratore non indiget, ut suū genus imitetur: sed demonstrante te probat ipse q̄ sit uolūtas tua, quod bonum & beneplacitū & perfectum: & facis eum iam capacē uidere trinitatem unitatis, & unitatē trinitatis. Ideoq; pluraliter dicto: Faciamus hominem: singulariter tñ infertur, Et fecit deus hoiem. & pluraliter dicto, Ad imaginem nostram: singulariter tñ infertur, Ad imaginem dei. Ita homo renouatur in agnitionem dei secundum imaginem eius qui creauit eum: & spiritalis effectus iudicat omnia, quæ utiq; iudicanda sunt, ipse autem a nemine iudicatur.

Renascentia spūs.
Cap. 22
Roma. 12
B
Gene. 1
Roma. 12
1. Cor. 4
1. Thes. 2
Rom. 12
C
Col. 3
1. Cor. 2

QVod aūt iudicat omnia, hoc est, quod habet potestatem piscīū maris, & uolatilium cœli, & oium pecorum & ferarū, & omnis terræ, & oium repentium quæ repunt super terram. Hoc n. agit per mētis intellectum, per quem percipit quę sunt spūs dei. Alioqui homo in honore positus, non intellexit: cōparatus est iumētis insensatis, & similis factus est illis. Ergo in ecclesia tua deus noster, scdm gratiā tuam quā dedisti ei, qm̄ tuum sumus figmentum creati in operib' bonis, nō solum qui spiritaliter præsunt, sed ēt ij qui spiritaliter subduntur eis qui præsunt. Masculū. n. & fœm. nā fecisti hoiem, hoc modo in gratia tua spiritali, ubi scdm sexum corporis non est masculus & fœmina, quia neq; Iudæus, neq; Gręcus, neq; seruus, neq; liber. Spiritales ergo, siue qui præsunt,

Christianus de q bus iudicet ca. 23
1. Cor. 2
Psal. 48
Ephe. 2
Gene. 1
Gal. 3

siue qui obtemperant, spiritaliter iudicant: nō de cognitionibus spiritalibus, q̄ lucent in firmamento. Non. n. oportet de tā sublimi authoritate iudicare, neq; de ipso libro tuo, ēt si quid ibi nō lucet, qm̄ submittimus ei nostrum intellectum, certūq; habemus, ēt quod clausum est aspectib' nostris, rectē ueraciterq; dictum esse. Sic enim homo licet iam spiritalis & renouatus in agnitionē dei, scdm imaginē eius qui creauit eū, factor tñ legis debet esse, nō iudex. Neq; de illa distinctione iudicat spiritalium uidelicet atq; carnalium hoium, qui tuis de' noster oculis noti sunt, & nullis adhuc nobis apparuerūt operibus, ut ex fructib' eos cognoscamus eos: sed tu dñe iam scis eos, & diuisisti & uocasti in occulto, anteq; fieret firmamentū. Neq; de turbidis hui' seculi populis tanq̄ spiritalis homo diiudicat. Quid. n. ei de ijs q̄ † foris sunt iudicare, ignoranti qs inde uenturus sit in dulcedinem grāæ tuę, & qs in ppetua impietatis amaritudine remāsurus? Ideoq; homo quē fecisti ad imaginē tuā, nō accepit potestatē luminarīū cœli, neq; ipsi' occulti cœli, neq; diei & noctis, q̄ ante cœli constitutionē uocasti neq; congregationis aquarū qd' est mare: sed accepit potestatem piscīū maris, & uolatiliū cœli, et oium pecoꝝ, & omnis terræ, & omniū repetium q̄ repūt super terrā. Iudicat enim & approbat quod rectē, improbat aūt quod perperā inuenerit: siue in ea solennitate sacrorum, quibus initiantur, quos puestigat in aquis multis misericordia tua: siue in ea, qua ille piscis exhibet, quē leuatū de pfundo terra pia comedit, siue in uerborū signis uocibusq; subiectis authoritati libri tui tāquā sub firmamēto uolitātibus, interpretādo, exponendo, disserendo, disputādo, bñdicendo, atq; inuocādo te ore erūpentibus atq; sonātib' signis, ut rñdeat populus, amē. Quib' oibus uocib' corporaliter enūciandis, causa est abyssus seculi, & cęcitas carnis, q̄ cogitata non pñt uideri, ut opus sit instrepere in aurib'. Ita quāuis multiplicent uolatilia sup terrā, ex aquis tñ originē ducunt. Iudicat etiā spiritalis approbādo qd' rectū, improbādo autē quod perperā inuenerit in operib' moribusq; fidelium & eleemosynis tanq̄ terra fructifera, & de aia uiua mansuefactis affectionib', in castitate, in ieiunijs, in cogitationibus pijs, de ijs q̄ per sensum corporis percipiuntur. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & potestatem corrigēdi habet.

D
1. Cor. 2
Col. 3
Iaco. 4
1. Cor. 2
Matth. 7
† qui.
1. Cor. 5
E
1. Cor. 2
F

SEd qd est hoc, & quale mysteriū est? Ecce benedicis homines o dñe, ut crescant & multiplicentur, & impleant terrā. Nihilne nobis ex hoc innuis, ut intelligamus aliquid? Cur non ita benedixeris lucē quam uocasti diem, nec firmamentum cœli, nec luminaria, nec sydera, nec terrā, nec mare? Dicerē te deus noster, qui nos ad imaginē tuā creasti, dicerē te hoc donum bñdictionis homini pprie uoluisse largiri, nisi hoc modo benedixisses pisces & cetos, ut cresc&erent & multiplicarent, ut implerent aquas maris, & uolatilia multiplicarentur super terrā. Item dicerē ad ea rerum gnā pertinere benedictionē hanc, q̄ gignendo ex semetipsis propagantur, si eā reperirem in arbustis & fructetis & in pecorib' terræ. Nunc aūt nec herbis & lignis dictū ē, nec bestijs & serpētib', crescite & multiplicamini, cū hęc quoq; oia, sicut pisces & aues & hoies gignēdo augeant, genusq; custodiāt. Quid igitur

Quare deus benedixerit homini, piscibus et uolatilibus, & nō alijs creaturis
Cap. 14

G dicam lumen meū ueritas, qa uacat hoc, quia ina
niter ita dictū est? Nequaquā pater pietatis, absit
ut hoc dicat seruus uerbi tui. Et si ego nō itelligo
qd hoc eloquio significes, utant eo melius melio-
res, id est, intelligentiores q̄ ego sum, unicuiq; quā
tum sapere dedisti deus meus. Placeat aūt & cōfes
sio mea corā oculis tuis qua tibi cōfiteor credere
me dñe nō incassum te ita locutū esse, neq; silebo
quod mihi lectionis hui⁹ occasio suggerit Verum
est enim, nec uideo qd impediat, ita me sentire di-
cta figurata librorū tuorū. Noui.n. multipliciter si
gnificari per corpus, qd uno modo mente intelli-
gitur, & multipliciter mēte itelligi, qd uno modo
per corpus significatur. Ecce simplex dilectio dei
& proximi, q̄ multiplicibus sacris & innumerabili
bus linguis, & in unaquaq; lingua innumerabili-
bus locutionū modis corporaliter enūciatur, ita
crescūt & multiplicant foetus aquarū. Attende ite-
rum quisquis hęc legis. Ecce qd uno modo scriptu-
al. effert. ra offert*, & uox psonat: In principio fecit de⁹ cœ-
lum & terrā, nōne multipliciter intelligit, nō erro
Gene. 1 rū fallacia, sed uerarū intelligētiarum generib⁹: ita
H crescunt & multiplicātur foetus hoium. Itaq; si na
turas ipsas rerum nō allegorice, sed proprie cogite
mus, ad oia q̄ de seminibus gignuntur, conuenit
uerbum, Crescite & multiplicamini. Si autē figu-
rate posita ista tractem⁹, qd potius arbitror inten
disse scripturā, q̄ utiq; non superuacue solis aquati
lium & hoium foetibus istam benedictionē attri-
buit, inuenimus quidē multitudines & in creatu-
ris spiritalibus atq; corporalibus, tanquā in cœlo
& in terra: & in animis iustis & iniqs tāquā in luce
& tenebris: & in sanctis authorib⁹, p quos lex mi-
nistrata est, tanquā in firmamēto qd solidatū est
inter aquā & aquam: & in societate amaricātium
populorū, tanquā in mari: & in studio aiarum pia-
rum tanquā in arida: & in operibus misericordiæ
scdm præsentē uitam, tanquā in herbis seminali-
bus & lignis fructiferis: & in spiritalib⁹ donis ma-
nifestatis ad utilitatē, sicut in luminarib⁹ cœli: &
in affectibus formatis ad tēperantiam tanq̄ in aia
uiua. In his oib⁹ nāciscimur multitudines, & uber
tates, & incremēta. Sed qd ita crescat & multiplice
tur, ut una res multis modis enuncief, & una enū-
I ciatio multis modis intelligatur, nō inuenim⁹: nisi
si in signis corporalr̄ æditis, & reb⁹ intelligibiliter
excogitatis Signa corporaliter ędita, gñationes a-
quarum pp necessarias causas carnalis profundita
tis: res autē intelligibiliter excogitatas gñationes
humanas, pp rationis fœcunditatem intelligim⁹.
Et ideo credim⁹ utriq; horū generi dictum esse abs
te dñe, Crescite & multiplicamini. In hac.n. bene-
dictione cōcessam nobis à te potestatē & faculta-
tem accipio, & multis modis enunciare quod uno
modo intellectū tenuerimus, & multis modis in-
telligere, qd obscure uno modo enunciatum lege
rimus Sic implentur aquæ maris, quæ non mouē
tur, nisi à uarijs significationibus: sic & fœtib⁹ hu
manis impletur & terra, cuius ariditas apparet in
Fructus terra allegorice sunt officia pietatis. ca. 25. studio, & dominatur ei ratio.

VOlo etiam dicere dñe deus meus, q̄ me con-
sequens tua scriptura commonet, & dicā nec
uerebor. Verum.n. dicam te mihi inspirāte, quod
ex eis uerbis uoluisti, ut dicerē. Neq; enim alio prę
ter te inspirāte credo me uerum dicere, cum tu sis
ueritas: omnis aūt homo mendax. Et ideo qui lo K
quitur mendacium, de suo loquitur. Ergo ut uerū *Psal. 115.*
loquar: Ecce dedisti nobis In escā omne fœnū sa- *Ioan. 8.*
tiuum, seminans semen, quod est super oēm terrā,
& oē lignum, quod hēt in se fructum seminis sati-
ui Nec nobis solis, sed & oibus auibus cœli & be-
stijs terrę atq; serpentibus: piscibus autem & cetis
magnis non dedisti hæc. Dicebamus.n. eis fructi-
bus terrę significari, & in allegoria figurari opera
misericordię, q̄ huius uitæ necessitatibus exhiben
tur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Onesi- *2. Tim. 1.*
phorus, cui⁹ domui dedisti misericordiā, q † frequē *† quia.*
ter Paulū tuum refrigerauit, & catenā eius nō eru *2. Cor. 11.*
buit. Hoc fecerunt & frēs, & tali fruge fructificaue
runt, q quod ei deerat, suppleuerūt ex Macedonia.
Qūo autem dolet q̄dam ligna, q̄ fructum ei debi-
tum nō dederūt, ubi ait: In prima mea defensione *2. Tim. 4*
nemo mihi affuit, sed oēs me dereliquerunt, nō il-
lis imputetur? Ista.n. debentur eis qui ministrant
doctrinā rationalem per intelligētias diuinorum
mysteriorum, & ita eis debentur tanquā hoibus.
Debentur aūt eis sicut animæ uiuæ præbentibus
se ad imitandū in omni continētia. Itē debentur L
eis tāquā uolatilibus pp benedictiones eorū, quæ
multiplicantur super ‖ omnem ‖ terram, quoniam *Psal. 18*
in omnem terram exiuit sonus eorum.

PAscuntur aūt his escis qui lætantur eis, nec illi *Voluptas & utilitas ex beneficio in proximū collato.*
lætātur eis, quorū deus uenter est. Neq; enim &
in illis qui p̄bent ista ea q̄ dant fructus est, sed quo
aio dant. Itaq; ille qui deo seruiebat, non suo uen-
tri, uideo planè unde gaudeat, uideo & congratu-
lor ei ualde. Acceperat.n à Philippēsibus, quę per
Epaphroditum miseiant, sed tñ unde gaudeat ui- *Cap. 26*
deo. Vnde aūt gaudet, inde pascitur, qa in ueritate
loquēs, Gauisus sum, inquit, magnifice in dño, qa *Philip. 4*
tandem aliqñ repullulastis sapere pro me, in quo
& sapiebatis, tædium autē habuistis Isti autem † *† ergo.*
diuturno tędio marcuerāt, & quasi exaruerant ab
isto fructu boni operis: & gaudet eis, qa repullula
runt, nō sibi qa eius indigētiæ subuenerunt Ideo
secut⁹ ait: Non quod desit aliquid dico, Ego.n. di-
dici in quib⁹ sum, sufficiens esse: scio & minus hr̄e,
scio & abundare, in oibus & in oia imbutus sum,
& satiari & esurire & abundare & penuriā pati: oia
possum in eo qui me cōfortat. Ergo in oibus gau- M
des ò Paule magne Vñ gaudes, unde pasceris ho- *Col. 3*
mo renouate in agnitionē dei scdm imaginē eius
qui creauit te, & aia uiua tanta continentia, & lin-
gua uolatilis loquens mysteria? Talibus qppe ani
mantibus esca ista debetur. Quid est qd te pascit?
Lætitia. Quod seqtur audiamus. Veruntamē, inqt, *Philip. 4*
benè fecistis, cōicātes tribulationi meæ. Hinc gau
det, hinc pascitur, quia illi bene fecerunt, nō quia
ei⁹ angustia relaxata est, q dicit tibi, In tribulatiōe *Psal. 4.*
dilatasti mihi: qa & abundare & penuriā pati no-
uit in te qui confortas eum Scitis.n. inquit, & uos
Philippēses, qm̄ in principio Euāgelij, cum ex Ma-
cedonia sum profectus, nulla mihi ecclesia cōica
uit in rōne dati & accepti nisi uos soli: qa & Thes-
salonicam & semel & iterū usib⁹ meis misistis. Ad
hęc bona opera eos redijsse nūc gaudet, & repullu
lasse lætatur tāquā reuirescente fertilitate agri Nū
quid propter usus suos, quia dixit, usibus meis mi
sistis? Nunquid propterea gaudet? Nō propterea.
Et hoc unde scimus? Qm̄ ipse sequitur dicens: Nō
quia

quia quæro datum, sed requiro fructum abundãtem. Didici à te deus meus inter datũ & fructum discernere. Datum est res ipsa quam dat qui impetitur hæc necessaria, ueluti est numus, cibus, potus, uestimentũ, tectum, adiutoriũ. Fructus aũt bona & recta uoluntas datoris est. Non .n. magister bonus: Qui susceperit prophetam, tm̃: sed addidit, in noie prophetæ. Neq; ait tm̃: Qui susceperit iustum: sed addidit, in noie iusti. Ita quippe ille mercedem prophetę, iste mercedẽ iusti accipiet. Nec solũ ait: Qui calicem aquæ frigidę potũ dederit uni ex minimis meis: sed addidit, tm̃ in noie discipuli. Et sic adiunxit: Amen dico uobis, nõ perdet mercedem suam. Datũ est suscipere prophetã, suscipere iustũ, porrigere calicem aquæ frigidę discipulo: fructus aũt, in nomine prophetæ, in nomine iusti, in noie discipuli hoc facere. Fructu pascit Helias à uidua sciente quod hoiem dei pasceret, & ppter hoc pasceret. Per coruum autẽ dato pascebatur. Nec interior Helias, sed exterior pascebatur, qui posset etiã talis sibi egestate corrumpi.

Matt. 10

3. Reg. 17

B

Quid per pisces & cetos significentur. ca. 27

IDeoq; dicam quod uerum est corã te dñe, cum hoies idiotæ atq; infideles, qbus initiandis atq; lucrandis necessaria sunt sacra initiorũ, & magnalia miraculorum, quæ nomine piscium & cetorũ significari credidimus, suscipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præsentis uitę usu adiuuãdos pueros tuos, cum id quare faciẽdũ sit, & quò pertineat ignorent, nec illi istos pascũt, nec isti ab illis pascuntur: qa nec illi hæc sancta & recta uolũtate operantur, nec isti eorum datis ubi fructum nõdum uident, lætant. Inde quippe aius pascitur, unde lætatur. Et ideo pisces & ceti non uescunt escis, quas nõ germinat, nisi iam terra ab amaritudine marinorum fluctuum distincta atque discreta.

Valde bona, quare postremo additum. Cap. 28

ET uidisti deus oia quę fecisti, & ecce bona ualde, qa & nos uidimus ea, & ecce omnia bona ualde. In singulis generibus operũ tuorum, cũ dixisses ut fierent & facta essent, illud atq; illud uidisti quia bonũ est. Septies numeraui scriptum esse te uidisse, qa bonũ est quod fecisti, & hoc octauũ est, qa uidisti omnia quæ fecisti, & ecce nõ solum bona, sed ẽt ualde bona tanquam simul omnia.

C

Nam singula tm̃ bona erant, simul autem omnia, & bona & ualde. Hoc modo dicuntur etiã quæq; pulchra corpora, qa lõge multo pulchrius est corpus, quod ex membris [pulchris] omnibus cõstat, q̃ ipsa membra singula, quorũ ordinatissimo conuentu completur uniuersum, quãuis & illa etiam singulatim pulchra sint.

Dei opera bona perpetuo. Cap. 29

ET attendi ut inuenirẽ, utrum septies uel octies uideris, qa bona sunt opera tua cũ tibi placuerunt: & in tua uisione non inueni tpa per quæ intelligerẽ, quod toties uideris quæ fecisti: & dixi, O dñe nõnne ista scriptura tua uera est, qm̃ tu uerax & ueritas edidisti eam? Cur ergo tu mihi dicis nõ esse in tua uisione tpa, & ecce scriptura tua mihi dicit per singulos dies ea quæ fecisti te uidisse, quia bona sunt? Et cũ ea numerarem, inueni quoties. Ad hęc tu dicis mihi, qm̃ tu es deus meus, & dicis uoce forti in aurẽ interiorem seruo tuo perrũpens meã surditatem & clamans, O homo nempe quod scriptura mea dicit, ego dico. Et tñ illa temporaliter dicit, uerbo aũt meo ęterno tps non accidit, quia æquali mecum ęternitate consistit. Sic ea quæ uos per spm̃ meũ uidetis, ego uideo, sicut ea quæ uos per spm̃ meũ dicitis, ego dico. Atq; ita cum uos temporaliter ea uidetis, non ego tpaliter uideo: quemadmodum cum uos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter ea dico.

D

In eos quibus opera dei displicent. Cap. 30

ET audiui dñe deus meus, & elinxi stillam dulcedinis ex tua ueritate, & intellexi qm̃ sunt quidam quibus displicent opera tua bona, & multa eorum dicũt te fecisse necessitate cõpulsum, sicut fabricas cœlorũ & compositiones syderũ, & hæc nõ de tuo, sed iam fuisse alibi creata & aliunde, q̃ tu contraheres & cõpaginares atq; contexeres, cũ de hostibus uictis mundana mœnia molireris, ut ea cõstructione deuicti, aduersus te iterũ rebellare nõ possent. Alia uero nec fecisse te, nec oino cõpegisse, sicut oẽs carnes & minutissima quæq; animantia, & qcquid radicibus terrã tenet: sed hostilem mentẽ naturamq́; aliam, nec abs te cõditam, tibiq́; contrariã, in inferioribus mũdi locis ista gignere atq; formare. Insani dicunt hęc, qm̃ non per spm̃ tuũ uidẽt opera tua, nec te cognoscũt in eis.

E

Pij idem probatur quod deo placent. Cap. 31.

Qui aũt per spiritum tuum uident ea, tu uides in eis. Ergo cum uident qa bona sunt, tu uides qa bona sunt: & quæcunq; ppter te placent, tu in eis complaces: & quę per spiritum tuum placent nobis, tibi placẽt in nobis. Quis .n. scit hominum quæ sunt hominis, nisi spũs hominis, qui in ipso est? sic & quę dei sunt nemo scit nisi spũs dei. Nos autem, inquit non spm̃ huius mũdi accepimus, sed spm̃ qui ex deo est, ut sciamus q̃ à deo donata sunt nobis. Et admoneor ut dicam. Certe nemo scit quæ dei sunt, nisi spũs dei: quõ ergo scimus & nos quę à deo donata sunt nobis? Respondetur mihi, qm̃ quæ per eius spm̃ scimus, etiã sic nemo scit nisi spiritus dei. Sicut .n. recte dictũ est: Non .n. uos estis qui loquimini, eis qui in spiritu dei loqueretur: sic recte dicitur: Non uos estis q scitis, eis qui in dei spiritu sciunt. Nihilominus igitur recte dicitur: Non uos estis q uidetis, eis qui in spiritu dei uident. Itaq; quicquid in spiritu dei uident, quia bonũ est, non ipsi sed deus uidet qa bonũ est. Aliud ergo est, ut putet quisq; malũ esse quod bonũ est, quales supradicti sunt: aliud, ut quod bonũ est, uideat homo qa bonũ est. Sicut multis tua creatura placet qa bona est, quibus tñ non tu places in ea, unde frui magis ipsa q̃ te uolũt. Aliud autem, ut cum aliqd uidet homo, quia bonum est, deus in illo uideat qa bonum est, ut s. ille ametur in eo quod fecit, q non amaretur nisi per spm̃ [sanctum] quem dedit. Qm̃ charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spm̃ sanctum q datus est nobis, per quem uidemus quia bonum est quicquid aliquo modo est. Ab illo enim est, qui non aliquo modo est, sed quod est, est.

1. Cor. 2

Mat. 10.

F

Rom. 5.

Compendio denarrat opera dei. Cap. 32

2. Retra. 6.

GRatias tibi dñe, Videmus cœlũ & terrã, siue corporalem partem superiorem atq; inferiorem, siue spiritalem corporalemq́; creaturam: atq; in ornatu harum partium, quibus constat uel uniuersa mundi moles, uel uniuersa omnino creatura: uidemus lucem factam diuisamq́; à tenebris: uidemus firmamẽtũ cœli siue inter spiritales aquas superiores, & corporales inferiores, primariũ corpus mũdi sup hoc spatiũ aeris, & qa hoc uocat cœlũ, per quod uagãtur uolatilia cœli inter aquas, q̃ uaporaliter ei superferuntur, & serenis ẽt noctib⁹

G rotant, & has q̃ in terris graues fluitant. Videmus congregatarũ aquarum speciẽ per campos maris, & aridã terram uel nudatam uel formatã, ut esset uisibilis & composita, herbarumq́; atq; arborum materiẽ. Videmus luminaria fulgere desuper, solẽ sufficere diei, lunam & stellas cõsolari noctẽ, atq; his oĩbus notari & significari tp̃a. Videmus humidam usquequaq; naturã piscibus & beluis & alitibus fœcundatam, quod aeris corpulẽtia, quę uolatus auiũ portat, aquarũ exhalatione concrescit. Videmus terrenis animalibus faciẽ terræ decorari: Hominemq́; ad imaginẽ & similitudinem tuã cunctis irrationalibus animantibus ipsa tua imagine ac similitudine, hoc est, rationis & intelligentię uirtute pponi. Et quemadmodũ in eius anima aliud est quod consulendo dominatur, aliud qđ subditur, ut obtẽperet: sic uiro factã esse ẽt corporaliter fœminã, quę haberet quidẽ in mente rationalis intelligentię parem naturam, sexu tñ corporis, ita masculino sexui subijceretur, quemadmodum subijcit appetitus actionis ad cõcipiendam de ratione mentis recte agendi solertiã. Videmus
H hæc & singula bona, & omnia bona ualde.

Vt omnis creatura laudet creatorẽ Cap. 33.

LAudent te opera tua ut amemus te, & amemus te ut laudent te opera tua, q̃ habent initium & finem ex tp̃e, ortum & occasum, profectum & defectum, speciem & priuationẽ. Habent ergo consequentia mane & uesperã, partim latenter, partim euidenter. De nihilo n. à te, nõ de te facta sunt, nõ de te aliqua, nõ de tua uel quę *† antea fuerit, sed de concreata †.i. simul à te creata materia, qa eius informitatẽ sine ulla temporis interpositione formasti. Nã cũ aliud sit cœli & terræ materies, aliud cœli & terræ species, materiem quidem de omnino nihilo, mundi autẽ speciem de informi materia, simul tamẽ utrunq; fecisti, ut materiam forma nulla moræ intercapedine sequeretur.

**† al. nõ de aliqua non tua uel q̃ etc. † cõcreta*

De ordine & uario fructu Christiane uitæ. ca. 34

INspeximus ẽt propter quorum figurationẽ ista uel tali ordine fieri, uel tali ordine scribi uoluisti, & uidimus: qa bona sunt singula, & omnia bona ualde, in uerbo tuo, in unico tuo cœlũ & terrã, caput & corpus ecclesię in pdestinatione ante oia tp̃a: sine mane & uespera. Vbi aũt cœpisti prædestinata tpaliter exequi, ut occulta manifestares, &
I incomposita nostra componeres, qm̃ super nos erant peccata nostra, & in profundũ tenebrosum abieramus abs te, & spũs tuus bonus superferebat ad subueniendum nobis in tpe opportuno, & iustificasti impios, & distinxisti eos ab iniquis: & solidasti authoritatem libri tui inter superiores, qui tibi docibiles essent, & inferiores q eis subderent: & congregasti societatem infideliũ in unam conspirationem, ut apparerent studia fideliũ, ut tibi opera misericordię parerent, distribuentes ẽx pauperibus terrenas facultates ad acquirenda cœlestia: & inde accendisti qdam luminaria in firmamento, uerbũ uitę habẽtes sanctos tuos, & spiritalibus donis prælata sublimi authoritate fulgẽtes: & inde ad imbuendas infideles gẽtes, sacra & miracula uisibilia, uocesq; uerboru scdm firmamentum libri tui, qbus ẽt fideles benedicerent, ex materia corporali pduxisti: & deinde fideliũ aiam uiuam per affectus ordinatos cõtinentię uigore formasti, atq; inde tibi soli mentẽ subditã, & nullius authoritatis humanæ ad imitandũ indigentẽ re-
nouasti ad imaginẽ & similitudinem tuã: pręstan- K
tiq; intellectui rationabilẽ actionem tanquã uiro fœminã subdidisti, omnibusq; tuis ministerijs ad perficiẽdos fideles in hac uita necessarijs, ab eisdẽ fidelib⁹ ad usus tpales, fructuosa in futurũ opera pberi noluisti. Hæc oia uidemus, & bona sunt ualde, qm̃ tu ea uides in nobis qui spiritum, quo ea uideremus & in eis te amaremus, dedisti nobis.

Optat pacẽ. cap. 35

DOmine deus pacẽ da nobis, omnia. n. præstitisti nobis, pacem quietis, pacem sabbati, pacem sine uespera. Omnis qppe iste ordo pulcherrimus rerum ualde bonarum modis suis peractis transiturus est, & mane quippe in eis factum est & uespera.

Diem septimũ ne spera quare nõ sequatur. Cap. 36

DIes aũt septimus sine uespera est, nec hẽt occasum, qa sanctificasti eũ ad permansionem sempiternã: ut id qđ tu post opera tua bona ualde, quanuis ea quietus feceris: requieuisti septimo die, hoc præloquatur nobis uox libri tui, quod & nos post opa nr̃a, ideo bona ualde, qa tu nobis ea donasti, sabbato uitæ æternæ reqescamus in te ẽt.

Deus in nobis quando quiescet. Cap. 37

TVnc. n. sic requiesces in nobis, quemadmodum nũc operaris in nobis: & ita erit illa re- L
quies tua per nos quemadmodum sunt ista opera tua per nos. Tu autem dñe semper operaris & semper requiescis, nec uides ad tẽpus, nec operaris ad tp̃s, nec moueris ad tempus, nec quiescis ad tẽpus, & tamen facis & uisiones temporales, & ipsa tempora, & quierem ex tempore.

Aliter deus aliter homo uidet creata. Cap 38 † ibi. † ubi.

NOs itaq; ista quæ fecisti uidemus, quia sunt: tu autẽ quia uides ea sunt. Et nos foris uidemus qa sunt, & intus quia bona sunt: tu aũt ubi † uidisti facta, ibi † uidisti facienda. Et nos alio tpe moti sumus ad benefaciendum posteaquam concepit de spiritu tuo cor nostrũ. Priore aũt tempore ad malefaciendum mouebamur deserentes te: tu uero deus une bone nunquã cessasti benefacere. Et sunt quędam bona opera nostra ex munere quidẽ tuo, sed non sempiterna. Post illa nos reqeturos in tua grandi sanctificatione speramus. Tu aũt bono nullo indigẽs, bono semper quietus es, qm̃ tua quies tuipse es. Et hoc intelligere qs hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? A te petatur, in te q̃ratur, ad te pulsetur: sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amẽ. *Matth. 7* M

CONFESSIONVM LIBRI Tertijdecimi Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de grammatica liber.

Terminationes nominum.

OMNIA nomina tredecim literis terminantur, quinq; uocalibus: a, e, i, o, u. sex semiuocalibus: l, m, n, r, s, x, & duabus mutis: c, t. A masculino: ut Seneca, Catilina, Sylla, uua, Cinna, Pãsa: Græca, Sosia, Pareta, Aphra, Iugurtha, Micipsa. A fœminino: fœmina, musa, regula, norma, forma, & talia. A neutro Græca sunt tantum: thema, schema, & unum nomen latinum fluminis, Turia, dicente Salustio, Flumen Turia. A communi: aduena, conuena, indigena, Troiugena, & talia. Ab epicœno: uipera, aquila, musca, lo-

Turia, uide Salustiũ lib. 2 et Priscianum li 5. et 6. huic simile est Maluca.

A custa, ulula, & talia. Diximus de a. litera, nũc de e. *In e.* Ab e. litera uocali nullũ Latinũ, nisi iuncta ꝓpositione, masculinũ inuenitur: ut ꝓconsule, proprætore. Ergo iũcta ꝓpositione fiunt latina, ut dixi ꝓprætore proq̃store. Nã ueteres noĩatiuo casu proconsul dicebãt, attendẽtes nullũ nomẽ Latinum exire in e litera noĩatiuo casu generis masculini. A fœminino nullũ Latinũ, sed Grẹca solũ: ut Andromache, Niobe, Libye, Hecate, Euterpe, quorũ genitiuus in es exit: ut Andromaches, Niobes, Libyes, Hecates, Euterpes Sed hẹc cũ Græcis tractamus. A neutro e litera in noĩatiuo: monile, sedile, cubile, & cẹtera q̃ paulopost in regula gñis neutri per oĩa noĩa ponem⁹. A cõi nullum nomen est, sicut nullum ab epicœno. *In i.* Nunc de i. litera tractem⁹ in noĩatiuo q̃ gña contineat. A masculino nullũ nomen in i. A fœminino nullũ. A neutro gummi. & est ἄπτωτον. A cõi nullum. Ab omni gñe, ut frugi, nihili. Declinatur sic, hic uir frugi, fœmina frugi, mancipiũ frugi. Genitiuo sic frugi faciet, huius uiri frugi, huius fœminẹ frugi, huius mancipij frugi: sic per oẽs casus frugi dicimus. Sic declinat nihili:

B hic nihili uir, hæc nihili mulier, hoc nihili mancipium Hoc sono noĩatiui oẽs casus declinãtur: sic pluraliter, uiri nihili, fœminæ nihili, mancipia nihili Ab epicœno nullũ similiter exit in i. *In o.* Ab o. litera uocali nominatiuus terminatus masculino appellatiuo, ut ligo ligonis A proprio noĩe: ut Cato, Cicero, Maro, Nero, Tubero, & cætera talia. A fœminino appellatiuo: ut uertigo, indago, farrago, siligo In Iuuenali legitur ita: *Satyra. 6* Sed q̃ mutatis inducit atq; fouetur Tot medicaminib⁹, coctæq; siliginis offas Accipit & madidæ, facies dicet an ulc⁹. Sartago, uirago, lanugo, aurugo, ẹrugo, crepido. In Iuuenali: *Satyra. 5* Nulla crepido uacat, nusquam pôs & segetis pars: & talia. A fœminino ꝓprio, Carthago. Peregrina uero, ut Dido, Iuno, Io, Alecto, Celeno, Clio, Mãto, quorũ genitiu⁹ in ûs exit, Didûs, Junûs, Iûs, Alectûs, Celenûs, Cliûs, Mãtûs: sed hoc cũ Græcis tractem⁹. A neutro null⁹ noĩatiu⁹ in o. exit. A cõi, fullo, latro, caupo, & cẹtera. Ab epicœno: strutio, hirũdo, hirudo, gurgulio, buffo, & talia. *In u.* Ab u. uocali solũ neutrũ, qđ in singulari indeclinabile est, in plurali declinatur: ut cornu, ueru, gelu, tonitru.

C Hoc sono enũciant oẽs casus in singulari, ut diximus. In plurali declinantur: cornua, uerua, genua. Gtõ hoꝝ cornuũ, ueruũ, genuũ. Et cẹtera declinabis ad regulã uersuũ fluctuũ. *De nominib⁹ quę terminãtur in semiuocales & eorum generibus.* Dixim⁹ de uocalibus quinq;, q̃bus terminatur noĩatiu⁹, nũc de semiuocalib⁹ dicamus: *In l.* L. litera noĩatiuus exiẽs in masculinis appellatiuis, hic sal, in ꝓprijs sol. In fœmininis unum nomẽ matronẹ tñ, Tanaquil. In neutris, ut mel, fel. In cõibus: uigil, pugil. Vnde & Terẽti⁹ de uirgine, Pugilẽ esse aiũt In epicœnis nullũ nomen est. *In m.* M. noĩatiuus exiẽs, in masculinis nullũ Latinũ est in fœmininis: Glyceriũ, Phaniũ, Dorciũ, Philocomasium. In neutris autẽ: templum, telũ, tectum, & alia quoꝝ plurales faciles sunt. In cõibus nullũ exit in m. Sic & in epicœnis. *In n.* Nũc tractemus de semiuocali n. N litera terminat⁹ noĩatiuus à masculinis, flamẽ, pectẽ, lien quod est splen. A fœminini Sirẽ, pluralis Sirenes. A neutris carmẽ, germen, gramen & cætera talia q̃ post regulas gñis neutri tractabimus. A cõibus nominatiuus exiens in n. tubicen, tibicen, fidicen, lyricẽ, cornicen, q in lituus canit. Ab epicœnis oscen, id est, ab his q̃ tradunt augurium, attagen

D *Oscen. uide Pli. li. 10* Nũc de semiuocali r, R, litera terminatus noĩatiu⁹ à masculinis, ut Cæsar, aratnar, uictor, tutor, sopor, mœror, & alia q̃ facilia sunt tã in appellatiuis q̃ in proprijs. *In r.* A fœmininis, arbor, soror. A neutris, marmor, æquor & alia A cõibus pauper, acer, alacer, memor, author. Ab epicœnis passer, accipiter, anser. *In s.* Nunc de s. litera semiuocali tractemus, S litera terminatus noĩatiu⁹ à masculinis iust⁹, doct⁹, pius. A fœmininis dos, sors, mors, & talia. A neutris uulnus, pectus, pecus & cẹtera, q̃ mox regula retractabitur. A cõibus sacerdos, impos, cõpos, similis, nobilis, agilis. Ab omni gñe, ut nugas & cẹtera. De his mox uberi⁹ tractabim⁹. Ab epicœnis tigris, mus, lepus, & cẹtera. *In x.* Nũc de semiuocali litera x, Noĩatiuus in x, litera à masculinis, uertex, cortex, pumex, à ꝓprijs. Pollux. A fœmininis nex, prex, fex, pax, fax & alia. A neutris nullũ nomẽ nisi omni gñi iungatur: ut felix. Remanẽt duẹ murẹ, c, t, literẹ. *Alec uarij generis inuenitur apud authores.* Noĩatiu⁹ exiẽs c. litera tenet masculinũ: ut alec, tenet neutrũ: ut lac. T litera exiẽs nominatiuus tenet gen⁹ neutrũ: ut caput, sinciput, semicaput. *De terminatiõe et declinatione nominum neutri generis.* Noĩa generis neutri in um syllabã exeũtia, ut templum declinantur. Noĩatiuo singulari hoc templum, genitiuo huius tẽpli. Datiuo huic tẽplo. Accusatiuo hoc templũ. Vocatiuo ò tẽplũ. Ablatiuo ab hoc templo. Et pluraliter. Noĩatiuo hẹc tẽpla Genitiuo hoꝝ templorũ. Datiuo his tẽplis. Accusatiuo hẹc tẽpla. Vocatiuo ò tẽpla. Ablatiuo ab his tẽplis. Simili declinatione hæc oĩa ꝑcurrunt, telũ, tectũ, scamnum, bellum, monstrũ, portentũ, oppidum, carpentũ, uenenum, donum,

E bonũ, malũ, magnum, pessimum, prauũ, frumentum, medicamentũ, membrũ, forum, metrũ, porrum*, tignũ, plaustrũ, claustrũ, instrumentũ, olinetum, uinetũ, palmetum, quercetũ, esculetũ, lauretum, argumentũ, sacrum, testm̃, iugerum, uinũ: sed nunc tm̃ in singulari, uina enim poetæ dixerunt, & cicera. ** forte angi portum.* Sic oleum, hordeum, triticũ, ferrum uiscũ, aurum, argentũ, plumbum, stagnũ, uitrum, electrũ, & talia q ad pondus ueniũt uel mensurã, ex ista sunt forma. *In ium.* Gñis neutri q̃ in ium exeũt, sed hẹc in genitiuo per duo ij scribuntur, ut hoc ingenium, hui⁹ ingenij: sic imperiũ imperij, scriniũ scrinij, capitoliũ capitolij, tentoriũ tentorij, armariũ

F armarii, solariũ solarij, tectoriũ tectorij, armamẽtarium armamẽtarij, spatiũ spatij, sacrarium sacrarij. Sic horariũ horarij, salariũ salarij, uiridariũ uiridarij, pomeriũ pomerij, sacrificium sacrificij, folium folij, soliũ solij, testimoniũ testimonij Sic rosarium rosarij, auiarũ auiarij, auguriũ augurij, auspiciũ auspicij, exitiũ exitij, exiliũ exilij, prodigiũ prodigij, auxiliũ auxilij, p̃sidium prẹsidij, atriũ atrij, aucupiũ aucupij, adiutoriũ adiutorij, mancipiũ mancipij, doliũ dolij. *In us* Est alia forma gñis neutri, q̃ p us exit, ut hoc pecus, numero singulari. Nominatiuo hoc pec⁹. Genitiuo hui⁹ pecoris. Datiuo huic pecori. Accusatiuo hoc pecus. Vocatiuo ò pecus. Abltõ ab hoc pecore Et plr. Noĩatiuo hẹc pecora. Gtõ hoꝝ pecorũ. Datiuo his pecorib⁹. Accusatiuo hæc pecora. Vocatiuo ò pecora. Ablatiuo ab his pecoribus. Ad hanc formulã declinabimus ulcus ulcera, facinus facinora, uellus uellera, uisc⁹ uiscera, rus rura, ius iura, nem⁹ nemora, tergus tergora, pectus pectora, genus gña, pondus põdera,

G corpus corpora, decus decora, funus funera, fœn⁹
fœnora, olus olera, littus littora, opus opera, rud⁹
rudera, thus thura, tp̄s tēpora, fœdus fœdera, ster-
cus stercora, onus onera, latus latera. Est alia spe-
In ur. cies generis neutri q̄ cōtinet noia in ur exeūtia, ut
hoc murmur in noiatiuo. Genitiuo huius murmu
ris. Datiuo huic murmuri Accusatiuo hoc mur-
mur Vocatiuo o murmur. Ablatiuo ab hoc mur
mure Et pluralr. Nominatiuo hęc murmura. Geni
tiuo hoꝝ murmurū Datiuo his murmurib⁹ Accu
satiuo hęc murmura Vocatiuo o murmura Abla
tiuo ab his murmurib⁹. Ad hāc formulā silr̄a decli
nabis, ut ebur ebora, femur femora, sulphur sul-
phura, fulgur fulgura Sed ex hac formula nō mul
ta inueniuntur, qm̄ pauca sunt gn̄is neutri, q̄ in or
In or. exeūt, ut marmor in noiatiuo Genitiuo hui⁹ mar-
moris. Datiuo huic marmori. Accusatiuo hoc mar
mor. Vocatiuo ò marmor. Ablatiuo ab hoc mar-
more. Et plr̄. Nominatiuo hęc marmora. Genitiuo
hoꝝ marmorū. Datino his marmoribus. Accusati
uo hęc marmora. Vocatiuo ò marmora. Ablatino
ab his marmorib⁹. Sic æquor æquora, cor corda.
H Alia spēs gn̄is neutri q̄ cōtinet noia in ar syllabam
In ar. exeūtia, ut Far Noiatiuo. Genitiuo hui⁹ farris. Dati
uo huic farri Accusatiuo hoc far. Vocatiuo ò far.
Ablatiuo ab hoc farre. In plurali tres casus hēt so-
lū Noiatiuo hęc farra Accusatiuo hęc farra. Voca
tiuo ò farra. Nō hēt ergo genitiuū, datiuū, & abla-
tiuū. Vnde τρίπτωτα dr̄ in plurali. i. triū casuū, ut
sunt iura: nō dicim⁹ horū iuriū, his iurib⁹, nec ęrū
ęribus, nec mellorū mellib⁹, & alia panca. nec. n.
multa sunt Sic nec hoꝝ farrū in genitiuo possum⁹
dicere, aut in datiuo his farribus Hāc ergo formā
numero tm̄ singlr̄ari declinabis: hoc nectar necta-
ris, laser laseris, & instar qđ est similitudo: sed hēt
tres casus tm̄, noiatiuū, accusatiuū, & uocatiuum,
& est numeri tm̄ singularis. Alia spēs generis neu-
In er. tri, quę continet oia in er exeuntia: sed numeri tm̄
singularis. Nominatiuo hoc piper. Genitino hui⁹
piperis. Datiuo huic piperi Accusatiuo hoc piper
Vocatiuo ò piper. Ablatiuo ab hoc pipere. Ad hāc
formā declinabis numero tm̄ singulari, uer. Nomi
natiuo hoc uer. Genitiuo hui⁹ ueris. Datiuo huic
I ueri. Accusatiuo hoc uer. Vocatiuo ò uer. Ablati-
2. Geor. uo ab hoc uere Sic declinabis hoc siler, ut ait Ver
gilius: Molle siler. Silr̄ declinabis & iuger, sed hēt
pluralē, ut iuger iugera, scđm antiquos, q dixerūt,
iugerū. Vber ubera, tuber tubera. Et in hęc ut dixi
In os. paucoꝝ noia sunt. Alia species per os, ut ipsum os
ora, unde osculū, sed hoc ꝓducimus, aliud corripi
mus. Ab eo qđ sunt ossa declinantur singulariter.
Noiatiuo hoc os. Genitiuo hui⁹ ossis. Datiuo huic
ossi Accusatiuo hoc os., Vocatiuo ò os. Ablatiuo
ab hoc osse. Et plr̄. Noiatiuo hęc ossa. Genitiuo ho
rum ossiū. Datiuo his ossib⁹. Accusatiuo hęc ossa.
Vocatiuo ò ossa. Ablatiuo ab his ossibus. Alia spe
In e. cies generis neutri q̄ continet noia in e. exeūtia: ut
monile. Noiatiuo hoc monile. Genitiuo hui⁹ mo-
nilis. Datiuo huic monili. Accusatiuo hoc moni-
le. Vocatiuo ò monile. Ablatiuo ab hoc monili Et
pluraliter Noiatiuo hæc monilia. Genitiuo horū
moniliū. Datiuo his monilib. Accusatiuo hęc mo
nilia. Vocatiuo ò monilia. Ablatiuo ab his moni-
libus. Silr̄ declinabis sedile sedilia, p̄sepe præsepia,
collare collaria, ducale ducalia, molle mollia, gra

ue grauia, uile uilia, mite mitia, suaue suauia, uita- K
le uitalia, morale moralia, lene lenia, leue leuia, an
cyle ancylia: de quo Vergi. leuaq; ancyle gerebat.
facile facilia, nobile nobilia agile agilia, mare ma
ria, sed pluraliter tres casus hēt tm̄, nominatiuum
accusatiuū & uocatiuum genitiuū datiuū & abla
tiuum nō hēt: nō. n. dicimus in genitiuo hoꝝ ma-
rium, aut in datiuo his marib⁹, aut in ablatiuo ab
his marib⁹. Sic & alia declinabis huic formæ simi
lia. Huic rr̄æ ablatiuus in i exit, non in e. qa genus
neutrū nunq̄ hēt quatuor casus similes, ut faciat
in noiatiuo hoc monile, & accusatiuo hoc moni-
le, & uocatiuo ò monile, & i ablatiuo ab hoc mo-
nile: sed ab hoc monili. Inde Vergilius: In strato sa
xa cubili, ab hoc cubili. Sic & sacra mari colit. Itē
hortatur pr̄ ire mari. Itē tenui de uimine. Itē, Cru-
deli uulnere Itē Letali uulnere. Itē dulci ex ore co
ruscēt. & cū dicim⁹ nobili genere nat⁹, nō nobile.
Sic ergo obseruabis in noie neutro qđ exit in no-
minatiuo singulari in e. ut ablatiuū in i. mittat re-
gula ꝑpetua. Alia species generis neutri q̄ continet
noia in al. exeuntia, ut animal. Noiatiuo hoc aial. In al.
L Gtō huius animalis Datiuo huic aiali. Accusatiuo
hoc animal. Vocatiuo ò aial. Ablatiuo ab hoc ani
mali. Et plr̄. Nominatiuo hæc animalia. Genitiuo
hoꝝ animalium Datiuo his animalibus. Accusa-
tiuo hęc animalia Vocatiuo ò aialia Ablatiuo ab
his animalib⁹. Ad hāc formā declinabis tribunal
tribunalia, lupercal lupercalia, q̄ sunt sacra illi⁹ ge-
nij, q Pan uocatur. Vnde & Vergi. de ipso loco: Et Aeneid. 8
gelida mōstrat sub rupe lupercal. Alia species neu
tri, q̄ continet noia in el. exeūtia, ut mel. Noiatiuo In el.
hoc mel. Gtō huius mellis. Datiuo hnic melli. Ac-
cusatiuo hoc mel. Vocatiuo ò mel. Ablatiuo ab
hoc melle Sic declinabis. Noiatiuo hoc fel Geni-
tiuo hui⁹ fellis. Datiuo huic felli Accusatiuo hoc
fel. Vocatiuo ò fel Ablatiuo ab hoc felle. Sed plu-
rali numero nō nisi per tres casus currit, noiatiuū,
accusatiuū & uocatiuū. Alia spēs generis neutri, q̄
cōtinet noia in en syllabā exeuntia. Noiatiuo hoc In en.
crimen Gtō huius criminis. Datiuo huic crimini.
Accusatiuo hoc crimē. Vocatiuo ò crimen. Ablati
uo ab hoc crimine. Et plr̄. Noiatiuo hæc crimina.
Gtō hoꝝ criminū Datiuo his criminib⁹. Actō hęc M
crimina. Vocatiuo ò crimina Ablatiuo ab his cri-
minib⁹. Ad hāc regulā silr̄a declinabis, carmē car-
minis, numē numinis, flamē flaminis, agmē agmi
nis, acumē acuminis, gramē graminis, flumen flu
minis, stramē straminis, lumē luminis, semē semi-
nis, liquamē liquaminis, fulmē fulminis, rumē ru
minis, bitumē bituminis, gluē glutinis, legumen
leguminis, fundamē fundaminis, tegimen tegimi
nis, munimē muniminis, leuamē, leuaminis, speci-
mē speciminis, sed pluralē nō admittit Itē subtegi
mē subtegiminis. Alia spēs gn̄is neutri ἄπτωτα i. in
declinabilis, ut genu. Noiatiuo hoc genu, gtō hui⁹
genu, dtō huic genu, actō hoc genu, uocatiuo ò
genu, ablatiuo ab hoc genu Et plr. Noiatiuo hæc
genua. Gtō hoꝝ genuū, Dtō his genib⁹. Actō hæc
genna. Vcō ò genua. Abltō ab his genib⁹. Ad hāc
formā declinabilis & hoc cornu, ut supra diximus:
cornu cornua, ueru uerua, q̄ sūt uirgę ferreę lanio
rū, de qbus Vergi. Verubusq; trementia figūt: toni Aeneid. 1
tru tonitrua. Sed taliū noium declinatio prara iue
nitur. Alia spēs generis neutri, de qua supra tracta In e & i.
uimus

A uimus, quę exit in quatuor noia duaꝝ mutarum,
c & t, ut caput sinciput, & lac & alec, sed hæc duo
pluralē numeꝝ nō admittūt. Exit itē genus neutꝝ
In a in a, sed in Gręcis nominib⁹, ut thema themata, to
reuma toreumata, schema schemata, emblema em
blemata, theorema theoremata, boethema boe-
themata & alia. Itē meminerim⁹ singulas literas tā
in Gręcis q̄ in Latinis generis eē neutri. Dicim⁹.n.
unū alpha, unū beta, unū gāma: sic & aliæ literę.
Plr duo alpha, duo beta, duo gāma: sic tria alpha,
tria beta, tria gāma. Inde est illd: τρία κάππα κάκιστα,
id est, tria cappa pessima, de Cornelio Sylla, d Cor
nelio Cinna, de Cornelio Lētulo. Hi.n.p tres lite-
ras designati sūt in libris Sibyllinis. Est & unū no
mē gnis neutri i a, ut flumē Turia, ut supra dixim⁹.

Determinatiōe et declinatione nominū cōmuni generis. Genus cōe exit p a, ut aduena. Declinat. Noiati-
uo hic & hæc aduena. Gtō huius aduenę. Datiuo
huic aduenæ. Accusatiuo hūc & hāc aduenā. Vo-
catiuo ò aduena. Ablatiuo ab hoc & ab hac adue
na. Pluraliter. Noiatiuo hi & hæ aduenę. Genitiuo
hoꝝ & haꝝ aduenarū. Datiuo his aduenis. Accusa
tiuo hos & has aduenas. Vocatiuo ò aduenę Abla
B tiuo ab his aduenis. Ad hāc formulam declinabis
Troiugena, indigena, icola, agricola, cōuena, cœli
cola, sacricola, publicola, terricola, orbicola, plebi
cola, Numida, Dalmata, ruricola, lucifuga, Persa.
Romulida, &c. in noiatiuo e & i nō hēt genus cōe,
In o sed i o, ut latro. Noiatiuo hic & hæc latro. Gtō hu-
ius latronis. Dtō huic latroni. Actō hūc & hanc la
tronē. Vctō ò latro Ablatiuo ab hoc & ab hac la-
trone. Et pluralr. Noiatiuo hi & hæ latrones. Gtō
hoꝝ & haꝝ latronū. Datiuo his latronibus. Actō
hos & has latrones. Vocatiuo ò latrones. Ablatiuo
ab his latronibus. Ad hāc formā declinabis hō, ga
neo, degulo, caupo, fullo, nemo, helluo, q & gluto,
& talia. Per u autē nullū hēt. In noiatiuo ergo exit
In es cōe p es syllabam, ut comes. Noiatiuo hic & hæc
comes. Gtō huius comitis. Datiuo huic comiti.
Accusatiuo hūc & hāc comitē. Vctō ò comes. Ab-
latiuo ab hoc & ab hac comite Et pluraliter. No-
minatiuo hi & hæ comites. Gtō hoꝝ & harū co-
mitū. Dtō his comitib⁹. Accusatiuo hos & has co-
mites Vocatiuo ò comites. Abltō ab his comitib⁹.
C Ad hāc formā declinabis silia, ut sospes, locuples,
hospes, licet hospitā dixerit Verg Hospita tell⁹: mi-
les, ueles i. leuis armaturę miles, interps, ales, p̄pes
præs. i. fidei iussor, satelles, deses, p̄ses, diues, hæres,
cœles, cœlites, q iter sibi faciūt ad cœlū, idiges idi
In is getis, &c. Exit i is, ut silis. Noiatiuo hic & hæc silis,
Gtō hui⁹ silis, Datiuo huic simili. Accusatiuo hūc
& hāc silem Vocatiuo ò silis. Ablatiuo ab hoc &
ab hac simili Et plr. Noiatiuo hi & hæ similes. Ge
nitiuo hoꝝ & haꝝ similiū Datiuo his similib⁹. Ac
cusatiuo hos & has siles. Vocatiuo ò siles. Ablati-
uo ab his similibus. Ad hāc formā declinant agi-
lis, facilis, fragilis, uiridis, mobilis, humilis; mitis,
lenis, mollis, ciuis, testis, hostis, tristis, fortis, sua-
uis, frugalis, crudelis, inanis, gracilis, imanis, & cę-
In os tera Exit p os, ut sacerdos. Noiatiuo hic & hæc sa-
cerdos Genitiuo hui⁹ sacerdotis. Datiuo huic sa-
cerdoti. Accusatiuo hūc & hāc sacerdotē. Vctō ò
sacerdos. Ablatiuo ab hoc & ab hac sacerdote. Et
plr. Noiatiuo hi & hæ sacerdotes. Genitiuo horū
& haꝝ sacerdotū. Datiuo his sacerdotib⁹. Accusa
tiuo hos & has sacerdotes. Vocatiuo ò sacerdotes.
Abltō ab his sacerdotib⁹. Ad hāc formā declinant D
custos, ipos, cōpos, nepos. Exit & p us, ut sus. Noia *In us*
tiuo hic & hęc sus. Gtō hui⁹ suis. Datiuo huic sui.
Actō hūc & hāc suem. Vctō ò sus Abltō ab hoc &
ab hac sue. Et plr. Ntō hi & hæ sues. Gtō horum &
harū suum. Datiuo his suibus. Accusatiuo hos &
has sues. Vocatiuo ò sues. Ablatiuo ab his suibus.
Exit & p er, ut pauper. Nominatiuo hic & hęc pau *In er*
per. Genitiuo huius pauperis. Datiuo huic paupe-
ri. Accusatiuo hūc & hanc pauperem. Vocatiuo ò
paup. Ablatiuo ab hoc & ab hac paupere. Et plr:
Nominatiuo hi & hæ pauperes. Genitiuo horū &
haꝝ pauperū. Datiuo his pauperibus. Actō hos &
has paupes. Vocatiuo ò pauperes. Ablatiuo ab his
paupibus. Ad hāc formā declinant & alia, ut acer,
alacer. i. lætus. Exit cōmune in ex, ut opifex. Nomi *In ex*
natiuo hic & hæc opifex Genitiuo huius opificis.
Dtō huic opifici. Accusatiuo hūc & hāc opificem.
Vocatiuo ò opifex. Abltō ab hoc & ab hac opi-
fice. Et plr. Nominatiuo hi & hæ opifices. Geniti-
uo hoꝝ & haꝝ opificū. Datiuo his opificib⁹. Ac-
cusatiuo hos & has opifices. Vctō ò opifices Abla
tiuo ab his opificib⁹. Ad hāc formā declinabis au
rifex, artifex, iudex, carnifex index, uindex auspex,
haruspex, signifex, & alia. Exit gen⁹ cōmune i eps,
ut princeps. Declinat sic. Noiatiuo hic & hæc prin *In eps*
ceps. Gtō huius principis. Datiuo huic principi.
Actō hunc & hāc principē. Vocatiuo ò princeps.
Ablatiuo ab hoc & ab hac principe. Et plr. Noiati
uo hi & hæ principes. Genitiuo hoꝝ & haꝝ princi
pū Datiuo his principibus. Accusatiuo hos & has
principes. Vocatiuo ò principes. Ablatiuo ab his
principibus. Sic declinant māceps, particeps, mu-
niceps. Anceps aūt &, biceps, & triceps & quadri-
ceps, multiceps, p̄ceps, hęc sex noia genitiuū singu
larē cōtra regulā supiorē in tis syllabā mittūt, nō
in pis: ut anceps ancipitis, biceps bicipitis, triceps
tricipitis quadriceps quadricipitis, multiceps mul
ticipitis, p̄ceps p̄cipitis. Sed iō in tis syllabā exeūt,
nō in pis, ut principis, mācipis, qa á capitis signifi-
catiōe ueniūt, illa aūt supiora á capiēdi significa-
tione. Princeps.n. dictus est, ꝙ prim⁹ capiat, & mā
ceps ꝙ manu capiat. Anceps autē dictus est, quod
dubij capitis sit, uel inclinati capitis in utrāq; par F
tē. Exit genus cōmune in iunx syllabā, ut cōiunx, *In iunx*
Noiatiuo hic & hæc coniunx. Exit in ux, ut hic & *In ux*
hęc dux, redux. Exit in ps, ꝙ quidē in oē gen⁹ redi *In ps*
bit. Exit in ebs, ut cœlebs. Cœlebs dicitur qui nō *In ebs*
habet uxorē, uel quę nō habet maritū qualia sunt *Cœlibes*
numina in cœlo, quæ absq; coniuge sunt, si agape *quasi cœ-*
tas attendamus. Noiatiuo hic & hęc cœlebs. Geni *lites pri-*
tiuo huius cœlibis. Datiuo huic cœlibi. Actō hūc *sci dictos*
& hanc cœlibē. Vocatiuo ò celebs. Ablatiuo ab *putāt ἀ-*
hoc & ab hac cœlibe. Et plr. Nominatiuo hi & hę *γαπητὰς*
cœlibes. Genitiuo hoꝝ & harū cœlibum. Datiuo *dilectas:*
his cœlibibus. Accusatiuo hos & has cœlibes. Vo *hoc nomi*
catiuo ò cœlibes. Abltō ab his cœlibibus. Exit & *ne tege-*
in yx, ut phryx. Noiatiuo hic & hęc phryx. Gtō hu *bāt et cō*
ius phrygis. Dtō huic phrygi. Actō hunc & hanc *rubinas*
phrygē. Vctō ò phryx. Ablatiuo ab hoc & ab hac *clerici ac*
phryge. Et plr. Noiatiuo hi & hæ phryges. Geniti- *monachi,*
uo hoꝝ & harum phrygū Datiuo his phrygibus *quos sepe*
Accusatiuo hos & has phryges. Vocatiuo ò phry- *taxat hie*
ges Abltō ab his phrygibus Et in us exit ut ligus, *ronymus.*
qd⁹ similiter ut phryx locale nomen est. Noiatiuo *In us*

G hic & hæc ligus. Gntõ hui⁹ liguris. Dtõ huic ligu-
ri. Accuſatiuo hũc & hãc ligurẽ. Vocatiuo ò ligus.
Abltõ ab hoc & ab hac ligure. Et plr. Nominatiuo
hi & hæ ligures. Genitiuo horũ & harũ ligurũ. Da-
tiuo his liguribus. Accuſatiuo hos & has ligures.
Vocatiuo ò ligures. Abltõ ab his ligurib⁹. Exit ge-
In il. nus cõmune in il, ut uigil. Ntõ hic & hæc uigil. Ge
nitiuo hui⁹ uigilis. Datiuo huic uigili. Accuſatiuo
hũc & hãc uigilẽ. Vocatiuo ò uigil. Abltõ ab hoc
& ab hac uigile. Et plr. Nominatiuo hi & hæ uigi-
les. Genitiuo hoꝝ & harũ uigilũ. Dtõ his uigilib⁹.
Accuſatiuo hos & has uigiles. Vocatiuo ò uigiles.
Abltõ ab his uigilibus Ad hanc regulã declinabis
In ul. hic & hæc pugil Exit in ul, & exul. Ntõ hic & hæc
exul Genitiuo huius exulis. Dtõ huic exuli. Accu
ſatiuo hũc hanc exulẽ Vocatiuo ò exul. Abltõ ab
hoc & ab hac exule. Et pluraliter. Ntõ hi & hę exu
les. Genitiuo horũ & harũ exulũ. Dtõ his exulib⁹.
Accuſatiuo hos & has exules. Vocatiuo ò exules.
Ablatiuo ab his exulibus. Ad hãc formã declina-
bis præſulẽ, hic & hæc præſul, qm̃ maſculinũ eſt,
In ur. ut conſul. Exit in ur, fur. Ntõ hic & hæc fur. Geni-
H tiuo huius furis. Dtõ huic furi, Accuſatiuo hunc &
han furem. Vocatiuo ò fur. Ablatiuo ab hoc & ab
hac fure. Et pluraliter. Ntõ hi & hę fures. Genitiuo
horũ & harũ furũ. Datiuo his furibus. Accuſatiuo
hos & has fures. Vocatiuo o fures. Abltõ ab his fu
ribus. Ad hanc formã declinabis augur, hic & hęc
In or. augur. Exit genus cõmune in or, ut maior, memor.
Sed memor ſi alia regula eſt, nõ admittit gen⁹ neu
trum in us, quõ maior admittit in neutro maius.
Ntõ hic & hæc memor, Genitiuo huius memoris.
Datiuo huic memori. Accuſatiuo hũc & hanc me
morẽ. Vocatiuo ò memor. Ablatiuo ab hoc & ab
hac memore. Et pluraliter. Ntõ hi & hę memores.
Genitiuo horũ & harũ memorũ. Datiuo his me-
moribus. Accuſatiuo hos & has memores. Vocati
uo ò memores. Ablatiuo ab his memoribus. Ad-
Aenei. 4. mittit & neutrum, ſed nõ in regula generis ois, ut
hoc memor. Vnde & Vergilius: Tum ſi quod non
æquo fœdere amantes, Curę numẽ habet, iuſtũq;
memor precatur. Pluralẽ nõ admittit, inde nõ eſt
generis ois. Neq; n dicimus memora uel memoria
numina. Similiter declinabis authorem in ntõ ſin
I gulari, hic & hæc author, ut, At Iuno author ego
Deter- audendi: hi & hæ authores. Exit genus omne
minatiõe in ax, in ex, in ix, in ox, in ux, ans, ens, ars, ers, ors, in
& decli- us, es. In ax, ut hic & hęc & hoc pertinax Genitiuo
natiõe no huius pertinacis. Dtõ huic pertinaci. Accuſatiuo
minũ om hunc & hanc pertinacẽ & hoc pertinax. Vocatiuo
nis gene- ò ptinax. Abltõ ab hoc & ab hac & ab hoc perti-
ris. naci Et pluraliter. Ntõ hi & hæ pertinaces & hæc
In ax. pertinacia. Genitiuo horũ & harũ & horũ pertina
cium. Dtõ his pertinacibus. Accuſatiuo hos & has
pertinaces & hæc pertinacia. Vocatiuo ò pertina-
ces & ò pertinacia. Ablatiuo ab his pertinacibus.
Ad hanc formã declinabis efficax, tenax, peruicax,
dicax, ſequax, rapax, mordax, capax, furax, emax,
fallax, mendax, nugax, uiuax. Hæc oia ablatiuum
ſingularẽ, & alia in i mittunt. Exit item genus om
In ex. ne in ex, ſecundũ ordinem regularũ ſupra ordina
tarum, ut ſimplex. Nominatiuo hic & hæc & hoc
ſimplex. Genitiuo huius ſimplicis. Dtõ huic ſim-
plici. Accuſatiuo hunc & hãc ſimplicẽ & hoc ſim-
plex. Vocatiuo ò ſimplex. Abltõ ab hoc & ab hac

& ab hoc ſimplici. Et pluraliter. Noiatiuo hi & hæ K
ſimplices & hæc ſimplicia. Gtõ hoꝝ & haꝝ & hoꝝ
ſimplicium. Dtõ his ſimplicibus. Accuſatiuo hos
& has ſimplices & hæc ſimplicia. Vocatiuo ò ſim-
plices & ò ſimplicia Abltõ ab his ſimplicibus. Ad
hanc formã declinantur duplex, triplex, quadru-
plex, qntuplex, ſextuplex, ſeptuplex, excluſo, m, qa
& ſeptemplex Latinũ eſt qd declinatur, ut ſupius. In ix.
Ex regula in ix, ut fœlix, qd ſic declinatur. Noiati-
uo hic & hæc & hoc fœlix. Gtõ huius felicis. Dati-
uo huic fœlici. Accuſatiuo hunc & hanc fœlicẽ &
hoc fœlix. Vocatiuo ò felix. Abltõ ab hoc & ab hac
& ab hoc fœlici, ex ſono gñis neutri. A ꝓprijs no-
minibus in e exit, ab hoc fœlice, & eſt gñis maſcu-
lini. Et pluraliter. Noiatiuo hi & hæ fœlices & hæc
fœlicia Gntõ hoꝝ & haꝝ & horũ fœliciũ. Dtõ his
fœlicibus. Accuſatiuo hos & has fœlices & hęc fœ
licia Vocatiuo ò fœlices & ò fœlicia Abltõ ab his
fœlicibus. Ad hanc regulã declinatur pernix, quod
ſignificat uelocẽ. Ex regula in ox, ut ferox declina
tur ſic. Noiatiuo hic & hæc & hoc ferox. Gtõ huius In ox.
ferocis. Dtõ huic feroci. Accuſatiuo hunc & hanc L
ferocẽ & hoc ferox, Vocatiuo ò ferox. Ablatiuo ab
hoc & ab hac & ab hoc feroci Et pluraliter. Nomi
natiuo hi & hæ feroces & hæc ferocia. Gtõ hoꝝ &
harũ & horum ferociũ. Datiuo his ferocibus. Ac-
cuſatiuo hos & has feroces & hæc ferocia. Vocati-
uo ò feroces & ò ferocia. Abltõ ab his ferocib⁹. Ad
hanc formã declinabitur atrox, uelox Et regula in
ux, unum nomẽ eſt, ut trux. Noiatiuo hic & hęc & In ux.
hoc trux Gtõ huius trucis. Datiuo huic truci. Ac-
cuſatiuo hunc & hãc trucẽ & hoc trux Vocatiuo ò
trux. Abltõ ab hoc & ab hac & ab hoc truci, à ſo-
no gñis neutri. Et pluraliter. Noiatiuo hi & hę tru-
ces & hæc trucia Gtõ hoꝝ & haꝝ trucium Datiuo
his trucibus. Accuſatiuo hos & has truces & hæc
trucia. Vocatiuo ò truces & ò trucia. Ablatiuo ab
his trucibus. Ex regula ans, ut præſtans. Noiatiuo In ans.
hic & hæc & hoc præſtans Gtõ huius præſtantis.
Dtõ huic præſtanti. Accuſatiuo hunc & hanc præ-
ſtantẽ & hoc præſtans. Vocatiuo ò præſtãs Abla-
tiuo ab hoc & ab hac & ab hoc præſtanti, ex ſono
generis neutri. Et Pluraliter Noiatiuo hi & hę prę-
ſtantes & hæc præſtantia. Gtõ horum & harum & M
horum pręſtantiũ. Datiuo his præſtantibus. Accu-
ſatiuo hos & has præſtantes & hæc præſtantia Vo
catiuo ò præſtantes & ò præſtantia. Ablatiuo ab
his præſtantibus. Ad hanc formã declinatur amãs
clamans, cantans, luctans, conſtans, proſtans, re-
gnans, pugnans, mirans, minans, miſerans, æſtuãs,
uerſans, & alia. Ex regula ens, ut amens. Noiatiuo In ens.
hic & hæc & hoc amens Genitiuo huius amentis.
Datiuo huic amẽti. Accuſatiuo hũc & hanc amen
tẽ & hoc amẽs Vocatiuo ò amẽs. Ablatiuo ab hoc
& ab hac & ab hoc amenti ſono gñis neutri ſimi-
liter. Et pluraliter. Noiatiuo hi & hæ amẽtes & hęc
amentia. Genitiuo hoꝝ & haꝝ & hoꝝ amentium.
Datiuo his amentibus. Accuſatiuo hos & has a-
mentes & hæc amentia. Vocatiuo ò amentes & ò
amentia. Ablatiuo ab his amentibus. Ad hanc for
mam declinatur demens, potens, impotens, præ-
potens, prudens, imprudens, pudens, impudẽs, fre-
quẽs, infrequens, ſedens, hærens, moriens, mœrẽs,
tenens, egẽs, ferens, cedens, ſæuiens, ferutens, ſapi-
ens, inſipiens, inſipiẽs, deſipiẽs: & talia. Ex regula

A ons, ut sons, qđ signat nocens. Noiatiuo hic & hęc *In ons* & hoc sons. Gtō hui⁹ sontis. Dtō huic sonti. Accusatiuo hūc & hāc sontē & hoc sons. Vctō ò sons. Actō ab hoc & ab hac & ab hoc sonti, à sono gnīs neutri. Et plr Noiatiuo hi & hæ sontes & hæc sontia. Genitiuo hoꝝ & harum & hoꝝ sontiū. Datiuo his sontibus. Accusatiuo hos & has sontes & hæc sontia. Vocatiuo ò sontes & ò sontia Ablatiuo ab bis sontibus. Ad hāc regulā declinatur insons .i. in nocēs. Et hęc duo sunt tantum generis omnis. Ex *In ar* regula ar, ut par. Noiatiuo hic & hæc & hoc par. Genitiuo huius paris. Datiuo huic pari. Accusatiuo hūc & hanc parem & hoc par: Vocatiuo ò par. Abltō ab hoc & ab hac & ab hoc pari, sono gnīs neutri. Et plr. Noiatiuo hi & hę pares & hæc paria. Genitiuo hoꝝ & haꝝ & horum pariū. Datiuo his paribus. Accusatiuo hos & bas pares & hæc paria. Vocatiuo ò pares & ò paria. Ablatiuo ab his paribus. Ad hāc formā declinanł impar & suppar, quę *In ers* sola tria sunt generis omnis. Ex regula ers ut iners. Noiatiuo hic & hæc & hoc iners. Genitiuo huius inertis. Dtō huię inerti. Accusatiuo hūc & hāc B inertē & hoc iners. Vctō ò iners Ablatiuo ab hoc & ab hac & ab hoc inerti. Et plr. Nominatiuo hi & hæ inertes & hæc inertia. Genitiuo hoꝝ & harum & hoꝝ inertium. Datiuo his inertibus. Accusatiuo hos & has inertes & hæc inertia. Vocatiuo ò iner *In ors* tes & ò inertia. Ablatiuo ab his inertibus. Ex regula ors, ut uecors. Ntō hic & hęc & hoc uecors. Genitiuo hui⁹ uecordis Dtō huic uecordi. Accusatiuo hunc & hāc uecordē & hoc uecors. Vctō ò uecors. Abltō ab hoc & ab hac & ab hoc uecordi, à genere neutro. Et plr. Noiatiuo hi & hæ uecordes & hęc uecordia. Genitiuo hoꝝ & haꝝ & horū uecordium. Datiuo his uecordibus. Actō hos & has uecordes, & hęc uecordia. Vctō o uecordes & ò uecordia. Abltō ab his uecordibus. Ad hanc regulam declinanł, excors, cōcors, discors, dissors. Sed hęc duo .i. cōsors, & dissors: in genitiuo singularis habent, ut consortis, dissortis. Dissors aūt dicił *In us* dissimilis sortis. Ex regula us, ut uet⁹. Declinał autem sic. Noiatiuo hic & hæc & hoc uetus. Gtō huius ueteris. Datiuo huic ueteri. Actō hunc & hanc ueterē & hoc uetus. Vctō ò uetus. Abltō ab hoc & C ab hac & ab hoc ueteri, à sono generis neutri. Et Plr. Nominatiuo hi & hę ueteres & hæc uetera. Genitiuo horum & harum & horum ueterum. Datiuo his ueteribus. Accusatiuo hos & has ueteres & hæc uetera. Vctō ò ueteres & ò uetera. Abltō ab his ueteribus Hoc solū nomē in us est generis omnis. Es, ut teres, quod est rotundum. Declinał hic *In es* & hæc & hoc teres: teres aūt dictum est à terēdo. Ex regula autem ἀπτώτων est neq̄, uno enim sono *In am* declinanł omnes casus per omnia genera. Est autem gen⁹ epicœnū, ꝙ sub uno articulo intelligił sexus, ut puta hic passer, iā sub uno articulo quo sonat hic, & illic est & fœmina. Declinał. Noiatiuo hic passer. Genitiuo huius passeris. Dtō huic passeri. Actō hunc passerē. Vocatiuo ò passer Ablatiuo ab hoc passere. Et plr Noiatiuo hi passeres. Genitiuo hoꝝ passerum. Datiuo his passeribus. Accusatiuo hos passeres. Vocatiuo ò passeres. Ablatiuo ab his passerib⁹. Sed & hæc aqla, sub uno articulo quo sonat hæc, ibi & masculinū intelligim⁹: sic & hæc tygris, sub quo sono itelligił & masculus. Sic

De nominibus generis epicœni, & differentia eiusdē generis à cōmuni

& hæc hirundo, ibi intelligis & masculū: sic & hic D struthio, ibi intelligis & fœminā. sic sorex, stellio, musca. Ergo hoc interest inter genus cōe & epicœnū, qa in genere cōmuni & hoies sunt & pecora, in epicœno pecora tm̄. Qđ in genere cōmuni ambo articuli sunt .i. hic & hæc cum noie cōmunicat, ut hic & hæc canis: epicœnū aūt cū articulo uno masculino cōicat nomen fœmininū: ut cū dico, hic passer, sub ipso articulo qui sonat hic, intelligił & fœminina. Sic in articulo gnīs neutri, qđ est hoc pecus: sub articulo qui sonat hoc, itelligitur & fœmina, ut Vergilius ait: Lęta salix fœto pecori. Et in pecore licet sit genus neutrū, auditur illic & genus fœmininū, cum dixit, fœto pecori, id est, grauido.

Pec⁹ facit epicœnū quum nō in generi b⁹, sed in speciebus sit sexus discretio.

Nunc dicendū de noibus quę aut sunt numeri singularis tm̄, aut numeri tm̄ pluralis: ut cancelli, manes, penates. In fœminino tm̄ plurali, ut thermæ, exequiæ, insidię, diuitię, nundinæ. In noibus ciuitatū, Amiclę, Thenę, Athenę, Syracusę, Thebę, Tuburnę, Saldę, Abiturę, Macomades, Gales, Carreasi, Rhelares, Furnitū, quę loca turnos dicunł, & alia similia. In neutro tm̄ singulari, ut auꝝ, argētū, plumbū, stannū, piper, triticū, oleū, hordeū, uinū. Quanq̄ Vergilius uina. at Cicero rarius, poetica licētia dedit plurali, ut Serite bordea cāpis. Declina E tur autē nominatiuus solus. In neutro tm̄ plurali, *Geor. 2* castra, mœnia, arma, exta, id est, uiscera: Bactra q̄ *Geor. 1* est ciuitas Parthię. Ergo & hęc ciuitas gnīs neutri est numero tm̄ plurali. Sanè sunt noia sub duplici enūciatione, ut tribunusmilitū, p̄fectus urbis, prę fectusfundis, pręfectusannonę, p̄fectus uigilibus plebiscitū, senatusconsultum. Quoꝝ nominū una pars declinał, altera nō declinatur: utputa prefectusuigilibus, noiatiuus ipse flectił per casus, p̄fectus. p̄fecti, pręfecto, pręfectum, præfecte, à præfecto: uigilibus, sic manet nec flectitur. Vt senatusconsultū, hoc cōsultū, huius cōsulti, huic cōsulto hoc consultū, ò consultū, ab hoc cōsulto. Senatus aūt genitiuus est, hic nō flectitur. De noie quantū rudi cōueniebat, plenius exposuimus: nunc de p̄nomine est dicendū qđ est secunda pars de octo partibus orōnis.

De nominib⁹ aut singularis aut pluralis numeri tantū.

Ideo p̄nomen dicitur, qa uice *De pronomine* fungitur nominis, ut ille iste ipse. Nam qūo dicendo nomē explicamus psonā, ut Vergilius: sic pro- F nomina, p̄prie eiusdem potestatis sunt, cum tacito noie dicimus, hic fecit, iste fecit. Pronomina aut fi *Finita* nita sunt, aut ifinita, aut min⁹ q̄ finita. Finita sunt *Infinita* quę notant certam psonam, ut ego. Infinita ut qs, *Minus q̄ finita.* quisq̄. quicunq̄, quæcunq̄, qui, aliqui, quę aliquę. Minus quàm finita sunt p̄nomina, quæ nō sic definiunt personam, ut non egeant demonstratore, qūo dicimus ego: nam ipsum tu non plene finitū est, nisi in psonam duxeris digitum. Sic ergo hæc minus quàm finita dicenda sunt. Habent .n. quandam designationē nō plenæ significationis qūo ego. Vtputa pone esse turbam, tn̄ non sic tu, significanter dicitur in turba, qūo de turba cum unus dixerit ego. Sed ut de multis unum significemus quem quęrimus, aut nomē addimus, aut digitum intendimus, ut appareat certius quem uocamus. Ergo tu, ille, & iste, & alia quæ quasi pn̄t ex parte aliqua definire psonā, min⁹ q̄ finita uocāda sunt. Prima psona dicitur ego, tam in singulari numero q̄ in plurali, cum dicimus nos, nō habet uocatiuū casum, qa nēo uocat se, ò ego, ego, ò nos. Ergo sic

G

De declinatiõe p̃nominũ primæ ſecũdæ & tertiæ pſonæ.

declinatur ſingulari numero. Noiatiuo ego. Genitiuo mei. Datiuo mihi. Accuſatiuo me. Ablatiuo à me Et pluralr̃. Noiatiuo nos. Genitiuo nr̃um. Datiuo nobis. Accuſatiuo nos. Ablatiuo à nobis. Vocatiuũ. n. ut dixi nõ habet tã in ſingulari q̃ in plurali. Nominatiuo tu. Genitiuo tui. Datiuo tibi. Accuſatiuo te. Vocatiuo ò tu. Ablatiuo à te. Et pluraliter. Ntõ uos. Gtõ ueſtr̃. Dtõ uobis. Actõ uos. Vocatiuo ò uos. Ablatiuo à uobis. Sanè prima pſona & ſcda. i. ego & tu gñis ois eſt. Nã & uir dicit ego, & fœmina ego, & mãcipiũ ego. Sic tu: & uiro dicimus tu, & fœminę, & mancipio: ſic in plurali gñis ois eſt ut nos, uos. Ex tertia pſona hæc eſt declinatio maſculino gñe numero ſingulari. Noiatiuo ille Gtõ illius. Datiuo illi. Accuſatiuo illũ. Vocatiuo ò ille. Ablatiuo ab illo. Et pluralr̃. Noiatiuo illi. Genitiuo illorũ. Datiuo illis. Accuſatiuo illos. Vocatiuo ò illi. Ablatiuo ab illis. Gñe fœminino. Noiatiuo illa. Genitiuo illi⁹. Datiuo illi. Accuſatiuo illã. Vocatiuo ò illa. Ablatiuo ab illa Et pluralr̃. Noiatiuo illæ. Genitiuo illarũ. Datiuo illis. Accuſatiuo illas. Vocatiuo ò illę. Ablatiuo ab illis. Gñe neutro nu-

H

mero ſingulari. Noiatiuo illud. Genitiuo illius. Datiuo illi. Accuſatiuo illud Vocatiuo ò illud. Ablatiuo ab illo. Et pluralr̃. Noiatiuo illa. Genitiuo illorũ. Datiuo illis. Accuſatiuo illa. Vocatiuo ò illa. Ablatiuo ab illis. Iſte ſimilr̃ & ipſe ad formam ſuperiorẽ declinabit, tam ad genera q̃ ẽt ad numeros. Sanè q̃ſtio eſt in hoc p̃nomine ipſe, quare cũ iſtud & illud in gñe neutro dicimus, dicamus ip-

Aeneid. 5

ſum, ut ait Vergilius: Atq; ipſum corpus amici: non dixit, ipſud Sed hęc q̃ſtio ſoluitur hoc modo. Antiqui. n. magis ipſus dicebant in noiatiuo ſingulari gñis maſculini q̃ ipſe Hanc antiq̃tatis rõnem attendentes artis ſcriptores, p̃nomen hoc ad formã nois tranſtulerunt, ut q̃uo in noie, iuſtus, iuſta, iuſtũ dicimus, & pfectus, pfecta, pfectũ, ſic & hoc p̃nunciabitur p̃nomen ipſus, ipſa, ipſum, nõ ipſud, q̃uo iſtud & illud.

De declinatiõe infinitorũ. Alij quem

Noiatiuo q̃s. Genitiuo cuius. Datiuo cui. Accuſatiuo quẽ. Vocatiuo ò qui. Ablatiuo à quo. Et pluralr̃. Noiatiuo q̃ Genitiuo quorũ. Datiuo quis uel q̃bus: ut Vergilius, Quis ante ora patrũ. Accuſatiuo quos. Vocatiuo ò qui. Abla-

I

tiuo à q̃bus. Fœminino genere. Noiatiuo quæ. Genitiuo cuius. Datiuo cui. Accuſatiuo quam. Vocatiuo ò quæ. Ablatiuo à qua. Et pluralr̃. Nominatiuo quæ. Genitiuo quarum. Datiuo q̃s. Accuſatiuo quas. Vocatiuo ò quæ. Ablatiuo à q̃bus. Gñe neutro. Noiatiuo quod. Genitiuo cuius. Datiuo cui. Accuſatiuo q̃d. Vocatiuo ò quod. Ablatiuo à quo. Et pluralr̃. Noiatiuo quæ. Genitiuo quorũ. Datiuo q̃s: ſed iam ſcdm uſum, q̃bus dicimus. Accuſatiuo quæ. Vocatiuo ò quæ. Ablatiuo à q̃bus. Antiqui q̃s genere cõmuni dixerunt. Noiatiuo hic & hæc quis. Genitiuo huius q̃s. Datiuo huic qui. Accuſatiuo hunc & hanc quem. Vocatiuo ò q̃. Ablatiuo ab hoc & ab hac qui. Inde uenit ablatiuus exiens in bus. A quis aũt ablatiuus pluralis ab ablatiuo uenit qui exit in o, q̃uo in regula ablatiuus cũ exierit in o, datiuũ pluralem in is mittit: ut à iuſto, iuſtis: à docto, doctis: à pfecto, pfectis: a fortunato, fortunatis. Ergo ut ſupius dixi antiqui hic & hæc q̃ dixerũt, & q̃uo in noib⁹ hic & hæc ſimilis, hic & hæc agilis, hic & hęc facilis, ſic in p̃nominibus, hic & hæc quis, ab hoc & ab hac qui. Inde Vergilius cum de ſocia Camillę diceret, ait: Quî cũ partiri curas, id eſt, cũ qua partiri curas. Item ſunt alia

K

Aenei. 11

Nomina īfinita interrogatiua.

infinita quę iterrogatiua, & declinatur. Noiatiuo uter, Genitiuo utrius, Datiuo utri. Actõ utrum, Vocatiuo ò uter, Ablatiuo ab utro. Et pluralr̃. Noiatiuo utri, Genitiuo utrorũ, Datiuo utris, Accuſatiuo utros, Vocatiuo ò utri, Ablatiuo ab utris. Inde addita in cõpoſitione q; ſyllaba, facit uterq;, & ſignat ambos: & tñ ſingulari ſono eſt, ſed ſignificatione duali. Nam cũ dixit Vergilius, Conſtitit in digitos:

Aeneid. 5

exẽplo arrectus uterq;: duo ſignificati ſunt cum dixerit uterq;, cum aũt arrectus, noluit expectari pluralitatem, ut ſit in plurali utriq; Sed hoc intereſt, q̃a uterq; licet duo ſignificet, tñ ſolum duo: utriq; aũt duo ſignificat, ſed ſic ut in ſingulis multi ſint: ſi dicas utriq; exercit⁹, duo ſignifico, ſed ſic in ſingulis turbam intelligi uolo. Hæc q̃dem diſtincta ſunt, ſed item authoritate cõfuſa ſunt. Nam cũ ait

Corripit Vergili⁹.

Vergilius, Sup utraq; quaſſa tempora, confudit: dicere n. debuit, ſup utrunq; tp̃s. Loquebatur. n. de duobus tp̃ibus tm̃: cui utrunq; tp̃s ſufficiebat accuſatiuus, ut diceret, utrunq; quaſſum tp̃s Ergo ut

L

declinauimus maſculinum p̃nomen, ſic fœmininum declinabimus, utra mulier, utrius mulieris, utri mulieri, utram mulierẽ, ò utra mulier, ab hac utra muliere. Et pluralr̃. Noiatiuo utræ mulieres. Genitiuo utrarũ mulierũ Datiuo utris mulierib⁹. Accuſatiuo utras mulieres. Vocatiuo ò utræ mulieres. Ablatiuo ab his utris mulierib⁹. Sic neutro. utrũ mancipium, utrius mancipij, utri mancipio, utrũ mancipiũ, ò utrũ mancipiũ, ab hoc utro mãcipio. Et plr̃. Ntõ utra mancipia, utrorũ mancipiorum, utris mancipiis, utra mancipia, ò utra mancipia, ab his utris mancipiis. Sic declinabimus eius cõtrarium, q̃d eſt neuter. Maſculino neuter, fœminino neutra, neutro genere hoc neutrũ mancipiũ. Vnde uſus iam arripuit, ut dicamus generis neutri, cũ dicere debeamus neutrius, q̃uo utrius. Addita cõiunctione q; ſyllaba, declinatur p̃nomen ipſum ad regulã ſupradictã. In maſculinis, uterq;: in fœmininis, utraq;: in neutris utrunq; Sic plr̃: in maſculinis, utriq;: in fœmininis, utręq;: i neutris, utraq; mancipia. Eſt & aliud p̃nomen, ullus, ullius, ulli, ullum, ò ullus, ab ullo. Pluraliter, ulli, ullorũ, ullis, ullos, o ulli, ab ullis. Fœmininũ, ulla, ullius, ulli, ul-

M.

Alij inter nomina ponunt.

lã, ò ulla, ab ulla. Plr̃, ullæ, ullarũ, ullis, ullas, ò ullæ, ab ullis Neutrũ, ullũ, ullius, ulli, ullum, ò ullũ, ab ullo. Sic plr̃, ulla, ullorũ, ullis, ulla, ò ulla, ab ullis. Ad hanc formã declinabis, & nullus, nulla, nullũ. Sic alius, huius alius, huic alij. Sic alter, huius alterius, huic alteri. Sic totus, huius totius, huic toti.

Aeneid. 4. Huic uni forsã.

Sic ſolus, hui⁹ ſolius, huic ſoli. Sic un⁹, huius uni⁹; huic uni. Vnde Vergilius, Forſitan huic uni potui ſuccũbere culpæ. Sunt & qualitatis p̃nomina, hic & hæc qualis, huius qualis, genere cõmunia. A genere aũt neutro, hoc quale, hui⁹ qualis. Pluraliter, hęc qualia, horũ qualiũ. Sunt & q̃atitatis: ut quãtus, tantus: quanti, tanti: declinantur ut iuſtus iuſti. A fœminino ut quanta tanta, declinantur ut iuſta. A neutro quantũ tantũ, declinãtur ut iuſtũ. Itẽ p̃nomen à maſculino, quotus totus: a fœminino, quota tota: à neutro, quotũ totũ. Plr̃: à maſculino, quoti toti: à fœminino, quotę totę: a neutro, quota iugera, quotorũ iugerũ. Sũt relatiua q̃ ad interrogantem referuntur, ut quis eſt? Rñdetur is eſt. Et

declinantur

A declinãtur à masculino,is,eius,ei,eum,ô is, ab eo. Pluralr,ij,eos,eis,eos,ô ei ab eis. A fœminino,ea, eius,ei,eã,ô ea,ab ea A neutro,id,eius,ei,id, ô id, ab eo. Ergo cũ loqmur de itinere, p id itet dicẽdũ est nõ per eũ iter:qa eũ in accusatiuo casu,masculini gñis est Pluralr,ea itinera,ab his itinerib᷒. Itẽ per id nũm,per id tectũ,p id caput:nõ per eũ,nisi in gñe masculino tm̃.

De uerbo Verba quatuor modis accipimus Primo modo,cũ uerba pro fallaciis accipimus:cũ dicim᷒,uerba illi dedit,fefellit eũ. Vnde

In andria Terẽtius dixit, Cui uerba dare difficile est. Secũdo modo uerba pro orõne dicimus,uerba fecisse Ciceronẽ in curia. Tertio modo uerba dicimus pro uulgaribus sententiis,q̃ pUerbia dicũtur:ut Teren. dixit,Vet. illud uerbũ uulgo ẽ qd dici solet. Quarto modo uerba dicimus hęc q̃ decurrimus cũ tpibus & psonis:ut clamo,clamas,clamat.Hic & psonę sunt tres:ut clamo ego,clamas tu,clamat ille:&

Modus indicatiuus tps est pñs. Deinde plr clamam᷒ nos, clamatis uos, clamant illi. Tpe pterito impfecto, clamabã ego, clamabas tu, clamabat ille. Et plr, clamabamus nos clamabatis uos,clamabant illi. Tpe prętérito

B pfecto numero singulari,clamaui ego,clamauisti tu,clamauit ille.Tpe pterito pfecto plusquã perfecto,ubi signamus non solũ nos aliqd fecisse,sed et dudum:& dicimus numero singulari, clamauerã ego,clamaueras tu,clamauerat ille.Et plr,clamaueramus nos,clamaueratis uos,clamauerãt illi. Tpe futuro numero singulari, clamabo ego, clamabis tu,clamabit ille:clamabimus nos,clamabitis uos, clamabũt illi. Hucusq modo indicatiuo totũ hoc

De modo imperatiuo. qd diximus indicatis est. Ideo dicit iperatiuus, qa sonũ habet imperãdi. Sed iste modus nõ habet primã psonã, qa nemo sibi imperat, sed ad scdam loqtur psonã & tertiã. Numero singulari,ad secundã clama, & ad tertiã clamet. Et plr,ad secundam clamate,ad tertiã clament. Futuro tpe,ad secundã clamato,ad tertiã simılr clamato.Sed quare silr facit in scda & tertia, est rõ, sed nũc ptermittẽda est. Et ne ad alia trãseamus,redeamus ad rem pluralẽ, ad scdam psonã, clamatote,ad tertiam clamanto.

De modo optatiuo C Sic aũt optatiuũ dicimus,qa optantis modo loquitur,prima psona tpe pñti,utinã clamarẽ,ad secundã utinã clamares, ad tertiã utinam clamaret. Et plr,ad primã psonam utinã clamaremus, ad secundã utinã clamaretis, ad tertiã utinã clamarẽt. Prætérito tpe, ad primã psonam utinã clamassem ego,ad scdam utinã clamasses tu,ad tertia utinam clamasset ille. Et plr utinã clamassemus nos, utinã clamassetis uos,utinam clamassent illi.Futuro tpe prima persona, utinam clamẽ ego, utinam clames tu, utinam clamet ille. Et plr, utinam clamemus,

De modo subiunctiuo clametis,clamẽt. Ideo aũt subiunctiuus dicitur qa eget aliqua re ut impleat sniam suam, utputa cũ clamẽ,clames,clamet: pendet hic sensus,indigetq aliqua re ut snia cõpleatur. Ac si dicam, cum clamẽ,quare me tacere dicis.Ideo ergo coniunctiuus modus dictus est,qa ei cõiungitur aliqd ut snia locutionis plena sit. Ergo declinemus huc modũ ut supiores Declinat aũt per psonas tres: prima psona psentis tpis,cũ clamem: scda psona, cum clames: tertia,cum clamet. Et plr:prima psona,cum clamemus:secũda,cum clemetis:tertia,cũ clament. Prætérito tpe imperfecto:prima psona, cum clamarẽ: secunda,cum clamares:tertia, cũ clamaret. Et pluraliter:prima psona,cum clamaremus: secũda, cũ clamaretis : tertia,cum clamarent. Tpe præterito

D pfecto:prima psona,cũ clamauerim,cd clamaueris,cum clamauerit. Et plr:prima psona, cum clamauerimus,cum clamaueritis, cum clamauerint. Tpe plusquã pfecto: pma psona, cũ clamauissem, cum clamauisses, cum clamauisset. Et plr: prima psona,cum clamauissemus,cũ clamauissetis, cum clamauissent. Tpe futuro: prima psona,cum clamauero,cum clamaueris,cũ clamauerit.Et plr:prima psona,cum clamauerimus, cum clamaueritis, cũ clamauerint.

De modo infinito Infinitiuus dicitur hic modus, qa superiores definiunt psonas,primam,secundã, & tertiam:hic autẽ modus sine psonis est, & habet solum tps præfinitum psens,præteritũ, & futurũ. Vtputa:clamare,præsens est: clamasse, præteritũ: clamatum ire,futurũ. Ecce uides designare tãtum tẽpora,non psonas. Clamare n. & clamasse,& clamatum ire,nescitur psona,nisi uelis iungere & dicere,clamare debet ille: tunc quasi fit finitũ. Si autem nõ subiũgas ille uel ipse uel iste, fit ut dicitur infinitiuus modus: nam & numero singulari,uel plurali infinitus est. Cum.n.dico,clamare,clamasse,nec finitũ est utrũ de uno, an de duobus dicã. E
Isti ergo sunt modi per quos oia uerba cursantur.

De prima coniugatione Iam ad formã unius uerbi qd currimus pcurramus cętera uerba:similiter clamo,clamas,clamat, amo,amas,amat:canto,cãtas,cãtat:pulso, pulsas, pulsat:freno,frenas,frenat:armo,armas,armat: impugno,ipugnas,ipugnat:capto,captas,captat:paro,paras,parat:separo,separas,separat: accuso,accusas,accusat:mãdo,mãdas,mãdat:grauo,grauas, grauat:lauo,lauas,lauat:gño,gñas,gñat:creo,creas,creat:ligo,ligas,ligat:alligo,alligas,alligat:sanctifico,sanctificas,sanctificat: cito,citas,citat:nul nero,uulneras,uulnerat : macero,maceras,macerat:lacero,laceras,lacerat:aro,aras,arat:calco, calcas,calcat:lanio,lanias,laniat:memoro,memoras memorat:calceo,calceas,calceat:inuestigo,inuestigas,inuestigat:uallo,uallas,uallat: domo,domas, domat,circũuallo,circũuallas,circũuallat:curuo, curuas,curuat:medico,medicas,medicat:cõsulto cõsultas,cõsultat:itimo,itimas,itimat:isinuo,insinuas,insinuat:frequẽto,frequẽtas, frequẽtat:celebro,celebras,celebrat : ministro,ministras, ministrat : palpo, palpas,palpat:sono,sonas,sonat : socio,socias,sociat:muto,mutas,mutat:postulo, postulas,postulat:quasso, quassas,quassat : euiscero, euisceras,euiscerat:dẽso,dẽsas,dẽsat:eneruo,eneruas,eneruat : uerbero,uerberas, uerberat:macto, mactas,mactat:fugo,fugas,fugat : elimino,eliminas,eliminat:cœlo,cœlas,cœlat : signo,signas,signat: uẽtilo,uẽtilas,uẽtilat:cõtristo,cõtristas,cõtristat:sereno,serenas,serenat:& alia. Istis oib᷒ adijcit r lra, & sunt passiua: ut clamor, clamaris, clamatur, amor, amaris, amat:pulsor, pulsaris, pulsat: secor,secaris, secat, curor,curaris,curat. Sic oia pcurreris p illos modos, quos supius diximus, indicatiuũ,imperatiuũ,optatiuũ, cõiunctiuũ, infinitiuũ. F
Sanè ex hoc sono quo uerba actiua ordinauim᷒.i. quo nos agere aliqd signauim᷒,sunt siles soni, sed

Quare dicãtur uerba neutralia. ad uerba ptinẽt neutralia. Sed ne te cõmoueat qre dicunt neutralia, hæc ratio est, qa neq agũt aliqd, neq patiunt: ut est, sto, iaceo, cubo, sedeo. Hæc in nulla actiõe,in nulla pasiione sunt. Alia neutralia

G abusi dicta, quę hñt actionem, sed passionem nullam. Vt certo, habet actionẽ, sed non dicimus, certor, ut curro. Ex quo sono multa sunt, q̃ cum in o exeunt, or nõ admittunt: ut hęc uerba, pugno, pugnas, pugnat: bello, bellas, bellat: cœno, cœnas, cœnat: nato natas, natat: ambulo, ambulas, ambulat: nauigo, nauigas, nauigat: cõmeo, cõmeas, cõmeat: ęstuo, ęstuas, ęstuat. regno, regnas, regnat, gelo, gelas, gelat: dico, dicas, dicat: exulo, exulas, exulat: sacrifico, sacrificas, sacrificat: cachinno, cachinnas, cachinnat. Hęc oia primæ cõiugationis, sunt, q̃ secundã psonã hor oium uerbor in as syllabã mittũt: ut amo, amas: cãto, cãtas: pulso, pulsas: freno, frenas: armo, armas: ipugno, ipugnas: salto, saltas: curuo, curuas: pugno, pugnas. Ergo audisti primã cõiugatioẽ, scire debes secũdã uerbi personã per as syllabã exire. Nã inde dicit cõiugatio q sibi ad unum sonũ multa coniungat. Has coniugationes Græci συζυγίας dicunt. Sic & similia oia hac inuenta percurris.

De scda coniuga. Secunda aũt coniugatio est quę in secunda similiter persona quęrit, & exit per es, ut teneo, tenes: pręb eo, pręb es: moneo, mones: doleo doles: tergeo, terges: arceo, arces: egeo, eges: terreo,

H terres: mulceo, mulces: ipleo, iples: cõpleo, cõples:

Tergeo secũda inflexionis. repleo, reples: suppleo, supples: mordeo, mordes: spõdeo, spõdes: & alia. Et his adiicit r litera, & fiũt passiua, teneor teneris, mordeor morderis, arceor arceris, mulceor mulceris, ipleor ipleris. Declinabis hęc passiua p modos & tpa & psonas. Per modos ut dixi, indicatiuũ, imperatiuũ, optatiuũ, coniunctiuũ, infinitiuũ, hoc est, qđ dixi per modos. Per tpa aũt. i. preterita, præsentia uel futura. Personas aũt dixi, prima, secunda, & tertia: ut teneor, teneris, tenetur. Et pluraliter, tenemur, tenemini, tenentur. Hæc sicut dixi obseruabis. Sed quomodo ut superius dixi, prima cõiungatio, quę exit in as, ut amo amas, capit & uerba neutralia, ut certo certas, nato natas, in qbus r litera nõ admittit, nec. n. dicimus certor, nator: sic in hac cõiugatiõe secũda, q̃ exit in eo, es, ut moneo mones, doceo, doces, sunt multa q̃ nõ admittũt r literã in prima persona, ut algeo alges, scateo scates: algeor. n nõ est latinũ. Sic ferueo ferues, torpeo torpes, pẽdeo pendes, inuideo inuides, q̃uis Horat. poeta iuideor di

Horatius ĩ arte poetica. xerit, sed noua usurpatiõe. Sic emineo, es, nec dicim⁹ emineor. Hę duę cõiugatiões pria & scda quas diximus exire in as & in es, ut amo, as, moneo mones: futur semp tẽpus in bo syllabã mittunt, ut amabo, monebo. Sic seruabis ubicunq futur tps in bo syllabã mittas, qa sunt alię duę coniugationes quæ futurũ tps in am syllabã mittant, non in bo, & uocãtur ipsæ coniugationes tertia correpta

De tertia & quarta cõiugatione. & tertia producta. Tertia correpta est, q̃ imperatiuũ modũ in e correptã mittit, ut scribe, tolle, carpe, occide, fere, lege. Ergo uidisti imperatiuum sic exire. Tertia itaque coniugatio est correpta, q̃ semper futur tps i am mittit, nũq̃ in bo, ut scribam, legã, tollam, carpam, quia latinum non est. si dixerit quis, scribebo, legebo, tollebo, carpebo. Tertia similiter cõiugatio producta ex eodẽ imperatiuo modo colligitur. Cũ eni imperatiuus modus exit in i literã, tertia cõiugatio pducta est, ut audi, nutri, senti, muni, farci, leni, & alia. Similiter ẽt hæc futurũ tps in am mittunt, ut muniam, leniam, nutriã, audiam. Sed tertia correpta infinito modo e correptam habet ante nouissimã syllabam: ut scribere, legere, tollere, & alia: tertia aũt pducta habet

K

in antenouissima syllaba in infinito i, q̃ pducit, ut munire, lenire, audire, farcire, sentire, uenire. Vnde in oibus uerbis hæ cõiugationes obseruant, quæ exeunt in as & in es, futur tps in bo mittunt, ut sæpius dixi. Quę aũt in is exeũt, futur tps in am mittũt, nunq̃ in bo, nisi authoritate pręsumpta: nam ars hoc phibet. Sed aliqua uerba ponimus tertiæ cõiugationis correptę, ex qbus & alia cõsequaris. Sunt aũt hæc, lego, tollo, ergo, carpo, cognosco, capio, fugio, mergo, fero, arguo, accipio, pono, sumo, accẽdo, expono, incipio. Hęc accipiũt r lĩam, & faciunt passiua uerba, legor, capior, carpor, &c. Sub hac forma sunt neutralia, q nõ accipiut r lĩam, ut cado: nõ. n. dicimus cador. Itẽ ruo, neq enim dicimus ruor: facio, neq enim dicimus facior. Item fulgesco, nitesco, ferue sco, algesco, torpesco, cõpesco, nigresco. Hæc oia r lĩam non hñt, & dicuntur uerba neutralia quę exeũt in sco. Ergo neutralia memineris semp nunq̃ admittere r lĩam. Remanent duo alia uerba quę cõmunia dicunt & deponentia. Sed cõmunia ideo dicunt, qa cõmuniter simul tenent sub uno sono actiuum & passiuum. Quo in noibus genus cõmune dicitur, qđ & masculinũ tenet & fœmininũ sub uno sono, ut sacerdos, homo, hic & hęc sacerdos facit hic & hęc homo. Sic & uerba cõmunia dicũtur: & nunq̃ deponũt r literã, ne non sint latina. Vt osculor, si tollas r lĩam & dicas osculo, nõ est latinũ. Et dicim⁹ cũ agimus osculor te: dũ aũt patimur & ab alio afficimur, dicimus osculor à te. Sic criminor te, nõ crimino, cũ actionem signãmus. i. cũ crimen obiicimus, criminor te dicimus: cũ aũt crimen nobis obiicit, criminor à te dicimus. i. crimen à te audio, & est signatio passiua. Declinantur aũt uerba hæc ut superiora per modos, tẽpora, & psonas. Tpe pñti singulr criminor, criminaris, criminatur. Et plr criminamur, criminamini, criminant. Preterito impfecto singulr criminabar, criminabaris, criminabatur. Et plr, criminabamur, criminabamini, criminabãtur. Preterito pfecto singulariter criminatus sum, criminatus es, criminatus est. Et plr, criminati sumus, criminati estis, criminati sunt. Præterito plus quã pfecto singulariter, criminatus erã, eras, erat. Et pluraliter, criminati eramus, eratis, erãt. Futuro singulr, criminabor, criminaberis, criminabit. Et pluraliter criminabimur, criminabimini, criminabunt. Imperatiuus aũt modus semp in uerbis in re exit, ut dicas criminare illum. i. crimen illi ingere. Optatiuo mõ sic, utinã criminarer, criminareris, criminaret. Et pluraliter, utinã criminaremur, criminaremini, criminarent. Ptõ pfecto singulariter, utinã criminatus essem, criminatus esses, criminatus esset. Et pluraliter, criminati essemus, criminati essetis, criminati essent. Futuro singulariter, utinã criminer, crimineris, criminetur. Et pluraliter, criminemur, criminemini, criminẽtur. Coniunctiuo modo singulariter, cum criminer, crimineris, criminetur. Ptõ imperfecto singulariter, cũ criminarer, criminareris, criminaretur. Ptõ pfecto singulariter, cũ criminatus sim, criminatus sis, criminatus sit. Et pluraliter, criminati simus, criminati sitis, criminati sint. Preterito plusquã pfecto singulariter, cum criminatus essem, criminatus esses, crimi-

De uerbo cõi unde dicat & cõiugatio ut eiusdẽ.

L

M

A natus esset. Et plr, criminati essemus, criminati essetis, criminati essent. Tēpore futuro singulariter, cū criminatus ero, eris, erit. Et plr, cū criminati erimus, eritis, erūt. Modo infinito, quē diximus nullas signāre personas, facit in præsenti criminari. In pterito, criminatū esse. In futuro, criminatū iri. Ad hanc formam cōmunia uerba declinabis sic: hortor, iaculor, osculor, mdificor, tutor, cōsolor, scrutor, moror, fœneror, amplector, & furor: unde est furor, furaris, furaf: comitor, recordor, reminiscor, percūctor, minor, gestor, piscor, odoror, aucupor, uenor, cōtēplor, speculor, sector, ueneror, dignor, precor, miseror, uador. i. fide dico, calūnior, & alia quæ nunq̄ deponunt r literā: nam si deponunt, latina non sunt. Quis. n. dicat reminisco, aut recordo, uel digno, uel secto? Ergo memineris hęc semper cū r litera nuntiare. Restat uerbū deponēs, quod ideo dicitur, qa deponit aliqd de quantitate cōmunis uerbi. Nā cū participia quatuor habeat uerbū cōmune: præsens, ut criminans: futurū, criminaturus: pręteritū, criminatus: futurū criminādus: à passiua significatione criminandus, hoc nō

B habet uerbū deponens. Et ideo dicitur deponēs, qa deponit unū participiū futuri tēporis à uerbo passiuo, qd exit in dus syllabā, utputa opinor uel minor, uerba sunt deponentia. Venit à participio præsentis tēporis, & facit minans: futuro tēpore facit minaturus: pterito facit minatus. Futuro à significatione passiui nō facit minādus. Sic opinās, opinaturus, opinatus: opinādus nō facit. Vel si dicas moriēs, moriturus, mortuus: nō facit moriendus, qa non est latinū. Ergo & hoc deponens uerbum sic pcurrit per modos & tēpora & personas. Quo supradictum est, cōmune uerbum nō depositra r litera latinū est, deposita aūt latinū non est. sic etiā deponentia cū perdiderint r literam, latina nō sunt. Subijcio itaq̄ nunc pauca uerba deponentia, cætera usus latinus docebit. Sunt aūt, opinor, minor, grator, gratulor, arbitror, gratiscor, * auspicor, misereor, lenocinor, meditor, luctor, conor, suffragor, uescor, lętor, morior, stomachor, hariolor, lezor. i. colore pingor, argutor, pacifcor, cō

C plector, aduersor, angor, quæror à significatione querlæ macior, ratiocinor, argumētor, blandior, fabulor, nitor, labor à significatiōe lapsus, uagor, rusticor, cōcionor. i. ad populū loquor, mercor, uociferor, nanciscor, qd' est inuenio, suspicor, & alia. Meminetis, ut iam dixi, cū r litera enunciare: nā nemo dicit blandio, aut pacifco. Sic hæc oia declinātur ad formā declinationis cōmunis uerbi, qd dixi criminor. Tractauimus ergo uerba actiua, quæ ideo dnr ab agēdo: tractauimus neutralia, quæ ideo tale nomē accipiunt, quod nec agunt aliqd, nec patiuntur: ut diximus, sto, iaceo, sedeo, cubo & alia. Tractauim' etiā alia neutralia quæ agūt aliqd, sed nō patiuntur, & quasi semineutralia dnr: ut nato, curro. Alia quæ patiantur, & nō agant: ut uapulo, pendeo, sudo, algeo, æstuo, ferbeo, febrio, somnio, meridio, rigeo, frigeo, tumeo, lāgueo, oleo, rubeo, fulgeo, stupeo, & alia. Hæc oia tam in ijs q̄ nequaq̄ aliqd agunt, nec patiuntur, q̄ etiā in ijs quæ agunt nec patiuntur, quamq̄ in ijs quæ patiuntur aliqd, nec tamen agunt, nunq̄ adijcitur in his litera r, nā incipiunt nō esse latina. Tractauimus item communia, expofuimus unde cōmunia dicūtur, quia actionē in se tenēt, & passionē. Tractauimus deponentia, & exposuimus quare dicant deponētia, qa deponūt futuri tpis participiū à significatione passiua, qd exit in dus, qa moriendus, gloriādus, blandiendus, & alia q̄ ueniūt à deponētibus uerbis, nō dicimus. Sanè artiū scriptores adiecerunt aliā uerbi specië, quā uocauerunt neutro passiuā, sed hoc nouellū genus uerbi euphonia inuenit, & in paucis est uerbis, ut gaudeo. Qm̄ durū erat ut diceremus preterito tpe gauisi, mutauerunt illi sonū da preterito tpe passiui uerbi, gaudeo gauisus sum, sic audeo ausus sum, soleo solitus sum, sic fido fisus sum. Sed huius noui generis perpauca. Sunt & alia quędā pauca uerba quę impsonalia dnr, & exeūt p syllabas, t & tur, Pudet, tędet, decet, licet, pœnitet, patet, piget, miseret, liquet: & inde dnr impsonalia, qa carent psonis duabus, prima & secunda, & solā habēt tertiā psonā. Nā nec pudeo, pudes dicimus: nec deceo, deces: nec libeo, libes: nec pigeo, piges: nec misereo, miseres: nec pœniteo, pœnites: nec pateo, pates: nec liqueo, liqs. Scias aūt patet & liquet hoc significare qd dicimus manifestū est. Vt si di-

E cas. Et si patet te hoc dixisse, iniuriā fecisti: hoc significat & liquet, id est, manifestū est. Tędet autē tędiū esse significat, quo piget, quasi pigritiā significat. Nā cū dicimus, piget me fecisse, hoc est, dicere, nō surgit meus animus, pbare qd feci. Hæc autē omnia uerba sic declinantur, Pudet me, piget me, miseret me, pœnitet me. Preter hęc libet & licet, patet & liquet. His. n. datiuū iūgimus casum, ut libet mihi, licet mihi, patet mihi, liquet mihi. Altera uero species quę in tur exit, & ipsa impsonaliū uerbo rū est, ut itur, curritur, certatur, pugnat: primam & secundā psonā nō habent. Nā nec eor iris, nec curror curreris, nec pugnor pugnaris, nec certor certaris dicit. Et declinant hęc uerba, itur à me, a te, ab illo: pugnat à me, a te, ab illo. Sic in preterito imperfecto, ibatur a me, a te, ab illo: pugnabatur, a me, a te, ab illo: certabatur a me, a te, ab illo. Sic in preterito pfecto, itum est a me, a te, ab illo: cursum a me, a te, ab illo: pugnatū est a me, a te, ab illo: certatū est a me, a te, ab illo. Sic in preterito plusquā perfecto, itū erat a me, a te, ab illo: cursum erat a me, a te,

F ab illo: pugnatū erat a me, a te, ab illo: certatū erat a me, a te, ab illo. Sic in futuro tpe ibitur a me, a te, ab illo: curretur a me, a te, ab illo: pugnabit a me a te, ab illo: certabitur a me, a te, ab illo. Sic plurale, a nobis, a uobis, ab illis. Imparatiuo mō, eatur a me, a te, ab illo: a nobis, a uobis, ab illis. Mō optatiuo, utinā iret a me, a te, ab illo: a nobis, a uobis, ab illis. Præterito pfecto & plusquāpfecto utinā itū eēt a me, a te, ab illo. Et pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Futuro tpe, utinā eatur a me a te, ab illo. Plr, a nobis, a uobis ab illis. Mō cōiunctiuo tpe pñti, cū curratur a me, a te, ab illo. Et pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Preterito impfecto, cū curreretur a me, a te, ab illo. Pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Preterito perfecto, cū cursum sit a me, a te, ab illo. Pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Preterito plusquam pfecto, cū cursum esset a me, a te, ab illo. Plr, a nobis, a uobis, ab illis. Futuro cum cursum erit a me, a te, ab illo. Pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Mō infinito, curri debet a me, a te, ab illo. Et pluraliter, a nobis, a uobis, ab illis. Preterito tēpore, cursum esse debuit a me, a te, ab illo. Et pluraliter, a

Vadari. Et hæc re periebātur apud priscos.

De uerbo deponēti

** forte, gratificor.*

Lezor non ua uox.

Apud columellā est emacientur, pro macrescant.

De neutro passiuis et impersonalibus.

Verbum impersonale in tur.

G nobis,à uobis,ab illis. Tpe futuro, cursum iri debet à me,à te,ab illo. Et plr,à nobis,à uobis, ab illis.

De ichoatiui, frequentatiuu et desyderatiuu uerbis

Sunt alia uerba quæ inchoatiua dicunt, & ex subita affectione nascunt, & exeunt in sco sylla bam: ut ardeo, ardesco: caleo, calesco: candeo, cādesco: labo, labasco: tepeo, tepesco: ferueo, ferue-sco: uireo, uiresco: algeo algesco. dormio, dormi-sco: & reliq̄ Hęc oia p̄teritū nō habēt. Nā pōt calui & ferui facere, & nō calesco uel feruesco calui fecit uel ferui fecit: sed à ferueo ferui, à caleo calui. Nam calescui, feruescui & uirescui latina nō sūt. Et ideo dicunt inchoatiua p̄teritū tēpus nō habere, qa q̄ inchoamus adhuc pfecta nō sunt. Et oia hęc quæ dixi in sco exire, semp neutralia sunt, nec accipiūt r literā, & ideo admonui esse neutralia. Nec te cō-turbent quędā uerba in scor exeuntia, & tn̄ admit tere p̄teritū tēpus: ut obliuiscor, oblitus sum: pa-ciscor, pactus sum: adipiscor, adeptus sum: etiam hęc dū neutralia sunt, in qbus diximus p̄terita tē pora cessare.

Frequentatiua.

Preterea alia q̄ frequentatiua dicū tur qbus aliqd frequentius factum significat: ut à dicto, dictito: à lego, lectito: à scribo, scriptito: à
H clamo, clamito: à cio, cito: qd significat frequēter uocito. Vnde nūc aliquos uoce p̄conis citatos dicimus. i. frequēter uocatos, & alia.

Desyderatiua.

Sunt & alia p- pauca quæ desyderatiua dicūtur, ut esurio. i. edere desydero: parturio parere desydero: &, ut dictū ē à Cicerone de philosophis, morituriūt, mori desyde rāt. Sed hęc ut dixi pauca sunt q̄ i sonū latinitatis i troducta sunt.

De aduerbio.

Aduerbiū ideo dictū est qa adhęret uerbo, nec pōt uerbi uis significātius sonare nisi iungat aduerbiū: utputa uerbū est dico, nauigo, ualeo, curro, & alia: hęc nō plenę sigñationis sunt nisi adiciant aduerbia, ut bene, male, doctè, fœliciter: ut bene dicit, iperite dicit, p̄spe nauigat, infœliciter nauigat, integrè ualeo, debiliter ualet, agiliter currit, tardius currit. Vides qa plena uerbo rū sigñatio esse nō pōt, nisi fuerint aduerbia coniūcta. Sic alia aduerbia iungunt ad explēdā uerbi significationē, ut sunt locorū aduerbia, tēporū aduerbia: ut hic dico, hic habito, intrò eo, itus sum, foras eo, foris sum, hinc nauigo. Sic de tpe, cras nauigo, hodie nauigo: & alia q̄ alijs artib⁹ dicta sunt,
I & intellectu plana sunt, ideo hic ponere nolui, qa ad dicēdi fastidiū breuitas opportuna est. Sanè in aduerbijs hęc obseruare debemus qn̄ in e exeunt, qn̄ in ter syllabā: hoc ablatiuus casus docet. Nam qn̄ ablatiu⁹ exit in o, aduerbiū in e mittit: ut à docto docte, à iusto iuste, à pfecto pfecte, à pio pie, à ualido ualide, à fortunato fortunate, à magno magne, ab amplo āple, à minimo minime, & alia. Quādo aūt in ter syllabā exit aduerbiū, similiter ut dixi ablatiuus docet: Ab agili agiliter, ab humili humiliter, ab acri acriter, à forti fortiter, à leui leuiter, à graui grauiter, à iugi iugiter. Sed sunt q̄dā q̄ cū aspere sonarēt, dimissa sunt, nec ad hanc regulam tractāda sunt: ut à miti mititer nō dicim⁹, a tristi tristiter nō dicimus. Talia ne aspe sonarent perdiderūt ultimā syllabā, ut a sapiēte sapiēter, non sapiētiter, a prudente prudenter, nō prudētiter, a p̄stāti a p̄stanter, non præstantiter. Sic ergo obseruemus, ut nec euphoniā applicemus ad regulā, aut euphoniā reijciam⁹. Nā euphonia i. suauitas bene sonandi admissa est ad latinum sermonē, ut aspera temperet: & ab arte ex ratione recessum est, ubi

euphonia

asperitas offendebat auditum. Sic Cicero ait: Impetratū est a rōne ut peccare suauitatis causa liceret. Sed tn̄ in paucis admissa euphonia est. Nā ratio locuplex est & uiris latinissimis Sanè circa has regulas authoritas ausa est, & in paucis p̄sumpsit, ut diceret Cicero: Humanr, cū humane dicere debuit. Et Terēti⁹: Vitā parce ac duriter agebat, p̄ du re. Sed tn̄ ipsi authores modestius & cū quodam pudore cōtra regulā pauca præsumpserunt. Nā & falsò dixerūt pro false, & necessariò pro necessarie, & sedulo pro sedule, & raro pro rare, & crebro p̄ crebre, & tuto p̄ tute: sic & alia tn̄ pauca, nō licenter, sed uerecunde sunt usurpata. Sanè sunt aduerbia & p alias syllabas exeūtia, ut a fundo fundit⁹, a cœlo cœlitus, a radice radicitus, a penetralib⁹ locis penit⁹, a stirpe stirpitus. Itē in im, ut a uico uicatim, ab ostio ostiatim, a uiris uiritim. Itē a nimio nimis, ut, Ne qd nimis. Exeunt in ens, ut recēs. i. recēti tpe Virgilius: Sole recēs orto. i. recenti tpe. Ergo hęc oia aduerbia sunt sine differentia. Item inter intro & intus hoc interest, intro in motu est, intus in situ: ut intro eo: intus sum. Est. n. motus, eo: sum situs est. Est etiā quædā obscuritas in aduerbiis, de secūdo, tertio, quarto, quinto, sexto, & secundū, tertiū, quartū, quintū, sextū: utputa secundo factus est consul, & secundū fuit consul. Secūdo aūt ad ordinē pertinet, secundū ad numerum: utputa cū dico, secundo factus est consul, pertinet ut dixi ad ordinē qd primo alter factus sit, & sic alter secūdo. Cū aūt dicimus secundùm consul uel tertiùm, uel quartū, uel quintū, uel sextum, ad numerū pertinet q sexies fuerit consul. Inde Cicero de Mario sic ait: Sextùm consul. i. qui sex consulatus meruit, & septimùm consul, quod est septimū consulatum meruit. Hoc Varro distinxit in libris numerorū. Et cætera iam plana sunt in aduerbijs, & ex quibusuis artibus intellectu facilia.

In andria · *In Im* · *In ens* · K · L · *Secūdùm & secūdo.*

Item de aduerbio

Aduerbiū est pars orationis quæ adiecta uerbo significationē eius explanat atq; implet, ut scribo bene, lego optime. Aduerbio accidūt significatio, figura, gradus. Aduerbia aut à se nascuntur, ut heri, nuper. aut ab alijs trāseūt, ut docte, sapiēter, ab eo qd est doct⁹ & sapiēs. Aduerbiorū significatiōes sunt multę. Sunt. n. aut tēporis, ut heri, nup: aut personæ, ut mecū tecū: aut loci, ut hic istic. Et aduerbia M localia interrogatiua, ut unde ubi quà. Responsiua, illinc hinc illò. Sūt duplicis formę, ut intus intro, foris foras. Quorū obseruatio talis est, foris & intus in loco, ut intus est, int⁹ fuit, futurus est: intus erat, futurus erat: foris erat, fuerat, futurus erat. De loco intus uenio, foris uenio. Foras aūt & itro ad locum significāt, ut foras eo, foras uenio: intro eo, intro uenio: foras ierā, intro ierā: Hęc quatuor modis figurant, per locū, ad locū, in loco, è loco. Per locū, ut Hàc iter Elysium nobis. Ad locū, ut, *Aenei. 6* Huc ades o Galatea. In loco, ut, Hic & Naritij po- *Aeglo. 9* suerunt mœnia Locri. E loco, ut, Hinc me digres- *Aenei. 3* sum uestris deus appulit oris *Ibidem* Sunt quæ pariter in loco significāt & de loco, ut intus sum, int⁹ uenio. Sunt q̄ in loco, & in locū, & è loco, ut penit⁹ sum, eo uenio. Sunt aduerbia significationem numeri habētia: ut semel, bis, ter. Demonstrationes, ut en, ecce: Affirmationis, ut qdē, quippe Hortationis, ut eia. Interrogatiōis, ut cur, q̄ re. Similitudinis, ut si, quasi, Cōparationis uel plationis, ut magis, poti⁹.

A Dubitandi,ut fortasse.Annuēdi,ut planè,sanè.Discretiōis,ut seorsum, segregatim.Optādi,ut utinā.Vocādi ut heus.Rñdendi,ut heu.Derogandi,ut nequaquā,frustra.Iurandi,ut ædepol, æcastor.Prohibendi,ut ne.Negādi,ut nō,haud, minime.Congregandi,ut unà,simul.Ordinādi,ut deinde,denique.Mirādi,ut papè Laudādi,ut euge.Exclamandi, ut proh Dolēdi,ut hei.Eligēdi, ut uah.Ingemiscēdi, ut hei.Sed hæc qa animi affectū significant,à multis interiectiones dñr, qd interiectionē separatam ab aduerbio & partē orationis aliquā idcirco uolunt,qa aduerbij ꝓpriū est quod uerbo adiūgi pōt. Græci aūt interiectionē ab aduerbio nō separant, ꝓpterea qa motus animi qualitati assignāt,& hæc omnia sub genere qualitatis putant aduerbia.Sūt aduerbia quātitatis,ut lōgè,alte.Qualitatis,ut bñ, malè Aduerbia nō solū ab appellationibus transeunt,hoc est,à noibus appellatiuis, ut à pulcbro pulchrè,sed à ꝓprijs,ut Tullius Tulliane A pronominibus etiā,à meo tuo, meatim tuatim:à uerbis quoq;,ut curro cursim.Deprehenduntur ex utroq;

B ut pedetētim,à pede & à tento,id est, à noie simul & uerbo.Sunt etiā aduerbia quæ utrū à noie transeant an uerbo incertū est:ut furtim. Incertum est enim an à fure,qd nomē est,transeat, an uerbo furor furaris.A participijs qdā nolunt, sed inueniuntur:ut à decente decēter.A noibus tracta aduerbia sex modis terminantur:aut in e,ut doctè, pulchrè, honestè:aut in r,ut uelociter:aut in im, ut uberti, singillatim:aut in us,ut radicitus,mordicus:aut in u,ut noctu,diu:aut in i,ut domi,humi,uesperi.Aduerbia qualitatis in e literā exeuntia ꝓduci debēt. Hęc tñ dissentiūt quæ aut in cōparatiuo aut in superlatiuo gradu uacillant,ut bene,malè : aut quæ ab appellatione nō transeūt,ut impunè,sæpe.Cæterū facile & difficile quæ aduerbia ponuntur,nomina sunt,ex qbus hæc nascuntur aduerbia, faciliter,difficiliter,sed usus hæc quasi aduerbia uendicauit.Quæcunq; nomina qualitatis,aut quātitatis casu datiuo singulari o litera terminant, aduerbia in e ꝓductā mittunt:ut à iusto iustè.Sed hęc ueteres indifferenter posuerunt,ut humaniter, duriter.

Aduerbia a nominibus tracta sex habēt terminationes.

Regula cōmunis.

C Quæ aūt in i literā terminantur,in ter syllabā mittunt:ut agili,nobili,audaci,difficili:agiliter,nobiliter,audaciter,difficiliter. Sed ex ijs quædā p syncopen euphoniæ causa dicimus,ut audacter, difficulter,sapienter & constanter.Sunt aduerbia communia cū alijs partibus orationis.Noibus sunt cōmunia,ut ait Salustius, Falso querit de natura sua genus humanū. ꝓ false. Virgilius, Et pede terrā crebro*ferit.Et,Multa Iouē manibus supplex orasse supinis.Cōiunctioni,ut,quando aduerbiū secum est,plura significat.Similitudinē sic,Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta.Tp̄s sic, ut regem æquęuū & cætera.Vt uidi ut perij, ut me malus abstulit error Qualitatē,ut Troianas ut opes & lamētabile regnū Quātitatē ut,Quibus Hector ab oris Expectate uenis,ut te post multa tuoꝝ Funera.Cōiūctionē aūt significat sic:ut faciē mutatus & ora, Cupido Pro dulci Ascanio.Præpositiōi ut pro.Sed figura in aduerbijs aut simplex est, ut docte, prudenter:aut composita, ut in docte, imprudenter. Gradus aduerbijs accidunt quoties appellationes unde trāseunt comparantur,ut docte,doctius, doctissime.Recipiunt & diminutionē,ut meliuscule.

Aduerbia cōia sunt cum alijs partibus orationis Salust.in Iugur.

Aene. 2.

** quidā legūt crebra.*

Aene. 5.

Aene. 2.

Aeglo. 8.

Aene. 2.

Ibidem.

Aene. 1.

Figura.

Gradus.

Quanquā cōparationē recipiunt & diminutionē, & quæ à se nascuntur,ut nuper nuperrime.Aduerbijs omnibus p̄positio separatim adijci nō debet, quāquā lectū sit,ab hinc,apd Terētiū:Interea mulier quædā ab hinc trienniū.Et apud Vergiliū,Exinde per altū Mittitur Elysiū.Et dehinc,ut,Dehinc talia fatur,&,Deinde feraces Plantæ immittuntur, Quæ omnia et si qua alia sunt similia, ut proinde placuit contra regulā accentū proferri, ne separatim additæ præpositiones uideantur aduerbijs. D

In Andr.

Aene. 6.

Aene. 1.

Georg. 2.

Aene. 1.

Hæc pars orationis,& à uerbo accipit partē,& à noie,nanq; inde participium dicitur.Exit aūt pars hæc orationis in pręsenti tpe in ens & in ans syllabas,ut legens & amās.Futuro tpe in rus, ut legens lecturus,amās amaturus.In præterito lectus,amatus. Futuro legendus,amandus. Vides hanc partē oratiōis eē p tpa:omnia hæc à uerbo mutuatur. Nā uerbo cōueniūt tpa.Quod aūt declinatur p casus,hoc à noie mutuatur.Nam declinatio casualis ad nomē ptinet,ut hic legēs,huius legētis,huic legenti,hunc legentē,ò legens,ab hoc legente. Ergo quod hæc pars oratiōis uel per tpa uel p casus currit,participiū uocatur,quod partē capiat nominis partemq; uerbi.Nō laboriosa pars est oratiōis, sed intellectu facilis.Nā præsentis tpis exit in ans & in ens,ut amans,legens. Futuro agendi significatiōe in rus,ut amaturus lecturus.A patiēdi significatiōe in tus & in dus, ut amatus,legendus. Sanè ipsum pręteritū tēpus tribus syllabis terminatur, In tus, ut lectus,scriptus In sus,ut occisus uisus. In xus,ut fixus,plus nō inuenies Ergo ut diximus, præsens in ens & in ans,futurū in rus,præteritū in tus, futurum semp in dus.Sunt sanè noia quæ sono participia putantur,sed nomina sunt.Participia enim illa sunt,quæ à uerbis ueniūt, ut à lego legens lecturus lectus legendus. Tunicatus & galeatus & clypeatus & tropbæatus, noia sunt nō participia, qa nō à uerbo ueniūt.Est unū participiū præteriti tēporis in uus,qd exire debuit p unū u, nō per duo. Nā ubi geminata u litera noiatiuus est, nomen est nō participiū,ut fatuus,ingenuus,arduus, carduus, exiguus,belluus,ut Cicero dixit.In us, ut taliū cōtra regulā participiorū,mortuus putatur eē participiū,sed in uim regulamq; nois conuersum est.

De participijs.

E

Participia pñus temporis.

Futuri.

Præteriti

Regula cōmunis.

F

Coniunctio est pars orationis nectens ordinansq; sententiā.Coniunctioni accidūt,figura,ordo, potestas.Figura est quæ apparet figura simplex. Sed equidē ordo quoq; apparet,quæ pręponi tantum possit,ut nam:quæ subiungi,ut que : quę pręponi & subiūgi,ut igit.Ptās cōiunctionū in qnq; species diuidit.Sunt eni copulatiuę,&,q;,ast,at,atq; Disiūctiuæ,aut,uel,ue,ne,nec,neq;,neue,an,utꝝ.Expletiuę,qdē,equidē,aūt,tñ,porrò,uidelicet,ꝓinde deniq;,utiq;.Causales,si,etsi,tametsi,etiāsi,siquidem, quando,equidē,quin,quinetiā,sin,sinetiā,quanq̃, quāuis,sinautē,seu,siue,nāq;,nisi,nisisi,enim, etenim,sed,ut,pręterea,interea,quāobrē,quare, pręsertim,item,itemq;,cęterū, alioquin Rōnales, ita, itaq;,enim,enimuero,quapropter,qppe,qm̄, quoniamquidē,ergo,igitur,ideo,idcirco,scilicet, præterea Ex his,&,copulatiua multa significat. Sæpe aūt trāsit in alterius speciē ptātis Modo in expletiuā,ut,Et quę tanta fuit Romā tibi causa uidendi? Pro q̄litatis & quātitatis,ut, Timeo Danaos & dōa ferētes Et modo ꝓ disiunctiua,ut,Et quisquā nu-

De cōiunctione.

Aeglo. 1

Aene. 2.

G men Iunonis adorat Præterea,aut supplex aris im-
ponet honorẽ Mõ ꝑ causali ponit,ut,Quorũ Iphi-
tus æuoq; iam grauior,Pelias & uulnere tardus Vlys
si.ꝑ etiã uulnere tardus.Modo pro aduerbio acci-
pitur ordinandi,ut,Corpusq; lauãt frigẽtis & un-
gunt ꝑ deinde ungunt Item,aut,cõiunctio multa
significat.Modo enim ꝑ aduerbio discretiõis acci
Aeneid.7 pit,ut,Añ urbẽ pueri & primæuo flore iuuẽtus Ex-
ercent equis,domitantq; in puluere currus . Aut a-
cres tendũt arcus,aut lenta lacertis Spicula cõtor-
Aenei 4 quent.Modo ꝑ tpe significat,ut,Aut ante ora Deũ
pingues spatiatur ad aras , Instaurat doms epulas,
id est,nũc ante ora Deũ spatiatur ad aras Item,aut
Aene.1 agmina curru Proterit,aut raptas fugientibus inge
rit hastas.Figuræ cõiunctionũ duæ sunt,simplex,
ut,nã:cõposita,ut nãq; Ordo cõiunctionũ in hoc
est,qa aut præpositiuę cõiunctiões sunt,ut at , ast:
aut subiunctiuę,ut que:aut cões,ut &,igit Sunt ẽt
dictiones quas incertũ est utrũ præpositiones an
aduerbia nominemus,quæ tñ oẽs facile dinoscun
tur.Nam & coniunctiones pro aliis coniunctioni-
H bus positę inueniuntur , potestate mutata.

De præpositione. Omnes prępositiones dñr generaliter . Species
aũt hæ:alię accusatiuę,alię ablatiuę , alię utriusq;.
Præpositiones accusatiuæ. Accusatiuę p casum accusatiuũ enunciantur , ut ,
apud,ante,aduersum,cis,citra,circum,circa,cõtra,
erga,extra,intra,infra,iuxta,ob,penes,p ꝓpe, pro-
pter,præter,post,pone,scdm,supra, trans , ultra. In
his prępositiõibus seruãda genera nominũ, id est,
masculinũ,fœmininũ,neutrũ,cõe.Seruandi etiam
numeri,ut puta masculino singulari,ad agrũ:plu-
rali,ad agros.Fœminino singulari,ad uillã , uel ad
possessionẽ:plurali,ad uillas uel ad possessiões.Sic
neutrũ singulare,ad tẽplũ,ad capitoliũ:plurale ad
tẽpla,ad capitolia . Sic cõi gñe singulari numero,
ad ciuẽ,ad hostẽ,ad sacerdotẽ:plurali,ad ciues,ad
hostes,ad sacerdotes . Sic ergo oẽs præpositiones
obseruabis,seruatis,ut dixi,gñibus, seruatis nume
ris singulari & plurali. Seruatis similiter ꝓnomini
bus scdm gña:masculino,ad hunc:plurali,ad hos.
Fœminino,ad hãc:plurali,ad has. Neutro, ad hoc
tẽplũ uado:plurali,ad hęc tẽpla. Sic cõmuni gene-
I re,ad hũc & ad hanc sacerdotem:plurali,ad hos &
ad has sacerdotes,sic ad hos & ad has hostes.

Præpositiones ablatiuæ. In his ablatiuũ attendũt tã in singulari q̃ in plu
rali,seruatis gñib⁹ numerisq;:ut puta,a,ab,abs,cũ,
corã,clam,de,ẽ,ex,pro,præ,palã,sine,absq; tenus.
Masculino singulari ut,à fratre:plurali,a fratribus.
Fœminino singulari,a sorore uel à sororibus:uel à
ciuitate,à ciuitatibus . Ab singulari masculino ab
amico plurali,ab amicis,ab agro ab agris.Fœmini
no singulari,ab urbe,plurali ab urbibus . Neutro
singulari,ab tẽplo:plurali,ab tẽplis. A cõi singula
[illegible]urali,à ciuib[illegible]ab hostibus. .
[illegible]onẽ ser[illegible]ablatiuis ꝑpo
[illegible] gña [illegible]et tertia spe
[illegible]nũ.[illegible] & accusati-
[illegible]t casu[illegible]ubierosq; ratio
[illegible]posi[illegible]istinctione in-
[illegible]ar,u[illegible]aus, differẽtia
[illegible]in [illegible]uerunt qdã
[illegible] sed cer-
[illegible]latiuũ casum
[illegible]camus,ut
[illegible]alio loco di-

cimus nos currere in forũ uel in campũ : accusati- K
uum casum tenemus . Si aũt in uno eodemq; loco
ablatiuo:ut curro in foro,curro in cãpo:sic ambu
lo in foro,& ambulo in campo.si de alio loco am
bulamus in forũ,accusatiuũ tenemus:si in eodem
loco ambulamus,ablatiuũ tenem⁹ , ut ambulo in
foro:sic cadit in foꝝ,& cadit in foro. Virgilius, In- Aenei 4.
gredit urq; solo & caput inter nubila condit Vt est, Georg. 3.
In aruis altius igredit,id est,ambulat: uides motũ
eẽ,& tñ ablatiuũ sibi uẽdicare:sed in loco ut dixi,
nõ de loco in locũ.Sic lapsum in piscinã & lapsum
dicimus in piscina Si de alio loco in piscinã labat,
accusatiuus est:si uero in eadẽ labat piscina, abla
tiuus est.Venio aũt semp accusatiuus est,qa de lo-
co ad locũ qs uenit.In loco aũt iam cũ sit qsq;, ces-
sat motus.Itẽ motus de loco in locũ , uoluo uel e-
uoluo Repire uiã qua euoluere possit , In mare se Aene. 5.
Xanthus:scilicet ab alueo in mare.In ipso aũt uo-
lui,ablatiuũ tenet,ut fundo uoluuntur in imo.Sic Aeneid.6.
sub,è loco in locũ motus accusatiuũ tenet.De ha- Sub.
sta Virgilius sic ait,Sub pectus,sub illã rẽ.Item sub
ablatiuo,Troiæ sub mœnibus altis Cõtigit oppe-
tere?id est,cadere uel iacere.Troię inqt sub mœni- L
bus altis.Itẽ de loco in locũ . Siue sub incertas ze-
phyris mutãtibus umbras.Er subiũxit,succedim⁹,
ubi est motus de loco in locũ.Sup motus, Sup Ga Aenei. 6.
ramãtas & Indos Proferet impiũ:motus est.In lo- Super.
co aũt,gemina sup arbore sidũt.Itẽ subter,de loco Subter
i locũ,ut angusti subter fastigia tecti ingẽtẽ Aeneã
duxit In loco aũt,oẽs ferre libet subter dẽsa testu-
dine casus . Sic sub , si de loco ad locũ fiat motus,
accusatiuũ tenet:ut,sub speluncã curro.Si aũt posi
tus sub ipsa spelunca curras,ablatiuũ tenet:ut sub
spelũca curro.Sic sup,si de loco ad locũ fiat mot⁹,
accusatiuũ tenet,sup tectũ curro.Si aũt positus qs
sup tectũ currat,ablatiuũ tenet:super tecto curro.
Sic subter fluctus mergo,si ex littore motus fiat in
dimersiõe,accusatiuus est:ut,mergo subter fluct⁹.
Si aũt qs sit iã in fluctibus,subter fluctibus mergi
tur.Sed multũ iuuãt hãc locutionẽ & obseruatio-
nẽ duo aduerbia locorũ, quò & ubi : quò in locũ
motus est.ubi,in loco situs est,ut Quo uenit telũ? Quò & ubi.
in hostẽ : ubi hęsit?in hoste.Quò uoluit Catilina
telũ dirigere?in cõsulis corpus.ubi uoluit defigi? i M
cõsulis corpe Sic.n.ait de sica:ut eã putes in cõsu-
lis corpe defigere Sic cũ dicimus, quò fugimus?sci
licet in locũ. Vbi latet?in loco. Ergo ut dixim⁹ ad-
iuuãt aduerbia hæc duo,ad cõfusionẽ distinguen
di præpositiões utriusq; casus.Sic nãq; de ac aduer
bios rõne purgat & illud in Verrinis:Qd ille in ca
put ab hostiũ duce accepat. Accepat ergo uulnus
directũ in caput,acceptũ in capite.Nunqd quo ac
cipis uulnus,dicimus?minime:sed, ubi accipis. Et
Virgilius,Quò ire iubes?in locũ significat In loca
aũt,ubi ponere sedes? Situs uero ablatiuum tenet,
qa cõtrarius est motui.Nã ipsum nomẽ sessionem
quandã significat,utputa sum in foro, erã in foro,
fui in foro,futurus sum in foro . Sic simpliciter se-
deo,iaceo,cubo,sto,cõsisto,hæreo.Oĩa hęc ad si-
tũ ptinẽt Meditanda igit sunt & in usum ducẽda ,
ut iã in hac prępositionum forma,& recte & nulla
hęsitatione loquentes studuisse nos diligẽtius in-
dicemus. Interiectio nõ pars oratiõis est, sed si- De interiectiõe.
gnũ affectionis erũpentis animi in uocẽ. Et signi-
ficat aut lætitiam , ut euax:aut amaritudinem , ut

A heu, apud Graecos φεῦ. Ergo quod sunt perturbati animi motus, tot uoces reddunt: & uocantur interiectiones, quod interrumpant orationẽ, ut est illud, Hic inter densas corylos modo nanque gemellos Spem gregis. Mox interiectio per literam a, ab silice in nuda cõnixa reliquit. In medium oratio nis interiecta est a litera. Omnes partes orationis decursae à nobis sunt, quę ad cõpendiũ sufficiant, aut occupatis, aut negligentibus. Sanè quae omisimus, in tractatu nominis, reddimus. Scire.n. debemus, nomina numerorũ à quatuor usque ad centum ἄπτωτα esse, & generis omnis: ut quatuor uiri, quatuor fœminae, quatuor mancipia. Sic per omnes casus quatuor dicimus, utputa, uirorum quatuor, mulierum quatuor, mancipiorum quatuor. Sic datiuo: uiris quatuor, fœminis quatuor, mancipijs quatuor. Sic accusatiuo: uiros quatuor, fœminas quatuor, mancipia quatuor. Sic uocatiuo, ò uiri quatuor, ò fœminę quatuor, ò mãcipia quatuor. Sic ablatiuo: à uiris quatuor, à fœminis quatuor, à mãcipijs quatuor. Sed ideo dixi à quatuor ἄπτωτα esse usque ad centum, quia duo declinãtur,

B duorũ, duobus, duos uel duo, ò duo, ablatiuo ab his duobus. Sic declinantur & currũt per casus: hi & hae tres. Genitiuo horũ & harum trium. Datiuo his tribus. Accusatiuo hos & has tres. Vocatiuo ò tres. Ablatiuo ab his tribus. A genere neutro, haec tria, horũ triũ, his tribus, haec tria, ò tria, ab his tribus. Ex hac ergo forma intelligimus quo declinemus: hic duumuir, quasi duo hominum unus uir. Sic triumuir, trium hominũ unus uir. Ergo hic admisit genitiuũ. Iam quatuor ubi indeclinabile est, quatuor uiri dicimus, uel quinque uiri, uel sex uiri. Vnde Lucanus: Septẽ utrique epulis: pro genitiuo posuit, septem. A ducentis usque ad nongentos declinantur nomina numerorum, ut hi ducenti, hae ducentae, neutro ducenta. Mille declinabile est.

Aegl. 1.

Hae formae dicũtur decẽuiri, septẽuiri.

Libri de Grammatica Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Principia Dialecticae.

C DIALECTICA est bene disputandi scientia. Disputamus autem uerbis. Verba igitur, aut simplicia sunt: aut coniuncta. Simplicia sunt, quae unũ quiddam significant, ut cũ dicimus: homo, equus, disputat, currit. Nec mireris quod disputat, quãuis ex duobus cõpositum sit, tamen inter simplicia numeratũ est. Nam res definitione illustratur. Dictũ est autẽ id esse simplex, quod unum quiddam significat. Itaque hoc includimus hac definitione, quod nõ includimus cũ dicimus, loquor. Quanuis.n. unum uerbũ sit, non habet tamen simplicẽ significationem, siquidẽ significat etiam personã quae loquitur. Ideo iam obnoxium est ueritati aut falsitati, nam & negari & affirmari potest. Omnis itaque prima & secunda persona uerbi, quanuis singillatim contineatur, tamen inter coniuncta uerba numerabitur, quae simplicẽ non habent significationẽ. Siquidẽ quisquis dicat, ambulo: & ambulationẽ facit intelligi, & seipsum qui ambulat. Et quisquis

De simplicibus uerbis. Ca. I.

tenim.

tenuntur.

D dicit, ambulas, similiter & rem quę fit, & eum qui facit significat. At uero qui dicit, ambulat: nihil aliud q̃ ipsam significat ambulationẽ. Quamobrem tertia psona uerbi semper inter simplicia numerabitur: & nondũ aut affirmari aut negari potest, nisi talia uerba sint qbus necessario cohaeret personae significatio cõsuetudine loquendi, ut cũ dicimus, pluit aut ningit, etiã si non addatur quis pluat, aut ningat, tñ quia intelligitur, non potest, inter simplicia numerari. Cõiuncta uerba sunt, quae sibi cõnexa res plures significant, ut cũ dicimus homo ambulat, aut homo festinans in montem ambulat, & si quid tale. Sed coniunctorũ uerborũ alia sunt quae sententiam cõprehendunt, ut ea quae dicta sunt. Alia quae nõ comprehendunt, sed expectant aliquid. Vt eadẽ ipsa quae diximus, si subtrahas uerbũ quod positum est, ambulat, quanuis uerba coniuncta sunt, homo festinãs in montem: tũ adhuc pendet oratio. Separatis igitur his uerbis quę non implẽt sententiam cõprehendunt, horũ item duae species sunt. Aut enim sic sen-

E tentia comprehẽditur, ut uero, aut falso teneatur obnoxia, ut est, oĩs homo ambulat: aut, omnis homo nõ ambulat: & si quid hmõi. Aut sic impletur sẽtẽtia, ut licet perficiat propositũ animi, affirmari negari'ue nõ possit, ut cũ imperamus, cũ optamus, cũ execramus, & his similia. Nam si quis dicat, perge ad uillam, aut dij illũ perdant: nõ potest argui, quod mentiatur, aut credi quod uerũ dicat. Nihil enim affirmauit uel negauit: ergo nec tales sẽtẽtiae in quaestionẽ ueniunt aut disputatorem requirunt. Sed illę quae requiruntur, aut simplices sunt, aut coniunctae. Simplices sunt quae sine ulla copulatione sẽtẽtię alterius enunciantur: ut est illud quod dicimus, Omnis homo ambulat. Coniunctę sunt de quarũ copulatione iudicatur, ut est, Si ambulat, mouetur. Sed cũ de coniunctione sẽtẽtiarũ iudiciũ fit, tam diu est donec perueniatur ad summã. Summa est aũt quae conficitur ex cõcessis. Quod dico tale est, Qui dicit, Si ambulat, mouetur: probare uult aliqd, ut hoc concesso, uerũ esse restet illi dicere, quod ambulet. Et summa cõsequitur quae iam negare nõ potest. i. quod mouetur: quae item nõ potest, cõcedi. i. quod non ambulet. Rursus si hoc modo uelit dicere, Hõ iste

F ambulat: simplex sententia est. Quam si concessero, & aliã quae aliquid expectat ad cõpletionẽ sententię sententiã comprehendit, adiunxerit aliame Quisquis aũt ambulat, mouetur. Et hanc etiam si concessero, ex hac iunctione sententiarũ quanuis singillatim enunciatarũ & concessarũ, illa summa sequitur quę iam necessario cõcedatur i. Igitur homo iste mouetur. His igitur breuiter cõstitutis, singulas partes consideremus. Nam sunt primae duae, una de ijs quae simpliciter dicuntur, ubi est quasi materia dialecticae: altera de ijs quae coniuncta dñr, ubi iam quasi opus apparet, quae de simplicibus, uocaẽ de loquẽdo. Illa uero quę de coniunctis est, in tres partes diuiditur. Separata.n. cõiunctione uerborũ quae non implet sententiã, illa quae sic implet sententiã, ut nondũ faciat quaestionẽ uel disputatorẽ requirat: uocaẽ de eloquendo. Illa uero q̃ sic iplet sensum, ut de sẽtẽtijs simplicibus radicetur: uocaẽ de proloquẽdo. Illa q̃ sic cõprehendit sẽtẽtiã, ut de ipsa etiã copulatione iu-

Verba coniuncta. Cap. 2.

Quae simplices sententiae, quae coniunctae. Cap. 3.

Summa, id est conclusio.

Coniunctas sententias sub diuidit. Cap. 4.

Coniunctas appellat hypotheticas.

Opus subiectum scientiae uocat.

συγκεφαλαίωσιν. *Quo de rebus, uerbis, dicibilibus, dictionibus tractetur in logica. Cap. 5.*

G dicetur donec perueniat ad summā: uocat de proloquiorū summa. Has ergo singulas partes diligētius explicem⁹. Verbū est uniuscuiusq; rei signū qd ab audiente posit intelligi, à loquēte prolatū. Res est qcqd intelligitur uel sentit uel latet. Sciuntur.n.corporalia, intelligunt spiritalia: latet uero ipse deus, & informis materia. Deus est qd neq; corpus est, neq; aial est, neq; sensus est, neq; intellectus est, neq; aliqd quod excogitari pōt. Informis materia est mutabilitas mutabiliū rerū, capax omniū formarū. Signū est & quod seipsum sensui, & præter se aliqd animo ostēdit. Loqui est articulata uoce signū dare. Articulata aūt dico, quod cōprehēdi literis potest. Hęc aūt omnia quę definita sunt, utrū recte definita sint, & utrū hacten⁹ uerba definitionis alijs definitionib⁹ prosequēda fuerint, ille iudicabit loc⁹ in quo definiēdi disciplina tractatur. Nūc qd instat accipe intētus. Omne uerbū sonat: Cum.n. est inscriptio† non uerbū, sed uerbi signū est. *† in scripto.* Quippe inspectis à legēte literis, occurrit aīo quod uoce prorūpat. Quid[enim] aliud literæ scriptæ, q̄ seipsas oculis, & præter se aio uoces

H ostendunt? Quia & pauloante diximus, signū esse quod seipsum sensui, & præter se aio aliquid ostendit: quæ legimus[igitur] non uerba sunt, sed signa uerborū. Sed ut ipsa litera, cū sit pars minima uocis articulatæ: abutimur tñ hoc uocabulo ut appellemus literā, etiam cū scriptā uidemus, quāuis oino tacita sit, neq; illi† pars uocis sed signū partis uocis appareat. *† ulla.* Ita etiā uerbū appellat cū scriptū est, quāuis uerbi signū significātis uoces non elucear. Ergo ut cœperā dicere, omne uerbū sonat. Sed qd sonat, nihil ad dialecticā. De sono.n. uerbi agitur cū quærit uel animaduertit, quāta uocaliū uel dispōne leniatur, uel cōcursione dehiscat. Itē cōsonantiū uel interpositione nō det*†, uel cōgestione asperet, & quot uel qualib⁹ syllabis cōstet, ut† poeticus rhythmus accentusq; à grāmmaticis, solarū auriū tractus† negocio. Et tñ cū de his disputat, præter dialecticā non est. Hæc.n. sciētia disputādi[est]. ** forte, inundet. † Nodetur. † ubi. † solo aurium tractatur.* Sed tunc uerba sunt signa rerū, qñ de seipsis obtinēt uim: uerborū aūt illa de qbus hic disputatur. Nam cū de uerbis loqui nisi uerbis nequeamus, & cū loquimur, nō nisi de aliqbus reb⁹

I loquamur, occurrit aīo ita eē uerba signa rerū, ut res esse nō desinant. Cū ergo uerbū ore ꝓcedit, [si ꝓpter se procedit idē] ut de ipso uerbo aliqd q̄ratur aut disputetur, res est utiq; disputationi qōniq; subiecta. Sed ipsa res uerbū uocat. Quicquid aūt ex uerbo nō auris, sed animus sentit, & ipso aio tenetur inclusum, dicibile uocat. Cū uero uerbū ꝓcedit, nō propter se, sed ꝓpter aliud aliqd significandū, dictio uocat. *Differūt dicibile & dictio.* Res aūt ipsa, quæ iam uerbū nō est, neq; uerbi in mēte cōceptio, siue hēat uerbū quo iam significari posit, siue no hēat, nihil aliud q̄ res uocat proprio iam noie. Hęc ergo quatuor distincte teneant, uerbū, dicibile, dictio, res. Quod dixi, uerbū, & uerbū est, & uerbū significat. Quod dixi dicibile, uerbū est: nec tñ uerbum, sed quod in uerbo intelligit & in aio cōtinetur significat. Quod dixi dictionē, uerbū est, sed tale quo iam illa duo simul.i. ipsum uerbum, & quod fit in aio per uerbū, significant. Quod dixi rē, [uerbū] est, quod præter illa tria quæ dicta sunt quicquid restat signat. Sed exēplis hæc illustranda esse perspicio. Fac igit à quoquā Grāmatico puerū interrogantē hoc modo: Arma, quę pars orationis est? K Quod dictū est arma, propter se dictū est.i. uerbū propter ipsum uerbū. Cętera uero qd ait, quę pars orationis est, nō propter se, sed ꝓpter uerbū quod, arma, dictū est, uel animo sensa, uel uoce prolata sunt. Sed cum aio sensa sunt, ante uocem dicibilia sunt. Cum aūt propter id quod dixi, proruperunt in uocē dictiones factæ sunt. Ipsum uero arma, qd hic uerbū est, cū à Virgilio pronunciatū est, dictio fuit: *Aenei. 1.* Non.n. propter se prolatū est, sed ut eo significarentur, uel bella quæ gessit Aeneæ, uel scutum, uel cætera arma, quę Vulcanus Aeneas fabricatus est. Ipsa uero bella uel arma quę gesta sunt aut ingesta ab Aenea, ipsa inquā quę cū gererent atq; esse uiderent, quæq; si nunc adessent, uel digito mōstrare possemus, aut tangere, quę etiā si nō cogitarentur, nō eo tñ fit ut nō fuerint. Ipsa ergo p se nec uerba sunt, nec dicibilia, nec dictiōes, sed sunt res quæ iam proprio noie uocant. Tractandū est igitur nobis in hac parte dialecticæ de uerbis, de dictionibus, de dicibilibus, de rebus: in qbus oibus L cum partim uerba signent, partim nō uerba. Nihil est.n. de quo non uerbis disputare necesse sit. Itaq; de his primo disputat, p quæ de cæteris disputare cōcedit. Igitur uerbū quodlibet, excepto sono, de quo bene disputat, ad facultatē dialecticæ ptinet, nō ad dialecticā disciplinā. Vt defensiones Ciceronis sunt quidē Rhetoricæ facultatis, sed nō his docet ipsa Rhetorica. Ergo oē uerbū ꝓpter† id qd sonat, quatuor q̄dā necessaria uocat in qōnem, originē suam, uim, declinationē, †ordinationem. *De origine uerbi. Cap. 6. † preter. † declarationem.* De origine uerbi q̄ritur, cū quærit unde ita dicat. Res mea sententia nimis curiosa, & non nimis necessaria. Neq; hoc mihi placuit dicere quod sic Ciceroni quoq; idē uidet, quāuis quis egeat authoritate in re tam pspicua. Quod si omnino multū iuuaret explicare originē uerbi, ineptū esset aggredi, qd persequi profecto infinitū est. Quis.n. reperire posit quod quid dictū fuerit, unde ita dictū sit? *Verbum unde dictum.* Huc accedit, qd ut somniorū interpretatio, ita uerborū origo pro cuiusq; ingenio prædicat. Ecce enim uerba ipsa quispiā ex eo putat dicta, qd aurē quasi uerberet. Inqt alius, qd aerē. Sed nſa nō magna lis est. M Nam uterq; à uerberādo huius uocabuli originē trahit. Sed è transuerso tertius uide quā rixā inferat. Quod.n. uerū ait nos loqui oporteat, odiosumq; sit natura ipsa iudicante mendacium, uerbū à uero cognominatū est. Nec ingeniū quartum defuit. Nam sunt qui uerbū à uero quidē dictū putant, sed prima syllaba satis aīaduersa, secūdam negligi nō oportere. Verbū enim cū dicimus inquiunt, prima eius syllaba uerū significat, secūda sonum. Hoc aūt uolunt esse bombū. Vnde Ennius sonū pedum, bombū pedum dixit, Et βοᾶν Græci clamare. *Geor 3.* Et Virgilius, Reboant syluæ. Ergo uerbū dictū est quasi à uero boando, hoc est, uerū sonādo. Qd' si ita est, pscribit qdē hoc nomen, ne cum uerbum faciamus, mētiamur: sed uereor qui dicūt ista, mētiantur. Ergo ad te iam pertinet iudicare, utrum uerbū à uerberādo, an uero solo, an à uero boando dictū putemus, an potius unde sit dictū non curemus, cū quod significet intelligamus. *Stoicorū de origine uerborū opinio* Breuiter tñ hunc locum notatū esse de origine uerborum, uolo paulisper accipias, ne ullam

part em

A parte suscepi operis prętermisisse uideamur. Stoici
autumant, quos Cicero in hac re irridet, nullũ esse
uerbũ, cuius nõ certa ratio explicari possit. Et qa
hoc mõ suggerere facile fuit, si diceres hoc infinitũ
esse, qbus uerbis alteri⁹ uerbi originẽ interpretare-
ris, eorũ rursus à te originẽ quærendã esse, donec
perueniat eò, ut res cũ sono uerbi aliqua similitu-
dine concinat: ut cũ dicimus, æris tinnitũ, equorũ
hinnitũ, ouium balatũ, tubarũ clangorẽ, stridorẽ
Ex craty lo. Platõis catenarum. Perspicis enim hæc uerba ita sonare ut
res quæ his uerbis significantur. Sed quia sunt res
quæ nõ sonãt, in his similitudinẽ tactus ualere: ut
si leniter uel aspere sensum tangũt, lenitas uel aspe
ritas literarũ ut tangit auditũ, sic eis nomina pepe
rit. Et ipsum lene cum dicimus, leniter sonat. Quis
itẽ asperitatẽ nõ & ipso nomine asperã iudicet? Le
ne est auribus, cũ dicimus, uoluptas: Asperũ est cũ
dicimus, crux. Ita res ipsæ iã efficiunt, sicut uerba
sentiunt. Mel q̃ suauiter gustũ [res ipsa, tã suauiter
nomen] tãgit [auditũ.] Acre in utroq; asperum est:
Lana & uepres, ut audiunt uerba, sic illa tangunt.
B Hæc quasi cunabula uerborũ esse crediderunt, ut
sensus rerũ cũ sonorum sensu concordarent. Hinc
ad ipsarum inter se rerũ similitudinẽ ꝓcessisse li-
centiã nominãdi. Ut cũ uerbi causa crux propter-
ea dicta sit, ꝙ ipsius uerbi asperitas cũ doloris quẽ
crux efficit asperitate cõcordat. Crura tñ nõ pro-
pter asperitatẽ doloris, sed qd longitudine atq; du
ricia, inter membra cætera sint ligno [crucii] simi-
liora, sic appellata sunt. Inde ad abusionẽ uẽtũ est,
ut usurpetur nõ tam rei similis, sed quasi uicinæ.
† aliàs, Quod n. simile ha. bet paruo & minu ti significatio, cũ &c. Quid enim simile inter significationẽ parui & mi
nuti, cũ †possit paruũ esse qd nõ modo nihil minu
tũ sit, sed etiã aliqd creuerit? Dicimus tamen ꝓpter
quandã uicinitatẽ, minutũ ꝓ paruo. Sed hęc abu-
sio uocabuli in ptãte loquentis est. Habet enim
paruũ, ut minutũ nõ dicat. Illud magis ptinet ad
id qd uolumus ostendere, quod cũ piscina dicitur
in balneis in qua piscũ nihil sit, quũ nihil piscibus
simile habeat, uidetur tñ à piscibus dicta propter
aquã, ubi piscibus uita est. Ita uocabulũ nõ trãsla
tũ similitudine, sed quadã uicinitate usurpatũ est.
C Quod si qs dicat hoies piscibus similes natando
fieri, & inde piscinæ nomẽ esse natũ, stultũ est hoc
refutare, cũ ab re neutrũ abhorreat, & utrunq; la-
teat. Illud enim bene accidit quod uno exẽplo di-
lucidare non possumus, qd distet origo uerbi quæ
de uicinitate arripit, ab ea quæ de similitudine du
cit. Hinc facta est ꝓgressio usq; ad contrariũ. Nam
lucus dictus putatur, qd minime luceat: & bellum,
qd res bella non sit: & fœderis nomen, ꝙ res fœda
nõ sit. Quod si à fœditate porci dictũ est ut nõnul
li uolũt, redit ergo ad [illam] uicinitatẽ, cũ id quod
fit [ab eo quod fit] nominatur. Nã & ista omnino
uicinitas late patet, & p multas partes secatur. Aut
p efficientiã, ut hoc ipsum à fœditate porci, p quẽ
Vel ab urbo. fœdus efficit. Aut p effectũ, ut puteus, ꝙ eius effe-
ctus potatio est, creditur dictus. Aut p id quod cõ-
tinet, ut urbẽ ab orbe appellatã uolunt, quod au-
Aeneid. 5. spicato loco circumduci aratro solet. Cuius rei &
Virgilius meminit, ubi Aeneas urbẽ designat ara-
tro. Aut p id qd cõtinet: ut si qs horreũ mutata d
litera affirmat ab hordeo nominatũ. Aut p abusio
† horreũ. nem, ut cum hordeum † dicimus, & ibi triticũ con
dit. Vel à parte totũ, ut mucronis nomine q̃ sum-
ma pars est gladij, totũ gladiũ uocant. Vel à toto D
pars, ut capillus quasi capitis pilus. Quid ultra ꝓ-
uehar, qcqd aliud annumerari põt, [ab similitudi-
ne rerũ & sonorũ,] aut similitudine rerũ ipsarum,
aut uicinitate, aut contrario contineri, uidebis ori
ginẽ uerbi, quã ꝓsequi non qdẽ ultra [soni] simili-
tudinẽ possumus. Sed hoc nõ semp utiq; possum⁹.
Innumerabilia enim sunt uerba, quorũ ratio red-
di nõ possit. Aut nõ est, ut ego arbitror. Aut latet,
ut Stoici cõtendũt. Vide tñ paululũ, quomõ pue-
niri putãt ad illa uerborũ cunabula, uel ad stirpem
potius atq; adeo sementũ, ultra quod quæri origi-
nẽ uetant, nec si qs uelit põt quicquã inuenire. Ne-
mo ambigit syllabas in qbus u litera locũ obtinet
cõsonãtis, ut sunt in his uerbis, uenter, uafer, uelũ, *† uomit.*
uinũ, nouus, † uulnus, crassum & quasi ualidũ so-
nũ ædere. Quod approbat etiã loquendi consue-
tudo, cũ qbusdã uerbis eas subtrahimus ne onerẽt
aurẽ. Nã inde est qd amasti libentius dicimus q̃ a-
mauisti: & abijt, nõ abiuit: & in hunc modũ innu-
merabilia. Ergo cũ dicimus, uim, sonus uerbi, ut
dictũ est, quasi ualidus congruit rei quę significa- E
tur. Iam ex illa uicinitate p id qd efficiunt, hoc est,
qa uiolenta sunt, dicta uincula possunt uideri, &
uimen quo aliqd uinciatur. Inde uites, quod admi
niculis qbus uinciantur nexibus pendẽt. Hinc etiã *In Eunu cho.*
ꝓpter similitudinẽ, incuruũ senẽ uietũ Terentius
appellauit. Hinc terra quæ pedibus itinerantiũ fle
xuosa & trita est, uia dicit. Si aũt uia quæ ui pedũ
trita est creditur dicta, redit origo ad illã uicinita-
tẽ. Sed faciamus à similitudine uitis uel uiminis,
hoc est à flexu esse dictã: quærit ergo me quispiã,
quare uia dicta est? Rñdeo, à flexu, qa flexũ uelut
incuruũ uietũ ueteres dixerũt. Unde uietos quod
canto ambiantur rotarũ ligna uocãt. Persequitur
quærere, unñ uietũ flexũ dicat? Et hinc rñdeo, à si-
militudine uitis. Instat atq; exigit unde istud si ui-
tis nomen? Dico qa uincit ea quæ cõprehenderit.
Scrutatur ipsum uincire, unde dictũ sit? Dicemus,
à ui uis. † Quare sic appellat, regret. Redditur ratio *† ui uis.*
[Uiuis pinguẽ sonũ habet, & ideo ostendit uiuos
esse pingues & fortes,] qa robusto & ualido sono
uerbũ rei quæ significatur, cõgruit. Ultra quod re-
quirat nõ habet. Quod modis autẽ origo uerborũ F
corruptione uocũ uarietur, ineptũ est prosequi. Nã
& longũ, & minus q̃ illa quæ dicta sunt necessariũ
est. Nunc uim uerborũ quantũ res patitur, breui *De ui uer bo. cap. 7.*
ter consideremus. Vis uerbi est, qua cognoscitur
quantũ ualeat. Valet autẽ tantũ, quantũ audientẽ
mouere põt. Porro mouet audientẽ, aut secundũ
se, aut secundũ id quod significat, aut ex utroq; cõ
muniter. Sed cum secundũ se mouet, aut ad solum
sensum ptinet, aut ad artem, aut ad utrunq;. Sensus
aũt aut natura mouetur, aut consuetudine. Natu-
ra mouetur in eo, ꝙ offenditur si qs nominet Arta-
xerxem regẽ, uel mulcetur, cũ audit Coriolanum.
Quis enim etiã si nihil utiq; de his hoibus audie-
rit, quorũ ista sunt nomina, nõ tñ in illo asperitatẽ
maximam, & in hoc iudicet esse lenitatem? Cõsue-
tudine mouetur sensus, cum offenditur cum audit
quiddã. Nam hic ad suauitatem soni uel insuauita
tem nihil interest. Sed tamen ualent aurium pene-
tralia, utrum per se transeuntes sonos quasi hospi-
tes notos an ignotos recipiant. Arte aut mouetur
auditor cum enunciato sibi uerbo, attẽdit quæ sit

G pars oratiõis,uel si qd aliud in his disciplinis q̃ de uerbis tradunt,accepit. At uerò ex utroq;,id est, & sensu & arte de uerbo iudicatur,cum id qd[aures] metiũtur ratio notat,& nomẽ ita ponitur ut dicit, optimus. Mox ut aurẽ lõga una syllaba & duę breues huius nois pcusserint,animus ex arte statim pedẽ dactylũ agnoscit. Sensum uerò nõ secundũ se, sed scdm id quod significat uerbũ mouet,quando p uerbũ accepto signo animus nihil aliud q̃ ipsam rẽ intuetur,cuius illud signũ est quod accepit: Vt cũ Augustino noiato, nihil aliud q̃ ego ipse cogitor ab ipso cui notus sum:aut cuilibet hoim mete occurrit,si forte hoc nomẽ,uel q me ignorat audierit,uel q aliũ nouit,q Augustinus uocetur. Cũ aũt simul & scdm se uerbũ mouet audientẽ, & secundum id quod significat,tunc & ipsa enunciatio,& id qd ab eo enunciatur,simul aduertitur. Vñ enim fit qd nõ offenditur auriũ castitas,cũ audit, mammentrẽ *pene† bona patria lacerauerat? Offenderetur aũt,si obscœna pars corporis sordido ac uulgari nomine appellaretur. In hoc autẽ sensum animumq; utriusq; deformitas offenderet,nisi illa tur-

** Forte, in amentem. Pene dixit mẽbrũ pudendum.*

† manu, uentre, pene.

H pitudo rei quæ significata est, decore uerbi significantis operiretur,cũ res eadẽ sit cuius utrũq; uocabulũ est: ueluti nõ alia meretrix, sed aliter tamẽ uidetur eo cultu quo añ iudicẽ stare assolet, aliter eo quo in luxuriosi cubiculo iaceret. Cũ igit tãtã uim tamq; multiplicẽ appareat esse uerboru, quã breuiter iam pro tpe summatimq; attingimus,duplex hic ex cõsideratione[sensus]nascitur: partim ꝓpter explicandã ueritatẽ,partim propter seruãdũ decorẽ,quorũ primũ ad Dialecticum, secundũ ad Oratorẽ maxime pertinet. Quãuis enim nec disputationẽ deceat ineptã, nec eloquentiã oporteat eẽ mendacẽ,tamẽ & in illa sæpe atq; adeo penè semp audiendi delitias discendi cupido contẽnit, & in hac imperitior multitudo qd ornate dicitur,etiam uere dici arbitratur. Ergo cũ appareat qd sit uniuscuiusq; propriũ,manifestũ est & disputatorẽ,si qua ei delectandi cura est,rhetorico colore aspergẽdũ, & Oratorẽ,si ueritatẽ psuadere uult,dialecticis q̃si neruis atq; ossibus eẽ roborãdum, quæ ipsa natu-

I ra corporibus nostris, nec firmitatẽ uiriũ subtrahere potuit,nec oculorũ offensioni patere pmisit. Itaq; nunc ꝓpter ueritatẽ diiudicandã,quod Dialectica profitetur,ex hac uerborũ ui quædã semina sparsimus:quæ impedimẽta nascantur uideamus.

Obscurũ & ambiguũ. c.8.

Impeditur auditor ad ueritatẽ uidendã Impedimenta enim nascuntur ex difficultate intelligẽtiæ, quæ multa intelliguntur, qa in uno eodẽ uerbo ꝑ se ꝓlato,magna est aut obscuritas aut ambiguitas. Inter obscurũ & ambiguũ hoc interest, qd in ambiguo plura se oñdũt, quoꝝ qd potius accipiendũ sit,ignoratur:in obscuro aũt nihil aut parũ quod attendatur apparet. Sed ubi parum est quod appa ret,obscurũ est ambiguo simile. Veluti si qs ingrediens iter,excipiatur aliquo biuio uel triuio,uel ẽt ut ita dicã,multiuio loco,sed densitate nebulę nihil uiarũ quæ est eluceat, Ergo à pgendo prius obscuritate tenet. At ubi aliquantũ rarescere nebulæ cœperint ut uideatur aliquid, quod utꝝ uia sit,an terræ ꝓprius & nitidior color incertũ est, hoc est obscuꝝ ambiguo simile Dilucescente cœlo quãtũ oculis satis sit,iam omniũ uiatum deductio clara est,sed quà sit pgẽdũ,nõ obscuritate,sed ambiguitate dubitatur Itẽ sunt obscuroꝝ gña tria. Vnũ est

Differũt obscurũ & ambiguum.

K qd sensui patet,animo clausum est, tanquã si quis malũ punicũ pictũ uideat, qui neq; uiderit aliqñ, nec omnino quale esset audierit,nõ oculoꝝ est sed animi,q cuiusq; rei pictura sit nescit. Alterũ genus est,ubi res animo pateret, nisi censui clauderetur, sicut est hõ pictus in tenebris. Nã ubi oculis apparuerit,nihil animus hoc esse†pictũ dubitabit. Tertiũ genus est,in quo etiã sensui absconditur, q tantũ si nudaret nebula, magis animo emineret. Qd genus est omniũ obscurissimũ, ut si imperitus malũ illud punicũ pictũ,etiã in tenebris cogeretur agnoscere Refer nunc animũ ad uerba, quorũ istæ sunt similitudines cõstitutæ. Pone quempiã Grammaticum cõuocatis discipulis,factoq; silentio suppressa uoce dixisse,temetũ, qd ab eo dictũ q prope assidebant,satis audierunt,q remotius parũ: q aũt remotissime,nulla omnino uoce pstricti sunt. Horũ aũt partim sciebãt,illi scilicet q nescio quo casu remotiores erãt,qd eẽt temetũ, reliquos prorsus latebat,oẽs obscuritate impediebantur.† Et hic iam

Tria genera obscurorũ.

† aliàs, hominẽ

† aliàs, Horũ aũt

L pspicis omnia illa gña obscuritatũ. Nã q auditu nihil dubitabãt,primũ illud genus patiebantur, cui simile est,malũ punicũ ignorãtibus,sed in luce pictũ Qui nouerãt uerbũ, sed auribus aut parũ aut omnino non acceperãt uocẽ,secũdo illo genere laborabãt,cui similis est hominis imago,sed non in pspicuo,sed oino tenebroso loco. Qui aũt nõ solũ uocis,sed & significationis uerbi expertes erãt,tertij gñis qd omnino deterrimũ est, cæcitate inuoluebantur. Quod aũt dictũ est,quoddã obscurum ambiguo simile,in his pspici põt, qbus uerbũ erat qdẽ notũ,sed uocẽ penitus nullã, aut nõ omnino certã pceperãt. Omnia igitur obscura loquendi genera uitabit,q & uoce quãtũ satis est clara, nec c re impedimẽta,& uerbis notissimis utetur. Vide nũc in eodẽ Grãmatici exẽplo, q̃ longe aliàs impediat ambiguitas q̃ obscuritas uerbi. Fac enim eos q aderant & satis sensu accepisse uocẽ magistri, & illum uerbum enunciasse,qd eẽt omnibus notum, utputa,fac eum dixisse,magnus,& deinde siluisse:attende qd incerti hoc audito noie patiant. Quid si di-

illi qui remotiores erant, nescio quo casu partim sciebant qd eẽt temetum, partim ignorabant:illos uero q magistro uocẽ nec acceperãt quod eẽt temetum prorsus latebat, quoniam

M cturus est,quæ pars oratiõis est? Quid si de metris quæsiturus,qs sit pes? Quid si historiã interrogaturus,utputa,magnus Pompeius quot bella gesserit? Quid si cõmẽdaturus carmina Grãmaticus dicturus est,magnus & penè solus poeta Virgilius? Quid si obiurgaturus negligentiã discipulorum, in hæc deinde uerba prorumpat, Magnus uos ob studiũ disciplinæ torpor inuasit? Vides ne remota nebula obscuritatis,illud quod supra dictũ est quasi eminuisse multiuiũ? Nã hoc unũ quod dictũ est, magnus,& nomẽ est,& pes chorius est,& Põpeius est, & Virgilius est,& negligentiæ torpor Et si qua alia uel innumerabilia nõ cõmemorata sunt, quæ tñ p hãc enunciationẽ uerbi pñt intelligi. Itaq; rectissime à dialecticis dictũ est,ambiguũ eẽ,omne uerbũ. Nec moueat qd apud Ciceronẽ† calumniator Hortensius huiusmodi ambigua se audere explicare,dilucide omne uerbũ ambiguum eẽ dixit: Qũo igitur ambigua ambiguis explicabunt? Nam hoc est in tenebris extinctum lumen inferre: facile qdẽ atq; callide dictũ. Sed hoc est quod apud eundem Ciceronẽ Scæuolæ dicit Antonius: Deniq; ut sapientibus diserte, stultis etiam uere uidearis dicere.

obscuritate impediebant.

Ambiguorũ genera cap. 9.

† aliàs, calũniatur Hortẽsius hoc mõ ambigua se audere acuto aut explicare dilucide, id est, oẽ uerbum &c.

A Quid.n.aliud loco illo facit Hortẽsius, nisi acumine ingenij & labore †sermonis, q̃si meraco & suaui poculo imperitis caliginem offundit? Quod.n. dictũ est, omne uerbũ ambiguũ esse, de singulis uerbis dictũ est. Explicantur ambigua disputando, & nemo utiq; uerbis singulis disputat. Nemo igitur ambigua uerba uerbis ambiguis explicabit. Et tñ cũ omne uerbũ ambiguũ sit, nemo uerbũ ambiguũ nisi uerbis, sed etiã cõiũctis, quæ iã ambigua non sunt, explicabit. Vt.n si diceret, Omnis miles bipes est, nõ ex eo sequeret, ut cohors ex militibus bipedibus ita* cõstaret. Ita cũ dico ambiguũ omne uerbũ, nõ dico sententiam, nõ disputationem, quãuis uerbis ista texant. Omne igi ambiguũ uerbum nõ ambigua disputatione explicabitur. Nũc ambiguitatum genera uideamus. Quę prima duo sunt, Vnũ in ijs etiã quæ dicunt, alterũ quod in ijs solis quæ scribunt, dubitationẽ facit. Nam si quis audierit acies, & si quis legerit, poterit incertũ habere, nisi per sententiã clarescat, utrũ acies militũ, an ferri, an oculorũ dicta uel scripta sit. At uerò si qs inueniat scriptũ, uerbi causa, leporẽ, nec appa-

B reat qua sentẽtia positũ sit, ꝑfecto dubitabit utrũ penultima huius uerbi syllaba ꝑducẽda sit, ab eo quod est lepos, an ab eo qd est lepus [corripiẽda.] Quã scilicet nõ pateret ambagẽ, si accusatiuũ huius nois casum uoce loquentis acciperet. Quòd si qs dicat loquentẽ male pronunciare potuisse, iam nõ ambiguitate, sed obscuritate impediret auditor. Ex illo tñ genere quod ambiguo simile est, qa male Latine pronunciatũ uerbum, nõ in diuersas rõnes trahit cogitantẽ, sed ad id qd apparet impellit. Cũ igitur ista duo genera inter se plurimũ distent, primũ genus rursus in duo diuidit: nã quicquid dicitur, & per plura intelligi potest, eadẽ scilicet plura aut uno uocabulo & una interpretatione, aut tantũ uno tenentur uocabulo, sed diuersis expeditionib⁹ explicant. Ea quę una definitio põt includere, uniuoca noiantur: illis aũt quę sub uno noie necesse est definire diuerse, ęquiuoci nomen est. Prius.n. consideremus uniuoca, ut qũo genus hoc iam patefactũ est, illustretur exemplis. Hoiem cum dicimus, tam puerum dicimus q̃ senem, tam stultum q̃ sapientẽ, tam magnum q̃ paruum, tam

C ciuem q̃ peregrinum, tam urbanum q̃ agrestẽ, tam qui iam fuit, q̃ qui nunc est, tam sedentem q̃ stantem, tam diuitem q̃ pauperem, tam agentẽ aliquid q̃ cessantem, tam gaudentem q̃ mœrentẽ uel neutrũ. Sed in his oĩbus dictionibus nihil est qd non ut hois nomen accepit, ita etiam hois definitione claudatur: nam definitio hois est, animal rationale, mortale: [Nõ ego quisquam potest dicere animal rationale mortale] uiuentẽ †tantũ, non etiam senẽ & puerum, &c. aut sapientẽ esse tantum, non etiã stultum: imò & ista & cætera quæ numerata sunt, sicut hois nomine, ita etiam definitione cõtinẽtur: nam siue puer, siue stultus, siue pauper, siue etiã dormiens, si animal rationale mortale nõ est: nec homo est. Est aũt homo, illa igitur definitione cõtineatur necesse est: & de cæteris quidẽ nihil ambigitur. De puero autem paruo aut stulto, siue prorsus fatuo, aut de dormiente uel ebrio uel furẽte dubitari potest, qũo possunt esse animalia rationalia, etiã omnino defendi, sed ad alia properantibus longũ est. Ad id quod agitur, illud satis [est notum,] nõ esse istam definitionem hominis D rectam, nisi & omnis homo eadem cõtineatur, & præter hoiem nihil. Hæc sunt igitur uniuoca, quæ non solũ nomine uno, sed una etiã eiusdem nominis definitione claudunt: quanuis & inter se proprijs nominibus & definitionibus distingui possunt. Diuersa.n. nomina, puer, adolescens, diues & pauper, liber & seruus, & si quod aliud differẽtiarum est, & inter se ideo proprias definitiões habebunt: sed ut illis unũ cõmune nomẽ est homo, sic animal rõnale mortale definitio una cõmunis est.

Nunc æquoca uideamus, in qbus ambiguitatũ pplexio proprie [infinita] sylуescit: conabor tñ eas in genera certa distinguere. Vtrũ aũt conatũ meũ hæc facultas sequatur, tu iudicabis. Ambiguitatũ igi quæ ab æquiuocis ueniunt, primo genera tria sunt. Vnũ ab arte, alterũ ab usu, tertiũ ab utroq;. Arte nunc dico, propter noia quæ in uerborũ disciplinis, rebus*†imponuntur. Aliter.n. definitur apud Grãmaticos quid sit æquiuocum, & tñ hoc unũ quod dico, Tullius, & nomẽ est, & pes dactylus, & æquiuocum. Itaq; si quis ex me efflagitet ut definiã quid sit Tullius, cuiuslibet notionis expli- E catione respondeo. Possum.n. recte dicere, Tullius nomẽ est, quo significat homo summus quidam Orator, qui Catilinæ cõiurationẽ cõsul oppressit. Subtiliter attẽde me nomen ipsum definisse: nã si mihi Tullius ipse, q si uiueret, digito mõstrari potuisset, definiẽdus foret, nõ dicerẽ, Tullius est nomen quo sigñatur hõ, sed dicerẽ, Tullius est hõ, & ita cætera adiungerẽ. Item respõdere possum, Hoc nomẽ Tullius est *Dactylus*, his literis cõstans: qd enim eas literas habeat, opus est innuere. Licet.n. illud dicere, Tullius est uerbũ, per qd ęquiuocant inter se omnia cũ hoc ipso quę supra dicta sunt, & si qd aliud inueniri potest. Sed dico, Cũ ergo hoc unũ †qd dixi, Tullius, secundũ artium uocabula tam uarie mihi licuit definire, qd dubitamus esse ambiguorꝰ genus ex ęquocis uenientiũ, qd merito dici possit ex arte cõtingere? Diximus.n æquiuoca esse, quæ nõ ut uno noie, ita etiã una definitione possunt teneri. Vnde nunc alterũ genus est, qd ex loquẽdi usu uenire memorauimus. Vsum nunc appello illud uerbũ, ꝑpter qd uerba cognoscim⁹. Quis n. uerba ꝑpter uerba conquirat & colligat? F Itaq; iam cõstitue aliquẽ sic audire, ut notũ ei sit, nihil de partibus orationis, aut de metris quæri, aut de uerborũ aliqua disciplina: tñ adhuc potest cũ dicit, Tullius, æquiuocorũ ambiguitate impediri. Hoc.n. nomine & ipse q fuit summus Orator, & eius picta imago uel statua, & codex quo eius literæ cõtinent, & si qd est in sepulchro ei⁹ cadauer, significari põt. Diuersis.n. rõnibus dicimus, Tullius ab interitu patriã liberauit: &, Tullius inauratus in capitolio stat: &, Tullius tibi totus legẽdus est: &, Tullius hoc loco sepultus est: unũ.n. nomẽ est, sed diuersis hæc oia definitionibus explicãda sunt. Hoc igi genus æquocorũ est, in quo iã nulla de disciplina uerborꝰ orit ambiguitas, sed de ipsis rebus quę significant. Aut si utrunq; cõfundat audientẽ uel legentẽ, siue quæ ex arte, siue ex loquẽdi usu dicunt, nonne tertiũ genus recte annumerabitur? Cuius exemplũ quidẽ in sentẽtia aperte apparet, ut si qs dicat, Multi Dactylico metro scripserunt, ut est Tullius: Nã hic incertũ est utrum Tul-

Margin notes: † lepore. — * Forte tota. — Genera ambiguitatũ duo. — † inuenẽ. — Ambiguitas ex æquiuocis uaria. Cap. 10. — *† aliàs, n. rbis. — † nomen.

G lius pro exemplo dactyli pedis, an dactyli Poetæ positum sit: quorum illud ex arte, hoc ex usu loquendi accipitur. Sed in simplicibus etiam uerbis contingit, licet tantum uocem huius uerbi Grammaticus audientibus discipulis enunciet, ut supra ostendimus. Cum igitur hæc tria genera manifestis rationibus inter se differant, rursum primum genus in duo diuiditur. Quicquid enim ex arte uerborum facit ambiguitatem, partim sub exemplo esse potest, partim non potest. Cum enim definio quid significat nomen, possum hoc ipsum exempli gratia supponere, quod dico nomen, utique nomen est: hac enim lege per casus flectitur, dicendo nomen, nominis, nomini, &c. Item cum definio quid significat dactylus, hoc ipsum potest pro exemplo esse. Etenim cum dicimus, dactylus, unam syllabam longam & duas deinde breues enunciamus. At uerò cum definitur aduerbium quid significet, non potest huius ipsum exemplo dicere: etenim cum aduerbium dicimus, hęc ipsa enunciatio nomen est. Ita secundum aliam notionem, aduerbium utique aduer-
H bium est, & nomen nomen est: secundum aliam uerò aduerbium non est aduerbium, quia nomen est. Item pes creticus quando quid significet definitur, non potest hoc ipsum pro exemplo esse. Hęc enim ipsa enunciatio quando dicimus, creticus, prima longa syllaba, deinde duabus breuibus constat: quod autem significat, longa syllaba & breuis, & longa est: ità & hic secundum aliam notionem, creticus nihil est aliud quàm creticus, & dactylus non est: secundum aliam uero creticus non est creticus, quia dactylus est.

Creticus nomen pedis.

Secundum igitur genus, quod iam disciplinis uerborum ad loquendi usum dictum est pertinere, duas habet formas. Nam æquiuoca dicta sunt aut ex eadem origine uenientia, aut ex diuersa. Ex eadem origine appello, quando uno nomine ac non sub una definitione teneantur, uno tamen quasi fonte demanant, ut est istud, quia Tullius, & homo, & statua, & codex, & cadauer intelligi potest. Non possunt quidem ista una definitione concludi, sed tamen unum habent fontem, ipsum scilicet uerum hominem, cuius & illa statua, & ille liber, & illud
I cadauer est. Ex diuersa origine, ut cum dicimus, nepos, longe ex diuersa origine filium filij & luxuriosum significat. Hæc ergo distincta teneamus, & inde illud genus quod ex eadem origine appello, in quatuor item diuidatur. Nam diuiditur in duo, quorum unum translatione, alterum declinatione contingit. Translationem uoco, cum uel similitudine unum nomen sit multis rebus, ut Tullius, & ille in quo magna eloquentia fuit, & statua eius dicitur. Vel ex toto, cum pars cognominatur, ut cum cadauer illius Tullius dici potest: Vel ex parte totum, ut cum tecta dicimus totas domus. Aut à genere species. Verba enim principaliter dicunt Romani, quibus loquimur. Sed tamen uerba proprie nominata sunt, quæ per modos & tempora declinamus. Aut ab specie genus, Nam cum scholastici solum proprie & primitus dicantur ij qui adhuc in schola sunt, omnes tamen qui in literis uiuunt, nomen hoc usurpant.
K Aut ab efficiente effectus, ut Cicero est liber Ciceronis. Aut ab effectu efficiens, ut terror, quia terrorem fecit. Aut à continente quæ continentur, ut domus etiam qui in domo sunt dicuntur. Aut à conuersa uice, ut castanea arbor dicitur quę & fructus, Vel si quod aliud inueniri potest, quod ex eadem origine quasi transferendo cognominetur. Vides, ut arbitror, quid faciat in uerbis ambiguitatem. Quæ autem ad eandem originem pertinentia conditione declinationis ambigua esse dicimus, talia sunt: Fac uerbi causa quenque dixisse, pluit. Et hæc diuerse utique definienda sunt. Item scribere cum dicimus, incertum est utrum in infinitiuo actiui, an imperatiuo passiui pronunciatum sit. Homo cum unum nomen sit, & una enunciatio, tamen fit aliud ex nominatiuo, aliud ex uocatiuo. Quid doctius & docte uerbi enunciatio quoque diuersa est. Doctius aliud est cum dicimus, doctius mancipium: aliud dicimus, doctius illo disputauit. Declinatione igitur ambiguitas orta est: nam declinationem nunc appello uel quicquid siue per uoces siue per significatio- L nes flectendo uerba contingit. Hic doctus & docte, tantum per uoces flexum est. Hic homo & homo secundum solas significationes. Sed huiusmodi genus ambiguitatum minutatim concidere ac prosequi pene infinitum est. Itaque locum ipsum hactenus notasse suffecerit, ingenio præsertim tuo. Vide nunc ea, quæ ex diuersa origine ueniunt: nam ipsa diuiduntur adhuc in duas primas formas, quarum una est quæ contingit diuersitate linguarum, ut cum dicimus, iste, hæc una uox aliud apud Græcos, aliud apud nos significat. Quod genus non tamen *omnino fuit: non enim unicuique præscriptum est, qui* †linguas nosset, aut qui linguas † disputaret. Altera forma est, quæ una quidem lingua facit ambiguitatem, diuersa tamen eorum origine, quæ uno uocabulo significantur, quale est illud quod de nepote supra posuimus. Quod rursus in duo scinditur. Aut sub eodem genere partis orationis, sicut nomen est nepos, cum filium filij, & cum luxuriosum significat. Aut sub diuersis, ut dictum est a Terentio, M
Qui scis ergo istuc, nisi periculum feceris? Sed etiam istuc, pronomen, istuc aduerbium Iam ex utraque, id est, arte & usu uerborum, quod in æquiuocis tertium genus posueramus, tot ambiguitatum formæ possunt existere, quod in duobus superioribus posueramus. Restat ergo illud genus ambiguum quod in scriptis solis reperitur. Cuius quatuor sunt species, Aut enim spacio syllabarum fit tale ambiguum, aut acumine, aut in utroque. Spatio autem, ut cum scribitur, uenit, de tempore incertum est, propter occultum primæ syllabę spatium Acumine autem, ut cum scribitur, pone, utrum ab eo quod est pono, an ut dictum, ponè, sequens, nanque hanc dederat Proserpina legem: incertum est per placentem † acuminis locum. At uerò ex utroque fit, ut in superioribus de lepore diximus, non solum producenda, sed acuenda est etiam penultima syllaba huius uerbi, si ab eo quod est lepos, non ab eo qui est lepus deflexum est.

Nam græcis ἴστε, sonat scitis.
** forte tum.*
** forte sed.*
† quas.
† quibus linguis.

Pone Ponè Geor 4.
† latentem.

A DIVI AVRELII AVGVSTINI CATEgoriæ decem ex Aristotelis libro non uerse, sed decerptæ.

De oratione et quã late pateat significatio s'urias. Caput. I.

CVM Omnis scientia disciplinaq; artium diuersarum nõ nisi oratione tractetur, nullus tamen, ô fili Adeodate, in quouis genere pollens inuẽtus est, qui de ipsius orationis uellet origine principioq; tractare. Idcirco miranda est Aristotelis philosophi diligentia, qui disserendi de omnibus cupidus, ab ipsius cœpit examine, quam sciret & prætermissam à cũctis, & oibus necessariam. Is igitur nos docuit ex octo his, quas Grãmatici partes orationes uocant, eam solam rectè appellari orationis partem, quæ indicaret aliqd, uocabuloq; signaret. Itaq; solas orationis partes authore Aristotele, nomen & uerbũ debemus accipere. Cæteras uero ex his fieri, & compagines orationis potius, quàm partes eius debere nominari. Nomen nanq; personam demõstrat, uer

B bum quid quisq; faciat patiaturue. Dehinc hoc docente debemus aduertere, quo compendio paulatim oratio coarctata per gradus cuncta quæ sunt uno uocabulo capta concluserit. Nam cum sit diuersa innumerabilisq; mortalium nũcupatio, nec cõprehẽdi possit nominũ tam lata diuersitas, uno tñ uocabulo cũ hoiem dixeris noscis omnes. Similiter & cætera, ut equus ille ξάνθος, uel ἀρίων, uel ille atq; ille. Et quanquã sit hoi. noim quoq; infinita cõprehensio, equum tñ cum quis dixerit, monstrabit omnes. Et si qs leonibus, quod fieri solet, uel bobus imponat nomina, in imensum tenditur uniuscuiusq; cognitio, & acies mentis obtũditur. Sed cum leonem, uel taurũ dixeris, oẽs qui ubiq; sunt, sub uno noie narratę succidunt. Verum orationis uis, quæ infinita genera pcreandi uarietate singulis uocabulis colligauerat, parũ fecisse uisa est, nisi eadem coarctata in unũ singulari nũcupatione cõcluderet. Ideoq; & hoiem & feram & equum dixit animal, dans cunctis nomen qd oia possideret. Nec minus ea quę sine anima sunt, breui ex imensa demonstratione signauit: nam cũ sit

Iliad. 8. ξάνθε τε καὶ σὺ πόδαργε καὶ αἴθων λάμπε τε δῖε, quanquam hic sit epitheton uideatur, nõ proprium.

C arbor & nucis & castaneę & glandis & mali: cæteraq; inexplicabilia genera uirgultoꝝ, surculum uocans, singulari omnia & cõmuni uocabulo astrinxit. Similiter ornamentoꝝ diuersos lapides cõpendiose uocauit gẽmas. Postremo licet abunde prospexerit dispersa passim genera speciali nota concludisse, * tñ ingẽti quodam & capaci ad infinitum nomine omne quicquid est comprehẽdens dixit οὐσίαν, extra quam nec inueniri aliquid, nec cogitari põt. Hæc est una de categoriis decem. Appellatas uerò categorias cõstat ꝓpterea, q; non possint nisi ex subiectis agnosci, οὐ κατὰ τινῶν λεγόμεναι. Quis enim qd sit homo possit agnoscere, nisi aliquem sibi hoiem ponat ante oculos, quasi subiectum homini? Ne aũt ꝓgrediente tractatu, in quo plurimis exemplis opus est, eadem ad docendum noia repetantur, ac sæpe accidat ut uel Hortensij, uel alterius hois, uel supius animalis, uel excelsius usiæ frequentata exempla in fastidium reciderent, alia his uocabula, qbus ad disserendum Philosophi uterentur, inflexit. Itaq; Hortẽsium, & nucis ar

** aliàs, cõcilians.*

borem, & equum Xanthum, & his similia, ἄτομα, ἀδιαίρετα, καθ᾽ἕκαστα uocauit: ἀδιαίρετα, q; tactu sentiantur: ἄτομα, q; diuidi & secari nequeant. Quis enim credat Hortensium cædi posse per partes? Quod si fiat, Hortensius iam non erit: ἀδιαίρετα, q; sint numeri unius: καθ᾽ἕκαστα, q; singularia. Neque enim hæc in uno quouis geminari possunt. Deinde altiora, id est, hoiem, equum, leonem, arborem εἴδη uel ἰδέας ars dicit, quasi partes generis & rerũ formas. Dehinc supiora, id est, animalia & uirgulta, & gẽmas, & lapides, genera nuncupauit, ex quibus partes uel formæ nascuntur. Eadem tñ genera species etiã nominari possunt, qd hñt excelsius aliqd. i. usiam, ex qua oriri uidetur & nasci. Ipsam uero usiam, supra quam nihil est, [genus] appellari uoluerunt. His ita compositis, ea quæ mente concepta, signari & demõstrari possunt, aggressus Aristoteles, omisit illa interim quæ de uerboꝝ ratione tractanda sunt, cũ in linguæ usu ꝓuenerint, ut uno nomine res multæ, & multis noib' res una nuncupetur. His rebus quas unum nomẽ complectitur, duo uocabula ars dedit, ut ex his alia homonyma, alia synonyma uocaret. Homonyma

De æquiuocis uniuocis et similibus Caput. 2.

B sunt, cùm res qdem plures commune nomen accipiunt, interpretatione uerò eiusdem rei separãtur, ut homo pictus & uerus. In his nanq; unũ nomen est: uerum si ad definitionem uel ad interpretationem hois redeas, inueniuntur ista disparia. Cùm enim dixeris, uerum hoiem animal esse, qd risum capiat, & uim rõnis admittat, cum de picto idem non possis dicere, necessario inueniuntur esse disparia. Regulariter autẽ accipere debemus, omne nomen licet ꝓprium, qd' possit esse cõmune cum cæteris, homonymum uocari, ut Cicero, nõ unus, sed plures. Sed si omisso nomine signis potius demõstrare uelis qs sit ille Cicero, qs alius qs tertius, alia de alio signa narrãda sunt, ut aliũ crassum dicas, aliũ renuem: uel lõgus dicatur alius, alter breuis, candido colore qs, alter nigro. Hæc igitur qm inter se discrepant, solo sociata nomine, homonyma dicta sunt, uocabulo iuncta, rei interpretatione discreta. Synonyma uerò sunt res, quæ & noie & sui interpretatione iũguntur, ut est aial: id. n. de hoie & equo, & de fera, & de auibus dici põt. Animal est qd' cibum capiat, quod mortale sit, qd sen

Aequiuoca. Vniuoca.

F su moueatur. Nunc ad ea res, quæ singulæ multis noibus assignari solent, ueniamus. Quanquã hãc partem Aristoteles, ut superius dictũ est, prætermiserit, idcirco q; de his quæ significant, non de his quæ significantur, disserendum putauit. In his autẽ non reꝝ, sed nominũ uertitur quæstio. Hæc diuisa sunt similr in partes duas & alia πολυώνυμα alia ἑτερώνυμα sunt. Polyonyma sunt cũ multa oia unã rem significant, neq; ulla differentiæ nominũ red dit ratio, ut ensis, mucro, gladius. Hæc. n. cur unã rem tot significẽt, nec discerni nec definiri potest. Dehinc heteronyma à multis æque noibus res singulas tenent. Verum in his habet rationem diuersitas nominũ, uelut est homo terrenus mortalis: homo ab humanitate, terrenus à terra, in qua cunctã gignũtur: mortalis à necessitate mortis. Claret igitur in his nominũ originem queri, in superioribus rerũ: quamobrem his omissis, Aristoteles superioꝝ maluit mouere tractatum. Ergo ad homonyma redeamus, q̃ diuiduntur in duas partes: aut

Multinoca. Diuersiuoca.

Aequiuoca quot modis.

G enim fortuitu fiunt, aut hoium uolũtate nascunt.
Fortuitu fiũt enim, cũ quoddã casu simile qs alte
ri nomẽ accipit. Voluntate, cũ similitudo nois ex
industria imponẽtis affigitur. Horũ aũt quæ indu
stria uel uoluntate nascunt, quatuor sunt genera:
ὁμοίως, κατ᾽ ἀναλογίαν, ἀφ᾽ ἑνὸς, πρὸς ἕν: ut eadem Latinus
quoque sermo declaret, Similitudo, proportio, ab
uno, ad unũ. Similitudo est, ut hõ pictus & uerus
in sola similitudine copulantur. Proportio est qđ
κατ᾽ ἀναλογίαν Græci uocãt, ut quo pacto principiũ
animalis cor dicimus, ita principiũ aquæ fontẽ di
camus: proportio. n. sui similitudo nominis uidet
adiũcta. Ab uno est cũ dicimus à medicina medi-
cinale ferramẽtũ, medicinalis sciẽtia, medicinalis
usus, medicinale pceptũ, ab uno in cuncta descen
dunt. Ad unũ est, ut illa potio salubris est, ille me-
dicus salubris est, ferramẽtum illud salubre. Hæc
enim cuncta unum. i. salutem uidentur attingere.

Quid agat in categorijs. Cap. 3.

Sed pleriq; mouere assolent, quęstionẽ, de qbus
magis Aristoteles uoluit inchoare tractatũ. Primo
de ijs quæ sunt, scđo de ijs quæ percipiũtur, tertio
de ijs quæ dñr Primo sunt res oẽs, quas natura pe
H perit: scđo percipiunt ea, quorũ imagines in animo
uidendo formamus & recõdimus: tertio dicũtur
illa, quibus ea quæ sunt impressa aio efferũtur. Id
nanq; quod quis cõcipit aio, lingua prosequente
declarat. Sed, ut Themistio nostræ ætatis erudito
Philosopho placet, de his Aristoteles tractare inci
pit, quæ percipiunt, quæq; ipse uocat Græco noie
σημαινόμενα, siue φαντασίας. i. imagines rerũ insidẽtes
animo. Verũ cum de perceptis proposuerit dispu-
tare, & de ijs quæ sunt, & de ijs quæ dñr necessario
locuturus est. Percepta. n. ex his oriũtur quæ sunt,
quæ uidendo percipimus: perceptorũ autẽ deerit
demõstratio, nisi eorũ quæ dicunt auxilio fuerint
demõstrata. Ergo quanq̃ separatim postea ea quæ
sunt definiturus sit, mixtam tñ de tribus disputa-
tionẽ debemus accipere. Nã de pceptis qui loqui-
tur, & originẽ rerum trahit, & pręsidia orõnis im-
plorat. Superfluam igitur qõnẽ mouet, qui dicit
scrutari oportere cur Aristoteles in principio suo
Homonyma lege uel dixerit uel detexerit, si de his
q̃ pcipiunt fuerat tractaturus, cũ liqueat nõ posse
dici aliqđ, nisi qđ perceptũ fuerit, nec pcipi aliqđ
I posse, nisi res fuerit, de qua imago intuẽdo capiat.

De denominatiuis. Ca. 4.

His ergo cognitis, paronyma uideamus, q̃ sunt
in homonymorũ & synonymorũ medio cõstituta,
& quę nec paronyma dici possũt, nisi in se habue
rint utrorumq; cõtractũ. i. nisi & nomẽ homony-
morũ & negociũ synonymorũ uideantur habere
cõmune, ut a sapientia sapientẽ, uel medicũ à me-
dicina dicamus, eadẽ in medio quæ in medicina
& actus similitudo uidet & nois. Propterea recte

Paronymũ unde dicatur. Differũt paronyma ab homonymis.

paronymũ dictũ est, quod aliunde nomẽ accepe-
rit. Verũ ne eadẽ uideantur paronyma & homony
ma, quæ ab uno dñr. i. ab ὁμοῦ, hanc differentiam
debemus agnoscere, quod ipsa paronyma inter se
quidẽ propter similitudinẽ nominis homonyma
sunt, illius tñ nominis paronyma dicunt, unde no
men acceperint: utputa à sapiẽtia dicamus hoiem
sapientẽ, sapiens consiliũ: inter se hęc homonyma
sunt, ipsius uerò sapiẽtiæ paronyma. Obseruari ta
men oportet, ut cõmutationẽ ultimæ syllabæ ha-
beant: neq; ita finiãtur paronyma quemadmodũ
desinunt ea de quibus originem ducũt: ut medi-
cina & medicus, medicina alijs literis claudit, alijs K
medicus. Hãc igitur differentiã nisi paronyma ha-
buerint, & nisi cũ synonymis negocio, cũ homo-
nymis noie fuerint copulata, homonyma potius q̃
paronyma noiantur. Vt si à malitia uitiosum dica-
mus, negocio qdẽ cum synonymis cõuenit, sed ab
homonymis discrepat noie. Neq; enim uitiosus &
malitia similia sunt, quãquã eodẽ intellectu senti-
antur. Qđ si à malitia dicatur malus, recte utrunq;
conuenit. In ultima uerò syllaba non mutant hoc
mõ, ut si dicamus à sapiẽtia uerba sapientia. Hic cũ
nulla cõmutata est syllaba, paronymi exclusa est
nũcupatio. Vñ cõstat hęc & his similia homony-
mis potius debere cõiungi. Scire ẽt debemus, uer-

Verba duplicia.

ba aut simplicia eẽ, aut certe cõiuncta. Coniuncta
sunt, equus currit: simplicia, cũ hæc separantur &
dñr singula: ut equus, currit. Sed iam satis de his q̃
dñr dictũ puto. Restat ut eorũ quę sunt, quo pa-

Substantia & accidẽs. c. 5.

cto Aristoteles tractauerit, enarremus. Sunt igitur
illa quę aut pcipimus sensibus, aut mente & cogi-
tatiõe colligimus. Sẽsibus tenemus quę aut uiden
do, aut cõtrectãdo, aut audiẽdo, aut gustãdo, aut L
odorãdo cognoscimus. Mente, ut cũ qs equũ, aut
hoiem, aũt quodlibet aial uiderit, quãquã unũ cor
pus esse rñderit, intelligit tñ multis partibus eẽ cõ
cretũ. Siqdẽ alia pars sit capitis, alia pedũ, cętero-
rũq; mẽbrorũ, in ipso capite partes suas aures ha-
beãt, habeat ppriã lingua. Ipsæ quoq; partes singu
lę multa in se habeãt q diuidi & separari possint:
ut caro sit aliud, aliud corium, aliud uenę, aliud ner
ui, aliud capilli. Ergo hęc mẽte uel intellectu colli-
gimus, ad quæ nostri sensus penetrare nõ possunt.
Cõsideramus etiã illa, & animi intentione cogno
scimus, uel hoiem, uel aliud animal crescere, sene-
scere: nũc stare, nũc mouere gressus: modo angi cu
ris, modo secura mẽte conquiescere: sanitate alias
frui, alias dolorẽ ppeti: ex nigro albũ, nigrũ ex albo
colore mutari: peritũ ex impito, doctũ ex indocto
ex mãsueto ferũ, ex feroci mãsuetũ. Cũ igitur in ijs
quę sunt, alia sensibus, alia mentibus colligantur,
separare hęc proprijs noibus hoies eruditi malue-
runt: & id qđ dignoscit sensib⁹, iã dici οὐσίαν: illud

Substantia.

aũt qđ animi tractatu colligitur, ac sępe mutatur,
M συμβεβηκός, id est, accidens noiare uoluerũt. Et qm̃

Accidẽs.

in pmanẽte usia ea quę accidunt inesse noscuntur
ipsam usian ὑποκείμενον, id est, subiacẽs, & non sub
iecto appellari uoluerunt: illa uero quę accidunt,
ἐν ὑποκειμένῳ, id est, in subiacenti dixerunt. Sine du-
bio tñ illđ oportet à nobis agnosci, ut sicut potio-
rẽ usian accidẽtibus dicimus, sic potius ἄνθρωπον uel
καθ᾽ ἕκαστον, id est, hũc hoiem uel hunc leonẽ ijs quæ
fuerint cõmunia, uel cõmuni uocata animalium
noie, iudicare. Rursus ad ea quæ significantur,

Quæ dicũtur de subiecto, quæ sunt in subiecto. ca. 6.

Aristoteles regressus est, quot modis ea quæ sunt
significari assolẽt, monstraturus. Ex his igit q̃ sunt,
alia de subiecto significant, & in subiecto nõ sunt
ut homo. De subiecto quidẽ significatur, aliquo
hoie Neq; enim hõ dici posset, nisi esset aliquis de
quo diceretur In subiecto aũt nullo est, cũ ipse sit
usia, quã superius diximus in nullo unquã subia-
centi esse, qppe cũ sit ceteris ipsa subiecta. Alia ue-
ro nec in subiecto sunt, nec de subiecto significant
ut est Cicero: Nec in subiecto est, qa usia est: nec de
subiecto aliquo signatur, siqdẽ cũ à se ortũ uoca-
bulũ teneat, neq; intelligi possit aliunde. Dicta sũt

A duo q̃ ad usian ptinēt, quo pacto significent, quorum superius κοινὸν .i. cōmune, inferius καθέκαστον, id est, pro parte dicit. Nunc ea q̃ sunt ex accidentibus, quonā modo significent dicēdū est. Sūt igit ex iis alia quę & in subiecto sunt, & significant de subiecto, ut est scientia uel color. Sunt n. in subiecto aliquo .i. in aĩo uel corpore: neq; n. scia potest esse, nisi sit aĩa subiecta qua contineatur: nec significari scia posset, nisi de subiecta Grammatica: uel nec color quisq̃ posset esse, nisi in subiecto corpore: nec significari posset, nisi de subiecto aliquo colore †. Ita fit ut & in subiecto sint, & de subiecto significentur. Alia uerò sunt ex iisdē συμβεβηκόσι, id est, accidentibus, q̃ in subiecto quidē sunt, sed da subiecto minime significātur, ut est hæc Grāmatica, uel hic albus color. In subiecto quidē sunt aĩo uel corpore, de subiecto aūt nō significant. Neq; eni his aliūde uocabulum pēdet, sed suo & speciali noĩe designant. In iis quoq; accidēs superius, cōmune nominamus: inferius ubi iā certa res est pro parte, hoc est καθέκαστον dicitur. Verū ne aliqd non apertum præterirę. Aristoteles existimaret, & oriūB di quæstionibus occasionē daret. de eo qđ in subiecto est, uoluit tractare diligentius, ac definire qd esset accidēs, ut calumniātibus aditus clauderet.

† corpore

In subiecto esse. Definiuit ergo in subiecto esse qđ in altero est aliquo, nō ut pars sit q̃dā, neq; sine eo in quo est potest unq̃ esse. Hæc definitio addita ꝓpterea est, qa dici posset digitū uel pedē in subiecto esse .i. in corpore. Hoc igit exclusit cauta definitione, dicendo id esse in subiecto, qđ eius pars nō sit in quo ē, Digitū aūt uel pedē partē esse corporis constat, Dehinc à calumniātibus dici posset, aquā uel uinum in quodā cado q̃si in subiecto esse, Sed id oriri docta definitiōe no sinit, addēs id eē in subiecto qđ sine subiecto esse non posit, Vinū aūt uel aquam sine cado in quo fuerint posse & alibi esse nō pōt dubitari. Interea hoc loco debem⁹ aduertere q̃ arte definitio disponat. Primū. n. hāc p immēsum tēdi oportet, incipientē à genere. Dehinc paulatim p partes currēdo peruenire debet ad id in quo solū est id qđ definitur. Vt ii q signa formant, primū immēsum subdeligūt lapidē, dehinc paulatim minuēdo & abscindendo supflua ad formādos uul-C tus & mēbra perueniūt. Sic definitio à genere incipiēs depulsa paulatim generalitate uerboꝝ, ad ꝓpriū demōstrādę rei cubile rēdit accedere. Sed ad propositū reueriamur. Tractatus. n. erat de iis quę sunt, quemadmodū significētur, de qbus qm̃ iam multa dicta sunt, illud regulariter nobis tenendū est, oia cathecasta, uel enarithma, uel atoma, uel æstheta i. hunc hoiem, uel hunc equū, uel hanc arborē, de subiecto sigñari nō posse. Sin uerò hęc eadē de accidentibus fuerint .i. hic color, hæc disciplina, in subiecto esse posse. Quemadmodū n. superius demonstratū est, oē accidens sine subiecto esse nō pōt. Docti igit sumus quo pacto, uel subiectum, uel in subiecto posimus agnoscere. Dehinc nos Aristoteles docet, & illa quæ de subiecto significant qua ratione cognoscamus. In his antē speciale illud est, qđ eadē in ipso subiecto inueniūtur, quæ sunt in eo qđ de subiecto significat. Vt eni animal de subiecto significat, hoie uel equo, sic & homo de subiecto aliquo hoie significet necesse est, Cicero aūt & hō est & animal. Quæcunq;

De arte definiendi.

Pro καθ᾽ἕκαστα Aristoteles dicit τὰ ἄτομα.

Quid genus quid species. Cap. 7.

igitur prędicari de animali possunt, eadē & de homine, & Cicerone prędicātur. Quapropter ea quę in eo qđ de subiecto significatur inueniūtur, & in eo qđ subiectū est necesse est inueniri: Vt si dicas, aĩal est qđ cibum capiat, qđ mortale sit, quod sensu moueatur, aĩal aūt de subiecto significatur homine, eadem tñ & de hoie dici necessa est quæ de aĩali dicta sunt. Deinde quæ de homine dicta fuerint, eadem & de Socrate. Certum aūt est Socratē subiectum esse homini, hoiem aūt animali. Quicquid igitur in iis quæ de subiecto significantur dictū fuerit, idē & de iis quę subiecta dicimus prędicabitur. Regulariter aūt illa de subiecto significātur, quę per seipsa cognosci non pñt, ut aĩal intelligi non pōt, nisi de subiecto hoie: sic homo aduerti non pōt, nisi de subiecto aliquo hoie dignoscatur. Nunc qm̃ de Categoriarum omnium generibus & speciebus & differentia locuturus est, inspiciendum prius uidetur, qd sit genus, qd species, qd differentia. Genus igitur est qd scdm multa & differentia qd sit specie ostēditur atq; significatur, ut est usia. Omne qdem usian dicimus, sed hoc com- E mune nomen specie separatur, cū dicimus aĩal uel lapidē. Ita fit ut uno quasi cōiuncta uocabulo, specie separentur. Differētia uero est quę scdm multa & differētia, non qd sit, sed quale sit specie ꝑdicatur: ut est aĩal gressutum, uolatile, aquatile, bipes, quadrupes. Genus ergo & differētia specie signantur, sed genus qd sit, differētia aūt qualis sit specie pñt agnosci. Species aūt est, quam qdam & formā uocant, quæ scdm multa & differentia qd sit numero ꝑdicatur atq; cognoscitur: ut est homo. Hoc nomen hoies cunctos complectitur, & uidetur id facere qd species dum de aliquo hoie prædicatur qui numerū in seipso contineat .i. hic primus, ille secundus, iste tertius. Vt tñ hæc tria uno exemplo mōstremus Genus est, aĩal: differentia, bipes, quadrupes: spēs, homo, equus. Sed ut genus nullū est qđ nō habeat differentiam, sic nec differentiā intelligere debemus, quę spēs non habebit: ut nigrū & album non hñt differentiam, propterea qđ ex se species non emittunt. Quę. n. alia spēs inueniri potest albi uel nigri? Qm̃ igitur qd sit genus, qd differentia, qd spēs, separatum est, ad Aristotelis iam dicta ueniamus. Hoc. n. docente cognouimus, eorū generū quæ inter se diuisa sunt, nec differētias easdem posse esse, nec species. Alia. n. & species & differentia est, dum q̃ritur qd sit, alia dum quale sit, alia dum quantū sit: ut si uelis aĩalis dicere differentiā, dicas uolatile, bipes, gressutum. si uelis speciem, dicas hoiem uel auem uel equum. Nunquid nam & de disciplina eadem differentia uel spēs dici pōt, ꝓpterea qđ genera diuersa sunt animal & disciplina? Animal n. Categoria est usię, disciplina Categoria qualitatis Deniq; illa genera quæ alterna sibi societate ὑπάλληλα cōiuncta sunt, easdē differētias & easdē spēs hñt, ut est usia, huius spēs est animal. Sed idē animal genos est cęteris, ideoq; & spēs & genus dicitur. Qm̃ hęc igitur duo genera inuicem se tenēt, quę Aristoteles quoq; ὑπάλληλα nominauit, easdē differētias hñt: ut si dicas usian esse animal mortale, bipes, risus capax, eadē & de aĩali * potes dicere, hō est animal mortale, bipes, risus, capax. Certū est ergo iuicē sibi coniūctis generibus, easdē & differētias & species inueniri. In

Quæ de subiecto significantur.

Genus quid sit.

Differentia quid sit.

Species quid sit.

F

id est, sub alterna.

** aliàs, homine.*

G diuersis aũt generibus hoc prouenire non posse.
De prædicamentis in generali. Cap. 8
Rursus Aristoteles ad ea quę dicunt reuertitur,
quanq̃ superius dixerimus alterum sine altero tra
ctari nõ posse. Nã & q dicit aliqd, de eo dicit quod
est: & id qđ est non põt ab altero intelligi, nisi di-
catur. Eorũ ergo q̃ nulla sui copulatione dicuntur,
quodcũq; singulare dictũ fuerit, aut usian signifi-
cat, aut quantitatẽ, aut qualitatẽ, aut adaliqd, aut
iacere, aut facere, aut pati, aut ubi, aut qñ, aut ha-
bere. Hæ sũt Categorię decẽ, quarũ prima usia est,
scilicet q̃ nouẽ cęteras sustinet. Reliquæ uero no-
uem συμβεβηκότα i. accidentia sunt Ex qbus nouẽ,
sunt alia in ipsa usia, alia extra usian, alia intra &
Quæ sũt in substãtia & q̃ extra.
extra. Qualitas, q̃titas, & iacere in ipsa usia sunt.
mox.n. ut usian uel hoiem uel equum dixerimus,
aduertam⁹ necesse ẽ bipedalẽ, quadrupedalẽ, aut
albũ aut nigrũ, aut stantẽ aut iacentẽ. Hæc in ipsa
usia sunt, & sine hac ipsa esse nõ possunt: Alia sũt
extra usian, ubi, qñ, habere: & locus ad usian non
pertinet, & tp̃s, & uestiri & armari, sed ab usia sepa
Quæ extra et intra.
rata sunt. Alia sunt cõmunia. i. & itra & extra usiã:
Adaliqd, & facere & pati. Adaliqd, ut magis & mi-
nus: utraque.n. dici non possunt, nisi coniuncto
H altero, quo magis sit uel min⁹. Propterea ergo unũ
in se hẽt, aliud extra se. Itẽ facere extra est & intra,
ut cædere quisq; nõ põt dici, nisi alterũ cædat: uel
legere, nisi ipse legẽs aliud sit, aliud quod legit. Ita
ergo & in usia hęc est, & extra usian. Pati silr: cędi
eni uel uri nullus põt, nisi ab altero patiatur. Pro-
pterea hæc quoq; & in usia est & extra usian. Hæc
igit cũ singularia sunt, nihil affirmãt: copulata ue
ro faciũt ex se aliquẽ sermonẽ: uel προστακτικὸν, uel
εὐκτικὸν, uel ἐρωτηματικὸν, uel κλητικὸν. Vt hęc quoque
Latino ore monstremus, uel iperatiuũ, uel optati-
uũ, uel interrogatiuũ, uel uocatiuum. Hæc quoq;
sermonis quasi quatuor genera suspensa sunt atq;
simplicia interim, ideoq́; semiplena. Neq;.n. iam in
telligit uel qd imperatiuũ sit, uel quid optatiuũ,
uel qd interrogatiuũ, uel qd uocatiuũ, nisi acces-
serit genus ἀποφαντικὸν i. pronunciatiuũ, qđ habeat
in se quandã cõfirmandi sententiam, quæ aliquid
aut addat aut demat: quod Aristoteles κατάφασιν,
& ἀπόφασιν dixit: ut est, Cœlũ hoc uolubile est, cœ
lum hoc nõ est uolubile. Ipsum deniq; pronũcia-
I tiuũ, qđ diximus apophanticõ, aut falsum est aut
uerũ. Quamobrem omissis illis quatuor, quæ ma
gis ad Grãmaticos uel Oratores pertinẽt, huius a-
pophantici, qđ ad Philosophos ptinet, Aristoteles
De usia siue substãtia. Cap. 9
habuit mentionẽ. Expositis igit oibus quæ di
sputaturis necessaria uidebantur, singulas catego-
rias oportuit definiri. Sed usia qm̃ scdm artẽ defi
niri nõ poterat, q̃ præcipit, ut definito quo possit
tẽdi latius, à genere sumat exordium: ipsa aũt usia
genus nõ habet, cũ oia ipsa sustineat, per partes eã
uoluit definire, ut qd sit nõ solũ eius definitione,
Usia quid
uerũ partium quoq; cognitione noscatur. Est igit
usia ꝓprie & principaliter dicta, q̃ neque in subie
cto est, neque de subiecto significatur, ut est hic
Secunda usia quæ dicãtur.
homo, uel hic equ⁹. Secũdę dicũtur usię genus &
species. i. animal & homo. Has ergo secũdas substã
tias nominari dicit, propterea, qđ illa sit potior,
quæ neq; in subiecto est, neq; de subiecto prædica
tur. Secundę aũt substantię, idcirco dictę sunt ge
nus & species, qđ solæ iudicẽt primã. Vt si qs no-
uit uel nesciat dicere Socratẽ, dicat animal uel ho-
minẽ. i. genus uel speciẽ: his uerò dictis qd sit So- K
crates agnoscitur. Aliud aũt si dicat, uel currit uel
ambulat, nihil possit agnosci. Manifestũ est autem
ea quæ de subiecto significãtur, cũ iis q̃ subiectũ
sunt & nomen & rõnem nominis habere cõmu-
nẽ, ut hõ & de subiecto aliquo significat hoie, sed
non solum nomẽ, uerũetiã rõnem eandẽ in subie
cto inuenies, quæ in eo quod de subiecto signifi-
catur poteris inuenire. Ipsarũ deinde secundarum
usiarũ potior est species genere. Magis.n proxima
est species primæ usię q̃ genus. Si.n. quis uelit ostẽ
dere qd sit prima usia, facilius monstrabit si dixe-
rit speciem q̃ si dixerit genus. Vt si quis Socratem
uolens dicere omisso eius nomine, magis eũ signi
ficet si hoiem dixerit, q̃ si animal. Animal enim &
equum & aquilam possumus agnoscere. Deinde
ut primæ substãtię subiectæ sunt oibus & his oia
sustinentur, ita ẽt species gñi, atq; ideo magis usia
ista, q̃ cætera, Videndũ est ẽt ne quam speciem so
lam putamus, eadẽ sit & genus, ut si quis animal
dixerit, dixit & genus. Deinde si dicat hominem,
equũ, piscem, auem, pronunciemus oia solas spe-
cies esse. Cũ.n. sint hõ & equus, species manifestæ
sunt, piscis aũt & auis genera & species Nõ.n. una L
forma est auium & piscium, propterea ergo & spe
cies & genera nominãtur. Illę aũt quę solũ species
sunt sicuti est homo, equus, aquila, taur⁹ equa, uir
tute usiæ sunt. Vt.n. homo usia est, sic & equus, &
aqla, & taurus in suo genere Decursis igit partib⁹
per quas usia definita est, & alio modo uoluit eã
definire si ostenderet ea quæ necesse est in ea natu
ralr inueniri. Ea.n. q̃ insunt cuiq;, aut in solo & in
omni, aut in solo & nõ in omni, aut in omni & nõ
in solo, aut nec in solo nec in omni. Hęc Gręci uo
cãt ἐν μόνῳ καὶ ἐν παντὶ, ἐν μόνῳ καὶ οὐκ ἐν παντὶ, ἐν παντὶ
καὶ οὐκ ἐν μόνῳ, καὶ οὔτε ἐν μόνῳ οὔτε ἐν παντί. Vt si ho-
minẽ definire uolẽs, dicat risus capacẽ esse, hoc &
in solo est, & in omni. Solus nanq; hõ ridet, & cun
ctis ridere naturale est. Secundo, In solo & non in
oẽ: ut si hoiem definiens, capacẽ disciplinæ dicat
esse, hoc in solo quidẽ hoie inueniri põt, nõ tñ in
omni: neq;.n. oẽs disciplinas aliquas didi cerunt.
Tertio, In omni, & nõ in solo: ut si quis hominem
definiens, dicat id hoiem esse qđ ambulat, & qđ
cibũ capit: hoc in omni quidẽ ęst homine, non tñ M
in solo. Nam & pecudes cibũ capiunt, & feræ cur-
runt. Quarto, Nec in solo, nec in omni: ut si qs in
hominis definitione id esse hoiem dicat, qđ albũ
est, nec in solo, nec in omni est. Neq;.n aut hõ so-
lus candidus inuenitur, & non bos, aut equus, aut
oĩs homo albus est. Duo ergo sunt quę ad inuesti
gandum aliquã uiam monstrant, & duo quæ cer-
tũ aliqd significare nõ possunt. Id quod est, nec in
solo, nec in omni, nihil ex hoc pñt agnoscere, siq-
dẽ cũ generale est. Alterũ in omni nõ in solo, non
habet differentiã, proptereaq́; similiter respuendũ
est. Duo sunt reliqua q̃ certis signis id in quo fue-
rint, poterũt demostrare. i. in solo & in omni. Du
bitari.n. nõ põt, quin cũ inueneris, pronuncies qd
sit id in quo inesse cognoscitur. Alterum est in so
lo, nõ in omni, nõ quidẽ uirtutis eiusdẽ, ueruntñ
qđ ad definiendã rem necessario quęrendũ sit, si
primũ non potuerit inueniri. Nunc igitur ut desi
gnet usiã, ab omni, non solo argumentari incipit,
cũ demõstrat esse secũdas usias, quas idcirco secũ
das dicit

A das dicit esse,qa id in his iueniri poterit,qd in primis. Deniq; dicit cōe hoc esse cuilibet usiæ, ut in subiecto nō sit. Cū igit nec genus nec spēs in subiecto iueniūtur, manifestū est hæc scdas usias debere noiari. Deinde hinc quoq; ostēdit gen⁹ & spēciē scdas usias esse,φ oīa quæ sunt in subiecto, cū iis q̄ sibi subiecta sunt interdū solū nomen, nō tñ & rōnem pñt habere cōem. Genus aūt & spēs cum subiectis.i.cum aliquo hoie certam & rōnis hñt, & nominis societatem Monstratis ergo secundis usiis.i.genere & specie,differētia sola restabat,quę consyderanti diligentius,quasi accidens esse uideatur. Siqdem bipes uel mortale uel rōnale cum aīal dicitur,non qd sit,sed quale sit potius demonstratur,ideoq; uidetur uim tenere qualitatis. Verū qñ à gñe prima oritur differentia, & sic sequtur spēs, in accidētibus nō debet numerari. Atq; ideo Aristoteles eam signatione qdem mistā dixit,uirtute aūt inter usias habēdam decreuit. Eadem.n.in hac inueniri ꝓnunciat,quæ & in cæteris substantiis reperiuntur.i.cū subiecto posse, & nomen & rōnē hre consimilem, Cūm.n.gressutum hoiem dicimus,in

B subiecto idem & uocabulū & eius rōnem eandem possumus inuenire. Socrates.n. & hō est & gressutus. Sicr ꝓsequitur cætera argumētando uarie* ita demōstrans, qdam inesse usiæ,quæ sola & ois habeat, q̄dam quę sola & non ois, q̄dam quæ ois & non sola,q̄dam nec sola nec oīs. Quę qm in Aristotele ipso manifesta sunt, supfluum uisum est aperire:maxime cū hic sermo non transferre oīa quæ à Philosopho sunt scripta,decreuerit, sed ea planius enarrare,quæ rudibus uidebātur obscura. Descripta igitur usia, qm̄ definiri non potuit pp eas causas,quas supius memoraui, accidentiū definitionē necessarius ordo poscebat. Quoꝶ primū est, quātū,nec sine causa:nā cū aliqd uiderimus,id necesse est q̄tum sit æstimare. Quantū uerò sit,inueniri non pōt,nisi fuerit adhibita mēsura collectū. Si ergo omissa latitudine solam qs lōgitudinē uoluerit emetiri, longitudo sine latitudine mensuræ subiecta γραμμὴ dicitur. Non φ sit longitudo aliq̄, quę careat latitudine, sed φ solam qs metiens longitudinē, γραμμὴν metiri dicitur. Emensa uero cum longitudine latitudo, dicitur ἐπιφάνεια. Si aūt & al

C titudo fuerit mēsurę sociata,corpus cūcta ꝑficiūt. Qd̄ tñ non ita accipimus,quemadmodū solemus accipere naturale, ne ad usiam reuerti uideamur. Deinde metimur & locū in quo aliqd cōstitutum est,tp̄s quoq; mensuræ subiicitur:nam cum mouetur aliqd, ipso motu necesse est & tpis hre mensuram, cum dicimus primo uel scdo uel tertio anno puenit,uel mense,uel die,uel hora,uel momento. Hoc modo igitur quātum sit quidq; colligitur. Ipsius aūt quanti aliud est cohærens,aliud separatū. Cohęrens est gramme,epiphania,corpus,locus & tp̄s. In his.n.singulaꝶ partium terminos non pōt hre mensura. Simul nanq; ut grammes medio punctum figens, quasi certū mensuræ terminū dederis utrarumq; partiū,quæ diuisa grāme factę sunt, fit terminus ille cōmunis,ut incertum sit cui parti affixus terminus uideatur: adeo pars utraq; sibi cohæret atq; coniuncta est. Epiphania quoq; simili de causa cōnexa dicitur & cohęrens. Deniq; si qs hanc diuidere uoluerit,in eius medio grāmen imponat necesse est:cū grāme,hæc quæ epiphaniam diuidit,ex hac duas partes fecerit,ipsaꝶ duaꝶ par- D tium ipsa grāme terminus incipit esse cōis: sic.n. sibi cōnexa est, ut non appareat cui terminus uideatur infixus. Sicr corpus si qs secare uoluerit,diuidendi corporis terminus grāme uel epiphania sit necesse est.Ipsa.n.pręcisio,quā grāme facit cum epiphania, necesse est in corpus descendat : atque ideo incertū est siue grāme siue epiphania cui parti terminū dederint, cum diuiso corpore in utraq; parte epiphaniam necesse est inueniri. Ideoq; corpus cohærens est,in quo faciendaꝶ duaꝶ partium cōis est terminus. Tpis quoq; similis ratio est,cui diuidendo si uelimus terminum dare, dicamus, modo. Modo aūt inter preteritum & futuꝶ tp̄s ita confusum est,ut incertum sit quo debeat separari. Locus aūt quō corpus quodcunq; circūdat,& corporis partibus occupatur,ita cōmuni termino partitur,quemadmodum partitur corpus:ac ꝓpterea eum necesse est cohęrentem ut cætera noiari. Separata uero sunt numerus & oratio. Quis.n.non aduertat ꝓpriis terminis unum separatum esse à duobus,duos à tribus? Et in oratione singulæ syllabę separatę sunt:natura.n & numero segregantur, cū alteram breuem,alterā lōgam,& unā uel duas di- E cimus. Nimirū apparet hęc q̄ diximus,& ad quātū ptinere,& separata oportere noiari. Hoꝶ quantoꝶ est & alia differentia. Nā ex his alia sunt,quoꝶ partes positionē hñt, ex qua possit agnosci quæ pars cuiq; iungatur:Alia uero sunt quoꝶ partes positionem hre non pñt. Positionem aūt dico,cum uidemus cuiusq; rei dexterā, læuam,supiora, inferiora, ante,post,longe,iuxta. Sunt ergo quoꝶ partes sibi manifesta positione iunguntur hęc,grāme,epiphania,corpus,locus. Siue.n.in grāme,siue in epiphania,siue in quolibet hoꝶ positis terminis partes feceris, q̄q̄ sibi cohęrētes uideantur atq; cōiūctæ,tñ aduerti corporal̄r licet,quę pars ubi sit,cui uicina sit cuiq; iūgatur. Sunt uero quoꝶ partes positionē non hñt hęc,tp̄s,numerus,oratio. Vnum.n.cū dicim⁹, ipm numeꝶ solū dicētes nō aliqd corporal̄r numerātes nō uidem⁹ uel eius dextrā uel sinistrā. Quippe cū in uerbo sit tm̄ in sono, & in nullo sit corpore,positionē suaꝶ partiū non pōt demōstrare,nisi forte ordinē dixerim⁹,φ unū sequunt duo: Positio aūt in his dūtaxat non pōt inueniri. Sicr & F in tpe atq; sermone,maxime cū hęc mox uideātur labi,cū dixeris,& tp̄s currit, & sermo cū nondū dictū fuerit nō est,& cū dict⁹ fuerit nō apparet. Manifestū ē igitur hęc tria positionē diuersaꝶ partiū nō hre. Proprie igitur hęc sola q̄ dicta sunt quanta noiantur. Si qua uero pter hęc inueniri potuerint, debēt ꝓ accidētib⁹ poni. Sūt aūt qdā q̄ accidētib⁹ ipsis accidūt:ut si dicamus,multū albū. Propterea multū albū dicitur, nō qd ipm albū sit imensum, sed qd epiphania in qua albū est multa cernatur. Manifestū est igitur,cū multū albū dicim⁹, ex epiphanię q̄titate albū qd illi accidit æstimari. Sicr cū lōgos actus dicimus,nō qd actus imensi sint lōgi dicūtur,sed ex tpis mēsura quo cōtinentur actus, actuū q̄titas æstimatur. Illud tñ speciale debemus agnoscere,quāto cōtrariū nihil eē. Epiphaniæ.n. siue grāme,siue duob⁹ cubitis, siue trib⁹ cōtrariū est nihil. Nisi forte errore quodā multū & exiguū putemus eē cōtraria, nō aduertētes hęc in eoꝶ numerū q̄ ad aliqd dīr dēre trāsferri. Nihil.n.multū

Marginal notes: *Quare dicunt usiae secundae.* — *alias, variata.* — *De quantitate. Cap. ii.* — *Gramme quid sit.* — *Cohærentia quæ sunt.* — *Separata quæ sint.* — *Differentia positionum.* — *Partes positionem habentes* — *Partes positionem non habentes.* — *Quanto nihil est contrarium.*

G uel exiguū dicit̃,nisi alteri fuerit cōparatū. Cū.n. dicim⁹ mōtē breuē,grādiorē esse alterū cui cōparat⁹ est,indicamus: Vel cū dicimus grāde milij granū,cōparatiōe sui generis, in quo breui⁹ aliqd inuenit̃,illud esse grādius mōstramus. Ac propterea manifestū est,multū & exiguū,grāde & breue, cū aliquo cōparata sui uocabulū reperire. Nec in hoc solo errat,q putat multū & exiguū quanto debere cōiungi,uerumetiā si existimet esse cōtraria, quod fieri penitus nō pōt. Nā si hęc quodā errore decepti cōtraria dicimus,fiet ut in una re,uno atq; eodē tēpore cōtrarie uideant̃ incidere. Vna.n.res, & maior à minore, & breuis à maiore uno atq; eodē tpe poterit nominari. Qđ fieri nec rerum natura patitur,nec ratio ipsa permittit. Ac propterea eorū repellēda sententia est,qui hęc credūt esse contraria:Nō magis in quanto contrarietas, q̄ in circulo uideri pōt. Veteres n.supra & infra pp cœli terręq; distantiā contraria sibi esse dixerunt,undiquaque uersum afferētes terram subter esse, cœlum super. Contemplantibus n nobis naturam rerum, terra quę uidet̃ in medio,ubiq; subtus est:Nam & antipodes nostri,q nobis dicūtur figere aduersa uestigia,cœlum super se habēt. Claret igitur semp terrā

H in inferioribus constitutā. Denicq; illa quoq; à physicis iungitur ratio,quod propterea ex diuersitate locorū,terra cœlo cōtraria est.i.illud sup, hæc deorsum,qđ oia quæ pōdere grauia sunt,naturaliter feruntur ad terrā: Ad cœlū uero leuari necesse est, quę uidētur esse leuiora. Hinc igit̃ cœlum terrāq; contraria sibi esse dixerunt,qđ hāc deorsum,illud uero superius naturalis necessitas collocauit. Ex hac igitur rōne uidetur cōtrariorū oium definitio constituta Dicūtur.n.illa esse contraria,quę cum sint ex uno eodemq; genere,multo tñ à se spatio separantur. Sed hęc qui asserunt, habent aduertere adaliqd dictis potius debere,coniungi. Siquidem supra dici nō pōt,nisi & infra fuerit designatū:Qđ si calumniari quibusdā libet supra & infra in categoria magis quæ,ubi dicitur uideri pōt. Cū.n.supra & infra dicimus,ubi aliquid geratur,agnoscitur Sed hæc ut diximus garriētiū sunt. Nos uero in quanto admitti cōtrariū credere nō debemus.

Cōtraria quæ dicātur.

I Aduertere interea licet huius occasione tractatus, aliud esse sup & subter naturale, aliud uero qđ circa nos. Naturale n.nō pōt immutari, nostrū autē migratione hoium cōmutatur. Vt si quis cum in inferioribus fuerit,ad superiora conscendat,aut è superioribus nelit ad inferiora descendere, oia illa quæ ante fuerant,commutant̃,cū descendenti inferiora quę fuerāt superiora cernātur.Illud quoq; quanto inest,in omni quidē,non tñ in solo,ut nō recipiat magis & minus,qđ Gręce dictum est μᾶλλον καὶ ἧττον. Bipedale.n.cum dicimus, non possumus aliud bipedale magis uel min⁹ dicere.Simili enim modo bipedale secūdū est, quēadmodū & primū Quod si aliud alio amplius fuerit, iam nō bipedalis,sed alterius mēsurę suscipit nomē. Nec numer⁹ magis aut min⁹ sustinet, sicdē tres magis aut minus tribus noiare demētia est. Et tēpus nō potest esse tempore magis aut minus. Claret igitur his expositis magis & minus in quāto inueniri nō posse, Propriū uero quanti, & qđ in omni & in solo inuenit̃,illud est, ut oia eius paria aut imparia dicant̃. Vt numerus par & ipar,nō ęqualis numerus,si par est,aut si impar,inęqualis dicatur. Sic̃ & eius oia non ęqualia,aut inęqualia, sed paria aut

K imparia nūcupantur Cętera uero,quę ad quantū non ptinēt,similia sibi potius q̄ æqualia nominamus:ut albū albo simile aut nō simile dicat. Hoc enim uerbū specialr̃ us quæ in quanto sunt, uidetur infixū. Categoriarū tertia est, quæ Latine ad aliqd,Græce πρός τι censetur. Et qdem hanc tertiā non ordo,sed tractatus necessitas fecit: nam post quantū quale sequebatur. Verum qm̄ in fioe quāti qdam eiusdem generis adaliqd uidebantur posse transferri,hanc Categoriam, quę quarta fuerat, necessario tertiā uoluit ordinare, ut discussis atq; monstratis oibus,quę cuiq; cōuenirent, frequens orta cōfusio solueretur. Incipit aūt nō à definitionibus suis Aristoteles,sed ab eorū terminis,qui ante se aliqd perperam definire uoluerunt. Ita tñ hęc debemus audire q̄si tractatui necessaria. Astute.n. & dat illis auxiliū Philosophus, & medelam male positis terminis q̄rit, postea suæ ꝓlatione fnię oia quę improprie definita sunt repulsurus. πρός τι πρὸς τι Adaliqd ergo Categoriam uocamus eā,quę id qđ est dicitur ex altero, sine cuius societate esse nō

Adaliqd. Cap. II.

L possit,& cuius uis ois ex alterius coniūctione descendit:ut duplū simpli dicitur duplū, maius minoris dicitur maius, sile simili dicitur sile. Claret igitur Adaliqd non sua ui, sed alterius cōiunctione cōsistere. Eodē modo accipiēda sunt cætera q̄ eiusdē Categorię esse noscūtur, ut est habitus, affectio, disciplina, positio, sensus. Hæc Aristoteles: ἕξιν, διάθεσιν, ἐπιστήμην, θέσιν, αἴσθησιν nominauit. Et hęc nanq; pēdent ex altero. Siqdem habitus alicuius rei habitus dicitur, & affectio alicuius ad aliqd affectio, & sciētia & positio & sensus simili rōne noscuntur. Non nos aūt pturbet, qđ qdam huius Categorię esse narrātur, quę & qualitati uidentur esse cōiuncta Habitus n. & affectio & scientia & cætera quę cū his dicta sunt, qualitati uidetur maxime cōuenire. Sed differentiā debemus aduertere, qua hæ duę Categorię, id est. Qualitas & Adaliqd, siue πρός τι καὶ ποιότης a se inuicem separantur. Quotiēs enim scientia cuiuslibet rei quę sit scibilis scientia dicitur, & sensus rei ei⁹ quę sit sensibilis, sensus dicitur, tunc Adaliqd debemus accipere. At cū sciētia aut disciplina non rei cuiuslibet, sed hois dicitur, qualitatē debemus agnoscere. Hęc est interim

Adaliqd

M differentia, licet si ꝓprie hanc Categoriā, quæ Adaliqd dicitur, uolumus definire, ut a cęteris separetur, in oēs.n.uidetur incurrere, alio modo eā definire debemus, ne semp parum cōsyderantibus error oriatur. Tunc ergo & uere & ꝓprie Adaliqd dicitur, cum sub uno ortu atq; occasu & id qđ iungitur, & id cui iungitur, inuenitur. Vtputa seruus & dñs, utrunq; uel simul est, uel simul nō est. Etenim cum dñs dixeris, necessario existet & seruus: cum uero dñm tuleris, nec seruus apparet. Similiter duplum & simplum, alterutrum se uel perimunt, uel ostendunt: apparente n. duplo, nascitur simplum: duplo pereūte, nec simplum poterit ꝑmanere. Similiterq; si simplum non sit, nec duplum est: at si simplum fuerit, & duplū necessario apparebit. Specialiter, tamē ac regulariter, ut hæc Categoria manifestius dignoscatur, hæc uia est, qua debemus aduertere, non recte dici Adaliquid, nisi cum καθόλου πρὸς καθόλου ἀποδίδοται, hoc est, singulare ad

Adaliqd quādo dicitur.

A singulare refertur. Similiter cũ dicimus duplũ, sine dubio nõ generaliter, sed specialiter hoc duplũ dicimus, & huius simpli duplũ dicimus. Ac ꝓpterea tunc uere Adaliquid categoria est, quotiens uerbi gratia, Socratẽ Chrysippo dicimus esse uultu cõsimilẽ. Cæterũ quo pacto uel qs uel cui sit similis, demõstrabimus, nisi & qs similis sit, & cui sit similis ꝑsonaliter indicemus? Sed sunt quidã qui huic definitioni uelint mouere supfluam qõnem, afferentes inueniri posse Adaliquid dictũ qđ ante sit, & postea nascatur qđ de ipso debeat nũcupari, ut etiã uideanẽ hęc duo nec ortu, nec occasu sibi esse cõiuncta: Ac dant exẽpla scibilis & sciẽtiæ, afferentes ante scibile fuisse, & post eius scientiã consecutam. Verbi gratia ante Geometricos γραμμή, uel circulus fuit, sed eorũ sciẽtia postea a sapiẽtibus cõprehensa est: proptereaq́ ante fuisse scibile in quo posset sciẽtia reperiri. Hoc argumẽto igitur monstrant multa esse huius Categoriæ, qbus nõ & ortus & occasus uideatur esse comunis. Et sensibilis enim sensusq; exemplũ simili rõne constare cõtendunt: Siquidẽ sensibilia ante fuerint. Elemẽta. n.
B qbus omne corpus cõstat, ante fuerunt ꝙ corpus ex his aliqđ nasceretur, in quo sensus existeret. His igitur argumẽtis ostẽdunt definitionẽ Categorię quæ Adaliqd dicitur nõ recte esse defixã. Hæc solent parũ diligenter naturã rerum intuẽtes astruere. Omnia. n. quæ sunt, aut naturali potẽtia dicuntur esse, aut operatione faciẽdi, quæ Græci δύναμιν καὶ ἐνέργειαν uocant. Quas si quis separare uoluerit, nec ulla sociatate cõfundere, intelliget Adaliquid dictũ nõ posse esse sine altero cuius esse dicĩ. Scibili. n. γραμμή siue circulo in ipso ortu naturę sciẽtia societa est. Simul nanq; ut scibile esse cœpit, habuit sciẽtiam sui, sed necdum ἐνέργεια i. operatione mõstrata est. Nõ ergo tunc cœpit esse sciẽtia eius, qñ cœpit operari, sed cũ ipso scibili orta est, & operatio postea est cõsecuta. Discernere. n. nos oportet operationis exordiũ. Tunc. n. possumus aduertere sciẽtiam cum scibili esse procreatã, operationem uero eius apparuisse postea indagatione prudentiũ. Quibus depulsis, optima definitio est Adaliqd relatorũ, semp ea simul uel extingui, uel nasci. Illud sanè debemus memoria cõtinere, nõ om-
C nia Adaliqd dicta hisdẽ casibus referri ad ea qbus iunguntur, sed alia genitiuo casu, alia datiuo, plęraq; ablatiuo copulari. Et genitiuo qdẽ, ut seruus dñi, duplum simpli. Datiuo, simile simili, par pari. Abltõ uero, sensibile sensu sensibile, scibile scientia scibile, & cætera hmõi, quę uarijs casibus alterius societate nectunẽ. Inest aũt huic Cathegoriæ & soli & omni, ut iter cõiũcta duo, q̃ ex se pẽdeãt, sit alterna conuersio, quæ Gręce dicitur ἀντιστροφή. Vt duplũ simpli dicitur, & simplũ dupli, & seruus dñi, & dñs serui. Apparet ergo hæc copulata uicaria in semet replicatiõe cõuerti, si tñ sciẽter & prudenter ista fiat cõuersio. Nam si imperite hæc uocabula cõuertãtur, oritur magna cõfusio: Vt si qs imperite dixerit, auis pennã, stulta conuersio est, non. n. penna ois auis est. Siquidẽ sunt quędã pennæ, quæ non sunt auium, ut cicadarũ, muscarum, cæterorumq́ animaliũ, quæ similiter natura formauit. Quod si quis, pennã pẽnati pennã dixerit, quasi cõuersio recta est. Hoc loco libitũ est, quasdam tenebras quæ emergere ex Categoriarum si-

militudine assolent apire. Siquidẽ cũ dicimus, pẽnã pennati, & caput capitati, uidemur usiæ partes D in accidentibus ponere. Penna eni sine dubio pars usiæ est, uel caput, uel manus, quæ si Adaliqd referanẽ, inter usias, & Adaliqd uidebitur nulla esse discretio. Vt igitur amoueatur uniuersa cõfusio, aduertere nos oportet, quo pacto & uere & proprie Adaliqd definitũ sit. Ita enim eius definitio se habet, ut dicatur Adaliqd, cuius id qđ est pẽdet ex altero, cuiq; necesse sit singulariter, id est, καθ' ἕκαστον, uicaria in semet mutatione conuerti. Hoc qs consyderato, reperiet, nec pennati pennã, nec capitati caput recte posse Adaliqd noiari. Non enim ut pennati pennã dicimus, sic possumus dicere pẽnæ pennatũ, uel capitis capitatũ: Id nãq; q dixerit, irridebitur. Esse enim pennato nõ ex penna descẽdit, neq; penna ex pennato constat. Similiterq́ capitatũ nõ constat ex capite, neq; caput ex capitato uideĩ consistere. At quod uere Adaliquid dicitur, conuerti ꝑ uices potest, ut supius diximus, dñs serui dñs, & seruus dñi seruus: & rursus subtracto seruo, dñs non est, remoto dño nec seruus apparet. Pennatũ uero E esse poterit etiã penna pereunte, & rursum penna pereunte pennato potest esse. Considerata ergo definitione huius Categoriæ, poterit etiã confusiõis ex similitudine exortæ discretio reperiri. Eodẽ pacto possumus hanc Categoriã & ab oppositorum similitudine separaĩ. Nã & opposita quę ἀντικείμενα Aristoteles uocat, quandã huius Categorię similitudinẽ reddũt. Siquidẽ calidũ & frigidũ uidentur sibi oppositionis societate coniuncta, sed calidũ non frigidi calidũ, sed frigido oppositũ dicimus: Et iustum non iniusti iustũ, sed iniusto contrariũ nominatus. Aristoteles quidẽ ut in principio huius Categorię diximus, multa exempla proponit, quę ad hanc non sub certa forma ꝑtinere uideanĩ, nolens de consequẽtibus reprehẽdere uitia cæterorũ, q hanc secus definire uoluerunt. Deniq; & uirtutẽ malitiæ & scientiæ ignorantiã quasi Adaliquid posuit, eaq́ dixit posse recipere contrarium: Non quo ita res postulet, sed ut indocte differentiũ uitia posset oñdere. Hęc nãq;, ut supius explicauimus, opposita potius quàm Adaliquid dicta iudicãda sunt. F Mihi uero, ut & ipsi Aristoteli placet, magis & minus hæc Categoria non omnis quidẽ nec sola uidetur posse suscipere. Simile enim cuilibet & magis simile, & minus simile possum⁹ dicere. Sed hoc non in omnibus ut dixi quæ sunt Adaliquid poterit inueniri. Nãq; nec magis pater, nec minus pater potest dici, nec minus filius, aut magis filius, nec minus duplum, aut magis duplũ. Non nos autem fallat, ut putemus Adaliquid esse quotiens, uerbi gratia dicimus, cuius equus uel cuius lignum, uel cuius fundus: Hæc enim dñm, uel possidentis personã monstrantia non Adaliquid dicta censenda sunt. De qua Categoria quantum potuimus, explanauimus: licet tanta hic cum cæteris uideatur esse permixtio, ut ipse quoq; Aristoteles huius discretionem haud facile repererit, cuius etiam lõga ac diuturna non sit indecens retractatio.

Opposita

Nunc de qualitate tractemus, secundũ quam ea quæ sunt, qualia nuncupantur. Multi aũt quærũt, quid sit qualitas, & quid quale, quorũ facilis separatio est. Qualitatem nãq; dicimus dulcedinem, austeritatem, albedinem, nigredinem. Quale uero

De qualitate. s. n.

G intelligitur, quotiens albū aliqd, uel dulce, uel au stē, uel nigrū dicimus. Licet Aristoteles indifferē ter pro qualitate quale posuerit, & qualitatem pro quali, propterea& ēt nos eundē secuti similia sen serimus. Hanc aūt Categoriā ,ppterea cæteris dif ficiliorē uolunt, quia facilius q̄ cæteræ in oēs ui det incurrere. Vtputa in usia inuenit, cū dicimus, homo Grāmaticus. In quanto, alba uel nigra epi phania. In Adaliqd, prudēs pater, optim⁹ filius. In facere, dure saltat. In pati, fert fortiter uulnera. In loco, obscurus locus. In tpe, calidus mensis, aut fri gid⁹. In iacere, ,pnus aut supinus iacet. In hīc, decē ter armatus. Erit igit nō parue prudētiæ, qualitatē cū cæteris penē confusam mētis uiuacitate secer nere. Hui⁹ sunt spēs numero quatuor, quas Aristo teles pro generibus posuit. f. propterea, quia & ip sę singulę hn̄t spēs suas. Id uero cū acciderit, sub alterna nominant, q̄ Græci ὑπάλληλα uocauerunt. Ergo primū genus est habitus & affectio: secūdū, potentia naturalis: tertium, passiuę qualitates siue passiones: quartū, formę ac figurę. Hęc Aristoteles ἕξιν καὶ διάθεσιν dixit, φυσικὴν δύναμιν: παθητικὰς ποιότη τας καὶ σχῆμα, μορφὰς [illegible]. Habitus, affectio est

Spēs qualitatis.

H animi longo tpe pseuerans: Vt est uirtus & discipli na, quę perseueratione sui & ppetuitate temporis æstimant, nisi forte eas languor corporis aliquis, & casu iniecta debilitas āputauerit. Affectio uero est mutabilis mētis impulsio, uel cupiditas leuis, quę breui tpe deleat. Habitus ergo & affectio uide ri pōt. Ab hac nanq; incipit, & si ipsa permanserit, habitus nascitur: Affectio aūt habitus uideri non potest. Si n. ad habitū peruenerit, uocabulum pro priū non tenebit: Hoc loco non est incongruū, qd̄ sępe quęsitum est, breui tractatu dissoluere ac do cere, qd uirtutē disciplinamq; discernat. Hoc pro fecto, q̄ disciplina in ea parte aiæ, quæ rationalis dicitur, tantūmodo uersatur. Virtus uero oēs aiæ partes amplectitur, omneq; aiam suo imperio gu bernat ac regit: ut & iracundiā domet & cupidita tes aīo amoueat, qd̄ disciplina facere haud quaq̄ ualet. Potētia naturalis est, qnotiens quis uidetur uel posse uel nō posse aliqd per naturam facere: ut uerbi gratia, plerunq; uisis corporibus pueros, & cōtēplatis artubus pronunciam⁹ aliqd de futuro,

Habitus. *Affectio.* *Virtus et disciplina differunt.* *Potentia naturalis*

I eosq; dicimus uel pugillatores fore uel cursores, nō q̄ iam hac arte uel studio teneant, sed q̄ uideā tur positione corporis hęc facilius impleturi. Sic salubres uel imbecilles dicimus, qui aut facile aut non facile recipiant ægritudinem. Eodem modo nanq; & in his potentia naturalis aduertit, q̄ eos facit uel lāguoribus crebrius subiacere, uel retine re perennē sospitatē Dur. quoq; & molle cū dicit, ostēdit potentiā naturalē Durū siquidem est, qd̄ firmitate naturę corruptionē sui non facile admit tat. Molle uero, in quo est natura luxuriosior, * † nec ad cōtraria repellēda sufficiens. Tertiū genus qualitatis siue species, passiuę qualitates, & passio nes, q̄ sunt huiusmodi, austeritas, calidatio & frigi datio Sic enim γλυκύτητα & ψυχρότητα placet dice re, & albedo & nigredo: Quę nō idcirco passiuæ qualitates dicunt, q̄ patiant aliquid, sed q̄ faciūt passionē. Mel nāq; us dulce fit, nō ā dulcidine ali. qd passum est, sed dulcē gustantibus efficit passio nem. Passiuę aūt qualitates rectius dicuntur, albe do & nigredo, & hoē media rubor & pallor. Hęc

★ talis, laxior. *Passiuæ qualitates.*

eni non nisi aiæ uel corporis passione nascuntur. K Vt n. nigrescat aliquis, corporis passio est, ut palle scat uel rubescat, aię: quæ cū turpitudinis uerecū diam ferre nequerit, quasi ad obtentū sui, sangui nis copiā in exteriores corporis partes fundit, eoq; fit ut pudore nimio rubescamus. Pallor quoq; si milia aiæ passione consistit, cū perculsa metu ni mio ad cordis ulteriora cōfugit, eamq; sanguis in sequitur, adeo ut desertū sanguine qd̄ est in cospectu corpus albescat. Hæc aiæ passio ita á Philosophis uera esse firmat, ut ēt si pallor uel rubor in corpo re iugiter perseueret, simili passione asserant, eue nisse. Hę igit qualitates si in corpore perseuerēt qa secundū eas quales dicimus, ipsę quoq; qualita tes passiuę cēsentur. Sin uero ad breue tps extite rint, ita ut cito discedāt, passiones eas potius no minamus. Nō n. qs si ad tps iratus est, aut erubuit, aut incaluit, aut refriguit, mox ad statum naturæ iter. rediturus, rubicundus, uel iracundus, uel cali dus uel frigidus appellari pōt, si ad tps aliqd pas sus est. Erit ergo inter passiuas qualitates & passio nes ista discretio, qd̄ passiones ad tps exortæ faci le cōmutantur, passiuę uero qualitates secūdū q̄s L quales dicimur, ppetuo perseuerant. Quartā nūc qualitatis speciē retractemus, in qua sunt formæ & figuræ: Sed figurę inanimalibus, formæ anima libus tribuūtur. Figuras. n. tūc designamus, cū uel Trigonū uel Tetragonū, uel Conū, uel Cylindrū, uel Sphæram dicimus. Formas aūt cū formosos af serimus aliquos uel deformes. In eodē qualitatis genere sunt curuitas & rectitudo. Audemus enim εὐθύτητα καὶ καμπυλότητα hoc pacto conuertere. Ab iis nanq; rectū uel curuū quippiā dicitur: Leuitu do quoq; & asperitas, & raritas ac densitas. è qui bus ra. , densum, leue & asperum designamus, qua litatū quidē numero sociantur, sed habent alterā interpretationē sui. Siquidē densum coarctatione nimiam coniunctas. partim uidet ostendere: Rar. contra, in quo interuallis frequentibus latior par tium uidetur esse coniunctio: Quinetiam leue il lud proprie uidetur ostendere, in quo positio par tiū ita apte pariliterq; digesta est, ut nulla ea. me suræ alterius emineret. Cōtra asper. discrepātia cō iunctas. partiū facit. Asperitatem nanq; nō gignit nisi inæqualitas partium, ut sit lōgior una, altera M inferior. Ac propterea hæc quidā uolunt Catego rię alteri sociare, q̄ apud Grecos κεῖσθαι, apud nos iacere, siue ut Augurius, quē ego iter doctissimos habeo, uoluit, situs dicit. Claret. n. unūquodq; ea rū partiū, quę corpus efficiunt, positione cōstare: Veruntn̄ cū leue uel asper. uel densum uel rarum dicimus, qualia demōstramus, eaq; oia quę de his superius explicata sunt, ad interpretationē nō uo cabuli, sed naturæ uident potius ptinere. Qua de causa cogit rō, ut hęc quoq; iter q̄lia numeremus. Ab his igitur q̄s enumerauim⁹ qualitatibus παρώ νυμα q̄lia nominātur. ut leue á leuitate, á dēsitate dēsum, cęteraq; his silia. Sed plerunq; accidit, licet raro, ut † q̄lia nō παρωνύμως a sua qualitate descen dāt: ut á uirtute nō pōt dici uirtu. sus, sed modera tor & industrius. Nec in Greco qdē ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἀρετὸς dicitur, sed σπουδαῖος. Vnde appatet qualia ēt neglecta plerūq; paronymos. deriuatiōe cōstare. Hęc hactenⁿ: Nūc qualitatis hui⁹ pp q̄ diuersas spe cies explanauimus, cōsequētias, & ,pprīū uideam⁹.

Differūt forma et figura. *Densum.* *Rarum.* *Leue.* *Asperum* *† aliàs, si cet ratio nō desit, ut. Cicero mer tis studio sus.*

A Et primũ quidẽ contrarietatẽ recipere qualitates, nulla dubitatio eſt. Quis.n.dubitat ſaluti cõtrarium eẽ lãguorẽ, iuſtitiæ iuſtitiã, calorẽ frigori, malo bonũ, nõ erudito literis eruditũ? Sed hoc nõ in omni qualitate repies Nã pallido uel fuſco, uel quadrato uel trigono, nihil põt eſſe cõtrariũ. Nõ ergo erit incõmodũ regulã quandã dare, qua quę qualitates contrarietatẽ non recipiant, posſit aduerti.

Qualitates recipiunt contrarietatem.

Erit igił notũ doctis, eas qualitates quæ cõtrarijs mediæ ſunt, & eas quæ ex formis figuriſq́ naſcunł, cõtrarietatẽ penit⁹ recuſare. Cõtrarijs aũt medias dixi, ut eſt fuſcũ & pallidũ: Hęc.n.duo de albedine nigredineq́ naſcuntur, ac ſunt his media, ipſa uero albedo & nigredo ſibi ſunt cõtraria, fuſco aũt pallidoq́ cõtrariũ nihil eſt. Claret ergo contrariorum media cõtraria nõ habere: Quinetiã qualitas quæ ex forma uel figura cõſiſtit, cõtrarietatis ignara eſt Quid enĩ quadrato uel trigono, qd circulo uel cono uel cylindro cõtrariũ qs opponat? Regulariter ergo teneamus cõtrarietatis receptricẽ qualitatẽ, nec oẽm poſſe eſſe, nec ſolã Nec illud eſt omittendũ, ut ſciamus in cõtrarijs qualitatũ ſub eadẽ Categoria eſſe alteru, ſub qua aliud inuenitur: ut iuſtitiæ iniuſtitia cõtraria eſt qualitas, iuſtitia & iniuſtitia, igitur qualitas eſt albedo, nigredinẽ quoq́ eſſe qualitatẽ neceſſe eſt. Quo fit, ut regulariter contrariæ qualitates Categoria ſemper eadẽ uinciantur.

Qualitates q̃ nõ ſuſcipiũt contrarietatem.

B Quærentes interea qd ſit ꝓpriũ qualitatis, qm̃ contrarietatẽ ſuſcipe nec ſolius eſt nec totius, aliud pſcrutemur. Video.n.magis & min⁹, hoc eſt, μᾶλλόν τε καὶ ἧττον in ſe recipere qualitatẽ. Nãq́ magis albũ, uel magis nigrũ, uel magis muſicũ, uel minus muſicũ poſſumus dicere. Verũ id quoq́ nec in oi qualitate, nec in ſola poterit inueniri. Quis.n.prudentiã [prudẽtia] prudẽtiorẽ poterit dicere, uel albedinẽ clariorẽ [albedine,] uel doctrinã [doctrina] doctiorẽ, uel trigono magis trigonũ, uel quadrato magis quadratũ: Si enim trigonũ fuerit, magis eſſe quam trigonũ nõ poteſt: Aut ſi magis aut minus fuerit, iam trigonũ nõ erit. Separare tñ placet ac diſcernere eas qualitates quæ magis & minus recipiunt, ab iis quę hunc gradũ cõparationis recuſent.

C Sit ergo hæc regula, qualitates ipſas magis & minus nõ poſſe ſuſcipere. Ea uerò quæ ex his fiunt, cõparata uel magis recipere poſſe uel minus: Vt eloquentiã magis eloquẽtiã ſeu minus, nullus dicere põt: Eũ uero q eloquens dicitur, magis uel minus cæteris eloquentẽ poſſumus dicere. Claret ergo magis & minus in qualibus inueniri poſſe, nunquam poſſe in qlitates incidere Figuræ quoq́ ut ſupius explicatũ eſt, nõ admittũt magis & minus. Siquidẽ circulo ſi aliqd addas uel minuas, circuli iam uocabulũ nõ tenebit, & in alterius figuræ nomẽ migrabit Manifeſte igitur deſignatũ eſt, quæ qualitates huiuſmodi gradus cõparationis accipiũt, & quæ ab his uidenł eſſe alienæ. Reliquũ eſt ut qualitatis ꝓprium quod apd Græcos eſt ἴδιον, inueſtigemus. Nãq́ uſia habet hoc ꝓpriũ, ut ſingularis atq́ una numero cõtraria in ſe ſuſcipiat: Suſcipiat aũt dixi, nõ habeat cõtraria. Meminiſſe aũt nos oportet, ꝙ uſiæ cũ de ea tractaremus, nihil eſſe diximus contrariũ. Ergo ut eius eſt propriũ, ſuſcipere cõtraria, id eſt, ſanitatem modo, mõ ægritudinẽ, quanti uerò, id eſt, τοῦ ποσοῦ, ut par impar'ue dicatur. τοῦ δὲ πρός τι ad aliquid, ut ſint ἀντιστρέφοντα, hoc eſt, ut in ſe conuertantur, ac ſint ſibi natura coniuncta: Ita & qualitatis hoc ꝓpriũ eſt: ut cũcta qualia ſimilia aut diſſimilia noienł. Et dulce enim dulci, & albo albũ, & ſtulto ſtultũ, & leni lene, & calido calidum, ſimilia uel diſſimilia ꝓprie nuncupanł. Aliter.n.ſi dicta fuerint, nuncupationẽ ꝓpriã nõ habebũt

Qualitates nõ ſuſcipiunt magis & minus.

D Ne autem nõnulli in legẽdo turbeoł, quod & affectio & habitus & diſciplina, quę in adaliquid dictis, id eſt, ἐν τοῖς πρός τι poſitæ, eidẽ qualitati quoq́ connexæ ſunt, hãc diſcretionẽ damus, ut tũc categorię adaliqd ſocienł, qñ ſunt genera: cũ uero ſpecies, qualitati. Vtputa ſi diſciplinã dixeris, quæ eſt genus cęterarũ, adaliquid referenda eſt: Diſciplina enim diſciplinabilis uel diſcibilis rei diſciplina dicił. Qd ſi muſicã dixeris, muſica diſciplinæ ſpecies eſt, nõ genus, qualitati nectẽda eſt: Neq́ enim muſici muſicã poſſumus dicere, ſed muſici diſciplinã. Similiter & affectio & habitus ſcdm gña & ſpecies, nunc adaliquid, nũc qualitati nectuntur. Siquidẽ ſi affectũ uel habitũ, hoc eſt, διάθεσιν & ἕξιν generis dixeris, id eſt, diſciplinę adaliquid referuntur? Sin autẽ affectũ ſiue habitũ ſpeciei eſſe dixeris, id eſt, Muſicę uel Grãmaticę, qualitates debemus agnoſcere.

E Quãuis ipſe quoq́ Ariſtoteles magn⁹ ingenio huic penẽ pmixtioni cõceſſerit ac dixerit, poſſe cõtingere, ut qd qualitatis fuerit, idẽ referał adaliqd, nec eſſe importunũ, ſi una res duarũ categoriarũ uocabulo concludatur. Dicta ſunt autẽ oĩa quę ad quatuor categorias maximas atq́ difficiles pertinebãt Nũc ordo cõmonet ut poſt qualitatẽ de facere & pati tractatus habeał. Quę duo uidenł ex qualitatis fonte deſcendere: Id nãq́ quod calidũ facit, calidũ ſit neceſſe eſt. Calidũ uero quale eẽ cognoſci m⁹. †Similiter qd calidũ fit, paſſi oẽ ſui accipit qualitatẽ. Et q docet, cũ docet doctor eſt, & diſcipulũ facit, uterq́ aũt ſiue doctor ſiue diſcipulus qualis eſt: & cętera his ſimilia cõſiderata demonſtrant recte has duas categorias prępoſita qualitate tractari. Hęc duo aũt facere & pati multi dixerunt, non poſſe niſi iis quę fuerint cõtraria prouenire, Id enim quod dulce eſt, dulce nõ facit, niſi id quod dulce nõ fuerit: Nã id quod patitur dulce fuerit p naturã ſui, alterius dulcedioẽ quo recipiat non habebit:

De facere & pati Cap. 13.

† quale eſt cognoſcimus.

F Neceſſe eſt ergo dulce non eſſe id quod patitur, ut dulcedinem recipiat alienã: ac propterea cum qd facit dulce eſt, & qd patitur dulce non eſt, neceſſario dñr uideri cõtraria Nõnulli diuerſã ſenſerunt, aſſerẽtes nõ poſſe hoc niſi in ſimilibus inueniri, & ſub eodẽ gñe cõſtitutis: Nec poſſe aliqd pati uel facere, niſi ſimile faciat, aut à ſimili patiatur. Dulce enim & amarũ, uel calidũ & frigidũ licet cõtraria uideantur, tñ cũ ſub eodẽ ſenſu fuerint, ſimilia eẽ cõfirmant. Deniq́ ab alienis penituſq́ diſcretis patiendi faciendiue rationẽ dicunt nõ poſſe cõſiſtere: Vt uerbi gratia, Quid enĩ faciet numer⁹ in amaro, uel qd albedo pati poſſit à numero. Sed hęc ſit cõflictio cęterorũ: Nobis aũt regula illa ſufficiat, ut ſciamus facere & pati genere eſſe cõiuncta, qualitate diſcreta Etenim calidũ quod frigido pręſtat calorẽ ſui, ſub eodẽ genere eſt quo eſt frigidũ, ſed diſcrepat qualitate ꝙ calet: Et doctus cum docet indoctum, ſub eodẽ genere eſt, ſed qualitate diſcernitur. Claret ergo facere & pati genere eſſe ſimilia, cootraria qualitate. Sed hæc duo ut ſuperius diximus, adeo uidentur qualitati nõ modo ordine, ſed

G etiam ratione cōiungi, ut eadē recipiant quę recipere diximus qualitatē. Nāq; & cōtrarietatē nō respuunt, quā qualitas recipit, & magis & minus admittunt, quorū qualitatē tñ diximus receptricem. Harū uero categoriarū proprium, quod est Græce ἴδιον, qm̄ ipse quoq; Aristoteles omisit, nec à nobis lector ingrat.

De iacere siue situ. Cap. 14. Sequit ut de iacere dicamus, siue de situ, ut quidā putant: Quæ categoria in adaliqd relatis, iam uidetur esse tractata. Siquidē quod iacet, positū iacet: Positū uero positionis est, & positio positi. Qua de causa, ut ipse quoq; Aristoteles quē sequmur fecit, ad alia transeamus.

De ubi et quando. Cap. 15. Vbi & qñ uidentur locus esse & tps cū nō sint, sed sunt in loco & tpe: Vt, Romę in Senatu añ borā tertiam post mensem Martiū. Hæc ut diximus in loco sunt & in tpe, nō locus & tempus. Deniq; ut claras & nullius tractatus indigas has categorias Aristoteles quoq; transgressus est, quod nos etiam faciemus. De tempore enim & loco inter summos Philosophos uetus & magna quæstio est, quibusdā uolētibus hęc H corporata esse, alijs uero sine corporibus ęstimari.

De habere. ca. 16. Non uno modo habere aliqd dicimur. Quantū enim tractando colligimus, sub hoc uerbo octo sunt quasi quędā species. Prima est, quotiēs animo habemus aliqd, ut iustitiā, castitatē, iniustitiā uel libidinē. Secūda, quotiēs in corpore habere aliqd dicimur, ut albedinē & nigredinē, uarietatē, uel cętera quæ p qualitatem corpori insidunt. Tertia de quantitate descendit, quotiēs quatuor uel quinq; pedū habere dicimur longitudinē Quarta, cū nō in toto corpore, sed in parte corporis aliqd habere firmamur, ut in digito annulū, in pede calceos, uel cotburnos. Quinta species est, cum nō in corpore, sed circa corpus habere aliqd dicimur, ut est uestimentū atq; indumenta omnia Sexta, quotiēs ipsas partes corporis habere narramur, ut manus, pedes caput, aut reliqua quæ sunt in cōpagine mēbrorū. Septimus uero locus est, quotiens far uel uinū uas aliquod habere dr̄ Octauus habēdi gradus est, q possessionē nostrā uel dñiū uidetur oñdere, cum ædes uel rus qs habere dicitur, uel sepulchra maiorū. Hi sunt habēdi modi, quos designato numero I cōprehēdimus, extra quē si qs potuerit inuenire, desidiæ nostræ culpa nō erit, cū Philosophus ipse liberū dimiserit arbitriū ingrentibus. Sanè illud uerbū multi doctorū respuūt, atq; improprie proferri cōfirmant, cū mulier habere maritū dicitur, uel uir uxorē, uel pater filiū, uel filius genitorē, ꝓpterea q̄ asserunt nihil haberi posse quod habentē habeat: Sed rectius dici autumant esse mulieri uirū, uel uxorē uiro esse, patrē filio esse, famulis dominū. Siquidē huius uerbi uim in hoc eē cōtēdūt ut significare nō possit, & habere aliquē & haberi.

De post predicamentis. Cap. 17. Tandē quasi magni æquoris freta transgressi, categoriarū numerū terminauimus, ut arbitror nō insuasibiliter uel insuauiter doctis, satis uero clare uolentibus discere: Sed quædā restāt quæ calcem libri huius nos tangere contradicunt Nā & in categorijs singulis de contrarietate tractatū est, cū q̄ recipet cōtrariū, & quę respueret diceremus. Tamē qd sit ipsum contrariū, nullus adhuc tractatus oñdit: Et adhuc q̄dā uerba remanēt, quorū uis ac proprietas debeat explicari. Qua de causa ad oppositorū tractatū necessario transeamus.

De oppositi. c. 18 Oppositorū species quatuor sunt. Opponit nāq; aliud alteri. Primo, aut figura eius categoriæ, q̄ adaliqd dicit: Secundo aut cōtrariorū modo: Tertio, aut eorū quorū circa nos eē dicit uel babitus uel priuatio. Habitū sane boc loco ex babēdo debemus accipe, nō ut in supioribus definiuimus eē habitū affectionē animi quādā sempiternā: Quarto mō, cū aut cōfirmamus aliqd, uel negamus, Vt uerbi causa, ab ijs quæ adaliqd dñr ponamus exēplū, Primū oppositū uidetur duplū simplo, uel pater filio. Scdm uero cōtrariorū exēplū sit, malū bono. Tertiū eorū quoq; quæ p habitū & priuationē dñr, sic cæcitas & uisio. Quarto illorū ēt in qbus est negatio & affirmatio: sicut, currit, nō currit. Discretio uero contrariorū, & eorū quæ adaliqd dñr, contēplantibus manifesta est: adaliqd eni dicta de sibi oppositis nominant: Simplū nāq; oppositū dupli est, & duplū oppositum simpli. Contraria uero id qđ dñr ex se habent, neq; alterius indigent. Quis enim malū boni dixerit, aut qs bonū mali? Hæc est ergo barū duarū specierū, quæ ex oppositis ueniūt, dilucida & clara discretio.

Tres species contrariorū. Ipsa uero cōtraria in tres species diuiduntur: Aut. n. mediata sunt, id est, habēt aliqd inter se L mediū: Aut sine medio: Aut ut in qbusdā repperit ratio, hñt qdē mediū, sed eius uocabulū nō apparet, nisi utriusq; oppositi negatiōe cōsistat. Mediata ergo sunt hæc, albū & nigrū, inter quæ qñ nasci pōt pallidū uel fuscum, mediata hæc opposita dicta sunt Quæ uero mediata sunt, non necesse est unū de duobus oppositis in corpore repiri: Si eni nigrū nō fuerit, potest eē fuscū: Aut si albū defuerit, pallidū poterit inueniri. At uero ex bis oppositis quæ mediata nō sunt, unū necesse est accidere de duobus, ut est salus & ægritudo. Horū medium nihil est, ꝓpterea q̄ aut salutē necesse est, aut ægritudinē humana corpora retinere. At illa qbus est qdē mediū, sed caret noie, nisi buic oppositorū negatione formet, sunt hæc, iustus & iniustus: est aliqd in medio, sed nō babet nomē, atq; ideo utriusq; oppositi negatio ei uocabulū creat, ut nec iustum nec iniustū dicamus id qđ est mediū Nūc ea opposita quæ p habitū priuationemq; fiūt, diligētius retractemus: In his nāq; obseruari oportet, ut sint utraque in eodē negocio, in eodē loco, in opportuno tpe. In eodē negocio sunt, cæcitas & uisio: in uidē- M do. n. & in nō uiuēdo consistūt. Hæc & in eodē loco sunt, utriq; nāq; & cœcitati & uisioni in oculis locus est Maxime tñ in his opportunitas tpis quęritur: Nemo enim recte caluus dicitur, nisi eo tpe quo capillos babeī debuerit, nō habebit: Nec sine dentibus, quē νωδὸν Græci uocant, infantē qsquā poterit dicere eū, cui dentes adhuc ætas parua denegauit.

Priuatio. Siqdē priuatio, quæ Græce στέρησις dicitur, hāc uim tenet, ut oñdat quēlibet habuisse aliquid p naturā, & nō habere. Inter hæc meminisse nos cōuenit, aliud eē uisionē & cæcitatē, aliud habere uisionē, & ea eē priuatū, ne si hæc eadē eē iudicemus, confundi ratio uideat. Quod si qs hoc dubiū putat aut parū certū, qd nāq; rem sequatur aduertat. Etenim si eēt idē cæcus & cæcitas, de uno utraq; dicerent. Dicimus aūt hoiem cæcum, sed homo dici cæcitas nō pōt Claret igitur aliud cæcū esse, aliud cæcitatē.

Vide an referat Aristotelis sententiam. Nec affirmatio & negatio idem est, quod sunt sub affirmatione negationeq; cadentia. Affirmatio enim siue negatio est uerbū confirmans aliquid, aut negans: Alia uero sunt quæ sub his inue-

A niuntur, ut est, Socrates differit, Socrates nõ differt. Similiter tñ omnia sibi habētur opposita. Aliquotiens aũt mala malis opponunt, quotiẽs contrarioꝝ media bona sunt, ut est indigẽtia & redũdantia, quæ Greci ἔνδειαν καὶ ὑπερβολὴν uocant. His enim duob⁹ malis sibi oppositis, mediocritas media reperit. Hanc rõnẽ Peripatetici secuti, uirtutes medias esse dixerũt, ut plus iusto πλεονεξίαν, minus iusto μειονεξίαν diceret: Inter quæ mala mediã iustitiã locauerũt. Similiter inter uersutiã & hebetudinẽ, prudentiã posuerunt. Inter libidinẽ insensibilitatemq́, quã Greci ἀναισθησίαν uocãt, tẽperantia cõstituta est. Inter timiditatẽ & audaciã fortitudo. Ita occultũ quoddã genus oppositorum repperit perscrutata ratio, ut interdũ mala malis inueniãtur esse cõtraria. Sed Aristoteles harũ quatuor spẽrum quę ex oppositis ueniunt, proprietates & differẽtias latius & multis modis explicauit: nos aũt & gen⁹ & spẽs posuisse sufficiat, ne minutionib⁹ occupati, fastidiũ necessarijs afferam⁹.

Defectus
Excessus
Stupor.

De prioris. C. 19.
Modi priora.

Quinq; modis aliud altero prius dicitur: Quoꝝ primus est, cũ dicimus aliquẽ tẽpore seniorẽ. Secũdus modus est, in quo aliqd nascitur ex priore, sed priore pereunte secun

B dum perit, scdo pereunte prius icolume pseuerat, ut est unũ naturaliter prius duobus: Ex eo n. nascunt duo, sed sine uno duo esse non possunt, sine duobus status unius manet: Et duobus extãtib⁹, esse unũ necesse est, uno uerò apparẽte duo eẽ nulla necessitas cogit. Tertio mõ ordo qdã prius alterũ alteri facit, ut in disciplinis & artib⁹ liberalibus inuenim⁹: Nanq; in Grãmatica prius est singularũ discere formas & noia literarũ: dehinc syllabarum cõiunctiones cognoscere, tũ uerborũ sumere notionẽ. Postrem⁹ nobis est orõnis usus assumẽdus, propter quẽ cuncta eius quasi pręcurrẽtia mẽbra cognoscimus. Et in Rhetorica prioris locus similiter collocatur: Nam prius procœmiũ dicit, dehinc narratio, post depulsio, tũc cõfirmatio, postrem⁹ epilogus ponit. His igit exẽplis tertiũ prioris modũ sufficiat demõstrasse. Quartus uero modus est nõ multũ probabilis, & ab ipso Aristotele iprobatus exponit, ut cũ fortuna meliores uel clariores, priores uulgus assolet dicere. Sed mea sentẽtia, uis hui⁹ prioris explosa est. Hi sunt q̃tuor eius qd pri⁹ dicit modi: Sed occultior qdã quintus adiungit, quotiẽs ex duobus, q̃ in se inuicẽ cõuertuntur, illud est potius qd esse alterũ facit, ut exẽpli gratia:

C Si est homo, recte dicimus eũ aial rõnale, mortale, risus capax. Et si uera est hois ista definitio, esse hominẽ uerũ est. Ita utrunq; in se cõuertitur, hoc est, & hois ueram esse definitionẽ, & definitionis hominẽ uerũ. Sed qm̃ definitio uera esse nõ poterat, nisi pri⁹ natura hominis appareret, idcirco ex his duobus quæ in semet conuerti diximus, hõ prioris locũ tenet, cuius extãtia definitionis suę exprimit ueritatẽ.

De simul Cap. 20.
Modi simul.

Sequitur ut proprietatẽ uerbi quo simul esse q̃dã dicimus, exprimamus. Ratio. n. uidetur exigere, ut post prioris tractatũ de his disputetur, q̃ simul esse firmantur. Simul ergo dicuntur tribus modis: cũ quælibet simul existunt uno tẽpore uel apparẽt, ita ut neutrũ de duob⁹ uel prius sit, uel alterũ cõsequat, sed utriusq; ortus uideatur esse cõis, sicut calor & splendor in Sole. Scds locus est eorũ, quę naturaliter simul sunt, nullũ tñ eorũ præstat alteri: Vt uerbi gratia: si simplũ & duplum ponamus, necesse est simul eẽ naturaliter, sed neq; duplũ facit ut simplum sit, neq; simplũ efficit duplũ. D Hoc loco nos cõfundere non oportet, ne qm̃ cum de adaliqd dictis tractarem⁹, id esse adaliqd diximus qd penderet ex altero, uideamur nũc cõtra superius definita tractare: Oia nanq; ad aliqd dicta, dici ex altero, nõ esse ex altero disputauim⁹, nec ullus error est, si qs uerborũ nostrorũ pondera diligẽtius perscrutet. Tertius locus est, quotiẽs ex eodẽ genere manãtia simul uident esse natura, sed specie discernuntur. Neq; uerò in eo q̃ dñr adaliquid, sibi præstant aliqd, ut est aial, idem genus est, sed spẽs longe discreta. Nec uero aut aquatile† quicquã pedestri tribuit ut sit, aut uolatili pedestre, aut oĩno aliud alteri, in eo q̃ est, ullã substantiam subministrat, nullumq́ alteri aliud prius est, sed simul omnia ab aiali, id est, ab uno genere orta nascũtur.

† uolatile.

De motu Cap. 21.

Omnis imutatio quæ μεταβολὴ Gręce est, fit tribus modis: Aut ex nõ subiecto in subiectũ, ut est ortus uel natiuitas, quam Græci γένεσιν uocant. Aut ex subiecto in non subiectũ, ut est interitus uel corruptio, quam φθορὰν Gręci dixerunt: Aut ex subiecto in subiectũ, ut est motus, q Gręce κίνησις dicit.

B

Species motus.

Sed & ipse motus tres spẽs habet. i. incrementũ, imminutionẽ, cõmutationẽ qualitatis siue loci. Hæc à Græcis αὔξησις, μείωσις, ἀλλοίωσις, siue φορὰ dicta sunt. Nanq; cõmutationem circa locũ φορὰν dici uoluerunt, quã nos quoq; transgressionem maluimus dicere, secuti doctores. Verũ hunc ordinẽ quem nos in pręsenti quasi discrepãtes ab eo libro, qui Categoriarũ dicit, diligẽti examinatione digessimus, ipse quoq; Aristoteles in naturaliũ libris exposuit. In Categorijs aũt secutus docẽdi cõpendium, speciẽ pro genere. i. motũ pro imutatione non dubitauit assumere: ut motui diceret quasi generi sex spẽs esse subiectas. γένεσιν, φθοράν, αὔξησιν, μείωσιν, ἀλλοίωσιν, κατὰ τὸν τόπον μεταβολήν. Hæc nos Latino sermone, ortũ diximus, interitũ, augmentũ, imminutionẽ, cõmutationẽ qualitatis, transgressionem loci. Hæ sex spẽs omni à se rõne discretæ sunt: Nisi forte cuiquã parum docte intelligẽti, qualitatis cõmutatio. i. ἀλλοίωσις etiã cæteris existẽtibus fieri uideatur: ut cũ nascit aliqd, aut interit, aut crescit, aut minuitur, tunc facta dicatur etiã cõmutatio. Sed id falsum rõ docet: Nam F quæ crescunt aut minuũtur, quãtitate imutantur, non cõmutantur qualitate. Cõmutatio. n. proprie est qualitatis. Meminisse aũt nos oportet aliud esse immutationẽ, aliud cõmutationẽ. Nanq; imutatio genus est, cõmutatio spẽs subiecta motui, quã imutationis speciẽ diximus. Deniq; ut horũ sit manifesta discretio, Geometricũ ponamus exemplũ: Si tetragonũ maius quod intra depictũ est currentibus per mediũ lineis in breuia tetragona partiaris, eiq́ post unũ breue tetragonũ detrahas, minuisti tetragonũ maius: At si detracti loco addas gnomonẽ, qui hemicycli specie ponitur, plus tetragono maiori q̃ detraxeras reddidisti: idq́ quãtitatis est non qualitatis, & imutationi potius q̃ cõmutationi tribuitur, eoq́ a se plurimũ differunt. Fit aũt differẽtia rerũ omniũ tribus modis: Aut materia, aut opere, aut utroq;. Materia, si sint annuli similes duo, unusq́ sit aure⁹, alter argẽte⁹. Ope, si ex auro dissimiles annuli fabricẽt. Vtroq;, si ãnul⁹ sit aure⁹ & stylus argẽteus. Claret igit has imutationis spe-

Differũt immutatio & cõmutatio.

Differentia rerũ fit tribus modis.

G cies nec materia sibi, nec opere, nec utroq; coniungi: Adeo aūt seiunctę sunt, ut earū nonnullę etiam sibi contrariæ uideantur. Quis enim dubitet γένεσιν φθοράν i. ortui interitum esse contrariū, augmento imminutionē? Ipsa quoq; cōmutatio siue qualitatis siue loci, licet non ex eodem specierū numero, tñ habent quod sibi contrariū uideatur. Nam cōmutatio qualitatis est, cum ex albo fit aliquid nigrum, uel albū de nigro, quę sibi manifesta cōtraria sunt. Loci quoq; cōmutatio, quam transgressionem diximus, superiorū & inferiorum cōtrarietatem patitur, & propterea eam quoq; habere cōtraria apparet. Hęc sunt fili charissime, quę iugi labore assecuti, cū nobis Themistij nostra memoria egregij †Philosophi magisteriū nō deesset, ad utilitatem tuā de Græco in Latinū cōuertimus. Cut ex ijs quoq; bonā frugē studij à nobis profecti suscipias, si te nō dissimilē nostri, aliarū rerū quæ lubricæ atq; inanes sunt cupiditas retētauerit. Nihil nanq; omisim' in hoc libro quod posset aut delectare iā doctos, aut indoctos manifestius erudire.

Cōclusio operis. Cap. 22.
† Græci.

H DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponēsis Epi, Principia Rhetorices.

Oratoris officium. Cap. 1.

ORATORIS officium est, proposita quęstione ciuili duntaxat, primum ipsam intelligere, generalis sit, an specialis: simplex, an cōiuncta ex pluribus: absoluta, an cōparatiua. Deinde cū intellexerit, inuenire in ea congruētes partitioni locos, & his morales seu naturales accōmodare sententias. Exinde iudicare de inuentis, repudiare quæ parum cōmode occurrerint: Tum ijs quæ iudicio examinarit, dare ordinē certum. Etenim quanuis multa pertinētia inuenta sint, tñ nisi pro qualitate & magnitudine sua certis & quasi legitimis sedibus collocenī, aut oberunt, aut non magnopere proficient: Subinde ordinationi Rhetor explicationē rerum cōmodare debebit. Quæ duabus partibus cōstat, structuræ qualitate, & quantitate uerborum. Hęc omnia memoria suscipi, quā & plerię Gręcorum, & Marcus Tullius in primis Oratori affirmat necessariā,
I hoc ut opinor modo: uenio nunc ad Thesaurū rerum omniū memoriam, quæ nisi custos inuentis ordinatisq; rebus adhibeatur, intelligimus omnia etiā si pręclarissima sint, in Oratore peritura. Memoriā pronunciatio sequetur, res ut Demostheni uidetur, in oratoria officia uel prima uel sola. Quę cōsistit duobus, motu corporis, & sono uocis Hęc tantū summatim tetigisse satis est, quę sunt Oratoris officia. Reliquū est uidere quid sit finis. Finis est, ut opinor, in oībus rebus, ad quē cuncta referuntur, cuius causa fiunt reliqua omnia, à Græcis τέλος dicitur. Quod etiā in Philosophos penè omnibus disputationibus quæritur, Quis sit finis bene uiuēdi, uirtus, an uoluptas? Finē igitur propriū Oratoris officij alius aliū probauerunt. Quibusdam.n. uisum est, summā Oratoris officij in bene dicēdo esse, quibusdā in recte dicēdo, quibusdam in psuadendo cōsistere. Quinetiā illi qui bene aut uere dicere finem Oratoris officij putauerunt, nō abnuunt tamen horū ipsorum finē esse, persuadere, ut sit finis bene dicendi persuadere Ergo quasi cōsensu omniū finis est Oratoris officij, persuadere. K

Quis sit finis Oratoris. ca. 2

Hoc quia in calūniam uidebatur posse recedere (non.n. semper persuadet Orator, nec si aliquando persuadere nō posit, facultatē & nomen Oratoris amittit) addidit Hermagoras, quo calūniam effugeret, finē esse Oratoris officij, persuadere, quatenus cōditio rerū personarūq; patitur. Alia subinde ex eodē uerbo persuadēdi calūnia nascitur, inuenta sanè à Platone, tractata multū in Gorgia: sed post ac multo impudentius à quibusdē Technicis obtrectantibus Hermagoræ frequētata. Negant quippe propriū esse finē Oratoris officij persuadere, sed cōmunem penè cū uniuersis: Nam & Mathematicos de ijs quæ in notitiā ipsoꝝ ceciderunt, persuadere: & Medicos de ijs quę in arte ipsorum contineantur, persuadere: opifices etiā & tabernarios, fabros, & si qui hmōi sunt, posse de eo quod agant, cuiuis probabiliter persuadere, quasi ratione faciant: ergo nō esse integrum finē, qui solam cōmunitatem habeat, careat proprietate: esse actum persuadendi cōmunem cū multis, & idcirco nō esse persuadere proprium finē Oratoris officij Huic quoq; calūniæ Hermagoras percōmode L
obsistit. Dicit.n. esse oratoris officiū, persuadere, quatenus rerū & personarum cōditio patitur, duntaxat in ciuilibus quæstionibus: Nam Medicorū & Philosophos, & cæteræ hmōi quæstiones extra regulam ciuilē, quam πολιτικὴν Græci uocāt, collocantur.

Finis oratoris iuxta Hermagorā.

Sunt autem ciuiles quæstiones, quarū perspectio in cōmunem animi cōceptionem potest cadere, quā Græci ἔννοιαν uocant. Verum ut facilius intelligas, quę sit hæc ipsa conditio quā demōstratam esse uolumus, omnia quæcunq; hmōi sunt, ut ea nescire pudoris sit, & quæ uel ignorantes quasi sciamus, tñ cum simulatione præ nobis ferimus, quotiensq; in dubitationē uocantur, efficiunt ciuilē quæstionē. Quod dico huiusmodi est, Si de pondere alicuius rei quæratur, si non uidearis scire quot librarū sit, non est erubescendū: si de longitudine non uideris scire quot pedū sit, nō est erubescendū: si de cęteris huiusmodi rebus quas persequi lōgum est: & ideo quotiensq; in dubitationem uenerint, licet faciant quęstionem, tamen ciuilem facere non possunt. At ubi quæri- M
tur, sit ne aliquid iustum an iniustum, honestum an inhonestum, laudandum an reprehendēdum: præmio afficiendum an supplicio, utile an inutile, & si qua huiusmodi sunt, nemo nō etiam extra omnem artem & scientiam collocatus erubescat, si hæc nescire uideatur. Inde est quod omnes persuasum habeant, aut certe alijs persuadere nō dubitant, posse se concipere animo discrimen iusti & iniusti, honesti & inhonesti, cæterorumq; quæ supra diximus: Et idcirco quæ dubitationes in huiusmodi rebus oriuntur, ciuiles uocātur quæstiones, quasi nō propriæ paucorū, sed cōmunes uniuersorum. Quę cū ita sint, meritoq; cōmuni cōceptione animi perspici possint quæstiones quæ διὰ τῆς ἐννοίας deprehendi possunt, ciuiles uocantur & sunt, in quibus uersari & perstare debebit Orator. Duo sunt primi & quasi generales ciuilium modi quæstionum, quorum alter thesis, alter hypothesis uocatur à Græcis. Nos priori nomen nisi Græcum dare non possumus, nec posteriori quidem

De ciuilibus quæstionibus & differentia generalium & specialium. c. 3.

Cice. thesin propositū aut consultationē uocat, hypothesin cām aut cōtrouersiam.

quām

A quàm quod uideamur dedisse, dedimus: qppe con trouersiā dicimus, qd nomē tā in τῇ θέσει, quàm in τῇ ὑποθέσει potest cadere, in utroq; enim quæstio, hoc est, cōtrouersia est. Porrò τῆς ὑποθέσεως significatio, & declaratur ex ipso cōposito noīe, & est aliqd qd est ὑπὸ τὴν θέσιν, id est, sub illo gñe quasi species Thesis est res, quæ admittit rationalē cōsyderationē sine definitione psonæ. Hypothesis est, seu cōtrouersia, ut improprio noīe utamur, res quę admittat rōnalē contentionē cū definitione psonæ: Melius aūt declarabuntur sub exemplo. Thesis est quæstio huiusmodi, an nauigādū, an philosophandū: Hypothesis est quæstio hmōi, an decernendū duellū prælio Nec desunt q hinc ēt Hermagoram criminentur, & Apollodorus in primis q negat qcquā aliud esse hypotesin q̄ thesin, & nullius momēti esse discrimen psonæ, q̄quā utrūq; hoc genus qōnis Hermogoras distinxisse uideat: nō minus.n. infinitā & interminatā esse hypotheseos q̄ theseos quæstionē. Nam cū quærat, sit, necne animaduertendū in Orestem, nō psonā esse quæ faciat qōnē,

B sed factū, & nihil interesse an ita quæratur, sit, nec ne animaduertendū in matricidā: Quod si ita est, nihil inter hypothesim thesinq; distaret. Ad hæc nostri primo omniū qualitatē psonarū quęstionibus differentiā affirmare, ipsisq; ēt hypothesibus, id est cōtrouersijs sæpe euenire, ut punita & impunita, honorata & inhonorata, quædā relinquenda uideantur, non tam ex rerū qualitate, q̄ qualitate psonæ. Deinde etiā illo distare hæc duo gña quæstionū, qd in thesi perspectio sit alicuius rei qualis sit, in hypothesi cōtentio: & quantū interest inter pspectionē & cōtentionē, tantū inter thesin & hypothesin esse discriminis. Deinde in thesi queri, qd omnes oporteat facere, in hypotesi qd unū aut alterū aut paulo plures, certe definitū hominū modū: Et etiā illa differentia accidit, qd in thesi quasi ignorantes quærimus, qd sit optimū factu, in hypothesi quasi scientes defendimus. Tum quod omnis thesis de futuro est, hypothesis raro, quinimo nunquā nisi de præterito, aut eo quod iam agatur facit quæstionē. Nemo enim neq; reus fieri potest,

C nisi fecerit aut fecisse dicatur, neq; præmiū aut aliqd huiusmodi petere, nisi iam meritus sit, aut meritū esse cōtendat. Huic loco opponunt tyrānidis & pditionis reos, & ueneficij impati, & si qua in eundē modū excogitari possunt. In quo studio criminandi falluntur. Nā & in eo qd pditionis reus est, nō de futura re quæritur, id est, de ipsa pditione, sed de eo an susceperit consilium pditionis, quod utiq; præcessit: & de tyrannide æque, an cogitarit tyrannidē, & de parricidio nō perpetrato, & de ueneficio: Ergo semp aut de præterito aut de præsenti in hypothesi nascitur quęstio, in thesi cōtra nunquā nisi de futuro: Quæ si ita sunt, satis utriusq; declarata est diuersitas. Nunc qm̄ qdē de differentia generaliū & specialiū quęstionū satis dictū est, separataq; thesi ab hypothesi, ut perinde distaret re ac noīe, cōsequens esse uidetur dicere, qd sit qd hypothesin, id est, controuersiā efficiat. Est igitur circunstātia rerū quam περίστασιν, Hermagoras uocat, sine qua illa omnino controuersia nō potest esse. Quid sit autē περίστασις, facilius partitione quā definitione eius deprehendi potest. Sunt igitur partes circunstantiæ, id est, περιστάσεως, septem, quas

Quæ sint circūstantia cōtrouersiam faciētes. Cap. 4.

D Hermagoras μόρια περιστάσεως uocat, Theodorus στοιχεῖα πραγμάτων id est, elementa: quod ex eorū cōiūctione quæstiones fiant, pinde atq; ex coniunctione literas, nomina & uerba fieri uidemus. Sed siue στοιχεῖα siue μόρια rectius dicantur, nos omissa cōtrouersia noīs, quæ sint ipsa dicamus. Sūt igitur hæc, qs, qd, qñ, ubi, cur, queadmodū, qbus adminiculis quas Græci ἀφορμάς uocant. Horū autē omniū aut rationalis plurimos congregatio conflat quæstionē, aut legalis. Sed nimirū singulorum proprietas exprimenda est. Quis significantiā habet psonę, quę spectatur duobus modis, ex nomine & qualitate. Ex noīe hoc modo: Quis? Camill⁹, C. Marius. L. Sylla. Ex qualitate, qs? Diues, pauper, impator. Est aūt definita in noibus infinita in qualitatibus psonarū pspectio, qñ in appellatione nihil præter nomē cadit, in qualitatem & fortuna & ætas & cōditio & disciplina, & cætera quę sunt infinita numero. Quid, significantiā habet rei quæ facta ab aliquo uel dicta uel cogitata, fieri, dici, cogitari, futura esse dictū cogitatū iri uideatur, bona uel mala, honesta uel inhonesta, iusta uel iniusta,

E utilis uel cōtra, necessaria uel parua, magna uel parū usitata uel noua. Quādo, ipis significatione habet, uelut interdiu an noctu, sacro an irreligioso die, ēt ex accidētibus, quę interdū dant tēpori suā qualitatē: uelut in belli an pacis tpe, in seditione an in cōcordia, in libertate an in dnatiōe, & si qua in eundē modū cadere pñt. Vbi, loci significationē habet, uelut in ciuitate an extra, in sacro loco an in pphano, in mari an in terra. Cur, significat causā faciēdi uel dicēdi uel cogitādi, res (ut mea fert opinio) ad cōstituendā qōnē in primis necessaria. Queadmodū, significatiōnē habet ex facti, uel quod fiat, futurū'ue sit demonstratione, uel uti clàm, palàm, per uim, p dolū: & si qua sunt similia in eundē modū cadūt. ἀφορμαὶ quas nos adminicula dicimus, demōstrationē habēt earū rerū p quas factū esse aliqd dicat, ut est laqueus, gladius, uenenū, literæ, internūcius, mādata, seruus, cōscius, alias uicarius. Horū articulorū, ut supra dixi, aut omniū, aut plurimorū rōnalis incursus faciet ciuilem quæstionē. Rōnales quæstiones, quas Hermagoras λογικάς uocat. Melius eni puto sic eas cognominari q̄ uerbales. Quia λογικαὶ nō ex uerbi, sed ex rationis significatione appellatæ sunt à technicis, cū alioquin λόγος interdū uerbū significet, interdum ratio legitur. Rationales siue λογικαὶ quæstiōes fiūt modis quatuor. Hoc.n in illis qritur, an sit, qd sit, quale sit, an induci in iudiciū debeat. Vbi quærit an sit, genus id quæstionis Hermagoras στοχασμὸν uocat: nos cōiecturā possumus dicere. Itē Theodorus περὶ τῆς οὐσίας, id est, de substantia. Nihil .eni factū uideri pōt, quod nō habuerit substantiā, neq; futurū, quod nō habiturū sit substantiā. Quidam hoc genus quæstiōis ex eo quod p id queritur, an sit uocauerunt. Altera rōnalis est quæstio quam Hermagoras finem uocat: Theodorus περὶ τῆς ἰδιότητος, id est, de proprietate Quidā qd sit: nonnulli, de eodē & altero, περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑτέρου. Tertiam rationalem quæstionē uno nomine omnes qualitatem uocant. De quarta magna contentio est, quā supra de inducendo iudicio diximus. Plerią; enim negant esse eam, quando id agi ne res possit ueni re in quæstionibus. Sed inter omnes Hermagoræ

F *Quæstiones rōnales fiunt quatuor modis. Cap. 5.*

Aristoteles. [illegible]

Aristoteles. [illegible]

præcellit authoritas, q & quæstionē putat & in primis necessariā, & agitari in foro multū, & adhibendam etiā in cæteris statutis primo statim congressu, si causæ cōditio patiat. Nihil eni statuto tam interesse eoɽ, qbus iudiciū intendit, q̄ declinare iudiciū. Porrò ipsam declinationē iudicij habere nō nullā iudicij speciē. Nam si ita res ageretur, ut quoties nollet aliquis causam iudicij, esset hoc in ipsiᵘ ptāte, nulla erat quæstio. Nūc aūt cū semp existāt q impediant, ipsa illa cōtentio, qua alter in iudiciū uocat, alter recusat quæstionē, facit quæstionē: quod cōtrouersiæ genus Hermagoras ἀσύστατον appellat, nostrorū pauci, reprehensionē, pleriq̄ trāslationē uocauerunt, utriq̄ sanè rōnē secuti. Qui reprehensionē dixerūt, eo scilicet φ cū maxime inducaturᵣ in iudiciū, causa reprehenditur & quasi retrahitur. Qui trāslationē, φ reus nō omnino excludat actionē, sed uel in præsentem conditionē actio excuset, in aliud genus iudicij trāsferat uel habitū, iam futurā. Sunt itē aliæ quæstiones quatuor, quas in- K

De quatuor quæstionibus legalibus Cap. 6.

uentores νομικὰς, nos legales appellamus, νομικὰ sunt scriptū & uolūtas, quod illi ῥητὸν καὶ διάνοιαν appellant: ἀντινομία, quā nos cōtentionē legū contrariarū uocamus: ambiguitas, quā illi ἀμφιβολίαν: collectio, quā illi συλλογισμὸν uocant. Verū hæc paulopost diligentius tractabimus, ita ut significātia cuiusq̄ euidentius exprimatur, & species generibus addatur. Interim mihi uidetur esse dicendū, qbus omnis qō articulis, & qualibus nodis subinde astricta, ad ꝓpriā speciē sui ueniat. Et est aliquod dictū quod

Quibus quæstio articulis nascatur. Cap. 7.

Græci φάσιν nominant, id scinditur in duas partes: Et est eiᵘ alterū κατάφασις, & alterū ἀπόφασις intētionē uerbo factā possumus dicere, id est, uerbū quo crimē intendit: ueluti, pulsasti, ꝑdidisti, occidisti. Quod aūt illi ἀπόφασιν nos abnuētiā criminis eius, qđ uerbū accusator intenderit: ueluti, non pulsaui, nō ꝑdidi, nō occidi. Et his duobus dicto & rñso, uel intento & negato, media nascitur quæstio, hoc mō: Intētio est, occidisti: negatio, nō occidi: qō, an occiderit. Sed ut iā à cōiecturali nō recedamus: Intentio est, iniuria occidisti: negatio, nō iniuria occidi: qō, an iniuria occiderit. Vel in aliquo legali statu: Intētio est, nō licebat tibi hoc facere ꝑ legē: Negatio est, licebat mihi facere ꝑ legē: Quæstio est, licuerit ne hoc facere ꝑ legē? Hāc qdā ut nos usq̄ adhuc diximus, qōnē uocauerunt, qdā statū nominauerūt, ab eo uidelicet qđ in ea & exordiū quæstionis & summa cōsisteret. Primo enim quasi eminus cū hinc dicatur factū esse, inde nō esse factū, nulla pugna est, sed quasi futuræ pugnæ meditatio. Deinde cum propius accessum est, & quasi ad manus uentū, altercationi & cōtentioni mutuæ media qō interuenit, sic nec ne factū: in ea utercp cōsistit, omisso qđ ante dicebat. Vnde ei quæstioni status nomē impositū est. Hoc idē Theodorus κεφάλαιον appellat trāslatione usus, uidelicet à principali parte corporis: qđ in hoc ēt cōplexu duorū, quæ utrinq̄ dicta sunt, quasi caput quoddā totius cōtrouersiæ efficitur. Cōsequēs huic locus est, aut perinde, aut magis etiā necessarius, quo demōstratur qđ causa, qđ cōtinens, qđ de quo cōtendit. Causam Hermagoras αἴτιον: συνέχον continens: de quo contenditur τὸ κρινόμενον. Est ergo causa quæ nisi præcesserit, cōtrouersia fieri nō potest. Quod dico tale est: Abdicatur à patre filius, cōtrouersia idcirco non est, q nulla cur abdicaret à patre causa ꝓcessit. Deniq̄ ad- K damus causam, & statim cōtrouersia effecta est. Iurauit se nō ducturū uxorē, & abdicat. Qđ iurauit, αἴτιον factū est, id est, causa cur abdicationē mereretur. συνέχον, uel continēs est, qđ ad refutandū αἴτιον, id est, ad refellēdā causam uidetur afferri: ut est in hac materia, Militē q iurauerat se desertorū, Imperator occidit, & reus fit cædis. Hic enim αἴτιον id est causa iudicij est, qđ occidit: Neq̄ eni fieret reus nisi occidisset: συνέχον id est cōtinēs est id, ꝓpter qđ occidisse dixit, iusiurandū scilicet militis, qđ se desertorū iurauerat. Hoc interdū συνέχον Hermagoras, id est, continēs appellat, ab eo qđ omnis rei defensio ab eo cōtineatur: interdū αἴτιον αἰτίου uocat, quasi causam causæ. Nā queadmodū reatus causa est, φ militē occidit, ita occidēdi causa, φ miles desertorū se esse iurauit. Nunc q̄m scimus qđ sit causa, qđ cōtinēs, uideamus ēt qđ sit de quo cōtenditur, id est, qđ sit τὸ κρινόμενον. Est aūt nihil aliud q̄ exploratio continētis τοῦ συνέχοντος. Quod dico tale est. Etenim in eadē cōtrouersia perseuerandū puto, quo sint lucidiora quę tradimus: αἴτιον est, φ occidit militē impator: συνέχον est, quo reus nititur, id est, ratio ꝓpter quā se occidisse dicit. est aūt φ miles iurauit se desertorum: κρινόμενον est examinatio huius ipsiᵘ qđ ad defensionē reus attulit. In quo ita quæritur, num alia causa impatori fuerit, cur occiderit militē, & hoc prætexit, ut uideatur nō qa iurauerit occisus, sed quaqua uel simultatis uel inuidię causa. Poterit ēt hoc mō articulus iste tractari, An etiā si iurauerit, parū tñ hæc iusta causa fuerit cur debuerit occidi: & tota ꝑfectio totius συνέχοντος quod ad αἴτιον affertur κρινόμενον uocatur. Euenit tñ nōnū quā, ut in una cōtrouersia nō simul αἴτιον & συνέχον & κρινόμενον, sed sæpius ipsa omnia ꝑ uices reuoluta tractētur. Vt in hac cōtrouersia, Reus est Vlysses lege reipublicæ φ procos occiderit. Hic enim αἴτιον est, φ occiderit: συνέχον, φ eos q bona sua depopulabantur, & pudicitiæ uxoris insidiabantur occiditi; κρινόμενον est, nunqđ tñ etsi hæc res præcesserit, alia tñ causa q̄ prætexit, occiderit? Vel nunqđ ne pessime qdē de se meritos indēnatos debuerit occidere? Deinde ad hoc κρινόμενον aliud συνέχον affert Vlysses, quo dicat se iussu Mineruę interemisse. Deinde M hoc ipsum συνέχον, fit κρινόμενον, quo quætitur utrum nā ꝓpter iussum Mineruæ occiderit, & in tali Mineruæ qdē obtēperare debuerit: est αἴτιον proprius accusatoris locus, συνέχον defensoris, κρινόμενον utriusq̄ cōe. Subinde dicēdū puto, queadmodū & quot modis cōtrouersia ἀσύστατος fiat. Tametsi ne dici qdē cōtrouersias oportet quę statū nō habēt sed ζητήματα irrationabilia, id est, ἄλογα. Fiunt autē ἀσύστατα modis quatuor: Vnū, cū aliqd deest ex circunstātia. Quæ aūt uis sit circūstātiæ & supra diximus, id est cū quæstionibus, aut causa, aut ꝑsona, aut locus, aut aliqd eorū deest, qbus effici circunstantiā diximus. Hoc aūt genus asystati in scholasticā materiam nō potest cadere, idcirco qa eē nō poterit ulliū thema deficiēre circunstātia. In ueritate tñ nonnunq̄ euenit, ut aliqd horū desit, & ꝑ imprudentiā actoris ꝓfligata causa ueniat ad iudicē. Alter est modus asystatū, quē κατὰ ἰσότητα appellat. Nos tñ si nomē Latinū dare nō possumus, tñ uim intelligere debemus. Nam cū eadē utrinq̄ dicuntur, & nulla re, ne parua qdē discernuntur, tamen

Modi cōtrouersia rum. c. 8.

A hmōi ἄλυσμα propter æqualitatē utriusq; partis statum implicat. Vt uicini adolescētuli qui speciosas uxores habebāt, noctu alter alterū obuiū habuerunt, accusant inuicē adulterij: Nam quicqd altera pars dixerit, hoc altera dicat necesse est. Verisimile est te adulteriū uoluisse cōmittere, qa adolescens es. Te quoq; uerisimile est uoluisse, quia adolescēs es. Verisimile est, qa speciosam uxorem habeo. Te quoq; uerisimile est, qa & ego speciosam uxorē habeo. Facultatē tibi uicinitas pbuit: & tibi eadē uicinitas præbuit facultatē Cur nocte in me: cur tu aūt in me incidisti? Nihil est qd distinguat, & idcir eo uter eoꝝ siue accusat alterū, se criminat: siue se purgat, defendit eū quē criminari uidetur. Tertiū est asystati genus, quod Greci κατὰ ἀντεγκλημα appellant. i. secūdū alteram partē, cū reo nulla defensio est, & aut color in facto nō inuenit, aut parū probabilis color inuenit. Vnde etiā Democrates pceptor meus solitus erat dicere, eas etiā cōtrouersias in qbus color diu quærit, statum nō habere Verū ille cōstātius, nos si afferatur aliqd ad defensionē, uel mediocriter probabile admittimus. Sed si euidēter cōfessa causa est, ut oportet scdm heteromeriā explodemus. Nōnunq̄ incidūt qōnes, maxime in ueritate, q̄ summā accusatori, nullā reo largiuntur facultatē: uerū eas nō controuersias, sed cōmunes locos dici dicim⁹. Quippe est in his nō probatio criminis, sed ut in expressum atq; euidēs facinus expressio. Quartus aūt modus asystati uel caliginosissimus, adeo ut nōnunq̄ doctis etiā hoibus soleat obrepere. Habet.n. nōnullā speciē probabilis cōsistentisq; materię Ea est hmōi in qua iudex ferēdæ sentētiæ rationē explorare nō potest. Hoc Græci ἄπορον uocant. Sed subiiciamus exēplū, Petebat ab alio usurā quasi pecuniæ creditæ, Ille accepisse se pecuniā confitebat, sed depositā, & idcirco uelle se restituere sortē sine usura. Pendēte interea iudicio, lex de nouis tabulis lata ē. Repetit ille q̄si depositā: ille retinet quasi creditā. Nō.n. uideo qd sit hic, qd in sentētia ferēda iudex sibi posit, cū petitor idē interdū credidisse, interdū deposuisse se dicat, & ille alter interdū depositā accepisse, interdū creditā, & neuter sua priore, sed uterq; alterius pterita sentētia utatur.

C Pertinere etiā nōnihil ad rem uidetur scire figuras cōtrouersiarū, qbus inuicē differant, quo magis in euidēti sit quēadmodū quanq; tractemus. Sūt igitur themate. i. figurę cōtrouersiarū quatuor: ἔνδοξον, qd nos opinionis bonæ ex utroq; bono possumus dicere: ἀμφίδοξον, opinionis ex utroq; bono ac malo cōfusæ possum⁹ dicere: παράδοξον, qd nos opinionis malæ possumus dicere. Tametsi qdā parū diligēter Græce loquentes, paradoxon pro his quę sunt bonæ opinionis, acccipiunt. Vnde uulgo etiā Olympionicas, & cæteros uictores sacrorū certaminū, paradoxos uocant, magis consuetudine q̄ rōne ducti. Nā ut opinor παράδοξον est, qd est παρὰ τὴν δόξαν. i. cōtra opinionē bonā. Deniq; licet alias uulgares significationes probare malim⁹ huius nois, tn̄ hoc loco ut multa noua tam à technicis & mathematicis, q̄ à Philosophis cognominant, accipere debemus nō tam pro solito usu cōsuetudinis, q̄ pro conditione pcepti. Quarta est facies cōtrouersiæ, quæ Græce ἄδοξον dicitur, quā nos non ut uulgo malæ opinionis, sed nullius opinionis euidēter propositis,

De figuris cōtrouersiarū. Cap. 9.

D id est, humilē & sordidam. Sed hæc exēplis liquebunt: ἔνδοξος cōtrouersia hmōi est, in qua tam persona q̄ res est honesta, uelut: Scipio uictis Pœnis petit in pmiū ut spectet ludos laurea coronatus: Et psona honesta est Scipionis, & quod petitur nō improbū: ἀμφίδοξον est, in qua uel honestatē psonæ turpitudo rei maculat: uelut si idem Scipio petat præmij noie mortē Tyberij Asellij. Nam petitoris psona honesta est, quod aūt petitur inhonestum. Vel cōtra, si abdicatus fortiter fecerit & petat prę mij noie reditū in domū patris: persona quę petit inhonesta abdicati, res quā petit honesta ut in domū patris redeat. παράδοξον est cōtrouersiæ genus, ut supra definiebā, in quo utraq; sunt inhonesta, tam res q̄ persona. Velut impudicitię reus fortiter fecit, petit prēmij noie accusatoris sui mortē. Nam & persona petentis inhonesta est, siquidē fuit reus impudicitię, tametsi aliqd turpitudini derogauerit quod fortiter fecit, & res quam petit, improba. ἄδοξον est cōtrouersiæ genus sine opinione utraq;, humile & sordidū Pauper uestimēta uēdebat, extitit alius pauper qui uēdicaret ea, & furto ablata sibi esse diceret. Ille uēditor ait se ab adultero depre E hēso illa uestimēta detraxisse: inuicē accusant, ille adulterij, hic furti. Hic.n. & psonę humiles pauperū, & res quę uidentur fecisse qōnē abiectæ, uestimentorū uendicatio & agnitio, & quanq̄ interuenerit crimē adulterij nō abiectū, tn̄ qa plura sunt ante πρόσωπα humilia & sordida, totius cōtrouersiæ speciē sibi uendicant. Dignoscere autē has cōtrouersiarū figuras, cū ad multa alia conuenit, tum uel in primis ad id ut modū præfandi. i. principia ædendi, congruentē qualitati materiā inuenire possimus: non.n. eadem spēs debet esse principij in themate ἐνδόξῳ & ἀμφιδόξῳ & παραδόξῳ sed sua cuiq; forma tribuenda Iam primū in ἐνδόξῳ genere materiæ Hermagoras negat esse præfandum: Nā si beneuolētiæ, inquit, cōciliandæ gratia pfari solem⁹ in bonę opinionis themate, quale illud est Sciptōis, benigni sūt hi, apud quos locuturi sum⁹: nihil aūt attinet parare qd paratū est Sed mihi lōge aliter uidetur, & pace tanti uiri dixerim. Neq.n. est semper spectāda authoritas, utiq; cū rōne uincatur. Cēseo igitur nihil prohibere in ἐνδόξῳ genere materiæ quo minus præfemur. Nihil.n opinor F mali est, benignos iudices benigniores reddere pfando, & cū offensos aduersarijs uidem⁹, offensionē illā dicēdo augere conamur. Deniq; aulœdos & citharœdos & cæteros hmōi artifices, quanquā nō polliceantur orationē, uidemus tn̄ præloqui ante actionem. Et oino curta & sine capite oratio est, quæ sine principio ab ipsis reb⁹ ordit. Vtemur etiā principijs in bonę opinionis cōtrouersijs, sed breuioribus & erectioribus paulo, & cōfidētibus & plenis dignitatib⁹, sine iactātia dūtaxat, ne res pariat inuidiā. Vt est illud apud M. Tulliū contra cōcionē Metelli, in qua exultare uidetur. Sic.n ut opinor insequar fugientem, qm̄ congredi nō licet cū resistente. Quod nunq̄ profecto tam magnifice dicere in exordio statim orsus fuisset, nisi & ipsius actoris esset honesta psona, & res de qua locuturus erat nō iproba. Itēq; alio loco, cū de cōiuratorum aiaduersione loqueretur. Video P. C. in me oium uestrū ora atq; oculos esse cōuersos, & deinceps. Quæ omnia hmōi sunt, ut actor & splendo-

Quid utilitatis ꝓferat figurarum eiusmodi agnitio. Cap. 10.

G ri suo & rebus his de quibus locuturus est, quasi honestissimis uideatur merito confidere. Pleraq; huiusmodi exordia apud Q Gracchũ, quanto nobilioris fuit spiritus, quę dicentem profecto Merucium, aut aliquē ex Canensi caterua nemo ferret. In ἀμφιδόξῳ genere materię moderatione quadam utendum erit cũ principiamus, ut & turpitudinē quæ subest, * & dignitatē quæ est in re aut persona uel illustrando augeamus, uel ita uarie utrunq; misceamus, ut alterius partis turpitudinē alterius honestas tegat. Neq; tamen cum tanta iactatione, quanta in illo superiori genere materiæ, sed quasi cum quadam confidenti uerecundia. Si in re turpitudo erit, quantũ fieri poterit, auocabimus iudicem ad personæ dignitatē. Si in persona, ad rei dignitatem, quasi de periculoso in tutiorē locum refugiemus, sed summatim leuiterq; cedentes, ut despicere potius suspitionem metus q̃ timere uideamur. Laborabimus autem in eo, ut confusa utraq; dignitate rei & personæ, plus fiduciæ in honestate, q̃ metus in turpitudine habere uideamur. Sed ut limpidius hoc genus principiandi deprehenda

*Principiare. * obtegēdo minuemus: tale quid dā uidetur deesse.*

H tur, dabo exemplum quod habuit M. Tullius, cũ pro M. Scauro loqueretur. Erat enim controuersia ἀμφίδοξον: quippe qui niteretur dignitate personæ M. Scauri, premeretur turpitudine criminis de pecunijs repetundis. Vtrunq; in principio statim ita confudit Orator, ut & turpitudinem criminis dignitate personæ contegeret, neq; tamen largiter nimium, neq; exultanter, sed ita ut expromat nonnullam etiam metus suspicationem Maxime fuit optandum M. Scauro Iudices, ut nullo suspecto cuiusquam odio, sine offensione ac molestia, &c. In παραδόξῳ, id est, in malæ opinionis themate ubi & persona, & dignitas pariter laborabit, longioribus principijs utendum erit, & purgandis suspitionibus opera tribuenda, & demisse loquēdum, sequendum cum sententijs, tum uerbis etiam pro prius blanditiam sitis, & querimonia quasi falsi illati criminis, & falsæ infamiæ impositæ aduersum nos per inuidiam, etiam submissiore toto tempore conformato ad uerecundiam, submisso uultu, oculis terram intuentibus, neq; illa acriter, sed si possumus etiam timore simulato. In ἀδόξῳ, id est, in humili genere materiæ, proxima sermoni de-

I bent esse principia Neq; sententijs alte petitis, neq; uerbis ultra modum ornatis, neq; structura grauiore, sed quasi resoluta & simplici. Vis autē omnium sententiarum, quam his principijs adhibemus, ea esse debebit, ut rem à proprietate reuocet ad communitatem, & dicat omnium interesse illam rem uindicari. Propterea, quòd quanto quæque minora sunt, tanto crebrius & magis inter multos cadere possint. Nec tam oportere spectari magnitudinem rerum & personarum, quam rationem æqui & iniqui, ueri & falsi. Eandem enim esse horum in minimis uim quam in maximis. Talia principia sunt pleraque apud Demosthenem in ijs libris qui inscribuntur idiotici, & magis apud Lysiam, & apud quosdam ex nostris ueteribus. Certe M. Tullius cum pro Archia diceret, nō aliter exorsus est.

RVDIMENTORVM
Rhetorices Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi de Musica, Liber Primus. K

MODVS, quis pes est? DI. Pyrrichius. MA. Quot temporũ est? DI. Duũ. MA. Bonus, qui pes est? DI. Idem qui & modus. MA. Hoc est ergo modus quod bonus? DI. Non. MA. Cur ergo [non] idē? DI. Quia idem in sono, in significatione aliud. MA. Concedis ergo eundem sonum esse cum dicimus, modus & bonus. DI. Literarum sono ista uideo discrepare, cætera autem paria esse. MA. Quid cum enunciamus, póne uerbũ & ponè aduerbiũ, præter id quod significatio diuersa est, nihil tibi uidetur sonus distare? DI. Distat omnino. MA. Vnde distant cum & eisdem temporibus utrunq;, & eisdem literis constet? DI. Eo distant quod in diuersis locis habent acumen. MA. Cuius tandem artis est ista dignoscere? DI. A Grammaticis hæc audire soleo, & ibi ea didici, sed utrũ hoc L

Musica quid doceat. c. 1.

eiusdem artis sit proprium, an aliunde usurpatum nescio. MA. Post ista uidebimus. Nũc illud quęro, utrum si tympanum uel chordam bis percuteres tam raptim & uelociter q̃ cũ enunciamus, modus aut bonus, agnosceres & ibi eadem tempora esse an non? DI. Agnoscerem. MA. Vocares ergo pedē pyrrhichium? DI. Vocarem. MA. Nomen huius pedis à quo nisi à Grammatico didicisti? DI. Fateor. MA. Ergo de omnibus huiusmodi sonis Grãmaticus iudicabit, an per teipsum istos pulsus didicisti, sed nomen quod imponeres à Grãmatico audieras? DI. Ita est. MA Et ausus es nomen quod te Grãmatica docuit transferre ad eam rem, quã non pertinere ad Grãmaticam confiteris? DI. Video non ob aliud pedi nomen impositum, q̃ propter temporum dimensionem, quam ubicunq; cognouero, eò transferre illud uocabulum cur non audeo? Sed & si aliqua uocabula sunt imponenda, cum eiusdem dimensionis soni sint, sed ad Grammaticos tñ non pertinēt, quid mihi est de nominibus laborare, cũ res aperta sit? M

MA. Nec ego id uolo, sed tamen cum uideas innumerabilia genera sonorũ, in quibus certæ dimensiones obseruari possunt, quę genera fatemur grãmaticæ disciplinæ non esse tribuenda, nonne censes esse aliam aliquam disciplinam, quæ quicquid in huiusmodi sit uocibus numerosum artificiosumq; contineat? DI. Probabile mihi uidetur. MA. Quod nomen ei existimas? Nam opinor nō tibi nouum esse, omnipotentiã quandam canendi Musis solere cōcedi. DI. Hæc est nisi fallor illa quæ Musica nominatur. MA. Et ego hanc esse existimo. Sed iam placet nobis de nomine minime laborare. Modo inquiramus, si uidetur q̃ diligentissime possumus, omnem huius quæcunq; est disciplinæ uim atq; rationē. DI. Inquiramus sanè. Nam hoc totum quicquid est, multũ nosse desidero. MA. Defini ergo Musicam. DI. Nō audeo. MA. Potes saltem definitionem meam probare. DI. Experibor si dixeris. MA. Musica est scientia bene modulandi. An tibi non uidetur? DI. Videretur fortasse si mihi liquesceret quid sit

Musica quid sit. Cap. 2.

ipsa

A ipsa modulatio. MA. Nunquid nā hoc uerbū qd modulari dicitur, aut unquā audisti, aut uspiā nisi in eo qd ad cātādū saltādūq; pertineret? DI. Ita est qdē. Sed qa uideo modulari a mō esse dictū, cū in oibus penè factis modus seruādus sit, & multa ēt in canēdo ac saltādo quāuis delectēt, uilissima sint, uolo plenissime accipere quid prorsus sit ipsa modulatio, quo uno penè uerbo tātę disciplinę definitio cōtinet. Non .n. tale aliqd hic discēdū est, quale qlibet cātores histrionesq; nouerūt. MA. Illud superius qd in oib' etiā pter Musicā factis modus seruādus est, & tñ in Musica modulatio dicit, nō te moueat, nisi forte ignores dictionē Oratoris ppriè noiari. DI. Nō ignoro, sed quorsum istuc? MA. Quia & puer tuus quālibet impolitissimus & rusticissimus, cū uel uno uerbo interrogāti tibi respondet, fateris eū aliqd dicere? DI. Fateor. MA. Ergo & ille Orator est. DI. Nō. MA. Nō igitur dictione usus est, cū aliqd dixerit, quāuis dictionē à dicēdo dictā esse fateamur. DI. Concedo. Sed & hoc quò ptineat requiro. MA. Ad id .s. ut intelli-

B gas modulationē posse ad solā Musicā pertinere, quāuis mod' unde flexū uerbū ē, possit ēt in alijs rebus esse: quemadmodū dictio proprie tribuitur Oratorib', quāuis dicat aliqd ois q loqtur, & à dicēdo dictio noiata sit. DI. Iā intelligo. MA. Illud ergo qd abs te postea dictū est, multa esse in canēdo & saltādo uilia, in qbus si modulationis nomē accipimus, penè diuina ista disciplina uilescit, cautissime omnino abs te animaduersum est. Itaq; discutiam' primū qd sit modulari, deinde qd sit bñ modulari: nō .n. frustra est definitioni additū. Postremò etiā qd ibi sciētia posita est, nō est cōtēnendū: nā his tribus, nisi fallor, definitio illa perfecta est. DI. Ita fiat. MA. Igit qm̄ fatemur modulationē à modo esse nominatā, nunqd nā tibi uidetur metuēdū, ne aut excedatur modus, aut nō impleatur nisi in rebus q motu aliquo fiunt? Aut si nihil moueatur, possumus formidare, ne pter modū aliqd fiat? DI. Nullo pacto. MA. Ergo modulatio nō incōgrue dicitur mouēdi qdā peritia, uel certe

C qua fit ut bñ aliqd moueat. DI. Nō .n. possumus dicere bene moueri aliqd si modū nō seruat. MA. Nō possumus qdē. Sed necesse erit rursus istam modulationē in omnibus bñ factis intelligere. DI. Nihil qppe nisi bene mouēdo, bñ fieri uideo. MA. Quid si forte ista oia p Musicā fiāt, quāuis modulationis nomen in eiuscemodi organis magis tritū sit, nec immerito. Nam credo uideri tibi aliud esse tornatū aliquid ligneū uel argenteū, uel cuiuscūq; materiæ, aliud aūr ipsū motus artificis, cū ipsa tornantur. DI. Assentior multū differre. MA. Nunqd nā ergo ipse motus pter se appetitur, & nō pter id quod uult esse tornatū? DI. Manifestū est. MA. Quid si membra nō ob aliud moueret, nisi ut pulchre ac decore mouerētur, eū facere aliquid nisi saltare diceremus? DI. Ita uidetur. MA. Quādo ergo censes aliquē rem pstare & quasi dominari, cū pter seipsam, aut cū pter aliud appetitur? DI. Quis negat cū propter seipsam. MA. Repete nunc illud superius qd de modulatione diximus. Nā cū ita eam posuerimus, quasi quādā mouēdi esse peritiā, uide utrū magis habere sedē debeat hoc nomen in eo motu q uelut liber est, id est, pter se ipse appetitur, & pter se ipse delectat, an in eo qui

D seruit quodāmodo? Nā quasi seruiunt omnia quę nō sibi sunt, sed ad aliquid aliud referūtur. DI. In eo .s. q propter se appetitur. MA. Ergo scientiam modulādi iam pbabile est esse sciētia bene mouēdi, ita ut motus p se ipse appetatur, atq; ob hoc per se ipse delectet. DI. Probabile sanè. MA. Cur ergo additū est bene, cū iam ipsa modulatio nisi bñ moueatur, esse nō possit? DI. Nescio, & quemadmodū mihi exēptū sit ignoro. Nā hoc requirendū animo hæserat. MA. Poterat oino nulla de hoc uerbo cōtrouersia fieri, ut iam Musicā sublato eo qd positū est, bñ, tantū scientiā modulādi definiremus. DI. Quis .n. ferat si enodare totū ita uelis: Musica est sciētia bene mouēdi? MA. Sed qa bene moueri iā dici potest, qcquid numerositatis, q temporū atq; interuallorū dimēsionibus mouetur, iā .n. delectat. Et ob hoc modulatio nō incongrue iā uocatur. Fieri aūt pōt, ut ista numerositas atq; dimēsio delectet, qn nō opus est: ut si qs suauissime canēs, & pulchre saltās, uelit eo ipso lasciuire, cum res seueritatem desyderat, nō bene utiq; numerosa modulatione utitur: id est, ea motione q iam bona

Quid sit bene modulari. c. 3

E ex eo qa numerosa est, dici potest, male ille, id est, incōgruēter utitur. Vnde aliud est modulari, aliud bñ modulari. Nā modulatio ad quēuis cantorē, tātū q nō erret in illis dimēsionibus uocū ac sonorū. Bona uero modulatio ad hāc liberalē disciplinā id est, ad Musicā ptinere arbitrāda est. Quod si nec illa bona tibi motio uidet, ex eo qa inepta est, quenuis artificiose numerosam eē fateat, teneam' illud nouissimū, * qd ubiq; seruādū est, non certamen uerbi, re satis elucēte, nos torqueat, nihilque curemus utrū Musica modulandi, an bñ modulādi sciētia describatur. DI. Amo qdam rixas uerborū præterire atq; contemnere, nō tñ mihi displicet illa distinctio. MA. Restat ut quæramus cur sit in definitione sciētia. DI. Ita fiat. Nā hoc flagitare ordinē memini. MA. Responde igitur, utrū tibi uideatur bene modulari uoce luscinia uerna parte anni. Nā & numerosus est & suauissimus ille cantus, & nisi fallor tēpori cōgruit. DI. Videtur omnino. MA. Nunqd nā liberalis huius disciplinæ perita est? DI. Non. MA. Vides igitur nomē

** aliàs, nosti ū uel notissim ū*

Sciētia et [illegible] C. 4

F scientiæ definitioni pernecessariuni. DI. Video prorsus. MA. Dic mihi ergo quęso te, nónne tales tibi oēs uidentur, qualis illa luscinia est, qui sensu quodā ducti bñ canunt, hoc est, numerose id faciunt ac suauiter, quanuis interrogati de ipsis numeris, uel de interuallis acutarū grauiumq; uocū respondere nō possunt. DI. Simillimos eos puto. MA. Quid ij, q illos sine ista sciētia libēter audiūt cū uideamus elephantos, ursos aliaq; nonnulla genera bestiarū ad cantus moueri, auesq; ipsas delectari suis uocibus: nō enim nullo extra posito cōmodo tam impensè id agerent sine quadam libidine, nónne pecoribus cōparandi sunt? DI. Cēseo, sed penè in oē genus humanū tendit hæc cōtumelia. MA. Non est quod putas. Nam magni uiri & si musicam nesciunt, aut congruere plebi nolunt, quę nō multū à pecoribus distat, & cui' ingēs est numerus, quod modestissime ac prudētissime faciunt. Sed de hoc nunc disserendi locus nō est: aut pter magnas curas relaxandi ac reparādi animi gratia moderatissime ab ijs aliqd uoluptatis assumūt: * †quam interdum sic capere modestissimū

** † aliàs assumit.*

k

est:ab ea uero capi uel interdū,turpe atq; indeco-
rū est.Sed qd tibi uidetur,uel q tibijs canunt uel ci
thara, atq; huiusmodi instrumentis, nunquid nā
possunt lusciniæ cōparari. DI. Nō. MA. Quid
igitur distant? DI. Quod in istis artē quandā esse
uideo,in illa uero solam naturam. MA. Verissimi
le dicis,sed ars tibi uidetur dicēda,etiam si quadā
imitatione id faciūt? DI. Cur non? Nā uideo tan
tum ualere in artibus imitationem, ut ea sublata,
oēs penè perimantur.Præbent enim se magistri ad
imitandum,& hoc ipsum est quod uocāt docere.
MA. Videtur tibi ars ratio esse quædam, & ij qui
arte utuntur,ratiōe uti:an aliter putas? DI. Vide
tur. MA. Quisquis igitur ratione uti non potest,
arte non utitur. DI. Et hoc cōcedo. MA. Cēses
ne muta animalia quę etiā irrationalia dicuntur,
uti posse ratione? DI. Nullo modo. MA. Aut igi
tur picas & psitacos & coruos rationalia esse dictu
rus es animalia,aut imitationē nomine artis teme
re uocasti. Videmus enim has aues & multa cane
re ac sonare quodā humano usu,& nō nisi imitan
H do facere,nisi tu aliter credis. DI. Quomodo hoc
cōfeceris,& quātū cōtra responsionem meam ua-
leat,nondū planè intelligo. MA. Quæsiueram ex
te,utrū citharistas & tibicines,& huiusmodi aliud
genus hominū, artem diceres habere etiam si id,
quod in canendo faciūt,imitatione assecuti sunt.
Dixisti esse artem,tantumq; id ualere affirmasti,ut
oēs penè tibi artes periclitari uiderentur imitatio
ne sublata. Ex quo iam colligi potest, omnem qui
imitando assequitur aliquid arte uti, & si forte nō
ois q arte utitur,imitādo eā perceperit. Aut si om-
nis imitatio ars est,& ars omnis ratio,omnis imita
tio ratio:ratione aūt nō utitur irrationale animal,
nō igitur habet artē:habet aūt imitationem: non
est igitur ars imitatio. DI. Ego multa artes imita
tione cōstare dixi,non ipsam imitationem artē uo
caui. MA. Quę igitur artes imitatione constant,
nō eas censes ratione constare? DI. Immò utroq;
puto eas constare. MA. Nihil repugno,sed sciētiā
in quo ponis,in ratione an imitatiōe? DI. Et hoc
in utroq;. MA. Ergo scientiā illis auibus dabis, q
bus imitationē non adimis. DI. Non dabo. Ita
I enim dixi in utroq; esse scientiā,ut in sola imitatio
ne esse non possit. MA. Quid, in sola ratione ui-
detur tibi esse posse? DI. Videtur. MA. Aliud igi
tur putas esse artē,aliud sciētiam. Siquidem sciētia
& in sola ratione esse potest,ars aūt rationi iungit
imitationem. DI. Nō uideo esse consequens. Nō
enim oēs, sed multas artes dixeram simul ratione
atq; imitatione constare. MA. Quid sciētiā uoca-
bis ne etiā illā quę his duobus simul cōstat, an ei
solā partē rationis attribues? DI. Quid enim me
prohibet uocare scientiam, cum rationi adiungi-
tur imitatio? MA. Quoniam nunc agimus de Ci-
tharista & Tibicine,id est,de Musicis rebus, uolo
mihi dicas,utrū corpori tribuendū sit,id est,obtē
perationi cuidā corporis,si qd isti homines imita
tione faciūt. DI. Ego istam & animo simul & cor
pori tribuendā puto,quanquā idipsum uerbū sa-
tis improprie abs te positum sit,quod obtempera
*†al iás tionē corporis appellasti. Non enim obtemperare
cantiss- nisi animo pōt. MA. Video te acutissime*† imi
me. tationē nō soli corpori uoluisse cōcedere Sed nū-
quid scientiā negabis ad solū animum pertinere?

DI. Quis hoc negauerit? MA. Nullo modo igitur K
sciētiā in sonis neruorum & tibiarū, simul & ra-
tioni & imitationi tribuere sineris. Illa enim imita
tio nō est,ut cōfessus es,sine corpore,scientiā uero
solius animi esse dixisti. DI. Ex ijs qdē quæ tibi
cōcessi,fateor hoc esse confectū. Sed quid ad rem?
Habebit enim & tibicen scientiā in animo. Neque
enim cū ei accedit imitatio, quā sine corpore de-
di esse nō posse,adimet illud quod animo ample-
ctitur. MA. Nō adimet qdē. Nec.n. ego affirmo
eos,à qbus organa ista tractātur oēs carere sciētia
sed nō habere oēs dico. Istā enim ad hoc noluim'
q̄stionē,ut intelligamus si possum',q̄ recte sit sciē-
tia in illa definitione Musicæ posita,quā & tibici-
nes & fidicines,& id gen' alij qlibet habēt DI. Ni
hil ista disciplina puto esse uilius, nihil abiectius.
MA. Sed attēde quàm diligētissime,ut qd diu iam
molimur appareat. Certe enim iā mihi dedisti in
solo animo habitare scientiā DI. Quid ni dede-
rim? MA. Quid sensum auriū,animone,an corpo
ri,an utriq; concedis? DI. Vtriq; MA. Quid me-
moriā? DI. Animo puto esse tribuendam. Non L
enim si p sensus percipimus aliquid,qd memoriæ
cōmendamos,ideo in corpore memoria esse putā
da est. MA. Magna fortasse ista quæstio est, neq;
huic opportuna sermoni. Sed qd proposito sat est,
puto te negare nō posse,bestias habere memoriā.
Nā & nidos post annū reuisunt hirundines: & de
capellis uerissime dictū est, Atq; ipsæ memores re
deunt in tecta capellæ. Et canis dnm iam suis ho-
minibus oblitū recognouisse pdicatur,& innume
rabilia si uelimus,animaduertere possimus, qbus
id qd dico manifestū est. DI. Nō ego istud nego,
& qd te adiuuet,uehementer expecto. MA. Quid
putas,nisi qd sciētiā,qui soli animo tribuit, eamq;
omnibus irrationabilibus animantibus adimit,
neq; in sensu eam, neq; in memoria, nam illud nō
est sine corpore,& utrunq; etiā in bestia est, sed in
solo intellectu collocauit DI. Et hoc expecto qd
te adiuuet. MA. Nihil aliud,nisi oēs qui sensum
sequuntur,& quod in eo delectat,memoriæ com-
mendant, atq; secundū id corpus mouentes,uim
quandā imitationis adiungunt, non eos habere
M scientiā,quāuis perite ac docte multa facere uideā
tur,si rem ipsam quā profitentur aut exhibent,in-
tellectus puritate ac ueritate nō teneāt. At si tales
esse istos theatricos operarios ratio demonstraue-
rit,nihil erit ut opinor,cur dubites eis negare scien
tiā, & ob hoc Musicā,quæ scientia modulandi est,
nequaquā cōcedere DI. Explica hoc, uideamus
quale sit. MA. Mobilitatem digitorū celeriorem
uel pigriorem credo te nō scientiæ, sed usui dare.
DI. Cur ita credis? MA. Quia superi' soli animo
scientiā tribuebas,hoc aūt quanquam imperante
animo tn̄ esse corporis uides. DI. Sed cū sciēs ani
mus hoc imperat corpori, magis hoc scienti ani-
mo,quam seruiētibus membris tribuendum puto.
MA. Nonne cēses posse fieri ut unus alium sciētia
præcedat cū ille imperitior multo facilius,& expe
ditius digitos moueat? DI. Cēseo. MA. At si mo
tus celer & expeditior digitorū scientię tribuēdus
esset,tanto in eo quisq; excelleret,quanto esset sciē
tior. DI. Concedo. MA. Attende etiā istud. Nā
opinor nōnunquā te animaduertisse fabros,uel hu
iusmodi opifices,ascia siue securi eundē locū ferie

Geor. 3.
Argū intelligit canem.
Vlyssis.
Odyssea.

A do repetere,& nõ aliò quàm eò quò intendit animus ictum perducere,qd nos tentantes cũ assequi nequimus,ab eis sæpe irridemur. DI. Ita est ut dicis. MA Ergo cũ id nos facere nõ ualeamus,nunquid ignoramus quid fieri debeat,uel quantũ debeat imputari? DI. Sępe ignoramus,sępe scimus. MA. Fac ergo aliquem nosse omnia,q̃ fabri facere debeant,& pfecte nosse, minus tñ ualere in opere, sed eisdem ipsis qui facillime operantur, multa dictare solertius,quàm illi per se indicare possent,an id usu euenire negas? DI. Non nego. MA. Non igitur solũ mouẽdi celeritas atq; facilitas, sed etiã motionis modus ipse in mẽbris,usui potius quàm sciẽtiæ tribuẽdus est.Nã si aliter esset,eo quisq; manibus melius uteretur,quo esset peritior: quod licet ad tibias citharàsue referamus,ne qd ibi digiti atq; articuli faciunt,quia difficile nobis est,sciẽtia potius quàm usu & sedula imitatiõe ac meditatione fieri putemus. DI. Nõ queo resistere:nã & medicos audire soleo doctissimos uiros, sæpe in secãdis,uel quoquo mõ cõprimendis mẽbris in eo qd

B manu ac ferro fiat,ab imperitioribus antecedi, qd genus curãdi chirurgiã nominant, quo uocabulo satis significatur operaria quędã in manib' medẽdi cõsuetudo.Perge itaq; ad cætera,& iã istã cõfice quęstionẽ. MA. Illud restat,ut opinor,ut inueniamus si possumus, has ipsas artes q nobis p manus placẽt,ut illius usus potẽtes essent,nõ cõtinuo sciẽtiam,sed sensum ac memoriã secutas,Ne forte mihi dicas fieri qdẽ posse,ut sciẽtia sine usu sit,& maior plerunq; quàm est in eis,q usu excellunt, sed tamẽ etiã illos ad usum tãtũ, non potuisse sine ulla sciẽtia peruenire DI. Aggredere,nã ita deberi manifestũ est. MA. Nũquã ne huiusmodi histriones audisti studiosius?& plus forta'sse quàm uellẽ?Vnde fieri putas,ut imperita multitudo explodat sæpe tibicinẽ nugatorios sonos afferentẽ, rursumq; plaudat bñ canẽti,& prorsus quãto suauius canit, tãto ãplius & studiosius moueatur? Nunqd nã id à uulgo p artẽ musicã fieri credẽdũ est? DI. Non. MA. Quid igitur? DI Natura id fieri puto, quæ

C omnibus dedit sensum audiẽdi quo ista iudicant. MA. Recte putas. Sed iam etiã illud uide, utrũ & tibicen ipse hoc sensu præditus sit Quod si ita est, põt eius sequẽs iudiciũ mouere digitos cũ tibias inflauerit,& qd satis cõmode p arbitrio sonuerit, id notare ac mãdare memoriæ atq; id repetẽdo cõsuefacere digitos eò ferri sine ulla trepidatione & errore:siue ab alio accipiat id qd cãtet, siuẽ ipse inueniat,illa de qua dictũ est ducẽte atq; approbãte natura.Itaq; cũ sensum memoria,& articuli memoriã sequũtur,usu iam edomiti atq; pręparati, canit cũ uult tãto melius atq; iucundius quãto illis omnibus præstat q̃ superius ratio docuit cum bestiis nos habere cõmunia,appetitũ .s. imitãdi,sensum, atq; memoriã Nunqd habes aduersum ista qd dicas? DI. Ego uero nil habeo Iam audire cupio cuiusmodi sit illa disciplina, quã pfecto à cognitiõe uilissimorũ animorũ *uideo subtilissime uẽdicatã. MA. Nõdũ est satis qd factũ est,nec ad ei' explicationẽ trãsire nos sinam,nisi quemadmodũ consiitit inter nos posse histriões sine ista sciẽtia satisfacere uoluptati auriũ populariũ, ita ẽt nullo modo esse posse histriones Musicę studiosos peritosq; cõstiterit. DI. Mirũ si hoc effeceris. MA Facile

Chirurgia

Sensus Musices inest naturæ. Cap 5

Vide nũ sic legendã, studiosius fortasse quàm uelle.

* aliàs, nimiorũ.

Cantores Theatricos nescire artem Cap.6.

id quidẽ est, sed attentiore te mihi opus est. DI.

D Nunquã equidem qd sciam remissior in audiẽdo fui,ab usq; sermo iste sumpsit exordium. Sed nũc me fateor multo erectiorẽ reddidisti. MA. Gratũ habeo,tibi te cõmodes magis.Itaq; responde si placet,utrum tibi uideatur scire quid sit aureus solidus,q eũ ęquo precio uẽdere cupiẽs, decẽ nummos eũ ualere putauerit? DI. Cui hoc uideatur? MA. Nũc age dic mihi, qd charius habendum sit, qd nostra intelligẽtia continetur,an qd nobis fortuito imperitorũ iudicio tribuitur? DI. Nulli dubium est,lõge illud primũ præstare cæteris omnibus,quę nostra qdẽ putãda sunt. MA. Num ergo negas omnẽ scientiã intelligentia contineri? DI. Quis negat? MA. Et Musica igitur ibi est. DI Video ex eius definitione id esse consequens. MA. Quid plausus populi,& omnia illa theatrica præmia,nonne tibi ex eo genere uidentur,qd in potestate fortunæ & imperitorum iudicio positũ est? DI. Nihil magis arbitror esse fortuitũ obnoxiũq; casibus & plebeiæ dominationi nutibusq; subie-

E ctum,quàm illa sunt omnia. MA. Hoccine igitur precio cantus suos uenderẽt histriones, si Musicã scirẽt? DI. Nõ parũ quidẽ hac cõclusione cõmoueor,sed nõ nihil habeo qd cõtradicam. Nam ille uenditor solidi cũ isto comparandus nõ uidetur. Non enim accepto plausu aut qualibet sibi largita pecunia,sciẽtiã si quã forte habeat qua populu delectauit amittit:sed onustior nummo,& laude hominũ lætior,cũ eadẽ disciplina incolumi atq; integra domũ discedit:stultus aũt esset,si cõmoda illa contemneret,quæ nõ adeptus multo esset ignobilior atq; pauperior,adeptus aũt nihilo esset indoctior. MA. Vide ergo utrũ uel isto conficiamus quod uolumus. Nam credo uideri tibi multo esse pręstantius id,propter qd aliquid facimus, q̃ idipsum qd facim'. DI. Manifestũ est. MA. Qui ergo cãtat uel cãtare discit,nõ ob aliud,nisi ut laudet à populo, uel omnino abs quouis homine nõnne iudicat meliorẽ laudẽ illam esse quàm cantũ? DI. Negare nõ possum. MA. Quid ille qui male de aliqua re iudicat,uidetur tibi eam scire? DI Nullo modo,nisi forte quoquo modo corruptus. MA.

F Ergo qui uere putat melius esse aliqd qd deterius est,nullo dubitante sciẽtia eius caret. DI. Ita est. MA Quãdo igitur mihi uel psuaseris uel ostẽderis quẽlibet histrionũ nõ ideo illã si quam habeat facultatẽ,uel assecutum esse uel exhibere,ut populo placeat ppter quęstũ aut famam,concedam posse quẽquã & Musicæ habere sciẽtiã,& esse histrionẽ. Si aũt pbabile est,neminẽ esse histrionũ q nõ sibi pfessionis finẽ in pecunia seu gloria constituat ac proponat, fateri necesse est aut Musicã nescire histriones,aut magis expetendã esse ab aliis laudem uel quęq; alia fortuita cõmoda, q̃ à nobismetipsis intelligentiã. DI. Video me q superiora cõcesserim etiam istis cedere debere Non enim mihi ullo modo uideri põt de scęna inueniri posse talẽ uirũ, qui artẽ suam ppter seipsam,nõ ppter extra posita cõmoda diligat,cũ de gymnasio uix talis inueniatur:quãquã si qs existit uel extiterit, nõ ab eo contemnẽdi Musici,sed honorandi aliquãdo histriones possint uideri. Quamobrẽ explica iã si placet tantã istam,quæ iam uilis mihi uideri nõ potest, disciplinam. MA. Faciam immo tu facies. Nam

Diu et nõ diu. Ca. 7

G ego nihil quàm rogare te ac percontabor. Tu uero totũ hoc qcquid eſt, & qđ nũc neſciẽs quęrere uideris, reſpõdendo explicabis. Itaq; iam ex te quęro, utrũ quiſquam poſſit, & diu & uelociter currere? D I. Poteſt. M A. Quid tarde & uelociter? D I. Nullo modo. M A. Aliud ergo eſt diu, aliud tarde. D I. Aliud oĩno. M A. Item quęro, quid putes diuturnitati eſſe cõtrariũ, ſicuti eſt tarditati uelocitas. D I. Nõ mihi occurrit uſitatũ nomen. Itaq; diuturno nihil uideo quod opponã, niſi non diuturnũ, ut ei qđ dicitur, diu, cõtrariũ ſit, nõ diu, qa & uelociter ſi nolim dicere, & pro eo nõ tarde dicerẽ, nihil aliud ſignificaret. M A. Verũ dicis. Nihil enim deperit cũ ita loquimur ueritati. Nã & mihi ſi ẽ hoc nomẽ, qđ tibi nõ occurriſſe dicis, aut ignoraſ à me, aut in pſentia nõ uenit in mẽtẽ. Quamobrẽ ſic agamus, ut hæc bina cõtraria appellemus hoc mõ, diu & nõ diu, tarde & uelociter. Ac primũ de diuturno & nõ diuturno diſſeramus ſi placet.

Proportio in motu, etiã modis. C. 8.

D I. Ita fiat. M A. Manifeſtũ ne tibi eſt, id dici diu fieri, qđ p lõgũ: id aũt nõ diu, qđ p breue tẽpus fit? D I. Manifeſtũ. M A. Motus igiſ q fit, uerbi grã in duabus horis, nõnne ad eũ q p horã fit, duplũ habet tẽpus? D I. Quis hinc dubitauerit? M A. Recipit

H ergo id qđ diu uel nõ diu dicimus dimẽſiones huiuſmodi & numeros, ut alius motus ad aliũ tãquã duo ad unũ ſit, id eſt, ut bis tãtũ habeat: alius itẽ ad aliũ tanquã tria ad duo, id eſt, ut tantas tres partes tẽporis habeat, quãtas alius duas: atq; ita p cæteros numeros licet currere, ut nõ ſint ſpatia infinita & interminata, ſed habeãt ad ſe duo motus aliquẽ numerũ: aut eundẽ, ut quãtũ tẽporis unus, tãtũ teneat alter: aut nõ eũdẽ, ut unũ ad duo, duo ad tria, tria ad quatuor, aut unũ ad tria, duo ad ſex & quicqd poteſt aliqd ad ſeſe dimẽſionis obtinere. D I. Planius iſta quæro. M A. Reuertere ergo ad illas horas, & qđ ſatis putabã dictũ, cũ de una hora & de duab⁹ dixiſſem p omnia cõſydera. Certe enim nõ negas poſſe fieri aliquẽ motum tempore unius horę, & aliũ duarũ. D I. Verum eſt. M A. Quid alium duarũ, alium trium non fateris? D I. Fateor. M A. Et alium tribus horis fieri, aliũ quatuor, rurſus aliũ una, aliũ tribus, aut aliũ duabus, aliũ ſex, nõnne manifeſtum eſt? D I. Manifeſtum

I eſt. M A. Cur ergo & illud non manifeſtum ſit? Nam hoc dicebã, cũ duos motus habere ad ſe poſſe aliquẽ numerũ dicerẽ, uelut unum ad duo, duo ad tria, tria ad quatuor, unũ ad tria, duo ad ſex, & ſi quos alios recẽſere uolueris. His enim cognitis, eſt & poteſtatis perſequi cętera, ſiue ſeptẽ ad decẽ ſiue qnq; ad octo, & quicqd omnino eſt in duob⁹ motibus ita partes dimẽſas habẽtibus ad inuicẽ, ut poſſint dici tot ad tot, ſiue ęquales numeri ſint

Motus ratio nales et irrationa bi. Ca. 9.

ſiue alius maior, alius minor D I. Iam intelligo & fieri poſſe concedo: M A. Illud etiã ut opinor intelligis, oẽm mẽſurã & modũ immoderatiõi & infinitati recte ãteponi. D I. Manifeſtiſſimũ eſt. M A. Duo igiſ motus q ad ſeſe, ut dictũ eſt, habẽt aliquã numeroſam dimẽſionẽ, iis q eã nõ habẽt anteponẽdi ſunt. D I. Et hoc manifeſtũ ẽ atq; cõſequẽs.

Euclides, lib. 5.

Illos .n. certus qdã motus atq; menſura q̃ in numeris ẽ, ſibimet copulat, qua q carẽt, nõ utiq; ſibi aliqua ratione iungũtur. M A. Appellem⁹ ergo ſi placet illos q inter ſe dimẽſi ſunt rationabiles, illos autẽ q ea dimẽſione carẽt, irrationabiles. D I. Placet uero. M A. Iã illud attẽde, utrũ tibi uideaſ maior

K cõcordia in motibus rationabilibus eorũ q æquales ſunt inter ſe, q̃ eorũ q ſunt inęquales? D I. Cui hoc nõ uideaſ? M A. Porrò inęqualiũ, nõnne alij ſunt in qb⁹ poſſum⁹ dicere, quota parte ſua maior aut coęqueſ minori, aut eũ excedat? Alij aũt in qb⁹ nõ idẽ dici poteſt, ſicut in his numeris, duo & quatuor, uel ſex & octo? Cernis pfecto in illis duobus [numeris] ſuperiorib⁹ dimidia parte maiorẽ minori, coęquari in ijs rurſum quos poſterius dixi, minorẽ à maiore quarta parte maioris excedi. In ijs aũt alijs, quales ſunt tria & decẽ, uel quatuor & undecim, uidem⁹ qdẽ nõnullã cõuenietiã, qa partes ad ſe habẽt, de qbus dici poſſit, tot ad tot. Sed nunqd talẽ, qualis eſt in ſuperiorib⁹? Nã neq; quota parte minori maior ęquetur, neq; quota parte minorem maior excedat, dici ullo mõ põt. Nã neq; tria quota pars ſit denarij numeri, neq; quatuor quota pars ſit undenarij, dixerit qſpiã Cũ aũt dico, ut cõſyderes quota ſit pars, liqdã dico & ſine ullo additamẽto, ſicuti eſt dimidia, tertia, quarta, quinta, ſexta &

L deinceps, nõ ut triẽtis & ſemiuncię, & hoc genus pręciſionũ aliqd addatur. D I. Iã intelligo. M A. Ergo ex his inęqualibus motibus rãtionabilibus, qm duo genera, ſubiectis etiã numerorũ exemplis pposui, quos qb⁹ anteponẽdos arbitraris? Illos ne in qbus illa quota pars dici poteſt, an in qbus nõ poteſt? D I. Illos mihi ratio uideſ anteponẽdos iubere, in qbus põt dici ut demõſtratũ eſt, quota parte ſui maior, aut coęquetur minori, aut eũ excedat ijs in qbus idẽ non euenit. M A. Recte. Sed uis ne etiã his nomina imponamus, ut cũ eos deinceps cõmemorare neceſſe fuerit, expeditius loquamur?

Connumeratio in numeris, et commensuratio in magnitudinibus.

D I. Volo ſanè. M A. Appellemus ergo iſtos quos præponimus cõnumeratos, illos aũt qb⁹ hos pponimus dinumeratos: ppterea qa iſti ſuperiores nõ ſolũ ſinguli numeranſ ſed etiã ea parte qua maior minori æquatur uel eũ excedit, ſe metiũtur & numerãt†. Illi aũt poſteriores ſingillatim tãtũmodo ad ſe numerantur: ea uero parte qua uel ęqual minori maior uel excedit nõ ſe metiũtur & numerãt †. Nõ enim põt in eis dici, aut quoties habeat minorã maior, aut illud quo excedit maior minorẽ, quoties habeat & maior & minor. D I. Accipio &

† Taliter, i M ſemel iungũtur et cõnumerantur.

iſta uocabula, & quãtũ ualeo faciã ut meminerim

Motus cõplicati & ſeſquati. Cap. 10.

M A Age nũc uideamus cõnumeratorũ q̃ poſſit eſſe partitio. Nãq; arbitror eſſe pſpicuũ. Vnũ enim genus ẽ cõnumeratorũ, in quo minor numerus metiſ maiorẽ, id eſt, aliquoties eũ habet maior, ſicut numeros duo & quatuor eſſe diximus. Videmus enim duo à quatuor bis haberi, q̃ ter habereñ ſi nõ quatuor, ſed ſex & duo poneremus, quater aũt ſi octo, qnquies aũt ſi decẽ. Aliud gen⁹ eſt, in quo ea pars qua excedit maior minorẽ, ãbos metiſ, id eſt, aliquoties habẽt eã, & maior & minor, qđ in illis numeris iã pſpexim⁹, ſex & octo. Nam pars illa qua excedit minor, duo ſunt, quos uides eẽ in octonario numero quater, in ſenario ter: q̃re hos quoq; mot⁹ de qb⁹ agiſ, & numeros p quos illuſtraſ qđ in motibus diſcere uolumus, notemus atq; ſignemus uocabulis. Nã eorũ diſtinctio iã dudũ niſi fallor

Numeri ſeſquati, qui et unde appellentur.

apparet. Quocirca ſi tibi iã uideſ, illi ubi multiplicato minore fit maior, uoceñ cõplicati. Illi aũt ſeſquati uetere iã nomie. Nã ſeſq; appellãtur ubi duo numeri ad ſe ea ratione affecti ſunt, ut tot partes

habeat.

A habeat ad minorem maior, quota parte sui eũ præcedit. Nã si est tria ad duo, tertia parte sui præcedit maior minoré: si quatuor ad tria, quarta: si quinq; ad quatuor quinta, atq; ita deinceps. Eadẽ ratio est, & in sex ad quatuor, octo ad sex, decem ad octo, & inde licet hãc rationẽ in cõsequẽtibus, & in maioribus numeris animaduertere atq; explorare. Nominis autẽ huius originẽ nõ facile dixerim, nisi forte sesq; quasi se absq; dictũ, id est, absq; se, quasi quinq; ad quatuor absq; se quinta parte sui maior, hoc ẽ, quod minor. Quibus de rebus quæro quid tibi uideatur. D I. Mihi uero & illa ratio dimensionũ atq; numerorũ uidetur uerissima, & uocabula quæ abs te imposita sunt, cõgrua mihi uidẽtur cõmemorãdis eis rebus quas intelleximus, & huius origo nominis quã nũc explicasti, nõ est absurda, etiã si forte nõ ea sit quã secutus est, qui hoc nomẽ instituit. M A. Probo & accipio sententiã tuã, sed uidésne omnes istos rationabiles motus, id est, qui ad sese habẽt aliquã numerorũ dimẽsionẽ in infinitũ posse per numeros pergere, nisi rursus eos certa ratio coercuerit, & ad quendã modũ formãq; reuocauerit. Nam ut primo de ipsis æqualibus dicã, unũ ad unum, duo ad duo, tria ad tria, quatuor ad quatuor, ac deinceps si persequar, quis finis erit cũ ipsius numeri finis nullus sit? Nãq; ista uis numero inest, ut omnis dictus finitus sit, nõ dictus aũt infinitus. Et quod æqualibus euenit, hoc etiã

Motus et numerus, infinitus. Cap. II.

B inæqualibus euenire, potes animaduertere, siue multiplicatis †*, siue sesquatis, siue cõnumeratis, siue dinumeratis. Si n. unũ ad duo constituas, & in ea multiplicatiõe permanere uelis, dicẽdo unũ ad tria unũ ad quatuor, unũ ad quinq; [& deinceps,] nõ erit finis: siue sola dupla, ut unũ ad duo, duo ad quatuor, quatuor ad octo, octo ad sedecim, & deinde, hic quoq; nullus est finis: ita & tripla sola & quadrupla sola, & quicquid horũ tẽtare uolueris, in infinitũ progrediunt. Ita et sesquati. Nã duo ad tria, tria ad quatuor, quatuor ad quinq; cũ dicimus, uides nihil prohibere cætera prosequi, nullo resistẽte fine: siue isto modo uelis in eodẽ genere perseuerãs, ut duo ad tria, quatuor ad sex sex ad nouẽ, octo ad duodecim, decẽ

† al. rõplicatis.*

C ad undecim, & deinceps, siue in hoc genere, siue in cæteris, nullus finis occurrit. Quid opus est de dinumeratis iã dicere, cũ ex iis quæ iam dicta sunt quis intelligere possit, in iis quoq; gradatim surgentibus nullũ esse finẽ? An tibi nõ uidetur? D I. Quid hoc uero uerius dici potest? Sed iam illã rationẽ, quæ istã infinitatẽ reuocat ad certũ modũ, formamq; præscribit quam excedere nõ oporteat, auidissime cognoscere expecto. M A. Hãc quoq; ut alia temetipsum nosse cognosces, cũ me interrogante uera respõderis. Nã primo abs te quæro, quoniam de numerosis motibus agimus, utrum ipsos debeamus cõsulere numeros, aut quas in eis leges certas fixasq; mõstrauerimus, eas in illis motibus animaduertẽdas obseruãdasq; iudicemus. D I. Placet uero: nõ enim quicquã ordinatius fieri posse arbitror. M A. Ergo ab ipso si uidetur principio numerorũ capiamus huius cõsyderationis exordium, & uideamus quantũ pro uiribus mẽtis nostræ talia ualeamus intueri, quæ nã sit ratio, ut quãuis per infinitũ, ut dictum est, numerus progrediatur, articulos quosdam homines in numerando fecerint, à quibus ad unum rursus redeant, quod est principium numerorũ. In numerando enim progredimur [ab uno usq;] ad decẽ, atq; inde ad unũ reuertimur. At si denariam cõplicationẽ persequi uelis, ut hoc modo progrediaris, decẽ, uiginti, triginta, quadraginta, usq; ad centũ est progressio, si centenariã, centũ, ducenta, trecẽta, quadringenta, in mille est articulus à quo redeatur. Quid iã est opus ultra quærere? Vides certe, quos articulos dicã, quorũ prima regula denario numero præscribitur. Nã ut decẽ decies habẽt unũ, ita centũ, decies habẽt decem, & mille, decies habent centũ, & ita deinceps quousq; libitum est progrediũtur in huiuscemodi, quasi articulus quod in denario numero præfinitum est. An aliquid horũ non intelligis? D I. Manifestissima omnia sunt & uerissima. M A. Hoc ergo quantũ possumus diligenter perscrutemur, quæ nam sit ratio, ut ab uno usq; ad decẽ sit progressus, & inde rursus ad unum reditus fiat. Vnde abs te quæro, utrũ quod uocamus principiũ, possit omnino esse, nisi alicuius rei principiũ. D I. Nullo modo potest. M A. Item quod dicimus finẽ, põt ne nisi alicuius rei finis esse? D I. Etiã id nõ potest. M A. Quid à principio ad finẽ, unum putas peruenire posse nisi per aliquod mediũ? D I. Nõ puto. M A. Ergo ut totum aliquid sit, principio & medio & fine cõstat. D I. Ita uidetur. M A. Dic itaq; nunc, principium, mediũ, & finis, quo numero tibi cõtineri uideantur. D I. Arbitror ternariũ numerũ te uelle ut respõdeã. Tria enim quædam sunt de quibus quæris. M A. Recte arbitraris. Quare in ternario numero quãdã esse perfectionẽ uides, quia totus est, habet enim principiũ, mediũ & finem. D I. Video plane. M A. Quid illud? Nonne ab ineunte pueritia dicimus, omnẽ numerũ aut parem esse, aut imparẽ? D I. Verũ dicis. M A. Recordare ergo & dic mihi, quẽ soleamus dicere parẽ esse, aut imparem? D I. An ille qui potest in duas partes æquales diuidi, par: qui aũt non potest, impar uocatur? M A. Rem tenes. Cum igitur ternarius primus sit, & totus impar, principio enim & medio & fine cõstat, ut dictũ est, nonne oportet etiã parẽ esse totũ atq; perfectũ, ut in eo & principiũ mediũ finisq; inueniatur? D I. Oportet sanè. M A. At iste quisquis est, nõ potest habere indiuiduũ medium sicut impar. Si enim haberet, nõ posset in duas æquales partes diuidi, quod esse proprium paris numeri diximus. Indiuiduum autem medium est unũ, diuiduum duo. Medium aũt est in numeris, à quo ambo latera sibimet sunt æqualia. An aliquid obscure dictum est, minusq; assequeris? D I. Imò mihi hæc manifesta sunt. Et dũ quæro totum numerũ parem, quaternarius primus occurrit. Nam in duobus quomodo possunt tria illa inueniri, per quæ totus est numerus, id est, principiũ, mediũ & finis? M A. Idipsum omnino abs te responsum est quod uolebã, & ipsa ratio cogit fateri. Repete itaq; ab ipso uno tractationẽ atq; cõsydera, uidebis profecto ideo unũ non habere mediũ & finem, quia tãtũ principiũ est, uel ideo esse principiũ, quia medio & fine caret. D I. Manifestum est. M A. Quid ergo dicemus de duobus? Non possumus in eis intelligere principiũ & mediũ & finem, cum mediũ esse non possit, nisi ubi finis, aut principium & finem, cũ ad finem, per medium nõ queat peruenire? D I. Vrget ratio cõfiteri. Et quid de hoc numero respondeã, prorsus incertus sum. M A. Vide ne iste quoque numerus possit principium esse nu-

D

De concordia numerorũ iuxta Pythagoricos. Cap. 12.

E

Numeri paris & imparis descriptio.

F

Mediũ in numeris, quid.

In duobus non esse principiũ et finem.

G merorum. Nam si medio caret & fine, quod ut di
xisti cogit ratio cōfiteri, quid restat, nisi ut sit hoc
quoq principiū? An dubitas duo principia cōsti-
tuere? D I. Vehemēter dubito. M A. Bene faceres
si ex aduerso sibi cōstituerent duo principia. Nūc
aūt hoc alterū principiū de illo principio est, ut il
lud à nullo sit, hoc uero ab illo: unū enim & unū
duo sunt, & principia ista sunt ambo: ut oēs nume
ri qdē ab uno sint, sed qa p cōplicationē atq adiū
ctionē quandā fiunt, origo aūt complicationis &
adiunctionis duali numero recte tribuitur, fit ut
illud sit primum principiū à quo numeri oēs, hoc
aūt alterū p quod numeri oēs inueniātur. Nisi qd
habes aduersum ista quod disseras. D I. Ego uero
nihil, & sine admiratione ista nō cogito, quanuis
& interrogatus abs te ipse respondea. M A Subti
lius ista quęruntur, atq abstrusius in ea disciplina
quę est de numeris. Hic aūt nos ad institutū opus,
quāto citius possumus redeam°. Quocirca quęro,
uni duo iūcta, quid faciūt? D I. Tria. M A. Ergo
H hęc duo principia numerorū sibimet copulata, to
tū numerū faciūt atq perfectū. D I Ita est. M A.
Quid numerando, post unū & duo quē numerū
ponimus? D I. Eadem tria. M A. Idem igitur nu
merus, q fit ex uno & duobus, post utrunq in or-
dine collocatur, ita ut null° alius interponi queat.
D I. Ita uideo. M A Atq & illud uideas oportet,
in nullis reliquis numeris id posse contingere, ut
cū duos, quoslibet sibimet in numerandi ordine
copulatos notaueris, cōsequatur eos ille q ex ābo
bus cōficitur nullo interposito. D I. Id quoq ui-
deo. Nā duo & tria q sibi numeri copulati sunt, in
summa quinq faciūt: nō aūt quinq continuatim
sequuntur, sed quatuor Rursus tria & quatuor se-
ptem faciūt, inter quatuor aūt ac septē quinq atq
sex ordinati sunt, & quanto pgredi uoluero, tanto
plures interponuntur. M A. Magna ergo hæc cō-
cordia est in prioribus tribus numeris: unū enim
& duo & tria dicim°, qbus nihil interponi potest.
Vnū aūt & duo, ipsa sunt tria. D I. Magna prorsus.
M A. Quid illud? Nulla ne cōsyderatione dignum
putas, quod ista cōcordia quāto est arctior atq cō
strictior, tanto magis in unitatē quandā tendit, &
I unū quiddā de pluribus efficit. D I. Immo ma-
xima: & nescio qūo & miror & amo istā quā com-
mendas unitatem. M A. Multum probo, sed certe
†*al. rerum. quęlibet numerorum† *copulatio atq connexio,
tūc maxime unū quiddā efficit, cū & media extre-
mis, & mediis extrema consentiunt. D I. Ita certe
oportet. M A. Attende igitur, ut hoc in ista cōne-
xione uideam°. Nam cū unum, duo, tria, dicimus,
nonne quantū unū a duobus, tantū duo à tribus
superantur? D I. Verissimū est. M A. Dic iam nūc
mihi, in ista collationem quoties unū nominaue-
rim? D I. Semel. M A. Tria quoties? D I. Semel.
M A. Quid duo? D I. Bis. M A. Semel ergo &
bis & semel, quoties fit in summa? D I. Quater.
M A. Recte igitur istos tres quaternarius numerus
sequitur, ei quippe tribuitur ista pportione colla-
tio. Quę quantu ualeat, eo assuesce cognoscere, qd
illa unitas, quā te amare dixisti in rebus ordinatis
hac una effici potest, cuius Gręcū nomen ἀναλογία
est, nostri quidā pportionē uocauerunt, quo no-
mine utamur si placet. Nō enim libēter, nisi neces-
sitate Gręca uocabula i Latino sermone usurpaue
rim. D I. Mihi uero placet, sed perge quò intende K
ras. M A. Faciā. Nam quid sit proportio, quātūq
in rebus iuris habeat, & suo loco in hac disciplina
diligētius requiremus, & quāto in eruditiōe prom
ptior eris, tanto eius uim melius naturamq cogno
sces. Sed uides certe qd in præsentia satis est, tres
illos numeros, quorū mirabaris cōcordiam, sibi-
met in eadē connexione, nisi per quaternariū nu-
merū nō potuisse cōferri. Quamobrem post illos
se ordinari, sic ut illa concordia arctiore cum his
copuletur, quātū intelligis iure impetrauit, ut iam
nō unū, duo, tria tantū, sed unū, duo, tria, quatuor
sit amicissime copulata progressio numerorum.
D I. Omnino assentior. M A. At cætera intuere,
ne arbitreris nihil habere propriū quaternariū nu
merum, quo reliqui oēs numeri careant, quod ua
leat ad istā connexionē, de qua loquor, ut ab uno
usq ad quatuor certus numeris sit, & pulcherrim°
pgrediendi modus. Cōuenerat qppe inter nos su-
perius, tūc ex pluribus unū aliquid maxime fieri,
cū extremis media, & mediis extrema cōsentiunt.
D I. Ita est. M A. Cū ergo collocamus unū & duo L
& tria, dic quę sunt extrema, quod medium? D I.
Vnum & tria extrema uideo, duo medium. M A.
Responde nūc, ex uno & tribus quid conficiatur?
D I. Quatuor. M A. Quid duo, quia unus in me-
dio numerus est, non potest nisi sibi cōferri. Qua-
mobrem dic etiā duo bis quid faciunt? D I. Qua
tuor. M A. Itaq ergo mediū extremis, & medio ex
trema consentiunt. Quamobrem sicut excellit in
tribus, quod post unu & duo collocātur, cum ex
uno & duobus cōstent: sic excellit in quatuor, qd
post unū & duo & tria numerantur, cū cōstēt ex
uno, & tribus, uel bis duobus, quæ extremorū cū
medio, & medij cū extremis, in illa q Gręce ἀναλογία
dicitur, proportione cōsensio est. Quod utrū intel
lexeris, pande. D I. Satis intelligo. M A. Tāta er
go in reliquis numeris, utrū non inueniatur quod
quaternarij numeri, propriū esse diximus. D I. Fa
ciā. Nā si cōstituamus duo, tria, quatuor, extrema
collata fiūt sex, hoc facit & mediū sibi collatum,
non tamē sex sed quinq cōsequuntur. Rursus tria,
quatuor & quinq cōstituta, extrema octo faciunt,
mediū quoq bis dictū [idem facit] At inter quinq M
& octo, nō iam unū, sed duos, senarium scilicet &
septenariū numeros interpositos uideo. Atq illa
ratione quantū progredior, tantū hæc faciunt in-
terualla maiora. M A. Video te intellexisse & om
nino scire quod dictū est: sed iam nunc ne immo-
remur, animaduertis certe ab uno usq ad quatuor
iustissimā fieri progressionē: siue ppter imparē ac
parē numerū, qm primus impar totus tria, & pri-
mus par tot° quatuor, de qua re pauloante tracta-
tū est: siue quia unū & duo principia sunt, & quasi
semina numerorū, è qbus ternarius conficitur, ut
sint iam tres numeri, qui sibi dū proportione cōfe
runtur, quaternarius elucescit & gignit, & ppterea
eis iure cōiungitur, ut usq ad illū fiat ea quā quæ-
rimus moderata progressio. D I. Intelligo bene.
M A. Sanè. Sed meministine tādem quid institue-
ramus inquirere? Nā, ut opinor, propositū erat si
qūo inuenire possemus, cū in illa infinitate nume
rorū certi articuli essent à numerantibus constitu
ti, quid esset causæ, cur ipse primus articulus in de
nario numero esset, q per omnes cęteros ualet plu

A rimũ,id eſt,cur ab uſq; ad decẽ progreſsi numerã
tes,rurſum ad unũ remearent? DI. Recordor pla
nè inquiſitionis huius cauſa nos tãtũ circumiſſe,
ſed qd effecerimus qđ ad eam ſoluendã pertineat,
nõ inuenio. Siqdẽ illa omnis noſtra ratiocinatio
ad id cõcluſa eſt,ut nõ uſq; ad denariũ,ſed uſq; ad
quaternariũ numerũ ſit iuſta & moderata ꝓgreſ-
ſio. MA. Tũ ne igitur non uides ex uno & duob⁹
& tribus & quatuor q̃ ſumma cõficiatur? DI. Vi-
deo iam,uideo,& miror omnia,& ortam quęſtio-
nẽ ſolutã eſſe cõfiteor:unũ enim,& duo,& tria, &
quatuor ſimul decem ſunt. MA. Ergo iſtos qua-
tuor primos numeros,ſeriemq; & connexionẽ eo-
rũ,honorabilius haberi q̃ cętera in numeris cõue-
nit. Tempus eſt aũt ad illos motus redire tractã-
dos & diſcutiendos,q huic diſciplinæ ꝓpriè tribu
untur,& ꝓpter quos iſta de numeris,de alia .ſ. di-
ſciplina,quantũ ꝓ negocio ſatis uiſum eſt, cõſyde
rauimus. Itaq; nunc abs te quęro,ſiq̃m intelligendi
gratia in horarũ ſpatio motus cõſtituebam⁹,quos
ad ſeinuicẽ habere aliquã numeroſam dimẽſionẽ

De ꝓportionalorũ motuũ decore. C. 13

B ratio demonſtrabat, utrũ ſi quiſquã mora unius
horę currat,& alius deinceps duarũ,poſsis nõ in-
ſpecto horologio,uel clepſydra, uel aliqua huiuſ-
modi tẽporũ notatione ſentire illos duos motus,
qđ unus ſimplus,alius duplus ſit: uel etiã ſi id nõ
poſsis dicere,illa tñ cõgruentia delectari, atq; ali-
qua uoluptate affici. DI. Nullo mõ poſſum. MA.
Quid ſi quiſpiã numeroſe plaudat,ita ut unus ſo-
nitus ſimplũ,alter duplũ tẽporis teneat,quos iam
C bos pedes uocãt,eosq; cõtinuet atq; cõtexat, alius
aũt ad eũdẽ ſonũ ſaltet,ſecũdũ ea .ſ. tempora mo
uẽs mẽbra:nõnne aut etiã dicas ipſum modulũ tẽ
porũ,id eſt,qđ ſimplũ & duplũ ſpatia in motibus
alternãt,ſiue in illo plauſu qui auditur,ſiue in illa
ſaltatione quę cernitur:aut ſaltẽ delecteris eadem
numeroſitate quã ſentias,tametſi nõ poſsis nume
ros eius dimenſionis edicere? DI. Ita uero eſt, ut
dicis. Nã & illi q hos numeros nouerũt,ſentiũt eos
in plauſu atq; ſaltatione,quiq; ſint facile dicunt:&
q eos nõ nouerũt nec poſſunt dicere, nõ negãt ta-
mẽ ex his ſeſe uoluptate aliqua perfrui. MA. Cũ
igitur ad ipſam rationẽ diſciplinæ huius, ſi qdem
ſcientia eſt bene modulandi,nõ poſsit negari oẽs
pertinere motus,q bene modulati ſunt,etiã eos po
tiſsimũ,q nõ referuntur ad aliud aliqd,ſed in ſeip-
ſis finẽ decoris delectationisq; cõſeruãt. Hi tamen
motus,ut tunc à me rogatus recte uereq; dixiſti, ſi
lõgo ſpatio tẽporis fiãt,inq; ipſa dimenſione, quæ
decora eſt,horam uel etiam maius tẽpus obtineãt
nõ poſſunt cõgruere noſtris ſenſibus. Quamobrẽ
cũ procedẽs quodammodo de ſecretiſsimis pene
tralibus Muſica,in noſtris etiã ſenſibus, uel in his
rebus q̃ à nobis ſentiuntur,ueſtigia quędã poſue-
rit:nõnne oportet eadẽ ueſtigia prius perſequi, ut
cõmodius ad ipſa ſi potuerimus,quæ diximus pe
netralia,ſine ullo errore ducamur? DI. Oportet
uero,& hoc iamiamq;,ut faciamus efflagito. MA.
Omittam⁹ ergo illas ultra capacitatẽ ſenſus noſtri
porrectas tẽporũ metas,& de his breuibus inter-
uallorũ ſpatijs,q̃ in cantando ſaltandoq; nos mul
cẽt,quãtũ ratio nos duxerit, diſſeram⁹. Niſi tu for
te aliter putas illa ueſtigia indagari poſſe, quæ in
nřis ſenſib⁹,hisq; reb⁹ q̃s ualem⁹ ſẽtire hãc diſcipli
nã poſuiſſe,ꝑdictũ eſt. DI. Nullo mõ aliter puto.

D
DIVI AVRELII AVGV- ſtini Hipponẽſis Epiſcopi, de Muſica Liber ſecundus.

ATTENDE igitur diligenter,
& nunc demũ accipe, quaſi al-
terũ noſtræ diſputationis exor
dium. Ac primum reſponde,
utrũ bene didiceris eam,quam
Grammatici docẽt,ſyllabarum
breuium longarumq; diſtãtiã.

Syllabarũ ſpatia aliter muſici aliter grãmatici docent. Cap. I.

An uero ſiue iſta noris ſiue ignores, mauis ut ita
quæramus,quaſi omnino rudes harum rerum ſi-
mus,ut ad omnia nos ratio potius perducat, quã
inueterata cõſuetudo, aut præiudicata cogat au-
thoritas? DI. Ita planè malle me,nõ modo ipſa ra
tio, ſed iſtarum etiã ſyllabarũ imperitia, qđ enim
fateri dubitem? impellit. MA. Age iam ſaltem il-
lud eloquere, utrũ tuipſe per te nunquã animad-
uerteris in locutione noſtra alias ſyllabas raptim
& minime diu, alias autem productius & diutius
enunciari? DI. Negare non poſſum nõ me ad iſta E
etiã ſurdũ fuiſſe. MA. Atq; ſcias uelim totã illam
ſcientiam,quæ Grammatica Græce, Latine autem
literaria nominatur,hiſtorię cuſtodiam profiteri:
uel ſolam,ut ſubtilior docet ratio:uel maxime, ut
etiã pinguia corda cõcedũt. Itaq; uerbi gratia,cum
dixeris,cano,uel in uerſu forte poſueris, ita ut uel
tu pronuncians producas huius uerbi ſyllabam
primam,uel in uerſu eo loco ponas, ubi eſſe pro-
ductũ oportebat,reprehendet Grammaticus, cu-
ſtos ille uidelicet hiſtoriæ,nihil aliud afferens,cur
hanc corripi oporteat, niſi quod hi qui ante nos
fuerunt,& quorũ libri extant tractanturq; à Gram
maticis,ea correpta,nõ producta uſi fuerint. Qua
re hic quicquid ualeat, authoritas ualet. At uero
Muſicæ ratio,ad quam dimenſio ipſa uocum ra-
tionabilis & numeroſitas pertinet,non curat, niſi
ut corripiatur uel producatur ſyllaba,quę illo uel
illo loco eſt ſecundũ rationẽ menſurarum ſuarũ.
Nam ſi eo loco,ubi duas longas ſyllabas poni de-
cet,hoc uerbũ poſueris,& primam quæ breuis eſt,
pronunciatione longam feceris,nihil Muſica om- F
nino ſuccenſet:tempora enim uocum ea ꝑuenere
ad aures,q̃ illi numero debita fuerunt. Grammati
cus aũt iubet emendari, & illud te uerbũ ponere,
cuius prima ſyllaba ꝓducẽda ſit ſecũdũ maiorum
ut dictũ eſt,authoritatẽ,quorũ ſcripta cuſtodiũt.

Quamobrem nos cum rationes muſicæ perſe-
quendas ſuſceperimus,etiam ſi neſcis quę ſyllaba
corripiẽda,q̃ producẽda ſit,poſſumus tñ non im-
pediri hac ignorantia tua,ſatisq; habere,qđ te ani-
maduertiſſe dixiſti alias ſyllabas correptiores,
alias ꝓductiores. Quare illud nunc quæro,utrũ ſo
nus uerſuum aliquãdo te aliqua ꝑ aures uolupta-
te cõmouerit? DI. Prorſus ſæpiſsime,ita ut nun-
quam ferè ſine delectatione uerſum audiuerim.
MA. Si qs ergo in uerſu,quo audito delectaris, eo
loco,quo ratio eiuſdẽ uerſus nõ poſtulat,uel pro-
ducat ſyllabas,uel corripiat,nũ eodẽ modo dele-
ctari potes? DI. Immo audire hoc ſine offenſiõe
nõ poſſum. MA. Nullo mõ igitur dubiũ eſt,qn
te in ſono,quo te delectari dicis,dimẽſio quędam
numerorũ delectet,quo perturbato delectatio illa
exhiberi auribus nõ põt. DI. Manifeſtũ ẽ MA. Dic

Qui uerſus perperam pronũciatus, & grammaticum offendat & muſicum, C. 2.

G mihi deinceps quod ad ſonū uerſus attinet, qd in
Aeneid. 1 terſit nrū dicā, Arma uirumq; cano, Troię qui pri
mus ab oris,an,q̃ primis ab oris? D I. Mihi uero
utrunq; quantū ad illam dimenſionē pertinet idē
ſonat. M A. Et hoc mea pronūciatione factū eſt,
cū eo ſcilicet uitio quod barbariſmum Gramma-
tici uocāt. Nā,primus,longa eſt,& breuis ſyllaba:
primis,aūt ambę ꝓducēdę ſunt:ſed ego ultimam
eorū corripui,ita nihil fraudis paſſę ſunt aures tuę.
Quamobrē illud etiā atq; etiā tētandū eſt,utrū me
ꝓnunciāte ſentias, qd ſit in ſyllabis diu & nō diu,
ut noſtra diſputatio me interrogāte, ac te reſpōdē
te,ſicut inſtituim⁹,poſſit ꝓcedere. Itaq; iam eūdē
uerſum,in quo barbariſmū fecerā,repetā, & illam
ſyllabā,qua ne tuæ aures offenderētur,corripui,ꝓ
ducā,ut Grammatici iubent: tu mihi renunciato,
utrū illa uerſus dimēſio ſenſum tuum eadem affi-
ciat uoluptate:ſic enim ꝓnūciē, Arma uirumq; ca
no,Troiæ q̃ primis ab oris. D I. Nūc uero negare
nō poſſum,neſcio qua ſoni deformitate me offen-
H ſum. M A. Non iniuria.Quanquā enim barbariſ-
mus factus nō ſit,id tamē uitiū factū eſt, quod &
Grammatica reprehēdat & Muſica. Grammatica,
qa id uerbū,cuius nouiſſima ſyllaba ꝓducēda eſt
eo loco poſitū eſt,ubi corripiēda poni debuit:Mu
ſica uero tātummodo, qa ꝓducta q̃libet uox eſt,
eo loco,quo corripi oportebat, & tēpus debitum
qd numeroſa dimēſio poſtulabat, redditū nō eſt.
Quocirca ſi iā ſatis diſcernis,qd ſenſus,qd autho-
ritas poſtulet,ſeqt̃ur ut uideam⁹,ille ipſe ſenſus cur
aliās delectetur in ſonis uel ꝓductis uel correptis,
aliās offendatur:id eſt enim qd ad diu & nō diu p
tinet,quā pa-tē nos explicādā ſuſcepiſſe credo qd
memineris D I. Ego uero & illud diſcreui,& hoc
memini,& ea quę ſequuntur intētiſſime expecto.
Syllabarū tempora. Cap.3 M A. Quę putas,niſi ut incipiam⁹ ſibimet ſyllabas
cōparare, & uidere quos numeros ad ſeſe habeāt,
ſicut de motibus iam inter nos tam lōga ſuperius
ratione tractatū eſt?Motus eſt n etiam omne qd
ſonat,& ſyllabæ utiq; ſonant. An quicquā horum
negari poteſt? D I. Nullo modo. M A. Cum ergo
I ſyllabę inter ſe conferuntur, motus quidā inter ſe
coferuntur,in quibus poſſint numeri quidā tem-
poris menſura diuturnitatis inquiri. D I. Ita eſt.
M A. Num igitur poteſt ſibi una ſyllaba cōpara-
ri?Nā omnē comparationē,niſi tu aliud putes,ſin
gularitas fugit. D I. Nihil puto aliud. M A. Quid
una uni,aut una uel duæ,duabus uel tribus,& de
inceps in pluribus quin poſſint ſibimet conferri,
nū negas? D I Quis hoc negauerit? M A. Rurſus
hoc uide,quamlibet ſyllaba breuē minimeq; diu
ꝓnunciatā,& mox ut eruperit deſinētē, occupare
tamē in tēpore aliqd ſpatij & habere quandā mo-
rulam ſuam. D I Video neceſſe eſſe quod dicis.
Syllaba breuis unius temporis eſt. M A. Dic nunc, unde numerū exordiamur? D I.
Ab uno ſcilicet. M A Non abſurde igitur hoc in
tēpore quaſi minimū ſpatij,qd breuis obtinet ſyl-
laba,unū tēpus ueteres uocauerunt: a breui enim
ad lōgā progredimur. D I. Verū eſt. M A. Sequi-
tur iam,ut illud quoq; animaduertas,quoniā ut in
Syllaba lōga duo tempora habet. numeris ab uno ad duo eſt prima ꝓgreſſio, ita in
ſyllabis,qua.ſ. a breui ad longā ꝓgredimur, lōgā
duplū tēporis habere debere.Ac per hoc ſi ſpatiū
quod breuis occupat,rectē unū tempus uocatur:
ſpatiū item quod longa occupat,rectē duo tēpora
nominari. D I. Recte proiſus:nam id rationē po K
Pedes diſſyllabi. Cap.4 ſtulare cōſentio. M A. Age nunc collationes ipſas
uideamus.Nā una breuis ſyllaba ad unā breuem
ſyllabam,quero quam rationem tibi habere uidea
tur,uel hi morus inter ſe quid uocentur. Memini-
ſti enim,niſi fallor,in ſuperiore ſermone nos om-
nibus motibus,q̃ inter ſe aliqua numeroſitate cō-
ueniunt,impoſuiſſe uocabula. D I. Aequales eos
memini nominatos:tantūdē enim ad ſe habēt tē-
poris. M A. Sed iſtā collationē ſyllabarū, qua ſi-
bi iā cōferūtur, ut habeāt ad ſe aliquos numeros,
nū cēſes ſine uocabulo eſſe relinquēdā? D I. Nō
puto. M A Atſcias ueteres pedē nūcupaſſe talem
Pes quid ſit. collationē ſonorū.Sed quouſq; pedē ꝓgredi ratio
ſinat,diligēter animaduertēdū eſt. Quamobrē iā
dic etiā,breuis & lōga ſyllaba,qua ſibi ratione cō
ferantur. D I. Opinor ex illo gnēre numerorū,quos
cōplicatos eſſe uocauimus,iſtā collationē mane-
re.Siquidē in ea ſimplū ad duplum collatū eſſe ui
deo,id eſt,unū tempus breuis ſyllabę ad duo tem
pora lōgæ ſyllabæ. M A. Quid ſi ita ordinētur, ut
prius lōga,deinde breuis ſyllaba ꝓnūcietur? Num
quia ordo mutatus eſt,ideo cōplicatorū numero
rum ratio nō manet ? Nā ut in illo pede ſimplum L
ad duplū,ita in iſto duplum ad ſimplum inuenit.
D I. Ita eſt. M A. Quid in pede duarū longarum,
nonne duo tēpora duobus temporibus comparā
tur? D I. Manifeſtū eſt. M A. Ex qua ergo ratione
ducitur iſta collatio? D I. Ex eorū ſcilicet, q̃ ęqua
les appellati ſunt. M A. Age nūc dic mihi, ex quo
a duabus breuibus orſi ad duas ſyllabas lōgas p-
uenim⁹,quot pedū collationes tractauerim⁹? D I.
Quatuor. Nā primo de duabus breuibus dictū.Se
cundo de breui & lōga Tertio de longa & breui.
Quarto de duab⁹ lōgis. M A. Nō poſſunt eſſe plu
res,quàm quatuor,cū duę ſyllabę ſibimet cōferū
tur? D I. Nullo modo.Nā cū ſyllabę hūc modum
acceperint,ut breuis unū tēpus lōga duo habeat,
cumq; ſyllaba omnis aut breuis aut longa ſit,quo
pacto ſibi poſſint duę ſyllabę cōparari atq; copu-
lari,ut pedē faciāt,niſi aut breuis & breuis ſit, aut
breuis & lōga,aut lōga & breuis,aut lōga & lōga.
M A. Dic etiā quot habeat tēpora binarū ſyllaba-
rū minimus pes,qd itē maximus? D I. Duo ille,
iſte quatuor. M A. Vides ne,ut ꝓgreſſio, niſi uſq; M
ad quaternarū numerū fieri no potuerit, ſiue in
pedibus,ſiue in tēporibus? D I. Video planè, &
recordor rationē ꝓgreſſiōis in numeris,atq; illam
uim hic etiā ineſſe ſentio cū magna animi uolupta
te. M A. Nōnne ergo cenſes,cū pedes ſyllabis cō-
ſtent,id eſt,diſtinctis & quaſi articulatis motibus
q̃ ſunt in ſonis, ſyllabę uero tendātur tēporibus,
oportere fieri etiā uſq; ad quatuor ſyllabas ꝓgreſ-
ſionē pedis, ſicut iam factā uſq; ad quaternarium
numerū,& ipſorū pedū & temporum cernis? D I.
Ita planē ut dicis ſentio,& hoc uideri perfectæ ra-
Pedes triſyllabi. Cap.5 tioni cognoſco, & debitū flagito M A. Age nūc
ergo prius,ut ordo ipſe poſtulat,ternarum ſyllaba
rum pedes,quot eſſe poſſint uideamus,ſicut bina
rū quatuor eſſe cōperimus. D I. Ita fiat. M A. Me
miniſti ab una breui ſyllaba,id eſt , unius tēporis
iſtā nos inchoaſſe rationē,& cur ita oporteret, ſa-
tis intellexiſſe. D I. Memini ab illa lege numeran
di,quod ab uno incipimus,qd principiū numero
rū eſt,placuiſſe nō oportere diſcedere. MA Cum

A igitur in pedibus binarum syllabarum ille sit pri
mus,q duabus breuibus constat:cogebat.n.ratio
uni tempori prius unum tps iungi q̄ duo,qué tan
dem arbitraris in pedibus ternarum syllabarum
primum esse debere? DI. Qué nisi eum, qui à tri
bus breuib⁹ consit? MA. Et iste quot tépoꝝ est?
DI. Trium.s. MA. Qũo ergo huius partes sibi
conferuntur? Nam oém pedem propter illam nu-
merorũ collatioñe duas habere partes, quæ sibi-
met aliqua ratione conferãtur, necesse est.idq́ su-
perius egisse nos memini:sed nunqd possum⁹ hũc
trium breuiũ syllabarũ pedẽ in duas æquales par
tes diuidere? DI. Nullo mõdo. MA. Qũo ergo
diuiditur? DI. Nihil aliud uideo, nisi ut prima
pars habeat unã syllabã,secunda duas, aut prima
duas,secunda unam. MA. Dic ét hoc, de qua rõa
numerorum sit? DI. De complicatorum gñe esse
cognosco. MA. Age nunc illud attẽde,tres sylla-
bę,in qbus est una longa,cæteræ breues, quoties
uariari posiint.i.quot pedes facere:& rñde si inue
neris DI. Vnum pedẽ uideo esse,q longa & dua
bus breuibus constet, aliud non intelligo. MA.
Itáne solus tibi uidetur hrẽ unã in tribus lõgam,
B qui eã primo habet loco? DI. Nullo pacto istuc
putauerim, cum posiint ét duæ breues priores es-
se, longa ultima MA. Consydera utrũ sit aliqd
tertium. DI. Est planè Nam hæc longa ét in me
dio duarum breuium collocari potest. MA. Vi-
de ét ne sit aliquid quartum. DI. Omnino non
potest. MA. Potés ne iam rñdere, tres syllabę ha
bentes in se unã longã & duas breues, quoties ua
riari posiint.i quot pedes facere? DI. Possum sa
nè:nã ter sunt uariatæ,& tres fecerunt pedes. MA.
Quid isti tres pedes, qũo sunt ordinandi, iám ne
ipse colligis,an adhuc minutatim es pducendus?
DI. Displicet.n.tibi ordo ille quo ipsam uarieta
tem cõperi. Nã primo aduerti unã lõgam & duas
breues,deinde duas breues & unã longam,postre
mo breuem & longã & breuẽ. MA. Ita ne uero ti
bi nõ displiceat q sic ordinat,ut à primo ad tertiũ
ueniat,à tertio ad scdm ac non potius à primo ad
scdm,& deinde ad tertiũ? DI. Displicet prorsus.
Sed quid hic tandẽ tale aduertisti rogo. MA. Cũ
oino in hac tripartita differentia illum pedem pri
mum posueris,qui primo loco habet longam, qa
sensisti unitatẽ ipsam longæ syllabę principatum
C tenere.Si quidẽ ipsa ibi una est, & propterea eũ de
bet ordinem gignere,ut ille sit primus pes,ubi pri
ma ipsa est:simul ét uidere debuisti eum esse secũ
dum,ubi ipsa secunda est:& eum tertium,ubi ea-
dem tertia est. An adhuc in illa sñia manendũ pu
tas? DI. immo eã sine dubitatione condemno.
Hunc.n.esse meliorem ordinem, uel potius hunc
esse ordinẽ, quis non assentiatur? MA. Nunc er-
go dic qua numeroꝝ regula isti quoq; diuidantur
pedes,eoꝝ qui sibi per partes conferãtur? DI. Pri
mum & postremũ æquali regula diuidi uideo, qa
& ille in longã & duas breues, & iste in duas bre-
ues & longã diuidi põt,ut singulę partes habeant
bina tpa,& ob hoc sint æquales. In secundo autẽ
qm̄ mediam habet longam syllabã, siue priori si-
ue posteriori parti tribuatur, aut in tria & unum,
aut in unũ & tria tpa diuidatur. Ac per hoc in ei⁹
diuisione complicatorum numerorum ratio ua-
let. MA. Volo mihi iam dicas per te ipse si potes,
post istos qui à nobis tractati sunt, quos pedes or D
dinandos putes. Tractati.n.sunt primo binarum
syllabarũ quatuor,quoꝝ ordo ductus est à nume
rorum ordine,ut a breuib⁹ syllabis ordiremur. De
inde iã doctiores ternarũ syllabarũ pedes tractã-
dos suscepimus:sed qđ facile erat, ex superiore ra-
tione à tribus breuib⁹ orsi sumus. Quid deinde se
quebatur,nisi ut una longa cũ duabus breuibus,
quot formas ęderet uiderem⁹? Visum est,& tres pe
des post illũ primũ,ita ut oportebat ordinati sũt:
q deinceps sequerẽtur,nõne per teipsum uidere iã
debes,ne oia minutissimis interrogatiũculis erua
mus? DI. Recte dicis. Nã quis non uideat eos iã
sequi,in qbus una breuis sit,cæteræ lõgæ,cui bre
ui qa una est cũ superiore rõne principat⁹ tribuat.
Primus erit profecto in his ubi prima est Secũdus
ubi secunda. Tertius ubi tertia,quæ ét ultima est.
MA. Cernis,ut opinor,quibus ét rationib⁹ diui-
dantur,ut sibi eoꝝ partes conferri queãt. DI. Cer
no prorsus. Nã ille qui ex una breui & duab⁹ lon-
gis constat,diuidi nõ potest, nisi ita ut prior pars
hẽat tria tpa,q̄ continet breuem & longam,poste
rior duo,q̄ uni longæ insunt Hic aũt tertius in eo
quidem priori par est,quod unam patitur diuisio E
nem In eo aũt dissimilis,q̄ cum ille in tria & duo,
iste in duo & tria tpa secatur. Nã & longa syllaba
q̄ primam tenet partẽ, duobus temporibus tendi
tur Restat longa & breuis, quod est triũ tempoꝝ
spatium. At uero medius qui habet breuẽ syllabã
mediam, iam †non potest partitionẽ pati,quia ea †geminã
dem breuis,& priori & posteriori parti tribui po-
test:idcirco aut in duo & tria,aut i tria & duo di-
uiditur tpa:quãobrem sesquatorum numerorum
ratio tres istos possidet pedes. MA Omnésne iã
trium syllabarũ pedes consyderauimus, an aliqd
restat? DI. Vnum reliquũ uideo,qui ex tribus lõ
gis constat. MA. Tracta ergo ét huius diuisionẽ.
DI. Vna syllaba & duę,aut duæ atq; una hui⁹ di-
uisio est, tẽpora.s.duo & quatuor,aut quatuor &
duo, quare complicatorum numerorum ratione
illius pedis sibi partes conferuntur. MA. Nunc Pedes te-
quaternarũ syllabarũ pedes consequẽter atq; ordi trasylla-
ne uideamus, & ipse iã dic qué primum horũ esse bi. Cap. 6
oporteat, addita ét ratione diuisionis eius.s.qua-
tuor breuium, qui diuiditur in duas binarũ sylla-
barum partes,æqualiũ ratione numerorum, duo
& duo tpa possidẽtes. DI. Teneo. MA. Iã itaq; F
perge ipse & persequere cætera. Nihil n opus esse
iã puto te per singula interrogari, cũ sit una ratio
demẽdi,deinceps breues syllabas, & prõ his lon-
gas subijciendi donec ad oẽs longas ueniatur. &
cũ demuntur breues,longęq́ subduntur, quas ua
rietates faciant,& quot pedes gignãt consyderan-
dũ,ea.s.syllaba principatũ ordinis retinẽte,q̄ una
fuerit inter cęteras uel lõga uel breuis. in his n.o-
mnibus iã superius es exercitatus. Vbi autem duę
breues sunt & duæ longæ, quod in præcedentib⁹
non erat,quas cẽses principatum hrẽ debere? DI.
Iam hoc quoq; manifestum de superioribus. Siqui
dem magis tenet unitatem breuis syllaba, quę u-
num habet tempus,q̄ longa quæ duo. Et propte-
rea in omni capite atq; principio eum pedẽ cõsti-
tuimus qui ex breuibus constat. MA. Nihil igi-
tur te impedit, quin omnes istos psequaris pedes
audiente ac iudicante me,non interrogante. DI.

G Faciam si potero. Nā primo de quatuor breuibus prima breuis una detrahenda est, & pro ea longa ponēda in primo loco pp unitatis dignitatē. Hic aūt pes diuiditur bis, aut in longā & tres breues, aut in longā & breuē,& duas breues.i. aut in duo & tria,aut in tria & duo tpa.Secundo antem loco posita lōga,facit alium pedē,qui uno modo recte diuiditur in tria.& duo tpa, ut prior pars teneat breuem & longam,posterior duas breues. Porrò tertio loco constituta longa,facit eum pedē,q rursus uno modo rite diuiditur, sed ita ut prior pars habeat duo tpa in duabus breuib⁹ syllabis,posterior tria in longa & breui. Quartū pedē facit lōga ultima,q duobus modis diuiditur,ut ille ubi prima est.Nā uel in duas breues & breuē ac longam, uel in tres breues & longā partiri eū licet,in duo.s. & tria,aut in tria & duo tpa. Oēs autē illi quatuor pedes,ubi cum tribus breuibus uarie longa collocatur,sesquatoꝝ numeroꝝ ratione partes suas ad se collocatas hñt. Sequitur ut de quatuor breuib⁹ duabus detractis, pro his duas lōgas subijciam⁹, uideamusq; quot formas ac pedes,cū breues ac lōgæ binæ sint, possint ædere. Primo igitur uideo

H duas breues & duas lōgas esse ponendas,qđ à breuibus rectius exordiū.Is aūt pes habet duplicē diuisionē. Aut.n. in duo & quatuor, aut in quatuor & duo diuiditur tpa,ut aut duę breues priorē partem teneant,& posteriorē duę longæ:aut ut priorē duę breues,& longa, posteriorē aūt longa quæ reliqua est. Fit ali⁹ pes, cū duę istæ breues,quas in capite posueramus, ita ut ordo ipse postulat, i medio fuerint collocatę,& est huius pedis diuisio in tria & tria tpa.Nam priorē partem occupant longa & breuis,posteriorē breuis & longa. Cum autē ponuntur in ultimo,nā hoc sequitur, faciūt pedē geminæ diuisionis, cuius aut prior pars hēat duo tpa in una lōga,posterior,quatuor in lōga, & duabus breuib⁹:aut prior quatuor in duab⁹ lōgis,posterior in duabus breuib⁹ duo. Hoꝝ autem trium pedū partes,qđ ad primum & tertium attinet,cōplicatorum numeroꝝ rōne sibi comparantur,medias æquales eas hēt.Iā deinceps istæ duę breues, q coniunctę ponebantur, disiunctę ponēdę sunt:

I quarum minima disiunctio est,à qua ēt incipiendum,ut unā syllabā longam inter se habeant, maximæ aūt duas.Sed cum una est inter eas,duobus modis fit,& duo pedes gignūtur. Prior aūt est horum modoꝝ,ut in capite breuis sit,deinde longa, inde breuis & lōga q reliqua est. Alter modus est, ut in secundo & in ultimo sint breues,in primo & tertio loco longę. Ita erit longa & breuis,& longa & breuis. Maxima uero illa disiunctio est,cū duæ longę in medio sunt. Breuiū aūt una in primo,altera in extremo loco. Et diuidunt ij tres pedes, in qbus breues disiunctę ponūtur in tria & tria tpa, id est, primus horum in breuē & longā, & breuē ac longā.Secundus in longā ac breuē,& longā ac breuē. Tertius in breuem ac longā, & longam ac breuē.Ita fiunt sex pedes duabus breuibus & duabus longis syllabis uarie inter se quoad pñt locati. Restat ut de quatuor breuib⁹ detrahātur tres, & pro his tres longæ cōstituātur, & una breuis:& quia una breuis in capite,quā tres longæ cōsequūtur,facit alium pedē,s̄cdm loco posita secundum, ter.iū tertio, quartū quarto. Quoꝝ quatuor duo primi in tria & quatuor tpa diuiduntur,duo autē K
posteriores in quatuor & tria,& oēs sesquatoꝝ ratione numeroꝝ partes sibi collatas hñt.Nā prior pars primi est breuis & longa, tenens tria tpa: posterior duæ longę,in quatuor tēporibus.Secundi prior pars longa & breuis,ergo tria tpa: posterior duæ longæ,quatuor tpa Tertius priorē partē habet in duabus longis,quatuor tēporibus: Posteriorem aūt partē breuis & longa obtinet.i.tria tēpora Quarti prior pars duę longæ, quatuor tēporibus,ac posterior longa & breuis,tribusq; tēporibus. Reliquus pes est quaternarū syllabarum, ubi oēs auferuntur breues,ut quatuor longis pes constet.Hic in duas & duas longas s̄cdm æquales numeros,id est in quatuor & quatuor uidelicet diuiditur tpa. Habes qđ per meipsum explicari uolui sti.Perge iā rogando persequi cætera M A. Faciā, sed satisne cōsyderasti progressionē istam usq; ad quaternarium numerū,q̄ in ipsis numeris demōstrata est,quantū in his ēt pedibus ualet? D I. Ita sanè in his, ut in illis hāc progrediēdi rōnem probo. M A. Quid illud,nōnne ut contextis syllabis pedes facti sunt,ita ēt contextis pedib⁹ aliquid fieri posse existimandū est, quod iā neq; syllabę neq; pedis noie cēseatur? D I. Omnino existimo. M A. Quid tandē putas esse? D I. Versum arbitror. M A. Quid si perpetuo contexere quispiā pedes aliquos uelit,ita ut ei nec modū ac finē nō imponat, nisi aut defectus uocis, aut aliquis alius casus interpellās, aut tpis ratio,aut aliud aliqd transeundi*,etiāmne uersus à te nominabitur, habēs uel uiginti,uel triginta,uel centū ēt,siue amplius pedes, ut uoluerit ille qui eos quālibet lōga perpetuitate contexit? D I. Non ita est.Neq; enim,aut ubi pedes quoslibet qbuslibet permixtos animaduertero,aut per infinitā longitudinem multos cōnexos,uersum appellabo, sed & genus & numerū pedum.r.qui & quot pedes uersum conficiāt aliqua disciplina consequi,& ex ea iudicare potero, utrū uersus aures meas pepulerit.At hæc quæcunq; est disciplina uersibus rām & modum nō utiq; ut libitum est,sed aliqua ratione constituit Non.n aliter,si quidē disciplina est,aut oportebat,aut poterat. M A. Hanc ergo rationē inuestigemus, & assequamur si placet. Nā si authoritatē solā intuea- M
mur,is erit uersus, quem uersum dici uoluit Asclepiades nescio qui,aut Archilocus,poetę.s.ueteres, aut Sappho poetria,& cæteri, quorū ēt nominib⁹ uersuum gña uocātur, qui primi animaduertētes cecinerūt.Nam & Asclepiadicus uersus dicitur, & Archilochicus,& Sapphicus, & alia sexcēta authorum uocabula Gręci uersibus diuersi gñis indiderunt. Ex quo non absurdè cuipiā uideri potest,qđ si qs,ut uolet pedes quot uolet,& quos uolet ordinauerit,qa nemo ante ipsum hunc ordinē ac mēsurā pedibus constituerit,recte ac iure cōditor noui gñis uersuum,propagatorq; dicetur. Aut si hæc licentia intercludit homini,cum qōne quærendū est,quid tādem illi meruerunt, si nullam rationē secuti,qui connexionem pedum, quos illis connectere placuit,uersum appellari, habeniq; fecerunt. An tibi aliter uidetur? D I. Ita uero est,ut dicis,& prorsus assentior, rōne potius q̄ authoritate uersum esse generatū, quā peto iamiamq; uideamus. M A. Videamus ergo q pedes sibimet copulan-

Versus certo pedū ut pes syllabarū numero constat. Cap. 7 L

Forte intercedat.

Varia pedum nomina. Cap. 8

A di sint, deinde qd his copulatis fiat, non. n. uersus fit solus, postremo de uersus tota ratione tractabimus Sed unum censes cõmode ista nos posse persequi, nisi pedũ noia teneamus? Quanquã hoc ordine à nobis digesti sint, ut possint ipsius sui ordinis nominibus nuncupari. Dici. n poiest, primus, secundus, tertius, atq; hoc modo ceteri Sed qa nõ sunt contemnenda uetusta uocabula, nec facilè à cõsuetudine recedendum, nisi q̃ rationi aduersat, utendũ est bis nominibus pedum, q̃ Græci instituerunt, & nostri iã utũtur pro Latinis Quę planè ita usurpem', ut non q̃ramus origines noium Multum. n. habet ista res loquacitatis: utilitatis parũ. Neq; enim eo minus utiliter in loquendo appellas panẽ, lignum, lapidẽ, quod nescis cur hæc ita sint appellata. D I. Ita prorsus ut dicis sentio. M A.

1 Primus pes uocatur pyrrhichius, ex duab' breuibus, temporum duûm, ut fuga.
2 Iambus ex breui & longa, ut parens, temporũ trium.
3 Trochęus uel chorius, ex lõga & breui, ut meta, temporum trium.
B 4 Spondeus ex duabus longis, ut æstas, temporum quatuor.
5 Tribrachus ex tribus breuibus, ut matula, tẽporum trium
6 Dactylus ex longa & duabus breuibus, ut męnalus, temporum quatuor.
7 Amphibracbus ex breui & longa & breui, ut carina, temporum quatuor.
8 Anapæstus ex duabus breuibus & longa, ut Eratò, temporum quatuor.
9 Bacchius ex breui & duab' longis, ut acbates, temporum quinque.
10 Creticus uel amphimacrus ex longa & breui & longa, ut insulę, temporum quinque.
11 Palimbacchius ex duabus longis & breui, ut natura, temporum quinq;.
12 Molossus ex tribus lõgis, ut Aeneas, tẽpor. sex.
13 Proceleumaticus ex quatuor breuibus, ut auicula, temporum quatuor.
14 Pæon primus ex prima longa & tribus breuibus, ut legitimus, temporum quinq;
15 Pæon secundus ex secũda longa & tribus breuibus, ut colonia, temporum quinq;. C
16 Pæon tertius ex tertia longa & tribus breuib', ut Menedemus, temporum quinq;.
17 Pæon quartus ex quarta longa & tribus breuibus, ut celeritas, temporum quinq;.
18 Ionicus à minore ex duabus breuibus & duabus longis, ut Diomedes, temporum sex.
19 Choriambus ex longa & duabus breuibus & longa, ut armipotens, temporum sex.
20 Ionicus à maiore ex duabus longis & duabus breuibus, ut Iunonius, temporum sex.
21 Diiambus ex breui & longa & breui & longa, ut propinquitas, temporum sex.
22 Dichorius uel ditrochæus ex longa & breui & longa & breui, ut cantilena, temporum sex.
23 Antispastus ex breui & duabus lõgis & breui, ut salonius, temporum sex.
24 Epitritus primus ex prima breui & tribus longis, ut sacerdotes, temporum septem.
25 Epitritus secundus, ex secunda breui & tribus longis, ut conditores, temporum septem.
26 Epitritus tertius, ex tertia breui & trib' longis, ut Demosthenes, temporum septem. D
27 Epitritus quartus, ex quarta breui & tribus lõgis, ut fescennius, temporum septem.
28 Dispondeus ex quatuor longis, ut oratores, temporum octo.

D I. Habeo ista. Nunc differe q sibi pedes copulẽtur. M A. Iudicabis hoc facile, si ęqualitatẽ ac similitudinẽ, inæqualitati & dissimilitudini p̃stantiorẽ esse iudicas. D I. Neminẽ esse arbitror, q nõ ita iudicet. M A. Hãc ergo prius maxime in cõtexendis pedib' sequi oportet, nec ab ea oino deuiãdũ, nisi cũ aliqua causa iustissima est. D I. Assentior. M A. Nõ igit dubitabis pyrrhichios sibimet pedes cõtexere, nec iãbos nec trocheos, quiq; etiã chorij nominant, nec spõdeos, atq; ita cæteros sui gñis profecto sibimet sine ulla dubitatione copulabis Est. n. summa ęqualitas, cũ eiusdẽ gñis & nominis pedes sese cõsequuntur. An tibi nõ uidetur? D I. Nullo modo mihi aliter uideri potest. M A. Quid illud? Nõne approbas alios alijs pedes ęqualitate seruata esse miscẽdos? Quid. n. aurib' põt iucundius esse, q̃ cũ & uarietate mulcent, nec ęqualitate fraudantur? D I. Satis probo. M A. Nũ censes alios æquales babẽdos pedes, nisi q eiusdẽ mẽsurę sunt? D I. Ita existimo. M A. Quid, eiusdem mensuræ putandi ne sunt, nisi q tpis tantundẽ occupant? D I. Verũ est. M A. Quos ergo inuenis pedes totidẽ tẽporum, sine auriũ offensione contexis? D I. Video esse cõsequẽs. M A. Recte quidẽ, sed adbuc nonnihil qõnis res habet. Nã cum amphibrachus pes quatuor sit tporum, negãt eũ quidam posse misceri uel dactylis, uel anapæstis, uel spondeis, uel proceleumaticis: nã hi sunt oẽs quaternorum tẽporum pedes. Et nõ solũ istis eum negant posse misceri, sed nec ex ipso solo repetito & sibimet cõnexo recte & quasi legitime procedere numerũ putãt. Quor. opinionẽ consyderare nos oportet, ne qd hẽant ratiõis, qd sequi & approbare conueniat. D I. Habeo prorsus audire qd afferant. Non. n. parũ me mouet, cum duo de triginta pedes sint, quos ratio p̃secuta est, hunc solũ excludi a cõtinuatione numeror., cum tm̃ spatij teneat in tpe quãtũ dactylus, & alij quos pares enumerasti, quos connectere nemo p̃hibetur. M A. Atqui opus est, ut hoc discere ualeas & cõsyderare cæteros pedes, quẽadmodũ sibimet eor. partes conferantur. Ita. n. uidebis huic uni qddã accidere nouum ac singulare, ut nõ frustra minime adhibendus ad numeros iudicat' sit. Sed hoc nobis consyderãtibus, opus est hæc duo noia mãdare memorię, leuationẽ & positionẽ In plaudẽdo. n qa leuatur & ponit manus, partẽ pedis sibi leuatio uẽdicat, partẽ positio. Partes aũt pedũ dico illas de qbus supius, cũ eos ordine p̃sequeremur, satis dictũ est: Quocirca si hoc p̃bas, incipe recẽsere breuiter mẽsuras partiũ i oibus pedib', ut qd huic uni, de quo agit p̃priũ accidentit, noueris D I. Video primũ pyrrhichiũ tm̃ hre in leuatiõe quantũ in positione Spõdeus quoq;, dactylus, anapęstus, p̃celeumaticus, choriãbus, diiãbus, dichori', antispastus, d. spõdeus, eadẽ rõne diuiduntur. Nã tantundem tpis in his ponit plausus, quãtũ leuat Video secũdum iãbum simpli & dupli habere rationem, quã rõnẽ cerno & in chorio & in tribracho & in mo-

[margin: De pedũ structura Cap. 9]

[margin: E]

[margin: Amphibrachus nec p se, nec alijs mixt' uersum consicit. ca. 10]

[margin: F]

[margin: ἄρσις καὶ θέσις]

G losso,& in utroq; ionico. Iā huius amphibrachi le uatio & positio: nā ipsa mihi ex ordine occurrit, cui pares cæteros quærā, simpli & tripli rōne con stat. Sed nō inuenio pro sus aliū deinceps, cui' si bi partes tāto internallo conferantur. Nā cum eos consydero, in qbus una breuis est & duę longæ. i. bacchium, creticū, & palimbacchium, sesquater- ni * numeri rōne leuationē ac positionē io his fie ri uideo. Eadē ratio est & in ijs quatuor, in quibus una lōga est & tres breues, q quatuor pęones ex or dine numerant. Reliqui sunt quatuor epitriti sic ex ordine nūcupati, quor. leuationē ac positionē sesquitertius numerus cōtinet. M A. Num igitur parū tibi iusta causa uidetur esse, cur iste pes ad se riem numerosam uocum non admittatur, qd' so lius partes tā longe a se differāt, ut una simpla sit, alia tripla? Vicinitas. n. qdam partium tāto est ap probatione dignior, quāto est ,pxima æqualitati. Itaq; in ista rā numeror, cum ab uno usq; ad qua tuor progredimur, nihil unicuiq; est seipso ,ppin- quius. Quare illud in primis approbādum est, cū in pedib' tantundē habeant partes adinuicē: dein

H de copulatio simpli & dupli eminet i uno & duo- bus. Sesquialtera uero copulatio in duob' & trib' apparet, ēt sesquitertia, tribus & quatuor. Simplū uero & triplum quanquā cōplicatorum numero- rum lege teneatur, nō tñ in ordine illo sibimet co hęret. Non. n. post unum tria numeramus, sed ab uno ad ternariū numerū binario interposito per- uenitur. Hęc rō est qua excludēdus iudicaſ amphi brachius pes ab ea copulatione, de qua q̄rimus, q si abs te probatur, cętera uideam'. D I. Probatur sanè. Nā manifestissima atq; certissima ratio est.

M A. Cū ergo placeat quoquo modo se i syllabis habeāt, tñ si eiusdē spatij sint in tpe recte sibi & si ne detrimēto ęqualitatis pedes posse misceri, exce pto duntaxat amphibracho, q̄ri non inmerito pōt, utrum recte misceātur. qui quanquā sint æquales tpe, non eadē tñ percussione concordant, q leua- tione ac positione partes pedis sibimet cōfert. Nā dactylus & anapęstus & spondeus, non solū ęqua lium tēporum sunt, sed ēt percutiuntur ęqualiter. In oibus enim tm̄ leuatio, quantū positio sibi uen dicat. Itaq; hi sibi miscentur iustius q quilibet io- nicus cęteris sex tēporum pedibus. Vterq; quippe ionicus ad simplum & duplum percutitur, duo. s. tpa quatuor temporibus conferens. His molossus

I etiam in hac re congruit. Cæteri uero pedes ad tā tundem, nā in his leuationi ac positioni terna tpa tribuuntur. Ergo tametsi oēs legitime feriātur, nā & illi tres simpli & dupli ratione, & alij quatuor ęquis partibus feriuntur, tñ quia plausum inęqua lem facit ista permixtio, haud scio an iure repudie tur: nisi quid habes ad hæc? D I. Prochuior sum in istam sniam. Nā inæqualis plausus quō sensum non offendat ignoro. Si aūt offendit, non utiq; id potest sine uitio huius pmixtionis accidere. M A. Atq; scias ueteres miscendos iudicasse istos pedes, & horum mixtione uersus compositos cōdidisse. Sed ne te authoritate premere uidear, accipe aliqd hor. uersuum, & uide utrum offendat auditum. Si enim non modo non offenderit, sed ēt delectaue rit, nulla erit ratio huius mixtionis improbandæ. Versus aūt ij sunt, quos aduertas uolo, At' cōsona q sunt, nisi uocalibus aptes. Pars dimidium uocis opus ,pferet ex se, Pars muta soni comprimet ora

K molimentū: Illis sonus obscurior ipeditiorq;. Vtcun que tñ promitur ore semicluso. Satis esse arbitror ad iudicādum id quod uolo. Quare dic qo utrū nihil tuas aures numerus iste pmulserit? D I. Immo nihil mihi uidetur currere ac sonare festiuius. M A. Cōsydera igit pedes, inuenies profecto cum sint quinq; uersus, duos primos solis ionicis curre re, tres posteriores hēe ad mixtum dichoriū, cum oēs omnino sensum nostrum cōi æqualitate dele ctent. D I. Iā hoc aiaduerti, & facilius te pronun ciante. M A. Quid ergo dubitam' cōsentire uete ribus, non eor. authoritate, sed ipsa iam ratione ui cti, qui censent eos pedes, q eiusdē tpis sunt, ratio nabiliter posse misceri, si habeāt legitimā, quāuis diuersam percussionem. D I. Cedo iā prorsus, nā me ille sonus quicquam contradicere non sinit.

M A. Intende item ad istos uersus Volo tanquā tibi parcas, labor est in chartis. Et apertum ire per auras aium permittas. Placet hoc, nā sapienter re- mittere interdum Aciē rebus agendis decet inten tā. D I. Etiā hoc satis est. M A. Presertim cū isti

L uersus sint incōditi necessitate, quos ad tps fabri- catus sum. Veruntamē & in ijs quatuor requiro iu dicium sensus tui. D I. Quid aliud & hic possum dicere, q pulchre illos cōgruenterq; sonuisse. M A. Sentis ne ēt duos superiores altero ionico cōsta- re, qui dicitur à minore, duos aūt posteriores diiā bum habere permixtum? D I. Et hoc te pronun ciando insinuante persensi. M A. Quid illud, nō- ne te mouet q in illis Terentiani uersibus ionico ei, qui à maiore dicitur dichorius, io ijs aūt nostris alteri ionico, qui a minore noiatur, diiābus mixt' est? An nihil interesse arbitraris? D I. Immo inter- est, & uideor mihi rationem ipsam uidere. Nā qm̄ ionicus a maiore a duabus incipit longis, eū sibi potius copulādum poscit, ubi longa prima est, id est, dichorium. Diiambus uero q incipit a breui, cōgruentius alteri miscetur ionico a duab' breui- bus incipiēti. M A Bene intelligis, q̄re hoc quoq; tenendū est, istam ēt congruentiā, excepta æquali tate * tēporum, in pedibus miscendis aliquātum ualere oportere: non. n. plurimum, sed tñ nōnihil ualet. Nam pro omni pede sex temporum, oēm pe dem sex temporum poni posse, ita sensu interroga

M to iudices licet: primū molossi exēplum sit nobis, uirtutes: ionici a minore, moderatas: choriābi, p- cipies: ionici a maiore, concedere: diiābi, benigni tas: dichorij, ciuitasq;, antispasti, uolēt iusta. D I. Habeo ista. M A. Contexe igit ista oia atq; ,pnun cia, uel me poti' pronunciāte accipe, quo ad iudi candū liberior sensus uacet. Nā ut continuati nu meri ęqualitatē, sine ulla offensione aurū tibi in- sinuē, hoc totum contextū ter ,pnunciabo, qd sa tis esse nō dubitauerim. Virtutes moderatas perci pies, cōcedere benignitas ciuitasq; uolēt iusta. Vir tutes moderatas pcipies, cōcedere benignitas ciui tasq; uolēt iusta. Virtutes moderatas pcipies, cōce dere benignitas ciuitasq; uolēt iusta. Nū forte aliqd i hoc pedū cursu aures tuas ęq̄litate aut suauitate fraudauit? D I. Nullo modo. M A Delectauit ne aliqd? quanq; & hoc quidē cōsequēs est in hoc gñe, ut delectet omne qd non offendit. D I. Non possum aliter me dicere affectum q uidetur tibi.

M A. Probas ergo oēs istos pedes senûm tempo- rum re-

Margin notes: * al. sesquialteri — Pedū rationabilis mixtura. Ca. 11 — Leuatio et positio tātundē sibi uendicant. — Terentia nus. — Pedes sex syllabarū Cap. 12 — * al. qua litate.

A rum recte sibi posse copulari atq; misceri. DI. Probo. MA. Nihilne formidas ne quis arbitretur tãta æqualitate istos pedes hoc ordine collocatos sonare potuisse, si autem ordinem permutes, non idem posse? Nam nihil quidem affert, sed experiri non est difficile. Istuc ergo facito cum uacabit, nõ aliter inuenies q̃ sensum tuum multiformi uarietate & una æqualitate mulceri. DI. Faciam, quanquam hoc exemplo nemo est qui non præuideat necessario id euenturum. MA. Recte existimas. Sed quod ad propositum pertinet, admoto plausu ista percurram, ut de hoc quoq; dijudicare possis utrum aliquid an nihil claudicet. Atq; ut simul aliquid experiaris de cõmutatione illius ordinis, quam nihil claudicationis illaturam esse prædiximus, iam nunc ipsum ordinem nota †, & ut libitũ est, eosdem pedes collocatos aliter atq; à me collocati sunt personandos mihi plaudendosq́; permitte. DI. Primum uolo esse ionicum à minore, secundum ionicum à maiore, tertium choriambũ, quartum diambum, quintum antispastum, sextũ dichorium, septimum molossum. MA. Intende

Ordo pedum quõ mulceat concinne. Cap. 13

† muta.

B ergo & aurem in sonum, & in plausum oculos. Nõ enim audiri, sed uideri opus est plaudenté manu, & animaduerte acriter quanta temporis mora in eleuatione, quãta in depositione sit. DI. Totus istic sum quantum ualeo. MA. Accipe igitur collationem illam cum plausu tuam, Moderatas concedere percipies benignitas uolent iusta ciuitasq́; uirtutes. DI. Sentio quidem nequaquã plausum istum claudicare, & tm̃ leuare quantum ponere: sed uehemẽter admiror qũo eo percuti potuerint illi pedes, quorum diuisio simpli & dupli ratione constat, sicuti sunt ambo ionici & molossus. MA. Quid hic fieri tñ arbitraris, cum in his tria leuentur tẽpora, totidemq́; ponantur? DI. Nihil aliud hic prorsus uideo q̃ eam longam syllabam, quę in ionico à maiore, & in molosso secunda, in ionico autẽ à minore, tertia est plausu ipso diuidi: ut q̃m duo habet tempora, unum superiori parti, alterũ posteriori tribuat, atq; ita terna tempora leuatio positioq́; sortiãtur. MA. Nihil hic omnino aliud dici aut intelligi potest. Sed cur non etiam ille amphibrachus, quem ab ista numerositate penitus

C eijciebamus, hac conditione misceatur spondeo, dactylo & anapæsto, uel per se ipse numerosus aliquid in Musica continuatus efficiat? Potest enim simili ratiõe media quoq; pedis eius syllaba, quę longa est, plausu diuidi, ut cum singula tempora singulis lateribus dederit, non iam unum & tria, sed bina tempora leuatio positioq́; sibi uendicẽt, nisi habes aliquid quod resistat. DI. Nihil sane habeo quod dicam, nisi hunc etiam esse admittẽdum. MA. Aliquid ergo plaudamus quaternorum numerorum temporumq́; pedibus ordinatũ atq; contextum, quibus iste commixtus sit, & eodem modo sensu * exploremus, utrum nihil imparile offendat. Et ideo attende in hunc numerũ, propter indicandi facilitatem cum plausu tertio repetitum, Sumas optima, facias honesta. Sumas optima, facias honesta. Sumas optima, facias honesta. DI. Iamiam obsecro parce auribus meis. Nam etiam plausu nõ admoto, ipse per se horum pedum cursus in illo amphibracho uehementissime claudicat. MA. Quid igitur putandum est es-

** al. sensim.*

se causæ, ut in hoc fieri non posit quod in molosso & in ionicis potuit? An q̃m in illis æqualia sunt medio latera? In numero enim pari si sit medium suis æquale lateribus, primus senarius occurrit. Ergo illi senorum temporum pedes, q̃m duo tempora in medio posident, & bina in lateribus, libẽter quodammodo illud medium cecidit in latera, quibus amicissima ęqualitate coniungitur. Nõ autem idem fiet in amphibracho, ubi sunt imparia medio latera: siquidem in illis singula, in illo duo tempora sunt. Huc accedit quod in ionico & molosso medio in latera soluto, terna fiunt tempora, in quibus rursum medio paria latera inueniuntur, quod item desit amphibracho. DI. Ita res est ut dicis, nec immerito amphibrachus in illa serie offendit auditum, hic uero etiam delectat. MA. Age nunc tu per te ab ipso exordire pyrrhichio, & secundum supra dictas rationes, quos pedes quibus misceri oporteat, quantum potes breuiter explica. DI. Nullus pyrrhichio, non enim alius inuenitur totidem temporum. Iambo posset chorius, sed propter inæqualem plausum uitandũ est, alter à simplo, à duplo alter incipit. Ergo tri-

D

Qui pedes quib' misceantur. ca. 14

E brachus utrisq; accommodari potest. Spondeum & dactylum & anapæstum, & proceleumaticum amicos inter se & copulabiles uideo. Non enim tantum temporibus, sed plausu etiam sibi congruunt. Enimuero exclusus amphibrachus, nulla potuit ratione reduci, cui parilitas temporum auxiliari quid, diuisione plaususq́; discordantes nõ potuit. Bacchio creticum, & pæones primum, secundum & quartum: Palimbacchio autem eundem creticum, & pęones primum & tertiũ & quartum in temporibus & plausu concordare manifestum est. Ergo cretico & pæonibus primo & quarto, quoniam & a duobus & a tribus temporibus eorũ icipere diuisio potest, & cæteri omnes quinum temporum pedes possunt sine ulla claudicatione copulari. Iam illorum qui sex tẽporibus cõstant, omnium inter se miram quandam esse concordiam satis disputatum est. Quandoquidem illi quoq; ab alijs in plaudendo non dissonãt, quos aliter diuidi exegit conditio syllabarum: tantam uim habet cum medio laterum æqualitas. Porrò septenum temporum pedes cum sint quatuor, q

F Epitriti nominantur, primum & secundum inuenio sibi posse copulari. Amborum enim diuisio incipit a tribus temporibus, idcirco nec spatio tẽporis nec plausu dissidẽt. Rursus libenter sibi copulantur tertius & quartus, quia uterq; in diuidẽdo incipit a quatuor temporibus, quare & metiũtur & plauduntur æqualiter. Restat octo temporum pes, qui dispondeus uocatur, cui sicut pyrrhichio par nullus est. Habes a me quod poposcisti, & facere potui. Perge ad reliqua. MA. Faciam, sed post tam longum sermonem respiremus aliquantulum, & illorum uersuũ meminerimus, quos mihi ex temporales pauloante ipsa lassitudo suggessit. Volo tandem tibi parcas, labor est in chartis, Et apertum ire per auras animum permittas. Placet hoc, nam sapiẽtem remittere interdum Aciem rebus agendis decet intentam. DI. Placet sanè, ac libenter obtempero.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi de Musica Liber tertius.

Rhythmus ac metrum quid. Cap. 1

TERTIVS hic sermo postulat, ut qm̃ de pedum amicitia quadã concordiaq́ satis dictũ est, uideamus quid ex his con textis continuatisq́ gignatur. Quare primum ex te quæro, utrum possint copulati sibi pedes quos copulari oportet, perpetuum quendam numerũ creare, ubi nullus finis certus appareat: uelut cum symphoniacis cabella & cymbala pedibus feriuntur, certis quidẽ numeris, & his q̃ sibi cum aurium uoluptate iunguntur, sed tñ tenore perpetuo, ita ut si tibias non audias, nullo modo ibi notare possis, quousq́ procurrat connexio pedũ, & unde rursus ad caput redeat: Velut si tu uelis centũ uel amplius, quousq́ libitum est, pyrrhichios uel alios q inter se amici sunt pedes, cõtinua cõnexione decurrere. DI. Iã intelligo, & fieri posse concedo quandã pedũ cõnexionem in qua certum est usq́ ad quot pedes progrediendũ sit, atq́ inde redeundũ. MA. Num huius generis esse dubitas, & hoc ab illo superiore distare concedis, cũ certã faciendos uersus disciplinã esse non neges, & q uersus te semp cũ uoluptate audisse confessus sis? DI. Manifestũ est & hoc esse, & ab illo superiore genere distare. MA. Ergo qm̃ oportet distingui ẽt uocabulis ea q ad se distincta sunt, scias illud superius genus copulationis, rhythmũ a Græcis, hoc aũt alterũ metrum uocari: Latine aũt dici possent, illud numerus, hoc mensio uel mensura. Sed qm̃ hæc apud nos noia late patẽt, & cauendũ est ne ambigue loquamur, cõmodius utimur Græcis. Vides tñ, ut opinor, q recte utrunq́ nomen his rebus sit impositum: nã qm̃ illud pedibus certis prouoluitur, peccaturq́ in eo si pedes dissoni misceantur, recte appelatus est rhythmus, id est, numerus. Sed qa ista prouolutio non hẽt modũ, nec statutum est in quo pede finis aliqs emineat pp aliquã mensurã continuationis, nõ debuit metrũ uocari. Hoc aũt utrunq́ habet, nam & certis pedibus curritur, & certo terminatur modo. Itaq́ non solum metrum pp insignẽ finem, sed ẽt rhythm⁹ est, propter pedum rationabilẽ connexionẽ. Quo circa omne metrum rhythmus, non omnis rhythmus ẽt metrum est. Rhythmi.n. nomen in Musica usqueadeo late patet, ut hęc tota pars eius, quę ad diu & nõ diu pertinet, rhythm⁹ noiata sit. Sed de noie cũ res appareat, non esse satagendũ & doctis & sapientib⁹ placuit. An aliquid contradicendum aut dubitandũ putas de his quæ a me dicta sunt? DI. Imò prorsus assentio. MA. Nunc ergo mecũ illud consydera, utrũ sicut ois uersus metrum est, ita omne metrum ẽt uersus sit. DI. Consydero quidem, sed quid rñdeam nõ inuenio. MA. Vnde id tibi censes accidisse? An quia de uocabulis qõ est? Non.n. ut de rebus ad disciplinam pertinẽtibus, ita de nominibus possumus rñdere interrogati. Propterea, quia res oium mẽtibus cõiter sunt insitæ, noia uero ut cuiq́ placuit imposita, quorũ authoritate atq́ cõsuetudine maxime nititur: unde etiam esse linguarum diuersitas potest, rerũ autem in ipsa ueritate constitutarum profecto nõ potest. A me igitur accipe quod ipse nullo pacto rñdere posses. Nam non uersum solum metrũ ueteres uocauere. Itaq́ quod ad te attinet, uide atq́ cñde: non enim iam de nominibus agitur, utrum inter hæc duo aliqd distet, quod quidã numerus pedũ ita certo fine claudatur, ut nihil ad rẽ pertineat, ubi fiat quidam articulus anteq̃ ueniatur ad finem: alius aũt non solum certo quodã fine claudatur, sed ẽt certo quodam loco quædã eius partitio emineat, ut quasi mẽbris conficiatur duob⁹. DI. Non intelligo. MA. Attende ergo in hęc exẽpla: Cunctæ igitur camœnæ Fonticolæ puellæ, Quę canitis sub antris Mellifluos sonores, Quę luitis capillũ Purpureum Hippocrene Fõte, ubi fusus olim Spumea lauit alm⁹Ora iubis aquosis Pegasus, in nitentẽ Peruolaturus æthrã. Attẽde ergo in hæc exẽpla, cernis profecto quinq́ superiores uersiculos eodẽ loco partem oronis habere terminatã id est, in choriãbo pede, cui subiungit bacchi⁹, ut uersiculũ compleat. Nanq́ hi undecim choriãbo & bacchio pedib⁹ constant. Cęteros uero excepto uno. Ora iubis aquosis, non eodẽ loco hẽre terminatã partem oronis. DI. Cerno istuc qdẽ, sed quò pertineat non uideo. MA. Eò s. ut intelligas hoc metrum nõ quasi legitimum locum habere, ubi ante finẽ uersus finiatur pars oronis, nã si ita esset, oẽs eodẽ loco hunc haberent articulũ, aut certe carissime in his inuenirẽtur, q.non hẽt: nunc uero cũ sint undecim, sex ita sunt, quinq́ nõ ita. DI. Et hoc accepi, & adhuc quò ratio tẽdat expecto. MA. Attẽde ergo ẽt in ista peruulgatissima: Arma uirũq́ cano, Troiæ q primus ab oris. Et ne longũ faciamus, quia carmẽ notissimũ est, ab hoc uersu usq́ ad quẽ uolueris explora singulos, inuenies finitã partẽ orationis in quinto semipede. i. in duobus pedibus & semisse. Nã hi uersus cõstant pedib⁹ quaternorum tẽporum: quare iste finis de quo agitur partis oronis, quasi legitim⁹ in decimo tpe est. DI. Manifestum est. MA. Iam ergo intelligis inter illa duo genera, quæ ante ista exẽpla proposueram, nonnihil distare, ql aliud. s. metrum antequam claudatur, non habet certũ & statutum aliquẽ articulum, sicut in illis undecim uersiculis explorauimus: Aliud uerò hẽt, sicut in heroico metro qntus semipes satis indicat. DI. Iã liquet quod dicis. MA. Atq́ scias oportet a ueteribus doctis, in quib⁹ magna est authoritas, illud superius genus nõ esse uersum appellatũ, sed hũc de finitum & uocatũ esse uersum, q duob⁹ quasi mẽbris cõstaret, certa mensura & rõne cõiunctis. Sed tu non multũ labores de noie, quod nisi a me uel a quolibet alio tibi indicaretur, nullo modo de hoc interrogatus, rñdere posses. Sed qd' cõ docet, in id pcipue & maxime aium intende, uelut hocip sum quod nunc agimus: ratio.n. docet inter hæc duo gña distare aliqd, quibuslibet uocabulis nũcupentur. Itaq́ hoc bñ interrogatus, posses dicere ipsa ueritate cõsulus: illud aũt nisi authoritatẽ secutus, nõ posses. DI. Aptissime iã ista cognoui, & quãti pẽdas hoc de quo [me] iã crebro admones, iã existimo. MA. Hæc ergo tria noia, qbus differẽdi causa necessario usuri sumus, memoriæ mãdes uelim: rhythmũ, metrum, uersum, q̃ sic distinguuntur, ut omne metrũ ẽt rhythmus sit, nõ om-

Rhythmus ac metrum quid. Cap. 1

al. Num certũ esse dubitas, quum certam, &c. Forte Nũ huiusmodi genus esse dubitas.

ῥυθμὸς μέτρον communitas & mensura.

tal. certũ

Quid inter uersum & metrum. Cap. 2

Aeneid. 1

Versus quid sit.

A nis rhythmus ẽt metrum. Itẽ omnis uersus & metrum sit, nõ omne metrum ẽt uersus. Ergo ois uersus est rhythmus & metrum nã hoc, ut arbitror, esse consequens uides. D I. Video sanè, nã & luce clarius est. M A. Prĩ igitur, si placet, de rhythmo, in quo nullũ metrũ est, deinde de metro ubi uersus non est, postremo de ipso uersu quantũ possumus differamus. D I. Placet uero. M A. Sume ergo tibi ab ipso capite pedes pyrrhichios, & de his rhythmũ cõtexe. D I. Etiam si id possum facere, qui modus erit? M A. Satis est ut eũ tẽdas: exẽpli enim gratia id faciamus, usq; ad decẽ pedes: nam usq; ad hunc pedũ numerũ non progreditur uersus, qđ suo loco diligenter tractabitur. D I. Bene quidẽ tu non multos pedes mihi ꝓposuisti copulãdos, sed uideris mihi nõ recordari iã te satis discreuisse qđ inter Grãmaticum & Musicũ intersit, cum ego tibi rñdissem syllabarũ longarum & breuium cognitionẽ me non habere, q̃ a Grãmaticis traditur: nisi forte permittis, ut non uerbis, sed aliquo plausu rhythmũ istum exhibeã: nã iudicium aurium ad tporum momenta moderanda me posse hr̃e nõ nego: q̃ uero syllaba producẽda uel corripienda sit, qđ in authoritate situm est, oino nescio. M A. Fateor nos ita, ut dicis, grãmaticum à musico discreuisse, & i hoc te gñe inscitiã tuã esse cõfessum. Quare a me accipe hoc exempli genus, Ago celeriter agile qđ ago tibi quod aĩa uelit. D I. Habeo istuc. M A. Hoc ergo quoties libet repetẽdo, efficies rhythmi huius longitudinẽ quantam uoles: quanquã hi decem pedes ad exẽplum sufficiant. Sed illud q̃ro, si tibi quispiã dicat nõ pyrrhichijs, sed proceleumaticis pedib⁹ hũc ryhthmum cõstare, quid rñdebis? D I. Prorsus ignoro, nam ubi decẽ pyrrhichij sunt, quinq; proceleumaticos metior, & eo maior dubitatio est, qđ de rhythmo consulimur, qui.s. perpetuo fluit. Vndecim.n. Pyrrhichij uel tredecim, & quolibet impari numero, nõ possunt hr̃e integrum proceleumaticoꝵ numerum. Si ergo esset certus finis in hoc de quo agitur rhythmo, ibi saltẽ dicere possemus pyrrhichio potius, q̃ proceleumatico currere, ubi oẽs integri ꝓceleumatici nõ inuenirentur: nũc aũt & ipsum infinitũ nobis cõturbat iudicium, & si qñ numerati quidẽ pedes, sed pari numero nobis proponũtur, sicut sunt decẽ & duodecim. M A. Atqui nec de ipso impari numero pyrrhichioꝵ quod tibi ussum est, liquido uisum est. Quid.n. si undecim ꝓpositis pedib⁹ pyrrhichijs dicat rhythmus quinq; habere proceleumaticos, & semipedẽ, nunqd reisti pôt, cũ multos inueniam⁹ uersus claudi semipede? D I. Iã dixi me nescire qđ de hac re dici posit. M A. Nũ ẽt illud nescis, proceleumatico priorẽ esse pyrrhichiũ? Siquidẽ duob⁹ pyrrhichijs proceleumaticus cõsit: sicut prius est unũ q̃ duo, & duo q̃ quatuor: ita ꝓceleumatico prior est pyrrhichius. D I. Verissimum est. M A. Cum ergo in hãc ambiguitatẽ incidimus, ut posit in rhythmo & pyrrhichius metiri & ꝓceleumaticus, cui principatũ daturi sum⁹, priori, ex quo iste cõstat, an posteriori, ex quo ille nõ constat? D I. Nemo dubitabit priori esse dandum. M A. Quid ergo dubitas de hac re cõsultus rñdere, pyrrhichiũ potius q̃ proceleumaticum istũ rhythmũ esse nuncupandũ. D I. Iam oino non dubito, pudet tam manifestam rationem non me cito aiaduertisse. M A. Vides ne illud ẽt ista ratione cogi, ut quidem pedes finẽ, q rhythmum continuare nõ posint? Nam quod in proceleumatico inuentũ est, cui tollit pyrrhichi⁹ principatũ, hoc & de diãbo, & de dichorio, & de dispondeo inuentũ puto, nisi tibi aliud uidetur. D I. Quid mihi aliud uideri pôt, cum ꝓbata illa ratione hoc qđ sequitur iprobare nõ posim? M A. Vide ẽt ista, & compara ac iudica. Nã uidetur, cũ tale incertũ euenit, plausu potius debere discerni, quo pede curratur: ut si pyrrhichio uelis currere, unum tibi tps leuandũ, unum ponendũ sit: si pro celeumatico duo & duo: ita & pes apparebit: & nullus pedũ erit a rhythmi cõtinuatione seclusus. D I. Huic magis faueo sñiæ, q̃ nullum pedem ab hac cõtextione esse immunẽ sinit. M A. Recte facis, & quò magis hoc approbes, cosydera de tribracho pede qđ rñdere posimus, si nihilominus quisq; contendat, nõ pyrrhichio aut ꝓceleumatico istũ rhythmum, sed tribracho currere. D I. Video iudiciũ ad plausum illũ esse reuocandũ, si unum tps est in leuatione, duo in positione.i. una & duę syllabæ: aut cõtra duę in leuatione, una in positione, tribrachus rhythmus esse dicatur. M A. Recte intelligis. Quãobrem iã dic mihi utrũ spondeus pes pyrrhichio rhythmo posit adiũgi. D I. Nullo modo: non.n. cõtinuabit plausus æqualis, cũ leuatio & positio in pyrrhichio singula, in spõdeo uero bina tpa teneant. M A. Potest ergo pro celeumatico adiũgi? D I. Potest. M A. Quid cũ ei adiungitur, interrogati, utrũ rhythmus ꝓceleumaticus an spõdaicus sit, qđ rñdebim⁹? D I. Quid censes, nisi spondeo dandũ esse principatum? Cũ enim plausu ista cõtrouersia nõ dijudicet in utroque, nã in utroq; bina leuamus ac ponimus tẽpora, quid aliud restat, nisi ut ille regnet, qui in ipso pedum ordine prior est? M A. Rõnem te secutũ esse satis approbo, & uides, ut arbitror, qđ sequat. D I. Quid tandẽ? M A. Quid putas, nisi tã proceleumatico q̃ pyrrhichio rhythmo nullum aliũ pedẽ posse misceri? qm̃ quisquis miscebitur, totidem temporum, non.n aliter potest misceri, in eũ rhythmi nomen transferatur necesse est. Omnes enim priores in illo sunt, qui totidẽ temporibus constant. Et qm̃ ijs qui priores inuenti fuerint, cogit nos ratio quã uidisti principatum dare, id est, ex eo rhythmũ nuncupare, nõ erit iã proceleumaticus rhythmus, aliquo alio quatuor tporum mixto, sed spõdaicus, aut dactylicus, aut anapæsticus. Amphibrachũ.n. ab istorum copulatione numeroꝵ recte remotũ esse cõuenit. D I. Fateor ita eẽ. M A. Nunc ergo ex ordine cõsydera iãbicũ rhythmũ, qm̃ pyrrhichiũ & ꝓceleumaticũ, q duplicato pyrrhichio gignit, satis discusim⁹. Quare dicas uelim huic quẽ censes admiscendũ pedẽ, ut iãbicus rhythm⁹ suũ nomen obtineat. D I. Quẽ nisi tribrachum, q & tpibus & plausu congruit: & qa posterior est, regno pellere non potest? Nam chorius est quidem posterior, & totidẽ temporum, sed nõ eodẽ modo placuit. M A. Age iã, uide rhythmũ trochaicum, & ad eadẽ de hoc quoq; responde. D I. Idem rñdeo: nam potest & huic, non solum spatio tpis, sed plausu etiam cõcinere tribrachus. Cauendum autem iambum quis non uideat? qui etiam si æqualiter plauderetur, principatũ tamen

Rhythmi ex Pyrrhichijs. Cap. 3

B

Versus ex Pyrrhichijs decem.

C

Cõsit pro cõsistitur.

D

Rhythmus continuus. Cap. 4

E

F

G mixtus auferret. MA. Quid spõdaico rhythmo,
quẽ tandẽ copulabimus pedẽ? DI. Sanè in hoc
largißima copia est: nã & dactylum & anapęstum
& proceleumaticũ nulla imparilitate temporum,
nulla claudicatione plausus, nulla principat⁹ adẽ-
ptione impediẽte huic uideo misceri posse. MA.
Video iã te facile posse cętera ordine psequi: quo-
circa remota interrogatione mea, uel potius tanq̃
de omnib⁹ interrogatus rñde breuiter, dilucideq;
quantũ potes, qũo singuli q restant pedes, alijs le-
gitime imixtis, obtineant suũ nomẽ in rhythmo?
DI. Faciã: neq;.n. ullius negocij est, tanta rationũ
luce pmissa. Nam tribracho nullus miscebitur, o-
mnes.n. priores sunt, q ei sunt temporibus pares.
Dactylo anapæstus potest: nã & est posterior tpe,
ac plausu currit æqualiter: utriq; aũt proceleuma-
ticus eadẽ.s. ratione copuletur. Iam bacchio creti
cus, & de pæonib⁹ primus, secũdus & quartus mi
sceri pñt. Porrò ipsi cretico, oẽs qui post illũ sunt
quinq; tempoꝝ pedes iure miscentur, sed non oẽs
eadẽ diuisione. Alij nãq; ad duo & tria, alij ad tria
& duo tpa diuiduntur. Ille aũt creticus utroq; mo
H do diuidi potest, quia media breuis cuilibet parti
tribuit. Palimbacchius aũt, qa eius diuisio à duo-
Intelligit duo tẽpora intermedia diuide, & in latera sẽcedere. bus tẽporibus incipiens, in tria desinit, congruos
& copulabiles hẽt pæones oẽs, præter scdm. Mo-
lossus de trisyllabis restat, à quo primo incipiunt
sex tẽporum pedes, qui oẽs eidẽ cõiungi possunt:
partim pp simpli dupliq; rationẽ, partim propter
illã, quam nobis plausus ostendit partitionẽ lon-
gæ syllabæ, q̃ singula tpa parti utriq; concedit, qa
in senario numero par laterib⁹ mediũ est. Ob quã
causam & Molossus, & ambo ionici non solum in
† ✱al p. simplũ & duplũ, sed ẽt in æquas partes pp † ✱ ter-
na tpa feriuntur. Hinc efficitur ut deinceps oibus
sex tẽporum pedibus, oẽs totidem temporum po
steriores copulari queant, solusq; antispastus, qui
nullũ sibi uelit misceri, remaneat. Hos cõsequunt
quatuor epitriti, quorũ primus admittit scdm, se-
cundus nullũ, tertius quartũ, quartus nullum. Re-
stat dispõdeus, rhythmũ solus ẽt ipse facturus, qa
nec posteriorẽ quenquã inuenit, nec ęqualẽ hẽt.
Itaq; oium pedes nouẽ, q nullum alium mixtũ ad-
mittentes, rhythmum faciunt, pyrrhichius, tribra
I chus, proceleumaticus, pæon secũdus, pæon quar
tus, antispastus, epitritus secũdus & quartus, & di
spondeus: reliqui eos, q se posteriores sunt, copula
ri sibi patiũtur, ita ut rhythmi nomẽ obtineãt, ẽt
si pauciores in ea serie numerentur: hoc est, ut opi
nor, satis à me qđ uoluisti, explicatũ atq; digestũ.
An sint pedes supra syllabas quatuor. tuũ est iã uidere quod restat. MA. Immo mecũ
etiã tu, ambo.n. q̃rimus. Sed qd tandẽ restare arbi
traris, qđ ad rhythmũ attinet? Nõnne illud consy
derandũ est, utrũ aliqua dimensio pedis, quanuis
Cap. 5 octo tpa non excedat, q̃ dispondeus obtinet, exce
dat tñ numerũ quatuor syllabarum? DI. Quęre
quęso. MA. Immo tu, quare me potius q̃ teipsum
rogas? An tibi non uidetur sine ulla fraude uel of-
fensiõe auriũ, siue qd ad plausum, siue ad diuisio-
nẽ pedũ, siue quod ad spaciũ tpis ptinet, pro una
longa syllaba duas posse poni breues? DI. Quis
hoc negauerit? MA. Hinc ergo est, quod pro iã-
bo uel chorio tribrachũ ponim⁹, & pro spõdeo da
ctylũ, uel anapæstũ, uel proceleumaticũ, cum uel
pro secũda eius, uel pro prima duas breues poni-

mus, uel quatuor pro utraq;. DI. Assentior. MA. K
Fac igiĩ hoc idẽ in ionico quolibet, uel alio quo-
piã quadrisyllabo sex tẽpoꝝ pede, & pro una eius
quacunq; lõga duas breues cõstituas, nũ quicquã
mẽsurę deerit †, aut plausui resistit? DI. Nihil o- *† deperit*
mnino. MA. Cõsydera ergo quot syllabæ fiunt.
DI. Quinq; fieri uideo. MA. Vides certe posse q̃-
tuor syllabaꝝ numerum excedi. DI. Video sanè.
MA. Quid si pro duab⁹, q̃ ibi sunt lõgæ, quatuor
breues posueris, nõne in uno pede sex syllabas ne
cesse est metiri? DI. Ita est. MA. Quid si cuiusli
bet epitriti oẽs lõgas soluas in breues, nũ ẽr de se
ptẽ syllabis dubitãdũ est? DI. Nullo modo. MA.
Quid ipse dispõdeus? nõne octo efficit, cũ ꝓ oib⁹
lõgis binas breues locamus? DI. Verissimũ est.
MA. Quæ igiĩ rõ est, qua cogimur & tã multarũ
syllabarũ metiri pedes, & pedẽ q adhibetur ad nu
meros, nõ excedere q̃tuor syllabas, antè tractatis
rationib⁹ confitemur? Nõne tibi uidentur inter se
ista pugnare? DI. Imò maxime, & qũo istud pa-
cari poßit, ignoro. MA. Etiã hoc facile est, si tei-
psum rursum iterroges, utrũ rationabilr inter nos
pauloante cõstiterit, ideo pyrrhichiũ & proceleu L
maticũ plausu debere diiudicari atq; discerni, ne
sit ullus pes legitimę diuisionis, q rhythmũ nõ fa
ciat.i. ui ex eo rhythmus noietur. DI. Hoc uero
memini, & non inuenio cur mihi placuisse pœni-
tear: sed quorsum ista? MA. Quia.s. hi oẽs pedes *Quaternarũ, id est, non excedentes quatuor syllabas.*
quaternarũ syllabarũ, excepto amphibracho, rhy
thmum faciunt.i. principatũ in rhythmo tenent,
eumq; usũ & noie afficiunt: illi uero qui plures, q̃
quatuor syllabas hñt, multi quidem pro his poni
pñt, sed ipsi per se rhythmũ facere, ac rhythmi no-
men obtinere nõ pñt, & ideò ne pedes quidẽ istos
appellãdos putauerunt. Quamobrẽ repugnãtia il
la, q nos mouebat, iã, ut opinor, composita est &
sopita, qñquidẽ licet & plures syllabas, q̃ quatuor
pro aliquo pede ponere, & pedem tñ non appella
re, nisi eũ quo rhythmus efficiatur. Oportebat.n.
pedi cõstitui aliquẽ modum progreßionis in syl-
labis. Is aũt (modus) constitui (optimus) potuit,
qui de ipsa numeroꝝ rõne translatus in quaterna
rio constitit. Itaq; longarum syllabarum quatuor
pes esse potuit. Cum aũt pro eo breues octo cõsti
tuimus, qm̃ tñ spacij habent in tpe, pro altero po M
ni possunt. Quia uero legitimã progreßionem, id
est, quaternarium numerum excedunt, pro se ipsi
poni, ac rhythmum gignere nõ sensu aurium, sed
disciplinæ lege prohibetur, nisi cõtra dicere aliqd
paras. DI. Paro sanè, & iã faciam. Nã quid imp̃e
diebat usq; ad octonarium numerum syllabarum
progredi pedẽ, cum eundem numerum ad rhyth
mum admitti posse uideamus? Neq;.n. me mouet,
quod pro alio dicis admitti: immo hoc me magis
admonet q̃rere, uel potius quęri, quod non ẽt suo
noie admittitur, qui pro alio potest. MA. Nõ mi
rum est quod hic falleris, sed facilis explicatio ue-
ri est: nã omittã tanta q̃ pro quaternario numero
iã ante disputata sunt, cur usq; ad illũ fieri debeat
progreßio syllabarum. Fac iã cessisse tibi & cõsen
sisse usq; in octo syllabas pedis debere longitudi-
nem porrigi: nũ resistere poteris esse iã posse octo
longarum syllabarum pedẽ? Certe.n. ad aliquem
numerũ syllabarum cũ peruenit pes, non solũ ad
eum peruenit qui breuibus, sed ẽt qui longis syl-
labis

A labis cõstat. Quo fit ut adbibita rursus ea lege, q̃ abrogari nõ potest, qua duas breues ꝓ una longa poni licet, ad sedecim syllabas pertẽdamus. Vbi si rursus pedis incremẽtũ statuere uolueris, in triginta duas breues ꝓficiscimur: huc quoq; ratio tua pedẽ te cõpellit adducere, & rursus lex illa duplum numerũ breuiũ ꝓ longis locare: atq; ita nullus cõsti tuetur modus. D I. Iam cedo rationi, qua usq; ad quaternariũ syllabarũ numerũ promouemus pedem. Pro his aũt legitimis pedibus poni oportere pedes pluriũ syllabarũ, dum breues duæ unius longæ locũ occupant, nõ recuso. M A. Facile est ergo te etiã illud uidere atq; cõcedere, alios pedes esse ꝓ his, penes quos rhythmi est principat⁹, alios qui cũ his collocantur. Nã ubi ꝓ lõgis singulis †geminantur breues, pro eo qui rhythmum obtinet, alios collocamus: uelut pro iambo & trocheo tribrachum, aut pro spondeo dactylũ, aut anapęstũ aut ꝓceleumaticũ. Vbi uero nõ idẽ fit, nõ pro eo, sed cũ eo ponitur quisquis miscetur inferior: ut cũ dactylo anapæstus, cũ ionico uero utrolibet diiã-
B bus uel dichorius: & reliqui similiter suo iure cum cæteris. An parũ tibi dilucidũ uel falsum uidetur? D I. Iam intelligo. M A. Responde ergo utrũ illi, q pro alijs ponuntur, possint etiã ipsi per se facere rhythmum? D I. Possunt. M A. Omnés ne? D I. Omnes. M A. Ergo & quinq; syllabarũ pes potest suo nomine rhythmũ facere, quia probacchio uel cretico uel quolibet pæone poni potest. D I. Nõ potest quidem, sed iam istum nõ uocari pedem, si progressione illius ultra quaternarium numerum trãseat, satis memini. Ego cũ oẽs posse respondi, pedes utiq; posse respondi. M A. Laudo etiam in nomine retinendo diligentiam & uigilantiã tuã. Sed scias multis etiã esse uisum senarum syllabarũ pedes nuncupandos, sed amplius, quod sciam, nemini placuit. Et illi qbus hoc placuit, negauerũt ad rhythmũ, aut ad metrũ per se gignẽdũ tam lõgos pedes adhibere oportere. Itaq; ne nomina quidem his indiderunt. Quocirca uerissimus est ille ꝓgressionis modus, q usq; ad quatuor syllabas ꝑuenit: quandoquidẽ hi oẽs pedes, qbus diuisis duo fieri nõ possunt, cõiuncti pedẽ facere potuerũt: & ita
C qui in sextam syllabã usq; ꝓgressi sunt, nomen tantum pedis in eos, qui quartã excesserunt, trãsferre ausi sunt: ad principatũ uero, qui est in rhythmis & metris, nullo modo eos aspirare siuerũt. Sed cũ pro longis breues duplicantur, etiã ad septimam atq; octauam, ut iam ostẽdit ratio, syllabam peruenitur: ad quẽ numerum nemo tetẽdit pedem. Sed qm̃ uideo constare inter nos quemlibet plurium quàm quatuor syllabarum, cũ pro lõga duas breues ponimus, nõ cum his legitimis pedibus, sed ꝓ his posse poni, neq; per seipsos rhythmũ creare, ne in infinitum ear quod ratione finiendũ est, satis iã inter nos de rhythmo existimo disputatũ: transeam⁹ ad metra si placet. D I. Placet uero. M A. Dic igitur, Metrũmne arbitraris pedibus fieri, an pedes metro. D I. Nõ intelligo. M A. Pedésne cõiuncti metrũ creant, an metris cõiunctis pedes creantur? D I. Scio iam qd dicas, & cõiunctis pedibus metrum fieri puto. M A. Cur tandem id fieri putas? D I. Quia inter rhythmũ & metrum hoc interesse dixisti, quod in rhythmo contextio pedum nullum certũ habet finẽ, in metro uero habet: ita ista [pedum] contextio & rhythmi & metri esse intelli- D
gitur: sed ibi infinita, hic autẽ finita cõstat. M A. Ergo unus pes metrum non est. D I. Non utique. M A. Quid unus pes & semipes? D I. Ne hoc quidem. M A. Quare? An quia metrum pedibus constit, nec utiq; possunt dici pedes, ubi nusquam duo sunt? D I. Ita est. M A. Inspiciamus igitur metra, illa, quæ à me paulo ante commemorata sunt, & uideamus, qbus pedibus cõstent: non enim te in hoc gñre animaduertendo rudẽ esse adhuc decet. Ea sunt aũt: Ite igitur camœnæ Fonticolę puellæ, Quæ canitis sub antris Mellifluos sonores. Satis hęc esse ad id qđ intẽdim⁹ puto: tu iam metire ista & quos habeãt pedes renũcia. D I. Omnino non possum: eos .n. metiendos puto, qui sibi legitime copulari queũt, nec ualeo me hinc expedire. Si .n. primũ choriũ fecero, sequitur iambus, q temporibus par est, sed nõ similiter plauditur: si dactylũ, nõ sequitur alius q ei saltẽ tẽporibus coæquetur: si dichoriũ *eedem difficultas est: quod enim restat, nec tẽporibus cũ eo, nec plausu cõuenit. Qua- E
re aut hoc metrum nõ est, aut falsum est, quod inter nos de pedum copulatione dissertum est: nam quid aliud dicam nõ inuenio. M A. Metrum quidem esse & eo quod plus est quàm pes, certumq; finẽ habet, & ipsarũ auriũ iudicio conuincitur. Nõ enim tam suaui sonaret æqualitate, aut motu tam cõcinno, clauderetur, si non inesset illa numerositas, quę ꝑfecto esse, nisi in hac parte musicę nõ potest. Falsa uero esse, quę inter nos cõstiterũt, miror qđ existimes: nõ enim aut numeris quicquã est certi⁹, aut illa pedũ cõmemoratione & collatione ordinatius. Nam ex ipsa numerorũ ordinatione *†, q̃ nullo mõ fallit, expressum est, quicqd in eis ad mulcẽdas aures, & ad obtinẽdũ in rhythmo principatũ, ualere ꝓspeximus. Sed uide potius cum sæpe repeto. Quę canitis sub antris: demulceoq́ ista numerositate sensum tuũ. Quid distat inter hoc, & si adderẽ ad finẽ huius breuẽ aliquã syllabam, & itẽ istoc eodẽ modo repeterẽ. Quæ canitis sub antrisue? D I. Vtrunq; mihi iucunde illabitur au- F
ribus. Hoc tamẽ posterius, quo †unã syllabam addidisti breuẽ, plus tenere spacij ac temporis, siquidẽ longius factum est, cogor fateri. M A. Quid cũ illud superius. Quæ canitis sub antris: ita repeto, ut post finem nihil sileã, eadémne ad te iucũditas peruenit? D I. Imò nescio quid claudũ me offendit, nisi forte illam ultimam plus quàm cęteras lõgas produxeris. M A. Ergo siue idipsum amplius qđ producitur, siue qđ siletur ꝓduxero, censesne in tẽpore habere aliquid spacij? D I. Quis aliter potest? M A. Recte cẽses. Sed dic mihi etiam quãtũ spacium putas esse? D I. Metiri hoc omnino difficile est. M A. Verũ dicis, sed nónne tibi uidetur breuis syllaba id metiri, quam cum addimus, neq; lõgæ ultimæ ultra solitam productionem, neq; ullum silentium in eius metri repetitiõe sensus desyderauit? D I. Omnino assentior: nam recte illud superius pronunciante te atq; repetente, hoc posterius ego apud me ipse repetebã pariter tecum: ita sensi idem spacium temporis ambobus occurrere cũ silentio tuo breuis mea ultima cõueniret. M A. Teneas igitur oportet hęc silentiorũ spatia certa in metris esse. Quare cũ inueneris aliquid deesse pedi legitimo, cõsyderare te oportebit, utrũ dimẽso at-

Pedes lõgiores quatuor, syllabis, carẽt nomine c. 6

† is syllabis

De metro quibus et quot constituatur pedibus. Cap 7.

* al. rhoriantẽ.

†* r. ti ne.

† rei.

Silẽti in metrir. Cap. 8.

G que annumerato silentio compensetur. D I. Te-
neo iam istuc, persequere cętera. M A. Video iam
nos quęrere debere ipsius silentij modũ: iamq; in
hoc metro, ubi post choriambum bacchium com
perimus, qa unũ tẽpus deest, ut sex temporũ esset
choriambus, facillime id aures senserunt, & in re-
petitione tanti spacij silentium interponere coege
runt, quantũ syllaba occuparet breuis: & si post
choriambũ locetur spõdeus, duo nobis tẽpora cũ
silentio peragẽda sunt ad caput redeuntibus, uelu
ti hoc est, Quę canitis fontẽ. Nã te sentire iã credo
silẽdũ esse, ut cũ redim' ad caput, plausus nõ clau
dicet Sed ut experiri queas quãta silentij huius mẽ
sura sit, adde unã syllabã lõgã, ut fiat, Quę canitis
fontẽ uos, atq; hoc cũ plausu repete: uidebis tantũ
occupare tẽporis plausum, quantũ in superiore oc
cupabat, cũ ibi duę lõgę post choriambũ, hic tres
sint locatę Vnde apparet duũm ibi tẽporũ inter-
poni silentiũ. At si post choriambũ iambi locen-
tur, sicut hoc est, Quæ canitis locos, tria tempora
H silere cogimur: quod ut exploretur, adduntur siue
per alterum iambũ, siue per choriũ, siue per tribra
chũ ut sit: aut, Quę canitis locos bonos: aut, Quę
canitis locos mõte. aut, Quę canitis locos nemore
His enim additis, cũ sine silentio iucunda & ęqua
lis repetitio mouet, & plausu adhibito tãtũ spatij
hęc tria singula tenere inueniuntur, quantũ illud,
in quo silebamus, manifestũ sit trium tẽporũ ibi
esse silẽtiũ. Potest post choriambũ una syllaba lõ
ga cõstitui, ut quatuor tempora sileantur. Nã etiã
sic choriambus diuidi potest, ut simplo & duplo
leuatio sibi positioq; conueniant. Huius metri exẽ
plũ est, Quę canitis res. Cui si addas uel duas lon
gas, uel longã & duas breues, uel breuem & longã
& breuẽ, uel duas breues & longã, uel quatuor bre
ues, implebis sex temporum pedem, ut nullo desy-
derato silentio repetatur. Talia sunt, Quæ canitis
res pulchras, Quę canitis res in bona, Quę canitis
res bonũ ue, Quę cãitis res teneras, Quę canitis res,
& alia. D I. Modo bene. M A. Quibus cognitis
atq; cocessis, credo tibi iam satis apparere, nec mi-
nus uno tẽpore sileri posse, nec plus quatuor tẽpo
I ribus sileri oportere. Nam & ipsa est illa, de qua iã
multa dicta sunt moderata progressio, & in omni
bus pedibus nulla leuatio aut positio amplius, q̃
quatuor occupat tẽpora. Itaq; cũ aliquid canitur,
siue pronunciatur quod habeat certum finem, &
plus habeat quam unũ pedẽ, & naturali motu atq;
cõsyderatiõe numerorũ sensum quadã ęquabilita
te demulceat, iã metrũ est. Quãquam n, minus ha
beat quàm duos pedes, tñ qa excedit unũ & silere
cogit, nõ sine mensura, sed quantũ implẽdis tẽpo
ribus satis est, q̃ alteri debentur pedi, p duobus pe
dibus auditis accipitur, quorũ †*duorũ pedũ oc-
cupat tẽpora, donec ad caput redeatur, dũ annu-
meratur sono etiã certũ atq; dimensum interualli
silentiũ Sed iam mihi dicas uelim, utrũ his quę di
cta sunt cognitis assentiaris D I. Cognoui & assen
tior. M A. mihine credens, an p te ipse uera esse p
spicies? D I. Per me ipse sanè, quanuis dicente te
uera hæc esse cognosco. M A Age ergo nunc quo
niam inuenimus unde metrum [esse] incipiat, inue
niamus etiã quousq; pcedat. Nam metrum incipit
à duobus pedib', siue ipso sono plenis, siue ad im
plendum quod deest annumerato silentio. Quare

Metrum quod dicatur.

† al. auditum accipit, quod.*

Modus tẽporũ a pedũ in metro. Ca. 9.

oportet te iam respicere ad illã quaternariã pgres- K
sionem, mihiq; renunciare usq; ad quot pedes me-
trum tendere debeamus. D I. Facile istuc quidem
est Nã octo pedes esse ratio satis docet. M A. Quid
illud, Recordaris ne dixisse nos eum uersum à do-
ctis appellatum, qui duobus membris certa ratio
ne dimensis copulatisq; constaret? D I. Bene me-
mini. M A. Cũ ergo non sit dictũ duobus pedi-
bus, sed duobus mẽbris constare uersum, cumq;
manifestũ sit uersum nõ unũ pedẽ habere, sed plu
res, nõnne ipsa res indicat longius membrũ esse
quàm pedẽ? D I. Ita uero. M A. At si mẽbra ęqua
lia sint in uersu, nõne pposterari poterit, ut prima
pars sine discrimine ultima, ultima prima fiat? D I.
Intelligo. M A. Ergo [hoc] ne accidat, satisq; appareat
discernaturq; in uersu aliud esse membrũ quo inci
pit, aliud quo definit, non possumus recusare inę-
qualia mẽbra esse oportere? D I. Nullo mõ. M A.
Id ergo prius in pyrrhichio cõsyderemus, si placet,
in quo iam credo uideri tibi minus tribus tempo-
ribus membrum esse non posse, quoniã id primũ
est plus quàm pes. D I. Assentior. M A. Ergo mi- L
nimus uersus quot tempora possidebit? D I. Di-
cerẽ sex, nisi me illa præposteratio reuocaret. Se-
ptẽ ergo habebit, quia minus quàm tria mẽbrum
habere non potest Plus autem habere, nondum p
hibitũ est. M A. Recte intelligis Sed dic quot pe-
des pyrrhichios habeãt septẽ tẽpora. D I. Tres se
mis. M A. Debetur ergo unius temporis silentiũ,
dum ad principium reditur, ut spatium pedis pos-
sit impleri. D I. Debetur sanè. M A. Hoc annume
rato, quot tempora erunt? D I. Octo. M A. Vt er
go minimus, qui etiã primus est pes, minus quàm
duo: ita minimus q primus est uersus, min' habe-
re quàm octo tẽpora non potest. D I. Ita est. M A.
Quid maximus uersus, quo ampliorem esse non
oporteat, quot tãdem temporũ esse debet? Nõnne
statim uidebis, si ad illã progressionẽ retulerimus
animum, de qua toties tam multa dicta sunt? D I.
Iam intelligo ampliorem quàm trigintaduũm tẽ-
porũ uersum esse nõ posse. M A. Quid de metri lõ
gitudine, censesne ampliorẽ esse debere quàm uer
sum, cũ metrũ id, quod est minimũ, tamen minus
sit quàm minimus uersus? D I. Non censeo. M A. M
Cũ ergo metrũ incipiat à duobus pedibus, uersus
à quatuor: aut illud à spatio duorum pedũ, hoc à
quatuor annumerato silentio, metrũ aũt octo pe-
des nõ excedat, nõnne cũ & uersus metrũ sit, neces
se erit eũ tot pedes ratione non excedere? D I. Ita
est. M A. Rursus cũ uersus nõ sit longior quàm tri
gintaduum tẽporũ, & metrũ sit etiã lõgitudo uer-
sus, sit cõiunctionẽ duorum membrorũ talẽ non
habeat, qualis in uersu præcipitur, sed tantum cer-
to fine claudatur, neq; debeat longius esse, quàm
uersus, nonne manifestũ est, ut uersum pedes octo
ita metrum trigintaduo tẽpora excedere nõ opor
tere? D I. Assentior. M A. Erit ergo idem spatium
temporis, & idem numerus pedum & metro & uer
sui, communisq; quidã terminus, ultra quem pro-
gredi utrunq; non debeat: quanuis metrum qua-
druplicatis pedibus, à qbus esse incipit: uersus aũt
quadruplicatis tẽporibus, à qbus & ipse incipit fi-
niatur: ut crescendi scilicet modum quaternaria il
la, ratione seruata metrum cum uersu cõmunicaue
rit in pedibus, uersus cum metro in temporibus.

A D I. Intelligo & probo, atq; sic habere istam cōcordiam consensionemq; delector.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de Musica Liber quartus.

Vltima syllaba quare in differens in metro. Cap. 1

M A. REDEAMVS ergo ad metri consyderationē, propter cuius progressum, ac longitudinē de uersu tecum aliquid agere coactus sum, cuius tractādi postea nobis est cōstitutus locus. Sed primo illud quęro, utrum non repudies, quod ultimam syllabam, quæ metrum terminat, seu longa, seu breuis sit, poetæ atq; eorū iudices grāmatici nihil ad rem pertinere arbitrati sunt? D I. Omnino repudio: non enim mihi uidetur esse rationis. M A. Dic mihi obsecro, quod metrū sit in pyrrhichio minimum? D I. Tres breues. M A. Quantum ergo silendum est dum repetitur? D I. Vnum tps quod est unius breuis sylla-
B bę spatium. M A. Age iam percute hoc metrum, non uoce, sed plausu. D I. Feci. M A. Percute ēt hoc modo anapæstum. D I. Et hoc feci. M A. Quid tibi uisum est interesse? D I. Prorsus nihil. M A. Quid causæ, cur ita sit, potēsne dicere? D I. Videtur mihi satis apparere: nā quod in illo ad silentium, hoc in isto ad productionē ultimæ syllabæ refertur: nā eodem modo ibi breuis ultima, ut hic longa percutitur, & post tantundē interuallū reditur ad caput. Sed ibi quiescitur, donec spatiū pyrrhichij pedis, hic donec longæ syllabę impleatur. Ita in utroq; par mora est, qua interposita remeamus. Non igitur absurde illi ultimā syllabam metri, seu lōga, seu breuis sit, nihil ad rē pertinere uoluerunt: ubi. n. finis est, silentiū sequitur, quantum ad ipsum metrū attinet quod finitur. M A. An eos in hac causa repetitionē ullā uel reditū ad caput cōsyderare debuisse existimas, ac nō tantūmodo qa finitur, quasi deinceps nihil dicendum sit? D I. Iā assentior ultimā syllabā indifferenter esse accipiendā. M A. Recte. Sed si hoc pp silentiū fit, qm ita cōsyderādus *† est finis, quasi deinceps nihil soniturus sit q finierit, & ob hoc spatiū

† al. cōsyderat'.*

C tpis in ipsa quiete largissimū, nihil distat q ibi syllaba locetur, nōne illud est consequens, ut ipsa ultimæ syllabæ indifferentia, quę & pp largū silētii spatiū conceditur, ad id pficiat, ut siue id breuis syllaba, siue longa sit, eandē sibi aures pro longa uendicent? D I. Video planè esse cōsequens. M A. Vidésne ēt illud cū diximus minimū metrum esse pyrrhichiū tres breues syllabas, ut unius breuis spatio sileatur dū ad initiū reuertimur, nihil interesse, utrū hoc metrum, an pedes anapęstos repetamus? D I. Iā hoc quidē pauloante illa pcussione percepi. M A. Nōne ergo qcquid hic est cōfusum, distinguendū aliqua rōne arbitraris? D I. Omnino arbitror. M A. Dic utrum aliam uideas esse rationē quæ ista distinguat, nisi ut metrum pyrrhichiū non illud sit minimū, qd tibi uidebat in tribus breuibus, sed in quinq;. Post unum. n. pedē ac semipedē silere mora semipedis eius, q debetur implendo pedi, atq; ita redire ad initiū, & hoc minimum metrum in pyrrhichio constituere, non nos sinit anapęsti parilitas, ut iā demonstratū est: quare post duos pedes & semipedem silendū est illud
D unū tps, si confusione carere uolumus. D I. Cur enim non duo pyrrhichij sunt minimū metrum in pyrrhichio, & quatuor syllabæ breues potius, post quas silere opus non sit, q quinq;, post quas opus sit? M A. Vigilanter quidē, sed non caues ne ab hoc te ita pceleumaticus, ut ab illo anapæstus excludat? D I. Verum dicis. M A. Placet ergo hic modus in quinq; breuibus, & silentio unius tpis? D I. Placet uero. M A. Videtur mihi oblitum esse te, quēadmodum in rhythmo dixerimus posse discerni, utrū pyrrhichio an pceleumatico curreretur. D I. Bene admones. Nā plausu istos numeros abinuicē distinguēdos cōperimus: quare iam neq; hic istum pceleumaticum metior, quē plausu adhibito à pyrrhichio discernere potero. M A. Cur igitur nō eundē plausum adhibendū uidisti, ut ab illis trib' breuib', id est, pyrrhichio & semipede, post quē oportet unum tps silere, discerneretur anapęstus? D I. Iā intelligo & in uiam redeo, metrumq; in pyrrhichio minimū tres syllabas breues, q annumerato silentio duorū pyrrhichiorū tps
E occupant, esse confirmo. M A. Probant ergo aures tuę hoc genus numeri: Si aliqua bene uis, bene dic, bene fac aius, Si aliqua male uis, male dic, male fac aius medium est. D I. Satis probāt, psertim cum iā recordatus sim quēadmodum eos plaudi oporteat, ne cū metro pyrrhichio anapæsti cōfundantur pedes. M A. Vide & ista, Si aliquid es, agē bene: male q agit, nihil agit, & ideo miser erit. D I. Suauiter ēt ista se insinuant, nisi uno loco, ubi finis tertij cū initio quarti copulatur. M A. Idipsum oino est, quod à tuis auribus desyderaui. Non. n. frustra sensus offenditur, cum oium syllabarū nullo interposito silentio tpa singula expectat: quam expectationē profecto fraudat cōcursus duarum consonantiū t & n, q præcedentem uocalem longam esse cogunt, & in duo tpa extēdunt: quod genus grāmatici positione longam syllabā uocant. Sed pp illam ultimæ syllabæ indifferentiā, nemo criminatur hoc metrū, cum id syncerę atq; seuerę aures ēt sine accusatore condemnent. Nam inde quæso quantū interest, si pro eo quod est, Male q agit, nihil agit: dicatur, Male qui agit homo, perit. F
D I. Hoc sanè liquidum atq; integrum est. M A. Hoc ergo nos obseruemus pp musicę synceritatē, quod poetæ non obseruant propter facilitatē canendi, ut quoties, exempli causa, nobis necesse est aliqua metra interponere, in qbus nihil debet pedi quod silētio cōpensetur, eas ponamus ultimas syllabas, quas lex eiusdē numeri flagitat, nec cum aliqua offensione auriū & falsitate mēsuræ, à fine ad initiū redeamus, concedentes tū illis, ut ita metra talia finiant, qsi deinceps nihil dictum, & ideo extremam syllabā seu longā seu breuem impune constituant. Nā in continuatione metrorū apertissime conuincuntur aurium iudicio, nō se debere ponere ultimā, nisi q ipsius metri iure atq; ratione ponenda est. Hæc aūt continuatio fit, cum pedi nihil debetur pp quod silere cogamur. D I. Intelligo & gratum habeo quod talia polliceris exēpla, quibus nullā patiatur sensus iniuriam. M A. Age, nunc ordine de his quoq; renuncia pyrrhichijs: Quid erit homo, Qui amat hominē, Si amet in eo Fragile quod est? Amet igitur Animū hominis, Et

Quot syllabis minimū constituatur pyrrhichiū metrū, quādo nō quoque siue dū. ca. 2

Pyrrhichiorum metrorū ordo & numerus Cap. 3

G erit homo Aliquid amās. Quid hæc uidentur? DI. Quid nisi suauissime atq; itegerrime currere? MA Quid ista? Bon⁹ erit amor, Anima bona sit: Amor inhabitat, Et anima dom⁹. Ita bñ habitat, Vbi bona domus: Vbi mala, male. DI. Etiā ista cōtinuata suauissime accipio. MA. Nunc tres semipedes uide, Animus hominis est Mala bonáue agitās. Bona uoluit, habet. Mala uoluit, habet. DI. Hęc quoque interposito unius tēporis silētio, iucūda sunt MA. Sequuntur quatuor pleni pyrrhichij, hoc accipe & iudica. Animus hominis agit Vt habeat ea bona, Quibus inhabitet homo, Nihil ibi metuit. DI. In his quoq; certa & iucūda mensura est. MA. Audi iam nunc nouē syllabas breues, Audi & iudica. Homo malus amat & eget, Malus etenim ea bona amat, Nihil ubi satiat eum. DI. Prome nunc quinq; pyrrhichios. MA. Leuicula fragilia bona, Qui amat homo, similiter habet. DI. Iam hoc sat est & probo, nunc adde semipedem. MA. Faciam. Vaga leuia fragilia bona. Qui amat hō similis erit

DI Bene prorsus, & sex iam expecto pyrrhichios

H MA. Et hos audi, Vaga leuicula fragilia bona, Qui adamat homo, similis erit eis. DI. Satis est, adde semipedē. MA Fluida leuicula fragilia bona Quę adamat anima, similis erit eis. DI. Sat est & bene est, da iam septē pyrrhichios. MA. Leuicula fragilia gracilia bona, Quæ adamat animula similis erit eis. DI. Accedat his semipes, nam, hoc eleganter se habet. MA. Vaga fluida leuicula fragilia bona, Quę adamat animula, fit ea similis ejs. DI. Octo pedes iam restare uideo. Vt iam istas minutias euadamus, quāquā .n. approbent aures naturali quadā dimēsione qđ sonas, nolim te tamen tot breues syllabas q̄rere, quas ni fallor, contextas inuenire in cōiunctionē uerborū difficilius est, q̄ si eis miscere lōgas liceret. MA. Nihil te fallit, & ut tibi ꝓbem gratulationē meam, quod hinc aliquando transire permittimur: metrū quod restat huius generis sentētia faciliore cōpona. Solida bona bon⁹ amat, & ea quę amat, habet. Itaq; nec eget amor, & ea bona deus est. DI. Habeo cumulatissime pfecta metra pyrrhichij MA. Sequuntur iam [*De metro iambico. Cap 4.*] iābica, de qbus mihi singulis bina exēpla sufficiunt, quę nulla interpellatione audire delectat. DI. Gerā tibi mosē, sed ista quę iā peregimus quot sunt?

DI. Quatuordecim. MA. Quot etiam iambica fore credis? DI. Aeq; quatuordecim. MA. Quid si eis uelim ꝓ iābo tribrachū ponere, nōnne multiformior uarietas erit? DI. Manifestū est quidē, sed ego exempla ista in solis iambis audire cupio, ne longū faciamus: ꝓ quauis enim longa syllaba duas breues posse poni, facilis disciplina est. MA Faciā qđ uis, gratumq́; habeo qđ intelligētia sequaci minuis laborē meū. Sed aurē ad iābicū prębe.

DI. Istic sum, incipe. MA.

1 Bonus beatus.
2 Malus miser sibi est malum.
3 Bonus beatus, deus bonus eius.
4 Bonus beatus est, deus bonū eius est.
5 Bonus uir est beatus, Videt deum beate.
6 Bonus uir & sapit bonum,
Videns deum beatus est.
7 Bonus deum uidere qui uult.
Bene uiuit hic, uidebit.
8 Bonum uidere qui cupit diem,
Bonus sit hic, uidebit & deum. K
9 Beatus est bonus, fruens enim est deo. [*Deest nonū genus.*]
Malus miser, sed ipse pœna fit sua.
10 Beatus est uidēs deū, nihil cupit plus.
Malus bonum foris requirit, hinc egestas.
11 Beatus est uidēs deū, nihil boni amplius.
Malus bonū foris requirit, hinc eget miser.
12 Beatus est uidēs deū, nihil boni amplius uult.
Malus foris bonū requirit, hinc eget miser fit.
13 Beatus est uidēs deū, nihil boni amplius uolet
Malus foris bonum reqrit, hinc eget miser hō.

DI Trochęus est, ꝓme trochaica: nā ista de se habēt optime. MA. Faciā, & eodē mō quo iābica. [*De metro trochaico. Cap. 5.*]

1 Optimi non egent.
2 Veritate non egetur.
3 Veritas sat est semper hæc manet.
4 Veritas uocatur ars dei supremi.
5 Veritate factus est mundus iste quem uides.
6 Veritate facta cuncta, quę gignit uidemus.
7 Veritate facta cūcta sūt, omniúq; forma ueritas
8 Veritate cuncta facta cerno, ueritas manet, mouentur ista.
9 Veritate facta cernis omnia, ueritas manet, mouentur omnia. L
10 Veritate facta cernis ista cuncta, ueritas tamē manet, mouentur ista.
11 Veritate facta cūcta cernis optime, ueritas manet, mouentur hæc, sed ordine.
12 Veritate facta cuncta cernis ordinata, ueritas manet, nouans mouet quod denouatur.
13 Veritate facta cuncta sunt & ordinata sunt, ueritas nouat manēs, mouētur ut nouentur hęc.
14 Veritate facta cuncta sunt, & ordinata cuncta, ueritas manēs nouat, mouētur ut nouent ista.

DI. Spondeum sequi uideo. Mam & trocheus satis aurib⁹ fecit. MA. Hæc sunt metra spōdei.

1 Magnorum est libertas.
2 Magnum est munus libertatis. [*De metro spōdaico. Cap. 6.*]
3 Solus liber fit, qui errorem uincit.
4 Solus liber uiuit, qui errorem iam uicit.
5 Solus liber uere fit, qui erroris uinclum uicit.
[6 Solus liber uere uiuit qui erroris uinclum iam uicit.]
7 Solus liber nō falso uiuit, qui erroris uinclum iam deuicit. M
8 Solus liber iure ac uere uiuit, qui erroris uinclum magnus deuicit.
9 Solus liber iure ac non falso uiuit, qui erroris uinclum funestum deuicit.
10 Solus liber iure ac uere magnus uiuit, qui erroris uinclum funestum iam deuicit.
11 Solus liber iure ac non falso magnus uiuit, qui erroris uinclum funestum prudens deuicit.
12 Solus liber iure ac non falso securus uiuit, qui erroris uinclū funestum prudens iam deuicit.
13 Solus liber iure ac no falso securus iā uiuit, q erroris uinclū tetrum ac funestū prudēs deuicit.
14 Sol⁹ liber iure ac nō falso securā uitā uiuit, q erroris uinclū tetrū ac fonestū prudēs iā deuicit.

DI. Nec de spōdeo habeo quod requirā, ueniamus ad tribrachū. MA. Ita uero. Sed cū oēs quatuor superiores pedes de qb⁹ dictū est, quatuor & dena metra pepererint, q̄ fiūt simul sex & quinquaginta, plura sunt expectanda de tribracho. In illis enim cū spatiū semipedis in silētio est, pl⁹ una syl- [*Tribrachi metra quot sint Cap. 7.*]

laba non

A laba non siletur: in hoc aũt c. i silemus, num cẽses
unius breuis syllabę spatio tãtũmodo silere opor
tere: an & duarũ breuiũ mora silentio cõtineri pos
set? Quãdoquidẽ nemo dubitauerit duplicẽ huius
esse diuisionẽ Nanq; aut ab una incipit, finitur ad
duas: aut cõtrà incipiẽs à duabus, una terminatur
Quare hunc necesse est uiginti & unũ metra ꝑcrea
re. DI. Verissimũ est. Nanq; incipiunt à quatuor
breuibus, ut duo tẽpora sileamus. Deinde quinq;
sunt, ubi unũ silemus. Tertio sex, ubi nihil silendũ
est, Quarto septẽ, ubi rursus duo tempora silenda
sunt. Inde octo, ubi unũ. Sexto nouẽ, ubi nullum,
atq; ita cũ singulę adduntur, donec ad uigintiqua-
tuor syllabas ueniatur, qui octo sunt tribrachi, ui
ginti unũ omnino metra cõplent MA. Expeditis
sime rationẽ secutus es, sed cẽses ne ubiq; à nobis
exẽpla esse promẽda? An ea q̃ illis qdẽ primis pedi
bus subiecimus, satis putãdũ est luminis cęteris es
se prębitura? DI. Meo qdẽ iudicio satis. MA. Nec
ego nũc aliud requiro quàm tuũ. Veruntamẽ qm̃
alias, metato. B
iã optime scis in pyrrhichijs metris notato † * plau
† mutato.
su posse tribrachũ dupliciter percuti, quęro utrum
pyrrhichij primũ metrũ possit etiã tribrachi me-
trũ habere? DI. Nõ potest Maius n. metrũ opor-
tet esse quàm pedẽ. MA. Quid secundũ? DI. Po
test. Nã breues quatuor pyrrhichij duo sunt. tribra
chus unus est & semipes, ita ut ibi nullũ, hic duo
*† * aliis Mutato. Metato.*
tẽpora sileamus MA Notato † * igitur plausu ha
bes in pyrrhichijs etiã tribrachi exẽpla usq; ad sede
cim syllabas, id est, usq; ad quinq; tribrachos & se-
mipedẽ, qbus debes esse cõtẽtus. Cætera enim po
** alias, plausu.*
tes uel uoce uel aliquo pulsu * p te ipse cõtexere. Si
tñ adhuc auriũ sensu explorãdos huiuscemodi nu
meros arbitraris. DI. Faciã equidẽ qđ uidetur, ui
De pedibus dactylo post ponẽdis propter silentiũ. Ca. 8.
deamus q̃ restant. MA. Dactylus sequitur q semel
diuidi põt, an aliter putas? DI. Immò ita est. MA.
Quota ergo ei⁹ pars potest esse in silẽtio? DI. Duo
scilicet dimidia. MA. Quid si post dactylũ tro-
chæo cõstituto uelit qspiã silere unũ tẽpus, qđ in
breui syllaba dactylo debetur implendo, qd respõ
debimus? Nõ enim possumus dicere minus quàm
spatiũ semipedis silere nõ oportere. Ratio enim su
C perius tractata nõ minus, sed amplius quàm semi-
pedis tẽpus silẽdũ esse psuaserat. Nam utiq; minus
quàm semipes siletur in choriãbo, ubi post ipsum
choriambũ bacchius collocatur, cuius exẽplũ est
Fõticolæ puellę: unius. n. breuis syllabę spatio hic
nos silere cognoscis, qđ sex tẽporibus debetur im
plẽdis DI. Verũ dicis. MA. Costituto ergo tro-
chęo post dactylũ, licebit ne etiã unũ tẽpus silere?
DI. Ita cogor fateri. MA. Quis te tandẽ cogeret, si
meminisses superiorũ? Hoc enim tibi accidit, qđ
de indifferẽtia ultimę syllabę, & quomodo sibi ul
timã longã uendicent aures, ubi restat spatiũ quò
porrigatur, etiã si breuis sit, qd demõstratũ fuerit
oblitus es. DI. Iam intelligo: nã utiq; si ultimam
syllabã breuẽ, quãdo restat silentiũ, longam aures
accipiũt, sicut superiore ratione exemplisq; cogno
uimus: nihil intererit utrũ post dactylũ trochæus
an spõdeus locetur. Quamobrẽ cum repetitio di
stinguenda silentio est, unã longã syllabam opor
tet post dactylũ ponere, ut duorũ temporũ spatio
sileamus. MA. Quid si pyrrhichius ponatur post
dactylum, rectẽ ne fieri putas? DI. Non rectẽ: nã
utrum idẽ sit, an iambus, nihil interest: siquidem

pro iambo eũ necesse est accipi ꝑpter ultimã, quã D
longã exigũt aures: qa restat silentiũ. Iambum aũt
non oportere reponi post dactylũ, propter diuersi
tatẽ leuationis & positionis, quarũ neutrã oporte
re in dactylo habere tria tẽpora, qs nõ intelligat?
MA. Optime omnino atq; sagaciter. Sed qd tibi *Ex bacchiis pedibus uers⁹. Cap. 9.*
tandem uidetur de anapęsto, an eadem ratio est?
DI. Prorsus eadẽ. MA. Iam ergo bacchiũ consy
deremus si placet, & dic mihi quod primum eius
metrũ est. DI. Quatuor syllabas puto esse, unam
breuẽ & tres longas: quarũ duæ ad bacchium per
tinent, una uero ultima ad inchoationem eius pe-
dis, qui cũ bacchio poni potest, ut id quod ei de-
betur, sit in silentio: in aliquo tamen exẽplo uelim
hoc auribus explorare. MA. Facile quidẽ est exẽ
pla subijcere, qbus tamẽ nõ te arbitror ita ut supe
rioribus posse delectari: nã isti quinorũ temporũ
pedes, ut etiã septenorũ nõ tam suauiter currunt,
quàm ij qui aut in ęquas partes diuiduntur, aut in
simplã & duplã uel duplã & simplam: tantũ inte-
rest inter sesquatos motus & ęquales aut complica
tos, de qbus satis in primo illo nostro sermone tra E
ctauimus Itaq; hos pedes quinq; ac septẽ scilicet tẽ
porũ, ut spernentius poetæ, ita soluta libentius as-
sumit oratio, qđ uideri facilius in exẽplis quæ po-
stulasti potest: nã ista, Laborat magister docẽs tar
dos Hoc reuolue * † intẽrposito triũ tẽporũ silen **† alias, resolue.*
tio, qd ut sentires facilius, ideo post tres pedes lon
gã posui, qđ est initiũ cretici, q cũ bacchio poni po
test. Nec ad † * primi metri exẽplũ dedi, qd est qua *† * alias, adeo.*
tuor syllabarũ, ne unus pes nõ esset satis ad cõmo
uendũ * sensum tuum, quantũ post illũ, atq; unam ** alias, commonẽdum.*
longã silere deberes: Quod ecce nunc edã atq; ipse
repetã, ut in meo silentio tria tẽpora sentias. Labor
nullus, amor magnus: DI. Satis apparet solutæ
orationi hos esse cõgruẽtiores pedes, & nihil opus
est exẽplis cętera excurrere. MA. Verũ dicis, sed
num tibi eũ silendũ est, una tantũ longa uidetur
poni posse post bacchiũ. DI. Nõ sanè, sed etiã bre
uis & lõga, qui eiusdẽ bacchij semipes primus est:
nã si nobis inchoare creticũ licuit, quia cũ eodem
bacchio poni potest, quanto magis id de ipso bac ** alias, tantum.*
chio facere licebit, cũ præsertim non totũ * de cre-
tico posuerimus, qđ primæ parti bacchij sit æqua- F
le tẽporibus. MA. Iã ergo si placet, me audiente *Pleno pedi qd addatur ante silẽtiũ. Cap. 10.*
atq; iudicãte, tuipse per cætera excurre, & qd pona
tur post plenũ pedẽ qñ silẽtio reliquum impletur,
in omnibus pedibus q restant exequere. DI. Bre
uissimũ iam opinor atq; facillimũ est quod requi
ris: nã qđ de bacchio dictũ est, id etiam de secun-
do pęone dici potest. Post creticũ autem & unam
longã syllabã licet ponere & iambũ & spondeum,
ita ut aut tria tempora, aut duo, aut unũ sileatur.
Quod aũt de hoc dictũ est, id & in primũ & in ul
timũ pęonẽ cadit. Iam post palimbacchiũ uel unã
longã uel spondeũ collocari decet, quocirca & in
hoc metro aut tria tẽpora aut unũ silebitur. Eadẽ
cõditio est pęonis tertij: sanè ubicunq; spondeus,
ibi & anapæstus iure ponitur. Post molossum ue-
ro, qđ ad eius attinet diuisionẽ, aut unã longã, aut
quatuor, aut duas ponimus, ut duo tempora silea
mus. Sed qm̃ & sensu & ratione exploratũ est, ordi
nari cũ eo posse omnes senum temporũ pedes, erit
post eum locus & iambo, & tria tẽpora silenda re-
manebũt: erit & cretico, & unũ tacebitur, hac cõdi

G tione erit & bacchio. At si in duas breues primam
creticι,& secūdā bacchij solueris, erit & pęoni q̄r-
to. Quod aūt de molosso, id etiā de cæteris sex tē-
porū pedibus dixerim: ita pceleumaticū arbitror
ad cęteros q quatuor tēporibus cōstāt esse referen
dū, nisi cū tres breues post eū locamus. Quod ita
est ac si anapęstū locemus, ꝓpter ultimā syllabam
quę cum silentio lōga accipi solet. Primo uero epi
trito iambus recte subiungitur, & bacchius & cre
ticus, & pęon quartus hoc dictū sit & de secundo,
ut tēpora sileantur, aut quatuor aut duo. Duos aūt
reliquos epitritos recte possunt cōsequi spondeus
& molossus: ita ut & primā spōdei & primā & secū
dā molossi in duas breues soluere liceat. Ergo in
his metris, aut tria tēpora, aut unū tacebit. Dispō-
deus restat, post quē si posuerimus spōdeum, qua-
tuor tēpora silēda erunt. Si molossum, duo, manē
te licentia soluēdi lōgā in duas breues, uel in spō-
deo uel in molosso, excepta ultima. Habes q me p
Iāb' post currere uoluisti, nisi aliqd forte emendabis. MA.
dichoriū Immò nō ergo sed tu, cū aurē ad iudicandū adhi-
male H bueris: nā quæro à te, utrū cū dico & plaudo istuc
ponitur. metrū. Verus optimus: & hoc, Verus optimorū: &
Cap.II. hoc, Veritatis inops: tā iucunde hoc tertiū q̄ illa su
periora tuus sensus accipiat, qđ ea repetendo, & cū
debitis silētijs plaudēdo facile iudicabit. DI. Ma
nifestū est, qđ iucūde illa, hoc iniucunde accipiat.
MA. Nō ergo recte post dichoriū iambus ponitur.
DI. Ita est. MA. Recte aūt posse poni post cęteros
assentitur qsquis hæc metra cū disciplina interpo-
nēdorū silentiorū repetierit, Fallacē caue, Male ca
stū caue, Multiloquū caue, Fallaciā caue, & Inuidū
caue, & Infirma caue. DI. Sētio qđ dicis & appro
bo. MA. Vide etiā utrū te nihil offendat, cū inter
posito duorū tēporū silētio, hoc metrū repetitur:
& utrunq inęqualiter pergit. Num enim ista sonāt
ut ista, Veraces regnāt, Sapientes regnāt, Veriloqui
regnāt, Prudētia regnat, Boni in bonis regnant. Pu
ra, cuncta regnant. DI. Immò hæc æqualiter &
suauiter, illud aūt absurde. MA. Hoc ergo tenebi
mus in metris, sex tēporū pedū, dichoriū iambo,
antispastum spondeo male claudi. DI. Tenebi-
I mus sanè. MA. Quid causæ cur ita sit? Nónne ap-
probabis si animaduerteris leuatiōe ac positione
in duas partes diuidi pedem, ita ut si qua in eo syl
laba media est, uel una uel duę, aut parti attribuā
tur priori uel posteriori, aut in utraq partiant? DI.
Noui qdē istuc, & uerum est, sed qd ad rem? MA
Hoc quoq attēde qđ dicā, túc uidebis facilius qđ
sequaris. Nā manifestum tibi esse arbitror alios es-
se sine medijs syllabis pedes, ut pyrrhichius & cęte
ros binarum syllabarum, alios in qbus mediū, aut
primę parti aut extremæ, aut utriq, aut neutri spa-
tio cōueniat. Primę, ut in anapęsto, uel palimbac-
chio, uel in pęone primo. Extremę, ut in dactylo,
uel in bacchio, uel in pęone quarto. Vtriq, ut in tri
bracho, siue in molosso, siue in choriambo siue in
quolibet ionico. Neutri, ut in cretico, siue in pęoni
bus secūdo & tertio, siue in duambo, dichorio, an
tispasto. Nam q pedes in tres ęquales partes diuidi
possunt, media pars in his cōuenit cū prima & ex-
trema. Qui aūt nō possunt, aut cū prima tantū, aut
cū extrema, aut cū neutra. DI. Et hoc ęque est ue
rū, & quò tēdat expecto. MA. Quò tandē putas,
nisi ut uideas iambum post dichorium ideo male

poni cū silentio, qa mediū eius est, nec primæ par- K
ti ęquale nec extremæ, & idcirco a leuatione ac po
sitione discordat? Hoc etiā de spondeo intelligitur
q similiter post anapęstū cū silētio nō amat poni.
An quicquā tibi aduersum ista dicēdum? DI. Mi
hi uero nihil, nisi q ista offensio q̄ fit auribus, cū
ita hi pedes collocantur, in cōparatiōe fit eius sua
uitatis q̄ oblectat auditū, aut cū post cæteros se-
núm tēporum hi cum silētio ponuntur pedes. Nā
si alijs tacitis me cōsulueris, quemadmodū sona-
rēt exēplis subiectis, aut post dichoriū iābus, aut
post antispastū spōdeus cū silentio positi, dicā qđ
sentio, fortasse approbarem & laudarē. MA. Nō
equidē resisto tibi. Satis est mihi tamē q hæc col-
latio in cōparatione taliū numerorū .s. melius so
nantiū, sicut dicis offendit. Eò .n. est improbāda,
q cum eiusdē gn̄ris etiā illi sint pedes quos hic la-
bi semipedibus clausos iucundius confitemur, ab
his discrepare non debuit. Sed nonne tibi uidetur
secundū istā rationē, nec post epitritū secūdū iam
bum cum silentio poni oportere? Nā & in hoc pe-
de iambus ita mediū locū tenet, ut nec prioris nec L
posterioris partis tēporibus ęquetur. DI. Cogit
me superior ratio cōcedere. MA. Age nūc, redde *Sūmari'*
mihi omniū metrorū numerū si placet, quæ iam *numerus*
tractauimus, id est, eorū q̄ à suis plenis pedibus in *pedū ac*
cipiūt, claudunt aūt aut suis pedibus plenis, ita ut *metrorū.*
silentiū cū ad caput reditur nō interponamus: aut *Cap.III.*
nō plenis pedibus cum silētio, quos tn̄ eis cōgrue
re ratio docuit, incipiente numero à duobus non
plenis usq ad octo plenos, ita tn̄ ut triginta duo tē
pora nō excedantur. DI. Operosum qdē est quod
imponis, est tamen operæpretiū. Sed memini nos
pauloāte iam puenisse ad septuaginta septē metra
a pyrrhichio usq ad tribrachum: cū illi binarū syl
labarū pedes quatuordecim singuli crearēt, q̄ fiūt
simul quinquaginta & sex. Tribracchus aūt uigin
ti unū ꝓpter geminē diuisionē. His igitur septua-
ginta & septē addimus quatuordecim dactyli, &
anapęsti totidē. Pleni.n. li locent nullo silētio, inci
piēte metro à duobus usq ad octo pedes, septena
pariūt. Additis uero semipedib' cū silētio incipiē-
te metro ab uno pede & semis puenięte ad septē se
mis alia septena, & fiūt iā oia cetū & qnq. Bacchi' M
uero nō pot metrū suū ad octo pedes pducere, ne
triginta duo tēpora trāseat, neq quisq̄ quinúm tē-
porū pes, sed possunt isti usq ad sex puenire. Bac-
chius ergo & q ei par est, nō mó tēporibus, sed etiā
diuisione, Pęon secūdus à duob' pedibus usq ad
sex pcedētes, cū integri ordinātur sine silētio, qui-
na metra pariūt: cū silētio aūt incipientes ab uno
semis, & ad quinq semis puenietes, alia quina cum
una lōga post eos ponit, & itē quina, cū breuis &
lōga. Quindena igitur creant, q̄ in summā redacta
triginta sunt, & fiūt iā metra oia cētum & triginta
quinq. Creticus uero, & q pariter diuidunt, pęones
primus & quartus, qm̄ post illos & unam longā, &
iambum, & spōdeum, & anapæstum licet ponere,
ad septuaginta quinq perueniunt. Cum enim tres
sint pedes, quina creāt sine silentio, cum silentio
aūt uiginti, quę simul ut dictū est, fiunt quinq &
septuaginta, quibus additis superiori summæ, de-
cē & ducēta cōplectuntur. Palimbacchius & qui
ei diuisione cōcordat tertius pęon quina pariunt
integri sine silētio, cum silētio autē quina cū una

A longa, quina cũ ſpõdeo, quina cum anapæſto. Hęc addimus ad maiorẽ ſummam, & habemus metra oia ducenta quinquaginta. Moloſſus & cæteri ſex tẽporum pedes, q cum illo ſimul ſeptẽ fiunt, quaterna creãt integri: cũ ſilentio aũt qm̃ & una longa poſt unumquẽq; eorũ locari poteſt, & iambus & ſpondeus & anapæſtus & bacchius & creticus, pæon quartus, uicena & octona complẽt, quæ ſimul fiunt centũ nonaginta ſex, q̃ ducta cum illis quaternis ducenta uigintiquatuor cõplentur: ſed hinc octo deducẽdi ſunt, qa poſt dichoriũ iamb⁹, & poſt antiſpaſtũ ſpõdeus male ordinanſ. Reliqua ſunt ducenta ſedecim, q̃ addita maiori ſummę, faciũt metra oia quadringẽta ſexaginta ſex. Proceleumatici ratio haberi nõ potuit cũ his pedibus q bus cõgruit, ꝓpter ſemipedes q poſt hunc plures ponuntur. Nã & una ſyllaba poſt eum poni poteſt cũ ſilentio, ſicut poſt dactylum & eius conſortes, & tres breues, ut unũ tẽpus ſilẽdum ſit, quo efficitur ut ultima breuis pro longa accipiatur. Epitriti metra gignunt terna integri, incipiẽte metro à duo

Proceleusmaticus, gignitcar mina. 21.

B bus pedibus pueniẽte ad quatuor. Si enim addas quintũ, triginta duo tẽpora, qđ non oportet, excedes. Cum ſilentio uero primus & ſecundus epitritus terna poſt locato iambo, terna bacchio, terna cretico, terna pæone quarto, q̃ fiunt cũ illis ternis q̃ ſunt ſine ſilẽtio, triginta. Terti⁹ uero & quartus epitriti, reſtãte ſilẽtio gignũt cum ſpõdeo terna, & terna cũ anapæſto, terna cum moloſſo, terna cum ionico minore terna cũ choriambo, quæ fiunt ſimul cũ illis ternis, q̃ ſine ſilẽtio genuerunt triginta & ſex. Ergo epitriti oẽs ſexaginta & ſex metra pariũt: q̃ cum uiginti & uno ꝓceleumatici ſuperiori ſummę addita, faciunt quingenta quinquaginta tria. Diſpõdeus reſtat gignẽs & ipſe tria integer, adhibito aũt ſilẽtio cũ ſpondeo tria & tria cũ anapęſto, tria cum moloſſo, tria cũ ionico à minore, tria cum choriambo: q̃ in ſummam ducta cũ illis tribus quæ creat integer fiunt decẽ & octo. Ita erũt metra omnia quingẽta ſeptuaginta & unũ. MA. Eſſent qdẽ, niſi tria detrahenda eſſent, qa poſt ſecũdũ epitritum dictũ eſt iambum male poni. Sed

Pars pedis quib⁹ locis poni tur. c. 13.

C hoc qdẽ bñ ſe habet. quare iã dic mihi, quo modo tibi aurem tangat metrũ hoc, Triplici uides, ut ortum triuiæ rotetur ignis. DI. Perſuauiter. MA. Potẽs ne dicere quibus pedibus cõſtet? DI. Non poſſum. Neq; enim inuenio quomodo ſibi congruãt quos metior, ſiue enim pyrrhichium à capite cõſtituã, ſiue anapęſtum, ſiue pęonẽ tertium, nõ his cõueniunt q ſequunſ: & inuenio hic qdẽ creticum poſt tertium pęonẽ, ut reliqua ſit longa ſyllaba, quam creticus poſt ſe nõ reſpuit collocari Sed his pedibus hoc metrum conſtare recte nõ poſſet, niſi interpoſito ſilentio trium temporum. Nũc uero nihil ſiletur, cum hoc repetendo permulcet auditum. MA. Vide igitur utrum incipere debeat à pyrrhichio, deinde metiamur dichorium, tum ſpõdeum q cõplet tẽpora, quorũ duo ſunt in principio. Poteſt itẽ caput tenere anapęſtũ, deinde diiambũ metiri, ut extrema longa collocata quatuor tẽporibus anapęſti pficiat ſex tẽpora, q̃ cum diiambo cõueniunt, ex quo intelligas licet partes pedum nõ ſolũ in fine poni, ſed etiã in capite metrorum. DI. Iam intelligo. MA. Quid ſi demam unam ultimã longã, ut tale ſit metrum, Segetes meus la-

Hoc exẽplũ ex Terentiano ſumptum Varro rs cenſet inter meri⁹ Ionicos à maiore. Simile & illud Catulli, Su. p alta ue ct⁹ Atys.

bor Nõnne animaduertis cũ ſilentio duorum tẽporum repeti? Ex quo manifeſtũ eſt & aliquam partẽ pedis poſſe in principio metri poni, & aliquam in fine, & aliquam in ſilentio. DI. Et hoc manifeſtũ eſt. MA. Sed hoc fieri ſi dichioriũ metiaris integrũ in hoc metro. Nã ſi diiambo à capite anapęſtus ponatur, cernis partẽ pedis in principio poſitã, quę habet iam quatuor tẽpora. Duo aũt quæ debentur, ſilentur in fine. Ex quo diſcimus poſſe metrum incipere à parte pedis, & deſinere ad plenũ pedẽ, ſed nunquã ſine ſilentio. DI. Et hoc ꝑſpicuũ eſt. MA. Quid hoc metrũ? Potes ne metiri & dicere qbus pedib⁹ cõſtet? Iam ſatis terris niuis atq; diræ Grãdinis miſit pater, & rubente Dextera ſacras iaculatus arces. DI. Poſſum cõſtituere in capite creticũ, & duos metiri reliquos ſenum tẽporũ pedes, unũ ionicũ à maiore, alterũ dichoriũ, & ſilere unũ tẽpus qđ adiungiſ cretico ut ſex tẽpora cõpleantur. MA. Nõ nihil defuit cõſyderationi tuę. Nã cũ dichorius eſt in fine, reſtãte ſilentio, ultima eius q̃ breuis eſt ꝓ lõga accipitur. An hoc negabis?

Horatius 1. carminum.

E DI. Immò fateor. MA. Nõ ergo cõſtitui decet in fine dichoriũ, niſi nullo in repetitione conſequẽte ſilẽtio. ne nõ iã dichorius, ſed epitritus ſecundus ſentiatur. DI. Manifeſtũ eſt. MA. Quomodo ergo metimur hoc metrum? DI. Neſcio. MA. Attende ergo utrum bene ſonet cum ita pronuncio, ut poſt tres primas ſyllabas unũ tẽpus ſileã ita .n. in fine nihil debebitur, ut decenter ibi poſſit eſſe dichorius. DI. Iucundiſſime ſonat. MA. Hoc quoq; igitur adiungamus arti, ut non ſolum in fine, ſed & ante finem cũ oportet ſileamus. Tũc aũt oportet cum id qđ debetur implendis tẽporibus pedum aut indecẽter ſiletur in fine ꝓpter ultimã breuẽ, ut in hoc qđ dictũ eſt: aut cũ duo cõſtituuntur nõ pleni pedes, unus in capite, alter in fine qualis iſte eſt, Gẽtiles noſtros inter oberrat equos. Senſiſti enim ut opinor me poſt quinq; ſyllabas longas, morã duorum temporum ſiluiſſe, & tãtũdem in fine ſilẽdum eſt, dum reditur ad caput. Si enim hoc metrum ad legẽ ſex tẽporum metiaris: erit tibi primus ſpõdeus, ſecũdus moloſſus, tertius choriambus, quartus anapęſtus. Spõdeo igiſ debẽtur

Quibus locis ſilere liceat. Cap. 4.

F duo tẽpora, ut ſex tẽporum pedẽ impleat: & anapęſto itaq; duo ſilentur poſt moloſſum ante finẽ, & duo poſt anapęſtum in fine Si aũt ad legẽ tẽporum quatuor: una lõga erit in capite deinde duos metimur ſpondeos, deinde duos dactylos, & poſt una cõcludetur Silemus itaq; duo tẽpora poſt geminũ ſpõdeũ ante finẽ, & duo in fine, ut ambo pedes impleanſ, quorũ dimidias partes in capite atq; in extremo poſuimus. Nonnunquã tñ qd duobus nõ plenis pedib⁹ debeſ in principio ac fine collocatis, finali tñ ſilẽtio reddiſ, ſi tãtum ſit ut dimidij ſpatium tẽporis nõ excedat, qualia hæc duo ſunt, Syluę laborãtes, geluq; Flumina cõſtiterint acuto. Horũ .n. prim⁹ incipit à palimbacchio, inde excurrit in moloſſum, & bacchio terminaſ. Silenſ ergo duo tẽpora, quorũ unũ bacchio, alterũ palimbacchio cũ reddideris, ſena ubiq; tpa implebunſ. Hoc aũt poſterius dactylo inchoaſ, inde pgit in choriambũ, clauditſ bacchio Tria igiſ tẽpora ſilere oportebit. Hinc unũ bacchio, duo dactylo reddim⁹, ut in oibus ſint ſena tẽpora. Prius aũt redditur quod debeſ implẽdo extremo pedi quàm in principio cõ

G ſtituto. D I. Nec aliter ommnino fieri aures ſinût
M A. Nec mirũ. Id enim cũ repetimus adiungitur
capiti quod prorſus extremũ eſt. Itaq; in hoc metro
qđ dictũ eſt, Flumina conſtiterint acuto. Cum tria
tẽpora lenis ubiq; implẽdis debeantur, ſi ea nõ ſi-
lentio uelis ſed uoce reddere, poſſintq; reddi & per
iambũ & per choriũ & per tribrachũ, qa oẽs terna
tẽpora poſſidẽt nullo modo ea per choriũ reddi
ſenſus ipſe permittit, in quo prior eſt lõga ſyllaba,
breuis poſterior. Id enim prius ſonare debet, quod
bacchio debetur extremo, id eſt, breuis ſyllaba, nõ
longa q̃ dactylo primo: licet hoc explorare bis exẽ
plis, Flumina cõſtiterint acuto gelu, Flumina cõſti
terint acute gelida, Flumina cõſtiterint in altũ no
cte. D I. Cui dubiũ eſt duo illa ſuauiter repeti, hoc
aũt tertiũ nullo modo: M A. Itẽ cũ ſingula tẽpo-
ra ſingulis debentur pedibus minus pleni, ſi ea uo
ce reddere uelis, nõ ſinit ſenſus in unã ſyllabã coar
ctari. D I. Mira omnino iuſtitia. Nõ enim cõuenit
quod ſeparatim reddendũ eſt, nõ etiã cõſtitui ſepa
ratim. M A. Quocirca in illo metro, Syluę laborã
H tes geluq;, ſi unã longã ꝓ ſilentio fini addas, ſicuti
eſt, Syluæ laborãtes gelu duro, non ꝓbãt aures: ſi
cut ꝓbãt cũ dicimus, Syluę laborãtes gelu & frigo
re, qđ ſagaciſſime ſentis cũ ſingula repetis. Itẽ non
oportet cũ duo minus pleni pedes ponuntur, ma-
iorẽ in principio q̃ in fine poni, nã & hoc cõdem-
nat auditus. Tanquã ſi dicas, Optimũ tẽpus adeſt
tãdẽ: ut prim⁹ pes ſit creticus, ſecũdus choriãbus,
tertius ſpõdeus, ut tria tẽpora ſileam⁹, quorũ duo
debentur ultimo ſpõdeo ad ſena implenda, & unũ
primo cretico. At ſi dicatur, Tãdẽ tẽpus adeſt opti
mũ, eadẽ interpoſita triũ tẽporũ mora in ſilentio,
qs nõ ſentiat iucundiſſime repeti? Quare aut tanti
ſpatij decet eſſe in fine min⁹ plenũ pedẽ quanti eſt
in principio: ut illud, Syluę laborantes geluq;, aut
minorẽ in principio, & in fine maiorẽ: ueluti ẽ, Flu
mina cõſtiterint acuto, Neq; iniuria, qa ubi ẽ ęqua
litas, nulla diſcordia: ubi aũt diſpar eſt numer⁹ ſi a
minore ad maiorẽ ueniam⁹, ut in metiẽdo & nume
rãdo ſolet, facit ipſe ruiſus in numerãdo ordo con
cordiã. Ex quo illud eſt ẽt cõſequẽs, ut cũ ij de qb⁹
I agit minus pleni ponuntur pedes, ſi duobus locis
interponit ſilẽtiũ, id eſt, ante finẽ & in fine, tãtum
ante finẽ ſileatur, quantũ debetur extremo, tantũ
aũt in fine quantũ ſcilicet principio: qa mediũ ten
dit ad finẽ, ſi unã lõgã pro ſilentio fini addas, ſicu
ti, Syluę laborãtes gelu duro. A fine uero ad princi
piũ redeundũ eſt. Si aũt utriq; tantundẽ debetur,
nulla cõtrouerſia eſt, quin tantũ ante finẽ, quantũ
in fine ſilẽdũ ſit. Sileri aũt oportet nõ niſi ubi ter
minatur pars orationis. In ijs aũt numeris q non
uerbis finiũtur, ſed aliquo pulſu, uel flatu, uel ipſa
etiã lingua, nullũ in hac re diſcrimen eſt, poſtquã
uoce pcuſſionẽue ſileatur, modo ut legitimũ ſecũ
dũ ſupradictas rationes intercedat ſilẽtiũ. Quamo
brẽ & a duobus poteſt minus plenis pedib⁹ metrũ
incipere, ſi tñ utriuſq; cõiunctũ ſpatiũ minus non
ſit, q̃ poſſet eſſe unius & dimidij pedis. Nã ut ſupra
diximus, tũc recte poni duos minus plenos pedes,
cũ id qđ debetur ambobus, nõ tranſit ſpatio pedẽ
dimidiũ. Exẽplũ eſt, Mõtes acuti, ut aut in fine tria
Silẽtiũ in medio. tẽpora ſileamus, aut unũ tempus poſt ſpondeum,
& duo in fine. Aliter enim hoc metrũ conuenien-
Cap. 15. ter metiri non poteſt. Sit hoc etiam in diſcipli-
na, ut cũ ante finẽ ſilemus, non ibi pars orationis K
breui ſyllaba terminetur, ne ſecũdũ illam ſępe cõ
memoratã regulam, ꝓ longa eam ſenſus accipiat,
ſequente ſilentio. Itaq; in hoc metro, Mõtibus acu
tis, nõ poſſumus ſilere poſt dactylũ tẽpus unũ, qđ
poſt ſpõdeũ in ſuperiore poteramus, ne nõ iam da
ctylus ſed creticus ſentiatur: atq; ita non duobus
minus plenis pedibus, qđ nũc demonſtramus, ſed
pleno dichorio & ultimo ſpondeo metrũ cõſtare
uideatur, duum tẽporũ ſilentio in fine reddendo.
Sed illud notandũ eſt, in principio poſito minus
pleno pedi, aut ibidẽ reddi debitũ p ſilentiũ: ſicu
ti eſt, Iam ſatis terris niuis atq; dirę. Aut in fine: ue-
lut, Segetes me⁹ labor. Minus aũt pleno pedi q in fi
ne ponitur, aut ibidẽ reſtitui ſilentio, qđ debetur:
ut in illo, Ite igit camœnę: aut in aliquo de medijs
loco: ueluti in hoc, Ver blãdũ uiget aruis, adeſt ho
ſpes hirũdo. Vnũ .n. tẽpus qđ debetur ultimo bac
chio, uel poſt totũ numerũ ſileri põt, uel poſt pri-
mũ cuius numeri pedẽ moloſſum, uel ſecũdũ ioni
cũ à minore: Quod uero medijs forte min⁹ plenis L
pedib⁹ debiti eſt, nõ niſi ibidẽ reddi poteſt: ut eſt,
Tuba terribili ſonitũ dedit ęre curuo. Si .n. ſic me
tiamur hoc metrũ, ut primũ faciamus anapęſtũ, ſe
cundũ ionicũ quemlibet in ſyllabis quinq;, ſoluta
ſcilicet lõga uel prima, uel ultima in duas breues
tertiũ choriambũ, ultimũ bacchiũ. Tria erũt tẽpo
ra in debitũ*†, unũ extremo bacchio reddẽdũ, & **† aliás, debita.*
duo anapeſto primo, ut ſena cõpleãtur. Sed hoc to
tũ ſpaciũ triũ temporũ in fine ſileri põt. At ſi ab in
tegro pede incipias, quinq; ſyllabas primas ꝓ quo
libet ionico metitur. Seqtur choriambus. Inde tam
pedẽ integrũ nõ inuenies, quocirca unius lõgę ſpa
tio ſilere oportebit, quo annumerato choriabus
alter implebitur, Bacchio reliquo metrũ clauſuro,
cui tẽpus [unũ] debitũ ſilebis in fine. Vnde iã eſſe
opinor pſpicuũ, cũ in medijs ſilet locis aut ea reſti
tui tẽpora quę in fine debentur, aut ea q̃ ibi debẽ-
tur ubi ſiletur. Sed aliquãdo nõ eſt neceſſe ut ſilea
tur in medijs, cũ põt aliter metrum metiri, ut in eo
qđ pauloante poſuimus. Aliquãdo aũt neceſſe eſt,
ut in hoc: Vernę temperies aurę tepẽt, ſunt delitiæ M
Nã manifeſtũ eſt iſtũ numerũ aut quaternorũ tẽ-
porũ, aut ſenorũ pedibus currere Si quaternorũ, ſi
lẽdũ eſt unũ tẽpus poſt ſyllabã octauã, & in fine
duo metiãtur. primo ſpõdeo, ſecũdo dactylo, ſed;à
* tertio ſpõdeo, quarto dactylo annumerato poſt ** al. ſed, et*
lõgã ſilẽtio, qa poſt breuẽ nõ oportet, quinto ſpõ-
deo, ſexta dactylo, ultima lõga qua numerus clau
ditur, cui duo tẽpora debita ſilentur in fine. Si aũt
ſenorũ tẽporũ hinc metimur pedes, primus erit
moloſſus, ſecũdus ionic⁹ a minore, tertius creticus
q ſit dichorius adiũcto ſilẽtio unius tẽporis, quar
tus ionicus à maiore & lõga ultima, poſt quã qua
tuor tẽpora ſilebuntur. Poſſet alio mõ currere, ut
una lõga in principio locaretur, quã ſequeretur io
nic⁹ a maiore, deinde moloſſus, deinde bacchius,
q fieret antiſpaſtus, addiuncto ſilentio unius tẽpo
ris, ultimus choriãbus metrũ clauderet, ita ut qua
tuor tẽporũ in fine ſilẽtiũ, redderet uni lõgę i prin
cipio cõſtitutę. Sed aures iſtã dimẽſionẽ repudiãt,
qa pars pedis in principio collocata, niſi maior q̃
dimidia fuerit, nõ recte illi poſt plenũ pedẽ finali
ſilẽtio reddit ubi debet: ſed alijs iterpoſitis pedib⁹
ſcimus qdẽ quãtũ debeatur: ſed nõ cõprehẽditur

A sensu,ut tãto spatio sileatur, nisi minus debeatur in silentio q̃ positũ est in sono:qa cũ maiorẽ partẽ pedis uoa peregerit,minor q̃ reliqua est, ubicunq; facile occurrit. Quãobrẽ metri quod sub hoc eaẽ plo posuimus, Vernę tẽperies auræ tepent,sunt de litiæ:cũ sit una necessaria quã diximus dimẽsio,si post decimã eius syllabã tps unũ sileatur, & quatuor in fine,est alia uoluntaria, si qs post sextã syllabã uelit silere duo tpa,& unũ post undecimã,& duo in fine.Vt sit in principio spondeus,sequatur hunc choriãbus,tertio spondeo silentiũ duũm tẽporũ annumeret, ut uel molossus uel à minore ionicus fiat, quartus bacchius adiũcto itidẽ silẽtio unius tpis fiat antispastus, qnto choriãbo numerus terminet in uoce,duob' tpibus in fine per silẽtiũ redditis,in principio locato spondeo Est item alia.Si.n.uelis post sextã syllabã unum tps silebis, & post decimã unum, post undecimã tãtundem, & duo in fine,ut sit primus spõdeus, secũdus choriãbus, tertius palimbacchi' fiat antispastus uno silenti tpe annumerato, quartus spondeus fiat dichorius unius tpis interiecto, & unius tpis consequente silentio,choriãbus ultimus numerũ claudat,ita ut sileamus duo tpa in fine, q̃ primo debẽtur spondeo.Est & tertia dimẽsio, si post primum spondeũ tps unum sileatur, & reliqua quæ in proximo superiore seruẽtur, nisi q; in eius fine unum tps silebitur,quia spondeus ille,qui solet in principio locari,consequente unius tpis silentio, factus est palimbacchius,ut plus uno tpe nihil ei debeatur,quod in fine silendũ est. Vnde iã perspicis metris interponi silentia,qdam necessaria,qdam uoluntaria. Et necessaria quidẽ,cum aliqd pedib' debetur implendis:Voluntaria uero,cum pleni sunt pedes atq; integri. Quod aũt superius dictum est, amplius quatuor tpibus silendum non esse:de necessarijs silentijs dictum est,ubi debita tpa explẽtur. Nã in ijs q̃ uoluntaria silentia nominauimus, licet ẽt pedem sonare,& pedem silere:quod si paribus interuallis fecerimus,non erit metrũ sed rhythmus,nullo certo fine apparente unde redeat ad caput. Quamobrẽ si exẽpli gratia silentijs uelis distinguere, ut post primũ pedẽ alterius pedis tpa sileas:non hoc perpetuo seruandum est Licet autẽ

C uarietate, qualibet connumeratis silentijs usq; ad legitima tpa metrum producere:uelut in hoc, Nobis uerũ in promptu est,Tu si uerum dicis. Licet hic post primum spondeum quatuor tpa silere,& alia quatuor post sequentes duos.Post tres aũt finales nihil silebitur Iam.n.triginta duo tpa terminata sunt : sed multo est aptius & quodammodo iustius,ut uel in fine tm̃ uel ẽt ante finẽ † sileatur. Quod subtracto uno pede fieri potest, ut ita sit Nobis uerum in promptu est,ut dic uerũ. Hoc & in metris cæterorum pedum tenẽdum est. Necessariis silentijs, siue finalibus siue medijs reddi debita ut pedes impleantur. Non autẽ sileri oportet amplius q̃ pedis partem, quam leuatio positioue occupat. Voluntatijs aũt silẽtijs & partes pedum & integros pedes silere conceditur,sicut exemplis supradictis monstrauimus. Sed hactenus interponendorum silentiorum ratio tractata sit. Nunc de pedũ commixtione,& de ipsorum metrorũ copulatione pauca dicamus,qm̃ iã multa dicta sunt cum q̃reremus,quos sibimet oporteat misceri pedes,& quod ad metrorum attinet copulationem, D nonnulla dicenda sunt,cũ de uersib' differere cœperimus.Iunguntur.n.sibi pedes atq; miscentur secũdum rẽas quas in secundo sermone aperuimus. In hoc aũt illud sciendum est,genera metri,quæ à poetis iã celebrata sunt,habuisse authores & inuẽtores suos, à qbus quasdã certas leges positas conuellere ,phibemur. Non.n.oportet cum illi eas ratione finxerint,aliqd ibi mutare,quanuis scdm ratione sine auriũ offensione possimus:cuius rei cognitio non arte, sed historia traditur:unde credit potius q̃ cognoscitur. Neq; n.si Phaliscus nescio q, metrum ita composuit,ut hęc sonant, Qñ flagella ligas,ita liga,uitis & ulmus uti simul eãt:scire hoc possumus, sed tantummodo credere audiendo & legẽdo.Illud est disciplinę qđ ad nos pertinet,uidere utrũ hoc tribus dactylis cõstet & pyrrhichio ultimo,ut pleriq; musicę imperiti autumant. Non enim sentiunt pyrrhichiũ poni non posse post dactylũ:an ut rõ docet, primus pes sit in hoc metro choriãbus,secũdus ionicus,longa syllaba in duas soluta breues,ultimus iãbus,post quẽ tria tpa silebuntur:quod semidocti hoies sentire possent,si à E docto scdm utranq; legem pronũciaretur, & plauderetur.Ita.n.naturali & cõi sensu iudicarẽt,quid disciplinæ norma præscriberet. Veruntamẽ q; poeta ille hos numeros imobiles esse uoluit,cũ hoc metro utimur custodiendum est : non.n.fraudat auditum,quanquam æque nihil fraudaret, si uel pro choriãbo diiambũ,uel ipsum ionicũ nulla in breues facta solutione poneremᵘ, & qcquid aliud congruisset.In hoc igil metro nihil mutabitur,nõ ea rõne qua inęqualitatẽ uitamᵘ, sed ea qua obseruamus authoritatẽ.Docet sanẽ ratio, alia instituit metra imobilia.i.in qbus mutare nihil oportet,ut hoc ipsum est de quo satis locuti sumus. Alia mobilia,in qbus locare pedes alios ,p alijs licet:sicuti est,Troiæ q primus ab oris, Arma uirumq; cano. Nã hic pro spõdeo anapęstum quolibet loco licet ponere. Alia nec tota imobilia,nec tota mobilia: ut est, Pendeat ex humeris dulcis chelys, Et numeros ędat uarios,Quib' assonet oẽ uires Late nemᵘ & tortis errãs q flexibus udis Hic.n.ubiq; & spondeus & dactylus poni posset, ,pter ultimum pedẽ, quem metri author semper esse dactylum uoluit. Et in ijs quidẽ generib' tribus non nihil ualere authoritatem uides Quod aũt de pedum cõmixtione ad rationem sola pertinet de ijs rebus quæ sentiuntur iudicantẽ,sciendum est eas partes pedum F q̃ post certos pedes silentio restãte insuauiter locãtur,ut iãbus post dichorium atq; sicut epitritum, & spondeus post antispastum, ẽt post alios pedes male locari, quibus isti permixti fuerint. Nã manifestum est iãbum post molossum bene poni,sicut hoc exẽplum indicat, sæpe repetitũ cum silentio in fine tẽporum trium, Ver blãdum uiret floribᵘ: at si pro molosso primum dichorium constituas, ut est,Vere terra uiret florib', respuit hoc auditus atq; condẽnat. Id ẽt in cæteris sensu explorante facile est experiri. Ratio nanq; certissima est, cũ sibi copulãtur, qui inter se sunt copulabiles pedes,eas partes debere in fine subiũgi q̃ oibus cõueniũt in illa serie collocatis,ne iter socios quodãmodo discordię aliqd oriat. Illud magis mirandũ est, q; cũ spõdeus & diiambũ & dichoriũ suauiter claudat,

Metra mobilia & immobilia & neutra. Aeneid. 1

Hoc Terentianus citat ex Põponio.

† in medio & in fine.

De pedũ cõmixtio ne.ca.16.

G tñ cum hi duo pedes, siue soli siue cũ alijs copula
bilib⁹ quoquo modo mixtis in una serie fuerint,
spõdeus in fine approbãte sensu poni non potest.
Quis.n.dubitet aures libẽter accipere ista singula
repetita,&, Timẽda res non est:& itẽ separatim,Iã
timere noli At si ita iungas, Timẽda res iã timere
noli,nisi in soluta orone audire nolim. Nec absur
dũ minus est,si quolibet loco aliũ cõnectas, uelu
ti molossum hoc modo. Vir fortis timenda res,iã
timere noli,Vel ẽt ita,Timẽda res iam timere uir-
fortis noli. Cui⁹ absurditatis cã est, ꝙ pes diiãbus
etiã ad duplũ & simplũ plaudi põt, ut ad simplũ
& duplũ plaudi potest dichori⁹. Spõdeus aũt du-
plæ parti eoꝝ ęqualis est, sed cũ eum ille trahit ad
primã,hic ad extremã, existit nõnulla discordia:
& ita ratio tollit admirationẽ. Nec minus miracu
lũ ędit antispastus,cui si nullus pedũ, aut certe so
lus diiãbus misceatur, patiť iambo metrũ claudi,
cũ alijs aũt positus nullo modo: & cum dichorio
quidẽ pp ipsum dichorium. Itaq; hoc minime mi
ror. Cũ cęteris uero senoꝝ temporum pedib⁹, cur
memoratũ trium temporũ pedẽ in fine repudiet,
H nescio q̃ est causa,secretior fortasse q̃ ut à nobis as
seri atq; ostendi queat. Sed hoc ita esse his exẽplis
probo. Nam ista duo metra,Potestate placet,Pote
state potentiũ placet, nemo ambigit suauiter sin-
gula repeti cũ silentio triũ tempoꝝ in fine. At ista
insuauiter cum eodẽ silentio,Potestate p̃clara pla
cet,Potestate tibi multum placet,Potestate iã tibi
sic placet,Potestate multum tibi placet,Potestatis
magnitudo placet. Quod ad sensum attinet,pere-
git officiũ suum in hac q̃one,& qd acceperit,& qd
exploserit indicauit:sed de causa cur ita sit, rõ con
sulenda est. Ac mea quidẽ in tanta obscuritate ni
hil aliud uidet,nisi cũ diiambo antispastum dimi
diã partem priorẽ habere cõem. Nã uterq; à breui
& longa incipit: posteriorẽ autem cum dichorio.
Longa enim & breui ambo finiũtur. Itaq; antispa-
stus uel solus tanquam suam priorem dimidiam,
uel cum diiambo cum quo eam cõiter habet,col-
locatus,patitur in fine metri esse iambum,& cum
dichorio pateretur si eidẽ dichorio talis termin⁹
De metrorum copulatione. Cap. 17 cõueniret. Cum cęteris aũt non patitur, q̃bus tali
societate iungitur. Quod uero ad metrorũ co-
pulationem attinet,satis est in p̃sentia uidere, pos
se sibi diuersa metra copulari,q̃ tñ plausu,id est,le
I uatione ac positione conueniant Diuersa sunt au
tem,uel quantitate, ut cũ maiora copulãtur mino
ribus,qualia ista sunt, uidelicet. Iam satis terris
Horatius lib. 1. carminum. niuis atq; dirę Grandinis misit pater,& rubente
Dextera sacris iaculatus arces Terruit urbẽ.
Nam hoc quartum,quod uno choriãbo & una
in fine lõga terminatur,q̃ paruum sit tribus supe-
rioribus inter se ęqualibus subiectũ, uides Vel pe
dibus,sicut hic, Grato Pyrrha sub antro, Cui fla-
Ibidem. uam religas comã. Cernis q̃ppe horũ duoꝝ supe-
rius cõstare spõdeo & choriãbo, & longa ultima,
q̃ ad sex tpa implenda spõdeo debebatur. Hoc au
tem posterius spondeo & choriãbo,& duab⁹ ulti-
mis breuibus, q̃ item cum primo spondeo implẽt
sex tpa. Paria sunt ergo ista temporibus, sed in pe-
dibus non nihil diuersitatis tenẽt. Est & alia diffe
rentia istarũ copulationum, ꝙ alia ita copulẽtur,
ut nulla sibi licẽ·ia iterponi uelint,sicut hæc duo
recentissima: alia inter se silen aliq̃d postulant:si-
cut hæc, Vides ut alta stet niue cãdidũ Soracte, K
Horatius 1. carminum. nec iã sustineant onus Syluæ laborantes geluq;
Flumina cõstiterint acuto. Nã si hæc singula
repetantur,priora duo unum tp̃s in fine sileri fla-
gitant,tertiũ duo,quartum tria. Copulata uero à
primo ad scdm transeuntẽ unum tp̃s silere cogũt,
à secundo ad tertiũ duo, à tertio ad quartũ tria. A
quarto aũt si ad primũ redeas,tp̃s unũ silebis. Sed
quæ est ratio redeũdi ad primũ, eadem est ad aliã
talẽ copulationẽ trãseundi. Hoc genus copulatio
num recte nos appellamus circuitũ q, περίοδον Gre
ce dicitur. Circuitus ergo minor esse non potest,q̃
qui duobus mẽbris constat,id est, duob⁹ metris.
Nec esse maiorẽ uoluerunt eo qui usq; ad quatuor
mẽbra p̃cedit Licet igitur minimũ bimẽbrẽ,me-
dium trimembrẽ,& ultimũ quadrimembrẽ uoca
re. Hos.n. Græci δίκωλον, τρίκωλον, τετράκωλον uocãt.
De quo toto genere qm̃ diligentius tractaturi su-
mus, ut dixi in eo sermone qui nobis de uersibus
erit,nunc interim hoc satis sit. Sanè arbitror iã te
intelligere innumerabilia gñа esse metroꝝ,q̃ quin
genta quadraginta septẽ inueneram⁹,cum & de si
lentijs non nisi finalib⁹ exẽpla essent data,& nulla L
pedũ cõmixtio facta esset,& nulla solutio longaꝝ
in duas breues, q̃ pedẽ ultra syllabas quatuor por
rigeret. At si adhibita omni silentioꝝ interpositio
ne,& omni pedũ cõmiatione, & omni solutiõe lõ
garum colligere numerum metroꝝ uelis,tãtus exi
stit ut nomen eius fortasse non suppetat. Sed hæc
exẽpla q̃ à nobis sunt posita,& quæcũq; alia poni
p̃nt, quanquã ea & appetat in efficiendo & appro
bet in audiẽdo natura cõis,tñ nisi ea docti & exer
citati hominis pronunciatio commendet aurib⁹,
sensusq; audientiũ nõ sit tardior q̃ humanitas po-
stulat, non possunt ea quæ tractauimus uera iudi
cari. Sed quiescamus aliquãtulum, & de uersu de-
inceps disseramus. DI. Ita Fiat.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de Musica Liber quintus.

Quo differãt rhythm⁹ metrum & uersus. Cap. 1 QVID sit uersus, ĩter doctos ue
teres nõ parua luctatione quæ
situ est, nec fructus defuit Nã
inuenta res est, & ad notitiam
posteroꝝ mãdata literis, graui
atq; certa non tm̃ authoritate,
uerum etiã ratione firmata est. M
Interesse igitur animaduerterũt inter rhythmum
& metrum aliq̃d,ut omne metrum rhythmus, nõ
etiam omnis rhythmus metrum sit. Omnis enim
legitima pedum cõnexio numerus est, quam qm̃
metrum habet,non esse numerus nullo modo po
test,id est,non esse rhythmus. Sed qm̃ non est idẽ,
quãuis legitimis pedibus,nullo tñ certo fine pro-
uolui:& item legitimis progredi pedibus,& certo
fine coerceri: hæc duo genera etiam uocabulis di
scernenda erãt,ut illud superius rhythmus tm̃ pro
prio iam nomine,hoc autẽ alterum,ita rhythmus
ut metrum etiam uocaretur. Rursus qm̃ eorũ nu-
merorum qui certo fine clauduntur, id est,metro
rum,alia sunt, in quibus non habetur ratio cuius
dam diuisionis circa medium,alia quibus sedulo
habetur:erat etiam hæc differentia notanda uo-
cabulis. Quapropter illud ubi non habetur hæc

A ratio rhythmi genus, proprie metrum uocatū est: hoc autem ubi habetur, uersum nominauerunt. Cuius appellationis originē fortasse progredienti bus nobis ratio ipsa monstrabit. Neq; hoc ita præ scriptū putes, ut illa ēt metra uersus uocare non li ceat. Sed aliud est cū abutimur noie licētia cuiuſ dā uicinitatis, aliud cū rē uocabulo suo enunciamus. Sed nominū cōmemoratio ha'tenus facta sit. In qbus ut iā didicimus, concesſio tinterloquē tium & uetustatis authoritas tm *† ualet. Cætera si placet, more nostro inuestigemus sensu nuncio, indice rōne, uti illos ēt ueteres authores non instituisse ista quasi q in natura rerum integra & perfe cta nō fuerint, sed ratiocinādo inuenisse, & appellando notasse cognoscas. MA. Quare primū à te quæro, utrū ob aliud pes aurē mulceat nisi qđ in eo duę illę partes, quarū una in leuatione, altera in positione est, numerosa sibi concinnitate rñdent? DI. Iā hoc quidē mihi ante persuasum est atq; cō pertum. MA. Quid metrū, qđ manifestum est pe dum collocatione confici, num ex eo rerū genere esse arbitrandū est, quod diuidi non potest, cum

B oino & nihil indiuiduū per tps tendi queat & qđ ex diuiduis pedib^s cōstat, absurdisſime indiuiduū putetur? DI. Nullo modo hoc genus diuisionē recipere abnuerim. MA. At oia q recipiunt diuisionē, nōnne pulchriora sunt si eox partes aliqua parilitate cōcordēt, q̄ si discordes & dissonæ sint? DI. Nulli dubium est. MA. Quid ipsius parilis diuisionis, q tandem numerus author est: an dua lis? DI. Ita est. MA. Vt ergo in duas partes concinnentes diuidi pedē & eo ipso aurē delectare cō perimus, si ēt metrū tale inueniamus, nōne cęteris nō talib^s iure anteponet? DI. Assentior. MA. Re cte sanè. Quare iā illud rñde, cū in oibus, q aliqua tpis parte metiūtur, aliud pcedat, aliud subsequatur, aliud incipiat, aliud terminet, nihilne tibi uideatur inter partē pcedentem atq; incipientē, & il lam q subsequatur ac terminet interesse oportere? DI. Interesse arbitror. MA. Dic ergo qđ intersit inter has duas partes uersus, quarum una est, Cor nua uelatarū: altera uero est, uertimus antennarū. Non.n. ut idē poeta obuertimus, sed si ita uersus enuncietur, Cornua uelatarū uertimus antenna-

C rum: nōne sæpius repetendo efficitur incertū, quę pars prior sit, q̄ posterior. Neq;.n min^s idē stat uer sus, cū ita pronūtiatur, Vertim^s antennarū cornua ue latarū. DI. Plane incertū fieri uideo. MA. Censesne uitandū? DI. Censeo. MA. Vide igit utrū hic satis uitatū sit. Vna pars uersus est, & ea præcedens, Arma uirumq; cano: altera subsequēs Troię qui primus ab oris: q usq; adeo inter se differunt, ut si ordinē uertas, & hoc modo pnuncies, Troiæ q primus ab oris, arma uirumq; cano, alios pedes metiri necesse sit. DI. Intelligo. MA. At uide utrū ista rō in alijs seruata sit. Nā cuius dimēsionis est pars incipiens, Arma uirumq; cano: eiusdē esse agnoscis, Italiā fato. Littora multū ille Et, Vi superū sæuę. Multa quoq; & bello. Inferretq; deos. Alba niq; patres. Et ne multis psequar cæteros, quātum uoles, has priores partes uersuū eiusdē dimēsionis inuenies i. qnto semipede articulatas. DI. Rarissime oino nō ita est ita ut posteriores sint istis nō minus inter se pariles, Troię q primus ab oris. Pro fugus Lauinaq; uenit. Terris iactat^s & alto. Memo-

rē Iunonis ob irā. Passus dū conderet urbē. Latio D genus unde Latinū. Atq; altę mœnia Romę. MA. Manifestisſimū est igitur q quinq; & septē semipe des uersum heroicū in duo mēbra partiunt, q sex pedib^s quaternox tēporum cōstare notisſimū est. & sine cōcinnitate quidē duox mēbrox, siue ista, siue aliqua alia, uersus nullus est, in quibus oibus hoc rō demōstrauit, esse seruādū, ut nō posſit pars prior in posteriore, & posterior in priore loco poni. Qđ si aliter fuerit, nō iā uersus, nisi nois abusio ne dicet. Erit aūt rhythm^s & metrū, q̄lia rarisſime lōgis carminib^s interponere q uersib^s cōtexuntur, nō indecox est: q̄le idē ipsum est qđ pauloāte cōmemoraui, Cornua uelatax uertimus antennarū. Quāobrē nō mihi uersus ex eo appellat^s uidet, ut nonnulli putāt, q a certo fine ad eiusdē numeri ca put reuertat, ut nomē ductū sit ab ijs q uertūt dū uia redeūt: nā hoc illi cū his ēt metris, q uersus nō sunt, apparet esse cōe: sed magis fortasse a cōtrario nomē iouenit: ut queadmodū grāmatici deponēs uerbū qđ r literā nō deponit, sicuti est lucror & cō queror, appellauerūt, ita qđ duob^s mēbris cōstat E *†, quox neutrū in alteri^s loco salua lege numero rū cōstituit, q uerti nō pōt uersus uocet. Sed utrā libet harū originē uocabuli tu si licet, pbes uel utranq; iprobes, & aliā qras, aut cōtēnas mecū totū hoc qōnis gen^s: nihil ad hoc tps ptinet. Cū.n satis res ipsa q hoc noie significatur, appareat, nō est de uerbi stirpe laborandū: nisi qđ habes ad hæc. DI. Ego uero nihil, sed perge ad cętera. MA. Sequitur ut de uersus termino requiramus. Nā & hic aliquā differentiā notandā atq; signandā esse uoluerunt, uel poti^s ipsa rō. An tu nō arbitraris melius esse ut finis, quo, puolutio numeri coercet, nō perturbata tēporum ęqualitate, tn eminean, q si cū cęteris par tibus q finē non faciunt, cōfundantur? DI. Quis dubitat hoc esse melius quod est euidentius? MA. Consydera ergo utrū recte insignē finē uersus heroici spondeū pedem quidā esse uoluerint. Nā in quinq; alijs locis uel hunc uel dactylum licet ponere, in fine autē non nisi spōdeum. Nā q trochęū putant, pp indifferentiā fit ultimæ syllabæ: de qua in metris satis locuti sumus. Sed scđm hos iambicus senarius aut non erit uersus, aut erit sine ista finis euidentia, utrunq; aūt absurdū est. Nā neq; qsquā unq̄, siue doctisſimox hoium, siue mediocriter uel ēt tenuiter eruditox, uersum eē dubitauit, Phaselus ille quē uidetis hospites. Sed qcquid i uer F bis est tali numerositate formatū, & grauisſimi au thores eo quo pitisſimi nullū fine insigni fine uer sum putādū esse cēsuerūt. DI. Verū dicis. Quare aliā termini hui^s notā qrendam esse autumo, non hanc q esse q q in spondeo ponitur approbandam. MA. Quid hoc? Nū dubitas quæcunq; ista sit, aut in pedis esse, aut in tpis differentia, aut in utroq;? DI. Qualiter potest? MA. Quid tandē horū triū probas? Ego n. qm idipsum fiorre uersum ne longius q oportet excurrat, non pertinet nisi ad tpis modum: non arbitror aliunde istam notam debe re sumi q ex tpe. An tibi aliud placet? DI. Immò assentior. MA. Vidēsne ēt illud cum tps hic differentiam habere non posſit, nisi q aliud est longius, aliud breuius, quia cum uersus finitur id agi tur ne pergat longius, in breuiore tpe notam finis esse oportere? DI. Video quidem, sed quò per-

Marginalia, left column: †cōsensio *† al. totum. — Metra in duas partes diuisibilia. Cap. 2 — Versus unde dictus. ca. 3 — Aenei. 1

Marginalia, right column: *† al. rursus — Terminus uersuum uarius. Cap. 4 — Catullus.

G tinet quod additum eſt hic? M A. Eò.ſ.quod nó
ubiq; tpis differentiam in ſola breuitate ac longi-
tudine accipimus. An tu æſtatis ac hyemis differē
tiam, aut eſſe tpis negas, aut in ſpatio potius bre-
uiore uel longiore, ac non in ui frigoris calorisq;
conſtitutam, uel humoris, uel ſiccitatis: & ſi qd ta
le aliud? D I. Iā intelligo, & hanc quā q̄rimus ter
mini notam, à temporis breuitate ducendam eſſe
conſentio. M A. Attende igitur hunc uerſum, Ro
ma Roma cerne quanta ſit deûm benignitas: qui
trochaicus dr̄, & metire illū, atq; rñde quod inue-
neris de membris eius & numero pedū. D I. De
pedibus quidē facile rñderim, liquet.n eoſdem ſe
ptem ſemis eſſe. De membris aūt non ſatis aperta
res eſt, multis.n.locis partē orationis finiri uideo:
ueruntamen opinor eſſe iſtā partitionē in octauo
ſemipede, ut pręcedens membrū ſit, Roma Roma
cerne quāta ſubſequens aūt, ſit deûm benignitas.
M A. Quot ſemipedes habet? D I. Septem. M A.
Ipſa ratio te duxit oīno. Cum.n.nihil ſit æqualita
† appare re. te melius, eamq; in diuidēdo appetere † oporteat,
ſi minus potuerit obtineri, uicinitas eius q̄renda
H eſt, ne ab ea longius aberremus. Itaq; cum hic uer-
ſus oēs quindecim ſemipedes habeat non potuit
æquius q̄ in octo & ſeptē diuidi, nā eadē eſt in ſe-
ptem & octo uicinitas. Sed ita non ſeruaretur no-
ta finis in tpe breuiore, ut eā ſeruandam ratio ipſa
præcipit. Nā ſi talis uerſus eſſet, Roma cerne quan
ta ſit tibi deûm benignitas: ut inciperet mēbrum
in his ſemipedib' ſeptē, Roma cerne quāta ſit: & in
his octo alterū terminaretur, tibi deū benignitas,
nō poſſet uerſum ſemipes claudere. Octo.n.ſemi-
pedes quatuor integros pedes faciunt. Simul inci-
deret alia deformitas, ut non eoſdē pedes in mem
bro extremo quos in primo metiremur, & prius
membrū potius finiretur nota breuioris tpis.i.ſe-
mipede q̄ poſterius, cui hoc finis iure debetur. Nā
in illo tres trochęi ſemis, Roma cerne qnāta ſit: in
hoc quatuor iābi ſcanderentur, tibi deûm beni-
gnitas. Nunc uero & trochęos in utroq; mēbro ſcā
dimus, & ſemipede uerſus claudit, ut ſpatij breuio
ris notā termin' teneat. Nā ſint in priore quatuor,
Roma Roma cerne quāta: in poſteriore aūt tres ſe
mis, ſit deûm benignitas. An cōtradicere aliqd pa
I ras? D I. Nihil oīno, & libēter aſſentior? M A. Te
neamus igit has leges incōcuſſas ſi placet, ut neq;
mēbrorum duorū tēdens ad æqualitatē partitio uer
† deeſt. ſui deſit, ſicuti huic eſt †. Cornua uelatarū obuer-
timus antennarum. Neq; ipſa ęqualitas mēbrorū cō-
uertibilē, ut ita dicā, faciat partitionem: ut in hoc
ſit, Cornua uelatarū uertim' antennarū. Neq; cum
iſta uitatur cōuerſio, nimis à ſe mēbra diſcedant,
ſed quantū pōt proximis numeris propè æquētur,
ne dicam' hęc ita poſſe diuidi, ut octo ſemipedes
pcedāt, Cornua uelatarum uertim': & quatuor ſub-
ſequantur.i.antennarū. Nec mēbrū poſteri' paris
numeri ſemipedes habeat, ſicuti eſt, Tibi deū be-
nignitas: ne pleno pede uerſus finit' nō hēat termi
nū breuiore tpe notatū. D I. Habeo iā iſta, & mā
Heroici finis.ca.5 do memorię quantū ualeo M A. Qm̄ igitur iā re-
nemus non debere uerſum finiri pleno pede, qūo
*†al.mēbrorum. nobis heroicum uerſum metiendū putas, ut & me
trorū *† lex illa ſeruetur, & hęc termini nota? D I.
Video duodecim eſſe ſemipedes, & qa pp illā con
uerſionē uitandā ſenos ſemipedes habere mēbra

non pōt, neq; à ſe longe oportet diſcedere, ut ſint K
tres & nouē, aut nouē & tres: neq; paris numeri ſe
mipedes poſteriori mēbro dādi ſunt, ut ſint octo
& quatuor aut quatuor & octo, ne pleno pede uer
ſus finiatur, in quinq; & ſeptē aut ſeptem & quinq;
diuiſio faciēda eſt. Nā & hi numeri ſunt ambo im
pares proximi, & certe propinquius ſibi accedunt mē
bra q̄ in quaternario & octonario numeris acce-
derent. Quod ut firmiſsimū teneā, uideo partē o-
rationis in quinto ſemipede ſemp aut penè ſemp
terminari, ut eſt in primo Virgilij uerſu, Arma ui- Aeneid.1
rumq; cano: & in ſecūdo, Italia fato: & ī tertio, Lit-
tora multū ille: in quarto itē, Vi ſuperū ſæuæ: atq;
ita deinceps in toto penè carmine. M A. Verū di
cis. Sed uidēdū tibi eſt, quos pedes metiaris, ut ni
hil ſuperiorum legū iā inconcuſſe conſtitutarū uio-
lare audeas? D I. Quāquā mihi ſatis rō appareat,
tñ nouitate cōturbor. Non.n.ſolemus in hoc gñe
niſi ſpondeū pedē & dactylū ſcandere, qđ nemo
ferè eſt tā indoctus qn audierit, et ſi min' id facere
poſsit. Hanc ergo peruulgatiſsimā cōſuetudinē, &
nunc ſi ſequi uoluero, lex illa terminis eſt abrogā
da. Pręcedens.n.mēbrum ſemipede clauderet, po L
ſterius aūt pleno pede quod cōtra eſſe debuit. Sed
qa illā legem iniquiſsimū eſt tollere, & in numeris
iā didici poſſe fieri, ut nō à pleno pede ordiamur,
reſtat ut nō hic dactylū cū ſpōdeo, ſed anapæſtū
locari iudicemus, ut incipiat uerſus à longa ſylla-
ba, deinde duo pedes, uel ſpōdei uel anapęſti, alte
rū mēbrū ſuperius terminēt, cū tres rurſus alterū
uel anapęſti uel quolibet loco ſpōdeus, ſiue oib',
& in fine una ſyllaba qua uerſus legitime termina
tur. M A. Probas mihi, & id ego quoq; rectiſsimū
eſſe iudico, ſed nō facile iſta populo pſuadentur.
Tanta.n.eſt uis conſuetudinis, ut ea inueterata, ſi „
falſa opinione genita eſt, nihil ſit inimiciti' uerita „
ti. Nāq; ad faciēdū uerſum nihil itereſſe intelligis, „
utrū in hoc gñe anapęſtus cum ſpōdeo, an dacty
lus collocet: ad metiendū tñ rationabilr, qđ non
auriū ſed mētis eſt propriū, uera & certa rōne hoc
non irrationabili opinione diſcernit: neq; nunc à
nobis primū inuenta eſt, ſed multo eſt hac inuete
rata cōſuetudine antiqui' aiaduerſa. Quare ſi eos
legant q uel in Græca uel in Latina lingua diſcipli
næ huius doctiſsimi fuerūt, nō mirabunt nimis q M
forte hoc audierint: quanquā pudet ībecillitatis,
cum rationi roborandę hoium authoritas quæri
tur, cum ipſius rationis ac ueritatis authoritate, q̄
profecto eſt omni hoie melior, nihil deberet eſſe
pſtantius. Non n.ut in producenda corripiēdaue
ſyllaba nō niſi authoritatē ueterū hoium quæri-
mus, ut quēadmodum ſint uſi uerbis quibus nos
quoq; loquimur, ita & nos utamur. Quia & in hu
iuſcemodi re nullā obſeruationem ſequi, deſidiæ
eſt: & nouā inſtituere, licētię. Ita in metiēdo uerſu
inueterata uolūtas hoium, ac non ęterna rerū ra-
tio cogitāda eſt, cū & moderatā eius longitudinē
prius naturalr aure ſentiamus, deinde approbem' † rat ionabili.
naturali † cōſyderatiōe numerorum, & eū iſigni fine
claudendū eſſe iudicet qſquis iudicat certius: eūq;
q̄ cætera metra eſſe inſigniter finiendū, qui finem Rurſus de fine uerſus. Cap.6
hēt in breuiore tpe notarū manifeſtū ſit: ſiquidē
tpis longitudinem coercet & frenat quodammo-
do. Quæ cum ita ſint, qui poteſt poſterius eius
membrum niſi non pleno terminari pede? Prioris
autem

A autem membri exordiũ aut plenum pedẽ eſſe, ut
in illo trochaico, Roma Roma cerne quanta ſit
deûm benignitas. aut partẽ pedis oportet ut in he
Aenei. 1 roico, Arma uirũq; cano Troiæ q primus ab oris.
Quapropter omni iã dubitatione ſublata, ẽt iſtũ
uerſum metire ſi placet, & mihi de mẽbris eius pe
Catullus. dibuſq; rñde. Phaſelus ille quem uidetis hoſpites.
DI. Mẽbra quidem huius in quinq; & ſeptẽ ſemi
pedes uideo diſtributa, ut prius ſit, Phaſelus ille:
poſterius aũt, quẽ uidetis hoſpites: pedes uero iã-
bos cerno MA. Quęro, Nihil ne caues pede ple-
no uerſum terminare? DI. Verũ dicis, & ubi fue-
rim neſcio. Quis n. nõ uideret ſicut in heroico ex-
† exordiũ dum. ordiũ † eſſe a ſemipede, qđ cũ in hoc genere fit, nõ
iãbis, ſed trochęis uerſum metimur, ut iã * † ſemi-
**† al. cũ legitime.* pes claudat. MA. Ita eſt ut dicis. Sed uide qd tibi
de hoc rñdendum putes, quẽ aſclepiadeũ uocãt,
orationi 1. Carmi num. Mœcenas atauis edite regib⁹ Nã pars orõnis in ſe-
xtã ſyllabam terminatur, neq; incõſtanter, ſed in
oibus ferè huius gñis uerſibus. Itaq; eius primum
eſt mẽbrum, Mœcenas atauis: ſcđm uero, edite re-
gibus. Quod qua nã ratione fiat, dubitari poteſt.
B Si n. metiaris in hoc pedes quaternorũ temporũ,
erunt quinq; in priore, in poſteriore aũt membro
quatuor ſemipedes. Lex aũt uetat membrũ poſte-
rius pari numero conſtare ſemipedũ, ne pleno pe
de uerſus terminetur. Reſtat ergo ut pedes cõſyde
remus ſenoꝝ temporum, ex quo fit ut membrum
utrunq; ſic ternis ſemipedibus conſtet. Nã ut inte
gro pede pcedens membrũ finiatur, à duabus lõ-
gis incipiendũ eſt. Deinde totus choriambus uer
ſum diuidit, ut ſequente ẽt alio choriambo mem
brum poſterius inchoetur, claudẽte uerſum ſemi
pede in duab⁹ breuibus ſyllabis. Tot enim tpa cũ
ſpondeo in capite locato, implent ſex tẽporum pe
dẽ. Niſi qd habes ad hęc. DI. Nihil prorſus. MA.
Placet ergo totidẽ ſemipedibus conſtare utrunq;
mẽbrum? DI. Cur non placeat? Neq; n. metuen-
da eſt hic illa cõuerſio, qa poſito poſteriore mem
bro in pcedentis loco, ita ut quod eſt primũ, ſcđm
fiat, non eadẽ lex manebit pedũ. Quapropter nul
la cauſa eſt, cur idẽ ſemipedũ numerus in hoc ge-
nere mẽbris negetur, cũ ſine ullo conuerſionis ui
tio paritas iſta poſsit teneri, finis ẽt inſignioris le
C ge ſeruata, cũ uerſus non pleno pede terminatur,
Quõ ſemipedũ imparilitas in uerſuum mẽbris ad parilitatem referatur. Cap. 7 qđ conſtantiſsime ſeruandũ eſſe perplacet. MA.
Rem ipſam oino uidiſti, quare iam qm̃ comperit
ratio, uerſuum eſſe duo gña, unum in quo idẽ nu
merus ſemipedũ, alıud in quo diſpar in membris
ſit, diligẽter cõſyderemus ſi placet, quõ nã modo
iſta imparilitas ſemipedũ ad quandã parilitatem
referatur, obſcuriore aliquantũ, ſed ſanè ſubtiliſsi
ma rõne numeroꝝ. Nã q̃ro ex te, cũ duo & tria di-
cam, quot numeros dicã? DI. Duos. MA. Ergo
& duo unus, & tria unus eſt numerus, & quẽlibet
alium dixerimus. DI. Ita eſt. MA. Nõne tibi ex
hoc uidetur unũ cum quolibet numero non ab-
ſurde poſſe conferri? Siquidẽ unum duo eſſe non
poſſumus dicere, duo autẽ unũ eſſe quodãmodo,
& itẽ tria & quatuor unum eſſe, non falſò dici po
teſt. DI. Aſſentior. MA. Attẽde aliud: dic mihi,
duo ter ducta, qd faciũt in ſumma? DI. Sex. MA.
Nũ ſex & tria totidẽ ſunt? DI. Nullo modo. MA.
Nunc tria quater ducas uelim ſummamq; rñdeas.
DI. Duodecim. MA. Vides itẽ duodecim plures
eſſe q̃ quatuor? DI. Et longe. MA. Sanè ne iam D
immorer, ſigẽda rła eſt: à duob⁹, & deinceps quoſ
libet numeros duos conſtitueris, minor per maio
rẽ multiplicatus, eũ excedat neceſſe eſt. DI. Quis
hoc dubitauerit? Quis n. tã paruum in plurali nu
mero q̃ duo? quem tñ numerum ſi milies duxero,
ita excedet mille, ut duplum fiat. MA. Verum di
cis. Sed conſtitue unũ, & quemlibet deinde maio
rem numerũ, & quẽadmodũ in illis faciebamus,
minorẽ per maiorẽ multiplica, num eodẽ modo
maior ſupabitur? DI. Non planè, ſed maiori mi
nor æquabitur. Nã unũ bis duo, & unũ decies de-
cem, & unum millies mille, & per quẽlibet alium
numerũ multiplicauero, unũ neceſſe eſt æquetur.
MA. Habet ergo unũ cum cæteris numeris uim
quandã † æqualitatis, non modo qđ quicunq; nu- *† ius*
merus [numerus] unus eſt, ſed [ẽt] quod toties du- *quoddã.*
ctus tantundẽ facit. DI. Manifeſtiſsimũ eſt. MA.
Age nunc, refer aium ad ſemipedũ numeros, qui-
bus in uerſu fiunt membra inæqualia, & miram
quandã æqualitatẽ iſta quam tractauimus ratio-
ne reperies. Nã, ut opinor, uerſus minimus inæqua
li ſemipedũ numero in mẽbris eſt duobus, hñs ſe E
mipedes quatuor & tria, quod eſt in hoc: Hoſpes
ille quẽ uides: cuius primũ mẽbrum quod eſt, ho
ſpes ille: ſecari æqualiter põt in duas partes binoꝝ
ſemipedum: ſcđm aũt quod eſt, quem uides: ita di
uiditur, ut una pars duos ſemipedes hẽat, altera
unum: quod ita eſt, quaſi duo & duo ſint, iure il-
lo æqualitatis, de quo ſatis egimus, qđ habet unũ
cum oibus numeris. Ex quo fit, ut iſta diuiſione
tm̃ ſit quodãmodo ſuperius mẽbrum quantũ po
ſterius. Itaq; ubi fuerint q̃tuor & quinq; ſemipedes,
ſicut hoc eſt, Roma Roma cerne quãta ſit, nõ ita
pbatur: & propterea metrum erit potius q̃ uerſus,
qa ita ſunt mẽbra inęqualia ut ad nullã æqualita
tis legẽ ſectione aliqua poſsint referri. Cernis qp-
pe, ut opinor, ſupioris mẽbri quatuor ſemipedes.
Roma Roma, in binos poſſe diſcedere: ac poſterio
res quinq;, cerne quanta ſit, in duos & tres ſemipe
des diuidi, ubi nullo iure apparet æqualitas. Neq;
enim pñt aliquo modo tm̃ ualere quinq; ſemipe-
des pp duos & tres, quantũ quatuor ualent, quõ
īuenimus ſupius in breuiore uerſu tm̃ ualere tres
ſemipedes pp unũ & duo, quantũ quatuor ualẽt. F
An aliqd nõ es aſſecutus, aut non placet? DI Im-
mo uero & manifeſta oia & rata ſunt. MA. Age
nũc quinq; & tres ſemipedes cõſyderemus, qualis
eſt iſte uerſicul⁹, Phaſelus ille quẽ uides: & uidea-
mus quõ iſta inæqualitas aliquo æqualitatis iure
teneat. Nã hoc genus non ſolũ metrum, ſed ẽt uer
ſum eſſe oẽs conſentiunt. Itaq; cũ primum mẽbrũ
in ſemipedes duos & tres ſecueris, & ſcđm in duos
& unũ, coniungas particulas quas in utroq; pares
inueneris, qa & in primo mẽbro habem⁹ duo: & in
ſecũdo reſtãt duę particulæ, una in trib⁹ ſemipedi
bus de priore mẽbro, altera in uno de poſteriore.
Has ergo & ſociabilr iũgimus, qa unũ cum oibus
hẽt ſocietatẽ, & in ſumma unum & tria, quatuor
fiunt, qđ eſt tantundẽ quantũ eſt duo & duo. Per
hãc igitur ſectionẽ ẽt quinq; & tres ſemipedes ad
concordiã rediguntur. Sed rñde utrum intellexe-
ris? DI. Ita uero, & admodum [probo.] MA Se- *Paritas*
quitur ut de quinque & ſeptem ſemipedibus d ſſe *ſemipedũ*
ramus, quales ſunt uerſus illi duo nobiliſsimi, he- *Cap 8*

G roicus,& quē iambicum uulgo uocant, ēt ipse senarius. Nam, Arma uirūq; cano Troiæ qui primus ab oris, ita diuiditur ut primū eius membrum sit: Arma uirumq; cano, qui sunt qnq;: & scdm, Troiæ qui primus ab oris, q̄ sunt septē semipedes. Et, Phaselus ille quē uidetis hospites: primū membrū habet, Phaselus ille, in semipedibus qnq;, scdm in septē, quem uidetis hospites: Sed tātum * † illa nobilitas in lege illa † æqualitatis laborat. Cū.n. superiores qnq; semipedes in duo & tres diuiserim*, posteriores aūt septē in tres & quatuor, cōgruunt sibi qdem particulæ ternorū semipedū. Sed si duę reliquę ita inuenirētur, ut una earū constaret uno semipede, alia qnq;, cōiungerentur & lege illa, qua unū cum oibus numeris coniungi pōt, & in summa sex fierent, qd sunt ēt tres & tres. Nunc uero qa duo & quatuor inueniūtur, summā qdem reddēt senariam, sed nullo æqualitatis iure tm̄ ualēt duo quātū quatuor, ut in huiuscemodi quasi necessitudine copulentur. * Nisi forte qs dixerit satis esse ad aliquā regulam parilitatis, q̄ ut tres & tres, ita duo & quatuor sex fiūt, cui rōni repugnandū nō

† al. tāta. †ista. *al. computetur.*

H arbitror: est.n.& hęc aliq̄ equalitas. Sed illud nollem ut maiore cōgruentia qnq; & tres, q̄ qnq; & septē semipedes conuenerint. Non.n.tm̄ nomen est illius uersus quantū istorū, & uides in illo nō modo tantam summā inuentā collatis uno & tribus, quanta est in duobus & duobus, sed ēt multo cōcordiores partes esse, cum iunguntur uōum & tria, pp illam unius cum cęteris oibus numeris amicitiam, q̄ cum duo & quatuor copulentur, sicut in istis est. An tibi aliqd obscurum est? DI. Nihil prorsus. Sed nescio quō me offendit, cur isti senarij cū sint celebratiores cæteris generibus, & principatū quēdam in uersibus hře dicantur, aliqd in membrorū concordia minus hñt, q̄ illi famæ obscurioris uersus. MA. Bono animo esto. Nā ego tibi tantā in illis ostendam concordiā, quantam soli ex oibus hře meruerunt, ut uideas non iniuria eos esse prælatos. Sed qa ipsa tractatio aliquanto est longior, q̄uis oino iocundior, restare nobis debet extrema, ut cum de cæteris quātum satis ui debitur disputauerimus, iam omni cura liberati, ad horū scrutāda penetralia ueniam*. DI. Mihi

I uero placet, sed iam uelim ut ista quę priora susce pimus explicata eēnt, ut iam illud audirem cōmodius. MA. Istorū cōparatione quæ ante differimus, fiūt illa dulciora quę expectas. Nunc itaq; cōsydera, utrū in duobus membris, quorū primū exhibeat semipedes sex, alterū septē, reperiatur ea æqualitas ut rite esse uersus queat. Nā post qnq; & septē semipedes hūc esse discutiendū uides. Huius autē exemplū est: Roma Roma cerne quanta sit deū benignitas. DI. Video primū membrū posse in partes distribui, quę hēant ternos semipedes, scdm in tres & quatuor. Quare iunctis æqualibus fiūt sex semipedes, tres uero & quatuor septē sunt, & nō equantur illi numero. MA. Sed si duos & duos & unū in ea parte ubi tres sunt cōsyderem*, iūctis partibus q̄ binos hñt, fit summa quaternaria: iunctis aūt illis quarū in una duo sunt, in alia unum, si ēt ista tanq̄ sint quatuor accipiamus, pp unius cū cæteris numeris cōcordiam, octo simul fiunt, magisq; excedunt summā senariam, q̄ cum septem fuissent. DI. Ita est ut dicis. MA. Et ideo

De paritate in membris uersuum uario semipedū numero cōnexorū Cap. 9

Sed si duo & duo in ea parte ubi quatuor sunt, & duo et unum, i ea parte ubi tres &c.

isto genere copulationis à lege uersuum separato, **K** attende ut ordo postulat in ea nūc mēbra, quorū primū habet octo semipedes, septem scdm. Ista uero copulatio habet qd quærimus. Nam pcedentis membri partē dimidiā cum parte subsequētis maiore, quæ dimidię pxima est iungens, qm quaterni semipedes sunt, octonarij numeri summā facio. Restāt ergo q̄tuor semipedes de priore, tres de posteriore mēbro. Duo hinc, duo inde copulata, fiūt quatuor Duo rursus inde restāt. † & unū hinc, quę ad legē illius cōuenientię copulati, qua unū reliqs par est, quodāmodo sumūtur pro quatuor. Ita tā octonari* supiori octonario cōgruit. DI. Sed cur huius exemplū non audio? MA. Quia sæpe cōmemoratum est, tn̄ ne suo loco pre̅rmissum putes, ipsum est: Roma Roma cerne quāta sit deū benignitas. uel hoc etiā: Optimus, btūs ille qui pcul negocio. Quare iam inspice nouē & septē semipedū connexionem, cuius exemplū est: Vir optimus btūs ille qui pcul negocio. DI. Facilis est cognitu ista cōgruētia Superius.n.membrū in quatuor & qnq;, posterius in tres & quatuor semipedes di-

† tres.)inde.

uiditur. Pars ergo superioris minor cū parte posterioris maiore coniuncta, octonariū numerū facit: **L** & maior supioris cū minore posterioris itē octonariū Nam illa cōmixtio fit quatuor & quatuor, ista qnq; & tres semipedes. Huc accedit, q̄ qnq; in duo & tres semipedes, tres aūt in duo & unū si diuiseris, apparet alia cōuenientia duorū cū duob*, & unius cū tribus, qa unū cum oibus numeris superius cōmemorata lege confert. Sed nisi me ratio fallit, nihil restat ulterius qd de membrorū copulatione reqramus. Nā † ad octo peruētū est pedes, quem numerū uersui sicut satis cognouimus non fas est excedere Quare iā age illa senariorū uersuū heroici & iābici uel trochaici, quo itentionē meā & excitasti & distulisti, pāde secreta. MA. Faciā, imo faciet ipsa ratio, q̄ mihi tibiq; cōmunis est Sed meministine q cū agerem* de metris dixisse nos & ipso sensu admodū probasse, illos pedes, quos partes ad sesqua cōueniūt, siue i duob* & trib*, ut est creticus uel peones, siue in trib* & q̄tuor, ut epitriti, exclusos à poetis pp minorē uenustatis sonū, solutæ orōnis seueritatē, decorare congruentius, cū his clausulæ colligantur? DI. Memini, sed quorsūm hęc spectāt? MA. Qm̄ illud uolo prius **M** intelligamus, huiuscemodi pedibus à poetarū tractatione seiunctis, non remanere, nisi eos qbus ad tātundē, ut spōdeus est, aut eos qbus ad duplū ut iābus: aut eos qbus ad utrunq; partes cōueniūt, ut choriābus. DI. Ita est MA. At si hæc est poetarū materies & sola, oratio aūt soluta uersibus inimica est, nō uersus ullus nisi ex hoc gñe pedū faciēdus est. DI. Assentior. Video.n. poemata uersibus atq; alijs lyricorū poetarum metris fieri grādiora, sed adhuc quo ratio ista tēdat ignoro. MA. Ne propera, disputabimus.n. iā de senariorum uersuū excellētia: & prius tibi cupio demōstrare si potero, decentissimos senarios, nisi duorū istorū generū esse nō posse, quæ oium ēr sunt celeberrima, quorum unū est heroicū: ut, Arma uirumq; cano Troiæ qui primus ab oris. Quod genus uersus me titur spōdeo & dactylo, subtiliori aūt ratione spōdeo & anapęsto. Alterū quod iambicum dicitur, & eadē ratione inuenitur trochaicū. Nā credo tibi

† Iam enim.

Senarios uersus de centissimos nō esse, nisi heroici sint, uel iābici Cap. 10.

Aenei.1

A manifestū eē lōgis syllabis, nisi breues interponā tur obtūdi quodāmodo spatia sonor. Itē nisi bre uib' lōge, nimis concisa & quasi tremula fieri, neu tra esse tēperata, q̃uis tēpor. æqualitate aures im pleant. Quāobrē nec illi uersus q sex pyrrhichios, & sex proceleumaticos habent, aspirāt ad heroici dignitatē: nec illi ad trochaici q sex tribrachos ha bēt. Huc accedit, qa in istis quos cæteris ipsa ratio præponit, si membra præposteraris, totā ita cōmu tabis, ut alios ēt pedes necessario metiamur. Itaq; inconuersibiliores, ut ita dicam, sunt q̃ illi qui aut oibus breuibus, aut longis oibus cōstant. Et ideo siue quinq; & septē siue septē & quinque semipe dibus mēbra in his temperationibus ordinent, ni hil interest. Neutro. n. horū ordina cōuerti uersus pōt sine tanta cōmutatione, ut alijs pedibus cur rere uideat. In istis aūt si carmē cœptū erit talibus uersibus, quorū priora mēbra quinos semipedes habeāt, non oporteat eos miscere, in qbus septem priores sunt, ne liceat oēs conuertere. Non. n. a cō uersione reuocat ulla pedū cōmutatio. Sed tñ he roicis conceditur spōdeos oēs rarissime interpo

B nere, qd' qdē posterior ætas hęc nīa minime pro bauit. Trochaicis aūt siue iambicis cum pedē tri brachū quolibet loco interponere liceat, habere tñ in huiuscemodi carminibus uersum solutū in oēs breues, turpissimū iudicatū est. Remotis igit epitritis pedibus a lege uersuū senaria, non solū q solutę orationi sunt aptiores, uerūetiā q si sex fue rint, triginta & duo tēpora excedūt, sicut dispon

† quinā. dei, remotis ēt quinorum † temporū pedibus, qd' sibi eos licentius ad clausulas uendicaut oratio.

† senum. Molosis itē & alijs temporum senariorum, † quis in poematis uenustissime uigeant, ab hoc de quo nunc agimus numero temporum exclusis, restāt uersus oium breuium syllabarum, qui uel pyrrhi chios, uel proceleumaticos, uel tribrachos habēt, & oium longar. spondeos. Qui quaquam admit tant ad senariū modū, dignitati tñ & tēperationi

★al. operationi. ★hor. q breuibus longisq; uariant, & ob hoc mul to min' cōuerti pñt, credāt necesse est. Sed que

Senariū quo commodius metiendi Cap. 11 ri pōt, cur meliores uersus iudicati sint senarij, in qbus anapęsti subtilis illa ratio metitur & n in qbus trochęum, q̃ si dactylum ibi, & hic iambum metiret: sine pręiudicio. n. sententię qm̄ nūc de nu meris agimus, si uersus ita esset: Troię qui primus

C ab oris arma uirūq; cano, uel de illo gñe: Qui p cul malo prius beatus ille, uterq; horū nec minus senarius esset, nec minus breuiū lōgarumq; sylla bar. tēperatione moderatus, nec magis conuerti poterat, & in utroq; mēbra ita ordinata sunt, ut & in quinto & in septimo semipede pars orōnis ter mineē: Cur ergo meliores isti putent si potius ita sint: Arma uirūq; cano Troię q pmus ab oris. Bea tus ille q pcul prius malo? In qua q̃stione facilius & pclıuius dixerim forte euenisse, ut isti pri' aiad uerterētur aut frequentarētur, aut si id nō est for tuitū, meli' crede uisum fuisse, ut heroicus duab' longis, q̃ duabus breuibus & lōga clauderetur, q in longis aures commodius acquiescunt. Ille aūt alter in finali semipede longā syllabam potius ha beret q̃ breuē: res qdā sic se habet, ut quicūq; hor. priores eligerentur, necessario alius auferrent lo cum, q mēbris iisdem præposteratis fieri possent. Quo circa si melior iudicatus est, cuius exemplū

est: Arma uirūq; cano Troię q prim' ab oris, iepte D si fieret isto cōuerso aliud genus, sicuti est: Troiæ q primus ab oris arma uirūq; cano. Qd' ēt de tro chaico genere intelligendū est. Nā si est hor. hone stior: Beatus ille qui pcul negocio qd' genus isto præposterato fieret, ut est: Qui pcul negocio bea tus ille, fieri pfecto nō oporteti. Tñ si qs audeat & faciat tales uersus, manifestū est eū alia genera se nario. esse factur. qbus sunt ista meliora. Hi ergo senariorum oium pulcherrimi, non potuerūt am bo obtinere synceritatē suā aduersus hoium licē tiā. Nā in trochaico, genere, nō senario solo, sed se mis incipit usq; ad magnitudinē extremam quæ octo pedes habet. Miscēdos aūt poetæ putauerūt quaternor. tēporum pedes oēs q adhibentur ad numeros. Et Gręci quidem alternis locis primo & tertio, & ita deinceps si a semipede uersus incipit sin ab integro trochæo, scdo & quarto loco, atq; ita deinceps seruatis interuallis, memorati lōgio res collocant pedes. Quæ corruptio ut tolerabilis fieret, nō singulos pedes in duas partes, quar. una leuationis, altera positionis ē, plaudēdo diuiserūt sed unū pedē leuātes, alter. ponētes, unde ipm se E narīū trimetrū uocāt, ad epitritos. diuisionē plau sum retulerunt. Sed si hoc saltā cōstāter teneret. quāuis pedes epitriti magis orationis sint q̃ poe matis, nec tam senarius, sed ternarius uersus inue niret, nō tñ oimodo illa numeror. labefactaretur æqualitas. Nūc uero quatuor tēpor. pedes, dūmo do in locis memoratis ponant, licet non in oibus ponere, sed ubilibet eorū, & quoties libet. Nostri uero ueteres, nec ipsa locorū interualla itermiscē dis huiuscemodi pedibus seruare potuerūt. Qua re in hoc genere poetę ista corruptiōa atq; licētia planē assecuti sunt, qd' eos uoluisse arbitrādū est, ut essent in fabulis poęmata ★ salute orōni simili ma. Sed qm̄ satis dictū est, cur iter senarios isti uer

★al. poetarum. sus magis nobilitati sint, nūc uideamus cur ipsi se narij meliores sint uersus q̃ cęteri in quolibet alio pedū numero constituti: nisi qd hēs aduersus ista q ediseras. DI. Prorsus assentior: & iam metror. illā ęqualitatē, cui me attētissimū pauloante red

Quod pes heroicorū uersum maiorem omnibus habeāt quo ad semipedes numerorum cō. ordiā. Cap. 12 didisti, si uel nūc fas ē cognosceē, uehemēter expe cto. MA. Totus ergo ades atq; rñde, utrū tibi ui deatur q̃libet lōgitudo posse in quotlibet partes secari. DI. Satis mihi ista persuasa sunt: nec du bitari posse arbitror, quis ois lōgitudo quę linea dicit, habeat dimidiā sui partē, ac p hoc in duas li neas breues decussatim secari queat: & qa ipsę duę lineę, q̃ ista sectione fiunt, pculdubio lineę sunt, & quātulacunq; lōgitudo in quotlibet, partes secari pōt. MA. Expeditissime atq; uerissime Quare nūc illud uide, utrū recta asseuere. oēm lōgitudinem ad latitudinē porrigendā, q̃ ab ipsa oritur, tm̄ ua lere quātū latitudinis quadratū occupat. Si. n. mi nus aut amplius in latū spatiū protenditur quām longa est linea unde protenditur, quadratū non fit: sin tantum, nihil aliud quā quadratū fit. DI. Intelligo & assentior: quid. n uerius? MA. Illud ergo iam seq ut opinor uides, ut si p linea i longū ordinati calculi pares ponant, nō pueniat illa lon gitudo ad quadratā formā, nisi p eundem nume rū multiplicati calculi fuerint: ut si uerbi grā duos calculos ponas, q̃dratū non facias, nisi alijs duob'

Sicut magnitudo in se ducta facit quadratam figurā, ita numerus in se ductus facit quadratū numerum.

G ad latitudinē iunctis: sin tres, sex adiungēdi sunt, sed terni distributi ad duos ordines sic in latitudinem. Si n ad longitudinē additi fuerint, nulla figura fit Longitudo n sine latitudine figura non est. Atq; illa proportione licet cōsyderare alios numeros: ut.n. bis bina, & ter terna quadratas figuras innumeris faciunt, ita quater quaterna, quinquies quina, sexies sena, atq; ita per infinitum in cęteris. D I. Etiam ista rata & manifesta sunt. M A. Attende nunc utrū sit aliqua tpis longitudo. D I. Quis dubitauerit nullum esse tps sine aliqua longitudine? M A. Quid uersus? Potést ne nō obtinere aliquā tpis longitudinem? D I. Immo necesse est obtineat. M A. Quid in ea lōgitudine pro calculis melius collocamus, pedésne, qui duas in partes, id est, leuationē & positionē necessario distribuuntur: an ipsos semipedes poti⁹, qui singulas leuationes positionesq́; obtinent? D I. Semipedes congruentius iudico pro illis calculis poni. M A. Age nunc cōmemora membrū uersus heroici breuius quot semipedes habeat. D I. Quinq;. M A. Dic exemplū. D I. Arma uirūq́; cano. M A. Nū

Aeneid. 1

H igitur aliud desyderas, nisi ut alij septē semipedes cū istis quinq; aliqua æqualitate cōueniant. D I. Nihil prorsus aliud. M A. Quid? septē semipedes possúnt ne aliquē uersum cōplere per se? D I. Possunt uero. Nam tot semipedes hēt primus ac minimus uersus, annumerato in fine silētio. M A. Recte dicis, sed ut uersus esse possit, qūo in duo mēbra diuiditur? D I. In quatuor. s. & tres semipedes. M A. Duc ergo in legē quadrati has partes singulas, & uide qd faciunt quatuor quater. D I. Sedecim. M A Quid tria ter. D I. Nouē. M A. Quid totū simul? D I. Vigies quinquies M A. Septem ergo semipedes, qm̄ possunt hr̄e duo membra, singulis mēbris suis ad quadratoꝝ rationem relatis, uigesimumquintū numerum in summa faciūt, & est una pars uersus heroici. D I. Ita est. M A. Altera igitur pars, q̄ habet quinq; semipedes, qm̄ non potest in duo mēbra diuidi, & debet aliqua ęqualitate concinere, nónne tota in quadratū ducēda est? D I. Nihil aliud censeo, & iā tandem agnosco ęqualitatē mirabilem Quinq; n. quinquies ducta

I eadē uigintiquinq; consummant. Nec ergo immerito senatij uersus cæteris celebratiores nobilioresq́; facti sunt. Dici. n. uix potest, quantū inter illorum æqualitatē in mēbris imparibus, & alioꝝ omnium intersit. M A. Non te ergo fefellit pollicitatio mea, uel potius ipsa nos quā uterq; nostrū sequitur, ratio. Quare ut istū iā sermonē concludamus aliqñ, cernis certe cum sint metra pene innumerabilia, uersum tñ esse nō posse nisi duob⁹ mēbris sibimet concinnatis: aut totidē semipedib⁹, sed non conuertibiliter terminatis, ut est, Mœcenas atauis edite regibus: aut dispari numero ēt semipedū, sed tñ aliqua ęqualitate cōiūctis, ut sunt quatuor & tres, aut quinq; & tres, uel quinq; & septē, aut sex & septē, aut octo & septē, uel septem & nouē. A pleno n. pede, trochaicus, ut est: Optim⁹ beatus ille q procul negocio. Et á nō pleno potest uersus exordiri: ut est, Vir optimus beat⁹ ille q procul negocio: terminari aūt nisi non pleno prorsus nō potest. Sed isti non plenipedes, siue integros semipedes habeāt, sicuti est iste quē nūc posui, siue minus q̄ dimidium pedē, sicut in illo choriābico

Epilogus Cap. 13

Horatius 1. Carminum.

duę ultimæ breues, Mœcenas atauis edite regib⁹: K siue plus q̄ dimidiū, ut in eius capite duę primę lōgæ aut in fine alterius choriābici bacchius: cuius exēplū, Te dom⁹ Euādria, te sedes celsa Latini. Omnes ergo isti nō plenipedes, sed semipedes nūcupantur. Iā uero nō solū talia poemata uersib⁹ fiūt, ut in his unū genus teneatur, q̄lia Epicoꝝ poetarū sunt, uel ēt Comicorum: sed illos quoq; ambitus quos περιόδους Græci uocāt, nō tm̄ illis metris, quę lege uersuū non tenentur, Lyrici poetæ faciūt, sed etiā uersibus. Nā ille Flacci: Nox erat, & cœlo fulgebat luna sereno Inter minora sydera: bimēbris ambitus est, & uersibus constans. Qui duo uersus sibimet conuenire non pn̄t, nisi uterq; ad senorū tēporum referantur pedes. Nā modus heroicus cū modo iābico uel trochaico nō conuenit, † qa illi pedes ad tantundē, hi ad duplum partiunt. Fiunt ergo ambitus aut oibus metris, aut oibus uersib⁹, ut illi sunt, de qbus in superiori sermone disputatū est, cum de ipsis metris ageremus: aut tm̄ uersibus, ut ij de qbus nunc dictū est: aut ut & uersib⁹, & alijs metris tēperētur, quale illud est: Diffugêre niues, redeunt iā gramina cāpis, Arboribusq́; comæ. Quo autē ordine locentur uel uersus cū alijs metris, uel maiora mēbra cū minorib⁹, nihil inter L est ad aurīū uoluptatū, dūmodo nō breuior q̄ bimēbris, non amplior q̄ quadrimembris sit ambitus Sed iā si nihil habes quod cōtradicas, finis sit huius disputationis, ut deinceps qd' ad hāc partē Musicę attinet, q̄ in numeris tporū est, ab his uestigijs ei⁹, sensus * † ad ipsa cubilia, ubi ab omni corpore aliena est, quāta possum⁹ sagacitate ueniam⁹.

Horatius 1. Carminum. *Euandri hunc uersum Tertianus refert inter Phaleucios.* *Horatius in carmine epodo* *† trochaicis.* *Horatius 4. carminum.* ** uel sensibus. † teius sensibilibus.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi, de Musica Liber Sextus.

SATIS diu penes te[atq;] adeo planè pueriliter per quinq; libros in uestigijs numerorū ad moras temporum pertinentiū morati sumus: quam nostram nugacitatem apud beneuolos homines facilè fortassis excu- M set officiosus labor: quē non ob aliud suscipiendum putauimus, nisi ut adolescentes, uel cuiuslibet ætatis homines, quos bono ingenio donauit deus, non p̄propere, sed quibusdā gradibus á sensibus carnis atq; carnalibus literis, quibus eos nō hærere difficile est, duce ratione auellerentur: atq; uni deo & dn̄o rerum oium, qui humanis mentibus nulla natura interposita præsidet, incommutabilis ueritatis amore adhęrescerēt. Illos igitur libros qui leget, inueniet nos cū grāmaticis & poeticis animis, nō habitādi electione, sed itinerandi necessitate uersatos. Ad hunc aūt librum cū uenerit, si ut spero & supplex deprecor, deus & dn̄s noster propositū meum uolūtatemq́; gubernauerit, & eò quò est intenta p̄duxerit, intelliget non uilis possessionis esse uilē uiā, per quā nunc cum imbecillioribus nec nosipsi admodū fortes ambulare maluimus, q̄ minus pennatos per liberiores auras p̄cipitare. Ita nos quātū arbitror, aut nihil aut nō multum peccasse iudicabit, si tñ de numero spiritalium uirorū iste fuerit. Nā turba cętera de si hoc lis lin-

Repetit, trāsitum facit ad sequētia. Cap. 1

A lis linguarum tumultuantiū,& ad plaudētiū ſtrepitū uulgari leuitate lętātiū,ſi forte irruerit in has literas,aut contemnet oēs, aut illos quinq; libros ſufficere ſibi arbitrabit.Iſtū uero in quo fructus illorū eſt,uel abijciet quaſi nō neceſſariū, uel differet quaſi poſt neceſſariū. Reliquos uero q ad iſta intelligēda eruditi nō ſunt,ſi ſacramētis Chriſtianę ueritatis †imbuti,in unum & uerū deū ſumma charitate nitētes, cuncta puerilia trāſuolauerunt, fraterne admoneo,ne ad iſta deſcēdāt, & cū hic laborare cœperint,de tarditate ſua cōquerant, ignorātes itinera difficilia & moleſta pedibus ſuis,uolādo ſe poſſe etiā ignorata trāſire. Si aūt ij legūt q & infirmis aut inexercitatis greſſibus hac ambulare nō poſſunt,& nullas pietatis alas habēt, qbus iſta neglecta ꝑteruolēt,nō ſe inſerāt inconuenięti negocio:ſed ꝑceptis ſeluberrimę religionis,& nido fidei Chriſtianę pennas nutriāt,qbus ſuperuecti laborē ac puluerē huiꝰ itineris euadāt, magis ipſius patrię q̄ uiarū flexuoſarum amore flagrātes.

†puritatis.

B His.n. hæc ſcripta ſunt,q literis ſecularibꝰ dediti, magnis implicātur erroribus,& bona ingenia in nugis cōterūt,neſciētes qd ibi delectet. Qđ ſi animaduerterēt,uiderēt,quā effugerēt illa retia, & quiſnā eſſet beatiſſimę ſecuritatis locus.

Sonorum numerus, quid & quō deprehendatur. Caput. 2.

Hymnus sācti Ambrosii.

M A. Quamobrē tu cū quo mihi nūc ratio eſt,familiaris meus, ut à corporeis ad incorporea trāſeamus, reſpōde ſi uidetur,cū iſtū uerſum ꝓnunciamus, Deus creator omniū,iſtos quatuor iambos qbus cōſtat,& tempora duodecim ubi nā eſſe arbitreris,id eſt, in ſono tātū q auditur,an etiā in ſenſu audiētis qui ad aures pertinet, an in actu etiā ꝓnunciantis, an qa notus uerſus eſt,in memoria quoq; noſtra hos numeros eſſe fatēdū eſt? D I. In his omnibus puto.
M A. Nuſquàm ne amplius? D I. Quid aliud reſtet nō uideo,niſi forte interior & ſuperior aliqua uis ſit unde iſta ꝓcedūt. M A Non ego quęro qd ſuſpicādum ſit:quare ſi hæc quatuor genera ita tibi apparēt,ut nullū aliud uideas qđ ęque manifeſtū ſit,diſcernamus ea ſi placet ab inuicē, & uideamꝰ utrū ſingula eſſe ſine inuicē poſſint. Nā credo nō

Numeri sonātes sine aliis reperiuntur.

C te eſſe negaturum fieri poſſe,ut in aliquo loco aliquis ſonus exiſtat huiuſcemodi morulis & dimenſionibus uerberās aerem,uel ſtillicidio,uel aliquo alio pulſu corporū,ubi nullꝰ aſſit auditor. Quod cū ſit, nū pręter illud primū genꝰ,cū ipſe ſonꝰ hos numeros habet,nullū horū quatuor reperit? D I. Nullū aliud uideo. M A Quid iſte alter qui eſt in ſenſu audiētis,potèſtne eſſe ſi nihil ſonet? Nō enim quęro utrū habeāt illæ aures uim percipiēdi ſi qc quā ſonuerit,qua utiq; nō carēt ſi deſit ſonus. Nō enim & cum ſilētium eſt, nihil à ſurdis differunt, ſed quęro utrū ipſos numeros habeāt, etiā ſi nihil ſonet. Siquidē aliud eſt habere numeros,aliud poſſe ſentire numeroſum ſonū. Nā & ſi ſentientē corporis locū digito tāgas,quoties libet ſentitur, toties ſentitur tactu ille numerus:& cū ſentitur, non eo caret ſentiēs Et utrū inſit etiā tāgēte nullo, nō ſenſus ille,ſed numerꝰ,ſimiliter quęritur. D I. Nō facile dixerim carere ſenſum numeris talibus in ſe cōſtitutis,etiā antequā aliquid ſonet. Nō enim aliter aut[eorū]mulceretur cōcinnitate, aut abſurditate offenderetur. M A. Idipſum ergo quicquid eſt,quo aut annuimus,aut abhorremꝰ,nō ratione ſed natura,cū aliqd ſonat ipſius ſenſus numerū uo

Numeri secūdi possunt esse absq; primis.

D co:Non enim tunc fit in auribus meis cū ſonū audio hæc uis approbādi & improbādi. Aures quippe nō aliter bonis ſonis q̄ malis patēt. Vide potius ne iſta duo ſint minime cōfundēda. Nā ſi uerſus qlibet mō correptius,modo ꝓductius ꝓnūcietur ſpatium tēporis nō idē teneat neceſſe eſt, quanuis eadē pedū ratione ſeruata. Vt ergo ipſo ſuo gn̄re aures mulceat,illa uis facit,qua cōcinna adſciſcimus,& abſurda reſpuimus. Vt aūt breuiore tēpore ſentiatur cū celerius, quàm cū tardius promitur, nō intereſt aliquid niſi quandiu aures tangantur ſono. Affectio ergo hæc auriū cū tanguntur ſono, nullo modo talis eſt,ac ſi nō tangantur. Vt .n. differt audire ab eo qđ eſt nō audire, ita differt hanc uocē audire ab eo qđ eſt alteram audire. Hæc igitur affectio nec ultra porrigitur,nec infra cohibet, qm̄ eſt mēſura eius ſoni q facit eam. Altera eſt ergo in iambo, altera in tribrachio, ꝓductior in ꝓductiore iambo,correptior in correptiore,nulla in ſilētio. Quod ſi in numeroſa uoce fit,etiā ipſa numeroſa ſit neceſſe eſt. Neq; eſſe poteſt niſi cū adeſt effe-

E ctor eius ſonus. Similis eſt .n. ueſtigio in aqua impreſſo,qđ neq; āte formatur quàm corpus impreſſeris,neq; remanet cū detraxeris. Naturalis autem illa uis quaſi iudiciaria q̄ auribus adeſt,nō deſinit eſſe in ſilētio,nec nobis eā ſonus inſerit, ſed ab ea potius,ſiue probādus,ſiue improbandus excipit. Quare iſta duo,niſi fallor diſtinguēda ſunt,& fatēdū numeros qui ſunt in ipſa paſſione auriū, cum aliqd auditur,ſono inferri, auferri ſilētio. Ex quo colligitur,numeros, q ſunt in ipſo ſono, poſſe eſſe ſine iſtis q ſunt in eo qđ eſt audire, cū hi ſine illis eſſe non poſſint. D I. Aſſentior. M A. Attēde igitur hoc tertiū genus,qđ eſt in ipſo uſu & operatione pronūciātis. Et uide utrū poſſint eſſe hi numeri ſine illis q ſunt in memoria. Nā & taciti apud noſmetipſos poſſumus aliquos numeros cogitādo peragere ea mora tēporis,qua etiā uoce peragerētur. Hos in quadā operatione animi eſſe manifeſtū eſt q̄ qm̄ nullū ędit ſonū,nihilq; paſſionis inſert auribus,oſtēdit hoc genus ſine illis duobus eſſe poſſe quorū unū in ſono eſt, alterū in audiēte quando audit. Sed utrū exiſteret niſi adiuuante memoria

Numeri nū in usu sint pnūciātis sine numeris, in memoria. Caput 3.

F quęrimus. Quanquā ſi anima hos numeros agit, quos in uenarum pulſu inuenimꝰ,ſoluta q̄ſtio eſt. Nā & in operatione hos eſſe manifeſtū ē, & nihil ad eos adiuuamur memoria. Quod ſi de his incertū eſt,utrū operātis animę ſint,de iſtis certe,quos reciproco ſpiritu agimus, nulli dubiū eſt, quin & tēporū interuallis numeri ſint,& eos ſic aīa operetur,ut etiā uolūtate adhibita multis modis uariari queāt,nec tn̄ ut agantur ulla opus eſt memoria. D I. Videtur mihi hoc genus ſine tribus cæteris eſſe poſſe. Quanuis .n. ꝓ tēperatione corporū uarios uenarū pulſus,& reſpirationis interualla fieri nō ābigā,tn̄ operāte aīa fieri, negare qs audeat? Qui curſus etſi ꝓ diuerſitate corporū alijs celerior eſt, alijs tardior,niſi tn̄ aſſit anima, q̄ id agat,nullꝰ eſt. M A. Cōſydera igitur & quartū genus,eorum ſcilicet numerorū q ſunt in memoria. Nā ſi eos recordatione depromimus,& cū in alias cogitationes deſerimus hos rurſum relinquimꝰ uelut in ſuis ſecretis recōditos,nō opinor occultū, eos eſſe poſſe ſine cæteris. D I. Nō dubito eos poſſe ſine cæteris,ſed tn̄ niſi auditi uel cogitati non mandarētur

Numeri tertii.

Quarti numeri q memoriales dicuntur.

De sensus iudiciona turali. Caput 4 Numerorũ quinta differẽtia

G memoriæ,& ideo quanquã illis desinentibus maneãt,ijsuẽ tñ præcedentibus imprimuntur. MA. Nõ resistã tibi,& uellẽ iam quęrere,quod tandem horum quatuor generũ prẽstãtissimũ iudices,nisi arbitrarer dum ista tractamus, nescio unde apparuisse nobis quintũ genus qđ est in ipso naturali iudicio sentiẽdi,cũ delectamur parilitate numerorũ,uel cũ in eis peccatur,offendimur. Nõ .n. cõtemno qđ tibi uisum est sine qbusdã numeris in se latentib⁹ hoc sensum nostrũ nullo modo agere potuisse. An forte ad istorũ quatuor aliquod genus hãc tãtam uim pertinere arbitraris? DI. Ego uero ab illis oĩbus hoc genus distinguẽdũ puto. Siquidẽ aliud est sonare qđ corpori tribuitur, aliud audire qđ in corpore anima de sonis patit̃, aliud operari numeros uel productius uel correptius, aliud ista meminisse, aliud de his oĩbus, uel annuendo, uel abhorrẽdo quasi quodã naturali iure ferre sententiã.

Primi. Secund. Tertii. Quarti. Quinti.

MA. Age nũc dic mihi quinq; horũ qđ maxime excellat. DI. Hoc quintũ puto. MA. Recte putas. nõ enim de illis posset, nisi excelleret, iudi-

H care. Sed rursus q̃ro,cæterorũ quatuor qđ maxime ꝓbes? DI. Illud ꝑfecto qđ est in memoria, qa uideo ibi diuturniores esse numeros, quàm cũ sonãt uel cũ audiuntur, uel cũ aguntur. MA Præponis ergo factos faciẽtibus. Nã istos qui sunt in memoria, ab illis alijs imprimi pauloante dixisti. DI. Nolẽ ꝑponere. Sed rursus q̃uo nõ pręponã diuturniora minus diuturnis non uideo. MA. Non te istud moueat. Nõ enim sicut ęterna tẽporalibus, ita ea q̃ diutius abolẽtur ijs q̃ breuiore tẽpore trãseunt pręferenda sunt. Quia & sanitas uniui diei ꝑfecto ẽ melior, quam multorũ dierũ imbecillitas. Et si optãda optãdis cõparemus, melior est unius diei lectio, quam plurium scriptio, si eadẽ res uno die legatur quę pluribus scribitur. Ita numeri qui sunt in memoria, etsi diutius maneãt, quàm illi à qbus imprimunt̃, nõ eos tamẽ anteponere oportet eis, quos agim⁹ nõ in corpore, sed in aĩa. Vtriq; enim prętereũt, alij cessatione, alij obliuione. Sed illi quos operamur, etiã nõdũ cessantibus nobis successione sequẽtiũ uidentur auferri, dũ primi secũdis, & secũdi tertijs, atq; ita deinceps priores posterioribus ꝑtereundo cõcedũt locum, donec ultimos perimat ipsa cessatio. Obliuione uero plures simul numeri, quãuis paulatim absterguntur. Nã nec ipsi aliquãdiu manẽt integri. Quod .n. post annũ uerbi gratia in memoria nõ inuenitur, etiã post unũ diẽ iã minus est, sed nõ sentitur ista diminutio. Nõ tñ falso ex eo conijcitur, qa nõ utiq; pridie quàm cõpleatur annus repente totũ euolat. Vnde intelligi datur, ab illo tẽpore quo inhæret memoriæ, incipere labi. Hinc est illud qđ plerũq; dicim⁹, tenuiter memini, cũ aliquid post tẽpus recordãdo reperim⁹, antequã planẽ totũ excidat. Quapropter utrunq; hoc numerorũ genus mortale est. Veruntamen faciẽtes factis iure anteponuntur. DI. Accipio & probo. MA. Iam ergo tria reliqua intuere, & eorũ quoq; qđ sit optimũ & cęteris præferendũ, edissere. DI. Nõ est hoc facile. Nã ex illa regula qua factis facientes oportet anteferre, cogor sonantibus numeris palmã dare: hos .n. sentimus audiẽtes, & cũ hos sentimus, hoc patimur. Hi ergo faciũt eos qui sunt in aurium passione cũ audimus: hi aũt rursus, quos sentiẽdo audimus & habemus

Cõparat, nũeros memoriales tertiis, uel tertia differẽtia || ónumerorũ

faciũt alios in memoria, quibus à se factis recte ꝑferuntur. K Sed hic qa & sentire & meminisse animæ est, nõ moueor si aliqd quod i anima sit, alicui qđ itẽ in ea sit, anteponã. Illud me cõturbat, q̃uo sonãtes numeri, qui certe corporei sunt, uel quoquo modo in corpore magis laudandi sint, quam illi q cũ sentimus in anima esse reperiuntur. Sed rursus cõturbat q̃uo nõ magis laudãdi sint, cũ hi faciãt, illi ab his fiant. MA. Mirare potius q̃uo facere aliquid in anima corpus põt. Hoc enim fortasse non posset, si nõ peccato primo corpus illud quod nulla molestia & summa facilitate animabat & gubernabat, in deterius cõmutatũ, & corruptioni subijceretur & morti: qđ tñ habet sui generis pulchritudinẽ, & eoipso dignitatẽ animę satis cõmendat, cuius nec plaga & morbus sine honore alicuius decoris meruit esse. Quã plagã summa dei sapientia, mirabili & ineffabili sacramento dignata est assumere, cũ hominẽ sine peccato, nõ sine peccatoris cõditiõe suscepit. Nã & nasci humanitus, & pati & mori uoluit. Nihil horũ merito, sed excellẽtissima bonitate, ut nos caueremus magis superbiam, qua L dignissime in ista cecidim⁹, q̃ cõtumelias quas indignus excepit, & animo æquo mortẽ debitã solueremus, si ꝓpter nos potuit etiã indebitã sustinere: & quicqd secretius aut purgati⁹ in tali sacramẽto à sanctis & melioribus intelligi potest. Ergo animã in carne mortali operantẽ passionẽ corporũ sentire nõ mirũ est. Nec qa ipsa est in corpore melius putandũ est oẽ qđ in ea fit, quàm oẽ quod fit in corpore. Credo enim tibi uideri uerum falso esse pręponẽdũ. DI. Quis dubitauerit? MA. Num uera est arbor quã uidemus in somnis? DI. Nullo modo. MA. At eius forma in anima fit, huius aũt quã nunc uidemus in corpore facta est. Quare cũ & uerum falso, & anima corpore melior sit, uerum in corpore melius est quàm falsum in anima. Sed ut hoc inquantũ uerũ, nõ inquãtũ in corpore fit, melius est: ita illud inquantũ falsum, nõ inquãtũ in anima fit, fortasse est inferius & deterius. Nisi qd habes ad hęc? DI. Nihil equidẽ. MA. Audi aliud qđ fit uiputo uicinius Neq; enim negabis, qđ decet, esse melius quàm id qđ non decet. DI. Immo M fateor. MA. At in qua ueste decẽs est mulier, in eadẽ uirũ indecẽtẽ esse posse quis ambigat? DI. Et hoc manifestũ est. MA. Quid ergo forma ista numerorũ decet in sonis qui allabuntur auribus, & dedecet in anima, cũ eos sentiendo ac patiendo habet. Nũ magnopere mirandũ est? DI. Non opinor MA. Quid ergo dubitamus sonantes numeros atq; corporeos pręponere ijs qui ab ipsis fiũt, quãuis in anima fiant, quę corpore est melior, qa numeros numeris & faciẽtes factis, nõ corpus animę ꝑponimus? Corpora enim tanto meliora sunt, quãto numerosiora talibus numeris Anima uero istis q̃ per corpus accipit, carẽdo fit melior, cũ sese *I. retract.* auertit à carnalibus sensibus, & diuinis sapientiæ *cap. 11.* numeris reformat̃. Ita qppe in scripturis sanctis dicitur: Circumiui ego, ut scirẽ & cõsyderarẽ & q̃rerẽ sapiẽtiã & numerũ: qđ nullo mõ arbitrandũ est de *Eccle. 8.* his numeris dictũ, qbus etiã flagitiosa theatra personant Sed de illis credo, quos nõ a corpore accipit aĩa, sed acceptos etiã à summo deo ipsa potius imprimit corpori. Quod quale sit, nõ hoc loco est *Aĩa an à corpore pa* cõsyderãdũ. MA. Veruntamẽ ne illud occurrat,

tiatur, & quo illud Caput. 5.

A arboris uitā meliorē esse quàm nostram, qm̄ non accipit sentiēdo à corpore numeros, nullus enim ei sensus est: diligenter cōsyderandū est, utrum reuera nihil sit aliud qđ dicitur audire, nisi aliquid à corpore in anima fieri. Sed perabsurdū est fabricatori corpori materiā quoquo modo animā subdere. Nunquā .n. anima est corpore deterior: & ois materia fabricatore deterior. Nullo modo igitur anima fabricatori corpori ē subiecta materies. Esset aūt si aliquos in ea numeros corpus operaref. Nō ergo cū audimus fiūt in anima numeri ab ijs, quos in sonis cognoscimus. An Aliqd renuis? D I. Quid ergo qđ in audiēte cōtingit? MA. Quicqd illud sit qđ fortasse inuenire aut explicare nō possumus, num ad hoc ualebit ut animā corpore meliorē esse dubitemus? Aut cū hoc fateamur, poterimus ne operāti corpori & numeros imponēti eam subdere, ut illud sit fabricās, hęc aūt materies de qua & in qua numerosum aliqd fabricef? Quod si credimus, deteriorē illā credamus necesse est. Quo B quid miserius, qd detestabilius credi potest? Quæ cū ita sint, conabor equidē quantū deus adiuuare dignabif, quidnā ibi lateat cōiectare atq; differere. Sed si hoc ꝓpter utriusq; aut alterius nostrū infirmitatē minus ꝓ uolūtate successerit, uel nosipsi aliás sereniores id inuestigabimus, uel intelligētioribus inuestigāda deferemus, †uel ęquo animo latere patiemur: nō tn̄ ideo ista certiora de manibus debem⁹ amittere. D I. Tenebo istud incōcussum si potuero, & tn̄ latebrā istā nō esse impenetrabilē nobis uelim. M A. Cito dicā qd sentio. Tu uero aut sequere, aut etiā p̄cede si ualebis, ubi me cūctari & hæsitare animaduerteris. Ego .n. ab aia hoc corpus animari nō puto, nisi intentione facientis. Nec ab isto quicquam illā pati arbitror, sed facere de illo & in illo tāquā subiecto diuinitus dominationi suę. Aliquando tn̄ cū facilitate, aliquādo cū difficultate operari, quāto ꝓ ei⁹ meritis magis minúsue illi cedit natura corporea. Corporalia ergo q̄cunq; huic corpori ingeruntur aut obijciunf extrinsecus, nō in anima, sed in ipso corpore aliquid C faciūt, qd operi ei⁹ aut aduersef, aut cōgruat. Ideoq; cū renititur aduersanti, & materiā sibi subiectā in operis sui uias difficulter impingit, fit attentior ex difficultate in actione, q̄ difficultas propter attentionē, cum eam nō latet, sentire dicitur, & hoc uocatur, dolor aut labor. Cū aūt congruit qđ inferf aut adiacet: facile totū id uel ex eo quantum opus est, in sui operis itinera traducit. Et ista eius actio qua suū corpus cōueniēti extrinsec⁹ corpori adiūgit, qm̄ ꝓpter quiddā aduentitium attētius agitur nō latet, sed ꝓpter cōuenientiā cū uoluptate sentitur. At cū desunt ea qbus corporis detrimenta reficiat, egestas cōsequitur, & hac actionis difficultate cum fit attentior, & talis eius operatio nō eā latet, fames aut sitis, aut tale aliqd appellaf. Cū autē supersunt ingesta, & ex eoꝝ onere nascitur difficultas operandi, neq; hoc sine attentione fit, & cum talis actio nō latet & cruditas sentitur, attente etiā operatur cū eijcit superfluū, si leniter, cū uoluptate: si aspere, cū dolore. Morbidā quoq; perturbationē corporis attēte agit, succurrere appetens labēti atq; defluenti, & hac actione nō latente morbos & ægrotationes sentire dicitur. Et ne longum faciā, uidef mihi anima cū sentit in corpore, nō ab illo aliqd pati, sed in eius passiōibus attētius agere, & D has actiones siue faciles ꝓpter cōueniētiā, siue difficiles ꝓpter incōueniētiā, nō eam latere: & hoc totū est quod sentire dicitur. Sed iste sensus q etiam dū nihil sentimus, inest tamē, instrumentū est corporis, qđ ea tēperatione agitur ab anima, ut in eo sit ad passiones corporis cū attentione agēdas paratior, similia similib⁹ ut adiūgat, repellatq; quod noxiū est. Agit porrò ut opinor luminosum aliqd in oculis aereum, serenissimū & mobilissimum in auribus, caliginosum in naribus, in ore humidū, in tactu terrenū & quasi lutulentū. Sed siue hac siue alia distributione ista cōiiciantur, agit hæc anima cū quiete, si ea q̄ insunt in unitate ualitudinis, quasi familiari quadā cōsensione cohæserint. Cū aūt adhibentur ea q̄ nonnulla ut ita dicā alteritate corpus afficiūt, & exerit attētiores actiones, suis qbusq; locis atq; instrumētis accōmodatas, & tūc uidere uel audire, uel olfacere, uel gustare, uel tāgēdo sentire dr̄, qbus actionib⁹ congrua libēter associat, & moleste obsistit incōgruis. Has operatiōes passionib⁹ corporis puto a iam exhibere cū sentit, E nō easdē passiones recipere. Quapropter cū de sonorū numeris in pręsentia quęraf, & sensus auriū uocetur in dubiū, nō oportet p cętera diutius euagari. Referamus itaq; nos ad id de quo agitur, & uideam⁹ utrū sonus in auribus aliquid faciat. An tu id negabis? D I. Nihil minus. M A. Quid easdem aures animatum membrum esse nōnne cōcedis? D I. Cōcedo. MA. Cū ergo elemētum id quod in eo mēbro simile est aeri, moueaf aere pcusso, animā illam, quę ante istum sonū uitali motu in silētio corpus auriū uegetabat, nū putamus aut cessare posse ab opere mouēdi qđ animat, aut eodē modo mouere cōmotū extrinsec⁹ aerē auris suæ, quo mouebat antequā ille illaberetur sonus? D I. Nō uidetur mihi aliter. M A. Hoc ergo genus taliter mouere nōnne fatendū est facere esse, non pati? D I. Ita est. M A. Nō igitur absurde credimus motus suos animā uel actiones uel operationes, uel si quo alio nomine cōmodius significari possunt, nō latere cū sentit. Hæ aūt operationes, uel præcedēnibus corporū passionibus adhibentur, ut sunt F cū illę oculorū nostrorū lucē formę interpellant, aut in aures influit sonus, aut naribus exhalatiōes palato sapores, cętero corpori quælibet solida & corpulēta admouētur extrinsecus, uel in ipso corpore de loco in locum migrat aliqd siue trāsit, uel totū ipsum corpus suo alienóue pōdere mouetur. Hę sunt operationes, quas adhibet aia p̄cedēntibus passionib⁹ corporis, q̄ delectāt eā associantē, offendūt resistētē. Cū aūt ab eisdē suis operationibus aliqd patif, à seipsa patitur, nō à corpore, sed planè cū se accōmodat corpori: & ideo apud seipsam minus est, qa corpus semper minus quàm ipsa est. Cōuersa ergo à dn̄o suo ad seruū suū necessario deficit: Cōuersa itē à seruo suo ad dominū suū, necessario ꝓficit, & p̄bet eidē seruo facillimā uitā & propterea minime operosam & negociosam, ad quā ꝓpter summā quietē nulla detorqueat attētio, sicut est affectio corporis q̄ sanitas dicif. Nulla quippe attētione nostra opus habet, nō qa nihil tunc agit anima in corpore, sed qa nihil facili⁹ agit. Nam in omnib⁹ operibus nostris, tāto quisq; attētius, quāto difficilius operamur. Hęc aūt sanitas tūc firmis

† diff. remus.

1 Retrac. cap. 11.

G ſima erit atq; certiſſima, cū priſtinæ ſtabilitati, cer
to ſuo tēpore atq; ordine hoc corpus fuerit reſtitu
tū, quę reſurrectio eius antequā pleniſſime intelli
gatur, ſalubriter creditur. Oportet .n. animā, & re-
gi a ſuperiore, & regere inferiorē. Superior illa ſol⁹
deus eſt, inferior illa ſolū corpus, ſi ad oēm & totā
animā intēdas. Vt ergo tota eſſe ſine dño, ſic excel
lere ſine ſeruo nō poteſt. Vt aūt dñs eius magis eſt
quàm ipſa, ita ſeruus eius minus. Quare intēta in
dominū, intelligit æterna ei⁹, & magis eſt, magisq;
eſt etiā ipſe ſeruus in ſuo genere per illā. Neglecto
aūt dño intēta in ſeruum carnalē, quę dicitur con
cupiſcētia, ſentit mot⁹ ſuos, quos illi exhibet, & mi
nus eſt: nec tñ tantum minus, quantū ipſe ſeruus,
etiā cum maxime eſt in natura propria. Hoc autē
delicto multo minus eſt quam erat, cū ille ante de
lictū magis eſſet. Quocirca mortali iā & fragili, cū
magna difficultate atq; attētione dominatur. Hinc
illi error incurrit, ut uoluptatē corporis, quia eius
attentioni cedit materies, pluris æſtimet quàm ip
H ſam ſanitatē, cui attētione nulla opus eſt. Nec mi-
rū ſi erumnis implicatur pręponēs curam ſecurita
ti. Cōuertēti aūt ſe ad dominū, maior cura oritur,
ne auertaſ, donec carnaliū negociorū requieſcat
impetus effrenat⁹ cōſuetudine diuturna, & tumul
tuoſis recordationibus cōuerſioni eius ſeſe inſe-
rēs: ita ſedatis motibus ſuis, quibus in exteriora ꝓ
uehebatur, agit ocium intrinſecus liberū, qd ſigni
ficatur ſabbato, ſi cognoſcit ſolum deū eſſe dnm
ſuum, cui uni ſumma libertate ſeruitur. Nō aūt il-
los carnales motus, ut cū libet exerit, ita etiā cū li-
bet extinguit. Nō enim ſicut peccatū in ei⁹ poteſta
te eſt, ita etiā pœna peccati. Magna quippe res eſt
ipſa aia, nec ad opprimēdos laſciuos motus ſuos,
idonea ſibi remanet. Valentior .n. peccat, & poſt
peccatū diuina lege facta imbecillior, minus po-
Roma. 7. tēs eſt auferre qd fecit. Infelix ego hō, quis me libe
rabit de corpore mortis huius? Gratia dei p Ieſum
Chriſtū dñm noſtrū. Motus igitur animæ ſeruans
impetū ſuū, & nōdū extinctus, in memoria eſſe di-
citur: & cū in aliud intēditur anim⁹, quaſi nō ineſt
aio priſtinus motus, & reuera minor fit, antequam
I intercidat, quadā ſimiliū uicinitate renouetur. Sed
uelim ſcire utrū te aduerſus iſta nihil moueat D I.
Probabiliter mihi dicere uideris, nec auſim reſiſte
re. M A. Cum igitur ipſum ſentire mouere ſit cor
pus aduerſus illū motū, q in eo factus eſt, nō exiſti
mas ideo nos nō ſentire, cū oſſa & ungues & capil
li ſecantur, nō qa iſta in nobis omnino nō uiuunt
nō enim aliter aut cōtinerentur aut nutrireñ, aut
creſcerēt, aut etiā uim ſuā in ſeminanda ſerendáue
prole mōſtrarent: ſed qa minus libero aere penetrā
tur, mobili ſcilicet elemēto, ꝗ ut motus ibi poſſit
ab anima fieri tā celer quàm eſt ille, aduerſus quē
fit cū ſentire dicitur. Talis quędā uita cū in arbori
bus atq; ſtirpibus cęteris eſſe intelligaſ, nullo mo-
do eam nō ſolū noſtræ quę ratione etiā præpol-
let, ſed ne ipſi qdē beluinę decet prępoņere. Aliud
n eſt ſumma ſtoliditate, aliud ſumma ſanitate cor
poris nihil ſentire Nā in altero inſtrumēta deſunt,
q aduerſus paſſiones corporis moueantur, in alte-
Triū numerorum ordo. Caput. 6. ro ipſę paſſiōes. D I. Probo & aſſentior. M A. Re
di ergo mecū ad ꝓpoſitū, atq; reſpōde de tribus il-
lis gñribus numerorū, quorū alterum in memoria
eſt, alterū in ſentiēdo, alterū in ſono, quodnā tibi
uideatur excellere? D I. Sonum duobus illis poſt K
pono, quę in anima ſunt & uiuunt quodāmodo.
Sed horū duorū qd ꝓſtantius iudicē, incertus ſum
niſi forte qm̄ illos q ſunt in actione, non ob aliud
pręponēdos ijs q ſunt in memoria dixerā, niſi ꝗ il
li facientes ſunt, illi ab his facti: eadē ratione iſtos
etiā qui dū audimus inſunt in anima, oportet ijs
anteponere q ab ijſdē in memoria fiūt, ſicuti & du
dū mihi uidebatur. M A. Nō puto abſurdā reſpō
ſionē tuā. Sed qm̄ diſputatū eſt, hos etiā qui ſunt
in ſentiēdo numeros operationes eſſe animæ, qūo
eos ab illis diſcernis, quos in actu eſſe animaduer
timus etiā cū in ſilentio nō recordans agit aliquid
anima p tēporalia ſpatia numerorū? An ꝗ illi ſunt
mouētis ſeſe animę ad corpus ſuum, hi uero in au
diēdo mouētis ſeſe animæ aduerſus paſſiones cor
poris ſui? D I. Accipio iſtā differētiā. M A. Quid
in ſentētia manēdū ne eſſe arbitraris, ut præſtātio
res illi iudicentur q ſunt ad corpus, quàm illi qui
ſunt aduerſus paſſiones corporis? D I. Liberiores
mihi uidentur illi, q ſunt in ſilētio, quàm ij qui nō
ſolū ad corpus, ſed ad paſſiones etiā corporis exe- L
runtur. M A. Diſtincta à nobis & quibuſdam me
ritorū gradibus ordinata uideo quinq; genera nu
merorū, qbus ſi placet, imponam⁹ cōgrua uocabu
la, ne in reliquo ſermone pluribus uerbis quàm re
bus uti neceſſe ſit. D I. Placet uero. M A. Vocen-
tur ergo primi iudiciales, ſecūdi ꝓgreſſores, tertij Numerorum nomina.
occurſores, q̄rti recordabiles, quinti ſonātes. D I.
Teneo, & his nominibus utar libētius. M A. Attē
de igiſ deinceps, & dic mihi, quīnā iſtorū immor- Numerus iudicialis Cap. 7.
tales tibi uideātur, an oēs ſuis tēporibus labi atq;
occidere exiſtimas? D I. Iudiciales ſolos immorta
les puto. Cæteros uideo uel trāſire cū fiunt, uel de
memoria obliuione deleri. M A. Tā certus es de
iſtorū immortalitate, quàm cert⁹ es de interitu cæ
terorū, an diligētius, utrū uere hi immortales ſint
oportet q̄rere? D I. Quęram⁹ ſanè. M A. Dic ergo
cū aliquāto correptius ſiue ꝓductius, dū ſeruiā tē
porū legi, qua ſimplo ad duplū pedes cōueniunt,
uerſum pronuncio, num offendo ulla fraude iudi M
ciū ſenſus tui? D I. Nō omnino. M A. Quid ſon⁹
ille, q correptioribus & quaſi fugacioribus ſylla-
bis æditur, nū poteſt plus tēporis occupare quàm
ſonat? D I. Qui pōt? M A. Iudiciales ergo illi nu-
meri, ſi uinculo tēporis in tāto ſpatio tenereñ, quā
to iſti ſonātes digeſti ſunt, poſſetne ad eos ſonan-
tiū, q paulo ꝓductius etiā iambica lege fundūtur,
aſpirare iudiciū? D I. Nullo modo. M A. Igitur ap
paret hos mora tēporū, qui iudicādo pręſidēt, nō
teneri? D I. Prorſus apparet. M A. Recte annuis.
Sed ſi nullo tēpore tenerētur, quātolibet ꝓducti⁹,
legitimis interuallis iambicos ꝓferrē ſonos, nihilo
minus ad iudicandū adhiberētur. Nūc uero ſi ęde
rē unā ſyllabā quāta mora peragūtur, ne multū di
cā, tres paſſus incedētis, & altā duplo, atq; ita dein-
ceps tā lōgos iambos ordinarē, ſimpli & dupli lex
illa nihilominus ſeruareſ, nec tñ naturale illud iu-
diciū his dimenſionibus apꝓbādis adhibere poſ-
ſemus. An tibi non uideſ? D I. Negare nō poſſum
ita uideri. Nam mea qdē ſentētia res in aperto eſt.
M A. Tenentur ergo & hi iudiciales nōnullis fini-
bus tēporaliū ſpatiorū, quos in iudicādo excede-
re nequeūt, & qcqd excedit hęc ſpatia, nō aſſequun
tur ut iudicent: atq; ita ſi tenētur, qūo ſint immor
tales

A tales nõ uideo. DI. Nec ego uideo quid respõdeā Sed quanquā de immortalitate horum iam minus pręsumā, nõ tamē quo pacto hinc mortales cõuincantur intelligo. Fieri enim potest, ut quantacunq; spatia iudicare possunt, semp id possint, qm̃ non sicut de cæteris, aut obliuione aboleri possunt, aut tãdiu esse, uel intantũ extēdi, quãdiu sonus pellit, & inquantũ extēdũtur occursores illi, aut quãdiu agunt, uel quantũ ꝓducuntur, quos ꝓgressores uocauimus Nam utriq; cũ ipso tempore operationis suæ trãseunt. Hi aũt iudiciales utrũ & in anima, nescio, in ipsa certe hominis natura manēt, iudicaturi de oblatis, quãquã à certa breuitate usq; ad certã lõgitudinē uarientur, approbãdo in his numerosa, & ꝑturbata dãnando. MA. Saltē illud cõcedis alios homines citius offendi claudicantib⁹ numeris, alios tardius, & plerosq; nõ nisi ex cõparatione integrorum iudicare uitiosos, cũ & illos & illos audierint. DI. Cõcedo. MA. Vnde tandē hanc differētiā putas existere, nisi aut natura, aut exerci B tatiõe, aut utroq;? DI. Sic arbitror. MA. Quæro igit, utrũ possit aliqs aliquãto productiora interualla iudicare & apꝓbare, quę alius nõ possit? DI. Credo esse posse. MA. Quid ille q nõ põt si se exerceat cõgruēter, nec adeo tard⁹ sit, nõne poterit? DI. Poterit uero. MA. Nũ in tãtum possunt isti proficere ad ꝓductiora iudicãda, ut horarũ, uel dierũ, uel etiã mēsium, annorũmue dupla & simpla spatia, cũ saltē somno impediantur, sensu illo iudicia rio possint cõprehēdere, & tanquã illos iãbos motionis nutibus approbare? DI. Nõ possunt. MA. Quid itaq; nõ possunt, nisi qa unicuiq; animãti in gn̄e ꝓprio ꝓportione uniuersitatis sensus locorũ tēporumq; tributus est, ut quomodo corpus eius ꝓportione uniuersi corporis tantũ est, cuius pars est, & ętas eius ꝓportiõe uniuersi seculi tãta est cuius pars est: ita sensus eius actioni ei⁹ cõgruat, quã ꝓportione agit uniuersi motus cuius hęc pars est? Sic habēdo oïa magn⁹ est hic mũdus, q sępe in scripturis diuinis cœli & terrę nomine nuncupat, cuius oẽs partes si ꝓportione minuãtur, tãtus est, & si ꝓportione augeant, nihilominus tãtus est: qa nihil in spatijs locorũ & tēporũ p seipsum magnum C est, sed ad aliqd breuius: & nihil rursus in his p seipsum breue est, sed ad aliqd maius. Quapropter si humanę naturę ad carnalis uitæ actiones talis sensus tribut⁹ est, quo maiora tēporũ spatia iudicare nõ possit q̃ interualla postulãt ad talis uitę usum ptinētia, qm̃ talis hominis natura mortalis est, etiã talē sensum mortalē puto Nõ .n. frustra cõsuetudo quasi secunda, & quasi affabricata natura dicitur. Videm⁹ aũt uelut quosdã sensus nouos in iudicãdis huiuscemodi rebus corporeis consuetudine effectos, alia consuetudine deperire. Sed quoquo mõ se habeãt hi numeri iudiciales, eo certe pstant ꝙ dubitamus, uel difficile puestigamus, utrũ mortales sint. De cęteris aũt quatuor gn̄ribus nulla q̃stio est, quin mortales sint, quorũ etsi quosdã non cõprehēdãt qa ultra ipsorũ iura porrecti sunt, gn̄ra tñ ipsa suo examini uēdicãt. Nã & illi progressores cũ aliquã in corpore numerosam operationem appetunt, latenter istorũ iudicialiũ nutu modificant] Quod enim nos uel ambulãtes ab imparib⁹ passibus, uel pcutiētes ab imparib⁹ interuallis plagarũ, uel edētes uel bibētes ab imparibus malarũ motib⁹, scalpētes deniq; ab imparibus unguiũ du D ctibus, & ne p multas alias operationes percurrã, & qd nos in qualibet attentione agendi aliqd per corporis mēbra ab imparibus motib⁹ refrenat & cohibet & quandã parilitatē tacite imperat, idipsum est iudiciale nescio qd, quod cõditorē animabus insinuat deũ, quē certe decet credere authorem cõueniētię atq; cõcordię Et illi occursores numeri, q certe nõ ꝓ suo nutu, sed ꝓ passionibus corporis aguntur, inquantũ eorũ interualla põt memoria custodire, intantũ his iudicialibus iudicãdi offeruntur atq; iudicantur Numerus nanq; iste q interuallis tēporũ cõstat, nisi adiuuemur in eo memoria, iudicari à nobis nullo pacto potest Quamlibet enim breuis syllaba, cũ & incipiat & desinat, alio tēpore initiũ eius, & alio finis sonat. Tenditur ergo & ipsa quãtulocunq; tēporis interuallo, & ab initio suo p mediũ suum tēdit ad finē. Ita ratio inuenit tã localia quàm tēporalia spatia infinitã diuisionē recipere, & idcirco nullius syllabæ cũ ini- E tio finis audit. In audienda itaq; uel breuissima syllaba, nisi memoria nos adiuuet, ut eo momēto tēporis quo iã nõ initiũ, sed finis syllabę sonat, maneat ille motus in animo q factus est cũ initiũ ipsum sonuit, nihil nos audisse possum⁹ dicere. Hinc est illud ꝙ plerũq; alia cogitatione occupati, corã loquētes nõ nobis uidemur audisse: Nõ qa occursores illos numeros nõ agit tũc anima, cũ sine dubio sonus ad aures ꝑueniat, & illa in passione corporis sui cessare nõ possit, nec possit nisi aliter moueri q̃ si illa nõ fieret: sed qa intētione in aliud subinde extinguit motionis impetus, q si maneret in memoria, utiq; maneret, ut nos & inueniremus & sentiremus audisse. Qđ si de una syllaba breui minus sequat mēs tardior, qđ inuenit ratio, de duab⁹ certe nemo dubitat, quin eas simul nulla aïa possit audire. Nõ .n. sonat secũda nisi prima destiterit: qđ aũt simul sonare nõ põt, simul audire qs potest? Vt igitur nos ad capienda spatia locorũ diffusio radiorũ iuuat, q ē breuibus pupillis in aperto emicãt, & adeo sunt nostri corporis, ut quanquã sint in ꝓcul positis rebus quas uidemus, à nostra F aïa uegetent: ut ergo effusiõe lucis adiuuamur ad capiēda spatia locorũ, ita memoria, q̄ quasi lumē est tēporaliũ spatiorũ, quãtũ in suo genere extēdi quodãmodo põt, tm̃ eorundē spatiorũ capit. Cũ aũt diutius aures pulsat sonus nullis distinctus articulis, & ab aliquo tãdē fine, cõiunctus alter duplo, aut etiã tãto ędit spatio, attētione in succedentē ꝑpetuo sonũ, motus ille animi q attētione ad pteritũ & elapsum sonũ cũ trãsibat est factus, reprimitur, id est, nõ ita remanet in memoria. Quapropter iudiciales illi numeri, q numerosis interuallis tēporũ sitis, exceptis ꝓgressorib⁹, qbus etiã ipsum ꝓgressum modificãt, iudicare nõ possũt, nisi quos eis tãquã ministra memoria obtulerit, nõnne ipsi existimãdi sunt p certũ spatiũ tēporis tēdi? Sed interest, qbus tēporum spatijs, uel excidat nobis, uel meminerimus qđ iudicãt Siquidē nec in ipsis corporũ formis q̄ ad oculos ptinēt, possemus rotũda uel quadrata, uel q̄cunq; alia solida & determinata iudicare, & omnino sentire, nisi ex obliquo oculos uersaremus Cũ autē alia pars aspicitur, si exciderit qđ est aspectũ in alia, frustratur omnino iudicantis intētio, quia & hoc aliqua mora tēporis fit,

Numeri mortales. Caput 8.

G Cui uarietati opus est inuigilare memoriā. Recordabiles uero numeros multo euidētius est, quod eadē ipsa offerente memoria, iudicamus his iudicialibus. Nā si occursores, quātū ab ea offeruntur, tātū iudicanť, multo magis ij ad quos tanquā repositos post alias intentiones reuocamur recordatione in memoria uiuere inueniuntur. Quid .n. aliud agimus cū reuocamus nos in memoria, nisi quodā modo qd reposuimus quærimus? Recurrit aūt in cogitationē occasione similiū motus animi nō extinctus, & hęc est q̄ dicitur recordatio. Sic agimus numeros, uel in sola cogitatione, uel etiā in mēbrorū motu, quos iam egimus aliquādo. Inde aūt scimus nō uenisse, sed redisse illos in cogitationē, qa cū memorię mādarenť, cū difficultate repetebanť, & indigebamus aliqua p̄monstratione ut sequerētur: † * qua difficultate dēpta, cū sese ipsi accōmodate uolūtati offerūt, cōsequētes tēporib⁹ atq; ordine suo tā facile, ut q uehemētius inhæserūt, etiā aliunde cogitātibus nobis, iam quasi ꝓprio nutu

† ual. sequere n. or.

H peragātur, nō eos utiq; nouos esse sentimus. Est ēt aliud unde nos sentire arbitror pręsentē motū animi iā fuisse, qd est & recognoscere, dū recētes mot⁹ eius actionis in qua sumus, cū recordamur, q certe uiuaciores sunt, cū recordabilibus atq; iā sedatioribus quodā interiore lumine cōparamus, & talis agnitio, recognitio est & recordatio. Iudicanť ergo & recordabiles numeri ab his iudicialibus, nunq̄ soli, sed adiūctis actiuis aut occursorib⁹, aut utrisq; q eos tāquā è latebris suis in manifestū ꝓducunt, & quasi redintegratos, q iam abolebātur, rursum recordanť. Ita cū occursores intantū iudicētur, in quātū eos memoria iudicantiū mouet, possunt uicissim & recordabiles q sunt in memoria occursoribus eos exhibētibus iudicari: ut hoc intersit, qd occursores ut iudicenť, quasi recētia eorū fugiētiū uestigia offert memoria, recordabiles aūt qn eos audiēdo iudicamus, quasi eadē uestigia occursoribus transeuntibus reuiresc̄ūt. Iā porro de sonantibus numeris qd opus est dicere, cū in occursorib⁹ iudicentur si audiantur? Si uero ibi sonant ubi nō

I audiuntur, qs dubitet eos à nobis nō posse iudicari? Sanè ut in sonis p̄ instrumentū autiū, ita in saltationibus cæterisq; uisibilibus motibus qd ad tēporales numeros attinet, eadē adiuuante memoria hisdē numeris iudicialibus diiudicamus.

Alij numeri superioribus præstātiores. Ca. 9

Hæc cū ita sint, conemur si possumus istos numeros iudiciales trāscēdere, & quæramus utrum sint superiores. In his .n. quāquā spatia tēporū iam minime uideamus, nō t̄n adhibentur nisi ad ea iudicāda, q̄ in spatio tēporis fiunt. Nec ipsa qdē omnia, sed q̄ possunt articulari memoriter. Nisi qd habes forte qd cōtra hęc uelis dicere. DI. Mouet me plurimū istorū iudicialiū uis atq; potentia. Ipsi .n. mihi uidentur esse ad quos omniū sensuum ministeria referuntur. Itaq; his excellentius utrum quicquam in numeris inueniri possit, ignoro. MA. Nihil deperit qd diligētius quęrimus. Aut .n. inueniemus superiores in anima humana, aut hos in ea summos esse firmabimus, si tamen illud claruerit, nullos in ea esse p̄stantiores. Aliud est enim non esse, aliud nō posse inueniri, siue ab ullo homine, siue a nobis. Sed ego puto cū ille à nobis propositus uersus canitur. Deus creator omniū, nos & occursoribus illis numeris audire, & recordabilib⁹ recognoscere, & progressoribus ꝓnunciare, & his iudicialibus delectari, & nescio qbus alijs æstimare,

K & de ista delectatione, q̄ quasi sentētia est iudicialiū istorum, aliā secūdū hos latentiorē, sed certiorē ferre possumus sentētiā. An tibi unū atq; idē uidetur delectari sensu, & ęstimare ratione? DI. Diuersa esse fateor. Sed primo ipso moueor uocabulo, cur nō potius isti uocētur iudiciales qbus inest ratio, quàm isti quibus inest delectatio. Deinde uereor ne nihil sit aliud ęstimatio ista ratiōis, quàm eorū de seipsis quędā diligentior iudicatio: ut nō alij sint numeri in delectatione, alij in ratione, sed uni atq; ijdē, aliâs iudicēt de ijs q̄ agūtur in corpore, cū eos ut supra demōstratū est, offert memoria, aliàs de seipsis remotius a corpore atq; syncerius. MA. De uocabulis qdē nihil satagas, res in potestate est: placito enim, nō natura imponuntur. Quod aūt eosdē esse arbitraris, nec duo genera numerorum hæc uis accipere, illud ni fallor, te rapit, ꝙ eadē anima utrunq; agit. Sed animaduertere te opus

L est, & in progressoribus eandē animā corpus mouere, uel ad corpus moueri, & in occursoribus hāc eandē passionibus eius ire obuiam, & in recordabilibus istā ipsam, donec quodammodo detumescāt ipsis quasi fluctuare motionibus. Nos ergo in istis gn̄ribus numerādis & distinguendis unius naturæ, id est, animę motus affectionesq; despicim⁹. Quare si ut aliud est ad ea q̄ corpus patitur moueri, qd fit in sentiēdo: aliud mouere se ad corpus, qd fit in operādo: aliud qd ex his motib⁹ in aīa factū est cōtinere, qd est meminisse: ita est aliud annuere uel renuere his motibus aut cū primitus exerunť, aut cū recordatione resuscitātur, qd fit in delectatiōe cōuenientię, & offensiōe absurditatis taliū motionū siue affectionū: & aliud est ęstimare, utrū recte, an secus ista delectāt, qd fit ratiocinādo, necesse est fateamur ita hęc eē duo gn̄a, ut illa sunt tria. Et si recte nobis uisum est, nisi qbusdā numeris esset ipse delectationis sensus imbutus, nullo mō eū potuisse annuere paribus interuallis, & p̄turbata respuere: recte etiā uideri pōt ratio q̄ huic delecta-

M tioni superimponitur, nullo mō sine qbusdā numeris uiuaciorib⁹, de numeris, quos infra se habet posse iudicare. Quę si uera sunt, apparet inuēta esse in anima quinq; genera numeroru, qbus cū addideris corporales illos, quos sonantes uocauimus, sex genera numerorū disposita & ordinata cognosces. Iā nūc si placēt, illi q nobis surrepserāt ad principatū obtinēdū, sensuales nominētur, & iudicialiū nomē qm̄ est honoratius, hi accipiāt qui excellentiores cōperti sunt: quanquā & sonantiū nomē mutandū putem, qm̄ si corporales uocentur, manifestius significabūt etiā illos q sunt in saltatione, & in cætero motu uisibili, si tamē ea quæ dicta sunt probas. DI. Probo sanè. Nam & uera & manifesta mihi uidentur. Horū etiam emēdationē uocabulorū libenter accipio. MA. Age nūc aspice uim potentiamq; rationis, quātū ex operibus eius aspicere possumus. Ipsa enim, ut id potissimū dicā qd ad huius operis susceptionē attinet, primo qd sit ipsa bona modulatio cōsyderauit, & eā in quodā motu libero, & ad suæ pulchritudinis finē cōuerso esse p̄spexit. Deinde uidit in motib⁹ corporū aliud esse qd' breuitate & productione tp̄is uariaretur, Inquantum mag:s esset minúsue diuturnū,

Ratio omnes cōmitatus inuentrix. Cap. 10

A aliud localium ſpatiorum percusſione in qbuſdā
gradibus celeritatis & tarditatis. Qua diuiſione fa
cta, illud qđ in tēporis mora eſſet, modeſtis inter-
uallis, & humano ſenſui accōmodatū articulatim
uarios efficere numeros, eorumq́ genera & ordinē
uſq; ad modulos uerſuum pſecuta eſt. Poſtremo at
tēdit qd in his moderādis, ſentiēdis, retinēdis, age
ret anima, cui⁹ caput ipſa eſſet: hoiq́ oēs animales
numeros á corporalibus ſeparauit: ſeq; ipſam hæc
oīa neq; animaduertere, neq; diſtinguere, neq; re-
cte numerare, ſine quibuſdā ſuis numeris potuiſſe
cognouit, eoſq́ cęteris inferioris ordinis, iudicia-
ria quadā æſtimatione ꝑpoſuit. Et nūc cū ipſa ſua
delectatiōe, q̄ in tēporū momēta ppendit, & tali-
bus numeris modificandis nutus ſuos exhibet, ſic
agit. Quid eſt qđ in ſenſibili numeroſitate diligi-
mus? Nū aliqd ꝑter parilitatē quandā & ęqualiter
dimēſa interualla? An ille pyrrhichius pes ſiue ſpō
deus, ſiue anapęſtus, ſiue dactylus, ſiue ꝓceleuma
ticus, ſiue diſpōdeus nos aliter delectaret, niſi par
tē ſuā parti alteri ęquali diuiſione cōferret? Quid
uero iambus, trochęus, tribrachus pulchritudinis
B haberēt, niſi qđ minore ſua parte maiorē ſuā par-
tē in tantas duas æqualiter diuidūt. Iam porro ſex
tēporū pedes, num aliunde blandius ſonāt atq; fe
ſtiuius, niſi qđ utraq; lege partiuntur, ſcilicet aut in
duas ęquales partes terna tēpora poſſidentes, aut
in unā ſimplā ex æqualibus partē & alterā duplā,
id eſt, ut maior habeat bis minorē, & eo modo ab
illa diuidaſ ęqualiter, duobus tēporibus quatuor
tēpora in bina dimetiēte atq; ſecāte. Quid illi qui-
núm ſeptenūq; tēporū pedes, unde ſolutę oratiōi
q̄ uerſibus uidenſ aptiores, niſi ꝙ eorū pars minor
in partes ęquales maiorē non diuidit? & hi tñ ipſi
unde admittunſ in ſui gñris ordinē ad tēporū nu
meroſitatē, niſi qa & in quinq; temporibus tantas
duas particulas habet pars minor, quantas maior
tres, & in ſeptē tanta tres minor, quātas maior qua
tuor. Ita in omnibus pedibus nulla pars minima
eſt alicuius dimēſionis articulo notata, cui nō cæ
terę quantū poſſunt ęqualitate, cōſentiant. Age in
coniunctis pedibus, ſiue libera ꝑpetuitate porriga
tur iſta cōiūctio, ſicut in rhythmis: ſiue ab aliquo
certo fine reuoceſ, ſicut in metris: ſiue etiā in duo
C mēbra quadā lege ſibimet cōgruētia tribuaſ, ſicut
in uerſibus, qua tādē alia re niſi ęqualitate pes pe
di amicus eſt? Vnde moloſſi & ionicorum ſyllaba
media q̄ lōga eſt, nō ſectione, ſed motu ipſo ꝓnun
ciātis atq; plaudētis in duo paria momenta diſtri-
bui pōt, ut etiā in terna tēpora pes tot⁹ conueniat,
qñ cęteris q eodē mō diuiduntſ, adiungiſ? cur? niſi
ęqualitatis iure dominātę, ꝙ ſcilicet ęqualibus la
teribus ſuis, q̄ binorū tēporū ſunt, & ipſa ſit duūm
tēporū? Cur idē fieri in amphibracho nō pōt, qñ
cęteris quatuor tēporū adiungiſ, niſi qa tanta ibi
nō inueniſ ęqualitas duplo medio, lateribus ſim-
plis? Cur in ſilētiorū interuallis nulla fraude ſen-
ſus offenditur: niſi qa eidē iuri æqualitatis, etiā ſi
nō ſono, ſpatio tñ tēporis qđ debeſ exoluiſ? Cur
ſequēte ſilētio etiā breuis ſyllaba ꝓ longa accipi-
tur, nō inſtituto, ſed ipſo naturali examine, quod
auribus pręſidet, niſi qa in ſpatio tēporis longiorē
ſonū coarctare in anguſtias eadē illa ęqualitatis le
ge ꝓhibemur? Itaq; ſyllabā ultra duo tempora pro
ducere, ut iam ſono impleatur qđ ſilentio impleri
poteſt, admittit natura audiēdi & tacēdi. Vt autem D
min⁹ quàm duo tēpora occupet ſyllaba dū reſtat
ſpatiū taciturnitatis, quædā fraus æqualitatis eſt,
quia minus quàm in duobus eſſe ęqualitas nō po
teſt. Iam uero in ipſa ęqualitate mēbrorū qua ua-
riātur illi ambitus, quos Græci περιόδους uocāt, uer-
ſuſq; figurantur, quō ad eādē æqualitatē ſecretius
reditur, niſi ut in ambitu breuius mēbrū maiori
ęqualibus pedibus ad plauſum cōueniat, & in uer
ſu occultiore cōſyderatiōe numerorū, ea q̄ in ęqua
mēbra iunguntur, uim ęqualitatis habere inueniā
tur. Quęrit ergo ratio, & carnalē animæ delectatio
nē, q̄ iudiciales partes ſibi uendicabat, interrogat,
cū ea ſpatiorū tēporaliū numeris æqualitas mul-
ceat, utrū duę ſyllabæ breues quaſcūq; audierit ue
re ſint æquales: an fieri poſſit, ut una earū ędatur
ꝓductius, nō uſq; ad lōgę ſyllabę modū, ſed infra
quātumlibet, quo tñ excedat ſociā ſuā? Num nega
ri pōt fieri poſſe, cū hoc delectatio iſta nō ſentiat,
& inęqualibus uelut æqualibus gaudeat, quo erro
re & inęqualitate qd turpius? Ex quo admonemur
ab his auertere gaudiū, q imitanſ æqualitatem, &
utrū impleāt, cōprehēdere nō poſſumus, immo ꝙ E
nō impleāt fortaſſe comprehēdimus. Et tamen in
quantū imitantur, pulchra eſſe in ſuo gñre & ordi
ne ſuo, negare nō poſſum⁹. Nō ergo inhęreamus
†inferiorib⁹ quàm nos ſumus, noſq́ ipſos inter il-
la q̄ infra nos ſunt, & illa q̄ ſupra nos ſunt, ita deo
& dño noſtro opitulante ordinemus, ut inferiori-
bus nō offendamur, ſolis aūt ſuperioribus delecte
mur. Delectatio qppe quaſi pōdus eſt animæ. Dele
ctādo †ergo ordinat animā. Vbi .n. erit theſaurus
tuus, ibi erit & cor tuū: ubi delectatio, ibi theſaur⁹
ubi aūt cor, ibi beatitudo aut miſeria. Quę uero ſu
periora ſunt, niſi illa in qbus ſumma, incōcuſſa, in
cōmutabilis, [&] ęterna manet æqualitas? Vbi nul
lū eſt tēpus, qa nulla mutabilitas eſt, & unde tēpo
ra fabricātur & ordinanſ & modificanſ ęterni atē
imitātia, dū cœli cōuerſio ad diē redit, & cœleſtia
corpora ad idē reuocat, diebuſq́ & mēſibus, & an
nis & luſtris, cæteriſq́ *ſyderū ordinibus †* legi-
buſq́ æqualitatis & unitatis & ordinatiōis obtem
perat. Ita cœleſtib⁹ terrena ſubiecta, orbes tēporū
ſuorū numeroſa ſucceſſiōe quaſi carmini uniuer
ſitatis cōſociāt. In qbus multa nobis uidenſ inor- F
dinata & pturbata, qa eorū ordini ꝓ noſtris meri-
tis aſſueti ſumus, neſciētes qd de nobis diuina ꝓui
dētia pulchrū gerat. Qm̄ ſi qs uerbi gr̄a in ampliſ-
ſimarū pulcherimarūq; ædiū uno aliquo angulo
tāquam ſtatua collocetur, pulchritudinē illius fa-
bricæ ſentire nō poterit, cuius & ipſe pars erit. Nec
uniuerſi exercitus ordinē miles in acie ualet intue
ri. Et in quolibet poemate ſi quāto ſpatio ſyllabæ
ſonāt, tātū uiuerēt atq; ſentirēt, nullo mō illa nu-
meroſitas & cōtexti operis pulchritudo eis place-
ret, quā totā pſpicere atq; approbare non poſſent,
cū de ipſis ſingulis prætereuntibus fabricata eſſet
atq; pfecta. Ita peccantē hominē ordinauit de⁹ tur
pē, nō turpiter. Turpis .n. factus eſt uoluntate uni
uerſum amittēdo, qd dei ꝑceptis obtēperans poſſi
debat, & ordinatus in parte eſt, ut q legē agere no-
luit, à lege agatur. Quicquid aūt legitime, utiq; iu-
ſte: & quicquid iuſte, nō utiq; turpiter agitur: quia
etiā in malis operib⁹ noſtris, dei opera bona ſunt.
Homo nanq; inquantū hō eſt, aliquod bonū eſt.

Sūma numerorum æqualitas, et ex creatu æqualitatibus inquiritur. Cap II.

†inuideamus.

†Delectatio.

** tertis.*

† orbibus*

G Adulteriū aūt inquantum adulterium eſt, malum
opus eſt. Plerunq; aūt de adulterio naſcitur homo
de malo ſcilicet hominis opere bonum opus dei.
Quamobrē ut nos ad ꝓpoſitū, ꝓpter qđ hæc ſunt
dicta, referamus, hi numeri rationis pulchritudi-
ne pręeminēt, à qbus ſi prorſus abſcinderemur, cū
inclinamur ad corpus, ꝓgreſſores numeros ſenſua
les nō modificarēt: q rurſus mouēdis corporibus
agūt ſenſibiles tēporū pulchritudines: atq; ita ſo-
nātibus obuij, etiā occurſores numeri fabricātur,
quos oēs impetus ſuos eadē anima excipiēs, quaſi
multiplicat in ſeipſa, & recordabiles facit q uis ei⁹
memoria dicit, magnū quoddā adiutoriū in hui⁹
uitę negocioſiſſimis actibus Hęc igitur memoria
q̄cunq; de motibus animi tenet, q aduerſus paſſio
nes corporis acti ſunt, φαντασίαι Græce uocantur.
Nec inuenio qđ eas latine malim uocare, quas pro
† opinabilis uiſa. cognitis habere atq; ꝓ certis opinabilis uita † eſt,
conſtituta in ipſo erroris introitu. Sed cū ſibi iſti
motus occurſant, & tāquā diuerſis & repugnātib⁹
intētiōis flatib⁹ ęſtuāt, alios ex alijs motus pariūt:
H nō iam eos q tenent ex occurſionibus paſſionum
corporis impreſſi ſenſibus, ſimiles tñ tāquā imagi
nū imagines, q̄ phantaſmata dici placuit. Aliter. n.
Differūt phātaſia & phantaſma. cogito patrē meū quē ſæpe uidi, aliter auum quē
nunquā uidi. Horū primū phātaſia eſt, alterū phā-
taſma. Illud in memoria inuenio, hoc in eo motu
animi, q ex ijs ortus eſt quos habet memoria. Quo
modo aūt oriant hæc, & inuenire & explicare dif
ficile eſt. Arbitror tñ quòd ſi nunquā humana cor
pora uidiſſē, nullo mō ea poſſem uiſibili ſpecie co
gitādo figurare. Quod aūt ex eo qđ uidi facio, me
moria facio, & tñ aliud eſt in memoria inuenire
phantaſiā, aliud de memoria facere phantaſma: q̄
omnia uis animæ pōt. Sed uera etiā phantaſmata
habere ꝓ cognitis, ſummus error eſt. Quanquā ſit
in utroq; genere qđ nos nō abſurde ſcire dicamus,
id eſt, ſenſiſſe nos talia, uel imaginari nos talia. Pa
trē deniq; me habuiſſe & auum, nō temere poſſum
dicere. Ipſos aūt eſſe quos animus meus in phanta
ſia uel in phātaſmate tenet, demētiſſime dixerim.
Sequuntur aūt nonnulli phantaſmata ſua tam pręc
cipites, ut nulla ſit alia materies omniū falſarū opi
I nionū, quàm habere phantaſias uel phantaſma-
ta ꝓ cognitis, q̄ cognoſcūtur p ſenſum. Quare his
po ſſimū reſiſtamus, nec eis ita mētem accommo
demus, ut dū in his eſt cogitatio, intelligētia ea cer
ni arbitremur. Cur aūt ſi huiuſmodi numeri qui
ſiūt in anima rebus tēporalibus dedita, habēt ſui
generis pulchritudinē, quāuis eā trāſeundo actitēt
inuideat huic pulchritudini diuina ꝓuidētia, quę
de noſtra pœnali mortalitate formatur, quā iuſtiſ
ſima dei lege meruimus: in qua tamē nos non ita
deſeruit, ut nō ualeamus recurrere, & à carnalium
ſenſuū delectatione miſericordia eius manū porri
gente reuocari. Talis enim delectatio uehemēter
infigit memoriæ qđ trahit à lubricis ſenſibus. Hęc
aūt animę cōſuetudo facta in carne ꝓpter carnalē
affectionē, in ſcripturis diuinis caro nominatur.
Roma. 7. Hæc mēti obluctatur, cū iam dici poteſt Apoſtoli
† ſpiritalia. cū illud: Mēte ſeruio legi dei, carne aūt legi pecca-
ti Sed ſpiritalia † mēte ſuſpēſa atq; ibi fixa & manē
te, etiā huius cōſuetudinis impet⁹ frāgit, & paulatim
repreſſus extinguit. Maior n erat cū ſequeremur,
nō tamē omnino nullus, ſed certe minor eſt cū eū

reſrenamus: atq; ita certis regreſſibus, ab omni la- K
ſciuiēte motu, in quo defectus eſſentiæ eſt animę,
delectatione in rationis numeros reſtituta, ad deū
tota uita noſtra cōuertitur, dās corpori numeros
ſanitatis, nō accipiēs inde lętitiā, qđ corrupto exte
riore homine, & eius in melius cōmutatione cōtin
get. Excipit aūt memoria nō ſolum carnales mo *De numeris ſpiritalib⁹ & æternis. Cap. 11*
tus animi, de qbus numeris ſupra iam diximus, ſed
etiā ſpiritales, de quibus breuiter dicā. Quo enim
ſimpliciores ſunt, eo uerborū minus, ſed plurimū
ſerenę mētis deſyderāt. AEqualitatē illam quam
in ſenſibilibus numeris nō reperiebamus certā &
manētē, ſed tamē adumbratam & prætereuntem
agnoſcebamus, nuſquā ꝑfecto appeteret animus
niſi alicubi nota eſſet. Hæc aūt alicubi nō ſpatijs
locorū & temporū, nam illa tument, & iſta præte-
reūt. Vbi ergo cēſes, reſponde quęſo ſi potes? Non
enim in corporum formis putas, quas liquido exa
mine ęquales nunquā dicere audebis. Aut in tēpo
rū interuallis, in qbus ſimiliter utrū aliqd aliquan
to quàm oportet ꝓductius uel correptius trāſeat,
qđ ſenſum fugiat ignoramus. Illā quippe ęqualita
tē quęro ubi eſſe arbitreris, quā intuentes cupim⁹ L
ęqualia eſſe quędā corpora uel corporū motus, &
diligentius cōſyderātes eis fidere nō audem⁹. DI.
Ibi puto qđ eſt corporibus excellētius, ſed utrum
in ipſa anima, an etiā ſupra animā neſcio. MA. Si
ergo quęramus artē iſtā rhythmicā uel metricam,
qua utuntur q uerſus faciūt, putàſne habere ali-
quos numeros, ſecundū quos fabricāt uerſus? DI.
Nihil aliud poſſum exiſtimare. MA. Quicunq;
iſti ſunt numeri, p̄terire tibi uidentur cū uerſibus,
an manere? DI. Manere ſanè. MA. Cōſentiendū
eſt ergo ab aliquibus manētibus numeris p̄tereun
tes aliquos fabricari? DI. Cogit me [ſuperior] ra-
tio cōſentire. MA. Quid hanc artē, nū aliud pu-
tas quàm affectionē quandam eſſe animi artificis?
DI. Ita credo. MA. Credis ne hāc affectionē etiā
eſſe in eo qui huius artis imperitus eſt? DI. Nullo
modo. MA. Quid in illo qui eſt oblitus eā? DI.
Nec in illo qdē, quia & ipſe imperitus eſt, etiam ſi
fuit peritus aliquādo. MA. Quid ſi eū quiſquam
interrogādo cōmmemoret, remigrare ad eū putas
illos numeros ab eoipſo qui interrogat, an illū in-
trinſecus apud mētē ſuā mouere ſe ad aliqd, unde M
ſibi qđ amiſerat redhibeatur. DI. Apud ſemetip-
ſum puto id agere. MA Num etiā q corripiatur
ſyllaba, quæue ꝓducatur ſi penitus excidit, cōmo
neri eū interrogando arbitraris, cū hominū priſco
placito & cōſuetudine, alijs minor, alijs maior mo
ra ſyllabis data ſit? Nā ꝑfecto ſi natura uel diſcipli
na id fixum eſſet ac ſtabile, nō recentioris tēporis
docti homines nonnullas ꝓduxiſſent quas corri-
puerūt antiqui: uel corripuiſſent, quas ꝓduxerūt.
DI. Puto & hoc poſſe, quoniā inquantū uis qſq; † *† quantumuis quodq;.*
excidat, poteſt interrogatione cōmemorante redi
re in memoriā. MA. Mirū ſi opinaris, quouis in-
terrogāte poſſe te recordari qđ ante annum cœna
ueris. DI. Fateor me nō poſſe, nec illū iā exiſtimo
de ſyllabis poſſe, quarū ſpatia penitus oblitus eſt,
interrogando admoneri. MA. Cur ita, niſi quia
in hoc nomine qđ Italia dicitur, prima ſyllaba pro
uolūtate quorūdā hominū corripiebat, & nūc ꝓ
aliorū uolūtate ꝓducit: ut aūt unū & duo nō ſint
tria, & ut duo uni duplo nō reſpōdeāt, nullus mor

A tuorum potuit, nullus uiuorū potest, nullus postero
rum poterit facere. DI. Nihil manifestius. MA.
Quid si ergo isto modo quo de uno & duob' ap-
tissime q̄siuimus, cętera oia, quę ad illos numeros
pertinēt & ille interrogetur, q nō obliuiscēdo, sed
quia nunq̄ didicit, imperitus est, nonne eū censes
siř hāc artem exceptis syllabis posse cognoscere?
DI Quis dubitauerit? MA Quò igitur se etiam
istum moturū putas, ut menti eius imprimātur hi
numeri, & illā faciāt affectionem, quæ ars dicitur.
An huic saltē ille interrogator eos dabit? DI. Eo
modo ēt istum arbitror apud semetipsum agere,
ut ea q̄ interrogātur, uera esse intelligat atq; respō-
deat. MA. Age nunc dic mihi, utrū hi numeri de
quibus sic q̄ritur, commutabiles esse tibi uidean-
tur? DI. Nullo modo. MA. Ergo ęternos [esse]
non negas? DI. Imo fateor. MA. Quid metus il
le nō suberit, ne aliqua in eis nos æqualitas fallat?
† me. DI. Nihil mihi † oino est de istorū ęqualitate secu
rius. MA. Vnde ergo credendū est aiæ tribui qd'
æternum est & incommutabile, nisi ab uno, æter-
no & incōmutabili deo? DI. Non uideo quid a-
B liud credi oporteat. MA. Quid tandē illud? Non
ne manifestū est eum, qui alio interrogante sese ci
† intus. tius † ad deū mouet, ut uerum incōmutabile intel
ligat: nisi eundē motū suū in memoria teneat nō
posse ad intuendū illud uerum, nullo extrinsecus
Aia repu- admonente: reuocari? DI. Manifestum est. MA.
gnat sen- Quęro ergo quonā iste ab huiuscemodi rerū con
sibus. templatione discedat, ut illū ad eā necesse sit me-
Cap 13. moria reuocari. An forte in aliud intentus aius ta
li reditu indigere putandus est? DI. Sic existimo.
MA. Videamus si placet, qd tn̄ illud sit quo pos
sit intendi, ut ab incōmutabilis & summę æquali
tatis contēplatione auertatur. Nā tribus generib'
amplius nihil uideo. Aut n. ad aliquid par atq; ad
eiusmodi aliud se intendit animus, cū hinc auerti
tur: aut ad superius, aut ad inferius? DI. De cæte
ris duob' quęrendū est. Nā quid sit superius æter-
na ęqualitate nō uideo. MA. Vidēs ne illud obse
cro, quidnā ei par esse possit, qd' tn̄ aliud sit? DI.
Ne id quidē uideo. MA. Restat ergo ut q̄ramus
qd sit inferius. Sed nōne tibi prius ipsa aia occur-
rit, q̄ certe ęqualitatē illam incōmutabilē esse con
C fitetur, se aūt cognoscit mutari eoipso q̄ aliàs hāc,
aliâs aliud intuetur, & hoc modo aliud atq; aliud
sequens uarietatē ipsis operatur, quæ in æternis &
incōmutabilibus nulla est? DI. Assentior. MA.
† ratio. Hæc igitur affectio † aiæ uel motus, quo intelligit
æterna, & his inferiora esse tpalia, etiam in seipsa,
& hæc appetenda plus quę superiora sunt, q̄ illa q̄
inferiora sunt nouit: nōne tibi prudētia uidetur?
DI. Nihil aliud uidetur. MA. Quid illud, num
minus considerandū putas, quod nondū in ea si
mul est ęternis inhęrere, cū iā in ea sit nosse his es-
se inhærendū? DI. Immo maxime id ut cōsydere
mus peto, & unde accidat scire cupio. MA. Faci-
le id uidebis, si aiaduerteris q̄bus reb' maxime mi
mum soleamus intēdere, & magnā curam exhibe
re, nā eas opinor esse quas multū amamus. An tu
alias opinaris? DI. Nullas equidem [alias] MA.
Dic oro te, Nū possumus amare nisi pulchra? Nā
etsi quidam uidentur amare deformia, quos uul-
παιχρόφι go Græci παιχροφίλους uocant, interest tn̄ quāto mi
λοι. nus pulchra sint q̄ illa quę pluribus placent. Nam

ea neminem amare manifestum est, quorū fœdita D
te sensus offendit. DI. Ita est ut dicis. MA. Hæc
igitur pulchra numero placent, in quo iā ostendi
mus æqualitatem appeti. Non n. hoc tm̄ in ea pul
chritudine q̄ ad aures pertinet, atq; in motu corpo
rum est, inuenit, sed in ipsis ēt uisibilib' formis, in
quibus iā usitatius dicitur pulchritudo. An aliud
q̄ æqualitatē numerosam esse arbitraris, cū paria
paribus bina mēbra rñdent: quę aūt singula sunt,
medium locū tenēt, ut ad ea de utraq; parte paria
interualla seruentur? DI. Non aliter puto. MA.
Quid in ipsa luce uisibili, quę oium colorum ha-
bet principatū? Nā & color nos delectat in corpo-
rum formis. Quid ergo aliud in luce & coloribus,
nisi qd' nostris oculis cōgruit appetimus? Etenim
à nimio fulgore auersamur, & nimis obscura nolu
mus cernere, sicut a nimiū insonis & sonātib' ab-
horremus, & quasi susurrantia nō amam'. Quod
non in tēporū interuallis est, sed in ipso sono, qui
quasi lux est taliū numerorū. Cui sic est contrariū
silentiū, ut colorib' tenebræ In his ergo cū appeti
mus conuenientia pro naturę nrę modo, & incōue
nientia respuimus, quæ aliis tn̄ aialibus cōuenire E
sentimus: nōnne his † ēt quodā æqualitatis iure lę † hic.
tamur, cū occultiorib' modis paria parib' tributa
esse cognoscimus: Hoc in odorib' & in saporibus,
& in tāgendi sensu aiaduertere licet, q̄ longum est
enucleatius psequi, sed explorare facillimū. Nihil
enim est horū sensibiliū, quod nobis nō æqualita
te, aut similitudine placeat. Vbi aūt æqualitas aut
silitudo, ibi numerositas. Nihil est q̄ppe tā ęquale
aut simile q̄ unum, & unum. Nisi aliqd habes ad
hęc. DI. Oino assentior. MA. Quid superior il
la tractatio, nōnne psuasit nobis agere hoc aiam
in corporib', nō a corporibus pati? DI. Persuasit
sanè. MA. Amor igit agēdi aduersus succedentes
passiones corporis sui, auertit aiam a contēplatio
ne ęternorū, sensibilis uoluptatis cura eius auocās
intētionē: Hoc aūt agit occursorib' numeris. Auer
tit ēt amor de corporibus operādi, & inquietum
facit, Hoc aūt agit progressoribus numeris. Auer-
tūt phātasię atq; phātasmata, Et hoc agit recorda-
bilibus numeris. Auertit deniq; amor uanissimæ
cognitionis taliū rerū, Et hoc agit sensualibus nu
meris, quib' insunt quasi rlę q̄dam artis imitatio-
ne gaudētes: & ex his curiositas nascitur ipso curę
noie inimica securitati, & uanitatis inops ueritа-
tisq́. * † Gn̄alis uero amor actionis, q̄ auertit a ue- * aliâs,
ro, a superbia pficiscitur, quo uitio deū imitari q̄ Vanitas
deo seruire aia maluit. Recte itaq; scriptū est in san opposita
ctis libris, Initiū superbię hois apostatare a deo, & ueritati.
initiū ois peccati superbia. Non potuit aūt melius † uanitas
demōstrari quid sit superbia, q̄ in eo quod dictū inops ue
est, Quid superbit terra & cinis, qm̄ in uita sua pie ritatis.
cit intima sua? Cū. n. anima per se ipsam nihil sit, Eccle. 10.
non. n. aliter esset cōmutabilis, & pateretur defe-
ctum ab essentia. Cū ergo ipsa per se nihil sit, quic
quid aūt illi esse est, a deo sit, in ordine suo manēs
ipsius dei p̄sentia uegetatur in mēte atq; consciа.
Itaq; hoc bonū habet intimū. Qn̄ uero superbia
intumescit, hoc illi est i extima pgredi, & ut ita di
cā inanescere, qd' est minus minus q̄ esse Progredi
aūt in extima, quid est aliud q̄ intima proiicere, id
est, longe a se facere deū, non locorū spatio, sed mē
tis affectu. Iste autē animæ appetitus est sub se hre

G alias aīas, non pecorū, quod diuino iure cōcessum est, sed rationales, id est, proximas suas, & sub eadem lege socias atq; consortes. De his autē appetit operari anima superba, & tanto excellentior uidetur hæc actio, q̄ illa de corporibus, quanto anima omnis omni corpore est melior. Sed operari de animis rationalib⁹, nō per corpus, sed per seipsum, solus deus potest. Peccatorū aut̄ conditione fit, ut permittantur aīę de animis aliqd agere, significādo eas mouētes per alterutra corpora, uel naturalib⁹ signis, sicut est uultus, uel nutus: uel placitis, sicut sunt uerba. Nā & iubētes uel suadētes signis agunt, & si qd est aliud ꝑter iussionē & suasionē, quo aīæ de animis uel cū animis aliqd agunt. Iure aūt secutum est, ut q̄ superbia cęteris excellere cupierunt, nec suis partib⁹ atq; corporibus sine difficultate & dolorib⁹ imperēt, partim stultię in se, partim mortalib⁹ mēbris aggrauatæ. Et his igitur numeris & motib⁹, quibus aīæ ad animas agunt, honores laudesq; appetēdo auertuntur à ꝑspectione puræ illius & syncerę ueritatis. Solus.n. honorat deus aiam beatā, faciēs in occulto corā se iuste &

H pie uiuentē. Motus igitur quos exerit aīa de hęrentibus sibi & subditis animis, ꝓgressorib⁹ illis sunt similes. Agit.n. tanquā de corpore suo. Illi aūt motus quos exerit, aggregare sibi aliquas uel subdere cupiens, in occursorū numero deputantur. Agit.n. tanquā in sensibus id moliens, ut unū secum fiat, quod uelut extrinsecus admouetur, & qd̄ non potest repellatur. Et hos utrosq; mot⁹ excipit memoria, & recordabiles facit. Simili modo in phātasijs & phātasmatibus actionū taliū tumultuosissime exęstuans. Nec illi tanq̄ examinatores numeri desunt, q sentiunt quid in his actib⁹ cōmode siue incōmode moueatur, quos item sensuales appellare non pigeat, qa sensibilia signa sunt, qbus hoc modo aię ad animas agunt. His tot & tātis intentionibus aīa implicata, qd mirum si à cōtēplatione ueritatis auertitur? & quantū quidem ab his respirat uidet illā. Sed qa nondū eas euicit, in illa manere non sinitur: ex quo fit ut nō simul habeat aīa nosse in qbus consistendū sit, & posse consistere. Sed nunqd tu forte aliqd habes aduersus hęc? DI. Nihil est qd̄ contradicere audeā. MA. Quid ergo restat? An ut q̄m sicut potuimus inquinationē & ag-

I

Ad dei amorē omnia referenda. Cap.14

grauationem aīæ cōsyderauimus, uideamus quæ nā illi actio diuinitus imperetur, qua purgata atq; exonerata reuolet ad quietē, & intret in gaudium dn̄i sui? DI. Ita fiat. MA. Quid me putas hinc diutius debere dicere, cū diuinæ scripturæ tot uoluminibus & tāta authoritate & sanctitate pditis, nihil nobiscū aliud agāt nisi ut diligamus deū & dn̄m nostrum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: & diligamus proximū nostrū tanquā nosmetipsos? *Matt.22.* Ad hunc igitur finem si oēs illos humanæ actionis motus numerosq; referamus, sine dubitatione mundabimur. An aliud existimas?

DI. Nihil equidē aliud. Sed q̄ hoc auditu breue est, rā factu difficile atq; arduum. MA. Quid ergo facile est, an amare colores, & uoces, & placentas, & rosas, & corpora leniter mollia? Hæccine amare facile est aiæ, in qbus nihil nisi æqualitatem ac similitudinē appetit, & paulo diligentius consyderans, uix eius extremā umbram uestigiumq; cognoscit. Deū uero amare difficile est, quę inquantum potest, adhuc saucia & sordida cogitās, nihil

K in eo inæquale, nihil sui dissimile, nihil disclusum locis, nihil uariatū tpe suspicatur? An extruere moles ædificiorū, & huiuscemodi operib⁹ delectat extendi, in qbus qd nisi numeri placēt? Non.n. aliud inuenio quod in h.s ęquale ac sīle dicatur, qd̄ nō derideat ratio disciplinæ. Quod si ita est, cur ab illa uerissima ęqualitatis arce ad ista delabit, & ruinis suis terrenas machinas erigit? Non.n. hoc promissum est ab illo q fallere ignorat. Iugū.n. meū, inquit, lene est. Laboriosior est huius mūdi amor. Quod.n. in illo anima q̄rit constantiam scęternitatemq;, non inuenit, q̄m rerū transitu completur infima pulchritudo, & qd̄ in illa imitatur constātiam, à summo deo per animā traijcitur: q̄m prior est species tm̄modo tpe commutabilis, q̄ ea quę & tpe & locis. Sicut itaq; pręceptum est animis à dn̄o quid diligant, ita per Ioannem apostolū quid nō diligant, Nolite, inquit, diligere mundum: quia omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & cōcupiscentia oculorum, & ambitio seculi. Sed qualis tibi homo uidetur, qui oēs illos numeros qui sunt de corpore, & aduersus passiones cor-

χεγσ̄ιν. Matth.11 s. Retra. cap.11

1.Ioan. a

L poris, & q ex his memoria continent, nō ad carnalem uoluptatē, sed ad salutem tm̄ corporis refert, omnesq; illos qui de adiunctis animis operantur, uel qui ad iungendas exeruntur, uel q ex his inhærent memorię, non ad superbā excellentiā suā, sed ad ipsarum animarum †utilitatem redigit? Illis ēt qui in utroq; genere quasi moderatores exploratoresq; cęterorū transeuntium in sensū præsidēt, nō ad superfluam uel perniciosam curiositatem, sed ad necessariā probationē uel improbationem utitur? Nōnne & istos oēs numeros agit, & nullis eorū laqueis implicatur? Q̄nquidem & salutē corporis, ut non impediatur eligit, & oēs eas actiones ad utilitatem proximi reuocat, quiā propter cōis iuris naturæ uinculū tāquam seipsum diligere iussus est. DI. Magnum quendam uirum & uere humanissimum prædicas. MA. Non igitur numeri qui sunt infra rationem, & in suo genere pulchri sunt, sed amor inferioris pulchritudinis aiam polluit: q cum in illa non modo ęqualitatem, de qua pro suscepto opere satis dictū est, sed ēt ordinē diligat, amisit ipsa ordinē suum. Nec tn̄ excessit ordi-

†ipsorū animorū.

M nem rerum, q̄nquidem ibi est, & ita est, ubi esse, & q̄o esse tales, ordinatissimum est. Aliud n. est tenere ordinem, aliud ordine teneri. Tenet ordinē seipsa tota diligens quod supra se est, id est, deum: Socias autem animas tanquam seipsam. Hac quippe dilectionis uirtute inferiora ordinat, nec ab inferioribus ordinatur. Quod autē illam sordidat, non est malum, quia etiā corpus creatura dei est, & specie sua quanuis infima * decoratur, sed præ aiæ dignitate contemnitur: Sicut auri dignitas, ēt purgatissimi argenti commixtione sordescit. Quapropter quicunq; de nostra quoq; parili mortalitate numeri factī sunt, non eos ab dicemus à fabricatione diuinæ prouidentiæ, cum sint in genere suo pulchri. Neq; amemus eos, ut quasi perfruendo talibus beati efficiamur. His etenim q̄m temporales sunt, tanquam tabula in fluctibus, neq; abijciendo quasi onerosos, neq; amplectēdo quasi fundatos, sed bene utendo carebimus. A dilectione aūt proximi tanta quāta pcipitur, certissimus gradus

**al. infima.*

A fit nobis,ut inhęreamus deo,& non teneamur tm̄
ordinatione illius,sed nostrum ēt ordinem incō-
cussum certumq́ teneamus. An fortasse ordinem
non diligit aia illis etiam numeris sensualibus at-
testantibus? Vnde ergo primus pes est pyrrhichi⁹,
secundus iābus,tertius trochæus,& deinceps cęte
ri? Sed iure hoc dixeris rationē potius secutā esse,
non sensum. Quid itaq; illud? Nonne sensualib⁹nu
meris dandū est, quod cum tm̄ tpis occupent,uer
bi gratia,octo longæ syllabę,quantū sedecim bre
ues,in eodē tn̄ spacio breues, lōgis potius misceri
expectant? De quo sensu cū ratio iudicat, & ei ꝓce
leumatici pedes esse æquales spondei pedib⁹ renū
ciātur,nihil aliud hic ualere inuenit,q̄ ordinatio-
nis potentiā:quia nec lōgæ syllabæ, nisi breuium
cōparatione lōgæ sunt,nec breues rursum breues
sunt, nisi cōparatione longarū:ideoq́ iābicus uer
sus q̄libet productius pronunciatus,nō amissa re-
gula simpli & dupli,nec nomē amittit: at ille uer-
sus q pyrrhichijs pedib⁹ constat, paulatim addita
pronunciandi mora,fit repēte spondaicus, si non
grammaticā,sed musicā consulas. At uero si dacty
B licus aut anapęsticus sit,qm̄ longæ mixtarum bre
uium cōparatione sentiuntur,qualibet mora pro
nuncietur,seruat nomen suū. Quid addiramēta se
mipedū? Nō eadē lege in capite qua in fine seruan
da,nec oia quāuis ad eundē plausum coaptentur,
adhibenda. Quid duarum aliqn̄ breuium, potius
q̄ unius longæ in fine positio,nōne ipso sensu mo
dificantur? Nec in his ęqualitatis numerus,cui ni-
hil deperit,siue illud siue aliud sit,sed ordinis uin
culū reperitur. Longū est percurrere cętera ad ean
dē uim ptinentia in numeris tēporum. Sed nēpe
etiā formas uisibiles sensus ipse aspernaẗ, aut pro-
nas ultra q̄ decet,aut capite deorsum, & similia in
qbus non inæqualitas,manente partiū parilitate,
sed puersitas improbatur Postremo in oibus sen-
sibus & opibus nr̄is,cū insolita pleraq;, & ob hoc
iniucunda quibusdā gradib⁹ appetitui nr̄o conci
liamus, & ea primo tolerabiliter, deinde libenter
accipimus,nōne ordine cōteximus uoluptatē, &
nisi priora medijs, & media postremis cōcorditer
nexa sint,abhorremus? Quāobrē neq; in uolupta
te carnali,neq; in honorib⁹ & laudib⁹ hoium,neq;
C in eoꝝ exploratione,q̄ forinsec⁹corpus attingunt,
nr̄a gaudia collocemus, hn̄tes intimum deū, ubi
certū est & incommutabile oē quod amamus Ita
fit ut & cū assunt hæc tpalia,non tn̄ eis iplicemur,
& sine sensu doloris q̄ extra corpus sunt absint Ip
sum aūt corpus,aut nullo, aut non graui sensu do
loris adimatur, & reformandū naturæ suæ morte
reddatur. Attentio nanq; aię ad corporis partē in-
quieta negocia contrahit, & uniuersali lege negle
cta priuati cuiusdam operis amor,quod ipsum tn̄
ab uniuersitate quā deus regit, non pōt alienari.
Itaq; subditur legib⁹ qui non amat leges. Sed si
de reb⁹ incorporeis & eodē modo se semp hn̄tib⁹,
plurimū attentissime cogitantes,si quos forte illo
tpe agimus numeros tpales in quolibet corporis
motu,facili sane atq; uiratissimo,siue deambulā-
tes,siue psallentes prorsus nobis ignorātibus tran
seunt,quāuis nobis nō agentib⁹nulli essent:si de-
niq; in ipsis nr̄is inanib⁹phantasmatibus cū occu
pati sumus, sic ista ꝑtereunt agentibus nec sentiē
tibus nobis:quāto magis,quātoq́ constantius,cū

Nis quō triūphat de nume ris tempo ralibus. Cap. 15

1. Cor. 15.

corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mor- B
tale hoc induerit imortalitatem.i.ut hoc quidem
planius eloquar,cū de⁹ uiuificauerit mortalia cor
pora nostra,sicut Apostolus dicit, pp spm̄ manen Rom. 8.
tem in nobis: quāto ergo tunc magis in unū deū
& perspicuā intēti ueritatē, ut dictū est,facie ad fa
ciem, numeros qbus agimus corpora nulla inqe-
tudine sentiemus & gaudebim⁹:nisi forte creden-
dū est,aiam cū de ijs quæ pp ipsam bona sunt gau
dere possit,de ijs ex qbus ipsa bona est, non posse
gaudere. Sed hæc actio qua sese aia,opitulāte deo
& dn̄o suo ab amore inferioris pulchritudinis ex-
trahit,debellans atq; interficiēs aduersus se militā
tem consuetudinē suā, ea uictoria triūphatura in
semetipsa de potestatib⁹aeris huius,qbus inuiden
tibus & ꝑpedire cupiētibus,euolat ad suā stabili-
tatē & firmamentū deum,nónne tibi uideẗ ea esse
uirtus q̄ tēperantia dicitur? DI. Agnosco & intel
ligo. MA. Quid porrò,cū in hoc itinere proficit,
iā æterna gaudia ꝑsentientem ac pene prehenden
tem,nū amissio rerum tpalium,aut mors ulla de-
terret iā ualentē dicere infirmiorib⁹socijs. Bonum
est mihi dissolui & esse cū xp̄o,manere aūt in car- Phil. 1
ne necessariū pp uos? DI. Sic existimo. MA. At E
ista ei⁹affectio qua nullas aduersitates mortémue
formidat,quid aliud q̄ fortitudo dicēda est? DI.
Et hoc agnosco. MA. Iā uero ipsa eius ordinatio
qua nulli ;seruit nisi uni deo, nulli coæquari nisi
purissimis animis,nulli dn̄ari appetit nisi naturæ
bestiali atq; corporeę,q̄ tandē uirtus tibi esse uide
tur? DI. Quis nō intelligat hanc esse iustitiā. MA.
Recte intelligis. Sed illud iam q̄ro,cum pruden
tiam superius eā esse constiterit inter nos, qua in-
telligit aia ubi ei consistendū sit, quo sese attollit
per tēperantiam.i.conuersionem amoris in deū,
quæ charitas dicitur,'& auersionē ab hoc seculo,
quā ēt fortitudo & iustitia comitantur:utrū existi
mes cū ad suę dilectionis & conatus fructū perfe-
cta sanctificatione puenerit,pfecta ēt uiuificatio-
ne illa corporis sui,& deletis de memoria phantas
matū turbis apud deū ipsum solo deo uiuere cœ-
perit,cū impletū fuerit,quod diuinitus nobis hoc
modo promittitur. Dilectissimi nunc filij dei su-
mus,& nondū apparuit qd erimus:Scimus cū ap- 1. Ioan. 3.
paruerit,siles illi erimus, qm̄ uidebimus eū sicuti F
est. Quæro ergo utrum existimes has ibi uirtutes
quas cōmemorauimus ēt tunc futuras? DI. Non
uideo quō cū aduersa prætererint qbus obluctā-
tur,aut prudentia ibi esse possit,q̄ non eligit qd se
quatur nisi in aduersis:aut tēperantia, q̄ amorem
nō auertit nisi ab aduersis:aut fortitudo,q̄ nō to-
lerat nisi aduersa:aut iustitia, q̄ nō appetit æquari
beatissimis animis,& iferiori naturæ dn̄ari nisi in
aduersis.i.nondū assecuta idipsum quod appetit.
MA. Non,usquequaq; absurda est rn̄sio tua,& q-
busdā doctis uisum hoc esse nō nego. Sed ego cō-
sulens libros,quos nulla antecellit authoritas, ita
inuenio dictū esse, Gustate & uidete,qm̄ suauis est Psal. 33
dn̄s. Quod apostolus ēt Petrus sic interposuit, Si 1. Petr. 2
tn̄ gustastis qm̄ suauis est dn̄s. Hoc esse arbitror
quod agitur in his uirtutibus,quæ ipsa cōuersio-
ne animam purgant. Non n amor temporaliū re-
rum expugnaretur,*nisi aliqua suauitate æterna- *al. ex-
rum. Vbi autē uentū fuerit ad illud qd' canit,Filij purgare-
aūt hoium sub tegmine alarum tuarū sperabunt: tur.

De quatuor uirtutibus, an et quō sint ī beatis. Ca. 16

G Et, Inebriabũtur ab ubertate domus tuę, & torrē
te uoluptatis tuę potabis eos. Q̄m apud te est fons
uitę, non iam gustatu suauem fore dn̄m dicit. Sed
uides q̄ inundatio & affluentia prædicetur fontis
ęterni, quam ēt ebrietas quædam cōsequitur: quo
noie mihi uidetur mirabiliter significari obliuio
illa seculariũ uanitatum atq; phantasmatũ. Con-
texit deinde cætera & dicit, In lumine tuo uidebi
mus lumen. Prętende misericordiā tuā scientibus
te. In lumine s. Christo accipiendum, qui sapiētia
dei est, & lumen toties appellatur. Vbi ergo dr̄, &
uidebimus, & scientibus te, negari non potest fu-
tura ibi esse prudentia. †An uideri uerum bonum
aiæ & sciri potest ubi nulla prudentia est? DI.
Iam intelligo. MA. Quid? recti corde possunt esse
sine iustitia? DI. Recognosco isto noie crebrius
significari iustitiam. MA. Quid ergo admonet
aliud propheta idē cōsequenter cum canit, Et iu-
stitiā tuā ijs qui recto sunt corde? DI. Manifestũ
est. MA. Age deinceps, recordare si placet satis nos
superius tractasse superbia labi aiam ad actiones
quasdā potestatis suæ, & uniuersali lege neglecta
H in agēda quędā priuata cecidisse, quod dr̄ aposta
tare à deo. DI. Memini uero. MA. Cũ ergo id
agit, ne ulterius id delectet aliq̄n, nónne tibi uide
tur amorē suũ figere in deũ, & ab omni inquina-
mēto tēperatissime & cautissime & securissime ui
uere? DI. Videtur sanè. MA. Vide ēt quēadmo
dum id quoq; adiungat propheta dicens, Non ue
niat mihi pes superbiæ. Pedem. n. appellans disces
sum lapsumue significat, à quo aia tēperando in-
hærens deo uiuit in æternum. DI. Accipio & se-
quor. MA Restat igitur & fortitudo. Sed ut tēpe
rantia contra lapsum q est in libera uoluntate, sic
fortitudo contra uim ualet, qua ēt cogi quis pōt,
si minus fortis sit ad ea q̄bus auertatur, & miserri-
mus iacear. Hæc aũt uis decenter in scripturis ma
nus noie significari solet. Qui porrò hãc uim, nisi
peccatores conant̄ iferre? Quod tũc per † idipsum
cōitur anima, & custodit̄ firmamento dei, ut hoc
illi nullo modo undecunq; possit accidere. poten
tiā quandā stabilē, & ut ita dicā, impassibilem ge
I rit, q nisi quid tibi displicet, rectè fortitudo noia-
tur, & eā dici arbitror, cũ adiungitur, Neq; manus
peccatorũ dimoueat me. Sed siue hoc, siue aliud in
his uerbis intelligendũ sit, tu negabis in illa perfe
ctione ac beatitate aiam constitutã & conspicere
ueritatē, & immaculatā manere, & nihil molestiæ
pati posse, & uni deo subdi, cęteris uero superemi
nere naturis? DI. Imò aliter eā perfectissimam &
beatissimā esse posse nō uideo. MA. Hęc ergo cō
tēplatio, sanctificatio, impassibilitas, ordinatio e-
ius, aut illæ quatuor uirtutes pfectæ atq; consum-
matæ, aut ne de nominib' cũ res cōueniãt frustra
laboremus, p istis uirtutib', q̄bus cōstituta in la-
boribus utitur aia, tales q̄dam potentię in æterna
uita sperādæ sunt. Nos tñ meminerimus, qđ ad
susceptā p̄sentem disputationē maxime ptinet, id
agi per puidentiā dei, per quā cuncta creauit & re
git, ut & peccatrix & ærũnosa aia numeris agatur,
& numeros agat usq; ad infimā †carnis corruptio
nē: q certe numeri minus minusq; pulchri esse pos
sunt, penitus uero carere pulchritudine non p̄nt.
Deus aũt summe bonus & summe iustus, nulli in-
uidet pulchritudini, q̄ siue †dānatione aiæ, siue †

† ubi ergo dr̄ ui debitur à scientibus se, negari potest futurā ibi esse prudentiam?

autem contra.

Contēplatio prudētia, sanctificatio temperātia impassibilitas, fortitudinis, ordinatio iustitia.

Qđ peccatrix anima numeros agat, & numeris agatur. Cap. 17.

† infimā

† fine

regressione, siue †pmansione fabricatur. Numerus K
aũt & ab uno incipit, & ęqualitate ac similitudine
pulcher est, & ordine copulat̄. Quãobrem q̄squis
fatetur nullā esse naturam, q̄ non ut sit q̄cquid est
appetat unitatē, suiq; similis inquantũ potest esse
conetur, atq; ordinē proprium uel locis, uel tēpo-
ribus uel incorporeo quodā libramento salutem
suā teneat, debet fateri ab uno principio per ęqua
lem illi ac similē speciē diuitijs bonitatis eius, qua
inter se unũ & duo charissima ut ita dicā charita-
te iũgunt̄, oia facta esse atq; cōdita quęcunq; sunt,
in quantũcunq; sunt. Quare ille uersus à nobis p-
positus, Deus creator oium, nō solũ auribus sono
numeroso, sed multo magis est aię sinię sanitate &
ueritate gratissim'. Nisi forte mouet te tarditas eo
rum ut mitius loquar, q negant de nihilo fieri pos
se aliq̄d, cum id ops deus fecisse dicatur. An uero
faber pōt rationabilibus numeris, qui sunt in ar-
te eius, sensuales numeros, q sunt in consuetudine
eius operari: & sensualib' numeris pgressores illos
q̄bus mēbra in operando mouet, ad quos iā inter
ualla tēporum pertinent, & his rursus formas uisi
biles de ligno fabricari, locorũ interuallis numero L
sas: & rerũ natura dei nutib' seruiens, ipsum lignũ
de terra & cęteris elementis facere non pōt, & ipsa
extrema nō poterat de nullo? Imò & arboris loca
les numeros, tpales numeri antecedãt necesse est.
Nullum. n. stirpiũ genus qđ non certis pro suo se-
mine dimēsionibus temporũ & coalescat & germi
net, & in auras emicet & folia explicet & roboret̄,
& siue fructus, siue ipsius ligni occultissimis nu-
meris uim rursus seminis referat: quãto magis aia-
liũ corpora, in q̄bus interualla mēbrorũ numero-
sam parilitatē multo magis aspectib' offerunt. An
ista de elemētis fieri p̄nt, & ipsa elemēta nō potue
runt fieri de nihilo? Quasi uero quicquā sit in eis
uilius & abiectius q̄ terra est, q̄ primo generalē spe
ciem corporis habet, in qua unitas q̄dā & nume
ri & ordo cōuincitur? Nanq; ab aliqua ipertili no-
ta in longitudinē necesse est porrigat̄ quęlibet ei'
quantũuis parua particula, tertiā latitudinem su-
mat, & quartā altitudinē qua corpus implet̄. Vn-
de ergo iste à primo usq; ad quartũ progressionis
modus? unde & æqualitas partiũ, q̄ & in longitu-
dine & latitudine & altitudine reperit̄? unde cōra- M
tionalitas q̄dam? Ita. n. malui analogiā uocare, ut
quā rationem habet lōgitudo ad impertilē notā,
eandem latitudo ad longitudinē, & ad latitudinē
hēat altitudo. Vnde q̄so ista, nisi ab illo summo
atq; ęterno principatu numerorũ, & similitudinis,
& æqualitatis, & ordinis ueniũt? Atq hæc si terræ
ademeris, nihil erit. Quocirca ops deus terrā fecit?
& de nihilo terra facta est. Quid porro ipsa spe-
cies, qua itē à cæteris elemētis terra discernit̄? Nō-
ne & unũ aliq̄d quantum accepit ostētat, & nulla
pars eius a toto est dissimilis, & earundē partium
connexione atq; cōcordia suo gn̄e saluberrimā se
dē infimā tenet? Cui superfundit̄ aquarũ natura,
nitens & ipsa ad unitatē speciosior & perlucidior
pp maiorē similitudinē partiũ, & custodiēs locũ or-
dinis & salutis suę? Quid de aeris natura dicā, mul
to faciliore cōplexu ad unitatē nitēte, & tanto spe
ciosiore, quãto speciosiores aq̄ sunt terris, quãtoq;
ad superiorē salutē altior terra nitit̄? Quid de cœ-
li supmo ãbitu, quo tota uniuersitas uisibiliũ cor
porum

A porũ terminatur, & ſumma in hoc genere ſpecies,
ac ſalnberrima loci excellentia? Iſta certa oĩa quæ
carnalis ſenſus miniſterio numeramus, & quęcun
que in eis ſunt, locales numeros, qui uidentur eſſe
in aliquo ſtatu, niſi p̄cedentibus intimis & in ſilē-
tio tpalibus numeris qui ſunt in motu, nec accipe
re illos poſſunt nec habere. Illos itidē temporum
interuallis agiles pręcedit & modificat uitalis mo
tus, ſeruiens dño rerum omnium, non temporum
1. Retrac. habens digeſta interualla numerorum ſuorũ, ſed
cap. 11. tpa miniſtrante potẽtia, ſuper quam rationales &
intellectuales numeri beatarum animarũ atq; ſan
Matt. 10 ctarum, legẽ ipſam dei, ſine qua folium de arbore
nõ cadit, & cui noſtri capilli numerati ſunt, nulla
interpoſita natura excipientes, uſq; ad terrena &
Cõcluſio inferna iura trãſmittunt. Quæ potui & ſicut po
operis. tui de tantis tantillus tecum contuli. Sermonẽ au
tem hunc noſtrum mandatũ literis ſi qui legunt,
ſciant multo infirmioribus hæc eſſe ſcripta, q̃ ſunt
illi, qui unius ſummi dei conſubſtantialem & in-
†quo. commutabilem trinitatẽ, ex qua † omnia, per quẽ
Roma. 11 oĩa, in quo omnia duorũ teſtamentorum authori
B tatem ſecuti uenerantur & colunt, ea credẽdo, ſpe
rando, & diligendo. Hi. n. non ſcintillantibus hu-
manis ratiocinationibus, ſed ualidiſſimo & flagrã
tiſſimo charitatis igne purgantur. Nos autẽ dum
negligendos eſſe nõ exiſtimamus quos hęretici ra
tionis † & ſcientię fallaci pollicitatione decipiunt,
†notiõis. tardius incedimus, cõſyderatione ipſarũ uiarum,
q̃ ſancti uiri qui eã uolando non dignantur atten
dere. Quod tñ facere non auderemus, niſi multos
pios eccleſię catholicę matris optimę filios, q pue
rilibus ſtudijs loquendi ac diſſerendi facultatem
quantũ ſatis eſt conſequuti eſſent, eadẽ refellendo
rum hæreticorum neceſſitate feciſſe uideremus.

LIBRORVM DE MVSICA FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcopi contra Academicos Liber primus.

C
Romania num inuitat ad uerã philoſophiam. Cap. 1
VTINAM Romaniane, ho-
minem ſibi aptum ita uiciſſim
uirtus fortunę repugnanti poſ
ſet auferre, ut ab ea ſibi auferri
neminem patitur: iam tibi pro
fecto iniecisſet manus, ſuiq; iu
ris te eſſe proclamans, & in bo
1. Retra. norum certiſſimorum poſſeſsionem traducẽs, ne
proſperis quidem caſibus ſeruire permitteret. Sed
qm̃ ita comparatum eſt, ſiue pro meritis noſtris, ſi
1. Retra. ue pro neceſſitate naturæ, ut diuinum aĩum mor
Cap. 1 talibus inhærentem, nequaquam ſapiẽtiæ portus
accipiat, ubi neq; aduerſante fortunę flatu, neq; ſe
cundãte moueatur, niſi eò illum fortuna ipſa, uel
ſecunda, uel quaſi aduerſa pducat: nihil pro te no
bis aliud q̃ uota reſtant, quibus ab illo cui hęc cu
ræ ſunt deo ſi poſſumus impetremus: ut te tibi red
dat, ita enim facile reddet & nobis, ſinatq; mẽtem
illam tuam, quæ reſpirationem iamdiu parturit,
†fortaſſe aliqñ in auras ueræ libertatis emergere. Etenim
fortuitum, † quę uulgo fortuna nominatur occul
to quodam ordine regitur, nihilq; aliud in rebus
caſum uocamus, niſi cuius ratio & cauſa ſecreta D
eſt: nihilq; ſeu commodi ſeu incommodi contin-
git in parte, quod non conueniat & congruat uni
uerſo. Quam ſententiã uberrimarum doctrinarũ
oraculis ęditam remotamq; longiſſime ab intelle
ctu profanorum, ſe demonſtraturam ueris amato
ribus ſuis, ad quam te inuito, philoſophia pollice
tur. Quamobrem cum tibi tuo aĩo indigna mul-
ta accidunt, ne te ipſe contemnas. Nam ſi diuina
prouidentia pertenditur uſq; ad nos quod mini-
me dubitandum eſt, mihi crede, ſic tecũ agi opor
tet ut agitur: nam cum tanta quanta ſæpe * admi- *al. ſemper.
ror indole tua, ab ineunte adoleſcẽtia adhuc infir
ma ratione, atq; lapſante ueſtigio humanam uitã
errorum oĩum pleniſſimam ingrederis, excepit te
circunfluentia diuitiarum, q̃ illam ętatem atq; ani
mum quæ pulchra & honeſta uidebãtur auide ſe
quentem, illecebroſis cœperat abſorbere gurgiti-
bus, niſi inde te fortunæ illi flatus, qui putantur
aduerſi, eripuiſſent penè mergentẽ. An uero ſi æ-
dentem te munera urſorum & nũquam ibi antea
uiſa ſpectacula ciuibus noſtris, theatricus plauſus
ſemper proſperrimus accepiſſet: ſi ſtultorũ homi- E
num, quorum immenſa turba eſt, conflatis & cõ-
ſentientibus uocibus ferreris ad cœlũ: ſi nemo ti-
bi auderet eſſe inimicus: ſi municipales tabulę te
non ſolum ciuium, ſed ẽt uicinorum patronũ ęre
ſignarent, collocarentur ſtatuæ influerent hono-
res, adderentur etiam poteſtates quæ municipalẽ
habitũ ſupercreſcerent: conuiuijs quotidianis mẽ
ſæ opimæ ſtruerentur: quod cuiq; eſſet neceſſe, qđ
cuiuſq; etiam delitiæ ſitirent, indubitanter pete-
rent, indubitanter haurirent, multa ẽt non peten-
tibus funderentur, resq; ipſa familiaris diligenter
à tuis fideliterq; adminiſtrata, idoneã ſe tãtis ſum
ptibus paratamq; præberet. Tu interea uiueres in
ædificiorũ exquiſitiſſimis molibus, in nitore bal-
nearum, in teſſeris quas honeſtas nõ reſpuit, in ue
natibus, in cõuiuijs, in ore clientium, in ore ciuiũ,
in ore deniq; populorum humaniſſimus, liberaliſ
ſimus, mundiſſimus, fortunatiſſimus [ut fuiſti] ia
ctareris, quiſquã tibi Romaniane beatę alteri⁹ ui-
tæ, quę ſola beata eſt, quiſquã quæſo menſionem
facere auderet? Quiſquã tibi perſuadere poſſet nõ
ſolum te fœlicem non eſſe, ſed eo maxime miſerũ, F
quo tibi minime uidereris. Nunc uero q̃ te breui-
ter admonendum, tot & tanta quæ pertuliſti ad-
uerſa fecerunt. Non enim tibi alienis exemplis per
ſuadendum eſt q̃ fluxa & fragilia, & plena calami
tatum ſint omnia quæ bona mortales putant, cũ
ita ex aliqua parte bene expertus ſis, ut ex te cæte-
ris perſuadere poſſimus. Illud ergo, illud tuũ, quo
ſemper decora & honeſta deſyderaſti: quo te libe
ralẽ magis q̃ diuitẽ eſſe maluiſti: quo nunquã cõ-
cupiſti eſſe potentior q̃ iuſtior, nunquã aduerſita-
tibus improbitatibuſq; ceſsiſti, illud ipſum inquã
diuinũ, qđ in te neſcio quo uitę huius ſomno ue-
ternoq; ſopitũ eſt, uarijs illis duriſq; iactationib⁹
ſecreta ꝓuidentia excitar edecreuit. Euigila, euigi-
la, oro te multũ: mihi crede, gratulaberis qđ penè
nullis ꝓſperitatib⁹ q̃bus tenenſ incauti, mũdi hui⁹
tibi dona blãdita ſunt. Quę meipſum captare mo
liebanſ quotidie iſta cãtantẽ, niſi me pectoris do
lor uẽtoſam ꝓfeſsionẽ abiicere, & in philoſophiæ
gremiũ cõfugere coegiſſet. Ipſi me nũc in otio, qđ

G uehemẽter optauimus, nutrit, ac fouet: ipsa me pe
nitus ab illa superstitione, in quã te mecũ ꝑcipitẽ
1. Retra. Cap. 1 dederã, liberauit: ipsa. n. docet, & uere docet nihil
oĩno colendũ esse, totumq́; contẽni oportere, qc-
quid mortalibus oculis cernitur, quicqd ullus sen
sus attingit. Ipsa uerissimũ & secretissimũ deũ per
spicue se demõstraturã promittit, & iã iamq́; quasi
per lucidas nubes ostentare dignatur. In hac me-
cum studiosissime uiuit noster Licentius: ad eam
totus à iuuenilib⁹ illecebris uoluptatibusq́; cõuer
sus est, ita ut eũ non temere patri audeã imitandũ
proponere. Philosophia est. n. à cuius uberibus se
nulla ętas queretur excludi: ad quam auidius reti
nendã & hauriendã quò te incitarẽ, quãuis tuam
sitim bene nouerim, gustũ tñ mittere uolui, quem
tibi suauissimũ, & ut ita dicã, inductoriũ fore, pe-
to ne frustra sperauerim. Nã disputationẽ quã in-
ter se Trigetius & Licẽtius habuerunt, relatã in li-
teras, tibi misi. Illum quoq; adolescentẽ, quasi ad
detergendũ fastidium disciplinarũ aliquãtum si-
bi usurpasset militia, ita nobis magnarũ honesta-
rumq́; artiũ ardentissimũ edacissimumq́; restituit.
H Pauculis igitur dieb⁹ transactis, posteaq̃ in agro ui
uere cœperamus, cum eos ad studia hortans atq;
animãs, ultra q̃ optauerã paratos & prorsus inhiã
tes uiderẽ, uolui tentare pro ętate qd possent: prę-
sertim cũ Hortensius liber Ciceronis iã eos ex ma
gna parte cõciliasse philosophiæ uideret. Adhibi-
to itaq; notario, ne auræ laborem nostrũ discerpe
* al. dis sparent. rent *, nihil perire ꝑmisi. Sanè in hoc libro res &
sñias illorum, mea uero & Alipij ẽt uerba lectur⁹
Summũ hominis bonum quid. Cap. 2 es. Cum igitur oẽs hortatu meo unũ in locum
ad hoc congregati essemus, ubi opportunũ uisum
est, Nunqd nã dubitaris, inquã, uerum nos scire o-
portere? Minime, ait Trigetius, cęteriq́; se uultu ip-
so approbasse significauerũt. Quid si, inquã, ẽt nõ
comprehenso uero beati esse possimus, necessariã
ueri cõprehensionẽ arbitramini? Hic Alipius, Hu-
ius q̃õnis, inquit, iudicẽ me tutius esse puto. Cũ. n.
iter mihi in urbẽ sit constitutũ, oportet me onere
alicuius suscipiẽdę partis releuari, simul qd facili⁹
iudicis partes q̃ cuiusquã defensoris cuipiã delega
re possim. Quare dehinc pro alterutra parte ne à
me quicquã expectetis. Quod ei cũ concessum es-
I set ab oĩbus, & ego rogationẽ repetissem: Beati cer
te, inqt Trigetius, esse uolum⁹, & si ad hãc rẽ possu
mus absq; ueritate ꝑuenire, q̃renda nobis ueritas
nõ est. Quid hoc ipsum, inquã? Existimatis ne bea
tos nos esse posse, ẽt nõ inuenta ueritate? Tunc Li
centius, Possum⁹, inqt, si uerum q̃ramus. Hic cum
ego cęteroq; sñiam nutu flagitassem, Mouet me, in
quit Nauigius, qđ à Licentio dictum est. Potest. n.
fortasse hoc ipsum esse beate uiuere, in ueritatis in
quisitione uiuere. Defini ergo, ait Trigetius, qd sit
beata uita, ut ex eo colligã quid rñdere cõueniat.
Quid censes, inquam, esse aliud beate uiuere, nisi
scdm id quod in hoĩe optimum est uiuere? Teme
re, inqt, uerba non fundã, nam idipsum optimum
*† al. in io. quid sit, definiendũ mihi abs te peto *†. Quis, in-
quã dubitauerit nihil aliud esse hoĩs optimum, q̃
1. Retra. cap. 1 eã partem animi, cui dominanti obtẽperare cõue
nit cętera quæq;, quæ in hoĩe sunt? Hęc aũt ne aliã
postules definitionem, mẽs aut ratio dici potest.
Quod si tibi nõ uidetur, quære q̃uo ipse definias
uel beatã uitam, uel hoĩs optimũ. Assentior, inqt.

Quid ergo, ut ad propositũ, inquã, redeam⁹, uide- K
túr ne tibi nõ inuento uero beate posse uiui, si tñ
quæratur? Repeto, inquit, sñiam illam meã: mini-
me uidetur. Vos, inquã, quid opinamini? Tũ Licen
tius, Mihi prorsus, inqt, uidetur: nam maiores nři,
quos sapientes beatosq́; accepimus, eo solo qđ ue
rum q̃rebant, bene beateq́; uixerunt. Ago grãs, in-
quã, quod cũ Alipio me iudicẽ fecistis, cui fateor
inuidere iã cœperam. Qm̃ igitur alteri uestrum ui
detur, beatã uitam sola inuestigatione ueritatis,
alteri nõ nisi inuentione posse cõtingere. Nauigi⁹
autẽ pauloante oñdit in tuã Licenti partẽ se uelle
trãsire, magnopere expecto quales sñiarum uestra
rum patroni esse possitis. Res. n. magna est, & dili-
genti discussione dignissima. Si res magna est, ait
Licentius, magnos uiros desyderat. Noli q̃rere, in-
quã, præsertim in hac uilla, qđ ubiuis gentiũ repe
rire difficile est, sed potius explica, cur id qđ abs te
nõ temere, ut opinor, prolatũ est, & qua tibi ratio-
ne uideat: nã & maxime res cum à paruis q̃runtur,
magnos eos solẽt efficere. Qm̃ te, inquit, uideo
magnopere nos urgere, ut aduersum inuicẽ dispu L
temus, qđ te utiliter uelle cõfido, Quęro cur bea- Fœlicitas
tus esse nõ possit, qui uerũ q̃rit, ẽt si minime inue- in inuesti
niat? Quia beatũ, inqt Trigetius, uolumus esse per gatiõe ue
fectũ, in oĩbus sapientem. Qui aũt adhuc quærit, ri. Cap. 3
perfectus non est. Hunc igitur q̃uo asseras beatũ,
oĩno non uideo. Et ille, Potest apud te, inquit, uin
cere * authoritas maioq? Non oĩum, inquit Trige * al. uine
tius. Quoq tandem? Ille, eorum s. qui sapientes fue re.
runt. Tum Licentius, Carneades, inqt, tibi sapiens
non uidetur? Ego ait, Gręcus non sum, nescio Car
neades iste qui fuerit. Quid, inquit Licentius, de il
lo nostro Cicerone, qd tandẽ existimas? Hic cum
diu tacuisset, Sapiẽs fuit, inquit. Et ille, Ergo ei⁹ de
hac re sñia habet apud te aliqd ponderis? Habet,
inquit. Accipe igitur q̃ sit, nam eã tibi excidisse ar-
bitror. Placuit. n. Ciceroni nostro, beatũ esse q ue-
ritatem inuestigat, ẽt si ad eius inuentionẽ nõ ua
leat peruenire. Vbi hoc, inqt, Cicero dixit? Et Licẽ
tius, Quis ignorat eũ affirmasse uehementer, nihil
ab hoĩe percipi posse, nihilq́; remanere sapiẽti, nisi
diligẽtissimam inquisitionem ueritatis? Propter-
ea, quia si incertis rebus esset assensus, ẽt si fortas- M
se uerę forent, liberari ab errore nõ posset, q́ maxi
ma est culpa sapientis. Quamobrem si & sapientẽ
necessario beatũ esse credendũ est, & ueritatis sola
inquisitio perfectũ sapię munus est, quid dubita-
mus existimare beatã uitam, ẽt per seipsa inuesti-
gatione ueritatis posse cõtingere? Tũ ille, Licẽtne
tandẽ ad ea q̃ temere cõcessa sunt, redire rursum?
Hic ego: Illi hoc nõ solẽt concedere (inquã) quos
ad disputandũ non inueniẽdi ueri cupiditas, sed
ingenij puerilis iactãtia ĩpellit. Itaq; apud me, ꝑser
tim cum adhuc nutriendi educandiq́; sitis, nõ so-
lũ cõceditur, sed ẽt in ꝑceptis habeatis uolo, ad ea
nos discutiẽda redire oportere, q̃ cõcesseritis icau
tius. Et Licentius: Nõ parũ in philosophia ꝑfectũ
puto, inqt, cũ in cõparatione recti ueriq́; inueniẽn
di contẽnitur à disputante uictoria. Itaq; libenter
obsequor præceptis & sñiæ tuæ, & Trigetiũ ad id
quod se temere cõcessisse arbitratur, res. n. mei iu-
ris est, redire ꝑmitto. Tũ Alipius: Susceptũ à me of-
ficij nondũ partes esse uosmetipsi mecũ recogno-
scitis. Sed qm̃ id iãdudũ disposita profectio inter-

A rumpere me compellit, pro meo quoq; munere ge
minatam sibi potestatē particeps mecū iudicij nō
renuet usq; in reditū meum. Video.n hoc uestrum
certamē longius progressurū. Et cum discessisset,
Quod, inqt Licentius, temere cōcesseras, profer Et
ille: Temere dedi, inqt, Ciceronē fuisse sapientem.
Ergóne Cicero sapiens nō fuit, à quo in latina lin
gua philosophia & inchoata est & pfecta? Et si cō
cedā, inqt, esse sapientem, non oia tñ eius probo.
Atqui oportet multa eius alia refellas, ut nō impu
dēter hoc de quo agitur, iprobare uidearis. Quid
si hoc solū nō recte sensisse illū affirmare paratus
sum, uestra, ut opinor, nihil interest, nisi cui' pon-
deris ad id qđ uolo afferendū, rōnes afferam. Per-
ge, inqt ille. Quid.n inquit, audeā contra eū, qui se
1. Retra. Cap.1 Ciceronis aduersariū ꝓfitetur? Hic Trigetius: Vo-
lo attendas, ait, tu iudex noster, quemadmodū su
perius beatā uitā definieris: dixisti nanq; eū beatū
esse, qui scdm eā partem animi uiuit, quam cęteris
conuenit imperare Tu aūt Licenti uolo uel nunc
mihi concedas: iam.n libertate, in quam maxime
nos uēdicaturā se philosophia pollicet, iugū illud
B authoritatis excussi, perfectū non esse q adhuc ue
ritatem requirit. Tum ille post diuturnū silentiū,
Non concedo, inqt Et Trigetius: Cur q̃so? explica.
Istic sum n.& habeo audire, quo pacto posit &
pfectus homo esse, & adhuc q̃rere ueritatē. Hic il-
le: Qui ad finē, inquit, non puenit fateor qđ perfe
ctus non sit. Veritatē aūt illam solum deum nosse
arbitror: aut forte hois aiam, cū hoc corpus, hoc
est, tenebrosum carcerē dereliquerit. Hominis aūt
finis est perfecte q̃rere ueritatē, Perfectum.n. quæ-
rimus, sed tñ hoiem. Et Trigetius. Nō igitur potest
1. Retra. Cap.1 beatus esse homo. Qūo enim, cū id quod magno-
pere concupiscit, assequi nequeat? Potest autē ho-
mo beate uiuere, siquidē potest scdm eam partem
animi uiuere quā dominari in homine fas est. Po-
test igitur uerum inuenire. Aut colligat se, & non
cōcupiscat uerū, ne cum id assequi nō potuerit, ne
cessario miser sit. At hocipsum est beatū hois, ait
ille, perfecte q̃rere ueritatē: hoc est enim peruenire
ad finē, ultra quem nō potest progredi. Quisquis
ergo minus instanter q̃ oportet ueritatē quærit, is
ad finē hois non peruenit. Quisquis autē tm̄ quan
C tum homo potest ac debet, dat operam inuenien
dæ ueritati, ēt si eam non inueniat, beatus est: To
tum enim facit, quod ut faciat, ita natus est. Inuen
tio autē si defuerit, id deerit quod natura non de-
dit. Postremò cum hoiem necesse sit aut beatū es-
se, aut miserū, nónne demētis est eū q dies noctés-
que quantū potest, instat inuestigādæ ueritati, mi
1. Retra. Cap.1 serum dicere? Beatus igitur erit. Deinde illa defini
tio mihi, ut arbitror, uberius suffragatur, nā si bea
tus est, sicuti est, qui scdm eam partē animi uiuit,
quā regnare cæteris cōuenit, & hæc pars rō dicit,
quæro utrum non scdm rationem uiuat, qui q̃rit
perfecte ueritatē? Quod si absurdū est, quid dubi
tamus beatū hominem dicere sola ipsa inquisitio
Errorem non esse fælicitatis capacē Cap.4. ne ueritatis? Mihi, ait ille, nec scdm rationem ui
uere, nec beatus oino quisquis errat, uidetur. Er-
rat aūt omnis qui semper quærit, nec inuenit. Vn-
de tibi unū è duobus monstrandum est, aut errā-
tem beatum esse posse, aut eum, q quod q̃rit nunq̃
inuenit, non errare Hic ille: Beatus errare non po-
test. Et cum diu siluisset: Non aūt errat, inquit, cū

quærit, q a ut non erret, quęrit. Et Trigetius: Vt nō D
erret quidem, inquit, quærit, sed errat cū minime
inuenit Ita aūt tibi profuturum putasti, qđ errare
ille nō uult quasi nemo erret inuitus, aut quisquā
oino erret nisi inuitus. Tum ego, cū ille diu cūcta
retur quid rñderet: Definiēdum uobis est, inquā,
quid sit error, facilius.n eius fines potestis uidere,
in quem iam penitus ingressi estis. Ego, inquit Li-
centius, definire aliqd idoneus nō sum: quāuis er
rorem definire sit facilius q̃ finire Ego, ait ille, defi
niam qđ mihi facillimū est, non ingenio, sed cau-
sa optima Nā errare est utiq; semper quęrere, nun- Errare quid sit.
quā inuenire. Ego, inqt Licētius, si uel istam defini
tionē facile possem refellere, iamdudū causæ meæ
nō defuissem. Sed qm̄ aut res ipsa per se ardua est,
aut ita mihi apparet, peto, à uobis ut usq; in crasti
nam lucem qō differatur, si nihil hodie qđ rñdeā
reperire potuero, cū id sedulo mecum ipse uoluā.
Quod cum concedendū putarē, non renuentibus
cæteris, deambulatū ire surreximus, nobisq; inter
nos multa uariaq; sermocinātib', ille in cogitatio
ne defixus fuit. Quod cū frustra esse sensisset, rela-
xare aium maluit, & nřo se sermōi miscere. Postea E
cū iam aduesperasceret, in eundē conflictū redie-
rant: sed modū imposui, psuasiq; ut in aliū diē dif
ferri paterent. Inde ad balneas. Postridie aūt cum
cōsedissemus: Proferte, inquā, qđ heri cœperatis.
Tum Licentius: Distuleramus, inqt, disputationē,
nisi fallor, rogatu meo, cū erroris definitio difficil
lima mihi esset. Hic planè, inq̄, nō erras, qđ ut tibi
omen sit ad reliqua, libēter optauerim. Audi ergo, 1. Retra.
inqt, quod heri ēt nisi intercessisses, ꝓtulissem: Er- Cap.1
ror mihi uidet esse falsi ꝓ uero approbatio. In quē
nullo pacto incidit, q ueritatem q̃rendam semper
existimat. Falsum.n. probare non pōt, qui probat
nihil. Nō igitur pōt errare, beatus aūt facillime es-
se pōt. nam ne longius abeā, si nobisipsis, ut heri li
cuit, quotidie uiuere liceret, nihil mihi occurrit
cur nos beatos appellare dubitarem'. Viximus.n. 1. Retra.
magna mētis tranqllitate, ab omni corporis labe Cap.1
aium uēdicantes, & à cupiditatū facib' lōgissime
remoti, dantes, quantū homini licet, operā rōni:
hoc est, scdm illā diuinam partem animi uiuētes,
quā beatam uitā esse hesterna inter nos definitio
ne conuenit: atq;, ut opinor, nihil inuenimus, sed
tm̄modo q̃siuimus ueritatē. Potest igitur sola inq
sitione ueritatis, ēt si eam iuenire minime posit,
homini beata uita cōtingere. Nā definitio tua ui-
de q̃so quanta facilitate excludatur notione cōi.
Etenim errare dixisti esse semp q̃rere, & nunquam
inuenire. Quid si quisquā nihil q̃rat, & interroga-
tus, uerbi grā, utrúm nā modo dies sit, temere sta-
timq; noctem esse opinetur atq; rñdeat? Nōne tibi
uidetur errare? Hoc igitur erroris genus uel imma
nissimum, nō complexa est definitio tua. Quid si
etiā non errātes cōplexa est, potéstne definitio ul-
la esse uitiosior? Nā si quis Alexādriam q̃rat, & ad
eam recto pergat itinere, non opinor potes eū er-
rantem uocare. Quid si eandē uiā uarijs impedit'
causis, longo agat tpe, & in ea morte pręueniatur,
nónne & semper q̃siuit, & nunquam inuenit, nec
tñ errauit? Non, inquit ille, semper quæsiuit. Recte
dicis, ait Licentius, & bene admones. Inde n. pror
sus nihil ad rem pertinet definitio tua: non.n. ego
beatum esse dixi, qui semper quærat ueritatem.

G Quod ne fieri quidē poteſt: Primo, quia non ſemper homo eſt: Deinde, q̄a non ex quo tpe incipit eſſe homo, ex eo iā poteſt, ætate impediente, uerum q̄rere. Aut ſi ſemper id putas dicendū, ſi nihil temporis, quo iā q̄rere poteſt, perire patitur, rurſus tibi Alexandriā redeundū eſt. Fac. n. quenquam, ex quo tpe iter agere uel ætate uel negocio ſinitur, pergere occipere illam uiam, atq; ut ſupra dixi, cū deuiet nuſquam, antequam perueniat tñ uita excedere, multum profecto errabis, ſi tibi erraſſe iſte uidebitur, quanuis omni quo potuit tpe, nec q̄rere deſierit, nec inuenire potuerit quò p̄gebat. Quā obrem ſi & mea deſcriptio uera eſt, & ſcdm eā nō errat ille qui perfecte quærit, quanuis nō inueniat ueritatem, beatuſq; eſt ob eam rem, quod ſcdm rationem uiuit. Tua uero definitio & fruſtra eſt, & ſi nō eſſet, nihil eam curare deberē, ſi ex eo ſolum quod ego definiui, ſatis cauſa firmata eſt. Cur q̄ſo

In' inueſtigatiōe uerí ſœlicitas. Cap. 5 nondū eſt iſta inter nos q̄ō diſſoluta? Hic Trigetius: Dás ne, inq̄t, ſapiam rectam uiā uitæ eſſe? Do, inquit, ſine dubio: ſed tñ uolo mihi ſapientiā definias, ut ſciam utrū quæ mihi eadem & tibi eſſe uideatur. Et ille: Parū tibi, ait, uidet definita hoc ip-

H ſo qd' nunc interrogatus es? Etiā quod uolui conceſſiſti. Si. n. non fallor (non falſo) recta uia uitæ ſapientia noiatur. Tū Licentius: Nihil mihi tam ridiculum, q̄ iſta definitio uidetur, inquit. Fortaſſe, ait ille. Pedetētim tñ queſo, ut ratio præueniat riſum tuū: nihil. n. eſt fœdius riſu, irriſione digniſſimo. Quid enim? ait ille, nōne fateris uitæ mortem eſſe contrariā? Fateor, ait. Mihi igitur, inq̄t ille, uia uitę nulla magis uidetur, q̄ ea qua quiſq; pergit, ne in mortem incidat. Aſſentiebatur Trigetius. Ergo ſi uiator quiſpiam, diuerticulum uitans, quod a latronib' obſideri audierit, recta ire pergat, atq; ita euadat interitum, nōne & uiā uitæ & rectam ſecutus eſt: & eam ſapiam nominat nemo? Q̄uo igitur omnis recta uitæ uia ſapiētia eſt? Conceſſi. n. eſſe, ſed non ſolam. Definitio autē nihil complecti debuit, quod eſſet alienum. Itaq; rurſus defini, ſi placet, qd tibi uidetur eſſe ſapia? Diu ille tacuit, Deinde: En, inquit, iterū definio, ſi hoc tu nunquam finire ſtatuiſti, Sapia eſt uia recta, quę ad ueritatem ducit. Sic & hoc, inquit ille, refellitur: nā cū apud

1. Aenei. Virgilium AEneæ dictum eſt à matre: Perge modo, & qua te ducit uia dirige greſſum, ſequens hāc

I uiā ad id quod dictum erat, id eſt, ad uerū peruenit. Contende modo, ſi placet, ubi pedē ille incedens poſuit, ſapiam poſſe dici: quāquā ſtulte prorſus iſtā deſcriptionem tuam effringere conor, nā cauſam meā nullatenus adiuuat. Etenim ſapiam nā ipſam ueritatē, ſed uiam q̄ ad eam ducat eſſe dixiſti. Quiſquis ergo hac utitur uia, ſapia profecto utitur: & q ſapientia utitur, ſapiens ſit neceſſe eſt. Sapiens igitur erit ille, qui perfecte q̄ſierit ueritatem, et ſi ad eam nōdum peruenerit: nam uia quę ducit ad ueritatē, nulla uti opinor, intelligiſ meli' q̄ diligens inquiſitio ueritatis. Hac igitur ſola uia utens iā iſte ſapiens erit. At nemo ſapiens miſer: omnis aūt homo aut miſer aut beatus. Beatū igitur faciet non tm̄ inuentio, ſed ipſa per ſe inueſtigatio ueritatis. Tum ille arridens: Merito mihi, inquit, iſta contingunt, dū aduerſario in re nō neceſſaria fidēter aſſentior: quaſi uero ego ſim magn' definitor, aut quicquā in diſputando magis ſuperuacaneū putē. Quis. n modus erit, ſi ego rurſus uelim

K definiri abs te aliqd, & rurſus eiuſdē definitionis uerba, & conſequentiū itē ſigillatim oīa, fingens quod nihil intelligā, definire flagitem? Nam quid planiſsimum nō meo iure definire cogā, ſi iure à me ſapiæ definitio poſtulatur? Cuius. n. uerbi in animis noſtris apertiorē notionē natura eſſe uoluit q̄ ſapientiæ? Sed neſcio q̄uo cum mētis noſtrę uel uti portum notio ipſa reliquerit, & uerborū ſibi quaſi uela tetenderit, occurrant ſtatim calumniarū mille naufragia. Quāobrem aut definitio ſapientiæ ne requiratur, aut iudex noſter in eius patrociniū dignetur deſcendere. Tū ego, cum iā ſtylum nox impediret, & quaſi de integro magnum quiddā diſſerendū uiderem oboriri, in aliū diē diſtuli: nā diſputare cœperamus ſole iā in occaſum declinante, dieſq; penè totus cū in rebus ruſticis ordinandis, tū in recenſione primi libri Virgilij peractus fuit. Deinde ut altera dies mox illuxit, ita enim res erant pridie cōſtitutę ut largū eſſet ociū, ſtatim peragendū negocium ſuſceptū eſt. Tū ego: Heri poſtulaſti (inquā) Trigeti, ut à iudicis mune *Vera ſapientia quid. Cap. 6*

L re ad ſapię patrociniū deſcenderē: quaſi uero quē quam in ſermone ueſtro aduerſariū ſapiētia pateretur, aut te eā defendente ita laboraret, ut maius implorare deberet auxiliū. Nā neq; inter uos aliud quærendum natum eſt, q̄ quid ſit ſapiētia, in quo eam ueſtrū neuter oppugnat, q̄a uterq; deſyderat. Neq; ſi tu in definiēda ſapia defeciſſe te putas, propterea reliqua defenſio ſententiæ tuæ tibi deſerēda eſt. Itaq; à me nihil aliud habebis q̄ definitionē ſapientiæ, quæ nec mea nec noua eſt, ſed & priſcorum hoium, & quā uos miror non recordari. Non enim nunc primum auditis ſapiam eſſe rerum humanarum diuinarumq; ſcientiam. Hic Licentius, quem poſt iſtam definitionē diu putabā quæſiturū eſſe qd diceret, ſubiecit ſtatim: Cur ergo nō q̄ſo ſapientiam uocamus flagitioſiſsimum illū hominem, quē ipſi bene nouimus per innumera ſcorta ſolere diſſolui: Albiceriū dico illū, q apud Carthaginem multos annos conſulentib' mira quædā & certa rn̄dit? Innumerabilia cōmemorare poſſem, niſi & apud eos loquerer q experti ſunt, & paucis nūc ſatis ſit ad id qd' uolo. Nōne cocleariū (mihi autē dicebat) cum domi non inueniret, tuo iuſſu *Sapiētia quid ſit.* *Albicer'*

M percunctatus, nō ſolū quid q̄reretur, uerumetiam noiatim cuius res eſſet, & ubi lateret, citiſsime uerıſsimeq; rn̄dit? Item me p̄ſente, omitto illud qd' in eo q̄uod rogabatur, nihil oīno falſus eſt: ſed cum puer q nummos ferebat, certā eorum partem cū ad eū pergeremus furatus eſſet, oēs ſibi numerari iuſſit, coegitq; illū ante oculos noſtros quos abſtulerat reddere, priuſquā oino ipſum aut eoſdem nummos uidiſſet, aut quātū ſibi ablatū fuerat audiſſet è nobis. Quid quod doctiſsimum & clariſsimum uirū Flaccianum mirari ſolitū eſſe abs te accepimus? Qui cū de fundo emēdo eſſet locut', ad illum diuinū rem ita detulit, ut qd egiſſet, ſi potis eſſet, ediceret. Atq; ille ſtatim nō modo negocij genus, ſed et, in quo ille ueheméter clamabat admirans, ipſum fundi nomen, p̄nunciauit, cū ita eſſet abſurdū, ut uix eius Flaccianus ipſe meminiſſet. Iā illud ſine ſtupore animi non queo dicere, q' amico nr̄o diſcipulo tuo ſeſe uolēti exagitare, flagitantiq; inſolēter, ut diceret qd ſecū ipſe tacitus uoluerer,

A ret, Virgilij uersum eũ cogitare rñdit. Cũ ille obstupefactus negare nõ posset, prexit q̃rere quisnã uersus esset. Nec Albicerius, q Grãmatici scholam uix transiens uidisset aliq̃n, uersum ipsum securus & garrulus canere dubitauit. Nũ igitur aut res humanæ erãt, de qbus ille cõsulabat, aut sine rerum diuinaꝝ scia eam certa cõsulentibus & uera rñdit, aut utrunq; absurdũ est? Nã & humanæ res nihil sunt aliud q̃ res hoium, ut argentum, nummi, fundus, postremo ipsa ẽt cogitatio. Et res diuinas q̃s non recte arbitreẽ esse, per quas homini diuinatio ipsa cõtingit? Sapiens ergo fuit Albicerius, si sapiẽtiã reꝝ humanaꝝ diuinarumq; sciam esse illa definitione concedimus.

Philosophia qd. Cap. 7

Hic ille. Primo, inq̃t, ego sciam non appello, in qua ille qui eam profitetur, aliquando fallitur: Scia.n. non solum cõprehẽsis, sed ita comprehensis rebus constat, ut neq; in ea quisq̃ errare, nec quibuslibet aduersantibus impulsus nutare debeat. Vnde uerissime à quibusdã philosophis dicitur, in nullo eã posse nisi in sapiẽte inueniri, qui nõ modo perceptũ habere debet id qđ tueẽ ac sequitur, uerumetiã inconcussum te-

B nere. Scimus aũt illum quẽ commemorasti, multa sępe falsa dixisse, quod non solum alijs mihi referentibus comperi, sed pręsens aliquando ipse percepi. Eũ ne igiẽ scientẽ uocẽ, cũ sępe falsa dixerit, quẽ non uocarem, si constanter uera dixisset? Hoc me de haruspicibus & de auguribus, & de his omnibus q sydera cõsulũt, & de coniectoribus dixisse putatote. Aut aliquẽ ex hoc genere hoium, pferte si potestis, q consultus nunq̃ de rñsis suis dubitauerit, nunq̃ postremo falsa rñderit. Nã de uatib⁹ nihil mihi puto esse laborandũ, qui mente loquũtur aliena. Deinde res humanas esse ut concedam res hoium, quicquam tu existimas nostrum esse, quod nobis uel dare uel eripere casus põt? Aut cũ rerum humanarum scientia dicitur, ea diciẽ, qua quisq̃ nouit uel quot, uel quales fundos habeam⁹: quid auri, qd argenti, quidq; deniq; alienoꝝ carminum cogitemus? Illa est humanaꝝ reꝝ scia, que nouit lumen prudentiæ, temperãtiæ decus, fortitudinis robor, iustitię sanctitatem. Hæc enim sunt quę nullam fortunã metuentes, uere nostra dicere audemus: quæ si Albicerius ille didicisset, nunquã,

1. Retractat. cap. 1

C mihi crede, tã luxuriose deformiterq; uixisset. Qđ aũt dixit, quẽ uersum uolueret aio ille à quo cõsulebatur, neq; hoc puto inter res nostras esse numerandũ: Non quo negem honestissimas disciplinas ad possessionem quãdam nostri animi pertinere, sed qa uersum alienũ ẽt iperitissimis canere ac pronunciare concessum est. Ideoq; talia cũ in memoriã nostrã incurrerint, nõ mirũ [est] si sentiri possunt ab huius aeris animalibus quibusdam uilissimis, quos dæmonas uocãt, à quibus nos superari acumine ac subtilitate sensuũ posse cõcedo, rõne aũt nego. Atq; id fieri nescio quo modo secretissimo atq; a nostris sensibus remotissimo. Non.n. si miramur apiculã melle posito, nescio qua sagacitate, qua hoiem uincit, inde auolare, ideo eam nobis pponere, aut saltẽ cõparare debemus. Itaq; uellẽ magis iste Albiceri⁹, ab eo q discere cuperet, īterrogatus ipsa metra docuisset, uel coact⁹ à quopiã cõsultoꝝ, de re sibi statim ꝓposita uersus proprios cecinisset. Qđ eũdẽ Flaccianũ sępe dixisse soles cõmemorare, cũ illud diuinatiõis gen⁹ magna mẽtis altitudine derideret atq; despiceret, idq; nescio cui abiectissimæ animule, sic.n. dicebat, tribueret, quo ille q̃si spũ admonitus uel īflatus, hæc rñdere solitus esset. Quęrebat.n. uir ille doctissim⁹ ab ijs q talia mirarenẽ, nũ Grãmaticã uel Musicã uel Geometriã Albicerius posset docere? Quis aũt illum nosset & non istoꝝ oium imperitissimum fateretur? Quamobrẽ ad extremum hortabatur, ut animos suos ij q talia didicissent, illi diuinationi sine dubitatione pręferrent, darentq; operã his disciplinis instituere atq; adminiculari suã mentẽ, quibus aeream istã inuisibiliũ animantiũ naturã transilire, & eã superuolare cõtingeret.

Hariolus an sapiẽs & quid sit sapiẽs. Cap. 8

Iam res diuinæ, cũ oibus cõcedẽtibus, meliores augustiores q; multo q̃ humanę sint, quo pacto ille eas assequi poterat, qui quid esset ipse nesciebat? Nisi forte existimas sydera, q̃ quotidie contemplamur, magnũ quiddã esse in cõparatione uerissimi & secretissimi dei, quẽ raro fortasse intellectus, sensus aũt nullus attingit, hęc aũt pręsto sunt oculis nostris. Nec ista igiẽ sunt illa diuina, qualia se sola scire sapientia ꝓfitetur. Cætera aũt qbus isti, nescio qui, diuinantes, uel ad uanã iactantiam, uel ad quęstũ abutũtur, q̃ syderibus profecto uiliora sunt. Non igitur Albicerius rerũ humanaꝝ ac diuinarũ sciæ particeps fuit, frustraq; abs te isto modo definitio nostra tentata est. Postremo cũ quicqd præter res humanas atq; diuinas est, nos uilissimũ ducere & oino contemnere oporteat, quæro in qbus rebus quęrat ille tuus sapiẽs ueritatẽ? In diuinis, ait ille, Nã uirtus ẽt in hoie sine dubitatione diuina est. Has igitur Albicerius iã sciebat, quas tuus sapiens semper inquiret? Tum Licentius diuinas, ait & ille nouerat, sed & nõ eas quæ à sapiente q̃rende sunt. Quis.n. non euertat omnẽ loquendi consuetudinẽ, si ei diuinationẽ concedat, & adimat res diuinas, è qbus diuinatio noiata est? Quare illa vestra definitio, ni fallor, nescio qd aliud qđ ad sapiẽtiã nõ pertineret, inclusit. Tũ Trigetius, Definitionẽ istã, inq̃t, defendet si libebit, ille qui protulit. Nũc mihi tu [uolo] rñdeas, ut tãdẽ ad id quod agitur, ueniamus. Istic sum, inq̃t ille. Das ne, ait. Albiceriũ scisse ueꝝ? Do, inq̃t. Melior igitur tuo sapiente. Nul-

1. Retractat. cap. 8

F lo modo ait ille, Nã quod genus ueri sapiẽs inquirit, non solũ ille delirus hariolus, sed ne ipse qdã sapiens dum in hoc corpore uiuit assequitur: qđ tñ tantum est, ut multo sit præstabilius hoc semp quærere, q̃ illud aliquãdo inuenire. Necesse est, ait Trigetius ut mihi in angustiis definitio illa subueniat. Quæ si propterea tibi uitiosa est, quia complexa est eũ quem non possumus uocare sapiẽtẽ, quæro utrum eã probes, si sapientiã rerum humanaꝝ diuinarumq; sciẽtiam dicamus, sed earũ quæ ad beatã uitã pertineant. Est, inquit ille, & ista sapiẽtia, sed nõ sola: unde superior definitio inuasit alienũ, hęc aũt proprium deserunt: quare illa auaritię, ista stultitię coargui põt. Etenim ut ipse iam explicẽ definitionẽ quod sentio, sapientiã mihi uidetur esse, rerũ humanarũ, diuinarũque quę ad beatam uitã pertineant non scientia solũ, sed etiã diligẽs inquisitio. Quã descriptionẽ si partiri uelis, prima pars quæ scientiã tenet, dei est, hæc autẽ quę inquisitione cõtenta est, hois. Illa igitur deus, hac aũt homo beatus est. Tum ille. Miror, inquit, sapientẽ tuũ quomodo asseris frustra operam cõ-

Sapiẽtiæ descriptio.

G sumere. Quo inquit Licētius, frustra, cū tantā mer
cedem cōquirat? Nam hoc ipso quo quærit, sapiēs
est, & quo sapiens, eo beatus. Cū ab oibus inuolu
cris corporis mentē quātū potest euoluit, & seip-
sum in semetipsum colligit, cū se nō permittit cu-
piditatibus laniandū, sed in se atq; in deū semper
tranquillus intendit, ut & hic, quod beatū esse su-
pra inter nos cōuenit, rōne perfruatur, & extremo
die uitæ ad id quod cōcupiuit, adipiscendū repe-
riatur paratus, fruaturq; merito diuina beatitudi-
Epilogus ne, qui humana sit ante perfruitus. Tum ego, cū
Cap 9. Trigetius qd sibi esset respondendū diu quęreret,
nō puto inquā Licenti etiā argumenta huic defu-
tura, si eum ociose quęrere permittamus? Quid.n.
ei quouis loco defuit ad respōdendū? Nam primo
ipse ociose intulit, qm̄ de beata uita quæstio nata
est, & beatū solū necesse est esse sapiētem, siquidē
stulticia etiam stultorū iudicio misera est, perfe-
ctum sapientem esse debere, non aūt perfectū esse
qui adhuc uerū quid sit inquirit, unde ne beatum
quidē. Cui loco tu cū molem authoritatis obijce
res, modeste aliquantū Ciceronis noie perturba-
H tus, tn̄ se statim erexit, & generosa quadā cōtuma-
cia in uerticem libertatis exilijt, rursumq; arripuit
quod erat de manibus uiolēter excussum: q̄siuitq;
abs te utrū tibi perfectus qui adhuc q̄reret uidere
tur: ut si fatereris non esse pfectū, ad caput recur-
reret, demōstraretq; si posset per aliā definitionem
perfectū esse hoiem, qui secundū legem mētis ui-
tam gubernaret, ac p hoc, beatū nisi perfectū esse
nō posse. A quo te laqueo cū expedisses cautius q̄
putabā, & perfectū hoiem diceres, inquisitorē dili
gentissimum ueritatis, ipsaq; illa definitione, qua
beatam uitā illam demū esse dixeram⁹, quę secun
dum rationē ageretur, tu præfidentius apertiusq;
pugnasses, & ille tibi planè reposuit: nam occupa-
uit præsidiū tuum, unde pulsus oino summam re
rum amiseras, ni te induciæ reparassent. Vbi.n. ar-
cem locauerunt Academici, quorū tueris senten-
tiam, nisi in erroris definitione? Quæ tibi nisi no-
ctu fortasse per somniū rediret in mentē, iam quid
responderes nō habebas, cū in exponēda Cicero-
nis sententia idipsum tuipse ante cōmemoraueris.
Deinde uentū est ad definitionē sapiētiæ, quā cū
I tāta calliditate labefactare conareris, ut tua furta
nec ipse auxiliator tu⁹ Albicerius hariolus fortas-
se cōprehenderet, quāta tibi uigilantia, quātis uiri
bus restitit, q̄ te penè iuoluit atq; depressit: nisi po
stremo te tua definitione noua tutareris, diceresq;
humanā eē sapiētiā inquisitionē ueritatis, ex qua
ppter animi tranquillitatē beata uita cōtingeret.
Huic istæ sentētiæ non respōdebit, præsertim si in
progāda die uel parte quæ restat, reddi sibi gratiā
postulabit. Sed ne longū faciamus, iā si placet ser-
mo iste claudatur, in quo immorari etiā superfluū
puto. Tractata.n. res est pro suscepto negocio satis
quæ post pauca oino posset uerba finiri, nisi exer-
cere uos uellē, neruosq; uestros & studia, quę mihi
magna est cura, explorare: nā cū instituissem uos
ad quærendā ueritatē magnopere hortari, cœpe-
rā ex uobis quęrere quantum in ea momēti pone
retis: oēs autem posuistis tantū, ut plus non desi
derem. Nā cū beati esse cupiamus, siue id fieri nō
pōt nisi inuenta, siue nō nisi diligēter quæsita ue-
ritate: postpositis cęteris oibus rebus, nobis, si bti
esse uolumus, perquirenda est. Quamobrem iam K
istā, ut dixi, disputationem terminemus, & relatam
in literas mittamus Licenti potissimum patri tuo,
cuius erga philosophiam iam prorsus animum te-
neo. Sed adhuc quæ admittat quæro fortunam. 1. Retra.
Incendi autem in hæc studia uehemētius poterit, Cap. 1.
cū te ipsum iam intentum mecum sic uiuere, non
audiēdo solum, uerumetiā legendo ista cognoue-
rit. Tibi autē si, ut sentio, Academici placent, uires
ad eos defendēdos ualidiores para, nam illos ego
accusare † decreui. Quæ cum essent dicta, pran- † reos ci-
dium paratū esse annunciatū est, atq; surreximus. tare.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
Hipponensis episcopi, contra Acade-
micos, Liber Secundus.

SI QVAM necesse est, disciplina Contra
atque scientia sapientiæ uacuū Academi
esse non posse sapientē, tam eā corū rō-
necesse esset inuenire dū quæ- L
ritur, omnis profecto Academi nes dei
corū uel calumnia, uel pertina- auxilio
cia, uel peruicatia, uel, ut ego in opus est.
terdum arbitror, congrua illi tempori ratio, simul Cap. 1.
cum ipso tempore & cū ipsius Carneadis Cicero-
nisque corporibus sepulta foret. Sed quia siue ui-
tæ huius multis uarijsq; iactationibus Romania-
ne, ut in eodē te probas, siue ingeniorum quodam
stupore uel socordia uel tarditate torpentiū, siue
desperatione inueniendi, qa nō q̄ facile oculis ista
lux tā facile mentibus sapientię sydus oboritur, si-
ue etiā, q error † populorū est, falsa opinione inuen † omniū.
tæ à se ueritatis, nec diligenter hoies quærunt, si q
quęrunt, & a quęrendi uoluntate auertunt, euenit
ut scientia raro paucisq; proueniat. Eoq; fit ut Aca-
demicorū arma, quando cū eis ad manus uenitur,
nec mediocribus uiris, sed acutis & bene eruditis,
inuicta & quasi Vulcania uideātur. Quamobrem 1. Retra.
contra illos fluctus procellasq; fortunæ, cū obni- Cap. 1.
tendū remis qualiumcunque uirtutū, tum in pri-
mis diuinū auxilium omni deuotione atq; pietate M
implorandum est, ut intentio constantissima bo
norum studiorum teneat cursum suum à quo eā
nullus casus excutiat, quo minus illā philosophiæ
tutissimus iucundissimusq; portus accipiat. Hæc
prima tua causa est, hinc tibi metuo, hinc te cupio
liberari, hinc (si modo dignus sim q impetrē) quo
tidianis uotis auras tibi, psperas orare nō cesso, oro
aūt ipsam summi dei uirtutē atque sapientiam.
Quid est enim aliud, quē mysteria nobis tradunt
Dei filium? Multū autē me adiuuabis, p te depre-
cantē, si nō nos exaudiri posse desperes, nitarisq;
nobiscū & tu, non solū uotis, sed etiam uoluntate
atq; illa tua naturali mētis altitudine propter quā
te quæro, qua singulariter delector, quā semper ad
miror, quę in te, proh nephas, illis rerū domestica-
rum nubibus quasi fulmen inuoluitur, & multos
ac penè omnes latet. Me aūt & alium uel tertiū fa-
miliarissimos tuos latere nō potest, qui sæpe non
solum attentius audiuimus murmura tua, sed etiā
nonnulla fulgura fulminibus propiora conspexi-
mus. Quis enim, ut cætera pro tempore taceam &
unum cōmemorē, quis inquā tam subito unquā

A tantū intonuit, tantumq̃ lumine menis emicuit, ut sub uno fremitu rõnis & quodã coruscamine tẽperantię, uno die illa pridie sęuissima penit⁹ libido moreretur? Ergò ne nõ erumpet aliqñ ista uirtus, & multorũ desperantiũ risus in horrorem stuporemq́ conuertet, & locuta in terris quasi quędã futurorũ signa, rursus ꝓiecto toti⁹ corporis onere recurret in cœlũ? Ergò ne Augustin⁹ de Romaniano frustra ista † dixit? Nõ sinet ille cui me totũ dedi, quẽ nũc recognoscere aliquãtulũ cœpi.

† Ita.

Romaniũ ad ue rã philosophiam hortatur. Cap. 2

Ergo aggredere mecũ philosophiã. Hic est qcqd te anxiũ sępe atq; dubitantẽ mirabiliter solet mouere. Non.n. metuo aut a socordia morũ, aut à tarditate ingenij tui. Quis.n. te qñ aliquantum respirare concessum est, in sermonibus nostris uigilantior: quis acutior apparuit? Ergò ne tibi gratiã non repensabo? An fortasse paululũ debeo? Tu me adolescẽtulũ pauperẽ, ad peregrina studia pergẽtẽ, & domo, & sumptu & (quod plus est) aĩo excepisti. Tu patre orbatũ amicitia cõsolat⁹ es, hortatione animasti, ope adiuuisti. Tu in nostro ipso municipio, fauore, familiaritate, cõicatione domus tuæ

6. Cõfes. cap. 14

B penè tecũ clarũ primatemq́ me fecisti. Tu Carthaginẽ illustrioris professionis gratia remeãtem, cũ tibi soli & meorum nulli consilium meũ spemq́ aperuissem, quanuis aliquantũ illo tibi insito, qa ibi iam docebã, patriæ amore cunctatus es * tñ ubi euincere adolescentis cupiditatem ad ea q̃ uidebãtur meliora tẽdentis nequisti, ex dehortatore in adiutorẽ mira beneuolẽtiæ moderatione cõuersus es. Tu necessarijs oibus iter adminiculasti meũ. Tu ibidẽ rursus, q cunabula, & quasi nidum studiorũ meorũ foueras, iam uolare audentis fustẽtasti rudimenta. Tu ẽt cũ te absente atq; ignorãte nauigassem, nonnihil † succensens, qd non tecum cõmunicassem ut solerẽ, atque aliud quiduis q̃ cõtumaciã suspicans, mansisti inconcussus in amicitia: nec pl⁹ ante oculos tuos liberi deserti à magr̃o, q̃ nostræ mentis penetralia puritasq́ uersata est. Postremò quicqd de ocio meo modo gaudeo, qd à superfluarũ cupiditatum uinculis euolaui, qđ depositis oneribus mortuarũ curarum, respiro resipisco, redeo ad me, qđ quęro intentissimus ueritatem, qd inuenire iã ingredior, quod me ad ipsum

2. Cõfes. cap. 3

** pro, remoratus es.*

† nihil.

C summum bonũ peruenturum esse cõfido, tu animasti, tu impulisti, tu fecisti. Cuius autẽ minister fueris, plus adhuc fide concepi q̃ rõne cõprehẽdi. Nã cũ præsens pręsenti tibi expoluissem interiores motus animi. [mei] uehementerq́ ac sepius asserere, nullam mihi uideri prosperam fortunã, nisi quę ocium philosophandi daret, nullam beatam uitã, nisi qua in philosophia uiueretur: sed me tanto meorum onere, quorum ex officio meo uita pẽderet, multisq́ necessitatibus, uel uani mei pudoris, uel ineptæ meorũ miseriæ refrenari: tã magno es elatus gaudio, tam sancto huius uitę inflammatus ardore, ut te diceres, si tu ab illarũ importunarũ litium uinculis aliquo modo eximereris, oia mea uincula ẽt patrimonij tui mecũ participatione rupturũ. Itaque cum admoto nobis fomite discessisses, nunq̃ cessauimus inhiantes in philosophiam, atq; illam uitam, quæ inter nos placuit atq; conuenit prorsus nihil aliud cogitare: atq; id cõstanter quidẽ, sed forte minus acriter agebamus, putabam⁹ tñ satis nos agere. Et quoniam nondum aderat ea

1. Retracta. cap. 1

D flamma, quę summa nos arreptura erat, illam qua lenta ęstuabamus, arbitrabamur uel esse maximã. Cũ ecce tibi libri qdẽ pleni, ut ait Celsinus, bonas res Arabicas ubi exhalarũt in nos, ubi illę flãmulæ instillarũt p̃ciosissimi unguẽti guttas paucissimas, incredibile Romaniane icredibile, & ultra q̃ de me fortasse & tu credis (qd amplius dicã?) etiã mihi ipsi de meipso incredibile incendiũ concitarũt. Quis me tũc honor, quę hoium põpa, quę inanis famę cupiditas, qđ deniq; huius mortalis uitæ fomentũ atq; retinaculum cõmouebat? Prorsus totus in me cursim redibã ꝓRespexi tñ cõfiteor, quasi de itinere in illã religionẽ, quæ pueris nobis insita est, & medullitus implicata. Verũ aũt ipsa me ad se nescientẽ rapiebat. Itaq; titubans, ꝓperans, hęsitans arripio aplm̃ Paulum: neq;.n. uere isti, inquam, tanta potuissent uixissentq́ ita, ut eos uixisse manifestũ est, si eorũ literę atq; rõnes huic tãto bono aduersarentur. Perlegi totũ intẽtissime atq; castissime. † Tunc uero quantulocunq; iam lumine asperso, tãta se mihi philosophię facies aperuit, ut non dicã tibi, qui eius incognitę famę semp arsisti, sed si ipsi aduersario tuo, a quo nescio utrum

7. Cõfess. cap 21. et 8 cap 6

† cautissime.

E plus exercearis q̃ impediaris, eam demonstrare potuissem, næ ille & Baias, & amœna pomeria, & delicata nitidaq́ cõuiuia, & domesticos histriones, postremo qcqd eum acriter cõmouet in quascũq; delitias, abiiciẽs & relinquens, ad huius pulchritudinẽ blandus amator & sanctus, mirãs, anhelans, ęstuãs aduolaret. Habet.n. & ille qđ confitendum est, quoddã decus animi, uel potius decoris quasi seminarium, qd erũpere in ueram pulchritudinẽ nitens, tortuose ac deformiter inter scabra uitiorũ & inter opinionũ fallacium dumeta frõdescit: tñ non cessat frondescere, & paucis acute ac diligẽter in dẽsa intuẽtibus quantũ sinitur eminere. Inde est illa hospitalitas, inde in cõuiuiis multa humanitatis cõdimenta, inde ipsa elegantia, nitor, mundissima facies rerum oium, & undiq; cuncta pfundens adumbratę uenustatis urbanitas. Philocalia uulgo ista dicitur, Ne cõtemnas nomen hoc ex uulgi noie. nam philocalia & philosophia propè similiter cognominatę sunt, & quasi gentiles inter se uideri uolunt & sunt. Quid est n. philosophia?

Philocalia et philosophia. Cap 3

F amor sapientię. Quid philocalia? amor pulchritudinis. Quęre de Gręcis. Quid ergo sapientia, nõne ipã uera est pulchritudo? Germanę igitur istę sunt prorsus, & eodẽ parente ꝓcreatę: sed illa uisco libidinis detracta cœlo suo, & inclusa cauea popuları, uiciniam tñ nois tenuit, ad cõmonendum aucupem ne illam † contẽnat. Hanc igitur sine pennis sordidatã & egenẽ, uolitãs libere soror sæpe agnoscit, sed raro liberat: nõ.n. philocalia ista unde genus ducat agnoscit, nisi philosophia. Quam totã fabulã (nam subito Aesopus factus sum) Licẽtius tibi carmine suauius indicabit, poeta est.n penè pfectus. Ergo ille, si ueram pulchritudinem, cuius falsę amator est, sanatis renudatisq́ paululum oculis posset intueri, quanta uoluptate philosophiæ gremio se inuolueret? Quõ ibi te cognitum, sicut uerum fratrem amplecteretur? Miraris hæc, & forsitan rides. Quid si hæc explicarem ut uolebam? Quid si saltẽ uox, si adhuc facies uideri à te nõ potest, ipsius philosophię posset audiri? Mirareris ꝓfecto, sed nõ rideres, nõ desperares. Crede mihi, de

1. Retracta. cap. 1

† se.

G nullo desperandum est, de talibus autem minime. Oino sunt exẽpla, facile euadit, facile reuolat † hoc genus auiũ, multus inclusis multũ mirãtibus. Sed ad nos redeã, nos inquã Romaniane, philosophemur: reddã tibi grãm, filius tuus cœpit iam philosophari, Ego eũ reprimo, ut disciplinis necessariis prius excultus uigẽtior † & firmior insurgat, quas te ne metuas expertẽ. Si bene te noui, aures tibi liberas tm̃ opto Nã de indole qd dicã? Vtinã non tã rara esset in hoibus, q̃ certe est in te. Restãt duo uitia & impedimẽta inueniẽdę ueritatis, à qbus tibi non multũ timeo, timeo tñ, ne te contemnas atq; inuẽtum esse desperes, aut certe ne inuenisse te credas. Quorũ primum si tñ inest, ista tibi disputatio fortasse detrahet. Sæpius. n. succensuisti Academicis, eo qdem grauius quo minus eruditus esses, sed in eo libẽtius qd ueritatis amore illiciebaris. Itaq; iam cum Alipio, te fautore, cõfligam, & tibi facile persuadebo qd uolo, ꝓbabiliter tñ. Nam ipsum uerum non uidebis, nisi in philosophiã totus intraueris illud aũt alterum qd te fortasse aliqd inuenisse præsumis, q̃uis à nobis iam quęrens dubitansq; discesseris, tñ si qd superstitionis in animum reuolutum est, eiicietur ꝓfecto, uel cũ tibi aliquam inter nos disputationem de religione misero, uel cũ presens tecũ multa † contulero. Ego. n. nunc aliud nihil ago q̃ me ipse purgo à uanis pniciosisq; opinionibus Itaq; non dubito melius mihi esse q̃ tibi est. Vnum tm̃ est unde inuideam fortunæ tuæ, qđ solus frueris Luciniano meo, An & tu inuides qa dixi, meo? Sed qd dixi aliud q̃ tuo, & oĩum qcunq; unum sumus? De quo tñ ut subuenias desyderio meo, qd te rogem? Tu teipsum pro me roga quantum scis, qa debes. Sed nunc ambobus dico, cauete ne qd uos nosse arbitremini, nisi qd ita didiceritis, saltẽ ut nostis, unum, duo, tria, quatuor simul collecta in summa fieri decem. Sed item cauete ne uos in philosophia ueritatem aut no cognituros, aut nullo modo ita posse cognosci arbitremini. Nã mihi uel potius illi credite, qui ait. Quærite & inuenietis, nec cognitionẽ desperandã esse, & manifestiorem futurã q̃ sunt illi numeri. Nunc ad ꝓpositum ueniamus. Iam. n. sero cœpi metuere, ne hoc principium modũ excederet, & non est leue. Nam modus ꝓculdubio diuinus est, sed fefellerit cũ dulciter ducit, ero cautior cũ sapiens fuero.

Post pristinum sermonẽ, quẽ in primũ librũ cõtulimus, septem ferè diebus à disputando fuimus ociosi, cum tres tm̃ Vergilij libros, post primũ recẽseremus, atq; ut in tpe congruere uidebatur tractaremus. Quo tñ opere Licẽtius in poeticam studiũ sic inflãmatus est, ut aliquantum mihi etiã reprimendus uideretur. Ita. n. ab hac intẽtione, ad nullam se rem deuocari libenter ferebat. Tandem tñ ad retractandam quam distuleramus de Academicis qõnem, cum à me quantũ potui lumen philosophię laudaretur, nõ inuitus accessit, & forte dies ita serenus effulserat ut nulli prorsus rei magis q̃ serenãdis animis nr̃is cõgruere uideretur. Maturius itaq; solito lectos reliqmus, paululumq; cum rusticis egimus, qd tps urgebat. Tum Alipius, Antequã uos, inqt, audiam de Academicis disputãtes, uolo mihi legatur sermo ille uester quem dicitis me absente ꝓfectum. Non. n possum aliter cum inde huius disceptationis occasio nata sit, in audiẽdis uobis, non aut errare, aut certe laborare. Qđ cum factum esset, & in eo penè totũ antemeridianum tps consumptũ uideremus, redire ab agro qui deambulantes nos acceperat, domũ instituimus. Et Licẽtius, Quęso, inqt, ante prandiũ mihi breuiter totam Academicorum sñiam exponendo repetere ne graueris, ne qd in ea me fugiat, quod pro partibus meis sit. Faciam, inquã, & eo libentius quo hac re cogitans parũ prandeas Ne inqt ille, istinc securus sis, Nam & multos, & maxime patrẽ meũ sæpe animaduerti, eo edaciorem quo refertior curis esset. Deinde, tu quoq; de istis metris cogitantem nõ sic expertus es, ut cura mea mẽsa secura sit. Qđ qdem apud meipsum mirari soleo. Quid n. sibi uult, qđ tunc cibum ptinacius appetimus cũ in aliud intẽdimus animum? Aut qd est qd manibus & dentibus nostris, occupatis nobis, animus imperiosus fit? Audi potius, inquã, de Academicis qd rogaueras, ne te metra ista uoluentẽ, nõ solũ in epulis sine metro, sed ẽt in qõnibus patiar. Si qd autẽ pro mea parte occultabo, ꝓdet Alipius. Bona fide tua opus est, inqt Alipius. Nam si metuendũ est ne aliqd occultes, à me dephendi difficile posse arbitror eũ, à quo me ista didicisse nullus ẽ qui me nouit ignorat, pſertim cũ in ꝓdendo uero nõ magis uictorię q̃ aio tuo consulturus sis. Agam, inquã, bona fide, qm̃ de iure pręscribis. Nam & Academicis placuit nec homini sciam posse contingere eam duntaxat rerum, quę ad philosophiam ptinent: nã cætera curare se Carneades negabat, & tñ hoiem pos se esse sapientem, sapientisq; totũ munus, ut abs te quoq; Licenti illo sermone disserrum est, in cõquisitione ueri explicari. Ex quo cõfici, ut nulli ẽi rei sapiẽs assentiatur: erret. n. necesse est (qđ sapienti nefas est) si assentiatur rebus incertis. Et oĩa incerta esse non dicebant solum, uerũetiam copiosissimis rõnibus affirmabant. Sed uerũ non posse cõprehẽdi, ex illa Stoici Zenonis de definitione arripuisse uidebantur, qui ait ad uerũ pcipi posse, qđ ita esset aio impressum ex eo unde esset, ut esse nõ posset ex eo unde non esset Qđ breuius planiusq; sic dicitur, his signis uerũ posse cõprehendi, quæ signa, non pôt habere qđ falsum est. Hoc prorsus non posse inueniri, uehementissime ut conuincerent incubuerũt. Inde dissensiones philosophorum, inde sensuum fallaciæ, inde somnia furoresq;, inde pseudomeni & sorite in illius causæ patrocinio uiguerũt. Et cũ ab eodẽ Zenone accepissent nihil esse turpius q̃ opinari, confecerũt callidissime, ut si nihil pcipi posset, & eẽt opinatio turpissima, nihil unquã sapiẽs approbaret. Hinc eis inuidia magna cõflata est: uidebatur. n. esse cõsequẽs, ut nihil ageret qui nihil approbaret. Vnde dormientẽ semp & officiorum oĩum desertorem sapientẽ suũ Academici describere uidebãtur, quẽ nihil approbare cẽsebant. Hinc illi inducto quodã ꝓbabili, qđ ẽt uerisimile noiabant, nullo modo cessare sapientẽ ab officiis asserebant, cum haberet qd sequeretur. Veritas aũt siue ꝓpter naturæ tenebras quasdam, siue ꝓpter similitudinem rerũ uel obruta uel confusa latitaret Quãuis & ipsam refrenationẽ, & quasi suspensionẽ assensionis magnam prorsus actionẽ sapientis esse dicebant. Videor mihi breuiter totum ut uoluisti exposuisse, nihilq; recepisse à præscriptione Alipi tua: id est, egisse, ut dicis, bona fide Si

Marginalia: † euolat. † uegetior. M De uera religione cap. 7. † aliquid 1. Retract. ca. 1. Matth. 7 I Repetuntur i priore libr. disputata. Cap. 4 K L Academicorũ placita, Cap. 5 Apud Cic. Acad. qstio. li. 2 sic Zeno definit uisum non uerum. M ψευδόμενος sophismata falsificãs. σωρείτης acerualis Ex Heracliti opinione.

A de.Si.n.aliqd uel non ita ut est dixi, uel forte non dixi,nihil uolūtate à me factū est. Bona ergo fides est ex animi sñia. Homini.n.hō falsus docēdus,fal lax cauendus debet uideri. Quorū prius magistrū bonū,posterius discipulū cautū desyderat. Tum Alipius,Gratū,inquit,habeo,cum & Licentio a te satisfactū est,& me onere imposito reuelasti. Non enim magis tibi uerēdū erat, ne qd explorādi mei causa minus à te diceretur(Nā alio modo q fieri poterat?)q mihi,si in quoq te prodere fuisset necesse. Quare taxis,ut illud qd deest,nō tā percūctationi, q ipsi percunctanti de differentia nouę ac ueteris. Academiæ,ne te pigeat exponere. Prorsus,inq,sate or piget. Quare beneficium dederis (nā & hoc qd' commemoras, ad rē maxime ptinere negare non possum(si me paulūlum cōquiescēte,apud me distinguere ista nomina, & causam nouæ Academię aperire uolueris. Crederē, inqt, me quoq à prādio te auocare uoluisse,ni te magis à Licentio territum dudum putarem,& eius postulatio ita nobis præscripsisset,ut ei ante prandiū quicqd huius inuo-

9.Confes. Cap.4.

lutionis esset,expediret. Et cū reliqua dicere tende ret,matet nostra(nā domi iam eramus)ita nos tru

B dere in prandiū cœpit,ut uerba faciēdi locus non

academia noua & uetus. Caput.6. uide Cic. Aca. qō. lib.2.

esset. Deinde cum tm̄ alimentoꝝ accepissemus quantū compescendę fami satis esset, ad pratum regressis nobis,Alipius pareā,inqt,sñiæ tuæ,nec ausim recusare. Si.n.nihil me fugerit, gratulabor cū doctrinę tuę,tū et memorię meę. At si in quoq fortasse aberrauero,recurabis id, ut deiceps hmōi delegationē nō pertimescā. Nouæ Academiæ dissidium non tā contra ueterem conceptum, quàm contra Stoicos arbitror esse commotum. Nec uero dissidium est putandum,siquidem à Zenone illatam nouam quæstionem dissolui discutiq oporte bat:nā de non percipiendo,quanuis nullis confli ctationibus agitata,incolens tn̄ etiam ueteꝝ. Academicorum mentes sñia non impendenter existimata est Quod et ipsius Socratis Platonisq ac reliquoꝝ ueterum authoritate probatu facile est, q se hactenus crediderūt ab errore posse defendi, si se assensioni nō temere commisissent. Quanuis ꝓpriam de hac re disputationem in scholas suas nō introduxerint,nec ab illis enucleate aliquando q-

C situm sit,percipi,nec ne ueritas posit. Quod cum Zeno rude ac nouū intulisset,contenderetq nihil percipi posse,nisi qd' ita uerum ita esset, ut dissimilibus notis a falso discerneretur, neq opinationem subeundam esse sapienti,atque id Archesilas audi ret,negauit hmōi quicquam posse ab hoie reperiri neq illius opinionis naufragio sapientis cōmittēdam esse uitam . Vnde et conclusit,nulli rei esse assentiēdum Verum cū ita res se haberet,ut uetus Academia magis aucta q oppugnata uideret,extitit Philonis auditor Antiochus,q ut nonnullis ui sum est glorię cupidior quā ueritatis,in simultatē adduxit Academiæ utriusque sententias. Dicebat enim,rem insolitam & ab opinione ueteꝝ remotissimam Academicos nouas conatos inducere. In q rem ueterum physicorum aliorumq magnorum philosophorum implorabat fidē:ipsos etiam Academicos oppugnans,q se uerisimile contenderent seq,cū ipsum uerum se ignorare faterētur. Multaq argumenta collegerat,qbus nūc supersedendū arbitror. Nihil tn̄ magis defendebat, quàm percipe-

re posse sapientē. Hæc puto inter Academicos no- D uos ac ueteres controuersiā fuisse. Quę si sec' se ha bet, ut Licentiū plenissime informes ꝓ utroq postulauerim. Si uero ita est, ut dicere potui,susceptā disputationē peragite. Tū ego,q diu in q Liceti, Cōtra nos Academicos. Cap.7 in isto nostro longiore,q putabam sermone conquiescis? Audisti q sint Academici tui? At ille uerecunde arridens, & aliquantulum hac cōpellatione turbatior,Pœnitet me,inqt,tātopere affirmasse contra Trigetiū, beatam uitam in ueritatis inqsitione consistere,Nā me ista qnæstio ita perturbat, ut uix non miser sim,q certe uobis si qd humanitatis geritis uideor miserandus. Sed qd meipse ine ptus crucio? Aut qd exhorreo tanta causæ bonita te subnixus? Prorsus non cedā nisi ueritati. Placēt ne inq,tibi noui Academici? Plurimū inquit. Ergo uerū uideꝝ tibi dicere? Tū ille cū iam esset assensurus,arrisione,Alipij cautior factus hęsit aliquan tulum. Et deinde,Repete,inqt,rogatiunculā. Vere,inquā, tibi uidentur Academici dicere? Et rursum cū diu tacuisset, Vtrū,ait,ueꝝ sit nescio,ꝓbabile est tn̄. Neq.n.plus uideo quod sequar. Proba E bile,inquā,scis ne ab ipsis et uerisimile nominari? Ita,inquit,uidetur Ergo inq, uerisimilis est Academicoꝝ sententia. Ita.inqt. Iam quæso attende,inq, diligentius. Si quisquā fratrē tuū uisum patris tui similem esse affirmet, ipsumq tuum patrē non no uerit,nōne tibi insanus,aut ineptus uidebitur? Et hic diu tacuit. Tū ait,Nō mihi hoc uidetur absurdū. Cui ego cū rñdere cępissem,Expecta,inqt,qso paululū, Ac post arridēs,dic mihi ait,oro te,iā ne certus es de uictoria tua? Tū ego,Fac me,inq,certū esse,nō ideo tn̄ tu causam tuā debes deserere, præ sertim cū hæc inter nos disputatio suscepta sit exercendi tui causa,& ad elimandū animū prouocādi. Nunqd nam,inqt,aut Academicos legi,aut tot disciplinis eruditus sum, qbus tu ad me instruct' aduentas. Academicos,inquā, nec illi legerant à q bus primo sententia ista defensa est. Eruditio aūt disciplinarumq copia si te deficit,nō usq adeo tn̄ ingeniū tuū esse debet inualidum, ut nullo facto impetu paucissimis uerbis rogationibus succūbas. Illud.n. iam uereri cœpi,ne tibi citius,quā uo lo succedat Alipius,quo aduersario nō ita securus deābulabo Ego utinā,inqt ille,iā uincar, ut aliqn F nos audiā disserētes, & qd' pl' est, uideā: quo mihi spectaculo nihil pōt fœlicius exhiberi. Nā qm̄ pla cuit nobis ista fundere potius qnàm effundere,siquidē ore prorumpentia stylo excipitis, nec in ter rā,ut dicitur, cadere sinitis, legere etiam uos licebit. Sed nescio quomodo cū admouentur oculis iisdem ipsi,qnos inter sermo editur,bona disputa tio si non utilius,at certe lætius perfundit animū. Gratū habemus,inquā, Sed repentina ista gaudia tua temere illam sñiam euadere coegerūt,qua dixisti, nullū tibi spectaculum exhiberi posse fœlicius. Quid si.n. illum patrem tuū,quo profecto nemo philosophiam est post tam longam sitim hau sturus ardentius,nobiscū ista quęrētem ac disserē tem uidebis, cū ego me fortunatiorē nūquam pu tabo,qd te tandē sentiri ac dicere cōuenit? Hic uero ille aliqrū lachrymauit, & ubi loq potuit, porrecta manu cœlū suspiciens,Et qn ego,inqt, deus hoc uidebo,nihil est de te desperād u. Hic cū penè oēs ab intentione disputationis remitti in lachry-

G mas cœpissemus, obluctās mecū, & uix me colligēs, Age potiꝰ, inq̄, & in uires tuas redi, quas ut cōgereres unde patronus Academię futurus, lōge ante monuerā, nō opinor, ideo ut modo Ante tubā tremor occupet artꝰ, ut uisendę alienę pugnę desiderio, tā cito te optes esse captiuū. Hic Trigetius, ubi satis attēdit iā uultus nr̄os serenatos. Quid ni iste optet, inqt, hō tā sanctus, ut hoc ei deus ante uota cōcesserit? Credeitā Licētī: nam q nō inuenis qd r̄ndeas & adhuc, ut uincare optas, paruę fidei mihi uideris. Arrisimus Tū Licētius, Loquare beatus, inqt, nō inueniendo uerū, sed certe non quęrēdo. Qua hilaritate adulescentulorū cū essemus lætiores. Attende, inq̄, rogationē, & in uiā redi firmior & ualentior si potes, En assum, inquit, quātum possum Quid.n si ille fratris mei uisor fama cōpertū habeat eū esse similē patris, pōt insanus aut ineptus esse si credit? Nō continuo, inqt, nisi se id scire cōtendent. Nam si ut probabile sequr quod crebra fama iactauit, nullius temeritatis argui pōt. Tum ego, Rē ipsam paulisper consyderemus, & quasi ante oculos constituamus.

Versus Vergilii.

H Ecce fac illū nescio quē hoiem, quem describimus esse presentē: aduenit alicunde frater tuus Ibi iste, Cuius hic puer filius? Rn̄detur, Cuiusdam Romaniani. At hic, quam patri similis est, quā ad me hoc nō temere fama detulerat. Hic tu uel quis alius, Nosti.n. Romanianum bone hō? Non noui, inqt, tn̄ similis eius mihi uidet. Poteritne quisq̄ risum tenere? nullo modo, inquit. Ergo, inquā, quid sequatur uides. Iamdudū, inqt, uideo. Sed tn̄ istam cōclusionē abs te audire uolo, oportet.n. alere incipias quem cepisti. Quid ni, iquam, concludam, Ipsa res clamat similiter ridendos esse Academicos tuos, qui se in uita uerisimilitudinē sequi dicunt, cum ipsum uerum quid sit ignorēt.

Friuola rationes academicorum Cap 8

Tum Trigetius, Lōge mihi, inquit, uidetur dissimilis Academicorum cautio ab huius quem descripsisti inepta. Illi enim rationibus assequūtur, quod dicūt esse uerisimile: iste aūt ineptus famam secutꝰ est, cuiꝰ authoritate nihil ē uilius. Quasi uero, inq̄, non ineptior esset, si diceret, patrē quidem eius minime noui, nec fama cōperi quàm sit similis pr̄is, & mihi tn̄ similis uidet. Ineptior certe, inquit. Sed quorsum ista? Quia tales, inquā, sunt, qui

I dicūt, uerū quidem non nouimus, sed hoc quod uidemus eius qd' nō nouimus sile est. Probabile, inqt, illi dicūt. Cui ego, Quomodo istud dicis? An negas eos uerisile dicere? Et ille inqt, Ego ob hoc dicere uolui, ut illā similitudinē excluderem. Videbat n. mihi fama improbe irruisse in quęstionē uestrā, cum Academici ne oculis quidem credant humanis, nedū famæ mille quidem, ut poetę fingunt, sed monstruosis tn̄ luminibus Nā quis ego tandē sum Academiæ defensor? An in quæstione ista inuidetis securitati meæ? En habes Alipium, cuius aduentus nobis q̄so ferias dederit, Quem te iamdudū non frustra formidare arbitramur. Tū facto silentio, oculos ambo in Alipiū cōtulerūt. Tum ille Vellē inqt quidem, ut meæ uires patiunt, auxiliari aliquatenus partibus uestris, nisi mihi omen uestrū terrori esset. Sed hanc formidinē nime spes fefellerit, facile fugiam. Simul enim solat me, quòd pręsens Academicorum oppugnator, onus Trigetij uicti pend subierit, & nūc eum uictorem

1. Retractā. cap.1

K uestra cōfessione ꝓbabile est. Illud magis uereor, ne & deserti officij negligentiā, & inuasi impudentiā deuitare non possim. Non.n. uos oblitos credo iudicis mihi munus fuisse delatum. Hic Trigetius, Illud inqt aliud, hoc aūt aliud est, quare q̄lumus, ut te aliq̄n patiare priuatum. Non renuerim ait, ne dum impudentiā, uel negligentiā uitare cupio, in superbię, quo uitio nihil est inanius, laqueos icidā, si honorē mihi a uobis cōcessum diutius, q̄ pmittitis teneam. Proinde uelim mihi exponas bone accusator Academicorū officium tuum in quorū defensione hos oppugnes. Metuo.n ne Academicos refellens, Academicū te ꝓbare uelis. Accusatorum, inquam, ut opinor, duo genera esse bene nosti. Non.n si a Cicerone modestissime dictū est, ita eum Verris esse accusatorem, ut Siculorū defensor esset: ꝓpterea necesse est eum, qui aliquē accusat, hr̄e alterum quem defendat. Et ille, Saltem habes ne tu qcquam, in quo sn̄ia tua iam fundata cōstiterit? Facile est, inquam, huic rogationi rn̄dere, mihi pſertim, qui repentina non est. Iam hoc totū mecum egi, & diu multumq̄ uersaui aio. Quaobrem audi Alipi, quod ut arbitror, iam optime scis: Non ego istam disputationem disputādi gratia susceptam uolo, satis sit, q cum istis adolescentulis prelusimus, ubi libenter nobiscū philosophia, q̄si iocata est. Quare auferātur de manibus nostris fabellæ pueriles, De uita nostra, de moribus, de aio res agitur. Qui se superaturū inimicitias oium fallaciarū, & ueritate comprehēsa, quasi in regionem suæ originis rediens, triumphaturum de libidinibus, atq; ita temperantia uelut coniuge accepta regnaturum esse plumit, securior rediturus in cœlū. Vides qd dicam? Tollamus de medio iam cuncta ista, Arma acri faciēda uiro: ne qcquā minus semper optaui, q̄ iter eos qui secum multum uixerūt, multumq̄ sermocinati sunt oriri aliqd, unde nouus quasi conflictus exurgat. Sed pp memoriam quę infida custos est excogitatorū, referri in literas uolui, qd iter uos sępe ptractauimus, simul ut isti adolescentes & in hac attendere discerent & aggredi ac subire tentarent. Tu ne ergo nescis, nihil me certū adhuc hr̄e qd sentiam, sed ab eo quærendo Academicorū argumentis atq; disputationibus impediri? Nescio.n. quo fecerunt in animo quādam ꝓbabilitatem, ut ab eorū uerbo nondum recedam q homo uerum inuenire nō possit. Vnde piger & prorsus segnis effectus eram, nec q̄rere audebam, qd acutissimis [& doctissimis] uiris inuenire non licuit. Nisi ergo prius iam mihi psuasero uerū posse inueniri, q̄ sibi illi nō posse psuaserunt, non audebo quęrere, nec habeo aliqd qd defendam. Itaq; istam interrogationem remoue si placet, & potius discutiamus inter nos, q̄ sagaciter possumus, utrū nā possit uerū iueniri. Et ꝓ parte mea uideor mihi hr̄e iam multa, [Ea sunt aūt] qbus cōtra rōnē Academicorū niti molior. Inter quos & me modo interim nihil distat, nisi qd' illis ꝓbabile uisum est, non posse inueniri ueritatē, mihi aūt iueniri posse ꝓbabile est Nā ignoratio ueri, aut mihi si illi fingebāt, peculiaris est, aut certe utrisq; cōis. Tum Alipius, Iam, iqūt, securus incedam: uideo n. te nō tam accusatorem, quàm adiutorem fore. Itaq; ne longius abeamus, uideamus quæso prius, ne per hāc quęstionē, in qua successisse uideor iis qui ti-

Verū inueniri posse. Cap. 9

Cicero in Verrem actiōe prima.

1. Retractā. cap.1 Hemistichiū Maronis.8

Verba Academicorum peculiaris. Cap. 1.

A bi cesserunt, in uerbi cõtrouersiam decidamus, qd
teipso insinuante ex authoritate illa Tulliana tur-
pissimũ esse sæpe cõfessi sumus. Cũ.n.ni fallor Li-
cẽtius placuisse sibi diceret, de ꝓbabilitate Acade-
micorũ sententiã, subiecisti quod ille haud dubie
cõfirmauit, sciret ne hãc ab eisdẽ etiã uerisimilitu-
dinẽ nominari. Et bene noui, siqdẽ ex te mihi no-
ta sunt, nõ absq; te esse Academicorũ placita. Quæ
cum, ut dixi, aio tuo infixa sint, quę uerba secteris,
ignoro. Nõ est ista, inquã, mihi crede, uerborũ, sed
rerũ ipsarũ magna controuersia. Non n. illos uiros
eos fuisse arbitror, qui rebus nescirẽt noia impone
re, sed mihi hæc uocabula uidenł elegisse, & ad oc-
cultandã tardioribus, & ad significandã uigilãtio-
ribus sententiã suam. Quod quare & quõ mihi ui-
deatur exponã, cũ prius illa discussero, quæ ab eis
tanq̃ cognitionis humanę inimicis dicta hoies pu
tant. Itaq; per libẽter habeo huc usq; hodie nostrũ
processisse sermonẽ, ut satis qd inter nos quæreře-
tur, aperteq; constaret Nam illi mihi uidenł graues
oino ac prudentes uiri fuisse. Si quid aũt est quod
nunc disputauimus, aduersus eos erit, qui Acade-
B micos inuẽtioni ueritatis aduersatos fuisse credide
runt. Et ne me territũ putes, etiã cõtra eos ipsos nõ
inuitus armabor, si nõ occultandæ sententiæ suæ
causa, nec ab eis temere pollutis mentibus & quasi
ꝓphanis quædã ueritatis sacra proderentur, sed ex
aio illa quę in eorũ libris legimus, defenderũt. Qd
hodie facerẽ, nisi nos solis occasus iam domũ redi
Probabile quid sit. Cap. II. re compelleret. Hactenus illo die disputatum est.

Postridie aũt quanuis nõ minus blandus tran-
quillusq; dies illuxisset, uix tñ domesticis negocijs
euoluti sumus. Nã magnã eius partẽ in epistolarũ
maxime scriptione cõsumpseramus. Et cũ iam duę
† mira. horæ uix reliquę forẽt, ad pratũ processimus. Nam
inuitabat cœli nimia † serenitas, placuitq; ut ne ip-
sum quidẽ quod restiterat tẽpus perire pateremur.
Itaq; cũ ad arborem solitã uentũ esset, & mansisse-
mus loco, Velim uos, inquã, adolescentuli, qm̃ non
est hodie magna res aggrediẽda, in memoriã mihi
reuocetis, quõ hosterno die rogatiunculę quæ uos
turbauit, Alipius respõderit. Hic Licentius, Tã bre-
ue est, inquit, ut nihil negocij sit hoc recordari: q̃
leue sit aũt tu uideris. Nam, ut opinor, uetuit te, res
C cũ constaret, de uerbis mouere qõnem. Et ego, Hoc
ipsum, inquam, quid sit, quam'ue habeat uim satis
animaduertistis? Videor, inquit, mihi uidere qd sit,
Verbis nõ esse immorãdum cũ res cõstat. sed quæso tu id paulisper exponas. Nam sępe abs te
audiui, turpe esse disputantibus in uerborũ qõne
immorari, cũ certamen nullũ de rebus remanserit.
Sed hoc subtilius est, q̃ ut explicandũ à me debeat
flagitari Audite ergo, inquã, quid sit uos: Id proba-
bile uel uerisimile Academici uocãt, quod nos ad
agendũ sine assensione potest inuitare Sine assen-
sione aũt dico, ut id quod agimus nõ opinemur ue
rum esse, aut nõ id scire arbitremur, agamus tamẽ.
Vt uerbi causa, utrũ hesterna nocte tam liquida ac
pura hodie tã lętus sol exoriturus esset, si nos quis-
piam rogaret, credo ꝙ nos id scire negaremus, dice
remus tñ ita uideri. Talia, inquit Academicus, mihi
uidẽtur omnia quę probabilia uel uerisimilia pu-
taui nominanda, quę tu si alio nomine uis uocare,
nihil repugno. Satis enim mihi est, te iam bene ac-
cepisse qd dicam. i quibus rebus hæc nomina im-
ponam. Nõ enim uocabulorum opificẽ, sed rerum
inquisitorem decet esse sapiẽtem. Satis ne intellexi D
stis, quõ mihi ludicra illa, quibus uos agitabã, de
manibus excussa sint? Hic cũ ambo se intellexisse
respõdissent, uultuq; ipso respõsionem postularẽt
meam: Quid putatis inquã, Ciceronem cuius hæc
uerba sunt inopem fuisse Latinæ linguæ, ut minus
apta rebus, quas sentiebat nomina imponeret? Tũ *Rursum de proba bili. ca. 12*
Trigetius, Iam, inquit, placet nobis, cũ res nota sit,
de uerbis nullas calumnias cõmouere. Quare uide
potius quid huic rñdeas, qui nos liberauit in quos
tu impulsus tẽtas iterũ irruere. Et Licentius, Mane
ait, quęso, nã mihi sublucet nescio quid, quo uideã
nõ tibi tã facile tãtũ argumentũ eripi debuisse Et
cũ defixus in cogitatione siluisset aliquãtulũ, Ro-
go, inquit, nihil mihi esse uidetur absurdius, quàm
dicere se uerisimile sequi eũ, qui uerũ quid sit igno
ret, nec illa me tua similitudo cõturbat. Nam recte
ego interrogatus, utrũ ex ista temperie cœli nulla
in crastinũ pluuia cogatur, respõdeo esse uerisimi-
le, qui me non nego nosse aliquid ueri. Nã scio ar-
borem istã modo argẽteam fieri nõ posse, multaq;
talia uera nõ impudẽter me scire dico, quorum ui- E
deo esse similia ea, quę uerisimilia nomino. Tu ue-
ro Carneades, uel quædã alia Græca pestis, ut no-
stris parcam: quid enim dubitem in hãc partẽ trã-
sire ad eũ, cui captiuus debeor iure uictoriæ? Tu
ergo cũ te nihil ueri scire dicas, unde hoc uerisimi
le sequeris? At nomẽ ei nõ potui aliud imponere.
Quid ergo nobis disputãdum est cũ eo qui nec lo
qui potest? Non ego, inquit Alipius, perfugas me-
tuam, quanto minus ille Carneades, in quẽ nescio
utrũ iuuenili, an pueril leuitate cõmotus, maledi-
cta potius, quàm aliqd telũ putasti esse iaciẽdum.
Nã illi quidẽ ad roborandã sententiã suã, quæ sæ-
petenus * probabili ratione fundata fuit hoc inte- ** al. semper tenus.*
rim aduersum te facile suffecerit, ita nos à ueri inuẽ
tione procul esse positos, ut tu tibi ipsi magno ar-
gumẽto esse possis, q ita una interrogatiũcula loco
motus es, ut ubi tibi stãdũ esset penitus ignorares.
Sed hæc atque scrẽtiam tuã, quam tibi impressam
de hac arbore pauloante cõfessus es, in aliud tem-
pus differamus Quãuis enim iã alias partes delege
ris, tñ sedulo docẽdus es, quid pauloante dixerim.
Nõdum enim, ut opinor, in quęstione, qua utrũ in F
ueniri uerũ possit quęritur, ꝓgressi fueramus: sed
illud tantũ tn ipso uestibulo defensionis meæ præ
stribẽdũ putaui, in quo te lapsum prostrariq; pro
spexerã, hoc est, utrũ uerisimile, an probabile, aut si
quo alio nomine appellari potest, ꝙ si Academici
sat esse dicãt, quærendũ non esse. Nã si tu optimus
iã inuẽtor ueritatis tibi uideris, nihil ad me Postea
si ingratus non fueris huic patrocinio meo, eadem
fortasse me docebis. Hic ego cum uerecũde Licẽ- *An Academici dissimularint se scire uerũ. cap. 13*
tius Alipij impetum formidaret Omnia potius, in-
quam, Alipi loqui maluisti, quàm quemadmodũ
nobis cum iis qui loqui nesciãt disputandum sit.
Et ille: Quoniam olim tum mihi tũ omnibus no-
tum est, & nũc tua professione satis indicas te lo-
quendi peritũ esse, uelim explices utilitatẽ primo
huius inquisitionis tuæ, quæ aut superflua est, ut
opinor, & ei multo magis rñdere superfluũ est: aut
si commoda uisa fuerit, & à me explicari nequierit,
precario abs te impetrem, ut magistri officium ne
grauere. Meministi, inquã, heri me esse pollicitũ de
istis uocabulis pòst acturũ. Et nunc ille sol admo-

** aliàs, predicā in sistris.*

G net, ut quæ ludicra pueris proposui redigam in cistas, * ꝑsertim cum ea ordinādi iam potius q̃ uendendi gr̄a ꝓponam. Nunc anteq̃ stylum nostrũ tenebrę occupent, quę patronę Academicoꝝ solent esse, uolo iter nos hodie plenißime cõstet, ad quã qõnem nobis explicandam mane surgendum sit. Itaq; r̄nde quæso, Vtrum tibi uideãtur Academici habuisse certam de ueritate s̄niam, & eam temere ignotis, uel non purgatis animis ꝓdere noluisse. An uero ita senserint, ut eoꝝ disputationes se h̄nt? Tum ille. Quid illis animi fuerit, inqt, non temere cõfirmabo. Nam quantũ ex libris colligi datur, tu melius nosti, quæ in uerba s̄niam suam ꝓmere soleãt. Me aũt de meipso si consulis, inuentũ nondũ ueꝝ esse puto. Addo etiã, qđ de Academicis flagitabas, nec posse inueniri me putare, nõ solũ insita, quam semp ferè aiaduertisti opinione mea, sed ēt authoritate magnoꝝ excellentiũq; philosophoꝝ, qbus nos præbere colla siue imbecillitas nostra, siue sagacitas ipsoꝝ ultra quam nihil iam inueniri posse credendum est, nescio q̃uo me cõpellit. Hoc est, inquã, quod uolui. Nam uerebar, ne cum tibi

H quoq; id uideretur qđ mihi, disputatio nostra mãca remaneret, nullo existẽte, qui ex altera parte rẽ uenire in manus cogeret, ut diligenter quantũ possumus uersaretur. Itaq; si id euenisset, paratus eram te rogare, ut Academicoꝝ partes ita susciperes, q̃si tibi non solum disputasse, sed ēt sensisse uiderentur uerum non posse comprehẽdi. Quæritur ergo inter nos, utrum illorum argumentis ꝓbabile sit nihil percipi posse, ac nulli rei esse assentiendum. Qđ si obtinueris, cedam libenter. Si autẽ demonstrare potuero multo esse probabilius, & posse ad ueritatem ꝑuenire sapientem, & assensionem non semp esse cohibendam, nihil habebis, ut opinor, cur non te in meam s̄niam transire patiaris. Quod cum illis † placuisset, & eis † qui aderant, iam uespere obumbrati domum reuertimus.

‡ illi. † cæteris.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis episcopi, contra Academicos, Liber Tertius.

Quis sapiens iuxta Academicos. 1 Cap. 1.

CVM Post illum sermonẽ, quẽ secundus liber cõtinet, alio die consedissemus in balneis, nam erat tristior, q̃ ut ad pratum liberet descendere, sic exorsus sum. Arbitror uos iã satis animaduertisse, qua de re iter nos discutienda quęstio constituta sit. Sed antequam ad partes meas ueniam, quæ ad eam ꝑtinent explicandam, pauca quęso de spe, de uita, de instituto nostro nõ ab re abhorrentia libenter audiatis. Negocium nostrũ non leue, aut sup̄fluum, sed necessarium ac summũ esse arbitror, magnopere quęrere ueritatem: hoc inter me atq; Alipium conuenit. Nam & cęteri philosophi sapientem suũ eam inuenisse putauerũt, & Academici sapiẽti suo summo conatu inueniendam esse ꝓfeßi sunt, idq; illũ agere sedulo Sed q̃m, uel lateret obruta, uel cõfusa nõ emineret, ad agendam uitã id enim sequi, qđ ꝓbabile ac uerisimile occurreret. Id ēt uestra pristina disceptatione confectũ est. Nam cum alter inuenta ueritate beatum fieri asseruerit hoiem, alter uero tm̄ diligenter quęsita, nulli nostrum dubiũ est, nihil esse à nobis huic negocio præponendum. K

Quãobrem qualiter uobis quæso hesternũ diem uidemur duxisse? Vobis qdem in studiis uestris uiuere licuit. Nam & tu Trigeti Virgilij te carminib⁹ oblectasti, & Licẽtius fingendis uersibus uacauit, quoꝝ amore ita perculsus est, ut pp eum maxime mihi istũ sermonem inferendum putarem, quo in eius aio philosophia, nunc. n. t̄ps est, maiorem partem, non modo q̃ poetica, sed quæuis alia disciplina sibi usurpet ac uẽdicet. Sed quęso uos, nõne miserti nostri estis, cum pridie ita cubitũ issemus, ut ad dilatam qõnem & prorsus ad nihil aliud surgeretur, ꝙ tanta de re familiari necessario peragenda extiterũt, ut his penitus occupati uix duas extremas diei horas in nosmetipsos respirare possemus? Quare semp fuit s̄nia mea, sapienti iam homini nihil opus esse: ut aũt sapiens fiat, plurimum necessariam esse fortunam: nisi qd aliud uidet Alipio. Tum ille, quantũ iuris, inqt, fortunæ tribuas, nondum bene noui. Nam si ad contemnendã fortunam, fortuna ipsa opus esse arbitraris, me quoq; comitem in hanc s̄niam do tibi. Sin fortunæ nihil aliud concedis, q̃ ea quæ corporis necesßitati non p̄nt, nisi ipsa uolente suppetere, non ita sentio. Aut L enim licet eadem repugnante atq; inuita, nõdum sapienti, cupido tn̄ sapientiæ ea sumere, quæ uitæ necessaria confitemur, aut concedendum est ēt in omni sapientis uita eam dn̄ari, cum & ipse sapiens iis quæ corpori necessaria sunt, non indigere non posit. Dicis ergo, inquam, fortunã esse necessariã studioso sapientię, sapienti uero negas. Non ab re est eadem repetere, inqt Itaq; nunc ēt abs te quæro, utrum fortunã ad seipsam contemnendã aliqd iuuare existimas. Qđ si arbitraris, dico sapientiæ cupidum magnopere indigere fortuna Arbitror, inquã, siqdem per illã erit talis qualis eam posit contẽnere: nec absurdũ est. Nam sic ēt paruis nobis ubera necessaria sunt, qb⁹ efficitur, ut sine his postea uiuere, ac ualere possimus: S̄nias ait nostras si animi cõceptio non dissonat, concordare mihi liquet: nisi forte differẽdum cuiquã uidetur ꝙ uel fortunæ, uel uerbũ nõ ipsa ubera, seu fortuna, Sed alia res q̄dam nos faciat cõtẽptores. Nihil magnũ est, inq̃, alio simili uti. Nam ut sine naui, uel alio M quolibet uehiculo, aut oino, ne uel ipsum Dædalum timeam, sine ullis ad hanc rem accõmodatis instr̄is, aut aliqua occultiore potẽtia Aegeum mare nemo transmittit, q̃uis nihil aliud, q̃ ꝑuenire ꝓponat, qđ cum euenerit illa oia qbus euectus est paratus sit abiicere atq; contemnere: Ita qsqs ad sapientię portum, & quasi firmißimum & quietißimum solum ꝑuenire uoluerit, q̃m, ut alia omittã, si cæcus ac surdus fuerit, non p̄ot, qd positum est in p̄tãte fortunæ, necessariam mihi uidetur ad id qđ cõcupiuit h̄re fortunam Qđ cum obtinuerit, q̃uis putetur indigere qbusdam rebus ad corporis ualetudinem ꝑtinentibus, illud tn̄ constat, nõ his opus esse, ut sapiens sit, sed ut inter hoies uiuat Immo, ait ille, si cęcus ac surdus sit, & sapientiã adipiscendam, & ipsam uitam pp quam sapientia quęritur, mea s̄nia, iure contemnit. Tn̄, inquã, cũ ipsa uita nostra, qua hic uiuimus sit in p̄tãte fortunę, nec nisi uiuens quisq; sapiens fieri posit, nõnne fatendum est opus esse eius fauore, quo ad sapientiam peruehamur? Sed cum sapientia, inquit, non nisi

An fortuna sapienti necessaria. Cap. 2

s. Retracta. cap 1

A uiuētibus sit necessaria, remotaq; uita nulla sit indigētia sapiētiæ, nihil in ꝓpagāda uita pertimesco fortunā. Eteni qa uiuo, ꝓpterea uolo sapientiā: nō ꝙ sapiētiā desidero, uolo uitā. Vnde fortuna si mihi abstulerit uitā, aufert causam quærendæ sapientiæ. Nihil igiƭ habeo, cur ut fiā sapiēs, aut fauorem optē fortunæ, aut impedimēta formidem, nisi alia fortasse ꝓtuleris. Tū ego, Nō igiƭ cēses sapiētiæ studiosum, posse [à] fortuna ne ad sapiētiā ꝑueniat, impediri, etiā si ei nō auferat uitā? Nō arbitror, inqt.

Sapientē scire uerū Cap.3.

Differūt sapiēs & studiosus

Volo, inquā, mihi paululū apias, qd tibi inter sapientē & philosophū distare uideaƭ. Sapientē à studioso, ait, nulla re differre arbitror, nisi ꝙ quarum reꝝ in sapiente qdā habitus inest, earū est in studioso sola flagrantia. Quæ sunt tandē istæ res? inquā. Nā mihi nihil aliud uideƭ interesse, nisi ꝙ alter scit sapientiā, alter scire desiderat. Si sciētiā, inquit, modesto fine determinas, ipsam rē planius elocutus es. Quoquo modo, inquā, eā determinē, illud omnibus placuit, scientiā falsarū reꝝ esse non posse. In hoc mihi inqt, [illa] uisa fuit obijciēda præscriptio,

B ne incōsiderata cōsensiōe mea facile in principalis illius q̄ōnis cāpis tua eqtaret oratio. Planè, inquā, mihi nihil ubi eqtare possem reliqsti. Nā, nisi fallor, quod iādudū molior ad ipsum finē ꝑuenimꝰ. Si enim, ut subtilirer ureq; dixisti, nihil inter sapientiæ studiosum & sapientem interest, nisi ꝙ iste amat, ille aūt habet sapientiæ disciplinā, unde etiā nomē ipsum, id est, habitū quendā exprimere non cunctatus es: nemo aūt habere disciplinā potest in animo q nihil didicit, nihil aūt didicit q nihil nouit, & nosse falsum nemo pōt. Nouit igitur sapiens ueritatē, quā disciplinā sapiētiæ habere in animo, id est, habitū iā ipse cōfessus es. Nescio, inqt, cuius impudentiæ sim, si habitū inqsitionis diuinarum humanarūq; rerū eē in sapiente confessum me negare uoluero, Sed qd tibi uideatur inuentorū probabiliū habitus nō esse, nō uideo. Concedis mihi, inquam, falsa neminē scire? Facile qdē, inquit. Dic iam si potes, inquā, sapientem nescire sapientiam. Quid enim ait, hoc limite uniuersa cōcludis, ut uideri sibi nō possit, cōprehēdisse se sapientiam? Da,

C inquā, dexterā Nā si meministi, hoc est, quod heri me dixi effecturū, quod nūc nō à me conclusum, sed à te ultro mihi oblatū esse gaudeo. Nā cū inter me & Academicos hoc interesse dixissem, ꝙ illis probabile uisum est, ueritatē nō posse cōprehendi mihi aūt nondū qdē à me inuentā, inueniri tamē posse à sapiente uideatur: nūc [tu] cū mea interrogatiōe urgereris, utrū sapiens nesciat sapientiā, uideƭ sibi scire, dixisti. Quid tū postea? inqt. Quia si uideƭ sibi, inquā, scire sapientiā, nō ei uidetur nihil scire posse sapientē Aut si sapientia nihil est, uolo affirmes. Crederē uere, inquit, ad calcē nos finēq; uenisse, sed repēte cū dexteras interposuisti, disiunctissimos nos esse & in lōgū ꝓgressos uideo: uidelicet ꝙ hesterno die à nobis nulla alia quæstio cōstituta uidebaƭ, nisi ꝙ sapientē ad cōprehensionē ueri ꝑuenire posse affirmāte te, ego negauerā: nunc uero nihil [aliud] me opinor concessisse tibi, q̄ uideri posse sapienti ꝓbabiliū rerū se consecutū esse sapientiam: quā tamē sapientiā in inuestigatiōe diuinarū humanarumq; rerū me cōstituisse nulli nostrū arbitror dubiū. Non, inquam, ideo quia inuoluis euolueris. Videris enim iam mihi exercendi tui

D causā disputare. Et qa bñ nosti istos adolescentulos uix adhuc *posse discernere quæ acute ac subtiliter differunƭ, tanquā iudicū abuteris ignorātia, ut tibi quantūlibet loq nullo liceat reclamāte. Nā pauloante dixisti, cū quærerē utrū sciret sapiens sapientiā, scire sibi uideri. Cui uero uidetur sapientē scire sapientiā, nō utiq; uideƭ nihil scire sapientem. Hoc enim contendi non pōt, nisi qsquā dicere audeat, nihil esse sapientiā. Ex quo fit, ut iā hoc tibi, quod etiā mihi uideatur, sapientē nōnihil scire: & tibi opinor, cui placeƭ, uideri sapienti sapiētē scire sapientiā. Tū ille, Nō magis me ingenium exercere uelle q̄ te arbitror, & id miror: non enim tibi ulla in hanc rē exercitatione opus est. Nā mihi adhuc fortasse cæco uideƭ interesse inter uideri sibi scire, & scire: & inter sapientiā quæ in inuestigatione posita est, & ueritatē. Quæ à nobis cū alterutra dicantur, sibi quēadmodū quadrent nō inuenio. Tum ego, cū iam ad prādiū uocaremur, nō, inquā, mihi ꝙ tantū reniteris displicet. Aut enim ambo nescimus qd loquamur, & danda est opera, ne tam turpes simus, aut unus nostrū, qd itē relinquere atq;

**al hac.*

E negligere nō minus turpe est. Sed post meridianas horas rediemus ad inuicē Mihi enim cū uideretur iam nos ad calcē peruenisse, pugnos etiā miscuisti. Hic cū arrisissent, discessimus. Et cū redissemus inuenimus Licentiū, cui nunquā sitienti Helicon subuenisset, excogitandis uersibus inhiantē. Nā de medio penè prandio, quāuis nostri prandij idem initiū q finis fuit, clam surrexerat, nihilq; biberat. Cui ego, Opto qdē, inquā, tibi, ut istā poeticā quā cōcupisti cōplectaris aliquādo. Non quod me nimis delectet ista pfectio, sed quod uideo te tantū exarsisse, ut nisi fastidio euadere ab hoc amore nō possis, quod euenire post pfectionē facile soleƭ. Deinde cū sis bene canorus, malim auribus nostris inculces tuos uersus, quàm ut in illis Græcis Tragœdijs, more auicularū, quas in caueis inclusas uidemus, uerba quæ nō intelligis cantes. Admoneo tñ, ut pgas potū si uoles, & ad scholā redeas nr̄am, si tñ aliqd iam de te Hortensius & philosophia meretur, cui dulcissimas primitias iam nr̄o illo sermo

Sapiens non est q nihil scit Cap.4.

F ne libasti, q te uehementius q̄ ista poetica incenderat ad magnarū & uere fructuosarū rerū scientiā. Sed dum ad istarū disciplinarū, qbus excoluntur animi circulū reuocare uos cupio, metuo ne uobis labyrinthus fiat, & propè me pœnitet ab ille te impetu repressisse Erubuit ille, discessitq; ut biberet. Nā & multū sitiebat, & occasio dabatur euitandi me, plura fortasse atq; asperiora dicturū. Et cum redisset intentis omnibus, sic cœpi. Itáne est Alipi, ut inter nos de re iam, ut mihi uideƭ, manifestissima nō cōueniat? Nō mirū est, inquit, si qd tibi in promptu esse asseris, mihi obscurū sit. Siquidē pleraque manifesta possint alijs manifestiora, & itē obscusa quædā nonnullis obscuriora esse. Nā si & hoc tibi uere manifestū est, mihi crede, esse aliū quēquam, cui & hoc manifestū tuū manifestius sit: & itē aliū cui meū obscurū obscurius sit. Sed ne me ppugnacē diutius putes, obsecrauerim, ut hoc manifestū manifestius edisseras Attende, inquam, quæso diligenter, & quasi seposita paululū respondēdi cura. Si enim bñ me atq; te noui, facile data opera clarebit quod dico, & alter alteri cito persuadebit. Dixistíne tandē, an fortasse obsurdueram, uideri sapi-

G enti se scire sapientiã? Annuit. Omittamus, inquã,
paululũ istum sapienté. Tu ipse sapiés es an non?
Nihil, inqt, minus. Volo tñ, inquã, rñdeas mihi, qd
ipse sentias de sapiẽte Academico, utrũm nã tibi ui
deatur scire sapientiã? Vtrũ sibi, inquit, scire uidea-
tur, an sciat, unũ ne, an diuersum putas? Metuo eni
ne hæc confusio cuiquã nostrũ suffugiũ præbeat.
Hoc est, inquã, tuscũ illud iurgiũ qd dici solet, cum
quæstioni intentatæ non eius solutio, sed alterius
obiectio uidetur mederi, Quod etiã poeta noster
(ut me aliquantũ Licentij auribus dedã) decenter
Aeglo. 3. in Bucolico carmine hoc rusticanũ & planè pasto
ricũ eé iudicauit, cũ alter alterũ interrogat ubi cœli
spatiũ nõ amplius q̃ tres ulnas pateat: ille aût, Dic
qbus in terris inscripti nomina regũ Nascantur flo
res. Quod quæso Alipi ne in uilla nobis licere arbi
treris. Certe uel istæ balneolæ aliquã decoris gym
nasiorũ faciant recordationé: ad id si placet quod
rogo, rñde. Videtur'ne tibi sapiens Academicorũ
scire sapientiã? Ne uerba uerbis referendo, inqt, in
longũ eamus, uidet uideri sibi scire. Videtur ergo,
H inquã, tibi nescire? Non enim ego quæro quid tibi
uideatur uideri sapienti, sed utrũ tibi uideatur sapi
ens scire sapiẽtiã. Potes, ut opinor, hic aut aiere, aut
negare. O utinã, inquit, aut ita mihi facile eét ut ti-
bi, aut ita ibi difficile ut mihi, nec tam molestus es
ses, nec in his qcquã sperares. Nam cũ me interroga
res, qd mihi de Academico sapiẽte uideatur, rñdi,
uideri mihi qd uideatur sibi scire sapientiã, ne aut
temere me scire affirmaré, aut illũ nõ minus teme-
re scire diceré. Pro magno, inquã, bñficio mihi ob
secro cõcedas primo, ut ad id qd ego, nõ ad id qd
tute interrogas rñdere digneris. Deinde ut spem
meã, quã tibi non minus curæ, quàm mihi tuã esse
certo scio, nũc paululũ omittas. Certe si me ista in
terrogatione decepero, cito trãsibo in tuã partem,
controuersiamq́ finiemus. Postremo ut pulsa ne-
scio qua solicitudine, qua te tãgi uideo, diligẽtius
animaduertas, quo facile intelligas quid mihi abs
te rñderi uelim. Dixisti eñ ideo te nõ aut aiere, aut
negare, quod utiq faciẽdũ est ad id quod rogo, ne
temere te scire dicas q nescis: quasi uero ego quid
scias quæsierim, & nõ quid tibi uideatur. Itaq nũc
I idẽ planius (si tñ planius dici potest) interrogabo,
Videtur ne tibi scire sapientiã sapiẽs, an nõ uidet?
Si inueniri, inquit, sapiẽs qualé ratio prodit, queat:
põt mihi uideri scire sapientiã. Ratio igitur, inquã,
talẽ tibi prodit esse sapienté, qui sapientiã nõ igno
ret. Et recte istuc. Nõ eñ aliter decebat uideri tibi.
Quæro ergo iam, utrũ posit sapiẽs inueniri? Si eñ
potest, potest etiã scire sapientiã, omnisq́ quæstio
inter nos dissoluta est. Si aût nõ posse dicis, iã non
quæretur utrũ sapiens aliqd sciat, sed utrũ sapiens
qsquã esse posit. Quo cõstituto, iam recedendum
erit ab Academicis, & tecũ ista quæstio quantũ ua
lemus diligenter cauteq́ uersanda. Nã illis placuit,
uel potius uisum est & esse posse hoiem sapientem,
& tñ in hoiem scientiã cadere non posse. Quare illi
sapienté nihil scire affirmarũt. Tibi aût uidetur sci
re sapientiã, qd nõ est utiq nihil scire. Simul enim
placuit inter nos quod etiam inter oés ueteres, in-
*†falsa. terq ipsos Academicos scire falli *† neminé posset
Veritati unde illud iam restat, ut aut contendas nihil eé sa-
assentien pientiã, aut talẽ sapienté ab Academicis describi,
dũ cap. 5 qualem ratio nõ habeat fatearis. Et his omissis

consentias ut quæramus, utrũ posit homini talis K
ꝓuenire sapientia, qualé ꝓdit ratio. Nõ enim aliã
debemus, aut possumus recte uocare sapiẽtiã. Etsi
cõcedã, inquit, quod te magnopere niti uideo, sciri
à sapiẽte sapientiã, & aliqd [inter nos] deprehẽsum
qd sapiens posit pcipere, tñ nequaquã mihi occur
rit Academicorũ labefacta omnis intentio. Prospi
cio eni defensionis eis locũ nõ minimũ reseruari,
nec illã assensionis suspensioné esse præcisam, cum
hoc ipso causæ suæ deesse nõ posint, quo cõuictos
putas. Dicét. n. usq adeo nihil cõprehendi, nulliq́
rei assensioné præbẽdã, ut & ẽt hoc de nihilo pcipi
endo, qd tota sibi penè uita usq ad te probabiliter
psuaserãt, nũc ista cõclusiõe sibi extortũ sit: ut siue
tũc, siue nũc huius argumẽti uis tarditate ingenij
mei, siue re uera suo robore inuicta sit, eos loco mo
uere nõ posit, cũ audacter affirmare adhuc uale-
ant, ne nũc qdẽ ulli rei cõsentiẽdũ esse. Forte enim
aliqñ cõtra hoc quoq nõnihil uel à se, uel à quopi
am repiri posse, qd acute, pbabiliterq́ dicat: suamq́
imaginé & quasi speculũ quoddam in Proteo illo
animaduerti oportere, q tradit eo solere capi quo
minime caperet, inuestigatoresq́ eius nunq̃ eundẽ L
tenuisse, nisi indice alicuiusmodi numine. Quod si Proteus
assit, & illã nobis ueritaté, quæ tantũ curæ est de- de quo
mõstrare dignet, ego quoq uel ipsis inuitis, quod Virgi 4.
minime reor, illos supatos eé cõfitebor. Bñ habet, Georgic.
inquã, prsus nihil ampli' optaui. Nã uidete quæso, Lib. 2. de
bona mihi quæ † & quãta ꝓuenerint. Primũ est qd ordine.
Academici iam sic cõuicti esse dñr, ut nihil eis re- Cap 15.
stet ad defensioné nisi qd fieri nõ põt. Quis enim † quot,
hoc aut intelligere ullo mõ, aut credere ualeat, eũ
q uictus sit, eo ipso quo uictus est, uictoré se eé glo
riari? Deinde si qd iã remanet cũ his conflictionis,
nõ ex eo est qd dicũt, nihil sciri posse, sed eo quod
nulli rei assentiendũ eé cõtendũt. Nũc itaq cõcor-
des sumus. Nã ut mihi, ita etiã illis uidetur, sapien-
té scire sapiẽtiã. Sed tñ ab assensiõe illi temperan-
dũ monent. Videri enim sibi tantũ dicũt: scire aût
nullo modo, quasi ego me scire ꝓfitear. Mihi quo-
que uideri istud dico: sum enim stultus, ut etiã ipsi
si nesciũt sapiẽtiã. Approbare aût nos debere aliqd
puto, id est, ueritaté. De quo eos cõsulo utrum ne-
gent, id est, utrũ eis placeat ueritati assentiendũ nõ M
esse. Nũquam hoc dicẽt, sed eã nõ inueniri asseue-
rabũt. Ergo et hic ex nõnulla parte sociũ me tenẽt,
quòd utrisq nõ displicet, atq adeo necessario pla-
cet, cõsentiẽdum esse ueritati. Sed quis eã demon-
strabit inquiũt? Vbi ego cũ illis nõ curabo certare,
satis mihi est qd iã probabile nõ est, nihil scire sa-
piẽtem, ne rem absurdissimã dicere cogãtur, aut ni
hil esse sapiẽtiam, aut sapiẽtiam nescire sapientem.

Quis auté uerũ posit ostendere, abs te Alipi di Veritatẽ
ctum est, à quo ne dissentiã magnopere mihi labo nisi diui
randum est. Etenim numé aliquod asti solũ posse na ope
ostẽdere homini quid sit uerũ, cum breuiter, tum nõ pcipi.
etiã pie. Nihil itaq in hoc sermone nostro libẽtius Cap 6.
audiui, nihil grauius, nihil probabilius, & si id nu-
men, ut cõfido asit, nihil uerius. Nã & Proteus ille Virg. ubi
quãta abs te mẽtis altitudine cõmemoratus, quã- su De ci-
ta intẽtione i optimũ philosophiæ genus. Proteus uitate Di
eñ ille, ut uos adolescẽtes nõ penitus Poetas à phi Lib 10.
losophia cõtemnẽdos esse uideatis, in imaginé ue- Cap. 10.
ritatis inducit. Veritatis, inquã, Proteus in carmini in fin.
bus ostẽtat sustinetq́ personã, quàm obtinere ne-

A mo pôt, si falsis imaginibus deceptus cõprehẽsio-
nis nodos uel laxauerit uel dimiserit. Sunt n. istæ
imagines, quę cõsuetudine rerũ corporaliũ p istos
qbus ad necessaria[huius]uitæ utimur sensus, nos
etiã cũ ueritas tenet & quasi habet in manib᷒, deci-
pere atq; illudere moliũtur. Hoc ergo tertiũ bonũ
mihi accidit, quod nõ inuenio quãti ęstimẽ. Mecũ
enim familiarissimus amicus meus, nõ solũ de pro
babilitate humanę uitę, uerũetiã de ipsa religione
Amicitia quid sit. cõcordat, qd est ueri amici manifestissimũ iudiciũ.
Siquidẽ amicitia rectissime atq; sanctissime defini-
ta est, rerũ humanarũ & diuinarũ cũ beneuolẽtia
Academicis prim᷒ in philosophia bonos. ca. 7. & charite cõsensio. Tamen ne aut Academicorũ
argumẽta quasdã nebulas uideãtur offundere, aut
doctissimorũ uirorũ authoritati, inter quos maxi-
me Tullius nõ mouere nos nõ potest, superbe nõ-
nullis resistere uideamur, si uobis placet, pri᷒ pau-
ca cõtra eos differã, qbus uident disputationes illę
aduersari ueritati. Deinde ut mihi uidet, ostẽdam
quæ causa fuerit Academicis occultandæ sentẽtię
suæ. Itaq; Alipi, quanuis te totũ in meis partib᷒ ui-
deam, tñ suscipe pro his paululũ, mihiq; responde.
B Qm̃ hodie, inquit, auspicato, ut aiunt, pcessisti, nõ
impediã plenissimã uictoriã tuã, & partes illas iam
securius, quo abs te imponunt tẽtabo suscipere: si
tñ hoc quod interrogationibus te acturũ esse signi
ficas, in orationẽ perpetuã (si tibi cõmodum est)
malis cõuertere ne uere ut pertinax aduersarius, qđ
à tua humanitate longissimũ est, minutis illis telis
abs te iã captiuus excrucier. Atq; ego cũ & illos hoc
expectare animaduerterẽ, quasi aliud ingressus ex-
ordium, morẽ, inquã, uobis gerã. Et quanuis post
illũ laborẽ scholę Rhetoricæ in hac me leui arma-
tura nõnihil requieturũ esse præsumpseram, ut in-
terrogando ista potius agerẽ q̃ dicendo, tñ quia &
paucissimi sumus, ut clamare mihi cõtra ualitudi-
nem meam nõ sit necesse, & istũ stylũ causa eiusdẽ
salutis quasi auriga moderatoreq; sermõis mei esse
uoluit, ne cõcitatius rapiar animo q̃ cura corporis
poscit, perpetua, ut uultis, oratiõe audire qd sentiã.
Sed primo illud uideam᷒ quale sit, unde amatores
Academicorũ gloriari nimiũ solent. Nã est in libris
Ciceronis, quos in huius causę patrociniũ scripsit,
locus quidã ut mihi uidetur mira urbanitate cõdi
C tus, ut nõnullis aũt etiã firmitate roboratus. Diffi-
cile est prorsus, ut quanquã non moueat, quod ibi
Tullius & Academicis. dictũ est, Academico sapiẽti ab oibus cæterarũ se-
ctarũ, qui sibi sapientes uiderẽtur, secundas partes
dari, cum primas sibi quemq; uẽdicare necesse sit.
Ex quo posse probabiliter cõfici, eum recte primũ
esse iudicio suo, qui omniũ cæterorũ iudicio sit se-
cundus. Fac. n. uerbi causa, Stoicũ adesse sapientẽ,
nam cõtra eos potissimũ Acamedicorũ exarsit in-
geniũ. Ergo Zeno uel Chrysippus si interrogẽtur,
quid sit sapiẽs, respõdebit eum esse quẽ ipsa descri-
pserit. Cõtra Epicurus, uel quis alius aduersariorũ
negabit, suumq; potius peritissimũ uoluptatũ au-
cupem sapientẽ esse cõtendet. Inde ad iurgiũ, Cla-
mat Zeno, & tota illa porticus tumultuatur, homi
nem natũ ad nihil eẽ aliud q̃ honestatẽ: ipsam suo
splendore in se aĩos ducere nullo prorsus cõmodo
extrinsecus posito, & quasi lenocinante mercede:
uoluptatemq; illã Epicuri solis inter se pecoribus
esse cõmunem, in quorũ societatem & hoĩem & sa
pientẽ trudere nefas esse. Contra illę conuocata de
hortulis in auxiliũ, quasi libera turba temulento- D
rum, quærẽtium tñ quẽ incomptis unguibus bac-
chantes asperoq; oĩe discerpant, uoluptatis nomẽ,
suauitatẽ, quietem, teste populo exaggerans, instat
acriter, ut nisi ea beatus nemo esse posse uideatur.
In quorũ rixã si Academicus incurrerit, utrosq; au-
diet trahentes se ad suas partes: sed si in illos aut in
istos cõcesserit, ab eis quos deserit insanus, imperi-
tus, temerariusq; clamitabitur. Itaq; cũ & hac & il-
lac aurẽ diligẽter admouerit, interrogatus quid ei
uideat, dubitare se dicet. Roga nunc Stoicũ, qui sit
melior. Epicurus'ne q delirare illũ clamat, an Aca-
demicus q sibi adhuc de re tanta deliberandũ esse
pronũciat? Nemo dubitat Academicũ prælatũ iri.
Rursus te ad illũ cõuerte, & quęre quẽ magis amet.
Zenonẽ, à quo bestia nominat, an Archesilã, à quo
audit. Tu fortasse uerũ dicis, sed requirã diligẽtius.
Non'ne apertũ est totam illã porticum insanã, Aca
demicos aũt præ illis modestos, cautosq; hoĩes ui-
deri Epicuro? Ita peræq; propè de oĩbus sectis cõ-
piosissime Cicero iucundissimũ legentibus quasi
spectaculũ præbet, uelut ostendẽs nullũ illorũ es-
se, qui non cũ sibi primas partes dederit, quod ne- E
cesse est, secundas ei dicat †dare, quẽ non repugna- *† eligat.*
re, sed dubitare cõspexerit. In quo ego nihil aduer-
sabor, nec ei Syllæ †*auferã gloriã. Videatur sanè *†*al. ullam.*
qbuslibet Cicero hic nõ iocatus, sed inania & uen
tosa quędã, quod ab ipsorũ Gręculorũ leuitate nõ
abhorret, seq & colligere uoluisse. Quid. n. me im-
pedit? Qui si huic uanitati resistere uelim facile *Minus esse mali esse indoctũ quàm indocilẽ cũ Academicis. cap 8.*
ostendã quãto minus malũ sit indoctũ esse q̃ indo
cibilẽ. Vnde fit, ut cũ se ille Academicus iactãticu-
lus quasi discipulũ singulis dederit, nemoq; illi qđ
se scire putat psuadere potuerit, magna illorũ post-
ea cõsensione rideatur. Iam. n. quisq; aliũ quemli-
bet aduersariorũ suorũ nihil didicisse, hunc uero
nihil posse discere iudicabit. Ex quo deinceps de
omnium scholis nõ ferulis quod esset deformius q̃
molestius, sed illorũ palliatorũ clauis & fustibus
proijcietur. Non. n magnũ negociũ erit, cõtra cõ-
munem pestẽ uelut Herculea quædã postulare au- F
xilia Cynicorũ. Si autẽ stabilissima †gloria cũ his *† ista uilissima Herculis Cynicorũ demi. ali. stabilissima.*
certare libeat, quod philosophanti mihi iam qui-
dem sed nondũ sapienti faciliore uenia conceden-
dum est, qd habebunt quod possint refellere? Ecce
enim faciamus me atq; Academicum in illas lites
phlosophorũ irruisse, oẽs prorsus assint. Exponãt
breuiter pro tẽpore sentẽtias suas. Quęrat de Car-
neade quid sentiat. Dubitare se dicet. Itaq; illũ sin-
guli præferant cæteris. Ergo oẽs omnibus. magna
nimirũ atq; latissima †gloria. Quis istũ nolit imita *† altissima.*
ri? Et ego itaq; interrogatus, idẽ respõdebo, par erit
laus. Ea igitur gloria gaudet sapiẽs, in qua illi stul-
tus æquat? Quid si eum etiã facile superat? Nihil'ne
agit pudor? Nam istum Academicum iam de iudi-
cio discedentem tenebo. Quippe auidior huiusmo
di uictoriæ stultitia est. Ergo eo retento, prodã iu-
dicibus quod ignorant. Et dicam, Ego uiri optimi
hoc cum isto cõmune habeo, quod dubitat quis
uestrum uerum sequatur. Sed habemus etiam pro-
prias sententias, de quibus peto iudicetis. Nã mihi
incertum est quidẽ, quanuis audierim decreta ue-
stra, ubi sit uerũ. Sed ideo q; qui sit in uobis sapiẽs
ignoro. Ille autem etiam ipsum sapientem negat
aliquid scire, ne ipsam quidem unde sapiens di-

G citur sapientiā. Quis nō uideat palma illa cuius sit? Nā si hoc aduersarius meus dixerit, uincam gloria. Si aūt erubescēs cōfessus fuerit sapiētē scire sapientiam, uincam sentētia. Sed ab hoc iam litigioso tribunali secedamus in aliquē locū, ubi nobis nulla turba molesta sit, atq; utinā in ipsam scholā Platonis, quæ nomē ex eo dicit accepisse, q, à populo sit secreta, hic iam nō de gloria, quod leue ac puerile est, sed de ipsa uita, & de aliqua spe animi beati, quātū inter nos possumus, differamus.

Nō est uerū nihil percipi posse. Cap. 9.

Negāt Academici sciri aliquid posse. Vnde hoc uobis placuit studiosissimi hoīes atq; doctissimi? Mouit nos, inquiunt, definitio Zenonis. Cur qso? Nā si uera est, nō nihil ueri nouit, q uel ipsam nouit. Sin falsa, nō debuit cōstantissimos cōmouere. Sed uideam' qd ait Zeno. Tale.s. uisum cōprehendi & pcipi posse, quale cū falso nō haberet signa cōmunia. Hoccine te mouit hō Platonice, ut oībus uiribus ab spe discendi studiosos retraheres, ut totū negociū philosophandi adiuuante quodā etiā mētis ingemiscendo torpore desererent? Sed quō illum nō permoueret, si & nihil tale inueniri potest, & nisi qd tale est,
H percipi nō potest? Hoc si ita est, dicēdū potius erat nō posse in hoīem cadere sapientiam, q̄ sapientē nescire cur uiuat, nescire quemadmodū uiuat, nescire utrū uiuat. Postremo quo peruersius magisq; delirum & insanū dici nihil potest, simul & sapientem esse, & ignorare sapientiam. Quid.n. est durius, hominem nō posse esse sapientē, an sapientem nescire sapientiā? Nihil hinc disputandū est, si res ipsa ita posita satis non est ad dijudicandū. Sed illud forte si diceretur, penitus hoīes à philosophando auerterentur: nunc uero inducēdi sunt sapiētiæ dulcissimo ac sanctissimo noie, ut cū contrita ætate nihil didicerint, postea te summis execrationibus prosequātur, quē relictis saltē uoluptatibus corporis ad animi tormenta sunt secuti. Sed uideamus per quē potius à philosophia deterreantur. Per eū ne q dixit, Audi amice, philosophia nō ipsa sapientia, sed studiū sapientiæ uocatur, ad quā te si cōtuleris, nō quidē dum hic uiuis sapiens eris: est.n. apud deum sapientia, nec prouenire homini potest: sed cū te tali studio satis exercueris atq; mūdaueris, aius tuus ea post hanc uitam.i.cum homo esse desieris facile perfruetur? An p eum qui dixerit, Venite mortales
I ad philosophiam, magnus hic fructus est. Quid enim homini sapiētia charius? Venite igitur ut sapiētes sitis, & sapientiā nesciatis? Non, inqt, à me ita dicetur. Hoc est decipere: nā nihil aliud apud te inuenietur. ita fit ut si hoc dixeris, fugiant tanq̄ insanum. Si alio mō ad hoc adduxeris, facias insanos. Sed credamus pter utranq; sententiā, æque hoīes nolle philosophari. Si aliqd philosophię perniciosum Zenonis definitio dicere cogebat, mi homo, id ne homini dicendum fuit, unde se doleret, an id unde te derideret? Tñ quod Zeno definiuit, quātū stulti possum' discutiamus. id uisum ait posse cōprehendi, quod si appareret, ut falsum apparere nō posset. Manifestū est nihil aliud in perceptionē uenire.

Arcesilas.

Hoc & ego, inqt Archesilas, uideo, & hoc ipso doceo nihil percipi. Non.n. tale aliqd inueniri potest fortasse abs te atq; ab alijs stultis. At à sapiente, cur nō potest? Quanq̄ & ipsi stulto nihil respōderi posse arbitror, si tibi dicat, ut illo memorabili acumine tuo hāc ipsam Zenonis definitionē refellas, & ostendas eam etiā falsam esse posse: qd' si nō poteris, hanc ipsam quā percipias habes: si aūt refelleris, unde à percipiēdo impediaris nō habes. K Ego eam refelli posse nō uideo, & oīno uerissimā iudico. Itaq; cū eam scio, quanuis sim stultus, nonnihil scio. Sed fac illā cedere uersutiæ tuæ. Vtar cōplexione securissima. Aut.n. uera est, aut falsa. Si uera, bene teneo: si falsa, potest aliqd percipi etiā si habeat cōmunia signa cū falso. Vnde, inqnit, potest? Verissime igit Zeno definiuit, nec ei quisquis uel in hoc cōsensit errauit. An paruę laudis & syncenitatis definitionē putabimus, quæ cōtra eos, qui erant aduersum perceptionē multa dicturi, cū designaret quale esset qd percipi posset, seipsam talē esse mōstrauit? Itaq; cōprehensibilibus rebus & definitio est, & exēplū. Vtrū ait etiā ipsa uera sit nescio. Et qa est probabilis, ideo sequens eam ostēdo nihil esse tale quale illa expressit posse cōprehendi. Ostendis fortasse pter ipsam, & uides, ut arbitror, qd sequatur. Quod si etiā eius incerti sumus, nec ita nos deserit scientia. Scimus.n. aut ueram esse aut falsam, non igitur nihil scimus. Quanquam nunq̄ efficiet, ut ingratus sim, prorsus ego illā definitionē uerissimā iudico. L Aut enim possunt percipi falsa, quod uehementius Academici timēt: & reuera absurdū est. Aut nec ea possunt, quæ sunt falsis similia. Vnde illa definitio uera est. Sed iam cętera uideamus.

Sciri non nihil etiā in rerum natura. Cap. 10.

Quanuis hæc, nisi fallor, possint ad uictoriā satis esse, nō tamen fortasse ad uictorię satietatē. Duo sunt quę ab Academicis dicuntur, cōtra quę ut ualemus uenire instituimus. Nihil posse pcipi. Et nulli rei debere assentiri. De assentiēdo mox nūc, aliàs pauca de perceptione dicemus. Nihil'ne prorsus dicitis posse cōprehendi? Hic euigilauit Carneades, nam nemo istorū minus alte q̄ ille dormiuit, & circunspexit rerū euidentiam. Itaq; credo secū ipse, ut fit, loquēs.

Carneades.

Ergo'ne, ait, Carneades dicturus es nescire te utrū homo sis, an formica? aut de te Chrysippus triūphauit? Dicamus ea nos scire, quæ inter philosophos inquirunt, cætera ad nos nō pertinere: ut si in luce titubauero quotidiana & uulgari, ad illas imperitorū tenebras prouocē, ubi soli quidā diuini oculi uidēt. Qui me etiā si palpitantē atq; cadentē aspexerint, cęcis pdere nequeant, præsertim arrogātibus, & quos doceri aliqd pudeat. M Laute qdem ò Gręca industria succincta & parata, pcedis, sed nō respicis illā definitionē & inuentū esse philosophi, & in uestibulo philosophiæ fixā atq; fundatam. Quā si succidere tentabis, rediet bipennis in crura: illa.n. labefactata, non solū potest aliquid percipi, sed etiā id potest quod simillimū falso est, si eam non audebis euertere. Est enim latibulum tuū unde in incautos transire cupiētes uehemens erūpis atq; exilis: aliquis te Hercules in tua spelūca tanq̄ semihominē Cacum suffocabit, & eiusdē molibus opprimet, docens aliqd esse in philosophia, quod tanq̄ simile falso incertū abs te fieri nō possit. Certe ad alia properabā, hoc quisquis urget, re ipsum Carneades magna afficit contumelia, quē à me ueluti mortuum putat ubicunq; aut undecunq; posse superari. Si aūt non putat, immisericors est, q me passim deserere præsidia & tecū in cāpo certare cogit. In quē descēdere cū cœpissem, solo tuo nomine territus pedē retuli, & de supiore loco nescio qd iaculatus sum: quod utrū ad te peruenerit, uel

quid

A quid egerit, uiderint sub quorum examine dimicamus. Sed qd metuo ineptus? Si bñ memini, mortuus es, nec iam ꝓ sepulchro tuo iure pugnat Alipius, facile me cõtra umbrã tuã Deus adiuuabit. Nihil aīs in philosophia posse pcipi. Et ut orationẽ tuã largẽ lateq; diffundas, arripis rixas dissensiõesq; philosophorũ, & eas tibi cõtra illos arma ministrare arbitraris. Quomõ eni inter Democritũ & supiores physicos de uno mũdo, & innumerabilibus litem diiudicabimus, cũ inter ipsum hæredemq; eius Epicurũ cõcordia manere nequerit? Nã iste luxuriosus cũ Atomos quasi ancillulas suas, id est, corpuscula, quæ in tenebris lętus amplectitur, nõ tenere uiã suã, sed in alienos limites passim & spõte declinare pmittit, totũ patrimoniũ ẽt p iurgia dissipauit. Hoc uero nihil ad me attinet. Si n. ad sapientiã ptinet horũ aliqd scire, id nõ potest latere sapientẽ. Si aũt aliud qddã est, sapientiã illã scit sapiens, ista contẽnit. Tñ ego q longe adhuc absum uel à uicinitate sapientis, in istis physicis nõ nihil scio. Certũ enim habeo, aut unũ esse mundũ, aut non

B unũ: Et si nõ unum, aut finiti numeri, aut infiniti. Istã sẽntentiã Carneades falsæ esse similẽ doceat. Itẽ scio mundũ istũ nostrũ, aut natura corporum, aut aliqua ꝓuidentia sic eẽ dispositum, eumq; aut semp fuisse & fore, aut cœpisse esse minime desiturũ, aut ortũ ex tpe nõ habere, sed habiturũ esse finẽ, aũt & manere cœpisse, & nõ perpetuo eẽ mãsurũ: Et innumerabilia physica hoc mõ noui. Vera enim sunt ista disiuncta, nec similitudine aliqua falsis ea potest qsquã cõfundere. Sed assume aliqd ait Academicus. Nolo. Nã hoc est dicere: Relinque quod scis, dic qd nescis. Sed pẽdet sẽntẽtia. Melius certe pendet q̃ cadit. Nempe plana† est, nempe iam potest, aut falsa, aut uera nominari. Hanc ergo me scire dico. Tu q nec ad philosophiã ptinere ista negas, & eorũ sciri nihil posse asseris, ondẽ me ista nescire: dic istas disiunctiones aut falsas esse, aut aliqd cõmune habere cũ falso, ꝓ quod discerni omnino non possint. Vnde, inquit, scis esse istũ mundũ, si sensus falluntur? Nunquã rationes uestræ ita nim sensuum† refellere potuerunt, ut cõuinceretis

C nobis nihil uideri: nec omnino ausi estis aliquãdo ista tentare, sed posse aliud esse ac uidetur, uehemẽter psuadere incubuistis. Ego itaq; hoc totũ, quale cunq; est, qd nos cõtinet atq; alit, hoc inquã, quod oculis meis apparet, à meq; sentitur habere terram & cœlũ, aut quasi terrã, & quasi cœlũ, mundũ uoco. Si dicis nihil mihi uideri, nunquã errabo. Is enĩ errat, q quod sibi uidetur temere probat. Posse eni falsum uideri à sentientibus dicitis, nihil uideri nõ dicitis. Prorsus enim omnis disputatiõis causa tolletur, ubi regnare uos libet, si non falsum nihil scimus, sed ẽt nihil nobis uidetur. Si autẽ hoc quod mihi uidetur negas mundũ esse, de noie cõtrouersiã facis, cũ id à me dixerim mundũ nocari. Etiam ne, inquies, si dormis, mundus est iste, quẽ uides? Iam dictum est, quicquid tale mihi uidetur, mundũ appello. Sed si eũ solũ placer mundũ uocare, q uidetur à uigilantibus, uel etiã à sanis, illud contende si potes, eos qui dormiunt ac furiunt, non in mundo furere atq; dormire. Quamobrẽ hoc dico, istã totã corporũ molem atq; machinam in qua sumus, siue dormientes, siue furentes, siue uigilãtes, siue sani, aut unã eẽ, aut nõ esse unã. Edissere quomodo possit ista esse falsa sententia. Si enim dor-

D mio, fieri pót ut nihil dixerim: aut si etiam ore dormientis uerba, ut solet, euaserunt, potest fieri ut nõ hic, nõ ita sedens, nõ istis audientibus dixerim: Vt aũt hoc falsum sit, nõ pót. Nec ego me illud percepisse dico, qd uigilem. Potes enim dicere, hoc mihi etiã dormienti uideri potuisse, ideoq; hoc pót esse falsõ simillimũ. Si aũt unus, aut† sex mundi sunt, septẽ mundos esse, quoquo mõ affectus sim, manifestũ est: Et id me scire non impudenter affirmo. Quare uel hanc connexionẽ, uel illas superius disiunctiones, doce somno, aut furore, aut uanitate sensuum posse esse falsas, & me si expgefactus ista meminero, uictum esse concedã. Credo. n. iã satis liquere quę p somniũ & dementiã falsa uideantur, ea scilicet quæ ad corporis sensus ptinent. Nam ter terna noue esse, & quadratũ* & intelligibiliũ numerorũ necesse est, uel genere humano stertẽte, sit uerũ: quãquã etiã ꝓ ipsis sensibus multa posse dici uideo, quę ab Academicis reprehẽsa nõ inuenim⁹. Credo enim sensus nõ accusari, uel quod imagina-

E tiones falsas furentes patiuntur, uel quod falsa in somnis uidemus. Si enim uera uigilantibus atq; sanis renunciarunt, nihil ad eos, qd sibi animus dormientis insanientisq; confingat. Restat ut quæraf, utrũ cũ ipsi renunciant, uerũ renũcient. Age si dicat Epicureus qspiã, nihil habeo quod de sensibus cõquerar. Iniustũ est enĩ ab eis exigere plus quàm possunt: qcqd aũt pñt uidere oculi, uerum uident. Ergo'ne uerum est, quod de remo in aqua uident? Prorsus uerum. Nam causa accedente quare ita uideretur, si demersus unda remus rectus appareret, magis oculos meos falsæ renunciationis arguerẽ. Nõ n. uiderent qd talibus existẽtibus causis uidẽdũ fuit. Quid multis opus est? Hoc de turriũ motu hoc de pennulis auiũ, hoc de cæteris innumerabilibus dici pót. Ego tñ fallor si assentiar, ait qspiã. Noli plus assentire q̃ ut ita tibi apparere psuadeas, & nulla deceptio est. Nõ. n uideo quõ refellat Academicus eũ q dicit: hoc mihi candidũ uideri scio, [hoc] auditũ meũ delectari scio, hoc mihi iucũde olere scio, hoc mihi sapere dulciter scio, hoc mihi eẽ frigidũ scio. Dic potius utrũ p se amarę sint olea-

F stri frõdes, quas caper tã ptinaciter appetit. O hominẽ improbũ, Nonne est caper ipse modestior? Nescio quales pecori sint, mihi tñ amarę sũt. Quid quæris amplius? Sed est fortasse aliqs etiam hoim, cui nõ sint amaræ. Tendis enim in molestiã? Nunquid nã ego amaras eẽ omnibus hoib⁹ dixi: Mihi dixi, & hoc nõ semper affirmo. Quid si enim alias alia causa, nũc dulce quippiã, nunc amarũ in ore sentiat? Illud dico, posse hoiem cũ aliquid gustat bona fide iurare se scire palato suo illud suaue eẽ, uel contra, nec ulla calũnia Græca ab ista scientia posse deduci. Quis enim tam impudẽs sit, q mihi cũ delectatione aliqd ligurienti dicat, Fortasse nõ gustas, sed hoc somniũ est? Nũquid nã resisto? Sed me tamẽ illud in somnis etiã delectaret. Quare illud quod me scire dixi, nulla cõfundit similitudo falsorũ. Et Epicureus uel Cyrenaici, & alia multa fortasse pro sensibus dicãt, contra quæ nihil dictũ esse ab Academicis accepi. Sed qd ad me? Si uolũt ista, & si pñsunt (etiã me fauente) rescindãt. Quicquid enim contra sensus ab eis disputaf, nõ cõtra oẽs philosophos ualet. Sunt enim qui ista omnia

† plana.

Sẽsus nõ falli .r.n †unum sensum.

†&

*al quadratorũ.

De colit. barũ cel. lo Cice.

G quæ corporis ſenſu accipit animus opinionē poſſe
gignere confitentur, ſcientiā uero negant. Quā tñ
uolūt intelligētia contineri, remotāq; a ſenſibus in
mente uiuere. Et forte in eorū numero eſt ſapiēs ille
quē quærimus. Sed de hoc alias. Nunc ad reliqua
pgamus quæ ꝓpter iſta quę iam dicta ſunt, paucis
Rōnes de ſomnijs refellit. Cap. 12. (niſi fallor) explicabimus. Quid enim de moribus
inquirentē, uel iuuat uel impedit corporis ſenſus?
Niſi uero illos ipſos, q ſummū hominis uerum
bonū in uoluptate poſuere, nihil impedit aut columbæ
collū, aut uox incerta, aut graue pondus hoī
qđ camelis leue eſt, aut alia ſexcenta, quo minus dicant
eo quo delectanſ delectari ſe ſcire, uel eo quo
offenduntur offendi, qđ refelli poſſe nō uideo Eū
t Retra. cap. 1. cōmouebunt q finē boni mente cōplectiſ. Quid
horū tu eligis? Si qđ mihi uideatur quæris, in mente
arbitror eē ſummū hois bonū. Sed nūc de ſcientia
quærimus. Ergo interroga ſapientē, q nō poteſt
ignorare ſapientia, mihi tñ tardo illi atq; ſtulto licet
interim ſcire boni humani finē, in quo inhabitet
beata uita, aut nullū eſſe, aut in animo eſſe, aut
H in corpore, aut in utroq;. Hoc me, ſi potes, neſcire
conuince, qđ notisſimæ illæ ueſtræ rōnes nullo
mō faciunt. Qđ ſi nō potes, nō enim repies cui falſo
ſimile ſit, ego ne cōcludere dubitabo, recte mihi
uideri ſcire ſapientē qcqđ in philoſophia uerū
eſt, cū ego inde tam multa uera cognouerim? Sed
metuit fortaſſe ne ſummū bonū eligat dormiens.
Nihil periculi eſt, cū euigilabit, repudiabit ſi diſplicet:
tenebit, ſi placet Quis enim eū recte uituperabit
q falſum uidit in ſomnis? Aut fortaſſe illud formidabis,
ne dormiēs amittat ſapientiā ſi pro ueris
falſa ꝓbauerit? Hoc iam ne dormiens quidē audet
ſomniare, ut ſapientē uigilantē uocet, neget ſi dormiat.
Hæc etiā de furore dici pñt. Sed in alia feſtinat
oratio. Hæc tamē ſine cōcluſione ſecuriſſima
nō relinquo Aut enim amittiſ furore ſapientia, &
iā nō erit ſapiens, quē uerū ignorare clamatis: aut
ſciētia eius manet in intellectu, etiā ſi pars animi
cætera id qđ accepit à ſenſibꝰ uelut in ſomnis imaginetur.
Reſtat dialectica, quā certe ſapiēs bene
Multa ꝑcipi docet dialectica. ca. 13. nouit, nec falſum ſcire qſquā pōt. Si uero eā neſcit,
nō ptinet ad ſapientiā eius cognitio, ſine qua eſſe
ſapiēs potuit, & ſupfluo utrū uera ſit, poſſitue percipi
quærimus. Hic fortaſſe aliqs mihi dicat: Soles
I ꝓdere tu ſtulte qđ noueris. An de dialectica nihil
ſcire potuiſti? Ego uero plura q̄ de quauis parte philoſophiæ.
Nā primo oēs illas ꝓpoſitiones, quibus
ſupra uſus ſum, ueras eſſe iſta me docuit. Deinde p
iſtā noui alia multa uera. Sed quā multa ſint, numerate
ſi poteſtis Si q̄tuor in mūdo elemēta ſunt,
nō ſunt qnq;. Si ſol unus eſt, nō ſunt duo. Non pōt
una anima & mori & eē immortalis. Nō poteſt hō
ſimul & beatus & miſer eſſe. Nō hic & ſol lucet, &
nox eſt Aut uigilamus nūc, aut dormimus: aut corpus
eſt, qđ mihi uidere uideor, aut nō eſt corpus.
Hæc & alia multa, quæ cōmemorare lōgiſſimum
eſt, p iſtā didici uera eē, quoquo modo ſeſe habeāt
ſenſus noſtri in ſe. Ipſa uero docuit me, ſi cuius eorū
quæ p connexionē mō ꝓpoſui pars antecedens
aſſumpta fuerit, trahere neceſſario id qđ annexum
eſt. Ea uero quæ p repugnantiā, uel diſiunctionē
à me ſunt enūciata, hāc habere naturā, ut cū auferuntur
cætera, ſiue unū, ſiue plura ſint, reſtet aliqđ
quod eorū ablatione firmetur. Docuit etiā me, cū

de re cōſtat, ꝓpter quā uerba dñr, de uerbis nō debere K
cōtendi. Et qſquis id faciat, ſi imperitia faciat,
docendū eſſe. ſi malitia, deſerendum. Si doceri nō
pōt, monendū ut aliqd aliud potius agat, q̄ tēpus
in ſupfluis operāq; conſumat: ſi nō obtēperat, negligendū.
De captioſis aūt atq; fallacibus ratiunculis
breue præceptū eſt: ſi male concedendo inſeruntur,
ad ea quæ cōceſſa ſunt eſſe redeundum. Si
uerū falſumq; in una concluſione cōfligūt, accipiēdū
inde quod intelligitur: qđ explicari non poteſt,
relinquendū. Si aūt modus in aliquibus rebus latet
penitus hominem, ſciētiam eius nō eſſe quęrendam.
Hęc quidem habeo à dialectica, & alia multa
quę cōmemorare non eſt neceſſe. Neq;.n. debeo ingratus
exiſtere. Verū ille ſapiēs aut hęc negligit, aut
ſi ꝑfecto dialectica ipſa ſcia ueritatis eſt, ſic illam
nouit, ut iſtorum mendaciſſimam calumniam, ſi
uerum eſt: ſi falſum eſt: uerum eſt, contemnē do, &
nō miſerando enecet. Hæc de preceptione ſatis eſſe
ꝓpterea puto, quia de aſſentiēdo cum dicere cœpero,
tota ibi rurſum cauſa uerſabitur. Iam ergo
ad eam partem ueniamus in qua dubitare adhuc L
Sapiens ut ſit, alicui ſapiētiæ aſſentiri oportet. Cap. 14. uidetur Alipius. Et primo idipſum perſpiciamus
quale ſit, quod te acutisſime atq; cautiſſime mouet.
Nam ſi tot tātiſq; rationibus roboratā (hoc.n.
dixiſti) Academicorū ſententiā, qua eis placuit, nihil
ſcire ſapiētem, hoc tuū labefactat inuentū quo
cogimur cōfiteri multo eſſe probabilius ſapiētem
ſcire ſapientia, magis eſt aſſenſio cohibēda. Hoc.n.
ipſo oſtēditur nihil quālibet copioſiſſimis ſubtiliſſimiſq;
argumētis poſſe ſuaderi, cui nō ex parte cōtraria,
ſi aſſit ingeniū. nō minus acriter, uel fortaſſe
Aeneid. 2 acrius reſiſtaſ. Eo fit, ut cū ſit uictus Academicꝰ,
uicerit. O utinā uincatur, nunquā efficiet quauis
arte Pelaſga, ut ſimul à me uictus uictorq; diſcedat
Certe nihil aliud inueniaſ, qđ aduerſum iſta dici
poſſit, & ultro me uictū eſſe ꝓfitear. Non.n. de gloria
cōparāda, ſed de inueniēda ueritate tractamus.
Mihi ſatis eſt quoquo mō molē iſtā tranſcendere,
quæ intrantibus ad philoſophiam ſeſe opponit, &
† tenebraſcens. neſcio qbus receptaculis tenebras tegens † talē eē
philoſophiā totā minaſ, nihilq; in ea lucis inuētū
iri ſperare pmittit. Quid autē amplius deſiderem,
M nihil habeo, ſi iam probabile eſt, nō nihil ſcire ſapientē.
Non.n alia cauſa ueriſimile uidebaſ eū aſſenſionē
ſuſtinere debere, niſi qa erat uerisimile nihil
poſſe cōprehendi Quo ſublato, percipit eni ſapiens,
uel ipſam ut iam cōcediſ ſapiētiā, nulla iam
cauſa remanebit cur nō aſſentiaſ ſapiens, uel ipſi ſapientiæ.
Eſt eni ſine dubitatione monſtruoſius, ſapientē
non approbare ſapientiā, q̄ ſapientē neſcire
ſapientiā Nam quæſo, paululū quaſi ante oculos
tale ſpectaculū conſtituamus ſi poſſumus, rixam
quandā ſapientis & ſapientiæ Quid aliud dicit ſapientia,
q̄ ſe eſſe ſapientiā? At contra iſte: Nō credo,
inquit. Quis ait ſapientiæ, non credo te eſſe ſapientiam?
Quis, niſi is cū quo illa loq potuit, & in quo
habitare dignata eſt, ſcilicet ſapiens. Ite nūc & me
quęrite q cū Academicis pugnē, habetis iam nouū
certamen, ſapiens & ſapiētia ſecū pugnant. Sapiēs
non uult conſentire ſapiētiæ, ego uobiſcū ſecurus
expecto Quis enim nō credat inuictā eſſe ſapientiā?
Tamē nos aliqua cōplexione muniamus. Aut
enim in hoc certamine Academicus uincet ſapientiā,
& à me uincetur, qa nō erit ſapiens: aut ab ea

A superabitur, & sapientē sapientię cōsentire docebimus. Aut igitur sapiēs Academicus nō est, aut nō nulli rei sapiēs assentietur: nisi forte quē dicere pudeat sapientē nescire sapientiā, sapientē non cōsentire sapientiæ dicere nō pudebit. At si iam uerisimile est cadere in sapientē, uel ipsius sapiētiæ perceptionē, & nulla causa est, cur nō ei quod pōt percipi assentiaſ, uideo q̄d uolebā esse uerisimile, sapientē s. assensurū esse sapiētiæ. Si quęres ubi inueniat ipsam sapientiā, respōdebo in semetipso. Si dicis eum nescire quod habeat, redis ad illud absurdum, sapientē nescire sapientiā. Si sapientē ipsum negas posse inueniri, nō iam cū Academicis, sed tecū quisq́s hoc sentis sermone alio disseremus. Illi enim cū hęc disputant, de sapiēte profecto disputant. Clamat Cicero, seipsum magnū esse opinatorē, sed de sapiēte se quęrere. Qd si adhuc uos adolescētes ignotū habetis, Certe in Hortēsio legistis. Si igit nec certi est quicq̄, nec opinari sapiētis est, nihil unquā sapiēs approbabit: unde manifestum est, eos de sapiēte illis suis disputationibus, contra quas nitimur q̄rere.

Cicero in Hortēsio

B Ergo arbitror ego sapiēti certam esse sapientiā. i. sapientē pcepisse sapientiā. Et ob hoc eum nō opinari cū assentitur sapiētiæ. Assentitur. n. ei rei, quā si non pcepisset, sapiens non esset Nec isti quenquā non debere assentiri, nisi rebus quæ nō possunt pcipi, affirmāt. Nō aūt sapientia nihil est. Cū igitur & scit sapientiā & assentitur sapientiæ, neq; nihil scit, neq; nulli rei sapiens assentitur, qd amplius uultis? An de illo errore aliquid q̄rimus, quē dicunt penitus euitari, si in nullā rem animū declinet assensio? Errat. n. inquiunt, quisquis non solū rem falsam, sed etiā dubiā, quanuis uera sit, approbat. Nihil autē quod dubiū non sit inuenio. At inuenit sapiēs, ut dicebamus, ipsam sapientiā. Sed hinc iam uultis fortasse me discedere. Nō sunt facile securissima relinquēda, cū uersutissimis hoībus agimus, morē tn̄ uobis gerā. Sed qd hic dicā? quid, qd nam? illud nimirū uetus dicendū est, ubi & ipsi habēt quod dicant. Quid. n. faciā, quem de castris meis foras truditis: num implorabo auxilia doctiorū, cū qbus si superare nequeo, minus pudebit fortasse superari? Iaciā igitur

Minus errat assentiens, quā suspēdēs sententiā Cap. 15.

C qbus uiribus possum fumosum quidē iam & scabrū, sed nisi fallor, ualidissimū telū. Qui nihil approbat, nihil agit O hoiem rusticū. Et ubi est pbabile? Vbi est uerisimile? Hoc uolebatis. Auditis'ne ut sonāt scuta Græcanica? Exceptū est n quod robustissimū quidē. Sed qua manu iaculati sumus? Et nihil mihi potēti* isti mei suggerūt, nec aliqd, ut uideo, uulneris fecimus. Couertā me ad ea quę uilla & ager ministrat, onerant me potius maiora q̄ præparant: Nā cū ociosus diu cogitassem in isto rure quonāmodo posit istuc probabile ac uerisimile actus nr̄os ab errore defendere, primo uisum est mihi, ut solet uideri cū ista uēdebā, belle tectū & munitū. Deinde ubi totū cautius circunspexi, uisus sum mihi uidisse unū aditum quā in securos error irrueret. Nō. n. solum puto eū errare, qui falsam uitā sequit, sed etiā eum qui uerā nō sequitur. Faciamus. n. duos uiatores ad unū locū tendētes, quorum alter instituerit nulli credere, alter nimis credulus sit. Ventū est ad aliquod biuium, hic ille credulus pastori qui aderat, uel cuipiā rusticano: salue frugi homo: Dic quęso quā bene in illū locū pergat: Respondet: Si hac ibis, nihil errabis. Et ille ad comitē: Verū dicit, hac eam*. Ridet uir cautissimus, & tam cito assensum facetissime illudit, atq; interea illo discedēte in biuio figitur: Et iā incipit uideri turpe cessare, cū ecce ex alio uiæ cornu lautus qdā & urbanus equo insidēs eminet, & ppinquare occipit: Gratulatur iste aduenieti, & salutato indicat pposituū, quærit uiā, dicit etiā remāsionis suæ cām, quo beneuolentiorē reddat, pastori eū pferēs. Ille aūt casu planus erat, de ijs quos Sarmadacos iam uulgus uocat. Tenuit suū morē hō pessimus etiā gratis. Hac perge ait, nā ego inde uenio. Decipit, atq; abijt. Sed qn̄ iste deciperetur? Nō enim monstrationē istā tanq̄ uerā, inquit, approbo, sed qa est uerisimilis. Et hic ociosum esse, nec honestū, nec utile est, hac eam. Interea ille q assentiendo [iam] errauit, tam cito existimans uera esse uerba pastoris, in loco illo quo tendebat iam se reficiebat: iste aūt nō errās, siquidē probabile sequitur, circumit syluas nescio quas, nec iā cui locus ille notus sit, ad quē uenire pposuerat, inuenit. Vere uobis dicā, cū ista cogitarē risum tenere nō potui, fieri p Academicos uerba nescio quō, ut erret D

σα λ uel impostor.

ille qui uerā uiā uel casu tenet: ille aūt qui p auios mōtes probabiliter ductus est, nec petitā regionē inuenit, nō uideatur errare Vt. n. temerariā cōsensionē iure condemnē, facilius ambo errant, q̄ iste nō errat. Hinc iā aduersum ista uerba uigilantior, ipsa facta hominū & mores considerare cœpi. Tū uero tam multa mihi & tam capitalia in istos uenerunt in mentē, ut iam nō riderē, sed partim stomacharer, partim dolerē hoies doctissimos & acutissimos in tanta scelera sententiarū & flagitia deuolutos. Certe. n. non fortasse omnis qui errat, peccat, omnis tn̄ qui peccat, aut errare cōceditur, aut aliqd peius. Quid si ergo aliquis adolescentiū cū hos audierit, dicentes: Turpe est errare, & ideo nulli rei consentire debemus: Sed tn̄ cū agit quisq; quod ei uidetur probabile, nec peccat, nec errat. Illud tn̄ meminerit, quicquid occurrit, uel aio, uel sensibus, nō pro uero esse approbandū. Id igit audiens adolescēns, insidiabit pudicitię uxoris alienæ. Te te cōsulo Marce Tulli, de adolescentiū moribus uitaq; tractam*, cui educandæ atq; instituēdæ oēs illæ literæ tuæ uigilauerūt. Quid abud dicturus es, q̄ nō tibi esse pbabile, ut id faciat adolescēs? At illi pbabile est. Nā si ex alieno pbabili uiuimus, nec tu debuisti administrare rem publicā, qa Epicuro uisum est nō esse faciēdū. Adulterabit igit ille iuuenis coniugē alienā. Qui deprehēsus si E

Facere quod uidetur probabile contra assensum, nefarium est. Cap. 16.

fuerit, ubi te inueniet a quo defendat, quanq̄ etiā si inueniat, qd dicturus es? Negabis pfecto. Quid si tam clarū est, ut frustra inficiere? Persuadebis nimirū tanq̄ in cumano gymnasio atq; adeo Neapolitano, nihil eū peccasse, imo etiā nec errasse qdē. Non n. faciendū esse adulteriū pro uero sibi persuasit, pbabile [sibi] occurrit, secutus est, fecit, aut fortasse nō fecit, sed fecisse sibi uisus ē. Ille aūt maritus hō fatuus, pturbat oia litibus, pro uxoris castitate pclamans, cū qua forte nūc dormit, & nescit. Hoc illi iudices si intellexerint, aut negligent Academicos, & tanq̄ crimen uerisimū punient: aut eisdē obtēperātes, uerisimiliter hoiem probabiliterq; dānabūt, ut iam qd agat iste patronus prorsus ignoret. Cui. n. succenseat nō babebit, cū om- F

G nes se nihil errasse dicant, qñ non assentientes id qd uisum est probabile fecerint. Ponet igitur psonam patroni,& philosophi consolatoris suscipiet: ita facile adolescēti, q iam tantū in Academia pfecerit persuadebit, ut se tanquã in somnis putet esse damnatū. Sed uos me iocari arbitramini:Libet delerare per omne diuinū,nescire me prorsus quō iste peccauerit, si quisquis id egerit qd probabile uidetur, nō peccat:nisi forte in totū aliud esse dicunt errare,aliud peccare,seq; illis præceptis egisse ne erremus, peccare autē nihil magnū esse dixisse. Taceo de homicidijs, parricidijs, sacrilegijs, omnibusq; oino,quæ fieri aut cogitari possunt flagitijs,aut facinoribus,q paucis uerbis, & qd est grauius apud sapiētissimos iudices defendunt. Nihil cōsensi,& ideo nō erraui. Qūo autē non facerē qd probabile uisum est? Qui aut non putāt ista probabiliter posse persuaderi,legant orationē Catilinæ, qua patriæ parricidiū quo uno cōtinētur oia scelera,psuasit. Iam illud qs non ridet? Ipsi dicunt nihil se in agēdo sequi nisi pbabile,& quærūt magnopere ueritatē, cū eis sit probabile nō posse inueniri.

Retract. lib.1.c.1.

Salustius in Catilinario.

H O mirū monstrū. Sed hoc omittamus,minus id ad nos,minus ad uitæ nrę discrimē,minus ad fortunarū periculū pertinet. Illud est capitale, illud formidolosum, illud optimo cuiq; metuendū,qd nefas omne,si hæc ratio probabilis erit,cū pbabile cuiquã uisum fuerit esse faciēdum, tantū nulli quasi uero assentiat, nō solū sine sceleris,sed etiā sine erroris uituperatione cōmittatur. Quid ergo? Hoc illi non uiderūt:Imò fortissime prudētissimeq; uiderunt,nec mihi ullo pacto tantū arrogauerim, ut Marcū Tulliū aliqua ex parte sequar industria,uigilantia,ingenio,doctrina:cui tñ afferenti,nihil scire posse hoiem,qui hoc solū diceret, scio ita uideri mihi,unde id refellei et nō haberet.

Academici quare dissimulasti suā sententiā Cap. 17.

Quid igitur placuit tantis uiris perpetuis & pertinacibus cōtentionib' agere,ne in quenquã cadere ueri sciētia uideret? Audite iam paulo attētius, non qd sciam,sed qd existimem:Hoc.n.ad ultimū reseruabā,ut explicarem, si possem quale mihi uideatur esse totū Academicorū consiliū. Plato uir sapiētissimus & eruditissimus tēporū suorū, qui & ita locutus est,ut quæcunq; diceret,magna fierēt,

I & ea locutus est,ut quomodocunq; diceret,parua nō fierent, dicit post mortē Socratis magistri sui, quē singulariter dilexerat,à Pythagoreis etiã multa didicisse. Pythagoras aūt Græca philosophia nō contentus, quæ tunc aut penè nulla erat,aut certe occultissima,postq cōmotus Pherecydæ cuiusdam Syri disputationibus, imortalē esse animū credidit, multos sapiētes etiā longe lateq; peregrinatus audierat. Igit Plato adijciēs lepor subtilitatiq; Socraticæ quã in moralibus habuit, naturaliū diuinarūq; rerū peritiā,quã ab eis quos memoraui diligēter acceperat,subiungēsq; quasi formatricē illarū partiū iudicemq; dialecticā, quæ aut ipsa esset,aut sine qua sapientia oino esse nō posset, pfectā dicitur cōposuisse philosophiæ disciplinā, de qua nūc disserere tēpus nō est. Sat est.n ad id qd' uolo, Platonē sensisse duos esse mundos, unū intelligibilē,in quo ipsa ueritas habitaret,illum aūt sensibilē, quem manifestū est nos uisu tactuq; sentire. Itaq; illum uerū,hunc uerisimilē, & ad illius imaginē factū. Et ideo de illo in ea quæ se cognosceret anima uelut expoliri & quasi serenari ueritatem:de hoc aūt in stultorū animis nō scientiā, sed opinionē posse generari.

1. Retra. cap.1.

In Timæo.

Opinio Platonis ponens duos mūdos.

K Quicquid tñ ageretur in hoc mundo, p eas uirtutes, quas ciuiles uocabat, aliarū uerarum uirtutū similes, quæ nisi paucis sapientibus ignotæ essent, non posse nisi uerisimile nominari. Hæc & alia hmōi mihi uident inter successores eius quantum poterant esse seruata,& pro mysterijs custodita Nō.n.aut facile ista percipiuntur,nisi ab eis qui se ab omnibus uitijs mūdantes, in aliā quandam plusquā humanam cōsuetudinē uendicauerint, aut nō grauiter peccat quisquis ea sciens quoslibet hoies docere uoluerit Itaq; Zenonem principē Stoicorum, cū iam quibusdam auditis & creditis, in scholā relictā à Platone uenisset,quā tunc Polemo retinebat,suspectū habitum suspicor,nec talē uisum nec Platonica illa uelut sacrosancta decreta facile prodi cōmittiq; deberēt, priusquā dedicisset ea, quę in illā scholam ab alijs accepta detulerat. Moritur Polemo,succedit ei Archesilas Zenonis quidē cōdiscipulus, sed sub Polemonis magisterio.

1. Retrac. cap.1.

Opinio Zenonis de deo, anima et mundo.

L Quãobrē cū Zeno sua quadā de mūdo,& maxime de aia, propter quã uera philosophia uigilat,sentētia delectaretur,dicēs eam esse mortalē,nec quidquã esse pręter hunc sensibilem mundū,nihilq; in eo agi,nisi corpore: nã & deum ipsum ignē putabat: prudentissime atq; utilissime mihi uidetur Archesilas,cū illud late serperet malū,occultasse penitus Academię sententiā, & quasi aurum inueniendū quandoq; posteris obruisse. Quare cū in falsas opiniones ruere turba sit pronior,& cōsuetudine corporū oia esse corporea facillime,sed noxie credat, instituit uir acutissimus, atq; humanissim' dedocere potius, quos patiebat male doctos,q docere, quos dociles non arbitrabat. Inde illa oia nata sunt,quæ nouæ Academiæ tribuunt,quia eorū necessitatē ueteres non habebāt. Quod si Zeno expergefactus esset aliqñ,& uidisset,neq; quidquam cōprehēdi posse, nisi quale ipse definiebat, neq; tale aliqd in corporibus posse inueniri,quibus ille tribuebat oia,olim prorsus hoc genus disputationū,qd magna necessitate flagrauerat,fuisset extinctū. Sed Zeno imagine constātiæ deceptus, ut ipsis Academicis uidebat, nec mihi etiā nō uidetur,ptinax fuit,fidesq; illa corpo

M rū pnīciosa quoquo modo potuit puixit in Chrysippū, q ei q maxime poterat,magnas uires latius se diffundendi dabat, nisi ex illa parte Carneades acrior & uigilātior supiorib' cæteris ita restitisset, ut mirer illã opinionē aliqd etiā postea ualuisse. Nanq; Carneades primo illā uelut calūniandi impudentiā, qua uidebat Archesilā non mediocriter infamatū,deposuit,ne cōtra oia uelle dicere quasi ostētationis causa uideretur:Sed ipsos propie sibi Stoicos, atq; Chrysippū euellēdos euertēdosq; proposuit. Deinde cū undiq; premeretur,si nulli rei esset assensus,nihil acturū esse sapientē. O hominē mirū,atq; adeo nō mirū:ab ipsis.n. Platonis fontibus profluebat. Attendit sapiēter quales illi actiones probarent,easq; nescio quarū uerarū similes uidens, id quod in hoc mundo ad agēdum sequeret,uerisimile nominauit. Cui.n. esset simile,& perite norat,& prudenter tegebat, idq; etiam probabile appellabat Probat enim bene imaginē quisquis eius intuetur exemplum. Quō enim approbat

Quō probabile inductū ab Academicis ca.18. 1 Retrac. Cap.1.

A probat sapiẽs, aut quomodo simile sequitur ueri, cum ipsum ueri quid sit ignoret? Ergo illi norant, & approbabãt falsa, in quibus imitationẽ laudabilẽ rerũ ueratum animaduertebant. Sed qa hoc tanq̃ prophanis, nec fas nec facile erat ostendere, reliquerũt, posteris, & qb⁹ illo tpe potuerũt signũ quoddam sententię suę. Illos aũt bene dialecticos de uerbis mouere quæstionem insultantes irridẽtesq́ prohibebant. Ob hoc dicitur Carneades etiã tertiæ academiæ princeps atq; author fuisse. Deinde in nostrum Tullium conflictio ista durauit, iã planè saucia & ultimo spiritu Latinas literas inflatura. Nam nihil mihi uidetur inflatius, quam tam multa copiosissime atque ornatissime dicere non ita sentientem.

Antioch⁹ aschaloni ta ex uetere academia Fenerum uocat, q̃d nihil hẽat solidi.

Quibus tamen uentis fœneus ille Platonicus Antiochus satis, ut mihi uidetur dissipatus atque dispersus est. Nam Epicureorum greges in animis delitiosorum populorum aprica stabula posuerunt. Quippe Antiochus Philonis auditor hominis quantum arbitror circunspectissimi, qui iã ueluti aperire cedentibus hostibus portas cœperat, & ad Platonis authoritatem Academiam legesq; reuocare: quanquam & Metrodorus

B

id antea facere tentauerat, qui primus dicitur esse cõfessus, nõ de recto † placuisse Academicis nihil posse comprehendi, sed necessario contra Stoicos huiusmodi eos arma sumpsisse.

† decreto

Mnesarchus & Dardan⁹ spe antiochi athenis Stoicorũ principes.

Igitur Antiochus, ut instituerã dicere, auditis Philone Academico, & Mnesarcho Stoico, in Academiam ueterẽ quasi uacuam defensoribus, & quasi nullo hoste securam, uelut adiutor & ciuis irrepserat, nescio quid inserens mali de Stoicorum cineribus, quod Platonis adyta uiolaret. Sed huic arreptis iterum illis armis & Philon restitit donec moreretur, & omnes eius reliquias Tullius noster oppressit, se uiuo impatiens labefactari, uel contaminari quicquid amauisset. Adeo * post illa tempora nõ longo interuallo omni peruicacia pertinaciaq́ demortua, os q́ illud Platonis quod in philosophia purgatissimum & lucidissimum, dimotis nubibus erroris emicuit, maxime in Plotino, qui Platonicus philosophus ita eius similis iudicatus est, ut simul eos

** alias, ab eo.*

C

uixisse, tãtum autem interesse temporis, ut in hoc ille reuixisse putandus sit.

Christianism⁹ uera est philosophia. Cap 19

Itaque nunc philosophus nõ ferè uidem⁹, nisi aut Cynicos, aut Peripateticos, aut Platonicos. Et Cynicos quidem, qa eos uitæ quædam delectat libertas, atque licẽtia. Quod autem ad eruditionẽ, doctrinamq́ attinet, & mores quibus consulitur animæ, quia non defuerunt acutissimi & solertissimi uiri, qui docerẽt disputationibus suis Aristotelem ac Platonem ita sibi concinere, ut imperitis minusq́ attẽtis dissentire uideantur, multis quidem seculis multisq́ cõtentionibus, sed tamẽ eliquata est, ut opinor, una uerissimę philosophiæ disciplina. Nõ enim est ista huius mũdi philosophia, quam sacro nostra meritissime detestantur, sed alterius intelligibilis: cui animas multiformibus erroris tenebris cęcatas & altissimis à corpore sordibus oblitas, nunq̃ ista ratio subtilissima reuocaret, nisi summus de⁹ populari q̃dã clemẽtia diuini intellectus authoritatem usq; ad ipsum corpus humanum declinaret, atque submitteret, cuius nõ solũ p̃ceptis, sed ẽt factis excitatę aię redire in semetipsas, & resipiscere patriã, etiã sine disputationũ concertatione potuissent.

1 Retractatio.cap.1

Hoc mihi de Academicis interim probabiliter, ut potui persuasi. Quod si falsum est, nihil ad me, cui satis est iam non arbitrari non posse ab homine inueniri ueritatem. Quisquis autem putat hoc sensisse Academicos, ipsum Ciceronem audiat.

D

Cõclusio operis. Cap. 20

Ait enim illis morem fuisse occultandi sentẽtiam suã, nec eam cuiquam, nisi qui secum ad senectutem usque uixissent, aperire consueuisse. Quæ sit autem ista, deus uiderit, eam tamen arbitror Platonis fuisse. Sed ut breuiter accipiatis omne propositum meum, quoquo modo se habet humana sapientia, eam me uideo nondum percepisse. Sed cum tricesimum & tertium ætatis annum agam, non me arbitror desperare debere eam me quandoq; adepturum. Contemptis tamen cæteris omnibus, quæ bona mortales putant, huic inuestigãdę inseruire proposui. A quo me negocio quoniã rationes Academicorum non leuiter deterrebant, satis, ut arbitror, contra eas ista disputatione muniti sumus. Nulli autem dubium est gemino pondere nos impelli ad discendum, authoritatis atq; rationis. Mihi autem certum est nusquam prorsus

E

à Christi authoritate discedere. Non enim reperio ualentiorem. Quod autem subtilissima ratione p̃sequendum est, ita enim iam sum affectus, ut quid sit uerum non credendo solum, sed etiam intelligendo apprehendere impatienter desyderẽ, apud Platonicos me interim quod sacris literis † non repugnat reperturum esse confido.

† nostris.

Hic postquam sermonis finem me fecisse aspexerunt, quanquam iam erat nox & aliquid etiam lucerna illata scriptum erat, tamen illi adolescẽtes intentissime expectabant, utrum Alipius uel alio die se responsurum esse promitteret. Tum ille: Nihil mihi aliqñ, inquit, tam ex sententia prouenisse affirmare paratus sum, quàm quod hodierna disputatione discedo superatus, nec istam meam tantum puto debere esse lętitiam. Communicabo ergo eam uobiscum concertatores mei uel iudices nostri. Quandoquidem isto se pacto à suis posteris uinci, ipsi etiam fortasse Academici optarũt. Quid enim uobis hoc sermonis lepore iucundius, quid sentẽtiarum grauitate perpensius, quid beneuolẽtia prõptius, qd doctrina peritius uideri aut exhiberi posset? Prorsus nequaquam digne admirari possum, q̃ tam facete aspera, tam fortiter desperata, iã moderate cõuicta, tã dilucide obscura tractata sunt.

F

Quare iã socij mei expectationẽ uestrã, qua me ad r̃ndendum prouocatis, certiore spe mecum ad discendũ conuertite. Habemus ducem qui nos in ipsa ueritatis arcana deo iam monstrante perducat. Hic ego, cum illi puerili quodã studio, q̃ Alipius r̃nsurus non uidebatur, quasi fraudatos uultu se ostenderẽt, inuidetis, inquã arridens, plausibus † meis. Sed quoniã de Alipij cõstantia iam securus, nihil eum timeo, ut uos quoque mihi gratias agatis, instruo uos aduersus illũ, qui tantam intentionem uestrę expectationis offendit. Legite Academicos, & cum ibi uictorẽ (quid enim facilius) istarum nugarum Ciceronem inueneritis, cogat iste à uobis hunc nostrũ sermonem contra illa inuicta defendere. Hãc tibi Alipi durã mercedem pro mea falsa laude restituo. Hic cũ arrisissent, finẽ tantę conflictationis utrum firmissimũ nescio, modestius tamen & citius quã sperauerã fecimus.

† laudib⁹.

1. Retractatio.cap.1

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponēsis Epi, de ordine Liber primus.

Hoc opus accuratiore stylo elaborauit.

Omnia diuina prouidentia regi. Cap. 1.

ORDINEM rerū Zenobi consequi ac tenere cuiq; proprium. tū uero uniuersitatis quo coercetur ac regitur hic mūdus, uel uidere uel pandere difficillimū hominibus atq; rarissimū est. Huc accedit, q etiā si quis hæc posit, nō illud quoq; ualet efficere, ut dignum auditorem tam diuinis obscurisq; rebus, uel uitę merito, uel habitu quodam eruditionis inueniat. Nec tamen quicquam est, quod magis auide expetant quęq; optima ingenia, magisq; audire ac discere studeant, qui scopulos uitæ huius & procellas uelut erecto quantum licet capite inspiciunt, q̄ quomodo fiat, ut & deus humana curet, & tanta in humanis rebus peruersitas usquequaq; diffusa sit, ut non diuinæ, sed ne seruili quidem cuipiam procuratio- H ni, si ei tanta potestas daretur, tribuēda esse uideatur. Quamobrem, illud quasi necessarium iis quibus talia sunt curæ credendum dimittitur, aut diuinam prouidentiam nō usq; in hęc ultima & ima pertendi, aut certe mala omnia dei uoluntate cōmitti. Vtrunq; impium, sed magis posterius. Quanquam enim desertum deo quicquam credere, cum imperitissimum, tum etiam periculosissimum animo sit, tamē in ipsis hominibus nemo quenquam non potuisse aliquid criminatus est. Negligētiæ uero uituperatio multo est, q̄ malitiæ crudelitatisq; purgatior. Itaq; uelut compellitur ratio tenere non immemor pietatis, aut ista terrena nō posse à diuinis administrari, aut negligi atq; contēni potius, q̄ ita gubernari, ut omnis de deo sit mitis atq; inculpanda conquestio. Sed quis tam cæcus est mēte, ut quicquam in mouēdis corporibus rationis, quod præter humanam dispositionem ac uoluntatē est, diuinæ potentiæ moderationiq; dare dubitet: nisi forte aut casibus tam rata †subtiliq; dimēsione, uel minutissimorū quorumq; animalium mēbra fingantur, aut quod casu quis negat, possit nisi ratio- I ne factum fateri: aut uero per uniuersam naturam, quod in singulis quibusq; rebus nihil arte humana satagente ordinatum miramur, alienare à secretissimo maiestatis arbitrio ullis nugis uanę opinionis audebimus. At enim hoc ipsum est plenius quęstionum, quod membra pulicis disposita mire atq; distincta sunt, cum interea humana uita innumerabilium perturbationum incōstantia uersetur & fluctuet. Sed hoc pacto, si quis tam minutū cerneret, ut in uermiculato pauimento, nihil ultra unius tessellæ modulum acies eius ualeret ambire, uituperaret artificem uelut ordinationis & cōpositionis ignarum: eo quod uarietatē lapillorum perturbatam putaret, à quo illa emblemata in unius pulchritudinis faciem congruentia simul cerni collustrariq; non possent. Nihil enim aliud minus eruditis hominibus accidit, qui uniuersarum rerum coaptationem atq; concentū imbecilla mente cōplecti & considerare nō ualentes, si quid eos offenderit, quia suę cogitationi magnū est, magnam rebus putant inhærere fœditatē. Cuius erroris maxima

† rata.

causa est, quod hō sibiipsi est incognitus. Qui tñ K ut se noscat, magna opus habet cōsuetudine recedendi à sensib⁹, & animū in seipsum colligēdi atq; in seipso retinendi. Quod ii tantū assequuntur qui plagas quasdā opinionum, quas uitæ quotidianæ cursus infligit, aut solitudine inurunt†, aut liberalibus medicāt disciplinis. Ita. n. animus sibi redditus quę sit pulchritudo uniuersitatis intelligit, q̄ pfecto ab uno cognominata est. Idcircoq; illā uidere non licet animę q̄ in multa pcedit, sectatuq; auiditate pauperiē, quā nescit sola segregatiōe multitudinis posse uitari. Multitudinē aūt nō hoim dico, sed oim q̄ sensus attingit. Nec mirere qd eo egestatē patitur magis, quo magis appetit plura cōplecti. Vt enim [in] circulo quantūuis amplo unū est mediū quo cūcta cōuergūt†, qd centrum geometræ† uocāt, & quāuis totius ambitus partes innumerabiliter secari queant, nihil tñ est præter illud unū, quo cætera pariliter dimetiantur, & qd omnibus quasi quodā æqualitatis iure dñetur. Hinc uero in quālibet partē si egredi uelis, eo amittunt oia quo in plura pgitur. Sic animus à seipso fusus immensitate quadā diuerberatur, & uera mendicitate conterit, cū eū natura sua cogit ubiq; unū quęrere, & multitudo inuenire nō sinit. L Sed & hęc quę dixi qualia sint, & quę causa extet errorū animarum, quoq; modo & in unū cōgruāt atq; pfecta sint cuncta, & tñ pctā fugienda sint, assequeris pfecto mi Zenobi. Sic enim mihi notū est ingeniū tuum, & pulchritudinis omnimodæ amator animus, sine libidinis immoderatione atq; sordibus. Qd signū in te futurę sapiētię perniciosis cupiditatibus diuino iure præscribit, ne tuā causam deseras falsis uoluptatibus illectus, qua præuaricatione nihil turpius & periculosius ineniri pōt. Assequeris ergo ista mihi crede, cū eruditioni operā dederis, qua purgatur & excolitur animus, nullo mō ante idoneus cui diuina semina cōmittant. Qd totū cuiusmodi sit, & quē flagitet ordinē, quidue studiosis & bonis ratio pmittat, qualemq; uitā nos uiuamus charissimi tui, & quē fructū de liberali ocio carpamus: hi te libri satis, ut opinor, edocebūt, noie tuo nobis q̄ nostra elaboratiōe dulciores, præsertim si te M in ipsum ordinem, de quo ad te scribo, meliora diligens inserere atq; coaptare uolueris. Nā cū stomachi dolor scholā me deserere coegisset, q iā ut scis, etiā sine ulla tali necessitate in philosophiā confugere moliebar, statim me cōtuli ad uillā familiarissimi nostri Verecundi. Quid dicā eo libente? Nosti optime hois, cū in oēs, tū uero in nos beneuolentiā singularē. Ibi differebamus inter nos quæcūq; uidebantur utilia, adhibito sanè stylo quo cūcta exciperētur, qd uidebā cōducere ualetudini meæ. Cum enim nōnulla loquēdi cura detineter, nulla inter disputandū irrepebat immoderata cōtētio. Simul etiā ut si quid nostrū literis mandare placuisset, nec aliter dicēdi necessitas, nec labor recordationis esset. Agebant aūt ista mecū Alipius & Nauigius frater meus, & Licentius repente admirabiliter poeticæ deditus. Trigetiū item nobis militia reddiderat, qui tanquā ueteranus adamauit historiam. Etiam in libris nonnihil habeamus.

Sed nocte quadam cū euigilassem de more, mecumq; ipse tacitus agitarē quæ in mentē nescio unñ ueniebāt. Nam id mihi amor inueniendi ueri iam

§ Retra. Cap. 3.
† Solicitudine uirtutū alias solicitudo ne minuunt.
Dicat hāc disputationē Zenobio c. 2.
§ Retrac. cap. 3.
† conueniunt.
† mathematici.
Lib 9. Cō fess cap. 2. Lib 8. Cō fess. cap. 6. et li 9. c. 3. Li. 1. contra Academicos. c. 1.
Personæ dialogi.
Occasio disputationis. Cap 3.

A in cõsuetudinẽ uerterat, ut aut primã si tales curæ
inerant, aut certe ultimam dimidiã tñ ferè noctis
partẽ peruigil qdcunq cogitarẽ: nec me patiebar
adolescẽtiũ lucubrationib⁹ à meipso auocari, qa
& illi per totum diem tantũ agebant, ut nimium
mihi uideret, si aliqd ẽt noctium in studiorum la
bore usurparẽt, & id à me ipsi quoque preceptum
habebãt, ut aliquid & præter codices secum age-
rent, & apud sese habitare consuefacerẽt animum.
Ergo ut dixi uigilabã. Cũ ecce aq̃ sonus ponè bal-
neas, q̃ preterfluebat, eduxit me in aures, & aiad-
uersus est solito attẽtius. Mirũ admodum mihi ui
debat, q̃ nunc clarius, nũc ptessius eadẽ aqua stre
pebat silicibus irruens, Cœpi à me q̃rere, quęnam
causa esset. Fateor nihil occurebat: cũ Licentius le
cto suo ĩportunos pcusso iuxta ligno sorices terru
1. Retractã. cap. 3 it, seseq̃ uigilantẽ hoc mõ indicauit Cui ego, Ani
maduertisti, inq̃, Licẽti. Nã uideo tibi musam tuã
lumẽ ad lucubrandũ accendisse, q̃uo canalis iste
inconstanter sonet? Iã, inqt, mihi hoc nõ est nouũ.
Nã desyderio serenitatis cũ expergefactus aliqñ au
rem admouissem, ne imber instrueret, hoc agebat
B aqua ista quod nunc. Approbauit Trigetius. Nam
& ipse in eodẽ conclaui lecto suo cubans uigila-
bat nobis nescientibus: erant.n. tenebrę, quod in
Italia ẽt, pecuniosis propè necesse est. Ergo ubi ui-
di scolã nostrã quantacunq aderat, nam & Alipi⁹
& Nauigius in urbẽ ierant, ẽt illis horis non sopi-
tã, & me cursus ille aquarum aliquid de se dicere
admonebat. Quidnã nobis, inquam, uidetur esse
causę, q̃ sic alternat hic sonus? Non.n. quenq̃ puta
mus his horis uel trãsitu, uel re aliqua lauanda to
ties illum meatum interpellare. Quid putas, inqt
Licentius, nisi alicubi folia cuiuscemodi quę au-
tũno ppetuo cupioseq̃ decidũt, angustijs canalis
intrrtrusa euinci aliqñ atque cedere: Vbi aũt unda
quæ urgebat pertransierit, rursum colligi atq sti-
pari: aut aliqd aliud uario casu folior natantium
fieri, quod ad illũ fluxũ nunc refrenandum, nunc
emittẽdũ silr ualeat? Visum ẽ mihi pbabile aliud
nõ habenti, confessusq̃ sum laudans ingeniũ eius,
C nihil me inuenisse cũ diu quæsissem, cur ita esset,
Tũ interposito modico silentio, merito inq̃, tu ni-
hil mirabaris, & apud Calliopẽ te intus tenebas.
1. Retractã. cap 3 Merito, inqt, ille. Sed modo planè dedisti mihi ma
gnũ mirari. Quid nã hoc est: inq̃? Qđ tu, iqt, ita mi
ratus es. Vnde.n. solet, inq̃, oboriri admiratio, aut
quę huius uitij mater est, nisi res insolita, p̃ter ma-
nifestũ causarum ordinẽ? Et ille, Præter manifestũ
inqt, accipio; nã præter ordinẽ nihil mihi fieri ui
detur. Hic ego erectior spe alacriore, quàm soleo
esse cũ aliqd ab his requiro, qđ rem tantam & tam
subito heri pene ad ista cõuersus adolescentis ani-
mus concepisset, nulla unquam de his rebus inter
nos antea quæstione agitata. Bene, inquam bene,
sed prorsus bene multum sensisti, multum ausus
es: Hoc, mihi crede, lõgo interuallo transcẽdis He
liconẽ, ad cuius uerticẽ tanquam ad cœlũ perue-
nirę conaris. Sed peruellẽ adesses huic sentẽtię, nã
eã labefactare tentabo. Sine, inqt, modo me mibi,
quæso te, nã ualde in aliud intẽdi animũ. Hic ego
nõnihil metuens, ne studio poeticę penit⁹ puolu-
Ouidi. li. metamor 3. Le tus à philosophia longe raperet: Irritor inquã, abs
te uersus istos tuos omni metror genere cantãdo
& ululando insectari, q inter te atq ueritatem im-

maniorem murum, q̃ inter amantes tuos conãtur D
erigere: Nã in se illi uel insolita rimula respirabant. *pide allu sit ad pa rietẽ p cu ius rimã colloque bantur amantes. In Eunu cho.*
Pyramum.n. ille tum canere instituerat. Qđ cum
seueriore q̃ putabat uoce dixissem, subticuit ali-
quantulum Et ego iam reliquerã cœpta, & ad me
redierã, ne frustra occupare pręoccupatũ atq in-
epte uellem. Tũ ille, Egonet meo iudicio quasi so
rex, inqt, non dictũ est cõmodius apud Terẽtium
q̃ nunc dici à me de me põt. Sed sanè illud ultimũ
fortasse in contrarium uertetur. Qđ.n. ait ille, ho-
die perij, ego hodie sorte inueniar. Nam si non cõ
temnitis qđ supstitiosi solent ẽr de muribus augu
rari, si ego illum murem, uel soricẽ, qui me tibi ui
gilantem detulit, strepitu meo cõmonui, si qd sa-
pit redire in cubile suum secumq̃ cõquiescere, cur
nõ ego ipse isto strepitu uocis tuæ cõmouear phi-
losophari potius q̃ cantare? Nã illa est, ut tibi quo
tidie pbanti iam cœpi credere, uera & inconcussa
nostra habitatio. Quare si tibi molestũ nõ est, atq
id fieri debere arbitraris, roga qđ uis: Defendam
quantũ possum ordinem rerũ, nihilq̃ pręter ordi-
nem fieri posse asseram. Tm̃ n. eum animo imbibi
atq hausi, ut etiam si me q̃squam in disputatione E
superarit, hoc nulli temeritati, sed rerum ordini tri
buam. Neq.n. res ipsa, sed Licentius superabitur.
Ego rursum gaudẽs eis me restitui. Tum Trige
tio: Quid, inquã, tibi uidetur? Faueo qdem, inquit, *Aius sẽtit nihil uino sine causa fieri. Cap. 4*
ordini plurimũ, sed incertus sum tñ, & rem tãtam
diligentissime discuti cupio. Fauorem, inquã, tuũ
ille ergo paries babeat: Nam qđ incertus es, etiam
cum Licentio ac meipso tibi puto esse cõe. Pror-
sus, ait Licentius, ego huius sniæ certus sum. Quid
enim dubitem parietem, cuius mentionem fecisti,
antequã planè se erexerit diruere? Nõ.n. uere poe-
tica tm̃ me auertere à philosophia põt, quantum
inueniendi ueri diffidentia. Tum Trigetius gau-
dentibus uerbis: Habemus, inqt, iam qđ plus est,
Licentium nõ Academicum: Eos.n. ille studiosis-
sime defendere solebat. Hęc modo, inquit, omitte
quæso ne me hoc uafrum qddam & captatoriũ à
nescio, qua diuina re, quæ mihi ostẽtare se cœpit,
& cui me inhiantẽ suspẽdo, detorqueat atq dirũ- F
pat. Hic ego multo uberius cernẽs abũdare læti-
tias meas q̃ uel optare aliqñ ausus sum, uersũ istũ
gestiẽs effudi: Sic pater ille deũ faciat sic alt⁹ Apol
lo, Incipias: perducet.n. ipse, si seqmur quò nos ire
iubet, atq ubi ponere sedẽ, q dat modo auguriũ,
nostrisq̃ illabitur animis. Nec.n. altus Apollo est,
q in spelũcis, in mõtibus, in nemorib⁹ nidore thu
ris pecudũq̃ calamitate cõcitatus implet insanos,
sed alius pfecto est, alius ille altus ueridicus, atq
ipsa (qd.n. uerbis ambiã) ueritas. Cuius uates sunt
qcunq p̃nt esse sapientes Ergo aggrediamur Licen
ti freti pietate cultores, & uestigiis nostris ignem
pniciosum fumosar cupiditatũ opprimamus. Hic
iam inqt, iterroga oro te si possim hoc tm̃ † nescio *† totum.*
qd explicare & tuis uerbis & meis. Hoc ipsum in-
quam, mihi rñde, primo unde tibi uideatur aqua
ista nõ temere sic, sed ordine influere. Nam qd illa
ligneolis canalibus suplabitur, & ducitur usq in
usus nostros, põt ad ordinem ptinere. Factũ est n.
ab hominibus rõne utentibus, ut uno eius itinere
simul & biberent & lauarent, & pro locorũ oppor
tunitatibus cõsequẽs erat ut ita fieret. Quod uerò
illa, ut dicis folia sic inciderũt, ut hoc quod admi

G rati sumus euenirēt, quo tandē res. ordine, ac nō
potius casu factū putabimus? Quasi uero, inqt il-
le, asr atq; ceciderunt debuisse, aut potuisse cadere
cuiquā uideri pōt, serenissime intuenti nihil posse
fieri sine causa. Quid iam uis psequar situs arbor.
atq; ramor., ipsumq; pondus quantū natura foliis
imposuit: qd aeris, uel mobilitatē qua uolitāt, uel
mollitiē qua descendunt, uariosq; lapsus pro affe-
ctione coeli, ꝓ onere, pro figuris suis, ceterisq; innu
merabilibus † atq; obscurioribus causis, qd me at-
tinet q̄rere? Latent ista sensus nr̄os, penitus latent:
illud tñ qd aggressæ questioni satis est, nescio quō
animū non latet, nihil fieri sine causa Pōt n. ocio
sus * † percontator pergere q̄rere, quæ causa erat,
ut ibi arbores ponerentur? Rñdebo, securos esse
hoies uber terræ. Quid si fructuosæ arbores non
sunt, ac temere natę sunt? Et hic rñdebo, uos parū
uidere. Nam temerariam quæ illas genuit nequaq̄
esse naturam. Quid plura? Aut aliqd sine causa fie
ri doceat, aut nihil fieri, nisi certo causar. ordine
credite. Cui ego: Licet, inq̄ me ociosum * † per-
contatorē uoces, uix. n. possum non esse, qui expu
gnaui, ne cū Pyramo & Thysbe colloq̄reris, pergā
tñ quęrere abs te: Natura ista q̄uis uideri ordinatā
cui bono, ut de cæteris rebus innumerabilibus ta
ceam, istas ipsas arbores quæ fructus non afferūt,
ꝓcreauit? At illo cogitāte qd diceret, ait Trigetius:
Nunqd nā usus arbustor. in solis fructibus prębe-
tur hoibus? Quanta sunt alia, quæ umbra, quæ li-
gnis, postremo q̄ ipsis frondibus seu foliis fiāt? No
li obsecro, inqr ille, iterrogationibus eius hęc red-
dere. Innumerabilia sunt n. quæ proferri pñt, ex
qbus nulla est hoibus utilitas, aut certe ita latet,
uel imbecilla est, ut ab hóibus p̄sertim nobis erui
defendiue non possit. Ipse potius nos doceat, quō
aliqd fiat qd non causa pręcesserit. Pòst, inquam,
ista uidebimus. Non. n. iam [me] necesse est esse do
ctorem, cū tu qui tantę rei te certū esse ꝓfessus es,
adhuc me nihil docueris minimū † discere cupiē-
tem, & pp hoc solum dies noctesq; uigilantē. Quò
me mittis, inqt? An qa leuius te sequor, q̄ ista folia
uentos, qbus in ꝓfluētem aquam iaciuntur, ut eis
I cadere parum sit, nisi ēt trahantur. Nam qd aliud
erit cum Licentius & Augustinū, & ea quæ sunt in
media philosophia docet? Noli obsecro, inquam,
aut te tm̄ abiicere, aut me extollere. Nam & ego in
philosophia puer sum, & nō nimis curo cū interro
go per quem mihi ille rñdeat, qui me quotidie q̄ru
lum accipit. Cuius te qdem credo qñq; uatem fu-
turum: Neq; hoc qñq; forsitan longum est. Sed tñ
alij quoq; multum sepositi ab hmoi studiis doce-
re aliqd pñt, cum differentium societati, quasi uin
culis interrogationum coarctantur. Idem aūt ali-
quid non est nihil. An nō uides (tuo. n. simili utar
libentius) illa ipsa folia quæ feruntur uentis, quæ
undis innatant, resistere aliquantum pręcipitanti
se flumini, & de rerum ordine hoies cōmonere, si
tñ hoc qd abs te defenditur, uerum est? Hic ille le-
cto ēt exiliens præ lętitia, Quis neget deus magne,
inqt, te cuncta ordine rōnis administrare? Quàm
se oia tenent, q̄ ratis successionibus in nodos suos
urgentur, quanta & quammulta facta sunt, ut hæc
loqueremur, quāta fiunt, ut te inueniamus. Vnde
enim hoc ipsum, nisi ex rerū ordine manat & du-
citur, qd euigilauimus, qd illum sonū aduertisti

† minime metabilibus.
1. Retracta. cap 3
* † aliàs, odiosus.
Ordine cūcta de⁹ ad- H ministrat Cap. 5
* † aliàs, odiosum.
* Si legis ociosum, tollēda ē negatio non. Vix enim possum esse. Nec enī ociosus ē qui rē iā iam perficit.
† nimiū.

qd quęsisti tecum causam, ꝙ tu causam tātillæ rei K
non inuenisti? Sorex etiam ꝓdidit, ut ego uigilans
prodar. Postremo tuus ēt ipse sermo te fortasse id
non agēte, non. n. cuiquam in ptāte est, qd ueniat
in mentem, sic nescio quō circūagitur, ut à me ip-
se doceat †, qd tibi debeam rñdere Nanq; oro te si
hæc quæ à nobis dicta sunt literis, ut instituisti,
mandata peruagentur paulo latius ad hominum
famam, nónne ita res magna uidebit, ut de illa con
sultus aliqs uates magnus, aut Chaldæus rñdere
debuerit, multo ante q̄ euenerit? Qđ si rñdisset, ita
diuinus diceretur, ita efferretur laudibus hoium,
ut tñ ex eo nemo quęrere auderet, cur foliū ex † ar
bore ceciderit, aut utrū mus oberrans iacenti ho-
mini molestus fuerit? Nunqdnam. n. talia futura
qsquam illor. aut per se dixit aliqñ, aut à consulto
re coactus est dicere? Atqui si futur. quendam li-
brum non ignobilē diceret, & id necessario euen-
turum uideret. nō. n. posset aliter diuinare, ꝓfecto
qcqd uolitatio folior. in agro, qcqd utilissima be-
stiola in domo facit, tam sunt in rerum ordine ne
cessaria q̄ illæ literę. Iis n. uerbis fiunt, quæ sine il-
lis pręcedentibus uilissimis rebus, nec in mentem L
uenire possent, nec ore ꝓcedere posterisq; manda-
ri. Quare iam rogo, nemo ex me quęrat, cur qdq;
fiat. Satis est nihil fieri, nihil gigni qd non aliqua
causa genuerit ac mouerit. Hic apparet te, inquā,
nescire adolescens q̄ multa & à qualibus uiris con
tra diuinationem dicta sint. Sed rñde nunc, non
utrum fiat aliqd sine causa, nam id iam uideo te
nolle rñdere: sed ordo iste susceptus tuus bonūne
qcquam, an malum tibi esse uideat. Et ille submur
murans, Non, inqt, sic rogasti, ut unum è duobus
queam rñdere. Video hic n quandam medietatē.
Nam ordo mihi, nec bonū, nec malū uidet. Quid
saltem censes, inquā, ordini esse cōtrarium? Nihil,
ait ille. Nam quō esse contrarium qcquam pōt ei
rei, quę totū occupauit, totū obtinuit? Qđ n erit
ordini contrarium, necesse erit esse pręter ordinē.
Nihil aūt esse pręter ordinē uideo. Nihil igitur or-
dini oportet putare esse contrariū. Ergóne ait Tri
getius, cōtrarius ordini error nó est? Nullo modo,
inqt. Nam neminē uideo errare sine causa Causa- M
rum aūt series ordine includitur. Et error ipse non
solū gignitur causa, sed ēt gignit aliqd cuius causa
fit. Quaobrē, quo extra ordinē nó est, eo non pōt
ordini esse cōtrarius. Et cū tacuisset Trigeti⁹, egoq;
meipsum non caperem gaudio, ꝙ uidebā adole-
scentē charissimi amici filium ēt meum fieri, nec
hoc solum, uerum in amicum quoq; iam mihi sur
gere atq; grandescere, & cuius studium, uel in me-
diocres literas desperaueram, quasi respecta * pos-
sessione sua toto impetu in mediā uenire philoso
phiā. Qđ dū tacitus miror & exęstuo i gratulatio
nē, subito ille, quasi mēte quadā correptus excla-
mat, O si posse dicere qđ uolo Rogo ubi ubi estis
uerba? succurrite, & bona & mala sunt in ordine.
Credite si uultis. Nā quō id explicē nescio. Ego
mirabar & tacebā Trigetius aūt ubi uidit hoiem
paululum quasi digesta ebrietate affabilem factū
redditumq; colloquio. Absurdū, inqt, mihi uide-
tur Licēti & plane alienum à ueritate quod dicis.
Sed quęso patiare me paululum, nec perturbes cla
mitando. Dic qđ uis, ait ille: Non n. metuo ne me
auferas ab eo qđ uideo ac penè teneo. Vtinā, in-
quit,

† ut meipse doceat
† ab
Ordo oīa cōplectit. Cap. 6
aliàs, submerans.
* aliàs, despecta.
De⁹ nō diligit mala, licet ad ordinem pertineant. Cap 7

A quit,ab eo quẽ defendis ordine deuius nõ sis;non
tãta in deũ feraris(ut mitiꝰ loquar)incuria. Quid
enim potuit dici magis impium q̃ ẽt mala ordine
cõtineri? Certe n. deus amat ordinẽ. Vere amat,ait
ille,ab ipso manat, & cum ipso est. Et si qd pòt de
re tñ alta cõuenientius dici, cogita quæso ipse te-
cũ. Nec.n.sum idoneus q te ista nunc doceã. Quid
cogitẽ?inqt Trigetius. Accipio prorsus qd dicis, sa
tisq; mihi est in eo qd intelligo. Certe em & mala
dixisti ordine contineri, & ipsum ordinẽ manare
à sũmo deo atq; ab eo diligi. Ex quo seqᵗ, ut & ma
la sint á summo deo,& mala deꝰ diligat. In q̃ cõclu
sione timui Licẽtio. At ille ingemiscẽs difficultate
uerborũ, nec oĩno quærẽs qd rñderet, sed quem-
admodũ quod rñdendum erat promeret. Nõ dili
git deus mala,inquit,nec ob aliud nisi qa ordinis
nõ est ut deus mala diligat. Et ordinẽ ideo multũ
diligit, qa p eum nõ diligit mala. At uero ipsa ma-
la qui possunt nõ esse in ordine,cũ deus illa nõ di
ligat. Nã iste ipse est malorum,ordo,ut nõ diligan
tur á deo. An paruus rex. ordo tibi uideᵗ,ut & bo-
na deus diligat,& nõ diligat mala? Ita nec p̃ter or
B dinẽ sunt mala q̃ non diligit deus, ipsum tñ ordi-
nem diligit. hoc ipsum.n. diligit diligere bona, &
nõ diligere mala,qđ est magni ordinis, & diuinę
dispositionis. Qui ordo atque dispositio quia uni
uersitatis cõgruẽtiã ipsa distinctione custodit, fit
ut mala ẽt esse necesse sit. Ita q̃si ex antithetis quo-
dammodo,qd nobis ẽt in oĩone iucundũ est.i.ex
cõtrarijs oĩum simul rex.um pulchritudo figuraᵗ.
Post hoc intersiluit modice. Et repente sese erigẽs
quã Trigetius lectũ habebat. Nã quęro ex te quę-
so,inquit,iustũs ne sit deus? Tacebat ille,nimis ut
postea retulit admirans & horrẽs subito condisci
puli & familiaris sui afflatũ noua inspiratiõe ser-
monẽ. Quo tacente ille ita secutus est. Si.n.deum
Iustũ non esse rñderis,tu uideris qd agas,q me du-
2. de ordi ne cap. 7 dum impietatis arguebas. Si aũt ut nobis tradiᵗ,
nõsque ipsius ordinis necessitate sentimus, iustus
est deus,sua cuiq; distribuẽdo utiq; iustꝰ est. Quæ
aũt distributio dici põt, ubi distinctio nulla est?
Aut quæ distinctio si bona sunt oĩa? Quidue p̃ter
ordinẽ reperiri põt,si dei iustitia bonorum malo-
rumq; meritis sua cuique reddunᵗ? Iustũ aũt deũ
C oẽs fatemur. Totũ igiᵗ ordine includitur. Quibus
dictis resilit ẽ strato, & iã lenior uoce cũ ei uerbũ
nemo faceret. Nihil ne mihi, inqt, uel tu qui com-
pulisti ad ista rñdes? Cui ego: Noua nunc religio
Versus ẽ ex And. Terent. istæc in te incessit,cedo inq̃. Sed quod uidebiᵗ per
diem rñdebo,qui mihi iam uidetur redire,nisi lu-
næ est ille,qui fenestris fulgor induitur. † Simul &
† inducitur. tacendũ est, ne tanta bona tua Licenti absorbeat
obliuio. Quando.n.nostrę literę non sibi hęc mã
dari flagitent? Dicã planè tibi quod sentio, dispu-
tabo aduersum te quantũ possum: non.n.mihi si
me uiceris maior triũphus dari põt. Si aũt uel cal-
liditati uel acuto cuidã errori hoĩum,quorum par
tes suscipere tentabo, cesserit imbecillitas tua,quę
minus pasta eruditione disciplinarũ tñ deum for
tasse sustinere non poterit, res teipsa cõmonebit,
q̃ æ tibi uires ut in eũ firmior redeas parãdę sint.
Simul qa & istã disputationẽ nostrã elimatius uo
lo prouenire, nõ.n eam grossis * auribus debeo.
** alidis, crassis.* Nã Zenobius noster multa me cũ sępe de rerũ or-
dine contulit, cui alta percũctãti nunq̃ satisfacere

potui,seu pp obscuritatem rerum,seu propter tem D
porum angustias. Crebrarũ aũt ille procrastina-
tionũ usq; adeo impatiens fuit, ut me quo diligen
tius & copiosius rñdere cogerer, ẽt carmine pro-
uocaret, & bono carmine,unde illũ magis ames.
Sed neq; tũc tibi legi potuit ab istarũ rex. studio re
motissimo,neq; nũc põt. Nã profectio eius tã repẽ
tina & perturbata fuit tumulto illo,ut nihil istox.
uenire nobis in mẽtem potuerit: nã id relinquere
mihi rñsuro statuerat: & multa concurrunt cur ei
sermo iste mittaᵗ. Primum est, qa debetur. Deinde,
qa cuiusmodi nũc uitã ducamus, ẽt sic idicari eiꝰ
in nos beneuolẽtię decet. Postremò, qđ in gaudio
de spe tua nemini cedit. Nã & cũ pręsens esset pro
familiaritate patris tui, uel potius oĩum nostrum,
multũ solicitus erat,ne ingenij tui quędã scintillę,
quas diligenter animaduertebat,nõ tã conflarenᵗ
cura mea,q̃ tua extinguerẽtur incuria. Et cũ te poe
ticę quoq; studiosum esse cognouerit, sic gratula-
bitur,ut eum mihi gestientem uidere iam uideas.
Nihil mihi quidem gratius facies, inqt, sed siue *liberaliũ disciplinarũ utilitas*
mobilitatẽ meã & puerilẽ leuitatẽ ridebitis, siue
aliquo uere diuino nutu. & ordine fit i nobis, nõ
E uobis dubitẽ dicere,pigrior sum ad illa metra su-
bito effectus, alia lõge nescio qd mihi nũc luce re *Cap. 8*
splẽduit. Pulchrior ẽ philosophia fateor q̃ Thysbe,
q̃ Pyramus,q̃ illa Venus & Cupido, talesq; oĩmo-
di amores. Et cũ suspirio gratias Christo agebat.
Accepi ego hæc,qd dicã libenter, aut qd nõ dicã?
Accipiat qsq; ut uolet, nihil curo nisi qd forte im-
modice gaudebã. Interea post paululum dies sese
aperuit,surrexerũt illi,& ego[ibi]lachrymãs mul-
ta oraui. Cũ audio Licẽtiũ succinẽtẽ illud,ppheti-
cũ lęte atq; garrule: Deꝰ uirtutũ cõuerte nos,& ostẽ *Psal. 79*
de faciẽ tuã & salui erimus. Qđ pridie post cœnã
cũ ad reqsita naturæ foras exisset, paulo clarius ce
cinit, q̃ ut mater nostra ferre posset,qđ illo loco ta
lia cõtinuo repetita canerẽtur. Nihil.n.aliud dice-
bat, qm̃ ipsum cantilenę modum nuper hauserat,
& amabat,ut fit,melos inusitatũ. Obiurgauit eũ
religiosissima ut scis fœmina,ob hoc ipm qd incõ
ueniẽs locus cãtico esset. Tum ille dixerat iocans.
Quasi uero si qs me hic inimicus incluseset, non
erat deꝰ exauditurus uocẽ meã. Ergo mane cũ re- F
gressus esset solus,nã uterq; ob eãdẽ causam,pces-
serat,accessit ad lectulũ meũ. Vex. dic mihi,iqt ita
fiat nobis qđ uis,qd de me existimes. Atq; ego ado
lescẽtis dextrã apprehẽdẽs,qd inq̃ existimẽ sentis,
credis,intelligis. Neq;.n. arbitror te frustra heri tã-
diu cecinisse,ut uirtutũ deꝰ cõuerso tibi se ostẽdat.
At ille cũ admiratiõe recordatus, magnũ,inqt,di-
cis & uex. Non.n.meipm parũ mouet qđ mõ tam
ægre auocabar à nugis illis carminis mei, & iã re-
dire ad eas piget & pudet, ita totus in quædã ma-
gna & mira subuehor. Nõnne hoc est, uere in deũ
cõuerti? Simul & illud gaudeo qđ frustra mihi scru
pulus supstitionis iniectus ẽ,qđ tali loco talia can
titabã. Mihi,inq̃,neq; hoc displicet,& ad illũ ordi-
nẽ puto ptinere,ut ẽt hinc aliqd diceremus. Nã il-
li cãtico,& locũ ipsum,quo illa offensa ẽ,& noctẽ
cõgruere uideo. A qbus.n.rebus putas nos orare
ut cõuertamur ad deũ, eiusq; faciẽ uideamꝰ, nisi à
quodã cęno corporis atq; sordibꝰ,& iã à tenebris
qbꝰ nos error iuoluit? Aut qd ẽ aliud cõuerti, nisi
ab imoderatiõe uitiox.,uirtute ac tẽperãtia in sese

G attolli? Quidue aliud est dei facies, q̃ ipsa cui suspi
ramus, & cui nos amare mūdos pulchrosq; reddi
mus ueritas? Melius dici nō pōt, inqt, exclamans.
Deinde suppressius quasi ad aurē, uide q̃so quan-
ta occurrerūt ut credā erga nos aliqd iam prospe-
s. Retra- riore ordine fieri. Si ordinē, inq̄, curas, redeūdum
cta.cap 3 tibi est ad illos uersus. Nā eruditio disciplinarum
liberalium modesta sanè atq; succincta, & alacrio
res & perseuerātiores & cōptiores exhibet amato-
res amplectēdę ueritati, ut & ardētius appetāt, &
cōstātius insequanť, & ihęreāt postremo dulcius,
Quæ uocatus Licenti beata uita. Qua noīata, oēs
sese erigūt, & quasi attēdūt in manus, utrū habeas
qđ dare possis egētibus uariisq; morbis impedi-
tis. Quibus sapiētia cū præcipere cœperit, ut me-
dicū perferāt, seq; cū aliqua patiētia curari sinant.
in pannos suos recidūt. Quorū concalefactione ta
bificati, scabiē uoluptatū erumnosarum scalpunt
libētius, q̃ ut monita medici paululū dura & mor
bis onerosa perpetiendo atque subeundo ualitu-
dini sanorum lucię reddant. Itaq; illo summi dei
H nomine ac sensu tanq̃ stipe contenti uiuunt mise-
s. Retra- ri, uiuunt tñ Alios aūt uiros, uel ut uerius loqua-
cta.cap.3 mur, alias aīas dū hoc corp⁹ agūt, iā thalamo suo
dignas cōiūx ille optimus ac pulcherrimus quæ-
rit, qbus nō uiuere: sed beate uiuere satis sit. Vade
s. Retra- ergo interim ad illas Musas. Veruntñ scis qd te fa-
cta cap.3 cere, uelim? Iube ait qđ placet. Vbi se, inq̄, Pyram⁹
& illa eius supra seminecem, ut cantaturus es, in-
teremerint, in dolore ipo, quo tuū carmē uehemē
tius īflāmari decet, habes cōmodissimā opportu-
nitatē. Arripe illius fœdæ libidinis & incendiorū
uenenatorū execrationē, qbus miserāda illa cōtin
gūt. Deinde totus attollere in laudem puri & syn
ceri amoris, quo aīę dotatæ disciplinis, & uirtute
formosę copulanť intellectui per philosophiā, &
non solū mortē fugiunt, uerūetiā uita beatissima
perfruuntur. Hic ille tacitus ac diu cōsyderatione
† moto. nutās, nudato † capite abscessit. Deinde ego quoq;
surrexi, redditisq; deo quotidianis uotis, ire cœpe
ramus in balneas. Ille.n.loc⁹ nobis, cū cęlo tristi in
agro esse minime poteramus, aptus ad disputādū
& familiaris fuit. Cū ecce ante fores aduertim⁹ gal
los gallinaceos ineūtes pugnā nimis acrē. Libuit
I attēdere. Quid.n.non ambiunt, quà nō peragrāt
oculi amātū, ne qd inde īnuat pulchritudo rōnis
cūcta scia & nescientia modificātis & gubernātis,
quę inhiātes sibi sectatores suos trahit quacūque
atq; ubicunq; sectari iubes. Nā unde aut ubi non
pōt signū dare? Vt in eiusdē ipsis gallis erat uide-
re, intēta, ppectius capita, inflatas, comas, uehemē-
tes ictus, cautissimas euitatiōes, & in omni motu
aialiū rationis expertiū nihil nō decorū, qppe alia
rōne desup oia moderante: Postremo legē ipsam
uictoris, superbū cantum, & mēbra in unū quasi
orbē collecta uelut in fastū dominationis Signū
* aliàs, autem uicti, elatas à ceruice pennulas * & in uoce
pennulas atq; motu deforme totū, & eoipso naturæ legibus
nescio qūo concinnum & pulchrū. Multa quęre-
bamus. Cur sic oēs, cur pp dominationē in subie-
ctas sibi fœminas, cur deinde nos ipsa pugnæ fa-
cies aliquantū & p̄ter altiorē istā consyderationē
duceret in uoluptatem spectaculi? Quid in nobis
s. Retra- esset qđ à sensibus remotū multa quęreret. Quid
cta. cap.3 rursum qđ ipsorum sensuum inuitatione caperet.

Dicebamus nobisipsis, Vbi non lex? Vbi nō melio K
ri debitū imperiū? Vbi non umbra cōstantię? Vbi
non imitatio uerissimę illius pulchritudinis? Vbi
nō modus? Atq; inde admoniti ut spectādi modus
esset, perreximus quò ppositum erat. Atq; ibi ut po
tuimus sanè diligēter, nā & recētes res erant, & qñ
poterant tam insignia trium studiosorū memoriā
effugere? omnia nostrę lucubrationis opuscula in
hāc libelli partem contulimus. Nihilq; à me aliud
actū est illo die ut ualitudini parcerē, nisi qđ ante
cœnam cū ipsis dimidium uolumen Vergilij audi
re quotidie solitus erā, nihil nobis ubiq; aliud q̃ re
rum modū consyderantibus. Quem non probare
nemo pōt, sentire aūt cum quisq; aliquid studiose ordo dum
agit difficillimum atq; rarissimū. Deinde postri ad deum
die bene mane alacres ad solitum locum conueni Cap.9
mus, in eoq; concedimus. Et ego attentissime am-
bobus: Hic esto, inquam, Licenti quantum potes,
& tu qdem Trigeti, nec.n. parua res agitur, De or-
dine qrimus: Quid ego nunc quasi in schola illa
unde me quoquo modo euasisse gaudeo constitu
tus, copiose atq; ornate uobis ordinē laudē? Acci- L
pite si uultis, imo facite ut uelitis, quo neq; qcquā
de huius laude breuius, neq; ut mihi uideť uerius
dici pōt. Ordo est quē si tenuerimus in uita, pdu-
cet ad deū. & quē nisi tenuerimus in uita, nō pue-
niemus ad deū Peruenturos aūt nos iam, nisi me
aius de uobis fallit, p̄sumimus & speramus. Diligē
tissime igitur inter nos ista q̄stio uersari debet atq;
dissolui. Vellem adessent cęteri, q nobiscū his ne-
gociis solēt interesse Vellem si fieri posset nō istos
tm̄, sed oēs saltem familiares nostros, quorū semp
admiror ingenium nunc mecū habere q̃ uos estis
intentos, aut certe ipsum tm̄ Zenobium, quem de
hac re tanta molientem nunquā pro eius magni-
tudine ociosum accepi. Sed qa id nō euenit, legēt
literas nostras, qm̄ instituimus iam de istis rebus
uerba non perdere, resq; ipsas à memoria fugaces,
scriptorū quasi uinculo quo reducātur innectere.
Et sic fortasse ordo ipse poscebat, qui eorū pcura-
uit absentiam. Nam & uos pfecto in rem tantā, qa
solis pferenda imponitur, nobis erectiore aio in-
surgitis: & cū illi legerint qui nobis maxima cura
sunt, si qd eos mouerit ad cōtradicendū, alias no- M
bis disputationes disputatio ista pcreabit, seq; ip-
sa successio sermonū in ordinē inseret disciplinæ.
Sed nūc ut pmiseram Licentio quantū res patitur
aduersabor, qui totā cām iam penè cōfecit, si pos-
sit eā defensionis muro stabiliter firmeq; uallare.
Hic ubi eos silētio, uultu, oculis, suspēsione, atq; Cælo qd
imobilitate membrorū & rei magnitudine satis cō Cap.10
motos, & audiendi desyderio inflāmatos esse con
spexi Ergo, inquā, Licēti si tibi uidetur, collige in
te qcqd uiriū potes, elima qcqd habes acuminis,
& ordo iste qd sit, definitione cōplectere. Tū ille
ubi se ad definiendū cogi audiuit, quasi aqua fri-
gida aspsus exhorruit, & turbatiore uultu me intu
ens, atq; ut fit ipsa trepidatiōe subridēs. Quid hoc
est rei, qd quasi tibi uideor, inqt, annuere, nescio
quo aduēntio spū me credis inflatū? Statimq; sese
animās, aut fortasse ait aliqd mecū est. Paululūq;
siluit, ut in definitione qcqd illi de ordine notio-
nis erat cōduceret. Deinde erectior, Ordo est, iqt,
p quē agunť oia q̃ deus cōstituit. Quid ipse deus,
inquā, nō tibi uidetur agi ordine? Prorsus, inquit,

A uidel Ergo agitur deus,ait Trigetius. Et ille:Quid
enim,inqt,Christũ deum negas,q & ordine ad nos
Ioan. 6. uenit,& a patre deo missum eẽ se dicit? Si igit deus
Christũ ordine ad nos misit, & deum Christũ esse
nõ negamus,nõ solũ agit omnia sed agitur ordine
etiã deus. Hic trigetius addubitans:Nescio,inquit,
quõ istud accipiã. Deum enim qñ nominamus nõ
quasi mentibus ipse Christus occurrit,sed pater. Il-
le aũt tunc occurrit,qñ dei filiũ nominamus. Bel-
lam rem facis,inqt,Licentius. Negabimus ergo dei
filiũ deum esse? Hic ille,cũ ei respondere periculo-
sum uideretur,tñ se coegit atq; ait, Et hic qdẽ deus
est,sed tñ proprie patrem deum dicimus. Cui ego,
Cohibe te potius,inquam. Non.n.filius improprie
deus dicitur. At Trigetius religione cõmotus,cum
etiã uerba sua scripta esse nollet, urgebat Licentius
ut manerent,puerorum.s.more,uel potius hominũ
proh nephas penè omnium, quasi uero gloriandi
causa inter nos illud ageretur. Cuius motũ animi
cum obiurgarem grauioribus uerbis,erubuit:qua
eius perturbatione animaduerti ridentẽ lætantẽq;
Trigetiũ. Et ambobus:Ita'ne agitis,inquã! Non'ne
B uos mouet quibus uitiorũ molibus atq; imperitiç
tenebris premamur & cooperiamur? Hæccine est il
la pauloante uestra de qua ineptus lætabar atten-
tio,& in deum ueritatemq; surrectio? O si uideretis
uel tam lippiẽtibus oculis q̃ ego in qbus periculis
iaceamus,cuius morbi dementiã risus iste indicet.
O si uideretis, q̃ cito,q̃ statim, quãtoq; productius
eum uerteretis in fletus. Miseri,nescitis ubi simus?
Demersos quidẽ esse animos omniũ stultorũ indo
ctorumq; cõmune est, sed nõ uno atq; eodẽ modo
demersis opem sapiẽtia & manũ porrigit. Alij sunt
credite,alij sunt qui sursum uocant,alij qui in pro-
funda laxantur. Nolite obsecro uos geminare mihi
miserias. Satis mihi sint uulnera mea,quæ ut sanen
tur,penè quotidianis fletibus deum rogans, indi-
gniorem tñ esse me qui tam cito saner q̃ uolo sæpe
memetipse conuinco. Nolite obsecro si quid mihi
amoris, si qd necessitudinis debetis, si intelligitis
quantũ uos diligam,quanti faciã, quantũ me cura
exagitet morũ uestrorũ, si dignus sum quẽ nõ ne-
gligaris, si deniq; deo teste nõ mẽtior,nihil me plus
mihi optare q̃ uobis,repẽdite mihi beneficiũ. Et si
C me magistrũ libenter uocatis,reddite mihi merce-
dẽ. Boni estote. Hic ubi ne plura dicerẽ lachrymæ
mihi modũ imposuerũt,Licẽtius modestissime fe-
rens quod omnia scribebãtur. Quid.n.ait,fecimus
oro te? Adhuc,inquã,nec fateris saltẽ peccatũ tuũ?
Tu nescis in illa schola grauiter me stomachari soli
tum,quod usqueadeo pueri nõ utilitate atq; deco-
re disciplinarũ,sed inanissimæ laudis amore duce-
rentur, ut quosdã etiã aliena uerba recitare nõ pu-
deret,exciperẽtq; plausus: ò ingemiscendũ malum
ab eisdẽ ipsis, quorũ erant illa quæ recitabant. Ita
uos quanuis nihil unquã(ut opinor) tale feceritis,
tñ & in philosophiam, & in eam uitã quam me tan
dem occupasse lętor,ęmulationis tabificę atq; ina-
nis iactantiæ ultimã, sed nocentiorẽ cæteris omni
bus pestẽ introducere ac proseminare conamini.
& fortasse qa uos ab ista uanitate morboq; deter-
reo,pigriores eritis ad studia doctrinç, & ab ardorẽ
uẽtosæ famç repercussi,in torporẽ inertiæ cõgela-
bitis. Me miserũ, si necesse erit tales etiã nunc per-
peti, à quibus uitia decedere sine aliorũ uitiorum

successione nõ possunt. Probabilis, ait Licentius, q̃ D
purgatiores futuri simus. Modo illud obsecramus
p oia q̃ diligis,ut ignotũ nobis uelis, atq; illa om-
nia deleri iubeas,simul ut parcas etiã tabulis,quas
iam nõ habemus. Nõ enim aliqd in libros transla-
tum est eorũ quæ à nobis multa disserta sunt. Pror
sus inqt Trigetius,maneat nr̃a pœna,ut ea ipsa quç
nos illicit fama flagello pprio a suo amore deterre
at. Vt.n solis amicis & familiaribus nr̃is lr̃æ istę in-
notescãt,nõ parũ desudabimus. Assensus est ille.
Atq; interea mater ingressa est, quæsiuitq; à nobis Mõdi tã
qd pmouissemus,nã & ei quęstio nota erat. Cuius tũ philo-
& ingressum & rogationem cũ scribi nostro more sophia fa
iussissem. Quid agitis,inqt, Nunqd nã in illis quos cris lite-
legitis libris ẽt fœminas unquã audiui in hoc ge- ris taxa-
nus disputationis inductas? Cui ego, Nõ ualde cu tur.s.u.
ro,inquã,supborũ imperitorumq; iudicia, q similit-
ter in legendos libros atq; in salutandos homines
irruũt. Non.n.cogitãt quales ipsi,sed qualibus in- 1. Retra.
duti uestibus sint, & quanta põpa rerũ fortunæq; cap.3.
præfulgeant. Isti enim in literis nõ multũ attẽdũt,
aut unñ sit quæstio,aut quò puenire disserẽtes mo- E
liantur,quid'ue ab eis explicatum atq; cõfectũ sit.
In qbus tñ qa nõnulli repiuntur quorũ animi con
temnendi nõ sunt,aspsi sunt enim qbusdã condi-
mentis humanitatis, & facile p aureas depictasq;
ianuas ad sacrosancta philosophię penetralia pdu
cunt,satis eis fecerunt & maiores nostri, quorũ li-
bros tibi nobis legentibus notos esse uideo. Et his De beata
tpibus,ut omittã cęteros,uir & ingenio & eloquẽ- uita in
tia & ipsis insignibus muneribus fortunę,& quod præfatiõe
añ oia est,mente pręstantissimus Theodorus, quẽ
bñ ipsa nosti, id agit, ut & nunc & apud posteros
nullũ genus hoim de literis nostrorũ tpm iure cõ-
queratur. Mei aũt libri si quorũ forte manus tetige
rint,lectoq; meo noie nõ dixerint,iste qs est? codi-
cẽq; proiecerint:sed uel curiosi uel nimiũ studiosi
cõtẽpta uilitate liminis intrare prexerint: me tecũ
philosophantẽ nõ moleste ferent, nec quenquam
istorũ quorũ meis literis sermo miscetur, fortasse
cõtemnent. Sunt enim nõ solũ liberi, quod cuiuis
disciplinæ liberali,nedũ philosophiæ satis est, sed
summo apud suos loco nati. Doctissimorũ aũt ho F
minũ literæ etiã sutores philosophatos, & multo
uiliora fortunarũ gña cõtinent. Qui tamen tanta
ingenij uirtutisq; luce fulserũt,ut bona sua cũ qua
liber huiuscemodi nobilitate nullo mõ uellent ẽt
si possent ulla conditione mutare. Nec deerit mihi
crede tale hoim genus,cui plus placeat hoc ipsum
qa mecũ philosopharis, q̃ si qd hic aliud aut iucũ-
ditatis aut grauitatis inuenerit. Nã & fœminç sunt
apud ueteres philosophatę, & philosophia tua mi
hi plurimũ placet. Nã ne quid mater ignores, hoc
Græcũ uerbũ,quod philosophia nominatur,Lati-
ne amor sapientiæ dicitur. Vnde etiam diuinæ scri
pturæ,quas uehementer amplecteris nõ oĩno phi Col. 2.
losophos,sed philosophos huius mundi euitãdos 1. Retra.
atq; irridendos esse præcipiũt. Esse aũt aliũ mũdũ Cap. 3.
ab istis oculis remotissimũ, quẽ paucorũ sanorũ
intellectus intuetur,satis Christus ipse significat,q
nõ dicit,Regnum meũ non est de mundo:sed,Re- Ioan. 18.
gnum meũ nõ de hoc mundo. Nã quisquis omnẽ
philosophiã fugiendã putat,nihil nos uult aliud q̃
nõ amare sapientiã. Contemnerem te igitur in his
literis meis,si sapientiã nõ amares:nõ autem con-

G temnerem si eam mediocriter amares, multo minus si tm̄ quantū ego amares sapientiā. Nunc cum eā multo plus q̄ meipm̄ diligas, & nouerim quātū me diligas, cumq́ in ea tm̄ ꝓfeceris, ut iam nec cuiusuis incōmodi fortuiti, nec ipsius mortis, qđ uiris doctissimis difficillimū est, horrore deterrearis, q̄ summā philosophiæ arcem oēs esse cōfitent, egone me nō libenter tibi ēt discipulū dabo? Hic illa cū blande ac religiose nunq̄ me tm̄ mentitum esse dixisset, & uiderē tā multa nos uerba fudisse, ut neq; scribēda nō essent, & iam libri modus eēt, neq; tabulę reliquę forēt, placuit qōnē differri, simul ut meo stomacho parcerē. Nā eū plusq̄ uellē cōmouerāt ea q̄ mihi euomēda in illos adolescentes necessario uisa sunt. Sed cū abire cœpissemus, Memēto, inqt Licētius, q̄ multa, & q̄ necessaria nobis abs te accipienda per occultissimū illū diuinumq́ ordinem ēt te nesciente subministrent. Video, inquā, & ingratus deo nō sum, uosq́; ipsos qui hæc aduertitis ob id ipsum p̄sumo fore meliores. Hoc fuit tantum illo die negocium meum.

H DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis Episcopi, de Ordine Liber Secundus.

Ordinis definitio expenditur. Cap. I.

INTERPOSITIS Deinde pauculis diebus, uenit Alipius, & exorto sole clarissimo, inuitauit cœli nitor, & quantū in illis locis hyeme poterat, blandi temperies in pratū descendere, quo sæpius & familiarius utebamur. Nobiscū erat ēt mater nostra, cuius ingeniū, in res diuinas inflāmatum animū, cum antea cōuictu diuturno & diligenti cōsyderatione perspexeram: tum uero in quadam disputatione non paruæ rei, quā die natali meo cum cōuiuis habui, atq; in libellum cōtuli, tanta mihi mens eius apparuerat, ut nihil aptius ueræ philosophiæ uideretur. Itaq; instituerā cū abundaret ocio, agere ut colloquio nostro non deesset. Qđ in primo ēt huius operis libro abs te cognitum est. Cum igitur memorato in loco ut cōmode potuimus consedissemus, ego illis duobus adolescentibus.

De beata uita i narratiōe prima disputationis.

Quāuis uobis, inquā, succēsuerim pueriliter de magnis rebus agentibus, tñ mihi uidetur non sine ordine propitio deo accidisse, qđ in sermone quo uos ab ista leuitate detrahebam, tp̄s ita consumptum est, ut res tanta ad Alipij aduentū dilata uideatur. Quapropter qm̄ ei iam qōnem notissimam feci, & quantū in ea ꝓcesserimus ostendi, paratúsne es Licēti causam quam suscepisti ex illa tua definitione defendere? Nam meminisse me arbitror te ordinem esse dixisse per quem deus ageret oia. Paratus sum, inquit, quantum ualeo. Quo ergo, inquam, agit ordine oia deus? Itáne ut etiam se ordine agat, an præter eum ordinem ab eo cætera gubernantur? Vbi omnia bona sunt, inqt, ordo non est. Est.n. summa æqualitas, quæ ordinem nihil desyderat. Negas, inquā, apud deum oia bona esse? Nō nego, inquit. Conficitur, inquam, neq; deum, neq; illa quæ apud deū sunt ordine administrari. Concedebat. Nunqdnam, inquam, oia bona nihil tibi uidētur esse? Immo ait ipsa uere sunt. Vbi est ergo, inquam, illud tuum quod dixisti, omnia quæ sunt ordine administrari, nihilq́ oino esse quod ab ordine separatum sit? Sed sunt, inqt, etiam mala per quę factum est, ut & bona ordo cōcludat. Nam sola bona non ordine reguntur, sed simul bona & mala. K Cum aūt dicimus, oia quæ sunt, non solum utiq; bona dicimus. Ex quo fit ut oia simul quæ deus administrat, ordine administrentur. Cui ego, Quę administrantur & aguntur uidentur tibi moueri, an imobilia putas esse? Ista, inquit, quę in hoc fiūt mundo, fateor moueri. Reliqua, inquam, negas? Quę sunt cum deo, inqt, nō mouentur, reliqua oia moueri arbitror. Cū igitur ea quæ cum deo sunt, inquā, non moueri putas, cętera aūt concedis moueri, ostendis oia, quæ mouentur non esse cū deo. Repete hoc ipsum, inqt, paulo planius. Qđ nō mihi uisus est difficultate intelligendi fieri uoluisse, sed quærēdi spatio, quo inueniret qđ rñderet. Dixisti, inquam, ea quæ cum deo sunt non moueri, cętera aūt moueri. Si ergo hæc quæ mouentur nō mouerentur si essent cum deo, qm̄ omnia, quæ sunt cū deo negas moueri, restat ut p̄ter deū sint quę mouentur. Quibus dictis adhuc tacebat: cum tandē, L Videtur mihi, inqt, quod & in hoc mundo si qua non mouētur, cum deo sunt. Nihil hoc ad me, inquā. Fateris.n. ut opinor non oia, quæ in hoc mundo sunt non moueri. Ex quo conficitur non oia mūdi huius esse cum deo. Fateor, inqt, non oia. Ergo est aliqđ sine deo. Non, inqt. Cum deo sunt igitur oia. Hic cunctabūdus. Quæso, inqt, illud non dixerim, quod sine deo nihil sit. Nam prorsus oia, quæ mouentur non mihi uidentur esse cum deo. Sine deo est, inquam, igitur cœlum hoc, quod moueri nemo ambigit. Non est, inqt, sine deo cœlum. Ergo est aliqđ cum deo quod moueatur. Non possum, inqt, ut uolo explicare qđ sentio: Tñ qđ moliar dicere, peto ut non expectātis uerbis meis, sagacissime si potestis itelligatis. Nā & sine deo mihi nihil uidetur esse, & qđ cum deo est rursum uidet incōcussum manere. Cœlum aūt dicere sine deo esse non possum, nō solum qđ nihil sine deo arbitror, sed qđ cœlū putem habere aliqđ qđ non mouetur, qđ uere aut deus est, aut cum deo quanuis ipsum cœlū non dubitem uerti ac moueri.

Cū deo esse qđ sit. Cap. 2

M Definī ergo, inquam, si placet, qđ sit esse cum deo, & qđ sit esse sine deo. Si enim de uerbis inter nos cōtrouersia est, facile cōtemnetur, dūmodo eam ipsam quam cōcepisti mēte, uideamus. Odi ego, inquit, definire. Quid ergo faciemus, inquā? Tu, inquit, defini q̄so. Nam facilius est mihi uidere in alterius definitione qđ non probem, q̄ qcquam bene definiendo explicare Gerā tibi morem, inquā. Videtur tibi id esse cum deo, qđ ab eo regitur atq; administratur? Non, ait ille, hoc animo cōceperā, cum dicebā ea quæ non mouentur esse cum deo. Vide ergo, inquā, utrum hæc tibi saltem definitio placeat, Cum deo est, qcqđ intelligit deum. Cōcedo, inqt. Quid ergo, inquā, sapiens tibi deum intelligere non uidetur? Videtur, inqt, cū ergo sapiētes non solum in una domo, aut urbe, sed etiā per immensa regionum peregrinando, nauigandoq́ moueantur, qūo erit uerum, quicqđ cum deo est non moueri? Risum mihi, inquit, mouisti, quasi ego quod sapiens facit dixerim esse cum Deo. Cum deo est, sed illud quod nouit. Non nouit, inquam, sapiens codicem suum, pallium, tunicam, supelle

A ĉtile si quā habet,cęteraq; id genus,quæ stulti etiā bene nouerunt.Fateor,inquit,nosse tunicā & nosse palliū,nō esse cū deo.Hoc ergo,inquā,dicis,nō omne qđ nouit sapiens esse cū Deo,sed tñ quicqđ sapientis cū Deo est,id nosse sapientē. Optime,inquit.Nā qcqđ sensū isto corporis nouit,non est cū deo,sed illud quod animo pcipit.Plus etiā fortasse audeo dicere,sed tñ dicā.Vobis enim existimatoribus,aut cōfirmer,aut discam.Quisquis(enim)ea sola nouit,quæ corporis sensus attingit,non solū cū Deo esse nō mihi uidetur,sed ne secū quidē.Hic cū Trigetiū animaduertissem in eo uultu ut nescio qđ uelle dicere uideretur,sed uerecundia eum ne quasi in alienū locū irrueret contineri,feci potestatē iam tacente Licentio ut ꝓmeret si qđ uellet. At ille,ista,inquit,quæ ad sensus corporis pertinent,prsus nemo mihi uidetur nosse. Aliud est eni sentire,aliud nosse.Quare si quid nouimus,solo intellectu contineri puto,& eo solo posse cōprehendi. Ex quo fit,ut si illud est cū Deo,quod intelligēdo sapiens nouit,totū qđ nouit sapiens possit esse cū

B Deo qđ cū Licētius approbasset,subiecit aliud qđ nullo pacto possem contēnere. Ait eni,Sapiens,prsus ipse cū deo est,nā & seipsum intelligit sapiens. Quod conficitur & ex eo,qđ a te accepi,id esse cū deo quod intelligit Deū,& ex eo quod à nobis dictū est,id esse cū Deo quod à sapiente intelligitur.

1. Retrac. Cap.3. *† puto tō memoriā-dam.*

Sed hanc eis partē p quā istis utitur sensibus,non enim puto eis connumerandā† esse,cū sapientē uocamus,fateor me nescire,nec omnino cuiusmodi sit suspicari.Negas ergo,inquā,non solū ex corpore & anima,sed etiā ex anima tota cōstare sapiētē. Siquidē partē istā qua utitur sensibus,animæ esse negare dementis est. Nō enim ipsi oculi uel aures,sed nescio qđ aliud p oculos sentit. Ipsum autem sentire,si non damus intellectu,non damus alicui parti animæ. Restat ut corpori tribuatur,quo absurdius dici nihil interim mihi uidetur. Anima,inquit,sapientis ppurgata uirtutibus,& iam cohærens Deo sapientis etiā nomine digna est,nec quicquā eius aliud decet appellare sapientē:sed tamen quasi quædam,ut ita dicā,sordes atq; exuuiæ,qui-

C bus se ille mundauit,& quasi subtraxit in seipsum,ei animæ seruiūt. Vel si tota hæc anima dicēda est,ei certe parti animæ seruiūt atq; subiectæ sunt quā solā sapientē nominari decet. In qua parte subiectā ét ipsam memoriā puto habitare.

1. Retrac. cap.3.

Vtitur ergo hac sapiens quasi seruo,ut hæc ei iubeat,easq; iam domito atq; substrato metas legis imponat,ut dū istis sensibus utitur ꝓpter illa quæ iam nō sapiēti,sed sibi sunt necessaria,nō se audeat extollere,nec supbire dño,nec iis ipsis quæ ad se ptinent passim atq; immoderate uti. Ad illā enim uilissimā partē possunt ea ptinere quæ prætereunt. Quibus autē est memoria necessaria,nisi pretereūtibus & quasi fugientibus rebus?Ille igitur sapiens amplectitur deū,eoq; pfruitur q semp manet,nec expectatur,ut sit,nec metuit ne desit,sed eoipso quo uere est semp est pñs. Curat aūt immobilis, & in se manēs serui sui quodāmodo peculiū,ut eo tanquā frugi & diligens famulus bene utatur,parceq; custodiat. Quam sententiā eius cū admiratione cōsiderans,recordatus sum idipsum aliquando me breuiter illo audiēte dixisse. Tū arridens,Gratias age,inquā,Licenti huic seruo tuo,q tibi nisi aliqđ de peculio suo ministraret,nūc fortasse qđ ꝓmeres non haberes.Nā si ad eā partē memoria ptinet quæ se uelut famulā bonę mēti regendā cōcedit,ipsa nunc adiutus es,mihi crede,ut hoc diceres. Ergo antequā ad illū ordinē redeā,nōne tibi uidetur,uel propter talia,id est,ꝓpter honestas ac necessarias disciplinas,memoria opus esse sapienti?Quid,inqt,memoria opus est,cū oēs suas res pñtes habeat ac teneat?

1. Retrac. cap.3.

D Non.n.uel in ipso sensu,ad id qđ ante oculos nostros est,in auxiliū nobis uocamus memoriā. Sapienti ergo añ illos interiores intellectus oculos habenti oīa.i deū ipsum fixe immobiliterq; intuēti,cū quo sunt oīa,quæ intellectus uidet ac possidet,qđ opus est q̄so memoria? Mihi aūt ut opus eēt ad hæc quæ abs te audierā retinēda,nōdū sum illius famuli dñs,sed ei mō seruio,modo pugno ut non seruiā,& quasi me audeo asserere in libertatē meam. Et si forte aliqñ impero,atq; obtēperat mihi,facitq; sepe putare qđ uicerim,in aliis rursus rebus ita sese erigit ut eius sub pedibus miser iaceā. Quā obrē quādo de sapiente quęrimus,me nolo notes.

E Nec me,inquā. Sed tñ nunqđ nam sapiens iste suos pōt deserere,aut ullo pacto cū hoc corpus agit,in quo istū famulū sua lege deuinctū tenet,relinquet officiū bñficia tribuenti qbus pōt,& maxime qđ ab eo uehementissime flagitatur,sapientiā ipsam docendi? Qđ cū facit, ut congrue doceat, minusq; ineptus sit,præparat sæpe aliqđ qđ ex dispositione eloquatur ac disputet,quod nisi memorię cōmendauerit,pereat necesse est. Ergo aut officia bñuolentiæ negabis esse sapientis:aut cōfiteberis res aliquas sapientis memoria custodiri: aut fortasse aliquid suas, rerum nō ꝓpter se qdē,sed propter suos sibi tñ necessarios cōmendat seruandū illi famulo,ut ille tanquā sobrius & ex optima dñi disciplina,nō qdē custodiat,nisi ꝓpter stultos ad sapientiā pducendos,sed quod ei tñ ille custodiendū iam perarit.Nec oino huic,inquit,cōmendari quicquā arbitor à sapiente: si quidem ille semper Deo infixus est,siue tacitus,siue cū hoibus loquēs: sed ille

F seruus iam bene institutus diligenter seruat quod interdum disputāti dño suggerat,& ei tanq; iustissimo gratū faciat officiū suū,sub cuius se uidet potestate uiuere. Et hoc facit nō quasi ratiocinando,sed summa illa lege summoq; ordine præscribēte. Nihil,inquā,nūc resisto rōnibus tuis,ut quod suscepimus potius peragatur. De isto uero diligenter quēadmodū sese habeat(nō eni parua res est,aut tam paruo sermone contenta)uidebimus alias,cum Deus ipse opportunitatem ordine dederit.

Stultitia an cum Deo sit. Cap.3.

Definitū est autē qđ sit eē cū deo. Et cum à me dictū esset,id esse cū deo quod intelligit deū: uos etiā plus adiecistis, ut ibi sint etiā illa quę intelliguntur à sapiente. Qua in re multū me mouet,quō subito cū Deo stultitiā collocaueritis. Nā si cum Deo sunt quæcunq; intelligit sapiēs,nec nisi intellectā stultitiā effugere pōt,erit etiam,quod dictu nephas est,pestis illa cū Deo. Qua conclusione cōmoti,cū in silentio se aliquantū tenuissent, Respōdeat,inquit Trigetius,etiā ille,de cuius aduētu adistam disputationē opportunissimo nō nos puto temere gratulatos. Tum Alipius,Deus meliora,inquit,huccine mihi tandē tantū meum silentium parabatur?Sed irrupta iam quies est. Verum nunc enitar huic utcunq; rogationi satisfacere,cū mihi

G prius uel in futurū ꝓſpexero, & à uobis impetrauero ut à me amplius iſta reſpõſione nihil flagitetis. Nullo mō, inquā, eſt Alipi bñuolentiæ atq; humanitatis tuæ uocē tuā ſermoni noſtro etiā deſideratā negare Sed perge modo, qđ inſtituiſti effice, cętera ut iam ſeſe habet ordo ille, prouenient. Aeque mihi de ordine, inquit, ſunt ſperanda meliora, in cuius aſſertione interim me ſubſtituere uoluiſtis. Sed ni fallor ob hoc ſtultitiā deo iſta tua cõcluſione ab his copulatā putaſti, qđ uniuerſa q̄ intelligit ſapiēs cū deo eſſe dixerūt Sed id quatenus accipiendū ſit nūc omitto, tuā illā ratiocinationē paululū libet aduertere Dixiſti quippe, Nā ſi cū deo ſunt quæcunq; intelligit ſapiens, nec niſi intellectā ſtultitiā effugere pōt. Quaſi uero illud obſcurū ſit, antequā ſtultitiā quiſq; uitet, ſapientis eum nomine nō eſſe cenſendū. Et dictū eſt, a ſapiente intellecta eē cū deo Cū igitur euitandæ ſtultitiæ gratia eandē ſtultitiā quiſq; intelligit, nondū eſt ſapiens Cū autē ſapiens fuerit, non inter ea quæ ille intelligit ſtultitia numeranda eſt Quamobrē qm̄ ea coniun-

H cta ſunt deo, quæ iam ſapiēs intelligit, recte à deo ſtultitia ſecernitur. Acute quidē, inquā, ut ſoles Alipi rñdiſti, ſed tanquā in alienas truſus anguſtias. Tamen quia ut arbitor adhuc mecum ſtultus eſſe dignaris, quid faciemus ſi aliquē nanciſcamur ſapientē q nos tanto malo docendo ac diſputando libenter liberet? Nā nihil eū prius quantū arbitror deprecaturus ſum, niſi ut mihi oſtēdat, quę ſit, qđ ſit, qualis ſit omnino ſtultitia. De te enim nō facile affirmauerim, me tñ tantū & tandiu detinet. quantum & quandiu à me nō intelligitur. Dicturus eſt ergo ille te authore, ut hoc uos docerē quādo ſtultus eram ad me uenire debuiſtis, modo autem uos ueſtri magiſtri eē poteritis. Nā ego iam ſtultitiā nō intelligo. Quod quidē ab eo ſi audirē, non uererer admonere hominē ut comes nobis fieret, ſimulq; magiſtrū alium quæreremus. Vt enim plene ſtultitiā nō intelligo, uideo tñ nihil rñſiōe hac eſſe ſtultius. Sed pudebit eū fortaſſe ita nos aut relinquere, aut ſequi. Diſputabit ergo & exaggerabit copioſiſſime ſtultitiæ mala. Nos aūt beue nobis ꝓuidentes aut audiemus attente hoiem neſcientē

I quæ loquatur, aut credemus eum id quod nō intelligit ſcire, aut adhuc Deo ſuſceptorum tuorū ratione ſtultitia copulata eſt. Nihil autē ſuperiorum eſt quod uideo poſſe defendi Reſtat igitur, quod nō uultis, extremū Nunquā te, inquit, inuidū ſenſerā. Nā ſi ab iſtis ut dicis ſuſceptis quicquā honorarij, ut ſolet, accepiſſent, dū ratiocinationis huius nimiū tenax es, id eis modo reddere cogerer Quare, uel hoc contenti ſint, qđ me tecū laborante nō parū eis ad excogitandū tpis dedi: uel ſi uicti patroni nulla qdē ſua culpa cõſilio libenter auſcultant, & in hoc iam tibi cedāt, & ſint, in cæteris cautiores Non contēnā, inquam, quod in tua defenſione Trigetius neſcio qđ etiā per ſtrepens dicere cupiebat, faciamq; bona tua uenia nā fortaſſe non bñ inſtructus es q recens huic negocio ſuperueniſti, ut remoto patrocinio ipſos cauſam ſuā peragentes audiam patienter ut cœperam. Tunc Trigetius Licentio prorſus abſente. Quomodo uultis, inquit, accipite & ridete ſtultitiā meā. Non mihi uidetur debere dici intellectus quo intelligitur ipſa ſtultitia, quæ nō intelligendi uel ſola uel maxima cauſa

Honorarij quod honoris cauſa datur.

eſt. Non facile, inquam, recuſo iſtud accipere. Quā- K uis enim me multum moueat quod ſentit Alipius, quō recte poſſit quiſq; docere qualis ſit res quam non intelligit, quantamq; menti afferat perniciem quod mente nō uidet. Nā id utiq; attendens, quod tu dixiſti dicere eū ueritus, cū ei ſit iſta etiā de doctorū libris nota ſententia: tñ ſenſum ipſum conſiderans corporis, nā & ipſo anima utitur, & ipſi ſoli eſt cū intellectu qualiſcunq; collatio, adducor ut dicā neminē poſſe uidere tenebras. Quāobrem ſi menti, hoc eſt, intelligere quod ſenſui uidere, & licet quiſq; oculis apertis ſanis puriſq; poſſit uidere, tñ tenebras nō pōt: nō abſurde dicitur, intelligi nō poſſe ſtultitia Nā nullas alias mētis tenebras noiamus Nec iam illud mouebit quō ſtultitia poſſit nō intellecta uitari. Vt enim oculis tenebras uitamus eoipſo quo nolumus non uidere: ſic quiſq; uolet uitare ſtultitiā, nō eā conetur intelligere, ſed ea quæ pñt intelligi, ꝑ hāc ſe nō intelligere doleat: eamq; ſibi eſſe præſentē, nō quo ipſam magis intelligit, ſed quo alia minus intelligit ſentiat. Sed ad

1. Retra. Cap. 3.

L ordinem redeamus ut nobis aliquando reddatur Licentius. Illud enim iam ex uobis requiro, utrum quæcunq; agit ſtultus, ordine uobis agere uideat. Nā uidete, rogatio quos laqueos habeat. Si ordine dixeritis, ubi erit illa definitio. Ordo eſt quo deus agit omnia quæ ſunt, ſi etiā ſtultus quæ agit, agit ordine? Si aūt ordo non eſt in iis quæ aguntur ab ſtulto, erit aliquid quod ordo nō teneat. Neutrum aūt uultis, uidete quæſo ne cuncta ipſius ordinis defenſione turbetis Hic item Trigetius. Nam ille alter adhuc omnino abſens erat. Facile eſt, inquit, huic quidē rñdere cõplexiōi tuæ, ſed me in præſentia ſimilitudo deficit, qua ſententiā meā uideo aſſeri illuſtrariq; debere. Tamen dicā quod ſentio, facies enim tu quod pauloante feciſti. Non enim illa cōmemoratio tenebrarū ad id quod à me inuolutum & prolatū erat parum nobis attulit luminis. Nāq; omnis uita ſtultorū quāuis ꝑ eoſipſos minime conſtans minimeq; ordinata ſit, ꝑ diuinā tñ prouidentiā neceſſario rerū ordine includitur, & quaſi

Etiam deformia ſa. ſunt ad decorē uniuerſi. cap. 4.

M qbuſdā locis illa ineffabili & ſempiterna lege diſpoſitis nullo modo eſſe ſinitur ubi eſſe nō debet. Ita fit ut anguſto animo ipſam ſolā quiſq; conſiderans, ueluti magna repcuſſus fœditate auerſetur. Si aūt mentis oculos erigens atq; diffundens, ſimul uniuerſa colluſtret, nihil nō ordinatū ſuiſq; ſemp ueluti ſedibus diſtinctum diſpoſitumq; reperiret. Quām magna, inquam, q̄ mira mihi per uos Deus ille, atq; ipſe ut magis magiſq; credere adducor rerū neſcio quis occultus ordo rñdet. Nā ea dicitis, quæ nec quomō dicantur nō uiſa, nec quomō ea uideatis intelligo, ita ea & uera & alta eē ſuſpicor. Simile aūt aliquod in iſtā ſentētiā tu fortaſſe unū requirebas. At mihi iam occurrūt innumerabilia, quæ me ad conſentiendū prorſus trahūt. Quid. n. carnifice tetrius? Quid illo animo truculētius atq; dirius? At inter ipſas leges locū neceſſariū tenet, & in bene moderatæ ciuitatis ordinē inſeritur, eſtq; ſuo animo nocens, [ordine aūt] alieno, pœna nocentium. Quid ſordidius, quid inanius decoris, & turpitudinis plenius meretricibus, lenonib', cęteriſq; hoc genus peſtibus dici pōt? Aufer meretrices de reb' humanis, turbaueris oia libidinib'. Conſtitue matronarū loco, labe ac dedecore dehoneſtaue

A ris. Sic igiẗ hoc genus hominũ per ſuos mores im-
puriſsimũ uita, ꝑ ordinis leges conditione uiliſsi-
mũ. Non'ne in corporibus animantiũ quædã mẽ-
bra ſi ſola attendas non poſsis attendere, tñ ea na-
turę ordo, nec qa neceſſaria ſunt, deeſſe uoluit, nec
quia indecora, eminere permiſit. Quæ tñ deformia
ſuos locos tenẽdo, meliorẽ locum cõceſſere melio-
Supra libro. 1. c. 8 rib*. Quid nobis ſuauius, qd in agro tullaq́; ſpecta-
culo cogruentius fuit, pugna illa confl. ctuq́; galli-
naceoꝝ gallorũ cuius ſuperiore libro fecimus mẽ-
tionẽ? Quid abiectius tñ deformitate ſubiecti uidi-
mus? Et per ipſam tñ eiuſdẽ certaminis perfectior
pulchritudo prouenerat. Talia credo ſunt oĩa, ſed
oculos quærunt. Solœciſmos & barbariſmos quos
uocãt, poetæ adamauerunt, quæ ſchemata & meta
plaſmos mutatis appellare nominibus, q̃ manife-
ſta uitia fugere maluerunt. Detrahe tñ iſta carmini
bus, ſuauiſsima cõdimenta deſiderabimus. Cõge-
te multa in unum locũ, totum acre, putridũ, ranci-
dum faſtidibo. Transfer in liberam forenſemq́; di-
ctionẽ, quis non eam fugere atq; in antris ſe code-
re iubebit? ordo igitur ea gubernãs, & moderans,
B nec apud ſe nimia, nec ubilibet aliena eſſe patietur.
*† * aliàs, impolitaq́;.* Submiſſa quædã impolitisq́; † * ſimillima ipſos ſal
tus ac uenuſtos locos ſeſe interponẽs illuſtrat ora-
tio. Quę ſi ſola ſit, proijcis ut uilem: ſi autem deſit,
illa pulchra non prominent, non in ſuis quaſi re-
gionibus poſſeſsionibusq́; dominantur, ſibiq́; ipſa
propria luce obſtant totumq́; confundunt.

Quõ medendum errori, credentium res nullo ordine geri cap. 5. Magnæ & hic debentur ordini gratiæ. Mentien-
tes cõcluſiões, aut irrepẽtes paulatim, uel minuẽ-
do, uel addendo in aſſenſionẽ falſitatis, qs nõ me-
tuat, quis nõ oderit? Sæpe tñ in diſputationib* cer-
tis & ſuis ſedibus collocatę tantũ ualent, ut neſcio
qũo ꝑ eas dulceſcat ipſa deceptio. Nõ'ne hic quoq;
ordo ipſe laudabiẗ? Iam in Muſica, in Geometria,
in aſtrorum motibus, in numerorũ neceſsitatibus
ordo ita dominatur, ut ſi quis quaſi ei eius fontem
atq; ipſum penetrale uidere deſideret, aut in his in-
ueniat, aut per hęc eò ſine ullo errore ducatur. Ta-
lis.n. eruditio ſiqs ea moderate utatur (nam nihil
ibi q̃ nimium formidandũ eſt) talem philoſophiæ
militẽ nutrit uel etiã ducem, ut ad ſummũ illũ mo
dũ, ultra quẽ requireẗ aliqd nec poſsit nec debeat,
C nec cupiat, qua uult euolet atq; ꝑueniat, multosq;
perducat. Vnde iam dum ipſis humanis rebus te-
neatur ſic eas deſpiciat, cunctaq́; diſcernat, ut nul-
lo modo eũ moueat cur alius optet liberos habe-
re nec babeat, alius nimia uxoris fœcunditate tor-
queaẗ: egeat ille pecunia qui largiri liberaliter mul-
ta paratus eſt, eiq́; defoſſę incubet macer & ſcabio-
ſus fœnerator: ampla patrimonia luxuries diſper-
gat, atq; diffundat, uix toto die lachrymans medi-
cus nũmũ impetret. Aliũ honor extollat indignũ,
lucidi mores abſcõdantur in turba. Hæc & alia in
hominũ uita, cogunt hoĩes plerunq; impie credere,
nullo nos ordine diuinæ ꝓuidẽtię gubernari. Alij
aũt pij & boni atq; ſplendido ingenio prædíti, qui
neq; nos deſeri a ſummo deo poſſunt in animũ in-
ducere, & tñ rerum tanta quaſi caligine atq; cõmi-
xtione turbati nullũ ordinẽ uident, uolentes ſibi
nudari abditiſsimas cauſas, errores ſuos ſæpe etiã
carminibus cõqueruntur. Qui ſi hoc ſolũ interro-
gent, cur Itali ſemper ſerenas hyemes orent, & item
ſemper Getulia noſtra miſera ſitiãt, quis eis facile
reſpondebit, aut ubi apud nos indagabiẗ illius or- D
dinis ulla ſuſpitio? Ergo aũt ſi quid meos monere
poſſum, quantũ mihi apparet quantũq́; ſentio, cen- *1. Retrac. cap. 3.*
ſeo illos diſciplinis oĩbus erudiendos. Aliter quip-
pe iſta ſic intelligi, ut luce clariora ſint, nullo mo-
do poſſunt. Si aũt aut pigriores ſunt, aut alijs nego
cijs pręoccupati, aut iam duri ad diſcendũ, fidei li-
bi præſidia parẽt, quo illos uinculo ad ſeſe trahat,
atq; ab his horrẽdis & inuolutiſsimis malis liberet
ille qui neminẽ ſibi ꝑ myſteria bene credentẽ peri-
re ꝑmittit. Duplex.n. eſt uia quã ſequimur cũ rerũ
nos obſcuritas mouet, aut rationẽ aut certe autho
ritatẽ. Philoſophia rationẽ ꝓmittit, & uix paucisſi
mos liberat, quos tñ non modo nõ contẽmnere il
la myſteria, ſed ſola intelligere ut intelligenda ſunt
cogit. Nullumq́; aliud habet negociũ, quæ uera, &
ut ita dicam germana philoſophia eſt, q̃ ut doceat
quod ſit omniũ rerum principium ſine principio,
quantusq́; in eo maneat intellectus, quid'ue inde
in noſtrã ſalutẽ ſine ulla degeneratione manaue-
rit: quẽ unum deũ omnipotentẽ eumq́; tripotentẽ
patrẽ & filium & ſpiritumſanctũ docent uenerãda
myſteria, quę fide ſyncera & incõcuſſa populos li- E
berant, nec confuſe, ut quidã, nec contumelioſe, ut
multi prædicant. Quantũ autẽ illud ſit quod hoc
etiã noſtri generis corpus, tantus propter nos deus
aſſumere atq; agere dignatus eſt, quãto uidetur ui-
lius, tanto eſt clemẽtia plenius, & a quadã ingenio
ſorum ſuperbia longe lateq́; remotius. Anima uero
unde originẽ ducat, quid'ue hic agat, quãtũ diſtet
à deo, qd habeat proprium, qd alternat in utranq;
naturã, quatenus moriatur, & qũo imortalis pro-
betur, q̃ magni putatis eſſe ordinis ut iſta diſcãtur?
Magni oĩno atq; certi. De quo breuiter ſi tẽpus fue-
rit poſt loquemur. Illud nũc à me accipiatis uolo,
Si quis temere ac ſine ordine diſciplinarũ in harũ
rerum cognitionẽ audet irruere, pro ſtudioſo illũ
curioſum, pro docto credulũ, pro cauto incredulũ
fieri. Itaq; mihi quod modo interroganti tam bene
atq; apte reſpondiſtis, & miror unde ſit, & cogor
agnoſcere. Videamus tñ quouſq; progredi ueſtra la
teus poſsit intentio. Iam nobis Licentij etiã uerba
reddantur, qui tandiu neſcio qua cura occupatus
alienus ab hoc ſermone fuit, ut eũ iſta non aliter q̃ F
eos qui nõ adſunt familiares noſtros credã eſſe le-
cturũ. Sed redi ad nos quæſo Licenti, atq; hic totus
fac ut aſsis, tibi.n. dico. Nam definitionẽ meam tu
probaſti, qua dictũ eſt, quid ſit eſſe cũ deo, cũ quo
mentẽ ſapientis manere imobilẽ, me quantũ aſſe-
qui ualeo docere uoluiſti. Sed illud me mouet, *Mens ſapientis immobilis. Cap. 6.*
qũo cum iſte ſapiens quandiu inter hoĩes uiuit in
corpore eſſe nõ negetur, quo pacto fiat, ut eius cor
pore huc atq; illuc uagante mens imobilis maneat.
Iſto.n. modo potes dicerẽ, cum mouetur nauis, ho
mines qui in ea ſunt non moueri, quanuis ab ipſis
eam poſsideri gubernariq́; fateamur. Etenim ſi ſola
eam cogitatione regerent, facerentq́; ire quò uellẽt,
tamen cum ea moueatur, nõ poſſunt illi qui ibidẽ
cõſtituti ſunt nõ moueri. Nõ, ait Licentius, animus
ita eſt in corpore ut corpus imperet aio. Neq; hoc
ego dico, inquã, ſed etiam eques nõ ita eſt in equo,
ut ei equus imperet, & tamẽ quanuis quò uelit ire
equũ agat, equo moto moueaẗ neceſſe eſt. Poteſt,
inqt, ſedere ipſe imobilis. Cogis nos inquam defi-
nire qd ſi moueri, quod ſi potes facias. Volo prorſ-

G fus,inqt,maneat quæso beneficiū tuum,nā manet, postulatio mea: & ne me rursus interroges utrum mihi definire placeat,qn̄ id facere potuero,ipse ꝓfi tebor. Quę cū dicta essent,puer de domo cui dede ramus id negocij, cucurrit ad nos, & horā prandij esse nūciauit. Tum ego, Quid sit,inquā,moueri,nō definire nos puer iste,sed ipsis oculis cogit ōndere. Eamus igit, & de isto loco in aliū locū trāseamus, nā nihil est aliud nisi fallor moueri. Hic cū arrisissent,discessimus. At ubi refecimus corpora,qm̄ cœlum obduxerat nubes, solito loco in balneo cōsedimus. Atq; ego, Cōcedis ergo,inquā,Licenti,nihil esse aliud motū q̃ de loco in locū trāsitū? Cōcedo, inqt. Cōcedis ergo,inquā,neminē in eo loco eē,in quo nō fuerat,& motū nō fuisse? Non intelligo,inquit. Si qd,inquā in alio loco fuit dudū: & nunc in alio est,motū eē cōcedis? Assentiebat. Ergo,inquā, posset alicuius sapiētis uiuū corpus hic modo nobiscū esse,ut aius hinc abesset? Posset,inqt. Etiā ne, inquā,si nobiscū colloqueretur,& nos aliqd doceret? Etiā si,inquit,nos ipsam doceret sapientiā,non illū dicerem nobiscū esse,sed secū. Non igit in cor-
H pore,inquā. Non,inquit. Cui ego, Corpus illud qd careat aio,non'ne mortuū fateris cū ego uiuū proposuerim? Nescio,inquit,quō explicem: nam & corpus hois uiuū esse nō posse uideo, si animus in eo non sit,& nō possum dicere, ubi sit corpus sapientis,non eius animū esse cū deo Ego,inquā,faciā ut hoc explices, Fortasse n. quia ubiq; deus est, quoquò ierit sapiēs inuenit deum cū quo esse possit. Ita fit ut possimus & nō negare illum de loco in locū transire,qd est moueri,& tn̄ semper esse cū deo. Fateor,inqt, corpus illud de loco in locū transitū facere,sed mentē ipsam nego, cui nomē sapiētis impositū est. Nunc interim tibi cedo,inquā, ne res obscurissima & diutius diligētiusq; tractāda impediat in p̄sentia ꝓpositū nostrū. Sed illud uideam*, qm̄ definitū est a nobis qd sit esse cū deo utrū possimus etiā scire qd sit esse sine deo, quāuis iam manifestū esse arbitror Nam credo uideri tibi eos qui cū deo nō sunt,esse sine deo. Si possent,inqt,mihi uerba suppetere,dicerē fortasse qd tibi nō displiceret. Sed peto p̄feras infantiam meā resq; ipsas,ut te decet,ueloci mente p̄ripias. Nam & isti nec cū deo
I mihi uidentur esse,& à deo tn̄ haberi. Itaq; nō possum eos sine deo esse dicere quos deus hēt. Cū deo item nō dico,quia ipsi nō hnt deum. Siquidē deū habere iam inter nos pridē in sermone illo quē die natali tuo iucundissimū habuimus, placuit nihil aliud esse q̃ deo pfrui. Sed fateor me formidare ista contraria, quō quisq; nec sine deo sit, nec cū deo. Non te moueant ista,inquā. Nam ubi res cōuenit, quis nō uerba cōtemnat? Quare iam ad illā tandē ordinis definitionē redeamus. Nam ordinē esse dixisti quo deus agit omnia Nihil aūt,ut uideo,non agit deus: nā inde uisum tibi est nihil præter ordinem posse inueniri Manet,inquit,sententia,mea,sed iam uideo qd sis dicturus, utrū deus agat quæ nō bene agi cōfitemur. Optime,inquā, prorsus oculū in mentē iniecisti. Sed ut uidisti qd essem dicturus, ita peto uideas qd respondendū sit. Atq; ille nutās capite atq; humeris. Turbamur,inqt. Et huic forte qōni mater superuenerat. Atq; ille post aliquantulum silentiū petijt, ut à me hocipsum rursus interrogaret. Cui loco superius à Trigetio fuisse respon-

Quō credo fuerit, cum malum non esset. Cap. 7.

De beata vita disputa. 2.

sum nō oino animaduerterat. Tum ego: Quid,inquam,uel,cur tibi repetā? Actū,aiunt,ne agas Qua K
re moneo potius ut ea quæ supra dicta sunt uel legere cures,si audire nequisti. Quam quidē absentiam à sermōe nostro animi tui nō ægre tuli, diuq; ita esse te pertuli, ut neq; illa impedire, quæ tecum intētus remotusq; à nobis,pro te agebas,& ea persequerer quæ te amittere stylus iste non fineret. Nunc illud quæro, quod nondū discutere diligēti rōne tentauimus. Nam ut primū nobis istā de ordine qōnē,nescio quis ordo peperit,memini te dixisse hanc esse iustitiā dei,quæ separat inter bonos & malos,& sua cuiq; tribuit. Nā nulla est, quātum sentio,manifestior iustitiæ definitio: Itaq; respondeas uelim, utrū tibi uideatur aliqn̄ deum nō fuisse iustū. Nunquā,inqt Si ergo semper,inquam,deus iustus,semper bonū & malū fuerunt. Prorsus inqt mater nihil aliud uideo quod sequatur. Non.n.iudiciū dei fuit ullum qn̄ malū non fuit: nec si aliqn̄ bonis & malis sua cuiq; nō tribuit, potest uideri iustus fuisse. Cui Licentius: Ergo dicendū nobis censes,inquit,semper malū fuisse. Nō audeo,inquit illa,dicere Quid,inquā,ergo dicemus? Si deus ideo L
iustus est,qa iudicat inter bonos & malos,qn̄ non erat malū,non erat iustus. Hic illis tacentibus animaduerti Trigetium respōdere uelle, atq; permisi. At ille: Prorsus,inquit,erat deus iustus. Poterat.n. bonū,inquit, malumq; secernere, si extitisset, & ex eoipso quo poterat,iustus erat. Non enim cū dicimus, Ciceronē prudenter inuestigasse coniurationem Catilinę,temperanter nullo corruptū fuisse pręmio,quo parceret malis, iuste illos summo supplicio senatus authoritate mactasse,fortiter sustinuisse omnia tela inimicorū, & molē,ut ipse dixit,inuidiæ, non in eo fuissent uirtutes istæ, nisi Catilina reipub.tantam perniciem cōparasset. Virtus n.per seipsam nō per aliquod hmōi opus consideranda est & in hoie, quāto magis in deo? si tn̄ in angustijs rerum atq; uerborum cōponere illis ista quoquo modo permittitur: nam ut intelligamus, qa deus semper iustus fuit, qn̄ extitit malum quod à bono seiungeret,nihil distulit sua cuiq; distribuere: non enim tunc ei erat discēda iustitia,sed tunc ea utendum,quia † semper habuit. Quod cū & Licētius & † quam. M
mater in tanta necessitate approbassent. Quid,inquā,dicis Licenti? Vbi est qd tam magnopere asseruisti,nihil pręter ordinē fieri? Quod.n.factum est ut malū nasceretur, nō utiq; dei ordine factum est: sed cū esset natum.dei ordine inclusum est Er ille admirās ac moleste ferens, quod tam repēte bona causa esset lapsa de manibus,Prorsus,inquit,ex illo dico cœpisse ordinē ex quo malū esse cœpit Ergo, inquam, ut esset ipsum malū nō ordine factū est,si postq̃ malum ortū est,ordo esse cœpit. Sed semper erat ordo apud deū: & aut semper fuit nihil qd dicitur malū: aut si aliqn̄ inuenitur cœpisse,qa ordo ipse aut bonus est,aut ex bono est,nunq̃ aliqd sine ordine fuit, nec erit aliqn̄. Quanuis & nescio quid potius occurrit, sed illa consuetudine obliuionis elapsum est: quod credo ordinē contigisse pro merito, uel gradu, uel ordine uitæ. Nescio quō mihi, inquit, effugit, quā nunc sperno sententiā: nō enim debui dicere postquā malū natū est,cœpisse ordinē: sed ut illa iustitia,de qua Trigetius disseruit, ita & ordinē fuisse apud deū: sed ad usum eius nō uenisse,

1. de ordine. cap. 7.

A nisse, nisi postquã mala eẽ cœperunt. Eódẽ, inquã,
relaberis. Illud eni qđ minime uis incócussum ma-
net: nã siue apud deũ fuit ordo, siue ex illo tẽpore
esse cœpit, ex quo ẽt malũ, tñ malũ illud pręter or
dinẽ natũ est. Quod si cócedis, fateris aliqd præter
ordinẽ posse fieri, quod causam tuã debilitat ac de
truncat: Si aũt nõ cócedis, incipit Dei ordine natũ
malũ uideri, & malorũ authorem Deũ fateberis.
Quo sacrilegio mihi detestabilius nihil occurrit.
Quod cũ siue nõ intelligenti, siue dissimulanti se
intellexisse uersarẽ sæpius & reuoluerẽ, nihil habu
it qđ diceret, & se silentio dedit. Tũ mater: Ego, in-
qt, nõ puto nihil potuisse præter Dei ordinẽ fieri,
qa ipsum malũ quod natũ est, nullo modo Dei or-
dine natũ est, sed illa iustitia id inordinatũ esse nõ
sinit, & in sibi meritũ ordinẽ redegit & compulit.
Hic ego cum oẽs cernerẽ studiosissime ac pro suis
1. Retra. Cap 3. quenq́ uiribus Deũ quærere, sed ipsum de quo age
bamus ordinẽ non tenere, quoad illius ineffabilis
maiestatis intelligentiã peruenitur: Oro uos, inquã,
B si, ut uideo, multũ diligitis ordinẽ, ne nos pręposte
ros & inordinatos esse patiamini. Quanquã enim
occultissima ratio se demonstraturã polliceatur,
nihil præter diuinũ ordinẽ fieri: tñ si quempiã lu-
dimagistrũ audiremus, conantẽ docere puerũ syl-
labas, quẽ prius literas nemo docuisset, nõ dico ri
dendũ tanquã stultũ, sed uinciendũ tanquã furio-
sum putaremus, nõ ob aliud, ut opinor, nisi quod
docendi ordinẽ nõ teneret. At multa talia & impe
ritos, quæ à doctis reprehẽdantur ac derideant, &
dementes hoies, quæ nec stultorũ iudiciũ fugiunt,
facere nemo ambigit: & tñ ẽt ista omnia quæ fate-
mur esse puersa, nõ esse præter diuinũ ordinẽ, alta
quædã & à multitudinis uel suspitione remotissi-
ma disciplina, se ita studiosis & Deum atq́ animas
tantũ amantibus manifestaturã esse promittit, ut
nõ nobis summæ numerorũ possint esse certiores.
Lex quæ in deo, disciplina est uitæ. Hæc aũt disciplina ipsa Dei lex est, quæ apud eũ
fixa & incócussa semp manẽs, in sapientes animas
quasi transcribit, ut tanto se sciant uiuere melius,
tantoq́ sublimius, quãto & pfectius eã contẽplant
C intelligendo, & uiuendo custodiũt diligẽtius Hęc
Cap. 8. igitur disciplina eis, q illã nosse desiderant, simul
Cic. de le. primo. geminũ ordinẽ seqni iubet: cuius una pars uitę, al
tera eruditionis est. Adolescentibus ergo studiosis
Vita proborum. eius ita uiuendũ est, ut à uenereis rebus, ab illece-
bris uẽtris & gutturis, ab immodesto corpis cultu
& ornatu, ab inanibus negocijs ludorũ, à torpore
somni atq́ pigritiæ, ab æmulatione, obtrectatiõe,
inuidẽtia, ab honorũ potestatumq́ ambitionibus,
ab ipsius ẽt laudis immodica cupiditate se absti-
neãt. Amorẽ aũt pecuniæ totius suæ spei certissi-
mũ uenenũ eẽ credãt: nihil eneruiter faciant, nihil
audacter In pctis aũt suorũ uel pellant omnino irã,
uel ita frenẽt, ut si pulsæ similis: neminẽ oderint,
nulla uitia nõ curare uelint. Magnope obseruẽt cũ
uindicant, ne nimiũ fit: cũ ignoscũt, ne parũ. Nihil
puniant qđ nõ ualeat ad melius: nihil indulgeant
qđ uertat in peius. Suos putẽt oẽs, in quos sibi po-
testas data fuerit. Ita seruiant, ut eis dñari pudeat:
ita dñentur, ut eis seruire delectet. In alienorũ aũt
peccatis molesti nõ sint inuito. Inimicitias uitent
cautissime, ferant æquissime, finiant citissime. In
omni uero cõtractu atq́ cõuersatione cũ hoibus,
satis est seruare unũ hoc uulgare puerbiũ: Nemini
faciant quod pati nolunt. Rẽpublicã nolint admi D
nistrare, nisi pfecti. Perfici aũt uel intra ætatẽ sena-
toriã festinẽt, uel certe intra iuuentutẽ. Sed qsquis
sero ad ista se cõuerterit, nõ arbitretur nihil sibi eẽ
præceptũ: nã ista utiq́ facilius decocta ætate serua
bit. In omni aũt uita, loco, tpe, amicos aut habeãt,
aut habere instent. Obsequantur dignis etiã non
hoc expectãtibus. Supbos minus curent, minime
sint. Apte cõgruenterq́ uiuãt. Deũ colant, cogitent,
quærant, fide, spe, charitate subnixi. Optẽt trãquil
litatem, atq́ certũ cursum studijs suis, omniũq́ so-
ciorum, & sibi quibusq́ possunt mẽtem bonã pa-
catamq́ uitam. Sequitur ut dicam quomodo stu- *Eruditio*
diosi erudiri debeat, qui sicut dictũ est, uiuere in- *quomodo paretur,*
stituerũt. Ad discẽdum item necessario dupliciter *& quàm*
ducimur, authoritate atq́ ratione. Tẽpore authori *sit utilis*
tas, re autẽ ratio prior est. Aliud est enim qđ in agẽ *Caput. 9.*
do anteponitur, aliud qđ pluris in appetẽdo æsti- *Authoritas.*
matur. Itaq́ quamquã bonorũ authoritas imperi-
tiæ multitudini uideatur esse salubrior, ratio uero
aptior eruditis tamen: quia nullus hominũ nisi ex
imperito peritus fit, nullus autem imperitus nouit E
qualẽ se debeat præbere docentibus, & quali uita
esse docilis possit, euenit ut omnibus bona magna
et occulta discere cupiẽtibus, nõ aperiat nisi autho
ritas ianuã. Quã quisq́ ingressus sine ulla dubita-
tione uitæ optimæ præcepta sectat: p quæ cũ doci
lis factus fuerit, tũ demũ discet & quãta rõne præ-
dita sint ea ipsa quæ secutus est ante rõnẽ, & quid
sit ipsa ratio, q̃ post authoritas cunabula firmus &
idoneus iã sequit atq́ cõprehẽdit: & quid intelle-
ctus, i quo uniuersa sunt, uel ipsa potius uniuersa:
& quid pręter uniuersa uniuersorũ principiũ. Ad q̃
cognitionẽ in hac uita peruenire pauci, ultra quã
uero etiã post hãc uitã nemo progredi potest. Qui
autẽ sola authoritate contenti, bonis tñ moribus
rectisq́ uotis cõstanter operã dederint, aut cõtem-
nentes, aut nõ ualẽtes disciplinis liberalibus atq́
optimis erudiri, beatos eos quidẽ, cũ inter homi-
nes uiuunt, nescio quõ appellẽ: tñ incõcusse credo.
mox ut hoc corpus reliquerint, eos quò bene ma- *† autem.*
gis minúsue uixerũt, eò facilius aut difficilius libe-
rari Authoritas tñ † partim diuina est. partim hu- F
mana: Sed uera, firma, summa ea est, quę diuina no.
minatur In qua metuẽda est aeriorũ animaliũ mi-
ra fallacia, quę p rerũ ad istos sensus corporis perti
nentiũ quasdã diuinationes, nõnullasq́ potentias,
decipere animas facillime cõsueuerunt, aut peritu- *1. Retrac.*
rarũ fortunarũ curiosas, aut fragiliũ cupidas pote- *cap 3.*
statũ, aut inaniũ formidolosas miraculorũ. Illa er-
go authoritas diuina dicẽda est, quę nõ solũ i sen-
sibilibus signis trãscẽdit oẽm humanã facultatẽ,
sed & ipsum hominẽ agẽs, ostẽdit ei quousq́ se p-
pter ipsum depresserit: & nõ teneri sensibus, qbus
uident illa mirãda sed ad intellectũ iubet euolare: *1. Retrac.*
simul demõstrãs & quãta hic possit, & cur hæc fa- *cap. 3.*
ciat, & quàm paruipẽdat Doceat eñ oportet & fa-
ctis potestatẽ suã, & humilitate clemẽtiã, & pręce-
ptione naturam, quę omnia sacris qbus initiamur,
secretius firmiusq́ traduntur. In qbus bonorũ uita
facillime nõ disputationũ ambagibus, sed myste-
riorũ authoritate purgatur Humana uero authori
tas plerũq́ fallit: In eis tñ iure uidet excellere q q̃tũ
imperitorũ sensus capit, multa dãt indicia doctri-
narũ suarũ, & non uiuũt aliter quàm uiuendũ esse

G præcipiũt. Quibus si aliqua etiã fortunæ munera
1. Retrac. cap. 3. accesserint, quorũ appareãt usu magni, contẽptuq́;
maiores, difficillimũ omnino est, ut eis quisq; uiuẽ
di præcepta dãtibus credens, recte uituperet. Hic
Vitæ præcepta pauci assequuntur. Alipius: Permagna, inquit, uitæ imago abs te ante
oculos nostros, cũ plene, tũ breuiter cõstituta est.
Cui quãuis quotidianis præceptis tuis inhiemus,
tñ nos hodie cupidiores flagrãtioresq́; reddidisti.
Cap. 10. Ad quã, si fieri posset, non solũ nos, uerũetiam cũ-
ctos homines iã peruenire, et eidẽ inhęrere cuperẽ,
ut hæc sicuti auditu mirabilia, ita essent imitatio-
ne facilia. Nã nescio quõ, quod utinam uel à nobis
procul absit, animus humanus dũ hæc audiẽdo,
cœlestia diuina ac prorsus uera esse proclamet, in
appetendo aliter se gerit, ut mihi uerissimũ uideaĩ
aut diuinos homines, aut nõ sine diuina ope sic ui
uere. Cui ego: Hęc pręcepta uiuẽdi, quę tibi, ut sem
per, plurimũ placẽt Alipi, q̃uis hic meis uerbis pro
tẽpore expressa sint, nõ tamẽ à me inuẽta esse opti
me scis. His enim magnorũ hominũ & penè diui-
norũ libri plenissimi sunt: qd nõ propter te dicẽ-
dum mihi putaui, sed propter istos adolescẽtes, ne
H in eis quasi authoritatẽ meã iure cõtemnant. Nam
mihi omnino illos nolo credere, nisi docẽti, ratio-
nemq́; reddẽti ꝓpter quos ꝑ rerũ magnitudine cõ
citãdos, etiã te arbitror istum interposuisse sermo-
nem: nõ eñ tibi sunt ad sequẽdũ ista difficilia, quę
tãta rapuisti auiditate, tãtoq́; in ea naturæ admira-
bilis impetu ingressus es, ut ego tibi uerbor, tu mi-
hi rerũ magister effectus sis. Nõ eñ est modo ulla
causa mẽtiẽdi, aut saltẽ occasio: nã neq; te falsa lau
de studiosiorẽ fieri puto, & ij assunt q utrũq; noue
rũt, & ei sermo iste mitteĩ, cui nostrũ nullus igno-
tus est. Bonos aũt uiros, deditosq́; optimis morib⁹
si nõ aliter sentis atq; dixisti, pauciores te arbitror
esse credere, quàm mihi ꝓbabile est: sed multi peni
tus, latẽt te. Itẽ multorũ nõ latẽtiũ, ea ipsa quæ mi-
ra sunt, latẽt: in animo eñ sunt ista: q neq; sensu ac
1. Retra. Cap. 3. cipi potest, & plerũq; dum cõgruere uult uitiosorũ
hominum colloquijs, ea dicit quæ haud †probare
† aut. [aut appetere] uideaĩ. Multa etiã facit nõ libenter,
propter aut uitandũ odium hominũ, aut ineptiã
fugiẽdã, qd nos audiẽtes aut uidẽtes difficile aliter
I existimamus, quàm sensus iste renũciat. Eoq; fit, ut
multos non tales esse credamus, quales & seipsi &
eos sui familiares nouerũt. Quod tibi ex amicorũ
nostrorũ quibusdã magnis animi bonis, quæ nos
soli scimus, psuadeas uelim. Nã error iste nõ mini-
ma hac causa nititur, qd nõ pauci se subito ad bo-
nam uitã mirãdamq́; conuerrũt: & donec aliqbus
clarioribus factis innotescãt, quales erãt esse credũ
tur. Nã ne lõgius abeam, quis istos adolescentes, q
antea nouerat, facile credat tã studiose magna quę
rere, tãtas repẽte in hac ætate indixisse inimicitias
uoluptatibus? Ergo hãc opinionẽ pellamus ex ani
mo: nã & illud diuinũ auxiliũ, quod ut decebat re
ligiose in ultimo sermonis tui posuisti, latius q̃ nõ-
nulli opinãtur, ultra officium clemẽtiæ sue p uni-
Ratio qd & huius in sensibilibus uestigia uersos populos agit. Sed ad disputationis nostrę, si
placet ordinẽ redeamus: & quoniã de authoritate
satis dictum est, uideamus quid sibi ratio uelit.
Ratio est mẽtis motio, ea quę discutiunĩ, †distin-
Cap. 11. guẽdi & cõnectendi potẽs: qua duce uti ad Deum
† discutiuntur intelligẽdũ, uel ipsam quę aut in nobis: aut usque-
quaq; est, animã, rarissimũ omnino genus homi-

num potest: nõ ob aliud, nisi quia in istorũ sensuũ K
negocia ꝓgresso redire in semetipsum cuique diffi *1. Retra. Cap. 3.*
cile est. Itaq; cũ in rebus ipsis fallacibus rõne totũ
agere homines moliãtur, qd sit ipsa ratio, & qualis
sit, nisi perpauci prorsus ignorãt. Mirũ uidetur, sed
tamen se ita res habet. Satis est hoc dixisse in præ-
sentia: nã si uobis rem tantã sicut intelligenda est,
nũc ostẽdere cupiã, tã ineptus sim, quàm arrogãs,
si uel me illã iam percepisse profitear. Tamẽ q̃tum
dignata est in res quæ nobis notæ uidẽtur proce-
dere, indagemus eã, si possumus, interim, prout su-
sceptus sermo desyderat. Ac primũ uideamus ubi
hoc uerbũ, ꝙ ratio uocaĩ, frequẽtari solet: nã illud
nos mouere maxime debet, qd ipse homo à ueteri- *Hominis definitio.*
bus sapientibus ita definitus est, Homo est animal
rõnale mortale. Hic genere posito, ꝙ animal dictũ
est, uidemus additas duas differẽtias, qbus credo
admonẽdus erat homo, & quò sibi redeũdũ esset,
& unde fugiendũ. Nã ut progressus animæ usq; ad
mortalia lapsus est, ita regressus esse in rõnẽ debet.
Vno uerbo à bestijs, qd rationale: & alio à diuinis
separaĩ, quod mortale dicit. Illud igitur nisi tenue-
rit, bestia erit: hinc nisi se auerterit, diuina nõ erit.
Sed quoniã solẽt doctissimi uiri qd inter rationale
ac irrationale intersit, acute subtiliterq́; discernere,
nullo modo est ad id quod instituimus negligẽdũ *Differũt rationale & rationabile.*
nã rationale esse dixerunt, qd rõne uteretur uel uti
possit: rationabile aũt, qd ratione factũ esset aut di
ctũ. Itaq; has balneas rõnabiles possumus dicere,
nostrumq́; sermonẽ: rationales aũt uel illũ qui has
fecit, uel nos qui loquimur. Ergo procedit ratio ab
anima rationali: scilicet in ea quæ uel fiũt rõnabi-
lia, uel dicũtur. Duo ergo uideo, in quibus potẽtia
uisq́; rationis possit ipsis etiã sensibus admoueri,
opera hominũ quæ uidẽtur, & uerba quæ audiũ- *1. Retra. Cap. 3.*
tur. In utroq; aũt utitur mẽs gemino nũcio ꝑ cor-
poris necessitate: uno qui oculorum est, altero qui
auriũ. Itaq; cũ aliquid uidemus cõgruentibus sibi
partibus figuratũ, nõ absurde dicimus rõnabiliter
apparere. Itemq́; cũ aliqd bene cõcinere audimus,
nõ dubitamus dicere qd rationabiliter sonat. Ne-
mo aũt nõ rideatur, si dixerit, Rationabiliter olet,
aut rõnabiliter sapit, aut rationabiliter molle est,
nisi forte in ijs, quę ꝓpter aliquid ab hominibus ꝑ M
curata sunt ut ita olerẽt, uel saperẽt, uel feruerent,
uel quid aliud. Vt si quis locũ, unde grauibus odo
ribus serpẽtes fugantur rõnabiliter dicat ita olere,
causam intuẽs quare sit factũ: aut poculũ qd me-
dicus confecerit, rõnabiliter amarũ esse uel dulce:
aut quod tẽperari lãguido soliũ iusserit calere rõ-
nabiliter aut tepere. Nemo autẽ hortũ ingressus, &
rosam naribus admouẽs, audet ita dicere quàm rõ
nabiliter fragrat: nec si medicus illam ut olfaceret
iusserit. Tũc eñ præceptũ uel datũ illud rõnabili-
ter, nõ tamen olere rõnabiliter: dicit: nec ꝓpterea,
quia naturalis ille odor est. Nã quãuis à coquo pul
mẽtum cõdiatur, rationabiliter cõditũ possumus
dicere: rationabiliter aũt sapere, cũ causa extrinse-
cus nulla sit, sed præsenti satisfiat uoluptati, nullo
modo ipsa loquẽdi cõsuetudine dicit. Si enim quę
raĩ de illo cui poculũ medicus dederit, cur id dul-
citer sentire debuerit, aliud inferĩ ꝓpter qd ita est,
id est, morbi genus, quod iã nõ in illo sensu est sed
aliter sese habet in corpore. Si aũt rogetur liguriẽs
aliquid, gulæ stimulo concitatus, cur ita dulce sit,

A & respondeat, qa libet, aut qa delector: nemo illud dicet rōnabiliter dulce, nisi forte illius delectatio alicui rei sit necessaria, & illud qđ mandit ob hoc ita confectū. Tenemus, quantū inuestigare potuimus, quædā uestigia rōnis in sensibus, & quod ad uisum atq; auditū pertinet, in ipsa etiā uoluptate. Alij uero sensus nō in uoluptate sua, sed ꝓpter aliquid aliud solēt hoc nomen exigere: id aūt est rationalis animantis factū propter aliquē finem. Sed ad oculos quod pertinet, in quo congruētia partiū rōnabilis dicitur, pulchrū appellari solet. Quod uero ad aures, qñ rationabilē concentū dicimus cantumq́; numerosum rationabiliter esse cōpositum suauitas uocatur proprio iam noie. Sed neq; in pulchris rebus cū nos color illicit, neq; in auriū suauitate, cū pulsa chorda quasi liquide sonat atq; pure, rōnabile illud dicere solem᷒ Restat ergo, ut in illorum sensuum uoluptate, id ad ratione pertinere fateamur, ubi quędam dimensio est atq; modulatio. Itaq; in hoc ipso ędificio singula bene cōsiderātes, nō possumus nō offendi quod unū ostiū uidemus

B in latere, alterum propè in medio, nec tñ in medio collocatū. Quippe in rebus fabricatis, nulla cogēte necessitate, iniqua dimēsio partiū facer ipsi aspectui uelut quandā uidetur iniuriā. Quod aūt intus tres fenestræ, una in medio, duæ à lateribus parib᷒ interuallis solis lumē infundūt, q̃ nos delectat diligentius intuētes, quamq́; in se animū rapit, manifesta res est, nec multis uerbis uobis aperiēda. Vnde ipsi architecti iam suo uerbo, rationē istam uocāt: & partes discorditer collocatas, dicunt nō habere rationē. Quod late patet, ac penè in oēs artes operaq́; humana diffunditur. Iam in carminibus, in qbus item dicimus esse rōnē ad uoluptatē auriū ꝑtinentē, quis nō sentiat dimēsionē esse totius huius suauitatis opificē? Sed histrione saltante, cū bene spectantibus gestus illi oēs signa sint rerū, quāuis mēbrorū numerosus quidā motus oculos eadē illa dimensione delectet, dicitur tñ rationabilis illa saltatio, quod bene aliqd significet & ostēdat, excepta sensuum uoluptate Non .n. si pēnatam Venerē faciat, & Cupidinē palliatū quanuis id mira membrorum motione atq; collocatione depingat, ocu

C los uidetur offendere, sed ꝑ oculos animū, cui rerum signa illa mōstrātur: nam oculi offenderētur, si nō pulchre moueretur Hoc .n. pertinebat ad sensum, in quo anima eoipso quod mixta est corpori, percipit uoluptatē. Aliud ergo sensus, aliud ꝑ sensum: nam sensum mulcet pulcher motus, ꝑ sensum aūt animū solū pulchra in motu significatio. Hoc etiam in auribus facilius aduertitur: nam qcqd iucunde sonat, illud libet, atq; ipsum auditum illicit: quod aūt per eundē sonum bene significatur, nuncio quidem aurium, sed ad solam mētem refertur.

1. Retra. cap. 3

Itaq; cum audimus illos uersus:

Virg. 2 Geor.

Quid tantū Oceano pruperent se tingere soles
Hyberni, uel quæ tardis mora noctibus obstet.

Aliter metra laudam᷒, aliterq́; sententiā: nec sub eodem intellectu dicimus, rōnabiliter sonat, & rōnabiliter dictū est. Ergo iam tria genera sunt rerū, in qbus illud rōnabile apparet. Vnum est in factis ad aliquē finem relatis, alterū in dicēdo, *†tertiū in delectando. Primū nos admonet nihil temere facere: secundū recte docere: ultimū beate cōtemplari. In moribus est illud superius, hęc autem duo in

Disciplinarū omniū excogitatrix ratio.

Cap. 12

*† al. discendo.

disciplinis, de qbus nunc agimus. Namq́; illud qđ in nobis est rōnale .i. quod rōne utitur, & rōnabilia uel facit uel sequitur, qa naturali quodā uinculo in eorū societate astringebatur, cū qbus illi erat ratio ipsa cōmunis, nec homini homo firmissime sociari posset, nisi colloquerent, atq; ita sibi mētes suas cogitationesq́; quasi refunderēt, uidit esse imponenda rebus uocabula .i. significantes quosdam sonos: ut qm̃ sentire aios suos non poterant, ad eos sibi copulādos sensu quasi interprete uterent. Sed audiri absentiū uerba nō poterant, ergo illa ratio peperit literas, notatis oibus oris ac linguæ sonis, atq; discretis. Nihil aūt horū facere poterat, si multitudo rerū sine quodā defixo termino infinite patere uideret. Ergo utilitas numerādi magna necessitate animaduersa est. Quibus duobus repertis, nata est illa librariorū & calculonū professio, uelut quædā Grāmaticæ infantia, quā Varro literationē uocat: græce autem quō appelletur nō satis in præsenti recolo Progressa deinde ratio, animaduertit eosdē oris sonos qbus loqueremur, & quos literis iam signauerat alios esse qui moderato uarie hiatu, quasi enodati ac simplices faucib᷒ sine ulla collisione defluerent: alios diuerso pressu oris, tenere tñ aliquē sonū: extremos aūt qui nisi adiunctis sibi primis erūpere non ualerēt. Itaq; literas hoc ordine, quo expositæ sunt, uocales, semiuocales, & mutas noiauit. Deinde syllabas notauit: † deinde uerba in octo genera formasq́; digesta sunt. Oisq́; illos motus, integritas, iunctura, perite subtiliterq; distincta sunt. Inde iam numerorū & dimensionis nō immemor, adiecit animū in ipsas uocū & syllabarū uarias moras, atq; inde spatia tēporis alia duplicia, alia simplicia eē cōperit, qbus lōgę breuesq́; syllabæ tenderentur. Notauit etiā ista, & in regulas certas disposuit. Poterat iam ꝑfecta esse Grāmatica, sed qa ipso noie profiteri se literas clamat, unde etiā latine literatura dicitur, factū est, ut quicquid dignū memoria literis mādaret, ad eam necessario pertineret. Itaq; unum quidē nomē, sed res infinita, multiplex, curarū plenior q̃ iucunditatis aut ueritatis, huic disciplinæ accessit Historia, nō tam ipsis Historicis q̃ Grāmaticis laboriosa. Quis .n. ferat imperitum uideri hoiem, qui uolasse Dędalū non audierit: mendacē illum qui finxerit, stultū qui crediderit, impudentem qui interrogauerit non uideri? Aut, in quo nostros familiares grauiter miserari soleo, qui si nō respōderint, qd uocata sit mater Euryali, accusantur inscitiæ: cū ipsi eos, à qbus ea rogantur, uanos & ineptos, nec curiosos audeant appellare? Illa igitur rōne perfecta dispositaq́; Grāmatica, admonita est quærere atq; attendere hanc ipsam uim, quæ pepererit artē Nam eā definiēdo, distribuendo, colligendo nō solum digesserat atq; ordinauerat, uerū ab omni etiā falsitatis irreptione defenderat. Qñ ergo transiret ad alia fabricanda, nisi ipsa sua prius quasi quædā machinamenta & instrumēta distingueret, notaret, digereret, proderetq́; ipsam disciplinā disciplinarū, quā Dialecticam uocāt? Hæc docet docere, hæc docet discere: in hac se ipsa ratio demōstrat atq; aperit quę sit, qd uelit, qd ualeat. Scit scire: sola scientes facere, nō solum uult, sed etiā potest. Verum qm̃ plerunq; stulti homines ad ea quæ suadentur recte, utiliter & honeste, non ipsam syncerissimam quam rarus ani-

D

Occasio uocabulorum.

Occasio literarū.

Occasio discretionis literarum, syllabarum et uerborū.

E

†uocauit

Occasio historiæ.

F

Ver. Aen. 9. cā uulti ortam ex Priamo, nec nominat tamē Dialecticos et rhetorices inuentio.

Cap. 13

G mus uidet ueritatē, ſed proprios ſenſus cōſuetudinemq́ ſectātur, oportebat eos nō doceri ſolū quātum queunt, ſed ſæpe & maxime cōmoneri. Hanc ſuā partē quæ id ageret, neceſsitatis pleniorē q̄ puritatis, refertiſsimo gremio delitiarū, quas populo ſpargat, ut ad utilitatē ſuā dignef adduci, uocauit Rhetoricā Hactenus pars illa, quæ in ſignificando rōnabilis dicif, ſtudijs liberalibus diſciplinisq́ ꝓmota eſt. Hinc ſe illa ratio ad ipſarū rerū diuinarum beatiſsimā cōtemplationē rapere uoluit. Sed ne de alto caderet, q̄ſiuit gradus, atq; ipſa ſibi uiam per ſuas poſſeſsiones ordinemq́ molita eſt. Deliderabat.n. pulchritudinē: quā ne ſola & ſimplex poſſet ſine iſtis oculis intueri, impediebaf a ſenſibus. Itaq; in eos ipſos paululū aciem torſit, qui ueritatē ſeſe habere clamantes, feſtinantē ad alia ꝑgere, importuno ſtrepitu reuocabāt. Et primo ab auribus cœpit, qa dicebant ipſa uerba ſua eſſe, qbus iam & Grāmaticam, & Dialecticā, & Rhetoricam fecerat. At iſta potentiſsima ſecernēdi cito uidit quid inter ſonū, & id cuius ſignū eſſet, diſtaret. Intellexit nihil aliud ad auriū iudiciū pertinere, q̄ ſonū, eumq́ eſ-

1. Retra cap. 3.

Muſica et poetica. Cap. 14.

1. Retrac. cap. 3.

H ſe triplicē, Aut in uoce animātis, aut in eo quod flatus in organis faceret, aut in eo quod pulſu ęderef. Ad primū pertinere Tragœdos, uel Comœdos, uel choros cuiuſcemodi, atq; oēs oino, qui uoce propria canerēt. Scdm tibijs & ſimilibus inſtrumentis deputari. Tertio dari citharas, lyras, cymbala, atq; omne quod percutiēdo canorū eſſet. Videbat aūt hāc materiam eſſe uiliſsimā, niſi certa dimenſione temporū, & acuminis grauitatisq́ moderata uarietate ſoni figurarentur. Recognouit hinc eſſe illa ſemina, quæ in Grāmatica, cū ſyllabas diligenti cōſideratione uerſaret, pedes, & accentus uocauerat. Et qa in ipſis uerbis breuitates & longitudines ſyllabarū propè æquali multitudine ſparſas in orōne attēdere facile fuit, tentauit pedes illos in ordines certos diſponere atq; cōiungere: & in eo primo ſenſum ipm ſecuta, moderatos ipreſsit articulos, quæ & cęſa & mēbra nominauit Et ne lōgius pedū curſus ꝓuolueref, q̄ eius iudiciū poſſet ſuſtineř, modū ſtatuit un̄ reuerteref, & ab eo ipſo uerſum uocauit. Quod aūt non eſſet certo fine moderatū, ſed tn̄ rationabiliter ordinatis pedibꝰ curreret, rhythmi nomine notauit, q latine nihil aliud q̄ numerus dici

Triplex ſonus.

Augꝰſti. freq. cēter uiuſmodi cu iuſcemodi pro qua'i buſcunq;.

Verſus unde.

Rhythmus.

I potuit. Sic ab ea poetę geniti ſunt. In qbus cū uideret nō ſolum ſonorū, ſed etiā uerborū rerumq́ magna momēta, plurimū eos honorauit, eisq́ tribuit quorū uellent rationabiliū mendaciorū poteſtatē. Et qm̄ de prima illa diſciplina ſtirpē ducebant iudices in eos Grāmaticos eſſe permiſit In hoc igitur quarto gradu, ſiue in rhythmis, ſiue in ipſa modulatione intelligebat regnare numeros, totumq́ pficere. Inſpexit diligētiſsime cuiuſmodi eēnt, reperiebat diuinos & ſempiternos, pſertim qđ ipſis auxiliantibus oia ſuperiora cōtexuerat. Et iam tolerabat ægerrime ſplendorē illorū atq; ſerenitatē, corporea uocū materia dècolorari. Et qm̄ illud quod mens uidet, ſemper eſt pſens, & imortale approbatur, cuius generis numeri apparebāt: ſonus autē qa ſenſibilis res eſt, pterfluit in præteritū tēpus, imprimiturq́ memorię, rōnabili mēdacio iam poetis fauente rōne quærendū, ne quid propagini ſimiliter ineſſet, Iouis & memoriæ filias Muſas eſſe confictū eſt. Vnde iſta diſciplina ſenſus intellectusq́ particeps Muſicę nomē inuenit. Hinc eſt profecta in

1 Retrac. cap. 3.

K oculorū opes, & terram cœlumq́ colluſtrans, ſenſit nihil aliud q̄ pulchritudinē ſibi placere, & in pulchritudine figuras, & in figuris dimēſiōes, & in dimenſionibus numeros: q̄ſiuitq́ ipſa ſecū, utrū ibi talis linea talisq́ rotūditas, uel qlibet alia forma & figura eſſet qualē intelligētia cōtineret. Longe deteriorē inuenit, & nulla ex parte qd uiderēt oculi cū eo quod mens cerneret, cōparandū. Hæc quoq; diſtincta & diſpoſita, in diſciplinam redegit, appellauitq́ Geometriā Motus eam cœli multū mouebat, & ad ſe diligēter conſiderandū inuitabat. Etiā ibi per cōſtantiſsimas tēporū uices, per aſtrorū ratos definitosq́ curſus, per interuallorū ſpatia moderata intellexit nihil aliud q̄ illā dimenſionem numerosq́ dominari. Quæ ſimiliter definiēdo ac ſecernendo in ordinē nectēs, Aſtrologiā genuit, magnū religioſis argumentū tormentumq́ curioſis. In his igitur oibus diſciplinis occurrebant ei oia numeroſa, quæ tn̄ in illis dimēſionibus manifeſtius eminebant, quas in ſe ipſa cogitando atq; uoluēdo intuebatur uerißimas In his aūt quę ſentiuntur umbras earū potius atq; ueſtigia recolebat: Hic ſe mul

Geometria et Aſtronomia Cap. 15.

L tum erexit, multumq́ pſumpſit: ita auſa eſt immortalem animā cōprobare. Tractauit oia diligenter, percepit prorſus ſe plurimū poſſe: & quicquid poſſet, numeris poſſe. Mouit eam quoddā miraculū, & ſuſpicari cœpit ſeipſam fortaſſe numerū eſſe eumipſum quo cuncta numerarētur: aut ſi id nō eſſet, ibi tn̄ eum eſſe, quò peruenire ſatageret. Hunc uero totis uiribus cōprehendit, q iam uniuerſę ueritatis index futurus, ille cuius mentionē fecit Alipius, cū de Academicis q̄reremus, quaſi Proteus in manibꝰ erat. Imagines.n. falſæ rerū earū quas numeramus, ab illo occultiſsimo quo numeramus defluētes, in ſeſe rapiunt cogitationē, & ſæpe illū cū iam teneř, elabi faciunt. Quibus ſi quiſq; nō ceſſerit, & oia quæ per tot diſciplinas late uarieq́ diffuſa ſunt, ad unū quoddā ſimplex uerū certumq́ redegerit, eruditi noie digniſsimus, nō temere iam q̄rit illa diuina, nō iam credēda ſolū, uerumetiā contemplāda, intelligenda, atq; retinēda Quiſquis aūt uel adhuc ſeruus cupiditatum, & inhians rebus pereuntibus, uel iam iſta fugiēs, caſteq́ uiuens, neſciens tn̄ quid

Lib. 3 cōtra Academicos cap. 5.

Diſciplinæ liberales efferūt intellectū ad diuina ca 16.

M ſit nihil, qd informis materia, quid formatū exanime, qd corpus, qd ſpecies in corpore, qd locus, qd tēpus, quid in loco, qd in tēpore, qd motus ſecundum locū, quid motus non ſecundū locū, quid ſtabilis motus, qd ſit æuum, & qd ſit nec in loco eſſe nec nuſquā, & quid ſit præter tēpus, & ſemper eſſe, quid ſit & nuſquā eſſe, & nuſquā non eſſe: & nunquam eſſe, & nunquam nō eſſe. Quiſquis ergo iſta neſciens, nō dico de ſummo illo deo, qui ſcitur melius neſciendo, ſed de aia ipſa ſua q̄rere ac diſputare uoluerit, tantū errabit, quātū errari plurimū poteſt: facilius aūt cognoſcet iſta, qui numeros ſimplices atq; intelligibiles cōprehenderit. Porrò iſtos cōprehendet, q & ingenio ualens, & priuilegio ętatis, aut cuiuslibet fœlicitatis ocioſus, & ſtudio uehemēter incēſus, memoratū diſciplinarū ordinem quantū ſatis eſt, fuerit pſecutus. Cū.n. artes illę oēs liberales, partim ad uſum uitę partim ad cognitionem rerū contēplationemq́ diſcant, uſum earū aſſequi difficillimū eſt, niſi ei, qui ab ipſa pueritia ingenioſiſsimis, inſtātiſsime atq; coſtantiſsime operam dederit.

A rā dederit. Quid uero ex illis ad id qd querimus opus est? Nec te, queso mater, hec uelut rerū immēsa quędā sylua deterreat. Etenim quędā de omnibus eligentur numero paucissima, id est, potētissima, cognitione aūt multis qdē ardua. Tibi tamen, cuius ingeniū quotidie mihi nouū est, & cuius animū uel ętate, uel admirabili tēperantia remotissimū ab omnibus nugis, & à magna labe corporis emergentē, in se multū surrexisse cognosco, tā erūt facilia quam difficilia tardissimis, miserrimeq́ uiuētibus. Si enim dicā te facile ad eū sermonem peruenturā, qui locutionis & linguę uitio careat, pfecto mētiar. Me .n. ipsum, cui magna necessitas fuit ista pdiscere, adhuc in multis uerborū sonis Itali exagitant, & à me uicissim, qd ad ipsum sonū attinet, reprehēduntur. Aliud est .n. esse arte, aliud gēte securū. Solœcismos autē quos dicimus, fortasse quisq́ doctus diligēter attēdēs in oratione mea repenat: nō enim defuit q mihi nonnulla huiusmodi uitia ipsum Ciceronē fecisse peritissime psuaserit. Barbarismorū aūt genus nostris tēporibus tale

Arduas q̃stiones ne attingāt, nō instructis disciplinis Cap. 17.

B cōpertum est, ut & ipsa eius ratio barbara uideaī, qua Roma seruata est. Sed tu cōtēptis istis uel puerilibus rebus, uel ad te nō ptinentibus, ita grāmaticę penè diuinā uim naturamq́ cognoscis, ut eius animā tenuisse, corpus reliquisse disertis uidearis. Hoc ēt de cęteris huiusmodi artibus dixerim: quas si penitus fortasse cōtemnis, admoneo te quātū filius audeo, quantūq́ permittis, ut fidē istā tuā, quā uenerandis mysterijs pcepisti, firme cauteq́ custodias: deinde ut in hac uita atq́ moribus cōstāter uigilanterq́ pmaneas. De rebus aūt obscurissimis, & tamen diuinis, qūo deus & nihil mali faciat, & si omnipotēs, & tāta mala fiant: & cui bono mundū fecerit, q nō erat indigus: & utrū semp fuerit malū, an tēpore cœperit: & si semp fuit, utrū sub cōditione dei fuerit: & si fuit, utrū etiā iste mundus semp fuerit, in quo illud malū diuino ordine domitaretur: si aūt hic mūdus aliquando esse cœpit, quomodo antequàm esset, potestate dei malū tenebatur: & quid opus erat mundū fabricari, quo malū qd iā dei potestas frenabat, ad pœnas animarū inclu-

C deretur. Si aūt fuit tēpus, quo sub dei dominio malū nō erat, quid subito accidit qd per æterna retro tēpora nō acciderat. In deo enim nouum extitisse cōsilium, ne dicā impium, ineptissimū est dicere. Si aūt importunū fuisse, & quasi improbū malum deo dicimus, qd nonnulli existimant, iā nemo doctus risum tenebit, nemo*[non] succensebit indoctus. Quid .n. potuit deo nocere mali, nescio quę, illa natura? Si .n. dicūt nō potuisse, fabricandi mūdi causa nō erit: si potuisse dicunt, inexpiabile nefas est, deū uiolabilē credere: nec ita saltē, ut uel uirtute puiderit, ne sua substātia uiolareī. Nanq́ animā pœnas hic pēdere fatentur, cū inter eius & dei substantiā nihil uelint omnino distare. Si aūt istū mundū non factū dicamus: impium est atq́ ingratum credere, ne illud sequatur, qd deus eum nō fabricarit. Ergo de his atq́ huiusmodi rebus, aut ordine illo eruditionis, aut nullo mō quicquā requirēdū est. Et ne quisquā lātissimū aliquid nos cōplexos esse arbitreī, hoc dico planius atq́ breuius. Ad istarum rerū cognitionē neminē aspirare debere sine ulla quasi duplici sciētia bonę disputatiōis potētięq́ numerorū. Si quis etiā hoc plurimū pu-

** aliàs, non.*

Quo ordine aīa pro uehit ad cognitionē sui & ipsius unitatis. c. 18

D tat, solus numeros optime nouerit aut solam Dialecticā. Si & hoc infinitū est, tātū perfecte sciat qd sit unū in numeris, quantumq́ ualeat, nōdum illa summa lege summoq́ ordine rerū omnium, sed in ijs q̃ quotidie passim sentimus atq́ agimus. Excipit enim hanc eruditionē iā ipsa philosophiæ disciplina, & in ea nihil plus inueniet quàm quid sit unū, sed lōge altius lōgeq́ diuinius. Cuius duplex q̃stio est. Vna de aia, Altera de deo. Prima efficit ut nosmetipsos nouerimus, altera ut originē nostrā. Illa nobis dulcior, ista elatior: *†illa nos dignos beata uita, beatos hęc facit. Prima ē illa discētib⁹, ista iā doctis. Hic est ordo studiorū sapiētię p quē fit qsq́ idoneus ad intelligēdū ordinē rerū, id est, ad dignoscēdos duos mūdos, & ipsum parētē uniuersitatis, cui⁹ nulla sciētia est in aia, nisi scire quo modo eū nesciat. Hunc igitur ordinē tenēs aia iam philosophiæ tradita, primo seipsam inspicit: & cui iā illa eruditio psuasit, aut suā, aut seipsam esse rationē, in ratione aūt aut nihil esse melius & potentius numeris, aut nihil aliud quàm numerū esse ra-

**† charior.*

E tionē, ita secū loquetur, Ego quodā meo motu interiore & occulto, ea q̃ discēda sunt possum discernere & connectere, & hæc uis mea ratio uocatur. Quid aūt discernēdū est, nisi quod aut unū putaī & nō est, aut certe nō tam unū est, quàm putatur? Itē cur qd cōnectendū est, nisi ut unū fiat, quantū pōt. Ergo & in discernēdo & in connectēdo, unū uolo, & unū amo. Sed cū discerno, purgatum, cum connecto, integrū uolo. In illa parte uitantur aliena, in hac ppria copulantur, ut unū aliqd perfectū fiat. Lapis ut esset lapis, oēs eius partes, omnisq́ natura in unū solidata est. Quid arbor? Nònne arbor non esset, si una nō esset? Quid mēbra cuiuslibet animātis ac uiscera, & quicquid est eorū è qbus cōstat? Certe si unitatis patiantur diuortium, nō erit animal. Amici quid aliud quàm esse conantur? Et quāto magis unū, tanto magis amici sunt. Populus una ciuitas est, cui est periculosa dissensio. Quid est aūt dissentire, nisi nō unū sentire? Ex multis militibus fit unus exercitus. Nònne quæuis multitu-

Quod oīa in unum tendat.

Cuneus.

F do eo minus uincitur, quo magis in unū coit? Vnde ipsa coitio in unū, cuneus nominatus est, quasi couneus. Quid amor oīs? Nonne unū uult fieri cū eo qd amat? Et si ei cōtingat, unū cū eo fit. Voluptas ipsa nō ob aliud delectat uehemētius, nisi qd amātia sese corpora in unū cogūtur. Dolor unde perniciosus est? Quia id qd unū erat disiicere*niti tur, Ergo molestū & pniciosum†est cū eo unū fieri qd separari potest. Ex multis rebus passim antè iacētibus, deinde in unā formā cōgregatis, unā facio domū. Melior ergo, siqdē ego facio, illa fit. Ideo melior qa facio: nō dubiū est inde me esse meliorē quàm domus est. Sed nō inde sum melior hirundine aut apicula, nā & illa nidos affabre struit, & illa fauos: sed his melior, qa rationale animal sum. At si in ratis dimēsionib⁹ ratio est, nū quid nā & aues qd fabricāt minus apte cōgruēterq́ dimēsum est? Imò numerosissimū est. Nō ergo numerosa faciēdo, sed numeros cognoscēdo, melior sum. Quid ergo, illæ nesciētes opari numerosa poterāt? Poterāt pfecto. Vnde id doceī? Ex quo qd nos quoq́ certis dimēsionibus ratione linguā dētibus & palato accōmodam⁹, ut ex ore literaturæ ac uerba prorumpāt, nec tñ cogitam⁹ cū loqmur quo mot⁹ oris id

** aliàs, dissidere*

† periculosum. Hō brutis pstantior q̄ūo possit uidere deū c. 19.

G facere debeamus. Deinde qs bonus cantator, etiã si Musicæ sit imperitus, non ipso sensu naturali & rhythmū & melos perceptum memoria custodiat in canendo? Quod quid fieri numerosius potest? Hoc nescit indoctus, sed tamen facit operãte natura. Quando aūt melior & pecoribus præponēdus? Quando nouit qd facit? At nihil aliud me pecori præponit, nisi qd rationale animal sum. Quomodo igitur immortalis est ratio, & ego simul & rationale & mortale quiddã esse definior? An ratio non est immortalis? Sed unū ad duo, uel duo ad quatuor uerissima ratio est. Nec magis heri fuit ista ratio uera, quã hodie: nec magis cras aut post annū erit uera. Nec si omnis iste mundus concidat, poterit ista ratio nõ esse: ista enim semper talis est, mundus aūt iste nec heri habuit, nec cras habebit qd habet hodie, nec hodierno die uel spatio unius horę eodē loco solē habuit: ita cū in eo nihil manet, nihil uel paruo spatio tēporis habet eodē mo do. Igitur si immortalis est ratio, & ego q ista omnia uel discerno uel cõiecto, †ratio sum: illud quo mortale appellor, nõ est meū. Aut si anima non, id est, quod ratio, & tamē ratione utor, & p rationem melior sum: à deteriore ad melius, à mortali ad immortale fugiendū est. Hæc & alia multa secum anima bene erudita sequitur, atq; agitat: q̃ psequi uolo, ne cū ordinē uos docere cupio, modū excedã, qui pater est ordinis. Gradatim .n. se & ad mores uitamq; optimam, nõ iam sola fide, sed certa ratione perducit. Cui numerorū uim atq; potentiã diligenter intuenti, nimis indignū uidebitur & nimis flendum, per suam scientiam uersum bene currere citharamq; concinere, & suam uitã (eę ipsam quæ anima est, deuium iter sequi, & dominante sibi libidine, cum turpissimo se uitiorū strepitu dissonare. Cū aūt se cõposuerit & ordinauerit, ac cõcinnã pulcramq; reddiderit, audebit iam deū uidere, atq; ipsum fontē, unde manat omne uerū, ipsumq; patrē ueritatis. Deus magne, qui erūt illi oculi, quàm sani, quàm decori, quam ualētes, quàm cõstantes, quàm sereni, quàm beati? Quid aūt est illud quod uident? Quid quæso? Quid arbitremur, quid æstimemus, quid loquamur? Quotidiana uerba decurrunt, & sordidata sunt omnia uilissimis rebus. Nihil amplius dicã, nisi promitti nobis aspectū pulchritudinis, cuius imitatione pulchra, cuius cõparatione fœda sunt cętera. Hanc quisquis uiderit, uidebit autē qui bene uiuit, bene orat, bene studet, q̃n eū mouebit, cur alius optans habere filios, nõ habet, alius abundantes exponat, alius oderit nascituros, diligat alius natos. Quomodo nõ repugnet nihil futurum esse qd nõ sit apud deū, ex quo necesse est ordine omnia fieri, & tamē non frustra deū rogari. Postremo quãdo istum uirū mouebūt aut ulla onera, aut ulla pericula, aut ulla fastidia, aut ulla blandimēta fortunę? In hoc enim sensibili mūdo uehemēter cõsyderãdū est quid sit tēpus & locus: ut qd delectat in parte, siue loci siue temporis intelligatur, tñ multo esse melius totum, cuius illa pars est. & rursus quod offendit in parte, perspicuum sit homini docto, non ob aliud offendere, nisi quia non uidetur totum, cui pars illa mirabiliter congruit. In illo uero mūdo intelligibili quãlibet partem totam pulchram esse atq; perfectã. Dicentur ista latius, si uestra studia siue memoratum

† connexio.

I

istum à nobis, siue alium fortasse breuiorem† atq; commodiorem, rectū tamen ordinē, ut hortor ac spero, tenere instituerint, atq; omnino grauiter cõstanterq; tenuerint. Quod ut nobis liceat, summa opera danda est optimis moribus: Deus enim noster aliter nos exaudire nõ poterit. Bene aūt uiuentes facillime exaudit. Oremus ergo, non ut nobis diuitiæ, uel honores, uel huiusmodi res fluxæ atq; nutātes, & quouis resistente trāseuntes, sed ut ea proueniant quę nos bonos faciant ac beatos. Quę uota ut deuotissime impleantur, tibi maxime hoc negocium mater iniungimus, cuius precibus indubitanter credo atq; cõfirmo mihi istam mentem deū dedisse, ut inueniendæ ueritati nihil oĩno præponã, nihil aliud uelim, nihil cogitē, nihil amē. Nec desino credere nos hoc tantū bonū, qd te promerente concupiuimus, eadē te petente adepturos. Iam uero te alipi quid horter, quid moneã? Qui propterea nimius non es, qa talia quãtumuis amare fortasse semper parū, nimium uero nunquã recte dici potest. Hic ille: Vere effecisti, inquit, ut memoriã doctissimorum ac magnorum uirorū, quę aliquando pro rerum magnitudine incredibilis uidebatur, & quotidiana consyderatione, & ista præsenti, quę in te nobis est admiratione, non solum dubium non habeamus, uerumetiã si necesse sit de illa iurare possimus. Quid enim nobis nõ de illa uenerabili ac propè diuina, quę iure & habita est & probata Pythagorę disciplina, abs te hodie nostris etiam penè oculis reseratum est? Cū & uitę regulas, & scientię nõ tam itinera quàm ipsos campos, ac liquida æquora, & qd illi uiro magnæ uenerationi fuit, ipsa etiã sacraria ueritatis ubi essent, qualia essent, quales quærerent, & breuiter, & ita plenè† significasti, ut quãuis suspicemur & credamus tibi esse adhuc secretiora, tamen non absq; impudentia nos putemus, si amplius quicquã flagitandum abs te arbitremur. Accipio ista, inquã, libenter. Neq; enim metam uerba tua, quę uera non sunt, quàm uerus in uerbis animus delectat atq; excitat. Et bene quod ei mittere statuimus has literas, qui de nobis solet libenter multa mentiri. Si qui aūt alij fortasse legerint, neq; hos metuo, ne tibi succenseant. Quis enim amantis errori in iudicando non beneuolētissime ignoscat? Quod autem Pythagorę mētionē fecisti, nescio quo illo diuino ordine occulto tibi in mentē uenisse credo. Res enim multū necessaria mihi ptorsus exciderat quàm in illo uiro si qd literis memoriæ mandatis credendū est, quanuis Varroni quis nõ credat, mirari & penè quotidianis uter sis efferre laudibus soleo, quod regendę reipublicæ disciplinam, suis auditoribus ultimam tradebat iam doctis, iam perfectis, iam sapientibus, iam beatis. Tantos ibi enim fluctus uidebat, ut eis nollet committere nisi uirum, qui & in regendo penè diuine scopulos euitaret, & si omnia defecissent ipse illis fluctibus quasi scopul⁹ fieret. De solo enim sapiente uerissime dici potest, Ille uelut pelagi rupes immota resistit: & cętera quæ luculentis in hanc sententiam uersibus dicta sunt. Hic finis disputationis factus est, lætisq; omnibus & multum sperantibus cõfessum dimittimus, cum iam nocturnum lumen fuisset allatum.

K †longiorē.

1. Retra. cap. 3. Epilogus hortãs ad bonam uitã C. 20.

L

1. Retract cap. 3.

†planè.

M

1. Retract cap. 3.

Aeneid. 7.

SECVNDI LIBRI DE ORDINE
FINIS.

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE BEATA VITA LIBER.

Præfatio.

1 Retract. cap 3.

SI AD Philosophiæ portũ de quo iam in beatę uitę regionẽ solumq́; ꝓceditur, uir humanissime atq; magne Theodore ratione institutus cursus & uolũtas ipsa perduceret, nescio utrũ temere dixerim, multo minoris numeri homines ad eũ peruenturos fuisse, quãuis nunc quoq; ut uidemus rari admodũ paucíq; perueniãt. Cum enim in hunc mundum, siue deus, siue natura, siue necessitas, siue uoluntas nostra, siue coniuncta horum aliqua, siue simul omnia, res enim multũ obscura est, sed tamen á te iam illustrãda suscepta, ueluti in quoddã procellosum salũ nos q̃si temere passimq; proiecerit, quotus qsq; cognosceret quo sibi nitẽdum esset, quaue redeundũ, nisi aliquando & inuitos contraq; obnitentes aliqua tẽpestas, q̃ stultis uidetur aduersa, in optatissimã terrã nescientes errantesq; compingeret. Igitur hominũ quos philosophia potest accipere, tria quasi nauigantium genera mihi uideor uidere.

B

Tria in philosophia nauigantiũ genera.

Vnum est eorum, quos ubi ætas compos rationis assumpserit, paruo impetu pulsúq; remorũ de proximo fugiunt, seséq; recondunt in illa tranquillitate unde cæteris ciuibus quibus possunt, quo admoniti conentur ad se, lucidissimum signum sui alicuius operis erigunt. Alterum uero est eorum superiorũ cõtrarium, qui fallacissima facie maris decepti, elegerunt in medium progredi, longéq; á sua patria peregrinari audent, & sępe eius obliuiscuntur. Hos si nescio quo & nimis latente modo á puppi uentus, quẽ prosperũ putant, fuerit prosecutus, penetrãt in altissima miseriarum elati atq; gaudẽtes, qđ eis usquequaq; fallacissima serenitas uoluptatũ, honorũq; blanditur. *Virg.* His profecto qđ aliud optãdũ est, q̃ qđã in illis rebus a quibus iactati excipiantur improspera, & si parũ est, sæuiẽs omnino tẽpestas, cõtrariéq; flans uẽtus, qui eos ad certa & solida gaudia uel flentes gementesq; pducat? Huius gñris tamen pleriq; nõdum longius euagati, quibusdã nõ ita grauibus molestijs reducuntur.

C

1. Retract. cap. 2.

Hi sunt homines, quos cũ lachrymabiles tragœdię fortunarum suarũ, uel inanium negociorũ anxiæ difficultates, quasi nihil aliud habentes qđ agant, in libros doctorum sapientissimorumq; hominum traxerint, in ipso quodammodo portu euigilãt, unde illos nulla maris illius promissa nimiũ falso ridẽtis excludant. Est aũt genus inter hæc tertiũ eorũ, qui uel in ipso adolescẽtię limine, uel iã diu multumq; iactati, tamẽ quędã signa respiciũt, & suæ dulcissimę patriæ, quãuis in ipsis fluctibus, recordantur: & aut recto cursu in nullo falsi, & nihil morati, eam repetũt: aut plerunq; uel inter nubila deuiantes, uel mergentia contuentes sydera, uel nonnullis illecebris capti, bonę nauigationis tẽpora differẽtes, errant diutius, sæpe etiã periclitantur.

1. Retract. cap 2.

Quos itẽ sępe nonnulla in fluxis fortunis calamitas, quasi conatibus eorum aduersa tempestas in optatissimam uitã quietamq; compellit.

D

His aũt omnibus, qui quocunq; modo ad beatę uitæ regionẽ feruntur, unus immanissimus mons ante ipsum portũ constitutus, qui etiã magnas ingredientibus gignit angustias, uehementissime formidandus, cautissiméq; uitandus est. Nã ita fulget, ita mẽtiente illa luce uestitur, ut non solũ peruenietibus, nondumq; ingressis incolẽdum se offerat, & eorũ uoluntatibus pro ipsa beata terra satisfacturum polliceatur: sed plerunq; de ipso portu ad sese homines inuitat, eosq; nonnunquã detinet ipsa altitudine delectatos, unde cęteros despicere libeat. Hi tñ admonẽt sępe uenientes, ne aut occultis subter scopulis decipiantur, aut ad se ascẽdere facile putẽt: & quã sine periculo ingrediantur ꝓpter illius terræ uicinitatẽ beneuolẽtissime docẽt. Ita cũ eis inuidẽt uanissimã gloriã, locũ securitatis ostẽdũt Nã quẽ montẽ altũ uult intelligi ratio propinquantibus ad philosophiã ingressisue metuẽdũ, nisi superbum studiũ inanissimę gloriæ: quod ita nihil intus plenũ atq; solidũ habet, ut inflatos sibi superambulantes succrepante fragili solo demergat ac sorbeat, eisq; in tenebras reuolutis, eripiat luculentissimã domũ, quam penè iam uiderant

E

Quę cum ita sint, accipe mi Theodore: namq; ad id qđ desydero, te unũ intueor, teq; aptissimũ semper admiror. *1. Retract. cap. 2.* Accipe, inquam, & quod illorũ triũ genus hominũ me tibi dederit, & quo loco mihi esse uidear & abs te cuiusmodi auxiliũ certus expectẽ. Ego ab usq; unde uicesimo anno ętatis meæ, postquam in schola rhetorũ librũ illũ Ciceronis, qui Hortẽsius uocatur, accepi, tanto amore philosophiæ succensus sum, ut statim ad eã me trãsferre meditarer. *Infra disputatione 3.* *3. Confes. cap. 4. et. 6. c. 11. et. 8. c. 7.* Sed neq; mihi nebulę defuerunt, qbus cõfunderetur cursus meus, & diu fateor, qbus in errorẽ ducebar, labentia in Oceanũ astra suspexi. Nã & superstitio q̃dã puerilis me ab ipsa inquisitione terrebat. Et ubi factus erectior, illã caliginẽ dispuli, mihiq; persuasi docẽtibus potius quam iubentibus esse credẽdũ, incidi in homines, qbus lux ista, q̃ oculis cernitur, inter summa & diuina colẽda uideretur. *3. Confes. cap. 6.* Nõ assentiebar, sed putabã eos magnũ aliqđ tegere illis inuolucris, qđ essent aliquãdo aperturi. At ubi discussis eis euasi, maxime traiecto isto mari, diu gubernacula mea repugnãtia omnibus uentis in medijs fluctibus Academici tenuerunt. *5. Confes. cap. 14.*

F

Deinde ueni in has terras, hic septentrionẽ cui me crederẽ didici. Animaduerti .n. & sæpe in sacerdotis nostri, & aliquãdo in sermonibus tuis, cũ de deo cogitaretur, nihil omnino corporis esse cogitandũ, neq; cũ de anima: nã id est unũ in rebus proximũ deo. Sed ne in philosophiæ gremiũ celeriter aduolarẽ, fateor: uxoris honorisq; illecebra detinebar: ut cũ hęc essem cõsecutus, tũ demũ me, qđ paucis fœlicissimis licuit, totis uelis omnibusq; remis in illũ sinũ raperẽ, ibiq; cõquiescerẽ. *6. Confes. cap. 6.* Lectis aũt Platonis paucissimis libris, cuius te studiosissimũ accepi, collataq; cũ eis quãtũ potui, etiã illorũ authoritate, q diuina mysteria tradiderũt, sic exarsi, ut oẽs illas uellẽ ancoras rumpere, nisi me nõnullorũ hominũ existimatio cõmoueret *7. Confes. c. 9. et. 20* Quid ergo restabat aliud, nisi ut immorãti mihi superfluis, tẽpestas q̃ putabar aduersa, succurreret? Itaq; tantus me arripuit pectoris dolor, ut illius pfessionis onus sustinere nõ ualẽs, q̃ mihi uelificabar fortasse ad sirenas, abijcerẽ omni-

G nia,& optatę trāquillitati uel quassatam nauē fessamq́ pduceiē. Ergo uides in qua philosophia q̄si in portu nauigē Sed etiā ipse late patet,eiusq́ magnitudo quāuis iā minus periculosum, nō tamen
† uita. penitus excludit errorē. Nā cui parti terrę, quę profecto una † beata est, me admoueā eamq́ contingā
1. Retra. cap. 2 prorsus ignoro. Quid enim solidū tenui, dū adhuc de anima q̄stio nutat & fluctuat? Quare obsecro te p uirtutē tuā, per humanitatē, per animarū inter se uinculū atq́ cōmerciū ut dexterā porrigas. Hoc autē est, ut me ames,, & á me uicissim te amari credas charumq́ haberi. Quod si impetrauero, ad ipsam beatā uitā, cui te iam hærere psumo, paruo conatu facillime accedā: Quid aūt agā, quóue modo ad istū portū necessarios meos cógregē, ut cognoscas ex eo animū m·ū. Neq enim alia signa inuenio quibus me ostendā: uel quo plenius intelligas pelagus disputationū mearū, qd mihi uidetur religiosius euasisse, atq tuo titulo dignius, ad te scribendū putaui, & ipso tuo nomine dedicādū. Aptis
H simè sanè. Nā de beata uita quęsiuimus inter nos,
1. Retra. nihilq́ aliud uideo qd magis dei donū uocādum
cap. 2 sit. Eloquētia tua territus nō sum. Quicquid enim
† debeo. amo, quāuis nō assequar, timere nō possum: † fortunę uero subli·nita·ē multo minus: apud te enim uere quāuis sit magna, secūda est: nā qbus domina
Occasio disputationis. tur, eosdē ipsos secūdos facit. Sed iam qd afferam, quęso aduerte. Idibus nouēbr is mihi natalis dies erat: post iā tenue prandiū, ut ab eo nihil ingeniorum impediretur, oēs q simul, non modo illo die, sed quotidie conuiuabamur in balneas ad cōsedēdū uocaui Nā is tépori aptus locus secretusq́ occurrerat. Erāt autē (non enim uereor eos singulari benignitati tuę notos interim nominibus facere) in primis nostra mater, cuius meriti credo esse oē qd uiuo: Nauigius frater meus, Trigetius & Licentius, ciues & discipuli mei: nec Lastidianū & Rusticū cōsobrinos meos, quāuis nullū uel grāmaticū passi sint, deesse uolui, ipsumq́ eorū sensum cōmu
9. Cōfes. cap. 6 nē ad rē quā moliebar, necessariū putaui. Erat etiā nobiscū ętate minimus omniū, sed cuius ingeniū
I si amore nō fallor, magnū qddā pollicetur, Adeo
Primi dies disputatio. datus filius meus. Quibus attētis sic cœpi. Manifestū uobis uidel ex anima & corpore nos esse cōpositos? Cum oēs cōsentirēt, Nauigius se ignorare respōdit Cui ego, Nihil ne omnino scis, inquā, an inter aliqua q̄ ignoras etiā hoc numerādū est? Nō puto me, inquit oia nescire Potésne, inquā, nobis dicere aliqd eorū q̄ nosti? Possum, inquit, Nisi molestū est, inquā, profer aliqd. Et cum dubitaret, scis ne, inquā, saltē te uiuere? Scio, inqt Scis ergo, habere te uitā? Siquidē uiuere nemo nisi uita potest. Et hoc, inquit, scio. Scis etiā corpus te habere. Assentiebatur Ergo iam scis te cōstare ex corpore & uita Scio interim, sed utrū hęc sola sint, incert⁹ sum. Ergo duo ista, inquā, esse nō dubitas, corpus & animā, sed incertus es utrū sit aliud qd ad cōplendū ac pficiēdū hominē ualet. Ita, inqt. Hoc quale sit, alias si possumus q̄remus, inquā. Nunc illud iā ex omnibus quęro, cū fateantur cūcti, neq sine corpore, neq sine anima esse posse hominē, cibos ꝓpter qd horū appetamus. Propter corpus, inquit Licentius Cęteri aūt cunctabantur, uarioq́ sermone inter se agebāt, quō posset ꝓpter corpus cibus necessarius uideri, cū appareretur ꝓpter uitā, & uita nō nisi ad animā ptineret. Tū ego, Videtur, inquam, K
nobis ad eā partē cibū pertinere, quā cibo crescere robustioremq́ fieri uidemus? Assentiebātur præter Trigetiū. Ait enim, Cur ego nō pro edacitate mea creui? Modū, inquā, suum à natura constitutū habēt omnia corpora, ultra quā mensurā progredi nequeāt: tñ ea mensura minora essent si eis alimēta defuissent, qd & in pecoribus facili⁹ animaduertimus. Et nemo dubitat cibis subtractis oim animantiū corpora macrescere. Macrescere, inqt Licentius, nō decrescere Satis est mihi, inquā, ad id qd uolo Etenim quęstio est, utrū ad corpus cibus pertineat Pertinet aūt cum eo subducto ad maciē deducitur. Oēs ita esse cēsuerunt. Quid ergo anima, inquā, nullāne habet alimēta propria? An eius esca sciētia nobis uidel? Planè, inquit, mater, nulla re alia credo ali animā q̄ intellectu rerum atq sciētia. De qua sententia cū Trigetius dubiū se ostēderet, Hodie, inquit, illa, tuipse nōnne docuisti, unde aut ubi anima pascatur? Nā post aliquātā prandij partē te dixisti non aduertisse, quo uasculo utere- L
mur, q̄ alia nescio q̄ cogitasses, nec tamen ab ipsa ciborū parte abstinueras manus atq morsus. Vbi igitur erat animus tuus, quo tēpore illud te uescēte nō attēdebat, inde mihi crede, & talibus epulis animus pascitur, id est, theorijs, & cogitationibus suis, si super eas aliqd pcipere possit. De qua re cū dubitāter streperēt, nōnne, inquā, cōceditis hominū doctissimorū animos multo esse quàm imperitorū, q̄si in suo gñre pleniores atq maiores? Manifestū esse dixerūt. Recte igitur dicemus eorū animos q nullis disciplinis eruditi sunt, nihilq́ bonarū artiū hauserūt, ieiunos & quasi famelicos esse. Plenos, inqt Trigetius & illorū animos esse arbitror, sed uitijs atq nequitia. Ista ipsa est, inquā, crede mihi q̄dā sterilitas & quasi fames animorū. Nā quemadmodū corpus detracto cibo plerūq morbis atq scabie repletur, q̄ in eo uitia indicāt famē,
ita & illorū animi pleni sunt morbis, quibus sua Infra disputatione. 3.
ieiuna cōfitentur. Etenim ipsam nequitiā matrem omniū uitiorū, ex eo quòd nequicquam sit, id est. ex eo q nihil sit, ueteres dictā esse uoluerūt. Cui ui- M
tio q̄ contraria uirtus est, frugalitas nominatur Vt igitur hęc à fruge, id est, a fructu, ꝓpter quandam animorū fœcūditatē, ita illa ab sterilitate, hoc est, à nihilo nequitia nominata est. Nihil est .n. omne quod fluit, qd soluitur, qd liquescit & quasi semper perit. Ideo tales homines etiā pditos dicimus. Est aūt aliquid si manet si cōstat, si semp tale est, ut est uirtus, cui⁹ magna pars est atq pulcherrima, quę tēperantia & frugalitas dicitur. Sed si hoc obscurius est quàm ut id iā uos uidere possitis, certe illud cōceditis, qa si animi imperitorū etiā ipsi pleni sunt, ut corporū, ita animorum duo alimētorū gñra inueniuntur: unū salubre atq utile, alterum morbidū atq pestiferū. Quæ cū ita sint, arbitror die natali meo, qm̄ duo quædam esse in homine cōuenit inter nos, id est, corpus atq animā, nō me prandium paulo lautius, corporibus nostris solū, sed & animis etiā exhibere debere. Quod aūt hoc sit prandiū, si esuritis, ꝓferā. Nam si uos inuitos & fastidientes alere conabor, frustra operam consu-
mam, * magisq́ uota facienda sunt, ut tales epulas * al. insumam.
potius quam illas corporis desyderetis. Quod eueniet si sani animi uestri fuerint, Aegri enim sicut in

morbus

A morbis ipsius corporis uidemus, cibos suos recusant & respuūt. Oēs se uultu ipso & cōsentiēte uoce quicqd preparassem iam sumere ac uorare uelle
De Trinitate li.13. cap.4. dixerūt. Atq; ego rursus exordiens, Beatos esse nos uolumus, inquā. Vix hoc effuderā, occurrerūt una uoce cōsentientes. Videtúr ne uobis, inquā, beatus esse q quod uult nō habet? Negauerūt. Quid, omnis q quod uult habet, beat⁹ est? Tum mater, Si bona, inqt, uelit & habeat, beatus est. Si aūt mala uelit, quanuis habeat, miser est. Cui ego arridēs atq; gestiēs, Ipsam, inquā, prorsus mater arcē philosophię tenuisti. Nā tibi ꝓculdubio uerba defuerūt,
Tulli⁹ in Hortēsio. 13 de trinitate. cap.5. ut non sicut Tullius te mō panderes, cuius de hac sententia uerba ista sunt. Nā in Hortensio, quē de laude ac defensione philosophię librū fecit, Ecce aūt, ait, nō philosophi qdē, sed prompti tñ ad disputandū, oēs aiunt esse beatos q uiuant ut ipsi uelint Falsum id qdem. Velle enim quod nō deceat, idem ipsum miserrimū. Nec tam miserum est non
1. Retract cap.2. adipisci qd uelis, quàm adipisci uelle qd non oporteat Plus .n. mali prauitas uoluntatis affert quàm
B fortuna cuiquā boni In qbus uerbis illa sic exclamabat, ut obliti penitus sexus eius, magnū aliquē uirum considere nobiscū crederemus, me interim quātum poteram intelligente, ex quo illa & quàm diuino fonte manarēt. Et Licētius, Sed dicēdum, inquit, tibi est, ut beatus sit quisq; qd uelle debeat & quarū rerum eum oporteat habere desyderiū. Inuita me, inquā, natali tuo quando dignaberis, quicquid apposueris libēter sumam. Qua cōditione hodie apud me ut epuleris peto, nec flagites qd fortasse nō est paratū. Quē cū modestę ac uerecundę cōmonitionis suę pœniteret: ergo illud, inquā, cōuenit inter nos, neq; quenquā beatū esse posse,
4. se. dist. 49. cap. solet. q quod uult nō habet. Neq; oēm qui qd habet beatum esse? Dederunt. Quid illud, inquam, cōceditis, omnē qui beatus nō est, miserū esse? Nō dubitaue
C runt. Omnis igitur, inquam, q quod uult non ha-
Infra di. sp.2. bet, miser est. Placuit omnibus. Quid ergo sibi homo cōparare debet ut beat⁹ sit, inquam? Forte .n. etiā hoc isti nostro cōuiuio subministrabitur, ne Licentij auiditas negligatur: nam id opinor ei cōparandū est, qd cum uult habet. Manifestū esse dixerunt. Id ergo, inquam, semper manēs, nec ex fortuna pendulum, nec ullis subiectū casibus esse de
1. Retract cap.2. bet. Nā quicquid mortale & caducū est, nō potest a nobis quādo uolumus, & quandiu uolumus haberi. Assentiebantur omnes. Sed Trigetius, Sunt, inqt, multi fortunati, q eas ipsas res fragiles casibusq; subiectas, tñ iucundas ꝓ hac uita cumulate largeq; possideāt, nec quicquā illis eorū q̄ uolūt desit. Cui ego, Qui timet, inquā, uidetur ne tibi beatus esse? Nō uidetur, inquit Ergo qd amat quisq; si amittere potest, potēst ne nō timere? Nō potest, inqt. Amitti aūt possunt illa fortuita. Nō igitur hęc q amat & possidet, potest ullo mō beatus esse Nihil repugnauit. Hoc loco aūt mater, Etiā si securus sit, inquit, ea se omnia nō esse amissurū, tñ talibus satiari nō poterit. Ergo & eo miser quo semp est indigus. Cui ego, Quid, inquā, his omnib⁹ abundās rebus atq; circunfluens, si cupiendi modū sibi statuat, eisq; cōtētus decēter iucūdeq; pfruat, nónne tibi uidet. beat⁹? Nō ergo, inqt, illis rebus, sed animi sui moderatiōe beat⁹ est. Optime, inquā, nec huic interrogatiōi aliud, nec abs te aliud debuit respōderi. Ergo

nullo mō dubitam⁹, si qs beatus esse statuit, id eū D sibi cōparare debere, qd semp manet, nec ulla sæuiente fortuna eripi potest Hoc, inquit, Trigetius, iamdudū cōsensimus. Deus, inquam, uobis æternus & semper manēs uidetur? Hoc quidē, inquit, Licentius, ita certū est, ut interrogatione nō egeat, cæteriq; oēs pia deuotione cōcinuerunt. Deum igitur, inquā, qui habet beatus est. Quod cū gaudentes libentissime accepissent, Nihil ergo, inquam, nobis iam quęrendum esse arbitror, nisi qs hominum habeat deū, beatus enim profecto is erit. De quo quęro qd uobis uideatur. Hic Licentius, Deū habet, q bene uiuit. Trigetius, Deum habet, inquit qui facit q̄ deus uult fieri. In cuius sententiā Lastidianus cōcessit. Puer aūt ille minimus omnium, is habet deum ait, qui spiritū immundum non habet. Mater uero oia, sed hoc maxime approbauit. Nauigius tacebat. Quē cum interrogassem qd sentiret, illud ultimū sibi placere respondit. Nec Rusticum percontari uisum est negligendū, quæ nā esset de re tanta eius sententia. Qui mihi uidebatur qd non deliberatione magis quàm pudore im E peditus sileret, Trigetio cōsensit. Tū ego, Teneo, inquā, omniū placita de re magna sanè, & ultra quā nec quęri quicquā oportet, nec inueniri potest, si modo eam uti cœpimus serenissime ac syncerissime inuestigemus. Quod hodie quia longū est, & habēt in epulis suis & animi quandā luxuriē, si ultra modū in eas & uoraciter irruāt. Ita enim male quodammodo digerūt, unde ualetudini mentiū nō minus quàm ab illa ipsa fame metuēdū est, melius nos hæc quęstio cras esurientes si uidetur accipiet. Illud modo libenter liguriatis uolo, qd subito mihi ministratori uestro in mētem suggestū est inferendū: & est nisi fallor, qualia solēt ultima apponi, quasi scholastico melle cōfectū atq; cōditū. Quo audito sese oēs quasi in allatum ferculū tetēderunt, coegeruntq; ut dicere properarē quid nam id esset. Quid inquam, putatis, nisi cum Academicis totū quod susceperamus cōfectū esse negociū? Quo accepto nomine, tres illi qbus res nota erat, sese erexerunt alacrius, & uelut porrectis, ut fit, ma F nibus inferentē ministrū adiuuerunt, qbus potuerunt uerbis, nihil se iucundius audituros esse mōstrātes. Tum ego ita rem proposui, Si manifestum est, inquā, beatū nō esse, qui quod uult nō habet, quod pauloante ratio demonstrauit: nemo aūt q̄rit qd inuenire nō uult, & quęrunt illi semper ueri- supra. di sp.1. tatē: uolūt ergo inuenire: uolunt igitur habere inuentionē ueritatis, & nō inueniūt: sequitur eos nō habere quod uolunt, & ex eo sequitur, etiā beatos nō esse. At nemo sapiēs nisi beatus, Sapiens igitur Academicus nō est. Hic repente illi, quasi totū rapientes exclamauerūt. Sed Licētius attētius & cauti⁹ aduertēs timuit assensionē atq; subiecit. Rapui qdem uobiscū, siquidē exclamaui illa conclusione cōmotus. Sed nihil hinc admittam in uiscera, & partē meam seruabo Alipio. Nam aut simul eam mecū lambet, aut me admonebit cur nō oporteat attingere, Dulcia, inquam, magis metuere Nauigi⁹ deberet splene uitioso Hic ille arridēs. Planè, inqt me talia sanabūt. Nam nescio quomodo contortū hoc & aculeatū quod posuisti, ut ait ille, de melle Hymetio, acriter dulce ē nihilq; inflat uiscera. Quare totū etiā palato aliquantū remorso, tñ ut pos-

G fum libentissime in medullas traiicio. Nó enim ui
deo qūo redargui possit ista cóclusio. Prorsus nul
lo mó potest, inquit, Trigetius, Quare gaudeo iam
diu cū illis me inimicitas suscepisse. Nā nescio qua
impellente natura, uel ut uerius dicā, deo, etiam ne
sciés qūo refellendi essent, tamé eis nimis aduersa-
bar. Hic Licétius. Ego, inquit, illos nódum desero.
Ergo ait Trigetius, dissentis à nobis? Nunqid nam
ille inqt, uos ab Alipio dissentitis? Cui ego. Nó du-
bito, inquā, quin si adesset Alipius, huic ratiuncu-
lę cederet. Nó enim tā absurde sentire poterat, ut
aut beatus illi uideretur, q tantū bonū animi qd
ardētissime uellet habere nó haberet, aut illos nol
le inuenire ueritatem, aut eū qui beatus nó sit esse
sapiété: Nā his tribus quasi melle farre atq; nucleis
illud qd metuis gustare cósectū est. Illéne, inquit,
huic tā paruę puerorū illecebrę cederét, Academi
corū tanta ubertate deserta, qua inundāte hoc ne
scio qd breue aut obruetur, aut ꝓtrahetur? Quasi
uero, inquam, longum aliquid nos quęramus, prę
sertim aduersus Alipiū. Nā nō mediocriter parua
H ista esse fortia & utilia, satis sibi ipse de suo corpo-
re argumétaretur. Tu aūt q elegisti de absentis au-
thoritate pendere, qd horū nó probas? Vtrum bea
tū nó esse qui qd uult nó habet? An illos negas uel
le habere inuentā ueritaté, quā uehementer inqui-
runt? An uidetur tibi quisquā sapiés non beatus?
Prorsus beatus est, inquit, qui qd uult non habet,
quasi stomachanter arridés. Quod cū iuberem ut
scriberetur, Nó dixi, inqt, exclamās. Quod ita cum
annueré scribi, Dixi, inquit. Atq; ego semel pręcepe
rā ut nullū uerbū pręter literas funderet. Ita adole
scétem inter uerecundiā atq; cōstātiam exagitatū
tenebam. Sed cū his uerbis eū iocātes, quasi ad ue
scendā particulam suam prouocaremus, animad-
uerti cęteros rei totius ignaros, sed scire cupientes
qd inter nos solos tā iucunde ageret, sine risu nos
intueri. Qui mihi prorsus similes uisi sunt, qd ple-
rūq; [fieri] solet, ijs q cū epulātur inter auidissimos
rapacissimosq; cóuiuas à rapiédo uel grauitate se-
se abstinét, uel pudore terrentur. Et qa ego inuita-
ueram, & magni cuiusdā hominis personā, atq; ut
totū explicē, ueri hominis etiā in illis epulis inuita
I toré gerebā, sustinere nó potui, cómouitq; me illa
inęqualitas mésæ nostrę & discrepātia. Arrisi ma-
tri, Atq; illa liberrime qd minus habebāt, quasi de
suo cellario propinandum † * imperās, Iā dic no-
bis, inquit, & redde qui sint isti Academici, & quid
sibi uelint? Cui breuiter cū exposuissem aperteq;,
ita ut nemo illorū ignar⁹ abscederet. Isti homines,
inqt, caducarij sunt, quo nomine uulgo apud nos
uocant, quos comitialis morb⁹ subuertit: & simul
surrexit ut abiret, atq; hic oēs lęti ac ridentes inter
posito fine discessimus. Postridie aūt cū ité post
prandiū, sed aliquāto q̄ pridie serius ijdem ibidéq;
cósedissemus, tarde, inquā, uenistis ad conuiuium
qd uobis nó cruditate accidisse arbitror, sed pau-
citatis ferculorū securitate, qd non tā mature ag-
grediédū uisum est, quod cito nos peresuros puta
stis. Nó multū .n. reliquiarū credédū erat remāsis-
se, ubi die ipso atq; solennitate tā exiguū repertum
erat. Fortasse recte. Sed qd uobis pręparatū sit, ego
quoq; uobiscū nescio. Alius est enim q omnibus
uel cómunes, * tum † maxime tales epulas pręberé
nó cessat. Sed nos ab edédo, uel imbecillitate, uel

**† pro. merandum.*

Secunda diei dispu tatio.

**comunes. † omnib⁹ cū omnes samé etc.*

saturitate, uel negocio plerūq; cessamus, qué mané K
té in hominibus beatos eos facere, inter nos heri
nisi fallor pie cóstanterq; cóuenerat. Nā cum ratio
demōstrasset eū beatū esse, q deū haberet, nec huic
quisquā uestrū sententię restitisset, quæsitum est,
quisnā uobis uideretur deū habere. De qua re si be
ne memini, tres sentétię dictę sunt. Nā partim pla-
cuit deū habere illū q ea faceret q̄ deus uellet. Qui
dām aūt dixerūt qd is deū haberet, qui bene uiue-
ret. Reliquis uero in eis deus esse uisus ē in qbus
qui immundus appellatur spiritus non est. Sed
fortasse omnes diuersis uerbis unū idéq; sensistis.
Nā si duo prima cósederemus, & omnis q bñ uiuit
ea facit quę uult deus, & oīs q ea facit q̄ uult deus,
bñ uiuit: nec quicquā est aliud bene uiuere, quàm
ea facere quę deo placeant, nisi qd uobis aliud ui-
detur? Assentiebantur. Tertiū uero illud paulo di-
ligentius cósyderandū est, propterea qd ritu castis
simorum sacrorumq; spirituū, spiritus immundus
quantū intelligo, duobus modis appellari solet.
Vel ille q extrinsecus inuadit animā sensusq; cótur
L bat, & quendā hominibus infert furoré, cui exclu
dendo q præsunt, manū imponere uel exorcizare
dicuntur, hoc est, per diuina eū adiurando expel-
lere. Aliter aūt dicitur spiritus immūdus, oīs omni
no anima immūda: qd nihil est aliud q̄ uitijs & er
roribus inquinata. Itaq; abs te q̄ro. Tu puer, q for-
tasse aliquāto sereniore ac purgatiore spiritu istam
sententiā ꝓtulisti, q tibi uideatur immundū spiri-
tū nó habere. Illéne qui dęmoné nó habet, quo ue
sani homines fieri solent, an ille q animam suā iam
à uitijs omnibusq; peccatis mundauit? Is mihi ui-
detur, inqt, immundū spiritū nó habere, q caste ui
uit. Sed castū, inquam qué uocas? Eúm ne q nihil
peccat, an eū q ab illicito tantū concubitu tempe
rat? Quomo, inquit, castus potest esse q ab illicito
tantū concubitu abstinés tese, cæteris peccatis nó
desinit inquinari? Ille est uere castus q deum atten
dit, & ad ipsum solum se tenet. Quę uerba pueri si
cut dicta erāt, cū conscribi mihi placuisset, is ergo
inquā, necesse est ut bene uiuat, & q bene uiuit ne-
cessario talis est, nisi qd tibi aliud uidetur. Cósen-
M sit † * cū cęteris. Ergo una est hic, inquam, dicta sen
tentia. Sed illud a uobis paulum q̄ro, uelit ne deus
ut homo deū quęrat? Dederunt. Item quęro: Nun-
quid nā possumus dicere, illū q deum quęrit male
uiuere? Nullo mó, dixerūt. Etiā hoc tertium respon
dete, spiritus immundus potést ne deū quęrere? Ne
gabāt aliquantū dubitante Nauigio, q postea cæ-
terorū uocib⁹ cessit. Si igitur, inquā, q deū quęrit,
id facit qd deus uult, & bene uiuit, & spiritū immū
dū non habet, qui aūt deum quærit, nondū habet
deum. Nó igitur quisquis aut bene uiuit, aut quod
uult deus facit, aut spiritū immundū nó habet, có
tinuo deū habere dicédus † est. Hic cū se cæteri có
cessionibus suis deceptos riderent, postulauit ma
ter, cū diu stupida fuisset, ut ei hoc ipsum qd cóclu
sióis necessitate intorte dixerā, explicādo relaxaré
atq; soluerem. Quod c̄ factum esset. Sed nemo, in
inqt, potest ꝓuenire ad deū, nisi deū q̄sierit. Opti-
me, inquā. Tamen q adhuc quærit, nondū ad deū
ꝓuenit, etiā si bene uiuit. Nó igit quisquis bene ui-
uit deū habet. Mihi, inquit, uidet deū nemo nó ha
bere, sed eū q bene uiuit, habet ꝓpitiū, q male infe
stū. Male igit, inq̄, hesterno die cócessim⁹ eū beatū

Spiritus immūdus duob⁹ modis appellari solet.

**† consensit.*

† cēdendus.

A esse qui deum habet. Siquidē omnis homo deum habet, nec tamē omnis homo beatus est. Adde ergo, inqt, propitiū. Saltē, inquā, hoc inter nos satis cõstat eū beatū esse q habet ꝓpitiū deum? Vellem, inquit, Nauigius, cõsentire. Sed illū uereor qui adhuc quęrit, pręsertim ne concludas beatū esse Academicū, q hesterno sermone uulgari quidē & male latino, sed aptissimo sanè, ut mihi uidetur, uerbo caducarius nominatus est: nõ enim possum dicere homini deū quęrenti aduersum deū esse: qđ si dici nefas est, propitius erit, & q ꝓpitiū deū habet, beatus est. Beatus ergo erit ille q q̄rit. Omnis aūt quęrens nõdū habet qđ uult. Erit igitur beatus homo q qđ uult nõ habet, qđ heri nobis omnibus uidebatur absurdū unde credebamus Academicorū tenebras esse discussas. Quare iam de nobis Licentius triūphabit, mihiq́ illa dulcia quę cõtra ualetudinē meā temere accepi has de me pœnas exigere, quasi prudēs medic⁹ admonebit. Hic cū etiā mater arrisisset. Ego, inquit, Trigetius, nõ cõcado cõtinuo deū aduersari cui nõ sit propitius, sed esse

sup. dis. 1.

B aliqd mediū puto. Cui ego, istū in hominē, inquā, mediū, cui nec deus propitius est nec infestus, deū quoquomodo habere cõcedis? Hic cū ille cunctaretur, Aliud est, inquit mater, deū habere, aliud nõ esse sine deo. Quid ergo, inquā, melius est, utrū habere deū, an nõ esse sine deo? Quantū, inquit, possum intelligere, ista est sentētia mea: Qui bñ uiuit, habet deum, sed ꝓpitium: q male, habet deum, sed aduersum: Qui aūt adhuc quęrit, nondumq́ inuenit, neq; ꝓpitiu, neq; aduersum, sed nõ est sine deo. Hęc ne, inquā, uestra etiā sentētia est? Hanc esse dixerūt. Dicite mihi quęso, inquā. Nõ uobis uidetur esse homini deus propitius cui fauet? Esse confessi sunt. Nõ ergo, inquam, fauet deus quęrenti sese homini? Responderūt, fauet: Habet igitur, inquā, qui deū quærit, deū propitiū, & omnis q habet deum propitium, beatus est. Beatus est ergo & ille qui q̄rit. Qui aūt quęrit, nondū habet qđ uult. Erit igitur beatus qui qđ uult nõ habet. Prorsus, inquit, mater, nõ mihi uidetur beatus esse qui qđ uult nõ habet. Ergo, inquam, nõ omnis q habet deum pro-

sup dis. 1

C pitiū, beatus est. Si hoc cogit ratio, inquit, nõ possum negare. Ista igitur, inquam, distributio erit, ut omnis q iam deū inuenit, & propitiū deū habeat, & beatus sit: omnis aūt qui deū quærit, propitiū deū habeat, sed nondū sit beatus. Iam uero qsquis uitijs atq; peccatis a deo se alienat, nõ mõ beat⁹ nõ sit, sed ne deo qdem uiuat propitio: Quod cū placuisset omnibus, Bene habet, inquam, sed adhuc illud uereor, ne uos moueat qđ iā superius cõcesseramus, miserū esse quisquis beatus nõ sit: cui cõsequēs erit, esse miserū hominē, q propitiū tenet deū quē adhuc deū quęrentē nondū diximus esse beatū. An uero qđ ait Tulli⁹, multorū in terris prędiorū dominos diuites appellamus, omniū uirtutum possessores pauperes nominabimus? Sed illud uidete, utrū quõ uerū est qđ omnis egens miser sit, ita sit uerū qđ omnis miser egeat. Ita enim erit uerū, nihil aliud esse miseriā q̄ egestatē, qđ me nunc cū diceretur laudare sensistis. Hoc aūt hodie longū est ut quęramus: quare peto ne fastidio uobis sit ad istā mesam cras etiā conuenire. Quod cum omnes se libētissime habere dixissent, surreximus.

Disputatio tertiæ diei.

Tertius aūt dies disputatiõis nostræ matutinas nubes, quę nos cogebāt in balneas dissipauit, tēpusq́ pomeridianū cādidissimū reddidit. Placuit ergo in pratuli propinqua descendere, atq; omnibus nobis ubi cõmodū uisum est cõsidētibus, reliquus ita sermo peractus est. Omnia penè, inquā, q̄ interrogāti mihi cõcedi à uobis uolui, habeo ac teneo: quare hodierno die, quo possim⁹ tādē hoc nostrū cõuiuiū aliquo interuallo dierū distinguere, aut nihil, aut nõ multū erit, ut opinor, qđ mihi uos respõdere necesse sit. Dictū .n. erat à matre, nihil aliud esse miseriā q̄ egestatem, conuenitq́ inter nos, oēs q egeāt, miseros esse. Sed utrū oēs etiā miseri egeant, nonnulla q̄stio est, quam hesterno die nõ potuimus explicare. Hoc aūt ita se habere si ratio demõstrauerit, pfectissime inuentū est qui sit beatus: erit enim ille q nõ eget. Omnis enim non miser beatus est. Beatus est ergo q egestate caret, si quā dicimus egestatē, eādē miseriā esse cõstiterit. Quid enim, ait Trigetius, nõ potest ex eo iam cõfici, oēm non egētem beatū esse, quo manifestū est, omnē qui egeat esse miserum? Nā concessisse nos memini, nihil esse mediū inter miserū & beatum. E

sup. dis. 2

Aliquid ne, inquam, inter mortuū & uiuū tibi mediū uidet esse? Nõnne omnis homo aut uiuus aut mortuus est? Fateor, inqt, neq; hic esse aliquid mediū. Sed quorsum istud? Quia, inquā, etiā istud te fateri credo, oēm qui ante annum sepultus est esse mortuū. Nõ negabāt. Quid ois qui ante annū sepultus nõ est, uiuit? Non, ait, sequitur. Ergo, inquā, nõ sequitur, ut si omnis qui eget miser est, omnis q nõ eget sit beatus, quāuis inter miserū & beatum, ut inter uiuum & mortuum, mediū nihil inueniri queat. Quod cū aliqui eorū paulo tardius intellexissent, me id qbus potui uerbis ad eorū sensum accommodatis aperiente atq; uersante: Ergo, inquā, miserū esse oēm qui egeat, dubitat nemo: nec nos terrent quędā sapientiū corpori necessaria. Non enim eis eget ipse anim⁹, in quo posita est uita beata. Ipse enim perfectus est, nullus aūt pfect⁹ aliquo eget: & qđ uidetur corpori necessarium sumet, si affuerit: si nõ affuerit, nõ eū istarū rerū franget inopia. Omnis nanq; sapiēs fortis est, nullus aūt fortis F aliqd metuit. Nõ igitur metuit sapiēs, aut mortem corporis, aut dolores, qbus pellendis uel uitandis uel differendis sunt necessaria illa, quorum ei põt cõtingere inopia. Sed tamē nõ desinit eis bene uti si ipsa nõ desunt. Verissima est enim illa sententia: Nam tu qđ uitare possis, stultū admittere est. Vitabit ergo mortē ac dolorē quantū potest & quātū decet, ne si minime uitauerit, nõ ex eo miser sit quia hęc accidūt, sed quia uitare cū posset, noluit: quod manifestū stultitiæ signū est. Erit ergo iste nõ uitans, nõ earū rerum perpessione, sed stultitia miser. Si aūt nõ ualuerit euitare, cum id sedulo ac decenter egerit, nõ eū ista irruentia miserum facient. Etenim & illa eiusdē Comici sententia nõ minus uera est: Quoniā non potest id fieri qđ uis, id uelis qđ possis. Quomodo erit miser, cui nihil accidit p̄ter uoluntatē? Quia qđ sibi uidet non posse prouenire, nõ potest uelle. Habet enim rerum certissimarū uoluntatē, id est ut quicquid agit, nõ agat nisi ex uirtutis quodam pręscripto & diuina lege sapiētiæ, quæ nullo ab eo pacto eripi possunt. Item nūc uidete, utrum etiam omnis qui miser est egeat. Nā huic sententiæ cõcedendæ difficultatē illa res

Terētius i Andria.

I. Retract cap. 2.

G facit, quod multi in magna fortuitarū rerū copia
constituti sunt, quibus ita facilia sunt oīa, ut ad eo
rū nutum p̄sto sit quicquid cupiditas poscit. Dif-
ficilis qdē ista uita est. Sed fingamus aliquē talem,
qualē Tullius fuisse dicit Oratā. Quis enim facile
dicat Oratā egestate laborasse, hominē ditissimū,
amœnissimū, delitiosissimū, cui neq; ad uolupta
tē quidquā defuit, neq; ad gratiā, neq; ad bonā in-
tegramq́; ualetudinē? Nam & prædis quęstuosissi
mis amicis iocūdissimis, quātū libuit abundauit,
& illis omnibus aptissime ad salutē corporis usus
est, eiusq́; ut breuiter totū explicē, oē institutū uo
luntatemq́; oēm successio prospera consecuta est.
Sed fortasse inquiet aliquis uestrū, plus illū quàm
habebat habere uoluisse. Hoc ignoramus. Sed qd
satis est quęstioni, faciamus eū nō desyderasse am
plius quam tenebat. Videtúrne uobis eguisse? Etiā
si cōcedā, inquit, Licentius, nihil eū desyderasse, qd
in homine nō sapiente, nescio qūo accipiā: metue-
bat tamē, erat enim [uir,]ut dicitur, ingenij nō ma-
H li, ne illa omnia sibi uel uno aduerso impetu rape
rentur. Nō enim magnū erat intelligere talia cun-
cta quantacunq; essent, esse sub casibus cōstituta.
Tū ego arridēs, Vides, inquam, Licēti fortunatissi
mū istū hominē à beata uita ingenij bonitate im-
peditū. Quod .n. erat acutior, eo uidebat illa oīa
se posse amittere: quo metu frangebat, illudq́; uul-
† asserebat: insidum hominem. gare satis asserebat in fidē Hominē † malo suo esse
cordatū. Hic cū & ille & cæteri arrisissent: illud tn̄,
inquā, diligētius attēdamus, qa & si timuit iste, nō
eguit: unde quęstio est Egere est enim in nō habē
do, non in timore amittēdi q̄ habeas. Erat aūt iste
miser, qa metuebat, quanuis nō egeret. Non igitur
omnis q miser est, eget. Quod cū approbauisset cū
cæteris etiā ipsa cuius sentētiam defendebam, ali-
quantulū tn̄ addubitās. Nescio, inquit, tamē, & nō
dum plene intelligo, qūo ab egestate possit mise-
ria, aut egestas à miseria separari. Nam & iste qui di
ues & locuples erat, & nihil ut dicitis amplius de-
syderabat, tamē qa metuebat ne amitteret, egebat
sapientia. Ergóne hunc egentē diceremus si egeret
argēto & pecunia, cū egeret sapiētia, nō diceremꝰ?
I Vbi cū omnes mirando exclamassent, meipso etiā
non mediocriter alacri atq; lęto, qd ab ea potissi-
mū dictū esset, qd pro magno de philosophorū li
bris, atq; ultimū proferre parauerā, Videtisne, in
quā aliud esse multas uariasq́; doctrinas, aliud ani
mū attentissimū in deū? Nam unde ista quæ mira-
mur, nisi inde procedunt? Hic Licētius lætus excla
mans. Prorsus, inquit, nihil uerius, nihil diuinius
dici potuit. Nā & maior & miserabilior egestas nul
la est, quàm egere sapiētia, & q sapientia non eget,
nulla re omnino egere potest. Est ergo animi ege-
stas, inquā, nihil aliud quàm stultitia Hęc est enim
contraria sapiētię, & ita contraria ut mors uitę, ut
beata uita miseriæ, hoc est sine aliquo medio. Nā
ut ois nō beatꝰ homo miser est, omnisq́; homo nō
mortuus uiuit, sic oēm non stultum manifestū est
*† uidere. esse sapiētē. Ex quo & illud iam licet dicere, *† nō
ex eo tantū Sergiū Oratam fuisse miserum, quod
timebat ne fortunę illa munera amitteret: sed quia
stultus erat. Quo fit ut miserior esset, si tā pendulis
nudātibusq́; ijs q̄ bona putabat, nihil omnino me
tuisset. Esset .n. nō fortitudinis excubijs, sed mētis
sopore securior, & altiore stultitia demersus miser.

At omnis qui caret sapiētia magnā patitur egesta K
tē, omnisq́; cōpos sapientię nihilo eget, sequitur ut
stultitia sit egestas. Vt autē omnis stultus miser, ita
omnis miser stultus est. Ergo ut omnis egestas mi-
seria, ita omnis miseria egestas esse conuincitur.
Quā cōclusionē Trigetius cū se parū intellexisse
diceret, quid, inquam, inter nos ratione conuenit?
Eum egere, inquit, q & sapientiā nō habeat. Quid
est ergo, inquā, egere? Sapientiā, inquit, nō habere.
Quid est, inquā sapientiam nō habere? Hic cū tace
ret, Nonne hoc est, inquā, habere stultitiā? Hoc, in-
quit. Nihil est ergo aliud, inquā, habere egestatē q̄
habere stultitiā. Ex quo iam necesse est egestatem
alio uerbo nominari qn̄ stultitia nominat: Quan-
quā nescio qūo dicamus, habet egestatē, aut habet
stultitiā. Tale est .n. ac si locū aliquē q lumine ca-
reat dicamus habere tenebras: qd nihil est aliud q̄
lumē nō habere Non enim tenebræ quasi ueniunt
aut recedūt, sed carere lumine hoc ipsum est iā te-
nebrosum esse: ut carere ueste, hoc est esse nudum.
Nō .n. ueste accedēte ueluti aliqua res mobilis nu L
ditas fugit Sic ergo dicimus aliquē habere egesta-
tē: quasi dicamus habere nuditatē Egestas enim
uerbū est nō habēdi. Quamobrē ut quod uolo ex
plicē sicut possum, ita dicit, habet egestatē: quasi
dicat, habet nō habere. Itaq; si stultitiā ipsam uerā
& certā egestatē esse mōstratū est: uide iam q̄stio-
nē quā susceperamus utrū soluta sit Dubitabatur
enim inter nos, utrū cū appellaremꝰ miseriā, nihil
aliud quàm egestatē nominaremus. Dedimus aūt
rationē, recte stultitiā uocari egestatē. Sicut ergo
& omnis stultus miser, & omnis miser stultus est,
ita necesse est nō solū oēm qui egeat miserum, sed
etiā oēm q miser sit egentē esse fateamur. At si ex eo
quod & omnis stultꝰ miser est, & omnis miser stul
tus est, cōficitur stultitiā esse miseriā: cur nō ex eo
qd & qsquis eget miser, & quisquis miser est egeat,
nihil aliud miseriam quàm egestatem esse confici-
mus? Quod cū oēs ita esse faterentur, illud iam, in
quam, sequitur, ut uideamus quis non egeat. Is .n.
erit sapiēs & beatus. Egestas aūt stultitia est, egesta
tisq́; nomen. Hoc aūt uerbum sterilitatē quandā M
& inopiam solet significare. Attēdite quęso altius,
quanta cura priscorū hominū, siue omnia, siue qd
manifestū est quędā uerba creata sunt, earū rerum
maxime quarū erat noticia pernecessaria. Iā enim
cōceditis, omnē stultum egere, & omnē qui egeat
stultū esse, credo uos etiā cocedere animum stultū
esse uitiosum, omniaq́; animi uitia uno stultitiæ
nomine includi. Primo aūt die huius disputatiōis
nostrę nequitiā dixeramus esse ab eo dictā qd nec
quicquā sit: cui contrariā frugalitatē à fruge fuisse sup. dist. s.
nominatam. Ergo in ijs duobus cōtrarijs, hoc est,
frugalitate atq; nequitia, illa duo uidentur emine-
re, esse & nō esse. Egestati aūt de qua quęstio est, qd
putamus esse cōtrarium? Hic cum aliquantū cun-
ctarentur. Si dicam, inquit, Trigetius, diuitias: ui-
deo his paupertatē esse contrariā. Est quidem, in-
quam, uicinū. Nā paupertas & egestas unum atq;
idem accipi solent. Tamē aliud uerbū inuenien-
dum est, ne meliori parti desit unum uocabulū,
ut cū illa pars paupertatis & egestatis nomine abū
det, ex hac parte solū opponatur diuitiarū nomē.
Nihil enim absurdiꝰ quàm ut hic sit egestas uoca
buli, ubi est cōtraria pars egestati. Plenitudo, inqt

A Licētius,si dici potest, uidetur mihi recte opponi
egestati. Postea,inquā, de uerbo q̄remus fortasse
diligentius.Non.n.hoc curādum est in inquisitio
Salustius in Catilinario. ne ueritatis. Quanuis.n.Salustius electissimus pē
sator uerborū, egestati opposuerit opulentiam,tñ
accipio istā plenitudinē.Non enim nec hic Gram
maticorum formidine liberabimur, aut metuen-
dum est ne ab eis castigemur, qđ icuriose utimur
uerbis,qui res suas nobis ad utendū dederūt.Vbi
cum arrisissent:Ergo qa mentes uestras, inquā,cū
intenti estis in deum,uelut q̄dam oracula non cō
temnere statui,uideamus qd sibi uelit hoc nomē:
Nā nullum accōmodatius esse arbitror ueritati.
Plenitudo et egestas contrariātur Plenitudo igitur & egestas cōtraria sunt:At ēt hic
sicr, ut in nequitia & frugalitate apparēt illa duo,
esse & nō esse.Et si egestas est ipsa stultitia,plenitu
do erit sapia.Merito ēt uirtutum oium matrē mul
ti frugalitatē esse dixerunt.Quib⁹consentiēs Tul-
lius ēt in populari orone ait:Vt uolet quisq; acci-
piat.Ego tñ frugalitatem, id est,modestiam & tē-
perantiam,uirtutē esse maximam iudico. Prorsus
doctissime ac decētissime:Cōsyderauit enim fru-
B gem,id est, illud qđ esse dicimus, cui est non esse
contrariū.Sed pp uulgarem loquendi consuetudi
nem, qua frugalitas quasi parsimonia dici solet,
duobus consequentibus quid senserit illustrauit,
subijciendo modestiā & tēperantiam:Et hęc duo
uerba diligētius attēdamus. Modestia utiq; dicta
est à modo,& à tēperie temperantia Vbi aūt mo-
dus est atq; tēperies, nec plus est quicquā nec mi-
nus. Ipsa est igił plenitudo quā egestati cōtrariam
posueramus, multo melius q̄ si abundantiā pone
remus. In abundantia.n.intelligitur affluentia,&
quasi rei nimiū exuberantis effusio.Quod cū eue
nit ultra q̄ satis est, ēt ibi desyderatur mod⁹,& res
q̄ nimia est,modo eget. Ergo nec ab ipsa redundā
tia egestas aliena est,à modo aūt, & plus & minus
aliena sunt.Ipsam ēt opulētiā si discutias,inuenies
eā nihil aliud tenere,q̄ modū. Nā non nisi ab ope
dicta est opulentia. Qūo autem opitulatur quod
nimium est,cum incommodius sit sępe q̄ parum?
Quicquid igitur uel parū uel nimium est, qa mo-
do eget, obnoxiū est egestati. Modus ergo animi
sapia est Etenim sapientia cōtraria stultitię nō ne
C gatur,& stultitia egestas,egestati aūt contraria ple
nitudo.Sapia igitur plenitudo. In plenitudine aūt
modus Modus igitur animi in sapientia est.Vnde
illud p̄clarum est & nō immerito diffamatur hoc
Terētius i Andria supra. dispunta.3 primū in uita esse utile,Vt ne qd nimis. Dixeram⁹
aūt in exordio hodiernę disputationis nostrę, qđ
si inueniremus nihil aliud esse miseriā q̄ egestatē:
eum beatum esse fateremur qui non egeret Est au
tem inuentum:Ergo beatum esse nihil est aliud q̄
non egere,hoc est,esse sapientē.Si aūt quæritis qd
sit sapientia,nā & ipsam ratio quantum in p̄sentia
Sapiētia quid sit. potuit,euoluit atq; eruit. Nihil est aliud q̄ modus
animi, hoc est quo sese animus librat, ut neq; ex-
currat in nimium, neq; infra q̄ plenum est coarcte
tur Excurrit aūt in luxurias,dominationes,super
bias,cęteraq; id genus, quibus immoderatorū mi-
serorumq; animi sibi lætitias atq; potentias cōpa-
rari putāt.Coarctatur aūt sordib⁹, timorib⁹,mœ-
rore,cupiditate,atq; alijs quæcunq; sunt quib⁹ ho
mines miseros ēt miseri confitentur.Cum uero sa
pientiam cōtemplatur inuentam, cunq; ut huius

pueri uerbo utar,ad ipsam se tenet, nec se ad simu D
lacrorū fallaciam, quorū pondus amplexus à deo
suo cadere atq; demergi solet,ulla commodus ina
nitate cōuertit,nihil imoderationis, & ideo nihil
egestatis,nihil igitur miserię ptimescit.Habet ergo
modum suū,id est,sapientiā, quisquis beatus est.
Quę est aūt dicenda sapientia, nisi q̄ dei sapientia
est?Accepimus aūt etiam authoritate diuina, dei
filiū nihil esse aliud q̄ dei sapientiā:& est dei filius *1.Cor.1*
profecto deus. Deum habet igitur quisquis beat⁹
est,quod oibus nobis iā ante placuit, cū hoc con
uiuium ingressi sumus.Sed qd putatis esse sapiam
nisi ueritatē?Etiam hoc enim dictū est. Ego sum *Ioan.14.*
veritas.Veritas autē ut sit, fit per aliquem summū
modū,à quo procedit,& in quē se perfecta cōuer-
tit.Ipsi aūt summo modo nullus alius modus im
ponitur. Si.n.summus modus per summū modū
modus est,per seipsum modus est.Sed ēt summus
modus necesse est ut uerus modus sit. Vt igił ueri
tas modo gignitur, ita modus ueritate cognoscił.
Neq; igitur ueritas sine modo, neq; modus sine ue
ritate unquā fuit.Quis est dei filius? Dictū est,ue-
ritas.Quis est q nō habet patrē?Quis alius q̄ sum- E
mus modus? Quisquis igił ad summū modū per
ueritatē uenerit,beatus est.Hoc est aium *†deum **al.animis.*
habere,id est,deo frui.Cętera.n.quāuis à deo ba-
beantur,non hn̄t deū. Admonitio aūt quędam q̄ *†animo*
nobiscum agit,ut deum recordemur,[ut eū quęra
mus,]ut eū pulso omni fastidio sitiamus, de ipso
ad nos fonte ueritatis emanat.Hoc interiorib⁹lu-
minibus nostris iubar sol ille secretus ifundit Hu
ius est uerum omne quod loquimur,ēt qñ adhuc
uel minus sanis uel repēte apertis oculis audacter
conuerti, & totū intueri trepidamus:nihilq; aliud
etiam hoc apparet esse q̄ deum,nulla degeneratio
ne impediente perfectum. Nam ibi totum atq; o-
mne perfectum est, simulq; est omnipotētissimus
deus.Sed†tñ quandiu quærimus,nondū ipso fon *†Si.*
te atq; ut illo uerbo utar,plenitudine saturati,nō-
dum ad nostrum modū nos peruenisse fateamur:
& ideo quanuis iā deo adiuuante,nondum tñ sa-
piētes ac beati sumus. Illa est igitur plena satietas
animorū,hæc est beata uita, pie perfecteq; cogno-
scere à quo inducaris in ueritatē, qua ueritate per
fruaris,per qd cōnectaris summo modo.Quę tria F
unum deū intelligentibus unamq; substantiā, ex-
clusis uanitatibus uarię superstitionis, ostēdunt.
Iis mater recognitis uerbis, q̄ suę memoriæ penit⁹
inhærebant,& quasi euigilans in fidē suam, uer-
sum illū sacerdotis nostri: Foue precātes trinitas: *Ambr.in hymno, De⁹ creator oium.*
lęta effudit,atq; subiecit:Hęc est nullo ambigente
beata uita,q̄ uita perfecta est, ad quā nos festinan
ter posse pduci,sola fide,alacri spe,flagrante chari
tate p̄sumendū est Ergo,inquam, qm̄ modus ipse *Li.9 Confes. ca.12 & lib 13 ca.27*
nos admonet, cōuiuiū aliquo interuallo dierū di
stinguere,quātas pro uirib⁹ possum grās ago sum-
mo & uero deo patri dño liberatori aiarum.Dein
de uobis q cōcorditer inuitati,multis ēt me † cu- *†illud.*
mulastis munerib⁹.Nam tm̄ in nostrum sermonē
contulistis,ut me negare non possim,ab inuitatis
meis esse satiatū.Hic oibus gaudentib⁹& laudan-
tib⁹deū:Quā uellē,inqt,Trigetius,hoc modo nos
quotidie pasceres.Modus,inq̄, ille ubiq; seruādus
est,ubiq; amādus,si uobis cordi †est ad deū redit⁹ *†nobis*
nr̄ His dictis facto disputationis fine discessimus. *cotidie.*

G # DIVI AVRELII AVGVSTINI
Soliloquiorum Libri de cognitione dei & animæ.

Opus mire resipiens optimi uiri infantiam in Christo. Nã rationem ita loquentem facit cum Augustino, quasi ratio non sit potior Augustini pars. Tolerabilius Seneca fingit rationis & sensus dialogum Ad hæc, quasi uero duo loquantur homines, in disputationes & libros dissecatur sermo, ne defatigentur: nonnunquam & in sophistica leuiculaq; argutatione imploratur auxilium diuinum. Lectorem requirit patientem & candidum.

Precatio ad deum. Cap.1 VOLVENTI mihi multa ac
uaria mecũ diu, ac per multos
dies sedulo quęrenti memetip
sum ac bonum meum, quidue
mali euitandum esset: ait mihi
subito, siue ego ipse, siue alius
quis extrinsecus siue intrinse-
cus, nescio. nam hoc ipsum est quod Magnopere
scire molior. Ait ergo mihi RA. Ecce fac te inue-
H nisse aliquid, cui[cogitata]commendabis ut per-
gas ad alia. AVG Memoriæ.s. RA. Tantáne il
la est ut excogitata[illa]omnia bene seruet? AVG.
Scriptura memoriæ subsidium. Difficile est, immo non potest. RA. Ergo scribẽ-
dum [est] Sed quid agis, quod ualetudo tua scri-
bendi laborem recusat? Nec ista dictari debẽt, nã
solitudinem meram desyderant. AVG. Verum
Dictat q non scribit ipse. dicis. Itaq; prorsus nescio quid agam. RA. Ora
saltem auxilium † quo ad concupita peruenias, &
hoc ipsum literis mãda, ut prole † tua fias animo-
† sa utẽ, & auxilium. sior. Deinde quod inueneris paucis conclusiuncu-
lis breuiter collige. Nec modo cures inuitationẽ
turbæ legẽtium, paucis ista sat erunt ciuibus tuis.
† p salute AVG. Ita faciam. Deus uniuersitatis conditor,
Precatio. præsta mihi primum ut bene te rogem, deinde ut
† exaudias. me agam dignum quẽ liberes, † postremo ut libe
res. Deus per quem oia, quæ per se non essent, ten-
dunt esse. Deus qui ne id quidem quod seinuicem
perimit, perire permittis Deus qui de nihilo mun
dum istum creasti, oium quem oculi sentiunt pul
Peccatũ nihil. cherrimũ. Deus qui malum non facis, & facis esse
ne pessimũ fiat. Deus qui paucis ad id qđ uere est
I refugientibus, oñdis malum nihil esse. Deus per
quẽ uniuersitas ẽt cũ sinistra parte perfecta est.
Deus à quo dissonantia usq; in extremũ nulla est,
cum deteriora melioribus cõcinunt. Deus quem
amat omne quod potest amare, siue sciens, siue ne
sciens. Deus in quo sunt oia, cui tñ uniuersæ crea-
turæ nec turpitudo turpis est, nec malitia nocet,
1. Retra. cap. 4. nec error errat. Deus q nisi mundos uerũ scire no
luisti. Deus pater ueritatis, pater sapiæ, pater ueræ
1. sen. dis. 2. cap. 1 summæq; uitæ, pater beatitudinis, pater boni &
pulchri, pater intelligibilis lucis, pater euigilatio-
nis atq; illuminationis nostrę, pater pignoris quo
admonemur redire ad te. Te inuoco deus ueritas,
in quo & à quo & per quem uera sunt q̃ uera sunt
omnia Deus sapientia, in quo & à quo & per quẽ
sapiunt quæ sapiũt oia. Deus uera & summa uita,
in quo & a quo & per quẽ uiuunt q̃ uere summeq;
uiuunt omnia. Deus beatitudo, in quo & a quo &
per quem beata sunt q̃ beata sunt omnia. Deus bo
num & pulchrum, in quo & à quo & per quẽ bo-
na & pulchra sunt, quæ bona & pulchra sunt oia.
Deus intelligibilis lux, in quo & à quo & per quẽ K
intelligibiliter lucent quæ intelligibiliter lucent
omnia. Deus cuius regnum est totus mundus quẽ
sensus ignorat. Deus de cuius regno lex etiam in *1. Retra.*
ista regna describitur. Deus a quo euerti, cadere: *cap. 4.*
in quem conuerti, resurgere: in quo manere, consi
stere est. Deus a quo exire emori: in quẽ redire, re-
uiuiscere: in quo habitare, uiuere est. Deus quẽ ne
mo amittit nisi deceptus, quem nemo quærit nisi
admonitus, quẽ nemo inuenit nisi purgatus. Deꝰ
quẽ relinquere, hoc est quod perire: que attende-
re, hoc est quod amare: quẽ uidere, hoc est qđ ha-
bere Deus cui nos fides excitat, spes erigit, chari-
tas iungit. Deus per quẽ uincimus inimicũ, te de-
precor. Deus quẽ accepimus ne oino periremus.
Deus a quo admonemur ut uigilemus. Deus per
quem a malis bona separamus. Deꝰ per quẽ mala
fugimus & bona sequimur. Deus per quẽ nõ cedi
mus aduersitatibꝰ. Deus per quẽ bene seruimus &
bene dominamur. Deus per quẽ discimus aliena
esse quæ aliqñ nostra, & nostra esse, quæ aliqñ alie
na putamus. † Deus per quẽ malorũ escis atq; ille- *† putabamus.*
cebris non hæremus. Deus per quẽ nos res minu
tæ non minuunt. Deus per quem melius nostrum L
deteriori subiectum nõ est Deus per quem mors
absorbetur in uictoriam. Deus qui nos cõuertis.
Deus qui nos eo qđ non est exuis, & eo quod est *1. Cor 15.*
induis. Deus q nos exaudibiles facis. [Deus q nos *Peccatũ.*
unis.] Deus q nos in oẽm ueritatem † inducis. Deꝰ *Ioan.16*
qui † de † nobis oia bona loqueris, nec insanos * *† uirtutẽ*
facis, nec a quoquã fieri sinis. Deus q nos reuocas ** uel infames.*
in uiam. Deus q nos deducis ad ianuã. Deus q fa-
cis ut pulsantibus aperiatur. Deus q nobis das pa- *Matth. 7*
nem uitæ. Deus per quẽ sitimus potũ, quo hausto *Ioan. 6.*
nunquam sitimus. Deus q arguis seculũ, de pecca- *Ioan.16*
to, de iustitia, & de iudicio: Deus per quẽ nos non
mouent q minime credunt. Deus per quẽ impro-
bamus eorũ errorem, q animarum merita nulla es
se apud te putant. † Deus per quẽ nõ seruimus in- *† credũt*
firmis & egenis elemẽtis. Deus q nos purgas, & ad *Gala.4*
diuina pparas præmia, adueni mihi propitius tu.
Quicqd a me dictũ est, unus deus tu, tu ueni mihi
in auxilium, una ęterna uera substantia, ubi nulla
discrepantia, nulla confusio; nulla trãsitio, nulla
indigentia, nulla mors Vbi summa cõcordia, sum M
ma euidẽtia, summa cõstãtia, summa plenitudo,
summa uita. Vbi nihil deest, nihil redũdat. Vbi q
gignit, & quem gignit unum est. Deus cui seruiũt *Ioã. 10.*
oia, cui obtemperat omnis bona anima. Cuius le *1. retra.*
gibus rotantur poli, cursus suos sydera peragunt. *cap. 4*
Sol exercet diẽ, Luna tẽperat noctẽ: omnisq; mun
dus p dies uicissitudine lucis & noctis, per mẽses
incremẽtis decremẽtisq; lunaribꝰ, p annos Veris,
ęstatis, autũni & hyemis successionibꝰ, per lustra
pfectione cursus solaris, p magnos orbes recursu
in ortus suos sydeũ, magnã rerũ constantiã quã-
tum sensibilis materia patitur, temporũ ordinibꝰ
replicationibusq; custodit. Deus cuius legibus in
ęuo stantibꝰ, motus instabilis rerũ mutabiliũ per
turbatus esse non finitur, frenisq; circumeuntium
seculorũ, semp ad similitudinẽ stabilitatis reuoca
tur: Cuius legibꝰ arbitriũ animæ liberum est, bo-
nisq; pręmia & malis pœnę fixis per oia necessita
tibus distributę sunt Deus a quo manant usq; ad
nos oia bona, a quo coercentur usq; a nobis oia

mala. Deus supra quē nihil, extra quem nihil, sine quo nihil est. Deus sub quo totū est, in quo totū est, cum quo totū est. *Gene. 1* Qui fecisti hoiem ad imaginem & similitudinē tuam, qđ qui seipsum nouit, agnoscit. Exaudi, exaudi, exaudi me de⁹ meus, dñe meus, rex meus, pater me⁹, causa mea, spes mea, res mea, honor meus, dom⁹ mea, patria mea, sal⁹ mea, lux mea, uita mea Exaudi, exaudi, exaudi me more illo tuo paucis notissimo. Iā te solū amo, te solū sequor, te solum q̄ro, tibi soli seruire paratus sum, quia tu solus iuste dñaris, tui iuris esse cupio. Iube q̄so atq; impera qcquid uis, sed sana & aperi aures meas, qbus uoces tuas audiā. Sana & aperi oculos meos, qbus nutus tuos uideam Expelle à me insaniā, ut recognoscā te Dic mihi qua attendā ut aspiciam te, & oia me spero q̄ iusseris esse facturū Recipe oro fugitiuū tuum dñe clemētissime pater: Iāiam satis pœnas dederim, satis inimicis tuis, quos sub pedib⁹ habes, seruierim, satis fuerim fallaciar. ludibriū. Accipe me ab istis fugientē famulū tuū, qa & isti me qñ à te fugiebam acceperunt alienū. Ad te mihi redeundū esse sentio Pateat mihi pulsanti ianua tua Qūo ad te perueniatur, doce me. **B** Nihil aliud habeo q̄ uoluntatem. Nihil aliud scio nisi fluxa & caduca spernēda esse, certa & æterna requirenda. Hoc facio pater, qa hoc solū noui, sed unde ad te perueniatur ignoro. Tu mihi suggere, tu oñde, tu uiaticū prębe. Si fide te inueniunt q ad te refugiunt, fidē da. Si uirtute, uirtutē: si scia, sciētiam. [Auge in me fidē,] Auge † in me † spem, auge charitatē. O admiranda & singularis bonitas tua. Ad te ambio, & qbus rebus ad te ambiaſ, à te rursum peto. Tu n. si deseris, peritur hic. Sed non deseris, qa tu es summum bonū, qđ nemo recte q̄siuit, & minime inuenit. *Error animi.* Omnis aūt recte quæsiuit, quē tu recte q̄rere fecisti. Fac & me pater, [quærere te,] uendica me ab errore. Quærenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Si nihil aliud desydero q̄ te, inueniā te iam q̄so pater. Si aūt est in me superflui alicuius appetitio, tuipse me mūda, & fac idoneū ad uidendū te. *Corpus.* Cæterum de salute huius mortalis corporis mei, quādiu nescio quid mihi ex eo utile sit, uel eis quos diligo, tibi illud cōmitto pater sapientissime atq; optime, & pro eo qđ ad ips admonueris deprecabor. **C** Tandē oro excellentissimam clementiā tuam, ut me penitus ad te conuertas, nihilq; mihi repugnare facias tendēti ad te, iubeasq; me dū hoc ipsum corpus ago atq; porto, purū, magnanimū, iustū, prudentemq; esse, perfectūq; amatorem perceptoremq; sapię tuę, & dignū habitatione atq; habitatorem beatissimi regni tui. Amen. *Obstacula.*

Quid amandum Cap. 2

AVG Ecce oraui deū. RA. Quid ergo scire uis? AVG. Hæc ipsa oia quæ oraui. RA. Breuiter ea collige. AVG. Deum & aiam scire cupio. RA Nihilne plus? AVG Nihil omnino. RA. Ergo incipe quęrere Sed prius explica qūo tibi si demōstretur deus, posiis dicere, sat est. AVG. Nescio quomodo mihi demonstrari debeat ut dicam sat est: Non enim credo me scire aliquid sic, qūo scire deum desydero RA. Quid ergo agimus? Nōnne censes prius tibi esse sciendum, qūo tibi deum scire satis sit quò cum perueneris non amplius q̄ras? AVG Censeo quidem, sed quo pacto fieri posiit non uideo. Quid n. deo simile unquā intellexi, ut posiim dicere, qūo hoc intelligo, sic uolo intelligere deum? RA. Qui nondū deū nosti, unde nosti nihil te nosse deo simile? **D** AVG. Quia si aliqd deo simile scirē, sine dubio id amarē: nunc aūt nihil aliud amo q̄ deum & animam, quorū neutrum scio. RA. Non igitur amas amicos tuos? AVG. Quo pacto eos possum amans animā non amare? RA. Hoc modo ergo & pulices & cimices amas? AVG. Animam me amare dixi, non animalia. RA. Aut homines non sunt amici tui, aut eos nō amas. Omnis n. homo animal, & animalia te non amare dixisti. AVG. Et hoies sunt, & eos amo, non eo quod animalia, sed eo quod hoies sunt: id est, ex eo quod rationales aias habent, quas amo, etiam in latronibus. Licet n. mihi in quouis amare rationē, cum illum iure oderim, q male utitur eo quod amo. Itaq; tāto magis amo amicos meos, quanto magis bene utūtur aia rationali, uel certe quantum desyderant ea bene uti. RA. Accipio istud. *Cognitio dei. Cap. 3* Sed tñ si quis tibi diceret, faciam te sic deū nosse qūo nosti Alipium, nōnne gratias ageres & diceres, satis est? AVG. Agerem quidem gratias, sed satis esse non dicerem. RA. Cur quęso? AVG. Quia deū ne sic quidem noui, qūo Alipium, & tñ Alipium non satis noui. RA. Vide ergo ne impudenter uelis satis deum nosse, qui Alipium non satis nosti. AVG. Non sequitur. Nam in comparatione syderum qd est cœna mea uilius? & tñ cras quid sim cœnaturus ignoro: quo aūt signo luna futura sit, non impudēter me scire profiteor. RA. Ergo uel ita deum nosse tibi satis est, ut nosti quo cras signo luna cursura sit? AVG. Non est satis. Nam hoc sensibus approbo. Ignoro autem utrum uel deus uel aliqua naturæ occulta causa subito lunę ordinē cursumq; cōmutet: qđ si acciderit, totum illud qđ p̄sumpserā falsum erit. RA. Et credis hoc fieri posse? AVG Nō credo. Sed ego qd sciam q̄ro, non quid credam *Credere. Scire.* Omne aūt quod scimus, recte fortasse ēt credere dicimus: at non omne quod credimus etiā scimus. RA. Respues igitur in hac causa omne testimoniū sensuū? AVG. Prorsus respuo. RA. Quid, illū familiarem tuum quem te adhuc ignorare dixisti, sensu uis noscere, an intellectu? AVG. Sensu qdem quod in eo noui, si tñ sensu aliqd noscitur, & uile est, & satis est. Illā uero partē qua mihi amicus est, id est, ipsum amicum, † intellectu assequi cupio **F** *† animū.* RA. Potēstne aliter nosci? AVG. Nullo modo. RA. Amicum igitur tuū & uehemēter sam liarē, audes tibi dicere esse ignotū? AVG Quid ni audeam? Illā enim legem amicitiæ iustissimam esse arbitror, qua pręscribitur, ut [sicut] non minus, ita nec plus quisq; amicum q̄ seipsum diligat Itaq; cum memetipsum ignorē, qua potest a me affici cōtumelia quē mihi esse dixero ignotū, cum p̄sertim (ut credo) ne ipse quidē se nouerit? RA Si ergo ista quæ scire uis, ex eo sunt gñe q intellectus assequitur, cū dicerem impudenter te uelle deum scire cum Alipium nescias, nō debuisti mihi cœnā tuam & lunā proferre pro simili, si hæc, ut dixisti, ad sensum ptinent.

Sed qd ad nos? Nunc illud rñde. *Certa scientia q̄. Cap. 4.* Si ea q de deo dixerunt Plato & Plotinus uera sunt, satis ne tibi est ita deū scire, ut illi sciebant? AVG Non cōtinuo si ea q̄ dixerunt uera sunt, ēt scisse illos ea necesse est. Nam multi copiose dicunt quæ nesciūt, ut egoipse oia quę oraui me dixi scire cupere, qđ

G non cuperem si iam scirē. Nū igitur eo minus illa dicere potui? Dixi enim, non quæ intellectu cōprehendi, sed quę undecunq; collecta memoriæ mandaui, & qbus accommodaui quantū potui fidem. Scire aūt aliud est. R A. Dic qso, scis ne saltem in geometrica disciplina, quid sit linea? A V G. Istud planè scio. R A. Nec in ista ꝓfessione uereris Academicos? A V G. Non oino. Illi enim sapientē errare noluerunt, ego aūt sapiēs nō sum. Itaq; adhuc non uereor earū rerum quas noui sciam profiteri. Quod si, ut cupio, peruenero ad sapientiā, faciam quod illa monuerit. R A. Nihil renuo, sed ut quærere cœperā, ita ut lineam nosti, nosti ēt pilā quā sphæram nominant? A V G. Noui. R A. Æque utrunq; nosti, an aliud alio magis aut min⁹? A V G. Æque prorsus. Nam in utroq; nihil fallor. R A. Quid hæc, sensibúsne ꝑcepisti, an itellectu? A V G. Immo sensus in hoc negocio q̄si nauim sum expertus. Nam cum ipsi me ad locū quò tendebā peruexerint, ubi eos dimisi, & iam uelut in solo positus, cœpi cogitatione ista uoluere, diu mihi uestigia titubarunt. Quare citius mihi uidetur in terra posse
H nauigari, q̄ geometriā sensibus percipi, quāuis primo discentes aliquantū adiuuare uideantur. R A. Ergo istarū rerum disciplina si qua tibi est, nō dubitas uocari sciam? A V G. Non si Stoici sinant, q sciam tribuunt nulli nisi sapienti. Perceptionē sanè istoꝝ me hr̄e non uego, quam ēt stultitiæ cōcedunt. Sed nec istos quicquā ꝑtimesco. Prorsus hęc q̄ interrogasti scia teneo. Perge modo uideā quorsum ista q̄ris. R A. Ne propera, ociosi sumus. Intētus tm̄ accipe, ne quid temere concedas. Gaudentē te studeo reddere de rebus qbus nullū casum pertimescas, & quasi paruū negocium sit, ꝑcipitare iubes? A V G. Ita deus faciat ut dicis. Itaq; arbitrio tuo roga, & obiurgato grauius si quicquā tale post hac. R A. Ergo lineā in duas lineas per lōgum scindi manifestū tibi est nullo modo posse?

De aīa quantitate. cap. 6. & 7

A V G. Manifestū. R A. Quid trāsuersim? A V G. Quid, nisi infinite secari posse? R A. Quid sphærā ex una qualibet parte à medio, ne duos quidē pares circulos hr̄e posse pariter lucet? A V G. Pariter oino. R A. Quid linea & sphæra, unúmne aliquid tibi uidenł esse, an quicquā inter se differre?
I A V G. Quis nō uideat differre plurimū? R A. At si ęque illud atq; hoc nosti, & tn̄ inter se ut fateris plurimū differunt, est ergo differentiū rerū scia indifferens. A V G. Quis. n. negauit? R A. Tu pauloante. Nā cum te rogassem qūo uelles deū nosse, ut posses dicere, satis est, rn̄disti te ideo negre hoc explicare, quia nihil hr̄es perceptum, sicut atq; deū cupis percipere, nihil. n. te scire deo simile. Quid ergo nunc? Linea uel sphæra similes sunt ‡ deo? ‡ A V G. Quis hoc dixerit? R A. Sed ego q̄sieram, non quid tale scires, sed qd scires sic, qūo deum scire desyderas. Sic. n. nosti lineam ut nosti sphęram, cū se nō sic habeat linea, ut se hēt sphæra. Quamobrem rn̄de utrum tibi satis sit sic deum nosse, ut pilā illam geometricā nosti: hoc est, ita de deo nihil ut de illa dubitare. A V G. Quæso te quanuis uehementer urgeas atq; conuincas, non audeo tn̄ dicere ita me uelle deū scire ut hæc scio. Non solū enim res, sed ipsa etiam scia mihi uidetur esse dissimilis Primo, quia [nec] linea & pila tm̄ inter se differunt, ut tn̄ eorum cognitionem una disciplina

Dissimilium eadē est perscientia. Cap. 5

[non] cōtineat: nullus aūt geometres deum se docere professus est. Deinde si dei & istarū rerū scientia par esset, tm̄ gauderem q̄ ista noui, quantū me deo cognito gauisurum esse præsumo. Nunc autē permultum hæc in illius comparatione contēno, ut nōnunquam uideatur mihi, si illū intellexero, & modo illo quo uideri potest uidero, hæc oīa de mea notitia esse peritura Siquidem nūc præ illius amore iā uix mihi ueniunt in mentē. R A Esto plus te ac multo plus q̄ de istis deo cognito gauisurū, rerum tn̄ nō intellectus dissimilitudine: nisi forte alio uisu terram, alio serenū cœlum intueris, cum tn̄ multo plus illius q̄ huius aspectus te permulceat. Oculi aūt si non falluntur, credo te interrogatum, utrū tibi tam certum sit terrā te uidera q̄ cœlum, tam tibi certum esse rn̄dere debere, quāuis non tam terræ q̄ cœli pulchritudine atq; splendore læteris. A V G. Mouet me fateor hæc similitudo, adducorq́; ut assentiar quantū in suo genere à cœlo terrā, tm̄ ab intelligibili dei maiestate spectamina illa disciplinarum uera & certa differre. L
R A. Bene moueris. Promittit enim ratio q̄ tecum loquitur, ita se demonstraturā deum tuæ mēti, ut oculis sol demonstratur Nā mentes quasi sui sunt sensus aiæ: † disciplinarum autē quæq; certissima talia sunt, qualia illa quæ sole illustranł ut uideri posśint, ueluti terra est, atq; terrena oia: deus autē est ipse qui illustrat. Ego aūt ratio ita sum in mētibus, ut in oculis est aspectus. Non. n hoc est habere oculos quod aspicere, aut itē hoc est aspicere, quod uidere Ergo aīæ tribus quibusdā reb⁹ opus est: ut oculos habeat quibus iā bene uti posśit, ut aspiciat, ut uideat. Oculus aiæ mens est † ab omni labe corporis pura i. à cupiditatibus rerū mortalium iā remota atq; purgata: Quod ei nihil aliud præstat q̄ fides primo. Quod. n adhuc ei demonstrari non pōt uitijs inquinatę atq; ęgrotanti, quia uidere nequit nisi sana, si non credat aliter se esse uisurā, non dat operā suę sanitati. Sed qd si credat quidē ita se rē habere ut dr̄, atq; ita se si uidere potuerit esse uisurā, sanari se tn̄ posse desperet, nōne se prorsus abijcit atq; cōtemnit, nec ꝑceptis medici obtemperat? A V G. Oino ita est, ꝑsertim quia ea ꝑcepta necesse est ut morbus dura sentiat. R A. Ergo fidei spes adijcienda est. A V G. Ita credo. M
R A. Quid si & credat ita se habere oia, & se speret posse sanari, ipsam tn̄ quę promittitur lucem non amet, non desyderet, suisq́; tenebris quę iam consuetudine iucundæ sunt, se arbitretur debere interim esse contentā, nōne medicū illū nihilominus respuit? A V G. Prorsus ita est. R A. Ergo tertia charitas necessaria est. A V G. Nihil omnino tam necessarium. R A. Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur, ut posśit deum suum uidere, id est, intelligere. Cum ergo sanos habuerit oculos, qd restat? A V G. Vt aspiciat. R A. Aspectus animę, ratio est: Sed qa nō sequitur, ut omnis qui aspicit uideat, aspectus rectus atq; perfectus, id est, quem uisio sequitur, uirtus uocatur: Est. n. uirtus uel recta uel perfecta ratio Sed & ipse aspectus quanuis ‡ iā ‡ sanos oculos conuertere in lucē non potest, nisi tria illa permaneant: Fides, qua credał ita se rē hr̄e, ad quā conuertendus aspectus est, ut uita * † faciat beatū: Spes, qua cum bene aspexerit, se uisurum esse præsumat: Charitas, qua uidere perfruiq́; desyderet.

Sensus animæ quibus percipit deum Cap. 6

† al. Nā mentes quasi sui sunt oculi sensus animæ:

† Oculi sani mēs est.

** al. uia.*

† uisa.

A desyderet. Iam aspectũ sequitur ipsa uisio, [dei] qui est finis aspectus, nõ quod iã non sit, sed qđ nihil amplius habeat quò se intẽdat: Et hęc est uere perfecta uirtus, ratio perueniens ad finẽ suum, quam beata uita consequitur. Ipsa aũt uisio, intellectus est ille q in aia est, qui conficitur ex intelligente & eo quod intelligitur: ut in oculis uidere qđ dr̃, ex ipso sensu cõstat atq; sensibili, quo℞ detracto quolibet, uideri nihil põt.

Fides, spes, charitas, quõ necessaria. ca 7.

Ergo cum aię deũ uidere, hoc est, deũ intelligere contigerit, uideamus utrũ adhuc ei tria illa sint necessaria. Fides quare sit necessaria, cũ iam uideat? Spes nihilominus, qa iã tenet? Charitati uero non solũ nihil detrahitur, sed additur ẽt plurimum. Nã & illam singularẽ uerãq; pulchritudinẽ cum uiderit, plus amabit, & nisi [ingẽti] amore oculũ infixerit, nec ab aspiciẽdo uspiã declinauerit, manere in illa beatissima uisione nõ poterit. Sed dum in hoc corpore est aia, ẽt si plenissime uideat, hoc est, intelligat deum, tñ quia etiã corporis sensus utuntur opere proprio, nihil quidem ualente ad fallendum, non tñ nihil agente, † potest adhuc dici fides ea qua is resistitur, & illud potius uerũ esse creditur. Itẽ quia in ista uita, quãquã deo intellecto aia iam beata sit, tñ [quia] multas molestias corporis sustinet, sperãdũ est, ei post mortem oia ista incommoda nõ futura. Ergo nec spes dum in hac est uita aiam deserit. Sed cũ post hanc uitã tota se in deũ collegerit, charitas restat qua ibi teneatur. Nã neq; dicendo est, fidẽ habere quod illa sint uera, qñ nulla falsorũ interpellatione solicitatur, neq; quicquã sperãdum ei restat, cũ totum secura possideat. Tria igitur ad aiam pertinent, ut sana sit, ut aspiciat, ut uideat: Alia uero tria, fides, spes, & charitas, primũ † illorũ trium & scdm † sempei sunt necessaria, tertium † uero in hac uita oia post hanc uitã sola charitas.

† al. si nihil quidẽ ualẽs ad fallẽdũ, non tamẽ nihil ad abigẽdũ.

† primo † secũdo. † tertio.

Quę ad cognoscẽdum deũ necessaria.

Cap 8

Similitudine.

Nunc accipe quantũ præsens tp̃s exposcit ex illa similitudine sensibiliũ, ẽt de deo aliquid nunc me docentẽ. Intelligibilis nẽpe deus est, intelligibilia ẽt illa disciplinarum spectamina, tñ plurimum differunt: Nã & terra uisibilis, & lux: sed terra nisi luce illustrata uideri nõ potest. Ergo & illa q̃ in disciplinis tradũtur, q̃ quisquis ª intelligit, ª uerissima esse nulla dubitatione concedit, credendũ est ea non posse intelligi nisi ab alio quasi suo sole illustrentur. Ergo quõ in hoc sole tria q̃dam licet animaduer-

C tere, quod est, quod fulget, qđ illuminat: ita in illo secretissimo deo quẽ uis intelligere, tria q̃dã sunt: quod est, qđ intelligitur, & quod cętera facit intelligi. Hęc duo, id est, teipsum & deũ ut itelligas, docere te audeo: Sed ĩnde quõ hęc acceperis, ut probabilia, an ut uera? AVG. Planè ut probabilia, & in spẽ quod fatendũ est maiorẽ surrexi: Nã p̃ter illa duo de linea & pila, nihil abs te dictũ est, qđ me scire audeã dicere. RA. Non est mirandũ: Nõ enim quicquã est adhuc ita expositũ, ut abs te sit flagitanda perceptio.

Esse, lucere, et illuminare.

Amor nostri. Ca 9

Sed qđ moramur? Aggredienda est uia: Videamus tñ, quod præcedit oia, utrũ sani simus. AVG. Hoc tu uideris, si uel in te, uel in me aliquantũ aspicere potes: Ego q̃renti si qđ sentio rñdebo. RA. Amásne aliqđ p̃ter tui dei sciam? AVG. Possem rñdere, nihil me amare amplius pro eo sensu qui mihi nunc est, sed tutius respondeo, nescire me. Nã sępe mihi usu uenit, ut cũ alia nulla re me crederem commoueri, ueniret tñ

aliquid in mentẽ, quod me multo aliter atq; p̃sum- D
pseram pungeret. Itẽ sæpe quanuis in cogitationẽ res aliqua incidens non me peruellerit, re uera tñ ueniens perturbauit plus q̃ putabã. Sed modo uideor mihi tribus tm̃ rebus posse commoueri, metu amissionis eo℞ hoium quos diligo, metu doloris, metu mortis. RA. Amas ergo & uitã tecũ charissimorum tuorũ, & bonam ualetudinem tuã, & uitam tuã ipsam in hoc corpore: Neq; enim aliter amissionẽ ho℞ metueres. AVG. Fateor, ita est. RA. Modo ergo quod non oẽs tecum sunt amici tui, & quod tua ualetudo minus integra est, facit aio nonnullam ægritudinẽ: Nã & id esse consequens uideo. AVG. Recte uides, negare nõ possum. RA. Quid si te repẽte sano esse corpore sentias & probes, tecumq; oẽs quos diligis concorditer, liberali ocio frui uideas, nõnne aliquantũ tibi etiã lęticia gestiendũ sit? AVG. Vere aliquãtum, imò si hęc p̃sertim, ut dicis, repẽte prouenerint, qñ me capiã, qñ id genus gaudij uel dissimulare permittar? RA. Oibus igitur adhuc morbis animi & perturbationibus agitaris. Quęnã ergo taliũ oculorũ impudentia est, uelle illũ solẽ uidere? AVG. E
Ita conclusisti quasi prorsus non sentiã quantum sanitas mea promouerit, aut qđ pestiũ recesserit, quantũq; restiterit. Fac me istud concedere: Nõne uides hos corporis oculos etiã sanos luce solis istius sępe repercuti & auerti, atq; ad illa sua obscura cõfugere? Tu aũt quid promoueris cogitas, qđ uelis uidere non cogitas. Et tñ tecũ hocipsum discutiam qđ p̃fecisse nos putas. Diuitias nullas cupis? AVG. Hoc quidẽ non nunc primũ. Nã cum triginta tres annos agam, quatuordecim ferè anni sunt ex quo ista cupere destiti, nec aliud quicquã in his si quo casu offerrentur, p̃ter necessariũ uictũ liberalemq; usum cogitaui. Prorsus mihi unus Ciceróis liber facillime p̃suasit, nullo mõ appetẽdas eẽ diuitias, sed si p̃uenerint, sapiẽtissime atq; cautissime administrãdas. RA. Quid honores? AVG. Fateor eos modo, ac penè his diebus cupere destiti. RA. Quid uxor? Nõne te delectat iterdũ pulchra, pudica, morigera, literata uel q̃ abs te facile possit erudiri, afferens ẽt dotis tm̃, qm contẽnis diuitias, quantũ eam prorsus nihilo faciat onerosam ocio tuo, p̃sertim si speres certusq; sis nihil ex ea te mo- F
lestię esse passurũ? AVG. Quantũ uelis licet eam pingere atq; cumulare bonis oibus, nihil mihi tã fugiendũ q̃ concubitũ esse decreui: Nihil esse sentio qđ magis ex arce deijciat aium uirilẽ q̃ blandimenta fœminea, corporũq; ille cõtactus sine quo uxor haberi non potest. Itaq; si ad officiũ pertinet sapientis (quod nondũ comperi) dare operã liberis, quisquis rei huius tm̃ gratia concũbit, mirandus mihi uideri põt, at uero imitandus nullo modo: Nã tentare hoc p̃iculosius est q̃ posse fœlicius. Quãobrẽ satis, ut credo, iuste atq; utiliter p̃ libertate aiæ meę mihi imperaui, nõ cupere non q̃rere, non ducere uxorem. RA. Non ego nunc quæro qđ decreueris, sed utrũ adhuc lucteris, an uero iã ipsam libidinẽ uiceris? Agitur n. de sanitate oculorum tuorũ. AVG. Prorsus nihil hm̃oi quæro, nihil desydero, ẽt cum horrore atq; aspernatione talia recordor. Quid uis amplius? Et hoc mihi bonũ indies crescit. Nam quanto augetur spes uidendæ illius, cui uehemẽter ęstuo pulchritudinis, tãto ad

Amor rerũ corporis et externarũ. Cap. 10.

li. 3. cõtra Aca. c. 20

li. 3. Confes ca 4. De beata uita in præfatione.

Coitus.

li. 6. Confess. ca. 13

Cibus. li 10. Cõfeſſ. ca. 31

G illam totus amor uoluptaſq́ conuertitur. R A. Quid ciborum iucunditas, quantæ tibi curæ eſt? A V G. Ea q̃ ſtatui non edere, nihil me cõmouet. Iis aũt quæ nõ amputaui, delectari me pſentibus fateor, ita tñ ut ſine ulla permotione animi uel ui ſa uel guſtata ſubtrahantur. Cum aũt non adſunt prorſus, non audet hęc appetitio ſe inſerere ad impedimentũ cogitationib᷑ meis: ſed oino ſiue de cibo & potu, ſiue de balneis, cęteraq́ corporis uoluptate nihil interroges. Tñ ab ea peto, quantum in ualetudinis opẽ cõferri poteſt. R A. Multũ profeciſti: Ea tñ q̃ reſtãt ad uidendã illam lucem, plurimum impediũt. Sed molior aliqd quo mihi uidet facile oſtendi, aut nihil edomandũ nobis remanere, aut nihil nos oino profeciſſe, omniumq́ illorũ q̃ reſecta credimus tabẽ manere. Nam q̃ro abs te, ſi tibi pſuadeatur aliter cũ multis chariſsimis tuis te in ſtudio ſapiæ non poſſe uiuere, niſi ampla res aliqua familiaris neceſsitates nr̃as ſuſtinere poſſit, nõne deſyderabis diuitias & optabis? A V G. Aſſentior. R A. Quid ſi ẽt illud appareat, & multis te perſuaſurũ eſſe ſapiẽtiã, ſi tibi de honore authoritas creuerit, eoſq́ ipſos familiares tuos nõ poſſe cupiditatib᷑ ſuis modũ imponere, ſeq́ totos conuertere ad q̃rendum deũ, niſi & ipſi fuerint honorati, idq́ niſi per tuos honores dignitateq́ fieri nõ poſſe, nõne iſta ẽt deſyderãda erunt & ut ꝓueniãt magnopere inſtandũ? A V G. Ita eſt ut dicis. R A. Iã de uxore nihil diſputo: fortaſſe n. nõ põt ut ducatur exiſtere talis neceſsitas: quanquã ſi eius amplo patrimonio certũ ſit ſuſtẽtari poſſe oẽs quos tecũ in uno loco uiuere ocioſe cupis, ipſa ẽt concorditer id ſinẽte, pſertim ſi generis nobilitate tãta polleat, ut honores illi quos eſſe poſſe neceſſarios iã dediſti, per eã facile adipiſci poſsint, neſcio utrũ ptineat ad officiũ tuũ iſta contẽnere. A V G. Qñ ego iſtud ſperare audeã? R A. Iſtud dicis, quaſi ego nunc requirã qd ſperes Non q̃ro quid negatũ nõ delectet, ſed qd delectet oblatum. Aliud eſt. n. exhauſta peſtis, aliud cõſopita. Ad hoc n. ualet qd à quibuſdã doctis uiris dictũ eſt, ita oẽs ſtultos in ſanos eſſe, ut male olere oẽ cœnũ, nõ ſemp cõmoueri ſentias†. Multũ intereſt utrum animi deſperatione obruatur cupiditas, an ſanitate pellat. A V G. Quanquã tibi rñdere non poſsim, nunquã tñ mihi perſuadebis, ut hac affectione mentis, qua nũc me eſſe ſentio, nihil me ꝓfeciſſe arbitrer. R A. Credo ꝓpterea tibi hoc uideri, qa quamuis iſta optare poſſes, non tñ pp ſeipſa, ſed propter aliud expetenda uiderentur. A V G. Hoc eſt quod dicere cupiebam: Nam qñ deſyderaui diuitias, ideo deſyderaui ut diues eſſem, honoreſq́ ipſos, quorum cupiditatem modo me perdomuiſſe rñdi, eorum neſcio quo nitore delectatus uolebã: Nihilq́ aliud in uxore ſemper attendi cum attẽdi, niſi quã mihi efficeret cũ bona fama uoluptatẽ. Tunc erat iſtorum in me uera cupiditas, nũc ea oia prorſus aſpernor: Et ſi ad illa q̃ cupio non niſi per hęc mihi trãſitus eatur, non amplectẽda hęc appeto, ſed ſubeo toleranda. R A. Optime oino: Nã nec ego nllarum rerũ uocandam puto cupiditatẽ, quæ propter aliud te quiruntur. Sed q̃ro abs te, cur eos hoies quos diligis, uel uiuere, uel tecũ uiuere cupias? A V G. Vt animas noſtras & deum ſimul concord ter inquiramus. Ita. n. facile cui priori contingit inuẽtio, cæteros eò ſine labore perducit. R A. Quid ſi nolũt hæc illi quærere? A V G. Perſuadebo ut uelint. R A. Quid ſi nõ poſsis, uel quod ſe inueniſſe iam, uel q illa nõ poſſe inueniri arbitrantur, uel q alia rum rerum curis & deſyderio ꝑpediuntur? A V G. Habebo eos, & ipſi me ſicut poſſumus. R A Quid ſi te ab inquirendo ẽt impediat eoꝝ pſentia? Nonne laborabis atq́ optabis, ſi aliter eſſe non põt, nõ tecum eſſe potius q̃ ſic eſſe? A V G. Fateor, ita eſt ut dicis. R A. Non igitur eorum uel uitã uel præſentiam propter ſeipſam, ſed propter inueniẽdam ſapientiam cupis? A V G. Prorſus aſſentior. R A. Quid? ipſam uitã tuam ſi tibi certum eſſet impedimento eſſe ad comprehendendã ſapientiã, uelles eam manere? A V G. Omnino eã fugerem. R A. Quid ſi docereris tam te relicto iſto corpore q̃ in iſto conſtitutũ, poſſe ad ſapiẽtiam peruenire, curares utrũ hic, an in alia uita eo quod diligis frueretis? A V G. Si nihil me peius excepturũ intelligerẽ, quod retro ageret ab eo quõ progreſſus ſum, non curarẽ. R A. Nunc ergo propterea mori times, ne aliquo peiore malo inuoluaris, quo tibi auferatur diuina cognitio. A V G. Non ſolũ ne auferatur ti meo, ſi qd forte percepi, ſed ẽt ne intercludat mihi aditus eoꝝ quibus percipiendis inhio, quãuis qđ iam teneo, mecũ manſurũ ſit.† R A. Nõ igitur & uitam iſtã propter ſeipſam, ſed propter ſapientiam uis manere. A V G. Sic eſt. R A. Dolor corporis reſtat, qui te fortaſſe ui ſua commouet. A V G. Et ipſum non ob aliud uehementer formido, niſi qa me impedit à q̃rendo. Quanquam n. acerrimo his dieb᷑ dentiũ dolore torquerer, non quidẽ ſinebar animo uoluere, niſi ea q̃ iã forte didicerã, à diſcendo aũt penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat: Tñ mihi uidebatur, ſi ſe ille mẽtibus meis ueritatis fulgor aperiret, aut me nõ ſenſurũ fuiſſe illũ dolorẽ, aut certe pro nihilo toleraturũ. Sed qa & ſi nihil maius aliqñ pertuli, tñ ſæpe cogitans quanto grauiores poſsint accidere, cogor interdum Cornelio Celſo aſſentiri, q aıt: Summum bonum eſſe ſapientiam, ſummum autẽ malũ dolorẽ corporis. Nec eius ratio mihi uidet abſurda: Nam qm duabus inquit, partibus cõpoſiti ſumus, ex animo. ſ. & corpore: quarum prior pars eſt aius melior, deterius corpus eſt, ſummum bonũ eſt melioris partis optimum, ſummum aũt malũ peſsimũ deterioris. Eſt aũt optimum in aio ſapia, eſt in corpore peſsimum dolor. Summũ igitur bonum hominis ſapere, ſummũ malũ dolere, ſine ulla (ut opinor) falſitate cõcludit. R A. Poſterius iſta uidebimus. Aliud. n. fortaſſe nobis ipſa ad quã peruenire nitimur ſapia perſuadebit. Si autem hoc eſſe uerũ oñderit, hãc de ſummo bono & ſummo malo ſnĩam ſine dubitatione tenebimus.

Nunc illud q̃rimus, qualis ſis amator ſapiẽtiæ, quã caſtiſsimo cõſpectu atq́ amplexu, nullo inter poſito uelamento, quaſi nudã uidere ac tenere deſyderas, qualẽ ſe illa nõ ſinit, niſi paucisſimis & electiſsimis amatorib᷑ ſuis. An uero ſi alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure ſe tibi non daret, ſi aliud abs te quicq́ pter ſe amari cõperiſſet: ſapiẽtiæ ſe tibi caſtiſsima pulchritudo, niſi ſolã arſeris demõſtrabit? A V G. Quid ergo adhuc ſuſpẽdor infœlix, & cruciatu miſerabili differor? Iã certe oñdi nihil me aliud amare: ſiquidem qđ nõ pp ſe

Margin notes:

Externa cõmoda non propter ſe, ſed ꝑpter alia uera bona poſſunt admitti mentius quã expeti. Cap. 11.

H

† al. quod nõ ſemp, ſed dum cõmoueri ſentias.

I

Nihil expetendũ, niſi quatenus eã

K ducit ad ſummum bonũ nihil horrẽdum, niſi quatenus auocat. Cap. 12.

L

† putem.

Cornelij Celſi ſententia.

M

Quo & quib᷑ gradibus ꝑſpiciatur ſapiẽtia. Cap. 13

A amatur, non amatur. Ego aũt solā pp se amo sapiẽtiam, cętera uero uel adesse mihi uolo, uel deesse timeo pp ipsam: uitā, quietem, amicos. Quẽ modũ autẽ potest hĩc illius pulchritudinis amor, in qua non solũ nõ inuideo cęteris, sed ẽt plurimos quęro q̃ mecũ appetant, mecũ inhient, mecũ teneãt, mecumq; perfruantur, tm̃ mihi amici futuri, quanto erit nobis amata cõmunior. R A. Prorsus tales esse amatores sapię decet. Tales q̃rit illa cuius uere casta est, & sine ulla contaminatione coniunctio. Sed nõ ad eã una iam peruenitur. Quippe pro sua quisq; sanitate ac firmitate cõprehẽdit illud singulare ac uerissimũ bonũ. Lux est q̃dam ineffabilis & incõparabilis †mentiũ lux ista uulgaris nos doceat quantũ potest, q̃uo se illud hẽat. Nã sunt nõ nulli ocu'i tã sani & uegeti, q se mox ut aperti fuerint, in ipsum solẽ sine ulla trepidatione couertãt. His quodãmodo ipsa sanitas dux † est, nec ductore † indigẽt, sed sola fortasse admonitione. His credere, sperare, amare satis est. Alij uero ipso quẽ uidere uehemẽter desyderãt, fulgore feriuntur, & eo nõ uiso sępe in tenebras cũ delectatione redeunt.

Verus amor.

I. Retra. cap. 4

† incomprehensibilis.

† lux sanitas.

† doctore

B Quib⁹ piculosum *est, quãuis iã talibus ut sani recte dici possint, uelle ondere quod adhuc uidere nõ ualẽt. Ergo isti exercẽdi sunt pr⁹, & eox amor utiliter differẽdus atq; nutriẽdus est. Primò. n. quędam illis demõstranda sunt q̃ nõ per se lucẽt, sed per lucẽ uideri põt, ut uestis, aut paries, aut aliqd hoc. Deinde qd' non per se quidẽ, sed tñ per illã lucem pulchrius effulgeat, ut aurũ, argentũ, & silia, nec tñ ita radiatũ ut oculos lędat. Tũc fortasse terrenus iste ignis modeste demõstrãdus est, deinde sydera, deinde luna, deinde auroręq; fulgor, & albescẽtis cœli nitor. In q̃bus seu citius seu tardi⁹, siue per totũ ordinẽ siue quibusdã contẽptis, pro sua quisq; ualetudine assuescens, sine trepidatione & cũ magna uoluptate solẽ uidebit. Tale aliquid sapiętię studiosissimis, nec acute iã tñ uidentib⁹, magistri optimi faciũt. Nã ordine quodã ad eã peruenire bonę disciplinę officiũ est: sine ordine autem uix credibilis fœlicitatis. Sed hodie satis ut puto scripsimus, parcẽdũ est ualetudini. A V G. Et alio die Da q̃so, inquã, iam si potes illũ ordinem. Duc age qua uis, per q̃ uis, q̃uo uis. Impera q̃ uis dura, quęlibet ardua, quę tñ in mea potestate sint, per q̃ me quò desydero, perueturũ esse nõ dubitẽ. R A. Vnum est qd' tibi possum pcipere, nihil plus noui.

**al periculosum.*

Ipsa sapientia me detur oculis, ut uidere possit. Ca. 14

C Penitus esse ista sensibilia fugienda, cauendumq; magnopere dũ hoc corpus agimus, ne quo eox uisco pennę nostrę impediãtur, q̃bus integris perfectisq; opus est, ut ad illã lucẽ ab his tenebris euolemus: q̃ se ne ondere quidem d gnatur in hac cauea iclusis, nisi tales fuerint ut ista uel effracta uel dissoluta, possint i auras suas euadere. Itaq; qñ fueris talis ut nihil te prorsus terrenox delectet, mihi crede, eodem momẽto, eodẽ puncto tpis uidebis quod cupis. A V G. Qñ istud erit oro te? Non. n. puto posse mihi hæc in summũ uenire cõtemptũ, nisi uidero illud in cuius cõparatione ista sordescãt. R A. Hoc modo posset & iste oculus corporis dicere, tũ tenebras nõ amabo cũ solẽ uidero. Videtur. n. quasi & hoc ad ordinẽ ptinere, qd' longe est secus. Amat. n. tenebras, eo q sanus nõ est: Solẽ autem nisi sanus uidere non põt. Et in eo sæpe fallit animus, ut sanũ se putet & sese iactet: Et q̃a nondũ

D uidet, ueluti iure conqueril. Nouit aũt illa pulchritudo qñ se ostendat. Ipsa enim ẽt medici fungitur munere, meliusq; intelligit qui sint sani, q̃ ipsi qui sanantur. Nos aũt quãtum emerserimus, uidemur nobis uidere: quantum autẽ mersi eramus, & quò progressi fueramus, nec cogitare nec sentire permittimur, & incõparatione grauioris morbi sanos esse nos credimus. Nõne uides q̃ ueluti securi hesterno die pnunciaueramus, nulla iã nos peste detineri, nihilq; amare nisi sapiam: cætera uero nõ nisi pp istã quærere aut uelle? Quã tibi sordidus, q̃ fœdus, q̃ execrabilis, q̃ horribilis complexus fœmineus uidebatur, qñ inter nos de uxoris cupiditate quæsitum est. Certe ista nocte uigilãtes, cum rursus eadem nobiscum ageremus, sensisti q̃ te aliter q̃ pr̃sumpseras imaginatę illę blãditię, & amara suauitas titillauerit, longe quidem longe minus q̃ solet, sed item longe aliter q̃ putaueras: ut tibi secretissimus ille medicus utrunq; demõstraret, [uideresq;] & unde cura eius euaseris, & quid curandum remaneat. A V G. Tace obsecro tace. Quid crucias, quid tm̃ fodis altecq; descendis? Iã flere non

E duro, iamiã nihil promitto, nihil pſumo, ne me de illis rebus interroges. Certe dicis qd' ille ipse quẽ uidere ardeo nouerit qñ sim sanus, faciat qd' placet: qñ placet sese ostendat: iam me totum eius clementię curęq; committo. Semel de illo credidi, qd sic erga se affectos subleuare non cesset. Ego nihil de mea sanitate, nisi cũ illã pulchritudinẽ uidero, pronũciabo. R A. Prorsus nihil aliud facias. Sed iã cohibe te à lachrymis, & stringe animũ. Multũ oino fleuisti, & hoc omnino morbus iste pectoris tui grauiter accipit. A V G. Modum uis habere lachrymis meas, cũ miseriæ meæ modũ non uideã: aut ualetudinẽ corporis cõsyderare me iubes, cũ ego ipse tabe confectus sim? Sed q̃so te si qd in me uales, ut me tentes per aliqua cõpendia ducere, ut uel uicinitate [nõnulla] lu. is illius quã si quid profeci tolerare iam possum, pigeat me oculos referre ad illas tenebras, q̃ reliquimus † si tñ reliquię † dicendę sunt. [quę] cęcitati meę adhuc blãdiri audent. R A. Concludamus si placet hoc primũ uolumen, ut iã in secũdo aliquẽ q̃ commoda occurrerit aggrediamur uiam. Nõ enim huic affectioni tuę à moderata exercitatione cessandũ est. A V G.

† quas reliqui.

† relicta.

F Non sinã oino concludi hunc libellum, nisi mihi modicũ quo intẽtus sim de uicinia lucis aperueris. R A. Gerit tibi ille medicus morẽ. Nã nescio q̃s me quo te ducã fulgor inuitat & tãgit. Itaq; accipe intẽtus. A V G. Duc oro te, ac rape quò uis? R A. Animã te certe dicis, & deũ uelle cognoscere? A V G. Hoc est totum negocium meum. R A. Nihil ne amplius? A V G. Nihil prorsus. R A. Quid? Veritatem non uis comprehẽdere? A V G. Quasi uero possim hæc nisi per illam cognoscere. R A. Ergo prius ipsa cognoscẽda est per quam possunt illa cognosci. A V G. Nihil abnuo. R A. Primo itaq; illud uideamus, cum duo uerba sint ueritas & uerum, utrum tibi ẽt res duæ istis uerbis significari, an una uideatur? A V G. Duæ res uidentur: Nã ut aliud est castitas, aliud castum, & multa in hũc modum, ita credo aliud esse ueritatẽ, & aliud quod uerum dicitur. R A. Quid horum duox putas esse pstantius? A V G. Veritatem opinor. Non enim casto castitas, sed castitate fit castũ: Ita ẽt si

Anima quo cognoscitur Cap. 15

G quid uerū eſt, ueritate utiq; uerū eſt. RA. Quid cum caſtus aliquis moritur, cenſes mori ēt caſtitatem? AVG. Nullo modo. RA. Ergo cū interit aliquid quod uerū eſt, non interit ueritas. AVG. Quo autem interit aliquid uerum? Non enim uideo. RA. Miror te iſtud quærere. Nonne ante oculos noſtros millia rerū uidemus interire? Niſi forte putas hanc arborem, aut eſſe arborē, ſed uerā non eſſe, aut certe interire non poſſe. Quamuis enim nō credas ſenſibus, poſsisq; rn̄dere, ignorare te prorſus, utrū arbor ſit, tn̄ illud nō negabis (ut opinor) uerā eſſe arborem, ſi arbor eſt: Non.n. hoc ſenſu, ſed intelligentia iudicatur. Si enim falſa arbor eſt, non eſt arbor: Si aūt arbor eſt, uera ſit neceſſe eſt. AVG. Concedo iſtud. RA. Quid illud alterū: Nonne concedis hoc genus rerū eſſe arborem, qđ naſcatur & intereat? AVG. Negare non poſſum. RA. Concluditur ergo aliqd quod uerū ſit, interire. AVG. Non contrauenio. RA. Quid illud? Nonne tibi uidetur intereuntib' rebus ueris ueritatem nō interire, vt non mori caſto mortuo caſtitatem? AVG. Iam & hoc concedo, & magnopere: qđ moliaris expecto. RA. Ergo attēde. AVG.

H Iſtic ſum. RA. Verāne tibi uidetur iſta ſnīa: Quicquid eſt, alicubi eſſe cogitur? AVG. Nihil me ſic ducit ad conſentiendū. RA. Fateris aūt eſſe ueritatem? AVG. Fateor. RA. Ergo ubi ſit neceſſe eſt qramus: Nō eſt.n. in loco: Niſi forte aut eſſe in loco aliqd aliud præter corpus, aut ueritatem corpus eſſe arbitraris. AVG. Nihil hor. puto. RA. Vbinam igitur illā eſſe credis? Non.n. nuſquā eſt, quam eſſe concedimus. AVG. Si ſcirē ubi eſſet, nihil fortaſſe amplius qrerem. RA. Saltem ubi non ſit, potes cognoſcere? AVG. Si cōmemores, fortaſſe potero. RA. Non eſt certe in rebus mortalibus. Quicquid.n. eſt, non poteſt manere, ſi nō maneat illud in quo eſt. Manere autē, etiam rebus ueris intereuntibus, ueritatē paulo ante cōceſſum eſt. Non igitur eſt ueritas in rebus mortalib'. Eſt aūt ueritas, & non eſt nuſquam. Sunt igitur res immortales. Nihil autem uerum in quo ueritas non eſt. Conficitur itaq; nō eſſe uera niſi quæ ſunt immortalia. Et omnis falſa arbor nō eſt arbor, & falſum lignum non eſt lignum, & falſum argentum

I non eſt argētum, & omnino quicquid falſum eſt, non eſt. Omne autem quod uerum nō eſt, falſum eſt. Nulla igitur recte dnr eſſe, niſi īmortalia. Hanc tu tecum ratiunculam diligenter cōſydera, ne qđ tibi concedendum non eſſe uideatur. Si enim rata eſt, totum negocium penē cōfecimus: Quod in alio fortaſſe libro melius apparebit. AVG. Habeo gratiā & iſta mecum, atq; adeo tecum qn̄ in ſilentio ſumus diligenter caute q; ratractabo, ſi nullæ ſe tenebræ immittant, ſuamq; ēt quod uehemēter formido, mihi faciant delectationē. RA. Cōſtanter deo crede, eiq; te totum cōmitte quantum potes. Noli eſſe uelle quaſi ꝓprius & i tua poteſtate, ſed eius clementiſsimi & utiliſsimi dn̄i te ſeruū eſſe profitere Ita.n. te ad ſe ſubleuare non deſinet, nihilq; tibi euenire permittet, niſi quod tibi ꝓſit, etiā ſi neſcias. AVG. Audio, credo, & quantū poſſum obtēpero, plurimūq; ipſum deprecor, ut plurimum poſsim, niſi quid forte amplius a me deſyderas. RA. Bene habet interim, facies poſtea qcquid iam uiſus ipſe præcepit.

K
DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis epiſcopi, Soliloquiorum Liber Secundus.

SATIS intermiſſum eſt opus noſtrum, & impatiēs eſt animus, nec lachrymis modus fit niſi amori detur quod amatur. RA. Quare aggrediamur librum ſecundum. AVG. Aggrediamur. RA. Credamus deum affuturum. AVG. Credamus ſanē, ſi uel hoc in poteſtate noſtra eſt. RA. Poteſtas noſtra ipſe eſt. Itaque ora breuiſsime ac perfectiſsime quantum potes. AVG. Deus ſemper idē, nouerim me, nouerim te: Oratū eſt. RA. Tu qui uis te noſſe, ſcis eſſe te? AVG. Scio. RA. Vnde ſcis? AVG. Neſcio. RA. Simplicem te ſentis ānne multiplicē? AVG. Neſcio. RA. Moueri te ſcis? AVG. Neſcio. RA. Cogitare ſcis? AVG. Scio. RA. Ergo uerum eſt cogitare te. AVG. Verum. RA. Immortalem te eſſe ſcis? AVG. Neſcio. RA. Horum omniū quę te neſcire dixiſti, quid ſcire prius mauis? AVG. Vtrum immortalis ſim. RA. Viuere igitur amas?

L AVG. Fateor. RA. Quid cum te immortalē eſſe didiceris, ſatiſne erit? AVG. Erit id quidem magnum, ſed id mihi paruū. RA. Hoc tn̄ qđ paruū eſt quantū gaudebis? AVG. Plurimum. RA. Nihil iam flebis? AVG. Nihil omnino. RA. Quid ſi ipſa uita talis eſſe inueniatur, ut in ea tibi nihil amplius q̄ noſti noſſe liceat, temperabis à lachrymis? AVG. Imò tm̄ flebo ut uita nulla ſit. RA. Non igitur uiuere propter ipſum uiuere amas, ſed propter ſcire. AVG. Cedo concluſioni. RA. Quid ſi eadem ipſa rerum ſciētia miſerum faciat? AVG. Nullo id quidem pacto fieri poſſe credo. Sed ſi ita eſt, nemo eſſe beatus poteſt: Non.n. nūc alinunde ſum miſer, niſi rerum ignorātia: Quod ſi & rerum ſciētia miſerum facit, ſempiterna miſeria eſt. RA. Iam uideo totum quod cupis: Nam qm̄ neminem ſcientia miſerum eſſe credis, ex quo probabile eſt, ut intelligentia efficiat beatum: Beatus aūt nemo niſi uiuens, & nemo uiuit qui non eſt. Eſſe uis, uiuere & intelligere, ſed eſſe ut uiuas, uiuere ut itelligas. Ergo eſſe te ſcis, uiuere te ſcis, intelligere te ſcis. Sed utrū iſta ſemp futura ſint, an nihil

M horū futurū ſit, an maneat aliqd ſemper, & aliqd intercidat, an minui & augeri hæc poſsint, cū oīa manſura ſint, noſſe uis. AVG. Ita eſt. RA. Si igitur ꝓbauerimus ſemper nos eſſe uicturos, ſequet etiā ſemper futuros. AVG. Sequetur. RA. Reſtabit quærere de intelligendo. AVG. Manifeſtiſsimum ordinē uideo atq; breuiſsimū. RA. Hic ergo eſto nunc ut interrogāti caute firmeq; rn̄deas. AVG. Iſtic ſum. RA. Si manebit ſemper mundus iſte, uerū eſt mundum ſemper māſurum eſſe? AVG. Quis hoc dubitet? RA. Quid ſi non manebit? Nonne ita uerū eſt mundum non eſſe māſurum? AVG. Nihil reſiſto. RA. Quid cū interierit ſi interiturus eſt, nōne tunc id erit uerum, mundū intereiſſe? Nā quādiu uerum non eſt, mundum occidiſſe, nō occidit: Repugnat igit ut mūdus occiderit, & uerū non ſit, mundū occidiſſe. AVG. Et hoc cōcedo. RA. Quid illud? Videturne tibi uerū aliqd eſſe poſſe ut ueritas nō ſit? AVG. Nullo modo. RA. Erit igitur ueritas ēt ſi mūdus intereat.

AVG. Negare

Margin notes: παρέργον. | I. retra. cap. 4. | B. docia erga d. ſ. | De immortalitate hominis. Cap. 1 | Veritas perpetua Cap. 2

A AVG. Negare non possum. RA. Quid ipsa ueritas occidat, nõne uerum erit ueritatem occidisse? AVG. Et istud quis negat? RA. Verum aũt non pőt esse si ueritas nõ sit. AVG. Iam hoc paulo ante cõcessi. Ra. Nullo modo igitur occidet ueritas. AVG. Perge ut cœpisti, nã ista collectiõe nihil est uerius. Ra. Nũc rñdeas mihi uelim, utrũ tibi sentire aia uideaſ, an corpus? AVG. Anima uidetur. Ra. Quid? intellect⁹ uidetur tibi ad animam ptinere? AVG. Prorsus uidetur. RA. Ad solã, an ad aliqd aliud? AVG. Nihil aliud uideo præter aiam nisi deũ, ubi intellectũ esse credam. RA. Iam illud uideamus. Si tibi qspiam istũ parietem nõ esse parietẽ, sed arborem diceret, qd putares? AVG. Aut ei⁹ sensum, aut meũ falli, aut hoc noie ab eo parietem uocari. RA. Quid si & illi spẽs arboris in eo appareat, & tibi parietis, nõnne poterit utrunq; uerum esse? AVG. Nullo modo: Quia una eadẽq; res & arbor & paries esse nõ pőt. Quanuis.n. singulis nobis singula esse uideãtur, necesse est unum nrũm imaginationem falsam pati. RA. Quid si nec paries nec arbor est, et ambo

B fallimini. AVG. Pőt id quidem. RA. Hoc ergo unũ superius prętermiseras. AVG. Fateor RA. Quid si agnoscatis aliud uobis uideri q̃ est? nũqd nã fallimini? AVG. Non. RA. Pőt igitur & falsum esse qd uideſ, & nõ falli cui uidetur? AVG. Pőt. RA. Confitendũ est igitur non eũ falli qui falsa uidet, sed eũ qui assentitur falsis. AVG. Planè confitendũ. RA. Quid ipsum falsum, quare falsum est? AVG. Quod aliter sese habet q̃ uidetur. RA. Si ergo nõ sint quibus uideaſ, nihil est falsum. AVG. Sequtur. RA. Nõ igitur est in rebus falsitas, sed in sensu: non aũt fallitur qui falsis nõ assentitur: q̃re conficitur ut aliud simus nos, aliud sensus: si qdem cũ ipse fallitur, possumus [nos] nõ falli. AVG. Nihil habeo qd cõtradicam. RA. Sed nunqd cũ anima fallitur, audes te dicere non eẽ falsum? AVG. Quo pacto istud audeã? RA. At nullus sensus sine aia, nulla falsitas sine sensu. Aut operatur igitur anima, aut cooperatur falsitati. AVG. Trahunt pcedentia cõsensionem. RA. Illud nunc rñde, utrum tibi uideatur posse fieri, ut

C aliqñ falsitas nõ sit? AVG. Quõ mihi hoc uideri pőt, cũ tanta sit difficultas in ueniẽdę ueritatis, ut absurdius dicatur falsitatem q̃ ueritatẽ esse nõ posse. RA. Nunqd nam arbitraris eum qui nõ uiuit posse sentire? AVG. Non pőt fieri. RA. Cõfectum est aiam semp uiuere. AVG. Nimis cito urges me in gaudia: Pedetentim q̃so. RA. Atqui si recte illa concessa sunt, nihil de hac redubitandũ uideo. AVG. Nimis cito est inquã. Itaq; facilius adducor, ut me temere aliqd concessisse arbitrer, q̃ ut iam securus de immortalitate aiæ fiam. Tñ euolue istam conclusionem, & qũo id effectũ sit ostende. RA. Falsitatem dixisti sine sensu esse non posse, & eam nõ esse non posse: semp igit [est] sensus. At nullus sensus sine anima: Anima igitur sempiterna est. Nec ualet sentire nisi uiuat. Semper igitur aia uiuit. AVG. O plumbeũ pugionẽ. Posses enim cõcludere hominẽ esse immortalem, si tibi concessissem nunq̃ istum mundum esse posse sine h[omin]e, eumq; mũdum esse sempiternũ. RA. Bene qdem uigilas. Sed tñ non parum est qd̃ confecimus, rerum naturã sine anima esse non posse,

[illegible] † putas.

Aïa immortalitas. Cap.3

Sophistica inductio.

Sophisticatur & hic de uero & falso. Cap.4

nisi forte in rerum natura falsitas aliqñ non erit. D AVG. Istud qdem consequens esse confiteor. Sed iam amplius deliberandum censeo, utrũ superius concessa non nutent. Non.n. parum gradum ad animę immortalitatem factum esse uideo. RA. Satisne cõsyderasti ne qd temere dederis? AVG. Satis qdem, sed nihil uideo quo me arguam temeritatis. RA. Ergo cõfectum est rerum naturam sine anima uiua esse nõ posse. AVG. Confectũ hactenus, ut possint uicissim aliæ nasci, aliæ mori. RA. Quid si de natura rerũ falsitas auferaſ, nõne fiet ut uera sint omnia? AVG. Consequi uideo. RA. Rñde unde tibi uideaſ paries iste uerus esse. AVG. Quia eius non fallor aspectu. RA. Ergo qa ita est ut uidetur. AVG. Etiam. RA. Si igitur aliqd inde falsum est, q; aliter uidetur atq; est, inde uerũ, q; ita ut est uidetur, ablato eo, cui uidetur, nec falsum qcq̃, nec uerũ est: At si falsitas in rerum natura nõ sit, uera sunt oia. Nec uideri quicq̃ nisi uiuenti animę pőt. Manet igitur anima in rerum natura, si auferri falsitas non potest, manet si pőt. AVG. Video robustius qdem esse factũ qd iam cõclusum erat, sed nihil hac adiectione pro-

B mouimus. Nihilominus.n. manet illud qd̃ plurimũ me mouet, nasci animas & interire, atq; ut nõ desint mundo, non earum imortalitate, sed successione pouenire. RA. Videntúrne tibi quæq; corporea.i. sensibilia, intellectu posse comprehendi? AVG. Non uidentur. RA. Quid illud? Videtur tibi sensib⁹ uti de⁹ ad res ad cognoscẽdas? AVG. Nihil audeo de hac re temere affirmare, sed q̃tum cõicere datur nullo mõ deus utiſ sensibus. RA. Ergo cõcludim⁹ nõ sẽtire posse nisi aiam. AVG. Conclude interim quantũ probabiliſ licet. RA. Quid illud? Dasne istũ parietẽ, si uerus paries non sit, nõ esse parietẽ? AVG. Nihil hoc facilius dederim. RA. Neq; qcq̃ si uerum corpus non sit, corpus esse? AVG. Tale ẽt hoc est. RA. Ergo si nihil uerum est nisi ita sit, ut uidetur, nec qcq̃ corporeũ uideri nisi sensib⁹ pőt, nec sentire nisi aia, nec si uerũ corpus nõ sit corpus esse, restat ut corpus esse non possit, nisi anima fuerit. AVG. Nimis urges, & qd resistã non habeo. RA. Attende in ista dili- F gentius. AVG. En assum. RA. Certe hic lapis est. Et ita uerus est, si non se habet aliter ac uideſ, & lapis non est, si uerus nõ est, & nõ nisi sensibus uideri pőt. AVG. Etiam. RA. Non sunt igitur lapides in abditissimo terrę gremio, nec oino ubi nõ sunt qui sentiãt: nec iste lapis esset nisi eum uideremus, nec lapis erit cũ discesserimus, nemoq; al⁹ eũ psens uidebit. Nec si loculos bene claudas, quãuis multa in eis incluseris, aliqd habebũt. Nec prorsus ipsum lignũ itrinsecus lignũ est. Fugit.n. oẽs sensus qcqd i altitudine est corporis minime perlucentis, qd nõ esse oino cogitur. Etenim si esset, uerum esset: nec uerum qcq̃ est, nisi qd ita est ut uidetur: illud aũt nõ uidetur, non est igitur uerum, nisi qd habes ad hæc qd rñdeas. AVG. De iis qdem quæ concessi, hoc natum esse uideo, sed absurdũ ita est, ut qcqd uis illos facilius negem, q̃ hoc uerum esse cõcedam. RA. Nihil repugno. Vide ergo, qd dicere uelis corporea nisi sensibus uideri posse, an sentire nisi animam, an esse lapidẽ uel quid aliud, sed uerum non esse, an ipsum uerũ aliter esse definiendum. AVG. Istuc ipsum oro

Verum quid sit. Cap.5

G te ultimum uideamus. R A. Defini ergo nerum. A V G. Verũ eſt qđ ita ſe hēt ut cognitori uidetur, ſi uelit poſsitq́ cognoſcere. R A. Nõ erit igiť uerũ qđ nemo põt cognoſcere? Deinde ſi falſum eſt qđ aliter, q̃ eſt uidetur, qđ ſi alteri uideatur hic lapis, lapis: alteri, lignum, eadem res & falſa & uera erit? A V G. Illud me magis ſuperius mouet, quõ ſi qđ cognoſci nõ poteſt, eo fiat ut uerũ non ſit Nam qđ ſimul una res & uera & falſa eſt, nõ nimis curo. Etenim uideo unã rem diuerſis cõparatam ſimul & maiorẽ & minorẽ eſſe. Sed ex eo iſtud cõtingit, qđ nihil per ſe maius aut minus eſt. Cõparationis.n. ſunt iſta nomina. R A. At ſi dicis nihil eſſe uerũ per ſe, nõ times ne ſequať ut nihil ſit per ſe Vnde.n. lignũ eſt hoc, inde etiam uerum lignũ eſt Nec fieri poteſt ut per ſeipſum.i. ſine cognitore lignũ ſit, & uerum lignum non ſit. A V G. Ergo illud dico & ſic definio, nec uereor ne definitio mea ob hoc improbetur quod nimis breuis eſt Nam uerum mihi uidetur eſſe id quod eſt R A. Nihil ergo erit falſum, qa quicquid eſt, uerũ eſt. A V G. In magnas anguſtias me cõieciſti, nec inuenio prorſus qđ re-

Verũ eſt, quicquid eſt.

H ſpondeã. Ita fit, ut cũ aliter doceri nolim q̃ iſtis interrogationibus, uerear iam tamen interrogari. R A. Deus cui nos cõmiſimus, ſine dubitatione fert opẽ, & de his anguſtijs liberat nos, mõ credamus, & eũ rogem⁹ deuotiſsime A V G. Nihil plane libẽtius hoc loco fecerim, nã nuſquã tantã caliginẽ pertuli. Deus pater noſter qui ut oremus hortaris, q & hoc qđ rogaris præſtas. Siquidẽ cũ te rogamus, melius uiuimus, melioresq́ ſumus: exaudi me palpitantẽ in his tenebris, & mihi dexterã porrige. Prętende mihi lumen tuum, reuoca me ab erroribus, ut te duce in me redeam & in te. Amen.

Vnde falſitas & ubi. ca. 6.

R A. Hic eſto quantũ potes, & uigilãtiſsime attende. A V G. Dic quęſo ſi qđ tibi ſuggeſtũ eſt, ne pereamus. R A Hic eſto. A V G. Ecce habes me nihil aliud agẽtẽ. R A. Prius qđ ſit falſum, ẽt atq; etiã uẽtilemus. A V G Miror ſi quicq̃ aliud erit, q̃ quod nõ ita eſt ut uidetur. R A. Attẽde potius, & ipſos ſenſus prius interrogem⁹. Nam certe quod oculi uident, nõ dicitur falſum, niſi habeat aliquã ſimilitudinẽ ueri. Vt uerbi cauſa, homo quẽ uidemus in ſomnis, nõ eſt utiq; uerus homo ſed falſus,

I eoipſo ꝙ habet ueri ſimilitudinẽ. Quis n. canẽ uideat, & recte ſe dicat hoĩem ſomniaſſe? Ergo & ille falſus canis eſt, ex eo ꝙ ſimilis uero eſt. A V G. Ita eſt ut dicis. R A. Quid, uigilãs quiſq; ſi uiſo equo putet ſe hoĩem uidere, nõnne eo fallitur ꝙ ei appareat aliqua hoĩs ſimilitudo? Nam ſi nihil ei appareat niſi equi ſpẽs, nõ poteſt arbitrari ſe hoĩem uidere. A V G Prorſus cedo. R A. Dicimus item falſam arborẽ quam pictã uidemus & falſam faciẽ quæ de ſpeculo redditur, & falſum turrium motũ nauigantibus, falſamq́ infractionẽ remi, ob aliud nihil niſi ꝙ ueriſimilia ſunt. A V G. Fateor. R A. Ita & in gẽmis †fallimur, ita in ouis, ita in ſingulis ſigillis uno annulo impreſsis, & in cæteris talibus. A V G. Sequor omnino atq; concedo. R A. Similitudo igitur rerũ quę ad oculos pertinet, mater eſt falſitatis. A V G. Negare non poſſum. R A. Et hæc oĩs ſylua, niſi me fallit, in duo genera diuidi põt. Nã partim æqualibus in rebus, partim uero in deterioribus eſt. Aequalia ſunt, qñ tam hoc illi q̃ aliud huic ſimile eſſe dicimus, ut de gẽmis †dictũ

†geminis

†geminis

eſt, uel de impreſsionibus annuli: in deterioribus K aũt qñ illud quod deterius eſt, ſimile eſſe dicimus meliori. Quis.n. in ſpeculũ attẽdat, & recte dicat ſe eſſe illi imagini ſimilẽ, ac non potius illã ſibi? Hoc autẽ genus. partim eſt in eo quod aĩa patiť, partim uero in ijs rebus quæ uidenl Sed ipſum quod anima patitur, aut in ſenſu patitur, ut turris motũ qui nullus eſt: aut apud ſeipſam ex eo qđ accepit à ſenſibus, qualia ſunt uiſa ſomniantiũ, & fortaſsis ẽt furentiũ. Porrò illa quę in ipſis rebus quas uidemus apparẽt, alia à natura, cætera ab aĩantib⁹ exprimũtur atq; finguntur. Natura gignẽdo uel reſultãdo ſimilitudines deteriores facit. Gignendo, cũ parẽtibus ſimiles naſcuntur, reſultãdo, ut de ſpeculis cuiuſcemodi. Quanuis.n pleraq; ſpecula hoĩes faciant, nõ tñ ipſi effingunt eas quæ redduntur imagines. Iam uero aĩantiũ opera ſunt in picturis, & in huiuſcemodi qbuſq; figmentis: in quo genere includi etiã illa poſſunt, ſi tñ fiunt, quæ dæmones faciunt. Vmbras aũt corporũ, quia nõ nimis ab re abeſt ut corporibus ſimiles & quaſi falſa corpora dicãtur, nec ad oculorum iudicium pertinere negandę ſunt, in

Pro cuiuſmodi.

L illo eas genere poni placet, quod reſultando a natura fit. Reſultat n. omne corpus lumini obiectũ, & in cõtraria parte umbrã reddit. An tibi aliqd cõtradicendũ uidetur? A V G. Mihi uero nihil. Sed quõnã iſta tendãt, uehemẽter expecto. R A. Itaq; oportet patiẽter feram⁹, donec nobis cæteri ſenſus renunciẽt in ueriſimilitudine habitare falſitatem. Nã & in ipſo auditu totidẽ ferè genera ueniũt ſimilitudinũ: ueluti cũ loquẽtis uocẽ quẽ nõ uidemus audientes, putamus aliũ quempiã, cui uoce ſimilis eſt: atq; in deterioribus uel echo teſtis eſt, uel tinnitus ille ipſarũ auriũ, uel in horologijs, merulæ aut corui q̃dã imitatio, uel q̃ ſibi ſomniantes aut furentes uidẽtur audire. Falſæ aũt uoculæ ✱quæ dicunť à muſicis, incredibile eſt quantũ atteſtantur ueritati, qđ poſt apparebit: tñ etiã ipſę, qđ ſat eſt nunc nõ abſunt ab earũ ſimilitudine quas ueras uocãt. Sequeris hęc? A V G. Et libẽtiſsime. Nã nihil laboro ut intelligã. R A. Ergõne moremur. Videtúrne tibi aut liliũ a lilio poſſe odore, aut mel thymĩnũ à melle thymino de diuerſis aluearijs ſapore, aut mollitudo plumarum cygni ab anſeris tactu facile dijudicari? A V G. Nõ uideť. R A. Quid cũ talia nos uel olfacere, uel guſtare, uel tãgere ſomniam⁹, nõnne ſimilitudine imaginũ eo deteriore quò inaniore decipimur? A V G. Verũ dicis. R A. Ergo apparet nos in oĩbus ſenſibus ſiue ęq̃libus, ſiue in deteriorib⁹ reb⁹, aut ſimilitudine lenocinãte falli, aut etiã ſi nõ fallimur ſuſpẽdentes cõſenſionẽ, ſeu differẽtiã dignoſcẽtes, tñ eas res falſas noĩare quas [ueriſimiles] deprehẽdimus. A V G Dubitare nõ poſſum. R A. Nunc attẽde, dũ eadẽ rurſum recurrimus, quo fiat apertius quod conamur oſtẽdere. A V G. Eloquere qđ uelis. Nã ego circumitũ iſtum ſemel ſtatui tolerare, neq; in eo defatiſcar ſpe tãta puenĩẽdi quò noĩ tẽdere ſentio. R A. Bene facis. Sed attẽde utrũ tibi uideatur cũ oua ſimilia uideamus, aliqđ eorũ falſum eſſe recte nos poſſe dicere. A V G. Nullo mõ uideť. Omnia.n ſi oua ſunt, uero oua ſunt. R A. Quid cum de ſpeculo reſultare imaginẽ uidemus, quibus ſignis falſam eſſe cõprehendimus? A V G. Scilicet quod non tenetur, nõ ſonat, nõ per ſe mouetur, nõ uiuit, & cæteris innu-

✱ aliàs, notula.

Vergil. M Redolẽtq; thymo fragrantia mella aliàs, hymetinum et hymetino à monte hymeto, ſed altera lectio magis probatur.

De uero & ſimili Cap. 7.

A merabilibus,q̃ proſeq longum eſt. R A. Video te
nolle immorari, & ꝓperationi tuæ mos gerendus
eſt Itaq ne ſingula repetã,ſi & illi hoies quos uide
mus in ſomnis,uiuere,loq. teneri à uigilãtib⁹ poſ-
ſent,nihilq́ inter ipſos differret & eos quos exper-
gefacti ac ſani alloquimur & uidemus,nũqd nam
eos falſos diceremus? A V G. Quo pacto iſtud re
ćte dicerel? R A. Ergo ſi eo ueri eẽnt quo uerſi-
millimi apparerẽt, nihilq́ inter eos & ueros oino
diſtaret,eoq́ falſi ꝙ p illas uel alias differẽtias diſ-
ſimiles cõuincerent, nõne ſiſitudinẽ ueritatis ma
trẽ, & diſsimilitudinẽ falſitatis eſſe fatendum eſt?
A V G. Nõ habeo qd dicã,& pudet me tam teme-
rarie cõſenſionis meę ſuperioris. R A. Ridiculũ
eſt ſi te pudet,quaſi nõ ob idipm̃ elegerimus hu-
1. Retra. ſta.cap.4 iuſmodi ſermocinationes: Quę qm̃ cũ ſolis nobis
loqmur,ſoliloqa uocari atq iſcribi uolo,nouo q-
dẽ & fortaſſe duro noie, ſed ad rẽ demonſtrãdam
ſatis idoneo. Cum.n.neq melius quęri ueritas poſ
ſit q̃ interrogãdo,& r̃ndendo, & uix quiſquã inue
nial quẽ nõ pudeat cõuinci diſputantẽ,eoq́ penè
ſemp eueniat ut rem bene inductã ad diſcutiẽdũ
B incõditus peruicaciæ clamor explodat ẽt cũ lace
ratione aiorũ plerũq diſsimulata interdũ & aper-
ta,pacatiſsime,ut opinor,& cõmodiſsime placuit,
ut à meipſo interrogatũ,mihiq́ r̃ndentẽ deo adiu
uante ueꝝ quærerem: Quare nihil eſt qđ uereare,
ſicubi te temere illigaſti,redire atq reſoluere. Ali-
Vnde ue rum aut falſum. Cap.8 ter hinc n. euadi nõ põt. A V G Recte dicis,ſed
quid male conceſſerim nõ plane uideo : niſi forte
id recte dici falſum, qđ hẽat aliquam ueriſimilitu
dinẽ cũ prorſus mihi nihil aliud dignũ falſi noie
occurrat : & rurſus tñ cogor fateri eo falſa uocari
quæ uocantur quo à ueris differunt. Ex quo cõfi-
citur eã ipſam diſsimilitudinem cauſam eſſe falſi
tatis.Itaq cõturbor: Nõ.n.mihi facile quicquã ue
nit in mentẽ qd contrariis cauſis gignatur. R A.
Quid ſi hoc unũ eſt in reꝝ natura genus,& ſolum
qđ ita ſit? An ignoras cũ per aialium innumerabi
lia genera cucurreris, ſolum crocodilum inueni-
ri,qui ſuperiorẽ in mandendo partẽ moueat,prę-
ſertim cũ penè reperiri nihil queat, ita cuiq rei ſi-
mile,ut non in aliquo ẽt diſsimile ſit? A V G. Vi-
deo qdẽ iſta:ſed cũ cõſydero illud qđ falſum uo-
C camus,& ſimile aliqd habere ueri & diſsimile , ex
qua poti⁹ parte meruerit falſi nomẽ , nõ ualeo di-
ſcernere. Si.n ex eo ꝙ diſsimile ẽ,dixero,nihil erit
qđ nõ falſum dici poſsit.Nihil.n.eſt qđ non alicui
rei diſsimile ſit quã uerã eſſe concedimus . Item ſi
dixero eo ꝙ ſimile eſt, falſum appellandum , non
ſolũ ocra illa reclamabunt,q̃ uera eoipſo ſunt quo
ſimillima,ſed ẽt ſic nõ effugiã eum qui me coegerit
falſa eſſe oia cõfiteri, ꝙ oia ſibi ex aliqua parte
ſimilia eſſe negare nõ poſſum.Sed fac me non me
tuere illud r̃ndere , ſimilitudinẽ ac diſsimilitudi-
nẽ ſimul efficere,ut aliqd falſum recte nominet, q̃
mihi euadendi uiã dabis? Inſtabitur.n.nihilomi-
nus ut oia falſa eſſe renunciẽ , quippe oia ſibimet
ut ſupra dictum eſt,& ſimilia quadam ex parte,et
diſsimilia reperiuntur. Reſtaret ut nihil aliud fal-
ſum eſſe dicerẽ , niſi qđ aliter ſe haberet atq uide-
retur,ni uererer illa tot mõſtra q̃ me dudum ena-
tigaſſe arbitrabar. Nã eõ ruiſum repellor uertigi-
ne inopinata,ut ueꝝ id eſſe dicã,qđ ita ſe habet ut
uidet. Ex quo cõficitur ſine cognitore nihil uerũ
eſſe poſſe: Vbi mihi naufragium in ſcopulis occul D
tiſsimis formidandũ eſt,qui ueri ſunt ẽt ſi neſciã-
tur. Aut ſi uerũ eẽ id qđ eſt dixero , falſum nõ eſſe
uſpiam cõcludetur quouis repugnãte. Itaq redeũt
illi ęſtus,nec qcquam tanta patietia moraꝝ iua-
rũ ꝓceſsiſſe me uideo. R A. Attẽde potius,nam *Quid falſũ, quid fallax, et quid mẽdax.*
nullo modo in animũ inducã fruſtra nos auxiliũ
diuinũ imploraſſe. Video.n.tentatis quãtũ potui-
mus oibus rebus,nõ remanſiſſe qđ falſum iure di
catur,niſi qđ aut ſe fingit eſſe qđ non eſt,aut oino
eſſe tendit & nõ eſt . Sed illud ſuperius falſi gen⁹, *Cap.9*
uel fallax etiam,uel mendax eſt. Nam fallax id re- *Fallax*
cte dicitur, qđ habet quandã fallendi appetitũ, q *quid ſit.*
ſine aia intelligi non põt,ſed partim rõne fit,par-
tim natura. Rõne,in aialibus rõnalibus,ut in ho-
mine: natura in beſtiis tanq̃ in uulpecula. Illud au
tem qđ mendax uoco,à mentiẽtibus fit. Qui hoc *Mendax*
differũt à fallacibus , qđ ois fallax appetit fallere, *quid ſit,*
non aũt ois uult fallere qui mentitur: nam & mi- *& mentiens.*
mi & comœdiæ & multa poemata mẽdacioꝝ ple
na ſunt delectandi potius q̃ fallendi uolũtate , &
oẽs ferè qui iocantur mentiũtur. Sed fallax uel fal
lens is recte dicitur, cuius negociũ eſt ut qſq falla E
tur. Illi aũt qui non id agũt ut decipiãt, ſed tñ ali-
qd fingunt, uel mendaces tm̃, uel ſine hoc qdem,
mẽtientes tñ uocari nemo ambigit. Niſi qd habes
aduerſus iſta qđ dicas. A V G. Perge q̃ſo: nunc.n.
fortaſſe de falſis nõ falſa docere cœpiſti . Sed iam
genus illud expecto quale ſit qđ dixiſti, eſſe tẽdit
& nõ eſt. R A. Quid ni expectes? Eadem illa ſunt
quoꝝ multa ſupra memorauimus. An nõ tibi ui-
deruř imago tua de ſpeculo quaſi tuipſe uelle eſſe,
ſed ideo eſſe falſa, qđ non eſt? A V G. Valde hoc
uidetur. R A. Quid ois pictura uel cuiuſcemodi
ſimulachrũ,& id genus oia opificũ,nõne illud eẽ
cõtendũt, ad cuius qdq ſimilitudinẽ factum eſt?
A V G. Prorſus adducor. R A. Iam ea qb⁹ uel dor
miẽtes uel furẽtes fallũtur, cõcedis ut opinor ĩ eo
eſſe gñe? A V G. Nulla magis: nã nulla magis ten
dũt talia eſſe qualia uel uigilãtes uel ſani cernũt,
& eo tñ falſa ſunt quo id qđ tendũt eſſe non pñt.
R A. Quid iã de turriũ motu, uel de merſo remo,
uel de umbris corpoꝝ plura dicam ? Planũ eſt ut
arbitror ex hac regula eſſe metienda. A V G. Pla F
niſsimũ. R A. Taceo de cæteris ſenſib⁹,nã nemo
cõſyderãs nõ hoc inueniet,falſum appellari in re-
bus ipſis quas ſentimus, qđ eſſe aliqd tendit & nõ
eſt. A V G. Recte dicis, Sed miror cur ab hoc ge- *An utilis ſit falſitas.*
nere tibi ſecernẽda illa poemata & ioca uiſa ſunt,
cęterę́q fallacię. R A. Quia.ſ.aliud eſt falſum eẽ *Cap.10*
uelle,aliud uerũ eſſe nõ poſſe. Itaq ipſa opa homi
nũ uelut comœdias aut Tragœdias,aut mimos &
id genus alia poſſumus opibus pictorũ fictorũq́
cõiungere. Tam.n.uerus eẽ pictus homo nõ põt,
q̃uis in ſpẽm hois tendat,q̃ illa quę ſcripta ſunt in
libris Comicorũ . Neq n. falſa eſſe uolũt,aut ullo
appetitu ſua falſa ſunt,ſed quadã neceſsitate quã-
tum fingẽtis arbitriũ ſeq potuerũt. At uera in ſce-
na Roſcius uolũtate falſa Hecuba erat,natura ue-
rus homo,ſed illa uoluntate ẽt uerus Tragœdus,
eo uidelicet quo iplebat inſtitutũ, falſus aũt Pria
mus,eo qđ Priamũ aſsimulabat,ſed ipe nõ erat. Ex
quo iam naſcit quiddã mirabile , qđ rñ ita ſe hr̃e
nemo ambigit. A V G. Quidnam id eſt? R A.
Quid putas,niſi hęc oia inde eſſe in qbuſdã uera,

G unde in qbusdā falsa sunt,& ad suum ue. hoc solum eis prodesse,qđ ad aliud falsa sunt? Vnde ad id qđ esse,aut uolūt,aut debent, nullo modo pueniūt si falsa esse fugiūt. Quo pacto.n.iste quē cōmemoraui,uerus Tragœd' esset,si nollet eē falsus Hector,falsa Andromache,falsus Hercules,& alia innumera? Aut unde uera pictura eēt,si falsus equ' nō esset? Vnde in speculo uera hoīs imago,si nō falsus hō? Quare si qbusdā ut uer. aliqđ sint,prodest ut sint aliqđ falsum,cur tātope falsitates formidamus, & pro magno bono appetimus ueritatem? AVG. Nescio,& multū miror, nisi qa in exēplis istis nihil imitatione dignū uideo. Non.n.tanquā histriones,aut de speculis quæq; relucētia,aut tāquam Myronis bucula ex ære,ita ēt nos ut in nro quodā habitu ueri simus ad alios. habitū adumbrati atq; assimilati, & ob hoc falsi esse debemus: sed illud uerū quærere, qđ nō quasi bifrōte rōne sibiq; aduersanti, ut ex aliqua parte uer. sit,ex aliqua falsum sit. RA. Magna & diuina qdā reqris. Que tñ si inuenerimus,nōne fatebimur his ipsam cōfici,& quasi cōflari ueritatē, a qua denominař omne qđ uerū quoquo mō noiatur? AVG. Non

Myro fusilium figurarum artifex.

H inuitus assentior. RA. Quid tibi ergo uidetur? Disciplina disputādi, utrane an falsa est? AVG. Quis dubitet uerā? Sed uera e ēt Grāmatica. RA. Itane ut illa? AVG. Nō uideo qđ sit uero uerī'.† RA. Illud profecto qđ nihil falsi habet. Qđ intuēs pauloante offendebare ex iis rebus, q̄ nescio quō,nisi falsæ essent,ueræ esse nō possent. An ignoras oia illa fabulosa & aperte falsa ad Grāmaticā pertinere? AVG Non ignoro istud quidē,sed ut opinor non per Grāmaticam falsa sunt sed per eā qualiacunq; sunt demonstrantur. Siquidē est Fabula cōpositū ad utilitatē delectationēmue mēdaciū. Est aūt Grāmatica uocis articulatæ custos & moderatrix disciplina. Cuius ,pfessionis necessitate cogit humana lingua oia ēt figmenta colligere,q̄ memoriæ literisq; mādata sunt nō ea falsa faciēs,sed de his uerā quandā docens afferēsq; rationem. RA. Recte sane. Nihil nūc curo,utrū abs te ista bene definita atq; distincta sint. Sed illud qro utrū hoc ita esse ipsa Grāmatica, an uero illa disciplina disputatiōes ostēdat? AVG. Nō nego

Disciplinarū ueritas. Cap. 11 †uera ueritas.

Fabula quid. Quid sit. Grammatica.

I uim peritiāq; definiendi,qua nūc ego ista separare conatus sum,disputatoriæ arti tribui. RA. Quid ipsa Grāmatica,nōne si uera est,eo uera est quo disciplina ē? Disciplina.n.a discēdo dicta est. Nemo autē quæ didicit ac tenet nescire dici pōt,& nemo scit falsa. Ois ergo uera est disciplina. AVG. Nō uideo qdē qđ in ista ratiuncula temere concedatur. Mouet me tñ ne per istā cuipiam uideatur ēt illas fabulas ueras esse, nā & has discimus & tenemus. RA. Nūqd nā magister noster uolebat nos credere,quæ docebat,& nosse? AVG. Immò ue. hementer ut nossemus instabat. RA. Nunquid aliqñ institit ut Dædalum uolasse crederemus? AVG. Hoc qdē nūquā. Sed plane nisi teneremus fabulā, uix nos posse aliqđ manibus tenere faciebat RA. Tu ergo negas uer. eē qđ ista fabula sit, & qđ ita sit Dedal' diffamatus? AVG. Hoc nō nego uer. esse RA. Nō negas ergo te didicisse uerū cū ista didiceris. Nā si uolasse Dedalū uerum esset & hoc pueri pro ficta fabula acciperēt atq; redderēt,eoipso falsa retinerēt,quo, uera essent illa quæ redderēt. Hinc.n.extitit illud qđ superius mirabamur,de uolatu Dædali uerā fabulā esse nō potuisse,nisi. Dedalū uolasse falsum esset. AVG. Iā teneo istud,sed qđ ex eo ,pficiamus expecto. RA. Quid,nisi non esse falsam illā rōnem,qua collegimus,disciplinā,nisi uera doceat,disciplinā esse nō posse? AVG. Et hoc qđ ad rem? RA. Quia uolo dicas mihi,unde sit disciplina Grāmatica,Inde eni uera est, unde disciplina est. AVG. Nescio qđ tibi rñdeā. RA. Nōne tibi uideř si nihil in ea definitū esset, & nihil in genera & partes distributū atq; distinctū eā nullo mō discip inā esse potuisse? AVG. Iā intelligo qđ dicas,nec ulla mihi occurrit cuiussis facies disciplinę,in qua nō definitiones, ac diuisiones,ac rōnes & ratiocinationes,dū qđ qdq; sit declaratur, dū sine confusione partiū sua cuiq; redduntur, dū nihil pretermittiř ,ppriū, nihil annumeratur alienū,totū hoc ipsum qđ disciplina diciř egerint. RA. Ergo & totum ipsum quoq; uera diciř. AVG. Video consequi. RA. Rñde nūc quę disciplina cōtineat definitionū, diuisionū,partitionumq; rationes. AVG. Iā superi' dictū est,hęc disputādi regulis cōtineri. RA.

K

L Grāmatica igiř eadē arte creata est, ut disciplina, & ut uera esset,qua[aduersum me] abs te superius a falsitate defensa Qđ nō de una Grāmatica mihi licet cōcludere,sed ,prsus de oibus disciplinis. Nā dixisti uereq; dixisti nullā disciplinā tibi occurrere,in qua nō definiēdi ius atq; distribuēdi idipm ut disciplina sit fecerit. At si eo ueræ sunt quo disciplinę,negabit ne qspiā ueritatē ipsam,esse per quā oēs ueræ sunt disciplinæ? AVG. Prope est oino ut assentiar. Sed illud me mouet qđ et rationem disputādi inter easdē disciplinas numeram'. Quare illā potius existimo esse ueritatē, qua & ista ipsa ratio uera est. RA. Optime oino ac uigilantissime. Sed nō negas ut opinor eo uerā esse quo disciplina est. AVG. Immò idipsum est qđ me mouet. Aduerti.n.ēt ipsam disciplinam esse,& ob hoc uerā dici. RA. Quid ergo? istā putas aliter disciplinā esse potuisse, nisi oia in ea definita essent & distributa? AVG. Nihil aliud habeo qđ dicam. RA. At si ad eam pertinet hoc officiū,per seipsam disciplina uera est. Quisquā ne igitur mirum putabit,si ea quę uera sunt, oia ab ipsa uera sunt, si &

M ipsa sit ueritas? AVG. Nihil mihi obstat quo minus recte pergā in istā sententiam. RA. Ergo attende pauca quæ restant. AVG. Profer si quid habes,modo tale sit qđ intelligam,libenterq; cōcedā. RA. Esse aliqđ in aliquo nō nos fugit duobus modis dici. Vno quo ita est,ut ēt seiungi atq; alibi esse possit,ut hoc lignū in hoc loco, ut sol in Oriēte. Altero aūt quo ita est aliqđ in subiecto,ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma & spēs q̄ uidem': ut in sole lux,ut i igne calor, ut in aio disciplina,& si qua sunt talia. An tibi aliter uideř? AVG. Ista qdē uetustissima sunt nobis, & ab ineunte adolescētia studiosissime pcepta & cognita. Quare nō possum de his interrogatus,qn ea sine ulla deliberatione cōcedā. RA. Quid illud? Nōne cōcedis qđ in subiecto est inseparabiliter,si subiectū ipsum non maneat,manere non posse? AVG. Hoc quoq; uideo necessariū,nam manēte subiecto,posse id qđ in subiecto est nō manere,qs qs diligenter res aduertit intelligit. Si quidē huius

Quot modis qđā sint i alio Cap. 12

corporis

A corporis color pōt, uel ualetudinis rōne, uel ętate immutari, cū ipm corpus necdū interierit. Ex hoc nō peræq in oibus ualet, sed in his in qbus nō ut sint ipsa subiecta ea q̄ in subiectis sunt coexistūt. Non n. ut sit iste paries, hoc colore fit, quem in eo uidem⁹, cū etiāsi quo casu nigrescat, aut albescat, uel aliquē aliū mutet colorē, nihilominus tñ maneat paries ac dicaf. At uero ignis si calore careat, nec ignis qdē erit: nec niuē uocare, nisi candidam possumus. Illud uero qđ interogasti qs cōcesserit, aut cui posse fieri uideaf, ut id qđ in subiecto est, maneat ipso intereūte subiecto? Mōstruosum. n. & à ueritate alienissimum est, ut id qđ non esset ni si in ipso esset, ēt cum ipsum non fuerit posit esse.

Immortalitas animae colligitur. Cap. 13

RA. Illud igitur qđ q̄rebamus inuentum est. AVG. Quid narras? RA. Id qđ audis. AVG. Iam ne ergo liqdo constat aium esse immortalē? RA. Si ea quæ concesisti uera sint, liquidissime: nisi forte aium dicis et si moriatur animum esse. AVG. Nunquam eqdem hoc dixerim, sed eoipso quo interit, fieri ut aius nō sit, dico. Nec me ab hac sentētia reuocat, qđ à magnis philosophis dictū

B est, eā rem q̄ quocunq; uenerit uitam prẹstat, mortem in se admittere non posse. Quanuis. n. lumen quocunque intrare potuerit faciat id lucere, tenebrasq; in se pp memorabilem illā uim contrariorum non posit admittere, tñ extinguitur, locusq; ille extincto lumine tenebratur. Ita illud qđ tenebris resistebat, neq; ullo mō i se tenebras admisit, & sic eis intereundo locū fecit, ut poterat ēt discedendo. Itaq; timeo ne mors ita contingat corpori, ut tenebræ loco aliqñ discedēte aio ut lumine, aliqñ aūt ibidē extincto: ut iam non de omni morte corporis securitas, sit sed aliquod genus mortis sit optandum, quo aia ex corpore incolumis educaf, pducaturq; ad locū, si est ullus talis locus, ubi nō posit extingui. Aut si nec hoc quidē pōt, atq; in ipso corpore aia quasi lumen accenditur, nec alibi pōt durare, omnisq; mors est extinctio quædam aiæ in corpore uel uitæ, aliquod genus eligēdum est quantū homo sinitur, quo id ipsum quod uiuitur cū securitate ac tranquillitate uiuatur, quanquam nescio qūo istud posit si anima moritur. O multū beatos, qbus siue ab ipsis, siue abs quo-

C libet non esse metuēdā mortem, ēt si aia intereat, persuasum est. At mihi misero nullæ adhuc rationes, nulli libri persuadere potuerunt. RA. Noli gemere, immortalis est aius human⁹. AVG. Vnde hoc probas? RA. Ex iis quæ cū magna cautione, ut arbitror, supius cōcesisti. AVG. Nihil qdē me minus uigilanter interroganti tibi memini dedisse: sed collige iā ipsam summā, oro te, uideamus quò tātis ambagibus peruenerimus, nec me iam interroges uolo. Si n ea breuiter enumeraturus es, q̄ cōcesi, quonā †rursus rñsio mea desyderatur? An ut moras gaudiou mihi frustra inferas, si qd boni forte confecimus RA. Faciā qđ te uelle uideo, sed attende diligētissime. AVG. Loquere iam qd negas? RA. Omne qđ in subiecto est, si semper manet, ipsum ēt subiectum maneat semp necesse est: Et ois in subiecto est animo disciplina. Necesse est igitur semper aius meneat, si semp maneat disciplina. Est autē disciplina ueritas, & semper ut in initio libri huius ratio persuasit, ueritas manet. Semper igitur aius manet, nec aius mor-

† Quid iam.

tuus dicitur. Immortalē igif aīum solus nō absurde negat, q superiorem aliquid non recte concessum esse couincit. AVG. Iā me nolo in gaudia mittere, sed duabus aliquantū reuocor causis. Nā primū me mouet qđ circuitu tanto usi sumus, nescio quā ratiocinationū catenā sequentes, cū tam breuiter totū de quo agebaf, demonstrari potuit, qđ nunc demōstratū est. Quare me solicitū facit, qđ tādiu quasi ad insinuandū † obambulauit ratiocinatio. Deinde non uideo qūo in aio ēa semper sit disciplina, præsertim disputādi cū & tam pauci eius gnari sint, & qsquis eam nouit, tāto ab infantia tpe fuerit, indoctus. Nō. n. possumus dicere, aut imperitou aios, nō esse aios: aut esse in aio eā quā nesciāt disciplinā. Qd si uehemēter absurdū est, restat ut aut nō semp in aio sit ueritas, aut disciplina illa ueritas non sit. RA. Vides q̄ nō frustra tātos circuit⁹ egerit nr̄a ratiocinatio. Querebam⁹. n. qd sit ueritas, & ne nunc qdē in hac sylua rerum oibus penē callibus oberratis uideo nos inuestigare potuisse. Sed qd facimus? An incepta omittimus expectamus, & qd nobis librorū alienou in manus & incidat qđ huic quæstioni satisfaciat? Nā & multos ante nr̄m ætatem scriptos esse, arbitror quos non legimus: & nunc ut nihil qđ nescimus opinemur, & manifestū habemus & carmine de hac rescribi, & soluta orōne: & ab iis uiris quorum nec scripta latere nos possunt, & eou ingenia talia nouimus, ut nos in eou literis, qd uolumus, inuenturos desperare nō posimus, præsertim cū hic ante oculos nostros sit ille, in quo ipsam eloquentiā quā mortuā dolebamus, perfectam reuixisse cognouimus. Illéne nos sinet, cū scriptis suis uiuendi modum docuerit, uiuendi ignorare naturam? AVG. Non arbitror equidē & multum inde spero, sed unū doleo, qd uel erga se, uel erga sapiētiā studiū nr̄m nō ei, ut uolumus ualemus aperire. Nam profecto ille misereretur sitim nostram, & exundaret multo citius quam nunc. Securus. n. est, quod sibi iam totū de animæ immortalitate persuasit, nec scit aliquos esse fortasse, qui huius ignorationis miseriam satis cognouerunt, & quibus præsertim rogantibus non subuenire crudele fit. Ille autem alius nouit quidem pro familiaritate ardorē nostrum, sed ita lōge abest, & ita nūc constituti sumus, ut uix ad eum uel epistolæ mittendę facultas sit. Quem credo iam ocio transalpino perfecisse carmen quo mortis metus excātatus effugiat, & antiqua glacie duratus aiæ stupor frigusq; pellatur. Sed interim dū ista proueniūt q̄ in nr̄a potestate nō sunt, nōne turpissimū est perire ociū nr̄m & totū ipsum aium ex incerto arbitrio pendere deligatū? Vbi est qd deum & rogauimus, & rogamus, ut nobis nō diuitias, non corporis uoluptates, non populares suggestus atque honores, sed aiam nostrā, seq; ipsum quærentibus iter aperiat? Itāne nos deseret, aut a nobis deseritur? RA. Alienissimum quidē ab ipso est, ut eos qui talia desyderant deserat. Vnde a nobis quoq; alienum esse debet, ut tm̄ ducē deseramus. Quare si placet repetamus breuiter, unde illa duo confecta sint, aut semper manere ueritatem, aut ueritatem esse disputandi rationē. Hæc enim uacillare dixisti, quo minus nos faciat totius rei summa securos. An poti⁹ illud quæremus, qūo esse posit in

Excutitur superior syllogismus. Cap. 14

† insidiādum.

D E F

Veri & falsi natura. Cap. 15

G imperito aio disciplina, quē non possumus non
aium dicere? Hinc n. cōmotus uidebare, ut de illis
q̄ cōcesseras dubitare rursus necesse fuerit. AVG.
Immo descutiamus prius illa [duo], deinde hoc
quale sit uidebimus. Ita n. ut opinor nulla cōtro-
uersia remanebit. RA. Ita fiet, sed adesto totus at
que cautissimus. Scio n. qd tibi eueniat attendē-
† et ut iā iamq̄. ti, dum nimis pendes in conclusionē, qd iam ēt †
inferatur expectas, ea quæ interrogantur non di-
ligenter examinata concedas. AVG. Ver, fortas
se dicis, sed enitar cōtra hoc genus morbi q̄tū pos
sum: modo iā tu incipe quærere, ne supfluis imo-
remur. RA. Ex eo, quantū memini, ueritatē non
posse interire cōclusimus, qd non solum si totus
mundus intereat, sed ēt si ipsa ueritas, uerū erit &
mundū & ueritatem interisse. Nihil aūt uerū sine
ueritate: nullo modo igit interit ueritas. AVG.
Agnosco ista & multum miror si falsa sunt. RA.
Ergo illud alterū uideamus. AVG. Sine me pau
lulum cōsyderare oro te, ne huc iterū turpiter re-
deam. RA. Ergóne interisse ueritatē uerum non
H erit, si nō erit uerum. Non ergo interit, sed uerum
† al. si uerū interit. erit †. Vnde post occasum ueritatis uerum erit, cū
iam ueritas nulla est. AVG. Nihil habeo qd plus
cogitē atq; consyderem: perge ad aliud. RA. Cer
te faciemus quantū possumus, ut docti atq; pru-
dētes uiri legant hæc, & n̄ram si qua est corrigant
temeritatem: nam me nec modo nec aliq̄n arbi-
tror qd cōtra hoc dicatur posse inuenire. Nunqd
nam ergo dicitur ueritas, nisi qua uerū est qcquid
uerū est? AVG. Nullo modo. RA. Nunquid nā
recte dicitur uerū, nisi qd non est falsum? AVG.
Hinc uero dubitare clementia est. RA. Num fal-
sum non est, qd ad similitudinem alicuius accom
modatum est, neq; id tn̄ est cuius simile apparet?
AVG. Nihil quidē aliud uideo qd libentius fal-
sum nocē. RA. Sed tn̄ solet falsum dici ēt quod
à uerisimilitudine longe abest. AVG. Quis ne-
gat? RA Sed tn̄ quod habeat ad uerū nonnullā
imitationem. AVG. Q̄uo? Non n. cum dicitur
iunctis alitibus anguibus Medeā uolasse, ulla ex
parte res ista uerū imitatur, quippe quæ nulla sit,
nec imitari aliqd possit ea res, quæ oino non sit.
RA. Recte dicis: sed non attendis eam rem, quæ
I oino nulla sit, nec falsam qdē posse dici. Si enim
falsum est, non est: si est, non est falsum†. AVG.
Non ergo dicemus illud de Medea nescio quod
† al. si n. falsū est, est. Si nō est, falsū non est. monstrum falsum esse. RA. Non utique: nam si
factum est, q̄uo falsum est? Si non est factum q̄uo
monstrum est? AVG. Miram rem uideo: ita ne
tādem cū audio, Angues ingentes alites iunctos
iugo, nō dico falsum? RA. Dicis plane. Est enim
Iamb' trimeter. quod falsum esse dicas. AVG Quid quæso? RA.
Illam. s. sententiam quæ ipso uersu enunciatur.
AVG. Et quā tandem habet ista imitationē ueri?
RA. Quia similiter enunciaretur ēt si uere illud
Medea fecisset. Imitatur ergo ipsa enunciatione ue
ras sententias falsa sententia. Quę si non creditur,
eo solo imitatur ueras, quod ita dicitur, estq̄ tan-
tum falsa, non ēt fallens. Si autem fidem impetrat,
imitatur etiam creditas ueras. AVG. Iam intelli-
go multum interesse inter illa quæ dicimus & illa
de qbus dicimus aliqd, quare iam assentior: Nam
† Imitationem. oc solo reuocabar, qcquid falsum dicimus nō re
cte dici, nisi hēat ueri alicuius similitudinē†. Quis
enim lapidem falsum argentū esse dicens non iu- K
re rideatur? tn̄ si q̄squam lapidem argentū esse di
cat, dicimus falsum eum dicere. i. falsam proferre
sniam. Stannum aūt uel plumbum non absurde,
ut opinor, falsum argentum uocamus, q̄ id res ip
sa uelut imitat: neq; ex eo falsa est nostra snia, sed
An meliora deteriorū nominib' uocari possint. illud ipsum de quo nunciatur. RA. Bene intelli
gis. Sed illud uide utrum & argentū falsi plumbi
noie congruēter appellare possimus. AVG. Nō
mihi placet. RA. Quid ita? AVG. Nescio, nisi
illud uideo, uehemēter contra uoluntatē meam
dici. RA. Num forte ppterea qd argentum me-
Cap 16 lius est, & quasi in contumeliā eius dicitur: plūbi
aūt qdam uelut honor est, si falsum argentū uoce
An uestis muliebris deceat uirum. tur. AVG Prorsus explicasti quod uolebā. Et
ideo credo iure infames intestabilesq̄; haberi, qui
muliebri habitu se ostentāt, quos nescio utrū fal-
sas mulieres, an falsos uiros melius uocē. Veros tn̄
histriones, ueros q̄; infames sine dubitatione pos-
sumus uocare: aut si latent, nec infame qcq̄ nisi à
turpi fama noiatur, ueros nequā nō sine ueritate
dicimus, ut opinor. RA. Alius locus nobis erit
de istis rebus differendi. Multa n. fiunt quę quasi L
facie populari turpia uidentur, aliquo tn̄ fine lau
dabili honesta mōstrent. Et magna q̄stio est, utrū
patrię liberādę causa muliebri tunica idutus, de-
† falsa beat hostē decipe. hoc ipso quo mulier facta † sit,
fortasse uerior uir futurus. Et utrū sapiēs q aliquo
modo certū hēat, necessariā fore uitā suā reb' hu-
manis, malit emori frigore, q̄ fœmineis uestib', si
aliud nō sit amiciri. Sed de hoc, ut dictū est, aliàs
uidebimus. Profecto n. cernis quante inq̄sitionis
indigeat, quatenus ista pgredi debeāt, ne in quas-
dā inexcusabiles turpitudines decidatur. Nūc aūt
qd p̄senti q̄stioni satis est, iam puto apparere, neq;
dubitari nō esse falsum qcquā nisi ueri aliqua imi
Nūquid ex omni parte falsū sit aut uerum. tatione. AVG. Proficiscere ad reliqua, nā hoc
mihi bene psuasum est. Ergo illud q̄ro, utrū p̄ter
disciplinas qbus erudimur, & qbus ēt ipsum stu-
diū sapientię annumerari decet, possimus qcquā
ita uerum inuenire, qd non sicut theatricus Achil
Cap 17 les ex aliqua parte falsum sit, ut ex alia uerū eē pos
sit? RA. Mihi uidētur multa inueniri. Non n. di-
sciplinę istum hn̄t lapidem, nec tn̄ ut uerus sit la-
M pis, imitatur aliqd scdm quod falsus dicatur. Quo
uno cōmemorato, uides iam innumerabilib' su-
persedendum esse, quæ sponte occurrant cogitan
tibus. AVG. Video prorsus. RA. Sed nónne ti
bi uidentur uno corporis noie includi? AVG.
Videiētur, si aut inane nihil esse certū haberē, aut
ipsum animū inter corpora numerandū arbitra-
rer, aut ēt deum corpus aliqd esse crederem. Quæ
oia si sūnt, & nullius imitatione falsa & uera esse
uideo. RA. In longū nos mittis, sed utar quātū
possum compēdio. Certe n. aliud est qd inane ap
pellas, aliud qd ueritatem. AVG. Longe aliud.
Quid n. [me] inanius, si ueritatem inane aliqd pu
tem, aut tantopere aliquid inane appeto? Quid n.
aliud q̄ ueritatē inuenire desydero? RA. Ergo &
illud fortasse concedis, nihil uerū esse, qd non ue-
ritate fiat, ut uerū sit. AVG. Iā hoc olim manife
stū est. RA. Nū dubitas nihil eē inane pręter ip-
sum inane, aut certe corpus? AVG. Prorsus non
dubito. RA. Opinor ergo ueritatē corpus eē ali
qd credis? AVG. Nullo mō. RA. Quid i corpo

A se? AVG. Nesclo. RA. Nihil ad rem, Arbitror enim uel illud te scire, Si est inane, magis illud esse ubi nullũ sit corpus. AVG. Hoc sanè planũ est. RA. Quid igitur imoramur? An tibi aut ueritas uidet fecisse inane, aut aliqd uerũ esse ubi ueritas nõ sit? AVG. Nõ uidet. RA. Nõ est ergo inane uerum, qa neq; ab eo qd inane nõ est inane fieri põt. Et qd ueritate caret, uerum non esse manifestũ est. Et oĩno ipsum qd' inane dicitur, ex eo qd nihil sit, dicitur. Quõ igitur potest uerum esse quod nõ est, aut quõ potest, esse quod penitus nihil est? AVG. Age nũc inane tanq̃ inane deseramus. RA. Quid de cæteris dicis? AVG Quid nisi id qd' uides mihi plurimũ suffragari? Restat.n. animus, & deus, quæ duo si propterea uera sunt, qd' in his est ueritas, de imortalitate dei nemo dubitat. Animus aũt imortalis creditur, si ueritas quæ interire non põt, etiã in illo esse probabit. Quare iã illud ultimũ uideamus, utrũ corpus nõ sit uere uerum i. nõ in eo sit ueritas, sed quasi quędã imago ueritatis Nam si & in corpore, qd satis certũ est recipere interitũ, tale uerũ inuenerim' quale est in disciplinis, nõ cõti-

An uere sit corpus Cap. 18.

B nuò erit disputandi disciplina ueritas, qua oẽs ueræ sunt disciplinæ. Verũ est enim & corpus qd non uidetur disputãdi rõne esse formatũ. Si uerò & corpus imitatione aliqua uerũ est, & ob hoc nõ ad liquidũ uerũ, nihil erit fortasse qd' impediat disputandi rationẽ, quo minus ipsa ueritas eẽ doceatur. Interim quæramus de corpore. Nam'ne hoc quidẽ cũ constiterit, uideo istam controuersiã terminatam. RA Vnde scis quid uelit deus? Itaq; attẽde, Nam ego puto corpus aliqua forma & specie cõtineri, quã si non haberet, corpus nõ esset: si uerã haberet, animus esset. An aliter putandũ est? AVG. Assentior in partẽ, de cætero dubito, Nã nisi teneatur aliqua figura, corpus nõ esse cõcedo. Quõ autẽ si eam uerã haberet, animus eẽt, nõ satis intelligo. RA. Nihil'ne tandem de primi libri exordio, & de illa tua Geometrica recordaris? AVG Bene cõmemoras, Recordor prorsus, ac libentissime RA. Tales'ne in corporibus figurę inueniuntur, quales illa disciplina demõstrat? AVG. Immo incredibile est, quanto deteriores esse cõuincuntur. RA. Quas ergo istarũ ueras putas? AVG Ne quæso

C etiã istuc me interrogandum putes Quis n. mente tam cęcus est qui nõ uideat istas, quæ in Geometrica docẽtur habitare in ipsa ueritate, aut in his etiã ueritatẽ: illas uerò corporis [figuras,] siquidẽ quasi ad istas tendere uidentur, habere nescio quã imitationẽ ueritatis, & ideo falsas esse. Iam enim totũ illud qd ostẽdere moliebaris, intelligo RA. Quid ergo iã opus est, ut de disciplina disputatiõis requiramus? Siue.n. figuræ Geometricæ in ueritate, siue in eis ueritas sit, anima nostra i. intelligẽtia nostra cõtineri nemo ambigit, ac p hoc in nostro animo etiã ueritas esse cogitur Quod si quælibet disciplina, ita est in animo, ut in subiecto inseparabiliter, nec interire ueritas potest, qd quæso de animi ppetua uita, nescio q̃ mortis familiaritate dubitamus? An illa linea uel quadratura uel rotũditas hñt alia quæ imitentur, ut uera sint? AVG Nullo modo id possum credere, nisi forte aliud sit linea q̃ longitudo sine latitudine, & aliud circulus q̃ linea circunducta undiq; ad medium æqualiter uergens. RA. Quid ergo cunctamur? An ubi ista sunt, ueritas nõ est? AVG. Auertat deus amentiam. RA.

Veritas immortalis arguit animam immortalẽ. ca 19.

D An disciplina non est in animo? AVG. Quis hoc dixerit? RA. Sed forte põt intereunte subiecto id quod in subiecto est pmanere? AVG. Quãdo mihi hoc psuadetne? RA. Restat ut occidat ueritas.

AVG. Vnde fieri potest? RA. Immortalis est igitur anima, Iamiam crede rõnibus tuis, crede ueritati, Clamat, & in te sese habitare, & immortalem eẽ, nec sibi suã sedẽ quacunq; corporis morte posse subduci. Auertere ab umbra tua, reuertere in te, nullus est interitus tuus, nisi oblitũ te esse, qd interire non possis. AVG. Audio, resipisco, recolere me incipio. Sed quæso illa, quæ restant, expedias: quõ in animo impito, nõ enim eũ mortalẽ dicere possumus, disciplina & ueritas eẽ intelligant? RA. Aliud ista quæstio uolumen desyderat, si eam uis tractari diligenter, Simul & illa q ut potuimus inuestigata sunt, recensenda tibi esse uideo: Quia si nihil eorũ, quæ cõcessa sunt dubiũ est multũ nos egisse arbitror, nec cũ parua securitate cætera quęrere. Ita planè est, ut dicis, & obtẽpero pręceptis

Quędã uera credimus q̃dã recordamur q̃dam nec sensu nec phantasia sed tãtum rõne deprehẽdantur. Cap. 20.

E tuis libens. Sed illud saltẽ impetrẽ, antequã terminũ istius uoluminis statuas, ut qd intersit inter ueiã figurã, quæ intelligentia continetur, & eã quam sibi fingit cogitatio, quæ Græcè siue phãtasia siue phãtasma dicit, breuiter exponas. RA. Hoc quęris quod uidere, nisi mũdissimus nõ põt, & ad cuius rei uisionẽ parum es exercitatus, Neq; nunc per istos circuitus aliud q̃ exercitationẽ tuã, ut illud uidere sis idoneus optamur, Tamen interesse plurimũ quomõ possit doceri, fortasse breuiter planũ facio. Fac enim te aliqd esse oblitũ, aliosq; te uelle quasi in memoriã reuocare. Dicunt ergo illi, Nunqd nã hoc est, aut illud, diuersa uelut similia proferẽtes? Tu uero nec illud uides qd recordari cupis, & tamẽ uides nõ hoc esse qd dicitur. Nunqd nam tibi cũ hoc euenit omni modo uidetur obliuio? Nã ipsa discretio, qua nõ admittitur quod falsò admoneris, pars quædã recordationis est AVG. Ita uidetur. RA. Tales ergo nondũ uerũ uident, falli tamen decipiq; nõ possunt, & qd quærant, satis norunt. At si tibi qspiã dicat te post paucos dies risisse, q̃ natus es, non audes dicere falsum esse: & si

F author sit cui fides habenda est, nõ recordaturus, sed crediturus es. Totũ eni tẽpus illud ualidissima obliuione tibi sepultũ est, An aliter putas? AVG. Prorsus consentio. RA. Hæc igitur ab illa obliuione plurimum differt, sed illa media est, nam est alia recordatiõi reuisendæq; ueritati propior atq; uicinior, Cui simile est quando uidemus aliquid, certoq; recognoscimus id nos uidisse aliquando, atq; nosse affirmamus, sed ubi, aut quãdo, aut quõ aut apud quẽ nobis in noticiã uenerit, satagimus repetere atq; recolere Vt si de hoie nobis contigerit, etiã quęrimus ubi eũ nouerimus. Quod cũ & ille cõmemorauerit, repẽte tota res memoriæ quasi lumẽ infundit, nihil amplius ut reminiscamur, laboratur. An hoc genus ignotũ tibi est, aut obscurũ? AVG. Quid hoc planius, aut quid crebrius mihi accidere solet? RA. Tales sunt q bũ disciplinis liberalibus eruditi: siquidẽ illas sine dubio in se obliuione obrutas eruunt discendo, & quodãmõ refodiunt: nec tñ contenti sunt, nec se tenẽt, donec totã faciẽ ueritatis, cuius quidã in illis artibus splẽdor iam subrutilat, lętissimę atq; plenissi-

1. Retra. cap 4. Li. 12. de Trinitate. cap. 15

G me intueatur. Sed ex his q̃dã falsi colores atq; formę, uelut in speculũ cogitatiõis se fundũt, fallũtq; inquirentes sæpe ac decipiũt, putantes illud totũ esse q̃d norunt, uel q̃d ingrunt. Ipsæ sunt illę imaginationes magna cautione uitandę, quę deprehenduntur fallaces, cũ cogitationes uariato quasi speculo uariantur, cũ illa facies ueritatis una & immutabilis maneat. Tum.n. alteri⁹ atq; magnitudinis quadratum sibi cogitatio depingit, & quasi ante oculos prefert: sed mens interior, quę uult uerum uidere, ad illud se potius cõuertat si põt, sc̃dm q̃d iudicat illa omnia esse quadrata. A V G. Quid si nobis q̃spiam dicat sc̃dm id eam iudicare, q̃d uidere oculus solet? R A. Quare ergo iurat si rñ bene erudita est, quantã uis pilam ueram uera planicie pũcto tãgi? Quid tale unquã oculus uidit, aut uidere põt, cũ ipsa imaginatione cogitationis fingi tale q̃cquam hmõi non põt? An non hoc ꝓbamus, cum ẽt minimũ circulum imaginando animo describimus, & ab eo lineas ad centrũ ducimus? Nã cũ duas duxerimus, inter quas quasi acu uix pũgi posſit, alias iam in medio nõ possumus

H ipsa cogitatione imaginaria ducere, ut ad centrũ sine ulla cõmixtione perueniant: cum clamet ratio innumerabiles posse duci, nec sese in illis incredibilibus angustiis, nisi cẽtro posse cõtingere, ita ut in omni earũ interuallo scribi ẽt circulus posſit. Hoc cum illa phantasia implere nõ posſit, magisq; q̃ ipsi oculi deficiat, siquidem per ipsos est aio inflicta, manifestũ est & multũ eã differre à ueritate, & illam dum hęc uidetur nõ uideri. Hęc dicent operosius atq; subtilius, cũ de intelligendo differere cœperimus, quæ nobis pars ꝓposita est, cum de animę uita quicq̃d solicitat, fuerit quantũ ualemus enucleatum atq; discussum. Non.n. credo te parum formidare, ne mors humana etiam si non interficiat animã, rerum tñ oium, & ipsius si qua cõperta fuerit, ueritatis obliuionẽ inferat. A V G. Non põt satis dici quantum hoc malum metuendum sit. Qualis.n. erit illa æterna uita, uel q̃ mors non ei preponenda est, si sic uiuit anima, ut uidemus eam uiuere in puero mox nato⁹ ut de illa uita nihil dicam quæ in utero agitur, non enim puto esse nullam. R A. Bono animo esto, deus ade-

I rit ut iam sentimus quærentibus nobis, qui beatissimum quiddam post hoc corpus, & ueritatis plenissimum sine ullo mendacio pollicetur. A V G. Fiat sicut speramus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis Episcopi De Magistro Liber.

Oratio ad quid instituta Cap. 1

QVID tibi uidemur efficere uelle cum loqmur? A D E O D A T V S. Quantum quidem mihi nunc occurrit, aut docere, aut discere. A V G. Vnum horum uideo & assentior. Nam loquẽdo nos docere uelle manifestũ est discere autem quomodo? A D. Quo tandem censes, nisi cum interrogamus? A V G. Etiã tunc nihil aliud quàm docere nos uelle intelligo. Nam quæro abs te, utrum ob aliam causam interroges, nisi ut eum quem interrogas doceas quid uelis? A D. Verum dicis. A V G. Vides ergo iam nihil nos locutione, nisi ut doceamus appetere. A D.

K No planè uideo. Nam si nihil est aliud loq̃ quã uerba ꝓmere, uideo nos id facere cum cantamus. Quod cum soli sæpe facimus nul o præsente q̃ discat, non puto nos docere aliq.l uelle. A V G. At ego puto esse quoddam genus docendi per cõmemorationẽ, magnum sanè quod in nostra hac sermocinatione res ipsa indicabit. Sed si tu nõ arbitraris nos discere cũ recordamur, nec docere il lum qui cõmemorat, non resisto tibi: & duas iam loquendi causas constituo, aut ut doceamus, aut ut cõmemoramus uel alios, uel nosmetipsos. Q̃d ẽt dum cantamus, efficimus. An tibi nõ uidetur? *Discere re minisci*

A D. Non prorsus. Nam rarum admodum est, ut ego cantem cõmemorãdi me gratia, sed tantũmodo delectandi. A V G. Video quid sentias. Sed nõnne attendis, id quod te delectat in cantu modulationem quãdam esse soni, quæ q̃m uerbis & addi & detrahi põt, aliud est loqui, aliud est cantare. Nam & tibiis & cithara cantatur, & aues cantant, & nos interdũ sine uerbis musicum aliq̃d sonamus, qui sonus cãtus dici põt, locutio nõ põt. An q̃cquam est quod contradicas? A D. Nihil sa-

L nè. A V G. Videtur ergo tibi, nisi aut docẽdi, aut cõmemorandi causa non esse institutam locutionem? A D. Videretur, nisi sine me moueret, quod dum oramus utiq; loquimur, nec tñ deum aut docen aliq̃d à nobis, aut cõmoneri fas est credere. A V G. Nescire te arbitror nõ ob aliud nobis præceptum esse, ut in clausis cubiculis oremus, quo noie significãtur mentis penetralia, nisi q̃d deus, ut nobis q̃d cupimus præstet, cõmoneri aut doceri nostra locutione non quærit. Qui.n. loquitur, suæ uoluntatis signum foras dat per articulatum sonũ: Deus aũt in ipsis rõnalis animę secretis, qui homo interior uocatur, & quærendus & deprecãdus est. Hæc enim sua tẽpla esse uoluit. An Apud Apl̃m non legisti: Nescitis quia templum dei estis, & spũs dei habitat in nobis, & in interiore homine habitare Xp̃m? Nec in propheta aduertisti, Dicite in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini, Sacrificate sacrificium iustitiæ & sperate in dño. Vbi putas sacrificium iustitiæ sacrificari, nisi in templo mentis, & in cubilibus cordis? *1. Cor. 3* *Psal. 4*

M Vbi aũt sacrificandum est, ibi & orandum. Quare non opus est locutione cum oramus, id est, sonantibus uerbis, nisi forte sicut sacerdotes faciũt, significandæ mentis suæ causa, non ut deus, sed ut homines audiant, & consensione quadam per commemorationem suspendantur in deum. An tu aliud existimas? A D. Omnino assentior. A V G. Non te e go mouet quod summus magister cum orare doceret discipulos uerba quędam docuit, in quo nihil aliud uidetur fecisse, q̃ docuisse quomodo in orando loqui oporteret? A D. Nihil me omnino istud mouet. Non enim uerba, sed res ipsas eos uerbis docuit, quibus & seipsi cõmonefacerent, à quo quid esset orandum, cum in penetralibus, ut dictũ est, mẽtis orarent. A V G. Recte intelligis. Simul enim te credo animaduertere, etiam si quisquam contendat, quanuis nullum edamus sonum, tamen quia ipsa uerba cogitamus, nos intus apud animum loqui, sic quoq; locutione nihil aliud agere quam commonere, cũ memoria cui uerba inhærẽt, ea reuoluẽdo fa- *Matth. 6*

A cit uenire in mentē res ipsas, quarū signa sunt uerba. AD. Intelligo ac sequor. AVG. Constat ergo inter nos uerba signa esse? AD Constat AVG. Quid? signum nisi aliqd significet, pōt esse signū? AD. Nō pōt. AVG. Quot uerba sunt in hoc uersu, Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui? AD. Octo. AVG. Octo ergo signa sunt? AD. Ita est AVG. Credo te hunc uersum intelligere. AD. Satis arbitror. AVG. Dic mihi quid singula uerba significent. AD. Video quidem quid significet, si: sed nullum aliud uerbū quo id exponi possit, inuenio. AVG. Saltē illud inuenis, qcqd significatur hoc uerbo, ubinam sit? AD. Videtur mihi ꝓ, si, dubitationē significet, iam dubitatio, ubi nisi in animo est? AVG. Accipio, interim ꝑsequere cætera. AD. Nihil, qd aliud significat nisi id quod nō est? AVG. Verū fortasse dicis, sed reuocat me ab assentiendo qd superius cōcessisti, nō esse signū nisi aliqd significet: Quod aūt nō est, nullo modo esse aliqd pōt. Quare secundū uerbū in hoc uersu nō est signū, quia nō significat aliqd, & falso inter nos constitit, ꝙ oīa uerba signa sint, aut omne signum aliquid significet. AD. Nimis quidē urges Sed quando non habemus qd significemus, omnino stulte uerbum aliquod ꝓmimus: Tu autem nunc mecū loquendo, credo quod nullum sonū frustra emittis, sed omnibus quę ore tuo erumpunt, signum mihi das, ut intelligā aliquid. Quapropter nō te oportet istas duas syllabas enūciare dū loqueris, si per eas nō significas quicquā. Si autē uides necessariā ꝑ eas enunciationem fieri, nosq; doceri, uel cōmoneri cū auribus insonant, uides etiā profecto quid uelim dicere, sed explicare nō possum. AVG. Quid igitur facimus? An affectionem animi quandam cum cū rem nō uidet, & tamen nō esse inuenit, aut inuenisse se putat, hoc uerbo significari dicimus potius, ꝙ rē ipsam quæ nulla est? AD Istud ipsum est fortasse, quod explicare moliebar. AVG. Transeamus ergo hinc quoquo modo se habet, ne res absurdissima nobis accidat. AD. Quæ tandem? AVG. Si nihil nos teneat, & moras patiamur. AD. Ridiculum

C hoc quidem est, & tamen nescio quomodo uideo posse contingere, immo planè uideo contigisse.

AVG Suo loco genus hoc repugnantiæ, si deus siuerit, planius intelligemus. Nunc ad illū uersum se refer, & conare ut potes cætera eius uerba quid significent pandere. AD. Tertia præpositio est, ex, ꝓ qua, de, possumus ut arbitror dicere. AVG. Nō id quæro, ut ꝓ una uoce notissimā aliā uocem æque notissimā, quæ idē significet dicas, si tū idē significat Sed interim concedamus ita esse. Certe si poeta iste nō ex tanta urbe, sed de tanta dixisset, quęrerē abs te qd, de, significaret. Diceres, ex, cum hęc duo uerba essent, id est, signa, unū aliquid, ut tu putas, significantia: ego autem idipsum, nescio qd, unū quod his duobus signis significaꝫ inqro.

AD. Mihi uidetur secretionē quandā significare ab ea re, in qua fuerat aliqd quod ex illa esse dicit, siue illa non maneat, ut in hoc uersu, nō manente urbe, poterant aliqui ex illa esse Troiani: siue maneat, sicut ex urbe Roma dicimus eē negociatores in Aphrica. AVG. Vt concedam tibi hæc ita esse nec enumerem, ꝙ multa fortasse præter hanc tuam regulā reperiantur: illud certe tibi attendere facile est, exposuisse te uerbis uerba, id est, signis signa, eisdemq; notissimis notissima: ego autem illa ipsa quorū hæc signa sunt, mihi si posses uellē, ut ostenderes. AD. Miror te nescire, uel potius simulare nescientem responsione mea fieri, qd uis omnino nō posse: siqdē sermocinamur ubi non possumus rńdere nisi uerbis. Tu autem res quæris eas, quæ quodlibet sint, uerba certa non sunt, quas tamen ex me tu quoq; uerbis quęris. Prior itaq; tu sine uerbus quære, ut ego deinde ista conditione rńdeam.

AVG. Iure agis fateor: sed si quærerē istæ tres syllabæ qd significent, cū dicitur paries, nōne posses digito ōndere, ut ego prorsus rē ipsam uiderē, cuius signū est hoc trisyllabū uerbū, demonstrāte te, nulla tń uerba referēte. AD. Hoc in solis noibus qbus corpora significātur, si eadē corpora pręsentia sint, fieri posse concedo. AVG. Num colorem corpus dicimus, an nō potius quandam corporis qualitatē? AD. Ita est. AVG. Cur ergo & hic digito demōstrari potest? An addis corporibus etiā corporū qualitates, ut nihilominus etiā istæ cum pñtes sunt, doceri sine uerbis possint? AD. Ego

E cū corpora dicerē, omnia corporalia intelligi uolebam, id est, omnia quæ in corporibus sentiunt.

AVG. Considera tn, utrum etiā hinc aliqua tibi excipienda sint. AD. Bene admones, non enim omnia corporalia, sed omnia uisibilia dicere debui Fateor enim sonū, odorem, saporem, grauitatem, colorē, & alia quæ ad cæteros sensus pertinēt, quāquā sentiri sine corporibus nequeant, & propterea sint corporalia, non tn̄ digito posse monstrari. AVG. Nunq̄ ne uidisti, ut hoies cū surdis gestu quasi sermocinentur, ipsiq; surdi non minus gestu, uel quęrant, uel respōdeant, uel doceant, uel indicent, aut oīa quæ uolunt, aut certe plurima? Quod cum sit, non utiq; sola uisibilia sine uerbis ostenduntur, sed & soni & sapores, & cętera huiusmodi. Nā & histriones quasdam ꝉin theatris fabulas sine uerbis saltando plerunq; aperiunt & exponunt. AD. Nihil habeo quod contradicā, nisi qd illd, ex, nō mō ego, sed nec ipse qdē saltator histrio tibi sine uerbis qd significet posset ōndere. AVG.

F Verū fortasse dicitis, sed fingamus eū posse: non ut arbitror dubitas, qsqs ille motus corporis fuerit, quo mihi rem quę hoc uerbo significatur, demonstrare conabitur, non ipsam rem futuram esse, sed signum. Quare hic quoq; non quidem uerbo uerbum, sed tamen signo signū nihilominus indicabit: ut & hoc monosyllabum, ex, & ille gestus, unā rem quandā significent, quā mihi ego uellem non significando monstrari. AD. Qui potest quod quęris oro te? AVG. Quomodo paries potuit? AD. Ne ipse quidem quantum ratio progrediens docuit, ostendi sine signo potest. Nam & intentio digiti nō est utiq; paries, sed signum datur ꝑ quod paries possit uideri. Nihil itaq; uideo, quod sine signis ostendi queat. AVG. Quid si ex te quærerē, quid sit ambulare, surgeresq; & id ageres, nōne re ipsa potius, ꝙ uerbis ad me docendū, aut ullis alijs signis utereris? AD. Fateor ita esse, & pudet me rē tam in promptu positam non uidisse, Ex qua etiā mihi milia rerum iam occurrunt, quæ ipsæ per se ualeant, non per signa monstrari, ut edere, bibere, sedere, stare, clamare, & innumerabilia cætera. AVG. Age nunc dic mihi, si omnino nesciens hu-

Verba signa rerū Cap. 2.

Aenei 2.

An signis ut quæri mus ita respōdeamus. ca. 3

tal. totas

G ius uerbi uim, abs te ambulante quærerem, qd sit
ambulare, qũo me doceris? AD. Idipsum agerem
aliquãdo celerius, ut post interrogationem tuam
aliqua nouitate admonereris, & tñ nihil aliud fie-
ret, q̃ id quod deberet ostẽdi. AVG. Scis ne aliud
esse ambulare, aliud festinare? Nã & qui ambulat,
nõ statim festinat: & q festinat, non continuo am-
bulat. Dicimus enim & in scribendo & in legẽdo,
alijsq; innumerabilibus rebus festinationẽ Quare
cũ illud quod agebas celerius ageres post interro
gationẽ meã, putarem ambulare nihil esse aliud, q̃
festinare: id enim noui addideras & ob hoc falle-
ret. AD. Fateor rem non posse nos mõstrare sine
signo, si cũ id agimus interrogemur. Si enim nihil
addamus, putabit qui rogat nolle nos ostendere,
cõtemptoq; se in eo, quod agebam⁹ pseuerare. Sed
si de his roget quæ agere possumus, nec eo tamen
tpe quo agimus roget, possumus post eius interro-
gationẽ id agendo re ipsa potius, q̃ signo demon-
strare quod rogat Nisi forte loquentẽ me interro-
get quid sit loq. Quicquid enim dixero ut eũ do-
H ceã, loquar necesse est Ex quo securius docebo, do
nec ei p'anũ faciã quod uult, nõ recedens à re ipsa,
quã sibi uoluit demonstrari, nec signa quęrẽs, qui
bus eã ostendã præter ipsam. AVG. Acutissimè
An signa omnino. Quare uide utrũ cõueniat iam inter nos
signis mõ ea posse demõstrari sine signis, quæ aut nõ agim⁹
strentur. cũ interrogamur, & tñ statim agere possumus, aut
Cap. 4. ipsa signa forte agimus. Cũ enim loquimur, signis
facimus, de quo dictũ est significare. AD. Conue
nit. AVG. Cum ergo de qbusdã signis quęritur,
possunt signis signa monstrari: Cũ autẽ de rebus
quæ signa nõ sunt, aut eas agendo post inquisitio
nẽ si agi possunt, aut signa dãdo per quę animad-
uerti queant. AD. Ita est. AVG. In hac igitur tri
partita distributione prius illud consyderemus si
placet, quod signis signa monstrantur. Non enim
sola uerba sunt signa. AD Non. AVG Videtur
ergo mihi loquẽdo nos aut uerba ipsa signare uer
bis, aut alia signa, uelut cũ gestũ dicim⁹, aut literã
Nã his duobus uerbis quæ significanf, nihilomi-
nus signa sunt, Aut aliqd aliud quod signũ nñ sit,
I uelut cũ dicimus, lapis: hoc enim uerbũ signũ est,
nã significat aliqd, sed id quod eo significatur, nõ
continuo signũ est: quod tamẽ genus, id est cum
uerbis ea quæ signa non sunt significantur nõ per
tinet ad hanc partẽ, quam discutere proposuimus.
Suscepimus enim consyderare illud, quod signis
signa mõstrantur, & partes in eo duas cõperimus,
cum aut eadem, aut alia signa signis docemus uel
cõmemoramus. An non tibi uidetur? AD. Mani-
festũ est. AVG. Dic ergo signa quæ uerba sunt,
ad quẽ sensum ptineant? AD Ad auditũ. AVG.
Quid gestus? AD. Ad uisum. AVG Quid enim
cũ uerba scripta inuenimus, num uerba non sunt?
An signa uerborũ uerius intelliguntur, ut uerbum
sit, quod cũ aliquo significatu articulata uoce pro
fertur? Vox autẽ nullo alio sensu, q̃ auditu percipi
potest. Ita fit ut cum scribitur uerbum, signũ fiat
oculis quo illud quod ad aures pertinet ueniat in
mẽtem. AD. Omnino assentior AVG Id quoq;
te arbitror assentiri, cũ dicimus nomen, significa-
re nos aliquid. AD. Verũ est. AVG. Quid tan-
dem? AD. Id scilicet quod quidq; appellatur, ue-
lut Romulus, Roma, uirtus, fluuius, & innumera-
bilia cætera. AVG. Num ista quatuor nomina K
nulla res significãt? AD Imò aliquid. AVG. Nũ
nihil distat inter hęc nomina in eas res quę his si-
gnificantur? AD. Immo plurimum. AVG Vel-
lem abs te audire quidnam id sit. AD. Hoc uide-
licet in primis, quod hæc signa sunt, illa non sunt.
AVG. Placet'ne appellem⁹ significabilia ea quæ
signis significari possunt, & signa nõ sunt, sicut ea
quę uideri possunt uisibilia nominamus, ut de his
deinceps cõmodius differamus? AD. Placet ue-
ro. AVG. Quid illa quatuor signa, quæ pauloan
te pnũciasti, nullóne alio signo significant? AD.
Miror ꝙ iã mihi excidisse arbitraris, ꝙ ea quę scri-
buntur, eorũ quæ uoce proferuntur, & signorum
signa esse cõperimus. AVG. Dic inter ista quid di
stet? AD. Quod illa uisibilia sunt, hæc audibilia.
Cur enim & hoc nomẽ nõ admittas, si admisim⁹
significabilia? AVG. Prorsus admitto, & gratum
habeo. Sed rursus quæro, quatuor hæc signa nul-
lóne alio signo audibili significari queant, ut uisi-
bilia recordatus es? AD. Hoc quoq; recentius di
ctũ recordor Nã nomẽ rñderem significare aliqd, L
& huic significationi quatuor ista [signa] subiece-
rã: & illud aũt & hæc, siqdẽ uoce proferuntur, au-
dibilia esse cognosco. AVG. Quid ergo inter au
dibile signũ & audibilia significata, quæ rursus si-
gna sunt, interest? AD. Inter illud qdẽ quod dici
mus nomẽ, & hæc quatuor quę significationi eius
subiecimus, hoc distare uideo, ꝙ illud audibile si-
gnũ est signorũ audibiliũ: hęc uero audibilia qdẽ
signa sunt, non tamen signorũ, sed rerũ partim ui-
sibiliũ, sicut est Romulus, Roma, fluuius: partim
intelligibilium, sicut est uirtus. AVG. Accipio.
& approbo Sed scis ne omnia quæ uoce articula-
ta cũ aliquo significatu pferuntur, uerba appella-
ri? AD. Scio. AVG. Ergo & nomen uerbũ est,
qñ quidẽ id uidemus cũ aliquo significatu articu
lata uoce pferri. Et cũ dicimus disertum hominẽ
bonis uerbis uti, etiam nominibus utiq; utitur, Et
cum seni dño apud Terentiũ seruus retulit, Bona *In Andria.*
uerba quęso: multa ille etiã nomina dixerat. AD.
Assentior. AVG Concedis igitur ijs duabus syl-
labis, quas ædimus, cũ dicimus, uerbum, nomen M
quoq; significari, & ob hoc illud huius signũ esse?
AD Concedo. AVG. Hoc quoq; rñdeas uelim.
Cũ uerbũ signũ sit nõis, & nomẽ signũ sit flumi-
nis, & flumen signũ sit rei, quæ iam uideri potest,
ut inter hanc rem & flumen, id est, signum eius, &
inter hoc signum & nomen, qd huius signi signũ
est, dixisti qd intersit, qd interesse arbitraris inter
signũ nõis qd uerbũ esse cõperimus, & ipsum no-
men cuius signũ est? AD. Hoc distare intelligo,
quod ea quæ significantur nõie etiã uerbo signifi
cantur: ut enim nomen uerbũ est, ita & flumẽ uer-
bũ est Quæ aũt uerbo significantur, non omnia
significantur & nõie Nã & illud, si, quod in capite
habet abs te ppositus uersus, & hoc, ex, de quo iã
diu agentes in hæc duce rõne peruenimus, uerba
sunt, nec tamẽ nomina, & alia multa inueniuntur.
Quamobrẽ cũ omnia nõia uerba sint, non autem *Signa signorum.*
omnia uerba nomina sint, planũ esse arbitror, qd
inter uerbũ distet & nomẽ, id est, inter signũ signi
eius, quod nulla rursus alia signa significat, & si-
gnũ signi eius quod rursus alia significat. AVG.
Concedis'ne omnẽ equum animal esse, nec tamẽ

A omne animal equũ esse? AD. Quis dubitauerit? AVG. Hoc ergo inter nomẽ & uerbũ, quod inter equũ & animal interest. Nisi forte ab assentiẽdo id te reuocat, quod dicimus & alio modo uerbũ quo significantur ea, quæ per tẽpora declinant, ut scribo scripsi, lego legi, quæ manifestum est nõ esse nomina. AD. Dixisti oĩo qđ me dubitare faciebat. AVG. Nec te istud moueat: dicimus enim ea uniuersaliter oĩa quæ significant aliqđ, ubi etiã uerba esse inuenimus. Dicimus item signa militaria, quæ etiã proprie signa nominantur, quò uerba nõ pertinent. Et tñ si tibi dicerẽ, ut omnis equus animal, non aũt omne animal equus est, ita omne nomen uerbũ est, non tñ omne uerbũ nomen, nihil ut opinor dubitares. AD. Iam intelligo, & prorsus assentior, hoc interesse inter uniuersale illud uerbum & nomẽ, quod inter animal & equũ. AVG. Scis'ne etiã cum dicimus, animal, aliud esse hoc trisyllabũ nomẽ, qđ uoce prolatũ est, aliud id quod significatur? AD. Iam hoc supra cõcessi de oibus signis & significabilib⁹. AVG. Nam omnia signa tibi uidetur aliud significare q̃ sunt sicut, hoc trisyllabũ

B cũ dicimus, animal? An ullo modo idem significat quod est ipsum. AD. Non sanè: nam cũ dicimus signũ, non solum signa cætera quæcunq; sunt, sed etiã seipsum significat: est enim uerbũ, & utiq; omnia uerba signa sunt. AVG. Quid hoc disyllabo cum dicimus, uerbũ, nõnne tale aliquid cõtingit? Nam si omne quod cũ aliquo significatu articulata uoce profert, hoc disyllabo significat, etiã ipsum hoc genere includitur. AD. Ita est. AVG. Quid nomen? Nõnne se similiter habet? Nam & omniũ generũ nomina significat, & ipsum nomẽ generis neutri nomẽ est. An si ex te quærerẽ quæ pars orationis nomẽ, posses mihi respondere recte nisi nomen? AD. Verum dicis. AVG. Sunt ergo signa quæ inter alia quę significant, & seipsa significent? AD. Sunt. AVG. Num tale tibi uidetur hoc quadrisyllabum signũ, cum dicimus, cõiunctio? AD.

Signa mutua. Cap. 5.

Nullo modo. Nam ea quæ significat, non sunt nomina, hoc aũt nomen est. AVG. Bene attendisti, nunc illud uide, utrũ inueniantur signa quę se inuicem significẽt, ut quemadmodũ hoc ab illo, sic illud ab hoc significetur: nõ enim ita sunt inter se

C hoc quadrisyllabũ, cũ dicimus, coniunctio, & illa quæ ab hoc signãtur, cũ dicimus, si, uel nã nanq;, nisi, ergo, qm̃, & similia: nam hæc illo uno significantur, nullo aũt horum unũ illud quadrisyllabũ significat. AD. Video, & quænã signa sint seinuicem significantia, cupio cognoscere. AVG. Tu ergo nescis cũ dicimus, nomen & uerbũ, duo uerba nos dicere. AD. Scio. AVG. Quid illud, nescis cũ dicimus, nomẽ & uerbũ, duo nomina nos dicere? AD. Id quoq; scio. AVG. Scis igitur tam nomen uerbo, q̃ etiam uerbũ nomine significari? AD. Assentior. AVG. Potes'ne dicere excepto eo quod diuerse scribuntur & sonant, qđ inter se differant? AD. Possum fortasse: nam id esse uideo qđ pauloante dixi. Verba enim cũ dicimus, omne qđ articulata uoce cũ aliquo significatu profertur, significamus: unde omne nomen, & ipsum cũ dicimus, nomen, uerbum est: at non omne uerbũ nomen est, quãuis nomen sit cum dicimus uerbum. AVG. Quid si quisquã tibi affirmet & probet, ut omne nomen uerbũ est, ita omne uerbum nomen

esse: poteris'ne inuenire qđ distet, præter diuersum D in literis sonũ? AD. Nõ potero, nec omnino distare aliqđ puto. AVG. Quid si omnia quidẽ, quæ uoce articulata cũ aliquo significatu proferuntur, & uerba sunt & nomina: sed tñ alia de causa uerba & alia de causa noia sunt, nihil'ne distabit inter nomẽ & uerbũ? AD. Qũo istud fit nõ intelligo. AVG. Hoc saltẽ intellige, omne coloratũ uisibile esse, & omne uisibile coloratũ, quanuis hęc duo uerba distincte differenterq; significent. AD. Intelligo. AVG. Quid si ergo ita & omne uerbũ nomen, & omne nomen uerbũ est? Quanuis hæc ipsa duo nomina, uel duo uerba .i. nomen & uerbum, differentem habeant significationẽ. AD. Iam uideo posse id accidere, sed qũo id accidat, expecto ut ostendas. AVG. Omne quod cũ aliquo significatu articulata uoce prorumpit, animaduertis, ut opinor, & aurem uerberare, ut sentiri: & memoriæ mandari, ut nosci possit. AD. Animaduerto. AVG. Duo ergo quædã contingunt, cũ aliqđ tale uoce proferimus. AD. Ita est. AVG. Quid si horum duorũ ex uno appellata sunt uerba, ex altero nomina: uerba scilicet à uerberãdo, nomina uero à noscẽdo, ut illud primũ ab auribus, hoc autẽ E secundũ ab animo uocari meruerit? AD. Concedam cũ ostenderis, qũo recte possimus omnia uerba nomina dicere. AVG. Facile est: nam credo te accepisse ac tenere pronomen dictum, quod pro ipso nomine ualeat, rem tñ notet minus plena significatione q̃ nomẽ. Nam, ut opinor, definiuit ille ita, quem grãmatico reddidisti, Pronomẽ est pars orationis, quę pro ipso posita noie, minus quidem plene, idem tñ significat. AD. Recordor & probo. AVG. Vides igitur secũndũ hanc definitionem nullis nisi noibus seruire, & pro his solis poni posse pronomina: uelut cum dicimus: hic uir, ipse rex, eadẽ mulier, hoc aurũ, illud argentũ: hic, ipse, eadẽ, hoc, illud, pronomina esse: uir, rex, mulier, aurum, argentũ, nomina, qbus plenius q̃ illis pronominib⁹ res signatæ sunt. AD. Video & assentior. AVG. Tu ergo nunc mihi paucas coniunctiones quaslibet enuncia. AD. Et, que, at, atq;. AVG. Hæc omnia quę dixisti, nõnne tibi uidẽtur esse nõmina? AD. Non omnino. AVG. Ego saltẽ tibi recte locutus uideor, cũ dicerem, hæc omnia quæ F dixisti? AD. Recte prorsus: & iam intelligo q̃ mirabiliter ostenderis me nomina enunciasse: non. n. aliter de his recte dici potuisset, hæc omnia. Sed. n. uereor adhuc, ne propterea mihi recte locutus uidearis, quod has quatuor coniunctiones, etiã uerba esse nõ nego: ut ideo de his recte dici potuerit, hæc omnia, qm̃ recte dicitur, hæc uerba omnia. Si aũt à me quęras, quę sit pars orationis, uerba, nihil aliud respondebo q̃ nomẽ: Quare huic nomini fortasse pronomẽ adiunctũ est, ut illa recta esset locutio tua. AVG. Acute quidẽ falleris, sed ut falli desinas, acutius attẽde quod dicam, si tñ id dicere, ut uolo, ualuero: nam uerbis agere, tam implicatum est, q̃ digitos digitis inserere & confricare, Vbi uix dignoscitur, nisi ab eo ipso qui id agit, qui digiti pruriant, & qui auxilietur prurientibus. AD. En toto animo assum: nam hęc ista similitudo me intentissimum fecit. AVG. Verba certe sono & literis constant. AD. Ita est AVG. Ergo ut ea potissimũ authoritate utamur, quę nobis charissima

G est,cū ait Paulus Apostolus: Nō erat in Christo est
1. Cor. 1. & non est,sed est in illo erat, non opinor putandū
ναὶ καὶ οὔ. esse tres istas literas, quas enunciamus,cū dicimus
Est,fuisse in Xp̄o,sed illud potius,quod istis tribus
lr̄is significatur. AD. Vera dicis. AVG. Intelligis
igitur eū qui ait,Est in illo erat, nihil aliud dixisse,
q̄ Est appellatur quod in illo erat,tanq̄ dixisset,Vir
tus in illo erat:nō utiq; dixisse acciperetur,nisi uir-
tus appellat̄, qd in illo erat:ne duas istas syllabas,
quas enūciamus,cū dicimus,uirtus, & nō illud qd
his duabus syllabis sign̄atur in illo fuisse arbitrare
mur. AD. Intelligo ac sequor AVG. Quid illud?
nōnne intelligis etiā nihil interesse, utrū quisq; di-
cat, uirtus appellatur, an uirtus nominatur? AD.
Manifestū est. AVG. Ergo ita manifestū est,nihil
interesse utrū quisq; dicat, est appellatur,an,est no
minatur quod in illo erat. AD. Video & hic nihil
distare. AVG. Iam'ne etiā uides qd uelim osten-
dere? AD. Nondū sanè. AVG. Ita'ne tu uides no
men esse id, quo res aliqua nominatur? AD. Hoc
planè nihil certius uideo. AVG. Vides ergo Est
nomē esse, siquidē illud quod erat in illo,Est,no-
H minatur. AD. Negare non possum. AVG. At si
ex te quærerē quæ sit pars orationis,est,nō opinor
nomē,sed uerbū esse diceres, cū id ratio etiam no-
men esse docuerit. AD. Ita est prorsus ut dicis.
AVG. Num adhuc dubitas alias quoq; partes ora
tionis eodē modo, quo demonstrauimus nomina
esse? AD. Non dubito,quandoquidē fateor ea si-
gnificare aliqd.Si aūt res ipsę,quas sign̄ant,qd sin-
gulæ appellentur.i.nominētur,interroges,respon-
dere nō possum,nisi easipsas partes orationis,quas
nomina nō uocamus,sed,ut cerno, uocare conuin
cimur. AVG. Nihil te mouet,ne qs existat qui no
strā istam rationē labefactet, dicēdo Apostolis nō
uerborū,sed rerū authoritatē esse tribuendā, quā-
obrem fundamentū persuasionis huius nō esse fir-
mum q̄ putamus?Fieri.n.posse ut Paulus quanquā
dixerit pręceperitq́; rectissime, minus tn̄ recte locu
tus sit,cū ait,Est in illo erat,præsertim cū se ipse im
peritum in sermone fateatur. Quo tandem modo
istum refellendū arbitraris? AD. Nihil habeo qd
contradicā,& te oro ut aliquē de illis reperias,qui-
bus uerborū noticia summa cōceditur, cuius au-
I thoritate potius id qd cupis efficias. AVG. Mi-
nus enim tibi uidetur idonea, remotis authorita-
tibus,ipsa ratio,qua demonstratur oibus partibus
orationis significari aliqd, & ex eo appellari:si aūt
appellari,& nominari: si nominari,noie utiq; no-
minari: quod in diuersis linguis facillime iudicat̄
Quis enim nō uideat si quæras qd Græci nominēt
quod nos nominamus,quis,respōderi τίς:qd Græ-
ci nominent quod nos nominamus,uolo,respōde
eri θέλω: qd Græci nominent qd nos nominamus,
bene,responderi καλῶς:qd Græci nominent, quod
nos nominamus,scriptum, respōderi τὸ γεγραμμένον:
qd Gręci nominent qd nos nominamus, & respon
deri καί: qd Græci nominent, quod nos nomina-
mus,ab,responderi ἀπό:qd Græci nominent quod
nos nominamus,heu,respōderi οἴμοι: Atq; in his om
nibus partibus orationis, quas nunc enumeraui,
recte loqui eum qui sic interroget: qd nisi nomina
essent,fieri nō posset?Hac ergo rōne Paulum Apl̄m
recte locutū ee cū remotis omniū eloquentiū au-
thoritatibus obtinere possimus, qd opus est quæ-
rere cuius persona sentētia nostra fulciatur? Sed ne K
quis tardior aut impudētior nondum cedat, asse-
ratq́;,nisi illis authoribus,qbus uerborū leges cō-
sensu omniū tribuuntur nullo modo esse cessurū,
Quid in Latina lingua excellētius Cicerone inueni
ri pōt? At hic in suis nobilissimis orationib9, quas
Verrinas uocant,corā,præpositionē, siue illo loco
aduerbiū sit,nomē appellauit.Veruntamē qa fieri
potest, ut ego illū locum minus bene intelligā,ex-
ponaturq́; aliàs aliter, uel à me uel ab alio, est ad
qd respōderi posse nihil puto. Tradunt enim nobi
lissimi disputationū magistri, noie & uerbo plenā
constare sententiā, qd affirmari negariq́; posit:qd'
genus idem Tullius quodā loco pronunciatū uo- ἀπόφανσις
cat. Et cū uerbi tertia persona est, nominatū cū ea proloquium.
casum nominis aiunt esse oportere, & recte aiunt:
quod mecū si consyderes,uelut cū dicimus, homo
sedet,equus currit:agnoscis,ut opinor,duo esse p̄-
nunciata. AD. Agnosco. AVG. Cernis in singu
lis singula esse noia,in uno homo,in altero equus:
& uerba singula,in uno sedet, i altero currit? AD.
Cerno. AVG. Ergo si dicerē, sedet tantū,aut cur
rit tantū,recte à me quæreres,qs uel qd:ut respon- L
derem homo,uel equus,uel animal, uel quodlibet
aliud,quo possit nomē redditū uerbo implere pro
nunciatum.i.illam sententiā quę affirmari & nega
ri potest. AD. Intelligo. AVG. Attende cætera:
& finge nos uidere aliqd longius, & incertū habe-
re utrū animal sit an saxū,uel quid aliud,meq́; tibi
dicere,qa homo est, animal est:nōnne temere dice
rem? AD. Temere omnino: sed nō temere planè
dicerem, si homo est, aial est. AVG. Recte dicis.
Itaq; in locutione tua placet mihi, si, placet & tibi:
utriq; aūt nostrū in mea displicet,qa: AD. Assen-
tior. AVG. Vide iam utrū istæ duæ sententiæ ple
ne pronunciatę sint:placet Si:displicet Quia. AD.
Plene omnino. AVG. Age nunc dic mihi quę ibi
sint uerba,quæ nomina? AD. Verba ibi uideo es-
se,placet & displicet: nomina uero quid aliud q̄, si
& quia? AVG. Has ergo duas coniunctiones etiā
nomina esse satis probatū est. AD. Prorsus satis.
AVG. Potes'ne ipse per te in alijs partibus oratio-
nis hoc idem ad eādem regulā docere? AD. Pos-
sum. AVG. Transeamus ergo hinc, & iam dic Signa sui
mihi utrum sicut omnia uerba nomina, & omnia significa
nomina uerba esse cōperimus,ita tibi & omnia no tiua. ca. 6
mina uocabula, & oia uocabula nomina esse ui- M
deantur. AD. Planè inter hæc quid distet præter
diuersum syllabarū sonū non uideo. AVG. Nec
ego interim resisto, quanquam nō desint qui etiā
significatione ista discernūt, quorū sententiā mo-
do consyderare non opus est Sed certe animaduer
tis ad ea iam signa nos peruenisse, quæ se inuicem
significent, nulla præter sonum distantia, & quæ
seipsa significent cū cęteris omnibus partibus ora
tionis. AD. Non intelligo. AVG Non ergo in-
telligis & nomē uocabulo, & uocabulum nomine
significari:& ita ut præter sonū literarum nihil in-
tersit, quantū ad generale nomē pertinet:nā & spe
ciale nomen dicimus, quod inter octo partes ora-
tionis ita est,ut alias septē non cōtineat. AD. In-
telligo. AVG. At hoc est qd' dixi,se inuicē signifi
care uocabulū & nomen. AD. Teneo,sed quęro
quid dixeris,cū etiam seipsa significāt cū alijs par-
tibus orationis. AVG. Nōnne superior ratio do-
cuit nos,

A cuit nos, oēs partes oratiõis & nomina posse dici, & uocabula: id est, & noie & uocabulo posse significari? AD. Ita est. AVG. Quid ipsum nomen, id est, sonũ istũ duabus syllabis expressum, si ex te quęrã quid appelles, nõne recte mihi respondebis nomen? AD Recte. AVG. Num ita se significat hoc signũ quod quatuor syllabis enunciamus cũ dicimus coniunctio? Hoc enim nomẽ inter illa quæ significat numerari nõ potest AD Recte accipio. AVG. Idem quod dictũ est nomẽ seipsum significare cũ alijs quæ significat: quod etiã de uocabulo licet p teipsum intelligas. AD. Iam facile est: sed illud mihi nunc uenit in mentẽ, nomen & generaliter & specialiter dici: uocabulũ autẽ inter octo partes orationis non accipi: quare hoc quoq; inter se præter diuersum sonum differre arbitror.

ὄνομα AVG. Quid, nomen & onoma distare inter se aliqd putas præter sonum, quo etiã linguæ discernunt Latina atq; Greca? AD. Hic uero nihil aliud intelligo. AVG. Peruentũ est ergo ad ea signa, q̃ & seipsa significent, & aliud ab alio inuicẽ significet: & quicquid ab uno hoc & ab alio, & nihil præ-
B ter sonũ inter se differãt: nã hoc quartũ modo inuenimus. Tria enim superiora & de noie & uerbo intelliguntur. AD. Omnino peruentum. AVG. Iam quæ sermocinando inuenerimus uelim recenseas. AD Faciam quantum possum Nam primo omniũ recordor aliquãdiu nos quęsisse quam ob causam loquamur, inuentumq́; esse docendi commemorandi'ue gratia nos loq: quãdoqdẽ nec cum interrogamus, aliud agimus, q̃ ut ille q rogaᵗ discat qd uelimus audire, & in cãtando, qd delectationis causa facere uidemur, non sit ꝓpriũ locutionis: in orando deo, quẽ doceri aut cõmoneri existimare nõ possumus, id uerba ualeant, ut uel nosipsos cõmonefaciamus, uel alij cõmoneãtur doceantur'ue p nos. Deinde cũ satis cõstitisset uerba nihil aliud esse, q̃ signa: ea uero quæ nõ aliquid significent, signa eẽ non posse, ꝓposuisti uersum, cuius uerba singula qd significarent, conarer ostendere. Is autem erat, Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui. Cuius secundũ uerbũ quãuis notissimũ & manifestissimũ, qd tamen significaret, nõ reperiebamus.

Epilogus praecedentiũ capitum. c. 7.

Aeneid 2.

C Cumq; mihi uidereᵗ nõ frustra nos id in loquẽdo interponere, sed quod eo aliquid doceamus audientẽ, ipsam mentis affectionẽ, cũ rẽ quã quęrit nõ esse inuenit, uel inuenisse se putat, hoc uerbo fortasse iudicari rñdisti tu qdẽ, sed tñ nescio quã profunditatẽ qõnis loco euitans, in aliud tps illustrãdã distulisti, ne me debiti quoq; tui oblitũ putes. Inde tertiũ in uersu uerbũ cũ satagerem exponere, urgebar abs te, ut nõ uerbũ aliud quod idẽ ualeret, sed rẽ ipsam potius quæ p uerba significaretur, ostenderẽ Cũq́; id sermocinãtibus nobis fieri nõ posse dixissem, uentũ est ad ea quæ interrogantibus digito monstrantur. Hæc ergo corporalia esse omnia arbitrabar, sed inuenimus sola uisibilia. Hinc nescio qũo ad surdos & histriones deuenimꝰ qui nõ sola quæ uideri pñt, sed multa præterea ac ꝓpẽ oia quæ loqmur, gestu sine uoce signãt, eosdẽ tñ gestus signa eẽ coperimus Tum rursus quęrere cœpimus, qũo res ipsas quæ signis significanᵗ sine ullis signis ualeremus ostendere, cũ & ille paries, & color, & omne uisibile, quod intentione digiti oñdiᵗ, signo quodã cõuinceretur ostendi. Hic ergo errãs cũ inueniri tale nihil posse dixissem, tandẽ inter nos cõstitit, ea posse demonstrari sine signo, quę cũ a nobis quæruntur, nõ agimus, & post inqsitionẽ agere possumus, locutionẽ tñ ex eo nõ esse genere Siqdẽ & loquẽtes cũ interrogamur, qd sit locutio, istã p seipsam demõstrare facile esse satis apparuit. Ex quo admoniti sumus aut signis signa monstrari, aut signis alia quæ signa nõ sunt, aut etiã sine signo res, quas agere post interrogationẽ possumus. Horumq; triũ, primũ diligentius cõsyderandũ, discutiendũq́; suscepimus. Qua disputatione declaratũ est, partim esse signa, q ab ijs signis quæ significarent, significari uicissim nõ possent, ut est hoc quadrisyllabũ, cum cõiunctio dicimus: partim quę possent, ut cũ dicimus, signũ, etiã uerbũ significamus: & cũ dicimus uerbũ, etiã signũ significamus: nã signũ & uerbũ, & duo signa & duo uerba sunt. In hoc aũt gñe quo inuicẽ se significant, quædã non tantũ, quædã tantũ, quędã uero etiam idẽ ualere monstratũ est. Etenim hoc dissyllabũ quod sonat, cũ dicimus, signũ, prorsus omnia qbus quidq́; significatur significat: nõ aũt omniũ signorũ signũ est, cũ dicimus uerbum, sed tantũ eorũ quæ articulata uoce ꝓferuntur Vñ manifestũ est, quamuis & uerbũ signo, & signũ uerbo, id est, & duæ istę syllabæ illis, & illæ istis significẽtur, plus tñ signũ ualere q̃ uerbũ, plura scilicet illis duabus syllabis, q̃ illis significãtibus. Tantundem aũt ualet gñale uerbũ & gñale nomẽ. Docuit enim ratio omnes partes orationis etiã nomina esse, qd & ꝓnomina his addi possunt, & de oibus dici põt, quod aliquid nominent, & nulla earũ sit, quę non uerbo adiuncto ꝓnunciatũ possit implere. Sed cũ tantũdẽ ualeant nomẽ & uerbũ, eo quod omnia quæ uerba sunt, sint etiã nomina, nõ tamen idem ualent. Alia quippe de causa uerba, & alia nomina nũcupari, satis ꝓbabiliter disputatũ est Siquidẽ alterũ horũ ad auris uerberationẽ, alterũ ad animi cõmemorationẽ notandũ esse cõpertũ uel ex hoc intelligi potest, quod in loquendo rectissime dicimus, quod est huic rei nomẽ, rem memoriæ mandare cupientes, quod est aũt huic rei uerbũ, dicere nõ solemus Quæ uero nõ solũ tantundẽ, sed etiã idẽ omnino significẽt, & inter quæ nihil præter literarũ distet sonũ, nomẽ & onoma inuenimus. Illud sanè mihi elapsum erat in hoc genere, in quo inuicẽ se† significant, nullũ nos signũ cõperisse, qd nõ inter cætera quæ significat, se quoq; significet. Hæc quantũ potui recordatus sum. Tu iã uideris, quẽ nihil puto in hoc sermone nisi scientẽ certũq; dixisse, utrũ ista bñ ordinateq́; digesserim AVG. Satis tu qdẽ memoriter oia quæ uellẽ recoluisti, & ut tibi fatear, multo euidẽtius mihi nunc uidẽtur ista distincta, q̃ cũ ea inquirendo ac differẽdo de nescio qbus latebris ambo eruerimus. Sed quónã tantis ambagibus tecũ peruenire moliar, difficile dictu est hoc loco. Tu enim fortasse aut ludere nos, & a serijs rebus auocare animũ, quasi qbusdã puerilibus quæstiunculis arbitraris, aut paruã uel mediocrem aliquam utilitatẽ requirere, aut si magnũ quiddam parturire istã disputationem suspicaris, iamiamq́; id scire, siue saltẽ audire desyderas. Ego aũt credas uelim, neq; me uilia ludicra hoc instituisse sermone, quãuis fortasse ludamus, idq; ipsum tñ nõ puerili sensu æstimandũ sit, neq; parua bona

D (margin, beside "ergo errãs")

E (margin, beside "omnia qbus quidq́;")

F (margin, beside "nõ solemus")

† signa.

Non frustra hæc disputari Cap. 8.

G uel mediocria cogitare. Et tamen si dicā uitam esse
quandā beatā, eandemq́ sempiternā, quò nos deo
duce, id est, ipsa ueritate gradibus quibusdā infir-
mo gressu nostro accōmodatis perduci cupiā, ue-
reor ne ridiculus uidear, qui non rerū ipsarū quæ
significantur, sed cōsideratione signorū tantā uiā
aggredi cœperim. Dabis igitur ueniā si preludo te
cū non ludendi gratia, sed exercendi uires & mētis
aciem, qbus regionis illius, ubi btā uita est, calorē
ac lucē nō modo sustinere, uerū & amare possim⁹.

A D. Perge potius ut cœpisti: nā nunquā ego cō
tēnenda putē, quæ tu dicenda uel agenda putaue-
ris. A V G. Age iam ergo illam partē consyderē-
mus, cū signis non alia signa significantur, sed ea
quæ significabilia nominamus. Et primū dic mi-
hi, utrū homo, homo sit A D Nūc uero an ludas
nescio. A V G. Quid ita? A D. Quia quærendum
ex me censes, utrum homo aliud sit quàm homo.

A V G. Ita credo te illudi arbitreris si etiā quære-
rē, utrum prima huius nominis syllaba aliud sit q̄,
ho, & aliud q̄, mo. A D Ita omnino. A V G. At istę
duæ syllabæ coniunctę, hō est, an negabis? A D.
H Quis neget? A V G. Quæro ergo, num tu duæ istę
syllabæ coniunctæ sis? A D. Nullo modo, sed ui-
deo quò tendas. A V G. Dicito ergo, ne me cōtu-
meliosum putes. A D. Concludi existimas quod
homo non sim? A V G. Quid? Tu non idem exi-
stimas, qui omnia superiora, ex qbus hoc cōfectū
est, uera esse concedis? A D Non tibi ego dicā qd
existimem, nisi prius abs te audiero, cū quæreres
utrū homo homo sit, de duabus istis syllabis, an
de re ipsa quam significant, me interrogaueris?

A V G. Tu potius rñde ex qua parte acceperis in-
terrogationē meam: nā si est ambigua, prius hoc
cauere debuisti, neq; mihi rñdere antequā certus
fieres quonā modo rogauerim. A D. Quid enim
me impediret hęc ambiguitas, cū ego ad utrunq;
rñderim: hō enim prorsus homo est. Nam & istæ
duæ syllabę nihil aliud sunt, q̄ istæ duę syllabę, &
id quod significant, nihil aliud est, q̄ id quod est.

A V G. Scio hoc quidē, sed cur hoc solum quod
dictum est homo, non etiam cætera quæ locuti su
mus, ad utrunq; accepisti? A D. Vnde enim con-
I uincor quod & cætera non sic acceperim? A V G.
Vt alia omittā, eā ipsam primam interrogationem
meā, si totam ex ea parte accepisses, qua syllabę so-
nant, nihil mihi respondisses: possem tibi enim ui-
deri nihil etiā interrogasse: nūc uero cū tria uerba
sonuerim, quorum unū in medio repetiui, dicens,
utrū hō, hō sit, primū & ultimū uerbū non secūdū
ipsa signa, sed secundū ea quę his significantur te
accepisse, uel hoc solo manifestū est, quod statim
certus ac fidens rogationi respondendum putasti.

A D Verum dicis. A V G. Cur ergo id tantū qd
in medio positū est, & secūdum id quod sonat, &
secundum id quod significat, te accipere libuit?

A D. Ecce iam totū ex ea tantū parte, qua signifi-
catur accipio: assentior enim tibi, sermocinari nos
omnino nō posse, nisi auditis uerbis ad ea referat
animus, quorū ista sint signa. Quare ostende nūc
qūo ista rōcinatione deceptus sim, qua me hoiem
nō esse concluditur. A V G. Imò eadē rursus in-
terrogabo, ut ipse inuenias ubi lapsus sis A D Bn̄
facis. A V G. Illud ergo quod primo quæsieram,
quia iam dedisti nō quæram. Vnde igitur diligen-
tius, utrum syllaba, ho, nihil aliud sit q̄, ho: & utrū, K
mo, nihil aliud sit q̄, mo. A D. Hic prorsus nihil
aliud uideo. A V G. Vide etiā num istis duabus
iunctis hō fiat. A D. Nequaquā hoc concesserim:
placuit enim, & recte placuit, signo dato id quod
significatur attendere, & ex eius consyderatiōe, uel
dare, uel negare quod dicit. Illæ aūt separatim enū
ciatę syllabæ, qa sine ulla significatiōe sonuerunt,
hoc eas esse quod sonuere concessum est. A V G.
Placet igitur, firmumq́ animo tenes non rñdendū
esse interrogationibus, nisi ex ijs rebus, quę uerbis
significantur. A D. Non intelligo cur displiceat, si
modo uerba sint. A V G. Vellē scire qūo illi resi-
steres, de quo iocanter solemus audire, q̄ ex eius
ore cū quo disputabat, leonē pcessisse cōcluserit.
Cū enim quęsisset, utrū ea quę loqueremur, nostro
ore pcederent, atq; ille non potuisset negare, quod
facile fuit, egit cū hoie, ut in loquēdo leonē nomi
naret. Hoc ubi factū est, ridicule insultare cœpit &
premere, ut qm̄ quicquid loqmur, ore nostro exire
confessus erat, & leonē se locutū esse nequibat ab-
nuere, hō nō malus tam immanē bestiā uideretur L
uomuisse. A D. Minime uero erat arduum scurræ
huic resistere: non enim concederē ore nostro ex-
ire quodcunq; loqmur: nā quę loquimur, ea signi-
ficamus Nō aūt res quæ significat, sed signū quo
significat: loquētis ore procedit nisi cū ipsa signa
significat: qd genus pauloante tractauim⁹. A V G.
Bene tu qdē hoc modo aduersus illum esses para-
tus, ueruntamen mihi qd rñdebis, utrū homo no
men sit requirenti. A D. Quid nisi esse nomen?

A V G. Quid cū te uideo, num nomē uideo? A D.
Non. A V G. Visne igitur dicā quod sequit? A D
Ne quæso: nā mihi ipse renūcio hoiem non esse, q
nomen esse responderim, cū hō utrum nomen eēt
ingreres. Iam enim placuerat, ex ea re quæ signifi-
caretur, aut assentiri, aut negare quod dicitur.

A V G. At mihi uidetur nō te sic ultra in hāc respō
sionē decidisse: nā uigilantiā tuam mentibus no-
stris indita ipsa lex rōnis euicit: nam si quærerē qd
esset hō, rñderes fortasse animal: si aūt quærerē, q̄
pars orationis eēt homo, nullo modo posses recte
rñdere, nisi nomē. Quāobrem cū homo & nomen
esse, & aial inueniat †, illud dicitur ex ea parte qua †ennunciatur.
M signū est, hoc ex parte rei quā significat. Qui ergo
quærit, utrū homo nomē sit, nihil ei aliud, q̄ no-
men esse rñdeam: satis enim significat ex ea parte
se uelle audire, qua signum est. Si aūt quęrit utrum
animal sit, multo pclíuius annuam: qm̄ si tacēs &
nomen & animal, tantū quid esset homo rqreret,
placita illi loquendi regula ad id quod duabus syl
labis significatur, animus curreret. Neq; quicquam
rñderetur, nisi animal, uel etiam tota definitio di-
ceretur, id est, animal ratiōale mortale. An tibi nō
uidetur? A D Prorsus uidetur Sed cum esse nomē
concesserimus, qūo illam conclusionē nimis con-
tumeliosam euitabimus, qua nos homines nō esse
conficitur? A V G. Quomodo putas, nisi docendo
non ex ea parte illatam, qua interroganti assentie-
bamur: aut si ex ea parte illam se fateatur inferre,
nullo modo esse formidandam Quid enim metu-
am hominem, id est, tres istas syllabas non eē me
confiteri? A D Nihil est uerius. Cur ergo animū
offendit, cū dicitur: Non es igitur homo, cū secun-
dū illa concessa nihil uerius dici potuerit? A V G.

A Quia nō possum non putare ad id conclusionē referri, qd his duabus syllabis significatur, simul atq; ita uerba sonuerint, ea scilicet regula, quę naturaliter plurimū ualet, ut auditis signis ad res signatas feratur intētio. AD. Accipio quod dicis. AVG. Iam ergo intelligas uolo res quæ signantur, pluris q̄ signa esse pendendas. Quicquid. n. propter aliud est, uilius sit necesse est etiā q̄ id propter quod est: nisi tu aliud existimas. AD. Videtur mihi non temere hoc esse assentiēdum: nam cum dicimus, cœnum, longe hoc nomen arbitror rei, quā significat antecellere. Quód enim nos offendit audientes, nó ad ipsius uerbi pertinet sonū: cœnum enim nomé, mutata una litera cœlū est: inter illa uero quæ his nominibus significantur, quantū distet uidemus. Quamobrē nequaquā huic signo tribuerim, quod in re quā significat odimus, & ꝓpterea hoc illi iure antepono: libentius enim hoc audimus, q̄ ullo sensu illud attingimus. AVG. Vigilantissime oino. Itaq; falsum est oēs res pluris, q̄ earū signa esse pendendas. AD. Ita uidetur. AVG. Dic ergo mihi, qd arbitreris eos secutos esse, qui huic rei tam fœ-

Res uerbis potiores. ca 9.

B dæ atq; aspernabili nomē indiderunt, uel utrū eos ꝓbes uel improbes? AD. Ego uero illos nec probare nec improbare audeo, nec quid fuerint secuti, scio. AVG. Potesn'e saltē scire qd tu sequaris, cú hoc nomé enuncias? AD. Hoc planè possum: nā significare uolo, ut eum cū quo loquor, doceā uel admoneam de re illa, quod eum doceri uel admoneri oportere arbitror. AVG. Quid ipsum docere aut admonere, siue doceri aut admoneri, qd uel exhibes cōmodè per hoc nomen, uel exhibetur tibi, non'ne charius q̄ ipsum nomen habendum est? AD. Concedo ipsam sciētiam, quæ per hoc signū euenit, eidem signo esse anteponendā: sed nō ideo etiā rem ipsam puto. AVG. In illa igitur sentētia nostra, quanquā sit falsum, res oēs signis suis præponi oportere: non tn̄ falsum est, omne quod propter aliud est, uilius esse q̄ id propter quod est. Cognitio quippe cœni, propter quam hoc nomen est institutū, pluris habenda est ipso nomine, qd' eidē cœno præponendū esse cōperimus. Non enim ob aliud ista cognitio signo, de quo agimus, antelata est, nisi qa illud propter hanc, nō hęc propter illud

C esse cōuincitur. Nam ita cū quidā uorator, qui uentris ab Aplo dicit cultor, diceret ideo se uiuere, ut uesceretur: non tulit qui audiebat frugi homo, & Quanto, inquit, melius ideo uescereris ut uiueres? Vterq; tn̄ ex eadē ista regula locutus est: nam neq; alia de causa ille displicuit, nisi ꝙ uitā suā tam paruipenderet, ut eam duceret gutturis uoluptate uiliorem, dicēdo se propter epulas uiuere: neq; id ob aliud iure laudat, nisi qd in ijs duobus qd propter qd fieret, hoc est, qd cui subiectū esset intelligens, cibandū potius, ut uiuamus, q̄ uiuendum, ut cibemur admonuit. Similiter & tu fortasse, & quilibet hoium non imperite res æstimantiū, dicēti cuipiā loquaci amatoriq; uerborū, ideo doceo ut loquar, responderetis: Homo, cur nō potius ideo loqueris, ut doceas? Quod si hæc uera sunt, sicuti esse cognoscis, uides profecto quanto uerba minoris habēda sint, q̄ id propter quod utimur uerbis, cū ipse usus uerborū iam sit uerbis anteponēdus: uerba enim sunt ut his utamur. Vtimur enim his ad docendū. Quanto est ergo melius docere q̄ loqui, tanto me-

Rom. 16. Philip. 3.

D lior est, q̄ uerba locutio. Multo ergo melior doctrina q̄ uerba. Sed cupio audire qd forte contradicendum putes. AD. Assentior quidē meliorē, q̄ uerba esse doctrinā: sed utrum aduersus istam regulā, qua dicit, Omne qd propter aliud est, inferius esse q̄ id propter quod est, nihil sit quod obijci posit, ignoro. AVG. Aliàs hoc opportunius diligentius tractabimus. Nunc illud quod cōcedis, satis est ad id quod cōficere studeo. Das enim cognitionem rerum, q̄ signa rerū esse chariorem. Quamobrem cognitio rerum quæ significantur, cognitioni signorū anteferenda est. An tibi nō uidetur? AD. Num ego cognitionē signorū cognitione rerū, ac non signis ipsis præstantiorē esse concessi? Quare uereor ut hic tibi assentiar. Quid si enim, ut cœnū nomē melius est ea re, quam significat, ita & huius nominis cognitio cognitioni quoq; illius rei est anteponēda: quanuis ea cognitione sit ipsum nomē inferius? Quatuor quippe sunt: nomē, & res, cognitio nominis, & cognitio rei. Sicut ergo primum secundo, cur non & tertium quarto antecellat? Sed si nó antecellat, non etiā subijciendū est. AVG. Mi-

Doctrina melior est quā uerba.

E re omnino te uideo & tenuisse quid concesseris, & explicasse qd senseris. Sed ut opinor intelligis, hoc tibi trisyllabū nomen, quod sonat cū dicimus Vitium, melius esse q̄ id quod significat, cū ipsius cognitio nois multo sit inferior cognitione uitiorū. Licet itaq; cōstituas etiā ista quatuor atq; consyderes, nomen & rem, cognitione nominis & cognitionem rei. Primum secundo iure præponimus. Hoc enim positū nomen in carmine, cū ait Persius. Sed stupet hic uitio, non modo nihil uitij fecit in uersu, sed nonnihil etiā ornatus dedit: cum tn̄ res ipsa quæ significatur hoc nomine, in quocunq; inest, cogit esse uitiosum. At non ita & tertium quarto, sed quartum tertio uidemus excellere. Huius enim cognitio nominis uilis est præ cognitione uitiorū. AD. Etiam'ne cum ista cognitio miseriores facit, censes esse pręferendam? Nam idem Persius omnibus pœnis, quas tyrannorū uel crudelitas excogitauit, uel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, qua cruciantur hoies, qui uitia, quæ uitare nō possunt, coguntur agnoscere. AVG. Potes hoc modo cognitioni huius nominis ipsam quoq; uirtutū

Satyra Nempe.

F cognitionē negare præferendā: quia uirtutem uidere nec tenere, suppliciū est: quod idem ille Satyricus tyrannis ut puniant optauit. AD. Deus hanc auertat amentiā. Iam enim intelligo nō ipsas cognitiones, quibus animū imbuit optima omniū disciplina, esse accusandas, sed eos omnium miserrimos iudicandos, sicut & Persium iudicasse arbitror, qui tali morbo affecti sunt, cui nec tāta medicina subueniat. AVG. Bene intelligis, sed quoquo modo se habeat Persiana sententia, qd ad nos? Non. n. horū authoritati subiecti sumus in talibꝰ rebus. Deinde si qua cognitio cui cognitioni pferenda sit, non hic facile est explicare: satis habeo, qd' effectū est, cognitionē rerum quæ significantur, etsi nō cognitione signorū, ipsis tamē signis esse potiorē. Quare iam illud magis magisq; discutiamus, quale sit genus rerū, quas sine signis monstrari posse dicebamus p seipsas, ut loqui, ambulare, sedere, iacere, atq; huiusmodi cætera. AD. Iam recolo quid dicas. AVG. Oia'ne tibi uidentur, quæ interrogati mox agere possumus sine signo posse monstrari, an ali-

Signa rebus illustrantur. Cap. 10.

G quid excipis? AD. Ego uero etiã atq; etiam genus
hoc totũ consyderans, nihil adhuc inuenio, quod
sine signo ualeat doceri, nisi forte locutionẽ, & si
[forte] idipsum quispiã quærat, qd sit docere: uideo
enim eũ quicquid post eius interrogationẽ fecero,
ut discat, ab eaipsa re nõ discere quã sibi demõstra
ri cupit: nam si me cessantẽ, ut dictũ est, uel aliud
agentẽ roget quispiã, quid sit ambulare, & ego sta-
tim ambulando, eũ quod rogauit sine signo coner
docere, unde cauebo ne id tantũ putet esse ambu-
lare, quãtũ ego ambulauero? Quod si putauerit, deci
pietur. Quisquis. n. plus minus'ue q̃ ego ambulaue
rit, hũc ille ambulasse nõ arbitrabitur: & quod de
hoc uno uerbo dixi, transit in oĩa quæ sine signo
mõstrari posse consenserã, præter duo illa quæ exci-
pimus. AVG. Accipio quidẽ istud. Sed nõ'ne ti-
bi uidetur aliud esse loqui, aliud docere? AD. Vide-
tur sanè. Nam si esset idẽ, non doceret quisquã nisi
loquẽs: cũ uero & alijs signis pter uerba multa do-
ceamus, quis de ista differẽtia dubitauerit? AVG.
Quid docere & signãre, nihil'ne interest, an aliqd
differunt? AD. Idem puto esse. AVG. Non'ne
H recte dicit q dicit, ideo nos signãre ut doceamus?
AD. Recte prorsus. AVG. Quid si dicat alius,
ideo nos docere ut significemus, nõ'ne facile supe-
riore sententia refelletur? AD. Ita est. AVG. Si
ergo significamus ut doceamus, nõ docemus ut si
gnificem⁹: aliud est docere, aliud significare. AD.
Verum dicis, nec recte idem esse utrunq; respondi.
AVG. Nunc illud respõde, utrum qui docet quid
sit docere, significãdo id agat, an aliter? AD. Nõ
uideo quõ aliter possit. AVG. Falsum est igitur
quod pauloante dixisti, doceri, rẽ posse sine signis,
cũ quæritur qd sit ipsum docere: qñ ne hoc quidẽ
uidemus sine significatione agi posse, cũ aliud esse
significare aliud docere concesseris. Si enim diuer
sa sunt, sicut apparet, neq; hoc nisi per illud ostẽdi
tur, nõ per se utiq; ostenditur, sicut tibi uisum erat.
Quamobrẽ nihil adhuc inuentũ est, quod mõstra
ri p seipsum queat præter locutionẽ, quæ inter alia
se quoq; significat: quæ tñ cum etiã ipsa signum sit,
nondũ prorsus extat quod sine signis doceri posse
uideatur. AD. Nihil habeo cur non assentiar.
AVG. Confectũ est igitur & nihil sine signis do-
I ceri, & cognitionẽ ipsam signis qbus cognoscim⁹,
chariorẽ nobis esse oportere: quanuis non oĩa, quæ
significantur possint suis signis esse potiora. AD.
Ita uidetur. AVG. Quãto tandẽ circuitu res tan
tilla peracta sit, meministi'ne quæso? Nam ex quo
inter nos uerba iaculamur, qd tandiu fecimus, hæc
tria ut inuenirent laboratũ est: utrum nihil sine si-
gnis possit doceri: & utrũ sint quædam signa rebus
quas significant præferenda: & utrũ melior q̃ signa
sit rerũ ipsa cognitio. Sed quartũ est, quod breuiter
abs te uellẽ cognoscere utrum'nam ista inuẽta sic
putes, ut iam de his dubitare nõ possis. AD. Vel-
lem quidẽ tantis ambagibus atq; anfractibus esse
ad certa peruẽtũ, sed & ista rogatio tua nescio quõ
me solicitat, & ab assensiõe deterret. Videris enim
mihi non hæc de me fuisse quæsiturus, nisi haberes
quod cõtradiceres: & ipsa rerũ implicatio totũ me
inspicere, ac securũ respondere nõ sinit, uerentẽ ne
quid in tantis inuolucris lateat, quod acies mentis
meæ lustrare non possit. AVG. Dubitationẽ tuã
non inuitus accipio: significat enim animũ mini-

me temerariũ, quæ custodia tranquillitatis est ma- K
xima. Nam difficillimũ omnino est nõ perturbari,
cũ ea quæ [quasi certa] prona & procliua approba-
tione tenebamus, cõtrarijs disputationibus labefa
ctantur, & quasi extorquẽtur e manibus. Quare ut
æquũ est, bene cõsyderatis perspectisq; rõnibus ce
dere, ita incognita p cognitis hĩre periculosum. Me
tus est. n. ne cũ sæpe subruunt, quæ firmissime sta-
tura & mansura præsumimus, in tantũ odium uel
timorẽ rationis incidamus, ut ne ipsi quidẽ perspi
cuæ ueritati fides habenda uideatur. Sed age nunc
expeditius retractemus, utrum recte ista dubitãda
putaueris. Nã quæro abs te si quisquã ignarus dece
ptionis auium quæ calamis & uisco affectat, obuiã
fieret aucupi, armis quidẽ suis instructo, nõ tñ au-
cupanti, sed iter agẽti, quo uiso premeret gradũ, se-
cumq; ut fit admirãs cogitaret & q̃reret, quid'nam
sibi hoĩs ille uellet ornatus: auceps antẽ cum in se
uideret attentũ, ostentandi se studio cannas expe-
diret, & prope animaduersam aliquã auiculã fistu-
la & accipitre figeret, subigeret & caperet, nõne illũ
spectatorem suum doceret nullo significatu, sed re
ipsa quod ille scire cupiebat? AD. Metuo ne quid L
hic tale sit, quale de illo dixi, qui quærit qd sit am-
bulare. Neq;. n. uideo & hic totũ illud aucupiũ esse
mõstratum. AVG. Facile est hac cura te exuere.
Addo enim, si ille [ita] intelligens esset, ut ex hoc qd
uidit, totum illud genus artis agnosceret. Satis est
nanq; ad rẽ, de quibusdã rebus tametsi non oĩbus,
& quosdã homines docere posse sine signo. AD.
Hoc etiã ego possum illi addere. Si. n. sit bene intel-
ligens paucis passibus ambulatione monstrata, to
tum qd sit ambulare cognoscet. AVG. Facias per
me licet, nec tantũ nihil resisto, uerumetiam faueo.
Vides. n. ab utroq; nostrũ id effici, ut quædã quidẽ
doceri sine signis queant, falsumq; illud sit qd no-
bis pauloante uidebatur, nihil esse oĩno quod sine
signis possit ostendi. Iam enim ex his non unũ ali-
quid, aut alterũ, sed milia rerum animo occurrũt,
quæ nullo signo dato per seipsa monstrẽtur. Quid
enim dubitemus oro te? Nam ut hominũ omittam
innumerabilia spectacula in oĩbus theatris sine si-
gno ipsis rebus exhibentiũ, solẽ certe istũ lucemq;
hæc omnia perlustrantẽ atq; uestientem, lunã & cæ
tera sydera, terras & maria, quæq; in his innumera- M
biliter gignũtur, nõne per seipsa exhibet atq; osten
dit deus & natura cernentibus? Quod si diligẽtius
cõsyderemus, fortasse nihil inuenies, quod per sua
signa discatur. Cum enim mihi signũ datur, si ne-
scientem me inuenit, cuius rei signũ sit, docere me
nihil potest. Si uero scientem, quid disco per signũ?
Non enim mihi rem quam significat ostendit uer-
bum cum lego. Et Saraballæ eorũ non sunt immu Daniel 3
tatæ. Nam si quædã capitum tegmina nuncupan-
tur hoc nomine, num ego hoc audito, aut quid sit
caput, aut quid sint tegmina didici? ante ista nosse-
ram neq; cũ appellarentur ab alijs, sed cũ a me ui-
derentur, eorũ est mihi facta notitia. Etenim cũ pri
mum istæ duæ syllabæ cum dicimus, caput, aures
meas impulerunt, tam nesciui quid significarent, q̃
cum primo audirẽ legerem'ue, Saraballas. Sed cũ
sæpe diceretur caput, notans atq; animaduertens quan
do diceretur, reperi uocabulũ esse rei, quæ mihi iam
erat uidẽdo notissima. Quod priusquã reperissem,
tantũ mihi sonus erat hoc uerbum: signũ uero es-
se didici,

te didici, qñ cuius rei signũ esset inueni, quã qdẽ,
ut dixi nõ signatu, sed aspectu didicerã. Itaq; ma-
gis signũ re cognita, q̃ signo dato ipsa res discitur.
Qđ ut apertius intelligas, finge nos primũ nunc
audire qđ dicit, caput: & nescientes utrũ uox ista sit
tantũmodo sonans, an aliqd ẽt significans quærere qd
sit caput: memẽto nos nõ rei q̃ significat, sed ipsius
signi uelle habere notitiã, qua caremus profecto
quãdiu cuius signũ est ignoramus. Si ergo ita q̃rẽ
tibus res ipsa digito demõstret, hac cõspecta disci
mus signũ qđ audieramus tñ, nõdũ noueramus.
In quo tñ signo cũ duo sint, sonus & significatio,
sonũ certe non per signum percipimus, sed eo ip-
so aure pulsata, significationẽ autẽ re q̃ significat
aspecta. Nã illa intentio digiti signare nihil aliud
põt, q̃ illud in qđ intendit digitus. Intẽtus est aũt
non in signũ, sed in mẽbrũ qđ caput uocat. Itaq;
per illam neq; rem possum nosse quã noueram,
neq; signũ in qđ intentus digitus non est. Sed de
intẽtione digiti non nimis curo, quia ipsius demõ
strationis signũ mihi uidetur potius, q̃ rerũ aliqua
rum quę demonstrant. Sicut aduerbiũ qđ ecce di
B cimus: nã & cum hoc aduerbio digitum solemus
intendere, ne unũ demostrandi signum non sit sa
tis. Et id maxime tibi nitor persuadere si potero,
per ea signa quæ uerba appellãtur nos nihil disce
re: potius. n. ut dixi, uim uerbi, id est, significatio-
nem quæ latet in sono, re ipsa quæ significatur co
gnita discimus, q̃ illã tali significatiõe pcipimus.
Et quod dixi de capite, hoc ẽt de tegminibus, deq;
aliis rebus innumerabilibus dixerim: quas tñ cũ iã
nouerim. Saraballas adhuc usq; nõ noui: quas mihi
si gestu quispiam significarit aut pinxerit, aut aliqd
cui similes sunt, ostẽderit, ne dicã nõ me docuerit, qd
facile obtinerẽ, si paulo amplius loqui uellẽ, sed
dico id qd proximũ est, non uerbis docuerit. Qđ
si eis forte conspectis, cum simul adero me admo
nuerit, dicẽs: Ecce Saraballa, discam rem quã ne-
sciebã, non per uerba quæ dicta sunt, sed per eius
aspectũ, per quẽ factũ est, ut ẽt nomen illud quid
ualeret, noscerẽ ac tenerẽ. Non. n. cum rem ipsam
didici, uerbis alienis credidi, sed oculis meis: illis
C tñ fortasse ut attenderẽ credidi. i. ut aspectu q̃rerẽ
Credere & scire quid differant. Cap. 11 quid uiderem. Hactenus uerba ualuerunt, qbus
ut plurimũ tribuã, admonẽt tñ, ut quęramus res,
nõ exhibẽt ut nouerimus. Is me aũt aliqd docet,
qui uel oculis, uel ulli corporis sensui, uel ipsi etiã
menti præbet ea quę cognoscere uolo. Verbis igit
nisi uerba non discimus, immo sonitũ strepitumq;
uerborũ: nam si ea quæ signa non sunt, uerba es-
se non pñt, quanuis iã auditum uerbũ, nescio tñ
uerbum esse, donec qd significet sciam. Rebus er-
go cognitis, uerborũ quoque cognitio perficitur:
uerbis uero auditis, nec uerba discunt. Non. n. ea
uerba quæ nouimus, discimus: aut quæ nõ noui-
mus, didicisse nos possumus cõfiteri, nisi eorũ si-
gnificatione percepta, quæ non auditione uocũ
emissarũ, sed rerum significatarum cognitione cõ
tingit. Verissima quippe ratio est, & uerissime di-
citur cum uerba proferuntur, aut scire nos quid
significent, aut nescire. Si scimus, commemorari
potius q̃ discere: si autem nescimus, nec comme-
morari quidẽ, sed fortasse ad quærendum admo-
neri. Qđ si dixeris, tegmina qdẽ illa capitũ, quo-
rum nomen sono tñ tenemus, non nos posse nisi

uisa cognoscere, neq; nomẽ ipsum plenius, nisi ip D
sis cognitis nosse: qd tñ de ipsis pueris accepimus, *Daniel. 3*
ut regẽ ac flãmas fide ac religiõe supauerint, quas
laudes dño cecinerint quos honores ab ipso etiã
inimico meruerint, num aliter nisi per uerba di-
dicimus? Rñdebo, cuncta quæ illis uerbis signifi
cata sunt, in nostra notitia iam fuisse. Nã qd sint
tres pueri, qd fornax, quid ignis, quid rex, quid de
niq; illæsi ab igne, cęteraq; oia iam tenebam quæ
uerba illa significant. Ananias uero & Azarias &
Misael tã mihi ignoti sunt q̃ Saraballæ: nec ad eos
cognoscendos hæc me nomina quicquam adiu-
uerunt, aut adiuuare iam potuerut. Hæc aũtẽ oia
quę in illa leguntur historia, ita illo tpe facta esse,
ut scripta sunt, credere me potius, q̃ scire cõfiteor:
neq; istã differẽtiã idẽ ipsi. quibus credimus ne-
scierunt. Ait. n. ppheta: Nisi credideritis, nõ intel- *Esa. 7*
ligetis. Qđ nõ dixisset profecto, si nihil distare iu
dicasset. Qđ ergo intelligo, id ẽt credo: at nõ om-
ne qd credo, ẽt intelligo. Omne aũt quod intelli-
go, scio: non omne qd credo, scio: nec ideo nescio
q̃ sit utile credere ẽt multa quæ nescio. Cui utili-
tati hanc quoque adiungo de tribus pueris histo E
riam: quare pleraq; cum scire non possim, quanta
tñ utilitate credant, scio. De uniuersis aũt quę in-
telligimus, non loquentem, qui personat foris sed
intus ipsi menti pręsidentẽ consulimus ueritatem,
uerbis fortasse ut consulamus admoniti. Ille autẽ
qui consulitur, docet, qui in interiore hoie habita
re dictus est Christus. i. incõmutabilis dei[uirtus]
atq; sempiterna sapientia: quã qdẽ omnis rationa
lis aia consulit, sed tñ cuique panditur, quantum
capere pp propriam, siue malam, siue bonã uolũ-
taiẽ põt. Et si qñ fallitur, non fit uitio cõsultę ueri
tatis, ut neq; huius quæ foris est lucis uitium est,
q corporei oculi sæpe falluntur: quã lucẽ de rebus
uisibilibus cõsuli fatemur, ut eas nobis quantum
cernere ualemus ostẽdat. Qđ si & de coloribus *Christus intus docet. Cap. 12*
lucẽ, & de cęteris quæ p corpus sentimus: elemẽta
huius mũdi eademq; corpora[quæ] sentimus, sen
susq; ipsos quibus tãquam interpretibus ad talia
noscẽda mẽs utit: de iis aũt q̃ intelligunt, interio
rẽ ueritatem ratione cõsulimus: qd dici põt unde
clareat, uerbis non aliquid †discere præter ipsum *†aliud.*
qui aures percutit sonum? Nanq; oĩa quæ percipi- F
mus, aut sensu corporis, aut mẽte percipimus. Illa
sensibilia, hæc intelligibilia, siue ut more nostro-
rum authorum loquar, illa carnalia, hæc spiritalia
nominamus. De illis dũ interrogamur rñdemus,
si pręsto sunt ea q̃ sentimus: uelut cũ à nobis quę-
ritur intuentibus lunam nouã, qualis aut ubi sit.
Sic ille qui interrogat, si nõ uidet, credit uerbis, &
sæpe non credit. Discit autẽ nullo mõ, nisi & ipse
qd dicitur uideat, ubi iam nõ uerbis[quæ sonue-
runt,]sed rebus ipsis & sensibus discit. Nam uer-
ba eadem sonant uidenti, quæ non uidenti etiam
sonuerant. Cum uero non de iis, quæ coram sen-
timus, sed de iis quæ aliquando sensimus, quæri-
tur, non iã res ipsas, sed imagines ab eis impressas
memorięque mandatas loquimur: quæ omnino
quomodo uera dicamus cũ falsa intueamur igno
ro, nisi quia non nos ea uidere ac sentire, sed ui-
disse ac sensisse narramus. Ita illas imagines in
memorię penetralibus rerum ante sensarum quę-
dam documenta gestamus, quæ animo contem-

G plantes bonæ cõſcientia nõ mentimur cum loqui-
mur, ſed nobis ſunt iſta documẽta: is autẽ q audit,
ſi ea ſenſit atq; affuit, nõ diſcit meis uerbis, ſed re-
† allatis. cognoſcit ablatis † ſecũ & ipſe imaginibus Si autẽ
ille nõ ſenſit, quis nõ eum credere potius uerbis q̃
diſcere intelligat? Cũ uero de ijs agitur quæ mente
conſpicimus. i. intellectu atq; rõne, ea quidẽ loqui-
mur quæ præſentia cõtuemur in illa interiore luce
ueritatis, qua ipſe qui dicit homo interior, illuſtra-
tur & fruitur: ſed tũc quoq; noſter auditor, ſi & ipſe
illo ſecreto ac ſimplici oculo uidet, nouit qd' dico
ſua contẽplatione, non uerbis meis. Ergo'ne hunc
quidẽ doceo uera dicẽs uera intuentẽ, docetur n.
nõ uerbis meis, ſed ipſis reb⁹ deo intus pãdẽte ma-
nifeſtius. Itaq; de his etiam interrogatus reſpõdere
poſſet. Quid aũt abſurdius, q̃ eum putare locutio-
ne mea doceri, qui poſſet anteq̃ loquerer eaipſa in-
terrogatus exponere? Nã quod ſępe cõtingit, ut in-
terrogatus aliqd neget, atq; ad id fatẽdũ alijs inter-
rogationibus urgeat, fit hoc imbecillitate cernen-
tis, qui de re tota illam lucẽ cõſulere nõ poteſt: qd'
ut partibus faciat, admonetur, cũ de iſtis partibus
H interrogatur, qbus illa ſumma cõſtat, quã totã cer-
nere nõ ualebat. Qd' ſi uerbis perducitur eius qui
interrogat, nõ tñ docentibus uerbis, ſed eo modo
inquirentibus, quo modo eſt ille à quo quęritur in-
tus diſcere idoneus: uelut ſi abs te quærerẽ hoc ip-
ſum qd agit, utrum'nã uerbis doceri nihil poſſit, &
abſurdũ tibi primo uideretur nõ ualẽti totum cõ-
ſpicere. Sic ergo quærere oportuit, ut tuæ ſeſe uires
† docerẽ. habeãt ad audiẽdũ illũ intus magiſtrũ, ut dicerẽ †
ea quę me loquẽte uera eſſe cõfiteris & certus es, &
te illa noſſe confirmas. Vnde didiciſti: rñderes for-
taſſe q; ego docuiſſem. Tum ego ſubnecterẽ, Quid
ſi me hoĩem uolantẽ uidiſſe dicerẽ, ita'ne te certũ
uerba mea redderent, quemadmodũ ſi audires ſa-
piẽtes hoĩes ſtultis eſſe meliores? Negares ꝓfecto &
reſponderes, illud te nõ credere, aut etiã, ſi crideres
ignorare, hoc aũt certiſſime ſcire. Ex hoc iam nimi
rum intelligeres, neq; in illo qd' me affirmãte igno
rares, neq; in hoc qd' optime ſcires aliqd te didiciſ-
ſe uerbis meis, quãdoquidem etiã interrogatus de
ſingulis, & illud ignotũ, & hoc tibi notũ eſſe iura-
res. Tum uero totũ illud qd negaueras, fatereris, cũ
I hæc ex qbus cõſtat clara & certa eſſe cognoſceres,
omnia. ſ. quæ loquimur, aut ignorare auditorem
utrũ uera ſint, aut falſa eſſe non ignorare, aut ſcire
uera eſſe Horũ trium in primo aut credere, aut opi
nari, aut dubitare: in ſcdo aduerſari atq; renuere: in
tertio atteſtari: nuſquã igitur diſcere. Quia & ille q
poſt uerba noſtra rem neſcit, & q ſe falſa nouit au-
diſſe, & qui poſſet interrogatus eadẽ reſpõdere quę
dicta ſunt, nihil uerbis meis didiciſſe conuincitur.

Oratio non ſemper patefacit animum. Cap. 13.

Quamobrem in ijs etiã quę mẽte cernuntur, fru
ſtra cernẽtis loquelas audit quiſquis ea cernere nõ
poteſt, niſi qa talia quãdiu ignorantur utile eſt cre
dere. Quiſquis aũt cernere poteſt, intus eſt diſcipu-
lus ueritatis, foris iudex loquẽtis, uel potius ipſius
locutionis: Nã plerunq; ſcit illa q̃ dicta ſunt, eoip-
ſo neſciente q dixit: Veluti ſi quiſquã Epicureis cre
dens, & mortalẽ animã putãs, eas rõnes quę de im
mortalitate eius à prudẽtioribus tractatę ſunt, elo
quatur illo audiẽte qui ſpiritalia cõtueri põt iudi-
cat iſte eum uera dicere. At ille qui dicit, utrũ uera
dicat ignorat, imò etiã falſiſſima exiſtimat Nũ igi-
tur putãdus eſt ea docere, quæ neſcit? Atqui iiſdẽ K
uerbis utitur, quibus uti ẽt ſciẽs poſſet. Quare iã
ne hoc quidẽ relinqtur uerbis, ut his ſaltẽ loquen
tis aius iudicetur. Siquidẽ incertũ eſt utrũ ea quæ
loquitur ſciat. Adde mentientes atq; fallentes, per
quos facile intelligas non mõ non aperiri, uerũẽt
occultari aĩum uerbis. Nã nullo modo ambigo
id conari uerba ueracium, & id quodãmõ profite
ri, ut aius loquentis appareat, q; id obtineret om-
nibus concedentibus, ſi loqui mentientibus non
liceret. Quãquã ſæpe experti fuerimus & in nobis
& in alijs, non earũ rerum q̃ cogitantur uerba pro
ferri: quod duobus modis poſſe accidere uideo,
cũ aut ſermo memoriæ mandatus & ſæpe decur-
ſus alia cogitãtis ore funditur, Quod nobis cum
hymnũ canimus ſæpe contingit: aut cum alia pro
alijs uerba pręter uoluntatẽ noſtram linguæ ipſi⁹
errore proſiliunt. Nã hic quoq; non earũ rerum ſi
gna, quas in aĩo habemus audiũtur. Nã mentien-
tes quidẽ cogitant ẽt de iis rebus quas loquũtur, L
ut tamerſi neſciamus an uerũ dicant, ſciamus tñ
eos, in aio habere quod dñt, ſi nõ eis aliquid duo
rũ q̃ dixi accidat. Quæ ſiquis & interdũ accidere
cõtendit, & cũ accidit apparere, quanq̃ ſępe occul
tum eſt, & ſæpe me fallit audiẽtẽ, non reſiſto. Sed
his accidit aliud genus, ſanè late patens, & tñ † in- † ſemen.
numerabiliũ diſſenſionũ atq; certaminũ: cũ ille q
loquitur, eadem quidẽ ſignificat q̃ cogitat, ſed ple
runq; tm̃ ſibi & alijs quibuſdã: ei uero cui loquit
& item alijs nonnullis, non idem ſignificat Dixe-
rit enim aliquis audientibus nobis, ab aliquibus
beluis hominẽ uirtute ſuperari: nos ilico ferre nõ
poſſumus, & hãc tam falſam peſtiferãq; ſniam ma
gna intentione refellimus: cũ ille fortaſſe uirtutẽ,
uires corporis uocet, & hoc noie id qd cogitauit
enunciet: nec mẽtiatur nec erret in rebus, nec alid
aliquid uoluens aio, mandata memorię uerba cõ
texit, nec lingue lapſu aliud q̃ uolebat ſonat: ſed
tm̃modo rem quã cogitat, alio q̃ nos noie appel-
lat: de qua illi ſtatim aſſentiremur, ſi eius cogita-
tionem poſſumus inſpicere, quam uerbis iã prola
tis explicataq; ſnia ſua, nondũ nobis pandere ua-
luit. Huic errori definitionẽ mederi poſſe dñt: ut M
in hac qõne ſi definiret qd ſit uirtus, eluceret aiũt
non de re, ſed de uerbo eſſe controuerſiam: quod
ut concedã ita eſſe, quotus quiſq; bonus definitor
inueniri poteſt: & tn aduerſus diſciplinã definien
di multa diſputata ſunt, quæ neq; hoc loco tracta
re opportunũ eſt, nec uſquequaq; a me probãtur.
Omitto quod multa non bene audimus, & quaſi
de auditis diu multũq; contẽdimus: Velut tu nu-
per uerbo quodã Punico, cũ ego miſericordiã di-
xiſſem, pietatẽ ſignificari te audiſſe dicebas ab eis
qbus hęc lingua magis nota eſſet. Ego aũt reſiſtẽs
qd acceperis tibi oĩno excidiſſe aſſerebã. Viſus. n.
mihi eras non pietatẽ dixiſſe, ſed fidẽ, cum & con
iunctiſſimus mihi aſſideres, & nullo mõ hęc duo
noia ſimilitudine ſoni aurẽ decipiãt Diu te tñ ar-
bitratus ſum neſcire quid tibi dictum ſit, cũ ego
neſciuẽ quid dixeris. Nã ſi te bene audiſſem, nequa
quã mihi uideretur abſurdũ pietatẽ & miſericor-
diã uno uocabulo Punice uocari. Hæc plerũq; ac-
cidunt, ſed ea ut dixi omittamus, ne calũniam uer
bis de audiẽdi † negligẽtia, uel ẽt de ſurditate ho- † auditus
minũ uidear cõmouere. Illa magis angunt quę ſu

A periu enumeraui, ubi uerbis liquidißime aure perceptis & Latinis non ualemus, cum eiusdẽ linguę simus, loquentium cogitata cognoscere. Sed ecce iam remitto & concedo, cum uerba eius auditu cui nota sunt, accepta fuerint, posse illi eẽ notum de iis rebus, quas significant loquentem cogitauisse: num ideo etiam quod nunc quæritur, utrum uera dixerit, discit? Num hoc magistri ꝓfitentur, ut cogitata eorum, ac non ipsę disciplinę quas loquendo se tradere putant, ꝑcipiantur atq; teneãtur. Nam quis tam stulte curiosus est, qui filium suum mittat in scholam, ut qd magister cogitet discat? At istas omnes disciplinas, quas se docere ꝓfitentur, ipsiusq́; uirtutis atq; sapientiæ cum uerbis explicauerint, tum illi qui discipuli uocantur, utrum uera dicta sint apud semetipsos consyderant, interiorem s illam ueritatem pro uiribus intuentes. Tunc ergo discunt. Et cum uera dicta esse intus inuenerint, laudant, nescientes nõ se doctores potius laudare, quàm doctos, si tamen & illi quod loquuntur sciunt. Falluntur aũt homines, ut eos qui non sunt magistros uocẽt, quia plerũq;

Christus docet, homo admonet.
Cap. 14

B inter tempus locutionis & tẽpus cognitionis, nulla mora interponitur. Et quoniã post admonitionem sermocinantis cito intus discunt, foris se ab eo qui admonuit didicisse arbitrantur. Sed de tota utilitate uerborum, quæ si bene consyderetur non parua est, aliâs si deus fuerit requiremus. Nunc enim ne plus eis, quàm oportet tribueremus, admonui te: ut iam non crederemus tãtum, sed etiã intelligere inciperemus quàm uere scriptũ sit authoritate diuina, ne nobis quenquam magistrum dicamus in terris, quòd unus omniũ magister in cœlis sit. Quid sit autem in cœlis, docebit ipse à quo etiam per homines signis admonemur & foris, ut ad eum intro conuersi erudiamur, quem diligere ac nosse beata uita est, quam se omnes clamant quærere, pauci autem sunt qui eam uere se inuenisse lætentur. Sed iam mihi dicas uelim, qd de hoc toto meo sermone sentias? Si enim uera esse quæ dicta sunt nosti, etiam de singulis sententiis interrogatus ea te scire dixisses. Vides ergo à quo ista didiceris. Neq; enim a me, cui rogãti om-

Matt. 23

C nia responderes. Si autem uera esse non nosti, nec ego nec ille te docuit. Sed ego quia nunquam possum docere, ille quia tu adhuc non potes discere.

AD. Ego uero didici admonitione uerborum tuorum, nihil aliud uerbis quàm admoneri hominem ut discat, & perparum esse, quod per locutionem aliquanta cogitatio loquentis apparet. Vtrum autem uera dicantur, eum docere solum, qui se intus habitare cum foris loqueretur admonuit, Quem iam fauente †ipso tanto ardentius diligam, quanto ero in discendo prouectior. Verũtamen huic orationi tuę, qua perpetua usus es, ob hoc habeo maxime gratiam, ꝙ omnia quæ contradicere paratus eram, præoccupauit atq; dissoluit, nihilq́; omnino abs te derelictum est, quo me dubium faciebat, de quo non ita mihi responderet secretum illud oraculum, ut tuis uerbis asserebatur.

†præstante.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis episcopi de immortalitate animę Liber.

D

SI alicubi est disciplina, nec esse nisi in eo quod uiuit potest, & semper est, neque quicquam in quo quid semper est, potest esse non semper, semp uiuit, in quo est disciplina. Si nos sumus qui ratiocinamur. i. animus noster, nec recte ratiocinari sine disciplina potest, nec sine disciplina esse aius, nisi in quo disciplina non est, potest: est in hominis animo disciplina. Est autem alicubi disciplina: nam est, & quicqd est, nusquam esse non potest. Item disciplina non potest esse, nisi in eo quod uiuit. Nihil enim quod nõ uiuit, aliqd discit. Nec esse in eo quod nihil discit disciplina potest. Item semp est disciplina. Nam qđ est, atq; immutabile est, semper sit necesse est. Esse aũt disciplinam nemo negat. Et quisq; fatetur fieri nõ posse, ut ducta per medium circulum linea non sit omnium, quæ non per medium ducũtur maxima, idq́; esse alicuius disciplinę, immutabilẽ disciplinam esse nõ negat. Item nihil in quo quid semper est, potest esse non semper. Nihil enim qđ semper est, patitur sibi subtrahi aliquando id in quo semper est. Iam uero cum ratiocinamur, animus id agit. Non enim agit, nisi qui intelligit: nec corpus intelligit, nec animus auxiliante corpore intelligit, quia cũ intelligere uult, à corpore auertitur. Quod enim intelligit, eiusmodi est semper, nihilq́; corporis eiusmodi est semper. Non igitur potest adiuuare animum ad intellectum nitentem, cui non impedire satis est. Item nemo sine disciplina recte ratiocinatur. Est enim recta ratiocinatio à certis ad incertorum indagationem nitẽs cogitatio. Nihilq́; certum est in animo, quod ignorat. Omne autem quod scit animus in sese habet, nec ullam rem scientia complectitur, nisi quæ ad aliquam pertineat disciplinam. Est enim disciplina quarumq; rerum scientia. Semp igitur animus humanus uiuit.

Prima ratio quod anima sit imortalis ab adiacente imortali. Cap 1
1. Retracta cap. 5
E
1 Retracta. cap. 5
Recta ratiocinatio qd sit
1. Retracta cap. 5

F Ratio profecto, aut animus est, aut in animo. Melior autẽ ratio nostra, quàm corpus nostrum. Et corpus nostrum nonnulla substantia est, & melius est esse substãtiam, quàm nihil: Non est igitur ratio nihil. Rursum quæcunque harmonia corporis est, in subiecto corpore sit necesse est inseparabiliter, nec aliud quicquam in illa harmonia esse credatur, quod non ęque necessario sit in subiecto illo corpore, in quo & ipsa harmonia non minus inseparabiliter. Mutabile est autem corpus humanum, & immutabilis ratio. Mutabile est enim omne quod semper eodem modo non est. Et semper eodem modo est, duo & quatuor & sex. Item semper eodẽ modo est quod est, quod quatuor habent duo & duo, hoc autem non habent duo. Duo igitur quatuor non sunt. Est autem ista ratio immutabilis: igitur ratio est. Nullo modo autem pôt mutato subiecto id qđ in eo est, inseparabiliter non mutari. Non est igitur harmonia corporis animus. Nec mors potest accidere immutabilibus rebus. Semper ergo aius uiuit, siue ipse ratio sit, siue in eo ratio iseparabilr.

Secda ratio qa sit immutabilis, uel adiacẽtis immutabilis subiectum. Cap. 2

Vim sub stātia & immutabilis animus, nec si q̄ṡo mutabilis, propterea mortalis sit, Ratio tertia. Cap. 3

G Quædā cōstātia uirtus eſt, & ois cōstātia im
mutabilis eſt, & ois uirtus poteſt aliqd agere, nec
cū non agit aliquid, uirtus nō eſt. Ois porro actio
mouetur, aut mouet. Aut igitur nō oē qd' mouet,
aut certe non oē quod mouetur mutabile eſt, aut
†oē qd alio mouetur, nec mouet ipſum aliquid,
mortale eſt. Neq; mortale quicquam immutabile.
Quare de certo iā & ſine ulla diſiūctione cōcludi
tur, non oē qd mouet mutari. Nullus autē motus
ſine ſuba: & ois ſubſtātia, aut uiuit aut non uiuit:
atq; oē quod nō uiuit exanime eſt: nec eſt ulla ex-
animis actio. Illud igitur quod ita mouet, ut non
mutetur, non pōt eſſe niſi uiua ſuba. Hæc aūt ois

† At

per quoſlibet gradus corpus mouet quod muta-
bile eſt. Corpus aūt non niſi ſcdm tps mouetur:
ad hoc enim pertinet tardius, & celerius moueri:
conficitur eſſe quiddam, quod tpe moueat, nec tn̄
mutetur. Oē aūt quod tpe mouet corpus, tametſi
ad unum finē tendat, tn̄ nec ſimul pōt oia facere,
nec poteſt non plura facere: neq; enim ualet quan
uis * opet aut perfecte unum eſſe, quod in partes
ſecari poteſt, aut ullum eſſe ſine partibus corpus,

**al. q̄uis † opere.*

H aut ſine morarum interuallo tps, aut uero uel bre
uiſsima ſyllaba enuncietur, cuius non tūc finem
audias, cum iam non audis initium. Porrò qd ſic
agitur, & expectatiōe opus eſt, ut peragi, & memo
ria, ut cōprehendi queat quātū poteſt. Et expecta
tio futurarum rerum eſt, præteritarū uero memo
ria. At intentio ad agendum præſentis eſt tpis, per
quod futurum in pteritum tranſit, nec cœpti mo
tus corporis expectari finis poteſt ſine ulla memo
ria. Qūo enim expectatur, ut deſinat, quod aut cę
piſſe excidit, aut oino motū eſſe? Rurſus intentio
peragendi, quæ pſens eſt, ſine expectatione finis,
qui futurus eſt, non pōt eſſe: nec eſt quicquam qd
aut nondū eſt, aut iā non eſt. Pōt igitur in agēdo
quiddam eſſe, quod ad ea quæ nondum ſunt, pti-
neat. Pn̄t ſimul in agente plura eſſe, cū ea plura, q̄
aguntur, ſimul eſſe non poſsint. Poſſunt ergo ēt in
mouente, cū in eo quod mouetur non poſsint. At
quæcunq; in tpe ſimul eſſe non pn̄t, & tn̄ á futuro
in ptm̄ tranſmittuntur, mutabilia ſint neceſſe eſt.
Hinc iam colligimus poſſe eſſe quiddā quod cum
mouet mutabilia, nō mutatur. Cum enim nō mu
I tatur mouentis intentio perducendi ad finē, quē
uolet corpus quod mouet, illudq; corpus de quo
aliquid fit eodē motu per momēta mutetur, atq;
illa intētio perficiēdi, quā immutatā manere ma-
niſeſtū eſt, & ipſa mēbra artificis & lignū aut lapi
dē artifici ſubiectum moueat, quis dubitet conſe
quēs eſſe, qd' dictū eſt? Nō igr̄ ſi qua mutatio cor
pori mouente aio fit, quāuis in eam ſit intentus,
hinc eū neceſſario mutari, & ob hoc ēt mori arbi
trandū eſt. Pōt n. in hac intentione ſimul & me-
moriā pteritorū, & expectationē futurorū hēre, q̄
oia ſine uita eſſe [& in illa mutatione] nō poſſunt.

quòd nulla mutatio ſine motu, nō oīs mutatio interitū operatur.

Quāquā & ſi nullus interitus ſine mutatione fit,
& nulla mutatio ſine motu, non tn̄ ois mutatio
interitum, oiſq; motus mutationē operatur. Licet
enim ipſum corpus nr̄m & motū plerūq; qualibet
actione, & mutatū certe, uel ætate dicere, tn̄ non-
dū interiſſe, id eſt, non eſſe ſine uita. Liceat igitur
& aium non cōtinuo putare priuari uita, quāquā
ei fortaſſe per motum mutatio nonnulla contin-

Ars et ratio nūerorū imutabilis, quæ aio nō ſine uita inhærent: Rō quarta. Ca. 4.

K gat. Si enim manet aliquid immutabile in animo,
quod ſine uita eſſe non poſsit, aio ēt uita ſempiter
na maneat neceſſe ē. Nā hoc prorſus, ita ſe habet,
ut ſi primum eſt, ſit ſecundum. Eſt autē primum.
Quis enim ut alia omittam, aut rōnē numerorū
mutabilē eſſe audeat dicere: aut artē quālibet nō
iſta rōne conſtare: aut artem non eſſe in artifice,
ēt cum eā non exercet: aut eius eſſe, niſi in aio: aut
ubi uita non ſit, eſſe poſſe: aut quod immutabile
eſt aliqn̄ eſſe nō poſſe: aut aliud eſſe artē, aliud rō-
nem? Quanuis enim ars una multarū quaſi quidā
cœtus rōnē eſſe dicatur, tn̄ ars ēt una ratio dici ue
riſsime atq; intelligi poteſt. Sed ſiue hoc, ſiue illud
ſit, non minus immutabilem artē eſſe conficitur.
Artem aūt non ſolū eſſe in aio artificis, ſed ēt nuſ-
quam eſſe in aio artificis maniſeſtū eſt, idq; inſepa
rabiliter. Nam ſi ars ab aio ſeparabitur, aut erit p-
ter quam in animo, aut nuſquā erit, aut de aio in
animum continuo tranſibit. At ut ſedes arti nul-
la ſine uita eſt, ita nec uita cū ratione ulli niſi aiæ.

1. Retracta. cap. 5

Nuſquam porrò eſſe quod eſt, uel quod immuta-
bile eſt non eſſe aliqn̄ nō poteſt. Si uero ars de aio
L in animum tranſit in illo menſura deſerens iſtum,
nemo artem docet, niſi amittēdo, aut ēt non niſi
docentis obliuione fit aliquis peritus ſine morte.
Quę ſi abſurdiſsima & falſiſsima ſunt, ſicuti ſunt,
immortalis eſt aius humanus. At enim ſi ars ali-
qn̄ eſt, aliqn̄ nō eſt in aio, quod per obliuionem,
atq; imperitiam ſatis notum eſt, nihil ad eius im-
mortalitatē affert argumenti huius connexio, niſi
negetur antecedēs hoc mō, Aut eſt aliquid in aio,
quod in pſenti cogitatione non eſt: aut non eſt in
erudito aio ars muſica cū de ſola geometrica co-
gitat. Hoc aūt falſum eſt, illud igitur uerum. Non
aūt quicquā ſe habere aius ſentit, niſi quod in co-
gitationem uenerit. Pōt igitur aliquid eſſe in aio,
quod eſſe in ſe aius ipſe non ſentiat. Id autē quan-
diu ſit nihil intereſt. Nanq; ſi diutius fuerit in alijs
aius occupatus, q̄ ut intentionem ſuam in anteco
gitata facile poſsit reflectere, obliuio uel imperi-
tia noiatur. Sed cum uel noſipſi nobiſcum rōcinā
tes, uel ab alio bene interrogati de quibuſdam li-
beralibus artibus quædā inuenimus, non alibi, q̄
in aio noſtro inuenimus. Neq; enim, id eſt, inuenī
re quod facere, aut gignere: alioquin æterna gigne
M ret aius inuentione tpali, nā æterna ſæpe inuenit.
Quid enim tā æternum, q̄ circuli ratio, uel ſi quid
aliud in huiuſcemodi artibus, nec nō fuiſſe aliqn̄,
nec non fore comprehenditur? Manifeſtum ēt eſt
immortalē eſſe animū humanum, & oēs ueras ra-
tiones in ſecretis eius eſſe, quāuis eas, ſiue ignora-
tione, ſiue obliuiōe, aut nō hr̄e, aut amiſiſſe uidea

Animus nō mutetur ut deſinat eſſe aius: Ratio quinta Cap 5

tur. Nunc quatenus accipienda ſit animi muta
tio uideamus Si. n. ſubiectus eſt aius arte, in ſubie
cto exiſtente neq; ſubiectum immutari pōt, quin
id qd in ſubiecto eſt imutetur: qui poſſumus ob-
tinere immutabilem eſſe artem atq; rōnem, ſi mu
tabilis animus, in quo illa ſunt eſſe conuincitur?
Quæ aūt maior, q̄ in contraria ſolet eſſe mutatio,
& qs negat animū, ut omittā cætera, ſtultū aliàs,
aliás uero eſſe ſapientē? Prius ergo quot modis ac
cipiatur, quę dicitur aiæ mutatio, uideamus, quæ
ut opinor, manifeſtiores duntaxat clarioreſq; no
bis duo ſunt gn̄e, ſpecie uero plures inueniuntur.
Nanq; aut ſcdm corporis paſsiones, aut ſcdm ſuas
anima dicitur immutari. Secūdū corporis, ut per
ætates

A ætates, per morbos, per dolores, labores, offensiones, per uoluptates. Sed in suas aũt, ut cupiẽdo, lætando, metuẽdo, ægrescẽdo, studẽdo, discẽdo. Hæ oẽs mutationes, si non necessario argumento sunt mori animã nihil qdem metuẽde sunt per se ipse separatim: sed ne rõni nĩç aduersentur, qua dictũ est, mutato subiecto, omne qd in subiecto est necessario mutari, uidendũ est. Sed nõ aduersant. Nam illud scdm hanc mutationẽ subiecti dicitur per quam oino mutare cogitur nomen. Nam si ex albo cera nigrũ colorẽ ducat alicunde, nõ minus cera est, & si ex quadrata rotundã formã sumat, & ex molli durescat, frigescatq̃ue ex calida: at ista in subiecto sunt, & cera subiectũ. Manet aũt cera nõ magis minusve cera cũm illa mutentur. Põt igitur aliqua mutatio fieri eorũ, quę in subiecto sunt, cũ ipsum tñ iuxta id qd hoc est ac dicitur, non mutetur. At si eorũ quę in subiecto sunt, tanta cõmutatio fieret, ut illud qd subesse dicebatur, dici iam oino nõ posset, ueluti cum calore ignis cera in auras discedit, eamq̃ mutationẽ patiatur recte intelligatur mutatũ eẽ subiectũ, qa cera erat, & cera iam
B non est, nullo modo aliqua rõne qcq̃ eorũ, quę in illo subiecto ideo erant, qa hoc erat, *manere putaretur. Quãobrẽ si anima subiectũ est, ut supra diximus, in quo ratio inseparabiliter ea necessitate quoq̃ qua in subiecto eẽ mõstratur, nec nisi uiua anima põt esse anima, nec in ea ratio põt esse sine uita, & imortalis ratio, imortalis est anima. Prorsus.n. nullo pacto non existẽte subiecto suo imutabilis ratio pmaneret. Qd eueniret, si tanta accideret animę mutatio, ut esse nõ animã faceret i. mori cogeret. Nulla aũt illarum mutationũ, quæ siue per corpus, siue per ipsam animã fiũt, quis utrum aliquæ per ipsam fiant. i. quarũ ipsa sit causa, non parua sit quęstio: id agit ut animã non animã faciat. Iam igitur non solum per se, uerũ nec nostris rõnibus formidandæ sunt. Ergo incũbendum omnibus ratiocinandi uiribus uideo, ut ratio qd sit, & quoties definiri possit sciat, ut scdm oẽs modos & de animæ immortalitate constet. Ratio est aspectus animi, quo per seipm, non per corpus uerũ intuetur: aut ipsa ueri cõtemplatio, nõ per corpus: aut ipsum uerũ qd cõtemplatur. Primũ illud in animo esse nemo ambigit. De scdo & tertio qri põt, sed & scdm sine animo esse non põt. De tertio magna q̃stio est, utrum uerũ illud quod sine instro corporis animus intuetur sit per seipsum, & nõ sit in animo, aut possit eẽ sine animo. Quoquolibet modo aũt se habeat, nõ id posset cõtemplari animus per seipsum, nisi aliqua cõiunctione cũ eo Nam omne qd cõtemplamur, siue cogitatione capimus aut sensu aut intellectu capimus. Sed ea quæ sensu capiũtur, extra ẽt nos eẽ sentiunt, & locis cõtinentur, unde nec pcipi qdem posse affirmantur. Ea uero quę intelliguntur, nõ quasi alibi posita intelligũtur q̃ ipse qui intelligit animus, simul.n. ẽt intelliguntur non cõtineri loco. Quare ista cõiunctio intuentis animi, & eius ueri qd intuetur, aut ita est, ut subiectũ sit animus, uerũ aũt illud in subiecto: aut cõtra subiectum uerũ, & in subiecto animus, aut utrũq̃ substantia. Horũ aũt triũ si primũ est, tam est immortalis animus, q̃ ratio scdm superiorem disputationem. q̃ inesse illa nisi uiuo non põt. Eadẽ necessitas in secundo est.

Rõ q̃ incõmutabilis est, sine in animo, sine cũ animo sit, sine animus C in ea, ab ipso eodẽ animo separari nequit. Ratio sexta. Cap. 6

Nam si uerũ illud qd ratio dicitur, nihil habet cõmutabile sicut apparet, nihil cõmutari põt, qd in eo tanq̃ in subiecto est. Remanet igitur ois pugna de tertio. Nam si animus substãtia est, & substantia rõni cõiungitur, nõ absurde qs putauerit fieri posse, ut manente illa hic esse desinat. Sed manifestum est, quãdiu animus à rõne nõ separatur, eiq̃ cohęret, necessario eũ manere atq̃ uiuere. Separari autẽ qua tãdem ui põt? Num corporea, cuius & potẽtia infirmior, & origo inferior, & ordo separatior? Nullo modo. Animali ergo? Sed etiã id quo? An alter animus potentior qlqs est, contemplari rõnem non põt, nisi alterum inde separauerit? At neq̃ ratio cuiquã cõtemplanti defuerit, si oẽs contemplentur: & cũ nihil sit ipsa rõne potẽtius, quo nihil est incõmutabilius, nullo pacto erit animus nõdum rõni cõiunctus eo qui est cõiunctus potẽtior. Restat ut aut ipsa ratio à seipsum separet, aut ipse animus ab ea uoluntate separet. Sed nihil est in illa natura inuidentię, quo minus fruendã se aio pbeat. Deinde quo magis est, eo qcqd sibi cõiungitur facit ut sit, cui rei cõtrarius est interitus. Vo- E
luntate aũt animũ separari à rõne, nõ minus absurde qs diceret si ulla ab inuicẽ separatio posset esse rerum, quas non cõtinet locus. Qd qdem dici aduersus omnia supiora põt, qbus alias cõtradictiones opposuimus Quid ergo? iãmne concludendũ est animũ eẽ immortalẽ? An ẽt si separari nõ põt, extingui põt? At si illa rõnis uis ipsa sua cõiunctione afficit animũ, neq̃.n. non afficere põt, ita profecto afficit ut ei esse tribuat. Est n. maxime ipsa ratio, ubi summa ẽt incõmutabilitas intelligitur. Itaq̃ qcunq̃ ex se afficit, cogit esse quodammodo. Non ergo extingui animus põt, nisi à rõne separatus. Separari aũt non põt, ut supra ratiocinati sumus. Non põt igitur interire. Atenim auersio ipsa à rõne per quã stultitia cõtingit animo, sine defectu eius fieri non põt: si.n. magis est ad rõnem conuersus eiq̃ inhęrens, ideo q̃ inhęret incõmutabili rei quę est ueritas, quę & maxime & pmitus est, cum ab ea est auersus idipsum esse minus habet, qd est deficere. Omnis aũt defectus tendit ad nihilum, & interitũ nullum magis pprie oportet accipi, q̃ cum id qd aliqd erat nihil fit. Quare tendere ad nihilum, est ad interitũ tendere. Qui cur nõ cadat in animũ uix est dicere, in quẽ defectus cadit. Danĩ hic cętera. Sed negatur esse cõsequens interire id qd tẽdit ad nihilũ. i. ad nihilũ puenire. Qd in corpore quoq̃ animaduerti põt Nam q̃m quodlibet corpus pars est mũdi sensibilis, & ideo quanto maius est lociq̃ plus occupat, tãto magis ppinquat uniuerso: quãtoq̃ id magis facit, tanto maius est. Maius est.n totum q̃ pars. Quare ẽt minus sit cũ minuitur necesse est. Defectũ ergo patitur cũ minuitur. Porrò aũt minuitur, cũ ex eo aliquid pcisione detrahitur. Ex quo conficitur ut tali detractione tendat ad nihilũ. At nulla pręcisio pducit ad nihilũ. Omnis n pars quę remanet corpus est, & qcqd hoc est, quãtolibet spatio locũ occupat. Neq̃ id posset, nisi hẽret partes in quas identidem cęderetur. Põt igitur infinite cędendo infinite minui, & ideo defectũ pati atq̃ ad nihilũ tendere, quis peruenire nunquã queat. Quod item de ipso spatio & quolibet interuallo dici atq̃ intelligi põt. Nam & de his etiam terminatis, dimidiam,

1. Retracta. cap. 5

Nec, si p substãtiã ad defectũ tẽdit anima, ob id interit idq; sequenti capite.

Rõ septima F Cap. 7 Quòd ois defect' tẽdat ad nihilum.

G uerbi gratia, partē detrahendo, & ex eo qđ restat
semp dimidiam, minuitur interuallum, atq; ad fi-
nem progreditur, ad quē tñ nullo peruenitur mo
do quo minus hoc de animo formidandū est. Est
enī pfecto corpore melior & uiuacior, à quo huic
Cap. 8 uita tribuitur. Qđ si non id qđ est in mole cor-
poris, sed id qđ in specie facit corpus esse, quę snia
inuictiore rōne approbatur: tāto. n. magis est cor-
pus, quāto speciosius est atq; pulchrius, tātoq; mi-
nus est, quāto foedius ac deformius, quę defectio
nō pręcisione molis, de qua iam satis actū est, sed
speciei putatione cōtingit: q̄rendum de hac re di-
ligenter ac discutiendū est, ne qs affirmet animū
tali defectu interire, ut qm̄ specie aliqua sua priua
tur dum stultus est, credatur intantū augeri posse
hāc priuationē ut oīmodo specie spoliet animū,
& ea labe ad nihilū redigat cogatq; interire. Quā-
obrem si potuerimus impetrare ut ostendatur, ne
corpori qdē hoc posse accidere ut ēt ea specie pri-
uetur, qua corpus est, iure fortasse obtinebimus
multo minus auferri posse animo quo aīus est. Si
H qdem nemo se bene inspexit qui nō omni corpo-
ri qualēlibet animū pręponendū esse fateatur. Sit
igitur nostræ ratiocinationis exordiū, q̄ nulla res
Qđ nulla res seipsā gignat aut faciat. se facit aut gignit, alioqn erat anteq̄ esset. Qđ si fal
sum est, illud est uerū. Item qđ factū ortūmve non
est, & tñ est, sempiternum sit necesse est. Quam na
turam & excellentiam qsqs ulli corpori tribuit, ue
hementer errat qdem. Sed qđ pugnamus, multo
enim magis eam dare animo cogimur. Ita si cor-
pus ullum est sempiternū, nullus animus nō sem-
piternus est. Qm̄ qlibet animus cuilibet corpori
p̄ferendus est, & oia sempiterna non sempiternis.
At si qđ uere dicitur, factū est corpus, aliquo faciē
te factū est, nec eo inferiore. Neq;. n. esset potēs ad
dandum ei qđ faceret qcqd illud est qđ est, id qđ
faciebat. Sed ne pari qdē: oportet. n. facientē me-
lius aliqd habere ad faciendum, q̄ est id qđ facit.
Nam de gignēte non absurde dicitur, hoc eū esse
qđ est illud qđ ab eo gignitur. Vniuersum igitur
corpus ab aliqua ui, & natura potentiore atq; me
liore factū est, non utiq; corporea. Nam si corpus
à corpore factum est, non potuit uniuersum fieri.
I Verissimum est. n. qđ in exordio ratiocinationis
huius posuimus, nullam rem à se posse fieri. Hæc
autem uis & natura incorporea effectrix corporis
uniuersi præsente potentia tenet uniuersum. Non
enim fecit atq; discelsit, effectūq; deseruit. Ea quip
pe substantia quę corpus non est, neq; ut ita dicā,
localiter mouetur, ut ab ea substātia quę locū ob
tinet separari queat, & illa effectiora uis uacare nō
pōt, qn id qđ ab ea factū est tueatur & specie care
re non sinat, qua est in quantūcūq; est. Quod. n.
per se nō est, si deseratur ab eo quod est, profecto
nō erit: & non possumus dicere id accepisse corp'
cū factū est ut seipso iam contētum esse posset, ēt
si à conditore desereretur. Quanq̄ si ita est, magis
id habet aius quē corpori p̄stare manifestum est.
Atq; ita de proximo immortalis probatur, si pōt
esse p seipsum. Quicquid. n. tale est incorruptibile
sit necesse ē, ac per hoc interire nō posset, qe nihil
se deserit. Sed corporis mutabilitas in promptu est,
qđ ipsius uniuersi corporis uniuersus motus satis
indicat. Vnde diligēter inspiciētibus q̄rū talis na-
tura inspici pōt, ordinata mutabilitate id qđ mu-
tabile est mutari reperitur. Qđ aūt per se est, nec K
motū qdē hēt ullū, oī copia sibi in seipso existen
te, quia motus oīs ad aliud est, cui' indiget quod
mouetur. Adest igit spēs uniuerso corpori, melio-
re natura sufficiēte atq; obtinēte quæ fecit. Quare Mutabilitas nō adimit corpori corpus esse.
illa mutabilitas nō adimit corpori corp' esse, sed
de spē in spēm transire facit motu ordinatissimo.
Nō. n. q̄piā eius pars ad nihilū redigi sinit, cū totū
capescat uis illa effectoria nec laborante nec defi
de potētia, dās ut sit oē qđ per illā est, inquantū
est: quāobrē nemo tam deuius à ratione debet es-
se, cui aut non sit certum corpore aīum esse melio
rem, aut qui hoc concesso arbitretur corpori nō
accidere ut corpus nō sit, aio accidere ut aius nō
sit. Quod si non accidit, neq; aius esse nisi uiuat,
pōt, nunquā profecto animus moritur. Quod si Aius uita est, sic uita carere non pōt.
quisquā non eū interitum dicat formidandū aio,
quo efficitur ut nihil sit quod aliquid fuit, sed eū
quo dicimus, ea mortua q̄ uita carent, attendat q̄
nulla res seipsa caret. Est aūt aius uita q̄dam, unde Nona rō & id agitur subsequenti capite.
omne qđ animatū est, uiuit: Omne autē inanime
qđ animari pōt, mortuū. i. uita priuatū itelligitur.
Non ergo pōt animus mori. Nam si carere poterit
uita non animus sed animatū aliqd est. Qđ si ab- L
surdum est, multo minus hoc genus interitus ti- Cap. 9.
mendū est aio; qđ uitæ certe non est timendū. Nā
prorsus si tum moritur animus, cū eum deserit ui
ta illa, ipsa uita quæ hūc deserit multo melius in-
telligitur aius, ut iam non sit animus qcqd à uita
deserit, sed ea ipsa uita quæ deserit. Quicqd. n. ui
ta desertū mortuū dicitur, id ab aia desertū intelli
gitur: hęc aūt uita quę deserit ea quę moriunt, qa
ipsa est animus, & seipsam nō deserit, nō moritur
animus. Nisi forte uitā temperationē aliquam Aius nō ē tēperatio corporis. Ratio. 10. Cap. 10.
corporis, ut nōnulli opinati sunt, debemus crede
re. Quibus pfecto nunq̄ hoc uisum esset, si ea quę
uere sunt & incōmutabilia pmanēt, eodem aio à
corporis cōsuetudine alienato atq; purgato uide-
re ualuissent. Quis. n. bene se inspiciens, nō exper-
tus est tanto se aliqđ intellexisse syncerius, quāto
remouere atq; subducere intentionē mentis à cor
poris sensibus potuit? Qđ si temperatio corporis
esset aius, nō utiq; id posset accidere. Non. n. ea res,
quę naturā ppriam non hēret neq; substātia esset, M
sed in subiecto corpore tanq̄ color & forma inse-
parabilr inesset, ullo modo se ab eodē corpore ad
intelligibilia pcipiēda conaret auertere, & in quā-
tū id posset, in tantū illa posset ītueri, eaq; uisione
melior & p̄stātior fieri. Nullo qppe mō forma uel
color, uel ipsa ēt corporis tēperatio, q̄ certa cōmi-
xtio est eaz quatuor naturarū, qb' idē corpus sub-
sistit, auertere se ab eo pōt, in quo subiecto ē inse
parabilr. Ad hęc ea quę intelligit aius cū se auertit
à corpore, nō sunt pfecto corporea, & tñ sunt ma
xime quę sunt, nā eodē modo semp sese hñt. Nam
nihil absurdius dici pōt q̄ ea esse, quę oculis uide-
mus, ea nō esse, quę intelligētia cernimus, cū dubi
tare demētis sit, intelligentiā incōparabilr oculis
anteferri. Hæc aūt quę itelligūtur eodē modo esse
hñtia cū ea intuetur aius, satis ostendit se illis esse
cōiunctū, miro quodā eodēq; incorporali modo,
scilicet nō localr. Nanq; aut in illo sunt, aut ipse in
illis. Et utrūlibet horū sit, aut ut ī subiecto alterū
ī altero ē, aut utrū q̄ substātia ē, sed si illud pmū,
nō ē ī subiecto corpore aius ut color & forma, q̄a

A uel ipse substantia est, uel alteri substantię quę corpus non est, n subiecto inest. Si aũt hoc secdm uerũ est, nõ est in subiecto corpore tanq̃ color animus, quia substantia est. Tẽperatio aũt corporis in subiecto corpore est tanq̃ color, Nõ est ergo tẽperatio corporis anim⁹, sed uita est animus. Et si nulla res se deserit, & id moritur qđ uita deserit. Non igitur animus mori potest. Rursus igitur si qd metuendum est .i. metuendũ ne deficiẽdo animus intereat, id est dum ipsa existendi specie priuatur. De qua re quanquã satis esse dictũ arbitrer, & q̃ hoc fieri non posit certa ratione monstratũ sit, tñ etiam hoc attendendũ est, non esse aliã causam huius formidinis, nisi quia fatendũ est in defectu quodã esse animum stultum, & in essentia certiore atq; pleniore sapientem. Sed si, quod nemini dubiũ est, tunc est animus sapiẽtissimus, cum ueritatem quæ semper eodem modo est intuetur, eiq; immobilis inhæret diuino amore cõiunctus, & illa omniũ, quæ quoquomodo sunt summe maximeq; est, aut ab illa est animus inquantũ est, aut per seipsum est. Sed si p seipsum est, qm̃ ipse sibi causa existẽdi est, & nun

Animus nec p falsitatẽ perit ueritati contrariam, et si animi est causa ueritas Ratio undecima c. 11

B quam se deserit, nunquã interit, ut supra etiã disputauimus Si uero ex illa diligẽter opus est quęrere, quæ res ei posit esse cõtraria, quæ aio auferat animũ esse qđ illa præbet. Quid est igitur? An forte falsitas, quia illa ueritas? Sed non manifestũ est atq; in prõptu sitũ, quantũ nocere animo falsitas posit? Non.n. amplius põt q̃ fallere: at nisi qui uiuit, fallitur nemo. Nõ igitur falsitas interimere animũ potest. Quod si hæc nõ potest, quæ contraria ueritati est, auferre animũ esse quod ei ueritas dedit, ita.n. est inuictissima ueritas, qđ aliud inuenitur quod auferat animo id quod est animus? Nihil pfecto. Nam nihil est contrario ualentius ad id auferendũ quod fit ab eius cõtrario. At si ueritati cõtrariũ ita quæramus, ut non inquantũ ueritas est, sed inquantũ summe maximeq; est, quanquã intantũ est idipsum inquantũ est ueritas, siquidẽ ueritatẽ eam dicimus qua uera sunt omnia, inquãtũcunq; sunt, intantum aũt sunt inquantum uera sunt, tñ nullo modo id defugerim, quod mihi euidentius suffragatur. Nam si nulla essentia inquantũ essentia est, aliquid habet contrariũ, multo minus habet con-

Veritati à qua est eius qđ est, quatenus ipsa est, nihil cõtrariũ. Rõ duodecima. Cap. 12.

C trarium prima illa essentia quæ dicitur ueritas, inquantũ essentia est Primũ autẽ uerũ est. Omnis.n. essentia nõ ob aliud essentia est, nisi qa est. Esse aũt nõ habet contrariũ, nisi nõ esse: unde nihil est essentiæ contrariũ Nullo modo igitur res illa esse potest contraria illi substãtiæ, q̃ maxime ac primitus est Ex qua si habet animus idipsum qđ est, non.n. aliũ de hoc habere potest, qui ex se non hẽt, nisi ab illa re quæ illo ipso est aio pręstantior, nulla res est qua id amittat, quia nulla res ei res . st cõtraria qua id habet, & ppterea esse nõ desinit. Sapientiã uero, quia cõuersionẽ habet ad id ex quo est, auersione illã potest amittere Cõuersioni nanq; auersio cõtraria est. Illud uerò quod ex eo habet cui nulla res est cõtraria, nõ est unde posit amittere. Nõ igitur põt interire. Hic fortè oboriat nõnulla quęstio, utrũ sicut nõ interit animus ita nec in deteriorem cõmutetur essentiã. Uideri.n. cuipiam potest, neq; iniuria, id effectum esse ratiocinatione hac, ut aius ad nihilum nõ posit peruenire, cõuerti aũt in corpus forsitã posit Si enim quod erat antè animus,

Animus nec in corpus cõuertitur. Cap. 13.

corpus fuerit effectũ, non utiq; oino non erit. Sed D hoc fieri nõ potest, nisi aut ipse id uelit, aut ab alio cogatur. Nec cõtinuo tñ animus, siue ipse id appetierit, siue coactus fuerit, poterit corpus esse. Illud enim sequit, ut si sit: uelit, aut cogatur. At illud nõ sequit, ut si uelit, aut cogat: fit. Nunquã aũt uolet. Nã omnis eius appetitus ad corpus, aut id possideat est, aut ut uiuificet, aut ut quodãmodo fabricetur, aut quolibet pacto ei consulat Nihil aũt horũ fieri põt, si nõ sit corpore melior. At si erit corpus, melior corpore pfecto nõ erit. Non igitur corpus esse uolet. Neq; ullũ rei huius certius argumentum est, q̃ cũ seipsum hic interrogat animus. Ita.n. facilè cõperit appetitũ se nõ habere, nisi agendi aliqd, aut faciendi * †, aut sentiendi, aut uel tantũmodo uiuendi inquantũ sua illi ptãs est. Si autẽ cogit corpus esse, à quo tandem cogitur? A quolibet, certe à potentiore. Non ergo ab ipso corpore cogi potest. Nullo enim modo, ullo animo ullũ corpus potentius. Potentior aũt animus nõ cogit in aliqd, nisi quod suæ potestati subditum est. Nec ullo modo animus potestati alterius animi, nisi suis cupiditatibus subdit. Cogit ergo ille animus nõ amplius q̃ quantũ eius quẽ cogit cupiditates sinunt. Dictum est aũt cogi nõ posse animũ, ut † corpus fit. Illud ẽt manifestũ est, ad nullã suæ cupiditatis expletionẽ puenire, dũ amittit oẽm cupiditatẽ: & amittit dũ corpus fit. Nõ igit potest ab eo cogi ut fiat, qui cogendi ius nisi p subditi cupiditates nõ habet. Deinde qsqs animus alterũ animũ habet in ptãte, magis eũ necesse est uelit in ptãte habere, q̃ corpus, & ei uel bonitate cõsulere, uel malitia imperitare. Nõ ergo uolet ut corpus fit. Postremò iste animus cogens, aut animal est, aut caret corpore. Sed si caret corpore, in hoc mũdo nõ est. Et si ita est, summe bonus est, nec põt uelle alteri tam turpem cõmutationẽ Si aũt animal est: aut animal est etiam ille quẽ cogit, aut nõ est. Sed si nõ est, ad nihil cogi ab alio põt. Non enim habet potentiorẽ, q in summo est. Si aũt in corpore est, ab eo rursus q in corpore est p corpus cogit, ad quocunq; cogitur Quis aũt dubitet nullo mõ p corpus fieri tantã cõmutationẽ animo? Fieret enim si esset illo corpus potentius: quãuis quicqd illud est, ad quod p corpus cogitur, prorsus nõ per corpus, sed p cupiditates suas cogitur, de qbus satis dictũ est. Quod aũt rationali anima melius est, omnibus cõsentiẽtibus, deus est. Qui pfecto consulit animæ, & ideò non ab eo cogi anima põt, ut cõuertatur in corpus. Si igit nec propria uoluntate, nec alio cogente id animus patit, unde id pati põt: an qa inuitos nos plerunq; opprimit somnus, metuendũ est ne quo tali defectu animus cõuertatur in corpus? Quasi uero qm̃ somno membra nostra marcescunt, idcirco animus sit ulla ex parte debilior. Sensibilia tantũ nõ sentit, qa qcquid illud est, quod somnũ facit, è corpore est atq; in corpore operatur. Corporeos enim sensus sopit & claudit quodã modo, ita sanè, ut tali cõmutationi corporis cedat anima cũ uoluptate. Quia secundũ naturã est talis cõmutatio, quę reficit corpus á laboribus: nõ tñ hæc adimit animo uel sentiẽdi uim uel intelligendi Nam & imagines sensibiliũ præsto habet, tãta expressiõe similitudinis, ut eoipso tẽpore discerni nequeãt ab ijs rebus, quarũ imagines sunt: & si qd itelligit ęque dormiẽti

*† * sciendi.*

† aliās, Dictũ est aũt cupiditatem nõ posse animum habere, at &c.

p

Nec somno nec huiusmodi corporis affectiõe anima sum minui. c. 14.

G ac uigilanti uerũ est. Nam uerbi gratia si per somnium disputase sibi uisus fuerit, uerasq; rationes se cutus disputando didicerit aliquid, & iam expergefacto eædem incommutabiles manent, quãuis falsa repertantur cætera, ueluti locus ubi disputatio, & persona cum qua disputatio fuisse uisa erat, & uerba ipsa quod ad sonum attinet qbus disputari uidebatur, & alia huiuscemodi, quæ ẽt cum ipsis sensibus sentiũtur aguntur q; à uigilantibus, prętereunt tñ, nec ulla ex parte sempiternam pſentiam uerarum rationum assequuntur. Ex quo colligitur tali cõmutatione corporis qualis somnus est, usum eiusdem corporis animæ non uim propriam posse minui. Postremò si quẽuis locum occupati corpori, anima tamen non localiter iungitur, summis illis ęternisq; rationibus quæ incõmutabiliter manent, nec utiq; loco continentur, prior afficitur anima quàm corpus, nec prior tantum, sed etiam magis. Tanto .n. prior quanto propinquior, & eadem causa tanto etiam magis quãto est corpore melior. Nec ista propinquitas loco, sed naturę ordine dicta sit. Hoc aũt ordine intelligitur à summa essentia speciem corpori per animam tribui, qua est inquantumcunq; est. Per animam ergo corpus subsistit, & eoipso est quo animatur, siue uniuersaliter, ut mundus, siue particulariter, ut unumquodq; animal intra mundum.

Rursum animã nõ posse i corpus muta ri. Ca. 15

I. Retra. cta. cap. 5

H Quapropter consequens erat, ut anima per aiam corpus fieret, nec omnino aliter posset. Quod qa non fit, manente quippe aia in eo quo anima est, corpus per illam subsistit, dantem ſpẽm non adimentem, cõmutari in corpus anima non potest. Si .n. non tradit speciem quam sumit à summo bono, nõ per illam fit corpus: & si non per illam fit, aut non fit omnino, aut tam ꝓpinque ſpẽm sumit quàm anima: sed & fit corpus, & si tam ꝓpinque sumeret ſpẽm, id esset qd anima, nam hoc iterest. Eoq; anima melior quo sumit propinquius. Tam ꝓpinque aũt corpus sumeret, si non per animam sumeret. Etenim nullo interposito tam ꝓpinque utiq; sumeret, Nec iuenitur aliqd quod inter summam uitam, quę sapientia & ueritas est incõmutabilis, & id quod ultimum uiuificatur .i. corpus, nisi uiuificans anima. Quod si tradit ſpeciẽ anima corpori, ut sit corpus inquantum est, nõ utiq; speciem tradendo adimit. Adimit aũt in corpus animam transmutãdo. Non igitur anima siue per seipsam corpus fit, qa non nisi anima manente corpus per eam fit: siue per aliam, qa non nisi traditione speciei fit corpus per animã, & ademptione speciei anima in corpus conuerteretur, si conuerteretur. Hoc & de irrationali anima uel uita, ꝙ nec in eam rationalis anima conuertitur dici potest. Et ipsa enim nisi inferiore ordine rõnali subijceretur, æque sumeret speciem, & talis esset. Tradunt ergo speciem à summa pulchritudine acceptam potentiora infirmioribus naturali ordine. Et utiq; cum tradunt, non adimũt. Eoq; sunt quæ infirmiora sunt, inquantũ sunt, ꝙ species eis quasi à potentioribus traditur. Quæ quidem potentiora etiam meliora sunt. Quod his naturis datũ est, quæ non mole maiore plus possunt minoribus molibus, sed sine tumore ullo localis magnitudinis eadem specie potẽtiora sunt qua meliora. In quo genere est anima corpore melior, & poten-

Q. anima nõ uerta tur in corpus.

I

Ne i ani mã qui dẽ irrõna lẽ rõnalis aia cõuer titur. Anima to ta ẽ in se to corpo re & sin gulis par tibus. Cap. 16

tior. Quapropter cum per illam, ut dictũ est, corpus subsistat, ipsa in corpus nullo modo uerti potest. Corpus enim nullum fit nisi accipiendo per animam speciem. At anima ut corpus fieret, non accipiendo speciem, sed amittẽdo fieri posset. Et propterea fieri non põt, nisi forte loco anima continetur, & localiter corpori iungit. Nam si ita est, põt eam fortasse maios moles, quanquam speciosiorem in suam deteriorẽ uertere speciẽ, ut aer maiorem ignem minorem. Sed nõ est ita. Moles quippe omnis quæ occupat locum, nõ est in singulis suis partibus tota, sed in omnib. Quare aliqua †pars eius alibi est, & alibi alia. Anima uero non modo uniuersæ moli corporis sui, sed etiã unicuiq; particulæ illius tota simul adest. Partis enim corporis passionem tota sentit, nec in toto tamẽ corpore. Cum enim qd dolet in pede, aduertit oculus, loquitur lingua, admouetur manus. Quod nõ fieret, nisi id quod animæ in eis partibus est & in pede sentiret, nec sentire quod ibi factum est absens posset. Non enim nuncio aliquo credibile est fieri non sentiente quod nunciat: quia passio quæ fit non per continuationem molis currit, ut cæteras animæ partes quæ alibi sunt latere non sinat, sed illud tota sentit anima qd in particula fit pedis, & ibi tantum sentit ubi fit. Tota igitur singulis partibus simul adest, quæ tota simul sentit in singulis. Nec tamen hoc modo adest tota ut cãdor uel alia huiusmodi qualitas in unaquaque parte corporis est. Nam quod in alia parte corpus patit cũ coloris †immutatione, potest ad cãdorem qui est in alia parte non pertinere. Quapropter secũdum partes molis à se distantes, & ipse à se distare conuincitur. Non autem ita esse in anima per sensum, de quo dictum est, probatur.

K *talia.* L *† cãdoris*

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponensis Episcopi de animæ quantitate Liber.

Voniã uideo te abũdare ocio, quæso ut mihi respõdeas de iis q me mouent, nõ ut opinor importune atq; incongrue. Sæpe enim cum abs te multa quæsissem, nescio qua illa Gręca sentẽtia me deterrẽdum putasti, qua prohibemur ea quæ supra nos sunt reqrere, Nunc uero non puto nosipsos supra nos esse: quamobrem cum de anima quæro, nõ sum dignus qui audiam. Quod supra nos, quid ad nos? Sed fortasse dignus qui audiam quid simus nos. AVG. Enumera breuiter q de anima audire uelis. AD. Faciã. Nam sunt mihi ista diuturna cogitatione præparata. Quæro igitur unde sit aia, qualis sit, quanta sit, cur corpori fuerit data, & cum ad corpus uenerit qualis efficiaf, qualis cũ abscesserit? AVG. Cum quęris unde sit anima, duo quædã itelligere cogor. Aliter enim dicimus unde sit homo, quę sit eius patria scire cupientes: aliter unde sit, cum quęrimus unde constet, id est, ex quibus elementis rebusq; cõpositus. Quid horum scire uis cum interrogas unde sit anima? Vtrũ nam quasi regionem eius & patriã unde huc uenerit nosse desyderas, an uero quę sit eius substantia requiris? AD.

Aia substãtia ꝓpria et simplex. Cap. I

Socratis dictum ã ... I. Retra. cta. cap. 8

Vnde sit anima.

A Equidẽ utrũq; ſcire uellẽ ſed quid ſit ſciẽdũ prius,
Quæ ſint tuo iudicio malo committere. A V G. Propriam
partes a- quandã habitationẽ animæ ac patriã, deũ ipſum
nimæ. credo eſſe à quo creata eſt. Subſtãtiã uero eius no-
minare nõ poſſum: non enim eã puto eſſe ex ijs uſi-
tatis notiſq; naturis, quas iſtis corporis ſenſibus
tangimus. Nã neq; ex terra, neq; ex aqua, neq; ex ae-
re, neq; ex igni, neq; ex his omnibus, neq; ex aliqui-
bus horũ coniunctis conſtare animam puto. Sed
quẽadmodũ ſi ex me quæreres, arbor iſta ex qbus
conſtet, notiſſima iſta elemẽta quatuor nomina-
rem, ex qbus omnia talia conſtare credendum eſt.
Porrò ſi pergeres quærere, unde ipſa terra, uel aqua
uel aer, uel ignis conſtẽt, nihil iam qđ dicerẽ repe-
rirẽ. Sic cũ quæritur, ex qbus ſit hõ cõpoſitus, rñ-
dere poſſum, ex anima & corpore. Rurſum de cor-
pore ſi quæras, ad illa elementa quatuor recurrã.
De anima uero quærenti tibi, cũ ſimplex qddã &
ꝓpriæ ſubſtantiæ uideat̃ eſſe, nõ aliter hæream, ac
ſi quæras, ut dictũ eſt, unde ſit terra. Simplex ani-
mæ natura dici poteſt, qa ex alijs naturis non eſt.
B A D. Quomodo eã ꝓpriã uelis habere ſubſtãtiã,
Natura cũ dixeris à deo factã, non intelligo. A V G. Q̃uo
animæ ẽ & terrã ipſam à deo factam, negare nõ poſſum: &
ſimplex. tamen nõ poſſum dicere, ex qbus quaſi alijs cor-
Terra cor poribus terra conſtet. Simplex enim corpus eſt ter-
pus ẽ ſim ra eoipſo quo terra eſt, & ideo elementum dicitur
plex. omniũ iſtorum corporum, quæ fiunt ex quatuor
elementis. Non ergo ſibi aduerſatur ſententia qua
dicimus, & à deo animã factã & propriã quandam
habere naturã. Hanc enim eius propriã naturã &
ſuã deus ipſe fecit, ut ignis, ut aeris, ut aquæ, ut ter-
ræ, quo cætera ex his omnibus componerentur.
Anima A D. Interim accipio unã ſit anima, quæ mecũ ſe-
quatenus dulo retractabo, & ſi qd me mouerit, poſt reqrã.
deo ſimi- Vnde quæſo explices qualis ſit. A V G. Videtur
lis. cap 2 mihi eſſe ſimilis deo. De anima enim, niſi fallor, re
Anima quiris humana. A D. Idipſum eſt quod abs te ex-
qualis ſit plicari uellem, quẽadmodũ ſit anima ſimilis deo,
cum deũ à nullo factũ eſſe credamus, animã uero
ab ipſo deo factam ſupra dixeris. A V G. Quid tu
difficile putas deo fuiſſe, ut aliqd ſibi ſimile face-
C ret, cũ hoc in tanta uarietate imaginũ etiã uideas
nobis eſſe cõceſſum. A D. Sed nos uidemur mor-
talia facere, deus autẽ immortalem aĩam fecit, ut
opinor, niſi forte tibi aliter uidetur. A V G. Ergo
tu uelles talia fieri ab hoĩbus qualia deus facit?
A D. Non equidẽ hoc dixerim. Sed quemadmo-
dum ipſe immortalis immortale quiddã fecit ad
ſimilitudinẽ ſuam, ſic & nos immortales à deo fa-
cti ad ſimilitudinẽ noſtrã quod facimus immor-
tale eſſe deberet. A V G. Recte diceres, ſi ad eius
imaginẽ pingeres tabulã, qđ in te immortale eſſe
credis, nũc uero in ea exprimis ſimilitudinẽ corpo
ris, qđ ꝑfecto mortale eſt. A D. Quomodo ergo
ſum ſimilis deo, cũ immortalia nulla poſſum face
re ut ille? A V G. Q̃uo nec imago corpis tui põt
hoc ualere quod tuũ corpus ualet, ſic aĩa non mi-
randũ eſt, ſi potentiã tantã non habet, quantã ille
Anima ad cuius ſimilitudinẽ facta eſt. A D. Et hoc inte-
ſupra oĩa rim ſatis eſt. Dic nunc quanta ſit anima. A V G.
corporea. Q̃uo quæris quanta ſit? Non enim intelligo, utrũ
Cap 3. eius quaſi ſpatium latitudinis, uel lõgitudinis, uel
Quãta roboris, uel horum ſimul omniũ reqras, an quãtũ
ſit anima ualeat noſſe uelis. Solemus enim quærere quantus
fuerit Hercules, id eſt, in quot pedes ſtatura eius D
porrecta fuerit. Et itẽ quãtus uir fuerit, id eſt, quan-
tæ potentiæ atq; uirtutis. A D. Vtrunq; de anima
ſcire cupio. A V G. Atqui illud ſuperius dici non
poteſt, nec omino intelligi de aĩa. Nõ n. ullo modo,
aut longa, aut lata, aut quaſi ualida ſuſpicanda eſt
aĩa: corporea iſta ſunt ut mihi uidetur, & de cõſue-
tudine corpm ſic aĩam quærimus. Ideoq; bñ præci-
pitur etiã in myſterijs, ut oĩa corporea contẽnat, *In baptiſ*
uniuerſoq; huic mũdo renũciet, q ut uidemus cor *mo.*
poreus eſt, qſqs ſe talẽ reddi deſiderat, qualis à deo
factus eſt, [id eſt] ſimilẽ deo: nõ enim alia ſalus aĩę
eſt, aut renouatio, aut reconciliatio authori ſuo.
Quãobrẽ quanta ſit anima ſcđm inqſitionẽ hanc
tibi rñdere nõ poſſum, ſed poſſum affirmare, neq;
illã longã eſſe, nec latã, nec robuſtã, neq; aliqd bo-
rũ, quæ in menſuris corporũ quæri ſolent. Et hoc
cur exiſtimem, rationẽ tibi reddam ſi placet. A D.
Placet uerò, ac nehementer expeto: *†uidet̃ enim *†*ualde,*
mihi quaſi nihil eſſe anima, ſi nihil eſt hoꝝ. A V G. *expecto.*
Prius ergo ſi uidetur, oſtendã tibi multas eſſe res,
quas nõ poſſis dicere nihil eſſe, nec tñ in eis inue- E
nire aliqua huiuſmodi ſpatia, qualia in anima eſſe
reqris: ut nõ ſolum non tibi ex eo anima nihil eẽ
uideatur, ꝙ in ea non inuenis longitudinẽ ſiue ali-
qd tale, ſed eo precioſior & pluris æſtimãda ſit, ꝙ
nihil horũ habet. Deinde utrum uere nihil horum
habeat, uidebimus. A D. Vtere quo uis ordine ac
modo, ego audire & diſcere paratus ſum. A V G.
Rectè facis. Sed ſolo interroganti mihi reſpõdeas. *Animam*
Fortaſſe enim ea quæ te docere conor, ipſe iam no- *aliquid*
ſti: credo enim nõ te dubitare hanc arborẽ nõ eſſe *eſſe. ca. 4*
omnino nihil. A D. Quis hoc dubitauerit? A V G.
Quid illud? Num dubitas iuſtitiã multo eſſe hac
arbore meliorẽ? A D. Ridiculũ iſtud quidẽ eſt,
quaſi uerò ulla ſit cõparatio. A V G. Liberaliter
mecũ agis. Sed illuc nũc attẽde, cũ conſtet ita hãc
arborẽ eſſe deteriorẽ q̃ eſt iuſtitia, ut nec cõparan-
da qdẽ tibi uideatur, & hoc lignũ nõ eſſe nihil cõ-
feſſus ſis, placẽt ne tibi ut ipſam iuſtitiã nihil eſſe
credamus? A D. Quis hoc demens crediderit?
A V G. Recte omnino. Sed fortaſſe arbor hæc ꝓ-
pterea tibi uidet̃ eſſe aliquid, ꝙ longa eſt pro ſuo F
modo & lata & robuſta, quæ ſi detraxeris, nihil
erit. A D. Ita uidetur. A V G. Quid ergo iuſtitia,
quã non nihil eſſe cõfeſſus es, immo quidã longe
diuinius hac longeq; præſtantius, uidetur tibi lon-
ga eſſe? A D. Nullo modo mihi iuſtitia aut longa
aut lata, aut tale aliqd cogitanti poteſt occurrere.
A V G. Si igitur nihil hoꝝ eſt iuſtitia, & tñ ipſa nõ
nihil eſt, cur tibi aĩa nihil uidet̃, niſi eius aliqua lõ-
gitudo ſit? A D. Age iam nõ mihi uidet̃ ex eo ni-
hil eſſe aĩa, qđ nec longa, nec lata, nec robuſta ſit:
ſed utrũ uere ita ſit, nondũ à te dictũ eſſe ſcis. Fieri
enim põt, ut multa ſint magni æſtimãda quę iſtis
careant, ſed nõ continuo ex hoc gñe aĩam eſſe cre-
dendũ puto. A V G. Scio iſtud nobis enodandũ
reſtare, & hoc me deinceps explicaturũ promiſerã:
uerũ qa res ſubtiliſſima eſt, & lõge alios mẽtis ocu-
los quærit, q̃ humana conſuetudo in quotidianæ
uitæ actibus habere ſolita eſt, admoneo te ut pea
per quæ te ducendũ exiſtimo, libẽs pergas, nec no-
ſtro quodã neceſſario circuitu defatigatus, ęgre to-
leres aliquãto te tardi⁹ ad id qđ cupis ꝑuenire. Nã
prius abs te q̃ro, utrũ corpus ullũ putas eẽ, qđ nõ

G pro modo suo habeat aliquā longitudinē, & latitudinē & altitudinē? A'D. Quā dicas altitudinē, non intelligo. A V G. Illam dico qua efficitur, ut interiora corporis cogitentur, aut etiā sententiantur, si placet, ut utrum: quanquā si hoc demas† corporibus, quantū mea opinio est, neq; sentiri possunt, neq; omnino corpora eē recte existimari Hinc mihi uolo aperias qd tu sentias. A D. Prorsus nō dubito corpora omnia his carere non posse. A V G. Quid illud potes cogitare, ista tria non esse nisi in corporibus? A D. Non intelligo quomodo alibi eē possint. A V G. Ergo animā nō putas eē aliud q̄ corpus? A D. Si etiā uentū corpus esse confitemur, negare nō possum corpus mihi aīam uideri: nam tale aliqd eā esse cogito. A V G. Corpus qdē uentū esse tam concedo, q̄ si me de fluctu interroges. Nā nihil aliud q̄ istum aerem cōmotū ac agitatū uentū esse sentimus, qd in loco tranqllissimo, & ab omnibus uentis quietissimo uel breui flabello approbari potest, quo etiā muscas abigentes aerē cōmouemus, flatumq; sentimus Quod cū euene-

H rit, occultiore quodā motu cœlestiū uel terrenorū corporū p magnū spatiū mundi uentus uocatur, ex diuersis partibus mundi uel cœli noīa etiā diuersa sortitus. An tibi aliter uidetur? A D. Mihi uero nihil, & probabile esse accipio quod dicis: sed ego aiam nō ipsum uentum, sed tale aliquid esse dixi.

A V G. Dic mihi prius, utrū ipsum uentum cuius mentionē fecisti, habere aliquā longitudinē, latitudinem & altitudinē sentias. Deinde uidebimus utrum tale aliquid anima sit, ut hoc modo etiam quanta sit inuestigare possimus. A D. Quid hoc aere longius & latius & altius facile inueniri pōt, quē commotū, uentū esse nunc abs te mihi psuasum est? A V G. Recte dicis. Sed nunquidnā animā tuam putas esse nisi in corpore tuo? A D. Ita puto. A V G. Intrinsecus tantum, ut tanquā aqua utrem impleat, an tantū forinsecus, uelut tectoriū, an & intrinsecus & extrinsecus eam esse arbitraris. A D. Hoc sentio quod ultimū reqsisti. Nā nisi eēt intrinsecus, nihil in uisceribus nostris uitale haberetur: nisi esset extrinsecus non etiam in cute leuiter posses sentire pungentem. A V G. Quid ergo

Altitudo quid sit.

Taliàs, quam si demas.

Ventus quid sit.

Infinita anima uit. ca. 5.

I amplius quæris quanta sit anima, cum uideas esse tantam quantā ipsa spatia corporis patiuntur?

A D. Si hoc ratio docet, nihil amplius requiro.

A V G. Recte facis nihil quærere amplius q̄ docet ratio. Sed hæc ratio uidetur'ne tibi firmissima?

A D. Quando aliam non inuenio uidetur Suo.n. loco quærā qd me multū mouet, utrū hæc figura eadē maneat cū corpore excesserit: nam hoc inter discutienda ultimū me posuisse memini. Sed qm̄ de numero animarū quærere, ad quantitatē mihi uidetur ptinere, nō esse hoc loco prætereundum existimo. A V G. Nō incōgrue existimas, sed prius de spatio eius quod me adhuc multū mouet, explicemus si placet, ut etiā ego aliqd discam, si tibi iā satisfactū est A D. Quære ut uis: nam tua ista simulata dubitatio dubitare me uerissime facit de hoc ipso quod iam peractū esse præsumpseram

A V G. Dic mihi quæso te, utrum ea quæ appellatur memoria, nō tibi nomen inane uideatur? A D Cui hoc uideri potest? A V G Animæ hanc esse arbitraris, an corporis? A D Et hinc dubitare ridiculū est. Quid enim exanime corpus meminisse aliquid credi, aut intelligi potest? A V G. Meministi K ne tandē urbis Mediolanensis? A D E O D. Valde memini A V G. Nunc ergo qa eius facta mentio est, recordaris quāta & qualis sit. A D. Recordor sanè, ac nihil recentius atq; integrius. A V G. Nūc ergo cū oculis eā nō uideas, animo uides? A D. Ita est. A V G. Meministi credo etiā, quanto spatio terrarū hinc †*eā nobis lōge absit. A D. Ita & hoc memini. A V G. Vides itaq; animo etiā ipsam locorū distantiam? A D. Video. A V G. Cū igitur anima tua hic sit ubi corpus, nec ultra spatiū eius porrigatur, ut supior ratio demonstrabat. Vnde fit ut illa omnia uideat? A D. Per memoriā hęc fieri puto, nō qd illis locis sit præsens. A V G. Imagines ergo illorū locorū memoria continent*. A D. Ita sentio: nā & qd ibi nūc agatur ignoro, qd utiq; nō ignorarē, si animus meus usq; ad ea loca porrigeretur, præsentiaq; sentiret. A V G Verū mihi uideris dicere. Sed certe istæ imagines corporū sunt. A D. Ita necesse est: nō enim aliud sunt urbes terræq; q̄ corpora. A V G. Nūquā ne intuitus es par- L

*† *aliàs, mens.*

**aliàs, continet.*

ua specilla, aut nūquā in pupilla oculi alieni faciē tuā uidisti? A D. Immò sæpe. A V G. Cur multo breuior q̄ est apparet? A D Quid eni uelles aliud q̄ ut p modo speculi uideretur? A V G. Necesse est ergo imagines corporum si parua sunt corpora in qbus apparent, paruas apparere. A D. Necesse omnino. A V G. Cur ergo cum tam paruo spatio sit anima q̄ corpus est eius, tam magnæ in ea possunt exprimi imagines, ut & urbes, & latitudo terrarum, & quæq; alia ingētia apud se possit imaginari? Volo enim cogites paulo diligentius, quanta & q̄ multa memoria nostra cōtineat, quæ utiq; anima nostra continentur. Qui ergo fundus est, q sinus, q̄ immēsitas quæ possidet hęc capere, cū & eam tantā quantū corpus est, superior ratio docuisse uideatur? A D. Nō inuenio qd respondeā, nec satis explicare possum, quantū me ista moueant: & multū me ipse derideo q superiori ratiōi tam cito cōsenserā, ut ex isto corporis modo quāta sit anima terminarē. A V G. Non ergo iā tibi tale aliqd uidetur qualis uentus est. A D. Nullo modo. Nā etiā si aer iste cuius q̄si M flatū†*uentū esse, pbabiliter creditur, uniuersum istū mundū possit implere, innumerabiles tales tantosq; mūdos secū aīa imaginari pōt, quas imagines quo spatio cōtineat suspicari*non possum. A V G. Vide ergo ne melius sit eā credere, ut superius dixerā, nec longā, nec latā, nec altā, sicut mihi de iustitia cōcesseras. A D. Facile assētirē, nisi me plus cōturbaret, quo rursum pacto tātorū spatiorū imagines innumerabiles nulla sua & longitudine & latitudine & altitudine cape possit. A V G. Inueniemus hoc fortasse quātū licet, si prius diligenter discutiamus hęc tria, id est, lōgitudinē, latitudinē, & altitudinē. Itaq; enitere cogitare lōgitudinē, q̄ adhuc nullā latitudinē assumpserit. A D. Nihil possum tale cogitare Si enim filū araneę in animo cōstituero, quo nihil exilius solemus uidere; occurrit mihi ēt in eo tñ & longitudo p se, & latitudo, & altitudo. Quæ qualescūq; sint, eē tñ negare nō possum. A V G. Non usquequaq; absurda est rōsio tua sed certe cū tria ista in araneæ filo esse intelligis, discernis hæc, & quid inter se differant, nosti. A D. Quidni qd differāt nossem? An aliter potui uidere nihil horū deesse huic filo? A V G. Quo igitur intel-

*† * ali às fluctum.*

** aliàs, supputare.*

Longitudo sola in animo est nō in corpore ca. 6

A lectu hæc discreuisti, hoc potes etiã seiunctis alijs, solam longitudinẽ cogitare, si nec aliquod corpus noluas aio. Nam quodcunq; fuerit, his oibus nõ carebit. Incorporeum est enim qđ te nunc intelligere cupio: nam sola longitudo nõ nisi intelligi aio potest, in corpore inueniri nõ potest. A D. Iam intelligo. A V G. Ergo istã longitudinẽ si quasi secare cogitatione p longũ uelis, uides pfecto nõ posse. Nam si potest, inest etiã latitudo. A D. Manifestum est. A V G. Hanc igitur longitudinẽ meram & simplicẽ, si tibi placet lineam uocemus, hoc.n. nomine à doctis multis appellari solet. A D. Voca quidquid uis, non enim mihi de noibus laborandum est cũ res aperta sit. A V G. Bene facis, & nõ solũ approbo, uerumetiã moneo, ut semper rerum curam magis q̃ uerborũ te habere delectet. Sed linea ista quã iam ut opinor, bene intelligis, si porrigatur siue ex una siue ex utraq; parte q̃ in longum porrigi potest, cernis nullũ esse finẽ. An ad hoc cõtemplandum minus ualet acies mentis tuæ? A D. Cõtemplor omnino, ac nihil facilius. A V G. Vides ergo etiã nullam figurã posse fieri, si nihil agatur aliud, q̃ ut illa linea porrigatur. A D. Quã dicas figuram nondũ intelligo. A V G. Figurã interim uoco, cũ aliquod spatiũ linea lineis'ue concluditur, tanq̃ si circulũ faceres, aut quatuor lineas finib⁹ suis sibimet iungeres, ita ut nullius finis ab alterius copulatione liber esset. A D. Quid dicas figurã iam me uidere arbitror, sed utinã tam uiderem quò ista tendant, aut quidẽ his affecturus sis, ut ego quod de anima requiro sciam. A V G. Hoc initiò te admonui, & postulaui ut patienter ferres aliquantũ circuitũ nostrũ, quod item quęso ut facias. Nõ leuis res quæritur, nõ facilis ad cognoscendum: nosse.n. hoc plane ac tenere uolumus, si fieri potest. Aliud est.n. cũ authoritati credimus, aliud cũ rationi. Authoritati credere magnũ cõpendiũ est & nullus labor. Qđ si te delectat, poteris multa legere, quæ magni & diuini uiri de his reb⁹ necessario quęui debãt, & salubriter imperitioribus quasi nutu quodã locuti sunt, crediq; sibi uoluerunt ab ijs quorũ animis uel tardioribus uel implicatioribus alia salus esse nõ posset. Tales.n. hoies, quorũ profecto maxima multitudo est, si rõne uelint uerum cõprehendere, similitudinibus rationũ facillime decipiunt, & in uarias noxiasq; opiniones ita labũtur, ut emergere inde ac liberari, aut nunquã, aut ęgerrime queant. His ergo utilissimũ est excellentissimę authoritati credere, & secũdũ hoc agere uitã: quod si tutius putas nõ solũ nihil resisto, sed etiã multũ approbo. Si aũt cupiditatem istã refrenare nõ potes, qua tibi persuasisti ratione peruenire ad ueritatẽ, multi & longi circuitus tibi tolerandi sunt, ut nõ ratio te adducat, nisi ea quę sola ratio dicẽda est i. uera ratio: & non solũ uera, sed ita certa, & ab omni similitudine falsitatis aliena, si tñ ullo modo hęc ab homine inueniri potest, ut nullę disputationes falsæ aut uerisimiles ab ea te possint traducere. A D. Nihil iã pręproperè desyderabo: agat ac ducat ratio quò uult, dũmodo pducat. A V G. Deus hoc faciet, qui aut de solis talibus rebus, aut certe de his maxime deprecandus est. Sed ad rem quã instituerã redeamus. Nam si & quid sit linea, & qđ sit figura iam tibi notũ est, dic qđ abs te quęro .i. utrũ putes ullã figuram fieri posse, si linea ex utraq; parte, aut ex altera per infinitum ducatur. A D. Nullo modo id fieri posse confirmo. A V G. Quid igitur agendũ est ut figurã faciamus? A D. Quid, nisi ut illa linea infinita nõ sit, & ducat in circulũ, ut ex alia parte se contingat? Non.n uideo quõ aliter possit ea una linea concludi aliqđ spatiũ, quod nisi fiat, secundũ tuam descriptionẽ, figura non erit. A V G. Quid si rectis lineis figurã facere uelim, põt fieri ut de una linea fiat, an nõ potest? A D. Nullo modo. A V G. Quid duabus? A D. Nec hoc quidem. A V G. Quid tribus? A D. Video posse. A V G. Bene igitur nosti ac tenes, cũ figura lineis rectis faciẽda est, minus q̃ tribus non posse. An si ulla tibi aduersetur ratio, de hac te sententia deuocabit? A D. Planè si qi mihi hoc falsum esse mõstrauerit, nihil erit qđ me scire posse cõfidã. A V G. Nunc ergo illud respõde, quõ tribus lineis figurã feceris. A D. Cũ se finibus iungunt. A V G. Quid ubi se iungunt, nonne uidetur ubi angulus fieri? A D. Ita est. A V G. Quot ergo angulis hęc figura cõstat? A D. Totidem quot lineis. A V G. Quid ipsas lineas, pares cõstituis, an impares? A D. Pares. A V G. Quid? Anguli tantundem oẽs pares, an est alius alio cõtractior uel apertior? A D. Etiã ipsos pares esse uideo. A V G. Potéstne fieri, ut in figura quæ tribus rectis paribus lineis facta sit, impares anguli sint, an non potest? A D. Nullo prorsus modo. A V G. Quid si rectis lineis tribus, sed imparibus figura constet, põt ẽt in ista pares eẽ anguli, an aliud intelligis? A D. Omnino non possunt. A V G. Rectè dicis. Sed dic quæso, quænam tibi figura melior uideatur & pulchrior? Eáne quæ paribus, an q̃ imparibus lineis cõstat. A D. Quis dubitat esse meliorem in qua æqualitas præualet? A V G. Ergo inęqualitati ęqualitatẽ pponis? A D. Nescio utrũ qspiã nõ præponat. A V G. Vide nũc in figura q̃ tribus angulis paribus perfecta est, qđ in ea sit angulo contrarium .i. ex altera parte cõtra positum, utrum linea, an angulus. A D. Lineã uideo. A V G. Quid ergo si & angulus angulo, & linea lineæ contraria non sit, nonne fateris ęqualitatem esse potiorem in ea figura in qua id accidit? A D. Fateor quidem, sed quẽadmodũ id fiat trib⁹ lineis oino nõ uideo. A V G. Quid quatuor lineis, potéstne hoc fieri? A D. Prorsus potest. A V G. Melior est igitur figura, q̃ quatuor lineis rectis parib⁹, q̃ quę tribus constat. A D. Melior certe, si quidem magis in ea ęqualitas ualet. A V G. Quid ergo istã quæ quatuor rectis paribus lineis constat censẽs ne posse ẽt ita fieri, ut non anguli oẽs in ea pares sint, an non putas? A D. Video posse. A V G. Quonã modo? A D. Si duo contractiores, duo apertiores sint. A V G. Vidésne ẽt, quemadmodum & ambo contractiores & ambo apertiores sibi cõtrarij sint? A D. Ac uerissime atq; apertissime. A V G. Seruatam igitur & hic quanta seruari potuit cernis ęqualitatẽ: Cernis.n. profecto fieri non posse, ut cũ quatuor paribus lineis figura pficitur, nõ aut oẽs, aut certe uel bini anguli pares sint: quęq; tamen paria sunt sibi ex contrario respõdere. A D. Cerno, & firmissime teneo. A V G. Nihil'ne te mouet etiã in his rebus tanta & tam incõcussa quędam iustitia? A D. Quo'nam modo? A V G. Quia nihil ut arbitror dicimus esse iustitiã nisi ęquitatem: Aquitas autem ab ęqualitate quadã uidetur appellata.

Marginal notes (left column): *Sentit lineã ut in lõgũ ptẽditur secari linea nõ posse, quanquã transuersim põt.* — B — *Authoritati cũ ratione credendum. Cap. 7.* — *Linea curua.* — *Linea recta.* — *Spatium.* — *De authoritate & ratione.* — C — *De figuris mathematicis. cap. 8*

Marginal notes (right column): D — *Quot lineis figura fiat.* — *Quo tribus lineis figura possit fieri.* — E — *Quae figura præstantior. Cap. 9.* — *In triangulo qđ angulo contrarietur.* — F — *Rhõbus.* — *Iustitia est æquitas.*

G Sed quę in hac uirtute ęquitas, nisi ut sua cuiq; tribuatur? Porro sua cuiq; nisi quadā distinctione tribui non possunt: An aliter putas? A D. Manifestū est, & prius assentior. A V G. Quid distinctionē? Arbitraris'ne esse ullā, si omnia paria sint, ut nihil oīno inter se differāt? A D. Nullo modo. A V G. Ergo iustitia seruari nō potest, nisi in reb⁹, in qbus seruatur sit quędā, ut ita dicā, imparilitas & dissimilitudo. A D. Intelligo. A V G. Cū igitur fateamur istas figuras de qbus agimus inter se esse dissimiles, illam. s. quę tribus, & hanc quę quatuor angulis constat, cū ambę paribus lineis fiant, nónne uidetur tibi quædā retenta iustitia, ut illa quę hēre nō potest parilitatē contrariorum, incōcussam teneat angulorū ęqualitatē: in hac uero qa tanta est contrariorū congruentia, illa lex angulorū admittat nonnullā inæqualitatē? Hoc ergo cū me multū mouerit, quærendū abs te uisum est, quonā modo ista ueritate, æquitate, æqualitate, delectere. A D. Iam cerno quid dicas, & nō mediocriter admiror. A V G. Age nunc, quia inęqualitati ęqualitatē iure pręponis, nec quisquam oino est, ut opinor, humano sensu pditus, cui nō id uideatur, qramus si placet figurā, in qua summa ęqualitas inueniri queat,

H qcunq; n. erit, ea cæteris sine dubitatione pferetur. A D. Placet uero, & quę ista sit, scire cupio. A V G. Prius ergo responde, utrū tibi illarū figurarū, quarū iam quantū satis uidebatur facta mentio est, ea uideatur excellere, quę quatuor lineis paribus toti demq; angulis parib⁹ cōstet: Nanq;, ut uides, in hac & linearum æqualitas & angulorū est: & qd in illa quæ trib⁹ lineis paribus claudit nō inueniebam⁹, adest huic parilitas cōtrariorū: nam lineę linea, & angulus angulo est, ut cernis, contrarius. A D. Ita uero est, ut dicis. A V G. Habet'ne summā ęqualitatē, an aliter tibi uidet? Nā si hēt, frustra ut istitueramus aliā qrimus: Si autē nō habet, uolo idipsum mihi abs te demonstretur. A D. Videtur mihi habere, nā ubi & anguli pares & lineæ pares sunt, ubi deprehendā inęqualitatē non uideo. A V G. Ego aliud sentio: Nam recta linea donec ueniat ad angulos, summa æqualitate pdita est: sed cū ex diuerso latere alia cōiungitur linea, & angulū facit, nōne censes hocipsum esse inæquale? An tibi figurę pars

I qua linea clauditur cū illa parte quę angulo coclu ditur, cōgruere uidet æqualitate aut similitudine? A D. Nullo modo: Et me pudet temeritatis meę: eo enim ductus sum, q; & angulos in ea pares iter se & latera cernerē: Sed quis non uideat eorū laterū ab angulis magnū differētiam? A V G. Accipe aliud inæqualitatis apertissimū iudiciū: Certe enim cernis, uel illam figurā triangulam paribus lineis cōstantē, uel istam quadratā habere aliquod mediū. A D. Cerno plane. A V G. Quid ab eodem medio cū lineas ad oēs figurę partes ducimus, paréſne tibi duci lineæ uidentur, an impares? A D. Impares prorsus: nam longiores eas necesse est, quas in angulos ducim⁹. A V G. Istæ in quadrata quot sunt, & quot in triangula? A D. Quatuor hic, tres ibi. A V G. Quid minimæ omniū. quę cursum & quot sunt in figura utraq;? A D. Totidē, scilicet eæ quæ in media latera ducuntur. A V G. Verisime mihi uideris dicere, neq; hic opus est diutius imorari, ad id. n. qđ uolumus satis est: Nā & magnā æqualitatē hic seruari, ut opinor, uides, & tā nondū ex omni parte perfectā. A D. Omnino uideo, & quę illa fi-

K gura sit, quæ summā ęqualitatē habeat, nosse uehementer expecto. A V G. Quā censes nisi eā, cuius & extremitas sibi concors est undiq;, nullo angulo ęqualitatē pturbāte, & à cuius medio ad oēs extremitatis partes pares lineę duci possunt? A D. Iam, ut opinor, ut intelligo: nā illam figurā quę linea in circulū ducta terminatur, mihi uideris describere. A V G. Recte intelligis. Nunc itaq; illud cōsydera, cū superior ratio docuerit lineā in sola lōgitudine intelligi, nec quicq; latitudinis usurpare, & ideo per lōgū quo ducitur diuidi nō posse, utrū tibi uideat figura quęlibet sine latitudine inueniri. A D. Nullo modo. A V G. Quid ipsa latitudo? Potest'ne lōgitudinē nō habere, quāuis latitudo sola sit, quēadmodū superius lōgitudinē sine latitudine intelleximus, an non potest? A D. Video non posse. A V G. Vides ergo etiā illud, nisi fallor, q; latitudo ab omni parte diuidi queat, linea uero per lōgum non queat. A D. Manifestū est. A V G. Quid ergo putas pluris habēdū, quod diuidi potest, an id quod nō potest? A D. Profecto id quod non potest. A V G. Pręponis igitur lineam latitudini. Nā

L si quod diuidi nō potest præponendū est, præponamus necesse est etiā id quod minus diuidi pōt: Latitudo autē ex omni parte diuiditur, longitudo uero non nisi ex diuerso, nam per longū diuisionē nō admittit: Est ergo latitudine prēstantior. An tu aliter existimas? A D. Ista prorsus ratio cogit fateri, ut dicis. A V G. Iam quęramus si placet, utrum sit aliqd in ista ratione, qđ omnino nō queat diuidi, erit enim hoc multo etiā q̄ illa linea melius. Nā lineā cernis ex diuerso inumerabiliter secari posse itaq; tibi ipsi hoc inueniēdū dimitto. A D. Ego illud puto nō posse diuidi, qđ mediū in figura ponebamus, unde in extrema lineę ducunt. Nam si diuiditur, lōgitudine aut etiā latitudine carere nō pōt. Sed si longitudinē solā habet nō iam unde ducuntur lineæ, sed ipsa linea est. Si uero etiam latum est, aliud desyderat mediū à quo in extrema latitudinis lineę ducant. Vtrunq; aūt hoc ratio respuit. Id erit igitur quod diuidi nequeat. A V G. Recte dicis. Sed nónne tibi aliqd tale uidetur etiā illud unde linea ducitur, & si figura nōdū sit cuius medium intelligamus? Illud n. dico lineę principium a quo

M incipit longitudo, qđ uolo sine ulla lōgitudine intelligas. Nam si longitudinē intelligis, nequaquam pfecto intelligis unde ipsa incipit lōgitudo. A D. Tale omnino. A V G. Hoc ergo qđ iam te intelligere uideo, potentissimū omniū est, quę demonstrata sunt. Siquidē, hoc est, quod nullā diuisionē patiatur, & punctū uocatur cū medium tenet figuræ: si aūt principiū lineæ est uel lineis, aut etiā finis, uel cū omnino aliqd notat quod sine partibus intelligendū sit, nec tñ obtineat figurę mediū, signū dicitur. Est ergo signū nota sine partibus. Est autē punctum, nota mediū figurę tenens. Ita fit ut omne punctū etiam signū sit, non autē omne signū punctū uideatur. Volo. n. de his noibus inter nos cōuenire, ut minus inter disputandū circūloquamur: quanq; plerią; punctū appellent, nō quod omnis figurę mediū, sed quod solius circuli uel pilę tenet, tametsi min⁹ nobis de uocabulis laborandum est. A D. Assentior. A V G. Vides certe etiā qtū ualeat. Nā ab ipso incipit linea, ipso terminatur, &

Summa aequalitas in figuris Cap. X.

Figurarū praestātia Cap. XI.

punctum in medio

Signum quid, punctū quid.

Pūcti excellentia. Cap. XII.

A tur,& figurā rectis lineis nullam uidemus fieri poſ
ſe,niſi ipſo angulus claudaꝛ. Deinde undecūq; ſeca
ri linea poteſt,per ipſum ſecatur,cum ipſum oino
nullā in ſe admittat ſectionē. Nulla linea lineæ niſi
per ipſum copulatur. Poſtremo cū cæteris planis fi
guris,nā de altitudine adhuc nihil diximus, eam ꝑ
ponendā rō demonſtrauerit quæ circulo claudi-
tur,ꝑꝑ ſummam æqualitatē,quæ alia ipſius æqua
litatis moderatio eſt,q̄ punctum in medio cōſtitu
tum? Multa de huius potētia dici pñt, ſed adhibeo
modum,& tibiipſi cogitanda plura permitto. A D.
Sanè ut uidetur,non.n. me requirere pigebit ſi qd
fuerit obſcurius:cerno aūt mediocriter utputo ma
gnā huius ſigni eſſe potentiā. A V G. Nunc ergo
illud attende,cū & quid ſit ſignū, & quid ſit longi
tudo,& qd ſit latitudo perſpexeris: quid horū tibi
uideatur alterius,& cuius idigere, ſine quo eſſe nō
poſſit. A D. Video ꝙ latitudo longitudine indi-
geat, ſine qua prorſus intelligi nō pōt. Rurſus lon-
gitudinē cerno latitudine quidē non indigere ut
ſit, ſed ſine ſigno illo eſſe nō poſſe. Illud aūt ſignū
B ꝑ ſemetipſum eſſe,& nullius horū indigere manife
ſtū eſt. A V G Ita eſt ut dicis: ſed diligentius con
ſydera,utrū latitudo uere undiq; ſecari queat, an ali
cunde nec ipſa ſectionē poſſit admittere, q̄uis plus
admittat q̄ linea. AD. Neſcio prorſus unde nō poſ
ſit. A V G. Credo te nō recordari, nā neſcire iſtud
nullo mō potes: quare cōmoneſaciam te iſto mō.
Certe enim latitudinē ſic intelligis,ut cogitatione
tua de altitudine nihil uſurpes. A D. Sic oino.
A V G. Accedat igitur huic latitudini altitudo, &
rñde iam uerum ēt aliquid acceſſerit, quo magis
undiq; ſecari queat. A D. Mire oino admonuiſti.
Nunc enim uideo non ſolum deſuper aut ex infe-
riori parte,ſed à lateribus quoq; admitti poſſe ſe-
ctionē, nihilq́; oino remanſiſſe, unde non queat
penetrare diuiſio. Quare manifeſtū eſt & latitudi
nē ex his partibus ſecari nō poſſe,ꝑ quas ſurrectu-
ra eſt altitudo. A V G. Qm̄ tibi igitur ſi nō fallor,
& longitudo & latitudo & altitudo nota eſt, q̄ro
utrū poſſint deeſſe duo ſuperiora,ubi aderit alti-
tudo. A D. Sine longitudine qdē uideo eſſe non
poſſe altitudinē, ſine latitudine aūt pōt. A V G.
C Redi ergo ad cogitationē latitudinis,& ſi eā quaſi
iacentē aio figuraueris,erigaꝛ in quodlibet latus,
tanq̄ ſi eā uelles per tenuiſſimā rimā ubi ſe clau-
ſæ ianuæ iungūt educere. An nondū intelligis qd
uelim? A D. Intelligo qd dicas, ſed nondū fortaſ
ſe qd uelis. A V G. Illud.ſ.ut rñdeas,utrum ſic ere
cta latitudo uideatur tibi migraſſe in altitudinē,
& latitudinis iā nomē deſcriptionēq́; amiſiſſe: an
adhuc maneat latitudo, q̄uis ita ſit collocata? AD.
Videtur mihi altitudo eſſe facta A V G. Recorda
risne obſecro quēadmodū altitudinē definiera-
mus? A D Recordor plane,& me iam ſic rñdiſſe
pudet. Nā ēt hoc mō quaſi erecta latitudo ſectio-
nē per longū deorſum uerſus non admittit, qua-
re nulla in ea pñt interiora cogitari,quāuis mediū
& extrema cogitentur. Scdm aūt ſuperiorē demō
ſtrationē altitudinis,quā feciſti ut recordarer,nul
la oino eſt altitudo, ubi nihil intus cogitari pōt.
A V G. Recte dicis,& ſic te oino meminiſſe cupie
bam. Quāobrem illud iam uolo reſpondeas,utrū
falſo uerum anteponas. A D. Iam hinc dubitare,
incredibilis dementia eſt. A V G. Dic ergo quæ-
ſo te. Nunquid nam uera linea eſt, quę per lōgum D
ſecari pōt: Aut uerum ſignum, quod ullo mō ſeca
ri poteſt: Aut uera latitudo, quæ cū erecta eſt,ut
diximus,ſectionē per longum deorſum uerſus ad
mittit? A D. Nihil minus. A V G. Vnq̄ ne igitur *Animus*
oculis iſtis corporeis,uel tale punctum, uel talem *incorpo-*
lineam,uel talē latitudinem uidiſti? A D. Oino *reus cer-*
nunquam. Non enim ſunt iſta corporea. A V G. *nit incor*
Atqui ſi corporea corporeis oculis mira quadam *porea.*
rerū cognatione cernuntur,oportet aium quo ui *Cap. 13.*
demus illa incorporalia,corporeū corpúue non
eſſe: an tu aliter exiſtimas? A D. Age, iā concedo
corpus nō eſſe aium uel quicq̄ corporeū. Quid eſt
tandē dic mihi? A V G. Vide interim utrū confe *Epilogus*
ctū ſit carere illū illa oī quantitate, de qua nunc *prædicto*
q̄ō eſt: nā quid ſit aius, oblitum te eſſe miror prio *rum.*
re inter nos q̄ōne diſcuſſum. Meminiſti enim te q̄- *ſupra*
ſiſſe primitus,unde eſſet, quod duobus modis à *cap. 1.*
nobis tractatū eſſe memini: uno, quo quaſi de re-
gione eius quæſitū eſt: altero,utrū nā ex terra, uel
igne,uel alio quopiā iſtorū elemētorū eſſet,uel ex
oibus,uel ex aliquibus horū. In qua q̄ōne conſti-
tit inter nos,non magis hoc quærēdū eſſe, q̄ unde E
ſit terra, uel ſi quòd alid elemētorū ſingulorū. In
telligendū eſt.n. quanquā deus fecerit aium,habe
re illum certā ſubſtantiam,quæ neq; terrena, neq;
ignea,neq; aerea ſit,neque humida: niſi forte arbi
trandū eſt deum terræ dediſſe,ut nihil aliud ſit q̄
terra,& non dediſſe aio, ut nihil aliud q̄ aius ſit.
Si aūt definiri tibi aium uis,& quæris quid ſit ani
mus,facile rñdeo. Nam mihi uidetur eſſe ſubſtan *Animus*
tia quædā rationis particeps,regendo corpori ac- *quid ſit.*
cōmodata. Itaq; illud potius attende,unde am- *Animus*
bigitur nunc,utrum quātitas, & quaſi,ut ita dicā *incorpo-*
locale ſpacium aio ullum ſit. Nam profecto quia *reus quā*
corpus non eſt,neq;.n. aliter incorporea illa cerne *tū ualeat*
re ualeret,ut ſuperior rō demonſtrabat, ꝓculdu- *Cap. 14.*
bio caret ſpatio quo corpora metiunꝛ: Et ob hoc
recte credi, aut cogitari, aut intelligi talis eius q̄ti
tas nō pōt. Si aūt te mouet,cur tāta cœli,terrę,ma
riſq; ſpatia memoria contineat, cū ſit ipſe nullius
q̄titatis,mira q̄dā uis eſt,quā tñ ex iis q̄ à nobis cō
perta ſunt,quantū ineſt ingenio tuo luminis,aiad
uertere potes. Si.n. corpus nullū eſt,ut rō iam oſtē F
dit,qd longitudine,latitudine, altitudine careat,
nihilq́; horum niſi cū alijs duobus eſſe in corpo-
re poteſt, aio tñ ēt ſolam lineā interiore quodam
oculo.i.intelligentia,uidere conceſſum eſt, arbi-
tror nos cōcedere ſic aium corpus non eſſe, ut ſit
corpore melior: quo conceſſo non opinor dubitā
dū eſſe eū ēt linea eſſe meliorē. Ridiculū eſt.n. cū
tria illa inſint corpori ut corpus ſit, nō his oibus
eſſe meliorē, qui corpore eſt melior. At ipſa linea,
qua melior eſſe cōuincitur aius, ideo cæteris duo
bus præſtat, quia minus q̄ illa duo ſecari poteſt.
Porrò illa duo eo magis ſecantur q̄ linea quo ma
gis ſe in ſpatiū diſtendunt, linea uero ſpatiū niſi lō
gitudinis nullū hēt, quo ſublato nihil oino rema
net ſpatij. Quapp quicquid linea melius eſt, neceſ
ſe eſt nullo ſpatio ſit, & oino diuidi ſecariq́; non
poſſit Fruſtra igitur,ut opinor, quātitatē animi q̄
nulla eſt, inuenire laboramus,cum eū linea cōce-
damus eſſe meliorē. Et ſi figurarum oium plana-
rum illa optima eſt q̄ circulo effingitur, in qua rō
docuit nihil melius eſſe puncto atq; potentius, qd

G nullo dubitãte partibus caret, qd mirũ si aĩa neq̃
corporea sit neq̃ ulla aut lõgitudine porrecta, aut
latitudine diffusa, aut altitudine solidata, & tñ tm̃

** alidi, regnum.*

ualeat in corpore, ut penes eã sit regimen * oium
mẽbrorũ, & quasi cardo quidã in agẽdo, cuncta-
rum corporaliũ motionũ? Cũ autẽ oculi mediũ,
q̃ pupilla dicitur, nihil aliud sit q̃ quoddam pun-
ctũ oculi, in quo tñ tanta uis est, ut eo dimidium
cœlũ, cuius ineffabile spatiũ est, ex aliquo eminẽ-
ti loco cerni collustrariq̃ possit, nõ abhorret à ue
ro aĩum carere oĩ corporea magnitudine, q̃ tribus
illis differentiis consummatur, quãuis corporum
magnitudines quaslibet imaginari queat: Sed pau
cis licet ipso aĩo aĩum cernere. i. ut ipse se aĩus ui-
deat, uidet aũt per intelligentiã. Huic soli enim li-
cet uidere nihil esse in rebus potentius & magnifi
cẽtius iis naturis, q̃, ut ita dicã, sine tumoribus eẽ

Tumor quid sit.

intelligũtur: Tumor. n. non absurde appellat cor
poris magnitudo, q̃ si magnipendenda esset, plus
nobis profecto elephãti saperent. Quod si quisq̃
eorũ cognatus dicet elephãtos esse sapiẽtes: sensit
H anim quãuis admirans, sensi tñ ẽt hinc hoies sępe
ambigere: illud quantũ opinor saltẽ cõcedet, plus
asino sapere apiculam, quorũ cõparare magnitu-
dines plus profecto est q̃ asininũ: Vel quod ẽt de
oculo dicebamus, cui non liqueat aquilę oculum
multo q̃ noster est, eẽ breuiorẽ? Quo tñ illa subli-
me ita uolãs, ut à nobis in tãta luce difficile cerna
tur, latentẽ sub frutice lepusculũ, & sub fluctibus
piscẽ uidere cõperta est. Quod si in ipsis sensib9, q
bus nisi corporea sentire non datũ est, nihil ad rẽ
.i. ad uim sentiẽdi ualet corporis magnitudo, me-
tuendũmne est q̃so, ne aĩus humanus, cuius excel
lentior & penè solus aspectus est ipsa rõ, qua ẽt se
inuenire molitur, nihil sit, si illũ eadẽ rõ. i. seipsam
oĩ magnitudine qua obtinetur locus, carere cõui
cerit? Magna q̃dã crede mihi magna, sed sine ulla
mole de aĩo cogitãda sunt. Qd' facilius contingit
iis qui aut bene eruditi ad hæc accedũt nõ studio
inanis gloriæ, sed diuino amore ueritatis accensi:

† bonis

aut qui tã in his q̃rẽdis uersantur, quãuis min9 eru
diti ad inuestigãda ea uenerint, si patienter homi
I nibus † sa dociles p̃bent, atq̃ ab oi corporũ cõsue

† semet.

tudine, quãtũ in hac uita pmittit, semel † auertũt.
Fieri aũt non põt quadã diuina prouidẽtia, ut reli
giosis animis seipsos & deum suum. i. ueritatem,
pie, caste, ac diligenter q̃rentibus, inueniẽdi facul

Aĩa quo crescat et sentiat. Cap. 15

tates desint. Sed ab ista q̃one nisi quid te adhuc
moueat, iam recedamus si placet, & ad alia trãsea
mus: Quicquid aũt de illis figuris loquacius à no
bis fortasse disputatũ est q̃ uolebas, uidebis quan
tũ ad alia ualebit, si hanc disceptationẽ aliqd eo
adiutã esse cõcedis. Nã & exercet aĩum hoc genus
disciplinarũ ad subtiliora cernẽda, ne luce illorũ
repercussus, & eã sustinere nõ ualẽs, in easdẽ tene

Impudẽs dubitatio duplex.

bras quas fugere cupiebat, libenter refugiat: & af
fert argumẽta, nisi fallor, certissima, q̃bus qd' fue-
rit inuentũ atq̃ confectũ nõ, nisi impudentẽ, hẽat
dubitationẽ, quantũ hoi talia inuestigare permis

Quatuor uetusta exempla ita hæc non habent.

sum est. ¶ Impudens dubitatio duobus modis fia
ri cognoscitur: Dũ aut hõ q ratione uti põt intan
tũ hebes pigerq̃ ad q̧rendã ueritatẽ afficitur, ut
plus uelit in tenebris uanitatis remanere, q̃ in eo
qd à creatore suo est conditus ad seipsum semel et
deũ suum uera ratiocinatione inueniẽdũ inuesti-
gandumq̃ laborare: aut tã improba contumacia K
ea q̃ ab aliis laborãtibus studiose, & pie q̧rentı
bus, & inuenta, & confecta sunt, inueniri & cõfici
posse dubitare: neq̃ aliã ob causam faciunt, nisi q̃
a semetipsis inuenta non sint. Qd genus inuidię
Impudentissimũ esse rõ probat. ¶ Minus. n. ego de
his rebus dubito, q̃ de iis quas istis oculis uidem9
cũ pituita semper bellũ gerentibus. Quid. n. min9
ferendũ & audiendũ est, q̃ fateri nos rõne præsta-
re bestiis, & eam rẽ fateri esse aliquid, quam corpo
reo lumine sentimus, quã ẽt nõnullæ bestiæ me-
lius cernunt, id autẽ qd rõne intuemur nihil esse
contendere? Quod si diceretur tale esse quale illd'
est quod oculi uident, nihil profecto dici posse in
dignius uideretur. A D. Accipio ista libẽtissime
atq̃ assentior, sed illud me mouet, cum corporeæ
quãtitatis nõ esse aĩam, res ita clara sit mihi, ut oĩ-
no quẽadmodũ resistã illis argumẽtis, & qd eorũ
non concedã, prorsus ignorẽ. Primũ cur ætate ut
corpus crescit, ita & anima uel crescat uel crescere
uideatur. Quis enim neget pueros infantes, ne be
stiarũ quidẽ nõnullarum astutiæ comparandos? L
Quis aũt dubitet illis crescẽtibus ẽt ipsam in eis
quodãmodo crescere rõnẽ? Deinde si per spatium
sui corporis aĩa distenditur, q̃uo nullius quantita
tis est? Si aũt non distenditur, q̃uo sentit ubiq̃ pũ
gentem? A V G. Oĩno ea quæris quæ me quoq̃
sæpe mouerunt: Itaq̃ non sum imparatus tibi rñ-
dere ut mihi soleo. Vtrum autẽ bene ratio quæ te
agit iudicabit, qualecunq̃ id tñ sit, plus certe non
possum, nisi forte aliquid melius cum disputam9,
in mentẽ diuinitus uenerit. Sed agamus si placet
mouere nostro, ut duce rõne tu tibi ipse rñdeas t
Ac prius quæramus, utrum crescentis cũ corpore
animi certũ argumẽtũ sit, q̃ ætatis accessu aptior
humanæ consuetudini homo & in ea magis ma-
gisq̃ peritus est. A D. Age ut placet: Nã & ego id
genus docendi ac discẽdi maxime probo: Nescio
quo. n. mõ cum id qd nesciens q̧rebam ipse tñ-
deo, fit ipsa inuentio non modo re, sed aĩ ratione

** † talis admiratione.*

† * ẽt dulcior. A V G. Dic ergo utrum tibi mai9
& melius duo q̃dã, an unum atq̃ idem esse uidea-
tur duobus noĩbus appellatum? A D. Scio aliud

Viri9 circulo similit. C. 16.

esse quod maius, aliud quod melius dicimus.
A V G. Quid horum duorũ est cuius esse putes q̃
titatem? A D. Id uidelicet quod maius dicimus.
A V G. Quid cũ duarũ figurarũ rotundã quadra M
ta meliorem esse confitemur, quãtitas ne id facit,
aut quid aliud? A D. Nullo modo quãtitas, sed
illa de qua superius egimus æqualitas huius excel-

Virtus quid sit.

lẽtię causa est. A V G. Nunc ergo illud atiẽde, utrũ
tibi uideatur uirtus æqualitas q̃dã esse uitæ, rõni
undiq̃ consentientis. Nã si aliud ab alio in uita di
screpet, magis, ni fallor, offendimur, q̃ si aliqua ps
circuli, maiore minoréue interuallo, q̃ aliæ partes
distet à puncto. An tu aliter existimas? A D. Imò
assentior & hanc q̃ abs te descripta est, probo esse
uirtutẽ: Nã & rõ non dicenda est aut existimanda
nisi uera: & cuius uita p oia congruit ueritati, is ẽ
profecto uel solus, uel certe maxime q bene atque
honeste uiuit: & qui ita sit affectus, solus hẽre uir
tutẽ, & ea uiuere iudicãdus est. A V G. Probe di
cis: Sed certe ẽt illud uides, ut opinor, similiorem

Lib 2. sermonum.

eẽ uirtuti circulũ q̃ figurarũ planarũ aliam quãli-
bet. Hinc est enim qd' apud Horatium magnis lau

A dibus solemus extollere illū uersum, quo ait, cū de sapiente ageret: Foris & in seipso totus teres atq; rotundus. Et rectè. Nam neq; in animi bonis quicquā inuenis, qđ magis sibi ex omni parte consentiat q̄ uirtutē: neq; in planis figuris, q̄ circulū. Quamobrem si circulus non magnitudine spatij, sed quadā cōformatione cęteris pstat, quāto magis de uirtute existimandū est, q̄ non maioris loci occupatione, sed diuina quadā congruētia rationū atq; concordia, cæteras affectiones animi superat? Cū autē puer pficit laudabiliter, ad quā rem magis q̄ ad uirtutem proficere dicitur? An nō tibi uidetur. A D. Manifestū est. A V G. Nō igitur tibi debet uideri animus sicut corpus crescendo cū ętate proficere: proficiendo.n. ad uirtutem peruenit, quā fatemur nulla spatij magnitudine, sed magna ui constantię pulchrā esse atq; pfectā: Et si aliud est maius, aliud melius ut iam dedisti, quicqd anima cū ætate proficit, cōpos rōnis fit, non mihi uidetur fieri maior, sed melior. Quod si mēbrorū id faceret magnitudo, eo quisq; prudentior esset, quo lōgior aut ualidior, qđ te aliter habere nō opinor, negabis. A D.

B Quis istud negauerit? Sed tñ cum proficere animā per ętatem etiā tu cōcedas, miror qui fiat, ut omnis quantitatis expers, & si nō mēbrorū spatio, at certe tēporū adiuuetur. A V G. Desine mirari: nam & hic tibi simili rōne respōdeo. Vt enim mēbrorum magnitudo ideo nihil affert argumenti cur animā adiuuet, q̄ multi exilioribus breuioribusq; mēbris prudentiores inueniunt quibusdā magna mole corporis pditis: Ita qm̄ iuniores nonnullos senioribus plerisq; magis industrios atq; strēnuos uidem', nō uideo cur putāda sint spatia temporis in ætatibus incremēta ut corporibus sic animis dare: cū & ipsa corpora qbus par tēpus crescere atq; ampliora spatia tenere cōcessum est, sępe sint annosiora breuiora, nō modo senilia, quæ magnitudinē tpis cōtrahuntur atq; minuuntur, sed etiā puerorū, quos animaduertimus his breuiores esse corpoř, qbus sunt ætate maiores. Si igitur porrecta in plurimū tēpora, ne ipsis quidē corporibus magnitudinis afferūt causam, sed ois illa seminis uis est, & quorundā naturæ numerorū sanè occultorū & difficiliū ad dignoscendū: quāto minus arbitrandū est lōgo tempore animā fieri longiorē, qa eam uidemus usu rerū atq; assiduitate multa didicisse.

Anima nec mole nec tēpore crescit, nisi metaphorice. Cap. 17.

C Quòd si te illud mouet, q̄ solemus eam quam Græci μακροθυμίαν uocant, lōganimitatē interpretari, animaduertere licet à corpore ad animū multa uerba transferri, sicut ab animo ad corpus: Nam si montē improbū, & iustissimā tellurē dixit Vergilius, quę uerba cernis ab aio ad corpus esse translata, qd mirū si mutua uice longanimitatē dicimus, cū longa nisi corporea esse nō possint? Ea uero inter uirtutes quę appellatur animi magnitudo, ad nullū spatiū, sed ad uim quandā .i. ad potestatē potentiamq; animi relata, rectè intelligitur, uirtus eo pluris æstimanda, quo plura contēnit. Sed de hac post loquemur, cū quęremus, quāta sit aia, sicut quæri assolet, quātus fuerit Hercules, factorū excellentia nō mole membrorū: ita.n. supra distribuimus. Oportet aūt nunc te recordari quod de puncto iam satis egimus: nā id potissimū esse maximeq; in signis† dominari ratio docebat: Potētia uero atq; dnatus, nōne ostentant quandā magnitudinē, & in puncto tñ nullum

†figuris.

D spatium repetiebamus? Non igitur magnū uel ingentē animum cū audimus aut dicimus, quantum loci occupet, sed quātū possit cogitandū est. Quāobrem si iam primū argumētum tuū, quo tibi per ætatē cū corpore animus crescere uidebatur, satis discussum est, transeamus ad aliud. A D. Nescio utrū omnia quę me nō frustra mouere assolēt, psecuti fuerimus: Et fieri pōt, ut recordationē meam aliqua fugiant: ueruntā quod nūc in mentē uenit uideam' quale sit, qđ puer infans nō loquitur, atq; id crescēdo assequitur. A V G. Facile est istud: Nā credo uideri tibi ea lingua quēq; loq quā loquuntur homines inter quos natus educatusq; sit. A D. Nemo id ignorat. A V G. Cōstitue ergo quēpiam ibi natum atq; alitū ubi homines non loquerētur, sed nutibus mēbrorumq; motu cogitationes suas sibimet exprimēdas signarēt, nōne censes eū talia esse facturū, neq; locuturū qui loquentē neminem audierit? A D. Nolo me hoc interroges quod fieri nō potest: Qui.n. tales hoies, inter quos quenquā natū cogitare possim? A V G. Ita'ne tu nō uidisti Mediolani adolescentem honestissimi corporis &

Imitatione loquimur. Cap. 18.

E elegantissimæ urbanitatis, mutū tñ atq; ita surdū, ut neq; alios nisi motu corporis intelligeret, neque ipse aliter quæ uellet significaret? Hic.n. est notissimus. Nam ego noui rusticū quendā loquētem, de loquēte uxore filios oēs mares atq; fœminas quatuor ferè aut eo amplius (nō enim satis nūc cōmemini) mutos surdosq; genuisse. Nam ex eo qđ loqui nō poterant muti: ex eo aūt q̄ nulla signa nisi oculis colligebant, etiā surdi intelligebantur. A D. Illū uero ego bene noui, & de istis nescio qbus credo tibi: Sed quorsum ista? A V G. Quia dixisti nō te posse cogitare inter tales hoies nasci quempiam. A D. Nec nūc aliud dico: nam istos, nisi fallor, inter eos qui loquerentur, natos esse cōcedis. A V G. Non equidē negauerim, sed cū iam inter nos constet nōnullos tales homines esse posse, quæso cogites si ex hoc genere mas & fœmina iungerētur, atq; in aliquam quocunq; casu delati solitudinē, ubi tñ uiuere ualerent, gignerent filiū non surdū, quemadmodū esset cum parētibus iste locuturus? A D. Quemadmodū censes, nisi ut parentes ei dabant, ita gestu signa redditurum? Sed tñ puer paruus ne hoc quidē posset: Quare illa ratio mea manet inte-

Differūt mutus et surdus.

F gra. Quid .n. refert utrū loqui an gestū facere crescendo assequatur, cū ad animā utrunq; pertineat, quā fateri nolumus crescere. A V G. Iam mihi uideris etiā cū in fune quisq; ambulat, ampliorē credere hunc habere animam, q̄ eos qui id facere nequeunt. A D. Hoc aliud est: quis enim hoc nō uideat esse artis? A V G. Cur obsecro artis, an quia didicit? A D. Ita uero. A V G. Quare tibi ergo etiā si aliud quisq; discat, nō artis uidetur? A D. Planè quicquid discitur artis esse non nego. A V G. Non ergo ille didicit à parentibus gestum facere? A D. Didicit sanè. A V G. Oportet igitur & hoc nō animæ crescendo amplioris, sed imitatorię cuiusdam artis esse concedas. A D. Non possum hoc concedere. A V G. Ergo non omne quod discitur artis est, quod nunc concesseras. A D. Artis omnino. A V G. Nō ergo ille didicit gestū, quod item nō minus dederas. A D. Didicit, sed hoc non est artis. A V G. Atqui tu pauloante dixisti artis esse qd discitur. A D. Age iam cōcedo & loqui & gestum face-

De funābulo.

G re,eo ꝙ ea didicimus artis esse. Tñ aliæ sunt artes,
Artes dupliciter discimus.
quas dum in alios intẽdimus,discimus:aliæ quę à
magistris inseruntur nobis. AVG. Quas tandem
istarũ putas animã,ex eo quod amplior fiat adipi-
sci? An ne oẽs? AD. Non oẽs puto, sed illas supe-
riores. AVG. Nònne tibi ex hoc genere uidetur,
in fune ambulare? nam & hoc uidẽdo,ut arbitroc,
qui id faciunt assequuntur. AD. Ita credo, sed tñ
non oẽs qui hæc spectant & magno studio intuen
tur,assequi possunt,sed qui huius rei magistros pa-
tiũtur. AVG. Bene sanè dicis: Nã & hoc tibi etiã
de locutione cesponderim: Multi n. Græci & aliud
genus linguæ crebcius nos loquẽtes audiunt,q̃ fu-
nambulũ spectant, qui ut linguam nostrã discant,
quemadmodũ nos cum ipsorũ nosse uolumus sępe
magistris traduntur. Quæ cũ ita sint,miror cur ani
mæ incrementis tribuere uelis ꝙ loquuntur homi
nes, ꝙ autẽ in fune ambulant,nolis. AD. Nescio
qũo ista cõfundis: Nam qui ut linguam nostrã di-
scat magistro traditur, nouit aliam quandã suam,
quã eum ꝙ eius anima creuerit puto didicisse: cũ
autẽ discit alienã,non ampliori animę,sed arti tri-
H
buo AVG. Quid si ille q inter mutos natus atq;
alitus est, sero ac iam iuuenis in alios hoies inci-
dens loqui didicisset, cũ aliã linguã nullã nosset,
eo tpe putares animã eius creuisse quo loqui didi-
cerat? AD. Nunquã istuc ausim dicere. Sed iam
cedo rationi,nec puto amplioris animæ argumen
tũ esse qd loqmur, ne & alias oẽs artes cogar fateri
crescendo animã consecutã: Quod si dixero,illud
sequetur absurdũ,decrescere animã cũ qd obliui-
Anima quo crescere minui'ue, dicitur.
scitur. AVG. Bene intelligis,& uerũ ut audias,re
ctè dicitur anima in discendo quasi crescere,& cõ
tra minui dediscendo,sed translato uerbo, ut su-
perius ostẽdimus. Tamẽ illud cauẽdũ est,ne qua-
si spatiũ loci maius occupare uideatur dũ dicitur
Cap. 19.
crescere,sed maiorẽ quandã uim peritior,q̃ imperi
tior habere ad agendũ Magni tamen refert qualia
sint illa ipsa quæ discit, qbus quodãmodo uidet
Triũ incrementorum corporis & animæ cõparatio.
augeri. Nã ut in corpore tria sunt genera incremẽ-
torũ: Vnũ necessariũ, quo naturalis conuenientia
impletur in mẽbris: Alterũ superfluũ, quo à cæte-
ris mẽbris integra ualetudine augendo aliqd di-
screpat,p quod interdũ euenit,ut senis digitis na-
scantur hoies,& pleraq; alia,quæ cum prætec con-
I
suetudinẽ nimia sunt,mõstruosa noiant: Tertium
noxiũ,quod cũ accidit,tumor uocatur: nã etiã sic
mẽbra crescere dicuntur, & reuera locũ occupant
ampliorẽ,sed expugnata bona ualetudine. Ita in
animo quædã quasi naturalia incremẽta sunt, cũ
honestis & ad bene beateq́; uiuendũ accõmodatis
disciplinis augeri dicitur. Cũ uero ea discimus quę
mirabiliora q̃ utiliora sunt,quanquã nonnullis re-
bus plerunq; opportuna, superuacanea tñ & de il-
lo secundo genere numeranda sunt. Non n. si quis
dam tibicen,ut Varro author est, ita populũ dele-
ctauit, ut rex fieret, ideo animũ nrm illo artificio
augendũ putare debemus: qa nec maiores q̃ huma
ni sunt,dentes hrẽ uellemus,si audissemus, a quo-
piam ꝙ tales habuerit morsu hostẽ necatũ. Noxiũ
uero illud est genus artiũ,quo animi ualetudo sau
ciatur: nam & odore ac sapore mire dijudicare pul
menta, & quo lacu piscis captus sit, uel quo tenue
uinũ sit,nosse dicere,quędã est miserãda peritia. Et
his artibus cũ quasi creuisse aia uidet, quæ negle-

cta mente defluxit in sensus,nihil aliud q̃ tumuisse K
Anima nunquid ex se sciat
uel etiã contabuisse iudicanda est. AD. Accipio
ista & assentioc, nec tñ nihil angor ex eo ꝙ imperi-
ta omniũ rerum & bruta est anima, quã in puero
Cap. 20.
recens nato quantũ licet inspicimus. Cur n. nullã
artẽ secum attulit si æterna est? AVG Magnam,
omnino magnã,& qua nescio utrũ quicquã maius
sit,qõnem moues,in qua tantũ nostræ sibimet opi
niones aduersantur, ut tibi anima nullã, mihi cõ-
tra,oẽs artes secũ attulisse uideat: nec aliud quicq̃
esse id quod dicitur discere,q̃ reminisci & recorda-
1. Retra. cap. 8.
ri. Sed uides'ne q̃ huius tẽporis nõ sit, utrũ ita ha-
beant ita sese requirere? Nunc. n. agimus ut appa-
reat,si potest, nõ eam secundũ loci spatia paruam
magnam'ue nominari: Aeternitatẽ autẽ eius si ul-
la est, opportune scrutabimuc cũ illud quod quar-
tum posuisti,cur corpori fuerit data, quãtũ fas est
tractare cœperimus. Quid ad talẽ eius quantitatẽ
attinet,semper'ne,an non semp fuerit futura'ue sit,
aut ꝙ nunc imperita, nunc perita est,cũ & longum
tẽpus necorporibus quidẽ afferre magnitudinis
causam,superius probauerimus, & peritiã notissi-
mum sit posse nullã adesse crescentibus,ac sępe se- L
nescentibus opportunã esse, multaq́; alia dicta sint
satis,ut opinor,ad demonstrandũ,non cũ magni-
tudine corporis,quã ętas affert,etiã animã fieri am
In pueris motu grã descit corpus, non animus.
pliorem. Quare uideamus, si placet,illud alterũ
argumentũ tuum quale sit, quod per totũ spatium
corporis tactus sentit ab anima, quã spatij nullius
esse uolumus. AD. Sinerẽ iam ad aliud transiri,
nisi de uiribus dicẽdũ aliqd arbitrarec Quid est. n.
Cap. 21.
hoc ꝙ auctiora per ætatẽ corpora uires prębẽt ani
mæ ampliores, si cum his ampliocnon fit anima?
Quanquã. n. uirtus animę,uires aũt corporis puta-
ri soleãt, nunquã tñ ab anima eas abiudicauerim,
cũ uideam in exanimis corporibus nullas esse. Per
corpus quidẽ uiribus, sicut sensibus uti animã nõ
negandũ est: tamen qm̃ ista sunt uiuentis officia,
quis hęc dubitauerit ad animam potius pertinere?
Cũ igitur maiores uires in pueris grandiusculis q̃
in infantibus esse uideamus,ac deinde adolescẽtes
iuuenesq́; indies uiribus pręstent,donec rursus cor
pore senescente minuant,nõ leue quantũ mihi ui-
detur crescentis cum corpore, ac deinde senescẽtis
animæ indiciũ est. AVG. Nõ usquequaq; absur- M
dum est qd dicis: Sed ego uires nõ magis in ampli
tudine corporis ætatisq; incrementis,q̃ in exercita-
tione quadã & confirmatione mẽbrorũ esse soleo
putare: Id adeo ut tibi probẽ, quæso abs te,utrum
aliũ alio pertinacius ambulare,ac minus defatiga-
ri, maiorũ uirium esse arbitreris? AD. Ita sentio.
AVG. Cur ergo puer multo amplius itineris confi
ciebã sine defectu,cũ aucupãdi studio in ambulan
do exercerer,q̃ adolescẽs cũ me ad alia studia qui-
bus sedere magis cogebar, cõtulissem,si accedenti
ætati,& per hanc aiæ † crescẽti uires ampliores tri- *† hominis*
buẽdæ sunt: Deinde in ipsis luctatorũ corporibus
palestritę non molem ac magnitudinẽ, sed nodos
quosdã lacertos, & destrictos † toros figurãq́; oẽm *† descriptos.*
corporis sibi congruentẽ peritissime inspiciunt, &
hinc potius argumẽta uiriũ colligunt. Quę tñ oia
parũ ualent,nisi uis artis & exercitationis accedat.
Sępe etiã uisum est ingentis corporis uiros,ab exi-
guis breuibusq́; superari,uel in mouẽdis, uel in fe-
rendis põderibus,uel in ipso etiã luctamine. Nam

Olympionicũ

A Olympionicũ quẽlibet lassari in itinere citius, q̃
circunforaneũ aliquẽ mercatorẽ, q uno illius di-
gito collidi poſsit, cui ẽ incognitũ? Quare ſi & ip-
ſas uires non peræq̃ oẽs, ſed alias ad aliud aptio
res magnas uocamus, & corpoꝝ liniamẽta magis
& figuræ, q̃ magnitudines ualẽt plurimũ, & ſi ex-
ercitationes tm̃ afferũt, ut celeberrime creditũ ſit,
hoiem tollendo quotidie uitulũ paruũ, egiſſe ut
eum ẽt taurũ ſine ſenſu maioris oneris, qđ paula
tim addebaẽ, tollere ac ſuſtinere poſſet, nequaquã
amplioris ætatis uires cũ corpore aiam creuiſſe
Vires corporis creſcunt nõ animæ. significant. Qđ ſi amplius aliqd aialium maio
ra corpora eoipſo quo maiora ſunt habent uiriũ,
illa cauſa eſt, q lege naturæ cedunt pondera mi-
nora maioribus: nõ mõ cũ ad ꝓpriũ locũ ſuopte
Cap. 22 nutu ferunẽ, ut humida & terrena corpora in ipſi⁹
mundi mediũ locũ qui eſt infimus, rurſus aerea
& ignea ſurſum uerſus: ſed ẽt cũ aliquo tormento
aut iactu aut impulſu aut repulſu, eò quò nõ ſpõ
te ferunẽ, ui aliena ire coguntẽ. Nã ſi ex alto deiece
ris quãq̃ ſimul duos lapides diſparis quãtitatis, ci-
tius quidẽ maior terræ peruenit: ſed ſi ei minor
B ſubiiciaẽ, eoq; ineuitabiliter occupetur, cedit ꝓfe-
cto ſimulq́ in ſolũ deduciẽ. Itẽ ſi deiiciẽ deſup ma
ior, minor aũt cõtra ſurſum uerſus iaciẽ, ubi ob-
uiã uenerint, repcuſsio minoris & retroceſsio fiat
neceſſe ẽ. Qđ ne ideo accidere putes, q minor cõ-
tra naturã in ſublimia ire cogebaẽ, alter uero ma-
iore impetu locũ ſuũ petebat, facito, ut maior in
ſupna iaculetur, & minori occurrat in terras deie
cto, uidebis nihilominus repulſum minorẽ in cœ
lũ cogi, ſed repcuſſu ipſo cadere in aliam partẽ, ut
qua expeditũ eſt, in ima deferatur Itẽ ſi ambo nõ
motu naturali, ſed à duobus quaſi in cãpo pugnã
tibus aduerſus inuicẽ iacti, ſibimet in medio ſpa
tio cõplodantur, qs dubitauerit minorẽ maiori
eſſe ceſſurũ, in eã partẽ unde ipſe eſt & quò ille fe-
rebatur? Quæ cũ ita ſint. i. cũ minora ut dictũ eſt
põdera maiorib⁹ cedãt, multũ tñ refert quãto in
ſeſe agantur impetu. Nã ſi maiore impetu minor,
uelut uehemẽti aliquo tormẽto emiſſus iſligatur
maiori laxius iaculato, uel iam lãgueſcẽti, q̃uis ab
eodẽ reſiliat, retardat illũ tñ, aut ẽt retro agit pro
† ꝓſatis. modo ictuũ atq; ponderũ. His præiactis †atq; in-
C tellectis, quantũ pſens negociũ poſtulat, uide nũc
eas quę dicuntur in aialibus uires, utrũ rõni huic
cõgruãt: Nam corpora oia animaliũ qs negat ſuo
† ꝓdita. põdere præpediri? † Qđ põdus nutu animę actũ,
quò inclinauerit, multũ ualet magnitudine pro-
pria. Sed nutus aiæ ad mouẽdũ corporis põdus,
neruis quaſi tormẽtis utitur: Neruos autẽ uegetat
mobilioreſq́ efficit ſiccitas calorq́ moderatus, cõ
tra eos laxat atq; ifirmat humidus rigor. Itaq; ſom
no qa eũ frigidũ & humidũ dicunt medici & pro-
bant, mẽbra langueſcunt, atq; ipſe expergefactoꝝ
conatus multo eſt debilior, ideoq́ nihil eſt fractꝰ
& eneruius lethargicis. At quoſdã phreneticos, q-
bus uigilię & uini uis & acutæ febres. i. tot calida
plus nimio neruos tendũt atq; durãt, maioribus
uiribus q̃ integra ualetudine reluctari & multa fa
cere manifeſtũ eſt, cũ eorũ corpus ſit ægritudine
attenuatius & exilius. Si igitur & nutu aiæ, & ner-
uorũ quodã machinamẽto, & pondere corporis
conſiũt, hæ quæ uires uocãtur, uoluntas aũt utrũ
exhibet, qui ꝓnior ſit ſpe uel audacia, retunditur
aũt timore, ſed multo magis deſperatione, nam in D
metu cũ aliqua ſpes ſubeſt, uehemẽtiores uires ap
parere aſſolent: Machinamentũ configuratio q̃dã
corporis coaptat, temperatio modificat ualetudi
nes, cõfirmat exercitationis induſtria, põdus dat,
moles mẽbrorũ, quã ętas & nutrimẽta cõparant,
inſtaurãt aũt ſola nutrimẽta. His oibus q æquali-
ter p̃ualet, mirãdus eſt uiribus, & tãto eſt ali⁹ alio
inualidior, quãto plus eũ iſta deficiũt. Fitq́ ſępe ut
ptinaci nutu meliore machinamẽto, alius quãuis
paruũ põdus corporis egerit, aliũ maiore mole p̃-
ditũ uincat. Ruſuſq́ nõnunq̃ tãta moles eſt, ut ẽt
ſi imbecilliore niſu agatur, opprimat tñ paruum
aduerſariũ multo uehementius innitentẽ. Cũ ue
ro non põdus corporis, nec moderatio neruorũ,
ſed nutus ipſe. i. animus cedit, ut oino ualentior,
ab omni modo inualidiore, ſed tñ timidior ab au-
daciore ſuperetur, neſcio utrũ uiribus attribuen-
dũ ſit: Niſi qs dicat hr̃e quaſdã ſuas uires animã,
qbus ei maior audacia uel fiducia pariatur. Quæ
cũ alteri aſſunt, alteri deſunt, tũc intelligitur quã-
tũ animus corpori ſuo, ẽt in eo qđ per corpus agi-
tur antecellat. Quãobrem cum infanti puero ſolus
ad trahendũ aliqd uel repellẽdum nutus ſit inte- E
ger, nerui aũt & pp recentẽ minusq́ perfectã cõ-
firmationẽ inhabiles, & pp humorẽ qui illi ætati
exuberat marcidi, & pp nullam exercitationẽ lã-
guid: pondus uero adeo ſit exiguũ ut ne ab alio
quidẽ impactũ grauiter urgeat, opportuniusq́ ſit
ad accipiendã q̃ ad inferendam moleſtiã, quis eſt
qui cũ hæc oia quæ deſunt, contuliſſe annos uide
rit, uires per eos datas cognouerit, creuiſſe aiam, q̃
his indies amplioribus utatur, recte ac prudenter
exiſtimet? Põt. n. iſte ſi ab aliquo iuuene, quem ue
lamine interpoſito non conſpiciat, paruos ac le-
ues calamos laxo arcu quantum põt iaculatos ui-
derit nõ longe ire moxq́ recidere, ac poſt paulu-
lũ ſagittas iã ferro graues, pennulis uectas, neruo
intẽtiſsimo emiſſas, cœlũ remotiſsimũ petere, fi-
desq́ facta fuerit pari conatu hoĩs utrunq; eſſe fa-
ctum, creuiſſe, illũ tãtillo tpe atq; auctum uiribus
arbitrari: quo qđ dici põt peruerſius? Deinde aia
ſi creſcit, uide q̃ ſit inſcitum, incremẽta eius de ui
ribus corporis credere, de copia doctrinarũ non
credere, cũ illis ſolũ accõmodet nutũ, hæc autem
ſola poſsideat. At ſi creſcere aiam putamus cũ ad- F
ditur uiribus, minimi putãda eſt, cũ demitur. De
miẽ aũt in ſenecta, demitur in labore ſtudioꝝ, atq;
his tpibus doctrinæ aggerari atque extrui ſolent
neq; ullo mõ eodẽ tpe ſimul augeri qcquã & mi-
nui põt. Nullum igiẽ creſcentis aiæ argumentum
eſt, uires in maiori ætate maiores. Multa alia dici
poſſunt, ſed ſi iã ibi ſatisfactũ eſt, modum adhi-
bebo ut ad alia tranſeamus. A D. Mihi uero ſatis
pſuaſum eſt, maiores uires nõ ex eo eẽ q aia creue
rit: Nã ut alia omittam, quę abs te ſubtiliter dicta
ſunt, inſania & morbo corporis aiam creſcere, cũ
ipſum corpus minuatur, ne ipſe quidem phreneti
cus dixerit, cui uires multo ampliores, q̃ ſano eſſe
ſolẽt, nemo neſcit. Vnde mihi maxime uidetur in
neruis eſſe omne qđ miramur, cũ pręter ſpem ui-
res in quopiã reperiunẽ: quare oro aggredere iam
illud cui totus intẽdo cur aia ſi nõ tãti ſpatii ma-
gnitudinẽ habet q̃ti corpus eſt, cur ubiq; illa ſen-
tit cum tangitur? A V G. Age uero aggrediamur

De sensibus & quomodo fiat uisio. Cap. 23.

G quod uis, sed multo te mihi attentiore opus est, q̃ fortasse existimas esse debere. Quare facito ut q̃ maxime assis, ac respondeas mihi, qd nam tibi uideat iste esse sensus quo anima p corpus utitur. Nã ipse iam noie proprio sensus dicitur. A D. Sensus esse quinq; audire soleo, uidendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, atq; tangendi. plus quid respondeam nescio. A V G. Partitio ista uetustissima est, & ferè in concionibus celebrata. Vellẽ aũt definiri mihi abs te, qd sit ipse sensus, ut eadẽ definitione omnia illa includerentur, neq; aliud quicquã quod sensus nõ esset in ea includeret uel intelligeret: Sed si id non potest, nihil urgeo. Illud enim quod satis est, certe potes meam definitionẽ uel refellere uel probare. A D. Hoc modo tibi fortasse nõ deero, quantũ ualeo: Non enim & hoc semper est facile. A V G. Attende ergo: nam sensum puto esse, nõ latere animã quod patitur corpus. A D. Placet mihi hęc definitio A V G. Adesto ergo huic tanq̃ tuæ, ac tuere illam dum à me paulisper refellitur. A V G. Tuebor sanè, si tu adiuueris: sin minime, tã mihi displicet: non n. frustra tibi uisa est refellenda. A V G. Noli

H nimis ex authoritate pendere, præsertim mea quæ nulla est. Et qđ ait Horatius, Sapere aude, ne nõ te ratio subiuget priusquã metus. A D. Ego prorsus nihil metuo, quoquo res modo processerit, non n. errare me sines. Sed iam incipe si qd habes, ne differendo potius q̃ aduersando defatiger. A V G. Dic igitur qd patiatur corpus tuum cũ me uides? A D. Patitur oino aliquid: nam oculi mei partes, nisi fallor, corporis mei sunt, qui si nihil paterẽtur, quõ te uiderẽ? A V G. At non satis est ut persuadeas tuos oculos aliquid pati, nisi etiã quid patiantur, ostenderis. A D. Quid tandẽ nisi ipsum uisum? Nam uident. Si. n. me rogares qd pateretur ægrotans, ęgritudinem responderẽ: Quid cupiens, cupiditatem: Quid metues, metum: Quid gaudens, gaudiũ. Cur ergo roganti qd uidens patiatur, nõ recte ipsum uisum respõdeam? A V G. Sed enim gaudẽs gaudiũ sentit, an negabis? A D. Imò assentior. A V G. Hoc & de cęteris ptubationibus dixerim. A D. Sic habeo. A V G. Quicquid aũt oculi sentiunt hoc uident? A D. Nullo modo istud dederim: Quis. n. dolorem uideat, quem tamen sæpe oculi sentiunt? A V G. Apparet te de oculis agere, bene uigilas: itaq;

I uide, utrũ ut gaudens gaudẽdo gaudium sentit, ita etiã uidens uidendo sentiat uisum. A D. An aliter potest? A V G. Quicquid aũt uidens uidẽdo sentit, id etiã uideat necesse est. A D. Non est necesse. Quid enim si amorẽ uidendo sentiat, nũ & amorẽ uidet? A V G. Cautissime ac sagacissime, gaudeo q̃ difficile deciperis. Sed nunc attende, qm̃ constitit inter nos, nõ omne quod oculi sentiũt, neq; omne quod uidẽdo sentit uideri, putas'ne hoc saltẽ uerũ esse, omne qđ uidetur sentiri? A D. Hoc sanè nisi concessero, quõ sensus poterit uocari qđ uidemus? A V G. Quid omne quod sentimus, nónne & patimur? A D. Ita est. A V G. Igitur si omne quod uidemus, sentimus: & omne qđ sentimus, patimur: patimur omne quod uidemus. A D. Nihil resisto. A V G. Pateris ergo me, ac uicissim te ego, cũ inuicẽ nos uidemus? A D. Sic existimo, & ad hoc me ratio instanter cogit. A V G. Accipe cætera: Nam credo absurdissimum & stultissimũ uideri tibi, si quis affirmet ibi te pati aliqđ corpus, ubi non est ipsum corpus, quod pateris. A D. Videt absurdũ, & ita K esse opinor, ut dicis. A D. Quid illud, nõne manifestũ est alio loco esse meũ corpus, alio tuũ? A D. Manifestũ est. A V G. Sentiunt aũt corpus meum oculi tui, & si sentiunt, utiq; patiunt: nec possunt ibi pati, ubi id quod patiuntur nõ est: nec tamen ibi sunt illi ubi corpus meũ est: igitur ibi patiunt ubi nõ sunt. A D. Ego quidẽ illa omnia cõcessi, quæ nõ cõcedere absurdũ uidebam. Sed hoc ultimũ qđ ex his cõfectũ est ita est absurdius, ut illorũ potius aliqd temere me dedisse, q̃ hoc uerũ eẽ consentiã: Nã oculos meos ibi sentire ubi nõ sunt, ne in somnis qdẽ dicere auderẽ. A V G. Vide igit ubi obdormieris: Quid eni tibi tandẽ elaberet incautius, si ut pauloante uigilares. A D. Enimuero idipsum mecũ sedulo pertracto ac reuoluo: Nihil tñ elucet satis, quod me dedisse pœniteat, nisi forte illud, qđ oculi nostri sentiunt cum uidemus: uisus nãq; ipse forsitan sentit. A V G. Imò ita est: Is eni se foras porrigit, & p oculos emicat longius quaquauersum potest lustrare, qđ cernimus. Vnde fit ut ibi potius uideat, ubi est id qđ uidet, non unde L erumpit, ut uideat. Nõ ergo tu uides cũ me uides? A D. Quis hoc insan⁹ dixerit, omnino ego uideo, sed emisso uisu p oculos uideo. A V G. At si tu uides, tu sentis: si tu sentis, tu pateris: nec potes ibi pati aliqd ubi non es ibi aũt me uides ubi ego sum: ibi igitur pateris ubi ego sum. At si ubi ego sum tu ibi non es, quo pacto audeas dicere uideri me abs te, prorsus ignoro. A D. Visu, inquã, porrecto in eũ locũ in quo es, uideo te ubi es, at me ibi nõ esse cõfiteor. Sed quẽadmodũ si uirga te tãgerẽ, ego utiq; tangerẽ idq; sentirẽ, neq; tamen ego ibi essem ubi te tangerẽ. Ita, qđ dico, uisu me uidere, quãuis ego ibi nõ sim, nõ ex eo cogor fateri nõ me eẽ q uideã. A V G. Nihil ergo temere concessisti: Nã & oculi tui hoc modo defendi possunt, quorũ est quasi uirga uisus, ut dicis. Neq; illa est absurda cõclusio, qđ ibi oculi tui uident, ubi nõ sunt: an tibi aliter uidetur? A D. Ita sanè est ut dicis: Nam & illud nũc animaduerti, qđ si ibi uiderent oculi ubi sunt, etiã seipsos uiderent. A V G. Rectius diceres nõ etiam seipsos, sed tantũ modo seipsos uiderent. Nam ubi sunt, id est, quẽ locũ tenent, soli tenent, nec nasus M est ibi ubi illi, nec qcqd illis uicinũ est: alioqn etiã tu ibi eẽs ubi ego sum: qa iuxta inuicẽ sumus. Quę cũ ita sint, si tantũ ibi uiderent oculi ubi sunt, nihil amplius q̃ seipsos uiderẽt. Cũ aũt se nõ uidẽt, nõ mõ cogimur consentire posse illos uidere, ubi nõ sunt, sed etiã oino nõ posse, nisi ubi non sunt. A D. Nihil est qđ hinc dubitare me faciat. A V G. Ergo non dubitas ibi eos pati ubi non sunt: Nam ubi uident, ibi sentiunt. Ipsum enim uidere sentire est, sentire aũt pati: quare ubi sentiunt, ibi patiuntur. Alibi aũt uident q̃ ubi sunt: ibi igit patiuntur ubi nõ sunt. A D. Mirum est, q̃ ista uera existimo. A V G. Recte fortasse existimas. Sed responde obsecro, utrũ omne quod per uisum cognoscimus, uideamus. A D. Ita credo. A V G. Credis etiã omne quod uidendo cognoscimus, per uisum nos cognoscere? A D. Et hoc credo. A V G. Cur ergo plerunq; fumum solum uidendo, ignẽ subter latere cognoscimus quẽ non uidemus? A D. Verum dicis. Et iam non puto nos uidere, quicquid p uisum cognoscimus: possumus eni, ut docuisti, aliud

Quid cognoscere quid sentire. c. 24

A uidendo aliud cognoscere qd uisus non attigerit.
AVG. Quid illud qd per uisum sentimus, possu
músne non uidere? AD. Nullo modo. AVG.
Aliud ẽ ergo sentire, aliud cognoscere. AD Om
nino aliud: nã sentimus fumu quem uidemus, &
ex eo ignẽ quẽ nõ uidemus subesse cognoscimus.
AVG. Bene intelligis. Sed uides certe cũ hoc acci
dit corpus nostrũ.i. oculos nihil pati ex igne, sed
ex fumo quẽ solũ uident. Etenim uidere sentire, &
sentire pati esse, iam supra cõsensimus. AD. Te-
neo & assentior. AVG. Cũ ergo p passionẽ cor
poris nõ latet aliqd animã, nõ cõtinuo sensus uo-
catur unus de qnq; memoratis, sed cũ ipsa passio
nõ latet: nanq; ille ignis nõ uisus, nec auditus, nec
olfact⁹, nec gustus, nec tactus à nobis, nõ tñ latet
animã fumo uiso. Et cũ hoc nõ latere nõ uocetur
sensus, qa ex igne corpus nihil est passum, uocatur
tñ cognitio per sensum, quia ex passione corporis
q̃uis alia.i.ex alterius rei uisione, coniectatum est
atq; compertum. AD. Intelligo, & optime uideo
istud cõgruere ac fauere illi definitioni tuæ, quã
ut meã mihi defendẽdã dedisti: nã ita memini eẽ
B abs te sensum definitũ, cum animã nõ latet quod
patitur corpus. Itaq; illud qd fumus uidetur, sen-
sum uocamus: passi sunt.n.eũ oculi uidendo qui
sunt corporis partes & corpora: ignẽ autẽ ex quo
nihil corpus est passum q̃uis cognitus fuerit, sen-
sum nõ uocamus. AVG Memoriã qdem tuã ꝓ-
bo & sequacẽ intelligentiã, uerũ munitio illa de-
finitionis labascit. AD. Cur q̃so? AVG. Quia
nõ negas, ut opinor, nõ nihil pati corpus cũ cresci
mus uel senescimus, neq; id nos ullo sensu sentire
manifestũ est, nec id tñ animã latet. Non igitur eã
latet quiddã qd patitur corpus, nec tñ sensus iste
appellari põt. Videndo.n maiora ea quę aliqñ mi
nora uideram⁹, & uidẽdo senes eos quos iuuenes
ac pueros fuisse cõstat, coniectamus aliquã talem
mutationẽ nostra corpora ẽt nunc dum loqmur
pati. Neq; in eo fallimur, ut opinor: nam ꝓclíuius
est ut me falli dicam ꝙ uideo, q̃ ꝙ intelligo capil-
los meos nũc crescere, corpúsue per momẽta mu-
tari. Qd' si mutatio ista passio corporis est, qd ne-
mo negat, nec nũc sentitur a nobis, nec tñ animã
latet, qa nos nõ latet, patitur, ut dixi, corpus, quod
C non latet animã, nec sensus est tñ. Quare illa defi-
nitio, quæ nihil qd sensus nõ esset debebat inclu
dere, cum hoc iclusit, certe uitiosa est. AD. Nihil
mihi restare uideo, q̃ ut te petã, ut aut definias ali
ter, aut hãc recures si potes: nã eã ista rõne quam
uehemẽter ꝓbo, uitiosam esse negare nõ possum.
AVG. Facile est istã corrigere, qd uolo tu audeas:
scies †enim, mihi crede, si bene intellexisti ubi pec
cet. AD. Num alibi q̃ ubi aliena comprehendit?
AVG Quo tandẽ modo? AD. Quia qd senescit
corpus, q̃uis in iuuene non possit negari pati ali-
quid, idq́; cũ scimus, nõ latet animã quiddam qd
patitur corpus, neq; tñ ullo sensu percipi põt. Nam
nec uideo me modo senescere, neque id auditu,
aut olfactu, aut gustu, aut tactu sentio. AVG.
Vnde ergo illud nosti? AD. Ratione id colligo.
AVG. Quibus argumẽtis ratio tua nititur? AD.
Qd alios uideo senes, qui ut ego nũc sum iuuenes
erãt. AVG Nõne sensus est quo eos uides unus
de qnq;? AD Quis negat? Sed ex eo qd illos ui-
deo, me quoq; cum id nũ uideam, cõiecto senesce

Vtitur aliàs hoc uerbo pro corrigere

† facies.

re. AVG. Quid uerborũ ergo illi definitiõi quo D
pficiatur addendũ putas, cum sensus non sit nisi
nõ lateat animã corporis passio, nec tñ ita ut eam
per aliã passionẽ, aut per aliud quodlibet intelli-
gat? AD Dic q̃so isto paulo planius AVG. Ge
ram tibi morẽ, & multo libentius retardãti q̃ festi
nãti: sed fac totus assis, ualebit enim hoc ad plura
qd dicã Definitio nihil minus, nihil amplius cõ
tinet, q̃ id qd susceptum est explicãdũ, aliter oĩno
uitiosa est. Vtrum aũt huiõi uitiis careat, cõuersio
ne exploratur, qd his exemplis tibi fiat apertius.
Si enim me rogares qd esset homo, & eũ hoc mo-
do definirem, homo est animal mortale: nõ conti
nuo qa uerum est, ẽt definitionẽ ꝓbare deberes,
sed superposita ei particola.i. oĩs, cõuertere illam
& intueri, utrum etiã conuersa uera esset: hoc est,
utrum quẽadmodũ uerum est, oĩs homo animal
mortale est, ita esset uerum, omne animal mortale
homo est, quo aliter inuẽto, improbare definitio-
nem pp illud uitium quo aliena cõprehẽdit Non
enim solus homo est animal mortale, sed ẽt quæ-
uis bestia. Hæc igitur hoĩs definitio perfici solet,
E cum additur mortali rõnale: nam homo est aĩal
mortale rõnale: atq; ut oĩs homo animal rõnale
mortale est, ita omne animal rõnale mortale ho-
mo est. Plus cõtinendo ergo superior definitio ui
tiosa erat, bestiã enim cum hoĩe continebat: Ista
pfecta est, nam & omnẽ hoĩem, & nihil plus q̃ ho
minem tenet. Tenendo aũt minus, ita uitiosa est
si addes grãmaticum: quanq̃ enim omne animal
rõnale mortale grãmaticum, homo sit, plures tñ
hoĩes qui grãmatici non sunt, hac definitione nõ
cõtinentur: & ob hoc ista per primam illam ꝓpo
sitionẽ falsa est: cum aũt cõuertitur, uera. Falsum
est enim, oĩs homo animal rõnale mortale grãma
ticum est: sed uerũ est, omne animal rõnale mor-
tale grãmaticum, homo est: q̃uis minus cõtineat.
Cũ aũt neq; per primam ꝓpositionẽ, neq; per con
uersionem enunciata uera est, his singulis est ꝓfe
cto uitiosior: ut sunt istæ duæ, Homo est animal
cãdidum: aut, homo est animal quadrupes. Nam
& si dicas, oĩs homo animal candidũ est, animal
F quadrupes: falsum dicis, ẽt si conuertas, Sed hoc
inter se differũt, qd' illa prima in aliquos hoĩes ca
dit, nã plerique sunt hoĩes candidi: hæc altera in
neminẽ, nõ.n quisquã homo quadrupes. Hęc pro
pte ad explorandas definitiones didiceris, quem-
admodum propositione atq; cõuersione iudicẽ-
tur. Sunt alia multa de hoc genere quæ docẽtur,
& uerborũ plena, & tenebrarũ, quę paulatim ubi
opportunũ uidebitur, conabor ut discas. Nũc cõ
uerte aĩum ad illã definitionẽ nostrã, & eã peritior
cũ discusseris corrige. Inueneram⁹.n. eã, cũ defini
tio sensus esset, cõplecti aliqd qd sensus nõ esset, &
ideo nõ esse cũ conuertitur uerã. Fortasse.n uerũ
est, Oĩs sensus, passio corporis est aĩam nõ latens:
ut uerum est, Omnis homo animal mortale est.
At ut falsum est, omne animal mortale homo est,
qa id est & bestia: Ita falsum est, omnis passio cor
poris non latens animam, sensus est: quia nũc no
bis ungues crescunt, nec animã latet id n. scimus,
neq; id sentimus, sed cõiectatione cognoscimus.
Quemadmodũ ergo illi definitioni hoĩs ut perfi
ceretur, additum est rationale, quo addito bestiæ
quę simul cõtinebant exclusæ sunt, nihilq́; pręter

Definitio quõ examinãda. Cap. 25

Definitio ꝓbatur ꝑ conuersionem.

Homo quid sit.

G hominem,atq; omnem hoiem tali definitione cō
prehendimus, nōne cēſes aliqd ēt huic addendū
eſſe,quo inde ſeiungatur qđ tenet alienū, nec qc-
quā in ea niſi ſenſus & oīs ſenſus itelligatur? AD.
Cenſeo qdem,ſed qd addi poſsit ignoro. AVG.
Senſus eſt certe oīs paſsio corporis non latēs ani-
mā: ſed conuerti non pōt hæc enūciatio, pp paſ-
ſionem illā corporis, qua uel creſcit uel decreſcit
ſcientibus nobis.i.ut non lateat animā. AD. Ita
eſt. AVG Quid? hæc paſsio per ſeipſam non la-
tet aiam,an p aliud? AD. Per aliud planè: Aliud
eſt.n. uidere ungues maiores, aliud ſcire quod cre
ſcāt. AVG. Cū ergo creſcere ipm ſit paſsio, quā
nullo ſenſu attingimus, magnitudo autē illa quā
ſentimus, eadē paſsiōe facta ſit, nō ipſa ſit paſsio,
manifeſtū eſt talem paſsionē non p ſeipſam ſcire
nos,ſed per aliud. Si ergo nō per aliud animā non
lateret,nōne ſentiretur potius q̃ cōiiceretur? AD.
Intelligo. AVG. Cur ergo dubitas qd illi defini
tioni ſit addendū? AD. Iam uideo ſic eē definiē
Sēſus qd fit. dū,ut ſenſus ſit paſsio corporis p ſeipſam nō latēs
animā. Nam & oīs ſenſus hoc eſt, & omne hoc,ut
opinor,ſenſus eſt. AVG. Si hoc ita ē, fateor de-
H finitionē eſſe pfectam. Sed tenemus eam ſi placet
utrū illo ſcdo uitio nō uacillet, quo illa hoīs cui
grāmaticum eſt additū. Nam meminiſſe te opor-
tet,qđ eſſe hoiem dictum eſt aial rōnale,mortale,
grāmaticum: eoq; peccare iſtam definitionem,qđ
cōuerſione uera eſt,cū prima enunciatione ſit fal
ſa. Nanq; falſum eſt,oīs homo animal rōnale,mor
tale, grāmaticum eſt: q̃uis uerū ſit, omne animal
rōnale,mortale,grāmaticū, homo eſt. Ergo ideo
uitioſa eſt hæc definitio,qđ nihil qdem prẹter ho
minē, ſed non oēm hoiem tenet: & hæc fortaſſe ta
lis eſt, de qua uelut pfecta gloriamur. Quanq̃.n.
oīs paſsio corporis per ſeipſam non latens animā
ſenſus ſit,non tñ omnis ſenſus iſtud eſt. Quod ſic
intelligas licet, Beſtię nempe ſentiunt,ac penè oēs
quinq; illis ſenſibus uigent, quātum cuiq; natura
tributū eſt. An tu id negabis? AD. Nihil minus.
Sciā et ratio non in beſtijs. Cap. 26 AVG. Quid hoc? nōne concedis ſcientiam non
eſſe niſi cum res aliqua firma ratione percepta &
cognita eſt? AD. Concedo. AVG. At beſtia ra
tione non utitur. AD. Et hoc concedo. AVG.
I Non igitur ſcientia cadit in beſtiā. Cum aūt non
latet aliqd,utiq; ſcitur: Non igitur ſentiunt beſtię,
ſi omnis ſenſus eſt cū paſsio corporis per ſeipſam
non latet animā: ſentiunt aūt,ut pauloante cōceſ-
ſum eſt. Quid ergo dubitamus illā definitionem
improbare, quæ oēm ſenſum circūplecti minime
potuit,ſiqdem beſtiarū ſenſus excluſus eſt? AD.
Fateor me deceptum, cū tibi conceſsi ſcientiā tūc
eſſe,cum aliqd firma rōne percipitur. Solos enim
hoīes cum hoc rogabas intuebar: nā neq; poſſum
dicere rōne uti beſtias, nec eis poſſum ſciētiā de-
Odiſſe. negare. Sciebat.n.ut opinor, dñm ſuū canis,quē
poſt uiginti annos recognouiſſe perhibetur, ut ta
ceam de cẹteris innumerabilibus. AVG. Dic mi
hi oro te,ſi duæ quædā res tibi proponātur, una
ad quā perueniendum ſit,altera per quā perueni-
re poſsis,quā iſtarum pluris pendis,& quā cui prę
ponis? AD. Quis dubitat eam prẹſtare ad quam
ſit perueniendū. AVG. Ergo cum ſint duæ res
quędam ſcientia & ratio,per ſcientiā peruenimus
ad rationē,an per rōnem ad ſcientiā? AD. Vtra-
que res ſibimet, quantū arbitror ita nexa eſt ut p K
alterutrā ad alterā perueniri poſsit. Nāq; ad ipſam
rationē non perueniremus,niſi ad eam perueniē-
dum eſſe ſciremus. Præceſsit ergo ſciētia,ut ad ra-
tionē per eā perueniremus. AVG. Quid? ad ip-
ſam ſciam quam dicis p̄cedere, ſine ratione perue
nitur? AD. Nunq̃ hoc dixerim: Nam eſt iſta ſum
ma temeritas. AVG. Per rōnē igitur? AD. Nō
ita eſt. AVG. Ergo per temeritatem? AD. Quis
hoc dixerit? AVG. Per qd igit? AD. Per nihil,
Quia inſita eſt nobis. AVG. Oblit⁹ mihi uide-
ris, qd inter nos ſuperius conuenerit, cū rogaſſem,
utrumnam putares tūc eſſe ſciam, cum res aliqua
firma rōne percipitur. Nam rñdiſti, ut opinor, hāc
tibi uideri humanam ſciam: nunc uero dicis poſ
ſe hoiem hr̄e aliquam ſciam, cum rem nulla rōne
pceperit. Quis aūt nō uideat nihil ſibi aduerſius
eſſe, q̃ iſta duo ſunt, & nō eſſe ſciam niſi cū res ali-
qua firma rōne percipitur, & eſſe cuiuſdā rei ſcien
tiam nulla rōne perceptæ. Itaq; noſſe cupio, utrū
hoꝝ eligas: nam utrunq; uerum eſſe nullo pacto
pōt. AD. Hoc eligo qđ pauloante dixi. Nā illud
ſuperius temere me dediſſe confiteor. Cum.n.ra- L
tione inter nos uerū quæramus, idq; fiat rogando
& rñdendo, quō poſſet ad ſummam pueniri qua
concluditur ratio, niſi prius aliqd concederetur?
Cōcedi aūt recte quī poſsit qđ neſciretur? Ita iſta
ratio niſi inueniret in me aliqd cognitū, quo inni
tens ad incognitū duceret, nihil oīno per illam di
ſcerem, nec eam prorſus rōnem nominarem. Quā
obrem fruſtra mihi non aſſentiris ante rōnem ne
ceſſario eſſe in nobis aliquam ſciam, unde ipſa ra
tio ſumat exordium. AVG. Geram tibi morem,
& te qdem ut inſtitui, quoties alicuius dati pœni-
tet, emendare pmittam: ſed ne quęſo abutaris iſta
licentia, & negligenter cum interrogo, attēdas, ne
aſsidue male conceſſa ēt de iis quæ bene cōcedū
tur, dubitare te cogant. AD. Perge potius ad cæ-
tera. Quāuis n addam uigilantiæ meæ qcqd poſ-
ſum, nam & me pudet de ſnia cadere toties, nunq̃
tñ deterrebor pudori huic reniti, & lapſum meum
te præſertim manum dante corrigere. Neq; enim
eſt ideo ſuſcipienda ptinacia, qa optanda cōſtan-
tia. AVG. Proueniat tibi planè iſta conſtantia Rō et rōcinatio.
q̃ citiſsime pōt, ita mihi placitam ſnīam ptuliſti. Cap. 27
Sed nunc eſto q̃ præſentiſsimus ad iſta quæ uolo. M
Quęro enim abs te, qđ tibi itereſſe uideatur inter
rōnem & ratiocinationem. AD. Non ſatis ualeo
iſta diſcernere. AVG. Hoc ergo intuere, utrū exi
ſtimes homini iam adoleſcēti, an uiro, an, ut oēm
ambagem auferā, ſapiēti ſine intermiſsione ineſſe
rōnem, dum mente ſanus eſt, ſicut bonā ualetudi
nem corpori, dū peſte ac uulneribus caret: an ſi-
cut ambulare, ſedere, loq, modo ineſſe, modo de-
eſſe? AD Sanæ menti ſemp puto ineſſe, rōnem.
AVG. Quid hoc dū per ea quæ cōcedūtur ac ma
nifeſta ſunt, uel iterrogādo aliū, uel cōiiciēdo * † *ali. cōiectando.
alia, pducimus nos ad alicuius rei cognitionē? Vi
detúrne tibi aut nos, aut quis ſapiens ſemp facere? † connectendo.
AD. Non ſemp Non enim ſemp homo qlibet aut
ſapiēs quantū opinor, uel ſecum, uel cū alio quæ-
rit aliqd differēdo. Nam qui q̄rit, nondū inuenit:
ita ſi † ſemp quærit, nunquā inuenit Sapiens autē † qui.
iam inuenit, ut nihil aliud dicā, uel ipſam ſapien-
tiā, quā cū eēt ſtultus differēdo fortaſſe, aut quo-
quo modo

A quo mõ alio poterat requirebat. A V G. Recte dicis. Quare intelligas uolo non esse istã rationẽ, dũ per ea q̃ conceduntur atq; cognita sunt, ad aliqd incognitũ ducimur:hoc.n.nõ semp, ut iã consensimus, inest mẽti sanę, ratio aũt semp. A D. Intelligo, sed quorsum ista? A V G. Quia pauloante dixisti, ꝑpterea me tibi debere assentiri sciẽtiã nos habere ante rõnem, q̃ cognito aliquo nititur, dum nos ratio ad incognitũ ducit:nũc aũt iuenim⁹ nõ rõnem uocandã esse dũ hoc agit: Non.n.sana mẽs agit hoc semp, cũ semp habeat rõnẽ. Sed recte ista fortasse rõcinatio nominat, ut ratio sit qdã mẽtis aspectus, rõcinatio aũt rõnis inqsitio.i. aspectus illius per ea q̃ aspicienda sunt motio. Quare ista opus est ad q̃rẽdũ, illa ad uidẽdũ. Itaq; cũ ille mẽtis aspectus, quẽ rõnem nocamus, coniectus in rẽ aliquam, uidet illam, scientia nominatur: Cum aũt non uidet mens, quanuis intendat aspectum, inscitia uel ignorantia dicitur. Non.n.& his corporalibus oculis omnis qui aspicit uidet, qd in tenebris facillime animaduertimus. Ex quo licet, ut opinor, aliud esse aspectũ, aliud uisionẽ, quæ duo

Ratiocinatio qd sit.

Differũt ratio & ratiocinatio.

B in mente rõnem & sciẽtiam nominamus: nisi qd te aduersus hæc mouet, ut parum dilucide ista distincta arbitraris. A D. Per mihi hęc distinctio placet, & libẽter assentior. A V G. Vide ergo nũc, utrum nos aspicere putes ut uideamus, an uidere ut aspiciamus. A D. Hinc uero nec cæcus qdem q̃squã dubitauerit, aspectum esse pp uisionem, nõ uisionem pp aspectum. A V G. Fatẽdum igitur, uisionẽ pluris q̃ aspectum esse pendendam. A D. Fatendum oino. A V G. Ergo & scientiam pluris quàm rõnem. A D. Consequens uideo. A V G. Placet ne tibi meliores aut fœliciores esse hoibus bestias? A D. Auertat deus tam immanem amentiã. A V G. Recte sanè exhorruisti, sed ad id nos cogit sñia tua. Dixisti.n.eas habere sciẽtiam, & nõ habere rõnem. Rõnem aũt habet homo, per quã uix ad scientiam peruenitur. Sed ut concedam facile peruenirí, qd nos adiuuabit ratio, ut bestiis nos anteponendos putemus, cũ illę habeant scientiã, & hanc pluris q̃ rõnem pendendam esse compertum sit. A D. Cogor oio aut scientiã bestiis non cõcedere, aut nihil recusare quin mihi merito anteponantur. Sed quæso explica illud, quod de cane Vlißis cõmemoraui, quale nã sit: nam eius admiratione cõmotus tam inaniter latraui. A V G.

Animantia bruta quomõ cognoscã. Cap. 28

C Quid aũt hoc putas esse nisi uim quãdam sentiendi, non sciendi? Sẽsu.n.nos multæ bestiæ superãt, cuius rei causam non hic locus est ut quæramus: mente aũt, rõne, scientia nos illis deus pręposuit. Sed ille sensus ea qbus tales animæ delectãtur, accedente cõsuetudine, cuius magna uis est, põt discernere, atq; eo facilius, qd anima beluarũ magis corpori affixa est, cuius illi sunt sensus, qb⁹ utitur ad uictum uoluptatemq;, quam ex eode illo corpore capit Humana uero aia pp rõnem atq; scientiam, de qbus agimus q̃ sunt ista longe pręstãtiora sensibus, suspendit se à corpore quantum põt, & ea quæ ĩtus est libẽtius fruitur uoluptate, quãtoq; in sensus declinat, tãto magis similiorem hominem decori facit. Inde est quod etiam pueri ua gientes, quãto alieniores à rõne sunt, tãto facilius discernunt sensũ ẽt contactum coniunctionemq; nutricum, nec odorem aliarũ põt sustinere, cum quibus consuetudo non fuit. Quamobrem quis D aliud ex alio inciderit, libenter tñ in eo sermone demoror, quo admonetur aĩa, ne se ultra quã necessitas cogit refundat in sensus, sed ab his potius ad seipsam colligat, & repuerescat deo: qd est nouũ hoiem fieri uetere exuto, à quo incipere pp ne glectã dei legẽ certa est necessitas, quo neq; ueri⁹ neq; secretius qcquã scripturis diuinis cõtinetur. Vellẽ hinc plura dicere, ac meipsum constringere, dũ quasi tibi pręcipio, ut nihil aliud agerẽ q̃ reddere me cui mihi me maxime debeo, atq; ita deo fieri, qd ait Horatius, Amicum mancipiũ dño. Qd oio fieri non põt, nisi ad eius reformemur imaginem, quã nobis, ut pciosissimã qddam & charissimũ custodiendã dedit, dum nosipsos nobis tales dedit, qualib⁹ nihil posset pter ipm anteponi Hac aũt actione nihil mihi uidetur operosius, & nihil est cessationi similius, neq; tñ eã suscipere aut implere animus põt, nisi eoipso adiuuãte cui reddit. Vnde fit ut hõ eius clementia reformandus sit, cuius bonitate ac ptãte formatus est. Sed ad ꝓpositũ redire cogimur. Quare uide utrũ tibi iam probatum sit, feras nõ hre sciam, totamq; illam uelut E imaginem sciæ, quam miramur, uim esse sentiendi. A D. Probatum sane, & si qd de hoc diligentius q̃rendum est, aliud tps aucupabor, nunc nos se cupio qd hinc cõficias. A V G. Quid aliud putas, nisi definitionẽ illã sensus, ut antea, qd nescio qd plus q̃ sensum includebat, ita nũc cõtrario uitio uacillare, qd non oẽm sensum potuit includere. Hñt.n. ferę sensum, nec hñt sciam: qcqd aũt nõ latet, scitur, & omne qd scit, ad sciam ꝓfectò pertinet, de qbus omnibus iam mihi tecum conuenit. Aut igitur non est uerũ, sensum esse passionẽ corporis non latentem animã, aut eo carent bestiæ, qa scientia carent: sensum aũt cõcedimus bestiis: Definitio ergo illa uitiosa est. A D. Fateor nihil me iuenire quo resistã. A V G. Accipe aliud quo magis nos huius definitionis pudeat. Nam meministi, ut opinor, tertium definitionis uitium tibi demonstratum, quo prorsus nihil est turpius, cũ ex neutra parte uera est, qualis est illa hois, Homo est aĩal quadrupes:nã siue oĩs homo aĩal est quadrupes, siue omne aĩal quadrupes homo est, qui dicit atq; affirmat, insanit ꝓfecto si non iocatur. F A D. Verũ dicis. A V G. Quid si in hoc uitio ista nostra depręhẽditur, putãsne qcquam magis esse qd sit explodendum atq; exterminandum de anima? A D. Quis id recuset? Sed nollẽ, si fieri põt, ẽt hic tandiu detineri, atq; interrogatiunculis agi tari. A V G. Nihil est qd metuas, iam.n cõsectũ est negocium: an tibi nondũ ꝑsuasum est, cum de differentia ferarũ & hominum ageretur, aliud esse sentire, aliud scire? A D. Immo maxime. A V G. Aliud ergo sensus, aliud scientia. A D. Ita est. A V G. Non aute sentimus rõne, sed aut uisu, aut auditu, aut olfactu, aut gustu, aut tactu. A D. Assentior. A V G. Et omne qd scimus rõne scimus. Nullus igitur sensus scientia est. Quicqd aũt non latet, ad sciam ptinet. Ad nullũ ergo sensum pertinet nõ latere, ut nullus homo quadrupes recte dici põt. Quamobrem ista nostra definitio suscepta tua, nõ solum alienos terminos inuasisse, neq; aliqd sui iuris reliquisse, sed nihil omnino habuisse ꝓpriũ, totũq; alienũ occupasse cõuicta est. A D.

Ephe.4

1 Retractã.8

Horatius

Scia et sẽsus quid differant Cap. 29

G Quid ergo agemus? Patierisne illam de iudicio ita
discedere? Quanquā.n. ego ei defensionem qualē
potui præbuerim, tu tñ ipsam litis formulā quæ
nos decepit cōposuisti. Et ego qdem tametsi obti
nere nō potui, bona[tñ]fide affui, qd mihi satis ē.
Tu uero si p̄uaricationis arguaris, qd facias à quo
& pducta est, ut iurgaret audenter, & oppugnata
ut turpiter cederet? A V G. Nūcquidnam est hic
qsquā iudex, à quo huic uel mihi metuēdam sit?
Ego te priuatim quasi adhibit⁹ iuriscōsultus, in-
struēdi cā refellere uolui, ut cū ad iudiciū uentū
fuerit, paratus assistas. A D. Est ergo aliqd qd p
ista pferas, quam mihi inualidissimo reniere de-
fendendā tuendamq; cōmendas? A V G. Est cer-
Aía que re ubique sentiat in corpore. Cap.30 te. A D. Quidnam.i.obsecro? A V G. Quia quā-
quā sit aliud sensus, aliud scia, illud tñ non latere
utrisq; cōmune est, ut ipsi homini & bestiæ, q̄uis
plurimum differant, animal tñ esse cōmune est:
Non latet.n. qcqd animæ apparet, siue per tempe
rantiā corporis, siue per intelligentię puritatē, atq;
illud primū sensus, hoc autē alterum scientia sibi
uindicauit. A D. Manet ergo illa definitio tuta
H & probata? A V G. Manet uero. A D. Vbinā er-
go deceptus sum? A V G. Vbi rogaui, utrum om
ne qd nō latet sciatur. Tu.n. huic rogationi teme-
re assensus es. A D. Nam qd uelles ut dicerem?
A V G. Non cōtinuo esse & sciam si qd non latet,
sed si per rōnem non latet, [sciam?] Cum aūt per
corpus non latet, sensum uocari, si per seipsam nō
lateat corporis passio. An ignoras qbusdam philo
sophis & peracutis uisum esse, ne idipsum qdē qd
mente cōprehenditur, ad nomen aspirare sciæ, ni
si tam firma cōprehensio sit, ut ab ea mens nulla
rōne queat dimoueri. A D. Accipio ista gratissi-
me. Sed quęso qm̄ qd sit sensus, subtilissime quan
tum arbitror explicatum est, referamus nos ad il
lā qōnem, pp quā explicādam hoc susceperamus.
Attuleram.n. ego argumentum, quo tm̄ pbarem
animā esse, quātum eius est corpus, eo q; tāgentē
à capite usq; ad pedis extremū pollicē sentit qua-
quauersum tetigeris, atq; inde ad sensus definitio
nem morarū plenissimā, sed forte necessario dela
ti sumus. Itaq; ipsum fructū tanti operis iam ostē-
de si placet. A V G. Est oio, atq; uberrimus. Nam
I totum qd q̄rebamus, effectum est. Si n sensus est
corporis passio per seipsam, non latens animā, qd
ut firmissime teneremus, diutius q̄ uelles sermoci
nati sumus, meministine tādem nos cōperisse ibi
sentire oculos ubi non sunt, uel potius ibi pati?
A D. Memini. A V G. Etiam illud dedisti, nisi fal
lor, nec modo dubitas dādū fuisse, animā multo
q̄ totū corpus est, esse meliorem ac potentiorem.
A D. Hinc uero dubitare nefarium puto. A V G.
Age si corpus potest ibi pati aliqd ubi non est, pp
quandā cum aía cōtemperationem, qd oculis in
cernendo accidere inuētum est, adeóne animam
†al. pinguem. crassam & pigram *†putamus, per quā ipsi oculi
tm̄ pñr, ut eam lateat corporis passio, si non ibi la
ceat, ubi passio ipsa contingit? A D Multum me
mouet ista conclusio, & ita multum, ut oino stu-
peam, & nō solū qd rñdeam, sed prorsus ubi sim
nō inueniam. Quid.n. dicam? sensum non esse, cū
corporis passio p seipsam nō lateat animā? Quid
erit aliud, si hoc nō est? Oculos nihil pati cum ui
demus? Absurdissimū est eos ibi pati ubi sunt, ut
seipsos non uideāt, nec ubi sunt qcq̄ est p̄ter ipsos. K
Non esse oculis animā potentiorem, cū eadem sit
istorū potentia? Nihil est dementius. An hoc dicē
dū est, potentius esse ibi pati, ubi qdq; sit, q̄ ubi nō
sit? Sed si hoc uerū esset, non esset p̄stantior uisus
cæteris sensibus. A V G. Quid qd actum aliquē,
uel incidēs quippiā, uel humoris perturbationē,
cū ibi patiantur oculi ubi sunt, neq; hoc aiam la-
tet, nec ista passio uisus, sed tactus uocatur: & tñ
talia pati oculus posset etiā in exanimi corpore,
q̄uis deesset aía, quam passio nō lateret: illud aūt
qd pati non pōt oculus, nisi adsit anima i. qd ui-
dēdo patitur, hoc solū ibi patitur, ubi nō est? Ex
quo cui non uideatur, nullo loco animā contine
ri? Siquidem oculus, qd est corpus, id tm̄ nō loco
suo patitur, qd nunq̄ sine anima pateretur. A D.
Quid igitur faciā, q̄so te? Nonne istis rōnibus con
fici potest, animas nostras nō esse in corporibus?
Qd si ita est, nónne ubi sim nescio? Quis.n. mihi
eripit, qd ego ipse anima sum? A V G Ne perturbe-
re, ac magis bono animo facito sis. Ista.n. cogita-
tio & consideratio ad nosmetipsos nos inuitat, &
quātum licet auellit à corpore. Qd aūt tibi uisum L
est, non esse aiam in corpore uiuentis animantis,
quanquā uideatur absurdum, non tñ doctissimi
hoies, qbus id placuerit defuerunt, neq; nunc ar-
bitror deesse: Sed ut ipse intelligis, res est subtilissi
ma, & ad quā cernendā mentis acies satis purgan
da est. Nunc attende potius qd aliud afferas quo
cōuincas animā, uel longā, uel latam esse, uel qd
eiusmodi. Nam illud argumentum tuū de tāgen-
di sensu, sentis nō attingere ueritatē, nec ualere ali
quid, ut eam per totum corpus tanquā sanguinē
diffusam esse cōuincat: aut si iam qd afferas nihil
habes, uideamus quæ restant. A D. Nihil habe- *uermiculi sectis quomodo moueantur. Cap.31*
rem fortasse, nisi recordarer quātū pueri mirari so
leremus palpitātes lacertarū caudas amputatas à
cætero corpore, quem motū sine anima fieri nul
lo modo mihi psuadere possum: neq; quo pacto
fiat, ut nullū sit animę spatiū, q̄n præcidi ēr cum
corpore potest, intelligo. A V G. Possem rñdere,
aerem & ignem, quę duo per animæ pręsentiā te-
nent in corpore terreno & humido, ut oium qua-
tuor fiat contēperatio, dum post eiusdem aię ab-
scessum ad supna euadunt, ac se'e expediunt, mo- M
uere illa corpuscula tāto cōcitatius, quanto plagę
recētiores *†subito erūpunt: deinde porro motū **†al. plagæ recentiore.*
lāguescere, postremo desinere, dū minus minusq;
fit qd effugit, ac deinde totum euolat. Sed ab hoc
me reuocat qd his hausi oculis penè serius q̄ cre-
di pōt, sed certe nō serius q̄ deberem. Cum.n. nu-
per in agro essemus Ligurię, nostri illi adolescen-
tes qui tunc mecū erant studiorū suorū gratia, ani-
maduerterunt humi iacentes in opaco loco reptā
tem bestiolā multipedem, longū dicam quēdam
uermiculū: uulgo notus est, hoc tñ qd dicam nun
quā in eo expertus eram. Verso namq; stylo quem
forte habebat unus illorū, animal medium percus
sit, Tum ambæ partes corporis ab illo uulnere in
cōtraria discesserūt, tāta pedū celeritate, ac nihilo
imbecilliore nisu, q̄ si duo huiuscemodi animantia
forēt. Quo miraculo exterriti, causęq; curiosi, ad
nos ubi simul ego & Alipi⁹ cōsidebam⁹, alacriter
uiuētia frustra illa detulerūt. Neq; nos parū cōmo
ti, ea currere i tabula q̄q̄uersum poterat cernba-

A musiatq; unũ ipsorum stylo tactũ, cõtorquebat se ad doloris locũ, nihil sentiẽte alio ac suos alibi motus peragente. Quid plura? Tentauimus quatenus id ualeret, atq; uermiculum, immò iam uermiculos in multas partes cõcidimus: ita oẽs mouebantur, ut nisi à nobis illud factũ esset, & cõparerent nulnera recẽtia, totidem illos separatim natos, ac sibi quemq; uixisse crederemus. Sed tunc ego quod illis adolescẽtibus dixi, cũ intuenti me intuerẽtur, tibi nunc dicere uereor Iam n. tantum processimus, ut nisi tibi aliter respõdero, quod secundũ meam causam probabiliter ualet, tota nostra intẽtio per tam longũ munita sermonẽ, ab uno uermiculo penetrata succubuisse uideatur Illis aũt præceperam ut in studijs sicut cœperant, suũ cursum tenerẽt: ita eos opportunius aliqñ ad quęrẽda & discutiẽda ista, si res moneret esse uenturos Sed quę illis discedentibus cũ Alipio sermocinatus sum, cũ uterq; nostrũ pro suo quisq; modulo recordaretur, & coniectaret & quæreret, si exponere uelim, longè plura à nobis dicẽda sunt, q̃ ab ipsò principio tantis ambagibus atq; anfractibus dicta sunt Non apud te tñ tacebo quod sentio, nisi mihi tunc multa iam nota

B essent de corpore, de specie quę inest corpori, de loco, de tẽpore, de motu, quę subtilissime atq; abstrusissime * propter hanc ipsam quęstionẽ differũtur, ad dandũ palmam ijs, qui corpus esse animam dicunt, declinarẽ. Quapropter te ut possum etiã atq; etiã moneo, ne temere aut in libros, aut in disputationes loquacissimorum hominũ, nimiumq; sensibus his corporeis credẽtiũ te pręcipites, donec corrigas firmesq; uestigia, quę usq; ad ipsum deum animam ducunt: ne ab illo secretissimo & trãquillissimo mẽtis habitaculo, à quo nunc dum hęc incolit peregrina est, studijs facilius & laboribus, q̃ inertia desidiaq; auertaris. Nũc aũt accipe cõtra illud quo ut sentio multum moueris, non quod robustius de multis, sed quod breuius, neq; quod mihi probabilius q̃ cætera, sed quod tibi aptius eligere potui. AD. Dic oro te q̃ citissime potes. AVG. Primum illud dico, si maxime causa lateat, cur in cõcisione quorundã corporũ illa contingant, nõ cõtinuo nos hoc uno ita perturbari oportere, ut tam multa quæ superi⁹ luce, clariora tibi uisa sunt, falsa esse arbitremur. Fieri.n. põt ut hui⁹ rei causa nos la-

C teat, quæ uel humanæ naturæ occultata est, uel sit alicui homini cognita, nec iste à nobis interrogari possit, aut etiã hoc ingenio simus, ut satisfacere nobis interrogatus non possit. Nũquid nã ex eo quicquid ex cõtraria parte firmissime didicimus, ac uerissimũ esse confitemur, labi nobis atq; extorqueri decet? Atqui si illa maneant integra, quę interrogatus certa & indubia esse respondisti, nihil est quod istũ uermiculũ pueriliter metuamus, quãquam uiuacitatis et numerositatis ei⁹ causam nõ ualeam⁹ afferre. Si enim apud te de aliquo fixũ immotumq; cõstaret, quod esset uir bonus eumq; in latronũ cõuiuio quos psequereris deprehenderes, atq; aliquo casu antequã abs te interrogari posset moreretur, quamlibet causam putares potius illius cum sceleraris coniunctionis atq; cõuiuij, etiam si te semper lateret, q̃ scelus & societatẽ. Cur ergo nõ cum tam multis argumentis superius æditis, atq; abs te firmissime cõprobatis, planũ tibi factum sit, non loco animam contineri, atq; ob hoc nullius talis esse

Al. dilucidis, aliàs abstrusissime.

quantitatis, qualẽ in corporibus cernimus, aliquã suspicaris esse causam, cur nõnullũ aĩal concisum in omnibus partibus uiuat, nõ ea tñ quod cũ corpore aĩa cõcidi potuerit? Quam si reperire nõ possumus, nõnne quęrenda est potius uera, q̃ falsa credenda? Deinde quęro abs te, utrũ putes in uerbis nostris aliud esse ipsum sonũ, aliud quod sono significatur. AD. Ego utrunq; idem puto. AVG. Dic mihi ergo, sonus ipse unde pcedat cũ loq̃ris. AD. Quis dubitet à me procedere. AVG. Abs te ergo sol procedit dum nominas solem? AD De sono me, nõ de re ipsa interrogasti. AVG. Aliud ergo sonus est, aliud res quam significat sonus: tu aũt utrunq; idẽ esse dixeras. AD. Age iam concedo aliud esse significantẽ sonũ, aliud rẽ quę significatur. AVG. Dic ergo, utrũ possis gnarus latinę linguę nominare in loquendo solem, si nõ intellectus solis pręcederet sonũ? AD. Nullo modo possem. AVG. Quid antequã ipsum nomen de ore procedat, si uolens id enunciare aliquandiu te in silentio teneas, nõnne in tua cogitatiõe manet, quod expressa uoce alius auditurus est? AD Manifestũ est. AVG. Quid cum ipse sol tantę sit magnitudinis, num illa notio eius, quam cogitatione ante uocẽ tenes, aut longa, aut lata, aut qd eiusmodi uideri potest? AD. Nullo modo. AVG. Age iam dic mihi, cũ ore ipsum nomen erumpit tuo, atq; id ego audiẽs solẽ cogito, quẽ tu ante uocem & cũ ipsa uoce cogitasti, & tunc fortasse ambo cogitamus, nõnne tibi uidetur nomen ipsum ueluti accepisse abs te significationẽ, quã ad me p aures deportaret? AD. Videtur. AVG. Cum ergo nomen ipsum sono & significatione cõstet, sonus aũt ad aures, significatio ad mentẽ ptineat, nõnne arbitraris in nõie uelut in aliquo animante sonũ eẽ corpus, significationẽ autem quasi animam soni? AD. Nihil mihi uidetur similius. AVG. Attende nũc, utrũ nominis sonus p literas diuidi possit, cum anima eius, id est, significatio non possit? Siqdẽ ipsa est, quã pauloante in nostra cogitatione nec latã nec longã iudicasti tibi uideri. AD. Prorsus assentior. AVG. Quid cũ per literas singulas sonus ille diuiditur, uidetur tibi significationẽ illã retinere? AD. Quomõ possunt singulę literę significare quod nomen, quod ex his confectum sit *†significat? AVG. At cũ pdita significatione discerptus in literis sonus est, num aliud putas eẽ factũ, q̃ dilaniato corpore discessisse animam, & quasi mortẽ quandã nominis cõtigisse. AD. Nõ solũ assentior, sed ita libẽter, ut nihil me magis in hoc sermone delectauerit. AVG. Si ergo satis pspexisti in hac similitudine, quomõ possit dissecto corpore aĩa nõ secari, accipe nunc quomõ frustra ipsa corporis, cũ anima secta nõ sit, uiuere possint. Iam enim cõcessisti, & rectè ut opinor, significationẽ, quę quasi anima soni est, dũ nomẽ æditur per seipsam nullo pacto diuidi posse, cũ ipse sonus q uelut corpus eius est possit. Sed in solis nõie ita soni est facta diuisio, ut nulla pars eius significationẽ aliquã retineret. Itaq; illas literas dilacerato corpore nõis, tanquã ex anima membra, id est, significatione carentia cõsiderabamus. Quãobrẽ si aliquod nomẽ inuenerimus, qd diuisum queat etiã singulis partibus qdpiã significare, cõcedas oportet non oĩmodã ueluti mortẽ tali pręcisionẽ factã

D

Diuiso corpore, quomodo nõ diuidatur anima. Cap. 32.

E

Nomẽ ad sonũ, sonus ad aures, significatio ad mentem pertinet.

F

† al. ex his cõfit.

G eẽ,cũ tibi mẽbra separatim cõsiderata qdlibet significantia,& quasi spirãtia uidebunt. A D. Cõcedã oino,& ut iã idipsum sones flagito. A V G. Accipe: Nã dũ uicinia solis attendo de cuius noie supius egimus, lucifer mihi occurrit, qui profecto inter scdam & tertiã syllabã scissus non nihil prio re parte significat, cũ dicimus luci, & ideo in hoc plus q̃ dimidio corpore nominis uiuit. Extrema ẽt pars habet aiam: nam cũ ferre aliquid iuberis, hanc audis. Quĩ n. posses obtemperare, si quis tibi diceret, fer codicẽ, si nihil significaret, fer: qđ cũ additur luci, lucifer sonat, & significat stellam: cũ aũt demit, nonnihil significat, & ob hoc quasi retinet uitam. Cum aũt locus & tp̃s sit quibus oia quę sentiunt, occupantur, uel potius quę occupãt quod oculis sentimus per locũ, quod auribus per tẽpus diuiditur. Vt. n. uermiculus ille plus loci totus q̃ pars eius occupabat, ita maiorem tp̃is moram tenet cum lucifer dicitur, q̃ si luci tm̃modo diceretur. Quare si hoc significatiõe uiuit in ea diminutione tp̃is, quæ diuiso illo sono facta est, cũ eadẽ significatio diuisa non sit, nõ. n. ipsa per tp̃s

H distendebatur, sed sonus: ita existimãdũ est, secto uermiculi corpore, q̃q̃ in minore loco pars eo ipso quo pars erat uiueret, non oio aiam sectam, nec loco minore, minorẽ esse factam, licet integri animantis membra oia per maiorẽ locum porrecta simul possederit. Nõ. n. locum ipsa, sed corpus qđ ab eadem agebatur, tenebat: sicut illa significatio non distenta per tp̃s, oẽs tñ nominis literas suas moras ac tp̃a possidentes, uelut animauerat atq; cõpleuerat. Hac similitudine interim cõtentus sis peto, qua te sentio delectatũ. Quæ aũt subtilissime de hoc disputari põt, ita ut nõ similitudinib⁹, quæ plerunque fallunt, sed rebus ipsis satisfiat, ne in p̃sentia expectes. Nam & cõcludendus est tam longus sermo, & multis aliis quæ tibi desunt, aius ad hęc intuenda & perspicienda prçcolendus est, ut possis intelligere liquidissime, utrum qđ à qbusdam doctissimis uiris dicitur ita sese habeat aiam per seipsam nullo modo, sed tñ per corpus posse partiri. Nunc accipe à me si uelis, uel potius recognosce per me, quanta sit aia, non spatio loci ac

I tp̃is, sed ui ac potentia. Nam ita si meministi propositum ac distributum iam diu nobis est. De numero uero animarum, nescio quid tibi responde㠖 *De numero aiarũ quęstio inuoluta.* – cum hoc ad istam quęstionem pertinere putaueris. Citius. n. dixerim nõ esse oino quęrendũ, aut certe tibi nunc differendũ, q̃ uel numerum ac multitudinem non pertinere ad quantitatem, uel tam inuolutam quęstionem modo à me tibi posse expediri. Si. n. dixero unã esse animam, conturbaberis, qđ in altero beata ẽ, in altero misera, nec una res simul & beata & misera põt eẽ. Si unã simul & multas dicã eẽ, ridebis: nec mihi facile unde tuũ risum cõprimam suppetit. Sin multas tm̃modo esse dixero, ipse me ridebo, minusq; me mihi displicentẽ q̃ tibi perferã. Audi ergo qđ ex me bene te audire posse polliceor. Qđ uero aut ambobus, aut alteri nostrũ ita onerosum est, ut fortasse opprimat, ne subire aut iponere uelis. A D. Cedo * prorsus, & qđ tibi cõgruenter mecũ uideł agi posse, quantũ ualeat aia, expecto ut exponas. A V G. O utinã doctissimũ aliquem, neq; id tm̃, sed etiã eloquentissimũ, & oino sapientissimum,

**alias credo*

Varia aię in hoie operatio.

Cap. 33

perfectumq; hoiem de hoc ambo interrogare possemus, quonã ille mõ qd aia in corpore ualeret, qd in seipsa, qd apud deũ, cui mundissima, prima est, & in quo habet summũ atq; omne bonũ suũ, dicendo ac disputando explicaret. K Nunc autẽ cũ mihi ad hãc rem desit alius, audeo tñ tibi nõ deesse: sed hoc mercedis est, qđ dum quid ualeat aia, indoctus expedio, quid ipse ualeam, securus experior. In primis tñ tibi amputem latissimã quandã & infinitam expectationem, ne me de omni aia dicturum putes, sed tm̃ de humana, quam solam curare debemus, si nobismetipsis curę sumus. Hæc igitur primo, quod cuiuis animaduertere facile est, corpus hoc terrenũ atq; mortale pręsentia sua uiuificat, colligit in unũ, atque in uno tenet, diffluere atq; contabescere non sinit: alimẽta per mẽbra æqualiter suis qbusq; redditis distribui facit, congruentiam eius modumq; conseruat, non tantum in pulchritudine, sed etiam in crescendo atq; gignendo. Sed hæc omnia homini etiã cũ arbustis cõmunia uideri queunt. Hęc. n. ẽt dicimus uiuere, in suo uero quidq; illor. genere custodiri, ali, crescere, gignere uidemus atq; fatemur. L Ascẽde itaq; alterum gradũ, & uide qd possit aia in sensibus, ubi euidentior manifestiorq; uita intelligit. Non. n. audienda est, nescio quæ impietas rusticana planę magisq; lignea q̃ sint ipsæ arbores, qbus patrociniũ pręcbet, quæ dolore uitem qñ uua decerpitur, & non solũ sentire ista cũ cæduntur, sed ẽt uidere atq; audire credit. De quo errore sacrilego, alius est differendi locus. Nunc quod institueram attende, quæ sit uis aiæ in sensibus, atque in ipso motu manifestior ẽt aiantis * †, quor. nobis cũ iis quæ radicibus fixa sunt, nulla põt esse cõmunio. Intendit se aia in tactum, & eo calida, frigida, aspera, lenia, dura, mollia, leuia, grauia sentit atq; discernit. Deinde innumerabiles differentias sapor, odorũ, sonorũ, formarum gustando, olfaciẽdo, audiendo, uidendoq; diiudicat, Atq; in iis omnibus, ea quæ scdm naturam sui corporis sunt, asciscit atque appetit, reiicit fugitq; cõtraria. Remouet se ab his sensibus certo interuallo temporũ, & eor. motus quasi per quasdã ferias reparãs, imagines rerũ quas per eos hausit, secũ cateruatim & multipliciter uersat, & hoc totũ est somn⁹ & somnia. M Sæpe ẽt gestiẽdo ac uagãdo facilitate motus delectatur, & sine labore ordinat membror. cõcordiam, pro copulatione sexus agit qđ põt, atq; in duplici natura, societate atq; amore molit unũ. Foetibus non iam gignendis tm̃modo, sed ẽt fouẽdis, tuendis, alendis, atq; conseruandis conspirat. Rebus inter quas corpus agit, & qbus corpus sustentat, consuetudine sese innectit, & ab eis quasi membris ęgre separatur: quę consuetudinis uis et seiunctione rerum ipsarum, atque interuallo temporis non discissa memoria uocatur. Sed hæc rursus oia posse animam etiam in bestiis nemo negat. Ergo attollere in tertium gradum qui iam est homini proprius, & cogita memoriã non consuetudine inolitarum, sed animaduersione atq; signis commendatar. ac retentarum rerũ innumerabiliũ, tot artes opificũ, agrorũ cultus, extructiones urbiũ, uariorũ ędificior. ac moliminum multimoda miracula: inuẽtiones tot signor. in lr̃is, in uerbis, in gestu, in huiuscemodi sono, in picturis,

prim⁹ gradus aię.

Scd̃s gradus aię.

*† *al. manifestior animãtis.*

Periphrasis somni.

Plato in symposio.

Tertius gradus animæ.

A atq; figmentis: tot gentiũ linguas, tot instituta, tot noua, tot instaurata: tantũ librorũ numerũ, & huiusmodi monimentos, ad custodiendã memoriã, tantamq; curã posteritatis: officios, potestatũ, honorũ, dignitatumq; ordines, siue in familijs, siue domi, militiæq; in republica, siue in prophanis, siue in sacris apparatibus: uim ratiocinandi & excogitandi fluuios eloquentiæ, carminũ uarietates, ludendi ac iocãdi causa milleformes simulationes, modulãdi peritiã, demetiẽdi subtilitatẽ, numerandi disciplinã, præteritorũ ac futurorũ ex pñtibus cõiecturã. Magna hæc & oĩno humana. Sed est & adhuc ista partim doctis atq; indoctis, partim bonis ac malis animis copia cõmunis. Suscipe* igitur atq; insili quarto gradui, ex quo bonitas incipit, atq; oĩs uera laudatio. Hinc.n. aĩa se non solũ suo, si quã uniuersi partẽ agit, sed ipsi etiã uniuerso corpori audet preponere, bonaq; eius bona sua nõ putare, atq; potentiæ pulchritudiniq; suę comparata, discernere atq; contẽnere. Et inde quo magis se delectat, eo magis sese abstrahere à sordibus,

Quartus gradus animæ. *al. Suspice.*

B totãq; emaculare, ac mũdissimã reddere & cõptissimã: roborare se aduersus omnia quę de ,ppõsito ac sñia dimouere moliunt, societatẽ humanã magnipendere, nihilq; uelle alteri qd sibi nolit accidere: seq; authoritatẽ ac præcepta sapientiũ, & p hæc loq sibi deũ credere. In hoc tã præclaro actu aiæ inest adhuc labor, & cõtra huius mundi molestias atq; blãditias magnus acerrimusq; cõflictus. In ipso n. purgationis negocio subest metus mortis sæpe nõ magnus, sæpe uero uehemẽtissimus Non magnus tũ, cũ robustissime credit: nã uidere hoc utrũ sit uerũ, nõ nisi ppurgatæ animæ licet, tanta dei puidẽtia iustitiaq; gubernari oĩa, ut nulli mors inique accidere possit, etiã si eã forte iniquus intulerit. Vehemẽter aũt formidatur mors in hoc iam gradu, cũ & illud eo credit infirmius, quo soliciti⁹ queritur, & eoipso minus uidet, quo tranqllitas ,ppter metũ minor est. inuestigãdis obscurissimis rebus p necessaria. Deinde quo magis magisq; sentit aĩa, eoipso q, pficit, quantũ intersit inter puram & cõtaminatam: eo magis timet, ne deposito isto

C corpore, minus eã possit deus q̃ seipsa ferre pollutã. Nihil aũt difficilius q̃ & nõ metuere *mortẽ, & ab illecebris huius mũdi, sicut picula ipsa postulant, temperare. Tanta est tñ anima, ut etiã hoc possit adiuuante sanè iustitia summi & ueri dei, qua hæc uniuersitas sustentatur & regitur: qua etiã factũ est, ut nõ modo sint oĩa, sed etiã sic sint, ut omnino melius eẽ nõ possint. Cui se in ope tam difficili mũdationis suæ adiuuandã & pficiendã pijssime tutissimeq; cõmittit. Quod effectum erit, cum fuerit ab omni tabe anima libera maculisq; diluta, cũ se deniq; in seipsa lætissime tenet, nec omnino aliqd metuit sibi, aut ulla sua causa quicquam angitur. Est ergo iste quintus gradus. Aliud est enim efficere, aliud tenere puritatẽ: & alia prorsus actio qua se inqnatã redintegrat, alia qua nõ patitur se rursus inqnari. In hoc gradu omnifariã cõcipit quãta sit: Qd cũ cõceperit, tũc uerò ingẽti quadã & incredibili fiducia pgit i deũ, id est, in ipsam cõtẽplationẽ ueritatis, & illud ,ppter quod tantũ laboratũ est, altissimũ & sacratissimum † *premium. Sed hæc actio, id est, appetitio, intelligendi ea quæ uere summeq; sunt, summus aspectus est ani-

**al. & metuere* *Quintus gradus animæ.* *†al. secretissimum.*

mæ, quo pfectiorẽ, meliorẽ rectioremq; nõ habet. D

Sextus ergo erit iste gradus actionis. Aliud est enim mundari oculũ ipsum animæ, ne frustra & temere aspiciat & praue uideat: aliud ipsam custodire atq; firmare sanitatẽ: aliud iam serenũ atq; rectum aspectũ in id quod uidendũ est dirigere. Qd q prius uolunt facere, q̃ mundati & sanati fuerint, ita illa luce reuerberant ueritatis, ut nõ solũ nihil boni, sed ẽt mali plurimũ in ea putent esse, atq; ab ea nomẽ ueritatis abiudicent, & cũ quadã libidine & uoluptate miserabili in suas tenebras, quas eorũ morbus pati põt, medicinę maledicentes refugiant. Vñ diuino afflatu, & prorsus ordinatissime illud a ,ppheta dicitur: Cor mundũ crea in me deus, & spũm rectũ innoua in uisceribus meis. Spiritus. n. rectus est, credo: quo fit ut aĩa in ueritate quærenda deuiare atq; errare nõ possit. Qui ,pfecto in ea nõ instauratur, nisi prius cor mundũ fuerit, hoc est, nisi prius ipsa cogitatio ab omni cupiditate ac fece rerũ mortaliũ sese cohibuerit & eliquauerit. Iã uero in ipsa uisione atq; contẽplatione ueritatis, q septimus atq; ultimus animę gradus est, neq; iam gradus, sed quædam mansio, quò illis gradibus puenitur, quæ sint gaudia, quæ perfruitio ueri & summi boni, cuius serenitatis atq; æternitatis afflatus, qd ego dicã? Dixerũt hęc quãtũ dicenda esse iudicauerunt magnę quędã & incõparabiles aiæ, quas etiã uidisse ac uidere ista credimus. Illud planè ego nũc audeo tibi dicere, nos si cursum quẽ nobis deus imperat, & quẽ tenẽdum suscepimus, cõstantissime tenuerimus, puenturos p uirtutẽ dei atq; sapientiã ad summã illã causam, uel summum authorẽ, uel summũ principiũ rerũ omniũ, uel si quo alio modo res tanta congruentius appellari põt: quo intellecto uere uidebimus q̃ sint omnia sub sole uanitas uanitantiũ. Vanitas enim est fallacia, uanitates aũt uel falsi, uel fallentes, uel utriq; intelligunt. Licet tñ dignoscere quantum inter hæc, & ea quæ uere sunt distet, & quem admodũ tamẽ etiã ista omnia deo authore creata sint, & in illorũ †cõparatione nulla sint, p se autẽ cõsiderata mira atq; pulchra. Tunc agnoscemus q̃ uera nobis credenda imperata sint, quãq; optime ac saluberrime apud matrẽ ecclesiã nutriti fuerimus, quæue sit utilitas lactis illius quod Apostolus Paulus paruulis se potum dedisse prædicauit: quod alimentũ accipere cũ qs matre nutritur, utilissimũ est, cũ iam grandis est, pudendũ: respuere cũ opus est miserandum: reprehendere aliqñ aut odisse, sceleris & impietatis, tractare aũt ac dispensare cõmode, laudis & charitatis plenissimum est. Videbimus ẽt naturę hui⁹ corporeę tãtas cõmutationes & uicissitudines, dũ diuinis legibus seruit, ut etiã ipsam resurrectionẽ carnis, quę partim tardius, partim oĩno nõ credit, ita certã teneamus, ut certius nobis nõ sit solẽ cũ occiderit oriturũ. Iam uero eos q ad exẽplũ salutis nostrę ac primitias à filio dei potẽtissimo, æterno, incõmutabili susceptũ hoiem, eundemq; natũ esse de uirgine, cęteraq; huius historię miracula irridẽt, sic cõtẽnem⁹, tanq; eos pueros, q. cũ pictorẽ ,ppositis tabulis quas intueat pingentẽ uiderint, nõ putẽt posse hoiem pingi, nisi aliã picturã q pingit, aspexerit. Tanta aũt in cõtẽplanda ueritate uoluptas est, quantacũq; ex parte eã qsq; cõtẽplari potest: tanta puritas, tan-

Sextus gradus animæ. *Psal. 50.* *Septimus gradus animæ.* E *Eccles. 1.* *S. Retra. cap. 7.* *Ita freqn ter citat. tillius.* F *1. Cor. 3.*

G ta fynceritas,tam indubitanda rerũ fides , ut neq
qcquã præter ea sciſſe ſe aliqñ aliqs putet,cum ſibi
ſcire uidebatur , & quo minus impediatur aĩa toti
tota inhærere ueritati,mors quæ antea metuebaſ,
id eſt,ab hoc corpore omnimoda fuga & elapſio,
ꝓ ſummo munere deſideretur. Audiſti quanta
uis ſit aĩæ ac potentia,qđ ut breuiter colligã,quẽ-
admodũ fatendũ eſt animã humanã nõ eſſe quod
deus eſt:ita præſumendum,nihil inter omnia quę
creauit,deo eſſe ꝓpinquius Ideoq̃ diuinè ac ſingu
lariter in eccleſia catholica traditur, nullã creatu-
rã colendã eſſe aĩæ,libentius enim loquor his uer
bis,quibus mihi hæc inſinuata ſunt,ſed ipſum tã-
tummodo rerũ,quæ ſunt omniũ creatorẽ,ex quo
omnia,per quẽ omnia,in quo omnia,id eſt, incõ-
mutabilẽ*ueritatẽ,incõmutabilẽ æternitatẽ , in-
cõmutabilẽ uirtutẽ,incõmutabilẽ charitatẽ, unũ
uerũ deũ atq; perfectũ,q nunquã nõ fuerit , nun-
quã nõ erit,nunquã aliter fuerit , nunquam aliter
erit Quo nihil ſit ſecretius,nihil præſentius,q diſ-
ficile inuenitur ubi ſit,difficiliꝰ ubi nõ ſit, cũ quo
eſſe nõ oẽs poſſunt,& ſine quo eẽ nemo poteſt : &
H ſi qd de illo incredibilius, cõuenientius tamẽ atq;
aptius hoĩes dicere ualemus . Hic ergo ſolus deus
animæ colendus eſt, neq; diſcretè , neq; confuſe.

Anima cõfertur ad res cõditas & deũ c.34

Roma.11

** aliàs incõmutabile principiũ, incõmutabilẽ ſapientiam.*

Quicquid.n.anima colit ut deũ,neceſſe eſt,ut me-
lius eẽ,q̃ ſeipſam putet.Animæ aũt natura,nec ter-
ra,nec maria,nec ſydera,nec luna,nec ſol , nec qcq̃
oĩno quod tangi,aut his oculis uideri põt , nõ de-
niq; ipſum qđ uideri à nobis nõ põt,cœlũ, melius
eſſe credendũ eſt . Immò hæc oĩa longe deteriora
eſſe,q̃ eſt quælibet anima,ratio certa conuincit: ſi
modo eã ueri amatores ducentẽ per inſolita quæ-
dã , & ob hoc ardua cõſtantiſſime atq; obſeruan-
tiſſime ſeq audeant.Si qd uero aliud eſt in rerũ na-
tura,præter iſta quę ſenſibus nota ſunt,& proiſus,
quæ aliquod ſpatiũ loci obtinent, qbus omnibus
præſtantiorẽ animã humanã eſſe diximus,Si quid
ergo aliud eſt eorũ,quæ deus creauit,qddã eſt de-
terius,qddã par:deterius,ut anima pecoris:par, ut
angeli:melius aũt nihil.Et ſi qñ eſt aliqd horũ me
lius,hoc pctõ eius ſit,nõ natura.Quo tñ non uſq;
adeo ſit deterior , ut ei pecoris anima præferenda
aut conferenda ſit . Deus igitur ſolus ei colendus
I eſt,q ſolus eius eſt author . Homo aũt qlibet alius
" quanquã ſapientiſſimus & pfectiſſimus,uel ꝓrſus
" quælibet aĩa rõnis cõpos atq; beatiſſima,amanda
" tantũmodo & imitanda eſt , eiq; ꝓ merito atq; or-
dine,qđ ei congruit deferendũ.Nã dñm deũ tuum
4 adorabis,& illi ſoli ſeruies Errantibus uerò cogna
" tis animis & laborantibus , quantũ licet atq; præ-
" ceptum eſt,opem ferẽdam eſſe ſciamus, ita ut hoc
" ipſum cũ bene agiſ, deũ p nos agere intelligamus.
" Neq; qcquã nobis ꝓpriũ uẽdicemus inanis glorię
" cupiditate dcepti,quo uno malo à ſummo in ima
" demergimur . Neq; uitijs oppreſſos , ſed ipſa uitia:
" neq; peccatores,ſed ipſa peccata oderimus. Omni-
bus enim ſubuentũ uelle debemus, etiã q nos lęſe
runt,aut lædere,aut omnino lædi uolunt.Hæc eſt
uera,hæc eſt perfecta,hæc ſola religio,per quã deo
reconciliari pertinet ad animæ,de qua quęrimus,
magnitudinẽ,qua ſe libertate dignã facit:nam ille
ab oĩbus liberat , cui ſeruire omnibus utiliſſimũ
eſt,& in cuius ſeruitio placere perfectè ſola liber-
tas eſt.Sed uideo me penè exceſſiſſe metas ꝓpoſi-

Deute.6.
Matth 4

ti mei,ac ſine ulla interrogatione tandiu tibi mul K
ta dixiſſe,neq; id me pœnitet.Nã cũ ſint iſta p tam
multas eccleſiæ ſcripturas diſperſa, quãquã ea nõ
incõmodè collegiſſe uideamur, plene†*tamẽ in-
telligi nequeũt,niſi qſq; in illorũ ſeptẽ quarto gra-
du fortiter agens , pietatemq; cuſtodiens , & ad ea
pcipienda ſanitatẽ,ac robur cõparans,ingrat om-
nia ſingillatim diligentiſſime ac ſagaciſſime: nãq;
illis omnibus gradibus ineſt diſtincta & propria
pulchritudo,quos actus melius appellamus. Quę-
rimus qppe de animæ potentia, & fieri põt ut hęc
omnia ſimul agat,ſed id ſolũ ſibi agere uideaſ qđ
agit cũ difficultate,aut certe cũ timore Agit enim
hoc multo q̃ cætera attentior . Aſcendentibus igiſ
ſurſum uerſus . Primus actus docendi cauſa dicaſ
animatio:ſecundus,ſenſus:tertius,ars:quartus,uir
tus:qntus,tranqllitas:ſextus,ingreſſio : ſeptimus ,
contẽplatio.Poſſunt & hoc mõ appellari:Primus,
de corpore:ſecũdus,p corpus:tertius,circa corpus:
quartus,ad ſeipſam:quintus,in ſeipſam:ſextus, ad
deũ:ſeptimus,apud deũ.Pñt & ſic:Pulchrè de alio
pulchrè p aliđ,pulchrè circa aliud, pulchrè ad pul
L chrũ,pulchrè in pulchro,pulchrè ad pulchritudi-
nẽ,pulchrè apud pulchritudinẽ De quibus oĩbus
poſt requires,ſi qd uidebitur apiendũ: nũc ideo uo-
lui tot iſta ſignare uocabulis, ne te moueat cũ alij
alijs noĩbus eadẽ uocant , aut aliter etiã partiunſ,
& ob hoc aut iſta aut illa improbes: innumerabi-
libus.n.modis eædẽ res & appellari & diuidi pñt
rectiſſime ac ſubtiliſſime,ſed in tãta copia modo-
rũ utiſ qſq;,quo ſe congruẽter uti exiſtimat. Deus
igitur ſummus & uerus lege inuiolabili & incorru
pta,qua oẽ qđ condidit regit , ſubijcit aĩæ corpus,
aĩam ſibi,& ſic omnia ſibi, neq; in ullo actu eãdẽ
deſerit,ſiue pœna,ſiue præmio.Id enim iudicauit
eẽ pulcherrimũ,ut eſſet qcqd eſt,q̃uo eſt:& ita na-
turę gradibus ordinaretur,ut cõſiderantẽ uniuer-
ſitatem nulla offenderet ex ulla parte deformitas,
omniſq; animæ pœna & omne præmiũ conferret
ſemp aliqđ ꝓportioni iuſtæ pulchritudinis, diſpo
ſitioniq; rerũ omniũ.Datum eſt enim animę libe-
rũ arbitriũ,qđ q nugatorijs ratiocinationibus la-
befactare conãtur,uſqueadeò cæci ſunt, ut ne iſta
ipſa qdẽ uana atq; ſacrilega ꝓpria uolũtate ſe dice
re intelligant : nec tñ ita liberũ arbitrium animæ M
datũ eſt,ut quodlibet eo moliens,ullã partem di-
uini ordinis legiſq; perturbet.Datũ eſt.n.à ſapien-
tiſſimo atq; inuictiſſimo totius creaturę dño : ſed
iſta ut uidẽda ſunt,uidere paucorũ eſt,neq; ad hoc
qſquã niſi uera religione ſit idoneus. Eſt enim reli
gio uera,qua ſe uni deo anima,unñ ſe pctõ uelut ab
ruperat,reconciliatione religat Innectit ergo ani-
mã in illo actu tertio,atq; incipit ducere,purgat in
quarto,reformat in quinto,introducit in ſexto, pa
ſcit in ſeptimo:atq; hoc ſit aliás citius , aliàs tardi-
us,ut quæque amore ac meritis ualent: oĩa tamen
deus iuſtiſſime,moderatiſſime,pulcherrime facit,
quoquo modo ſeſe habere uoluerint, de qbꝰ fac.t.
la uerò ẽt puerorũ infantiũ cõſecratione: quantũ
proſint,obſcuriſſima quæſtio eſt , nõnihil tamen
ꝓdeſſe credendũ eſt Inueniet hoc ratio , cũ quæri
oportuerit : quãquã & alia multa iã diu quęrenda
tibi potius aliqñ, q̃ cognoſcenda ꝓtulerim.Quod
fiet utiliſſime,ſi duce pietate requiraſ . Quæ cũ ita
ſint , qs eſt q iuſte ſtomachetur,quod agendo atq;

† aliàs plane.*

De potentia animæ iuxta ſeptẽ gradus : Cap.35.

Anima ſoluta corpore qualis.ca.36.

Quæ ſit religio uera.

A ministrando corpori anima data sit, cum tantus & tam diuinus rerum ordo connecti melius nō possit? Aut quęrendum putet, qualis in hoc mortali & fragili corpore efficiatur, cū & in mortem propter peccatū iure cōtrusa sit, & uirtute hic etiam possit excellere? Aut qualis post hoc corpus futura sit, cū & pœna mortis necessario manere debeat, manente peccato, & uirtuti pietatiq; sit deus ipse.i.ueritas ipsa prǽmiū? Quare si iam placet, tam longū sermonem terminemus aliquando, & implendis dei pręceptis uigilātissime & religiosissime operā demus: non enim est alia fuga de tantis malis, Si quid autē obscurius à me dictum est q̄ uelles, facito ut memoriæ mandatum aliàs opportunius requiras. Neq;.n. deerit nobis quærentibus se, qui desuper est magister omnium. AD. Ego uero & hac oratione tua ita sum affectus, ut eam interpellare *nefas putauerim: & si tibi modus sermonis hic placet, tresq; illæ quæstiones quę remanebant tam breuiter perstringendæ in præsentia uisæ sunt, cedam iudicio tuo, ac deinceps tam magnis rebus inuestigandis, non modo tēpus propter tuas occupationes, sed etiam B meipsum opportuniorem seruabo.

* aliàs, interpolare.

Libri de Quantitate animæ Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Libero Arbitrio Liber Primus.

EVODIVS.

De quomodo malorum author. Ca. 1

DIC MIHI quęso te utrum deus nō sit author mali? AVG. Dicam, si planū feceris de quo malo quæras. Duobus enim modis appellare solemus malum: uno, cū male quemq; fecisse dicimus: alio, cum mali aliquid esse perpessum. EV. De utroq; scire cupio. AVG. At si deum bonum esse nosti uel credis, neq; enim aliter fas est, malum non facit: rursus si deum iustum fatemur, nam & hoc negare sacrilegum est, ut bonis præmia, ita supplicia malis tribuit: quæ utiq; supplicia patiētibus mala sunt. Quamobrem si nemo iniuste pœnas luit, q᷑ necesse est credamus, quan-C doquidem diuina prouidentia hoc uniuersum regi credimus, illius primi generis malorū nullo modo, huius autem secundi author est deus. EV. Est ergo alius author illius mali, cuius deum non esse compertū est? AVG. Est certe: non.n. nullo authore fieri posset. Si autem quęris quis'nam iste sit, dici nō potest: nō enim unus aliquis est, sed quisq; malus sui malefacti author est. Vnde si dubitas, illud attēde quod supra dictū est: Malefacta iustitia dei uindicari. Nō enim iuste uindicarentur, nisi fierent uoluntate. EV. Nescio utrum quisquā peccet, qui non didicerit. Quod si uerū est, quisnam sit ille à quo peccare didicerimus, inquiro. AVG Aliquid boni existimas esse disciplinam? EV. Quis audeat dicere malū esse disciplinam? AVG. Quid si nec bonum nec malum est? EV. Mihi bonum uidetur. AVG. Bene sanè. Siquidem scientia per illam datur aut excitatur, nec quisquam nisi per disciplinam aliquid discit. An tu aliter putas? EV. Ego per disciplinam non nisi bona disci arbitror. AVG. Vide ergo ne non discantur mala: nam di-

1. Retrac. cap. 9.

sciplina nisi à discendo non dicta est. EV. Vnde D ergo ab homine fiunt, si nō discuntur? AVG. Eo fortasse quod se à disciplina, id est, à discendo auertit atq; abalienat: sed siue hoc, siue aliud aliquid sit, illud certe manifestum est: quoniam disciplina bonum est, & à discendo dicta est disciplina, mala disci omnino non posse. Si enim discuntur, disciplina continentur, atq; ita disciplina nō erit bonum: bonum est autem, ut ipse concedis Non igitur discuntur mala, & frustra illum à quo male facere discimus, quæris: aut si discuntur, mala uitanda non facienda discuntur, Ex quo malefacere nihil est nisi à disciplina deuiare. EV. Prorsus ego duas disciplinas esse puto, unam per quam bene facere, aliam per quam male facere discimus Sed cū quæreres utrum disciplina bonum esset, ipsius boni amor intentionem meam rapuit, ut illam disciplinam intuerer, quæ bene faciēdi est, ex quo bonum esse respondi: nunc autem admoneor esse aliam, quam procul dubio malum esse cōfirmo, & cuius authorem requiro. AVG. Saltem intelligentiam non nisi bonum putas? EV. Istam planè ita bonam puto, ut non uideam quid in homine possit E esse præstantius: nec ullo modo dixerim aliquam intelligentiam malam esse posse. AVG Quid cū docetur quisq;, si non intelligat, poterit'ne tibi doctus uideri? EV. Omnino non poterit. AVG. Si ergo omnis intelligentia bona est, nec quisquam qui non intelligit, discit: omnis qui discit, bene facit. Omnis enim qui discit, intelligit: & omnis qui intelligit, bene facit: Quisquis igitur quærit authorem, per quem aliquid discimus, authorē profecto per quem benefaciamus, quęrit Quapropter desine uelle inuestigare nescio quē malum doctorem. Si enim malus est, doctor non est Si doctor est, malus non est. EV. Age iam quoniam satis cogis ut fatear, non uos discere male facere, dic mihi unde male faciamus? AVG. Eam quæstionem moues, quæ me admodum adolescentē uehementer exercuit, & fatigatum in hęreticos impulit, atq; deiecit. Quo casu ita sum afflictus, & tātis obrutus aceruis inanium fabularum, ut nisi mihi amor inueniēdi ueri opem diuinam impetrauisset, emergere inde, atq; in ipsam primam quærendi libertatem respirare non possem. Et quoniam mecum sedulo actum F est, ut ista quæstione liberarer, eo tecum agam ordine quem secutus euasi. Aderit enim deus, & nos intelligere quod credimus, faciet Præscriptū enim per prophetam gradū, qui ait, nisi credideritis non intelligetis: tenere nos debemus, si bene nobis cōscij sumus. Credimus autem ex uno deo omnia esse quæ sunt, & tamen non esse peccatorum authorem deum Mouet autem animum, si peccata ex ijs animabus sunt, quas deus creauit, illæ autem animæ ex deo, quomodo non paruo interuallo peccata referantur in deum. EV Id nunc planè abs te dictum est, quod me cogitantem satis excruciat, & quod ad istam inquisitionē coegit & traxit. AVG. Viriliter animo esto, & crede quod credis. Nihil enim creditur melius, etiam si causa lateat cur ita sit. Optime nanque de deo existimare uerissimum est pietatis exordium, nec quicquam de illo optime existimat, qui non eum omnipotētem, atq; ex nulla particula cōmutabilem credit, bonorum etiam omnium creatorem, quibus est ipse præstantior,

Malefacere quid.

Mala unde. cap. 2

Esaia. 7.

G rectorē quoq; iustissimū eorū omniū quę creauit,
nec ulla adiutum esse natura in creando, quasi qui
nō sibi sufficeret. Ex quo fit ut de nihilo creauerit
oia, de se aūt non creauerit, sed genuerit quod sibi
par esset, quē filium dei unicū dicimus, quē cū pla-
1. Cor. 1. nius enunciare conamur, dei uirtutē & dei sapien-
tiam nominamus, per quā fecit omnia, q̄ de nihilo
facta sunt. Quibus cōstitutis, ad intelligētiam eius
rei quā requiris, opitulāte deo nitamur hoc modo.

Malū ex se malum etiā si nō uetetur. Cap. 3. Quęris certe unde male faciamus. Prius ergo di-
scutiendū est, quid sit malefacere: qua de re tibi qd
uideatur exprome. Quod si nō potes totum simul
breuiter uerbis cōprehendere, saltem particulatim
malefacta ipsa cōmemorādo, sententiā tuam notā
fac mihi. EV. Adulteria, homicidia & sacrilegia,
ut omittā cætera, qbus enumerandis uel tēpus uel
memoria nō suppetit, quis est cui nō malefacta ui-
deantur? AVG. Dic ergo prius, cur adulterium
male fieri putes. An qa id facere lex uetat? EV. Nō
sanè ideo malū est, quia uetatur lege, sed ideo ueta
tur lege, quia malū est. AVG. Quid si quispiā nos
exagitet, exaggerās delectationes adulterij, & quę-
H rens à nobis cur hoc malū & dānatione dignū iu-
dicemus: num ad authoritatē legis cōfugiēdū cen
ses hoibus, iam nō tantum credere, sed intelligere
cupientibus? Nam & ego tecū credo, & inconcusse
credo, omnibusq; populis atq; gentibus credendū
esse clamo, malū esse adulteriū: sed nunc molimur
id qd in fidē recepimus, etiā intelligēdo scire ac te-
nere firmissimū. Consydera itaq; quantū potes, &
renuncia mihi, qua nam rōne adulterium malū es-
se cognoueris. EV. Hoc scio malū esse, quod hoc
Tobiæ. 4. ipse in uxore mea pati nollē. Quisquis aūt alteri fa-
Matth. 7 cit quod sibi fieri nō uult, male utiq; facit. AVG.
Quid si cuiuspiā libido ea sit, ut uxorē suā prębeat
alteri, libenterq; ab eo corrumpi patiatur, in cuius
uxorē uicissim cupit parē habere licentiā, nihil'ne
mali tibi facere uidet? EV. Imò plurimū. AVG.
At nō iste tua regula peccat. Non.n. id facit qđ pa-
ti nolit. Quamobrē aliud tibi quærendū est, unde
malū esse adulteriū conuincas. EV. Eo mihi ui-
detur malum, quod huius criminis hoies uidi sępe
dānari. AVG. Quid? Propter recte facta nònne
hoies plerunq; damnati sunt? Recense historiā, ne
I te ad alios libros mittā, eamipsam quæ diuina au-
thoritate pręcellit. Iam inuenies q̄ male de Aposto
lis, & de oībus martyribus sentiamus, si placet no-
bis dānationem certū indicium esse malefacti, cū
illi omnes dānatione digni, propter cōfessionē suā
iudicati sunt. Quamobrē si quicquid dānatur, ma
lum est, malū erat illo tēpore credere in Christū, &
ipsam confiteri fidem. Si autē non omne malū est
quod dānatur, quære aliud unde adulteriū malū
esse doceas. EV. Quid tibi respondeam nō inue-
nio. AVG. Fortassis ergo libido in adulterio ma
lum est: sed dū tu foris in ipso facto, quod iam ui-
De pœni. deri potest, malū quæris, pateris angustias Nam ut
dist. 1. ca. intelligas libidinē in adulterio malū esse, si cui etiā
Si cui iā. nō cōtingat facultas concūbendi cū coniuge alie-
na, planū tamen aliquo modo sit id eum cupere, &
si potestas detur, facturū esse, non minus reus est, q̄
si in ipso facto deprehēderetur. EV. Nihil est om
nino manifestius, & iam uideo nō opus esse longa
sermocinatione, ut mihi de homicidio, sacrilegio,
ac prorsus de oībus peccatis ꝑsuadeatur. Clarū est
enim iam nihil aliud q̄ libidinē in toto malefacien K
di genere dn̄ari.† AVG. Scis'ne etiā istam libidi † aliâs, damnari.
nem alio nomine cupiditatem uocari? EV. Scio. Nam pec
AVG. Quid inter hanc & metū, nihil'ne interesse, cet q me-
an aliqd putas? EV. Immò plurimū hęc ab inuicē tu occide
distare arbitror. AVG. Credo te ob hoc arbitra- rit hoiem
ri, qa cupiditas appetit, metus fugit. EV. Est ita ut Cap. 4.
dicis. AVG. Quid si ergo quispiā non cupiditate
adipiscēdę alicuius rei, sed metuēs ne quid ei mali
accidat, hoiem occiderit: num homicida iste non
erit? EV. Erit quidē, sed nō ideo factū hoc cupidi
tatis dn̄atu caret: nam qui metuēs hoiem occidit,
cupit utiq; sine metu uiuere. AVG. Et paruū ti-
bi uidetur bonū sine metu uiuere? EV. Magnum
bonū est, sed hoc illi homicidæ p facinus suū pro-
uenire nullo modo potest AVG. Non quæro qd
ei prouenire possit, sed qd ipse cupiat. Certe.n. bo-
nū cupit, qui cupit metu liberari, *† & idcirco ista *† aliâs, uitā me-
cupiditas culpāda nō est, alioquin oēs culpabimꝰ tu liberā
amatores boni. Proinde cogimur fateri esse homici
diū, in quo nequeat malæ illius cupiditatis dn̄atio
reperiri: falsumq; erit illud, qđ in oībus peccatis ut
male sint, libido dn̄etur: aut erit aliquod homici- L
diū, quod possit nō esse peccatū, si homicidium est
hoiem occidere, potest tn̄ accidere aliqn̄ sine pec-
cato. Nam & miles hostē, & iudex uel minister eius 23. q. 5. c.
nocentē, & cui forte inuito atq; imprudenti telum Si homi-
manu fugit, nō mihi uidētur peccare cū hominem cidium.
occidunt. EV. Assentior, sed homicidę isti appel-
lari nō solēt. AVG. Responde itaq;, utrū illū qui
dn̄m occidit, à quo sibi metuebat cruciatꝰ graues,
in eorū numero habendū existimes, qui sic homi-
nem occidunt, ut ne homicidarum quidē nomine
digni sint? EV. Longe ab eis istum differre uideo:
nam illi uel ex legibus faciunt, uel nō contra leges:
huius aūt facinus nulla lex approbat. AVG. Rur
sus me ad authoritatem reuocas. Sed meminisse te
oportet, id nūc à nobis eē susceptū, ut intelligamꝰ
qđ credimus, legibus aūt credimus. Tētandū itaq;
est, si quo modo possumꝰ idipsum intelligere, utrū
lex quæ punit hoc factū, non perperā puniat. EV.
Nullo modo perperā punit, quādoquidē punit eū
qui uolens & sciens dn̄m necat, quod nullus istor.
facit AVG. Et qd recordaris te pauloante dixisse,
in omni facto malo libidinem dominari, & eoipso M
malū esse? EV. Recordor sanè. AVG. Quid il-
lud? Nónne idem tu còcessisti, eum qui cupit sine
metu uiuere, nō habere malā cupiditatē? EV. Et
hoc recordor. AVG. Cum ergo ista cupiditate à
seruo dn̄s interimitur, nō illa culpabili cupiditate
interimitur. Quamobrē cur sit hoc facinus malū,
nondū cōperimus. Cōuenit enim inter nos omnia
malefacta nō ob aliud mala esse, nisi quod libidi-
ne.i. improbanda cupiditate fiunt. EV. Iam mihi
uidetur iniuria iste dānari: quod quidē non aude-
rem dicere, si aliud haberē quod dicerem. AVG.
Ita'ne prius tibi persuasisti tantū scelus impunitū† † aliâs, punitū.
esse oportere, q̄ cōsyderares utrū ille seruus propter
satiandas libidines suas metu dn̄i carere cupiuerit?
Cupere nanq; sine metu uiuere, nō tantū bonorū,
sed et maloꝝ oium est. Verū hoc interest, qđ id bo
ni appetūt auertendo amorē ab ijs rebus, quæ sine
amittēdo periculo nequeūt haberi: mali aūt, ut his
fruēdis cū securitate incūbant, remouere ipedimē-
tū conātur, & ppea facinorósam sceleratamq; uitā,
quæ mors

A que mori melius uocatur, gerant. EV. Resipisco,
& admodū gaudeo tā me plane cognouisse, qd sit
etiā illa culpabilis cupiditas, quæ libido noīatur.
Libido quid sit. Quam esse iam apparet earū rerū amorē, quas pōt
quisq; inuitus amittere. Quare nūc age quæramus,
An liceat
nem ui re
pellere
Cap. 5.
si placet, utrū etiā in sacrilegijs libido dñet, quę ui
demus plura supstitione cōmitti. AVG. Vide ne
præproperū sit, prius enim mihi discutiendū uide
tur, utrū uel hostis irruens, uel insidiator sicarius,
siue ꝓ uita, siue ꝓ libertate, siue pro pudicitia, sine
ulla interficiatur libidine. EV. Quomō possum
arbitrari carere istos libidine, q ꝓ ijs rebus digla-
diantur, quas possunt amittere inuiti: aut si nō pos
sunt, qd opus est ꝓ his usq; ad hois necē progredi?
Nō ergo lex iusta est, quæ dat ptātē uel uiatori, ut
latronē, ne ab eo ipse occidat̃, occidat: uel cuipiā
uiro aut fœminæ, ut uiolenter sibi stupratorē irru
entē ante illatū stuprū, si possit, interimat: nā mili
ti etiā iubetur lege, ut hostem necet: à qua cæde si
temperauerit, ab imꝑatore pœnas luit. Num istas
leges iniustas, uel potius nullas dicer̃ audebimus?
B Nam mihi lex esse nō uidetur, quæ iusta nō fuerit.
AVG. Legē qdē satis uideo esse munitā cōtra hu
iuscemodi accusationē, quæ in eo populo quē re-
git, minoribus malefactis, ne maiora cōmitterent̃,
dedit licentiā. Multo est enim mitius eū, q alienæ
uitę insidiatur, q̃ eū q suā tuetur, occidi. Et multo
est immanius inuitū hoīem stuprū perpeti, q̃ eum,
a quo illa uis infertur, ab eo cui inferre conatur in
terimi. Iam uero miles in hoste interficiendo mi-
nister est legis, quare officiū suū facile nulla libidi
ne impleuit. Porrò ipsa lex, quæ tuendi populi cau
sa lata est, nullius libidinis argui pōt. Siquidē ille q
tulit, si dei iussu tulit, id est, quod præcepit æterna
iustitia, expers omnino libidinis id agere potuit.
Si aūt ille cū aliqua libidine hoc statuit, non ex eo
fit, ut ei legi cū libidine obtēperare necesse sit: qa
bona lex & à nō bono ferri potest. Non enim si qs,
uerbi causa, tyrannicā potestatē nactus ab aliquo
cui hoc cōducit preciū accipiat, ut statuat nulli li-
cere uel ad coniugiū fœminā rapere, ꝓpterea mala
lex erit, quia ille iniustus atq; corruptus hanc tulit.
C Potest ergo illi legi, quæ tuendoꝝ ciuiū causa uim
hostilē eadē ui repelli iubet, sine libidine obtēpe-
rari. Et de oībus ministris, q iure atq; ordine pote-
statibus qbusq; subiecti sunt, id dici potest. Sed illi
hoīes lege inculpata, quō inculpati queant esse, nō
uideo: nō enim lex eos cogit occidere, sed relinqt
in ptāte. Liberū eis itaq; est neminē necare ꝓ iis re-
bus, quas inuiti possunt amittere, & ob hoc amit-
† & ob hoc amare non. tere † debent. De uita eni fortasse cuipiā sit dubiū,
utrū animæ nullo pacto auferatur, dū hoc corpus
interimitur: sed si auferri potest, contēnenda est: si
32. q. 5 c. de pudicitia. nō potest, nihil metuendū. De pudicitia uero quis
dubitauerit, qn ea sit in ipso animo cōstituta, qñ-
quidē uirtus est? Vnde à uiolento stupratore eripi
nec ipsa pōt. Quicqd igitur erepturus erat ille qui
† occiditur. occidit †, id totū in ptāte nostra nō est: quare quē-
admodū nostrū appellandū sit, nō intelligo. Qua-
propter legē qdē nō reprehendendo, quæ tales ꝑ-
mittit interfici: sed quo pacto istos defendā q inter
ficiunt, nō inuenio. EV. Multo minus ego inue-
nire possum, cur hoībus defensionē quæras, quos
reos nulla lex tenet. AVG. Nulla fortasse, sed eaꝝ
legū quæ apparent, & ab hoībus leguntur: nā ne-

scio utrū non aliqua uehemētiore ac secretissima D
lege teneantur, si nihil rerū est quod non admini-
stret diuina ꝓuidētia. Quomō enim apud eā sunt
isti pctō liberi, q pro ijs rebus, quas cōtemni opor
tet, humana cęde polluti sunt? EV. Videtur ergo
mihi & legē istā, quæ populo regendo scribitur, re
cte ista permittere, & [p] diuinā ꝓuidentiā uindica
ti. Ea enim uindicāda sibi hæc lex populi assumit,
quæ satis sint conciliandę paci hoibus imperitis,
& quanta possunt per hoiem regi. Illæ uero culpe
alias pœnas aptas habent, à qbus sola mihi uide-
tur posse liberare sapientia. AVG. Laudo & pro-
bo istā, quanuis inchoatā minusq; pfectā, tñ fiden
tē & sublimia quædā petentē distinctionē tuam.
Videtur enim tibi lex ista, quæ regēdis ciuitatibus
fertur, multa concedere atq; impunita relinquere,
quæ per diuinā tamē ꝓuidentiā uindicantur, &
recte. Neq; enim quia non omnia facit, ideo quę fa
cit improbanda sunt. Sed dispiciamus *, si pla-
cet, diligenter, quousq; ꝑ legē istā, quæ populos in *Lex æter*
hac uita cohibet, malefacta ulciscēda sint. Deinde *na mode*
qd restet, quod ꝑ diuinā prouidentiā ineuitabilius E
secretoq; puniatur. EV. Cupio, si modo pueniri *ratrix hu*
possit ad tantæ rei terminos: nā hoc ego infinitū *manarū.*
puto. AVG. Immò adesto animo, & rationis uias *Cap. 6.*
pietate fretus ingredere. Nihil est enim tam arduū ** a ras,*
atq; difficile, quod nō deo adiuuante planissimū *discutia-*
atq; expeditissimū fiat. In ipsum itaq; suspensi, ab *mus.*
eo auxiliū deprecantes, quod instituimus quæra-
mus. Et prius rñde mihi, utrum ista lex quæ literis
ꝓmulgatur, hoibus hanc uitā uiuentibus opitule
tur? EV. Manifestum est: nā ex his hoībus utiq;
populi ciuitatesq; cōsistunt. AVG. Quid ipsi ho
mines & populi, eiúsne generis rerū sunt, ut interi-
re mutaríue nō possint, æterniq; omnino sint? An
uero mutabiles temporibusq; subiecti sunt? EV.
Mutabile planè atq; tēpori obnoxiū hoc genus eē
qs dubitet? AVG Ergo si populus sit bn mode-
ratus & grauis, cōmunisq; utilitatis diligētissimus
custos, in quo unusquisq; minoris rem priuatā q̃ pu-
blicā pendat, nonne recte lex fertur, qua huic ipsi
populo liceat creare sibi magistratus, per quos sua
res, id est publica administretur? EV. Recte ꝓr- F
sus. AVG. Porrò si paulatim deprauatus idē po
pulus, rē priuatā reipub pręferat, atq; habeat uena
le suffragiū, corruptusq; ab eis q honores amāt, re-
gnū in se factiosis * † cōsceleratisq; cōmittat, nōne ** † aliàs, regimen in se flagitiosis.*
itē recte, si qs tūc extiterit uir bonus, q plurimum
possit, adimat huic pplo ptātē dandi honores, &
in paucorū bonorū, uel etiam unius redigat arbi-
triū. EV. Et id recte. AVG. Cū ergo duæ istæ
leges ita sibi uideantur esse cōtrarię, ut una earum
bonorū dandorū populo tribuat ptātē, auferat al
tera, & cū ista secunda ita lata sit, ut nullo modo
ambæ in una ciuitate simul esse possint, nū dice-
mus aliquā earū iniustā esse, & ferri minime debu
isse? EV. Nullo modo. AVG. Appellemus ergo
istā legē, si placet, tēporalē, quæ quanuis iusta sit,
cōmutari tñ ꝑ tpa iuste potest. EV. Appellemus.
AVG. Quid illa lex, quæ summa ratio nominat̃, *Ratio legis anima.*
cui semper obtemperandū est, & per quam mali
miseram, boni beatam uitam merentur, ꝑ quem
deniq; illa, quā temporalē uocandam diximus, re-
cte fertur, recteq; mutatur, potéstne cuipiā intelli-
genti non incōmutabilis æternaq; uideri? An po-

G test aliquãdo iniustũ eẽ, ut mali miseri, boni autẽ beati sint: aut ut modestus & grauis ppls ipse sibi magistratus creet, dissolutus uero & nequã ista licentia careat? E V. Video hãc ęternã eẽ atq; incõmutabilẽ legẽ. A V G. Simul etiã te uidere arbitror in ista tẽporali nihil esse iustũ atq; legitimum, qd nõ ex hac æterna sibi hoies deriuauerint. Nã si populus ille quodã tpe iuste honores dedit, quodã rursus iuste nõ dedit, hæc uicissitudo temporalis ut iusta esset, ex illa ęternitate tracta est, qua semper iustũ est grauẽ populũ honores dare, leuẽ nõ dare. An tibi aliter uidetur? E V. Assentior. A V G. Vt igitur breuiter æternæ legis notionẽ, quæ impressa nobis est, quantũ ualeo uerbis explicẽ, ea est qua iustũ est ut oĩa sint ordinatissima. Tu si aliter existimas, prome. E V. Quid tibi uera dicenti cõtradicã, nõ habeo. A V G. Cum ergo hæc sit una lex, ex qua illæ oẽs temporales ad hoies regendos uariantur, num ideo ipsa uariari ullo modo põt? E V. Intelligo oĩno non posse: Neq; enim ulla uis,

H ullus casus, ulla rer. labes unquã effecerit, ut iustũ nõ sit omnia esse ordinatissima. A V G. Age nũc uideamus, hõ ipse quomodo in seipso sit ordinatissimus: Nam ex hoibus una lege sociatis, populus constat: quæ lex, ut dictũ est, temporalis est. Et dic mihi, utrũ certissimum tibi sit uiuere te? E V. Hoc uero qd certius rñderim? A V G. Quid illud, potésne dignoscere aliud esse uiuere, aliud nosse se uiuere? E V. Scio quidẽ neminẽ se nosse uiuere, nisi uiuentẽ: Sed utrum omnis uiuens nouerit se uiuere, ignoro. A V G. Quàm uellem ut credis, ita etiã scires pecora carere ratione, cito nostra disputatio ab ista quæstione transiret: sed qm̃ nescire te dicis, longã sermocinationẽ moues. Neq; enim talis res est, qua prætermissa pergere in ea quæ intendimus, tãta cõnexione rõnis, quanta opus esse sentio, sinamur. Dic itaq; mihi, cũ sæpe uiderimus bestias ab hoibus domitas, id est, nõ corpus bestiæ tantũ, sed & animã ita homini subiugatã, ut uolũtati eius sensu quodã & consuetudine seruiat, utrũ

Scientiæ & experiẽtiæ discrimen. Cap. 7.

I tibi ullo modo fieri posse uideatur, ut bestia quęlibet immanis, uel feritate, uel corpore, uel etiam sensu quolibet acerrima pari uice sibi hoiem subiugare conetur, cũ corpus eius seu ui seu clàm multæ interimere ualeãt? E V. Nullo modo istud fieri posse consentio. A V G. Bene sanè. Sed item dic mihi, cũ manifestũ sit, uiribus cęterisq; officijs corporis à plurimis bestijs hoiem facile superari, quęnã res sit qua homo excellit, ut nulla ei bestiarũ, ipse aũt multis imperare possit? An forte ipsa est quæ rationalis * † intelligẽtia dici solet? E V. Nõ inuenio aliud, quãdoqdẽ in animo est id quo beluis antecellimus. Quæ si exanimes essent, dicerem nos eo præstare, q animã habemus. Nũc uero cũ et illa sint aĩalia, id qd eor. animis non inest ut subdant nobis, inest aũt nostris ut eis meliores simus qm̃ neq; nihil, neq; paruũ aliqd esse cuiuis apparet, qd aliud rectius q̃ rationẽ uocauerim? A V G. Vide q̃ facile fiat deo adiuuante qd hoies difficillimũ putant. Nã ego, fateor tibi, quæstionẽ istã, quę ut intelligo terminata est, tandiu nos retenturam putauerã, q̃ fortasse omnia quæ dicta sunt ab ipso nostræ disputatiõis exordio. Quare accipe iam, ut deinde ratio connectatur. Nã credo te ignorare, id qd scire dicimus, nihil eẽ aliud q̃ rõne habere per-

** † aliàs, ratio uel.*

ceptũ. E V. Ita est. A V G. Qui ergo scit se uiuere ratione non caret. E V. Consequens est. A V G. Viuunt aũt bestiæ, & sicut iam emicuit, rationis expertes sunt. E V. Manifestũ est. A V G. Ecce igitur iam nosti quod te ignorare rñderas, non omne qd uiuit scire se uiuere, quãquã omne quod se uiuere sciat, necessario uiuit. E V. Nõ mihi est iam dubium: perge quo intenderas. Aliud.n. uiuere eẽ, aliud uiuere se scire, satis didici. A V G. Quid ergo tibi horũ duorũ uidet eẽ præstantius? E V. Quid putas, nisi scientiã uitæ? A V G. Melióne tibi uidet uitæ scientia q̃ ipsa uita? An forte intelligis sũpiorẽ quandã & synceriorẽ uitã esse scientiam, quã scire nemo põt, nisi q intelligit? Intelligere aũt quid est, nisi ipsa luce mentis illustrius perfectiusq; uiuere? Quare tu mihi nisi fallor, nõ uitæ aliud aliqd, sed cuidã uitæ meliorẽ uitã præposuisti. E V. Optime oĩno & cognouisti & explicasti sñiam meã, si tñ scientia mala esse nunquã põt. A V G. Nullo modo arbitror, nisi cũ translato uerbo scientiam

K

L p experientia dicimus: Experiri enim nõ semp bonũ est: sicut experiri supplicia. Illa uero quæ ppriè ac pure scientia noĩatur, qa rõne atq; intelligentia paratur, mala esse quomõ põt? E V. Teneo & istam differẽtiã: psequere cętera. A V G. Illud est quod uolo dicere: hoc qcqd est quo pecoribus hõ præponitur, siue mens, siue spũs, siue utrunq; rectius appellatur: nã utrũq; in diuinis libris inuenimus, si dñetur atq; imperet cæteris qbuscunq; hõ constat, tũc esse hoĩem ordinatissimũ. Videmus enim habere nos, nõ solũ cũ pecoribus, sed etiã cũ arbustis & stirpibus multa cõmunia, Nanq; alimentũ corporis sumere, crescere, gignere, uigere, arboribus quoq; tributũ uidemus, quæ infima quadam uita cõtinent. Videre aũt atq; audire, & olfactu, gustu & tactu corporalia sentire posse bestias, & acrius plerasq; q̃ nos, cernimus & fatemur. Adde uires & ualẽtiã firmitatẽq; mẽbrorũ, & celeritates, facillimosq; corporis motus, quibus omnibus quasdã earũ superamus, quibusdã æquamur, à nõnullis etiã uincimur. Genus tñ ipsum rerũ, est nobis certe cõmune cũ beluis: iã uero appetere uoluptates corporis

Rõne precellis hõ. Cap. 8.

M & uitare molestias, ferinæ uitæ ois actio est. Sunt alia quædã quæ iã cadere in feras nõ uidẽtur, nec tñ in homine ipso summa sunt, ut iocari & ridere. Quod humanũ quidem, sed infimũ hois iudicat, qsqs de natura humana rectissime iudicat. Deinde amor laudis & gloriæ, & affectatio dominãdi, quę tñ si bestiarũ non sunt, nõ tamẽ earũ rerũ libidine bestiis meliores nos esse arbitrãdũ est. Nam & iste appetitus cũ rationi subditus nõ est, miseros facit. Nemo autẽ cuiquam miseria se præponẽdũ putauit. Hisce igitur motibus animę cum ratio dñatur, ordinatus homo dicẽdus est. Non enim ordo rectus, aut ordo appellãdus est oĩno, ubi deterioribus meliora subiiciuntur. An tibi nõ uidetur? E V. Manifestum est. A V G. Ratio ista ergo uel mẽs uel spiritus cũ irrationales animi motus regit, id.s. dominatur in hoie, cui dominatio lege debetur ea, q̃ æternã esse comperimus. E V. Intelligo ac sequor. A V G. Cum ergo ita homo cõstitutus atq; ordinatus est, nónne tibi sapiens uidetur? E V. Nescio alius qs mihi sapiẽs homo uideri possit, si hic nõ uidetur. A V G. Credo etiam te illud scire plerosq; homines stultos esse. E V. Hoc quoq; satis cõstat.

Stulti et sapientis discrimẽ. Cap. 9.

A AVG. At si stultus sapiēti est cōtrarius, qm̄ sapien-
tem cōperimus, quis etiā stultus sit, pfecto iam in-
telligis. EV. Cur non appareat hunc esse, in quo
mens summā potestatem nō habet? AVG. Quid
igitur dicendū, cū homo ita est affectus, deesse illi
mentē: an quāuis insit, eam carere dominatu? EV.
Hoc potius qd' ultimū posuisti uel subiecisti, per-
nellem abs te audire, qbus documētis perceptū ha
beas mentē inesse homini, quæ suū nō exerat prin-
cipatum. AVG Vtinā tuas istas partes facere uel-
les: nā non mihi facile est sustinere qd ingeris Illud
saltē facile est tibi recordari, qd' pauloante diximꝰ,
quemadmodū bestiæ mansuefactæ ab hoibus ac
domitę seruiant: quod ab eis uicissim hoies, ut de-
mōstrauit ratio, paterētur, nisi aliquo excellerēt. Id
aūt nō inueniebamus in corpore Ita cū in aio esse
appareret, quid aliud appellandū esset, q̄ ratio, nō
cōperimus: quā postea & mētem & spiritū uocari
recordati sumus Sed si aliud ratio, aliud mens, cō-
stat certe nō nisi mentē uti [posse] rōne *. Ex quo il-
lud cōficitur, eum qui rationē habet, mente carere
non posse. EV. Probè ista reminiscor ac teneo.

** aliàs, mētis esse rationē.*

B AVG Quid illud, credis'ne domitores beluarum
nisi sapiētes esse nō posse? Eos enim sapiētes uoco,
quos ueritas uocari iubet. i. qui regno mētis omni
libidinis subiugatione pacati sunt. EV. Ridiculū
est tales putare istos, quos uulgo māsuetarios nun-
cupāt, uel etiā pastores aut bubulcos, aut aurigas,
quibus oibus domitū pecus subiectū uidemus, &
quorū industria indomitū subijci. AVG. En igit
habes documentū certissimū, quo manifestū fiat
inesse mētem homini sine dn̄atu. His quippe inest
mens: agunt enim talia, quæ agi sine mēte nō pos-
sent: non tn̄ regnat: nā stulti sunt. Neq; regnū mētis
nisi sapiētium esse percognitū est. EV. Mirum est
hoc iam fuisse à nobis in superioribus confectū, &
mihi quid respōderē, nō potuisse in mentē uenire.

Regnum mētis, & rerū colla tio. ca. 10

Sed alia cōtexamus Iam enim & regnum mentis
humanę humanā esse sapientiā, & eam posse etiam
non regnare cōpertū est. AVG. Putas'ne ista mē-
te, cui regnū in libidines æterna lege cōcessum esse
cognoscimus, potētiorem esse libidinē? Ego enim
nullo pacto puto. Neq; enim esset ordinatissimū, ut
impotētiora potentioribus imperarent. Quare ne-
C cesse arbitror esse, ut plus possit mens q̄ cupiditas,
eoipso quo cupiditati recte iusteq; dominal. EV.
Ego quoq; ita sentio. AVG. Quid uirtutē oēm'ne
dubitamus omni uitio sic anteponere, ut uirtus
quanto melior atq; sublimior, tanto firmior inui-
ctiorq; sit. EV. Quis dubitauerit? AVG. Nullus
igitur uitiosus aīus uirtute armatū animū superat.
EV. Verissimū est. AVG. Iam corpore omni qua
lemlibet animū meliorē potentioremq; esse non te
arbitror negaturū. EV. Nemo id negat, qui, quod
facile est, uidet, aut substantiā uiuentem nō uiuen-
ti, aut eam quæ uitā dat ei quæ accipit, esse præfe-
rendā. AVG. Multo minus igitur corpus, quale-
cunq; id sit, animū uirtute præditum uincit. EV.
Euidentissimum est. AVG. Quid animus iustus,
mensq; ius propriū imperiumq; custodiens, nō po
test aliam mentē pari ęquitate ac uirtute regnantē,
ex arce deijcere, atq; libidini subiugare? EV. Nul-
lo modo, nō solum propter eandē in utraq; excel-
lentiā, sed etiā q̄ à iustitia prior decidet, fietq; uitio
sa mens, quæ aliam facere conabitur, eoq; ipso erit
infirmior. AVG Bene intelligis, quare illud re- D
stat, ut respōdeas, si potes, utrū tibi uideatur rōna-
li & sapienti mente quicquā esse præstantius? EV.
Nihil præter deū arbitror. AVG. Et mea ista sen-
tentia est. Sed qm̄ res ardua est, neq; nunc opportu-
ne quæritur, ut ad intelligentiā ueniat, quanquam
robustissima tueatur fide, integra nobis sit huius
qōnis diligens & cauta tractatio. In præsentia. n.
scire possumus quæcunq; illa natura sit, quā menti
uirtute pollēti fas est excellere, iniustam esse nullo
modo posse Quare ne ista quidem, tametsi habeat
potestatē, coget mentē seruire libidini. EV. Istud
prorsus nemo est qui non sine ulla cunctatione fa
teatur. AVG. Ergo relinquit ut qm̄ regnanti men
ti cōpotiq; uirtutis, quicquid par aut prælatum est,
non eam facit seruā libidinis propter iustitiā quic-
quid aūt inferius est, non possit hoc facere propter
infirmitatē, sicut ea quæ inter nos constiterunt do
cēt, nulla res alia mentē cupiditatis comitē faciat.
q̄ propria uoluntas & liberū arbitriū. EV. Nihil
tam necessariū restare uideo. AVG Sequitur iam
ut tibi uideatur iuste illā pro peccato tanto pœnas
pendere. EV. Negare nō possumus. AVG. Quid E
igitur? Num ista ipsa pœna parua existimanda est,
q̄ ei libido dominatur, spoliatāq; uirtutis opulen-
tia, per diuersa inopem atq; indigentē trahit, nunc
falsa pro ueris approbantē, nunc etiā defensitantē,
nunc improbantē. quæ antea probauisset, & nihil-
ominus in alia falsa irruentē, nunc assensionem su-
spendētem suam, & plerunq; perspicuas ratiocina-
tiones formidantē, nunc desperantē de tota inuen
tione ueritatis, & stultitiæ tenebris penitus inhæ-
rentē, nunc conantem in lucē intelligendi, rursusq;
fatigatione decidentē: cū interea cupiditatū illud
regnū tyrannice sæuiat, & uarijs cōtrarijsq; tēpesta
tibus totū hominis animū uitamq; perturbet, hinc
timore, inde desyderio: hinc anxietate, inde inani
falsaq; lętitia: hinc cruciatu rei amissæ quæ dilige-
batur, inde ardore adipiscendę quę non habetur:
hinc acceptę iniurię doloribus, inde facibus uin-
dicādę: quaquauersum pōt coarctare illū auaritia,
dissipare luxuria, addicere ambitio, inflare supbia,
torquere inuidia, desidia sepelire, puicacia cōcitar,
afflictare subiectio, & q̄cunq; alia innumerabilia re-
gnū illius libidinis frequētāt & exercēt: possumus F
ne tandē nullā istā pœnā putare, quā ut cernis, oēs
q nō inhęrēt sapiētiæ, necesse est perpeti? EV. Ma
gnā quidē istam pœnā esse iudico & oino iustā, si
quis iā in sublimitate sapiētię collocatus, inde de-
scēdere ac libidini seruire delegerit: sed utrum esse
quisquā possit incertū est, qui hoc aut uoluerit fa-
cere, aut uelit. Quanq̄ enim credamus hoiem tam
perfecte cōditū à deo, & in beata uita cōstitutū, ut
ad erumnas mortalis uitę ipse inde propria uolūta
te delapsus sit, tn̄ hoc cū firmissima fide teneā, in-
telligētia nondū assecutus sum: Cuius rei diligētē
inqsitionū si nūc differēdā putas, me inuito facis.

Peccatum ex libero arbi. non ex deo. Cap. 11.

Verū illud qd' me maxime mouet, cur huiusce-
modi acerbissimas pœna patiamur nos, qui certe
stulti sumus, nec sapiētes unquā fuimus, ut merito
hęc dicamur perpeti pp desertā uirtutis arcē, & ele-
ctā sub libidine seruitutē, quin aperias disputādo
si tales, nullo modo tibi differēdū esse cōcesserim.
AVG. Ita istuc dicis, quasi liquido cōpertum ha-
beas, nunq̄ nos fuisse sapiētes. Attendis enim tem-

An iuxta Platonē aīa peccarit ante hāc uitā. Cap. 12.

G pus ex quo in hanc uitã nati sumus. Sed cũ sapientia in animo sit, utrũ ante consortiũ huius corporis alia quadam uita uixerit animus, & an aliqñ sapienter uixerit, magna quæstio est, magnũ secretũ, & suo consyderandũ loco: Neq; ideo tñ hoc quod nũc habemus in manibus impedit, quo minus aperiat ut potest. Nã quæro abs te, sit ne aliqua nobis uoluntas? EV. Nescio. AVG. Vis'ne hoc scire? EV. Et hoc nescio. AVG. Nihil ergo deinceps me interroges. Quare? AVG. Quia roganti tibi respondere nõ debeo, nisi uolenti scire quod rogas. Deinde nisi uelis ad sapiẽtiã peruenire, sermo tecũ de huiuscemodi rebus non est habẽdus. Postremo meus amicus esse non poteris, nisi uelis ut bene sit mihi. Iã uero de te tuipse uideris, utrũ tibi uolũtas nulla sit beatæ uitæ tuæ. EV. Fateor, negari nõ põt habere nos uoluntatẽ. Perge iã uideamus qd hinc cõficias. AVG. Fac. Sed dic etiã prius, utrũ, & bonã uoluntatẽ te habere sentias. EV. Quid est bona uolũtas? AVG. Volũtas qua appetimus, recte honesteq; uiuere, & ad summã sapientiã peruenire. Modo tu uide utrũ rectam honestamq; non appetas uitã, aut esse sapiẽs non uehemẽter uelis, aut certe negare audeas, cũ hoc uolumus nos habere uoluntatẽ bonã.

Bona uoluntas quid sit.

H EV. Nihil horũ nego, & propterea me non solũ uoluntatẽ, sed etiam bonã uoluntatem iam habere confiteor. AVG. Quanti pendis oro te hãc uoluntatẽ? Nunquid'nam ei ulla ex parte diuitias, aut honores, aut uoluptates corporis, aut hæc simul oia conferẽda arbitraris. EV. Auertat deus istã sceleratã demẽtiã. AVG. Parum'ne ergo gaudẽdum est habere nos quiddã in animo, hanc ipsam dico bonã uoluntatem, in cuius cõparatiõe abiectissima sunt ea quæ cõmemorauimus, pro qbus adipiscẽdis multitudinẽ uidemus hominum nullos labores, nulla pericula recusare? EV. Gaudendũ uero, ac plurimum. AVG. Quid, hoc gaudio qui non fruuntur, paruo dãno eos affectos putas tãti boni? EV. Imo maximo. AVG. Vides igitur iam, ut existimo, in uoluntate nostra esse cõstitutũ, ut hoc uel fruamur uel careamus tãto & tam uero bono. Quid enim tam in uoluntate, q̃ ipsa uoluntas sita est? Quã quisq; cũ habet bonam, id certe habet quod terrenis oibus regnis, uoluptatibusq; oibus corporis longe anteponẽdum sit.

1. Retract. cap. 9. 2. sen. d. s. 28 ca. au bi. et d. s. 41. cap. 31 autem

I Quisquis aũt non habet, caret profecto illa re, quã præstantiorem oibus bonis in potestate nostra nõ cõstitutis, sola illi uoluntas per seipsam daret. Itaq; cum se ipse miserrimũ iudicet, si amiserit gloriosam famã, ingẽtes opes, & quælibet corporis bona, tu eũ non miserrimũ iudicabis, etiã si talibus abũdet omnibus, cũ iis inhæret quæ amittere facillime põt, neq; dum uult habet, caret aũt bona uolũtate, quæ nec cõparanda est istis, & cũ sit tam magnũ bonũ, uelle solũ opus est ut habeatur. EV. Verissimum est. AVG. Iure igitur ac merito stulti homines, tametsi nunq̃ fuerunt sapientes, hoc enim dubiũ & occultissimũ est, huiuscemodi afficiuntur miseria. EV. Assentior. AVG. Consydera nunc, utrũ tibi uideatur esse prudentia appetendarũ & uitandarum rerum scientia. EV. Videtur. AVG. Quid fortitudo? Nonne illa est animæ affectio, qua omnia incõmoda & damna rerum, non in nostra potestate constitutarum, contemnimus? EV. Ita existimo. AVG. Porrò tẽperãtia est affectio coercẽs & cohibens appetitũ ab iis rebus quæ turpiter appetũtur. K An tu aliter putas? EV. Imò ita ut dicis sentio.

Vita beata quæ. Cap. 13. Prudẽtia. Fortitudo. Temperantia.

AVG. Iam iustitiã quid dicamus esse, nisi uirtutẽ qua sua cuiq; tribuuntur. EV. Nulla mihi alia iustitiæ notio est.

Iustitia.

AVG. Quisquis ergo bonam habens uoluntatẽ, de cuius excellẽtia iam diu loquimur, hanc unã dilectione amplexetur, qua interim melius nihil habet, hac sese oblectet, hac deniq; perfruatur & gaudeat, cõsyderãs eam & iudicãs quanta sit, quamq; inuito illi eripi uel surripi nequeat: num dubitare poterimus istũ aduersari rebus omnibus, quæ huic uni bono inimicæ sunt? EV. Necesse est oino ut aduersetur. AVG. Nulla'ne hunc putamus præditũ esse prudẽtia, q hoc bonũ appetendũ, & uitanda ea quæ huic inimica sunt uidet? EV. Nullo modo mihi uidetur hoc posse quisquã sine prudẽtia. AVG. Recte. Sed cur nõ huic etiã fortitudinẽ tribuimus? Illa quippe omnia quæ in potestate nostra nõ sunt, amare iste ac plurimi æstimare nõ potest. Mala. n. uoluntate amatur, cui tanquã inimicæ charissimo suo bono resistat necesse est: cũ autẽ non amat hæc, nõ dolet amissa, & omnino cõtemnit, quod opus esse fortitudinis, dictũ L atq; cõcessum est. EV. Tribuamus sanè: nõ enim intelligo quẽ fortẽ uerius appellare possim, q̃ eum qui rebus iis, quas neq; ut adipiscamur, neq; ut obtineamus in nobis situ est, æquo & tranquillo animo caret, quod hunc necessario facere cõpertũ est. AVG. Vide iam nunc utrũ ab eo tẽperantiã alienare possimus, cũ ea sit uirtus quæ libidines cohibet. Quid autẽ tam inimicũ bonæ uoluntati est q̃ libido? Ex quo profecto intelligis, istũ bonæ uolũtatis suæ amatorẽ resistere omni modo, atq; aduersari libidibus, & ideo iure tẽperantem uocari. EV. Perge, assentior. AVG. Iustitia restat, quæ quõ desit huic homini, nõ sanè uideo. Qui. n. habet & diligit uoluntatem bonã, & obsistit eis, ut dictũ est, quæ huic inimica sunt, male cuiquã uelle nõ põt. Sequitur ergo ut nemini faciat iniuriã. Quod nullo pacto potest, nisi qui sua cuiq; tribuerit: hoc aũt ad iustitiã pertinere cũ dicerẽ approbasse te, ut puto meministi. EV. Ego uero memini, & fateor in hoc hoie, qui suam bonã uoluntatem magnipẽdit & diligit, oẽs quatuor uirtutes, quæ abs te paulò ante me assentiente descriptæ sunt, esse compertas. M

AVG. Quid igitur impedit, cur huius uitam non cõcedamus esse laudabilẽ? EV. Nihil prorsus, imò hortant uel etiã cogunt omnia. AVG. Quid uitã miseram, potes'ne ullo modo non iudicare fugiendam? EV. Et magnopere quidem iudico, nihilq; aliud agendũ existimo. AVG. At laudabilem nõ fugiendã profecto putas? EV. Quin etiam appetendam sedulo existimo. AVG. Non ergo misera est quæ laudabilis uita est. EV. Hoc utiq; sequitur. AVG. Nihil iam quantum opinor difficile tibi ut assentiaris relinquitur, eam s. quæ misera non est, beatam esse uitã. EV. Manifestissimũ est. AVG. Placet igitur beatũ esse hominem dilectorẽ bonæ uoluntatis suæ, & præ illa contemnentem quodcunq; aliud bonũ dicitur, cuius amissio potest accidere etiã cũ uoluntas tenẽdi manet. EV. Quid'ni placeat, quò superiora quæ concessimus necessario trahunt? AVG. Bene intelligis. Sed dic quæso, nõnne bonam uoluntatem suam diligere, & tam magni æstimare q̃ dictum est, etiam ipsa bona uoluntas

A luntas est? EV. Verum dicis. AVG. At si hunc
beatũ recte iudicamus, nõne recte miserũ qui cõ-
trariæ uoluntatis est? EV. Rectissime. AVG.
1. Retra-ctã.ca.9 Quid ergo causæ est, cur dubitandũ putemus, ẽt
si nunq̃ antea sapiẽtes fuim⁹, uolũtate nos tñ lau-
dabilem & beatã uitã, uoluntate turpem ac mise-
rã mereri ac degere? EV. Fateor huc certis & mi-
nime negandis rebus esse puentum. AVG. Vide
ẽt aliud. Nam credo te memoria tenere, quã dixe-
rimus esse bonã uoluntatẽ: opinor.n. ea dicta est,
qua recte atq; honeste uiuere appetimus. EV. Ita
memini. AVG. Hãc igitur uoluntatem, si bona
itidem uoluntate diligamus atq; amplectamur, re
busq; oibus, quas retinere non qa uolumus possu
mus, anteponamus cõsequẽter illæ uirtutes ut ra-
tio docuit, animũ nostrũ incolent, quas hẽre idip-
1. Retra-ctã.cap.9 sum est recte honesteq; uiuere. Ex quo cõficitur,
ut quisq; recte honesteq; uult uiuere, si id se uelle
præ fugacibus bonis uelit, assequatur tantã rẽ tã-
ta facilitate, ut nihil aliud ei q̃ ipsum uelle sit hẽre
qđ uoluit. EV. Vere tibi dico, uix me contineo
qn exclamem lætitia, repẽte mihi oborto tam ma
B gno, & tã in facili cõstituto bono. AVG. Atqui
hoc ipsum gaudiũ qđ huius boni adeptiõe gigni
tur, cũ tranqlle & quiete atq; cõstanter erigit ani-
mũ, beata uita dicit, nisi tu putes aliud dici †bea-
† esse. te uiuere, q̃ ueris bonis certisq; gaudere. EV. Ita
sentio. AVG. Rectè. Sed cẽses ne quẽquã homi
quare pauci euadãt beati. num non oibus modis uelle atq; optare uitã bea-
tã? EV. Quis dubitat oẽm hoiem uelle. AVG.
Cur igitur eã non adipiscũtur oẽs? Dixeramus.n.
Cap .14. atq; conuenerat inter nos, uoluntate illam mereri
hoies uoluntate ẽt miseram, & sic mereri ut acci-
piãt. Nunc uero existit nescio quæ repugnãtia, &
nisi diligenter dispiciamus, perturbare nititur su-
periorem tam euigilatam firmamq; rõnem. Qũo
enim uoluntate qlq; miseram uitã patitur, cũ oio
nemo uelit misere uiuere? Aut qũo uoluntate bea
tam uitam cõsequitur homo, cũ tam multi miseri
sint, & beati oẽs esse uelint? An eo euenit, qđ aliud
est uelle bene aut male, aliud mereri aliqd per bo
nũ uel malam uoluntatẽ? Nam illi qui beati sunt,
quos ẽt bonos esse oportet, non pprerea sunt bea
C ti qa beate uiuere uoluerunt, nam hoc uolunt ẽt
mali, sed qa recte uiuere uolunt, qđ mali nolunt.
Quãobrem nihil mirũ est, q̃ miseri hoies non adi
piscuntur qđ uolũt.i. beatã uitam. Illud enim cui
comes est, & sine quo ea nemo dignus est, nemoq;
assequitur, recte scilicet uiuere, nõ itidem uolunt.
1. Retra-ctã. cap.9. Hęc enim æterna lex illa, ad cuius cõsyderationẽ
redire iam tp̃s est, incõmutabili stabilitate firma-
uit, ut in uoluntate meritũ sit, in beatitudine aũt
& miseria p̃mium atq; suppliciũ. Itaq; cũ dicimus,
uoluntate hoies esse miseros, nõ ideo dicimus, q̃
miseri esse uelint, sed q̃ in ea uolũtate sunt, quam
ẽt eis inuitis miseria sequatur necesse est. Quare nõ
repugnat superiori rõni, q̃ uolunt oẽs beati esse,
nec pñt. Non.n. uolũt oẽs recte uiuere, cui uni uo
luntati uita beata debetur, nisi qd habes aduer-
Lex æterna, lex humana quid ualeant. Cap 15 sus hæc dicere. EV. Ego uero nihil. Sed uidea-
mus iam qũo hæc ad ppositam illam qõnem de
duabus legibus referantur. AVG. Fiat. Sed dic
mihi prius utrũ q recte uiuere diligit, eoq; ita dele
ctatur, ut nõ solum ei rectum sit, sed ẽt dulce atq;
iucundum, amet hãc legem, habeatq; charissimã,
qua uidet tributam esse bonæ uoluntati beatã ui D
tam, malæ miseram? EV. Amat oino ac uehemẽ
ter: nam istã ipsam sequẽs ita uiuit. AVG. Quid
cum hanc amat, mutabile aliqd amat ac tpale, an
stabile aliqd ac sempiternum? EV. Aeternum sa
nè atq; incõmutabile. AVG. Quid illi q in ma-
la uoluntate perseuerãtes, nihilominus beati esse
cupiunt: possuntne amare istam legẽ, qua talibus
hoibus miseria merito rependit? EV. Nullo mo
do arbitror. AVG. Nihilne amant aliud? EV.
Imò plurima, ea scilicet, in qbus adipiscendis uel
retinendis mala uoluntas illa persistit. AVG
Opinor te dicere diuitias, honores, uoluptates, &
pulchritudinem corporis cęteraq; oia, quæ pñt &
uolentes nõ adipisci, & amittere inuiti. EV. Ista
ipsa sunt. AVG. Num hæc æterna esse censes cũ
tpis uolubilitati uideas obnoxia? EV. Quis hoc
uel dementissimus senserit? AVG. Cũ igitur ma
nifestissimum sit, alios esse hoies amatores rerum
æternarũ, alios tpalium, cumq; duas leges esse con
uenerit, unam æternam, aliam tpalem, si qd æqui
tatis sapis, quos istorum iudicas æternę legi, quos
tpali subdendos? EV. Puto in promptu esse qđ E
quæris: nam beatos illos ob amorem ipsorum
æternorum sub æterna lege agere existimo, mise
ris uero temporalis imponitur. AVG. Recte iu
dicas, dũmodo illud incõcussum teneas, qđ aper
tissime iam ratio demonstrauit, eos qui tpali lege
uiuũt†*, nõ esse posse ab æterna liberos: Vñ oia *† aliâs, legi seruiunt.
quæ iusta sunt, iusteq; uariãtur, exprimi diximus:
eos uero qui legi ęternę per bonã uoluntatẽ inhę
rent, tpalis legis non indigere, satis, ut apparet, in-
telligis. EV. Teneo qđ dicis. AVG. Iubet igit
æterna lex auertere amorem à tpalibus, & eũ mũ
datum conuertere ad æterna. EV. Iubet uero.
AVG. Quid deinde censes tpalem iubere, nisi ut
hæc quæ ad tp̃s nostra dici pñt, qñ eis hoies cupi-
ditate inhęrẽt, eo iure possideãt, quo pax & socie-
tas humana seruet, quãta in his rebus seruari põt?
Ea sunt aũt primo hoc corpus, & eius quæ uocan
tur bona, ut integra ualetudo, acumẽ sensuũ, ui-
res, pulchritudo, & si q̃ sunt cętera, partim necessa
ria bonis artibus, & ideo pluris pensanda, partim
uiliora. Deinde libertas, q̃ qdẽ nulla uera est, nisi
beatoꝝ & legi æternæ adhęrentium. Sed eã nũc li F
bertatẽ cõmemoro, qua se liberos putant, q dños
hoies non habẽt, & quã desyderant ii qui à dñis
hominibus manumitti uolũt. Deinde, parẽtes, fra
tres, cõiunx, liberi, propinq, affines, familiares, & q
cunq; nobis aliq̃ necessitudine adiũcti sunt. Ipsa
deniq; ciuitas, q̃ parẽtis loco haberi solet, honores
ẽt & laudes, & ea q̃ dicit glĩa popularis. Ad extre- s. q 3. ca. totum.
mũ pecunia, quo uno noie continent oia, quorũ
iure dñi sumus, & quoꝝ uendendorum atq; donã
dorũ habere potestatẽ uidemur. Hoꝝ oium quẽ-
admodũ lex illa sua cuiq; distribuat, difficile & lõ
gũ est explicare, & plane ad id qđ ppofuimus nõ
necassariũ. Satis est.n. uidere nõ ultra porrigi hu-
ius legis potestatẽ in iudicando, * † q̃ ut hæc uel *† aliâs, uindicando.
aliqd horũ adimat atq; auferat ei quem punit, uel
metu coerceat. Ergo & ad id qđ uult torquet ac
retorquet miserorũ animos, qbus regendis accõ-
modata est. Dum.n. hæc amittere timent, tenent
in his utendis quendã modum aptum uinculo ci
uitatis, qualis ex huiuscemodi hoibus constitui

G potest. Non autē ulciſcitur peccatū cum amantur
iſta,ſed cū alijs per improbitatē auferūtur. Quam-
obrem uide utrū iam peruentū ſit ad id quod infi-
nitū putabas. Inſtitueramus.n. quærere,quatenus
*†aliàs, habeat uim *†ulciſcendi ea lex, qua populi terreni
ius. ciuitatesq; gubernantur. EV. Video peruentum.
AVG. Vides ergo etiam illud,quod pœna non eſ-
ſet,ſiue quæ per iniuriam, ſiue quæ per talē uindi-
ctam infertur hominibus,ſi eas res,quę inuito au-
ferri poſſunt, non amarent? EV. Id quoq; uideo.
AVG. Cum igitur eiſdē rebus alius male:alius be
ne utatur,& is quidem qui male, amore inhæreat
atq; implicetur.ſ. ſubditus eis rebus, quas ſibi ſub-
ditas eſſe oportebat,& ea bona ſibi cōſtituēs, qui-
bus ordinandis beneq; tractandis ipſe eſſe utiq; de
beret bonū:ille autem qui recte his utitur, oſtēdat
quidē bona eſſe,ſed non ſibi:non enim eum bonū
melioremue faciūt,ſed ab eo potius fiunt. Et ideo
non eis amore conglutinetur,neq; uelut mēbra ſui
animi faciat,quod fit amando,ne cū reſecari cœpe
rint,eum cruciatu ac tabe fœdent, ſed eis totus ſu-
pferatur, & habere illa atq; regere cū opus eſt para-
H tus,& amittere aut nō habere paratior. Cum ergo
hæc ita ſint,num aut argentū & aurū propter aua-
ros accuſandum putas,aut cibos propter uoraces,
aut uinum propter ebrioſos,aut muliebres formas
propter ſcortatores & adulteros,atq; hoc modo cę
tera, cū præſertim uideas & igne bene uti bene uti
medicū,& pane ſcelerate ueneficum? EV. Veriſſi-
Epilogus mum eſt non res ipſas,ſed hoies qui eis male utun
tractatæ tur eſſe culpandos. AVG. Recte. Sed quantū †&
quōnis. quid ualeat æterna lex,ut opinor, uidere iam cœpi
Cap. 16. mus,& quantū lex temporalis in uindicando pro-
† quoniā gredi poſsit,inuentū eſt,& rerum duo genera, ęter-
narum & temporaliū, duoq; rurſus hominū,alio-
rum æternas, aliorū temporales ſequentiū & dili-
1. Retra. gentiū,ſatis aperteq; diſtincta ſunt. Quid aūt quiſq;
cap. 9. ſectandū & amplectendū eligat, in uoluntate eſſe
poſitū conſtitit, nullaq; re de arce dominandi,re-
ctoq; ordine mentem deponi niſi uoluntate. Et eſt
manifeſtū,non rem ullam,cū ea quiſq; male utitur,
ſed ipſum male utentem eē arguendū. Referamus
nos ſi placet ad quęſtionē in exordio huius ſermo
nis propoſitā, & uideamus utrum ſoluta ſit. Nam
I quærere inſtitueramus quid ſit malefacere, & pro-
Malefacere quid ſit. pter hoc omnia quę dicta ſunt,diximus. Quocirca
licet nunc animaduertere & cōſyderare, utrum ſit
aliud malefacere,q̄ neglectis rebus æternis, quibus
per ſeipſam mens fruitur, & per ſeipſam percipit,&
quas amans amittere non poteſt, tēporalia & quæ
per corpus hominis partē uiliſsimam ſentiūtur, &
nunquā eſſe certa poſſunt, quaſi magna & miran-
da ſectari. Nam hoc uno genere omnia malefacta,
id eſt peccata,mihi uidētur includi. Tibi aūt quid
uideatur expecto cognoſcere. EV. Eſt ita ut dicis,
& aſſentior,omnia peccata hoc uno genere cōtine
ri,cū quiſq; auertitur à diuinis uereq; manentibus,
& ad mutabilia atq; incerta cōuertit. Quę quāquā
in ordine ſuo recte locata ſint, & ſuā quandā pul-
chritudinē peragant,peruerſi tamē animi eſt & in-
ordinati,eis ſequendis ſubijci, qbus ad nutum ſuū
ducēdis potius diuino ordine ac iure pręlatus eſt.
Et illud ſimul mihi uidere iam uideor abſolutum
atq; cōpertum,quod poſt illam quęſtionē quid ſit
malefacere,deinceps quærere inſtitueramus, unde
male faciamus. Niſi n. fallor,ut ratio tractata mon K
ſtrauit,id facimus ex libero uolūtatis arbitrio. Sed
quæro, utrum ipſum liberū[uoluntatis]arbitriū, †faculta
quo peccandi uoluntatē †habere conuincimur, tem.
oportuerit nobis dari ab eo q nos fecit? Videmur
enim nō fuiſſe peccaturi, ſi iſto careremus. Et me-
tuendū eſt,ne hoc modo deus etiā malefactorum
noſtrorū author exiſtimetur. AVG. Nullo mō
iſtuc timueris. Sed ut diligentius inquiratur,aliud
tempus ſumendū eſt. Nā hæc ſermocinatio modū
terminūq; iā deſyderat. Qua uelim credas magnas
abditarumq; rerū ingrendarū quaſi fores eſſe pul-
ſatas. In quarum penetralia cum deo duce uenire
cœperimus,iudicabis profecto,quātum inter hāc
diſputationē,& eas quæ ſequuntur interſit,quan-
tumq; illæ præſtent,non modo inueſtigationis ſa-
gacitate,ſed etiā maieſtate rerū, & clariſſima luce
ueritatis:pietas tātū adſit,ut nos diuina prouiden
tia curſum quem inſtituimus, tenere & perficere
permittat. EV. Cedo uoluntati tuæ, & ei meam
iudicio & uoto libentiſſime adiungo.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE LIbero arbitrio, Liber Secundus.

L
IAM ſi fieri poteſt,explica mihi Liberum
quare dederit deus homini li- arbitriū
berum uoluntatis arbitrium: ad recte
Quod utique ſi non accepiſſet, agendū
peccare non poſſet. AVG. Iā datū c.1.
enim certū tibi atq; cognitum
eſt,deū dediſſe homini, hoc qđ
dari debuiſſe non putas? EVOD. Quantum in
ſuperiori libro intelligere mihi uiſus ſum,& habe-
mus liberum uoluntatis arbitrium, & non niſi eo
peccamus. AVG. Ego quoq; memini iam nobis
id factum eſſe perſpicuum. Sed nunc interrogaui,
utrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare
manifeſtum eſt,deū nobis dediſſe ſcias. EVOD.
Nullum alium puto. Ab ipſo enim ſumus, & ſiue
peccantes ſiue recte agentes,ab illo pœnam mere-
mur aut præmium. AVG. Hoc quoque utrum
liquido noueris,an authoritate commotus liben-
ter etiam incognitum credas,cupio ſcire. EVOD.
Authoritati quidem me primum de hac re credi- M
diſſe confirmo. Sed quid uerius quàm omne bo-
num ex deo eſſe, & omne iuſtum bonum eſſe, &
peccantibus pœnam, recteq; facientibus præmi-
um iuſtum eſſe? Ex quo conficitur à deo affici, &
peccantes miſeria, & recte facientes beatitate.
AVG. Nihil reſiſto. Sed quæro illud alterum,
quomodo noueris nos ab ipſo eſſe? Neque enim
hoc nunc, ſed ab ipſo nos uel pœnam uel præ-
mium mereri explicaſti. EV. Hoc quoque non
aliunde uideo eſſe manifeſtum, niſi quòd iam
conſtat deum uindicare peccata. Siquidem ab
illo eſt omnis iuſtitia. Non enim ut alicuius eſt bo
nitatis alienis præſtare beneficia, ita iuſtitiæ uin-
dicare in alienos. Vnde manifeſtum eſt ad eū nos
pertinere, quia non ſolum in nos benigniſſimus
in præſtando, ſed etiam iuſtiſſimus in uindican-
do eſt. Deinde ex eo quod ego poſui, tu quoque
conceſſiſti, omne bonum ex deo eſſe, etiam ho-
minem ex deo eſſe intelligi poteſt. Homo enim 1. Retra.
ipſe inquantum homo eſt, aliquod bonum eſt, cap. 9.

A quia recte uiuere cũ uult põt A V G. Plane ſi hęc
ita ſunt, ſoluta eſt q̃ſtio quam ꝓpoſuiſti. Si.n. ho-
mo aliqd bonum eſt, & nõ poſſet niſi cum uellet
recte facere, debuit hr̃e liberam uoluntatem, ſine
qua recte facere nõ poſſet. Non.n. qa per illam etiã
peccatur, ad hoc eam deũ dediſſe credendum eſt.
Satis ergo cauſæ eſt, cur dari debuerit, qm̃ ſine il-
la homo recte non põt uiuere. Ad hoc aũt datam
uel hinc intelligi põt, qa ſi qs ea uſus fuerit ad pec
candũ, diuinitus in eũ uindicatur. Qd iniuſte fie-
ret, ſi nõ ſolum ut recte uiueretur, ſed ẽt ut pecca-
retur, libera eſſet uoluntas data. Qũo.n. iuſte uin
dicaretur in eũ, qui ad hãc rem uſus eſſet volunta
te, ad quã rem data eſt? Nunc uero deus cum pec-
cantẽ punit, qd uidetur tibi aliud dicere, niſi, cur
nõ ad eã rẽ uſus es libera uolũtate, ad quã tibi eã
dedi, hoc eſt, ad recte faciẽdũ? Deinde illud bonũ
quo cõmendat ipſa iuſtitia, in dãnandis peccatis
recteq; factis honorandis, qũo eſſet ſi homo care-
ret libero uolũtatis arbitrio? Non.n. aut pc̃m eẽt,
aut recte factũ qd non fieret uolũtate. Ac per hoc
& pœna iniuſta eſſet & præmiũ, ſi homo uòlunta
B tem nõ hr̃et liberam. Debuit aũt & in ſupplicio &
in pręmio eſſe iuſtitia, qm̃ hoc unum eſt bonorũ,
quæ ſunt ex deo. Debuit igitur deus dare homini
Quur da- liberã uolũtatẽ. E V. Iam cõcedo eam deũ de-
tũ eſt lib. diſſe: Sed nõnne tibi uidetur quæſo te, ſi ad recte
arbitr. ad faciendũ data eſt, qd nõ debuerit ad peccandum
malũ fle- poſſe cõuerti, ſicut ipſa iuſtitia quę data eſt, homi
xile. ni ad bene uiuendũ? Nunqd.n. põt qſpiam per iu
Cap. 2 ſtitiã ſuam male uiuere? Sic nemo poſſet per uolũ
tatẽ peccare, ſi uolũtas data eſſet ad recte faciẽdũ.
A V G. Donabit qdem deus ut ſpero, ut tibi ualeã
rñdere, uel potius ut ipſe tibi eadem, quæ ſumma
oium magiſtra eſt, ueritate intus docente rñdeas.
Sed pauliſper mihi uolo dicas, ſi id qd abs te quę-
ſiuerã, certũ & cognitũ tenes, deum nobis dediſ-
ſe liberam uoluntatẽ, utrum oporteat dicere dari
nõ debuiſſe qd dediſſe cõfitemur deũ. Si.n. incer-
tum eſt utrũ dederit recte q̃rimus utrum bene ſit
data, ut cũ inuenerimus bene datã eſſe, inueniatur
ẽt illum dediſſe, à quo homini data ſunt oia bo-
na. Si aũt inuenerimus non bene datã eſſe, nõ eũ
dediſſe intelligam⁹, quẽ culpare nefas eſt. Si uero
C certũ ẽ, ꝙ ipſe illã dederit, oportet fateamur, quo-
quo modo data ẽ, neq; nõ dari, neq; aliter dari eã
debuiſſe q̃ data eſt. Ille.n. dedit cuius factũ recte
reprehẽdi nullo pacto põt. E V. Quanq̃ hæc in-
cõcuſſa fide teneam, tñ qa cognitione nõdum te-
neo, ita q̃ramus quaſi oia incerta ſint. Video.n. ex
hoc qd incertũ eſt, utrum ad recte faciendũ uolũ
tas libera data ſit cum per illam ẽt peccare poſſi-
mus, fieri ẽt illud incertũ, utrum dari debuerit. Si
enim incertũ eſt, ad recte faciendũ datam eſſe, in-
certum eſt ẽt dari debuiſſe. Ac per hoc ẽt utrum
eam deus dederit, incertũ erit: qa ſi incertum eſt
dari debuiſſe, incertũ eſt ab eo datam eſſe, quem
nefas eſt credere dediſſe aliqd qd dari nõ debuit.
A V G. Illud ſaltem tibi certũ eſt, deum eſſe. E V.
Etiã hoc nõ cõtemplando, ſed credendo incõcuſ
ſum teneo. A V G. Si qs ergo illoꝝ inſipientium,
Pſal 52 de qbus ſcriptum eſt, Dixit inſipiẽs in corde ſuo,
nõ eſt deus: hoc tibi diceret, nec uellet tecum cre
dere qd credis, ſed cognoſcere utrũ uera credide-
ris, relinqueres̃ne hoiem, an aliquo modo, qd in-

cõcuſſum tenes, perſuadendũ eſſe arbitrareris, præ- D
ſertim ſi ille nõ obluctari pertinaciter, ſed ſtudioſe
id uellet agnoſcere? E V. Hoc qd ultimũ poſuiſti,
ſatis me admonet qd ei rñdere deberem. Certe.n.
q̃uis eẽt abſurdiſsimus, cõcederet mihi, cũ dolo-
ſo & pertinaci de nulla oino, & maxime de re tanta
nõ eſſe diſſerendũ. Quo cõceſſo, prior mecũ age-
ret, ut ſibi crederem bono aio eum iſtuc quærere
neq; aliqd in ſe qd ad rem hãc attinet, doli ac per-
uicaciæ latere. Tum ego demõſtrarẽ qd cuiuis fa-
cillimũ puto, quãto eſſet æquius, cũ ſibi de occul
tis animi ſui quæ ipſe noſſet, uellet alterũ credere
qui nõ noſſet, ut ẽt ipſe tantorũ uirorũ libris, qui
ſe cũ filio dei uixiſſe teſtatũ literis reliquerũt, eſſe
deũ crederet, qa & ea ſe uidiſſe ſcripſerũt, quę nul
lo mõ fieri poſſent, ſi nõ eſſet deus. Et nimiũ ſtul-
tus eſſet me reprehẽderet qd illis crediderim, qui
ſibi uellet ut crederẽ. Iam uero qd recte reprehen
dere nõ ualeret, nullo modo reperiret, cur ẽt nol-
let imitari. A V G. Si igitur utrũ ſit deus, ſatis eſſe
exiſtimas, ꝙ nõ temere tantis uiris credendũ eſſe
iudicauimus, cur nõ, quęſo te, de iis quoq; rebus
quas tanq̃ incertas & planè incognitas quærere in- E
ſtituimus, ſimiliter putas eorũdem uirorũ autho
ritati ſic eſſe credendũ, ut de inueſtigatione earũ
nihil amplius laboremus? E V. Sed nos id qd cre
dimus, noſſe & intelligere cupimus. A V G. Recte *Supra de*
meminiſti, qd ẽt in exordio ſuperioris diſputatiõis *libe arb.*
à nobis poſitũ eſſe negare nõ poſſumus. Niſi.n. eſ *cap. 2*
ſet & aliud credere, & aliud intelligere, & pmo cre
dendũ eſſet, qd magnũ & diuinũ intelligere cupe
rem⁹, fruſtra ꝓpheta dixiſſet: Niſi credideritis, nõ *Eſa. 7*
intelligetis. Ipſe quoque dñs noſter, & dictis & fa
ctis ad credendũ primo hortatus eſt, quos ad ſalu
tẽ uocauit. Sed poſtea cũ de ipſo dono loqueret
qd erat daturus credentibus, non ait, hæc eſt aũt
uita æterna ut credant: ſed, Hæc eſt, inqt, uita ęter *Ioan. 17*
na, ut cognoſcãt te ſolum deũ uerũ, & quem miſi
ſti Ieſum Xpm. Deinde iam credẽtibus dicit, Quę- *Matth. 7*
rite & inuenietis: Nam neq; inuentum dici põt, qd
incognitũ creditur, neq; qſquam inueniendo deo
fit idoneus, niſi antea crediderit qd eſt poſtea co-
gniturus. Quapropter dñi pceptis obtemperantes
quęramus inſtanter. Qd.n. hortante ipſo q̃rimus,
eodẽ ipſo demõſtrante inueniemus, quantũ hæc F
in hac uita & à nobis talibus inueniri queunt. Nã
& à melioribus ẽt dum has terras incolunt, & cer
te à bonis & piis oibus poſt hanc uitã euidentius
atq; pfectius iſta cerni obtineriq; credendum eſt,
& nobis ita fore ſperandum eſt, & iſta cõtemptis
terrenis & humanis, omni modo deſyderanda &
diligẽda ſunt. Quęramus aũt hoc ordine ſi pla *Rõ in ho-*
cet. Primum qũo manifeſtum eſt deum eſſe. Dein *mine præ-*
de utrũ ab illo ſint, quęcunq; in quantumq; ſunt, *ſtantiſsi-*
bona ſunt. Poſtremò utrum in bonis numerãda *mũ q̃ &*
ſit uolũtas libera. Quib⁹ cõpertis ſatis apparebit, *ſe ipſam in-*
ut opinor, utrũ recte homini data ſit. Quare prius *telligit.*
abs te q̃ro, ut de manifeſtiſsimis capiam⁹ exordiũ, *Cap. 3*
utrũ tu ipſe ſis: an tu fortaſſe metuis, ne in hac iter-
rogatione fallaris, cũ utiq; ſi nõ eſſes, falli oino nõ
poſſes? E V. Perge potius ad cætera. A V G. Er-
go qm̃ manifeſtum eſt eſſe te, nec tibi aliter mani
feſtũ eẽt, niſi uiueres, id quoq; manifeſtũ ẽ, & te ui
uere. Intelligiſne iſta duo eẽ ueriſsima? E V. Pror-
ſus intelligo. A V G. Ergo ẽt hoc tertiũ manife-

A ſtũ eſt, hoc ẽ, intelligere te. EV. Manifeſtũ. AVG. Quid in his trib⁹ tibi uidet̃ excellere? EV. Intelligẽtia. AVG. Cur tibi hoc uidet̃? EV. Quia cũ tria ſint hæc, eſſe, uiuere, intelligere: & lapis eſt, & pecus uiuit, nec tñ lapidẽ puto uiuere, aut pecus intelligere: Qui aũt intelligit, eũ & eẽ & uiuere certiſsimũ eſt, quare nõ dubito id excellẽtius iudicare, cui oĩa tria inſunt, q̃ id cui duo uel unũ deſit. Nã qđ uiuit, utiq; & eſt, ſed non ſequitur ut ẽt intelligat: Qualem uitã eſſe pecoris arbitror. Qđ autem eſt, non utiq; cõſequens eſt, ut uiuat & intelligat: Nã eſſe cadauera poſſum fateri, uiuere aũt nullus dixerit. Iã uero qđ nõ uiuit, multo minus intelligit. AVG. Tenemus igit̃ horũ triũ duo deeſſe cadaueri, unũ pecori, nihil homini. EV. Verũ eſt. AVG. Tenemus ẽt id eſſe in his tribus p̃ſtãtius, qđ homo cũ duobus cæteris nõ habet i. intelligere, qđ habentẽ ſequit̃ & eſſe & uiuire. EV. Tenemus ſanẽ. AVG. Dic mihi iã, utrũ illos uulgatiſsimos corporis ſenſus habere te noueris, uidendi & audiendi, & olfaciẽdi, & guſtãdi, & tãgẽdi? EV. Noui. AVG Quid putas ptinere ad ui-

B dendi ſenſum. i. quid putas nos uidẽdo ſentire? EV. Quæcunq; corporalia. AVG. Num ẽt dura & mollia uidendo ſentimus? EV. Non. AVG. Quid ergo ꝓprie ad oculos pertinet qđ p eos ſentim⁹? EV. Color. AVG. Quid ad aures? EV. Son⁹. AVG. Quid ad olfactũ? EV Odor. AVG. Quid ad guſtũ? EV. Sapor. AVG Quid ad tactũ? EV. Molle uel durũ, leue uel aſperũ, & multa alia.

AVG. Quid corporũ formas, magnas, breues, q̃dras, rotũdas, & ſi qd huiuſmodi eſt, nõne & tãgẽdo & uidẽdo ſentim⁹? Et ideo nec uiſui ꝓprie, nec tactui tribui põt, ſed utriq;? EV. Intelligo. AVG. Intelligis ergo q̃dã ſingulos ſenſus hr̃e ꝓp̃a de qb⁹ renũciẽt, & q̃dã quoſdã habere cõmunia? EV. Et hoc intelligo. AVG. Quid igit̃ ad quenq; ſenſum pertineat, & qd inter ſe uel oẽs uel qdã eorũ cõmuniter habeãt, unũ poſſumus ullo eorũ ſenſu diiudicare? EV. Nullo modo, ſed quodã interiore iſta diiudicãtur. AVG. Nũ fortaſſe ipſa eſt ratio qua beſtiæ carent? Nã ut opinor rõne iſta cõprehẽdimus, & ita ſeſe habere cognoſcimus. EV. Magis nos arbitror rõne cõprehẽdere eẽ interiorẽ

C quẽdã ſenſum, ad quẽ ab iſtis qnq; notiſsimis ſenſib⁹ cũcta referunt̃. Nãq; aliud ẽ quo uidet beſtia, aliud quo ea q̃ uidẽdo ſentit, uel uitat uel appetit. Ille. n. ſenſus in oculis eſt, ille aũt intus in ipſa aĩa. Quo nõ ſolũ ea q̃ uidentur, ſed ẽt quæ audiuntur quæq; cæteris capiũtur corporis ſenſibus, uel appetũt aĩalia delectata & aſſumũt, uel offenſa deuitãt & reſpuũt. Hic aũt nec uiſus, nec audit⁹, nec olfact⁹, nec guſtus, nec tact⁹ dici põt, ſed neſcio qd aliud qđ oĩbus cõmuniter p̃ſidet, Qđ cũ ratione cõprehẽdamus, ut dixi. hoc ipſum tñ rõnem uocare non poſſum, qm̃ & beſtiis in eſſe manifeſtũ eſt.

AVG. Agnoſco iſtud quicquid eſt, & eum interiorẽ ſenſum appellare nõ dubito. Sed niſi & iſtũ tranſeat qđ ad nos refertur à ſenſibus corporis, puenire ad ſcientiam non poteſt. Quicquid. n. ſcimus, id rõne cõprehẽſum teneu⁹. Scim⁹ aũt ut de cęteris taceã, nec colores auditu, nec uoces uiſu poſſe ſẽtiri. Et cũ hoc ſcim⁹, nec oculis, nec aurib⁹ ſcim⁹, neq; illo ſenſu iteriore quo nec beſtię carẽt. Non. n. credẽdũ eſt, eas noſſe, nec auribus ſentire lucem, nec oculis uocem, qm̃ iſta non niſi rõnali aĩaduerſione & cognitiõe diſcernimus. EV. Nõ

D poſſum dicere hoc me hr̃e pceptũ. AVG. Quid ſi. n. ſenſu illo iteriore, quo eas nõ carere cõcedis, hoc quoq; diiudicant, nec colores auditu, nec uiſu uoces poſſe ſentiri? Nũ ẽt putas eas poſſe diſcernere ab inuicẽ colorẽ qui ſentitur, & ſenſum q in oculo eſt, & interiorem illũ ſenſum apud aĩam, & rõnẽ, qua iſta ſigillatim definiũtur & dinumerantur. EV. Nullo modo. AVG. Quid iſta rõ poſſet hęc quatuor diſcernere ab inuicẽ & definitionibus terminare, niſi ad eã referret̃, & color p oculorũ ſenſum, & ipſe rurſus per illũ interiorẽ qui ei p̃ſidet, & idẽ iterior p ſeipm̃, ſi tñ iam nihil aliud interpoſitũ eſt? EV. Nõ uideo qũo aliter poſſet. AVG. Quid hoc? Vidẽſne, ſenſu oculorũ, colorẽ ſentiri, eũdẽ aũt ſenſum eodẽ ſenſu nõ ſentiri? Nõ eñi quo ſenſu colorẽ uides, hoc eodẽ uides ẽt ipſum uidere. EV, Nõ oĩno. AVG. Enitere ẽt iſta diiudicare. Nã credo te nõ negare aliud colorem eſſe, & aliud colorẽ uidere: & item aliud ẽt cũ color nõ ſubeſt hr̃e ſenſum, quo uideri poſſet ſi ſubeſſet. EV. Diſcerno & iſta, & inter ſe differre cõcedo. E

AVG. Nũ horũ triũ qcq̃ uides oculis niſi colorẽ? EV. Nihil aliud. AVG. Dic ergo, unde uideas alio duo, non. n. ea nõ uiſa poſſes diſcernere. EV. Neſcio qd aliud eẽ ſcio, nihil ampli⁹. AVG. Neſcis igit̃ utrũ iam ipſa ſit rõ, an illa uita ſit, quã ſenſum interiorẽ uocamus p̃cellentẽ ſenſibus corporis, an aliqd aliud? EV. Neſcio. AVG. Illud tñ ſcis, ea definiri niſi rõne nõ poſſe, neq; rõnẽ id facere, niſi de iis q̃ ſibi examinãda offerunt̃. EV. Certũ eſt. AVG. Quicqd igitur ẽ aliud quo ſentiri põt omne qđ ſcim⁹, miniſterium rõnis eſt, cui offert & renũciat qcqd attingit, ut ea quæ ſentiuntur diſcerni ſuis finib⁹ poſsint, & nõ ſentiẽdo tm̃, ſed ẽt ſciẽdo comprehendi. EV. Ita eſt. AVG. Quid ipſa ratio, q̃ miniſtros ſuos, & ea q̃ ſuggerũt, diſcernit ab inuicẽ, & item qd inter hæc & ſeipſam diſtet, agnoſcit, ſeq; illis pręponentiorẽ eſſe confirmat, num alia re ſeipſam niſi ſeipſa i. rõne cõprehendit? An aliter ſcires te hr̃e rõnem, niſi id rõne perciperes? EV. Veriſsimũ eſt. AVG. Qm̃ ergo cũ colorẽ ſentimus, nõ itidẽ ſenſu ipſo nos ſentire ẽt ſentimus: neq; cũ audim⁹ ſonũ, nr̃um ẽt audimus auditũ: neq; cũ olfacim⁹ roſam, olet nobis aliqd & ipſe olfactus: neq; qcq̃ guſtãtibus ſapit in ore ipſe guſtus, nec tãgentes aliqd, ipſum ẽt tãgendi ſenſum poſſumus tangere: manifeſtũ eſt, qnq; iſtos ſenſus nullo eorũ ſenſu poſſe ſentiri, q̃uis eis corporalia quęq; ſentiãtur. EV. Manifeſtum eſt. F

AVG. Arbitror ẽt illud eſſe manifeſtum, ſenſum illum interiorem, non ea tantũ ſentire, quę acceperit à qnq; ſenſibus corporis, ſed ẽt ipſos ab eo ſentiri. Nõ enim aliter beſtia moueret ſe, uel appetendo aliqd, uel fugiendo, niſi ſe ſentire ſentiret, non ad ſciendũ, nam hoc rõnis eſt, ſed tantum ad mouendum, qđ non utiq; aliquo illorum qnq; ſentit. Qđ ſi adhuc obſcurũ eſt, eluceſcet ſi animaduertas qđ exempli gratia ſat eſt in uno aliquo ſenſu, uelut in uiſu. Nãq; aperire oculum, & mouere aſpiciendo ad id qđ uidere appetit, nullo modo poſſet, niſi oculo clauſo uel nõ ita moto ſe id non uidere ſentiret. Si aũt ſentit ſe nõ uidere dũ non uidet, neceſſe ẽ ẽt ſentiat ſe uidere dũ uidet, qa cum eo appetitu

rõ et alia & ſe diſcernit. Cap. 4

A eo appetitu nō mouet oculū uidēs, quo mouet nō uidēs, & indicat se utrunq; sentire. Sed utrū & seipsam hæc uita sentiat, quæ se corporalia sentire sentit, nō ita clarū est, nisi qđ se quisq; intus interrogās, inuenit oēm rē uiuentē fugere mortē. Quæ cū sit uitę cōtraria, necesse ē ut uita ēt seipsam sentiat, quæ cōtrariū suū fugit. Quod si adhuc non liquet, omittat, ut nō nitamur ad id qđ uolumus, nisi certis manifestisq; documentis. Manifesta. n. sunt, sensu corporis sentiri corporalia, eūdē autē sensum hoc eodē sensu nō posse sentiri. Sensu aūt interiore & corporalia sensu corporis sentiri, & ipsum corporis sensum, rōne uero & illa oia, & eādē ipsam notā fieri & scia cōtineri, an tibi nō uidet? E V. Videtur sanè. A V G. Age nunc, rñde vñ sit quęstio, ad cuius solutionē peruenire cupiēres, iā

Ordo & præstātia sēsuū ad obiecta. Cap. 5

diu istā molimur uiā. E V. Quātū memini, triū illarū quæstionū, quas pauloante ad cōtexendū ordinē huius disputationis posuimus, nūc prima uersatur. i. quō manifestum fieri posit, quāuis tenacissime firmissimeq; credendū sit, deum esse. A V G. Recte hoc tenes. Sed ēt illud diligenter te-

B nere te uolo, cū de teipso quærerē, utrū te esse noneris, nō solū hoc, sed ēt alia duo nobis apparuisse cognoueris †. E V. Id quoq; teneo. A V G.

† quod noueris.

Nūc ergo uide ad quā rem istarū trium intelligas ptinere omne qđ corporis sensus attingit. i. in quo rerum genere tibi ponēdum uideatur, quicqd uel oculorū, uel alio quolibet [corporis] instrumēto noster sensus attigit: utrum in eo qđ tm̄ est, an in eo qđ ēt uiuit, an in eo qđ ēt intelligit? E V. In eo qđ tm̄ est. A V G. Quid ipsum sensum, in quo genere trium horū esse censes? E V. In eo qđ uiuit. A V G. Quid igif horū duorū melius eē iudicas, sensum ipm, an qđ sensus attingit. EV. Sēsum. s. A V G. Quare? E V. Qia melius est id quod etiā uiuit, q̄ id qđ tm̄ est. A V G. Quid illum sensum iteriorē, quē qdē intra rōnem, & adhuc nobis cōmunē cū bestiis superius indagauimus, dubitabisne huic sensui præponere, quo corpus attingim⁹, & quē iā ipsi corpori præponendum esse dixisti. E V. Nullo modo dubitauerim. A V G. Etiam hoc cur nō dubites, uolo abs te audire. Non. n. poteris dicere, hūc sensum interiorem iā in eo genere triū illorū esse ponendum, quod ēt intelligit,

C sed adhuc in eo qđ & est & uiuit, ēt si intellectu caret. Iste. n. sensus inest & bestiis, qbus intellectus nō inest. Quę cū ita sint, quæro cur præponas sensum interiorē huic sensui, quo corporalia sentiūtur, cū sit uterq; in eo genere quod uiuit. Sensum aūt istū qui corpora attingit, ideo prępofuisti corporibus, qa illa sunt in eo genere quod tm̄ est iste uero in eo qđ ēt uiuit. In quo cū & ille interior reperiatur, cur eū meliorē putes dic mihi? Si. n. dixeris, quia ille istum sentit, non te credo inuenturū regulam qua fidere †. posimus, omne sentiens melius esse, q̄ id quod ab eo sentif ne fortassis ex hoc ēt cogamur dicere omne intelligens melius esse, q̄ id quod ab eo intelligitur Hoc n. falsum est, quia homo intelligit sapientiā, & non est melior q̄ ipsa sapiētia. Quamobrem uide qua causa tibi uisum sit, sensum interiorem huic sensui, quo sentimus corpora, esse præferendum. E V. Quia moderatorem & iudicem quendam illum huius esse cognosco. Nam & si qđ huic in officio suo defuerit,

† figere.

ille tanq̄ debitū à ministro flagitat, sicut pauloante disputatū est. Nō. n se uidere, aut nō uidere sensus oculi uidet. Et qa nō uidet, nō pōt qđ sibi desit, aut qđ satis sit iudicare, sed ille iterior, quo admonetur & aia bestię aperire oculum clausum, & qđ deesse sentit implere. Nulli aūt dubiū est eū qui iudicat, eo de quo iudicat esse meliorem. A V G. Cernis ergo istū ēt corporis sensum de corporib⁹ quodāmodo iudicare? Ad illū n. ptinet uoluptas & dolor, cū uel leniter, uel aspere corpus attingif. Nam sicut ille interior qđ desit uel satis sit oculorum sensui iudicat, sic ipse sensus oculorum qđ desit uel satis sit coloribus iudicat. Item sicut ille interior de auditu nr̄o iudicat, utrū minus an sufficiēter intētus sit, sic iudicat audit⁹ ipse de uocib⁹, qđ earū leniter inflet † *, aut aspere pstrepat. Nō necesse est cęteros sensus corporis psequi. Iam. n. ut opinor, aiaduertis qđ uelim dicere: ita. s. sensum illū interiorem de istis corporis sensibus iudicare, cū eorum & integritatem pbat, & debitū flagitat, quēadmodum & ipsi corporis sensus de corporib⁹ iudicant, assumentes in eis lenem tactū, reiiciētesq; cōtrarium. E V. Cerno sanè, & uerissima ea esse

** † alias, insonat*

E cōsentio. A V G. Attēde iam utrū ratio ēt de hoc interiore sensu iudicet. Iam. n. nō quęro, utrum eā meliorem illo esse dubites, qa nō dubito id te iudicare, quanq̄ ne id qdem iam quęrendū putem. utrum de isto sensu iudicet ratio. Nanq; in iis ipsis, quæ infra eā sunt. i. in corporib⁹ & in sensibus corporis, & isto interiore sensu, quō aliud sit alio melius, & q̄ sit illis pręstantior ipsa, qđ tandem nisi ipsa renūciat? Quod pfecto nullo modo posset, nisi de his ipsa iudicaret. E V. Manifestum est. A V G Cum ergo eam naturā quæ tātum est, nec uiuit nec intelligit, sicuti est corpus exanime, præcedat ea natura quæ nō tantū est, sed ēt uiuit, nec intelligit, sicuti est anima bestiarū: & rursus hanc pcedat ea quę simul & est & uiuit & intelligit, sicuti in hoie mēs rōnalis, num arbitraris in nobis, id est, in iis in qbus natura nostra cōpletur, ut homines simus, aliqd inueniri posse pstantius, q̄ hoc qđ in his tribus tertio loco posuimus? Nam & corpus non hēre manifestū est, & uitam quādam qua ipsum corpus animatur atq; uegetatur, quæ duo

Ratio ceteris superior infra deum est. Cap. 6

F ēt in bestiis agnoscimus, & tertium qddam quasi animę nostrę caput, aut oculū, aut si qđ cōgruentius de rōne atq; intelligentia dici pōt, quā nō habet natura bestiarū. Quare uide obsecro, utrū aliqd iuenire posis, qđ sit in natura hois rōne sublimius. E V. Nihil omnino melius uideo. A V G. Quid si aliqd inuenire potuerimus, qđ nō solum esse non dubites, sed ēt ipsa nostra ratione pstantius, dubitabisne illud qcquid sit, deum dicere? E V. Non continuo si qđ melius, q̄ id qđ in mea natura optimū est inuenire potuero, deū esse dixerim. Nō enim mihi placet deū appellare, quo mea ratio est iferior, sed quo nullus est supior. A V G. Ita planè Nam ipse huic tuæ rationi dedit, tam de se pie uereq; sentire. Sed quæso te si non inueneris esse aliqd supra nostrā rationem, nisi quod æternum atq; incōmutabile est, dubitabisne hūc deū dicere? Nam & corpora mutabilia esse cognoscis, & ipsam uitā, qua corpus animaf, p affect⁹ uarios mutabilitate nō carere manifestū est. Et ipsa ratio cū modo ad uerū peruenire nititur, modo non ni

G titur & aliqñ peruenit, aliqñ non peruenit, mutabilis esse ꝑfecto conuincitur. Quæ si nullo adhibito corporis instr͡o, nec per tactũ, nec per gustũ, nec per olfactum, nec per aures, nec ꝑ oculos, nec per ullum sensum se inferiorẽ, sed per seipsam cerni æternum aliqd & incõmutabile, simul & seipsam inferiorem, & illũ oportet deum suũ esse fateatur. E V. Hunc planè fatebor deũ, quo nihil superius esse cõstiterit. A V G. Bene habet. Nam mihi satis erit ostẽdere esse aliqd hmõi, quod aut fateberis deũ eẽ, aut si aliqd supra est, eum ipsum deũ esse cõcedes. Quare siue supra sit aliqd, siue nõ sit, manifestũ erit deum esse, cũ ego qd ꝓmisi esse supra rõnem, eodem ipso adiuuante monstrauero.

Sensus interior & exterior, et quisdã sentiatur à multis. Cap. 7

E V. Demõstra ergo quod polliceris. A V G Faciam. Sed prius quæro, utrũ sensus corporis meus idem sit, qui tuus, an uero meus nõ sit, nisi meus, & tuus nõ sit, nisi tuus? Qd si non ita esset, nõ possem per oculos meos uidere aliqd, qd tu nõ uideres. E V. Cõcedo prorsus, quis eiusdem generis, tñ singulos nos habere sensus uidendi uel audiẽdi, uel quoslibet alios cæterorũ. Non enim solum uidere, sed etiam audire aliqs hoium põt, qd alius non audiat, & aliud aliquid quodlibet alio sensu qsquam sentire, qd alius non sentiat. Vnde manifestum est & tuũ nõ nisi tnũ, & meũ sensum nõ esse nisi meum. A V G. Hoc idem rñdebis de illo etiã sensu interiore. An aliquid aliud? E V. Nihil sanè aliud: nã & ille utiq; sensum meũ sentit meus, & tuum sentit tuus: Nam ideo plerunq; interrogor ab eo qui aliquid uidet, utrum hoc etiam ego uideam, quia ego me uidere aut non uidere sentio, nõ ille qui interrogat. A V G. Quid ipsam rationem, nõnne unusqsq; nostrũ habet suam? Qñquidem fieri põt, ut ego aliqd intelligam, cum tu id non intelligis, nec utrũ intelligam tu scire possis, ego autẽ sciam. E V. Manifestũ est ẽt rõnales mentes singulos quosq; nostrũ singulas habere. A V G. Num etiã poteris dicere singulos soles nos hr̃e, quos uidemus, aut lunas, aut luciferos, aut cætera hmõi, quãuis suo qsq; ac proprio sensu ista uideat? E V. Nullo modo istuc dixerim. A V G.

I Possumus ergo uidere unũ aliqd multi simul, cũ sint sensus nostri nobis singulis singuli: qbus omnibus illud unum sentimus qd simul uidemus, ut quis alius sensus meus sit, & alius tuus, posfit tñ fieri, ut id qd uidemus, non sit aliud meũ & aliud tuũ, sed illud unum præsto sit utriq; nostrũ & simul ab utroq; uideatur. E V. Manifestissimũ est. A V G. Possumus etiam unã aliquã uocem simul audire, ut quis alius sit auditus meus, alius tuus, non sit tñ alia mea & alia tua uox, quam simul audimus, uel alia pars eius auditu meo capiatur, & alia tuo, sed qcqd sonuerit, & unum & totũ audiẽdum simul adsit ambobus. E V. Et hoc manifestum est. A V G. Iam ẽt de cæteris sensibus corporis licet animaduertas qd dicimus, neq; oino illos qd ad hanc rem attinet, ita se hr̃e, ut illos duos oculorũ & aurium, neq; oino non ita. Nam qa ex hoc uno aere & ego & tu possumus implere spiramentũ, & eius aeris affectionem odore sentire: & item qa ex uno melle, uel quolibet alio cibo seu potu ambo gustare possumus, & eius affectionẽ sapore sentire: quis ille unus sit, nostri aũt sint sensus singuli, tibi tuus, & mihi meus, ut unum odorem uel unum saporem cũ ambo sentiamus, nec K tu tñ eum meo sensu sentias, [illegible] aliquo uno, qui utriusq; nost[illegible]iter, sed prorsus mihi sensus meus sit, & tuus tibi, ẽt si unus aut odor aut sapor ab utrisq; sentiatur: Hinc ergo isti sensus inueniũtur hr̃e aliqd tale, quale illi duo in uisu & auditu. Sed in eo dispares sunt quantũ ad id qd nũc agimus pertinet, ꝙ etsi unũ aerem naribus ambo trahimus, aut unũ cibũ gustãdo capimus, non tñ eam partẽ aeris duco quã tu, nec eãdem partem cibi sumo quã tu, sed aliam ego, aliam tu: Et ideo de toto aere cum spiro, duco partem quanta mihi satis est, & tu item de toto aliam, quãta tibi satis est ducis. Et cib⁹ quis unus & totus ab utroq; absumatur, non tamen & à me totus, & à te totus absumi potest: quomodo uerbum & ego totũ audio, & tu totũ simul, & speciẽ quãlibet quãtam ego uideo, tantã & tu simul: sed cibi uel potionis aliã ꝑtẽ in me, alia in te transeat necesse est. An parũ ista intelligis? E V. Immo uero apertissima & certissima esse cõsentio. A V G.

L Num censes tangendi sensum cõparandũ esse oculorũ & auriũ sensibus in ea re, de qua nunc agitur, qa nõ solũ corpus unũ ambo possumus sentire tãgendo, sed ẽt eandem partẽ tu quoq; poteris tãgere, quã ego tetigero, ut non solũ idem corpus, sed eãdem quoq; corporis partẽ possimus ambo sentire tangendo? Non. n. sicuti cibũ aliquem appositum nõ possumus & ego totũ & tu totũ capere, cũ ambo illo uescimur, sic ẽt in tãgendo accidit: sed & unũ & totũ quod ego tetigero, ẽt tu potes, ut id ambo tãgamus, nõ singulis partibus, sed totũ singuli. E V. Fateor hoc modo duobus illis superioribus sensibus, huc tãgẽdi sensum esse simillimũ. Sed in hoc uideo eẽ dissimilẽ, ꝙ simul. i. uno tpe, & uidere aliqd unũ totũ ambo possumus & audire: tangere aũt possumus qdem totũ aliqd ambo uno tpe, sed partibus singulis, eãdem aũt partem non nisi tpibus singulis: Nam nulli parti quã tactu capis, possum meũ tactum admouere, nisi tu amoueris tuũ. A V G Vigilãtissime rñdisti. Sed

M oportet te ẽt illud uidere, cũ horũ oium quæ sentimus, alia sint quæ ambo, alia quæ singuli sentiamus, ipsos uero sensus nostros, suos quisq; singuli sentiamus, ut neq; ego sentiam sensum tuũ, neq; tu meũ, qd de his rebus quę sentiũtur à nobis ꝑ corporis sensus. i. qd de corporalibus rebus non possumus sentire ambo, sed singuli, nisi qd ita fit * † nr̃um ut hoc in nos uertere & cõmutare possim⁹: sicuti est cib⁹ & potus, cuius nullã partẽ quã ego ꝑcepero, & tu ꝑcipere poteris: qa etsi nutrices alimẽta mãsa infantibus reddũt, illud tñ qd inde gustus rapuerit atq; in mandentis uiscera cõmutauerit, nullo modo reuocari poterit, ut in escã refundatur infantis. Gula. n. cum aliqd iucunde sapit, ẽt si exiguã, tñ irreuocabilem partẽ sibi uendicat, & hoc cogit fieri qd naturæ corporis cõuenit: qd nisi ita eẽt, nullus remaneret sapor in ore posteaq; fuerint mansa illa reddita atq; desputa. Qd etiam de aeris partibus recte dici põt, quas naribus ducim⁹: Nam ẽt si aliqd aeris qd ego reddidero, possis etiam tu ducere, non tñ poteris etiam illud qd inde in alimentum meum cesserit: quia nec reddi potest. Nam etiam naribus alimentum nos capere medici docent: quod alimentũ & spirando so-

** ali. fit. † ab. sed singuli qd ita sit &c.*

A lus sentire possum, & reflādo restituere nō possum,
ut abs te etiā ductū naribus sentiaſ. Nā cætera sen-
sibilia, quę quāuis sentiamus, nō tñ ea sentiēdo in
nostrū corpus corrupta mutamus, possum' ea, siue
uno tēpore, siue singulis uicissim tēporibus ambo
sentire, sic ut uel totū uel pars ipsa quā sentio, abs
te etiam sentiatur: qualia sunt, siue lux, siue sonus,
sine corpora quæ attingimus, nō tñ lędimus. EV.
Intelligo. AVG Manifestum est ergo ea quæ non
cōmutamus, & tamen sentimus corporis sensibus,
& nō pertinere ad naturā sensuū nostrorū, & pro-
pterea magis nobis esse cōia, quia in nostrū ꝓpriū
& quasi priuatū non uertūtur atq; mutantur. EV.
Prorsus assentior. AVG. Proprium ergo & quasi
priuatum intelligendum est, quod unusquisq; no-
strum sibi est †, & quod in se solus sentit, quod ad
suam naturam proprie pertinet. Cōmune autem &
quasi publicū, quod ab omnibus sentiētibus, nul-
la sui corruptione atq; cōmutatione sentitur. EV.
Ita est. AVG. Age nunc attende, & dic mihi, utrū
inueniatur aliqd quod oēs ratiocinātes sua quisq;
ratione atq; mente cōmuniter uideant, cū illud qđ
uidetur pręsto sit omnibus, nec in usum eorū qui-
B bus præsto est cōmutetur, quasi cibus aut potio,
sed incorruptū integrumq; permaneat, siue illi ui-
deant, siue nō uideant. An forte nihil hmōi esse ar-
bitraris? EV. Imò multa esse uideo. E qbus unū
cōmemorari satis est, ꝙ ratio & ueritas numeri om
nibus ratiocinātibus pręsto est, ut omnis eam cō-
putator sua quisq; ratione & intelligētia coneſ ap-
prehēdere. Et alius id facilius, aliud difficilius pos-
sit, alius omnino nō possit, cum tñ ipsa æqualiter
oībus se prębeat ualentibus eam capere: Nec cum
eam quisq; percepit, in sui perceptoris quasi alimē-
tum uertatur atq; mutetur: Nec cū in ea quisq; falli-
tur, ipsa deficiat, sed ea uera & integra permanente,
ille in errore sit tanto amplius, quanto minus eam
uidet. AVG. Recte sanè. Sed uideo te tanquā nō
rudem harū rerum cito inuenisse quod diceres: tñ
si tibi aliquis diceret, numeros istos non ex aliqua
sua natura, sed ex iis rebus, quas sensu corporis at-
tingimus, impressos esse aio nostro quasi quasdam
imagines quorumq; uisibiliū, quid respōderes? An
tu quoq; id putas? EV. Nullo mō id putauerim,
Non n si sensu corporis percipi numeros, idcirco
etiā rationē partitionis numerorū uel copulatio-
nis sensu corporis percipere potui. Hac.n.luce men
tis refello eum, quisquis uel in addēdo uel in retra-
hendo dum cōputat falsam summā renunciauerit.
Et quicqd sensu corporis tango, ueluti est hoc cœ-
lū, & hęc terra, & quæcunq; in eis alia corpora sen-
tio, quandiu futura sint nescio Septē aūt & tria de
cem sunt, & nō solū nunc, sed etiā semper. Neq; ul-
lo modo aliqñ septem & tria non fuerunt decem,
aut aliquando septem & tria non erunt decē Hanc
ergo incorruptibilē numeri naturā*†, dixi mihi
& cuilibet ratiocinanti esse cōmunē. AVG. Non
resisto tibi uerissima & certissima respōdenti. Sed
ipsos quoq; numeros nō per corporis sensus attra-
ctos esse facile uidebis, si cogitaueris quēlibet nu-
merū tot uocari quoties unū habuerit. Verbi grā:
Si bis habuerit unū, duo uocanſ: Si ter tria. Et si de
cies habet unū, tunc uocanſ decē, Et qlibet omni-
no numerus quoties habet unū, hinc illi nomē est,
& tot appellatur. Vnū uero quisquis uerissime co-
gitat', ꝓfecto inuenit corporis sensibus non posse D
sentiri. Quicqd.n. tali sensu attingiſ, iam nō unum
sed multa eē cōuincitur. Corpus enim est, & ideo
habet innumerabiles partes. Sed ut minutas ꝙsq;
minusq; articulatas nō ꝑsequar, quantulumcunq;
illud corpusculū sit, habet certe aliā partē dexterā
aliā sinistrā, aliā supiorē, aliā inferiorē, aut aliā ul-
teriorē, aliā citeriorē, aut alias finales, aliā mediā,
Hæc enim necesse est quālibet exiguo corpis mo-
dulo inesse fateamur. Et ꝓpterea nullū corpus ue-
re pureq; unū esse concedimus, in quo tñ non pos-
sent tam multa numerari, nisi illius unius cogni-
tione discreta. Cū.n. quæro unū in corpore, & me
nō inuenire nō dubito, noui utiq; qd ibi quærā, &
qd ibi nō inueniā, & nō posse inueniri, uel potius
omnino ibi non esse. Vbi ergo noui ꝙ non est cor
pus unum, quid sit unum noui: unum enim si nō
nossem, multa in corpore numerare non possem.
Vbicunq; autē unū nouerim, non utiq; p corporis
sensum noui, qa p corporis sensum non noui, nisi
corpus quod uere pureq; unū nō eē conuincimus.
Porrò si unū nō pcepimus corporis sensu, nullum E
numerū eo sensu pcepimus, eoꝝ dūtaxat numero-
rū, quos intelligentia cernimus. Nullus n. est ex ijs,
q nō tot uoceſ, quoties habet unū, cuius pceptio
corporis sensu nō fit. Cuiuslibet enim corpusculi
pars dimidia, quantis†duabus totū cōstat, habet
& ipsa dimidiā suā. Sic ergo sunt illæ duæ partes
in corpore, ut nec ipsæ simpliciter duæ sint. Nume
rus autē ille q uocaſ duo, qm̄ bis habet illud quod
simpliciter unum est, pars eius dimidia, id est, il-
lud ipsum qd simpliciter unū est, nō pōt rursus ha
bere dimidiā partē, uel tertiā, uel quotālibet, qm̄
simplex & uere unū[est]. Deinde qm̄ tenentes ordi
nē numeroꝝ, post unū duo uidemus, q numerus
ad unum collatus, duplus inuenitur: duplus duo-
rū nō cōsequenter adiungiſ, sed interposito terna-
rio, quaternarius sequitur, q duplus est duorū. Et
hæc ratio p oēs cæteros numeros certissima & in-
cōmutabili lege ptendiſ, ut post unum, id est, post
primū oīm numeroꝝ, ipso excepto primus sit, q du
plum eius habet, duo.n. sequunſ. Post secundum
autem, id est, post duo, ipso excepto secundus sit q
duplum eius habet. Post duo.n. primus est terna-
rius, secundus quaternarius, duplus secundi. Post
tertium, id est ternariū, ipso excepto tertius sit, qui
duplus est eius: Post tertium.n. id est post ternari- F
um, primus est quaternarius, scđs qnarius, tertius
senarius, q duplus est tertij Atq; ita post quartum,
ipso excepto quartus habet duplū eius Post quar-
tum enim, id est, quaternariū, primus est qnarius,
secūdus senarius, tertius septenarius, quartus octo
narius, q duplex est quarti. Atq; ita p oēs cæteros
repies hoc quod in prima copula numeroꝝ id est,
uno & duobus inuentum est, ut quotus qsq; nu-
merus est ab ipo principio, totus post illum sit du
plus eius. Hoc ergo quod per oēs numeros eē im-
mobile, firmum, incorruptumq; cōspicimus, unde
conspicimus? Non enim ullus ullo sensu corporis
omnes numeros attingit, innumerabiles.n. sunt:
Vnde ergo nouimus per omnes hoc esse, aut qua
phantasia[uel phantasmate]tanquā certa ueritas
numeri p innumerabilia tam fidenter, nisi in luce
interiore conspicitur, quam corporalis sensus i-
gnorat? His & talibus multis documentis cogunſ

Margin notes: † alias, quod unicuique nostrum solis est. — Numerorum cognitio uisilis. Cap. 8. — † alias, ueritatē. — † quāuis.

G fateri, qbus disputãtibus deus donauit ingeniũ,& pertinacia caligine nõ obducit, rõnem ueritateq̃ numeroꝝ,& ad sensus corporis nõ ptinere, & inuertibilẽ synceramq̃ cõsistere, & oibus ratiocinãtibus ad uidendũ esse cõmunẽ. Quapp cũ multa alia posiint occurrere, q̃ cõmuniter & tãquã publice presto sunt ratiocinãtibus, & ab eis uideantur mente atq; rõne singulorũ, quorumq; cernentiũ, eaq; inuiolata & incõmutabilia maneãt, nõ tñ inuitus acceperim qđ ista ratio & ueritas numeri tibi potissimũ occurrerit, cũ ad id qđ iterrogauerã, rñdere uoluisses: Non n. frustra in [sanctis] libris
Eccle. 7 sapiẽtię coniũctus est numerus, ubi dictũ est: Cir
Psal. 146 cuiui ego & inclinaui cor meũ, ut scirẽ & cõsyde-
Quid sapiẽtia, sicut quaeret hũs. rarem & quęrerẽ sapiẽtiã & numerũ. Verũtamẽ quæso te quid de ipsa sapiẽtia putas existimãdũ? Singulas quasque suas arbitraris singulos quosq; hoies habere sapientias? An uero una præsto esse
Cap. 9 cõmuniter oibus, cuius quanto magis quisque fit particeps, tanto est sapientior? E V. Quam dicas sapientiã nondũ scio. Video qppe uarie uideri hominibus, quid fiat dicatúrve sapienter. Nã & qui
H militant, sapienter sibi facere uidentur. Et qui cõtempta militia colendo agro curam atq; operã impendunt, hoc potius laudant, tribuũtq; sapientię. Et qui astuti sunt ad excogitandos modos conquendæ pecuniæ, sibi uidenter sapientes. Et q hæc oia negligunt uel abiiciũt, & quęq; sunt huiusmodi tpalia, & totũ studiũ suum ad iuestigationem conferunt ueritatis, ut semetipsos deumq; cognoscãt, magnum hoc esse sapientiæ munus iudicãt. Et qui huic ocio quærẽdi & cõtẽplandi ueri nolũt se dare, sed potius laboriosissimis curis & officiis agunt, ut hoĩbus consulãt, & in reb. humanarũ iuste moderandarũ & gubernandarũ actione uersentur, sapientes se esse arbitrantur. Et qui utrũque horũ agunt, & partim uiuunt in contẽplatione ueritatis, partim in laboribus officiosis, quos humanæ societati deberi putant, sibi palmã sapientiæ tenere uidenſ. Omitto innumerabiles sectas, q̃rũ nulla est q̃ non sectatores suos pponẽs cæteris, eos solos uelit esse sapientes. Quamobrẽ cũ id nunc agaſ inter nos, ut non qđ credamus rñdẽdũ sit, sed qđ dilucida intelligentia teneamus, nullo
I mõ ad id tibi qđ interrogasti rñdere potero, nisi qđ credẽdo teneo, cõtẽplando ẽt & ratione cernã do nouerim q̃ sit ipsa sapientia. A V G Nũ aliam putes esse sapientiã nisi ueritatẽ, in qua cernitur & teneſ summũ bonũ? Nam illi oẽs quos cõmemorasti diuersa sectãtes bonum appetunt & malũ fugiunt, sed ppea diuersa sectanſ, q aliud alii uideſ bonũ. Quisquis ergo appetit qđ appetendũ non erat, tametsi id non appeteret nisi ei uideretur bonum, errat tamen. Errare autem neq; ille põt qui nihil appetit, neque ille qui hoc, appetit qđ debet appetere. Inquantũ igitur omnes homines appetunt uitã beatam, nõ errãt. Inquantum aũt quisq; nõ eã tenet uitæ uiã quę ducit ad beatitudinem, cũ se fateaſ & profiteaſ nolle nisi ad beatitudinẽ peruenire intantũ errat. Error est. n cũ sequimur aliqd, qđ nõ ad id ducit quò uolumus peruenire. Et quãto magis in uia uitæ qs errat, tãto minus sapit. Tãto n. magis lõge est à ueritate, in qua cernitur & teneſ summũ bonũ. Sũmo aũt bono assecuto & adepto, beatus q sq; fit, qđ oẽs sine cõtrouersia uolumus. Vt ergo cõstat nos beatos esse uelle,
K ita nos cõstat uelle esse sapientes, qa nemo sine sapiẽtia beatus est. Nemo. n. beatus est nisi summo bono, qđ in ea ueritate, quã sapiẽtiã uocamus, cernitur & teneſ. Sicut ergo antequã beati simus, mẽtibus tñ nostris impressa est notio beatitatis: per hãc enim scimus fidenterq; & sine ulla dubitatione dicimus beatos nos esse uelle: ita ẽt prius q̃ sapientes simus, sapientiæ notionẽ in mente habemus impressam, per quã unusquisq; nostrũ si interrogetur, nelitne esse sapiẽs, sine ulla caligine dubitationis, se uelle rñdet. Quare si iã cõstat inter nos quæ sit sapientia, quã fortasse uerbis explicare nõ poteras. Nã si eã nullo mõ aio cerneres, nullo mõ scires, & uelle te esse sapiẽtẽ, & uelle debere, qđ te negaturũ esse nõ arbitror: uolo iã dicas mihi, utrũ ẽt sapientiã sicut numeri rõnem atq; ueritatẽ omnibus ratiocinantibus cõmunẽ se præbere arbitreris? An qm̃ tot sunt mentes hoĩum quot hoĩes sunt, vñ nec ego de tua mente aliqd cerno, nec ut de mea, tot ẽt putas esse sapiẽtias quod potuerunt esse sapientes? E V. Si summũ bonũ oibus unũ
L est, oportet ẽt ueritatẽ in qua cernitur & teneſ. i. sapientiã oĩbus unã esse cõmunẽ. A V G An dubitas summũ bonũ, quicquid illud est, oĩbus hominibus unũ esse? E V. Dubito sanẽ, quia diuersos diuersis rebus gaudere uideo tanquã summis bonis suis. A V G. Vellẽ qdẽ ut de summo bono ita nemo dubitaret, ut nemo dubitat, quicquid illud est, non nisi eo adepto posse fieri hoiem beatum. Sed qm̃ magna quęstio est, & longũ sermonẽ forte desyderat, putemus oino tot summa bona esse, quot sunt ipsæ res diuersæ, quæ à diuersis tanquã summa bona appetuntur: num ideo sequitur, ut ipsa sapiẽtia ẽt nõ sit una cõmunis oibus, quia ea bona q̃ in illa cernunt & eligũt hoies, multa & diuersa sũt? Si n. hoc putas, potes & de luce solis dubitare q una sit, qa multa & diuersa sunt, quæ in ea cernimus. De qbus multis eligit quisq; pro uoluntate, quo fruatur per oculorũ sensum. Et alius altitudinẽ mõtis alicuius intuetur libenter, & eo gaudet aspectu. Alius cãpi planiciẽ, alius cõuexa ualliũ, ali° nemorũ uiriditatẽ, alius mobilẽ æqua
M litatem maris, alius hæc oia, uel quędã hoꝝ, simul pulchra † confert ad lætitiã uiuendi † * Sicut ergo ista multa & diuersa sunt, quę in luce solis hoĩes uidet & eligũt ad fruendũ, lux tñ ipsa una est, in qua uidet & tenet quo seruatur unusquisque intuentis aspectus: ita ẽt & si multa sint bona eaq; diuersa, ẽ qbus eligat quisq; qđ uolet, idq; uidẽdo & tenẽdo ad fruẽdũ summũ sibi bonũ recte uereq; cõstituat, fieri tñ põt, ut lux ipsa sapientiæ, in qua hæc uideri & teneri põt, oibus sapientibus sit una cõmunis. E V. Fateor fieri posse, nec impedire aliqd ut nõ sit oibus cõmunis una sapiẽtia, ẽt si multa & diuersa sint summa bõa. Sed uellem scire an ita sit. Qđ n. concedimus fieri posse ut ita sit, nõ cõtinuo ita esse cõcedimus. A V G. Tenemus interim [unam] esse sapientiam Sed utrũ sit communis una oibus, an singuli sapiẽtes suas habeant sicuti animas uel mentes suas, hoc nondũ tenemus. E V. Ita est. A V G Quid hoc qđ tenemus, uel esse sapientiam, uel sapientes, & beatos esse omnes hoies uelle, ubi uidemus? Nam hoc te uidere & uerum esse, nullo modo utique dubi-

† pluraœ † * al. uiuendi

Una sapiẽtia omniũ sapiẽtum cõis. Cap. 10

A tauerim. Hoc ergo uerũ ſic uides, ut cogitationẽ tuam, quã ſi mihi nõ enuncies, ego ꝓrſus ignoro. An ita ut itelligas & à me uideri poſſe hoc uerũ, tametſi mihi abs te non dicatur? E V. Immo ita ut abs te quoq etiam me inuito uideri poſſe nõ dubitem. A V G. Quod ergo unũ uerũ uidemus ambo ſingulis mentibus, nõnne utriq noſtrũ cõmune eſt? E V. Manifeſtiſſime. A V G. Itẽ credo te nõ negare ſtudendũ eſſe ſapiẽtiæ, atq hoc uerũ eẽ cõcedere. E V. Prorſus nõ dubito. A V G. Hoc itẽ uerũ & unũ eſſe, & oĩbus q hoc ſciunt ad uidendũ eſſe cõe quãuis unuſq; id nec mea, nec tua, nec cuiuſquã alterius, ſed ſua mẽte cõſpiciat, cũ id quod cõſpicit, oĩbus cõſpicientibus cõmuniter præſto ſit, nunquid negare poterimus? E V. Nullo modo. A V G. Item iuſte eſſe uiuendũ, & deteriora melioribus eẽ ſubdẽda, & paria paribus cõparanda, & ꝓpria ſuis quibuſq tribuenda, nõne fateberis eſſe uerisſimũ, & tã mihi q̃ tibi, atq oĩbus id uidentibus prẹſto eſſe cõmuniter? E V. Aſſentior. A V G. Quid incorruptũ melius eſſe corrupto, æternum

B tẽporali, inuiolabile uiolabili poteris negare? E V. Quis poteſt? A V G. Hoc ergo uerũ põt qſq ſuũ ꝓpriũ dicere, cũ incõmutabiliter contẽplandum aſſit omnibus, q hoc contẽplari ualent? E V. Nullus hoc uere dixerit ſuũ eſſe ꝓprium, cum tam ſit unum atq omnibus cõmune q̃ uerum eſt. A V G. Item à corruptione auertendũ animum, atq ad incorruptionẽ conuertendũ eſſe, id eſt nõ corruptionem, ſed incorruptionẽ diligendã eſſe quis negat? Aut quis cum uerũ eſſe fateatur, nõ etiã incõmutabile intelligat, atq omnibus mentibus id ualentibus intueri, communiter præſto eſſe uideat? E V. Verisſimũ eſt. A V G. Quid eam uitam quæ nullis aduerſitatibus de certa & honeſta ſñia dimouetur, dubitat aliquis eſſe meliorẽ, q̃ eam quæ facile incõmodis tẽporalibus frãgitur atq ſubuertitur? E V. Quis dubitauerit? A V G. Iam huiuſmodi plura non quæram. Satis enim eſt ꝙ iſtas tanquã regulas & quædã lumina uirtutũ, & uera, & incõmutabilia, & ſiue ſingula ſiue oĩa cõmuniter adeſſe, ad contẽplandũ eis q hæc ualent ſua qſq rõne

C ac mẽte cõſpicere, pariter mecũ uides, certisſimũq; eſſe cõcedis. Sed ſanè quæro, utrũ hẹc tibi uideanẽ ad ſapientiã pertinere? Nam credo uideri tibi eũ q ſapientiã aſſecutus eſt, eſſe ſapientẽ. E V. Videtur omino, A V G. Quid ille q iuſte uiuit, poſſet ne ita uiuere niſi uideret quæ inferiora, qbus potioribus ſubdat, & quæ paria ſibimet copulet, & q̃ ꝓpria ſuis qbuſq diſtribuat? E V. Nõ poſſet. A V G. Qui ergo hæc uidet, num eũ negabis ſapienter uidere? E V. Non nego. A V G. Quid ille q prudẽter uiuit, nõnne eligit incorruptionẽ, & eam corruptioni præponendã eſſe decernit? E V. Manifeſtiſſime. A V G. Cum ergo id eligit quò conuertat animum, quod eligendum eſſe nemo ambigit, nũ negari poteſt ſapiẽter eligere? E V. Nullo modo negauerim. A V G. Cum ergo ad id quod ſapiẽter eligit conuertit animum, ſapienter utiq conuertit. E V. Certisſimũ eſt. A V G. Et q ab eo quod ſapienter eligit, & quò [ſe] ſapienter conuertit, nullis terroribus pœnisq; depellitur, ſapiẽter ſine dubio facit. E V. Prorſus ſine dubio. A V G. Manifeſtiſſimum eſt igitur omnes has, quas regulas diximus & lumina uirtutũ, ad ſapientiã ꝑtinere: Quandoquidem quanto magis quiſq ad agendam uitã eis utitur, & ſecundũ hæc agit uitã, tanto magis uiuit facitq; ſapienter: Omne autẽ quod ſapienter fit, nõ poteſt recte dici à ſapientia eẽ ſeparatũ. D E V. Omnino ita eſt. A V G. Quàm ergo ueræ atq incommutabiles ſunt regulæ numerorũ, quorũ rationem atq ueritatẽ incõmutabiliter atq cõmuniter omnibus eã cernentibus præſto eſſe dixiſti, tam ſunt ueræ atq incõmutabiles regulæ ſapientiẹ, de quibus paucis nunc ſingillatim interrogatus rñdiſti eſſe ueras atq manifeſtas, easq; omnibus q hẹc intueri ualent, cõmunes ad contemplandum adeſſe concedis. E V. Dubitare nõ poſſum. Sed ꝑ uellẽ ſcire, utrũ uno aliquo genere contineanẽ hẹc duo, ſapientia ſcilicet & numerus, qa cõiuncta etiam in ſcripturis ſanctis hæc poſita eẽ cõmemoraſti, An alterũ exiſtat ab altero, ut alterũ in altero cõſiſtat, ueluti numerus à ſapientia, uel in ſapientia. Nã ſapientiã exiſtere à numero, aut cõſiſtere in numero nõ auſim dicere. Neſcio enim quo modo qa multos noui numerarios aut numeratores, uel ſi quo alio noĩe uocandi ſunt, q ſumme atq mirabiliter cõputant, ſapientes aũt ꝑpaucos, aut forſitan nemi- E nẽ, lõge uenerabilior mihi occurrit ſapientia q̃ numerus. A V G. Rem dicis quã ego quoq mirari ſoleo. Nam cũ incommutabilem ueritatem numerorũ mecũ ipſe conſydero, & eius quaſi cubile ac penetrale uel regionem quandam, uel ſi quod aliud nomen aptum inueniri poteſt quo nominemus quaſi habitaculum quoddã ſedemq; numerorũ, longe remoueor à corpore: & inueniens fortaſſe aliquid, quod cogitare poſſim, non tamẽ aliqd inueniens, qđ uerbis ꝓferre ſufficiã, redeo tanquã laſſatus in hẹc noſtra ut loq poſſim, & ea quẹ ante oculos ſita ſunt dico, ſicut dici ſolẽt. Hoc mihi accidit etiã cũ de ſapientia quantũ ualeo, uigilantisſime atq intẽtisſime cogito. Et ꝓpterea multũ miror, cũ hæc duo ſint in ſecretisſima certisſimaq; ueritate, accedente etiã teſtimonio ſcripturarũ quo cõmemoraui coniuncte ita poſita, plurimũ miror, ut dixi, quare numerus uilis ſit multitudini hoĩm, & chara ſapientia. Sed nimirũ illud eſt, quòd una quædam eademq; res eſt. Veruntamen quoniam nihilominus in diuinis libris de ſapien- F tia dicitur, ꝙ attingit à fine uſq ad finẽ fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, ea potentia q̃ fortiter à fine uſq ad finẽ attingit, numerus fortaſſe dicitur. Ea uero qua diſponit oĩa ſuauiter, ſapientia ꝓprie iam uocatur: cum ſit utrunq unius eiuſdẽq; ſapientiæ. Sed qa dedit numeros omnibus rebus etiã infimis, & in fine rerũ locatis: & corpora enim omnia quãuis in rebus extrema ſint, habent numeros ſuos, ſapere aũt non dedit corporibus neq animis omnibus, ſed tantũ rationalibus, tãquã in eis ſibi ſedẽ locauerit, de qua diſponat, oĩa, illa etiam infima qbus numeros dedit: Itaq, qm̃ de corporibus facile iudicamus, tanquam de rebus quẹ infra nos ordinatẹ ſunt, qbus impreſſos numeros infra nos eẽ cernimus, & eos ꝓpterea uilius habemus. Sed cum cœperimus tanquã ſurſum uerſus recurrere, inuenimus eos etiã noſtras mentes tranſcendere, atq incõmutabiles in ipſa manere ueritate. Et qa ſapere pauci poſſunt, numerare aũt etiã ſtultis conceſſum eſt, mirantur hoĩes ſapientiã, numerosq; contemnũt. Docti aũt & ſtudioſi, quanto remotiores

Sapiẽtia & numeros et bonus lam. Cap. 11.

Sapien. 8

G ſunt à labe terrena, tãto magis & numerũ & ſapien
tiã in ipſa ueritate cõuenĩ, & utrũq; charũ habẽt:
Et in eius ueritatis cõparatione nõ ſolũ eis aurũ et
argentũ, & cætera de qbus hoies dimicant, ſed ipſi
etiã uileſcunt ſibi. Nec mireris numeros ideo uile-
ſcere hominibus, & charam eſſe ſapientiã, qa faci-
lius poſſunt numerare q̃ ſapere, cũ uideas charius
illos habere aurum q̃ lumen lucernæ, cui cõpara-
tũ aurum ridetur. Sed honoratur amplius res lon-
ge inferior, qa lucernã ſibi & mendicus accendit,
aurũ uero pauci habẽt: quãquã ſapientia abſit, ut
in cõparatione numeri inueniatur inferior, cũ ea-
dem ſit, ſi oculus quo cerni poſſit, ingrat. Sed quẽ-
admodũ in uno igne conſubſtantialis, ut ita dicã,
ſentitur fulgor & calor, nec ſeparari ab inuicẽ poſ-
ſunt, tñ ad ea calor puenit, quæ ꝓpe admouentur,
fulgor uero etiam longius latiusq; diffunditur: ſic
intelligentiæ potentia quæ ineſt ſapientiæ ꝓpin-
quiora ferueſcunt, ſicuti ſunt animæ rationales: ea
uero quæ remotiora ſunt, ſicuti corpora, nõ attin-
git calore ſapiendi, ſed pfundit lumine numerorũ,
H quod tibi fortaſſis obſcurũ eſt: Non enim ulla ui-
ſibilis ſimilitudo, inuiſibili rei põt ad oẽm conue
nientiã coaptari. Tantũ illud attende, qđ & quæ-
ſtioni quã ſuſcepimus ſatis eſt, & humilioribus ẽt
mentibus quales nos ſumus ſeſe manifeſtat, qa &
ſi clarũ nobis eẽ nõ põt, utrũ in ſapiẽtia, uel ex ſa-
pientia numerus, an ipſa ſapientia ex numero, an
in numero ſit, an utrunq; nomen unius rei poſſit
oſtendi, illud certe manifeſtũ eſt utrunq; uerũ eſſe,
& incõmũtabiliter uerũ. Quapropter nullo mo
do negaueris eẽ incõmutabilẽ ueritatẽ, hæc om-
nia quæ incommutabiliter†uera ſunt continẽtẽ,
quã nõ poſſis dicere tuã uel meã uel cuiuſquã ho-
minis, ſed omnibus incõmutabilia uera cernenti-
bus, tanquã miris modis ſecretũ & publicũ lumẽ
præſto eſſe ac ſe præbere cõmuniter. Omne autẽ
quod cõmuniter omnibus ratiocinãtibus atq; in-
telligentibus præſto eſt ad ullius eorũ ꝓprie natu
rã ptinere quis dixerit? Meminiſti enim, ut opinor,
qđ de ſenſibus corporis pauloante tractatũ ſit: Ea
ſcilicet quæ oculorũ uel auriũ ſenſu communiter
I tangimus, ſicuti ſunt colores & ſoni, quos ego &
tu ſimul uidemus uel ſimul audimus, nõ ptinere
ad oculorũ noſtrorũ auriũmue naturã, ſed ad ſen
tiendũ nobis eẽ cõmunia. Sic ergo etiã illa q̃ ego
& tu cõmuniter ꝓpria qſq; mente conſpicimus, ne
quaquã dixeris ad mentis alicuius noſtrũ pertine-
re naturã. Duorũ enim oculi quod ſimul uident,
nec huius nec illius oculos eſſe poteris dicere, ſed
aliqd tertiũ, in quod utriuſq; feratur aſpectus. E V.
Apertiſſimũ atq; ueriſſimũ eſt A V G. Hanc ergo
ueritatẽ, de qua[iam]diu loqmur, & in qua una iã
multa cõſpicimus, excellentiorẽ putas eſſe q̃ mens
noſtra eſt, an æqualẽ mentebus noſtris, an etiã in-
feriorẽ? Sed ſi eſſet inferior, nõ ſecundũ illã, ſed de
illa iudicaremus, ſicut iudicamus de corporibus,
qa infra*ſunt, & dicimus ea plerunq; nõ tantũ ita
eſſe uel nõ ita, ſed ita uel nõ ita eſſe debere: Sic &
de animis noſtris non ſolum ita eſſe animũ noui-
mus, ſed plerunq; etiã ita eſſe debere. Et de corpo-
ribus qdẽ ſic iudicamus, cũ dicimus minus candi
dũ eſſe q̃ debuit, aut minus quadrũ, & multa ſimi
liter. De animis uero, minus aptus eſt, q̃ debeat, aut
minus lætus, aut minus lenis, aut minus uehemẽs,

Comparatio ignis ad ſapiẽtiã et numerum.

Vna omnium cõmunis ſumma ueritas. Cap. 12

† al. commutabiliter.

** al. inferiora.*

ſicut noſtrorũ morũ ſe ratio tulerit. Et iudicamus K
hæc ſecundũ illas interiores regulas ueritatis, quas
cõmuniter cernimus: De ipſis uero nullo modo qs
iudicat. Cũ enim qs dixerit æterna tẽporalibus eẽ
potiora, aut ſeptẽ & tria decẽ eſſe, nemo dicit ita eẽ
debuiſſe, ſed tantũ ita eẽ cognoſcẽs, nõ examina-
tor corrigit, ſed tantũ lętatur inuentor. Si aũt eſſet
æqualis mẽtibus noſtris hæc ueritas, mutabilis ẽt
ipſa eẽt. Mentes n. noſtræ aliqñ eã minus aliquan-
do plus uident, & ex hoc fatenĩ ſe eẽ mutabiles: cũ
illa in ſe manens nec ꝓficiat cũ plus à nobis uidetĩ,
nec deficiat cũ minus, ſed integra & incorrupta, &
cõuerſos lætificet lumine, & auerſos puniat cæci-
tate: Quid q etiã de ipſis mẽtibus noſtris ſecundũ
illã iudicamus, cum de illa nullo modo iudicare
poſſimus? Dicimus enim, minus intelligit q̃ debet,
aut tantũ quantũ debet intelligit. Tantũ aũt mẽs
debet intelligere, quantũ ꝓpius admoueri atq; in-
hærere potuerit incommutabili ueritati. Quare ſi
nec inferior, nec æqualis eſt, reſtat ut ſit ſuperior
atq; excellentior. Promiſerã autem ſi meminiſti,
me tibi demonſtraturũ eſſe aliqd, qđ ſit mẽte nr̃a
atq; ratione ſublimius. Ecce tibi eſt ipſa ueritas: L
Amplectere illã ſi potes, & fruere illa, & delectare
in dño, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quid. n.
petis amplius, q̃ ut beatus ſis? Et qd beatius eo qui
fruitur inconcuſſa & incõmutabili & excellentiſſi
ma ueritate? An uero clamant hoies btõs ſe eẽ, cũ
pulchra corpora magno deſyderio cõcupita, ſiue
coniugum, ſiue ẽt meretricũ amplexantĩ, & nos in
amplexu ueritatis beatos eſſe dubitamus? Clamãt
hoies ſe beatos eẽ, cũ æſtu arides faucibus ad fon-
tẽ abundantẽ ſalubremq; perueniunt, aut eſuriẽtes
prandiũ cœnãmue ornatã copioſamq; reperiũt: &
nos negabimus btõs eſſe, cũ irrigamur paſcimurq;
ueritate? Solemus audire uoces clamantiũ ſe btõs,
ſi iaceant in roſis aliiſq; floribus, uel[etiã]unguen-
tis odoratiſſimis pfruanĩ. Quid fragrantius, quid
iucundius inſpiratiõe ueritatis? Et dubitamus nos
cũ ab illa inſpiramur, dicere btõs? Multi beatã ui-
tã in cantu uocũ, & neruorũ, & tibiarũ ſibi conſti-
tuunt, & cũ ea ſibi deſunt, ſe miſeros iudicant, cũ
autẽ adſunt, efferuntur lætitia: & nos cũ mentibus M
noſtris ſine ullo ſtrepitu, ut ita dicã, canorũ & fa-
cundum quoddam ſilẽtiũ ueritatis illabitĩ, aliam
beatã uitã quęrimus, & tam certa & præſente non
fruimur? Luce auri & argenti, luce gemmarũ & alio
rum colorũ, ſiue ipſius lucis quę ad hos oculos per
tinet, ſiue in ignibus terrenis, ſiue in ſtellis & luna
uel ſole claritate & iucũditate delectati homines,
cũ ab iſta lætitia nullis moleſtiis, nulla indigentia
reuocanĩ, bti ſibi uidentur, & ꝓpter hæc ſemp uo
lunt uiuere: & nos in luce ueritatis beatã uitã col-
locare metuimus? Imò uero qm̃ in ueritate cogno-
ſcitur & tenetur ſummũ bonũ, eaq; ueritas ſapien-
tia eſt, cernamus in ea, teneamusq; ſummũ bonũ,
eoq; pfruamur. Btũs eſt quippe q fruitur ſummo bo-
no. Hæc enim ueritas oſtendit omnia bona quæ
uera ſunt, quæ ſibi ſuo captu intelligentes hoies,
uel ſingula, uel plura eligunt, qbus fruantur. Sed
quẽadmodũ illi q in luce ſolis eligunt qđ libẽter
aſpiciant, & eo aſpectu lętificantur, in qbus ſi qui
forte fuerint uegetiorib' ſaniſq; & fortiſſimis ocu
lis præditi, nihil libentius q̃ ipſum ſolẽ contuen-
tur, qui etiam cætera quibus infirmiores oculi de-

Per ſimilia excitamur ad ſummũ bonum. Cap. 13.

Pſal. 36.

A lectant, illustrat: Sic fortis acies mẽtis illustrata† *, cũ multa uera & incõmutabilia certa ratione conspexerit, dirigit se in ipsam ueritatẽ qua cũcta mon strantur, eiq; inhęrens tanq̃ obliuiscitur cætera, & in illa simul oĩbus fruitur. Quicquid.n. iucundum est in cæteris ueris, ipsa utiq; ueritate iucundũ est. Hæc est libertas nostra, cũ isti subdimur ueritati: Et ipse est deus noster q nos liberat à morte i. à cõ ditione peccati Ipsa.n. ueritas etiã homo cũ hominibus loquens, ait credẽtibus sibi: Si manseritis in uerbo meo, uere discipuli mei estis, & cognoscetis ueritatẽ, & ueritas liberabit uos. Nulla.n re fruitur anima cũ libertate, nisi qua fruitur cũ securitate. Nemo aũt securus est in ijs bonis quæ põt inuitus amittere: Veritatẽ autem atq; sapientiam nemo amittit inuitus: Non.n. locis separari ab ea quisquã potest, sed ea quæ dicitur à ueritate atq; sapiẽtia separatio, peruersa uolũtas est, qua inferiora diliguntur. Nemo aũt uult aliqd nolens. Habẽs igitur qua fruamur oẽs æqualiter atq; cõmuniter: Nullæ sunt angustiæ, nullus in ea defectus. Oẽs amatores suos nullo modo sibi inuidos recipit, & oĩbus commu

† aliàs, et negata

Ioan. 8.

Summũ bonũ nemo amittit inuitus. ca. 14

B nis est, & singulis casta est. Ne.no alicui dicit, Recede, ut etiã ego accedam: remoue manus, ut etiã ego amplectar Oẽs inhęrẽt, ipsam oẽs tangunt: Cibus eius nulla ex parte discerpitur: Nihil de ipsa bibis quod ego nõ possim [bibere] Non n. ab eius cõmu nione in priuatum tuum mutas aliquid: Sed qđ tu de illa capis, & mihi manet integrũ Quod te inspirat, nõ expecto ut reddatur abs te, & sic ego inspirer ex eo: Non n. aliquid eius aliqñ sit cuiusquam unius, aut quorundã propriũ, sed simul omnibus tota est cõmunis. Minus ergo ea quę tangimus, uel quę gustamus, uel quę olfacimus huic sunt ueritati similia, sed magis ea quæ audimus & cernimus: qa & omne uerbũ à qbus auditur, totũ auditur ab oĩbus, & simul à singulis totũ. Et spẽs omnis quæ oculis adiacet, quanta uidetur ab uno, tanta & ab alio simul Sed multũ longo interuallo sunt ista similia: Nec tota.n simul sonat quęlibet uox, qa per tẽpora tẽditur & producitur, & aliud eius prius sonat, aliud posterius: Et spẽs oĩs uisibilis tanq̃ intumescit per locos, nec ubiq; tota est. Et certe oĩa hęc auferuntur inuito, & quo minus eis frui possimus,

C qbusdã impedimur angustijs. Nam & si posset esse cuiusq; suauis cantus sempiternus, & studiosi eius certatim ad eũ audiendũ uenirent, coarctarent sese atq; pugnarẽt de locis, quanto plures essent, ut can tanti esset quisq; ꝓpinquior, & in audiẽdo nihil tenerẽt manere secũ, sed oĩbus uocibus fugientibus tangerẽtur. Solẽ aũt istũ si uellẽ intueri, atq; id pertinaciter possem, & in occasu me desereret, & subue laretur nubilo, & multis alijs obstaculis uoluptatẽ uidẽdi eũ inuitus amitterẽ. Postremo etiã si adesset semp suauitas, & lucis uidẽti, & uocis audiẽti, quid magnũ ad me pueniret, cũ mihi esset cõmune cum beluis? At illa ueritatis & sapiẽtiæ pulchritudo, tantũ assit pseuerans uolũtas fruẽdi, nec multitudine audientiũ cõstipata secludit uenientes, nec peragit tẽpore, nec migrat locis, nec nocte intercipitur, nec umbra intercludit, nec sensibus corporis subiacet. De toto mũdo ad se cõuersis qui diligũt eã, oĩbus proxima est, oĩbus sempiterna: Nullo loco est, nusq; deest: foris admonet, intus docet, cernẽtes se: cõmutat oẽs in melius, à nullo in deterius commutatur:

Commendatio sapiẽtiæ.

nullus de illa iudicat, nullus sine illa iudicat bene. D Ac p hoc eã manifestũ est, mẽtibus nostris, quę ab ipsa una fiũt singulę sapiẽtes, & nõ de ipsa, sed p ipsam de cęteris iudicãt, sine dubitatione esse potiorem Tu aũt cõcesseras, si qd supra mẽtes nostras esse mõstrarem, deũ te esse cõfessurũ, si adhuc nihil esset superius. Quã tuã concessionẽ accipiẽs dixerã satis esse, ut hoc demõstrarẽ. Si.n. aliqd est excellentius, ille potius deus est: si aũt non est, iam ipsa ueritas deus est. Siue ergo illud sit, siue non sit, deum tñ esse, negare nõ poteris: quæ nobis erat ad disserendũ & tractandũ quęstio cõstituta. Nã si te hoc mouet qd apud sacrosanctam disciplinã Christi in fidẽ recepimus, esse patrem sapientię: memẽto nos etiã hoc in fide accepisse, ꝙ ęterno patri sit ęqualis, quę ab ipso genita est sapientia. Vnde nunc nihil quęrendũ est, sed inconcussa fide retinendũ. Est.n. deus, & uere summeq; est. Quod iam nõ solũ indubitatũ quantũ arbitror fide retinemus, sed etiã certa, quãuis adhuc tenuissima forma cognitionis attingimus, quod qõni suscepte sufficit, ut cętera quę ad rẽ pertinẽt, explicare possim⁹: Nisi qd habes aduersus ista qd opponas. E V. Ego uero incredibi- E li oĩno, & quã tibi uerbis explicare nõ possum lætitia perfusus accipio ista, & clamo esse certissima. Clamo aũt uoce interiore, qua exaudiri cupio ab ipsa ueritate & illi inhęrere: qđ non solũ bonũ, sed etiã summũ bonũ & beatificũ esse cõcedo. A V G. Recte sanè, etiã ego plurimũ gaudeo. Sed quęso te, nunqd iam sapiẽtes & beati sumus, an adhuc tẽdimus eõ, ut id nobis esse ꝓueniat? E V. Eõ nos potius tẽde e existimo A V G. Vnde ergo ista cõprehẽdis, qbus ueris certisq; gaudere te clamas, & hoc ad sapientiã pertinere cõcedis? An quisquã insipiẽs potest nosse sapientiã? E V. Quandiu insipiẽs est, nõ potest. A V G. Tu ergo iam sapiẽs es, aut nondum nosti sapientiã. E V. Non sum quidẽ adhuc sapiẽs, sed nec insipientẽ me dixerim, inquãtũ noui sapiẽtiam: qm̃ & certa sunt ista quę noui, & ad sapientiã pertinere negare non possum. A V G. Dic quęso te, nõ'ne fateberis eũ, q nõ est iustus, iniustũ esse, & q non est prudẽs, imprudentẽ esse, & qui nõ est tẽperans, intemperantẽ? An dubitari de his aliquid põt? E V Fateor hominem qñ iustus nõ est, iniustũ esse: hoc etiã de prudẽte & tẽperãte respon F derim. A V G. Cur ergo & qñ sapiens nõ est, non sit insipiens. E V. Hoc quoq; fateor, qñ quisq; sapiens nõ est, eum esse insipientẽ. A V G. Nũc ergo tu quid horũ es? E V Quodlibet horum me appelles nondũ audeo me dicere sapientem: Et ex ijs quę cõcessi, uideo esse cõsequens, ut me insipiẽtem nõ dubitem dicere. A V G. Nouit ergo insipiẽs sapientiã Non.n. sicut iam dictũ est, certus esses uelle te esse sapientẽ, idq; oportere, nisi notio sapientiæ menti tibi inhęreret, sicut earum rerũ de qbus singillatim interrogatus respondisti, quę ad ipsam sapientiã pertinent, quarũ cognitiõe lętatus es. E V. Ita est ut dicis. A V G. Quid igit aliud agimus cũ studemus esse sapiẽtes, nisi ut quanta possumus ala critate, ad id qđ mente cõtingimus, totã animã nostrã quodãmodo colligamus & ponamus ibi atq; stabiliter infigamus, ut non iam priuato suo gaudeat quod implicauit rebus transeuntibus, sed exuta oĩbus temporũ & locorũ affectionibus, apprehendat id quod unum atq; idem semper est. Sicut

De summa quæ deus est, & humana sapiẽtia. ca. 15

Quisque sæpe ab nititur pro quis.

Numerus erigit animum.

Cap. 16.

G enim tota uita corporis est aia, sic beata uita animæ deus est. Quod dũ agimus, donec peragamus in uia sum⁹. Et qđ istis ueris & certis bonis, quãuis adhuc in hoc tenebroso itinere coruscãtib⁹, gaudere cõcessum est, uide utrũ hoc sit qđ scriptũ est de sapiẽtia, qd agat cũ amatoribus suis cũ ad eam ueniũt, & eã quęrũt. Dictũ est enim: In uijs ostẽdet se illis hilariter, & omni prudẽtia occurret illis (Sap. 6.) Quoquò.n. te uerteris, uestigijs quibusdã quæ operibus suis impressit loquit tibi, & te in exteriora relabentẽ ipsis exteriorũ formis intrò reuocat: ut qcqd te delectat in corpore, & p corporeos illicit sensus, uideas esse numerosum, & quęras unde sit, & in teipsum redeas, atq; intelligas te id qđ attingis sensib⁹ corporis, pbare aut improbare nõ posse nisi apud te hẽas quasdã pulchritudinis leges, ad quas referas quæq; pulchra sentis exterius. Intuere cœlũ, & terrã, & mare, & q̃cũq; in eis uel desuper fulgẽt, uel deorsum repũt, uel uolant, uel natant, formas hñt, q̃a numeros hñt: adime illis hęc, nihil erunt. A quo ergo sunt, nisi à quo numerus? quandoquidẽ intãH tum illis est esse, inquãtũ numerosa esse. Et omniũ quidẽ formarũ corporearum artifices hoies in arte hñt numeros, qbus coaptẽt opera sua, & tãdiu manus atq; instrumẽta in fabricando mouent, donec illud quod formatur foris, ad eam quæ intus est lucem numerorũ relatũ, quantũ potest impetret absolutionẽ, p'aceatq; per interpretẽ sensum interno iudici supnos numeros intuẽti. Quære deinde artificis ipsius mẽbra quis moueat, numerus erit: Nam mouent etiã illa numerose. Et si detrahas de manibus opus, & de aio intentionẽ fabricandi, motusq; ille mẽbrorum ad delectationẽ referatur, saltatio uocabitur. Quęre ergo quid in saltatione delectet, respõdebit tibi numerus: Ecce sum. Inspice iam pulchritudinẽ formati corporis, numeri tenẽtur in loco. Inspice iam pulchritudinẽ mobilitatis in corpore, & numeri uersantur in tẽpore. Intra ad artẽ unde isti procedunt, quęre in ea tempus & locũ, nunq̃ erit, nusquã erit, uiuit in ea tñ numerus: Nec eius regio spatiorũ est, nec ætas dierũ, & discendæ arti tñ cũ se accõmodant, qui se artifices fieri uolunt, corpus suum per loca & tẽpora mouent, animũ uero

I per tẽpora. Accessu quippe tẽporis peritiores fiũt. Transcende ergo & animũ artificis, ut numerũ sempiternum uideas: Iam tibi sapientia de ipsa interiore sede fulgebit, & de ipso secretario ueritatis: Quæ si adhuc languidiorẽ aspectum tuũ reuerberat, refer oculũ mentis in illam uiam, ubi se ostendebat hilariter. Memento sanè distulisse te uisionẽ, quam fortior saniorq; repetas. Væ qui derelinquunt te ducem, & oberrant in uestigijs tuis, qui nutus tuos pro te amant, & obliuiscuntur quid innuas. O suauissima lux purgatę mentis sapientia: Non.n. cessas innuere nobis, quæ & quanta sis. Et nutus tui sunt omne creaturarũ decus. Et artifex enim quodãmodo innuit spectatori operis sui de ipsa operis pulchritudine, ne ibi totus hæreat, sed speciẽ corporis fabricati sic percurrat oculis, ut in eum qui fabricauerit recurrat affectu. Similes autẽ sunt hominibus, qui ea quę facis pro te amant, qui cũ audiunt aliquẽ facundũ sapientem, dum nimis suauitatem uocis eius, & structuras syllabarum apte locatarũ auide audiunt, amittunt sententiarũ principatum, cuius illa uerba tanquam signa sonuerunt: Væ qui

se auertunt à lumine tuo, & obscuritati suæ dulciK ter inhærẽt. Tanq̃.n. dorsum ad te ponẽtes, in carnali opere uelut in umbra sua defiguntur, & tñ etiã ibi quod eos delęctat, adhuc habent de circunfulgentia lucis tuæ. Sed umbra dum amatur, languidiorem facit oculũ animi, & inualidiorem ad perferendũ conspectum tuũ. Propterea magis, magisq; homo tenebratur, dum sectatur libẽtius, quicquid infirmiorẽ tolerabilius excipit. Ex quo incipit non posse uidere quod summe est, & malũ putare quicquid fallit improuidũ, aut illicit indignũ †, aut captum excruciat, cũ ea pro merito patiatur auersionis suę, & quicquid iustũ est, malũ esse nõ possit. († indigam.) Si ergo quicquid mutabile aspexeris, uel sensu corporis, uel animi consyderatione capere nõ potes, nisi aliqua numerorũ forma teneatur, qua detracta in nihil recidat: noli dubitare ut ista mutabilia non intercipiant, sed dimẽsis motibus, & distincta uarietate formarũ, quasi quosdã uersus temporũ peragant, esse aliquã formã ęternã & incõmutabilem, quę neq; cõtineatur & quasi diffundatur locis, neq; protendatur atq; uarietur tẽporibus, p quã cuncta ista formari ualeant, & pro suo genere implere atq;

L agere locorũ ac temporũ numeros. Omnis enim res mutabilis, etiam formabilis sit necesse est. (Deus forma incommutabilis, ad quē referenda sunt omnia. ca. 17) Sicut aũt mutabile dicimus quod mutari potest, ita formabile quod formari potest appellauerim. Nulla autẽ res formare seipsam potest: qa nulla res potest dare sibi quod nõ habet: Et utiq; ut habeat formã, formatur aliquid. Quapropter quælibet res si quã habet formã, nõ ei opus est accipere quod habet: Si qua uero nõ habet formã, nõ potest à se accipere qđ non habet. Nulla ergo res, ut diximus, formare se põt. Quid aũt amplius de mutabilitate corporis & animi dicamus? Superius.n. satis dictũ est. Conficitur itaq;, ut & corpus & animus forma quadam incõmutabili & semper manẽte formẽtur. Cui formę dictũ est: Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. (Psal. 101.) Annos sine defectu pro æternitate posuit prophetica locutio. De hac item forma dictũ est, q in seipsa manẽs innouet omnia. (Sapien. 7.) Hinc etiam cõprehenduntur omnia prouidẽtia gubernari. Si enim omnia quę sunt forma penitus subtracta nulla erunt, forma ipsa incõ-

M mutabilis. p quã mutabilia cũcta subsistũt, ut formarũ suarũ numeris impleantur & agantur, ipsa est eorũ prouidentia: Non.n. ista essent, si illa nõ esset. Intuens ergo & cõsyderans uniuersam creaturam, (Sapien. 6) quicunq; iter agit ad sapientiam, sentit sapientiã in uia se sibi ostendere hilariter, & in omni prouidentia occurrere sibi, & tanto alacrius ardescit uiã istã peragere, quanto & ipsa uia per illã pulchra est ad quã exęstuat peruenire. Tu autẽ si pręter id qđ est & non uiuit, & id quod est & uiuit, neq; intelligit & id quod est & uiuit & intelligit, inueneris aliquod creaturarũ genus, tunc aude dicere aliquod bonũ esse quod nõ sit ex deo. Tria n. hęc duobus etiam noĩbus enunciari possunt, si appellentur corpus & uita: qa & illa quę tantũ uiuit, neq; intelligit, qualis est pecorũ, & hæc quę intelligit, sicuti est hominũ, rectissime uita dicitur: Hęc aũt duo. i. corpus & uita, quę quidem creaturę deputantur: nam & creatoris ipsius uita dicit, & ea summa uita est. Istę igitur duę creaturę corpus & uita, quoniã formabilia sunt, sicuti superius dicta docuerũt, amissęq; omni-

no

A no forma in nihilũ recidunt, satis oñdũt se ex ista
forma subsistere, quę semp eiusmodi est. Quãobrẽ
quãtacunq; bona, quãuis magna, quãuis minima,
nisi ex deo eẽ nõ pñt. Quid.n. maius in creaturis, q̃
uita intelligẽs, aut qd minus põt eẽ q̃ corpus? Quæ
quantũlibet deficiant & eò tendãt ut non sint, tñ
aliqd formæ illis remanet, ut quoquo modo sint.
Quicqd aũt formæ cuipiã rei deficienti remanet,
ex illa forma est quæ nescit deficere, motusq́ ipsos
rerũ deficientiũ uel pficientiũ excedere numerorũ
suorũ legẽ nõ sinit. Quicqd igitur laudabile aduer
titur in rerũ natura, siue exigua, siue ampla laude
dignũ iudicetur, ad excellentissimã & ineffabilem
Et bonis laudẽ referendũ est conditoris: Nisi qd habes ad
male uti hæc. EV. Satis mihi psuasum esse fateor, & quẽ-
possumus admodũ manifestũ fiat, quãtũ in hac uita atq; in-
Cap. 18. ter tales quales nos sumus põt, deũ eẽ, & ex deo eẽ
† al. siue oia bona: qñquidẽ omnia quæ sunt, siue quę intel
quæ non ligunt & uiuunt & sunt, siue quæ tantũ uiuunt &
itelligũt sunt†, siue quæ tantũ sunt, ex deo sunt. Nunc iam
sed tamẽ tertiã qõnẽ uideamus, utrum expediri possit, inter
B bona eẽ numerãdã liberã uolũtatẽ. Quo demon-
uiuũt & strato, sine dubitatiõe cõcedã, deũ dedisse nobis
sunt. eã, dariq́ oportuisse. AVG. Bñ meministi pposi
ta, & secundã qõnẽ iam explicatam uigilanter ani
maduertisti: Sed uidere debuisti etiã istã tertiã, iã
solutã. Propterea qppe tibi uideri dixeras, dari nõ
debuisse liberũ uoluntatis arbitriũ, q eo qsq; pec-
1. Retra. cat. Cui sñiæ tuę cũ ego intulissem, recte fieri non
cap. 9. posse, nisi eodẽ libero uoluntatis arbitrio, atq; ad
id potius hoc deũ dedisse asseuerarẽ, rñdisti liberã
uoluntatẽ ita nobis dari debuisse, ut iustitia data
est qua nemo nisi recte põt uti. Quæ rñsio tua in
tantos circuitus disputatiõis nos ire cõpulit, qbus
tibi pbaremus & maiora & minora bona nõ esse
Psal. 52. nisi ex deo. Qd nõ tã dilucide oñdi posset, nisi pri⁹
aduersus opiniones impiæ stultitiæ, qua dicit insi
piẽs in corde suo, nõ est deus, qualiscunq; de re tãta
p modulo nostro inita rõ, eodẽ ipso deo in tã peri
culoso itinere nobis opitulãte, in aliqd manifestũ
intenderet. Quæ duo tamẽ, id est, deũ eẽ, & oia bo
na ex ipso eẽ, quãquã incõcussa fide ẽt antea tene-
C rent, sic tñ tractata sunt, ut hoc quoq; tertiũ inter
bona eẽ numerandũ, liberã scilicet uolũtatẽ, ma-
nifestissime appareat. Iam.n. supiore disputatione
patefactũ est, constititq́ inter nos naturã corporis
inferiore gradu esse q̃ animi naturã, ac p hoc aium
maius bonũ esse q̃ corpus. Si ergo in corporis bo-
nis inuenimus aliqua qbus nõ recte uti hõ possit,
nec tñ ppterea dicimus, nõ ea dari debuisse, quo-
niã eẽ cõfitemur bona, qd mirum si & in aio sunt
quædã bona, qbus etiã nõ recte uti possimus: sed
qa bona sunt, nõ potuerũt dari nisi ab illo, à quo
sunt oia bona? Vides.n. quantũ boni desit corpo-
ri, cui desunt manus, & tñ manibus male utitur, q
eis opatur uel sęua uel turpia. Sine pedibus aliquẽ
si aspiceres, fatereris deesse integritati corpis pluri-
mũ bonũ: & tñ eũ q ad nocendũ cuipiã, uel seipm
dehonestandũ pedibus uteret, male uti pedibus
nõ negares. Oculis hãc lucẽ uidemus, formasq́ in
ternoscimus corporũ: idq́ & speciosissimũ est in no
stro corpore, unñ in fastigio quodã dignitatis hæc
membra locata sunt, & ad salutẽ tuendã, multaq́
alia uitæ cõmoda refert usus oculorũ, oculis tamẽ
pleriq; pleraq́ agunt turpiter, & eos militare cogũt

libidini. Et uides quãtũ bonũ desit in facie si ocu D
li desint: Cũ autẽ adsunt, qs hos dedit, nisi bonorũ
oium largitor deus? Queadmodũ ergo ista pbas
in corpore, & nõ intuens eos q male his utunt, lau
das illũ q hæc dedit bona: Sic liberã uoluntatem
sine qua nemo põt recte uiuere, oportet & bonũ
esse & diuinitus datũ, & potius eos dãnandos qui
hoc bono male utunt, q̃ eũ q dederit, dare nõ de-
buisse, fatearis. EV. Prius ergo uellẽ, ut mihi pro-
bares aliquod bonũ esse liberã uolũtatem, & ego
concederẽ deũ illã dedisse nobis, qa fateor ex deo
oia bona eẽ. AVG. Itáne tandẽ nõ pbaui[tibi]
tanto molimine supioris disputatiõis, cũ oẽm spe-
ciẽ formãq́ corporis à summa oim rerũ forma, id
est, à ueritate subsistere fatereris, & bonũ eẽ conce
deres? Nã & capillos nostros numeratos eẽ, ipsa in *Matt. 10*
Euangelio loqtur ueritas. De numeri aũt summita
te, & à fine usq; ad finẽ ptendente potẽtia, quæ lo-
cuti fuerimus, excidit tibi? Quæ igitur ista tanta p-
uersitas, capillos nostros, q̃uis inter exigua & om-
nino abiectissima, tñ inter bona numerare, nec in
uenire cui authori tribuantur nisi bonorũ omniũ E
cõditori deo, qa & maxima & minima bona ab il-
lo sunt, à quo est omne bonũ: & dubitare de libe-
ra uolũtate sine qua recte uiui nõ posse concedũt,
etiã q pessime uiuũt. Et certe nũc rñde quæso, qd
tibi meli⁹ esse uideat in nobis, sine quo recte uiui
põt an sine quo recte uiui nõ põt? EV. Iamiã parce
quæso: pudet cæcitatis. Quis.n. ambigat id longe
eẽ præstãtius, sine quo recta uita nulla est? AVG.
Iã ergo tu negabis luscũ hoiem recte posse uiuere?
EV. Absit tam immanis amentia. AVG. Cum
ergo in corpore oculũ cõcedas eẽ aliquod bonũ,
quo amisso tñ ad recte uiuẽdũ nõ impedit uolun-
tas libera, tibi uidet nullũ bonũ, sine qua recte ne
mo uiuit? Intueris.n. iustitiã, qua nemo male utit.
Hęc inter summa bona quæ in ipso sunt hoie nu-
merat, oẽsq́ uirtutes animi qbus ipsa recta uita &
honesta cõstat. Nã neq; prudẽtia, neq; fortitudine,
neq; tẽperãtia male qs utitur: in his.n. oibus, sicut
in ipsa etiã quã tu cõmemorasti iustitia, recte ratio
uiget, sine qua uirtutes esse non possunt. Recta au
tem ratione male uti nemo potest. Ista ergo ma F
gna bona sunt: Sed meminisse te oportet, nõ solũ *Magnis*
magna, sed etiã minima bona nõ esse posse, nisi ab *bonis ne-*
illo à quo sunt omnia bona, hoc est deo. Id enim *mo male*
supior disputatio persuasit, cui totiens tamq́ lętus *utitur.*
assensus es Virtutes igitur qbus recte uiuitur, ma- *Cap. 19.*
gna bona sunt: Species autẽ quorũlibet corporũ, *2 sen. di.*
sine qbus recte uiui põt, minima bona sunt: Potẽ *16. ca. si*
tiæ uero aiæ, sine qbus recte uiui nõ potest, media *uero.*
bona sunt. Virtutibus nemo male utitur: Cæteris
aũt bonis, id est, medijs & minimis, nõ solũ bene,
sed etiã male qsq; uti põt. Et ideo uirtute nemo ma
le utitur, qa opus uirtutis est bonus usus istorum, *Virtutis*
qbus etiã non bene uti possumus. Nemo autẽ bñ *opus qd.*
utendo male utitur. Quare abundantia & magni- *2 sen. di.*
tudo bonitatis dei nõ solũ magna, sed etiã media *26. ca. at*
& minima bona esse præstitit. Magis laudanda *tende. &*
est bonitas eius in magnis, q̃ in medijs, & magis in *cap. que-*
medijs, q̃ in minimis bonis, sed magis in omnibus *ritur.*
q̃ si non omnia tribuisset. EV. Assentior. Sed
illud me mouet, quoniã de libera uoluntate quæ-
stio est, & uidemus ipsam bene uti cæteris uel non
bene, quomodo & ipsa inter illa, quibus utimur

G numerãda fit. AVG. Quomodo omnia quæ ad
scientiã cognoscimus ratione cognoscimus, & tñ
etiã ipsa ratio inter illa numeraꝑ quæ rõne cogno-
Supra eo de cap. 3. scimus. An obl tus es cũ quæreremus quæ ratione
cognoscanꝑ, cõfessum te fuisse ẽt rationẽ ratiõe co
gnosci? Noli ergo mirari, si cæteris p liberã uolun-
taté utimur, etiã ipsa libera uoluntate p eã ipsam
uti nos posse: ut quodãmodo seipsa utatur uolun-
tas, quæ utitur cæteris, sicut seipsam cognoscit rõ,
quæ cognoscit & cætera. Nã & memoria non solũ
cætera omnia quæ meminimus cõprehendit, sed
etiã qđ nõ obliuiscimur nos habere memoriã, ipa
se memoria quodãmodo tenet in nobis, quæ non
solũ aliorũ, sed etiã sui meminit, uel potius nos &
cætera & ipsam p ipsam meminimus. Voluntas er-
go quæ mediũ bonũ est, cũ inhæret incõmutabi-
li bono, eoq́ cõmuni non ꝓprio, sicuti est illa, de q̃
multum locuti sumus & nihil digne diximus ueri
tas, tenet hõ beatã uitã: Eaq́ ipsa uita beata, id est,
animi affectio inhærentis incõmutabili bono, ꝓ-
priũ & primũ est hois bonũ In eo sunt etiã uirtu-
tes oẽs. qbus male uti nemo põt Nã hæc quanuis
H magna in hoĩe & prima sint, ꝓpria tñ esse uniuscu
iusq; hois, nõ communia satis intelligitur. Veritate
enim atq; sapientia, quæ communis est omnibus,
omnes sapientes & beati fiunt inhærendo illi: Bea
titudine aũt alterius hois nõ fit alter beatus, quia
& cũ eum imitatur ut sit, inde appetit beatus fieri,
unde illũ factũ uidet, illa scilicet incõmutabili cõ
muniq́ ueritate. Neq; prudentia cuiusquã fit pru-
dens alius, aut fortis fortitudine, aut tẽpans tem
perantia, aut iustus iustitia hois alterius quisquã
efficitur: sed coaptando animũ illis incõmutabili
bus regulis luminibusq́ uirtutũ, quæ incorrupti-
biliter uiuunt in ipsa ueritate sapientiaq́ commu-
ni, qbus & ille coaptauit & fixit animum, quẽ istis
uirtutibus prædirũ sibi ad imitandũ ꝓposuit Vo-
luntas ergo adhærens cõmuni atq; incõmutabili
bono, impetrat prima & magna hois bona, cum
ipsa sit medium quoddam bonũ. Voluntas autem
auersa ab incommutabili & cõmuni bono, & con
uersa ad ꝓpriũ bonũ, aut ad exterius, aut ad infe-
rius, peccat. Ad ꝓpriũ cõuertitur, cũ suæ potestatis
uult eẽ. Ad exterius, cũ aliorũ ꝓpria, uel quæcũq;
I ad se nõ ptinent, cognoscere studet. Ad inferius, cũ
uoluptatẽ corporis diligit: Atq; ita hõ superbus &
curiosus & lasciuus effectus, excipitur ab alia uita,
quæ in cõparatione supioris uitæ mors est: Quæ
tamen regitur administratione diuinæ ꝓuidẽtiæ,
quæ congruis sedibus ordinat omnia, & ꝓ meritis
sua cuiq; distribuit. Ita fit, ut neq; illa bona quæ à
peccantibus appetũtur, ullo modo mala sint, neq;
ipsa uoluntas libera, quam in bonis quibusdã me
diis numerandã esse cõperimus, sed malũ sit auer-
sio eius ab incõmutabili bono, & conuersio ad-
mutabilia bona: Quæ tñ auersio atq; cõuersio qm̃
non cogiꝑ, sed est uoluntaria, digna & iusta eã mi-
Homo lapsus, ex se nõ põt resurgere cap. 20. seriæ pœna subsequiꝑ. Sed tu fortasse quæsitu-
rus es, qm̃ mouetur uoluntas cũ se auertit ab incõ
mutabili bono ad mutabile bonum, unde ei iste
motus existat: q profecto malus est, tametsi uolun
tas libera, qa sine illa nec recte uiui potest, in bo-
nis numerãda sit. Si enim motus iste, id est, auersio
uoluntatis à dño deo, sine dubitatione pctm̃ est,
num possumus authorem peccati deũ dicere? Non
erit ergo iste motus ex deo. Vnde igiꝑ erit? Ita quę- K
renti tibi, si respondeã nescire me, fortasse eris tri-
stior: Sed tamẽ uera responderim: Sciri enim non
potest quod nihil est: Tu tãtũ pietatẽ incõcussam *1. Retra. cap. 9.*
tene, ut nullũ tibi bonum, uel sentiẽti, uel intelli-
genti, uel quoquo modo cogitanti occurrat quod
non sit ex deo. Ita enim nulla natura occurrit, quę
non sit ex deo Omnẽ quippe rem ubi mensuram.
& numerum, & ordinẽ uideris, deo artifici tribue- *Sapi. 11.*
re ne cuncteris. Vnde autẽ ista penitus detraxeris,
nihil omnino remanebit: quia etsi remanserit ali-
qua formę alicuius inchoatio, ubi neque mensu-
ram, neque numerum, neque ordinem inuenias,
quia ubicunq; ista sunt, forma perfecta est, opor-
tet auferas etiam ipsam inchoationem formę quę
tanquam materies ad perficiendum subiacere ui-
detur artifici. Si enim formę perfectio bonum est,
nonnullum iam bonum est & formæ inchoatio.
Ita detracto penitus omni bono, [non quidem nõ
nihil, sed omnino] nihil remanebit. Omne autem
bonũ ex deo: Nulla ergo natura est, quæ non sit ex
deo. Motus ergo ille auersionis, quod fatemur esse
peccatũ quoniã defectiuus motus est: omnis autẽ L
defectus ex nihilo est: uide quò pertineat, & ad de-
um pertinere nõ dubites †. Qui tamẽ defectus quo *† & ad deũ non pertinere ne dubites.*
niã est uolũtarius, in nostra est positus potestate.
Si enim times illũ, oportet ut nolis. Si autem nolis
non erit. Quid ergo securius, quàm esse in ea vita,
ubi nõ possit tibi euenire quod non uis? Sed quo-
niã non sicut homo sponte cecidit, ita etiã sponte *1. Retra cap. 9.*
surgere potest, porrectã nobis desuper dexterã dei, *2. ser. de 27. cap. si igitur.*
id est dominũ nostrũ Iesum Christũ, fide firma te
neamus, & expectemus certa spe, & charitate ardẽ-
ti desyderemus Si quid autẽ de origine peccati di-
ligẽtius quærẽdũ adhuc putas, nã omnino ego iã
opus esse nõ arbitror: si quid tamẽ putas, in aliam
disputationẽ differendũ est. EV. Sequor sanè
uoluntatẽ tuam, ut in tẽpus aliud quod hinc mo-
ueri possit, differamus. Nam illud tibi nõ concesse
rim, ut satis iam inde quæsitum putes.

Libri Secundi Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
De libero arbitrio, liber Tertius.

M

QVONIAM satis mihi manife- *Vnde sit quod hõ deflectit à summo bono. c. 1.*
stũ est, & inter bona, & ea qui-
dam non minima numerãdam
esse liberã uoluntatem, ex quo
etiã fateri cogimur eam diuini-
tus datam esse, darīq́ oportuisse:
iã si opportunũ existimas, cupio
per te cognoscere, unde ille motus existat, quo ip-
sa uoluntas auertitur à cõmuni atq; incomutabili
bono, & ad ꝓpria, uel aliena, uel infima, atq; om-
nia† cõmutabilia cõuertitur bona. AVG. Quid *† omnino*
enim opus est hoc scire? EV. Quia si ita data est,
ut naturalẽ habeat istũ motũ, iã necessitate ad hęc
cõuertitur, neq; ulla culpa deprehendi potest, ubi
natura necessitasq́ dominaꝑ. AVG Placẽtne ti-
bi iste motus, an displicet? EV Displicet. AVG.
Reprehendis ergo eum? EV. Vtique reprehendo.
AVG. Reprehẽdis igitur animi motum inculpa-
bilem? EV Inculpabilẽ animi motũ nõ reprehẽ
do, sed nescio an ulla culpa sit, relicto incõmuta-

A bili bono ad cōmutabilia conuerti AVG Reprehendis ergo quod nescis. EV. Noli uerbo premere:Ita.n.dixi,Nescio an ulla culpa sit,ut intelligi uoluerim sine dubio culpam esse. Nam hoc uerbo qd dixi, nescio, satis profecto irrisi dubitationē de re manifesta. AVG Vide quid sit certissima ueritas, quę te coegit iam cito obliuisci qđ pauloante dixi sti Si n natura uel necessitate iste motus existit,culpabilis esse nullo pacto potest:Tu uero esse culpabilē ita firmissime tenes, ut dubitationē de hac re tam certa etiā irridēdā putaueris. Cur ergo tibi uel affirmandū,uel certe cū aliqua dubitatione dicendum uisum est,qđ perspicue falsum esse ipse cōuincis? Dixisti enim: Si ita data est uoluntas libera,ut naturalē habeat istū motū,iam necessitate ad hæc cōuertitur,neq; ulla culpa deprehendi pōt,ubi natura necessitasq; dominatur:Nullo modo aūt dubitare debuisti nō esse ita datam,qm̄ istum motum culpabilē esse nō dubitas. EV. Ego ipsum motū culpabilē dixi, & ideo mihi displicere & reprehendendū esse dubitare non possum. Animā uero quę isto motu ab incōmutabili bono ad cōmutabilia

B detrahit,nego esse culpandā si eius natura talis est, ut eo necessario moueat. AVG Cuius est iste motus,quē profecto culpandū esse concedis? EV. In animo eū uideo,sed cuius sit nescio AVG. Nunquid negas eo motu animū moueri? EV. Non nego. AVG. Negas ergo motū quo mouetur lapis motū esse lapidis? Neq.n.illū dico motū quo eum nos mouemus,uel aliqua ui aliena mouetur,uelu ti cū in cœlum iacitur, sed eum quo ad terrā suo pondere uergit & cadit. EV. Nō equidem nego motū quo ut ita dicis inclinatur & ima petit,motum esse lapidis,sed naturalē. Si aūt hoc modo etiam illum motū habet anima,profecto etiā ipse naturalis est, nec ex eo quod naturaliter mouetur, recte uituperari potest:quia etiā si ad perniciē mouetur,naturę tn̄ suæ necessitate cōpellitur. Porrò quia istū motū non dubitamus esse culpabilē, omnimodo negandum est esse naturalem: Et ideo non est similis illi

Supra li. 1. cap. 11. motui quo naturaliter mouetur lapis. AVG. Egimus'ne aliqd superioribus duabus disputatiōibus? EV Egimus sanè AVG. Credo ergo meminisse te in prima disputatione satis esse cōpertum,nulla

C te fieri mentē seruam libidinis,nisi propria uoluntate:Nam neq; à superiore,neq; ab æquali eam posse ad hoc dedecus cogi,quia iniustū est, neq; ab inferiore, quia non potest. Restat igitur ut eius sit proprius iste motus, quo fruendi uoluntatē ad creaturam à creatore cōuertit:Qui motus si culpæ deputatur,unde q dubitat,irrisiōe dignus tibi uisus est, nō est utiq; naturalis,sed uolūtarius:In eoq; similis est illi motui quo deorsum uersus lapis fertur,q sicut iste proprius est lapidis sic ille animi. Verunt̄n in eo dissimilis,q in potestate nō habet lapis cohibere motū, quo fertur inferius, animus uero dum nō uult,nō ita mouet, ut superioribus desertis inferiora diligat: Et ideo lapidi naturalis est ille mot⁹, animo uero iste uoluntarius. Hinc est quod lapidē si quis dicat peccare, q pondere suo tendit in infima,nō dicā ipso lapide stolidior,sed pfecto demēs iudicatur: Animū uero peccati arguimus, cū eum conuincimus superioribus desertis ad fruendū in-

1. Retra. cap 9. feriora prępónere. Propterea quid opus est quęrere unde iste motus existat,quo uoluntas auertitur ab incōmutabili bono ad cōmutabile bonū, cū eum D nō nisi animi,& uoluntariū,& ob hoc culpabilem esse fateamur,oisq; de hac re disciplina utilis ad id ualeat,ut eo motu improbato atq; cohibito,uolūtatem nostrā ad fruendū sempiterno bono,a lapsu temporaliū conuertamus. EV Video, & quodāmodo tango ac teneo uera esse quę dicis. Non enim quicquā tam firme atq; intime sentio, q̄ me habere uoluntatē,eaq; me moueri ad aliqd fruendū: quid autē meum dicam prorsus nō inuenio,si uoluntas qua uolo & nolo non est mea: Quapropter cui tribuendū est si qd per illā malefacio,nisi mihi? Cum enim bonus deus me fecerit, nec bene aliqd faciā, nisi per uoluntatē, ad hoc potius datā esse à bono deo satis apparet: Motus aūt quo huc atq; illuc uoluntas cōuertitur,nisi esset uoluntarius atq; in nostra potius potestate,neq; culpandus cum ad supe-riora,neq; culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet quasi quēdam cardinē uoluntatis:neq; oino monendus esset, ut istis neglectis æterna uellet adipisci,atq; ut male nollet uiuere, uellet autem bene. Hoc aūt monendū nō esse hominē. Quisquis existimat,de hominū numero exterminandus est. E

De. proui dētia [illegible] & [illegible] ni liber-tate. ca. 2 Quę cū ita sint,ineffabiliter me mouet,quō fieri possit, ut & deus præscius sit omniū futurorū,& nos nulla necessitate peccemus. Quisquis enim dixerit aliter euenire posse aliquid q̄ deus ante præsciuit,pręscientiā dei destruere insanissima impietate molitur Quapropter si pręsciuit deus peccaturū esse primū[bonum]hominē,quod necesse est concedat mihi quisquis mecum omnium [illegible] præscium fatetur deum: Si ergo [illegible] faceret, bonum.n.fecit, nec ob[illegible] posset,peccarum eius quē bonum [illegible] quo faciendo bonitatē suam osten[illegible] etiā in puniendo iustitiā,& in liberan[illegible] diam Non itaq; dico nō eum faceret,sed [illegible], qm̄ si peccaturū esse prescíuerat,necesse erat id fieri,quod futurū esse prescíebat deus Quō est igitur uoluntas libera, ubi tam ineuitabilis apparet necessitas? AVG. Pulsasti uehemēter, misericordia dei assit,aperiatq; pulsantibus. Veruntamen maximam partē hominum ista quęstioni torqueri non ob aliud crediderim,nisi qa non pie quętunt, uelo ciores q; sunt ad excusationem, q̄ ad confessionem F peccatorū suorum. Aut enim nullā diuinam pro- *† Aliq.* uidentiā pręesse rebus humanis libēter opinantur, dumq; fortuitis cōmittūt casibus & animos & corpora sua, tradunt se feriendos & dilaniandos libidinibus,diuina iudicia negantes,humana fallētes, eos à qbus accusantur fortunę patrocinio propulsare se putant: quam tn̄ cæcam effingere ac pingere cōsueuerūt, ut aut meliores ea sint a qua se regi arbitrantur, aut se quoq; cū eadem cęcitate & sentire ista fateātur & dicere. Nec enim talib⁹ absurde etiā cōceditur,casibus eos agere oīa, quādo agēdo cadūt. Sed aduersus hanc opinionē plenā stultissimi ac demētissimi erroris,satis,ut arbitror,secūda nostra sermocinatione differtū est Alij uero quanquā negare nō audeāt præsidere humanæ uitæ prouidētiā dei,malūt tamen eam uel infirmā uel iniustā uel malā nefario errore credere, q̄ sua peccata pietate suppliċi confiteri. Qui omnes si persuaderi sibi paterentur, ut cum de optimo & iustissimo & potentissimo cogitant,bonitatem & iustitiam & po-

G tentiã dei longe maiorem superioremq́ esse crederent, q̃ quod † cogitatione cõcipiunt, considerantesq́ semetipsos, gratias deo se debere intelligerẽt, etiã si aliqd inferius eos uoluisses esse q̃ sunt, omnibusq́ ossibus & medullis cõscientię suæ clamarẽt: Ego dixi dñe miserere mei, cura animã meam quia peccaui tibi. Ita certis itineribus diuinæ misericordię in sapiẽtiam ducerentur, ut neq; inuentis rebus inflati, neq; nõ inuentis turbulenti, & cognoscẽdo instructiores fierent ad uiuendũ, & ad quærendũ ignorãdo mitiores. Tibi uero cui iam hoc persuasum esse non dubito, uide q̃ facile tam de magna quæstione respõdeam, cũ mihi prior interroganti pauca responderis. Certè enim hoc te mouet, & hoc miraris, quõ non sint cõtraria & repugnantia, ut deus præscius sit omnium futurorũ, & nos non necessitate, sed uoluntate peccemus. Si.n. præscius est deus, inquis, peccaturũ esse hominẽ, necesse est ut peccet: Si aũt necesse est, nõ ergo est in peccãdo uoluntatis arbitriũ, sed potius ineuitabilis & fixa necessitas. Qua rõcinatione hoc uidelicet ne cõficiatur times, ut aut deus futurorũ omniũ prescius

† quicquid.

Voluntas maxime libera. Cap. 3.

H impie negetur, aut si hoc negare nõ possumus, fateamur nõ uolũtate, sed necessitate peccari. An aliqd aliud te mouet? E V. Nihil interim aliud. A V G. Res ergo uniuersa, quarũ deus est prescius, nõ uoluntate sed necessitate fieri putas? E V. Omnino ita fieri puto. A V G. Expergiscere tãdẽ, teq́ ipsum paululũ intuere, & dic mihi si potes, qualẽ sis habiturus cras uoluntatẽ, utrum peccandi, an recte faciẽdi? E V. Nescio. A V G. Quid, deum itidẽ nescire [illegible] E V. Nullo modo id putauerim. [illegible] uoluntatẽ tuam crastinam nouit, & [illegible] siue qui sunt, siue qui futuri sunt [illegible] uoluntates, multomagis preuidet [illegible] impijsq́ facturus sit. E V. Prorsus si [illegible] prescium deũ dico, multo fidentius eũ dixerim prescire opera sua, & qd sit facturus, certissime preuidere. A V G. Nõ'ne igitur caues, ne tibi dicatur, etiã ipsum quęcunq; facturus est, nõ uoluntate sed necessitate facturum, si oia quorũ deus prescius est necessitate fiunt, non uoluntate? E V. Ego cum dicerẽ necessitate uniuersa fieri, quę deus futura p̃sciuit, ea sola intuebar, quę in creatura eius

I fiunt non aũt quę in ipso: Non.n. ea fiunt, sed sunt sempiterna. A V G. Nihil ergo in sua creatura operatur deus? E V. Iam semel statuit quemadmodũ feratur ordo eius uniuersitatis quã cõdidit: Neq; n. aliqd noua uoluntate administrat. A V G. Nunquid neminẽ beatũ facit? E V. Facit uero. A V G. Tunc utiq; facit qñ ille fit. E V. Ita est. A V G. Si igitur, uerbi gratia, post annũ btũs futurus es, post annum te beatũ facturus est. E V. Etiam. A V G. Iam ergo præscit hodie, qd post annũ facturus est. E V. Semper hoc prescîuit: Nunc quoq; hoc eum prescire cõsentio, si est ita futurũ. A V G. Dic quęso, num tu creatura eius non es, aut tua beatitudo non in te fiet? E V. Imò & creatura eius sum, & in me fiet q̧ btũs ero. A V G. Nõ ergo uoluntate, sed necessitate in te fiet beatitudo tua deo faciẽte, tu ergo inuitus btũs es? E V. Volũtas illius mihi est necessitas: Si.n. mihi esset potestas ut essem btũs, iam profecto essem: Volo n. etiam nũc & nõ sum, quia nõ ego, sed ille me beatũ facit. A V G. Optime de te ueritas clamat: Non.n. possum aliud sentire esse

1. Retrac. cap. 9.

in potestate nostra, nisi qd cum uolumus facimus: K Quapropter nihil tã in nostra potestate, q̃ ipsa uoluntas est. Ea.n. prorsus nullo interuallo [locorũ] mox, ut uolum' presto est. Et ideo recte possumus dicere, nõ uoluntate uiuimus †, sed necessitate, aut nõ uolũtate morimur, sed necessitate, & si qd aliud hmõi. Non uoluntate aũt uolumus, qs uel delirus audeat dicere? Quamobrẽ quamuis præsciat deus nostras uolũtates futuras, nõ ex eo tñ cõficitur, ut nõ uoluntate aliqd uelimus. Nam & de beatitudine quod dixisti, nõ abs teipso beatũ fieri, ita dixisti quasi hoc ego negauerim: Sed dico, cum futurus es btũs, nõ te inuitũ, sed uolentẽ futurũ. Cũ igitur prescius deus sit futurę beatitudinis tuæ, nec aliter aliqd fieri possit q̃ ille prescîuit, alioqn nulla prescientia est, nõ tñ ex eo cogimur sentire, qd absurdissimũ est, & longe à ueritate seclusum, nõ te uolẽtem beatũ futurũ. Sicut aũt uoluntatẽ beatitudinis cũ esse cœperis btũs, nũ tibi aufert p̃sciẽtia dei, q̃ hodie de tua futura beatitudine certa est: sic ẽt uolũtas culpabilis, si qua in te futura est, nõ ꝑpterea uoluntas non erit, qm̃ deus eam futurã esse p̃sciuit. Attẽde n. quęso quãta cęcitate dicat, si prescîuit deus L futurã uoluntatẽ meam, qm̃ nihil aliter potest fieri q̃ præsciuit, necesse est ut uelim qđ ille præsciuit: si aũt necesse est, nõ iam uoluntate, sed necessitate id me uelle fatẽdũ est. O stultitiã singularẽ: Quõ ergo nõ potest aliud fieri q̃ prescîuit deus si uolũtas non erit, quã uoluntatem futurã ille præsciuerit? Omitto illud ęque mõstruosum, qđ paulò antè dixi, eundem hoiem dicere, necesse est ut ita uelim, q necessitate superposita auferre nititur uolũtatẽ. Si.n. necesse est ut uelit, unde uolet cũ uoluntas nõ erit? Quod si nõ hoc modo dixerit, sed dixerit se, qa necesse est ut uelit, ipsam uolũtatẽ in potestate nõ habere, occurretur ex eo qđ ipse dixisti, cũ quęrerem, utrũ inuitus beatus sis futurus: Respõdisti.n. quod iam esses btũs, si potestas esset in te, uelle.n. te, sed nõdũ posse dixisti. Vbi ego subieci de te clamasse ueritatẽ: Nõ.n. negare possumus habere nos potestatẽ, nisi cũ nobis quod uolumus deest: Dum aũt uolumus, si ipsa uoluntas deest nobis, nõ utiq; uolum'. Quod si fieri nõ potest, ut dum uolumus nõ uelimus, adest utiq; uoluntas uolentibus: Nec aliud quicq̃ est in potestate, nisi quod uolentibus M adest. Voluntas igitur nostra nec uoluntas eẽt, nisi esset in nostra potestate. Porò qa est in potestate, libera est nobis. Non n est nobis liberũ quod in potestate non habemus, aut potest non esse qđ habemus. Ita fit ut & deũ non negemus esse presciũ omnium futurorũ, & nos tñ uelimus quod uolumus. Cũ enim sit prescius uolũtatis nostrę, cuius est prescius, ipsa erit. Voluntas ergo erit, qa uolũtatis est prescius. Nec uolũtas esse poterit, si in potestate nõ erit. Ergo & potestatis est prescius. Nõ igitur ꝑ eius prescientiã mihi potestas adimitur, quę propterea mihi certior aderit, qa ille cuius prescientia nõ fallitur, affuturã mihi esse prescîuit. E V. Ecce iam nõ nego ita necesse esse fieri q̃cunq; prescîuit deus, & ita eum peccata nostra prescire, ut maneat tamẽ nobis uoluntas libera, atq; in nostra posita potestate. A V G. Quid ergo te mouet? An forte oblitus qd prima nostra disputatio peregerit, negabis nullo cogẽte, aut superiore, aut inferiore, aut ęquali, sed ea nos uoluntate peccare? E V. Nihil ho-

2 sen. dis. 28 e alibi 2. sen. dis. 41. cap. si autem

† senescimus.

Præscientia dei nõ obstat libero arbitrio. ca 4.

rum

A rũ prorſus audeo negare. Sed tñ fateor, nondum uideo q̃uo ſibi nõ aduerſentur hæc duo, pręſciẽtia dei de peccatis nr̃is, & noſtrũ in peccãdo liberũ arbitriũ. Nã & iuſtũ deum neceſſe eſt fateamur & pręſciũ. Sed ſcire uellẽ qua iuſtitia puniat peccata, quæ neceſſe eſt fieri. Aut q̃uo nõ ſit neceſſe fieri, q̃ futura eſſe pręſciuit. Aut q̃uo nõ creatori deputãdũ eſt, quicquid in eius creatura fieri neceſſe eſt.
AVG. Vnde tibi uidetur aduerſum eſſe liberum arbitriũ nr̃um præſciẽtiæ dei. Quia p̃ſcientia eſt, an qa dei præſciẽtia eſt? EV. Quia dei potius.
AVG. Quid ergo, ſi tu p̃ſcires peccaturũ eſſe aliquẽ, nõ eſſet neceſſe ut peccaret? EV. Immo neceſſe eſſet ut peccaret. Non. n. aliter eſſet pręſciẽtia mea niſi certa præſcirem. AVG. Nõ igitur quia dei pręſcientia eſt, neceſſe eſt fieri q̃ pręſcierit, ſed tantummodo qa pręſcientia eſt. Quę ſi non certa pręnoſcit, utique nulla eſt. EV. Conſentio. Sed quorſum iſta? AVG. Quia niſi fallor, nõ cõtinuo tu peccare cogeres quẽ peccaturũ eſſe p̃ſcires. Neq; ipſa pręſcientia tua peccare eum cogeret, quanuis ſine dubio peccaturus eſſet. Nõ n. aliter id futurũ
B eſſe præſcires. Sicut itaq; nõ ſibi aduerſantur hæc duo, ut tu præſciẽtia tua noueris qđ alius ſua uolũtate facturus eſt, ita deus neminẽ ad pc̃tm̃ cogẽs, præuidet tñ eos qui propria uoluntate peccabũt.
†* alias uindicet. Cur ergo nõ iudicet †* iuſtus, q̃ fieri non cogit p̃ſcius? Sicut. n. tu memoria tua nõ cogis facta eſſe, quę pręterierunt, ſic deus præſcientia ſua nõ cogit faciẽda q̃ futura ſunt. Et ſicut tu quędã quę feciſti meminiſti, nec tñ q̃ meminiſti oia feciſti: ita deus oia quorũ ipſe author eſt præſcit, nec tñ omnium quæ pręſcit ipſe author eſt. Quorũ aũt nõ eſt ‡ malus ‡ author, iuſtus eſt ultor. Hinc ergo iam intellige, qa iuſtitia deus peccata puniat, quia quæ nouit futura nõ facit: nã ſi propterea nõ debet retribuere ſuppliciũ peccãtibus, qa pręuidet peccaturos, nec rectẽ faciẽtib⁹ debet pręmia retribuere, qa & recte facturos nihilominus p̃uidet. Immo uero fateamur & ad pręſcientiã eius pertinere, ne qd eũ lateat futurorũ, & ad iuſtitiam, ut pc̃tm̃ quia uolũtate cõmittiẽ, ita iudicio eius ipune non fiat, ſicut p̃ſcientia nõ cogitur fieri.
Quur & danãdas aias curat deus. Cap. 5
Iam illud qđ tertio loco poſuiſti, q̃uo non creatori deputandũ ſit, qcqd in eius creatura fieri neceſſe eſt, regula illa pietatis facile cõmonebit, q̃ meminiſſe nos conuenit, gratiarũ actiones nos debere creatori nr̃o. Cuius
C p̃fecto largiſsima bonitas iuſtiſsime laudaretẽ, & ſi aliquo inferiore creaturę gradu nos cõdidiſſet. Quãuis. n. aia noſtra peccatis tab. facta ſit, ſublimior eſt tñ & melior, q̃ ſi in hãc lucẽ uiſibilẽ uerteretur. Et uides p̃fecto de huius lucis eminentia, quãtũ laudent aiæ deum etiam corporis ſenſibus deditæ. Quapropter nõ te iam moueat, q[uod iam ſui] tuperantur aiæ peccatrices, ut dicas in corde tuo, melius fuiſſe ſi non eſſent. In ſui. n. cõparatione uituperantur dum cogitãtur quales eſſent ſi peccare noluiſſent. Inſtitutor tñ earum deus pręclariſsime pro humana facultate laudãdus eſt, nõ ſolum q̃m peccantes eas iuſte ordinat, ſed etiã qa tales inſtituit, ut ẽt peccatis ſordidatæ nullo mõ lucis corporalis dignitate ſuperentur, de qua tñ iure laudatur. Illud quoq; moneo caueas, ne forte non dicas quidẽ melius fuiſſe, ut nõ eſſent, ſed dicas aliter fieri eas debuiſſe. Quicqd. n. tibi uera ratione melius
D occurrerit, ſcias feciſſe deũ tanq̃ bonorum oium cõditorẽ. Non eſt autem uera ratio, ſed inuidię infirmitas, cũ aliqd melius faciendũ fuiſſe cogitaueris, iam nihil aliud inferius uelle fieri, tanq̃ ſi perſpecto cœlo, nolles terrã factã eſſe unq̃ †* oĩno. Recte
†* al. inique. enim reprehenderes, ſi prætermiſſo cœlo, terrã factam uideres, q̃m diceres ita eam fieri debuiſſe, ſicuti poſſes cogitare cœlum. Cũ ergo etiã illud, ad cuius ſpeciẽ uolebas terrã p̃ducere, factũ eſſe perſpiceres, non aũt hoc terrã, ſed cœlum uocari: credo qđ re meliore non fraudatus, ut inferior quoque aliqua fieret & terra eſſet, nequaq̃ inuidere deberes. In qua terra rurſus ſecundũ partes eius tanta eſt uarietas, ut nihil qđ ad terræ pertinet ſpeciẽ cogitanti occurrat: qđ nõ in tota eius mole deus oium conditor fecerit. Nanq; à terra feraciſsima & amœniſsima uſq; ad ſalſiſsimam & infœcundiſsimã ita gradatim per medias peruenitur, ut nullam reprehẽdere audeas, niſi in cõparatione melioris. Atq; ita per oẽs gradus laudis aſcẽdas, ut qđ ſummum genus terræ inueneris, cœlũ †* tñ eſſe nolis.
†* al. ſolum. Iam uero inter totã terram & cœlũ quanta diſtantia eſt? Interponuntur enim humida flabiliſq; na
E tura. Atque ex his quatuor elemẽtis, aliæ innumerabiles nobis, numeratæ aũt deo rerũ ſpecies formęq; uariantur. Põt ergo eſſe aliqd in rerum natura, qđ tua rõne non cogitas. Non eſſe aũt qđ uera ratione cogitas, non põt. Neq; n. tu potes aliquid melius in creatura cogitare, quod creaturæ artificem fugerit. Humana quippe aia naturaliter diuinis ex quibus pendet connexa rationibus cum dicit, melius hoc fieret q̃ illud, ſi uerũ dicit & uidet qđ dicit, in illis q̃bus connexa eſt rationibus uidet. Credat ergo deũ feciſſe, quod uera ratione ab eo faciendũ fuiſſe cognouit, etiam ſi hoc in rebus factis non uidet. Quia ẽt ſi cœlũ oculis uidere nõ poſſet, & tñ ratione uera tale aliqd faciendum fuiſſe colligeret, credere debuit factum eſſe, quanuis id oculis non uideret. Non n. cogitatione uideret fuiſſe faciendum, niſi in ijs rationibus quibus facta ſunt oia. Quod aũt ibi non eſt, tam nemo põt ueraci cogitatione uidere, quam nõ eſt uerum. In eo pleriq; hoĩes errant, quia meliora cũ mente cõſpexerint, non in ſedibus congruis ea oculis quęrunt. Velut ſi quiſq̃ perfectam rotunditatem ratio
F ne cõprehendens, ſtomachetur quod talem in nuce non inueniſt, ſi nullum unquam corpus rotundũ præter huiuſcemodi poma conſpexit. Nam ita quidã cùm ratione uerìſsima uideant meliorẽ eſſe creaturam, quæ quanuis habeat liberam uoluntatem, deo tamen ſemper infixa, nunquã peccauerit, intuentes peccata hoium, nõ ut peccare deſinant, ſed quia facti ſunt dolent, dicẽtes: Tales nos faceret, ut ſemp incommutabili eius ueritate perfrui, nunq̃ autem peccare uellemus: Non clamẽt, non ſuccẽſcant: qa neq; ipſos ideo coegit peccare, quia fecit, quibus poteſtatẽ utrũ uellent dedit: & ſunt tales quidã angeli, q neq; peccauerunt unquã neque peccaturi ſunt. Quamobrem ſi te delectat creatura, quæ perſeuerantiſsima uolũtate nõ peccat, nõ eſt dubitandũ, qđ eam peccãti recta ratione p̃ponas, ſed ſicut eã tu cogitatione pręponis, ſic eã creator deus ordinatione p̃poſuit. Crede eſſe talẽ in ſup̃ioribus ſedibus, & in ſublimitate cœlorum: qa ſi bonitatẽ conditor prębuit ad eã condendã,

G cuius præuidit futura peccata, nullo modo non
prębereт eam bonitatē ut creaturā cōderet, quam
peccaturā nō eſſe præſciuit Habet.n illa ſublimis
ꝑpetuam beatitudinem ſuā, in ꝑpetuū fruens crea
tore ſuo, quā ꝑpetua tenēdę iuſtitię uolūtate pro-
merel Habet deinde ordinē ſuū ēt iſta peccatrix,
amiſſa in peccatis beatitudine, ſed non dimiſſa re
cuperādę beatitudinis facultate, q̄ ꝑfecto ſuperat
eā, quā peccandi ꝑpetua uoluntas tenet. Inter quā
& illā priorem ꝑmanentē in uolūtate iuſtitię, hęc
medietatē quandā demōſtrat, quæ pœnitendi hu
militate altitudinē ſuam recepit. Nam neq; ab illa
creatura quā prę́ſciuit deus nō ſolū peccaturā, ſed
ēt in peccandi uoluntate manſurā, abſtinuit largi
tatem bonitatis ſuę, ut eam nō conderet. Sicut.n.
melior eſt, uel oberrans equus q̄ lapis, ꝑpterea nō
oberrans, qa ꝓprio motu & ſenſu caret: ita eſt ex-
cellentior creatura quę libera uoluntate peccat, q̄
quę ꝑpterea non peccat, qa non habet liberā uo-
luntatem Et ſicut laudarē uinū in ſuo genere bo-
num, in quo uino inebriatū hoiem uituperarem,
& tñ eundem hominē iam uituperatum & adhuc
H ebrium, laudato illi uino, de quo ebrius factus eſt
anteponerem. Ita corporalis creatura in ſuo gradu
iure laudanda eſt, cū illi uituperandi ſint, qui eius
īmoderato uſu à ueritatis ꝑceptione auertuntur:
quāuis iidem rurſus iam puerſi & quodāmodo te
mulenti, eidē creaturæ in ordine ſuo laudabili, cu
ius auiditate euanuerūt, nō iam merito uitioꝝ, ſed
adhuc naturę dignitate p̄feruntur. Quia igitur ois
aia omni corpore eſt melior, oiſque peccatrix aia
quocunq; ceciderit, nulla cōmutatione corpus ef-
ficitur, nec oino illi aufertur, qd aia eſt, & ideo nul
lo pacto amittit, qđ corpore eſt melior, in corpo-
ribus aūt lux tenet primū locum: cōſequens eſt,
ut ꝑ̄mo corpori aia extrema p̄ponatur, fier q; poſ-
ſit, ut corpori alicuius aiæ aliqđ aliud corpus an-
teferatur, ut aūt ipſi animę nullo modo. Cur ergo
non laudetur deus, & ineffabili prędicatione lau-
detur, qui cū fecerit eas, q̄ in legibus eſſent iuſtitię
ꝑmanſurę, fecit ēt alias animas, quas uel peccatu-
ras, uel in peccatis ēt p̄ſeueraturas eſſe p̄uidebat,
cū & tales adhuc meliores ſint eis, quæ qm̄ nullū
hn̄t rōnale, ac liberum uolūtatis arbitrium, pecca
I re non pn̄t? Quæ tñ adhuc ēt ipſæ meliores ſunt,
q̄ corpoꝝ quorūlibet quālibet ſplēdidiſsimus ful
gor, quem pro ipſius ſummi dei ſubſtātia quidam,
quis cum magno errore, uenerantur. Qđ ſi in ordi
ne corporeaꝝ creaturaꝝ ab ipſis ſyderum choris
uſq; ad numerum capilloꝝ noſtroꝝ, ita gradatim
bonitas rerum pulchritudo cōtexitur, ut imperitiſ-
ſime dicatur, qd eſt hoc? aut qd hoc? omnia.n. or-
dine ſuo creata ſunt: quāto imperitius de quacūq;
anima dicitur, quę ad quantālibet ſui decoris di-
minutionē defectumq; ꝑuenerit, omniū corporū
dignitatē ſine ulla dubitatione ſupauit? Aliter.n.
æſtimat ratio, aliter uſus. Ratio ęſtimat luce ueri-
tatis, ut recto iudicio ſubdat minora maioribus.
Vſus aūt cōſuetudine cōmoditatis plerūq; inclina
tur, ut ea pluris ęſtimet, quę ueritas minora eſſe cō
uincit. Cū.n corpora cœleſtia corporib⁹ terreſtri-
bus magna differentia ratio prępona, qs tñ carna
lium hominū non mallet uel plura deeſſe in cœlo
ſydera, q̄ unam erbuſculā in agro ſuo, aut uaccam
in armēto? Sed ſicut ætate maiores hoies uel oino
contemnunt, uel certe patienter corrigenda expe- K
ctāt iudicia paruuloꝝ, qui exceptis qbuſdā quorū
amore lętantur, quemlibet hominū cęterorū mo-
ri malint, q̄ paſſerem ſuū, & multo magis ſi homo
ſit ille terribilis, paſſer aūt canorus & pulcher: Ita
ij qui ꝑuectu animi ad ſapientiā ꝑfecerunt, impe-
ritos rerū ęſtimatores cū inuenerint deū laudan-
tes in creaturis minoribus, qui eas carnalibus ſuis
ſenſibus accōmodatius adhibent, in ſuperioribus
uero atq; melioribus, partim eū nō laudantes, mi
núſve laudantes, partim ēt uituperare aut emēda-
re conātes, partim non credentes, qd earū ille ſit
conditor, taliū iudicia uel oino contēnere, ſi cor-
rigere nequeūt, uel donec corrigant, æquo aio to-
lerare ac ſuſtinere cōſueſcant. Quę cū ita ſe ha- *Pc̄ā deo*
beant, tm̄ abeſt à uero, ꝙ creatori deputāda exiſti *præſciēti*
mantur peccata creaturæ, q̄uis neceſſe eſt fiāt, quę *nō impu*
ipſe futura prę́ſciuit, ut cū tu dixeris non te inueni *tanda.*
re q̄uo non ei deputetur qcqd in eius creatura fie- Cap.6
ri neceſſe eſt, ego contra [eum] nō inueniā modū,
neq; inueniri poſſe atq; omnino nō eſſe confirmē,
quo ei deputetur qcqd in ei⁹ creatura ita fieri ne-
ceſſe eſt, ut uoluntate peccantiū fiat. Si.n qs dixe- L
rit, non eſſe q̄ miſerū me eſſe mallem Rn̄debo, mē
tiris. Nam & nunc miſer es, nec ob aliud mori non
uis, niſi ut ſis. Ita cū miſer nolis eſſe, eſſe uis tñ Age
igitur gratias ex eo qđ es uolens, ut qđ inuitus es
aufferatur. Volens n. es, & miſer inuitus es. Qđ ſi in-
gratus es in eo qđ eſſe uis, iure cogeris eſſe qđ non
uis Ex illo igitur ꝙ ēt ingratus habes qđ uis, crea-
toris laudo bonitatē. Ex illo aūt ꝙ pateris ingra-
tus qđ non uis, ordinatoris laudo iuſtitiam Si di-
xeris, Non ideo mori uolo, qđ malim miſer eſſe, q̄
omnino non eſſe, ſed ne poſt mortē miſerior ſim.
Rn̄debo, Si hoc iniuſtū eſt, non ſic eris: ſi aūt hoc
iuſtū eſt, laudemus eū cuius legibus ſic eris. Si di-
xeris, Vnde p̄ſumam qđ ſi hoc iniuſtū eſt, non ſic
ero? Rn̄debo, qa ſi eris in tua ptāte, aut miſer non
eris, aut tuipſe te iniuſte regendo, iuſte eris miſer:
aut uolendo & nō ualendo te iuſte regere, nō eris
in tua ptāte, & aut in nullius eris, aut in alterius Si
in nullius, aut inuitus, aut uolens. Sed inuitus eſſe
nihil potes, niſi te uis aliqua ſupauerit. Porrò nul-
la ui ſuperari pōt, qui eſt in nullius ptāte. Si aūt uo
lens in nullius eris ptāte, ad hoc ratio recurrit, ut N
ſis in tua. Et aut te iniuſte regendo iuſte miſer ſis:
aut qm̄ quodlibet uolens eris, habes adhuc unde
gratias agas bonitati cōditoris tui. Qđ ſi in tua po
teſtate non eris, aut potētior ꝑfecto, aut infirmior
te habebit in ptāte. Qđ ſi infirmior, tua culpa &
iuſta miſeria Poteris n. infirmiorem ſeparare ſi uo
les Si aūt potentior te infirmiorem habebit in po
teſtate, nullo modo tam rectā ordinationē recte
iniuſtam putabis. Veriſsime igitur dictum eſt. Si
hoc iniuſtum eſt, non ſic eris: ſi autē iuſtum, lau-
demus eū cuius legibus ſic eris. Si dixeris, Ideo *Eſſe &*
magis uolo uel miſer eſſe, quàm omnino non eſſe, *fœlices et*
quia iam ſum: ſi autem prius quàm eſſem poſſem *miſeri cu-*
conſuli, eligerem non eſſe potius, quàm ut eſſem *piunt.*
miſer. Nunc enim quod timeo non eſſe cum mi- Cap 7
ſer ſim, ad ipſam miſeriam pertinet, qua nō id uo-
lo quod uelle deberem: magis enim nō eſſe, quàm
miſer eſſe uelle deberem Nūc uero fateor me qui-
dem malle uel miſerum eſſe, quàm nihil, ſed tan-
to ſtultius id uolo quāto miſerius. Tāto miſerius

A aũt, quanto uerius uideo nõ hoc me uelle debuiſ
ſe. Rñdebo, Caue potius ne hic erres, ubi te uidere
uerũ putas: Nã ſi beatus eſſes, utiq; eſſe q̃ non eſſe
malles. Et nunc miſer cũ ſis, mauis tñ eſſe uel mi-
ſer, q̃ oino non eſſe, cũ eſſe nolis miſer. Conſydera
igitur quantũ potes, q̃ magnum bonũ ſit ipſum eſ
ſe, quod & beati & miſeri uolunt. Nã ſi hoc bene
conſyderaueris, uidebis te intm̃ eſſe miſerũ, inquã
tum non propinquas ei qđ ſumme eſt: Intantum
aũt putare melius eſſe, ut quiſque non ſit q̃ ut mi-
ſer ſit, inquantũ nõ uides quod ſumme eſt: & ideo
tñ te eſſe uelle, qm̃ ab illo es qui ſumme eſt. Si uis
itaque miſeriam fugere, ama in te hoc ipſum, qa
eſſe uis. Si.n. magis magisq́ eſſe uolueris, ei quod
ſumme eſt, propinquabis, Et gratias age nunc qa
es. Quamuis n. beatis ſis inferior, ſuperior tñ es q̃
ea quæ non habent uel beatitudinis uolũtatem,
quorũ tñ multa ẽt à miſeris laudantur. Oia tamẽ
eoipſo quo ſunt, iure laudanda ſunt: quia eoipſo
quo ſunt, bona ſunt. Quanto.n. amplius eſſe ama-
ueris, tanto amplius uitam æternam deſyderabis,
teq; ita formari exoptabis, ut affectiones tuę non
B ſint temperales, de temporalium rerum amoribus
inuſtę & impreſſę: quę tpalia & antequã ſint non
ſunt, & cum ſunt fugiunt, & cũ fugerint non erũt.
Itaque cũ futura ſunt, nondũ ſunt: cũ aũt præteri-
ta ſunt, iam non ſunt. Quomodo igitur tenebunt
ut maneant, qbus hoc eſt incipere ut ſint, qđ eſt
pergere ut non ſint? Qui aũt amat eſſe, probat iſta
inquantũ ſunt, & amat qđ ſemꝑ eſt. Et ſi uariaba-
tur in amore iſtorum, munietur in illius. Et ſi di-
fluebat in amore tranſeuntiũ, in permanẽtis amo
re ſolidabit & ſtabit, & obtinebit ipſum eſſe quod
uolebat, cũ timebat nõ eſſe, & ſtare nõ poterat ir-
retitus amore fugientiũ. Non igitur tibi diſpliceat,
immo maxime placeat, qd mauis eſſe uel miſer, q̃
propterea miſer nõ eſſe, qa nihil eris. Huic n. exor-
dio quo eſſe uis, ſi adiicias magis magisq́ eſſe, cõ-
ſurges atq; extrueris in id qđ ſumme eſt, atque ita
te ab omni labe cohibebis, qua tranſit, ut nõ ſit,
quod infime eſt, & ſecum amantis uires ſubruit.
Hinc fiet ut q mauult nõ eſſe ne miſer ſit, quia non
eſſe non põt, reſtet ut miſer ſit. Qui aũt plus amat
eſſe q̃ odit miſer eſſe, adiiciendo [Ad id] qđ amat,
C quod odit excludat. Cũ n. in ſuo genere perfecte
eſſe cœperit, miſer non erit. Nã illud uide quàm
abſurde atq; inconuenienter dicatur. Mallẽ nõ eſſe
quam miſer eſſe. Qui.n. dicit, mallẽ hoc quàm il-
lud, eligit aliquid. Non eſſe aũt nõ eſt aliquid, ſed
nihil, & ideo nullo pacto potes recte eligere, quã-
do quod eligas nõ eſt. Dicis uelle te qdem eſſe cũ
ſis miſer, ſed non hoc uelle debuiſſe. Quid igitur
uelle debuiſti? Nõ eẽ, inqs, potius. Si hoc uelle de-
buiſti, hoc eſt melius. Quod aũt nõ eſt, melius eſſe
non põt. Nõ ergo id uelle debuiſti. Veraciorq́ ſen
ſus eſt, quo id nõ uis, quàm opinatio per quam te
id uelle debuiſſe arbitraris. Deinde qđ quiſque re-
cte eligit appetendũ, cum ad id peruenerit, neceſſe
eſt melior fiat. Melior aũt eſſe non poterit, qui nõ
erit. Nemo igitur recte põt eligere ut nõ ſit. Neque
enim moueri nos oportet eorũ iudicio, q urgente
miſeria ſeſe interemerunt. Aut.n. eò confugerunt,
ubi melius fore ſibi putarunt, & nõ eſt contrariũ
rationi nrę, quoquo mõ putauerint. Aut ſi nullos
ſe futuros oino crediderunt, multominus falſa ele

De qui q ſibi necẽ cõſciſcũt Cap. 8

ctio nihil eligentium cõmouebit. Quõ enim ſe- D
quar eligẽtem, à quo ſi quęram qd eligat, rñdebit
nihil? Nam qui eligit non eſſe, pfecto ſe nihil elige
re, etiam ſi hoc nolit, rñdere conuincitur. Verumtñ
ut de hac tota re ſi potero dicam qđ ſentio, Nemo
mihi uidetur cum ſeipſum necat, aut quolibet mo
do emori cupit, habere in ſenſu, qđ poſt mortem
non ſit futurus: tametſi aliquantũ hoc in opinio-
ne habeat. Nam opinio, aut in errore, aut in uerita
te ratiocinantis eſt, uel credẽtis: Senſus aũt aut cõ-
ſuetudine aut natura ualet. Poſſe aũt fieri ut aliud
ſit in opinione, aliud i ſenſu, uel ex hoc cognoſce-
re facile eſt, quod plerunq; aliud faciẽdum eſſe cre
dimus, & aliud facere delectat. Et aliqñ ueracior
eſt ſenſus, q̃ opinio, ſi illa de errore, ille de natura
eſt: uelut cum æger plerunq; aqua frigida cũ non
obeſt, dulciter delectatur, *† quam tñ credit, ſi bi
beret, eſſe nocituram. Aliqñ ueracior opinio, q̃ ſen
ſus, ſi credit arti medicinæ, obeſſe frigidam, cũ re-
uera oberit, & tñ bibere delectet. Aliqñ utrunq; in
ueritate eſt, cum id quod proderit, non ſolum ita
creditur, ſed etiã libet. Aliqñ utrunq; in errore eſt,
cum id qđ nocet, & pdeſſe creditur, & libere non E
deſinit. Solet aũt & recta opinio prauam corrige-
re conſuetudinem, & praua opinio rectã deprauare
re naturam. Tanta uis eſt in dominatu & principa
tu rationis. Cum ergo quiſq; credens, q poſt mor-
tem non erit intolerabilibus tñ moleſtiis ad totã
cupiditatem mortis impellitur, & decernit atq; ar-
ripit mortem, in opinione habet errorẽ omnimo-
dæ defectionis, in ſenſu aũt naturale deſyderium
quietis. Quod aũt quietum eſt, non eſt nihil, imo
etiam magis eſt q̃ id quod inquietum eſt. Inquie-
tudo.n. uariat affectiões, ut altera alterã perimat,
quies aũt habet conſtantiam, in qua maxime in-
telligitur eſſe qđ dictum eſt. Omnis itaq; ille appe
titus in uolũtate mortis, non ut qui moritur non
ſit, ſed ut requieſcat intenditur. Ita cum errore cre
dat nõ ſe futurum, natura tñ quietus eſſe, hoc eſt,
magis eſſe deſyderat. Quapropter ſicut nullo pa-
cto fieri põt, ut non eſſe aliquẽ libeat: ita nullo pa
cto fieri põt, ut ex eo quod eſt quiſq;, bonitati crea-
toris ingratus ſit. Si dixerit, non erat tam diffici
le aut laborioſum oipotenti deo, ut oia quęcunq;
fecit ſic haberent ordinem ſuũ, ut nulla creatura
uſq; ad miſeriam perueniret. Non.n. hoc aut omni-
potens non potuit, aut bonus inuidit. Rñdebo or
dinem creaturarum à ſumma uſq; ad infimam gra
dibus iuſtis ita decurrere, ut ille inuideat q dixerit, F
iſta non eſſet: inuideat ẽt ille qui dixerit, iſta talis
eſſet. Si.n. talem uult eſſe qualis eſt ſuperior, iam il
la eſt, & tãta eſt, ut adiici ei nõ oporteat, qa pfecta
eſt. Qui ergo dicit, ẽt iſta talis eſſet, aut pfectæ ſu-
periori uult addere, & erit imoderatus & iniuſtus:
aut iſtam uult interimere, †& erit malus atq; inui-
dus. Qui autẽ dixerit, iſta non eſſet, nihilominus
erit malus atq; inuidus, cum eã non uult eſſe, qua
inferiorem laudare adhuc cogitur. Velut ſi dicat,
non eſſet luna, cum etiam lucernæ claritatem lõge
inferiorem, in ſuo tñ genere pulchram, & terrenis
tenebris decoram†, atq; aptam nocturnis uſibus,
atq; in his oibus pro ſuo modulo utiq; laudabilẽ,
aut fateat, aut ſtultiſsime uel cõtẽtioſe neget. Quõ
ergo recte dicere audebit, luna nõ eſſet in rebus: q
ſi diceret, lucerna nõ eẽt: deridẽdũ ſe eſſe ſentiret?

**† al frigida inducibiliter delectat, &c.*

Etiã mala faciũt ad decorem uniuerſi. Cap. 9

† interire

† accommodam

G Quod si non dicit, luna non esset, sed qualem solem uidet, talem dicit lunā esse debuisse. nō intelligit nihil aliud se dicere, q̄ nō esset luna, sed eēnt sōles duo. In quo dupl'r errat, q; rerū pfectioni, & addere aliqd cupit, cū desyderat alterū solem, & minuere, cū lunā uult detrahi. Hic fortasse dicat, ideo nihil se de luna cōqueri, qa splēdor eius ita minor est, ut miser non sit, de animarū aūt non obscuritate, sed miseria se dolere: sedulo cogitet, ita lunæ splendorem nō esse miserū, ut nec splēdor solis sit btūs. Quāuis n. corpora cœlestia sint, corpora sūt tñ quātum ad lucem istam ptinet, quæ per corporeos oculos sentiri pōt. Nulla aūt corpora quantū ad se se attinet, uel beata pñt esse uel misera, quanq̄ beatoꝝ aut miseroꝝ corpora posiint esse. Sed de illis luminib⁹ similitudo adhibita id docet, ut quēadmodum corporꝝ differentias contēplando, uidens alia clariora, iniuste petis auferri quę obscuriora cōspexeris, aut clarionbus adæquari: sed ad pfectionē uniuersitatis referens oia, quāto magis minūsve inter se clara sunt, tāto magis cernis esse oia: nec tibi occurrit perfecta uniuersitas: nisi ubi

H maiora sic p̄sto sunt, ut minora nō desint. Sic etiā differētias animaꝝ cogites, in qbus hoc quoq; iuenies, ut miseriam quā doles, ad id quoq; ualere cognoscas, ut uniuersitatis pfectioni nec illæ desint aīæ, quę miserę fieri debuerunt, qa peccatrices † animę † esse uoluerūt. Tantūq; abest, ut de⁹ tales facere nō debuerit, ut ēt cęteras creaturas laudabil'r fecerit, longe inferiores animis miseris. Sed adhuc uidetur minus intelligens, qd dictum est, habere qd contradicat. Dicit. n. Si uniuersitatis pfectionē complet ēt nostra miseria, defuisset aliqd huic pfectioni, si beati semp essemus. Quapropter si ad miseriam, nisi peccando non puenit aīa, etiam peccata nostra necessaria sunt perfectioni uniuersitatis, quam condidit deus. Quō ergo iuste peccata punit, quę si defuissent, creatura eius plena & pfecta non esset? Hic rñdetur, non ipsa peccata uel ipsam miseriā pfectioni uniuersitatis esse necessaria, sed aīas in quantū aīæ sunt: quę si uelint, peccāt: si peccauerint, miseræ fiunt. Si. n. peccatis eaꝝ detractis miseria pseuerat, aut ēt peccata pręcedit, recte deformari dicitur ordo atq; administratio uniuersitatis. Rursus si peccata fiant, & desit miseria, nihilominus dehonestat ordinē iniqtas. Cum aūt non

I peccantibus adest beatitudo, pfecta est uniuersitas. Cū uero peccātib⁹ adest miseria, nihilominus pfecta est uniuersitas. Quòd aūt ipsæ non desunt aīæ, quas uel peccantes sequitur miseria, uel recte facientes beatitudo, semp naturis oibus uniuersitas plena atq; pfecta est. Non n. pctm̄ & suppliciū peccati naturę sunt qdam, sed affectiones naturarum, illa uoluntaria, ista pœnalis. Sed uoluntaria quæ in peccato fit, turpis affectio est. Cui ꝓpterea pœnalis adhibetur, ut ordinet eam ubi talem esse nō turpe sit, & decori uniuersitatis congruere cogat, ut peccati dedec⁹ emēdet pœna peccati. Hinc fit ut peccās creatura supior, a creaturis inferioribus puniatur, qa illę tam sunt infimæ, ut ornari ēt à turpibus animis posiint, atq; ita decori uniuersitatis congruere. Quid. n. tam magnū in domo est q̄ homo, & qd tam abiectū & infimū, q̄ cloaca domui? Seruus tñ in tali pctō deiectus†, ut mundandæ cloacæ dignus habeatur, ornat eam ēt turpitudine sua, & utrunq; hoꝝ. i. turpitudo serui, & mundatio cloacę, iam coniunctū & redactum in quandam sui gñis unitatē, ita dispositæ domui coaptatur atq; subtexitur, ut eius uniuersitati ordinatissimo decore cōueniat. Qui tñ seruus si peccare noluisset, non defuisset domesticę disciplinę alia ꝓuisio, qua necessaria mundarent. Quid itaq; tam infimum in rebus, q̄ corpus omne terrenū? Hāc tñ corruptibilem carnem ēt peccatrix aīa sic ornat, ut ei specię decentissimam pręebeat, motumq; uitalem.

† deiect⁹.

K

Habitationi ergo cælesti talis aīa non cōgruit per pctm̄, terrestri aūt cōgruit per suppliciū: ut quodlibat elegerit, semp sit pulchra uniuersitas decentissimis partib⁹ ordinata, cuius est cōditor & administrator deus. Nanq; optimę aię cūm cum † infimis creaturis habitant, non eas ornant miseria sua quam non hñt, sed usu earum bono. Si aūt peccatrices aię pmittantur habitare in sublimibus locis, inhonestum est: qa non cōueniunt illis, qbus nec bene uti pñt, nec ornamenti aliqd conferunt. Ideo quanquā orbis iste terrenus rebus corruptibilibus deputatus sit, tñ seruans quātum pōt imaginem superioꝝ, exempla nobis & indicia qdam

† in

L demonstrare non cessat. Si. n. bonum & magnum aliquem uirum hortanta honestatis officio uideamus ignibus quantū ad corpus attinet concremari, non hoc uocamus pœnā peccati, sed fortitudinis & patiētiæ documentū, eumq; magis diligim⁹, cū fœdissima corruptio corporea mēbra ei⁹ absumat, q̄ si nihil hmōi pateretur. Miramur qppe animi naturā mutabilitate corporis non mutari. At uero crudelissimi latronis membra cū tali suppliciō confici aspicimus, approbamus ordinē legū. Ornāt ergo ambo illa tormēta, sed ille merito uirtutis, iste peccati. At si post illos ignes, uel ēt ante illos, optimū uirū illū cōmutatum ad congruentiā cœlestis habitationis ad sydera uideremus attolli, utiq; lętaremur. Si aūt sceleratum latronē, siue ante suppliciū, siua post suppliciū, cum eadem malitia uolūtatis, ad sedē honoris sempiternam lauari uideremus in cœlum, qs nō offenderetur? Ita fit ut inferiores creaturas ambo ornare potuerint, supiores aūt unus illoꝝ. Ex quo admonemur aduertere, mortalitatē carnis huius & primū hoiem ornasse, ut pctō pœna congrueret, & dñm nostrū, ut à pctō misericordia liberaret. Non aūt sicut iustus potuit in ipsa iustitia pmanens corpus habere mortale: ita iniquus pōt dum iniquus est, ad immortalitatem puenire sanctorum. i. sublimam & angelicam: non eoꝝ angeloꝝ de qbus Apls ait: Nescitis qa angelos sumus iudicaturi, sed eoꝝ de quibus dñs ait: et erūt æquales angelis dei. Qui enim æqualitatem angeloꝝ desyderant ꝓpter inanem gloriam suam, non ideo uolunt æquales esse angelis, sed sibi †. Itaque in tali uoluntate pseuerantes, æquabuntur supplicio pūaricatoribus angelis, potestatem suam potius q̄ dei omnipotentis diligentibus. Talibus. n. ad sinistram constitutis, qa non quæsierunt deum per humilitatis ianuam, quam in seipso dñs Iesus Christus ostendit, & immisericorditer superbeq; uixerunt, dicetur: Ite in ignem æternū, qui pręparatus est diabolo & angelis eius.

M

1. Cor 6.
Luc. 20.
ἰσάγγελοι
† al. sed angelos sibi.
Math. 25
Quo iure diabolus possede- rit hoiem & quo iure deus hūc liberarit.
Cap. 10

Cum n. duę sint origines pctōꝝ, una spōtanea cogitatione, altera persuasione alterius, quo pertinere arbitror quod ꝓpheta dicit: Ab occultis meis

Psal. 18

munda

A mūda me dn̄e,& ab alienis parce seruo tuo. Vtrūq;
uoluntariū est qdem. Nam sicut ꝓpria cogitatione
non peccat inuitus, ita dū cōsentit male suadenti,
non utiq; nisi uoluntate cōsentit. Sed tn̄ grauius
est, non solū nullo suadēte ꝓpria cogitatione pec-
care, sed ēt pct̄m alteri per inuidentiam dolumq;
suadere, q̄ ad peccandum alterius suasione tradu-
ci. Seruata est ergo in utroque peccato iustitia dei
punientis. Nā & illum appensum est æquitatis exa
mine, ut nec ipsius diaboli potestati negaretur ho
mo, quē sibi male suadendo subiecerat. Iniquū. n.
erat, ut ei quē ceperat, nō dominaret. Nec fieri ullo
modo pōt, ut dei summi & ueri pfecta iustitia, q̄
usquequaque pertendit, deserat ēt ordinandas rui
nas peccantiū. Et tn̄ qa minus peccauerat homo
quā diabolus, idipsum ei ualuit ad reparādā salu
tem, quòd scilicet principi huius mundi partis re
rū scilicet huius mortalis atq; infimę, hoc est, prin
cipio oium peccatoꝝ & pręposito mortis usq; ad
mortalitatem carnis addictus est. Ita. n. consciētia
mortalitatis timidus, & iā à uilissimis & abiectis-
simis bestiis, uel ēti minutissimis, molestias atque
B interitum reformidans, incertusq; futurorum, &
illicitas cohibere delitias, & maxime supbiam, cu
ius psuasione deiectus est, & quo uno uitio miseri
cordię medicina respuitur, frāgere & edomare cō-
sueuit. Quid enim tam opus hns misericordia quā
miser? Et qd tam indignum misericordia quàm su
perbus miser? Ex quo factū est, ut illud dei uerbū
per qd' facta sunt omnia, & quo fruitur omnis an-
Ioan. 1 gelica beatitudo, usq; ad miserā nostram clemen-
Psal. 77 tiam suā porrigeret, & uerbū caro fieret, & habita-
ret in nobis. Sic. n posset panem angelorū homo
manducare, nondum angelis adæquatus, si panis
ipse angelorum hominibus dignaretur adæquari.
Nec sic descēdit ad nos ut illos desereret, sed simul
integer illis, integer nobis illos intrinsecus pascēs
per id quod deus est, nos forinsecus admonēs per
id quod nos sumus, idoneos facit p fidē, quos per
spēm pascat ęqualiter. Quia. n. rōnalis creatura uer
bo illo tanq̄ optimo cibo suo pascit: humana aūt
anima rōnalis est, quæ mortalibus uinculis pecca
ti pœna tenebatur, ad hoc diminutionis redacta,
ut p coniecturas rerū uisibiliū ad intelligenda in-
C uisibilia niteretur: cib' rōnalis creaturæ factus est
uisibilis, nō cōmutatione naturæ suæ, sed habitu
mortalitatis nr̄æ, ut uisibilia sectantes, ad se inuisi
bilem reuocaret. Sic eū anima, quē supbiens intus
reliquerat, foris humilē inuenit, imitatura eius hu
militatem uisibilē, & ad inuisibilē altitudinem re
ditura. Atq; uerbū dei unicus dei filius, diabolum
quē semp sub legibus suis habuit & habebit, hoīe
indutus, ēt homini subiugauit: nihil ei extorquēs
uiolēto dn̄atu, sed superans eū lege iustitiæ: ut q̄m
fœmina decepta, & deiecto per fœminā uiro, oēm
prolem primi hominis tanq̄ peccatricem legibus
mortis, malitiosa qdem nocendi cupiditate, sed tn̄
iure æquissimo uindicabat, tandiu ptās eius uale-
ret, donec interficeret iustū, in quo nihil dignum
morte posset ostendere, nō solum qa sine crimine
occisus est, sed ēt qa sine libidine natus: cui subiu
gauerat ille quos ceperat, ut qcqd inde nasceretur,
tanq̄ suæ arboris fructus, praua qdem habendi cu
piditate, sed tn̄ non iniquo possidendi iure retine-
ret. Iustissime itaq; dimittere cogitur credentes in
eum, quem iniustissime occidit, & q̄ tpaliter mo- D
riuntur, debitum exoluant, & q̄ semp uiuunt, in il
lo uiuāt, qui pro eis qd' non debebat exoluit: qui- Psal. 68
bus aūt infidelitatis pseuerantiam psuasisset, iuste
secum haberet in ppetua damnatione consortes.
Ita factū est, ut neq; diabolo per uim eriperet ho-
mo, quem nec ipse ui, sed psuasione ceperat: & qui
iusto plus humiliatus est, ut seruiret cui ad malū
cōsenserat, iuste per eū cui ad bonum consensit li-
beraretur: qa minus iste in cōsentiēdo, q̄ ille in ma
le suadendo peccauerat. Naturas igitur omnes Ordo & collatio creaturarū. Ca. 11
deus fecit: non solū in uirtute atq; iustitia pmansu
ras, sed ēt peccaturas: nō ut peccarent, sed ut essent
ornaturæ uniuersum siue peccare, siue non pecca-
re uoluissent. Si. n. rebus deessent animæ quæ ipm
fastigium ordinis in uniuersa creatura sic obtine-
rent, ut si peccare uoluissent, infirmaretur & labe-
factaretur uniuersitas, magnū qddam deesset crea
turæ, illud. n. deesset, quo remoto stabilitas rerum
atq; cōnexio turbaretur. Tales sunt optimę & san-
ctę & sublimes creaturæ cœlestium uel supercœ-
lestiū potestatū, qbus solus deus imperat: uniuer-
sus aūt mūdus subiectus est Sine istarū officiis iu E
stis atq; pfectis esse uniuersitas nō pōt. Item si dees
sent, quæ siue peccarent, siue non peccarent, nihil
uniuersitatis ordini minueretur, ēt sic plurimum
deesset. Animę sunt. n. rōnales, & illis superioribus
officio qdem impares sed natura pares, qb' adhuc
iferiores sunt multi, & tn̄ laudabiles à summo deo
constitutarū rerum gradus. Illa ergo natura subli-
mioris officij est, quę nō solum si non esset, sed ēt
si peccaret, minueret ordinē uniuersitatis. Inferio-
ris officij est ista, quæ tantūmodo si nō esset, non
aūt si peccaret, aliqd minus haberet uniuersitas. Il
li data est potentia oia continendi officio ꝓprio,
qd rerum ordini deesse non possit, Nec ideo in bo
na uolūtate pmanet, qa hoc accepit offm̄, sed ideo
accepit, q̄m ab illo qui dedit pmāsura pręuisa est.
Nec tn̄ sua maiestate continet oia, sed inhærendo
illius maiestati & eius imperiis deuotissime obtē-
perando, à quo, & per quem, & in quo facta sunt Roma. 11
F oia. Huic aūt datum est qdem non peccanti poten
tissimum officiū continendi oia: non tn̄ ꝓprium,
sed cū illa, tanq̄ ei quæ peccatura præcognita est.
Habent sanè spiritalia quęq; inter se & coniunctio
nem sine cumulo, & seiūctionē sine diminutione:
ut neq; adiuuaretur illa in actionis suæ facilitate,
cū hęc sibi coniūgeretur, neq; difficilior illi actio
fieret, si hęc offm̄ suum peccando desereret. Nō n.
locis & mole corporū, sed parilitate affectuū iūgi.
& disparilitate seiungi pn̄t spiritales creature, q̄uis
corpa sua quęq; possideāt. In corpib' aūt inferiori-
bus atq; mortalib' post pct̄m ordinata, regit corp'
suū, nō oimodo ꝓ arbitrio, sed sicut leges uniuer-
sitatis sinunt. Nec ideo tn̄ talis anima inferior est
corpore cœlesti, cui corpori etiā corpora terrena
subiecta sunt. Pannosa quippe uestis damnati ser-
ui multo est inferior ueste bene meriti, & in hono
re magno apud dn̄m constituti, sed ipse seruus me
lior est qualibet ueste p̄ciosa, qa homo est. Illa ergo
inhęret deo, & in cœlesti corpore angelica ptāte,
ēt terrestre corpus ornat & regit, sicut iubet ille cu
ius nutū intuetur ineffabilr. Ista uero mortalibus
mēbris onerata, uix hoc ipm quo premitur admi-
nistrat intrinsecus, & tamē ornat quantū pōt. Cę-

Ordo creaturis non turbatur, etiam creaturarum. Cap. 12.

G tera uero extrinsecus adiacentia, longe infirmiore operatione extrinsecus afficit sicut potest. Vnde colligitur nō defuturū fuisse ornatū cōgruentissimū infimę corporeę creaturę, etiam si illa peccare noluisset: qm̄ quæ totū potest regere, etiam partem regit. Quæ aūt minus potest, non continuo potest ampliora, perfectus enim medicus etiam scabiem sanat efficaciter: at non continuo qui scabioso utiliter cōsulit, uniuersæ humanæ ualetudini mederi potest. Et ratio quidē si certa cōspicitur, qua manifestū fiat esse oportuisse creaturā, quę nunquā peccauerit, nunquam peccatura sit, etiā illud eadē ratio renunciat à peccato illā libera uoluntate abstinere, neq; coactā nō peccare, sed spōte. Veruntamē etiā si peccaret, quanquā nō peccauit, sic eam non peccaturā præsciuit deus, tamen si etiam ipsa peccaret, sufficeret dei potestas ineffabilis potētiæ, ad regendam istā uniuersitatē, ut omnibus cōgrua & cōdigna retribuēs, nihil in toto imperio suo turpe atq; indecorū esse pmitteret. Quia siue per nullas ad hoc ipsum cōditas potestates, si omnis angeli-

H ca natura ab eius præceptis peccādo defecisset, maiestate sua decentissime atq; optime regeret omnia, nec sic inuidēs creaturæ spiritali ut esset: q etiā corporalē peccantibus quoq; spiritalibus lōge inferiorē, tanta largitate bonitatis instituit, ut nullus sit coelū terramq; rationabiliter intuens, omnesq; naturas uisibiles in suis generibus moderatas, formatas, ordinatas, q uel aliū credat artificē omniū esse quam & deū, uel nō eū ineffabiliter laudandū esse fateatur: Siue nulla est melior rerū ordinatio, nisi potestas angelica naturæ excellētia & bonitate uoluntatis in dispositione uniuersitatis superemineat, etiā si oēs peccassent angeli, nullā inopiā facerent ad regēdū imperiū suū creatori angelorū. Nō enim uel bonitas eius quasi aliquo tędio, uel omnipotētia difficultate deficeret ad creādos alios, quos in eis sedibus collocaret, quas peccādo alij deseruissent: aut creatura spiritalis quātilibet numeri, si pro suis meritis damnaretur, angustare posset ordinē, q cōueniēter & decenter excipit quoscunq; damnā-

I dos multos. Quacunq; se igitur cōsyderatio nostra cōuerterit, ineffabiliter laudādū inuenit deū naturarū omniū cōditorē optimū, & administratorem iustissimū. Postremō ut relinquamus contēplationē pulchritudinis rerū, ijs quę eā diuino munere uidere possunt, nec eos ad ineffabilia cōtuēda uerbis conemur adducere, & tū ppter loquaces aut infirmos aut insidiosos homines tantā quæstionē breuissima cōplexione peragamus. Omnis na-

Deus in omnibus, laudād. Cap. 13.

tura quæ minus bona fieri potest, bona est: & omnis natura dū corrūpitur, minus bona fit Aut enim nō ei nocet corruptio, & nō corrūpitur: aut si corrūpitur, nocet ei corruptio: & si nocet, minuit aliquid de bonis eius, & eā minus bonā facit. Nā si penitus eam priuat omni bono, quicqd eius remanebit, iam corrumpi nō poterit: qa nullū erit bonū cuius adēptione possit nocere corruptio. Cui aūt nō potest nocere corruptio, nō corrūpitur. Porrò natura quę nō corrūpitur, incorruptibilis est Erit ergo natura, qd absurdissimū est dicere, corruptione facta incorruptibilis Quapropter, qd uerissime dicit, oīs natura inquātū natura est, bona est: qa† si incorruptibilis [est], melior est q̄ corruptibilis: si autē corruptibilis est, quoniā dum corrūpitur mi-

†que.

nus bona fit, sine dubitatione bona est. Omnis autē natura aut corruptibilis est, aut incorruptibilis omnis ergo natura bona est. Naturā uoco q & substātia dici solet. Omnis igit substātia aut deus, aut ex deo: qa omne bonū, aut deus, aut ex deo Quibus cōstitutis atq; firmatis tāquā in capite ratiocinationis nostræ, attēde qd dicā. Omnis ergo natura rationalis, q cū libero uoluntatis arbitrio cōdita est si manet in fruendo summo atq; incōmutabili bono, proculdubio laudanda est: Et omnis q tendit ut maneat, etiam ipsa laudanda est. Omnis aūt q nō in eo manet, & nō uult agere ut maneat, inquātū ibi nō est, & inquantū nō id agit ut ibi sit, uituperāda est. Si ergo laudatur rationalis natura q est facta, nemo dubitat laudandū esse, q fecit. Et si uituperatur, nemo dubitat eius cōditorē in ipsa eius uituperatione laudari. Cū enim ppterea uituperamus hāc, qm̄ summo & incommutabili bono, id est, creatore suo frui nō uult, illū sine ulla dubitatione laudamus. Quanrū ergo bonū, & quàm uel ineffabiliter linguis omnibus uel ineffabiliter cogitationibus oibus pdicādus & honorādus est creator omniū deus, sine cuius laude nec laudari possumus nec uituperari? Nō .n. uituperari possumus, qa in eo nō manemus, nisi qa magnū & summū & primū nostrū bonū est, manere in illo. Vnde aūt hoc nisi quia ille ineffabile bonum est? Quid ergo inueniri potest in nostris peccatis unde ille uituperetur, quando uituperatio peccatorū nostrorū nulla est, nisi ille laudetur? Quid q etiā in ipsis rebus q uituperantur, nullius uituperal nisi uitiū? Nullius aūt uituperatur uitiū, nisi cuius natura laudatur. Aut enim secundū naturam est qd uituperas, & nō est uitiū, tuq; magis emendādus es, ut recte uituperare noueris, quàm illud quod nō recte uituperas: aut si uitiū est, ut recte uituperari possit, etiā cōtra naturā sit necesse est. Oē qppe uitiū, eoipso quo uitium est, cōtra naturā est. Si enim naturæ non nocet, nec uitiū est. Is aūt quia nocet ideo uitium est, ideo uitiū est, quia cōtra naturam est. Quod si nō suo, sed alieno uitio aliqua natura corrūpitur, iniuste uituperatur, & quærendū est utrū illa natura nō corrumpatur uitio suo, cuius uitio potuit alia natura corrumpi. Sed qd est aliud uitiari, nisi uitio corrumpi? Porrò natura q nō uitiatur, caret uitio, cuius aūt uitio alia natura corrūpitur, habet utiq; uitiū. Prior ergo uitiosa est, & prior corrumpitur uitio suo, cuius uitio alia quoq; corrūpi potest. Ex quo colligitur cōtra naturā esse omne uitiū, etiam eius rei cuius est uitiū. Quapropter qm̄ in quacunq; re nō uituperatur nisi uitiū, ideo aūt uitiū est, qa contra naturam eius rei est cuius est uitiū, nullius rei recte uituperatur uitiū, nisi cuius natura laudatur. Non enim tibi recte in uitio displicet, nisi quia uiciat quod in natura placet. Videndum est etiā illud, utrū uere dicatur aliquam naturā naturę alterius uitio corrumpi, nullo adiuncto uitio suo Si enim natura q accedit cū uitio suo ad aliā corrumpendā, nō in ea corruptibile aliquid inuenit, non eā corrūpit. Si aūt inuenit, adiuncto eius ultio corruptionē eius operatur. Potentior .n. ab infirmiore si corrumpi nolit, nō corrumpitur: Si aūt uelit, prius incipit suo uitio corrumpi quàm alieno. Aequalis aūt ab equali nihilominus si corrūpi nolit, nō potest. Nā quęcunq; natura cū uitio ad eam quæ

K

L

An omnis corruptio à uitio. Cap. 14

M

A ſine uitio eſt,ut corrũpat accedit,eoipſo non acce
dit æqualis,ſed infirmior uitio ſuo. Si uero poten
tior inualidiorem corrũpit,aut utriuſq; uitio fit,ſi
utriuſq; praua cupiditate fit: aut uitio potẽtioris,
ſi naturæ tãta pſtantia eſt,ut inferiorẽ quã corrũ-
pit,ẽt uitioſa præcedat. Quis n. recte uituperaue-
rit fructus terræ, ꝙ hoĩes eis non utãtur bene,cor-
ruptiq́; uitio ſuo, corrũpant eos abutẽdo ad luxu
riam:cum tñ dubitare dementis ſit pſtantiorẽ po
tentioremq́; eſſe hominis naturam ẽt uitioſam, q̃
non uitioſas quaſq́; fruges?Poteſt ẽt fieri ut aliquã
inferiorẽ potentior natura corrumpat, & hoc nul
lius earũ uitio fiat.Siquidem uitiũ dicimus,quod
uituperatione dignum eſt. Quis aũt uel frugalem
hominẽ nihil aliud de frugibus, q̃ ſubleuamenta
*† naturæ quæritantẽ,uituperare audeat,aut eaſ- *† ſup-plemẽta.
dem fruges quod uſu ciborum eius corrumpanẽ?
Talis n.nec uſitate corruptio dr̃, quia maxime ui
tij nomen ſolet eſſe corruptio.Nã & illud in rebus
facile aiaduerti poteſt, quod plerunq; in nonnul-
los uſus explendæ indigẽtiæ ſuæ natura potẽtior
B inferiorẽ corrumpit, uel iuſtitiæ ordine dũ uindi-
1.Cor.3 cat culpã,ex qua regula illud dictũ eſt ab Aplo:Si
quis templũ dei corruperit, corrumpet illũ deus.
Vel ordine mutabilium rerũ ſibi credentium ſecũ
dum leges congruentiſsimas pro ualentia cuiuſq;
partis uniuerſitati datas.Neq;.n.ſi cuiuſquam ocu
los pro naturæ ſuæ modulo ferendæ lucis inuali-
dos,ſol fulgore corrumpat, aut ad explendã indi-
gentiã ſui luminis eos cõmutare putãdus eſt, aut
id facere ullo uitio ſuo:aut ſaltẽ ipſi oculi uitupe-
randi ſunt,qa & dño ſuo ceſſerunt ut cõtra lucem
aperirentur,& ipſi luci ut corrumperentur. Oium
igitur corruptionẽ ſola q̃ uitioſa eſt corruptio re-
cte uituperatur: cæteræ aũt aut nec corruptiones
quidẽ dicendæ ſunt,aut certe qa uitioſæ non ſunt,
dignæ uituperatione eſſe non pñt.Nã & ipſa uitu-
peratio,quod ſoli uitio parata i.apta & debita ſit,
inde traxiſſe uocabulũ creditur, ut uituperatio di
ceretur.Vitiũ autẽ, ut dicere cœperã,non aliunde
malũ eſt, niſi qa naturæ aduerſatur eiuſipſius rei
cuius eſt uitiũ.Vnde manifeſtum eſt, hanc eãdem
rem cuius uitiũ uituperaẽ, natura eſſe laudabilẽ,
ita ut oino hanc ipſam uituperationẽ uitiorũ. na-
C turarum laudẽ eſſe fateamur, earum.ſ.quarum ui
tia uituperantur. Quia n.uitium naturæ aduerſa-
tur,tm̃ additur malitiæ uitiorũ,quantum natura-
rum integritati minuiẽ. Cũ ergo uituperas uitiũ,
id profecto laudas cuius integritatem deſyderas.
Cuius aũt niſi naturæ integritatẽ?Natura.n perfe
cta,nõ ſolum nulla uituperatione, ſed ẽt laude in
ſuo genere digna eſt. Quod ergo perfectioni natu
ræ deeſſe perſpexeris,id uocas uitiũ,ſatis tibi eam
placere conteſtans,quã ut uituperatione imperfe-
Et in uitioſis laudandus deus. Cap. 15 ctionis eius uelles eſſe perfectã. Si igitur uitupe-
ratio uitiorũ ipſarum ẽt quarum ſunt uitia natura
rum decus dignitatemq́; cõmendat, quãto magis
deus cõditor oĩum naturarum ẽt in earum uitijs
laudandus eſt,cũ & hoc ab illo habeant quod na
turæ ſunt,& intm̃ uitioſæ ſint,inquantum ab eius
à quo factæ ſunt arte diſcedunt,& intm̃ recte uitu
perentur,inquantũ earum uituperator artẽ qua fa
ctæ ſunt uidet,ut hoc in eis uituperet,quod ibi nõ
uidet. Et ſi ars ipſa per quã facta ſunt oia, hoc eſt,
ſumma & incõmutabilis ſapia dei, uere ſummeq́;

eſt ſicuti eſt, reſpice quo tendat qcquid ab ipſa di D
ſcedit. Qui tñ defectus non eſſet uituperatione di
gnus,niſi eſſet uolũtarius. Attẽde.n quæſo,utrum
recte uituperes qd ita eſt ſicuti eſſe debuit. Nõ opi
nor,ſed utiq; qđ nõ ita eſt ut debuit. Nemo aũt de
bet qđ nõ accepit. Et quiſqs debet,cui debet, niſi
à quo accepit ut debeat? Nã & q̃ redduntur trale-
gando,ei redduntur q tralegauerat. Et qđ credito
rum iuſtis ſucceſſoribus redditur,ipſis utiq; reddi
tur qbus iſti iure ſuccedũt. Aliter nõ redditio, ſed
ceſsio uel admiſsio, uel ſi qd aliud huiuſcemodi
nominãda eſt. Quapropter oia tpalia,quæ in hoc
rerũ ordine(ita)locata ſunt,ut niſi deficiant, non
poſsint pteritis futura ſuccedere, ut tota tporũ in
ſuo gñe pulchritudo peragatur,abſurdiſsime dici
mus nõ debere deficere. Quantum.n.acceperunt,
tm̃ agunt, & tm̃ reddunt ei cui debent, ꝙ ſunt in
quantũcunq; ſunt. Qui.n.dolet ea deficere, ſermo
nẽ ſuũ oportet attẽdat, eo certe ipſo ꝙ iſta cõque
ritur,ſi iuſtũ & prudẽtia pfectũ† eſſe arbitraẽ:cui' †al. & à prudẽtia perfectũ.
ſermonis quod ad ſonũ eius attinet,ſi quis unam
particulã diligat, nec eã uelit cæteris deficiẽdo lo
cũ dare,qbus decedentibus & ſuccedentib' totus E
ille ſermo cõtexẽ,mirabilis demẽtiæ iudicabiẽ. In
ijs igiẽ reb' q̃ ideo deficiũt,qa nõ ultra eſſe accepe
runt,ut ſuis tpibus oia peraganẽ, nemo defectum
recte uituperat,qa nemo põt dicere, debuit pma-
nere,cũ acceptus metas tranſire nõ poſſet. In crea
turis aũt rationabilib', qbus ſiue peccantib' ſiue
nõ peccantib', uniuerſalis pulchritudo modis cõ
gruentiſsimis terminaẽ,aut nulla peccata ſunt,qd
abſurdiſsimũ eſt dicere:peccat.n.ſaltẽ qui uel dã-
nat quaſi peccata q̃ nulla ſunt: aut nõ ſunt uitupe
rãda peccata, qđ nihilominꝰ abſurdũ eſt. Incipiẽt
quippe nec recte facta laudari, & tota turbabiẽ hu-
manæ mẽtis intẽtio,uitãq́; ſubuertet:aut uitupera
bitur factũ qđ ita factũ eſt ut debuit,& execrabi-
lis inſania,uel ut mitiꝰ loquar,error miſerimꝰ orie
tur:aut ſi cogit ueriſsima rõ ſicuti cogit,ut & uitu
pereẽ peccata, & qcquid recte uituperaẽ ideo ui-
tuperetur,qa nõ eſt ita ut eſſe debuit, q̃re quid de
beat natura peccatrix,& inuenies recte factũ, q̃re
cui debeat,& inuenies deũ. A quo.n accepit poſſe
recte facere cũ uelit,ab eo accepit ut ſit ẽt miſera,
ſi nõ fecerit,& beata,ſi fecerit. Quia.n.nemo ſupe F
rat leges oipotẽtis creatoris, nõ ſiniẽ aĩa nõ redde
re debitũ. Aut.n.reddit bñ utẽdo qđ accepit, aut
reddit amittẽdo quo bñ uti noluit. Itaq; ſi nõ red
dit faciẽdo iuſtitiã,reddet patiendo miſeriã:qa in
utroq; uerbũ illud debiti ſonat. Hoc.n.ẽt modo
dici potuit qđ dictũ eſt, ſi nõ reddit faciendo qđ
debet,reddet patiẽdo qđ debet. Nullo aũt tpis in
teruallo iſta diuiduntur,ut quaſi alio tpe non fa-
ciet qđ debet,& alio patiaẽ qđ debet,ne uel pun-
cto tpis uniuerſalis pulchritudo turpetur,ut ſit in
ea peccati dedecus ſine decore uindictæ. Sed in fu
turũ iudiciũ ſeruatur ad manifeſtationẽ atq; acer-
rimũ ſenſum miſeriæ,qcquid nũc occultiſsime uin
dicatur. Sicut.n q nõ uigilat dormit, ſic quiſquis
nõ facit qđ debet, ſine interuallo patiẽ qđ debet,
qm̃ tãta eſt beatitudo iuſtitiæ,ut nemo ab ea niſi
ad miſeriã poſsit abſcedere. In oibus ergo defecti-
bus aut nõ acceperũt ultra eſſe,q̃ deficiũt,& nulla
culpa eſt:ſicut & cũ ſunt, qa nõ acceperũt ampliꝰ
eſſe q̃ ſunt,nihilominus nulla culpa eſt:aut nolũt

G esse, quod si uellet, esse acciperet: & quia bonũ est, reatus est si nolint. Deus autẽ nulli debet aliqd, qa omnia gratuito prestat. Et si qsq̃ diceret ab illo aliqd deberi meritis suis, certe ut esset nõ ei debebatur. Non. n. erat cui deberetur. Et tñ, quod meritum est, cõuertere ad eum ex quo es, ut ex ipso etiã melior sis, ex quo habes ut sis. Quid ergo ei prerogas, ut tanq̃ debitũ poscas: qñ si nolles ad eum cõuerti, nihil ei deesset: tibi aũt ipse sine quo nihil esses, & ex quo ita es aliqd, ut nisi cõuertẽdo te ad illum, reddideris ei qd ab ipso es, nõ quidẽ nihil, sed miser tñ eris? Omnia ergo illi debẽt, primo quicqd sunt, inquantũ naturæ sunt. Deinde quicquid melius possunt esse si uelint, quæcunq; acceperunt ut uelint, aut quicqd oportet eas esse. Ex eo igitur qđ nõ accepit, nullus reus est: ex eo uero qd non facit qđ debet, iuste reus est. Deus aũt si accepit & uolũtatem liberã & sufficientissimã facultatẽ. Vsqueadeo aũt dum non facit quisq; quod debet, nulla culpa est cõditoris, & laus sit, qm̃ quod debet patitur, & in eoipso q; uituperat non faciẽdo quod debet, nõ nisi laudetur ille cui debet. Si. n. tu laudaris H uidendo quid facere debeas, cũ id non uideas, nisi in illo qui est incõmutabilis ueritas: quãto magis ille qui & uelle precepit, & posse prebuit, & nõ impune nolle pmisit? Si. n. hoc debet quisq; qđ accepit, & sic homo factus est, ut necessario peccet: hoc debet ut peccet. Cũ ergo peccat, quod debet facit. Quod si scelus est dicere, neminẽ natura sua cogit ut peccet, sed nec aliena. Nõ. n. quisquis dum id qđ nõ uult patitur, peccat. Nam si iuste patitur, non in eo peccat q; patitur inuitus, sed in eo peccauit q; ita fecit uolens, ut qđ nollet iure pateretur. Si aũt iniuste patitur, quõ peccat? Non enim iniuste aliqd pati, sed iniuste aliqd facere, peccatũ est. Quod si neq; sua neq; aliena natura quis peccare cogitur, restat ut propria uoluntate peccet. Quod si tribuere uolueris conditori, peccantẽ purgabis, qui nihil preter sui cõditoris instituta cõmisit. Qui si recte defenditur, nõ peccauit. Non est ergo qd tribuas cõditori. Laudemus ergo conditorẽ, si potest defendi peccator, laudemus si non potest. Si. n. iuste defenditur, non est peccator, lauda ergo creatorẽ. Si aũt defendi nõ potest, intantũ peccator est, inquantũ I se a creatore auertit, lauda ergo creatorẽ. Omnino igitur nõ inuenio, nec inueniri posse & prorsus nõ esse cõfirmo, quõ tribuantur peccata nostra creatori nr̃o deo: quanto & in ipsis eũ laudabilẽ inuenio, nõ solũ q; ea punit, sed etiã q; tunc fiunt, cũ ab eius ueritate receditur. EV. Accipio ista libẽtissime ac pbo, & oino uerũ esse cõsentio, nullo modo fieri posse, ut creatori nr̃o recte pc̃ta nr̃a tribuant.

Sed tñ scire uellẽ si fieri posset, quare illa natura nõ peccet, quã nõ peccaturã præsciuit deus, & quare ista peccet, quæ ab ipso peccatura preuisa est. Nõ enim iam puto, ipsa dei præsciẽtia uel istã peccare, uel illã nõ peccare cogi. Sed tñ si nulla causa esset, nõ ita dispertiret creatura rationalis, ut alia nunq̃ peccet, alia in peccando perseueret, alia quasi media inter utranq; aliqñ peccet, aliqñ ad recte faciendum cõuertatur. Quæ causa in has tres partes eam distribuit? Sed nolo mihi respondeatur, uoluntas. Ego n. causam quæro ipsius uoluntatis. Non n. sine causa nunquam uult illa peccare, nunquam ista non uult, quædam uero aliquãdo uult, aliquando non uult, cũ eiusdẽ gñis omnes sint. Hoc solũ eni K mihi uidere uideor nõ sine causa esse istam tripartitã uoluntatẽ rationalis creaturę, sed quæ causa sit nescio AVG. Quoniam uoluntas est causa peccati, tu aũt causam ipsius uoluntatis inqris, si hanc inuenire potuero, nõne causam etiam eius causę q̃ inuenta fuerit quæsiturus es? Et qs erit quærendi modus, qs finis pcunctãdi ac differẽdi, cũ te ultra radicẽ quærere nihil oporteat? Caue enim putes qcquã potuisse dici uerius q̃ id qđ dictũ est, radicẽ omniũ malorũ esse auaritiam, hoc est, plus uelle q̃ sat est. Tantũ autẽ sat est, quantũ sibi exigit naturæ in suo genere cõseruandæ modus. Auaritia eni quæ Græce φιλαργυρία dicitur, nõ in solo argento uel in nũmis, uñ magis nomẽ duxisse resonat, argento enim nummi uel mixto argento frequẽtius apud ueteres fiebant, sed in omnibus rebus, quæ immoderate cupiunt intelligenda est, ubicũq; omnino plus uult q̃ sat est. Hæc aũt auaritia cupiditas est, cupiditas porrò improba uoluntas est. Ergo improba uoluntas maloꝝ omniũ causa est. Quę si scdm naturã eẽt, cõseruaret utiq; naturam, L nec ei pniciosa eẽt, & ideo nõ eẽt improba. Vñ colligitur radicẽ oim malorũ nõ eẽ scdm naturã, qd sufficit aduersus oẽs q uolũt accusare naturas. Tu aũt si huius radicis causam reqris, quõ erit ista radix oim malorum? Illa. n. erit, quæ causa huius est, quã cũ inueneris, ut dixi, etiã ipsius causam quęsiturus es, & quærendi nullũ habebis modũ. Sed quę tandẽ esse poterit añ uoluntatẽ causa uoluntatis? Aut. n. & ipsa uolũtas est, & à radice ista uoluntatis nõ recedit: aut nõ est uolũtas, & pc̃m nullũ habet. Aut igitur ipsa uoluntas est prima causa peccandi, aut nullũ peccatum prima causa peccãdi. Nec est cui recte iputet pc̃m nisi peccãti. Nõ ergo est cui recte iputetur nisi uolenti. Sed nescio cur aliud te quęrere libeat. Deinde quæcunque illa causa est uoluntatis, aut iusta pfecto est, aut iniusta. Si iusta, qsqs ei obtemperauerit, nõ peccabit. Si iniusta, nõ ei obtemperet, & nõ peccabit. An forte uiolẽta est & cogit inuitum? Num eadem totiens replicaturi sumus? Reminiscere supiorũ, quę à nobis tam multa de pc̃o & uoluntate libera dicta sunt. Sed si laboriosum est oia mãdare memoriæ, hoc breuissimũ tene. Quæcunq; ista causa est uolũtatis, si nõ ei potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si aũt potest, nõ ei cedat, & nõ peccabit. An forte fallit incautũ? Ergo caueat ne fallatur. An tãta fallacia est, ut caueri oino nõ possit? Si ita est, nulla pc̃ta sunt. Quis eni peccat in eo qđ nullo mõ caueri põt? Peccat autẽ. Caueri igitur põt. Et tñ etiã per ignorantiam facta quædã improbantur, & corrigenda iudicantur, sicut in diuinis authoritatibus legimus. Ait enim Apostolus: Misericordiã cõsecutus sum, quia ignorans feci. Ait & Propheta: Delicta iuuẽtutis & ignorantiæ meæ ne memineris. Sunt etiã necessitate facta improbanda, ubi uult homo recte facere, & nõ põt: nã unde sunt illę uoces Non enim quod uolo facio bonũ, sed qd nolo malũ, hoc ago. Et illud Velle adiacet mihi, pficere aũt bonũ nõ inuẽio. Et illud Caro cõcupiscit aduersus spũm spiritus aut aduersus carnem. Hęc enim inuicem aduersantur, ut nõ ea quę uultis faciatis. Sed hęc omnia hoim sunt, ex illa mortis damnatiõe uenientiũ: nã si nõ est ista pœna hominis, sed natura, nulla ista pc̃tã

Ex eo qđ non accepit nemo reus est. Cap. 16

1. Retra cta. cap. 9

1. Retra cta. cap. 9.

Vnde mala uolun tas. Cap 17.

1. Retra cta. cap 9

2. sent. dist. 41. ca. si aũt.

Etiã per ignoran tia aut M necessita tẽ admis sa impu tantur iterdum. Cap. 18

1. Retra cta cap. 9 2. sen. di. 28. c. Qđ uero.

De natu ra & gra tia. ca. 67

1. Tim. 1 Psal 24 2. sen. di. 36. cap. qđ aũt et cap illud autem.

Roma. 7 Gal. 5

A sunt. Si enim nō receditur ab eo mō quo naturaliter factus est, ita ut melius eē nō possit, ea q̄ debet facit, cū hæc facit. Si aūt bonus hō esset, aliter eēt: Nunc aūt qa ita est, nō est bonus, nec habet in potestate ut bonus sit: siue nō uidendo qualis eē debeat, siue uidendo & nō ualēdo esse, qualē debere esse se uidet: pœnā istā esse qs dubitet? Oīs autem pœna si iusta est, pcti pœna est, & suppliciū nominatur: si aūt iniusta est pœna, qm̄ pœnā esse nemo ambigit, iniusto aliquo dn̄ante hoi imposita est. Porrò qa de omnipotentia dei & iustitia dubitare dementis est, iusta hæc pœna est, & pro peccato aliquo penditur. Non enim quisquā iniustus dn̄ator aut surripere hoiem potuit, uelut ignorante Deo: aut extorquere inuito, tanquā inualidiori, uel terrendo uel confligēdo, ut hoiem iniusta pœna cruciaret. Relinquitur ergo ut hæc iusta pœna de dānatione hois ueniat. Nec mirandū est, q̄ uel ignorando nō habet arb. liberū uoluntatis ad eligendū qd recte faciat: uel resistente carnali cōsuetudine, quæ uiolētia mortalis successionis quodāmō

2. sen. di. 36. cap. Es ideo.

B naturaliter inoleuit, uideat qd recte faciēdū sit, & uelit, nec possit implere. Illa est enim pcti pœna iustissima, ut amittat unusquisq; quo bn̄ uti noluit, cū sine ulla posset difficultate, si uellet. Id est, autē ut q sciens recte nō facit, amittat scire qd rectū sit: & q recte facere, cū posset, noluit, amittat posse cū uelit. Nam sunt reuera omni peccanti aīæ duo ista pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex ignorātia dehonestat error, ex difficultate cruciat' affligit. Sed approbare falsa p ueris, ut erret inuitus, & resistente atq; torquēte dolore carnalis uinculi, nō posse à libidinosis opibus tēperare, nō est natura instituti hois, sed pœna dānati. Cū aūt de libera uolūtate recte faciendi loqmur, de illa scilicet, in qua hō factus est, loqmur. Hic occurrit illa quæstio, quā inter se murmurantes hoies rodere cōsueuerunt, q quodlibet aliud in peccando q̄ se accusare parati sunt. Dicunt eni, Si Adā & Eua peccauerūt, qd nos miseri fecimus, ut cū ignorantiæ cæcitate, & difficultatis cruciatibus nasceremur, & primo erraremus, nesciētes qd nobis eēt faciendū: deinde ubi nobis incipetent apiri præcepta iustitiæ, uellemus

Retra. 9 3. sen. di. 15. cap. tradit.

Quomō Adam et Eua peccata fiāt nostra. Cap. 19.

C ea facere, & renitēte carnalis cōcupiscentiæ nescio qua necessitate nō ualeremus? Quibus breuiter rn̄def ut qescāt, & aduersus Deū murmurare desistāt. Recte.n. fortasse qu̧rerentur, si erroris & libidinis nullus hoim uictor existeret. Cū uero ubiq; sit pr̨sens, q multis modis p creaturā sibi dn̄o seruientē auersum uocet, doceat credētē, consolet̄ sperantē, diligentē exhortet̄, conantē adiuuet, exaudiat deprecantē, nō tibi deputat̄ ad culpā, q̄ inuitus ignoras, sed qđ negligis quærere qđ ignoras: neq; illud q̄ uulnerata mēbra nō colligis, sed q̄ uolentē sanare cōtēnis: Ista tua propria pctā sunt. Nulli enim hoi ablatū est scire utiliter, qđ inutiliter ignorat̄, & et humiliter confitendā eē imbecillitatē, ut q̄renti & cōfitēti ille subueniat, q nec errat dū subuenit, nec laborat. Nam illud quod ignorans quisq; non recte facit, & quod recte uolens facere nō pōt, ideo dr̄ pctā, qa de pctō illo liberæ uoluntatis originē ducūt. Illud enim præcedens meruit ista sequētia: nā sicut linguā dicimus non solū membrū, qđ mouemus in ore dum loquimur, sed etiam illud quod huius membri motum consequitur, id est,

Ital. quaerere qđ ignorat inutiliter.

D formā tenoremq; uerborū, secundum quē modū dicitur alia lingua Græca, alia Latina: sic non solū peccatū illud dicimus quod pprie uocatur pctm̄, libera enim uoluntate & ab sciente cōmittit̄, sed etiā illud quod iam de huius supplicio consequat̄ necesse est. Sic etiā ipsam naturā aliter dicimus, cū pprie loqmur naturā hois, in qua primū in suo genere inculpabilis factus est, aliter istam, in qua ex illius dānati pœna, & mortales, & ignari, & carni subditi nascimur. Iuxta quē modū dicit Apostol': Fuimus enim & nos naturaliter filij ir̨, sicut & c̨teri. Vt aūt de illo primo cōiugio, & cū ignorantia, & cū difficultate, & cū mortalitate nascamur, qm̄ illi cū peccauissent, & in errorē, & in erumnā, & in mortē præcipitati sunt, rerū moderatori summo deo iustissime placuit: ut & in ortu hois originaliter appareret iustitia punientis, & in prouectu misericordia liberantis. Non enim dānato primo homini sic adempta est beatitudo, ut etiā fœcunditas adimeretur. Poterat enim & de prole eius, quāuis carnali & mortali, aliquod in suo gn̄e fieri deus ornamentūq; terrarum. Iam uero ut meliores

Ephe. 2.

Quomō peccatum originis demanaverit ad posteros. Cap. 20.

E gigneret q̄ ipse eēt, nō erat æqtatis. Sed ex cōuersione ad Deū ut uinceret qsq; suppliciū, qđ origo eius ex auersione meruerat, nō solū uolentē non phiberi, sed ēt adiuuari oportebat: sic enim rerū creator ondit, quanta felicitate potuisset hō, si uoluisset, retinere qđ factus est, cū proles eius potuit etiā supare quod nata est. Deinde si una anima facta est, ex qua omniū hoim aīæ trahuntur nascentiū, qs pōt dicere non se peccasse, cū primus ille peccauit? Si aūt singillatim fiunt in uno quoq; nascētiū, nō est puersum, imò cōuenientissimū & ordinatissimū apparet, ut malū meritum prioris, natura sequentis sit: & bonū meritū sequētis, natura prioris sit. Quid enim indignū, si ēt sic uoluit creator ondere, usqueadeo excellere creaturis corporeis aīæ dignitatē, ut ab eo gradu possit eē ortus alterius, ad quē alterius pductus est occasus? Nā cū ad ignorantiā difficultatemq; puenerit illa peccatrix, ideo pœna recte dicitur, qa melior an̄ hāc pœnā fuit. Si ergo altera talis esse cœpit, nō solū ante pctm̄, sed ante oēm uitā suā, qualis alia post uitā culpabilē

F facta est, nō paruū bonū habet, unde cōditori suo gratias agat: quia ipse ortus eius & inchoatio quouis perfecto corpore est melior. Non enim mediocria bona sunt, non solum q̄ anima est, qua natura iam omne corpus præcedit, sed etiā q̄ facultatē habet, ut adiuuāte creatore seipsam excolat, & pio studio possit oēs acqrere & capere uirtutes, p quas & à difficultate cruciante, & ab ignorantia cæcāte liberet̄. Quod si ita est, nō erit nascentibus animis ignorantia & difficultas suppliciū pcti, sed proficiendi admonitio & pfectionis exordiū. Nō enim ante omne meritū boni operis parū est accepisse naturale iudiciū, quo sapiētiā præponat errori, & qetē difficultati, ut ad hæc non nascendo, sed studendo pueniat. Quod si agere noluerit, pcti rea iure tenebitur, tāquā quæ nō bn̄ usa sit ea facultate quā accepit. Quāquā enim in ignorātia & difficultate nata sit, non tn̄ ad pmanendū in eo qđ nata est, aliqua necessitate cōprimitur: neq; omnino potuit, nisi deus omps esset etiā talium creator aiarum, quas & non dilectus ipse faciat, & diligens eas reficiat, & dilectus ipse perficiat: qui & nō existenti-

G bus præstat ut sint, & amantibus eum à quo sunt, pstat ut beatę sint. Si uero in dei aliquo secreto iã existentes aię mittunř ad inspiranda & regẽda cor pora singulorum quorũq; nascentiũ, ad hoc utiq; mittunř offm, ut corpus quod de pœna pcti, hoc est, de mortalitate primi hoïs nascitur, bene admi nistrando, id est, castigãdo p uirtutes, & ordina tissime atq; legitime seruituti subijciendo, & ipsi cõparẽt ordine atq; tpe opportuno cœlestis incor ruptiõis locũ. Quæ cum introeunt in hãc uitã, sub euntq; gestanda membra mortalia, subeant etiam necesse est & obliuionẽ uitę prioris, & præsentis la borẽ: unde illa ignorãtia & difficultas consequiř, quod in primo hoĩe supplicium mortalitatis fuit, ad animi expendendã miseriam: in istis aũt ianua ministerij ad reparandã corporis incorruptionem. Nam hoc quoq; modo nõ dñr ista peccata, nisi qa caro de propagine ueniens pctõris, uenientibus ad se animis hanc ignorãtiam & difficultatem facit, quę neq; his neq; creatori tãquã culpanda tribuař. Dedit enim ille & facultatẽ bene operãdi in labo riosis officijs, & uiã fidei in obliuionis cæcitate.

H Indiciũ illud uel maxime, quod anima omnis & quærendũ esse concedit quod inutiliter nescit, & perseueranter in officiosis laboribus enitendũ ad euincendã recte faciendi difficultatẽ, & opẽ à crea tore implorandã: ut conantẽ adiuuet, q uel extrin secus lege, uel in intimis cordis allocutione conan dum esse præcepit, & præparat ciuitatis beatisſimę gloriã triumphantibus de illo, q primum hoĩem ad istam miseriam pduxit uictũ pessima suasione: quã miseriã isti suscipiunt ad eum uincendũ opti ma fide: nõ enim paruæ gloriæ militia est diabo lũ uincere eodẽ suscepto supplicio, quo se[ille]ho minẽ uictũ pduxisse gloriař. Quisqs aũt hoc istius uitæ captus amore neglexerit, nullo pacto iuste flagitiũ desertionis suę regis impio deputabit: sed erit potius sub omniũ dño in eius partibus ordi natus, cuius turpe stipẽdiũ ut castra sua desereret, adamauit. Si aũt alibi aię cõstitutę non mittunř à dño deo, sed sua sponte ad inhabitanda corpora ueniunt, facile est iã hoc uidere, qcqd ignorantię difficultatisq; secutũ fuerit earũ, ppriã uoluntatẽ, nullo modo creatorẽ hinc esse culpandũ: quãdo quidẽ etiã si eas ipse misisset, qbus etiam in ipsa ignorantia & difficultate liberã uoluntatẽ petẽdi,

I & quærendi & conandi non abstulit, daturus pe tentibus, demõstraturus quærẽtibus, pulsantibus apturus, oĩno extra culpam esset. Hanc enim igno rantiã & difficultatẽ studiosis & bñuolis euincen dã, ad coronã glorię ualere pręstaret, negligẽtibus aũt & pctã sua de infirmitate defendere uolẽtib', nõ ipsam ignorãtiã difficultatemq; p crimine obi ceret: sed q̃a in eis potius permanere, q̃ studio quę rendi atq; discendi, & humilitate cõfitẽdi atq; orã di, ad ueritatẽ ac facilitatẽ puenire uoluerũt, iusto

Varia de animarũ origine sententia. Cap. 21. supplicio uindicaret. Harũ autẽ quatuor de aia sententiarũ, utrum de propagine ueniant, an in sin gulis qbusq; nascentibus nouæ fiant, an in corpa nascentiũ iam alicubi existentes, uel mittantur di uinitus, uel[inde]sua sponte labanř, nullã temere affirmare oportebit. Aut. n. nõdũ ista quęstio à di uinorũ librorũ catholicis tractatoribus p merito suę obscuritatis & pplexitatis euoluta atq; illustra ta est: aut si iã factũ est, nondũ in manus nr̃as hu iuscemodi literę puenerũt. Tantũ assit fides, nihil K de substantia creatoris falsum indignũq; sentiẽdi. Ad illum. n. tendimus itinere pietatis. Si ergo aliud de illo senserimus q̃ est, intẽtio nostra nõ in beati tate sed in uanitate nos ire compellet. De creatura uero si qd aliter q̃ sese habet senserimus, dummõ nõ id p cognito pceptoq; teneamus, nullũ pericu lũ est. Non enim ad creaturã iubemur tendere ut efficiamur btī, sed ad ipsũ creatorẽ: de quo si aliud q̃ oportet, ac sese res habet, nobis psuadeř, pnicio sissimo errore decipimur. Ad hoc n pgẽdo, quod aut nõ est, aut si est, nõ facit btõs, ad beatã uitam nullus puenire põt. Sed ad contẽplandã ueritatis æternitatẽ, ut ea pfrui eiq; inhærere ualeamus, in firmitati nostræ uia de tpalibus procurata est, ut quantum itineri sufficit ad æterna tendentiũ, præ terita & futura credamus. Quę fidei disciplina, ut authoritate prępolleat, diuina misericordia guber nař. Pñtia uero, quãtũ ad creaturã ptinet, in corpis & animi mobilitate & mutabilitate, quasi trãseun tia sentiunř. In qbus qcqd nõ expimur, cognitiõe qualicunq; tenere non possumus. Quæcunq; ergo L nobis de qbuscũq; creaturis uel preterita uel futu ra diuina authoritate credenda narrantur, quãuis partim priusq̃ ea sentire potuerimus pterierint, par tim nõdũ in nr̃os sensus puenerint, tñ q̃a plurimũ ualent ad roborandã spem nostrã, & exhortandã dilectionẽ, dũ nobis cõmendant p ordinatissimã seriẽ tpm, q̃ non negligat liberationẽ nostrã deus, sine ulla dubitatione credenda sunt. Sed qsquis error personã sibi diuinę authoritatis assumit, ea maxime ratione refellitur, si aut aliquam uel mu tabilẽ specieẽ præter creaturã Dei, aut aliquam mu tabilem specieẽ in substãtiã dei credere aut affirma re cõuincit: eamq; substãtiã Dei uel plus uel minus q̃ trinitatẽ esse contendit: cui trinitati pie sobrieq; intelligẽdę, omnis excubat uigilantia Christiana, & omnis eius puectus intenditur. De cuius trini tatis unitate & æqualitate, & singularũ in ea psona rũ quadã pprietate, nõ hic locus est disserendi. Nã cõmemorare quędã de dño deo authore, & forma tore, & ordinatore rerũ oĩm, quę ad saluberrimam fidẽ ptineant, & qbus lactens atq; à terrenis in cœ lestia sese attollere incipiens, utiliter adminiculeř intentio, & factu facillimũ, & à plerisq; iã factitatũ est. Pertractare aũt istã totã, atq; ita uersare quęstio M nẽ, ut pspicuæ rationi quantũ in hac uita dař, oĩs humana intelligẽtia subiugetur: non mõ eloquio sed ne cogitatione qdẽ, uel cuiquã hoïm, uel certe nobis satis expeditũ & facile aggrediendũ uideri põt. Nũc ergo, ut qd instituimus, quantum adiuua mur, & quantũ sinimur pagamus. Quęcunq; no bis, quantũ ad creaturã ptinet, uel narranř prętери ta, uel prenunciantur futura, quę ad cõmendandã ualeant integram religionẽ, excitando nos ad syn cerissimã dilectionẽ dei & pximi, sine dubitatiõe credenda sunt. Aduersus incredulos aũt hactenus defendẽda, ut uel mole authoritatis infidelitas eo rũ obteratur, uel eis ostẽdatur quantũ põt, primo q̃ nõ sit stultũ talia credere, deinde q̃ sit stultũ talia non credere. Veruntñ falsam doctrinã nõ tã de pręteritis & futuris, q̃ de pręsentibus, & maxime de in cõmutabilibus oportet refellere, & quantũ datur pspicua ratione cõuincere. Sanè in miseria† tempo raliũ, inquisitioni prеteritorũ futurorũ expectatio *† ferie.*

A præferenda est. Quandoquidē etiā in diuinis libris ea quæ pterita narrant, uel pfigurationē futurorū, uel pollicitationē uel testificationē præ se gerunt. Et reuera in ijs etiā, quę ad hanc uitā pertinēt prosperis aduersisq; rebus qd quisq; fuerit, nō satis curat. In id uero qd futurum sperat, sese omnis curarū æstus agglomerat. Nescio quo quippe intimo naturaliq; sensu, ea quæ nobis acciderunt, qm̄ transacta sunt, sic habent ad momētū fœlicitatis & miseriæ, quasi nunq̄ accidissent. Quid igit mihi obest, si esse qn̄ cœperim nescio, cū esse me nouerim, nec futurū esse desperē? Non.n. in pterita me attendo, ut tanq̄ errorē perniciosissimū uerear, si aliter de ijs sensero q̄ fuerint: sed in id qd futurus sum, cursum dirigo duce misericordia cōditoris mei. De hoc igitur qd' futurus sum, & de illo apud quē futurus sum, si aliter q̄ ueritas sese habet credidero aut sensero, uehementer cauēdus est error: ne mihi aut necessaria nō præparē, aut ad eum ipsum finē propositi mei, dum aliud pro alio mihi uidet, puenire nō possim. Quamobrē sicut ad cōparandam uestē nihil mihi obesset, si pteritę hyemis oblitus essem, obesset aūt

B si futurū frigus imminere nō crederē. Ita nihil obesit animæ meæ, si oblita est, quid forte pertulerit, si modo diligēter aduertat & teneat quò se deinceps parare moneatur Et sicut, uerbi gratia, Romā nauigāti nihil noceret si excidisset animo, à quo littore nauē soluerit, dum tñ ab eo loco ubi esset nō ignoraret quò prorā dirigeret: nihil aūt pdesset meminisse littoris, unde iter exorsus est, si de Romano portu falsum aliquid existimans, in saxa incidisset. Ita neq; si nō tenuero initiū tēporis uitę meę, quicquā mihi oberit scienti quo fine requiescā: nec prodesset aliqd illa siue memoria siue coniectura inchoatæ uitę, si de ipso deo, q unus laborū aię finis est, aliter q̄ dignū est opinatus, in scopulos errorū irruerē. Nec iste sermo ad id ualuerit, ut qsquā nos prohibere arbitret, ne quærāt qui potuerint secundum scripturas diuinitus inspiratas, utrū anima de aia propaget, an suo cuiq; animanti singulæ in ipso fiant, an ad regendū animandumq; corpus diuino nutu alicunde mittantur, uel propria uoluntate se insinuētis uel alicuius expediēdæ necessariæ quęstionis ratio flagitat ista cōsiderare atq; discutere,

C uel à rebus magis necessarijs ociū ad hæc qrēda & differēda cōceditur. Verū ad id potius ista dixerim, ne qs in re tali uel temere succēseat ei qui suæ opinioni humaniore fortasse dubitatiōe nō cedit: aut etiā si qd hinc certi quisquā & liquidi cōprehēderit, ideo putet aliū spem pdidisse futurorū, qa preterita exorsa non recolit. Quoquo modo aūt se istud habeat, siue oino omittendū, siue nunc differendū, & aliās cōsiderandū sit, præsens tñ quæstio non impedit, quo minus appareat intergerrima, & iustissima, & incōcussa atq; incōmutabili maiestate & substātia creatoris, supplicia peccatorū suorū aias luere: quę pctā, ut iam diu disseruimus, nō nisi propriæ uoluntati earū tribuēda sunt, nec ulla ulterior pctōrū causa quęrēda. Ignorātia uero & difficultas si naturalis est, inde incipit aia proficere, & ad cognitionē & requiē donec in ea pficiatur uita beata promoueri. Quē profectū in studijs optimis atq; pietate, quorū facultas ei nō negata est, si pptia uoluntate neglexerit, iuste in grauiorē quę iam pœnalis est ignorantiā difficultatemq; pcipitat, decē-

Quando excuses, ignorantia. C. 22.

tissimo & cōuenientissimo rerū moderamine in inferioribus ordināte. Nō enim qd naturaliter nescit, & naturaliter nō potest, hoc aiæ deputat in reatū: sed qd scire nō studuit, & qd dignā facilitati cōparandæ ad rectè faciendū operā nō dedit. Loqui.n. nō nosse atq; nō posse, infanti naturale est: q ignorantia difficultasq; sermonis nō modo inculpabilis sub grāmaticorū legibus, sed etiā humanis affectibus blanda & grata est. Non.n. ullo uitio illā facultatē cōparare neglexit, aut ullo uitio quā cōparauerat amisit. Itaq; si nobis in eloquētia eēt beatitudo constituta, atq; ita crimini duceret cū peccat in linguæ sonis, queadmodū cū peccat in actibus uitę nullus utiq; argueret infantia, q ab ea eēt exorsus ad cōsequendā eloquentiā, sed planè meritò dānaret, si suæ uolūtatis puersitate uel ad eam recidisset, uel in ea remansisset. Sic etiā & nunc, si ignorātia ueri, & difficultas recti naturalis est homini, unde incipiat in sapiētię qetisq; beatitudinē surgere, nullus hāc ex initio naturali rectè arguit. Sed si pficere noluerit, aut à pfectu retrorsum relabi uoluerit, iure meritoq; pœnas luet, Creator uero eius ubiq; laudat, uel q eā ab ipsis exordijs ad sūmi boni capacitatē inchoauerit, uel q ei' pfectū adiuuet, uel q impleat pficientē atq; pficiat: uel q peccantem.i. aut ab initijs suis sese ad pfectionē attollere recusantē, aut iā ex pfectu aliquo relabentē, iustissima dānatione p meritis ordinat. Non.n. ppterea malā creauit, qa nondū tanta est, quāta ut pficiendo esse posset accepit: cū eius exordio perfectiones oēs corporū longe inferiores sint, quas tñ in suo genere laudabiles esse iudicat, quisqs de rebus sanissima iudicat. Quòd ergo ignorat qd sibi agendū sit, ex eo est qd nondū accepit: sed hoc quoq; accipiet, si hoc qd accepit, bene usa fuerit. Accepit aūt ut pie & diligēter quærat si uolet. Et q agnoscens qd sibi agendū sit, non continuo ualet implere, hoc quoq; nondū accepit: præcessit.n. quædā pars eius sublimior ad sentiendū qd rectè faciat bonū: sed quędā tardior atq; carnalis nō consequēter in sententiam ducitur: ut ex ipsa difficultate admoneatur eundē implorare adiutorē perfectionis suæ, quē inchoationis sentit autorē: ut ex hoc ei fiat charior, dū nō suis uiribus, sed cui' bonitate hēt ut sit, eius misericordia subleuat ut beata sit. Quāto aūt charior illi est à quo est, tāto in eo firmius acquiescit, & tanto uberius ęternitate eius perfruitur. Si.n arboris nouellū & rude uirgultū nullo modo rectè sterile dicim', quāuis aliquot æstates sine fructib' traijciat, donec opportuno tēpore expromat feracitatē suā: cur nō author aiæ debita pietate laudetur, si ei tale tribuit exordiū, ut studēdo ac proficiēdo ad frugē sapiētiæ iustitiæq; perueniat, tantumq; illi præstitit dignitatis, ut in eius etiam potestate poneret, si uellet ad beatitudinē tendere? Huic aūt disputationi obijci ab imperitis solet quædam calūnia de mortibus paruulorū, & da qbusdā cruciatibus corporis, qbus eos sæpe uidemus affligi. Dicunt enim, Quid opus erat ut nasceretur, qui anteq̄ iniret ullū uitę meritū, excessit è uita? Aut qualis in futuro iudicio deputabit, cui neq; inter iustos locus est, qm̄ nihil rectè fecit, neq; inter malos, qm̄ nihil peccauit? Quibus respondetur, Ad uniuersitatis complexium, & totius creaturę uel per locos uel per tēpora ordinatissimam connexionem, nō posse super-

D E F

Cur infantes & innocentes hic affliguntur. Cap. 23.

G fluo creari qualemcunq hominē, ubi foliū arboris
nullū superfluo creatur. Sed sanè supfluo quæri de
meritis eius qui nihil meruerit. Non n. metuēdum
est ne uita esse potuerit media quędā inter recte fa-
ctum atq peccatū: & sentētia iudicis media esse nō
De conse. dist. 4. cap. illud possit inter prĕmiū atq suppliciū. Quo loco etiā il
lud perscrutari hoies solent. Sacramentū baptismi
Christi qd paruulis prosit, cū eo accepto plerunq
moriunt, priusquā ex eo quicq̄ cognoscere potue-
rūt. Qua in re satis pie recteq̄ credit ꝓdesse paruu-
lo eorū fidem, à qbus cōsecrandus offertur. Et hoc
ecclesiæ cōmēdat saluberrima authoritas, ut ex eo
quisq sentiat qd sibi prosit fides sua, qn̄ in aliorū
quoq beneficiū, qui propriā nondū habēt, potest
† al. habent potestatē, commode fit. aliena cōmodari. † Quid. n. filio uiduæ ꝓfuit fides
sua, quā utiq mortuus nō habebat, cui tn̄ profuit
matris ut resurgeret? Quāto ergo potius fides alie-
na potest consulere paruulo, cui sua pfidia nō po-
test imputari? De cruciatibus aūt corporis, quibus
affliguntur paruuli quorū per ætatē nulla peccata
sunt, si aiæ quibus animantur, nō priusquā ipsi ho
mines esse cœperunt, maior querela & quasi miseri
H cors deponi solet cū dicitur. Quid mali fecerunt ut
ista paterentur? Quasi possit esse innocētię meritū,
antequā quisq aliqd nocere possit. Cum aūt boni
aliqd operatur deus in emendatione maiorū, cum
paruulorum suorū qui eis chari sunt, doloribus ac
mortibus flagellantur: cur ista non fiant: qn̄ cum
transierint pro nō factis erunt in qbus facta sunt:
propter quos autē facta sunt, aut meliores erunt, si
tēporalibus incōmodis emēdatis, rectius elegerint
uiuere: aut excusationē in futuri iudicij supplicio
nō habebūt, si uitæ huius angorib⁹ ad æternā uitā
De origine animæ ad Hieronymum. cap. 17. desideriū cōuertere noluerint? Quis aūt nouit qd
paruulis, de quorū cruciatibus duritia maiorū cō-
tunditur, aut exercetur fides, aut misericordia pro-
batur. Quis ergo nouit qd ipsis paruulis in secreto
iudiciorū suorū bonæ copēsationis reseruet deus?
Matt. 2. Qui quanquā nihil recte fecerint, tn̄ nec peccantes
aliqd ista perpessi sunt. Non. n. frustra etiā infantes
illos, qui cum dn̄s Iesus Christus necandus ab He-
rode quęreretur occisi sunt, in honorē martyrū re-
ceptos cōmendat ecclesia, quanq̄ isti calumniosi,
& taliū quęstionū studiosissimi examinatores, sed
loquacissimi uentilatores, etiā de pecorū dolorib⁹
& laboribus solent minus eruditorū solicitare fi-
dem, cū dicunt: Quid etiam pecora uel meruerunt
De origine animæ ad Hier. cap. 14. mali, ut tanta patiantur incōmoda: uel sperant bo
ni, qa tantis exercentur incōmodis? Sed hæc dicūt
uel sentiunt, qa iniquissime de rebus existimāt, qui
cū summum bonū quod & quantū sit aspicere ne-
queant talia uolunt esse oia, quale putant esse sum-
mum bonum: prĕter. n. summa corpora quę cœle-
stia sunt minusq corruptioni subiacēt, summū bo
nū cogitare nō possunt: ideoq̄ inordinatissime fla
gitant, ut nec mortē nec ullam corruptionē patian
tur corpora bestiarū, quasi non sint mortalia cum
sint infima: aut ideo mala sint, quia sunt cœlestia
meliora. Dolor autē quē bestiæ sentiunt, animarū
etiā bestialiū uim quandā in suo genere mirabilem
laudabilemq̄ cōmendat. Hoc ipso. n. satis apparet
in regēdis animandisq̄ suis corporibus, q̄ sint ap-
Dolor quid sit. petentes unitatis Quid est. n. aliud dolor, nisi qui-
dam sensus diuisionis uel corruptionis impatiēs?
Vnde luce clarius apparet q̄ sit illa anima in sui cor
poris uniuersitate auida unitatis & tenax, quæ nec K
libenter, nec indifferēter, sed potius renitēter & re-
luctanter intenditur in eam passionē corporis sui,
per quā ei⁹ unitatē atq integritatē labefactari mo-
leste accipit. Nō ergo appareret quātus inferiorib⁹
creaturis aialibus eēt appetitus unitatis, nisi dolo-
re bestiarum. Quod si nō appareret minus q̄ opus
esset admoneremur in †* illa summa & ineffabili *† * alias ab.*
unitate creatoris esse oia ista constituta. Et reuera
si pie ac diligenter attēdas, omnis creaturæ spēs &
motus, qui in animi humani cōsiderationē cadit,
eruditionē nostrā loquit, diuersis motibus & affe-
ctionibus, quasi quadā uarietate linguarū, undiq
clamans atq increpans cognoscendū esse creatorē.
Nulla. n. res est earū, quæ nec dolorē, nec uolupta-
tem sentiunt, quæ nō aliqua unitate decus proprij
generis assequat, uel oino naturæ suæ qualēcunq
stabilitatē. Nulla item res est earū, quæ uel doloris
molestias, uel blanditias sentiunt uoluptatis, quæ
nō in eoipso q̄ dolorē fugit, uoluptatemq̄ appetit,
dirēptionē se fugere unitatemq̄ appetere fateatur.
Inq̄ ipsis rōnalibus animis omnis appetitus cogni
tionis, qua illa natura lætatur, & ad unitatē refert L
omne quod percipit, & in errore nihil fugit aliud q̄
incōprehensibili ambiguitate cōfundi Omne aūt
ambiguū unde molestū est, nisi quia certā non ha
bet unitatē? Ex quo apparet omnia, siue cū offen-
dunt uel offendunt, siue cū delectant uel delectan
tur, unitatē insinuare atq ꝑdicare creatoris. Si autē
ignorātia & difficultas, à quibus istam uitā necesse
est incipere, nō sunt animis naturales, restat ut aut
officio susceptæ sint, aut irrogatę supplicio. De qb⁹
iam satis esse arbitror disputatū. Quapropter ip- *Medium quiddam inter sapientiam & stultitiam.*
se primus homo qualis factus sit, magis quęrendū
est, q̄ quō eius posteritas propagata sit. Multum n.
sibi uidentur acute proponere q̄onem qui dicunt.
Si sapiēs factus est primus homo cur seductus est?
Si autē stultus factus est, quō non est deus author
uitiorū, cum sit stultitia maximū uitiū? Quasi ue- *Cap. 24.*
ro natura humana prĕter stultitiā & sapientiā nul-
lam mediā recipiat affectionē quę nec stultitia nec
sapientia dici possit. Tūc. n. homo incipit aut stul-
tus esse aut sapiens, ut alterum horū necessario ap-
pellet, cū iam posset nisi negligeret habere sapien-
tiam, ut uitiosæ stultitiæ sit uolūtas rea Non n qs- M
quā ita desipit, ut stultū appellet infantē, quanuis
sit absurdior si uelit appellare sapientē. Vt ergo in-
fans nec stultus nec sapiens dici potest, quāuis iam
homo sit: ex quo apparet naturā hois recipere ali-
quid mediū, quod neq stultitiā neq sapientiā recte
uocaueris: ita etiā si quisquā tali affectione anima-
tus esset, qualē habent illi qui per negligētiam sa-
pientia carent, nemo eum stultū recte diceret, quē
nō uitio sed natura talē uideret. Est enim stultitia *Stultitia quid.*
rerū appetendarū & uitandarū non quælibet, sed
uitiosa ignorātia. Vnde neq animal irrationale stul-
tum dicimus, qa non accepit ut sapiens esse posset.
Appellamus tn̄ plerunq ex similitudine aliqd non
proprie. Nam & cæcitas cū maximum uitiū sit ocu
lorū, non tn̄ in catulis nascētibus uitiū est, nec pro
prie cæcitas dici potest. Si ergo ita factus est hō, ut
quāuis sapiens nondū esset, præceptū tn̄ posset ac-
cipere, cui utiq obtēperare deberet: nec illud iam
mirum est, q̄ seduci potuit: nec illud iniustum, q̄
præcepto non obtēperans pœnas luit: nec creator

eius

A eius authot uitioꝝ eſt,qa nõ habere ſapiẽtiã non-
dũ erat uitiũ hoĩs,ſi nondũ ut habere poſſet acce-
perat. Sed tñ habebat aliqd,quo ſi bene uti uellet,
ad id qđ nõ habebat aſcenderet. Aliud eſt enim eẽ
rõnale,aliud eſſe ſapientẽ Ratiõe fit qſq; præcepti
capax,cui fidem debet,ut quod præcipitur faciat.
Sicut aũt natura rõnis præceptũ capit,ſic pręcepti
obſeruatio ſapientiã. Quod eſt aũt natura ad capi
endũ præceptũ,hoc eſt uoluntas ad obſeruandũ.
Et ſicũt rationalis natura tanquã meritũ eſt pręce
pti accipiendi,ſic pręcepti obſeruatio meritum eſt
accipiendæ ſapientiæ Ex quo aũt incipit hõ pręce
pti eſſe capax,ex illo incipit poſſe peccare. Duobus
aũt modis peccat antequã fiat ſapiens. Si aut ſe nõ
accõmodet ac accipiendũ præceptũ , aut cũ acce-
perit nõ obſeruet. Sapiens aũt peccat , ſi ſe auerte-
rit à ſapientia. Sicut enim præceptũ non eſt ab illo
cui præcipitur,ſed ab illo q præcipit : ſic ſapientia
nõ eſt ab illo q illuminaꝛ, ſed ab illo q illuminat.
Quid ergo eſt uñ non laudandus ſit hoĩs creator?
Bonũ eſt enim aliquod homo & melius q̃ pecus,
B ex eo ꝙ eſt præcepti capax. Et hoc melius , cũ pce-
ptũ iam cepit. Rurſus hoc melios, cũ præcepto pa-
ruit. Et his omnibus melius,cũ æterno lumine ſa-
pientię beatus eſt. Pc̃tm̃ aũt malũ eſt in negligen-
tia,uel ad capiendũ præceptũ,uel ad obſeruandũ,
uel ad cuſtodiendã contẽplationẽ ſapientiæ . Ex
quo intelligitur,ẽt ſi ſapiens primus homo factus
†alias factus eẽt, potuiſſet tamẽ peccare. eſt,potuit tamen ſeduci. † Quod pc̃tm̃ cum eſſet in
libero arbitrio , iuſta diuina lege pœna conſecuta
eſt. Ita dicit etiã Apoſtolus Paulus , dicentes ſe eſſe
ſapientes,ſtulti facti ſunt. Supbia enim auertit à ſa
pientia. Auerſionẽ aũt ſtultitia conſequitur. Stul-
Roma. 1. titia qppe cæcitas quędã eſt,ſicut idẽ dicit,Et ob-
ſcuratũ eſt inſipiens cor eoꝝ. Vñ aũt hæc obſcura
tio,niſi ex auerſione à lumine ſapientiæ? Vnde aũt
hęc auerſio,niſi dũ ille cui bonũ eſt deus,ſibi ipſe
uult eſſe bonũ ſuũ,ſicuti ſibi eſt deus? Itaq; ad me-
ipſum,inquit,conturbata eſt aĩa mea. Et , Guſtate
Gene. 3 & eritis ſicut dij. Turbat aũt conſiderantes, quòd
ita quærunt. Stultitiáne primus homo receſſit à
deo,an recedendo ſtultus factus eſt? Quia ſi rñde-
C ris eũ ſtultitia receſſiſſe à ſapiẽtia , uidebiꝛ ſtultus
fuiſſe antequã recederet à ſapientia , ut ſtultitia illi
cauſa eſſet recedendi . Itẽ ſi rñderis eũ recedendo
ſtultũ eſſe factũ, quærunt utrũ ſtulte, an ſapienter
fecerit ꝙ receſſerit. Si enim ſapienter fecit , recte fe-
cit,nihilq́; peccauit: ſi ſtulte,iam erat,inquiunt , in
eo ſtultitia,qua factũ eſt ut recederet. Nõ eni ſtul-
te aliqd ſine ſtultitia facere poterat . Ex quo appet
eẽ qddã mediũ , quo ad ſtultitiã à ſapientia trãſiꝛ,
qđ neq; ſtulte neq; ſapiẽter factũ dici põt, quod ab
hoĩbus in hac uita cõſtitutis non niſi ex contrario
datur intelligi Sicut enim nullus mortaliũ fit ſapi
ens,niſi à ſtultitia ad ſapiẽtiã tranſeat : ipſe autem
tranſitus ſi ſtulte fit,nõ utiq; bñ fit , quod demen-
tiſſimũ eſt dicere: ſi aũt ſapienter fit,iam erat ſapi-
entia in hoĩe antequã tranſiret ad ſapientiam , qđ
nihilominus abſurdũ eſt . Ex quo intelligitur eſſe
mediũ,quod neutrum dici poſſit. Ita & ex arce ſa-
pientiæ, ut ad ſtultitiã primus hõ trãſiret,nec ſtul-
tus,nec ſapiẽs tranſitus ille fuit. Velut in ſomno &
uigilijs,neq; id eſt dormire qđ obdormiſcere, neq;
id eſt uigilare quod expergiſci, ſed trãſitus qdã ex
altero in alterũ. Verũ hoc intereſt, ꝙ ſine uolũtate

plerunq; iſta fiunt: illa aũt nunquã niſi per uolun- D
tatẽ,unde iuſtiſſimę retributiones conſequuntur.
Sed qa uoluntatẽ nõ allicit ad faciendũ quod- Non ſentire non eſt in nobis, ſed nõ aſſentiri eſt.
libet,niſi aliquod uiſum : quid aũt qſq; uel ſumat
uel reſpuat,eſt in ptãte: ſed quo uiſo tangaꝛ , nulla
ptãs eſt: fatendũ eſt & ex ſuperioribus & ex inferio
ribus uiſis animũ tangi, ut rationalis ſubſtãtia ex
utroq; ſumat qđ uoluerit,& ex merito ſumendi uel Cap. 25.
miſeria uel beatitas ſubſequatur Velut in paradiſo
uiſum ex ſuperioribus,præceptũ dei: uiſum ex in-
ferioribus,ſuggeſtio ſerpentis. Nã neq; qd ſibi pręc-
ciperetur à dño,neq; quid à ſerpente ſuggeretur,fu
it in hoĩs ptãte. Quàm ſit aũt liberũ,& ab omnib⁹
difficultatis uinculis expeditũ,in ipſa ſapientiæ ſa
nitate cõſtituto,non cedere uiſis inferioris illece-
bræ,uel hinc intelligi põt,quod etiã ſtulti ea ſupe-
rant ad ſapientiã tranſituri,etiã cũ moleſtia caren-
di pniciosarũ cõſuetudinũ peſtilentioſa dulcedi-
ne. Quæri autẽ hoc loco poteſt , ſi homini præſto
fuerint ex utraq; parte uiſa,unũ ex præcepto Dei,al
terũ ex ſuggeſtione ſerpẽtis,uñ ipſi diabolo ſugge
ſtũ ſit appetendæ impietatis conſiliũ,quo de ſub- E
limibus ſedibus laberetur. Si enim nullo uiſo tan-
gereꝛ,nõ eligeret facere quod fecit: nã ſi nõ ei aliqd
ueniſſet in mentẽ,nullo mõ intentionẽ conuertiſ-
ſet in nefas. Vnde igitur [illi] uenit in mentem, qc-
qd illud eſt quod uenit in mentem , ut ea moliręꝛ
qbus ex bono angelo diabolus fieret? Qui.n.uult
pfecto aliqd uult: quod niſi aut extrinſecus p ſen-
ſum corporis admoneatur , aut occultis modis in
mentẽ ueniat,uelle non põt. Diſcernenda igiꝛ ſunt Genera uiſorum.
gñа uiſoꝝ,quorũ unũ eſt quod proficiſcitur à uo-
luntate ſuadentis , quale illud eſt diaboli , cui hõ
cõſentiẽdo peccauit : alteꝝ à ſubiacentibus rebus
uel intentioni animi,uel ſenſibus corporis. Intẽtio
ni animi ſubiacet,excepta incõmutabilitate trini-
tatis: quæ qdẽ nõ ſubiacet,ſed eminet potius. Sub
iacet ergo intentioni animi prius ipſe animus , uñ
nos ẽt uiuere ſentimus: deinde corpus qđ admini-
ſtrat,unde ad quodlibet opandũ mẽbrũ qđ opus F
eſt cũ opus eſt mouet. Subiacent aũt ſenſui corpo-
ris quæcunq; corporea . Vt aũt in contemplatione
ſummę ſapientiæ,quæ utiq; animus nõ eſt , nã in-
cõmutabilis eſt,ẽt ſeipſum q eſt cõmutabilis ani-
mus intueatur , & ſibi ipſe quodãmodo ueniat in
mentẽ,nõ fit niſi differentia qua nõ eſt qđ deus,&
tñ aliqd eſt quod poſſit placere poſt deum. Melior
eſt aũt cũ obliuiſcitur ſui præ charitate incõmuta
bilis dei,uel ſeipſum penitus in illius cõparatione
cõtemnit. Si aũt tanquã obuius placet ſibi ad per-
uerſe imitandũ deũ,ut ptãte ſua frui uelit, tãto fit
minor,quãto ſe cupit eſſe maiorẽ. Et hoc eſt initiũ
omnis peccati ſupbia , & initiũ ſuperbiæ hominis Eccleſ. 10
apoſtatare à deo Supbiæ aũt diaboli acceſſit ma-
leuolẽtiſſima inuidia,ut hanc ſupbiã homini per-
ſuaderet,p quã ſentiebat ſe eſſe damnatũ. Vnde fa-
ctũ eſt,ut pœna hoĩem ſuſciperet emendatoria po
tius q̃ interfectoria,ut cui ſe diabolus ad imitatio
nẽ ſuperbiæ præbuerat,ei ſe dñs ad imitationẽ hu
militatis præberet,p quẽ nobis æterna uita pmit-
titur: ut prærogato nobis Chriſti ſanguine , poſt
labores miſeriasq; ineffabiles,tanta charitate libe
ratori noſtro inhæreamus,& tanta eius in eũ clari
tate rapiamur , ut nulla nos uiſa ex inferioribus à
cõſpectu ſupiore detrahant : quãquã & ſi aliqd

G huic intentioni nostræ suggeretur ab appetitu inferiorũ, sẽpiterna nos diaboli dãnatio cruciatuq; reuocarẽt. Tanta est aũt pulchritudo iustitię, tanta iucunditas lucis æternæ, hoc est, incõmutabilis ueritatis, atq; sapiẽtiæ, ut etiã si nõ liceret amplius in ea manere, quàm unius diei mora, ꝓpter hoc solũ innumerabiles anni huius uitę pleni delitijs & circũfluẽtia tẽpaliũ bonorũ recte meritoq; cõtemnerentur. Non enim falso aut paruo affectu dictũ est: Quoniã melior est dies unus in atrijs tuis sup milia, quanquã & alio sensu possit intelligi, ut milia dierum in tẽpis mutabilitate intelligantur: unius aũt diei nomine incommutabilitas æternitatis uocetur. Nescio me aliquid prætermisisse, quod ex nostra rñsione, quantũ dñs præbere dignatus est, tuis interrogationibus desit: quanquã & si tibi aliqd occurrit, modus libri nos iam finẽ facere, & ab hac disputatione requiescere aliquando cõpellit.

Psal. 83.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE VERA Religione Liber.

H

Philosophi de religione quid senserint. Cap. 1.

CVM omnis uitæ bonæ ac beatę uia in uera religione sit constituta, qua unus deus colitur, & purgatissima pietate cognoscitur, principiũ naturarũ omnium à quo omnis uniuersitas & inchoatur & perficitur & continetur, hinc euidentius error deprehenditur eorũ populorũ, q multos deos colere quàm unum uerũ deum & dominũ omniũ maluerunt, ꝙ eorũ sapientes, quos philosophos uocant, scholas habebant dissentientes & templa cõmunia. Non enim uel populos uel sacerdotes latebat, de ipsorũ deorũ natura quàm diuersa sentirent, cũ suam quisq; opinionẽ publice profiteri nõ formidaret, atq; omnibus si posset ꝑsuadere moliretur, omnes tamen cum sectatoribus suis diuersa & aduersa sentientibus, ad sacra cõmunia nullo prohibẽte ueniebãt. Non nunc agitur quis eorũ uerius senserit, sed certe illud satis quãtũ mihi uidetur apparet, aliud eos in religione suscepisse cũ populo, & aliud eodẽ ipso populo audiente defendisse priuatim. Socrates tñ audacior cæteris fuisse perhibetur, iurando per canẽ quemlibet & lapidẽ quẽlibet, & qcqd iuratu ro eẽt in prõptu, & quasi ad manũ occurrisset. Credo intelligebat qualiacunq; opera naturæ, quæ administrante diuina prouidentia gignerẽtur, multo q̃ hoim & quorũlibet opificũ esse meliora, & iden diuinis honoribus digniora q̃ ea quę in tẽplis colebantur. Non ꝙ uere lapis & canis essent colenda sapientibus, sed ut hoc modo intelligerent q possent, tanta supstitione demersos eẽ hoies, ut emergentibus hic esset tam turpis demonstrandus gradus: ad quem uenire si puderet, uiderent quanto magis pudendũ esset in turpiore consistere. Simul & illos qui mundum istum uisibilem, summum deum esse opinabantur, admonebat turpitudinis suæ, docens esse consequens, ut quilibet lapis tanquã summi dei particula iure coleretur. Quod si execrarentur, mutarent sententiam, & unum deũ colerent, quem solũ supra mentes nostras esse, & à quo omnem animam & totum istum mundũ fabricatum esse cõstaret. Postea suauius ad legendũ

I

De dijs quid Socrates senserit. c. 2.

Mundus hic pro deo habitus.

quàm potentius ad persuadendum scripsit Plato. Non enim sic nati erant [isti, id est, Socrates & Plato] ut populorũ suorum opinionẽ ad uerũ cultum ueri dei a simulacrorũ superstitione, atq; ab huius mundi uanitate cõuerterent. Itaq; & ipse Socrates cũ populo simulacra uenerabatur, & post eius dãnationem mortemq; nemo ausus est iurare p canẽ nec appellare quẽcunq; lapidem Iouẽ, sed hæc tantummodo memoriæ literisq; mandare. Quod utrum timore seueritatis, an aliqua cognitione temporũ fecerint, iudicare nõ est meum. Illud tamen fidentissime dixerim, pace horum omniũ qui eorũ libros peruicaciter diligunt, Christianis temporibus quæ nam religio potissimũ tenenda sit, & quę ad ueritatẽ ac beatitatem uia est, non esse dubitandum. Si enim Plato ipse uiueret, & me interrogantem non aspernaretur, uel potius si quis eius discipulus eoipso tempore quo uiuebat, eũ interrogaret: cum sibi ab illo persuaderetur, non corporeis oculis, sed pura mente ueritatem uideri, cui quæcunq; anima inhæsisset, eam beatam fieri atq; perfectam: ad quam percipiendam nihil magis impedire, q̃ uitam libidinibus deditam & falsas imagines rerum sensibilium, quæ nobis ab hoc sensibili mundo per corpus impressæ, uarias opiniones erroresq; generarent: quãobrem sanandũ esse animum ad intuendam incõmutabilẽ rerũ formam, & eodem modo semper se habentem, atq; undiq; sui similẽ pulchritudinem, nec distentã locis, nec tempore uariatam, sed unum atq; idem omni ex parte seruantem, quam non crederent esse homines, cũ ipsa uere summeq; sit: cætera nasci, occidere, fluere, labi, & tamen inquantum sunt, ab illo æterno deo p eius ueritatem fabricata consistere: in qbus animæ tantũ rationali & intellectuali datum est, ut eius æternitatis contemplatione ꝑfruatur atq; afficiatur, orneturq; ex ea, æternamq; uitã possit mereri. Sed dum nascentium atq; transeuntium rerũ amore ac dolore sauciatur, & dedita cõsuetudini huius uitæ atq; sensibus corporis, inanibus euanescit imaginibus, irridet eos qui dicũt eẽ aliqd, quod nec istis uideatur oculis, nec ullo phãtasmate cogitetur, sed mente sola & intelligentia cerni queat. Cum hæc ergo à magistro sibi persuaderentur, si ex eo quæreret ille discipulus, utrũ si quisquã existeret uir magnus atq; diuinus, qui talia populis persuaderet credẽda saltem, si ꝑcipere non ualerent, aut si qui possent percipere, nõ prauis opinionibus multitudinis implicati, uulgaribus obruerentur erroribus, eũ diuinis honoribus dignũ iudicaret: rñderet credo ille, non posse hoc ab homine fieri, nisi quẽ forte ipsa dei uirtus atq; sapientia ab ipsa rerum natura exceptum, nec hominum magisterio sed intima illuminatiõe ab incunabulis illustratũ, tanta honestaret gratia, tanta firmitate roboraret, tanta deniq; maiestate subueheret, ut omnia contemnendo quę praui hoies cupiunt, & omnia ꝑpetiendo quæ horrescunt, & oia faciendo quæ mirantur genus humanũ ad tam salubrem fidẽ summo amore atq; authoritate conuerteret. De honoribus uero eius frustra se cõsuli, cũ facile possit existimari quantũ honoris debeat sapientiæ dei, qua gestante & gubernante ille pro uera salute generis humani, magnũ aliqd ꝓmeruit, & quod supra hoies esse mereretur. Quæ si facta

K

Per Iouẽ lapidem.

agenti mire conuersi ad Christũ. Cap 3.

Ex Platone.

L

M

A ſunt, ſi literis monimẽtiſq; celebrant: ſi ab una re-
gione terrarum, in qua ſola unus colebat deus, & ubi
talẽ naſci oportebat, p totũ orbẽ terrarum miſſi ele-
cti uiri, uirtutibus atq; ſermonibus diuini amoris
incẽdia cõcitarunt, ſi cõfirmata ſaluberrima diſci
plina, illuminatas terras poſteris reliquerũt. Et ne
de pteritis loquar, q̃ põt quiſq; nõ credere, ſi hodie
per gẽtes populoſq; predicat In principio erat uer
Ioan. 1 bum, & uerbũ erat apud deũ, & deus erat uerbũ,
hoc erat in principio apud deũ, Oĩa per ipſum fa-
cta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Si ad hoc per-
cipiendũ, diligendũ, perfruendũ, ut aĩa ſanetur, &
tantę luci hauriendę mentis acies conualeſcat, di
Matth. 6 citur auaris, Nolite uobis cõdere theſauros in ter-
ra, ubi tinea & erugo exterminant, & ubi fures effo
diũt & furant: ſed theſaurizate uobis theſauros in
cęlo, ubi neq; tinea neq; rubigo exterminat, neq; fu
res effodiũt, neq; furãtur: Vbi n eſt theſaurus tuus,
Galat. 6 ibi eſt & cor tuũ. Dicit luxurioſis, Qui ſeminat in
carne, de carne metet corruptionẽ: q ſeminat i ſpi-
ritu, de ſpiritu metet uitã æternã. Dicitur ſuperbis
Luce 14 Qui ſe exaltat humiliabit, & q ſe humiliat exalta-
B bitur. Dicitur iracũdis, Accepiſti alapã, para alterã
Matt. 5 maxillã. Dicitur diſcordioſis, Diligite inimicos ue
Luce 6 ſtros [benefacite iis q oderũt uos.] Dicitur ſuper-
Luce 17 ſtitioſis, Regnũ dei intra uos eſt. Dicitur curioſis,
2. Cor. 4 Nolite q̃rere q̃ uidentur, ſed q̃ nõ uidentur: quę. n.
1 Ioan. 2 uidentur tpalia ſunt, quæ aũt non uidentur æter-
na ſunt. Poſtremo dicitur oĩbus, Nolite diligere
mundũ, neq; ea q̃ in mũdo ſunt: Qm̃ omne qđ in
mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupi-
ſcentia oculorum, & ambitio ſeculi. Si hęc per totum
orbẽ iam populis leguntur, & cũ ueneratione libẽ
tiſſime audiuntur: ſi poſt tm̃ ſanguinẽ, tãtos ignes,
tot cruces martyrũ, tanto fertilius & uberius uſq;
ad Barbaras nationes eccleſiæ pullularunt: ſi tot
iuuenum & uirginũ milia contemnentiũ nuptias,
caſteq; uiuentium iam nemo miratur. Qđ cũ feciſ
ſet Plato, uſqueadeò peruerſam temporum ſuorũ
timuit opinionẽ, ut perhibeat ſacrificaſſe naturæ,
[naturã execratus] ut tanq̃ pctm̃ illud aboleretur:
ſi hęc ſic accipiũtur, ut quo antea talia diſputare,
ſic nunc contra diſputare monſtruoſum ſit: ſi tali
pollicitationi atq; ſponſioni p oẽs terrarũ partes,
C quas homines incolũt, ſacra chriſtiana tradũtur,
ſi hęc quotidie legũtur i eccleſiis, & à ſacerdotib⁹
exponũtur, ſi tũdũt pectora, q conãtur hæc imple
re: ſi tã innumerabiles aggrediũtur hãc uiã, ut de-
ſertis diuitiis & honorib⁹ huius mũdi ex omni ho
minũ genere uni deo ſummo totã uitã dicare uo-
lentiũ, deſertę quondã inſulæ, ac multarũ terrarũ
ſolitudo cõpleatur. Si deniq; ſe per urbes atq; op-
pida, caſtella, uicos & agros et uillaſq; priuatas in-
tm̃ aperte perſuadetur & appetitur à terrenis auer
ſio, & in unũ deũ uerumq; cõuerſio, ut quotidie p
uniuerſum orbẽ humanũ genus una penẽ uoce re
ſpondeat, ſurſum corda ſe habere ad dominũ, qđ
adhuc oſcitamus crapulã heſternã, & in mortuis
pecudibus diuina eloqa perſcrutamur? Si quãdo
aũt ad diſputationẽ uenitur. Platonico noĩe ora
crepantia, q̃ pectus uero deo plenũ, magis habere
De amore geſtimus. Qui ergo ſenſibilem iſtum mundum
cœleſtiũ. contẽnere & aĩam uirtute purgandã, ſummo deo
Cap 4 ſubiicere atq; ſubiugare nonũ aut malũ putãt, alia
ratione refellendi ſunt: ſi tñ cũ his dignum eſt di
ſputare. Qui aũt bonũ & appetendũ fatentur, co- D
gnoſcant deũ & cedãt deo, p quẽ populis iã oĩbus
hæc credenda perſuaſa ſunt. Qđ utiq; ab ipſis fie-
ret, ſi tm̃ ualerent: aut ſi nõ fieret, crimẽ inuidẽtię
uitare nõ poſſent. Ergo cedãt ei à quo factum eſt,
nec curioſitate aut inani iactãtia impediant quo
minus agnoſcant qđ interſit inter paucorũ tumi-
das cõiecturas, & manifeſtã ſalutẽ correptionẽq;
populorũ. Illi n. ſi reuiuiſcerẽt quorum iſti nomi
nibus glorĩantur, & inuenirent refertas eccleſias,
tẽplaq; deſerta, & à cupiditate bonorũ tpalium &
fluentiũ ad ſpem uitę æternę & bona ſpiritalia &
intelligibilia uocari & currere humanũ gen⁹, dice
rẽt fortaſſe (ſi tales eſſent quales fuiſſe memorant)
hæc ſunt q̃ nos pſuadere pplis nõ auſi ſummus, &
eorum potius conſuetudini ceſſimus, q̃ illos in nr̃am
fidẽ uoluntatemq; traduximus. Itaq; ſi hãc uitam Platonici
illi uiri nobiſcũ rurſum agere potuiſſent, uiderent minimũ
profecto cuius authoritate facilius conſuleretur abſunt à
hominibus, & paucis mutatis uerbis atq; ſentẽtiis Chriſtia
Chriſtiani fierent, ſicut pleriq; recentiorũ noſtro- nis.
rumq; tẽporũ Platonici fecerũt. Aut ſi hoc non fa
terent neq; facerent, in ſuperbia & inuidia rema- E
nentes, neſcio utrũ poſſent ad eaipſa q̃ appetenda
& deſyderãda eſſe dixerãt, cũ iſtis ſordib⁹ uiſcoq;
reuolare. Nã tertio uitio curioſitatis in pcontãdis In Phae-
dęmonibus, quo iſti maxime cũ qbus nũc agitur dro. Itẽ
pagani à Chriſtiana ſalute reuocant: q a nimis pue 9. de leg.
rile eſt, neſcio utrum tales illi præpedirentur uiri. ac Timeo
Sed quoquo modo ſe hẽat philoſophorum iactã- In quib⁹
tia, illud cuiuis itelligere facile ẽ, religionẽ ab eis ſectis ue-
nõ eſſe quęrendã, q eadẽ ſacra ſuſcipiebant cũ po ra religio
pulis, & de ſuorum deorum natura ac ſummo bono, di Cap 5
uerſas cõtiariaſq; ſententias in ſcholis ſuis eadem
teſte multitudine perſonabãt. Qđ ſi hoc unũ tan
tũ uitiũ Chriſtiana diſciplina ſanatũ uideremus,
ineffabili laude pdicãdã eſſe neminẽ negare opor
teret. Hæreſes nãq; tã innumerabiles à regula Chri
ſtianitatis auerſę, teſtes ſunt nõ admitti ad cõican
da ſacramenta eos q de patre deo, & ſapiẽtia eius, Mun⁹ di-
& munere diuino aliter ſentiũt, & hoĩbus perſua- uinũ, ſpi
dere conantur, q̃ ueritas poſtulat. Sic n creditur & ritus ſan-
docetur qđ eſt humanæ ſalutis caput, non aliam ctus.
eſſe philoſophiã. i. ſapientiæ ſtudiũ, & aliã religio-
nẽ, cũ ii quorum doctrinam nõ approbamus, nec ſa- F
cramenta nobiſcũ cõmunicant. Qđ in illis minus
mirandum eſt, qui eorum quoque ſacramentorũ
ritu diſpares eſſe uoluerũt, ſicut neſcio q ſerpenti-
ni q appellantur Manichęi, ſicut alii nonnulli. Sed Mãichei
in illis magis animaduertẽdũ hoc magiſq; prędi-
candũ, q paria ſacramenta celebrantes, tñ qa ſen-
tẽtia diſpares ſunt, & errores ſuos aĩoſius defende
re q̃ cautius corrigere maluerũt, excluſi à catholi-
ca cõione & à participatione quanuis pariũ ſacra
mentorũ, propria uocabula, pprioſq; conuentus,
non in ſermone tm̃ ſed ẽt in ſuperſtitione merue-
runt: ut Photiniani, Arriani, multiq; prętere. Nam
de iis q ſchiſmata fecerũt, alia quæſtio eſt. Poſſet Photinia
enim eos area dominica uſq; ad tempus ultimę uẽ ni & Ar
tilationis uelut paleas ſuſtinere, niſi uento ſupbiæ riani.
nimia leuitate ceſſiſſent, & ſeſe a nobis ultro ſepa-
raſſẽt. Iudęi uero q̃uis uni oĩpotẽti deo ſupplicẽt,
ſola tñ tẽporalia & uiſibilia bona de illo expectã
tes, rudimẽta noui populi ab humilitate ſurgẽtia,
in ipſis ſuis ſcripturis nimia ſecuritate noluerunt

G aduertere,atq; ita in ueteri hoie remanſerunt. Quæ
cũ ita ſint,neq; in cõfuſione paganorũ,neq; in pur-
gamentis hęreticorũ, neq; in languore ſchiſmatico
rum,neq; in cæcitate Iudæorũ quærẽda eſt religio,
ſed apud eos ſolos,qui Xp̃iani,catholici, uel ortho
doxi nominãtur.i. integritatis cuſtodes,& recta ſe-
ctãtes. Hæc.n.eccleſia catholica per totũ orbem
ualidè lateq; diffuſa,oibus errantibus utitur ad ꝑ-
fectus ſuos, & ad eorũ correctionẽ cũ euigilare uo-
luerint. Vtitur.n gentibus ad materiã operationis
ſuæ,hæreticis ad probationẽ doctrinæ ſuæ , ſchiſ-
maticis ad documentũ ſtabilitatis ſuæ, Iudæis ad
cõparationem pulchritudinis ſuę. Alios ergo inui-
tat,alios excludit, alios relinquit , alios antecedit,
oibus tñ gratiæ dei participãdæ dat poteſtatẽ:ſiue
illi informãdi ſint adhuc,ſiue reformandi, ſiue re-
colligẽdi,ſiue admittendi. Carnales aũt ſuos.i.ui-
uentes,aut ſentiẽtes carnaliter,tanq̃ paleas tolerat,
qbus in area frumenta tutiora ſunt, donec talibus
tegminibus exuant. Sed qa in hac area pro uolũta-
te quiſq; uel palea uel frumentũ eſt, tandiu ſuſtinet
peccatũ aut error cuiuslibet,donec aut accuſatorẽ
H inueniat,aut prauam opinionẽ pertinaci animoſi-
tate defendat. Excluſi autẽ aut pœnitẽdo redeunt,
aut in nequitiã male liberi defluunt admonitionẽ
noſtræ diligẽtię:aut ſchiſma faciũt ad exercitatio-
nem noſtræ patiẽtiæ:aut hæreſim aliquã gignunt,
ad examen ſiue occaſionẽ nr̃æ intelligẽtiæ. Hi ſunt
exitus Chriſtianorũ carnaliũ, qui nõ potuerũt cor
rigi aut ſuſtineri. Sæpe etiã ſinit diuina prouidẽtia
per nõnullas nimiũ turbulentas carnaliũ hominũ
ſeditiones expelli de cõgregatione Chriſtiana, etiã
bonos uiros. Quam cõtumeliã uel iniuriam ſuam
cũm patientiſsime pro eccleſiæ pace tulerint , neq;
ullas nouitates uel ſchiſmatis, uel hæreſis moliti
fuerit,docebunt hoies q̃ uero affectu,& quãta ſyn-
ceritate charitatis deo ſeruiendũ ſit. Taliũ ergo ui-
rorum propoſitũ eſt, aut ſedatis remeare turbinibus:
aut ſi id nõ ſinantur,uel eadẽ tẽpeſtate perſeueran
te,uel ne ſuo reditu talis aut ſæuior oriatur, tenent
uoluntatẽ cõſulendi etiã eiſipſis,quorũ motibus
pturbationibusq; ceſſerunt,ſine ulla cõuenticulo-
rum ſegregatione uſq; ad mortẽ defendẽtes & teſti
monio iuuãtes eam fidẽ , quã in eccleſia catholica
I p̄dicari ſciunt. Hos coronat in occulto pater in oc-
culto uidens. Rarũ hoc uidetur genus,ſed tñ exem
pla non deſunt:immo plura ſunt q̃ credi poteſt. Ita
oibus generibus hominũ & exemplorũ ad anima-
rum curationẽ, & ad inſtitutionẽ ſpiritalis populi
utitur diuina prouidẽtia. Quamobrem cũ ante
paucos annos promiſerim tibi ſcribere chariſsime
mihi Romaniane,qd de uera religione ſentirẽ, tem
pus nunc eſſe arbitratus ſum,poſtq̃ tuas acerrimas
interrogatiões ſine ullo certo fine fluctuarẽ,ea cha-
ritate qua tibi obſtrictus ſum,diutius ſuſtinere nõ
poſſum. Repudiatis igit oibus, q neq; in ſacris phi-
loſophant,nec in philoſophia cõſecrant:& ijs q uel
praua opinione,uel aliqua ſimulatione †ſuperbiẽ-
tes,à regula & cõione eccleſię catholicæ deuiarũt:
& ijs qui ſanctarũ ſcripturarũ lumẽ & ſpiritalis po
puli gratiã,quod nouum teſtamentũ uocatur, ha-
bere noluerunt , quos quanta potui breuitatę per-
ſtrinxi. Tenẽda eſt nobis Chriſtiana religio,& eius
eccleſię cõicatio quæ catholica eſt,& catholica no
minatur,non ſolũ a ſuis,uerũ etiã ab oibus inimi-
cis. Velint.n.nolint ue ipſi quoq; hæretici , & ſchiſ- K
matum alumni, qñ non cũ ſuis,ſed cũ extraneis lo
quuntur,catholicã nihil aliud q̃ catholicã uocant.
Non.n.poſſunt intelligi, niſi hoc eam noie diſcer-
nant,quo ab uniuerſo orbe nuncupatur. Huius re-
ligionis ſectãdæ caput eſt hiſtoria & prophetia di-
ſpenſationis tẽporalis diuinæ prouidẽtiæ,pro ſalu
te generis humani in æternã uitam reformãdi atq;
reparandi . Quæ cũ credita fuerit,mentẽ purgabit
uitę modus de diuinis pręceptis cõciliatus,& ido-
neam faciet ſpiritalibus percipiẽdis,quæ nec pręte
rita ſunt nec futura,ſed eodẽ modo ſemper manẽ-
tia,nulli mutabilitati obnoxia.i.unũ ipſum deum
patrẽ & filiũ & ſpiritũſanctũ: qua trinitate quantũ
in hac uita datum eſt cognita , ois intellectualis &
aialis & corporalis creatura, ab eadẽ trinitate crea
trice eſſe inquantũ eſt,& ſpeciẽ ſuam habere, & or-
dinatiſsime adminiſtrari ſine ulla dubitatione p-
ſpicitur : nõ ut aliã partẽ totius creaturæ feciſſe in-
telligatur pater,& aliã filius,& aliã ſpirituſſanctus,
ſed & ſimuliter oiã, & unamquanq; naturam patrẽ
feciſſe per filiũ in dono ſpirituſſancti. Omnis.n res
uel ſubſtãtia,uel eſſentia,uel natura,uel ſi quo alio L
uerbo melius enunciatur,ſimul hæc tria habet, ut
& unũ aliqd ſit, & ſpecie propria diſcernatur á cæ-
teris,& rerũ ordinẽ non excedat. Quo cognito,
ſatis apparebit quantũ homo aſſequi poteſt, q̃ ne-
ceſſarijs & inuictis & iuſtis legibus,deo & domino
ſuo cuncta ſubiecta ſint:ex quo illa oia quę primo
credidimus,nihil niſi authoritatem ſecuti , partim
ſic intelligunt,ut uideamus eſſe certiſsima, partim
ſic ut uideamus fieri poſſe , atq; ita fieri oportuiſſe,
doleamusq; illos hoc nõ credentes , qui nos antea
credẽtes irridere,q̃ nobiſcũ credere maluerunt. Nõ
enim iam illa hois ſacroſancta ſuſceptio , & uirgi-
nis partus,& mors filij dei pro nobis,& reſurrectio
à mortuis,& in cœlũ aſcenſio, & cõſeſſus ad dexte
ram patris, & peccatorũ abolitio,& iudicij dies,&
corporũ reſuſcitatio , cognita æternitate trinitatis
& mutabilitate creaturæ credunt tantũ, & nõ etiã
iudicãtur ad ſummi dei miſericordiam,quã generi
humano exhibet, ptinere . Sed qm̃ ueriſsime dictũ
eſt:Oportet multas hęreſes eſſe,ut ꝓbati manifeſti
fiant inter uos,utamur etiã iſto diuinæ prouidẽtię
beneficio. Ex his n hominibus hæretici fiunt, qui M
etiam ſi eſſent in eccleſia, nihilominibus errarent.
Cum aũt foris ſunt,plurimũ proſunt, nõ uerũ do-
cendo,quod neſciunt, ſed ad uerũ quærendũ car-
nales, & ad uerum aperiendũ ſpiritales catholicos
excitãdo . Sunt.n.innumerabiles in eccleſia ſancta
deo probati uiri, ſed manifeſti non fiunt inter nos
quandiu imperitiæ nr̃ę tenebris delectati dormire
malumus, q̃ lucẽ ueritatis intueri. Quapropter mul-
ti ut diẽ dei uideant & gaudeant , per hæreticos de
ſomno excitant. Vtamur igitur etiã hęreticis,nõ ut
eorũ approbemus errores,ſed ut catholicã diſcipli
nam aduerſus eorũ inſidias aſſerẽtes,uigilantiores
& cautiores ſimus, etiam ſi eos ad ſalutẽ reuocare
nõ poſſumus. Credo.aũt affuturũ deum , ut iſta
ſcriptura p̄cedente pietate legẽtibus bonis, nõ ad-
uerſus unã aliquam,ſed aduerſus oẽs prauas & fal-
ſas opiniones poſsit ualere . Contra eos tñ potiſsi-
mũ eſt inſtituta , q duas naturas uel ſubſtãtias ſin-
gulis principijs aduerſus inuicẽ rebelles eſſe arbi-
trant. Offenſi.n.quibuſdã rebus,& rurſus qbuſdã
delectati,

Et bonis & malis utitur eccleſia.c.6.

Conſtantia ſanctorum pro eccleſia.

Catholicæ eccleſiæ laus. Cap.7.

†ſimultate.

Varietas ſectarum proſunt eccleſiæ. Cap.8.

1. Cor.11.

Manichæorum error de duabus animabus. Cap.9.

A delectati,nõ eas qbus offendunt,sed earũ quibus
delectantur,uolũt esse authorem deum. Et cũ cõ
suetudinẽ suã uincere nequeunt, iã carnalibus la-
queis irretiti, duas aias esse in uno corpore existi-
mãt:unã de deo,quæ naturalr hoc sit qđ ipse,alte
ram de gente tenebrarum,q̃ deus nec genuerit nec
fecerit,nec protulerit,nec abiecerit,sed q̃ suã uitã,
suam terrã,suos fœtus & aialia, suũ postremo ha-
buerit regnũ,ingenitumq́ principiũ:Sed quodam
tpe aduersus deũ rebellasse, Deũ autẽ cũ aliud qđ
faceret non haberet,& q̃uo aliter posset hõsti resi-
stere non inueniret,necessitate oppressum misisse
huc aiam bonã, & quandam particulam suę sub-
stantiæ,cuius commixtione atq; miseria,hostẽ tẽ-
peratũ esse somniant,& mundum fabricatũ. Neq;
nunc opiniones eorum refellimus,qđ partim iã feci-
mus,partim quantũ deus siuerit faciemus. Sed in
hoc opere q̃uo aduersus eos fides catholica tuta
sit,& q̃uo non perturbet aium ea qbus commoti
hoies in eorum cedunt sententiam, rationibus quas
dñs donare dignatur, quantũ possumus demon-
stramus. Illud sanè in pmis tenere te uolo, q bene
B nosti aium meum, non hoc me fugiendæ arrogã-
tiæ gratia quasi solenniter dicere,qcqd in his lite-
ris erroris iueniri poterit, hoc solũ mihi eẽ tribuẽ
dũ:quicqd aũt uerum & conuenienter expositũ, uni
1. Retra- oium bonorũ munerũ largitori deo. Quãobrẽ
cta. ca.13 sit tibi manifestũ atque perceptũ, nullũ errorem
Error un in religione esse potuisse,si aia pro deo suo nõ co-
de,et q̃uo leret animã,aut corpus, aut phantasmata sua,aut
defendi- horum aliqua duo cõiuncta, aut certe simul oia:
tur uera sed in hac uita societati generis humani sine dolo
religio. tpaliter cõgruens ęterna meditaretur, unũ deum
Cap.10 colens,Qui nisi permaneret incõmutabilis,nulla
mutabilis natura remaneret:Mutari aũt aiam pos
se,non qdẽ localiter,sed tñ temporaliter,suis affe-
ctionibus quisq; cognoscit:Corpus uero & tẽpo-
ribus & locis esse mutabile cuiuis aduertere facile
Phantas- est.Phãtasmata porrò nihil sunt aliud, q̃ de specie
mata qd corporis corporeo sensu tracta figmenta:q̃ memo
sint. riæ mandare ut accepta sunt, uel partiri,uel mul-
tiplicare,uel cõtrahere,uel distẽdere,uel ordinare,
uel perturbare, uel quolibet modo figurare cogi-
C tãdo facillimum est, sed cũ uerũ q̃ritur, cauere &
1. Retra- uitare difficile Non ergo creaturę potius q̃ creato
cta.ca. 13 ri seruiamus,nec euanescamus, in cogitationibus
nostris, & perfecta religio est. Aeterno n. creatori
adhęrẽtes,& nos ęternitate afficiamur necesse est.
Sed qa hoc aia peccatis suis obruta & implicata p
seipsam uidere ac tenere nõ posset. nullo in rebus
humanis ad diuina capessenda iterposito gradu,
per quẽ ad dei similitudinẽ à terrena uita hõ nite
retur,ineffabili misericordia dei tẽporalia dispẽ-
satione per creaturã mutabilẽ, sed tñ æternis legi
bus seruientẽ, ad cõmemorationẽ pmę suę perfe
ctęq; naturæ, partim singulis hominibus, partim
uero ipsi hominũ generi subuenit. Ea est nostris
1. Retra- tẽporibus Christiana religio,q̃ cognoscere ac seq.
cta.ca.13 securissima & certissima salus est. Defendi aũt ad-
uersus loquaces & aperiri q̃rentib⁹, multis modis
põt, oĩpotente ipso deo per seipsum demonstrãte
quæ uera sunt,& ad hæc intuenda & percipienda,
bonas uoluntates per bonos angelos & quoslibet
hoies adiuuãte,Eo modo aũt quisque utitur, quẽ
uidet cõgruere iis cũ qbus agit:Ego itaq; diu mul

tumq́ cõsyderans,quales oblatrãtes,& quales q̃rẽ D
tes expertus sum, uel q̃lis ipse siue cũ latrarẽ siue
cũ quęrerẽ fuerim,hoc modo mihi utẽdũ putaui.
Quę uera esse perspexeris,tene,& ecclesiæ catholi-
cę tribue:q̃ falsa,respue,& mihi q hõ sum ignosce:
q̃ dubia,crede,donec aut respuenda esse, aut uera
esse,aut semp credẽda esse,uel ratio doceat, uel p̃-
cipiat authoritas, Intende igit in hęc quæ sequunt
diligẽter & pie quãtũ potes. Tales.n adiuuat de⁹. 1. Retra-
cta.ca.13
Nulla uita est q̃ nõ sit ex deo, qa deus utiq; sum Quæ ue-
ma uita est,& ipse fons uitæ:nec aliqua uita iquã- ra uita
tum uita est,malũ est,sed inquantũ uergit ad mor aut mors.
tẽ:Mors autẽ uitæ non est nisi neqtia, q ab eo qđ Cap.11
nequicquã sit dicta est. Et ideo nequissimi hoies
nihili hoies appellantur. Vita ergo uoluntario de- De agone
fectu deficiẽs ab eo q eã fecit,& cuius essentia frue xp̃iano
batur, & uolens cõtra dei legẽ frui corporibus,q- cap 5
bus eã p̃fecit, uergit ad nihilum. Et hæc est nequi
tia,non qa corpus iã nihilũ est, nam & ipsum ha-
bet aliq̃ cõcordiã partium suarum, sine qua oino
esse non posset. Ergo ab eo factum est & corpus, q
omnis concordię caput est. Habet corpus quãdã E
pacẽ suę formæ,sine qua prorsus nihil esset. Ergo
ille est & corporis cõditor,à quo pax ois est,& qui
forma est infabricata atq; oium formosissima. Ha
bet aliq̃ speciẽ sine qua corpus non est corpus. Si
ergo quæritur quis instituerit corpus,ille q̃rat qui
est oium speciosissimus. Ois.n. species ab illo est.
Quis est aũt hic,nisi unus deus, una ueritas, una
salus oium, & prima atq; summa essentia, ex q̃ est
omne quicqd est, inquantũ est:quia inquantũ est
quicqd est,bonũ est. Et ideo ex deo non est mors.
Non.n. deus mortẽ fecit,nec lętatur in perditione Sapien. 1
uiuorum: qm̃ summa essentia esse facit omne qđ
est,unde & essentia dicitur. Mors aũt non esse co-
git quicqd moritur,inquantũ moritur. Nam si ea
quæ moriuntur penitus morerentur, ad nihilum
sine dubio peruenirent:Sed tm̃ moriuntur,quãtũ
minus essentię * participant. Quod breuius ita * aliàs,
dici põt,Tanto magis moriuntur, quanto minus esse.
sunt. Corpus aũt minus est,q̃ uita quęlibet,qm̃ q̃-
tuluncunq; manet in specie,per uitam manet,sine
qua unumquodq; aial,sine qua uniuersa mũdi na
tura administrat. Corp⁹ ergo magis subiacet mor F
ti,& ideo uicinius est nihilo. Quapp uita quę fru
ctu corporis delectata negligit deũ,inclinatur ad
nihilum,& ista est nequitia. Hoc aũt pacto uita Lapsus et
carnalis & terrena efficit, & ob hoc ẽt caro & ter- reparatio
ra nominant,& quamdiu ita est, regnũ dei nõ pos totius hoĩs
sidebit, & eripietur ei qđ amat. Id enim amat qđ Cap. 12
minus est q̃ uita,qa corpus est: & ppter ipsum pec
catum qd amatur fit corruptibile,ut fluẽdo dese-
rat amatorẽ suũ,quia & ille hoc amando deseruit
deũ. Præcepta.n. eius neglexit dicẽtis : Hoc man-
duca,& hoc noli. Trahitur ergo ad pœnas, qa di-
ligendo inferiora,in egestate uoluptatem suarum,&
in doloribus apud inferos ordinat. Quid est.n. do
lor q dicitur corporis, nisi corruptio repẽtina sa-
lutis eius rei q̃ male utendo aia corruptioni fecit
obnoxiã? Quid est aũt dolor qui dicitur animi,ni
si carere mutabilibus rebus qbus fruebat,aut frui
se posse sperauerat? Et hoc est totũ qđ dicitur ma
lum.i. peccatũ & pœna peccati. Si aut dum in hoc
stadio uitę humanę aia degit, uincat eas quas ad-
uersum se nutriuit cupiditates fruẽdo mortalib⁹,

G & ad eas uincendas gratia dei se adiuuari credat,
mēte illi seruiēs & bona uolūtate, sine ulla dubita
tiōe reparabit, & à multis mutabilibus ad unū in-
cōmutabile reuertetur, reformata p sapientiā non
formatā, sed p quā formant uniuersa, fruetur & deo
1. Cor. 2. p spiritūsanctū, quod est donū dei. Ita fit hō spiri-
talis omnia iudicans, ut ipse à nemine iudicetur, di
Matt. 22. ligens dn̄m Deū suū in toto corde suo, in tota ani-
ma sua, in tota mente sua, & diligens proximū suū
nō carnaliter, sed tanquā seipsum. Se aūt spiritali-
1. Retrac. ter diligit, q ex toto quod in eo uiuit deū diligit.
cap. 13. In his enim duobus præceptis tota lex pendet &
prophetæ. Inde iam erit cōsequēs, ut post mortem
corporalē, quā debemus primo pc̄tō, tp̄e suo atq;
ordine suo hoc corpus restituatur pristinę stabili-
tati, quā non p se habebit, sed p animā stabilitā in
deo. Quę rursus nō p se stabilitur, sed p deum quo
fruitur, ideoq; amplius q̄ corpus uigebit. Corpus
enim p ipsum uigebit, & ipsa p incōmutabilē ueri
tatē, q filius dei unicus est, atq; ita & corpus p ipm
Ioan. 1. filiū dei uigebit, qa omnia p ipsum. Dono etiā eius
H quod animę datur, id est, sancto spiritu, non solū
anima cui datur salua & pacata, & sancta fit, sed
ipsum etiā corpus uiuificabit, eritq; in natura sua
Matt. 23. mundissimū. Ipse enim dixit, Mundate quę intus
Roma. 8. sunt, & quę foris sunt, mūda erūt. Dicit & Aposto-
lus, Viuificabit & mortalia corpa uestra ꝓpter spi-
ritū manentē in uobis. Ablato ergo peccato, aufe-
ret & pœna pc̄ti, Et ubi est malū? ubi est mors con
1. Cor. 15. tētio tua? ubi est mors aculeus tuus? Vincit enim es
sentia nihilū, & sic absorbet mors i uictoriā. Nec
Angelo- aliqd sc̄tificatis malus angelus oberit, q diabolus
rum dif- dicit: qa & ipse, inquātū angelus est, nō est malus,
ferentia. sed inquantū puersus ꝓpria uoluntate. Fatendum
Cap. 13. est enim, & angelos natura esse mutabiles, si solus
deus est incōmutabilis. Sed ea uoluntate qua ma-
gis deū q̄ se diligūt, firmi & stabiles manēt in illo,
& fruuntur maiestate ipsius, ei uni libētissime sub-
diti. Ille autē angelus magis seipsum q̄ deū diligen
do, subditus ei esse noluit, & intumuit p supbiā, &
à summa essentia defecit, & lapsus est: Et ob hoc
minus est q̄ fuit, qa eo quod minus erat frui uolu-
I it, cū magis uoluit sua potentia frui q̄ dei. Quāquā
enim nō summe, tn̄ amplius erat, qn̄ eo quod sum
me est fruebatur, qm̄ deus solus summe est. Quic-
quid aūt minus est q̄ erat, nō inquantū est, sed in-
quantū minus est, malū est. Eo enim quo minus
est q̄ erat, tendit ad mortē. Quid autē mirum si fit
ex defectu inopia, & ex inopia inuidentia qua dia
bolus utiq; diabolus est? Defectus aūt iste q pec
A libero catum uocatur, si tanquā febris inuitū occuparet,
arbitrio recte iniusta pœna uideretur quæ peccantē conse-
peccatum quitur, & quę dānatio nūcupatur. Nunc uero usq;
Cap. 14. adeo peccatum uoluntarium est malum, ut nullo
1. Retrac. modo sit pc̄tm̄ si nō sit uoluntariū. Et hoc quidē
cap. 13. manifestum est, ut nulla hinc doctorū paucitas,
15 q. 1. nulla indoctorū turba dissentiat. Quare aut negan
cap. 1. dum est pc̄tm̄ cōmitti, aut fatendum est uolunta-
2. senten. te cōmitti. Non aūt recte negat peccasse animā, q
distin. 41 & pœnitendo eā corrigi fatetur, & ueniā pœniten-
cap. post si dari, & pseuerantē in pc̄tis iusta lege dei dānari.
hac. & Postremo si nō uoluntate male facimus, nemo ob
in. aliis. iurgandus est omnino, aut monendus: Quibus su
blatis Christiana lex & disciplina ōis religionis au
ferat necesse est. Voluntate ergo peccator. Et quo-

niā peccari nō dubiū est, nec hoc qdē dubitandū, K
uideo habere animas liberū uoluntatis arbitriū.
Tales enim seruos suos meliores eē deus iudicauit
si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri
posset, si nō uoluntate, sed necessitate seruirēt. Libe
raliter igit deo angeli seruiūt, neq; hoc deo, sed ipsis
pdest. Deus .n. bono alterius nō indiget, qm̄ à seipso
est. Quod aūt ab eo genitū est, idipsum est, qa non
est factū, sed genitū. Illa uero q̄ facta sunt, eius bo-
no indigent, summo scilicet bono, id est, summa
essentia. Minus aūt sunt q̄ erant, cū p animę pc̄tm̄
minus ad illū mouent, nec tn̄ penitus separant, nā
omnino nulla essent. Quod .n. affectibus cōtingit
aię, hoc locis corpori: Nā illa mouetur uoluntate,
corpus autē spatio. Quod autē hoi à peruerso ange-
lo psuasum dicitur, etiā ad hoc utiq; uoluntate cō-
sensit. Nā si necessitate id fecisset, nullo pc̄ti crimi-
ne teneret. Quod uero corpus hoīs cū ante pec- A pc̄tis
catum esset in suo genere optimū, post pc̄tm̄ factū quo resi-
est imbecillū & morti destinatū, quāquā iusta uin piscimus.
dicta pc̄ti sit, plus tn̄ clementię dei q̄ seueritatis os̄ Cap. 15.
dit. Ita .n. nobis suadetur à corpis uoluptatibus & L
ad æternā essentiā ueritatis amorē nostrum opor-
tere cōuerti. Et est iustitię pulchritudo cū benigni
tatis gratia concordans, ut qm̄ bonorū inferiorum
dulcedine decepti sumus, amaritudine pœnarum
erudiamur. Nam ita etiā nostra supplicia diuina
prouidentia moderata est, ut & in hoc corpore tā
corruptibili ad iustitiā tendere liceret, & deposita
omni supbia, uni deo uero collum subdere, nihil
de seipso fidere, illi tm̄ se regendū tuendumq; cō-
mittere. Ita ipso duce hō bonę uolūtatis molestias
huius uitę in usum fortitudinis uertit. In copia ne
ro. uoluptatū psperisq; successibus tp̄aliū, tempe-
rantiā suā probat & roborat: acuit in tentationi-
bus prudentiā, ut nō solū in eas nō inducatur, sed
fiat etiā uigilantior, & in amorē ueritatis, quę sola
nō fallit, ardētior. Sed cū omnibus modis medea Christus
tur animis deus pro tp̄m opportunitatibus, q̄ mira cur adue
sapientia eius ordinantur, de qbus aut nō est tra- nerit
ctandū, aut inter pios perfectosq; tractandum est, Cap. 16.
nullo modo beneficentius consulit generi huma-
no, q̄ cū ipsa sapientia dei, id est, unicus filius con- M
substantialis patri & coęternus, totū hoiem susci- Ioan 1.
pere dignatus est, & uerbum caro factum est, &
habitauit in nobis. Ita enim demōstrauit carnali-
bus & nō ualētibus intueri mente ueritatē, corpo-
reisq; sensibus deditis, q̄ excelsum locū inter crea-
turas habeat humana natura, q nō solum uisibili
ter, nā id poterat, & in aliquo æthereo corpore ad
nostrorū aspectuū tolerantiā tēperato, sed etiā hoi-
bus in uero hoie apparuit: Ipsa enim natura susci-
pienda erat quę liberanda. Et ne quis forte sexus à
suo creatore se contēptum putaret, uirum suscepit 1. Retra
natus est ex fœmina. Nihil egit ui, sed oīa suadēdo Cap. 13.
& monendo. Veteri qppe seruitute transacta, tēpus
libertatis illuxerat, & opportune iam hoi suadeba
tur atq; salubriter, q̄ libero esset creatus arbitrio. Matt. 11.
Miracula cōciliauit fidē deo, qui in eo erat, pas Luca. 2.
sione hoi, quē gerebat. Itaq; loquens ad turbas ut Addit de
deus, nunciatā sibi matrem negauit. Et tn̄ ut Euan suo, lapsu
gelium loqtur, puer parentibus subditus erat. Do- opinor
ctrina enim deus apparebat, ætatibus homo. Item memoria
aquam in uinum conuersurus ut deus, Recede à Ioan. 2.
me mulier, inquit, quid mihi & tibi est? Nondum

A uenit hora mea. Cum aũt uenisset hora, qua ut ho
Ioan. 19 mo moreretur, de cruce cognitã matrem cõmen-
danit discipulo, quẽ prę cęteris diligebat. Satelli-
tes uoluptatũ diuitias pniciose populi appetebãt:
pauper esse uoluit. Honoribus & iperiis inhiabãt:
rex fieri noluit. Carnales suos filios magnũ bonũ
putabãt: tale cõiugiũ plemq́ cõtempsit. Cõtume
lias supbissime horrebãt: omne genus cõtumelia-
rũ sustinuit. Iniurias intolerabiles esse arbitrãtur:
quę maior iniuria q̃ iustum innocẽtemq́ damna-
ri? Dolores corporis execrabantur: flagellatus atq;
cruciatus est. Mori metuebãt: morte mulctat' est.
Ignominiosissimũ mortis genus crucem putabãt:
crucifixus est. Omnia quæ hñe cupientes nõ recte
uiuebamus, carẽdo uilia fecit. Oia q̃ uitare cupiẽ
tes à studio deuiabamus ueritatis, perpetiẽdo de-
iecit. Nõ.n. ullum pctm̃ committi põt, nisi dũ ap-
petuntur ea quæ ille contempsit, aut fugiunt quæ
ille sustinuit. Tota itaq; uita eius in terris p hoiem
quẽ suscipere dignatus est, disciplina morum fuit.
Resurrectio uero eius à mortuis, nihil hois perire
naturę, cũ oia salua sunt deo satis idicauit, & quẽ-
B admodũ cuncta seruiant creatori suo, siue ad uin
dictã pctõr, siue ad hois liberationem, quamq́ fa
cile corpus aiæ seruiat, cum ipsa subiicit deo. Qui-
bus perfectis non solũ nulla substantia malũ est,
qđ fieri nunq̃ põt, sed ẽt nullo malo afficitur, qđ
fieri per pctm̃ & uindictã potuit. Et hæc est disci-
plina naturalis. Christianis minus intelligentibus
plena fide digna, intelligẽtibus autem omni erro-
Vetus & nouum testamentũ quõ differant. re purgata. Iã uero ipse totius doctrinę modus,
partim apertissimis rationibus, partim similitudi
nibus, in dictis, in factis, in sacramentis, ad omnẽ
aiæ instructionem exercitationemq́ accõmodatus,
qd aliud q̃ rationalis disciplinæ regulã impleuit?
Cap. 17 Nã & misteriorum expositio ad ea dirigitur, quæ
apertissime dicta sunt. Et si ea tm̃ essent quæ facil
lime intelligunt, nec studiose q̃reretur, nec suaui-
ter inueniretur ueritas. Neq; si essent in scripturis
sacramẽta, & in sacramẽtis nõ essent signacula ue
ritatis, satis cũ cognitione actio conueniret. Nũc
uero qm̃ pietas timore inchoatur, charitate perfi-
citur, populus timore constrictus tempore serui-
tutis in ueteri lege, multis sacramentis onerabat.
C Hoc.n talibus utile erat ad desyderandã gratiam
dei, q̃ per pphetas uentura canebatur. Quę ubi ue
nit, ab ipsa dei sapiẽtia hoie assumpto, à quo in li-
bertatẽ uocati sum', pauca sacra saluberrima cõ-
stituta sunt, q̃ societatẽ Christiani populi, hoc est
sub uno deo liberæ multitudinis cõtinerent. Mul
ta uero q̃ pplo Hebręo, hoc est sub eodẽ uno deo
cõpeditæ multitudini erãt imposita, ab actiõe re-
mota sunt, in fide atq; interpretatione mãserũt. Ita
nũc nec seruiliter alligãt, & exercẽt liberaliter ani
mũ. Quisqs aũt ideo negat utrunque testamentũ
ab uno deo esse posse, qa nõ eisdẽ sacramentis te-
netur populus noster, qbus Iudæi tenebantur uel
adhuc tenentur: põt dicere nõ posse fieri, ut unus
paterfamiliâs iustissimus, aliud iperet eis qbus ser
uitutẽ duriorem utilẽ iudicat, aliud eis quos in fi
lior. gradũ adoptare dignatur. Si aũt pręcepta ui-
tæ mouent, qđ in ueteri lege minora sunt, in Euã-
gelio maiora, & ideo putat nõ ad unũ deum utra
que pertinere, põt q hoc putat perturbari, si unus
medicus, alia p ministros suos imbecillioribus, alia

per semetipsum ualẽtioribus pcipiat ad reparãdã D
uel obtinẽdam salutẽ. Vt.n. ars medicinę cũ eadẽ
maneat, neq; ullo pacto ipsa mutetur, mutat tñ p-
cepta languentibus, qa mutabilis est nostra uale-
tudo: ita diuina prouidẽtia cũ sit ipsa oino incõ-
mutabilis, mutabili tñ creaturę uarie subuenit, &
pro diuersitate morbor., aliis alia iubet aut uetat,
ut à uitio unde mors incipit, & ab ipsa morte na-
turã suam & essentiã, ea q̃ deficiũt. i. ad nihilum tẽ-
dunt, reducat & firmet. Sed dicis mihi, Quare *Creaturæ quare mutabiles.*
deficiunt? Quia mutabilia sunt. Quare mutabilia
sunt? Quia nõ summe sunt. Quare nõ summe sunt?
Quia inferiora sunt eo à quo facta sunt. Quis ea fe
cit? Qui summe ẽ. Quis hic est? De' incõmutabilis Cap. 18
trinitas, qm̃ & p summã sapiẽtiam ea fecit, & sum-
ma benignitate conseruat. Cur ea fecit? Vt essent,
ipsum.n. quantulũcunq; esse, bonũ est: qa summũ
bonũ est summe eẽ. Vnde fecit? Ex nihilo. Qm̃ qc-
quid est, quantulacunq; specie sit, necesse est: ita &
si minimũ bonũ, tñ bonũ erit, & ex deo erit. Nam
qm̃ summa species summũ bonũ est, minima spe-
cies minimũ bonũ est. Omne aũt bonũ aut deus,
aut ex deo est. Ergo ex deo est ẽt minima species. E
Sane qđ de specie dicitur, hoc etiã de forma dici
potest. Neq;.n frustra tã speciosissimũ, q̃ etiam for
mosissimum in laude ponitur. Id ergo est unde fe
cit deus oia, quod nullam speciem habet, nullãq́
formam, quod nihil est aliud quàm nihil. Nam il-
lud quod in comparatione perfectorum informę
dicitur, si habet aliqd formæ, quãuis exiguũ quã-
uis inchoatum, nondũ est nihil, ac per hoc id quo
que inquantũ est, non est nisi ex deo. Quapropter
ẽt si de aliqua informi materia factus est mũdus,
hęc ipsa facta est oino de nihilo. Nam & qđ non-
dum formatũ est, tñ aliquo modo ut formari pos
sit, inchoatum est, dei beneficio formabile est. Bo
num est.n. esse formatum. Nonnullum ergo bonũ *Plato in Timæo.*
est & capacitas formę: & ideo bonorum oium au-
thor, q præstitit formam, ipse fecit etiam posse for
mari. Ita omne qđ est, inquantum est: & omne qđ
nondũ est, inquantũ esse põt, ex deo habet. Quod
alio modo sic dicitur: Omne formatũ, inquantu
formatũ est: & omne qđ nondũ formatũ est, in-
quantum formari põt, ex deo habet. Nulla autem F
res obtinet integritatem naturę suæ, nisi in suo ge
nere salua sit. Ab eo aũt est ois salus, à quo est om
ne bonum: & omne bonũ ex deo, salus igitur om-
nis ex deo. Hinc iã cui oculi mentis patent, nec *Omnia bona ex deo.*
pnicioso studio uanæ uictorię caligãt. atq; turbã-
tur, facile intelligit, omnia q̃ uitiant, & moriũtur, Cap. 19
bona esse, quanq̃ ipsum uitiũ & ipsa mors malum
sit. Nisi.n salute aliqua priuarentur, nõ eis noce-
ret uitiũ uel mors: sed si nõ noceret uitium, nullo
mõ esset uitiũ. Si ergo saluti aduersat uitiũ, & nul-
lo dubitãte salus bonũ est: bona omnia sunt, qb'
aduersatur uitiũ. Quibus aũt aduersatur uitium,
ipsa uitiãtur. Bona sunt ergo q̃ uitiantur, sed ideo
uitiantur, qa nõ summa bona sunt. Quę igitur bo
na sunt, ex deo sunt: qa nõ summa bona sunt, non
sunt deus. Bonum ergo quod uitiari nõ põt, deus
est. Cætera aũt oia bona ex ipso sunt quæ per se-
ipsa possunt uitiari, qa p seipsa nihil sunt: p ipsum
aũt partim nõ uitiantur, partim uitiata sanantur. *Vnde anime uitiũ.*
Est aũt uitiũ primę animę rationalis, uoluntas Cap. 20
ea faciendi quæ uetat summa & intima ueritas: Ita

G homo de paradiso in hoc seculū expulsus est. i. ab æternis ad tpalia, à copiosis ad egena, à firmitate ad infirma. Non ergo à bono substātiali ad malū substātiale, qa nulla substantia malū est: sed à bono ęterno ad bonum tpale, à bono spirtali ad bonū carnale, à bono itelligibili ad bonū sensibile, à bono summo ad bonū infimū. Est igitur quoddā bonū, qd' si diligit anima rōnalis, peccat, qa infra illam ordinatum est: quare ipsum pctm̄ malū est, non ea substātia quę peccādo diligitur. Non ergo arbor illa mala est, quæ in medio paradisi plātata esse scribitur, sed diuini p̄cepti transgressio. Quæ cū cōsequentē habet iustam dānationē, cōtigit ex illa arbore quæ cōtra uetitū tacta est, dignoscētia boni & mali: qa cum suo pctō aīa fuerit implicata, luendo pœnas, discit qd interfit inter p̄ceptum qd custodire noluit, & pctm̄ qd' fecit: atq; hoc modo malum qd' cauendo non didicit, discit sentiendo: & bonum qd non obtēperando minus diligebat, ardentius diligit cōparando. Vitium ergo aīæ est qd' fecit, & difficultas ex uitio pœna est quam patitur, & hoc est totū malū. Facere aūt & pati non est
H substātia, quapropter substātia non est malū. Sic enim nec aqua malū est, nec aīal qd' uiuit in aere: nam istæ substantię sunt. Sed malū est uoluntaria pręcipitatio in aquā, & suffocatio quā mersus patitur. Stylus ferreus alia parte qua scribamus, alia qua deleamus à fabro factus est, & in suo gn̄e pulcher, & ad usum nr̄m accōmodatus. At si qspiā ea parte scribere qua delet, & ea uelit delere qua scribit, nullo modo stylū malum fecerit, cū ipsum factū iure uituperetur: qd' si corrigat, ubi erit malū? Si qs repente meridianū solē intueat, repcussi oculi turbabūtur: nūm ideo aut sol malū erit aut oculi? Nullo modo, Sūt. n. substātiæ: sed malū est inordinatus aspectus, & ipsa quę consequtur pturbatio. Qd' malum non erit, cum oculi fuerint recreati, & lucem suā congruenter aspexerint. Neq; cum eadē lux quę ad oculos ptinet, pro luce sapiētię quę ad mentē ptinet colitur, ipsa fit malum: sed supstitio malū est, qua creaturæ potius q̄ creatori seruitur. Qd' malum oīno nullū erit, cū aīa recognito creatore, ipsi uni se subiecerit, & cętera per eū subiecta sibi esse psenserit. Ita oīs corporea creatura, si tan-
I tūmodo possideatur ab aīa quæ diligit deum, bonum est infimum, & in gn̄e suo pulchrum: qm̄ forma & specie continetur. Si aūt diligatur ab anima quę negligit deum, ne sic qdem malum fit ipsa: sed qm̄ pctm̄ malum est, quo ita diligitur, fit pœnalis dilectori suo, & eum implicat erūnis, & pascit fallacibus uoluptatibus: qa neq; pmanent, neq; satiant, sed torquēt doloribus. Quia cum ordinem suum peragit pulchra mutabilitas tempoꝝ, deserit amātem spēs concupita, & per cruciatum sentientis discedit à sensibus, & erroribus agitat: ut hanc esse primam spēm putet quę oīum infima est natura. s. corporea, quam per lubricos sensus caro male dilecta † nūciauerat, ut cū aliqd cogitat, intelligere se credat umbris illusus phantasmatū. Siqn̄ aūt non tenens integrā diuinæ puidentiæ disciplinam, sed tenere se arbitrans carni resistere conatur, usq; ad inuisibiliū * rerū imagines puenit, & lucis huius quā certis terminis circūscriptā uidet, immēsa spatia cogitatione format inaniter, & hanc spēm * sibi futurę habitationis pollicet: nesciēs oculorum concupiscentiā se trahere, & cū hoc mūdo ire uel-
K le extra mundū, quem ppterea ipsum esse non putat, qa eius clariorem partē per infinitū falsa cogitatione distendit. Qd' non solum de hac luce, sed ēt de aqua, postremo de uino, de melle, de auro, de argēto, de ipsis deniq; pulpis, uel sanguine uel ossibus quorūlibet animalium, & cæteris hmōi rebus facillime fieri pōt. Nihil. n. est corporis, qd' nō uel uno uiso possit innumerabilr cogitari, uel in paruo spatio uisum possit eadem imaginandi facultate per infinita diffundi. Sed facillimū est execrari carnē, difficillimū aūt nō carnaliter sapere. Hac ergo puersitate animę, quę contingit pctō atq; supplicio, fit omnis natura corporea, illud qd p Salomonem dicitur, Vanitas uanitantiū & omnia uanitas, Quę abūdātia homini in omni labore eius, quo ipse laborat sub sole? Neq;. n. frustra est additū uanitantium, qa si uanitantes detrahas, qui tanq̄ primam sectantur extrema, non erit corpus uanitas, sed in suo genere, quis extremam pulchritudinem sine ullo errore monstrabit. Tpalium. n. specierū multiformitas, ab unitate dei hoiem lapsum p carnales sensus diuerberauit, & mutabili uarietate multiplicauit eius affectū. Ita facta est abūdantia laboriosa, & si dici potest, copiosa egestas, dum aliud & aliud seqtur, & nihil cum eo pmanet. Sic à tpe frumēti, uini, & olei sui multiplicatus est, ut nō inueniat idipsum. i. naturā incōmutabilem & singularem, quam secutus non errer, & assecutus non doleat. Habebit. n. ēt consequentem redemptionē corporis sui, qd iam non corrumpetur. Nunc uerò corpus qd corrumpitur aggrauat animā, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantē, qa rapitur in ordinē successionis extrema corpoꝝ pulchritudo. Nam ideo extrema est, qa simul non pōt hr̄e omnia, sed cum alia cedunt atq; succedūt, tpalium formarum numeros in unā pulchritudinem cōplent. Et hoc totum non ppterea malū, qa trāsit. Sic. n. & uersus in suo genere pulcher est, quamuis duæ syllabæ simul dici nullo modo possint. Nec. n. secunda enunciatur, nisi prima transierit, atq; ita per ordinem peruenitur ad finem, ut cū sola ultima sonat, non secum sonantibus superioribus, formam tn̄ & decus metri cum præteritis cōtexta † perficiat. Nec ideo tn̄ ars ipsa qua uersus fabricatur, sic tempori obnoxia est, ut pulchritudo
L eius per mensuras morarū digeratur: sed simul habet omnia qbus efficit uersum, non simul hn̄tem oīa, sed posterioribus priora tollētem, ppterea tn̄ pulchrum, qa extrema uestigia illius pulchritudinis ostendat, quā constanter atq; incōmutabiliter ars ipsa custodit. Itaq; ut nonnulli peruersi magis amant uersum q̄ artem ipsam qua conficitur uersus, qa plus se auribus q̄ intelligentiæ dederūt: Ita multi tpalia diligunt, conditricem uero ac moderatricem tempoꝝ diuinam puidentiam non requirunt, atq; in ipsa dilectione temporalium nolunt transire quod amāt, Et tam sunt absurdi, q̄ si quisquā in recitatione pręclari carminis unam aliquā syllabā solam ppetuò uellet audire: Sed tales auditores carminum non inueniuntur, talibus aūt rerū æstimatoribus plena sunt omnia. Propterea qa nemo est qui nō facile, nō modo totū uersum, sed etiam totū carmen possit audire: totum aūt ordinem seculoꝝ sentire nullus hominum potest. Huc accedit

† male delecta.

* aliās, uisibiliū.

* aliās, spem.

Aīs quibus rebus seducit. Cap 21.

Eccle.1

Vanitā tiū miror unde habuerit Au. Nā hūc locū alii L. cubi p bat, quē Græci pariter & hebraei legāt uanitatum.

Imo.1 Retrac.c.7. īprobat hēc.oīa, q̄ hēt, uanitātiū.

Psal.4

Sapien.9

author rerū rebus anteponē dus.

Cap.22

† cōnexa.

A accedit q̄ carminis non sumus partes, seculorum
uero partes dānatione facti sumus. Illud ergo ca-
*alias, nitur sub iudicio nr̄o, ista peraguntur * de labore
transeunt nr̄o. Nulli aūt uicto ludi agonistici placent, sed tn̄
cum eius dedecore decori sunt. Et hęc.n. q̄dā imi-
tatio ueritatis est. Nec ob aliud a talib⁹ ꝓhibemur
spectaculis, nisi ne umbris rerū decepti, ab ipsis re
bus quarū illę umbrę sunt aberremus. Ita uniuer-
sitatis huius cōditio atq̧ administratio, solis im-
piis animis dānatisq̧ nō placet, sed ēt animab⁹ san
ctis cū miseria earū, multisq̧ uel in terra uictrici-
bus uel in cœlo sine periculo spectātibus placet:
Ois subst. Nihil.n. iustum displicet iusto. Quocirca cū ois
stātia bo anima rōnalis aut peccatis suis misera sit, aut recte
na factis beata, ois aūt irrōnalis aut cedat potētiori,
Cap. 23 aut pareat meliori, aut cōparetur æquali, aut cer-
tamē exerceat, aut dānato noceat, & omnē corpus
suę aiæ seruiat, quātū ꝓ eius meritis & pro rerū or
dine sinit, nullū malū est naturę uniuersę, sed sua
cuiq̧ culpa sit malū. Porro cū aia per dei grām re-
generata & in integrū restituta, & illi subdita uni à
quo est creata, instaurato ēt corpore in pristinā fir
†sanitā- mitatē, †non cū mūdo possideri, sed mundū pos-
tem. B sidere cœperit, nullū ei malū erit: qa ista ifima pul
chritudo tpaliū uicissitudinū, quę cū ipsa perage-
batur, sed sub ipsa peragetur, & erit ut scriptū est,
Esaia. 65 Cœlū nouū & terra noua, nō in parte laborātibus
Apoca 21 animis, sed in uniuersitate regnantibus. Oia.n. ue-
1. Cor 3 stra, inq̄t, Apls, uos aūt Xp̄i, Xp̄s aūt dei. Et, Caput
1. Cor. 11 mulieris uir, caput uiri, Xp̄s, caput aūtē Xp̄i Deus.
Qm̄ igitur uitium aiæ non natura eius, sed contra
naturam eius est, nihilq̧ aliud est q̄ pct̄m & pœna
peccati, inde intelligitur nullam naturā, uel si me
lius ita dicitur, nullam substantiā siue essentiā ma
lum esse. Neq̧ de peccatis pœnisq̧ eius animę effi-
citur, ut uniuersitas ulla deformitate turpet. Quia
rōnalis substantia, quæ ab omni pctō munda est
deo subiecta, subiectis sibi ceteris dn̄atur. Ea uero
quę peccauit, ibi ordinata est, ubi esse tales decet,
ut deo cōditore atq̧ rectore uniuersitatis decora
sint oia. Et est pulchritudo uniuersæ creaturæ per
hæc tria inculpabilis, dānatione pctōꝝ, exercita-
Animarū tione iustoꝝ, pfectione beatorū. Quāobrē ipsa
medicina quoq̧ animę medicina, q̄ diuina ꝓuidentia & in-
Cap. 23 effabili beneficentia geritur, gradatim distincteq̧
C pulcherrima est. Distribuitur.n. in authoritatē atq̧
rōnem. Authoritas fidē flagitat, & rōni præparat
hominē. Ratio ad intellectū cognitionēq̧ pducit.
Quanq̄ neq̧ authoritatem ratio penitus deserit, cū
consyderaī cui sit credendū, & certe summa est ip
sius iam cognitę atq̧ pspicuę ueritatis authoritas.
Sed qa in tpalia deuenimus, & eorū amore ab ęter
nis impedimur, q̄dam tpalis medicina, quæ non
scientes sed credentes ad salutē uocat, non naturę
& excellentiæ, sed ipsius tpis ordine prior est. Nam
in quēcunq̧ locū qsq̧ ceciderit, ibi debet incūbe-
re ut resurgat. Ergo ipsis carnalibus formis qbus
detinemur, nitendū est ad eas cognoscendas quas
caro nō nūciat. Eas aūt carnales uoco, quę per car
nem sentiri queūt.i. per oculos, per aures, cęterosq̧
corporis sensus. His ergo carnalibus uel corpora-
Miracula lib⁹ formis inhęrere amore pueros, necesse est, ado
quur ces- lescētes uero ꝓpē necesse est, hinc iā ꝓcedente ęta
sauerint. te nō est necesse. Qm̄ igitur diuina ꝓuidētia, nō
Cap 25 solum singulis hoibus quasi priuatim, sed uniuer

so generi humano tanq̄ publice consulit, qd cum D
singulis agatur, deus sit qui agit: atq̧ ipsi cū qbus
agitur sciunt. Quid aūt agatur cum gn̄e humano,
per historiam cōmendari uoluit, & per ꝓphetiam.
Tpalium aūt rerum fides, siue pteritarū, siue futu
rarū, magis credendo q̄ intelligendo ualet. Sed no
strū est cōsyderare, qbus uel hominibus uel libris
credendū sit, ad colendū recte deū, quæ una salus
est. Huius rei uero pma disceptatio est, utrū iis po-
tius credamus, q ad multos deos, an iis q ad unū
deū colendum nos uocant. Quis dubitet eos po-
tissimū sequendos qui ad unū uocant, psertim cū
illi multorū cultores, de hoc uno dn̄o cūctorū &
rectore consentiāt? Et certe ab uno incipit nume- 1. Retra-
rus. Prius ergo isti sequēdi sunt, qui unū deū sum- cta. ca. 13
mū solū uerū deū, & solum colendū esse dicūt. Si
apud hos ueritas non eluxerit, tum demū migran
dū est. Sicut.n. in ipsa rerū natura maior est autho
ritas unius ad unū omnia redigētis, nec in gn̄e hu
mano multitudinis ulla potētia est nisi consentiē
tis.i. unū sentientis: ita in religione qui ad unū uo
cant eorū maior & fide dignior eē debet authori-
tas. Altera cōsyderatio est dissensionis eius quę de E
uni⁹ dei cultu inter hoies orta est. Sed accepimus
maiores nr̄os eo gradu, quo à tpalibus ad æterna
cōsceditur, uisibilia miracula, non.n. aliter pote
rāt, secutos esse: p quos id actū est, ut necessaria nō
esset posteris. Cū.n. ecclesia catholica per totū or- 1. Retra-
bē diffusa atq̧ fūdata sit, nec miracula illa in nr̄a cta. ca. 13
tpa durare pmissa sunt, ne animus semp uisibilia
q̄reret, & eorū cōsuetudine frigesceret gen⁹ huma
nū, quorū nouitate flagrauit. Nec iā nobis dubiū
esse debet iis eē credendū, qui cū ea p̄dicarēt, quæ
pauci assequūtur, se tn̄ sequendos populis psuade
re potuerūt. Nunc.n. agitur qbus credendū sit, an-
tequā qsq̧ sit idoneus ineundæ rōni de diuinis &
de inuisibilibus rebus. Nam ipsi rōni purgatoris
animę, quę ad pspicuā ueritatē puenit, nullo mo-
do authoritas humana p̄ponitur, sed ad hāc nulla
supbia humana p̄ducit. Quæ si nō esset, nō essent
hęretici, neq̧ schismatici, nec carne circuncisi, nec
creaturę simulacrorūq̧ cultores. Hi aūt si nō essent
ante pfectionē populi quę ꝓmittit, multo pigrius
ueritas q̄reretur. Dispensatio ergo tpalis, & me- Vetus &
dicina diuinę ꝓuidentię, erga illos qui pctō mor- nouus hō
talitatē meruerūt, sic traditur. Primo uni⁹ cuiuslī- F Ca.26
bet hominis nascentis natura & eruditio cogitat. Lib.1 de
Prima huius ętas infantia in nutrimētis corpora- Gene. con
libus agitur, penitus obliuiscenda crescēti. Eā pue tra Mani
ritia seqtur, unde incipimus aliqd meminisse. Huic chæ. c 23
succedit adolescētia, cui iam ꝓpagatione ꝓlis na-
tura pmittit, & patrē facit. Porro adolescētiā iuuē-
tus excipit, iā exercēda muneribus publicis, & do
māda sub legib⁹: in qua uehemētior ꝓhibitio pec
catorū, & pœna peccātiū seruilr coercēs, carnali-
bus animis atrociores impetus libidinis gignit, &
omnia cōmissa cōgeminat: Nō.n. simplex pct̄m ē,
nō solū malū, sed ēt uetitū admittere. Post labores
aūt iuuētutis seniori pax nōnulla cōceditur. Inde
usq̧ ad mortē deterior ætas ac decolor, & morbis
subiectior debilisq̧ pducit. Hęc ē uita hois uiuētis
ex corpore & cupiditatibus rerū tpaliū colligati.
Hic dicitur uet⁹ hō & exterior & terren⁹, ēt si obti-
neat eā quā uulg⁹ uocat fœlicitatē, in bn̄ cōstituta
terrena ciuitate, siue sub regib⁹, siue sub pncipib⁹,

G sine sub legibus, siue sub his oibus. Aliter.n. bene
cōstitui populus nō potest, etiā qui terrena sectat.
Habet quippe & ipse modū quēdā pulchritudinis
suæ. Hunc autē hoiem quē ueterem & exteriorē &
terrenū descripsimus, siue in suo genere moderatū,
siue etiā seruilis iustitiæ modū excedentē, nōnulli
agūt totū ab istius uitæ ortu usq; ad occasum. Nō-
nulli aūt istam uitā necessario ab illo incipiūt, sed
renascunt interius, & cæteras eius partes suo robo-
re spiritali & incremētis sapiētiæ corrūpunt & ne-
cant, & in cœlestes leges donec post uisibilē mor-
aliàs, legem. tem * totū instaureī astringūt. Iste dicit nouus ho-
mo & interior & cœlestis, hn̄s & ipse ꝓportione nō
annis, sed ꝓfectib⁹ distinctas quasdā spiritales ęta-
tes suas. Primā in uberibus utilis historiæ, q̄ nutrit
exēplis. Secundā iam obliuiscentē humana, & ad
diuina tendentē, in qua nō authoritatis humanæ
aliàs, lucem. sinu cōtinetur, sed ad summā incōmutabilē legē *
passibus rationis innititur. Tertiā iam fidētiorē &
carnalē appetitū rationis robore maritantē, gau-
dentemq; intrinsecus in quadā dulcedine cōiuga-
licū anima menti copulatur, & uelamēto pudoris
H obnubitur, ut iam recte uiuere nō cogatur, sed etiā
si oēs cōcedant, peccare nō libeat. Quartā iam id-
ipsum multo firmius ordinatiusq; facientē & emi-
canē in uirū perfectū, atq; aptā & idoneam oibus
etiā persequutionibus, & mūdi huius tēpestatibus
ac fluctibus sustinēdis atq; frangēdis. Quintā paca
tam atq; ex omni parte tranquillā, uiuentē in opi-
bus & abundātia incōmutabilis regni, summæ atq;
ineffabilis sapiētiæ. Sextā omnimodæ mutationis
in ęternā uitā, & usq; ad totā obliuionē uitæ tēpo-
ralis transeuntē in perfectā formā, quæ facta est ad
imaginē & similitudinē dei. Septima.n. iam quies
æterna est, & nullis ætatibus distinguēda beatitu-
do perpetua. Vt.n. finis ueteris hois mors est, sic fi-
nis noui hois uita æterna. Ille nanq; homo peccati
est, iste iustitiæ. Sicut aūt isti ambo nullo dubi-
Vtriusq; hominis de cursu Cap. 27. tante ita sunt, ut unū eorum.i. ueterē atq; terrenū
possit in hac tota uita unus homo agere, nouū ue-
ro & cœlestē nemo in hac uita possit nisi cū uete-
re: nā & ab ipso incipiat necesse est, & usq; ad uisibi
lem mortē cū illo, q̄uis eo deficiēte, se ꝓficiēte per-
duret. Sic ꝓportione uniuersum gen⁹ humanū, cu-
I ius tanq̄ unius hois uita est ab Adā usq; ad finē hu
ius seculi, ita sub diuinæ ꝓuidētiæ legibus admini
stratur, ut in duo genera distributū appareat. Quo
rū in uno est turba impiorū, terreni hois imaginē
ab initio seculi usq; ad finē gerētiū. In altero series
populi uni deo dediti, sed ab Adā usq; ad Ioānē ba
ptistā terreni hois uitā gerentis seruili quadā iusti-
tia: cuius historia uetus testamentū uocatur, quasi
terrenū pollicens regnū, quæ tota nihil est aliud q̄
imago noui populi & noui testamēti pollicētis re-
gnū cœlorū. Cui⁹ populi uita interim tēporalis in-
cipit à dn̄i aduētu in humilitate usq; ad diē iudicij
qn̄ in claritate uenturus est. Post qd iudiciū uetere
hoie extincto, erit illa mutatio quę angelicā uitam
1. Cor. 15. pollicetur. Oēs enim resurgemus, sed non oēs im-
mutabimur. Resurget ergo pius populus, ut ueteris
hois sui reliquias transformet in nouum. Resurget
aūt impius populus q ab initio usq; ad finē ueterē
hoiem gesserit, ut in secundā mortē præcipitetur.
Aetatū aūt articulos qui diligēter legūt, inueniūt:
nec zizania nec paleas perhorrescūt. Impius nanq;
pio uiuit & peccator iusto, ut eorū cōparatione ala K
crius, donec ꝑficiant assurgant. Quisquis aūt po *Quæ quibus quomodo siadenda. Cap. 28.*
puli terreni tēporibus usq; ad illuminationē inte-
rioris hois meruit ꝑuenire, genus humanū pro tē-
pore adiuuit, exhibēs ei qd ætas illa poscebat, & ꝑ
prophetiā intimans id qd exhibere opportunū nō
erat: quales patriarchæ ac ꝓphetæ inueniunt ab ijs
qui nō pueriliter insiliūt, sed pie diligēterq; pertra-
ctāt diuinarū & humanarū rerū tam bonū & tam
grāde secretū. Qd etiā tēporibus noui popoli à ma
gnis & spiritalibus uiris ecclesiæ catholicæ alūnis,
uideo cautissime ꝓuideri: ne qd populariter agant
qd nondū esse tēporis ut cū populo agatur intelli-
gunt: alimēta lactea large auidis infirmiorib⁹ p'uri
bus atq; instāter infundunt, ualidioribus aūt cibis
cū sapiētibus paucis uescunt. Sapientiā.n loquunt *1. Cor. 2.*
inter ꝑfectos, carnalibus uero & aialibus, quanuis
nouis hoibus, adhuc tn̄ paruulis, nonnulla obte-
gūt, sed nulla mentiunt. Non.n. honoribus suis ua
nis cōsulunt & inanib⁹ laudibus, sed utilitati eorū
cū qbus societatē uitæ huius inire meruerūt. Hæc
enim lex est diuinæ ꝓuidētiæ, ut nemo à superiori-
bus adiuuet ad cognoscendā & percipiendā gratiā L
dei, q nō ad eadē puro affectu inferiores adiuuerit.
Ita de pctō nostro qd in hoie peccatore ipsa natura
nostra cōmisit, & genus humanū factū est magnū
decus ornamētumq; terrarū, & tam decēter diuinę
prouidētiæ procuratione administratur, ut ars in-
effabilis medicinę ipsam uitior. fœditatē in nescio
quā sui generis pulchritudinē uertat. Et qm de *Humana natura ꝑ eminētia Cap. 29.*
authoritatis beneficētia, quantū in præsentia satis
uisum est, locuti sumus: uideamus quatenus ratio
possit progredi à uisibilibus ad inuisibilia, & a tē-
poralibus ad æterna cōscendens. Non.n frustra &
inaniter intueri oportet pulchritudinē cœli, ordi-
nem syderū, candorē lucis, dierū & noctiū uicissi- *Ex Phædone.*
tudines, lunę menstrua curricula, anni quadrifariā
temperationē, quadripertitis elemētis congruentē
tantā uim seminū, spēs numerosq; gignētiū, & om-
nia in suo genere modū propriū naturamq; seruan
tia. In quorū cōsideratione nō uana & peritura cu
riositas exercēda est, sed gradus ad immortalia, &
semper permanētia faciēdus. Proximū enim est at-
tendere quę ista sit natura uitalis, q̄ cuncta ista sen
tit, q̄ profecto qm̄ uitam dat corpori, ꝑstantior eo M
sit, necesse est. Non.n. qualiscunq; moles, quanquā
ista uisibili luce ꝑfulgeat, si uita careat magni ęsti-
manda est. Qualibet nanq; uiua substantia, cuili-
bet non uiuæ substantiæ naturæ lege pręponitur.
Sed qa irrationabilia quoq; aiantia uiuere atq; sen-
tire nemo ambigit, illud in aio humano ꝑstantissi-
mum est, nō quo sentit sensibilia, sed quo iudicat
de sensibilib⁹. Nā & uidēt acutius, & cęteris corpo-
ris sensib⁹ acrius corpora attingūt plereq; bestiæ q̄
hoies: sed iudicare de corporibus nō sentiētis tan-
tum uitæ, sed etiā rōcinantis est. qua illæ carēt, nos *Ex prima Euclidis suppositione.*
excellimus. Iā uero illud uidere facillimū est, ꝑstan-
tiorē esse iudicantē, q̄ illa res est de qua iudicat. Nō
solum aūt rōnalis uita de sensibilibus, sed de ipsis
quoq; sensibus iudicat: Cur in aqua remū infractū
oporteat apparere cū rectus sit, & cur ita ꝑ oculus
sentire necesse sit, Nam ipse aspectus oculor. renun
ciare id potest, iudicare autem nullo modo. Quare
manifestū est, ut sensualem uitā corpori, ita ratio-
nalem utriq; præstare. Itaq; si rationalis uita se- *Lex su-*

A *pramentem hois ueritatē docent. Cap. 30.*

cundum seipsam iudicat, nulla iam est natura præstantior. Sed qa clarū est eam esse mutabilē, quādo nūc perita, nūc imperita inuenit, tanto aūt melius iudicat quāto est peritior: & tāto est peritior, quāto alicuius artis uel disciplinæ uel sapiētiæ particeps est, ipsius artis natura quęrenda est. Neq; nunc artem intelligi uolo quæ notat experiēdo, sed quæ ratiocinando indagatur. Quid.n. præclarū nouit, q nouit ea impēsa quæ calce & arena cōsit, tenacius lapides cohærere ꝙ luto? Aut q tam elegāter ędificat, ut quæ plura sunt, paria paribus rñdeant, quæ aūt singula sunt, mediū locū teneant? Quanq; ille sensus sit rōni ueritatiq; uicinior. Sed certe quærendū est, cur nos offendat, si duabus fenestris non super inuicē, sed iuxta inuicē locatis, una earū maior minor'ue sit, cū æquales esse potuerint. Si uero sup inuicē fuerint, ambæq; de medio quāuis impares, nō ita offendat illa inæqualitas: & cur nō multū curemus, quāto sit una earū aut maior aut minor, quia duę sunt. In tribus aūt sensus ipse uidetur expetere, ut aut impares nō sint, aut inter maximam & minimam ita sit media, ut tāto pcedat minorē, quāto à maiore pceditur. Ita.n. primo quasi natura ipsa cōsulitur qd probet.

B

Vbi potissimū notandū est quēadmodū quod solū inspectū minus displicuerit, in melioris cōparatione respuatur: ita reperitur nihil esse aliud artē uulgarē, nisi rerū expertarū placitarumq; memoriā, usu quodā corporis atq; operationis adiūcto: quo si careas, iudicare de operib' possis qd multo est excellētius, quāuis operari artificiosa nō posis. *1. Retract. cap 13.* Sed cū in oibus artibus conuenientia placeat, qua una salua & pulchra sunt oia, ipsa uero cōuenietia æqualitatem unitatemq; appetat, uel similitudine pariū partiū, uel gradatione dispariū, quis est qui summā ęqualitatē uel similitudinē in corporib' inueniat, audeatq; dicere cū diligēter consideraueri quodlibet corp' uere ac simpliciter unū esse: cū oia uel de specie in spēm, uel de loco in locū transeūdo muētur, & partibus cōstent sua loca obtinētib', p quę in spatia diuersa diuidūtur? Porrò ipsa uera ęqualitas ac similitudo, atq; ipsa uera & prima unitas, non oculis carneis, neq; ullo tali sensu, sed mente intellecta cōspicitur. Vnde.n. qualiscunq; in corporibus appeteret ęqualitas, aut unde cōuinceretur longe plurimū differre à perfecta,

C

nisi ea quæ pfecta est mēte uideretur: si tñ quæ facta nō est, pfecta dicenda est? Et cū omnia quæ sensibiliter pulchra sunt, siue natura edita, siue artib' elaborata, locis & tēporib' sint pulchra, ut corp' & corporis motus: illa æqualitas & unitas mēti tantummodo cognita, secūdū quā de corporea pulchritudine sensu internuncio iudicat, nec loco tumida est, nec mutabilis tēpore. Non.n. rectè dici potest secundū eam iudicari rotundū canthum, & nō secundū eam rotundū uasculū, aut secundū eam rotundū uasculum, & nō secundū eam rotundū denatium. Similiter in tēporibus atq; in motibus corporū, ridicule dicitur, secundū eam iudicari ęquales annos, & nō secundū eam æquales menses, aut secundū eam ęquales menses, & non secundū eam æquales dies. Sed siue per hæc spatia, siue p horas, siue p breuiora momēta cōueniēter moueatur aliquid, eadē una & incōmutabili æqualitate iudicatur. Quod si minora & maiora spatia figurarū atq; motionū, secundū eam legē parilitatis uel similitudinis, uel congruētiæ iudicantur, ipsa lex maior est his oibus, sed potentia.

Canthus sūma curuatura rotæ siue ferrū qd illic affigitur.

D

Cæterū spatio, aut loci aut tēporis, nec maior, nec minor: qa si maior esset, non secundū eam iudicaremus minora: si aūt minor esset, non secdm eam iudicaremus maiora. Nūc uerò cum secdm totam quadraturæ legē iudicetur, & forum quadratū, & lapis quadratus, & tabella, & gēma quadrata: rursus secdm totam æqualitatis legem iudicentur cōuenire sibi motus pedū currentis formicæ, & secdm eam gradientis elephātis: quis eam dubitet locorū interuallis ac tēpore, nec maiorem esse, nec minorem, cū potentia superet omnia? Hæc aūt lex omnium artiū cum sit oino incōmutabilis, mens uero humana cui talē legē uidere cōcessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis apparet supra mentem nostrā esse legē quæ ueritas dicitur.

Legem summam cognoscere fas, iudicare nequaquā. Cap. 31.

Nec iam illud ambigendū est, incōmutabilem naturā quæ supra rōnalem animā sit, deum esse, & ibi esse primā uitā, & primā essentiā, ubi est prima sapientia. Nā hæc est illa incōmutabilis ueritas, quæ lex omniū artiū rectè dicitur, & ars omnipotētis artificis. Itaq; cū se anima sentiat, nec corporū spēm motumq; iudicare secdm seipsam, simul oportet agnoscat præstare suā naturā, cui naturæ, de qua iudicat: præstare aūt sibi eam naturā secundū quam iudicat, & de qua iudicare nullo modo potest.

E

Possum.n. dicere quare similia sibi ex utraque parte respōdere mēbra cuiusq; corporis debeāt, qa summa æqualitate delector, quā non oculis corporis, sed mētis contueor. Quapropter tanto meliora esse iudico quę oculis cerno, quāto pro sui natura uiciniora sunt ijs quæ aio intelligo. Quare aūt illa ita sint, nullus pōt dicere. Nec ita debere esse quisquā sobriè dixerit, quasi possint esse nō ita. Quare aūt nobis placeant, & cur ea quāto melius sapim', uehemētissime diligam', ne id quidē quisquā si ea rite intelligit, dicere audebit. Vt.n. nos & oēs animæ rōnales secundū ueritatē de inferioribus rectè iudicamus, sic de nobis qñ eidem cohæremus, sola ipsa ueritas iudicat. De ipsa uero nec pater, non.n. minor est ꝙ ipse, & ideo quæ pater iudicat, p ipsam iudicat. Omnia n. quæ appetunt unitatē, hanc habent regulā uel formā uel exemplū, uel si quo alio uerbo dici se sinit, qm sola eius similitudinē à quo esse accepit impleuit, si tñ accepit, nō incōgrue dicitur pro ea significatiōe, qua filius appellat:

F

qa nō de seipso est, sed de primo summoq; principio q pater dicitur: ex quo ois paternitas in cœlo & in terra nominatur. Pater ergo nō iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit filio: Et spiritualis hō iudicat oia, ipse aūt à nemine iudicat. i. à nullo hoie, sed à sola ipsa lege secdm quam iudicat omnia, qm & illud uerissime dictū est, Oportet nos oēs exhiberi ante tribunal Xpi. Omnia ergo iudicat, qa super oia est qñ cū deo est. Cū illo aūt est, qn purissime intelligit, & tota charitate quod intelligit, diligit. Ita etiā quantū potest, lex ipsa etiā ipse fit, secdm quā iudicat oia, & de qua iudicare nullus potest.

Ephe. 3. Ioan. 5. 1. Cor 2.

Rom 14. 2 Cor. 5.

Sicut in istis tēporalibus legibus quāquā de his hoies iudicent cū eas instituunt, tñ cū fuerint institutæ atq; firmatæ, nō licebit iudici de ipsis iudicare, sed secdm ipsas. Cōditor tñ legū tēporaliū, si uir bonus est & sapiens, illam ipsam cōsulit æternā, de qua nulli aiæ iudicare datū est: ut secdm eius incōmutabiles regulas, qd sit pro tpre iubendū uetandūq; discernat. Æternā

Cicero de legibus.

G igitur legē mūdis animis fas eē cognoscere, iudicare
nō fas est. Hoc aūt interest, ꝙ ad cognoscēdū satis
est, ut uideamus ita esse aliqd uel non ita. Ad iu-
dicādū uero addimus aliqd qđ significemus pos-
se esse & aliter: uelut cū dicim⁹, ita eē debet, aut ita
esse debuit, aut ita eē debebit, ut in suis opib⁹ arti
Rerū sim fices faciūt. Sed multiformis † est humana dele
plicitas, ctatio, nec uolūt tēdere ad supiora ut iudicēt, cur
uestigiū ista uisibilia placeāt. Itaq; si quęrā ab artifice, uno
est dei arcu cōstructo, cur alterum parē contra in alterā
Cap 32 partē moliatur? Rn̄debit, credo, ut paria paribus
† multis ædificij mēbra rn̄deant. Porrò si pergam quęreret
finis idipm cur eligat, dicet hoc decere, hoc eē pulchru,
hoc delectare cernētes. Nihil audebit ampli⁹. Incli
natus.n. recūbit oculis, & unde pēdeat nō intelli
git. At ego uirū intrinsecus oculatū, & inuisibili-
ter uidentē nō desinā cōmonere cur ista placeāt,
ut iudex esse audeat ipsius delectationis humanę.
Ita.n. superfertur illi, nec ab ea tenetur; dum non
scdm ipsam, sed ipsam iudicat. Et si prius quęram,
utrū ideo pulchra sint, qa delectant: an ideo dele-
ctēt, qa pulchra sunt: Hic mihi sine dubitatiōe re-
H spōdebit, ideo delectare, qa pulchra sunt. Quęram
ergo deinceps, q̄re sint pulchra. Et si titubabit, sub-
ijciā, utrū ideo, qa siles sibi partes sunt, & aliq̄ co-
pulatione ad unā conuenietiā rediguntur. Quod
cū ita esse cōpererit, interrogabo, utrū hāc ipsam
unitatē, quā cōuincunt appetere, summe impleāt,
an lōge infra iaceant, & eā quodammodo mētian
tur. Qđ si ita est, qs non admonitus uideat, neque
ullā speciē, neq; ullū oīo esse corpus, qđ nō habeat
unitatis qualecunq; uestigium, neque quantū uis
pulcherrimū corpus, cū interuallis locorū neces-
sario aliud alibi habeat, posse assequi eam quā se-
quit unitatē? q̄re si hoc ita est, flagitabo ut rn̄deat,
ubi uideat ipse unitatē hāc, aut unde uideat: quā
si nō uideret vn̄ cognosceret, & qd imitaretur cor
porū species, & qd implere non posset. Nunc uero
cū dicit corporibus, uos qdem nisi aliqua unitas
contineret, nihil essetis: & rursus si uos essetis ipsa
unitas, corpora nō essetis, recte illi dicit. Vnde illā
nosti unitatē, scdm quā iudicas corpora, quā nisi
uideres, iudicare nō posses, ꝙ eā non impleant. Si
aūt his corporeis oculis eā uideres, nō uere dice-
I res, q̄q̄ eius uestigio teneantur, lōge tn̄ ab ea dista-
re: Nā istis oculis corporeis non nisi corporalia ui
des: Mente igitur eā uidemus. Sed ubi uidemus? Si
hoc loco esset ubi corpus nostrum est, nō eam ui-
deret, q hoc modo in oriente de corporibus iudi-
cat. Nō ergo ista cōtinetur loco, & cum adest ubi-
cunq; iudicanti, nusquā est per spatia locorum, &
Nō sēsus per potentiā nusquā non est. Qđ si eam corpo-
corporis, ra mentiunt, nō est credendū mētientibus, ne in-
sed iudi- cidamus in uanitates uanitātiū: sed q̄rendū poti⁹
ciū men- est, cū ideo mentiantur, qa eā uidentur ostendere
titur oculis carneis, cum illa mente pura uideatur, utrū
Cap. 33 intm̄ mentiantur, inquantū ei similia sunt, an in-
quantū eam nō assequunt. Nam si assequerentur,
quod imitantur implerent. Si aūt implerent, oīno
essent similia. Si omnino essent similia, nihil inter
illam naturam & istā interesset. Quòd si ita esset,
non eā mentirentur: Id.n. essent qđ illa est. Nec tn̄
mentiuntur diligentius consyderantibus: quia il-
† quod le mentitur qui uult uideri id quod non est: qui †
† putatur autem non uolens aliud putat † q̄ est, non menti

tur, sed fallit tm̄. † Nā ita discernit mentiens à fallē K
te, ꝙ inest omni mentienti uoluntas fallendi, ēt si *† tamen.*
non ei credat: fallens aūt esse non pōt q non fallit. *Differūt*
Ergo corporea species quia nullā uoluntatem ha *mentiens*
bet, nō mentitur. si uero ēt non putetur esse qđ nō *et fallēs.*
est, † nec fallit. Sed ne ipsi quidē oculi fallunt: nō
enim renunciare possunt animo nisi affectionem *† ali. nisi*
suā. Quòd si nō solū ipsi, sed oēs corporis sensus *quod est.*
ita renunciat ut afficiuntur, qd ab eis amplius exi
gere debeamus ignoro: Tolle itaq; uanitantes, &
nulla erit uanitas. Si qs remū frangi in aqua opina
tur, & cū inde aufertur integrari, non malum ha-
bet internūciū, sed malus est iudex. Nā ille ꝓ sua
natura nō potuit aliter in aq̄ sentire, nec aliter de-
buit. Si.n. aliud est aer, aliud aqua, iustū est ut ali-
ter in aere, aliter in aq̄ sentiat: Quare oculus recte *Cicer. de*
uidet. Ad hoc.n. factus est ut tm̄ uideat: sed anim⁹ *acade. q.*
peruerse iudicat, cui ad cōtemplandā summā pul *lib. 2*
chritudinē mens, non oculus factus est. Ille autē
uult mentē cōuertere ad corpora, oculos ad deū.
Quęrit.n. intelligere carnalia, & uidere spiritalia,
qđ fieri non pōt. Quare ista peruersitas corrigē *Confictā*
da est: quia nisi fecerit qđ sursum est deorsum, & *et phan*
qđ deorsum est sursum, regno cœlorū aptus non *tasmata*
erit. Nō ergo summa q̄ramus in infimis, nec ipsis *quę iudi*
infimis inhęreamus. Iudicem⁹ ea, nec cū ipsis iudi *cantur.*
cemur. i. tm̄ eis tribuamus, quantū species meret *Cap. 34*
extrema, ne cū in nouissimis prima q̄rimus, à pri-
mis iter nouissima numeremur. Qđ nihil ipsis no
uissimis obest, sed nobis plurimū. Nec ideo diui-
nę ꝓuidētię administratio minus decora fit, qa &
iniusti iuste, & fœdi pulchre ordinant. Et si ꝓpterea
nos fallit rerū uisibiliū pulchritudo, quia unitate
cōtinet, & nō implet unitatē, intelligamus si pos-
sumus nō ex eo qđ est nos falli, sed ex eo quod nō
est. Omne qppe corpus uerū corpus ē, sed falsa uni
tas. Nō.n. summe unū est, aut intm̄ id imitatur ut
impleat: & tn̄ nec corpus ipsum esset, nisi utcunq;
unū esset. Porrò utcunque unū esse non posset, ni
si ab eo qđ summe unū est id haberet. O aiæ perui
caces date mihi qui uideat sine ulla imaginatione
uisorum carnalium. Date mihi q uideat oīs unius
principium non esse, nisi unū solum à quo sit om-
ne unū, siue aliud impleat, siue non impleat. Qui
uideat date, nō qui litiget, nō qui uideri uelit se ui M
dere qđ nō uidet. Date qui resistat sensibus carnis,
& plagis, qbus p illos in aīa uapulauit: Qui resistat
cōsuetudini hominū, resistat laudibus hominū,
q cōpungatur in cubili suo, q resculpāt suum spiri
tū, q non foris diligat uanitates, & q̄rat mendacia,
qui iā sibi nouerit dicere: Si una Roma est, quā cis
ca Tyberim nescio qs Romulus dicitur condidis-
se, falsa est ista quā cogitās fingo: nō.n. est ipsa, nec
ibi sum aio: † Nā quid ibi agatur modo, utiq; sci- *† modo*
rē. Si unus est sol, falsus est iste quem cogitans fin-
go. Nā ille curricula sua certis locis & tpibus per-
agit. Istū uero ego ubi uolo, & qn̄ uolo constituo.
Si unus est ille amicus meus, falsus ē iste quē cogi
tans fingo. Nā ille ubi sit nescio, iste ibi fingit ubi
uolo. Ego ipse certe un⁹ sum, & hoc loco eē sentio
corpus meū, & tn̄ figmēto cogitationis ꝑgo quo-
libet, & loquor cū quolibet. Falsa sunt hęc: nec qs-
q̄ itelligit falsa. Nō ergo itelligo cū ista cootēplor
& istis credo, qa uerū esse oportet quod intellectu
cōtēplor. Nunqd forte sunt ista q̄ phātasmata dici,

A ſolẽt? Vnde ergo impleta eſt anima mea illuſioni-
bus? ubi eſt uerũ qd mente cõſpicitur? Ita cogitãti
iam dici põt. Illa lux uera eſt qua hæc[oia]nõ eſſe
uera cognoſcis. Per hanc illud unũ uides, quo iu-
dicas unũ eſſe qcqd aliud uides, nec tñ hoc eſſe qd
Vacandũ ut dñũ cognoſcas. illud eſt qcqd mutabile uides. Qđ ſi hæc intue
ri palpitat mẽtis aſpectus, quieſcite, nolite certare,
niſi cũ conſuetudine corporũ: ipſam uincite, & ui
Cap. 35 cta erũt omnia. Vnũ certe q̃rimus, quo ſimplicius
Sapien. 1 nihil eſt. Ergo i ſimplicitate cordis q̃ramus illum.
Pſal. 45 Agite ocium, inq̃t, & agnoſcetis q̃a ego ſum dñs. Et
etiã: Vacate & uidete q̃m ego ſum de⁹: nõ ociũ deſi
diæ q̃ro, ſed ociũ cogitationis, ut à locis & tpibus
uacetis. Hæc.n. phantaſmata tumoris & uolubili-
tatis, conſtantẽ unitatẽ uidere non ſinũt. Loca of
ferunt qđ amemus, tpa ſurripiunt qđ amamus, &
relinquunt in anima turbas phantaſmatum, q̃bus
in aliud atq; aliud cupiditas icitetur. Ita fit inquie
tus & erumnoſus animus, fruſtra tenere à q̃bus te
netur exoptãs. Vocatur ergo ad ociũ[id eſt]ut iſta
nõ diligat, q̃ diligi ſine labore nõ pñt. Sic.n. eis do
B minabitur, ſic nõ tenebitur, ſed tenebit. Iugum.n.
Matt. 11 meũ, inq̃t, leue eſt. Huic iugo q ſubiectus eſt, ſubie
cta habet cętera. Nõ ergo laborabit, nõ.n. reſiſtit
qđ ſubiectũ eſt. Sed miſeri amici huius mũdi, cu-
ius dñi erũt ſi filij dei eſſe noluerint, q̃m dedit eis
Ioan. 1 ptãtem filios dei fieri. Amici ergo huius mundi tã
timent ab eius amplexibus ſeparari, ut nihil eis ſit
Vnde fal laborioſius q̃ nõ laborare. Sed cui ſaltem illud
ſitas oria manifeſtũ eſt, falſitatẽ eſſe, qua id putatur eſſe, qđ
tur et ue- non eſt, intelligit eam eſſe ueritatẽ quę oſtendit id
ritas. qđ eſt. At ſi corpora intantũ fallunt, inquantũ nõ
Cap. 36 implent, illud unũ qđ cõuincuntur imitari, à quo
principio unũ eſt qcqd eſt, ad cuius ſimilitudinẽ
quicq̃d nititur naturaliter approbamus, q̃a natu-
raliter improbamus qcqd ab unitate diſcedit, atq;
in eius diſsimilitudinẽ tendit: datur intelligi eſſe
aliq̃d qđ illius unius ſolius, à quo principio unum
eſt qcqd aliquo modo unũ eſt, ita ſimile ſit ut hoc
oino impleat ac ſit idipm, & hoc eſt ueritas & uer-
bum in principio, & uerbũ deus apud deũ. Si.n.
falſitas ex iis eſt quę imitantur unũ, non inquan-
tũ id imitantur, ſed inquantũ adimplere non pñt:
illa eſt ueritas quæ adimplere potuit, & id eſſe qđ
C eſt illud: ipſa eſt quæ illud oſtẽdit ſicut eſt: Vnde
& uerbũ eius & lux eius rectiſsime dicitur. Cæte-
ra illius unius ſimilia dici pñt inquantũ ſunt, intã
tum n. & uera ſunt: Hæc aũt ipſa eius ſimilitudo,
& ideo ueritas. Vt enim ueritate ſunt uera quę ue-
ra ſunt, ita ſilitudine ſilia ſunt, q̃cunq; ſilia ſunt. Vt
ergo ueritas forma uerorũ ẽ, ita ſilitudo forma ſi-
miliũ eſt. Quapropter uera q̃m intantũ uera ſunt
inquantũ ſunt, intantũ aũt ſunt inquantũ princi-
palis uni⁹ ſilia ſunt, ea forma eſt omniũ quæ ſunt,
quę eſt ſumma ſilitudo principij: & ueritas eſt, q̃a
ſine ulla diſsimilitudine eſt. Vnde falſitas oritur,
nõ rebus ipſis fallentibus, q̃ nihil aliud oſtendũt
ſentienti q̃ ſpẽm ſuam, quã pro ſuę pulchritudinis
acceperũt gradu: neq; ipſis ſenſibus fallentibus, qui
pro natura ſui corporis affecti, non aliud q̃ ſuas af
fectiones pſidenti aio nunciãt: ſed peccata aias fal
lunt cum uerũ q̃runt, relicta & neglecta ueritate.
Nam q̃m opera magis q̃ artificem atq; ipſam artẽ
dilexerũt, hoc errore puniũtur, ut in operibus arti
ficem artemq́; conq̃rant: & cũ inuenire nequerint,

deus.n. nõ corporalib⁹ ſenſibus ſubiacet, ſed ipſi D
menti ſupeminet, ipſa opera exiſtiment eſſe & artẽ
& artificem. Hinc oritur ois impietas, nõ modo Impietas
peccantiũ, ſed ẽt damnatorũ pro peccatis ſuis. Non idololatrarum.
enim tm̃ ſcrutari creaturã contra pceptum dei, ſed
ea frui potius q̃ ipſa lege & ueritate uolunt, qđ pri Cap. 37
mi hois pctm̃ deprehenditur, male utentis libero
arbitrio. Sed hoc quoq; in ipſa dãnatione addũt,
ut non modo diligant, ſed ẽt ſeruiant creaturę po
tius q̃ creatori, & eam colãt per partes eius, à ſum-
mis uſq; ad ima uenientes. Sed aliqui ſe in hoc te- 1. Retrac.
nent, ut pro ſummo deo animã colant, & primam cap. 13
intellectualẽ creaturã, quam per ueritatẽ pater fa-
bricauit ad ipſam ueritatẽ ſemp intuendã & ſe per
ipſam, q̃a oimodo ei ſimillima eſt. Deinde ueniũt
ad uitã genitalẽ, per quã creaturã uiſibilia & tpa-
lia gignentia, deus æternus & incõmutabilis ope-
ratur. Hinc ad animalia, & inde ad ipſa corpora co-
lenda dilabuntur, & in his primo eligũt pulchrio
ra, in q̃bus cœleſtia maxime excellũt. Ergo in pri-
mis ſolis corp⁹ occurrit, & in eo nõnulli remanẽt.
Aliqui & lunę ſplendorem religione dignũ putãt:
enim nobis ut perhibetur ꝓpinquior, unde uici- E
niorem ſpẽm hr̃e ſentitur. Alij ẽt cęterorũ ſyderum
corpora adiungunt, & totũ cœlum cũ ſtellis ſuis.
Alij cœlo æthereo copulãt aerẽ, & iſtis duobus ſu
perioribus elemẽtis corporeis ſubijciũt aias ſuas.
Sed inter hos illi ſibi uident religioſiſsimi, q uni-
uerſam ſimul creaturã.i. mundũ totũ cum oibus
quæ in eo ſunt, & uitã qua ſpiratur & animaĩ, quã
q̃dam corpoream, q̃dam incorporeã eſſe credide-
runt. Hoc ergo totũ ſimul unũ deum magnũ eſſe
arbitrantur, cuius partes ſint cætera. Non n. uni-
uerſæ creaturæ authorẽ conditoremq́; nouerunt.
Inde eſt qđ in ſimulachra pcipitantur, & ab operi-
bus dei uſq; in opera ſua demerguntur, quę tñ ad-
huc uiſibilia ſunt. Eſt.n. alius deterior & iſerior Triplex i
cultus ſimulachrorũ, quo phantaſmata ſua colũt, mũdo tẽ-
& qcqd aio errãte cum ſuperbia uel tumore cogi- tatio.
tãdo imaginati fuerint, religionis noie obſeruant, Cap. 38
donec fiat in aĩa nihil oino colendũ eſſe, & errare
hoies qui ſupſtitione ſe inuoluũt & miſera ſe im-
plicãt ſeruitute. Sed fruſtra hoc ſentiunt. Non.n.
efficiunt ut non ſeruiãt: remanent q̃ppe ipſa uitia
q̃bus ut illa colenda opinarentur attracti ſunt. Ser F
uiunt.n. cupiditati triplici, uel uoluptatis, uel ex-
cellentię, uel ſpectaculi. Nego eſſe quenquã iſtorũ
qui nihil colendũ exiſtimant, qui nõ aut carnali-
bus gaudiis ſubditus ſit, aut potẽtiã uanã foueat,
aut aliquo ſpectaculo delectat⁹ inſaniat. Ita neſciẽ
tes diligunt tpalia, ut inde beatitudinẽ expectẽt.
His aũt reb⁹ q̃bus q̃ſq; beatus uult effici, ſeruiat ne
ceſſe eſt, uelit nolit. Nã quocunq; duxerint, ſeq̃tura
& q̃ſq̃s ea uiſus fuerit auferre poſſe, metuitur. Pñt
aũt auferre iſta, & ſcintilla ignis & aliqua parua be
ſtiola. Poſtremo ut omittã innumerabiles aduer-
ſitates, tp̃s ipſum auferat neceſſe eſt oia trãſeũtia.
Itaq; cum omnia tpalia trãſeuntia mundus iſte cõ
cludat, omnibus mundi partibus ſeruiuut, q pro-
pterea putant nihil colendum eſſe, ne ſeruiant. Ve
rũtamen quanquã in hac rerum extremitate miſe
ri iaceant, ut uitia ſua ſibi dominari patiantur uel
libidine uel ſuperbia uel curioſitate damnati, uel
duob⁹ horũ, uel oib⁹: q̃diu ſunt in hoc ſtadio uitę
humanę, licet eis cõgredi & uincere, ſi prius credant

G qd intelligere nōdū ualēt, & nō diligāt mūdū: qm
1. Ioan. 1. oē qd in mūdo est, sicut diuinitus dictū est, cōcu-
piscētia carnis est, & cōcupiscētia oculoꝝ, & ābitio
seculi. Hoc mō tria illa sunt notata: Nā cōcupiscen
tia carnis, uoluptatis infimæ amatores significat:
Concupiscentia oculoꝝ, curiosos: Ambitio seculi,
supbos. Triplex etiā tentatio in hoie, quam ueritas
Matth. 4 ipsa suscepit, cauenda mōstrata est. Dic, inquit ten
tator, lapidibus istis ut panes fiant. At ille unus &
solus magister, Non, inquit, in solo pane uiuit hō:
sed in omni uerbo Dei. Ita enim domitā docuit eē
oportere cupiditatē uoluptatis, ut nec fami ceden
dū sit. Sed forte dñationis temporalis fastu decipi
poterat, q carnis uoluptate nō potuit: Omnia ergo
regna mundi monstrata sunt ei, & dictū est: Om-
nia tibi dabo, si ꝓstratus adoraueris me. Cui rñ-
sum est: Dñm deū tuū adorabis, & illi soli seruies.
Ita calcata est supbia. Subiecta est autem extrema
[etiā] curiositatis illecebra. Non enim ut se de fasti
gio tēpli præcipitaret urgebat, nisi causa tantū ali-
quid expiendi. Sed neq̨ hinc uictus est, & ideo sic
H rñdit, ut intelligeremus nō opus eē ad cognoscen-
dū deū, tentationibus uisibiliter diuina explora-
re molientibus: Nō tentabis, inquit, dñm deū tuū.
Quāobrē qsquis intus uerbo dei pascitur, nō quę-
rit in ista eremo uoluptatē. Qui uni deo tantū sub
iectus est, nō quærit in mōte, id est, in terrena ela-
tione iactantiā. Quisquis æterno spectaculo incō-
mutabilis ueritatis adhærescit, nō p fastigiū huius
Ex rebus conditis quomodo deprehēdat summa ueritas. c. 39. corporis, id est, p hos oculos præcipitat, ut tēpora
lia & inferiora cognoscat. Quid igitur restat unde
nō possit anima recordari primā pulchritudinem
quam reliquit, quādo de ipsis suis uitijs potest. Ita
enim sapientia dei ptendit a fine usq̨ ad finē forti-
ter. Ita p hanc summus ille artifex opa sua in unum
finē decoris ordinata contexuit. Ita illa bonitas a
summo usq̨ ad extremū nulli pulchritudini, quæ
ab ipso solo esse posset inuidit, ut nemo ab ipsa ue
ritate dejciatur, q nō excipiat ab aliqua effigie ue
ritatis. Quære in corporis uoluptate qd teneat, ni-
hil aliud inuenies q̄ conuenientiā: Nā si resistētia
pariunt dolorē, cōuenientia pariunt uoluptatem.
Recognosce ergo quæ sit summa cōuenietia: Noli
foras ire, in te ipsum redi, in interiore hoie habitat
ueritas, & si tuā naturā mutabilē inueneris, tran-
scende & teipsum. Sed memēto cū te transcendis,
ratiocinantē aiam te transcēdere. Illuc ergo tēde,
unde ipsum lumen rōnis accenditur. Quo enim per-
uenit ois bonus ratiocinator, nisi ad ueritatē? Cū
ad seipsum ueritas nō utiq̨ ratiocinando pueniat,
sed quod ratiocinantes appetunt ipsa sit, uide ibi
cōuenientiā qua superior esse nō possit, & ipse con-
ueni cū ea. Cofitere te nō esse quod ipsa est. Siqdē
se ipsa nō quærit, tu aūt ad ipsam quærendo ueni-
sti, nō locoꝝ spatio, sed mentis affectu ut ipse inte-
rior hō cū suo inhabitatore, nō infima & carnali,
sed summa & spūali uoluptate conueniat. Aut si
nō cernis quæ dico, & an uera sint dubitas, cerne
saltē utrū te de ijs dubitare nō dubites, & si certū
Ioan. 1. est te esse dubitantē, quære unde sit certū. Nō illic
tibi omnino solis huius lumē occurret, sed lumen
uerū quod illuminat oēm hoiem uenientē in hūc
mundū. Quod his oculis uideri nō potest, nec illis
qbus phātasmata cogitant, p eosdē oculos animæ
impacta, sed illis quibus ipsis phātasmatibus di-
citur, Nō estis uos quod ego quæro, neq̨ illud estis K
nā ego uos ordino, & qd mihi inter uos fœdū oc-
currerit, improbo, qd pulchrū approbo, cum pul-
chrius sit illud unde improbo & approbo: quarē hoc
ipsum magis approbo, & nō solum uobis, sed illis
oibus corpibus unde uos hausi antepono. Deinde
regulā ipsam quam uides, cōcipe hoc mō: Ois q se
dubitantē intelligit, uerꝰ intelligit, & de hac re quā
intelligit certus est. De uero igitur certus est. Ois
igitur q utrū sit ueritas dubitat, in seipso habet ue
rū unde nō dubitet, nec ullū uerū nisi ueritate ue-
rū est. Nō itaq̨ oportet eū de ueritate dubitare, qui
potuit undecunq̨ dubitare. Vbi uidentur hæc, ibi est
lumē sine spatio locoꝝ & temporū, & sine ullo spa
tiorū taliū phantasmate. Nunqd ista ex aliqua par
te corrūpi pñt, etiā si omnis ratiocinator interea,
aut potius apud carnales inferos ueterescat? Nō. n.
ratiocinatio talia facit, sed inuenit. Ergo antequā
inueniantur, in se manent, & cū inueniuntur non
innouant. Ita renascitur interior homo, & exte- Diaboli tentatio
rior corrūpitur de die in diem. Sed interior exterio
rē respicit, & in sua cōparatione fœdū uidet: in pro L
prio tñ genere pulchrū & corporꝝ cōuenientia læ- cedit in decorem uniuersi. Cap. 40.
tantē, & corrūpentē quod in bonū suū conuertit,
alimenta scilicet carnis: quę tamē corrupta, id est,
amittentia formā suā, in membroꝝ istorū fabricā 2. Cor. 7.
migrant, & corrupta reficiunt, in aliā formā p con
uenientiam transeuntia: & per uitalem motū diiu-
dicantur quodammodo, ut ex eis in structurā hu
ius uisibilis pulchri quæ apta sunt assumantur, nō
apta uero p incongruos meatus ejciantur. Quorū
aliud fœculentissimū redditur terræ ad alias for-
mas assumendas, aliud per totum corpus exhalat,
aliud totius animalis latentes numeros accipit, &
inchoatur in ꝓlē, & siue cōuenietia duoꝝ corpoꝝ,
siue tali aliquo phantasmate cōmotū, p genitales
uias ab ipso uertice defluit in infima uoluptate. Semen a cerebro.
Iam uero in matre p certos numeros temporū in
locorum numerū coaptatur, ut suas regiōes quęq̨
mēbra occupēt, & si modū parilitatis seruauerint,
luce coloris adiuncta nascit corpus qd formosum
uocatur, & a suis dilectoribus amatur acerrime:
nō tñ in eo plus placet forma quę mouetur, q̄ uita M
quę mouet. Nā illud animal si nos amet, allicit uio
lentius: si oderit aūt, succensemus, & ferre nō pos-
sumus, etiā si formā ipsam præbeat fruenti. Hoc to
tū est uoluptatis regnū & ima pulchritudo, subia-
cet n. corruptiōi: Quod si nō eēt, summa putaret.
Sed adest diuina prouidentia quę hanc ostēdat, &
nō malā, ꝓpter tam manifesta uestigia primorum Psal. 146
numeroꝝ, in qbus sapiētiæ dei nō est numerus, &
extremā tñ esse: miscēs ei dolores & morbos & di-
stortiones mēbroꝝ, & tenebras coloris, & aiorū
simultates ac dissensiones, ut ex his admoneamur
incōmutabile aliqd esse quærendū. Et hoc facit p
infima ministeria eorū quibus id agere uoluptatis
est, quos exterminatores & angelos iracundiæ, di-
uinæ scripturę noiant, quāuis ipsi nesciāt qd de se
agat bonꝰ. His similes sunt hoies q gaudēt miserijs
alienis, & risus sibi & ludicra spectacula exhibent,
uel exhiberi uolūt euersiōibus & erroribus alioꝝ.
Atq̨ ita in his oibus boni admonentur & exercen
tur & uincunt, & triūphāt & regnāt. Mali uero de-
cipiunt, cruciantur, uincuntur, dānant & seruiunt,
nō uni omniū summo dño, sed ultimis seruis, illis

A uidelicet angelis, q doloribus & miserijs damnato
rũ pascunt, & ꝑ ista maleuolẽtia bonoꝝ liberatio
ne torquent. Ita ordinantur oẽs officijs & finibus
suis in pulchritudinẽ uniuersitatis, ut quod horre
mus in parte, si cũ toto cõsyderemus, plurimũ pla
ceat: qa nec in ædificio iudicãdo unũ tantũ angu
lũ cõsyderare debemus, nec in hoie pulchro solos
capillos, nec in bñ ꝓnũciante solũ digitoꝝ motũ,
nec in lunæ cursu aliquas tridui tantũ figuras. Ista
enim quę ꝓpterea sunt infima, qa partibus imper
fectis tota perfecta sunt, siue in statu, siue in motu
pulchra sentiantur, tota cõsideranda sunt, si recte
uolumus iudicare. Verũ enim nostrũ iudiciũ, siue
de toto, siue de parte iudicet, pulchrũ est: uniuerso
qppe mũdo superfertur, nec alicubi parti eius in
quantũ ueꝝ iudicamus, adhæremus. Error autem
noster parti adhærens eius, ipse p se fœdus est. Sed
sicut niger color in pictura cũ toto fit pulcher: sic
totũ istum agonẽ decenter ædit incommutabilis
diuina prouidentia, aliud uictis, aliud certãtibus,
aliud uictoribus, aliud spectatoribus, aliud qetis
B & solũ deũ contẽplantibus tribuens: cũ in his om
nibus nõ sit malũ nisi pctm̃ & pœna pcti, hoc est,
defectus uolũtarius a summa essentia, & labor in
ultima nõ uolũtarius. Quod alio modo dici põt,
libertas a iustitia, & seruitus sub pctõ. Corrum
pitur aũt hõ exterior aut ꝓfectu interioris, aut de
fectu suo. Sed ꝓfectu interioris ita corrumpitur, ut
totus in melius reformetur, & restituatur in inte
grũ in nouissima tuba, ut iam nõ corrũpatur neq
corrumpat. Defectu aũt suo in pulchritudines cor
ruptibiliores, id est, pœnarũ ordinẽ præcipitatur.
Nec miremur q adhuc pulchritudines nomino.
Nihil enim est ordinatũ quod non sit pulchrum.
Et sicut ait Apls, Omnis ordo a deo est. Necesse est
aũt fateamur meliorẽ esse hoiem plorantẽ, q̃ lętan
tẽ uermiculũ: & tñ uermiculi laudẽ sine ullo men
dacio copiose possum dicere: consyderãs nitorem
coloris, figurã teretẽ corporis, priora cum medijs,
media cũ posterioribus cõgruentia & unitatis ap
petentiã ꝓ suæ naturę humilitate seruantia, nihil
ex una parte formatũ, quod nõ ex altera parili di
C mensione respondeat. Quid iam de anima ipsa dicam,
uegetante modulũ corporis sui, quomõ eũ nume
rose moueat, quomodo appetat cõuenientia, quo
uincat, aut caueat obsistentia quantũ potest, & ad
unum sensum incolumitatis referens omnia, uni
tatẽ illã conditricẽ naturarũ omnium, multo eui
dentius q̃ corpus insinuet: loquor de uermiculo
animante qualicunq. Cineris & stercoris laudẽ ue
rissime atq uberrime pleriq dixerunt. Quid ergo
mirũ est, si hois aiam quæ ubicunq sit & qualis
cunq sit, omni corpore est melior, dicam pulchre
ordinari, & de pœnis eiꝰ alias pulchritudines fieri,
cũ ibi nõ sit quãdo misera est, ubi beatos eẽ decet,
sed ibi sit ubi eẽ miseros decet. Prorsus nemo nos
fallat: Quicqd recte uituperatur, in melioris com
paratione respuitur: Omnis autẽ natura quamuis
extrema, quãuis infima, in cõparatione nihil iure
laudatur. Et tunc cuiq nõ est bene, si melius eẽ po
test. Quare si nobis põt bene eẽ cum ipsa ueritate,
male sumus cũ quolibet uestigio ueritatis: multo
ergo deterius cũ extremitate uestigij, quando car
nis uoluptatibus adhæremus. Vincamus ergo hu
ius cupiditatis uel blãditias uel molestias, subiuge

Duplex exterioris hominis corruptio. c. 12

1 Retra. cap. 13.

Roma. 13

Cato ap. Cice. in Cato. maiore Et de morib. Manic. c. 8

1. Retra. cap. 13.

mus nobis hãc fœminã si uiri sumus. Nobis duci- D
bus & ipsa erit melior, nec iam cupiditas, sed tẽpe
rãtia noiabit. Nã cũ ipsa ducit, nos aũt seqmur, cu
piditas illa & libido, nos uero temeritas & stultitia
nuncupamur. Sequamur Christũ caput nostrũ, ut
& nos sequat cui caput sumus. Hoc & fœminis pci
pi põt, non maritali, sed fraterno iure, quo iure in
Chrõ nec masculus nec fœmina sumus. Habẽt. n.
& illæ uirile qddã unde fœmineas subiugẽt uolupta
tes, unde Chrõ seruiãt, & imperent cupiditati. Qd in
multis uiduis & uirginibus dei, in multis etiã mari
tatis, sed iam fraterne coniugalia iura seruantibus
Chriani ppli dispẽsatiõe manifestũ est. Quod si ab
ea parte cui dñari deus nos iubet, atq ut in nostrã
possessionẽ restituamur & hortat & opitulat: si er
go ab hac parte p negligẽtiã & impietatẽ uir subdi
tus fuerit, id est, mens & rõ, erit qdẽ hõ turpis & mi
ser: sed destinat in hac uita, & post hãc uitã ordina
tur, quò eũ destinari, & ubi ordinari summus ille
rector & dñs iudicat. Nulla itaq fœditate uniuersa
creatura maculari permittit. Ambulemus ergo dũ E
diẽ habemus, id est, dũ ratione uti possumꝰ, ut ad
deũ cõuersi, uerbo eius qd uerũ lumẽ est illustra
ri mereamur, ne nos tenebræ cõprehendant. Dies
est enim præsentia illius luminis, quod illuminat
oẽm hoiem uenientẽ in hunc mũdũ. Hoiem dixit,
qui rõne uti põt, & ubi cecidit, ibi incũbere ut sur
gat. Si ergo uoluptas carnis diligitur, ea ipsa diligẽ
tius cõsideret, & cũ ibi recognita fuerint quorũdã
uestigia numeroꝝ, q̃rẽdũ est ubi sine tumore sint.
Ibi. n. magis unum est qd est. Et si tales sunt in ipsa
motiõe uitali quæ in seminibus operat, magis ibi
mirandi sunt q̃ in corpore. Si enim numeri seminũ
sicut ipsa semina tumerent, de dimidio grano fici,
arbor dimidia nasceretur, neq de aialiũ seminibꝰ
etiã nõ totis, aialia tota & integra gignerent, neq
tantillũ & unũ semẽ uim haberet sui cuiusq gñis
innumerabilẽ. De uno qppe scdm suã naturã pos
sunt, uel segetes segetũ, uel syluæ syluaꝝ, uel greges
gregũ, uel ppli populoꝝ p secula propagari, ut nul
lũ foliũ sit uel nullus pilus p tam numerosam suc
cessionẽ, cuius nõ ratio in illo primo & uno semi
ne fuerit. Deinde illud cogitandũ est, q̃ numerosas F
q̃ suaues sonorum pulchritudines uerberatus aer
traijciat cãtãte luscinia, quas illius auiculę anima
nõ tã libere cũ liberet fabricaretur, nisi uitali mo
tu incorporaliter haberet impressas. Hoc & in cęte
ris aiantibus, quę rõne carentia sensu tñ nõ carent,
animaduerti põt. Nullũ eni horũ est qd non uel in
sono uocis, uel in cætero motu atq opatione mẽ
brorũ numerosum aliqd, atq in suo gñe modera
tũ gerat, nõ aliqua scientia, sed tñ intimis naturæ
terminis, ab illa incõmutabili numeroꝝ lege mo
dulatis. Redeamus ad nos, & omittamus ea quę
cũ arbustis & bestijs habemꝰ cõia. Vno nanq mõ
hirũdo nidificat, & unũquodq auium genus uno
aliquo suo mõ. Quid est ergo in nobis quo & de
illis omnibus iudicamus, quas figuras appetãt, &
quatenus impleãt, & nos in ædificijs alijsq corpo
reis opibus, tãquã dñi omniũ taliũ figurarũ, innu
merabilia machinamur? Quid est in nobis quod
intus intelligit has ipsas uisibiles corpoꝝ moles ꝓ
portiõe magnas eẽ uel paruas, & oẽ corpꝰ hẽre di
midiũ quãtulũcunq sit, & si dimidiũ, innumerabi
les partes? Itaq omne granũ milij suæ parti tantæ,

Vnitatis pulchritudo in quibus. Cap. 42.

Ex ordine rerum cognosci deus. c. 43

G quantā in hoc mūdo nostrū corpus tenet, tā magnū esse q̄ mūdus est nobis, totumq́ istū mundū figurarū rōne pulchrū esse, non mole: magnū aūt uideri, nō ꝑ sua quātitate, sed pro breuitate nr̄a. i. aialium qbus est plenus: quæ rursus cū habeant infinitatem diuisionis, nō ipsa per se, sed in alioꝝ, & maxime ipsius uniuersi comparatione tā parua sunt. Nec in spatio temporū alia ratio est, qa ut ois loci, sic ois temporis longitudo habet dimidium sui: quanuis. n. sit breuissima, & incipit & progreditur & desinit. Itaq̄ nō pōt nisi habere dimidiū, dum ibi diuiditur quà trāsit ad finem. Ac per hoc & breuis syllabæ tēpus in cōparatione longioris breue, & hora brumalis æstiuę horæ cōparata minor est. Sic mora unius horæ ad diē, & diei ad mēsem, & mensis ad annū, & anni ad lustrū, & lustri ad maiores circuitus, & ipsi ad uniuersum tp̄s relati breues sunt, cum illa ipsa numerosa successio, & quędā gradatio, siue localiū, siue tp̄aliū spatiorū, nō tumore uel mora, sed ordinata conuenientia pulchra iudicet. Ipse aūt ordinis mod⁹ uiuit in ueritate ppetua, nec mole uastus, nec ꝓtractiōe uolubilis, sed potētia sup oēs locos magnus, æternitate sup oia tp̄a immobilis: sine quo tn̄ nec ullr⁹ molis uastitas in unū redigi, nec ullius tp̄is ꝓductio pōt ab errore cohiberi, & aliqd esse uel corpus ut corpus sit, uel motus ut motus sit. Ipsum est unū pricipale, nec per finitū, nec per infinitū crassum, nec per finitū nec per infinitū mutabile. Nō. n. habet aliud hic, aliud alibi, aut aliud nūc, aliud postea: qa summe unus est pater ueritatis, pater suæ sapiētię, quę nulla ex parte dissimilis, similitudo eius dicta est & imago, qa de ipso est. Itaq̄ ēt filius recte dicit ex ipso, cętera p ipsum. Præcessit. n. forma oium summe implēs unū de quo est, ut cętera quę sunt inquātū sunt uni silia per eā formam fierent.

Horæ in æquales itelligit, q̄ ꝑ loco solis i Zodiaco uariantur. Nā brumalis diei totidē hn̄t ho tēpus, quot æstiu⁹, licet breuiores.

1. sen. di. 3 ca. nūc restat.

Hoꝝ alia sic sunt per ipsam, ut ad ipsam ēt sint, ut ois rōnalis & itellectualis creatura, in qua hō rectissime dicitur factus ad imaginem & similitudinem dei. Non. n. aliter incōmutabilem ueritatē posset mēte conspicere. Alia uero ita sunt per ipsam facta, ut nō sint ad ipsam. Et ideo rationalis aīa si creatori suo seruiat à quo facta est, per quem facta est, & ad quem facta est, cuncta ei cætera seruiēt: & uita ultima, quæ tā uicina illi est, & est adiutorium eius, per quod imperat corpori: & ipsum corp⁹, extrema natura & essentia: cui omni mō cedēti ad arbitriū dominabit, nullā de illo sentiens molestiā: qa iā nō ex ipso nec p ipsum q̄ret beatitudinem, sed ex deo per seipsam percipiet. Reformatū ergo corpus ac sanctificatū, sine detrimēto corruptiōis, & sine onere difficultatis administrabit. In resurrectione. n. nec nubēt neq̄ nubent, sed erunt sicut angeli in cœlis. Esca uentri, & uenter escis, Deus aūt & hūc & illas destruet, qm̄ non est regnū dei esca & pot⁹, sed iustitia & pax & gaudiū.

Dei imago filius, ad quam facta q̄dam.

Cap 44

Matt. 22
1 Cor 6
Roma. 14

Quapropter ēt in ista corporis uoluptate inuenimus unde cōmoneamur eā contemnere: nō qa malū ē natura corporis, sed qa in extremi boni dilectiōe turpiter uolutat, qui primis inhęrere fruiq́ cōcessum est. Cū trahitur auriga, & suę temeritatis dat pœnas, q̄cqd illud ē quo utebatur accusat. sed imploret auxiliū, iubeat dn̄s rerū, obsistatur eqs, alia, iā spectacula de illis præcipitatione facientibus, & nisi subueniat de morte facturis, restituat in locū, sup rotas collocetur, habenaꝝ iura reddātur, regat cautius obtēpantes & edomitas bestias, tūc sentiet q̄ bene curr⁹ & tota illa iūctio fabricata sit, q̄ ruina ei⁹, & ipm afflixerat, & cursum decētissimę moderationis amiserat: qa & huic corpori ībecillitatē peperit aiæ male utēns auiditas in paradiso, usurpās uetitū cibū contra medici disciplinā, q̄ sempiterna cōtinet salus. Si ergo i ista ipsa uisibilis carnis imbecillitate, ubi beata uita esse nō pōt, inuenit admonitio beatę uitę pp spēm de summo bono usq̄ ad ima uenierē: quāto magis in appetitiōe nobilitatis & excellētię, & i omni supbia uanaq́ pōpa huius mundi. Quid. n. aliud in ea hō appetit, nisi solus eē si fieri possit cui cūcta subiecta sint, puersa. s. imitatione oīpotētis dei? Quem si subditus imitaret, scd̄m p̄cepta eius uiuēdo, per eū hr̄et subdita cętera, nec ad tātā deformitatē ueniret ut bestiolā timeret, q uult hoibus imperare. Habet ergo & supbia quendā appetitū unitatis & oīpotentię, sed in reꝝ tp̄alium principatu, quę oia transeunt tanquā umbra. Inuicti esse uolumus & recte: habet. n. hoc animi nostri natura post deū, à quo ad eius imaginem factus est: sed eius precepta erāt seruāda qb⁹ seruatis nemo nos uinceret. Nūc uero dū ipsa, cui⁹ uerbis turpiter cōsensimus, domat dolore pariēdi, & nos in terra laboramus, & cū magno dedecore superamur ab oibus quæ nos cōmouere ac perturbare potuerūt. Itaq̄ nolumus ab hoibus uinci, & irā nō possumus uincere. Qua turpitudine qd execrabili⁹ dici pōt? Fatemur hoiem hoc esse qđ nos sumus, q tn̄ & si habeat uitia, non est tn̄ ipse uitiū. Quanto igitur honestius homo nos uincit q̄ uitiū. Quis aūt dubitet imane uitiū esse inuidentiā, qua necesse est torqueatur & subiiciatur, q nō uult in reb⁹ tp̄alibus uinci? Melius est ergo ut homo nos uincat q̄ inuidentia, uel quodlibet aliud uitiū.

Voluptatis ībecillitas ꝑtrudit nos ad sublimiora.

Cap. 45.

K

L

Sed nec ab hoie uinci potest qui uitia sua uicerit. Nō. n. uincitur, nisi cū ei eripitur ab aduersario qđ amat. Qui ergo amat id solū qđ amanti eripi non pōt, ille indubitāter inuictus est, nec ultra + cruciat inuidia. Id. n. diligit, ad qđ diligendum & percipiendū quanto plures uenerint, tāto eis uberius gratulatur. Diligit. n. deum ex toto corde, & ex tota aīa, & ex tota mēte, & diligit proximū tanq̄ seipsum. Nō ergo illi inuidet ut sit qđ ipse est, imò adiuuat ēt quantū pōt. Nec pōt amittere ꝓximū quē diligit tanq̄ seipsum, qa neq̄ in seipso ea diligit q̄ oculis subiacēt, aut ullis aliis corporeis sensibus. Ergo apud semetipm habet quē diligit tanq̄ seipsum. Ea aūt est regula dilectionis, ut q̄ sibi uult bona ꝓuenire, & illi uelit, & q̄ accidere sibi mala nō uult, & illi nolit. Hanc uoluntatē erga oēs hoies seruat. Nā erga nemine operandū est malū. Et dilectio proximi malū nō operatur. Diligamus ergo ut preceptū est ēt inimicos nr̄os, si uere inuicti esse uolumus. Non. n. per seipsum quisquā hoium inuictus est, sed per illam incōmutabile legē, cui quicunq̄ seruiūt soli sunt liberi. Sic n. eis qđ diligūt auferri non potest. Quę res una inuictos facit & perfectos uiros. Nā si uel ipsum hoiem homo dilexerit, nō tanquā seipsum, sed tanq̄ iumentū, aut balneas, aut auiculā pictā, uel garrulā. i. ut ex eo aliquid temporalis uoluptatis aut cōmodi capiat, seruiat necesse est, non homini, sed qđ ē turpius tā fœdo & detestabili uitio,

Charitas erga deum & proximum.

Cap. 45 + alia.

Matt. 22

Tobia. 4

Roma. 13

Matth. 5

quo non

A quo nõ amat hoiem ſicut hõ amãdus eſt. Quo ui
tio dominãte, uſq; ad extremã uitã, uel poti' mor-
tẽ perducitur. Sed nec ſic qdẽ ab hoie homo dili-
gendus eſt, ut diligunt carnales fratres uel filii uel
cõiuges, uel quiq; cognati, uel affines aut ciues.
1. Retrac. cap. 13 Nã & dilectio iſta tpalis eſt. Non. n. ullas tales ne-
ceſsitudines haberemus, q̃ naſcendo & moriendo
cõtingunt, ſi natura noſtra in ꝑceptis & imagine
† relegaretur. dei manens, in iſtã corruptionẽ non religaretur. †
Itaq; ad priſtinã perfectamq; naturã nos ipſa ueri-
tas uocãs, ꝑcipit ut carnali cõſuetudini reſiſtam',
docẽs neminẽ aptũ eſſe regno dei, q nõ iſtas car-
nales neceſsitudines oderit. Neq; hoc cuiq; inhu-
manũ uideri debet. Magis. n. ẽ inhumanũ nõ ama
re in hoie qd hõ eſt, ſed amare qd uili' eſt: hoc eſt
enim non in eo amare illud qđ ad deum pertinet
ſed amare illud qđ ad ſe pertinet. Quid ergo mirũ
ſi ad regnũ non peruenit, qui non cõmunem ſed
priuatã rẽ diligit? Imò utrũq; ait quiſpiã, Imò illud
unũ dicit dñs. Dicit. n. uerisſime ueritas: Nemo po
Matth. 6 teſt duobus dñis ſeruire. Nemo. n. põt perfecte di-
B ligere quò uocamur, niſi oderit unde reuocamur.
Vocamur aũt ad perfectam naturam humanam,
qualem ante pctm̃ noſtrũ deus fecit: Reuocamur
autem ab eius dilectione, q̃ peccando meruimus.
† us. Quare oderimus oportet, unde autem † liberemur
optamus. Oderimus ergo tpales neceſsitudines, ſi
æternitatis charitate flagramus. Diligat homo ꝓ-
ximũ tanq̃ ſeipſum. Certe n. ſibiipſi nemo eſt pa-
ter, aut filius, aut affinis, aut aliquid huiuſmodi,
ſed tm̃ hõ. Qui ergo diligit aliquẽ tanq̃ ſeipſum,
hoc in eo debet diligere qđ ſibi eſt. Corpora uero
non ſunt qđ nos ſumus. Non ergo in hoie corpus
eſt expetendũ aut deſyderandum. Valet. n. ad hoc
Exo. 20 ẽt qđ pręceptum eſt: Non concupiſcas rem proxi-
mi tui. Quapropter quiſq; in proximo aliud dili-
git, q̃ ſibi ipſe eſt, non eum diligit tanquã ſeipſum.
Ipſa igitur natura humana ſine carnali cõditione
diligenda eſt, ſiue ſit perficiẽda ſiue perfecta. Oẽs
ſub uno deo patre cognati ſunt q eum diligunt &
faciunt uoluntatẽ ipſius. Et inuicẽm ſibi ſunt &
patres cum ſibi conſulunt, & filii cũ ſibi obtẽpe-
C rãt, & fratres, maxime qa eos unus pater teſtamen
Fortis omnibus bene utitur to ſuo ad unã hæreditatẽ uocat. Quapropter
cur iſte nõ inuictus ſit hoiem diligendo, cũ in eo
nihil præter hoiem diligat. i. creaturã dei ad eius
Cap. 47 imaginẽ factũ, nec ei poſsit deeſſe perfecta natura
quã diligit, cũ ipſe perfectus eſt? Sicut. n. uerbi gra
tia, ſi quiſq̃ diligat bene cantantẽ, non hunc aut
illũ, ſed tm̃ bene cantantẽ quemlibet, cũ ſit cãtor
ipſe perfectus, ita uult omnes tales eſſe, ut tñ ei nõ
deſit quod diligat, qa ipſe bene cãtat. Nam ſi cuiq̃
inuidet bene cantanti, non iam illud diligit, ſed
aut laudẽ, aut aliquid aliud, quò bene cantando
uult puenire, & põt ei minui uel auferri ſi & alius
bene cantauerit. Qui ergo inuidet bene cantanti,
nõ amat bene cantantẽ, ſed rurſus qui eo indiget
nõ bene cantat. Qđ multo accommodatius de be
ne uiuente dici põt: quia inuidere nulli põt: quò
enim perueniunt bene uiuentes tantundẽ eſt om
nibus, nec minus ſit cũ plures habuerint. Et põt eſ
ſe tp̃s quo bonus cantor cãtare nõ decẽter queat,
& indigeat uoce alterius, qua ſibi exhibeatur qđ
diligit? tanq̃ ſi alicubi conuiuetur, ubi eum cãtare
turpe ſit, ſed deceat audire cantantẽ: bene autẽ ui

uere ſemper decet. Quare qſq; hoc & diligit & fa- D
cit, non ſolũ nõ inuidet imitantib', ſed his ſe prę-
bet libentiſsime atq; humaniſsime quãtũ põt, nec
tñ eis indiget. Nã qđ in illis diligit, in ſeipſo habet
totũ atq; perfectũ. Ita cũ diligit proximũ tanq̃ ſeip
ſum, non inuidet ei, qa nec ſibiipſi: præſtat ei qđ
põt, qa & ſibiipſi: nec eo indiget, qa nec ſeipſo: tm̃
deo indiget, cui adhęrendo beatus eſt. Nemo autẽ
illi eripit deum. Ille ergo uerisſime atq; certiſsime
inuictus hõ eſt, qui cohęret deo, non ut ab eo ali-
qd boni extra mereatur, ſed cui nihil aliud q̃ ipm
hęrere deo bonũ eſt. Hic uir q̃diu eſt in hac uita,
utitur amico ad rependendã gratiam, utit inimico
ad patientiã, utitur qbus põt ad beneficentiam,
utitur oibus ad beneuolentiã, Et quanquã tpalia
non diligat, ipſe recte utitur temporalibus, & pro
eoꝝ forte hoibus conſulit, ſi ęqualiter non poteſt
oibus. Quare ſi aliquem familiariũ ſuoꝝ propꝰtius
q̃ quemlibet alloquitur, non eum magis diligit,
ſed ad eum habet maiorem fiduciam, & apertiorẽ
temporis ianuam. Tractet. n. tempori debitos tã-
to melius, quanto minus ipſe obligatus eſt tẽpori.
Cum itaq; oibus quos pariter diligit prodeſſe nõ E
poſsit, niſi coniunctioribus prodeſſe malit iniu-
ſtus eſt. Animi aũt coniunctio maior eſt, q̃ locoꝝ
aut tempoꝝ, qbus in hoc corpore iunguntur, ſed
ea maxime eſt, q̃ oibus ꝑualet. Non ergo iſte affli-
gitur morte cuiuſq̃, qm̃ q toto aio deum diligit,
nouit nec ſibi perire qđ deo non perit. Deus autẽ
dñs eſt & uiuorum & mortuorum. Non cuiuſquã
miſeria miſer eſt, qa nec cuiuſquã iuſtitia iuſt' eſt.
Et ut nemo illi iuſtitiam & deum, ſic nemo aufert
beatitudinẽ. Et ſi aliquando forte huius periculo
uel errore uel dolore commouetur, uſq; ad illius
auxilium, aut correctionem, aut conſolationem,
nõ uſq; ad ſuã ſubuerſionem ualere patitur. In om
nib' aũt officioſis laborib' futuræ qetis certa ex-
pectatione nõ frãgitur. Quid. n. ei nocebit, q bene
uti ẽt inimico põt? Eius. n. præſidio atque muni-
mento inimicitias non pertimeſcit, cuius ꝑcepto Matth. 5
& dono diligit inimicos. Huic uiro in tribulatio-
nibus parũ eſt nõ cõtriſtari, niſi ẽt gaudeat, ſciẽs F
quod tribulatio patiẽtiam operatur, patiẽtia pro- Roma. 5
bationẽ, probatio ſpem, ſpes aũt non confundit.
Qm̃ charitas dei diffuſa eſt in cordibus nr̃is per
ſpiritũ ſanctũ q datus eſt nobis. Quis huic noce-
bit? Quis hũc ſubiugabit? Homo, q ꝓſperis rebus
proficit, aſperis qd profecerit diſcit. Cũ. n. mutabi
liũ bonorũ adeſt copia, nõ eis cõfidit: ſed cũ ſub-
trahuntur, agnoſcit utrũ eum non ceperint. Quę
plerunq; cũ aſſunt nobis, putamus quod nõ ea di
ligamus: ſed cũ abeſſe cœperint, inuenimus q ſim'.
Hoc. n. ſine amore noſtro aderat, qđ ſine dolore
diſcedit. Videt ergo uincere cũ uincatur, q ſuperã
do ad id peruenerit, qđ cũ dolore amiſſurus eſt: &
uincit cũ uinci uideatur, quiſq; cedendo ad id ꝑ-
uenit qđ non amittit inuitus. Quem ergo dele-
ctat libertas, ab amore mutabiliũ rerum liber eſſe Quæ ſit pfecta iuſtitia. Cap. 48
appetat: & quẽ regnare delectat, uni oium regna-
tori deo ſubditus hæreat, plus eum diligẽdo q̃ ſe-
ipſum. Et hęc eſt pfecta iuſtitia, q̃ potius potiora,
& minus minora diligimus. Sapientẽ aiam atque
perfectã talem diligat qualẽ illam uidet: ſtultam
non talẽ, ſed quia eſſe perfecta & ſapiens põt: quia
nec ſeipſum debet ſtultũ diligere. Nã qui ſe diligit

G ſtultũ, non proficiet ad ſapientiã: nec fiet quiſquis
qualis cupit eẽ, niſi ſe oderit qualis eſt. Sed donec
ad ſapiẽtiã pfectionemq; ueniatur, eo animo ferat
ſtultitiã ꝓximi, quo ſuã ferret ſi ſtultus eẽt, & ama
ret ſapientiã. Quapropter ſi & ipſa ſupbia ueræ li-
bertatis & ueri regni umbra eſt, etiã per ipſam nos
commemorat diuina ꝓuidentia, qd ſignificemus
uitioſi, & quo debeamus redire correcti. Si uero
cuncta ſpectacula, & omnis illa, quæ appellatur cu
rioſitas qd aliud quærit q̃ de rerũ cognitione læti-
tiã? Quid ergo admirabilius, qd ſpecioſius ipſa ue-
ritate, ad quam omnis ſpectator puenire ſe cupere
cõfitetur, cum uehementer ne fallatur inuigilat, &
inde ſe iactat ſi quid acutius cæteris & uiuacius in
ſpectãdo cognoſcat & iudicet? Ipſũ denique pſtigia-
torẽ nihil aliud q̃ fallaciã ꝓfitentẽ diligenter intu
entur & cautiſsime obſeruãt, & ſi eluduntur, quia
ſua nõ poſſunt, illius delectant ſcientia q eos eludit.
Nã ſi & ille neſciret, qbus cauſis fallant intuentes,
uel neſcire crederet, pariter errãti nullus plauderet.
Si qs aũt de pplo unus eũ deprehenderit, maiorem
H illo laudẽ ſe mereri putat, nõ ob aliud, niſi qa deci
pi fallique nõ potuit. Si aũt multis aptus ſit, non ille
laudatur, ſed irridentur cæteri q talia deprehende
re nequeunt. Ita omnis palma cognitioni datur &
artificio, & cõprehenſioni ueritatis, ad quã nullo
mõ pueniunt q foris eã quærunt. Itaque in tantas nu
gas & turpitudines merſi ſumus, ut cũ interrogati
qd ſit melius, uerũ an falſum, ore uno rñdeamus
uerum eẽ meliꝰ iocis & ludis, tñ ubi nos utique nõ
uera, ſed falſa † delectãt, multo ꝓpenſius q̃ pceptis
ipſius ueritatis hæreamus. Ita noſtro iudicio & ore
punimur, aliud rõne approbantes, aliud uanitate
ſectantes. Tãdiu aũt eſt ludicrum & ioculare ali-
quid, quãdiu nouimus in cuius ueri cõparatione
rideat. Sed diligendo talia excidimus à uero & nõ
iã inuenimus quarũ rerũ incitamẽta † ſint, qbus tan
quã primis pulchris inhiamus, & ab eis recedẽtes
amplexamur noſtra phãtaſmata. Nã redeuntibus
nobis ad inueſtigandã ueritatẽ, ipſa in itinere oc-
currunt, & nos trãſire nõ ſinũt, nullis uiribus, ſed
magnis inſidijs latrocinantia, nõ intelligentibus q̃
late pateat quod dictũ eſt: Cauete à ſimulachris.
Itaque alij p innumerabiles mũdos uana cogitatiõe
uolutati ſunt. Alij Deum eſſe nõ poſſe, niſi corpus
igneũ putauerũt. Alij candorẽ lucis immenſæ p in-
finita ſpatia uſquequaque porrectũ, ex una tamẽ parte
quaſi nigro quodã cuneo fiſſum, duo aduerſa re-
gna opinantes, & talia rebus cõſtituẽtes principia,
et ſuis phãtaſmatibus fabulati ſunt. Quos ſi iura-
re cogã utrũ hæc uera eſſe ſciant, fortaſſe nõ aude-
ant, ſed uiciſſim dicãt, Tu igit oñde qd uerum ſit.
Quibus ſi nihil rñdeã, niſi ut illã luce quærãt, qua
eis apparet & certũ eſt, aliud eẽ credere, aliud intel
ligere, iurarẽt & ipſi, nec oculis uideri poſſe iſtam
lucẽ, nec cũ aliqua locorũ uaſtitate cogitari, & nuſ-
quã nõ præſto eſſe quærẽtibus, & nihil ea certius
atque ſerenius inueniri. Quæ rurſus oia, q̃ de hac lu-
ce mentis nunc à me dicta ſunt, nulla alia q̃ eadem
luce manifeſta ſunt. Per hanc enim intelligo uera
eſſe quæ dicta ſunt, & hæc me intelligere per hanc
rurſus intelligo. Et hoc rurſus cũ quiſque ſe aliqd intel
ligere intelligit, & idipſum rurſus intelligit, in infi-
nitũ pgere intelligo, & nulla hic eſſe ſpatia cuiuſ-
quã tumoris aut uolubilitatis intelligo. Intelligo

Omnibꝰ præferenda ueritas. c. 49.

† fictá.

† imitamenta.

K etiã nõ me poſſe intelligere niſi uiuam, & me uiua
ciorẽ intelligẽdo fieri certius intelligo. Aeterna enĩ
uita uitã tẽporalẽ uiuacitate ipſa ſupat. Nec qd ſit
æternitas, niſi intelligendo cõſpicio. Mentis quip-
pe aſpectu oẽm mutabilitatẽ ab æternitate ſeiun-
go, & in ipſa æternitate nulla ſpatia tpis cerno, qa
ſpatia tpis præteritis & futuris rerũ motibus con-
ſtant. Nihil aũt præterit in æterno, & nihil futurũ
eſt: qa & quod præterit eſſe deſinit, & quod futurũ
eſt, nondũ eſſe cœpit. Aeternitas autẽ tantũmodo
eſt, nec fuit quaſi iã nõ ſit, nec erit quaſi adhuc nõ
ſit. Quare ſola ipſa ueriſſime dicere potuit huma-
næ menti, Ego ſum q ſum. Et de illa ueriſſime dici
poterat. Qui eſt, miſit me. Cui ſi nondũ poſſu-
mus inhærere, obiurgemus ſaltẽ noſtra phantaſ-
mata, & tã nugatorios & deceptorios ludos de ſpe
ctaculo mentis eiſciamus. Vtamur gradibus quos
nobis diuina ꝓuidentia fabricare dignata eſt. Cũ
enim figmentis ludicris nimiũ delectati euaneſce-
remus in cogitationibus nr̃is, & totã uitã noſtrã in
quædã uana ſomnia uerteremus, rõnali creatura
L ſeruiẽte legibꝰ ſuis: p ſonos ac literas, ignẽ, fumũ nu
bẽ, colũnã, quaſi quædã uerba uiſibilia cũ infan-
tia noſtra parabolis ac ſimilitudinibus quodãmõ
ludere, & interiores oculos noſtros luto huiuſce-
modi curare nõ aſpernata eſt ineffabilis miſericor-
dia dei. Diſtinguamus ergo quã fidẽ debeamus hi
ſtoriæ, quã fidẽ debeamus intelligentiæ, qd man-
demus memoriæ, uerũ eſſe neſciẽtes, ſed credentes
tñ. Et ubi ſit uerũ quod nõ uenit & trãſit, ſed ſemp
eodẽ mõ manet. Qui ſit modus interpretãdæ alle-
goriæ, quæ p ſapiẽtiã dicta creditur in ſpiritu ſctõ.
Vtrũ à uiſibilibus antiquioribus ad uiſibilia recen-
tiora eã perducere ſufficiat. An uſque ad animæ affe-
ctiones atque naturã, an uſque ad incõmutabilẽ æter-
nitatẽ: An aliæ ſignificent geſta uiſibilia, aliæ mo-
tus aĩorũ, aliæ legẽ æternitatis, an aliqua inueniant
in qbus hæc oia inueſtiganda ſint. Et quæ ſit ſta-
bilis fides, ſiue hiſtorica & tẽporalis, ſiue ſpiritalis
& æterna, ad quã omnis interptatio authoritatis
dirigenda ſit. Et qd proſit ad intelligenda & obti-
nẽda æterna, ubi finis eſt omniũ bonarũ actionũ,
fides rerũ temporaliũ. Et quid interſit inter allego
riã hiſtoriæ, & allegoriã facti, & allegoriã ſermonis
& allegoriã ſacramẽti. Et quomõ ipſa locutio diui
narũ ſcripturarũ ſecundũ cuiuſque linguæ ꝓprietatẽ
accipiẽda ſit. Habet enim ois lingua ſua quædam
ꝓpria genera locutionũ, quæ cũ in aliã linguã trãſ-
feruntur, uidentur abſurda. Quid proſit tanta lo-
quendi humilitas, ut nõ ſolũ ira dei & triſtitia, & à
ſomno expgefactio, & memoria, & obliuio, & alia
nõnulla quæ in bonos hoies cadere poſſunt, ſed
ẽt pœnitẽtiæ, zeli, crapulæ noia, & alia hmõi in ſa-
cris libris inueniantur? Et utrũ oculi dei & manus
& pedes, & alia huius generis membra, quę in ſcri-
pturis noiantur, ad uiſibilẽ formã humani corpis
referenda ſint, an ad ſignificationes intelligibiliũ
& ſpiritaliũ potentiarũ, ſicut galea & ſcutũ, & gladi
us & cingulũ, & cętera talia? Et quod maxime quæ
rẽdũ eſt, qd ꝓſit generi humano, qd ſic nobiſcum
p rõnalẽ & genitalẽ & corporalẽ creaturã ſibi ſer-
uientẽ diuina ꝓuidentia locuta eſt. Quo uno co-
gnito, omnis ab animo ꝓteruitas puerilis excludi-
tur, & introducitur ſacroſctã religio. Omiſſis igit
& repudiatis nugis theatricis & poeticis, diuina-

Exo 3.

Scriptorarũ & interpretationũ rõ. ca. 50

M Allegoria quadruplex.

Quod ois lingua habeat propria [illegible] locutionis genera.

Scripturarũ perſcrutatio Cap. 51.

A rum scripturarũ cõsideratione & tractatione pasca
mus aium atq; potemus, uanæ curiositatis fame ac
siti sessum & æstuantẽ, & inanib⁹ phantasmatibus
tanq̃ pictis epulis, frustra refici satiariq; cupiẽtem.
Hoc uere liberali & igenuo ludo salubriter erudia-
mur. Si nos miracula spectaculorũ & pulchritudo
delectãt, illã desiderem⁹ uidere sapientiã, quæ ptẽ
Sapiẽ. 8. dit à fine usq; ad finẽ fortiter, & disponit oĩa suaui-
ter. Quid n. mirabilius, ui incorporea mundũ cor
poreũ fabricãte & administrãte? Aut qd pulchrius
Et uitia ordinãte & ornante? Si aũt omnes fatent per cor
sunt occa pus isti sentiri, & aiũm meliorẽ esse q̃ corp⁹, nihil'ne
sio ad uir per se aius ipse cõspiciet, aut quod cõspiciet potest
tutem. esse, nisi multo excellẽtius longeq; pstantius? Im-
Cap. 52. mò uero cõmemorati ✱ ab ijs quæ iudicamus, in-
✱ Cõme- tueri qd sit secundũ quod iudicamus, & ab operi-
miti nisi bus artiũ cõuersi ad legẽ artium, eam spẽm mẽte
quod ali- cõtuebimur, cuius cõparatione fœda sunt, quę ip-
cubi com sius benignitate sunt pulchra. Inuisibilia. n. dei à
memora- creatura mũdi p ea quę facta sunt intellecta cõspi-
re uide- ciuntur, & sempiterna eius uirtus & diuinitas. Hęc
tur usur- est à tẽporalibus ad æterna regressio, & ex uita ue-
pare pro teris hois in nouũ hoiem reformatio. Quid est aũt
cõmonere unde homo cõmonerit † non possit ad uirtutes ca-
B pessendas, qñ de ipsis uitijs potest? Quid. n. appetit
Rom. 1. curiositas, nisi cognitionẽ, quæ certa esse non põt,
† comme- nisi rerũ ęternarũ & eodẽ modo se semper haben-
morari. tium? Quid appetit superbia nisi potentiã, quæ re-
fertur ad agẽdi facilitatẽ, quã nõ inuenit nisi ani-
ma pfecta & deo subdita, & ad eius regnũ summa
charitate cõuersa? Quid appetit uoluptas corporis
nisi quietẽ, quæ nõ est, nisi ubi nulla est indigẽtia
& nulla corruptio? Cauẽdi sunt ergo inferiores in-
feri. i. post hanc uitã pœne grauiores, ubi nulla po-
test esse cõmemoratio ueritatis, quia nulla ratioci-
Ioan. 1. natio. Ideo nulla rõcinatio qa nõ eã perfundit lu-
Ioan. 12. men uerũ, quod illuminat oẽm hoiem uenientẽ in
hũc mũdũ. Quare festinem⁹ & ambulemus cũ dies
Psal. 6. psto est: ne nos tenebræ cõprehẽdant. Festinemus
† deo. à scda morte liberari, ubi nemo est, qui memor dei
Scopi sit, & ab inferno ubi nemo confitebit tibi †. Sed
stultorũ miseri hoies qbus cognita uilescũt, & nouitatibus
ac sapien gaudẽt, libentius discunt q̃ norunt, cũ cognitio sit
tum. c 53 finis discẽdi. Et qbus uilis est facilitas actiõis, libe-
C tius certant q̃ uincunt, cũ uictoria sit finis certãdi.
Et qbus uilis est corporis salus, malunt uesci q̃ sa-
tiari, & malũt frui genitalibus mẽbris, q̃ nullã talẽ
cõmotionẽ pati. Inueniuntur etiã qui malunt dor-
mire q̃ non dormitare, cũ omnis illius uoluptatis
sit finis, nõ esurire ac sitire, & nõ desiderare cocubi
tum, & non esse corpore fatigato. Quare q fines ip-
sos desyderant, prius curiositate carent, cognoscen-
tes eam esse certam cognitionẽ quæ intus est, & ea
pfruentes quantũ in hac uita queant. Deinde acci-
piunt actionis facilitatẽ peruicacia posita, sciẽtes
maiorẽ esse faciliorem q; uictoriã non resistere ani-
mositati cuiusquã, & hoc quãtũ in hac uita queũt
sentiunt. Postremò etiã quietẽ corporis, abstinẽdo
Psal. 33. ab ijs rebus sine quibus agi hæc uita nõ potest: ita
gustant q̃ suauis est dñs. Nec erit eis dubiũ quid
post hanc uitã futurum sit, & perfectionis suę fide,
1. Cor. 13. spe & charitate nutriuntur. Post hanc aũt uitam &
cognitio perficietur, qa ex parte nũc scimus, cũ au-
Rom. 7. tem uenerit quod perfectũ est, non erit ex parte, &
pax omnis aderit. Nunc aũt alia lex in mẽbris meis
repugnat legi mẽtis meæ, sed liberabit nos de cor- D
pore mortis huius gratia dei per Iesum Christũ do
minum nostrũ. Quia ex magna parte cõcordamus
cũ aduersario, dum cũ illo sumus in uia: & tota sa-
nitas, & nulla idigẽtia, & nulla fatigatio aderit cor
pori: quia corruptibile hoc tẽpore atq; ordine suo
quo resurrectio carnis futura est, induetur incorru 1. Cor. 15.
ptione. Non mirũ autẽ si hoc dabitur ijs, qui in co
gnitione solã ueritatẽ amant, & in actione solã pa-
cem, & in corpore solã sanitatẽ. Hoc enim in eis per
ficietur post hanc uitã, quod in hac uita plus dili-
gunt. Qui ergo male utuntur tanto mẽtis bono, Præmia
ut extra eam uisibilia magis appetant, qbus ad co- diuersa
cupiscẽda diligẽda intelligibilia cõmemorari de- post hanc
buerunt, dabuntur eis exteriores tenebræ. Harum uita.
qppe initiũ est carnis prudẽtia, & sensuum corpo- Cap. 54.
reorũ imbecillitas. Et q certaminibus delectantur,
alienabunt à pace, & summis difficultatibus impli
cabuntur. Initiũ enim summę difficultatis est bel-
lum atq; cõtentio. Et hoc significari arbitror q̃ li- Matt. 12.
gãtur ei manus & pedes. i. facilitas omnis aufertur & 25.
operandi. Et qui sitire & esurire uolunt, & in libi-
dinẽ ardescere & defatigari, ut libẽter edant & bi- E
bant & concũbant & dormiant, amant indigẽtiã,
quod est initiũ summorũ dolorũ. Perficietur ergo
in eis quod amant, ut ibi sint ubi eis sit ploratus &
stridor dentium. Plures enim sunt qui hæc oĩa si-
mul uitia diligunt, & quorũ uita est spectare, cõten
dere, mãducare, bibere, cõcũbere, dormire, & in co
gitatione sua nihil aliud q̃ phantasmata, quæ de ta
li uita colligunt, amplexari, & ex eorũ fallacia super
stitionis uel impietatis regulas fingere qbus deci-
piuntur, & qbus inhærent, etiã si ab illecebris car-
nis se abstinere conẽtur. Quia nõ bene utunt talen
to sibi cõmisso. i. mẽtis acie qua uident oẽs, qui do
cti aut urbani aut faceti nominantur excellere. Sed
hñt eam in sudario ligatã, aut in terra obrutã. i. de-
licatis & superfluis rebus, aut terrenis cupiditatibus
inuolutã & oppressam. Ligabũtur ergo his manus
& pedes, & mittẽtur in tenebras exteriores, ibi erit
ploratus & stridor dentiũ. Non qa ipsa dilexerunt,
qs. n. hæc diligat? sed qa illa quę dilexerunt, initia
sunt istorum, & necessario dilectores suos ad ista
pducunt. Qui. n. magis amant ire q̃ redire, aut pue-
nire, in longinquiora mittẽdi sunt: qm caro sunt & F
spũs ambulãs, & nõ reuertẽs. Qui uero bene utun- Psal. 77.
tur uel ipsis quinq; sensibus corporis ad credenda
& prædicanda opera dei, & nutriendã charitatem
ipsius, uel actione uel cognitione ad pacificãdam
naturã suam, & cognoscendũ deum, intrãt in gau-
dium dñi sui. Propterea talẽtum qđ male utẽti au-
fertur, illi datur qui talẽtis quinq; bene usus est: nõ Matt. 25.
qa transferri potest acumen intelligẽtiæ, sed ita si-
gnificatũ est, posse hoc amittere negligentes & im-
pios ingeniosos, & ad eam peruenire diligentes &
pios, quanuis ingenio tardiores. Non n. datum est
illud talentũ ei qui acceperat duo, hẽt enim & hoc
qui iam in actione & cognitione bene uiuit, sed ei
qui acceperat quinq;. Nondũ enim habet ad æter-
na contẽplanda idoneam mẽtis aciem, qui uisibi-
libus tantum. i. tẽporalibus credit: sed habere po Epilogus
test, qui horũ omnium sensibiliũ deum artificẽ lau exhortãs
dat, & eum persuadet fide, & expectat spe, & quęrit ad ucrã
charitate. Quæ cũ ita sint, hortor uos oẽs homi religionẽ.
nes charissimi & proximi mei, meq; ipsum hortor Cap. 55.

G uobi fcum, ut ad id quò nos per fap entiam fuam deus hortatur, quanta poffumus celeritate curramus. Non diligamus mundū, qm̄ oia quę in mundo funt, cōcupifcentia carnis, & cōcupifcētia oculorum eft, & ambitio feculi. Nō diligamus per carnis uoluptatē corrūpere atq; corrūpi, ne ad miferabiliorē corruptionē dolorum tormētorūq; ueniamus. Non diligamus certamina, ne angelis qui talibus gaudēt in ptātē demur, humiliādi, uinciēdi, uerberādi. Nō diligamus uifibilia fpectacula, ne ab ipfa ueritate aberrādo, & amādo umbras, in tenebras pijciantur. Nō fit nobis religio in phātafmatib' noftris. Melius eft n. qualecūq; uerum, q̄ omne qcqd pro arbitrio fingi pōt. Et tn̄ animam ipfam, q̄uis aia uera fit cum falfa imaginatur, colere nō debemus. Melior eft uera ftipula, q̄ lux inani cogitatione pro fufpicantis uolūtate formata: & tn̄ ftipulā, quam fentimus & tangimus, dementis eft credere colendam. Non fit nobis religio humanorum operū cultus. Meliores. n. funt ipfi artifices qui talia fabricantur, quos tn̄ colere non debemus. Non fit nobis religio cultus beftiarū. Meliores. n. funt extre-

H mi hoies, quos tn̄ colere non debemus. Non fit nobis religio cultus hominū mortuorum: qa fi pie uixerunt, non fic habētur ut tales q̄rant honores, fed illū à nobis coli uolūt, quo illuminā te lętantur meriti fui nos effe cōuerfos. Honorādi ergo funt pp imitationem, non adorandi pp religionem. Si aūt male uixerunt, ubicūq; fint, nō funt colendi. Non fit nobis religio cultus dæmonum, qa ois fuperftitio cū fit magna pœna hominū & periculofifsima turpitudo, honor eft ac triūphus illorum. Non fit nobis religio terrarū cultus & aquarum, qa iftis purior & lucidior eft aer, ēt caliginofus, quē tn̄ colere nō debemus. Non fit nobis religio ēt purioris aeris & fereníoris cultus, qa luce abfente inumbratur: & purior illo eft fulgor ignis ēt huius, quem tn̄ qm̄ pro uolūtate accendimus & extinguimus, colere utiq; non debemus. Non fit nobis religio cultus corporū æthereorum atq; cœleftium, quæ q̄uis oībus cæteris corporibus recte præponantur, melior tn̄ ipfis eft q̄cūq; uita. Quapropter fi animata funt, melior eft quęuis anima per feipfam q̄ corpus quodlibet animatum, & tn̄ animam uitiofam nemo colendā effe cenfuerit. Non fit nobis religio cultus illius uitæ, qua dicuntur arbores uiuere, qm̄ nullus fenfus in illa eft. Et ex eo genere eft ifta, qua noftri etiam corporis numerofitas agitur, qua ēt capilli & offa uiuūt, quę fine fenfu pręciduntur. Hac aūt melior eft uita fentiens, & tn̄ uitam beftiarum colere nō debemus. Non fit nobis religio uel ipfa pfecta & fapiens anima rōnalis, fiue in minifterio uniuerfitatis, fiue in minifterio partium ftabilita, fiue quę in fummis hoibus expectat cōmutationem reformationemq; portionis fuæ, qm̄ omnis uita rōnalis fi pfecta eft, incommutabili ueritati fecum intrinfecus fine ftrepitu loquenti obtemperat, nō obtemperans aūt uitiofa fit. Non ergo per fe excellit, fed per illam cui libenter obtemperat. Qd' ergo colit fummus angelus, id colendum eft etiā ab hoie ultimo, qa ipfa hoīs natura id non colendo facta eft ultima. Non. n. aliunde fapiens angelus, aliū de homo, aliunde ille uerax, aliunde homo, fed ab una incōmutabili fapientia & ueritate. Nam idipfum actum eft tpali difpēfatione ad falutem noftram,

Opinio [illegible]

Aia uegetabilis.

Solus deus adorandus.

ut naturam humanam ipfa dei uirtus & dei fapien K
tia incōmutabilis, & confubftantialis patri & coæternus fufcipere dignaretur, per quā nos doceret id effe homini colendū, qd ab omni creatura intellectuali & rōnali colendum eft. Hoc ēt ipfos optimos angelos, & excellētifsima dei minifteria uelle credamus, ut unū cū ipfis colamus deū, cuius contēplatione beati funt. Neq; n. & nos uidendo angelos beati fumus, fed uidendo ueritatē, qua ēt ipfos diligimus angelos, & his cōgratulamur. Nec inuidemus q̄ eo paratiores, uel nullis moleftiis interpediētibus pfruūtur: fed magis eos diligimus, qm̄ Matt. 22
& nos tale aliqd fpare à cōmuni dn̄o iufsi fumus. Quare honoramus eos charitate, nō feruitute. Nec eis templa cōftruimus. Nolunt. n. fe fic honorari à 1. Cor. 3
nobis, qa nofipfos cum boni fumus templa fummi dei effe nouerunt. Recte itaq; fcribitur hoiem Apoc. 22
ab angelo phibitum ne fe adoraret, fed unū deum fub quo ei effet & ille conferuus. Qui aūt nos inuitant ut fibi feruiamus, & tanq̄ deos colamus, fimiles funt fuperbis hoibus qbus fi liceat, fimiliter coli uolunt: fed iftos hoies perpeti minus, illos uero colere magis periculofum eft. Omnis. n. hominū L
dnatus in hoies, aut dn̄antium aut feruientiū morte finitur. Seruitus aūt fub angelorum malorum fuperbia, pp ipfum tp̄s qd' eft poft mortem, magis metuenda eft. Illud ēt cuiuis cognofcere facile eft, q̄ fub homine dominante liberas cogitationes hr̄e cōceffum eft: illos aūt dominos in mentibus ipfis formidemus, qa unus eft oculus intuendæ ac percipiēdæ ueritatis. Quare fi omnibus ptātibus, quę dantur hoībus ad regēdam rempublicam pro noftro uinculo fubditi fumus, reddentes Cæfari qd' Matt. 22
Cęfaris eft, & Deo qd Dei eft, non eft metuendum ne hoc poft mortem noftrā aliqs exigat. Et aliud eft feruitus animæ, aliud feruitus corporis. Iufti autem hoies & in uno deo hn̄tes omnia gaudia fua, qn̄ per eorum facta deus benedicitur, cōgratulantur laudantibus. Cum uero ipfi tanq̄ ipfi laudantur, corrigunt errantes quos pn̄t, quos aūt non pōt, nō eis congratulantur, & ab eo uitio corrigi uolunt. Quibus fi fimiles, uel ēt mūdiores atq; fanctiores funt boni angeli, & omnia fancta dei myfteria, qd metuimus ne aliquem illorū offendamus, fi non M
fupftitiofi fuerimus, cum ipfis adiuuantibus ad unū deū tendentes, & ei uni religantes animas noftras, unde religio dicta creditur, omni fupftitione careamus? Ecce unum deū colo, unum oium principium: & unam fapientiam qua fapiens eft q̄cūq; anima fapiens eft: & ipfum munus, quo beata funt quæcunq; beata funt. Quifqs angelorū diligit hūc deum, certus fum q̄ etiam me diligit. Quifquis in illo manet, & pōt humanas preces fentire, in illo me exaudit. Quifqs ipfum habet bonum fuum, in ipfo me adiuuat, nec mihi eius participationē pōt inuidere. Dicant ergo mihi adoratores aut adulatores partium mundi, quē non optimū fibi conciliet, qui hoc unū colit qd' omnis optimus diligit, & cuius cognitione gaudet, & ad qd principiū recurrendo fit optimus. Quifqs uero angelus excelfus fuos diligit, & ueritati effe fubditus nō uult, & priuato fuo lętari cupiens à cōi oium bono & uera beatitudine lapfus eft, cui oēs mali fubiugandi & pmēdi funt, nullus aūt bonus nifi exercēdus in ptātem datur, nullo dubitāte nō eft colendus, cu-

sus lætitia

A ius lætitia est nostra miseria, & cuius damnum est
Vera reli gio nostra reuersio. Religet ergo nos religio uni omnipotenti deo: quia inter mentem nostram qua illum intelligimus patrem, & ueritatem, id est, lucē interiorem per quam illum intelligimus, nulla interposita creatura est. Quare ipsam quoque ueritatē
1. Ioan. di. 3 ca. nūc uestitas. nulla ex parte dissimilem in ipso & cum ipso uene remur, quæ forma est omnium, quæ ab uno facta sunt, & ad unum nituntur. Vnde apparet spiritalibus animis, per hanc formā esse facta omnia, quæ sola implet quod appetūt omnia. Quę tamen omnia neque fierent à patre per filium, neque suis finibus salua essent, nisi deus summe bonus eēt: qui & nulli naturæ quæ ab ipso bona esse potest inuidit, & in bono ipso alia quantum uellent, alia quantum
Spiritus donum possent ut manerent dedit. Quare ipsum donū dei cum patre & filio æque incōmutabile colere & tenere nos conuenit: unius substantiæ trinitatem, unum deum à quo sumus, per quem sumus, in quo sumus, à quo discessimus, cui dissimiles facti sumus, à quo perire non permissi sumus: principium ad quod recurrimus, formam quam sequi-
B mur, & gratiam qua reconciliamur: unum deum quo authore conditi sumus, & similitudinē eius, per quem ad unitatem reformamur, & pacem qua
Gene. 1 unitati adhæremus: deum qui dixit: Fiat, & uerbū per quod factum est, omne quod substātialiter & naturaliter factum est, & donū benignitatis eius, quo placuit & cōciliatum est authori suo, ut non interiret quicquid ab eo per uerbum factum est: unum deum quo creatore uiuimus, per quem reformati sapiēter uiuimus, quem diligentes & quo fruentes beate uiuimus: unum deum ex quo om
Roma 11 nia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in secula seculorum, Amen.

DE VERA RELIGIONE FINIS.

ERASMVS LECTORI.

DVO Opuscula quæ sequuntur alteri loco fuerant destinata, prius ἀγωνιστικῶν, posterius διδακτικῶν. Verum quoniam altero foetissimus tyro nobilitatus est in hæreticos, altero mox dux doctor futurus, prælusit in expositionem mysticarum scripturarū, quæ iuxta
C *uarios sensus tractantur, uisum est huic tomo clausulā addere. Mox ut nomen dederat imperatori Christo, quo commilitonibus suis certissimam fidem faceret se bona fide à Manichæis transfugisse, sub quorum signis nouem annis militauerat, prodit illorum mysteria. Idque satis admirabili sermonis elegantia, qua utinam ille lusisset in cæteris uti lucubrationibus. Hoc sanè opere declarauit, si quid offendit eruditos in ipsius dictione, non fuisse inscitia, sed charitatis, qua stylum demisit ad imperitorum intelligentiam. Quandoquidem & textores & textrices id temporis intelligebant latinam orationem simplicibus uerbis ac sensibus contextā, qualis est diui Gregorij, non intellecturi dictionem Hilarij. Itaque quo latius pateret lectionis utilitas, ad uulgi captum mutauit stylum in opere posteriore quod idem in plerisque suis operibus fecisse uidetur. Tandem usus, ut fit, in naturam abijt. Ita denique factum est, ut hodie nec à tenuiter literatis satis intelligatur, & à politioribus non sine tædio legatur, nisi pietas excludat fastidiū.*

Tomus primus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de moribus ecclesiæ catholicæ Liber. D

IN ALIIS libris satis opinor egisse nos quemadmodum Manichæorū inuectionibus, quibus in legem quod uetus testamentum uocatur, imperite atque impie feruntur, seseque inter imperitorum plausus, inani iactatione uentilant, possimus occurrere, quod breuiter etiam hic cōmemorari à me potest. Quis enim mediocriter sanus non facile intelligat scripturarum expositionem ab ijs petēdam esse, qui earum doctores se esse profitentur: fierique posse, immò id semper accidere, ut multa indoctis uideantur absurda, quę cum à doctoribus exponuntur, eo laudanda uideantur elatius, quo abiectius aspernanda uidebantur, & eo accipiantur aperta dulcius, quo clausa difficilius aperiebātur. Hoc ferè in sanctis ueteris testamenti libris euenit, si modo ille qui eis offenditur, doctorem potius ecclesiæ pium E quàm impiū laceratorē requirat, priusque studio quęrentis, q̄ temeritate reprehendentis imbuatur. Nec si ea discere cupiens, in aliquos forte inciderit uel episcopos uel presbyteros uel cuiuscemodi ecclesiæ catholicæ antistites & ministros, qui aut passim caueant nudare mysteria, aut contenti simplici fide, altiora cognoscere non curarint, desperet ibi scientiam esse ueritatis, ubi neque omnes à quibus quæritur docere possunt, neque omnes qui quęrunt, discere digni sunt. Et diligentia igitur & pietas adhibenda est: altero fiet ut scientes inueniamus, altero, ut scire mereamur. Sed quoniam duæ maximę sunt illecebrę Manichęorum, quibus decipiuntur incauti, ut eos uelint habere doctores. Vna, cum scripturas reprehendunt, uel quas male intelligunt: uel quas male intelligi uolunt: altera cum uitæ castæ & memorabilis continentiæ imaginem præ ferunt: hic liber congruentem catholicæ disciplinæ sententiam nostram de uita & moribus cōtinebit, in quo fortasse intelligetur & quàm sit facile simulare, & quàm difficile habere uirtutem. Eum sanè modum tenebo si potero, ut neque F in illorum morbos qui mihi sunt notissimi, tam grauiter inuehar, quàm illi in ea quæ ignorant. Sanari enim eos potius si fieri pōt, quàm oppugnari uolo: & ea de scripturis assumam testimonia, quibus eos necesse sit credere*, de nouo scilicet testamento. De quo tamen nihil proferam eorum quæ solent immissa esse dicere, cū magnis angustiis coarctantur: sed ea dicam quæ & approbare & laudare coguntur. Nec omnino ullam relinquam testem sententiam productam de apostolica disciplina, cui non de ueteri testamento similem comparem: ut si euigilare tandem deposita pertinacia somniorum suorum, & in Christianæ fidei lucem aspirare uoluerint, animaduertent, & quàm non sit christiana uita quā ostentant, & quàm sit Christi scriptura quàm lacerant. Vnde igitur exordiar? Ab authoritate, an à ratione? Naturæ quidem ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem præcedat autoritas. Nam infirma ratio uideri potest, quæ cum reddita fuerit, autho-

Quo detectu eas sit fucos manichæorum. Cap. 1

Duo quibus fallunt Manichæi.

Lenitas & inhæreticos.

** aliàs, cedere.*

Rōnibus pr' agit, obsequi hominū infirmitati. Cap. 2

G ritatē postea per quā firmetur assumit. Sed qa caligātes hominū mentes cōsuetudine tenebrarū, quibus in nocte peccatorū uitiorumq; uallantur†, perspicuitati syncerıtatiq; rōnis aspectū idoneū intendere nequeunt, saluberrime cōparatum est, ut in lucem ueritatis aciē titubantē ueluti ramis humanitatis opacata inducat authoritas Sed qm̄ cū ijs nobis res est, qui omnia cōtra ordinem & sentiunt & loquuntur & gerunt, nihilq; aliud maxime dicunt nisi rōnem prius esse reddendā, morem illis gerā, & quod fateor in disputādo uitiosum esse suscipiam. Delectat.n.me imitari quantū ualeo mansuetudinem dñi mei Iesu Christi, qui etiā ipsius mortis malo quo nos exuere uellet, indutus est.

† uelantur.

Beatus quis. Cap.3.

Rōne igitur quæramus quemadmodū sit homini uiuendū. Beate certe oēs uiuere uolumus, neq; quisquā est in hoīum genere, qui nō huic sentētiç antequam planè sit emissa consentiat Beatus aūt quantum existimo neq; ille dici potest, qui non habet quod amat, qualecunq; sit. neq; qui habet quod amat, si noxiū sit: neq; qui nō amat quod habet, etiā si optimum sit. Nam & qui appetit quod adipisci nō potest, cruciatur: & qui adeptus est, quod appetendū nō est, H fallitur: & qui non appetit quod adipiscendū esset, ægrotat. Nihil aūt istorū animo cōtingit sine miseria. Nec miseria & beatitudo in hoīe uno simul habitare cōsueuerunt Nullus igitur illorū beatus est.

Frui.

Quartum restat, ut uideo, ubi beata uita inueniri queat, cū id quod est hominis optimū, & amatur & habet. Quid.n est aliud quod dicimus frui, nisi præsto habere qd diligis? Neq; quisquā beatus est, qui nō fruitur eo quod est hominis optimum: nec quisquā qui eo fruitur, non est beatus. Præsto ergo esse nobis debet optimū nostrū, si beate uiuere cogitamus.

Hominis optimum quid.

Sequitur ut quæramus quid sit hoīs optimum, quod profecto deterius esse, q̄ ipse homo nō potest. Quisquis.n. quod seipso est deterius sequit, fit & ipse deterior. Oportet autē omnē hominē id quod optimū est sequi. Nō est igitur hoīe deterius hominis optimū Fortasse tale aliqd erit quale ipse homo est. Ita sit sanè, si nihil est hoīe melius quo perfrui possit. Si aūt inuenimus aliqd quod & homine sit excellentius, & præsto esse amanti sese homini possit, qs dubitauerit homini ad id nitēdum I esse, ut btūs sit, qd eoipso qui nititur, manifestū est esse præstantius? Nam si id est beatū esse, ad tale bonum peruenisse quo amplius non potest, id est aūt quod dicimus optimū, quo tandē pacto potest in ea definitione includi, qui ad summū bonum suū nondū peruenerit? Aut quō summum est, si est aliquid melius quò peruenire possimus? Hoc igitur si est, tale esse debet quod nō amittat inuitus. Quippe nemo potest cōfiderede tali bono, qd sibi eripi posse sentit, etiā si retinere id amplectiq; uoluerit. Quisquis autē de bono quo fruitur non confidit, in tanto timore amittendi beatus esse quī potest?

Homo quid. Cap.4.

Quæramus igitur, qd sit hoīe melius Quod profecto inuenire difficile est, nisi prius consyderato atq; discusso, qd sit ipse homo. Nec nunc definitionem hoīs a me postulandam puto. Illud est magis qd mihi hoc loco quærendū uidetur, cū inter oēs penè cōstet, aut certe id quod satis est, inter me atq; illos cū quibus nūc agitur hoc cōueniat, ex anima & corpore nos esse cōpositos. Quid est ipse homo, utrunq; horum, quç nominaui, an corpus tantummodo, an tantummodo anima? K Quanquā enim duo sint anima & corpus, & neutrū uocaretur hō si non esset alterū. Nam neq; corpus hō esset si anima nō esset, nec rursus anima hō, si ea corpus non animaretur. Fieri tn̄ pōt, ut unū horū & habeatur homo & uocetur. Quid ergo hoīem dicimus? Animā & corpus tanquā bigas uel centaurum: an corpus tantū, quod sit in usum animç se regentis tanquā lucernā, nō ignem simul & testam sed testam solā, tn̄ ꝓpter ignem appellam⁹: an nihil aliud hominē q̄ animā dicimus, sed ꝓpter corpus quod regit, ueluti eqtitē non simul equū & hoiem, sed hominē solū, ex eo tamen q regendo equo sit accōmodatus uocamus? Difficile est istā controuersiā dijudicare, aut si rōne facile, oratione longū est. Quē laborē ac morā suscipere ac subire non opus est. Siue enim utrunq; siue anima sola nomen hominis teneat, non est hominis optimū quod optimum est corporis, sed quod aut corpori simul & aiæ, aut soli aiæ optimū est, id est optimum hoīs.

Ita Plato animā dixit hominem, corpus organū uel domicilium.

Hominis optimum quid sit. Cap 5.

Corporis aūt si quærimus quid optimum sit, id certe ratio cogit fateri, p qd fit ut sese corpus q̄ optime habeat. Nihil est aūt omnium, quæ uegetat corpus anima melius atq; præstantius Est ergo summū corporis bonū, nō uoluptas eius, nō indolentia, nō uires, nō pulchritudo, nō uelocitas, & si qd aliud in bōis corporis numerari solet, sed oīno aīa. L Nā & ista quç cōmemorata sunt, præsentia sui exhibet corpori, & quod antecellit oibus, uitam. Quāobrē nō uidetur mihi anima esse summū hoīs bonū, siue aiam simul & corpus, siue aiam solam hoiem dicimus. Vt enim corporis summū bonum id inuenit ratio, quod est corpore melius, & quo ei uigor & uita præbetur: ita siue corpus & anima, siue anima ipsa p se hō sit, inueniendum est si quid aiam præcedit ipsam, quod cū anima sequitur, fit in suo genere quantū pōt optima. Quod si reperire potuerimus, id erit ꝓfecto quod ambagibus remotis oibus, summū hoīs bonū iure meritoq; nominandū est. Aut si corpus est homo, quin hominis optimum anima ipsa sit, recusare non possum. Sed certe cū de moribus agitur, cū quærimus quinam uitę modus sit tenendus ut beatitudinē possimus adipisci, non corpori pręcepta dantur, non M corporis inuestiganda est disciplina Postremò bonos mores ea nostra pars actiua est, quæ[eos]inqrit & discit, & hæc animę sunt propria. Non igitur de corpe cū de uirtute obtinēda satagimus, qo est. Quod si est consequens, sicuti est, ut ipsum corpus cū ab aia regit, quæ uirtutis compos est, multo & melius regat & honestius, eoq; optime sese habeat qd est optima illa quæ sibi iusta lege dñat, id erit hoīs optimū qd aiam optimā facit, etiā si hoiem corpus uocemus. An uero si mihi auriga obtemperans, equos quibus pręest agit ac regit cōmodissime, atq; ipse quo mihi est obedientior mea liberalitate pfruitur, negare quisquā potest non solum q auriga, uerum etiam q equi sese optime habent, mihi deberi? Itaq; siue tantū corpus, siue tantum anima, siue utrunq; homo sit, non mihi maxime quærendū uidetur, nisi qd aiam faciat optimam. Nam eo percepto, non potest homo non aut optime aut certe multo melius sese habere, quā si hoc unum defuisset.

talis.

Aliud bene aliud beate uiuere. c.6.

Nemo autē dubitauerit, qn uirtus animā faciat optimam. Sed rectissime quæri

A potest, utrum ista uirtus etiam per se, an nisi in aia
esse non posit. Oboritur iterũ altissima & longis
simi sermonis indigens q̃stio: sed hoc bene utar
fortasse cõpendio: spero deũ affuturũ, ut quãtum
imbecillitas nr̃a patitur, de tantis rebus nõ modo
dilucide, sed ẽt breuiter doceamus. Quodlibet n.
eorum sit, siue ẽt per se esse posit uirtus, sine aia
siue nisi animæ inesse non posit, ꝓculdubio ali-
quid aia seq̃tur ut uirtutem assequatur, Id erit aut
ipsa anima, aut uirtus, aut aliq̃d tertium. At si seip
sam seq̃tur ut uirtutem adipiscatur, stultũ nescio
quid seq̃tur. Stulta est enim ante adeptã uirtutẽ:
Summa sunt aũt uota sequentium, ut id qđ q̃sq; se
quitur, assequatur. Aut igitur optabit non assequi
quod seq̃tur anima, quo nihil absurdius & puer-
ilius dici potest: aut cum se seq̃tur stulta, eandem
stultitiam quam uitat assequitur. Si aũt uirtutem
sequitur, hanc assequi cupiens, q̃uo sequitur id qđ
non est, aut q̃uo assequi cupit quod habet? Aut igi
tur uirtus est pręter animam, aut si non placet uo
care uirtutem nisi habitum ipsum, & quasi sapien
tis aiæ qualitatem, quę nisi in anima esse non põt,
B oportet ut aliquid aliud sequatur anima, ut ei uir
tus posit innasci: q̃a neq; nihil sequendo, neq; stul
titiam sequendo põt, quantum ratio mea fert, ad
sapientiam puenire. Hoc igitur aliud qđ sequẽdo
aia uirtutis atq; sapientię compos fit, aut homo sa
piens est, aut deus. Sed supra dictum est, tale qddã
esse debere, qd inuiti amittere nequeamus. Quis
uero cunctandum putet, hoiem sapientem, si eum
sequi satis putauerimus, auferri nobis non modo
recusantibus, sed ẽt repugnãtibus posse? Deus igi-
tur restat, quem si seq̃mur, bene: si assequimur, nõ
tm̃ bene, sed ẽt beate uiuimus. Quem si qui esse ne
gant, qd ego cogitem quo illis sermone suadendũ
sit, cum q̃bus utrum oino sermocinandum sit, ne
scio? Qđ tñ si uidebitur, longe aliud principium,
alia ratio, alius ingressus ineundus est, q̃ in pręsen
tiarũ suscepimus. Nunc itaq; cum illis mihi res est,
qui deum esse non negãt. Neq; id tm̃, sed etiã non
ab eo negligi res humanas fatentur. Nullum enim
arbitror aliquo religionis noie teneri, qui non sal
C tem animis nostris diuina ꝓuidentia consuli exi-
Deus authoritate scripturarũ uestigandus. Cap 7. stimet. Sed q̃uo sequimur quem non uidemus?
aut q̃uo uidemus, qui non solum hoies, sed etiam
insipientes hoies sumus? Quanquã enim non ocu
lis, sed mente cernatur, quæ tandem mens idonea
reperiri põt, quę cum stultitię nube obtegatur, ua
leat illam lucem, uel etiam conetur haurire? Con
fugiẽdum est igitur ad eorũ præcepta quos sapien
tes fuisse ꝓbabile est. Hactenus potuit ratio perdu
ci. Versabatur nanq;, non ueritate certior, sed con
suetudine securior in rebus humanis. At ubi ad di
uina puentum est, auertit sese, intueri non põt, pal
pitat, æstuat, inhiat amore, reuerberatur luce ue-
ritatis, & ad familiaritatẽ tenebrarũ suarũ, non ele-
ctione, sed fatigatione conuertitur. Quam hic for
Authoritas scripturarũ. midandum est, q̃ tremendũ, ne maiorem inde cõ
cipiat anima imbecillitatẽ, ubi quietem fessa con
quirit. Ergo refugere in tenebrosa cupiẽtibus per
dispensationẽ ineffabilis sapientiæ, nobis illa opa
citas authoritatis occurrat, & mirabilibus rerum,
uocibusq; librorũ ueluti signis temperatoriis ueri
tatis, umbrisq; blandiatur. Quid potuit pro salute
nostra fieri amplius? Quid beneficentius, qd libe-
ralius diuina ꝓuidentia dici potest, quæ à legibus D
suis hoiem lapsum, & pp cupiditatem rerum mor
talium iure ac merito mortalem sobolem ꝓpagã-
tem, nõ oino deseruit? Habet enim ptãs illa iustis-
sima, miris & incõprehensibilibus modis p quas-
dam secretissimas successiones rerum sibi seruien
tiũ quas creauit, & seueritatẽ uindicãdi, & clemen
tiam liberandi. Qđ qdem q̃ sit pulchrum, q̃ ma- *Summa*
gnum q̃ deo dignum, q̃ postremo id qđ quæritur *fidei.*
uerũ, nequaquã intelligere poterimus: nisi ab hu-
manis & ꝓximis incipientes, ueræ religionis fide
præceptisq; seruatis, non deseruimus uiam quam
nobis Deus & patriarcharũ segregatione, & legis
uinculo, & ꝓphetarum præsagio, & suscepti hois
sacramẽto, & aplõꝝ testimonio, & martyrum san
guine, & gentiũ occupatione muniuit. Quare de-
inceps nemo ex me quærat sniam meam, sed po-
tius audiamus oracula, nostrasq; ratiunculas diui
nis submittamus affatibus. Videamus quẽad- *Deus summũ bonũ*
modum ipse dñs in Euangelio nobis præceperit
esse uiuendum: q̃uo etiam Paulus apl's. Has enim *Cap. 8*
scripturas illi condemnare nõ audent. Audiamus
ergo quẽ finem bonorũ nobis Christe pręscribas, E
nec dubium est, quin is erit finis, quò nos summo
amore tendere iubes, Diliges, inquit, dñm deum
tuum. Dic mihi ẽt quęso te, qui sit diligendi mo- *Matt. 22*
dus: uereor enim ne plus minúsve q̃ oportet, inflã
mer desyderio & amore dñi mei. Ex toto, inq̃t cor
de tuo. Non est satis. Ex tota anima tua. Ne id qui-
dem satis est. Ex tota mẽte tua. Quid uis amplius?
Vellem fortasse si uiderem qd posset esse amplius.
Quid ad hæc Paulus? Scimus, inquit, qm̃ diligen- *Pro συνεργεῖ legisse*
tibus deum oia ꝓcedunt in bonum. Dicat etiam *uidetur*
ipse dilectionis modum Qui ergo, inquit, nos se- *συγχωρεῖ*
parabit à charitate Christi? Tribulatio, an angu- *Roma. 8.*
stia, an psecutio, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius? Audiuimus qd diligere, & quan-
tum diligere debeamus, Eò est oino tendendum,
ad id oia consilia nostra referenda. Bonorũ sum-
ma, deus nobis est Deus est nobis est, summũ bo
num. Neq; infra remanendum nobis est, neq; ultra
q̃rendum: Alterũ n. periculosum, alterũ nullũ est. F

Age nunc inuestigemus, uel potius attẽdamus, *Cõcentus ueteris et noui testamẽti. Cap 9*
præsto n est & facillime uidetur, utrum his sen-
tentiis ex Euãgelio atq; Aplõ prolatis, etiam testa-
menti ueteris authoritas congruat. Quid dicã de
superiore snia, cum manifestum sit, omnibus eam
de lege quæ per Moysen data est, esse deprompta? *Deute 6.*
Ibi enim scriptum est, Diliges dñm deum tuum ex
toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mẽ
te tua Quid aũt illi, quod ab Aplõ dictum est, cõ-
parare de uetere testõ possim, ne diutius quærerẽ
ipse subiecit. Cum enim dixisset nulla tribulatio- *Roma. 8*
ne, nulla angustia, nulla psecutione, nulla necessi
tate inopiæ corporalis, nullo periculo, nullo gla-
dio nos à charitate Christi separari, statim subiũ-
xit, Sicut scriptum est: Quia ꝓpter te afficimur to- *I Retracta. ca 7*
ta die, æstimati sumus ut oues occisionis Hæc illi *Psal. 43*
solent à corruptoribus scripturarum, immissa esse
dicere, Usqueadeo nihil habent quod cõtradicãt, *Roma. 9*
ut hæc miseri rñdere cogantur. Sed quis non intel
ligat conuictorum hominum aliam non esse po-
tuisse ultimam uocem? A quibus tamen q̃ro utrũ
istam sententiam in ueteri testamento esse negẽt,
an non congruere sentẽtię Apostolicæ affirment?

G ritatẽ postea per quã firmetur assumit. Sed qa caligãtes hominũ mentes cõsuetudine tenebrarũ, quibus in nocte peccatorũ uitiorumq; uallantur†, perspicuitati synceritatiq; rõnis aspectũ idoneũ inrendere nequeunt, saluberrime cõparatum est, ut in lucem ueritatis aciẽ titubantẽ ueluti ramis humanitatis opacata inducat authoritas. Sed qm̃ cũ ijs nobis res est, qui omnia cõtra ordinem & sentiunt & loquuntur & gerunt, nihilq; aliud maxime dicunt nisi rõnem prius esse reddendã, morem illis gerã, & quod fateor in disputãdo uitiosum esse suscipiam. Delectat n. me imitari quantũ ualeo mansuetudinem dñi mei Iesu Christi, qui etiã ipsius mortis malo quo nos exuere uellet, indutus est. Rõne igitur quæramus quemadmodũ sit homini uiuendũ. Beate certe oẽs uiuere uolumus, neq; quisquã est in hoĩum genere, qui nõ huic sentẽtiæ antequam planè sit emissa consentiat. Beatus aũt quantum existimo neq; ille dici potest, qui non habet quod amat, qualecunq; sit, neq; qui habet quod amat, si noxiũ sit: neq; qui nõ amat quod habet, etiã si optimum sit. Nam & qui appetit quod adipisci nõ potest, cru-

H ciatur: & qui adeptus est, quod appetendũ nõ est, fallitur: & qui non appetit quod adipiscendũ est, ægrotat. Nihil aũt istorũ animo cõtingit sine miseria. Nec miseria & beatitudo in hoĩe uno simul habitare cõsueuerunt. Nullus igitur illorũ beatus est. Quartum restat, ut uideo, ubi beata uita inueniri queat, cũ id quod est hominis optimũ, & amatur & habetur. Quid. n. est aliud quod dicimus frui, nisi præsto habere qd̃ diligis? Neq; quisquã beatus est, qui nõ fruitur eo quod est hominis optimum: nec quisquã qui eo fruitur, non est beatus. Præsto ergo esse nobis debet optimũ nostrũ, si beate uiuere cogitamus. Sequitur ut quæramus quid sit hoĩs optimum, quod profecto deterius esse, q̃ ipse homo nõ potest. Quisquis. n. quod seipso est deterius sequitur, fit & ipse deterior. Oportet autẽ omnẽ hominẽ id quod optimũ est sequi. Nõ est igitur hoĩe deterius hominis optimũ. Fortasse tale aliqd erit quale ipse homo est. Ita sit sanè, si nihil est hoĩe melius quo perfrui possit. Si aũt inuenimus aliqd quod & homine sit excellentius, & præsto esse amanti sese homini possit, qs dubitauerit homini id nitẽdum

I esse, ut btũs sit, qd̃ eoipso qui nititur, manifestũ est esse præstantius? Nam si id est beatũ esse, ad tale bonum peruenisse quo amplius non potest, id est aũt quod dicimus optimũ, quo tandẽ pacto potest in ea definitione includi, qui ad summũ bonum suũ nondũ peruenerit? Aut quõ summum est, si est aliquid melius quò peruenire possimus? Hoc igitur si est, tale esse debet quod nõ amittat inuitus. Quippe nemo potest cõfidere de tali bono, qd̃ sibi eripi posse sentit, etiã si retinere id amplectiq; uoluerit. Quisquis autẽ de bono quo fruitur non confidit, in tanto timore amittendi beatus esse quî potest?

Quæramus igitur, qd̃ sit hoĩe melius. Quod profecto inuenire difficile est, nisi prius consyderato atq; discusso, qd̃ sit ipse homo. Nec nunc definitionem hoĩs à me postulandam puto. Illud est magis qd̃ mihi hoc loco quærendũ uidetur, cũ inter oẽs penè cõstet, aut certe id quod satis est, inter me atq; illos cũ quibus nũc agitur hoc cõueniat, ex anima & corpore nos esse cõpositos. Quid est ipse homo, utrunq; horum, quę nominaui, an corpus tantummodo, an tantummodo anima? Quanquã enim duo sint anima & corpus, & neutrũ uocaretur hõ si non esset alterũ. Nam neq; corpus hõ esset si anima nõ esset, nec rursus anima hõ, si ea corpus non animaretur. Fieri tñ põt, ut unũ horũ & habeatur homo & uocetur. Quid ergo hoiem dicimus? Animã & corpus tanquã bigas uel centaurum: an corpus tantũ, quod sit in usum animę se regentis tanquã lucernã, nõ ignem simul & testam sed testam solã, tñ ꝓpter ignem appellam': an nihil aliud hominẽ q̃ animã dicimus, sed ꝓpter corpus quod regit, uelut equitẽ non simul equũ & hoiem, sed hominẽ solũ, ex eo tamen q; regendo equo sit accõmodatus uocamus? Difficile est istã controuersiã dijudicare, aut si rõne facile, oratione longũ est. Quẽ laborẽ ac morã suscipere ac subire non opus est. Siue enim utrunq; siue anima sola nomen hominis teneat, non est hominis optimũ quod optimum est corporis, sed quod aut corpori simul & aiæ, aut soli aiæ optimũ est, id est optimum hoĩs.

K

Corporis aũt si quærimus quid optimum sit, id certe ratio cogit fateri, p qd̃ fit ut sese corpus q̃ optime habeat. Nihil est aũt omnium, quæ uegetat corpus anima melius atq; præstantius. Est ergo summũ corporis bonũ, nõ uoluptas eius, nõ indolentia, nõ uires, nõ pulchritudo, nõ uelocitas, & si qd aliud in bõis corporis numerari solet, sed oĩno aia. Nã & ista quę cõmemorata sunt, præsentia sui exhibet corpori, & quod antecellit oĩbus, uitam. Quãobrẽ nõ uidetur mihi anima esse summũ hoĩs bonũ, siue aiam simul & corpus, siue aiam solam hoiem dicimus. Vt enim corporis summũ bonum id inuenit ratio, quod est corpore melius, & quo et uigor & uita præbetur: ita siue corpus & anima, siue anima ipsa p se hõ sit, inueniendum est si quid aiam præcedit ipsam, quod cũ anima sequitur, sit in suo genere quantũ põt optima. Quod si reperire potuerimus, id erit ꝑfecto quod ambagibus remotis oĩbus, summũ hoĩs bonũ iure meritoq; nominandũ est. Aut si corpus est homo, quin hominis optimum anima ipsa sit, recusare non possum. Sed certe cũ de moribus agitur, cũ quærimus quinam uitę modus sit tenendus ut beatitudinẽ possimus adipisci, non corpori pręcepta dantur, non corporis inuestiganda est disciplina. Postremò bonos mores ea nostra pars actura est, quæ[eos] inquirit & discit, & hæc animę sunt propria. Non igitur de corpe cũ de uirtute obtinẽda satagimus, qo est. Quod si est consequens, sicuti est, ut ipsum corpus cũ ab aia regit, quæ uirtutis compos est, multo & melius regat & honestius, eoq; optime sese habeat qd est optima illa quæ sibi iusta lege dñat, id erit hoĩs optimũ qd aiam optimã facit, etiã si hoiem corpus uocemus. An uero si mihi auriga obtemperans, equos quibus pręest agit †ac regit cõmodissime, atq; ipse quo mihi est obedientior mea liberalitate pfruitur, negare quisquã potest non solum q; auriga, uerumetiam q; equi sese optime habent, mihi deberi? Itaq; siue tantũ corpus, siue tantum anima, siue utrunq; homo sit, non mihi maxime quærendũ uidetur, nisi qd aiam faciat optimam. Nam eo percepto, non potest homo non aut optime aut certe multo melius sese habere, quã si hoc unum defuisset. Nemo autẽ dubitauerit, qn uirtus animã faciat optimam. Sed rectissime quæri

L

M

Marginal notes:
† uelantur.
Beatus quis. Cap. 3.
Frui.
Hominis optimum quid.
Homo quid. Cap. 4.
Ita Plato animã dixit hominem, corpus erga eã uel domicilium.
Hominis optimum quid sit. Cap. 5.
† alis.
Aliud bene aliud beate uiuere. c. 6.

A potest, utrum ista uirtus etiam per se, an nisi in aia esse non possit. Oboritur iterū altissima & longissimi sermonis indigens q̄stio: sed hoc bene utar fortasse cōpendio: spero deū affuturū, ut quātum imbecillitas nr̄a patitur, de tantis rebus nō modo dilucide, sed et breuiter doceamus. Quodlibet n. eorum sit, siue et per se esse possit uirtus, sine aia siue nisi animæ inesse non possit, procul dubio aliquid aia sequtur ut uirtutem assequatur, Id erit aut ipsa anima, aut uirtus, aut aliqd tertium. At si seipsam sequtur ut uirtutem adipiscatur, stultū nescio quid sequtur. Stulta est enim ante adeptā uirtutē: Summa sunt aūt uota sequentium, ut id qd sq̄ se quitur, assequatur. Aut igitur optabit non assequi quod seqtur anima, quo nihil absurdius & puerilius dici potest: aut cum se seqtur stulta, eandem stultitiam quam uitat assequitur. Si aūt uirtutem sequitur, hanc assequi cupiens, q̄uo sequitur id qd non est, aut q̄uo assequi cupit quod habet? Aut igitur uirtus est pręter animam, aut si non placet uocare uirtutem nisi habitum ipsum, & quasi sapientis aīæ qualitatem, quę nisi in anima esse non pōt,

B oportet ut aliquid aliud sequatur anima, ut ei uirtus possit innasci: itaq; neq; nihil sequendo, neq; stultitiam sequendo pōt, quantum ratio mea fert, ad sapientiam peruenire. Hoc igitur aliud qd sequēdo aia uirtutis atq; sapientię compos fit, aut homo sapiens est, aut deus. Sed supra dictum est, tale qddā esse debere, qd inuiti amittere nequeamus. Quis uero cunctandum putet, hoiem sapientem, si eum sequi satis putauerimus, auferri nobis non modo recusantibus, sed et repugnātibus posse? Deus igitur restat, quem si seqmur, bene: si assequimur, nō tm̄ bene, sed et beate uiuimus. Quem si qui esse negant, qd ego cogitem quo illis sermone suadendū sit, cum q̄bus utrum oino sermocinandum sit, nescio? Qd' tn̄ si uidebitur, longe aliud principium, alia ratio, alius ingressus ineundus est, q̄ in præsentia suscepimus. Nunc itaq; cum illis mihi res est, qui deum esse non negāt. Neq; id tm̄, sed etiā non ab eo negligi res humanas fatentur. Nullum enim arbitror aliquo religionis noie teneri, qui non saltem animis nostris diuina prouidentia consuli existimet. Sed q̄uo sequimur quem non uidemus? aut q̄uo uidemus, qui non solum hoies, sed etiam insipientes hoies sumus? Quanquā enim non oculis, sed mente cernatur, quæ tandem mens idonea reperiri pōt, quę cum stultitię nube obtegatur, ualeat illam luceni, uel etiam conetur haurire? Confugiēdum est igitur ad eox præcepta quos sapientes fuisse probabile est. Hactenus potuit ratio perduci. Versabatur nanq; non ueritate certior, sed consuetudine securior in rebus humanis. At ubi ad diuina peruentum est, auertit sese, intueri non pōt, palpitat, æstuat, inhiat amore, reuerberatur luce ueritatis, & ad familiaritatem tenebrax suax, non electione, sed fatigatione conuertitur. Quàm hic formidandum est, q̄ tremendū, ne maiorem inde cōcipiat anima imbecillitatē, ubi quietem fessa conquirit. Ergo refugere in tenebrosa cupiētibus per dispensationē ineffabilis sapientiæ, nobis illa opacitas authoritatis occurrat, & mirabilibus rerum, uocibusq; librox, ueluti signis temperatoriis ueritatis, umbrisq; blandiatur. Quid potuit pro salute nostra fieri amplius? Quid beneficentius, qd liberalius diuina prouidentia dici potest, quæ à legibus

C *Deus authoritate scripturarū inuestigandus. Cap 7.*

Authoritas scripturarū.

D suis hoiem lapsum, & pp cupiditatem rerum mortalium iure ac merito mortalem sobolem propagātem, nō oino deseruit? Habet enim ptās illa iustissima, miris & incōprehensibilibus modis p quasdam secretissimas successiones rerum sibi seruientiū quas creauit, & seueritatē uindicādi, & clementiam liberandi. Qd' qdem q̄ sit pulchrum, q̄ magnum q̄ deo dignum, q̄ postremo id qd quæritur uerū, nequaquā intelligere poterimus: nisi ab humanis & proximis incipientes, ueræ religionis fide præceptisq; seruatis, non deseruimus uiam quam nobis Deus & patriarcharū segregatione, & legis uinculo, & prophetarum præsagio, & suscepti hois sacramēto, & aplox testimonio, & martyrum sanguine, & gentiū occupatione muniuit. Quare deinceps nemo ex me quærat sniam meam, sed potius audiamus oracula, nostrasq; ratiunculas diuinis submittamus affatibus. Videamus quēadmodum ipse dn̄s in Euangelio nobis præceperit esse uiuendum: q̄uo etiam Paulus apl's. Has enim scripturas illi condemnare nō audent. Audiamus ergo quē finem bonox nobis Christe præscribas,

Summa fidei.

De summo bonū Cap.8

E nec dubium est, quin is erit finis, quò nos summo amore tendere iubes, Diliges, inquit, dn̄m deum tuum. Dic mihi et quęso te, qui sit diligendi modus: uereor enim ne plus minusue q̄ oportet, inflāmer desyderio & amore dn̄i mei. Ex toto, inqt corde tuo. Non est satis. Ex tota anima tua Ne id quidem satis est. Ex tota mēte tua. Quid uis amplius? Vellem fortasse si uiderem qd posset esse amplius. Quid ad hæc Paulus? Scimus, inquit, qm̄ diligentibus deum oia procedunt in bonum. Dicat etiam ipse dilectionis modum Qui ergo, inquit, nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an psecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Audiuimus qd diligere, & quantum diligere debeamus, Eò est oino tendendum, ad id oia consilia nostra referenda. Bonorū summa, deus nobis est Deus est nobis est, summū bonum. Neq; infra remanendum nobis est, neq; ultra q̄rendum: Alterū n. periculosum, alterū nullū est.

Matt. 22

Pro ευνę uū legisse uidetur συνχηγη *Roma.8.*

F Age nunc inuestigemus, uel potius attēdamus, præsto n. est & facillime uidetur, utrum his sententiis ex Euāgelio atq; Aplo prolatis, etiam testamenti ueteris authoritas congruat. Quid dicā de superiore snia, cum manifestum sit, omnibus eam de lege quæ per Moysen data est, esse deprompta? Ibi enim scriptum est, Diliges dn̄m deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua Quid aūt illi, quod ab Aplo dictum est, cōparare de uetere testo possim, ne diutius quærerē ipse subiecit. Cum enim dixisset nulla tribulatione, nulla angustia, nulla psecutione, nulla necessitate inopię corporalis, nullo periculo, nullo gladio nos à charitate Christi separari, statim subiūxit, Sicut scriptum est: Quia propter te afficimur tota die, æstimati sumus ut oues occisionis Hæc illi solent à corruptoribus scripturarum, immissa esse dicere, Vsqueadeo nihil habent quod cōtradicāt, ut hæc miseri r̄ndere cogantur. Sed quis non intelligat conuictorum hominum aliam non esse potuisse ultimam uocem? A quibus tamen q̄ro utrū istam sententiam in ueteri testamento esse negēt, an non congruere sentētię Apostolicæ affirment?

Cōcentus ueteris et noui testamēti. Cap.9 *Deute 6.*

Roma.8

1 Retracta. ca 7 *Psal 43* *Roma.9*

G At illud primum libris docebo? In hoc aũt altero tergiuersantes hoĩs, & p abrupta fugientes, aut in pacẽ reuocabo, si uoluerint respicere aliquantum & cõsyderare qđ dictũ est: aut eos intelligentia cę terorũ q̃ sine cupiditate iudicãt insectabor. Quid enim pōt amicius, q̃ iste sibi consonare sententię? Nã tribulatio, angustia, psecutio, fames, nuditas, periculũ, hoiem in hac uita constitutum grauiter afficiũt. Hæc itaq; oĩa uerbo illo uno concludun- tur testimonio ueteris legis, quo dictũ est, propter te afficimur. Gladius restabat, q non erumnosam uitam affert, sed quam inuenerit adimit. Huic ergo rñdet. Aestimati sumus ut oues occisionis. Charitas uero ipsa non potuit significari expresśius, q̃ᵹ dictũ est, propter te. Fac ergo non in Paulo Aplo cõpertũ istud testimoniũ, sed à me esse prolatum. Nunqd nam tibi demonstrandũ est hæretice, nisi aut scriptũ in uetere lege non esse, aut Aplo conue nire? Quoꝶ si nihil dicere audes: urgeris n. cum & codex legitur, quo planũ fit scriptum esse, & hoies intelligãt ad id quod Apls dixit, nihil posse aptius

Grace est ϑανατούμεθα, id est morte afficimur.

H conuenire: cur ergo ualere aliquid putas, ꝙ scriptu ras corruptas esse insimulare audes: Postremò qđ rñsurus es ei qui tibi dicat, Ego sic intelligo, ego sic accipio, ego sic credo: nec ob aliud lego illos libros, nisi quod ibi oĩa Christianæ fidei concine re uideo? Illud potius dic si audes, & aduersus me dicere cogitas, non esse credendũ ꝙ Apli & marty res propter Xpm affecti gladiis, erumnisꝗ; dicuntur *†, ꝙ à persecutoribus ut oues occisionis esti mati sunt. Quod si non potes dicere, quid ca lumniaris in quo libro credam *, qđ me oportere cre dere cõfiteris? Nã illud dicis, concedere te quidem deum esse diligendum, sed non illum deum quẽ colunt ij, qui testamenti ueteris authoritatẽ recipiunt. Non ergo illum deum colendũ dicitis, qui fecit cœlum & terrã. Iste nanq; per oẽs partes illorũ uoluminũ prædicatur: uos aũt fatemini uni uersum istum mundum, qui nomine cœli & terrę significatur, habere authorem & fabricatorẽ deũ, & deũ bonũ. Cũ exceptione quippe uobiscũ lo- quendũ est, quando deus nominat. Duos n. deos, unũ bonum, alterum malum esse perhibetis. Qđ

** aliàs, grauibus erumnis dicuntur*
** inueniã*
De deo quid doceat eccle sia.
Cap. 10
Genes. 1
Duo dij Mãichæo rum.

I si dicitis colere uos & colendũ arbitrari deum, à quo factus est mundus, nõ tñ eum esse quem uete ris testamenti cõmendat authoritas: impudenter facitis qui alienũ aium atq; sententiã quã bene at que utiliter accepimus, male interpretari conamini frustra oĩno. Neq; n. uestræ stultæ atque impiæ disputationes ullo modo cum piorum doctisśimorumꝗ; hoium sermonibus, per quos in ecclesia catholica scripturæ illæ ualentibus dignisꝗ; ape- riuntur, comparari queũt. Longe prorſus aſr quã putatis lex & prophetæ intelliguntur à nobis. De- finite errare, nõ * credimus * † penitentem deum, non inuidũ, nõ indigũ, non crudelem, nõ quærẽ- tem de hoium uel pecorũ sanguine uoluptatẽ, nõ cui flagitia & scelera placeãt non posseśionẽ suã terræ quadã particula terminantẽ. In has. n atque huiusmodi nugas grauiter copioseꝗ; inuehi soletis. Quare nos iuectio uestra nõ tãgit, sed aniles qſ dã, uel ẽt pueriles opiniones, eo ineptiore, quo uehementiore oratione peruellitis. Qua qſquis moue tur & ad uos trãsit, nõ ecclesiæ oĩa damnat disci- plinã, sed eã se ignorare demõstrat. Quamobrẽ si

** taliàs, colimus.*

qđ humani corde geritis, si curæ uobis uosmetip K si estis, q̃rite potius diligẽter & pie q̃uo illa dicantur. Quærite miseri. Nã talẽ fide qua deo incõue- niẽs aliqđ credit, nos uehementius & uberius accu samus. Nã & in illis, q̃ dicta sunt, cũ sic intelligunt ut litera sonat, & simplicitatem corrigimus & per- tinaciã deridemus. Et alia multa q̃ uos intelligere nõ potestis uetat eos credere catholica disciplina, qui nõ annis, sed studio atq; intellectu excedẽtes quandã mẽtis pueritiã, in canos sapientiæ promo uent. Nã & credere deũ loco aliquo quamuis infi- nito, per quantitatis q̃cunq; spatia contineri, q̃ sit stultũ docet: & de loco in locũ, uel ipsum, uel aliquã eius partẽ moueri atq; transire, arbitrari nefas habetur. Iã uero aliqd eius substantiæ atq; naturę cõmutationem uel conuersionẽ quolibet modo pati posse, si qs opinetur, miræ dementiæ impieta tisq; dãnabit. Ita fit ut apud nos inueniant pueri qdã, q humana forma deũ cogitẽt, atq; ita se habe re suspicent, qua opiniõe nihil ẽ abiectius: sed in- ueniantur itẽ multi senes, q eius maiestatem, non solũ sup humanum corpus, sed et super ipsam mẽ tem manere inuiolabilem atq; incommutabilẽ, L eadẽ ipsa mente conspiciant. Quas ætates, non tẽ pore sed uirtute atq; prudentia discernẽdas esse iã dictũ est. Apud uos aũt nemo qdẽ reperitur q dei substãtiã humani corporis figuratione describat: sed rursus nemo q ab humani erroris labe seiun- gat. Itaq; illi quos quasi uagiẽtes ecclię catholicæ ubera sustẽtãt, si ab hereticis nõ fuerint depdati, pro suo quisq; captu uiribusꝗ; nutriunt, perducũ- turꝗ; alius sic, alius aũt sic: primum in uirum per- fectũ, deinde ad maturitatẽ caniciemꝗ; sapientię perueniũt, ut eis quantũ uolunt uiuere ac beatisśi me uiuere liceat. Secutio igit dei, beatitatis ap- petitus est: cõsecutio aũt, ipsa beatitas. Ac eum se- qmur diligendo, cõseqmur uero non cũ hoc oino efficimur qđ est ipse sed ei proximi, eumꝗ; mirifico & intelligibili mõ contingentes, eiusꝗ; ueritate & sanctitate penitus illustrati atq; comprehensi. Il le nanq; ipsum lumen est, nobis aũt ab eodem il- luminari licet. Maximũ ergo qđ ad beatam uitam ducit, primumꝗ; mandatũ est, Diliges dñm deum tuũ ex toto corde tuo, & aia & mente: Diligenti- bus n. deum omnia procedũt in bonum. Quam- M obrem paulo post idem Paulus, Certus sum, inqt, ꝙ neq; mors, neque uita, neq; angelus, neque uir- tus, neque instantia, neq; futura, neque altitudo, neq; profundũ, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei, q̃ est in Christo Iesu dño nro. Si igit diligentibus deum oĩa procedunt in bonũ: & summũ bonũ quod ẽt optimum dicit, non mõ diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendũ ut nihil amplius diligere debeamus: Idq; significa tur & exprimitur quod dictum est: Ex tota anima & ex toto corde, & ex tota mẽte: quis quæso dubi tauerit his oibus cõstitutis, & firmisśime creditis, nihil nobis aliud esse optimũ, ad qđ adipiscendũ postpositis cęteris festinare oporteat, q̃ deum? Itẽ si nulla res ab eius charitate nos separat qd esse nõ solum melius, sed ẽr certius hoc bono potest? Sed singula breuiter attẽdam⁹. Nemo nos ide separat, minãdo mortem. Idipsum enim ꝙ diligimus deũ, mori nõ põt, nisi dum nõ diligit deum: cum mors ipsa sit non diligere, deum, qđ nihil est aliud quã ei quic-

Deus incommutabilis.
Deus unice diligẽdus.
Cap. 11
Deuter. 6
Roma. 8
Roma. 8
Deuter. 6
Matt. 22
Roma. 8
1 sen. dis. 17. ca. ad quod.

A ei qcquã in diligendo atq; sequẽdo præponere. Ne
mo inde separat pollicẽdo uitã. Nemo.n.ab ipso
fonte separat, pollicẽdo aquã. Non separat ange-
lus: nõ.n est angelus cũ inhęremus deo nostra mẽ
te potentior. Non separat uirtus, nam si uirtus hic
illa nominata est, q̃ aliquã potestatem in hoc mũ
do habet, toto mundo est omnino sublimior mẽs
inhærens deo. Sin uirtus illa dicta est, quæ ipsius
animi nr̃i rectissima affectio est: si in alio est, fauet
ut cõiũgamur deo: si in nobis est, ipsa cõiũgit. Nõ
separãt instãtes molestiæ: hoc n. leuiores eas senti
mus, quo ei unde nos separare, moliunt̃, arcti⁹ in-
hęremus. Nõ separat promissio futuroꝝ: nã & quic
qd boni futurũ est, certius promittit deus: & nihil
est ipso deo melius, qui iã profecto bene sibi inhę
rentibus p̃sens est. Nõ saparat altitudo neq; ꝓfun-
dum etenim si hæc uerba sciæ forte altitudinem
uel profunditatẽ significant, non ero curiosus, ne
seiungar á deo, nec cuiusquã doctrina me ab eo se
parat, ut quasi depellat errorẽ, á quo nemo ꝓrsus
nisi separatus erraret. Si uero altitudine & ꝓfun-
do supna & inferna huius mũdi significant̃, quis
B mihi cęlũ polliceat̃, ut á cœli fabricatore seiũgar?
Aut qs terreat infernus, ut deũ deserã, quem si nũ-
quã deseruissem, inferna nescirẽ? Postremo qs me
locus ab eius charitate diuellet, qui non ubiq; to-
tus esset, si ullo cõtineretur loco? Non, inqt, se-
parat alia creatura. O altissimorũ mysterioꝝ ui ꝝ.
Non fuit cõtentus dicere creatura, sed alia, inquit,
creatura, admonẽs ẽt idipsum quo diligimus deũ,
& quo inhæremus deo. i. aíum atque mẽtem crea-
turam esse. Alia ergo creatura corpus est: & si aíus
res quædã est intelligibilis. i. quæ tñ intelligendo
innotescit, alia creatura est omne sensibile. i. quod
per oculos, uel aures, uel olfactum, uel gustum, uel
tactum, quasi quandam notitiam sui prębeat: atq;
id deterius sit necesse est, quàm quod intelligẽtia
sola capit̃. Ergo cum ẽt deus dignis animis notus
nõ nisi per intelligentiam possit esse, cum tñ sit ip
sa qua intelligitur mente præstantior, quippe qui
creator eius atq; author eius est, uerendum erat ne
aíus humanus eo ꝙ inter inuisibilia & intelligibi
lia numeratur, eiusdẽ se naturę arbitraret̃ esse, cu
C ius est ipse qui creauit, & sic ab eo superbia deci-
deret, cui charitate iungendus est. Fit.n. deo simi-
lis, quantũ datum est, dũ illustrandum illi atque
illuminandũ se subiicit. Et si maxime ei propin-
quat subiectione ista q̃ similis fit, lõge ab eo fiat
necesse ẽ audacia, qua uult esse similior*. Ipsa ẽ q̃
legibus dei obtẽperare detrectat, dũ suę ptãtis esse
cupit, ut deus est. Quãto ergo magis longe disce-
dit á deo, nõ loco sed affectiõe atq; cupiditate ad
inferiora, q̃ est ipse, tanto magis stultitia miseriaq́
cõplet̃. Dilectione igitur redit in deum, qua se illi
nõ componere, sed supponere affectat. Quod quã
to fecerit instanti⁹ ac studiosius, tãto erit beatior
atq; sublimior, & illo solo dñante liberrimus. Quã
obrem nosse debet se esse creaturã. Debet.n. crea-
torẽ suũ credere sicuti est, inuiolabili & incõmu-
tabili semp manere natura ueritatis atq; sapiẽtiæ.
in se aũt cadere posse stultitiã atq; fallaciam, uel
propter errores, qbus exui desyderat, cõfiteri. Sed
rursus cauere debet, ne ab ipsi⁹ dei charitate q̃ san
ctificat̃, ut beatissimus maneat, alterius creaturæ,
id est, huius sensibilis mũdi amore separet̃. Nõ igi
tur separat nos alia creatura, siqdẽ & nos ipsi crea D
tura sum⁹, á charitate dei, q̃ ẽ in Christo Iesu dño
nr̃o. Dicat nobis idẽ Paulus qs iste sit Christus
Iesus dñs noster. Vocatis, inqt, prędicamus Iudęis
Christũ dei uirtutẽ & dei sapientiam. Quid ipse
Christus? Nõnne, inquit, ego sum ueritas? Si ergo
quærimus qd sit bene uiuere i. ad beatitudinem
bene uiuendo tendere, id erit profecto amare uir
tutẽ, amare sapientiam, amare ueritatem, & amare
ex toto corde, & ex tota aía, & ex tota mẽte uirtu-
tem q̃ inuiolabilis & inuicta est, sapientiã cui stul
titia nõ succedit, ueritatẽ q̃ conuerti atq; aliter q̃
semp est sese habere non nouit. Per hanc ipse cer-
nitur pater, dictũ est.n. Nemo uenit ad patrem nisi
per me. Huic hęremus per sanctificationẽ. Sancti-
ficati.n plena & integra charitate flagramus, qua
sola efficitur, ut á deo nõ auertamur, eiq́ potius q̃
huic mundo cõformemur. Prędestinauit.n. ut ait
idem Apl̃s, conformes nos fieri imagini filii eius.
Fit ergo per charitatem ut conformemur deo, &
ex eo conformati atque configurati, & circuncisi
ab hoc mundo non confundamur cũ iis quę no-
bis debent esse subiecta. Fit autem hoc per spiritũ E
sanctũ. Spes enim inquit, non confundit qm̃ cha-
ritas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ
sanctum, qui datus est nobis. Nullo modo autem
redintegrari possemus per spiritũ sanctum, nisi &
ipse semper integer & incõmutabilis permaneret.
Qđ profecto nõ posset, nisi dei naturæ esset ac ip-
sius substãtię, cui soli incõmutabilitas atq;, ut ita
dicã, inuertibilitas semp est. Creatura.n. neq; hoc
ego, sed idem Paulus clamat, uanitati subiecta est.
Neque nos potest á uanitate separare, ueritatiq́ cõ
nectere quod subiectũ est uanitati. Et hoc nobis
spiritus sanctus præstat, creatura igitur non est.

Quia oẽ qđ est, aut deus, aut creatura est Deũ
ergo diligere debemus trinam quandam unita-
tem, patrem & filium & spiritũsanctum, qđ nihil
aliud dicã eẽ, nisi idipsum eẽ. Est.n uere summeq́
deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo om-
nia. Hęc uerba Pauli sunt. Quid deinde subiicitur?
Ipsi gloria. Syncerissime omnino Neque enim ait
ipsis, nã unus est deus. Quid est autem, ipsi gloria,
nisi ipsi optima & summa & late patẽs fama? Quã
to.n melius atq; diffusius diffamatur, tanto diligi F
tur & amatur ardentius. Qđ cũ fit, nihil aliud ab
humano genere, q̃ certo & constanti gradu in op-
timam uitã & beatissimam pergitur. Nõ arbitror
cũ de moribus ac uita sit quęstio, amplius esse req
rendum, qđ sit hominis summũ bonum, quó re-
ferenda sunt oía. Id.n. esse patuit, & ratione quan-
tum ualuimus, & ea quæ nostrę rationi antecellit
authoritate diuina, nihil aliud quàm ipsum deũ,
Nam qd erit aliud optimũ hois, nisi cui inhærere
est beatissimũ? Id aũt est solus deus, cui hęrere cer
te non ualemus, nisi dilectione, amore, charitate.

Quòd si uirtus ad beatam uitam nos ducit, ni-
hil oíno esse uirtutem affirmauerim, nisi summũ
amorem dei. Nanque illud quod quadripartita di
citur uirtus, ex ipsi⁹ amoris uario quodã affectu,
quantũ intelligo, dicit̃. Itaq; illas quatuor uirtutes,
quarũ utinã ita sit in mentibus uis, ut nomina in
ore sunt oíum, sic etiam definire non dubitem: ut
tẽperantia sit amor, integrũ se p̃bens ei quod ama
tur: fortitudo amor, facile tolerans omnia propter

Marginalia: *1. sen. di. 87. ca. qđ autem.* — *Charitate deo cõnectimur dum illi subijcimur.* — *Cap. 12* — **al sublimior.* — *Alia creatura duꝛe interpretatũ.* — *Per Xp̃m et ei⁹ spiritũ iungimur inseparabiliter deo.* — *Cap 13* — *Ioan. 14* — *Deuter. 6* — *Matt. 22.* — *Ioan. 14* — *Roma. 8* — *Roma. 5* — *Roma. 8* — *ἀργεῖα τῶν* — *Trinitati sũmo bono dilectione haremus.* — *Cap. 14* — *Roma. 11* — *Quatuor uirtutes definit ꝯ p̃piana.* — *Cap. 15*

G quod amatur:iustitia amor soli amato seruiens &
pp ea recte dñans:prudentia amor,ea qbus adiu-
uatur ab eis à qb⁹ impeditur sagaciter seligẽs. Sed
hunc amorẽ nõ cuiuslibet, sed ei esse diximus, id
est,summi boni,summę sapiẽtię,summęq; concor
dię. Quare definire ẽt sic licet:ut temperantiã di-
camus esse amorẽ deo sese integrũ incorruptumq;
seruantẽ:fortitudinem amorem,omnia pp deũ fa
cile pferentem:iustitiam amorem deo tm̃ seruien-
tem,& ob hoc bene imperãtem cęteris quę homi-
ni subiecta sunt,prudentiam amorẽ, bene discer-
nentẽ ea,qbus adiuuętur in deum, ab iis qbus im
Quatuor, pediri põt. Hisdem singulis uirtutibus, qui nã
uirtutes uiuẽdi modus ducatur,paucis explicabo, si prius
asserit è testimoniis noui testamẽti,qbus utor iam diu, de
scripturis ueteri ẽt paria,ut pollicit⁹ sum,cõparauero. Num
Cap.16 enim Paulus tm̃ dicit, deo nos esse debere subie-
Roma. 8 ctos,ita ut in medio qd separet nihil sit? Nonne &
pphetа cõmodissime hoc & breuissime signãt,cũ
Psal.72 dicit, Mihi aũt adhærere deo bonum est? Nonne
qd ibi latissime de charitate dictũ est,hic uno uer
bo cõtinetur qd ait,inhærere?Item qd addidit,bo
H num est, nonne ad illud respicit qd ibi positũ est,
Roma 8 Diligentibus deum oia pcedunt in bonum:ita ut
una snia duobusq; uerbis ppheta & uim & fructũ
charitatis ostendat. Cunq; ibi dictum sit,dei filiũ
1. Cor.1 dei uirtutẽ esse atq; sapientiã, cumq; uirtus ad ope
rationem, sapientia uero ad disciplinã ptinere in-
telligatur: unde in Euangelio duo ipsa signantur,
Ioan.1 cum dicitur,Omnia per ipsum facta sunt: Nã hoc
operationis atq; uirtutis est.Deinde qd ad discipli
nam ueriq; cognitionem attinet,Et uita,inqt,erat
lux hominũ:potuitne qcq̃ magis concinere his te
stimoniis noui testamenti,q̃ illud qd in uetere di-
Sapien.8 ctum est de sapientia. Attingit aũt à fine usq; ad fi
nem fortiter,& disponit oia suauiter?Nanq; attin-
gere fortiter,magis uirtutem signãt:disponere aũt
omnia suauiter, quasi artẽ ipsam atq; rõnem. Sed
si hoc uidetur obscurũ,uide quę sequunť. Et om-
nium,inqt,dñs dilexit illam:doctrix est.n discipli
næ dei,& electrix operum illius. Videtur hic nihil
adhuc de operatione dictũ. Nec.n.hoc est intelli-
gere opera qd operari,Ergo ut hęc ad disciplinam
ptineant,opus uirtuti debetur, ut sit plena quam
I uolumus demonstrare snia. Lege igitur deinceps
qd annexum est:Quòd si honesta est,inqt,posses-
sio,quæ concupiscitur in uita, qd sapientia est ho
nestius,quę omnia operatur? Põt ne qcquam prę
clarius,aut manifestius, aut uero ẽt uberius pferri?
Audi aliud,si parũ putas,qd idem sonet. Et so-
brietatem sapientia docet,inqt, & iustitiam,& uir
Sapien.8 tutẽ.Sobrietas mihi ad ipam cognitionẽ,ueri uide
tur ptinere.i.ad disciplinã: iustitia uero & uirtus
1.Retrac. ad actionem atq; ad operationem. Quibus duo-
cap.7. bus.i agendi efficacia,& sobrietate cõtemplandi,
quę dei uirtus & dei sapientia.i.dei filius,dilecto-
ribus suis donat,qd comparanduiu sit nescio, cũ
idem ppheta statim dicat quanti sint ista pẽden-
da Nam ita positũ est, Sobrietatem.n.sapiẽtia do
cet,& iustitiã & uirtutem,qbus utilius nihil est in
uita hoibus. Hæc fortasse qspiam non de filio dei
dicta esse arbitretur. Quid ergo aliud ostendit qd
Sapien. 8 dictum est, Generositatẽ magnificat, contuber-
niũ hñs dei? An uero generositas solet significare
aliud q̃ parentes? Contubernium uero nonne cum
ipso patre æqualitatem clamat atq; asserit?Deinde K
cum Paulus dicat,filium dei esse dei sapiẽtiam: & 1. Cor. 1.
ipse dñs,Nemo nouit patrẽ nisi unigenitus filius: Math.11
qd potuit à Propheta cõgruentius dici, q̃ illud qd Sapien 9
dictum est, Et tecum sapientia quæ nouit opera
tua, quæ affuit tunc cum orbem terras faceres, &
sciebat qd placiturum esset oculis tuis? Quòd aũt Ioan.14
Christus est ueritas, qd idem ostenditur cũ splen- Hebre. 1
dor patris nuncupatur,unum †est qcquam in cir- †non.
cuitu solis,nisi splendor ipse quem gignit? Quid er
go potuit apertius & clarius ex uetere testõ huic
sniæ consonare, q̃ illud qd dictum est, Et ueritas
tua in circuitu tuo? Postremo dicit ipsa sapientia Ioan.14
in Euangelio, Nemo uenit ad patrem nisi per me.
Dicit per pphetam,Sensum tuum ergo qs scit,nisi
tu dederis sapientiã?Et paulo post,Et quę tibi pla Sapien. 9
cent,didicerunt hoies,& per sapientiã sanati sunt. Roma. 5
Dicit Paulus, Charitas dei diffusa est in cordibus
nostris per spũm sanctũ,qui datus est nobis.Dicit Sapien. 1
ppheta,Sanctus n.spũs disciplinæ effugiet dolũ†. †fictum.
Vbi.n.dolus,charitas nulla est.Dicit Paulus,Con Roma. 8
formes fieri nos imaginis filij dei.Dicit Propheta, Psal.
Signatum est sup nos lumen uultus tui dñe. Ostẽ Sapien.8
dit Paulus deum esse spũm sanctũ & ideo non esse L
creaturam. Dicit Propheta,Et miseris spm̃ sanctũ
de altissimis. Solus.n deus altissimus, quo nihil
est altius. Ostẽdit Paulus trinitatem istam unum
deum esse,cum dicit, Ipsi gloria. Dicitur in ueteri
testõ,Audi Israel,dñs deus tuus [deus] unus est. Deuter.6

Quid uultis amplius? Quid imperite atq; impie *Apostro-*
sæuitis?Quid idoctas animas noxia suasione per- *phe ad*
uertitis? Vtriusq; testsmenti deus unus est.Nam ut *manichæ*
ista sibi congruunt quę de utroq; posuimus,ita ẽt *os ut resi*
cætera,si diligenter & æquo iudicio uelitis atten- *piscant.*
dere. Sed qa multa dicuntur submissis & humi re Cap.17
pẽtibus animis, ut accõmodatius per humana in
diuina cõsurgant, multa etiã figurate, & studiosa
mens & quęsitis exerceatur utilius, & uberius lęte
tur inuentis,uos mirifica dispositione spũsancti,
ad decipiendos uestros auditores, & illaqueãdos
abutimini. Qd ipsum cur diuina puidentia uos fa
cere sinat,quamq; uerissime Apl̃s dixerit, Oportet 1.Cor.11.
multas hęreses esse, ut pbati manifesti fiant inter
nos,& longũ est disputare,& qd dicendum est uo
bis,nõ est uestrum ista intelligere Non parũ mihi M
cogniti estis. Crassas oino mentes & corporeorũ
simulachros pestifero pastu morbidas ad diuina
iudicanda defertis, quæ multa altiora sunt q̃ puta
tis. Quare uobiscũ modo non sic agendum est,ut
ea iam intelligatis,qd fieri non potest, sed ut intel
ligere aliqñ cupiatis. Facit.n.hoc simplex & pura
charitas dei, quæ maxime spectatur in moribus,
de qua iam multa diximus, quæ inspirata spiritu
sancto pducit ad filium.i.ad sapientiam dei, per
quam pater ipse cognoscitur.Nam si sapiẽtia & ue
ritas non totis animi uiribus concupiscatur, inue
niri nullo pacto põt. At si ita quęratur,ut dignum
est subtrahere sese atq; abscondere à suis dilecto-
ribus non põt. Hinc est illud qd in ore habere ẽt
uos soletis,qd ait Iesus:Petite & accipietis: quęrite Matt. 7
& inuenietis: pulsate & aperietur uobis. Nihil est Matt. 10
occultum qd nõ reuelabitur. Amore petitur,amo
re quęritur, amore pulsatur,amore reuelať,amore
deniq; in eo quod reuelatum fuerit pmanetur.Ab
hoc amore sapientię diligentiæq; q̃rendi,non de-

A terremur ueteri testamẽto, quod semper mẽdacissime dicitis, sed ad hæc uehemẽtissime concitamur. Audite itaq; aliqñ, & aduertite quæso sine pertinacia qd per prophetã dicatur.

Sapiẽ. 6.

Clara est, inqt, & quæ nunq̃ marcescit sapiẽtia, & facile uidetur ab ijs qui diligunt illã, & inuenitur ab ijs qui quærunt illam: præoccupat qui se cõcupiscunt, ut illis se ostẽdat. Qui uigilauerit ad illã, non laborabit: assidentem enim illã inueniet forib' suis. Cogitare enim de illa sensus est consummatus, & qui uigilauerit ꝑpter illã, cito erit securus, Quia dignos seipsa circuit q̃rens, & in uijs ostẽdit se illis hilariter, & omni prouidentia occurrit illis. Initium n. illius uerissimũ disciplinæ cõcupiscẽtia est. Cura ergo disciplinæ dilectio est, & dilectio custoditio legũ illius est Custoditio aũt legum, cõfirmatio incorruptionis est, incorruptio aut facit proximũ deo. Concupiscẽtia aũt sapientię deducit ad regnũ. Ita 'ne tandẽ adhuc aduersus ista latrabitis? Nõnne ita posita & nondũ intellecta, cuius significant altũ se quiddã & ineffabile cõtinere? O utinam possetis intelligere quæ dicta sunt Cõfestim abijceretis oẽs ineptias fabellarũ, B & uanissimas imaginationes corporũ, totosq; uos magna alacritate, syncero amore, firmissima fide, lẽtissimo ecclesię catholicæ gremio cõderetis.

In catholica sola ꝑfecta ueritas ex utriusq; testamenti consensu ca. 18.

Poterã pro mea mediocritate discutere singula, & eruere ac demõstrare quæ accepi, in quorũ excellentia & altitudine plerunque uerba deficiunt: sed quandiu latratis, nõ est faciendum Non n. frustra dictũ est, Nolite sanctũ dare canibus. Ne succenseatis. Et ego latraui & canis fui, qñ mecum iure non docendi cibo, sed refellendi fustibus agebatur. Si aũt in uobis esset charitas, de qua nunc agitur, uel etiã si fuerit aliqñ, quantam† cognoscendæ ueritatis magnitudo desyderat, aderit deus qui ostendat uobis, neq; apud Manichæos esse Christianã fidẽ, quæ ad summũ apicem sapiẽtiæ ueritatisq; perducit, qua ꝑfrui nihil est aliud, nisi beate uiuere, neq; esse uspiã nisi in catholica disciplina Quid n. aliud uidetur Apostolus Paulus optare cum dicit:

Matth. 7

† quam tamen.

Ephe. 3.

Huius rei gratia flecto genua mea ad patrẽ dñi nostri Iesu Christi, à quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, ut det uobis secundũ diuitias gloriæ suæ fortitudinẽ, corroborari per spiritũ in interiori hoie, habitare Christũ per fidem in cordibus C uestris: ut in charitate radicati & fundati, possitis cõprehendere cũ omnibus sanctis, quæ sit altitudo, & longitudo, & latitudo, & profundũ: cognoscere etiã supereminentẽ sciẽtiã charitatis Christi, ut impleamini in omni plenitudine dei. Potest'ne quicquã dici manifestius? Obsecro uigilate paululum, uidere testamenti utriusq; cõcordiam, qui sit in moribus uitę modus, & quo sint referenda omnia, satis aperiente & docẽte amore dei. Concitant euangelia, cũ dicitur: Petite, quærite, pulsate.

Matth. 7.

Concitat Paulus dicẽdo: Vt in charitate radicati & fundati, possitis cõprehendere. Concitat etiã propheta, cũ dicit, facile sapientiã ab ijs qui eam diligunt, quærunt, concupiscunt, uigilant, cogitant, curant, posse cognosci. Sal' animi & uia beatitudinis utrarumq; scripturarũ pace monstrantur, & uos latrare potius aduersus hæc, q̃ his obtemperare diligitis. Breui dicã quod sentio, Audite doctos ecclesiæ catholicę uirus tanta pace animi, & eo uoto, quo uos ego audiui, nihil opus erit nouem annis, quibus

Augustinus nouẽ annis Manichæus.

me ludificastis Longe omnino, lõge breuiore tpe D quid intersit inter ueritatẽ uanitatemq; cernetis.

Temperãtiã probat ex sacris literis.

Sed tempus est ad illas uirtutes quatuor reuerti, & ex his singulis eruere ac ducere uiuẽdi modũ. Itaq; prius Temperãtiã uideamus, quę nobis amoris illius, quo innectimur deo, integritatem quandã & incorruptionẽ pollicetur. Munus enim eius est in coercendis sedandisq; cupiditatibus, quibus

Cap. 19.

inhiamus in ea quæ nos auertũt à legibus dei, & à fructu bonitatis eius, quod est, ut breui expliceem, beata uita. Ibi enim est fides ueri† cuius contẽplatione ꝑfruentes, eiq; penitus adhærentes, proculdubio beati sumus, inde aũt decidentes, magnis erroribus doloribusq; implicamur. Nãq; ut ait Apostolus: Radix omniũ malorũ cupiditas: quam quidã sequentes, naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Quod pctm̃ animæ in ueteri testamento satis aperte bene intelligẽtibus in ipsius hois q erat in paradiso, præuaricatiõe signatur. In Adam quippe oẽs morimur, ut ait idem, & in Christo oẽs resurgemus O alta mysteria. Sed reprimã me. Non enim mõ suscepi docere uos recta, sed de E docere praua, si potero, id est, si deus annuerit proposito in uos meo. Dicit ergo Paulus, radicem omniũ malorũ esse cupiditatẽ, p quã etiã lex uetus primũ hoiem lapsum esse significat. Monet Paulus, ut exuamus nos ueterem hominem, & induamus nouum. Vult aũt intelligi, Adam qui peccauit ueterẽ hoiem, illũ autẽ quem suscepit in sacramento Dei filius, ad nos liberandos, nouum. Dicit nãq; alio loco: Primus homo de terra terrenus, secundus hõ de cœlo celestis. Qualis terrenus, tales & terreni: qualis cœlestis, tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginẽ cœlestis, hoc est, exuite ueterem, & induite nouũ. Omne igitur officium Temperantiæ, est exuere ueterẽ hominem & in deo renouari, id est, contemnere omnes corporeas illecebras, laudemq; popularẽ, totumq; amorẽ ad inuisibilia & diuina cõferre. Vnde illud sequitur quod mirifice dictum est: Et si exterior hõ noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diẽ. Audi & prophetam canẽtem: Cor mundũ crea in me deus, & spiritum rectum innoua in F uisceribus meis. Quid contra istam conuenientiã dici, nisi à cæcis latratoribus potest? Illecebræ autem corporis sitæ sunt in his omnibus quę corporeus sensus attingit, quæ à nõnullis etiã sensibilia nominantur: in qbus maxime lux ista uisibilis excellit, quia & in ipsis sensibus nostris, quibus anima p corpus utitur, nihil est oculis præferendũ: & ideo in scripturis sanctis, uisibiliũ nomine sensibilia cuncta significantur. Itaq; in nouo testamento sic ab istorũ amore prohibemur. Nõ respicientes, inquit, ea quæ uidentur, sed quę nõ uidentur. Quæ enim uidentur, tẽporalia sunt, quæ aũt nõ uidentur, æterna. Ex quo intelligi potest, quòd Christiani non sint q solẽ & lunã nõ modo diligendos, sed etiã colendos putant. Quid enim uidemus, si solem & lunam non uidemus? Vetiti enim sumus conuerti ad ea quę uident. Non sunt igitur etiã ista diligenda ei qui amorẽ illum incorruptũ deo cogitat exhiberẽ. Sed erit mihi alius locus, quo de istis diligentius requiret. Nõ enim nũc de fide, sed de uita dicere institui, per quam meremur scire quod credimus. Amãdus igit solus deus est, omnis

1. Tim. 6.

† fides ueritatis.

1. Cor. 15.

Col. 3.

1. Cor. 15.

2. Cor 4.

Psal. 50

Illecebræ oculorũ. Cap. 20

2. Cor. 4

Meremur ita Pelagianus

G uero iste mūdus.i.oīa sensibilia cōtemnenda, utēdum aūt his ad huius uitę necessitatem. Gloria

Curiositas sacris literis dānata. uero popularis sic in nouo testamento abijcitur atq; contemnitur. Si hoībus, inquit Apostolus, placere uellē, Christi seruus nō essem. Est item aliud quod de corporibus per imagines quasdā cōcipit

Cap. 28 aīa, & eam uocat rerū sciam. Quāobrem recte ēt

Galat. 1 curiosi esse prohibemur, quod magnum Tēperātiæ munus est, Hinc illud est: Cauete, ne quis uos

Colos. 2 seducat per philosophiā. Et quia ipsum nomē philosophiæ si cōsyderetur, rē magnam totoq; animo appetendā significat. Siqdē philosophia est amor studiumq; sapientiæ, cautissime Apostolus ne ab amore sapiētię deterrere uideretur, subiecit: Et elementa huius mundi. Sunt n.q desertis uirtutibus, & nesciētes qd si deus, & quanta maiestas semp eodem modo manentis naturæ, magnum aliquid se agere putant, si uniuersam istam corporis molē, quā mundū nuncupamus, curiosissime intentissimeq; perquirāt. Vnde tanta ēt superbia gignitur, ut in ipso cœlo, de quo sępe disputāt, sibimet habitare uideantur. Reprimat igitur se anima ab hu

H iusmodi uanæ † cognitionis cupiditate si se castā

† hui⁹ uage. dēsta τῆνεις ἐν ... ... deo seruare disposuit. Tali.n. amore plerūq; decipitur, ut aut nihil putet esse, nisi corpus: aut ēt si authoritate cōmota, fateat, aliqd esse incorporeum, de illo tñ nisi per imagines corporeas cogitare nō possit, & tale aliqd eē credere, quale, fallax corporis sensus infligit. Ad hoc ēt ualet q; præcipil caue

1. Ioan. 5 dum esse à simulachris. Huic ergo authoritati noui testamenti, qua iubemur nihil mūdi huius diligere, illa maxime snia qua dictū ē: Nolite confor-

Roma. 12 mari huic mūdo: simul.n. demonstrandum est ei rei quemq; conformari quā diligit. Huic ergo authoritati si de ueteri testamento quæram quid cōparē, plura qdē inuenio, sed un⁹ Salomonis liber Ecclesiastes q dicitur, copiosissime in summū cōtemptum oīa ista perducit. Incipit.n. sic: Vanitas

Eccles. 1 uanitantiū dixit Ecclesiastes, uanitas uanitantiū

1. Retrd. sta. ca. 7 & oīa uanitas. Quę abundantia homini in omni labore suo quē ipse laborat sub sole? Hæc uerba oīa si attendantur, si pendantur, si discutiant mul ta inueniuntur pernecessaria iis q hunc mundum fugere, & refugere in deum desyderant. Sed lōgū

I est, & aliò festinat oīo. Tali tñ principio constituto, exequitur oīa, uanitantes esse eos qui rebus huiusmodi falluntur. Idipsum aūt quo falluntur uanitatē uocans, nonq; deus ista nō creauerit, sed qa subijcere se hoīes uolunt iis rebus per peccata, quę illis p recte facta diuina lege subiectę sunt. Quid est n. aliud, falsis bonis illudi atq; decipi, q̄ teipso inferiora miranda & appetenda arbitrari? Habet igitur uir tēperans in huiuscemodi rebus mortalibus & fluentibus, uitę regulā utroq; testamēto firmatam: ut eos, nihil diligat, nihil per se appetendum putet, sed ad uitę huius atq; officiorum necessitatē quantū satis est, usurpet, utentis modestia, nō amantis affectu. Hæc dicta sint de tēperantia pro rei magnitudine breuiter, pro instituto tamē

Fortitudinem præstat amor dei. opere fortaisse cupiosius q̄ oportebat. De fortitudine uero non multa dicenda sunt. Amor nanque ille de quo loquimur, quē tota sanctitate inflammatum esse oportet in deum, in nō appeten-

Cap 22 dis istis tēperans, in amittēdis fortis uocatur. Sed inter oīa quæ in hac uita possidentur, corpus hominī grauissimum uinculum est, iustissimis dei le K gimus, ꝑpter antiquū pc̄m, quo nihil est ad prædicandum notius, nihil ad intelligendū secretius. Hoc ergo uinculum ne cōcutiatur atq; uexetur, laboris & doloris: ne auferatur atq; perimatur, mortis terrore animā quatit. Amat.n. illud ui cōsuetudinis, nō intelligens, si eo bene atq; sciēter utatur, resurrectionē reformationēq; eius ope ac lege diuina sine ulla molestia iuri suo subditā fore: sed cū[se]hoc amore tota in deū conuerterit, his cognitis mortē non modo cōtemnet, uerūetiā desyderabit. Sed restat cū dolore magna conflictatio. Nihil est tñ tam durū atq; ferreum, qd non amoris igne uincatur. Quo cum se aīa rapit in deum, super oēm carnificinam libera & admiranda uolitabit pennis pulcherrimis & integerrimis, quibus ad dei cōplexum amor castus innititur. Nisi uero amatores auri, amatores laudis, amatores fœminarū, amatoribus suis deus sinat esse fortiores, cū ille nō amor, sed cōgruētius cupiditas uel libido nominetur. In qua tñ apparet, quātus sit impetus animi ad ea q̄ diligūtur indefesso† cursu per ima- *† in defesso*

nia q̄q; tenderis, argumentoq; nobis est, q̄ sint oīa pferenda ne deseramus deū, si tāta illi ut deserāt, L

pferunt. Quid ergo hic noui testamenti authoritates colligā, ubi dictum est: Tribulatio patien- *Fortitudinis moni*

tiam operatur, patiētia ꝓbationem, ꝓbatio uero *ta & exē*

spem: & non solum dictū, sed ēt exemplis eorum *pla ex*

qui dixerunt ꝓbatum atq; firmatum: de ueteri po *scripturis*

tius testō in quod illi rabide sæuiūt, excitabo exē *Cap. 23*

plum patientię Neq; illum cōmemorabo uirum, à *Roma. 5*

quo in magnis cruciatibus corporis & horribili tabe membrorū, non modo sustinētur humana, sed diuina ēt disputantur. In cuius singulis uocibus satis elucet, si qs equo animo attendat, quāti pēdenda sint ista quæ cū uolunt hoīes per dominationē tenere, ab his ipsis potius per cupiditatē tenentur, & rerū mortalium ✱serui fiunt, dū impe *✱ aliàs, spalium.*

rite dñi esse desiderant. Amisit nanq; ille oēs diui- *Iob. 1*

tias, & factus repente pauperrimus, tam inconcussum animū tenuit & infixū deo, ut satis demōstraret, non illas sibi fuisse magnas, sed se illis, sibi aūt deum. Quo animo si eē possent nostri tpis hoīes, non magnopere in nouo testō ab istorū possessione ꝓhiberemur, ut pfecti esse possemus. Multo.n. mirabilius est non inhærere istis q̄uis posideas, q̄ oīno eas nō posidere Sed qm̄ de dolore atq; cruciatibus corporis tolerandis nūc agitur, relinquo istum uirum, licet magnū, licet inuictum, uirum

tamen. Offerunt.n mihi scripturæ illæ stupendæ *2. Mac. 7*

fortitudinis fœminam, & ad eam iam me transire cōpellunt. Quæ cū septem liberis tyranno atque carnifici prius uiscera omnia, q̄ unum uerbum sacrilegū impendit: cum eius hortatione filij robo M rarentur, in quorū membris ipsa torquebatur, latura tñ etiam ꝓprio munere quos eos ferre præcе perat Quid ad tantam patientiam quæso addi potest? Quid tñ mirum, si omnibus medullis conceptus dei amor, & tyranno, & carnifici, & dolori, & corpori, & sexui, & affectui resistebat? An non au-

dierat: Preciosa i cōspectu dñi mors sanctorū ei⁹? *Psal. 115.*

Nō audierat: Melior uir patiēs fortissimo? Nō au- *Prouer. 16*

dierat: Omne qđ tibi applicitū fuerit, accipe, & in *Eccle. 2*

dolore sustine, & in humilitate tua habe patiētiā, quoniā in igne probatur aurū & argentum? Non

A audierat:Vasa figuli probat fornax, & hoies iustos
Eccle. 27 tentatio tribulationis? Immo uero & hæc & alia
plura pceperat, q̃ uno sctō dei spū, ut in istis noui,
testamēti, sic in illis, q soli adhuc erāt, libris diui-
Pruden- na præcepta fortitudinis conscripta sunt. Quid
tiā docēt de iustitia quæ ad deū ptinet? nonne cū & dn̄s di-
scripture cat: Nō potestis duobus dn̄is seruire, & Apostolus
Cap. 24. redarguat eos q creaturæ potius q̃ creatori seruiūt,
Matth 6 in ueteri testamento prius dictū est: Dn̄m deum
Roma. 1. tuū adorabis, & illi soli serujes? Sed qd op⁹ est hinc
Matth 4 plura dicere, cum sententijs talibus ibi plena sint
Deute. 6. omnia? Hanc ergo iustitia uitæ regulā dabit huic
amatori, de quo sermo est: ut deo quem diligit, id
†potētia est, summo bono, summæ sapientię, summæ paci†
libentissime seruiat: cæteraq; omnia partim subie
cta sibi regat, partim subijcienda præsumat. Quæ
Prudētia norma uiuendi, ut docuimus, utriusq; testamenti
authoritate roboratur. Nec de prudentia diutius
differendum est, ad quā dignoscentia pertinet ap-
petendoꝝ & uitandoꝝ. Quę si desit, nihil eoꝝ, de
qbus iam dictū est, effici pōt. Huius aūt excubiæ
B atq; diligentissima uigilantia est, ne subrepēte pau
latim mala suasione fallamur. Vn̄ sæpe dn̄s, Vigila-
te, clamat: &, Ambulate, inquit, dū lumen habetis,
Matt. 24 ne uos tenebrę cōprehendāt. Itemq; dicitur: Nesci-
Ioan 12. tis qa modicū fermentū totā massam corrumpit?
1. Cor. 5. Quid aūt proferri manifestius de ueteri testamēto
contra istam dormitationē animi potest, p quam
fit ut nō sentiamus quasi minutatim serpente per-
Eccle. 19 niciem, q̃ illud quod à ꝓpheta dictū est, Qui sper-
nit modica, paulatim decidet? De qua sententia, si
opportunū eēt festinantibus, copiosissime dispu-
tarē: atq; id si à nobis nunc susceptū munus flagi-
taret, fortasse demonstraremus, q̃ sint alta myste-
ria, quæ imperitissimi & sacrilegi homines deri-
dendo, non illi quidem paulatim iam decidunt,
Officia sed magno lapsu præcipites eunt. Quid amplu-
quatuor us de moribus disputem? Si enim deus est summū
uirtutū hois bonū, quod negare nō potestis, sequit profe-
ex scri- cto, quoniā summū bonū appetere, est bene uiue-
pturis. re: ut nihil sit aliud bene uiuere, q̃ toto corde, tota
Cap. 25. anima, tota mente Deum diligere: à quo existit, ut
C incorruptus in eo amor atq; integer custodiatur,
quod est temperantiæ: & nullis frangatur incom-
modis, quod est fortitudinis: nulli alij seruiat, qd
est iustitiæ: uigilet in discernendis rebus, ne falla-
cia paulatim dolusq; subrepat, quod est prudētię.
Hæc est hominis una pfectio, qua sola impetrat ut
ueritatis synceritate pfruatur: hæc nobis testamen
to utroq; concinitur, hęc nobis hinc atq; inde sua-
detur. Quid adhuc scripturis, quas ignoratis calū-
†calum- niamini? Nescitis quāta impitia lacessatis libros†,
niā inne quos & soli reprehendunt q nō intelligunt: & soli
ctitis? intelligere nequeunt, q reprehendunt? Non enim
Quid tā eos aut ullus inimicus cognoscere sinitur, aut esse
ta imperi nisi amicus cognitis potest. Diligamus igitur deū
tia lace- ex toto corde, ex tota anima, ex tota mēte, qcunq;
ratis li- ad uitā æternam puenire proposuimus. Vita enim
bros, etc. æterna est totum præmiū, cuius promissione gau-
demus: nec præmiū potest pcedere merita, & prius
homini dari, q̃ dignus est. Quid enim hoc iniusti-
us, & quid iustius deo? Non ergo debemus posce-
re pręmium antequam mereamur accipere. Hic for
tasse non incongrue quæritur, ęterna ipsa uita qd
Meritā. sit Sed eius largitorem potius audiamus: Hęc est,
inquit, uita ęterna, ut cognoscant te uerū Deū, & D
quē misisti Iesum Christu. Aeterna igitur uita est Ioan. 17.
ipsa cognitio ueritatis. Quamobrem uidete, quàm
sint puersi atq; pręposteri, qui sese arbitrantur dei
cognitionē tradere, ut pfecti simus, cū pfectorum
ipsa sit pręmium Quid ergo agendū est? qd quęso,
nisi ut eū ipsum quem cognoscere uolumus, prius
plena charitate diligamus? Vn̄ illud exoritur, qd 1. Retra.
ab initio satis egimus, nihil in ecclesia catholica Cap. 7.
salubrius fieri, quàm ut rationem pręcedat autho-
ritas. Sed cætera uideamus: uidetur enim de ho
mine ipso, id est, de amatore ipso nihil actum: sed Dilectio
parū dilucide qui hoc arbitratur intelligit. Nō.n. sui & p-
fieri pōt, ut seipsum qui deū diligit, nō diligat: imò ximi.
uero solus se nouit diligere, q deū diligit. Siquidē Cap. 26.
ille se satis diligit, q sedulo agit, ut summo & uero
perfruatur bono: quod si nihil est aliud q̃ deus, si-
cut ea quæ dicta sunt docuerunt, qs cunctari pōt,
qn sese amet, q amator est dei? Quid inter ipsos ho
mines, nullúmne esse amoris uinculū debet? Imò
uero ita debet, ut nullus certior gradus ad amorē
dei fieri posse credatur, q̃ hominis erga hominem E
charitas. Promat nobis ergo alterum præceptum
ipse dn̄s de uitæ præceptis interrogatus: non enim
contentus fuit uno, q sciret aliud deū eē, aliud ho
minē: atq; interesse tantū, quantū inter eū qui crea
uit, & id quod ad creatoris similitudinem creatū
est Dicit ergo secundū pręceptū esse, Diliges proxi Mat. 22
mū tuū sicut teipsum. Te autē ipsum salubriter di
ligis, si plus q̃ te diligis deū. Quod ergo agis tecum
id agendum cum proximo est: hoc est, ut etiā ipse
perfecto amore diligat deū. Non.n. eum diligis tā-
quam teipsum, si non ad id bonū ad quod ipse tē-
dis, adducis*. Illud est enim unū bonū, quod om *al. ad-
nibus tecum tendentibus non fit angustū. Ex hoc ducere sa
pręcepto nascuntur officia societatis humanæ, in tagis.
quibus non errare difficile est. Agendū autē im-
primis est, ut beneuoli simus, id est, ut nulla mali-
tia, nullo malo aduersus hoiem utamur. Quid eni
homini homine ꝓpinquius? Accipite etiam quid
Paulus dicat: Dilectio, inquit, proximi malum nō Rom. 13.
operatur. Breuissimis utor testimonijs, sed, nisi fal
lor, idoneis, è quibus susceptæ rei satisfiat: Nā qs
ignorat q̃ multa, & quanti ponderis uerba in illis F
libris de charitate ꝓximi usquequaq; diffusa sint?
Sed cum duobus modis peccetur in homine: uno
si lędatur, alio si cū potest non adiuuetur: eaq; ipa
sint, qbus mali homines esse dicantur, quorū neu-
trū q diligit, facit: satis opinor quod uolumus de-
monstrat ista sententia, Dilectio proximi malum
nō opatur. Et si ad bona puenire nō possum⁹, nisi
mala opari destiterimus, ista sunt quasi cunabula
charitatis dei, qbus diligimus ꝓximū: ut qm̄ dile-
ctio ꝓximi malū nō operat, hinc ad illud ascenda
mus quod dictū est, Scimus qm̄ diligentibus deū Roma. 8.
omnia procedunt in bonū. Sed nescio quomodo
aut pariter ista in plenitudinē perfectionemq; con
surgunt, aut inchoatur prius dei amor, & prius per
ficitur ꝓximi. Ad incipiendū enim citius nos for-
tasse in se diuina charitas rapit, sed facilius minora
pficimus. Quoquo modo aūt res se habeat, illud
maxime tenendū est, ne se quisquā credat contem
pto proximo ad beatitudinem, & ad deū quē dili
git esse uenturum Atque utinam ut facile est bene
instituto & benigno diligere ꝓximū, ita facile es-

G ſet uel conſulere, uel nihil nocere. Non enī ad hæc
ſatis eſt uoluntas bona, ſed opus eſt magna quadā
ratione atq; prudētia, qua nemo uti pōt, niſi deus
ille fons omniū bonorum id tribuerit. De qua re,
quantū arbitror, difficillima tentabimus dicere ꝓ
ſuſcepto ope pauco quædā, ſpem totā cōſtituētes
in eo, cuius ſolius iſta dona ſunt. Homo igił ut
hominì apparet, anima rationalis eſt, mortali atq;
terreno utēs corpore. Partim ergo corpori, partim
uero aīæ hoīs bñfacit, q hoiem diligit. Ad corpus
quod pertinet, medicina noīata eſt: ad aīam autē
diſciplina Sed medicinā nūc uoco, qcqd omnino
corporis uel tuetur, uel inſtaurat ſalutē. Ad hanc
itaq; pertinent nō eo tantū, quæ ars eoꝝ exhibet, q
ꝓprie medici nominantur: ſed etiam cibus & po-
tus, tegmen & tectū, defenſio deniq; omnis atque
munitio, qua noſtꝝ corpus aduerſus etiā externos
ictus actuſq; ſeruatur: nā & fames & ſitis, & frigus
& æſtus, & qcquid extrinſecus grauiter infligitur,
ſalutē de qua nunc agitur manere nō ſinunt. Qua
H re illa omnia, quibus huiuſcemodi malis incōmo-
diſue reſiſtitur, q officioſe atq; humaniter prębēt,
miſericordes uocātur, etiā ſi ſapientes uſqueadeo
ſint, ut iam nullo animi dolore turbentur. Namq; qs
ignoret ex eo appellatā eſſe miſericordiā, ꝙ miſerū
cor faciat condolentis alieno malo Et quis nō cō-
cedat ab omni miſeria liberꝝ eſſe debere ſapientē,
cum ſubuenit inopi, cū eſurienti cibū præſtat, po
tumq; ſitienti, cū ueſtit nudum, cū peregrinum te-
cto recipit, cū oppreſſum liberat, cū deniq; huma-
nitatē ſuā uſq; ad ſepulturā porrigit mortuorum?
Etiam ſi id faciat mente tranquilla, nullis aculeis
doloris inſtinctus, ſed adductus officio bonitatis,
miſericors tamen uocandus eſt. Huic enim nihil
obeſt nomen, cum abſit miſeria. Stulti uero, cum
miſericordiā quaſi uitiū deuitant, qa officio ſatis
moueri nequeunt, ſi nec ꝑturbatione commouen
tur, congelaſcunt potius rigore inhumanitatis, q̄
rationis tranqllitate ſerenantur. Itaq; multo prude
tius deus etiam ipſe miſericors dicitur: q quemad-
modū dicał, reſtat intelligere ijs qui ſeſe idoneos
I religione ſtudioq; pręſtiterint: ne cū uerbis docto
rū inepte utimur, indoctorū aīas prius dureſcere
uitando miſericordiam, q̄ benignitatē appetendo
miteſcere faciamus. Atq; ut miſericordia iubet, iſta
nos ab homine pellere incōmoda, ſic innocentia
prohibet inferre. Quod aūt attinet ad diſcipli-
nam, per quā ipſi animo ſanitas inſtauratur, quę ſi
abſit, nihil ad depellendas miſerias ſalus ipſa cor-
poris ualet, difficillima omnino res eſt. Atque ut
in corpore dicebamus, aliud eſſe morbos & uulne
ra curare, quod pauci hoīes bene facere poſſunt,
aliud aūt famem ſitimq; ſopire, & cętera in quibus
ſubuenire hoiem homini uulgo paſſimq; concedi
tur: Sic in animo ſunt quædā in quibus excellētia
illa & rara magiſteria nō admodū deſyderantur:
ut cū hortamur & monemus, ut hæc ipſa indigen
tibus exhibeantur, quæ corpori exhibenda eſſe di
ximus Cum enim hæc facimus, ope corpori: cum
autē docemus ut fiant, diſciplina animo ſubueni-
mus. Sūt uero alia, qbus multimodi uarijq; morbi
animoꝝ magna quadā & prorſus ineffabili ratiōe
ſanant. Quę medicina, niſi diuinitus populis mit-
teretur, nulla ſpes ſalutis eſſet, tā immoderata trā-
greſſiōe peccātibus. Quanquam & illa corporis, ſi

Beneficē tia in cor pus proximi. ca. 27

I. Retra. Cap. 7.

Stoici.

Beneficē tia in animā proximi. ca. 28

altius rerū originē repetas, nō inuenitur unde ad K
homines manare potuerit, niſi à Deo, cui reꝝ om-
niū ſtatus ſalusq; tribuenda eſt Hæc tamē diſcipli
na, de qua nunc agimus, quę animi medicina eſt,
quantū ſcripturis ipſis diuinis colligi licet, in duo
diſtribuitur, coertionē & inſtructionē. Coertio ti-
more, inſtructio uero amore ꝑficił, eius dico cui ꝑ
diſciplinā ſubuenitur: nā qui ſubuenit, nihil borū
duorū habet, niſi amare. In his duobus deus ipſe,
cuius bonitate atq; clementia fit omnino, ut aliqd
ſimus, duobus teſtamentis uetere & nouo diſcipli
nę nobis regulā dedit. Quāquam enim utrunq; in
utroq; ſit, pręualet tñ in uetere timor, amor in no-
uo: qa ibi ſeruitus, hic libertas ab Apoſtolis prædi
catur. De quorū teſtamentorū admirabili quodā
ordine diuinoq; cōcentu, lōgiſſimū eſt dicere, &
multi religioſi doctiq; dixerunt. Multos libros res
iſta flagitat, ut pro merito quātū ab hoie pōt expli
cari & prædicari queat. Qui ergo diligit ꝓximum,
agit quantū poteſt, ut ſanus corpore ſanuſq; ani-
mo ſit: Sed cura corporis ad ſanitatē animi referē-
da eſt Agit ergo his gradibus quod ad animū per- L
tinet, ut primo timeat, deīde diligat deū. Hi mores
ſunt optimi, per quos nobis etiā ipſa prouenit, ad
quam omni ſtudio rapimur, agnitio ueritatis. Atq;
in his duobus cōuenit mihi cū Manichæis, id eſt,
ut deū & ꝓximū diligamus: ſed hoc in ueteri teſta
mento negant contineri: In quo quantū errent, ſa-
tis, ut opinor, apparet ex ijs quas ſuperius ꝓtulimꝰ
de utroq; ſententijs. Verūtamē ut breue aliquid di-
cam, ſed tali cui reſiſtere ſit mera dementia, Nōne
animaduertunt hæc ipſa duo, quę laudare cogun
tur, q̄ importuniſſime à dño in Euangelio de uete
re teſtamento eſſe prolata neget, ubi ſcriptum eſt:
Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota
anima tua, & ex tota mēte tua. Vel illud alterū, Di-
liges ꝓximū tuū tanquā teipſum? Aut ſi hęc nega-
re non audent, premuntur enim luce ueritatis: il-
lud negare audeant, ſalubria eſſe iſta pręcepta, his
mores optimos contineri: negēt ſi pñt, & dicāt, nō
oportere deū diligi, nō oportere ꝓximū diligi: neq;
diligentibus deū omnia ꝓcedere in bonū, neq; di
lectionē ꝓximi malū nō operari, qbus duobus ſalu M
berrime atq; optime humana uita diſponił Quę ſi
dicūt, nō ſolū illis cū Chriſtianis, ſed ne cū homi-
nibus quidē ratio eſt Sin hæc dicere non audent,
coguntur q; confiteri eſſe diuina, qd eos libros un
iſta prolata ſunt, impierate nefaria laceſſere atque
improbare nō deſinunt? An illi dicturi ſunt, non
eſſe conſequens, ut omnia ibi bona ſint, ubi hæc
inuenire potuimus? Nam hæc ſolent dicere. Cui
ego tergiuerſationi quid reſpondeā, & quēadmo-
dum occurram, non facile uideo. Diſcutiámne uer
ba ſingula ueteris teſtamenti, & in his ſummā cū
Euangelio eſſe concordiā peruicacibus indoctiſq;
demonſtrē? Sed qñ iſtud erit? Quando aut ego ſuf-
ficiam, aut ipſi patientur? Quid ergo faciam? Deſe-
rámne cauſam, & eos in ſententia quanuis impro-
ba & falſa, tamen difficili ad diſſoluendū delite ſce
re ſinam? Non faciā, Aderit de proximo deus ipſe,
cuius illa pręcepta ſunt: nec me in tantis anguſtijs
inopem ac deſertum eſſe patietur. Quāobrem
adeſtote animis Manichæi, ſi qui forte illa ſuperſti-
tione ita tenemini, ut euadere aliquando poſſitis.
Adeſtote, inquam, ſine pertinacia, ſine ſtudio reſi-

Coertio, Inſtructio.

Teſtamē tum uetus & nouum.

Timor, Amor.

Deut. 6.
Matt. 22.
Leui. 19.

Roma 8.

Roma 13

De ſcripturarū authoritate. Cap. 29.

A ftendi:nam aliter nobis perniciofifsimũ eft iudica
re. Certe enim nemini dubiũ eft, nec auerfi nos ita
eftis à uero,ut nõ intelligatis, fi diligere deũ & pro
ximum bonũ eft, quod negare nemo poteft,qcqd
in his duobus p̃ceptis pendet, uituperari iure non
poffe. Quid ergo in ijs pendeat, ridiculũ eft fi à me
quærendũ effe putas:ipfum Chriftũ audi,audi,in-
Matt.22. quam, Chriftũ,audi dei fapientiã. In his,inqt,duo-
bus p̃ceptis tota lex pendet, & oẽs prophetæ. Quid
hoc loco poteft dicere impudẽtifsima pertinacia?
Non hoc Chriftum dixiffe? At in Euangelio uerba
eius ifta cõfcripta funt. Falfum effe fcriptum? Quid
hoc facrilegio magis impiũ reperiri põt? Quid ifta
uoce impudentius? Quid audacius? Quid fcelera-
tius? Simulachrorũ cultores, qui Chrifti etiã nomẽ
oderũt, nunquã hoc aduerfus fcripturas illas aufi
funt dicere. Confequet̃ nanq; omniũ literarũ fum-
ma peruerfio, & omniũ qui memoriæ mãdati funt
librorũ abolitio, fi quod tanta populorũ religione
roboratũ eft, tanta hominũ & temporũ confenfio-
ne firmatũ, in hanc dubitationẽ adducitur, ut ne
hiftoriæ quidẽ uulgaris fidem pofsit grauitatemq;
B obtinere. Poftremo qd de fcripturis ullis proferre
poteris, ubi mihi uti hac uoce non liceat, fi contra
meam rõcinationẽ [intentionemq;] proferat̃? Illud
uero qs ferre pofsit, q̃ nos notifsimis ac iam in ma-
nibus omniũ libris cõftitutis credere uetant, & ijs
quæ ipfi proferunt, imperãt ut credamus? Si de fcri
ptura dubitandũ eft, de qua magis q̃ quæ diffama
ri nõ meruit, quę uere potuit fub nomine alio tota
mẽtiri? At fi iftã obdis inuito, & authoritatis exag-
geratione cogis in fidẽ: egóne de illa, quã conftan-
ter latifsime diuulgatã uideo, & ecclefiarũ per totũ
orbem difperfarũ cõteftatione firmatã, dubitabo
mifer? & quod eft miferius, te authore dubitabo,
cũ fi exẽplaria proferres, altera tenere non deberẽ,
nifi ea quę plurium confenfione cõmendarentur?
Nunc uero nihil te proferente quod cõferas: pręter
inanifsimã uocem temeritatisq; plenifsimã, puta-
bis ufqueadeo genus humanum effe peruerfum, &
diu nę prouidẽtię ope defertũ, ut illis fcripturis, nõ à
te prolatas alias qbus redarguãtur, fed tua tantum
uerba præponat? Proferẽdus eft nanq; tibi alius co
dex eadem cõtinens, fed tñ incorruptus & uerior,
C ubi fola defint ea quæ hic immiffa effe criminaris.
Vt fi uerbi caufa, Pauli epiftolã quæ ad Romanos
fcripta eft, corruptã effe contẽdis, aliã proferas in-
corruptã, uel alium codicẽ potius, in quo eiufdem
Apoftoli eadẽ epiftola fyncera & incorrupta cõfcri
pta fit. Non faciã, inquis, ne ipfe corrupiffe credar.
Hoc.n. foletis dicere, & uerum dicitis: nihil prorfus
aliud fufpicabunt̃ uel mediocriter cordati hoĩes, fi
hoc feceris. Vide ergo tuipfe qd de authoritate tua
iudicaueris: & intellige utrũ tuis uerbis cõtra illas
fcripturas credere debeãt, fi codici ob hoc folum,
q̃ abs te profertur, magnæ temeritatis eft credere.
Apoftrophe ad ecclefiam totius fapientiæ magiftrã Sed qd hinc plura? Quis enim nõ uideat eos, qui
cõtra fcripturas Chriftianas hæc audent dicere, ut
illud non fint quod hoĩes fufpicantur, certe tamẽ
non effe Chriftianos? Nam Chriftianis hæc dicta
eft forma uiuẽdi, ut diligamus dñm deum noftrũ
ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte, de-
Cap. 30. inde proximũ noftrũ tanq̃ nofmetipfos. In his.n.
Deut 6. duobus præceptis tota lex pendet & omnes pro-
Matt.22 phetę. Merito ecclefia catholica mater Chriftiano-
rum uerifsima, nõ folũ ipfum deum, cuius adeptio D
uita eft beatifsima, purifsime atq; caftifsime colen Doctrina catholica ecclefiæ.
dum prædicas, nullã nobis adorandã creaturã in-
ducens, cui feruire iubeamur: & ab illa incorrupta
& inuiolabili ęternitate, cui foli homo fubijciẽdus
eft, cui foli rõnalis anima cohærẽdo nõ mifera eft,
excludens † omne qd factũ eft, quod obnoxiũ cõ- † excedens.
mutationi, quod fubditũ tẽpori, neq; confundens
quod ęternitas, quod ueritas, quod deniq; pax ipfa
diftinguit, nec rurfum feparãs quod maieftas una
coniungit: fed etiã proximi dilectionẽ atq; charita-
tatem ita cõplecteris, ut uariorũ morborũ, quibus
pro peccatis fuis aiæ ægrotant, omnis apud te me-
dicina prępolleat. Tu pueriliter pueros, fortiter iu-
uenes, quiete fenes, prout cuiufq; nõ corporis tantũ,
fed & animi ætas eft, exerces ac doces. Tu fœminas
uiris fuis nõ ad explẽdam libidinẽ, fed ad propa-
gandam prolẽ, & ad rei familiaris focietatẽ cafta &
fideli obediẽtia fubijcis. Tu uiros coniugibus nõ
ad illudendũ imbecilliorẽ fexum, fed fynceri amo
ris legibus p̃ficis. Tu parẽtibus filios libera quadã
feruitute fubiungis, parẽtes filijs pia dominatione
p̃ponis. Tu fratribus fratres religionis uinculo fir- B
miore atq; arctiore q̃ fanguinis nectis. Tu oẽm ge-
neris propinquitatẽ & affinitatis necefsitudinẽ, fer
uatis naturę uoluntarisq; nexibus mutua charitate
cõftringis. Tu dñis feruos non tam cõditionis ne-
cefsitate, q̃ officij delectatione doces adhærere. Tu
dños feruis, fummi dei fcilicet cõmunis dñi confy-
deratione placabiles, & ad confulendũ, q̃ coercen-
dum propenfiores facis. Tu ciues ciuibus, gentes
gentibus, & prorfus hoĩbus homines primorũ pa-
rentum recordatione, nõ focietate tantũ, fed qua-
dam etiã fraternitate coniungis. Doces reges pro-
fpicere populis, mones populos fe fubdere regib⁹.
Quibus honor debeatur, qbus affectus, qbus reue
rentia, qbus timor, qbus confolatio, qbus admoni
tio, qbus cohortatio † qbus difciplina, qbus obiur † correptio.
gatio, qbus fuppliciũ fedulo doces: oftẽdens quẽ-
admodũ & non oĩbus omnia, & oĩbus charitas, &
nulli debeatur iniuria. Iam uero cum hęc humana 1. Retra. cap. 7.
dilectio inhærentẽ uberibus tuis nutriuerit & ro-
borauerit animum, fequẽdo deo factũ idoneum:
ubi eius maieftas ex tanta parte quãta homini, dũ
terræ huius inhabitator eft fufficit, aperire fe cœ- F
perit, tantus charitatis ardor innafcitur, & tantum
diuini amoris confurgit incendiũ, ut exuftis oĩbus
uitijs, & hoĩe purgato atq; fanctificato, fatis appa-
reat q̃ diuine dictum fit: Ego fum ignis confumẽs. Deut. 4 & Heb. 12.
Et, Ignem ueni mittere in mundũ. Quæ duę uoces Luca. 12.
unius dei in duobus teftamẽtis fignarę, fanctifica-
tionem aię concordi atteftatione declarant, ut fiat
aliquando illud quod item in nouam fcripturam
de ueteri affumptũ eft. Abforta eft mors in uicto-
riam. Vbi eft mors aculeus tuus? Vbi eft mors con-
tentio tua? Quod unũ ifti hæretici intelligere fi ua 1. Cor. 15.
lerẽt, nufquam profecto deum nifi apud te atq; in
tuo gremio minime fuperbi, & bene pacata uenera
rentur. Merito apud te diuina p̃cepta late diffufeq;
feruant̃. Merito apud te bene intelligitur, q̃ fit gra-
uius cognita, q̃ incognita lege peccare. Aculeus.n.
mortis peccatum, uirtus autem peccati lex, qua gra
uius feriat & interimat contẽpti præcepti cõfcien-
tiam. Merito apud te ufum eft, q̃ fit fub lege ope-
ratio uana, cum libido animum uaftat, & cohibe-

G tur pœne metu,nō amore uirtutis obruitur. Merito tibi tam multi hospitales, multi officiosi, multi misericordes,multi docti,multi casti, multi sancti, multi usqueadeo dei amore flagrantes, ut eos in summa cōtinētia atq; mūdi huius incredibili contēptu etiā solitudo delectet. Quid est quæso qd uidēt qui nō possunt hoiem nō diligere, & tñ possunt hoiem non uidere? Profecto qcqd est,præstantius est rebus humanis,cuius contēplatione potest homo sine hoie uiuere. Iā enim accipite Manichæi perfectorū Christianorū, qbus summa castitas nō laudanda tantū,sed etiam capessenda uisa est,mores & continentiā singularē: ne uos impudēter iactare apud animos imperitorum quasi difficillima rerū abstinētia, si qd in uobis pudoris est, audeatis. Nec ea dicā quæ uos ignoratis, sed quæ nobis occultatis. Quis.n. nescit summæ continentiæ hominū Christianorū multitudinē per totū orbē indies magis magisq; diffundi, & in Oriente maxime atq; Aegypto, quod uos nullo modo potest latere. Nihil de ijs dicā quos pauloante cōmemoraui, qui secretissimi penitus ab omni hominū cōspectu,pa

Manichæorum continentiæ opponit Anachoretarū et Cœnobitarum uitam, quales utinā nūc haberet mūd⁹ Cap. 31. Paulus Eremita.

H ne solo qui eis per certa interualla tēporū affertur, & aqua contēti, desertissimas terras incolunt, perfruentes colloquio dei,cui puris mentibus inhæserunt, & eius pulchritudinis contēplatione beatissimi, quæ nisi sanctorū intellectu percipi nō potest. Nihil,inquam, de his loquar, uidentur.n. nōnullis res humanas plusquā oportet deseruisse,nō intelligentibus quantū nobis eorū animus in orationibus prosit,& uita ad exēplum, quorū corpora uidere non sinimur. Sed hinc disputare longū & superuacaneum puto:nam hoc tam excellens fastigium sanctitatis, cui nō sua sponte mirandū & honorandum uidetur,oratione nostra uideri qui potest? Tantum isti admonendi sunt, qui sese inaniter iactant, intantū processisse tēperantiam & continentiā sanctissimorū catholicæ fidei Christianorū,ut restringēda nōnullis,& quasi ad humanos fines reuocanda uideatur. Vsqueadeo supra hoies illorū animos euasisse,ab ijs etiā quibus id displicet,iudicat. Sed si hoc excedit nostrā tolerantiā,quis non illos miretur & prædicet, qui contēptis atq; desertis mūdi huius illecebris, in cōmunē uitam castissimā sanctissimamq; congregati,simul ætatē agunt,uiuen-

I tes orationibus,in lectionib⁹, in disputationibus: nulla superbia tumidi, nulla peruicacia turbulenti,nulla inuidētia liuidi:sed modesti,uerecūdi,pacati, cōcordissimā uitam & intentissimā in deum, gratissimū munus ipsi offerūt,à quo ista posse meruerunt.Nemo quicquam possidet propriū, nemo cuiquā onerosus est. Operantur manibus ea,qbus & corpus pasci possit, & deo mēs impediri nō possit.Opus aūt suum tradūt eis quos decanos uocāt, eo q; sint denis præpositi,ut neminē illorū cura sui corporis tāgat,neq; in cibo,neq; in uestimēto, neq; si qd aliud opus est uel quotidianæ necessitati, uel mutatæ,ut assolet,ualetudini. Illi aūt decani cum magna solicitudine omnia disponentes, & præsto facientes qcqd illa uita propter imbecillitatē corporis postulat, traditionem tñ etiam ipsi reddunt uni,quē patrem uocant. Hi uero patres non solum sanctissimi moribus, sed etiā diuina doctrina excellētissimi,oibus rebus excelsi,nulla superbia cōsulunt ijs quos filios uocant,magna sua in iubēdo

Monachi Cœnobitæ.

authoritate,magna illorū in obtēperando uoluntate. Cōueniunt aūt diei tempore extremo de suis K quisq; habitaculis, dū adhuc ieiuni sunt ad audiendum illū patrem, & cōueniunt ad singulos patres terna,ut minimū, hominū milia: nam etiā multo numerosiores sub uno agunt. Audiunt aūt incredibili studio,summo silentio,affectiones animorū suorū, prout eos pepulerit disserētis oratio,uel gemitu,uel fletu,sed modesto & clamore uacuo gaudium significātes. Corpus deinde reficitur,quātū saluti & salubritati sat est, coercente unoquoq; cōcupiscentiā,ne se profundat uel in eaipsa quæ præsto sunt parca & uilissima. Ita nō solū à carnibus & uino abstinent pro sufficiētia domandarū libidinū, sed ab ijs etiā quę tanto cōcitatius uētris & gutturis prouocant appetitum,quanto quasi mundiora nōnullis uidentur:quo noie solet turpe desyderiū exquisitorū ciborū, quod à carnibus alienū est,ridicule turpiterq; defendi. Sanè quicqd necessario uictui redundat:nam redundat plurimū ex operibus manū, & epularū restrictione:tanta cura egentibus distribuit, quāta nō ab ipsis qui distribuunt cōparatū est. Nullo modo nanq; satagūt,ut hæc si- L bi abundent,sed omni modo agunt, ut non apud se remaneat qd abundauerit,usqueadeo ut oneratas etiā naues in ea loca mittant, q̄ inopes incolūt. Non opus est plura de re notissima dicere. Hæc est etiā uita fœminarū deo solicite casteq; seruiētium, quæ habitaculis segregatę ac remotæ à uiris q̄ longissime decet,pia tantū illis charitate iunguntur & imitatione uirtutis:ad quas iuuenū nullus accessus est,neq; ipsorū quanuis grauissimorū & probatissimorū senū,nisi usq; ad uestibulū necessaria prębēdi qbus indigēt gratia. Lanificio nanq; corpus exercent atq; sustentant,uestesq; ipsas fratribus tradūt, ab ijs inuicē quod uictui opus est resumentes. Hos mores,hanc uitā,hunc ordinē, hoc institutū si laudare uelim,neq; digne ualeo, & uereor ne iudicate uidear per seipsum tantummodo expositū placere non posse, si super narratoris simplicitatē cothurnum etiā laudatoris addendum putauero Hæc Manichæi reprehendite si potestis. Nolite cæcis hominibus & discernere inualidis ostentare nr̄a zizania. M

Monachæ.

Neq; tñ ita sese anguste habent ecclesiæ catholicæ mores optimi,ut eorū tantum uitas, quos commemoraui arbitrer esse laudandas. Quàm .n. multos epōs optimos uiros,sanctissimosq; cognoui, q̄ multos presbyteros, q̄ multos diaconos, & hmōi ministros diuinorū sacramentorū, quorū uirtus eo mihi mirabilior & maiore pdicatione dignior uidetur, quo difficilius est eam in multiplici hoium genere,& in ista uita turbulentiore seruare. Non.n. sanatis magis q̄ sanandis hoibus præsunt. Perpetienda sunt uitia multitudinis,ut curētur, & prius toleranda quæ sananda† *est pestilentia. Difficillimum est hic tenere optimum uitę modū & animū pacatum atq; tranquillum. Quippe ut breuiter explicem,hi agūt ubi uiuere discitur,illi ubi uiuitur.

Clericorū laus. c.32

**† alias, sedanda.*

Nec ideo tamē laudabile Christianorum genus contempserim, eorū scilicet qui in ciuitatibus degunt,à uulgari uita remotissimi. Vidi ego diuersoria sanctorū Mediolani, non paucorum hominū, quibus unus presbyter pręerat uir optimus & doctissimus. Romę etiā plura cognoui,in qbus singuli grauitate atq; prudentia & diuina scientia præ-

Aliud genus in ciuitate simul uiuētiū. c. 33.

pollentes

A pollentes, cæteris secũ habitãtibus præsunt, Christiana charitate, sctitate, & libertate uiuẽtibus, Ne ipsi qdẽ cuiquã onerosi sunt, sed Orientis more & Pauli apostoli authoritate manibus suis se transigũt. Ieiunia ẽt ꝓrsus incredibilia multos exercere didici, nõ quotidie semel sub noctẽ reficiẽdo corpus, qd est usquequaq; usitatissimũ, sed continuũ triduũ uel amplius sæpissime sine cibo ac potu ducere. Neq; hoc in uiris tãtũ, sed ẽt in fœminis, Quibus itẽ multis uiduis & uirginibus simul habitãtibus, & lana ac tela uictũ quæritãtibus, præsunt singulæ grauissimæ ꝓbatissimæq;, nõ tantũ in instituendis cõponẽdisq; moribus, sed ẽt instruẽdis mentibus peritæ ac paratę. Atq; inter hec nemo urget in aspa quæ ferre nõ põt, nulli qd recusat imponit, nec ideo condẽnatur à cæteris, q in eis se imitandis fatetur inualidũ, Meminerũt enim quanto ope scripturis oĩbus cõmendata sit charitas, Meminerunt, Omnia munda mundis: &, Non quod intrat in os uestrũ uos coinqnat, sed quod exit. Itaq; non reijciendis gñibus ciborũ quasi pollutis, sed cõcupiscentiæ pdomandæ, & dilectioni fratrũ retinendæ inuigilat omnis industria. Meminerunt, Esca uentri, & uenter escis, deus autẽ & hũc & illas destruet. Et alibi, Neq; si manducauerimus, abundabimus, neq; si nõ mãducauerimus, egebimus. Et illud prę cæteris, Bonum est fratres nõ manducare carnes, neq; bibere uinũ, neq; in quo frater tuus offenditur. Hic enim ostẽdit q̃ sint ad finẽ charitatis hæc oĩa corrigenda†. Alius enim credit manducare omnia, q aũt infirmus est, olus inquid manducet: Qui manducat, nõ manducantẽ nõ spernat, & q nõ manducat, manducantẽ nõ iudicet, Deus.n. illũ assumit. Tu qs es q iudicas alienũ seruũ? Suo dño stat aut cadit: stabit aũt, potens est enim deus statuere eũ. Et paulo post, Qui mãducat, domino manducat, & gratias agit deo: Et q nõ manducat, domino non manducat, & gratias agit deo. Et itẽ in cõsequẽtibus, Itaq; unusquisq; nostrũ, ꝑ se rationẽ reddet. Non ergo amplius iudicemus inuicem, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculũ fratri uel scandalũ. Scio & confido in dño Iesu, qa nihil cõmune ꝑ ipsum, nisi ei q existimat quid cõmune esse, illi cõmune est. Potuit ne magis ostendere non in ipsis rebus qbus uescimur, sed in animo eẽ uim quandã quæ ad eũ ualeat maculãdũ: & propterea ijs etiã q ad hæc contẽnenda sunt idonei, certoq; sciunt, nõ se pollui, si quid ciborũ sine turpi cupiditate altitudine mẽtis assumpserint, charitatẽ tñ esse intendendã*†: uide quid sequatur: nã si ꝑpter escã frater tuus cõtristatur, iam non scdm charitatẽ ambulas. Lege cætera, nã longũ est omnia interponere, & inuenies præceptũ ijs qui pñt ista contẽnere, id est, firmioribus & securioribus: ideo tñ esse temperandũ, ne offendantur illi, qbus adhuc ꝓ sua imbecillitate huiuscemodi opus est temperantia. Hæc illi, de qbus agebã norunt & tenent: Christiani sunt enim, nõ hæretici: intelligũt scripturas secundũ Apostolicã disciplinã, non secundũ superbũ & cõmenticiũ nomen Apostolatus: ubi non manducantẽ nemo spernit, manducantẽ nemo iudicat: q infirmus est, olus mãducat. Multi tñ firmi propter infirmos idẽ faciunt: multis nõ est causa ista faciendi, sed q uiliore uictu uiuere placet, minimeq; sumptuoso corporis sustentaculo ætatẽ tranqllissimã ducere. Omnia eni mihi licita sunt, inqt, sed ego nõ redigar sub potestate ullius. Ita multi neq; uescuntur carnibus, neq; tñ eas immundas supstitiose putant. Itaq; ijdem ipsi, q salui †temperãt, si ratio ualetudinis cogat, ægroti sine ulla formidine accipiunt. Multi uinũ nõ bibunt, nec tñ eo se coinqnari †arbitrantur: nã & qbusdã languidioribus, & prorsus oĩbus, q sine illo nequeunt salutẽ corporis obtinere, humanissime ac modestissime præberi faciunt. Et stulte nõnullos recusantes, fraterne admonẽt, ne uana superstitione debiliores citius, q̃ sanctiores fiant. Legunt eis Apostolũ discipulo præcipientẽ, ut aliquantũ uini sumat ꝓpter frequentes infirmitates suas. Ita pietatẽ sedulo exercent: corporis uero exercitationẽ, ut ait idẽ Apostolus, ad exiguũ tempus ptinere nouerunt. Cõtinẽt se igitur ij q possunt, qui tamen sunt innumerabiles, & à carnibus, & à uino duas ob causas: uel ꝓpter fratrũ imbecillitatẽ, uel propter suã libertatẽ. Charitas præcipue custoditur: charitati uictus, charitati sermo, charitati habitus charitati uultus aptatur: coitur in unã cõspiraturq; charitatẽ: hãc uiolare tãquã deũ nefas ducit: huic si qs resistit, expurgat atq; uitatur*†, hanc si qs offendit, uno die durare nõ sinit. Sciunt hanc ita cõmendatã esse à Christo & Apostolis, ut si hæc una absit, inania: si hæc assit, plena sint oĩa. Istis Manichæi si potestis obsistite, istos intuemini, istos sine mẽdacio, si audetis, & cũ contumelia noĩate: istorũ ieiunijs uestra ieiunia, castitati castitatẽ, uestitũ uestitui, epulas epulis, modestiã modestiæ, charitatẽ deniq; charitati, & qd res maxime postulat, pceptis pcepta cõferte. Iam uidebitis qd inter ostẽtationẽ & synceritatẽ, inter uiã rectã & errorẽ, inter fidẽ atq; fallaciã, inter robur & tumorem, inter beatitudinẽ & miseriã, inter unitatẽ & conscissionẽ, postremo qd inter supstitiõis sirenas & portũ religionis intersit. Nolite mihi colligere professores noĩs Christiani, nec ꝓfessionis suæ uim aut scientes aut exhibentes Nolite cõsectari turbas imperitorũ, q uel in ipsa uera religiõe supstitiosi sunt, uel ita libidinibus dediti, ut obliti sint qd ꝓmiserint deo Noui multos esse sepulchrorũ & picturarũ adoratores: noui multos eẽ, q luxuriosissime sup mortuos bibãt, & epulas cadaueribus exhibentes, sup sepultos seipsos sepeliãt, & uoracitates ebrietatesq; suas deputet religioni. Noui multos esse, q renunciauerunt uerbis huic seculo, & se omnibus huius seculi molibus opprimi uelint, oppressiq; lætent. Nec mirũ est in tanta copia populorũ, q nõ uobis desint, quorũ uita uituperata decipiatis incautos, & à catholica salute auertatis cũ in uestra paucitate magnas patiamini angustias, dũ à uobis exigit uel unus ex his, quos eiectos uocatis, q præcepta illa ipsa custodiat, quæ irrationabili supstitiõe defenditis Sed & illa q̃ uana sint, q̃ noxia, q̃ sacrilega, quẽadmodũ à magna parte uestrum, atq; adeo penẽ ab omnibus uobis nõ obseruentur, alio uolumine ostẽdere institui. Nũc uos illud admoneo, ut aliquãdo ecclesiæ catholicæ maledicere desinatis, uituperãdo mores hoim, quos & ipsa cõdẽnat, & quos quotidie tanquã malos filios corrigere studet. Sed qcunq; illorũ bona uoluntate deiq; auxilio corrigunt, quod amiserant peccãdo, pœnitẽdo recuperat. Qui aũt uoluntate mala in pristinis uitijs

Marginal notes (left column): Ieiunia triduana. — Titum. 1. — Matt. 15. — Pronomina addidit d suo. — 1. Cor. 6. — 1. Cor. 8. — Rom. 14. — †diligenda. — *tal. intuendã.

Marginal notes (right column): D — 1. Cor. 6. — †qui sani se. — †al. eos q bibũt coinquinari, &c. — 1. Tim. 5. — 1. Tim. 4 — E — *†al'ias ejcitur. — Ex malorũ Christianorũ moribus nõ uituperandã ecclesiã. Cap. 24. — Beatitas. — F — Sepulchrorum adoratores.

G perseuerant, aut etiã ad dũt grauiora prioribus, in
Matt. 13. agro quidẽ dñi sinunt esse, & cũ bonis seminibus crescere, sed ueniet tp̃s quo zizania separẽtur. Aut si iam ꝓpter ipsum Christianũ nomẽ magis in pa
*†alias lea q̃ in spinis †esse arbitrandi sunt, ueniet etiã qui
frumẽtis. areã purget, & à frumẽtis paleã separet, & singulis
Math. 3 partibus ꝓ suo cuiusq; merito, quod oportet sum-
Manichei ma æquitate distribuat. Vos interea q̃d sæuitis,
damnãt q̃d excæcamini studio partium. Quid tanti erroris
coniugij longa defensione implicamini? Fruges in agro, fru
mũ. c. 35. menta in area quærite, Apparebunt facile, seseq; offerent ipsa quærentibus. Quid nimis in purgamenta oculos intenditis? Quid ab opimi orti ubertate imperitos hoies sepiũ asperitate terretis? Est certus aditus, quãuis paucioribus notus, quo possit in-
†al. in trari, quẽ uos aut eẽ nõ creditis, aut inueniri†nõ
uenire. uultis. Sũt in ecclesia catholica innumerabiles fideles, q̃ hoc mundo nõ utant, sunt q̃ utant tãquã
1. Cor. 7. nõ utentes, ut ab Apostolo dicit, q̃d illis tp̃ibus iã ꝓbatũ est, q̃bus ad idolorũ cultũ Christiani cogebantur. Quot enim tunc pnciosi hoies, quot pa
H tresfamilias rusticani, quot negociatores, quot militares, quot primates urbiũ suarũ, quot deniq; senatores, utriusq; sexus, hæc omnia uana & tpalia relinquentes, q̃bus utiq; quãuis uterentur nõ detinebant, mortẽ ꝓ salubri fide ac religiõe subierũt, demõstrauerunt q; infidelibus à se potius illa oĩa, q̃ se ab eis eẽ possessos. Quid calũniamini, q̃ fide-
Matrimo les ac iam baptismate renouati, procreare filios, et
nia & agros ac domos pecuniamq; ullam possidere non
possessio. debeant? Permittit hoc Paulus. Nam quod negari nõ potest, fidelibus scripsit, post multorũ quippe uitiosorum enumerationẽ, q̃ regnũ dei non possi-
1. Cor. 6. debunt, Et hæc quidẽ fuistis, inq̃t, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine dñi Iesu Christi & in spiritu dei nostri. Ablutos ꝓculdubio & sanctificatos nemo nisi fideles, & eos qui huic mundo renunciauerint, intelligere audebit. Sed q̃m ostendit q̃bus scripserit, uideamus utrũ his illa pmittat, Ita enim sequitur, Omnia mihi licita sunt, sed non omnia expediunt, Omnia mihi licita sunt, sed ego sub nullius redigar potestate,
I Esca uentri, & uenter escis, deus aũt & has & hunc destruet, Corpus aũt nõ fornicationi, sed dño, & dñs corpori, Deus uero suscitauit dominũ, & nos quoq; suscitabit p uirtutẽ suã. An nescitis quoniã corpora uestra membra Christi sunt? Tolles ergo
1. Cor. 6. membrã Christi, efficiã mẽbra meretricis? Absit. An nescitis, q̃m qui adhæret meretrici, unũ corpus
Gene. 2. efficit? Erunt enim, inquit, duo in carne una. Qui
1. Cor. 6. autẽ adhæret dño, unus spiritus Est Fugite fornicationẽ. Omne peccatũ quodcunq; fecerit homo, extra corpus est, q̃ aũt fornicatur in corpus suum peccat. An nescitis, q̃m membra uestra templũ est spiritussancti, q in uobis est, quẽ habetis à Deo, & non estis uestri? Empti enim estis precio magno,
1. Cor. 7. glorificate & portate Deum in corpore uestro. De q̃bus aũt scripsistis mihi, Bonũ est homini mulierem non tangere. Propter incontinentiam autem unusquisq; uxorẽ suam habeat, & unaquæque uirũ suum habeat. Vxori uir debitum reddat, similiter autẽ & uxor uiro. Mulier sui corporis ptãtem non habet sed uir: similiter aũt & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tp̃s, ut uacetis ora

tioni: & iterũ reuertimini in idipsum, ne uos tentet K
satanas propter intemperãtiã† uestrã. Hoc aũt di- † incontinentiam
co secundum indulgentiã, non secundũ imperiũ. Volo aũt omnes homines esse sicut meipsum, sed unusquisq; proprium habet donum à Deo, alius quidem sic, alius uero sic. Satis ne uobis uidetur Apostolus & fortibus demonstrasse quid summũ sit, & imbecillioribus permisisse quod proximum est? Nam non attingere mulierem, summum ostendit esse, cum ait, Vellem omnes hoies esse sicut meipsum Huic aũt summo coniugalis castitas proxima est, ne homo fornicatione uastetur. Nunquid propterea istos dixit adhuc fideles non esse, quia coniugibus utuntur? Quandoquidem hac castitate coniugij, & ex se inuicem ipsos qui côiũcti sunt, si alter eorum fuerit infidelis, & eã quæ inde nascitur prolem sanctificari dixit: Sanctificatus est eni, inquit, uir infidelis in muliere fideli, & sanctificata est mulier infidelis per uirũ fidelem: alioquin filij uestri immundi essent, nunc aũt sancti sunt. Quid obstrepitis pertinacia tantæ ueritati? Quid lucem ueritatis† uanis umbris obnubilare conamini? No L
lite iam dicere catechumenis licere uti côiugibus, † scripturarum.
fidelibus aũt non licere: cathecumenis licere habere pecuniã fidelibus aũt nõ licere. Nã & multi sunt q utuntur tanquam nõ utẽtes Et illo sacro sancto lauacro inchoatur innouatio noui hois, ut proficiendo perficiatur, in alijs citius, in alijs tardius: à multis tamen proceditur in nouam uitam, si quisquã non inimice, sed diligenter intẽdat. Ipse qppe sicut ait Apostolus, Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem. 2. Cor. 4.
Apostolus de die in diem interiorem hominem renouari dicit, ut perficiatur, & uos à perfectiõe uultis incipiat: Quod utinam uelitis, Sed quæritis potius, non unde erigatis inualidos, sed unde fallatis incautos. Hoc enim non debuistis tanta dicere au † nugatoriis.
dacia, nec si uos in eisipsis pugnatorijs† mandatis uestris perfectos esse constaret. Cum uero nouerit uestra conscientia eos, quos in sectam uestram introducitis, cum uobis familiarius iungi cœperint, multa inuenturos quæ in uobis esse cum alios ac M
cusaretis nemo suspicabatur: quæ tandem impudentia est perfectionem in catholicis imbecillioribus quærere, ut inde imperitos auertas, & eã nullo mõ apud te ijs quos auerteris exhibere? Sed ne q̃d in uos temere iã uideamur effundere, iste sit huius uoluminis modus, ut ad demõstranda p̃cepta uitę uestrę, moresq; memorabiles aliquãdo ueniamus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE MORIBUS Manichæorum Liber secundus.

Quid uerissime sit. cap. 1.

NVLLI esse dubium arbitror, cũ de bonis & malis quæritur, hoc genus quęstionis ad moralem pertinere disciplinã, in qua isto sermone uersamur. Quamobrem uellem quidem, ut tam serenam mẽtis aciem homines ad hæc inuestiganda deferrent, ut possent uidere illud summum bonũ, quo non est quicquam melius aut superius, cui rationalis anima pura & perfecta subiungitur. Hoc enim intellecto atq; perfecto simul uiderent id esse, q̃d summe ac primitus

A esse rectißime dicitur. Hoc.n.maxime esse dicendũ
est, quod semper eodẽ modo sese habet, q̃ omni
modo sui simile est, quod nulla ex parte corrupi ac
mutari potest, qđ non subiacet tẽpori, quod aliter
nunc se habere, q̃ habebat antea, non potest. Id.n.
est qđ esse uerißime dicitur. Subest.n.huic uerbo
manẽtis in se atq; incõmutabiliter sese habẽtis na-
turæ significatio Hanc nihil aliud q̃ deum possu-
mus dicere, cui si contrariũ recte quæras nihil om
nino est, Esse.n.contrariũ non habet, nisi non esse.
Nulla est ergo deo natura cõtraria Sed qm̃ ad hæc
contẽplanda sauciã & hebetem nugatorijs opinio
nibus & prauitate uolũtatis aciẽ mẽtis afferimus,
conemur quãtum possumus ad qualẽcunq; tantæ
rei noticiam peruenire pedetentim atq; caute, non
ut uidẽtes, sed ut palpãres solẽt q̃rere. Sæpe atq;
adeo penè semper Manichæi, ab ijs q̃bus hæresim
uestrã persuadere molimini, requiritis, unde sit ma
lum. Putate me nunc primitus in uos incidisse, im-
petrẽ aliquid a uobis si placet, ut etiã uos deposita
paulisper opinione, qua uos ista scire opinamini,
rem tantã mecũ tanq̃ rudes indagare tentetis Per-
B cunctamini me, unde sit malũ: ac ego uicißim per-
cunctor uos, qđ sit malũ. Cuius est iustior inquisi
tio? Eorum'ne qui quęrũt unde sit, qđ qđ sit igno-
rant: an eius qui prius putat esse quærẽdũ quid sit,
ut nõ ignoræ rei qđ absurdißimũ est origo quęra-
tur? Verißime dicitis. Quis.n. ita est mente cæcus,
qui nõ uideat id cuiq; generi malũ esse, quod con-
tra eius naturã est? Sed hoc cõstituto, euertitur, hę-
resis uestra. Nulla.n.natura malũ, sed quod contra
naturã est, id erit malum. Vos aũt asseritis quandã
naturã atq; substãtiam malum esse. Accedit etiã il-
lud, q; contrã naturam quicquid est, utiq; naturæ
aduersatur, & eam perimere nititur Tendit ergo id
quod est, facere ut nõ sit. Nam & ipsa natura nihil
est aliud, q̃ id quod intelligitur in suo genere aliq̃d
esse. Itaq; ut nos iam nouo noie ab eo quod est esse
uocamus essentiã, quam plerunq; substantiã etiam
nominamus: ita ueteres qui hæc nomina nõ habe
bant, pro essentia & substantia naturã uocabant.
Idipsum ergo malum est, si præter pertinaciam ue-
litis attendere, deficere ab essentia, & ad id tendere
ut nõ sit. Quocirca cũ in Catholica dicitur, omniũ
C naturarũ atq; substãtiarum esse authorẽ deum, si-
mul intelligitur ab eis qui hoc possunt intelligere,
non esse deum authorẽ mali Quo enim potest ille,
qui omniũ quę sunt, causa est ut sint, causa esse rur
sus, ut non sint.i.ut ab essentia deficiant, & ad nõ
esse tendant? Quod malũ generale esse clamat ue-
rißima ratio. At uero illa uestra gens mali, quã uul
tis esse summũ malum, q̃uo erit contra naturam.i.
contra substantiã, cum eam naturã atq; substantiã
esse dicatis? Si.n.contra se facit, ipsum esse sibi adi-
mit: Quod si perfecerit, tunc demum perueniet ad
summũ malum. Non aũt perficiet, q̃a eam non mo
do esse, uerumetiam sempiternam esse uultis. Non
potest igitur esse summũ malum, quod perhibetur
esse substantia Sed quid faciam? Scio plures esse in
uobis qui hæc intelligere omnino nequeant. Scio
rursus esse quosdam, qui quanq̃ bono ingenio ut-
cunq; ista uideant, mala tñ uoluntate, qua ipsum
quoq; ingeniũ sunt amissuri, pertinaciter agant, &
quęrãt potius qđ aduersus ista dicant, q̃ tardis &
imbecillis facile persuadet, q̃ uera esse consentiant.

Quid dicatur uerißime esse.

Malũ nõ esse substantiam Cap.2.

Natura quid sit. οὐσία.

Malum quid sit.

Non me tamen scripsisse pœnitebit, quod aut quis- D
quam in uobis tandem nõ iniquo iudicio cõside-
ret, uestrumq; relinquat errorẽ: aut quod ingenio-
si & deo subditi, atq; adhuc ab studio uestro inte-
gri cũ legerint, nõ poßint uestris sermonib⁹ decipi.
Quæramus ergo ista diligentius, & quantũ fieri
potest planius. Percunctor uos iterũ qđ sit malũ?
Si dixeritis id quod nocet, neq; hic mẽtiemini. Sed
q̃so animaduertite, quęso uigilate, quęso deponite
studia partiũ, & uerũ non uincẽdi, sed inueniendi
gratia q̃rite. Quicq̃d.n.nocet, bono aliquo priuat
eam rẽ cui nocet; Nam si nullũ bonũ adimit, nihil
prorsus nocet. Quid hoc apertius obsecro uos, qđ
planius, qđ iam expositũ cuiuis mediocri intelle-
ctori, modo nõ pertinaci? Hoc aũt posito, uidetur
iam, ut opinor, qđ sequat. In illa quippe gẽte quam
summũ malum esse suspicamini, nocere cuiquã rei
non potest, ubi nihil est boni. Quod si duæ natu-
rę sunt, ut affirmatis, regnũ lucis & regnũ tenebra-
rum: qm̃ regnum lucis deum esse fatemini, cui sim-
plicem quandã naturam conceditis, ita, ut ibi non
sit aliud alio deterius: cõfiteamini necesse est, quod
uehementer quidẽ est aduersum uos, sed tamẽ ne- E
cesse est, cõfiteamini istam naturã, quam summum
bonum nõ modo nõ negatis, sed etiã uehementer
persuadere conamini, esse incõmutabilem & impe
netrabilẽ, & incorruptibilẽ & inuiolabilem: Non
enim erit aliter summũ bonũ.i.enim quo nihil est
melius; Tali aũt naturę noceri nullo pacto potest.
At si nocere bono priuare est, sicut ostendi: noce-
ri non potest regno tenebrarum, quia nihil ibi bo
ni est: noceri non potest regno lucis, quia inuiola-
bile est: Cui igitur nocebit quod dicitis malum?
Quam rem cũ uos expedire nequeatis, uidete q̃
expedita sit sentẽtia catholicę disciplinę, quę aliud
dicit bonũ quod summe ac per se bonũ est, & non
participatione alicuius boni, sed propria natura &
essentia, aliud quod participando bonũ & haben-
do: habet autẽ de illo summo bono ut bonũ sit, in
se tñ manente illo, nihilq́ amittente. Hoc autẽ bo-
num quod postea diximus, creaturam uocant, cui
noceri per defectũ potest: cuius defectus deus au-
thor non est, q̃a existendi, & ut ita dicã, essendi au-
thor est: Ita & malum ostenditur q̃uo dicatur: non
enim secundũ essentiam, sed secundum priuatio- F
nem rectißime dicitur: & natura cui noceri poßit
apparet Non enim ipsa est summũ malum, cui bo-
num adimitur cũ nocetur: neq; summũ bonũ, quæ
propterea deficere à bono potest, quia nõ existen-
do bonũ, sed bonum habendo dicitur bona. Neq;
naturaliter bona res est, quæ cũ facta dicitur utiq;
ut bona esset accepit: Ita & deus summũ bonũ est,
& ea quæ fecit, bona sunt oia, quãuis nõ sint tam
bona, q̃ est ille ipse qui fecit Quis.n.hoc tam insa-
nus audet exigere, ut æqualia sint artifici opera, &
cõdita cõditori? Quid amplius desideratis? An etiã
nultis aliq̃d planius? Quæramus ergo tertiò qđ
sit malũ? Respondebitis fortasse corruptio, Quis &
hoc negauerit generale malũ esse? Nam hoc est cõ-
tra naturam quod nocet: Sed corruptio non est in
seipsa, sed in aliqua substãtia quã corrũpit: Non.n.
substantia est ipsa corruptio Ea igitur res, quã cor-
rumpit corruptio, nõ est malũ. Quod enim corrũ-
pitur, integritate & synceritate priuatur. Quod er-
go non habet ullam synceritatẽ qua priuetur, cor-

Sũmo bono noceri nõ potest Cap.3.

Boni per se & participatione differentia. Cap.4.

Summũ malũ corrumpi nõ posse, ut nec bonũ Cap 5.

G rumpi nō poteſt:quod aūt habet, ꝑfecto bonū eſt participatione ſynceritatis. Item quo d corrūpitur, profecto peruertitur:quod aūt peruertitur,ordine priuatur,ordo aūt bonū eſt. Non igitur quod corrūpitur bono caret:eo nanq; ipſo, quo nō caret, priuari dum corrūpitur poteſt. Gens ergo tenebrarū,ſi omni bono carebat,ut dicitis,corrūpi nō poterat. Non n. habebat quod ei poſſet auferre corruptio,quæ ſi nihil auferat,nō corrumpit. Audete iam dicere ſi poteſtis,deum & dei regnum potuiſſe corrumpi , ſi diaboli regnū quale deſcribitis, quo corrūpi poſſet non inuenitis. Quid ergo lux catholica dicit?Quid putatis niſi id quod habet ueritas,corrūpi poſſe factā ſubſtantiā? Nam & illā non factā,quæ ſummū bonum eſt, eſſe incorruptibilē, & ipſam corruptionem quæ ſummū malū eſt,non poſſe corrūpi,ſed hanc non eſſe ſubſtantiā. Si autē quæritis,qđ ſit,uidete quō conetur perducere,quę corrūpit: Ex ſeipſa enim afficit ea quę corrumpuntur. Deficiunt aūt omnia per corruptionem ab eo quod erant & nō permanere coguntur, nō eſſe coguntur. Eſſe.n.ad manendum refertur. Itaq; quod

Ordo & unitas dat eſſe. Cap. 6.

H ſumme & maxime eſſe dicitur,permanēdo in ſe dicitur. Nam quod mutatur in melius,non quia manebat mutat,ſed qa peruertebat in peius.i.ab eſſentia deficiebat , cuius defectionis author nō eſt qui eſt author eſſentiæ. Mutantur ergo quædā in meliora,& ꝓpterea tendunt ad eſſe:Nec dicuntur iſta mutatione peruerti,ſed reuerti atq; cōuerti. Peruerſitas.n.cōtraria eſt ordinationi. Hæc uero quæ tendunt ad eſſe,ad ordinē tendunt:quę cū fuerint cōſecuta,ipſum eſſe cōſequuntur,quantū id creatura cōſequi poteſt. Ordo enim ad conuenientiā quandam quod ordinat redigit. Nihil eſt aūt eſſe,quā unū eſſe. Itaq; inquantū quodq; unitatē adſpiſcitur,intantum eſt. Vnitatis eſt enim operatio,conuenientia & cōcordia,qua ſunt inquantū ſunt ea quę cōpoſita ſunt:Nam ſimplicia per ſe ſunt,qa una ſunt: quæ autē nō ſunt ſimplicia,cōcordia partiū imitantur unitatē, & intantū ſunt inquantū aſſequuntur : Quare ordinatio eſſe cogit , inordinatio uero nō eſſe , quæ peruerſio etiā nominatur atq; corruptio. Quicquid igitur corrumpitur,eò tendit ut nō ſit. Iam ueſtrū eſt cōſiderare,quō cogat corruptio, ut poſſitis inuenire ſummū malū: Nam.i.quo cor-

I ruptio perducere nititur. Sed dei bonitas eò rem perduci non ſinit, & omnia deficiētia ſic ordinat, ut ibi ſint ubi congruentiſſime poſſint eſſe,donec ordinatis motibus ad id recurrāt unde defecerūt. Itaq; etiā animas rationales , in qbus eſt potiſſimū liberum arbitrium,deficientes a ſe, in inferioribus creaturæ gradib^9 ordinat,ubi tales eſſe decet. Fiūt ergo miſeræ diuino iudicio,dum conuenienter pro meritis ordinantur. Ex quo id optime eſt dictum, quod inſectari maxime ſoletis : Ego facio bona & creo mala , Creare nanq; dicitur condere & ordinare. Itaq; in pleriſq; exēplaribus ſic ſcriptū eſt,Ego facio bona,& cōdo mala. Facere enim eſt quod omnino nō erat:Condere aūt ordinare,quod utcunq; iam erat,ut melius magiſq; ſit. Ea nanq; condit deus,id eſt,ordinat,cū dicit, Condo mala, quæ deficiunt.i.ad non eſſe tendunt, nō ea quæ ad id quod tendunt peruenerunt. Dictū eſt enim:Nihil per diuinam prouidētiam ad id ut nō ſit peruenire permittitur. Tractarētur hæc latius & uberius,ſed dū

Quomodo deus reſtituit omnia. Cap. 7.

Eſa. 45. Creare et condere.

uobiſcum agitur,ſatis eſt . Oſtēdenda enim uobis ianua fuit,quā deſperatis,& deſperandā facitis imperitis. Nam uos introducit nemo, niſi uolūtas bona,quam pacatam efficit diuina clementia,ſicut in Euangelio canitur:Gloria in excelſis deo,& in terra pax hoibus bonæ uoluntatis. Satis eſt,inquā,ut uideatis,nullū eſſe de bono & malo religioſę diſputationis exitū,niſi quicquid eſt, inquantum eſt, ex deo ſit:inquantum autē ab eſſentia deficit,non ſit ex deo,ſed tū diuina prouidentia ſemper ſicut uniuerſitati congruit ordinetur. Quod ſi nondū uidetis,qđ amplius nunc faciā neſcio , niſi ut minutius etiā tractem iſta quæ dicta ſunt. Non.n.ad maiora mentem niſi pietas ueritaſq; † perducit. Quid.n. aliud cū quæro,quid ſit malū,reſponſuri eſtis,niſi aut quod cōtra naturam eſt, aut quod noceat, aut corruptionē,aut aliquid hmōi? At in his oſtēdi ueſtra naufragia,niſi forte,ut ſoletis [cū anguſtati fueritis] cum pueris pueriliter agere, reſpōdebitis malum eſſe ignē,uenenum,ferā,& cætera hmōi. Nam etiā de quodam dicente , nullā ſubſtantiā malā eſſe, unus de primatibus huius hæreſis,quē familiarius crebriuſq; audiebamus,dicebat, Vellē ſcorpio nem in manu hominis ponere ac uidere utrum nō ſubtraheret manū. Quod ſi faceret,non uerbis,ſed re ipſa conuinceretur aliquā ſubſtantiā malū eſſe, quandoquidē illud animal eſſe ſubſtantiā non negaret. Et dicebat hoc nō coram illo,ſed cū ad eum nos cōmoti referremus quod ille dixiſſet: Reſpondebat ergo ut dixi pueriliter pueris. Quis enim me iuſcule imbutus & eruditus,nō uideat per incōuenientiam corporalis temperationis hæc lædere,ac rurſus per conuenientiam non lædere, [imò & ſæpe etiam cōmoda non parua conferre? Nā ſi illud uenenum per ſeipſum malū eſſet, eundē ſcorpionem magis priuſq; interimeret. At cōtra ſi ei penitus aliquo pacto detrahatur , ſine dubitatione interiret. Ergo illius corpori malum eſt amittere , quod noſtro recipere. Item illi bonū eſt habere id quo nobis bonū eſt carere. Erit ergo eadē res & bonum & malum?Nullo modo , ſed malū eſt quod cōtra naturam eſt : hæc enim & beſtiæ illi & nobis malum eſt.i.ipſa inconuenientia , quæ ſine dubio non eſt ſubſtantia immo eſt inimica ſubſtantiæ. Vnde eſt igitur : Attende quō cogat & diſces, ſi iñ in te aliqd inter oris luminis uiuit. Nō eſſe enim cogit omne qđ perimit. Deus uero author eſſentiæ eſt:nec aliqua eſſentia poteſt uideri eſſe,q; in qua fuerit cogit nō eſſe. Dicitur ergo aliqd unde non ſit inconuenientia,nam unde ſit nihil dici poteſt. Quædā facinoroſa mulier Athenienſis,ut prodit hiſtoria,uenenum qđ certo modulo dānati, ut morerentur haurie bant, paulatim bibēdo ſine ullo uel leui incōmodo ualetudinis effecit ut biberet. Itaq; cū eſſet aliqñ dānata,legitimā illam quantitatē ueneni, quā cōſuetudine uicerat , accepit ut cæteri , nec ut cæteri extincta eſt. Quod cū eſſet magno miraculo,miſſa eſt in exiliū. Quid putamus ſi uenenū malum eſt, iſtam feciſſe ut ſibi malū non eſſet? Quid hoc abſurdius?Sed quia incōuenientia malū eſt, fecit potius ut per moderatam conſuetudinē illud corpus ſuo corpori conueniret? Nam quādo illa qualibet calliditate poſſet efficere, ut ſibi inconueniētia nō nocerent? Quid ita? Quia quod uere & generaliter malum eſt , & ſemper & omnibus nocet. Oleum

K

Lucæ. 2.

† puritatiſq;.

Nulla ſubſtātia per ſe mala, ſed ꝑ incōgruētiā. ca. 8.

L

Dictum Manichæi.

M

Aſſueta uenenis.

noſtris

A nostris corporibus cōmodū, est aialium aūt mul
tis q̄ sex pedes habēt, uehementer aduersum Elle-
borū, nónne alio modo cibus est, alio medicamē
tum, alio uenenū? Salē immoderatius acceptum,
qs non uenenū esse clamauerit? Quot aūt & quā-
tę corporis cōmoditates ex eo sint, qs pōt nume-
rare? Aqua maris terrenis animalibus cum bibit,
noxia est: multorum aūt corporibus dū illa aqua
Mirum. humectant accommodatissima & utilis: In utroq;
autē piscibus saluti & uoluptati est. Panis hoiem
alit, accipitrē necat. Cęnum ipsum qd & haustum
& olfactū grauiter offendit & lędit, nónne & ęsta
te tactū refrigerat, & uulneribus quæ ab igne acci
derūt, medicamentū est? Quid stercore aspernabi
lius? quid cinere abiectius? At hęc tantas agris uti
litatis afferūt, ut eorū inuentori, à quo ēt stercus
nomen accepit. Stercutio diuinos honores Roma
ni deferēdos putarēt. Sed qd parua colligam, quæ
sunt innumerabilia? Quatuor ipsa q̄ in promptu
sunt elementa, qs dubitet prodesse per conueniēti
am, inconuenienter aūt adhibita, uehementer ad-
uersa esse naturę? Nos q aere uiuimus, & terra & a-
B qua obrutos necāt. Innumerabilia uero animātia
per arenā laxioremq; terrā repunt uitaliter. Pisces
aūt in hoc aere moriunt. Ignis corpora nostra cor
rumpit, sed cōuenienter adhibitus, & resumit à fri
gore, & morbos innumerabiles pellit. Sol iste cui
genuflectitis, quo uere nihil iter uisibilia pulchri
inuenit, aquilarū oculos uegetat, nr̄os sauciat in-
spectus & tenebrat: Sed fit p consuetudinē, ut nos
quoq; in eo sine incommodo aciē figamus. Num
ergo sinitis, ut illi ueneno eum comparemus, qd
mulieri Atheniensi cōsuetudo fecit innoxiū? Re-
spicite ergo aliquando & aduertite, si substātia ul-
la malū ē, ideo q lędit aliquē, lucē quā colitis ab
hoc crimine non posse defendi. Consyderate po-
tius hāc inconuenientiā uniuersale malū esse, per
quā solis radius tenebrescere oculos facit, cū eis ni
Ne consistere quidē Manichaeorū fabulas de bonis & mali. Cap. 9 hil sit luce iucūdius. Hæc dixi, ut si fieri pōt, iā-
dem dicere desinatis malū esse terram per immē-
sum profundā & longā, malum esse mentem per
terrā uagantem: malum esse quinq; antra elemen
torum, aliud tenebris, aliud aquis, aliud uentis,
aliud igni, aliud fumo plenū: malū esse animalia
in illis singulis nata elemētis, serpētina ī tenebris,
natātia in aqs, uolatilia in uentis, quadrupedia in
C igne, bipedia in fumo. Hęc.n. sicut à uobis descri-
bunt, nullo modo esse poterunt: qm̄ quicqd tale
est, inquantū est, à summo deo sit necesse est, qm̄
inquantū est, utiq; bonū est. Si.n. dolor & imbecil
litas malū est, erāt, ibi aialia in tanta corporis fir-
mitate, ut eorū abortiuos fœtus, postquā de his se-
cundum uestram sectam fabricatus est mundus,
de cœlo in terrā cecidisse & mori non potuisse di-
catis. Si cęcitas malum est, uidebāt: si surditas, au-
diebāt. Si obmutescere aut mutū esse malū est, us-
queadeo signatæ atq; distinctæ ibi uoces erāt, ut
aduersus deum bellum gerere, sicut assentis, eis in
cōcione uno persuadēte placuerit. Si sterilitas ma
lum est, erat ibi filios procreandi magna fæcundi
tas. Si exiliū malum est, in sua terra erant, suasq; re-
giones incolebāt. Si seruitus malū est, erant ibi ēt
q regnabāt. Si mors malum est, uiuebant, & ita ui-
uebant, ut mentē ipsam prorsus nec post uictoriā
dei ullo modo unquā mori posse prædicetis. Cur

q̄so in summo malo inuenio tanta bona his malis D
quę cōmemoraui cōtraria? Aut si hæc nō sunt ma
la, ulla ne tandem substantia inquantū substantia
est malū erit? Si malum imbecillitas non est, ma-
lúmne erit corpus infirmū? Si malū cęcitas nó est,
malúmne erūt tenebrę? Si malū surditas non est, *Piscis mutus.*
malúmne erit surdus? Si malū non est mutū esse,
malúmne erit piscis? Si sterilitas malum non est,
qūo malū est aial sterile? Si exiliū malum non est,
qūo malū est aial exulans, uel aial in exilium ali-
quē mittēs? Si seruitus malū non est, qūo malū est
aial seruiens? Si mors malum non est, qūo malum
est animal mortale, uel inferens mortē? Si uero hęc
mala sunt, qūo non erūt bona firmitas corporis,
uisus, auditus, locutio persuadens, fœcūditas, solū
genitale, libertas, uita, q̄ oia in illo mali regno fuis
se perhibetis, & summum malū audetis asserere?
Postremo si (quod oino nemo unquam negauit)
inconuenientia malum est, quid conuenientius q̄
illa suis quibusque animalibus elementa, tenebrę
serpentibus, aquæ natantibus, uenti uolatilibus,
ignis edacioribus, fumus elatioribus? Tanta.n. à
nobis in discordię gente concordia, & tantus in E
peruersitatis sede ordo describit. Si qd nocet ma-
lum est, omitto illud ualētissimum, qd supra di-
ctū est, noceri nō potuisse, ubi nullum erat bonū
sed si hoc obscurū est, illud certe oibus eminet &
apparet, qa sicut dixi, & ut oēs consentiunt, qd no
cet est malū: fumus in illa gēte bipedib⁹ aialibus
non nocebat. Genuit ea & aluit atq; sustinuit sine
labe nascētia, crescētia, regnātia. Nunc uero postq̄
mixtum est malo bonū, nocētior fumus effectus
est, ita ut à nobis qui certe bipedes sumus, sustine-
ri non posit: Excæcat, opprimit, necat. Tantáne
malis elemētis cōmixtione boni accessit immani
tas? tanta deo regnante peruersitas? Certe cur in
cæteris uidemus raniā congruentiam, quæ autho
rē uestrum decepit, atq; illexit ad componēda mē
dacia? Cur, inquā, tenebræ serpētibus aquę natāti
bus, uenti uolantibus cōgruūt: quadrupedē uero
ignis incēdit, & nos fumus suffocat? Quid q etiā *Serpētes aprici.*
serpētes acutissime uidēt, & p̄sentia solis exultāt,
ibiq; sunt abūdātiores, ubi aer serenior, difficilius
& rarius ubi nubē cōtrahit? Quid absurdius, quā
ibi esse acōmodatius & aptius icolas amatoresq;
tenebrarū, ubi lucis perspicuitate gaudet? Quòd si
eos dicitis delectari potius calore q̄ lumine multo *aspis gaudet luce.*
cōgruentius in igne serpētes alacres natos, q̄ tar-
dum asinū diceretis: & iā luci huic amicā aspidē
qs neget. cū eius oculi aquilæ oculis cōparentur?
Sed de bestiis uidero. Nos ipsos obsecro cōsydere-
mus sine pertinacia, & tādē fabulis uanis & perni
ciosis aium exuamus. Quis.n. tātā peruersitatē [se
rat], qua dicit in tenebrarū gēte, cui nihil admixtū
erat luminis, aialia bipedia tā firmā, tam uegetā,
tā demum icredibilē uim habuisse in oculorū acie,
ut in tenebris suis uiderēt purissimā. q̄ a uobis cō
mendatur regnorū dei lucē, Siquidē illam ēt tali-
bus uisibilē fuisse uultis, ut aspicerēt & cōsydera-
rēt, et delectarent & appeterēt: nostros aūt oculos
cōmixtiōe lucis, cōmixtiōe summi bōi, cōmixtio
ne demum dei tā infirmos tā ībecilles esse redditos,
ut neq; quicquā uideam⁹ in tenebris, & solis aspectū
nullo modo ferre possimus, atq; inde cōuersi, ēt q̄
à nobis uidebant quæramus. Hęc dici possunt, ēt

G si corruptio malũ est, quod æque nemo ambigit: Non.n. tunc sumus corrũpebat genus animalium, qđ modo corrumpit Et ne pergã per singula, quod longũ est & nõ necessariũ, usqueadeo minus erant corruptioni obnoxia, quæ ibi animantia fuisse cõfingitis, ut abortiui eorũ fœtus nondũ ad nascẽdũ idonei, de cœlo in terrã præcipitati, & uiuere, & gignere, & rursus coniurare potuerint, habentes utiq; pristinã firmitatẽ, quã iam erant concepti ante cõmixtionẽ boni & mali. Nam post istã concretionẽ, quæ de iis nata sunt, ea dicitis esse aĩalia quæ nunc infirmissima, & facili corruptioni obnoxia † uidemus. Quis hũc diutius tolerare possit errorẽ, nisi q aut ista nõ uidet, aut nescio qua incredibili cõsuetudine ac familiaritate uobiscum cõtra oẽs moles rõnis obdurui? Sed qm̃ ostendi, ut arbitror, de bonis & malis generalibus, in quãtis tenebris, & in quãta falsitate uersemini, nũc uideamus tria illa signacula, q̃ in uestris moribus magna laude ac prędicatione iactatis Quæ sunt tandẽ ista signacula? Oris certe, & manuũ, & sinus. Quid est hoc? Vt ore, inqt, & manibus, & sinu, castus & innocẽs homo?

† facile corruptioni cedentia.

Tria signacula quibus peccatur. Cap. 10.

H Quid si oculis, aut auribꝰ, uel naribꝰ peccet? Quid si calcibus hoiem affligat, uel etiã necet? Qũo istũ tenebimus rerũ, qui nec ore, nec manibus, nec sinu peccauit? Sed cũ os, inquit, nomino, oẽs sensus, qui sunt in capite, intelligi nolo: Cum aũt manũ, omnẽ operationẽ: Cum sinum, oẽm libidinem seminalẽ. Quo ergo uultis pertinere blasphemias? Ad os, an ad manum? Est.n. operatio ista per linguã Itaq; si uno genere operationẽ oẽm concluditis, cur operationẽ pedum coniungitis manibus, linguæ separatis? An qa lingua uerbis significat aliqđ, eam uultis seiungere ab ea operatione, quæ nõ significãdi gratia fit: ita ut definiatur signaculũ manuum, ab operatione mala quę nõ significandi causa est, cõtinentia? Sed qđ facturi estis si qs peccet significando aliqđ manibus, ut fit cũ scribimus, uel gestu aliquid quod intelligatur, ostẽdimus. Hoc n ori atq; linguæ tribuere nõ potestis, qa manibus fit: Quid enim absurdius, q̃ cũ tria dicantur signacula, oris, manuũ, & sinus, quędã peccata deprehensa in manibus tribuantur ori? Si aũt operatio generalis manibus datur, quæ tandẽ ratio est pedũ operationẽ
I huic addere, linguę nõ addere? Videtis ne qũo nouitatis appetitio comite errore in magnas deducasur angustias? Tribus nanq; istis signaculis, quæ noua quadã diuisione prædicatis, qũo includatis omnium peccatorum purgationem nõ inuenitis.

Sed diuidite ut uultis, permittite quicquid uultis, ea quæ maxime soletis cõmendare tractemus. Ad oris.n signaculũ dicitis pertinere, ab omni cõtinere blasphemia Est aũt blasphemia, cum aliqua mala dicuntur de bonis. Itaq; iam uulgo blasphemia nõ accipitur, nisi mala uerba de deo dicere: de hoibus nanq; dubitari potest, Deus uero sine controuersia bonus est. Si ergo ratio conuicerit, neminem de deo peiora, q̃ uos dicere, ubi erit memorabile oris signaculũ? Docet. n. ratio nec sanè recõdita, sed in promptu sita & exposita omniũ intellectui, sed inuicta, & eo inuictior, q eam nemo ignorare permittitur, deum esse incorruptibilẽ, incõmutabilẽ, inuiolabilem, in quẽ nulla indigẽtia, nulla imbecillitas, nulla miseria cadeř possit. Vsqueadeo aũt ista omnis anima rõnalis cõmuniter sentit, ut

Quæ blasphemi Manichæi de deo prædicent. Cap. 11. Blasphemia quid sit.

etiã nos cũ dicitur, annuatis: Sed cum fabulas uestras narrare cœperitis, & corruptibilẽ & cõmutabilẽ, & uiolabilẽ, & indigentiæ obnoxiũ, & imbecillitatẽ admittentẽ, & a miseria nõ tutũ deũ mira cęcitate possessi suadetis, & mira cęcitate possessis etiã persuadetis Atq; hoc parũ est: Nõ enim corruptibilem tantum deũ dicitis, sed corruptũ: nec cõmutabilem, sed cõmutatũ: nec uiolabilẽ, sed uiolatum: nec qui possit indigẽtiã pati, sed indigentem: nec in quẽ caduta sit, sed in quẽ ceciderit imbecillitas: nec qui miser esse possit, sed miserũ Animam quippe deũ esse dicitis uel partem dei Nec uideo qũo deus nõ sit, quæ pars dei dicitur Nam & auri pars aurũ, & argẽti argẽtum, & lapidis lapis Et ut ad hęc maiora ueniam, pars terrę terra est, & aquę pars aqua est, & aeris aer, & si quid de igne detraxeris, ignẽ esse nõ negabis, & quælibet pars lucis, nihil põt aliud esse quã lux. Cur ergo pars dei nõ erit deus? An articulata dei forma est sicut hominis, reliquorũq; animalium? Nã pars hominis non est homo. Sed ad quãlibet istarum opinionũ descẽdo, & singillatim utramque cõsidero: Nã si deũ ita esse uultis ut lucem, recusare nõ potestis deum esse L aliquã partem dei. Quãobrem cũ partem dei esse animum dicitis, quam nõ negatis, & corruptã esse, quæ stulta est: & cõmutatã, quæ sapiẽs fuit: & uiolatam, quæ propriam perfectionẽ nõ habet: & indigentiam, quæ poscit auxiliũ: & imbecillem, quæ medecina eget: & miserã, quæ beata esse desiderat: hæc omnia in deum sacrilegã opinione confertis. Aut si nõ conceditis hæc de anima, nec spiritus est necessarius, qui animã in ueritatem inducat, quia stulta nõ est: nec renouatur anima per uerã religionem, qua inueterata † nõ est: nec signaculis uestris perficitur, quia perfecta est: nec ei deus opem fert, quia nõ indiget: nec medicus est Christus, quia sana est: nec beata ei uita rectè promittitur Quid qđ liberator dicitur Iesus, quod & ipse in Euãgelio clamat: Si uos filius liberauerit, tũc uere liberi eritis? *Ioan. 8.* Et Apostolus Paulus ait: Vos in libertatem uocati estis. *Galat. 5.* Seruit ergo anima, quæ istã libertatẽ nõdum est assecuta. Deus igitur uobis authoribus, siqdem pars dei est deus, & stultitia corrũpitur, & cadẽdo mutatus est, & amissione perfectionis uiolatus, & M opis indiget, & debilis morbo, & oppressus miseria, & seruitute turpatus est. Quòd si dei pars deus nõ est: nec incorruptus põt esse, in cuius parte corruptio est: nec incõmutatus, q̃ ex aliqua parte mutatus est: nec inuiolatus, q nõ ex omni parte perfectus: nec nõ indiges, qui sedulo agit, ut sibi restituat partem suã: nec omnino sanus, q aliqua parte imbecillis est: nec beatissimus, q habet aliquã partem subiectã miserię: nec omnino liber, cuius pars aliqua premit seruitute. Hęc omnia cogimini dicere, qui animã quam tãtis obrutã calamitatibꝰ cernitis, partẽ dei esse perhibetis. Hęc & multa huiuscemodi de secta uestra si potestis auferre, tunc demũ dicite os uestrũ carere blasphemiis: Imò sectam illã deserite: Nã si hoc quod ille scripsit destiteritis credere ac dicere, Manichæi utique nõ eritis. Summum bonũ omnino & quo esse aut cogitari nihil melius potest, aut intelligẽdus, aut credẽdus deus est, si blasphemijs carere cogitamꝰ. Ratio aliqua numerorũ uiolari & cõmutari nullo pacto põt, nec ulla natura, qualibet molẽtia effecerit, ut post unũ

† mutata

A qui sequitur numerus, non duplo ei cócinat. Hoc cómutari nullo pacto pót, & deus à uobis cómutabilis dicitur? Tenet ista ratio inuiolabilē integritatē suā, & ei saltē parem deū esse nō uultis? Faciat qlibet gens tenebrarum, ut ternarius intelligibilis numerus, in quo ita unum est qđ unum est, ut partibus careat. Faciat ergo gens ista tenebrarum, ut numerus iste ternari⁹ in duas partes ęquales diuidatur. Videt certe mens vr̄a nullius id maleuolentia posse cōtingere. Quæ ergo rōnem numeri uiolare nó poterat, poterat deū? Si aūt non poterat, q̄ obsecro necessitas fuit, ut pars eius misceret malo, & in tātas miserias truderetur? Hinc.n. illud exortum est, qđ ēt cū studiose uos audiremus, nos magnis premebat angustiis: nec ullum exitū reperiebamus, quærentes qd factura erat deo gens tenebrarū, si cum ea nollet cū tanta partis suæ calamitate pugnare. Si.n nō erat nocitura quiescenti, crudeliter nobiscū actum quærebamur, qui ad istas erumnas missi sumus. Si aūt nocitura erat, nō esse illam naturā incorruptibilē, qualis natura dei esse debebat. In hac qōne non defuit qui diceret, non B deū malo carere uoluisse, aut ne sibi noceretur cauisse, sed pp naturalem bonitatem suam inquietæ puersæq; naturæ, ut ordinata esset, pdesse uoluisse. Non hoc sonāt libri Manichęi: cauisse deum ne inuaderetur ab hostibus, sępissime ibi sigñatur, sępissime dicitur. Sed cōcedam⁹ ista Manichęū sensisse, ut ille dicebat, qui nō inueniebat aliud qđ diceret, num ista rōne deus à crudelitate aut infirmitate defenditur? Hæc n. eius in aduersam gentem bonitas, in suos extitit magna pnicies. Huic accedit, qa si natura illius corrūpi cómutariq; nó posset, nec nos ulla pestis cōmutaret, atq; corrūperet: & ille ordo qui naturæ alienę pręstandus fuit, posset sine uestra puersitate præstari. Illud uero nondū dictū erat, qđ nuper apud Carthaginem audiui. Cum n. qdam, quem maxime illo errore cupio liberari, hac qōne in easdē cogeretur angustias *, ausus est dicere. s. regnum habuisse quosdā fines suos, qui possent inuadi à gente cōtraria, nā ipsum deū nullo modo potuisse uiolari: Sed dixit quod neq; author ille uester ullo modo dicere cogeret. Videret.n fortasse consequentes ruinas suæ sectæ C multo per hanc sniam, q̄ per aliam faciliores. Et re uera ita se hoc habet, ut si qsquam mediocris cordis audierit in natura illa fuisse, aliud uiolabile, aliud inuiolabile, facile intelligat non iam duas, sed tres esse naturas, unā inuiolabilem, alterā uiolabilem, tertiā uiolatricē. Hę igitur blasphemię cum à corde pfectæ quotidie in ore uestro habitent, desinite aliqñ signaculum oris uestri ad imperitorum illecebrā, quasi magnum aliqd prædicare. Nisi forte q nó uescimini carnibus, & uinū nó bibitis, signaculū oris mirandū & laudandū putatis. Qđ quæro à uobis, quo fine faciatis. Finis n. quo referuntur ea quæ facimus. i. pp quē facimus quicqd facimus: si nó solū inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum ēt facta nostra laude aliqua digna sunt? Sin ille meritoq; culpat quē spectamus & intuemur, cum in aliquo uersamur officio. id quoq; officium nemo improbandū uituperandumq; dubitauerit. De Catilina memorię proditum est, q frigus, sitim, famem ferre poterat. Hæc erant illi spurco sacrilegoq; etiam cum Apostolis nostris cōmunia. Vnde ergo discernitur par- D ricida iste ab apostolis nostris, nisi fine illo quem diuersissimū sequebatur? Nāq; ille ista tolerabat, ut imoderatissimas & imanissimas expleret cupiditates: illi econtrà ut eas premerent, & domināti rōni seruire cogerent. Soletis & uos, cum Catholicarum uobis uirginum multitudo pręedicatur, dicere: Etiam mula uirgo est. Temere id quidem, pp imperitiam Catholicæ disciplinæ, sed tñ significātes uanam esse cótinentiam istam, nisi ad aliquē rectissimum finem certa róne referatur. Pñt & catholici Christiani uestram à uino & carnibus abstinentiam, iumentis & multis passeribus, postremo ēt innumerabilibus generibus uermium cōparare. Sed ne in uestram incidam temeritatē, nō id præpropere faciam, Sed discutiam primo quo ista fine faciatis. Iā. n. constat inter uos, ut opinor, huiuscemodi moribus nihil aliud esse quęrendū. Si ergo parsimoniæ gratia & coercendę libidinis, qua escis talibus & potu delectamur & capimur, audio & pbo. Sed non ita est: Nam q̄ro à uobis, si qs existat qđ fieri pót, ita homo parcus & frugi, ut appetitum uentris & gutturis moderans, non epu- E letur bis per unū diem: & huic cœnanti oluscula cum exiguo lardo apponantur, eodē lardo uncta atq; condita, quātum cōprimendæ fami sat est: sitimq; irriget pp diligētiam * ualetudinis, duabus aut tribus uini meracis potionibus, isq; illi uictus sit quotidianus: Alius uero ex alia parte nihil gustans carniū, nihil uini, exqsitas & peregrinas fruges multis ferculis uariatas & largo pipere aspersas nona hora libēter assumat, noctis ēt principio talia cœnaturus: bibat aūt mulsum, carœnū passum, & nonnullorum pomorum expressos succos, uini spēm satis imitantes, atq; id ēt suauitate uincētes, & bibat non quantū sitit, sed quantūlibet, idq; sibi exhibendū curet quotidie, taliq; uictu deliciisq; pfruatur, nulla necessitate, magna uoluptate: quē tandē horū duorū, qđ ad cibandū potandumq; attinet, abstinentius uitā ducere iudicatis? Nó opinor usqueadeo uos esse cæcos, qn illum de parco lardo & uino huic gurgiti pręferatis. Ita qdem ueritas cogit. sed uester error longe aliter canit. Electus. n. uester tribus signaculis pręedicat⁹, si quotidie ita uiuat, ut hic quem posterius descripsimus, F ab uno & fortasse duobus grauioribus reprehēdi pót, damnari aūt tanq̄ signaculi dissipator † * omnino non pót. Si aūt semel cum illo priore cœnauerit, frustoq; pernę uel rācido labra unxerit & uaporauerit †, solutor signaculi & gehennę ilico destinatus, uestri authoris snia, mirātibus uobis, sed tñ consentientibus, iudicabitur. Quæso relinqte errorem, q̄so aduertite rōnem, quæso aliquantulū cōsuetudini obsistite. Quid enim est ista prauitate puersius? Quid magis delirum? Quid porrò insanius † dici aut cogitari pōt, hoiem boletos, orizam, tubera, placentas, carœnum, piper, laser, distēto uentre cū gratulatione ructantem, & quotidie talia reqrentem, non inueniri quemadmodū à tribus signaculis. i. à regula sanctitatis excidisse uideatur: alium uero fruges uilissimas fumoso obsonio condientē, tantumq; hinc assumentem, quantū refectioni corporis sufficit, & tres cyathos uini sustentandę ualetudinis gratia sorbētē, & ab illo uictu ad istū trāseuntem, certo supplicio pparari?

Excludit Manichaeorum suffugia.

Cap. 12

** ali. cōpingeretur.*

Nō ex re b⁹ sed intentione facta cēstimantur.

Cap. 13

Salustius in prologo Catilinarij.

** aliàs, indigentiam.*

Delicata abstinentia.

*† * al. dissignator.*

† vappadauerit. Forte à nappæ potatione

† insani⁹.

G At n ait Apl's, Bonū eſt fratres nō mãducare car
Trib⁹ cauſis abſtinetur à certis ciborū generibus. nem, neq; bibere uinū. Quaſi uero quiſquā nr̄um
id bonū neget: ſed aut eo fine quē ſuperius com-
memoraui, ſcd̄m quem dicitur: Et carnis curā ne
feceritis in cōcupiſcentiis, aut eis quos rurſus idē
Paulus oſtendit. i. aut refrenandæ gulæ cauſa, quę
his rebus ſolet rabidius immoderatiusq; raptari:
Cap. 14 aut ne frater offendatur: aut ab infirmis idolio cō
Rom. 14 municetur. Eo. n. tēpore quo hæc ſcribebat Apl's,
multa immolatitia caro in macello uendebatur.
Et qa uino ēt libabatur diis gētium, multi fratres
infirmiores, q ēt rebus his uenalibus utebant, pe-
nitus à carnibus ſe & uino cohibere maluerunt, q̄
uel neſcientes incidere in eā quam putabāt cū ido
lis communicationē. Propter hos aūt ēt ij qui fir-
1. Cor. 10 miores erāt, & hæc maiori fide contemnenda iu-
dicarant, ſcientes nihil immundum eſſe, niſi per
Matt. 15 malam conſcientiam, tenentesq; illam domini ſen
tentiā: Non qd' intrat in os ueſtrum uos coinqui-
nat, ſed qd exit: tn̄ pp hos infirmiores, ne offende-
rentur, ab his rebus abſtinere debebant. Neq; hoc
† coniicitur. ſuſpitiōe colligit†, ſed in ipſis Apl'i epiſtolis mani
feſte inuenit. Vos aūt hoc ſolum nobis dicere ſole
H tis: Bonū eſt fratres non manducare carnem, neq;
Rom. 14 bibere uinū: non aūt ſubiungere illud qd' ſequit,
Neq; in quo frater tuus offenditur, aut ſcandaliza
tur, aut infirmat. Hinc. n. elucet quo fine ap'l's hæc
præcipiebat. Planius hoc indicant ſuperiora & ſe-
quentia, quę cōmemorare longum eſt quidē, ſed
pp eos qui ad diuinas ſcripturas legendas & per-
Ibidem. tractandas pigri ſunt, totum iſtum locum retexe-
re cogimur. Infirmū aūt in fide aſſumite, inqt, non
in diſceptationibus cogitationum. Alius. n. credit
manducare oīa: qui aūt infirmus eſt, olus mandu
cet. Is qui manducat, non manducantē non ſper-
nat, & q nō manducat manducantem nō iudicet:
Deus. n. illū aſſumpſit. Tu qs es qui iudicas alienū
ſeruum? Suo dn̄o ſtat, aut cadit. Stabit aūt: Potens
eſt. n. deus ſtatuere illū. Nā alius iudicat diē inter
diem, alius iudicat oēm diē: unuſquiſque in ſuo
ſenſu abūdet. Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui
manducat, domino mãducat: gratias. n. agit deo.
Et qui nō manducat, domino non manducat, &
gratias agit deo. Nemo. n. nr̄um ſibi uiuit, & nemo
I ſibi morit. Siue n. uiuimus, dn̄o uiuimus. ſiue mo
rimur, dn̄o morimur. Siue enim uiuimus ſiue mo-
rimur, domini ſumus. In hoc. n. Chriſtus & uiuit
& mortuus eſt & reſurrexit, ut & uiuorum & mor
tuorū dominetur. Tu aūt qd iudicas fratrem tuū,
Iſa. 45 aut tu quare ſpernis fratrē tuū? Oēs n. ſtabimus
Rom. 14 ante tribunal dei. Scriptū ē n. Viuo ego dicit dn̄s,
qm̄ mihi flectetur omne genu, & confitebitur oīs
lingua. Itaq; unuſquiſque noſtrum pro ſe rationē
reddet deo. Non ergo amplius inuicem diiudice-
Rom. 14 mus, ſed hoc iudicate magis, ne ponatis offendi-
culum fratri uel ſcandalum. Scio & cōfido in dn̄o
Ieſu, qa nihil commune per ſeipſum, niſi ei qui exi
ſtimat qd commune eſſe, illi commune eſt. Si enī
propter cibū frater tuus cōtriſtatur, non iam ſecū
dum charitatē ambulas: Noli cibo tuo perdere il-
lum pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſ
phemetur bonū noſtrū, Non eſt regnum dei eſca
& potus, ſed iuſtitia & pax & gaudiū in ſpiritu ſan
cto. Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo &
probatus eſt hominibus. Itaq; quæ pacis ſunt ſe-
ctemur, & quę ędificationis ſunt in inuicem. Noli K
pp eſcam deſtruere opus dei: Omnia qdem mūda
ſunt, ſed malū eſt homini qui per offenſionē man
ducat. Bonū eſt homini nō mãducare carnem, &
non bibere uinū, neq; in quo frater tuus offendi-
tur, aut ſcandalizatur, aut infirmat. Tu fidē habes
penes temetipſum, habe corā deo. Beatus qui non
iudicat ſemetipſum in eo qd ꝓbat. Qui aūt diſcer
nit, ſi mãducauerit damnatus eſt, qa non ex fide.
Omne aūt quod non eſt ex fide, pc̄tm̄ eſt. Debe- *Rom. 15*
mus autē nos firmiores imbecillitates infirmorū
ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſqſq; noſtrum
proximo ſuo placeat in bonū, ad ædificationem.
Etenim Xp̄s nō ſibi placuit. Satiſne apparet Apl'm
eis ꝑcepiſſe, ut carnes non mãducarent, neq; uinū
biberēt, qcūq; firmiores eſſent: qa infirmos offen-
debant non eis cōgruendo, & faciebant ut puta-
rent eos qui fide oīa mūda iudicabāt in obſequiū
idolorū a talibus epulis & potu nolle abſtinere?
Hoc ſignat & ad Corinthios hoc modo ſcribens: *1. Cor. 8*
De eſcis aūt ſacrificiorum quæ idolis immolãtur, ſci
mus quia nihil eſt idolum in mundo, & ꝙ nullus
deus ē niſi unus. Nā etſi ſunt qui dicãtur dij. ſiue L
in cœlo, ſiue in terra, nobis tn̄ unus deus pater, ex
quo omnia, & nos in illo, & unus dn̄s Ieſus Xp̄s, p
quem omnia, & nos per ipſum. Sed non in omni-
bus eſt ſcientia. Quidā aūt in conſcientia ſua uſq;
adhuc in idolio quaſi idolothytū mãducant, &
cōſcientia eorū cum ſit infirma inquinatur. Eſca
aūt nos non cōmendat deo. Neq;. n. ſi mãducaue-
rimus, abundabimus, neq; ſi non manducaueri-
mus, deficiemus. Videte aūt ne forte hęc licētia ue
ſtra offendiculum fiat infirmis. Si. n. qs uiderit eū
qui habet ſcientiā in idolio recumbentē, nōne cō
ſcientia eius cum ſit infirma, ędificabitur ad man
ducãdū idolothyta, & peribit infirmus in tua cō-
ſciētia † frater, pp quem Chriſtus mortuus eſt? Sic *† ſciētia.*
aūt peccantes in fratres, & pcutientes cōſcientiam
ipſorum infirmam, in Xp̄m peccatis. Quapropter ſi
eſca ſcandalizat fratrem meū, non mãducabo car
nem in æternū, ne fratrem ſcandalizem. Item alio
loco, Quid ergo, dico ꝙ idolis immolatum ſit ali *1. Cor. 10*
qd, aut ꝙ idolum ſit aliqd? Sed quę immolãt gen-
tes, dæmoniis immolant, & nō deo. Nolo aūt uos
ſocios fieri dæmoniorum. Non poteſtis calicem dn̄i M
bibere, & calicem dæmoniorū. Non poteſtis men
ſę dn̄i participes eſſe, & mēſę dęmoniorū. An ęmu
lamur dn̄m? Nunqd illo fortiores ſumus? Omnia
mihi licita ſunt, ſed non omnia expediūt. Omnia
mihi licita ſunt, ſed non omnia ædificant. Nemo
qd ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. Omne qd
in macello uęnit, manducate, nihil interrogantes
pp conſcientiam. Si qs aūt dixerit, Hoc immolatū
eſt idolis, nolite mãducare, pp illum qui indicat,
& pp conſcientiam. Conſcientiam aūt dico, non
tuam, ſed alterius. Vt qd enim libertas mea iudi-
catur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia par
ticipo, qd blaſphemor pro quo gratias ago? Siue
ergo manducatis, ſiue bibitis, uel aliud qd facitis,
oīa in gloriam dei facite. Sine offenſione eſtote Iu
dęis & Gręcis, & eccleſiæ dei, ſicut & ego oib⁹ per
omnia placeo, non q̄rens qd mihi utile eſt, ſed qd
multis, ut ſalui fiãt. Imitatores mei eſtote, ſicut & *1. Cor. 11*
ego Chriſti. Apparet igit, ut opinor, quo fine à car
nib⁹ & à uino ſit abſtinēdū. Is finis eſt triplex. Ad
comprimen-

A cõprimendã delectationẽ, quæ in his maxime ci-
bis haberi solet, atq; in tali potu usq; ad ebriositatẽ
peruenire. Ad tuendã infirmitatẽ, pp illa quę sa
crificantur atq; libãtur. Et qđ maxime cõmendã-
dum est, pp charitatẽ, ne imbecilliorum ab his cõ
tinentiũ offendatur infirmitas. Vos aũt immũda
Roma.14 esse obsonia dicitis, cũ dicat Aplt, oia munda esse
sed ei malũ esse, qui per offensionem mãducat. Et
prorsus credo uos istis epulis inqnari, eoipso quo
immunda esse arbitramini. Ait.n. Credo & confi-
do in dño Iesu, qa nihil commune per seipsum, sed
ei qui existimat aliqd commune esse, illi commu-
ne est. Cui aũt dubiũ est, commune illum immũ-
dum & inquinatum uocasse. Sed stultũ est uobis-
cum agere de scripturis, cum & rationẽ pollicẽdo
decipiatis, & eos libros, in qbus magna est religio
nis authoritas, falsis capitib' immissis corruptos
esse dicatis. Ratione igitur mihi psuadete, qũo ue-
scentẽ carnes coinqnant, si sine ulla offensione,
sine ulla ifirma opinione, sine ulla libidine sumã-
Mãichæi quur interdi cãt esum carnium. Cap.15 tur? Operępreciũ est totam superstitiosæ hu-
ius abstinentiæ rõnem cognoscere, quæ ita reddi
tur: Qm̃, inqt membrũ dei malorũ substantię cõ-
mixtum est, ut eam refrenaret, atq; à summo furo-
re cõprimeret, sic.n dicitis, de commixta utraque
natura i. boni & mali, mũdus est fabricatus. Pars
aũt illa diuina ex omni parte mũdi quotidie pur
gatur, & in sua regna resumitur: sed hæc per terrã
exhalãs, & ad cœlum tendens, incurrit in stirpes,
qm̃ radicibus terræ affigunt, atq; ita oẽs herbas, &
arbusta oia fœcundat & uegetat. Hinc aialia cibũ
capiunt, quæ si concumbunt, ligant in carne diui
num illud membrum, & à certo suo itinere auer-
sum atq; impeditum, erroribus erumnisq; impli-
cant. Itaq; cibi, qui de frugibus & pomis parantur,
si ad sanctos. i. ad Manichæos ueniant, per eorum
castitatem & orõnẽ & psalmos quicquid in eis est
† al. lucu lentũ & diuinũ. lutulentum †purgatur. i. ex omni parte perficitur,
ut ad regna ppria sine ulla sordiũ difficultate refe
ratur. Hinc est, q mendicanti homini, qui Mani-
chæus non sit, panẽ uel aliqd frugum, uel aquam
ipsam, quæ oibus uilis est, dari prohibetis: ne mẽ-
brũ dei, qp his rebus admixtũ est, suis peccatis sor
didatũ à reditu impediat. Carnes aũt iam de ipsis
C sordibus dicitis esse concretas. Fugit.n. aliqd par-
tis illius diuinę ut phibetis, dũ fruges & poma car
puntur, fugit cũ affligunt, uel terendo, uel molen
do, uel coquẽdo, uel ẽt mordẽdo, atq; mandẽdo.
Fugit ẽt in oibus motibus aialium, uel cũ gestiũt,
uel cũ exercent, uel cũ laborant, uel cũ oino aliqd
operantur. Fugit ẽt in ipsa quiete uestra, dũ in cor-
pore illa quę appellatur, digestio, interiore calore
cõficitur. Atq; ita tot occasionibus diuina fugien
te natura, quiddã sordidissimum remanet, unde
per concubitũ caro formetur. Anima tñ boni ge-
neris, qm̃ quamuis plurimum, nõ tñ totum bonũ,
memoratis illis motibus euolat. Quocirca cũ aĩa
ẽt carnẽ deseruerit, nimias sordes reliquas fieri, &
ideo eorũ q uescuntur carnibus, aiam coinqnari.
Apit portẽtosa manichæorũ mysteria Cap 16 O rerũ naturæ obscuritas, quantũ tegmen est
falsitatis? Quis nõ hęc audiẽs. q rerũ causas nõ di-
dicit, qui nondũ ueritatis quãtulocũq; lumine a-
spersus corporeis imaginib' fallit, eoipso quo hęc
minime apparẽt, & p quędã simulacra rerũ uisibi-
liũ cogitãtur & diserte dici pñt, uera esse arbitret?

D Taliũ aũt hoium magnæ turbæ atq; greges uocã-
tur, quos religiosus timor ab his fallacius potius, q̃
ratio tutos facit. Quamobrẽ ita ego ista conabor
refellere, quantũ me deus adiuuare dignabitur, ut
nõ solũ prudentiũ iudicio, quo simul ac dicta fue
rint improbẽtur, sed ipsi ẽt uulgari intelligentię, q̃
sint falsa & absurda satis elucescat. Primò.n. quæ-
ro, unde doceatis in frumẽtis ac legumine & olei
bus & floribus & pomis inesse istam nescio quam
partẽ dei? Ex ipso coloris nitore inquiũt, & odoris
iucũditate, & saporis suauitate manifestũ est: q̃ dũ
nõ hñt putria, eodẽ bono sese deserta esse signifi-
cãt. Nõ pudet deũ naso & palato inuentũ putare?
Sed hæc omitto. Latine.n. uobis dicã, & ut dici as-
solet, multo est ad uos. Illud potius qualicũq; mẽ-
te intelligendũ est. Si colore apparet in corporib'
boni præsentia, simũ aialium, quod ipsarũ ẽt car-
niũ purgamentũ est, diuersis nitere colorib', alias
candido, plerũq; aureolo, & aliis hmõi, quos in po
mis & floribus uelut testes dei præsentis atq; inhæ
rentis accipitis. Quid tandẽ causæ est, quod rubo
rem in rosa indicẽ abũdãtis boni esse perhibetis,
& eundẽ damnatis in sanguine? Cur in uiola eun- B
dẽ colorẽ amplectimini, quẽ in coloribus in mor
bo ictericorũ, in infantis deniq; simo aspnamini?
Cur nitorẽ atq; fulgorẽ olei, clamare copiã coad-
mixti boni arbitramini, & ad id purgandũ fauces
& uentrẽ paratis: de pingui aũt carne simillimi ful
goris distillãtib' guttis labra cõtingere formida-
tis? Cur de thesauris dei melonẽ putatis aureũ eẽ:
& pnę adipẽ rãcidũ, vł oui mediũ nõ putatis? Cur
uobis cãdor in lactucis p̃dicat deũ, in lacte nõ p̃-
dicat? De colorib'. n. adhuc loquor in qb' ut omit
tã cætera, unius pauonis pennis & plumis, quę cer
te de cõcubitu & carne nascunt, nulla potestis ue-
stita florib' prata conferre. Nã si & odore iuenitur *Ex carnibus animantum unguẽta.*
hoc bonũ, nonnullorum aialium carnibus miri
odoris cõficiuntur unguẽta. Cibi deniq; ipsi q cũ
carnibus meliusculis cocoq solẽt multo iucũdius
olẽt, q̃ si eis caro defuisset. Postremò si suaui' olẽ- *Lutum.*
tia mũdiora iudicatis, quodã luto uesci auidius, q̃
cisterninã aquã bibere debuistis: qa psusa ibri ter
ra siccior, nares miro odore permulcet, meliusq;
olet tale lutũ, q̃ si exciperet pluuia purior. Quód
si saporẽ opus ẽ attestari, ut cognoscam' habitare F
in corpore aliquid dei, magis habitat i dactylis &
melle q̃ in carne porcina, sed magis in carne porci
na, q̃ in faba: magis i fico, q̃ in ficato: ecce cõcedo,
sed & uos cõcedite magis in ficato, q̃ i beta. Quid
q ista rõne cogimini cõfiteri, quasdã stirpes quas
certe oẽs mũdiores uultis q̃ carnẽ, ex ipsa carne ac
cipe deũ, si sapore deus immixtus agnoscit? Nã &
olera sapidiora fiũt cocta cũ carnib': & herbas q-
bus pecora pascũtur gustare nõ possumus, cõuer-
sas aũt i succũ lactis, & colore p̃stãtiores, & sapore
cõmodissimas iudicam'. An bona tria simul ubi
fuerint. i. color bonus, & odor, & sapor: ibi eẽ ma-
iorẽ boni partẽ putatis? Nolite ergo flores tãtope
mirari atq; laudare, quos iudicãdos ante tribunal
palati nõ potestis admittere. Nolite portulacã sal-
tẽ carnib' anteponere, q̃ ab his coctis, & colore, &
sapore, & odore supat. Porcell' assus, hoc. n. cogitis
ut de bono & de malo, nõ scriptorib' & liberariis,
sed cocis & dulciariis ministris uobiscũ poti' disse
ram': Porcell' ergo assus & colore nitid', & odore

G blandus, & sapore iucundus est? habetis pfectum
diuinę substātię inhabitantis indiciū: trino testi-
monio uos inuitat, & purgari uestra sanctitate de-
syderat. Inuadite. Quid cunctamini? qd cōtradice
re paratis? Colore solo lēticulā fimus uincit infan
tis, odore solo assa offella superat mitē ac uiridem
ficū, sapore solo hœdus occisus herbā qua uiuus
pascitur, uincit. Inuenta est ēt caro, cuius causa his
simul tribus testibus adiuuetur. Quid q̄ritis am-
plius? aut qd dicturi estis? Cur uos epulātes imun
dos faciāt pulpamenta, & disputantes hęc portēta
non faciāt. p̄sertim cū solis istius radius, quē uos
certe & carnibus oibus & frugibus anteponitis,
nec oleat, nec sapiat, sed tantūmodo inter cætera
corpora, p̄stantia fulgētissimi coloris emineat: q
nos magnope hortatur, atq; adeo cogit inuitos, ut
inter documenta cōmixti boni, nihil coloris nito
ri p̄feratis? Ad illas ergo reducemini angustias, ut
magis in sanguine, & in iis, quę aialiū carnib⁹ fœ-
†fœtidissima. dissima, † sed nitide colorata in uicis egeruntur, q̄
in oliuę foliis pallentib⁹ partē dei habitare fatea-
mini. Quòd si dicitis, nā ēt hoc dicitis, oliuę folia
H cū incēduntur ignē emittere, in quo p̄sentia lucis
apparet, carnes aūt cū incenduntur nō idem face
reqd de adipe rñdebitis, qui pꝓpe oēs Italas lucer-
Sebum. nas illuminat? Quid de fimo bubulo qui est certe
Bubulus fimus. bouis carde sordidior, quo siccato rustici sic utū
tur ad focū, ut eius igne facilī⁹ nihil sit fumoq; pur
gatius? Quid q̄ si nitor & fulgor maiorē p̄sentiam
diuinæ partis ostēdit, eā uos nō purgatis, nō cōsi-
gnatis, nō liberatis? Si qdē est maxime in florib⁹,
ut omittā sanguinē, & innumerabilia in carne, uel
ex carne simillima, quos certe flores hr̄e in epulis
non potestis: Qui si ēt carnibus uesceremini, squā
mas certe piscīū, & quosdam uermiculos atq; mu-
scas, quę omnia ēt in tenebris luce pꝓpria coruscāt,
pulmentis vr̄is non adderetis. Quid igitur, restat,
nisi ut dicere desinatis hr̄e uos idoneos iudices
oculos, nares, palatū, qbus diuinę partis p̄sentiam
in corporibus approbetis? His aūt remotis, unde
docebitis nō modo maiorē partē dei in stirpib⁹ es
se, q̄ in carnibus, sed omnino esse aliqd eius in stir
pibus? An pulchritudo uos mouet, nō q̄ insuaui-
I tate coloris est, sed quę in partiū congruētia? Vti-
nā hoc esset. Qn̄.n. corporibus animantiū, in quo-
rū forma paribus paria mēbra rñdeant, auderetis
distorta ligna cōferre? Sed si corporaliū sensuum
testimoniis delectamini, qd necesse est iis, qui uim
essentię mente uidere non pñt, quō pꝓbatis per mo
ram tpis & per obtritiones quasdā fugere de cor-
poribus substantiā boni, nisi qa inde discedit de⁹,
ut asseritis, & de loco in locū migrat? Plenū est de
mentię. Verūtamen signa uos ad istā sñiam & in-
dicia, quantū existimare possum, nulla duxerunt.
Multa.n carpta de arboribus uel euulsa de terra,
antequā ad cibū uestrū ueniant interpositione ali
qua tpis meliora redduntur: ut porri & intiba, la-
ctucę, uuę, mala, ficus, & q̄dam pira: & multa præ-
terea, quę & colorantur melius, dum nō statim ut
decerpta fuerint assumunt, & corpore capiūtur sa
lubrius, & sapiūt in ore cōditius: Quę tāta cōmo-
ditas & suauitas inesse his reb⁹ minime deberet, si
scdm uestram sñiam, tāto desertiora bono fierēt,
quāto diuturnius reponūtur, postq̄ à terra quasi
à matre separata sunt. Caro ipsa pꝓdie occisoru ani

malium pꝓfecto est iucūdior atq; cōmodior: Non K
aūt ita eē oportebat, si ut asseritis, plus hr̄et boni,
eo die recens animāte interempto, q̄ postridie cū
diuinę substātię maior fuga facta esset. Vinū uero
uetustate purius meliusq; fieri qs ignoret? Nec ad
puertēdos sensus redolentius ut putatis, sed ad ue
getandū corpus utilius: tm̄ assit modus: quem in
omni re dñari decet. Nam musto recentiore puer Mira de musto.
sitas sensuū citius solet accidere: ita ut si aliqñ in
lacu remanserit, aliquantulumq; ferbuerit, intuen
tes desup pcusso cerebro p̄cipites agat, & nisi ali-
quo modo subueniatur, extinguat. Iam qd ad ua-
letudinē attinet, inflari eo corpora pnicioseq; di-
stendi qs abnuat? Nū ideo tāta incōmoda insunt,
qa plus habet boni: ppea ista in uini uetustate nō
sunt, qa diuinæ substantiæ pars magna discessit?
Absurdū est dicere, uobis pręsertim qui p̄sentiam
partis dei, oculis, naribus, palato, cum hi sensus be
ne afficiūtur, iudicatis. Iam uero quę tāta puersi-
tas est: uinū putare fel principū tenebrarū, & uuis
comedendis non parcere? Magisne merit illud fel
cū in cupa, q̄ cū in acinis fuerit? Quòd si bono di-
scedente quasi meracius remanet malū, & id tpis L
mora cōtigit, non oportebat easdē uuas suspēsas
atq; seruaras fieri mitiores, dulciores, salubrioress
neq; ipsum uinū, qd supra dictū est, amissa luce li-
quidius atq; luculentius, & salutifera substātia di-
scedente salubrius. Quid dicā de lignis & frondi-
bus, quæ tpe arescunt, nec ex eo à uobis dici pñt
deteriora fieri? Id.n amittūt, quo fumus gignitur,
id aūt retinent unde lucida flāma consurgit, & ea
claritate quā multū diligitis, purius bonū in ari-
dioribus, q̄ in uiridiorib⁹ esse testatur. Ex quo fit,
ut aut negetis dei partē in luce pura, q̄ in fumosa
esse maiorē, & ita omnia documenta uestra turbe
tis: aut fateamini fieri posse, ut de stirpibus ampu
tatis uel euulsis, si diuturniore tpe reponantur, co
piosi⁹ fugiat mali natura, q̄ boni. Quo cōcesso, te-
nebimus de frugibus carptis maius malum posse
abire, atq; ita in carnibus maius bonū posse rema
nere. Et hoc qdem de tpe dictū sit. Nā si cōmotio
ne & subactione & attritione hau rerū, fugę occa-
sionē inuenit diuina illa natura, multa uos sil̄r re
darguūt, quę fiūt mouēdo meliora. Hordei qdam M
succo uinū imitātur, qd mouēdo fit optimū. Sanè
qd minime p̄tereundū est, hoc genus potus citissi
me inebriat, nec tñ unq̄ succū hordei, fel principū
esse dixeritis. Farina parciore aqua perite cōtrahit
paulo durius, ut subiugēdo fiat melior, & quo di-
ci puersius nihil pōt, luce fugiēte cādidior. Pastil-
lari⁹ mella diu subigit, ut ad illū cādorē pueniāt,
& minus noxiā mitioremq; dulcedinē. Hoc quō eue
niat bono discedēte, differite. Quòd si nō uisu &
odoratu & gustu, sed auditu ēt delectato p̄sentiā
dei placet pꝓbare, caro citharis neruos, tibiis ossa
largit, q̄ siccata & attrita & torta sonora reddunt.
Ita dulcedo Musica, quā de diuinis regnis uenisse
cōtenditis, nobis mortuaꝝ carnū sordib⁹ exhibe
tur, & tpe arefactis, & attritione tenuatis, & tortio-
ne distētis: qbus afflictionib⁹ ēt de rebus uiuenti-
bus diuinā substantiā fugere p̄dicatis, qd ēt deco
ctione earū accidere dicitis. Quur ergo elixati car
dui minime obsunt ualetudini? Verū ab eis dū ita
coquunt, deū, an dei partem †discedere existiman †aliàs, an pestē.
dū est? Quid cætera p̄sequar, quæ omnia dici, nec

A facile eſt, nec neceſſariū? Cui .n. nō occurrit q̃ mul-
ta cocta ſuauiora & ſalubriora ſint? Quod non de-
berēt, ſi ut opinamini, huiuſcemodi cōmotionib⁹
deſerunt bono. Nihil uos ꝑrſus inuenire arbitror,
unde iſtis corporeis ſenſibus approbetis, ideo car-
nes immundas eſſe, atq; aias inquinare ueſcētiū, ꝙ
carptæ fruges poſt multas cōmotiones uertātur in
carnem, pręſertim cū & uetuſtatē corruptionemq́
aceti, putetis uino eſſe mundiorē, & carœnū quod
bibitis, nihil aliud q̃ coctū uinum eſſe uideamus,
quod uino deberet eſſe ſordidius, ſi motibus & co
ctionibus [de rebus] corporeis mēbra diuina diſce
dunt. Si aūt nō ita eſt, nō eſt cur arbitremini fruges
cū carpunt, reponunt, tractant, coquunt, digerunt,
fugiēte bono deſeri, & ꝓpterea ſordidiſſimā crean-
dis corporibus præbere materiā. Quòd ſi nō colo
re & forma, & odore & ſapore ducimini, ut bonum
his rebus ineſſe iudicetis, qd aliud poteſtis afferre?
An argumēto uobis eſt firmitas quædā atq; ualen-
tia, quæ iſtis rebus detrahi uidet, dum à terra ſepa-
rant atq; tractātur? Sed ſi hoc uos moueret: quanq̃
falſum id eſſe cito aiaduerti poteſt. ꝓpter nōnullo-
B rum auctam poſtq̃ terrę detracta ſunt firmitatē, ut
iam de uino cōmemoratū eſt, qđ fit robuſtius ue-
tuſtate: tñ ſi hæc firmitas uos moueret, ut dixi, in
nullo magis cibo q̃ in carnibus, copioſiorem par-
tem dei probaretis eſſe. Non .n. Athletæ, qbus illud
robur & ualētia maxime neceſſaria eſt, olere ac po
mis, & nō carne ueſcerentur? An qa carnes aluntur
arboribus, arbores aūt carnibus nō aluntur, idcir-
co arbitramini illarū, q̃ noſtra corpora eſſe melio-
ra? Non cōſyderatis rem tam in prōptu ſitam, arbu
ſta lætiora & fœcundiora, ſegeteſq́ pinguiores ali-
mento ſtercorū fieri, cū uos in accuſatione carnis
nihil grauius uobis dicere uideamini, q̃ cū dicitis
eſſe ſtercorū domū. Hinc ergo ea aluntur, quæ uo-
bis munda ſunt, quod in ea re, quæ uobis imunda
eſt, multo eſſe imundius prędicatis. Quòd ſi carnē
ob hoc aſpernamini, ꝙ poſt concubitū naſcit, uer-
mium uos caro delectet, q in pomis, lignis, in terra
ipſa deniq; ſine ullo concubitu tam multi magniq́
naſcūtur. Sed neſcio quæ iſta ſimulatio eſt. Nam ſi
uobis ꝓpterea diſpliceret caro, ꝙ patris atq; matris
cōmixtione formatur, nō illos principes tenebra-
C rum de fructibus arborū ſuarū natos fuiſſe dicere
tis, quos certe amplius aſpernamini q̃ carnes quas
guſtare nō uultis. Nam ꝙ opinamini oēs quidē ani
mas animaliū de parētum cibis uenire, à qbus car-
ceribus uos liberare gloriamini diuinā ſubſtantiā,
quę in ueſtris tenetur alimentis, nimiū contra uos
& ad carnes edēdas uos inſtātiſſime impellit. Cur
enim animas, quas illigaturi ſunt corpori, qui car-
nibus epulantur, nō præoccupando & ueſcēdo li-
beratis? Sed, inqt, nō de carnib⁹ aliqd ab eis bonæ
partis illigatur, ſed de frugib⁹ quas cū carnibus ſu-
munt. Quid ergo de animis leonū, quorū cibus ſo
la caro eſt, reſpōdendū uidet? Bibunt, inqt, & ideo
aia illa de aqua tracta, carniq́ implicata eſt. Quid
de innumerabilibus auibus? Quid de ipſis aquilis
dici pōt, quæ nō niſi carne paſcunt, nec ullo potu
indigēt? Certe hic deficitur, & qd reſponderi poſſit
nō inuenit. Si .n. anima de cibis uenit, & ſunt aialia
fœtum gignētia, quorū & nullus potus, & cibus ſo
la ſit caro, eſt in carne aia, cui purgandæ more ue-
ſtro ſubuenire deberetis ueſcendo carne. Niſi forte
porcū, ꝙ & frugibus alitur, & aquā bibit, animam D
lucis habere arbitramini: aquilæ uero, cui ſol ma-
xime cōgruit, tenebrarū aiam, qa ſola carne uiuit,
ineſſe defenditis. O rerū anguſtias, ò incredibiles
abſurditates, in quas ꝑfecto nō incidiſſetis, ſi à ua
niſſimis fabulis alieni, hoc ad continentiā ciborū
ſequeremini quod ueritas ꝓbat: ut concupiſcentię
coercendæ gratia, nō uitandæ immunditię, q̃ nul
la eſt, delitioſas eſcas reſpuendas iudicaretis. Nā ſi
qs ēt rerū naturā utriuſq́ animæ & corporis minus
intuens, uobis concedat aiam coinquinari de ob-
ſonio, multo magis eam tñ immundā fieri cupidi-
tate cōceditis. Quæ ergo ratio eſt, uel potius amen
tia, de numero electorū hoiem pellere, qui forte car
nē ualetudinis cauſa nulla cupiditate guſtauerit?
Si aūt piperata tubera uoraciter edere cōcupierit,
immodeſtiæ tantū fore poſſitis reprehendere, nō
aūt ut corruptorē dānare ſignaculi. Ita fit ut in ele
ctis ueſtris eſſe nō poſſit, q proditus fuerit, nō con
cupiſcendo, ſed edendo partē aliquā cœnaſſe gal-
linæ: eſſe aūt in ijs poſſit, q uehemēter cumiphas,
& alia placēta carne carētia deſyderaſſe ſe ipſe pro
diderit. Tenetis ergo eū, quem cupiditas ſordibus E
mergit, quē uero ipſe cibus, ut arbitramini, macu-
lat, nō tenetis: cū ingnationē de cōcupiſcentia, q̃
de obſonio lōge maiorē fieri fateamini: plectentes
tñ eū, q conditis ſuauiſſime frugibus imminet in-
hians, ſeſeq́ non tenet: excludentes eū q quaſlibet
epulas hoim cōprimendæ famis cauſa ſine ulla cu
piditate paratus ſumere, & paratus amittere indif-
ferenter capit. En miri mores, en egregia diſciplina
en memorabilis tempantia. Iam ꝙ ea quæ uobis
quaſi purganda offerunt ad epulas, nephas putatis
ſi qs alius præter electos ad cibādū tetigerit, quan
tæ turpitudinis & aliquando ſceleris plenū eſt? Si-
quidē ſæpe tam multa dantur, ut conſumi facile à
paucis nō poſſint. Et qm̄ ſacrilegium putatur, uel
alijs dare quod redundat, uel certe abijcere, in ma
gnas cōtrudimini cruditates, totū quod datū eſt,
quaſi purgare cupientes. Iā uero diſtenti, & propè
crepantes, eos q ſub ueſtra diſciplina ſunt pueros,
ad deuoranda reliqua crudeli dñatione compelli
tis: ita ut cuidā ſit Romæ obiectū, ꝙ miſeros par-
uulos cogēdo ad ueſcendū tali ſupſtitione neca-
uerit. Quod nō crederē, niſi ſcirē quantū nephas F
eē arbitremini, uel alijs hæc dare, q electi nō ſunt,
uel certe proijciendа curare. Vnde illa ueſcendi ne
ceſſitas reſtat, quę ad turpiſſimā crudelitatē penè
quotidie, aliquādo tñ pōt & uſq; ad homicidium
ꝑuenire. Quę cū ita ſint, etiā panē mendicanti da-
re ꝓhibetis: cēſetis tamē ꝓpter miſericordiam, uel
potius ꝓpter inuidiā nūmos dari. Quid hic prius
arguā, crudelitatē an uecordiā? Quid enim ſi eo lo
co res agatur, ubi uenalis cibus inueniri non pōt?
Hō egens ille fame moriturus eſt, dū tu uir ſapiēs
& benignus magis cucumerem, quàm homiem mi
ſeraris. Hæc eſt profecto, qd enim dicā congruen-
tius & plani⁹, falſa miſericordia & uera crudelitas.
Nunc uecordiā uideamus. Quid enim ſi nummis
illis, quos dederis ſibi panē emat? Nōne hoc in illo
pars illa ueſtra diuina, q hāc ſumit à uenditore, paſ
ſura eſt, qd paſſura erat ſi te dante ſumpſiſſet? In-
uolutus igit ſordibus peccator ille mēdicus partem
dei *reuolare cupientē, tuis nummis ad tantū ſce *alias, re
lus adiutus: & tamen uos hoies prudentiſſimi in- leuari.

G teresse arbitramini, si homicidiũ facturo nõ detis hoiem quẽ occidat, sed scientes pecuniã unde occidendũ cõparet, detis. Quid ad hãc insaniã addi põt? Ita. n. fit ut aut homo moriatur, si uenalẽ non inuenerit cibũ, aut eis ipse si inuenerit: quorũ alterũ est uerũ homicidiũ, alterũ uestrum, uobis tñ ita tribuendũ, tanquã utrũq; sit uestrũ. Nã q; auditores uestros nõ ꝓhibetis carnibus uesci, sed occidere aĩalia prohibetis, qd stultius & peruersius fieri põt? Nã si talis nõ contaminat cibus, uos quoq; sumite: Si contaminat, quę tandem dementia est maius nefas putare, aĩam porcinã de corpore soluere, q̃ humanã porcino corpore maculare? Sed iam ad manuũ signaculũ cõsyderandũ tractandumq; ueniamus. Ac primũ qdẽ, q; ab aĩaliũ nece, & ab stirpiũ laceratione uos tẽperatis, supstitiosissimũ Xp̃s ostendit: q nullã nobis cũ beluis & arboribus societatẽ iuris esse iudicans, & in gregem porcorum dæmones misit, & arborẽ in qua fructum non inuenerat, maledicto aridã fecit. Nihil certe porci, nihil arbor illa peccauerat. Neq; n. usque eo dementes sumus ut arbitremur sua sponte

Salsissime ridet ineptias Manichæorum.

Cap 17

Matth. 8

Matt. 21

H arborẽ uel fructiferã esse, uel sterilẽ. Neq; illud hic uobis dicendũ est, his factis dñm nr̃um alia quædam significare noluisse. Quis n. nesciat? Sed certe filio dei non per homicidiũ signum dãdum fuit, si arborem necare, ut uos dicitis, homicidium est, aut necare animalia, Nã & de hominibus cũ quibus utiq; sumus iuris societate coniuncti, signa quędam dedit: sed sanãdo hoies, nõ necando. Quod & de beluis & de arboribus faceret, si eadẽ nos cũ illis societate, quam uos opinamini, cõiunctos esse iudicaret. Quo loco mihi authoritas interponẽda uisa est, propterea qa de pecorũ aĩa, & de quadam uita qua dicuntur arbores uiuere, nõ potest uobiscum subtiliter disputari. Sed qm̃ priuilegio quodã uos tuemini, ut de scripturis opprimi nequeatis, dicendo eas esse falsatas: quanquã ea quæ cõmemoraui de arbore & de grege porcorum nũquam à corruptoribus immissa esse dixitis: tñ si cõsyderãtes quantũ uobis aduersentur, hoc idẽ ẽt de his aliquando dicere uelitis, teneam propositum meum, ut à uobis magnis oĩno pollicitatoribus rationis atq; ueritatis quærã primũ qd obsit arbori, non dico si pomũ inde foliũue decerpas, qđ quidẽ apud uos si qs non imprudẽtia sed

I sciens fecerit, signaculi corruptor sine ulla dubitatione dãnabitur, sed oĩno si eam radicitus eruas. Aĩa nanq; illa quã rõnalem inesse arboribus arbitramini, arbore excisa uinculo soluit, nos. n. hoc dicitis, & eo qdem uinculo in quo magna miseria nulla utilitate tenebatur. Nã & reuolutione hois in arborẽ, notũ est uos. i. authorem ipsum ṽrum pro ingẽti pœna, non tñ pro summa solere imitari: & num põt in arbore aĩa fieri ut in hoie sapientior? Non necandi hominis quippe certissima ratio est, ne aut eũ neces cuius sapientia & uirtus aliis plurimũ prodest, aut eum qui forte poterat ad sapiẽtiã peruenire, siue extrinsecus ab aliquo admonitus, siue interioribus cogitationibus diuinitus illustratus. Aĩam aũt hois quãto sapientior corpore excesserit, tãto utilius excedere ueritas docet, & rõne subtilissima, & authoritate latissime peruagata. Quamobrẽ qui arborem deiicit, aĩam nihil in sapientia proficientem de illo corpore liberat. Itaq; uos hoies sancti, uos inquam potissimum excidere arbores deberetis, & earũ animas ab illo uinculo exutas, orõnib^9^ & psalmis ad meliora pducere. An de his animis hoc fieri põt, non quas mẽte adiuueritis, sed quas uẽtre receperitis? Quãuis idipsum aĩas arborũ quãdiu sunt in arboribus, ad sapientiã non ꝓficere, summæ angustiæ quantũ arbitror uos cõpellunt fateri, cũ à uobis qritur, cur & arborib^9^ nõ mittatur pceptor Apl̃s, aut cur ille qui hoibus mittitur, non & arboribus prædicet ueritatẽ. Hic cogimini rñdere, illas animas pcipere in talibus corporibus præcepta diuina nõ posse. Sed uehemẽtius ab alio latere urgemini, q̃ñqdem illas perhibetis, & audire uoces nr̃as, & uerba intelligere, & corpora motusq; corporũ intueri, cogitationes denique ipsas pspicere. Quæ si uera sũt, cur nihil põt à Iesu Apl̃o discere, uel cur etiam multo facilius non põt, q̃ nos interiora etiã mentis aspiciãt? Ita n magister ille, qui nos loquẽdo uix docet, ut dicitis, cogitando eas posset erudire, q̃ æ snias eius ante sermonẽ in anima cernerent. Si uero hæc falsa sunt, uidete tandẽ in quo errore iaceatis. Iam q; poma ipsi non decerpitis, herbamq; non uellitis, sed tñ ab auditoribus uestris decerpi & euelli atque afferri uobis iubetis, nõ ut lis, qui afferũt tm̃, sed ut iis ẽt quę afferuntur, prodesse possitis, qs beoe cõsyderans ullo modo tolerauerit? Primo qa nihil interest, utrum ipse scelus admittas, an pp te ab alio admitti uelis. Nolle te dicis. Qũo ergo subuenitur illi diuinæ parti, quæ in lactucis & in porris iacet, si nemo hæc euellat, & ad sanctos purgãda deferat? Deinde tuipse transiens per eũ agrũ, in quo tibi iure amicitiæ decerpendi qdlibet ptãs datur, si fico uideris coruũ imminentẽ, qd facies? Nõne ex opinione tua ficus ipsa tacũ loq, & deprecari miserabilr uidetur, ut eam ipse decerpas, & sancto uẽtre purificandã resuscitãdãq; sepelias, porius, q̃ coru^9^ ille deuoratã funesto corpori misceat, atq; in alias formas illigandã cruciandãq; trãsmittat? Quid te crudelius, si uerũ est? Quid ineptius, si falsum est? Quid magis contrariũ disciplinę ṽrę, si signaculũ solueris? Quid te inimicius dei mẽbro, si custodieris? Sed hoc ex ṽra opinione falsa & nugatoria: nã certa & manifesta crudelitas in uobis eẽ cõuincitur, ex eodẽ ipso errore manãs. Si qs. n. per morbũ corpore dissoluto, fessus ab itinere, ac peste semianimis in uia iaceat, nihil ualens amplius, q̃ utcunq; uerba ꝓferre, cui prosit ad stringendũ corpus pirũ dari, teq; trãseuntẽ ut subuenias oret, atq; obsecret ut de arbore ꝓxima, ad qua nullo humano, nullo deniq; uero iure ꝓhiberis, pomũ afferas homini, post paululũ nisi feceris morituro: tu uir xp̃ian^9^ & scũs trãsibis potius, & hoiem sic affectũ pcantemq; deseres, ne arbor ploret dũ fruct^9^ demitur, & tu signaculi dissolutor ad pœnas Manichęis destineris. O mores & innocentiã singularẽ. Sed iam de nece aĩalium requiram qd mouet, & multa qdem hmõi ẽt in hoc genere dici põt. Nam qd oberit aĩali † q lupũ iterficerit: cũ & lupus ille quãdiu uiuit, lupus futurus sit, nec ulli obtẽperet pdicatori, ut aliquantũ ab ouiũ sanguine tẽperet: & ex illo uinculo corporis, aĩa scdm uos rõnalis, interfecta belua liberetur? Et ab hac qdẽ cęde auditores ẽt uestros ꝓhibetis. Maior. n. uidetur, quãm in arboribus Hic uestros

K

Arbores sapiunt.

L

† aliàs, oberit animæ lupi.

A ſenſus corporeos uidelicet nõ multum ꝓbo Vide-
mus eni & uocibus ſentimus, cũ dolore mori ani-
mantia, quod qdẽ homo contẽnit in beſtia, cum
qua ſcilicet rationalẽ aiam non habente, nulla le-
gis ſocietate copulatur. Sed eoſdẽ ueſtros ſenſus in
intuendis arboribus quæro, & uos cæcos prorſus
inuenio. Vt.n. omittã, ꝙ nullis motibus in ligno
ſenſus doloris apparet, quid manifeſtius, q̃ tunc ſe
optime habere arborẽ, cũ uiget, cũ frondet, cũ flo
ribus læta, fructibus opulẽta eſt? At hoc ei plerũq;
ac maxime putatiõe præſtatur. Quòd ſi ferrum ſic
ſentiret, uti uultis, cõtabeſceret potius tot tantiſq;
affecta uulneribus, q̃ ex illis pullulãs locis, tã certa
exultatiõe reuireſceret. Verũtamẽ cur maius nefas
putatis aialia, q̃ ſtirpes cædere, cũ illæ uobis purio
rẽ aiam carnes habere uideantur? Fit, inquit, com-
penſatio quædã, cũ eorũ quę de agris auferuntur
pars aliqua datur electis ſanctiſq; purganda. Iã ſu-
perius iſta fruſtrata ſunt, ſatiſq; demonſtratũ eſt,
quantũ exiſtimo, nulla ratione dici plus eſſe in fru
gibus partis illius bonæ, q̃ in carnibus. Sed ſi uen-
B dendis carnibus uictũ quiſq; ſuſtentet, atq; omne
talis negocij lucrũ in emendis electorum ueſtrorũ
cibis cõſumat, pluresq; iſte afferat ſctis eſcas, quàm
agricola & ruſticus, nõne eadẽ compẽſatione ſibi
aiantia licere perimere clamitabit? Eſt, inquit, alia
quędã ſecretiſſima ratio. Nõ eni deeſt homini cal-
lido, aduerſus indoctos in naturę obſcuritate pfu
giũ. Cœleſtes enim ait principes, q de gẽte tenebra
rũ capti atq; uincti, à cõditore mundi in illis ordi-
nati ſunt locis, ſua qſq; poſſidet in terra animalia,
de ſuo ſcilicet gñe ac ſtirpe uenientia: q perẽptores
eoꝝ reos tenẽt, nec de hoc mundo exire pmittũt,
pœniſq; illos qbus poſſunt & cruciatibus atterũt.
Quis impitoꝝ hæc nõ formidet? & q in tanta ob-
ſcuritate nihil uidet, hoc ita ut dicitur eſſe non ar-
bitretur? Sed ego inſtitutũ nõ relinquam meũ, cui
deus aderit, ut aptiſſima ueritate obſcura menda-
cia refellant. Quæro enim, ſi animalia quę in terris
ſunt, & in aqs de illo gñe principũ p ſucceſſionem
prolis & opatiõnẽ cõcubitus ueniunt, cũ ad illos
abortiuos fœtus reuocatur origo naſcentiũ: quæ-
ro, inquã, ſi ita eſt, utrũ apes & ranas, & alia multa
C quæ ſine concubitu gignuntur, nõ ſit nefas occi-
dere? Nefas eẽ dicitis. Nõ ergo pp cognationẽ prin
cipũ neſcio quorũ, ab animantiũ nece auditores
ueſtros ꝓhibetis. Aut ſi gñalẽ cognationẽ omniũ
eſſe corpoꝝ dicitis, arbores quoq; ad eandẽ princi
pũ offenſionẽ ꝓculdubio ptinebunt, qbus parce-
re nõ eſt mandatũ auditoribus. Reditur ergo ad
illud inualidũ, ea quæ in ſtirpibus auditores læ-
dunt, expiari p fructus, quos ad eccleſiã ueſtrã fe-
runt. Dictũ eſt enim hoc modo, eos q in macello
laniant aialia carneſq; uenditãt, ſi ueſtri auditores
ſint, ſuaq; lucra cõparatis frugibus uobis cõferãt,
cædẽ illã quotidianã ſibi licere cõtẽnere, & qcqd
in ea peccati eſt, ueſtris epulis aboleri. Quòd ſi di-
catis, quẽadmodũ de pomis & de oleribus confe-
rendũ fuiſſe, ut illa interfectione uenia mereretur:
quod qa fieri nõ poteſt, electi enim non edunt car
nẽ, temperandũ eſſe auditoribus à nece animaliũ:
qd reſpõdebitis de ſpinis herbiſq; inutilibus, quas
euellendo in agris purgandis agricolæ necant, nec
ex his uobis poſſunt cibos aliquos exhibere? Quo
modo ad ueniã pertinebit tanta uaſtatio, uñ nulla
eſt eſca ſanctoꝝ? An forte qcqd peccatũ fuerit, ut D
fruges & poma proficiant, & de ipſis frugibus &
pomis aliqd comedẽdo diſſoluitis? Quid ſi ergo
agros locuſtæ, aut mures aut ſorices uaſtẽt, quod
ſępe accidere manifeſtũ eſt, impune ab agricola ue
ſtro auditore necabunt, qa ideo peccat ut fructus
ꝓficiant? Hic certe coarctamini. Aut enim concedi
tis auditoribus interfectionẽ aialiũ, quã ueſter au-
thor concedere noluit, aut eos ab agricultura etiã
ꝓhibebitis, quã ille cõceſſit. Quãquã ſæpe etiã di-
cere audeatis, fœneratorẽ innocentiorẽ eſſe, q̃ ru-
ſticũ, uſqueadeo melonibus, q̃ hoibus eſtis ami-
ciores. Siqdẽ illi ne lædantur, melius iudicatis ho-
minẽ fœnore trucidari. Hæccine eſt appetenda &
prędicanda iuſtitia, an potius execranda & dam-
nanda fallacia? Hæccine eſt miſericordia memora
bilis, an execrãda potius immanitas? Quid ꝙ à ne
ce aialiũ nec uoſipſi in pediculis & pulicibus & ci-
micibus temperatis? Magnamq; huius rei defenſio
nẽ putatis, ꝙ has eẽ ſordes noſtroꝝ corporũ dici-
tis. Qd primo apte falſum de pulice & cimice dicit.
Cui.n. nõ manifeſtũ eſt, hæc aialia [quæ ſine cõcu E
bitu,] nõ de noſtro corpe exiſtere? Deinde ſi cõcu-
bitũ uehementius execramini, quod nimiũ uideri
uultis, cur nõ uobis mundiora uident aialia, quæ
ſine cõcubitu de noſtra carne naſcunt? quanquã
[enim] poſtea coeundo pariant, [nõ tñ nobis co- 1. Retra. Cap. 7.
euntibus de noſtro corpore primo naſcunt.] Iam
uero ſi quæcunq; de uiuẽtibus gignunt corpibus,
ſordidiſſima ſunt putãda, multo magis quęcunq;
de mortuis. Impunius ergo occiditur uel ſorex uel
anguis uel ſcorpio, quos de humanis cadauerib⁹
naſci à uobis potiſſimũ ſolem⁹ audire. Sed obſcu-
ra omitto & incerta. De apibus certe fama eſt cele
brior, ꝙ de boũ cadauerib⁹ oriant. Ergo occidunt Scarabeus ex fimo.
impune. At ſi hoc quoq; dubiũ eſt, nemo ferè de ſca-
rabeis dubitat, qn de fimo in pilã rotũdato ab his
atq; obruto exiſtãt. Hęc igit aialia, & alia q̃ ꝓſeq lõ
gũ eſt, ſordidiora certe debetis opinari, q̃ pedicu-
los uños: & tñ illa occidere nefas uobis uidet, his
aũt parcere ſtultũ: niſi forte ꝙ ſunt hęc aialia par-
ua cõtẽnitis. Sanè ſi ita eſt, ut aial quo breuius eſt,
eo contẽptius eẽ debeat, neceſſe eſt, camelũ homi F
ni pręferatis. Huc accedit illa gradatio, quę cũ uos
audirem, nos ſæpe turbauit. Nulla.n. cauſa eſt, cur
ꝓpter paruũ corpis modulũ, pulex necandus ſit,
non etiam muſca quę in faba gignit. Et ſi hæc, cur [illegible]
nõ etiã iſta paulo amplior, cui⁹ certe fœtus minor
eſt, q̃ illa. Hoc etiã ſequit, ut apis quoq; ſine culpa
perimant, cuius pullus uix huic muſcæ coæquat.
Inde ad locuſtę pullũ & locuſtã, inde ad pullũ mu
ris & murẽ. Et ne lõgũ faciã, nõne uidetis his gra-
dibus ad elephãtẽ perueniri, ut oino recuſare non
poſſit ingentẽ illã beluã ſine culpa ſe occidere, qſ-
quis propter paruulũ corpus interfectionẽ pulicis
peccatũ eſſe non putat? Sed iam etiã de huiuſmodi
nugis ſatis dictũ arbitror. Reſtat ſignaculum ſi- De ſignaculo ſinus & nefandis myſteriis 64.18.
nus, in quo multũ incerta eſt caſtitas ueſtra. Non
enim concubitũ, ſed ut longe ante ab Apoſtolo di
ctũ eſt, uere nuptias prohibetis, quæ talis opis una
eſt honeſta defenſio. Hic non dubito uos eſſe cla-
maturos inuidiamq; facturos, caſtitatẽ perfectam
uos uehementer commendare atq; laudare, non
tamen nuptias prohibere: quandoquidẽ audito-
res uñi, quorũ apud uos ſecũdus eſt gradus, ducere

G atq; habere nõ ꝓhibentur uxores. Quæ cũ magna
uoce & magna indignatione dixeritis, ego uos le-
nius interrogabo ad hunc modũ, Nõne uos estis q
filios gignere, eo ꝙ aiæ ligent in carne, grauius pu-
tatis esse pctm̃ q̃ ipsum concubitũ? Nõne uos estis
q nos solebatis monere, ut quantũ fieri posset, ob-
seruaremus tẽpus, quo ad cõceptũ mulier post ge-
nitalium uiscerũ purgationẽ apta esset, eoq; tẽpore
à cõcubitu tẽperaremus, ne carni anima implica-
retur? Ex quo illud seqtur, ut nõ liberoꝝ procrean
dorũ causa, sed satiandę libidinis habere coniugẽ
censeatis. Nuptiæ aũt ut ipse nuptiales tabulæ cla-
mant, liberoꝝ procreandorũ causa marem fœmi-
namq; cõiungunt. Quisqs ergo ꝓcreare liberos, q̃
concũbere grauius dicit esse pctm̃, ꝓhibet utiq; nu
ptias: & nõ iam uxorẽ, sed meretricẽ fœminã facit,
quæ donatis sibi certis rebus, uiro ad explendam
eius libidinẽ iungitur. Si enim uxor est, matrimo-
niũ est. Non autẽ matrimonium est, ubi datur opa
ne sit mater: Non igitur uxor. Quocirca nuptias
ꝓhibetis, nec ab hoc crimine, quod olim à spiritu
H sancto de uobis prædictũ est, ulla uos ratione de-
1. Tim. 4. fenditis. Iam uero cũ uehementer satagitis, ne per
concubitũ anima ligetur in carne, & uehementer
asseritis, p sanctorũ cibũ aiam de seminibus libera
ri, nõne cõfirmatis, ò miseri, quod de uobis hoies
suspicant? Cur enim cũ de tritico & faba & de len-
ticula alijsq; seminib⁹ uescimini, liberare uos uelle
aiam creditis, de aialiũ seminibus nõ credat? Non
enim ut ipsam carnem mortui animantis immun-
dam eẽ dicitis, ꝙ animã nõ habet, hoc ita potestis
& de aiantis semine dicere, in quo aiam quæ appa
rebit in prole, colligatã esse cẽsetis, & in quo ipsius
Manichæi aiam implicatã fuisse fatemini. Et qa nõ
pñt ab auditoribus uestris purganda uobis talia
semina afferri, qs nõ suspicet secretã de uobisipsis
inter uos fieri talẽ purgationẽ, & ideo illis ne uos
deserant occultari? Quæ si nõ facitis, quod utinã
ita sit, uidetis tñ quantæ suspitioni uestra supersti-
tio pateat, & q̃ nõ sit hoibus succensendum id opi
nantibus, qđ de uestra professione colligitur, cum
uos aias p escam & potũ, de corporibus & sensib⁹
liberare prædicatis. Nolo hic diutius immorari, &
uidetis quantus sit inuectionis locus. Sed qa & res
I talis est, ut eã potius reformidet q̃ insectet oratio,
& propositũ illud meũ p totũ sermonẽ animad-
uerti potest, quo statui nihil exaggerare, sed nudis
quodãmodo rebus & rationibus agere, trãseamus
ad aliud. Iam enim satis apparet, qualia sint tria
Flagitia uestra signacula: hi sunt uestri mores, hic finis ad-
mã. ri eo mirabiliũ præceptorũ, ubi nihil certũ, nihil con-
rũ. ca 19. stans, nihil rationabile, nihil inculpabile: sed oia
dubia, immò uero sine dubitatiõe falsissima, oia
repugnãtia, abominabilia, absurda. Deniq; tã mul
ta & tam grauia pctã in his moribus deprehendun
tur, ut si qs accusare uelit oia hõ alicuius faculta-
tis, singula, ut minimũ, singulis uoluminibus pos-
sit. Hæc igitur si custodiretis, uestramq; impleretis
ꝓfessionẽ, nihil uobis esset ineptius, nihil stultius,
nihil imperitius. Cũ autẽ laudatis & docetis ista,
nec facitis, qđ uobis fallacius, qđ insidiosius, quid
3. Confes malitiosius dici aut inueniri pot? Nouẽ annos to-
sio ca. 11. tos magna cura & diligentia uos audiui, nullus mi
& 5. lib. hi electoꝝ innotescere potuit, q scd̃m hęc præce-
cap. 6. pta nõ aut deprehensus in pctõ, aut certe suspitio-

ni subditus fuerit. Multi in uino & carnibus, multi K
lauantes in balneis inuenti sunt. Sed hęc audieba-
mus. Nonnuli alienas fœminas seduxisse approba
ti sunt, ita ut hinc planè dubitare nõ possum. Sed
sit & hæc magis fama q̃ uerũ. Vidi ipse nõ solus, sed
cũ ijs, q partim iam illa supstitiõe liberati sunt, par
tim adhuc opto ut liberent. Vidimus ergo in qua-
driuio Carthaginis in platea celeberrima, nõ unũ
sed plures q̃ tres electos simul post trãseũtes nescio
quas fœminas tã petulanti gestu adhinnire, ut om
niũ triuialiũ impudicitiã impudentiamq; superẽt.
Quod de magna uenire cõsuetudine, atq; illos in-
ter se ita uiuere satis eminebat: quandoquidẽ nul-
lus socij præsentiã ueritus, oẽs, aut certe penè om-
nes eadem teneri peste indicabat. Nõ .n. erãt hi ex
una domo: sed diuerse prorsus habitantes, ex eo lo
co ubi cõuẽtus oim factus erat, pariter forte descẽ
derãt. Nos aũt grauiter cõmoti, grauiter etiã questi
sumus. Quis tandẽ hoc uindicandũ, nõ dicã sepa-
ratione ab ecclesia, sed ꝓ magnitudine flagitij ue-
hementius saltẽ obiurgatiõibus arbitratus est? Et
hęc erat ois excusatio impunitatis illoꝝ, ꝙ eo tem L
pore, quo cõuenticula eoꝝ lege publica prohibe-
rent, ne qđ lęsi ꝓderent metuebatur. Vbi est ergo, Ioan. 16.
ꝙ ꝑpetuã sibi ꝑsecutionẽ in hoc mundo futuram
[prædicant] eoq; se cõmẽdatiores haberi uolunt:
hinc interpretantes, ꝙ hic mundus eos oderit, & Ioan. 15.
ꝓpterea penes se quærendã ueritatẽ affirmãtes, qa
in ꝓmissione spũssancti paracleti dictũ est, ꝙ cum Ioan. 14.
mundus iste accipere nõ possit. De qua re non iste
locus differendi est. Sed certe si ꝑpetua uobis ꝑse-
cutio futura est, usq; in seculi finẽ, perpetua erit &
hæc dissolutio, tantæq; turpitudinis impunita cõ-
tagio, dũ tales lædere formidatis. Id etiã nobis re-
sponsum est, cũ ad ipsos primates detulissemus cõ
questã nobis esse mulierẽ, ꝙ in conclaui, ubi cum
alijs fœminis erat, de illorũ scilicet sanctitate secu-
ra, ingressis electis pluribus, & ab uno lucerna ex-
tincta incertũ cuius eorũ in tenebris appetita esset
amplexu, & coacta in flagitiũ, nisi subsidio clamo
ris euasisset. Hoc uobis quoq; notissimũ nephas,
de quãta cõsuetudine uenisse arbitrãdũ est? Et hoc
factũ est ea nocte, qua festæ apud uos uigilię cele-
brabant. Sed reuera ẽt si nullus eẽt ꝓditiois metus M
qs posset dãnandũ offerre epõ, q sic peccauerat ne
agnosceret? Quasi uero non oẽs idẽ crimen inuo-
lutos tenebat, q simul ingressi erãt. Nã oibus petu
lanter clamantibus † lucerna extincta placuerat. † iocanti
Suspitionibus uero ianuæ quantæ apiebant, cum bus.
eos inuidos inueniebamus, cũ auaros, cũ epularũ
exqsitarũ auidissimos, cũ i iurgijs frequẽtissimos,
cũ de rebus exiguis mobilissimos. Non utiq; arbi-
tramur eos tẽperare posse, à qbus se temperare ꝓfi
tebant, quãdo latibula & tenebras inuenirẽt. Duo
qdã erant existimationis satis bonæ, facili ingenio
atq; in illis suis disputatiõibus pricipes, nobis am-
plius q̃ cæteri familiariusq; cõiuncti. Quorũ unus
q ꝓpter studia etiã liberalia nobis arctius adhæ-
rebat hic, nũc ibi esse presbyter dicit. Hi sibi graui
ter inuidebant, & obijciebat alter alteri, nõ accusa
tione manifesta, sed sermone apud quos poterat &
susurrijs, ab eo uiolenter attentarã cuiusdã audito
ris uxorẽ. Ille aũt se purgãs, interim apud nos aliũ
eiusdẽ sceleris electũ criminabatur, qui apud eun-
dẽ auditorẽ quasi amicus fidelissimus habitabat.

A Quem quũ subito ingrediens cũ muliere deprehenderat, dicebat mulieri & adultero ab illo inimico atq; inuido consiliũ datum, ut illa sibi conflaretur calumnia, ne si quid proderet, crederetur. Angebamur nos & molestissime ferebamus, ꝙ etiam si de appetita muliere incertũ erat, liuor tñ in illis duobus quibus meliores ibi non inueniebamus, apparebat acerrimus, & alia conijcere cogebat. Postremò in theatris electos, & ætate, & ut uidebanť, moribus graues, cum sene presbytero sæpissime inuenimus. Omitto iuuenes, quos etiã rixantes pro scenicis & aurigis deprehendere solebamus, quæ res non mediocri argumento est, quõ se possint continere ab occultis, cum eam cupiditatẽ superare nõ possint, quæ illos auditorum suorũ oculis sustentat, & prodit erubescentes atq; fugitantes. An uero illius etiã sancti, ad cuius disputationes in ficariorum uicum uectabamur *, tantum illud flagitium proderetur, si uirginẽ sanctimonialẽ mulierẽ tantum, non & prægnantẽ facere potuisset. Sed occultum & incredibile † malũ crescens uterus latere nõ passus est. Quod cũ mater fratri iuueni prodidisset

alias, uenitta-bamur.

† odibile.

B acerrime dolens, religionis tñ nominẽ ab accusatione publica reuocatus est: perfecitq; ut ille (non enim hoc ferre quisquã posset) de illa ecclesia pelleretur: & ne impunita res omnino esset, cœpit consilium, ut adiunctis sibi amicis, hoĩem pugnis calcibusq; concideret. At ille cum grauiter cęderetur, clamabat, ut sibi ex authoritate Manichæi parceretur. Adam primũ heroem peccauisse, & post peccatum fuisse sanctiorẽ. Talis est nanq; apud uos opinio de Adam & Eua: lõga fabula est, sed ex ea attingam quod in præsentia satis est. Adam dicitis sic à parentibus suis genitũ, abortiuis illis principibus tenebrarũ, ut maximam partẽ lucis haberet in anima, & perexiguam gẽtis aduersę. Qui cũ sancte uiueret propter exuperantẽ copiam boni, cõmotam tñ in eo fuisse aduersam illam partẽ, ut ad concubitum declinaretur: ita eum lapsum esse atq; peccasse, sed uixisse postea sanctiorẽ. Hic ego non tam de nequã homine conqueror, qui stupro nefario alienam famulã sub habitu electi & sancti uiri ad tantum dedecus infamiamq; perduxit. Nõ hoc uobis obijcio. Fuerit hominis perditissimi potius, ꝙ consuetudinis uestræ.

C Nõ enim tantũ flagitium in uobis, sed in illo arguo illud tamẽ in omnibus uobis quemadmodũ ferri & tolerari possit ignoro, ꝙ cũ animam partẽ dei esse dicatis, asseritis tamẽ etiam exiguo admixto malo, maiorẽ eius copiam ubertatemq; superari. Quis enim cũ hoc crediderit, & eũ libido pulsauerit, non ad talẽ defensionẽ potius, ꝙ eius libidinis refrenationẽ compressionemq; confugiat?

Flagitia eorũdem Romæ deprehensa Cap. 20.

Quid amplius dicã de moribus uestris? Dixi quæ ipse cõperi, cum in ea essem ciuitate ubi ista cõmissa sunt. Romæ aũt me absente quid actũ sit, longũ est explicare. Dicam tamẽ breui. Eò enim res erupit, ut occulta esse nõ posset absentibus: & ego quidem postea Romæ cum essem, omnia uera me audisse firmaui: quanuis tam familiaris & mihi probatus qui præsens erat, ad me rem pertulerat, ut omnino dubitare nõ possim. Nam quidam uester auditor in illa memorabili abstinentia nihilo electis cedens, qui & liberaliter institutus esset, & uestram sectã copiose uellet & soleret * defendere, molestissime ferebat, ꝙ ei uage pessimeq; habitãtium passimq; uiuentium electorum mores perditissimi D sæpe disputanti obijciebatur.

** alias, sciret.*

Cupiebat itaq; si fieri posset, omnes qui secundum illa præcepte uitam degere parati essent, cõgregare in domum suam, & suis sumptibus sustinere. Erat enim & non mediocris pecuniæ contemptor, & nõ mediocriter pecuniosus. Querebatur autem impediri tantos conatus suos episcoporũ dissolutione, quibus adiuuantibus implere debebat. Interea autem † episcopus quidã homo planẽ, ut ipse expertus sum, rusticanus atq; impolitus, sed nescio quomodo eaipsa duritia seuerior in custodiendis bonis moribus uidebatur. Hunc diutissime desyderatum & aliquãdo præsentem arripit iste, exponit homini uoluntatem suam: laudat ille atq; consentit, placet ut in domo eius prior ipse incipiat habitare. Quod ubi factum est, eò congregati sunt electi omnes qui Romę esse potuerunt. Proposita est uiuendi regula de Manichæi epistola, Multis intolerabile uisum est. Abscesserunt. Remanserunt tamen pudore nõ pauci. Cœpit ita uiui ut placuerat, & ut tanta præscribebat authoritas: cũ interim auditor ille uehemẽter oẽs ad omnia cogeret, neminem tamẽ ad id quod E non prior ipse susciperet: interea rixæ inter electos oriebantur creberrimę, obijciebantur ab inuicem crimina, quæ ille omnia gemens audiebat, dabatq; operam, ut seipsos in iurgando incautissime proderent. Prodebant nefanda & immania. Ibi cognitũ est quales essent, qui tamen inter cæteros nim pręceptorum illorum subeundã sibi putauerunt esse. Iam de cæteris quid suspicandũ erat, aut quid potius iudicandũ? Quid plura? Coacti aliquãdo murmurauerunt sustineri illa mandata non posse: Inde in seditionẽ. Agebat auditor causam suam cõplexione breuissima, aut illa omnia esse seruanda, aut illum qui talia sub tali cõditione præcepisset, quæ nullus posset implere, stultissimũ existimandum. Vicit tamen, non enim aliter poterat, unius sententiam effrenatissimus plurium strepitus. Postea etiã ipse cessit episcopus, & cũ magno dedecore aufugit. Huius sanè cibi præter regulam clanculo accepti, & sępe inuenti ferebantur, cũ ei de proprio sacculo diligenter occultato pecunia copiosa suppeteret. Hæc si falsa esse dicitis, nimis apertis & peruulgatis rebus obsistitis. Sed utinã hoc dicatis. Cum F enim sint ista manifesta, & iis q; scire uoluerint cognitu facillima, intelligitur ꝙ uera dicere soleant, q hæc uera esse negauerint. Sed alijs defensionibus utimini, quas ego non improbo. Aut enim dicitis aliquos, qui uestra pcepta custodiant, nec eos aliorum criminibus debere perfundi: aut nõ oportere omnino quæri quales sint homines, qui uestram sectam profitẽtur, sed qualis sit ipsa professio Quorum ego utrunq; admitto, quanquam nec illos fidos mandatorum obseruatores demonstrare, nec ipsam hæresim à tot & tantis nugis atq; sceleribus purgare possitis. Illud tamen à uobis magnopere requiram, cur maledictis insectemini Christianos catholici nominis, quorundam intuẽtes perditam uitam, cum de uestris hominibus haberi quæstionem, aut impudẽter recusetis, aut impudentius nõ recusetis †, uelitisq; intelligi in tanta uestra paucitate latere nescio quos, qui sua præcepta custodiant, & in tanta catholica multitudine non uelitis?

† noster.

† al. aut imprudẽter excusetis.

Secundi Libri Finis.

¶ DIVI AVRELII AVGVSTINI de Genesi cōtra Manichęos Liber primus.

Quur hic stylum de miserit. Cap. I.

SI ELIGERENT Manichæi, quos deciperēt, eligerem⁹ & nos uerba qbus eis rñderemus: cū uero illi & doctos literis & indoctos errore suo persēqnātur: & cum promittunt ueritatem à ueritate conentur auertere, non ornato politoq́ sermone, sed rebus manifestis cōuincenda est uanitas eorū. Placuit enim mihi quorundam uere Christianorum sententia, qui cū sint eruditi liberalibus literis, tamen alios libros nostros quos aduersus Manichęos ędidimus cum legissent, uiderunt eos ab imperitioribus aut non aut difficile intelligi, & me beneuolentissime monuerunt, ut cōmunem loquendi consuetudinē nō desererem, si errores illos tam perniciosos ab animis etiā imperitorū expellere cogitarē. Hunc enim sermonem usitatum & simplicē etiam docti intelligunt, illum autem indocti nō intelligunt. Solent

H

I. Retrac. cap. 10.

ergo Manichæi scripturas ueteris testamenti, quas non nouerunt, uituperare, & ea uituperatione infirmos & paruulos nostros, non inuenientes quomodo sibi respōdeant, irridere atq; decipere. Quia nulla scriptura est, quæ non apud eos qui illam nō intelligunt facile possit reprehēdi Sed ideo diuina prouidentia mulros diuersi erroris hæreticus esse permittit, ut cū insultant nobis, & interrogant nos ea quæ nescimus uel sic excutiamus pigritiā, & diuinas scripturas nosse cupiamus. Propterea & Apo-

I. Cor. II.

stolus dicit: Oportet hæreses esse, ut probati manifesti fiant inter uos. Illi enim deo probati sunt, qui bene possunt docere, sed manifesti hominibus esse non possunt, nisi cū docent. Docere autem nolunt nisi eos qui doceri quærunt. Sed multi ad quærendum pigri sunt, nisi per molestias & insultationes hæreticorū quasi de somno excitentur, & de imperitia sua erubescant sibi, & de illa imperitia periclitari se sentiant. Qui homines si bonę sunt fidei, nō credunt hęreticis, sed quid eis respondeant diligen-

Matth. 7.

ter inquirunt. Nec eos deserit deus ut petentes accipiant & quęrētes inueniant, & pulsantibus aperiatur. Qui autem desperant se posse in catholica disci-

I

plina inuenire quod quærunt, atteruntur erroribus, & si perseueranter inquirunt, ad ipsos fontes à quibus aberrauerant post magnos labores fatigati atq; sitientes & penè mortui reuertuntur. Pri-

Stulte quæri quare deus condiderit mūdum. Cap. 2. Li. 11. de Ciuitate dei. ca. 4.

mum ergo librū ueteris testamenti, qui inscribitur Genesis, sic solent Manichæi reprehendere. Quod scriptū est, In principio fecit deus cœlū & terram: Quærūt in quo principio, & dicunt, si in principio aliquo tēporis fecit deus cœlū & terram, quid agebat antequam faceret cœlū & terram? Et quid ei subito placuit facere, quod nunquā antea fecerat per tēpora æterna? His respōdemus, deum in principio fecisse cœlū & terram, non in principio tēporis, sed in Christo, cū uerbum esset apud patrē, per quod

Ioan. I.

facta & in quo facta sunt omnia. Dñs enim noster Iesus Christus cū eum Iudęi interrogassent quis es-

Ioan. 8.

set: respondit, Principiū quod & loquor uobis. Sed & si in principio tēporis deum fœcisse cœlū & terram credamus, debemus utiq́ intelligere, quod ante principium tēporis non erat tempus. Deus enim fecit & tempora. Et ideo antequam faceret tempora, non erant tempora. Non ergo possumus dicere

K

fuisse aliquod tempus quando deus nondum aliquid fecerat. Quomodo .n. erat tempus quod deus non fecerat, cum omnium temporum ipse sit fabricator? Et si tēpus cum cœlo & terra esse cœpit, non potest inueniri tempus, quo deus nondum fecerat cœlum & terram. Cum autem dicitur, quid ei placuit subito? sic dicitur, quasi aliqua tēpora transierint quibus deus nihil operatus est. Nō enim trāsire poterat tempus quod nōdum fecerat deus, quia non potest esse operator temporū, nisi qui est ante tempora. Certe & ipsi Manichæi legunt Apostolū Paulum, & laudant & honorant: & eius epistolas male interpretando multos decipiunt. Dicant er-

Ad Tit. I.

go nobis quid dixerit Apostolus Paulus, Agnitionem ueritatis, quæ est secundū pietatē dei in spem uitæ æternæ, quam promisit nō mendax deus ante tempora æterna. Aeterna enim tempora quid ante se habere potuerunt? Hoc ergo cogantur exponere, ut intelligant se non intelligere, cum temere uolunt reprehendere, quod diligenter quærere debuerunt. Si autem non dicunt, quid placuit deo subi-

L

to facere cœlum & terram, sed tollunt inde, subito, & hoc tantum dicunt, quid placuit deo facere cœlum & terram? Non enim coæunm deo mundum istū dicimus, quia nō eius æternitatis est hic mundus, cuius ęternitatis est deus: mundum quippe fecit deus, & sic cum ipsa creatura quam deus fecit, tempora esse cœperunt. Et ideo dicuntur tempora

Q̄ñ ætern na tēpora & quæ deus creauit bona dicuntur

ęterna, non tamen sic sunt ęterna tempora quomodo ęternus est deus, quia deus est ante tēpora, qui fabricator est temporū. Sicut omnia quę fecit deus bona sunt ualde, sed non sic bona sunt, quomodo bonus est deus qui illa fecit, hęc autem facta sunt. Nec ea genuit de seipso, ut hoc essent quod ipse est: sed ea fecit de nihilo, ut non essent æqualia, nec ei à quo facta sunt, nec filio eius per quem facta sunt. Iustus est enim. Si ergo isti dixerint, quid placuit deo facere cœlum & terram? respōdendum est eis, ut prius discant uim uoluntatis humanæ qui uo-

Dei uolūtas omnium causa.

luntatem dei nosse desyderāt. Causas enim uoluntatis dei scire quęrunt, cū uoluntas dei omniū, quę sunt ipsa sit causa. Si enim habet causam uoluntas dei, est aliqd quod antecedat uoluntatē dei, quod

M

nefas est credere. Qui ergo dicit, quare fecit deus cœlum & terram? respōdendum est ei, quia uoluit. Voluntas enim dei causa est cœli & terræ, & ideo maior est uoluntas dei, q̄ cœlum & terra. Qui autem dicit, quare uoluit facere cœlū & terrā? maius aliquid quęrit, q̄ est uoluntas dei, nihil autem maius inueniri potest. Compescat ergo se humana temeritas, & id quod non est non quęrat, ne id quod est non inueniat. Et si uoluntatem dei nosse quisquam desyderat, fiat amicus deo. Quia si uoluntatem hominis nosse uellet cuius amicus non esset, omnes eius impudētiam ac stultitiam deriderent: Non autem quisquam efficitur amicus dei nisi purgatissimis moribus, & illo fine præcepti de quo Apostolus dicit, Finis autem precepti est charitas

I. Tim. I.

de corde puro & conscientia bona & fide nō ficta. Quod isti si haberent, non essent hęretici. Quod

Tenebræ sup abyssum. c. 3.

autem sequitur in libro Geneseos, Terra erat inuisibilis & incomposita: sic reprehendunt Manichęi ut dicant. Quomodo fecit deus in principio

cœlum

A cœlũ & terrã, si iam terra erat inuisibilis & incomposita? Ita cum uolunt scripturas diuinas prius uituperare q̃ nosse, etiã res aptissimas nõ intelligũt. Quid enim manifestius dici potuit, q̃ hoc dictum est, In principio fecit deus cœlum & terrã, terra autem erat inuisibilis & incõposita, id est, in principio fecit deus cœlũ & terrã, terra aũt ipsa quã fecit deus inuisibilis erat & incomposita: antequã deus omniũ rerũ formas locis & sedibus suis ordinata distinctiõe disponeret: antequã diceret, fiat lux, & fiat firmamentũ, & cõgregentur aquæ, & appareat arida: & cetera quæ in eodẽ libro sic exponũtur p ordinẽ quemadmodũ possint ea paruuli capere? Quæ omnia cõtinẽt tã magna mysteria, ut quisq̃s ea didicerit, omniũ hæreticorũ uanitatem, uel doleat, quia homines sunt: uel derideat, quia superbi sunt. Sequitur in eodẽ libro, Et tenebræ erãt super abyssum. Quod Manichæi reprehẽdũt dicẽtes, In tenebris ergo erat deus antequã faceret lucẽ? Vere ipsi sunt in tenebris ignorãtiç, et ideo nõ intelligũt lucẽ, in qua deus erat antequã faceret istã lucem.

3 Nõ enim norunt isti lucem, nisi quã carneis oculis uidẽt. Et ideo istũ solem, quẽ pariter nõ solũ cum bestiis maioribus, sed etiã cũ muscis & uermiculis cernimus, illi sic colũt, ut particulam dicãt esse lucis illius in qua habitat deus. Sed nos intelligamus aliam lucẽ esse, in qua deus habitat, unde est illud

Ioan 1.

lumẽ de quo in Euangelio legitur, Erat lumẽ uerũ quod illuminat hominẽ omnẽ uenientem in hunc mũdum. Nã solis istius lumẽ nõ illuminat omnẽ hominẽ, sed corpus hominis & mortales oculos, in quibus nos uincũt aquilarũ oculi, qui solẽ istũ

1. Retra. cap. 10.

multo melius, quàm nos dicũtur aspicere. Illud autem lumen nõ irrationabiliũ animalium oculos pascit, sed pura corda eorũ qui deo credunt, & ab amore uisibiliũ rerũ & temporaliũ se ad eius præ-

Liberum arbitriũ.

cepta seruãda conuertũt. Quod oẽs homines possunt si uelint, quia illud lumẽ omnem hominẽ illuminat uenientem in hũc mundum. Ergo tenebræ erãt super abyssum antequã lux ista fieret. De qua cõsequenter hoc loco dicitur: Et dixit deus, Fiat lux.

Quòd tenebræ nihil sint.

C

Cap. 4. 2. sen. di. 12. cap. secundum hanc.

Quia ubi lux nõ est, tenebræ sunt, nõ quia aliquid sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicũtur. Sicut silentiũ nõ aliqua res est, sed ubi sonus nõ est, silẽtiũ dicitur. Et nuditas aliqua res nõ est, sed in corpore ubi tegumentũ nõ est, nuditas dicitur. Et inanitas nõ est aliqd, sed locus ubi corpus nõ est, inanitas dicitur. Sic tenebræ nõ aliquid sunt, sed ubi lux nõ est, tenebræ dicũtur. Hoc ideo dicimus, quia solẽt dicere, Vnde erãt ipsæ tenebræ super abyssum anteq̃ faceret deus lucẽ. Quis illas fecerat uel genuerat, Aut si nemo fecerat uel genuerat eas, æternæ erãt tenebræ, quasi aliquid sint tenebræ. Sed ut dictũ est, lucis absentia hoc nomen accepit. Sed qa ipsi fabulis suis decepti crediderũt esse gentẽ tenebrarũ, in qua & corpora & formas & animas in illis corporibus fuisse arbitrãtur, ideo putãt quòd tenebræ aliqd sint: & nõ intelligũt nõ sentiri tenebras, nisi quãdo nõ uidemus, sicut non sentitur silentiũ, nisi quãdo nõ audimus. Sicut aũt silẽtiũ nihil est, sic & tenebræ nihil sunt. Sicut aũt isti dicũt, gentẽ tenebrarũ cõtra lucẽ dei pugnasse, sic potest & alius similiter uanus dicere, gẽtem silentiorum cõtra uocem dei pugnasse. Sed illas uanitates modo nõ suscepimus refellere atq; conuincere. Nũc enim ea quæ reprehẽdũt in ueteri testamento, statuimus defendere quantũ uires dominus præstare dignatur, & in eis ostẽdere cõtra ueritatem dei nihil ualere hominũ cæcitatem. D

Quõ ferebatur spiritus, & de chao. Cap. 5.

Quod aũt scriptũ est: Et spiritus dei superferebatur super aquam: hic solẽt Manichæi reprehẽdere, ut dicant: Aqua ergo erat habitaculũ spiritus dei, & ipsa cõtinebat spiritũ dei? Totum ergo conãtur peruersa mẽte peruertere, & excæcãtur malitia sua. Cũ enim dicimus: Sol superfertur super terrã, nũquid intelligi uolumus, quòd in terra habitet sol, & terra solem cõtineat? Et tamẽ nõ sic spiritus dei superferebatur super aquã, sicut superfertur sol super terrã, sed alio modo quẽ pauci intelligũt. Non enim per spatia locorum superferebatur aquæ ille spiritus, sicut sol terræ superfertur: sed per potẽtiam inuisibilis sublimitatis suæ. Dicãt aũt nobis isti, quo ijs rebus, quæ fabricãdæ sunt superferatur uoluntas fabri?

2. sen. distinct. 12. ca. secundũ hanc.

Quod si hæc humana & quotidiana nõ cõprehendũt, timeãt deũ, & simplici corde quod nõ intelligũt quærant, ne cum uolũt uerbis sacrilegis cõcidere ueritatem quã uidere nõ possunt, redeat illis securis in crura. E Nã illa cõcidi nõn potest, quæ incommutabilis manet, sed quæcũq; plagæ in illã emissæ fuerint repercutiũtur, & maiore ictu redeũt in eos, qui cædere audent quod credere deberent, ut intelligere mererentur. Deinde quærũt, & insultando interrogãt: Vnde erat ipsa aqua super quam ferebatur spiritus dei? Nũquid enim superius scriptum est, quòd deus aquã fecerit? Hoc si pie quærerẽt, inuenirẽt quemadmodũ intelligẽdum esset. Nõ enim aqua sic appellata est hoc loco, ut hæc à nobis intelligatur, q̃ uidere iã possumus & tãgere: quo nec terra quæ incõposita & inuisibilis dicta est, talis erat qualis ista, quæ iam uideri & tractari potest. Sed illud quod dictũ est: In principio fecit deus cœlũ & terrã, cœli & terræ noie uniuersa creatura significata est, quã fecit & condidit deus.

2. sen distinct. 12 ca. secundũ hanc.

Ideo aũt nominibus uisibiliũ rerũ hæc appellata sunt, ꝓpter paruulorũ infirmitatẽ, q minus idonei sunt inuisibilia cõprehẽdere. Prima ergo materia facta est confusa & informis, unde omnia fierẽt quæ distincta atq; formata sunt, qd credo à Græcis chaos appellari.

χάος. F

Sic em & alio loco legimus dictũ in laudibus dei: Qui fecisti mũdũ de materia informi.

Chaos ex nihilo, et ex hoc oia. ca. 6.

Qd aliq codices hãbẽt de materia inuisa. Et ideo deus rectissime credit oia de nihilo fecisse, qa etiã si oia formata de ista materia facta sunt, hæc ipsa tñ materia de omnino nihilo facta est. Non em debemus esse similes istis, q omnipotentẽ deũ nõ credũt aliqd de nihilo facere potuisse, cũ cõsiderãt fabros & quoslibet opifices nõ posse aliqd fabricare nisi habuerint unde fabricent. Et ligna em adiuuãt fabrũ, & argentũ argẽtariũ adiuuat, & aurũ aurificem, & terra figulũ ut possit perficere opera sua. Si enim nõ adiuuẽtur ea materia unde aliqd faciũt, nihil possunt facere, cũ materiã ipsam ipsi non faciant. Nõ enim faber lignũ facit, sed de ligno facit aliqd. Sic & cæteri oẽs huiusmodi opifices.

Informis materia uarijs nominibus designata. cap. 7

Omnipotẽs autẽ deus nulla re adiuuãdus erat, quã ipse nõ fecerat, ut quod uolebat, efficeret. Si em ad eas res, quas facere uolebat, adiuuabat eũ aliqua res, q̃ ipse non fecerat, nõ erat omnipotẽs, quod sacrilegum est credere. Informis ergo illa materia quã de nihilo Deus fecit, appellata est primò cœlum

G & terra, & dictũ est: In principio fecit deus cœlũ & terrã: nõ quia iã hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Nã & cœlũ scribitur postea factũ. Quemadmodũ si semẽ arboris cõsyderãtes dicamus ibi esse radices & robur & ramos & fructus & folia, nõ quia iã sunt, sed qa inde futura sunt. Sic dictũ est, In principio fecit deus cœlũ & terram, quasi semẽ cœli & terræ, cũ in cõfuso adhuc esset cœli & terræ materia.

li.3. de Trinit.ca.12

Sed quia certũ erat inde futurũ esse cœlũ & terrã, iã & ipsa materia cœlũ & terra appellata est. Isto genere locutionis etiã dñs loquitur cũ dicit: Iã nõ dicã uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dñs eius. Vos autẽ dixi amicos, quia omnia quæcunq; audiui à patre meo nota feci uobis: non quia iam factũ erat, sed quia certissime futurũ erat. Nã pòst paululũ dicit illis: Adhuc multa habeo uobis dicere, sed nõ potestis portare modo. Vt qd ergo dixerat: Oia quę audiui à patre meo nota feci uobis: nisi quia se sciebat hoc esse facturũ? Sic etiã cœlũ & terra potuit dici materia unde nondũ erat factum cœlũ & terra, sed tñ nõ erat aliũde faciendũ.

Ioan. 15.
Ioan. 16.

H Innumerabiles tales locutiones in scripturis diuinis inueniũtur. Sicut in cõsuetudine sermonis nostri, cũ id quod certissime speramus futurũ, dicimus, iã factum puta. Hãc aũt adhuc informem materiã, etiã terrã inuisibilem atque incõpositam uoluit appellare, quia inter omnia elemẽta mũdi terra uidetur minus speciosa quàm cætera. Inuisibilem aũt dixit propter obscuritatem: & incõpositam propter informitatem. Eãdem ipsam materiã etiã aquã appellauit, super quã ferebatur spiritus dei, sicut superfertur rebus fabricãdis uolũtas artificis. Quod etsi paucorũ intelligẽtia potest attingere, humanis tñ uerbis nescio utrũ uel à paucis hominibus possit exponi. Propterea uero nõ absurde etiã aqua dicta est ista materia, quæ omnia quæ in terra nascũtur, siue animalia, siue arbores uel herbę, & si qua similia, ab humore icipiũt formari atq; nutriri.

2. sen di. 12. cap secundum hanc.

I Hęc ergo oia, siue cœlũ & terra, siue terra iuisibilis & incõposita, & abyssus cũ tenebris, siue aqua super q̃ spiritus ferebat, nomina sunt informis materiæ: ut res ignota notis uocabulis insinuaret imperitioribus, & nõ uno uocabulo, sed multis: ne si unũ eẽt, hoc putaret esse qđ cõsueuerãt hoies in illo uocabulo intelligere. Dictũ est ergo cœlũ & terra, quia inde futurũ erat cœlũ & terra. Dicta est terra inuisibilis & incõposita & tenebræ super abyssum: qa informis erat, & nulla specie cerni aut tractari poterat, etiã si esset homo q uideret atq; tractaret. Dicta est aqua, qa facilis & ductilis subiacebat operãti, ut de illa oia formarentur. Sed sub his omnibus nominibus materia erat inuisa & informis, de qua deus cõdidit mũdũ. Et dixit deus: Fiat lux, & facta est lux. Hoc nõ solẽt reprehẽdere Manichęi, sed illud qđ sequit: Et uidit deus lucẽ quia bona est. Dicũt enim: Ergo nõ nouerat deus lucẽ, aut nõ nouerat bonã. Miseri homines, qbus displicet, quod deo placuerũt opera sua, cũ uideãt etiã hominem artificem, uerbi gratia, lignariũ fabrum, quãuis in cõparatione sapientiæ & potentiæ dei penè nullus sit, tamẽ tandiu lignũ cædere atque tractare dolãdo, asciãdo, planãdo, uel tornando atq; poliando quousq; ad artis regulas perducat quãtũ potest, & placeat artifici suo. Nũquid ergo qa placet ei quod fecit, ideo nõ nouerat bonũ? Prorsus nouerat intus in animo, ubi ars ipsa pulchrior est, quàm illa quæ arte fabricant.

Deus per tropum ꝓbat aut miratur. Cap. 8.

K Sed qđ uidet artifex intus i arte, hoc foris ꝓbat in opere, & hoc est perfectũ qđ artifici suo placet. Vidit ergo deus lucẽ, quia bona est: quibus uerbis nõ ostẽdit eluxisse deo insolitũ bonũ, sed placuisse perfectũ. Quòd si dictũ esset miratus est deus lucẽ, quia bona est, quãtũ clamarẽt? quãtũ litigarẽt? Admiratio enim reuera de rebus insperatis nasci solet, & tñ legũt isti & laudãt dominum nostrũ Iesum Christũ in Euãgelio admiratum esse fidem credẽtium. Quis autem in illis fecerat ipsam fidem, nisi ipse qui eã mirabatur? Quod si & alius eam fecisset, ut quid miraretur qui præscius erat? Si soluũt Manichæi quęstionem istã, uideãt qa & illa solui potest. Si autẽ nõ soluunt, quid ista reprehẽdunt quæ ad se nolunt pertinere, cũ ille quæ ad se pertinere dicũt, nõ nouerint? Quod enim mirabatur dñs noster, nobis mirandũ esse significat, qbus adhuc est opus sic moneri. Omnes ergo tales motus eius nõ ꝑturbati animi sunt signa, sed docẽtis magistri. Sic sunt & uerba ueteris testamẽti, quę nõ deum infirmũ docẽt, sed nostræ infirmitati blãdiuntur.

Matth. 8

L Nihil enim de deo digne dici põt. Nobis tñ ut nutriatur fides, & ad ea perueniamus, quę nullo humano sermone dici possunt, ea dicũtur quæ capere possumus. Et diuisit deus inter lucẽ & tenebras, & uocauit deus diẽ lucẽ, & tenebras uocauit noctẽ. Hic nõ dictũ est, fecit deus tenebras, qa tenebræ sicut superius dictũ est, lucis absentia est. Distinctio tñ facta est inter lucẽ & tenebras, quẽadmodũ nos clamãdo uocẽ facimus, silentiũ autẽ nõ sonãdo facimus, quia cessatio uocis silẽtiũ est. Distinguimus tñ sensu quodã inter uocẽ & silẽtiũ, & illud uocamus uocem, illud silentiũ. Quemadmodũ ergo rectè dicimur facere silentiũ, sic rectè multis diuinarũ scripturarũ locis deus dicit facere tenebras, qa lucẽ quibus uult tẽporibus & locis, uel nõ donat, uel detrahit. Hoc aũt totũ ad intellectum nostrũ dictũ est. Qua enim lingua uocauit deus diem lucẽ & tenebras noctẽ: utru Hebręa an Græca, an Latinã, an aliqua alia? Et sic oia, quæ uocauit quæri potest qua lingua uocauerit.

Tenebre quo facte Cap. 9.
Esa. 45.

M Sed apud deũ purus intellectꝰ est, sine strepitu & diuersitate linguarũ. Vocauit aũt dictũ est, uocari fecit qa sic distinxit oia & ordinauit, ut & discerni possent & noia accipere. Sed postea suo loco requiremus, utrũ uere sic est accipiẽdũ, quia uocauit deus. Quãtum accedimus in scripturis & in eis assuescimꝰ, tãto nobis locutiones earũ innotescunt. Sic enim dicimus, ille paterfamilias ędificauit domũ istã, id est, ædificari fecit, & multa talia per oẽs libros diuinarum scripturarũ inueniũtur. Et factũ est uespere, & factũ est mane dies unus. Et hic calũniantur Manichęi, dum putãt ita dictũ esse, quasi à uespera dies i cœperit. Nõ intelligũt operationẽ illã qua lux facta est, & diuisum est inter lucẽ & tenebras, & uocata est lux dies, & tenebræ nox. Hãc ergo totã operationẽ nõ intelligũt ad diẽ pertinere, post hãc aũt operationẽ tanquam finito die facta est uespera. Sed quia etiã nox ad diem suũ pertinet, nõ dicitur transisse dies unus nisi etiã nocte trãsacta cũ factũ est mane. Sic deinceps reliqui dies computantur à mane usq; in mane. Nũc enim cũ factũ est mane, & trãsactus est unus dies, incipit operatio quæ sequitur ab ipso mane quod iam factũ est: & post ipsam

Mane & uespera qđ. c. 10. Tal. Et facta est uespere.

Aquæ supra firmamentum. Cap. 11.

A operationē fit uespera, deinde mane, & trāsit altera dies: atq; ita deinceps cæteri dies trāseūt. Et dixit deus: Fiat firmamentū in medio aquę, & sit diuisio inter aquā & aquā: & sic factū est. Et fecit deus firmamentū, & diuisit deus inter aquā, quæ est super firmamentū & inter aquā quæ est sub firmamento, & uocauit deus firmamentū cœlum, & uidit deus quia bonū est. Hæc non memini Manichæos reprehendere solere, nisi q diuisæ sint aquę ut alię essent super firmamentū, & aliæ sub firmamento, qm̄ materiam illā dicebamus nomine aquæ appellarā, credo sub firmamento cœli materiam corporalē rerū uisibiliū ab illa incorporali rerū inuisibiliū fuisse discretā. Cum.n. cœlū sit corpus pulcherrimū omnis inuisibilis creatura excedit etiā pulchritudinē cœli: & ideo fortasse super cœlū esse dicūtur aquę inuisibiles, quæ à paucis intelliguntur non locorū sedibus, sed dignitate naturę superare cœlū: quanquam de hac re nihil temere affirmādum est. Obscurea est.n. & remota à sensibus hominū. Sed quoquo modo se habeat antequā intelligatur credenda est. Et facta est uespera, & factū est mane dies secundus.

Aquæ in unum. Cap. 12. Gene. 1.

B Iam oia hæc quæ repetūtur, sicut superius intelligēda atq; tractāda sunt. Et dixit deus: Congregetur aqua quæ est sub cœlo in cōgregationem unā, & appareat arida, & sic factū est. Et cōgregata est aqua quæ erat sub cœlo in congregationē unā, & apparuit arida. Et uocauit deus aridā, terram: & cōgregationē aquæ, uocauit mare. Et uidit deus qa bonū est. In isto loco Manichęi dicunt. Si totū aqs plenū erat, quō poterant aquæ cōgregari in unū? Sed iam superius dictū est, noie aquarū materiā illam appellatā, super quā ferebat spūs dei, unde erat deus oia formaturus Nunc uero cū dicitur: Cōgregetur aqua quæ est sub cœlo in cōgregationē unā: hoc dicit ut illa materia corporalis formetur in eā spēm, quā n habent aquæ istæ uisibiles. Ipsa n. cōgregatio in unum, ipsa est aquarū istarū formatio quas uidemus & tangimus. Omnis enim forma ad unitatis regulā cogitur Et quod dicitur: Appareat arida, qd aliud dici intelligendū est, nisi ut illa materia accipiat uisibilē formam quā nunc habet terra ista, quā uidemus & tangimus? Superius ergo qd nominabatur terra inuisibilis & incōposita, materię cōfusio & obscuritas nominabatur: & quod nominabatur aqua super quā ferebatur spūs dei, eadē rursus materia nominabatur.

C Nunc uero aqua ista & terra formātur ex illa materia quæ ipsis noibus appellabatur, antequā formas istas quas nūc uidemus acciperet. Sanè dicit, in Hebræa locutiōe oēm aquarū congregationē, siue salsarū siue dulciū, mare appellari.

In frugifera et noxia quæque gignit tellus. Cap. 13. Gene. 1.

Et dixit deus: Germinet terra herbā pabuli, ferentē semen secundū suum genus & similitudinē, & lignum fructiferū faciens fructū, cuius semen sit in se secundū suam similitudinē. Et sic est factū. Et eiecit terra herbā pabuli, ferentē semen secundum suū genus, & lignū fructiferū faciens fructū, cuius semē in se secundū suam similitudinē,† secundū suum genus super terrā. Et uidit deus qa bonū est, & facta est uespera, & factū est mane dies tertius. Hic solent dicere, Si deus iussit nasci de terra herbā pabuli, & lignum fructiferū, quis iussit nasci tantas herbas uel spinosas uel uenosas, quæ ad pabulum non proficiunt, & tam multa ligna quæ nullū fructum ferunt? Quibus sic respondendum est, ut nulla indignis aperiātur mysteria, neq; ostendatur in qua figura futurorū ista sic dicta sint. D

† aliàs, in se in similitudine.

Allegoria celat mysterium.

Ergo dicendū est q per peccatū hoīs terra maledicta sit, ut spinas pareret: nō ut ipsa spinas† sentiret, quæ sine sensu est, sed ut peccati humani crimē semper hoibus ante oculos poneret, quo admonerētur aliquādo auerti à peccatis & ad dei præcepta cōuerti. Herbæ aūt uenenosæ ad pœnā, uel ad exercitationem mortaliū creatę sunt: & hoc totū propter peccatum, quia mortales post peccatū facti sumus. Per infructuosas uero arbores insultatur hoibus, ut intelligant q sit erubescendū sine fructu bonorū operum esse in agro dei, hoc est in ecclesia, & timeant ne deserat eos deus, qa & ipsi in agris suis ifructuosas arbores deserūt, nec aliquā culturā eis adhibēt. Ante peccatū ergo hominis non est scriptū q terra aliud protulerit nisi herbā pabuli & ligna fructuosa. Post peccatū aūt uidemus multa horrida & infructuosa de terra nasci credo propter eam causam quā diximus. Sic.n. dicitur ad primū hoiem postea quam peccauit: Maledicta erit terra tibi in omnibus operibus tuis. In tristitia & gemitu edes ex ea omnib' dieb' uitæ tuæ. Spinas & tribulos eijciet tibi, & edes pabulū agri tui. In sudore uult' tui edes panē tuū, donec reuertaris i terrā de qua sumpt' es quia terra es, & in terrā ibis. *Gene. 3.* E

† pœnas.

Dierū ac noctiū distinctio. Cap. 14. Gene. 1.

Et dixit deus: Fiāt sydera in firmamēto cœli, sic ut luceāt sup terrā. & diuidāt inter diē & noctē, & sint in signa & in tēpora & in dies & in ānos, & sint in splēdorē in firmamēto cœli sic ut luceant super terrā. Et factū est ita ,, Et fecit deus duo luminaria, maius & min'. Luminare ,, maius in inchoationē diei, & luminare minus i inchoationē noctis & stellas. Et posuit illas deus in ,, firmamēto cœli, sic ut luceāt super terrā, & præsint ,, diei & nocti, & diuidāt inter diem & noctē. Et uidit deus quia bonū est. Et facta est uespera, & factū ,, est mane dies quartus. Hic primo quærūt, quomodo quarto die facta sint sydera, id est, sol & luna & ,, stellæ. Tres enim dies superiores quō esse sine sole ,, potuerūt, cū uideamus nūc solis ortu & occasu diē trāsigi, noctē uero nobis fieri solis absentia, cū ab alia parte mūdi ad Orientem redit? Quibus rñdemus, potuisse fieri, ut tres superiores dies singuli p tantā morā tēporis computarētur, per quātam moram circumit sol ex quo pcedit ab Oriēte, quousq; rursus ad Oriētem reuertitur. F Hāc enim moram & lōgitudinem tēporis possent sentire homines etiā si in speluncis habitarēt, ubi Oriētem & Occidērē solem uidere nō possent, atq; ita sentiri† potuisse istam morā fieri etiam sine sole antequā sol factus esset, atq; ipsam morā in illo triduo per dies singulos cōputari. Hoc ergo respōderemus, nisi uos reuocaret quod ibi dicit: Et facta est uespera, & factū est mane, qd nunc sine solis cursu uidemus fieri nō posse. Restat ergo ut intelligam', in ipsa quidē mora tēporis ipsas distinctiones operū sic appellatas, uesperā propter transactionē cōsummati operis, & mane, pter inchoationē futuri operis, de similitudine scilicet humanorū operū, qa pleraq; à mane incipiunt & ad uesperā desinunt. Habent n. cōsuetudinem diuinæ scripturæ de rebus humanis ad diuinas res, uerba transferre. Deinde quærunt utrū qd dictū sit de sydenbus: Et sint in signa & in tēpora. Nunquid n. tres illi dies sine tēporibus esse potuerunt, aut ad tēporis spatia non pertinent? Sed in signa &

† sequitur.

G tēpora dictum est, ut per hęc sydera tēpora distinguantur, & ab hoibus dignoscantur: qa si currant tēpora, & nullis distinguatur articulis, qui articuli per syderū cursus notantur, possunt quidē currere tēpora atq; præterire, sed intelligi & discerni ab hominibus non possunt horę quando nubilus dies est transeunt quidē, & sua spacia peragūt, sed distingui à nobis & notari nō possunt. Quod autē dictū est. Et fecit deus duo luminaria, luminare maius in inchoationē diei, & luminare minus in inchoationem noctis: pro eo dictū est ac si diceret, in principatū diei & in principatū noctis. Non.n. sol tantūmodo inchoat diē, & nō etiā pagit & finit: luna uero aliqn̄ media nocte uel in fine noctis ad nos procedit. Si ergo illæ noctes qbus hoc facit nō ab ista inchoantur, qūo in inchoationē noctis facta est? Si autē per inchoationē principiū intelligas, & per principiū principatum, manifestū est, qa per diem sol principatū tenet, luna uero per noctē, quia etsi cætera sydera tunc apparent, illa tn̄ suo fulgore superat omnia, & ideo princeps eo⁊ rectissime dicit. Quod aūt dictum est: Et diuidant inter diē & no-

2. senten. d. stin. 14 cap. quia ergo.

H ctem: potest hæc fieri calūnia, ut dicatur, qūo iam deus diuiserat superius inter diem & noctē, si hoc quarto die sydera faciunt? Sic igitur hic dictū est, diuidant inter die & noctem, tanq̄ si diceret, sic inter se diem diuidāt & noctē, ut soli dies detur, nox aūt lunæ & syderibus cæteris. Quæ duo iam diuisa erant, sed nōdum inter sydera, ut iam certū esset de syderū numero, qd per diem, & qd per noctem appareret hoibus. Et dixit deus: Eijciant aquæ reptilia animarū uiuarū, & uolatilia uolantia super terrā sub firmamento cœli: & sic est factū. Et fecit deus cetos magnos, & oēm animam animaliū & repentiū quæ eiecerunt aquæ, & omne genus uolatile pennatū secundum uniuscuiusq; genus. Et uidit deus qa bona sunt, & benedixit illa deus dicēs: Crescite & multiplicamini & replete aq̄s maris, & uolatilia multiplicētur super terrā. Et facta est uespera, & factū est mane dies quintus. Hic solent reprehendere, quærentes uel potius calumniantes, quare animalia non solū ea quæ in aquis uiuunt, sed etiā ea quæ in aere uolitant, & oia pennata de aquis nata scriptū sit? Sed sciant oēs quos hæc mouent, istum

Aerem crassum aquæ nomine designari. Cap. 15. Gene. 1.

I aerem nubilosum & humidū, in quo aues uolāt, à doctissimis hoibus qui hęc diligēter inquirunt, cū aquis solere deputari. Concrescit e.n. & crassus efficitur exhalationibus & quasi uaporibus maris & terrę, & de ipso humore pinguescit quodammodo ut uolatus auiū portare possit. Ideo per noctes serenas etiā rorat, cu⁹ roris guttæ mane in herbis inueniunt. Nā mons ille Macedoniæ qui Olympus uocatur, tantę altitudinis esse dicit, ut in eius cacumine nec uētus sentiat, nec nubes se colligant, qa excedit altitudine sua totū istum aerē humidū, in quo aues uolant, & ideo nec aues ibi uolare asseuerant. Quod ab eis perceptū dicitur, qui per singulos annos solebāt, nescio quo⁊ sacrificio⁊ causa, memorati mōtis cacumē scādere, & aliquas notas in puluere scribere, quas alio anno integras inueniebāt. Quod fieri nō posset si uentū aut pluuiā locus ille pateret. Deinde qa tenuitas aeris illius q ibi est, nō eos inspirabat, durare ibi nō poterant, nisi spōgias humectas narib⁹ applicarēt, unde crassiorē & cōsuetum spūm ducerēt. Hi ergo indicauerunt se etiā

Olympi altitudo.

K nullam auem in eo loco aliqn̄ uidisse. Nō itaq; immerito nō solum pisces & cętera quæ in aquis sunt animalia, sed etiā aues de aquis natas esse, fidelissima scriptura cōmemorat, qa per istum aerem uolare possunt, qui de maris & terrę humoribus surgit. Et dixit deus. Eijciat terra animā uiuam secūdū unumquodq; genus quadrupedum & serpētium & bestiarū terræ, & sic est factū. Et fecit deus bestias terræ secūdum genus, & pecora secūdum genus, & oia repentia terræ secundū genus. Et uidit deus qa bona sunt. Solent etiā Manichæi mouere quæstionem ut dicant: Quid opus erat ut tam multa animalia deus faceret, siue in aquis siue in terra quæ hoibus non sunt necessaria? Multa etiā perniciosa sunt & timenda. Sed cū ista dicunt, nō intelligunt quemadmodū omnia pulchra sunt cōditori & artifici suo, q oibus utitur ad gubernationē uniuersitatis, cui summa lege dominat. Si.n. in alicu⁹ opificis officinā imperitus intrauerit, uidet ibi multa instrumēta quo⁊ causas ignorat, & si multū est insipiens, superflua putat. Iā uero si in fornacē incautus ceciderit, aut ferramēto aliquo acuto, cū id male tractat seipsum uulnerauerit, etiā pniciosa & no-

Perniciosa animātia quare creata. Cap. 16. Gene. 1.

xia existimat ibi esse multa. Quo⁊ tamē usum qm̄ nouit artifex, insipiētiam eius irridet, & uerba inepta nō curans, officinā suam cōnstanter exercet. Et tn̄ tam stulti sunt hoies ut apud artificē hominem nō audeant uituperare quæ ignorāt, sed cū ea uiderint credunt esse necessaria, & propter usus aliquos instituta: in hoc aūt mundo cuius conditor & administrator pdicatur deus, audēt multa reprehendere quo⁊ causas nō uident, & in operibus atq; instrumētis omnipotētis artificis uolunt se uideri scire quod nesciunt. Ego uero fateor me nescire mures & ranæ quare creata sint, aut muscę aut uermiculi, uideo tn̄ oia in suo genere pulchra esse, quāuis propter peccata nostra multa nobis uideant aduersa. Non.n. animalis alicuius corpus & mēbra cōsydero ubi nō mensuras & numeros & ordinē inueniā ad unitatē concordiæ ptinere. Quæ oia unde ueniāt nō intelligo, nisi à summa mēsura & numero & ordine, quæ in ipsa dei sublimitate incōmutabili atq; æterna cōsistunt. Quod si cogitarēt isti loquacissimi & ineptissimi, nō nobis tædiū facerent, sed ipsi consyderando oēs pulchritudines & summas & infimas, deū artificē ubiq; laudarent: & qm̄ nusquā offendit ratio, sicubi forte sensus carnalis offenditur, nō rerū ipsarū uitio, sed nostræ mortalitatis meritis imputarēt. Et certe oia animalia aut utilia nobis sunt aut pniciosa aut superflua. Aduersus utilia nō habēt qd dicāt. De perniciosis aūt uel punimur uel exercemur uel terremur, ut nō uitam istā multis piculis & laborib⁹ subditā, sed aliā meliorē ubi securitas summa est diligamus & desyderemus, & eā nobis pietatis meritis cōparemus. De superfluis uero qd nobis est quærere? Si tibi displicet q nō prosunt, placeat q nō obsunt, qa etsi domui nostræ nō sunt necessaria, eis tn̄ cōpletur huius uniuersitatis integritas, quæ multo maior est q̄ domus nostra & multo melior. Hanc n multo melius administrat deus, q̄ unusquisq; nostrū domū suam. Vsurpa ergo utilia, caue perniciosa, relinque superflua. In omnibus tamē cū mensuras & numeros & ordinem uides, artificem quære. Nec aliū inuenies nisi ubi summa mensura & summus nume-

L (beside "le tractat seipsum uulnerauerit")

M (beside "sed ipsi consyderando oēs pulchritudines")

rus &

A rus & summus ordo est.i.deũ, de quo uerissime
dictũ est, ꝙ oia in mensura & numero & pondere
disposuerit. Sic fortasse uberiorem capies fructũ,
cũ deũ laudas in humilitate formicæ, q̃ cum tran
Quõ ad sis fluuium in alicuius iumenti altitudine. Et
imaginẽ dixit deus: Faciamus hoiem ad imaginẽ & simili-
dei fact⁹ tudinem nr̃am, & habeat potestatẽ piscium maris
homo. & uolatiliũ cœli & oium pecorũ & ferarum, & ois
Cap. 17 terræ & oium reptiliũ quæ super terram repunt, &
Gene. 1 cætera usq; ad uesperã & mane quo cõpletur dies
sextus. Istã maxime quęstionẽ solent Manichæi lo
quaciter agitare, & insultare nobis ꝙ hominẽ cre
damus factũ ad imaginem & similitudinem dei.
Attendunt.n.figurã corporis nostri & infœliciter
quærunt, utrũ habeat deus nares & dentes & bar-
bã, & mẽbra ẽt interiora, & cætera quæ in nobis
sunt necessaria. In deo aũt talia ridiculum est, im-
mo impium credere, & ideo negãt hoiem factũ es-
se ad imaginẽ & similitudinem dei. Quibus rñde-
mus, mẽbra qdẽ ista in scripturis plerunq; noiari,
cũ deus insinuat audientibus paruulis, & hoc nõ
solũ in ueteris testamenti libris, sed ẽt in noui. Nã
B & oculi dei cõmemorant & aures & labia et den-
tes & pedes, & ad dexteram dei patris sedere euã-
Matth. 5 gelizatur filius. Et ipse dñs dicit: Nolite per cęlum
Luce. 11 iurare, qa sedes dei est: neq; per terram, qa scabellũ
pedum eius est. Itẽ ipse dicit, ꝙ in digito dei eijcie-
Ephe. 6 bat dæmonia. Sed oẽs qui spiritaliter intelligunt
scripturas, nõ membra corporea per ista nomina,
sed spiritales potentias accipere didicerunt, sicut
galeas & scutum & gladiũ & alia multa. Primo er-
go istis hæreticis dicendũ est, qua impudentia de
talibus uerbis ueteri testamẽto calumnient cũ ẽt
in nouo hæc posita uideant, aut fortasse non ui-
deãt, sed cũ litigant excæcantur. Sed tñ nouerint
in catholica disciplina spiritales fideles nõ crede-
re deũ forma corporea definitũ. Et ꝙ hõ ad imagi
nem dei factus dicit, scdm interiorem hoiem dici,
ubi est ratio & intellectus: unde ẽt habet ptãtem
piscium maris & uolatilium cœli & oium pecorũ
Gene. 1 & ferarum & omnis terræ & omnium repentium
C quæ repũt super terrã. Cum.n dixisset: Faciamus
hoiem ad imaginem & similitudinem nr̃am, addi
dit cõtinuo: & habeat ptãtem pisciũ maris & uola
tilium cœli & cætera, ut intelligeremus nõ pp cor
pus dici hoiem factum ad imaginem dei, sed pp
eam ptãtẽ qua oia pecora superat. Oia.n.anima-
lia cætera subiecta sunt homini, nõ ꝑpter corpus,
sed propter intellectum, quem nos habemus & il
la non habent: quanuis ẽt corpus nr̃um sic fabri-
† aliàs, ut catum sit † ut indicet nos meliores esse q̃ bestias, &
ide et nos propterea deo similes. Omnium.n.animaliũ cor-
meliores pora, siue quæ in aquis, siue quæ in terra uiuunt,
et uidea- siue quæ in aere uolitãt, inclinata sunt ad terram
mur q̃ be & non sunt erecta sicut hominis corpus. Quo si-
stie &c. gnificatur ẽt animum nr̃um in superna.i.in æter-
a ser. de. na spiritalia erectum esse debere. Ita intelligit per
56 c quo animum maxime, attestãte ẽt erecta corporis for-
circa. ma homo factus ad imaginem & similitudinem
Potestas dei. Aliquando ẽt solent dicere: Qũo accepit
hoïs i be- homo potestatẽ piscium maris & uolatilium cœ-
stias. li, & omnium pecorum & ferarum, cum uideamus
Cap. 18 à multis feris homines occidi, & à multis uolatili-
bus nobis noceri, quæ uolumus uel uitare uel ca-
pere & plerunq; nõ posse? Qũo ergo in hęc accepi-

mus ptãtem? Hic illis primo dicendum est, ꝙ mul D
tum errent qui post pctm̃ non consyderant homi
nem, cũ in huius uitę mortalitatẽ dãnatus est, &
amisit perfectionẽ illã, qua factus est ad imaginẽ
dei. Sed si dñatio eius tm̃ ualet, ut tam multis pe-
coribus imperet: quanuis.n.à multis feris propter
fragilitatem corporis possit occidi, à nullis tñ do-
mari põt, cũ ipse tã multas & prope oẽs domet: si
ergo hęc hois dñatio tm̃ ualet, qd de regno eius co
gitãdum est, qd ei renouato & liberato diuina uo
ce promittit. Quod aũt scriptũ est: Masculum & *Crescite*
fœminã fecit illos, & benedixit eos deus, dicens: *spiritali-*
Crescite & multiplicãmini & generate & replete *ter.*
terrã, rectissime quærit quẽadmodum accipien- *Cap. 19*
da sit cõiunctio masculi & fœminæ ante pctm̃, & *Gene. 1*
ista benedictio qua dictũ est: Crescite & multipli-
cãmini & generate & replete terrã, utrum carnali-
ter & spiritalr̃ accipienda sit. Licet.n nobis eam ẽt *1. Retra-*
spiritaliter accipere, ut in carnalem fœcunditatem *cta. ca. 10*
post pctm̃ conuersa esse credatur. Erat.n.prius ca-
sta coniunctio masculi & fœminę, huius ad regen
dum, illius ad obtẽperandum accõmodata, & spi
ritalis fœtus intelligibiliũ & immortaliũ gaudiorũ E
replens terrã.i.uiuificans corpus & dñans eius.i.
ita subiectũ habẽs, ut nullam ex eo aduersitatem,
nullã molestiã pateretur. Qđ ideo sic credendum
est, qa nondũ erant filii seculi huius antequã pec-
carent. Filii.n.seculi huius generant & generant, *Luce. 20*
sicut dñs dicit, cũ in cõparatione futuræ uitę, quę
nobis promittitur, carnalem istam generationem
contẽnendam esse demõstrat. Et qđ eis dictum *Bestiis do*
est, Habete potestatẽ piscium maris & uolatilium *minari, p*
cœli & repentium oium q̃ repunt sup terrã: saluo *allegoriã*
qdẽ intellectu, quo manifestum est oibus his aia- *Cap. 20*
libus hominem ratione dominari, recte tñ intelli- *Gene. 1*
gitur ẽt spiritalr̃: ut oẽs affectiões & motus animi,
quos habemus istis animalibus similes subditos
haberemus, & eorum dominaremur per temperã
tiam & modestiam. Cum.n non reguntur isti mo
tus, erumpunt & pergũt in fœdissimas consuetu-
dines, & in diuersas perniciosasq; delectatiões nos
rapiunt, & faciunt similes omni generi bestiarum. F
Cũ aũt reguntur & subiiciunt, omnino mansue-
scũt & nobiscũ concorditer uiuunt. Non.n à no-
bis alieni sunt motus animi nostri. Pascunt ẽt no-
biscũ cognitione rationũ & morũ optimorũ, & ui-
ta ęterna, * † tanq̃ herbis seminalibus & lignis fru ** † aliàs,*
ctiferis & herbis uiridib⁹. Et hęc est hois uita bea- *uita ęter*
ta atq; tranquilla, cũ oẽs motus eius rõni uerita- *na.*
tiq; cõsentiunt, & uocantur gaudia, amores sancti,
casti, & boni. Si aũt non cõsentiunt, nihilominus
dũ negligẽter gerunt, cõscindũt & dissipãt aĩum,
& faciunt uitã miserrimã, & uocantur perturbatio
nes & libidines & concupiscentiæ malæ. De qbus *1. Cor. 15*
iam nobis pręcipitur, ut eas cũ quanto possumus
labore crucifigamus in nobis, donec absorbeatur
mors in uictoriam. Dicit.n.Apl̃s. Qui aũt Iesu Xp̃i *Galat. 5*
sunt, carnẽ [suã] crucifixerũt cũ perturbationibus
& cõcupiscentiis. Vel hinc.n.quiuis admoneri, de- *1. Retrac.*
bet, non carnaliter hæc esse intelligenda, qa her- *cap. 10*
bæ uirides & ligna fructifera omni generi bestia-
rum [aĩalibus,] & oibus uolatilibus, & oibus ser- *Gene. 1*
pẽtibus in Genesi dant ad cibũ, cũ uideamus leo *lib. 15 de*
nes & accipitres & miluos & aquilas nõ pasci nisi *ciuit. dei*
carnibus, & interfectione aliorũ aĩalium. Qđ etiã *cap. 27*

A tiũ uanitate & huius fęculi fluctibus feparatus eft ppls dei p Abrahã, tanq̃ terra cũ apparuit arida i. fitiẽs hymbrẽ celeftẽ diuinorũ mandatorum: qui populus unum deum colẽdo, tanq̃ irrigata terra, ut fruct⁹ utiles poffet afferre, fanctas fcripturas & prophetias accepit. Hæc n. ætas potuit iã generare populũ deo, qa & tertia ætas.i. adolefcentia filios habere iam pot. Et ideo ad Abraham dictum eft:
Gene.17 Patrẽ multarũ gentiũ pofui te ante deum cui credidifti.q uiuificat mortuos,& uocat ea q̃ nõ funt tã
Roma. 4 quã ea quę funt. Qui cõtra fpem in fpem credidit ut fieret patet multarũ gentiũ, fcdm qđ dictum eft: Sic erit femen tuũ, & augeã te nimis ualde, & ponam te in gẽtes, & reges de te exient, & ponã teftamentũ meum inter me & inter femen tuũ poft te, in generationes eorũ in teftamentũ æternum: ut fim tibi deus & femini tuo poft te: & dabo tibi & femini tuo poft te terrã in qua habitas, oẽm terrã Chanaan in poffefsionem ęternã, & ero illis deus. Hæc ætas porrigitur ab Abraham ufq; ad Dauid quatuordecim gñatiõib⁹. Huius uefpa eft in populi peccatis, qbus diuina mãdata pteribant, ufq; ad
B malitiã pefsimi regis Saul. Et inde fit mane regnũ
Quarta etas. Dauid. Hęc ætas fimilis inuẽtuti eft Et reuera inter oẽs ætates regnat iuuentus, & ipfa eft firmamentũ & ornamentũ oium ętatum: & ideo bene cõparatur quarto diei quo facta funt fydera in firmamento cœli. Quid.n euidẽtius fignificat fplẽdorẽ regni quã folis excellentia? Et plebẽ obtemperantẽ regno, fplẽdor lunę oftẽdit, tanq̃ fynagogã ipfam, & ftellę principes eius, & oia tanquã in firmamẽto in regni ftabilitate fundata. Huius quafi uefpa eft in pctis regũ, qb⁹ illa gẽs meruit captiuari atq; feruire. Et fit mane trãfmigratio in Babyloniã, cu
Quinta etas. in ea captiuitate ppls leniter & in peregrino ocio collocatus eft Et porrigit hæc ętas ufq; ad aduentũ domini noftri Iefu Chrifti.i. quinta ætas.f. declinatio à iuuentute ad fenectutẽ, nõdũ fenectus, fed iã non iuuentus: q; fenioris ætas eft, quẽ Græci πρεσβύτην uocant. Nã fenex apud eos nõ πρεσβύτης, fed γέρων dicitur. Et reuera fic ifta ætas à regni robore inclinata & fracta eft in pplo Iudęorũ, quẽadmodũ homo à iuuentute fit fenior. Et bene cõparatur illi diei quinto, quo facta funt in aqs aia-
C lia, & uolatilia cœli, pofteaq̃ illi hoies inter gentes tanquã in mari effe cœperũt, & habere incertã fedẽ & inftabilẽ ficut uolãtes aues. Sed planẽ erãt ibi ẽt ceti magni.i. illi magni homines, qui magis dominari fluctibus fęculi q̃ feruire in illa captiuitate potuerũt. Nõ.n. ad cultum idolorũ aliquo terrore deprauati funt. Vbi fanẽ animaduertendum
Gene.1 eft, q̃ benedixit deus illa animalia dicẽs: Crefcite & multiplicamini & implete aquas maris, & uolatilia multiplicent fup terrã: qa re uera gens. Iudęorum ex quo difperfa eft per gentes ualde multiplicata eft. Huius diei, hoc eft, huius ętatis q̃fi uefpa eft multiplicatio pctõꝝ in populo Iudæorũ quia fic excæcati funt ut ẽt dñm Iefum Chriftum non poffent agnofcere. Mane autem fit prędicatione Euangelii per dominum noftrũ Iefum Chriftũ, & finitur dies qntus. Incipit fextus in quo fenect⁹ ue-
Sexta etas. teris hominis apparet. Hac.n. ætate illud carnale regnum uehementer attritum eft, qñ et templum dejectũ ẽ, et facrificia ipfa ceffauerũt: et nũc ea gẽs quantum ad regni fui uires attinet, quafi extremã

uitã trahit, in ifta aũt ętate tanq̃ in fenectute ueteris hois homo nou⁹ nafcitur, qui iã fpiritaliter ui- D
uit. Sexta.n. die dictũ erat: Producat terra aiam Gene.1
uiuã Nã quinto die dictũ erat: Producant aquæ, nõ animam uiuã, fed reptilia animarũ uiuarum: qm corpora funt reptilia, & adhuc corporali circuncifione & facrificiis tanq̃ in mari gentiũ ppls ille feruiebat legi. Iftam uero animã uiuam dicit, 2 Retra.
qua uita iam incipiunt æterna defyderari. Serpen cta.ca.10
tes ergo & pecora, quę terra pducit, gentes fignificãt iam ftabilẽs Euangelio crediturras. De qbus dicitur in illo uafe qđ Petro demonftratũ eft in acti
bus apoftolorũ: Macta & manduca. Et cũ ille im- Actu.10.
munda diceret, rñfum eft ei: Quæ deus mũdauit, tu ne immunda dixeris. Tũc fit homo ad imaginẽ & fimilitudinẽ dei, ficut in ifta fexta ætate nafcitur in carne dñs nofter, de quo dictũ eft per prophetã: Et homo eft, & qs agnofcet eum? Et quẽadmodum in illo die mafculus & fœmina, fic & in ifta ætate Xps & ecclefia. Et pponitur homo in illo die pecoribus & ferpẽtibus & uolatilib⁹ cœli, ficut in ifta ętate Xps regit animas obtẽperãtes fibi, q̃ ad ecclefiã fibi, partim de gẽtibus, partim de pplo Iudęorum uenerũt, ut ab eo domarẽtur atq;
mãfuefcerent hoies, qui uel carnali cõcupifcentię E
funt dediti ficut pecora, uel tenebrofa curiofitate obfcurati q̃fi ferpẽtes, uel elati fupbia q̃fi aues. Et ficut in illo die pafcit hõ & animalia quę cũ ipfo funt herbis feminalib⁹ & lignis fructiferis & herbis uiridibus, fic ifta ætate fpiritalis homo qcũq; bonus minifter eft Chrifti & eũ quantũ põt imitatur, cũ ipfo pplo fpiritalr pafcitur fanctarũ fcripturarũ alimentis et lege diuina: partim ad cõcipiendã fœcunditatẽ rõnũ atq; fermonũ tanq̃ herbis feminalibus: partim ad utilitatẽ morũ cõuerfatiõis humanę tanq̃ lignis fructiferis: partim ad uigorẽ fidei, fpei & charitatis in uitã æternã, tanq̃ herbis uiridibus.i. uigentibus, quę nullo æftu tribulationũ põt arefcere. Sed fpiritalis fic iftis alimẽtis pafcitur ut multa intelligat, carnalis aũt.i. paruulus in Xpo tanq̃ pecus dei, ut multa credat quæ intelligere nondũ põt, tñ eofdem cibos oẽs hñt. Huius aũt ætatis quafi uefpera, quæ utinã nos nõ inueniat, fi tamẽ nondũ cœpit, illa eft de qua do- F
minus dicit, Putas cũ uenit filius hois inueniet Luca.18
fidẽ fup terram? Poft iftam uefperã fiet mane, cũ ipfe dominus in claritate uẽturus eft, Tũc requiefcent cum Xpo ab omnibus operibus fuis, ii qbus
dictum eft, Eftote pfecti ficut pater uefter qui in Math. 5
cœlis eft. Tales.n. faciunt opera bona ualde. Poft enim talia opera fperanda eft requies in die feptimo qui uefperã non habet. Nullo ergo modo uerbis dici põt quẽadmodum deus fecerit et cõdiderit cœlũ et terram et oẽm creaturã quã condidit: fed ifta expofitio per ordinem dierũ ficut indicat tanq̃ hiftoriam rerum factarũ, ut pdicationem futurorũ maxime obferuet. Si aũt aliquẽ mouet, Aetates
q̃ in iftis ętatibus fęculi duas ętates primas denis mũdi q̃re
generationibus aduertimus explicari, tres aũt cõ- inæqua-
fequentes fingulę quatuordecim generationibus les.
cõtexuntur, fexta uero ifta nullo generationũ nu- Cap 14
mero definita eft, facile eft uidere ẽt in unoquoq; Matth 1
homine duas primas ætates, infantiam et pueritiã, corporis fenfibus inhęrere. Qui fenfus corporis qnq; funt, uifus, auditus, olfactus, guftus et ta-

G ctus Quinarius aũt numer⁹ duplicatus, qm̃ du-
plex est sex humanus, unde gñatiões tales existũt,
masculin⁹ & fœmininus, qnarius ergo ut dixi du-
plicat⁹, denariũ numeꝝ facit. Iã uero ab adolescẽ-
tia, & deinceps ubi ratio iã incipit in hoie p̃ualere,
accedit quinq; sensibus, cognitio & actio, qbus ui
ta regiẽ & administraẽ, ut iã septenarius numerus
incipiat esse, Qui similr̃ duplicat⁹ pp duplicẽ sexũ
in quatuordecim gñationib⁹ eminet & apparet,
quas hñt tres ætates cõsequẽtes, tanq̃ adolescẽtis
& iuuenis & senioris Senectus uero sicut in nobis
nullo statuto annoꝝ tpe definiẽ, sed post quinq; il
las ætates quãtũ qsq; uixerit, senectuti deputaẽ: sic
& in ista ætate seculi nõ apparẽt gñationes, ut etiã
occult⁹ sit ultim⁹ dies, quẽ utiliter dñs latere opor
Matt. 24 tere demõstrauit. Hic et unusqsq; nr̃m in bonis
Septẽ die opibus & recta uita tanq̃ distinctos istos sex dies,
rũ altior post quos debet qetẽ sparẽ. Primo die lucem fidei
allegoria qñ prius inuisibilibus credit, pp q̃ fidẽ dñs uisibi
Cap. 25 liter apparere dignatus est. Scdo die tanquam fir
mamentũ disciplinæ, quo discernit inter carnalia
& spiritalia, sicut inter aquas inferiores & superio
H res. Tertio die, quo mentẽ suã ad ferendos bono-
†p̃parat, rũ operũ fructus † separat a labe & fluctibus ten-
separata tationũ carnalium, tanq̃ aridam terrã a perturba
labe &c. tionibus maris, ut iam possit dicere, Mente seruio
Roma. 7 legi dei, carne aũt legi peccati. Quarto die, quo iã
in illo firmamẽto disciplinę spiritales itelligẽtias
operatur atq; distinguit, uidet quę sit incõmutabi
lis ueritas, quę tanq̃ sol fulget in aĩa: & quẽadmo-
dum aĩa ipsius ueritatis particeps fiat, & corpori
ordinem & pulchritudinem præstet, tanq̃ luna il
luminans noctem, & quẽadmodũ stellę oẽs s. in-
telligentiæ spiritales in huius uitę obscuritate tan
quam in nocte micent & fulgeant. Quaꝝ rerũ no-
titia fortior effectus incipiat qnto die in actioni-
bus turbulẽtissimi seculi, tanq̃ in aquis maris ope
rari, pp utilitatem fraternę societatis: & de corpo-
**†aliãs,* ralibus agnitionibus * † q ad ipm̃ mare ptinẽt. i.
actiõib⁹. ad hanc uitam p̃ducere animarũ uiuarum repti-
lia. i. opa q̃ p̃sint animis uiuis, & cetos magnos i.
** aliãs,* fortissimas actiones, * qbus fluctus seculi dirũ-
agnitiões. puntur & cõtemnuntur, & uolatilia cœli. i. uoces
cœlestia p̃dicantes. Sexto aũt die p̃ducat de terra
I aiam uiuã. i. de ipsa stabilitate mentis suæ ubi spi
ritales habet fructus. i. bonas cogitatiões, motus
oẽs animi sui regat: ut sit in illo anima uiua. i. ra-
tioni & iustitiæ seruiens, non temeritati atq; pctõ.
Ita fiat ẽt homo ad imaginem & similitudinem
** aliãs,* dei, masculus & fœmina. i. intellectus & actio, *
agnitio. quorũ copulatione spiritalis fœtus terrã ipleat. i.
carnẽ subiiciat, & cętera quę iam in bois p̃fectio-
ne superius dicta sunt. In istis aũt tanq̃ diebus ue
spera est in ipsa p̃fectione singuloꝝ operũ, et ma-
†cõseque- ne in ichoatione tpum. † Post istoꝝ quasi sex die-
tium. rum opa bona ualde, speret ẽt homo qetem ppe-
Gene. 2. tuã, et intelligat qd sit, Reqeuit deus septima die
ab oibus opibus suis: qa et ipse in nobis hęc bo-
na opatur q ut opemur iubet, Et ipse recte reqesce
re dicitur, qa post hęc oia opera reqem nobis ipse
pręstabit. Quo. n. recte dicitur pateꝛfamiliãs edifi
care domũ, cũ hoc nõ ope suo faciat, sed eoꝝ qb⁹
seruiẽtibus imperat: sic recte dicitur et ab opibus
reqescere, cũ post p̃fectionẽ fabricę illis qbus ipe-
rabat penitus ut uacẽt, et iucũdo ocio p̃fruantur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE Genesi contra Manichaeos Liber secundus. K

POST enumerationẽ & exple- *Gene. 2*
tionem † dierum septem iterpo *Recitatio*
sita est quasi quædam conclu- *secũdi et*
sio, & appellatus est liber crea- *tertij ca-*
turæ cœli & terræ quicquid su *pituli Ge*
perius dictũ est, cùm sit parua *nesis*
pars libri. Sed ideo sic meruit *Capul. 2*
uocari, quia uniuersi seculi à capite usq; finẽ qua- *†exposi-*
si breuis q̃dam imago in his diebus septem figu- *tionem.*
rata est. Deinde incipit de homine diligentius tra
ctare. Quę omnis narratio non apertè, sed figura-
tè explicatur, ut exerceat mentes q̃rentium uerita
tem, & spiritali negocio à negociis carnalib⁹ auo-
cet. Sic. n. se continet. Hic est liber creaturæ cœli
& terræ. Cùm factus esset dies quo fecit deus cœ- *Gene 2*
lum & terram, & omnia uiridia agri tanq̃ essent su
per terrã, & omne pabulum agri antequam germi
naret. Nondum. n pluerat deus super terram, nec L
erat homo q operareẽ in ea. Fons autẽ ascendebat
de terra, & irrigabat oẽm faciẽ terræ. Et tũc finxit
deus hoiem de limo terræ, & insufflauit in faciem
eius flatum uitæ, & factus est homo in aiam uiuẽ-
tem, Et tunc plantauit deus paradisum in Edẽ ad
Orientẽ, & posuit ibi hoiem quẽ finxerat Et p̃du
xit adhuc deus de terra omne lignũ formosum ad
aspectũ & bonũ ad escam. Et lignũ uitæ plãtauit
in medio paradisi, & lignũ scientiæ boni & mali.
Flumen aũt prodibat ex Edẽ & irrigabat paradi-
sum: qd' inde diuidiẽ in q̃tuor partes. Nomen uni
Phison, hoc est qd' circuit totã terrã Euilath, ubi
auꝝ nascitur, & aurum terræ illius optimũ. Ibi est
carbunculus & lapis Prasinus. Et nomẽ scdi flu-
minis Geon, hoc circuit totam terram Aethiopię.
Et flumẽ tertium Tigris, hoc est qd' uadit contra
Assyrios. Et flumen quartum dicitur Euphrates.
Et sumpsit dñs deus hoiem quẽ fecerat, & posuit
eum in paradisum, ut operaretur ibi, & custodiret
eum. Et præcepit dñs deus. Adæ dicens, Ex omni
ligno qd' est in paradiso edes ad escã, de ligno aũt
sciæ boni & mali non edetis ab eo. Qua die. n ede M
ritis ab illo, morte moriemini. Et dixit dñs deus:
Non est bonum esse hoiem solum, faciamus ei ad-
iutoriũ sĩle sibi. Et quęcũq; finxerat deus ex omni
genere [pecorum, & ex omni genere] bestiarũ agri,
& [ex omni genere] uolatilium uolantium sub cœ
lo, perduxit ea ad Adam, ut uideret quid ea uoca-
ret, & quod uocauit ea omnia Adã aiam uiuam,
hoc est nomen eius. Et post hęc uocauit Adam no
mina oium pecorum & omnium auium cœli, &
omnium bestiarum agri, & secundum quod uoca
uit ea Adam hoc est nomen eorũ, usq; in hodier-
nũ diem. Ipsi aũt Adę nondum fuit adiutorium
simile illi. Et immisit deus soporẽ in Adã, & ob
dormiuit. Et sumpsit deus unam de costis, eius &
impleuit locũ eius carne, & formauit deus costã,
quã accepit ab Adã in mulierẽ, & adduxit illã ad
Adam, ut uideret qd eam uocaret. Et dixit Adam,
Hoc nũc os ex ossibus meis, & caro de carne mea
Hæc uocabitur mulier, qm̃ de uiro sumpta est. Et
hæc erit mihi adiutorium. Propter hoc relinquet
homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori suę, & e-
runt

A runt duo in carne una Et erāt ambo nudi Adam [*Gene. 3*] & mulier eius, & non cōfundebātur. Serpens autē erat sapientior oium bestiarū, quæ erāt sup terrā, quas fecerat dñs deus. Et dixit serpens ad mulierē: Quare dixit de⁹, Ne ederitis ab omni ligno qd est in paradiso? Et dixit mulier ad serpentē: Ex omni ligno qd est in paradiso edemus, a fructu aūt ligni qd est in medio paradisi, dixit de⁹ ne edamus, sed neq; tāgamus, ne moriamur. Et dixit serpēs ad mulierem: Non morte moriemini: Sciebat n deus qa qua die manducaueritis ex illo, aperient oculi vři, & eritis sicut dij sciētes bonū & malū. Et uidit mulier qa bonū est lignū in escā, & qa bonū est oculis ad uidendū & cognoscendū: & sumpsit fructū de ligno illo & māducauit & dedit uiro suo: & accepit Adā & māducauit, & aperti sunt oculi eorū: & tunc scierunt qa nudi erant, & fuerunt †sibi folia fici, & fecerūt sibi succinctoria [*† sumpserunt.*] Et cū audissent uocem dñi deambulantis in paradiso ad uesperā, absconderūt se Adā & mulier eius à facie †dñi dei [*† ante faciem.*] sui, ad illā arborē quæ erat in medio paradiso. Et uocauit dñs deus Adā, & dixit illi: Adam ubi es?

B Et dixit ille, Vocem tuā audiui dñe in paradiso & timui, & abscondi me, qa nudus sum. Et dixit dñs deus: Quis nunciauit tibi qa nudus es, nisi qa ab illa arbore de qua dixerā tibi ex illa sola non māducare, ex illa māducasti? Et dixit Adā, Mulier quā dedisti mihi sociā, dedit ut ederem, & māducaui. Et dixit de⁹ mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier: Serpēs seduxit me & manducaui. Et dixit dñs deus serpēti: Quia hoc fecisti, maledict⁹ tu ab omni pecore, & omni genere bestiarū. Pectore & uentre repes, & terrā manducabis oibus diebus uitæ tuæ: & inimicitiā ponā inter te & mulierē, & inter semen tuū, & inter semen illius. Ipsa tuū obseruabit caput, & tu eius calcaneū. Et mulieri dixit, Multiplicās multiplicabo dolores tuos & suspiria tua, & in dolorib⁹ paries filios tuos: & ad uirū tuū cōuersio tua, & ille tui dñabitur. Et tūc dixit de⁹ ad Adā: Quia audisti uocē mulieris tuę, & māducasti de ligno ď quo p̄ceperā tibi, ex illo solo ne ederes, maledicta terra erit tibi in oib⁹ opibus tuis, & in tristitia & gemitū tuo māducabis ex ea oib⁹ diebus uitę tuę. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulū agri tui. In sudore uultus tui edes pa

C nē tuū, donec reuertaris in terrā de qua sumpt⁹ es, qa terra es, & in terrā ibis. Et tūc Adā posuit nomē uxori suę, uita qa mater est oium uiuorū. Et tunc fecit dñs deus Adæ & mulieri eius tunicas pelliceas, & induit illos. Et dixit: Ecce Adam factus est tanq̄ unus ex nobis, ad scientiā cognoscēdi bonū & malū. Et tūc ne porrigeret manū suā Adam ad arborē uitæ, & sumeret sibi inde, & ederet, & uiueret in æternū, dimisit eū dñs de⁹ de paradiso suauitatis, ut oparetur terrā de qua & sumpt⁹ fuerat. Et eiectus foras de paradiso, moratus est cōtra paradisum uoluptatis. Et Cherubin & illam flāmeā phrameā quę uersatur, posuit deus ad custodiendā uiā arboris uitæ. [*Genesi ad literā ubiq; nō pōt exponi Cap. 2*] Hæc secreta uerbor. si non reprehēdentes & accusantes, sed q̄rentes & reuerētes Manichæi mallēt discutere, nō essent utiq; Manichæi, sed daretur petētibus, & q̄rētes inuenirēt, [*Matth. 7*] et pulsantibus aperiretur. Plures n qōnes in hoc sermone ꝓponunt. qui diligentia pia q̄runt. q̄ isti miseri atq; impij. [*Alludit ad nomē infama.*] Sed hoc interest, q̄ illi q̄rūt ut inueniāt, isti nihil laborāt, nisi nō inuenire qd quę-

D runt. Hic ergo totus sermo primò scdm historiam discutiendus est, deinde scdm ꝓphetiam. Scdm historiā facta narrantur, scdm ꝓphetiam futura prenunciantur. Sanè q̄sq̄s uoluerit omnia quæ dicta sunt scdm literam accipere. i. non aliter intelligere q̄ litera sonat, et potuerit euitare blasphemias, et omnia congruentia fidei catholicæ prædicare, non solū ei non est inuidendū, sed pręcipuus multumq; laudabilis intellector habendus est. Si aūt nullus exitus datur, ut pie et digne de deo q̄ scripta sunt intelligātur, nisi figurate atq; in ęnigmate ꝓposita ista credamus, hñtes authoritatē apostolicam, à q̄bus tam multa de libris ueteris testamēti soluuntur ęnigmata: modum quem intēdimus teneamus, adiuuante illo q nos petere q̄rere et pulsare adhortatur: [*Matth. 7*] ut oēs istas figuras rerū scdm catholicam fidem, siue quæ ad historiā, siue quę ad ꝓphetiam ptinent explicemus, non pręiudicātes meliori diligentiorīq; tractatui, siue per nos, siue per alios, qb⁹ dñs reuelare dignatur. Factus est ergo dies quo die fecit deus cœlum et terrā, et omne uiride agri, anteq̄ esset sup terram, et omne pabulū agri. [*Viride agri quid designat. Cap. 3*] Supius septē numerabant, nūc unus dicitur dies, quo die fecit deus cœlum et terrā et omne uiride agri, et omne pabulum, cuius diei noie

E omne tp̄s significari bene itelligitur. Fecit. n deus omne tp̄s simul cum omnibus creaturis tpalib⁹, quæ creaturę uisibiles cœli et terræ noie significantur. Mouere aūt nos debet ad quærendum, q̄ cum diem quo factum est cœlum et terra nominasset, adiecit etiā uiride agri, et omne pabulum. Non. n. qñ dictum est, In principio fecit deus cœlum et terram: tunc dictum est, factum esse omne uiride agri et pabulū. Manifeste. n legitur, q̄ tertio die factum est omne uiride et pabulum agri. Qd aūt dictum est, In principio fecit deus cœlum et terrā: non ptinet ad aliquem dierū ex illis septē diebus. Adhuc enim uel materiā ipsam unde facta sunt omnia, cœli et terrę noie nūcupabat. Vel certe prius totam creaturā cœli et terræ noie ꝓposuerat, dicendo, In principio fecit deus cœlum et terram: et postea particulatim per ordinem dierū sicut oportebat, pp ꝓphetiam, quā in primo libro commemorauimus, dei opera executus exposuit.

F Quid sibi ergo uult q̄ nunc noiato cœlo et terra, addidit, uiride agri et pabulum, et tacuit cætera tā multa quæ sunt in cœlo et in terra, uel ēt in mari, nisi qa uiride agri inuisibilem creaturā uult intelligi, sicut est anima? Ager. n. solet in scripturis figurate mūdus appellari. [*Matt. 13*] Nam et ipse dñs: Ager est hic, inqt, mūdus, cū illam parabolam exponeret, [*1 Retrac. cap. 10*] ubi bono semini sunt cōmixta zizania. Viride ergo agri spiritalē atq; inuisibilē creaturā dicit, pp uigorem uitæ, et nomine pabuli, utiq; pp uitā bene hocipsum interpretamur. Deinde qd addidit, anteq̄ essent sup terram, intelligitur, anteq̄ anima peccaret. Terrenis. n. cupiditatibus sordidata, tanquā sup terram nata, uel sup terram esse recte dicitur: Ideoq; addidit, nondum enim pluerat deus super terrā. Quia et nūc uiride agri deus facit. sed [*Quid sit nondum pluerat sup terrā Cap. 4*] pluenda sup terram i. cum facit animas reuirescere per uerbū suū: sed de nubibus eas irrigat. i. de scripturis Prophetarum et Apostolorum. Recte autem appellantur nubes, quia uerba ista quę so-

G nant scisso & pcusso aere trāseūt. Addita ēt obscu
ritate allegoriaȝ, quasi aliqua caligine obducta,
uelut nubes fiūt. Quæ dū tractāda exprimunt, be-
ne intelligētibus tāquā imber ueritatis infundit.
Sed hoc nōdum erat antequā aia peccaret. i. anteq̄
uiride agri esset sup terrā: Nōdum. n. pluerat deus
super terrā, nec erat homo q operaretur in ea. La-
boranti n. homini in terra imber de nubibus est
necessarius, de qbus nubibus iam dictū est. Post
pctm̄ aūt homo laborare cœpit in terra, & neces-
sarias habere illas nubes. Ante pctm̄ uero cū uiri-
de agri & pabulū fecisset deus, quo noie inuisibi-
lem creaturā significari diximus, irrigabat eā fon-
te interiore, loquēs in intellectu eius: ut nō extrin
secus uerba exciperet tanquā ex supradictis nubi
bus pluuiā, sed fonte suo, hoc ē, de intimis suis ma
Fons irrigāt terrā allegoriçe. Cap 5 nante ueritate satiaretur. Fons. n. ascendebat, in-
qt, de terra, & irrigabat oēm faciē terræ. De qua. s.
terra dicitur: Spes mea es tu, portio mea in terra ui
uentiū. Qn̄ aūt aia tali fonte irrigabatur, nondū
Eccles. 10 per superbiā proiecerat intima sua. Initium n. su-
perbię hominis apostatare à deo Et qm̄ in exterio
H ra per superbiā tumescens cœpit non irrigari fon-
te intimo, bene insultatur illi uerbis propheticis
1. Retract. & dicitur, Quid superbit terra & cinis? Qm̄ in uita
sua proiecit intima sua. Quid est n superbia aliud,
Superbia quid sit nisi deserto secreto cōscientiæ foris uideri uelle qd
non est? Et ideo laborās iam in terra necessariā ha
bet pluuiam de nubibus. i. doctrinā de humanis
uerbis, ut ēt hoc modo posit ab illa ariditate re-
uirescere, & iterū fieri uiride agri. Sed utinā uel plu
uiā ueritatis de ipsis nubibus libēter excipiat. Nā
pp illā dn̄s noster nubilū carnis nr̄æ dignatus est
assumere, hymbrem sancti Euangelii largissimum
infudit: promittens ēt, q̄ si quis biberit de aqua
eius, rediet ad illum intimum fontē, ut forinsecus
Ioan. 4 non quærat pluuiā. Dicit. n. Fiet in eo fons aquæ
salientis in uitā æternā. Iste credo fons ante pctm̄
ascendebat de terra, & irrigabat oēm faciem ter-
ræ, quia interior erat, & nubium non desyderabat
auxilium: nondū. n pluerat deus super terram, nec
erat homo qui operaretur in ea. Cum. n. dixisset,
nondū. n. pluerat deus super terrā: subiecit & cau-
sam quare nōdū pluerat, quia nondū erat homo
I qui operaretur in ea. Tūc aūt homo cœpit opera-
ri terra, cū post pctm̄ de beata uita dimissus est,
Gene. 3 qua in paradiso fruebaᷓ. Sic. n. scriptum est: Et di-
misit eum dn̄s deus de paradiso suauitatis, ut ope
rareᷓ terrā, de qua & sumptus fuerat. Vnde suo lo-
Infra ca. 22 co requiremus. Qd nunc ad hoc cōmemoraui, ut
intelligerem' laborāti homini in terra. i. in pctōrū
ariditate cōstituto, necessariā esse de humanis uer
bis diuinam doctrinā, tanq̄ de nubibus pluuiam.
1. Cor. 13 Talis autem scientia destruetur. Videmus. n. nunc
per speculum in ænigmate tanquā in nubilo sagi
nam quærentes: tunc autem facie ad faciē, qn̄ uni
uersa facies terrę nr̄æ interiore fonte aquę salien-
tis irrigabitur. Nā si fontē aliquem huius uisibilis
Gene. 2 aquę uoluerimus intelligere, de quo dictū est, Fōs
aūt ascendebat de terra, & irrigabat omnē faciem
Inuisibilia quib' uocabulis signētur. terræ, non est uerisimile, q̄ cum tam multi fontes
perēnes, siue riuorum, siue fluuiorum per uniuer-
sam terrā inueniantur, solus ille siccuerit, q irriga-
bat oēm faciē terrę. Sub his ergo paucis uerbis
Cap. 6 uniuersa creatura nobis significata est ante pctm̄

animæ. Nomine. n cœli & terrę uniuersa uisibilis K
creatura insinuata est: & noie diei, uniuersum tp̄s:
& noie uiridiū & pabuli agri, creatura inuisibilis:
& noie fontis ascēdentis & irrigantis oēm faciem
terrę, inūdatio ueritatis, anima satiās ante pctm̄.
Dies aūt iste, cuius nomine uniuersum tp̄s signifi
cari diximus, insinuat nobis non solum uisibilē,
sed ēt inuisibilem creaturam tp̄s posse sentire: qd
de anima nobis manifestatur, quę tanta uarietate
affectionum suarū, & ipso lapsu, quo misera facta
est, & reparatione qua rursus in beatitatem redit,
tpe mutari posse conuincitur. Et ideo non dictū
est, Cū factus esset dies, quo die fecit Deus cœlum
& terram tm̄, qbus nominibus uisibilis creatura
intimatur, sed additū est etiā. Viride, & Pabulum
agri: quo nomine inuisibilē creaturam pp uigorē
& uitā significari diximus, sicuti est anima? Et ita
dictū est, Cum factus esset dies, quo die fecit deus 1. Retrac.
cœlū & terrā, & omne uiride, & pabulū agri, ut sic cap. 10
intelligeremus non solū uisibilē, sed ēt inuisibi-
lem creaturā ptinere ad tp̄s pp mutabilitatem: qa
solus deus incōmutabilis est, qui est ante tēpora.
Nūc uideamus post uniuersæ creaturæ insinua L
tionem tam uisibilis q̄ inuisibilis, & uniuersale be Lim' qd hēat mysterij.
neficium diuini fontis erga inuisibilem creaturā,
qd de homine specialiter intimetur, qd ad nos ma Cap. 7
xime ptinet. Primo n. q̄ de limo terrę deus homi-
nem finxit, solet habere qōnem qualis ille limus
fuerit, uel quę materia noie limi significata sit. Illi
aūt inimici ueterum libroȝ, omnia carnaliter in-
tuentes, & ppterea semp errantes, ēt hoc reprehen
dere mordaciter solent, q̄ de limo deus hominem
finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit deus ho-
minē? An defuerat ei melior & cœlestis materia,
unde hoiem faceret, ut de labe terrena tam fragilē
mortalemq̄ formaret? Non intelligentes primo q̄
multis significationibus uel terra uel aqua in scri
pturis ponaᷓ. Limus n aquę & terrę cōmixtio est.
Dicimus. n. tabidum & fragile & morti destinatū
corpus humanū post pctm̄ esse cœpisse. Non. n. in
nostro corpore isti exhorrescunt, nisi mortalitatē
quā damnatione meruimus. Quid autē mirū aut
difficile deo, ēt si de limo istius terrę hoīem fecit,
tale tn̄ corpus eius efficere, quod corruptioni nō
subiaceret, si homo pceptum dei custodiens, pec- M
care noluisset? Si. n. spēm cœli ipsius de nibilo, uel
de informi materia dicimus factā, qa omnipoten
tem artificē credimus: qd mirum si corpus, qd de
limo qualicunq̄ factū est, potuit ab omnipotenti
artifice tale fieri, ut nulla molestia, nulla indigen-
tia cruciaret hoiem ante pctm̄, et nulla corruptio
ne tabesceret? Itaq̄ superflue q̄ritur, unde hois cor-
pus deus fecerit, si tn̄ nūc de corporis formatione
dicitur. Sic. n. nonnullos nr̄os intelligere accepi, q
dicunt, posteaq̄ dictum est, Finxit deus hoiem de
limo terrę, ppterea non additū esse Ad imaginem
et similitudinem suam, qm̄ nunc de corporis for-
matione dicitur. Tunc aūt homo interior signifi
cabatur, qn̄ dictum est, Fecit Deus hominem ad
imaginem et similitudinem dei. Sed etiam si nūc
quoq̄ hoiem ex corpore et anima factum intelli-
gamus, ut nō alicuius noui operis inchoatio, sed
supius breuiter insinuati, diligētior retractatio isto
sermone explicetur: Si ergo, ut dixi, hoiem hoc lo-
co ex corpore et aia factu intelligamus, non ab-

A surde ipsa cõmixtio limi nomen accepit. Sicut eni aqua terrā colligit, & conglutinat, & continet, qñ aius cõmixtione limus efficitur: sic anima corporis materiā uiuificando in unitatem concordē cõformat, & nõ permittit labi & resolui. Quod aūt scriptū est, Et insufflauit in eum spiritū uitæ, & factus est homo in animā uiuentē, si adhuc corpus solū erat, animā adiunctā corpori hoc lõco intelligere debemus: siue qa iam facta erat, sed tanquā in ore dei erat, id est, in eius ueritate uel sapiētia: unī inī nõ recessit quasi locus separata, qñ insufflata est: nõ enim deus loco cõtinet, sed ubiq̃ præsens est. Siue tūc aïa facta est, qñ in illud figmētū deus insufflauit spūm uitę, ut illa insufflatio ipsam operationē dei significet, qua fecit animā in hoīe spiritu potentiæ suæ. Si autem homo ille q factus erat, iā corpus & anima erat, ipsi animæ sensus est additus ista insufflatione, cum factus est homo in animā uiuentē. Nõ qa illa insufflatio conuersa est in animā uiuentē, sed operata est in animā uiuentem. Nondū in spiritalē hoīem debemus intellige-

Insufflatio spiritus quid. Cap. 8. Gene. 2.

Li. 13. de ciuit. dei cap. 24.

B re, q factus est in aïam uiuentē, sed adhuc animalē. Tunc enim spiritalis effectus est, cū in paradiso hoc est, in beata uita constitutus, præceptū etiam pfectionis accepit, ut uerbo dei consummaretur. Itaq; postquā peccauit, recedens à pcepto dei, & dimissus est de paradiso, in hoc remāsit ut animalis esset. Et ideo animalē hoīem prius agimus omnes q de illo post peccatū nati sumus, donec assequamur spiritalē Adam, id est, dñm nostrū Iesum Christū, q peccatū non fecit: & ab illo recreati & uiuificati, restituamur in paradisum, ubi latro ille cū ipso eo die meruit esse, quo uitā istā finiuit. Sic enim Apostolus dicit: Sed nõ prius qd spiritale est sed qd aïale, sicut scriptū est: Fact' est primus Adā in aïam uiuentē, nouissimus Adam in spūm uiuificantē. Sic ergo debemus intelligere hunc locū, ut nõ quia dictū est, insufflauit in eū spūm uitæ, & factus est hō in aïam uiuentē, credamus illam ueluti partē naturę dei in aïam hoīs fuisse conuersam, & cogamur dicere naturā dei eē mutabilē: in quo errore maxime istos Manicheos ueritas premit. Si-

1. Pet. 2. Luce. 23.

1. Cor. 15. 1. Retrac. cap. 10.

C cut enim est mater omnium hæreticorū superbia, ausi sunt dicere q natura dei sit anima. Et hinc urgentur à nobis, cum eis dicimus, Ergo natura dei errat & misera est, & uitiorū labe corrumpitur & peccat: aut etiā ut uos dicitis, naturę contrarię sordibus inquinatur: & cætera talia, quæ de natura dei nefas est credere. Nam factam esse animam ab omnipotente deo, & ideo non illam esse partē dei uel naturā dei, manifeste alio loco scriptū est, dicēte Propheta: Et qui finxit spūm omnibus, ipse fecit oia. Et alio loco: Qui finxit spūm hominis in ipso. Ergo factū esse spūm hominis, manifeste his testimonijs approbatur. Spūs aūt hominis in scripturis dicit ipsius animæ potētia rōnalis, qua distat à pecoribus, & eis naturæ lege dñatur. De quo dicit Apls: Nemo scit quę sunt hois, nisi spūs hominis q in ipso est. Ne forte si probaretur his testimonijs animā factā esse, nõ deessent q dicerent, spūm hois non esse factū, & ipsum arbitrarentur esse naturam dei, & in ipsum dicerent partē dei esse conuersam, cū illa insufflatio dei facta est. Quod sana doctrina similiter respuit, qa & ipse spiritus hominis cū aliquando errat, & aliquando prudēter sapit, mu-

Psal. 32.

Quid in scripturis dicatur spiritus hominis. 1. Cor. 2.

tabilem se eē clamat: quod nullo modo de natura D dei fas est credere. Non aūt põt maius signū esse superbiæ, q̃ ut dicat se humana anima hoc eē quod deus est, cū adhuc sub tantis uitiorū & miseriarū molibus gemat. Nunc iam uideamus ipsam beatitudinē hominis, quæ paradisi noīe significat: nā qm in nemoribus deliciosa quies hoīm esse solet, & corporis sensibus nostris de Oriente lumen orit, & cœlumq; consurgit, quod superius corpus est nostro corpore atq; excellentius: propterea his uerbis etiā spiritales deliciæ, quas habet beata uita, figurate explicanf, & ad Orientē paradisus plantatur. Intelligamus aūt nostra gaudia spiritalia significare omne lignū formosum ad aspectū intelligentię, & bonū ad escā, quæ nõ corrūpitur, qua bte animæ pascuntur. Nam & dñs dicit: Operamini escā quæ non corrumpitur, nt est omnis ratio, quę cibus est animæ. Ad Orientē [id est] lucē sapientiæ in Edē, id est, in delitijs immortalibus & intelligibilibus. Nā delitię uel uoluptas, uel epulū hoc uerbo significari dicit, si ex Hebræo in Latinū interpretef. Positū est aūt sic sine interpretatione, ut aliquē locū E significare uideat, magisq; figuratā faciat locutionē. Productū aūt ex terra omne illud lignū accipimus oē illud gaudiū spiritale, id est, supereminere terræ, & nõ inuolui atq; obrui terrenarū cupiditatū impedimentis. Lignū aūt uitę plantatū in medio paradisi, sapientia illam significat, qua oportet ut intelligat anima, in meditullio quodam rerū se esse ordinatā, ut quanuis subiectā sibi habeat oēm naturā corpoream, supra se tñ esse intelligat naturā dei: & neq; in dexterā declinet sibi arrogando qd nõ est: neq; ad sinistrā, per negligentiā contemnendo quod est: & hoc est lignū uitæ plantatū in medio paradisi. Ligno aūt scientiæ boni & mali, ipsa itē medietas aïæ & ordinata integritas significat nam & ipsum lignū in medio paradisi plantatum est: & ideo lignū dignoscentiæ boni & mali dicit, qa si anima quæ debet in ea quę anteriora sunt se intendere, id est, in deū: & ea quę posteriora sunt obliuisci, id est, corporeas uoluptates, ad seipsam deserto deo conuersa fuerit, & sua potentia tāquā sine deo frui uoluerit, intumescit supbia, quod est F initiū ois pcti. Et cū hoc eius pctm pœna fuerit cõsecuta, expiedo discit qd intersit inter bonū quod deseruit, & malū in quod cæcidit. Et hoc ei erit gustasse de fructu arboris dignoscentiæ boni & mali. Præcipit ergo illi, ut de omni ligno paradisi edat ex ligno aūt in quo est dignoscentia boni & mali non edat, id est, nõ sic eo fruatur: ut ipsam ordinatā integritatē naturæ suæ, quasi manducando uiolet atq; corrūpat. Flumen aūt quod procedebat ex Eden, id est, ex delitijs & uoluptate & epulis, qd flumē à Propheta significatur in psalmis, cū dicit, Torrēte uoluptatis tuæ potabis eos: hoc est enim Eden, quod Latine uoluptas dicit, diuidit in quatuor partes, & quatuor uirtutes significat: prudentiā, fortitudinē, tēperātiā, iustitiā. Dicit aūt Phison ipse eē Gāges, Geon aūt Nilus, qd etiā in Hieremia ppheta animaduerti põt: nūc alijs noibus appellantur. Sicut nunc Tyberis dicitur fluuius, q prius Albula dicebatur. Tigris uero & Euphrates et nūc eadē noia tenēt qbus tñ nominibus uirtutes, ut dixi, spiritales significantur. Quod etiā ipsorum nominū interpretatio docet, si qs Hebræam linguam

Paradisi delitia quid esse gentè. Cap. 9.

13. de ciuita. dei Cap. 21.

Ioan. 6.

13 de ciuita. dei cap. 20. in fine.

Phil. 3.

Eccle. 10

Flumina quatuor quid no. tér. c. 10 Psal. 35.

G uel Syram cõsideret Sicut Hierusalē, quāuis sit ui
sibilis & terrenus locus, significat tñ ciuitatem pa
cis spiritalē: & Sion, quāuis sit mons in terra, specu
lationē tñ significat: & hoc nomē in scripturarum
allegoriis ad spiritalia intelligēda sæpe trāsfertur.
Luca. 10 Et ille q descendebat ab Hierusalem in Hiericho,
De natu sicut Dñs dicit, & in uia uulnerat⁹, saucius & semi
ra et gra uiuus relictus est à latronibus, utiq; locos istos ter
tia. ca. 43 rarum quāuis scdm historiā in terra inueniantur,
& .52 spiritaliter cogit intelligi. Prudentia ergo, q signifi
cat ipsam cōteplationē ueritatis, ab omni ore hu-
mano alienā, quia est ineffabilis: quā si eloqui ne-
2. Cor. 12 lis, parturis eā poti⁹ q̄ paris, qa ibi audiuit & Apls
ineffabilia uerba, q̄ non licet homini loq. Hæc er-
go prudentia terrā circumit, quæ habet aurum, &
Gene. 2 Carbunculū, & lapidē Prasinum. i. disciplinā uiuē
di, quæ ab oibus terrenis sordibus quasi decocta
nitescit, sicut aurū optimum & uer, qd nulla sal-
sitas uincit, sicut Carbunculi fulgor nocte nō uin
cit: & uitā æternā, q̄ uiriditate lapidis Prasini signi
ficatur, pp uigorem qui non arescit. Fluius autem
ille, qui circumit terrā Aethiopiam multum calidā
H atq; feruentē, significat fortitudinem calore actio
nis alacrē atq; impigram Tertius autem Tigris ua
dit contra Assyrios, & significat temperantiā, quæ
resistit libidini, multū aduersanti consiliis prudē-
tię. Vnde plerunq; in scripturis Assyrij aduersario-
rū loco ponuntur. Quartus fluuius non dictū est
cōtra qd uadat, aut quā terrā circumeat: iustitia. n.
ad oēs partes aiæ pertinet, qa ipse ordo & æquitas
aiæ est, qua sibi ista tria concorditer copulantur,
prima prudentia, scda fortitudo, tertia tēperantia,
& in ista tota copulatione atque ordinatione per-
ficiunt iustitiam. Quod aūt ita constitutus est
De opere homo in paradiso, ut operaret & custodiret; ope-
& natu- ratio illa laudabilior laboriosa non erat. Alia est
ra hois. nāq; in paradiso operatio, & alia in terra, qua post
Cap. 11 pctm̄ damnatus est. Ex eo aūt qd additum est, Et
custodiret: significatū est qualis illa opatio erat.
Nanq; in tranquillitate beatæ uitæ, ubi mors nō est,
ois operatio * † est custodire qd tenes. Accipit ēt
.* † alias, præceptū, de quo superius iā tractauimus Qd pre
opera su- ceptum, qm̄ sic concluditur, ut non ad unū loqua
prà eodē tur, sic. n. dicit, Qua die aūt manducaueritis, mor
cap. 9 te moriemini; incipit exponi qūo sit facta fœmina.
I Et facta dicitur in adiutoriū uiri, ut copulatione
spiritali spiritales fœtus æderet. i. bona opera diui
næ laudis; dum ille regit, hæc obtēperat: ille à sa-
pientia regitur, hæc à uiro Caput. n. uiri Christus,
1. Cor 11 & caput mulieris uir. Ideoq; dicit: Nō est bonū so-
lum hoiem esse. Adhuc. n. erat quo fieret, ut nō
solum aia corpori dominaretur, qa corpus seruilē
locū obtinet, sed etiā uirilis ratio subiugaret sibi
aialem partē suam, per quod adiutorium impera
ret corpori. Ad huius rei exemplum fœmina facta
est, quā rerū ordo subiugat uiro: ut qd in duobus
hoib⁹ euidētius apparet. i. in masculo & fœmina,
ēt in uno hoie consyderari posiit: ut appetitum
aię, per quem de membris corporis operamur, ha-
beat mens interior tanquā uirilis ratio subiugatū;
1. Timo. 2 & iusta lege, modū imponat adiutorio suo, sicut
uir debet fœminam regere, nec eam permittere do
Gene. 2 minari in uirum. Qd ubi cōtingit, peruersa & mi-
sera dom⁹ est. Primo ergo demōstrauit deus homi
ni, quanto melior esset pecoribus, & oibus irratio

nalibus aiantibus: & hoc significat qd dictū est, K
adducta esse ad illum oia [animantia] ut uideret
qd ea uocaret, & eis noia imponeret. Ex hoc. n. ap
paret ipsa rōne hoiem meliorē esse q̄ pecora, qd di
stinguere & nominatim ea discernere nō nisi ra-
tio pōt, quæ de ipsis iudicat. Sed hæc facilis ratio
est, cito. n. homo intelligit se meliorem esse pecori
bus. Illa est difficilis ratio, qua intelligit in seipso
aliud esse rōnale qd regit, aliud aiale qd regit.
Et qm̄ hęc secretiore sapiētia uidet, ipsam uisionē Sopito A
secretā noie soporis significari arbitror, quem im- da sūcta
misit deus in Adam, qn̄ ei mulier facta est. Vt. n. Heua qd
hoc uideatur, non est opus oculis istis corporeis, sibi uelit
sed quanto quisq; ab istis uisibilibus rebus in Inte Cap. 12
riora intelligentiæ secesserit, hoc est aūt quasi ob-
dormiscere, tāto melius & syncerī⁹ illud uidet Ipa
eni cognitio, qua intelligit in nobis aliud esse qd
rōne dnetur, aliud qd rationi obtemperet: ipsa er-
go cognitio ueluti effectio mulieris ē de costa ui-
ri, pp cōiunctionē significandā. Deinde ut quisq;
huic suæ parti recte dnetur, & fiat quasi cōiugalis
in seipso, ut caro nō cōcupiscat aduersus spm̄, sed Galat. 5
spiritui subiugetur i. cōcupiscētia carnalis nō ad- L
uersetur rōni, sed potius obtēperādo desinat esse
carnalis, opus habet pfecta sapiētia: Cuius con
tēplatio qa interior est & secretior, & ab omni sen
su corporis remotissima, cōuenienter ēt ista sopo
ris noie intelligi pōt. Tūc. n. ordinatissime caput
mulieris uir est, cū caput uiri est Xp̄s, qui sapientia 1. Cor. 11
est dei Et sanè in locū illius costæ carnē adimple 1. Cor. 1
uit, ut hoc noie insinuaretur dilectionis affectus,
quo diligit unusquisq; aiam suam, & nō est durus
ut eā cōtemnat, qa diligit quisq; cui pręest Nō. n.
sic nominata est caro isto loco, ut carnalem cōcu
piscētiā significet, sed isto modo potius, quo Pro- Ezech. 11
pheta dicit, auferri populo cor lapideū, & dari cor & .36
carneum. Hoc modo. n. dicit ēt Apls: Non in tabu 2. Cor. 3
lis lapideis, sed in tabulis cordis carnalib⁹. Aliud
est qppe propria locutio, aliud figurata, qualis ista
est quā tractamus modò Quapp etsi uisibilis fœ-
mina scdm historiam de corpore uiri primo facta
est à dño deo, non utique sine causa ita facta est,
nisi ut aliqd secretum intimaret. Non. n. aut limus
defuit, unde fœmina formaretur: aut si uellet dñs,
homini uigilanti costā sine dolore detrahere pos- M
set. † Siue ergo ista figurate dicta sunt, siue ēt figu † dolore
rate facta sunt, nō frustra hoc modo dicta uel fa- auferre
cta sunt, sed sunt planè mysteria & sacramēta: siue nō posset.
hoc mō quo tenuitas nr̄a conat, siue aliquo alio
meliore scdm sanā tñ fidē sunt interpretāda & in-
telligenda. Vocauit ergo mulierē suā, uir tāquā Spiritale
potior inferiorē, & dixit: Hoc nunc os de ossibus coniugiū
meis, & caro de carne mea. Os de ossibus, fortasse in hoie.
pp fortitudinem: & caro de carne, pp temperātiā. Cap. 13
Hæ nāq; duæ uirtutes ad inferiorem animi partē, Gene 2
quā prudentia rōnalis regit, docent pertinere. Qd
autē dictū est Hęc uocabitur mulier, qm̄ de uiro
suo sumpta est, ista origo nominis & interpretatio
in Latina lingua nō apparet. Quid. n. simile hēat
mulieris nomen ad uiri nomen inuenitur. Sed in
Hebræa locutione dicitur sic sonare, quasi dictū
sit: Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro suo
sumpta est. Nam uirago uel uirgo potius habeat
aliquā similitudinem cū uiri nomine, mulier au-
tē nō hēt. Sed hoc, ut dixi, linguæ diuersitas facit.

A Quod aũt additũ eſt, Relinquet homo patrem &
lib 6. de matrẽ,& adhærebit uxori ſuæ,& erunt duo in car
trinitate ne una:quõ referaſ ad hiſtoriã nõ uideo,niſi q̃ ple
ca.8 li 3 runq; in genere humano iſta contingunt: ſed tota
& 6. ꝓpheta eſt,cuius Apoſtolus meminit,dicens,Pro-
Ephe.5. pter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ,& adhæ-
rebit uxori ſuæ,& erunt duo in carne una. Sacra-
mentum hoc magnum eſt: Ego aũt dico in Chrõ
Ieſu,& in eccleſia. Quod Manichæi ſi nõ cæci lege
2. Cor.11 rent, qui per epiſtolas Apoſtolicas multos decipi
unt,intelligerent quomodo accipiendæ ſint uete-
ris teſtamenti ſcripturæ,nec tam ſacrilega uoce au
derent accuſare qd neſciunt. Quod aũt nudi erant
Adam & mulier eius,& nõ confundebantur, ſim-
plicitatẽ animæ caſtitatemq́ ſignificat. Nã & Apo
ſtolus ita dicit: Aptaui uos uni uiro uirginem ca-
ſtam exhibere Chriſto: Timeo aũt ne ſicut ſerpẽs
Euam fefellit uerſutia ſua,ita corrumpantur mẽtes
ueſtræ à ſimplicitate & caſtitate, quæ eſt in Chrõ.
Serpens diabolus Serpens aũt ſignificat diabolũ,qui ſanẽ nõ erat
ſimplex. Quod enim dicitur ſapientior omnibus
B beſtijs,figurate inſinuatur eius uerſutia. Non autẽ
Eua affectus c 14 dictũ eſt qd in paradiſo erat ſerpens,ſed erat ſerpẽs
inter beſtias quas fecit deus. Paradiſus nãq; beatã
Supra cap.3. uitã,ut ſuperius dixi ſignificat,in qua iam nõ erat
ſerpens,quia iam diabolus erat:& de ſua beatitudi
Ioan.8. ne ceciderat,quia in ueritate non ſtetit. Nec miran
dum eſt quomodo mulieri loqui potuerit, cum
illa eſſet in paradiſo,& ille nõ eſſet? Nec enim aut
illa ſecundum locum erat in paradiſo, ſed potius
ſecundum beatitudinis affectum:aut etiam ſi lo-
cus eſt talis qui paradiſus uocetur,in quo corpora
liter Adam & mulier habitabant, etiam diaboli
Ephes.2. acceſſum corporaliter intelligere debemus? Non
2 ſen de 24.cap. usq; ult. utiq;,ſed ſpiritaliter, ſicut Apoſtolus dicit, ſecun-
dum principem poteſtatis aeris huius ſpiritus,qui
nunc operatur in filijs diffidentiæ. Nunquid ergo
uiſibiliter eis apparet,aut quaſi corporeis locis ac-
cedit ad eos,in quibus operaſ? Non utiq;,ſed miris
modis p cogitationes ſuggerit quicquid poteſt.
Quibus ſuggeſtionibus reſiſtũt,q uere dicunt, qd
2.Cor.2. item dicit Apoſtolus,Non enim ignoramus aſtu-
C tias eius. Quomodo enim acceſſit ad Iudã, quan-
Luca. 22 do ei perſuaſit ut dominũ traderet? Nũquid in lo-
cis,aut per hos oculos ei uiſus eſt? Sed utiq;, ut di-
ctum eſt,intrauit in cor eius. Repellit autem illum
homo,ſi paradiſum cuſtodiat. Poſuit enim Deus
hominem in paradiſum,ut operaretur & cuſtodi-
ret:qa ſic & Eccleſiæ dicitur in canticis canticorũ,
Cant. 4. Hortus concluſus,fons ſignatus, quò utiq; nõ ad-
mittitur peruerſitatis ille perſuaſor. Sed tamen per
mulierem decipit. Nõ enim etiam ratio noſtra de-
duci ad conſenſionem peccati poteſt,niſi cum de-
lectatio mota fuerit in illa parte animi,quæ debet
12. de trini.cap.8. & 12. obtemperare rationi tanquam rectori uiro. Etiam
nunc in unoquoq; noſtrum nihil aliud agitur, cũ
ad peccatum quiſq; delabitur, quàm tunc actum
eſt in illis tribus:ſerpente,muliere,& uiro. Nam pri
mo fit ſuggeſtio ſiue per cogitationem, ſiue p ſen-
ſus corporis:uel uidendo,uel tangendo, uel audi-
endo,uel guſtando, uel olfaciendo: Quæ ſugge-
ſtio cũ facta fuerit, ſi cupiditas noſtra non mouea
tur ad peccandum, excludetur ſerpentis aſtutia: ſi
aũt mota fuerit,quaſi mulieri iam perſuaſum erit.
Sed aliquando ratio uiriliter etiã cõmotã cupidi-
tatem refrenat atq; cõpeſcit. Qd' cũ fit,nõ labimur D
in peccatum,ſed cũ aliquanta luctatione corona-
mur. Si aũt ratio conſentiat, & quod libido com-
mouerit faciendũ eſſe decernat,ab omni uita bea-
ta tanquã de paradiſo expellitur homo. Iam enim
peccatũ imputatur,etiã ſi non ſubſequatur factũ,
quoniam rea tenetur in conſenſione conſcientia.
Quo aũt modo ſerpens ille pctm̃ pſuaſerit,dili- *Tentatio quo deijcit. ca.15*
genter conſyderãdũ eſt, pertinet enim maxime ad
noſtram ſalutem:nam ideo hæc ſcriptura ſunt, ut
iam talia caueamus. Nam cum interrogata mulier
reſpondiſſet quid eis præceptum eſſet,ait ille,Non *Gene. 3.*
morte moriemini,ſciebat enim deus, quoniã qua
die mãducaueritis ex illo, aperientur oculi ueſtri,
& eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum. Vide-
mus his uerbis per ſuperbiam peccatum eſſe per-
ſuaſum:ad hoc enim ualet quod dictum eſt,Eritis
ſicut dij. Sicut etiã hoc quod dictũ eſt,Sciebat eni
deus,quoniam qua die manducaueritis ex eo, ape
rientur oculi ueſtri:qd intelligitur niſi perſuaſum
eſſe,ut ſub deo eſſe nollent,ſed in ſua poteſtate po
tius ſine domino,ut legem eius non obſeruarent, E
quaſi inuidentis ſibi ne ſeipſi regerent, non indi-
gentes illius interno lumine, ſed utentes propria
prouidentia quaſi oculis ſuis ad dignoſcendũ bo
num & malum,quod ille ꝓhibuiſſet? Hoc eſt ergo
quod perſuaſum eſt,ut ſuam poteſtatẽ nimis ama-
rent:& cũ deo eſſe pares uellent,illa medietate,per
quam deo ſubiecti erant,& corpora ſubiecti habe
bant tanquam fructum arboris conſtitutę in me-
dio paradiſi,male uterentur,id eſt,cõtra legẽ dei:
atq; ita quod acceperant amitterent,dum id quod
non acceperant uſurpare uoluerunt. Non enim ac
cepit hominis natura,ut per ſuam poteſtatem deo
non regente beata ſit: qa nullo regente, per ſuam
poteſtatem beatus eſſe ſolus deus poteſt. Et uidit, *Gene. 3.*
inquit, mulier quia bonum eſt lignum ad eſcam:
& quia bonum eſt oculis ad uidẽdũ & cognoſcen
dum. Quomodo uidebat,ſi clauſi erant oculi? Sed *12. de trini.cap.8.*
hoc dictum eſt, ut intelligeremus eos oculos eſſe
apertos,poſteaquã de fructu illo acceperunt, qui-
bus ſe nudos uidebant,& diſplicebant ſibi, id eſt,
oculos aſtutiæ,quibus ſimplicitas diſplicet. Cum F
enim quiſq; ceciderit ab illa intima & ſecretiſſima
luce ueritatis,nihil eſt unde uelit placere ſuperbia,
niſi fraudulentis ſimulationibus. Hinc enim & hy
pocriſis naſcitur,in qua multum ſibi uidẽtur cor-
dati,qui potuerunt fallere & decipere quẽ uolue-
runt. Dedit enim mulier uiro ſuo, & manducaue-
runt,& aperti ſunt oculi eorum,de quibus iam dictũ
eſt,& tunc uiderunt,q̃ nudi eſſent: ſed oculis per-
uerſis,quibus illa ſimplicitas, quæ nuditatis nõie
ſignificata eſt,erubeſcenda uidebatur. Itaq; ut iam
non eſſent ſimplices,fecerunt de folijs fici ſibi ſuc
cinctoria,tanquã tegentes pudenda ſua:id eſt, oc-
cultantes ſimplicitatẽ,de qua iã erubeſcebat aſtu-
ta ſuperbia. Folia uero fici pruritũ quendã ſignifi-
cant,ſi hoc bene in rebus incorporalibus dicitur,
quẽ miris modis animus patitur cupiditate & dele-
ctatione mentiendi. Vñ etiã latine falſi dicuntur,q *Abſcõſio,*
iocari amant. In iocis aũt utiq; ſimulatio principa *ãbulatio.*
tum tenet. Itaq; cum deambularet deus in para- *pcõtatio,*
diſo ad ueſperam,id eſt, cum ad eos iam iudican- *quid ſignificet.*
dos ueniret,adhuc ante pœnam eorum deambu- *Cap.16.*
labat in paradiſo,id eſt,quaſi mouebaſ in eis pſen

G tia dei, quando iam ipſi ſtabiles in eius præcepto
nō erant. Et uñ ad ueſperā, id eſt, cū iam ab eis ſol
occideret, id eſt, auferretur ab eis lux illa interior
ueritatis. Audierunt uocē eius, & abſconderunt ſe
à cōſpectu eius. Quis ſe abſcondit à cōſpectu dei,
Ioan. 8. niſi q deſerto ipſo incipit iam amare qđ ſuum eſt?
Iā enim habebant cooperimenta mendacij. Qui
autē loquitur mendaciū, de ſuo loquitur. Et ideo
ad arborē ſe dicuntur abſcondere, quæ erat in me
dio paradiſi, id eſt, ad ſeipſos, q in medio reꝝ infra
deū & ſupra corpora [ſua] ordinati erant. Ergo ad
† infra deum. ſeipſos † abſcōderūt ſe, ut cōturbarenī miſeris erro
ribus, relicto lumine ueritatis, qđ ipſi nō erant. Par
ticeps enim ueritatis pōt eē aīa humana, ipſa autē
ueritas deus eſt incōmutabilis ſupra illā. Ab ea ue
ro ueritate qſqs auerſus eſt, & ad ſeipſum cōuerſus,
& nō directore atq; illuſtratore deo, ſed de ſuis mo
tibus quaſi liberis exultat, tenebraī mēdacio: qm̄
Ioan 8. q loquiī mendaciū, de ſuo loquitur: atq; ita turba-
tur, ut uox illa Prophetæ manifeſtat, qua dictū eſt,
Pſal. 41. Ad meipſum anima mea turbata eſt. Itaq; iā inter
rogatur Adam, nō deo neſciente ubi eſſet, ſed co-
H gente ad cōfeſſionē peccati. Non enim & dñs Ieſus
Chriſtus tam multa quę interrogabat, neſciebat.
Rñdit aūt uoce eius audita, abſcondiſſe ſe, qm̄ nu-
dus eſſet. Iā miſerrimo errore rñdit, quaſi deo poſ-
ſet diſplicere nudus, ſicut eū ipſe fecerat. Eſt autē
hoc erroris proprium, ut quod cuiq; diſplicet, hoc
† ſublimiter. etiam deo diſplicere arbitreī. Illud aūt ſubtiliter †
intelligendū eſt, quod dñs ait: Quis nunciauit tibi
Gene. 3. ꝙ nudus eſſes, niſi qa ab illa arbore de qua dixerā
tibi, ex illa ſola ne mãducares, ex illa manducaſti?
Nudus enim erat à ſimulatione, ſed ueſtiebatur lu
ce diuina. Vnde auerſus & ad ſeipſum conuerſus,
quod ſignificat de illa arbore manducaſſe, nudi-
tatem ſuam uidit, & diſplicuit ſibi ex eo ꝙ non ha
Reiectio culpæ & ſerpentis pœna. bebat aliquid ꝓpriū. Deinde iam more ſupbiæ
in ſe nō accuſat ꝙ cōſenſit mulieri, ſed in mulierē
refundit culpā ſuam: & ſic ſubtiliter quaſi de aſtu
tia quam miſer cōceperat, uoluit ad ipſum deum
Cap. 17. pertinere ꝙ peccauit. Non enim ait, mulier dedit
mihi: ſed addidit dicens, mulier quā dediſti mihi.
Nihil eſt autē tam familiare peccantibus q̄ tribue-
I re deo uelle undecunq; accuſantur. Et hoc de illa
11. de Gene. ad literā. c. 35 Et. 8 c. 8. uena ſuperbiæ, ut qm̄ ſic homo peccauit cū uult
eſſe par deo id eſt, liber eſſe ab eius dñio ſicut ille
ab omni dñio liber eſt, qm̄ ipſe eſt dñs omnium.
Quoniam in maieſtate par illi eſſe non potuit, iam
lapſus, & iacens in pc̄tō ſuo, parē ſibi eū facere co-
natur, uel potius illum uult oſtendere peccaſſe, ſe
aūt eſſe innocentē. Et mulier interrogata refert cul
pam in ſerpentē: quaſi aut ille ſic acceperit uxorē
ut ei obtēperaret, & non potius ut ipſam ſibi ob-
tēperare faceret: aut illa nō potuerit dei præceptū
potius cuſtodire, q̄ uerba ſerpentis admittere. Iam
ſerpens nō interrogatur, ſed prior excepit pœnam,
qa nec cōfiteri peccatū poteſt, nec habet omnino
unde ſe excuſet. Non aūt nunc ea dānatio diaboli
dicitur, quæ ultimo iudicio reſeruatur, de qua lo-
Matt. 25. quiī dñs cū dicit, Ite in ignē æternū, qui præpara-
tus eſt diabolo & angelis eius: ſed ea pœna eius di
citur, qua nobis cauendus eſt. Pœna enim eius eſt
ut in ptāte habeat eos q dei præcepta contēnunt.
Hoc. n. explicaī his uerbis, qbus in eū ꝓfertur ſen-
tentia: & inde maior pœna eſt, qa de hac tam infe-
lici poteſtate lætatur, q ſolebat antequā caderet ſu K
blimi ueritate gaudere, in qua nō ſtetit. Et ideo illi
etiam pecora præponunī, nō in ptāte, ſed in cōuer Ioan. 8.
ſatione naturæ ſuæ: qa pecora nō amiſerunt beati
tudinē aliquā cœleſtē, quā nunquā habuerūt, ſed
in ſua natura quā acceperunt peragunt uitā. Diciī
ergo huic, Pectore & uentre repes. Quod quidē &
in colubro animaduertitur, & ex illo animante ui
ſibili ad hunc inuiſibilē inimicum noſtꝝ locutio
figuratur. Nomine enim pectoris, ſignificatur ſup-
bia, qa ibi dñaī impetus animi. Nomine aūt uen-
tris, ſignificaī carnale deſideriū, qa hæc pars mol-
lior ſentitur in corpore. Et qa his rebus ille ſerpit
ad eos quos uult decipere, ꝓpterea dictū eſt, Pecto
re & uentre repes. Et terrā, inqt, mãducabis om Serpētis cum Eua inimicitia. c. 18.
nibus diebus uitæ tuę, id eſt, omnibus diebus qui
bus agis hanc ptātē, ante illā ultimā pœnā iudicij.
Hæc enim uita eius uidetur, de qua gaudet atq; glo
riatur. Terrā ergo mãducabis, duobus modis intel
ligi pōt. Vel ad te ptinebunt, quos terrena cūpidi-
tate deceperis, id eſt, peccatores, q terræ noīe ſigni
ficantur. Vel certe genus tertiū tentationis his uer L
bis figuratur, quod eſt curioſitas. Terram enim q
manducat, profunda & tenebroſa penetrat, & tan-
tum tēporalia atq; terrena. Non aūt inimicitiæ po
nuntur inter ipſum & uirū, ſed inter ipſum & mu-
lierē. Nunquid quia uiros nō decipit & tentat? Sed
manifeſtum eſt ꝙ decipit. An qa ipſum Adā nō de
cepit, ſed mulierē eius? Sed nunqđ ꝓpterea nō eſt
inimicus eius, ad quem peruenit p mulierem ſuā
illa deceptio, maxime qa de futuro iam dicitur, ini
micitias ponā inter te & mulierem? Si autē ꝙ non
deinceps decepit Adam, nec ipſam Euam deinceps
decepit. Quare ergo ita dicitur, niſi quia hinc ma-
nifeſte oſtenditur, nō poſſe nos à diabolo tentari,
niſi p illā animalē partē, quæ quaſi mulieris imagi
nem, uel exemplum in uno ipſo homine oſten-
dit, de qua ſuperius iam multa diximus? Quod
autem etiam inter ſemen diaboli & ſemen mulie-
ris ponuntur inimicitiæ, ſignificatur ſemine dia-
boli peruerſa ſuggeſtio: ſemine autem mulieris, fru
ctus boni operis, quo peruerſæ ſuggeſtioni reſi-
ſtit. Et ideo obſeruat ipſe plantam mulieris, ut ſi M
quando in illicita labitur delectatio, tūc illam ca-
piat: & illa obſeruat caput eius, ut eum in ipſo ini-
tio malæ ſuaſionis excludat. Iam de pœna mu- De pœnis mulieri & filiis. Cap. 19.
lieris nulla quęſtio eſt: manifeſte enim multiplica-
tos dolores habet atq; ſuſpiria in huius uitæ cala-
mitatibus: & ꝙ in doloribus pariat filios, quamuis
& in iſta uiſibili muliere compleatur, tamen ad il
lā ſecretiorē conſyderatio reuocanda eſt. Nam &
in pecoribus fœminæ cū doloribus pariunt fili-
os, & hæc eſt in illis mortalitatis conditio potius
quam pœna peccati. Poteſt ergo fieri, ut etiam in
fœminis hominibus mortalium corporū ſit iſta
conditio. Sed hoc eſt magnum ſupplicium, quod
ad iſtam corporꝫ mortalitatem ex illa immortali-
tate uenerunt. Veruntamen magnū ſacramentum
eſt huius ſententiæ, ſcilicet quod nulla abſtinētia
fiat à uoluntate carnali, quę nō habeat in exordio
dolorem, donec in meliorem partem conſuetudo
flectatur. Quò cum peruenerit, quaſi natus eſt fili-
us, id eſt, ad bonum opus paratus eſt affectus per
conſuetudinem bonā. Quę conſuetudo ut naſcere
tur, cū dolore reluctatum eſt conſuetudini malæ.

A Nam & illud quod post partum ✶†dictū est, Erit ti
✶†alias, de partu. bi conuersio ad uirū tuū, & ipse tui dominabitur:
nónne multę ac propè oēs mulieres absentibus ui
ris suis pariunt & post partū se ad illos nō conuer-
tunt? Quæ aūt superbæ sunt mulieres, & dominan
tur uiris, nunquid post partū carēt hoc uitio, ut ui
ri earū dominentur? Imò quasi dignitatē sibi addi-
tam credunt, ꝙ matres fiunt, & plerunq; superbio-
res existunt. Quid sibi ergo uult ꝙ posteaquam di
ctum est, in doloribus paries filios: additū est, Et
erit tibi cōuersio ad uirū tuum, & ipse tui domina
bitur: nisi quia illa pars animæ, quę carnalibus gau
dijs tenetur, cum aliquam malam consuetudinem
uolēs uincere, passa fuerit difficultatē ac dolorem,
atq; ita pepererit cōsuetudinem bonam, cautius iam
& diligētius rationi obtemperat tanquam uiro: &
ipsis quasi erudita doloribus conuertitur ad ratio
nem, & libenter seruit iubenti, ne iterū in aliquam
Rom 7. perniciosam consuetudinem defluat? Ista ergo quę
De uiri pœna. uidentur maledicta, pręcepta sunt, si nō carnaliter
spiritalia legamus, Lex enim spiritalis est. Item de
Cap. 20. sentētia ista quę prolata est in ipsum uirū, quid di-
B cemus? Nunqd forte diuites, qbus prouenit facilli-
mus uictus, neq; in terra operantur, euasisse istā pœ
Gene. 3. nam existimandi sunt, qua dicitur: Maledicta ter-
" ra erit tibi in omnibus operibus tuis, in tristitia &
" gemitu tuo māducabis ex ea omnibus diebus uitę
" tuæ spinas & tribulos pariet tibi, & edes pabulum
" agri tui in sudore uultus tui edes panem tuū. do-
†ex. " nec reuertaris in terrā de† qua sumptus es: qa terra
es, & in terram ibis? Sed certe illud manifestū est,
ꝙ nemo euadat istam sentētiam. Hocipsum enim,
quod in hac uita quisq; natus est, difficultatē inue
niēdę ueritatis ex corruptibili corpore patitur. Si-
Sapien. 9 cut enim Salomō dicit: Corpus quod corrūpitur,
aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio
sensum multa cogitantē: ipsi sunt labores & tristi-
tiæ, quas habet homo ex terra: & spinæ ac tribuli
sunt punctiones tortuosarū quæstionū, aut cogita
tiones de prouisione huius uitę: quæ plerunq; nisi
extirpentur, & de agro dei proijciant, suffocant uer
Marci 4. bum dei ne fructificet in hoīe, sicut dn̄s in Euange
lio dicit. Et qm̄ necessitate iam per hos oculos &
per has aures de ipsa ueritate admonemur, & diffi-
C cile est resistere phantasmatibus, quę per istos sen
sus intrant in animā, quanuis per illos intret etiam
ipsa admonitio ueritatis. In istā ergo perplexitate
cuius uultus nō sudet ut manducet panem suum?
Quod oībus diebus uitæ nostræ passuri sumus. i.
huius uitę quę transitura est. Et hoc illi dictū est,
qui coluerit agrū suū, qui ista patitur donec reuer-
†ex. tatur in terrā de† qua sumptus est. i. donec finiat ui
tam istā, Qui enim coluerit agrū suū interius, & ad
panē suū quanuis cū labore peruenerit, potest usq;
ad finē uitę huius hunc laborē pati: post hanc au-
tem uitam nō est necesse ut patiatur. Sed qui forte
agrum nō coluerit, & spinis eum opprimi permise-
rit, hēt in hac uita maledictionē terrę suę in omni-
Ignis purgationis. bus operibus suis, & post hanc uitam habebit uel
ignem purgationis uel pœnā æternā. Ita nemo eua
dit istam sententiā. Sed agēdū est, ut saltem in hac
Quare post trāsgressionē Adā uitā tantum uita sentiatur. Quem autē non moueat
ꝙ post peccatū & sentētiā iudicis dei uocat Adam
mulierem suam uitam, quia uiuorū ipsa sit mater,
posteaquā meruit mortē, & mortales fœtus parere

destinata est, nisi qa illos fœtus attendit scriptura, D
quos cum in doloribus pepererit, fiet illi cōuersio uocauerit
ad uirum suū, & eius ipse dominabitur? De quibus ipsam He
fœtibus superius dictū est, Sic enim est illa uita ma uam
terq; uiuorum. Nam uita quæ in peccatis est, mors de pelliceaū tunicarum
appellari in scripturis solet, sicut Apostolus dicit,
mortuā esse uiduam quæ in delicijs uiuit: & mor-
tui nomine peccatū ipsum significari legimus ubi significatione.
dictū est, Qui baptizatur á mortuo & iterū tangit
illū, quid proficit in lauacro suo? Sic & qui ieiunat Cap. 21.
super peccata sua, & iterū ambulans hęc eadem fa-
cit. Pro peccato enim mortuum posuit, abstinētiā Ecclesiastici. 34.
uero ieiuniūq; á pctō, tanq̄ baptismū, hoc est, inū-
dationē á mortuo. Iterum aūt redire ad peccatum,
tanq̄ iterum tangere mortuum. Quare ergo non
animalis illa pars nostra, quæ tanq̄ uiro debet ob-
tēperare rationi, cū per ipsam rationē de uerbo ui-
tæ recte uiuendi sarcinā conceperit, appelletur ui-
ta, & cū parturitione abstinentiæ, quanuis cū dolo
ribus atq; gemitibus, malę cōsuetudini resistēs bo
nam cōsuetudinem ad recte facta pepererit, mater
uiuorum uocetur. i. recte factorū: quibus cōtraria
sunt peccata, quæ nomine mortuorum significari E
posse docuimus? Nam illa mors quā omnes qui ex
Adam nati sumus cœpimus debere naturæ, quam
minatus est deus, cū præceptū daret ne arboris fru
ctus ille ederetur: illa ergo mors in tunicis pelliceis
figurata est. Ipsi enim sibi fecerunt pręcinctoria de
folijs fici, & deus illis fecit tunicas pelliceas. i. ipsi
appetiuerunt mentiendi libidinē relicta facie ueri
tatis, & deus corpora eorū in istam mortalitatē car
nis mutauit, ubi latent corda mendacia. Neq; enim
illis corporibus cœlestibus sic latere posse cogita-
tiones credendū est, quemadmodū in his corpori-
bus latent, Sed sicut nōnulli motus animorū appa
rent in uultu, & maxime in oculis: sic in illa perspi
cuitate ac simplicitate cœlestiū corporum oēs om
nino motus animi latere nō arbitror. Itaq; illi me-
rebuntur habitationē illam & cōmutationē in an-
gelicam formā, qui etiā in hac uita cū possint sub
tunicis pelliceis occultare mēdacia, oderunt tn̄ ea
& cauent flagrantissimo amorē ueritatis, & hoc so
lum tegunt, quod ij qui audiunt ferre nō possunt, Matt. 10
sed nulla mentiuntur. Veniet enim tēpus ut nihil
etiā contegatur. Nihil est enim occultū quod non F
manifestabitur. Tādiu aūt in paradiso fuerunt isti,
quanuis iam sub sentētia dānantis dei, donec uen-
tum esset ad pelliceas tunicas. i. ad huius uitę mor-
talitatē. Quo enim maiore iudicio potuit signifi-
cari mors, quā sentimus in corpore, q̄ pellibus quæ
mortuis pecoribus detrahi solet? Itaq; cū cōtra præ
ceptum non imitatione legitima, sed illicita super-
bia deus esse appetit homo, usq; ad beluarum mor
talitatem deiectus est. Ideo sic illi lex diuina insul-
tat ore dei, qua insultatiōe nos admonemur quan-
tum possumus cauere superbiā. Ecce Adam fa- Expulsio Adæ qd allegorice
ctus est tanq̄ unus ex nobis ad scientiā cognoscen-
di bonū & malū. Quæ ambigua locutio figurā fa-
cit, Nam factus est tanq̄ unus ex nobis, dupliciter Cap. 22.
intelligi potest, Vel unus ex nobis quasi & ipse de⁹,
quod pertinet ad insultationē, Sicut dicitur, unus
ex senatoribus, utiq; senator: Aut certe, quia & ipse
deus esset, quanuis creatoris sui beneficio, non na-
tura, si sub eius potestate manere uoluisset, sic di-
ctum est, ex nobis, quomodo dicitur, ex cōsulibus,

G aut pro cõsulibus qui iam non est. Sed ad quã rem factus est tanquam unus ex nobis? ad scientiam scilicet dignoscendi boni & mali, ut iste per experimentũ disceret dum sentit malũ, quod deus per sapiẽtiam nouit: & potestatẽ illam oportẽris quã pati noluit beatus atque cõsentiens, pœna sua discat esse ineuitabilem. Et tunc ne porrigeret Adam manũ suam ad arborẽ uitæ, & uiueret in æternũ, dimisit illũ deus de paradiso. Bene dictũ est, dimisit, nõ exclusit, ut ipso peccatorũ suorum pondere tanquam in locum sibi congruum uideretur urgeri. Quod patitur plerunque malus homo, cũ inter bonos uiuere cœperit, si se in melius cõmutare noluerit, ex illa bonorum congregatione põdere malę suæ cõsuetudinis pellitur, & illi eum non excludunt reluctantẽ, sed dimittunt cupientẽ. Quod aũt dictũ est, ne porrigeret Adam manũ suam ad arborẽ uitę, etiã hęc ambigua locutio est. Loquimur enim sic, cũ dicimus, Ideo te moneo ne iterũ facias quod fecisti, uolẽtes utique ut nõ faciat. Et iterũ sic, Ideo te moneo ne forte sis bonus, uolẽtes utique ut sit, id est, moneo te nõ desperans quod bonus possis esse, Sicut loquitur Apls cum dicit: Ne forte det illis deus pœnitentiã ad cognoscendã ueritatem. Potest ergo uideri propterea

Sanct' a Au. 2. senten. distin. 29 cap. sed quia. — *Gene. 3.* — *Sic loquimur, sed male latine.* — *2. Tim. 2.*

H homo in labores huius uitæ esse dimissus, ut aliquando manum porrigat ad arborẽ uitæ, & uiuat in æternum. Manus aũt porrectio bene significat crucem, per quã uita æterna cõparatur: †quanuis etiã si illo modo intelligamus ne manũ porrigat, & uiuat in æternum, nõ iniusta pœna est post peccatũ interclusum esse aditũ ad sapientiã, donec dei misericordia mensuris temporũ reuiuiscat qui mortuus est, ut inueniatur qui perierat. Dimissus est ergo de paradiso suauitatis, ut operaretur terrã de qua sumptus erat, ut in corpore isto laboraret. Ut si posset, & ibi collocaret sibi meritum redeundi. Moratus est aũt contra paradisum in miseria, quæ utique beatæ uitæ cõtraria est. Nam beatam uitã paradisi nomine significatã existimo. Posuit aũt deus Cherubin & flãmeam frameã quę uersatur, quæ uno nomine uersatilis dici potest, ad custodiendã uiã arboris uitæ. Sicut illi uolunt qui Hebræa uerba in scripturis interpretati sunt, Cherubin latine scientiæ plenitudo esse dicitur. Flãmea uero framea uersatilis, tẽporales pœnæ intelliguntur, quæ temporũ uolubilitate uersant. Propterea & flãmea dicit, qa

†recuperatur. — *Luca. 15.* — *Framea uersatilis quid. Cap. 23. Gene. 3.*

I urit quodãmodo ois tribulatio. Sed aliud est uri ad cõsumptionẽ, & aliud est uri ad purgationẽ. Nã & Apls dicit: Quis scandalizatur, & ego non uror? Sed iste affectus purgabat eum magis, quia de charitate ueniebat. At illę tribulationes, quas iusti patiuntur, ad istã pertinent flãmeam frameam, quoniam in igne probatur aurum & argentũ, & homines acceptabiles deo in camino humiliationis. Et iterũ, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Quoniam ergo quem diligit deus, hũc corripit: & flagellat oẽm filium quẽ recipit, sicut dicit Apostolus, Scientes quoniam tribulatio patientiã operatur, patientia autẽ probationẽ, & legimus, & audimus, & credendũ est arborẽ uitę plenitudinẽ scientiæ, & flãmea framea custodiri. Nemo ergo potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas .i. per tolerantiam molestiarũ, & scientiæ plenitudinẽ. Sed tolerantia molestiarũ omnibus ferè in hac uita subeunda est, tendentibus ad arborẽ uitæ. Ple-

2. Cor. 11. — *Eccle. 2.* — *Ecclesiast. 27.* — *Heb. 12.* — *Roma. 5.* — *? scient distin. 29 cap. uero supra.*

K nitudo aũt scientię uidetur paucioribus prouenire: ut quasi non oẽs qui perueniunt ad arborẽ uitæ, per scientiæ plenitudinẽ ueniant, quanuis omnes tolerantiam molestiarum .i. flãmeam frameam uersatilem sentiant. Sed si attendatur quod Apostolus dicit, Plenitudo aũt legis charitas, & uideamus eandem legis charitatẽ præcepto illo gemino cõtineri: Diliges dñm deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Et diliges proximum tanquam teipsum. In quibus duobus pręceptis tota lex pẽdet & prophetæ: sine dubitatione intelligimus ad arborẽ uitæ non solũ per flãmeam frameam uersatilem .i. per tolerantiã temporaliũ molestiarum, sed etiam per plenitudinẽ scientiæ .i. per charitatem ueniri: quia si charitatẽ, inquit, non habeam, nihil sum. Sed in hoc sermone pollicitus sum consideratione rerum factarũ quam puto explicatam: & deinde cõsiderationẽ prophetiæ, quæ remaneat explicanda iam breuiter. Posito .n. tanquam signo quodã manifesto, quõ cætera dirigantur, nõ diu nos, quantũ arbitror, ista consyderatio detinebit. Dicit enim Apostolus, sacramẽtũ magnũ esse quod dictum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suę, & erunt duo in carne una. Quod ipse interpretatur subijciendo: Ego autẽ dico in Christo & in Ecclesia. Ergo quod per historiam impletũ est in Adam, per prophetiam significat Christũ, qui reliquit patrem, cũ dicit: Ergo à patre exiui, & ueni in hunc mundũ. Sed nõ loco reliquit, qa deus loco nõ continetur, neque auersione peccati, sicut apostatæ relinquunt deum: sed apparendo hoibus in homine, cũ uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod ipsum non cõmutationẽ naturę dei significat, sed susceptionẽ naturæ inferioris psonæ .i. humanæ. Ad hoc ualet etiã quod dicitur: Semetipsum exinaniuit, quia nõ in ea dignitate apparuit hoibus, in qua est apud patrem, blandiẽs eorum infirmitati, qui cor mundũ nondũ habebant, unde uideretur uerbũ in principio deus apud deũ. Quid est ergo quod diximus, Reliquit patrẽ: nisi reliquit apparere hoibus sicut est apud patrem? Item reliquit & matrẽ, id est, synagogæ ueterẽ atque carnalẽ obseruantiã, quæ illi mater erat ex semine Dauid secundũ carnem, & adhęsit uxori suæ .i. ecclesiæ, ut sint duo in carne una.

Rom. 13. — *Matt. 22.* — *1. Cor. 13.* — *Adam Christus Eua Ecclesia.* — *Cap. 14.* — *Ephe. 5.* — L — *Ioan. 16.* — *Ioan. 1.* — *Philip. 2.* — *Roma. 1.*

M Dicit enim Apostolus ipsum esse caput ecclesię, & ecclesiam corpus eius. Ergo & ipse soporatus est dormitione passionis, ut ei coniunx ecclesia formaretur, quam dormitionẽ cantat per prophetã dicẽs, Ego dormiui & somnũ cœpi, & exurrexi, quoniam dominus suscepit me. Formata est ergo coniunx ecclesia de latere eius .i. de fide passionis & baptismi. Nam percussum latus eius lancea, sanguinẽ & aquã profudit. Factus aũt ut supra dixi, ex semine Dauid secũdum carnem, sicut Apostolus dicit, id est, tanquam de limo terræ, cũ homo non esset qui operaretur in terra, qa nullus homo operatus est in uirgine de qua natus est Christus. Fons aũt ascendebat de terra & irrigabat oẽm faciem terræ. Facies terræ, id est, dignitas terræ, mater dñi uirgo Maria rectissime accipitur, quam irrigauit spiritussanctus qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur, ut qualis de limo terræ, tanquam homo ille fieret, qui cõstitutus est in paradiso, ut operaretur ibi & custodiret, id est, in uoluntate patris, ut eam impleret atque seruaret.

Col. 1. — *Psal. 3.* — *Ioan. 19.* — *Roma. 1.* — *Gene. 2.* — *Ioan. 7.*

Nam

A Nã præceptũ qđ accepit, nos accepimus in illo, qa unusqsq; Christian[illegible] gerit sustinet psonã Chri, dicere ipso dño, Quod [illegible] ex minimis meis, mihi fecistis. Atq; utinã frueremur sicut est preceptũ omni ligno paradisi, qd signãt spiritales delitias, Fructus aũt spũs est, charitas, gaudiũ, pax, lõganimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, cõtinẽtia, sicut Apls dicit: & nõ tãgerem' lignũ in medio paradisi plantatũ scientiæ boni & mali, id est, ne uellemus supbire de natura nostra, quæ sicut iam diximus media est, ut decepti experiremur, qd intersit inter simplicẽ fidẽ catholicã, & fallacias hæreticorũ. Ita.n. puenimus ad dignoscentiã boni & mali, Nam oportet, inqt, ẽt hæreses eẽ ut pbati manifesti fiant inter uos. Etenĩ serpẽs ille scđm pphetiã, hæreticoꝝ uenena significat, & maxime istorũ Manichæoꝝ, & qcunq; ueteri testamento aduersant. Nõ n.aliqd manifestius prenunciatũ arbitror, q̃ istos in illo serpẽte, uel potius illũ in istis eẽ uitandũ Nulli.n. loquacius atq; iactantius pmittunt scientiã boni & mali, & in ipso hoie

Accõmodat allegoriã ad unũ quẽlibet hominem.
Cap. 25.
Galat. 5.
1. Cor. 11

B tanquã in arbore quæ plantata est in medio paradisi eã dignoscentiã demonstraturos se esse presumunt: & etiã illud qđ dictũ est, Eritis sicut dij, qui alij magis dicũt q̃ isti q p suã supbã uanitatẽ, eãdẽ supbiã psuadere conantes, affirmant aiam naturaliter hoc esse qđ deus est? Et ad quos magis ptinet aptio carnaliũ oculorũ q̃ ad istos, q relicta interiore sapientiæ luce solẽ istũ, q ptinet ad oculos corporis adorare cõpellunt? Et oẽs qdẽ hæretici generaliter scientiæ pollicitatione decipiunt, & reprehẽdũt eos, quos simpliciter credentes inuenerũt, & qa oino carnalia psuadent, quasi ad carnalium oculoꝝ aptionẽ conant adducere, ut interior oculus excæcet. Sed istis etiã corpora sua displicẽt, nõ ppter pœnalẽ mortalitatẽ, quã peccando meruimus, sed ita ut negent deũ esse corporũ cõditorẽ, tanquã apris oculis carneis nuditas ista displiceat, Sed nihil uehementius istos definat & notat q̃ quod dicit serpẽs, Nõ morte moriemini, Sciebat enim deus qm̃ qua die ederitis, apientur oculi uestri. Sic.n. isti credũt, q serpens ille Christus fuerit,

Gene. 3.
Serpens hæreticum Eua Ecclesia.
Cap. 16.
Gene. 3.

C & deũ nescio quẽ gẽris tenebrarũ, sicuti affirmãt, illud præceptũ dedisse cõfingunt, tanquã inuideret hoibus scientiã boni & mali. Ex ista opinione etiã nescio quos serpentinos natos eẽ arbitror, qui serpentẽ p Christo colere dñr, nec attendunt Apostolũ q ait, Metuo ne sicut serpẽs Euã seduxit astutia sua, sic & sensus uestri corrũpantur. Hos ergo p istã pphetiã præfiguratos esse existimo. Seducitur aũt uerbis huius serpẽtis carnalis nostra concupiscentia, & p illã decipit Adã, nõ Christus, sed Christianus: q si preceptũ dei seruare uellet, ex fide perseueranter uiueret, donec Idoneus fieret intelligentiæ ueritatis, id est si oparet in paradiso, & custodiret qđ accepit, nõ ueniret in illã deformitatẽ, ut cũ sibi displiceret caro quasi nuditas sua, carnalia magis tegumẽta mendacioꝝ, tanquã folia fici colligeret, qbus sibi faceret succinctoriũ. Hoc.n isti faciunt, cũ de Christo mentiunt, & ipsum mentitũ eẽ prædicant, & tãquã abscõdũt se à facie dei ad sua mendacia ab illius ueritate cõuersi, sicut Apostolus dicit, Et à ueritate qdẽ auditũ cõuertent, ad fabulas aũt cõuertentur. & ille qdẽ serpẽs, id est ille error hæreticoꝝ, q tentat ecclesiã, contra quẽ clamat Apostolus cũ dicit: Metuo ne sicut serpẽs Euã

Ophitæ.
1. Cor. 11.
Roma. 1.
2. Tim. 4

D seduxit astutia sua, sic & sensus uestri corrũpant, Ille ergo error pectore & uentre serpit, & terrã manducat. Non.n. decipit, nisi aut supbos, q sibi arrogantes quod nõ sunt, cito credunt, q summi dei & animæ humanæ una eademq; natura sit: aut desyderijs carnalibus implicatos, q libenter audiunt q qcqd lasciue faciunt, nõ ipsi faciunt, sed gens tenebraꝝ: aut curiosos, qui terrena sapiunt, & spiritalia terreno oculo inqrunt. Erũt aũt inimicitiæ inter istũ & mulierẽ, & inter semen eius & semen mulieris, si pariat ista filios quamuis cũ doloribus, & se ad uirũ suũ conuertat, ut eius ipse dñetur. Tũc.n. potest cognosci nõ aliã partẽ in nobis ptinere ad authorẽ deũ, & aliam ad gentẽ tenebrarũ, sicut isti dicunt: sed potius & illud quod regendi habet potestatẽ in hoie, & illud inferius quod regendũ est ex deo esse, sicut dicit Apostolus: Vir quidẽ nõ debet uelare caput, cum sit imago & gloria dei, mulier aũt gloria uiri est. Non enim uir ex muliere, sed mulier ex uiro. Etenim non creatus est uir propter

2. Cor. 11
Gene. 3.
1. Cor. 11.

E mulierẽ, sed mulier propter uirũ: propterea debet habere uelamen mulier sup caput pp̃ter angelos. Verũtamen neq; mulier sine uiro, neq; uir sine muliere in dño: sicut.n. mulier ex uiro, ita & uir p mulierẽ: omnia aũt ex deo. Laboret iam Adam in agro suo, & q spinas & tribulos ei parit terra, intelligat nõ naturæ eẽ, sed pœnæ: & hoc nõ nescio cui genti tenebraꝝ, sed diuino iudicio tribuat: qa moderamen iustitiæ est sua cuiq; tribuere. Tribuat ergo ipse mulieri escã cœlestem, quã accepit à capite suo q est Christus: nõ ab illa accipiat uetitũ cibũ, id est hæreticorũ fallaciã cũ magna pollicitatione scientiæ, & quasi secretorũ adapertione, quo fiat ad decipiẽdũ error ipse cõditior. Hæreticoꝝ qppe superba & curiosa cupiditas in libro Prouerbiorũ clamat sub mulieris imagine, & dicit: Qui stultus est diuertat ad me: & inopes sensu exhortatur dicens, Panes occultos edite libenter, & aquã dulcẽ furtiuã bibite Et necesse est tñ, cũ & illa qsq; crediderit, præcedente libidine mentiendi, qua Chrm̃ mentitũ esse credit, accipiat etiã tunicã pelliceã diuino iudicio. Quo noie mihi uidetur in prophetia

Labor. Adæ cultura terræ qđ.
Cap. 27.
Prou. 9.

F significari nõ corporis mortalitas, quæ significat in historia, de qua iam tractatũ est, sed de carnalibus sensibus attracta phãtasmata, quæ carnaliter mentientẽ diuina lege cõsequuntur & contegunt: atq; ita de paradiso, id est de catholica fide & ueritate dimittit habiturus cõtra paradisum, id est eidẽ fidei cõtradicturus. Qui si aliquãdo se ad deũ cõuerterit p flãmeã frameã, id est p tpales tribulationes, sua scilicet pctã cognoscendo & gemendo, & nõ iã extraneã naturã, quę nulla est, sed seipsum accusando, ut ipse p cõuersionẽ ueniã mereatur, & p plenitudinẽ scientiæ, quæ est charitas, diligẽdo deũ qui supra oia est incõmutabilis, & diligendo ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte: & diligendo pximũ tanquã seipsum, pueniet ad arbore uitæ, & uiuet in æternũ. Quid habẽt ergo isti, quod in his literis ueteris testamenti reprehendant? Interrogent scdm morẽ suum, & rñdeamus sicut dñs donare dignat. Quare fecit deus hoiem, inquiunt, quẽ peccaturũ sciebat? Quia & de peccante multa bona facere poterat, ordinãs eũ secundũ moderamen iustitiæ suę: & quia nihil oberat deo,

Matt. 22
Per epilogũ refellis singula. ca. 28.

G pctm eius:& siue nō peccaret, mors nulla eēt: siue qa peccauit, alij mortales de pctō eius corriguntur. Nihil n. sic reuocat hoies à pctō, queadmodū imminentis mortis cogitatio. Sic eū faceret, inquiūt, ut nō peccaret. Imò ipse hoc faceret, Sic enim fact' est, ut si noluisset, nō peccaret. Nō admitteretur, inquiunt, diabolus ad eius mulierem Imò ipsa ad se diabolū nō admitteret: Sic enim facta est ut, si noluisset, nō admitteret. Non fieret, inquiunt, mulier. Hoc est dicere, nō fieret bonū: quia & ipsa utiq; aliquod bonū est, & tantū bonū, ut Apostolus eā gloriā uiri eē dicat: Omnia certe ex deo Quis fecit diabolū? Seipse: Non. n. natura, sed peccādo diabolus factus est, Vel ipsum, aiunt, nō faceret deus, si eum peccaturū esse sciebat. Imò, quare nō faceret cū p suā iustitiā & ꝓuidentiā multos de malitia diaboli corrigat. An forte nō audistis Aplm Paulū dicentem: Quos tradidi satanæ, ut discant nō blasphemare? Et de seipso dicit: Et ne magnitudo reuelationū extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus satanę q me colaphizet. Ergo inquit, bonus est diabolus, qa utilis est? Imò malus inquātū diabolus est, sed bonus & omnipotens deus est, q etiā de malitia eius multa iusta & bona operatur. Non enim diabolo imputatur, nisi uoluntas sua, qua conatur facere male, nō dei prouidentia quæ de illo bene facit. Postremò qm cū Manichæis nobis de religione quæstio est, quæstio aūt religionis est qd de deo pie sentiatur, qm negare nō possumus in miseria pctōrē eē genus humanū, Illi dicūt naturā dei esse in miseria: Nos negamus, sed dicimus eā naturā esse in miseria, quam de nihilo fecit deus, & ad hoc uenisse nō coactam, sed uoluntate peccandi. Illi dicunt naturam dei cogi ab ipso deo ad pœnitentiā pctōrū: Nos negamus, sed dicimus eam naturā quā deus fecit de nihilo, posteaquam peccauit cogi ad pœnitentiā pctōrū. Illi dicunt naturā dei ab ipso deo accipere ueniā: Nos negamus, sed dicimus eā naturam quam fecit deus de nihilo si se à peccatis suis ad deū suū conuerterit, accipere ueniā peccatorū. Illi dicunt naturā dei necessitate esse mutabilē: Nos negamus, sed dicimus eā naturā quam deus fecit de nihilo, uoluntate esse mutatā. Illi dicunt naturæ dei nocere aliena peccata: Nos negamus sed dicimus nulli naturę nocere peccata, nisi sua: & deū dicimus tantæ bonitatis esse, tantæ iustitiæ, tanteq; incorruptiōis, ut neq; peccet, neq; ipse alicui noceat q peccare noluerit, nec ipsi aliquis q peccare uoluerit. Illi dicunt esse naturam mali cui deus coactus est naturæ suę partem dare cruciandā. Nos dicimus nullū malū eē naturæ, sed oēs naturas bonas eē, & ipsum deū sūmā eē naturā, ceteras ex Ipso eē naturas, & oēs bonas inquātū sunt: qm fecit deus oia bona ualde, sed distinctiōis gradib' ordinata, ut sit aliud alio melius. Atq; ita omni gñe bonoꝝ uniuersitas ista copleatur, quæ qbusdā pfectis, qbusdā impfectis, tota pfecta est. Quā deus effector conditorq; eius iusto moderamine administrare nō cessat, q omnia bona facit uoluntate, nihil mali patit necessitate. Cuius enim uoluntas supat oia, nulla ex parte qcquā sentit inuitus. Cū ergo illa illi, & nos ista dicim', unusq;sq; eligat qd sequat. Ego. n. qd bona fide corā deo dixerim, sine ullo studio cotentionis, sine aliqua dubitatione ueritatis, & sine aliquo piudicio diligentioris tractatiōis, quę mihi uidebant exposui.

Left margin notes: 1. Cor. 11. — 1. Tim. 1. — 2. Cor. 12 — H — Per contentionē confert Ecclesiæ dogmata cū Manichæorum errorib'. Cap. 39. — I — 1. Retra. cap. 10.

Regula prima clericis tradita, ut habebat titulus. K
[illegible]

Communi definitiōe decreuimus apud uos qd nūquā postmodū ab ullo poterit infringi Residētibus nobis in monasterio in nomine dni nostri Iesu Christi, oibus placuit secūdū Apostolicā traditionē, unū sentire in dño & coiter possidere. Sicut scriptū est: Vnū sentite in dño. Et nemo qdē ꝓpriū sibi uēdicet qcquā, sed fiat sicut scriptū est in actibus Aplorū: Habētes omnia cōmunia, nemo qcquā esse suū dicebat, qd à nobis scriptū est. In dno ergo iure obseruationis nos teneamus, & in eo usq; in finē permaneamus, qm in lege scriptū est: Qui pseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Si qs aūt uenire desyderat ad cōgregationē fratrū, q in unū eē uident, nō ignoret Euāgelij dictū, quod dixit: Vendat omnia sua, & eroget egenis & paupibus. Abneget semetipsum, sibi tollat & crucē suā & sequatur me. Et ne tractet in corde suo, de uictu aut uestitu & cæteris quæ necessaria sunt corpori, ipso dño præmonente in Euangelio & dicente: Nolite cogitare dicētes qd edetis, aut qd uestiemini, hoc. n. gentes cogitāt. Scit pater uester quia horū oim indigetis. Quærite primū regnū dei, & iustitiā eius, & hæc oia apponent uobis. Verūtamē antequam statuat esse in monasterio, ꝓbet ꝓpositū fratrū atq; exemplū, & ipse ꝓbetur in omni conuersatione ab illo q prior est, & cæteris consentientibus, ꝓpter illud qd scriptura docet & admonet, dicens: Amicū noli cito cōprobare. Sed si contigerit ut aliqs ex qualibet causa necessitatis à monasterio fuerit abstractus, ne uel mēte cōcipiat secū aliqd ferre de ijs oibus, quæ in monasterio fuerūt, siue etiā quæ secū aliquando attulerat, siue ea quę cū fratribus acqsierat: qa certū est fratres nihil habere, possidere, dare uel accipere debere sine supioris licentia. Quōd si propinquus uel amicus uel qlibet fratrū aliquid offerre uoluerit, primo quidē priori insinuet, & sic suscipiatur si ipse mandauerit, de quo tñ nihil fiat aliud, nisi quod priori placuerit, uel pmiserit, qm ualde uerendū est, ne sibi eueniat qd scriptum est: Vir mutabilis in lingua incidit in mala. Et iterū, ut nullū oino de fratribus secū ꝓuocet, ne magis destructor, q̃ ædificator monasterij uideat, ꝓpter id quod scriptū est: Qui nō est mecū, cōtra me est: & q mecū nō cōgregat, dispergit. Et qcunq; prouocatus ab aliqo, de monasterio uoluerit abscedere, aut redarguat ꝓuocantē: aut ante indicet Præposito, †cui utiq; de ijs quæ in cōi decreuimus, nihil esse cēseo subtrahendū, qa scriptū est: Pacifici sint tibi multi, sed unus ex mille sit tibi consiliarius.

Igitur hæc quæ scripta sunt cū summa diligētia obseruāda sunt à Præposito usq; ad oēs fratres. Et si qs ab aliquo doctrinā audierit præterquā in monasterio consecutus est ab eo cui se credidit, hanc aūt suscipiat, & eā nō subtrahat doctori, qa scriptū est: Oē quod manifestatur, lux est. Si enī bona fuerit collaudāda est: Si uerò praua, repiobāda. De ijs aūt fratribus q in unitate cōsistunt, si qs subito aduersus Præpositū altercatus fuerit non solū semel, sed secundo & tertio, ut Euangeliū docet, licet exorare. Si aūt noluerit se emēdare, ille cui iniuriā irrogatus est post primā uel secūdam correctionē, qui nō reuocauerit contumacē, denunciet & illud

Right margin notes: Cap. 1. — Sapien. — Act. 2. 4. — Matt. 10 — Cap. 2. — Matt. 19 — Luc. 9. — L — Matt. 6. — Cap. 3. — Cap. 4. — M — Prou. 13. — Matt. 12. — †loco presbyteri à abbas posuit uetera legūt. — Eccle. 6. — Cap. 5. — Ephe. 5. — Cap. 6. — Matt. 18.

A Præposito, ne p taciturnitatē & ille & frater suus periclitentur, sicut Salomon ait: Qui occultat inimicitiā, instruit dolū. Si uero ut fieri solet incursio repētina supuenerit, aut hostilitas, ut impossibile sit fratribus in unū fugā petere pp insecutionē inimicorū, & postmodū deo fauēte euaserint, & potuerint puenire ubi Præpositū esse cognouerint, ueluti filij ad patrē festinare debebūt. Nec ullo mō poterūt separari, quos diuina charitas sociauit, qa scriptū est: Perfecta dilectio foras mittit timorē. Si quis autē qd' super diximus causa necessitatis detinet id qd' à monasterio secū portauit, necesse habebit ubi Præpositus suus est, illud pferre: qa nō poterit sibi retinere qd' per pactū ad oēs ptinet, & deo utiq; est cōsecratū. Sed si cogitauerit de his aliqd retinere, cōtra dictū Apostoli agere uidet, q ait: Nemini quicq; debeatis, nisi ut inuicē diligatis uos. Oia ergo q in isto libro cōtinētur, oēs frēs obseruēt, atq; subscribāt qui boni esse desyderāt: Verū pp illos sunt cauta: scripta, qui in oibus stabiles esse noscūtur.

ap. 7. | 1. Ioan. 4 | Cap. 8. | Rom. 13. | Cap. 9. | † unum.

Regula secunda [redacted]

Cap. 1. Matt 22. B

ANte oia frēs charissimi diligat deus, deinde & pximº [qa ista pcepta principaliter nobis sunt data:] Qualiter aūt oporteat nos orare uel psallere describimº: Id est, in matutinis dicant psalmi octoginta octo cū debitis antiphonis, uersibus & rñsorijs. Ad primā & tertiā dicant sui psalmi, antiphonę duę, lectiones duæ. Similiter mō ad sextā & nonā dicant sui psalmi cū debitis respōsorijs & antiphōis. Hoc idē in uespis & cōpletorijs seruet. Ad lucernariū autē psalmº, rñsoriū unū, antiphōæ tres, lectiōes tres. Et tēpore opportuno post lucernariū oibus sedētibus, legantur lectiones. Nocturnæ aūt orōnes mēse Nouēbri, Decēbri, Ianuario & Februario, antiphonæ duodecim, psalmi sex, lectiones tres. Martio, Aprili, Septēbri, Octobri, antiphonæ decē, psalmi quinq;, lectiones tres. Maio, Iunio, Iulio, & Augusto, antiphonæ octo, psalmi q̄tuor, lectiones duæ.

Cap. 2.

Operētur à mane usq; ad sextā, & à sexta usq; ad nonā uacēt lectioni, & ad nonā reddāt codices. Et postq̄ refecerint siue in horto, siue ubicūq; necesse fuerit, faciāt opus usq; ad horā lucernarij. Nemo sibi aliqd uēdicet propriū, siue in uestimēto, siue in quacunq; re: Apostolica.n. uita optamus uiuere Ne
quis cū murmure aliqd faciat, ut non simili iudicio murmuratos peat. Fideliter obediāt. Hi patrē suū post deū honorēt, Præposito suo deferāt sicut decet sctōs. Sedētes ad mēsam, taceāt audiētes lectionē. Si aūt aliqd opus fuerit, Præpositus eorū solicitus sit. Sabbato & dñica sicut cōsuetudo est, q uolunt uinū accipiant. Si opus fuerit ad aliquā necessitatē mitti, duo eant. Nemo extra monasterium sine pcepto manducet neq; bibat: Nō.n. hoc ad disciplinā ptinet monasterij. Si opa monasterij mittant frēs uēdere, solicite caueant, ne qd faciāt cōtra pceptū, sciētes, qm exacerbant dñm in sctis suis. Si aliqd emāt ad necessitatē monasterij, solicite & fideliter ut serui dei agant. Ociosum uerbū apud illos nō sit. Mane ad opera sua sedeat, post orōnem tertiæ eant ad opa sua, nō stantes fabulas cōtexāt, nisi forte aliqd sit pro utilitate aiæ. Sedētes ad opera taceant, nisi forte necessitas operū exegerit ut loquatur quis. Si qs aūt non omni uirtute adiuuante misericordia dei hæc conatus fuerit implere, sed contumaci aio despexerit, semel atq; iterū cōmonitus, si nō emendauerit, sciat se subiacere disciplinæ

Act. 2. | Cap. 4. | C | Cap. 3. | ap. 4. | ap. 5.

monasterij sicut oportet: Si aūt talis fuerit ætas ipsius, uapulabit. Hæc aūt in nomine Christi fideliter & pie obseruāter, & uos proficietis, & nobis nō parua erit de uestra salute cōsolatio. Hæc sunt quæ obseruetis, præcipimus in monasterio constituti. D

Erasmi roterodami censura in regulā D. Augustini.

HÆc regula & senterijs & dictiōis figura, refert Augu[illegible] quin & pia ciuilitate humanitateq; [illegible] autho[illegible] quanquā pbabile est eam nō [illegible] scriptā, quæ in unū collecta sub [illegible] [illegible] uiuebant. Erat Prępositus [illegible] summa potestas erat penes presby[illegible] [illegible] modatur [illegible] pcipit famulus. Nō sit notabi[illegible] [illegible] uestibus placere sed moribus [illegible] [illegible] tegmina, ut retiola, sub[illegible] [illegible] legem. Capillos ex nube [illegible] [illegible] gat negligētia, uel [illegible] [illegible] nō poterat om [illegible] bus [illegible] hæc qd cuiusq; illiciat libidine [illegible] [illegible] das aspectū. Rursus qd pcipit [illegible] [illegible] hoc, ut bibliā aut serui pcedant [illegible] [illegible] operando in [illegible], aliaq; pura [illegible] [illegible] conceptis, quorū tum erat ma[illegible] [illegible] alos alludens ad formæ studiū [illegible] [illegible] minarum genus peculiariter dici [illegible] [illegible] seruetis hæc oia tanq̄ [illegible] [illegible] bono xpi odore, de bo[illegible] [illegible] hoc libello tanq̄ in speculo [illegible] [illegible] in uiros. Sunt alia [illegible] posuisse sufficit. Postremo [illegible] nō possit [illegible] nihil est [illegible] nō liceat. At q̄ multa erat pcel[illegible] [illegible] hypodiaconorū ac diaconorū officijs [illegible] indicasset. Et tū hæc regula funda[illegible] [illegible] ordinū, quā feminis tradit ut ubi bene [illegible] [illegible] in ep[illegible], ineptū est aūt de huius tituli [illegible] magis ad te pinere pietatis & eruditiōis [illegible] [illegible] ne decernere, ut in iure optimo dicant Augustini [illegible], qui uirtutes Augustini primi referūt. Illud cōstat, [illegible] cuculle & palihes meminit, sub Ambrosij noie cōtic[illegible] Nec ipse Augustinus usq; se monachū uocat, nec suos [illegible] eo noie designat, quanq̄ exiguū in cognomine momentū est. Ipse fatet se reliquisse oia, & eodē multos [illegible] apud populū, negat se usurū pileo rubeo, qd [illegible] uocatur, nec corrupte byrrhū uocatur. Decet, inq̄t, [illegible] nō decet [illegible] ubi magis de [illegible] erat nō decet monachū. In [illegible] [illegible] ubicas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] opera [illegible] [illegible] iaiqola [illegible] [illegible] sorta uocat, quæ Romæ simul [illegible] exēplū [illegible] imitatis in Aphrica, sicut nec [illegible] notabiles essent, quemadmodū Monachi, & liceret [illegible] cōnuictu discedere, si cui parum esset commodus, [illegible] Possidonius appellet ea monasteria. Reg. tertia.

B | E | F

ANte oia fratres charissimi diligat deus, deinde proximus, qa ista pcepta sunt principaliter nobis data. Hæc igitur sunt, quæ ut obseruetis pcipimus in monasterio cōstituti. Primū propter qd' in unum estis cōgregati, ut unanimes habitetis in domo dñi, & sit uobis aia una & cor unum in deo: Et nō dicatis aliqd pprīū, sed sint uobis oia cōmunia.

Et distribuatur unicuiq; uestrū à præposito † uestro uictus & tegumētū, nō æqualiter oibus, qa nō æqualiter præualetis oēs, sed potius unicuiq; sicut cuiq; opus fuerit. Sic. n. legitis in Actibus Apłorum: Quia erāt illis oia cōia, & distribuebat unicuiq; sicut cuiq; opus erat. Qui aliqd habebant in seculo, qn ingressi sunt monasterū libēter uelint illud esse cōmune. Qui aūt non habebant, nō ea quærāt in monasterio, quæ nec foris hre potuerunt. Sed tñ eorū infirmitati qd' opus est tribuat, etiā si paupertas illorū qn foris erant nec ipsa necessaria pote

Cap. 1. Hanc primā clausulam ut tertia non habent. | 12. q. 1 c. nō dicatis cap. 2. † seniore. | Act. 2. | Cap. 4. | Cap. 3. | Cap. 4.

G ctus Quinarius aūt numer⁹ duplicatus, qm̄ duplex eſt ſex humanus, unde gn̄atiōes tales exiſtūt, maſculin⁹ & fœmininus. Quinarius ergo ut dixi duplicat⁹, denariū numerū facit. Iā uero ab adoleſcētia, & deinceps ubi ratio iā incipit in hoie ꝓualere, accedit quinq̧ ſenſibus, cognitio & actio, qbus uita regit & adminiſtrat, ut iā ſeptenarius numerus incipiat eſſe. Qui ſimilr̄ duplicat⁹ ꝓp duplicē ſexū in quatuordecim gn̄ationib⁹ eminet & apparet, quas hn̄t tres ætates cōſequētes, tanq̄ adoleſcētis & iuuenis & ſenioris. Senectus uero ſicut in nobis nullo ſtatuto annoꝝ tp̄e definit, ſed poſt quinq̧ illas ætates quātū qſq̧ uixerit, ſenectuti deputat: ſic & in iſta ætate ſeculi nō apparēt gn̄ationes, ut etiā occult⁹ ſit ultim⁹ dies, quē utiliter dn̄s latere oportere demōſtrauit.

Matt. 24

Het et unuſqſq̧ nr̄m in bonis opibus & recta uita tanq̄ diſtinctos iſtos ſex dies, poſt quos debet qetē ſperare. Primo die lucem fidei qn̄ prius inuiſibilibus credit, ꝓp q̄ fidē dn̄s uiſibiliter apparere dignatus eſt. Scdo die tanquam firmamentū diſciplinæ, quo diſcernit inter carnalia & ſpiritalia, ſicut inter aquas inferiores & ſuperiores.

Septē dierū altior allegoria Cap. 25

H Tertio die, quo mentē ſuā ad ferendos bonorū operū fructus † ſeparat á labe & fluctibus tentationū carnalium, tanq̄ aridam terrā á perturbationibus maris, ut iam poſſit dicere, Mente ſeruio legi dei, carne aūt legi peccati. Quarto die, quo iā in illo firmamēto diſciplinę ſpiritales itelligētias operatur atq̧ diſtinguit, uidet quę ſit incōmutabilis ueritas, quę tanq̄ ſol fulget in aīa: & quēadmodum aīa ipſius ueritatis particeps fiat, & corpori ordinem & pulchritudinem præſtet, tanq̄ luna illuminans noctem, & quēadmodū ſtellę oēs ſ. intelligentiæ ſpiritales in huius uitę obſcuritate tanquam in nocte micent & fulgeant. Quaꝝ rerū notitia fortior effectus incipiat quinto die in actionibus turbulētiſſimi ſeculi, tanq̄ in aquis maris operari, ꝓp utilitatem fraternę ſocietatis: & de corporalibus agnitionibus * † q̄ ad ip̄m mare ptinēt. i. ad hanc uitam ꝓducere animarū uiuarum reptilia. i. opa q̄ ꝓſint animis uiuis, & cetos magnos i. fortiſſimas actiones, * qbus fluctus ſeculi dirūpuntur & cōtemnuntur, & uolatilia cœli. i. uoces cœleſtia ꝓdicantes. Sexto aūt die ꝓducat de terra

†ſparat, ſeparata labe &c.

Roma. 7

**† aliás, actiōib⁹.*

** aliás, agnitiōes.*

I aiam uiuā. i. de ipſa ſtabilitate mentis ſuæ ubi ſpiritales habet fructus. i. bonas cogitatiōes, motus oēs animi ſui regat: ut ſit in illo anima uiua. i. rationi & iuſtitiæ ſeruiens, non temeritati atq̧ pctō. Ita fiat ēt homo ad imaginem & ſimilitudinem dei, maſculus & fœmina. i. intellectus & actio, * quorū copulatione ſpiritalis fœtus terrā ipleat. i. carnē ſubiiciat, & cętera quę iam in hoīs pfectione ſuperius dicta ſunt. In iſtis aūt tanq̄ diebus ueſpera eſt in ipſa pfectione ſingulorꝝ operū, et mane in ichoatione tpum. † Poſt iſtorꝝ quaſi ſex dierum opa bona ualde, ſperet ēt homo qetem ppetuā, et intelligat qd ſit, Reqeuit deus ſeptima die ab oibus opibus ſuis: qa et ipſe in nobis hęc bona opatur q ut opemur iubet, Et ipſe recte reqeſcere dicitur, qa poſt hęc oia opera reqem nobis ipſe pręſtabit. Quō. n. recte dicitur paterfamiliâs edificare domū, cū hoc nō ope ſuo faciat, ſed eoꝝ qb⁹ ſeruiētibus imperat: ſic recte dicitur et ab opibus reqeſcere, cū poſt pfectionē fabricę illis qbus iperabat pmittit ut uacēt, et iucūdo ocio pfruantur.

** aliás, agnitio.*

†cōſequētium.

Gene. 2.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE Geneſi contra Manichæos Liber ſecundus.

POST enumerationē & expletionem † dierum ſeptem iterpoſita eſt quaſi quædam concluſio, & appellatus eſt liber creaturæ cœli & terræ quicquid ſuperius dictū eſt, cùm ſit parua pars libri. Sed ideo ſic meruit uocari, quia uniuerſi ſeculi à capite uſq̧ finē quaſi breuis q̄dam imago in his diebus ſeptem figurata eſt. Deinde incipit de homine diligentius tractare. Quę omnis narratio non apertè, ſed figuratè explicatur, ut exerceat mentes q̄rentium ueritatem, & ſpiritali negocio à negociis carnalib⁹ auocet. Sic. n. ſe continet. Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ. Cùm factus eſſet dies quo fecit deus cœlum & terram, & omnia uiridia agri tanq̄ eſſent ſuper terrā, & omne pabulum agri antequam germinaret. Nondum. n. pluerat deus ſuper terram, nec erat homo q operaretur in ea. Fons autē aſcendebat de terra, & irrigabat oēm faciē terræ. Et tūc finxit deus hoiem de limo terræ, & inſufflauit in faciem eius flatum uitæ, & factus eſt homo in aiam uiuētem. Et tunc plantauit deus paradiſum in Edē ad Orientē, & poſuit ibi hoiem quē finxerat. Et ꝓduxit adhuc deus de terra omne lignū formoſum ad aſpectū & bonū ad eſcam. Et lignū uitæ plātauit in medio paradiſi, & lignū ſcientiæ boni & mali. Flumen aūt prodibat ex Edē & irrigabat paradiſum: qd' inde diuidit in q̄tuor partes. Nomen uni Phiſon, hoc eſt qd' circuit totā terrā Euilath, ubi auꝝ naſcitur, & aurum terræ illius optimū. Ibi eſt carbunculus & lapis Praſinus. Et nomē ſcdi fluminis Geon, hoc circuit totam terram Aethiopię. Et flumē tertium Tigris, hoc eſt qd' uadit contra Aſſyrios. Et flumen quartum dicitur Euphrates. Et ſumpſit dn̄s deus hoiem quē fecerat, & poſuit eum in paradiſum, ut operaretur ibi, & cuſtodiret eum. Et præcepit dn̄s deus. Adæ dicens, Ex omni ligno qd' eſt in paradiſo edes ad eſcā, de ligno aūt ſciæ boni & mali non edetis ab eo. Qua die. n. ederitis ab illo, morte moriemini. Et dixit dn̄s deus: Non eſt bonum eſſe hoiem ſolum, faciamus ei adiutoriū ſile ſibi. Et qnęcūq̧ finxerat deus ex omni genere [pecorum, & ex omni genere] beſtiarū agri, & [ex omni genere] uolatilium uolantium ſub cœlo, perduxit ea ad Adam, ut uideret quid ea uocaret, & quod uocauit ea omnia Adā aiam uiuam, hoc eſt nomen eius. Et poſt hęc uocauit Adam nomina oium pecorum & omnium auium cœli, & omnium beſtiarum agri, & ſecundum quod uocauit ea Adam hoc eſt nomen eorū, uſq̧ in hodiernū diem. Ipſi aūt Adę nondum fuit adiutorium ſimile illi. Et immiſit deus ſoporē in Adā, & obdormiuit. Et ſumpſit deus unam de coſtis eius, & impleuit locū eius carne, & formauit deus coſtā, quā accepit ab Adā in mulierē, & adduxit illā ad Adam, ut uideret qd eam uocaret. Et dixit Adam, Hoc nūc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea Hæc uocabitur mulier, qm̄ de uiro ſumpta eſt. Et hæc erit mihi adiutorium. Propter hoc relinquet homo patrē & matrē, & adhærebit uxori ſuę, & erunt

Gene. 2 Recitatio ſecūdi et tertij capituli Geneſis

Capu. I †expoſitionem.

Gene 2

L

M

A runt duo in carne una. Et erãt ambo nudi Adam & mulier eius, & non cõfundebãtur. Serpens autẽ erat sapientior oium bestiarũ, quæ erãt sup terrã, quas fecerat dñs deus. Et dixit serpens ad mulierẽ: Quare dixit de⁹, Ne ederitis ab omni ligno qd est in paradiso? Et dixit mulier ad serpentẽ: Ex omni ligno qd est in paradiso edemus, a fructu aũt ligni qd est in medio paradisi, dixit de⁹ ne edamus, sed neq; tãgamus, ne moriamur. Et dixit serpẽs ad mulierem: Non morte moriemini: Sciebat .n. deus qa qua die manducaueritis ex illo, aperient oculi vri, & eritis sicut dij sciẽtes bonũ & malũ. Et uidit mulier qa bonũ est lignũ in escã, & qa bonũ est oculis ad uidendũ & cognoscendũ: & sumpsit fructũ de ligno illo & mãducauit & dedit uiro suo: & accepit Adã & mãducauit, & aperti sunt oculi eorũ: & tunc scierunt qa nudi erant, & fuerunt †sibi folia fici, & fecerũt sibi succinctoria. Et cũ audissent uocem dñi deambulantis in paradiso ad uesperã, absconderũt se Adã & mulier eius à facie †dñi dei sui, ad illã arborẽ quæ erat in medio paradiso. Et uocauit dñs deus Adã, & dixit illi: Adam ubi es?

Gene. 3

† sumpse runt.

† ante fa ciem.

B Et dixit ille, Vocem tuã audiui dñe in paradiso, & timui, & abscondi me, qa nudus sum. Et dixit dñs deus: Quis nunciauit tibi qa nudus es, nisi qa ab illa arbore de qua dixerã tibi ex illa sola non mãducare, ex illa mãducasti? Et dixit Adã, Mulier quã dedisti mihi sociã, dedit ut ederem, & mãducaui. Et dixit de⁹ mulieri: Quid hoc fecisti? Et dixit mulier: Serpẽs seduxit me & manducaui. Et dixit dñs deus serpẽti: Quia hoc fecisti, maledict⁹ tu ab omni pecore, & omni genere bestiarũ. Pectore & uentre repes, & terrã manducabis oibus diebus uitæ tuæ: & inimicitiã ponã inter te & mulierẽ, & inter semen tuũ, & inter semen illius. Ipsa tuũ obseruabit caput, & tu eius calcaneũ. Et mulieri dixit, Multiplicãs multiplicabo dolores tuos & suspiria tua, & in dolorib⁹ paries filios tuos: & ad uirũ tuũ cõuersio tua, & ille tui dñabitur. Et tũc dixit de⁹ ad Adã: Quia audisti uocẽ mulieris tuę, & mãducasti de ligno d' quo pceperã tibi, ex illo solo ne ederes, maledicta terra erit tibi in oib⁹ opibus tuis, & in tristitia & gemitũ tuo mãducabis ex ea oib⁹ diebus uitę tuę. Spinas & tribulos germinabit tibi, & edes pabulũ agri tui. In sudore uultus tui edes panẽ tuũ, donec reuertaris in terrã de qua sumpt⁹ es,

C qa terra es, & in terrã ibis. Et tũc Adã posuit nomẽ uxori suę, uita qa mater est oium uiuorũ. Et tunc fecit dñs deus Adæ & mulieri eius tunicas pelliceas, & induit illos. Et dixit: Ecce Adam factus est tanq̃ unus ex nobis, ad scientiã cognoscẽdi bonũ & malũ. Et tũc ne porrigeret manũ suã Adam ad arborẽ uitæ, & sumeret sibi inde, & ederet, & uiueret in æternũ, dimisit eũ dñs de⁹ de paradiso suauitatis, ut oparetur terrã de qua & sumpt⁹ fuerat. Et eiectus foras de paradiso, moratus est cõtra paradisum uoluptatis. Et Cherubin & illam flãmeã phrameã quę uersatur, posuit deus ad custodiendã uiã arboris uitæ. Hæc secreta uerbor. si non reprehẽdentes & accusantes, sed q̃rentes & reuerẽtes Manichæi mallẽt discutere, nõ essent utiq; Manichæi, sed daretur petẽtibus, & q̃rẽtes inuenirẽt, et pulsantibus aperiretur. Plures .n. q̃ones in hoc sermone pponunt. qui diligentia pia q̃runt. q̃ isti miseri atq; impij. Sed hoc interest, q̧ illi q̃rũt ut inueniãt, isti nihil laborãt, nisi nõ inuenirẽ qd quęrunt. Hic ergo totus sermo primò scdm historiam discutiendus est, deinde scdm pphetiam. Scdm historiã facta narrantur, scdm pphetiam futura prę nunciantur. Sanè qsq; uoluerit omnia quæ dicta sunt scdm literam accipere. i. non aliter intelligere q̃ litera sonat, et potuerit euitare blasphemias, et omnia congruentia fidei catholicæ prædicare, non solũ ei non est inuidendũ, sed pręcipuus multumq; laudabilis intellector habendus est. Si aũt nullus exitus datur, ut pie et digne de deo q̃ scripta sunt intelligãtur, nisi figurate atq; in ęnigmate pposita ista credamus, hñtes authoritatẽ apostolicam, à qbus tam multa de libris ueteris testamẽti soluuntur ęnigmata: modum quem intẽdimus teneamus, adiuuante illo q nos petere q̃rere et pulsare adhortatur: ut oẽs istas figuras rerũ scdm catholicam fidem, siue quæ ad historiã, siue quę ad pphetiam ptinent explicemus, non pręiudicãtes meliori diligentiorique tractatui, siue per nos, siue per alios, qb⁹ dñs reuelare dignatur.

Genesis ad literã absq; nõ põi expo ni Cap. 2

Matth. 7

Alludit ad nomẽ insania.

D

Matth. 7

Factus est ergo dies quo die fecit deus cœlum et terrã, et omne uiride agri, anteq̃ esset sup terram, et omne pabulũ agri. Supius septẽ numerabant, nũc unus dicitur dies, quo die fecit deus cœlum et terrã et omne uiride agri, et omne pabulum, cuius diei noie omne tps significari bene intelligitur. Fecit .n. deus omne tps simul cum omnibus creaturis tpalib⁹, quæ creaturę uisibiles cœli et terræ noie significantur. Mouere aũt nos debet ad quærendum, q̧ cum diem quo factum est cœlum et terra nominasset, adiecit etiã uiride agri, et omne pabulum. Non .n. qñ dictum est, In principio fecit deus cœlum et terram: tunc dictum est, factum esse omne uiride agri et pabulũ. Manifeste .n. legitur, q̧ tertio die factum est omne uiride et pabulum agri. Qd aũt dictum est, In principio fecit deus cœlum et terrã: non ptinet ad aliquem dierũ ex illis septẽ diebus. Adhuc enim uel materiã ipsam unde facta sunt omnia, cœli et terrę noie nũcupabat. Vel certe prius totam creaturã cœli et terræ noie ppo suerat, dicendo, In principio fecit deus cœlum et terram: et postea particulatim per ordinem dierũ sicut oportebat, pp pphetiam, quã in primo libro commemorauimus, dei opera executus exposuit.

Viride agri quid designat. Cap. 3

E

F Quid sibi ergo uult q̧ nunc noiato cœlo et terra, addidit, uiride agri et pabulum, et tacuit cætera tã multa quæ sunt in cœlo et in terra, uel ẽt in mari, nisi qa uiride agri inuisibilem creaturã uult intelligi, sicut est anima? Ager .n. solet in scripturis figurate mũdus appellari. Nam et ipse dñs: Ager est hic, inqt, mũdus, cũ illam parabolam exponeret, ubi bono semini sunt cõmixta zizania. Viride ergo agri spiritalẽ atq; inuisibilẽ creaturã dicit, pp uigorem uitæ, et nomine pabuli, utiq; pp uitã bene hocipsum interpretamur. Deinde qd addidit, anteq̃ essent sup terram, intelligitur, anteq̃ anima peccaret. Terrenis .n. cupiditatibus sordidata, tanquã sup terram nata, uel sup terram esse recte dicitur: Ideoq; addidit, nondum enim pluerat deus super terrã. Quia et nũc uiride agri deus facit. sed pluenda sup terram i. cum facit animas reuirescere per uerbũ suũ: sed de nubibus eas irrigat. i. de scripturis Prophetarum et Apostolorum. Recte autem appellantur nubes, quia uerba ista quę so-

Matt. 13

1 Retrac. cap. 10

Quid sit nondum pluerat sup terrã Cap. 4

G nant sciſſo & pcuſſo aere trãſeũt. Addita ẽt obſcuritate allegoriaꝝ, quaſi aliqua caligine obducta, uelut nubes fiũt. Quæ dũ tractãda exprimunt, bene intelligẽtibus tãquã imber ueritatis infundit. Sed hoc nõdum erat anteqȝ aĩa peccaret .i. anteqȝ uiride agri eſſet ſup terrã: Nõdum .n. pluerat deus ſuper terrã, nec erat homo q operaretur in ea. Laboranti .n. homini in terra imber de nubibus eſt neceſſarius, de qbus nubibus iam dictũ eſt. Poſt pctm̃ aũt homo laborare cœpit in terra, & neceſſarias habere illas nubes. Ante pctm̃ uero cũ uiride agri & pabulũ feciſſet deus, quo noĩe inuiſibilem creaturã ſignificari diximus, irrigabat eã fonte interiore, loquẽs in intellectu eius: ut nõ extrinſecus uerba exciperet tanquã ex ſupradictis nubibus pluuiã, ſed fonte ſuo, hoc ẽ, de intimis ſuis manante ueritate ſatiaretur. Fons .n. aſcendebat, inqt, de terra, & irrigabat oẽm faciẽ terræ. De qua .ſ. terra dicitur: Spes mea es tu, portio mea in terra uiuentiũ. Qñ aũt aĩa tali fonte irrigabatur, nondũ per ſuperbiã proiecerat intima ſua. Initium .n. ſuperbię hominis apoſtatare à deo. Et qm̃ in exteriora per ſuperbiã tumeſcens cœpit non irrigari fonte intimo, bene inſultatur illi uerbis propheticis & dicitur, Quid ſuperbit terra & cinis? Qm̃ in uita ſua proiecit intima ſua. Quid eſt .n. ſuperbia aliud, niſi deſerto ſecreto cõſcientiæ foris uideri uelle qd non eſt? Et ideo laborãs iam in terra neceſſariã habet pluuiam de nubibus .i. doctrinã de humanis uerbis, ut ẽt hoc modo poſſit ab illa ariditate reuireſcere, & iterũ fieri uiride agri. Sed utinã uel pluuiã ueritatis de ipſis nubibus libẽter excipiat. Nã pp illã dñs noſter nubilũ carnis nr̃æ dignatus eſt aſſumere, hymbrem ſancti Euangelii largiſſimum infudit: promittens ẽt, ꝙ ſi quis biberit de aqua eius, rediet ad illum intimum fontẽ, ut forinſecus non quærat pluuiã. Dicit .n. Fiet in eo fons aquæ ſalientis in uitã æternã. Iſte credo fons ante pctm̃ aſcendebat de terra, & irrigabat oẽm faciem terræ, quia interior erat, & nubium non deſyderabat auxilium: nondũ .n. pluerat deus ſuper terram, nec erat homo qui operaretur in ea. Cum .n. dixiſſet, nondũ .n. pluerat deus ſuper terrã: ſubiecit & cauſam quare nõdũ pluerat, quia nondũ erat homo qui operaretur in ea. Tũc aũt homo cœpit operari i terra, cũ poſt pctm̃ de beata uita dimiſſus eſt, qua in paradiſo fruebat. Sic .n. ſcriptum eſt: Et dimiſit eum dñs deus de paradiſo ſuauitatis, ut operaret terrã, de qua & ſumptus fuerat. Vnde ſuo loco requiremus. Qđ nunc ad hoc cõmemoraui, ut intelligerem' laborãti homini in terra .i. in pctõrũ ariditate cõſtituto, neceſſariã eſſe de humanis uerbis diuinam doctrinã, tanqȝ de nubibus pluuiam. Talis autem ſcientia deſtruetur. Videmus .n. nunc per ſpeculum in ænigmate tanquã in nubilo ſaginam quærentes: tunc autem facie ad faciẽ, qñ uniuerſa facies terrę nr̃æ interiore fonte aquę ſalientis irrigabitur. Nã ſi fontẽ aliquem huius uiſibilis aquę uoluerimus intelligere, de quo dictũ eſt, Fõs aũt aſcendebat de terra, & irrigabat omnẽ faciem terræ, non eſt uerifimile, ꝙ cum tam multi fontes perẽnes, ſiue riuorum, ſiue fluuiorum per uniuerſam terrã inueniantur, ſolus ille ſiccuerit, q irrigabat oẽm faciẽ terrę. Sub his ergo paucis uerbis uniuerſa creatura nobis ſignificata eſt ante pctm̃

Fons irrigãs terrã allegorice. Cap. 5 — *Eccleſ. 10* — H — *1 Retractatio. Superbia quid ſit* — *Ioan. 4* — I — *Gene. 3* — *Infra ca. 22* — *1. Cor. 13* — *Gene. 2* — *Inuiſibilia quib' uocabulis ſignetur. Cap. 6*

animæ. Nomine .n. cœli & terræ uniuerſa uiſibilis creatura inſinuata eſt, & noĩe diei, uniuerſum tp̃s: & noĩe uiridiũ & pabuli agri, creatura inuiſibilis: & noĩe fontis aſcẽdentis & irrigantis oẽm faciem terrę, inũdatio ueritatis, animã ſatiãs ante pctm̃. K
Dies aũt iſte, cuius nomine uniuerſum tp̃s ſignificari diximus, inſinuat nobis non ſolum uiſibilẽ, ſed ẽt inuiſibilem creaturam tp̃s poſſe ſentire: qđ de anima nobis manifeſtatur, quę tanta uarietate affectionum ſuarũ, & ipſo lapſu, quo miſera facta eſt, & reparatione qua rurſus in beatitatem redit, tp̃e mutari poſſe conuincitur. Et ideo non dictũ eſt, Cũ factus eſſet dies, quo die fecit Deus cœlum & terram tm̃, qbus nominibus uiſibilis creatura intimatur, ſed additũ eſt etiã, Viride, & Pabulum agri: quo nomine inuiſibilẽ creaturam pp uigorẽ & uitã ſignificari diximus, ſicuti eſt anima? Et ita dictũ eſt, Cum factus eſſet dies, quo die fecit deus cœlũ & terrã, & omne uiride, & pabulũ agri, ut ſic intelligeremus non ſolũ uiſibilẽ, ſed ẽt inuiſibilem creaturã ptinere ad tp̃i pp mutabilitatem: qa ſolus deus incõmutabilis eſt, qui eſt ante tẽpora. 1. Retrac. cap. 10
Nũc uideamus poſt uniuerſæ creaturæ inſinuationem tam uiſibilis qȝ inuiſibilis, & uniuerſale beneficium diuini fontis erga inuiſibilem creaturã, qđ de homine ſpecialiter intimetur, qđ ad nos maxime ptinet. Primo .n. ꝙ de limo terrę deus hominem finxit, ſolet habere qõnem qualis ille limus fuerit, uel quę materia noĩe limi ſignificata ſit. Illi aũt inimici ueterum librorũ, omnia carnaliter intuentes, & ppterea ſemp errantes, ẽt hoc reprehendere mordaciter ſolent, ꝙ de limo deus hominem finxit. Dicunt enim: Quare de limo fecit deus hominẽ? An defuerat ei melior & cœleſtis materia, unde hoiem faceret, ut de labe terrena tam fragilẽ mortalemq; formaret? Non intelligentes primo ꝙ multis ſignificationibus uel terra uel aqua in ſcripturis ponat. Limus .n. aquę & terrę cõmixtio eſt. Dicimus .n. tabidũ & fragile & morti deſtinatũ corpus humanũ poſt pctm̃ eſſe cœpiſſe. Non .n. in noſtro corpore iſti exhorreſcunt, niſi mortalitatẽ quã damnatione meruimus. Quid autẽ mirũ aut difficile deo, ẽt ſi de limo iſtius terrę hoiem fecit, tale tñ corpus eius efficere, quod corruptioni nõ ſubiaceret, ſi homo pceptum dei cuſtodiens, peccare noluiſſet? Si .n. ſpẽm cœli ipſius de nihilo, uel de informi materia dicimus factã, qa omnipotentem artificẽ credimus: qđ mirum ſi corpus, qđ de limo qualicunq; factũ eſt, potuit ab omnipotenti artifice tale fieri, ut nulla moleſtia, nulla indigentia cruciaret hoiem ante pctm̃, et nulla corruptione tabeſceret? Itaq; ſupflue qritur, unde hois corpus deus fecerit, ſi tñ nũc de corporis formatione dicitur. Sic .n. nonnullos nr̃os intelligere accepi, q dicunt, poſteaqȝ dictum eſt, Finxit deus hoiem de limo terræ, ppterea non additũ eſſe Ad imaginem et ſimilitudinem ſuam, qm̃ nunc de corporis formatione dicitur. Tunc aũt homo interior ſignificabatur, qñ dictum eſt, Fecit Deus hominem ad imaginem et ſimilitudinem dei. Sed etiam ſi nũc quoq; hoiem ex corpore et anima factum intelligamus, ut nõ alicuius noui operis inchoatio, ſed ſupius breuiter iſinuati diligẽtior retractatio iſto ſermone explicetur: Si ergo, ut dixi, hoiem hoc loco ex corpore et aia factũ intelligamus, non ab- M

L — *Lim' qd ſibi uelit myſterij. Cap. 7*

A surde ipsa cōmixtio limi nomen accepit. Sicut enī aqua terrā colligit, & conglutinat, & continet, qñ eius commixtione limus efficitur: sic anima corporis materiā uiuificando in unitatem concordē cōformat, & nō permittit labi & resolui.

Insufflatio spiritus quid.
Cap. 8.
Gene. 2.

Quod aūt scriptū est, [Et] insufflauit in eum spiritū uitæ, & factus est homo in animā uiuentē, si adhuc corpus solū erat, animā adiunctā corpori hoc loco intelligere debemus: siue qa iam facta erat, sed tanquā in ore dei erat, id est, in eius ueritate uel sapiētia: unī tñ nō recessit quasi locis separata, qñ insufflata est: nō enim deus loco cōtineī, sed ubiq; præsens est.

Li. 13. de ciuit. dei cap. 24.

Siue tūc aīa facta est, qñ in illud figmētū deus insufflauit spūm uitę, ut illa insufflatio ipsam operationē dei significet, qua fecit animā in hoīe spiritu potentiæ suæ. Si autem homo ille q factus erat, iā corpus & anima erat, ipsi animæ sensus est additus ista insufflatione, cum factus est homo in animā uiuentē. Nō qa illa insufflatio conuersa est in animā uiuentē, sed operata est in animā uiuentem. Nondū tñ spiritalē hoīem debemus intelligere, q factus est in aiam uiuentē, sed adhuc animalē.

B Tunc enim spiritalis effectus est, cū in paradiso, hoc est, in beata uita constitutus, præceptū etiam pfectionis accepit, ut uerbo dei consummaretur. Itaq; postquā peccauit, recedens a pręcepto dei, & dimissus est de paradiso, in hoc remāsit ut animalis esset. Et ideo animalē hoīem prius agimus omnes q de illo post peccatū nati sumus, donec assequamur spiritalē Adam, id est, dñm nostrū Iesum Christū, q peccatū non fecit: & ab illo recreati & uiuificati, restituamur in paradisum, ubi latro ille cū ipso eo die meruit esse, quo uitā istā finiuit.

1. Pet. 2.
Luca. 23.
1. Cor. 15.
1. Retrac. cap. 10.

Sic enim Apostolus dicit: Sed nō prius qd spiritale est sed qd aiale, sicut scriptū est: Fact⁹ est primus Adā in aiam uiuentē, nouissimus Adam in spūm uiuificantē. Sic ergo debemus intelligere hunc locū, ut nō quia dictū est, insufflauit in eū spūm uitæ, & factus est hō in aiam uiuentē, credamus illam ueluti partē naturę dei in aiam hoīs fuisse conuersam, & cogamur dicere naturā dei eē mutabilē: in quo errore maxime istos Manichęos ueritas premit.

C Sicut enim est mater omnium hæreticorū superbia, ausi sunt dicere q natura dei sit anima. Et hinc urgentur à nobis, cum eis dicimus, Ergo natura dei errat & misera est, & uitiorū labe corrumpitur & peccat: aut etiā ut uos dicitis, naturę contrarię sordibus inquinatur: & cætera talia, quæ de natura dei nefas est credere. Nam factam esse animam ab omnipotente deo, & ideo non illam esse partē dei uel naturā dei, manifeste alio loco scriptū est, dicēte Propheta: Et qui finxit spūm omnibus, ipse fecit oia. Et alio loco: Qui finxit spūm hominis in ipso.

Psal. 32.

Quid in scripturis dicatur spiritus hominis.
1. Cor. 2.

Ergo factū esse spūm hominis, manifeste his testimonijs approbatur. Spūs aūt hominis in scripturis diciī ipsius animæ potētia rōnalis, qua distat à pecoribus, & eis naturæ lege dñatur. De quo dicit Apls: Nemo scit quę sunt hoīs, nisi spūs hominis q in ipso est. Ne forte si probaretur his testimonijs animā factā esse, nō deessent q dicerent, spūm hoīs non esse factū, & ipsum arbitrarentur esse naturam dei, & in ipsum dicerent partē dei esse conuersam, cū illa insufflatio dei facta est. Quod sana doctrina similiter respuit, qa & ipse spiritus hominis cū aliquando errat, & aliquando prudēter sapit, mutabilem se eē clamat: quod nullo modo de natura dei fas est credere. D

Non aūt pōt maius signū esse superbiæ, q̃ ut dicat se humana anima hoc eē quod deus est, cū adhuc sub tantis uitiorū & miseriarū molibus gemat.

Paradisi delitiæ quid allegoricè.
Cap. 9.

Nunc iam uideamus ipsam beatitudinē hominis, quæ paradisi noīe significaī. nā, qm̃ in nemoribus delitiosa quies hoīm esse solet, & corporis sensibus nostris de Oriente lumen oriī, cœlumq; consurgit, quod superius corpus est nostro corpore atq; excellentius: propterea his uerbis etiā spiritales delitiæ, quas habet beata uita, figurate explicanī, & ad Orientē paradisus plantatur.

13. de ciuita. dei Cap. 21.
Ioan. 6.

Intelligamus aūt nostra gaudia spiritalia significare omne lignū formosum ad aspectū intelligentię, & bonū ad escā, quæ nō corrūpitur, qua bte animæ pascuntur. Nam & dñs dicit: Operamini escā quæ non corrumpitur, ut est omnis ratio, quę cibus est animæ. Ad Orientē[id est]lucē sapientiæ in Edē, id est, in delitijs immortalibus & intelligibilibus. Nā delitię uel uoluptas, uel epulū hoc uerbo significari diciī, si ex Hebræo in Latinū interpreteī. Positū est aūt sic sine interpretatione, ut aliquē locū significare uideaī, magisq; figuratā faciat locutionē. E

Productū aūt ex terra omne illud lignū accipimus oē illud gaudiū spiritale, id est, supereminere terræ, & nō inuolui atq; obrui terrenarū cupiditatū impedimentis. Lignū aūt uitę plantatū in medio paradisi, sapientiā illam significat, qua oportet ut intelligat anima, in meditullio quodam rerū se esse ordinatā, ut quāuis subiectā sibi habeat oēm naturā corpoream, supra se tñ esse intelligat naturā dei: & neq; in dexterā declinet sibi arrogando qd nō est: neq; ad sinistrā, per negligentiā contemnendo quod est: & hoc est lignū uitæ plantatū in medio paradisi.

13 de ciuita. dei cap. 20. in fine.

Ligno aūt scientiæ boni & mali, ipsa itē medietas aīæ & ordinata integritas significaī: nam & ipsum lignū in medio paradisi plantatum est: & ideo lignū dignoscentiæ boni & mali diciī, qa si anima quæ debet in ea quę anteriora sunt se intendere, id est, in deū: & ea quę posteriora sunt obliuisci, id est, corporeas uoluptates, ad seipsam deserto deo conuersa fuerit, & sua potentia tāquā sine deo frui uoluerit, intumescit supbia, quod est initiū ois pc̃ti.

Phil. 3.
Eccle. 10

F Et cū hoc eius pc̃tm̃ pœna fuerit cōsecuta, expiēdo discit qd intersit inter bonū quod deseruit, & malū in quod cæcidit. Et hoc ei erit gustasse de fructu arboris dignoscentiæ boni & mali. Pręcipiī ergo illi, ut de omni ligno paradisi edat ex ligno aūt in quo est dignoscentia boni & mali non edat, id est, nō sic eo fruatur: ut ipsam ordinatā integritatē naturæ suæ, quasi manducando uiolet atq; corrūpat.

Flumina quatuor quid notēt. c. 10
Psal. 35.

Flumen aūt quod procedebat ex Eden, id est, ex delitijs & uoluptate & epulis, qd flumē à Propheta significatur in psalmis, cū dicit, Torrēte uoluptatis tuæ potabis eos: hoc est enim Eden, quod Latine uoluptas diciī, diuidiī in quatuor partes, & quatuor uirtutes significat: prudentiā, fortitudinē, tēperātiā, iustitiā. Diciī aūt Phison ipse eē Gāges, Geon aūt Nilus, qd etiā in Hieremia ppheta animaduerti pōt: nūc alijs noibus appellantur. Sicut nunc Tyberis dicitur fluuius, q prius Albula dicebatur. Tigris uero & Euphrates et nūc eadē noia tenēt: qbus tñ nominibus uirtutes, ut dixi, spiritales significantur. Quod etiā ipsorum nominū interpretatio docet, si qs Hebręam linguam

G uel Syram cõsideret Sicut Hierusalẽ, quãuis sit ui
sibilis & terrenus locus, significat tñ ciuitatem pa
cis spiritalẽ: & Sion, quãuis sit mons in terra, specu
lationẽ tñ significat: & hoc nomẽ in scripturarum
allegoriis ad spiritalia intelligẽda sæpe trãsfertur.
Luce. 10 Et ille q descendebat ab Hierusalem in Hiericho,
De natu ra et gra tia. ca. 43 & 52 sicut Dñs dicit, & in uia uulneratꝰ, saucius & semi
uiuus relictus est à latronibus, utiq; locos istos ter
rarum quãuis scdm historiã in terra inueniantur,
spiritaliter cogit intelligi. Prudentia ergo, q signifi
cat ipsam cõteplationẽ ueritatis, ab omni ore hu-
mano alienã, quia est ineffabilis: quã si eloqui ue-
2. Cor. 12 lis, parturis eã potiꝰ q̃ paris, qa ibi audiuit & Apls
ineffabilia uerba, q̃ non licet homini loq. Hæc er-
go prudentia terrã circumit, quæ habet aurum, &
Gene. 2 Carbunculũ, & lapidẽ Prasinum. i. disciplinã uiuẽ
di, quæ ab oibus terrenis sordibus quasi decocta
nitescit, sicut aurũ optimum & uerũ, qd nulla fal-
sitas uincit, sicut Carbunculi fulgor nocte nõ uin
cit: & uitã æternã, q̃ uiriditate lapidis Prasini signi
ficatur, pp uigorem qui non arescit. Fluius autem
ille, qui circumit terrã Aethiopiam multum calidã
H atq; feruentẽ, significat fortitudinem calore actio
nis alacrẽ atq; impigram. Tertius autem Tigris ua
dit contra Assyrios, & significat temperantiã, quæ
resistit libidini, multũ aduersanti consiliis prudẽ-
tiæ. Vnde plerunq; in scripturis Assyrii aduersario-
rũ loco ponuntur. Quartus fluuius non dictũ est
cõtra qd uadat, aut quã terrã circumeat: iustitia. n.
ad oẽs partes aiæ pertinet, qa ipse ordo & æquitas
aiæ est, qua sibi ista tria concorditer copulantur,
prima prudentia, scda fortitudo, tertia tẽperantia,
& in ista tota copulatione atque ordinatione per-
ficiunt iustitiam. Quod aũt ita constitutus est
De opere & natura hois. Cap. 11 homo in paradiso, ut operaret & custodiret: ope-
ratio illa laudabilior laboriosa non erat. Alia est
nãq; in paradiso operatio, & alia in terra, qua post
pct̃m damnatus est. Ex eo aũt qd additum est, Et
custodiret: significatũ est qualis illa opatio erat.
Nanq; in tranquillitate beatæ uitæ, ubi mors nõ est,
ois operatio * † est custodire qd tenes. Accipit ẽt
*talias, opera supra eodẽ cap. 9 præceptũ, de quo superius iã tractauimus Qd præ
ceptum, qm̃ sic concluditur, ut non ad unũ loqua
tur, sic. n. dicit, Qua die aũt manducaueritis, mor
te moriemini: incipit exponi qũo sit facta fœmina.
I Et facta dicitur in adiutoriũ uiri, ut copulatione
spiritali spiritales fœtus ederet. i. bona opera diui
næ laudis: dum ille regit, hæc obtẽperat: ille à sa-
pientia regitur, hæc à uiro Caput. n. uiri Christus,
1. Cor. 11 & caput mulieris uir. Ideoq; dicit: Nõ est bonũ so
lum hoiem esse. Adhuc. n. erat quo fieret, ut nõ
solum aia corpori dominaretur, qa corpus seruilẽ
locũ obtinet, sed etiã uirilis ratio subiugaret sibi
aialem partẽ suam, per quod adiutorium impera
ret corpori. Ad huius rei exemplum fœmina facta
est, quã rerũ ordo subiugat uiro: ut qd in duobus
hoibꝰ euidẽtius apparet. i. in masculo & fœmina,
ẽt in uno hoie consyderari possit: ut appetitum
aiæ, per quem de membris corporis operamur, ha-
beat mens interior tanquã uirilis ratio subiugatũ:
1. Timo. 2 & iusta lege, modũ imponat adiutorio suo, sicut
uir debet fœminam regere, nec eam permittere do
Gene. 2 minari in uirum. Qd ubi cõtingit, peruersa & mi-
sera domꝰ est. Primo ergo demõstrauit deus homi
ni, quanto melior esset pecoribus, & oibus irratio

nalibus aiantibus: & hoc significat qd dictũ est, K
adducta esse ad illum oia [animantia] ut uideret
qd ea uocaret, & eis noia imponeret. Ex hoc. n. ap
paret ipsa rõne hoiem meliorẽ esse q̃ pecora, qd di
stinguere & nominatim ea discernere nõ nisi ra-
tio põt, quæ de ipsis iudicat. Sed hæc facilis ratio
est, cito. n. homo intelligit se meliorem esse pecori
bus. Illa est difficilis ratio, qua intelligit in seipso
aliud esse rõnale qd regit, aliud aiale qd regit.
Et qm̃ hęc secretiore sapiẽtia uidet, ipsam uisionẽ Sopito Ade uicta Heua qd sibi uelit Cap. 12
secretã noie soporis significari arbitror, quem im-
misit deus in Adam, qñ ei mulier facta est. Vt. n.
hoc uideatur, non est opus oculis istis corporeis,
sed quanto quisq; ab istis uisibilibus rebus in inte
riora intelligentiæ secesserit, hoc est aũt quasi ob-
dormiscere, tãto melius & syncerꝰ illud uidet ipsa
enĩ cognitio, qua intelligit in nobis aliud esse qd
rõne dñetur, aliud qd rationi obtemperet: ipsa er-
go cognitio ueluti effectio mulieris ẽ de costa ui-
ri, pp cõiunctionẽ significandã. Deinde ut quisq;
huic suæ parti recte dñetur, & fiat quasi cõiugalis
in seipso, ut caro nõ cõcupiscat aduersus spm̃, sed Galat. 5
spiritui subiugetur i. cõcupiscẽtia carnalis nõ ad- L
uersetur rõni, sed potius obtẽperãdo desinat esse
carnalis, opus habet pfecta sapiẽtia: Cuius con
tẽplatio qa interior est & secretior, & ab omni sen
su corporis remotissima, cõuenienter ẽt ista sopo
ris noie intelligi põt. Tũc. n. ordinatissime caput
mulieris uir est, cũ caput uiri est Xp̃s, qui sapientia 1. Cor. 11
est dei Et sanẽ in locũ illius costæ carnẽ adimple 1. Cor. 1
uit, ut hoc noie insinuaretur dilectionis affectus,
quo diligit unusquisq; aiam suam, & nõ est durus
ut eã cõtemnat, qa diligit quisq; cui pręest. Nõ. n.
sic nominata est caro isto loco, ut carnalem cõcu
piscẽtiã significet, sed isto modo potius, quo Pro- Ezech. 11 & 36
pheta dicit, auferri populo cor lapideũ, & dari cor
carneum. Hoc modo. n. dicit ẽt Apls: Non in tabu 2. Cor. 3
lis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibꝰ. Aliud
est qppe propria locutio, aliud figurata, qualis ista
est quã tractamus modò Quapp ersi uisibilis fœ-
mina scdm historiam de corpore uiri primo facta
est à dño deo, non utique sine causa ita facta est,
nisi ut aliqd secretum intimaret. Non. n. aut limus
defuit, unde fœmina formaretur: aut si nellet dñs,
homini uigilanti costã sine dolore detrahere pos- M
set. † Siue ergo ista figurate dicta sunt, siue ẽt figu † dolore auferre nõ posset.
rate facta sunt, nõ frustra hoc modo dicta uel fa-
cta sunt, sed sunt planẽ mystęria & sacramẽta: siue
hoc mõ quo tenuitas nr̃a conat, siue aliquo alio
meliore scdm sanã tñ fidẽ sunt interpretãda & in-
telligenda. Vocauit ergo mulierẽ suã, uir tãquã Spiritale coniug ũ in hoie. Cap. 13
potior inferiorẽ, & dixit: Hoc nunc os de ossibus
meis, & caro de carne mea. Os de ossibus, fortasse
pp fortitudinem: & caro de carne, pp temperãtiã. Gene a
Hæ nãq; duæ uirtutes ad inferiorem animi partẽ,
quã prudentia rõnalis regit, docent pertinere. Qd
autẽ dictũ est Hęc uocabitur mulier, qm̃ de uiro
suo sumpta est, ista origo nominis & interpretatio
in Latina lingua nõ apparet. Quid. n. simile hẽat
mulieris nomen ad uiri nomen inuenitur. Sed in
Habræa locutione dicitur sic sonare, quasi dictũ
sit: Hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro suo
sumpta est. Nam uirago uel uirgo potius habeat
aliquã similitudinem cũ uiri nomine, mulier au-
tẽ nõ hẽt. Sed hoc, ut dixi, linguæ diuersitas facit.

A Quod aũt additũ est, Relinquet homo patrem &
lib. 6. de matrẽ, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in car
trinitate ne una: quõ referaɫ ad historiã nõ uideo, nisi ꝙ ple
ca. 8. li. 3 runq; in genere humano ista contingunt: sed tota
& 6. ꝓphetia est, cuius Apostolus meminit, dicens, Pro-
Ephe. 5. pter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhæ-
rebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacra-
mentum hoc magnum est: Ego aũt dico in Chr̃o
Iesu, & in ecclesia. Quod Manichæi si nõ cæci lege
2. Cor. 11 rent, qui per epistolas Apostolicas multos decipi
unt, intelligerent quomodo accipiendæ sint uete-
ris testamenti scripturæ, nec tam sacrilega uoce au
derent accusare qđ nesciunt. Quod aũt nudi erant
Adam & mulier eius, & nõ confundebantur, sim-
plicitatẽ animæ castitatemq; significat. Nã & Apo
stolus ita dicit: Aptaui uos uni uiro uirginem ca-
stam exhibere Christo: Timeo aũt ne sicut serpẽs
Euam fefellit uersutia sua, ita corrumpantur mẽtes
uestræ à simplicitate & castitate, quæ est in Chr̃o.
Serpens diabolus. Serpens aũt significat diabolũ, qui sanè nõ erat
simplex. Quod enim dicitur sapientior omnibus
B bestijs, figurate insinuatur eius uersutia. Non autẽ
Eius affe dictũ est qđ in paradiso erat serpens, sed erat serpẽs
ctus c. 14 inter bestias quas fecit deus. Paradisus nãq; beatã
Supra uitã, ut superius dixi significat, in qua iam nõ erat
cap. 2. serpens, quia iam diabolus erat: & de sua beatitudi
Ioan. 8. ne ceciderat, quia in ueritate non stetit. Nec miran
dum est quomodo mulieri loqui potuerit, cum
illa esset in paradiso, & ille nõ esset. Nec enim aut
illa secundum locum erat in paradiso, sed potius
secundum beatitudinis affectum: aut etiam si lo-
cus est talis qui paradisus uocetur, in quo corpora
liter Adam & mulier habitabant, etiam diaboli
Ephes. 2. accessum corporaliter intelligere debemus? Non
2 sen. de utiq;, sed spiritaliter, sicut Apostolus dicit, secun-
24. cap. dum principem potestatis aeris huius spiritus, qui
itaq; ut. nunc operatur in filijs diffidentiæ. Nunquid ergo
uisibiliter eis apparet, aut quasi corporeis locis ac-
cedit ad eos, in quibus operaɫ? Non utiq;, sed miris
modis p cogitationes suggerit quicquid potest.
Quibus suggestionibus resistũt, q uere dicunt, qđ
2. Cor. 2. item dicit Apostolus, Non enim ignoramus astu-
C tias eius. Quomodo enim accessit ad Iudã, quan-
Luca. 22 do ei persuasit ut dominũ traderet? Nũquid in lo-
cis, aut per hos oculos ei uisus est? Sed utiq;, ut di-
ctum est, intrauit in cor eius. Repellit autem illum
homo, si paradisum custodiat. Posuit enim Deus
hominem in paradisum, ut operaretur & custodi-
ret: qa sic & Ecclesiæ dicitur in canticis canticorũ,
Cant. 4. Hortus conclusus, fons signatus, quò utiq; nõ ad-
mittitur peruersitatis ille persuasor. Sed tamen per
mulierem decipit, Nõ enim etiam ratio nostra de-
duci ad consensionem peccati potest, nisi cum de-
12. de tri lectatio mota fuerit in illa parte animi, quæ debet
ni. cap. 8. obtemperare rationi tanquam rectori uiro. Etiam
& 12. nunc in unoquoq; nostrum nihil aliud agitur, cũ
ad peccatum quisq; delabitur, quàm tunc actum
est in illis tribus: serpente, muliere, & uiro. Nam pri
mo fit suggestio siue per cogitationem, siue p sen-
sus corporis: uel uidendo, uel tangendo, uel audi-
endo, uel gustando, uel olfaciendo: Quæ sugge-
stio cũ facta fuerit, si cupiditas nostra non mouea
tur ad peccandum, excludetur serpentis astutia: si
aũt mota fuerit, quasi mulieri iam persuasum erit.
Sed aliquando ratio uiriliter etiã cõmotã cupidi-
tatem refrenat atq; cõpescit. Qđ cũ fit, nõ labimur D
in peccatum, sed cũ aliquanta luctatione corona-
mur. Si aũt ratio consentiat, & quod libido com-
mouerit faciendũ esse decernat, ab omni uita bea-
ta tanquã de paradiso expellitur homo. Iam enim
peccatũ imputatur, etiã si non subsequatur factũ,
quoniam rea tenetur in consensione conscientia.
Quo aũt modo serpens ille pctm̃ psuaserit, dili- Tentatio
genter consyderãdũ est, pertinet enim maxime ad quo deij-
nostram salutem: nam ideo hæc scripta sunt, ut cit. ca. 15
iam talia caueamus. Nam cum interrogata mulier
respondisset quid eis præceptum esset, ait ille, Non Gene. 3.
morte moriemini, sciebat enim deus, quoniã qua
die mãducaueritis ex illo, aperientur oculi uestri,
& eritis sicut dij scientes bonum & malum. Vide-
mus his uerbis per superbiam peccatum esse per-
suasum: ad hoc enim ualet quod dictum est, Eritis
sicut dij. Sicut etiã hoc quod dictũ est, Sciebat enĩ
deus, quoniam qua die manducaueritis ex eo, ape
rientur oculi uestri: qđ intelligitur nisi persuasum
esse, ut sub deo esse nollent, sed in sua potestate po
tius sine domino, ut legem eius non obseruarent, E
quasi inuidentis sibi ne seipsi regerent, non indi-
gentes illius interno lumine, sed utentes propria
prouidentia quasi oculis suis ad dignoscendũ bo
num & malum, quod ille ꝓhibuisset? Hoc est ergo
quod persuasum est, ut suam potestatẽ nimis ama-
rent: & cũ deo esse pares uellent, illa medietate, per
quam deo subiecti erant, & corpora subiecti habe
bant tanquam fructum arboris constitutæ in me-
dio paradisi, male uterentur, id est, cõtra legẽ dei:
atq; ita quod acceperant amitterent, dum id quod
non acceperant usurpare uoluerunt. Non enim ac
cepit hominis natura, ut per suam potestatem deo
non regente beata sit: qa nullo regente, per suam
potestatem beatus esse solus deus potest. Et uidit, Gene. 3.
inquit, mulier quia bonum est lignum ad escam:
& quia bonum est oculis ad uidẽdũ & cognoscen
dum. Quomodo uidebat, si clausi erant oculi? Sed 12. de tri
hoc dictum est, ut intelligeremus eos oculos esse ni. cap. 8.
apertos, posteaquã de fructu illo acceperunt, qui-
bus se nudos uidebant, & displicebant sibi, id est,
oculos astutiæ, quibus simplicitas displicet. Cum F
enim quisq; ceciderit ab illa intima & secretissima
luce ueritatis, nihil est unde uelit placere superbia,
nisi fraudulentis simulationibus. Hinc enim & hy
pocrisis nascitur, in qua multum sibi uidẽtur cor-
dati, qui potuerunt fallere & decipere quẽ uolue-
runt. Dedit enim mulier uiro suo, & manducaue-
runt, & aperti sunt oculi eorum, de quibus iam dictũ
est, & tunc uiderunt, ꝙ nudi essent: sed oculis per-
uersis, quibus illa simplicitas, quæ nuditatis noĩe
significata est, erubescenda uidebatur. Itaq; ut iam
non essent simplices, fecerunt de folijs fici sibi suc
cinctoria, tanquã tegentes pudenda sua: id est, oc-
cultantes simplicitatẽ, de qua iã erubescebat astu-
ta superbia. Folia uero fici pruritũ quendã signifi-
cant, si hoc bene in rebus incorporalibus dicitur,
quẽ miris modis animus patitur cupiditate & dele-
ctatione mentiendi. Vñ etiã latine falsi dicuntur, q Absconsio,
iocari amant. In iocis aũt utiq; simulatio principa ambulatio.
tum tenet. Itaq; cum deambularet deus in para- peccatio,
diso ad uesperam, id est, cum ad eos iam iudican- quid si-
dos ueniret, adhuc ante pœnam eorum deambu- gnificet.
labat in paradiso, id est, quasi mouebaɫ in eis præsen Cap. 16.

G tia dei, quando iam ipsi stabiles in eius præcepto nō erant. Et bñ ad uesperā, id est, cū iam ab eis sol occideret, id est, auferretur ab eis lux illa interior ueritatis. Audierunt uocē eius, & absconderunt se à cōspectu eius. Quis se abscondit à cōspectu dei,

Ioan. 8.

nisi q deserto ipso incipit iam amare qđ suum est? Iā enim habebant cooperimenta mendacij. Qui autē loquitur mendaciū, de suo loquitur. Et ideo ad arborē se dicuntur abscondere, quæ erat in medio paradisi, id est, ad seipsos, q in medio rerū infra deū & supra corpora [sua] †ordinati erant. Ergo ad seipsos †abscōderūt se, ut cōturbarent miseris erroribus, relicto lumine ueritatis, qđ ipsi nō erant. Particeps enim ueritatis pōt eē aīa humana, ipsa autē ueritas deus est incōmutabilis supra illā. Ab ea uero ueritate qsqs auersus est, & ad seipsum cōuersus, & nō directore atq; illustratore deo, sed de suis motibus quasi liberis exultat, tenebratur mēdacio: qm

† infra deum.

Ioan 8.

q loquitur mendaciū, de suo loquitur: atq; ita turbatur, ut uox illa Prophetæ manifestat, qua dictū est,

Psal. 41.

Ad meipsum anima mea turbata est. Itaq; iā interrogatur Adam, nō deo nesciente ubi esset, sed co-

H gente ad cōfessionē peccati. Non enim & dñs Iesus Christus tam multa quę interrogabat, nesciebat. Rñdit aūt uoce eius audita, abscondisse se, qm nudus esset. Iā miserrimo errore rñdit, quasi deo posset displicere nudus, sicut eū ipse fecerat. Et autē hoc erroris proprium, ut quod cuiq; displicet, hoc etiam deo displicere arbitret. Illud aūt subtiliter† intelligendū est, quod dñs ait: Quis nunciauit tibi q nudus esses, nisi qa ab illa arbore de qua dixerā tibi, ex illa sola ne māducares, ex illa manducasti?

†sublimiter.

Gene. 3.

Nudus enim erat à simulatione, sed uestiebatur luce diuina. Vnde auersus & ad seipsum conuersus, quod significat de illa arbore manducasse, nuditatem suam uidit, & displicuit sibi ex eo q non habebat aliquid ppriū. Deinde iam more superbiæ in se nō accusat q cōsensit mulieri, sed in mulierē refundit culpā suam: & sic subtiliter quasi de astutia quam miser cōceperat, uoluit ad ipsum deum pertinere q peccauit. Non enim ait, mulier dedit mihi: sed addidit dicens, mulier quā dedisti mihi. Nihil est autē tam familiare peccantibus q tribuere deo uelle undecunq; accusantur. Et hoc de illa uena superbiæ, ut qm sic homo peccauit cū uult esse par deo id est, liber esse ab eius dñio sicut ille ab omni dñio liber est. qm ipse est dñs omnium. Quoniam in maiestate par illi esse non potuit, iam lapsus & iacens in pctō suo, parē sibi eū facere conatur, uel potius illum uult ostendere peccasse, se aūt esse innocentē. Et mulier interrogata refert culpam in serpentē: quasi aut ille sic acceperit uxorē ut ei obtēperaret, & non potius ut ipsam sibi obtēperare faceret: aut illa nō potuerit dei præceptū potius custodire, q uerba serpentis admittere iam serpens nō interrogatur, sed prior excepit pœnam, qa nec cōfiteri peccatū potest, nec habet omnino unde se excuset. Non aūt nunc ea dānatio diaboli dicitur, quæ ultimo iudicio reseruatur, de qua loquitur dñs cū dicit, Ite in ignē æternū, qui præparatus est diabolo & angelis eius: sed ea pœna eius dicitur, qua nobis cauendus est. Pœna enim eius est ut in ptāte habeat eos q dei præcepta contēnunt. Hoc.n. explicat his uerbis, qbus in eū pfertur sententia: & inde maior pœna est, qa de hac tam infe-

Reiectio culpæ & serpentis pœna. Cap. 17.

11. de Gene. ad literā. c. 35. Et. 8 c. 8.

Matt. 25.

K

lici potestate lætatur, q solebat anteqā caderet sublimi ueritate gaudere, in qua nō stetit & ideo illi etiam pecora præponunt, nō in ptāte, sed in cōuersatione naturæ suæ: qa pecora nō amiserunt beatitudinē aliquā cœlestē, quā nunquā habuerūt, sed in sua natura quā acceperunt peragunt uitā. Dicit ergo huic, Pectore & uentre repes. Quod quidē & in colubro animaduertitur, & ex illo animante uisibili ad hunc inuisibilē inimicum nostrū locutio figuratur. Nomine enim pectoris, significatur superbia, qa ibi dñat impetus animi. Nomine aūt uentris, significat carnale desideriū, qa hæc pars mollior sentitur in corpore. Et qa his rebus ille serpit ad eos quos uult decipere, pptеrea dictū est, Pectore & uentre repes. Et terra, inqt, māducabis omnibus diebus uitæ tuę, id est, omnibus diebus quibus agis hanc ptāte, ante illā ultimā pœnā iudicij. Hæc enim uita eius uidetur, de qua gaudet atq; gloriatur. Terrā ergo māducabis, duobus modis intelligi pōt. Vel ad te ptinebunt, quos terrena cupiditate deceperis, id est, peccatores, q terræ noie significantur. Vel certe genus tertiū tentationis his uerbis figuratur, quod est curiositas. Terram enim q

Ioan. 8.

Serpētis cum Eua inimicitia. c. 18.

L

manducat, profunda & tenebrosa penetrat, & tantum tēporalia atq; terrena. Non aūt inimicitiæ ponuntur inter ipsum & uirū, sed inter ipsum & mulierē. Nunquid quia uiros nō decipit & tentat? Sed manifestum est q decipit. An qa ipsum Adā nō decepit, sed mulierē eius? Sed nunqđ pptеrea nō est inimicus eius, ad quem peruenit p mulierem suā illa deceptio, maxime qa de futuro iam dicitur, inimicitias ponā inter te & mulierem? Si autē q non deinceps decepit Adam, nec ipsam Euam deinceps decepit. Quare ergo ita dicitur, nisi quia hinc manifeste ostenditur, nō posse nos à diabolo tentari, nisi p illā animalē partē, quæ quasi mulieris imaginem, uel exemplum in uno ipso homine ostendit, de qua superius iam multa diximus? Quod autem etiam inter semen diaboli & semen mulieris ponuntur inimicitiæ, significatur semine diaboli peruersa suggestio: semine autem mulieris, fructus boni operis, quo peruersæ suggestioni resistit. Et ideo obseruat ipse plantam mulieris, ut si

M quando in illicita labitur delectatio, tūc illam capiat: & illa obseruat caput eius, ut eum in ipso initio malæ suasionis excludat. Iam de pœna mulieris nulla quæstio est: manifeste enim multiplicatos dolores habet atq; suspiria in huius uitæ calamitatibus: & q in doloribus pariat filios, quamuis & in ista uisibili muliere compleatur, tamen ad illā secretiorē considerationē reuocanda est. Nam & in pecoribus fœminæ cū doloribus pariunt filios, & hæc est in illis mortalitatis conditio potius quam pœna peccati. Potest ergo fieri, ut etiam in fœminis hominibus mortalium corporū sit ista conditio. Sed hoc est magnum supplicium, quod ad istam corporis mortalitatem ex illa immortalitate uenerunt. Veruntamen magnū sacramentum est huius sententiæ, scilicet quod nulla abstinētia fiat à uoluntate carnali, quę nō habeat in exordio dolorem, donec in meliorem partem consuetudo flectatur. Quod cum peruenerit, quasi natus est filius, id est, ad bonum opus paratus est affectus per consuetudinem bonā. Quę consuetudo ut nasceretur, cū dolore reluctatum est consuetudini malæ.

De pœnis mulieris & alijs. Cap. 19.

A Nam & illud quod post partum *† dictū est, Erit ti
*talias, de partu. bi conuersio ad uirū tuū, & ipse tui dominabitur:
nonne multę ac propè oēs mulieres absentibus ui
ris suis pariunt, & post partū se ad illos nō conuer-
tunt? Quę aūt superbæ sunt mulieres, & dominan
tur uiris, nunquid post partū carēt hoc uitio, ut ui
ri earū dominentur? imò quasi dignitatē sibi addi-
tam credunt, q̄ matres fiunt, & plerunq; superbio-
res existunt. Quid sibi ergo uult q̄ posteaquam di-
ctum est, in doloribus paries filios: additū est, Et
erit tibi cōuersio ad uirū tuum, & ipse tui domina
bitur: nisi quia illa pars animæ, quę carnalibus gau
dijs tenetur, cum aliquam malam consuetudinem
uolēs uincere, passa fuerit difficultatē ac dolorem,
atq; ita pepererit cōsuetudinem bonam, cautius iam
& diligētius rationi obtemperat tanquam uiro: &
ipsis quasi erudita doloribus conuertitur ad ratio
nem, & libenter seruit iubenti, ne iterū in aliquam
Rom. 7. perniciosam consuetudinem defluat? Ista ergo quę
De uiri pœna. uidentur maledicta, pręcepta sunt, si nō carnaliter
spiritalia legamus, Lex enim spiritalis est. Item de
Cap. 20. sententia ista quę prolata est in ipsum uirū, quid di-
B cemus? Nunquid forte diuites, qbus prouenit facili-
mus uictus, neq; in terra operantur, euasisse istā pœ
Gene. 3. nam existimandi sunt, qua dicitur: Maledicta ter-
" ra erit tibi in omnibus operibus tuis, in tristitia &
" gemitu tuo māducabis ex ea omnibus diebus uitę
" tuæ spinas & tribulos pariet tibi, & edes pabulum
" agri tui: in sudore uultus tui edes panem tuū. do-
tex. " nec reuertaris in terrā de† qua sumptus es: qa terra
es, & in terram ibis? Sed certe illud manifestū est,
q̄ nemo euadat istam sententiam. Hoc ipsum enim,
quod in hac uita quisq; natus est, difficultatē inue
niēdę ueritatis ex corruptibili corpore patitur. Si-
Sapien. 9 cut enim Salomō dicit: Corpus quod corrūpitur,
aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio
sensum multa cogitantē: ipsi sunt labores & tristi-
tiæ, quas habet homo ex terra: & spinæ ac tribuli
sunt punctiones tortuosarū quæstionū, aut cogita
tiones de prouisione huius uitę: quæ plerunq; nisi
extirpentur, & de agro dei proijciantur, suffocant uer
Marci 4. bum dei ne fructificet in hoie, sicut dn̄s in Euange
lio dicit. Et qm̄ necessitate iam per hos oculos &
per has aures de ipsa ueritate admonemur, & diffi-
C cile est resistere phantasmatibus, quę per istos sen-
sus intrant in animā, quanuis per illos intret etiam
ipsa admonitio ueritatis: In istā ergo perplexitate
cuius uultus nō sudet ut manducet panem suum?
Quod oibus diebus uitæ nostræ passuri sumus. i.
huius uitę quę transitura est. Et hoc illi dictū est,
qui coluerit agrū suū, qui ista patitur donec reuer-
tex. tatur in terrā de† qua sumptus est i. donec finiat ui
tam istā, Qui enim coluerit agrū suū interius, & ad
panē suū quanuis cū labore peruenerit, potest usq;
ad finē uitę huius hunc laborē pati: post hanc au-
tem uitam nō est necesse ut patiatur. Sed qui forte
agrum nō coluerit, & spinis eum opprimi permise-
Ignis purgatorius. rit, hēt in hac uita maledictionē terrę suę in omni-
bus operibus suis, & post hanc uitam habebit uel
ignem purgationis uel pœnā æternā. Ita nemo eua
dit istam sententiā. Sed agēdū est, ut saltem in hac
Quare post trāsgressionē Adā uitā tantum uita sentiatur. Quem autē non moueat
q̄ post peccatū & sententiā iudicis dei uocat Adam
mulierem suam uitam, quia uiuorū ipsa sit mater,
posteaquā meruit mortē, & mortales fœtus parere
destinata est, nisi qa illos fœtus attendit scriptura, D
quos cum in doloribus pepererit, fiet illi cōuersio uocauerit
ad uirum suū, & eius ipse dominabitur? De quibus ipsam He
fœtibus superius dictū est, Sic enim est illa uita ma uam &
terq; uiuorum. Nam uita quæ in peccatis est, mors de pelli-
appellari in scripturis solet, sicut Apostolus dicit, cearū tu-
mortuā esse uiduam quæ in delicijs uiuit: & mor- nicarum
tui nomine peccatū ipsum significari legimus ubi significa-
dictū est, Qui baptizatur à mortuo & iterū tangit tione.
illū, quid proficit in lauacro suo? Sic & qui ieiunat Cap. 21.
super peccata sua, & iterū ambulans hęc eadem fa-
cit. Pro peccato enim mortuum posuit, abstinētiā Ecclesia-
uero ieiuniū à pctō, tanq̄ baptismū, hoc est, ablu- stici. 34.
dationē à mortuo. Iterum aūt redire ad peccatum,
tanq̄ iterum tangere mortuum. Quare ergo non
animalis illa pars nostra, quæ tanq̄ uiro debet ob-
tēperare rationi, cū per ipsam rationē de uerbo ui-
tæ rectè uiuendi sarcinā conceperit, appelletur ui-
ta, & cū parturitione abstinentiæ, quanuis cū dolo
ribus atq; gemitibus, malę cōsuetudini resistēs bo
nam cōsuetudinem ad rectè facta pepererit, mater
uiuorum uocetur. i. rectè factorū: quibus cōtraria
sunt peccata, quæ nomine mortuorum significari E
posse docuimus? Nam illa mors quā omnes qui ex
Adam nati sumus cœpimus debere naturæ, quam
minatus est deus, cū præceptū daret ne arboris fru
ctus ille ederetur: illa ergo mors in tunicis pelliceis
figurata est. Ipsi enim sibi fecerunt præcinctoria de
folijs fici, & deus illis fecit tunicas pelliceas. i. ipsi
appetiuerunt mentiendi libidinē relicta facie ueri
tatis, & deus corpora eorū in istam mortalitatē car
nis mutauit, ubi latent corda mendacia. Neq; enim
illis corporibus cœlestibus sic latere posse cogita-
tiones credendū est, quemadmodū in his corpori-
bus latent, Sed sicut nōnulli motus animorū appa
rent in uultu, & maxime in oculis: sic in illa perspi
cuitate ac simplicitate cœlestiū corporum oēs om
nino motus animi latere nō arbitror. Itaq; illi me-
rebuntur habitationē illam & cōmutationē in an-
gelicam formā, qui etiā in hac uita cū possint sub
tunicis pelliceis occultare mēdacia, oderunt tn̄ ea
& cauent flagrantissimo amore ueritatis, & hoc so
lum tegunt, quod ij qui audiunt ferre nō possunt, Matt. 10
sed nulla mentiuntur. Veniet enim tēpus ut nihil
etiā contegatur. Nihil est enim occultū quod non F
manifestabitur. Tādiu aūt in paradiso fuerunt isti,
quanuis iam sub sententia dānantis dei, donec uen-
tum esset ad pelliceas tunicas. i. ad huius uitę mor-
talitatē. Quo enim maiore iudicio potuit signifi-
cari mors, quā sentimus in corpore, q̄ pellibus quæ
mortuis pecoribus detrahi solet? Itaq; cū cōtra præ
ceptum non imitatione legitima, sed illicita super-
bia deus esse appetit homo, usq; ad beluarum mor
talitatem deiectus est. Ideo sic illi lex diuina insul-
tat ore dei, qua insultatiōe nos admonemur quan-
tum possumus cauere superbiā. Ecce Adam fa- Expulsio
ctus est tanq̄ unus ex nobis ad sciētiā cognoscen- Adę qd
di bonū & malū. Quę ambigua locutio figurā fa- allegoricę
cit, Nam factus est tanq̄ unus ex nobis, dupliciter Cap. 22.
intelligi potest, Vel unus ex nobis quasi & ipse de⁹,
quod pertinet ad insultationē, Sicut dicitur, unus
ex senatoribus, utiq; senator: Aut certe, quia & ipse
deus esset, quanuis creatoris sui beneficio, non na-
tura, si sub eius potestate manere uoluisset, sic di-
ctum est, ex nobis, quomodo dicitur, ex cōsulibus,

G aut pro cõsulibus qui iam non est. Sed ad quã rem factus est tanq̃ unus ex nobis? ad scientiam scilicet dignoscendi boni & mali, ut iste per experimentũ disceret dum sentit malũ, quod deus per sapiẽtiam nouit: & potestatẽ illam oipotẽtis quã pati noluit beatus atq; cõsentiens, pœna sua discat esse ineuitabilem. Et tunc ne porrigeret Adam manũ suam ad arborẽ uitæ, & uiueret inæternũ, dimisit illũ deus de paradiso. Bene dictũ est, dimisit, nõ exclusit, ut ipso peccatorũ suorum pondere tanq̃ in locum sibi congruum uideretur urgeri. Quod patitur plerunq; malus homo, cũ inter bonos uiuere cœperit, si se in melius cõmutare noluerit, ex illa bonorum congregatione põdere malę suæ cõsuetudinis pellitur, & illi eum non excludunt reluctantẽ, sed dimittunt cupientẽ.

Cõferẽtia Mag. 2. senten. distin. 29 cap. sed quia.

Gene. 3.

Quod aũt dictũ est, ne porrigeret Adam manũ suam ad arborẽ uitę, etiã hęc ambigua locutio est. Loquimur enim sic, cũ dicimus, Ideo te moneo ne iterũ facias quod fecisti, uolẽtes utiq; ut nõ faciat. Et iterũ sic, Ideo te moneo ne forte sis bonus, uolẽtes utiq; ut sit, id est, moneo te nõ desperans q; bonus possis esse, Sicut loquitur Apls cum dicit: Ne forte det illis deus pœnitentiã ad cognoscendã ueritatem.

Sic loquimur, sed male latine.

2. Tim. 2.

H Potest ergo uideri propterea homo in labores huius uitæ esse dimissus, ut aliqñ manum porrigat ad arborẽ uitæ, & uiuat in æternum. Manus aũt porrectio bene significat crucem, per quã uita ęterna cõparatur: †quanuis etiã si illo modo intelligamus ne manũ porrigat, & uiuat in æternum, nõ iniusta pœna est post peccatũ interclusum esse aditũ ad sapientiã, donec dei misericordia mensuris temporũ reuiuiscat qui mortuus est, ut inueniatur qui perierat.

†recuperatur.

Luca. 15.

Dimissus est ergo de paradiso suauitatis, ut operaretur terrã de qua sumptus erat, ut in corpore isto laboraret. & si posset, & ibi collocaret sibi meritum redeundi. Moratus est aũt contra paradisum in miseria, quæ utiq; beatæ uitæ cõtraria est. Nam beatam uitã paradisi nomine significatã existimo.

Framea uersatilis quid.

Cap. 23.

Gene. 3.

Posuit aũt deus Cherubin & flãmeam frameã quę uersatur, quæ uno nomine uersatilis dici potest, ad custodiendã uiã arboris uitæ. Sicut illi uolunt qui Hebræa uerba in scripturis interpretati sunt, Cherubin latine scientiæ plenitudo esse dicitur. Flãmea uero framea uersatilis, tẽporales pœnæ intelliguntur, quæ temporũ uolubilitate uersant.

I Propterea & flãmea dicit, qa urit quodãmodo ois tribulatio. Sed aliud est uri ad cõsumptionẽ, & aliud est uri ad purgationẽ. Nã & Apls dicit: Quis scandalizatur, & ego non uror? Sed iste affectus purgabat eum magis, quia de charitate ueniebat. At illę tribulationes, quas iusti patiuntur, ad istã pertinent flãmeam frameam, qm̃ in igne probatur aurum & argentũ, & homines acceptabiles deo in camino humiliationis. Et iterũ, Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Qm̃ ergo quem diligit deus, hũc corripit: & flagellat oẽm filium quẽ recipit, sicut dicit Apostolus, Scientes qm̃ tribulatio patientiã operatur, patientia autẽ probationẽ, & legimus, & audimus, & credendũ est arborẽ uitę. plenitudinẽ scientiæ, & flãmea framea custodiri. Nemo ergo potest peruenire ad arborem uitæ, nisi per has duas i. per tolerantiam molestiarum, & scientiæ plenitudinẽ. Sed tolerantia molestrarũ omnibus ferẽ in hac uita subeunda est, tendentibus ad arborẽ uitæ. Plenitudo aũt scientię uidetur paucioribus prouenire: ut quasi non oẽs qui perueniunt ad arborẽ uitæ, per scientiæ plenitudinẽ ueniant, quanuis omnes tolerantiam molestiarum. i. flãmeam frameam uersatilem sentiant.

2. Cor. 2.

Eccle. 2.

Ecclesiastici 27.

Heb. 12.

Roma. 5.

2 senten. distin 29 cap. uero in fine.

K

Sed si attendatur quod Aplus dicit, Plenitudo aũt legis charitas, & uideamus eandem legis charitatẽ præcepto illo gemino cõtineri: Diliges dñm deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Et diliges proximum tanq̃ teipsum. In quibus duobus pręceptis tota lex pẽdet & prophetæ: sine dubitatione intelligimus ad arborẽ uitæ non solũ per flãmeam frameam uersatilem. i. per tolerantiã temporaliũ molestiarum, sed etiam per plenitudinẽ scientiæ. i. per charitatem ueniri: quia si charitatẽ, inquit, non habeam, nihil sum.

Rom. 13.

Matt. 22.

1. Cor. 13.

Sed in hoc sermone pollicitus sum considerationẽ rerum factarũ quam puto explicatam: & deinde cõsiderationẽ prophetiæ, quæ remaneat explicanda iam breuiter. Posito. n. tanq̃ signo quodã manifesto, quò cætera dirigantur, nõ diu nos, quantũ arbitror, ista consyderatio detinebit. Dicit enim Aplus, sacramẽtũ magnũ esse quod dictum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit uxori suę, & erunt duo in carne una. Quod ipse interpretatur subijciendo: Ego autẽ dico in Christo & in Ecclesia.

Adam Christus Eua Ecclesia.

Cap. 24.

Ephe. 5.

L

Ergo quod per historiam impletũ est in Adam, per prophetiam significat Christũ, qui reliquit patrem, cũ dicit: Ergo à patre exiui, & ueni in hunc mundũ. Sed nõ loco reliquit, qa deus loco nõ continetur, neq; auersione peccati, sicut apostatæ relinquunt deum: sed apparendo hoibus in homine, cũ uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod ipsum non cõmutationẽ naturę dei significat, sed susceptionẽ naturæ inferioris psonæ. i. humanæ. Ad hoc ualet etiã quod dicitur: Semetipsum exinaniuit, quia nõ in ea dignitate apparuit hoibus, in qua est apud patrem, blandiẽs eorum infirmitati, qui cor mundũ nondũ habebant, unde uideretur uerbũ in principio deus apud deũ. Quid est ergo quod diximus, Reliquit patrẽ: nisi reliquit apparere hoibus sicut est apud patrem? Item reliquit & matrẽ, id est, synagogæ ueterẽ atq; carnalẽ obseruantiã, quæ illi mater erat ex semine Dauid secundũ carnem, & adhęsit uxori suæ. i. ecclesiæ, ut sint duo in carne una.

Ioan. 16.

Ioan. 1.

Philip. 2.

Roma. 1.

M

Dicit enim Aplus ipsum esse caput ecclesię, & ecclesiam corpus eius. Ergo & ipse soporatus est dormitione passionis, ut ei coniunx ecclesia formaretur, quam dormitionẽ cantat per prophetã dicẽs, Ego dormiui & somnũ cœpi, & exurrexi, qm̃ dominus suscepit me. Formata est ergo coniunx ecclesia de latere eius. i. de fide passionis & baptismi. Nam percussum latus eius lancea, sanguinẽ & aquã profudit. Factus aũt ut supra dixi, ex semine Dauid secũdum carnem, sicut Aplus dicit, id est, tanquã de limo terræ, cũ homo non esset qui operaretur in terra, qa nullus homo operatus est in uirgine de qua natus est Christus. Fons aũt ascendebat de terra & irrigabat oẽm faciem terræ. Facies terræ, id est, dignitas terræ, mater dñi uirgo Maria rectissime accipitur, quam irrigauit spiritussanctus qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur, ut qualis de limo terræ, talis homo ille fieret, qui cõstitutus est in paradiso, ut operaret ibi & custodiret, id est, in uoluntate patris, ut eam impleret atq; seruaret.

Col. 1.

Psal. 3.

Ioan. 19.

Roma. 1.

Gene. 2.

Ioan. 7.

Nam

A Nā præceptū qđ accepit, nos accepimus in illo,
Accōmodat allegoriā ad unū quēlibet hominem. qa unusqsq; Christianus [illegible] sustinet pso-
nā Chri,dicēte ipso dño,Qđ fecistis uni ex mini
mis meis, mihi fecistis. Atq; utinā frueremur sicut
est preceptū omni ligno paradisi,qđ signat spirita
les delitias,Fructus aut spūs est,charitas, gaudiū,
pax,lōganimitas,benignitas,bonitas,fides, man-
Cap. 25. suetudo,cōtinētia,sicut Apl's dicit: & nō tāgerem'
Galat 5. lignū in medio paradisi plantatū scientiæ boni &
mali,id est,ne uellemus supbire de natura nostra,
quæ sicut iam diximus media est,ut decepti expe-
riremur, qđ intersit inter simplicē fidē catholicā,
& fallacias hæreticorū Ita.n.puenimus ad digno-
1. Cor.11 scentiā boni & mali,Nam oportet,inqt, ēt hæreses
eē ut pbati manifesti fiant inter uos. Eteni serpēs
ille scdm pphetiā,hæreticorū uenena significat, &
maxime istorū Manichæorū,& qcunq; ueteri testa-
mento aduersant. Nō n.aliqd manifestius prænun
ciatū arbitror,q̄ istos in illo serpēte,uel potius illū
in istis eē uitandū. Nulli.n.loquacius atq; iactan-
tius pmittunt scientiā boni & mali, & in ipso hoie
B tanquā in arbore quæ plantata est in medio para
disi eā dignoscentiā demonstraturos se esse præsu-
munt:& etiā illud qđ dictū est,Eritis sicut dij, qui
Gene. 3. alij magis dicūt q̄ isti q p suā supbā uanitatē, eādē
supbiā psuadere conantes, affirmant aiam natura-
liter hoc esse qđ deus est? Et ad quos magis ptinet
aptio carnaliū oculorū q̄ ad istos,q relicta interio
re sapientiæ luce solē istū, q ptinet ad oculos cor-
poris adorare cōpellunt? Et oēs qdē hæretici gene
raliter scientiæ pollicitatione decipiunt, & repre-
hēdūt eos, quos simpliciter credentes inuenerūt,
& qa oino carnalia psuadent, quasi ad carnalium
oculorū aptionē conant adducere, ut interior ocu
Serpens hæreticus Eua Ecclesia. lus excæcet. Sed istis etiā corpora sua displicēt,
nō ppter pœnalē mortalitatē, quā peccando me-
ruimus,sed ita ut negent deū esse corporū cōdito-
rē, tanquā aptis oculis carneis nuditas ista displi-
Cap. 26. ceat, Sed nihil uehementius istos definiat & notat
Gene. 3. q̄ quod dicit serpēs,Nō morte moriemini,Sciebat
enim deus qm̄ qua die ederitis,apientur oculi ue-
stri. Sic.n.isti credūt,q serpens ille Christus fuerit,
C & deū nescio quē gētis tenebrarū, sicuti affirmāt,
illud præceptū dedisse cōfingunt, tanquā inuide-
Ophitæ. ret hoibus scientiā boni & mali. Ex ista opinione
etiā nescio quos serpentinos natos eē arbitror,qui
2.Cor.11. serpentē p Christo colere dnr, nec attendunt Apo
stolū q ait,Metuo ne sicut serpēs Euā seduxit astu-
tia sua,sic & sensus uestri corrūpantur. Hos ergo p
istā pphetiā præfiguratos esse existimo. Seducitur
aūt uerbis huius serpētis carnalis nostra concupi-
Rome. 1. scentia,& p illā decipit Adā,nō Christus,sed Chri-
stianus:q si preceptū dei seruare uellet, ex fide per
seueranter uiueret,donec idoneus fieret intelligen
tiæ ueritatis,id est si oparet in paradiso,& custodi
ret qđ accepit,nō ueniret in illā deformitatē,ut cū
sibi displiceret caro quasi nuditas sua,carnalia ma
gis tegumēta mendaciorū, tanquā folia fici collige
ret,qbus sibi faceret succinctoriū. Hoc.n isti faci-
unt,cū de Christo mentiunt, & ipsum mentitū eē
prædicant, & tāquā abscōdūt se à facie dei ad sua
2.Tim 4 mendacia ab illius ueritate cōuersi, sicut Aposto-
lus dicit,Et à ueritate qdē auditū cōuertent,ad fa-
bulas aūt cōuertentur. Et ille qdē serpēs, id est ille
error hæreticorū,q tentat ecclesiā, contra quē cla-

mat Apostolus cū dicit:Metuo ne sicut serpēs Euā D
seduxit astutia sua, sic & sensus uestri corrūpant, 2. Cor.11
Ille ergo error pectore & uentre serpit,& terrā man
ducat. Non.n. decipit,nisi aut supbos, q sibi arro-
gantes quod nō sunt,cito credunt,q summi dei &
animæ humanæ una eademq; natura sit:aut desy-
derijs carnalibus implicatos,q libenter audiunt q
qcqd lasciue faciunt,nō ipsi faciunt, sed gens tene
brarū:aut curiosos,qui terrena sapiunt,& spiritalia
terreno oculo inqrunt. Erunt aūt inimicitiæ inter Gene. 3.
istū & mulierē,& inter semen eius & semen mulie-
ris,si pariat ista filios quanuis cū doloribus, & se
ad uirū suū conuertat,ut eius ipse dñetur. Tuc.n.
potest cognosci nō aliā partē in nobis ptinere ad
authorē deū,& aliam ad gentē tenebrarū,sicut isti
dicunt:sed potius & illud quod regendi habet po
testatē in hoie, & illud inferius quod regendū est 1. Cor.11.
ex deo esse,sicut dicit Apostolus: Vir quidē nō de-
bet uelare caput,cum sit imago & gloria dei, mu-
lier aūt gloria uiri est. Non enim uir ex muliere,sed
mulier ex uiro. Etenim non creatus est uir propter
mulierē,sed mulier propter uirū: propterea debet E
habere uelamen mulier sup caput ppter angelos.
Verūtamen neq; mulier sine uiro, neq; uir sine mu
liere in dño:sicut.n.mulier ex uiro,ita & uir p mu-
lierē : omnia aūt ex deo. Laboret iam Adam in *Labor Adæ culturæ terre qđ.*
agro suo,& q spinas & tribulos ei parit terra, intel
ligat nō naturæ eē,sed pœnæ:& hoc nō nescio cui
genti tenebrarū,sed diuino iudicio tribuat: qa mo
deramen iustitiæ est sua cuiq; tribuere. Tribuat er- Cap. 27.
go ipse mulieri escā cœlestem,quā accepit à capite
suo q est Christus:nō ab illa accipiat uetitū cibū,
id est hæreticorū fallaciā cū magna pollicitatione
scientiæ, & quasi secretorū adapertione, quo fiat
ad decipiēdū error ipse cōditior. Hæreticorū qppe
superba & curiosa cupiditas in libro Prouerbiorū Prou. 9.
clamat sub mulieris imagine, & dicit : Qui stultus
est diuertat ad me: & inopes sensu exhortatur di-
cens,Panes occultos edite libenter, & aquā dulcē
furtiuā bibite. Et necesse est tū,cū & illa qsq; credi-
derit,præcedente libidine mentiendi, qua Chrm
mentitū esse credit,accipiat etiā tunicā pelliceā di-
uino iudicio. Quo noie mihi uidetur in prophetia
significari nō corporis mortalitas, quæ significat F
in historia,de qua iam tractatū est,sed de carnali-
bus sensibus attracta phātasmata, quæ carnaliter
mentientē diuina lege cōsequuntur & contegunt:
atq; ita de paradiso,id est de catholica fide & ueri-
tate dimittit habitaturus cōtra paradisum, id est
eidē fidei cōtradicturus. Qui si aliquādo se ad deū
cōuerterit p flāmeā frameā, id est p tpales tribula-
tiones,sua scilicet pctā cognoscendo & gemendo,
& nō iā extraneā naturā,quę nulla est, sed seipsum
accusando,ut ipse p cōuersionē ueniā mereatur, &
p plenitudinē scientiæ,quæ est charitas, diligēdo
deū qui supra oia est incōmutabilis, & diligendo
ex toto corde,& ex tota anima,& ex tota mete: &
diligendo pximū tanquā seipsum, perueniet ad ar-
borē uitæ,& uiuet in æternū. Quid habēt ergo Matt. 22
isti,quod in his literis ueteris testamenti reprehen *Per epilogū refellis singula. ca.18.*
dant? Interrogent scdm morē suum, & rñdeamus
sicut dñs donare dignat. Quare fecit deus hoiem,
inquiunt,quē peccaturū sciebat? Quia & de peccan
te multa bona facere poterat, ordinās eū secundū
moderamen iustitiæ suę: & quia nihil obesat deo,

G peccatum eius:& siue non peccaret, mors nulla esset : siue quia peccauit, alij mortales de peccato eius corriguntur. Nihil n. sic reuocat homines a peccato, quemadmodum imminentis mortis cogitatio. Sic eum faceret, inquiunt, ut non peccaret. Imo ipse hoc faceret, Sic enim factus est, ut si noluisset, non peccaret. Non admitteretur, inquiunt, diabolus ad eius mulierem Imo ipsa ad se diabolum non admitteret: Sic enim facta est ut, si noluisset, non admitteret. Non fieret, inquiunt, mulier. Hoc est dicere, non fieret bonum: quia & ipsa utique aliquod bonum est, & tantum bonum, ut Apostolus eam gloriam uiri esse dicat: Omnia certe ex deo Quis fecit diabolum? Seipse: Non. n. natura, sed peccato diabolus factus est. Vel ipsum, aiunt, non faceret deus, si eum peccaturum esse sciebat. Imo, quare non faceret cum suam iustitiam & prudentiam multos de malitia diaboli corrigat. An forte non audistis Apostolum Paulum dicentem: Quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare? Et de seipso dicit: Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ qui me colaphizet. Ergo inquiunt, bonus est diabolus, quia utilis est? Imo malus inquantum diabolus est, sed bonus & omnipotens deus est, qui etiam de malitia eius multa iusta & bona operatur. Non enim diabolo imputatur, nisi uoluntas sua, qua conatur facere male, non dei prouidentia quæ de illo bene facit. Postremo quoniam cum Manichæis nobis de religione quæstio est, quæstio autem religionis est quid de deo pie sentiatur, quoniam negare non possumus in miseria peccatorem esse genus humanum, illi dicunt naturam dei esse in miseria. Nos negamus, sed dicimus eam naturam esse in miseria, quam de nihilo fecit deus, & ad hoc uenisse non coactam, sed uoluntate peccandi. Illi dicunt naturam dei cogi ab ipso deo ad pœnitentiam peccatorum: Nos negamus, sed dicimus eam naturam quam deus fecit de nihilo, posteaquam peccauit cogi ad pœnitentiam peccatorum. Illi dicunt naturam dei ab ipso deo accipere ueniam: Nos negamus, sed dicimus eam naturam quam fecit deus de nihilo si se a peccatis suis ad deum suum conuerterit, accipere ueniam peccatorum. Illi dicunt naturam dei necessitate esse mutabilem: Nos negamus, sed dicimus eam naturam quam deus fecit de nihilo, uoluntate esse mutatam. Illi dicunt naturæ dei nocere aliena peccata: Nos negamus sed dicimus nulli naturæ nocere peccata, nisi sua: & deum dicimus tantæ bonitatis esse, tantæ iustitiæ, tantæque incorruptionis, ut neque peccet, neque ipse alicui noceat qui peccare noluerit, nec ipsi aliquis qui peccare uoluerit. Illi dicunt esse naturam mali cui deus coactus est naturæ suæ partem dare cruciandam. Nos dicimus nullum malum esse naturæ, sed omnes naturas bonas esse, & ipsum deum summum esse naturam, cæteras ex ipso esse naturas, & omnes bonas inquantum sunt: quoniam fecit deus omnia bona ualde, sed distinctionis gradibus ordinata, ut sit aliud alio melius. Atque ita omni genere bonorum uniuersitas ista compleatur, quæ quibusdam perfectis, quibusdam imperfectis, tota perfecta est. Quam deus effector conditorque eius iusto moderamine administrare non cessat, qui omnia bona facit uoluntate, nihil mali patitur necessitate. Cuius enim uoluntas superat omnia, nulla ex parte quicquam sentit inuitus. Cum ergo illa illi, & nos ista dicimus, unusquisque eligat quid sequatur. Ego. n. quid bona fide coram deo dixerim, sine ullo studio contentionis, sine aliqua dubitatione ueritatis, & sine aliquo præiudicio diligentioris tractationis, quæ mihi uidebantur exposui.

Marginalia: 1. Cor. 11. · 1. Tim. 1. · 2. Cor. 12 · H · *Per contentionem confert Ecclesiæ dogmata cum Manichæorum erroribus.* Cap. 29. · I · 1. Retra. cap. 10.

Regula prima clericis tradita, ut habebat titulus.

Communi definitione decreuimus apud uos quod nunquam postmodum ab ullo poterit infringi Residentibus nobis in monasterio in nomine domini nostri Iesu Christi, omnibus placuit secundum Apostolicam traditionem, unum sentire in domino & communiter possidere. Sicut scriptum est: Vnum sentite in domino. Et nemo quidem proprium sibi uendicet quicquam, sed fiat sicut scriptum est in actibus Apostolorum: Habentes omnia communia, nemo quicquam esse suum dicebat, quod a nobis scriptum est. In hoc ergo iure obseruationis nos teneamus, & in eo usque in finem permaneamus quoniam in lege scriptum est: Qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Si quis autem uenire desyderat ad congregationem fratrum, qui in unum se uident, non ignoret Euangelij dictum, quod dixit: Vendat omnia sua, & eroget egenis & pauperibus. Et iterum: Abneget semetipsum, sibi tollat & crucem suam & sequatur me. Et ne tractet in corde suo, de uictu aut uestitu & cæteris quæ necessaria sunt corpori, ipso domino præmonente in Euangelio & dicente: Nolite cogitare dicentes quid edetis, aut quid uestiemini, hoc. n. gentes cogitant. Scit pater uester quia horum omnium indigetis. Quærite primum regnum dei, & iustitiam eius, & hæc omnia apponentur uobis. Verumtamen antequam statuat esse in monasterio, probet propositum fratrum atque exemplum, & ipse probetur in omni conuersatione ab illo qui prior est, & cæteris consentientibus, propter illud quod scriptura docet & admonet, dicens: Amicum noli cito comprobare. Sed si contigerit ut aliquis ex qualibet causa necessitatis a monasterio fuerit abstractus, ne uel mente concipiat secum aliquid ferre de ijs omnibus, quæ in monasterio fuerunt, siue etiam quæ secum aliquando attulerat, siue ea quæ cum fratribus acquisierat: quia certum est fratres nihil habere, possidere, dare uel accipere debere sine superioris licentia. Quod si propinquus uel amicus uel quilibet fratrum aliquid offerre uoluerit, primo quidem priori insinuet, & sic suscipiatur si ipse mandauerit, de quo tamen nihil fiat aliud, nisi quod priori placuerit, uel permiserit, quoniam ualde uerendum est, ne sibi eueniat quod scriptum est: Vir mutabilis in lingua incidit in mala. Et iterum, ut nullum omnino de fratribus secum prouocet, ne magis destructor, quam ædificator monasterij uideatur, propter id quod scriptum est: Qui non est mecum, contra me est: & qui mecum non congregat, dispergit. Et quicunque prouocatus ab aliquo, de monasterio uoluerit abscedere, aut redarguat prouocantem: aut ante indicet Præposito, † cui utique de ijs quæ in communi decreuimus, nihil esse censeo subtrahendum, quia scriptum est: Pacifici sint tibi multi, sed unus ex mille sit tibi consiliarius.

Igitur hæc quæ scripta sunt cum summa diligentia obseruanda sunt a Præposito usque ad omnes fratres. Et si quis ab aliquo doctrinam audierit præterquam in monasterio consecutus est ab eo cui se credidit, hanc autem suscipiat, & eam non subtrahat doctori, quia scriptum est: Omne quod manifestatur, lux est. Si enim bona fuerit collaudanda est: Si uero praua, reprobanda. De ijs autem fratribus qui in unitate consistunt, si quis subito aduersus Præpositum altercatus fuerit non solum semel, sed secundo & tertio, ut Euangelium docet, licet exorare. Si autem noluerit se emendare, ille cui iniuria irrogatus est post primam uel secundam correctionem, qui non reuocauerit contumacem, denunciet & illud

Marginalia: Cap. 1. · Sapien. · Act. 2. & 4. · Matt. 10 · Cap. 2. · Matt. 19 · Luc. 9. · L · Mat. 6. · Cap. 3. · Cap. 4. · M · Prou. 13. · Matt. 12. · *† loco prepositi neoteralegunt presbyteri s. abbatis.* · Eccle. 6. · Cap. 5. · Ephe. 5. · Cap. 6. · Matt. 18.

A Præpoſito, ne p taciturnitatē & ille & frater ſuus pe
riclitētur, ſicut Salomon ait: Qui occultat inimicitiā,
ap. 7. inſtruit dolū. Si uero ut fieri ſolet incurſio repē-
tina ſupuenerit, aut hoſtilitas, ut impoſſibile ſit fra
tribus in unū fugā petere pp inſecutionē inimico-
rū, & poſtmodū deo fauēte euaſerint, & potuerint
puenire ubi Præpoſitū eſſe cognouerint, uel uti filij
ad patrē feſtinare debebūt. Nec ullo mō poterūt ſe
1. Ioan. 4. parari, quos diuina charitas ſociauit, qa ſcriptū eſt:
Cap. 8. Perfecta dilectio foras mittit timorē. Si quis autē
qd' ſuper diximus cauſa neceſſitatis detinet id qđ à
monaſterio ſecū portauit, neceſſe habebit ubi Præ
poſitus ſuus eſt, illud pferre: qa nō poterit ſibi reti-
nere qd' per pactū ad oēs ptinet, & deo utiq eſt cō-
ſecratū. Sed ſi cogitauerit de his aliqd retinere, cō-
Rom. 13. tra dictū Apoſtoli agere uidet, q ait: Nemini quicq
Cap. 9. debeatis, niſi ut inuicē diligatis uos. Oia ergo q
in iſto libro cōtinētur, oēs frēs obſeruēt, atq ſub-
† unum. ſcribāt qui boni eſſe deſyderāt: Verū pp illos ſunt
cauta.i ſcripta, qui in oībus ſtabiles eſſe noſcūtur.

Regula ſecunda [redacted]

Cap. 1. ANte oia frēs charisſimi diligat deus, deinde &
Matt. 22. pximus [qa iſta pcepta principaliter nobis ſunt
B data:] Qualiter aūt oporteat nos orare uel pſallere
deſcribimus: id eſt, in matutinis dicant pſalmi octo-
ginta octo cū debitis antiphonis, uerſibus & rñſo-
rijs. Ad primā & tertiā dicant ſui pſalmi, antiphonę
duę, lectiones duæ. Similī mō ad ſextā & nonā di-
cant ſui pſalmi cū debitis reſpōſorijs & antiphōis.
Hoc idē in ueſpis & cōpletorijs ſeruet. Ad lucerna-
riū aūt pſalm^9, rñſoriū unū, antiphōæ tres, lectiōes
tres. Et tēpore opportuno poſt lucernariū oībus ſe
dētibus, legantur lectiones. Nocturnæ aūt orōnes
mēſe Nouēbri, Decēbri, Ianuario & Februario, an-
tiphonæ duodecim, pſalmi ſex, lectiones tres. Mar-
tio, Aprili, Septēbri, Octobri, antiphonæ decē, pſal
mi quinq, lectiones tres. Maio, Iunio, Iulio, & Augu
ſto, antiphonæ octo, pſalmi q̄tuor, lectiones duæ.

Cap. 2. Operētur à mane uſq ad ſextā, & à ſexta uſq ad
nonā uacēt lectioni, & ad nonā reddāt codices. Et
poſtq refecerint ſiue in horto, ſiue ubicūq neceſſe
Act. 2. fuerit, faciāt opus uſq ad horā lucernarij. Nemo ſi-
& 4. bi aliqd uēdicet propriū, ſiue in ueſtimēto, ſiue in
quacunq re: Apoſtolica.n.uita optamus uiuere Ne
C mo cū murmure aliqd faciat, ut non ſimili iudicio
murmuratores peat. Fideliter obediāt. Hi patrē ſuū
poſt deū honorēt, Præpoſito ſuo deferāt ſicut de-
cet ſctōs. Sedētes ad mēſam, taceāt audiētes lectio-
nē. Si aūt aliqd opus fuerit, Præpoſitus eorū ſolici-
tus ſit. Sabbato & dñica ſicut cōſuetudo eſt, q uo-
Cap. 3. lunt uinū accipiant. Si opus fuerit ad aliquā ne-
ceſſitatē mitti, duo eant. Nemo extra monaſterium
ſine pcepto manducet neq bibat. Nō.n.hoc ad di-
ſciplinā ptinet monaſterij. Si opa monaſterij mit-
tant frēs uēdere, ſolicite caueant, ne qd faciāt cōtra
pceptū, ſciētes, qm exacerbant dnm in ſctis ſuis. Si
aliqd emāt ad neceſſitatē monaſterij, ſolicite & fi-
Cap. 4. deliter ut ſerui dei agant. Ocioſum uerbū apud
illos nō ſit. Mane ad opera ſua ſedeāt, poſt orōnem
tertiæ eant ad opa ſua, nō ſtantes fabulas cōtexāt,
niſi forte aliqd ſit pro utilitate aīę. Sedētes ad ope-
ra taceant, niſi forte neceſſitas operū exegerit ut lo
Cap. 5. quatur quis. Si qs aūt non omni uirtute adiuuan
te miſericordia dei hæc conatus fuerit implere, ſed
contumaci aīo deſpexerit, ſemel atq iterū cōmoni
tus, ſi nō emendauerit, ſciat ſe ſubiacere diſciplinæ

monaſterij ſicut oportet: Si aūt talis fuerit ætas ip- D
ſius, uapulabit. Hæc aūt in nomine Chriſti fideli-
ter & pie obſeruāter, & uos proficietis, & nobis nō
parua erit de ueſtra ſalute cōſolatio. Hæc ſunt quæ
obſeruetis præcipimus in monaſterio conſtituti.

Eraſmi roterodami cenſura in regulā D. Auguſtini.

HÆc regula & ſententijs & dictiōis figura, refert Augu
[illegible] cum & pia ciuilitate humanitateq [illegible] autho
[illegible] quanquā pbabile eſt eam nō [illegible]
[illegible] ſcriptā, quæ in onū collectæ ſub [illegible]
[illegible] gulam uiuebant. Nam Præpoſi[illegible]
[illegible] potestas erat penes presby[illegible]
[illegible] mōdarunt [illegible]
[illegible] ſcripſit ſanctus. Nō [illegible]
[illegible] placet ſed [illegible]
[illegible] regmina, ut reticula ſub[illegible]
[illegible] Capillos ex nulla pa[illegible]
[illegible] neglectim, uel cō[illegible]
[illegible] nō poterat om ſeruū. [illegible]
[illegible] qū cuiuſq illiciat libidinē. [illegible]
[illegible] dat aſpectū. Rurſus qđ pcipit [illegible]
[illegible] hoc, ut bini aut terni pcedant [illegible]
[illegible] operando in eōs, aliaq [illegible]
[illegible] ecclepiis, quo tum erat ma[illegible]
[illegible] alludens ad formæ ſtudiū [illegible]
[illegible] genus peculiariter [illegible] E
[illegible] ſeruetis hæc oia tanq̄ ſp[illegible]
[illegible] bono xp̄i odore, de bo[illegible]
[illegible] hoc libello tanq̄ in ſpeculo
[illegible] in utros. Sunt alia
[illegible] ſuffice. Poſtremo
[illegible] poſſit [illegible] nihil
[illegible] ſeminis nō licebe. Atq multa erāt pſcri
[illegible] hypodiaconorū ac diaconorū officijs
[illegible] iudicaſſet. Et ſi hæc regula funda-
[illegible] ordinē, quā fœminis tradidit ut habent
[illegible] in ep[illegible]. Ineptū eſt aūt de huius uiri
[illegible] magis ad rē pertinet pietatis & eruditiōis ſi
[illegible] decernere, ut in ſure optimo dicant Augu-
ſtini [illegible] qui uirtutes Auguſtini primi referūt. Illud cōſtat,
[illegible] cuculle & palthes meminit ſub Ambroſij noie
[illegible] Nec ipſe Auguſtinus uſq ſe monachū uocat, nec
[illegible] eo nomine deſignat, quanq exiguū in cognomi-
[illegible] momenti eſt. Ipſe ſane ſe reliquiſſe oia, & eodē multos
[illegible] apud populū, negat ſe uſurū pl
[illegible] qđ [illegible] byrrhū [illegible]
[illegible] ubi magis [illegible]
erat nō decet monachū. In [illegible]
[illegible] ubi ſas [illegible]
[illegible]
[illegible] quid
[illegible] ſtate oia
[illegible] Hos conuentus [illegible] conſortia uocat, quæ Romæ primū F
[illegible] exēplū [illegible] in Aphrica, ſicut nec
[illegible] eſſent [illegible] Monachi, & liceret
[illegible] diſcedere, ſi cui parum eſſet commodus, li-
cet Poſsidonius appellet ea monaſteria. Reg. tertia.

Cap. 1. ANte oia fratres charisſimi diligat deus, deinde
Hanc primā clauſulam ne tera non habent. proximus, qa iſta pcepta ſunt principaliter no
bis data. Hæc igitur ſunt, quæ ut obſeruetis pcipi-
mus in monaſterio cōſtituti. Primū propter qd' in
unum eſtis cōgregati, ut unanimes habitetis in do
mo dñi, & ſit uobis aīa una & cor unum in deo: Et
nō dicatis aliqd pprū, ſed ſint uobis oia cōmunia.

12. q. 1. c. nō dicatis cap. 2. Et diſtribuatur unicuiq ueſtrū à præpoſito † ue-
† ſeniore. ſtro uictus & tegumētū, nō æqualiter oībus, qa nō
æqualiter præualetis oēs, ſed potius unicuiq ſicut
cuiq opus fuerit. Sic.n legitis in Actibus Apſorum:
Act. 2. & 4. Quia erāt illis oia cōia, & diſtribuebat unicuiq ſi-
cut cuiq opus erat. Qui aliqd habebant in ſecu-
Cap. 3. lo, qñ ingreſſi ſunt monaſterū libēter uelint illud
eſſe cōmune. Qui aūt non habebant, nō ea quærāt
Cap. 4. in monaſterio, quæ nec foris hēre potuerunt. Sed
tñ eorū infirmitati qd' opus eſt tribuat, etiā ſi pau-
pertas illorū qñ foris erant nec ipſa neceſſaria pote

A tetur,parcatur illi,& oretur ꝓ illo. Si autem depre-
henditur atq; conuincitur,secundũ arbitrium Pres
Cap. 26. byteri uel Præpositi grauius emendetur. Vestes
uestras in unũ habeatis sub uno custode,uel duo-
bus,uel quot sufficere potuerint ad eas excutiendas,
ne à tinea lædãtur Et sicut pascimini ex uno cella-
rio,sic induamini ex uno uestiario. Si fieri põt,non
ad uos ptineat qđ uobis indumentũ pro tẽpoꝝ cõ
gruentia ꝓferatur,utrũ hoc recipiat unusquisq; qđ
deposuerat,an aliud quod alter habuerat, dum tñ
unicuiq; prout cuiq; opus est nõ negetur. Si autem
hinc inter uos contentiones & murmura oriũtur,
cũ q̃ritur aliquis deterius se accepisse q̃ prius habue
rat,& indignũ se esse q non ita uestiatur sicut alius
frater eius uestiebatur,hinc uos probate quantum
uobis desit in illo interiore sancto habitu cordis,
q pro habitu corporis litigatis. Tñ si sic uestra tole
retur infirmitas, ut hoc recipiatis qđ posueritis, in
uno tñ loco sub cõmunibus custodibus habete qđ
Cap. 27. ponitis. Ita sanè,ut nullus sibi aliquid operetur,
sed oĩa opera uestra in unũ fiant, maiori studio &
frequentiori alacritate, q̃ si uobis singulis faceretis
B ꝓpria. Charitas.n.de qua scriptũ est,q̃ non quærat
quæ sua sunt,sic intelligitur,quia cõmunia ꝓprijs,
nõ propria cõmunibus anteponit. Et ideo quanto
amplius rem cõmunem,q̃ propria uestra curaueri-
tis,tanto uos amplius proficere noueritis:ut in oĩ-
bus quibus utitur transitura necessitas, superemi-
Cap. 28. neat q̃ pmanet charitas. Consequens ergo est, ut
etiam q suis filijs aut aliqua necessitudine ad se pti
nentibus in monasterio cõstitutis aliquã contule-
rit uestẽ,siue quodlibet aliud inter necessaria depu
tandũ,nõ occulte accipiatur, sed sit i potestate Præ
positi,ut in rem cõmunem redactũ, cui necessariũ
Cap. 29. fuerit ꝓbeatur. Quòd si aliquis rem sibi collatã
Cap. 30. celauerit, furti iudicio condẽnetur. Indumenta
uestra secundũ arbitrium Præpositi lauẽtur,siue à
uobis,siue à fullonibus,ne interiores aĩæ sordes cõ
Cap. 31. trahat mundæ uestis nimius appetitus. Lauacrũ
etiam corporis cũ infirmitatis necessitas cogit,mini
me denegetur Fiat sine murmure de cõsilio medici
næ,ita ut etiã si nolit,iubente Præposito,faciat qđ
faciendũ est ꝓ salute. Si aũt uelit,& forte non expe
dit,suæ cupiditati nõ obediatur. Aliquando.n.etiã
C si noceat, prodesse creditur quod delectat. Deniq;
si latens est dolor in corpore,famulo dei dicẽti qđ
sibi doleat,sine dubitatione credatur. Sed tñ utrũ
sanando illi dolori quod delectat expediat, si non
Cap. 32. est certum,medicus cõsulatur. Nec eant ad bal-
nea,siue quocũq; ire necesse fuerit minus q̃ duo uel
tres. Et ille q habet aliquo eundi necessitatem, cũ
Cap. 33. qbus Præpositus iusserit ire debebit. Aegrotantiũ
cura,siue post ægritudinẽ reficiendoꝝ, siue aliqua
imbecillitate etiã,siue febribus laborantiũ,uni ali
cui debet iniungi, ut ipse de cellario petat qđ cuiq;
Cap. 34. opus esse ꝑspexerit. Siue aũt qui cellario,siue qui
uestibus,siue qui codicibus ꝑponuntur,sine mur-
Cap. 35. mure seruiant fratribus suis. Codices certa hora
singulis diebus petantur: extra horã qui petierit,nõ
Cap. 36. accipiet. Vestimenta uero & calciamenta quãdo
indigẽtibus fuerint necessaria,dare nõ differãt sub
Cap. 37. quoꝝ custodia sunt quæ poscũtur. Lites aut nul
las habeatis, aut q̃ celerrime finiatis, ne ira crescat
in odium,& trabẽ faciat de festuca,& animã faciat
1. Ioan. 3. homicidam. Sic enim legitis: Qui odit fratrem suũ
homicida est. Quicunq; conuitio uel maledicto Cap. 38.
uel etiam criminis obiectu aliquẽ læsit, meminerit D
satisfactione quantocyus curare quod fecit, & ille
q læsus est sine disceptatione dimittere. Si aũt inui
cem se læserint,inuicem sibi debita relaxare debe-
bunt,propter oꝛones uestras,quas utiq; quãto cre-
briores habetis,tanto saniores habere debetis. Me-
lior est aũt qui quãuis ira sæpe tentatus,tñ impetra
re festinat ut sibi dimittat cui se fecisse agnoscit in-
iuriam,q̃,qui tardius irascitur,& ad ueniam peten-
dam tardius inclinatur. [Qui aũt non uult dimit-
tere fratri, non speret accipere orationis effectum.]
Qui aũt nunquã uult petere ueniam, aut nõ ex aĩo
petit,sine causa est in monasterio, etiam si inde nõ
proijciatur. Proinde uobis à uerbis durioribus Cap. 39.
parcite,q̃ si emissa † fuerint ex ore uestro,nõ pigeat † excussa
ex ipso ore ꝓferre medicamẽta unde facta sunt uul
nera. Qñ autẽ necessitas disciplinæ in moribus Cap. 40.
coercendis dicere uos uerba dura cõpellit,si etiam 86. dis. c.
ipsi modũ uos excessisse sentitis, non à uobis exigi Quando.
tur ut à uobis subditis ueniam postuletis, ne apud
eos,quos oportet esse subiectos,dum nimiũ seruat E
humilitas,regẽdi frãgatur authoritas. Sed tñ peten
da est uenia ab oĩum dño, q nouit etiam eos quos
plus iusto forte corripitis, quãta beneuolentia dili
gatis. Nõ aũt carnalis,sed spiritalis inter uos debet
esse dilectio. Præposito tanquã patri obediatur, Cap. 41.
multo magis Presbytero,q oĩum uestrũ curã gerit.
Vt ergo cũcta ista seruẽtur,& si quid seruatũ mi Cap. 42.
nus fuerit,nõ negligenter ꝑtereatur,sed ut emẽdan
dum corrigendumq; curetur,ad Præpositũ ꝑcipue
pertinebit, ut ad Presbyterum, cuius est apud uos
maior authoritas, referat quod modum uel uires
eius excedit. Ipse uero qui uobis præest,nõ se exi Cap. 43.
stimet potestate dominãte, sed charitate seruiente
fœlicem: Honore corã uobis ꝑlatus sit uobis,timo
re corã deo substratus sit pedibus uestris. Circa oẽs
seipsum bonoꝝ operum præbeat exẽplum: Corri- 1 Thes. 5.
piat inquietos,cõsoletur pusillanimes,suscipiat in-
firmos,patiens sit ad omnes. Disciplinã libens ha-
beat,metuendus imponat. Et quãuis utrunq; sit ne
cessarium, tñ plus a uobis amari appetat q̃ timeri,
semper cogitans deo se pro uobis redditurũ esse ra
tionem. Vnde uos magis obediendo,nõ solum ue
stri, sed etiã ipsius miseremini, qui inter uos quãto F
loco superiore, tanto in periculo maiore uersatur.
Donet dñs ut obseruetis hæc oĩa tanquã spirita Cap. 44.
lis pulchritudinis amatores,& bono Xp̃i odore de
bona cõuersatione fragrantes,nõ sicut serui sub le
ge, sed sicut liberi sub gratia constituti. Vt autẽ Cap. 45.
uos in hoc libello tanquã in speculo possitis inspi-
cere,ne p obliuionẽ aliquid negligatis,semel i septi
mana uobis legatur. Et ubi uos inueneritis ea quæ
scripta sunt facientes, agite grãs dño bonoꝝ oĩum
largitori. Vbi autẽ sibi quicunq; uestrum uidet ali
quid deesse, doleat de præterito, caueat de futuro,
orans ut & debitum dimittatur, & in tentationem
non inducatur, Amen.

Tomi primi operum diui Augustini, Finis.

† a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z. A B.

Omnes sunt quaterniones, præter
B duernionem.

RICHARDI COENOMANI, PARISIENsis Theologi, professi institutum Diui Francisci, Antidotus contra Superiorem Erasmi Censuram.

NIHIL Vnquam minus in mentem mihi ueniret, optime lector, quàm ut uellem talibus his appendicibus Augustini tuū codicem onerare, nisi maxima tua nutus causa. Nā certo quod pertinet ad Augustinum, altior ipse est, quàm ut ad eum id genus sacula quantumcunque potens emissa manu, perueniant. Et enim dudum fruitur gloria, non apud deum modo, sed etiā apud homines iudicio minime corruptos, ut siue laudes, siue detrahas, neque minor hinc ipse neque maior, uel tantillum uideatur fieri posse. Verùm si quid est periculi istinc, totum id in te uergit, optime lector. Itaque non grauate feres, si tibi cupimus consultum atque cautum ab ista Censura: etsi uereor, ut ipsis esse sinas paulo plus authoritatis apud te. Nā Erasmi uel solum nomen, quàm multos transuersum agere aliquando potuerit, uellem ego esset non adeo compertum. Ac quamuis etiam tu alias & absque omni censura, hanc nunquam uitæ cœnobiticæ, & ordinis canonici semitam unquam ingredi debueris, ac proinde nihil officere tibi potuerit hac in re huius censuræ lectio, adhuc tamen ego id putō non esse tibi aspernandum, ut falli omnino nolis: sed integro iudicio, quod sit in ipsa re, uelis intelligere. Quod quidem ut minore tu negocio possis, oppansas hic nebulas Erasmi tantas, ut ferè ipsos oculos tollat etiam attento lectori: age, iam accensis uelut aliquot faculis discutere libet. Verùm interim nolo importune mittere falcem à nobis putes in alienā messem: qui Francisci non Augustini institutum, tum elegimus olim, tum hodie sectamur: etiam si diuerso tramite ad unum contenditur. Erant profecto ex Augustino quàm plurimi, quorum linguam, ingenium, ac pietatem, uel sero cuperem assequi: Sed has partes non sibi libenter ipsi, quasi in sua causa sumebant. Pulchrius autem esse ratus, ut per alium hic pro se ageretur, hanc mihi amico prouinciam demandarunt: quibus ego iubentibus, neque potui neque nolui non obedire. Itaque tu iam parere quaeso, optime lector, ut contra late dispersam Erasmi nebulam promissos ignes proferamus: in quorum luculento cursu, nisi multum dormites, ueritas ipsa, ac maxime tecta fumis Erasmi, non te latere queat. En ergo tibi iam ignes promissos. Diuus Augustinus, se & suos, nō solum clericos sed & monachos & dixit & scripsit: diuersa tamen ratione. Atque iam tum ipsi uoto se astringebant ad huiusmodi professionem: sic ut nunquā postea liceret ab ea discedere. Nec omnino quicquam habet uero simile commentum Erasmi, Augustinum regulam uiuendi minime uiris scripsisse: sed quam fœminis tradidisset post uiros ablatis quæ non conuenirent: sibi accōmodasse.

Poss. c. 4. Sigillatim hæc omnia probamus. Possidonius in libro à se conscripto de uita Augustini, ca. 4. ait: Factus presbyter, monasterium intra ecclesiam mox instituit, & cum dei seruis uiuere cœpit secundum modū & regulam sub sanctis apostolis constitutam: maxime ut nemo quicquam proprium in illa societate haberet. In hoc autem Augustini instituto & modo uiuendi uotum intercessisse, satis arbitror: uel ex eo patet, quod Augustinus in ea fuit opinione, apostolos quos

Augusti 17. de ciui. dei c. 4 sibi proposuerat imitandos uouisse. Nam. 17 de ciuita. dei cap 4. Dixerant, inquit, potentes illi: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: hoc uotū potentissime uouerant. Sed unde hoc eis nisi ab illo, de quo hic continuo dictū est:

Gregori. Dans uotum uouenti? Sensit idem diuus Gregorius in libro epistolarum primo, ca. 33. sui registri, scribens ad Venātium Cancellarium Italiæ, qui habitum monasticum dimiserat: proponitq; exēplum & supplicium Ananiæ, de quo actis 5. Acto 5. Ananias (inquit Grego.) pecunias deo uouerat, quas post diabolica uictus persuasione subtraxit. Sed qua morte mulctatus est, scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nūmos deo abstulit, cōsidera quanto periculo in diuino iudicio dignus eris, qui non nummos sed temetipsum, quem deo omnipotenti sub monachali habitu deuoueras subtraxisti. Hæc Greg. Succinit glossa ordinaria, Glos. ord. In hoc, inquit, uidetur mendacium fuisse, quia totum uouerat. Melius est autem non uouere, quàm post uotum non soluere. Eiusdem sententiæ est Hieronymus ad Demetr. de uirginitate seruanda, tomo. 1. dicens: Ananias & Saphyra dispensatores timidi, imò corde duplici, & ideo condemnati, Hiero. in episto. ad Demetri. quia post uotum obtulerunt quasi sua & nō eius cui semel ea uouerant, partemq; sibi alienæ substantiæ reseruauerunt. Hæc Hieronymus. Sed Augustinum actum apostolorum cōmunem imitatum, arguere non potuit & ipse Erasmus. Ait Erasmus. enim in epistola nuncupatoria præfixa primo tomo operum Augustini. Eadem mansuetudine moderatus est collegio uirorum ac mulierum, quæ iuxta regulam apostolicā aliquot instituit. De quo & ipse August. sermo. 1. de uita cle. quem Augusti. serm 1. de cō. vi. cle. cum alio detruncauerat Erasmus, pollicens se illos repositurum inter epistolas, quod tamen non fecit in æditione Frobeniana: quo animo non mea interest iudicare, cum neque illos tanquam alienos de factura Augustini reijciat. Quod si fecisset uolumen decretorum eum arguisset, in quo quatuor Canones inferuntur ex illis sermonibus, 12. q. 1. cap Nolo, & eadem cap. Certe. 13. q. 2. Si quis, & 17. q. 4. Quicunque cle. 2. Et etiam sese condemnaret ipse, qui horum testimonio utitur & in censura & in ecclesiaste. Sermone, inquā, primo: Nostis omnes aut pene omnes, sic nos uiuere in ea domo, quæ dicitur episcopi, ut quantū possumus imitemur eos sanctos, de quibus loquitur liber Actuum apostolorum: Nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis omnia cōmunia. Rursus ibidem: Quia hic disponebam esse in monasterio cum fratribus, cognito instituto & uoluntate mea beatæ memoriæ senex Valerius dedit mihi hortū illum, in quo Augusti. ut supra. nunc est monasterium. Cœpi bonis propositi fratres colligere, compares meos, nihil habentes, sicut nihil habebam, & imitantes me. ut quomodo ego tenuem paupertatem meam uendidi & pauperibus erogaui sic facerent & illi qui mecum esse uoluissent, ut de cōmuni uiueremus. Et paulopost: Ecce quomodo uiuimus: Nulli liceat in societate nostra habere aliquid proprium sed si forte aliquid habent, nulli licet: & qui habuerint, faciunt quod non licet. In eodem sermone plangit Ianuarium presbyterum, qui reseruauit in peruniam, moriens ecclesiæ legauerat. Testamentum, inquit, Augusti. fecit presbyter. socius noster, nobiscum manens, de ecclesia uiuens, cōmunem uitam profitens. Testamentum fecit, hæredes instituit. O dolor ipsius societatis, ò fructus natus non de arbore quam plantauit dominus. Sed ecclesiam scripsit hæredem. Nolo numerare ista, non amo amaritudinis fructum. Ego illum deo quærebam, deo societatem professus erat. Hi. (ut sentis) abundè inānit professionem perpetuā uoti. Ac forte quia hæc & alia ex diametro pugnabant cū errore Erasmi, hos sermones remouit. Porrò quæ mouerint Erasmum dicere, quòd liceret ab hoc conuictu discedere, tractanda ueniunt & soluenda. Dicit enim Augustinus Augusti. sermo. 1. in primo sermone: si ab hoc proposito cecidit, & extra monasterium clericus fuerit, dimidius & ipse cecidit. Si foris seruat sanctitatem, dimidius cecidit: si intro intus habeat simulationem, totus cecidit. Et in sermo. 2 Dixeram, & scio me Idē ser. 2. dixisse, quòd si nollent suscipere socialem uitam mecum,

non illis tollerem clericatum, sed seorsum manerẽt, & seor-
sum uiuerent, quomõ possent deo uiuerent. Malui enim ha-
bere cæcos uel claudos, quàm plangere mortuos. Cum ergo
quisq; uoluisset extra manere non tollerem ei clericatum.
Hæc Augustinus. Atqui apostata, non dimidius ruit, sed to
tus: nõ est claudus tantũ, sed mortuus. Igitur Erasmus di-
cet: Qui discedebat ab illo cõuictu, nõ iudicabatur tanquã
uoti transgressor. Sed hoc facile dissoluitur. In præcedenti
Idem. bus dicebat: Malum esse quis nesciat? Malum est cadere a
proposito, sed peius est simulare propositum. Ecce duo au-
dite. Qui societatem communis uitæ iam susceptam (quæ
laudatur in actis apostolorum) deserit: a uoto suo cadit, &
a professione sancta cadit. Obseruet deum iudicem, nõ me.
Ego ei non aufero clericatum. quantum sit periculum, ante
Idem. oculos eius posui: faciat quod uult. Et paulopost: Ego scio
Psal. 75. quantum malum sit profiteri sanctum aliquid, nec imple-
Eccle. 5. re. Vouete, inquit, & reddite domino. Et melius est non uo
uere, quàm uouere & non reddere. Hæc Augustinus. Quæ
perspicue ostendunt, cadẽtem a proposito grauiter peccare.
Non tamen auferebat clericatum Augustinus, ob scanda-
lum uitandum. Si autem non fuisset in clericatum, & mo
nasterium deseruisset, non permittebatur eligi ad clerica-
Augusti- tum. Quod ostendit Augustinus epistola 76 ad Aurelium,
nus epi- & renarrat Gratianus, 16 q 1 Legi. epistolã. Dicitur enim
sto. 76. 16 in illa Ordinis clericorũ fit indignissima iniuria, si deserto
quest. 1. res monasteriorum ad militiam clericatus eligantur: cum
ex his qui in monasterio permanẽt, nõ tamen nisi probatio
Augusti- res atq; meliores in clerũ assumere soleamus. Cũ ergo dicit
nus ser. 2 sermone 2 Quod si nollent suscipere socialẽ uitã mecũ: nõ
illis tollerẽ clericatum, sed seor. ma. & seor. 6 quomodo pos
sent, satis perpenditur nõ absoluere à peccato transgressio-
nis uoti: quã apertissime prætendit, quando cõtinuo subiun
Idem. xit Et tamen, inquit, ante oculos eius posui, quantum mali
sit à proposito cadere. Similiter intelligendum est, illud in
Idem. priori sermone: Scio quomodo homines ament clericatũ. Nõ
eum tollo nolẽti mecũ cõmuniter uiuere, sed habet deũ qui
mecũ manere uult: si paratus est pasci a deo per ecclesiam
ipsius, nõ habere debet aliquid propriũ. Qui hoc non uult
habeat libertatẽ, & uideat utrũ habere possit fælicitatis
æternitatẽ. Hæc ille Erasmus sibi fauens, inde adduxit.
aliquot sententias: quæ per se positæ & male intellectæ, nõ
bene sonant. Nec omnino uerba fideliter retulit. Nam ubi
dicit. Augustinus, cæcos & claudos Erasmus in suo ecclesia
Erasmus. ste dixit, debiles. Mortuos sane uocat Augustinus hypocri-
tas. Nã ante omnia superius adducta præmiserat: Nolo ha-
bere hypocritas. Deinde sequuntur, quæ retulimus de prio-
ri sermone. Rursos postquam dixerat: Malui habere cæ.
uel clau. quàm plangere mor. statim subdit quem accipiat
Augusti- mortuum. Quicunque, inquit, hypocrita est, mortuus est.
nus. Qui autem recedebant à uita communi, cætera nõ fictè ser
uabant ad quæ obligabantur. Et recedebant nonnunquam
ex quadam infirmitate, quam uocat claudicationem: non-
nunquam iudicantes quadam mentis caligine, alibi se cõ-
modius agere, & hanc uocat cæcitatem: Partim uero bene
agere sine simulatione, partim uero male, relinquendo so-
cialem uitam sentit esse ruinam, de qua potest esse spes re-
surgendi. Ecce cur potius uocat hypocritas mortuos, & ali-
Idem. os dimidie lapsos. Quòd si adhuc dubitas de eius mente, au
di iterum quid dicat in priori sermone. Virgo, etsi nunquã
fuit in monasterio, & uirgo sacrata est, illi nubere non li-
cet, quãuis eẽ in monasterio non compellitur. Si aũt cœpit
eẽ in monasterio & deserit, & tamen uirgo est, dimidia
Idem. ruit. Hæc ille. Et confestim subdit de clerico. Sic & clericus
duas res professus est, sanctitatẽ & clericatũ. Interim san-
ctitatem. Nam clericatum propter populum suum deus im-

posuit ceruicibus ipsius, cui magis est onus quàm honor. Et Idem.
paulopost subijciuntur uerba, quæ superficie tenus tenuit
Erasmus. Si foras seruet sanctitatẽ, dimidius cecidit: si uero
intus habeat simulationem, totus cecidit. Ex quo palam, est
quòd intelligit Augustinus clericum seruare sanctitatẽ fo-
ris, sicut uirginem castitatem. Quia tamẽ in regula dicitur
Conuictus, secundũ præpositi uel etiã presbyteri (ad cuius
dispensationẽ pertinet) arbitriũ debet emendatoriã subire
uindictã: quã si ferre recusauerit, etiam si ipse nõ abscessi-
rit, de uestra societate proijciatur: uidetur innui p hac uer-
ba, etiã si ipse nõ abscesserit, potuisse abscedere si uoluisset.
Deinde, de uestra societate proijciatur, quòd sit absolutus à
uoto monastico, aut saltem, quòd non uouisset: Sed hæc ni-
hil obstant. Nam concilium generale duo genera monacho-
rum malorum refert: uidelicet fugitiuorum & eiectorum.
De quibus tangit Augustinus in regula: ne contagione pe- De regu-
stifera plurimos perderent. Hæc patent co. si de regulari- la. cap. si.
bus. Non autem cogimur dicere ex his uerbis, de uestra soci.
proijci, ut omnino deposito habitu seculo tradatur. Nam
quomodo incorrigibiles aut præfractiores proijcerentur, o- Hier. in e-
stendit Hieronymus in epitaphio Paulæ, de cuius monaste- pit. Pau.
rij moderatione dicit: Quã linguosam, garrulam, ac proca-
cem, rixisq; perspexerat delectari, & sæpius commonitam
nolle conuerti, inter ultimas & extra conuentum sororum
ad fores triclinij orare faciebat, & separatim cibum cape-
re: ut quam obiurgatio non correxerat, emendaret pudor.
Hæc Hieronymus: qui clare docet, quid sit extra societatem
aliorum proijci. Licet etiam possit esse aliud genus proijcien
di: uel in carcerem uel ante professionem. Nec dubito quin
incorrigibiles aliter proijci possint, ne cæteri inficiantur.
Attamen in seculo manens non poterit contra uotum suum
agere: utpote, ducere uxorem & huiusmodi. Iam uero
age. Cum dicat Augustinus supra id sermone de cõ. 6. cleri.
Malum esse quis nesciat a proposito cadere, & in probatio-
nem sui dicti adduxerit psalmistam: Vouete & reddite,
&c. pertractemos quomodo interpretetur Augustinus hunc
uersiculum in enarrationibus psalmorum tomo. 8. Edisse-
rens ergo psal. 75 cum uentum est ad illum uersiculum Vo- Augusti-
uete & red, &c. dicit: Alius uouet relinquere omnia sua, nus.
distribuenda pauperibus, & ire in communem uitam, & Psal. 75.
ire in societatem sanctorum. Magnum uotum uouit, uouete
& reddite. Quisque quod uouere uoluerit uoueat, illud at-
tendat, ut quod uouerit reddat. Et paulopost: Quid autem
de quibusdam apostolus, qui uouerunt & non reddiderũt?
Habentes, inquit, damnationem, quia primam fidem irritã
fecerunt: Vouerunt & non reddiderunt. Nemo ergo posi-
tus in monasterio frater, dicat: recedo de monasterio. Neq;
enim soli qui sunt in monasterio, peruenturi sunt ad regnũ
cælorum: & illi qui ibi non sunt, ad deum non pertinent.
Respondetur ei: Sed illi non uouerunt, tu uouisti, tu retro
aspexisti. Hæc quantum ad uiros. De mulieribus dicit: Vi-
dua quæ iam sic permanere uoluerat, noluit nubere: hoc
noluit, quod licuit ei quæ nupsit: sed illi non licuit, quæ
de loco suo retro aspexit. Et iterum: Virgo est castimonialis,
iam dicata deo (& paucis interiectis) si antequam uouisset
nupsisset, non damnaretur. Hæc Augustinus. Vt autem om-
nis tergiuersatio tollatur, quia Erasmus contendit de nomi
ne, et iam de nomine disseramus, quo fratres suos Augusti-
nus uocat, & inter quos se annumerat: Licet (ut dicit Hi-
larius 4. de trinitate) non sermoni res, sed rei sermo sit sub Hilarius
iectus. Igitur B. Augustinus pertractãs psal. 132. Ecce quã Augusti-
bonum & quàm iucundum habitare fratres in unum: ista nus.
uerba psalterij, iste dulcis sonus, ista suauis melodia, tam Psal. 132.
in cantico q̃ intellectu, monasteria peperit. Ex uoce huius
psalmi appellati sunt & monachi, ne quis nobis de isto no-

Idem.

idem mino insultet Et iterũ: Venit.n.ad posteros ista charitatis exultatio, & uotum deo uouetur. Vouetur enim aliquid deo, & dictum est: Vouete, & reddite. Melius est autem non uouere & reddere, quàm uouere, & non reddere. Sed debet esse impiger animus, ut & uoueat & reddat: ne cum se minus idoneum putat ad redendũ, piger sit ad uouendum. Planè nunquã reddet, si de suo putauerit redditurũ.

Augustinus ser. 1. de cõi ui. cleri.

Rursus sermone priore de cõmuni ui.cle. Quare, inquit, nos nõ appellamus monachos, cum dicat psal. Ecce quã bonũ & quàm iucundũ ha. f. in unũ? μονος enim, unus dicitur. Deinde paulopost: Merito illis displicet nomen monachorũ, quia illi nolunt habitare in unũ cum fratribus. Et iterũ: Ecce quàm bonum &c. Ostẽdebat qui dicebat, ecce. Videmus & nos fratres, & benedicimus deũ, et oramus ut dicamus & nos, ecce quã bonũ, &c. Quæ apertius dici possunt pro nũcupatiõe monachorũ cõtra Erasmũ. Adde quòd in regula monacharum expresse habetur. Hæc igitur sunt, quæ ut obseruetis præcipimus in monasterio constitutæ. Verũ æquiuocatio monachi, peperit opinionis errorẽ. Nã monachus quandoq; accipitur singulari acceptione, ut distinguatur à clerico, qui officiũ habet i ecclesia: ut ostẽdit Gratianus. 16 q 1. Hinc est etiã. §. aliud: Ex eo quòd monach' est, sua et aliorũ peccata deflendi habet officiũ. Ex eo quod clericus, docendi et pascendi populũ.

Hieron.

Vnde Hiero ad Rust. Monachus non doctoris sed plangentis habet officiũ Et ad Helio. Alia est causa monachi, alia clerici. Quã distinctionẽ innuit Augustinus epistola. 76 Ipsi uulgares de nobis iocabãtur, dicentes: Malus monachus, bonus clericus est.

Augustinus epistola. 76.

Nimis dolendum, si ad tã ruinosam superbiam monachos surrigamus, et tam graui contumelia clericos dignos putemus in quorũ numero sumus. Itaq; Augustinus, quãdo respicit causam & functionem clerici, separat à monacho: quãdo uero cõmunẽ uitã & concordem considerat, confundit: ut ostenditur in fine expositionis illius

Idem.

Quid ergo, ait, dicunt illi qui nobis insultant de noie monachorũ? Nec errandum est cũ Erasmo nobis ingerẽte illud quod dicit Augustinus sermone. 2. de cõmuni ui cleri.

Idẽ ser. 2. de cõ. ui. cle.

Offeratur mihi uerbi gratia byrrhum aut pyrrhum rubrum uel preciosum, Forte decet episcopũ: quamuis nõ deceat Augustinũ. In quo philosophatur Erasmus: Vbi, inquit, magis dicendum erat, non decet monachũ. Verum satis exprimit Augustinus non decere monachum, & ita se intelligere, quando subnectit (quod omisit Erasmus, quia non faceret ad causam suam.) Non decet hominẽ pauperem, de pauperibus natum. Et iterũ: Fateor enim uobis, de preciosa ueste erubesco, quia non decet hanc professionem, hanc admonitionem, hæc membra, hos canos. Hæc ille. Vbi ostendit illud quod dixerat, non decet Augustinũ, multa includere, & inter alia monasticã uitam quando dicit: hominem pauperẽ, hanc professionem.

Erasmus.

Sed Erasmus hæc omnia facile eludet, à nomine monachi rem ipsam & omnem uim, quasi animam à corpore tollens. Nam in uita Hieronymi a se conscripta. Pensitatis, inquit, omnibus ac circũspectis, Hieronymo monachi placuit institutum. Quod ne quis in hoc erret, id temporis longe diuersum erat ab hoc, quod hodie uidemus ceremoniis obstrictũ. Immo quibus maxime libertas erat cordi, hi monachi professionem suscipiebant. Primum enim res manebat integra si quis ita censuisset. Manebat cõmigrandi remigrandiq; quò uellent potestas, manebat dulcissimum ac liberrimum ocium Ad studium, ieiunia, psalmos, uigilias, aut suopte incitabantur animo, aut exemplis inuitabantur. Non cogebantur hominũ constitutiunculis. Vestitus erat simplex, nec is tamen præscriptus, sed suo cuiq; arbitrio sumptus. Non qui prodigiosa nouitate faceret insignẽ, digitoq; notã dũ, sed qui simplicitatem christianũ præ se ferret. Votorum nulla uincula, nisi quæ sunt cuiusq; pure Christiani. Deniq; si quem sui instituti pœnitentia cœpisset, tota demum pœna erat inconstantiæ nota. Cuius rei si quis fidem requirat, legat Hilarionis uitam, legat institutionem monachi ad Rusticum, & item ad Paulinum. Legat in epistola cuius initium, Audi filia, descriptum triplex apud Aegyptios monachorum genus. Hæc Erasmus ibi. Quæ domino deo fauente iam confutare certum est.

Hiero li. 1 cõtra Ioui.

Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, edisserens illud apostoli Pauli. 1 Corin 7. Etsi nupserit uirgo, non peccauit. Non illa, inquit, uirgo, quæ semel dei cultui se dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritã fecit. Si autem hoc de uiduis dictum obiecerit, quanto magis de uirginibus dictum præualebit? cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit?

Idem.

Virgines enim quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt quàm incestæ. Et in eodem libro: Sicut (ait) habentibus uxores apostolus tollit licentiam dimittendi eas sic uirginibus nubendi amputat facultatem.

Idẽ de uiris illust.

Iterum in uiris illust. de Tyberiano uit: Post suorum cædem, tædio uictus exilij, mutauit propositũ: & iuxta sanctam scripturam, canis reuersus ad uomitum suum, filiam deuotam Christo uirginem matrimonio copulauit, id est (dicit Eras in scholiis) coegit ut nuberet. Sic enim exponit Sophronius, ne quis accipiat illum suam ipsum duxisse filiam. Atq; hæc interim ipsemet Erasmus contra seipsum. Iam & de uoto paupertatis, audi eundem Hiero. ad Eustochium de custo. uirgi.

Hierony. ad Eusto. de cu. uirginitatis.

Quid (ait) ante non plures annos Nitriæ gestum sit, referemus. Quidam ex fratribus, parcior magis quàm auarior, & nesciens triginta argẽteis dominum uenditum, centũ solidos (quos lino taxendo acquisierat) moriens dereliquit. Initum est inter monachos consilium, (Nã in eo loco circiter. 5. millia diuisis cellulis habitabãt) quid facto opus esset. Aliqui pauperibus distribuendos esse dicebant, nonnulli parentibus remittẽdos. Macharius uero & Pambo & Isidorus, & cæteri quos patres uocant, sancto in eis loquente spiritu, decreuerunt infodiendos esse cũ eodem, dicentes. Pecunia tua tecum sit in perditionem. Nec hoc crudeliter quisquã putet factum. Tantus cũctos per totam Aegyptum terror inuasit, ut unũ solidum dimisisse sit criminis. Hæc Hieronymus. Et illa est epistola quæ incipit: Audi filia, ad quam nos remittebas pollicens nos tuorum decretorum inuenturos fidem: Et ecce tota fides tua in hoc solo ruit. Adhuc tamen (ut nullus sit tergiuersationi locus) audiamus Hieronymũ in illud Threnorum. 3

Hie. thr. 3

Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Hanc speciem conuersionis, boni Heremitæ et monachi, qui uoto monasticæ disciplinæ obligati sunt, imitari contendunt. Sed rara est & paucissimis dono dei hæc perfectio concessa. Quid apertius dici potest contra monachos, quos nobis tuis peperisti imposturis? Quia uero mittis nos ad uitam Hilarionis, & ad Rusticum & Paulinum, & ad epistolam Audi filia, uideamus quid tibi prosint somnia tua.

Idem in ui. Hila.

Dicitur ergo in uita Hilarionis ab Hieronymo: Audiens autem tunc celebre nomen Antoni, quod per omnes egypti populos ferebatur, incensus uisendi eius studio, perrexit ad eremum. Et statim ut eum uidit, mutato pristino habitu, duobus fere mensibus iuxta eum mansit, contemplans ordinem uitæ eius morũmque grauitatem. Et infra: Partem substantiæ fratribus, partem pauperibus largitus est: nihil sibi omnino reseruans, & timens illud de act. apost. Ananiæ & Saphira, uel exemplum uel supplicium: maximeq; domini memor dicentis: Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Acto. 5.

Hæc ibi. Nos uero nonne ostendimus supra ex Hieronymo ad Demetriadem uirginum, Ana-

niam et Saphirã uotũ omisisse: Quid ergo fecit et Hilariõ,

Hierony.

& eius uestigia sequentes: de quibus in eadẽ uita. Exẽplo itaque eius, per totam Palæstinam innumerabilia monasteria esse cœperunt, & omnes ad eum monachi certatim currere. Deinde dicitur illic: Detestabatur autem præcipue monachos, qui infidelitate quadam in futurũ reseruaecut sua: & diligentiam haberent uel sumptuum, uel uestitus, aut alicuius earum rerum, quæ cum seculo transeunt. Denique unum de fratribus in quinto ferè miliario à se manentem, quia comperiebat hortuli sui nimis cautum timidumq; custodem & pauxillum habere nummorum, ab oculis abegeras. Qui uolens sibi reconciliari senem frequenter ueniebat ad fratres & maxime ad Hesichium, quo ille uehementissime delectabatur. Quadam igitur die, cicera fasci in uirentis, sicut in herbis eras, detulit. Quem cum Hesichius posuisset in mensa ad uesperum, exclamauit senex se fœtorem ferre non posse, simulq; unde esset rogauit. Respondente autem Hesichio, quòd frater quidam primitias agelli sui detulisset, Non sentis, inquit, putorem teterrimum, & in cicere fœtere auaritiam? Mitte bubus, mitte brutis animalibus, & uide an comedant. Quod cum ille iuxta præceptum in præsepe posuisset, exterriti boues & plus solito mugientes, ruptis uinculis in diuersa fugerunt. Hæc in uita Hilarionis. Et audet Erasmus dicere, si quis proposito pœnitentia duceretur, tantum incurrisse cuiusdam inconstantiæ notã. Nunc se locus offert, ut probemus, quòd nõ minus impudenter præscripsit suo errori epistolam ad Rusticum. Loquens

Idem ad Rust.

Hieronymus de matre Rustici, sic ait. Anna Samuelem non sibi, sed tabernaculo genuit. Filij Ionadab qui uinum & siceram non bibebant, qui habitabant in tentorijs, & quas nox compulerat sedes habebant, &c. At Samuel perpetuo fuit addictus cultui templi, ex uoto Annæ matris. Et filiorum Ionadab Hieremiæ.35 illud est: Non bibemus uinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis dicens: Non bibetis uinum uos & filij uestri, usque in sempiternum. Quid ultra? Per hæc, ad illud (ait Hieronymus ubi supra) tendit oratio, ut doceam te non tuo arbitrio dimittendum: sed uiuere debere in monasterio sub unius disciplina patris, consortioq; multorum. Vt ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam, hic te silentium, ille doceat mansuetudinem. Non facias quod uis, comedas quod iuberis, uestiare quod acceperis, operis tui pensum persoluas, subijciaris cui non uis: lassus ad stratum uenias, ambulansq; dormites, & necdum completo somno surgere compellaris. Dicas psalmum in ordine tuo, in quo non dulcedo uocis, sed mentis affectus quæritur, dicente apostolo: Psallam spiritu, psallam & mente. Et, Cantantes in cordibus uestris domino.

Cor.14

Coloss. 3.

Seruias fratribus, hospitum laues pedes, passus iniuriam, taceas. Præpositum monasterij timeas ut dominum, diligas ut parentem. Credas tibi salutare quicquid ille præceperit; ne de maiorum sententia iudices, cuius officij est obedire & implere quæ iussa sunt, dicente Moyse: Audi Israel & tace. Perpende lector amice, quantum distent suo arbitrio uiuere, & non suo arbitrio dimittendum: libertatẽ manere eundi quò uelis, & præcipi, obedire ac subijci cui non uelis: credere salutare quicquid præcipiatur. Sed Erasmus 3 loco nos inuitat ad legendam epistolam ad Paulinum de institutione monachi. Quid autem in ea? Prima fronte Hieronymus apostolorũ regulam (de qua antè pluribus actum est) Paulino præscribit. Denique (ait) & tu audita sententia Saluatoris: Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ueni sequere me: uerba uertis in opera, & nudam crucem nudus sequeris. Deinde imitationem Abrahæ illi proponit Hieronymus. Manifestum est autem, quod Abraham nunquam habuit propositum reuertendi ad patriam unde exierat, ut testatur apostolus ad Hebraos 11. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierũt, habebant utiq; tempus reuertendi: Nunc autem meliorem appetunt. i. cœlestem. Subsecutus cõmemorat Antonium, & cuncta Aegypti & Mesopotamiæ, Ponti & Cappadociæ et Armeniæ examina monachorum, & beatum Hilarionem. Hi uero omnes, uitam perfectissimam & nõ uotorum inconstantiam ingressi sunt, ut supra claruit. Item ipsum commonens Paulinum: Iam non sunt, ait, tua quæ possides, sed dispensatio tibi credita est. Memento Ananiæ & Saphiræ: illi sua timide seruauerunt. Hæc tam faciunt cõtra Erasmum, ut nihil contra nos. Imo hic per omnia pro nobis. Iam quarto demum loco uult Erasmus, ad requirendam fidem suorũ monachorum, nos legere triplex descriptum monachorum genus apud Aegyptios. Eia, legamus, & pensiculatius perscrutemur. Ait Hieronymus in epistola, Audi filia. Tria sunt in Aegypto monachorum genera. Primum, Cœnobitæ, quod illi Sausis gentili lingua uocat: Nos in commune uiuentes possumus appellare. Secundum, Anachoretæ: qui soli habitant per deserta, & ab eo quod procul ab hominibus recesserit, nuncupantur. Tertium genus est, quod Remoboth dicunt: deterrimum atque neglectum, & quod in nostra prouincia, aut solum aut primũ est. Hi bini uel terni, nec multo plures simul habitant, suo arbitratu ac ditione uiuentes. Et de eo quod laborauerint in medium partes conferunt, ut habeant alimenta cõmunia. Habitant autem quàm plurimi in urbibus & castellis: & quasi ars sit sancta, non uita, quicquid uendiderint, maioris est precij. Inter hos sæpe sunt iurgia, quia suo uiuentes cibo, non patiuntur se alicui esse subiectos. Reuera solent certare ieiunijs: & rem secreti, uictoriæ faciunt. Apud hos affectata sunt omnia. Laxæ manicæ, caligæ follicantes, uestis crassior, crebra suspiria, uisitatio uirginum, detractio clericorum. Et si quando dies festus aduenerit, saturantur ad uomitum. His igitur quasi quibusdam pestibus exterminatis, ueniamus ad eos qui plures sunt, & in commune habitant, i. quos cœnobitas diximus. Hæc Hierony. de.3 genere monachorum, quos Erasmus reuocasse uidetur exterminatos censens Augustinum instatũ en Aphrica genus quoddam eorum, qui simul cõmorabantur nullo imperio. Nam cum de illis monachis dicitur: Non patis se cuiquam subijci, nõ une ea est potestas Erasmi, commigrandi remigrandiq; quò libeat? Hieronymus autem in epistola, Audi filia, de cœnobitis ait: Prima apud eos confœderatio est obedire maioribus: & quicquid iusserint, facere. Deinde pleraq; persequitur sancta & imitanda, quæ tamen Erasmus temerario & irrisoriè uocare audet hominũ cõstitutiunculas. Ad Anachoretas ueniamus. Huius, inquit, uitæ author Paulus, illustrator Antonius: & ut ad superiora conscendam princeps Ioannes Baptista fuit. Talem uero, uitam Hieremias quoque describit, dicens: Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Hæc ille. Atqui ex Hieronymo ostendimus, qui nam sint illi qui portauerunt iugum domini. Monachos enim designauit: non (quos imaginatur Erasmus) pro tempore, sed perpetuos. Quod uero suis monachis nuper adinuentis non præscribit uestitum unum, sed suo cuiusq; arbitrio sumptum, faciens Hieronymum testem, tentemus ostendere etiam hoc falsum esse. Hieronymus ad solicitatorem uirginis. Moris est in Aegypti et Syriæ monasterijs, ut tam uirgo quàm uidua, quæ se deo uouerint, & seculo renunciantes omnes delitias seculi conculcarint, crinem monasteriorum matribus offerant desecandum, non intecto postea contra apostoli uoluntatem incessuræ capite, sed ligato pariter ac uelato. Ecce audis uotũ, rasum caput, & uelum. De quo etiam paulo supra. Post apostoli Petri basilicam, in qua Christi flammeo consecrata

Marginal notes: Hiero. ad Pau. — Matt. 19. — ad Hebr. 11. — Hiere. 6. — Hier. in cap. Audi filia. — Hiere. 1. epist. Audi filia. — Idem — Thre. 3. — Hierony.

est, &c Dic, quid est flammeo consecrari? An liceat pro suo
Hier. in epi. Paulæ — cuiq; arbitrio relinquere consecratum? Rursus in epitaphio
Paulæ: in hoc solo patriæ desiderium habuit, ut filium, nurum, neptem, renunciasse seculo & Christo seruire cognosceret. Quod & impetrauit ex parte. Nam neptis Christi flammeo reseruatur, nurus æternæ se tradens pudicitiæ, sacrus opera, fide & eleemosynis sequitur Iterum audi noti repromissionem, Christi flammeum, æternam pudicitiam.
Augu. de opere monachorũ. — De coma autem radenda monachis, pluribus agit Augustinus tomo. 3. de opere monachorum, ca. 31. & 32. De habitu uero planè testatur Hier. in epitaphio Pau tria ab eadem
Hier. in epist. Paulæ. — constituta uirginum monasteria commemorans. Vnus, ait, omnium habitus. Linteamine, ad tergendas solum manus utebantur? Et tam frequens est apud August. Hier. Ambr. Cypria & cæteros catholicos doctores. uelatarum uirginũ
Ex concilio Carthaginensi. 4. — mentio, ut cuiq; legenti sit obuium Adhuc tamen unum locum citare libet ex quarto Carthaginensi concilio cap. 115. Cui quidem concilio interfuit ac subscripsit Diuus August. Ita autem habet locus: Si quæ uiduæ, quantumlibet in minoribus annis adhuc positæ, et matura ætate à uiro relictæ, se deuouerint domino, & ueste laicali abiecta sub testimonio episcopi & ecclesiæ religioso habitu apparuerint, postea uero ad nuptias seculares transierint, secundum apostolum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam domino uouerunt, irritam facere ausæ sunt. Iam restat ostendere Augustinum tradidisse regulam uiris, & prius uiris quàm fœminis. Quod non uidetur magni negocij persuadere. Nam si persuasum est ex superioribus tractatibus, Augustinum & sibi adhærentes regulam primitus sub apostolis constitutam uoto firmasse, quomodo in tam sancta congregatione, sine lege & sanctis institutis uiueretur? Certe constat ex Possidonio, nonnullas fuisse in monaste-
Pos. c. 25. — rijs illis constitutiones, de quibus ca 25. Cum ipso semper clerici, una etiam domo ac mensa, sumptibusq; cõmunibus alebantur ac uestiebantur Suos instituerat ne quis iuraret ne ad modicum quidem. Quod si prolapsus fuisset, unam de statutis perdebat portionem. Numerus enim erat suis secum cõmorantibus & conuiuentibus poculorum præfixus. Indisciplinationes quoque à regula recta & honestate, arguebat, & tolerabat quantum decebat & oportebat. In talibus præcipue docens, ne cuiusquam cor declinaret in uerba
Aug. ubi suprà. — malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis Dicit etiã August. in ser. de cõi vi cle. Noueram & noui omnes qui mecum uiuerent, nosse propositum nostrum nosse legem uitæ nostræ Nunc ad memoriam reuoca quæ sint indisciplinationes, quæ regula recta, quæ lex uitæ ipsius, quam nossent omnes secum cõmorantes. Et cum hæc regula sententijs & dictionis figura referat authorem Augustinum, quomodo dubitas uiris esse traditam, & pectus ipsum Augustini nõ esse præcipue uiris reseratum, cum quibus uitæ consuetudinem ducebat? Nec ualet quod opponit Erasmus, de lauandis proprijs uestibus & operando in cõmune: quæ non congruant in clericos eius temporis, quorum tum erat maior libertas & dignitas. Primum nõ præcipit absolute in regula, lauandas à suis proprias uestes, sed à se, uel à fullonibus De operando autem in cõmuni tam est conueniens statui monachorum, ut illud maxime cõmendauerit Augusti-
Idem de opere mona. ca. 29. — nus ædito peculiari libro & inscripto: De opere monachorũ. In quo proponit exẽplum apostoli, & ca 29 seipsum. Neq; in hac regula erant præscribenda clericorum officia, in qua maxime prætenditur cõmunis omnium uita, & cõsuetudo religiosæ societatis, non ecclesiæ gubernatio. Non enim solet Augustinus in suis pertractationibus rem attingere ex professo, nisi quam sibi præscripsit Deniq; cum tot retro seculis tam multi doctores & præclari uiri, hanc crediderint regulam Augustini traditam uiris, quin & commentarijs illustrarint simul & sedes apostolica approbauerit: nescio si tot ecclesiæ proceribus neglectis, quispiam inueniatur usqueadeo insanus cordis, ut uni Erasmo monachorum nomẽ tam grauiter insectanti adhæreat. Et sane huiusmodi nugamentum improbi censoris, tam temerarium statim appa ret, ut ociosum sit euidẽtioribus rationibus cõtra ipsum agere Itaq; hactenus disputasse sufficiat. Nam ex his certe uides amice lector, quam opacas hic atque palpabiles tenebras pro mera luce tibi censor supponat Erasmus. Et tamen uideri uult (homo pius) clarissimo suo ingenio, ab errore recepto cõmuniter, totum mundum ingenti miraculo asserere. Cum potius id effecturus esset (nisi occurreretur huiusmodi censuris) ut summa caligine lucem inuolueret meridianam. Verùm quando facile iam arbitror esse tibi, ut in tam luculento lumine a nobis exhibito, ipsum deinceps lumen ueritatis omnino uideas, ambulesq; & exultes in eo: Age, si tibi consulis, & amas lucem, posthac caue tibi ab Erasmi fuco Nam subinde in tota Augustini libro similem rem agit: ac ita se nonnunquam uertit in ministrum lucis, peritus artifex, ut nisi rem æstimes penitus ipsas etiam intimo cœla latentiores stellas, uelut digito cõmonstrasse tibi putes. Itoque cauebis.

Extractum è Registro facultatis Theologiæ in Vniuersitate Parisiensi.

Anno domini millesimo quingentesimo trigesimo nono, die sabbati ultima Ianuarij fuit congregata sacra Theologiæ facultas apud sanctum Mathurinum, per iuramentũ post missam de spiritusancta super difficultate orta circa censuram Erasmi super tertiam regulam religiosorum sancti Augustini Dubitabatur autem à plerisq;, an religiosi uiuebant tempore Augustini Et ad supplicationem fratrũ sancti Victoris, qui petebant solutionem illius difficultatis. Facultas disputauit de materia illa: non solum per deputatos, sed per totam facultatem disputatum est diligenter. Et tandem matura præcedente deliberatione cõclusum fuit, quòd religiosi sancti Augustini & monachi illius temporis uiuebant, & quòd illa censura Erasmi non est probanda, sed est scandalosa: & Apologia magistri nostri Cunomanni contraria illi censuræ est recipienda, & digna quæ imprimatur.